

LA VIRTU' DI ANIMA
E LA VIRTU' DI CORPO

SCRIPTURÆ SACRÆ

CURSUS COMPLETUS

5

DE GENESI

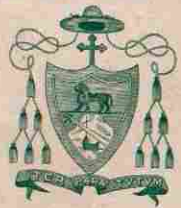
ET DE EXODO

BS548

M5

7.5

1706

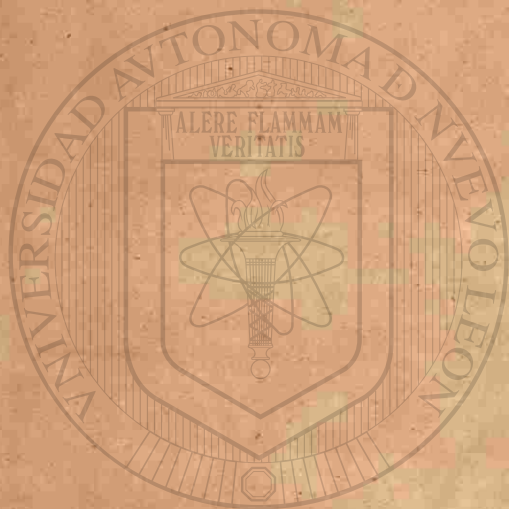

EX LIBRIS

HEMETHERII VALVERDE TELLEZ
Episcopi Leonensis

1080014711

**ELENCHUS
AUCTORUM ET OPERUM**

QUI IN HOCCE VOLUMINE CONTINENTUR.

IAHN.

In Pentateuchum Introductio.

CORNELIUS A LAPIDE.

In Genesim Proœmium et Commentarium, cum Synopsi historię
et chronologia totius Geneseos.

CALMET.

Dissertationes de Pentateucho; de materiâ et formâ veterum librorum,
ac variâ scribendi ratione;
de linguâ primitivâ et linguarum confusione; de turri Babelicâ.

CORNELIUS A LAPIDE.

In Exodum Commentarium (undecim prima capita).

CALMET.

Dissertationes de Exodo; de originē et antiquitate Circumcisionis;
de veris fictisque prodigiis, et demonum ac angelorum in corpora potestate;
de transfretatione Erythraei.

INDEX RERUM.

Capilla Alfonso XIII
Biblioteca Universitaria

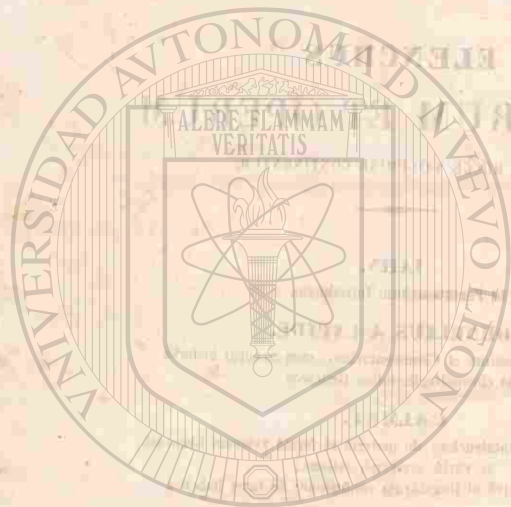
Excudebat Migne,
in viâ dictâ d'AMBOISE, hors la barrière d'Enfer.

44451

FONDO DE INVESTIGACIONES Y ESTUDIOS

50332

322
J.P.M.

SCRIPTURÆ SACRÆ

CURSUS COMPLETUS,

EX COMMENTARIIS OMNIUM PERFECTISSIMIS UBIQUE HABITIS, ET A MAGNA

PARTE EPISCOPORUM NECNON THEOLOGORUM

EUROPÆ CATHOLICÆ,

UNIVERSIM AD HOC INTERROGATORUM, DESIGNATIS,

UNICÈ CONFLATUS,

*Plurimis annotantibus presbyteris
ad docendos levitas pascendosve populos altè positis.*

ANNOTAVIT VERO SIMUL ET EDIDIT

J.-P. Mme.

EDITIO NOVISSIMA.

TOMUS QUINTUS.

In Pentateuchum Introductio.

IN GENESIM ET IN EXODUM COMMENTARIA. — VARIE DISSERTATIONES.

UNIVERSIDAD DE NUEVO LEÓN
Impreso Valverde y Tellez

PARISIIS,

APUD EDITOREM,

IN VIA GALLICÆ DIGTA:

RUE D'AMBOISE, BARRIÈRE D'ENFER.

1841.

FONDO EMERITARIO
VALVERDE Y TELLEZ

28506

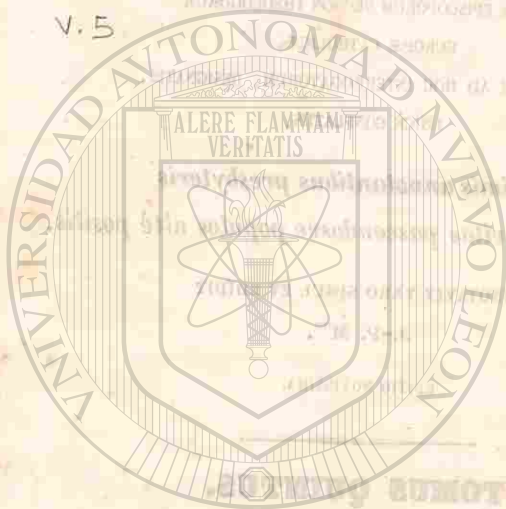

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

BS 548

M5

V. 5

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

MONITUM.

Varios inter scriptores qui librorum sacrorum explanationi vitam impenderunt, nullius profecto nomen majus majorique apud Catholicos omnes consensu celebratum, quam nomen Cornelii à Lapide; nullius opera toties tam brevi tempore typis illustrata. Neque minus constat hujusce commentariorum principis perfectissimum opus esse commentaria in Pentateuchum. Nihil igitur magis rationi consentaneum esse poterat, quam ut lucubrationum de Scripturâ seriem eo auspicio ordiremur; libentique animo doctorum virorum consiliis accedimus, suadentium ut Cornelius à Lapide subijceretur loco Bonferrii, quem de Pentateucho impressum in nuntiaveramus. Cùm autem ex numerosis quæ circumferuntur Cornelii editionibus, nulla foret quæ mendis gravibus turpissimè non fœderetur, itaque in compluribus locis auctoris sensus nequaquam erui posset, diversa contulimus exemplaria, ut suis textui nitor restitueretur: Præcipuo nobis fuit adjumento editio Antwerpiana anni 1714, cæteris emendator multisque aucta appendicibus, quæ ipsis intertextæ commentariis legentur.

Verùm, quantumvis eminent Cornelius à Lapide, cùm quidam, labentibus annis, faciem novam obscurioribus veteris Instrumenti locis prætulerint, in eis potissimum quæ circa philologiam versantur, non abs re erit unum è recentioribus inducere qui decursu ætatum adinventâ breviter manifestet. Quapropter Cornelii commentariis præmittimus compendiosam introductionem in Pentateuchum, auctore Josæ Iahn, cujus, benevole lector, opes philologicas jam tibi prælibasse datum est (1). Haud equidem nos fugit quid hic objici queat, nec Iahn sanè afferimus utpote cui plenissimè in omnibus sit fidendum. Sed ex hoc ipso scriptoris characterè non nihil utilitatis inpresentiarum emergere nobis visum est, quod nimirum, si rationationi plus æquo indulget, è contrario Cornelius, dùm sensum mysticum studiosè sectatur, sanioris critices regulas identidem negligat. Cæterum Iahn ipse rationalistas non uno loco læcessit tantâ verborum asperitate, ut inde pateat quàm puræ esset intentionis.

Quòd si cui fastidium movent quòd quæstiones supra non semel ventilatæ ita retractentur, meminerit in Scripturâ duo summopere religionis causam pertingere, nempe librorum sacrorum, ac inprimis Pentateuchi, cui cæteri omnes subijciuntur, auctoritatem divinitatemque, et correlationem utriusque Testamenti. Postariis hoc punctum fusè exegimus in secundâ Introductionis parte; priori multa passim tribuenda duximus, quoties sese dedit occasio quædam producendi quò vel nullatenus, vel non pari soliditate ac luculentâ exposita sint.

Nunc superest ut lectorem moneamus numeros capium versumque in opere de quo agitur, sicut et in aliis Iahn operibus, allegatos, non ad Latinam Vulgatam Bibliorum versionem, sed ad textus originales spectare, quod inprimis de libro psalmodum observandum erit, in quo numeri Bibliorum hebraicorum à psalmo 10 usque ad 114, et rursus à psalmo 116 usque ad 147 unitate præcedunt numeros Latine Vulgatæ versionis.

Quod atinet ad scientias naturales propriè dictas, videlicet geologiam, zoologiam, etc., quæ novis quotidie ditescent augmentis, ac de quibus Cornelius à Lapide, Calmetus, Iahnque ipse sæpè obsoleti forent, vide tertiam Introductionis partem, t. 5, ubi, cum chronologiâ, dissertationibus specialibus tractantur. Hæc forma nobis potior visa est, quam si singulis, ut primò erat propositum, salebris animo versiones affigerentur. Cùm enim varia evolvere ac stabilire systemata necesse sit, note aut essent frequentiores, siquæ impedita difficiliter deprehenderetur generalis rerum expositio, aut longè extra congruos limites excurrerent, siquæ veras constituerent dissertationes inopportunitè dispositas. Quod utrumque pariter vitandum.

(1) Vide Introductionis nostræ partem tertiam, t. 2 et 3.

IN PENTATEUCHUM (1)

Introductio.

§ 1. Argumentum Pentateuchi. — In Pentateucho narratur quæ à Deo, inde à creatione hominis usque ad obitum Moysi, ad condendam, firmandam, conservandam et promovendam religionem et religiosam morum probitatem, disposita sunt. Longè maxima pars versatur in his, quæ Deus per Moysen constituit. Quinque nunc quidem numerantur libri, sed tres proprie

sunt partes argumenti, quarum 1. *Genesis*, complectitur divinas dispositiones in subsidium religionis et probitatis ante legislationem Moysicam, à creatione hominis usque ad obitum Josephi, anno mundi 2518. In his duæ rursus distingui possunt partes; prima Gen. 1, 1, 11, 26, paucis documentis sinit præcipua à creatione hominis usque ad natiuitatem Abrahami anno 1948, et refert hujus Patriarchæ majores, qui religionem et studium probitatis coluerunt et custo-

(1) Iahn, in libros veter. Fœderis.

dierunt; altera exhibet Gen. 14, 27, 50, 26, pleniorum historiam Abrahami, Isaac et Jacobi usque ad obitum Josephi, per annos 233, ubi promissiones, his Patriarchis datae, utramque faciunt paginam. — II. *Exodus, Leviticus et liber Numerorum* refert historiam Moysi et legislationis Moisaicae, et docet, quod ratione illis promissis, quae Patriarchis facta fuerant, eventus responderit, scilicet multiplicationem posterorum, liberationem ex Aegypto, ac constitutionem per Mosem theocraticam ordinem et apparatus, quo religio et religiosa morum probitas conservanda esset usque ad illam aetatem, quae, ut Patriarchis promissum fuit, per posterum eorum ad alias gentes propagari posset, seu, ut exprimitur, omnes gentes benedicenda seu beandae essent. Praeterea ex duobus primis annis, longe pauciora autem et praecipua duntaxat ex sequentibus 37 annis Num. c. 45, 49, et ex anno quadragesimo Num. c. 20, 56, narratur. — III. In Deuteronomio moventur Hebraei, et legem custodiant; quaequam leges, accuratius definitae, repetuntur, quaequam mutantur, quaequam etiam adduntur, et bona, quae Hebraeos legem custodientes magent, ac mala, quae eam negligentes imminuit, exponuntur. Narratur demum restauratio foederis cum Deo rege, et adjectur prophetica de futura gentis sorte carmen, ab Hebraeis memoria mandandum, haec omnia concernunt habitationem in Chanaan, quae jamjam occupanda erat. Moyses denique librum publice tradit sacerdotibus et proceribus populi, ut in adyto sacri tabernaculi penes arcam foederis custodiantur, et omni septennio, festo tabernaculorum, populo praelatur. Benedictio trilateralis, et obitus Moysi, Deut. 33, 34, ab aliena manu adjectus est, prout diversitas linguarum et styli comprobatur.

§ 2. *Argumenta interna pro auctore Moese.* — Ingenium et indoles, seu character scriptoris, argumentum librorum, seu quae referuntur aut attinguntur historica, politica et geographica, proprietates linguarum et styli, et dispositio ac forma horum librorum, omnia clamant auctorem esse Moesem. Nam I. in Deuteronomio loquitur vir senex, ideoque verbosior, difficilis, querulus, censor castigatoremque minorum, qui populum, intercedentibus multis et magnis miraculis, ex Aegypto eduxit ad radicem montis Sinai, in theocratiam consociavit, legibus instruit, in itinere per Arabiam usque ad Jordanem (40 annis) gubernavit, multis extra ordinem beneficiis affecti, et quando necessarium erat, singularibus quoque supplicis coercuit; loquitur populo, qui haec omnia vidit et expertus est, ad quod etiam saepe provocat, dicens: Vos vidistis, audistis, experti estis; loquitur cum affectu et sollicitudine senis paulo post morituri, et ea cum libertate, fortitudine et vehementia loquitur, quae uti non potuit, nisi qui tot et tanta pro populo pessus, et de futura ejus sorte sollicitus erat; paucis, qui in Deuteronomio loquitur, totus versatur in singularibus adjunctis Moysi, et quae ab eo dicuntur, respondent singularibus adjunctis populi, ut nullus alius se totum in omnia haec tam singularia adjuncta ita transferre poterit, quin illi impinge-

ret. Qui id impugnant, aut levis momenti esse opinantur, producant aliquod simile scriptum antiquum, quod totum spirat ingenium, indolem, aetatem et singularia adjuncta auctoris alieni et priorum ejus avi lectorum. — Deuteronomium autem non solum argumentum precedentium librorum, sed etiam scriptus ponit libros Numerorum, Levitici et Exodi; nam qui in Deuteronomio loquitur et scribit, profecto negligere non potuit scribere hos tres libros, ad quorum argumentum praesepit provocat, custodiam legum, quae in ipsis leguntur, urget, et a gestis quae in eis narrantur, rationes obediendi legibus, deponit, atque sine quibus lectores, Deuteronomium nequidem intelligere potuissent. — III. autem quatuor libri ex iisdem rationibus rursus scriptam ponunt Genesim. — II. In Pentateucho permixta referuntur, aut etiam leviter duntaxat attinguntur historica, religiosa, politica et geographica remotissime antiquitatis et diversarum regionum et gentium, imprimis aegyptiaca et arabica, quae omnia, quatenus in tanta paucitate scriptorum antiquorum examiniari possunt, illis temporibus, regionibus et gentibus apprime conveniunt. His accedunt plura ex historia naturali, de moribus, de artibus, de re militari, etc. Auctor itaque erat vir, ad juventute solerter institutus, bene excoltus, plurimum rerum gnarus, et felici ingenio proditus, qui antiquis temporibus vixit, qualis erat Moyses, in regia antea Aegypti educatus, suum numerum et inflexibilis populi per in viae Arabiae quadraginta annos. Recentior quicumque non omnia haec diversissima ita tenere potuit, ut nullo errore se proderet, et nunquam aliena, ab illis regionibus, gentibus et temporibus aberrantia, aut recentiora, vel externa hinc non pertinentia intersereret. — III. Lingua Pentateuchi est hebraica antiquior, quae a lingua Psalmorum et aliorum recentiorum librorum non parum distat; nam in Pentateucho non leguntur verba exotica, nisi antiqua aegyptiaca; occurrunt archaismi: verbo uti. *Aleph* et *He* saepe permixta, perfringens *He* locale, frequentes flexiones verborum uti. *Aleph* accentu in fine litterae sine *Aleph*, flexiones verborum aoristi secundi in personis femininis pluralibus sine *He* in fine, et alia similia, quae in recentioribus libris sunt multo rariora; alii archaismi grammaticales procul dubio recentiori aevi correcti fuerunt. Occurrunt permixtae voces et phrasae Pentateucho peculiares, et multae aliae libris recentioribus peculiares in Pentateucho nequaquam obviae sunt; atque, etiam in Pentateucho rare, in libris autem recentioribus, frequentes, et vicissim. Cujuslibet generis harum vocum et phrasarum collegi ultra centum, omissis plerisque *hezek* *leze* *pezeq* et illis, de quarum objectis non erat in aliis libris occasio loquendi. — IV. Stylus in carminibus comptus et sublimis, in prosa planus et melior quam in ullo alio libro hebraico, qualis nimirum ab alumno regio et ingenio cito expectandus est; nequaquam tamen ubique aequalis: in Deuteronomio multo verbosior, et in adhortationibus ferè oratorius et vehementior; indicium operose et de posteriorum sorte solli-

cita senectutis. Oratio orationis non ubique commodus, sed non raro praeposterus; oratio progrediens saepe per disrupta sine nexa fragmenta, frequentè singulari clausula terminata. Haec omnia argunt auctorem multis aliis negotiis distantum, non continenter scribentem, sed saepe interruptum et interruptiones praevidentem, et hinc partes clausulae terminantem; argunt scriptorem, qui hoc labore nullis annis occupatus fuit, quibus labentibus, lingua et stylus, ut fieri solet, aliquas vicissitudines subit; scriptorem, qui fortassè etiam quaequam, pro more olim consueto, notario dictavit, quo stylus quoque nonnulli variatur; qui quaequam acta publica, à notariis scripta, suis interseruit. Tali et non alio stylo scripta à Mose expectari possunt, qui tot negotiis obrutus, saepe interruptus, frequentibus itineribus et migrationibus de loco in locum distractus, per quadraginta ferè annos hos libros extravit, et Deuteronomium demum senex et mortui proximus scripsit. — V. Selectus et dispositio materiae prodi legistorum, qui historiam suae legislationis in commentarios redegit. In exordio seu introductione, quam ab historia antiquissima repelit, praeteriter narrat et diligentius commendat illa quae ad legislationem et theocratiam, et ad omnem illum apparatus, demum introductum preparant, nempe religionem omnis Dei creatoris et gubernatoris omnium, inde à primo homine derivatam. Patriarchis demum divinis promissionibus confirmatam, sacrificia Patriarcharum, et divinam ex Aegypto liberationem seu initium complementi illarum promissionum, etc.; historiae legislationis interserit ferè sola illa gesta, quae legibus occasione praebuerunt, vel ad urgendum legum observationem, atque ad oblationem populi spectant; in progressu tamen saepe reticet actiones et questiones propositas, quae ad leges ferendas moverunt, quasi temporis angustia pressus, aut scriptio etiam defatigatus, unde plura disrupta exurgunt fragmenta. Leges exhibet ferè omnes eo ordine, quo latae fuerunt, insertis passim non solum historicis eorum quae contingebant, sed etiam adhortationibus, promissionibus et comminationibus; aliquas leges, quae habente tempore negligebantur, aut sinistra interpretatione pervertebantur, aut dubia movebant, repetit et explicat; alias, quae mutatis temporis progressu adjunctis minus respondebant, aut abusibus occasione praebant, mutat. — Nullus nisi legislator naturam et ordinem legislationis ita penetrauit, ut non interponeret alia ad rem non pertinentia vel etiam recentiora; ut hinc, et non aliter, commoventem legum ordinem, affinitatibus objectarum et actionum congruentem praefereat, aut saltem libas legum earundem repetitiones, et imprimis leges, progressu temporis mutatas, omittet.

§ 3. *Auctor Pentateuchi se dicit Moesem.* — Ex his, quae hucusque observavimus, prono fuit alveo, auctorem Pentateuchi non solum esse posse, sed etiam, saltem verisimiliter, reapse esse Moesem, atque hoc ipsum discretis verbis et iteratis vicibus dicit auctor in ipsa orationis serie et eodem prorsus styli et lin-

gae characterem, eodem quoque affectu et sollicitudine. Deut. 31, 9, 15, 22, 24, 26, ubi ait, hunc integrum librum à principio usque ad finem à se esse conscriptum, proceribus populi et sacerdotibus tradidit, ut in adyto sacri tabernaculi penes arcam foederis custodiatur, et omni septennio, diebus festi tabernaculorum, universo populo praelatur. Qui dicunt id ad solum Deuteronomium spectare, meminerint, quod supra ostendimus, hunc librum scriptos ponere libros Numeri, Levitici, Exodi et Genesios. — Haec itaque omnia scripta Moyses non solum Deut. 31, 9, 15, 22, 24, 26, sed etiam Deut. 1, 5; 4, 44, 45, 17, 18; 28, 58, 61; 29, 19, 20; 26, 30, 10, ubi simul de precedentibus scriptis loquitur, nuncupat legem דברים et haec legitur, דברים דברים, scilicet, contentum pro continente, uti explicat; cum haec nomina permixta cum דברים דברים, seu *libro legis*, id est, religionis; nam דברים proprie doctrinam et imprimis doctrinam religionis significat, ad quam non solum leges, sed etiam doctrina de vero Deo, et universa illa historia promissionum, comminationum, beneficiorum et castigationum ac religionum factorum divinarum pertinet, per quo religio condita, conservata, demum à superstitionibus aegyptiacis purgata et per theocratiam civilem submissa fuit. Cum haec opera divina non solum in Deuteronomio, in quo paucis duntaxat recapitulatur et alibi scripta ponuntur, sed etiam et quidem imprimis et fastus in Genesi, Exodo, Levitico et libro Numerorum narrentur; nomina illa, *lex, lex haec, liber legis*, hos omnes libros, tanquam unum, nondum in quinque libros dispersitum opus designant. Illic horum nominum complexus confirmatur 1° Exod. 17, 14, ubi Deus jubet Moesem, insidias quas Amaleciter Hebraeis itinere defatigatis et debilibus struxerant, bellum quod consecutum est, et decretum illis futuro aevi excidium, scribere in *certum librum*; vel si malis legere in *quaequam librum*, manifestum nihilominus est, Moesem jam tum scripsisse vel incipisse scribere librum historicum. — 2° Exod. 24, 4, 7, 54, 27, annotatur Moesem non solum leges, sed etiam apparitiones Dei, adeoque facta historica litteris consignasse. 3° Num. 33, 1, 2, Moyses scripsisse refertur stativa Hebraeorum in Arabia, quae profecto sunt historica. — Si igitur Moyses, inde ab egressu ex Aegypto, leges et gesta in librum conscripsit, hic profecto non est alius, quam ille, quem Deut. 1, 5; 4, 44, 45; 17, 18; 18, 20, 61; 29, 19, 20; 26, 30; 31, 9, 15, 22, 24, 26, compellat *legem, legem hanc, et librum legis*, seu religionis, atque publice sacerdotibus et proceribus populi tradidit in adyto tabernaculi custodiendum. Haec pro auctore Moese sunt multo graviora testimonia, quam quae pro ullo antiquo scriptore proferuntur; nam nullus libri antiqui editio fuit adeo sollemniter, publice et omnibus caeris notissima; nullus libri auctor tantam certitudine constabat, et in illa librorum pactione potuit tantam facilitate ad posteros propagari; nullus alius liber in loco publico et sanctissimo asservabatur, et per publicam observationem legum, quae nunquam omnes et penitus negligebantur, publicum

et per omnes aetates constans recepit testimonium; nam leges observantur propterea quia in libro Moysi scriptae, et auctoritate illius Dei late erant, qui universa creavit, diuini iunxit, patriarchas amplas promissiones fecit, et partim etiam jam opere complevit, atque in Aegypto et Arabia grandia illa miracula patriavit. Hoc perpetuum de Mose, auctore Pentateuchi, testimonium pluribus confirmare non audeat, quod gratiam prestabimus.

(Qui movent, ex his non esse concludendum, non solum leges, sed etiam reliqua omnia à Mose descendere, videant, quid velint: ane omnibus segmentis adiunctam possunt notam, à Mose conscripta esse, ut unquam de illo alio libro antiquo, etsi per fragmenta scripto, ut de historiâ Herodoti, Diodori Siculi, Abulfedae, Makrizi, etc., aliqum simile postulant fuit? In Pentateucho, etsi per fragmenta exarato, omnia tamen coherent in fine, ad quem tendunt, ut doctrinis, legibus, historiis, promissionibus et comminationibus deuant ad religionem et religiosum morem prohibentem. Antiquorum inò et multo etiam recentiorum Orientalium non fuit ea scribendi, quae omnia disparata aptè necesse novit. Denique Moses, tot aliis negotiis ecclesiasticis, civilibus et iudicialibus occupatus, et frequentibus itineribus distractus, non habuit illud otium, quo scriptores recentiores ad connectenda et expolienda sua scripta abundant, in quibus nihilominus non vixit huius observantur, quin id eo pariter illis abjudicentur, ut Moses immo-dicis criticis respondere possit: *O commentarios vestros ego non habeo, sed quae sunt leges.*

§ 4. Argumentum Pentateuchi omni aetate publicè notum. — Argumentum Pentateuchi inde à Josuà per omnes aetates publicè notum fuisse, liquet ex formâ repititibus et ecclesiae, atque ex legibus politicis et religiosis, quae historia et auctoritatis miraculorum Moysi coram immittantur, et nullo non tempore vigeant; quò si quæpiam nonnunquam aliquo temporis spatio neglectae erant, paulò post rursus omnia ad torem horum librorum restituebantur. In libris sequentibus per omnia secula respicitur ad historiam non minus quàm ad leges Pentateuchi; in libris historicis perpetuò laudantur, quae libris Moysi consentanea, et arguuntur quae eisdem contraria acta sunt; Psalmi et Proverbia spirant indolem Pentateuchi, prophetae perpetuò urgent obedientiam huic libro prestandam, plures quoque referunt historiae partes, quae ex eo depromuntur, atque promittunt et minantur, quae Pentateuchus promittit et minatur, ut dici possit omnes libros recentiores esse commentarios Pentateuchi.

§ 5. Argumentum Pentateuchi omni aetate nomine Legis Jehovae notum. — Argumentum Pentateuchi per omnes sequentes aetates nomine Legis, tanquam proprio libri nomine, et etiam plenius nomine Legis Jehovae, commemoratur, et sicut Hebraei mox in Deuteronomio non modo leges, sed etiam eventus historici, et beneficia divina, in his libris exposita, inculcantur, ut haec omnia memoriâ retineant, sepe dependant, et posteris custodiendi committant; ita eadem mox Jos. 1, 7, 8, leguntur, et in omnibus reliquis libris perpetuò repetuntur, Ps. 1, 1, 6; 8, 7, 9; 42, 6, 7; 49, 1, 12; 55, 5, 9; 66, 5, 6; 77, 15, 21; 90, 7, 8; 104, 5; aetate Davidis, Ps. 119, 1, 5, 6; 68, 2, 13; 81, 4, 8; aetate Salomonis, Ps. 105, 1, 45; aetate Relia-

beam vel Abise, Ps. 78, 1, 55; in exilio, Ps. 106, 1, 48. Conf. 1 Paral. 16, 8, 25, et 22, 11, 15; 2 Reg. 17, 15, 15, 19. Prov. 6, 25, 28, 4, 7, 9. In prophetis loca hujus generis sunt infinita. Qui arguantur, non ipsa Pentateuchi verba afferri, meminerint, non fuisse morem antiquorum loca aliorum librorum verbositas adducere. Conf. Num. 10, 38, cum Ps. 68, 2; Exod. 54, 6, et Num. 14, 18, cum Ps. 86, 15; 105, 8; 48, 8. Joel 2, 15. Jon. 4, 2; Num. 25, 19, cum 1 Sam. 15, 19; Num. 14, 22, 25, cum Ps. 95, 7; Lev. 26, 5, cum Amos 9, 15.

§ 6. Pentateuchus ut Lex Moysi notus. — Quemadmodum Pentateuchus per omnes libros nomine Legis, et Legis Jehovae, memoratur; ita quoque frequens est ejus mentio nomine Legis Moysi, ut quae *per Mosen dicitur*, atque utrumque hoc nomen sepe ita concurrit, ut manifestè liqueat, *Legem, Legem Dei, Legem Moysi, et Legem quam Deus per Mosen tulit*, esse unum eundemque Pentateuchum, quem jam Moses, prout § 5 vidimus, nomine Legis insequitur. Frequentissima est Pentateuchi nomine Legis Moysi mentio in libro Josuae, qui, etsi aetate Josuae multo recentior est, ex commentariis tamen coevis, ut porrò videbimus, ferè ad verbum excerptus fuit (1). Eadem mentio passim occurrit in libris Judicum, Regum, Paralipomenon et prophetis, Jud. 5, 4, 6; 2 Reg. 18, 12, 21, 7, 8; 1 Paral. 15, 15; 2 Paral. 8, 15; 30, 16; 35, 8. Isa. 65, 11, 14; Jer. 15, 1, etc.

§ 7. Pentateuchus ut liber Moysi omni aetate notus. — Hanc Legem, Legem Jehovae, Legem Moysi, Legem quam Jehova per Mosen tulit, fuisse non cretensis traditum, sed librum hoc nomine insignitum, per multa loca testantur. Ita mox post obitum Moysi monentur Josua, c. 1, 7, 8, ut librum legis Moysi perpetuò legat; et Josua, c. 25, 5, 16, monet primores Israelitarum, ut faciant omnia, quae in libro legis Moysi scripta sunt, pluresque non modo leges, sed etiam historias, comminationes et promissiones ex eo allegat. Ita quoque Josua in comitiis ultimis c. 24, praecipit Pentateuchi capita paucis adducit, sed cum Deo restaurat, ilque inscribit fini libri Legis Jehovae, qui non est alius, quàm ille qui e. 1, 7, 8, et 25, 6, dicitur esse liber Legis Moysi; duo nomina ejusdem Pentateuchi, sicut quoque qui Jos. c. 8, 54, dicitur liber Legis, ibidem, v. 52, liber Legis Moysi nuncupatur. Qui contendunt, librum legis dici ab antiquiori scriptore commentarij, librum legis Moysi autem à recentiori redactore, hypotheses gratiâ id gratis sumunt, nec comprobare possunt; videbimus paulò post similes horum nominum permutationem. David, ps. 40, 8, meminit voluminis libri, in quo Deus à rege non sacrificia, sed voluntatem promptam ad exsequenda ea, quae Deo probantur, postulat, et Ps. 119, saepius repetit se legere, meditari et custodire Legem Dei, prout Deut. 17, 18, 20, praescriptum est; mandat 1 Paral. 16, 40, ut Gibeone juxta statuta legis

(1) Apud varios commentatores in controverso est quisnam sit verus libri Josuae auctor. Jac. Bonfrerius hunc insinuat Josuae adscribit. Vido Praefat. in Script. sac. t. 1, col. 62.

Mosis, offerantur sacrificia, et demum moriturus, ad filium loquens, attribuit legem hanc voluimus libri comprehensam Mosi 1 Reg. 2, 5; 1 Paral. 16, 40; 22, 15. — Josaphat mitit 2 Paral. 17, 9, sacerdotes et Levitas cum libro Legis Jehovae (qui profecto, sicut Jos. 24, 26; 1 Reg. 2, 5; 1 Paral. 16, 40; 22, 15, idem est liber legis Moysi) in civitates et oppida, ut populum instruunt. — Joiada praecipit, 2 Paral. 23, 18, ut holocausta offerantur, sicut in *Legem Moysi scriptam est*. — Amazias parit 2 Reg. 14, 6, 2 Paral. 25, 4, filiis per duellum, sicut in *Legem Moysi scriptam est, et Jehovae mandavit*. — Sub Hizkiah non modo 2 Reg. 17, 57, *liber Legis Jehovae scriptus memoratur*, sed etiam 2 Paral. 30, 16, 18; 31, 5, 4, 21, hic rex pascha celebrat, sicut in *lege libri Moysi scriptum est*, et multa alia agit, sicut in *libro Legis Jehovae scriptum est*, ubi *lex libri Moysi*, et *liber legis Jehovae* sanè unus idemque est liber, Pentateuchus, ut operam perdat Bertholdus, qui discrimen fingit. — Sub Josiâ, 2 Reg. 22, 8, 10, *liber Legis*, in templo reperiens est, qui in loco parallelo 2 Paral. 34, 15, nuncupatur *liber Legis Jehovae per manum Moysi*. — Josias 2 Reg. 25, 21, 2 Paral. 35, 6, 12, 26, pascha celebrat juxta mandatum Jehovae per Mosen, juxta omnia quae in libro foederis scripta sunt, et separat ea quae, sicut in libro Moysi scriptum est, Deo offerenda erant; multo alia agit juxta *Legem Jehovae*; 2 Reg. 25, 24, 25, abolet necromantas, incantatores et idola, sicut in *Legem Moysi scriptum est*, et quasi vit Deum in omnibus juxta *Legem Moysi*. — In exilio *liber Legis Moysi memoratur* à Daniele, c. 9, 14, 15, et post exilium *scripta Lex Moysi* laudatur ante Ezdrae adventum, Ezdr. 5, 2; et Ezdras ipse à rege Persarum salutarè perfectè eruditus de *Legem Moysi*, Ezdr. 7, 6; conf. Neh. 7, 6; 8, 25; 7, 8, 14, 18; 9, 19, etc. — Ex his patet, etiam *Legem, Legem Jehovae, Legem Moysi, Legem Jehovae per Mosen*, quae in libris historicis, Psalmis et Prophetis toties memoratur esse librum legis Moysi; unde exurgit continua per omnia secula series testium, Pentateuchum inde à Josuâ omni tempore Mosi fuisse tributum. Quim porrò, ut § 4 annotavimus, argumentum Pentateuchi per omnes aetates notum fuerit, et quàm plurimum singularis et eo in omnibus sequentibus libris referantur, quae ad hoc in Pentateucho leguntur; patet quoque illum toties memoratum et tot testibus comprobatum librum legis Moysi non esse alium quàm nostrum Pentateuchum.

(Vater in Comment. in Pentat. T. III, assertit, ex his allegationibus dubitat colligi, sub his nominibus quasdam leges et historias scriptas existisse, non autem integrum Pentateuchum adfuisse qui partibus constat minime coherentibus quarum permulto antiquis Moysi scripta recentiori aeo inserta sint; argumenta autem, quibus hae sententiam probare nititur, non sunt nisi conjecturae, vel potius suspiciones. — Die Wette in den Beytragen zur Einl. ins A. T., qui assentitur Augusti in der Einl. ins A. T., totum Pentateuchum ita coherere reperit, ut huic librum censet esse poemata epicum; verum si argumenta, quae adfert, id evincunt, omnes libri historici, qui aliquam integrum historiam narrant, in poemata epica convertuntur, ut tacum de artificibus, quibus usus est, ut sententiam improbabilem redderet aliquatenus probabilem et dif-

acultatibus quoque modo expedit, quas lector nihilominus ubique offendit. Conf. Jenais Litt. Zeit. 1, Jan. 1812, et Leip. Litt. Zeit. 9. Jan. 1813.)

§ 8. Genesius auctor est Moses. — Cùm ea, quae in Genesi et primis Exodi capitulis narrantur, non minus ac reliqua, mox sub Josuâ et omnibus sequentibus saeculis perpetuò pro notis ponantur; rectè concluditur Genesim quoque inde à Josuâ omni aetate communi denominatione Legis, Legis Jehovae, Legis Moysi, et libri Legis Moysi comprehensam et Mosi tributam fuisse; de quo quidem edè minus dubitandum est, quòd Genesius et prima Exodi capita necessaria sunt preparatio ad sequentia, quae frequenter ad illa in Genesi et primis Exodi capitulis narrata referuntur, atque adeò hae ambo partes arctissimo nexu coherent, ut neutra sine altera perfectè sit. Nam Hebraei, in Aegypto ad divinum creaturam cultum induci, et, ut Moses praedixit, deinceps perpetuò ad idololatriam proni, elocendi erant in Genesi et primis Exodi capitulis, quibusam sit ille Deus, quem ad montem Sinai regem suscepimus, et quo legem receperunt, et qui per sabbata et festa solemniter, per sacrificia et primitias, per oblationem legibus prastandam, et per omnem cultum, venerationem suam et gratiam pro tantis beneficiis animam testantur. Sublatâ hae pentateuchi parte, Hebraei rigorènt, quod sit ille Deus rex, quem colant, neque enim illis temporibus sine hae doctrinâ regem suum Deum creatorem et gubernatorem mundi cognoscere, aut saepius recurrentia nomina: *Deus Abraham, Isaac, et Jacob* intelligere, vel assequi poterant, unde aut, quod sibi velint repetitè toties promissiones Patriarchis factas, et quannam ac qualis sit illa miranda opera in subsequentibus libris toties laudata; soli studio orali (quam adversarii nostri alius non amant, hoc autem libro adeò extollunt), per prolixiorem ad idololatriam post aliquas generationes depravata et oblietata fuisset. Quare qui tantam Hebraeorum etiam posterorum curam gessit et reliqua scripsit, etiam Genesim et prima Exodi capita, necessarium Hebraeis, imprimis posteris institutionem et doctrinam, traditioni orali relinquere non potuit, nec reliquisse putandus est.

§ 9. Interpolationes Pentateuchi. — Libros hos à communi antiquorum librorum sorte mansisse immunes, et non fuisse interpolatos, expectandum non est. Etsi enim Hebraei libros hos tanti aestimabant, ut quidpiam consulo et mala fide mutare, summae sibi religioni duce-rent, ut tamen non impediatur, ne hinc inde supplementa historiae, uti inscriptiones Deut. 1, 1, 4; 4, 44, 49, et ultima duo capita Deuteronomii, adicerentur, et ne librarij explicationes rerum antiquarum, quae margini codicis inscriptae fuerunt, nonnunquam, opinantes esse partes libri, in textum inferrent. Loca hujus generis jam à Rabbis annotata fuerunt octodesim, de quorum tamen omnium interpolatione non eadem certitudine constat. Recentiores multo plura, et quidem alia juxta, alia injustè, interpolationis arguunt. In genealogia Exod. 6, 15, 29, annotatio de aetate Moysi et Aaronis Exod. 7, 7, et sermo Exod. 11, 4, 5; porrò Deut. 2, 40, 12; 20, 23; 5, 9, 11, 13, 14; 10,

6, 9; Num. 32, 41; Deut. 3, 14, profecto ad textum non pertinent. Observatio Num. 12, 5, Moysen fuisse virum mitissimum $\text{וְיִשְׁרָאֵל מִיְשֻׁבֵי עַמּוּת}$, saltem dubie est fidei. Aat Gen. 56, scriptis insertum fuisse, probari hequit. Interpolationes autem hae et aliae sunt antiquissimae, quia etiam in Pentateucho Samaritanorum leguntur, atque adeo jam antea Rehabeam erant vetustae. — Qui ex locis hujusmodi, quae à Mose scribi non poterunt, aut saltem scripta esse non videntur, etsi permulta essent, colligunt etiam reliqua, quae nullâ difficultate laborant, nisi quod miracula narrant, ab eo non fuisse scripta, concludunt à partentari ad universale, quae concludendi ratio illegitima, in nostrâ questione edominis tolerari potest, quod indoles totius Pentateuchi auctorem, qualis Moses fuit, prodit, et perpetua quoque adest testium à Josuâ inde per omnia secula aeternae, qui unanimiter pro Mose testimonium dicunt. — Fortasse autem quaequam etiam exciderint, ut Deut. 33, 6, tribus Simeon.

§ 10. *Pentateuchus non recentiori aeo compilatus.*

Pentateuchum aetate Davidis aut exilii Babilonici, partim ex legibus, quas solas Moses scriptas reliquerit, et partim ex traditionibus oralibus, canticis, fragmentis historicis, inscriptionibus hieroglyphicis, et monumentis in memoria gestorum publicè propositis, quorum significatio ex conjecturis petita fuerit, compilatum fuisse, prout quipiam conjectant, historiae repugnat. Nam Samaritani eundem Pentateuchum, quem habent Judaei, acceperunt à sacerdote decem tribuum, quae ex regno Juda liberum, non solum religionem, sed etiam formam reipublicae et leges civiles deficientem, profecto non receperant; quare Pentateuchus, quem habent Samaritani, jam illâ aetate, quâ decem tribus schisma fecerunt, ab immemorabili tempore adfuit; nam cum Jeroboam nullum non moveret lapidem, ut decem tribus à posteris Davidis et regno Juda in perpetuum alienaret; cruisset profecto è tenebris antiqua illa scripta (quae sola nunc à quibusdam Mose debere putantur), si vel lima de illis quidquam innotuisset; non defuissent senes 80 et 90 annorum, qui disissent patrem vel avum suum de aliis scriptis Moysi narrasse, vel avum suum à patre aut avo suo quidquam de aliis scriptis retulisse, atque Jeroboam, ut animos civium à regno Juda alienaret, alios senes idem edicentes conquiritisset, scripta Moysi antiquissima indagasset et restituisset, aut saltem hoc pretextu usus fuisset, ad quaequam sibi contraria è Pentateucho eliminanda aut mutanda, uti historiam de vitulo aureo, leges tribum Levi ministerio sacro deputantes, et praefinitionem mensis, quo festum tabernaculorum celebrandum erat. Imò quum autographum Moysi in adyto tabernaculi custodiretur, et non tantum omni septennio praegeretur, sed etiam apographa manibus sacerdotum et plurimum laicorum, praesertim iudicum tererentur, nova compilatio libri fieri non potuisset, quin motus atque alterationes ortae fuissent, quae in historia ejus aevi silentio praeteriri non potuissent. Quum horum omnium nihil reperitur, patet nostrum Pentateuchum ferè ducentis annis

esse antiquiorem Salomone; tallitur itaque, qui eum aetate Davidis aut Samuelis auctum et in hanc formam redactum fuisse suspicantur. Ducentis autem annis (i. e., 5 aut 6 generationibus) ante Salomonem, temporibus Jodicum, talem compilationem factam fuisse, nemo suspicabitur; igitur liber legis Moysi, qui Jos. 1, 5, 8; 8, 51, 33; 24, 26, commemoratur, fuit idem cum libro aetate Rehabeam, et idem cum Pentateucho Samaritano et nostro.

§ 11. *Argumenta contra authenticam Pentateuchi.* — Indicia quae quibusdam visa sunt arguere, Moysen non scripsisse nisi leges, historica autem recentiori aetate ex traditionibus, seu mythis, fuisse inserta, imprimis redeunt ad narrationem miraculorum; reliqua enim Moysi facile relinquuntur. Innotuit itaque tacito syllogismo: Si Moyses hanc miraculorum historiam scripsisset, vera et divina essent, quae in ipsis miracula; atqui miracula vera non rorruerunt; igitur Moyses hanc historiam non scripsit. Pro concessio itaque ponitur, quod demonstrandum erat; argumenta enim, quibus contendunt evincere, miracula fieri non posse, non sunt nisi inanè verborum lusum, quibus abundant scholae philosophorum, prout historia philosophiae antiquae, recentioris et recentissima, affatim docet. Quidquid sit, omnis hujus generis argumenta, philosophiae alicui dogmaticae immitentia, in questione historica et critica vim non habent. Reliqua autem, quae proferuntur argumenta, non probant, nisi Pentateuchum esse posse, seu historicè cogitari posse opus spirituum, vel recentiori aeo ex traditionibus consanctatum, quod autem, si suspitionibus et conjecturis arbitrariis, ut hic fieri solet, indulgere liceat, de omnibus ferè antiquis libris cogitari potest. Ostendendum autem erat Pentateuchum nec esse posse, nec historicè cogitari posse genuinum Moysi opus, sed necessarium et esse et historicè cogitari debere opus recentius, et id quidem argumentis historicis et criticis evincendum fuit. Minime sufficit moxissè dubia, protulisse suspiciones, opposuisse conjecturas, arguisse dispositionem operis in fragmenta, observasse aliquam styli et linguae variationem, et sollicitasse quaequam loca, à Mose et aetate ejus aliena, verum interpolata; sed comprobandum erat, characterem scriptoris, argumentum, linguam, stylium, formam et dispositionem operis, atque finem ad quem totum vel partes aliqua tendunt, Moysi et aetati ac locis commemorationis ejus proprias sunt (conf. supra § 3, 8); atx haec est inexpressibilis, nulla enim testimonia contraria adduci possunt, Pentateuchum fuisse recentiori aeo compilatum; imò neque certa indicia pro hâc suspitione proferri possunt, uti, e. g., historiam testari, motus de formâ ar-

gumento, et amplitudine scriptorum Mosiacorum ortos fuisse. Minus conclusivum suspicam reddidisse illorum testimoniorum fidem, nihil evincit; siquidem conjecturis et artificibus hujus generis, etiam intergerimorum virorum fides in dubium vocari potest, quin labefactetur iudici integro; sed ostendendum omnino est: 1° ipsum auctorem et omnes subsequentes testes vel non posse vel non velle edicere veritatem, et 2° Pentateuchum nullâ penitus ratione posse esse et cogitari filium aetatis et auctoris Moysi opus. Si ex dispositione libri per disrupta fragmenta, ex repetitionibus, ex legibus quae in subsequentibus leguntur mutatae, ex praepostero nonnunquam ordine et aliis similibus observationibus concluditur, opus non esse Moysi; ostendendum est Moysen non potuisse opus hâc ratione digere. Si ex aliquali styli diversitate probanda est diversitas auctoris; evincendum venit, stylium Moysi per 40 annos sub ut et tantis vicissitudinibus casuum nec potuisse nec debuisse mutari, et Moysen nec potuisse nec debuisse interdum notario dicere, aut scripta à notariis adoptare et sua facere. Et quanta denique est styli diversitas? profecto non tanta, quantum lector observat inter Bar Hebrai Syriacam Dynastiarum historiam et recentissimam editionem ejus à p. 573 l. penult.; non tanta, quanta est inter genuina Ciceronis opera et librum de Consolatione ipsi affectum; neque tanta, quanta est inter Deuteronomium et duo ultima ejus capita Deut. 33 et 34. Diversitates, quae arguentur, sunt minutiae, uti in Exodo semper commemorari Sinai, in Deuteronomio autem Chobè; in Deuteronomio frequentem esse usum verbi וְיִשְׁרָאֵל absoluti, in precedentibus autem libris usurpari וְיִשְׂרָאֵל excusis est, et וְיִשְׂרָאֵל excidit, etc.; ast ostendendum fuit Moysen per intervallum multorum annorum non potuisse nec debuisse assensere nonnullis aliis verbis; accedit, Chobè recurre quoque Exod. 5, 1; 17, 6; 33, 6; necpè ubi de radice montis sermo est, dicitur Chobè; eadem autem montis venit nomine Sinai. Quam nimium urgent exiguum diversitatem linguam Pentateuchi à lingua recentissimorum librorum sacrorum, jam supra, § 2, refutavimus; juverit tamen quaequam adicere. Discrepancia linguam Pentateuchi à lingua Psalmorum et antiquiorum Prophetarum, atque horum à lingua librorum in exilio vel post exilium exaratorum, sanè non est nulla, nec tamen magna, sed omnium peritorum consensu tanta, ut ab attento lectore non observari non possit. Psalmi Davidis autem distanti à scriptis Nehemiae et Malachiae ferè 600 annis, quorum lapsu gens et lingua ingentibus cladibus facta est; linguae autem variatio in utriusque hujus aetatis operibus non est multo major, quam illa, quae linguam Psalmorum inter et linguam Pentateuchi intercedit, cujus intervallum 500 annis absoluitur, quibus gens et lingua nequaquam tantis stragibus subjecta fuit. Minor linguae mutatio facile explicatur, quod orientales antiquis inhaerere quam novare malunt; quod Hebraei cuncti fuerunt gentibus, eadem vel partim diversâ dialecto utentibus, et quod scriptores linguam suam lectione Pentateuchi exco-

luerunt. Denique si Moyses, ut adversarii contendunt, scripsit leges, in his tamen linguae diversitas non observatur mirum, quàm in historicis, ut eadem difficultas quae fingitur, maneant. — Ceterum qui multitudine miraculorum admodum offenduntur, et Moysen iis liberare contendunt, meminere, Hebraeis vis sufficere, et nequaquam in omnibus locis, in quibus Deus Mosi locutus fuisse dicitur, de extraordinariâ allocatione sermonum esse, prout ex Deut. 4, 22, 23 coll. Num. 13, 6, liquet. Moses enim legatione divina munitus, jure etiam reliqua, quae ipse perspexit recta, divinâ cum auctoritate proposuit. Conf. etiam Exod. 24, 12; 51, 18; 53, 16; et Deut. 9, 10; 10, 2, cum Exod. 54, 4, 27; 28, 8, 15; 4 Paral. 28, 19, et Luc. 41, 20.

(Mirari sibi, viros perspicaces, Vater et de Wette, uti argumentis quorum vim esse nullam nemo non videt, uti eam dicunt, legem de uno totius gentis altari, antiquiori aeo non adfuisse, quia sacrificabatur in excubiis, ut si violatio legis argumentum esset, legem non existuisse: quod si ita, neque dealogus in duabus tabulis exstitit, quia gens talis in idololatram relapsa est, ac homicidia, furta ac adulteria committentur; aut si contendunt, Pentateuchum, si adfuisse, sepe commemorandum fuisse; quod si ita, neque decalogus adfuit, quia non commemoratur usque ad translationem arcae foderis in templum, 4 Reg. 8, 9; nec sabbatum erat, quia non commemoratur usque ad Isaiam; hujus generis sunt ferè reliqua. Hi viri crediti in eâ videntur esse opinione, authenticam librorum antiquiorum probantem esse argumentis, quibus in foro civili et criminali facta recentia probanda sunt, quae autem in universâ historia antiquâ desunt, nec pro illo in prova fieri possunt. — Negari profecto non potest, longè proponderare argumenta pro origine Mosiacâ, et adversarii nullum proderere posse testimonium alicujus scriptoris antequam pro recentiori Pentateuchi origine. Vater innotuit esse Wolfium, qui authenticam Odysseae et Iliadis similibus et alijs antiquis validioribus argumentis impugnavit, neque tamen eruditus satietem; an igitur Veteri quavis conjectura credendum erit? Perpendant, qui nullâ præjudicatâ sententiâ deuterant.)

§ 12. *Pentateuchus non fuit refectus.* — Quae hucusque pro Pentateucho, à Mose scripto, dicta sunt, abundè quidem sufficiunt, quia verò adversarii fervidè urgent, opus fuisse recentiori aeo refectum, hypotheses, quae proferuntur, examinanda veniunt; praemittenda tamen sunt, quae reflectioni, in quaequam aetatem rejiciatur, obstant; quia verò nec ante Davidem, neque post Ezdrâem factam esse, ullus asserit, intervallum inter Davidem et Ezdrâem sistens.

I. Si opus Moysi fuisset refectum, indoles linguae et styli recentiorem sapere videtur, offenderentur verba, quae in recentioribus operibus obvia sunt; verba autem Pentateuchi penultima, saltem peraeque, et archaismi essent à refectore eliminati; nam haec omnia minutis deputata, nec adeo studiosè curata fuissent. Characterem hunc styli his libris et imprimis Deuteronomio nullus imprimere, nullus ita totus personam Moysi induere, atque hâc ratione ad populum in illis adjuvatis constitutum loqui potuisset II. Quaequam scripta Moysi refectis statuantur, 1° non quilibet, uti in diario fieri solet, prout tempore sese excipiant, digessisset, ut jam leges, jam gesta, jam monitiones, jam jussus referret; 2° nec leges quaequam toties repetisset,

quoties promulgatae fuerunt: aut 5° saltem leges, quae in Deuteronomio mutantur, in prioribus omisissae, neque etiam 4° post accuratè descriptam formam tabernaculi et omnium partium utensiliumque, rursus, quum omnia parata fuissent, totam illam minutam descriptionem omnium partium repetisisset; tale quid hinc ratione scribere et repetere non potuit, nisi qui scripsit, cum haec omnia conficienda mandabat, et cum ea confecta recipiebat, ut in publicis aetorum commentariis fieri consuevit. III. In opere, quod sub Davide, aut recentiori aetate refectum fuisset, mentio quaequam honorifica de majoribus stirpis regiae, de ordine successione, contra schisma regni: quaequam de precibus et cantandis in tabernaculo Dei laudibus, in primis Num. 6, 22, 27; quaequam de edificando templo; leges contra ebrietatem, aliaque plura expectanda essent, ut è contrario plura fuissent ommissa, quae leguntur, praesertim illa, quae invicem pugnant, et quae sepius tempore erant mutata, aut neglecta, uti annus Jubilaeus, dimissio mancipiorum Hebraeorum anno septimo; conf. Jer. 54, et alia similia. IV. Decem tribus refectum sub Davide aut recentiori aetate opus vel idem rejectissimum, quia vitulos aureos, sacerdotes qui non sunt de genere Aeronis, et festum Tabernaculorum mense octavo, damnat. Conf. Exod. 32 et 19, 8, 17, 41.

Dicant jam, quae aetate reficta fuisse scripta Mosis censent. — I. Nec Ezdras, nec quisquam ejus aetatis hanc potuit linguam et hunc stylium scribere. Ezdras ex libro suo notus est, ex quo perspicitur linguam et stylium Pentateuchi ipsius opus esse non posse. Quo Jadae ac quipiam Patres et theologi restiterunt, legem amissam, et ab Ezdra, qui eam memoriter tenebat, restitutum fuisse, fabulae sunt absurdae. Denique Samaritani opus ab Ezdra refectum nunquam recepissent. — II. Sacerdos à rege Assyriae in Samariam missus, ut colos religionem Jehovae doceret, erat exilii, et sacerdos vituli, qui multo minus linguam hanc et stylium scribere, ac omnia recentiora evitare potuisset, et saltem illam historiam de vitulo aureo, et mandata illa de sacerdotibus Aeronis et de festo Tabernaculorum mense septimo, omisisset, ut taceam, regnum Juda opus, à sacerdote vituli relictum, nunquam susceperunt fuisse. — III. Chilkias, qui fortè, 22 Reg. 22, 8; 2 Paral. 54, 14, conf. Jer. c. 41, sub praetatu codicis in templo inventi, refectum librum obtulit, unde et territus fuit rex. Verum rex non miratur, inventum fuisse librum Mosis, sed audit demum omnino imprecatioibus, quarum complementum per Chaldaeos jamjam imminet, exteritudo fuit. Accedit Samaritanos librum à Chilkia, sacerdotis Judae, relictum rejecturos, et antiquum libri formam conservatos fuisse. — IV. Sub Davide, ut jam monuimus, inserta quaequam fuissent de majoribus familiae regiae, et ommissa non modo leges regibus scriptae, Deut. 17, 6, 12, sed etiam ille de non expugnandis Moabitibus, Ammonitis et Edomitis, Deut. 2, 4, 9, quos David armis suo subjecto imperio.

(Si Ezdras non fuit par relegendis scriptis Mosis,

multo minus potuit illos integro ex cerebro suo confingere et Mosis supponere, siquidem simul omnia opera, in quibus Pentateuchus allegatur aut adesse censetur, nempe libros Josuae, Judicum, Samueles, Regum, Psalmos et Prophetas supponere debuisset. Ridendi itaque potius quam refutandi sunt, qui clamant Ezdras libros Mosis supposuisse.)

§ 15. An Moses ipse scripsit? — Si Moses, prout Rich. Simon, Hist. crit. da V. T. L. I, ch. 2, p. 17, conjectavit, non scripsisset, nisi leges, historiam verò notariis publicis qui prophetae dicti fuerunt scribendam reliquisset, 1° stylium pro variis diversorum aetorum scriptis magis variaret. 2° Notarii prophetae nunquam commemorantur, nec genealogi, propriè scriber, unquam nomine prophetarum saluantur. Esto autem, 3° ut hi quaequam consignaverint, uti, e. g., tabulam receptarum partium tabernaculi Exod. 56, 8, 59, 31, catalogum populii et Levitarum, castra et ordines Hebraeorum, dona principum, Num. 4, 1, 4, 49; 7, 1, 88; 26, 4, 61, et quaequam alia, quorum styliis acta publica redolet; Moses tamen, ea acceptando fecit sua. Ex quibusdam autem locis apparet, Mosen nonnunquam, more olim valde usitato, notariis dictasse. Denique 4° castra Israelitarum atque adeo historica, teste loco Num. 55, 2, à Mose conscripta fuerunt. — Quae R. Simon protulit Josephi Fl., Rabbinorum et Patrum Ecclesiae loca, nec edicunt, quae vult Simon, nec factum tam antiquum contestari possunt.

§ 16. Genesis ex antiquis documentis collecta. — Quum 1° omnis historia antiquioris aevi, ex antiquioribus documentis hauriatur; exceptio pro Genesi, quae historiam Mose priorem exhibet, locum habere nequit. 2° Diverse inscriptiones, quae in primis capitulis Gen. 2, 4; 5, 1; 6, 9; 10, 1; 11, 10, 27, recurunt, moment lectorem hanc totidem antiquiora esse documenta. Idem confirmat 5° stylii variatio, quae saltem usque ad historiam Josephi observatur, quae characterem Moaicum refert. Conf. in primis Gen. c. 14, et c. 25, ac c. 5 et c. 10, et 4° constans in locis etiam fusioribus nominum דָּוִד et אַבְרָהָם usus.

(Nomen quidem דָּוִד primum Exod. 5, 14; 6, 2, sequi ortum fuisse videri posset; at observandum est nomen hoc ad Arameam radicem דָּוָל vel דָּוָל, accedere, et Exod. 5, 14, duntaxat per Hebraicam אֶדְוָל אֶדְוָל, *erit qui fuit, et tunc erit, explicari. Altero vero loco Exod. 5, 2, non dicitur nomen prius fuisse ignotum, sed id, quod hoc nomine significatur, non fuisse experientia cognitum, nempe, Deum non ipso opere Patriarchis ostendisse, se esse דָּוִד, seu semper eundem, qui opere promissiones complevit, quod aetate demum Mosis apparuit. Quaequam autem nomen hoc Dei multis est Mose antiquis, minus tamen frequens, et in lingua quidem primæva probris ignotum fuisse videtur, ut Gen. c. 2 et 5, c. 4, 14, 22, etc., cum alio obsoleto nomine Dei permutatum fuerit, sicut et alia Hebraica nomina propria, quae ex aetate ante diluvium, quando nondum erat lingua hebraica, occurrunt, ex antiquiori lingua conversa sunt.)*

§ 15. Monumenta in Genesi collecta. — Astruc 1755 primus observavit, in Genesi antiquiora documenta esse collecta, et quidem numero 12, ac ex his capita quaequam prima Exodi hausta esse contentis, quod vix quisquam cordatus ipsi dabit. — D. Eichhorn Einleit. in A. T. II. Th. § 416, 427, hac ita refinxit, ut do-

cumenta duntaxat duo, alterum Dei nomine דָּוִד, et alterum nomine Dei אֱלֹהִים insigne, statuit. — D. Igen Urkunden des Jerusalemischen Tempelarchivs 1768, tria documenta, quorum duo nomine Dei אֱלֹהִים, tertium Dei nomine דָּוִד, distinguit. — Haec quidem omnia subtiliter excogitata sunt, nequaquam vero res cō deducta est, ut una omnibus probaretur sententia. Quaelibet 1° innititur opinionibus à longè questis et arbitraris, et 2° collectorem sinit ferè talem, qualis ipse est hypothese ejuslibet auctor. Possent aliae 5° Injunctio hypotheses extorari, uti respè novam proposuit Kelle 1811-12; neque tamen ulla unquam omnibus aridebit; quod si 4° aliqua subtilioribus argumentis stabiliri posset, enotamentum tamen id esset unicum, ut documenta ex quibus Genesis collecta est, numerare possemus. Sufficit itaque discernere initium et finem cujusque documenti, quod in priori saltem Genesos parte praestari tuto potest. Conf. Vater Comment. über den Pentat. IX. Th. S. 696, 728.

§ 16. Aetas horum documentorum. — Aetatem horum documentorum definire, indiciorum defectos prohibet; id tamen ex indole et characterè eorum liquet, esse antiquissima, et priora quidem multo antiquiora, quam postrema. Nam 1° in prioribus usque ad historiam Abrahami, omnia, etiam à sensibus remotiora, propuntur, prout oculis et sensibus apparent, et prout nonnisi in remotissima antiquitate proponi solebant. 2° Lingua in primis fragmentis est jejuna, pauper et passim duriscula, in progressu ditescit, et fit magis flexibilis; ubique tamen offendunt voces obscurae et antiquitate obscuratae, quae nonnunquam patetis explicantur, uti אֱלֹהִים Gen. 2, 25; 5, 1, *malum et editum*; גַּם Gen. 6, 14, et אֱלֹהִים Gen. 15, 2; אֱלֹהִים Gen. 17, 25, additè expositione אֱלֹהִים אֱלֹהִים אֱלֹהִים Gen. 39, 20, additè explicatione אֱלֹהִים אֱלֹהִים אֱלֹהִים Gen. 41, 7; שֵׁן pro signo Gen. 41, 4; שֵׁן Gen. 5, 16, cum notione, quae aliis locis Job 9, 27, Ps. 139, 41, non congruit. Haec quoque phrasae peculiares, Gen. 9, 19: נֶשֶׁת לִי-דָרָס; Gen. 10, 18: נֶשֶׁת כִּשְׂמֵת; ac Gen. 10, 4: אֵי דְרָס; אֵי דְרָס, etc. Hinc quoque est illa obscuritas geographica in Gen. 10 et 14. 5° Vibe ratio simplicissima; de Aegypto duntaxat in sequentibus major refertur luxus, de quo etiam profani scriptores, et rudera adificiorum testantur. 4° Quaequam primis lectoribus notiora fuisse ponuntur, uti de Lamecho Gen. 4, 25, 24, de gigantibus Gen. 6, 4, de Nimrodo Gen. 10, 9, quae argunt, haec documenta ex aetate descendere, quae de his viris plura pervulgata erant.

(Quae pro recentiori aetate horum documentorum profuerunt, jam sexcentis ab interpretibus repulsa sunt, ut cum dicitur, Chananaeos tum fuisse in regione Gen. 6, 12, 15, 17, ac si recentiori aetate id fuisset ignotum, quod nec simplicissima Hebraeorum necessit; verum indicatur, jam tum adfuisse; ut cum prolepis nomen Bethel, Zoor, Gen. 12, 8, 15, 5, coll. 25, 1, 15, 10, 14, 2, 8, coll. 19, 22, 25, et similitum obtinet, quae tantum arguit, non ante exorta haec nomina, non autem multo recentiori aetate scripta esse; ita etiam si Gen. 56, 34, dicitur, Edomitis fuisse re-

ges, antiquam Hebraei reges habentem, quod respicit ad Gen. 17, 6, 46, ubi reges ex posteris Abrahami orturi promittuntur, nisi malis, id recentiori aetate ex margine in textum illatum fuisse; atque ita de ceteris.)

§ 17. Fides historica horum documentorum. — Documenta haec, utcumque antiqua, gestis tamen, quae referunt, recentiora sunt, ut notitiae hae historicae aliquo tempore, et partim multis seculis traditione orali propagatae fuerint; narrationis tamen substantia non fuit depravata; nec sunt fictiones aut allegoriae quibus antiquissimi sapientes philosophemata] sua tegere voluerint, neque sunt mythi, aut historice mythis mixtae, similes illis, quas gentes alicui de aetate antiquissimo referunt, sed historiae sunt certa; nam relationes hae 1° mille ferè annis citius, quam mythi antiquissimarum gentium scripto exaratae fuerunt. Antiquiori autem aetate adeo longevi erant homines, ut opus non fuerit, eas per ora multarum generationum transire; nam Methuselah primis 245 vixit annis Adamae, et postremis 600 annis Noachum coaevum vidit, qui et ipse rursus postremis 93 annis Abrahamo coaevus vixit. — Historia Abrahami, Isaac et Jacobi paulo post literis mandata fuit, ut taceam, à Jacobo usque ad Moysen non interessasse nisi quatuor generationes. (Vide infra, not. 1 et 2.) Accedit religiosus illos patriarchas, notitias has, ut fundamentum religionis, maximi fecisse, illis inculcasse, et senes centies repetitis rursus sepius repetuisse, ut non facile minus certè intelligi aut perverti poterint. Quae in carminibus redacta erant, quorum vestigia occurrunt Gen. 5, 24; 4, 25, 24, multo adhaec facilius memoriæ tenebantur, et perverti non poterant, quin membrorum parallelismus turbaretur, aut melodia dissentiret, et mutatio modo observaretur et corrigeretur. 2° Quo antiquiores et diutius traditione conservatae sunt hae relationes, cō pauciora referunt, et cō quoque sunt obscuriores; quò vero sunt recentiores, eò etiam sunt luculentiores, ex quo liquet, collectorem omnia incerta et suspecta, quae ex antiquiori aetate procul dubio plurima aderant, repudiasse, nec recepisse nisi certa, atque ad dispellendas hinc inde tenebras vix quaequam minutias adiecit ansum esse. 5° Iles et gesta quae narratur, simplicissima sunt, et illis, quae ab aliis gentibus de antiquissimo aetate referuntur, probris ignotum; quod si in quibusdam tenis quaequam cum eisdem deprehenditur similitudo, apparet tamen, haec ficta aut ligamentis aucta et perversa esse, nostra autem simplicem veritatem edicere, prout illi ethnicis, illiteratis non minus quam literatis, qui primis fidei temporibus ab his mythis ad Biblia accesserunt, sine hesitatione agnoscerunt. 4° Mythi sui narrationes incerte aut figmentis aucta, vel si placet, philosophemata allegorici vestigia, singularia sunt fragmenta, quae nec ad se invicem, neque ad historiam, ullam relationem dicunt rationem, in nostris vero documentis omnia inter se et cum historia certè indissolubili nexu coherent. 5° Mythi sciantur fragmentis, in primis dei et deabus, de senectute, eorumque omnium bellis et obscuris etiam

commercibus cum feminis et viris; porro de demonibus, heroibus, nymphis, metamorphosis, de inventibus rerum utilium et auctoribus, sex stirpibus familiarium illustrium, quos ex concubitu deorum dearumve cum hominibus, descendere fabulantur; in nostris vero fragmentis nihil simile, sed unus Deus creator et rector universi, qui religionem et morum probitatem curat, perpetuo laudatur, et omnia ad condendam, tuendam et promovendam hanc eandem religionem iustitiamque probitatem conspirant, atque felicitas aliquando avum annuntiat, quo vera religio, et probitatis studium ad omnes gentes propagandum esset, quod et opere completum esse, neque pertinacissimus negare audeat. Quod si concedatur, has nostras historias alteratas fuisse, præcipua tamen capita, quibus subsequens historia innititur, suspecta esse nequeunt, ut addita aut ficta sola essent illa mirabilia, nempe revelationes divinas: at respiciat, homines illos quoscunque, qui has revelationes. fluxisse putantur, præsigere potuisse, posteros suos religionem hanc non modo esse constantem retenturos, sed etiam quondam ad omnes alias gentes propagaturos, Gen. 12, 15, 18, 8; 22, 18; 26, 4; 28, 14; 18, 19, et 17, 4, 14. Imò viri illi neque per semetipsos hanc Dei ideam, que in his documentis ubique obruta est, invenire poterant. Si hæc narrationes, ut mythi aliarum gentium, mutatas fuissent, profecto, quibus morum probitas ubique inculcetur, illa que offendere possent, improba aut ambigua, personis primarum honorifica ommissa fuissent; neque etiam narratio de exitu urium in plantis Siddim, rerum nature ita accurate responderet; debilitas Isaac, filii parentum senum, in majorum ejus sanctitatem relata fuisset; sermones Jacobi Gen. 45, 1, 44, et Jude Gen. 44, 18, 44, non forent personis adeo accommodati; qui sistitur in dolos personarum, exorbitaret, neque sibi similis per omnem aetatem ejusdem persisteret; anni 400 Gen. 45, 50, mutati essent in 450; apparentes antilogiae compositæ essent; denique tota narratio illi rerum cursu, qui in historiâ aliâs observatur, non esset per omnia consentanea.

(1°) Longævitas hominum primæ mundi ætatis permittit quidem mythis accenseri, hæc sola ratione dicitur, quod corpus hominis tot annos subsistere nequit, est illa ætate, imprimis ante diluvium omnia fuisse eadem, que nunc sunt, affirmare oemno sanus potest; hinc eandem fuisse hominum aetatem, que nunc est, quis affirmare ausit? Quam omnes alia gentes longævitate hominum illius ætatis plurimum millionum annorum referant; nostra documenta, longævitas minimum statuenda, in suspitionem adduci non possunt.

2° Communis sententia fert Exod. 7, 14, 19, aliquas generationes esse ommissas, quia 450 annis non quatuor, sed 15 generationes respondent; verum cum Gen. 15, 15, disertis verbis quatuor generationes 400 anni æquiparentur, et illi quæque 315 anni, quibus Abrahamus, Isaacus et Jacobus in Chanaan versati sunt, duas tantum generationes exhibeant; liquet, generationem eo zero, non ut ævo multo recentiori, 54, sed 100 annis absolutam fuisse. Conf. Num. 27, 1.

§ 18. Argumenta pro mythis in Pentateucho. — Argumenta que contra fidem horum documentorum

profertur, non efficiunt, fuisse alterata, sed duntaxat alterari potuisse, id verò est, nihil efficiunt; à possibili enim ad actum non est legitima concludendi ratio. Que producta sunt, ut docerent narrationes sinceræ esse non posse, vana sunt: sic quàm assertur, protoparentes ea que Gen. 2, 4, 5, 24, referuntur, defectu verborum non potuisse narrare, et, quàm lingua verbis aucta esset, non potuisse recordari eorum que annis primis infantia contigerant, quæ sine verbis non est rerum memoria nisi obscura. Ast neutrum hic quidem locum habet; nam protoparentes primo momento erant adulti, qui omnes animi facultates et omnia corporis membra ad usum habebant expedita; aderat quoque facultas et stimulus loquendi, quare mox notiones capere et loqui inciperant; et quàm illa, quæ primis temporibus, ætate quæ erant adultæ, observantur, aut à Deo quocumque ratione docebantur, eo ipso, quod prima erant, vehementius ferirent sensus et animum; altiori quoque manebant mente reposita, et tota reliquâ vitæ eorum facilitatè recordarentur, et quàm lingua pauper esset locupletata, narrare possent.

§ 19. An Gen. 1, 1, 2, 5, antiquus documentum. — An geogonia, aut, ut aliis videtur, cosmogonia Gen. 1, 1, 2, 5, antiquioribus quoque documentis accensenda sit, disputatur. Id quidem dubio caret, doctrinam de Deo creatore atque adeo etiam de creatione et ortu rerum omnium, per totam Genesim notam esse; nam omnia hæc documenta eo fine referuntur, ut doceatur, doctrinam hanc protoparentibus fuisse revelatam, et singulari dispositione divinâ usque ad Abrahamum conservatam, atque porro conservandam, et quondam ad omnes propagandam esse. Quæpiam hujus geogoniae in sequentibus disertè repetuntur, ut Gen. 6, 7; 5, 1 et 9, 6; 14, 19; 18, 25. Quæ verò ætate hæc narratio literis mandata, et an demum rursus ab alio in eam formam quam habemus, redacta sit, defectu historie expediti nequit. Antiquior tamen 1° esse videtur quàm narratio diluvii, nam nihil hic de discrimine animalium mundorum et immundorum, nulla distinctio volucrum iuxta alas et ungues, nec eadem est divisio animalium, quæ in historiâ diluvii deprehenditur. 2° Antiquior quoque quoad substantiam esse videtur quàm genealogia Gen. 5, et lex contra homicidias Gen. 9, 6; nam duo hæc documenta Gen. 5, 1, 2, et 9, 6, memorant imaginem Dei in homine, que Gen. 1, 26, 27, docetur. 3° Non tantum substantiam, sed etiam forma videtur esse antiquior Mose et omnibus reliquis documentis Genesee; nam non solum fundamentum est theologie totius Genesee, sed etiam lingua verborum penuriam laborante concepta est; omnia optatè et prout in sensu cadunt, sistit; dies non numerat, ut Moyses, à vespere ad vespem, sed à vespere ad mane; animalium duo duntaxat facit genera, alterum quidem aëstiale et volante, alterum verò terrestre; animalia terrestria porro dividit in elefria, fera et reptilia, omnia secus à Mose; animalia immunda prorsus ignorat; denique in precepto sublato, Exod. 20, 8, 9, 31, 12, 17, di-

sertis verbis allegatur, nec Deut. 5, 12, 14, prorsus siletur, neque Exod. 31, 15, 17 (conf. Ezech. 20, 12, 20) excluditur, imò jam Gen. 7, 10; 8, 10, 12; 29, 28, 29, obiter attingitur.

Cui verò ætati hæc geogonia debeatur, ex eo conjici alienigenis potest, quod tota collineat ad id, ut divinus creaturatum cultus, ad quem homines primæ mundi ætatis, et imprimis ipsi protoparentes proclives erant, præcaveatur; quare hæc doctrina ex primâ hominum ætate descendere videtur; litteris verò mandata fuerit durante commoratione in Ægypto, ubi sol, luna, astra, diversa animalia et plantæ colebantur, et malus quoque Deus Typho existere credebatur; probabilius contra has superstitiones Israelita hoc documentum, quod antiquam doctrinam amplius exponebat, diligentius muniendi esse videbatur. Hinc hæc geogonia, que fundamentum est totius theologie Pentateuchi, Prophetarum et Psalmorum, non exhibet, ut quippiam opinatur, figmentum, creatio; enim non est figmentum, nec est representatio creationis poetica, poeticum enim in eâ nihil occurrit, neque philosophia est alicujus antiqui sapientis; hujusmodi enim documentum, teste historiâ, vires sapientissimorum virorum totius antiquitatis longè superat; exhibet itaque, prout et ipsa narratio antiquæ historie immutata, historiam. Quam verò geogonia à teste qui nullus fuit, referri non poterit, patet, substantiam ex revelatione divinâ descendere, quæ primi homines eo modo, quo capere poterant, elocuti sunt, nihil esse divinum aut colendum, nisi creatorem, reliqua verò omnia usui hominum destinata esse, ut non sint hominum numina, sed homo illorum sibi Deus. Vesitibus autem orationis et enumeratio ac ordo creaturarum ignoto scriptori debeatur.

§ 20. Quæ ratione hæc monumenta digesta sint. — Argumentum, indeoles, dispositio et elocutio horum monumentorum indicia ubique exhibent illum qui ea collegit; eadem cum religione illis usum esse, quæ ante eum custodienda fuerant; nam 1° ea intacta reliquit, quod non modo styli variatio, sed usus quoque diversorum nominum Dei הוה, אלהים, אלהים, אלהים pro diversitate monumentorum, et retentio inscriptionum probat. In primis undecim capitibus monumenta, prout erant, in ordinem redacta sunt; in reliquis arctior nonnihil observatur nexus, styli tamen passim variat, imprimis c. 14 et 25. Redactor nequidem discrepantias in nominibus uxorum Esau, Gen. 26, 34; 28, 9; 30, 2, 5, 25, tollere, sibi permisit. In historiâ Josephi styli uniformis quidem, nequaquam tamen styli Mosis est. Sermones qui adducuntur, indoli personarum adeo congrui, ut reflecti esse nequeant, conf. Gen. 43, 1, 4; 44, 18, 34; 45, 1, 28. — 2° Quæpiam quidem prætermissa esse videtur, ut Gen. 2, 4, ubi inscriptio aliam geogoniam promittit, sed demum ea tantummodò leguntur, que geogoniam priorem c. 1, 1, 2, 5, supplere possunt. Nullum autem est indicium, alia adjecta fuisse nisi pauca ad explicationem quorundam verborum obsoletorum, et fortassè hinc inde vocales ad connectendas diversas partes, ac for-

tasse quæpiam ad supplendam recentiore historiâ, ut Gen. 50, 31, 59, 45, nisi hæc pars sit recentius additamentum. — Doctrina de vero Deo cum reliquis æ ratione connexa est, ut recentiori ævo inserta esse nequeat. Hinc indè duo documenta in omnem coalescunt; sic caput quintum Genesee insertum est documentum Gen. c. 4, 26, et c. 6, 1, 6; nam Gen. c. 4, 26; cum c. 6, 1, arctè coheret; sic quoque in historiâ diluvii duodocumenta commixta sunt; nam repetitiones ejusdem rei, variatio styli cum usu diversorum nominum Dei pari passu procedunt. 4° Nihil pro arbitrio mutatum fuisse, liquet non tantum ex representatione indolis ejuslibet personæ, que sistitur perpetuo sibi constans, nature conveniens, et nullibi abnormis; sed etiam ex eo, quod, que patriarchis non sunt honorificæ, candidè referuntur, Gen. 9, 18, 27; 12, 14, 20; 12, 11, 20; 20, 1, 18; 15, 6, 11; 19, 51, 58; 27, 5, 29; 30, 37, 42; 34, 25, 29; 37, 18, 28; 38, 7, 27.

Mosen esse, qui hæc monumenta collegit, jam supra, § 8, ostendimus.

§ 21. Editio Pentateuchi. — Mosen scripsisse commentarium rerum gestarum, patet ex Exod. 17, 14, 34, 27, Num. c. 35, 1, 2, et aliquas etiam partes mox editisse, colligimus ex Exod. 24, 7, et ex accuratis illis præfinitionibus totius apparatus ad cultum divinum Exod. 25, 1, 31, 18, que formæ actorum exaratae sunt et quibus artifices aliquo sine scripto documento satisfacere non potuissent; eandem actorum formam retinet etiam tabula receptorum partium sacri tabernaculi Exod. 36, 1, 40, 55, census populi, relatio donorum, et descriptio castrorum ac ordinis tribunalum Num. 1, 4, 4, 49; 7, 4, 88; 25, 19, 26, 65. Hæc et fortassè quæpiam alia, à notariis scripta, Moses adopiando, sua fecit, et scriptis suis adiecit. Ita etiam illa, que sacerdotibus mandata erant, cum eisdem scripta tradi et ita edi debebant. Ultimis autem annis Moses pro singulari sui curâ, quæ futuris quoque reatibus provideret, omnia digessit, atque aliqua addidit, aut in alium locum coniecit, uti leges de festo paschalis, Exod. 12, 14, 20, et asservationem Manne in tabernaculo, Exod. 16, 53, 54. — Deuteronomium exaravit anno quadragesimo; sæpius enim meministi veteris, quomodo hæc anno Israelitæ de Sichon et Og retulerunt, Deut. 1, 4; 2, 14, 5, 19; 4, 1, 4, 46, 49, prout et hesitationem suam ad Aram Contradictionis, Num. 20, 7, 15, sæpius deplorat, Deut. 1, 57; 5, 25, 29; 4, 24, 32, 31, 2. Totum autem opus edidit paulo ante mortem, quàm illud sacerdotibus et principibus populi traderet, ut in ædulo tabernaculi penes arcam foderis asserviretur, Deut. 31, 9, 13, 24, 26. Hæc autem editio non ita spectanda est, ac si omnia hæc scripta erant, in rectum ordinem diligenter digesta, et in unum volumen redacta fuissent; erant profectò volumina plura, que collecta nomine legis, legis Jehovæ, et libri legis Mosis, veniebant.

(1°) Divisio scriptorum Mosis in quinque libros, eam memoratur primùm à Josepho Flavio; facta autem esse videtur, quàm post exitum Pentateuchi lectio in

synagogis institueretur. Hinc jam in versione Alexandrina observatur. In antiquo fiedere perpetuo nomina singularis numeri usurpantur.

¶ Eius textus Pentateuchi optimè conservatus est,

et codices manuscripti quoque quam plurimi et antiquissimi præsto sunt; conjectura tamen critica repudianda non est, prout et nos ipsi supra plura loca interpolata esse coniecimus.)

CORNELII A LAPIDE VITA⁽¹⁾.

CORNELIUS CORNELII A LAPIDE, natione Belga, patriâ Ebuero Bucholdiantis, honestis ortus parentibus, à primo rationis usu Deum colere coepit fide, spe et charitate; adolescens se in societatem Jesu dedit anno salutis 1692, 8 julii; in eâ antè iuventutis egressum, sacerdos factus, quotidie sacram Hostiam, ad usque vite extremum, quasi iuge sacrificium immolavit. Sacram linguam Lovanii, et divinas litteras plus annis 20 publicè docuit, unde Romam à Moderatoribus accessit, easdem ibi summâ cum celebritate nominis complures annos interpretatus est, donec labori cedens totum se ad privatam scriptionem convertit; quo tempore quale institueri, vitæ genus, nullis apud quam ipsiusmet verbis explicare; ea ipse cum Deo loquens ita concepit: *Hoce meos labores et fructus, omnia studia, omnem doctrinam, omnem conversationem, tue gloria; ò sacrosancta Trinitas, et trine Unitas, consecrari, optaque, ut omnis mea actio, omnis passio, totaque vita non esset aliud, quam continua laus tua. Tu menti meæ ab olim te revelasti, ut te unum admirarem et quærerem, cetera omnia velut exilia, inania, et fugacia flocciducera et fastidiosa. Quocirca anlas et oras fugio: attentionem et excessum mihi iudicandum, aliaque non insulam, æquor cum S. Basilio, Gregorio, Hieronymo, cuius sanctam Bethlehem ob eo in Palæstinâ sollicitè quantam ego Romam invenî. Olim junior ego Martham, nunc in decora etate meojs Magdalenam ago et adamo, memor brevis avi, memor Dei, memor instantis æternitatis. Celæ (que mihi fida, totâ terrâ carior est, adeoque calum terrestre videtur) et silentii solius num incolæ, cellicola et sacri Musarum asseda, cellicola esse contendendo, sanctæ contemplationis, lectionis, scripturæ, orationis, omni negotium persequor. Deo uni et trino, ejus oraculis et inspirationibus excipiens, meditans, celebrandis incubo; ad Christi pedes sedeo, ut ab ore ejus pendula verba vite hauriam, que deinde in alios effundam. Hæc ille senex agebat, et diuturnas sanctitatis meritis cumulatas; nam ab ipso statim in societatem Jesu ingressu, beatæ æternitatis perenni consideratione, ita est ad humanarum rerum contemptum, et celestium desiderium incitatus, ut ex eo nihil aliud, præter Christi perennem voluntatem, laudem et gloriam in viâ et in morte, in tempore et in æternitate intenderet; eam unam celebrare et promoveri omnibus votis, et studiis, omnibusque corporis et animi viribus, intenderet et satageret; nihil in hoc mundo à quoquam mortalium expectaret, nihil desideraret; hominum iudicia et plausus non moraretur; soli Deo placere cupiens, et displicere timens; hoc unum spectaret, unam hoc postulari, hanc omnia ejus lectio et scriptio, huc omnis labor desideret, ut sanctum ejus nomen sanctificaretur, ejusque sancta voluntas fieret sicut in celo et in terrâ. Ardentissimum martyrii subeundi desiderium ab ipso primo tyrocinio divinitus haustum, adeo semper reitavit, ut omnibus votis eam sibi lauream assidue efflagitaret. Eam penè jam manibus erat complexus, anno 1664, cum degens apud ædem Deiparæ Aspricollensem miraculis illustrem, haud Lovanio procul, et adventantes turmatim religionis causâ mortales, per confessiones, conciones, aliaque sacra officia adjuvaret, ab Hollandicis equitatu improvise in eam incurrente ipso festo natiuitatis Deiparæ die, cunctaque ferro et flammâ vastante, circumseptus est, et tantum non captus et trucidatus; verum sacrosanctæ Eucharistiæ quam ex æde sacrâ, ne ab hæreticis violaretur, efferebat, ac Deiparæ, quam voto nuncupat implorabat, ope, periculum non sine miraculi opinione discussus est; ipse mirâ providentiâ serratus incolomis. Ceterum quam nunquam illi exciderit cupido martyrii satis ea verba declarant, quibus sanctos quatuor Prophetas, absolute in eorum vaticinia commentario, ita compellat: *O Prophetæ Domini, fecistis me Prophetæ vestræ, et doctoralis laureæ participem; facite, quæso, et martyrii, ut et ego veritatem, quam à vobis hausî, aliisque docui, et descripsi, sanguine meo obsignem. Nec enim ante perfectus, et consummatus erit doctoratus meus, nisi os sigilli pariter claudatur; à trinitate propè annis vobiscum, et pro vobis labens, volnusque continuam enò eo martyrium religiose tite et martyrium ægritudine, martyrium studiorum et scriptionis; impetratè, obsecro, mihi pro coronide, et quartum martyrium sanguinis. Ezkani pro vobis spiritus vitales et animales; cibarium et sanguinem. Omnis laboris mei per totos annos examinati, quo vos Dei gratiâ explicui, illustravi, et novo sermone loquentes, et prophetantes effecti ac vobiscum quasi prophetavi; vestrum mihi quasi prophete stipendium, martyrium dico, à Patre luminum æquè, ac misericordiam obinete. Mox ad beatissimam Dei Matrem conversus, cui se suæ omnia deberet, à quâ fuisset indignus ad sanctam Filii ejus Societatem vocatus; in eâ miro modo directus, adjutus, instructus, martyrii se per eam compotem fieri postulat; deinde Dominum Jesum, amorem suum, per Genitricis et Prophetarum promerita obnixè efflagitat, ne inertem sget vitam, ne inertem in lecto mortem, sed longis illatam, aut ferro. His consentanea fudre cæterarum ornamenta virtutum, que longius prosequi non est hujus opere.**

(1) Auctore P. Alegambe, Biblioth. Script. Societ. Jesu.

Nihil illo videri potuit mihius, nihil modestius, nihil temperantius. Tam humilli erat de sensu in tantâ doctrinæ atque omnis humane divitiarumque sapientiæ vastitate, ut affirmaret: *Verè et in conscientiâ meâ, studiosissimus virorum ego sum, et sapientiâ hominum non est mecum; sum puer parvulus, nesciens introitum et exitum meum.* Alibi quoque ita pronuntiat: *Jam penè à 40 annis sacro huic studio incubo, à 50 annis nihil aliud ago, quin et continuo quoque ita pronuntiat: Jam penè à 40 annis sacro huic studio incubo, à 50 annis nihil aliud ago, quin et continuo sacras litteras doceo, et tamen sentio, quam parum in his profecerim.* Religiosæ severitatis adeo tenax fuit, ut ne quid illa caperet suâ causâ detrimenti, nollet sibi quidpiam eximium ad victum proponi, tametsi valdeinno semper esset imbecillimâ, annis impeditâ, studiis Ecclesiæ Dei profuturis impensâ, nec posse edulia, que cæteris apponebantur, conficere. Obsequentiâ illi semper, et veritatis amor præ vitâ fuit. Hanc in omni scriptione primam habuit, illam verò ductricem ad præferendas scriptiones ad publicam lucem, quos aliquin æterno fuerat damnaturus silentio. His ille studiis sanctimonie intentus, quum 70 superasset annos ætatis, debitum tandem naturæ solvit, in Urbe sanctâ, ubi semper optârato sanctorum ossibus suo miscere, die 12 martii, anno 1657. Cadaver auctoritate majorum proprio inclusum loculo, ut olim internosci posset, humatum est. Catalogus ipsius operum, est, qui sequitur: *Commentaria in Pentateuchum Moisi, Antwerpæ 1616, rursùm 1625 in-folio; in libros Josue, Judicum, Ruth, Regum, Paralipomenon. Antwerpæ 1612, in-folio; in libros Esdræ, Nehemiam, Tobiam, Judith, Esther, Machabæorum, Antwerpæ 1644; in proserbia Salomonis, Antwerpæ et Parisiis apud Cranioisy 1655; in Ecclesiasten, Antwerpæ 1658, Parisiis 1659; in Sapientiam; in Canticum Canticozum; in Ecclesiasticum; in quatuor Prophetas Majores; in duodecim Prophetas Minores; in quatuor Jesu Christi Evangelia; in Acta Apostolorum; in omnes D. Pauli Apostoli Epistolas; in Epistolas Canonicas; in Apocalypsim S. Joannis Apostoli.*

Reliquis imperfecta in libros Job, et Psalmorum.

IN PENTATEUCHUM PROCEMIUM.

SECTIO PRIMA.

De Scriptionis origine, dignitate, objecto, necessitate, fructu, amplitudine, difficultate, exemplis, methodo et dispositionibus.

Celebris ille Ægyptiorum theologus, Mosi penè æquævus, Mercurius, Gentilium opinione Trismegistus, dicit, quâ ratione aptissimè universam hanc describeret, secum ipse versans, hanc demum erupit: *Universum, inquit, est liber divinitus, sæculumque hoc sublatum est speulium divinum, nimirum hocce libro suam ipse Theologiam, divinitâ sanè commentatione didicerat. Cælestis enim enarrant gloriam Dei, et operâ manuum ejus enarrat firmamentum; et à magnitudine speciei et creaturæ, videri potest creator eorum, sempiterna quoque, et invisibilis ejus virtus, aliqua divinitas, ut in magis hæc colorum tabulis, in paginis elementorum, ac voluminibus temporum perspicui oculo divine institutionis doctrinam, propalâam quasi legere liceat. Ita sanè ex ipsis mundi primordiis et ex nihilo illius molimine, omnipotentem auctoris ejus vim et energiam; ex multiplici adeo creaturam rerum disordi et variegatâ concordâ, beneficentiam ejusdem abyssum, ex exemplo illo cæterorum omnium spiritum, corporum, motum, temporeque complexam; æternitatem, immensitatem, que conditoris metimur, et quadamtenus pervidemus. Ita ex pondere eorumdem, numero et mensurâ, sapientissimam magni hujus architecti sapientiam, numerosissimamque et mirè concinnam in eo coajulibet naturæ harmoniam ideamque mirari et suspicere licet, que et primis quamlibet universi hujus partem, fixis et immotis*

planè modis, et secum, et compari cuivis alteri parti amiceissimè devinxerit, et amicum hocce vinculum, ut stabili fide concordet varient vires, iugi suo influxu indivisè servet et teneat. Hoc ipsa de se publicâ voce deprecandus æterna Sapientia: *Quando præparabat, inquit Prov. 2. 22. celos, aderam; quando certâ lege et gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum et liberabat fontes aquarum; quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos; quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens, quasi certas sui notas in hæc compositione se inscripisse significans.*

2. Verum in omnibus, quamvis pulchre hic microcosmos archetypum, unde ab auctore suo expressus est, putâ nimen sacrum, inretractam spheram altissimæ divinitatis referat, oculisque subijciat; multis tamen partibus, imperfectas est hic liber, et scæntica distaxat elementa suppeditat, vestigia inquam potius, quibus quasi ex ungue leonem aspicimus, quam claram absolutamque scriptoris sui descriptionem. Accedit quod, naturæ solius exaratus character, nihil eorum dicat, que naturæ transcendunt, quibus ad oculum sanctæ Trinitatis, bonumque nostrum perene, quod vitâ et morte, votis omnibus sequimur, provehamur.

3. Visum ergo divine et interminæ bonitatis scribæ scilicet sapientissimæ, velociter et mirâ dignatione scribenti, alium adhibere calamum, alias nobis subijcere tabulas, alios longè depingere sui characteres, qui non mutant aliquam speciem, sed distinctas oculis voces, auribus sonos, mentibus sensa, vivasque divorum

synagogis institueretur. Hinc jam in versione Alexandrina observatur. In antiquo fiedere perpetuo nomina singularis numeri usurpantur.

¶ Eius textus Pentateuchi optimè conservatus est,

et codices manuscripti quoque quam plurimi et antiquissimi præsto sunt; conjectura tamen critica repudianda non est, prout et nos ipsi supra plura loca interpolata esse coniecimus.)

CORNELII A LAPIDE VITA⁽¹⁾.

CORNELIUS CORNELII A LAPIDE, natione Belga, patriâ Ebuero Bucholdiantis, honestis ortus parentibus, à primo rationis usu Deum colere coepit fide, spe et charitate; adolescens se in societatem Jesu dedit anno salutis 1692, 8 julii; in eâ antè iuventutis egressum, sacerdos factus, quotidie sacram Hostiam, ad usque vite extremum, quasi iuge sacrificium immolavit. Sacram linguam Lovanii, et divinas litteras plus annis 20 publicè docuit, unde Romam à Moderatoribus accessit, easdem ibi summâ cum celebritate nominis complures annos interpretatus est, donec labori cedens totum se ad privatam scriptionem convertit; quo tempore quale institueri, vitæ genus, nullis apud quam ipsiusmet verbis explicare; ea ipse cum Deo loquens ita concepit: *Hoce meos labores et fructus, omnia studia, omnem doctrinam, omnem conversationem, tue gloria; ò sacrosancta Trinitas, et trine Unitas, consecrari, optaque, ut omnis mea actio, omnis passio, totaque vita non esset aliud, quam continua laus tua. Tu menti meæ ab olim te revelasti, ut te unum admirarem et quærerem, cetera omnia velut exilia, inania, et fugacia flocciducera et fastidiora. Quocirca anlas et oras fugio: attentionem et excessum mihi iucundum, aliaque non insulam, æquor cum S. Basilio, Gregorio, Hieronymo, cuius sanctam Bethlehem ob eo in Palæstinâ sollicitè quantam ego Romam invenî. Olim junior ego Martham, nunc in decora etate meojs Magdalenam ago et adamo, memor brevis avi, memor Dei, memor instantis æternitatis. Celæ (que mihi fida, totâ terrâ carior est, adeoque calum terrestre videtur) et silentii solius num incolæ, cellicola et sacri Musarum asseda, cellicola esse contendit, sanctæ contemplationis, lectionis, scripturæ, orationis, omnium in negotium persequor. Deo uni et trino, ejus oraculis et inspirationibus excipiens, meditans, celebrandis incubo; ad Christi pedes sedeo, ut ab ore ejus pendula verba vite hauriam, que deinde in alios effundam. Hæc ille senex agebat, et diuturnas sanctitatis meritis cumulatas; nam ab ipso statim in societatem Jesu ingressu, beatæ æternitatis perenni consideratione, ita est ad humanarum rerum contemptum, et celestium desiderium incitatus, ut ex eo nihil aliud, præter Christi perennem voluntatem, laudem et gloriam in viâ et in morte, in tempore et in æternitate intenderet; eam unam celebrare et promovere omnibus votis, et studiis, omnibusque corporis et animi viribus, intenderet et satageret; nihil in hoc mundo à quocumque mortalium expectaret, nihil desideraret; hominum iudicia et plausus non moraretur; soli Deo placere cupiens, et displicere timens; hoc unum spectaret, unam hoc postularer, huc omnis ejus lectio et scriptio, huc omnis labor desunderet, ut sanctum ejus nomen sanctificaretur, ejusque sancta voluntas fieret sicut in celo et in terrâ. Ardentissimum martyrii subeundi desiderium ab ipso primo tyrocinio divinitus haustum, adeo semper reitavit, ut omnibus votis eam sibi lauream assiduè efflagitaret. Eam penè jam manibus erat complexus, anno 1694, cum degens apud ædem Deiparæ Aspricollesensem miraculis illustrem, haud Lovanio procul, et adventantes turmatim religionis causâ mortales, per confessiones, conciones, aliaque sacra officia adjuvaret, ab Hollandicæ equitatu improvise in eam incurrente ipso festo natiuitatis Deiparæ die, cunctaque ferro et flammâ vastante, circumseptus est, et tantum non captus et trucidatus; verum sacrosanctæ Eucharistiæ quam ex æde sacrâ, ne ab hæreticis violaretur, efferebat, ac Deiparæ, quam voto nuncupat implorabat, ope, periculum non sine miraculi opinione discussus est; ipse mirâ providentiâ serratus incolomis. Ceterum quam nunquam illi exciderit cupido martyrii satis ea verba declarant, quibus sanctos quatuor Prophetas, absolute in eorum vaticinia commentario, ita compellat: *O Prophetæ Domini, fecistis me Prophetæ vestræ, et doctoralis laureæ participem; facite, quæso, et martyrii, ut et ego veritatem, quam à vobis hausî, aliisque docui, et descripsi, sanguine meo obsignem. Nec enim ante perfectus, et consummatus eris doctoratus meus, nisi os sigilli pariter claudatur; à trinitate propè annis vobiscum, et pro vobis labens, volnusque continuam enò eo martyrium religiose tite et martyrium ægritudine, martyrium studiorum et scriptionis; impetratè, obsecro, mihi pro coronide, et quartum martyrium sanguinis. Ezkianâ pro vobis spiritus vitales et animales; cibarium et sanguinem. Omnis laboris mei per totos annos exantlati, quo vos Dei gratiâ explicui, illustravi, et novo sermone loquentes, et prophetantes effecti ac vobiscum quasi prophetavi; vestrum mihi quasi prophete stipendium, martyrium dico, à Patre luminum æquè, ac misericordiam obtinet. Mox ad beatissimam Dei Matrem conversus, cui se suaque omnia deberet, à quâ fuisset indignus ad sanctam Filii ejus Societatem vocatus; in eâ miro modo directus, adjutus, instructus, martyrii se per eam compotem fieri postulat; deinde Dominum Jesum, amorem suum, per Genitricis et Prophetarum promerita obnixè efflagitat, ne inertem sgat vitam, ne inertem in lecto mortem, sed longis illatam, aut ferro. His consentanea fudre cæterarum ornamenta virtutum, que longius prosequi non est hujus opere.**

(1) Auctore P. Alegambe, Biblioth. Script. Societ. Jesu.

Nihil illo videri potuit mihi, nihil modestius, nihil temperantius. Tam humilli erat de sensu in tantâ doctrinæ atque omnis humane divitiarumque sapientiæ vastitate, ut affirmaret: *Verè et in conscientiâ meâ, studiosissimus viro- rum ego sum, et sapientiâ hominum non est mecum; sum puer parvulus, nesciens introitum et exitum meum.* Alibi quoque ita pronuntiat: *Jam penè à 40 annis sacro huic studio incubo, à 50 annis nihil aliud ago, quin et continuo sacras litteras doceo, et tamen sentio, quam parum in his profecerim.* Religiosæ severitatis adeo tenax fuit, ut ne quid illa caperet suâ causâ detrimenti, nollet sibi quidpiam eximium ad victum proponi, tametsi valentissimo semper esset imbecillimâ, annis impeditâ, studiis Ecclesiæ Dei profuturis impensâ, nec posse edulia, que cæteris apponebantur, conficere. Obsequentiâ illi semper, et veritatis amor præ vitâ fuit. Hanc in omni scriptione primam habuit, illam verò ductricem ad præferendas scriptiones ad publicam lucem, quos aliquopâ æterno fuerat damnaturus silentio. His ille studiis sanctimonie intentus, quum 70 superasset annos ætatis, debitum tandem naturæ solvit, in Urbe sanctâ, ubi semper optârât sanctorum ossibus sui miscere, die 12 martii, anno 1657. Cadaver auctoritate majorum proprio inclusum loculo, ut olim internosci posset, humatum est. Catalogus ipsius operum, est, qui sequitur: *Commentaria in Pentateuchum Moysi, Antwerpæ 1616, rursùm 1625 in folio; in libros Josue, Judicum, Ruth, Regum, Paralipomenon. Antwerpæ 1612, in folio; in libros Esdræ, Nehemias, Tobias, Judith, Esther, Machabæorum, Antwerpæ 1644; in proserbia Salomonis, Antwerpæ et Parisiis apud Cranoisy 1655; in Ecclesiasten, Antwerpæ 1658, Parisiis 1659; in Sapientiam; in Canticum Canticorum; in Ecclesiasticum; in quatuor Prophetas Majores; in duodecim Prophetas Minores; in quatuor Jesu Christi Evangelia; in Acta Apostolorum; in omnes D. Pauli Apostoli Epistolas; in Epistolas Canonicas; in Apocalypsim S. Joannis Apostoli.*

Reliquis imperfecta in libros Job, et Psalmorum.

IN PENTATEUCHUM PROCEMIUM.

SECTIO PRIMA.

De Scriptionis origine, dignitate, objecto, necessitate, fructu, amplitudine, difficultate, exemplis, methodo et dispositionibus.

Celebris ille Ægyptiorum theologus, Mosi penè æquævus, Mercurius, Gentilium opinione Trismegistus, dicit, quâ ratione aptissimè universam hanc describeret, secum ipse versans, huc demum erupit: *Universum, inquit, est liber divinitus, sæculumque hoc sublatum est speulium divinum, nimirum hocce libro suam ipse Theologiam, divinitâ sanè commentatione didicerat. Cælestis enim enarrant gloriam Dei, et operâ manuum ejus enunciant firmamentum; et à magnitudine speciei et creaturæ, videri potest creator eorum, sempiterna quoque, et invisibilis ejus virtus, aliqua divinitas, ut in magis hæc colorum tabulis, in paginis elementorum, ac voluminibus temporum perspicui oculo divine institutionis doctrinam, propalâam quasi legere liceat. Ita sanè ex ipsis mundi primordiis et ex nihilo illius molimine, omnipotentem auctoris ejus vim et energiam; ex multiplici adeo creaturam rerum disordi et variegatâ concordâ, beneficentiam ejusdem abyssum, ex exemplo illo cæterorum omnium spiritum, corporum, motum, temporeque complexam; æternitatem, immensitatem, que conditoris metimur, et quadamtenus pervidemus. Ita ex pondere eorumdem, numero et mensurâ, sapientissimam magni hujus architecti sapientiam, numerosissimamque et mirè concinnam in eo coajulibet naturæ harmoniam ideamque mirari et suspicere licet, que et primis quamlibet universi hujus partem, fixis et immotis*

planè modis, et secum, et compari cuivis alteri parti amiceissimè devinxerit, et amicum hocce vinculum, ut stabili fide concordés varient vires, iugi suo influxu indivisè servet et teneat. Hoc ipsa de se publicâ voce depredicans æterna Sapientia: *Quando præparabat, inquit Prov. 2. 22. celos, aderam; quando certâ lege et gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum et liberabat fontes aquarum; quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos; quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens, quasi certas sui notas in hæc compositione se inscripisse significans.*

2. Verum in omnibus, quamvis pulchre hic microcosmos archetypum, unde ab auctore suo expressus est, putâ nimen sacrum, inretractam spheram altissimæ divinitatis referat, oculisque subijciat; multis tamen partibus, imperfectas est hic liber, et scæntica distaxat elementa suppediat, vestigia inquam potius, quibus quasi ex ungue leonem aspicimus, quam claram absolutamque scriptoris sui descriptionem. Accedit quod, naturæ solius exaratus character, nihil eorum dicat, que naturæ transcendunt, quibus ad oculum sanctæ Trinitatis, bonumque nostrum perene, quod vitâ et morte, votis omnibus sequimur, provehimur.

3. Visum ergo divine et interminæ bonitatis scribæ scilicet sapientissimæ, velociter et mirâ dignatione scribenti, alium adhibere calamm, alias nobis subijcere tabulas, alios longè depingere sui characteres, qui non mutant aliquam speciem, sed distinctas oculis voces, auribus sonos, mentibus sensa, vivasque divorum

imagines inserere, quibus et semetipsum, celestes quo mentes, creataque omnia, et quidquid ad bene beatęque vivendum nos manu ducit, tam luculentem, quam benevolę et sapienter describeret; quod demitrat legem Dei Israeli dictaturus Moses noster: *En populus, exclamavit Deus, 4, 5, sapiens et intelligens, genera magna, nec est alia natio tam grandis, quę habeat deos appropinquantes sibi; quę est enim alia gens sic inclyta, ut habeat cęceremonias, iustaque iudicia et subversam legem quam ego proponam hodie ante oculos vestros?* Equidem quę mirabile est, libros sacros divinas Scripturas, ipsissimas, inquam, ad Deo ad nos perscriptas litteras, et indubitatas divinar voluntatis testes semper ad manum habere, lectitare identidem, volvere et revolvere! Quān suavē, quā piā, quā salutare, domesticum dari quod consulas oraculum, quod non Apollinem ex tripode, sed Deum ipsum elaribus multo et certius quān ē veteri arę et Cherubim proponentem audias! Hoc cogitavit S. Carol. Borrom. dñm S. Scripturam, quasi Dei oracula, non nisi nudo capite et flexo poplite venerandus lectitare soletur.

4. Expropter erant olim in templis duo secretaria, à dextro sinistroque latere absidis posita; in quorum altero sacra Eucharistia asservabatur, in altero divinarum Scripturarum codices sacri. Unde S. Paulinus (uti ipse testatur epist. 12, ad Severum) in templo Nolano à se erecto, hęc versus ad dextram inscribi iussit.

Ille locus est veneranda penus quę conditur, et quę ponitur alma sacri pompa ministerii.

A sinistra vero hęc:

Si quis sancta tenet meditantem in lege voluntas, Hęc poterit revivere sacris intendere libris.

Ita etiamnum Judęi in suis synagogis legem Moysi, quasi oraculum, magnifice in tabernaculo, perinde ac nos S. Eucharistiam, condunt, et publico proponunt; cavent ne illius manibus biblia contrectent; osculantur ea quoties aperunt et cęsunt; non sedent in eo scamno in quo sunt biblia; quod si in terram ceciderint, integrum diem jejunt. Quod magis mirere diligentis hęc à Christianis nonnullis accipi et pertractari. S. Gregor. lib. 4. Epist. 84. Theodorum, medicum licet, reprehendit, quod negligenter sacras Scripturas lectitaret: *Imperator, inquit, cęli, Dominus angelorum et hominum, pro vitę tuę tibi epistolās suas tenuissimę, et tu illas ardentem legere negligis: quid est enim S. Script. nisi quędam epistola omnipotentis Dei ad suam creaturam?* Quis propter paulo uberius disseram de SS. litterarum, primò præstanti, necessitate et fructu; secundo, materię et amplitudine; tertio difficultate; quarto, afferam Patrum hęc de re iudicia et exempla; quinto, quā animi tam comparatione, tum contentione hoc studium suscipiendum sit, ostendam.

5. Philosophi docent, principia demonstrationum et scientiarum prædare oportere illis ipsis scientiis et demonstrationibus. Est enim scientiis suis, uti ceteris rebus omnibus, ordo, omnisque veritas vel prima est, et cuius obvia; vel à primā certis quibusdam ductibus dimanat, quos si intercipias, veluti in eis fontis canalibus, rivulos veritatis omnes inde nascentes

succideris. Porrò theologia omnis initia complectitur S. Script. Theologia enim non aliud est, quā conclusionum scientia, quę ex principijs fide certis ducuntur, idēque scientiarum omnium augustissima est, equę ac certissima: principia verò fidei fidemque ipsam S. Script. comprehendit; unde evidentē sequitur, Script. sacram theologię principia jacerē, quę theologus suas demonstrationes mentis ratiocinio, cęta mater fetus novos, signat atque prolecat. Quare qui Scholasticam à S. Script. seriā commemoratione divellere se posse putat, prolem sine matre, domum sine fundamentis, et ad instar terrę pensilem, aqueductus sine scaturigine, segetem sine semine, conclusionem sine principijs, uti destitutoria, ita delusoria levitate frustra sperat et expectat.

6. Vidit hoc divinus ille Dionysius, quem et theologia vericem, et volucem cęli, omnis antiquitatis sospexit; qui passim de Deo, deque rebus cęlestibus disputans; S. Script. uti principio et facie præulstri se subnixum incēdere profiteatur. Instat isti omnium quod de divin. Nom. in ipso operis limine cap. 1, ita ferē præfatur: *Nulla, inquit, ratione præsumendum est, aliquid de supersubstantiali secretissimāque delatę out dicere, aut cogitare, præter illa quę nobis sacra eloquia tradiderunt; nam suprema divinar scientia ignoralionis illius (divini patris arcani) ipsi ascribenda, tantumque fas ad cęlestia contendere, quantum scipsum divinarum eloquiorum radius insinare dignatur, cętera verò ut ineffabilia, casu honoranda silentio; velut quod primordialis et fontana delatę sit Pater, Filius verò et Spiritus sanctus fecunda delatę, si fas est dicere, germina aut plantata divinitus, et veluti flores, ac supersubstantiali lumine, à Script. sacris accepimus. Est enim mens illa omnibus inaccessa subitanitatis, sed ab eā quantum illi placet porrecta manna, sacris litteris subvehimur ad supremos illos fulgores hauriendos, atque ab his ad divinos hymnos dirigitur, et ad sacras laudationes effingitur.* Rursusque libro de mystic. Theologiā, spiritualem et mysticam Theologiam, quę ad ipsum supersubstantialia occultum, et Dei caliginem, sine symbolis, creata omnia negatione transcendendo pervadit, arctam esse docet, itaque stringi, ut tandem obtinētescat: symbolicam verò, quę Deo in Script. ad verba nostrā descendente, sensibilēs ejus nobis figuras obijcit, ad congruam latitudinem extendi; eaque causā dicere solitum S. Bartholomęum, theologiam et plurimam esse, et miniam; Evangelicamque et latam et magnam rursusque concisam; mysticę scilicet et ascendendo, parum atque concisam; symbolicę verò et descendendo, magnam esse et amplam.

7. Equidem si symbolica destitueremur, si in sacris codicibus nullas sul suorumque imagines dedisset Deus, oppidò quā infans, quā muta foret omnis nostra theologia! Si de SS. Triade unius ejusdemque Monadis et essentia, tacuisset Scriptura, annon altum et perenne apud Scholasticas, in materiā adeo vastā, de relationibus, origine, generatione, spiratione, notionibus, personis, verbo, imagine, amore, dono, potentia et actu notioali, ceterisque omnibus

foret silentium? si beatitudinem nostram in Dei visione non poverent divina eloquia, quis theologorum eam non dico sperare, sed vel emittis odorari potuisset? si fidem, spem, religionem, martyrium, virginitatem, et ceteram omnem, naturales transcendendum divinarumque virtutum catenam cęlassent sacri vates, et novi Instrumenti scriptores, quis eas ingenio, quis votis et voluntate sequeretur? Nimirum, laterunt hęc prisces sapientes, quamvis prodigiosa, et ad miraculum penē sublimi intelligendi vi præditos. Ignoravit hęc Platoni Academia, hic silet omnis Pythagore schola, hic pueri sunt Socrates, Pimander, Anaxagoras, Thales, Aristoteles. Taceo quę de virtutibus nature cognatis, de lege, deque officiis, homine quā ratione pollet dignis, deque eis adversis vitis, et universā morali philosophiā divinę litterar claris certisque quāvis Ethicę pertractant, ut in eas solas illa Tullii Philosophię, sive Ethicę elogia aptissimē conveniant, et sint dicanturque optimo jure lux vite, magistra morum, animi medicina, bene vivendi norma, iustitias altera, religio fux.

8. Didicit hoc, expertusque est magno suo bono S. Justinus philosophus et martyr, qui, ut ipse testis est initio Dialogi contra Thryphonem, philosophię, veracitę illius sapientię quę ad Deum ducit avidus, mirabilē circulo sectas quasque philosophorum illustriorēs, velut odyssæum errorem pervagatus frustra, in christanā demum SS. Litterarum Ethicę, tanquam solā solidā compeverit; ac primū stoicę cuidam discipulū se addidit, à quo cum nil de Deo audiret, Peripateticum delegit magistrum, quem mercede sapientiam mundanotem despiciens, in Pythagoricum est desolatus; sed quod neque musicus, neque astrologus, neque geometer foret, quis ille artes, uti ad beatam vitam præambulas, exigebat, ab hoc in Platonium delapsus est; subventanę et inani ab omnibus sapientię spe delusus, donec inopinatō in divinum quęntiam philosophum, sive hominem, sive angelum incidit, qui protinus sensit, ut abdicatō omni illā circulari disciplinā, Prophetarum libros legeret, quorum auctoritas omni demonstratione major et sapientia foret saluberrima, in hos omnes suam scientię desiderium aperire, atque ab illi, nec postea ei visus, sed tam incensū et studiū lojus sacri, lectionisque divinarum voluminum injectā cupiditate, ut protinus omni aliorum doctrinā valere iussit, hanc unam ambitre avidissimę, et constantissimę sequeretur, ubere adeo fructu, ut ipsa nobis Justinum et Christianum, et Philosophum, et martyrem pepererit. Idem fuit divini lojus philosophi consilium omnibus nobis assectari operæ pretium, si verum Dei pietatisque sensum, si mores christianos, si sanctę vite spiritum sugere atque imbibere percipimus.

9. Falax enim est ista, quę multorum perstringit mentis aciem, opinio sacras Litteras non sibi, sed aliis dumtaxat ediscendas esse, ut doctorem scilicet, ut ecclesiasten agas; videlicet ut quod aliis bonum appetas, eo teipsum fraudes, et, ut incrocenarius, thesaurum tam nobilem non tibi, sed aliis crudores, aut offodias. Non ita

consent illa ipsa divina eloquia: *Habeatis, inquit B. Petrus, firmiorum prophetarum armonum cubent factis intendentes, quasi lucerna ardentem in caliginoso loco, donec dies luceat, et lucifer orientur in cordibus vestris.* Hinc ergo facile primū docet intendere, hanc sequi, ut qui in tuo corde inde exortus fuerit lucifer, aliis deinde præfulgeat.

Regius verò Psaltes beatum vocat, non qui in alios Dei eloquia profundit, sed qui in lege ejus meditatatur die ac nocte; hunc proinde esse ut lignum plantatum secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Hoc utique sine vel maxime, sacros codices nobis conscribi voluit Deus, verbumque suum proposuit, ut lucerna esset pedibus, daretque lumen semitis nostris, ut inter bosco lucidissime voluptatis et plus quā Alcinoi hortos inambantes, jucundissimo cęlestium fructuum pasceremur aspectu, et gustu fruercmur. Et sanē uti in paradiso, inter vernantes arborum florumque serenos, aut rutilantes malorum facies, necesse est præterentem, vel odore saltem et colore refici; utque cum qui in sole, licet animi causā, deambulat, calescere tamen, et rubedine imbu videamus; ita divinas Litteras religiose assidueque legentium, audientium, discentium mentes, sensus, consilia, vota, moresque velut quondam divinitatis colore tingi, sanctisque affectibus accendi necesse est.

10. Quis enim castam animi puritatem non induat, quando eloquia Domini casta, et tanquam argenteum igne examinatum, tot eam efferenda quodvis, tantisque lustratione premissis auscultat? licet tam algidum cor, ut charitate non incalcescat, quando eā astuantem Paulum audit, igneus ubique amoris divini flammam faculantem? cui mens non assilat cęlestium in Script. lectione honorum, ut Infima hęc bona spernet et fastidiat? quis hęc spe cęlitum in humano corpore vitam æmulari et hominem angelum vivere non cęstiat? quis pro fide et pietate masculum non obstrimet pectus, ad quosvis etiam docuianos malorum fluctus, pulchramque petat per vulnere mortem, quando sacras hęc tubas adeo suaviter et nervosē fortitudinem constantiamque occidentes arectis auribus animisque haurit atque exoptat? Ita nimirum Machabeę, solos habentes solatio libros sanctos, gloriatur se invictā virtute, et hostilium omnibus impetnabiles persistere. Et Apostolus ad dura queque et aspera fideles charumans, Rom. 12, 4: *Quęcumque, inquit, scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum, spem habeamus.* Equidem necio quem vitalem spiritum, occulto legentibus influxu afflent divina verba, ut, si ea ad doctissimum sanctissimorumque hominum, quamvis ardentia scripta conferas, hęc inanima, illa viventia, vitamque aspirantia sentiendo censes.

11. Potuit una Evangelii vox: *Si vis perfectus esse, vende omnia quę habes, et da pauperibus, magnum illum Antonium, jam tum juvenem, nobilitate et opibus inclytum, tum evangelicę paupertatis amore incendere, ut ē vestigio bonis omnibus, quibus ita impensē cęci mortales inebant, sese exeret, et cęlestem*

in terris vitam monasticam professione complecteretur. Potuit divina Scriptura Victorinum, turgidum tum urbis Rhetorem, a Gentilitia superstitione et fastu, ad Christianam fidem humilitatemque inflectere. Potuit Paulina lectio hereticum Augustinum, non tantum orthodoxis adjuvare, sed et fastidium Veneris quotidianæ harathro erutum, ad continentiam castitatemque, non dicam maritalem, sed religiosam, coribem omnino et intactam impellendo provehere. Potuit ana Evangelii lectio: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum; beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*; Simeonem Syriem illico convertere, coque provehere, ut octoginta annos continens in columna eodem pede consisteret, ut perditus et pernox orationi vacaret, penè sine cibo et somno viveret, et portentum orbis, neque tam homo, quam angelus in carnem lapsus esse videretur. Cui ergo, inquit, nos qui toties S. Scripturam legimus, hos ætatis, has vite mutationes non persensimus? quia cas obiter et oscitantur legimus, ut merito usurpare possimus illud S. Marciani apud Theodor. in Philotheo, qui rogatus ab episcopis dicere verum salutis, ait: Deus quotidie loquitur nobis per suas creaturas, et per sacram Scrip., et tamen ex his parvam utilitatem capimus; qui ergo ego loquens vobis prodero, qui cum aliis amitto hanc utilitatem?

Vidit olim inter omnes vates maxime arcana Ezechiel fluvium magnum egredientem subter limen domus Domini, quem pertransire non potuit, quoniam intromerant aque profundi torrentis, inquit, qui non potest transgredi: *cumque me converterem, ecce in ripa torrentis ex utraque parte ligna multa stant; et quænam hæc? omnes utique sancti, iam prisci quam novi, tam legis quam Evangelii, qui ad Evangelistam, Apostolorum et Prophetarum fluentia consistentes, quasi arbores pulcherrime semper verant, et amoenâ suavique fractuum omnium copiâ luxuriant; idem enim fluvius utramque fovet alique ripam, idem, inquam, Spiritus sanctus, Scripturæ auctor, unam et eodem tendentem, per diversa licet secula, Scripturam contexit, tanquam novo, quam veteri Instrumento, vitalem ad pias omnibus succum instillavit; si quidem eum haurire velimus.*

12. Jam verò, ut ab altiori principio hæc repetamus, videamus quale et quantum sit S. Script. argumentum? que materia vix verbo dicam; S. Scrip. objectum habet omne seilicet, disciplinas omnes, et quidquid scri potest, suo sinu complectitur, ideoque universitas quedam est scientiarum, scientias omnes vel formaliter, vel eminenter continens. Origenes comment. in e. 1. S. Joannis: *Divina, ait, Script. mundum est intelligibilis, suis quatuor partibus, veluti quatuor elementis constituta; cuius terra est relui in medio in- star centri, scilicet historia; circa quam aquarum similitudine abyssus circumspicitur moralis intelligentiæ; circa historiam et ethicam, veluti duas mundi hujus partes, aer ille naturalis scientiæ circumvolat; extra autem omnia et ultra, æthereus ille et igneus ardor empiriæ*

coll. id est, superna contemplatio divine nature, quam Theologiam nominant, circumglorabatur. Hæc Orig. Ex quo rursùm, sicuti sensum historicum terre, et tropologicum aque; ita rectè allegoricum aeri, anagogicum igni et ætheri adaptes.

13. Verùm ego amplius contendo, S. Scripturam sensu, non tantum mystico, sed solo etiam literari, qui primas tenet, quemque præ omnibus consecrari oportet, omnem scientiam, scilicet omne complecti.

Hoc ut demonstrem, statuo triplicem rerum ordinem, ad quem philosophi et theologi res universas referunt. Primus est naturæ sive rerum naturalium; secundus, supernaturalium et gratiæ; tertius, divinæ essentia cum suis attributis, tum essentialibus, tum notionabilibus. Primum naturæ ordinem persequitur physica, et alia naturalis philosophia disciplina; secundum et tertium in hæc vi doctrina revelata, quæ ad fidem et theologiam pertinet; in altera visio divinitatis, quæ sanctos et angelos beat. Jam S. Scripturam primum etiam rerum naturalium ordinem pertractare, docet D. Thomas statim ipso in limine Summæ Theologiæ: primæ enim questionis art. 1, quo querit, utrum præter philosophicas disciplinas, alia doctrina sit necessaria; respondit duplici conclusione. Prior est: *Necessaria est ad humanam salutem doctrina quedam à Deo revelata præter philosophicas disciplinas, scilicet ad ea cognoscenda, quæ hominis intellectum et naturæ vires excedunt.* Secunda: *Eadem doctrina revelata necessaria est etiam in his, quæ lumine naturali per philosophiam investigari possunt.* Rationem addit: quia hæc veritas per philosophiam à paucis, per longum tempus, et cum admissione multorum errorum acquiritur; revelata ergo opus est, quæ philosophiam dirigat, corrigat, et faciliè certoque ad omnes transmittat.

14. Illustri exemplo sunt philosophorum principes, Plato et Aristoteles, qui insigui ingenio multa quidem assecuti sunt, sed multa etiam tam ambigè, tum obscure, ut commentantium Græcorum, Latinorum, Arabum, multis seculis in iis explicandis desudavit industria. Tæceo errores, et quidem crassissimos; verbi gratiâ, quod Plato doceat Deum esse corporeum; Deum esse animam mundi, quæ magno ejus se corpore miscet, deos quosdam esse juniores et minores; animas corpori præexistisse, et in corpore, quasi in carcere, prioris vite scelera luere; scientiam nostram tantum esse reminisceniam; in republicâ viros debere esse communes; mendaciam subinde utendum esse quasi elloboro; hominum, animalium, secularium, rerumque omnium fore revolutionem, et post decem annorum millia idem hic omnes studentes, docentes, audientes seodemus; sic animarum regressum, et palingenesiam fore, scilicet:

*Ubi mille ratam volvere per annos,
Rursus ut incipiant in corpora velle reverti.*

Quin etiam, ut ex eodem fonte censuit Pythagoras, à corpore in corpus, jam hominis, jam pecoris denigrent: unde ipse de se aiebat: *Ipe ego me memini,*

quis non credat? *aves ipæ* (spectatum admissi risum tenentis).

*Ipsa ego me memini Trojani tempore belli,
Pantides Euphorbus eram, cui pectore quondam
Hæsit in adverso gravis hasta minoris Atridae.*

Nonne hic verissimum est scitum illud Hebræorum adigium: *Atar ric core lenore le omen lebere*, hoc est, qui facile et temerè credit doctori, discredit creatori?

15. Aristoteles verò (in cujus ingenio natura ostendit extremam potentia suæ, ait Averroes) primum motorem Orienti affligit; asserit eum moveri fato et naturali necessitate; mundum huic esse ab æterno; futurorum contingentium non esse determinatam veritatem; Deum ea determinatè non scire: animæ verò immortalitatem, Dei dicere homines et res sublunares providentiam, futuras penas et præmia, vel pernegat, vel ita obscurat, ut sepiâ suis spiris involuta agnosci explicarique non possit, et à multis ob affectatam obscuritatem, ingeniorum curvifex dicitur sit et habitus. Has luminis naturalis tenebras pervidentes Democritus et Empedocles, simpliciter confessi sunt, nihil verò à nobis sciri. Socrates aiebat se tantum id scire, quod nihil scire; Arcefilas, ne id quidem sciri posse. Anaxagoras cum suis, censuit scientiam omnium nostram esse meram opinionem; tantum ita nobis videri; imò non certò sciri, an nix sit alba, sed ita nobis videri; posse enim sensus omnes decipi, sicut decipitur visus omnium certissimus, cum columbus ob refractos luminis radios, coloribus ecclesiis variegatum videt, cum verò nulli tales in columba existant.

16. In hæc ergo nostræ calligantis aciei nocte, pelago et abisso, doctrinam revelata lucernâ, quasi pharo est opus. *Lucerna pedibus meis*, ait regius Psaltes, *verbum tuum, et lumen sententiæ meæ; narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua.* Sapientia hæc vera et solida non est, ait Baruch, 5, 22, *audita in Chanaan, nec visa in Theman; filii quoque Agar, qui exquirunt prudentiam quæ de terrâ est, negotiatores Merihw et Theman, et subdotores, et exquisitores prudentiæ et intelligentiæ, viam sapientiæ nescierunt, neque commemorati sunt sententiæ ejus; sed qui scit auctera novit eam, qui præparavit terram in æterno tempore; qui emittit lumen, et vadit; hic est Deus noster, hic advenit omnia viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob pater nostro, et Israel dilecto suo; post hæc, ut scilicet hæc scientiam perderet, in terris vians est, et cum hominibus conconvivens.*

17. Queris ergo, quo loco Physica, Ethica, Metaphysica in sacris Litteris doceantur? Dicæ, Physiçam, etiam primævam, et à sui origine trahi in Genesi, in Ecclesiaste, in Job; Ethicam per brevissimas gnomas et sententias in Proverbiis, Sapientiâ, Ecclesiastico; Metaphysicam maxime in Job, et in Psalmis, quibus per hymnos Dei potentia, sapientia, immensitas; ad hæc, ejus opera, angeli scilicet, aliæque omnia celebrantur. Historiam et chronologiam ab ipso mundi exordio ad Christi penè tempora, aliunde non certiorum, non jucundiorum, non magis variam, quam ex Genesi, Exodo, libro Josue, Judicium, Regum, Esdrâ,

Machabeis petas. Quam sacra Scriptura sophisticam damnet, quàmque solidâ argumentatione et logicâ natur, docet S. Augustinus lib. 2 de doctrina Christianâ, c. 55. Geometria potest in fabricâ Tabernaculi et templi, tum Salomone, tum illius tam mirè dimensi apud Ezechielim. Merito proinde dixit S. Augustinus extremum lib. 2 de Doctrinâ Christianâ: *Quantum, inquit, minor est aurî, argenti, castisq; copia, quam de Ægypto secum Hebræos populus abstulit, pro divitiis, quæ potest Hierosolymæ, maxime sub Salomone, consecutus est, tanta est cuncta scientia, etiam nullis, collecta de libris Gentium, si divinarum Scripturarum scientiâ comparatur; nam quidquid homo extra didicerit, si noxium est, ibi damnum; et si cum ibi quisque invenerit omnia, quæ utiliter alibi didicit, multo abundantius ibi inveniet ea quæ nusquam omnino alibi, sed in illarum tantummodo Scripturarum mirabili altitudine, et mirabili humilitate discuntur.* Ancillarum enim illi, quæ dómnia et regino; omnes liberales disciplinas, omnes linguæ, omnes scientiæ atque artes, quæ certis singulari terminis continentur. Sacra autem hæc scientia ambit omnia, complectitur universa, omniumque usum suo jure sibi assumit, ut protide quasi omnium perfectissimâ, omnium finis est scopus, ultimo loco veniat ad ascendendam.

Sic ergo sacra Littera primum rerum, puta naturæ ordinem, maxime quæ Deum, Deique attributa, animæ immortalitatem, libertatem, penas, præmia, creaturæ omnia tangit, certius et solidius quam naturales scientiæ, persequitur, easque, sicuti aberrant, in viam reducent.

18. Quod ad secundum gradum, et tertium divinitatis ordinem, nemo non videt cum D. Thomâ, hæc philosophis incognita fuisse (cum natura lumen transcendant) et sine Dei revelatione, sine Dei verbo sciri non posse. Videt ergo, ut omnes rerum ordines sacra Scriptura ambiat, omnibus se insinuet, et quasi sol sapientiæ omnis veritatis radios à se diffundat.

19. Aristoteles, vel quisquis est auctor, libro de Mundo, querens quid sit Deus? *Hoc in mundo, inquit, est Deus; quod in meo gubernator, quod in curia virgine, in choro præcantur, in civitate lex, in exercitu imperator; nisi quod illa principatus laboriosus est, perturbatus et anxius, in Deo facilissimus, liberissimus, ordinatissimus. Idem dicitur de S. Scripturâ, quæ aliis scientiis dux est, lex, princeps et moderatrix. Empedocles verò rogatus quid esset Deus? respondit: Deus est sphaera incomprehensibilis, cujus centrum est ubique, circumferentia nusquam. Sic rogati quidnam sit S. Scripturâ recto dicit: Sphaera est disciplina incomprehensibilis, cujus centrum est ubique, circumferentia nusquam. Dei enim verbum est Scriptura sacra. Quare ut mentis nostre verbum mentem ipsam, ejusque sensus omnia referat, ita S. Scriptura mentis divine verbum, in sese unicum, et divino intellectui et cognitioni quasi adæquatum (quo scilicet se, res omnes, naturales et supernaturales, Deus uno mentis cerat in lecta) exprimit per multa et varia, ut mentis nostræ angustias, quæ unicum illud vastissimum non cepit, totum quidem, sed frustratim quasi pueris, per*

varias sententias, exempla, similitudines sensim ingerat. Atque ex hoc deinde quasi mari, Scholastici rivos conclusionum theologiarum educant. Tolle a Scholastica S. Scripturam, non Theologiam, sed Philosophiam dabis; Philosophus eris, non Theologus; utraque invicem nexum jungit, omne feres punctum et Theologi et Philosophi.

Ita quæ primâ parte de Dei essentia et attributis, de prædestinatione, de angelis, de homine, de opere sex dierum (quod totum ex Gen. c. I. petum esse liquet), tractantur à D. Thom. et Scholasticis, hausta et deducta sunt ex his quæ sacrarum Litterarum revelatione didicimus. Quare S. Dionysius, digito ad fontes intento, cœlestem suam Hierarchiam ita ordit: *Ad sacrarum Scripturarum intelligentiam, prout illas à Patribus acceptimus contuimus, pro viribus pergamus, et quis illi nobis vel per signs, vel per intelligentiam sacrarum arcanorum tradiderunt, calcatum spirituum distinctionum et ordinem, in quantum possumus, speculamur.* Si enim angelos non pingeret nobis sacra Littera, quis Apelles, quis oculus, quod ænemus eos vestigando delinisset?

Eadem est S. Clementis, beati Petri comitis et alumni, sententia Epist. 5.

Quæ teritiâ parte de incarnatione queruntur, omnia è quatuor Evangelis, quæ vitam Christi enarrant, de prompta sunt; quæ de Sacramentis veteribus, ex Levitico; quæ de Sacramentis legis novæ, ex novo Testamento sparsim petita sunt. Quæ in primâ secundæ de beatitudine, de actibus humanis, libertate, spontaneo, passionibus, peccato originali, veniali, mortali, de gratiâ, meritis, demeritis tractantur, unde, quæso, nisi Dei revelatione constant? Quæ in secundâ secundæ de fide, spe, caritate disputantur, adeo sacris Litteris nituntur, ut omnis earum intellectus ad ista tria referatur, ait S. Augustinus lib. 2. de Doctrinâ Christianâ, cap. 40. *Fides enim præcipit, ait Apostolus, est charitas de corde puro, et conscientiâ bonâ, et fide non fictâ. Fide non fictâ, in tibi fides sincera; conscientia bonâ, in spes; bona enim conscientia sperat, mala desperat; charitas de corde puro, in charitas. Quæ de iustitiâ, fortitudine, prudentiâ, temperantiâ, et hisce annexis virtutibus docent Theologi, tum Moses in Exodo et Deuteronomio præceptis iudicialibus, quibus jus cuique dicit; tum Salomon in Proverbiis, Ecclesiaste, Sapientiâ; tum Ecclesiasticus complectitur: inde hæc præcepta est dictus, quasi dicitur: Omnis virtus.*

20. Sacra enim Scriptura sic à Spiritu sancto contexta est, ut omnibus locis, temporibus, personis, difficultatibus, periculis, morbis, malis pellendis, bonis accersendis, erroribus juglandis, dogmatibus statuendis, virtutibus inserendis, vitis propulstandis sese accommodet, ut merito S. Basil. cum officina instructissimæ comparat, quæ omnia et omnis generis pharmaca quibusvis morbis suppeditat; ita nimirum, ut ex eâ Ecclesia, dum tempora erant martyrum, hauserit constantiam suam et fortitudinem; dum tempora Doctrinæ, sapientiæ lumina, flumina eloquentiæ; dum tempora hæreticorum, fidei firmitatem, errorum eversionem: in prosperis, ex eâ di-

dicerit humilitatem et modestiam; in adversis, magnanimitatem; in tepore, fervorem et diligentiam; denique, si quando tot labentibus animis, senio, maculis, navis deformetur, ex hæc morum perditorum restitutionem, atque reditum ad pristinam dignitatem et statum sibi adsciscat. Ita S. Bernardus in Iliâ Christi verba: *Si sis perfectus esse, tunc, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in celo;* hæc, ait, verba sunt quæ contemptum mundi in universo mundo, et voluntariam persuasere paupertatem; hæc sunt quæ monachis claustra replent, de cetera anachoretis. Ita S. Tridentina synodus Ecclesie reformationem à S. Script. ordit, totoque primo decreto de reform. de uâ lectione S. Script. ubi vis locorum vel institutudâ, vel revocandâ, tam sollicitè quàm fasè præcipit.

21. Quare quàm utilis, imò necessaria sit hæc ipsa S. Litterarum disciplina illis, qui non sibi soli vivunt, sed vitæ quoque partem aliorum commisso impertiuntur, maximèque iis qui sacras tenent cathedras, me tacente res loquitur, communisque omnium Ecclesiarum consuetudo. Et verò non nuper hæc: qui reteres volvit, longè pleniorum in precisi illis sacrorum eloquiorum cognitionem perspiciet, et usque eò abere, ut sæpè sermo eorum omnis, Scripturâ non tam infertis, quàm concinâ quâpiam catenâ nexus videatur, ne tacente res loquitur, si Origenes, Antonius, Vicentios, oracula, si templa, si arcas testamenti anuaputos legit.

Præclarè S. Gregor. lib. 18. Moral. 14, explicans illud Jobi: *Habet argentum tenarum suarum principia;* Argenti, inquit, est eloqui, vel sapientie claritas; et venâ, S. Scriptura; ac si apertè dicat: Qui ad veræ prædicationis verba se præparat, necesse est, ut et causarum origines à sacris paginis sumat, ut omne quod loquitur, ad divinæ auctoritatis fundamentum et revocet, atque in eo ædificium locutionis suæ firmet. Et S. Augustinus ad Volusian. *Ille salubriter et prava corriguntur, et parva nutriuntur, et magna oblectantur ingenia; ille huic doctrinæ inimicus est animus qui vel errando eam necit esse et saluberrimam, vel odit agrotando medicinam.*

22. Meritò ergo deplorandum est etiam hoc ævo nostro, quod sui sæculi hominibus vitio dicit S. Hier., cum in ceteris omnibus artibus prius discere homines soleant quam docere, in sacris Litteris docere plerumque velle quod nunquam didicerint. *Sola, inquit, Scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vident dicant, et cum aures populi sermone composito palat seriat, quidquid dixerint, hoc legem Dei putant; nec scire dignantur, quid Prophetæ, quid Apostoli testentur, sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia, quasi grande sit, et non vitiosissimum docendi genus, depravare sententias, et ad voluntatem suam Scripturam trahere repugnantem.* Nimirum tenet insanabile multos docendi cacoethes, discendi paucos, isque parvus amor, quo fit, ut cum iustarum in omnem præsertim partem, in omnem mirabili metamorphosi tradantur formam, canique, ceu divinarum

sermorum aleatores, at sors tulerit, ludant, vim et sæpè afferant, et quod in Virgilio non ferret poeta, in aliis sensus, contra sanctorum Patrum, canonum, conciliorum, Tridentini præsertim, gravissima decreta distorquent. At tunc hæc omnia? arborum, ex oscitant et pervergenti quâdam ignavit; sinistras diluceant litteras, piget eos discere sedulo quod doceant, ipsaque pigritia nostem eorum mentibus effundit, ut S. Scripturam facilem, et cuius suapte ingenio perviam arbitrentur, putentque se scire quod nesciunt, et nescire se nesciant. Hæc mali omnis radix extirpanda, utpote quæ longissimè serpente contagio multos infererit, et latissimè se sparserit.

23. Dispicimus ergo quod tertio loco propositum fuit, quàm faciles divini codices sint; ac, ut breviter quod sentio, quodque astruere nitor, præmittam, Scripturam sacram popbanis omnibus, Græcis, Latinis, Hebræis, et quibusvis aliis, intellectu multo difficiliorem esse contendit. Id an ita se habeat, videamus.

Scriptura sacra ceteris universis, omnium consensu, tum multis aliis, tum hoc anacœlit, quod cætere unam duntaxat uâ phrasî, hæc quatuor et minimam dicat sententias; neque enim solarum vocem, sed et rerum iis indicatarum habet significationem, quo fit, ut litteralis sensus, historia, aut rei proxima verbis sacris expressæ intelligentiam exhibent; hæc verò historia, aut res similis, aliud de Christo Douino portendat vaticinium, allegoricè sensu; aliud moribus informandis idoneum, tropologicè sonnet; aliudque tertio se portenge, per analogiam cœlestia sacramenta in ænigmatè speculanda proponat. Atque ex hisce vix unum sæpè genuinum assequare; qui ergo tres cæteros tam facili temeritate promittit?

24. At iniquis, historicis præporet, hunc unum quæro, satque omni è scholasticâ veritate conjicio et melior; de symbolico, qui incertus est, et quem facili quivis effugit, non anxie laboro. Sed vide, ne similis Neoplatonico isti, qui philosophari se velle dicebat, sed paucis non omnino laudâ placere, nomine aut superficie tantis theologum egas. Nam imprimis quod ad mysticum, hunc præcipuum esse Script. sensum, emne veteris Testamentum loquitur, quod proximè quidem illius temporis gesta, aut gerenda; potissimè verò Christum ubique symbolice significat; simile de aliis dicitur.

Ac, quemadmodum Jonathan, ad familiari rem hæc spectans exemplo, signum fuge Davidi latenter daturum, faciens egitum ex condito, puerumque eam collecturum ultra progredi iulens, duo significabat, prims proxime, ut puer sagittam tolleret, alterum remotius, sed quod multo magis volebat, Davidi scilicet hinc voce admonito, fugam esse capessendam; ita prorsus hæc esse res habet, estque historicus Script. sensus prior, sed mysticus posterior; et ex hoc, ut ex illo, valentissimum trahat theologus dogmatum sui stabilieandi argumentum, siquidem eum esse genuinum constat; sicut ex eo Christus Dominus et Apostoli sæpè efficacissimè concludunt; si non constat, sed ambiguum sit, germanusne is loci illius sit mysticus sensus, equid mi-

rum, si ex dubiâ præmissâ dubia inferatur conclusio? Perinde enim ex historicis qui littere inheret, si incertus is sit et dubius, neutiquam certi quippiam efficeret.

25. Porrò fictos esse spirituales sensus, et quemque suo commento posse eos cuius adaptare orationi, veluti si quis Prohem Falconem (quæ latina fuit Sappho) Enclimam Virgilio, et Eudociam Augustam Iliadæ Homeri ad Christum accommodantes, initiatus, Scripturam S. pæz suæ adventioni attemperet, pernicissimum est sentire, periculosius facere. Si enim mysticus verus est Script. sensus, si eum vel maximè Spiritus sanctus dicere voluit, quæ ratione liberum cuique erit, eum ut volet exponere? quæ fronte cerebri sui quæ cogitentium, Spiritus sancti mentem dicit, sequæ suæque ut Spiritus sancti phanaticus venditatio? Videant hoc, eaveruntque sedulo quæ è Patribus allegoriam maximè verserunt, qui eodem Spiritu pleni, non ad plausus sœvæ conceptos astruendos, ubi aridior videtur, temerè eam obstruunt, ut incognitæ fronti cœream, quod vulgè dicitur, tibiæ galiam applicat; sed rei ita cum devotio, ut aptè per eam consentiant. Sicut enim in historico, verba res gestas genotant; ita in allegorico, res geste alias magis arcanas significant, ut nisi allegoria respondeat historice, falsa prorsus sit et evanida. Eâ causâ S. Hieron. in Osee cap. 10. scribens, quod de rege Assyrio passim dicitur, iuxta tropologiam ad Christum deducere (quod aliquando imprudens antea ipse fecerat) inquit esse docet, et prologo in Abdiam, semetipse arguit, quod olim allegorice Prophetam hunc explicasset, historicam ejus intelligentiam necesse assensit.

26. Ad historicum verò, ut si unus tibi sufficiat, quot quantisque adjumentis est opus! quam is sæpè reconditus! quam hebræâ phrasî græcæve, et novo, à cæterisque omnibus discrepanti dictionis genere abditus! quam sublimis altissimæ sæpè sese libat! Neque id mirum. Si enim sapientum verba sensu animi sapientis produunt, utpote respondet conceptioni mentis; ubi hæc cœlestis et divina fuerit, quam necesse est elocutionem pariter cœlestem esse et divinam! nomen autem dubium sacros Libros: sensus Spiritus sancti, sapientissime æterni Verbi sui dictione complecti, ut proinde non hinc serpere, sed in altum erigere sese oportet, si divinis hæc eloquiis ad divina cogitata, primaque veritatem pervolare quis cupiat.

27. Fateor equidem, scholasticos Doctores permitta è Scripturis subtiliter accedere; eaque subinde discutere; sed suas ipsi sibi metas theologice questionibus delinunt, quæ affatis ipsi materia et opera theologo utilissimæ, et verò necessaria, suppediant, ut aliud ex profecto agere non ficiat; perinde ut qui sacras claudat Litteras, subinde theologicas conclusiones sacris sententiis involtant, evolvit accuratius, sed ne ultra crepidam, ad suas statim se recipit canellos. Verum aliud est delibare quippiam, aliud certo et continuo illipsum ordine pertexere; aliud sententiam quampiam excutere, aliud integrum volumen,

omnesque ejus sententias diligenti et exacto antecedentium et consequentium examine, Hebraeorum Græcorumque fontium investigatione, sanctorumque Patrum lectione, evolvere, illius phrasim imbibere, et quasi domesticum in eo versari, quod qui negligit, dictis quibusdam hinc inde difficilioribus excerptis explicatisque contentis, nunquam ad sacra adyta, arcænum, inquam, sanctorum eloquiorum penetrabit; sed et facile à veritate et mente scriptoris aberrabit. Videre hoc est in nonnullis antiquioribus, non indoctis aliqui viris, qui in re theologica adeo leviter quandoque arrepto axiomate quæpiam sacro abutuntur, ut hæreticis nostris cathinam, Catholicis hinc movent.

28. Præclarè S. Gregorius proœmio in libros Regum lectorem monet, aliter se subinde historiam explicare, quam Patres fecerunt; si enim, inquit, illi serialim cuncta exponerent, que ex parte teligerunt, eam seriim locutionis quam tenere visi sunt, observare nequaquam potuissent. Multa videlicet inseruntur, præsertim, consequuntur, que cum loco que pertractas comparanda sunt, eloquentiis sacre modis aliis etiam in locis pervestigandis est, phrasim disquirenda; que si expositioni non cohæreant, neutiquam ea gemina est loci sententia, neutiquam ea orationis potestas, vis et notio, ut ambigat sæpe utrius, ipsius rei, an phrasim, obscuritas sit major.

Taceo varias et quasi omniagenam materiam multitudinem; quid enim toto veteri Instrumento non pertractatur, aut tangitur? Exempli sit instar, ut Itægum, Machabæorum, Esdræ, Danielis, et aliorum Prophetarum volumina intelligas, quam varia historia gentium, quot monarchia, Assyriorum, Medorum, Persarum, Græcorum, Romanorum pernoscente! quot mores gentium, ritus fœderum, bellorum, sacrificiorum, contumeliorum perquirendi! quot urbium situs, fluminum, montium, regionum ex universa antiquissima chorographiâ, et cosmographiâ perlustrandi!

29. Verùm ne quis hic scrupulus supersit, ego primò ab origine rem deducamus, videamusque quomodo omni semper ætate, difficultas juxta ac dignitas sacre Scripturæ, et reverentiam sui acriter, et studium sanctorum accenderit. Apud Hebræos pervulgata est traditio, cui è nostris astipulantur S. Ilierias et Origenes, Mosen cum lege, etiam legis explanationem in monte Sinâ divinitus accepisse, eique præceptum esse, ut legem scriberet, sed legis occulta mysteria et sensa Josue, et hic sacerdotibus, hiique consequenter vicariis suis succedentibus, magnâ silentii religione revelarent. Hinc Anatolius apud Eusebium, 70 Interpretes Ptolomæo Philadelpho Ægypti regi, percunctanti multa, et Mosis traditionibus respondisse narrat. Et Esdras, vel quisquis auctor libri 4 Esdræ (qui etsi non canonica, canonicis tamen adjuncto sua fides constat), cap. 14, Mosis edictum refert: *Hæc in palam facies verba, et hæc abscondas.* Sibi pariter, Esdræ puta, cum Dei instanti libros dictasset 204, simile jussum: *Priora, aut que scripsisti in palam pone, et legantur digni et indigni; novissimos autem septuaginta conservabis, ut*

traas eos sapientibus de populo tuo, in his enim est sensus intellectus, et sapientiæ fons, et scientiæ flumen, et feci sic.

Quare Moses identidem, in Deuteronomio præsertim, omne populi ambiguum et difficile circa legem iudicium, ad sacerdotes referri voluit; nam, ut ait Machabias 2, 7: *Lobis sacerdotibus custodient scientiam, et legem (dubia utique legis, de quibus est questio, ait S. Bernardus) requirunt ex ore ejus.* Quà de causâ et studium ejus sacerdotibus Dominus in Levitico indicens, eos, cap. 10, hisce compellat: *Ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum et prophanum, inter pollutum et mandum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea, que locutus est Dominus ad eos per manum Moysi.* Atque ut hujus curæ admoneret pontificem vel maximè, in pectorali pontificalis sui doctrinam et veritatem, vel, ut hebraicè est, *urim et tammim*, illuminationem et integritatem, duo vitæ sacerdotalis decora, certis nota symbolis gestare coramque tempore intueri voluit. Sed ultra tendamus.

30. Propheta regius, magna scriptorum sacrorum pars, divinum, inquam, illud Spiritus sancti organum, eas in his ipsis sublimis et arcanas tenebras agnoscens, creberrimè aliis aliisque verbis orat, Psalm. 118: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tuâ, ubi hebraicè est, galenai reabita devolve ab oculis meis (velamen caliginis scilicet), et clarè intuebor mirabilia legis tuæ.* « Si tantus propheta, inquit S. Hieronymus ad Paulinum, tenebras ignorantie conficitur, quâ nos patras parvulos, et penè lætentes et incæcitæ nocte circumdari? Hoc autem velamen non è solum in facie Mosis, sed et in Evangelistis et Apostolis positum est, et nisi aperta fuerint universa que scripta sunt, ab eo qui habet clavem David, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit, nullo è alio reserante pandetur. »

Audi Jereias cap. 1: *Prinquàm te formarem in utero, novi te, et antequàm exires de vulvâ, sanctificavi te, et prophetam in Gentibus dedi te; et tamen exclamavit: A, a, a, Domine Deus, ecce necio loqui, quis puer ego sum.*

Isaias Seraphim ad se advoletem aspexit, calculoque ignito os vaticinationum adaperientem. Ezechiel intuitus speciem quadrifidii animalis, gloriæque Domini, pronus cadit in faciem, erectusque à spiritu silet, dum pariter os ei pandatur.

Daniel verbum Dei in corde conservat, sed cogitationibus conturbatur, et facies ei immutatur, stupetque ad visionem, eò quòd dedit interpres: et è nos roremdem vaticinationum, parabolarum, enigmatum et symbolorum faciliorem ipsis eorum scriptoribus intelligentiam, aut disertam magis ea effandi facundiam, quasi naturalem, nobisque congenitam spondebimus!

31. Multò aliter Ecclesiasticus sapientem pingens, indefessum ejus studium cum piâ præce deposcit: *Sapientiam omnium antiquorum exquirat sapiens, et in Prophetis, vel, ut græcis habet fons, in prophetis, vacabit, narrationem, græcè δὲ ἔργων, enarrationem, explanationem, virorum nominatorum conservabit, et in versibus,*

acumen parabolarum simul introibit, occulta proverbiorum exquirat, et in absconditis parabolarum conversabitur; aperiet os suum in oratione, et pro deliciis suis deprecabitur. Si enim Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentie replebit illum, et ipse tanquam imbres mitet eloquia sapientiæ suæ, ipse potam faciet disciplinam doctrinæ suæ, et in lege testamenti Domini gloriabitur.

Veteres Judæorum Rabbini toti erant in sacris Literis, indeque *sopherim* et scribe sunt dicti; post Christum verò, nemo nescit Hebræorum Rabbinos non aliud quam sacram Scripturam versare, cæterâ amussos esse. Scitum est illud Rabbini, qui à nepote scientiarum avido rogatus, num sibi liceret, aut suaderet, gratias etiam auctoribus operam dare, ironicè respondit, licere, modò id nec die faceret, nec nocte; scriptum enim esse, in lege Domini meditandum esse die ac nocte.

32. Ad novum pergamus novi fœderis Instrumentum. S. Petrus cum Epistolarum S. Pauli meminisset, subiungit, in his quedam esse *difficilia intellectu, que intocci et instabiles depravant, sicut et cæteras Scripturas, ad suam ipsarum perditionem, et antèrius: Omnis prophetia Scripturæ propriè interpretatione non fit; non enim voluntate humanâ allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspiratè locuti sunt sancti Dei homines.*

Ejus germanus officio, et martyrii laurè, sanctus Paulus, non naturalis ingenii vires, sed ejusdem Spiritus gratiarum divisionem nuncupat, quòd *alij per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alteri fides, alij gratia sentiatum, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij denique interpretatio sermonum;* idèoque possidue Deum in Ecclesiâ quosdam Apostolos, alios Prophetas, alios Doctores. Alibi verò, se ad pedes Gamalielis legem edoctum gloriatur; alibi pastores et episcopos monet, ut se præsent operarios inconfusibiles, rectè tractantes verbum veritatis, ut possint exhortari in doctrinâ sanâ, et eos qui contradicent arguere; sed quid moramur?

33. Audiamus Christum: *Scrutimini, inquit, Scripturas; quia verò dotem hanc, uti et thaumaturgiam, miraculorumque omnigenorum potestatem, Ecclesiæ suæ testamentum consignavit Christus, quando in eorum ascensurus valedicens Apostolis, aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, et ut ipsi suos eas docerent discipulos, et ad posteros continuâ, et per manus accepta derivatione transmitterent. Sic eas sibi traditas docent S. Dionysius, Apostoli Pauli, et Clementis, sancti Petri, discipuli.*

Hoc consilio, hæc ipsâ ætate sanctus Marcus Alexandria christianam hanc sacram Literarum commentationem instituit. Videre licet apud Philonem Judæum oculatum testem, libro de Vitâ contemplativâ, et Eusebium, quam assidue Esseni, primi inquam illi christiani Alexandrini, ab aurorâ in noctem sacris voluminibus legendis, audiendis, rimandisque sublimioribus allegoriæ sensibus è Patrum suorum commentariis, omnem diem impenderent. Exinde jam Alexandria

scholæ facta sunt primordia; que deinceps sue crevit, et mirè sensim adolevit, ac sequentibus seculis martyrum agmina, illustrem Doctorem Presulatumque chorum, atque orbis lumina dedit; et ut ab uno metiamur reliquos, videamusque quam avidè et indefessè divinum eloquiorum curriculum decurrerint, de Origenè auctor est Eusebius, cum jam inde à puero illud inchoasse, solitumque patri in die singulos sententias aliquot sacras è memoriâ, velut diurnum pensum reddere, et recitare; neque his contentum, altissimas etiam earum notiones et sensa pervestigare et interrogare expresse; et cum adulter faciens, cathedrâque donatus; perditus et pernox cepta prosecutus, hæc unâ de causâ hebræam linguam perdidit, et toto orbe conquistis variorum interpretum versiones collegit, et primus novo exemplo hexapla et octapla, immenso labore elucubravit, scholæque illustravit.

Hos secuti sunt in Oriente pariter auctorem Græciæ Doctorem par, Basilium et Gregorius theologus, qui ad monasterii solitudinem, quietem otiumque confingentes, ipsos tredecim annos, remotis omnibus Græcorum secularium libris, soli divine Scripturæ operam dederunt, diviniæque volumina, ait Rufinus, non ex propriâ præsumptione, sed ex majorum scriptis et auctoritate, quos ipsos pariter ex apostolicâ successione intelligendi regulam suscepisse constabat, commentando pervertebant. Itaque, cum tantis viris, è sapientia, ingenio et eloquentiâ præditis, tot annos in rudimentis sacre Scripturæ visum est ponere, nobis adeo faciles habeantur sacre Literæ, ut tres quatuorve annos his vacare tædeat, aut si plures oporteat, oleum et operam omnem perdidisse nos arbitremur? S. Basilii coævus fuit sanctus Ephrem Syrus, qui quam fuerit studiosus sacre Scripturæ, docent ejus lucubrationes.

34. De scholis sacre Scripturæ Nisibi institutis tempore Justiani imperatoris testis est Junilius Africanus episcopus libo ad Primumianum. Eisdem sub eodem imperatore Romam inducere conatus est Agapetum Pontifex, uti narrat Cassiodorus in præfatione lib. Divin. Lectionum: « Nisus sum, inquit, cum beatissimo Agapeto urbis Romæ, ut, sicut apud Alexandriam è multo tempore fuisse traditur institutum, nunc etiam in Nisibi civitate Syrorum Hebræis sedulo fertur exponi; collatis scholis in urbe Romanâ professores Doctores schelæ potius acciperent christianæ, unde anima susciperet æternam salutem, et casto atque purissimo eloquio, fidelium lingua comeretur. »

Inter Latinos porro primus jure censetur S. Hieronymus sui ævi phoenix, qui adeo totus hic excrebavit, ut in hisce litteris ad extremam canitiem connumerit, atque ex hebræo latine Bilidorum versionem consignarit Ecclesiæ; que proinde eum in exponendis sacris Scripturis doctorem maximum indigitat, Celebre quoque est illud S. Hieronymi: « Discamus in terris, quorum scientia nobiscum perseveret in consilio; » et: « Sic stude, tanquam semper victurus; sic vive, tanquam semper moriturus. » Hæc de causâ ipse Hebræas, uti Cato græcas litteras, in senectute

perdidit; hæc de causâ Bethlehem, et loca sancta adit; hæc de causâ veteres omnes græcos Latinosque commentatores, teste sancto Augustino, legerat, quorum plerisque ipse quos secutus sit, omnium ferè commentariorum suorum prologis præmittit; et graviter incusare solet eos, qui absque Dei gratiâ et doctrinâ majorum, scientiam sibi vindicant Scripturam.

Porrò sanctus Augustinus illud ingeniû acumen, quod Prædicamenta Aristotelis se solo pervaserat, adeoque nihil volvere solebat, quia primò illud assequeretur, mox à sub conversione, divi Ambrosii ausu, Isalam Prophetam in manus accipiens, illic profundo eloquiorum ejus absterrens, cum primam ejus lectionem non caperet, reiecit pedem, disjunctum eum, dum in dominico eloquio foret exercitator. Sed et multo post ad Volusianum scribens, Epist. 2: «Tanta, ait, est christianorum profunditas litterarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solus ab ineunte ætate (notate verba) usque ad decrepitem senectutem, maximo otio, summo studio, meliore ingenio conare addidere. Præter fidem enim tam multa, tamque multiplicibus mysteriorum umbræ et colis opaca, intelligenda proficientibus restant, tanque non solum in verbis, verum etiam in rebus læta et altitudo sapientiæ, et amosissimis, acutissimis, et flagrantissimis cupiditate discendi hoc contingat, et quod eadem Scriptura quodam loco habet: *Cum conversaverit homo, tunc incipit.*»

53. Difficultatem augent idiotismi hebræi et græci, ubique sparsi, ad quos pervenendos opus esse utriusque lingue cognitione, docet S. Augustinus lib. 2 de Doctrinâ Christianâ cap. 10. Duobus enim de causis non intelliguntur quæ scripta sunt, si aut ignotis, aut ambiguis signis verbis obteguntur: utrumque non ratum est in quâlibet versione, quâ ab uno idiomate in aliud quippiam transfunditur. Porrò, contra ignota signa, ait Augustinus, magnam remedium est linguarum cognitio. Sunt enim quedam verba, quæ in usum alterius lingue, per interpretationem transire non possunt; licet doctissimus sit interpret, nec à sensu auctoris devius aberret, qui sit ipsa sententia non appareat nisi in eâ linguâ inspicitur, quam interpretatur. Inter alia hoc affert exemplum: *Spiria vitulinata non habent radices altas*, Sapient 4, vers. 5; græcitas enim interpret, et quasi à *αἰετος* interpretatur, id est, à vitulo vitulinata, deducit; *αἰετος* autem sunt stiones, sive propages, et novi surculi ex arbore præcis, et in terrâ plantati. Sanè quæ hebræis græcisque idiotismis latini abundant codices sacri, luce est clarior, ut non sine causâ idem Augustinus 2 Retractat. septem libellis, qui etiamnum extant, formulas phrasium sacre Scripturæ collegisse se memorat. Quod imitatus est postmodum Eucherius Lugdunensis libro de Formis spiritualibus, et post eum hocce etiam seculo complures alii.

56. S. Augustino consentit S. Chrysostomus quando in Genesim scribens, Homil. 21, neque syllabam, neque apiculum esse in sacris Litteris, in cuius profundis

non lateat grandis quispiam thesaurus, non dubitat asserere, ac proinde nobis opus esse divini gratiâ, et ut Spiritu sancto callustrati, eloquia divina ædeamus. Amplius audet Gregorius Magnus et pontifex et Doctor; tot enim tamque abditâ, in Ezechielem commentans, in sanctis voluminibus agnoscit mysteria, ut asseveret quedam mortalibus necdum reserata; solis celestibus patere spiritibus. Mirabimur jam Gregorium, Augustinum, Ambrosium, Eusebium, Origenem, Hieronymum, Cyrillum, et universum sanctorum Patrum chorum, tam impensè sacris Libris noctes et dies insudasse? Mirabimur eos in hæc disciplinâ principes et palmares consensisse, nec alium eos studiorum horum, quàm vite finem fecisse? Mirabimur, Hieronymum Gregorio Nazianzeno et Didymo, Ambrosium Basilio, Augustinum Ambrosio, Chrysostomum Eusebio, aliosque suis præceptoribus usos? Mirabimur, jam inde à nascente Ecclesiâ, scholas sacrarum Litterarum erectas? De Alexandrinâ enim, tot Doctorum et Præsulum parente, nemini dubium est; de cæteris sicut evincunt Patrum lucubrations, quæ multis antiquam theologia scholastica methodo traderetur, sæculis elaboratæ, penè in hoc argumento, in hæc unâ mesterâ versantur.

Constantinopolis olim celebre fuit monasterium, quod ab auctore, et à sacrarum Litterarum, ac vite perfectioris studio, Studi nomen accepit, cui præfuit S. Plato; post quem Theodorus Studita sub annum Domini 800, tot ingeniû sui et pietatis, è sacris Litteris reliquit monumenta, suos discipulos mœra veterum monachorum in describendis occupans; quibus et absens et præsens cum iconoclastis impet, et Constantino Copronymo, et Leone Isaurio forti agone et duello congressus hæresim jugulavit et palmata sancte fidei trophæa æternæ memoriæ consecravit.

57. Ex Angliâ, aucti Venerabilis Bedam in historiâ Anglicanâ: «Ego, ait, septennis monasterium ingressus, ubi totâ vitâ meditandis Scripturis operam et dedi, atque inter observantiam disciplinæ regularis, et quotidianam cantandam in Ecclesiâ curam, semper etiam discere, aut docere, aut scribere dulce habui; sine in omnes penè sacre Scripturæ libros, Bedam extant commentaria, adeoque nec mœro ipse destitit; quin verò ultimâ infirmitate in Evangelio S. Joannis laboravit, et penè animam agens, ut absolveret, accito scribâ: *Accipe, ait, calaman, et festinanter scribe*, et tandem: *Benè, inquit, consummatum est, et evenient canens: Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*, placidissime spiritum emisit pro fidei labore Dei visione beandum, anno à partu Virginis 751.

Venerabili Bedæ æqualis fuit Albinus, vel Alcuinus Flaccus, qui Caroli Magni vel præceptor fuit, vel potius familiaris; hic Eborac in Angliâ sacras Litteras palmâ docebat; unde ad eum audiendum, ex Frisâ S. Ludgerus Eboracum concessit, tanquam profuerit, ut ad suos reversus Frisionum Apostoli nomen mereretur. Testes sunt Annales Frisii et auctor vita S. Ludgeri. Apud Belgas, S. Bonifacius cum suis, Christi legem propagans, jugiter sancti Evangelii codicem secum

deferret, adeo ut eum nec in martyrio dimiserit; quin verò eam anno Domini 755, in ejus caput, et rasi ensim vibraret, ipse hunc codicem, quasi spiritualeu clypeum obiecti, et illustri miraculo, licet ense acuto per medium sectus sit liber, nulla tamen littera eâ sectione abolita est.

58. Apud Francos rex et imperator Carolus Magnus, imò ter maximus, eruditione scilicet, pietate, et laude bellicâ, sacrarum Litterarum scholas tum alibi, tum Parisiis (adèe vetus est hæc academia, quæ Coloniensis est mater, Lovaniensis avia), instituit. Quin et Carolus ipse, ait Eginhardus in ejus vitâ, legendi et psallendi disciplinam diligentissimè enudavit. Adeo verò sacris Litteris deditus fuit, ut eis immortuus sit. Auctor est Teganus in vitâ Ludovici, Carolum sub obitu, coronato Aquisgrani Ludovico filio, totum se orationibus, elemosynis, et sacris Litteris dedisse; scilicet quatuor Evangelia ad græca et syra egregie correctit agens penè animam. Merito ergo Caroli codex religiose Aquisgrani, ut ipse vidi, asservatur.

Quare quod concilio Lateranensi sub Innocentio III, de cathedrâ sacrarum Litterarum sancitum est, non novâ, sed veterem innovans consuetudinem firmans, quæ habenda est sanctio. Nimirum, simili tam sedulâ curâ providit et Tridentina synodus, ne mos ille usque labasceret, ut sess. 5, fusc de lectione sacre Scripturæ statuit et sancit, edicique, ut in omnibus Canoniorum coetibus, Monachorum etiam et Regularium, omnibusque publicis gymnasiis eadem stabiliat, dotetur, promoveatur; utque tam docentes, quam discentes beneficiis ecclesiasticis ornati, fructum præceptione jure communi concessâ, in absentia fruantur. Et sanè, cum sectatorum hostium nostrorum omnis hic desudet industria, ut non nisi Scripturas crepit, pudeat christianum et orthodoxum theologum, vel tantillum illis concedere, pudeat ab eis vinci ac superari; quin verò non tantum verba sacre Scripturæ crepent, sed et sensum genuinum rimentur. Ita tela hæreticorum in ipsomet retorquunt, et à Scripturâ hæreses omnes revincunt et jugulantur. Fecit hoc solide et exactè illustrissimus Belarminus, fidei hyperaspistes et hæresum strator, in suis controversiis; quod opus proinde impenetrabile est et incomparabile, nec à Christi temporibus hæcque similes in hoc genere vidit Ecclesiâ, ut merito, veritatis catholice murus et antemurale vocari possit.

59. Atque ex his omnibus facile est pervidere, quàm incensâ, quàmque constanti diligentè instructione, disciplina hæc discipulum postulet, quæ rursus animi comparatione ad eam accedere, quibusve fulciris præsidis oporteat. Nimirum prima comparatio ut quis fructum ex hoc studio colligat, est crebra sacre Scripturæ lectio, auditus creber, viva doctoris vox, et in hisce constantia, quia divinatio est in ore doctoris, in doctrinâ non errabit os ejus. Plutarchus lib. de Educet. puer. docet memoriam esse cellam penuriam disciplinarum. Plato in Theæteeto asserit memoriam esse matrem musarum, et sapientiam esse memoriæ et experientiæ filiam. Id eam alibi, tum

maximè in sacra Scripturâ teste S. Augustino lib. 2 de Doctrinâ Christianâ, cap. 9, locum habet, quæ tantâ rerum varietate, tot libris et sententiis constat. Ea propter Ecclesiâ, ut nostram hic memoriam juvet, nobis in quotidiano tam sacrificii Missæ, tum Horarum Canoniarum officio, ita Bibliorum pensum distribuit, ut quotannis totum persolvamus. Eodem juraunt tum alia, tum pius ille Ecclesiasticorum et Religiosorum usus, ut in enenâ et prædio ad mensam, caput nimirum unum è Bibliis prælegatur, et prisco Patrum more cibi sacris Litteris condiantur. Sic Tridentina synodus statim initio sessionis 2, præcipit, ut in Episcoporum mensis divinarum Scripturarum lectio admisceatur. Insuper nec omittant theologo, quod doctissimorum legibus præscribitur, ut quotidianâ lectione Scripturam sibi familiarem reddant.

Ita S. Augustinus lib. 2 de Doctrinâ Christianâ cap. 9: «In his omnibus libris, inquit, timescit Deum, et pietate mansueti querunt voluntatem e Dei; cujus operis vel laboris prima observatio est, et ut diximus, nosse istos libros, etsi nondum ad intellectum, legendo tamen vel mandare memoriæ, et vel omnino incognitos non habere; deinde solertiùs diligentiusque singulorum sensa pervestigare. Et S. Basilii prologo in Isalam: Requiritur, ait, assidua in Scripturâ exercitatio, ut majestas atque arcana divinorum verborum perpetuâ meditatione animo imprimatur.

40. Secundò, insignis eodem dispositio est humilis animi modestia, de qua S. Augustinus Epist. 56, ad Dioscorum: «Non aliam, ait ad expessendam et obtinendam veritatem, et sacram sapientiam viam munis, quàm quæ munita est ab eo, qui gressum nostrorum, tanquam Deus, videt infirmitatem. Ea est autem prima humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas; et quoties interrogares, hoc idem dicere. Itaque sicuti Demosthenes in eloquentiâ prænotationi primas, secundas, tertias, dabo humilitati, quam Dominus noster ut doceret, humiliatus est: nascens, vivens, et moriens.

Idem lib. 2, de Doctrinâ Christianâ, cap. 41: «Certe gilet, inquit, Scripturæ studiosus illud Apostolicum, et Scientia inflat, charitas œdificat; illudque Christi: *Dicite à me, quia mitis sum et humilis corde*, ut in humili charitate radicati et fundati, possimus contemplare cum omnibus sanctis; quæ sit latitudo, et longitudo, alitudo et profundum, id est, crucem Domini; quo signo crucis omnis actio christiana describitur, bene operari in Christo, et ei perseveranter inhaerere ac sperare colesitate. Per hanc actionem purgati, valchimus cognoscere etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, quæ æqualis est Patri, per quem facta sunt omnia, ut implemur e in omnem plenitudinem Dei; ubi enim humilitas, et ibi sapientia, ait Salomon Proverborum cap. 2, et Christus ipse: *Confiteor tibi, Pater, Domine celi et terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis, ita Pater, quoniam sic in vultum fuit ante te.*»

44. Et sanè, si te nòris, abyssum ignorantie adris. Et quid, queso, prae Dei, prae angeli sapientia, est hominis scientia, qui pauca à Deo didicit, infinita ignorat? Aristoteles, et ex eo Seneca, aiebat nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae fuisse, nec potest, inquit, grande aliquid, et supra ceteros loqui, nisi mota mens; atque ad hoc christiatem, sed raram laudat. En tibi mentem amentem, vel Aristotelis, vel insignis cuiusque ingenii, ut altissimè philosophetor. Quare pulchrè S. Bernardus serm. 57 in Cant. « Necesse est, inquit, ut cognitio Dei, et suis ipsius, preceat scientiam nostram; seminate vobis ad iustitiam, et metite spem vite, et tunc demum illuminabit vos lumen scientiae; ad hoc ergo non rectè proditur, nisi iustitiae germin precedat ad animam; ex quo formetur gratum vicia, non paleae gloriae. » Et S. Greg. praefat. in lib. Moral. cap. 4: « Divinus, inquit, sermo sacrae Scripturae est fluvius planus et altus, in quo et agnus ambulat, et elephas natat. »

Ex hac humilitate sequitur animi mansuetudo, et pax, omnis sapientia capacissima; nam sicuti aquae, si nullo venti aërisve flabro agitentur, sed immota consistant, limpidissime sunt, et quamvis objectam sibi imaginem clarissimè concipiunt, et intuenti, quasi speculum perfectissimum exhibent: ita mens turbina passionumque experta, tranquillo hoc pacis silentio limpidè acutum cernit, omnemque veritatem planissimè concipit, ac riqne iudicio imperturbata pervidet. S. Augustin. de serm. Domini in monte, in illud: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabantur*: « Sapientia, ait, congruit pacificis, in quibus iam ordinata sunt omnia, nullusque motus à diversis rationem rebellis est, sed cuncta obtemperant spiritui et hominis cum et ipse obtemperet Deo. »

42. Pacis comes est mentis paritas, quae tertia est dispositio, hanc disciplinè aptissima. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbant*; si Deum, quin ergo et Dei verba? E contrario, in molevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Spiritus enim sanctus disciplinam effugiet factum, et auferet se à cogitationibus quae sunt sine intellectu, et corripitur à imperentem iniquitatis. Dixerat S. Augustin. in Soliloquio: *Deus qui solus mundos corde, verum scire voluit*, retractat id I. retract. 4. Multi enim, ait, innumeri corde multa verè sciunt, sed tamen sui mundi sint corde, amplius, elarius, facilius ea sciunt; nec nisi mundi corde, veram sapientiam, quae ex sapidi cognitione in affectum et praxim dimanat, quae scientia sanctorum est, asssequuntur. S. Antonius apud Athanasium: *Si quis, inquit, sciendi etiam futura tenet desiderio, habeat purum cor: quia credo animam Deo accedentem, si in ea perseveraverit integritate, quae renati est, post se posse, quam damones; unde ipsimet Antonio omnia quae scire volebat, à Deo mox revelabantur. Idem verbo et exemplo suo docuit magnus ille S. Joannes Anachoreta, apud Palladium in Lausiaca cap. 40.*

S. Gregorius Nazianz, auctore Ruffino, cum Athe-

nis studiis vacaret, vidit per soporem, sedenti sibi et legenti duas decoras, dextrè levæque, feminas assedis, quas ille exstitatis instinctu, oculo torriore respiciens, quænam essent, quidnam vellent percontabatur: at ille eum familiaris et ambrosiosus complacentes aiunt: Ne molestè accipias; iurænis; nota tibi satis et familiares sumus, altera enim ex nobis sapientia, altera castitas dicitur, et missæ sumus à Domino tecum habitare, quia iocundum nobis et mandum in tuo corde habitaculum preparasti. En tibi sorores gemellas, castitas et sapientia.

45. Hæc paritas S. Thomam Angelicum doctorem consecravit; innuit id ipse animam agens Reginaldo suo: « Morior, ait, consolatione plenus, quia quidquid à Domino petii, impetravi: Primum, ut nulla rei carnalis, vel temporalis affectio, puritatem mentis indiceret, vel fortitudinem emollieret. Secundum, et ut siata humilitatis ad præfaturas, ad infelias non assumerer. Tertium, ut nossem statum fratris mei Reginaldi, tam dñe casti, vidi enim eum in gloria, dixitque mihi: Frater, res tuæ bono sunt loco; ad ea nos venies, sed major tibi paratur gloria. »

S. Bonaventura docet S. Franciscum, idiotam licet, sed mentis purissimè, à cardinalibus, aliisque subtile rogatum de altissimis S. Scripturae et theologie difficultatibus, ita aptè et sublimiter respondisse, ut doctores theologos longè superaret.

Quod enim in vitâ S. Zenobii dicitur, verissimum est: « Maxime onduum viginti sanctorum ingenia, et ipsa animi puritas ad conjectanda etiam futura, et ex minimis indicis evens colligit. » Nam, ut rectè ait Philo, quanquam Iudæus: « Legitimi Dei cultores mente pollent, verus enim Dei sacerdos simul etiam vates est; idè nihil ignorat, habet enim in se solem et intelligibilem; » nimirum, ut rectè ait Boetius, et splendor ille quo regitur vigetque caelum, vitat obsecras animæ ruinas, et mentem sequitur nitentem. »

Ita cardinalis Hosius concilii Tridentini præses, vir integerrimus, et insignis Lutheromastix, inter alia, cum Andreas Dudæus episcopus Timiensis, legatum Cleri Hungarici in concilio Tridentino ageret, alisque ob eloquentiam venerationis et admirationis esset, uni Hosio suspectus fuit: dictabat enim ei periculum apostasie à fide imminere, foreque hereticum; ita factum: fugit ille apostata ad Calvinii castra. Rogatus Hosius, unde hoc prævidisset, respondit: Ex solâ hominis superbiâ: sui enim iudicij tenacem, pressagiat animus in hanc fossam ruiturum.

44. Quarto, oratione hic opus est, quæ cessat fistula et organo, quo ex Deo ipso, verbi Dei sensum hauriamus. S. Augustin. scripsit librum de Magistro, quo illud Christi verissimum esse docet: *Unus vester magister est Christus*; et retract. c. 4. retractat quod alibi dixerat, plures ad veritatem esse vias, cum una tantum sit, Christus scilicet, via, veritas et vita. Prophetarum ergo scientia et predictio divina fuit; et quia divina, hinc certissima, sublimissima, amplissima, providentissima.

Refert S. Gregorius, B. Benedictum, quâdam vespere ad fenestram orantem, vidisse lucem tantam, quæ diem vinceret, et tenebras omnes effugaret; et in hâc, ait, luce omnis mundus velut sub uno solis radio collectus, ante oculos ejus adductus est, atque inter alia in splendore hujus coruscæ lucis, vidi Germani Capuani episcopi animam, in splendor igne ab angelis in colum ferri. Quærit deinde Petrus qui totus mundus ab eo oculis conspici potuerit? Respondet Gregorius, quia anima videntis creatorem, angusta est omnis creatura, eò quod per lumen divinum, mentis intinæ sinus laxetur, tantumque expandatur in Deo, ut superior existat mundo, et semetipsâ, « Videntis ergo Deum Benedicti animus dilatatus est, ut sine difficultate videret omne, quod infra Deum est, et in illâ luce quæ exterioribus oculis falsit, lux interior in mente fuit quæ videntis animam cum ad superiora rapuit, et quàm angusta essent omnia in eâ ferri monstravit. »

45. Simili modo Benedictus meditando adeptus est intelligentiam sacrarum Litterarum, indeque sapientiam istam, et fecundam mellæam; adeoque ipsemet dicebat, se in sacrae Scripturae studio non alios, quàm figos et quercus, habuisse magistros, inter quas nimirum orando et meditando, omnem sub se positam et expositam visus est sibi videre sacram Scripturam, ut ait auctor vitæ s. 1. 5, c. 5, et lib. 1, c. 4. Idem planè Propheta accidit. Scitum illud Jamblicii, Pythagoræ doctrinam, quia divinitus tradita (ut ipse ementio suis persenserat), nonnisi quopiam deorum interpretante, intelligi posse; postmodum itaque discipulo Dei opem, quâ tantoperè indigebat. Iudæi à Deo extorres humi serpunt, aridoque ita inhaerent cortici sacrorum codicum, ut nullam medullæ dulcedinem degustent, nugarum tantum insitiores, et sabellarum opifices. Heretici, quia aquor tam vatum et dubium, suis nixi ingenij remis et velis nullo Cynosurae coelestive eujuspiam sideris contoitu, pervagantur, nunquam ad portum evadunt, mediisque semper jactantur fluctibus, et que ad nauisam legunt non intelligunt nisi que quoad libertatem ventris, et subventranæ voluptates, abdominis mancipia capiunt, et verò rapiunt. Quare non hic Delio natatore, sed Spiritus sancti conlitiuque ductu est opus, utque in maris stellam dextri Mariam collustrantem, hoc iter ingrediamur, illa faciem præferet.

46. Daniel vir ille desideriorum, somnia regis Chaldaei, ut numerum 70 sanctorum exiliis Israël à Jeremia consignatum, oratione assecutus, et à Gabriele edoctus est.

Ezechiel aperto ore (utique ad Deum), libro, in quo lamentationes, carmen, et var, intus forisque descripta erant, à Deo cibatus est.

Gregorius, cognomento Thymatargus, beato Virginis clientis, ejus in somnis monitu jussuque à S. Joanne, principij ejus Evangelij explicationem, symbolo divinitus, edidit, quod contra Origenistas opponeret, acceperit; auctor in ejus vitâ est Nyssenus, qui et symbolum hoc refert.

S. Chrysostomo, cujus tanta fuit erga S. Paulum pietas, commentarios in ejus Epistolas dictanti, quidam S. Pauli effigie adstare visus, in aurem quæ scriberet suggerens.

Ambrosius, si S. Paulino in gestis ejus credimus, cum Scripturas pro concione tractaret pugnantemque iis pro Filii divinitate, visus est angelum habere inspirantem quæcumque diceret; quâ spectaculo novitate commotus Arius is, cui hoc cernere datum, veritatem catholicam amplexus, hæresim ejuravit.

S. Gregorio Magno, cujus vel prima in tropologia est laus, commentanti scribentique, Spiritum sanctum columbo specie insedis, fidem facit oculatus testis Petrus diaconus.

Quare divinus Ille Justini martyris catechista Prophetarum et lectionem suadens, hanc pariter et dabat methodum: « At tu votis et precibus ante omnia, tibi lucis portas aperiri opta; neque enim ab aliquibus perspicuntur et intelliguntur, præterquam si eui Deus et Christus eorum concesserit intelligentiam, » ut etiam jejunium adhibere nolitus narretur. Precibus ergo Deoque maxime nitendum, ut in sacrarium hocce suum nos ipse doceat, et sacra oracula patefaciat.

47. Atque hinc consequetur ultimum, ad disciplinam hanc peropportum, ut mens nostra terrenâ fæce purgata, et postmodum discussis nebulis, sancta et sublimis effecta, apta habilisque reddatur ad celestia hæc dogmata haurienda; neque enim, ut pulchre Nyssenus, divina, et cognatum illud lumen, quodque mente ipsa cernitur, vacuo et libero sensu aspirare quis potest, cum in pravâ quâdam, atque hereditaria anticipatione, ad humiles et lutulentas aciem intendit. Quare ut quis venas ac medullas celestium dictorum sibeat, utque profunda et abscondita sacramenta limpidè contempletur, elevatus et sanctus cordis oculus sibi oportet.

Non dubitat S. Bernardus asserere neminem in sensum Pauli ingressurum, nisi prius ejus spiritum imberberet, neque Davidicâ intellectuum carminâ, nisi prius sanctos Psalmorum affectus induerit et omnibus quo spiritus sunt scripte sacrae Litteræ, eodem et intelligentias esse. Egregiè verò in Cantica: « Hanc veram, inquit, germanamque sapientiam, non lectio docet, sed unio; non litteræ, sed spiritus; non eruditio, sed exercitatio in mandatis Domini. Falleris, et falleris, si te putas invenire apud mundi magistros, et quam soli Christi didicisti, id est, mundi contemptores, Dei munere assequuntur. » Auctor est Cassianus Theodorum monachum sanctum, tam rident, ut nec elementa sciret, tam peritum tamen divinarum voluminum, ut à viris doctissimis consuleretur, dicere solitum: « Plus in vitis extirpandis, quàm in libris evolvendis opere ponendum esse; quod his expolis et confestim cordis oculi celeste lumen admittentes

sublato ve amant passionum, sacramenta Scripturarum velut naturaliter incipiant contemplari. Sane hæc vite sanctitas Franciscus, Antonius, Paulus, illiteratos altissimum eloquiorum Dei mysteria et sensa edocuit, vel maxime. Quare si sancta anima, si precibus iuxta, Deoque fretus huc accedas, sedulous adis labor, ut nulla transeat dies, quæ, quod de Cypriano Tertullianus in dies lectitante, memorat S. Hieronymus, non postules, da magistrum, superabis celeri facilitate quidquid hic est difficultatis, recreabitque quod fulget in cortice sapientie, sed pascet suaviter quod in modullâ est celestis adipis; neque veretere tandem quavis veterosum hæreticum, etiamsi omne biblicum opus memorâ calceat. Hoc enim ferè est omne eorum studium, quo nos impediunt: quibus nos fisdem armis occurrere, nobissem nostra ab injustis possessoribus vindicare decet, ut audacter hoc genere cum his manus tuerentibus, suis eos telis debellimus; neque rursim cathedram extimesces, licet doctum et celebrem; sed securus fidensque, affatim doctis conceptibus, sententiisque sacris solidè germanicè instructis, ecclesiasten ages. Porro Scholastica nequitiam id sibi noxæ ducet, sed lubens, quasi germane suæ, maxillatrem accipiet dabitque dextram, ac pariter operas utrique profuturas.

48. Ad me quod attinet, scio sentioque quid molis sustineam, quinque in via lætens calcanda sit via; aliud enim longè est, prolixos evolvere commentarios, ambiguo sæpe fracta; aliud breviter sensum è Patribus reddere, historicumque allegorico jungere, et alterum ab altero discernere. Scio Nazianzeno duce, mediâ via inter eos qui crassiore ingenio litteræ inaurantur, et eos qui solâ allegoricâ speculatione impensè delectantur, incedendum; alterum enim Judaicum est atque abjectum, alterum ineptum ac somniorum interpretis, parique utrumque reprehensione dignum; et quod S. Augustinus lib. 17 de Civit. c. 3, docet, nullam mihi audere videntur, qui in Scripturis omnia proptis significationibus allegoricis involuta esse contendunt; uti in hoc extremum devius fecit Origenes dum historicam fugiens, imò elidens veritatem pro eâ sæpè quippiam symbolicum supponit; dum Evæ ex Adami costâ formationem spiritaliter accipiendam putat, arbores paradisi, angelicum fortitudinem; tunica pellicæ, corpora humana; et plura similia mysticè interpretatur, atque ingenium suum, nimis utique preceles, Ecclesiæ faci Sacramenta, ait S. Hieronymus lib. 5 in Isaiam, idèque illam Cassiodori censuram incurrit: *Ubi bene Origenes, nemò melius; ubi malè, nemò pejor*. Verùm quis nobis hæc Œdipus interstinguendo definit? quod de Sacerdotibus dixit S. Hieronymus: *Sacerdotes multi, sacerdotes pauci*; hic verè de interpretibus dixerit: *interpretes multi, interpretes pauci*. Ambrosius et Gregorius mysticum ferè reddunt sensum; Augustinus, Chrysostomus, Hieronymus, et ceteri Patrum nunc historicum, nunc mysticum eadem orationis serie pertextunt, ut plus quam Lydio opus sit lapide, ad historicum, qui fundamenti vicem tenet, in Patribus vestigandum.

Jam quam paucos interpretum invenire est, qui graecis et hebraeis imbuti fontibus, genuinum eorumdem phrasim reddiderint, eosque nostræ editioni per omnia conciliaverint? Quid ergo? desudandum hic mihi video, contendumque, ut multa legens, multa disquirens, apiculis imiter, et mellegium è floribus ad id aptioribus, lecto examine conficiam; ut historicum primò sensum, exactâ discussione vestigem; sicuti is apud varios erit varius, indicabo; atque in tantâ opinionum multitudine, quæ anxios sæpè fluctantesque tenet, et obturbat auditores, eum qui maxime textui consonus est, præferam et seligam. Quâ in re Vulgatam semper, decreto concilii Tridentini, editionem tuendam duxi. Hebraæ vero sicuti dissonare videntur, quò hæreticis respondeant, Vulgatæ consentientia ostendere eam; et si quem alium nostræ tamen non adversum, sed doctumque suggerant infellectum, eum afferam; si, ut in latinis hebraea reddam verbis, ut et qui hebraea nesciant, ac assequantur; et qui sciant, fontes consulere possint; verùm hæc omnia parè, et non nisi ubi res exigit.

49. Quod ad Rabbinos attinet, nulla mihi cum eis erit communio, nisi quæ parte cum catholicis doctoribus conspirant, aut Christianos, et maxime S. Hieronymum, ut in multis deprehensum est, tacto nomine sequuntur; ceteroqui genus hoc hominum vulgare, abjectum, hebes, omnisque litteratorum expertum jam inde ab Hierosolymorum vastitate, quâ tota gens regno, civitate, judicio, templo, litteris exuta et derelicta jacet, juxta Osæ vaticinium, sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine ephod, sine theraphim. Mysticam verò intelligentiam adò nunquam ipse comminiscar, ut suis semper cum tribum auctoribus; et sicuti ea erit illustrior, paucis complectar; aliis unde petenda sit, digito ad fontes intento commonstrabo. Porro hæc omnia majori brevitate faciam, quam feci in Epist. Paulinas, ut universum biblicum curriculum, paucis annis et tomis ad calcem (Deus vires ac gratiam dederit), perducam. Quam verò hic indefessus requiritur labor, et studium cum acri judicio, ut graeca, hebraica, latina, syra, chaldaea, lectiones codicum variantes consulas; Patres graecos, latinos, recentiores interpretes in diversissima abeuntis, adeoque prolixos evolvas; de singulis consuram feras, quid error sit, quid fidei, quid certum, quid probabile, quid improbabile, quid literale, quid maxime genuinum, quid allegoricum; et tropologicum, anagogicum; omniâque distilles, et in tria verba conteras; sæpè ipse sensum litteralem genuinum invenire, et primus glaciem perfringere debeas, non credat nisi expertus. Felix auditor et lector qui compendio, docentis labore hoc omni fruitur. Doctor martyrium aveat, et pro sanguine spiritus nobilissimos Deo consecret et exhauriat, cum jusque oculos, cerebrum, os, ossa, digitos, manus, sanguinem, sivecum omnem vitæque ipsam impendat, et lento martyrio ei reddat, qui primus suam, Deus pro nobis homulis dedit. Fortitudinem meam ad te custodiam, non questum, non plantus, non gloria

fumos accupabor; culpam, laudem; plaudant, plaudant; non morabor; non tam stultus, nec tam parvi animi sum, ut tam vili vanitate labores et vitam meam vendam. Ecquis, si cum D. Thomâ nuntium seculo remiserit, et à Christo è cruce audiat: *Bene scripsisti de me, Thomâ, quæ ergo erit merces tua?* non statim cum eo respondeat: *Non alia quam tu, Domine, merces mea magna nimis; mihi mundus crucifixus est, et ego mundo; opera mea, non mea, sed tua sunt dona, tibi tua reddo; tu docuisti meam infantiam, viam in invio ostendisti, indermitatem mentis æquè ac corporis roborasti, tenebras tuâ luce dispulisti, quia quam infirma sunt mundi eligis, ut confundas fortia, et ignobilis mundi, et contemptibilia, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destruas, ut non gloriatur in conspectu tuo omnis caro; sed qui gloriatur, in te uno gloriatur.*

50. Quid ergo? omnia poma nova et vetera, dilecti mi, servavi tibi; ego dilecti meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia; pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum; qui fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus venulatio; fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur; sed et erit post myrrham hanc, botrus Cyprî dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. Quod ut cumulât præstet, sanctos omnes, et maxime tutelares, æternæ Sapientie matrem Virginem, S. Hieronymum, et quem præ manibus habemus Mosen, assidè rogabo, ut sicuti S. Paulus D. Chrysostomo, ita ipse mihi quasi angelus magistralis assistat, et mihi scribendi, aliis legendi, utrisque intelligendi, eademque sapiendi, volendi, periclendi, aliosque ea docendi, et persuadendi, ductor sit et doctor, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in adificationem corporis Christi, ut crescam in illo per omnia; donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, qui est amor noster, finis, meta et scopus omnis cursus, studii, vitæ et æternitatis nostræ. Amen.

SECTIO II.

De usu et fructu Pentateuchi, et veteris Testamenti.

51. Sunt nonnulli, qui vetus Testamentum quasi Judæis proprium, Christianis non æquè utile, aut necessarium; ac Theologo sufficere, si Evangelia, si Epistolæ sciat et intelligat, sibi persuadent. Persuasio hæc, quia practica, practicus est error; si enim speculativa sit, hæresis est, atque noxia, utraque eliminanda.

Fuit hæresis Simonis Magi, ejusque sectatorum, Marcionis deinde, et Curbici Persæ (quem sui Manem, et Manichæum, quasi manna effusorem, honoris gratiæ nuncuparunt) atque Albigenium, et nuper Libertinorum, nec non Anabaptistarum quorundam, vetus Testamentum cum Mose proscriptum; sed dispari fundamento. Simo, Manichæi et Marcionites vetus Testamentum à sinistra virtute, et malis angelis odium docuerunt; hoc enim Testamentum, inquit, Deum quemdam describit, qui ante lucem in tenebris

ab æterno versatus sit; qui veteris homini sumere cibum scientie: boni et mali; qui in angulo paradisi latitavit; qui angelis paradisi custodibus indiget, qui irâ, zelo, imò zelotypiâ laboret; indignantem, vindicantem, ignorantem et interrogantem: *Adam, ubi es?* Libertini non litteram, sed rationem et lubentiam suam fidei et morum dogem statuant. Anabaptistæ spiritibus enthusiasmo ageti et edoceri se jactant. Vidit ætas nostra, quæ nulla non monstra vidit, fanaticum, qui de tribus orbis impostoribus, Mose, Christo, Mahomete (perhorresco) blasphemie triumviratum in lucem delit.

Nostrorum, qui vel tempus, vel laborem, vel inutilitatem causantur, ut vetus Testamentum negligant, tolerabilior est persensio; neipsa tandem errant, omniumque eodem tandem redit error; error dico, quia pugnat cum Mose, cum Prophetis, cum Apostolis, cum Ecclesiæ sensu, cum Patribus, cum ratione, cum Christo, cum Deo Patre et Spiritu sancto.

52. Cum Mose. Deuteronomi 17, v. 8: *Si discite, inquit, et ambigunt apud te iudicium esse perpezeris, etc. facies quodcumque dixerint qui præsumt loco quem elegerit Dominus, et docuerint te juxta legem ejus.* Quis hic non videt controversias de fide, moribus et ritibus, tam novæ quam veteres, ex lege Dei diducendas esse; et sacerdotes ac Theologos, ut eas definiant, lege, quasi Lydio lapide, uti debere? legi ergo tam veteri, quam novæ, student oportet.

Cum Prophetis. Isaias enim c. 8, 20, clamat: *Ad legem magis est ad testamentum, et Manichæus cap. 2, v. 7: Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirunt ex ore ejus; et David Psal. 118, 2: Boni qui scrutantur testimonia ejus; et v. 18: Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de te, tuâ.*

Cum Apostolis: *Habemus, ait S. Petrus epist. 2, e. 2, v. 19, firmiter prophetarum sermonem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernæ luceni in caliginoso loco; et Paulus, ad Timotheum ep. 2, c. 5, 14, dilaudat quòd ab infantia sacras Litteras (veteres utique, quæ solutum extabant) didicisset, quæ te possunt, inquit, instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Jesu. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudendum in justitiâ, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.*

Cum Christo. *Scrutamini, inquit, Scripturas, Joan. 5, v. 39; non dixit, ait Chrysost. Legite Scripturas, sed Scrutamini, id est, cum labore et diligentia effodite arcanos Scripturarum thesauros, perinde ut qui in venis metallicis aurum et argentum studiosè scrutantur.*

53. Cum sensu Ecclesiæ. Hæc enim in sacris, in mensis, in bibliothecis, in cathedris æquè vetus ac novum Testamentum, quasi custos fidelissimè exhibet ac proponit; hæc, in conc. Trident. tot. c. 1. de reform., S. Scripturæ perennem lectionem ubique revocari et stabiliri jubet; hæc Episcopos, Pastores Ecclesiæ futuros, ante consecrationem adigit, ut spendant se scire tam vetus, quam novum Testamentum; quam

sublato ve amant passionum, sacramenta Scripturarum velut naturaliter incipiunt contemplari.) Sane hæc vite sanctitas Franciscus, Antonius, Paulus, illiteratos altissimum eloquiorum Dei mysteria et sensa edocuit, vel maxime. Quare si sancta anima, si precibus iuxta, Deoque fretus huc accedas, sedulousque adis labor, ut nulla transeat dies, quâ, quod de Cypriano Tertullianus in dies lectitante, memorat S. Hieronymus, non postules, da magistrum, superabis celeri facilitate quidquid hic est difficultatis, recreabitque quod fulget in cortice sapientiae, sed pascet suaviter quod in modullâ est celestis adipis; neque veretere tandem quavis veterosum hæreticum, etiamsi omne biblicum opus memoria calleat. Hoc enim ferè est omne eorum studium, quo nos impediunt: quibus nos fisdem armis occurrere, nobissem nostra ab injustis possessoribus vindicare decet, ut audacter hoc genere cum his manus tuerentibus, suis eos telis debellimus; neque rursim cathedram extimesces, licet doctum et celebrem; sed securus fidentique, affatim doctis conceptibus, sententisque sacris solidè germanicè instructis, ecclesiasten ages. Porro Scholastica nequitiam id sibi noxæ ducet, sed lubens, quasi germanæ suæ, maxillatrem accipiet dabitque dextram, ac pariter operas utrique profuturas.

48. Ad me quod attinet, scio sentioque quid molis sustineam, quinque in via hætenus calcanda sit via; aliud enim longè est, prolixos evolvere commentarios, ambiguo sæpe fracta; aliud breviter sensum è Patribus reddere, historicumque allegorico jungere, et alterum ab altero discernere. Scio Nazianzeno duce, mediâ via inter eos qui crassiore ingenio litteræ inaurantur, et eos qui solâ allegoricâ speculatione impensè delectantur, incedendum; alterum enim Judaicum est atque abjectum, alterum ineptum ac somniorum interpretis, parique utrumque reprehensione dignum; et quod S. Augustinus lib. 17 de Civit. c. 3, docet, nullam mihi audere videntur, qui in Scripturis omnia propterea significationibus allegoricis involuta esse contendunt; ut in hoc extremum devius fecit Origenes dum historicam fugiens, imò elidens veritatem pro eâ sæpè quippiam symbolicum supponit; dum Evæ ex Adami costâ formationem spiritaliter accipiendam putat, arbores paradisi, angelicum fortitudinem; tunica pelliceas, corpora humana; et plura similia mysticè interpretatur, atque ingenium suum, nimis utique preceles, Ecclesiæ faci Sacramenta, ait S. Hieronymus lib. 5 in Isaiam, idèque illam Cassiodori censuram incurrit: *Ubi bene Origenes, nemò melius; ubi malè, nemò pejor*. Verùm quis nobis hæc Œdipus interstinguendo definit? quod de Sacerdotibus dixit S. Hieronymus: *Sacerdotes multi, sacerdotes pauci*; hic verè de interpretibus dixerim: *interpretes multi, interpretes pauci*. Ambrosius et Gregorius mysticum ferè reddunt sensum; Augustinus, Chrysostomus, Hieronymus, et ceteri Patrum nunc historicum, nunc mysticum eadem orationis serie pertextunt, ut plus quam Lydio opus sit lapide, ad historicum, qui fundamenti vicem tenet, in Patribus vestigandum.

Jam quam paucos interpretum invenire est, qui graecis et hebraeis imbuti fontibus, genuinum eorumdem phrasim reddiderint, eosque nostræ editioni per omnia conciliaverint? Quid ergo? desudandum hic mihi video, contendumque, ut multa legens, multa disquirens, apiculis imiter, et mellicem è floribus ad id aptioribus, lecto examine conficiam; ut historicum primò sensum, exactâ discussione vestigem; sicuti is apud varios erit varius, indicabo; atque in tantâ opinionum multitudine, quæ anxios sæpè fluctantesque tenet, et obturbat auditores, eum qui maxime textui consonus est, præferam et seligam. Quâ in re Vulgatam semper, decreto concilii Tridentini, editionem tuendam duxi. Hebraæ vero sicuti dissonare videntur, quò hæreticis respondeant, Vulgatæ consentientia ostendere curat; et si quem alium nostræ tamen non adversum, sed doctumque suggerant infellectum, eum afferam; si, ut in latinis hebraica reddam verbis, ut et qui hebraica nesciant, ac assequantur; et qui sciant, fontes consulere possint; verùm hæc omnia parè, et non nisi ubi res exigit.

49. Quod ad Rabbinos attinet, nulla mihi cum eis erit communio, nisi quâ parte cum catholicis doctoribus conspirant, aut Christianos, et maxime S. Hieronymum, ut in multis deprehensum est, tacto nomine sequuntur; ceteroqui genus hoc hominum vulgare, abjectum, hebes, omnisque litteratorum expertum jam inde ab Hierosolymorum vastitate, quâ tota gens regno, civitate, templo, litteris exuta et derelicta jacet, juxta Osæ vaticinium, sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine ephod, sine theraphim. Mysticam verò intelligentiam adò nunquam ipse comminiscar, ut suis semper cum tribum auctoribus; et sicuti ea erit illustrior, paucis complectar; aliis unde petenda sit, digito ad fontes intento commonstrabo. Porro hæc omnia majori brevitate faciam, quam feci in Epist. Paulinas, ut universum biblicum curriculum, paucis annis et tomis ad caleam (Deus vires ac gratiam dederit), perducam. Quam verò hic indefessus requiratur labor, et studium cum acri judicio, ut graeca, hebraica, latina, syra, chaldaea, lectiones codicum variantes consulas; Patres graecos, latinos, recentiores interpretes in diversissima abeuntes, adeoque prolixos evolvat; de singulis consuram feras, quid error sit, quid fidei, quid certum, quid probabile, quid improbabile, quid literale, quid maxime genuinum, quid allegoricum; et tropologicum, anagogicum; omniâque distilles, et in tria verba conferas; sæpè ipse sensum litteralem genuinum invenire, et primus glaciem perfringere debeas, non credat nisi expertus. Felix auditor et lector qui compendio, docentis labore hoc omni fruitur. Doctor martyrium aveat, et pro sanguine spiritus nobilissimos Deo consecrèt et exhauriat, cum jusque oculos, cerebrum, os, ossa, digitos, manus, sanguinem, sivecum omnem vitæque ipsam impendat, et lento martyrio ei reddat, qui primus suam, Deus pro nobis homulis dedit. Fortitudinem meam ad te custodiam, non questum, non plantus, non gloria

fumos accupabor; culpant, laudent; plaudant, plaudant; non morabor; non tam stultus, nec tam parvi animi sum, ut tam vili vanitate labores et vitam meam vendam. Ecquis, si cum D. Thomâ nuntium seculo remiserit, et à Christo è cruce audiat: *Bene scripsisti de me, Thomâ, quæ ergo erit merces tua?* non statim cum eo respondeat: *Non alia quam tu, Domine, merces mea magna nimis; mihi mundus crucifixus est, et ego mundo; opera mea, non mea, sed tua sunt dona, tibi tua reddo; tu docuisti meam infantiam, viam in invio ostendisti, indermitatem mentis æquè ac corporis roborasti, tenebras tuâ luce dispulisti, quia quam infirma sunt mundi eligis, ut confundas fortia, et ignobilia mundi, et contemptibilia, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destruas, ut non gloriatur in conspectu tuo omnis caro; sed qui gloriatur, in te uno gloriatur.*

50. Quid ergo? omnia poma nova et vetera, dilecti mi, servavi tibi; ego dilectio meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia; pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum; qui fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus venulatio; fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur; sed et erit post myrrham hanc, botrus Cyprî dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. Quod ut cumulât præstet, sanctos omnes, et maxime tutelares, æternæ Sapientie matrem Virginem, S. Hieronymum, et quem præ manibus habemus Mosen, assidè rogabo, ut sicuti S. Paulus D. Chrysostomo, ita ipse mihi quasi angelus magistralis assistat, et mihi scribendi, aliis legendi, utrisque intelligendi, eademque sapiendi, volendi, periculiendi, aliosque ea docendi, et persuadendi, ductor sit et doctor, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in adificationem corporis Christi, ut crescam in illo per omnia; donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, qui est amor noster, finis, meta et scopus omnis cursus, studii, vitæ et æternitatis nostræ. Amen.

SECTIO II.

De usu et fructu Pentateuchi, et veteris Testamenti.

51. Sunt nonnulli, qui vetus Testamentum quasi Judæis proprium, Christianis non æquè utile, aut necessarium; ac Theologo sufficere, si Evangelia, si Epistolæ sciat et intelligat, sibi persuadent. Persuasio hæc, quia practica, practicus est error; si enim speculativa sit, hæresis est, atque noxia, utraque eliminanda.

Fuit hæresis Simonis Magi, ejusque sectatorum, Marcionis deinde, et Curbici Persæ (quem sui Manem, et Manichæum, quasi manna effusorem, honoris gratiã nuncuparunt) atque Albigenium, et nuper Libertinorum, nec non Anabaptistarum quorundam, vetus Testamentum cum Mose proscriptum; sed dispari fundamento. Simo, Manichæi et Marcionites vetus Testamentum à sinistra virtute, et malis angelis odium docuerunt; hoc enim Testamentum, inquit, Deum quemdam describit, qui ante lucem in tenebris

ab æterno versatus sit; qui veteris homini sumere cibum scientiæ boni et mali; qui in angulo paradisi latitavit; qui angelis paradisi custodibus indiget, qui irâ, zelo, imò zelotypiâ laboret; indignantem, vindicantem, ignorantem et interrogantem: *Adam, ubi es?* Libertini non litteram, sed rationem et lubentiam suam fidei et morum dogem statuant. Anabaptistæ spiritibus enthusiasmo auge et edoceri se jactant. Vidit ætas nostra, quæ nulla non monstra vidit, fanaticum, qui de tribus orbis impostoribus, Mose, Christo, Mahomete (perhorresco) blasphemie triumviratum in lucem delit.

Nostrorum, qui vel tempus, vel laborem, vel inutilitatem causantur, ut vetus Testamentum negligant, tolerabilior est persensio; neipsa tamen errant, omniumque eodem tandem redit error; error dico, quia pugnat cum Mose, cum Prophetis, cum Apostolis, cum Ecclesiæ sensu, cum Patribus, cum ratione, cum Christo, cum Deo Patre et Spiritu sancto.

52. Cum Mose. Deuteronomi 17, v. 8: *Si discipulo, inquit, et ambigunt apud te iudicium esse perpezeris, etc. facies quocumque dixerint qui præsumt loco quem elegerit Dominus, et docuerint te juxta legem ejus.* Quis hic non videt controversias de fide, moribus et ritibus, tam novæ quam veteres, ex lege Dei diducendas esse; et sacerdotes ac Theologos, ut eas definiant, lege, quasi Lydio lapide, uti debere? legi ergo tam veteri, quam novæ, student oportet.

Cum Prophetis. Isaias enim c. 8, 20, clamat: *Ad legem magis est ad testamentum, et Manichæus cap. 2, v. 7: Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirunt ex ore ejus; et David Psal. 118, 2: Boni qui scrutantur testimonia ejus; et v. 18: Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de te, tuâ.*

Cum Apostolis: *Habemus, ait S. Petrus epist. 2, e. 2, v. 19, firmiter prophetarum sermonem, cui bene facilius attendentes, quasi lucerna lucens in caliginoso loco; et Paulus, ad Timotheum ep. 2, c. 5, 14, dilaudat quòd ab infantia sacras Litteras (veteres utique, quæ solentum extabant) didicisset, quæ te possunt, inquit, instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Jesu. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudendum in justitiâ, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.*

Cum Christo. *Scrutamini, inquit, Scripturas, Joan. 5, v. 39; non dixit, ait Chrysost. Legite Scripturas, sed Scrutamini, id est, cum labore et diligentia effodite arcanos Scripturarum thesauros, perinde ut qui in venis metallicis aurum et argentum studiosè scrutantur.*

53. Cum sensu Ecclesiæ. Hæc enim in sacris, in mensis, in bibliothecis, in cathedris æquè vetus ac novum Testamentum, quasi custos fidelissimè exhibet ac proponit; hæc, in conc. Trident. tot. c. 1. de reformatione. S. Scripturæ perennem lectionem ubique revocari et stabiliri jubet; hæc Episcopos, Pastores Ecclesiæ futuros, ante consecrationem adigit, ut spendant se scire tam vetus, quam novum Testamentum; quam

responsione et sponsorship licet Silvester V Episcopus, et alii meliori interpretatione emoliant; hinc tamen religio nonnullis pientioribus, pressè verba ipsa ponderantibus, injecta fuit, ut hoc nomine episcopatum recenserent, non sponsorshipem falsè se obstringerent.

Com Patre, Filio, et Spiritu sancto. Ut quid enim S. Trinitas verum Testamentum, per quatuor annorum millia, tam sartum tectum, per tot bellorum et regnorum turbines, servavit, nisi quia à nobis fieri voluit, quod à Josue c. 1, v. 8: *Non recedet, inquit, volumen legis hujus ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus?* Ut quid profanantes illud tam acri-ultione vindex muletavit? Narrat Josephus et Aristæus, de l. 70 Interpretibus, illustrem virum, Theopompum, cum quidam divinarum Hebraeorum voluminum, græcè oratione, ornare voluisset, mentis agitatione et turbatione percussus et preclusum incepto desistere coactum; cumque orans Deum, perquireret cur id sibi contigisset; responsum divinitus accepisse, eò quod divinas Litteras inquisisset; Theodotem verò tragediarum scriptorem, cum nonnulla à Judæorum Scripturâ ad fabulam transferre vellet, temeritatem hanc cæcitæ fuisse; eâ enim illic percussum, ac luminibus capium orbanturque fuisse; donec agnita audaciæ suæ culpâ, facti penitens atterque, veniam à Deo impetravit; atque hic oculis, ille menti restitutus est. Ut quod 250 annis ante Christum, hanc mentem injecit Ptolomæus Philadelpho, filio Ptolomæi Lagi, qui fratri suo Alexandro Magno in Ægypti regno successit, ut per Eleazarum, pontificem, senes è qualibet Hebraeorum tribu doctissimos, puta 72 Interpretes seligeret, qui vetus Testamentum ex hebræo in græcum transferrent, jusque astitit, ut 70 diebus, sanctorum omnium consensione rem confecerint, et in easdem non tantam sententias, sed et verba convenirent; idque, si Justino, Cyrillo, Clementi Alexandrino et Augustino credimus eam, quisque seorsim diversâ cellulâ suam versionem eoderet? ut quid Philadelphus hanc Septuag. versionem, per Demetrium bibliothecæ Alexandrinæ præfectum, unâ cum Hebræis exemplaribus, in suâ bibliothecâ reposui et studiosè servari curavit? Sane Tertul. in Apolog. illum libidem ad sua usque tempora asservatam fuisse testatur. Utique volebat Deus, hæc gentibus græcis, et per eas latinis, nobis dico, nostricque Theologis consignari, et per omnes orbis partes, academias et urbes distribui.

54. Ut quid post Christum, tot alios interpretes ejusdem vet. Script. vel dedit, vel providit testes et custodes? Secundus post 70 S. Script. ex Hebræo interpretis, teste Epiph., fuit Aquila Ponticus, qui anno 12 Adriani imp. Script. Hebræam in Græcum vertit; sed quia à Christianis ad Judæos descivit, non satis tuta est ejus fides.

Hinc majori fide successit Theodotus, ex Marcionitâ licet prolesyus Judæus, imperante Commodò, cujus versionem in Daniele recepit et sequitur Ecclesiæ. Quartus sub Severo imp. fuit Symmachus, primum Ebionita, deinde Judæus. Quintus fuit anonymus, cujus versio in doliis quibusdam urbis Jericho,

anno 7 Caracallæ, qui Severo patri successit, reperta est. Sextus pariter fuit anonymus, Nicopoli in doliis similiter inventus, Alexandro Mammææ filio Imperante; hæc duæ vulgò, quinta et sexta editio indignantur. Has omnes collegit Origenes, indoque tetrapla sua, hexapla et octapla digessit; rursus 70 vitiosos correxit, adeò probè, ut ab omnibus, ævæ, id est, communis, habita sit et dicta hæc ejus editio. Septimus fuit S. Lucianus presbyter, et martyr sub Diocletiano, qui novam editionem molitus est ex Hebræo in Græcum.

Denique S. Hieron. Latine Ecclesiæ sol, jussu B. Damasi veterem Scripturam ex Hebræo in Latinum convertit, cujus versionem jam à mille annis vulgatam, paucis demptis publicè sequitur et probat Ecclesiæ. Quæsum, quæso, hæc omnia Deus providit tam operosè, tam studiosè, nisi ut sacrum hanc veterum codicum thesaurum, illibatam nobis volendum, docendum, discendum traderet?

55. Cum Patribus pugnat hæc persuasio; nam S. August. scripsit pro veritate et utilitate Pentateuchi et veteris Testamenti ipsos 35 libros contra Faustum; rursus duos contra adversarium legis et Prophetarum. Scripsit pro eodem Tertullianus l. 4, contra Marcionem. Ejusdem libris evolendis et explicandis insudârunt ad unum omnes. S. Basilius et ejus assecla vel interpres S. Ambrosius, scripsit in Genesim libros Hexameron, in Psalmos, in Isaiam. Scripsit in Genesim Origenes 16 libros, Chrysostomus homil. 67. In Pentateuchum scripsit Cyrillus l. 17 de Adoratione in spiritu et veritate; ex eodem questiones et phrasas eliderunt S. August., Theodoretus, Beda, Procopius, Hieronymus. Idque merito; nam, ut ait S. Ambrosius ep. 44, divina Scriptura est mare, habens in se sensus profundos, et altitudinem prophetiarum enigmatum, utique veteris Testamenti.

S. Hieronymus præfat. in epist. ad Ephes. de S. Scripturæ studio: « Nunquam, ait, ad adolescentiâ et aut legere, aut doctos viros que ignorabam interrogare cessavi; nunquam meisam (ut perique) habui et magistrum. Denique nuper ob hæc vel maximè causam, Alexandriam perrexi, ut viderem Didymum, et ab eo in Scripturis omnibus que habebam dubia et sciscitaret. » S. Augustinus l. 2 de Doct. christiana c. 6, docet divinitus provium esse, ut tam multiplici et difficili S. Scripturâ, studium hominis et à superbiâ et à fastidio revocaretur. « Mira (ait idem) l. 12 Confess. 14) profunditas est eloquiorum tuorum, Domine, quorum esset ante nos superciliis blandiens parvulis; et horror est intendere in eam, horra honoris, et tremor amoris. » Unde et epistolâ 119: « Ego, ait, in ipsis S. Scripturis multo plura nescio, quam scio. »

56. Neque is tantum præcæ ætate Patrum fuit sensus, sed et horum est seculorum, vigente jam et florente scholasticâ Theologiâ. S. Dominicus S. Theologie doctor crebrò tam vetus quam novum Testamentum versabat, Romæ, et alibi, plures ejus libros propalam docuit; inde Magister primus sacri Palatii

creatus est; atque ab hoc tempore dignitas hæc S. Prædicatorum Ordini adhasit. Audite auctorem vite ejus, simplici licet stylo: « Quia, ait, sine scientiâ et Scripturarum perfectus prædicator esse non potest, et sandelat fratribus, ut semper studeant in veteri et novo Testamento; signata enim philosophorum et parvi pendebat. Hinc Fratres ad prædicandum missi, et sola Biblia secum deferabant, et multos converterebant ad penitentiam. » Ita S. Vincentius ille Ferrerius, qui pro avorum nostrorum memoriâ Italian, Galliam, Germaniam, Angliam, Hispaniam peragrans, minimum centum hominum millia convertit, unum Breviarium et Biblia circumferabat ad concionandum.

S. Jordanes verò doctor, alter à S. Dominico Ordinis sui Magister Generalis, interrogatus à suis Prædicatoribus, utrùm foret melius, orationi an studio S. Script. insistere? facit de more respondit: « Utrùm melius semper bibere, an semper comedere? utique sicut alternatim competit utramque, sic et orare et studere S. Scripturæ vicissim oportet; et, ut S. Basilius ait, orationi succedat lectio, lectioni oratio. »

57. Pari modo S. Franciscus rogatus à suis, hoc sacrum Litterarum studium eis indulset, eâ lege, ut orationis et devotionis spiritum non extinguere; ac primus ex ejus familiâ S. Antonius de Padua, vivente ac vidente ipso S. Francisco, hæc litteras docuit, vir adeo in Scripturâ tam veteri quam novâ versatus, ut coram Summo Pontifice concionatus, ab eo circa Testamenti sit consultatus. Mito S. Bernardum, qui quidquid penit loquitur, verbis Script. loquitur; mitto B. Alphonsum Tostatum, Episcopum Abulensem, qui in decateuchum hoc, et singulos veteris historie libros, singulis volumina, sanè magna, acris judicio et studio elaboravit, ut mihi olim eum pervolvendi, et jam exactius revolvendi, non minus laboris, quam opis afferat.

S. Edmundus Archiepiscopus Cantuar., anno partæ salutis 1247, in sacris Litteris perditus et pernox, noctes ipsas ducebat insomnes, eâ reverentiâ, ut quoties sancta Biblia aperiret, prius ea osculo honoraret. De quo illud memorabile: legationem obiens, eum de more nocti sancta Biblia legitabat, somno opprimitur, candelâ in librum incidit, utque flamma corrumpit; evigilans suspirat, ambustum putans librum, favillam libro inhaerentem efflat, et ecce integrum intactumque codicem admiratur. S. Carolus Borromeus in S. Script. assidue quasi in paradiso deliciarum versabatur, dicebatque Episcopum non egere hortu, sed ejus hortum esse S. Biblia.

Atque ut hunc locum concludam, S. Thomas Scholasticorum princeps illustre nobis dedit exemplum, ut scholasticum cum sacra Scripturâ quasi sororiantem indivisè jungamus. Nostis omnes quis ejus in S. Scripturam amor, quod studium, que preces, que jejunia, qui commentarii in Prophetas, in Cantica, in Job, et alios veteris Testamenti libros, in quibus illi in nostram Ingenium (si tamen ejus sunt, de quo posteriori dicam) nesignes sunt et cruditi.

58. Denique utilitatem et necessitatem veteris Testamenti ratio persuadet. Moses, David, Isaias, aequò ut Petrus, Paulus, Joannes, in coetum quasi angelorum admissi, ab ipso fonte veritatis per se sapientiam hauscerunt; et, ut rectè ait B. Gregor. et Theodor. linguae et manus horum sacrorum Scripturam, sancti aliquid fierè, quam calami ejusdem Spiritus sancti, adeò ut non tam ipsi scriptores diversi, quam unius scriptoris diversi calami fuisse videantur; eadem ergo veritas, auctoritas, reverentia, studium, diligentia tribuenda Mosi, quæ Paulo, vel potius Spiritui sancto per Moysen, atque per Paulum loquenti; quæcumque enim ab eo scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Nimirum ipse omnem suam sapientiam hominibus vel necessariam, vel utilem, quam ex abyssu divinitatis suæ nobis communicare voluit, tam veteri, quam novo Testamento conclusit. Hic liber est Dei, liber Verbi, liber Spiritus sancti, in quo nihil redundans, superfluum nihil; sed uti scriptorum, ita et rerum variegatur, atque pulcherrimâ partium omnium harmoniâ invicem omnia consonant, et universum hoc Dei opus complect et concinunt, ut si unam partem dempseris, totum demencularis. Quare, ut philosophus totum Aristotelem, medicus Galenum, orator Ciceroem, jurisperitus totum Justinianum, ita multo magis Theologus totum lumen Dei librum volvat, verset, terat oportet; ac ut qui Metaphysicam mutillaret, mutillaret et Philosophiam; ita qui S. Scripturam mutilat, mutilat et Theologiam; sicut enim Metaphysica Philosophiæ, ita sacra Scriptura Theologiæ sua dat principia. Hoc sanè voluit Christus, cum dixit: *Omnia scribo, id est omnes doctores, omnium Theologos, doctos in regno colorum, profert de thesauris suis nova et vetera.*

59. Verum, ut oculis rem subjiciam planè, et fructus aliquot illustriores veteris Testamenti recenseam; in primis vetus Testamentum, aequè ut novum, fidem stabilit. Unde quæso mundi exordium, creationem, conditorem novimus, nisi quia fide credimus, aptata esse secula verbo Dei? quo verbo? utique Genesios primo: *Fiat lux, fiant luminaria, faciantur homines, etc.* Unde animam immortalam, hominis lapsam, peccatum originale, Cherubim, paradisi dimissum, nisi ex eadem Genesii hæc enarrante? Euseb. to 2 lib. de Preparat. Evang. docet Platonem, quem ut divini præ Aristotele aliusque omnibus sectatus est S. Augustinus, et quotquot ante eum fuerunt Patres, Platonem, inquam, placita sua de Deo, de Dei Verbo, de mundi exordio, anime immortalitate, futurâ resurrectione et judicio, penitus et præmiis hausisse ex Mose.

Unde Dei providentiam agnovimus, nisi ex tot se colorum serie? unde hominum, regum, regnorum propagationem, universalem orbis cataclysmum, resurrectionem et spem vite æternæ hausimus, nisi ex veteri historia, et Jobi et priscorum patientiâ, ex patriarcharum peregrinatione perpetuâ? Fide, ait Apollonius, Abraham demoratus est in terrâ reprobationis tanquam in alienâ, in casibus habitando cum Isaac et

Jacob, cohereditus repositionis ipsius; expectabat enim fundamenta habitantem civitatem, cujus artifex et conditor *est Deus*. Atque hinc spes nostra scaturit, assurgit animus, ut hospitem se hic esse et exilem recales, ad patriam coelestem aspiret, nihil in hoc orbe concupiscat, miretur nihil, sed omnia pedibus calcet, et ardeat ut stercora, illudque Socraticum cum S. Hieronymo jugiter sibi occinat: *Aethera concencto; solum hoc, imò cælum, aulemque calcat; non terra, sed cæli scriptus sum hæres et domus; eò mente, eò spe, eò omni cogitatione feror, meque supra sidera libro; civis sum sanctorum, Dei domesticus, paradisi incolæ; cætera, ulpote laamilla, me indigna, abjecta, infirma pedibus premo.*

Quis in totâ Script. claris angelorum naturæ, officii, custodiæ, invocationis fidem asserit, quâ liber Tobias? quis Purgatorium, et suffragia pro defunctis expressis statuit, quâ libri Machabæorum? adeo ut Novantes nostri, cum aliud non viderent effugium, victoriam desperantes, et vinci, non vincere cæti, necessitate in furorem versi, eos è sacro cœnate disparuerint.

60. Ex adverso verò, quæ hæreses hisce libris continentur? Judæi illo Deuter. 23, 19: *Non fuerit tibi fratri tuo, nec uxori, Christianis licet è dare ad usum posse, mordicis teneant.* Magi pro magis testes laudant et citant magos Pharaonis, qui magis subditi vi serpentes in virgas, et virgas in serpentes, atque ut Moses transformarent. Pro necromantiæ citant Pythiassam, quæ Samuelem à mortuis suscitavit, qui Sælem verò mortis et cladis future oraculo percudit. Pro chiromantiâ afferunt illud Jobi 37: *Qui signat in manu omnium hominum, ut viderit singula opera sua.*

Calvini ex illo Davidis: *Domini precepit ei* (Semei) *ut malediceret Davidi*, 2 Reg. 16, 16, Deum operis mali auctorem, imò perceptorem (et ipse patat) evincit; ex illo Exodi: *Ego obdurobo cor Pharaoni; etc.* Ad hoc suavitè te, ut ostendam in te potentiam meam, inevitabile reprobationis suæ fatum astruit. Servum arbitrium statuit ex eo, quod Jeremias 18, 6, nos in manu Dei quasi lutum in manu figuli constituit.

A panis annis Sexonici Lutherologi, et matheologi, in disputatione Babilonensi, eamque cause momentum de proseribendis traditionibus, et uno Dei verbo, quasi ultimo controversiarum fidei iudice, statuendo, in illo Deuteronom. 3, 2, posuerunt: *Non addis ad verbum quod nobis loquitur, nec auferas ex eo; et c. 12, 32: Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas.*

Quid hic agas, si hic domi non sis? quomodo te eis ludibrium dabis, in Ecclesia scandalum, si hic es pites, si hæc non legas, audias, discas; si fontes ipsos sæpè non consulas? hoc enim necessarium esse docet S. Augustinus. Sanè qui nescit quid sibi velit Uebræam tæcæ, id est, præcepti Deus Semei, etc., Calvini manus non effugiet; qui autem Uebræum nōrit, scilicet *tæcæ* significare, ordiare, providere, dissonere, omnemque Dei providentiam, tam positivam, quàm negativam

et permissivam, telum hoc quasi araneæ telam distabit. Similes hebraïsmos singulis sæpè capitulis ostendat, quos nunquam nisi ex hebræâ linguâ intelligas.

61. Prima hæc duplex est utilitas veteris Scripturæ: Altera, non minor, quod vetus longè aheior sit novâ; videas ethicam utrem in Proverbiis, Ecclesiaste, Ecclesiastico; politicam admirabilem in gestis, et legibus Moisi iudicialibus et caremoralibus, è quibus multa mutata est Ecclesia, et auctores juris canonici; civilis etiâ, nonnulla oracula in Prophetis; conciones in Deuteronomio et Prophetis; et quod præsentis est negotii, historia in condito mundo usque ad Julicam, Regna et Christi tempora, certissimam, ordinatissimam, diversissimam, jucundissimam videas in Deuteronomio. Quadruplex est lex, innocentia, natura, Moralæ, Evangelicæ; tres priores carumque historias complectitur Pentateuchus. *Genesis*, inquit S. Hieron. in Prologo Galeato, *est, in quâ de creaturâ mundi, de cordis generis humani, de divisione terre, de confusione linguarum et gentium, usque ad exitum scribitur Hebræorum.*

62. Fabulantur Latini et Greci Gentium historici, de diluvio Deucalionis, de Promethæo, de Hercule; et in omni profana historiâ, omnia figurantur tenebris et fabulis plebs sunt, ante Olympiades. Olympiades autem ceperunt, vel initio regni Joathan, vel in fine regni Ozæ, puta post annum à condito mundo ter millesimum; et amplius, ita ut per tria milia annorum, mundi historiam certam nullam habeas, nisi hæc Moisi et Hebræorum. Est sæpe historia magistra, dux et lux vite humane, in quâ regnorum, rerum publicarum, vite humane ortus, casus, occus, virtutes, vicia, quasi in speculo cernas, omnemque prudentiam, et viam ad felicitatem alieno exemplo, felicitate, vel infelicitate discas.

63. Hæc accedit, in nullâ historiâ, imò nec in novo Testamento tot, tam varia, tam heroica virtutum omnis generis exempla cætere, atque in Pentateuchis, et veteri Testamento. Laudant Romani suos inelytos gloriæ canones, quorum ceratas umbras, imagines dico, lambunt sequaces hæderæ; corpora et animas lambit et depascitur æternus ignis. Laudant Manlii, Torquatos, qui filios præter ducis et parentis imperium cum hoste pugnant, parat licet victoria, ad sciendam disciplinam militarem, gladio ferierunt. Sed quis amet Manliana imperia? Laudant Romane libertatis vindicem Junium Brutum, primum consullem, qui filios tan suos, quàm fratres, quod cum Aquiliis et Vitellis, ad recipiendum in urbem Targumino conjurarent, virgine casus securi percussit; infelix et infamis tali prole pater. Quis non magis laudet Abrahamum et Isaacum innocentes, qui Deo debitam obedientiam parentali cæde et victimâ sancire destinarunt; atque Machabæam matrem, se cum septem prolihus Deo, pro patris legibus immolantem?

Laudant illi tergeninos fratres Horatios, qui tergeninos Curvatos Albanos duello, dolo magis, quàm viribus vicierunt, et imperium Albe in Romanam transtul-

lerunt. Quis non magis laudet animos et vires Davidis, duello urrim iliam carneam et osseam, Goliath, fundâ prosternentis; et Israeli imperium in Philistinim asserentis?

Laudant Alexandri continentiam, qui caso Dario, captam ejus conjugem, et filias speciosissimas videre noluit, dicitas; Persicæ mulieres dolores esse oculorum. Quis non magis laudet Josephum, jam à dominâ servitute secretis prehensum, relicta clamdyde aufugientem, et in omni carceris, fame ac vite discrimen, pro castitate tenidit ultro se conjicientem?

Laudant Lucretiam incestæ castam, atque sui sceleris seram vindicem et homicidam; nos Susannam longè fortiozem castitatis æquæ ac vite et fame pugilem celebramus.

Miranur illi Virginiam centurionem, qui cum Claudiam Virginiam filiam à potentâ et stupro Apii Claudi decemviri eripere non posset, ultimum posens ejus alioquium, secreto occidit, mortuum matens, quàm corruptam filiam. Miranur Decios, patrem et filium, pro castris Rom. Latinos et Samites hostes, scem solemnî prece, per Valerium et Liberium pontifices, diis manibus devotentes, itque sua morte victoriam consignantes. Quis non magis miretur Jephie principem, pro victoriâ suæ gentis, unicam filiam virginem, ejusque virginitatem Deo vero devotentem, et vocam immolantem? Quis non Hosen, pro populo, non temporali, sed æterno exito se adicientem?

Laudant illi fortitudinem, et felicitatem bellicum Julii Cassaris, Pompeii, P. Cornelli Scipionis, Annibalîs, Alexandri. At quanto major Samson, Gedeon, David, Saul, Machabæi, Josue, qui non humanâ, sed cœlesti fortitudine præditi, divinâ felicitate paucis plurimos, eosque potentissimos profugiarunt, quibus sol, luna, sidera, quasi milites obediunt, et contra hostes depugnarunt? Cui, quæso, nisi Theodosio, sed magis Judæ Machabæo, et Josue illud occinas?

O nimium, dilecte Deo, cui militat æther, Et conjurati vivunt ad classica venti!

64. Atque hi nobis juges sunt stimuli ad omne virtutis arduum, ad omnem sanctimoniam et innocentiam, in illorum æmuli, quasi angeli terrestres, et homines cœlestes, in Evangelicâ lree, coram oculis divine majestatis, jugiter nos intuentis, ambuleans et serviamus ipsi in sanctitate et justitiâ. Deinde, ut in propriis et publicis, Belgicis et Europæis hisce turbibus, consolationi cum Machabæis habentes libros sanctos, pro patientiam, et consolationem Scripturæ, spem habemus, animosque attollamus, scientes Deo nos esse curæ, ejusque et cœlestium amore obfirmati, nihil metuoans, mortem etiam ac tormenta despiciamus, et etiam fractus illabatur oris, impavidos feriant ruinae.

Ita Apostolus toto capite 2 ad Hebræos, patrum exemplo, insigni concione ad tolerantiam et martyrium eos accendit, ut heniâ sanguinis emant bestiam eternitatem. *Lapidî*, inquit, *sunt*, Moses utique, Jeremias, alique sancti veteris Testamenti, *seci sunt, in occisione*

gladii mortui sunt; circumierunt in molis, in pellibus capris, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis et in cavernis terræ; itque, ut meliorum invenirent resurrectionem; ideoque et nos, tantam habentes nubem testium, per patientiam curramus ad propositam nobis certamen.

65. Tertia utilis est, quod sine veteri Testamento novum intelligi nequeat; citant illud crebro, crebris ad illud alludant Apostoli, et Christus, etiam jam extremum suis valedicens. *Hæc aut*, ait, *verba quæ locutus sum ad vos; quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moisi, et Prophetis, et Paulina de me; tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas.*

Sanè Epist. ad Hebræos, hæc unâ de causâ gravissima et obscurissima est, quod tota ex veteri Testamento, ejusque allegoriis contexta sit.

66. Quarta utilis est: cum finis legis sit Christus, omnia que in veteri Testamento dicuntur, ad Christum et Christianos pertinent, sensu vel litterali, vel allegorico; atque in hoc veteris Testamentum novo antecedit, quod vetus passim præter litteralem sensum, allegoricum habet, sæpè etiam anagogicum et tropologicum: novum ferò caret allegorico. *Patres nostri*, ait Apostolus, *1 Corin. 10, 1, omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Mose baptisati sunt, in nube et in mari, et omnes eandem escam factam manducaverunt, etc.* *Hæc autem in figura facta sunt nostri: scripta sunt autem præter nos, in quos finis seculorum demerunt.* Hinc rursus idem, veteris Testamenti intelligentiam à Judæis abstant, ad nos transilisse docet, 2 Cor. 5, 14: *Usque in hodiernum diem, inquit, idipsum valentem in lectione veteris Testamenti manet non revelatum, quod in Christo evacuatur, sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moses, velamen positum est super cor eorum.*

67. Quinta: ad lectionum, disputationum, concionum copiam providit Deus, ut è veteri Testamento, tantam figurarum, exemplorum, sententiarum, oraculorum varietatem petere liceat, non tantum ad fidem, sed ad omnem honeste vite informationem. Ita Christus sages ad vigiliam excitat exemplo Noe, et conjugis Loti: *Memores estote, ait, uxoris Loti*; rursus obstinatos Judæorum mentes recollectione Sodomorum, Ninivitarum, et reginæ Austri terret et percellit. Sic imitatores divinis illis in inferno sequit, ex Abrahæe verbis ad penitentiam revocat, dicens: *Habuit Moysen et Prophetas, audivit illos.* Paulus verò ait: *Omnia in figura, id est, in exemplum nostri contingebant illis, et non solum concupiscentes malorum, neque idololatæ, neque fornicatores, neque elaces, neque inmuratores, aut Dei tentatores, ut perentus sicut illi qui in lege veteri ob talia factura perierunt.* Spiritus enim sanctus, qui secalorum omnium est conscius et pressius, ita sacram Scripturam condidit, ut non solis Judæis, sed et Christianis quoque avo servire posset. Quinimò Tertullianus l. de Cultu femis. c. 22, censet, nullam esse emittationem Spiritus sancti, qui ad presentem tan

« acceptit. Videtur hic insinuaré Ambrosius, Mo-
sen non esse mortuum, sed translationem in tar Eliæ et
Henoch; qui de re dicam Deuteronomii ult.

« Audi Constantinum Magnum imp. in oratione sua
apud Eusebium c. 17: « Quid, inquit, de Mose pro
dignitate satís dici potest? qui populum confusione
quâdam turbatum, in ordinem redegit: qui levi
persuasionem et modestiam eorum animos tranquilla-
vit: qui illis pro servitute libertatem reddidit; qui
pro modestiâ letitiam attulit; qui etiam tantum illis
qui ipsum aetate antecesserant, sapientiam præstitit, ut
sapientes et philosophi à Gentilibus plurimum prædi-
canti, ejus sapientiam amuli et imitatores existerent.

« Pythagoras eum ejus sapientiam imitatus, usque
ad eum modestiam omnium sermone celebra-
vit, ut Platonem homini plane modestissimo ejus
continentiam tanquam exemplum ad imitationem pro-
poneret.

« Audi, simo lege S. Justinum in Admonit. si ve paren-
netica ad Gentios, quâ totâ docet Græcos ab Ægyptis,
hos à Mose habuisse suam sapientiam, Deique notitiam,
in primis, eum quidem, sicut ut ipsi fecerunt, deorum
oraculum consuleret, quos tandem homines religioni
« deditis aliquando esse contempsisset, hoc responsum
« esse dicitis:

*Solis Gualdaris sapientia cecit; Helæri
Ingenium regem mente Deumque colant.*

Subdit: « Moses eum historicam hebraicè scripsit, cum
« Græcorum litteræ nondum essent inventæ. Has cum
« postea Cadmus primus ex Phœnicæ allatas Græcis tra-
« didit: Unde et Plato scripsit in Timæo, Solonem illum
« sapientiam sapientissimum, eum ex Ægypto rediisse
« set, hæc dixisse Criton, se audisse Ægyptium sa-
« cerdotem qui sibi diceret: Græci, ô Solon, juvenes
« estis semper; senes autem Græci estis venio. Deinde
« rursus: Juvenes estis autem omnes; nullam enim in
« eis veteri auctoritate veterem habetis sententiam, nec
« ullam tempore canonam disciplinam. » Et paulo infe-
« rius ex Diodoro docet, Orpheum, Homerum, Solonem,
« Pythagoram, Platonem, Sibylam et alios, cum in
« Ægypto fuissent, suam de pluribus diis mutas sen-
« tentiam, quâ tumantur à Mose per Ægyptios cognove-
« runt unum esse Deum, qui in principio creavit cælum
« et terram. Hinc Orpheus cecinit:

*Jupiter est unus, Pluto, Sol, Bacchus et unus,
Est Deus unus in omnibus; hæc his car tibi dico?*

Idem rursus:

*Te, cælum, tactos manu sapientis orbo.
Temp, Patriæ Verbum, primum quod protulit ore,
Cum propriâ mundi machinam ratione creavit.*

Denique addit, Platonem ex Mose didicisse Deum,
« unde cum pariter vocasset *τὸ θεόν*, id est, quod est, sicut
« Moses cum vocat *εὐνοία*, id est, qui est, sive: *Ego sum qui
« sum.* Hæc sunt ad cælum didicisse creationem rerum,
« Verbum divinum, resurrectionem corporum, judi-
« cium, pœnas impiorum, et præmia justorum, Spir-
« sanctum, quæni Plato cecinit esse animam mundi; nec
« enim satis intellexit Moses, sed eum ad sua plantas-
« mata detorsit: unde in errores incidit.

« Pari modo S. Cyrillus l. 1 contra Julian. ostendit
« Mo-
sen præcis heroiibus gentilibus, quos ipsi vetustis-
« simos putabant esse antiquiores. Audi doctum ejus
« chronologiam Mosis et Gentium: « Itaque ab Abrahæ
« temporibus usque ad Mosen descendentes nova inde
« annorum exordia iterum incipiunt, Mosis nativi-
« tatem numeris præmittentes. Anno septimo, Mosis
« aetate notum Prometheum et Epimetheum, et Atlan-
« tem Promethei fratrem; præterea et Argum cuncta
« cernentem. Tricesimo quinto anno Mosis primus re-
« gnavit Athenis Cecrops, qui cognominatus Diploes;
« hunc ferunt primum ex hominibus sacrificasse lo-
« veni, nominasseque Jovem apud Græcos summum
« deorum. Sexagesimo septimo anno Mosis aium
« fuisse diluvium Deucalionis in Thessalia, præterea
« et in Æthiopia Solis filium, sicut isti dicunt, exu-
« stum esse Phœontem. Septagesimo quarto anno
« Mosis quidam Hellen dictus, Deucalionis et Pyrrhae
« filius, Græcis sui nominis agnominacionem dedit,
« eum ante vocarentur Græci. Centesimo et viciesimo
« anno Mosis Dardanus condidit civitatem Dardanium,
« regnante apud Assyrios Amytub, apud Argivos au-
« tem Stenclo, apud Ægyptios verò Ramesse; voca-
« batur autem ipse et Ægyptus Danaï fratris. Cente-
« simo et sexagesimo anno post Mosen Cadmus Thebis
« regnavit, cujus filia Semele, ex quâ Bacchus, ut
« isti dicunt, ex Jove. Erat autem tunc et Linus The-
« bacus et Amphion musici. Assumpsit autem tunc
« sacerdotium apud Hebræos Phineas, filius Eleazar,
« filii Aaron, mortuo scilicet Aaron; 195 anno post
« Mosen ferunt fuisse Proserpinam virginem raptam
« ab Æthiopia, id est, Orcho, rege Molossorum; hic
« eandem maximum abis e dicitur Cerberum nominæ,
« qui apprehendit Pirithoem et Theseum venientes
« ad raptum uxoris; cum perisset autem Pirithoem,
« adveniens Heracles Theseum in mortis periculo
« constitutum ex inferno liberavit, ut Eduliantur;

« 290 anno Perseus Dionysium, hoc est, Liberum,
« occidit, cujus et sepulchrum esse dicunt in Delphis
« juxta arenam Apollineam; 410 anno post Mosen ex-
« pugnatum est Ilium, judicante apud Hebræos
« Eselon, apud Argivos Agamemnone, apud Ægyptios
« Vaplar, apud Assyrios Tautamo. Colliguntur igitur
« à nativitate Mosis usque ad destructam Trojam
« 410 anni. »

77. Audi S. Augustinum l. 22 contra Faustum, c.
69: « Mosen, inquit, famulum Dei fidelissimum, hu-
« militem in recusando tam magnum ministerium, sub-
« ditum in suscipiendo, fidetem in servando, strenuum
« in exsequendo, in regendo populo vigilantem, in cor-
« rigendo vehementem, in amando ardentem, in sus-
« tendo patientem, qui pro eis quibus profuit, Deo se
« interpositum consulenti, opposuit irascenti. Hinc ha-
« que talis se tantum virum absit, ut ex maledictio
« Fausti ore pensensus, sed ex ore planè veridici Dei. »

« Audi S. Gregorium 2 p. Pastor. c. 5: « Hinc Mosis
« crebrò tabernaculum intrat et exit: et qui intus in
« contemplationem rapitur, foris infirmitatum nego-
« tiis urgetur; intus Dei arcana considerat, foris onera

« carnalium portat; exemplum rectoribus præbens,
« ut, cum foris ambigunt quid disponant, Dominum
« per orationem consulant. » Idem l. 6 in lib. Regum
« c. 5, ait Mosen tam plenum fuisse spiritu, ut de ejus
« spiritu Dominus tolerat, et septuaginta rectoribus populi
« communicarit. Idem hom. 16 in Ezech. Mosen in
« scientiâ Dei præfert Abrahamo, nec id mirum; Mose
« enim ait Deus: *Apparuit Abraham, Isaac et Jacob; et
« nomen meum Adonai (Jehova) non indicavi eis, quod
« tibi, ô Moses, indicavi et revelo.*

« Porrò Mose expressus fuit Christi index et typus;
« adeoque sicut sol diem, luna noctem illuminat, ita
« Christus Christianos in lege novâ, Moses Judæos in
« veteri illuminavit. Quocirca pulchrò Christum soli,
« Mosen Isaac comparat Ascansius Martinengus in Génes.
« tomo 1, pag. 5, in fine et seq. Nam primò, legislator
« fuit Moses Pentateuchi, Christus Evangelii. Secundo,
« Moses duos singulares habuit congressus cum Deo,
« primum cum primas legis tabulas in Sinâ à Deo accepit,
« alterum cum secundas, tuncque rediit eoruscante
« et quasi cornuta facie. Hæc testimonia dedit eoruscante
« Similia duo dedit Christo; prius in baptismo, cum de-
« scendit in eum Spiritus sanctus specie columbe, vox-
« que è cælo audita est; posterius, cum transfiguratus
« est in Thabor, atque testimonium ei dederunt Moses et
« Elias, hoc est, lex et propheta. Tertio, Moses stupen-
« das plagas et miracula fecit in Ægypto; majora patravit
« Christus. Quarto, Moses Deum allocutus est, sed in
« caligine, viditque eum à tergo; Christus verò facie ad
« faciem. Quinto, Moses audivit à Deo: *Invenisti gratiam
« apud me, et novi te ex nomine; Christus audivit à Pa-
« tre: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene com-
« placuit, ipsum audivit.*

« Audi Euseb. l. 5 de Demonstr. Evang. qui ex Mose
« et Christi gestis mirificam compaginat antithesim, cu-
« jus verba proflata in pauca contraham. 1. Moses fuit
« legislator Judaicæ gentis; Christus totius universi. 2.
« Moses idola Hebræis abstulit; Christus ea ex omni ferè
« plagâ mundi ejecit. 3. Moses mirificis portentis legem
« contulit; majoribus Christus Evangelium condidit. 4.
« Moses suos in libertatem vindicavit; Christus generis
« humani jugum excussit. 5. Moses terram fluentem lac
« et mel patrefecit; Christus præstantissimum viventium
« terram reservavit. 6. Elegans infans Moses vix natus
« Pharaonis servituti, qui mares Judaici populi ad necem
« damnarat, vitæ discrimen subit; Christus infans à
« Magis adoratus, ab Herodis immanitate pueros truci-
« dantis, in Ægyptum secedere est coactus. 7. Moses
« adolescens omnium disciplinarum erudicione claruit;
« Christus duodecim annorum legisperitos eruditissimos
« in stuporem adduxit. 8. Moses quadraginta diebus je-
« junans divino eloquio pastus est; per quadraginta
« perinde dies Christus non manducans, neque bibens,
« divinx contemplationi vacavit. 9. Moses in deserto fa-
« melicis manna et coturnicibus præbuit; Christus in de-
« serto quoque panibus virorum quinque millia saturavit.
« 10. Moses inter Arabici sinitis aëres Æthiopia transit;
« Christus super maris undas antilavavit. 11. Moses ex-
« tentâ virgâ mare divisit; Christus inerepavit ventum et

« mare, et facta est tranquillitas magna. 12. Mose in
« monte rutilanti facie splendidus apparuit; Christus in
« monte fulgentissimo aspectu transfiguratus est, cujus
« facies respicendit sicut sol. 13. In Mosen non poterant
« discipuli Israel oculorum aciem intendere; ante Christum
« infirmi in facies suas perterriti ceciderunt. 14. Maria
« leprosam ad pristinam sanitatem restituit Moses;
« Mariam Magdalenam, criminum maculis obrutam,
« gratiâ celestis abluit Christus. 15. Mosen Dei digitum
« appellarunt Ægyptii; de seipso Christus prodidit:
« *Porrò si in digito Dei ejecio stercoraria, etc.* 16. Selegit
« Moses 12 exploratores; 12 Apostolos et Christus ele-
« git. 17. Moses 70 seniores; Christus 70 discipulos au-
« ctoravit. 18. Mose Junius successore sibi destinavit
« Moses; Petrus ad summum pontificatum post se ex-
« tulit Christus. 19. De Mose scriptum est: *Non cognovit
« homo sepulchrum ejus neque ad præsentem diem; de
« Christo testantur sancti angeli: Jesum quæritis crucifi-
« xum; surrexit; non est hic.*

78. Audi S. Basilium homil. 1 Hexa. « Moses
« etiam diem ad matris ubera pendens, Deo amabilis,
« et gratosus fuit, ipse præcegit calamitates arum-
« et nasque cum Dei populo experiri, quàm temporariâ
« voluptate cum peccato perfrui; juxta et æqui fuit
« amantissimus et observantissimus, improbitatis et
« injustitiæ hostis acerrimus; in Æthiopia (in Ma-
« dian) quadraginta annos contemplationi vacavit; oc-
« tēginta annos natus vidit Deum, quoad videre potest
« homo; hinc de eo ait Deus: *Ore ad eos loquar ei, in
« visione, et non per enigmata.* »

« Audi S. Gregorium Nazianzenum orat. 22, quâ S.
« Basilium, ejusque fratrem Gregorium Nyssenum com-
« parat Mose et Aaroni: « Quis legislatorum illustris-
« simus? Moses; quis sacerdotum sanctissimus? Aaron,
« non minus pietate, quàm corporibus fratres; vel
« potius, ille quidem Pharaonis Deus, et Israelitarum
« antistes et legislator, et nubem ingrediens, et divi-
« norum arcanorum inspector et arbiter, et taberna-
« culi illius veri fabricator, quod à Deo, non ab ho-
« mine constructum est; ille principum princeps, et
« sacerdotium sacerdos, Aaron pro lingua utens, etc.
« ambo Ægyptium vexantes, mare scidentibus, Israe-
« lem gubernantes, hostes demergentes, padem su-
« perne trahentes, aquas conculcantes, ad terram pro-
« missionis iter commostrarunt. Fuit ergo Moses
« principum princeps, et sacerdotum sacerdos, etc. »
« Audi S. Hieronymum, qui initio Commentariorum
« in Epist. ad Galatas, Mosen non tantum Prophetam,
« sed et Apostolum fuisse docet; idque ex communi He-
« braeorum sententia.

« Audi Philonem Hebræorum doctissimum: *Hæc est
« vita, hic cæcus Mosis, regis, legislatoris, pontificis, pro-
« pheta.*

79. Audi Genesios. Numerus apud Eusebium lib. 9
« de Preparatione evangelicâ cap. 5, asserit Platonem
« et Pythagoram Mosis dogmata esse secutos; adeoque
« quid est, ait Plato, nisi Moses Atticus? His adde Eu-
« polemum et Artapanum, qui (apud Eusebium ibidem
« cap. 4) sunt Mosen Ægyptiis literas tradidisse, affi-

que multa ad commune bonum instituisse, et propter sacrarum Litterarum interpretationem, Mercurium appellatum, indeque factum esse, ut ab ipsis quasi Deus crederetur.

Ptolomæus Philadelphus (ut testatur Aristæas de 72 Interpretibus), audita lege Mosis, dixit ad Demetrium: Cor tanti operis nullus historiographus, aut poeta meminit? cui Demetrius: Quia ista lex est sacrarum divinitus lata, et quia nonnulli aggressi sunt, sed divina plagâ terribi, ab instituto destiterunt. Atque illic exempla subiungit de Theopompo historico, et de Theodecte tragico poetâ, quæ superius commemoravi.

Diodorus historicorum omnium probatissimus, inquit S. Justin. in admonit. ad Gentes, sex peisicos pontifices, et primum omnium Mosen quem ait, fuisse magno animo virum et probatissimâ vitâ celebratum, de quo et subdit: Apud Iudæos quidem Mosen, quem vocant deum, sive ob admirabilem divinamque notionem, quam decernit hominum multitudini profuturam, sive ob excellentiam et potestatem e quibus vulgus ipsum suscepta legi libentius obsequitur. Secundum inter legis postores Ægyptios et Sauchin fuisse commemorat, insignem prudentiâ virum. Tertium Sesonchosium dicentem regem, qui non modo inter Ægyptios bellicis negotiis præcelluerit, et ad bellacum gatem legum positione famaverit. Quartum Bachorim statuit, et eundem regem quem memoria prodiderunt et de modo regnandi, et de domesticâ dispensatione Ægyptiis præcepisse. Quintus fuit Amasis rex: Sextus dicitur Xerxis pater Darius Ægyptiis legibus addidisse.

Denique Josephus, Eusebius et alii tradunt Mosen omnium, quorum scripta nunc extant, vel quorum nomen in Gentium scriptis proditum est, primum fuisse theologum, philosophum, poetam et historicum. Quocirca mira fuit non tantum apud Iudæos, sed et Gentiles Mosis veneratio. Narrat Josephus l. 20, c. 4, militem quendam romanum Mosis libros lacerasse, mox Iudæos concurrisse ad presidem romanum Cumanum, flagitantes ut non suam, sed lesi Numinis incisceretur injuriam. Quare Cumanus militem violatorem legis securi ferit.

Porrò hæc veneratio et martyrii et miraculi illu-

strata est. Cùm Maximianus et Diocletianus edicto juberent sibi tradi libros Mosis, aliosque sacre Scripturæ ad exurendum, restiterunt fideles, mori malentes quam eos tradere. Quare multi pro sacris Libris gloriosum certamen obierunt, et victricem martyrii lauream adepti sunt. Cùm autem Fundanus, Aletinensis olim Episcopus, metu mortis sacros Libros tradidisset, et magistratus sacrilegus eos igni apponeret, subito imber sereno celo diffusus est, ignis sacris Libris admodum extinctus est, grando subsequuta, omnisque regio ipsa pro sacris Libris elementis furentibus devastata est, ut habent acta S. Saturnini, quæ extant apud Sarium 11 Februarii.

80. Aspicite nos, quæso, sancte Moses, qui eminus quondam in Sinâ gloriæ Dei, cominus verò in Thabor gloriæ Christi speculator fuisti: nunc autem facie ad faciem utraq; perfrueris. Porrigere manum ex alto, sapientia tue flumina in nos deriva, et æterni illius luminis vel scintillam ope, votis et meritis tuis nobis imperte. Impetra à Patre luminum, ut ad sua hæc Pentateuchi sacraria, nos vermiculos suos inducat, det ut in Scripturis suis eum agnoscamus, det ut tantum diligamus, quantum cognoscimus; nec enim cupimus eum cognoscere, nisi ut diligamus, atque ejus amore accensî, velut faces, et alios, totumque orbem accendamus. Hæc enim est scientia sanctorum; ipsa enim est amor et timor noster; ipsum unum omnia nostra spectant, ipsi nos et omnia nobiscum devotissimi. Denique duc nos ad Christum, qui est finis legis tuæ, ut ipse studia nostra, conatusque omnes ad eum, cui omnis creatura laudem dicit, gloriam in Ecclesiæ ejus regno jam militante, deprecandam, et aliquandò in victrici caelium choro, tecum à nobis omnibus tui studiosis, in omnem æternitatem, ut spero, suavissimè felicissimèque concinendam, regat, secundet, et ad finem usque perducat. Ibi stabimus super mare vitreum, quotquot bestiam vicinam, *cantantes canticum Mosis*, Apoc. c. 5, et canticum *Agni, dicentes: Magna et mirabilia sunt opera tua, Domine, Deus omnipotens; justæ et veræ sunt viæ tuæ: Rex seculorum, quis non timebit te, Domine, et magnificavit uterum tuum? quia solus pius es; quia elegisti nos, quia fecisti nos reges et sacerdotes et regnabimus in secula seculorum. Amen.*

IN PENTATEUCHUM

Argumentum.

Hebræi, teste S. Hieron. in Prologo galeato, tot numerant libros S. Scripturæ, puta veteris Testamenti, quot habent ipsi litteras, puta viginti duos; eosque in tres classes dividunt; scilicet in *thora*, id est, legem; *nebiim*, id est, prophetas; *kathabim*, id est, hagiographa. *Thora* sive lex complectitur Pentateuchum, puta Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros, et Detero-

nomium, qui ita non à Mose, ut vult Philo, sed à septuag. Interpretibus divisi et nuncupati sunt, cùm antea unus esset liber legis.

Prophetas duplices numerant, priores et posteriores: priores vocant Josue, Judicum, Ruth et quatuor libros Regum; posteriores recensent Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, et duodecim minores prophetas.

Hagiographa numerant Job, Psalmos, Proverbia, Ecclesiasten, Canticum canticorum, Daniælem, libros Paralipomenon, Esdras et Esther.

Pentateuchus, id est, quintuplex hoc volumen Mosis, est chronicon mundi. Ejus enim argumentum est texere historiam et chronologiam mundi ac gesta patriarcharum à primâ mundi creatione usque ad mortem Mosis. In Genesi enim Moses pertexit à principio creationem mundi, et gesta Adam, Evæ, Noe, Abraham, Isaac, Jacobi, et aliorum usque ad mortem Josephi. In Exodo persecutionem Pharaonis, indeque decem plagas Ægypti, egressum Hebræorum ex Ægypto et peregrinationem per desertum; ubi in Sinâ decalogum, cæterasque leges à Deo acceperunt. In Levitico describitur sacra et sacrificia, cibi vetiti, festa, aliique ritus, Iustrationes et cæremoniae, tam populi quam sacerdotum et Levitarum. In Numeris numerantur populus, principes et Levitæ, item quadraginta due mansiones Hebræorum, eorumque aquæ ac Dei gesta in deserto; insuper recensetur prophetia Balaam, ac bellum Hebræorum cum Medianis. Deuteronomium sive secunda lex repetit et inculcat Hebræis leges antea in Exodo, Levitico et Numeris à Deo per Mosen datas.

Nota 1^a. Auctor Pentateuchi est Moses. Ita docent omnes Greci et Latini, imò ipse Christus, ut patet Joan. 1, v. 17 et 45; Joan. 5, 46; et alibi. Porrò Moses antiquior fuit, et tempore longe præcessit omnes Græci et Gentilium sapientes, puta Homerum, Hesiodum, Thaletem, Pythagoram, Socratem; et his seniores Orpheum, Lium, Musæum, Herculem, Esculapium, Apollinem, quin et ipsum Mercurium Trismegistum, qui omnium fuit antiquissimus. Ille enim Mercurius Trismegistus, ait S. Augustinus lib. 18 de Civit., c. 50, nepos fuit majoris Mercurii, cujus maternus avus Atlas astrologus, et æqualis Promethæi, eo tempore floruit quo vixit Moses. Ubi advertit, Mosen Pentateu-

chum simpliciter conscripsisse, per modum diarii vel annalium; Josue tamen, vel quem similem, eosdem bos Mosis annales in ordinem digessisse, distinctisse, et sententias nonnullas addidisse et intexisse. Sic enim in fine Deuteronomii mors Mosis, eo utique mortuo, à Josue, vel alio quopiam addidit et describitur. Sic non à Mose, sed ab alio quopiam, ut videtur, laus mansuetudinis Mosis intertexta est Num. 12, 5. Sic Genes. 14, 15, urbs Lais vocatur *Dan*, cùm diu post tempora Mosis, vocata sit *Dan*; quare nomen *Dan* ibi pro *Lais* substitutum est, non à Josue, sed ab alio qui posteriori vixit. Sic Num. 21, ab alio pariter additi sunt versus 14, 15, 27. Pari modo Josue mors ab alio addita est, Josue ult. v. 29. Pari modo prophetia Jeremie à Baruch digesta et in ordinem redacta est, uti ostenditur præfatione in Jeremiam. Sic et parabola Salomonis, non ab ipso, sed ab aliis, ex ejus scriptis congesta et digesta sunt, ut patet Proverb. 25, 1. Porrò Mose hæc partim traditione, partim divina revelatione, partim oculari inspectione didicit et accepit; nam quæ in Exodo, Levitico, Numeris, et Deuteronomio narrat, ea præsens ipse vidit et gessit.

Nota 2^a. Scriptis Genesim Moses cum exul ageret in Madian, Exodi 2, v. 15, inquit Pererius, idque ad consolationem Hebræorum, qui in Ægypto à Pharaone opprobriabantur. Verum melius sentiunt Theodoretus, Boda et Tostatus (à quibus non dissentit Eusebius lib. 7 de Prepar. c. 2, si verba ejus accuratè expendantur), tam Genesim, quam quatuor sequentes libros à Mose scriptos esse post egressum Hebræorum ex Ægypto, cùm ipse in solitudine quasi dux, pontifex, propheta, doctor et legislator populi versaretur, atque ex eorum et synagoga Judoæorum rempuli, et Ecclesiam Dei formaret et instrueret, ut ipsi ex rerum creatione et gubernatione Deum creatorem agnoscerent, amarent, colerent.

CANONES FACEM PRÆFERENTES PENTATEUCHO

CANON. 1. — Cùm Moses hic historiam mundi conscribat, patet narrationem ejus non symboliceam, non allegoricam, non mysticam, sed historicam, simplicem et planam esse; ac præinde ea quæ narrat de paradisi, Adam, Evæ, et rerum omnium creatione spatio sex dierum successive peractâ, etc., historicè et propriè, ut sonant, sunt accipienda. Est hoc contra Origenem, qui hæc omnia allegoricè et symbolicè exponendo putavit, itaque literam et litteralem sensum everit. Verum canonem nostrum tradunt omnes alii Patres, et Ecclesia, quæ hic damnat allegorias Origenis. Vide contra Orig. hic disputantem S. Basilium hom. 5, et 9 Hexam. Verè S. Hieron.: *Origenes, inquit, suum ingenium fecit sacramenta Ecclesiæ.*

CANON. 2. — Philosophia et Physica adaptanda sunt sacre Scripturæ et verbo Dei, à quo omnis existit nature numerus, ordo et modus, ait S. Augustinus. Non ergo è contrario torquenda est sacra Scriptura ad sensu

philosophorum, aut ad lumen et dictamen nature.

CANON. 3. — Muses sæpè utitur propositi sive anticipatione; vocat enim urbes et loca eo nomine, quod longè posteriori eis est inditum. Sic Gen. 14, 2, Balam urbem vocat Segor, quæ tamen non tunc, sed postea vocata est Segor, cùm Loth eò de Sodomis evasisset. Sic ibid., v. 6, vocat montes Seir, qui longè post ab Esau Seir sunt dicti. Sic ibid., v. 14, vocat Dan, quæ tunc vocabatur Lais.

CANON. 4. — *Aeternum* sæpè non significat propriè dictam æternitatem, sed longum aliquod tempus cuius finis non pervidetur. Hebr. enim *alam*, id est, *aeternum*, significat seculum, quò occultum est, seu cuius terminus et finis non perspicitur. Radix enim *alam* significat *occultare* vel *abscondere*. Rursum *aeternum* sæpè non absolute, sed respectivè dicitur, et significat durationem integram rei quæ æterna est, non absolute, sed respectu certi statûs, reip. et gentis. Sic

que multa ad commune bonum instituisse, et propter sacrarum Litterarum interpretationem, Mercurium appellatum, indeque factum esse, ut ab ipsis quasi Deus crederetur.

Ptolomæus Philadelphus (ut testatur Aristæas de 72 Interpretibus), audita lege Mosis, dixit ad Demetrium: Cor tanti operis nullus historiographus, aut poeta meminit? cui Demetrius: Quia ista lex est sacrarum divinitus lata, et quia nonnulli aggressi sunt, sed divina plagâ terribi, ab instituto destiterunt. Atque illic exempla subiungit de Theopompo historico, et de Theodecte tragico poetâ, quæ superius commemoravi.

Diodorus historicorum omnium probatissimus, inquit S. Justin. in admonit. ad Gentes, sex peisicos pontifices, et primum omnium Mosen quem ait, fuisse magno animo virum et probatissimâ vitâ celebratum, de quo et subdit: Apud Iudæos quidem Mosen, quem vocant deum, sive ob admirabilem divinamque notionem, quam decernit hominum multitudini profuturam, sive ob excellentiam et potestatem e quibus vulgus ipsum suscepta legi libentius obsequitur. Secundum inter legis postores Ægyptios et Sauchin fuisse commemorat, insignem prudentiâ virum. Tertium Sesonchosium dicentem regem, qui non modo inter Ægyptios bellicis negotiis præcelluerit, et ad bellacum gatem legum positione famaverit. Quartum Bachorim statuentem, et eundem regem quem memoria prodiderunt et de modo regnandi, et de domesticâ dispensatione Ægyptiis præcepisse. Quintus fuit Amasis rex: Sextus dicitur Xerxis pater Darius Ægyptiis legibus addidisse.

Denique Josephus, Eusebius et alii tradunt Mosen omnium, quorum scripta nunc extant, vel quorum nomen in Gentium scriptis proditum est, primum fuisse theologum, philosophum, poetam et historicum. Quocirca mira fuit non tantum apud Iudæos, sed et Gentiles Mosis veneratio. Narrat Josephus l. 20, c. 4, militem quendam romanum Mosis libros lacerasse, mox Iudæos concurrisse ad presidem romanum Cumanum, flagitantes ut non suam, sed lesi Numinis incisceretur injuriam. Quare Cumanus militem violatorem legis securi ferit.

Porrò hæc veneratio et martyrii et miraculi illu-

strata est. Cùm Maximianus et Diocletianus edicto juberent sibi tradi libros Mosis, aliosque sacre Scripturæ ad exurendum, restiterunt fideles, mori malentes quam eos tradere. Quare multi pro sacris Libris gloriosum certamen obierunt, et victricem martyrii lauream adepti sunt. Cùm autem Fundanus, Aletinensis olim Episcopus, metu mortis sacros Libros tradidisset, et magistratus sacrilegus eos igni apponeret, subito imber sereno celo diffusus est, ignis sacris Libris admodum extinctus est, grando subsequuta, omnisque regio ipsa pro sacris Libris elementis furentibus devastata est, ut habent acta S. Saturnini, quæ extant apud Sarium 11 Februarii.

80. Aspicite nos, quæso, sancte Moses, qui eminus quondam in Sinâ gloriæ Dei, cominus verò in Thabor gloriæ Christi speculatore fuisti: nunc autem facie ad faciem utraqûe perfrueris. Porrigere manum ex alto, sapientia tue flumina in nos deriva, et æterni illius luminis vel scintillam ope, votis et meritis tuis nobis imperte. Impetra à Patre luminum, ut ad sua hæc Pentateuchi sacraria, nos vermiculos suos inducat, det ut in Scripturis suis eum agnoscamus, det ut tantum diligamus, quantum cognoscimus; nec enim cupimus eum cognoscere, nisi ut diligamus, atque ejus amore accensî, velut faces, et alios, totumque orbem accendamus. Hæc enim est scientia sanctorum; ipsa enim est amor et timor noster; ipsum unum omnia nostra spectant, ipsi nos et omnia nobiscum devotissimi. Denique duc nos ad Christum, qui est finis legis tuæ, ut ipse studia nostra, conatusque omnes ad eum, cui omnis creatura laudem dicit, gloriam in Ecclesiæ ejus regno jam militante, deprecandam, et aliquandò in victrici caelium choro, tecum à nobis omnibus tui studiosis, in omnem æternitatem, ut spero, suavissimè felicissimèque concinendam, regat, secundet, et ad finem usque perducat. Ibi stabimus super mare vitreum, quotquot lætiam vicinis, *cantantes canticum Mosis*, Apoc. c. 5, et canticum *Agni*, dicentes: *Magna et mirabilia sunt opera tua, Domine, Deus omnipotens; justæ et veræ sunt viæ tuæ: Rex seculorum, quis non timebit te, Domine, et magnificavit uterum tuum? quia solus pius es; quia elegisti nos, quia fecisti nos reges et sacerdotes et regnabimus in secula seculorum. Amen.*

IN PENTATEUCHUM

Argumentum.

Hebræi, teste S. Hieron. in Prologo galeato, tot numerant libros S. Scripturæ, puta veteris Testamenti, quot habent ipsi litteras, puta viginti duos; eosque in tres classes dividunt; scilicet in *thora*, id est, legem; *nebiim*, id est, prophetas; *kathabim*, id est, hagiographa. *Thora* sive lex complectitur Pentateuchum, puta Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros, et Detero-

nomium, qui ita non à Mose, ut vult Philo, sed à septuag. Interpretibus divisi et nuncupati sunt, cùm antea unus esset liber legis.

Prophetas duplices numerant, priores et posteriores: priores vocant Josue, Judicum, Ruth et quatuor libros Regum; posteriores recensent Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, et duodecim minores prophetas.

Hagiographa numerant Job, Psalmos, Proverbia, Ecclesiasten, Canticum canticorum, Daniælem, libros Paralipomenon, Esdras et Esther.

Pentateuchus, id est, quintuplex hoc volumen Mosis, est chronicon mundi. Ejus enim argumentum est texere historiam et chronologiam mundi ac gesta patriarcharum à primâ mundi creatione usque ad mortem Mosis. In Genesi enim Moses pertexit à principio creationem mundi, et gesta Adam, Evæ, Noe, Abraham, Isaac, Jacobi, et aliorum usque ad mortem Josephi. In Exodo persecutionem Pharaonis, indeque decem plagas Ægypti, egressum Hebræorum ex Ægypto et peregrinationem per desertum; ubi in Sinâ decalogum, cæterasque leges à Deo acceperunt. In Levitico describitur sacra et sacrificia, cibi vetiti, festa, aliique ritus, Iustrationes et cæremoniae, tam populi quam sacerdotum et Levitarum. In Numeris numerantur populus, principes et Levitæ, item quadraginta due mansiones Hebræorum, eorumque aquæ ac Dei gesta in deserto; insuper recensetur prophetia Balaam, ac bellum Hebræorum cum Medianis. Deuteronomium sive secunda lex repetit et inculcat Hebræis leges antea in Exodo, Levitico et Numeris à Deo per Mosen datas.

Nota 1^a. Auctor Pentateuchi est Moses. Ita docent omnes Greci et Latini, imò ipse Christus, ut patet Joan. 1, v. 17 et 45; Joan. 5, 46; et alibi. Porrò Moses antiquior fuit, et tempore longe præcessit omnes Græci et Gentilium sapientes, puta Homerum, Hesiodum, Thaletem, Pythagoram, Socratem; et his seniores Orpheum, Lium, Musæum, Herculem, Esculapium, Apollinem, quin et ipsum Mercurium Trismegistum, qui omnium fuit antiquissimus. Ille enim Mercurius Trismegistus, ait S. Augustinus lib. 18 de Civit., c. 50, nepos fuit majoris Mercurii, cujus maternus avus Atlas astrologus, et æqualis Promethæi, eo tempore floruit quo vixit Moses. Ubi advertit, Mosen Pentateu-

chum simpliciter conscripsisse, per modum diarii vel annalium; Josue tamen, vel quem similem, eosdem bos Mosis annales in ordinem digessisse, distinctisse, et sententias nonnullas addidisse et intexisse. Sic enim in fine Deuteronomii mors Mosis, eo utique mortuo, à Josue, vel alio quopiam additur et describitur. Sic non à Mose, sed ab alio quopiam, ut videtur, laus mansuetudinis Mosis intertexta est Num. 12, 5. Sic Genes. 14, 15, urbs Lais vocatur *Dan*, cùm diu post tempora Mosis, vocata sit *Dan*; quare nomen *Dan* ibi pro *Lais* substitutum est, non à Josue, sed ab alio qui posterius vixit. Sic Num. 21, ab alio pariter additi sunt versus 14, 15, 27. Pari modo Josue mors ab alio addita est, Josue ult. v. 29. Pari modo prophetia Jeremie à Baruch digesta et in ordinem redacta est, uti ostenditur præfatione in Jeremiam. Sic et parabola Salomonis, non ab ipso, sed ab aliis, ex ejus scriptis congesta et digesta sunt, ut patet Proverb. 25, 1. Porrò Mose hæc partim traditione, partim divina revelatione, partim oculari inspectione didicit et accepit; nam quæ in Exodo, Levitico, Numeris, et Deuteronomio narrat, ea præsens ipse vidit et gessit.

Nota 2^a. Scriptis Genesim Moses cum exul ageret in Madian, Exodi 2, v. 15, inquit Pererius, idque ad consolationem Hebræorum, qui in Ægypto à Pharaone opprobriabantur. Verum melius sentiunt Theodoretus, Boda et Tostatus (à quibus non dissentit Eusebius lib. 7 de Prepar. c. 2, si verba ejus accuratè expendantur), tam Genesim, quam quatuor sequentes libros à Mose scriptos esse post egressum Hebræorum ex Ægypto, cùm ipse in solitudine quasi dux, pontifex, propheta, doctor et legislator populi versaretur, atque ex eorum et synagoga Judoarum rempuli, et Ecclesiam Dei formaret et instrueret, ut ipsi ex rerum creatione et gubernatione Deum creatorem agnoscerent, amarent, colerent.

CANONES FACEM PRÆFERENTES PENTATEUCHO

CANON. 1. — Cùm Moses hic historiam mundi conscribat, patet narrationem ejus non symboliceam, non allegoricam, non mysticam, sed historicam, simplicem et planam esse; ac præinde ea quæ narrat de paradisi, Adam, Evæ, et rerum omnium creatione spatio sex dierum successive peractâ, etc., historicè et propriè, ut sonant, sunt accipienda. Est hoc contra Origenem, qui hæc omnia allegoricè et symbolicè exponendo putavit, itaque literam et litteralem sensum everit. Verum canonem nostrum tradunt omnes alii Patres, et Ecclesia, quæ hic damnat allegorias Origenis. Vide contra Orig. hic disputantem S. Basilium hom. 5, et 9 Hexam. Verè S. Hieron.: *Origenes, inquit, suum ingenium fecit sacramenta Ecclesiæ.*

CANON. 2. — Philosophia et Physica adaptanda sunt sacre Scripturæ et verbo Dei, à quo omnis existit nature numerus, ordo et modus, ait S. Augustinus. Non ergo è contrario torquenda est sacra Scriptura ad sensu

philosophorum, aut ad lumen et dictamen nature.

CANON. 3. — Muses sæpè utitur propositi sive anticipatione; vocat enim urbes et loca eo nomine, quod longè postariis eis est inditum. Sic Gen. 14, 2, Balam urbem vocat Segor, quæ tamen non tunc, sed postea vocata est Segor, cùm Loth eo ad Sodomis evasisset. Sic ibid., v. 6, vocat montes Seir, qui longè post ab Esau Seir sunt dicti. Sic ibid., v. 14, vocat Dan, quæ tunc vocabatur Lais.

CANON. 4. — *Aeternum* sæpè non significat propriè dictam æternitatem, sed longum aliquod tempus cuius finis non pervidetur. Hebr. enim *alam*, id est, *aeternum*, significat seculum, quò occultum est, seu cuius terminus et finis non perspicitur. Radix enim *alam* significat *occultare* vel *abscondere*. Rursim *aeternum* sæpè non absolute, sed respectivè dicitur, et significat durationem integram rei quæ æterna est, non absolute, sed respectu certi statûs, reip. et gentis. Sic

dicitur lex vetus duratura in aeternum, id est, semper, non enim potest in aeternum absolute servire, cuius vita ipsa qui servit, aeterna esse non potest. Tradit hunc canonem S. Augustinus, q. 51 in Genes., de quo plurā vide apud Peterium, tom. 5 in Gen., pag. 136 et seq.

CAN. 5. — Hebraei per enallagen saepe sensum unum cum alio commutant, et maxime visum pro quovis sensu accipiunt: tum quia visus omnium sensuum est præstantissimus et certissimus: tum quia in sensu communi, qui est supra visum et deutos, omnium sensuum sensationes conveniunt. Sic visus pro tactu capitur Joan. 20, 29: *Quia vidisti*, id est, testigisti, me, *Thomas, credidisti*: pro odoratu vero capitur, Exodi 5, 21, in Hebraeo: *Fletus fecisti odorem* (nomen et famam) *negrum in oculis*, id est, in naribus Pharaonis. Pro gustu capitur Ps. 35, v. 9: *Gustate et videte*, id est, sapite, *quoniam saporis est Dominus*; pro auditu capitur Exod. 20, 18: *Populus videbat*, id est, audiebat vocem; videre ergo ideam est quod agnoscere, vel clarè percipere.

CAN. 6. — Peccatum saepe, maxime in Levit. sumitur metonymicè. Primo, pro hostia oblata, pro peccato; secundo, pro pena peccati; tertio, pro irregularitate sive immunditia legali, ex fluxu menstrui sanguinis, seminis, leprae, vel ex contacto mortui contracta. Sic Levit. 12, 6, perperium vocatur peccatum, id est, immunditia legalis, et Levit. 14, 15, lepra dicitur peccatum, non proprie dietum, sed legale, id est, irregularitas, qua leprosum arcebat à sacris, et convicito hominum.

CAN. 7. — Leges Dei vocantur primo, præcepta, statuta, vel custodia, quia custodienda aut cavenda prescribunt. Secundo, vocantur iudicia, quia inter homines dirigunt et dirimunt lites; in iudicio enim secundum leges iudicandum est. Tertio, vocantur iustitiae, quia statuunt id quod æquum et iustum est. Quarto, vocantur testimonia, quia testantur voluntatem Dei, sive quid à nobis exigit Deus, quid à nobis velit fieri. Quinto, vocantur testamentum, id est, fœdas et pactum, id est, conditiones pacti initii cum Deo, quia hæc conditione pepigit Deus tam cum Judæis, quam cum Christianis, se fore eius Deum et patrem, si videlicet ipsi leges eius servent.

CAN. 8. — In Pentateucho crebra est synecdoche. Sic genus capitur pro specie, ut facere hadum, agnum, vitulum, significat sacrificare hadum, agnum, vitulum. Sic pars capitur pro toto; ut implere manum, supple oleo, significat unctione manus conse-

crare aliquem sacerdotem. Sic revelare turpitudinem, vel cognoscere feminatam, vel ad eam ingredi, est virum cum femina misceri. Sic aperire aurem alicui, est ei ad aurem loqui, sive insinurrare, indicare, et revelare aliquid.

CAN. 9. — Pari modo crebra est metonymia, ut Gen. 14, 22, Exodi 6, 8: *Levo manum*, id est, elevata manu cæli Dominum testor, et iuro per Deum. Sic os significat verbum vel præceptum quod ore datur. Sic manus significat potestatem, vim, vel punitionem, quæ manu fit. Sic anima significat vitam, vel ipsam animam, cuius forma et vita est anima. Sic vir sanguinum vocatur homicida.

CAN. 10. — Pari modo frequens est catachresis; ut cum *pater* rei alienius vocatur is qui est auctor, conditor, aut inventor rei, vel is qui est primus et præcipuus in illa re. Sic Deus vocatur *pluvius pater*, id est, auctor. Sic demon vocatur *mendacii pater*, id est, auctor. Sic Tubalcain vocatur *pater canentium organo*; pater, id est, primus et inventor organi. Sic dicunt: *Percussit eos in ore*, id est, in acie, *gladii*, os nimirum gladii vocatur acies ipsa gladii, quæ homines absonit et devorat, perinde ut os devorat panem. Hoc enim modo leones, legrides, lupi, alique ferae ore suo percutiunt oves, canes et boves, cum eos rictu oris sui lamiant, disecrunt et devorant. Simili catachresi *filias* vocant thimora oppida et vias, quæ metropoli quasi matri adjacent, et subsunt. Rursum ipsas urbes ob pulchritudinem et elegantiam suas *filias*, ut, quia Sion est urbs et arx Sion; filia Jerusalem est urbs Jerusalem; filia Babylonis est urbs Babylonis, id est, ipsa Babylon. Pari modo edificare alicui domum, vel eam destruere, significat alicui dare, vel destruere, familiam et proles. Domus nimirum significat proles et posteritatem, unde Hebraei filios vocant *banim*, quasi *abanim*, id est, lapides, à rad. *bana*, id est, edificavi, nam ex filiis ut lapidibus ædificantur domus et familie parentum, *hinc domus matris eius dicitur*, inquit Euripid.

CAN. 11. — Hebraei saepe verba realia accipiunt pro verbalibus vel mentalibus. Sic Levit. 15, v. 6, 11, 20, 27, 30, dicitur, quod sacerdos leprosum mundabit vel contaminabit, id est, mundatum vel contaminatum declarabit et pronuntiabit, ut hominum convicium restituar, vel ab eo arceat. Sic Jerem. 1, 10, dicitur: *Constitui te super gentes et super regna, ut evelles, et destruas, et disperdas, et dissipes, et edifices, et plantes*, id est, ut prophetes et predices has gentes evelendas esse et destrucendas; illas verò ædificandas esse et plantandas. Sic dicitur Levit. 20, 8, et c. 21, v. 8, 15 et 25: *Ego Dominus qui sanctifico vos*, id est, iubeo vos esse sanctos.

CAN. 12. — Hebraei saepe tacent suppositum, sive personam, aut rem tam agentem, quam patientem, quia ex antecedentibus vel sequentibus eam intelligendam relinquunt, ut Deuter. 33, 12, et alibi saepe.

CAN. 13. — Verba et sententia S. Scripturae non semper referenda sunt ad proximè præcedentes, sed subinde ad remotas, quæ longius ante processerunt.

Sic illud Exodi 22, 5: *Si non habuerit (fur) quod pro furto restituat, ipse remundabitur*, non enim proximè procedentibus, sed cum v. 1, ubi dicitur: *Si quia futurus fuerit bovem, quinque restituet*, connectendum est. Sic Cant. 1, dicitur: *Nigra sum, sed formosa, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis, ubi tabernacula Cedar non possunt connecti cum formosa*. Erant enim ipsa deformia, ut pote æstu adusta, nigra et fœda. Sic ergo hæc connecti et exponi debent: *Nigra sum sicut tabernacula Cedar*; cum hoc tamen simul formosa sum sicut pelles Salomonis vernicelata, et regio.

CAN. 14. — Negatio Hebraeis totum quod sequitur negat; unde non *omnis* Hebraeis idem est quod *nullus*, cum Latinis idem sit quod *aliquis non*.

CAN. 15. — Solet Scriptura quædam promittere quibusdam que non implentur in ipsis, sed in posteris eorum, ut significet Deus se hinc posteris in ipsum gratiam prestare; quia quod posteris datur, hoc ipse, quorum posteris sunt portio, videtur dari ut principio et capiti posteritatis. Sic Atraha non in se, sed in posteris suis promittit terra Chanaan, Genes. 15, 14. Sic Jacob, id est, Jacobus, promittit dominum in Esau, id est, Idumeos, Gen. 27, 29. Sic Genes. 49 duodecim patriarchis promittitur quod posteris eorum adventurum erat. Tradit hunc canonem S. Chrysost., hom. 8 in Math.

CAN. 16. — Licet S. Cypprian., l. 2 contra Judæos c. 5, Hilarius, l. 4 de Trin., et Nazianz., tract. de Fide, putent Deum in assumpto corpore visibilem apparuisse Abraham, Mesi et prophetis; tamen verius est omnes has apparitiones factas esse per angelos, qui in corporibus assumptis personam Dei gerebant, idcirco vocantur Deus. Ita Dionys., c. 4 celest. hierar., S. Hieron., in cap. 5 ad Gal., August., lib. 5 de Trin. c. ult., Gregor., in præfat. Moral. c. 1, et alii passim. Et probatur. Nam ille qui apparuit Mesi, dixitque: *Ego sum Deus Abraham*, fuit angelus, ut docet S. Stephanus, Actor. 7, v. 50. Sic Dominus qui tradidit legem Mesi in Sinæ, Exodi 19 et 20, à Paulo ad Galat. 5, v. 19, vocatur angelus. Angeli enim sunt administratorii spiritus, per quos Deus omnia sua exsequitur. Quare quod concilium Siriacis canon. 14, defuit eum qui contra Jacob iuratus est, Gen. 32, fuisse Filium Dei, intellige fuisse angelum qui Filium Dei representabat. Adde, decreta hujus concilii non esse definitiones fidei, imò nec dogmata Ecclesie, nisi quatenus Photiani hæreses damnant; constat enim hoc concilium fuisse cœtum Arianorum.

CAN. 17. — Quando S. Scriptura nomen novum alicui imponit, intelligenda est non adimere nomen prius, sed posterius addere priori, ut jam utroque nomine possit, modo uno, modo altero nuncupari. Sic Genes. 35, 10, dicitur: *Non vocaberis ultra Jacob, sed Israel*: sensus est, q. d.: Non tantum Jacob, sed etiam Israel appellaberis; saepe namque postea adhuc Jacob vocatur. Sic Gedeon Judic. 6, v. 52, dicitur ex eo die vocatus *Jerobaal*; et nihilominus pergit Scriptura eum vocare *Gedeonem*. Sic Simon postquam à

Domino vocatus est *Cephas*, non raro post adhuc *Simon* appellatur.

Ubi nota: Deus et Hebraei suis imposuerunt nomina ab eventu, scilicet quæ significant eventum, vel præsentem, vel futurum; et tunc nomina erant quasi omnia, vel monita, aut vultus rei futuræ; imponendo enim alicui nomen, portendebant, vel optabant eum talem fore, qualis illo nomine significabatur. Id ita esse patet in nomine Adam, Eva, Seth, Cain, Noe, Abraham, Ismael, Isaac, Jacob, etc., ut suis locis ostendat.

Illipsum imitati sunt Romani, Greci, Germani: Romani, qui Corvinum à corvo, qui et in castris victoriae omen dedit; Cæsarem à cæsare, cum quæ natus proditor; Calligam à caligâ militari, quæ saepe tenebatur, appellarent. Sic Pisones, quod optimè pisci sererent, his nuncupati sunt; sicut Ciceroas à cicere, Fabii à fabâ, Lentuli à lente optimè serendi nomen acceperunt. Sic Aeneas à vitioso cubito, inquit Festus, nominatus est; cubitus enim græcè *kybas* dicitur. Sic Servius, quod è matre servæ genitus esset; Pambus à parvâ strata; Torquatus à torque, quem Gallo in pugna detrahit; Plancius à planis pedibus vocatus est. Sic Scipio cognomen fuit Corneliorum, cui P. Cornelius (avus P. Cornelii Scipionis Africani, qui Annibalem devicit) initium dedit. Ille enim, eod quod patrem vice scipionis regeret et doceret, primus Scipio cognominatus est, illudque cognomen ad posteròs transmisit.

Græci, quæ appellarent Platonem, quasi latum à latibus numeris, quasi autem Aristocles vocaretur, Chrysostratum, cum eos aureum, ab eloquentiâ; Laonicum, quasi populi; Leonicum, quasi leonis; Stratonicum, quasi exercitus victorie; Demosthenem, quasi populi firmitatem; Aristotelem, quasi optimum finem; Gregorium, quasi vigilem; Diogenem, quasi Jove genitum; Aristolubum, quasi optimi consilii virum; Theodorum, quasi donum Dei; Hippocratem, quasi equino robore præditum; Callimachum, à pulchra pugna unenephrum.

Germani et Belgæ, qui Fredericum, quasi pacis divitem, id est, pacem pacificum; Leonardum, quasi leonine indolis; Bernardum, quasi ursine indolis; Gerardum, quasi vulturne indolis; Cunonem, quasi autædem, Guiradum, quasi audacia consilii; Adelsigium, quasi nobilis spiritus; Canutum, ab excharniatis poculis; Pharamundum vel Framundum, à venustate oris nominarunt. Sic Guithelmus à deauratâ galæâ; Gudela, quasi bona pars aut sors; Loharius, quasi plumbeum cor; Leopoldus, quasi leoninus pes; Lanfrancus, quasi diuturna libertas; Wolfgangus, quasi lupinus incescus vocatus est. Plura, vide apud Goriopium, Scrickeium et Pontum Heutterum in Belgio.

CAN. 18. — Quando ei qui nomen habet, nomen non commutatur, sed simpliciter, tacito et præsupposito eius nomine, dicitur sic vel sic vocandus, tunc non imponitur ei aliquid nomen, sed significatur talis futurus, ut iure alio isto nomine vocari et appellari possit; sic Isaia 7, 14, Christus vocatur *Emma-*

nud; et c. 8, 3: *Accelera spolia detrahere, festina prædarii*; et c. 9, 6: *Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis*; et Zach. 6, v. 13, vocatur Oriens, sic Joannes Baptista et Malachi vocatur *Elius*; et filii Zebedæi in Evangelio vocantur *Bonærges*, id est, filii tonitru.

CAN. 19. — Viri et femine olim erant polyonymi; unde non mirum si eadem persona in Scripturâ modo uno nomine, modo aliâ vocatur. Sic uxor Esau que Genes. 36, 2, vocatur Ada, filia Elon Hethæi, Genes. 26, 54, vocatur Judith, filia Beeri Hethæi, et alia ejus uxor que Genes. 56, 2, vocatur Oolibama, filia Anne, Genes. 26, 54, vocatur Basemath, filia Elion. Sic sepe lib. 1 Paralip. per decem prima capita alla viris et mulieribus dantur nomina, alla, inquam, ab iis que habent in Genes. Josac, Judicum, et lib. Regum. Sic idem est Ahimelech et Achimelech, Job et Jobab, Achar et Achau, Aram et Bam, Arena et Ornan, Ietro et Raguel. Ubi obiter advertit, nomina eum in aliam linguam transferuntur, ita mutari, ut vix eadem esse videantur, presertim cum ad aliud etymon suæ lingue alludunt et incitant. Sic hebr. Achaesuros; latine Assurnus; persicè Ochsoarses, Ochsoarses, Axurxes, Artaxerxes; græcè Oxaryes, quasi idem sunt. Achaesuros hebr. et chald. significat magnam caput, id est, magnus capitaneus. Artaxerxes persicè significat magnus bellator, teste Herodoto; Oxaryes Græcis idem est quod acutus, sive acer Mars. Sic à Bosrà hebraico, id est, munio, dicta est Byrsa, et Byrsa arq. Carthago, quoniam Romani Burgum vocarunt, indeque Burgundiones sunt dicti. Sic à David et Idda, dicta est Dido.

CAN. 20. — Solet Scriptura causam vocare, et pro verâ rei causâ ponere, quod tantum fuit occasio, eò quòd ita soleant homines loqui, ut eventum undecumque provenientem vocent effectum, et occasionem vocent causam. Sic Gen. 43, 6, ait Jacob: *In meam hoc fecistis injuriam, ut indicaretis ei et aliam vos habere fratrem*. Nec enim filii Jacob hanc patris sui miseriam intendent, sed ea ex factis et verbis illorum aliud agentium, fortuito et occasionaliter consecuta est. Vide Riberam in Amos 2, 19.

CAN. 21. — Hebræi sepe abstractum ponunt pro concreto, ut abominationem pro re abominabili vel abominatâ. Exodi 8, 28: *Abominationes Ægyptiorum immolabimus Domino*? Psal. 20, 2: *Desiderium cordis ejus tribuisti ei*. Sic Deus dicitur spes nostra, id est, res sperata, et patientia ac gloria nostra, id est, propter quem patimur, de quo gloriamur.

CAN. 22. — Hebræi verba sumunt jam in actu perfecto, jam in continuato, jam in inchoato, ut facere sù idem quod conari moliri, incipere aliquid facere. Sic Hebræi aliquando dicuntur egressi ex Ægypto vespere, at Deut. 16, 6, aliquando noctu, ut Exod. 16, 42, alibi mane, ut Numer. 25, 5, quia scilicet vespere immolantur agnum, qui egressus fuit causa et horum noctu vero casus Ægyptiorum primogenitis acceperunt à Pharaone veniam, imò mandatum exeu-

di, suaque convasantes exire coeperunt: mane vero ipso facto plene et perfecte egressi sunt.

CAN. 23. — Hebræi cum aliqui exaggerare volunt, vel significare gradum superlativum (quo ipsi carent) utuntur nomine abstracto, vel concreto geminato, ut sanctitas est, vel sanctum sanctorum est, id est, sanctissimum est; quod crebrum est in Levitico.

CAN. 24. — In Scripturâ crebra est hypallage, ut Exodi 12, 11: *Calcamenta habebitis in pedibus*, hoc est, invertendo, pedes habebitis in calcamentis, sive calcatis. Nec enim calcæi sunt in pedibus, sed pedes in calcæis. Exodi 5, 2, in Hebr.: *Rubus ardebat in igne*, id est, ignis ardebat in rubo. Judic. 1, 8, in Hebr.: *Citatem miserunt in ignem*, id est, ignem miserunt in civitatem. 4 Reg. 9, 30, de Jezabel dicitur in hebræo: *Posuit in stibio oculos suos*, hoc est, posuit stibium in oculis suis, depinxit oculos suos stibio. Psal. 7, 6, in hebræo: *Propinasti nobis in lacrymis mensuram*, hoc est, lacrymas in mensurâ, utique magnâ, ut ait R. David. Psal. 18, 5: *In sole posuit tabernaculum suum*, hoc est, solem posuit in tabernaculo suo, vel soli posuit tabernaculum suum in oculis, ut habent hebræi. Psal. 80, 6: *Testimonium in Joseph posuit*, hoc est, posuit Joseph in testimonium; cui nimirum bene cessarunt omnia, quòd legem Dei servaverit; ita Chaldaus; licet et alius, magis genuinus sit ejus loci sensus, ut dixi Psal. 80.

CAN. 25. — Hebræi nomina nunc activè, nunc passivè accipiunt. Sic timor vocatur, tam is quo time-mus aliquem, quàm is qui timeatur, ut Gen. 51, 42, Deus vocatur timor Isaac, id est, qui timebatur ab Isaac quem Isaac timebat et reverebatur. Sic patientia non tantum vocatur illa virtus, quæ nos impellit ad fortiter patiendum, sed etiam passio ipsa, et res adversa quam patimur; imò et Deus ipse, propter quem patimur, ut Psal. 70, 5: *Tu es patientia mea, Domine*. Sic amor non tantum vocatur is quo amamus, sed et id quod amatur, ut, *Deus meus, amor meus et omnia*.

CAN. 26. — In Scripturâ crebra est Liptote (quæ potius *lebræis*, id est, tenuitas, dicenda est), hoc est, diminutio, quâ res magne verbis exilibus significantur, et quasi imminguntur, qualis est illa Virgil. lib. 5 Georgicis:

*Quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiris aras?*

Illaudati, id est, escleratissimi, et maximè vituperandi. Busiris enim hospites suos mactare et immolare solebat. Sic 4 Reg. 12, 21, dicitur: *Noctis declinare post vana, quæ non proderunt vobis*, id est, nocte declinare ad idola, quæ maximè oberunt, eruntque noxia vobis. 1 Machab. 2, 21: *Non est utile nobis* (id est, maximè oberit nobis) *retinere legem*. Michæa 2, 1: *Vix qui cogitatis inutile*, id est, perniciosum. Levit. 10, 4: *Offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat*, id est, quod eis prohibuitur erat.

CAN. 27. — Moses, inquit Clemens, l. 6 Stromat., quia eruditus fuit in omni sapientiâ Ægyptiorum; hinc subinde in suis legibus utitur hieroglyphicâ eorum ratione, easque tradit per symbola et æigmata.

Sic et Eleazarus pontifex Aristæ (ut ipse testatur tract. de 70 Interp. tom. 2 Biblioth. ZZ. Patrum), legato Ptolomii Philadelphii, roganti cur Moses quedam animalia velisset comedere, vel sacrificari, quibus alia animalia uterentur, respondit, hæc Mosis præcepta esse symbolica et æigmatica, qualia sunt symbola Pythagore, et hieroglyphica Ægyptiorum. Porrò æigmata Pythagore, inquit S. Hieron. lib. 5 contra Rufin. talia erant: *Staterem ne transitis*, id est, ne prætergrediaris justitiam. *Ignem gladio ne fodias*, id est, iratum verbis ne lacessas. *Coronam minime carpentium esse*, id est, leges urbium non vellendas, sed conservandas esse. *Cor ne comedas*, id est, mororem de animo proijce. *Per viam publicam ne ambules*, id est, ne multorum sequaris errorem. *Hirundinem in domum non esse recipiendam*, id est, garrulos in domum non esse admittendos. *Oneratis superponendam esse onus, deponentibus onus minime communicandum esse*, id est, ad virtutem contendentibus augenda esse præcepta, laboribus verò fugientes, et otio desitios, esse relinquentes.

CAN. 28. — Hebræi recentiores ignorant significationem veram nominum propriorum animalium, herbarum, arborum, gemmarum; sed quisque eorum divinat id quod vult: itaque in hæc re certissima regula est, sequi antiquos doctissimos Hebræos, et præ omnibus interpretem nostrum, qui Ecclesie judicio omnium et optimus.

CAN. 29. — Hebræa nomina animalium, arborum, lapidum generalia sunt, et pluribus communia. Sic *Sopher*, Levit. 11, v. 5, significat chærogryllum; sed *Proverb. 30, v. 26*, significat leporem; *Psal. 103, v. 18*, significat herinaceum. Vide Riberam in cap. 5 Zachar. n. 21.

CAN. 30. — Hebræi sepe actum, habitum et potentiam ponunt pro objecto, et contra, per metonymiam. Sic oculum vel aspectum vocant colorem, qui est oculi et visus objectum, ut Levit. 15, 10, dicitur lepra mutare aspectum, id est, speciem et colorem. Sic rursum Deus dicitur timor, amor, spes, patientia, gloria nostra, quia est objectum timoris, amoris, spei, patientiæ, gloriæ nostræ. Est enim is quem timeamus, amamus, speramus, propter quem patiamur, in quo gloriamur.

CAN. 31. — Moses in Pentateucho agit primò historicum, secundò legislatorem, tertio prophetam, unde nunc historicè, nunc juridicè, nunc propheticè exponendus est.

CAN. 32. — Conjunctio et, Hebræis sepe est exgetica, notaque exponentis, significans, id est, ut Levit. 5, 5: *Quarum repletæ, et (id est) consecrate manus*; repleto enim manus oleo, erat eis consecrare ad sacerdotium. Sic Coloss. 2, 8: *Videte ne quis vos seducat per philosophiam, et (id est) inaneu fallaciam*. Non enim Apostolus damnavit philosophiam veram, sed tantum fallacem et sophisticam. Simili modo capitur et, Math. 15, 11: *Jerem. 54, 21*; et alibi.

CAN. 33. — Hebræi interrogatione utantur sepe, non in re dubiâ, sed clarâ, neque ad increpandum,

sed ad excitandum acendumque audientis animum. Sic Genes. 47, 9, dicitur Ægyptii Josepho: *Cur moriemur te vivente*? Sic Exodi 4, 2, Deus ait Mosi: *Quid est quod tenes in manu tua?* Et c. 14, 15: *Quid clamans ad me?* Sic illud Christi ad matrem: *Quid mihi et tibi est, mulier?* non castigatio; sed spei est probatio, eam exacuens.

CAN. 34. — Omnia præcepta Pentateuchi, alia judicialia, sunt juris divini, quia à Deo sancita; quedam tamen ex iis non videntur obligasse sub peccato mortali, sed tantum veniali, ob levitatem materie, ut: *Utrum tuum non seras diversa semine*, Levit. 19, 19. Si invenieris nidam, pullos cape, matrem dimitte; Deut. 22, v. 6.

CAN. 35. — Scriptura maximè in prophetis, subinde simul complexitum typum et antitypum, hoc est, rem, quam propriè verbi significant, et simul allegoriam, quam res illa representat; sed ita, ut quedam magis typo, quedam magis antitypo conveniant; tumque duplex illius loci est sensus literalis; prior historicus, secundum prophetæc. Sic item et ingeniosè adolescentescens sepe ludunt, et ridet socium, dicendo, v. g.:

Tu es longis caribus, et simul significans cum esso sagacem, q. d.: Tu requè es nasutus ac nasutus; ubi vox nasus et propriam retinet significationem, et alteram accipit, per elegantem allusionem et allegoriam. Quidni ergo Spiritus sanctus uno conceptu et oratione complexi possit signum et signatum, typum et veritatem? Exempla sunt 2 Reg. 7, 12, ubi ad literam loquitur de Salomone; sed tamen per hyperbolen quodam deo dicit, quæ propriè et plene ad litteram soli Christo competunt. Sic Genes. 5, 14, Deus serpenti loquitur, et per eum diabolo in eo latenti, unde quedam dicit, quæ propriè serpenti competunt, quale est illud: *Super factus quædæm, et terram comedes*; quodam, quæ propriè diabolo competunt, quale est illud: *Inimicitias ponim inter te et inter mulierem; ipsa conteret caput tuum*. Sic Moses Deuter. 18, 18, per prophetam, quem post se promittit, tum quoslibet Prophetas, tum propriè Christum intelligit. Sic Balaam dicitur, quòd Israel vastabit Moab, Idumeam et filios, Seth, Num. 24, 17, per Israhel, tum Davidem, tum Christum intelligit. Sic Isaias est, 14, 11 et seq., describit casum regis Babilonis, per casum Luciferi, unde quedam dicit, quæ propriè Luciferi, Balthasari verò figuratè tantum, id est, hyperbolicè vel parabolicè conveniunt, ut: *Quomodo cecidisti de caelo, Lucifer? detracta est ad inferos superbia tua, qui dicebas: In caelum conscendam, super castra Dei exaltabo solium meum, similitudo ero Altissimo*; quedam verò dicit, quæ propriè conveniunt Balthasari, ut: *Concidi cadaver tuum, subter te sterneret tinea, et operimentum tuum erant vermes*. Simili modo Ezechiel c. 28, v. 12 et 14, describit opem et casum regis Tyri instar opum et casus Cherubini sicuti. Mens enim Prophete rapitur ab altissimo lumine prophetico, in quo omnia sunt exilia et conjuncta, unumque videtur esse figura alterius; hinc salient sepe Prophete ab uno ad aliud, tum ob causam jam

dictam, tum ob elegantiam, quâ similia similibus comparant et adumbrant.

CAN. 56. — Plures etiam, non tantum typicos et typicè subordinatos, sed etiam dissimiles et disparatas, posse esse sensus litterales S. Scripturæ docet S. August. lib. 12 Confess. c. 18, 25, 26, 31 et 52, quem citat et sequitur D. Thomas p. 1, q. 2, n. 10, in corp. idque colligitur ex conc. Lateranensi e. *Firmiter de un. Trin. ubi concilium ex illo Gen. 1: In principio creavit Deus caelum et terram, juxta duos sensus litterales, duas concludit veritates, scilicet, quod mundus incomperit, quasi *in principio*, significet principium temporis, et, quod nihil ante mundum sit productum, quasi *in principio*, idem sit quod, ante omnia. Sic illud Psal. 2, 7: *Ego hodie genui te; Patres tam de humanâ, quam de divinâ Christi generatione explicant. Hinc et versio Septuag. alium sublimè dat sensum litteralem, quam nostra; et olim multe alie versiones erant differentes ab invicem. Sic alio sensu Caiphas, alio Spiritus sanctus per os ejus dixit: *Expedit vobis, ut unus homo moriatur pro populo*, Joan. 11, 50, et tamen utrumque, scilicet tam Caiphas, quam Spiritus sancti sensum et mentem enarrat et bisce verbis significat S. Joannes. Verum in hoc, uti et in aliis plerisque, unus sensus alteri aliquâ ratione conjunctus, et quasi subordinatus est.**

CAN. 57. — Apud Hebræos, presertim Prophetas, crebra est enallage, et commutatio, tum persone; ut transeant à primâ vel secundâ, in tertiam, qualis est Deuter. 55, 7; tum temporis, ut prædictum ponant pro futuro, ob futuri certitudinem, qualis est Deuter. 52, v. 15, 16, 17, 18, 21, 22 et seq.; tum numeri, ut à singulari transeant in pluralem, et contra, qualis est Deuter. 52, v. 15 et 16, tum generis, ut à feminino transeant in masculinum, et contra, qualis est Genes. 5, 15.

CAN. 58. — Climata, seu plage orbis, ut Oriens, Occidens, Meridies, Septentrio, in Scripturâ intelligenda sunt juxta solum Judæam, Jerusalem et templi, Judæis enim scribuntur Moses alique bagiographi; et Judæa sita quæsi in medio orbis habitati et culti, erat terra et peculium Dei.

CAN. 59. — Una res est figura duorum, etiam contrariorum, sed alio et alio respectu. Sic diluvium, quantenus in eo enatait Noe per arcam, fuit fidelibus typus baptismi; quantenus verò eo mersi sunt impij, fuit typus supplicij reprobis irrogandi in extremo judicio. Sic Christus est petra et lapis angularis Ecclesie, sed pijs est lapis salutis; infidelibus verò et impijs est lapis offensivus, et petra scandalij. Sic Christus vocatur leo, ob fortitudinem; diabolus verò vocatur leo ob crudelitatem et rapacitatem. Tradunt hunc canonem S. August. Epist. 99 ad Erodium, et S. Basilium in *Isaie* cap. 2.

CAN. 60. — In sensu litterali omnes sententiae, omniaque verba debent explicari, et accommodari rei significanti; id autem non est necesse in sensu allegorico. Imò S. Hieron. Greg. Origen. et alij sæpè liberam volunt esse allegoriam, atque in eâ explicandâ non

servant rigorem historici. Exemplum est in Davidis adulterio, quod S. August. Ambros. et alii docent fuisse typum amoris Christi in Ecclesiam gentium, que antea cum idolis et adultera vixerat. Verum propria et solida allegoria debet respondere historici, et quò aptius respondet, eò aptior est, imò aliqui non est proprius Scripturæ sensus, sed quasi accommodatus. Sicut enim litteralis est is, quem primò verba significant; ita allegoricus est, quem primò per litteralem sensum significata, adumbrant et significant; ita docet S. Hieronymus in Osee 5, ubi retractat contrarium, quod alii dixerat.

CAN. 61. — In Mose et Scripturâ non rarè est hendiadys, quæ figura est quâ unum in duo dividitur, unde rectius vocatur *τὸ διὰ δύο*, id est, unum per duo, ut apud Virgil. *Æneid. 1: Molemque et montes insuper altos imposuit*, id est, moles altorum montium imposuit; et alibi: *Aurum frenosque momordit*, id est, frenos aureos momordit; et alibi: *Pateris libanus et auro*, id est, pateris aureis. Talis est Genes. 1, 14: *Sint (sol et luna) in signa, et tempora, et dies et annos*, id est, sint in signa temporum, dierum et annorum. Talis quoque est Coloss. 2, 8: *Videte ne quis vos seducat per philosophiam et inanem fallaciam*, id est, per philosophiam inanem fallaciam, sive que sit inanis fallacia, q. d., non damnò omnem philosophiam, sed eam tantum quæ non est aliam, quam inanis fallacia; *et enim et, ibi et alibi, per id est, exponi debet.*

CAN. 62. — Solet Moses, alique Prophete, redemptionem Christi duplici nomine, et ferè copulato significare, puta strage et salute, ultione et redemptione, indignatione et pace, sanguine et incommutabile, prægio et victoriâ. Hinc secundo, propheta, nullâ factâ distinctione inter hostes et cives, Christum venientem ad redimendos homines, inducent quasi ducent cataphractum, qui divino furore actus in homines irruit; atque obvios quosque deturbat, proterit, trucidat. Sic enim canit Balaam. Num. 24, 17, de Christo Salvatore: *Percutiet duces Moab, vastabitque omnes filias Seth*, id est, omnes homines; hi enim prognati sunt ex Adam per Seth. Et Psaltes Psal. 109, 6: *Judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terrâ multorum, de torrente in viâ bibet*; et Isaïas c. 61, describit Christi consolationem et redemptionem, cap. verò 65, ejusdem ultionem: *Conculcavi, inquit, eos in furore meo, et inebriavi eos in indignatione mea, et detraxi in terram virtutem eorum. Dies enim ultionis in corde meo; ac mox subjungit: In dilectione suâ, et in indulgentiâ suâ, ipse redimet eos, etc.*

Causa hujus rei et phrasîs est duplex: prior, quia utraque libertas temporalis, quæ spiritalem humani generis quasi typus præcessit, videlicet Egyptiæ et Babylonici (ad hæc enim alludunt) non sine sanguine et cæde hostium, puta Egyptiorum in mari Rubro, et Chaldæorum per Cyrum, parâ et perfecta fuit. Posterior, quia in hæc Christi ultione et redemptione, idem sunt hostes et amici debellati et liberati, necet et redempti, sed ingenio, moribus et affectu dissimiles. Qui enim prius erant infideles et impij, per Christum

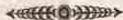
facti sunt fideles et pii. Christus ergo occidit gentes et homines, et alios, imò eosdem suscitavit, quia v. g., occidit Petrum idololatram, ebrium, adulterum; et eundem suscitavit, fecitque Petrum deicolam, sobrium, castum, etc. Pro quo

Nota. Peccator duplicem refert personam et duplici quasi naturâ subsistit, puta hominis et demonis, sive vii et peccati; illa est militis, ista hostis Christi;

illa erat liberanda, ista debellanda; ad illam pertinet annus remissionis, ad istam dies vindicte; illa conparatur Israelitis redemptis, ista Egyptiis et Babyloniis trucidatis. Sic ergo furor Christi contra demonem ejusque assecras, scilicet vitia, militat, eaque ab homine expellit, ut regnum Dei in homine collocet, ho minemque sibi et Deo restituat.

IN GENESIM

COMMENTARIUM.

Inscribitur hic liber betracicè de morè à primâ libri voce *beracî*, id est, in principio; græcè et latine vocatur *Genesis*. Enarrat enim generationem, id est, creationem, sive natales mundi et hominis, ejusque lapsum, propagationem et gesta, maxime patriarcharum Noe, Abraham, Isaac, Jacob et Joseph: complectiturque *Genesis* gesta annorum 2510; tot enim interfuerunt ab Adamo et à mundi creatione usque ad mortem Josephi, in quâ finitur *Genesis*, ut patet, si addas annos patrum in hæc chronologiâ; nam

Ab Adam ad diluvium fluxerunt anni 1656. A diluvio ad Abraham anni 292. Anno 160 Abraham natus est Isaac; Genes. 21, 4. Anno 60 Isaac natus est Jacob; Genes. 25, 26. Anno 91 Jacobi natus est Joseph, ut ostendat Genes. 50, v. 25.

Joseph vixit annos 110; *Genesis* 50 v. 25. Adde hos annos, invenies ab Adamo ad mortem Josephi annos 2510.

Dividi potest *Genesis* in quatuor partes, quas totidem tomis divisit et prosecutus est Pererius. Prima complectitur gesta ab Adam usque ad diluvium; *Genesis* 7. Secunda continet gesta à Noe et diluvio usque ad Abraham, puta ea quæ narrantur à cap. 7 usque ad cap. 12. Tertia continet gesta Abraham à cap. 12 usque ad Abraham mortem; Genes. 25. Quarta à cap. 25 usque ad finem *Geneseos* complectitur gesta Isaac, Jacobi et Josephi futurique in morte Josephi.

Scripserunt in *Genesim* Origenes, S. Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Procopius, Chrysostomus, Eucherius, Rupertus, et alii. S. Ambrosius post S. Basilium scripsit lib. *Hexameron*, item lib. de Noe, de Abraham, de Isaac, Jacob, Joseph, etc. B. Cyrillus scripsit libros 5 quibus adde ejusdem *Glaphyrâ*, id est, excolpta, q. d., pauca è multis selecta, quibus non litteralem, sed mysticum ferè sensum persequitur. Extant ea manuscripta, quibus ego usus sum, eaque post cum aliis edidit noster P. And. Schottus. Scripsit etiam Athibius Flaccus quæst. in *Gen.* Scripsit quoque in priora capita *Gen.* Julius episc. africanus, qui extat tom. 6 *Biblioth. SS. Patrum*. Scripsit insuper Anastasius Sinaita monachus, ac postea

Antiochie episc. et martyr, an. Domini 600 undecim filibus *Hexam.* in *Genes.* in quibus alleg. de Christo et Ecclesiâ prima *Genes.* capita exponit. Extant in append. *Bibliothec. SS. Patrum*. Scripsit et Thomas doctor, non sanctus ille Angelicus, sed Angelicus, puta Eboracensis doctor sub an. Christi 1400. Anglici enim hæc esse, non Angelici Doctoris, testis est S. Antonius, et Sixtus Senensis lib. 4 *Bibliothecæ sanctæ*, licet S. Thomas Aquinatis hæc adscribere conetur Antonius Senensis qui primus ea edidit: et quia vulgò hæc nomine S. Thomæ citantur, nos quoque ita loquemur, ne quis aliam aliquem nos citare putet. Scripserunt quoque in *Genesim* post Lyrannu, Hugonem, Dionysium Carthusianum, recentiores permulti inter quos excellit varietate doctrinæ Pererius. Scripsit olim præ cæteris prolixè, magno singularum examine et judicio, Alphonsus Tostatus episcopus Abulensis, cui meriti hoc datur elogium:

*Hic stupor est mundi, qui scibile discitit omne, moribus est enim annis ætatis quadragesimo. Denique scripsit nuper in cap. 1 *Geneseos* duas ingentes tomos Ascanius Martinengus Brixianus, quos *glossam magnam in Genesim* inscribit, in quâ catenam è Patribus et Doctoribus textit, ac questiones omnes incidentes fuscè discutit.*

Verum quia de S. Scripturâ verissimum est illud: *Arts longa, vita brevis*; hæc de causâ, quæ alii fuscè dixerunt, ego in pauca constringam, et impensè brevitatè æquæ ac soliditatè et methodo studebo: ideoque moralia præclariora tantum intexam, et subinde ad auctores, qui fuscè ea pertractant remittam: atque hic semel universim conacionator, omnesque qui moralibus inhiant, monitos velim, ut legant S. Chrysostomum, Ambrosium, Origenem, Rupertum, Rabanum, Hieronymum ob Oleastro, Pererium, Hamerum, Caponium, et Joannem Perum, qui tamen cum grano salis legi debet: valde enim fidem extollit, quod propter Lutherum et Calvinum hoc tempore periculosus est. Denique legant Dionysium Carthusianum qui singula ferè moraliter applicat et explicat: atque Antonium Honcalium canonicum Abulensem

dictam, tum ob elegantiam, quâ similia similibus comparant et adumbrant.

CAN. 56. — Plures etiam, non tantum typicos et typicè subordinatos, sed etiam dissimiles et disparatas, posse esse sensus litterales S. Scripturæ docet S. August. lib. 12 Confess. c. 18, 25, 26, 31 et 52, quem citat et sequitur D. Thomas p. 1, q. 2, n. 10, in corp. idque colligitur ex conc. Lateranensi e. *Firmiter de un. Trin. ubi concilium ex illo Gen. 1: In principio creavit Deus caelum et terram, juxta duos sensus litterales, duas concludit veritates, scilicet, quod mundus incomperit, quasi *in principio*, significet principium temporis, et, quod nihil ante mundum sit productum, quasi *in principio*, idem sit quod, ante omnia. Sic illud Psal. 2, 7: *Ego hodie genui te; Patres tam de humanâ, quam de divinâ Christi generatione explicant. Hinc et versio Septuag. alium sublimè dat sensum litteralem, quam nostra; et olim multe alie versiones erant differentes ab invicem. Sic alio sensu Caiphas, alio Spiritus sanctus per os ejus dixit: *Expedit vobis, ut unus homo moriatur pro populo*, Joan. 11, 50, et tamen utramque, scilicet tam Caiphas, quam Spiritus sancti sensum et mentem enarrat et bisce verbis significat S. Joannes. Verum in hoc, uti et in aliis plerisque, unus sensus alteri aliquâ ratione conjunctus, et quasi subordinatus est.**

CAN. 57. — Apud Hebræos, presertim Prophetas, crebra est enallage, et commutatio. tum persone; ut transeant à primâ vel secundâ, in tertiam, qualis est Deuter. 55, 7; tum temporis, ut prædictum ponant pro futuro, ob futuri certitudinem, qualis est Deuter. 52, v. 15, 16, 17, 18, 21, 22 et seq.; tum numeri, ut à singulari transeant in pluralem, et contra, qualis est Deuter. 52, v. 15 et 16, tum generis, ut à feminino transeant in masculinum, et contra, qualis est Genes. 5, 15.

CAN. 58. — Climata, seu plage orbis, ut Oriens, Occidens, Meridies, Septentrio, in Scripturâ intelligenda sunt juxta solum Judæam, Jerusalem et templi, Judæis enim scribuntur Moses alique bagiographi; et Judæa sita quæsi in medio orbis habitati et culti, erat terra et peculium Dei.

CAN. 59. — Una res est figura duorum, etiam contrariorum, sed alio et alio respectu. Sic diluvium, quantenus in eo enatait Noe per arcam, fuit fidelibus typus baptismi; quantenus verò eo mersi sunt impii, fuit typus supplicii reprobis irrogandi in extremo judicio. Sic Christus est petra et lapis angularis Ecclesie, sed piis est lapis salutis; infidelibus verò et impiis est lapis offensivus, et petra scandalii. Sic Christus vocatur leo, ob fortitudinem; diabolus verò vocatur leo ob crudelitatem et rapacitatem. Tradunt hunc canonem S. August. Epist. 99 ad Erodium, et S. Basilium in *Isaie* cap. 2.

CAN. 60. — In sensu litterali omnes sententiae, omniaque verba debent explicari, et accommodari rei significanti; id autem non est necesse in sensu allegorico. Imò S. Hieron. Greg. Origen. et alii sæpè liberam volunt esse allegoriam, atque in eâ explicandâ non

servant rigorem historię. Exemplum est in Davidis adulterio, quod S. August. Ambros. et alii docent fuisse typum amoris Christi in Ecclesiam gentium, que antea cum idolis et adultera vixerat. Verum propria et solida allegoria debet respondere historię, et quò aptius respondet, eò aptior est, imò aliqui non est proprius Scripturæ sensus, sed quasi accommodatus. Sicut enim litteralis est is, quem primò verba significant; ita allegoricus est, quem primò per litteralem sensum significata, adumbrant et significant; ita docet S. Hieronymus in Osee 5, ubi retractat contrarium, quod alibi dixerat.

CAN. 61. — In Mose et Scripturâ non rarè est hendiadys, quæ figura est quâ unum in duo dividitur, unde rectius vocatur *τὸ διὰ ζώε*, id est, unum per duo, ut apud Virgil. *Æneid. 1: Molemque et montes insuper altos imposuit*, id est, moles altorum montium imposuit; et alibi: *Aurum frenosque momordi*, id est, frenos aureos momordi; et alibi: *Pateris libanus et auro*, id est, pateris aureis. Talis est Genes. 1, 14: *Sint (sol et luna) in signa, et tempora, et dies et annos*, id est, sint in signa temporum, dierum et annorum. Talis quoque est Coloss. 2, 8: *Videte ne quis vos seducat per philosophiam et inanem fallaciam*, id est, per philosophiam inanem fallaciam, sive que sit inanis fallacia, q. d., non damnò omnem philosophiam, sed eam tantum quæ non est aliam, quam inanis fallacia; *et enim et, ibi et alibi, per id est, exponi debet.*

CAN. 62. — Solet Moses, alique Prophete, redemptionem Christi duplici nomine, et ferè copulato significare, puta strage et salute, ultione et redemptione, indignatione et pace, sanguine et incommutabile, prægio et victoriâ. Hinc secundo, propheta, nullâ factâ distinctione inter hostes et cives, Christum venientem ad redimendos homines, inducent quasi ducent cataphractum, qui divino furore actus in homines irruit; atque obvios quosque deturbat, proterit, trucidat. Sic enim canit Balaam. Num. 24, 17, de Christo Salvatore: *Percutiet duces Moab, vastabitque omnes filias Seth*, id est, omnes homines; hi enim prognati sunt ex Adam per Seth. Et Psaltes Psal. 109, 6: *Judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquisitabit capita in terrâ multorum, de torrente in viâ bibet*; et Isaïas c. 61, describit Christi consolationem et redemptionem, cap. verò 65, ejusdem ultionem: *Conculcavi, inquit, eos in furore meo, et inebriavi eos in indignatione meâ, et detraxi in terram virtutem eorum. Dies enim ultionis in corde meo; ac mox subjungit: In dilectione suâ, et in indulgentiâ suâ, ipse redimet eos, etc.*

Causa hujus rei et phrasîs est duplex: prior, quia utraque libertas temporalis, quæ spiritalem humani generis quasi typus præcessit, videlicet Egyptiæ et Babylonis (ad hæc enim alludunt) non sine sanguine et cæde hostium, puta Egyptiorum in mari Rubro, et Chaldæorum per Cyrum, parâ et perfecta fuit. Posterior, quia in hæc Christi ultione et redemptione, idem sunt hostes et amici debellati et liberati, necet et redempti, sed ingenio, moribus et affectu dissimiles. Qui enim prius erant infideles et impii, per Christum

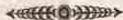
facti sunt fideles et pii. Christus ergo occidit gentes et homines, et alios, imò eisdem suscitavit, quia v. g., occidit Petrum idololatram, ebrium, adulterum; et eundem suscitavit, fecitque Petrum deicolam, sobrium, castum, etc. Pro quo

Nota. Peccator duplicem refert personam et duplici quasi naturâ subsistit, puta hominis et demonis, sive viii et peccati; illa est militis, ista hostis Christi;

illa erat liberanda, ista debellanda; ad illam pertinet annus remissionis, ad istam dies vindicte; illa conparatur Israelitis redemptis, ista Egyptiis et Babyloniis trucidatis. Sic ergo furor Christi contra demonem ejusque assecas, scilicet vitia, militat, eaque ab homine expellit, ut regnum Dei in homine collocet, ho minemque sibi et Deo restituat.

IN GENESIM

COMMENTARIUM.

Inscribitur hic liber betracicè de morè à primâ libri voce *beracî*, id est, in principio; græcè et latine vocatur Genesis. Enarrat enim generationem, id est, creationem, sive natales mundi et hominis, ejusque lapsum, propagationem et gesta, maxime patriarcharum Noe, Abraham, Isaac, Jacob et Joseph: complectiturque Genesis gesta annorum 2510; tot enim interfuerunt ab Adamo et à mundi creatione usque ad mortem Josephi, in quâ finitur Genesis, ut patet, si addas annos patrum in hæc chronologiâ; nam

Ab Adam ad diluvium fluxerunt anni 1656. A diluvio ad Abraham anni 292. Anno 160 Abraham natus est Isaac; Genes. 21, 4. Anno 60 Isaac natus est Jacob; Genes. 25, 26. Anno 91 Jacobi natus est Joseph, ut ostendat Genes. 50, v. 25.

Joseph vixit annos 110; Genesis 50 v. 25. Adde hos annos, invenies ab Adamo ad mortem Josephi annos 2510.

Dividi potest Genesis in quatuor partes, quas totidem tomis divisit et prosecutus est Pererius. Prima complectitur gesta ab Adam usque ad diluvium; Genesis 7. Secunda continet gesta à Noe et diluvio usque ad Abraham, puta ea quæ narrantur à cap. 7 usque ad cap. 12. Tertia continet gesta Abraham à cap. 12 usque ad Abraham mortem; Genes. 25. Quarta à cap. 25 usque ad finem Genesios complectitur gesta Isaac Jacobi et Josephi futurique in morte Josephi.

Scripserunt in Genesim Origenes, S. Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Procopius, Chrysostomus, Eucherius, Rupertus, et alii. S. Ambrosius post S. Basilium scripsit lib. Hexameron, item lib. de Noe, de Abraham, de Isaac, Jacob, Joseph, etc. B. Cyrillus scripsit libros 5 quibus adde ejusdem Giaphrya, id est, excolpta, q. d., pauca è multis selecta, quibus non litteralem, sed mysticum ferè sensum persequitur. Extant ea manuscripta, quibus ego usus sum, eaque post cum aliis edidit noster P. And. Schottus. Scripsit etiam Athibius Flaccus quæst. in Gen. Scripsit quoque in priora capita Gen. Julius episc. africanus, qui extat tom. 6 Biblioth. SS. Patrum. Scripsit insuper Anastasius Sinaita monachus, ac postea

Antiochiæ episc. et martyr, an. Domini 600 undecim filibus Hexam. in Genes. in quibus alleg. de Christo et Ecclesiâ prima Genes. capita exponit. Extant in append. Bibliothec. SS. Patrum. Scripsit et Thomas doctor, non sanctus ille Angelicus, sed Angelicus, puta Eboracensis doctor sub an. Christi 1400. Anglici enim hæc esse, non Angelici Doctoris, testis est S. Antonius, et Sixtus Senensis lib. 4 Bibliothecæ sanctæ, licet S. Thomas Aquinatus hæc adscribere conetur Antonius Senensis qui primus ea edidit: et quia vulgò hæc nomine S. Thomæ citantur, nos quoque ita loquemur, ne quis aliam alique non citare putet. Scripserunt quoque in Genesim post Lyrannu, Hugonem, Dionysium Carthusianum, recentiores permulti inter quos excellit varietate doctrinæ Pererius. Scripsit olim præ cæteris prolixè, magno singularum examine et judicio, Alphonsus Tostatus episcopus Abulensis, cui merito hoc datur elogium:

*Hic stupor est mundi, qui scibile discitit omne, moribus est enim annis ætatis quadragesimo. Denique scripsit nuper in cap. 1 Genesios duos ingentes tomos Ascanius Martinengus Brixianus, quos *glossam magnam in Genesim* inscribit, in quâ catenam è Patribus et Doctoribus textit, ac questiones omnes incidentes fuscè discutit.*

Verum quia de S. Scripturâ verissimum est illud: *Arts longa, vita brevis; hæc de causâ, quæ alii fuscè dixerunt, ego in pauca constringam, et impensè brevitate æquæ ac soliditate et methodo studebo: Ceterum moralia præclariora tantum intexam, et subinde ad auctores, qui fuscè ea pertractant remittam: atque hic semel universim concionator, omnesque qui moralibus inhiant, monitos velim, ut legant S. Chrysostomum, Ambrosium, Origenem, Rupertum, Rabanum, Hieronymum ob Oleastro, Pererium, Hamerum, Caponium, et Joannem Perum, qui tamen cum grano salis legi debet: valde enim fidem extollit, quod propter Lutherum et Calvinum hoc tempore periculosus est. Denique legant Dionysium Carthusianum qui singula ferè moraliter applicat et explicat: atque Antonium Honclanum canonicum Abulensem*

tura, inquit, motibus cœperunt currere tempora. Unde ante creaturam frustra tempora requiruntur, quasi possint inveniari ante ipsa tempora. Motus enim si nullus esset, vel spiritalis, vel corporalis crearetur, quo per yeresis præteritis futura succederent; tempus nullum omnino esset. Moveri autem creatum non utique posset, si non esset. Potius ergo tempus à creaturâ, quam creatura caput est tempore: utrumque autem ex Deo. Ea ipso enim, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.

Nota Deum creasse cœlum et terram non in tempore, sed in principio temporis, id est, in primo temporis momento, puta in primo mundi instanti. S. Basilus et Beda putant cœlum et terram non primo die, sed ponto ante primum diem, utpote ante Iacqum, creata esse. Verum hæc non ante, sed ipso primo die, puta initio prima diei, antequam lux produceretur, creata esse, patet Exodi 20, v. 4.

Tertio et simplicissime: In principio, id est, ante omnia, ita ut nihil Deus creârit prius, vel ante cœlum et terram. Sic Joannis 1, v. 1. dicitur: In principio erat Verbum, quasi diceret: Ante omnia, puta ab æterno, erat Verbum. Hunc sensum offert quoque S. Augustinus supra.

Uterque hic sensus genuinus est et litteralis: et ex secundo contra Platonem, Aristotelem et alios patet mundum non esse æternum. Ex tertio patet Angelos, non ante mundum corpoream, sed simul cum eo à Deo creatos esse, ut docet concil. Lateran. inferius citandum.

Tribus hæc alias explanationes addunt veteres. Quartò ergo, in principio, id est, in principio, seu in potentia regis (hanc enim significat quoque græcum ἀρχή unde αρχαιος vocantur principes et magistratus) Deus fecit cœlum et terram, inquit Tertul. lib. contra Hærenogenem. Sic et Procopius: Deus, inquit, qui est rex regum, et planissimè sui juris existens, nec aliunde pendens, cunctaque pro suo arbitrio administrans, excitavit hoc universum simul cum speciebus et formis; inò et materiam ipse deprimpsit, nec aliunde eam mutuasus est.

Quintò, Aquila pro in principio, vertit, in capite, id est, summato, simul omnia comprehendens, seu aevratim. Deus enim creans cœlum et terram, in iis simul quasi reliqua omnia creavit summato. Ex iis enim cætera postmodum formavit. Hebræum enim rexi, id est, principium, deductur à rex, id est, caput.

Sextò, S. Ambrosius et S. Basilus homil. 1. Hexam. in principio, inquit, id est, in momento, citrà ortum etiam minimam temporis morulam, nam imparabile est principium. Sicut enim principium vite non est via, sic principium temporis non est tempus, sed iustans.

Septimò, in principio, id est, ut res principales, præstantiores et primordiales; ita S. Ambrosius, Procop. et Beda.

Octavò, in principio, id est, prima, tanquam fundamenta et bases universi, inquit S. Basilus et Procop. Sic dicitur: Principium sapientie timor Domini, est enim

timor fundamentum sapientie, et primus ad eam gradus.

Denique Janilius hic 23, inquit, in principio, notat Dei æternitatem et omnipotentiam. Quem enim in principio temporum mundum creasse perhibet, ipsum profecto ante tempora æternaliter existisse designatur; et quem ipso conditionis initio cœlum et terram creasse narrat, tantâ celeritate operationis omnipotentem esse declarat.

CREAVIT. Proprie scilicet ex nihilo, ex nullâ materiâ præexistente. Ita sancta illa mater Machabæorum 1, 3, c. 7 ad filium: Peto, ait, note, ut aspicias ad cœlum et terram, et ad omnia que in eis sunt, et intelligas quia ex nihilo fecit illa Deus. Secundo, creavit, scilicet solus, ut ait Isaias c. 44, v. 24, per se suamque omnipotentiam; non per angelos, utpote qui necdum erant, et etiam fuissent, creationis tamen non possunt esse administrari. Tertio, creavit, secundum ideam et exemplar, quod ab æterno mente sua conceperat, tunc enim Deus erat.

Mundaque mente genus pulchrum pulcherrimum ipse, ut cauli Boetius lib. 3 de Consolat., metro 9. Quarto, creavit cœlum, non quod illo indigeret, sed quia bonus est, et quia voluit hæc ratione Deus bonitatem suam mundo et hominibus communicare. Decebat enim, ut à honore suo bona opera fierent, ait Plato; et ex Platone S. August. lib. 11, de Civit. 21. Quare pulchre idem Augustinus 1 Confess. 1: Fecisti, inquit, nos, Domine, ad te, et inquietum est cor nostrum, donec respiciamus te; et: Cœlum et terra clamant: Domine, ut amemus te.

Nota. Creare apud Ciceronem et gentiles est generare: apud Græcos verò idem sunt creatio et conditio. Verum in S. Scripturâ creare cum dicitur de nihilo quod nullo modo extiterint, significat ex nihilo aliquid facere. Ita S. Cyrillus lib. 5 Thesauri cap. 4. S. Athanas. in Epist. que Synodi Nicæna decreta contra Arianos inscribitur; S. Justinus in Admonitorio, Rupertus lib. 1 in Genes. cap. 5. Beda et Lyra hic. Nam, ut docet D. Thom. 1, p. q. 74, a. 5 emanatio universalis rerum omnium nemini ex nihilo fieri potuit.

Hicronymus ab Olearo hebræum bora verit, dicit; unde sic ipse transfert: In principio dixit Deus cœlum et terram. Putat enim ipse Deum primo omnium creasse aquas cum terrâ, easque maximas et vastissimas, atque ex eis deinde produxisse coelos (quod hic tacet et presupponit Scripturâ) ac denique eas à terrâ et aquis divisisse, idque hic tantum exprimit. Verum hoc argumentum ab omnibus patribus et doctoribus rejicitur, qui bora verunt, creavit. Hoc enim proprie significat, nosquam enim significat dixit, uti sciunt hebraice docti. Nam Moses hic primam mundi motionem et productionem describit, ab eaque Genesios, id est, natalium mundi, historia orditur. Loca similia que ex Josue et Ezechiele pro se citat Olearus, nil probant. Ibi enim bora non dividere, sed succidere et destruere significat. Est enim nunc ex iis que sunt contrariæ significationis.

Tropologicè, tripliciter contemplan-do sunt creatura. Primò, considerando quid sint ex se, nimirum nihil, quia ex nihilo facte sunt, et ex se in dies mutantur, et ad nihilum teadunt. Secundo, considerando

quid sint ex dono Creatoris, scilicet bonæ, pulchritudinis et æternæ, itaque opificis sui imitentur stabilitatem. Tertio, quod Deus iis utatur ad hominum punitionem et præmiationem. Sic adinus omnem creaturam hæc tria nobis inclamantem: Accipe, reddet, fuge; accipe beneficium, reddet debitum, fuge supplicium. Prima vox est famulantis; secunda admonentis; tertia comminantis.

Hinc patet, primò, error Stratonis Lampsaeni, qui mundum ingentum fuisse, et snapte vi ab æterno exitisse finxit. Secundo, error Platonis et Stoicorum dicentium mundum à Deo quidem fuisse conditum, sed esse materiâ æternâ et ingentâ; quia hæc materia esset increata Deoque coæterna, ac consequenter esset ipse Deus, ut rectè objicit Hermogeni Tertull. Tertio, error Peripateticorum, asserentium Deum non voluntate, nec libere, sed ex nature necessitate ab æterno creasse mundum. Quarto, error Epicuri, docentis mundum fortitâ atomorum coitione et conjunctione esse productum.

Præclarè S. Augustinus, lib. 11 de Civit. cap. 4: Mundus ipse, inquit, ordinatissimâ suâ mutabilitate et mobilitate, et visibilitum omnium pulcherrimâ specie, quemadmodò tactus, et factum se esse, et non nisi à Deo ineffabiliter atque invisibiliter tangit, et ineffabiliter atque invisibiliter pulchro fieri se potuisse præclamat. Hinc omnes philosophorum scholas que divinus aliquid sapuerunt, nihil esse quod tam arguit et factum esse à Deo mundum, et ejus curâ administrari, consensu univoce affirmant, quam aspectum ipsum mundi totius, considerationemque decoris ejus atque ordinis: ita Plato, Stoici, Cicero, Plutarch. et Aristotel. ejus hæc de re argumentum refertur à Cicerone, lib. 2 de Naturâ deorum.

Nota. Deus creavit cœlum et terram juhendo et dicendo: Fiat cœlum et terra, ut expressè habetur 4 Esdræ 6, v. 58; et Psal. 52, v. 8. Verbo, inquit, cœli firmati sunt, unde infert S. Basilus, quâ potestate, arte, libertate Deus fecit hunc mundum, eadem potest alios plures creare: rursùm eadem potest mundum annihilare. Mundus enim respectu Dei est quasi stilla sitube, et quasi gutta roris, ut dicitur Isaiæ 40, v. 15, Sapient. 11, v. 25, hinc et Deus dicitur tribus digitis appendere molem terre.

Jices: Cur ergo Moses non dicit hic Deum dixisse: Fiat cœlum, sicut ait cum dixisse, Fiat lux? Respond. Moses ut potius verbo creavit quàm dixit ne populus Judæorum rudis ex verbo, fiat, conciperet materiam præviam, cui Deus dixerit, vel ex quâ cœlum et terram producerit. Ita Rupertus, qui tres causas assignat. Primum, inquit, cum ipsum principium sit Dei Verbum, superfluum et ineptum esset dicere: In principio dixit Deus. Secundo, quia nondum erat aliquid cui preceptum fieret. Tertio, dicit creavit, non fiat, ut materiâ omnis creator Deus vincere.

Dices. Errant ergo Simon Magus, Arius, et alii, dicentes, quod Deus creârit Filium; Filius verò creârit Spiritum sanctum; Spiritus sanctus creârit angelos; angeli mundum. Errant secundo, Pythag.

ros, Manichæi et Priscillianiste, dicentes duo esse principia rerum, sive duos esse Deos: unum bonum, conditorem spirituum; secundum malum, conditorem corporum. Pro Deo hebræice dicitur Elohim, quod deductur ab el, id est, fortis, et ala, id est, adjuvavit, obligavit, astrinxit; eo quod Deus suum potentiam, virtutem, et bona omnia det et conservet creaturis; et per hoc eas sibi quasi juramento obstringat ad sul cultum, obedientiam, timorem, fidem, spem, invocationem, gratitudinem.

Elohim itaque dicitur Deus, quâ creator, gubernator, judex, inspector et vindex universorum; hocque nomine Elohim utitur hic Moses, primò, ad hoc, ut sciant homines eundem esse conditorem mundi et judicem, qui, sicut mundum creavit, ita et judicabit, quasi Elohim; id est, judex. Secundo, ut sciant Dei voluntate, judicio, sapientiâ mundum esse conditum à Deo. Tertio, ut sciant cuncta ab eo in justâ lance esse disposita, tributumque esse cuique rei id quod illi quasi debebatur, videlicet quod natura illius, bonumque universi postulabat. Quarto, ut sciant, quod, ut à Deo creatus est mundus, ita ab eodem conservetur et regatur, ut docet Job c. 54, 18 et seq. et Sapient. 11, v. 25 et sequent.

Quocirca Aben Ezra et Rabbinii dicunt Deum hic vocari Elohim declarandum ejus majesticam, tresque, ejus domes, scilicet intelligentiam, sapientiam, prudentiam, quibus ipse condidit mundum. Alii ad ideam et perfectionem multitudinem que in Deo sunt, Moses respexisse putant. Nota. Deus Mosi revelavit suum nomen Jehova. Ait Moses ergo Deus vocabatur Elohim. Unde et serpens ita domum vocavit diem: Cur precepit vobis Deus? hebr. Elohim, unde liquet, ab initio mundi Adamam et Evam Deum vocasse Elohim. Ita Beda.

Quid ergo est Elohim? quid est Deus? Primò, Aristotel. vel quisquis est auctor libri de mundo ad Alex.: Quod, inquit, in mari est gubernator, in curru auriga, in choro prætor, in civitate lex, in exercitu imperator: hoc idem in mundo est Deus, nisi quod in illis principatus est laboriosus, perturbatus et amarus; in Deo vero est facilis, ordinatus et tranquillus. Secundo, S. Leo, serm. 2 de Passione: Deus, inquit, est, cujus natura est bonitas, cujus voluntas potentia, cujus opus misericordia.

Tertio, Aristoteles, vel quisquis est auctor libri de Sapientia secundum Ægyptios, 1, 12, c. 19: Deus, inquit, est, à quo sunt perpetua, locus et tempus, cujusque beneficium permanent: et sicut centrum circuli in seipso est, sicque autem ab eo ducta ad omnium, ipsaque ambitus cum punctis in eodem centro existunt: sic quoque natura omnium, tam quæ ad intellectum, quàm quæ ad sensum pertinent; in agente primo (in Deo) consistunt et confirmantur. Quarto, Deus est ipsa providentia rerum omnium: nam, ut ait S. August. 1, 3 de Trinit. c. 4, nihil fit invisibiliter et sensibiliter, quod non de interiori invisibilitate atque intelligibilitate autâ summi imperatoris, aut jubeatur, aut permittatur, secundum ineffabilem justitiam præmiorum atque penarum, gratiarum et retributionum, in istâ totius creaturae amplissimâ quiddam ini-

mensaque republica. Quinò, idem S. August. : Si videris, inquit, bonum angelum, bonum hominem, bonum cœlum; tolle angelum, hominem, cœlum; et quod reliquum est, bonorum essentia est, id est, Deus. Hinc, sextò, rex quidam gentilis dixit Deum esse tenebras post omne lumen, eumque mentis ignorantia cognosci.

Septimò, Elohim est, qui attingit à fine usque ad finem foriter, et disponit omnia suaviter, et ait sapiens. Octavò, Elohim est, in quo vivimus, movemur et sumus; Actor. 17, 28. Nonò, Deus, ait S. Aug. in Meditatio, est quem nec mens attingit, quia incomprehensibilis; nec intellectus, quia investigabilis; nec sensus percipit, quia invisibilis; nec lingua enuntiat, quia ineffabilis; nec Scriptura explicat, quia inexplicabilis. Decimò, Deus, ait S. Nazianz., tract. de Fide, est quod cum dicitur, non potest dici; cum assequitur, non potest existimari; cum definitur, ipsa definitione creescit; quia cœlum manu sua cooperit, pugna omnium mundi ambitum concludit; quem omnia nesciunt, et metuenti sciunt; cuius nomini et virtuti famulari hic orbis, et ipsa elementorum sibi succedentium momentanea vicissitudo testimonium perhibet. Undecimò, Deus est, qui tribus digitis appendit molem terræ, qui mensus est pugilo aquas, et celos palmo ponderavit. Ecce gentes (coram eo) quasi stilla sinis, et quasi momentanea statera reputantur, insula quæ pulvis exiguus. Et Libanus non sufficit ad succendendum, et arboribus eius non sufficiunt ad holocaustum. Qui sedet super gyrum terre, et habitatores ejus sicut quasi locuste. Isaia 40, v. 12, 15, 22. Duodecimò, Deus est de quo ait Sapiens c. 11, 23. Tantquam momentum statera, sic est ante te orbis terrarum, et tanquam gutta rosis antelucani quos descendit in terram. Decimò tertio, materia subtilior est aer, aere et anima, anima mens, mente ipse Deus, ait Mercur. Trismegist.

Nota. Elohim est numeri pluralis; in singulari enim dicitur Eloh; hujus rei causa est, primò, quod Hebræi res magnas, et magnates honoris causa compellunt numero plurali: uti faciunt et Latini, dicentes, v. g. Nos, Philippus, rex Hispan. Sic Job 40, 10 elephas vocatur Behemoth, id est, bestia, quia propter magnitudinem corporis et virium, est instar multarum bestiarum, ut docent Hebræi. Secundò, plurale Elohim significat plurimum, summam et immensam Dei fortitudinem et potentiam creandi, gubernandi et judicandi. Tertio, Elohim plurale inquit in Deo pluralitatem personarum, sicut unitas essentie in Deo innuitur per verbum singulare bará, id est, creavit, ut contra Cajetanum et Abulens. docent Lyran. Burgens. Galatinus, Engobinus, Catharinus, Magister et Scholastici l. 2 Sent. dist. 1.

Hæ itaque sunt quatuor causæ creationis et creaturarum, puta cœli et terræ: scilicet materialis, est nihilum; formalis, est forma cœli et terræ; efficiens, est Deus; finalis, est bonum, non Dei, sed nostrum. Creatura ergo omnes per totam æternitatem latuerunt in suo nihilo, et in suis ideis in mente divinâ, sed in tempore productæ sunt propter hominem. Deus enim,

qui per omnem suam æternitatem in seipso fuerat beatissimus, iis nullo modo beator aut ditior effectus est, sed per eas volebat se effundere in creaturas et hominem sicut mare redundans seipsum in litus effundit.

Condidit ergo Deus mundum ad hoc, primò, ut homini regiam domum, imò regnum prepararet. Secundò, ut eidem theatrum rerum omnium, ac paradysum voluptatum quarumlibet exhiberet. Tertio, ut librum ei præberet, in quo ipse creatorem suum videret et legeret.

CœLEM ET TERRAM. Primò, S. Aug., lib. 4 de Gen. contra Manich. c. 7. Cœlum et terram, inquit, hic vocatur materia prima, eò quod ex illâ cœlum, die secundò, et terra, die tertio producenda esset: sed non est probabilis materiam solam sine formâ creatam esse, nec talis vocari posset cœlum. Audi ipsam Aug.: Informati, ait, illa materia, quam de nihilo fecit Deus, appellata est primò cœlum et terra, non quia jam hoc erat, sed quia hoc esse poterat. Nam et cœlum scribitur postea factum: quemadmodum si semen arboris considerantes, dicimus ibi esse radices, et robur, et ramos, et fructus, et folia; non quia jam sunt, sed quia inde futura sunt. Verùm idem Aug., lib. 4 de Gen. ad liter., c. 14, addit hæc materiam eodem instanti temporis fuisse sub formâ donatam et ornatam. Itaque hic ejus creationem tantum nominari, quia naturâ, non tempore, suam formam antecessit. Hinc vicina est Gregorii Nysseni expositio, qui per cœlum et terram accipit chaos unum universali, communi rodique congestum, ex quo elicienda essent corpora cœlestia, et elementaria cuncta. Secundò, idem Aug., lib. 4 de Civ., c. 9, per cœlum accipit angelos; per terram verò materiam primam informem. Sed prius est mysticum, posterius pariter improbabile. Tertio, Pererius, Gregorius de Valentia, tract. de Opere sex dierum, et alii probabiliter per cœlum intelligunt omnes orbis cœlestes: per terram verò, terram ipsam cum aquâ, igne, et aere vicino: quasi primo mundi die Deus omnes orbis cœlestes et elementares creaverit, eosque sequentibus quinque diebus motu, luce, astris, influentiis, et intelligentiis motibus tantum exornaverit. Quartò, maxime probabilis est, per cœlum hic intelligi primum et summum, scilicet empyreum, quod Paulus vocat cœlum tertium, David cœlum cœli, quodque sedes est beatorum; uti passim omnes docent contra Eusebium qui putat cœlum empyreum non esse corpus cœlestes, sed esse claritatem quandam increatam, cujus visione refulsant anime beate, claritatem, inquit, ex Dei essentia manantem. Primò itaque die Deus ex cœlestis tantum creavit cœlum empyreum, illaque omni suo decore exornavit et perfectit. Ad hoc enim inhabitandum in æternum, creati sunt postea angeli et homines. Et hoc ab omni ævo fideles vocant cœlum; ut, si roges eos quò cupiant ire post hæc vitam, mox dicant: In cœlum, scilicet empyreum, ut ibi sint felices et beati. Unde Sanct. Chrysost. hic homil. 2: Deus, ait, præter humanum morem suam perficiens edificationis, prius cœlum extendit, postea et terram subternit; prius

cœlum, et postea fundamentum: culmen enim fabricæ mundi est cœlum, non sidereum, sed empyreum. Et S. Basil. hom. 1 Hexam., ait, cœlum et terram quasi fundamenta quoddam, et bases fulcrates universi, prius jacta fuisset et præstructa.

Probatur hæc sententia primò, quia firmamentum, id est, cœlum octavum et orbis vicini, non tantum ornatu, sed reipsâ facti et creati sunt die secundò, ut patet v. 6; ergo non primò. Cœlum ergo primo die creatum, non est aliud quam empyreum. Est hæc sententia B. Clementis, accepta ex ore S. Petri, ut ipse ait l. 1 Recognit. Origenis hic homil. 1, Theodoret. Alcuini, Rabhani, Lyran. Philonis lib. de Mundi officio, S. Hilarii in Psal. 135, Theophili Antiocheni ad Autolycum l. 2; Junilli, Bedæ, Abulens., Catharin. Stravi in Glossâ ordin. hic, S. Anselm. l. 4 de Imagine mundi cap. 28, S. Bonavent. in 2, dist. 12, Rupert. l. 1, in Genes. c. 6, Guillelmi Paris. l. p. 1, de universo c. 51 et 40, Alex. Aleusis p. 5 Summe Theologicæ q. 45, memb. 2, Hugon. Victor. in sent. tract. 2, c. 1, Brunonis Carthus. Patriarchæ l. 1 de novis. c. 2, Lud. Molinæ l. p. q. 86, sub initium operis primæ diei mundi, et aliorum; adeò ut S. Bonavent. hæc sententiam asserat esse communiorum, Catharinus verò esse verissimam. Secundò hæc sententia pluribus probatur proximo paragrafo.

ET TERRAM. Puta globum terræ cum abyssò, ut sequitur, id est, aquarum mole, terræ infusâ et superfusâ, seseque porrigente usque ad empyreum. Hæc ergo tria primò omnium creata sunt, scilicet cœlum empyreum, terra et abyssus, id est, aquarum moles omnia occupans à cœlo empyreo usque ad terram; ex quâ abyssò, sive aquâ partim extenuatâ, partim densatâ atque solidatâ facti sunt cœli omnes, sive firmamentum die secundò, et omnia astra die quarto: perinde ac ex aquâ congelatâ fit crystallus. Est hæc sententia S. Petri et Clementis lib. 4, Recogn. circa medium, S. Basilii homil. 1 Hexam. Bedæ, Molinæ 4 parte tract. de Opere sex dierum, sub initium, et aliorum plurimum quos citabo v. 6.

Probatur hæc sententia primò, quia cœlum hic intelligitur non sidereum, sed empyreum, ut dixi: inter hoc autem et terram non fuit vacuum: hoc enim inane fuisset ingens et immane, atque contra naturam. Fuit ergo inter empyreum et terram corpus aliquod, aqua scilicet, vel, ut Moses ait, abyssus, id est, sine fundo aqua, impenetrabilis, immensa, ut rectè infert Beda et alii. Secundò, quia secundo die factum est firmamentum ad hoc, ut aquas superas ab inferis divideret; ergo hæc, primò die, omnia supra et infera plena erant aquis. Tertio, quia idèò dicitur, quòd spiritus Domini ferebatur super aquas, non super terram, ut mox dicam. Quartò, idè magis patebit v. 6; inò idèò v. 6 cœli hebraicè vocantur *scamain*, quasi dicas, *scamainim*, id est, ibi aquæ; eò quòd ante cœlos omnia plena essent aquis, ex quibus facti sunt cœli et firmamentum, ad dividendum aquas superas ab inferis.

Atque hinc consequitur veriore esse sententiam eorum qui censent eandem esse materiam colorum

et sublimarium, eamque corruptibilem: tam enim cœli quam sublimaria, facta sunt ex eadem aquarum abyssò. Ita docent Clemens roman., Hippolytus, Severianus, Gennadius, Acacius in catenâ Gregorum, Theodor. hic q. 11. Hieron. ad Oceanum, Cyril. Hierosol. catech. 5 et 9. Lud. Molina, et alii. Erat enim Averroës et post eum Gabriel et Capreolus, dicentes, cœlos esse corpora simplicia, et eare materiam. Porro terra à Deo creata locata est in medio universo, quibæ firma consistit: tum quia voluntas et potentia Dei eam quasi plumbam in medio aere suspensam constanter tenet et firmat, juxta illud quòd ait Sapiencia æterna Prov. 8. *Quandò appendebat fundamenta terræ, cum eo erant cuncta componens*; tum ex physica ratione, quia scilicet terra inter creata est gravissima, idèòque inum poscit locum: in eo, ergo, quasi sibi conaturali, conquiescit. Si enim ex eo moveretur quancumque in partem, necessariò deberet ascendere et ferri sursum. Hoc autem est contra ejus naturam. Audi S. Basil. hom. 1 Hexam.: *Quidem interpretis naturæ terram persistere inamobilem tales eò causas contendunt, nimirum quòd medium regionem universi occupaverit, quòdque æqualem undequaque ad extrema elongationem sortita, non jam habeat in quam potius devertat partem, aut se inclinet.* Cùm enim similitudo paræ æqualitas omni ex parte ipsam ambiens, impossibilibus inclinationem inducat ipsi terræ in unam aliquam partem, necessariò in seipsâ permanet. Preclarè S. Chrysost. hom. de Jejunio, et Genesios lectione, tom. 1. *Patrium, inquit, tibi, et nutricem, et matrem, et menam, et domum possit terram; sed et seipsum tibi hæc eandem dedit. Nam et corpora nostra ex ipsâ sunt, et ex ipsâ etiam corporum nutrimenta, et ex ipsâ quoque et in ipsâ nostra habitatio est, et post mortem in ipsam rursum redimus.*

Quæres, ubi et quandò creati sunt angeli? Putarunt aliqui eos creatos esse ante mundum; ita censuerunt Origen., Basil., Nazianz., Ambr., Hieron., Hilarius. Alii putarunt eos creatos esse post mundum; ita censuerunt Acacius et Gennadius in catenâ. Verùm dico eos simul cum mundo, in principio temporis esse conditos; idèque in cœlo empyreo: sunt enim ejus cives et incolæ; ita cum S. Augustino, Gregor., Ruperto, Beda docent Magister et Scholast. Unde S. Nazianz. orat. in Christi natiuitatem: *Angeli, ait, præderunt à Deo sicut radii à sole: et ut ait S. Gregor., l. 51 Mor. c. 19, eruperunt tantquam acinilla à silice. Imò concil. Lateran. sub Innocent. III: Firmi, inquit, fide credendum est, Deum ab initio temporis simul utramque de nihilo condidisse creaturam, spirituales et corporum, angelicam et mundanam.* Quæ verba licet D. Thomas et alii qui putent angelos accipi posse, scilicet quasi obiter dicta de angelis, propriè verò dicta contra Orig., qui censuit animas creatas esse ante corpora, tamen nihil discernit et clara videntur quàm ut aliò torqueri possint: unde videtur hæc nostra sententia jam non tantum esse probabilis, sed et certa de fide; hoc enim asserit et definit ipsum concilium.

Nota. Moses non meminit creationis angelorum, omnia scribebat rudibus et crassis Judæis: itaque ad incola-

triam pronis, qui facile angelos pro diis coluissent: tacite tamen eos insinuat c. 2, v. 1, cum ait: *Perfecti colorum sunt caeli, et omnis ornatus eorum*: ornatus enim colorum, sunt stellae et angeli. Haec ergo est vasta bellaque mundi, puta caeli et terrae, machina, quam magnus ille rerum opifex cum initio temporis, in momento ex nihilo produxit. Praclare secundus philosophus interrogat ab Adriano Imp. ut ex Chronicis Martinianus refert Jacobus Middenodius in quaest. Theolog. et Polit. pag. 474: *Quid est mundus?* respondit: *Inexhaustibilis cunctis, aeternus tenor. Quid est Deus? Immortalis mens, incognibilis inquisitio omnia continens? Quid est Oceanus? Mundi complexus, hospitium fluviorum, fons iudicium. Quid terra? Basis caeli, medullifera mundi, fractura mater, viventium matrix. Epitaphus vero: Terra, inquit, est Cereris horreum, cellarium vitae.*

Vers. 2.—*TERRA AUTEM ERAT INANIS ET VACUA.* Hebraice est, *terra erat tohu vaohu*, id est, terra erat solitudo, sive inane et vacuum: quia terra erat vacua hominibus et iumentis, ut vertit Jonathas Chaldeus; rursum erat vacua plantis, animalibus, seminibus, gramine, luce, decore, fluminibus, fontibus, montibus, vallibus, campis, collibus, metallis et mineralibus, ad qua naturalem quasi inclinationem habet. Hinc Sapiens, 11, dicitur, quod Deus creavit orbem (id est res et species orbi) ex materia inanis, Graece *καταργητος*, id est, informis, inornata, incomposita. Unde 70 hic vertunt, *terra erat intractabilis et inconposita*; Aquila, *terra erat vanitas et nihil*; Symmachus, *terra erat otiosa et indigesta*; Theodotus, *terra erat inane confusum*; Orpheus, *terra erat desolata et vacua*. Erat enim terra cum agrorum abyssu sibi superflua quasi chaos quoddam inane, rude et indigestum; de quo Orphius:

Unus erat toto naturae vultus in orbe,

Quem diastere chaos, radiis indigestaque mole;

Nec quidquam nisi pondus iners, congestoque codum

Non bene junctarum discordia semina rerum.

Quare improbabile est quod censet Gabriel in 2 dist. 12, q. 1, et Marsil. ibidem, chaos hoc, sive, ut Sapiens loquitur, materiam informem fuisse materiam primam, vel solam; vel certe informatam tantum formam quoddam rudi, obscuram, generalem et communi corporeitatis, ita ut tantum esset in potentia ad omnes particulares formas suscipiendas, ut censuit Abulensis. Ex hoc enim Moysi loco constat, primitus fuisse creatam terram et colorem: ergo materia primitus creata non fuit formae explet, sed particulari colori et terrae formam induta et imbuta.

Quæres, cur Deus caelum et terram creans primo die, illa simul non plenè et perfectè exornavit? Respondio: Prima causa est ejus sancta voluntas: congruentia est, quod natura (cujus conditor est Deus) ab imperfectis ad perfecta procedat. Secunda est, ut dicamus res omnes ad Deo pendere, tam quoad inchoationem, quam quoad exornationem et perfectionem, nihilque in rebus creatis esse tam imperfectum excluso peccato, cujus non est auctor Deus. Tertia est, ut, si omnia à principio perfecta legentur, increata puta-

rentur, inquit S. Ambros. l. 1 Hexam. c. 7. Quarta est, ut nos ad imitationem divini operis eundem in operando et proficiendo ordinem servaremus, ait idem Ambrosius.

ET TENEBRÆ ERANT SUPER FACIEM ABYSSUS. Puta super aquas et molem aquarum, quæ quasi abyssus terram operiebat seseque poriebat usque ad caelum empyreum, ut dixi v. 1; *abyssus* enim vocatur id quod fundo caret, sive profundum sine fundo, et, ut ait Eustathius: *Abyssus est aqua nimia infinitum habens profundum*. Itaque, antequam lux crearetur, obscuritas et caligo omnia occupabat, de qua Dominus Job. 38, v. 9: *Ubi eras, inquit, cum caligine illud (mare) quasi pennis infantis obvolerem?* Porò faciem, Hebraei vocant superficiem tam extimam, quam intimam quasi dicat: Tota terra et abyssus hanc aquarum nihil omnino habebat lucis, hinc et nihil coloris; sed tota quanta, tam interiori, quam exteriori, ubique ubique terra erat, caliginosa et decolor. Quare minus verum videtur quod censet S. Basil. hom. 2 Hexam. tenebras hinc fuisse umbram colorum. *Ut ait umbra*, inquit, *tria concurrant oportet: lux, corpus objectum luci, locus luminis ex parte.* Tenebrae igitur illae mundo circumfusa, propter calitatem corporis umbram suboritur sunt. Nam tenebrae hae fuerunt antequam lux à Deo produceretur: ergo non poterunt oriri ex umbrâ colorum. Umbra enim fit eo quod corpus interjiciat inter lucem et locum umbrosam. Tunc autem nulla erat lux in mundo.

SPIRITUS DOMINI, id est, angelus, ait Cajetan. Melius Hebraei, Theodoretus, et Tertul. contra Hermog. c. 32. Spiritus Domini, inquit, est ventus à Deo excitatus. Tertio, optimè et plenissimè, Spiritus Domini est Spiritus sanctus à Deo Patre et Filio procedens, suique vi, presentia et potentia ventum et auram calidam aspirans aquis. Ita S. Hieronymus, Basilios, Theoder., Athanasius, et penè omnes alii Patres, qui hinc probant divinitatem Spiritus sancti.

FEREBATUR. Novè Cajetan, hæc uti alia multa sic explicat: *Spiritus Domini*, id est, angelus, *ferabatur* et *movebat* aquas, id est, caelum crystallinum et omnes alios coelos, qui hebraice *scamaim*, id est, aque, nominantur.

Verùm, nota. Pro *ferabatur*, hebraice est, *merachaphet*, quod, teste S. Basilio, Diodoro et Hieronymo in Quaest. hebraicæ. in Genesim, est velucrum, dum super ova et pullos quasi pendunt: leniter agitatione alarum se libranti, movent et volitant (unde arabice Biblia habent: *Volitabat, ut alas se gereret, alis se movebat*; chaldaice verò, *insufflavit*.), iisque deinde iuebant, calorem aspirant, foveant et animant. Pari modo Spiritus sanctus superferabatur, vel, ut Tertul. legit, *supervecabatur* aquis, non loco aut motu, sed omnia superante ac præcedente potentia, sicut superfertur rebus fabricandis voluntas et idea artificis, inquit S. Augustinus l. 1 de Genesi ad lit. cap. 7. Hic ergo voluntate ac potentia sua, cum aurâ calidâ quam à se spargebat, aquis quasi incubabat. Spiritus

sanctus, eisque vim prolificam indebat, ut reptilia, volatilia, pisces et germina, inò caeli omnes ex aquis producerentur.

Hinc Ecclesia in benedictione fontium Spiritui sancto accinit: *Tu super aquas futurus es: feraberis.* Et Marius Victor:

Et sacro extensis impendens Spiritus undas, Altrices animabat aquas, dans semina rerum.

Hinc spiritum aquas omniaque vegetantem, Plato dixit esse animam mundi, unde Virgil. 6 Aëcid:

Spiritus intus alit, totamque infusa per actus Mens agit molens, et magno se corpore miscet.

Allegoricè, hie significatur Spiritus sanctus aquis baptismi quasi incubans, iisque nos parturienti et regenerans, inquit S. Hieronymus Epist. 85, ad Oceanum.

Vers. 3.—*DIXITQUE DEUS.* verbo non oris, sed mentis, eoque non notionalis, sed essentialis, et communi tribus personis. Dixit ergo, id est, in mente concepit, voluit, decrevit, imperavit efficaciter, atque imperando reipsa effecit et produxit Deus, puta ipsa sanctissima Trinitas, lucem: Dei enim velle est facere, inquit, S. Athanas. serm. 5 contra Arianos. Appropinquatur tamen vox, dixit, Filio. Unde alibi sepe dicit S. Scriptura, per Filium, scilicet quasi Verbum et ideam, omnia esse condita, quia nimirum ipse Filius notionalis et propriè dictum est Verbum, ac consequenter ipsi appropriatur sapientia, ars, idea, sicut Patri potentia, Spiritui sancto verò bonitas attribuitur.

Denique dixit hæc Deus post creatum caelum, terram et abyssum, sed durante adhuc eodem ipso die qui primus erat mundi:

FIAT LUX. Nota, in Genesi et creatione mundi, ante omnia formatam esse lucem: quia lux est qualitas nobilissima, letissima, commodissima, efficacissima et potentissima, sine qua omnia creata et creanda mansissent invisibilia. *De theauris suis*, inquit Esdras l. 4, c. 6, v. 40, *protulit lucem luminosam, quo appareret opus suum.* Vide S. Dionysium de Divin. num. p. 1, c. 4, ubi triginta quatuor proprietates lucis et ignis recenset, Deo et divinis rebos mirè congruentes. Atque inter cetera docet lucem esse vivam Dei imaginem, ideoque primò à Deo creatam, ut in eâ quasi in imagine se deingeret, et mundo spectabilem exhiberet, juxta illud Draconit in Hexamer.: *Principium factis lucem dat lucis origo, puta Deus; ex ipso enim bono, ait S. Dionys., lucem est, et bonitatis imago. Itaque lucis nomine ipsum bonum celebratur, quasi in imagine exemplar expressum.* *Ut enim divinitatis omnia superantibus bonitas, etc., omnia efficit, vivificat, continet, perficit, estque eorum que sunt mensura, eternitas, numerus, ordo, complexus, causa et finis: sic etiam qui claræ prærogative divine bonitatis imago est, magnus hic sol, tota lucens omnibus, habetque lucem per omnia diffusam, in omnem hanc mundum radiorum suorum splendorem explicans, etc.* Deus enim est increata aeterna et immensa lux, que cum lucem habet et inaccessibilem, omnia tamen illuminat.

Pulchram similitudinem dat S. Basilios hom. 2 Hexam. Sic, inquit, qui in profundam aquam voraginem oleam immittunt, et loco conciliant et immittunt perspicacitatem; itidem et universi creator, alto mo verbo lucis, unanimes et penitentem reventant mundo innoxiam. Aliam dat S. Ambros. l. 1 Hexam. c. 9: *Unde, ait, mundi ornatus, nisi à luce ætordium invenisset? frustra eum esset, si non videretur, etc.* Quò adificium aliquod dignum habitaculo patrifamilias struere desiderat, antequam fundamenta ponat, unde lucem et infundat, explorat: et ea prius est gratia, quam si desit, tota domus deformi horret incultus. Lux est que reliquos domus convenient ornatus. Denique Perer. censet primò creatam lucem, quia lux, inquit, celestem principalemque est instrumentum causarum coelestium, quo vis omnis siderum omnique defluxus et effectus ad nos defertur, ex quo uno fit in hoc nostrate mundo quicquid à caelo fit.

Quæres quænam fuerit hæc lux? Resp. primò Caetharia, fuisse solem lucissimum; nec enim lux hæc sola, sed in subjecto, et cum subjecto creata est. Verum sol non primo die, ut lux, sed quarto decimæ die est productus. Secundò, S. Basil. hom. 6 Hexam., Theod. et Nazianz. orat. in novam Dominicam, putant solem lucis qualitatem hie sine subjecto fuisse creatam: quæ de causâ Nazianzenus lucem hanc spiritalem appellat. Quod non contra hereticos, negantes in Eucliaristia accidentia sine subjecto posse existere. Tertio et optimè Beda, Hogo, Magister, S. Thom. Bonav. Lyrannus, Abellens. et favet S. Dionysius supra, putant lucem hanc fuisse corpus lucidum, sive caeli, aut potius abyssu lucidum partem, que in creanti ut eolumæ speciem conformata orbi præfulserit quæque fuerit instar materiae: ex qua postmodum in partes distincta ac divisa, aduata, et velut in igneos globos fabricata, sol, luna, et stelle factæ fuerint, unde Thomas ait, hæc lucem fuisse ipsam solem adhuc informem et imperfectum. Item asserit Pererius et alii. Quorum antesignatus est S. Justinus in Exposit. fidei. Finis addit: *Nec nihil solem lucem aliam, quam que primo generata est, esse existimato.* Et inferius: *caudem mystice adaptando Verbo incarnato: Ut enim, sit, potestatem lux illa principium cum solis corpore copulata est, nunc ea alterum ab altero dividere potest: hie in verâ illâ lux, et sancto illo corpore (Verbi incarnati) homo post unionem illum divinum Verbum ab homine separabit.*

Ubi nota primò, lucem hanc propriè non fuisse creatam, quia Deus primo die creavit omnem materiam primam, eamque substravit formæ aquarum abyssu, et ex eâ deinde hanc lucem, aliasque formas, tam essentielles quam accidentales eduxit: sicuti modò omnes forme naturales educuntur et potentia materiae. Deus ergo propriè primo die tantum creavit omnia creanda, reliquis vero quingue diebus non creavit, sed creata formavit et exornavit. Itaque videtur Deum locum producturum, ex aquis abyssu condensasse: instar crystalli corpus aliqnod orbiculare, eique lucem hanc indidisse.

Nota secundò, hoc luculum corpus primo mundi

triduo, scilicet antequam quarto die crearetur sol; ab angelo motum fuisse ex oriente in occidentem; atque eodem modo et tempore quo sol, scilicet viginti quatuor horis, utrumque cœli hemispherium circumgyrasset, et illuminasset, uniformiter, difformiter uti jam facti sol. Lux enim hæc primos tres mundi dies suo motu descripsit et distincti: sicut cæteros deinde sol suo motu descripsit, et in dies describit et distinguit.

Tropologicè, Apostolus 2 Cor. 4, v. 6: *Deus, inquit, qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuc in cordibus nostris, q. d. : Ut Deus olim in Genesi produxit de tenebris lucem, ita nunc ex infidelibus nos fideles fecit, fideique lucē collustravit.* Sic et S. August. l. 1 contra advers. legis c. 8, per hoc quod tenebris, sive nocti, quæ luce fuit prior, lux et dies successit, et hinc successerunt rursum tenebre, docet quid in homine fiat spiritualiter, scilicet, peccato gratiam, et gratia peccatum eum in illud relabimur, succedere. Vide S. Dionysium supra. Rursum lux primò omnium creaturæ significat rectam mentis intentionem, quo omnia nostra opera præire et dirigere debet, ait Hugo Victor.

Insuper lux est scientia et sapientia. Unde S. August. l. 1 de Genesi ad litt. c. 17. Primò, creata est lux, id est, inquit, *et prior omnium creata est sapientia*; Eccl. 1, 4. Ad hæc lux est prudentia et consideratio, quo omnes actus prout et illustrare debet, juxta illud Psal. 4, 7: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Denique lux est lex et doctrina præsertim evangelica, juxta illud Proverb. 6, 23: *Mandatum lucerna est, et lex lux.* Hinc de Evangelio canit Isaias c. 8, 2: *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbrae mortis lux orta est eis, et c. 90, 1: Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui.*

Symbolicè: *Fiat lux*, id est, fiat angelus, ait S. August. l. 1 de Genesi ad litt. c. 17, et l. 11 Civit. 19, atque ex eo Rupert. Beda et Glossa interlin. qui omnes censent hunc sensum esse litteralem, quasi hic describitur creatio abelorum sub nomine lucis. Verum hoc litterale esse nequit: quia angeli ante lucem creati sunt, simul cum cœlo et terrâ. Secundo, idem S. August. in opere imperfecto super Genes. c. 5, hæc accipit de generatione Verbi Dei ab æterno: in hoc enim conceptu mentis sue dixit Deus Pater: *Fiat lux*, id est, fiat Verbum, quasi lumen de lumine. Unde Apostolus de eo ait Hebr. 1, 5: *Qui cum ait splendorem gloriæ, et figura substantiæ ejus.* Lux enim, quia spiritalis est, cœlestis, impassibilis, lætem ex se diffundens, etc., optimè representat Patris æterni generationem. Verum hoc quoque symbolicum est, non litterale.

Alleg. Christus incarnatus est lux mundi, Joan. 8, 12, et c. 1: *Erut lux vera qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Hinc idem nomen à Christo participant Apostoli, doctores et prædicatores quibus præcavit Matth. 5: *Vos estis lux mundi.* Quæ de re præ-

clarè S. Basil. hom. de Penitentia: « *Axiomata, ait, sua et Jesus largitur illis. Lux est: Vos estis lux mundi,* inquit. « *Sacerdos est: et facit sacerdotes. Oris est, et dicit: Ecce ego mitto vos sicut ovæ in medio luporum.* Petra est: et petram facit (S. Petrum). Quæ sua sunt largitur servis suis. Argumentum hoc est opulenti, hæc vere videfecit et aliis dare. Est enim (Christus) in star fontis perpetuò fluentis. »

Anagog. lux significat lumen gloriæ et claritatem visionis beatificæ, juxta illud Psal. 35, 10: *In tuis, tuo videbitur lumen.* Hinc Christus gloriæ cœlestem in transfiguratione sua representavit per lucem: *Resplendit enim facies ejus sicut sol,* Matth. 17, 2. Hinc et angeli ac beati dæm apparent, videntur lucidi et splendidi, quæ de causâ pietores semper eis radios appingunt. Vide Apocal. 21, 11 et 26.

VERS. 4. — *ET VIDIT DEUS LUCEM QUOD ESSET BONA.* Vidit, id est, videre et cognoscere nos fecit, inquit S. Hieronymus Epist. 15. Secundo, planities et simplicitas, per ethiopiæ à Mose inducitur hic Deus humano more quasi artifex, qui peracto opere illud contemplantur videtque esse pulchrum et elegans; illuc hoc fuit, ut contra Manichæos sciamus, à Deo nihil mali, sed omnia bona esse producta. Docet S. August. in sententiis quæ habentur in fine tom. 5, n. 141: « *Tria, ait, maxime nobis scienda de conditione creature, oportuit intimari: quis ea fecerit, per quid fecerit, quare fecerit? Dixit Deus, inquit, Fiat lux, et facta est lux. Et vidit Deus lucem quod bona esset. Nec auctor excellentior est Deo; nec ars efficacior est Dei verbo; nec causa melior est, quam ut bonum creetur à bono. »*

Boxa. Hebræum *toš* significat omne bonum, pulchrum, jucundum, utile et commodum. Lux enim orbis est jucundissima, æquæ ac utilissima. Hinc initium lucis vocatur mane, eo quod tunc manet dies ab Oriente; vel potius quod bonum antiqui vocarent manum. Quid autem melius est luce et mane? ita Varro, Festus et B. Isidor.

ET VIDIT LUCEM A TENEBRIS. Hebræa et Septuag. habent, *dixit inter lucem et tenebras.* Dixit primò, loco; nam dum hic est lux et dies, apud antiquos est nox et tenebræ. Secundo, tempore; nam in eodem hemispherio vicissim ac diverso tempore sibi succedunt lux et tenebræ, nox et dies. Tertio, causa: nam alia est causa lucis, scilicet corpus lucidum, alla tenebrarum, scilicet corpus opacum. Secundum maxime hic spectat Moses, q. d.: Fecit Deus ut post creatam à se lucem, tenebræ et nox succederent. Unde sequitur. *Appellavitque lucem diem et tenebras noctem.*

Quæres, quando creatus sit infernus? — Ludo. Molina putat tertio die creatum esse: tertio enim die terra ornata fuit; infernus autem est in centro terræ. Sed verius est infernum creatum esse hoc loco, prime scilicet die; nam cum angeli celerissimi sint, et instantaneos habeant actus, omnino verisimile est, eos primo die non diù post creationem suam peccasse, idcirco statim à cælo trusus esse in infernum, quem Deus statim post peccatum eorum, quasi carcerem et eru-

leum cum suo igne et sulfure eis apparavit in centro terra. Primo ergo die scienti Deus lucem à tenebris, ita angelos à demonibus, gratiam à peccato, gloriam à poenâ, cœlum ab inferno divisit.

Unde allegoricè, Hugo lib. 1 de Sacram. p. 1, c. 10 et alii notant, primo die cùm facta est lux, et à tenebris divisa, bonos angelos fuisse in bono et in gratiâ confirmatos, malos verò in malo, eosque à bonis fuisse segregatos; et ita quod agebatur in mundo sensibili, erat imago illorum quæ in mundo intelligibili agebatur. Imò S. August. passim hunc sensum quasi litteralem affert: *Dixit lucem à tenebris*, id est, inquit angelos à demonibus; verum, ut dixi, hic sensus est allegoricus, aut potius symbolicus.

VERS. 5. — *APPELLAVITQUE LUCEM DIEM, ET TENEBRAS NOCTEM.* In verbo, *appellavit*, est metonymia: ponitur enim signum pro re significatâ, q. d.: Effecit Deus, ut lux pro toto tempore, quo hemispherium illustrat, diem faceret; tenebræ verò noctem; ita ut ab hominibus lux hæc appellari posset dies, tenebræ nox; ita S. Aug. l. 1 de Genesi contra Manichæos, c. 9 et 16.

ET FACTUM EST VESPERE ET MANE DIES UNUS. Ex hoc loco opinatur Catharinus, lucem (quam ipse putat fuisse solem) creatam esse in altero hemispherio, quod hinc nostro, in quo conditus est Adam, oppositum est; ita ut initio mundi in altero esset lux et dies, in nostro esset nox et vespera, ut hic dicitur. Verum hoc est improbabile: cætera enim omnia in nostro hemispherio creata sunt à Deo; ergo et lux. Secundo, ex hoc v. et ex v. 2 videtur nonnullis quod vesper, id est, tenebræ priores fuerint luce, et nox die; ita ut prima fuerit nox 12 horarum, in cuius initio creatus sit mundus; deinde successerit lux, sive dies 12 horarum: ex quâ nocte et die artificiali conflatus sit primus dies naturalis 24 horarum. Atque hinc putant tam Judeos quam Ecclesiam, apposidit ad primævam diem institutorem, festos dies à vesperâ in vesperam celebrare. Verum in propriâ vespera vocatur ipsa tota nox, et mane ipsa tota dies.

Suppono tanquam verius, cœlum et terram non ante, sed ipso primo die esse creata; de quo superius dixi. Nunc dico, verius esse primò quasi mane creatum fuisse mundum, tumque fuisse tenebras in orbe et abyssu, quo tempore Spiritus Domini ferchatur super aquas, ut patet v. 2. Deinde paulò post v. 5, post sex horas sub meridie (tenebræ enim æquæ ac lux occuparunt, et diviserunt primum diem) creatam fuisse lucem in medio cœli, vel totius abyssu; quæ peracto suo motu 6 horarum, quibus à medio cœli ad occasum declinavit, effecit vesperam quasi sui terminum; ita ut tam tenebræ, quam lux simul junctæ, non amplius quam duodecim horas durarint: creata est enim lux perfecta in meridie, ut dixi; inde secuta est nox pariter 12 horarum, cujus terminus est mane. Moses enim hic diem et noctem per sui terminum, vocat vesperæ et mane. q. d.: Decurso jam diei curriculo (quod fuit 12 horarum) per succedentem vesperam et peracto quoque noctis spatio (quod pariter 12 horarum est) per succedens illi mane completus est dies

primus 24 horarum; ita *Ægidius Roman.* 4 part. Hexamer. cap. 6. Si quis malit lucem summo mane in Oriente creatam esse, ab eoque cepisse primum diem, hic cum Pererio et Abulensi dicit necesse est, cœlum et terram ante primum diem creatas esse; fuisseque tempus ante primum diem, quo Spiritus Domini ferchatur super aquas, durantibus tenebris.

Dies unus. *Unus*, id est, primus, ut patet ex v. 8 et 15. Sic dies, quam Joan. 20, 1, vocat *unam sabbatâ*, Matth. 28, v. 1, vocat *primam sabbatâ*. Hebræi enim sæpè numeros cardinales sumunt pro ordinalibus. Fuit hæc primus mundi dies Dominica: nam septima ab ea fuit sabbatum. Tredecim Dominicæ prerogativas vide apud Pererium in fine operis primæ diei.

Nota. S. August. lib. 4 de Gen. ad litt. c. 22 ad finem libri, et clarè lib. 11 de Civit. cap. 7, hosce dies vult mysticè esse intelligendos; videtur enim ipse opinari omnia simul à Deo creata esse primo die: *Mosen verò per sui creationis dies, intelligere varias angelorum cognitiones earumque modos et objecta: verbi gratiâ, quod primus dies sit cognitio, quæ tum se, quam cœlum et terram cognoscunt angeli: secundum sit cognitio quæ cognoscunt firmamentum dicens aquas ab aquis: tertius sit ea quæ cognoscunt germina et plantas: quartus, quod solem et sidera: quintus, quæ pisces et aves: sextus, quæ animalia et homines, quæ sexto die creata sunt, cognoscunt.* Idem docet Philo lib. 1 Allegor. Verum contrarium docent omnes alii Patres, ilque omninò evincit simplex et historica narratio Moysi. Vide can. 1. Quare jam erroneum est dicere omnia uno die esse producta, licet id senserit Cajetanus et Melchior Canus, quem citat Bannes, 4 p., quest. 74, artic. 2. S. August. Ergo dubitè et disputando loquitur in questione, ut ipse ait, tunc difficillimâ, nec satis seipsum explicat, an hæc afferat pro mystico, an pro litterali sensu.

Dies: Eccl. 48, 1, dicitur: *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul;* ergo non successive per sex dies. Respond. Vox *simul* referenda est non ad *creavit*, sed ad *omnia*, q. d.: Creavit Deus omnia simul, id est, omnia pariter, nullo excepto; nihil est, nihil existit quod non creaverit Deus. Unde pro *simul*, in Græco est *συν*, id est, communitè.

Pari modo S. Augustin. per vesperam accipit cognitionem angelorum obscuriorem, quæ res cognoscunt in seipsis: per mane, vel matutinam cognitionem accipit perfectionem quæ angeli cognoscunt res in Deo Deique Verbo: nam ut ait ipse lib. 11 de Civit. cap. 7, scientiâ creaturæ comparatione creatoris quasi vesperascit; luceat verò et mane fit, cum tam ad lucem quam ad lucem et dilectionem creatoris ipsa referat. Hæc vera et pia sunt; sed mystica, non litteralia.

Moral. S. Chrysost., hom. *Quod homo prælatas sit omni creaturæ*, tomo 1, aeres homini ex die, luce alisque creaturis ad Deo serviendum adhibet stimulos: « *Tibi, inquit, cœlum, in die lucis, splendore re-stituit, et solis fulgoribus decoratur: in nocte clarè et simo lætæ speculo et astrorum vario fulgore polus*

ipse illustratur, ut dies noctisque vicissitudine et numerositas temporum dignoscatur, et post diurnam et laborem requies miseris mortalibus præbetur. Tibi et tempora alteris vicibus immutantur, frondescent silva, amoenuntur campi, prata virescunt, autumnus fetus edunt, acutem fontes, amnes flunt, etc. Quid si tibi universa natura constanter effloret: Ego tibi à Domino rerum parere præcepta sum: patreo, obtempere, servio, et cum mutato non motor. Pareo, inquam, rebelli, obtempere prociaci, deservio contemptori, etc. Quis talis es, qui in hoc contentu consistis? qui creaturæ imperas, et creatori non servis? qui dominatum exeres, et Dominum non agnoscis? Time Dominum patientem, ne severam sentias pudicem: corrigat te dilatio differentis, ne censura punitur iudicantis. Et max: «Nec si totum vite tempus oris obsequia occupant, laudes et tenent, gratiarum actiones insistant, poteris pensare quod debes. » Et in fine: «Peccator in se duplex scelus et geminum crimen admittit; et quod debita Domino servitutis non reddidit obsequia; et quod iniqua beneficia peccando, ejus pensare nititur contumelia. »

DE OPERE SECUNDE DIEI.

Primo die in mundi fabrica Deus creavit et fecit terram pro fundamentum, eique imposuit celum empyreum quasi tectum: reliquum inter hæc intermedium erat chaos, sive abyssus illa aquarum, quam hoc die secundis evoluit, ordinat et efformat.

VERB. 6. — FIAT FIRMAMENTUM IN MEDIO AQUARUM, ET DIVIDAT AQUAS AB AQUIS. Firmamentum hebraice vocatur *raia*, cujus radix *ra*, teste S. Hieron. aliterque doctissimi Hebraei, significat expandere, distendere, et distendendo firmare ac solidare rem aliquam, quæ prius fluida erat et rara. Sicuti ergo res fluidam fundendo distenditur et condensatur, ita hie aqua densata in celos, vocatur græcè *creptum*, latine firmamentum: est enim firmamentum quasi murus in medio aquarum, id est, inter duas aquas, superas scilicet et inferas interjectas, easque ab invicem dispenses et coercens.

Quæres, quodnam sit hoc firmamentum, et quanam sint aquæ supra firmamentum?

Primo, Origenes per aquas superas intellexit angelos; per inferas verò demones; sed hoc Origenicum et allegoricum est somnium.

Secundo, Borav., Lyran. Abulensis, Cajet., Caluarin. et alii, per aquas superas accipiunt celum crystallinum: sed hoc nimis æquivocè vocatur aqua.

Tertio, Rupert., Engubin., Perer., Gregor. de Valentia (idque laudat S. August. l. 2 de Gen. ad litt. c. 4) censent firmamentum esse mediani aeris regionem, quæ licet primo die sit facta et creata ut esset aer, hoc tamen secundo die facta est firmamentum, id est, interstitium, dividens aquas superas, id est, nubes, ab inferis fluminum et fontium.

Verum dico, firmamentum esse celum stellatum, omnesque orbis celestes illi vicinos, tam inferiores,

quam superiores usque ad empyreum, qui, ut ait Job, quasi ære fusi sunt; imò firmamentum non quidem significat, sed tamen per quamdam concomitantiam, et situs connexionem extendit se, et complectitur etiam aërem vicinum à celo in terram expansum, et suo loco quasi firmatum; ignem quoque, si quis elementaris (nam multi philosophi hunc ignem negotii supra aërem sit. Ecce hic disponit et format Deus suam abyssum aquarum: pars enim hujus aquæ, tanquam materie aptissime ad transmutationem (aqua enim nec nimis deusa est, nec nimis rara, unde facile in quidvis commutatur) conversa est et consolidata in celos et aërem, ut dixi: pars subtilior et nobilior supra celos remansit: pars crassior subtilis firmamentum in maria et flumina varia divisa est.

Itaque supra celos omnes, adeoque supra primum mobile (hæc enim omnia complectitur firmamentum) proxime sub celo empyreo, sunt veræ et naturales aquæ. Ridet hoc Calvinus, scribens in Genesis hoc versu sed insulse; nam hæc sententia prob. Primo, quia hoc exigit simplicissima et historica Mosis narratio. Firmamentum enim, et Hebræum *raia*, non aërem, non nubes; sed propriè celum sidereum, orbisque celestes significat. Rursùm vox *fiat*, non significat deputationem rei antea factæ, puta medicine regionis aeris, ad dispensandum aquas ab aquis; sed significat realem rei quæ fieri jubetur productionem: ut cum dicitur, Fiat lux, fiant luminaria: sic hic dicitur, Fiat firmamentum: idque factum est, et vocatum est celum, hebraicè *scannim* quasi *scannina*, id est, *ita aquæ*, q. d.: In materiam aquæ primavæ in abyssu, inducia est nova forma colorum, idèque ab aquis pristinis celum, licet novum, vocatur tamen *scannim*, id est, aqueum, ex aquis enatum et efformatum; unde et celum est coloris aqueo. Quare quod Hier. ab Oleario *scannim* interpretatur corpora admiratione digna et obstupescenda, puta corpora nominatissima et famosissima, à rad. *scen*, id est, nomen, fama; aut potius à *scannam*, id est, obstupuit; non consentit cum verbis S. Scripture, nec cum etymo hebræo: *scannim* enim cum sit duale, ad *man*, quod pariter est duale, alludit, non ad *scannim*; sic enim *scannim* vocandi essent celi, non *scannim*. Vox ergo *fiat* significat firmamenti non dispositionem, sed productionem. Alioquin enim, sicut dixit Deus v. 9 de mari et arida, *Congregentur aquæ in unum locum*, ita dixisset hic, *Celum vel aer qui ante fuit, jam sit firmamentum*, id est, interstitium inter aquas inferas et superas. Atque hinc nonnulli, ut S. Basl. Ambrosi., et ex his Damascenus l. 2 de Fide c. 6, putant celos (non aëra, hæc enim patet esse solida) non esse solidos, sed tenues et fluidos, ita ut instar aquæ et aeris secari et dividi possint.

Secundo, idem probatur ex eo quòd Deus die quarto in firmamento fecit solem, lunam et stellas: hæc autem non sunt in aere, sed in celo: ergo non aer, sed celum et firmamentum.

Tertio, quia nubes necdum exsistisse hoc die secundo, imò nec sex primis diebus, sed aërem hiepiissimum, satis colligitur ex c. 2, v. 5; ergo aquæ hæc superæ non possunt esse nubes.

Quarto, quia atri, ubi aquæ superæ nominantur, distinguuntur à nubibus, pluvii et grandine: atque primo loco inter illas creata supra nubes, supra celum ponuntur, ut patet Daniel. 5, v. 60, Psal. 148, v. 4.

Quinto, hæc est communis Patrum sentent. Philonis, Josephi, S. Basili, Ambrosii, Procopii, Theodoriti, Chrysostomi, Ruperti, Genadii, et Severiani in Cat. Græcorum, Hilarii in Psal. 135, Bedæ lib. de Natur. rerum, Justinii q. 95, August. l. 2 de Civit. c. ult. et jam Onkeli, Oleastri, Lipomani, Molina: et aliorum multorum.

Dices: Deus initio nihil fecit contra naturam, nam tunc naturam ipsam instituit: contra naturam autem est aquas esse supra celos. Resp. negando minorem. Aquis enim illis attenuatis, subtilibus, et specie à nostrâ aquâ differentibus ille locus est naturalis.

Id enim, ait S. August. l. 28, contra Faustum c. 5, *cuius rei est naturale, quod ille fecerit, à quo est omnis motus, numerus et ordo nature.*

Pari modo, idem ait l. 2 de Civit. c. ult. Deus in homine phlegma posuit non in imo, sed in summo, scilicet in capite; sicuti aquas hæc in mundo posuit in summo, scilicet supra celos. Sic et terra licet gravissima sit, in mundi tamen medio quasi pila pendit, et à Deo conservatur; vide cap. 2.

Quæres secundo, quorsum ibi, scilicet supra celos, sint hæc aquæ? Respondi, primo, Procop. et Theodor. Ibi hæc aquæ sunt ad hoc, ne sol, luna, et astra utpote ignita, ex eum ex aquis quasi congelatum dissolvant, vel, ut Bedæ, ad temperandum colorem ex vi et motu sidereum orbium. Secundo, Justinus supra: Sunt, inquit, ibi hæc aquæ ad deprimentam firmamentum ne sursum feratur. Tertio, Procop. Sunt, inquit, ibi, ad hoc, ut solis et lune radios reverberent, eosque deorsum ad terram repellant. Quarto, Oleaster: Posita, ait, ibi fuerunt hæc aquæ ad hoc, ut in diluvio Noe per cataractas emittæ terram obruerent.

Sed resp. Deum voluisse has aquas supra celos collocare (ex aquis enim his facti sunt celi) tum ad ornatum universi, tum ut matris lux colorum creationis index existeret, quam supra se colli semper intuerentur. Fortæ etiam ad voluptatem Sanctorum existentium in celo empyreo ut aquis hinc crystallinis et variegatis oculis coram piscat: aquæ enim omnis formæ, decoris, coloris et ornatus sunt capacissima, ut patet in Iride, quasi hinc alludat Joan Apoc. 7, v. 17: *Delectet eos ad vitæ fontes aquarum*, et c. 22, v. 1: *Osistenti mihi fontem aquæ vivæ, splendens tanquam crystallinum*. Insuper ad hoc, ut sicut aquæ tibi æri nostro, ita aquæ illæ subservirent ætheri qui est in celo empyreo. Verisimile enim est, celum empyreum non esse solidum instar ferri, alioquin enim, si naturam species, Sancti ibi quasi in muro compacti essent) sed habere sinum aërem vel ætherem, omni rerum specie ornatisimum, per quem Beati omnia sentiunt, respirant, et moventur; ut pulchre docet noster Lessius lib. 5 de summo Bono, c. 8, et Guillelmus

Parisienis, lib. 1 de Universo, cap. 39; imò noster Adamus Tannerus, dissertatione de celis, quest. 8, assertio 2æ, censet aquas hæc super celestes non esse aliud quam ipsam phlegmem liquidum Beatorum in celo empyreo jam dictum, illamque esse materem vitæ de quo dicitur Apoc. 4, v. 6: *Et in conspectu sedis (throni Dei) tanquam mare vitæ similit crystallum, eundemque vocari flavum splendens tanquam crystallum, procedentem de sede Agni*, Apoc. 22. Denique multa mirari voluit nos Deus, non scrutari; et major est hujus Scripturæ auctoritas, ait S. Augustinus, *quam omnis humani ingenii capacitas.*

Quæres tertio, cur Moses non dixerit hoc die id quod dixit in cæteris: *Et vidit Deus quòd esset bonum?* Respondet Caluarinus et Molina: Causa est, quòd firmamentum adhuc rude erat, et quarto die sol et luna perliendum, sed obstat quòd de luce dicit: *Et vidit quòd esset bona, cum*, tamen die quarto esse perfectum, in celo eam augendo: sic die tertio non benedixit plantis, cum tamen die quinto benedixit animalibus. Fortè hic optime dici posset, Mosen tria divina separationis opera, scilicet primum lucis à tenebris, secundum aquarum superarum ab inferis, tertium aquarum à terrâ, unice et ultimâ clausulâ complexum esse, dum post hæc tria v. 10, dicit: *Et vidit quòd esset bonum*. Addunt aliqui opus hoc non tam fuisse creationis, quam interstitii et divisionis aquarum superarum ab inferis, per interpositum firmamentum. Unde moraliter collige quòd, sicut ingens in republicâ et congregatione bonum est unio et concordia, sic ingens malum sit divisio et discordia, ut multis hic ostendit noster Benedictus Fernæz, in fine capitis. Denique Septuag. hie, ut in cæteris habent: *Et vidit Deus quòd esset bonum*; in Hebræo tamen, Chaldeo, Theodoro, Aquilâ, Symmacho et Vulgâtâ, id desideratur.

Moraliter, firmamentum est firmitas et constantia anime in Deo et oculis defixæ, quæ constanter sustinet aquas superas, id est, prosperitates; et inferas, id est, adversitates. Hinc et homo vultu est erecto, ut eorum assidue spectet: quin et in se habet imaginem eorû; hinc primò, habet caput rotundum, ut collum. Audi Cassiodorum lib. de Anima cap. 16: *Caput, ait, nostrum per os sensibus compaginatum, in similitudinem celestis sphaeræ rotundâ concavitate formatum est. Secundo, duo oculi sunt, quasi sol et luna, quæ vicissim abscondunt se, et occultantur, ut oculi, qui inde non nunquam acciperent. Dicitur enim sunt ab occultando, vel occultando. Audi Varronem, et ex eo Lactantium lib. de Officio Dei c. 10: *Deus ut oculi munitiones essent ab injuriâ, eos superciliorum tegminibus occultat. Unde oculos dicitur esse Varoni placet. Occurrente ergo muliere, allavæ illicebat, vacante oculos, ut eos servos quasi oculos, mentemque priterit à noxiâ. Ita noctu occultis se, ne quieti hominum obset: luna per diem, ut noctu nis prosiit et præluceat. Tertio, quia animam è celo Dei et angelorum similitem accepit. Audi S. Bernard. in festo S. Martini: *Lites quadammodo certam sui homo, calcibus sine dubio spiritibus similiti substant-***

trā animi et formā; substantiā quidem, quoniam spiritalis; formā verò, quia rationalis est: minimè tamen levare eam ista duo sufficiunt, ut mereatur audire, quia celum est et in celum ibis. Quartò, quia celum dicitur à celando, ait ibidem S. Bernard., quia in celo multa nobis celantur et absconduntur: ita in homine mens, cogitatio, intentio, et secreta cordis celantur. Quintò, primus homo de celo celestis (puta Christus) et qualis celestis, tales et celestes, ait Apost. 1 Corint. 15, q. d.: Quis Christus, tales sunt et Christiani. Sicut ergo Christus est celum deitatis et virtutum, ita est et Christianus, in quo luna est fides, hesperus spes, sol charitas, reliqua astra ceteræ virtutes, ait S. Bernard. serm. 27 in Cant. unde de eo mysticè dicitur Isaiæ 66: *Cælum mihi sedes*; et ad litteram Apoc. 21: *Vide civitatem sanctam Jerusalem novam, descendentem de celo, etc.* Tale cælum fuit mulier illa amicta sole, habens coronam stellarum duodecim in capite, et humani sub pedibus, Apoc. 12, puta Ecclesia, et mysticè B. Virgo.

VERS. 8. — VOCAVITQUE DEUS FIRMAMENTUM COELUM. *Cælum* latinè à celando, id est, occultando, dicitur quod omnia celat et tegat, ita S. August. lib. de Cognitione veræ vite c. 45, tom. 9, vel ut S. Amb. dicitur cælum quasi cælatum, id est, depictum variis stellis. Varro cælum dici putat quasi *celo*, id est, eavum, et sic per *o*, et non *æ*, scribendum est cælum.

Verum Moses hebraicè scripsit, non latinè; et hebraicè locutus est Deus, vocavitque firmamentum *scamim*, hoc causam quam superius dedi.

Et factum est vesper et mane dies secundus. Ne cogites Deum instar artificis, toto die in hac firmamenti fabrica, aliisque deinceps occupatum fuisse; sed fecisse eam subito, in instanti, ac per totum reliquum diem eandem conservasse.

DE OPERE TERTE DIEI.

VERS. 9. — CONGREGAVITQUE AQVÆ SUB COELO SUNT, IN UNUM LOCUM, ET APPARET ARIDA. Quæres, quomodo hoc sit factum. Primò, aliqui putant mare in alteram terræ partem, alteramque hemispherium esse collectum, ita ut illa pars terræ tota sit aquis cooperta et inhabitabilis, ac proinde non sint antipodes; ita Procopius, nec ab eo S. August. l. 16, de Civit. cap. 9. Verum contrarium constat ex quotidianis Lusitanorum et Hispanorum in Indis navigationibus.

Secundò, Basilios hom. 4, Burgens., Catharinus, et D. Thom. p. 1, q. 69, a. 1, putant mare hic separatim esse à terrā, ut et factum sit aliis, adeoque jam globum et centrum habeat à globo et centro terræ diversum, etque alius. Ex hac sententiā facile est dare rationem, cur in locis etiam altis erumpant fontes et flumina; quia nimirum oriuntur per venas subterraneas ex mari, quod terrā est altius: constat autem experientia, fontes ascendere ad altitudinem suæ originis, idque fit ex naturali aquarum de gravatione, quæ aliis propellunt, donec quasi ad æquilibrium utraque perveniat.

Suppono aquam quæ exterius apparet, multò minorem esse terrā, uti clarè demonstrat Alexander Picco-

lominicus libr. de hac re edito, et Jul. Scaliger contra Cardanum, exercitatione 58. Nunc

Dico primò, terra et aqua unum globum efficiunt, ac proinde non est aqua terrā altior. Est hæc communis sententia Mathematicorum, Molina, Pererii, Cajetani, S. Hieronymi in Psalm. 34, Chryssost. hom. 9, ad pop., Damasc. l. 2, de Fide c. 9 et 10. Et patet primò, ex eclipsi lune, quæ fit ex terrā inter solem et lunam interjectā. Hæc enim eclipsis umbram dat tantummodo globi, non autem duorum; ergo terra et mare, quorum hæc est umbra, non duo, sed unus sunt globus.

Secundò, quia quælibet gutta aque, et quælibet partes terræ ubique per eandem lineam, recta eodem modo et viā descendunt ad summum centrum, ergo eodem habent.

Tertiò, quia littora et insule aquis eminent, ut patet; imò insule plures in aqua natant, et multe locum mutare sunt visæ; ergo insule, terraque ipsa unum cum mari globum efficiunt.

Quartò, idem patet ex Scripturā, Psalm. 25, v. 2: *Ipsæ super maria fundavit eam* (erram) Psalm. 150, v. 6. *Qui firmavit terram super aquas*. Psalm. 106, 25. *Qui descendunt mare in navibus*; ergo non mare terrā, sed terra mari est altior.

Dices: Quomodo ergo dicitur Psalm. 105, v. 6: *Super montes stabant aquæ*? Respondeo, *stabant*, id est, stabant aquæ; cum scilicet, ut illo Psalmo præcessit, aqua quasi vestis amicciret et tegeret totam terram, primo et secundo mundi die: sed tertio hoc die ad vocem Dei fugerunt in unum locum, tuncque Deus in terrā fecit ascendere montes, alibi depressit eam in valles, alibi primam planitiem et campos reliquit, uti in Psalmo sequitur. Idque fecit Deus, tum ad varietatem rerum; tum ut montibus mare et flumina quasi muris contingerentur; tum ut montes suas pluvias et aquas distillando fecundarent campos, eosque ab æstu et ventis protegerent.

Dico secundò, congregate sunt aquæ hoc tertio die; primò, quia fecit Deus, ut aqua dulcis fluminum et fontium (quæ videtur esse densitas aque naturalis) magnā parte fieret densior, congestis simul in eam exhalationibus terrestribus et aëstus, quibus mare fieret salsum; tum ne comprætesceret; tum ut haberet nutrimentum pro piscibus; tum ut facilis naves assuineret. Sic ergo Deus hoc tertio die fecit mare salsum, illudque quotidie conservat additione similium exhalationum, quæ ex terrā vi solis et astrorum educuntur, et in mare demittuntur. Ridiculum enim est, quod quidam philosophi exegitârunt, salsedinem maris provenire vi radiorum solis, quibus fundis maris aduratur: adustione enim salsedinem nasci ut cinis indicio nobis est; non enim sol urit nisi per lumen, quod ultra quindecim cubitos in mare non penetrare uriniores testantur: fundus autem maris multis locis quingentis, imò mille cubitis est profundus. Sic ergo Dei operatione facta aqua densior, se contraxit, et minorem locum terræ quam antè occupavit, partemque terræ reliquit aridam; ita S. August. lib. 1 de Genes. ad litt. c. 12.

Secundò, non post diluvium, uti aliqui volunt, sed

hoc tertio mundi die fecit Deus terram partim solidere, partim assurgere. Unde facti sunt montes et valles; varii quoque hiatus et cavitates in terrā, in quas quasi alveos mare se recepit, ut patet Psalm. 105, 7 et seq. Hoc ergo tertio die fecit Deus omnes alveos; tum maris, tum fluminum, in eosque mare et flumina segregavit; vide Rupert. in Genes. lib. 1, c. 54 et seq.

Tertiò, fecit Deus hoc tertio die cavitates sub ipsa terrā maximas, uti experientia deprehensum est, easque implevit maximā aquarum copiā, quæ proinde à multis dicitur barathrum vel abyssus; et per varios meatus cum mari conjungitur, putaturque esse matrix et origo omnium fontium et fluminum; utpote quibus per venas, quarum terra est plenissima, aquam quasi sanguinem imperit. Cujus indicium est, quod ubicunque quis fodiat, ibi penè semper inveniat aquam, ut patet in puteis, quos ubicunque effodi videmus. Terra enim est quasi mater viventium et mixtorum: unde sicuti in animalis, omnisque hominis corpore, magna sanguinis copia est in hepate et corde, indeque per plurimas venas dispergitur per totum corpus, tam sursum quam deorsum; ita, ait Seneca l. 5. Natur. quest. c. 15, ingentes illæ cavitates sive voragines sub terrā, per cuniculos quasi venas per totam terram, eam altam et montosam dispergantur; et certis locis terræ in fontes, rivus et flumina erumpant. Quod ergo est hepatis in homine, hoc est abyssus hæc aquarum in cavernis terræ. Verum origo fontium et fluminum alibi exactius disquirenda est.

Ex hæc abyssus profuens aqua, mixta cum pluvii, tempore diluvii Noë, totam terram rursùm, omnesque montes altissimè opplevit et superavit; Genes. 7, v. 11 et 20. Hinc rursùm S. Basil. de hom. 4, Ambros. l. 2, c. 2 et 5, Hieron. in c. 5. Abacuc, docent omnia flumina, omnesque aquarum confluxus oceano tandem uniri. Quin et mare Caspium, quod separatim omninò videtur, per meatus subterraneos uniri oceano Arctico, ideoque falsum esse, docent B. Basilios, Strabo, Plinius, et Dionysus de situ orbis: quidquid dicit Aristoteles et Ptolomæus. De hæc abyssus vide plura apud Coëmbrienses tract. 9, in Meteora c. 4 et Franc. Valesium sacræ Philosophiæ c. 65. Hinc

Dico tertio: Dicuntur aquæ congregatæ in unum locum, id est, in locum separatim à terrā, ut ex fiet arida et habitabilis. Secundò, proprie in unum locum, quia, uti jam dixi, omnes aquæ uniantur oceano, et huic abyssus, quæ partim sub terrā est, partim et contigua est in terrā, quæ est ipsum mare; una enim est hæc abyssus, eam omnis aqua per venas subterraneas quasi fontis et mamme unitur; indeque per venas in varia loca spargitur. Voluit enim Deus aquas per varios alveos et sinus terræ immiscere, tum ut iis terra irrigaretur et fecundaretur; tum ut ventis marinis ad salubritatem et fecunditatem perficaretur. Porro aquæ illæ quæ initio terram operiebant, non erant profundæ; quare faciè in oceanum et abyssum hanc profundam recludi poterunt. Ergo non est necesse dicere, partem aquarum à vento, ut vult Abulensis; aut à sole, ut vult Eogob. siccatam esse.

Notat Theodoretus in psal. 105, mare forens non tam habitios, quibus penè æquale est, quàm Dei iussu, quasi freno et tonitru coerceri; alioqui sæpe omnia perempterit et obrueret, uti fecit initio mundi; hinc Deus dicitur possidere mari terminum suum, quem transgredi non possit, ubi contudat tumentes ductus suos, Psalm. 105, v. 9. Job. 58, v. 7. *Abissi*, ait S. Basil. hom. 4 Hexam., *qui prohibent mare Rubrum, sed exundanti clivis irruunt in universam Ægyptum, quæ ipsa mari tantè est concavitate depressior, sequè mari quod Ægypto adiacet conjungere, nisi creatoris præcepto tanquam compeditibus extractum coerceretur*. Idem habent S. Ambrosius, S. Thomas l. p., q. 69, a. 1, et Plinius lib. 6, c. 29, ubi ex mari Rubro navigabilem alveum, non in mare Ægyptium, ut ait S. Basilios, sed in Nilum, quæ parte inferi ad Delta decurrit, dederit primis omnium, inquit, *Scæotis rex Ægypti cogitavit, mox Duris Persorum, deinde Ptolomæus regens, qui et dicit fosam, etc.* usque ad fontes amarus, quæ dæternè inundationis metus, excelsiore tribus cubitis Rubro mari comperto, quam terra Ægypti. Sed addit Plinius: *Aliqui non eam afferunt causam, sed ne immixto mari corrupteretur aqua Nili, quæ sola potus præbet*. Nam priorem experientiam Scæotis, Durii et Ptolomæi; quod scilicet ab eis contemptum sit mare Rubrum aliis esse Ægypto, negat Strabo l. 17, et ex eo Pererius: quibus favet nonnulli, quod avorum memoria Aëloisus Abalperensis Indicæ Prorex, non mare Rubrum in Nilum, sed vice versè Nilum supernè ex Æthiopiâ decurrentem, in mare Rubrum quasi demissis, fossâ ductâ derivare cogitavit, ilque ad hoc, ut Nilum averteret ab Ægypto, itaque Ægyptum infruigeram et inutilit Turcis redderet: ac reipsâ profecisset, nisi morte præventus fuisset, ut narrat nositer Mosficus in fine libri 5 historice Indicæ. Addit S. Basil. in fine Homiliæ 1, multas magnasque maris utilitates, quas videt qui vult.

APPARET ARIDA, quæ prius erat limosa, et aquis cooperta; unde pro arida, hebraicè est *ibbes*, id est, exsiccata, ut possit habitari, seri, fructus ferre; arida ergo non est idem quod arenosa: sic enim fuisset infirma; sed arida idem est quod sicca. Mansit enim in terrā aliquis humor dulcis, tum ut eam faceret frugiferam, tum ut quasi glutin partes distantes jungeret, ne fatiscerent, et à se invicem divellerentur; hinc rursùm per venas fontium et fluviorum eam irrigavit Deus.

VERS. 10. — ET VOCAVIT DEUS ARIDAM TERRAM, CONGREGAVITQUE AQVÆRUM APPELLAVIT MARIA. Est propeis. Nam non hoc die tertio, sed die sexto, quædam formavit Adamum eique indidit linguam hebraicam, tunc Deus aridam vocavit, et ab Adamo vocari jussit hebraicè *eret*, id est, terram; et congregationes aquarum vocavit *hainim*, id est, maria, q. d.: Hæc arida cuius fabricam hic enarro, est illa quam vulgò hebraicè *eret*, latinè terram appellamus: et congregationes aquarum, quas dixi Deum fecisse, sunt illæ quas vulgò hebraicè *hainim*, latinè maria vocamus.

hunc diem fuisse dominicum : quanquam eo anno quo incarnatus est Christus, 25 martii incidit non in dominicum, sed in feriam sextam. Feria enim sexta tam incarnatum quam passum esse Christum; natum verò et resurrexisse die dominico, ex S. Athanasio, Augustino et aliis docet Francisc. Suarez 3 p. q. 53. in fine.

Quare mirum est eundem Bedam sui, ut videtur, oblitum, l. de Ratione tem., c. 40 dicere mundum creatum esse 18 Martii, non 25.

Ad argumentum Hebræorum respondeo, initio mundi non omnes, neque ubique fuisse fructus maturos hoc die tertio productos (nihil enim tale asserit Scriptura) sed Deum in plantis et arboribus produxisse, in his quidem folia : in illis verò floribus amoenissimos : in aliis fructus maturoscientes : in aliis fructus maturos, pro natura, qualitate et conditione tam plantæ et arboris, quam regionis ejusque. Nam in vere, multis in locis, fructus non pauci sunt maturi, et fortè in paradiso plurimi erant maturi.

Moraliter Theodor. l. 4 de Providentiâ, qui est de Materâ et Mundo : Cum stationes anni videbimus suis quoque pertransire temporibus, cum terre pluviam dispensari, cum terram germinare, cum virentibus herbis obduci, undare et segetes, prata floribus reñtere, comare silvas, et ramos arborum fructibus præparari, linguam moveamus in ejus laudem qui hæc terra dona contribuit. Ne verò motum nymphas, neve fontium ac fluviorum, neve fillas Nerei referamus in deos. Ne contentus Julum Cereri, neve ipsi Rheæ Lydiensium, ne Baccho Dithyrambum, ne Parnæ Pythio Apollini, neve Dianæ concinamus Hypocœpium; sed verum omnino conditori Deo hymnos Davidicos proferamus, cum quo eo pariter exclamemus : *Quam magnificentæ sunt opera tua, Domine! omnia in sapientiâ fecisti.* Quotiescumque canoras aves audiemus varios cantus et emodulari, cicadasque tremulos vibrare concentus, Musis Sirembusque dimissis sapientissimum Deum, eundemque potentissimum adoremus, qui et hujusmodi aviculis tantum tribuit musicæ harmoniam, et humanum genus undecunque nutrit, fovet ac multiplicat.

Mysticè ascende hæc, anima, à specie creaturæ ad pulchritudinem creatoris, tibique didicito : Si ita ruhent rose, candent liliæ, purpurantur hyacinthi, redolent caryophylli, veriant prata, delectant pomi, pyri, cerasi, si ita varie virent herbe et segetes; si ita rutilat aurum, nitet argentum, splendent carbunculi, radiant gemmæ, quis color, quis odor, quis sapor, quis decor esse debet ejus qui hæc omnia creavit? *Species enim creator hæc omnia constituit: quanto ergo his dominator eorum speciosior est!* Omnia hæc speciosa que vides, que tangis, que sapis, tantum gutta sunt ad oceanum bonorum omnium, qui est in creatore Deo. Si ergo rapit te species floris, fructus, aut personæ pulchræ, noli eâ capi : sed mentem transfer ad speciem increatam et immensam, quæ hæc omnia pulchræ, quasi radios quosdam ex se diffudit,

atque in se omnium florum, fructuum, feminarum, rerum omnium, imò mundorum indifinitorum possibilium quos creare potest, pulchritudinem eminenter continet et complectitur. Noli decori creaturæ modico et umbratico cor affligere, ut verum et immensum decorum perdas : noli cum cane Æsopio umbram carnis sequi, ut ipsam carnem tibi simas excidere : noli guttas inhiare, ut fontem et pelagus bonorum amittas, ut pro gutta mellis recipias mare fellis; sed ama bonum unum, bonum verum in quo sunt bona omnia, pulchrum unum, in quo sunt pulchra omnia. Dic tibi, die Deo : Deus meus, amor meus. *Quid enim mihi est in celo, et à te quid volui super terram? Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum.*

DE OPERE QUARTÆ DIEI.

VERS. 14. — *FIANT LUMINARIA IN FIRMAMENTO.* Quæres quomodo hoc sit factum? Nota primò, firmamentum hæc, non tantum significare octavum orbem stellatum, sed sumi pro expansione omnium orbium coelestium. Hos enim omnes significat hebræum *raia*; et Moyses loquitur rudibus Hebræis, qui hos orbis non norant distinguere.

Nota secundò. Licet Plato asserat, et S. August. Enchir. cap. 58 dubitet an sol, luna, et astra sint animata, et utantur ratione; ac consequenter an aliquando beanda sint cum hominibus et angelis, tamen certum est jam, nec celos esse rationales, nec astra. Nec enim cœli, vel astra habent corpus organicum. Rursùm, motus eorum circularis, perpetuus et naturalis arguit principium illius motus, puta naturam eorum non esse liberam, nec rationalem, sed innatam, et planè determinatam. Ita S. Hieron. in Isaiæ 45 et passim Patres et Philosophi. Errat ergo Philo more suo platonizans lib. de Opificio sex dierum, docens stellas esse animalia intelligentia. Rursùm errat Philastrius dum ait : Est hæresis asserens stellas esse celo infixas; cum certum sit eas in celo moveri, sicut aves moventur in aere, et sicut pisces nant in aquâ. Contrarium enim docent omnes Astronomi, scilicet stellas suo orbi affixas esse, cum eoque moveri et rotari, puta cum cœlo octavo, sive sidereo.

Suppono tertio, verius esse stellas et planetas omnes specie distingui à suis orbibus sive cœlis; rursùm stellas à planetis, denique planetas ab incepta specie distingui. Probatur id primò, quia stellæ et planetæ fulgent mirâ luce quæ caret orbibus. Rursùm, stellæ ex se suâque naturâ sunt lucidæ. Negat hoc Albertus, Avicenna, Beda et Plinius l. 2, c. 6, sed asserunt alii passim, et patet experientia; nam nullum unquam in eis cernitur, etiam per dioptram, luminis incrementum, aut decrementum, sive ad solem accedant, sive ab eo recedant. Secundò et potius, quia distanti à sole longissimè, scilicet 76 millionibus milliarum, uti mox dicam : quòsque autem non potest se porrigere vis et lumen solis. Stella dico; nam clarum est lunam non lucere ex se, sed à sole lumen suum mutuari. Idem verisimile est de aliis planetis; nam Venerem, sequè ac Lunam per stas temporum vices, quibus

ad solem magis minùsque accedit, corniculari, crescere et decrescere, ego ipse cum multis aliis Mathematicis peritis, ex dioptram clarè perspexi. Tertio, idem patet ex eo quòd stellæ miro habent influxus, et miram vim in hæc inferiora, quam non habent ipsi orbis. Planetae etiam proprios motus habent, vires, influxus in terram et mare; eosque admirabiles, maxime luna; ergo pariter naturam ab aliis diversam habent; ita Molina et alii.

Dixi stellas à planetis differre specie : nam verisimile est multas stellas esse ejusdem speciei, scilicet illas, quæ habent eundem modum influendi in hæc inferiora : nam quæ diversos habent, diversæ sunt speciei. Hic diversus modus colligitur ex diversitate effectus, siccitatis, humiditatis, caliditatis, frigiditatis, quem producant in terrâ. Nunc

Dico : Deus hoc die quarto partem unam cœlorum rarefecit, ut condensaret aliam, scilicet lucidam illam que primò die creata est, et dicta est lux, v. 5 in eamque ita condensatam, expulsâ colorum formâ, novam formam solis, lune, et stellarum induxit : si nulli modo ex aquis die secundo feci firmamentum. Errant ergo veteres qui stellas putarunt ex igne productas, esseque igneas; unde Poeta :

Vos, æterni ignes, et non violabile numen,

Terror.

Errant et illi qui astra secundum substantiam producta esse censent primo die; hoc verò die quarto tantum accidentibus, puta luce, motu proprio, et virtute influendi in hæc inferiora dotata esse.

Parè modo Molina et alii probabiliter putant, quòd in resurrectione Deus producat alium solem, qui habeat aliam formam, non tantum accidentalem, sed et substantialem, utpote qui naturaliter septuplum plus lucis habiturus sit, quam habeat hic noster, ut ait Isaias c. 50, v. 26.

Rursùm, hoc die quarto Deus planetarum orbis divisit in suas partes, seu circulos excentricos, concentricos, epicyclos, si que sunt hujusmodi; nam Arist. hæc omnia negat, dum docet planetas tantum moveri motu sui orbis; astrologi verò, et Scotus cum suis, ea statunt, quia docent planetas in suo orbe per se moveri secundum excentricos et epicyclos.

Nota. Ex dictis in opere tertis diei, sequitur solem productum esse in principio Arietis. Ita Beda; tunc enim ver incipit. Lunam verò productam esse in opposito solis, puta in principio Librae. Erat ergo tunc plenilunium, uti definit Cosicil. Palest. suprâ; ita ut sol unum hemispherium, luna alterum illuminaret. Ita Molina et alii. Unde sequitur.

LUMINARIA, Hebræicè *meorat* à rad. or, id est, lux. Sol ergo est or. Inde Ægyptii solem et annum qui cursu solis describitur vocarunt Horum. Inde annos à Græcis dictus est *æpas*. Inde *æpas* vocatur anni pars quælibet primaria, puta Ver, Autumnus, Æstas, Hiems. Inde per synecdochen diem, ac tandem diei notam partem, quam vulgò horam vocamus, *æpas* nuncuparunt. Vide ut horæ etymon ab Hebræis ad Ægyptios, ab his ad Græcos et Latinos manarit. Ita

ex P. Clavio noster Voellus lib. 1 de Horologio. cap. 1. in Scholiis; ab Hebræis enim ad Ægyptios et Græcos profuxit omnis scientia, præsertim Mathematicæ, ac horarum ratio, et horologiorum fabrica. Unde primum horologium quod in historiis tam sacris quam profanis reperimus, fuit Achaz, patris Ezechie regis Juda, Isaiæ 58, v. 8. Ita P. Clavius l. 4, Gnomon. p. 7.

DIVIDANT DIEM AC NOCTEM, q. d. : Discriminent diem ac noctem; itaque hominibus et animalibus : mex producentis vices laboris et quietis interitus. Rursùm dividant diem et noctem, quoad situm, et quoad hemispherium, ut dum in uno est sol et luna, in altero sit nox et luna qua præest nocti. Ex hoc enim loco videtur quòd luna creata sit in opposito solis, uti dixit.

Symbolicè, Innocentius III. Pont. scribens ad imper. Constantinop. l. 1 decretal. tit. 53, c. Solidae : *Ad firmamentum, inquit, cœli, id est, universalis Ecclesiæ, fecit Deus duo luminaria magna, id est, duas in civitatibus dignitates, quæ sunt pontificalis auctoritas, et regalis potestas. Sed illa quæ præest diebus, id est, spiritalibus, major est; quæ verò carnalibus : minor ut quanta est inter solem et lunam, tanta inter Pontificem et regem differentia cognoscatur.*

ET SINT IN SIGNA, ET TEMPORA, ET DIES, ET ANNOS.

In signa, non prognostica astrologie judicaria, hæc enim dicitur Scriptura Isai. 42, 25. Jerem. 10, v. 2. Licet enim astra influendo corporum dispositionem et complexionem immutent, indeque animam eodem inclinent, non tamen eam necessitant. Esto enim anima supè corporis complexionem imitetur, unde choleERICOS experitur esse iracundos; sanguineos esse benignos; melancholicos esse suspicaces, timidos, pusillanimes et invidios; phlegmaticos esse pigros : voluntas tamen, maxime per gratiam adjuva, et corpori et passionibus hæc dominatur; unde multos choleERICOS videmus mansuetos, et melancholicos benignos et magnanimos. Sapiens ergo dominabitur astris.

Itaque sol et luna sint in signa, scilicet prognostica pluvie, serenitatis, gelu, ventorum, etc.; v. g., luna si tertio die à novitiano tenuis sit, *piroque minori fulgeat, serenitatem constantem præmittat : sin crassa cornibus subrubicundaque cernatur, aut impetuosam et inmodicam à nubibus aquam, aut horridam austrî concitacionem minatur*, ait S. Basil. homil. 6 Hexam. Et inferius : Luna, inquit, huncceat, ut patet tum in illis qui sul diu lunæque dormiunt, quorum capita ultra modum humore replentur; tum in cerebri animalium et medullis arborum; que cum lunâ augentur et crescut. Rursùm luna causat et signat maris æstus et reciprocationes. Secundò, sint in signa serendi, plantandi, metendi, navigandi, vindemianadi, etc. Tertio et proprie, sint in signa dierum, mensium et annorum, ut sit hendiadys, vel in signa et tempora, id est, in signa temporanea, vel in signa temporum : in signa et dies id est, in signa dierum : in signa et annos, id est, in signa annorum, annus enim describitur uno solis cursu, et unâ gyratione per Zodiacum, duodecim verò

mensibus, dūn scilicet luna duodecies percurrat Zodiacum.

Nota, per tempora hic intelligi ver, aestatem, hyemem, et autumnum. Item tempora seica, calida, humida, procellosa, salubria, morbida: horum enim signa et causa sunt sol et luna. Symbolicè et analogicè, S. Aug. l. 13 de Gen. ad lūt. c. 15, in opere imperfecto: « Siat, ait, in signa et tempora, id est, discernimur tempora, quae intervallorum distinctiōne, aeternitatem incommutabilem supra se manere significent. Signum enim, et quasi vestigium aeternitatis videtur esse hoc nostrum tempus, ut hinc discamus à signo ad signatum, puta à tempore ad aeternitatem ascendere, dicereque cum B. Ignatio: « Quomodo sordet nihil terra cum caelum aspicio! » Verè S. August. in Sent. sent. 270: « Inter temporalia, inquit, et aeterna hoc interest, quod temporalia plus dilantur, antiquam habeantur, videntur autem cum adveniant, non enim saluti animam, nisi incorruptibilis gaudii vera et certa aeternitas; aeternum verò aeternitatis diligitur adeptum quam desideratam; quia tibi plus adeptura est charitas, quam fides credida, vel spes desideravit. » Vide S. Augustini Lac de re colloquium cum matre Monica lib. 9. Confess. c. 10.

ET DIES ET ANNO, q. d.: Ut sol, luna et stellae sint indices dierum omnium naturalium, artificialium, festorum, criticorum, forensium et nudandarum; annorum quoque lunarium, solarium, magnorum, criticorum, etc. de quibus Censorin. et Macrobius. Ita Basil. et Theodor.

VERS 16. — *FECITQUE DEO LUMENARIA MAGNA, SOLEM ET LUNAM.* Licet enim luna omnibus astris, excepto Mercurio, sit minor, tamen quia citius est, et vicinissima terrae, hinc videtur omnibus aliis esse major, aequè ac sol. Rursum luna majore quam ceterae stellae pollet efficacia et virtute agendi in haec inferiora: ita S. Chrysost. hic hom. 6. Ferrerius et P. Clavius in Sphaer. c. 1, ubi docet terram in se continere lunam magnitudinem trigices novies, ita ut luna tantum sit trigesima nona pars terrae. Acutè Secundus philosophus interrogatus ab Adriano imp.: *Quid est sol? respondit: Caeli orbis, splendor sine occasu, dici ornatus, hororum distributor.* Quid luna? *Caeli purpura, solis armis, maleficorum inimica, solaman iter agendum, praesagium tempestatum.* Epictetus verò eidem Adriano: *Luna, inquit, est dici adiutrix, noctis oculus; stellae sunt fata hominum.* Sed hoc ultimum est error Genealiscorum. Praeclarus Eccles. c. 45. 5: *Sol, ait, est vis, id est, organum, instrumentum admirabile Ecclesiae; eorumque montes, radii igneus exarsionis. Luna, ostensio temporis, et signum aevi, à fati signum dici fati.* *Vas ostrosum in caelestis, in firmamento caeli resplendens gloria;* q. d.: Stella quae in firmamento resplendet, sunt quasi vasa, id est, arma bellica Dei. *Species caeli gloria stellarum, mundum illuminans in caelestis Dominus.* In verbis sancti stabunt ad iudicium; q. d.: Stella Dei preceptis stant ad iudicium, hoc est, ad eius sententiam et imperium exspendunt: et non deficient in vigilia suis. Stella enim, quasi miles et vigiles Dei, perpetuò estuboni intenti ad omnem ejus

notam. Symbol. S. Basil., homil. 6 Hexam. Luna, inquit, quae perpetuò vel crescit, vel decrescit, inconstanter est symbolum, notaque omnes res humanas, utpote quae illi subsumt, quibusque illa dominatur, in perpetuà esse mutatione: sol verò semper sibi similia mentis constantis est symbolum. Hinc Sapiens: *Homo vanetur, ait, in sapientia manet sicut sol; nam stulticia sicut luna mutatur.* Eccl. 27. 12.

ET STELLAS, ut scilicet unà cum lunâ nocti praesint, eamque illuminent, Psal. 135. v. 7. Docent Astronomi miram esse altitudinem, ac consequenter magnitudinem orbium caelestium et stellarum, ita ut terra, quae centrum mundi, eorum respectu sit instar puncti: perinde ut omnes opes, hona et gaudia terrena, sunt quasi punctum, respectu caelestium, sequo habent uti gutta ad totum mare.

Nam primò docent solem in se continere totam quantitatem terrae centies et sexagesies, eumque à terrâ distare quatuor millionibus milliariis sive leucarum (millionem voco decies centena millia) et amplius; minutias enim numerorum hic omitto. Unde sequitur tantum esse peripheriam et vastitatem orbis solaris, ut sol 24 horis suum circulum peragens, unà hora percurrat 1140000 milliaria, hoc est, unum millionem, et centum quadraginta millia milliaria: quod tantumdem est ac si terrae ambitum et gyrum circumcurreret quinquagesies: ambitus enim convexi caeli solis, continet 27 milliones et trecenta sexaginta millia milliaria, quo si in 24 horas dividas, invenies numerum jam dictum, et paulò amplius. Coniice ex his quantitas sit Deus, et Nom sol et luna collati ad creatorem, culicis et farinæ rationem obtineant, ait S. Basil. hom. 6 Hexam. Secundo, docent terram à concava firmamenti, sive caeli octavi et stellati, distare octoginta millionibus cum medio milliariis: spissitudinem verò firmamenti esse eandem, scilicet octoginta millionum; quanta ergo debet esse distantia, spissitudo et amplitudo caeli novi, decimæ, et si qui alii illi sunt superiores, ac maxime caeli empyrei?

Unde tertio docent quodlibet punctum equinoctialis, et quavis stellam in equinoctiali positam singulis horis conficere 42 miliones milliurum, et insuper tertiam partem millionis, hoc est, tantum quantum equos 40 milliaria quotidie conficere posset 2904 tantis conficere: rursum tantum quantum si quis unà horâ bis mille ambitum terrae obiret et circumcurreret. Longè plus spatii conficit, idèque longè velocius est novum coelum, ac magis decimum, quod putant esse primum mobile: cogit ergo quam velox sit tempus. Est enim tempus tam velox, quam est ipso motus primi mobilis, cuius est mensura; tempus ergo longè velocius fertur quam sagitta, aut quam globus tormento aeneo ejaculatus. Ille enim globus egeret 40 diebus ad hoc, ut totum terrae ambitum obiret, quem stella, ut dixi, unà horâ obit bis milles; instar ergo fulguris volat irrevocabile tempus instar fulguris cum tempore ferimur et tepimur ad aeternitatem. « Tu dormis, inquit S. Ambrosius in Psal. 4, et tempus tuum non dormit, sed ambulat, et ino volat. Unde quartò deducunt: si lapè

molaris ineeperet cadere à convexo firmamenti versus terram, opus haberet nonaginta annis ut decideret et terram attingeret; etiãsi singulis horis caderet et decederet ad ducenta milliaria: naturaliter enim non posset amplius spatii transmittere. Divide enim 160 miliones (tot enim sunt à terrâ ad convexum firmamenti) in dies et annos, dando cuicque horæ 200 milliaria, et invenies rem ita se habere.

Quintò, docent miliam stellam esse in firmamento, quae non decies octies major sit toto globo terrae: quin verò ex Ptolomaei et Alfragani sententiâ, stellae omnes dividunt in sex magnitudinum differentias; stellae, inquit, primae et summae magnitudinis sunt numero 71, quarum quaelibet major est totâ terrâ centies et septies. Secundae magnitudinis sunt numero 43 quarum quaelibet major est terrâ nonagies. Tertiae magnitudinis sunt 208 quarum quaelibet major est terra septuagies et bis. Quarta: magnitudinis sunt 264 quarum quaelibet major est terrâ quinquagesies quater. Quinta magnitudinis sunt 217 quarum quaelibet major est terrâ trigices et quinquies. Sextae et infimae magnitudinis sunt 249 quarum quaelibet major est terrâ decies et octies. Sextò docent quòd multò minor sit proportio totius mundi, intra concavum firmamenti contenti, ad coelestem caeli empyrei, quam sit globi terrae ad ipsum firmamentum.

Septimò, ex dictis deducunt quòd, si his mille annis viveres, et quotidie directè in altum ascenderes ad centum milliaria, itaque continuò, post bis millem annos necdum pervenires ad concavum firmamenti (bis millem enim annis hoc motu tantum conficeres 75 miliones milliaria, hinc tantum sol 30). Rursum post alios bis mille annos tantumdem quotidie ascendens, non pervenires ad concavum firmamenti: denique post quatuor et plura annorum millia, tantumdem quotidie ascendens, non pervenires à convexo firmamenti ad caelum empyreum. Haec et plura docet P. Clavius in Sphaerâ c. I. Si ergo in stellâ aliqua, et multò magis si in caelo empyreo consisteremus, et despiceremus hunc terrae globulum an non exclamaremus? Hoc est punctum, cui inhiant illi Aetæ, quasi formicae: hoc est punctum, quod inter mortales ferro et igni dividitur. O quam angusti sunt mortalium termini! O quam angusti sunt mortalium animi! *O Israel, quoniam magna est dominus Dei, et ingens locus possessionis eius!* Despice ergo punctum hoc, et suspice caeli ambitum, quiddid hic vides exiguum est et breve; immensa et aeterna cogita. Quis haec cogitans tam amens sit et stolidus, ut ioinque punctum ex hoc puncto, puta agrum, domum, aut rem aliam proximo per vim aut fraudem subripere; itaque se immensis orbium superiorum spatibus fraudare et excludere velit? quis punctum terrae praeferat caelorum immensitati? quis particula terrae rubra, vel alba (nec enim aliud est aurum et argentum) vendat vastissima et radiantissima stellarum pluvia? Pauper ergo es? cogit cogita; infirmus? sustine, sic tunc ad astra; contumacis, rideris, persecutionem patieris? tolera, sic tunc ad astra; genis, stude, labora, suda modicum, sic tunc ad empyreum.

Ita S. Symphorianus adolescens cum suo Aureliano imp. ad martyrium raperetur, mater cum lūce verbis amplexa: *Vale, vale, necento aeterna vita, coelum amplexor, et ibi repaenat inuere: tibi enim vita non exipitur, sed mutatur in melius; quibus verbis ille accensus, dicit fortiter caruifici cervicibus, martyr in caelum evolavit. Ita nostro hoc seculo naufragia illi generosis, fidei causis in Angliâ damnata ad mortem horrendam, ut scilicet saxo aut ligno superatis impositio gravi pondere premeretur, dum vita ei et anima exprimeretur, aliis horrendibus, ipsa leta eycenam cœnens: *Tam brevis, inquit, vis est qua ducit ad caelum: post sex horas super solem et lunam exhor, extra pedibus preman, empyreum inibo.**

Ita S. Vincentius mente in caelum se librans victi, imò rita omnia Daciani tormentis, cūmque in equale sublati ab eo per lodiorum regaretur, ubinam esset! *In sublimi, inquit, vis est te potestate terrenâ tantumem alior despicio.* Graviora multatiam: *Non mirari mihi videris, respondit, sed quod votis omnibus concupieram offerre.* Igitur cum unguis, faces, prunos toto corpore dilacerato constanter exciperet, ait: *Fraxta fatigaris, Daciane: non potes tam horrendis excorcaris tormenta quam ipse paratus sum sustinere.* *Caecae, unguis, candidae: lamina torquae ipsa, ludus jocuque Christianis est, non tormentum: caelum enim cogitant.*

Ita S. Menas Aegyptius martyr, atrocibus affectus supplicis dicebat: *Nihil est quod conferri possit cum regno caelorum: neque enim potest totus mundus, aequè lance expansus, nisi comparari animae.*

Ita S. Apollonius cum ad Sisinnianum martyrem vocem caelestis missum audisset, *Venite, benedicti Patri mei, percipite regnum quod à constitutione mundi paratum; baptisimum petit, eademque die martyr factus est quæ et christianus.* Symbolicè et tropologicè: Firmamentum est S. Ecclesia, quae est firmamentum et columna veritatis, ut ait Apostolos 1. Timoth. 3, 15 in quo sol est Christus, luna B. Virgo, stellae sunt ceteri Sancti qui à Christo quasi sole suam lumen participant. Unde non sunt sicut planctus, qui solem subinidit, medios se interponendo, nobis abscondunt et tegunt; ac motus habent vagos retròque redunt, sed sicut stellae quae semper solem, id est, Christum, reverentur, ostendunt et praedicant, ab eoque se omne suum iumen habere testantur et gloriantur; atque cum Paulo quae retrò sunt oblitiscuntur, semper in anteriora directo cursu contendunt. Itaque, primò sicut stellae stant in caelo, ita Sancti mente et vita versantur in caelis; orant crebro, ac cum Deo et angelis colloquantur. Hinc amant secretum, fugiant vana humanum colloquia mundique illecebras. Secundò, stellae licet sint majores totâ terrâ, tamen parva apparent ob distantiam et celestiatum, et quod celestiores sunt, et minores videntur: ita Sancti sunt humiles, et quod sanctiores, et humiliores. Illic stellae docent nos patientiam, ait S. Augustin. in Psal. 95. Nam citans illud Apostoli Philip. 2: *In medio nationis pravae utique percerat, inter quos lucis sicut luminaria in mundo, ait: Quonia de ipsis luminariis et luna frugit homines? et patienter serant: Conicia*

funt stellis, quid illae? Numquid moventur, aut non exercent cursus suos? Quanta de ipsis luminibus quidem dicunt et ferunt, et tolerant, et non moventur. Quare? quia in caelo sunt. Sic et homo qui in natione peregrinatus et tortuosa habet verbum Dei, sicut luminare est fulgens in caelo. Sicut ergo stellae ob probra hominum non relinquunt cursum sibi a Deo ordinatum, sic nec iusti ob convicia hominum debent relinquere viam virtutis, pietatis et zeli sibi a Deo ostensam et inditam. Quare vir pius non plerumque facit dietaria sanctorum quam luna facit sanas puerorum, vel latratu canum sibi, dum splendet tota nocte, oblatrantium.

Tertio, stellae docent mentis celsitudinem et immobilitatem in tot adversis et iniuriis, ut quasi stellae despiciant omnia, tam mala quam bona quae fiunt in mundo. Nam, ut ait ibidem Augustinus: *Committitur laeta mala, nec desinat desuper stellae. Fixae in caelo, agentes per tractus caelestes, quae illis praesentibus et constituit creator ipsarum: sic debent Sancti, sed si in caelo figuntur corda eorum, et imitentur eum qui dicit: NOSTRA CONVERSATIO IN COELIS EST. Qui ergo sunt in supernis, et de supernis cogitant, de ipsis cogitationibus supernorum patientes fiunt. Et quidquid in terra committitur sic non curant, donec peragant illucra sua: et sicut ferunt quae in aliis fiunt, sic ferunt et quae in ipsis fiunt, quomodo luminaria. Nam qui peribideri tolerantiam, occidit de caelo. Quarto, stellae lucent totaque orbem nocte illuminant, idque semper aequali luce: sic et Sancti in nocte huius saeculi praefulgunt, viamque virtutis et iter in caelum verbo et exemplo omnibus ostendunt, idque aequali semper serenitate mentis et vultus, ac constantia tam in adversis quam in prosperis. Porro lux stellarum non est sicut lux candelae, luceris, tedeae, quae sevo, oleo, cera aliter cumque depascitur, eaque depasta emoritur. Hinc enim similes sunt, qui virtuti student ob respectus carnales et humanos, vel lucra, etc., v. g., ut laudentur ab hominibus, ut dignitates vel opes assequantur. Mox enim, ut haec cessant, cessat et eorum virtus ac devotio; Sancti vero lucent semper ut stellae, quia ex Deo, ipsique Deo lucent: soli enim Deo placere, Deique honorem propagare sagittant. Quinto, lux stellarum est purissima, aequa ac stellae: ita Sancti castitatem et puritatem angelicam consecantur. Hinc sicut in stellis nihil est nubili, caliginis aut fuscis; sic in Sanctis nulla est melancholia, nulla ira, nulla turbatio, nulla suspicio: quia omnia oculis incandis et benignis instar stellarum intuentur. Nesciunt quid sit simulatio, frus, malitia: charitas enim non cogitat malum. Quocirca videntur esse quasi impeccabiles. Sexto lux solis et stellarum est velocissima; in instanti enim spargit et propagat se per totum orbem: ita Sancti veloces sunt ad opera Dei, praesertim viri Apostolici, qui per provincias evangelizando discurrent, quibus recte competit illud Isaiae 18, 2: *Ite, angeli veloces, ad gentem countans et dilaceratam, ad populum terribilem, post quem non est alius. Septimo, lux stellarum est spiritalis; ita spiritalis est Sanctorum sermo, aequa ac cogitatio et conversatio. Octavo, lux solis et stellarum, etiam si elocata, fineta,**

cadavera et sterquilina illuminet, ita tamen ne vel huius fedatior vel inficitior: ita Sancti conversantes cum peccatoribus, eorum peccatis non inquinantur, sed potius eos illuminant sibi quae similes, id est, lucidos et sanctos, efficiunt. Unde, lux solis et stellarum ita lucent, ut et calefaciant. Unde per eam omnia vivificantur, vegetantur et crescent: ita Sancti alios charitate inflammant, adeoque lucent ut ardeant, non vero ardent ut luceant; uti de S. Joanne Baptistâ ait Christus: *Ille erat lucerna ardens et lucens, non lucens et ardens, uti recte observat et explicat S. Bernardus.* serm. de S. Joanne Baptistâ: *Est enim, inquit, tantum lucere vamm, tantum ardere parum, ardere et lucere perfectum.* Denique in caelesti gloria fulgebunt ut stellae, uti docet Apost. 1. Corinth. 15, 41; et Daniel c. 12, 5: *Qui, ait, docti fuerint, fulgebunt ut splendor firmamenti, et qui ad iustitiam erudunt multos, quasi stellae in perpetuis aeternitatibus.* Accedit, quod stellae suam substantiam et quantitatem vastissimam abundant, tantumque lucem exiguam instar scintillae ostendunt, per quam apparent et emicant: ita Sancti se suasque virtutes, gratiam et gloriam hominibus abundant et latere appetunt. Quocirca, opera eorum lucent quidem, ut ex eis homines glorificent Deum; sed eo modo ut ipsi lucem operum ostendant, personam vero suam à quâ manat opus, quantum in se est, occultent: vellent enim non videri, ut homines videntes opus, nec videntes auctorem, illud in Deum, qui est Pater omnium luminum, referant, eumque celebrent.

DE OPERE QUINTAE DIEI.

VERS. 20.—*PRODUCANT AQUE REPTILE ET VOLATILE.* Quæres an aves ex aquâ sint factae? Cajetan. et Catharin. negant, putantque aves ex terra esse factas: id enim asseri videtur c. 2, v. 19, et hoc versu Hebraeo insinuant solos pisces ex aquâ esse productos; sic enim habent ad verbum: *Producant aquae reptile (scilicet pisces) et volatile volat super terram.* Verum communis SS. Hieronymi, Augustini, Cyrilli, Damasceni, aliorumque Patrum (praeter Rupert.) quos citat Pererius, sententia est, tam aves, quam pisces ex aquâ, quasi materia, esse productos; hoc enim clarè docet tam nostra versio quam Septuag. et Chaldaeos, qui omnes in Hebraeo intelligunt relativum *osser*, id est, quod (hoc enim Hebraeus est familiarè) quasi dicitur: *Producant aquae reptile et volatile, quod volat super terram.* Ad locum Genes. 2, v. 19, ubi respondebo. Hinc Philo aves vocat piscium cognatas.

Dicitur: Aves et pisces sunt omnino disparis et dissimiles: ergo non videntur ex aquâ factae esse aves, sed tantum pisces. Respondeo: Neg. antecessens: nam magna est avium et piscium cognatio, ut rectè docet S. Ambros. l. 1 Hexam. cap. 14. Primum, quia aqua, qui est locus piscium, et aer, qui est locus avium, sunt elementa vicina et cognata; utrumque enim est diaphanum, humidum, molle, subtile, agibile. Hinc aer facilè in aquam veritur, et vicissim aqua in aerem. Secundò, quia tam avibus quam piscibus inest levitas

et agilitas. Quod enim avibus sunt ale, hoc piscibus sunt pinnae et spinae. Hinc et tam aves, quam pisces non habent vesicam, nec lac, nec mannas, nec fetus, quae volatum aut navigationem impediant. Tertio, similibus utriusque est motus: quod enim natus est piscibus, hoc volatus est avibus, ita ut pisces videantur esse aves aquatiles, et vicissim aves videantur esse pisces aërii. Rursùm tam aves quam pisces caudâ summi iter et cursum dirigunt, ita ut ab eis, ac nominatim à milvo, navigandi artem homines didicisse videantur, inquit Plinius lib. 10, cap. 10. Quarto, multae aves sunt aquatiles, ut cygni, anseres, anates, fulicae, merguli, alcyones.

Denique respondet S. August. lib. 5 de Genes. ad lit. cap. 5; et S. Thomas 1 p., q. 71, art. 1, pisces factos esse ex aquâ densiori; aves verò ex aquâ subtiliori, quod ad aerem accedit, vel in vapore et nubem esse versa: sunt enim aves temperamenti aërii magis quam aëque.

PROFUGANT. Hebraicè *farcaus*, id est, ebulliant et scaturiant in magnâ copâ. Est hoc verbum proprium piscibus et ranis, eorumque miram fecunditatem, propagationem et prolificam signum. Hinc ob humoris lucrum, pisces indociles et stolidi sunt, nec ab homine donari aut cicurari possunt, ait S. Basil. hom. 7 Hexam.: *Rursùm nihil, ait, in piscium genere, dimidiâ parte densitas est armatum, ut eos, vel ovis: neque enim quisquam piscis ruminat, nisi scarus solus, sed omnes ventris sui frequentiam dentium acie communitur, ne, si mora in melendo traheretur, diffunderet alimentum per humorum. Quidam lino, quidam aliâ vescuntur: aliter alterum devorat, et minor est esca majoris, et serpe inquit alterius teriti preda fit.* Sic apud homines potentior spoliat debiliorem, et hic rursùm potentioris fit preda. Cancræ ut ostrei carnes devoret, cum concubam ad solem pandit, in illam lapillum injicit, ut elandi nequeat, itaque eam invadit et depascitur. Cancræ sunt astuti fures et raptores. Polypus cuiusque saxo adheret, illius colorem induit, itaque pisces ad se quasi ad saxum adstantes, caput et vorat. Polypus sunt hypocritæ, qui cum castis fingunt se castos, cum spurcis spurcos, cum gulosos gulosos, etc., ac proinde rapaces lupos eos vocat Christus. Pisces dicunt: *Enim ad Aquilonium mare.* Illa enim cæteris aërioribus aqua dulcior est, propterea quod medicum in eo mareum scit trahens, non utrumvis suis exhaustis radiis quod potentium est. Animantes enim aëroreos dulcibus humoribus gaudet: unde fit ut ad flumina sæpè adveniat, longèquæ à mari discedant. Hæc de causâ Pontum ipsi fluitans aërore cæteris antepontum, ut ad effundendos nutritivosque fetus magis idoneum. Disce, o homo, a piscibus volentibus, ut tibi de his quæ saluti conducunt prospicias; *Heriæcus marinus cum ventorum perturbatorem præsererit, calculum haud exiguum subit, sub ipso tanquam sub anchorâ seipsum stabiliens. Id ubi nautici conspiciunt, futuram tempestatem præsignant.* Vipera murene maris muretis expeit, et sibilo suam significat præsentiam. Illa enim occurrit, et coit cum venenato. Quid hæc mea ratio portendit? sive asper, sive temulecus est maritus, perferat illum uxor. Sed et

maritus audiat: vipera viras ob nuptiarum renovationem erouit; tu duritiam animi, tu feritatem, tu crudelitatem ob unionis reverentiam non deponis? An exemplum viperae nobis et alio modo prodest? Adulterium naturæ quoddam est, vipera immenque complexus. Dicant ergo illi qui alienis insidiant nuptiis, canum reptili sint similes. Miratur deinde S. Basil. quomodo in salem cogatur maris aqua, quomodo corallium in mari sit herba, sed cum in aerem effertur in lapidem transgreditur, quomodo vilissimis ostreis pretiosas uniones naturæ impressit, quomodo ex purpureo villis piscium sanguine fiat color purpureus, quo vestes regum tinguntur, quomodo remora pisciculos, si carinis adhaerent, naves, etiam valido vento actas, sistat et immobilis reddat. Hæc omnia S. Basil. homil. 7. Item de remora tradit Plinius, Plutarchus, Adroynodus, qui causam referunt in arcanam qualitatem remora: naturâ inditum, qualis est in magnete ad attrahendum ferrum et idelicandum polam. Porro iis omnibus S. Basil. docet primò, admirari Dei potentiam, sapientiam et magnificentiam in hoc maris theatro, eique pro tot beneficiis, quos sunt pisces, imo guttae in mari, jugiter gratias agere. Secundo, ostendit quomodo debeamus ex piscibus, aliisque animalibus et creaturis singulis, congrua elicere documenta vite; et omnes curam doctos et actiones accomodare ad informationem morum: in speculum enim, aequè ac in auxilium à Deo data sunt homini. Ita Sapient. Proverb. 6, 6, hominem inertem amandat ad formicas: *Vade, ait, ad formicam, o piger, et considera vias ejus, et discite sapientiam, quæ cum non habent ducem, nec præceptorem, sine principibus, vivit in estate cibum sibi, et congregat in messe quod comedit.*

REPTILE ANIMAE VIVENTIS. Id est, reptile habens animam viventis, sive animalis sentientis. Reptilia vocat pisces, quia pisces non habent pedes, sed ventre incubant aquis, quasi reptantes et remigantes: Ad pisces refer amphibia, uti sunt fibri, lutre, hippopotami, quæ licet pedes habeant, ita tamen non gradiuntur, dum sunt in aquis, sed iis natando intantur pro renigio.

VERS. 21.—*CREAVITQUE DEUS CETE GRANDES. Cete* Hebraicè vocantur *tanninim*, quod significat dracones, et omnia ingentia animalia; tam terrestria quam aquatica, uti sunt balænae, quæ sunt quasi dracones aquatica, qui nomen Cete commune est omnibus magnis et cæcæcis piscibus, ut docet Gesnerus. Judæi per *tanninim* accipiunt balænas maximas, quas duas tantum creatas esse dicunt (ne si plures essent, pisces omnes devorarent), et naves omnes absorbentem, scilicet feminam, quam Deus occidit, et reservat eam iustus ad epulandum tempore Messie; et masculum, quam reservat, ut cum eo certis horis ludat singulis diebus, juxta illud Psal. 105: *Draco iste quem formidasti ad illudendum ei, hebræi, ut ludas cum eo.* Hanc fabulam sumperunt ex lib. 4 Esdræ cap. 6, ubi refert Lyan. et Abul. Hæc sunt deliria istorum sapientum. Nota est cete grandia: cum enim super aquas dorsum efferunt, ingentis insule speciem exhibent, inquit S. Basilios et Theodoros.

ET OMNEM ANIMAM VIVENTEM ATQUE MORTALEM. Aequè

hic significat, id est, quasi dicit: Creavit Deus omne animal vivens in aquis, quod scilicet in se habet principium motus, puta animam, quia se suoque nutu movere potest, idoneus vocatur motabile.

VERS. 22. — *Benedixitque eis dicens: Crescite et multiplicamini.* Dei benedicere est benefecere; benedixit autem Deus piscibus et avibus, hoc ipso, quo tribuit eis appetitum, vim et potentiam generandi sibi simile, ut cum non possint ipsa in se individua semper manere, sed moriantur, maneat saltem in prolebus, et ita quasi eternitatem quandam habeant: omnis enim res appetit sui conservationem et eternitatem. Unde explicans subdit: *Crescite*, non magnitudine (hanc enim iustam, in prima sua creatione acceperunt), sed, ut hebraice est, *plera*, id est, fructificet, sive prolificet, ut numero multiplicentur; et ves, o pisces, replete aquas. Major est enim fetura piscium quam avium; et avium major est quam sit animalium terrestrium; quia, ut ait Aristot. lib. 5 de Generat. animal. cap. 14, humor quo abundanti pisces, naturam habet ad effluendum effluendumque h. biliosem quam terra. Adde, pisces et aves generare per ova, que facilius in matrice multiplicentur quam fetus, quos utero gestant terrestria. Unde avibus et piscibus benedixisse Deus legitur, non autem terrestribus: licet, ut recte advertit S. August. lib. 5 de Genes. ad litt. cap. 15, quod in uno expressio est, in altero simili loquere subintelligi debeat. Homini vero legitur Deus benedixisse, tum quia homo dominus est animalium omnium, tum quia homo per omnes terras provincias disseminandus erat, cum cetera animalia, alia alias terras naturaliter non sustineant.

Dices: Phœnix avis est unica in mundo: ergo in ea non est verum si *crescit et multiplicamini*. Respondeo ad antecedens, phœnicem existere nulli veterum; non tam ex certa scientiâ, quam ex communi rumore assererunt. Verum posteriores philosophi et physici, qui de avibus exacte scripserunt, inter quos ultimus et exactissimus est Ulysses, Aldrovandus, phœnicem pro fabulâ habent, eamque non existere, nec unquam existisse multis demonstrant. Phœnix ergo avis est, non vera, sed symbolica, ut ostendam, cap. 7, vers. 2.

S. Basil. hom. 8 Hexam. et ex eo S. Ambr. lib. 5 Hexam. describit et miratur, primò, apum industriam in favis construendis, melle legendi, disponendo, tutando, etc. Secundo, grum exoubias, quas noctu vicissim agunt, ut ceteras dormientes obiant et custodiant. Exacto enim tempore deficiunt, illa que excubavit emissio clangere se ad somnum componit, alia vero succedit, et quam accepit, cæteris reddit excubando securitatem. Volant certo ordine quasi acie instructa: una velut dux præit, que stato tempore munere suo perfuncta, ad totius agminis terga se vertit, et ducendi munus ei que proximi sequitur, resignat. Tertio, mores circumarum, que stato tempore ad volant et avolant; eas ducuntur cornices, et contra alias aves tantantur. Signum præstitit talis est, quod cortices cum vulneribus redeunt. Rursum ciconia suos paren-

tes senescentes, pennis propriis circumdatos fovant, victum libere subministrant, et utrinque suis eos sublevant alis. *Hæc est rectora pietatis*, ait S. Ambr. Quarto, nemo suam paupertatem deplorat, si considerat hirundinem, que pro compingendo nidulo stramenta ore legit, perferatque lutum autem cum deferre nequeat pedibus (utpote quos adco breves parvosque habet, ut nullas habere videatur; ideoque vix consistere, sed ferè volare cernitur) extremitates penarum aqua madefacit, mox pulvere sese involvens, hoc pacto sibi lutum efformat, quo nidum compangit, ibique positus ovis pullos excludit; quorum si quisquam pupigerit oculos, adhiat herba ebullidonia rursus eos oculare novit. Quinto, alcedo juxta litus maris mediâ ferè hieme, cum se vivit venti et procelle, ova ponit, tamque illico silent, et soporitur venti et procelle, ac æquora placantur per septem totos dies, quibus ovis incubat, pullosque excludit alcedo, ac deinde succedunt alii septem erenti dies, quibus pullos enutrit. Unde nante secure tunc navigant. Hinc et poeta dies tranquillæ et serenas, vocat alcyonias. Alcedo docet nos sperare in Deo; si enim ipse tantam serenitatem præstat uni avicula, quid non præstabit homini se invocanti? Sexto, turtur mortuo spore nulli alteri se iungens, docet viduas manere castas, nec ad alterius viri aspirare connubium. Septimo, aquila in pullos dura, eos mox deserit, imò subinde nido exturbat: hinc symbolum est parentum in filios suos crudelitatem. Adversus, benigni in filios, sunt sigillæ coturniculus, que suos pullos jam volantes consultant, eisque aliquando alimoniam suppeditant. Octavo, vultures longævæ (plerumque enim centenos annos vivunt) parant sine coitu. Hæc objicit ethnicis, qui dicunt: Quomodo B. Virgo, manens virgo, potuit parere Christum? Idem habet S. Ambr. lib. 5 Hexam. cap. 20. Quin et Elianus lib. 2 de Animal. cap. 46; Horus lib. 1 Hierogl. Isidorus lib. 12 Origina. cap. 7, et alii quos citat Aldrovandus in Vulture, tradunt vultures omnes esse feminas, easque sine mare ex vento concipere et generare. Verum hæc omnia esse fabulosa docet Albertus Magnus, et ex eo Aldrovandus lib. 5 Ornithol. pag. 244: vultures enim sunt animalia perfecta, que omnia communi nature lege, utroque sexu gaudent, coque generant et se propagant, uti cæteræ aves. Insuper vultures valent odorata, et cadavera à centenis miliaribus, imò trans mare sita officiant, ad eamque advolant: quin et videatur caedes præsigire; unde magnis gregebus sequuntur exercitus et castra. Nom, vesperilio quadrupes est, et tamen alata, quasi avis: unde parit animal, ut quadrupes; et alia habet, non pennis distinctas, sed continuas instar membranæ coriacæ. His et noctuis similes sunt qui soporunt in rebus vanis, non veris et solidis: instar enim nocturæ, acies eorum sole illucescente hebetatur, acutior vero ipsi umbrâ et caligine. Decimo, gallus exhibitor manu te excitat, ut ad opera conficienda consurgat, acuta inclamantis voce, cantuque suo solem adit et longè quo advenientem prædicat, eumque victoribus tuant originais, et ad suos labores ac messes agricolas edo-

centis adibus. Undecimo, pervigil est asner et acutissimus ad ea sentienda que cæteros latent. Unde olim Romæ asneres Capitolium contra Gallos hostes irrepentes, suis clamoribus custodes dormientes excitando, tutati sunt. Quocirca S. Ambr. lib. 5 Hexam. c. 15: *Morio, ait, illis asneribus, Roma, debes quid regnas. Dii tui dormiebant, et vigilabant asners. Ideo illis diebus asneri sacrificas, non Jovi. Cedunt enim dii vestri asneribus, à quibus sciunt se esse defensos, ne et ipsi ab hoste caperentur.* Duodecimo, exercitus locustarum sub unâ tessera, in sublime universus simul elatis, castris toto latè positus agro, non antea fructus depascitur quam ipsi id sit à Deo concessum, et quasi mandatum. Suggestit Deus remedium. Illud est seleucus avis, que turmatim advolans locustas devorat. Insuper quis qualisque est modus canendi cicadæ? Meridie magis incumbit cantui, aeris tractione, que fit cum pectus expanditur, sonum eliciens. Decimotertio, insecta (ut apes, vespa) ita dicta, quod imdique scissuras quasdam, sive incisuras ostendant, pulmone carent, ideoque non respirant, sed totis corporis sui partibus aere nutriuntur. Quapropter si olivo, id est, oleo ex olivis expresso fuerint madefacta, ocellis meatibus percunt: si aceto profusus asperseris ea, reculis foraminibus reviviscunt. Decimoquarto, anates, asners et alie aves que natant, pedes habent non diffusos, sed continuos, et instar membranæ expansos, ut commodius fluitare et natare possint. Cygnus longo collo in profundam aquam immisso, piscarium exercens, pisces venatur. Decimoquinto, resurrectionis argumentum et typus sunt bombyces. In his enim primò ex semine emascitur vermiculus, ex hoc fit eruca, ex eruca bombyx, qui foliis mori se impiet, ac plenus net fila byssi, qui foliis scribitur suis educit, factoque globo illi se includens immoritur, ac eo evolutus reviviscit, conceptisque alis fit papilio, et relicto in globo semine avolat. Hæc Basil. Adde aves mirè canoras, psittacum, merulam, regillum, et maxime philomelam, que pusilla non aliud esse videtur quam vox, imò musica, de qua S. Ambr. lib. 5 Hexam. cap. 12: *Unde nihil, ait, vocem psittaci, dulcedinemque merularum? nitivum solem lucinias canunt, que dormientem de somno eripit. Ea enim avis si quæsiere solis dicit surgentis exercum, et effusorem diluculo deferre iustitiam.* Idem cap. 5: *Quomodo, ait, fulica, que marino delectamini profundo, refugientes quam præserentis commotionem maris, in vado latitât? Ipse ordo que paludibus inhæteret conversit, notas deserit sedes imbreque formidans, supra nubes volat, ut procellas nubium sciatre non possit.*

DE OPERE SEXTÆ DIEI.

Sexta dies dedit incolas terre, sicut quinta dedit incolas aque et aeri. Igri vero nulli incolæ sunt dati; nam nec salamandram, nec aliud animal in igne vivere aut dare posse docet Galenus lib. 5 de Temperamentis, et Dioscorid. lib. 2, c. 56, ubi Mathiolius ait se idipsum experire esse, ac multas salamandras in ignem conjecisse, que brevi consumptæ sunt. Sphyræ sive lamprides, que paulo majores sunt mor-

seis, tantum ad breve tempus vivunt in igne; nam in fornacibus ætatis nascuntur in Cypro, in hisque per ignem salium et ambulat, et mox à flammâ avolantes emoriantur, uti testatur Aristoteles lib. 5 Histor. anim. cap. 19.

VERS. 24. — *PRODUCAT TERRA ANIMAM VIVENTEM.* Animalia viventia; est synecdoche. Rursum, *producat terra*, non quasi causa efficiens: hæc enim fuit solus Deus, sed tanquam causa materialis, quasi dicit: Exoriantur, emanent, exurgant, prodent animalia ex terra.

Queres, an omnes omnino animalium terrestrium species hoc sexto die à Deo sint creatæ?

Respondeo primò, omnes omnino animalium terrestrium species, que perfecta sunt et homogeneæ, id est, que per commixtionem maris et femine, ex unâ tantum specie nasci possunt, hoc die esse creatas; ita passim docent interpretes et scholastici. Et probatur, quia hoc requirebat perfectio universi: Deus enim hisce sex diebus universum hoc perfecti conditioni et exornavit; unde sequitur eam hisce sex diebus omnia, id est, omnium rerum species, creasse. Atque hæc dicitur septimo die cessasse, scilicet à novarum specierum productione.

Decimo secundo, consequenter hoc sexto die omnes bestie venenatæ, ut serpentes; et sibi invicem inimicæ ac carnivoræ, ut lupus et ovis, creatæ sunt, adeoque cum hæc inimicitia et antipathia creatæ sunt; hæc enim antipathia est eis naturalis. Itaque ante peccatum Adæ natura lupi erat inimica ovi, cuius necem intulisset: Dei tamen providentiâ cavisset, ne id fieret ante speciem satis propagatam, ut ita non intercederet. Ita D. Thomas, 1 p. q. 96, a. 1, ad 2; et S. August. lib. 5 de Gen. ad litt. c. 16, licet ipse id ipsum retractare videatur lib. 1 Retract. cap. 10, atque asserere ad naturalem institutionem pertinere, et horibus omnes bestie vescantur, juxta id quod dicitur Genes. 1, v. 50; ex hominis autem inobedientiâ factum esse ut alia alia sint in cibum. Idem censet Pererius et Abulensis in cap. 15 ubi fusè hæc tractat. Idem videtur sentire Gregorius Nyssenus orat. 2 de procreatione hominis; Idem discretè docet Junilius: *Ex eo, inquit, quod dixit Deus: Ecce dedi vobis omnes herbas, patet quod nihil noxium terra produxit, et nullam herbam pessentatam, et nullam arborem sterilem. Secundo, quod nec ipsa ante repta infernarum alium vivebant, nec lupus insidias explorabat ovili circum, nec serpens pulvis patris ejus erat; sed universa concorditer herbis et fructibus arborum vescantur. Verum prius, quod dixi, est verius: Causa, cur venenata creatis Deus, sunt: Prima, ut universam omnibus rerum generibus esset integrum. Secunda, ut ex his elucesceret aliorum bonitas: bonum enim malo oppositum elucescit. Tertia, quia ipsa ad medicinas et ad alios usus utilis sunt. Sic enim ex viperâ fit theriaca; ita Damascus lib. 2 de Fide c. 23; vide et S. August. lib. 1 de Genesi contra Manich. cap. 16.*

Tercio tertio, minuta animalia, que ex sudore, exhalatione aut outrefactione nascuntur, uti pulices, mures

aliqui vermiculi non fuerint hoc sexto die creata formaliter, sed potentialiter, et quasi in seminali ratione: quia scilicet illa animalia hoc die creata sunt, ex quorum certâ affectione hae naturaliter erant exortura. Ita S. August. lib. 5 de Genes. ad lit. cap. 14, licet contrarium docere videatur S. Basilii hic homil. 7. Certè pulices et similes vermes qui jam in hominibus sunt tunc creari, contrarium fuisse felicissimum innocentis statui.

Nota, in parvis animalibus aequè et subinde magis elucere magnificentiam Dei atque in magnis. Audi Tertul. lib. 4 contra Marcionem cap. 14: « At quàm et animalia irrides minutoria, quæ maximus artifex et industria, ingenis aut virtutibus amplavit, quæ magnitudinem in mediocritate probare docens, quemadmodum virtutem in infirmitate, secundum Apostolum; imitare, si potes, apes scilicet, formica stabula, arance retia, bombycis stamina; sustine, si potes, illas ipsas lectuli et teges tuæ bestias, canes et illaridus venena, muscæ spirata, culicis et tubum et lanceam: quæ erant majora, cùm tam modicis aut juvenis aut læderis, ut nec in modicis despicias et creaturem » Ita Chrysostomus, teste Platone lib. 5 de Naturâ, cunicos, et mures homini peruliles esse dixit: cunicibus enim nos à somno excitari, et à muribus admoneri, ut in rebus locandis curam adhibeamus.

S. August. enarrat. in Psal. 148: « Attendat, ait, charitas vestra, quis disposuit membra pulvis et culicis, ut habeant ordinem suum, habeant vitam suam, habeant motum suum? unam bestiolam brevem minutissimam considera, quam volueris, si consideres ordinem membrorum ipsius, et animationem vite quâ movetur, pro se fugit mortem, amat vitam, appetit voluptates, devitat molestias, exerit sensus diversos, viget in motu congruo sibi. Quis dedit aculeum culici quo sanguinem sugat? Quam tenuis fistula est quâ sorbet! Quis disposuit ista? quis fecit ista? Expavescis in minimis, lauda magnam. »

Iteo quærò: Hybrides, puta animalia quæ ex congressu diversarum specierum generantur, ut mulus ex equâ et asino, ex lupo et cervâ lynx, ex hircu et ove lityrus, ex leonâ et pardo leopardus; hæc inquam, non necesse est dicere, hoc die sexto esse creata; atque de facto tunc non omnia hæc esse creata certum est. Ita Lupertus, Molina et alii, licet Perer. hic contrarium sentiat. Hoc dictum probatur primò, quia in Africa in dies novæ oriuntur monstrorum species, et plures deinceps orientur atque oriri possunt ex novâ aliarum et aliarum specierum, sive animalium commixtione. Secundò, quia hæc commixtio est præter naturam et adulterina, unde vetita fuit Judicis Levit. 19. vers. 19. Tertio, quia hæc animalia sufficienter censentur creata, quando aliæ species creatae sunt, ex quarum commixtione postea erant nascitura. Quartò, quia de multis docent Hebræi Genes. 36, 24, eos longè post hunc sextum mundi diem, ab Anâ inventos esse in deserto, ex equarum cum asinis congressu.

IN GENERE suo, secundum suum genus, puta secundum species suas, ut sequitur, q. d.: Producta terra animalia viventia secundum quasque singulorum species; sive: Producta terra singulas animalium terrestrium species. Species hæc enumerat et contemplatur S. Basil. homil. 9 Hexam. eumque secutus S. Ambros. lib. 6 Hexam. cap. 4, ubi inter cætera ait: « Urta insidians licet, ut Script. ait (est enim plena fraudis fera), tamen fertur informes utero fetus edere, sed natos linguâ fingere, atque in speciem sui similitudinemque formare: tu filios tuos instituere similes tui non potes! Eadem gravi affecta cæde, et consociata volocribus, mederi sibi novit, herba, cui nomen est phlomos, ulcera subjiciens sua, ut solo curentur tactu. Serpens quoque pastu fœniculi cecitatem repellit exceptam. Testudo visceribus pasta serpentis, cùm venenum adverterit sibi serpere, organo medicinam suæ salutis exeret. Videas etiam vulpem lacrymâ piân medentem sibi. Clamat Dominus Jerem. 6: *Turtur et hirundo, agrî possessores custodierunt tempora introitus sui: populus autem meus non cognovit judicia Domini.* Novit etiam formica explorare serenitatis tempora; nam ea præcægens madidatos fructus foras exportat, ut jugi sole siccentur. Boves impendentes pluvia ad præsepia se tenere noverant, alias foras spectant, et ultra præsepia cervicis extendunt, ut prodiere se velle testentur eò quod imminet aura serenior. Ovis sub adventum hiemis inexplabilis ad escam, insatiabiliter herbam rapit, eò quod presentiat asperitatem et æstivitatem hiemis futuram. Hircinus, si quid insidiarum præserit, spinis suis claudatur, atque in sua se arma colligit, ut quinquecum contingendum putaverit, vulneretur. Idem futuri providens, geminas sibi respirandi vias nunit, ut quando florem flaturum cognovit, Septentrionalem obstruat: quando Noto cognoverit detergi aeris nubila, ad Septentrionalem se conferat, ut flatus declinet obvios, et è regione nocturos. O quàm magnificata sunt opera et tua, Domine! omnia in sapientiâ fecisti. » Subtili de tigride, quæ raptorem catulorum suorum insequitur, qui ubi se contigum viderit, spheram de vitro projicit. At illa imagine sui (quam reflexam videt in vitro, putatque suum esse catulum) ludit, et quæsi lactura factum residet. Sic pietatis studio dequæta, licet, quantum parentes debeant amare suos liberos, nec eos ad iracundiam provocare.

Pergit deinde ad canes, qui ex vestigiis mirâ sagacitate leporem odorantur, et insequantur. Alter exemplum canum, qui herorum suorum homicidas detexerunt et vindicârunt: additque: « Quid nos dignum nostro et referimus creatori, ejus cibo vescimur, et dissimulamus injurias, et sæpè inimicis Dei eas quæ à Deo accipimus, epulas exhibemus? Agniculus lalata frequenti absentem matrem citat, ut responsura vocem excitet; multis licet versetur in millibus ovium, recognoscit vocem parentis, festinat ad matrem. Illa quoque inter multa agniculorum millia, solum filium

et tacito pietatis testimonio recognoscit. Pastor errat in discretione ovium, agniculus in agnitione matris et noscit errare. Nondum catulo dentes, et tanquam habet, ore proprio se quatit ulcisci. Nondum cervo cornua, et tamen fronte prædudat, atque ex eâ quæ nondum expertus sit tela minuitur. Lupus si prior hominem viderit, vocem eripit, et despiciet eum tanquam victor vocis ablatæ; idem si se prævisum sensit, deponit ferociam, non potest currere. Leo gallem, et maxime album veretur. Caprea vulnerata dictamnum petit, et de vulnere excludit sagittas. Leo æger simiam quærit, ut devoret; quo possit sanari. Leopardus capreae agrestis sanguinem bibit, et vim languoris evitat. Oavis fera agra, canis lausto curatur sanguine. Ursus æger formicæ devorat. Cervus oleæ ramulos mandit. Ergo feræ norunt exoptare quæ sibi prosint; tu ignoras, ô homo, remedia tua? Tu necis quomodo virtutem eripias adversario, ut te tanquam præventus lupus effugere non possit, ut oculo tue mentis ejus peritiam deprehendas, et prior cursum verborum ejus impediās, impudentiam ejus et acumen disputationis obtundas? Quid dicam alio homines delectari, quod et leopardus fugit? Jemini hominis sputum si serpens gustaverit, moritur. Vide quanta vis jejuniis sit. Turtur nidulo suo, ne pullos suos incurset lupus, squallæ folia superjicit; tu negligis quomodo adversum lupos nequitie spiritualis, posteritatem vite lujos (habes tutorem?)

Prosequitur cap. 5, deceptæ Deam angustiora colla formasse leonibus, tigrilibus et ursis; quia illis feris quæ carne vescuntur, non erat opus prolixitate cervicis; longiora verò dedisse camelis, equis, bobus, ac promiscidum elephantis, ut cum sint altiores, inclinare se possint ad carpenda terre germina, quibus pascuntur. Elephanti intolerabili impetu in hostes ruunt, vel luto quidam mobiles montes versantur in præliis, et ut colles alto eminent vertice, mugitis fragore omnium perturbant viciniam. Trecentis et amplius annis feruntur vitam producere; quia omnia sibi ad magnitudinem membra conveniunt, artusque compacti sunt, non distincti, ut in homine. Promiscidæ suâ quidquid involverint, frangunt; pede quidquid compresserint, examinant. Et tamen hæc tantæ molis bestia, subjecta nobis, imperiis servit humanis. Et cap. 6: *Formidabilis tauris elephantus, murem tinet; leo rex ferarum, conantæ cervicæ toros excutit, exiguo scorpionis aculeo exagitatur, et veneno serpentis occiditur.* Serpentes, cæteraque animalium et herbarum venenata, sunt quas pedagogi parvulis, libertatem lasciviendi negant, necessitatem discipline exigunt, errore constringunt; flagella sunt eorum quibus infirma est animi ætas. Hæc et plura S. Ambros. breviter S. Basil. homil. 9: *Deus, ait, constans est strenuusque: asinus autem piger; capus libidine incenditur; lupus miscere nequit; vulpes insidiosus, et ad dolos concinnandos sagax: cervus timidus; laboriosa formica, canis gratus, et insita semel emittitæ tenax ac memor; leæ avosus, idèque solitarius; velut enim tyrannus*

animalium, pares honores congressioneque cum cæteris non acceptat, sed aspernatur; qui neque ad pabulum hæsterum accedit, nec ad reliquias venationis suæ unquam redit. Vehemens est panthera, impetiosa et pernicis, idèque flexilis et agilis. Pigerrima est ursæ, solitaria et dolosa.

JUMENTA, animalia domestica et mansueta: hæc enim hebræicè vocantur *behemæ*, et opponuntur bestibus, id est feris terre, quas Græci hic clarè *bestia* vocant.

Tropologicè, opus creationis sex dierum, significat opus justificationis hominis. Primo ergo die creatur lux, id est, infunditur peccatori illuminatio, quæ videt turpitudinem peccati, et periculum sui status ac æternitatis. Secundo die fit firmamentum, id est, induitur peccatori timor Dei et iudicii qui dividit aquas superas, id est, appetitum rationalem, ab inferioris, id est ab appetitu sensitivo, ut licet sensu concupiscat terrena, spiritu tamen feratur in cœlestia. Tertio die terra, id est, homo coopertus aquâ, id est, concupiscentiâ, detegitur, ut licet eam habeat, non tamen obruat, et sentiat, nec consentiat. Inde fert germina virtutum. Quarto die fit sol, id est induitur homini charitas: et luna, id est fides illustris; et Hesperus, id est spes; et Saturnus, id est temperantia; et Jupiter, id est justitia; et Mars, id est fortitudo; et Mercurius, id est prudentia; cum aliis astris, id est virtutibus. Quinto et sexto die fluit animantes: primò, pisces, id est homines boni, sed imperfectissimi; quia coram secuti immergi; secundo, jumenta, id est homines perfectiores, qui in terrâ vivunt spiritualiter; tertio, aves, id est homines perfectissimi, qui omnia continent, toto affectu quasi aves in cœlum evolant. Ita ex Eucherio, Origene et Hugone Pererius. Vide S. Bernard. serm. 5 de Pentecoste. Symbolicè, Jamulus hæc sex dies adaptat sex ætatis mundi. Sequitur creatio hominis, nimirum:

Sancius his animal meoquoque capaxis alta

Deerat adhuc, et quod dominari in cætera posset, Natura homo est.

Dicit ergo Deus:

VERS. 26. — FACIAMUS HOMINEM AD IMAGINEM ET SIMILITUDINEM NOSTRAM. Nota hic SS. Trinitatis mysterium; hæc enim verbis alloquitur Deus Pater, non Angelos, quasi itis jubeat, ut ipsi fabricent corpus humanum, et animam sensitivam, sibi soli magis reservet fabricare animam rationalis, ut voluit Plato in Timæo, et Philo lib. de Opificio sex dierum, ac Judæi. Hæc enim ut impium detestantur S. Basilii, Chrysost., Theodor., Cyrillus lib. 1 contra Julian. et August. lib. 16 de Civit. c. 6; nam Deus non per angelos, sed per se tam corpus, quam animam hominis creavit, ut patet cap. 2, vers. 7 et 21; unde non ait hic: Facite, sed: Faciamus ad imaginem, non vestram, ô angeli, sed nostram. Alloquitur ergo hic Deus Pater suum Filium et Spiritum sanctum, quasi collegas suos, ejusdem secum naturæ, potentie et operationis. Ita S. Basilii, Ruperti, et alii supra; imò con-

cliffum Siriniense apud Hilar. lib. de Synodis, dicit anathema illi qui aliter hunc locum explicat.

Noti secundo excellentiam hominis; Deus enim de hominis, tanquam rei magna, creatione deliberat et consultat, dicens: Faciamus hominem. Ita Rupertus. Est enim homo prima mundi creatura, id est SS. Trinitatis, Imago, et ejus infinite artis et sapientie testimonium, et opus perfectissimum: creati vero mundi homo est finis, compendium, vinculum et nexus; omnes enim rerum spiritualium et corporalium gradus in se habet et necesse homo. Ideoque est et vocatur Microcosmus, atque a Platone vocatur Horizon universi, quia determinat, et in se conjungit superius hemisphaerium, puta caelum et angelos, atque inferius, puta terram et bruta: homo enim partim angelis, partim brutis est similis. Sic vita et tempus hoc nostrum est horizon aeternitatis; quia determinat aeternitatem beatam, quae est in oculis, à misera, quae est in inferno, et ab utroque aliquid participat. Pulehrè S. Clement. lib. 7. Constit. Apostol. 55: *Nunc inquit, fabricationis, animationem rationis participem, mundi citem, sapientiam hanc moderatone fecisti, cum diceret: s. Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; s. fecisti, inquam, ut esset homo ex parte corporis; id est: ornati ornatus, capite corporis, ex quatuor elementis primis corporibus formasti, animam vero ex nihilo, ac sensus quoque ad certam virtutis dedisti; et mentem ipsius animae, tanquam aurigam sensibus praefecisti* Secundo, quia per Christum hominem omnes pariter creaturae, quae in homine quasi in microcosmo, ut jam dixi, continentur, erant deducende. Vide ergo quanta sit hominis dignitas.

Tertio, quia propter hominem, et cum homine, uti mundus est conditus, ita et in resurrectione renovabitur. Quarto, summum fidei mysterium, scilicet SS. Trinitatis et individualitatis unitatis, primum in generatione hominis resecratum est, quod postea in ejusdem hominis regeneratione, puta in baptismo, aperte declarandum erat: nam illa verba, *faciamus et nostram*, Trinitatem significant; unitatem vero indicant illa verba: *Dixit Deus, fecit Deus, etc.* Quinto, animalia et plantae ex terra et aqua generata dicuntur; at solus Deus corpus hominis finxit et figuravit, illique animam rationalem à se ex nihilo creatam indidit. Sexto, homo factus est à Deo rector et princeps omnium animalium, etiam maximorum, totiusque mundi quasi rex. Septimo, assignavit Deus homini ad habitandum, et sese oblectandum paradisi, delicias omnique rerum copia instructissimum. Octavo, creavit Deus hominem *ut à se egrediret animi et innocentia praeditum, ut et mens subiecta esset Deo, et sensus ratio, et corpus animo, et omnes animantes hominis imperio subderentur; line factum est, ut nudus non erobesceret. Nono, Adam congrua singulis animalibus nomina imposuit; unde elevet summa ejus scientia et sapientia, ut et ipse animantes quasi agnosceret et profiteretur, se pro rege ac domino habere hominem. Decimo, corpus habuit immortale, ut scilicet si Deo pareret, longissimo aeo in terris*

actis, ex vita terrenâ ad caelestem et sempiternam, mortis et malorum omnium expertus traduceretur. Undecimo, Deus dono prophetiae hominem insignivit, cum dixit: *Hoc nunc in te ossibus meis*. Duodecimo, Deus saepe sub specie humanâ homini apparebat, eumque familiariter alloquebatur.

Nota tertio. Deus palatium hoc mundi, quasi quoddam convivium, ait Nysenus, aut potius quasi splendidam triclinium, instruxit omnibus rebus quae ad usum, oblectationem et scientiam erant opportuna, ac deinde ultimo in illud ita adornatum induxit. creavitque hominem, quasi qui omnium esset vertex, finis et dominus. Vide S. Ambros. epist. 58 ad Honorat. et Nazianz. orat. 45, et Nysenum lib. de Officio hominis. Vide et de singularum humani corporis partium dignitate, S. Ambr. lib. 6 Hexam. cap. 9. Recet ergo S. Bernard. serm. 4 de Annunt. *Quid, inquit, homini primo dedit, quem misericordiam custodit, docebat veritas, regerebat justitia, pax fovebat?*

Insuper Diogenes teste Plutarch. lib. de Tranquill. animae et Philo lib. 1 de Monarchia, docent quod mundus sit quasi templum Dei sacrum, et pulchrum, in quod indiget sit homo, ut ejus esset antistes, et sacerdotio fungeretur pro creaturis omnibus, ac pro beneficiis eis omnibus, et singulis collatis gratias ageret, illisque propitium redderet Deum, ut bona redderet, malaque repelleret. Hinc in *vate poteris, quam habebat Aaron pontifex veteris Testamenti, totus erat orbis terrarum*. Sapient. 18, 24. Audi Lactant. lib. de Ira Dei, cap. 14: *Sequitur ut ostendam, cur hominem fecerit Deus. Sicut mundum propter hominem machinatus est, ita ipsum propter se, tanquam divi templi antistitem, spectatorem operum, rerumque caelestium. Solus enim est, qui sentiens capaxque rationis intelligere possit Deum, quia ejus opera admirari, virtutem potestatemque perspicere, etc.* Ideo sermonem solus accepit, ac linguam cogitationis interpretem, ut enarrare majestatem homini sui possit. Porro S. Ambros. epist. 58 jam citata, docet hominem ultimo creatum, ut subjectas haberet omnes mundi opes, omnia volutata, terrestria, etiam pisces, etc., essetque quasi rex elementorum, ac per hoc quasi per gradus ad coeli ascenderet regiam; Cujus, inquit, difficilis itineris viatorem non facile reperies, illum virum qui ita sit animi inductione formatus ac voluntate, ut minima sibi sit cum suo corpore familiaritas, neque in illum ingrediatur vitæ tiorum contubernium, nullis assentianum punitur et sermionibus, neque in rotis secundorum temporum positus humiles fastidia, morsâ fugiat, sanctorum laudes exentiat atque elevet. Cujus animam non inflectat morositas, non frangat injuria, nulla sollicitet suspicio, libido non exagitet, non expugnet passiones corporis, non inquietet appetentia, voluptatum gratia. Merito ergo postremus, quasi finis naturae, formatus ad justitiam, inter cetera animalia justus arbiter. Ac tandem eleganter, atque ac nervose ita concludit: *Recet ergo novissimus, quasi totius summa operis, quasi causa mundi,*

propter quem facta sunt omnia, quasi omnium habitator elementorum; inter ceteros vivit, cum piscibus natat, super aves volat, conversatur cum angelis; terram inhabitat, et colorem militat, sulcat mare, aere pascitur; cultor soli, viator profundum, piscator in fluctibus, in aere anceps, in celo heres, cohaeres Christi.

HOMINEM. Homo hic non est idea hominis abstracta universalis, qui sit causa et exemplar omnium singularium hominum, ut ex Platone voluit Philo; non etiam homo hic est animus hominis, q. d.: Animum hominis ornemus nostrâ imagine, puta gratiâ, ut explicat SS. Basilium et Ambros., sed homo est ipse Adam primus homo, parensque ceterorum omnium, ut patet ex dictis; in Adam enim, et per Adamum Deus fecit et creavit ceteros homines.

AD IMAGINEM ET SIMILITUDINEM NOSTRAM. QUERES, in quo sita sit haec imago Dei, expressa in homine? Anthropomorpha, inquam auctor fuit Aulzeus, unde et Andeas sunt dicti, poterunt hominem esse imaginem Dei secundum corpus, ideoque Deum esse corporeum. Verum hæc est hæresis. Secundo, Occaster et Engub. in cosmopola putant Deum hie induisse formam humanam, ut illius ad instar crearet hominem: sed hoc æque frigidum ac novum est.

Nota primo, imaginem hic sumi pro exemplari, q. d.: Faciamus hominem ad exemplar nostrum, ut quasi imago nos, quasi sum exemplar referat ac representet. Imago hæc non est Verbum divinum, sive Filius, qui est imago Patris, ut alii quidam Lipotman. explicant; sed est ipsa essentia divina, ipseque Deus mus et trinus; ad hujus enim imaginem conditus est homo. Quare quod Rupertus per imaginem accipit Filium, per similitudinem Spirit. sanctum, mysticum est. Potest tamen secundo, imago hic proprie capi, ut sit hebraismus, q. d.: *Faciamus hominem ad imaginem, id est, ut sit imago nostri, quasi sui exemplaris.*

Nota secundo. Imaginem hic multi à similitudine distinguunt, nimirum ut imago ad naturam, similitudo ad virtutes pertinet. Ita S. Basilium homil. 40 Hexam.: *Per imaginem, inquit, animam impressam voco, obtinui rationis usum; verum Christianam effectus, utique simili efficitur Deo. Et S. Hieron. in illud Ezech. 28: Tu signavitulum similitudinis, sic ait: Et notandum est quod imago hanc (in creatione) facta sit tantum, similitudo in baptismo compleatur. Et S. Chrysost. hom. 9 in Genes.: *Imaginem dixit, ob principatus rationem; similitudinem, ut per virtutes humanis similes fieremus Deo mansuetudine, levitate, etc.; quod et Christus dicit: et Similes estote Patri vestro qui in caelis est.* Idem docet S. Aug. 1. contra Adimantum cap. 5. Eucher. lib. 4 in Genes., Damascen. lib. 2 de Fide, cap. 12, S. Bernard. serm. 4 de Annunt., ubi et addit: *Imago aquidem in gehenna vri poterit, non exuri; ardere, sed non deleri. Similitudo non sic, sed aut manet in homo; aut si peccaverit anima, mutatur miserabiliter jumentis insipientibus similia. Sic ergo per peccatum in homine perit similitudo Dei, non imago.**

Verum dico, non distingui, esseque hendiady,

q. d.: Ad imaginem et similitudinem, id est, ad imaginem similitudinis, ut habetur Sapient. 2, vers. 24, hoc est, ad imaginem similem, vel similitudinem. Hinc Scriptura hæc nomina promiscue usurpat, modo unum, modo alterum, modo utrumque: ut jam dicit hominem factum esse ad imaginem Dei, ut Gen. 9, 6, modo ad similitudinem Dei, ut Gen. 5, 1, modo ad imaginem et similitudinem Dei, uti hie.

Nota tertio. Pro, imaginem, hebraice est, *tsalem*, quod significat umbram, sive adumbrationem rei. Radix enim *tsalal*, significat obumbrare; inde *tsel*, significat umbram, et *tsalem* imaginem adumbrantem. Sicut enim umbra corporis, sic imago sui prototypi est quædam adumbratio. Hinc ergo *tsalem*, hominem respectu Dei tantum esse umbram, vel umbraticam imaginem. Deus enim solidam et constantem habet essentiam; homo vero umbraticam et evanidam; et hoc est quod Psalm. 58, dicitur: *Universa vanitas omnis homo cinis, verumtamen, in imagine hebraice tsalem, in umbrâ, id est, instar umbræ) transit homo.*

Nota quarto. Homo non est imago Dei, ut Deus est, id est, quod attributa propria Dei, nec enim homo est omnipotens, immensus, æternus, omniscius, ut est Deus, sed solum quoad attributa communia, quæ scilicet ipse communicat intellectuali creaturæ.

Nota quinto. Hæc imago Dei sita est in solo viro, ut vult Theodor. sed et in Angelo et in femina; ut fusc docet S. Aug. lib. 12 de Trinit. cap. 7, et Basilium hie hom. 10, explicans illa verba Genes. 1: *Masculum et femina fecit eos*. Nam

Dico primo: Hæc imago Dei sita est in mente hominis, sive in eo, quod homo in summo rerum sit gradu, in quo Deus est et Angelus; puta quod homo sit nature intelligentis, sique animal rationale; per rationem enim, mentem et intellectum homo maxime referat Deum, illique præ aliis creaturis, simillimus est. Ex hæc natura rationali sex eximie hominis dotes et proprietates consequuntur, in quarum modo unâ, modo aliâ Patres sublimè hæc Dei imaginem collocant, scilicet partialiter et incompletè. Prima est, quod hominis anima incorporea sit et individua, uti est ipse Deus: in hæc imaginem Dei collocat S. Augustinus. Secunda est, quod sit æterna et immortalis: in hæc collocat Origenes. Tertia est, quod sit intellectus, voluntate et memoria prædita: in hæc collocat Damascen. Quarta, quod sit liberi arbitrii: in hæc collocat S. Ambrosius. Quinta, quod sit capax sapientie, virtutis, gratiæ, beatitudinis, visionis Dei, omnique boni; unde in hæc capacitate imaginem Dei collocat Nysenus. Sexta, quod cunctis animalibus suis potestate præsit et dominetur: in hæc collocat S. Basil.

Addè septimo, sicut in Deo omnes res sunt et continentur eminenter; ita quoque omnes res in homine sunt eminenter, uti dixi sub initium hujus vers. Rursùm, homo intelligendo fit quasi omnia, ut ait Aristot. quia omnium rerum imagines et simulacra in phantasia et mente sibi efformat.

Octavo, hinc homo quasi est omnipotens instar Dei, quia multa arte et omnia mente sua efformare et

comprehendere potest. Rursus, homo est finis omnium creatorum, sui eorumdem finis est Deus.

Nono, sicut anima regit corpus, estque tota in toto, et tota in quolibet parte, ita et Deus est totus in toto mundo, et totus in quolibet mundi parte.

Decimo et perfectissime, sicuti Deus Pater per intellectum se cognoscens producit Verbum, puta Filium, et eum amando producit Spiritum sanctum; ita homo intelligendo se producit in mente suo verbum intelligibile, sui ipsius expressivum, sibi que simile, atque inde procedit in voluntate ejusdem amor. Sic enim homo clarè repræsentat SS. Trinitatem. Ita S. Augustinus lib. 40 de Trinit. cap. 10, et lib. 14, cap. 14.

Hæc ergo imago Dei homini est naturalis, quæ peccato perdi non potuit; est enim ipsi naturæ intimè et indelebiter impressa, ut perdi non possit, nisi perdat et natura. Ita contra Origenem docet S. August. lib. 2 Retract. cap. 24, ubi retractat id quod dixerat lib. 6 de Genes. ad lit. cap. 27, scilicet, Adamum peccando imaginem Dei perdidisse; quod, ait August. ut verum sit, sic accipiendum est, non quasi in Adamo peccante nulla remanserit Dei imago, sed quid illa per peccatum tam deformis effecta fuerit, ut reformatione indigneret. Imple ergo et solidè est sententia Matthei Illyrici Lutherani, dicentis, quod imago Dei in homine per peccatum ita sit corrupta, ut homo substantialiter sit transformatus in vivam et substantialem imaginem diaboli; hanc enim esse ipsam peccatum originale, ipse cum suis mordicis tuetur lib. de Pecc. orig.

Dico secundo: Altera quoque in homine est imago Dei, scilicet supernaturalis, quæ sita est in gratiâ et justificatione hominis, quæ ipse divine fit consors naturæ, quoque in gloriâ et vitæ æternæ firmabitur et perducitur. Gratia enim est anima anime, ait S. August. In hæc gratiâ conditum esse Adamum, eamque hic etiam ad litteram intelligi imaginem Dei, patet Colos. 5, vers. 10, Ephes. 4, v. 24. Ita passim Patres. Hæc imago ab hominis voluntate pendet, eaque peccata deperditæ est, sed per gratiam et justificationem reparatur et reformatur. Unde Apost. Ephes. 4, 25: *Resovamini, inquit, spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitiâ et sanctitate veritatis.* Vide ibi dicta, et 2 Corinth. 5, v. 18.

Ubi nota, Ade in primo instanti creationis sue, cum gratiâ infusus fuisse simul omnes virtutes theologicas et morales; item datam ei esse justitiâ originalem, quæ præter habitus virtutum jam dictos, erat assistentiâ et sustententia Dei assidue, quæ fœdit, ut motus omnes appetitûs inordinati, sive concupiscentiæ, rationem prævenientes, impederentur; utque appetitus rationi, ratio Deo in omnibus subderetur; itaque homo in omnibus internâ pace, rectitudine et sanctitate frueretur; unde de nullâ re inordinatam tristitiam, iram, concupiscentiam, aliamve turbidam passionem concepsisset, atque hæc justitiâ et integritatem Adam, si non peccasset, in posteris transfusisset. De justitiâ originali vide Molluzam, Pererium, Arænum, et alios.

Dico tertio: In corpore hominis propriè non est imago Dei, sed tamen in eo relect quodammodo et resplescit; quia scilicet corpus hominis est imago mentis. Recta enim statura, et vultus in cœlum erectus, indicat animum corporis rectorem cœlesti satum origine, Deique similem, æternitatis et divinitatis capacem, superna spectare et ambire debere. Si enim tanti vitæ, quanti margaritæ? si tale est corpus, qualem decet esse animam? Ita S. Augustinus. lib. 6 de Genes. ad litter. cap. 12, et Bernardus serm. 24 in Cantica. Rectè ergo staturâ admonetur homo, sibi non esse sectanda terrena, uti faciunt pecora, quorum voluptas omnis ex terrâ est; tude in ventrem cuncta pecora preona et prostrata sunt. Hinc poeta:

*Pronaque cion spectent animalia cætera terram,
O homini sublimè dedit, cœlumque tueri
Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.*

Cætergo nati, cœlo creati sumus; hic finis, hic scopus noster; ab hoc si aberemus, frustra homines sumus; frustra cœlum solemque suspeximus; satius foret bruta aut saxa fuisse; sin assequamur, terque quaterque beati. Hic ergo nobis, æque ac S. Bernardo, perennis sit stimulus ad vitam puram et sanctam: Bernarde, die quare hic? cur cœlum suspicis? cur animam rationalem et immortalem accepisti?

Dico quarto: In cæteris creaturis non est imago, sed quoddam quasi vestigium Dei, Deum repræsentans, sicut effectus suam causam repræsentat. Consideranti enim earum naturam, actionem, dispositionem, determinationem, et mirabilem omnium inter se consociationem et ordinem, patet, eas divinâ ratione et sapientiâ conditas esse, et conservari.

Moraliter, voluit Deus omnia esse hominis, hominem verò esse Dei, quasi peculium, ideoque eum obsequavit sigillo sue imaginis, eoque tenacissimo et indelebili, ut homo seipsum intueatur, quasi in imagine Deum creatorem suum agnoscat, sciatque quanto debito, et quam arcto vinculo illi sit obstrictus. Homo enim gestat Dei imaginem: Primò, ut filius sui patris, cui debet amorem et pietatem; secundò, ut principium domini sui, quom tempore ac revereri debet; tertio, ut miles sui ducis et imperatoris, cui fidem et obedientiam præstare oportet; quartò denique, ut minister et dispensator honorum heri et domini sui, cui rectum usum creaturarum, quæ dispensationis ejus commisse sunt, exhibere debet, ad perennem Domini Deique sui laudem et gloriam. Ita Pererius, qui septem causas morales, cur homo conditus sit ad imaginem Dei, adfert lib. 1, in digressionem morali cap. 501, cût in 8. Ubi maxime notanda est sexta, quæ est, ut homo esset capax æternitatis et infinitatis Dei, utque ab eo fidei omne bonum sperare et petere audeat, dicatque ei: Imple, Domine, in bonis desiderium anime mee, quam ad tui imaginem, tuque capacem creasti; tu nihil in mundo poteris esse vacuum, patiere vacuum in animo meo? reple ergo eum tuis bonis, inno teipso; nam nihil aliud ejus infinitam capacitatem satiare et explere potest, nisi tu. Denique, si crimen est læsæ majestatis regis imaginem violare, quale

crimen erit Dei imaginem sibi insitam fœdere peccato et polluere!

Et præter. Hebraice *veirda*, id est, et præsiat, sive dominator, scilicet tam Adam, quam Eva eorumque poster. Est ergo homo, animal imperio natum. Audi S. Basil. hom. 10 Hexam.: *Animal itaque es, ô homo, imperio natum. Equid miseram hanc affectuum servitæritatem? equid te dedit peccato in vile mancipium? cur tibi sponte mancipem te et captivum constituis diaboli? Jussit te Deus in creaturis principem locum tenere; et ecce tanti principatus dignitatem à te excutis et repellis. Sed servus vocatus es? en habes rationem vitiosis omnis affectus planè dominatricem. Si herus fœdè voluptati serviat, tu ab eâ temperans, inò contemnes, præ illo se dominus istius obscenæ affectionis; ille è diverso earum servus, quæ abs te velut cæcæ proteruntur, illicium voluptatum.*

Nota primò. Homo in statu innocentie, perfectum habuit dominium in omnia animalia, idque partim essentialitè et prudentiâ naturali, quæ sciebat quomodo domando, curanda et tractanda essent singula; partim ex peculiari providentiâ Dei, qui per angelos animalium omnium phantasiam et corpus flexisset ad nutum, voluntatem et imperium hominis, sicuti eadem per angelos ad Adamum deduxit c. 2, v. 19. Decebat enim, ut, quandiu earo hominis spiritus, et spiritus Deo; tandiâ et animalia homini, quasi domino suo obedirent. Porro hoc dominium index est magne dignitatis hominis. Audi S. Ambros. initio l. 6 Hexam.: *Videatur elephantis nihil habere natura proceritas atque robustus, nihil terribilis leone, nihil æquus tigride; verum hæc servant homini, et naturam suam humanâ institutione deponant; obviæcentur quod nota suis; induantur quod jubeantur. Quid multa? docentur ut parvuli, serviant ut famuli, adjuvantur ut infirmi, verberantur ut timidi, corriguntur ut audaces, in vias transcendunt nostros, quoniam motus proprios perdidit.*

Adverte. In statu innocentie, obedientia animalium fuisse quasi politica; debuissent enim ipsa imperium hominis sensu aliquo percipere, ut ei obedirent. Unde si longè fuisset dissita, vel aliter occupata, non percipissent hominis imperium, illi non obedivissent. Denique tunc homo homini quoque dominatus fuisset, dominatione non servili, sed civili, qualis est inter angelos. Sic enim parentes filios, mariti uxores, principes subditos rexisserunt. Ita S. August. l. 19 de Civit. c. 14.

Nota secundo. Mansit in homine hoc dominium post peccatum, ut patet Genes. 9, f. Hinc jure natura, ut docet Aristot. l. 1 Politic. cuique homini licita est silvestrium animalium venatio, neque ac piscium piscatio. Verum per peccatum multum immutatum est hoc dominium, idque, ut notat Hugo, maxime circa animalia extrema, scilicet maxima, ut leones; et minima ac vilissima, ut culicæ, polices, etc.; illud tamen recuperant quidam christianissimi, qui ad innocentiam primævam quam proximè accesserunt; uti Nôc in omnia animalia arca, Eliseus in usos, Daniel

in leones, Paulus in viperam, S. Franciscus in pisces et apes, quibus concionalatur, imperium obtinuit.

Tropologicè, homo præest piscibus, quandò dominatur gula et libidini; avibus, cum dominatur ambitioni; reptilibus, cum dominatur avaritiæ; feris, cum dominatur iræ. Ita Origenes, Chrysostomus, Eucherius.

AD IMAGINEM DEI CREAVIT ILLUM. *Dei*, id est, Christi, qui est Deus; ad Christi enim imaginem specialiter creatus est homo; hoc enim est quod dicitur Roman. 8: *Quos præcivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui; et alibi: Sicut portavimus imaginem terreni, portem et imaginem cælestis.* Ita S. Cyril. l. 1 contra Julian., Hilari., Theodor. et ex eis Franc. Arænum hic. Verum imago Christi est supernaturalis gratiæ et gloriæ; hic autem agitur primariò de imagine naturali. Est ergo hic enallage personæ frequens apud Hebræos. Deus enim de se quasi de alio aliquo, in tertâ personâ loquitur: quod enim dixit: *Creavit Deus hominem ad imaginem suam;* hoc confirmat et implet, clarèque explicat vè suam, dicens: *Ad imaginem Dei creavit illum.*

VERS. 27. — MASCULUM ET FEMINAM CREAVIT EOS. Hinc novator quidam in Franciâ nuper asseruit, Adamum creatum esse hermaphroditum, fuisseque eum tam feminam, quam masculum... Sic et Plato in Symposio censuit, quos homines fuisse androgynos. Verum insulse hoc dicitur; non enim dicit *Scriptura, creavit eum*, sed *eos*, scilicet Adamum et Evam; puta Adamum creavit masculum, Evam verò feminam. Unde patet hæc per anticipationem dici. Nequid enim Moses descripsit creationem Eve, licet ipsa hoc eodem sexto die sit facta; hanc enim reservat in c. 2, v. 22. Equè insulsum est, quod tradunt aliqui Hebræi, et Franc. Georgius tom. 1, probl. 29, scilicet, Adam et Evam à Deo creatos esse, ita ut in lateribus sibi invicem cohererent, essentque quasi unum, hoc enim repugnat cap. 2, v. 18, ut ibi ostendam.

VERS. 28. — CRESCITE ET MULTIPLICAMINI. Ex hisce verbis liquet Adamum et Evam in stato et staturâ perfectâ, atque ad generandum aptâ, putâ juvenili, ut ait Junilius, aut virili, conditos esse. Volunt hæretici, hic singulis hominibus à Deo præcipi generationem usumque matrimonii. Sed si ita est, ergo Christum Dominum (ut alios viros sanctissimos tacem) primam lux legis violatè reum peragant oportet. Et sanè, si quod hic est præceptum, id non singulis hominibus sed toti speciei, id est, omnibus hominibus, in communi datur, ne sinant speciem humanam interuiri. Ita D. Thom. Verum dicò, nullum hic esse præceptum. Idem enim dixit Deus piscibus, v. 22, quibus utique legem non tulit. Tantùm ergo hic Deus benedicit homini, ut patet ex ipsis ejus verbis; hoc est, usum matrimonii inter homines per, omne virtutem et fecunditatem induit, ut per marit et feminam conjunctionem, uti cætera animalia, sibi simile procreent, itaque se suamque speciem conservent ac

propagant. Ita S. Chrysostomus, Rupertus et Augustinus lib. 21 de Civit. 22, Pererius, Olearius, Natalis et alii.

Et REPLETE TERRAM. Hujus rei symbolo, inquit S. Augustinus tract. 9 in Joan, quatuor mundi plagae, per sui litteras initiales, in nomine Adam graece continentur. Adam enim, si initiales exponas, idem est quod *orientalis, orientis, orientis, orientis*, id est, Oriens, Occidens, Aquilo, Meridies, ut significaretur ex Adam nascituros esse homines, qui quatuor mundi partes incolerent et replerent.

SCRIBITE TAM, expansis vel donatis cunctis feris tam inhabitare et collige, ejusque decore et fructibus vos posse ac frui.

DOMINAMINI. Hebraeorum *reda*, est analogum. Si enim illud deducas à *ruia*, significat *dominamini*; si à *larad*, significat *descendite*, q. d.: Si precepto meo praeeritis, dominamini cunctis animalibus; si non, dominio vestro cedetis, ut factum deplorat Psalms, Psal. 48, v. 15. Ita Deirio. Verum hic sensus subillor est, quam solidior; patet enim hic tantum de benedictione et dominio hominis agi, idque tantum significat *reda*, quod eum tot constituit, uti hic fit. *Reda* ergo hic idem est quod *dominamini*.

VERBIS. 20.—ECCE DEI VOBIS ONEM HERBAM IN ESCAM. *Dati*, id est, do. Hebraei enim utitur praecepto pro presenti quo caret. Hinc communio Patrum et Doctorum (excepto Cajet., Victorii, et B. Soto, quos citat Pererius tom. 2, pag. 522), sententia est, homines usque ad diluvium in cibo ita frugales fuisse, ut herbas et fructibus vescerentur, caribus vero neque ac vino abstinerent; idque non ob aliquid Dei preceptum, sed ob religionem quantam inde natam, quod necdum Deus carni et vini usum expressit et discretè concessisset, ut patet Genes. 9, v. 3 et 21. Itae ecce simplex Patrum frugalitas vitam eis non minuit, sed auxit; vixerunt enim tunc ad 900 annos. Pulchrè de hac prisca frugalitate Boetius lib. 2 de Consolatione, metro 5:

*Felix nimium prior aetas,
Contenta fidelibus arvis,
Nec inerti porrita iuvu,
Facili qua sera solent
Jejunia solvere glande.*

Et Ovid. lib. 1 Metam. de prisca patribus ita canit:

.....Fruga legebant

*Cornaque, et in duris haerentia mora rubetis,
Et qua deciderant patuli jomis arbore glandes.*

De hac re plura dicam cap. 9, v. 5, 2.

Quares cur, cum post singula creationis opera dicitur: *Et vidit Deus quod esset bonum*, illud omittatur post creationem hominis?—Resp.: Causa prima est, quia in hominem finitur rerum creatio, qua finitè et perfectè generatio omnia complectens dicitur Moyses: *Viditque Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona*, quae complexio ad hominem maximè spectat, tum quia ejus creationem fasus ceteris immediatè ante descriperat, tum quia homo est finis, complexio, nodus et centrum omnium creaturarum; propter homi-

nem enim omnia creata sunt, et homo omnis creatura est dominus, participium, nexus et vinculum. Quare, ne bis idem immediatè repeteret, dicendo de homine: *Et vidit Deus quod esset bonum*, ac mox de omnibus subjiciendo: *Viditque Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona*, prius omisit, illudque in posteriori intellexit, ut significaret omnia in homine et propter hominem, uti creata sunt, sic et bona esse à bono hominis creatore. Ita Perer., qui et addi idcirco addi hic *et valde*, quod in ceteris omittitur, quia bonum hominis praestat bona ceterorum, praesertim quia per hominem, puta Jesum Christum, creatura omnes erant deificandae: deificata enim Christi humanitate, una quoque omnes creatura, quae in ea continentur, mirabiliter sunt deificatae. Duas alias causas affert S. Augustinus, lib. 5 de Genesi ad litteram, cap. 21, scilicet secundam, quia, ait, *homo necdum erat perfectus: novit enim erat in paradiso constitutus; sed quia postquam tibi constitutus est, illud ipsum pariter praetermissum est, hinc tertiam subdit, quia praenotat Deus hominem peccatorem, nec in sua imaginis perfectione manerem, q. d.: Noluit enim dicere naturam bonum, quem praescebat culpam suam fore malum. Quartam causam dat S. Ambrosius, lib. de Paradiso, cap. 10: *Deus, ait, noluit erit Adam, ante formationem Eræ, dicere quod esset bonus, ne videretur sibi contrarius; nam cap. 2, 18, dicit: Non est bonum hominem esse et solium; faciamus ei adiutorium simile sibi.* Igitur quia hominum generis humani, post secunditatis et propagatio, pendebat ex Eva, hinc Deus ante ejus formationem, noluit de solo Adam dicere quod esset bonus. *Mahit enim*, pergit Ambrosius, *plures esse quos vultos facere possit, quibus donare possit peccatum, quantum solum Adam, qui liber esset à culpa.* Quinta causa est moralis, scilicet ut significaret hominem esse liberi arbitrii, quo cetera creata carent; unde habent duntaxat bonitatem entis, sive naturalem: homo vero, quia liber, majorem habet bonitatem virtutis, sive moralem. Ut ergo indicaret, hominis bonitatem moralem, quae praecipua est, penitere ex usu liberi ejus arbitrii, noluit ante eum dicere de illo quod esset bonum. Hanc causam assignant SS. Augustinus, Ambrosius et alii.*

VERBIS. 31.—VIBITQUE DEUS CUNCTA QUAE FECERAT, ET ERANT VALDE BONA. Nota. Mixta est mundi rerumque creaturarum pulchritudo. Primum, ob rerum varietatem: aliae enim sunt incorporeae, ut angelus, liquae in varias species, hierarchias et choros distributi, suntque plurimi et penè innumeri. Aliae sunt corporeae: rursum harum aliae sunt incorruptibiles, ut coeli et sidera; aliae corruptibiles, eoque duplices, scilicet inanimatae; et animatae, rursum animatae, aliae sunt plantae, aliae animalia; aliae denique sunt partim corporeae, partim incorporeae, ut homines. Jam quanta est varietas hominum in forma et vultu, in ingressu, voce ingenio, lingua, studiis, officiis, moribus, legibus, institutis, religionibus. Secundo, ob rerum omnium ordinem, et aptissimam dispositionem nobiliores enim summum mundi tenent locum, ignobiliores inferum, mediae me-

dium, eaeque per superiores aguntur, servantur et reguntur. Tertio, ob rerum plenitudinem et universitatem. In mundo enim sunt omnia tripliciter: primum, secundum generales gradus rerum, qui quatuor sunt, esse, vivere, sentire et intelligere. Secundo, secundum cujuslibet horum graduum genera omnia et species subalternas. Tertio, quod nihil usquam sit, nihilque facium sit à Deo, quod non in mundo contineatur, ad eumque pertineat. Quarto, ob partium omnium inter se arctam miramque connexionem, non modò secundum quantitatem, ut nihil sit usquam inane et vacuum, sed etiam in serie contextaque naturalium specierum; videlicet ut nulla sit interruptio, utque quilibet pars aliis vicinis circumquaque aptissimè et amicissimè stricta et devincta sit. Quinto, ob rerum inter se discordem concordiam, obque earum sympathiam et antipathiam. Talis antipathia est inter vitem et brassicam, inter ovem et lupum, felem et moram, aliasque res innumeras. Sympathia est inter magnetem et ferrum, inter herbas, mares et feminas, inter metalla varia, inter liquores, inter animalia. Sexto, ob miram rerum omnium tum inter se, tum cum toto mundo proportionem. Haec enim similis est proportioni et pulchritudini humani corporis, quae ex concinnis membrorum omnium compositione consurgit, quò fit, ut sicut homo est parvus mundus, ita mundus sit magnus quidam homo. Septimo, ob divinam optimaque mundi administrationem: primum, quòd Deus singulis rebus, etiam vilissimis, quae cumque vel necessaria, vel opportuna erant ad vitam ejusque tuendam, inuenique consequendum, sapientissimè ac liberalissimè comparavit. Secundo, quòd singulas, etiam ratione et sensu carentes, ad finem suum dirigat, quòdque ejus dictu illae ad finem suum perveniant, perinde ac si actiones et fines suos cognoscerent et intenderent, ut clarè patet in avibus dum nidus construunt in motu solis, eorumque, ventorum, etc. Tertio, quòd singulas ex rebus suis temperet, ut vires suas vicissim frangendo, et sese corrumpeudo, mundo silique non sint exitio, sed salutis et ornamento. Quarto, quòd singulae publicum bonum privato preferant, ut cum corpus grave ascendit sursum, ut vacuum impediatur. Quocirca S. August. Epist. 28, citans illud Iaxæ 40, juxta Septuag. *Qui profert ad numerum*, vel *numerosè, recitum*, docet mundum esse musicam suavissimam modulatores Dei, quae ex variis et contrariis rebus, quasi sonis et tonis oppositis conflata, concentum et harmoniam edit admirabilem. Idem lib. 44 Civit. 18, ait in hoc mundo Deum fecisse tam diversa, ut *ordinem*, inquit, *seculo-rum itaque pulcherrimum carmen, ex quibusdam quasi antithetis honestaret*; perinde ac Scipio apud Ciceroem dicitur, civitatem et politiam bene ordinatam esse concentum. Sicut enim hic *ex dissimillimarum vocum moderatione concors efficitur et congruens; sic ex summis, mediis et infimis ordinibus interjectis ut sonis, moderatè ratione civitatem consensu dissimillimorum concinere, et quae harmonia à Musicis dicitur in cantu, cum esse in civitate concordiam, campo nullo pacto sine justitia esse posse*, ut refert idem August.

lib. 2 de Civit. cap. 21. Octavo, quòd omnes res mundi ad hominis utilitatem compositae sint; aliae enim pertinent ad vitam humanam: necessitates et commoditates; aliae ad varias hominum oblationes; aliae sunt morum bonorum eductio et sanitatis praesidia; multae ad exemplum et imitationem sunt propositae; omnes conducunt ad scientiam rerum, et maximè ad Dei notitiam, amorem et reversionem, concipiendam. Nouo, quòd mala omnia in mundo Deus ordinet in bonum; mala enim poene ordinat ad castiganda mala culpa; mala culpa absolute mala et peccata sunt; tanta est tamen Dei bonitas, sapientia et potentia, ut ea ordinat ad bonum, vel elementice et misericordiae suae, ea condonando; vel justitiae et vindictae suae, puniendo ea poenis praesentibus et aeternis. Ita Pererius.

Apertè ergo S. Bernard. serm. 5 de Pentecoste: «Tria, ait, in magno hujus mundi opere cogitare debemus, videlicet quid sit, quomodo sit, ad quid sit constitutus. Et in eis quidem rerum, inestimabilis potentia commendatur, quòd tam multa, tam magna, tam multipliciter, tam magnitudine sunt creata. Sanè in modo ipso sapientia singularis elucet, quòd haec quilibet sursum, haec verò deorsum, haec in medio ordinatissime sunt locata. Si verò ad quid sit factus mediteris, occurrunt tam utilis benignitas, tam benigna utilitas, quae etiam ingratisissimos posse multitudine et magnitudine beneficiorum quosque obstruere. Potentissimè siquidem ex nihilo omnia, sapientissime siquidem pulcherrimè utilia sunt creata. » Et S. Ag. in sent. 141: «Tria, ait, maximè nobis scienda de conditione creaturae oportuit intamari: quibus eam fecerit, per quid fecerit, quare fecerit. *Dixit Deus, inquit: Fiat lux, et facta est lux; et vidit Deus lucem et quod bona esset.* Nec auctor excellentior est Deo, nec ars efficator est Dei verbo, nec causa melior est, quam ut bonum creetur à bono. » Et Sent. 150: «Nullum, ait, Deus vel angelorum vel hominum crearet, quem malum futurum esse praesceisset, nisi praeiter dasset quibus eos visibus honorum commendaret, atque in ordinem saeculorum, quasi pulcherrimum carmen; etiam ex quibusdam pulcherrimis et antithetis honestaret. » Hoc est carmen, hic liber mundi. Quare S. Antonius eundem roganti, quomodo in eremo sine libris vivere possit? respondit: *Meus liber, o philosopho, est natura rerum à Deo conditiorum, quae quotiescumque mihi libenter; libros ipsius Dei, ad legendum suppeditat.* Ita refert Socrates lib. 4 histor. cap. 18.

Denique Philo, lib. de Plantatione Noè, sub finem, docet Dei operibus nihil deesse, nisi justum eorum estimatorem et economiam: «Fertur, inquit, fabula, à sapientibus viris ad posteros per manus tradita, est autem talis. Olim, cum totum mundum opifex absolveret, quendam à Prophetis rogavit, numquid desideraret novitiam creatum, sive in terrà et aquis, sive in aere aut coelo. Respondit ille, esse quidem et perfecta et plena utriusque omnia; immo limen se requirere, laudatorem horum sermonum, qui in rebus et omnibus, vel quod minimum oliscissimumque vi-

de tur, non tam laudet, quam enarret. Ipsam enim enarrationem operum Dei sufficientissimum esse laudem, nullo egentem auctario. Ille responsum patri universorum placuisse fertur, nec multo post exortum genus canorum et musicum, ex una divinarum potentiarum virgine memoria, quam Mnemonesym vocant. Hæc est prisorum fabula, ex cuius auctoritate dicitur nihil esse Deo magis proprium, quam benefacere; nihil autem creaturæ, quam gra-

CAPUT II.

1. Igitur perfecti sunt cœli et terra, et omnis ornamentum eorum.

2. Complévitque Deus die septimo opus suum quod fecerat; et requievit die septimo ab universo opere quod pararat.

3. Et benedixit diei septimo, et sanctificavit illum, quia in ipso cessaverat ab omni opere suo quod creavit Deus ut faceret.

4. Istæ sunt generationes cœli et terræ, quando creata sunt, in die quo fecit Dominus Deus cœlum et terram.

5. Et omne virgultum agri antequam oriretur in terrâ, omnemque herbam regionis priusquam germi- naret non enim pluerat Dominus Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram;

6. Sed fons ascendebat e terrâ, irrigans universam superficiem terræ.

7. Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vite, et factus est homo in animam viventem.

8. Plantaverat autem Dominus Deus paradysum voluptatis à principio, in quo posuit hominem quem formaverat.

9. Produxitque Dominus Deus de humo omnem lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave: lignum etiam vite in medio paradisi, lignumque scientie boni et mali.

10. Et Fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum, qui inde dividitur in quatuor capita.

11. Nomen uni Phison: ipse est qui circumit omnem terram Hevihal, ubi nascitur aurum.

12. Et aurum terræ illius optimum est, ibi invenitur bdellium, et lapis onychinus.

13. Et nomen fluvii secundi, Gehon; ipse est qui circumit omnem terram Æthiopiæ.

14. Nomen vero fluminis tertii, Tygris: ipse vadit contra Assyrios. Fluvius autem quartus, ipse est Euphrates.

CAPITRE II.

1. Le ciel et la terre, avec tous leurs ornements, furent donc ainsi achevés en six jours.

2. Et Dieu accomplit, avant le septième jour, tout l'ouvrage qu'il avait fait résolution de créer; et il se reposa le septième jour, après avoir achevé tous ses ouvrages, ne créant plus rien de nouveau.

3. Il bénit le septième jour, et il le sanctifia, voulant qu'il fût regardé dans le suite, comme un jour saint et particulièrement consacré au Seigneur, parce qu'il avait cessé en ce jour de produire tous les ouvrages qu'il avait créés pour faire éclater sa puissance, sa sagesse et sa bonté.

4. Telle a été l'origine du ciel et de la terre, et c'est ainsi qu'ils furent créés au jour que le Seigneur fit l'un et l'autre.

5. Et qu'il créa toutes les plantes des champs, avant qu'elles fussent sorties de la terre, et toutes les herbes de la campagne, avant qu'elles eussent poussé. Car le Seigneur Dieu n'avait point encore fait pleuvoir sur la terre, et il n'y avait point d'homme pour la labourer. Ainsi la terre privée de ces secours, ne produisait rien.

6. Mais quand Dieu eut créé les grains et les semences, il s'élevait de la terre une vapeur abondante, comme une fontaine d'eau vive, qui en arrosait toute la surface, et qui suppléait aux pluies, qui ne tombaient point encore, lui faisant produire au dehors les plantes que Dieu avait créées dans son sein.

7. Le Seigneur Dieu, après avoir ainsi perfectionné la terre, pensa à créer l'homme qui devait l'habiter. Mais un lieu qu'il avait donné à l'être aux autres animaux, en commandant aux eaux et à la terre de les produire, il voulut que le plus parfait d'entre eux fût formé d'une manière plus parfaite: il forma donc lui-même le corps de l'homme du limon de la terre, et il répandit sur son visage un souffle de vie, en unissant à ce corps une âme raisonnable, et ainsi l'homme devint vivant et animé.

8. Or, le Seigneur Dieu avait planté dès le commencement, c'est-à-dire, dès qu'il eut séparé les eaux de la terre, un jardin délicieux dans lequel il mit l'homme qu'il avait formé.

9. Le Seigneur Dieu avait aussi produit de la terre de ce jardin, toutes sortes d'arbres beaux à la vue, et dont le fruit était agréable au goût. Et il avait fait naître au milieu de ce jardin de délices, qui étoit comme un paradis, deux arbres: l'un appelé l'arbre de la vie, parce que son fruit se devait conserver à ceux qui en mangeraient, et l'autre, qui fut depuis appelé l'arbre de la science du bien et du mal; parce que le serpent fit croire à la femme, que si son mari et elle mangèrent du fruit de cet arbre, ils auraient cette science du bien et du mal, comme Dieu la possédait.

10. Dans ce lieu de délices il sortait de la terre un fleuve pour arroser le Paradis; et ce fleuve est celui qui sortait de là, se divise en quatre canaux, ou quatre autres fleuves.

11. L'un s'appelle Phison; et c'est celui qui coule tout autour du pays d'Hevihal, où il vient de l'or;

12. Et l'or de cette terre est très-bon; c'est là aussi que se trouve le bdellion ou la perle, et la pierre d'onyx ou l'émeraude.

13. Le second fleuve s'appelle Gehon; et c'est celui

14. Nomen vero fluminis tertii, Tygris: ipse vadit contra Assyrios. Fluvius autem quartus, ipse est Euphrates.

15. Tudit ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illud:

16. Preceptique ei dicens: Ex omni ligno paradisi comede:

17. De ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas. In quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris.

18. Dixit quoque Dominus Deus: Non est bonum esse hominem solum; faciamus ei adiutorium simile sibi.

19. Formatis igitur, Dominus Deus, de humo cunctis animalibus terræ, et universis volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, et videret quid vocaret ea: omne enim quod vocavit Adam anima viventis, ipsum est nomen ejus.

20. Appellavitque Adam nominibus suis cuncta animalia, et universa volatilia cœli, et omnes bestias terræ: Adæ verò non inveniebatur adiutor similis ejus.

21. Inmisit ergo Dominus Deus soporem in Adam: cinctus obdormisset, tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro eâ.

22. Et edificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem: et adduxit eam ad Adam.

23. Dixitque Adam: Hoc nunc, os ex ossibus meis, et caro de carne meâ: hæc vocabitur Virago, quoniam de viro sumpta est.

24. Quamobrem relinquat homo patrem suum et matrem, et adheret uxori suæ: et erunt duo in carne una.

25. Erat autem uterque nudus, Adam scilicet et uxor ejus; et non erubescens.

COMMENTARIUM.

Est hoc capite anacephalosis; nam formatio paradisi facta est die tertio, et Evæ creatio ac matrimonii institutio facta est ante sabbatum die sexto, puta Veneris, quo creatus est Adam. Moses ergo hæc et alia que cap. 4 obiter perstrinxit, hic copiosius explicat et enarrat.

VERS. 1. — OMNIS ORSATUS. Puta stella, et etiam angeli, qui cœlum ornant, perinde ac aves aerem, pisces mare, plantæ, et animalia terram decorant. Pro, ornatus, hebræicè est, tsaba, id est, exercitus, acies, militiæ, virtus, ornatus; nihil enim ordinatæ acie est exercitus. Hinc dicitur Deus exercituum, id est, angelorum et siderum, que quasi milites, Deo statio ordine deserunt, moventur, occidunt, et pro Deo contra impios non raro depugnant, ut dixi Judic. 5, 20.

VERS. 2. — COMPLEVITQUE DEUS DIE SEPTIMO OPUS SUUM. Die septimo, scilicet exclusivè: nam inclusivè Deus complevit opus suum die sexto, ut habet 70; cepit enim die Dominico, et complevit feriâ sextâ, sive die Veneris, ita ut sequenti die septimo quiescerit,

qui coule tout autour du pays de Chana, d'où sont venues les peuples d'Éthiopië.

14. Le troisième fleuve s'appelle le Tygre, qui se répand vers les Assyriens. Et l'Euphrate est le quatrième de ces fleuves.

15. Le Seigneur Dieu prit donc l'homme, et le mit dans le paradis de délices, afin qu'il le cultivât et qu'il le gardât comme le lieu qui lui était donné pour sa demeure.

16. Il lui fit aussi ce commandement, et il lui dit: Mangez de tous les fruits des arbres du Paradis.

17. Mais ne mangez point du fruit de l'arbre de la science du bien et du mal; car au même temps que vous en mangerez, vous mourrez très-certainement.

18. Le Seigneur Dieu dit aussi: Il n'est pas bon que l'homme soit seul, faisons-lui une aide semblable à lui, afin que par son secours il puisse conserver son espèce sur la terre, et s'y multiplier.

19. Le Seigneur Dieu ayant donc formé de la terre tous les animaux terrestres, et de l'eau tous les oiseaux du ciel, il les amena devant Adam, afin qu'il vit comment il les appellerait, et le nom qu'Adam donna à chacun des animaux, est son nom véritable, et celui qu'il porte encore aujourd'hui.

20. Adam appella donc tous les animaux d'un nom qui leur convenait, tant les oiseaux du ciel que les bêtes de la terre. Mais parmi tous les animaux, il ne se trouva point d'aide pour Adam qui lui fût semblable, et par le secours de laquelle il pût se multiplier sur la terre.

21. Le Seigneur Dieu envoya donc à Adam un profond sommeil; et lorsqu'il était endormi, il tira une de ses côtes, et mit de la chair à la place.

22. Et le Seigneur Dieu, de la côte qu'il avait tirée d'Adam, forma le corps de la femme; et y ayant uni une côte, il l'amena à Adam.

23. Alors Adam dit: Voilà maintenant l'os de mes os, et la chair de ma chair; c'est pourquoi celle-ci s'appellera d'un nom qui marquera qu'elle vient de l'homme, parce qu'en effet elle a été prise de l'homme.

24. C'est pourquoi l'homme quittera son père et sa mère, et s'attachera à sa femme: et l'homme et la femme demeureront si étroitement unis, qu'ils seront deux dans une seule chair.

25. Or, Adam et sa femme étoient alors tous deux nus; et comme ils étoient innocents, ils n'en rougis-

sient point.

qui ab hac quiete Dei vocatus est sabbatum. Symboli cam et arithmetica causam, cur sex diebus perfectio sit mundi, dant S. August. lib. 4 de Genes. ad lit. cap. 1, Bedæ et Philo lib. de Opificio mundi; nimirum, quod senarius numerus primus est perfectus, constructus enim è primis sui partibus, scilicet unitate, binario et ternario; nam unum, duo et tria faciunt sex.

Symbolicè, sex dies significare sex millia annorum, quibus durabit hæc fabrica mundi (mille enim anni coram Deo sunt sicut dies unus, Psal. 89, 4), ita ut in suis exactis vicibus Antichristus, dies iudicii, et sabbatum, id est, requies sanctorum in cœlis, docent S. Hieron. in expos. Psal. 89 ad Cyprian, Item lib. 55 cap. ult. Justin. quæst. 71 ad Gentem, S. Ang. 20 Civit. 7 et alii, quos citat Sixtus Senensis lib. 5 Biblioth. annot. 490. Hinc et sex primi parentes Adam, Seth, Enos, Cainan, Malaleel, Jared, mortui sunt, septimus Enoch vivus in cœlum translatus est, quia post sex millenarius annorum laboris et mortis sequitur vita æterna, ait Isidor. in Glossar. cap. 5. Vide dicta Apocal. 20, v. 6.

de tur, non tam laudet, quam enarret. Ipsam enim enarrationem operum Dei sufficientissimum esse laudem, nullo egentem auctario. Ille responsum patri universorum placuisse fertur, nec multo post exortum genus canorum et musicum, ex una divinarum potentiarum virgine memoria, quam Mnemone synem vocant. Hæc est prisorum fabula, ex cuius auctoritate dicitur nihil esse Deo magis proprium, quam benefacere; nihil autem creaturæ, quam gra-

CAPUT II.

1. Igitur perfecti sunt cæli et terra, et omnis ornamens eorum.

2. Complevitque Deus die septimo opus suum quod fecerat; et requievit die septimo ab universo opere quod pararat.

3. Et benedixit diei septimo, et sanctificavit illum, quia in ipso cessaverat ab omni opere suo quod creavit Deus ut faceret.

4. Iste sunt generationes cæli et terre, quando creata sunt, in die quo fecit Dominus Deus cælum et terram.

5. Et omne virgultum agri antequam oriretur in terrâ, omnemque herbam regionis priusquam germi- naret non enim pluerat Dominus Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram;

6. Sed fons ascendebat e terra, irrigans universam superficiem terræ.

7. Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vite, et factus est homo in animam viventem.

8. Plantaverat autem Dominus Deus paradysum voluptatis à principio, in quo posuit hominem quem formaverat.

9. Produxitque Dominus Deus de humo omnem lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave: lignum etiam vite in medio paradisi, lignumque scientie boni et mali.

10. Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum, qui inde dividitur in quatuor capita.

11. Nomen uni Phison: ipse est qui circumit omnem terram Hevihal, ubi nascitur aurum.

12. Et aurum terræ illius optimum est, ibi invenitur bdellium, et lapis onychinus.

13. Et nomen fluvii secundi, Gehon; ipse est qui circumit omnem terram Æthiopiæ.

14. Nomen vero fluminis tertii, Tygris: ipse vadit contra Assyrios. Fluvius autem quartus, ipse est Euphrates.

CAPITRE II.

1. Le ciel et la terre, avec tous leurs ornements, furent donc ainsi achevés en six jours.

2. Et Dieu accomplit, avant le septième jour, tout l'ouvrage qu'il avait fait résolution de créer; et il se reposa le septième jour, après avoir achevé tous ses ouvrages, ne créant plus rien de nouveau.

3. Il bénit le septième jour, et il le sanctifia, voulant qu'il fût regardé dans le suite, comme un jour saint et particulièrement consacré au Seigneur, parce qu'il avait cessé en ce jour de produire tous les ouvrages qu'il avait créés pour faire éclater sa puissance, sa sagesse et sa bonté.

4. Telle a été l'origine du ciel et de la terre, et c'est ainsi qu'ils furent créés au jour que le Seigneur fit l'un et l'autre.

5. Et qu'il créa toutes les plantes des champs, avant qu'elles fussent sorties de la terre, et toutes les herbes de la campagne, avant qu'elles eussent poussé. Car le Seigneur Dieu n'avait point encore fait pleuvoir sur la terre, et il n'y avait point d'homme pour la labourer. Ainsi la terre privée de ces secours, ne produisait rien.

6. Mais quand Dieu eut créé les grains et les semences, il s'élevait de la terre une vapeur abondante, comme une fontaine d'eau vive, qui en arrosait toute la surface, et qui suppléait aux pluies, qui ne tombaient point encore, lui faisant produire au dehors les plantes que Dieu avait créées dans son sein.

7. Le Seigneur Dieu, après avoir ainsi perfectionné la terre, pensa à créer l'homme qui devait l'habiter. Mais un lieu qu'il avait donné à l'être aux autres animaux, en commandant aux eaux et à la terre de les produire, il voulut que le plus parfait d'entre eux fût formé d'une manière plus parfaite: il forma donc lui-même le corps de l'homme du limon de la terre, et il répandit sur son visage un souffle de vie, en unissant à ce corps une âme raisonnable, et ainsi l'homme devint vivant et animé.

8. Or, le Seigneur Dieu avait planté dès le commencement, c'est-à-dire, dès qu'il eut séparé les eaux de la terre, un jardin délicieux dans lequel il mit l'homme qu'il avait formé.

9. Le Seigneur Dieu avait aussi produit de la terre de ce jardin, toutes sortes d'arbres beaux à la vue, et dont le fruit était agréable au goût. Et il avait fait naître au milieu de ce jardin de délices, qui étoit comme un paradis, deux arbres: l'un appelé l'arbre de la vie, parce que son fruit le devait consacrer à ceux qui en mangeraient, et l'autre, qui fut depuis appelé l'arbre de la science du bien et du mal; parce que le serpent fit croire à la femme, que si son mari et elle mangèrent du fruit de cet arbre, ils auraient cette science du bien et du mal, comme Dieu la possédait.

10. Dans ce lieu de délices il sortait de la terre un fleuve pour arroser le Paradis; et ce fleuve est celui qui sortait de là, se divise en quatre canaux, ou quatre autres fleuves.

11. L'un s'appelle Phison; et c'est celui qui coule tout autour du pays d'Hevihal, où il vient de l'or;

12. Et l'or de cette terre est très-bon; c'est là aussi que se trouve le bdellion ou la perle, et la pierre d'onyx ou l'émeraude.

13. Le second fleuve s'appelle Gehon; et c'est celui

14. Nomen vero fluminis tertii, Tygris: ipse vadit contra Assyrios. Fluvius autem quartus, ipse est Euphrates.

15. Tudit ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illud:

16. Preceptique ei dicens: Ex omni ligno paradisi comede:

17. De ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas. In quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris.

18. Dixit quoque Dominus Deus: Non est bonum esse hominem solum; faciamus ei adiutorium simile sibi.

19. Formatis igitur, Dominus Deus, de humo cunctis animalibus terræ, et universis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, et videret quid vocaret ea: omne enim quod vocavit Adam anima viventis, ipsum est nomen ejus.

20. Appellavitque Adam nominibus suis cuncta animalia, et universa volatilia cæli, et omnes bestias terræ: Adæ verò non inveniebatur adiutor similis ejus.

21. Inmisit ergo Dominus Deus soporem in Adam: cinctus obdormisset, tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro eâ.

22. Et edificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem: et adduxit eam ad Adam.

23. Dixitque Adam: Hoc nunc, os ex ossibus meis, et caro de carne meâ: hæc vocabitur Virago, quoniam de viro sumpta est.

24. Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adheret uxori suæ: et erunt duo in carne una.

25. Erat autem atterque nudus, Adam scilicet et uxor ejus; et non erubescens.

COMMENTARIUM.

Est hoc capite anacephalosis; nam formatio paradisi facta est die tertio, et Evæ creatio ac matrimonii institutio facta est ante sabbatum die sexto, puta Veneris, quo creatus est Adam. Moses ergo hæc et alia que cap. 4 obiter perstrinxit, hic copiosius explicat et enarrat.

VERS. 1. — OMNIS ORSATUS. Puta stella, et etiam angeli, qui cælum ornant, perinde ac aves aerem, pisces mare, plantæ, et animalia terram decorant. Pro, ornatus, hebræicè est, tsaba, id est, exercitus, acies, militia, virtus, ornatus; nihil enim ordinatæ acie est arastitii. Hinc dicitur Deus exercituum, id est, angelorum et siderum, que quasi milites, Deo statio ordine deserunt, moventur, occidunt, et pro Deo contra impios non raro depugnant, ut dixi Judic. 5, 20.

VERS. 2. — COMPLEVITQUE DEUS DIE SEPTIMO OPUS SUUM. Die septimo, scilicet exclusivè: nam inclusivè Deus complevit opus suum die sexto, ut habent 70; cepit enim die Dominico, et complevit feriâ sextâ, sive die Veneris, ita ut sequenti die septimo quiescerit,

qui coule tout autour du pays de Chana, d'où sont venues les peuples d'Éthiopië.

14. Le troisième fleuve s'appelle le Tygre, qui se répand vers les Assyriens. Et l'Euphrate est le quatrième de ces fleuves.

15. Le Seigneur Dieu prit donc l'homme, et le mit dans le paradis de délices, afin qu'il le cultivât et qu'il le gardât comme le lieu qui lui était donné pour sa demeure.

16. Il lui fit aussi ce commandement, et il lui dit: Mangez de tous les fruits des arbres du Paradis.

17. Mais ne mangez point du fruit de l'arbre de la science du bien et du mal; car au même temps que vous en mangerez, vous mourrez très-certainement.

18. Le Seigneur Dieu dit aussi: Il n'est pas bon que l'homme soit seul, faisons-lui une aide semblable à lui, afin que par son secours il puisse conserver son espèce sur la terre, et s'y multiplier.

19. Le Seigneur Dieu ayant donc formé de la terre tous les animaux terrestres, et de l'eau tous les oiseaux du ciel, il les amena devant Adam, afin qu'il vit comment il les appellera; et le nom qu'Adam donna à chacun des animaux, est son nom véritable, et celui qu'il porte encore aujourd'hui.

20. Adam appella donc tous les animaux d'un nom qui leur convenait, tant les oiseaux du ciel que les bêtes de la terre. Mais parmi tous les animaux, il ne se trouva point d'aide pour Adam qui lui fût semblable, et par le secours de laquelle il pût se multiplier sur la terre.

21. Le Seigneur Dieu envoya donc à Adam un profond sommeil; et lorsqu'il était endormi, il tira une de ses côtes, et mit de la chair à la place.

22. Et le Seigneur Dieu, de la côte qu'il avait tirée d'Adam, forma le corps de la femme; et y ayant uni une côte, il l'amena à Adam.

23. Alors Adam dit: Voilà maintenant l'os de mes os, et la chair de ma chair; c'est pourquoi celle-ci s'appellera d'un nom qui marquera qu'elle vient de l'homme, parce qu'en effet elle a été prise de l'homme.

24. C'est pourquoi l'homme quittera son père et sa mère, et s'attachera à sa femme: et l'homme et la femme demeureront si étroitement unis, qu'ils seront deux dans une seule chair.

25. Or, Adam et sa femme étoient alors tous deux nus; et comme ils étoient innocents, ils n'en rougis-

saient point.

qui ab hac quiete Dei vocatus est sabbatum. Symboli cam et arithmetica causam, cur sex diebus perfectos sit mundus, dant S. August. lib. 4 de Genes. ad lit. cap. 1, Bedæ et Philo lib. de Opificio mundi; nitrum, quod senarius numerus primus est perfectus, conductus enim è primis sui partibus, scilicet unitate, binario et ternario; nam unum, duo et tria faciunt sex.

Symbolicè, sex dies significare sex millia annorum, quibus durabit hæc fabrica mundi (mille enim anni coram Deo sunt sicut dies unus, Psal. 89, 4), ita ut in suis exactis vicibus Antichristus, dies iudicii, et sabbatum, id est, requies sanctorum in cælis, docent S. Hieron. in expos. Psal. 89 ad Cyprian, Item lib. 55 cap. ult. Justin. quæst. 71 ad Genes, S. Ang. 20 Civit. 7, et alii, quos citat Sixtus Senensis lib. 5 Biblioth. annot. 490. Hinc et sex primi parentes Adam, Seth, Enos, Cainan, Malaleel, Jared, mortui sunt, septimus Enoch vivus in cælum translatus est, quia post sex millenarius annorum laboris et mortis sequitur vita æterna, ait Isidor. in Glossar. cap. 5. Vide dicta Apocal. 20, v. 6.

Ores suam creationis novarum specierum; nam gubernationis, conservacionis et productionis novarum individuarum opus etiamnum percipit Deus, ut patet Joannis 5, v. 17.

REQUIEVIT, non à defatigatione, sed ab opere; unde hebraice est *cechab*, id est, cessavit. Aliiter Aristobolus apud Euseb. lib. 15 de Prepar. cap. 6, requievit, inquit, id est, rehus à se conditis dedit quietem, id est, stabilitatem, permanentiam, perpetuitatem, ordinemque ratum, fixum et immutabilem. Quocirca *requievit* tacite significat conservacionem rerum creaturarum, cum usque ad actus et motus proprios jugem Dei cooperacionem. Nam, ut ait S. August. in Sententiis, num. 277: Creatoris omnipotentis et omnipotentia est causa subsistenti omni creaturae: quia virtus si ad eis quo condidit regendis aliquando cessaret, simul omnium rerum species et natura conciderent. Proinde quod Dominus ait: *Requiescit et requiescunt operatur*; quamquam conjunctionem operis operis, quia simul omnia continet, atque administrat, ostendit. In quo etiam opere sapientia eius perseverat, de qua dicitur: *Perseverat in fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia manserit*. Item etiam Apostolus sentit, cum ad Thimotheum predicans ait: *In quo vivimus, manemus, et stamus*. Quia si opus suum rebus creatis subtraheret, nec vivere, nec moveri, nec esse possumus. Et hinc sic Deus intellegendus est requisivisse ab omnibus operibus suis, et ut iam nullam novam coudideret creaturam, non ut conditas continere et gubernare cessaret.

Docet item August. in Sententiis, n. 115, docet eodem modo affici Deum, cum vacat, et cum operatur: Non ergo, inquit, in Deo aut pignora vacatio, et aut laboriosa cogitante industria, aut novitas et quiete secus agere, et agens quiescere; et quod in operibus suis quies quidem est, aut posterius, non ad faciendum, sed ad facta referendum est. Eterna enim est et incommutabilis voluntas eius, nec consilio alterante variatur, in qua simul est quidquid in rebus et creandis, vel ordinandis, aut processerit, aut sequitur. Hinc Philo lib. Alleg. verit. non *quiescit*, sed, *quiescere fecit quo exorsus est, quia*, inquit, Deus nunquam quiescit, sed sicut propriam ignis est *are, et nitre figurare, ut Dei operari*. Hebraicum tamen *requievit* propriè significat *quiescit*, uti vertit Chald. hoser et Septuag.

Symbolicè, Junilius, Beda et S. Augustinus lib. 4 de Genes. ad lit. cap. 12, docent, quietem hanc Dei in sabbato, fuisse figuram quietis Christi in sepulchro, die sabbati, postquam opus redemptionis nostrae die sexto, per passionem et mortem consummasset.

Analogue, fuit hic typus quietis sanctorum in caelo; ubi enim perenne agent sabbatum; de quo plura dicitur. 5, v. 12.

VERS. 5. — ET BENEDEKIT DIEI SEPTIMO, id est, diem septimum laudavit, commendavit, approbavit, ait Philo. Sic benedicens Deum, cum eum laudamus. Secundò et melius, benedixit, id est, ut sequitur, sanctificavit, sanctum et festum decrevit diem septimum.

Sicut enim hominis magna est benedictio, quòd sanctificetur, ita est et festi.

ET SANCTIFICAVIT ILLUD. Non hoc ipso die septimo, quod primum fuit sabbatum in mundo, sed postea, tempore Moysi, puta Exodi 20, v. 8. Ita Abulensis, qui putat hanc hie diei per anticipationem. Secundo, et melius alii, sanctificavit Deus jam tunc sabbatum, non actu et reipsa, sed decreto et destinatione sua, q. d.: Quia Deus quiescit die septimo, hinc illud diem destinavit sibi quasi sacrum, ut à Mose indicetur festus colendus à Judaeis. Ita Perer., Boda, Hieron., Prado in e. 20 Ezechiel. Tertio et planissimè, Deus à mundi exordio hoc primo sabbati die, illum sanctificavit, id est, actu festum instituit, coique vultu ab Adam ejusque posteris sacro odio et cultu Dei, maxime recolendo beneficium creationis suae, totiusque mundi, illo die completa: Unde patet, sabbatum fuisse festum institutum et sanctum primitus, non à Mose Exodi 20, 8, sed longè antèrius, puta ab origine mundi, hoc ipso primo mundi sabbato. Item colligitur Exodi 16, 25, ut ibi ostendi. Ita Ribera ibidem; Philo, Galnar. hic. Fuit ergo hoc proceptum sabbati divinum, non naturale, sed positivum, unde à Christo et Apostollis festum à sabbato in Dominicum est translatum.

QUOD CREAVIT DEUS ET FACERET. Id est, quod creavit faciendo et creando fecit atque perfecit: hanc enim operis perfectionem significat hanc ejusdem verbi per synonymum iteratio, quo dicitur: *Creavit ut faceret*.

VERS. 3. — ISTAE SUNT GENERATIONES, id est, creationes caeli et terrae. Unde sequitur: *Quae creatae sunt in die*, id est, tempore toto sex dierum, de quibus cap. 1. Ita Boda et alii.

VERS. 5. — ET OMNE VIRGULTUM. Connecte hanc cum v. 4, sic: *In die quo fecit Dominus caelum et terram, et omne virgultum* (Hebraicum *sinech* est enatum, vel germinans), antequàm oritur in terrà, more scilicet naturali et virtute seminis, uti nunc oritur. Tantum enim vult dicere Moses, primam illam productionem virgultorum ac paradisi, ad quem paulatim descendit, non naturæ, non terræ, non semini, sed Dei virtuti et operationi tribuendam esse; idque prolata ex eo quòd, cum omnes herbas et virgulta caeli influxu, et hominis industria ac cultura proveniant, tunc nominum erat homo, qui sereret et coleret terram; nec etiam erat pluvia qua sola rigaret.

Secundò, ex Hebraeo sic planius verti posset, in die (primo mundi) quo fecit Deus caelum et terram, coavit virgultum agri nondum (hoc enim est, terrenum, ut patet Exodi 9, 59: *Non quid necedum*, hebraice *terem*: *temeatis Dominum*) erat in terrà, et omnis terra regionis nondum germinabat, sed fons excedebat de terrà.

VERS. 6. — SED FONS ASCENDEBAT ET TERRA. Querens, quis hic sit fons? Primò, Aquila, Chaldeus et Hebraei alii, ac Molina, Pererius, Delrio, Hebraei quidam, ac Molina, Pererius, Delrio, Hebraei ad vertunt vaporem, quem scilicet sol è terrà sursum vi sua attraxerit, qui postea necesse frigore concretus in rorem et in humorem resolutus, terram, ejusque germina irrigavit initio mundi, donec paulò post plu-

via dedit Deus terrae, ad eam irrigandam. Hic ergo vapor et ros erat tunc loco pluviae et humoris, quod plantae recens creatae foverentur; nam primos dies mundi decuit esse sudes et serenos.

Dices: Quomòdò hic vapor à nostro Interprete et à 70 vocatur fons? Respondit, quia ut fons terram inundabat. Sic enim Aristotele. 1. Meteor. c. 1, ubi ex aquis ortas, et in aquas verti solitas, vocat circularem et perennem fluvium, sive oceanum, qui per aërem fuit et volat.

Verum obstat huic sententiae, quod versu preced. negavit Moses, ullam tunc pluviam, aut similem humorem caelestem fuisse, qui terram rigaret. Rursùm, quòd vapor valde improprie vocatur fons; et hebraicum *el*, non vaporem, sed gurgitem potius aquarum (ut patet Job 56, v. 27), indeque calamitatem et cladem, quae instar gurgitis homines obruit et involvit, ut patet Jerem. 48, v. 16, et alibi, significat; unde Olesster ad veritè inundationem.

Secundò, S. August. lib. 5 de Gen. ad lit. e. 9 et 10: Initio mundi, inquit, proprie natus fuit fons, qui stato tempore instar Nilii exundans terra germina rigabat. Sed talem fontem fuisse, qui totam terram inundando rigaret, vix est credibile.

Longè incredibilis est, quòd addit Glossa interlinearis, hunc fontem exundante rigatam esse totam terram, usque ad tempora Noe. Ita ut ante Noe nullè unquam fuerit pluvia in mundo.

Tertio ergo melius ibidem S. August., Philo, et Nicolaus papa ad Michaelem imp. Fons, inquit, id est, fons, rivulus et flumina ascendeant de terrà; omnes enim aquae, ut dixit e. 1, 9, congregatae sunt in unum locum, quasi in unum fontem, vel matricem. Moses enim hic tantam generatim religit et revolvit rerum creationem, quam e. 4 scripsit enarravit, q. d.: Deus solus initio mundi fecit omne virgultum usque in tota terrà; idque probò ex eo quòd tunc necdum erat homo qui hanc virgulta plantaret, nec pluvia qua ea rigaret; sed tantum fons, id est, varia flumina et fontes ex una quasi fontali matrice (de qua dixi e. 1, v. 9), manantes, totam terram hinc inde irrigabant. Hae autem non poterant, sine pluvia, ubique terris à se remotis subministrare humorem ad germinandum; ergo hae germina et virgulta solus tunc effecit Deus.

Quartò ex hebraeo planius et solidius sic explices: fons, hebraice *el*, id est, gurges vel inundatio, puta abyssus illa primigenia aquarum, de qua dixit e. 1, v. 2, irrigabat et tegabat totam terram, quasi tota terra minus esset fons; hanc enim quasi primam omnium matricem tantum hoc versu summam repetit Moses, uti paulò ante v. 4, repetit creationem caeli et terrae. Deus enim ante omnia primò creavit caelum et terram, et hunc fontem sive abyssum aquarum. Sensus ergo est, q. d.: Deus uti solus caelum et terram, et abyssum aquarum creavit; ita solus eam à terrà separavit et aridam detexit, atque germina, paradusum, hominem, aliaque omnia ex ea produxit, quae postea per pluviam et rorem conservavit et propagavit; unde, ut dixi v. 5,

ex hebraeo sic planè et clarè veritas, in die quo fecit Deus caelum et terram, omne virgultum agri nondum erat in terrà, et omnis herba regionis nondum germinabat, sed fons, id est, inundatio, scilicet abyssus aquarum, quae è terrà videbatur emergere et ascendere, irrigabat et tegabat totam terram.

VERS. 7. — FORMAVIT Igitur DOMINUS DEUS HOMINEM DE LIMO TERRE, ET INSPIRAVIT IN FACIEM EIUS SPIRACULUM VITAE, ET FACTUS EST HOMO IN ANIMAM VIVENTEM. Chald. paraphrasticè vertit, factus est homo in animam loquentem; quia loquela, aequè ac ratio, propria est homini.

Redit hic Moses ad opus sextae diei, ut formationem hominis luculentius explicet.

Nota primò, Moses hic quinque hominis causas assignat. Efficiens est Deus. Materia est limus terrae sive terra aqua mixta; unde et cadaver hominis in terram et aquam, quasi in elementa sua resolutur. Forma est spiraculum vitae. Exemplar est Deus; Dei enim imago est homo. Finis est, ut sit anima vivens, id est, res vel animal vivens, puta sentiens, seipsum movens, se et alia agens, omniaque vitae opera exercens (est synecdoche), utque prae sit ceteris animalibus, totique mundo.

Nota secundò, Hebraea ad verbum sic habent, *plasmavit Deus hominem pulvorem, vel lutum de terrà*. Hebraicum enim *tsar*, et Graecum *Enzeos*, proprie ad figuram pertinet, idemque est quod plasmavit; unde videtur, quòd Deus primo corpus hominis in modum statuae de limo terrae, vel per se, vel per angelos (ut insinuat S. Augustin. et ex eo S. Thom. p. 1, q. 91, e. 2 ad 1) efformavit, uti plaste fingunt homines sculptores. Et hoc est quòd ait Job e. 10, 9: *Memento quòd sicut lutum feceris me*. Et Jeremias e. 18, 2, Deum figulo, hominem lutu comparat. Hinc etiam Sap. 7, 1, Adam vocatur, *terracinae vas*, *terracinae vas*, *primoplasmatus et terrigenus*, et ab Apostolo 4 Corinth. 15, 47, de terrà terrenus appellatur. Deinde Deus in hunc hominem lutum sensum induxit dispositiones carnis et corporis humani, ac demum simul cum ultimà dispositione induxit formas heterogeneas singularum partium corporis, simulque cum his infudit creando, et creavit infundendo animam rationalem; itaque factus est homo perfectus, corpore humano et animà rationali constant. Ita S. Chrysost. hic hom. 12, et Gennadius in Catena: idque solus Deus per se effecit. Unde S. Basil., Ambros. et Cyrillus docent, quòd homo sit conditus à SS. Trinitate, sine alio adjutore; et contrarium sententiam appellat Iudicium errorem.

Porro miram et divinam hominis singularumque ejus membrorum structuram ita graphicè depingit S. Clemens libro 8 Recognit.: «Vide in corpore hominis artificis opus, quomòdò ossa velut columnas quasdam, quibus caro sustentetur ac retinetur, insistent; tunc deinde aequalis ex utraque parte, id est, à dexterà ac levà, mensura servetur, ut congruat pes et pedis, et manus manui, digitis quoque digitis, ut singuli ad singulos tota aequalitate concordent; sed et oculus oculo, auris auri, et quae non solum consona

resibi et concordantia, sed et visibus necessariis apta formantur. Manus quidem ut operi commode sint, pedes ut gressibus, oculi ut visibus servantur superciliorum exaltatis custoditi; aures ad audiendum ita formate ut cymbalo similes, suscepti verbi repercussum sonitum altius reddant, et usque ad sensum cordis emittant. Audi sequentia aequi artificiosa et mira: Lingua autem loquendum illis dentibus, plectri ut redactoficium; ipsi vero dentes, alii ut incisidant et dividant cibos, et interioribus tradant, interiores vero ut in modum molae conficiant et comminuant, quo opportunis stomacho traditi coquantur, unde et molares appellati sunt. Sed et partes communicandi flatas, et reddendi ne recipiendi gratia factae sunt, ut innovatione spiritus, calor naturalis qui ex corde est, vel accendi vel refrigerari cum res poposcere, quales, pulmonis officio, qui pectori insinuat, hereditas est, ut mollitie sua pelpet et levate corporis vigorem, in quo videtur vita consistere, vita, dico, non anima. Nam quid dicam de substantia sanguinis, et quam velut fluvius ex fonte procedens, et uno prius alveo invecit; tam deinde per innumeras venas, quasi per areas derivatus, totam humani corporis terram vitalibus rigat fluentis, jecoris in opere ministratus, quod ad efficaciam digestionis ciborum, etque in sanguinem mandandum in dextero latere jacet? Quis ex his omnibus evidenter non agnoscat rationis opus et sapientiam Conditoris?

Eandem hominis conspiciam eleganter describit S. Ambros. lib. 6 Hexam. c. 9. Ubi inter cetera docet, humani corporis fabricam instar esse mundi. Si quidem ut caelum eminet aeri, terris maris, quae velut quadam mensura sunt mundi, ita etiam caput super reliquos artus corporis nostri cernimus eminere; in arce autem hanc regalem quandam habitare sapientiam. Rursus quod sol et luna in caelo, hoc sunt oculi in homine. Sol et luna duo mundi luminaria, oculi autem quadam in carne sidera fulgent desuper, et interiora clara illustrant lumine, speculatores quidam nostri die ac nocte excubant. Quam speciosa caryatides! Quis sine capite est homo, cum totus in capite sit? Hinc frons libera, quae mentis habitum specie sui prodit. Imago quadam animi loquitur in vultu. Gemina series superciliorum oculis munimenta pretendunt, praetextant gratiam. Propter oculos ferunt medici periti nervorum hominis in capite locatum. Initium cerebri et omnium sensuum cerebrum est. Initium autem arteriarum et insitit calor qui animantur et tepescunt vitalia, cor esse perique arbitrantur. Sensuum autem singulorum est alit organum nervi sunt, qui velut chordae et fides quadam de cerebro oriuntur, et per partes corporis in singula quaque officia derivantur. Ideoque mollis est cerebrum, quia omnes sensus suscipit; eo enim nervi referunt universa, quae vel oculis videntur, vel auribus audiverit, vel odor inhalaverit, vel lingua increpaverit, vel ex saporis accepit. Sinuatio interiorum aurium modulandi quendam numerum praestat, ut et disciplinam. Siquidem per anfractus aurium quidam

rhythmus efficitur, et modulis quibusdam ingresse et sonus vocis exprimitur. Quid ego describam dentium vallum, quo cibos conficitur, et plena fit vox expressio? Lingua est velut plectrum loquens, et quaedam edentis manus, quae defluentem cibum dentibus suggerit et ministrat. Vox quoque aeris quodam cremigio vehitur nunc commovens, nunc demulcens et audientis affectum. Itaque cogitationis tacite mentis, et oris sermone signantur. Quid est igitur os hominis, nisi quoddam sermonis adytum, fons disputationis, caula verborum, promptuarium voluntatis? Pergit deinde à capite ad cetera membra, atque: Manus est totius corporis propagaeculum, capitis defensatrix, quae praecularis cunctis factis, per quam offerimus, et sumimus et dispensamus sacramenta ecclesiae. Quis dignè explicet pectoris cratem, ventricus molitium? Quid tam salutare, quam ut pulmo cordi finiano limite jungeretur, ut cum exarserit cor irà et indignatione, pulmonis sanguine atque humore citius et temperetur? Ideoque mollior pulmo est, quia madet semper, simul et rigorem indignationis emollit. Lien quoque cum jecore viciniam habet fructuosam, qui dum assumit quo ipsa pascatur, abstergit quiddam sordium deprehenderit, ut per fibras jecoris minores, ciborum possint tenues atque subtiles reliquiae transire, quae venturant in sanguinem, viribusque proficiant. In testinorum vero circumplexi orbis, et sine aliquo flectit nodo sibi tamen invicem nexi, quid aliud nisi divina mensuram creatoris ostendunt, ut non cito esca pertranscat, et statim à stomacho decurrat? Quod si fieret, jugis fames, et continua vorandi libido hominibus generetur. Et post nomula: Venarum pulsus vel infirmitatis internuntius, vel salutis est. Eadem tamen cum toto diffuse sunt corpore, neque nude, neque inerte sunt, et ita lenibus operantur visceribus, ut explorandi copia sit, et celeritas sentiendi, quando nulla est viscerum crassitudo quae pulsui possit obducere. Ossa quoque omnia tenui aperta sunt viscere, et revincta nervis, et praecipue tamen capituli levi lecta sunt corio, unde, et quo possint aliquod adversus umbras et frigora habere munimen, et patitis densioribus vestimur. Quid dicam de officio pedum, qui totum corpus sine ulla sustinent oneris injuria? Flexibile genu, quo praeceteris Domini mitigatur offensu, ut in nomine Jesu omne genua curvetur. Duo enim sunt quae praeceteris Deum emulcent, humilitas et fides. Duo sunt homini pedes; quaterni enim pedes sunt feris et belluis, bini avibus. Et ideò unus quasi de volatilibus est homo, qui alta visus petat, est quodam remigio volitit sublimium cogitationum, et ideò de eo dictum est: Renovabitur sicut aquila juvenis tua, eo quòd propior sit caelestibus, et sublimior aquilis, qui possit dicere: *Nostri conversatio in caelis est.*

Nota tertio. Pro limo terra, hebraice est *aphar mis haadama*, id est, *pulverem de terra*; 70 vertunt, *pulverem accipiens à terra*. Sed hunc pulverem, inquit, Tertullianus, Deus addito optimo liquore in limum et quasi argillam coagulavit. Pulvis enim aridus indonens

est ad plasmandum; pulvis ergo hic humectus erat, ideòque limus. Rursus *Adama* (ex qua formatus est dictus est *Adam*), significat terram rubram. Unde et terra rubra, quae est in agro Damasceno, non urbis Damasci, sed agri enjusdam ita dicit, qui est juxta Hebron, creatum esse Adamum, multorum est traditio. Id enim tradunt Hebraei, et ex eis S. Hieron. in Quest. hebraicis hic, Lyran. Hugo, et Abulensis hic, et in c. 15, q. 158, Burchardus, Bredehachius, Salginiaeus, et Adricomius in descriptione Terrae sanctae, in Hebron; ubi et vallem lacryarum consignat juxta Hebron, in qua ferunt Adamum centum annis plorasse mortem Abelis. Confirmant illipsum ex Josue cap. 14, 15, ubi sic dicitur: *Nomen Hebron ante vocabatur Cariaribe. Adam maxinus ibi inter Enocim situs est. Verum geminus hujus loci sensus longè alius est, ut ibi dicam: Adam enim non fuit giganteus, sed iustitia statura; alius enim fuisset ipse monstrum hominis. Errat ergo Joan. Lucidus et alii, qui Adam putant fuisse gigantem. Sed ad rem; ego sane praeter Hebraeos subinde fabulosos, optarem alios veteres hujus traditionis habere auctores.*

Moraliter, rectè Jeremias (et nos cum eo) c. 18, mittitur à Deo ad domum figuli, ad contemplantum suam matricem et originem, scilicet lutum, ut humilietur, utque discat et doceat, omnes homines esse in manu Dei, sicut lutum est in manu figuli. Eleganter Secundus philosophus interrogatus ab Adriano imper. *Quid est homo?* respondit, *mens incarnata, phantasma temporis, speculator vitae, transiens viator, animus laboriosus.* Epictetus vero: *Homo, inquit, est lucerna in vento posita, loci hospes, legis imago, calamitatis squala, mendicium mortis.*

Nota quarto. *Spiraculum vitae* vocatur, non Spiritus sanctus, uti voluit Philastrus in Catalogo Iheresum cap. 99, ejus errorem refutat S. Augustin. l. 15 de Civ. c. 24, sed ipso anima rationalis, quae in homine simul est vegetativa et simul sensitiva. Ex hac enim oritur respiratio et exspiratio, quae est tam signum quam effectus vitae; et inde anima dicitur *ψυχη* à *ψυχω*, id est, *frigus capto*; respirando enim refrigeratur; hebraice vero dicitur *nechama*, et *nephes*, à radice *naphas*, id est, *respiravit*.

Pro vita, hebraice est *chaim*, id est, vitam, quia rationalis anima homini tribuit triplicem vitam, scilicet plantarum, herutorum et angelorum. Alii vitam, inquit, quia narium foramina sunt duo, quibus vita, id est, aura, respirando hauritur. Verum nares non sunt spiraculum vitam, sed ejus receptaculum, ut mox dicam. Dicitur *spiraculum vitae*, quia ad vitam ita necessaria est respiratio, ut ne ad momentum quidem sine ea vivere possimus, inquit Galen. lib. de Util. respirat. c. 2. Hinc, ait, *Asclepiades dicit respiratioem esse generationem animae; Praxagoras vero, non generationem animae, sed corroborationem.*

Nota quinto. Ex hoc loco patet animam rationalem non educi ex materia, non etiam esse ex traduce, id est non generari et propagari ex animi parentis, ut lux spargit et propagat lucem, sicut putavit Tertullianus.

et dubitavit S. Augustin. l. 7 de Gen. ad litt. c. 1 et sequent. Certum enim est, ut docet S. Hieron. omnesque alii Patres (estque sensus hic Ecclesiae) animam non ab angelis, ut voluerunt Seleucianus, sed extrinsecus à solo Deo creari, et infundi homini. Hoc enim significat vox *inspiravit*, vel, ut Cyprianus legit, *insufflavit in faciem*, id est, in totum corpus. Est synecdoche, ex facie enim in qua vigent omnes vitales operationes, et maxime respiratio, quasi ex parte nobilissima, totum corpus intelligitur.

Insufflavit ergo, primò, ut ostenderet, ait Theodoretus, *non facile esse Deo animam creare, quam homini insufflavit*; secundò, ut intelligamus animam non eductam à materia non esse ex traduce, ut putavit Tertullianus (qui ideò censuit animam, aequè ac Deum, corpoream esse, imò effigiam et coloratam, eo quòd nihil incorporate sit), et dubitavit Augustinus, lib. 7 de Genesi ad litteram, cap. 1, sed extrinsecus à Deo creatam; tertio, divinum quid esse animam nostram, quae Dei datum, non quidem ut credas partem esse arduam divinitatis, uti videtur sensitisse Epictetus, disert. 1, cap. 14, et Seneca, Epist. 92, et Cicero, Tuscul. 1, et 1 de Divin., sed quòd anima sit summa participatio divinitatis, quoad naturam spiritalem; quarto, quòd insufflavit et respiratio sint ita necessariae vitae, ut ne momentum quidem sine his vivere possimus: unde Galenus, lib. de Utilitate respirandi, cap. 4, ait: *Asclepiades dicit respiratioem esse generationem animae, Nicarchus corroborationem; Hippocrates nutritionem.* Insufflavit igitur Deus hominem creat, ac si voluisset ostendere non secus homine se ad universi complementum carere non posse, ac non potest homo carere respiratioe. Postremo, cum ipsum istam animamque Deus homini communicavit, quasi suum in illo cor indidisset.

Pro in faciem, hebraice est *hoappaf*, quod Aquila et Symmachus vertunt, *in quatuor*, id est, in nares; in naribus enim viget respiratio, quae signum est animae latentis. Verum melius vertit noster, in faciem; non enim in solis naribus, sed in facie tota, ac consequenter in toto homine anima est et relect, sed maxime in facie et capite. Quocirca S. Ambros. lib. 6 Hexam. c. 9, ait humani corporis fabricam instar esse mundi. Siquidem, ut caelum eminet aeri, terris maris, quae velut membra sunt mundi; ita etiam caput super reliquos artus nostri corporis cernimus eminere, praestantissimumque esse omnium, tanquam inter elementa caelum, tanquam arcem inter reliqua urbis moenia. In arce autem hanc regalem quandam habitare sapientiam. Unde à Salomone dictum est: *Dentis sapientia in capite ejus.* Hinc et Lactant. lib. de Dei officio cap. 5. In summa, inquit, constructio corporis, caput bene ipsi collocavit, in quo esset regnum totius animantis; datumque illi hoc nomen est, ut quidem Varro ad Cicer. scribit, quòd hinc capiant initium sensus et nervi.

Putarunt aliqui animam nostram esse partem divinae substantiae, quasi dicitur Deus hic insufflavit, id est, partem sui flatas, spiritus et animae homini communicasse. Sed haec est vetus haeresis, et error poetarum.

tarum, qui animam dicunt esse *divine particulam aurore*, et *divinam* (id est, partem avulsam) divinitatis. Ita sentit Epictetus dissert. 1, c. 14; Seneca epist. 62; Cicero 1 Tuscul. quæst. et l. 1 de Divinatione. *Insuper* ergo, id est, datum, spiritum et animam, quasi effectum omnipotentiae suae, de nihilo in homine creavit Deus. Hinc S. Chrysost. Ambros. August. Eucher. et Lyran. animam rationalem ita definiunt: *Animam esse deformem spiraculum vite*. Secundo auctor, de spiritu et animâ apud S. Aug. tom. 5: *Animam, inquit, est substantiam quandam incorpoream, rationis particeps, regendo corpori accommodata*. Tertio, Cassiodorus: *Animam, inquit, est substantiam spirituales, à Deo creatae, sui corporis vivificatrix*. Quarto, Seneca: *Animam, inquit, est spiritum intellectuales, ad beatitudinem in se, et in corpore ordinatas*. Quinto, Damascenus: *Animam, inquit, est spiritum intellectuales, semper vitiosos, semper in motu, bonam naturam voluntatis capax*. Sexto, auctor de Spiritu et Animâ: *Animam, inquit, est omnium similitudo*. Septimo, idem: *Animam, inquit, est substantiam spirituales, simplex et indivisibilis, in corpore passibilis, atque mutabilis*.

VERB. 8. — PLANTAVERAT AUTEM DOMINUS DEUS PARADISUM VOLUPTATIS A PRINCIPIO. *Plantaverat*, id est, plantis, arboribus, omnibusque deficiis à se creatis instruxerat et adornarat.

PARADISUS. Nota: paradus non est vox græca, à *παρά* est *para*, id est, *irrigo*, ut vult Suidas; vel, ut alii, *παρά* est *para*, id est, à collectione herbarum, ita nuncupatus: sed est vox persica, aut Pollux, aut potius hebraea. *Paradisus* enim hebraice significat locum voluptatis, à radice *para*, id est, *fructificans*, ex *hadis*, id est, *myrtus*, quasi dicitur, hortus myrtorum; sed in quo fructificat myrtus. Myrtus enim odore et sapore præ aliis arboribus recreat et excellit.

VOLUPTATIS. 70 retinetur vocem hebraicam, vertuntque, in Eden, quod est nomen proprium loci, idque indicat Hebraicum *bet*, id est, in; planisque Eden esse nomen loci, in quo fuerit paradus, patet v. 10, in hebraeo, idque magis patebit inferius. Verum noster interpret, et Symmachus Eden accipiunt, non ut proprium, sed ut appellativum, tuncque significat voluptatem. Unde in hebraeo Eden nonnulli deducunt grecum *εδεν*, id est, *voluptas*. Theodoret. quest. 25, putat Adamum formatum esse in Eden, et ab Eden denominatum esse Adam. Eden enim, inquit, rudem significat, sed erra; Eden enim non rudem, sed voluptatem hebraice significat. Rursus Adam vocatus est ab Adamâ, id est, terra rubra ex qua formatus est, non ab Eden; Adam enim per *aleph*, Eden verò per *ain* scribitur.

A FRANCISCO, scilicet die tertio mundi, ut dixi c. 1, v. 11. Errat ergo auctor lib. 4 Esdræ, c. 5, v. 6, qui exponit sic, ut asserat ante terram plantatum esse paradusum. 70 vertunt: Ad Orientem, unde patet quod respectu Iudæe (Iudæa enim respectu Moses scribit, et consignant plagam mundi) paradus fuerit ad Orientem, quodque orientalis plaga primò ab Adamo et hominibus incolè corpore.

Hinc S. Chrysost., Theodor. et Damascen. lib. 4 de

fide cap. 15, docent Christianos orare vertendo se ad Orientem, ut recordentur paradisi, ex quo per peccati expulsi sunt; atque anhelent ad eandem paradusum, cuius ille terrestris typus et imago fuit.

Quæres, quis, qualis, et ubi sit paradusus. Primò, Origenes putat paradusum esse tertium celum, in quod raptus fuit S. Paulus; arbores esse virtutes angelicas; flumina esse aquas que sunt supra firmamentum. Idem docet Philo et Seleuciani heretici, qui et S. Ambrosius lib. de Paradiso. Verum S. Epiphanius August., Hieronymus et alii hanc expositionem hereseos damnant: torquet enim planam historiam Genesios ad signa allegoriarum. Unde S. Ambrosius excusandus est, quod litteram litteralemque sensum præsupponat, tantumque allegoriam paradisi vestiget. Secundo, alii apud Hugonem Viet. putant paradusum fuisse totum mundum, flumen esse Oceanum, ex quo quatuor illa celeberrima flumina oriuntur. Sed et hic est error; nam quatuor hæc flumina egrediantur extra paradusum. Rursus, Adam post peccatum eiectus est à paradiso; atqui Adam non est eiectus extra mundum; ergo mundus non erat paradusus. Tertio, alii apud Magistram Scot. in 2, dist. 17, consent paradusum esse locum omnino secretum et elevatum usque ad globum lune. Ita Rabanus, Rupert., Strabus, vel certe, ut Abulensis et Aleisus, paradusum supra mediam aeris regionem elevari; ac prout aquas diluivi eò non perfrigisse. Sed sic non in terra, sed in aëre ut celo esset paradusus. Rursus esset valde spectabilis cognitus; uti sol, luna, stellæ, et comete ab omnibus spectantur. Quarto, S. Ephrem apud Mosén Barcephæ lib. de Paradiso, putat totam terram nostram cingi Oceano, et ultra illum in aliâ terrâ, et alio orbe esse paradusum. Sed et hic error est; nam quatuor flumina paradisi in nostrâ sunt terrâ et orbe. Quinto, Crævelus Darocensis in Paradoxis quest. 15, et Alphonsus à Verâ cruce lib. de Cælo specul. 15, opinantur paradusum fuisse in Palestinâ circa Jordanem in terrâ Sodomorum; prolant ex Genesis 15, v. 10. Alii volunt eum fuisse in insulâ Taprobânâ, alii in Americâ. Verum hæc quatuor flumina, nec in Palestinâ, nec in Taprobânâ, nec in Americâ sunt. Sexto, S. Bonavent. et Durandus in 2, dist. 17, putant paradusum esse sub æquinoctiali. Putant enim ibi esse summam aeris temperiem, ubi semper dies sunt æquales noctibus. Sed hoc ut vagum est et incertum, ita nodum non solvit.

Difficultas huius questionis pendet ex duobus fluminibus, scilicet Phison et Geon; qui enim hos noster, facile ex his vestigaret paradusum. Dico primò, multorum Patrum et doctorum sententia est, Geon esse Nilum, Phison esse Gangem; ita sentit S. Epiphanius, August., Ambros., Hieron., Theodor., Josephus, Damascen., Isidorus, Eucherius, Rabanus, Rupert., et alii, quos citat et sequuntur Conimbricenses in meteorâ tract. 9, c. 16, et Ribera in Amos 6, num. 44, et Bellarmus de Gratâ primi hominis cap. 42. Et probatur primò, quia 70, Jerem. 1, 18, pro Nilo vertunt Geon. Unde etiam modo hodie Abyssini Nilum vocant Guigon, teste Franc. Alvarez Histor.

Atliop. c. 122. Sed responderi posset, Geon esse nomen plurium fluviorum. Nam et juxta Jerusalem erat rivulus Geon, sive Gion (hoc enim duo idem sunt; utrobique enim in hebraeo est eadem vox *gichon*), ubi nactus est Salomon in regem. 3 Reg. 1, v. 53, 58, 58; 2 Paralip. 32, 20.

Secundò, quia Ganges proprie circum terram Hevilat, id est, Indiam (ut Genes 10, v. 29, docet S. Hieronymus, et alii passim) que est intra Gangem, ubi aurum est optimum; imò ipse Ganges, teste Plinio, est aurifer et gemmifer. Porro Ganges vocatur Phison, id est, multitudo, à radice *pus*, id est, *luxuriare, multiplicari*, quia decem magna flumina in Gangem se exonerant. Ita Joseph. l. 1 Antiqu. 2, et Isidor. l. 15 Etimol. c. 21. Pari modo Geon, id est, Nilus, circum Æthiopiâ sive Abyssiniam, ubi regnat Ptolemaeus. Nili etiam inundatio est celeberrima; hinc autem ipsi Geon tribuit Ecclesiasticus, cap. 24, v. 35 et 37.

Dico: Quomodo Ganges et Niles, qui remotissimi sunt à Tigri et Euphrate, ex eodem cum fonte et fluvio paradisi nasci possunt? nam Ganges oritur in Caucasio monte Indiæ; Euphrates et Tigris in montibus Armeniæ; Nilus ex montibus Lunæ, versùs promontorium Bonæ Spei, vel potius ex lacu quodam regni Congi, uti notantur qui hoc seculo illa loca instruxerunt; hæc autem origines à se invicem, ac consequenter à flumine paradisi remotissimæ sunt.

Hæc sanè ingens est difficultas, ad quam respondet S. Augustinus lib. 8 de Genes. ad lit. cap. 7. Theodor., Rupert. et alii, Gangem et Nilum à terrestri paradiso oriri, sed subterraneis cuniculis et mestibus abscondi, donec locis jam dictis erumpant, idque Dei consilio ad occultandum paradusum. Imò Pausan. in Corinthiacis, et Pseudostrat. lib. 1 de Vita Apollonii c. 14, aiunt, non deesse, qui putent in Euphrate terrâ condito, ac postea supra Æthiopiâ procedente, Nilum effici, quod aptè respondet sacre Scripturæ: hic cap. 2, que hæc quatuor flumina ex uno fonte profuere insinuat. Nec mirum est Gangem et Nilum ita conditi, et tam remotè exoriri; nam et mare Caspium ab Oceano Arctico remotissimo per meatus subterraneos profuere, docet S. Basilus, Strabo, Plinius et Dionys. lib. de Situ orbis. Imò multi censent omnia, etiam remotissima flumina, fontes et aquas oriri ex mari et abisso illa subterranea per venas subterraneas, ut dixi c. 1, v. 9. Ex hæc ergo abisso primò ingens fluvius orietur in paradiso. Deus enim ad paradisi decorem voluit, ut ex eo oriens, quasi matrix reliquorum, in base quatuor flumina se disperderet; post peccatum verò Adæ, Deus hunc paradisi fluvium vel totum terrâ condidit, vel laterè voluit ut magis later paradusum.

Verum incredibile videtur, tanto et tam vasto spatio hoc paradisi flumen, vel potius quatuor flumina sub terrâ se condere, et postea tam dissitis locis exoriri. Nam, ut docet Ptolemaeus, inter Euphratem et Gangem intercedit spatium 70 graduum, id est, plus quam 4500 milliarum. Idem de Nilo dici potest. Secundo, hæc quatuor flumina locis jam paulò ante di-

citis et satis cognitis ita modicè oriuntur, ut statim appareat ea ibi primùm nasci, ac deinde confluentibus hinc inde rivulis paulatim adolescere; ergo non nascentur ex uno illo flumine magno paradisi. Tertio, Viegas in Apoc. cap. 11, sect. 5, alique viri doctissimi annotarunt, nec Indiam, nec Gangem, nec alias regiones, aut fluvios que sunt ultra sinum Persicum, vocari in Scripturâ Orientales vel Orientem, sed tantum illas que sunt citra sinum Persicum, veluti Armeniam, Arabiam, Mesopotamiam. Harum ergo incolæ, puta Arabes, Idumæi, Madianitæ, Armeni, vocantur Orientales, vel filii Orientis respectu Judæorum; atqui paradusum fuit in Oriente, ut habet 70. Quarto, si Geon est Nilus, et Phison Ganges; ergo paradusum complexus est omnes regiones interjacentes inter Nilum, Euphratem, Tigrim et Gangem, puta Babyloniam, Armeniam, Mesopotamiam, Syriam, Mediam, Persiam, multasque alias. Admittit hoc nonnulli, sed parum probabiliter, ut videtur; nam paradusum vocatur hic hortus voluptatis. Quis unquam tantum vidit hortum?

Imò sequitur Phison non esse Gangem, nec Geon esse Nilum. Unde

Dico secundo: Paradusum videtur fuisse circa Mesopotamiam et Armeniam. Probatur primò, quia hæc regiones in Scripturâ vocantur Orientales, uti jam dixi. Secundo, quia homines eiecti à paradiso primùm hæc regiones incolere ceperunt, tum ante diluivium, ut patet de Cain, qui habitavit in Eden, Gen. 4, 16, tum post diluivium, quasi sitas prope paradusum, idemque cæteris fertilibus, ut patet Gen. 8, et c. 11, 2. Tertio, quia paradusum fuit in Eden, ut vertunt 70. Eden autem fuit juxta Haran, ut patet Ezechiel 27, 23, Isaie 37, 42. Haran autem est circa Mesopotamiam. Haran enim sive Carrice vocat Parthorum, ubi cæsus est Crassus. Quarto, quia ibi est paradus, ubi sunt in Mesopotamiâ et Armeniâ. Euphrates enim est fluvius Babyloniæ, inter quem et Tigrim intercepta regio, Mesopotamia (quasi dicas, in medio duorum fluviorum sita) vocatur. Quinto, quia hæc regiones sunt amoenissimæ et fertilissimæ. Sexto, quia paradusum non adeo longè dissitus fuisse videtur à Judæâ; perinde ac Mesopotamiâ à Judæâ non adeo dissita est. Nam tradunt patres, Adamum paradiso eiectum peragrosi aliquot locis venisse in Judæam, ibique mortuum ac sepultum esse in monte, qui à posteris, quòd ibi caput primi hominis cunderetur, Galvaria quòd fuerit appellatus, in quo Christus crucifixus Adæ peccatum luit et expiavit. Hæc tradunt Origen., Cyprian., Athanasius, Basil. et alii passim, uno excepto et repugnante S. Hieronymo, uti dixi Matth. 27, 35.

Dico tertio: Non constat quinam fluvii sint Phison et Geon, eos tamen adhuc extare satis liquet ex Ecclesiastic. c. 24, 55. Rursus, non constat, an quatuor hæc flumina orientur ex flumine paradisi, an verò flumen paradisi in hæc quatuor tantum influat vel in ea se dividat. Moses enim tantum dicit quòd hic fluvius dividatur in quatuor capita; quatuor autem capita vocat ipsos quatuor fluvios, qui unum hoc flumen

paradisum in quatuor quasi ramos, vel capita dividunt, sive ex eo oriuntur et proficiunt, sive non. Ita enim ipse Moses se mox explicare videtur. Probabilis tamen est sententia Pererii, Oleastri, Eugubini, Vatabli hic, et Jansenii in cap. 43 Concordiæ Evangel. Phison et Geon esse flumina que ex Euphrate et Tigri cœcuntibus enascuntur. Pro quo

Nota, Tigridem et Euphratem supra sinum Persicum in unum tandem coire, ac rursùm dividi, tanquam nomen mutare. Unus enim n. sinum Persicum delabens dicitur Phiasis sive Phasitigris (qui videtur esse Phison), cœlebsis apud Curtium, Plinium et alios; hic circum terram Hevlat, id est, Chavila, puta Chanlataos, quos Strabo lib. 16 in Arabia ponit juxta Mesopotamiam, Alter Phasitigris Desertam, et loca vicina potens videtur esse is, qui hic Geon dicitur; hic Grexit, Athiopiam, non illam Abyssiniam que est infra Ægyptum, sed illam que est circa Arabiam. In Scriptura enim Mediæque, alique juxta sinum Persicum vel Arabicum habitantes, vocantur Athiopes.

Paradisus ergo videtur fuisse eo loco, quo conflunt Euphrates et Tigris; ab illo enim confluxu dividuntur et discriminantur in quatuor hæc flumina; rursùm enim sunt Euphrates et Tigris; deorsùm verò sunt Geon et Phasitigris sive Phison. Quod enim hi fluvii postquam colerunt, rursùm dividuntur, clarè patet ex exactioribus tabulis cosmographicis Gerardi Mercatoris, Ortelii et aliorum. Mercator enim in Asia tabula manifestè ostendit, Tigridem et Euphratem concurrere juxta Aemariam, ac rursùm dividi juxta urbem quæ dicitur Asia, atque effluere insulam Terodon magnam satis; ac deinde utrinque in sinum Persicum influere, ibique desinere.

Adde, verisimile est, hos fluvios tempore Moysis magis fuisse divisos, eo quod postea mutarint alveum, magisque confluerint, uti à tempore Moysis multa alia flumina, et maria locum et alveum mutarunt, uti annotavit Tornæus. Nam sub tempora Moysis, hæc quatuor flumina paradisi fuisse planè divisa, patet ex eo quod ipse illa quatuor quasi separata, et vulgò nota describit, easque Judæis proponit, ut ipsi ex illis quo loco fuerit paradisus cognoscant.

Dico quartò: Etiam si non constet quo præcisè loco fuerit paradisus; tamen certum est de fide paradisum fuisse locum corporeum, situm in parte aliqua terre roseæ versis Orientem, ut habent 70. Rursùm, certum est locum hunc fuisse amoenissimum et temperatissimum, idque partim ex se suoque situ naturali, partim ex speciali Dei providentiâ, que æstum, frigus, omneque aliam intemperiam à paradiso removisset; locum, inquam, tum hominum, tum etiam aliorum animalium. Negat hoc Damasc. et S. Thomas et Abulensis in c. 15, q. 87. Putant enim ipsi, in paradiso nulla animalia quadrupedia, sed solos homines futuros fuisse. Abulensis tamen ad paradisum quoque admittit aves ad meliodiam, et pisces in fluminibus. Verum, contrarium docent alii passim cum S. Basilio lib. de Paradiso, et S. August. lib. 14 Civit. cap. 11. Animantium enim varietas et pulchritudo magnam homini in

paradiso voluptatem afferebat. Rursùm constat serpentes fuisse in paradiso: « In paradiso, inquit Basiliius, omnia erant avicularum genera, que pulchritudine colorum, et naturali musicâ ac dulcedine concentus incredibiliter oblectabant hominem. Erant et ille variorum etiam animalium spectacula. Sed erant et omnia mansueta, obedientia homini, inter se concorditer et pacificè viventia, que et audiebant inter se, et loquebantur sensatè. Serpens autem non erat: tunc horrendus, sed mitis et mansuetus, nec terribilis iter in terra superficie velut natans reptabat, sed sublimis et erectus pedibus insistens gradiabatur. » Ubi

Nota, S. Basilium videri dicere, quod in paradiso bruta animalia haberent rationem et loquelam humanam. Rursùm, quod serpens non rependo, sed erectus incesserit. Quorum neutrum videtur probabile. Aquæ paradoxum est, quod asserit Rupert. lib. 2 de Trinitate c. 24 et 29, aquas naturâ suâ esse salvas; sed sicut jecur fons est sanguinis, ita fontem hunc paradisi fontem esse omnium aquarum dulcium, que sunt per totum orbem; ac consequenter eundem fontem parentem esse et autorem omnium gurgulium, arborum, gemmarum et aromatum.

Querens secundo, an locus et paradisi amoenitas adhuc supersit? — Respondet: Certum est locum superesse, rês amoenitate incertum est. Asserunt S. Justinus, Tertull. Epiphanius, Augustinus, Damascenus, S. Thomas, Abulensis, et alii, quos citat Viegas supra; censent enim hi, peculiari Dei providentiâ, tempore Noë à diluvio intactum servatum esse paradisum, licet enim alios communes hominum montes aqua diluvii excesserit, ut dicitur Gen. 7, non tamen paradisum; aut, si et hunc excessit, eum tamen non vitâsse, eo quod hic sit innocentie locus, in quo etiamnum sanctissimè et quietissimè vivebat Elias et Henoch. Ita omnes Patres jam citati. Addit Irenæus lib. 5, cap. 5, in hoc paradiso terrestri omnes justorum animas post mortem, usque ad diem judicii detineri, ut tunc in celum eant, videantque Deum. Sed hic est error Arme-norum damnatus in concilio Florentino. Alii, et fortè probabilis, censent, usque ad diluvium extitisse paradisum in primævâ suâ amœnitate. Nam cum Deus expulsi ex eò Adamum, posuit ante eum Cherubim ad eum custodiendum. Rursùm Henoch rapitur dicitur in paradisum, non celestem, sed terrestrem, Eccli. 44, 16. Verùm in diluvio Noe, cum aquæ per annum integrum totam terram occuparunt, censent idem paradisum quoque is obrutum, violatum et dissipatum fuisse, idque satis indicat Moses c. 7, 19. Adde, quod nusquam jam paradisus inveniri possit; cum tamen tota terra præsertim circa Mesopotamiam et Armeniam, planè sit cognita et habitata. Ita censent Oleastri, Eugubini, Catharinus, Pererius et Jansenius supra, Franc. Suarez, p. 5, q. 89, a. 6, disp. 55, sect. 1, Viegas jam citatus, et alii. Aquæ enim diluvii per annum integrum tantâ vi recurrentes, et, ut Moses ait, euntes et redeuntes, omnes arbores, domos, urbes, quin et colles straverunt, totaque ferè terre superficie dimoverunt; ergo et paradisi formam et decorem subvertunt.

Tropologicè, paradisus est anima omni arborum, id est, virtutum, varietate ornata. Hinc illud Zoroastris symbolum: *Quare paradisum, id est, omnem divinorum virtutum chorum, ait Psellus. Ejusdem est hoc, animam aliam esse, cuiusque alie excidit, illum in corpus præcipitem ferri; tum demum illis successerunt, ut angeros revolaret. Eum autem discipulis peremerantibus quo pacto, aliis benè plumentibus, volucres animos sortirentur: Irrigeta, inquit, alas aquæ vite. Iterum suscitavit unde has aquas peterent, illis per parabolas respondit: Quatuor fluvii Dei paradisi ablutit et irrigatur, inde vobis salutaris aqua lavandis; nomen fluminis quod est ab aquilone, rectum dicitur; quod ab occasu, expiationem; quod ab ortu, lucem; quod à meridie, pietatem.*

Allegoricè, S. August. lib. 15 de Civit. c. 21, et Ambros. lib. de Paradiso: Paradisus, inquit, est Ecclesia; quatuor flumina sunt quatuor Evangelia; ligna fructifera sunt sancti; fructus sunt opera sanctorum; f. gnum vite est Christus Sanctus sanctorum; vel est ipsa bonorum omnium mater sapientia, Eccli. 24, 41. Prov. 5, 18; lignum scientiæ boni et mali est liberum arbitrium, vel transgressi mandati experimentum. Rursùm paradisus est Religio in qua viget humilitas, charitas et sanctitas. Audi S. Basil. libro, vel potius hominibus de paradiso sub finem: *Quod si locum aliquem cogitaveris sanctorum capacem, in quo omnes qui in terra bonis operibus resplenderunt, gratiâ Dei fruuntur, et in verè ac spiritali jucunditate vivunt, non obstrueris à decenti de paradiso similitudine. Sic et S. Chrysost. hom. 69 in Matth. de Monachorum felicitate disserens, comparat illos Adamo paradisi incolentem. Vide S. Bernardum ad clericos cap. 21, et Hieron. Platun. lib. 5, de bono stat. Relig. cap. 14.*

Anagogicè, idem: Paradisus, inquit, est celum et vita Beatorum; quatuor flumina sunt quatuor virtutes cardinales; scilicet Gangis est prudentia, Nilus temperantia, Tigris fortitudo, Euphrates justitia. Vide Pierium hieroglyphico 21. Vel potius quatuor flumina sunt quatuor decore corporis gloriosi, Apoc. vii. 2. Ita S. Dorothea cum ad martyrium duceretur à Fabricio præfecto, gauderet, quod se ad sponsum ire diceret, cujus paradisus omnium florum et fructuum amœnitate vernaret; cùmque Theophilus scriba per risum rogaret, ut, cum eò pervenisset, inde sibi rosas aliquot mitteret: *Nitum, inquit. Postquam ergo decollata est, Theophilo puer cum recentium cistulâ essentem apparuit, et quidem brumæ tempore (passa est enim sexta februario), easque ipsi à Dorotheâ de sponsi sui paradiso missas dixit; et cum obtinisset, ex oculis emanit, quare Theophilus ad Christi fidem conversus, martyrium obiit.*

VELS. 9. — *ENSE LIGNUM FULCRUM VITE, ET AD VESCENDUM SUAVE. Et hic ponitur pro vel; significat enim Moses in paradiso fuisse tam arbores pulchras et amoenas, ut sunt cedri, expressæ, pini, aliqueque infrugifere, quàm frugiferas et esui aptas.*

LIGNUM ETIAM VITE, PUTA ARBOREM VITE. Querens usquam et qualis fuerit hæc arbor?

Dico primò: De fide esse hanc veram arborum. Hæc enim ab Hebræis vocatur lignum; hocque exigit simplex et historica narratio Moysi. Ita omnes veteres contra Origenem et Eugubinum, qui putant arbores vite symbolicas fuisse, et symbolice tantum significasse et vitam et immortalitatem Adæ, si Deo obediret, promissam.

Dico secundo: Dicitur arbor vite non quod signum esset vite Adamo à Deo concessæ, ut vult Arthropæus; sed vite, id est, vivificæ, causa vite, vitam conservans et prorogans; quia scilicet hæc arbor comedentis vitam longissimè protendebat, eamque à morbis ac senio immemem, sanam, quietam et jucundam tuebatur. Vide Perer. et Valesium sacre Philos. c. 6. Primò ergo hæc arbor vitam fecisset longævam; secundo, valentem et robustam; tertio, constantem, et nunquam morbum aut senium incurrisset; quarto, lætam et hilarem; populusset enim omnem tristitiam et melancholiam.

Dico tertio: Fuit hæc vita et virtus huius arbori non supernaturalis, ideoque post Adæ peccatum illi ablata, ut voluit S. Bonaventura et Gabriel in 2, dist. 19. Sed fuit illi naturalis, uti est vis medendi in aliis fructibus et arboribus. Inde enim à naturâ suâ, nativè quoque videtur arbor vite; ideoque post peccatum mansit huius arbori hæc virtus, eoque de causâ ab eâ, et à paradiso exclusus est Adam, postquam peccavit, ut patet c. 3, v. 22. Ita D. Thomas, Hugo et Pererius.

In paradiso ergo nihil hominem in innocentia permanentem ledere aut corrumpere potuisset. Nam contra actionem emententurum, et consumptionem humilii radicalis, habuisset lignum vite, quod humidum illud plantæ restaurasset; contra violentiam demumum, habuisset custodiam angelicam; contra impetum ferarum, habuisset perfectum in eas dominium, contra vitium hominum, habuisset paradisum. Sic enim quis alium ledere voluisset, justitiâ excidisset, et mox paradiso fuisset expulsus, uti Adæ contigit. Contra infectionem aeris, habuisset aëre temperiem convenientissimam; contra herbas venenatas, contra flammam, aliæque, que cum casu ledere vel opprimere poterissent, habuisset plenam in omnibus prudentiam, et providentiam cuncta caventem; quam si non adhibuisset, jam non innocens, sed imprudens, temerarius et nocens fuisset, itaque hæc potuisset. Denique Dei tutela undique eum vallasset et protegisset à noxiis.

Querens secundo, quâ ratione hæc arbor vitam homini prorogasset? Multi putant fructum arboris vite senem gustatum et comestum, comedenti immortalitatem attulisse. Sicut enim, inquit, lignum scientiæ boni et mali fuit arbor mortis, et stipendium mortis, ita et semel gustatum necessitatem moriendi afferret; sic è contrario arbor vite, fuit premium obedientium, quod homines à mortali statu ad immortalitatem transferret. Unde Bellar. lib. de Gratia primi hominis, c. 18, censet homines ex hac arboris vite tantum comestores fuisse tunc, cum proximè transferendi essent ex hac vitâ ad statum gloriæ. Hinc sententia faret S. Chrysost., Theod., Iren., Rupert., quos citat et sequitur Abulensis in c. 15, ubi hæc omnia fuscè pertractat

Dico primo: Probabilis est hunc fructum semel gustatum prouturum quidem fuisse homini vitam ad longum tempus, non tamen eum absolute immortalitatem futurum futurum. Ratio est, quia hunc fructum naturalis erat hanc vim, etate finita, ac proinde continui actione caloris naturalis in homine tandem erat consumenda. Rursus, fructus hic, ut et alii quivis, natura sua erat corruptibilis; non ergo poterat facere hominem omnino incorruptibilem; sed tantum iterato comestus ulterius semper, et ulterius vitam homini prorogasset. Ita sentit Scotus, Durand., Cajet. et Perer.

Dico secundo: Fructus arboris vite vires integras homini reparabit; primo, humorem naturalem primum, aut eo meliorem suggerendo; secundo, calorem naturalem continui actione et pugna cum aliis elementis (quibus ordinare esset etiam hunc fructus homo, ut docet S. August. 1. 15 de Civit. c. 20) refractum accendo, roborando, et in pristinum, vel etiam meliorem statum restituendo; quoniam continendo et conservando. Unde sit status temporibus licet variis, ex hac arbore comeditur homo, nec morietur, nec senium incurrisset. Errat ergo Aristot. qui lib. 5 Metaphys. text. 15, facile reprehendit Hesiodum dicentem, deos qui ambrosia vescuntur esse immortales, alios vero qui ambrosia carent esse mortales. Quia quidquid, inquit, cibo vescitur, natura sua sentiens, dissolvitur et moritur; hoc enim in hac arbore vite; quam Aristoteles non cognovit quod esse Edem. Unde v. 5, v. 22, hic Moses disertè docet Adamum expulsam esse paradiso, nec gustans lignum vite viveret in aeternum; ergo lignum vite poterat vitam prorogare in aeternum.

Dico: Calor naturalis in homine, actione continua sensum attenuat, et agendo in fructum arboris vite fuisse refractus. Hanc autem refractio videtur non posse reparari per cibum; quia illa vitium reparari potest per conversationem cibi, sive alimenti in substantiam alii; unde autem alimentum simile est alio, ac consequenter alio majorem non habet vim; ergo vires ejus refractas et imminutas integrè reparare nequit.

Respondeo primo: Falsum est quod alimentum cum conversum et simile est alio, majorem eo non habeat vim; videmus enim sumpto cibo homines debiles mox vegetari, vigere, roborari.

Respondeo secundo, hunc fructum arboris vite non tantum fuisse cibum, sed et pharmacum vitæ virtutis, quod antequam converteretur in substantiam hominis, purificat, reficit et roborat corpus et calorem naturalem. Rursus, illud idem postea conversum in substantiam hominis, hanc eandem virtutem et qualitatem retinisset. Hæc ergo sua naturali vi vires nutritivas hominis longe magis refecisset et restaurasset, quam eas actio caloris naturalis, ejusque in fructum cibumque refractio delibitasset. Ita Lud. Molina.

Quæres tertio, qualis fuerit hæc æternitas, quam attulisset esus ligni vite, an absoluta, an restricta et respectiva? Lud. Molina censet fuisse absolutam, quia, inquit, hoc lignum semper restituisset hominem pristino vigori. Verum melius Scotus, Valesius et Cajet. censent fuisse restrictam, non absolutam; quia videtur

licet hoc lignum prorogasset homini vitam et vigorem ad aliquot annorum nullam, donec Deus eum transfunderet in celum, quæ æternitas quedam est. Hebr. enim *ola*, id est, *æternum*, vocant ex vulgi usu tempus longissimum, cujus finis ab homine non pervidetur. Vide canon. 4. Sic e. 6, 3, ait Dominus: *Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum* (id est, in longam primorum patrum ætatem); *eritque dies illius centum viginti annorum*. Non tamen potuisset hoc lignum prorogare homini vitam absolute in omnem æternitatem. Ratio est, quia omne corpus mixtum, cum constet elementis contrariis, et inter se pugnantibus, natura sua est corruptibile; lignum autem hoc sapientissimum et pulcherrimum, erat corpus mixtum; ergo in se erat corruptibile; et sensim, licet lentè admodum defecisset, primumque suum vigorem perdidisset, ac tandem interiret; uti quercus etiam sit durissima, sensim tamen intereat; ergo non potuisset hominem à morte et corruptione in æternum præservare. Non enim poterat dare homini id quod in se non habebat. Et hoc sensu verum est quod dixit Aristoteles, omne quod cibo vescitur esse mortale. Secundo, qui alias sequeretur, quid Adam post peccatum, si permissus fuisset victor in paradiso, et edere lignum vite, vixisset absolute in æternum; hoc autem videtur incredibile, tum quia antequam paradiso expelleretur, lata erat in eum sententia mortis; tum quia per peccatum corpus et natura humana tam est debilis et misera, totque morbis, vitis et arumnis quæ viros atterunt, et sensim ad mortem deducunt, obnoxia, ut eum tunc demum mori necesse sit.

Dico: Fructus arboris vite restituisset semper calorem naturalem, et humidum radicale pristino suo vi gori; ergo homini vitam semper, et in omnem æternitatem prorogaret; potuisset, si suis temporibus ex eo comeditisset homo.

Resp. et semper, in antecedente accipi debet restrictè, nimirum semper, quandiu scilicet durasset inter gra vim et vigor arboris vite; ea enim sentente et perente, senescent pariter et periret homo. Sic enim jam electuaria et cibi nonnulli valde succulentis, spiritosis et alimentosis humidum radicale, et calorem naturalem præsertim in juvenibus plene restaurant, et in integrum restitunt; sed ad certum tempus, puta donec vel senescent homo, vel cibi vis et vigor deficiatur; tunc enim hominis vires ita restaurare nequit, quin sensim deficiat et enoriatur homo; ita pariter res se habuissent in arbore vite. Hoc tantum discrimine, quod cibi et pharmaca nostra ad breve tantum tempus vigorem homini restaurant; arbor vero vite id diu, ad multa annorum nullam, prestaret; quibus exactis senescent, et mortuus fuisset, tum homo, quam arbor vite. Verum Deus hoc senium et mortem prevenisset, transferendo hominem in celum et vitam æternam. Cum ergo Deus noluerit hominem in paradiso vivere absolute in æternum, sed tantum ad longum tempus; videtur pariter arbori vite indidisse vim prorogandi vitam, non absolute in æternum, sed tantum ad longum tempus. Ita docet Scotus cum suis.

Denique ex hac arbore vite fabulati sunt poete, fixeruntque suum nectar, ambrosiam, nepentes et moly, quasi cibos deorum, qui eos faciant immortales, juvenes semper, letos et beatos.

Nota, Adamum non gustasse de hoc fructu vite; nam paulo post creationem suam peccavit, et paradiso expulsus est, ut patet c. 3, v. 22.

Symbolicè ergo, lignum, sive arbor vite, erat hieroglyphicum æternitatis, ut patet ex dictis.

Allegoricè, arbor vite est Christus, qui ait: *Ego sum vitis, vos palmites*. Joan. 15; et: *Ego sum via, veritas et vita*. Joan. 14. Rursus, arbor vite est crux Christi, quæ in medio paradisi, id est, Ecclesia, erecta, vitam dat mundo; in quam proinde consendere gestiens sponsa ait, Cant. 7: *Ascendam in palmam, et apprehendam fructus dulces gutturi meo*. Arbor vite denique est Eucharistia, quæ vitam dat animæ et corpori; nam ejus virtute resurgemus ad vitam immortalitatem, juxta illud Christi, Joan. 6: *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum*. Ita S. Iren., l. 4, c. 31, et l. 5, c. 2.

Tropologicè, lignum vite est beata Virgo de qua nata est vita, Deus-Homo, Christus Jesus; Virgoque ipsa, ut ait Germanus, patriarcha Constantinopolitana, spiritus et vita Christianorum est. Rursus arbor vite est justus, qui opera sancta, quæ vitam gratiæ et gloriæ pariunt, operatur, juxta illud: *Fructus justis lignum vite*, Proverb. 11, 50. Insuper arbor vite est ipsa sapientia, virtus et perfectio, juxta illud de eadem: *Lignum vite est his qui apprehenderint eam*, Prov. 3, 18.

Anagogicè, arbor vite est beatitudo et visio Dei, quæ vitam beatam animæ confert, juxta illud: *Vincit dabo edere de ligno vite, quod est, in paradiso Dei mei*, Apoc. 2, 7, etc.; 22, 2. Vide ibi dicta.

INCENSE SCIENTIÆ BONI ET MALI. Quæres, quæle fuerit hoc lignum, id est, arbor? Judei fabulantur, Adam et Evam creatos esse sine usu rationis, quasi infantes, sed ex hac arbore accepisse usum rationis, quod sciunt bonum et malum. Secundo Josephus lib. 1 Antiq. cap. 2, censet arborem habuisse vim accendi ingenium et prudentiam, indeque vocatam esse arborem scientiæ boni et mali. Idem senserunt Ophites apud Egiptiam, hæresi 57, qui pro Christo colunt serpentem, eo quod ipse homini fuerit auctor adipiscendi scientiam, cum ei esum ligni veliti persuasit.

Tertio, Damasc. l. 2 de Fide c. 11, censet esum hujus arboris attulisse homini cognitionem propriæ naturæ.

Verum dico primo, probabilis est sententia Rupertii, Tostati et Pererii, per anticipationem hic vocari arborem scientiæ boni et mali, quæ postea ita vocata est ex eo quod serpens homini si inde ederet, promiserit, licet falsè et mendaciter, hæc scientiam, dicens: *Eratis sicut dii, scientes bonum et malum*. Unde posteaquam inde comeditisset Adam, Deus irridens eum dixit: *Eccè Adam quasi unus ex nobis factus est, scilicet bonum et malum*.

Dico secundo: Probabilis est, non postea, sed tunc ab ipso Deo vocatum esse hanc arborem scientiæ boni et mali; tum quia Deus uti arborem scientiæ boni et mali; tum quia Deus uti arborem vite, ita et hanc

suo nomine vocavit, et Adamo designavit; non enim aliud hujus arboris nomen extat; tum quia denob v. 17, vocatur à Deo arbor scientiæ boni et mali; tum denique quia per hoc nomen videtur serpens decipisse Evam, quæsi diceret: Arbor hæc vocatur scientiæ boni et mali; ergo si ex hac comederitis, eritis scientes bonum et malum. Nimirum promisit ei serpens scientiam omnimodam et divinam, cum Deus longè aliam intellexisset in hoc nomine. Unde

Dico tertio, lignum scientiæ boni et mali ita à Deo vocatum videtur, tum ab ipsa destinatione Dei, tum ab eventu sacro, quem Deus præviderat. Destinaverat enim Deus, ad exercendam hominis obedientiam, ei hujus arboris esum vetare, et si homo obediens eâ abstineret, justitiam et felicitatem ei augere et conservare; nisi inobediens inde comederet, emundam morte mulctare. Per hanc ergo arborem didicit et scivit homo per experientiam, id quod ante tantum sciebatur per speculationem, scilicet quid intersit inter obedientiam et inobedientiam, inter bonum et malum, idæque vocata est hæc arbor scientiæ boni et mali, quæ dicitur: *Arbor ex qua discit homo per experientiam, quid sit bonum, et quid sit malum*. Ita Chalceus, S. Aug. l. 14 Civ. c. 17. Theodoret. Eucherius et Cyril. l. 3 contra Julian. Sic pars illa deserti Pharan dicta est *Sepulchra concupiscentiæ*; quia ibidem interfecit et sepulsi sunt qui carnes concupierant, Num. 11, v. 34.

Dico quarto: Probabiliter Theodor. Procop. Barcephala atque Isidorus Pelsioi et Gennadius in Catalogo Liponiani ad c. 5, v. 7, putant, hanc arborem fuisse ficum. Nam statim ab ejus esu nudum se videns Adam, ex foliis ficus vestem sibi consuit, ut dicitur c. 3, v. 7. A proxima enim et vicinissima arbore, Adam ita confusus videtur accepisse hæc folia, et tegmina nuditatis sue. Nulla autem erat ei vicinior illa, ex qua jamjam comederat; illa ergo fuit ficus. Alii putant fuisse malum sive pomum; nam Cantie. 8, v. 5, dicitur: *Sub arbore malo suscitavi te*. Sed nomen mali commune est ad omnes fructus qui molliori sunt cortice, unde ficus quoque est malum. Verum in hæc res nihil certè asserti potest. Tradunt, vel pafus fabulantur Hebræi, ex hac arbore vetitæ Seth jussu angeli accepisse semen, illudque indidisse ori Adæ sepulci, ex quo succreverit arbor, ex qua crux Christi confecta est, quo peccatum Adæ abolevit; decessit enim, ut in eodem ligno quo peccaverat Adam, Christus Adæ peccatum læret et expiaret. Fabulam hanc fusè narrat Pineda, lib. de Salom. c. 14.

VERS. 10. — ET FLUVIUS EGREGIATUR DE LOCO VOLUPTATIS. Hebræicè, *ex Eden*. In Eden erat paradisus. Ita 70. Noster *Eden* non ut proprium, sed ut appellativum accipit, tuncque significat voluptatem. Ita 70, Chaldee et alii vertunt v. 25, indeque locus hic dicitur est Eden, quia voluptarius erat et amœnissimus.

Nugatur auctor aliàs ingeniosus, qui Eden, et consequenter paradysum fuisse in *Hedim*, sive *Hesdinim*, quæ urbs est Arthesia, tum ex aliis, tum ex affinitate nominum probare contendit.

AD IRRIGANDUM PARADISEM, vel per varios flexus et

simus se interquens, ut Maander; vel per meatus occultos paradisi humectans.

Mystic et tropologicus arbor scientia: boni et mali fuit hieroglyphicum liberi arbitrii, ut iam dixi. Ex ejus enim malo usu didicit Adam, quantum malum sit inobedientia et peccatum; sicut vice versa ex ejus bono usu didicerunt discuntque sancti, quantum bonum sit obedientia et custodia legis. Quocirca arbor hæc pariter fuit typus obedientie et inobedientie, ut insinuat S. Ambrosius, lib. de Paradiso, cap. 6, de qua multa hic congressit noster Benedictus Fernandez. Hujus rei causâ arbor hæc sita fuit in medio paradisi, id est, inter densissimam confertissimarum arborum sylvam, ubi non obvia semper esset oculis, ne perpetuo gulam suo tam spectabili fructu sollicitaret, ut sollicitasset si in arborum extremitate, vel loco remoto sola fuisset collocata, ubi omnibus conspicuum omnium ad se oblectus rapisset.

VERS. 11. — **HEVELATH.** Multi volunt esse Indiam; verum, ut dixi v. 8. Hevila potius hic est regio vicina Susiane, Bactrianae et Persiæ, jacens inter Assiriam et Palestinam, opposita Sur. Sic enim accipitur Hevila Reg. 15, 7, et Genes. 25, 18. Ita dicta est ab Hevilâ loci Jectan, de quo Genes. 10, v. 28.

CIRCUT, non ambiendo, vel circulo, sed perlabendo et peragrando. Sic sanctorum circuire pro peragrare, Hebr. 11, 7, Matth. 25, 15.

VERS. 12. — **BOLLILUM.** Genus est gummi, sive lacrymæ pellucide, quam stillat arbor nigra magnitudine oleæ, folio roboris, fructu naturaque caprifici. Ita Plinius lib. 12, c. 9, et Dioscorides l. 1, c. 69. Bollillum laudatissimum est hoc Bactrianum. Pro bollillum hebraice est *bedalack* quod Vatablus et Eughbertum, unionem; Septuag. *ἀσπέρων*, id est, carbonum. Iidem Num. 11, v. 7, vertunt, crystallum. Sed *bedalack* esse bollillum, patet ex ipsis virisque litteris.

VERS. 13. — **GENS.** Videtur dici ab hebraico *gouch*, id est venter vel pectus, quod sit quasi venter sordibus lutoque plenus. Unde putant multi Gens esse Nilum, qui seipso, quasi pectore incubat Ægypto, eamque fecundat. Sed quis sit Gens dixi v. 8.

VERS. 14. — **TIGRIS.** Ita dicitur esse hic fluvius à tigride animalis velocissimo, ut vult Rupert. et Isidor. vel potius, ut Curtius et Sirabo, à celeritate sagittæ, quam suo cursu imitatur. Medi enim sagittam vocant Tigrin. Hebraice vocatur *chiddakek* (inde jam corruptè dicitur Tigel), id est, acutus et levis, ob cursum scilicet, quem habet velocissimum.

ETRAPATES. Ex hebraico *superat*, ab Genebrardus, conflata est vox Euphrates. Unde etiamnum *Phrat* dicitur, à rad. *para*, id est fructificavit; quia instar Nili exundans terras rigat et fecundat. Malè ergo aliqui apud Ambrosium Euphratem derivant à græco *εὐφραστία*, id est, à *letando*. Scribit Anastasius Sinaita, patriarcha Antiochenus sub Justiniano imper. libros, vel homilias undecim anagogiarum Contemplationum in opus Hexameron, qui extant tomo 1 Bibliothecæ SS. Patrum, sed discretè et cum grano salis legendi sunt. Asscrit enim in iis angelos creatos

esse ante mundum corporeum: quod licet olim, multi senserint, jam tamen certum est contrarium, scilicet eos creatos unâ cum mundo corpore. Rursus innuit angelos non esse creatos ad imaginem Dei, sed hominem duntaxat, quod absolute est falsum: mysticè tamen verum est, quia scilicet solus homo constat animâ et corpore, ac consequenter solus habet imaginem Dei corporatâ, videlicet Christi incarnatâ, ut ipse se explicat. Insuper subinde innuit paradisi non fuisse locum corporeum, sed spiritualiter intelligi debere. Hoc in sensu litterali falsum est et erroneum; anagogicè tamen verum. Unde lector meminisse debet tituli ejusdem, scilicet commentationes has ipsius esse anagogicas et allegoricas contemplationes, non expositiones litterales. Ita in fin. hom. 8, quator flumina paradisi, id est, Ecclesie, asscrit esse quator evangelistas, scilicet Ephraem, id est, fertile, esse S. Joannem; Tigrin, id est, latum, esse S. Lucam; Phison, id est, oris transmutationem, esse S. Mattheum, qui hebraicè scripsit; Geon, id est, conducibilem, esse S. Marcum.

VERS. 15. — **TULIT ERGO DOMINUS DEUS HOMINEM, ET POSUIT EUM IN PARADISO.** Hinc et ex cap. 3, vers. 25, patet Adamum non in, sed extra paradisi esse creatum (in Hebron multi eum creatum putant), indeque à Deo eodem die per angelum translatum esse in paradisi, ut sciret paradisi se non filium, sed colendum esse, gratuito à Deo constitutum, utque paradisi locum non naturæ suæ, quasi sibi debitum, sed gratiæ Dei tribueret; unde et ob peccatum ab eo expulsus est. Plures alias hujusce rei causas affert Franc. Arcaeus quest. in Gen. pag. 500 et 501. Est hæc sententia S. Ambrosii, Ruperti, Abl. Eva verò videtur condita in paradiso v. 21.

UT OPERARETUR, non ad victum comparandum, sed ad honestum exercitium, voluptatem et experientiam; ita ut nec fatigaretur, nec otio lassaret. Ita S. Chrys.

Nota hic agriculturæ, primò, antiquitatem; copit enim cum homine et mundo. Secundò, dignitatem; tum quòd à Deo sit instituta, et Adæ præcepta; tum quòd Adam, à quo omnis nobilitas descendit, Abel, Seth, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, omnesque priores viri celeberrimi fuerint agricolæ. Rofert Paulus Jovius in vitâ Jæ. Multi cap. 84, de Sfortiâ Cottignola, quòd cum ei à Sergio magno seneschalco, ad exprobrandam generis novitatem, figonis fabula objectaretur, responderit: *In hæc, ut video, stirpis origine convenimus, cum Adamus mortalium primus terram colerit, sed ego certè, quòd fare diffieri non potes, illo non figone multò reos nobilitat, quam in tuo patre et parricida.* Quo scommate indicavit eum tantum dignitatem stupro acquisivisse et patrem ejus ad prætoris tribunal inglorie scribham, adulteratoque testamento, falsi damnantem fuisse. Tertio, nota agriculturæ innocenciam; quòd præ aliis artibus homini innocenti in paradiso sit commendata, tanquam nulli injuria sed omnibus proficua. Audi Virgil. 2 Georg.

*O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas! quibus ipsa præcidi discordibus arvis,*

Fundit humo facilem victum justissima tellus.

Et rursum:

*Hinc olim vitam veteres colere Sabini,
Hinc Romanus et frater. Sic fortis Etruria crevit:
Scilicet et facta est rerum pulcherrima Roma.
Aurea hæc vitam in terra Saturnus agebat.*

Audi Ciceronem. Omnium, inquit, rerum, ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agriculturâ melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius. Merito ergo ait S. Augustinus: *Agricultura artium omnium innocentissima; hæc tamen impij damnare ausus fuit Fanatus Manichæus; quòd diceret agricolos violare præceptum Dei: Non occides, eo enim veteri, ne ullum vivens vitæ privemus; agricolos autem segetes demetendo, pira, poma, aliasque plantas carpendo, eas suâ vitâ privare. Plura de agriculturâ dicam c. 9, v. 20.*

Mysticè S. Aug. l. 8 de Genesi ad litteram, c. 10, tres affert hujus loci expositiones. Prima est: *Posuit Deus hominem in paradiso, ut quod operaretur in terra per agriculturam, ait, in seipso custodiret per disciplinam, id est, ut, sicut ei ager obtemperaret colenti, ita et ipse præcipiens Domino suo, ut sumpto præcepto, obediret fructum, non spinas inobedientia redderet. Denique quoniam sustulit eum à se culti paradisi in seipso custodire subditus noluit, similem sibi agrum damnatus accepit: SPINAS, ait, ET TRIBULOS PARIEBAT TIBI.* Secunda: *Posuit Deus hominem in paradiso, ut operaretur et custodiret eundem paradisi ipsi sibi, ne aliquid admitteret, quare inde mereret expelli. Tertia: Ut operaretur (scilicet non homo, sed Deus), q. d.: Deus qui creat hominem ut homo sit, ipse operatur hominem atque custodit, ut etiam bonus beneque sit. Deus enim sicut naturæ hominis, sic et omnis bonitatis et beatitudinis ejusdem est auctor.*

Moraliter, docuit nos hic Deus, quòd tota vitæ nostre ratio in agriculturâ quòdam posita sit; sicut enim inter creaturas solæ arbores frugiferae, et semina egent hominis operâ et industriâ; ita homo eget sui ipsius custodia et culturâ. Hoc indicavit Deus homini, cum posuit eum in paradiso, ut operaretur et custodiret illum; scilicetque luminaria, ut essent in signa et tempora; videlicet ut admonerent eos de tempore opportuno ad serendum, metendum, etc. Ager ergo jugiter nobis excolendus jussu Dei est anima: plantæ frugiferae sunt sobrietas, castitas, charitas, alique virtutes. Lolium et zizania cuique eradicanda sunt gula, luxuria, ira, aliaque vitia; agricola est homo; imber est gratia Dei, quæ menti bonos satus, id est sanctas inspirationes, illuminationes et impulsus suggerit et infundit, ut ex iis quasi ex seminibus anima præcipians, operâ virtutum germinet et proferat; venti sunt tentationes, quibus arbores, id est virtutes, purificatur et solidantur; messis erit præmium vitæ æternæ; solis calor est ardor quem suggerit Spiritus sanctus. Sicut ergo agricola laborat in serendo, sed gaudet in metendo; ita et justus, qui seminavit in lacrymis opera penitentia ac laborum, in exultatione metet. Rursus, sicut sator longanimitè expectat messem, ita et justus.

Unde Ecclesiast. c. 6, 19, dicit: *Quasi is qui orat,*

et qui seminavit, accedit ad eam (sapientiam), et sustinet (expecta) bonos (uberes) fructus illius; in opere (cultura) enim illius pavulium laborabis, et cito edes de generalioribus (fructibus progenitis) illius; et Paulus ad Galat. 6, v. 9: Bonum autem facientes non desicimus; tempore enim suo metemus. Et contrario impij qui indulgent concupiscentiis suæ, operantur iniquitatem, et seminant dolores, tum presentes, tum æternos, uti pulchre explicat noster Pineda in Job. 4, v. 8, n. 4.

ET CUSTODIRET ILLUM, tum à feris, quæ extra paradisi erant, inquit S. Basilus et Augustinus; tum ab ipsis animalibus quæ erant in paradiso, ne ejus decorem et amantentiam laderent aut inquinarent.

VERS. 17. — **NE COMEDATIS.** Septuag. *ne comedatis*, scilicet vos, ô Adam et Eva, quam verisimile est ante hoc præceptum esse conditum, ut docet S. Gregorius 55 Moral. c. 10, licet postea ejus conditio curretur; tam enim Eva, quam Adæ datum est hoc primum orbis præceptum. Proclatè S. Chrysost. (vel quisquis est auctor) homil. de interdictione arboris tom. 4: *Deus, inquit, dedit mandatum, ut prohibet visumque; imponit legem; ut exploret hominis voluntatem. Et statim ergo arbor in medio, hominis voluntatem explorabat. Operatur enim an homo Dominum comeditantem, quam diabolum persuadentem audiret. Et Stabat et homo inter Dominum et hostem, inter vitam et mortem, inter interitum et salutem. Nunc Deus committit ut salvet; nunc serpens persequeretur et ut vexet; non per Deum severitas vitæ, nunc per diabolum blanditia mortem intendant. Ea utique (prohibita) minatur Deus, et contemnitur; persuadet et nefas, et auditur. Apud Deum inter severitas, sed benigna; apud diabolum blanditia, sed nociva. Et paulo post: «Fuerat enim condignum ut Deo pareret, qui illi cuncta parere præceperat; serviret Domino, qui illum Dominum mundo effecerat; certaret cum hoste, ut inimicum devinereet; denique premia decore reddente perciperet. Torpescit enim vitus ubi contrarium defuerit. Adè roborantur vires exercitacione frequent. Et mox: «Adam non vigilavit, ut serpens malitiam præcaveret. Simplex fuit, astutus et contra diabolum non fuit. Dum enim diabolo percontantur, quomodo Dominum committant consensit, et vitam quam habuit, perdidit, et mortem quam ignorabat, accepit.»*

MORTE MORIENTIS, id est, mortis certe sententiam et necessitatem incurres. Unde Symmachus veritè dicit: *ergo, id est, mortalis eris.* Ita S. Hier., August., Theod.

Nota. Minatur hic Deus Adæ inobedientem mortem non tantum corporis, et temporalem, sed et animæ spirituale et æternam in gehennâ, eamque certam et infallibilem. Hoc enim significat hæc geminatio, *morte morietis, id est, certissimo morietis.* Adm ergo peccans quod corpus mox mortis necessitatem, quod animam verò acta et reipsâ mortem incurrit. Hinc patet, mortem homini in hoc statu quo à Deo conditus est, non naturalem esse, ut voluit Cicero et philosophi, adde et Pelagiani; sed esse penam peccati, ut definit couc. Milevitan. c. 1, et docet S. Augustinus

lib. 1 de Peccat. merit. c. 2. Licet enim, spectando naturam et elementa contraria, ex quibus compositus est homo, mori debuisset, fuisseque mortalis; tamen spectando Dei decretum, opem et conservationem perpetuam, si non peccasset, mori non potuisset, fuisseque immortalis. Unde Magister sent. in 2, dist. 19, docet in paradiso hominem habuisse posse non mori; quia poterat homo non peccare, itaque non mori; in celo habiturum non posse mori; quia ibi per gloriam et dotem impassibilitatis, erit morandi impossibilitas; in hac vita post lapsum, habere posse mori, et non posse non mori; quia jam in eo est moriendi necessitas. Ad mortem ergo dambali nascimur: Memento, o homo, quia morte morieris, idque brevi. Narrant historici, quod Xerxes, cum suo exercitu terram, classicis mare sterneret, ex edito loco omnem hanc multitudinem contemplantis ingenuerit et fleverit, dicens: *Ex hisce omnibus nemo post centum annos speraret erit.*

Salahadinus rex Aegypti et Syriae, qui Christianis terram sanctam ademit, sub annum 1189 mortuus per omnia sua castra vexillum cum funeris, in quo circumferri iussit, ac profectionem proclamare: *Hoc est quod dominator Syriae et Aegypti Salahadinus, ex omni suo imperio solvitur iam sequi delaturus est.*

Quare eleganter et appositè Barlaam apud Josphat, mortem comparat unicorni, qui hominem assidue insequitur; fugit ille, et fugiens in scrobem incidit, eaque amplectitur ardorem, quem rotabat duo mures; in illa scrobie erat draco igneus, homini devorando iulians. Videtur hae homo, sed stolidè medico melli, quod ex arbore stillabat, iaculans, peritit omnis obliviscitur; insequitur eum unicornis; et arbore à muribus eroditur, ruit illa, et homo à dracone eripitur ac devoratur. Scrobs est mundus, arbor est vita, duo mures sunt dies et nos, draco igneus est ventus inferni, melli gutta est mundi voluptas. Ita Damasc. c. 12 hist.

VERS. 18. — *DIXIT QUOQUE.* Dixit atque, scilicet jam ante die sexto. Licet enim Origenes, Chrysost., Eucher. et D. Thom. p. 1, q. 75, art. 1 ad 5, putent Moesen hic servare ordinem narrationis; idcirco Evam productam esse post sextum diem mundi, tamen longè verius est Moesen hic sicut et toto capite, uti recapitulatione; ac consequenter Evam, eoque ad Adamum, creatam esse sexto die. Primò, quia v. 2 dicitur Deus sex diebus complèssè opus suum, et die septimo cessasse ab omni opere. Secundò, quia in aliis animalibus, avibus, piscibus, Deus die quinto et sexto, sicut inares, ita et feminas creavit. Tertio, quia cap. 1, 27, die sexto quo creatus Adam, expressè dicit Moes: *Masculum et feminam creavit eos, puta Adamum et Evam.* Voluit ergo hoc capite ut viri ita et feminas formationem per recapitulationem fuisse enarrare, quam cap. 1, tribus verbis perstringerat. Ita Cajetan., Lipom. Pererius hic, et S. Bonav. in 2, d. 16, qu. 2.

NOS EST BONA HOMINUM ESSE SOLUM, quia si Adam fuisset solus, species humana in eo interisset; et quia homo est animal sociale; itaque mulier necessaria est ad sobolis propagationem; post quam peractam, post-

que orbem jam hominibus repletum, cepit hominem esse homini mulierem non tangere, ut ait sanctus Paulus 1 Corinth. 7, coeperuntque laudari eunuchi spirituales, Math. 19, 12, suaque continentia laus ac merces illustris promissa est, tum ab Isaià, tum à Christo et apostolis. Ita S. Hieronym. contra Jovinian. et Cyprian. lib. de Habitu virginum: *Prima Dei sententia, ait Cyprianus, crescere et generare procrep; secunda continentiam suavit. Cum adhuc rudis mundus et inanis est, copii fecunditatis generatur; propagamur et crescimus ad humani generis augmentum; cum jam repletus est orbis et mundus impletus, qui capere continentiam possunt spoliari more viventes, castrantur ad regnum.*

Nota è solum; hinc enim patet errare eos qui ex eo quod dictum est cap. 1: *Masculum et feminam creavit eos, dixerunt Deum simul creasse virum et feminam;* sed ita, ut in lateribus conjuncti essent, postea vero costantim ab invicem separasse. Nam Scripturae, solum tunc fuisse Adamum; atque Evam non separatam ab Adamo, sed totam ex Adae costà productam esse docet, cum scilicet illam ab eo tulit, id est, separavit Deus.

FIACIUS ET ADJUTORIUM SIMILE SIBI, ubi, id est, ei. Pro simile sibi hebraeicè est *kenegdo*, quod primò significat, quasi coram ipso, ut videlicet mulier viro sit praesens et socià in solitudinis remedium et solatium. Rursim, ut mulier viro sit ad manum, et eum in omnibus juvet et sublevet. Unde Chaldaeus veritè, *facimus et sustentaculum quod sit pous* cum. Secundò, *kenegdo*, veritè potest, è regione, vel, ex adverso ejus, id est, illi contra positam est correspondens. Unde ioster clarè veritè, *simile sibi*, scilicet in natura, in statura, in loquela, etc. In hisce enim omnibus mulier similis est viro. Porro mulier viro est in adiutorium primò, ad prolis propagationem et educationem; secundò, ad familie gubernationem; tertio, ad curatum, dolorum et laborum levamen; quartò, ad ceteras vite necessitates sublevandas. Peccatum, hoc adiutorium multis in molestiam, lites et rixas vertit, unde Cato dixit, mulierem esse malum necessarium.

VERS. 19. — *FORMATIS Igitur de homo cunctis animalibus terre, et universis volatilibus caeli;* è volatilibus refer ad formatis, non autem ad è de humo. Volatilia enim non ex humo, sed ex aqua formata sunt; ut dixi c. 2, v. 20. Moes enim multa paucis per anaphoricos perstringit. Verba ergo ejus respectivè exponi debent, ex ante narratis enim constat, quid quod respiciat.

ADJUTUM EA AD ADAM. Adduxit, non per visionem intellectualem, ut vult Cajetanus, sed realiter, idque per angelos, vel per affectum et impulsum plantasticè et affectu singulorum animalium è se impressum; ita S. Augustinus lib. 9 de Genesi ad lit. c. 14, et alii passim.

IPSUM EST NOMEN EJUS, ipsius naturae conveniens est nomen, q. d.: Adam singulis convenientia indidit nomina, quae singulorum naturam expriment. Ita Eschb. l. 11 de Praepar. c. 4. Porro nomina haec erant hebraica; haec enim lingua Adamo fuit indita, ut patet v. 25, et c. 4, 1.

Vide hic sapientiam Adae, quae singulorum animalium naturas notat, eisque congrua indelat nomina; vide et usum domini ejus in animalia: eis enim quasi sibi subditis, suoque peculio nomen imponit. Pisces non adduxit Deus ad Adam; quia pisces naturaliter extra aquam vivere nequeunt: unde eis Adam hic nomina non imposuit, sed nomina eis postea indita fuerunt.

VERS. 20. — *ADAE VERO NON INVENTIBATUR ADJUTOR SIMILIS EIUS, q. d.:* Solus erat Adam cum animalibus, necesse erat Eva nec alius homo, cum quo haberet vite communionem. Unde videtur quòd Adam nomina imposuerit animalibus ante Evae creationem.

VERS. 21. — *INJESIT ERGO DOMINUS SOPREM IN ADAM.* Pro, soporem hebraeicè est *ardore*, id est, gravem et profundum somnum, quem Symmachus *expro*, 70 melius *errare* vertunt. Unde patet, non tantum somnum hic Adae immisum esse ad hoc ne sentiret costam sibi detrahi, itaque exhorresceret et doleret; sed etiam simul cum somno cum raptum esse in extasim mentis, quia mens ejus non tantum naturali modo soluta et libera erat à corporis et sensuum functionalibus; sed et divinitus ita elebatur, ut videret ea quae gerebantur, et spiritu prophético cognosceret mysterium per ea significatum; videret, inquam, mentis oculis costam sibi eximi, et ex ea Evam formari; atque per hoc significari matrimonium, tum enim naturale cum Eva, tum mysticum Christi cum Ecclesia. Hoc enim significant verba Adae v. 25, et S. Pauli Ephes. 5, v. 32. Ita sanct. August. l. 9 de Genesi ad lit. c. 19, et fusc. tract. 9 in Joan., et sanct. Bernardus serm. 2 de Septuagesima. Imò sunt qui putent Adamum in hac extasi vidisse Dei essentiam. Hinc inclinat Richard. in 2, d. 25, a. 2, qu. 1, nec rejicit D. Thom. p. 1, qu. 94, a. 4. Sed contrarium est longe verius, scilicet nec Adam, nec Moesem, nec Paulum, adeoque neminem in hac vita vidisse Dei essentiam, ut dixi 2 Corinth. 12, 4. Fuit ergo Adam propheta et extaticus. Nota Adam à Deo accepit scientiam infusam omnium rerum naturalium; atque ex ea singulis nomina imposuit, ut dixi v. 19; non tamen accepit cognitionem futurorum contingentium, nec arcana cordis, nec numeri individuum ut secret, v. g., quot essent oves, quot leones in mundo, quot arenae in mari. Pari modo accepit Adam infusam sibi fidem et cognitionem rerum supernaturalium, puta SS. Trinitatis, incarnationis Christi (non tamen sui lapsus futuri), ruinam etiam angelorum. Rursim omnium agendorum et fugiendorum prudentiam infusam accepit. Denique summum contemplationis Dei et angelorum gradum adeptus est. Ita ex S. Augustino et Gregorio Pererius.

Allegoricè, S. August. in Sent. sent. 328: *Dormit, inquit, Adam ut fiat Eva, moritur Christus ut fiat Ecclesia. Dormit enim Adam fit Eva de latere; moritur Christo lancea perforatur latus; ut super effluant sacramenta quibus formatur Ecclesia.*

TERTIUM ENIM PE COSTIS EJUS. Nota primò, contra Cajetan. non paraboleè hae dici, sed propriè ut sonant. Ita docent Patres et Interpretes passim.

DICES: Ergo Adam monstruosus erat ante hanc co-

stam sublatam, vel certè post eam ablata remansit manens, et sua costà motilis. Respondet Catharicus, Demm pro hac costà Adamo, cum carne aliam costam restituisse. Verum quia disertè dicit Moes: *Tulit unam de costis ejus, et replevit*, non costam, sed carnem pro ea. Hinc secundo, meliùs D. Thomas et alii respondent hanc costam Adae fuisse instar somni, quòd individuo superfluum est, sed ad generationem prolis est necessarium. Pari enim modo costà hae Adae, ut private personae superflua erat, eadem tamen illi necessaria fuit, quatenus ipse erat caput naturae et seminarium omnium hominum, ex quo tam Eva quam ceteri homines producerentur. Eva enim non poterat prodire, ut proles jam per semen; Deus ergo statuit, ut ex costà Adae produceretur, ob causam modo dicendam.

Dico secundo, Deus cum costà videtur et carni adhaerentem costae ex Adamo sustulisse; ait enim ipse Adam v. 25: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea;* ergo Eva non tantum ex Adae osse et costà, sed etiam ex carne costae adherente formata est. — Dico tertio: Ex costà hae carnosa, quasi fundamento, Deus admiscendo illi aliam materiam, vel per creationem, ut vult D. Thomas, vel potius ex terra et acre circumstante (nam post primam veram creationem sex dierum, Deus nullam materiam partem de novo produxit), mirabili artificio mulierem efformavit, sicut ex luto formavit Adamum.

Dico quarto: Ex hoc c. 2, v. 22, videtur colligi, quòd Deus costam hanc in alium locum, ab Adamo dormiente parùm separatim tulit, ubique ex ea Evam edificaverit, eoque scientià et gratià repleverit, sicut repleverat Adamum, ubique cum Eva collocatus sit; deinde expurgato Adamo, Evam ad eum quasi ad sponsum adduxerit, ut matrimonio indissolubili filios, id est, unum et unum copularet, omneque polygamiam, aequè ac divortium tolleret. Unde admirans Adam, quasi in rapto sibi costam auferri et ex ea Evam formari vidisset, exclamavit dicens: *Hoc nunc os ex ossibus meis, q. d.:* Hae Eva facta est ex uno ossium meorum, ut sit mihi sponsa charissima et conjunctissima. Causa enim, cur ex latere et costà Adae facta sit Eva, fuit, ut doceret nos Deus, quantum debebat esse amor conjugum, et quam sanctum, arcum et insolubile debeat esse matrimonium; scilicet conjuges, ut quasi unum sunt os et unum corpus, ita unam quasi debent habere animam et voluntatem, ut una quasi alrisque sit anima, non in duobus corporibus, sed in uno eodemque osse et corpore in duas partes dissecto.

Audi S. Thomam p. 1, q. 92, a. 2: *Decuit, inquit, mulierem ex viro formari, magis quam in aliis animalibus.* Primò quidem, et in hoc quaedam dignitas et primò homini servaretur; ut secundum Dei similitudinem esset, et ipse principium totius suae speciei, sicut Deus est principium totius universi. Unde et Paulus dicit Actor. 17, quòd Deus fecit ex uno homine genus hominum. Secundò, ut vir magis diligere et retinere, et ei inseparabiliter inherere, dum cognosceret eam ex se esse productam. Unde dici-

mediatum, quam omnibus hominibus aurei seculi attribuit.

Perperam quoque Isidorus Clarus putat Adamo et Eve pro veste fuisse divinum quendam splendorem et gloriam, quali S. Agnetem aliasque virgines ad Lupanar doctus et demudatas sæpe obtulit Deus, et quali obtegit corpora sanctorum in resurrectione. Hoc enim gratis fingitur, et frustra; nisi enim nullus est pudor, nulla concupiscentia, nullum frigus, ibi nulla opus est veste aut luce.

Denique pulchre Pericrus præfatione in lib. 5. septem excellentias status innocentie recenset: Prima, erat plena sapientia; secunda, gratia et amicitia Dei; tertia, iustitia originalis; quarta, immortalitas et impassibilitas animæ et corporis, non intrinsecæ, qualis est in corporibus gloriosis Beatorum, sed extrinsecæ, proveniens scilicet partim ex protectione Dei, partim ex præsentia et providentia hominis, quæ a noxiis et læsivis visis cavescit. Atque hæc erant in ipso homine; tria vero reliqua extra hominem, videlicet quietas habitatio in paradiso, et nemus arboris vite; sexta, specialis Dei cura erga hominem. Unde sequelatur septima, quod scilicet laqueo non potuissent concupiscere, nec venialiter peccare, sicut B. Thomas, nec errare, nec decipi, sed de rebus incertis iudicium vel suspensisset, vel dubium fore hæssisset. Hæc enim non videntur posse effici per habitum vel qualitatem creatam homini infusam, sed tantum per assistentiam et protectionem Dei.

CAPUT III.

1. Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terre quæ fecerat Dominus Deus. Qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno paradisi?
2. Cui respondit mulier: de fructu lignorum quæ sunt in paradiso, vescimur.
3. De fructu vero ligni, quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, et ne tangeremus illud, ne forte moriamur.
4. Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini.
5. Scit enim Deus quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum.
6. Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectu delectabile; et tæsti de fructu illius, et comedit, deditque viro suo, qui comedit.
7. Et aperti sunt oculi amborum: cùmque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, et fecerunt sibi perizonia.
8. Et cùm audissent vocem Domini Dei deambu-

re intellige de statu plenæ et perfectæ innocentie in quo conditus est Adam, ut scilicet immixtus esset ab omni malo, tam culpe quam pœne et miserie, alioqui enim si eum in semiplenam innocentiam transferri et cadere permisisset Deus, potuisset ipse peccare venialiter, item errare et decipi, ut rectè docet Scotus. De quâ re vide Franc. Arætinum in Genes. pag. 450.

E contrario per Christum major nobis reddita est gratia, quam data fuerit Adamo, addeque septem jam habemus virtutes, quæ non fuissent in statu innocentie: Prima est virginitas; secunda, patientia; tertia, penitentia; quarta, martyrium; quinta, jejuniûm, abstinentia, omnisque carnis mortificatio; sexta, puritas et obedientia religiosa; septima, misericordia et eleemosyna; nulli enim tunc fuissent pauperes vel miseri, quibus jam abundamus, ut in eos misericordiam exercerimus.

Denique major et efficacior jam humani lapsu datur gratia quam data fuerit Adæ, ut patet in martyribus aliisque illustribus sanctis. Unde et major jam est merendi facultas, tum ratione majoris gratiæ, tum ratione difficultatis operis, licet in statu innocentie major fuerit merendi facultas, ratione promptitudinis voluntatis. Voluntas enim tum planè recta, nec habetis passionem virtuti contrarias, prout natura et gratia impedit, ad virtutes rapta fuisset; itaque multos intentus, magnos et heroicis virtutum omnium actus eliciisset.

CHAPITRE III.

1. Mais ils ne devinrent pas long-temps dans cet heureux état. Le démon, jaloux de leur bonheur, résolut de le leur ravir; il prit pour cela la figure du serpent, qui était le plus fin de tous les animaux que le Seigneur Dieu avait formés sur la terre; et il dit à la femme, qui lui paraissait plus aisée à séduire: Pourquoi Dieu vous a-t-il commandé de ne pas manger du fruit de tous les arbres du Paradis?
2. La femme lui répondit: Nous mangeons du fruit des arbres qui sont dans le Paradis.
3. Mais pour ce qui est du fruit de l'arbre qui est au milieu du Paradis, Dieu nous a commandé de n'en point manger, et de n'y point toucher, de le tenir pour, et nous le faisons; nous ne fussons en danger de mourir.
4. Le démon, toujours caché sous la figure du serpent, répondit à la femme: Assurément, quand vous en mangerez, vous ne mourrez point, et ce n'est pas pour cette raison que Dieu vous a fait cette défense.
5. Mais c'est que Dieu sait qu'aussitôt que vous aurez mangé de ce fruit, vos yeux seront ouverts, et vous serez comme les dieux, connaissant le bien et le mal; et il ne veut pas que vous deveniez semblables à lui.
6. La femme donc séduite par ces paroles qui flatteient sa vanité, considéra que le fruit de cet arbre était bon à manger, puisqu'il était beau et agréable à la vue; et en ayant pris, elle en mangea, et en donna à son mari, qui, par une lâche complaisance pour elle, en mangea aussi.
7. En même temps leurs yeux furent ouverts à tous deux. Ils recoururent le bien qu'ils venaient de perdre par leur désobéissance, et le mal qu'ils leur avait attiré. Leur chair se révolta contre eux, ils aperçurent qu'ils étaient nus; et en ayant une confusion, qui était la peine de leur péché, ils entrebâterent des feuilles de figuier, et s'en firent des espèces de ceintures pour couvrir en eux ce qu'ils sentaient devoir être caché.
8. Et comme ils eurent entendu la voix du Sei-

lantis in paradiso ad auram post meridien, abscondit se Adam et uxor ejus à facie Domini Dei in medio ligni paradisi.

9. Vocavitque Dominus Deus Adam, et dixit ei: Ubi es?
10. Qui ait: Vocem tuam audivi in paradiso, et timui eò quòd nudus essem, et abscondi me.
11. Cui dixit: Quis enim indicavit tibi quòd nudus esses, nisi quòd ex ligno de quo præceperam tibi ne comederes, comidisti?
12. Dixitque Adam: Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi.
13. Et dixit Dominus Deus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Quæ respondit: Serpens decepit me, et comedi.
14. Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, et bestias terre; super pectus tuum gradieris, et terram comedes cinetis diebus vite tue.
15. Inimicitias ponam inter te et mulierem et semen tuum et semen illius: ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus.
16. Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærumas tuas, et conceptus tuos; in dolore paries filios, et sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui.
17. Adæ verò dixit: Quia audisti vocem uxoris tue, et comidisti de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes ex eâ cunctis diebus vite tue.
18. Spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbam terræ.
19. In sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram de qua sumptus es, quia pulvis es, et in pulverem reverteris.
20. Et vocavit Adam nomen uxoris sue: Eva, eò quòd mater esset cunctorum viventium.
21. Fecit quoque Dominus Deus Adæ et uxori ejus tunicas pelliceas, et indoit eos;
22. Et ait: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum, nunc ergo ne forte intulit manum suam, et sumat etiam de ligno vite, et comedit, et vivat in æternum.
23. Et emisit eum Dominus Deus de paradiso vo-

gnemur Dieu, qui, sous une figure sensible, se promenait dans le Paradis après midi, vers le soir, lorsqu'il v'avey un vent doux; troublé par les regards de leur concubine, ils se retirèrent au milieu des arbres du Paradis comme pour se cacher de devant sa face.

9. Alors le Seigneur Dieu appela Adam, et voulut le porter à rentrer en lui-même, il lui dit: Où étiez-vous?
10. Adam lui répondit: J'ai entendu votre voix dans le Paradis, et j'ai eu peur de paraître devant vous, parce que j'étais nu; c'est pourquoi je me suis caché.
11. Le Seigneur lui répondit: Et d'où avez-vous su que vous étiez nu, et que vous deviez en rougir, sinon de ce que vous avez mangé du fruit de l'arbre dont je vous avais défendu de manger?
12. Adam, au lieu de reconnaître sa faute, et de s'en humilier, tâcha de le rejeter sur Dieu même; car il lui répondit: La femme que vous m'avez donnée pour compagne m'a présenté du fruit de cet arbre, et j'en ai mangé.
13. Le Seigneur Dieu dit à la femme: Pourquoi avez-vous fait cela? Elle, imitant son mari, et voulant aussi rejeter sa faute sur un autre, répondit: Le serpent, que vous avez créé, m'a trompée, en m'assurant que je pourrais, sans rien craindre, manger de ce fruit; et j'en ai mangé, comme il m'a dit.
14. Alors le Seigneur Dieu dit au serpent, dont le démon avait pris la figure: Parce que tu as fait cela, et que tu as mérité entre tous les animaux et toutes les bêtes de la terre; tu ramperas sur le ventre, et tu mangeras la terre tous les jours de ta vie.
15. Je mettrai une inimitié éternelle entre toi et la femme, entre sa race et la tienne; elle te brisera la tête par le Sauveur qui naîtra d'elle, et tu tâcheras de la mordre par le talon, et de la faire tomber dans les pièges que tu lui tendras.
16. Dieu dit aussi à la femme: Je vous affligerai de plusieurs maux pendant votre grossesse; vous enfanterez dans la douleur; et pour vous punir de n'avoir pas été soumise à votre Créateur, vous serez sous la puissance de votre mari, et il vous dominera.
17. Il dit ensuite à Adam: Parce que vous avez écouté la voix de votre femme plutôt que la mienne, et que vous avez mangé du fruit de l'arbre dont je vous avais défendu de manger, la terre sera maudite à cause de ce que vous avez fait; je la rendrai stérile; et vous n'en tirerez de quoi vous nourrir pendant toute votre vie, qu'avec beaucoup de travail.
18. Elle vous produira des épines et des ronces que vous serez obligé d'arracher, et vous vous nourrirez de l'herbe de la terre qui ne croîtra que par le pénible soin que vous aurez de la cultiver.
19. En sorte que vous mangerez votre pain à la sueur de votre visage, jusqu'à ce que vous retourniez en la terre d'où vous avez été tiré; car si je vous eusse différencié de vous être subie la peine de mort que vous avez méritée par votre péché, ce n'est que pour un temps; vous êtes poudre, et vous retourneriez en poudre.
20. Adam, pour se consoler de la vorté à laquelle il se voyait condamné, par l'espérance de se voir retirer dans sa postérité, donna à sa femme le nom d'Eve, parce qu'elle était destinée à être la mère de tous les vivants.
21. Le Seigneur Dieu fit aussi à Adam et à sa femme des habits de peau dont il les revêtit, afin qu'ils se souvenaient qu'ayant été créés pour être semblables à Dieu, par la sainteté de leur vie, ils s'étaient rendus semblables aux bêtes par leur péché.
22. Et pour leur faire sentir cette vérité humiliante, par une raillerie salutaire, il leur dit: Voilà Adam devenu comme l'un de nous, sachant le bien et le mal, par sa propre expérience; empêchons donc maintenant qu'il ne porte sa main à l'arbre de vie, qu'il ne prenne aussi de son fruit, et qu'en mangeant de ce fruit, il ne vive éternellement comme nous.
23. Le Seigneur Dieu le fit sortir ensuite du jardin délicieux où il l'avait mis, afin qu'il allât travailler

mediatum, quam omnibus hominibus aurei seculi attribuit.

Perperam quoque Isidorus Clarus putat Adamo et Eve pro veste fuisse divinum quendam splendorem et gloriam, quali S. Agnetem aliasque virgines ad Lupanar doctas et demudatas sæpe obtulit Deus, et quali obtegit corpora sanctorum in resurrectione. Hoc enim gratis fingitur, et frustra; nisi enim nullus est pudor, nulla concupiscentia, nullum frigus, ibi nulla opus est veste aut luce.

Denique pulchre Pericrus præfatione in lib. 5. septem excellentias status innocentie recenset: Prima, erat plena sapientia; secunda, gratia et amicitia Dei; tertia, iustitia originalis; quarta, immortalitas et impassibilitas animæ et corporis, non intrinsecæ, qualis est in corporibus gloriosis Beatorum, sed extrinsecæ, proveniens scilicet partim ex protectione Dei, partim ex præsentia et providentia hominis, quæ a noxiis et læsivis visis cavescit. Atque hæc erant in ipso homine; tria vero reliqua extra hominem, videlicet quietas habitatio in paradiso, et nemus arboris vite; sexta, specialis Dei cura erga hominem. Unde sequelatur septima, quod scilicet laqueo non potuissent concupiscere, nec venialiter peccare, sicut B. Thomas, nec errare, nec decipi, sed de rebus incertis iudicium vel suspensisset, vel dubium fore hæssisset. Hæc enim non videntur posse effici per habitum vel qualitatem creatam homini infusam, sed tantum per assistentiam et protectionem Dei.

CAPUT III.

1. Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terre quæ fecerat Dominus Deus. Qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno paradisi?
2. Cui respondit mulier: de fructu lignorum quæ sunt in paradiso, vescimur.
3. De fructu vero ligni, quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, et ne tangeremus illud, ne forte moriamur.
4. Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini.
5. Scit enim Deus quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum.
6. Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectu delectabile; et tæsti de fructu illius, et comedit, deditque viro suo, qui comedit.
7. Et aperti sunt oculi amborum: cùmque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, et fecerunt sibi perizonia.
8. Et cùm audissent vocem Domini Dei deambu-

re intellige de statu plenæ et perfectæ innocentie in quo conditus est Adam, ut scilicet immensus esset ab omni malo, tam culpe quam pœne et miserie, alioqui enim si eum in semiplenam innocentiam transferri et cadere permisisset Deus, potuisset ipse peccare venialiter, item errare et decipi, ut rectè docet Scotus. De quâ re vide Franc. Arætinum in Genes. pag. 450.

E contrario per Christum major nobis reddita est gratia, quam data fuerit Adamo, addeque septem jam habemus virtutes, quæ non fuissent in statu innocentie: Prima est virginitas; secunda, patientia; tertia, penitentia; quarta, martyrium; quinta, jejuniûm, abstinentia, omnique carnis mortificatio; sexta, puritas et obedientia religiosa; septima, misericordia et eleemosyna; nulli enim tunc fuissent pauperes vel miseri, quibus jam abundamus, ut in eos misericordiam exerceremus.

Denique major et efficacior jam humani lapsu datur gratia quam data fuerit Adæ, ut patet in martyribus aliisque illustribus sanctis. Unde et major jam est merendi facultas, tum ratione majoris gratiæ, tum ratione difficultatis operis, licet in statu innocentie major fuerit merendi facultas, ratione promptitudinis voluntatis. Voluntas enim tum planè recta, nec habetis passionem virtuti contrarias, prout natura et gratia impedit, ad virtutes rapta fuisset; itaque multos intentus, magnos et heroicis virtutum omnium actus eliciisset.

CHAPITRE III.

1. Mais ils ne devinrent pas long-temps dans cet heureux état. Le démon, jaloux de leur bonheur, résolut de le leur ravir; il prit pour cela la figure du serpent, qui était le plus fin de tous les animaux que le Seigneur Dieu avait formés sur la terre; et il dit à la femme, qui lui paraissait plus aisée à séduire: Pourquoi Dieu vous a-t-il commandé de ne pas manger du fruit de tous les arbres du Paradis?
2. La femme lui répondit: Nous mangeons du fruit des arbres qui sont dans le Paradis.
3. Mais pour ce qui est du fruit de l'arbre qui est au milieu du Paradis, Dieu nous a commandé de n'en point manger, et de n'y point toucher, de le tenir pour, et nous le faisons; nous ne fussions en danger de mourir.
4. Le démon, toujours caché sous la figure du serpent, répondit à la femme: Assurément, quand vous en mangerez, vous ne mourrez point, et ce n'est pas pour cette raison que Dieu vous a fait cette défense.
5. Mais c'est que Dieu sait qu'aussitôt que vous aurez mangé de ce fruit, vos yeux seront ouverts, et vous serez comme les dieux, connaissant le bien et le mal; et il ne veut pas que vous deveniez semblables à lui.
6. La femme donc séduite par ces paroles qui flatteient sa vanité, considéra que le fruit de cet arbre était bon à manger, puisqu'il était beau et agréable à la vue; et en ayant pris, elle en mangea, et en donna à son mari, qui, par une lâche complaisance pour elle, en mangea aussi.
7. En même temps leurs yeux furent ouverts à tous deux. Ils recoururent le bien qu'ils venaient de perdre par leur désobéissance, et le mal qu'ils leur avait attiré. Leur chair se révolta contre eux, ils aperçurent qu'ils étaient nus; et en ayant une confusion, qui était la peine de leur péché, ils entrebâterent des feuilles de figuier, et s'en firent des espèces de ceintures pour couvrir en eux ce qu'ils sentaient devoir être caché.
8. Et comme ils eurent entendu la voix du Sei-

lantis in paradiso ad auram post meridien, abscondit se Adam et uxor ejus à facie Domini Dei in medio ligni paradisi.

9. Vocavitque Dominus Deus Adam, et dixit ei: Ubi es?
10. Qui ait: Vocem tuam audivi in paradiso, et timui eò quòd nudus essem, et abscondi me.
11. Cui dixit: Quis enim indicavit tibi quòd nudus esses, nisi quòd ex ligno de quo præceperam tibi ne comederes, comidisti?
12. Dixitque Adam: Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi.
13. Et dixit Dominus Deus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Que respondit: Serpens decepit me, et comedi.
14. Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, et bestias terre; super pectus tuum gradieris, et terram comedes cinetis diebus vite tue.
15. Inimicitias ponam inter te et mulierem et semen tuum et semen illius: ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus.
16. Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærumas tuas, et conceptus tuos; in dolore paries filios, et sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui.
17. Adæ verò dixit: Quia audisti vocem uxoris tue, et comidisti de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes ex eâ cunctis diebus vite tue.
18. Spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbam terræ.
19. In sudore vultus tui vesceris pane, donec revertaris in terram de qua sumptus es, quia pulvis es, et in pulverem reverteris.
20. Et vocavit Adam nomen uxoris sue: Eva, eò quòd mater esset cunctorum viventium.
21. Fecit quoque Dominus Deus Adæ et uxori ejus tunicas pelliceas, et indoit eos;
22. Et ait: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum, nunc ergo ne forte intulit manum suam, et sumat etiam de ligno vite, et comedit, et vivat in æternum.
23. Et emisit eum Dominus Deus de paradiso vo-

gnear Dieu, qui, sous une figure sensible, se promenait dans le Paradis après midi, vers le soir, lorsqu'il v'avey un vent doux; troublé par les regards de leur concubine, ils se retirèrent au milieu des arbres du Paradis comme pour se cacher de devant sa face.

9. Alors le Seigneur Dieu appela Adam, et voulut le porter à rentrer en lui-même, il lui dit: Où étiez-vous?
10. Adam lui répondit: J'ai entendu votre voix dans le Paradis, et j'ai eu peur de paraître devant vous, parce que j'étais nu; c'est pourquoi je me suis caché.
11. Le Seigneur lui répara: Et d'où avez-vous su que vous étiez nu, et que vous deviez en rougir, sinon de ce que vous avez mangé du fruit de l'arbre dont je vous avais défendu de manger?
12. Adam, au lieu de reconnaître sa faute, et de s'en humilier, tâcha de le rejeter sur Dieu même; car il lui répondit: La femme que vous m'avez donnée pour compagne m'a présenté du fruit de cet arbre, et j'en ai mangé.
13. Le Seigneur Dieu dit à la femme: Pourquoi avez-vous fait cela? Elle, imitant son mari, et voulant aussi rejeter sa faute sur un autre, répondit: Le serpent, que vous avez créé, m'a trompé, en m'assurant que je pourrais, sans rien craindre, manger de ce fruit; et j'en ai mangé, comme il m'a dit.
14. Alors le Seigneur Dieu dit au serpent, dont le démon avait pris la figure: Parce que tu as fait cela, et que tu as osé méditer entre tous les animaux et toutes les bêtes de la terre; tu ramperas sur le ventre, et tu mangeras la terre tous les jours de ta vie.
15. Je mettrai une inimitié éternelle entre toi et la femme, entre sa race et la tienne; elle te brisera la tête par le Sauveur qui naîtra d'elle, et tu tâcheras de la mordre par le talon, et de la faire tomber dans les pièges que tu lui tendras.
16. Dieu dit aussi à la femme: Je vous affligerai de plusieurs maux pendant votre grossesse; vous enfanterez dans la douleur; et pour vous punir de n'avoir pas été soumise à votre Créateur, vous serez sous la puissance de votre mari, et il vous dominera.
17. Il dit ensuite à Adam: Parce que vous avez écouté la voix de votre femme plutôt que la mienne, et que vous avez mangé du fruit de l'arbre dont je vous avais défendu de manger, la terre sera maudite à cause de ce que vous avez fait; je la rendrai stérile; et vous n'entrerez de quoi vous nourrir pendant toute votre vie, qu'avec beaucoup de travail.
18. Elle vous produira des épines et des ronces que vous serez obligé d'arracher, et vous vous nourrirez de l'herbe de la terre qui ne croîtra que par le pénible soin que vous aurez de la cultiver.
19. En sorte que vous mangerez votre pain à la sueur de votre visage, jusqu'à ce que vous retourniez en la terre d'où vous avez été tiré; car si je vous eusse différencié de vous être subie la peine de mort que vous avez méritée par votre péché, ce n'est que pour un temps; vous êtes poudre, et vous retournerez en poudre.
20. Adam, pour se consoler de la vorté à laquelle il se voyait condamné, par l'espérance de se voir rentrer dans sa patrie, donna à sa femme le nom d'Eve, parce qu'elle était destinée à être la mère de tous les vivants.
21. Le Seigneur Dieu fit aussi à Adam et à sa femme des habits de peau dont il les revêtit, afin qu'ils se souvenaient qu'ayant été créés pour être semblables à Dieu, par la sainteté de leur vie, ils s'étaient rendus semblables aux bêtes par leur péché.
22. Et pour leur faire sentir cette vérité humiliante, par une raillerie salutaire, il leur dit: Voilà Adam devenu comme l'un de nous, sachant le bien et le mal, par sa propre expérience; empêchons donc maintenant qu'il ne porte sa main à l'arbre de vie, qu'il ne prenne aussi de son fruit, et qu'en mangeant de ce fruit, il ne vive éternellement comme nous.
23. Le Seigneur Dieu le fit sortir ensuite du jardin délicieux où il l'avait mis, afin qu'il allât travailler

luptatis, ut operaretur terram, de qua sumptus est.

24. Ejecitque Adam; et collocavit ante paradisum voluptatis Cherubim, et flammam gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vite.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — SED ET SERPENS ERAT CALLIDIOR CUNCTIS ANIMANTIBUS; potest secundo, ex Hebræo verbi: *Serpens erat in nullis spiras et gyros complicata et involuta*. Hoc enim quoque significat hebræum *aran*, unde *aranim* vocantur acervi segorum; hæc enim spiræ indices sunt inferne serpentis versutis, quæ hominem implicavit et circumvenit.

Primo, Cajetan. per serpentem intelligit diabolum, qui non externi vocis, sed tantum interna suggestione tentavit Evam.

Secundo, Cyrill. lib. 5 contra Julian. et Eugubinus in Casopora putant, demonem hunc non verum serpentem, sed serpentis tantum speciem et formam induisse, sicut angeli dum assumunt corpus humanum, non verum, sed æreum, quod speciem habeat veri et humani, assumunt.

Verum omnes alii docent, hunc verum fuisse serpentem; dicitur enim hic fuisse callidior cunctis, non angelis, sed animalibus; in quem naturæ suæ callidior et valum vaser diabolus congruè ingressus, in ejus ore, quasi in organo certè ratione moto, coislo et modulato, vocem humanam, ut potuit, effluxit; ita S. Chrysost. Procopius, et August. 1. 14 Civit. 11. Aliqui putant, inquit Magister Sent. in 2, dist. 6, hunc diabolum fuisse Luciferum, qui priam Adam tentavit, et vicit; secundum quoque, puta Chrysostomum, tentavit, sed ab eo victus est, et in infernum relegatus.

Apud diabolum in specie non ovis, non asinus, sed serpentis tentavit Adam. Primo, quia serpens naturæ est callidus. Secundo, quia naturaliter homini est contrarius, eique insidiatur, ut clanculum mordeat. Tertio, quia serpens est reperere, venenum distendere, hominem interimere; hoc autem fecit demon. Quarto, quia serpens toto corpore terre adhæret; ita Adam credendo serpentem et diabolo, totus brutus et terrenus factus est, ut non nisi bonis terre inhæret.

Hinc S. August. lib. 11 de Genes. ad lit. cap. 28, docet, diabolum nisi solere formâ serpentum ad decipiendos homines, quia eâ decipit Adamum et Evam, ibique vidit hanc fraudem sibi bene succedere. Eadem de causâ dixit Pherecydes Syrus, dæmones è celo à Jove fuisse detractos, quorum princeps dicitur sit Ophionus, id est, serpentinus.

Tropologice, *Diabolus*, inquit S. August. *tentat ut leo, tentat ut draco*, nam, ut ait Gregor. in cap. 40 Job. b. *Fidei famulo dominus cunctos hostis callidi machinationes insinuat, scilicet quod opprimendo rapit, insidioso circumvenit, minando terret, suadendo blanditur, desperando frangit, promittendo decipit.*

Species tentationum et modos recenset S. Bernardus. *Tentatio, ait, alia est importuna, quæ procoerit insidit; alia est dubia, quæ animam dubitatis nebulâ involvit; tertia est subita, quæ judicium rationis prævenit;*

à la culture de la terre dont il avait été tiré. Et l'en ayant chassé, il mit des cherubins devant le jardin de délices, qui faisaient étinceler une épée de feu pour garder le chemin qui conduisait à l'arbre de vie, et empêcher l'homme d'y entrer.

COMMENTARIUM.

quarta est occulta, quæ deliberationis ordinem prætergredit; quinta violenta, quæ vires nostras transcendit; sexta fraudulenta, quæ animam seducit; septima perplexa quæ variis viis impeditur.

Nota. Eva non exhorruit aspectum serpentis, quia domina animalium, certa erat nullum sibi nocere posse. Ita S. Chrysost. homil. 16.

Dicitur: Quomodo saltem eum loquentem non exhorruit? Respondent primo Josephus et S. Basilios (quod sensit et Plato in Politico), in paradiso animalia quædam habuisse vim et facultatem loquendi. Adde S. Epiphanius apud Barcephæ lib. de Paradiso, serpentem ad tempus non tantum loquentem, sed et intelligentem vim hunc à Deo concessam esse, idque probat ex vers. 1 et 15. Sed hæc sunt paradoxa.

Secundo, Procopius, Cyrillus supra, Abalensis et Pererius respondent, Evam necdum scivisse, soli homini naturaliter esse vim loquendi; sed hoc reprobatur perfectæ scientiæ, quam habuit tam Eva, quam Adam.

Respondeo ergo: Scivi Eva serpentem naturaliter non posse loqui; admirabilia est ergo eum loquentem, et suscepta id quod erat, altiori vi, scilicet divinâ, angelicâ aut diabolicâ id fieri; metus aberat, qui necdum peccarat, et scidat se Deo curæ esse; ita D. Thom. p. 1, qu. 94, art. 4. *Ita sapienti nihil est inopinabile: pueri et insipientes ad omnia, quæ nota obtinentur.*

Eugubinus putat hunc serpentem fuisse basiliscum, qui rex est serpentum. Delrio putat fuisse viperam; Pererius scytalem, quia magnitudine et tergi varietate præfulgens intuentes detinet. Verum in hæc re nihil est certi. Adde, scytalo et basiliscus sunt stultæ nature: hic autem serpens erat callidior cunctis animalibus; in eum enim ingressus est demon, non veneni spargendi, sed decipiendi causâ. Probabile est, quod censent multi, fuisse eum qui communiter serpens immutatur, qui serpi; et coluber, quia umbros excolit; et anguis, quia angulos petit et lateras. Hic enim sine addito vocatur serpens; reliqui cum addito, ut serpentes reguli, igniti, etc., aut proprio nomine viperæ, cerastæ, amphibenzæ, aspidæ, etc., nunciantur. Hic etiam callidissimus est, et planè pro corpore repit, quod de hoc serpente dicitur vers. 14. Quare improbabile est, quod hic animus Bedæ, Dionysii Carthus. et Histor. Scholast. ac S. Bonavent. in 2, distinc. 21, et Vincent. in Spec. histor., serpentem hunc fuisse draconem, pedibus insistentem, facie virgineâ, tergo vario instar iridis fulgente, ita ut in admirationem Evam traheret, eumque erectum incedere solitum. Hic enim monstruos fuisse serpens, quem Deus initio mundi non condidit, quem proinde statim exhorruit et fugisset Eva.

CUR PRÆCEPTUM VOBIS DEUS. Ita vertunt quoque Se-

ptingatis. Astute serpens hic conatur evertere finem præcepti, ut evertat ipsum præceptum, q. d.: Non apparet justa ratio et causa, cur Deus veterit csum injus arboris; ergo revera et serio eum non vetuit; sed quod dixit: *Non comeditis ex eo*, joco et ludens dixit. Antecedens probat serpens ex ipsâ utilitate arboris, dicens v. 5: *Scit enim Deus, quod in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii scientes bonum et malum.*

Nota. Pro, cur, hebraicè est *aph ki*, quod ad verbum sonat, *etiamne*, vel *hinc verum est*, etc., ut Chaldæus verit, *verumne est quod dicit (dixerit) Deus: Non comeditis ex omni arbore horti?* Hoc sensu clarior apparet, quod serpens non accusavit Deum inclementiæ; hæc enim blasphemiam statim exhorruit Eva; sed subdole quasi commendans Deum ita loquitur, q. d.: Non credo Deum, qui tam liberalis est, hæc arborem ita serio et absolute vetuisse, licet vos hoc petitis; cur enim fructum tam pulchrum et utilem vobis invideret? cur vos ita arciret et oneraret? Bonitas enim opponitur invidia; hinc in Deo qui summus est bonus, non potest esse aliquid invidiæ: hoc est quod canit Boetius: *Suum forma boni livore carens.* Item docet Plato in Timæo, et Aristotel. 1 Metaphys. c. 2, ubi impugnat Simonidem, qui dicebat Deum invisibile humani honorem sapientiæ. Sic enim, inquit Aristot., Deus esset tristis, et consequenter miser; invidia enim est tristitia de alieno bono. Parrò noster interpres non verba sequens, sed sensum, *aph ki*, cum 70 vertit cur. Hinc expositioni directè respondet repositio Evæ, stabiliens, et asseverans præceptum Dei quasi serium et absolutum, quod serpens quasi joco dictum elidere volebat; et ita hæc expositio cum priori in idem recidit.

Ex hoc hebræo *aph ki* videtur, quod serpens huic interrogationi præmisit alios sermones quibus ad eam viam stermeret, licet eos tacet Moses, v. g. de libertate et dignitate humanæ nature, de obligatione et multitudine præceptorum naturalium et supernaturalium fidei, spei, charitatis, homini impostorum, ut inde concluderet cum ulterius novo hoc positivo Dei præcepto gravari non debere. Ita Procopius et alii.

Tropologice, abbas Hyperichius in Vitis Patrum: *Susurrans, inquit, serpens ad Evam, de paradiso ejecit eam. Huic ergo similis est, qui proximo suo obloquitur, quoniam et audientis se enim perdit, et suam non adorat.* Rursùm S. Bernard. lib. de Vita solitaria, ex hoc loco docet perfectam obedientiam debere esse indiscernatam, ut scilicet non discernat quid, vel quare præcipiatur. *Adam, inquit, gustavit in malum suum de ligno vitæ, edoctus ab eo, qui suggerendo ait: Quare præcepit, etc. Ecce discretio, cur præceptum sit. Et addidit: Sciebat enim quia quia die comederitis, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii.* Ecce ut quid præceptum sit, scilicet quod deos fieri non sinat. *Discretio, comedit, et inobediens factus est, et de paradiso ejecitus est. Unde inferi: sicut animalium discretum, novitium prudentem, insipientem sapientem, in cellâ dii posse consistere, in congregatione durare impossibile est. Stultus fut, ut sit*

S. S. V.

sapientem; et hæc ait omnis ejus discretio, ut in hoc nulla sit et discretio. Vide Cassian. collat. 12, et 1. 4 de Institut. remitt. c. 10, 24 et 25, ac S. Greg. super lib. 2 Reg. c. 4, quorum hoc est axioma: *Verus obediens, nec præceptorum intentionem discutit, nec præcepta discernit, quia qui omne vitam suam iudicium majori subdidit, in hoc solo gaudet, si quod sibi præcipitur operatur, quia hoc tantum bonum putat, si præcepta obediat.*

UT NOS COMMERETIS DE OMNI LIGNO. Non omni, id est, nullo, inquit S. Chrysost., Rupert, et S. August. 1. 11 de Genesi ad lit. c. 30, quasi serpens dicat, Deum nullius arboris fructum homini concessisse, itaque mentitur, ut Deum crudelitatis accuset. Sed hoc nimis patens et crassum fuisse mendacium.

Secundo et melius, *non ex omni*, q. d.: Cur aliquod prohibuit, scilicet lignum scientiæ boni et mali? Tertio et optimè, ambiguo more suo loquitur per serpentem diabolus, ut hæc ejus interrogatio vel de omni, vel de aliquo tantum ligno prohibito accipi possit; idque subdole, et insinuat non majorem esse prohibendi unius arboris, quam omnium rationem; itaque ait omnes, aut nullum prohiberi debuisse. Rursùm, Deum quia facilitate usam hæc prohibuit, eadem deinceps alias omnes prohibitorum. Unde mulier huic ambiguo ejus interrogati statim respondet sub distinctione, dicens: *De fructu lignorum quæ sunt in paradiso vescimini* (vesci possumus, vesce nobis licet); *de fructu vero ligni quod est in medio paradisi, præceptum nobis Deus, ne comederitis.*

VERS. 5. — ET NE TANGEREMUS. Putat S. Ambr. lib. de Paradiso c. 12, Evam ex terrore et odio præcepti hoc addidisse de suo, itaque invidiosè exaggerasset duritiam præcepti. Deus enim nec aspectum, nec tactum, sed eum tantum prohiberent. Verum Eva adhuc integra et amicta, videtur potius ex religione et reverentiâ divini præcepti hoc dixisse; q. d.: Deus præcepit, ne hæc arborem tangamus ad comedendum ex eâ; ideoque religionem nobis injectit et metum, ut sustineremus ipsi nobiscum nullâ ratione, nullâ casu illam vel leviter contingere, et sic quam longissimè abstinere à comestione et violatione præcepti.

NE FORTE MORIEMUR. Deus absolute affirmarat, *morietur*: mulier dubitat, *diabolus negat*; ut enim Evam notentem dicit, instat eam impellere dicens: *Non morietur*; ita Rupertus. Verum Eva erat adhuc integra, adeoque ex religione addidit præcepto *ne ne tangere*; non ergo videtur dubitasse de penâ mortis præcepto adjunctâ. *Vix ergo peni, id est forte*, Hebræis sæpe non est dubitantis, sed assentientis et confirmantis rem vel præceptam, tantumque insuit dubium de futuro eventu, cum is pendet ex futurâ hominis actione libera, q. d.: Ne forte comedamus, ideoque moriamur; si enim comederimus, certò morietur. Sic accipitur forte Math. 11, v. 25, et sæpe apud prophetas.

VERS. 4. — NEQUAquam MORTE MORIEMUR. Tentat serpens Evam removendo penam, et promissis lætando.

Nota hic quinque ejus splendida mendacia: Primum, *non morietur*; secundum, *aperientur oculi vestri*; tertium, *eritis sicut dii*; quartum, *scientis bonum et malum*;

quintum, scit Deus hæc omnia esse vera, et me non mentiri, q. d. : Cum Deus hæc sciat, vosque amet, non est verisimile, eum vos hæc arbore tam proficua privare voluisse. Itaque vel joco tantum illum prohibuit, vel sub hoc ejus precepto aliquid mysterii latet, quod necdum scitis; scietis autem cum ex ea comederitis. Ita S. Aug. l. 11 de Genes. ad lit. c. 50.

Moraliter, idem etiam diabolus persuadet penam omnibus hominibus; sed quia res contraria nimis clara est, et de facto patet omnes omnino mori, hinc astu utitur, ut omnibus persuadeat ea, *nequam moriemini*; mirum facit quod facere solet medicus, qui medicinam amaram, quam reger integram respueret, in partes dividit, itaque eam per bolos ei dat, ut sensim totam absorbat. Ita et demon mortem per partes et annos dividit, ea persuadet juvenibus: Non morieris in flore et vigore ætatis; nimium robustus es; facile vives adhuc annos quinque etatis. Studiosis persuadet: Non morieris antequam finias studia. Atis: Antequam finias negotia, que habes præ manibus. Denique nemo est tam senex, qui non putet se adhuc saltem ad annum victurum. Ita omnes decipit. Cum enim quotidianis mors aliquos auferat, et ita sensim omnes, hinc fit ut singuli ab ea auferantur, eum minime putant, quia putant se saltem ad annum adhuc victuros. Unde sequitur axioma verissimum: Mors omnibus et singulis vicinior est, quam omnes et singuli putant, quia illo anno quo singuli moriuntur, putant se non morituros, sed adhuc ad annum victuros. Accedit, quod Christus dicat se venturum, ut far in nocte, quem herus domus remittit, imò non venturum putat. Matth. 24, 45. Sicut ergo fur observat tempus, quo herus dormiat, ut eum spoliat, sic mors inexpectans, et quasi dormientes coarctat. Qui sapit ergo aperiat oculos, et hæc clarum diaboli fraudem discutat, ac persuadeat mortem sibi viciniam esse; imò se illo anno, fortè illo mense, illa hebdomade, illo die moriturum. Sapienter poeta: *Omnem crede diem tibi diluxisse supremum*. Ita S. Hieron. et S. Carolus Borromeus in mensis habebant cranium mortui, ut jugiter mortui instantis meminissent. Quorundam sanctorum fuit hæc salutatio, ut, cum sibi occurrerent, prior salutando diceret: *Moriendum est, responderet alter salutans: Nescimus quando*. Ita S. Marcella, ait S. Hieron. ad Principium, et sic ætatem duxit et vixit, ut semper se crederet esse moriturum. Sic induta est vestibus, ut meminisset sepulcri, memor satyricæ: *Vive memor leti, fugit hora, hoc quod loquor inde est; et momento semper diem maris, et nunquam peccatis*, laudabatque illum Platonem, qui philosophiam esse meditationem mortis dixit. Præclare noster Thomas theodidactus l. 1 de Imitat. Christi c. 25: Hodie, ait, homo est, cras non comparat. O hebetado et duritia cordis humani, quod solam presentiam meditatatur, et futura (etiam vicina) non magis prævidet! Sic te in omni facto et cogitata deberes tenere, quasi hodie vel statim esses moriturus. Et inferias: et Beatus qui horam mortis suæ semper ante oculos habet, et ad moriendum quotidie se disponit.

Si vidisti aliquando hominem mori; cogita quia et tu per eadem transibis viam. Cum mane fuerit, puta te ad vesperam non perventurum; vesperæ autem facto, mane non andas tibi polliceri. Semper ergo paratus esto, et taliter vive, ut nunquam te impetratum mors inveniat. Quando illa extrema hora venerit, multam aliter sentire incipies de tota vita tua præterita, et valde dolebis, quod tam negligens et remissus fuisti. Quam felix et prudens, qui talis nunc nititur esse in vita, qualis optat inveniri in morte! Dabit namque magnam fiduciam feliciter moriendi perfectus contemptus mundi, fervens desiderium in virtutibus proficiendi, amor discipline, et labor penitentiae, promptitudo obedientie, abnegatio sui, et supportatio enjuslibet adversitatis pro amore Christi. Et paulo post: Veniet, quando unum diem seu horam pro emendatione desiderabis, et nescio an impetrabis; dum tempus habes, congrege tibi divitias immortales, præter salutem tuam nihil cogites: solum que Dei sunt cures; serva te tanquam peregrinum et hospitem super terram; et serva cor liberum et sursum ad Deum erectum, et quia non habes hic manentem civitatem. Denique observa illud S. Hieron.: Sic stude tanquam semper per victurus, sic vive tanquam semper moriturus.

VERS. 5. — *APERIENTUR OCULI VESTRI*. Hinc putant aliqui apud Abulensem in cap. 15, quæst. 492, Adam et Evam non habuisse oculos apertos, sed fuisse cecos, donec comederunt pomum vitium; tunc enim aperti sunt oculi amborum, et viderunt se esse nudos, v. 7. Verum hoc repugnat felicitati status innocentie, in qua conditi sunt Adam et Eva. Dico ergo: Oculi hie mentis non corporis, intelligitur; nam, ut ait Aristotel. l. Ethicor. intellectus est quidam oculus, præsertim quia oculus ac visus præ cæteris sensibus, subservit intellectui ad cognitionem; ex visis enim oriuntur memorie, ex memoria experientia, ex experientia ars vel scientia; itaque sensus est, q. d.: Adhuc clari ingenii, et perspicacis intelligentie efficiendum, ut videamini vobis prius cæci fuisse; ita Rupert. quem vide l. 5. de Trinit. cap. 7 et 8.

ERTIS Sicut dicitur, Non essentia, hoc enim est impossibile, sed similitudine quadam sciencie et omniscientie, ut sequitur. Quare perperam aliqui sic replicant: Eritis sicut angeli, non enim ad angelicam, sed ad divinam similitudinem ambiendum excitati sunt; hoc est enim quod ait Deus v. 22: *Ece Adam quasi unus ex nobis factus est*.

Queres, quodnam fuerit primum Eve peccatum? Respondet Rupertus, Hugo et Magister in 2, d. 21, primum Eve peccatum fuisse, quod est forte quasi dubitans addiderit precepto Dei, dicens, *Ne forte moriamur*. Secundò, S. Ambrosius, quod addiderit ea, *ne tangeremus*. Tertio S. Chrysost. quod cum serpente et diabolo sermonem miscerit. Sed hæc parum probabilia videntur. Nec enim primum hominis peccatum fuit in intellectu, sed in affectu; nam ante peccatum homo errare, aut decipi non poterat: hinc D. Thom. 1-2, q. 89, a 5, addit, hominem in eo statu non po-

uisse peccare venialiter, idque ex Dei speciali protectione; nec enim peccatum veniale auferre potest gratiam; nec rursum consistere potest cum perfectissimo illo iustitie originali statu.

Dico ergo: Primum Eve, ut et Adæ postea, peccatum fuit superbia; patet hoc Ezech. 10, 14; Tobia 4, 14, idque indicant hic Hebræa et Septuag. v. 6: *nimirum Eva et Adam audientes: Eritis sicut dii, scientes bonum et malum*, invitati sunt ad suam excellentiam intendendam, nimis amandam, sugendam et extollendam, itaque ad seipsos conversi intumuerunt, ut Deo recesserit cor eorum; et tandem omniscientiam, quamdamque divinitatis æqualitatem appetierint, ut fecit et Lucifer. Unde hoc illis objicit Deus v. 22, dicens: *Ece Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum*. Ita S. Ambros. lib. 4 in Luc. S. Ignatius epist. ad Trallianos; Chrysost. in 1 Timoth. 2, 14; August. lib. 11 de Genes. ad lit. c. 5, et lib. 19 de Civit. c. 45, ubi docet amorem excellentie sui innatum et intentum esse in naturam rationalem integræ et perfectæ, ut hie amor quasi primus sit in homine, qui hominem incitat ad alio quævis proseguenda, hoc sine ut excellat. Ex S. Bernardus: Ambo, inquit, scilicet diabolus et homo, affectarunt altitudinem, ille potentie, iste scientie.

Dico secundò: Hæc superbia appetentia omniscientie divine videtur in eo sita fuisse, quod appetierint, ut ait Scriptura, scire bonum et malum, ut scilicet per seipsos, ac virtute naturæ suæ et ingenii, possent in omnibus se dirigere discernendo et eligendo quod bonum est, atque cavendo quod malum est; itaque possent se dirigere sua scientiæ, suæque marte, suis viribus ad bene beatèque vivendum, adque plenam felicitatem assequendam, quasi dii quidam essent, qui à nemine, ne à Deo quidem dirigi vel adjuvari deberent, ut fecit et Lucifer: ita S. Thomas 2-2, q. 163, q. 2; licet enim speculative sciret Adam, se à Deo pendere et illuminari debere, aliterque fieri non posse; tamen practice per superbiam ita se gessit, ita hæc omniscientie et divinitatis similitudinem appetit, ac si revera sine Deo, per se suasque vires ea potiri posset; superbia enim sensim intumescens exacerat et demorat mentem.

Dico tertio: Ex hæc superbia mox acuta est impotentia, et indignatio animi indignantis se hoc precepto constringi, et à pomò tam nobili arceri; deinde curiositas, mox concupiscentia gula, ut dicitur v. 6; denique error in intellectu: credidit enim tam Eva, quam Adam verbi serpentis promittentis omniscientiam et immortalitatem, si ex arbore vitæ comederent, idque tandem prosiliit ad perfectam inobedientiam, et præcepti transgressionem, puta ad realeu comestione. Unde

Dico quartò: Non tantum Eva, sed et Adam superbia excecatus credidit verbi serpentis: *Eritis sicut dii, scientes bonum et malum*; idèque fidem amisit. Prior pars patet, quia hoc Deus illi improperat, dicens: *Ece Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum*. Hæc enim verba ironice dicta signi-

fican quid Adam ex gustato pomò juxta promissa serpentis speraverit, nec tamen sit consecutus. Unde Adamum à serpente; per Evam serpentis promissa referentem, esse deceptum, ejusque verbi fidem habuisse, docent S. Ignatius ad Trallianos; Irenæus lib. 5, cap. 57; Hilarius in Math. 5; Epiphani. hæres. 59; Ambros. in cap. 10 Lucæ; Cyrillus lib. 5 contra Julian.; August. lib. 11 de Genes. ad lit. c. 21 et 24, et lib. 14 Civit. cap. 7.

Unde patet et pars posterior conclusionis; hoc enim ipso quo Adam credidit diabolo, promittenti ex pomò vestito fidem omniscientiam, quòdque non moreretur, aversus est, et discredit Deo comminanti, ac dicens: *In quicumque die comederis, morie morieris*. Fuit ergo infidelis; ergo non tantum gratiam, sed et fidem in Deum amisit. Ita S. August. lib. 1 contra Julian. 3.

Dices: Quomodo ergo Apostolus 1 Timoth. 2, ait, Adam non esse seductum, sed Evam? Respondet: Quia Eva seducta fuit à serpente, volente eam seducere, ut ederet pomum; Adam vero non à serpente deceptus, sed tantum illectus fuit ab uxore, que cum non intendebat decipere: de quo plura 1 Timoth. 2, vers. 14.

SICUT IN SCIENCES BONUM ET MALUM. Dei prima perfectio, homini appetibilis et imitabilis, est scientia. Nil est per quod magis diis assimilatur, quam per ipsum scire, inquit Cicero. Unde et Horatius loquens de Deo, sic ait:

Unde nil majus generatur ipso,
Nec viget quidquam simile, aut secundum;
Proximos illi tamen occupavit
Pallas honores.

Et Damascenus, *Pervigil*, inquit, *Dei oculus, simplici tantum præterita, præsentia, futura presentialiter cognoscit*. Et Boetius: *Deus, ait, que sunt, queque fuerunt, uno mentis cernit in sensu. Quem, quia respicit omnia solus, verum possit dicere solem*. Hinc angeli Deo proximi polent intellecta, indeque vocantur intelligentie, quimò demones græcè vocantur, quasi scientes vel sapientes. Naturales enim dotæ, etiam post lapsum, in illis manserunt integre, teste S. Dionys. Hinc homines naturali appetitu scire desiderant, inquit Aristot. *Andri Quintilianum lib. 4 Institut.*: *Sicut aves, inquit, ad volatum, equi ad cursum, ad se vitium fera gignuntur, ita nobis propria est mentis agitatio atque solertia; unde origo animi celestis creditur*. *Hebræa verò et indoctes, non tam secundum naturam hominis eduntur quam prodigiosa sunt corpora, et monstris inaniis*. Ratio est, quia hominis naturalis operatio est ratiocinari, discurrere, intelligere; quà à bestis et taxis homo distinguitur; hinc Diogenes ridens quendam divitem ignatum sedere super lapidem: *Aptè, inquit, lapis sedes super lapidem*. Solon rogatus, quid esset dives indoctus? respondit: *Est ovis habens aureum vellus*. Stulti ergo sunt, qui sapientiam et doctrinam despiciunt, Prov. 1, 22. Hic enim dicitur: *Malo guttam fortium, quam vas sapientie*. Sapientes verò dicunt cum Salomone Sapient. 7, 8: *Præpositi illam*

(sapientiam) regnis et sedibus, et divitiis nihil esse duci in comparatione illius; omne curus in comparatione illius est arena exigua. Et Prov. 8, 11: Melior est azimonia cunctis opibus pretiosioribus, et omnia desiderabilia et non potest comparari. Sicut enim sensus gaudet objecto suo sensibili, sic intellectus gaudet scibili et scientia; quæ ac voluntas bono et virtute. Verum in Adamo, uti et in multis ejus posteris, nihil fuit hie sciendi amor.

SCIENTES BONUM ET MALUM: quia per experientiam scientis quantum malum sit in obedientia, et consequenter quantum bonum sit obedientia. Ita aliqui; quasi verum hie dixerit daemon, sub quo hæc atrophæ illusit Eva, quæ amplius quid sibi sibi promitti patet. Verum dico esse hebraicam, scientis bonum et malum, id est, scientis omnia, quæcumque bona sunt vel mala, vera vel falsa, necessaria vel contingentiæ; ut discernere possit quid utile sit, quid inutile, quid agendum, quid fugiendum in rebus omnibus.

VERS. 6. — NISI IGITUR MULIER. Prius viderat, sed sine concupiscentia comedendi; jam post-tentationem edita in superbiam, videt illud ad concupiscentiam et comedendum; vidit ergo, id est, curiositas, et cum voluptate illecebrosa illud intulit est, ac moroso consideravit.

EX Æ GIGITUR PATEL, EVAM POST SERPENTIS, non ante peccasse. Perperam ergo illi perit. Censet enim ante peccasse sponte superbiulo, et interiori concupiscentia ponam vetium; diabolum deinde accessisse, ut eam ad peccatum opere externo consummandum impelleret.

BOVEM, sive, sapulum, et gratum esset palato ad vescendum. Color roseus pomorum et cerasorum in dæd est saporis, galumque irritat.

AMPERQUE DELECTABILE. Hebraice לַחֵם טוֹב וְרֵעֵהוּ רֵעֵהוּ לֵחֵם טוֹב, id est, concupiscentia ad intelligendum; quod Hebræi exponunt, concupiscentia ad scientiam et prudentiam comparandum. De eo enim dixerat serpens: *Eratis sicut dii, scientes bonum et malum.* Verum, quia Eva hoc videt nequibat oentis corporeis, de quibus Æ vidit hie accipi patet ex diabolus membris procedentibus; hinc secundo, melius noster interpret, Chaltheus et Yabiblus vertunt, concupiscentia ad contemplantium, quod scilicet sua forma et pulchritudine (unde et Septuaginta vertunt *æper*, id est, speciosum) Evam quasi detineret in moroso sui intuitu et contemplatione.

Vide de curiositate et custodia oculorum S. Gregor. 22 Moral. 2. Avili et S. Bernardi. de gradibus humilitatis, in primo, qui est curiositas: *Serena, o Eua, comitum: expecto promissum; tunc prohibuitum; ne perdas concessum. Quid tuam mortem tam intente interter? quid illo tunc credro vngantia lumina jactis? quid spectare libet, quod insaducare non licet? Oculos, inquit, tendo, non manum; non est interdicitum ne videam, sed ne comedam. Hoc est culpa non est, culpa tamen indicium est. Tu enim intemam ad aliud, latenter intemam in cor tuum serpens illibit, blande alloquitur; Manditis rationem, neodacis timorem compescit: NEQUAQVAM, impuents, mo-*

aliens. *Auges curam, dum incitat gulam; acuit curiositatem, dum suggerit cupiditatem. Offerit tandem prohibita, et auferet concessum; porrigit penum, et auerit paradisi. Haurit virus peritura, et peritura paritura.*

DEIQUE VINO SUI MORANS ILLI QUÆCUMQUE DIABOLUS promiserat, ac jubens eum securum esse à metu mortis, cum eam quæ comederat superstitem videret; ita cito decepta cito decepti virum. Adam enim hiece auditis in superbiam elatus, appetensque omniscientiam conjugi consensit et comedit ex ligno vitæ. Sic à muliere factum est initium peccati, et per illam omnes morimur, Ecclesiastici 25, v. 75. Addit S. Augustinus l. 14 Civit. 11, Adamum, eò quod non esset expertus Dei severitatem, putasse veniale esse hoc sum peccatum facile se illius veniam à Deo impetraturum.

Discent hie viri, mulieres esse periculosas illecebras, et suave venenum, cum suis concupiscentiis indulgent, quibus se et viros perdunt; his ergo viriliter se opponant et resistent. *Memento semper quid paradisi columnæ de possessione sua mulier eiecerit, ait S. Hieronymus epist. ad Neopolitanum.*

Ita fecit Saturnus Ilium regis procurator, qui ad Arcanissimum sollicitus abibat; mox uxor times familiae eversioem, adactus liberis ad genua mariti alvolvitur, perque omnia sacra obstat, miseratur sui, et pendens à lacte matris filiola, aliorumque pignorum; Deum condonatum, quod invitus ipse fecerat, cum alii idipsum fecerant voluntarii. Tum ipse cum S. Job et respondit: *«Tanquam vna ex insipientibus mulieribus loqueris.»* Reformidam emam, mulier, si tantum hujus vite dulcedo existatura amara, in acquisitione rerum nostrarum; imò et tu verò diliges maritum, nunquam cum tuis insidiosis blanditiis, in secundis mortis exitum precipitare conaris. Age, distrahit liberem, auferunt uxorem, diripiunt facultates; ego Domini promissionum piane securus, verba in mente fixa tenebo: *«Si quis non reliquerit uxorem, liberos, agrum, aut domum, meus non poterit esse discipulus.»* Uxor discedit; Saturnus spoliatus omnibus, et multis supplicis debilitatus, mendicus demum relinquatur. Testis est Victor Liliensis in persecut. Wandal. Pari modo B. Thomas Morus uxori sue resitit, Deique offensam offensam regis, et eversioni familie sue prestat.

QUÆ COMEDIT. NOTÆ Pererius octo peccata Adæ: Primum, fuit superbia; secundum, nimius amor placendi uxori sue; tertium, curiositas; quartum, incredulitas; quasi Deus mortem figurat, vel comminatio; non autem absolute intendisset violanti legem; quintum, præsumptio, quasi hæc legis violatio tantum esset leve et veniale peccatum; sextum, gula; septimum, inobedientia; octavum, excusatio, de qua S. August. serm. 19 de sanctis: *Si Adam, inquit, se non excusasset, à paradiso non erudisset; ac consequenter comedisset de ligno vitæ; ergo et immortalitatem et justitiam originalem (hæc enim connexa sunt) recuperasset.* Verum contraria sententia, ut docet Pererius, est verior. Adam enim mox ut peccavit, ante omnem suæ excusationem, incurrit absolutam senten-

tiam mortis. Nam cap. 2, 17, ea lata fuit absolutè: *In quacumque, inquit, die, comederis ex eo, morte morieris, id est certissime morieris.*

Hebræa et Septuaginta addunt, *secum*, scilicet Eva ponum dedit viro, ut secum unà vesceretur; videtur ergo Eva his comedisse, semel sola, secundo cum Adamo, ut cum ad esum pelliceret, et in esu se sociam præberet. Unde Septuaginta habent, et comederunt; et Chaltheus, *conedit* (scilicet Adam) cum eâ.

Quæres, uter gravius peccaverit, Adam an Eva? Respondet D. Thomas 2-2, quæst. 163, art. 4, si peccatum in se spectes, gravius peccasse Evam; tum quia prior peccavit; tum quia Adamum ad peccatum induxit, itaque se ipsum nosque omnes pridiit; si tamen circumstantiam persone spectes, gravius peccasse Adamum; tum quia perfectior erat et præsentior quam Eva; tum quia Adam immediatè à Deo acceptat hoc præceptum; Eva verò mediatè tantum, scilicet per Adamum.

VERS. 7. — ET APERTI SUNT OCULI AMBORM, q. d.: Gratæ et justitiæ originalis tegumento per peccatum spoliati, adverterunt suam nuditatem, confusionem et verecundiam ex eo, quod sentirent in se motus concupiscentiæ rebelles rationi, præserim illudis ad invicem. Hi enim motus ii honesti ita pudore afficiunt hominem, ut ipsa membra sua, in quibus hæc concupiscentia regnat, tegat et abscondat; indeque tertio, adverterunt, quantum bonum justitiæ originalis amiserant, et in quantum peccatum ac malum occiderant. Quarto, cognoverunt Deum, Deique sententiam esse veracem; serpentem verò et dampnum esse mendacem in promissis sibi factis; ita S. Chrysostomus, Rupert. et S. Augustin. lib. 14 Civit. 17.

Ex hoc loco colligitur, quod Eva per peccatum spoliata gratiâ, non adverterit suam confusionem et nuditatem, donec Adamum ad idem peccatum induxit, idque quia brevis mora interessit inter utriusque peccatum, quæ Eva tota occupata suis poni deliciis, utque eas viro suo offerret et persuaderet, non reflectebat ad suam miseriam et nuditatem; aut certe, ut vult Franc. Aretinus, Eva non fuit spoliata justitiâ originali, quatenus ea fuit gratia gratis data, nec sensit motus concupiscentiæ, et nuditatem suam, donec Adam peccavit; tunc enim totum hocce primum inobedientie peccatum consummatum fuit, tuncque uterque ex decreto Dei justitiâ originali spoliatus est, indeque erubuit. Si enim Eva eâ spoliata fuisset, mox ut peccavit, erubisset de sua nuditate, nec ausa fuisset nuda ire ad virum, sed præ verecundiâ hætebras aut vestem quæssisset uti fecit mox ut Adam peccavit.

Cur ex nuditate naturaliter sequatur verecundiâ, vide apud S. Cyprinum serm. de ratione circumcissionis.

Hinc S. August. serm. 77 de tempore docet, gulam esse matrem libidinis, sicut abstinentia mater est castitatis. *Adam, inquit, non nisi intemperantiâ provocante Evam cognovit; quædiu enim in illis mansit*

temperata parvitas, mansit et impolluta virginitas; et quædiu jejundavit ad interdictis epulis, tantu et à quædiu jejunavit peccatis. Fames enim amica virginitatis est, inimica lascivitiæ; sativitas verò castitatem prodit, nutrit illecebrom. Addit ibidem S. Augustinus, hæc de causâ Christum jejundasse et esurisse in deserto, ut suo jejuno purgaret gulam et libidinem Adæ, ipsamque et nos immortalitati, quam per gulam ejus perdidimus, restitueret.

PEREUNTI SUI YERIZOMATA, id est, cingula ad ventrem, puta lumbaria, seu ventralia subligacula, ut scilicet tegerent partes inhonestas: cætero enim corpore manserunt nudi, sicut ipse Adam ait Deo v. 10, uti faciunt jam Brasili, Cafres, alique Indi. Putat S. Irenæus lib. 3, c. 37, eos ex sic hæc fecisse, in signum penitentis, et quasi cilicium sibi aptasse. Nam solta fiesi pungunt et stimulant. Vide et S. Ambrosii. lib. de Paradiso cap. 15.

VERS. 8. — ET CUM AEDISSSET VOCEM DOMINI, puta terribilem strepitum et fragorem ex concussione arborum à Deo excitatum, nam quasi ad vestigia Dei venientes à longo, et per arbores gradientis arbores concubebantur; erat enim vox hæc Dei deambulans in paradiso, ut ait Moses. Cætanus namque vocem intelligit non arborum, sed loquentis et irati Dei, ac, ut vult Abulensis, dicens: *Adam, ubi es?*

Porrò agnovit Adam hæc esse Dei vocem, primò, quia jam ante eum Deo colloctus, vocem solitam Dei agnovit. Secundo, quia hæc vox erat angelus et terribilis, dignaque Deo. Licet enim per Angem formati esset, tamen Deum referebat. Vide cap. 16. Tertio, quia Adam sciebat nullum alium esse hominem, qui hæc vocem excitaret. Quarto, qui conscientia peccati, ipseque Deus menti ejus suggererant, hæc Dei vindictis esse vocem.

AD AURAM POST MIBIDIEM, puta inclinate die, quando aspirare solent lenes zephyri, et aura ad hominibus durno vestu fatigatis captari; ita ex Symmacho, Aquiliæ et Theodotione, S. Hieron. in Quæst. hebraicæ. Apparuit enim hic Deus, aut potius angelus vice Dei quasi homo, et hominis specie deambulans in paradiso.

Adde, ad auram; quia aura sive ventus (flabat enim ex ea parte quæ advenans Deus gradiebatur) faciebat audiri sonitum Dei emittens, ut Adam majori Dei inel percelleret, tempusque haberet hætebras quærendi ita Francisus Aretin.

NOTA Æ POST MIBIDIEM; illud enim, inquit in libr. 5, significat, quod Christus ad mundi verum venturus esset, ad redimendum Adamum ejusque posteris.

Tropologiam, quod modis nobis Deus loquatur, vide apud S. Greg. 28 Moral. cap. 2 et 5.

ANSCONDI SE IN MEDIO LUCI, id est, ligatus; puta inter arbores densissimas paradisi. Sicut in allage.

Nota hie cum Pererius quinquæ peccati fructus et effectus. Primus est, quod aperti sint oculi; secundus, est nuditas; tertius, pudor et confusio; quartus, est

verinis conscientia; quintus, est pavor et metus divini iudicii. Verò S. Bernard. : *In peccato, inquit, transit iucunditas non reditura, nomet anxietas non relaxata; quia et Musonius apud Gellium, cum quis, ait, per voluptatem aliquid turpe gessit, quod nuane est obli, quod turpe et triste est nunc. E contrario in labore virtutum, quod durum et triste est abli, quod suave et letum est nunc.*

VERS. 9. — *Ubi es? q. d.:* In alio loco te, ò Adam, reliqui, in alio te invenio: glorià te vestiveram; gloriòse coram me incedebas, nunc nudum te video et latebras quaerentem. Unde hoc tibi accidit? quis in tantum te induxit vicissitudinem? quis fur vel latro te omnibus tuis dotibus spolians, in tantum inopiam te reddidit? ubi nuditatis sensus, ubi confusio hanc tibi contigit? cur fugis? cur erubescis? cur lates? cur pavescis? num astat qui te accusat? num promittit testes? unde tanta formido te invadit? ubi jam sunt illa tam magnifica serpentis promissa? ubi est prima illa tua mentis tranquillitas? ubi securitas animi? ubi pax et fiducia conscientie? ubi omnia illa tantorum honorum possessio, malorumque omnium vacuitas? Ita S. Ambros. lib. de Paradiso c. 14: *Ubi est, inquit, tua bene sibi conscia conscientia? timor iste culpam saletur, latebra preparacionem. Ubi es ergo? non in quo loco, quæro, sed in quo statim quo te deduxerunt peccati tua, ut fugias Deum tuum, quem ante quaerebas?*

VERS. 10. — *TIMUI, zo ego nunc essem. Timui, id est, erubui, reverendatus sum in conspectu tuum venire; nam hisce factis folis sola puldenda egrè contexti, cætero corpore adhuc sum nudus. Et, id est, idò (Hebræum enim *vof*, id est *er*, serpè est causale) *ab-accendi me.* Sic timor serpè nimitur pro pudore, adeoque timor vel metus reverentie vocatur ipse pudor et reverentia, ut dixi Hebr. 12, vers. 23.*

VERS. 11. — *QUIS ENIM. Vix enim non est in Hebræo, nec est causalis, sed emphatica, idemque valet quod enimvero, sed enim, atque. Instat enim et urget hie Deus Adamum, ut sua nuditatis causam et culpam agnoscat.*

VERS. 12. — *MULIER QUAM DEDISTI MIHI SOCIAM.* Justus in principio accusator est sui; nobis Adam jam post peccatum concupiscentiâ, superbiâ et sui amore plenus, preter querere exsationes in peccatis; deinde culpam in uxorem so pellicentem, qui et in ipsum Deum; qui talem dedit uxorem derivat.

VERS. 13. — *ET ATY DOMINUS DEUS AD SERPENTEM;* qui presens erat coram Deo, Adamo et Evâ; licet enim post tentationem demon reliquisset serpentem, isque huc illicque reptaret; tamen Dei nota directus fuit ad locum, in quo Adam è latebris à Deo evocatus, coram Deo prodit; presertim, quia leons tentationis serpentis, à loco latebrarum Adæ non multum distabat; mox enim et Adam tentatus lapsus est, vestes et vicinas latebras quaesivi.

VERS. 14. — *QUIA PEGNITIS HOC, MALEDICTUS ES INTER OMNIA ANIMATA.* Converit se Deus ad primum et certum mali auctorem, maledicendum anguem, eique maledicere.

Nota primò; per serpentem hie ad litteram accipi tum verum serpentem, ut vult S. Ephraim, Barcepha, Tostatus, et Pererius; tum diabolum, qui erat motor, locutor, et quasi anima serpentis.

Undè secundò, hie omnes pene ad litteram aliquo modo conveniunt serpenti, quia ipse diabolus fuit organum, et ruinae hominum instrumentum; quedam tamen magis competunt diabolo: de diabolo enim accipiuntur hae omnes veteres.

Tertiò, serpens est maledictus, quia abominabilis, horridus, venenosus et noxius est. prae omnibus animalibus, praesertim homini, cum quo post peccatum naturalem habet antipathiam.

Quartò, licet ante tentationem Eve serpens non creatus (ut vult S. Basil. hom. de parad. et Dydimus in catena Lipomani), sed super peccata gradaturus reptando per cavernas, terramque comederet; utrumque enim ei est naturale; tamen non erat tunc abominabilis, nec infamis, sed sicut ei inter bestias erat locus et dignitas. Post tentationem verò et supplantationem Eve, factus est serpens invidus, infamis, abominabilis homini; atque reptare, lucem et homines fugere, antra sequi, terram comedere, quo prius ei erant naturalia; jam eidem confirmata sunt in peccatum, et ordinata in infamiam; cur enim, quesso, serpeni in quo non erat culpa, naturalia dona tollerentur, quæ nec demonibus propter peccatum ablata fuerunt? Si mors homini et humano corpori ex elementis contrariis composito, est quasi naturalis; sed post ejus peccatum cepit illi esse poena peccati. Sic Iris ante naturalis, post diluvium cepit esse signum pacti inter Nos hominesque et Deum inito, Gen. 9, 16.

Quintò, congrua et justa fuit hæc poena serpentis; scilicet in amicitiam et familiaritatem hominis conatus fuit anguis irrepere, idè fit illi odium et execratio; erexerat anguem diabolus, ut cum femina misceretur colloquium; idè jubetur in solo reperi; persusserat esum poni; idè ad esum terre damnatur; in eo feminam erat intatus; idè nunc calcaneo intuctur, eique insidatur, ait Delrio.

Sextò, symbolice hæc competunt demoni: nam, ut ait Rupertus lib. 5 de Trinitate cap. 18, demon super peccata graditur, quia jam non coelestia, ut olim cum esset angelus, sed terrena, imò infernalta semper cogitat, atque terra, id est, homines qui terrena sapiunt, sunt cibus et tabulum ejus jam post peccatum Adæ. Hos enim ipse in terrâ ventre reperi, id est, gule et luxurie totos vacare, docet. Ita S. Gregor. 1. 21 Moral. 2. Rursùm S. August. lib. 2 de Genesi contra Manich. cap. 17, Beda, Rupertus, Hugo, Cajetan. Super peccata, inquit, et super ventrem graditur demon, quia duabus viis homines adurit et seducit. Primò, per superbiam, quæ figuratur pectore; secundò per Ibdinem, quæ admbratur ventre; in pectore enim est vis irascibilis, in ventre concupiscentia, quæ appetitus commovet et accendit demon, isque homines ad gravissima flagitia impellit.

Porro pro: *Maledictus es inter omnia animata,* Septuag. vertunt, *ab omnibus bestis;* itaque legit S.

Hieron. in c. 3 ad Galat., ubi contendit probare, *nullo loco scriptum à Deo quomquam esse maledictum, et ubiqueque maledictio peritur, nunquam Dea nomen ad-junctum.* Et S. Ambr. 1. de Fugâ seculi, c. 7, ita explicat: *Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ; omnium enim communis inimicus es; quoniam qui hominem læsit, cui illa omnia subjecta sunt, læsit omnia; idè communi odio omnium atque execratione maledictio ejus oratur.*

VERS. 15. — *INIMICITIAS PONAM INTER TE ET MULIERES.* Quia enim Deus hominem ob peccatum domino in bestias privavit, hinc serpens homini coepit esse noxius et letalis, et vicissim homo coepit esse serpenticida, cum ante peccatum nec antipathia, nec horror; nec odium, nec nocendi studium fuisset inter hominem et serpentem. Tradit Aristoteles salivam hominis cruciare serpentem, et si tangat faucis (quibus Evam tentavit) eum occidere.

IPSA CONTERET CAPUT TUUM. Triplex est hie lectio. Prima est eodem Hebræorum qui habent *ipnam*, scilicet semen, *conteret caput tuum;* et ita legit S. Leo, et ex eo Lipomanus. Secunda est: *ipna* (scilicet homo vel Christus) *conteret caput tuum;* ita 70 et Chald. Tertia est: *ipna conteret caput tuum;* ita Biblia romana, et omnia pene latina legunt cum S. August. Chrysost. Ambros., Gregor., Beda, Alcuino, Bernardo, Eucherio, Ruperto et aliis. Hæc etiam videtur esse vera lectio in Hebræo; nam est hie *kari vesif*, id est alia lectio, alia scriptura. Licet enim in textu legatur *NTI hu*, id est *ipnam;* tamen de more in margine (uti habent exemplaria correctoria) notatur vera lectio, scilicet legendum esse *NTI hi*, id est, *ipna*. Adde *NTI hu* serpe poni pro *NTI hi*, praesertim cum emphasis est, et virile aliquid feminæ tribuitur, uti hie est contrito capitis serpentis. Exempla sunt hie v. 12, et 20, Gen. 17, 14, Genes. 24, 44, Genes. 38, 21 et 25. Nec obstat verbum masculinum *NTI iasuph*, id est contere: est enim crebra enallage generis in hebræo; ut masculinum ponatur pro feminino, et contrâ praesertim si causa et mysterium aliquid subsit, sicut hie subsistat, uti jam dicam. Ergo *iasuph* ponitur pro *hi iasuph*. Sic c. 2, 23, dicitur *NTI hi* *hokare isa*, pro *NTI hi* *hokare isa*. Unde et Josephus lib. 1, c. 5, ita legit, uti noster interpres habet, habet enim: *Procepit ut mitter caput ejus plagas inferret,* ut vertit Rufinus. Ex quo patet olim *NTI*, id est, *ipna*, legisse Josephum, sed hæreticos typographos vocem *NTI* ex eo jam sustulisse.

Nota primò, nullam ex his tribus lectionibus esse rejiciendam; imò omnes sunt veræ; nam cum Deus hie opponat quasi antagonistas, mulierem cum suo semine serpenti cum suo semine, consequenter vult dijocere, mulierem cum suo semine contrituram caput serpentis; sicut è contrario serpens tani mulieris quam seminis ejus calcaneo insidatur. Idèque videtur Moses hie in hebræo verbum masculinum cum pronominò feminino permiscuisse, dicens: *NTI NTI hi iasuph*, *ipna contere*, ut significaret tam mulierem quam semen ejus, adeoque mulierem per semen suum,

pinta pro Christum, contrituram caput serpentis.

Nota secundò. Hæc, ut dixi, tam serpenti quam diabolo, qui fuit quasi motor et anima serpentis, ad litteram competunt. Hæc enim antipathia, odium, horror et bellum post peccatum ad litteram esse coepit inter serpentes et homines, tam virum quam feminas, uti jam experientiâ patet. Imò Rupert. lib. 3, c. 20, speciem et notandam adfert experientiam, scilicet quòd caput serpentis difficillimè gladiis, vectibus et malleis ita conteri possit, ut totum corpus enecetur; si tamen mulier plantâ nudâ dentem serpentis prævernerit, et caput ejus presserit, statim cum capite totum corpus planè interire.

Bursùm hæc ipsa magis Christus et beate Virginis contra diabolum pugnanti, etiam ad litteram conveniunt. Mulier enim est Eva, quæ diabolum contrivit, quando postionem egit, vel potius mulier est beata Maria Eva filia; semen ejus est Jesus et Christiani; serpens est diabolus; semen ejus sunt infideles, omnesque infidelis. Ergo B. Maria contrivit serpentem; quia ipsa semper plena et gloriosa fuit vitrix diaboli, omnesque hereses (quæ exopt sunt serpents) in universo mundo contrivit, ut canit Ecclesia. Christus verò perfectissimè eum ejusque capiti et machinationes contrivit, dum virtute propriâ in cruce diabolo regnum omne, et spolia sua ademit; atque à Christo tam Eva paritens, quam Maria innocens, nos quoque omnes virtutem contredidit diabolum, ejusque semen (id est, suggestiones; secundò, semen, id est, impios homines; horum enim pater et princeps est diabolus) accepimus. Hoc enim est quod dicitur Psal. 90: *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.* Et Luc. 10: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, et super scorpiones, et super omnem virtutem inimicil. Et ad Rom. 16: Deus contrivit satanam sub pedibus vestris velociter.* Ita Theodor. 1, Rupert., Beda hie, Augustinus lib. 11 de Civit. c. 36; Epiphanius lib. 2 contra Antidicomarianos, et passim alii Patres.

Appositè S. Chrysost. hom. de interdicione arboris tom. 1, Adamo opponit Christum, Evam B. Mariam; serpentem Gabrielem. *Mors, inquit, per Adam, vita per Christum; Evam serpentis rediit, Maria Gabrieli concessit; sed rediitio Evæ nihil mortem, concessus Maria peperit seculo Salvatorem. Restauratur per Mariam, quod per Evam perierat: per Christum redimitur, quòd per Adam fuerat captivatum; per Gabrielem promittitur, quod per diabolum fuerat desperatum.*

CONTERET. Hebræice est *NTI*, *iasuph*, quod R. Abraham vertit, *percutiet;* R. Salomon, *contundet;* Septuaginta vertunt, *reperiet;* id est contere; Philo tamen lib. 2 Allegor. cum nonnullis legit *reperiet*, id est observabit. Unde et Chaldaice vertit, *ipse observabit tibi qua fecisti ei à principio, et tu observabis ei in finem.* Propriè hebræum *NTI iasuph* videtur significare subitò ut quasi ex insidiis ad latebris aliquem percutere, obstruere, calcare, contere, ut patet Job. 9, 17, et psalm. 158, v. 11; unde et noster hie mox vertit *insidiatibus.*

Vide hic, quam deliri fuerint et hæretici et idololatre, dicti Ophite, id est, serpenti, abæq., id est, serpente, quem colebant, eò quod ipse suggerendo ponum vitium, principium cognitionis boni et mali fuerit Adæ et posteris ejus; idque panem ei offerbat; ritum oblationis refert Epiphani. hæc. 57.

Et **tu insidians calcaneo ejus.** Hebraicè est idem verbum jam dictum *insidians*, quod Septuag. paulatim verterunt, *repens*, id est, contere; hic vero vertunt, *repens*, id est, observans (scilicet insidiando ei). Sic enim ex Septuag. legitur hic Josephus, Philo, S. Hieronymus, Ambrrosius, Irenæus, Augustinus, et alii. Solent enim proprie serpentes in pratis et silvis latitantes non aperta vi, sed dolis se ulciscit, atque à toto incansato mordere et percutere in calce, indeque in tartarus corpus veneno proserpente occidere. Ità Rupertus.

Pari modo diabolus insidiatur calcaneo, id est, per insidias quasi à tergo percutere conatur (significatur enim hic actus percutienti non perfectus, sed inchoatus, sive conatus, + more hebraeo) Christum, beatam Virginem et Christianos; sed non prævalet his quamdiu ipsi manent semen Christi, puta filii Dei. Adde, diabolum respicere percutere et contereere aliquos ex hoc sermone, scilicet fideles eos, qui in Ecclesiâ sunt quasi calcanei, id est, imi, viles et terre affixi.

Rocum Christi caput est divinitas, calcaneus est humanitas; hanc diu offendit et occidit dæmon, occisus est; tunc enim Christus contrivit caput illius, id est, ejus superbiâ deiecit, atque omnem ejus impetum prostravit.

Tropologicè, S. Gregorius lib. 1. Moralium, c. 58: *Caput, inquit, serpentis conterimus, cum initia tentationis à corde extripamus; et tunc ipse insidiatur calcaneo nostro, quia finem bonæ actionis calcidit et potentis oppugnat.* Et S. August. in Psal. 48 et 10: *Si diabolus, inquit, hominem calcaneum observat, tu caput illius observas. Caput illius est initium male suggestionis; quando incipit mala suggerere, tunc repelle, antequam surgat delectatio, et sequatur consensus. Inque vitibus caput ejus, atque aded non apprehendit ille calcaneum tuum. Nimirum*

Principiis obsta, sero medicina paratur,

Cum mala per longas incedunt moras.

Et S. Bern. ad sororem de modo bene vivendi, c. 20: *Caput, inquit, serpentis conteritur quando illi culpa emendata ubi nascitur. Ille accedit Aleuinus, vel Albinus; diabolus, inquit, insidiatur calcaneo nostro, quia extremum vite nostre acris oppugnat. Hæc de causâ sancti fini suo timuerunt, tomque ferventius Deo servierunt. Ità S. Hilariion in morte times ait sibi: *Septuaginta fore annos Domino servivisti, et mori times? Abbas Pambo moriens dixit: *Discedo jam hinc ad Deum meum; sed ita, ut qui hæc vitæ vix inciperent Deum verè et rectè colere.* Arsenius: *Da, inquit, Domine, ut vel nunc incipiam piè vivere.* S. Franciscus sub mortem: *Frater, ait, neque nunc parum proficimus, incipimus nunc servire Deo, redimus ad humilitatis et veritatis primordia; dixit et fecit teste S. Bonaventurâ***

in ejus Vita. Sic et Antonius: *Hodie, inquit, vos rationum institutum arripuisse arbitramini. Et Barlaam ad Josephat: *Cogita quotiè, te hodie capisse arrire Deo, te hodie finituro.* Agatho sanctè vixerat, et tamen dicebat: *Mortem horreo; quia alia sunt judicium Dei, alia hominum.**

Symbolicè Philo: *Calcaneus, inquit, est ea pars animæ quæ terræ adhærescit nature, quæque in sensum et voluptates terrenas prona est et labilis; huic, et per hanc menti et voluntati insidiatur dæmon; idèque Christus discipulorum pedes in ultimâ cenâ lavit, ut hoc signum esset, ditatum jam esse maledictum illud calcanei, quo ab ipso rerum primordio serpentis morsibus patebat aditus.*

Allegoricè, inimicitia hæc inter mulierem et serpentem, significat odium et bellum continuum inter Ecclesiam et diabolum, ut docet S. Joannes Apocalyp. c. 12, v. 15, et passim Patres; imò aliqui, ut P. Gordonus controversè, 1, c. 17, literaliter hic per mulierem intelligunt Ecclesiam, per serpentem diabolum. Verùm mulier potius ad literam mulierem, mysticè Ecclesiam significat; unde Apostolus Ephe. c. 5, 32, vocat hoc Sacramentum, sive, ut græcè est, mysterium Christi et Ecclesiæ.

VERS. 16.—MULTIPlicabo. Hebraicè *harba arbe*, multiplicando multiplico, id est, plurimum et certissime multiplicabo. Hæc enim geminatio tam multitudinem, quam certitudinem significat.

Triplex hæc pena infligitur mulieri ob triplex ejus peccatum. Nam primò, quia credidit serpenti dicenti, *Eritis sicut illi*; audivit: *Multiplicabo arumnas tuas et conceptus tuos.* Secundo, quia gulosè ponum vitium comedit, audivit: *In dolore paries.* Tertio, quia virum seduxit, audivit: *Sub viri potestate eris.* Ità Rupertus.

ÆRUMNAS ET CONCEPTUS. Hoc est, ærumnas conceptuum; est enim hendiadys frequens Hebraeis, qualis est illa poete: *Aurum frenosque momordit*; id est, frenos aureos momordit. Ærumna hæc ante conceptum, sunt sordes et fluxus menstrui; in ipso conceptu, defloratio, pudor et dolor; post conceptum, immunditia, fætor, retentio menstruorum, incontinentis appetitus, pondos prolis per novem menses, fastidia, spasmi, et plurima pericula, de quibus Aristoteles l. 7 de Hist. animal. c. 4.

IN DOLORE PARIES. Cum hoc dolore conjunctum est et sæpè periculum vite, tum matris, tum prolis, idque tam anime, quam corporis; estque hic dolor tantus ut illa experta dixerit, *malle se docies sub armis de vitâ decernere, quam semel parere.* Dolor hic in muliere major est quam in ullo animali, propter continuorum partium difficilliore divisionem, ut docet Aristoteles supra c. 9. Hanc dolorem mulier in statu innocentie Dei beneficio et providentiâ effugisset. Ecce quàm parva voluptas peccati, gutta, inquam, mellis, quantum fel, quantos dolores in Evam omnesque posteris induxit?

Spernas voluptatem, nocetempta dolore loquitas.

SUB VIRI POTESTATE ERIS. Non ut prius spontè, libens, mirâ suavitate et concordia, sed sæpè invita, cum sum-

mâ molestiâ et repugnantia. Accepit enim hic vir potestatem uxorem coercendi et puniendi. Ità Molina. Hebraicè est: *Ad virum, וְאֶרְצָהוּ* *tesukatech*, id est, concupiscentia, discursus, vel recursus, aut, ut Septuag. et Chaldeus, *conversio tua erit*, q. d.: *Quidquid desiderabis, necesse erit ad virum recurras, ut illud impetres et percipias.* Proinde si sapias, oculi tui semper os, oculos, nutum et propulsionem viri observent, ut illi placeas, morsu geras, eunque tibi devincias. Si sapias, non aliud appetas, quam quod marito placitum scias, si pacem et quietem amas, cum marito sentias et consentias; cave ne contra stimulum calcitres. Addit Rupertus, *sub viri potestate eris.* Adde, inquit, hoc verum est, ut secundam leges romanas, gentiles licet, non liceret uxori condere testamentum, sine viri auctoritate; et quia sub viri erat manu, capite dimiuta dicebatur.

ET IPSE DOMINABITUR TUI. Dominatus hic viri, si justus et moderatus, legis est nature, si imperiosus et tyrannicus, præter naturam est; sed uterque femine molestus, et pena peccati est; ergo contra naturam est, et instar monstri, si femina viro dominari velit.

VERS. 17.—QUA AMISTI, quia obdidisti uxori potius quam mihi,

MALEDICTA TERRA IN OPERE TEO. Nota cum Procopio, Abulensi, Pererio, terram hic à Deo maledictam non absolute, sed in opere tuo, quia scilicet tibi, o Adam, cum laborasti et sudasti panes dabit fructus, imò serpẽ tribulos et spinas, ut sequitur.

Secundò, licet ante peccatum terra naturaliter spinas quoque et tribulos germinasset (quod licet negent Beza, Rupert. et alii; verum tamen esse ostendi c. 1, v. 12), illud tamen ipsam jam factum est pena hominis peccantis; quia si Adam non peccasset, ex paradisi (in quo amenitatis loco omnia juvissent et recreasset hominem, nec quidquam fuisset quod eum lederet ac consequenter in eo non fuisset spinæ) fructibus sine ullo labore vixisset; jam autem laborans ut victum sibi parat, spinas sæpè et carduos metit, quibus non paseitur, sed leditur.

Adde tertio, per peccatum hoc Adæ primava terre bonitas et fertilitas impedita et imminuta videtur, idèque crebrioribus, et pluribus in locis jam germinat tribulos et spinas, quàm ante peccatum germinabat; hoc enim factum est Cain peccanti Gen. 4, 12. Sic quoque Israelitis, ob peccata, Deus sæpè per prophetas minatur coelum æneum, et terram ferream. Sic et hodie sæpè Deus urbes et regna ob peccata sterilitate punit. Unde Chaldeus et Aquila vertunt: *Maledicta terra propter te*; et Theodotus: *Maledicta terra in transgressione tua.* Radix enim *צב*, *habar*, significat transgredi.

Ubi nota quartò, Hebræa jam habent *baaburacha*, id est, propter te, uti vertit Chaldeus et Aquila, noster verò cum Septuag. (ex quibus patet hanc lectionem esse præcam, indeque veriorè) legit *baabodecha*, id est, in opere tuo. Litteræ enim *resch* et *dal-th* sunt valde similes ut ab unâ in aliam facilis sit lapsus.

Tropol. S. Basil. homil. de Paradiso: *Rosa, inquit, hic apitit est conjuncta, tantum non aperta sine voce contenta et diceas: *Quam jucunda vobis sunt, o homines, tristibus permixta sunt. Nam viri in humanis ita comparatum est, ut nullum eorum sincerum sit, sed confestum latine et hilaritati confliguntur maxilla, conjugio viduitas, puerorum educationi cura et sollicitudo, secunditatis abortus, vite splendori ignominia, prosperis successibus stipendia, deliciis anxietas, sanitate infirmitas. Florida quidem est rosa, sed mihi tristitiam infligit. Quoties flossem hunc video, peccati mei admonere, propter quod terra ut spinas ac tribulos proferret, condemnata est.**

IN LABORIBUS COMEDES EX EA. Hebraicè *צבא חִטְּבֹהֹב*, significat laborem, mixtum magnis molestiis, ærumnis et doloribus, qualis est agriculturæ, isque varius, multiplex et continuus, quo tamen omni vit adhuc victum sibi et suis parat homo.

Notat Isidorus Clarus, congruè cuique suas hic penas à Deo infligi; nimirum serpens arroganter se exeret; idè jubetur repere in terrâ. Mulier delicias poni gustatur; idè parere jubetur in doloribus. Adam ignavè cesserat mulieri; idè in laboribus jubetur victum sibi parare. Hoc est ergo *jugum grave super filios Adam, à die exitus de ventre matris normæ, usque in diem sepulture, in matrem omnium, Eccl. 40, 1.* Sub hoc jugo gemimus omnes.

EX EA. Hebraicè comedes eam, puta ejus germina et fructus.

VERS. 18.—ET COMEDES HERBAM TERRE, q. d.: Non delicias et fructus paradisi, non etiam perdices, lepores, carnes assas et clixas, sed simplices et viles herbas terre comedes, tum temperantie, tum penitentia causâ. Hebræi enim herbas terre vel agri, vocant vulgares et viles herbas, quibus bruta æquæ ac homo vescuntur. Nimirum pro peccatum homo factus erat quasi equus et muls; ergo eodem cum eis cibo vescatur oportet.

Tropologiam vide apud Cassianum col. 23, c. 11.

VERS. 19.—QUA PULVIS ES, ET IN PULVEREM REVERTERIS. Septuag. *quia terra es, et in terram redibis.* Homo ergo post peccatum immedicabili quasi pluitibus, puta contrariarum qualitatum pugna et corruptiõe laborat; que cum sensum absumit et enecat. Hebraicè *אפר* *haphar*, proprie pulverem significat, sed, ut ante dixi, pulvis hic, ex quo factus est Adam, fuit aqua mixta, idèque lutum et limus terre, unde et in limum cadaver hominis post mortem resolvitur. Quid ergo superbis, terra et cinis? hinc patet mortem hominis non esse nature conditionem, sed peccati supplicium. Unde acutè S. August. in sentent. sententiâ 260: *Homo, ait, factus erat immortalis; Deus esse voluit, non perdidit quod homo erat, sed perdidit quod immortalis erat, et de inobedientiâ superbii, contracta est pena nature.* Idem patet Roman. 5, 12, et Sapient. 2, 25. S. Chrysost. putat hanc mortem sententiam quædam illam priorem: *In labore comedes ex ea.* Quam enim hæc pena nobis sit utilis, docet ostendi Rupertus, l. 5, c. 21 et 23, ubi inter cetera ait, primò, ne

malam mortem animæ suæ homo nesciit, et securus usque ad ultimi iudicii diluclum in suis voluptatibus dormiit, morte illam carnis percussit Deus, ut saltem ejus instantis metu erigret; hinc secundo, diem et horam mortis voluit esse incognitam, quæ hominem semper sollicitum, semperque suspensum superbiere non sinat. Tertio, ex Plotino docet misericordie Dei fuisse, quod hominem fecerit mortalem, ne perpetuis cruciaretur vivus vitæ æramibus. Quarto, voluit Deus hominem vivere in laboribus,

..... *Curis ævæne mortalia corda,*

Nec torpere gravi passus sua regna veterno.

Ita Rupertus.

Quid ergo est homo? Audi gentiles. Primò, homo est forma: lusus, inconstantie imago, corruptionis speculum, temporis spoliun, inquit Arist. Secundo, homo est nunciupium mortis, viator transiens. Tertio, est pila quæ ludit Deus, inquit Plautus. Quarto, est imbecillum corpus et fragile, nodum, inermis, alienæ opæ indigens, ad omnem fortunæ contumeliam projectum, ait Seneca. Quinto, est corruptionis vinculum, viva mors, sensitivum cadaver, sepulcrum circumvertibile, velamen opacum, inquit Trismegistus. Sexto, est simulacrum et tenuis umbra, inquit Sophocles. Septimo, est tumbæ somnium, inquit Pindarus. Octavo, est exul et incolæ miseri mundi: quid enim iam est mundus, nisi scriinium docturum, schola vanitatis, forum impostorum? ut dixit quidam philosphus.

Quid est homo? Audi fideles, sapientes et prophetas. Primò, homo est sperma fetidum, sacens stercoreum, esca vermium, inquit S. Bern. Secundo, homo est iudicium Dei, inquit Zeno imper. fugiens auditiæ suorum clade. Tertio, homo est stilla situbus, est locustæ, est momentum stateræ, est gutta roris antelucani, est fœnum, est flos, est nihilum et inane, ut ait Isaias c. 40, v. 6, 15, 17, 22. Quarto, est universa vanitas, ut ait Psaltes Psal. 58, 6. Quinto, est nuntius præcurrens, est navis pertransiens, est avis transvolans, est sagitta emissa, est fumus, est lanugo, est spuma gracilis, est hospes unius diei. Sap. 8, 9. Sexto, est pulvis et cinis, ut ait Abraham Gen. 18, 27. Septimo, homo natus de muliere, brevi sæculo tempore, repletur multis miseriis, quæ quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velat umbra, et nunquam in eodem statu permanet, Job. 14, v. 1. Disce ergo, o homo, tam teipsum, quam mundum contemneris. Audi S. August. in sentent. Sent. iij. tit. 1. *Dicitis flores, et majorum nobilitate te factos, et exultas de potriâ et pulchritudine corporis, et honoris qui tibi ab hominibus deferuntur; respice te ipsum, quia mortalis es, et quia terra es, et in terram tibi; circumspice eos qui ante te similibus splendoribus fuldres; ubi sunt quos ambicant cinerum potentatus? ubi insuperabiles imperatores? ubi qui contentus disponebant et festa? ubi equorum splendidi introtores? ubi exercituum duces? ubi satrapæ tyrannici? nunc omnia pulvis, nunc omnia favilla, nunc in paucis verbis coram memoria est. Respice sepulcra, et vide, quis servus, quis dominus, quis pauper, quis dives? discerne, si po-*

tes, vincunt à rege, fortem à debili, pulchrum à deformi. Memor itaque nature, ne extollaris aliquando: memor autem eris, si teipsum respexeris.

Ita Zosimas, redeunte Paschate, revertens ad locum à S. Mariâ Egyptiâ conditum, cum jaecentem et mortuum reperit, ac ponè in terrâ scriptum: *Sepeli, abba Zosima, misera Maria corpusculum; terram redda terræ, et pulverem pulveri.* Cùmque lignem non haberet, affuit leo, qui unguibus terram effodit, fecitque fossam, in qua Zosimas sanctæ corpus sepelivit.

VERS. 20. — ET VOCAVIT ADAM NOMEN UXORIS SUÆ EVA. Vacavit postquam ejectionis est paradiso: nam statim post peccatum Delique sententiam paradiso est ejectionis. Est ergo hic prolepsis sive anticipatio.

Heva. Hebraicè est *chaffa*, id est, vivens, ut potius vividicus, à radice *chafâ*, id est, vixi; et quod futura esset mater cunctorum viventium. Unde Septuag. pro Heva vertunt *evæ*, id est, vita. Ab Hebreo *chava*, vel *chava*, id est, vixit, descendit imperativus, *vixi chava*, vel *hava*, id est, vive, quæ vox est salutantis, et benè precantis. q. d., *prope, vive.* Pro hæc Latini dicunt *ave*; et Pœni *havo*. Unde illud Plauti in Pœnulo: *Havo (id est, ave, salve) cujates estis? aut quo ex oppido?* Ita noster Serarius in Josue caput. 2, quest. 25.

Nota, Rabbinos perperam subjecisse puncta in *chaffa*; punctandum enim et legendum est *vixi chava*, vel *hava*, ita enim legerunt Septuag., noster, et alii. Sic Rabbinii imperitè pro Cyrus legunt *Cores*, pro *Darius*, *Dariævas*.

Hæc nomine Heva se et uxorem, ad mortem à Deo damnatas solatur Adam, quod per Evam gignet posteror vivos, in quibus et ipsi, licet morturi, tamen quasi parentes in illis vicarij sint perenniter.

Hinc Eva typus fuit B. Mariæ; quæ mater est viventium, non temporalis, sed spirituali et æternâ vitæ in celo; ita S. Epiph. hæres. 78. Melior ergo mater est Mariâ quam Eva. Eva enim tam morientium, quam viventium cunctorum mater est, et vocari potest. Unde Lyran. et Abulensis: Eva, inquit, significat matrem omnium non simpliciter, sed ærumnosè et miserè in hæc mortali vitâ viventium. Hinc piè aliqui contemplantur aptè vocari Evam quasi hoc nomen allodæ ad ejulationem parvulorum ex Eva prognatorum; nasculus enim recentè natus ejulando dicit à, femina verò dicit à, q. d.: Dicent è vel à quotquot nascentur ab Evâ. Rursùm Eva per anastrophe et apocopen latine est *ve*; per solam anastrophe est *ate*, quod B. Virgini salutando detulit Gabriel Archangelus.

VERS. 21. — FECIT QUODAM DEUS ADAM ET UXORIS SUÆ TUNICAS PELLICIAS. Nota hic disparum genium diaboli et Dei; diabolus hominem voluptatibus aliqnâ supplantat, mox cum in profundo miserie et confusionis jacentem desinit, ut sit miserabilis omnibus, qui eum vident, spectaculum; à Deo miserabilis licet beatus non, succurrit, eum vestit et tegit. Origines hic non veras tunicas pelliceas, sed carnalia et mortalia corpora intelligit, quibus post peccatum Adam et Eva induti sunt; ridiculum enim, ait, esse dicere, quod Deus fuerit Adæ corarius et pellium sutor. Verum hic est

error; hæc enim verba historicè et literaliter, ut sonant, sunt accipienda, ut docet August. lib. 11 de Gen. ad lit. c. 59; imò ipse (igen. hom. 6 in Levit. Talibus, inquit, oportebat indui peccatorem (pelliceis scilicet tunicis), quæ essent mortalitatis, quam primo peccato acceperat, et fragilitatis ejus, quæ ex carnis corruptione veniebat, indicium. Theodorus Heracleotes et Genadius putant arborum cortices hic vocari pelles, indeque vestes Adæ esse factas. Verum hoc merito refellit Theodoret. qu. 59. Pelles hæc Deus non creavit ex nihilo, ut vult Procopius, sed eas vel angelorum ministerio animalibus occisis detraxit (non enim unum par in quaque specie, ut vult Theodor. sed plura initio creavit Deus); vel aliunde subito transmutavit et efformavit.

Rursùm pelles hic naturales, scilicet cum villis et pilis intelligi; hoc enim innuit hebræum *ṭṭ or*, et latinum *pelliceas*. Idque primò, ut hæc vestes tam hieme, quam ætate solâ inversione Adami et Evæ servirent. Secundo, quia non ad ornatum date sunt, sed ad necessitatem, ut vimirum nuditate tegerent, et accessus injurias arcerent. Tertio, quia hæc vestes symbolum erant non tantum veredum, sed et frugalitatis, continentia ac penitentia. Non purpura, non panno, sed pelibus quasi cilicio Deus homines post peccatum vestivit, ut doceret simplicem nobis debere esse vestitum. Hinc SS. quadraginta milites et martyres apud S. Basilium à presbitero nudati, et in gelidum stagnum conjecti, ut ejus frigore necerentur, hæc se voce animalabant: *Non amicum, inquit, exivimus, sed hominem veterem, concupiscentia deceptio corruptum; gratias agimus tibi, Domine, quod cum isto amicum, simul et peccatum exire licet; quoniam ob serpentem cum induimus, ob Christum verò exivimus.* Ita frigore penè enecti flammis traduntur, angelis è celo coronas eorum triumphales ostentantibus. Quarto, hæc vestes è mortuorum pelibus facte monentur Adamum, cum mortis fuisse reum. Ita S. August. lib. 2 de Gen. contra Manich. cap. 21, Aleimus et alii.

Allegoricè, Adam vestitus typus fuit Christi, qui licet purus esset et sanctus, indui tamen voluit pelibus, id est, vestiri peccatis nostris, dum habitu inventus ut homo, in similitudinem nostris peccati factus est. Quid ergo, o homo, gloriaris in veste serica? vestis enim est nota et stigma peccati; periinde ut compedes, ut catenas sive ferræ, sive aeneæ, sunt symbola et vincula furum et malefactorum. Talis fuit vestis primogeniti romavorum senatorum, de qua Propertius:

Cario proterito quæ nunc nitet ultra senatu.

Pellibus habuit rusticæ corda patres.

VERS. 22. — ECCE ADAM QUASI UNUS EX NOBIS FACTUS EST. Hoc, ait S. August. lib. 2 de Genesi contra Manich. c. 22, *dupliciter intelligi potest, vel: UNUS EX NOBIS, quasi et ipse Deus, quod pertinet ad insultationem, sicut dicitur: Unus est senatoribus, utique senator; aut certe, quia et ipse Deus esset, quoniam creatoris sui beneficio, non natura, si sub ejus potestate manere voluisset; sic dicitur est: EX NOBIS, quomodo dicitur: Ea consuli bus, aut proconsulibus, qui jam non est. Addit deinde*

S. August.: *Sed ad quam rem factus est tanquam unus ex nobis? ad sciendum scilicet dignoscendi boni et mali, ut ipse per experimentum disceret diu sentit malum, quod Deus per sapientiam novit; et potestatem illam Omnipotentis, quam potuit beatus atque consentiens, penâ sua discat esse inevitabilem. Prior sensus germanior est: eum enim exigit à factis est. Est ergo ironia et sarcasmus, q. d.: Voluit Adam nobis per esum poni fieri similis, en quàm factus est dissimilis; voluit scire bonum et malum, en in quale ignorantia barbarum corruit. Ita Genadi., Theodoretus et Rupertus, qui ait: *Adam quasi unus ex nobis factus est, ut jam non simus nos Trinitas, sed quaternitas; quoniam non cum Deo Deus, sed contra Deum affectaverit esse Deus.* Sicut hæc verba Dei Patris non ad angelos, ut vult Gieseler et Abulensis, sed ad Filium et Spiritum sanctum, ut patet: itaque intelligit ipse Abulensis. in c. 15, q. 486.*

NESC ERGO. Supple, cavendum est, vel expellendus est ex paradiso. Est aposiopesis.

ET VIVAT IN æTERNUM, sed moriatur, juxta sententiam in eam latam c. 2, v. 17, mors hæc poena est homini, est et poena abbreviatio; mos enim Dei est, ait S. Chrysost. hic, ut puniens non minus quàm beneficiens, suam ergo nos declarat providentiam, q. d., ait Rupertus: *Homo quia miser est, sit etiam temporalis, itaque sit dissimilis tam Deo quàm diabolo. Deus enim et æternus est et felix, et est ejus æterna felicitas, felix æternus; horum alterum, id est, felicitatem, perdidit diabolus; æternitatem vero non amisit; et est ejus æterna infelicitas, infelicitas deceptio corruptum; PARADISUS, inquit Deus, amoris; et quia felicitatem perdidit, æternitatem quoque præcipuum infelicitas, ut in neutro sit quasi unus ex nobis. Nobis est æterna felicitas, felix æternitas; sit illi temporalis miseria, vel misera temporalitas; et tunc illi commo diu reformetur eternitas, cum fuerit recuperata felicitas.*

VERS. 25. — ET EMISIT EUM. Hebraicè est *issallechbi* in piel; id est, eiecit, expulit eum. Septuaginta addunt, *et collocauit eum è regione*, seu in conspectu (hoc enim est *anastrophæ*) paradisi; scilicet ut ejus aspectu bonum amicum addidèrgeret, et acerris peniteret.

Nota. Emisit Deus Adam per angelum, qui cum vel manu eduxit, uti Raphael Tobiam; vel abripuit, uti rapuit Habacuc ex Judæâ in Babylonem, ut ferret prandium Danieli. Ita S. August. et Abulensis, qui addit, Angelum ex paradiso Adamum transulisse in Hebræum, ubi creatus fuerat, vixit, et postea sepultus est.

Quæres, quo die hoc sit factum? Abulensis putat Adamum peccasse et expulsam esse ex paradiso altero die creatione suâ, id est, sabbato. Pererius opinio est, itaque hoc sine, ut interim aliquot dierum intervallo beatum illum in paradiso statim experiretur. Alii quadragesimo die; unde Christus pro hæc Adæ gulâ totidem, id est, quadraginta, diebus jejunavit. Alii trigesimo quarto anno; sicut triginta quatuor annos Christus vixit, et peccatum hoc expiavit.

Verum communiter Patres, S. Ireneus, Cyrillus,

Epiphanius, Sarugensis, Ephrem, Philoxenus, Barcephala, et Diodorus apud Pererium, tradunt Adamum eodem die quo creatus est peccasse, et paradiso eiectionem esse, scilicet feria sexta die Veneris; in eo sub eandem horam, qua Christus in cruce mortuus est extra Jerusalem, et latronem, nosque omnes paradiso restituit. Hinc sententia faret series Scripturae; nam ex v. 8 patet, hoc contigisse post meridiem remittente se astu, et leni aura afflante. Favet et invidia diabolus, quae non permisit diu Adamum stare. Favet et perfectio naturae in qua conditus est Adam; per quam ipse, uti et Angelus, statim se resolvit, et alternam partem elegit. Denique si diu in paradiso fuisset, utique et arbore vite comedisset.

Sicut ergo Christus eodem loco, scilicet in monte Calvariae voluit crucifigi, in quo sepultus erat Adam; ita ipse diem peccati et exilii nostri tunc notavit, damnata diei ut solveret et deperderet.

Addit S. Ephrem apud Barcephala in fine libri I de Paradiso, Philoxenus et Jacobus Sarugensis, Adamum creatum esse hora nona matutina, et paradiso expulsam esse hora tertia pomeridiana, itaque in paradiso tantum sex horas commoratum esse.

VERS. 24. — ET COLLOCAVIT ANTE PARADISEM VOLUTATIS CHERUBIM, ET FLAMMEUM GLADIUM A TQVE VESAYILEM. Quæres, qui sint Cherubim, quis gladius hic?

Primo, Tertullianus in Apologetico, et D. Thomas 2-2, quest. 165, art. ultimo, putant esse zonam terribilem, quæ ob aspectum imperia est, quam promittit Deus, inquam, inter hasce nostras regiones et paradisi interpositis.

Secundo, Lyranus et Tostatus volunt hæc esse ignem antiquæ paradisi ambientem. Idem censent multi patres citandi in fine hujus capituli.

Tertio, Theodoretus et Procopius censent esse *supradictum*, et spectra quædam terribilia formæ, quæ terribilissima contra aves ponuntur in hortis.

Verum dico, hæc omnia propriè ut sonant accipiendæ esse, nimirum quod angeli ex ordine Cherubim positi sunt ante paradysum, ut ejus aditu prohiberent tum Adam et homines, tum etiam demones, ne scilicet ipsi paradysum ingressi fructum arboris vite deciperent, quæ hominibus offerrent, pollicentes eis immortalitatem, et hæc ratione eos ad suum amorem et cultum pellicerent. Ita S. Chrysost. August. Rupert. et alii.

Nota primò, Cherubim potius, quam Thronus, Virtutibus, aut Principatus custodia paradisi demandata est, quia Cherubim sunt vigilantissimi et perspicacissimi; unde à scientiâ vocantur Cherubim, idè quæ aptissimi sunt vindicæ omniscientiæ Dei, quam ambierat Adam. Hinc patet, angelos superiores quoque mitti ad terram, uti ostendi Hebr. 4, v. ult.

CAPUT IV.

4. Adam vero cognovit uxorem suam Evam: que conceptit et peperit Cain, dicens: Possedi hominem per Deum.

Nota secundò, Videntur hi Cherubim forme humana formæ induti; nam habent et vibrant flammeum gladium, et in omnes partes versatiles, ut eo feriant eos qui paradysum ingredi volent.

Nota tertio, Pro, *flammeum gladium*, hebraicè est, *lahat kachereb*, id est, flammeum gladii. Uade incertum est an gladius hic ferit flamma habens formam et speciem gladii; an verò revera fuerit gladius, sed igne candens, fulgurans, et quasi flammæ vomens.

Nota quartò, Ablatus est et cessavit hic gladius, uti et Cherubim, quando paradysus desit, puta in diluvio.

Allegoricè, ut S. Ambros. ad illud. Psal. 118: *Retribue servo tuo*, et tiam, et Rupertus l. 5, c. 52, hæc flammeus gladius est ignis purgatorius, quem ante paradysum celestem merentibus, necdum in hæc vitam plepè purgatis, possit Deus; indeque Cherubim, id est, angeli, animas planè purgatas in paradysum, puta in cœlum, educunt. Imò S. Ambrosius, Origenes, Lactantius, Basilus, Rupertus ex hoc loco putant ante creatum positum esse ignem, quem omnes anime, etiam S. Petri et Pauli, post mortem transire debeant, ut eo examinentur; et, si impure reperiantur, ut per eum purgantur, de quo dixi I Cor. 5, 15.

Moral. nota. Sex peccata illicitæ sunt Adæ (cum Evâ) et posteris ejus, quæ congruè respondent sex ejus peccatis. Primum ejus peccatum fuit inobediencia; ob hæc sensu carnis et sensu rebellionem. Secundum fuit gula; ob hæc panibus fuit labor et fatigatio. *In sudore*, inquit, *vultus tui vesceris pane tuo*. Tertium fuit furtum pomi; ob hoc panibus fuit carnis dolor, puta fame, siti, frigore, calore, morbis, etc. *Multiplicabo*, inquit, *strumina tuas*. Quartum fuit infidelitas, quæ discredidit Deo, et credidit demoni; ob hæc panibus fuit mortis, quæ anima discedit et separatur à corpore. Quintum fuit ingratitude; ob hæc privati meruit sui substantiâ, quam à Deo acceperat, et mererari. *Paleis*, inquit, *es, et in pulverem reverteris*. Sextum fuit superbia; per hæc meruit privati paradiso, cœlo et cœlibus, atque destrudi in tartara.

Ex dictis patet, peccatum Adæ, si primam et propriam speciem peccati spectes, non fuisse omnium gravissimum; fuit enim inobediencia legis positivæ Dei: hæc autem gravior est blasphemia, odium Dei, obstinata impenitentia, etc. Quare gravius decerant Arius, Lutherus, Judas et alii, quam Adam. Si tamen damnata ex hoc peccato consecuta spectes, fuit Adæ peccatum omnium gravissimum; per hoc enim ipse se et omnes suos posteros perdidit, adeoque quicumque damnantur, propter hoc peccatum vel immediate, vel mediatè damnantur; et hæc ratione hoc peccatum dici potest irremissibile quia in omnes posteros ejus culpa et pena transit, nec illi remitti aut impediri ullo modo potest.

CAPITRE IV.

4. Or Adam, chassé du Paradis et séparé de son Créateur, commença à s'attacher à la créature; ainsi il connut Eve, sa femme, afin de se multiplier sur la terre, selon l'ordre que Dieu lui en avait donné, et elle conçut

2. Rursusque peperit fratrem ejus Abel. Fuit autem Abel pastor ovium, et Cain agricola.

5. Factum est autem post multos dies, ut offerret Cain de fructibus terre numera Domino.

4. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, et de adipibus eorum; et respexit Dominus ad Abel et ad munera ejus.

5. Ad Cain vero et ad munera illius, non respexit; iratusque est Cain vehementer, et concidit vultus ejus.

6. Dixit Dominus ad eum: Quare iratus es? et cur concidit facies tua?

7. Nonne si bene egeris, recipies: sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit? sed sub te crit appetitus ejus, et tu dominaberis illius.

8. Dixitque Cain ad Abel fratrem suum: Egrediamur foras. Cùmque essent in agro, consurrexit Cain adversus fratrem suum Abel, et interfecit eum.

9. Et ait Dominus ad Cain: Ubi est Abel, frater tuus? Qui respondit: Nescio. Num custos fratris mei sum ego?

10. Dixitque ad eum: Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terrâ.

11. Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ speravit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tuâ.

12. Cùm operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos; vagus et profugus eris super terram.

15. Dixitque Cain ad Dominum: Major est iniquitas mea, quam ut veniam in eam.

14. Ecce ejicis me hodiè à facie terræ, et à facie tuâ abscondar, et ero vagus et profugus in terrâ; omnis igitur qui invenerit me, occidet me.

15. Dixitque ei Dominus: Nequaquam ita fiet; sed omnis qui occiderit Cain septuplum punietur. Posuitque Dominus Cain signum, ut non interficeret eum omnis qui invenisset eum.

16. Egredusque Cain à facie Domini, habitavit

et enfans un fils qu'elle nomma Cain, pour se consoler de sa mortalité, en disant: Je possède un homme, par la grâce de Dieu, qui en me succédant après ma mort, me fera rentrer en quelque sorte sur la terre.

2. Elle enfanta de nouveau, et elle mit au monde son frère, qu'elle nomma Abel; c'est-à-dire, unis, pour marquer que rien n'est stable sous le soleil; ou Abel fut pasteur de brebis, et Cain s'appliqua à l'agriculture.

5. Il arriva longtemps après que les deux frères, étant dans un âge plus avancé, offrirent leurs dons au Seigneur. Mais ils les offrirent d'une manière bien différente; car Cain offrit au Seigneur des fruits de la terre qu'il avait soin de cultiver; mais il n'offrit pas les plus beaux, ni les plus excellents.

4. Abel offrit aussi au Seigneur des premiers-nés de son troupeau, selon sa possession; mais il offrit ce qu'il avait de meilleur et ce qu'il avait de plus éras; et ainsi le Seigneur regarda favorablement Abel et ses présents.

5. Mais il ne regarda point Cain, ni ce qu'il lui avait offert. C'est pourquoi Cain entra dans une très-grande colère, et il en conçut tant de chagrin, que son visage en fut tout abattu.

6. Alors le Seigneur lui dit: Pourquoi êtes-vous en colère? et pourquoi parait-il un si grand abattement sur votre visage? Votre sort est entre vos mains.

7. En effet, si vous faites bien, n'en serez-vous point récompensé? et si vous faites mal, le châtiement de votre péché ne sera-t-il pas aussitôt à votre porte? n'en souffrirez-vous pas aussitôt la peine? il est vrai que la conscience qui est en vous, vous porte au mal; mais votre concupiscence sera sous vous, et vous la dominerez toujours, de sorte que vous pourrez toujours lui résister.

8. Or Cain, insensible à la remontrance du Seigneur, et emporté par l'envie dont il était rongé, dit à son frère Abel: Sortons dehors. Et lorsqu'ils furent dans les champs, Cain se jeta sur son frère Abel, et le tua.

9. Le Seigneur, à qui ce crime ne pouvait être caché, dit ensuite à Cain, pour le faire rentrer en lui-même: Où est votre frère Abel? Il lui répondit avec une espèce de mépris: Je ne sais. Puis joignant l'insolence au mépris, il ajouta: Suis-je le gardien de mon frère, pour savoir où il est?

10. Le Seigneur lui répartit: Qu'avez-vous fait? avez-vous espéré me cacher votre crime? Vous vous êtes trompé. La voix du sang de votre frère crié de la terre jusqu'à moi, et me demandant vengeance contre vous.

11. Vous serez donc maintenant maudit sur la terre, qui a ouvert sa bouche, et qui a reçu le sang de votre frère, lorsque votre main l'a répandu.

12. Ainsi, quand vous l'aurez cultivée, elle ne vous rendra point son fruit; et de plus, vous serez fugitif et vagabond sur la terre; tous n'auront point de demeure fixe, et vous vous trouverez dans une crainte et une agitation continuelle.

15. Cain, entrant dans les sentiments d'un désespéré, et non d'un pénitent, répondit au Seigneur: Mon iniquité est trop grande pour pouvoir en obtenir le pardon, et je n'ose vous le demander.

14. Mais vous me chasserez aujourd'hui de dessus la terre où je suis né; et j'irai me cacher de devant votre face; je serai fugitif et vagabond sur la terre, éloigné de vous et privé de votre secours. Or, en quelque lieu que j'aille où quelques-uns de mes frères se seront déjà établis, ils voudront venger la mort de celui que j'ai tué. Quiconque donc me trouvera me tuera.

15. Le Seigneur lui répondit: Non, cela ne sera pas ainsi; mais quiconque tuera Cain, sera puni sept fois plus sévèrement que lui, pour n'avoir pas profité du châtiement que j'ai exercé sur Cain. Et le Seigneur mit un signe sur Cain, afin que ceux qui le trouveraient ne le tuassent point.

16. Cain, s'étant retiré de devant la face du Seigneur,

Epiphanius, Sarugensis, Ephrem, Philoxenus, Barcephala, et Diodorus apud Pererium, tradunt Adamum eodem die quo creatus est peccasse, et paradiso eiectionem esse, scilicet feria sexta die Veneris; in eo sub eandem horam, qua Christus in cruce mortuus est extra Jerusalem, et latronem, nosque omnes paradiso restituit. Hinc sententia faret series Scripturae; nam ex v. 8 patet, hoc contigisse post meridiem remittente se astu, et leni aura afflante. Favet et invidia diaboli, que non permisit diu Adamum stare. Favet et perfectio nature in qua conditus est Adam; per quam ipse, uti et Angelus, statim se resolvit, et alternam partem elegit. Denique si diu in paradiso fuisset, utique et arbore vite comedisset.

Sicut ergo Christus eodem loco, scilicet in monte Calvarie voluit crucifigi, in quo sepultus erat Adam; ita ipse diem peccati et exilii nostri tunc notavit, damnata diei ut solveret et deperderet.

Addit S. Ephrem apud Barcephala in fine libri I de Paradiso, Philoxenus et Jacobus Sarugensis, Adamum creatum esse hora nona matutina, et paradiso expulsam esse hora tertia pomeridiana, itaque in paradiso tantum sex horas commoratum esse.

VERS. 24. — ET COLLOCAVIT ANTE PARADISEM VOLUPTATIS CHERUBIM, ET FLAMMAM GLADIUM A TŒRE VESAYILEM. Quæres, qui sint Cherubim, quis gladius hic?

Primo, Tertullianus in Apologetico, et D. Thomas 2-2, quest. 165, art. ultimo, putant esse zonam terribilem, que ob aspectum imperia est, quam promittit Deus, inquam, inter hasce nostras regiones et paradisi interpositis.

Secundo, Lyranus et Tostatus volunt hæc esse ignem antequam paradisi ambientem. Idem censent multi patres citandi in fine hujus capituli.

Tertio, Theodoretus et Procopius censent esse *supradictum*, et spectra quædam terribilia formam, quæ terribilissima contra aves ponuntur in hortis.

Verum dico, hæc omnia propriè ut sonant accipiendi esse, nimirum quod angeli ex ordine Cherubim positi sint ante paradisi, ut ejus aditu prohiberent tum Adam et homines, tum etiam demones, ne scilicet ipsi paradisi ingressi fructum arboris vite deciperent, quem hominibus offerrent, pollicentes eis immortalitatem, et hæc ratione eos ad suum amorem et cultum pellicerent. Ita S. Chrysost. August. Rupert. et alii.

Nota primo, Cherubim potius, quam Throni, Virtutibus, aut Principatus custodia paradisi demandata est, quia Cherubim sunt vigilantissimi et perspicacissimi; unde à scientiâ vocantur Cherubim, idè quæ aptissimi sunt vindicæ omniscientiæ Dei, quam ambierat Adam. Hinc patet, angelos superiores quoque mitti ad terram, uti ostendi Hebr. 4, v. ult.

CAPUT IV.

4. Adam vero cognovit uxorem suam Evam: que concepit et peperit Cain, dicens: Possedi hominem per Deum.

Nota secundo, Videntur hi Cherubim forme humana formâ induti; nam habent et vibrant flammam gladii, et in omnes partes versatilem, ut eo feriant eos qui paradisi ingredi volent.

Nota tertio, Pro, *flammam gladium*, hebraicè est, *lahat kachereb*, id est, flammam gladii. Uade incertum est an gladius hic ferit flamma habens formam et speciem gladii; an verò revera fuerit gladius, sed igne candens, fulgurans, et quasi flammam vomens.

Nota quarto, Ablatus est et cessavit hic gladius, uti et Cherubim, quando paradisi desit, puta in diluvio.

Allegoricè, ut S. Ambros. ad illud. Psal. 118: *Retribue servo tuo*, et tiam, et Rupertus l. 5, c. 52, hæc flammam gladii est ignis purgator, quem ante paradisi cælestem merentibus, necdum in hæc vitam plepè purgatis, possit Deus; indeque Cherubim, id est, angeli, animas planè purgatas in paradisi, puta in cœlum, educant. Imò S. Ambrosius, Origenes, Lactantius, Basilus, Rupertus ex hoc loco putant ante creatum positum esse ignem, quem omnes anime, etiam S. Petri et Pauli, post mortem transire debeant, ut eo examinentur; et, si impure reperiantur, ut per eum purgantur, de quo dixi I Cor. 5, 15.

Moral. nota. Sex pœne inflicte sunt Adæ (cum Evâ) et posteris ejus, que congruè respondent sex ejus peccatis. Primum ejus peccatum fuit inobediencia; ob hæc sensû carnis et sensû rebellionem. Secundum fuit gula; ob hæc punitus fuit labore et fatigatione. *In sudore*, inquit, *vultus tui vesceris pane tuo*. Tertium fuit furtum pomi; ob hoc punitus fuit carnis dolore, puta fame, siti, frigore, calore, morbis, etc. *Multiplicabo*, inquit, *truncos tuos*. Quartum fuit infidelitas, qui discredidit Deo, et credidit demoni; ob hæc punitus fuit morte, quæ anima discedit et separatur à corpore. Quintum fuit ingratitude; ob hæc privati meruit sui substantiâ, quam à Deo acceperat, et mererari. *Paleis*, inquit, *es, et in pulverem reverteris*. Sextum fuit superbia; per hæc meruit privati paradisi, cœlo et cœlitis, atque detruâ in tartara.

Ex dictis patet, peccatum Adæ, si primam et propriam speciem peccati spectes, non fuisse omnium gravissimum; fuit enim inobediencia legis positivæ Dei: hæc autem gravior est blasphemia, odium Dei, obstinata impenitentia, etc. Quare gravior decernant Arius, Lutherus, Judas et alii, quam Adam. Si tamen damnata ex hoc peccato consecuta spectes, fuit Adæ peccatum omnium gravissimum; per hoc enim ipse se et omnes suos posteros perdidit, adeoque quicumque damnantur, propter hoc peccatum vel immediate, vel mediatè damnantur; et hæc ratione hoc peccatum dici potest irremissibile quia in omnes posteros ejus culpa et pena transit, nec illi remitti aut impediri ullo modo potest.

CHAPITRE IV.

4. Or Adam, chassé du Paradis et séparé de son Créateur, commença à s'attacher à la créature; ainsi il connut Eve, sa femme, afin de se multiplier sur la terre, selon l'ordre que Dieu lui en avait donné, et elle conçut

2. Rursûmque peperit fratrem ejus Abel. Fuit autem Abel pastor ovium, et Cain agricola.

5. Factum est autem post multos dies, ut offerret Cain de fructibus terre numera Domino.

4. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, et de adipibus eorum; et respexit Dominus ad Abel et ad munera ejus.

5. Ad Cain verò et ad munera illius, non respexit; iratusque est Cain vehementer, et concidit vultus ejus.

6. Dixit Dominus ad eum: Quare iratus es? et cur concidit facies tua?

7. Nonne si bene egeris, recipies: sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit? sed sub te crit appetitus ejus, et tu dominaberis illius.

8. Dixitque Cain ad Abel fratrem suum: Egrediamur foras. Cùmque essent in agro, consurrexit Cain adversus fratrem suum Abel, et interfecit eum.

9. Et ait Dominus ad Cain: Ubi est Abel, frater tuus? Qui respondit: Nescio: Num custos fratris mei sum ego?

10. Dixitque ad eum: Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terrâ.

11. Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ speravit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tuâ.

12. Cùm operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos; vagus et profugus eris super terram.

15. Dixitque Cain ad Dominum: Major est iniquitas mea, quam ut veniam in eam.

14. Ecce ejicis me hodiè à facie terræ, et à facie tuâ abscondar, et ero vagus et profugus in terrâ; omnis igitur qui invenerit me, occidet me.

15. Dixitque ei Dominus: Nequaquam ita fiet; sed omnis qui occiderit Cain septuplum punietur. Posuitque Dominus Cain signum, ut non interficeret eum omnis qui invenisset eum.

16. Egredusque Cain à facie Domini, habitavit

et enfanta un fils qu'elle nomma Cain, pour se consoler de sa mortalité, en disant: Je possède un homme, par la grâce de Dieu, qui en me succédant après ma mort, me fera rentrer en quelque sorte sur la terre.

2. Elle enfanta de nouveau, et elle mit au monde son frère, qu'elle nomma Abel; c'est-à-dire, unis, pour marquer que rien n'est stable sous le soleil; ou Abel fut pasteur de brebis, et Cain s'appliqua à l'agriculture.

5. Il arriva longtemps après que les deux frères, étant dans un âge plus avancé, offrirent leurs dons au Seigneur. Mais ils les offrirent d'une manière bien différente; car Cain offrit au Seigneur des fruits de la terre qu'il avait soin de cultiver; mais il n'offrit pas les plus beaux, ni les plus excellents.

4. Abel offrit aussi au Seigneur des premiers-nés de son troupeau, selon sa possession; mais il offrit ce qu'il avait de meilleur et ce qu'il avait de plus éras; et ainsi le Seigneur regarda favorablement Abel et ses présents.

5. Mais il ne regarda point Cain, ni ce qu'il lui avait offert. C'est pourquoi Cain entra dans une très-grande colère, et il en conçut tant de chagrin, que son visage en fut tout abattu.

6. Alors le Seigneur lui dit: Pourquoi êtes-vous en colère? et pourquoi parait-il un si grand abattement sur votre visage? Votre sort est entre vos mains.

7. En effet, si vous faites bien, n'en serez-vous point récompensé? et si vous faites mal, le châtiement de votre péché ne sera-t-il pas aussitôt à votre porte? n'en souffrirez-vous pas aussitôt la peine? il est vrai que la conscience que est en vous, vous porte au mal; mais votre concupiscence sera sous vous, et vous la dominerez toujours, de sorte que vous pourrez toujours lui résister.

8. Or Cain, insensible à la remontrance du Seigneur, et emporté par l'envie dont il était rongé, dit à son frère Abel: Sortons dehors. Et lorsqu'ils furent dans les champs, Cain se jeta sur son frère Abel, et le tua.

9. Le Seigneur, à qui ce crime ne pouvait être caché, dit ensuite à Cain, pour le faire rentrer en lui-même: Où est votre frère Abel? Il lui répondit avec une espèce de mépris: Je ne sais. Puis joignant l'insolence au mépris, il ajouta: Suis-je le gardien de mon frère, pour savoir où il est?

10. Le Seigneur lui répartit: Qu'avez-vous fait? avez-vous espéré me cacher votre crime? Vous vous êtes trompé. La voix du sang de votre frère crié de la terre jusqu'à moi, et me demandant vengeance contre vous.

11. Vous serez donc maintenant maudit sur la terre, qui a ouvert sa bouche, et qui a reçu le sang de votre frère, lorsque votre main l'a répandu.

12. Ainsi, quand vous l'aurez cultivée, elle ne vous rendra point son fruit; et de plus, vous serez fugitif et vagabond sur la terre; tous n'auront point de demeure fixe, et vous vous trouverez dans une crainte et une agitation continuelle.

15. Cain, entrant dans les sentiments d'un désespéré, et non d'un pénitent, répondit au Seigneur: Mon iniquité est trop grande pour pouvoir en obtenir le pardon, et je n'ose vous le demander.

14. Mais vous me chasserez aujourd'hui de dessus la terre où je suis né; et j'irai me cacher de devant votre face; je serai fugitif et vagabond sur la terre, éloigné de vous et privé de votre secours. Or, en quelque lieu que j'aille où quelques-uns de mes frères se seront déjà établis, ils voudront venger la mort de celui que j'ai tué. Quiconque donc me trouvera me tuera.

15. Le Seigneur lui répondit: Non, cela ne sera pas ainsi; mais quiconque tuera Cain, sera puni sept fois plus sévèrement que lui, pour n'avoir pas profité du châtiement que j'ai exercé sur Cain. Et le Seigneur mit un signe sur Cain, afin que ceux qui le trouveraient ne le tuassent point.

16. Cain, s'étant retiré de devant la face du Seigneur,

profugus in terrâ ad orientalem plagam Eden.

17. Cognovit autem Cain uxorem suam, quae concepit, et peperit Henoch; et edificavit civitatem, vocavitque nomen ejus ex nomine filii sui Henoch.

18. Porro Henoch genuit Irad et Irad genuit Maviael, et Maviael genuit Mathussael, et Mathussael genuit Lamech.

19. Qui accepit duas uxores, nomen unum Ana, et nomen alteri Sella.

20. Genuitque Ada Jabel, qui fuit pater habitantium in tentoriis, atque pastorum.

21. Et nomen fratris ejus Jabel: ipse fuit pater canentium citarâ et organo.

22. Sella quoque genuit Tubalcain, qui fuit malleator et faber in cunctis opera aeris et ferri. Soror vero Tubalcain, Noema.

23. Dixitque Lamech uxoriibus suis Adae et Sella: Audite vocem meam, uxores Lamech, auscultate sermonem meum; quoniam occidi virum in vulvâ meam, et adolescentulum in livore meo.

24. Septuaginta ultio dabitur de Cain; de Lamech vero septuaginta septies.

25. Cognovit quoque adhuc Adam uxorem suam; et peperit filium, vocavitque nomen ejus Seth, dicens: Posuit mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain.

26. Sed et Seth natus est illius, quem vocavit Enos; iste cepit invocare nomen Domini.

COMMENTARIUM

Vers. 1. — COGNOVIT. Hoc verbo Scriptura honestè significat copulam carnalem, quia enim Hebraei virginem vocant *alma*, id est, absconditâ et incognitam viro; hinc eam corrumpere, vocant eam cognoscere, vel revelare ejus turpitudinem, ut patet Levit. 18.

Aliqui Rabbinî cum nostris hæreticis putant, Adamum in paradiso cognovisse Evam. Sed ex loco communiter Patres docent contrarium, scilicet Adam et Evam in paradiso mansisse virgines. Ille enim post ejectionem à paradiso, prima copula eorum fit nuptio. Nuptiæ aut S. Hieron. lib. 1 contra Jovin. *terram replent; virginitas paradisi.* Sed ex loco communiter Patres docent contrarium, scilicet Adam et Evam in paradiso mansisse virgines. Ille enim post ejectionem à paradiso, prima copula eorum fit nuptio. Nuptiæ aut S. Hieron. lib. 1 contra Jovin. *terram replent; virginitas paradisi.* Sed ex loco communiter Patres docent contrarium, scilicet Adam et Evam in paradiso mansisse virgines. Ille enim post ejectionem à paradiso, prima copula eorum fit nuptio. Nuptiæ aut S. Hieron. lib. 1 contra Jovin. *terram replent; virginitas paradisi.*

Probabiliter censet Tornellius in Annal. Cain genitum esse mox post expulsionem Adæ et Evæ à paradiso, scilicet primo anno mundi et Adæ; tum quia Adam et Eva creati sunt in staturâ perfectâ, et habili-

fut vagabund sur la terre, où il habita vers la région orientale d'Eden, sans y avoir de demeure fixe.

17. Et, ayant connu sa femme, elle conçut et enfanta Hénoch. Il bâtit ensuite une ville, qu'il appela Hénoch, du nom de son fils.

18. Hénoch engendra Irad; Irad engendra Maviael; Maviael engendra Mathussael; Et Mathussael engendra Lamech.

19. Ce fut le premier homme qui eut en même temps deux femmes, dont l'une s'appelait Ada, et l'autre Sella.

20. Ada enfanta Jabel, qui fut père de ceux qui habitent sous des tentes, et des pasteurs.

21. Son frère s'appelait Jabel; et il fut père de ceux qui jouent de la harpe et de l'orgue. Il inventa ces instruments de musique, comme son frère avait inventé la manière de faire des tentes, et de conduire des troupeaux.

22. Sella enfanta aussi Tubalcain, qui eut part de travailler avec le marteau, et qui fut habile en toutes sortes d'ouvrages d'airain et de fer. Noëma étoit la sœur de Tubalcain; ce fut elle qui inventa la manière de filer, et de faire de la toile et des étoffes de laine.

23. Or, Lamech ayant commis un meurtre, dit à ses femmes Ada et Sella, qui en criaient les suites: Femmes de Lamech, entendez ma voix, écoutez ce que je vais vous dire; vous êtes effrayées parce que j'ai tué un homme qui m'a blessé; vous craignez pour ma vie, parce que j'ai assassiné un jeune homme qui m'a couvert de plaies.

24. Mais rassurez-vous, personne n'osera attentat à ma vie; car puisque, selon la parole du Seigneur même, on vengera sept fois la mort de Cain qui a tué son propre frère, et qui l'a tué par malice et par envie, on vengera sans doute celle de Lamech septante fois sept fois, lui qui m'a tué qu'un étranger, et même en se défendant.

25. Adam, après avoir pleuré la mort d'Abel, que sa vertu lui rendit très sensible, commet encore sa femme; et elle enfanta un fils qu'elle nomma Seth, en disant: Le Seigneur m'a donné un autre fils, au lieu d'Abel que Cain a tué.

26. Il naquit aussi un fils à Seth, qu'il appela Enos. Celui-ci commença à invoquer le nom du Seigneur par des sacrifices réglés, et à porter le nom de Dieu, qui se conserva ensuite dans sa postérité.

ad generandum tum quâ post peccatum mox acres libidinis et copula stimulos senserunt, tum quia ipsi erant soli in mundo, et per eos Deus voluit statim propagari et multiplicari toto orbe genus humanum. Unde sequitur Cain occidisse Abel anno ætatis 130, scilicet paulo ante ortum Sethi. Seth enim illo ætatis est, ut patet cap. 5, 5. Quocirca improbable est quod consent aliqui, Adamum et Evam, juvenes sum peccatum et lapsum, per centum annos abstinentisse ne conjugii, centesimo vero anno copulatos genuisse Cain et mox Abel; unde Cain anno trigésimo ætatis occidisse Abel, idcirco mox loco Abelis Adam genuisse Seth, anno mundi 150, ut dicitur c. 5, 5. Hoc, inquam, est improbable; scilicet enim Adam se esse constitutum à Deo, ut esset seminator et propagator generis humani; scilicet insuper se à Deo damnatum ad mortem, brevique moriturum; scilicet incertum esse diem mortis sue. Quis ergo eredit eum centum annis generatione et propagatione sui generis abstinentisse, cum nesciret certum annis esset vicurus? Quod probabilis et fabulosa est visio, quam

S. Methodio martyri falsè attribuit Petrus Comestor in Scholast. histor. Genes. cap. 25. Quod scilicet Adam et Eva, anno ætatis, æquè ac mundi decimo quinto, genuerint Cain, et sororem ejus Calmanam; anno vero trigésimo, genuerint Abelem, et sororem ejus Delboram; anno vero 150 Cain occiderit Abel, quem parentes ejus planxerint centum annis, et post placentum genuerint Seth, anno ætatis et mundi 250, ut habent Septuag. Nam præter jsm dicta, est hic in numeris apud Septuag. manifestus error, et pro 250 legendum 150, ut habent Hebr., Chald., Latina.

PEPERIT CAIN DICENS: POSUIT MIHI DEUS SEMEN. Cain hebraicè idem est quod possessio, à radice kana, id est, possedit. Arabicus vertit, *lucratus sum per Deum virum.* Laici ergo Coropius Becanus, qui nomen Cain à lingua Flandricâ accepit, quasi Cain idem sit quod *quære, eynde, id est, malus finis vel exitus.* Itaque Cain hebraicè idem est quod possessio. Est enim filius quasi parentum possessio et supplex; unde jure naturæ est patris in filium potestas; hinc patres vocantur domini, Math. 11, 25. Ecclesiast. 25, 1. Hinc factum est, ut Persæ (teste Aristotele in Politic.), liberis uterentur quasi servis. Hinc etiam Sclavi (teste Aecursio) filios arbitrio suo vendebant et occidebant. Dicit ergo Eva: *Possedi hominem, sed per Deum, q. d. Natus est mihi filius, quasi possessio mea; sed idem potius est Domini possessio, et hereditas mihi à Deo donata.* Ita S. Chrysost. Non (inquit Eva) natura mihi puerum dedit, sed divina gratia. Sic Jacob ad Esau: *Parvuli, inquit sunt, quos donavit mihi Deus, Gen. 33, 5.* Dicant hic parentes, proles esse dona Dei.

Tropol.: Cain dicitur esse acquisitio, quod omnia sibi acquireret; Abel, qui omnia referret ad Deum (Abel enim S. Ambrosio dicitur est quasi *Abel habet et, id est, dans Deo omnia, utpote quæ accipit ab eo) nihil sibi arrogans, sicut S. Ambros. lib. 1 de Cain et Abel cap. 1. Cain ergo significat arrogantes, qui omnia suo ingenio attribunt: Abel humiles, qui omnia Deo datori accepta referunt. Et cap. 2: *Per Abel, inquit, intelligitur populus christianus (sicut per Cain Judæi periculis Christi et prophetarum) adhaerens Deo, sicut et David ait: Nihil autem adhaerere Deo bonum est. Et c. 4, docet Cain esse typum malitie, Abel virtutis. Significatur ergo quod Cain, id est, malitia præcedat tempore, sed juvenescat in infirmitate. Habet illa ætatis stipendium, virtus autem prærogativam gloriæ, quam pleurum justo cedit iniquis; sicut Cain cessit Abeli in favore et honore apud Deum.**

PEA DUX. Prepositio per non est jurantis, sed gratulantis, et auctorem generationis agnoscentis. Hebraicè est, et adonai. Isidorus Clarius putat et, hic esse articulum accusativi idcirco verit, *Possedi hominem Deum, quasi Eva hæc dixerit in spiritu prævidens, Christum, qui Deus est et homo, ex se nascenturum.* Verum quid hoc ad Cain? nec enim ex Cain, sed ex Seth natus est Christus. Vox ergo *per* est, hic non est articulus, sed prepositio significans, cum, eorum. Unde Chaldeus vertit, *coram Domino; alii, cum Do-*

mino: quod noster clariore sensu expressit vertens, *per Dominum, puta per Deum.*

VERS. 2. — REBUSQUE PEPERIT. Rabbinî, et ex eis Calvinus, putant ex eodem conceptu Evam peperisse gemellos, Cain et Abel, quia hic in Abel non reperitur verbum *concepit*, sed tantum *peperit: unde idem extendunt ipsi ad alias illius ætatis generationes putantque Evam, aliasque feminas initio mundi semper peperisse geminos, ut homines eò citius multiplicarentur.* Sed hæc temerè et sine fundamento asseruntur. Moses enim hic compendio utitur, et in verbo *peperit* supponit et subaudit verbum *concepit.* Nemo enim parit nisi quæ ante concepit. Spiritus sanctus enim hic non conceptus, sed partus et proles hominum primorum recensere intendit.

ANAL. Josephus et Eusebius Abel interpretantur Iudæum, quasi *Abel, id est, Abel, idem sit quod אביל, Abel, ut he ponatur pro אלהי, quia Abe primus mortaliū suâ morte ingentem luctum attulit parentibus, inquit Eusebius l. 11 de Prepar. c. 4. Verum propriè Abel, vel, ut Hebraicè dicitur, *Hebel, significat vanitatem.* Unde Ecclesiastes ait: *Hebel habitum col habet, vanitas vanitatum et omnia vanitas.* Videtur mater Eva præpassisse Abeli celerrimæ nocem, aut certe memor se cum posteris ad mortem paulo ante damnatam, vocavit cum Abel, id est, vanitas, q. d.: *Universa vanitas est omnia homo vivens atque possessio hominis similis est vanitati, quia in imagine (instar umbræ) pertransit homo, ita Balbanus, Lipomanus et alii.**

Abel mansisse esse virginem, docent contra Calvinum communiter Patres, idque colligunt ex eo quod Scriptura non meminit uxoris et prolium ejus, sicut meminit uxoris et prolium Cain. Ita S. Hieron. Basilium, Ambrosio, et alii. Hinc ex Abel, hæretici quidam nominati sunt Abelianî, vel Abeloitæ, qui instar Abel uxoriibus non miscerantur, sed filios viciniorum adoptabant, et hæretes sibi adscribebant, nimirum puerum et puellam simul. Ita S. August. lib. de Hæres. hæresi 87.

VERS. 3. — POST MULTOS DIES; post multos annos. S. Ambros. lib. 1 de Cain c. 7, hoc tribuit culpa: *Duplex, aut culpa (Caini): una quod post dies obtulit, altera quod non ex primis fructibus. Sacrificium autem et ceterante commendatur, et grati, etc.*

UT OFFERRET CAIN DE FRUCTIBUS TERRÆ; secundus scilicet et viliores fructus: hi enim vocantur in Scripturâ fructus terræ. Primos ergo et meliores fructus sibi reservabat Cain; opponitur enim Abeli, qui obtulit Deo primogenia, et de adipibus, id est, optima et pinguisima gregis sui, quia ingenti fide, reverentiâ et amore prosperebatur Deum. Ita S. Ambrosius l. 1 de Cain et Abel c. 7 et 10: *Obtulit, inquit, à fructibus terræ; non à primis fructibus primitias Deo; hoc est, primitias sibi prius vindicare, Deo autem sequentia deferre. Itaque cum verè anima corpori, tanquam servo domina sit præferenda, atque primitias ejus, hoc est, animæ, prius quam corpori offerre debeamus. Addit Abelem liberalem, animalia; Cainum avarum, fruges terræ duntaxat obtu-*

lisse. Item lib. 2, cap. 5, ait Abelem à Deo prælatum Caino, eo quod pinguiora gregis offerret, sicut David docet dicens: « Sicut adipi et pinguedine replatur anima mea. » Et: « Holocaustum tuum pingue fat; » hoc docens acceptabile esse sacrificium, quod pingue, quod nitidum, et quodam pabulo fidei ac devotionis, verbiq; celestis uberiore alimonia saginatum est. Et cap. 6: Nova igitur fides renoventur, valida, pubescens, incrementum virtutum acquirens; non remissa, non fessa, non senio quodam marida, et vigore ignava apta sacrificio est, que pululet quodam virenti germine capessitur, et juvenili ætate cognitionis fervore pubescat. Abelis est hæc vox: Sacrum pingue dabo, non materium sacrificio.

Caini ex adverso hæc:

Sacrificabo materium, non dabo pingue sacrum.

Docet S. Athanasius in *libro: Omnia nihil tradidit Cain*, Cain et Abel à patre Adamo iudicasse religionem et ritum sacrificandi; unde sequitur, primo omnium Adamum sacrificasse.

Moral. Philo lib. de Sacrific. Abelis et Cain: « Sicut, ait, Cain de fructibus, et non de primitiis Deo sacrificium obtulit, sic sunt multi qui dant primum et creature, secundarium honorem numini, » verbi grati, qui ex fragibus pejores dant pro decimis; qui proles stupidas, turpes, mancas, inertes dant religioni; pulchras et ingeniosas conjugio.

VERS. 4. — RESPECTU DOMINIS AB ABEL ET AD MUNERA EJUS. Primum fuit causa secundi; ideo enim placuerant Deo munera Abel, quia placuit ipse Abel. Sacrificia enim vetera non placebant Deo ex opere operato, ut placet sacrificium legis novæ, sed tantum ex opere operantis. Unde Rupertus lib. 4 in Genes. cap. 2, sic ait: « Apostolus dicit (Hebr. 11): « Fide plurimum hostium Abel quam Cain obtulit Deo, per eam testimonium consecutus est esse justus, etc. » Fide, inquit, exterius; non cultu, vel religione, exterius uterque obtulit, et primum necesse recte obtulit, sed non recte dicitur. Nam Cain cum Deo offerret ana, seipsum sibi retinuerat, reposium habens cor in cupiditate terrenâ. Hujusmodi portionem Deus non accipit, sed per se inquit (Proverb. 25): « Fili, præbe cor tuum nihil. » Porro Abel primo cor suum, deinde rem suam offerendo, plurimum hostium per fidem obtulit. » Fidem hæc explicat cap. 4, ubi docet, Abelem hoc suo sacrificio præstigiasse et procurrerisse sacrificium Christi in Eucliaristia: Quis vero, inquit, sacrificium, quod illa nocte Pontifex noster Jesus Christus instituit, quantum exteriori specie panis sit et vinum, in veritate agnus est Dei, primogenitus omnium agnorum vel omnium, que pertinet ad carnes cæli, ad præsentia paradisi. Verè S. Augustinus. (vel quisquis est auctor, non enim videtur esse hoc opus S. Augustini) lib. de Mirabil. S. Script. c. 5: Justitia, ait, triplex in Abel fuit, prima, virginitas, non generando; secunda, sacerdotium, munera Deo placita offerendo; tertia, martyrium, proprium sanguinem effundendo, cui primam figuram Salvatoris gestare conceditur, qui virgo, martyr et sacerdos esse videtur. Et paulo ante: Abel, inquit, totius humanæ justitiæ princeps, in ipso mundi principio sanguinis sui tripudium coronatur,

martyrio arripitur. Et mox: Hæc Abel Dominus Jesus Christus primum justitiae hominum commisit, ita inquit: « A sanguine Abel justitiae usque ad sanguinem Zachariae. » Matth. 23, 35.

Nota. Pro respectu, hebraicè est *וְרָא* *isaa*, quod Symmachus vertit, *reispè*, delectatus est, Aquila consolationem accepit, Chaldaeus, susceptum teneplicio. Propriè *isaa* significat respectu, à radice *וְרָא* *seaa*; sin legas aliis punctis *וְרָא* *isaa*, significat, delectatus est, à radice *וְרָא* *seaa*, per duplex *ain*, et ita legit Symmachus et Aquila.

Quæres, quo signo declaravit Deus sibi placere oblationes Abelis, non autem Cain? Respondeo: Communiter tradunt Patres, Deum id igne de celo misso in sacrificium Abelis non autem Caini, declarasse; ignem enim hunc combussisse et consumpsisse sacrificium Abelis, Caini verò sacrificium intactum reliquisse.

Rideat hoc Lutherus et Calvinus, quasi Judæicas fabulas; verum id ipsum asserunt et tradunt S. Hier., Procopius, Cyrill. hic, Chrysost., Theophyl., Oecum. in c. 11 ad Hebr. v. 4, et Cyr. Orat. de nativ. Domini. Unde et Theodotus verit. *de veteris, inflammavit Dominus super Abel et sacrificium ejus, super Cain non.* Hoc neupie male ignis et conflagrationis victimæ signo solet Deus probare et acceptare sacrificia, ut Gedeon Jud. c. 6, 21. Manue Jud. 15, 20; Aaron Levit. 9, 24; Elias 5 Reg. 18, 38; David. 1 Paralip. 21, 26; Salomonis 2 Paral. 7, 1; Nehemias 2 Machab 4, 32.

VERS. 5. — AD CAIN AUTEM ET AD MUNERA ILLIUS NON RESPECTU; non inflammavit ea. Ita narrat Nazianz. orat. 1 in Julian. duos nepotes Constantii imper. Gallum et Julianum, volentes extruere templum supra tumulum Mamantis martyris, inter se divisisse opus, sed partem illam que extruebatur à Gallo, verè pio et fidei, felicissimè processisse; partem autem que extruebatur à Juliano qui apostata futurus, jam mente corruptus erat, non potuisse unquam coallescere, quod terra contremiscens omnia quasi removeret, quia martyr noluit honorari ab eo, à quo collegas suos contumelia afflicendos prævidebat; et quia Deus qui corda intuetur, opus Galli, tanquam Abelis sacrificium, admisit; opus verò Juliani, tanquam sacrificium Caini, abiecit, inquit Nazianz. Præclarè S. Cyprian. tract. de Orat. Domini: Non, inquit, Caini et Abelis munera Deus, sed corda intuebatur, ut ille placeret in munere, qui placebat in corde. Abel pacificus et justus dum Deo sacrificat innocenter, docuit et ceteros quando ad altera munus offerunt, sic venire cum Dei timore, cum simplici corde, cum lege justitiae, cum concordia pacis. Merito ille, dum in sacrificio Dei talis est, ipse postmodum sacrificium Deo factus est, ut martyrium primum ostendens, initiaret sanguinis sui gloria Dominicam passionem, qui et justitiam Domini habuerat et pacem.

VERS. 6. — CUI CONCIDIT FACIES TUA? CUI INFERRE, irâ, odio, invidia in fratrem contabescis, eaque vultus tristitia et dejectione prodit; eur lividus et dejectus in errant oculis parricidum incipis meditari? Ita Rupertus. Unde Arabicus vertit, *contristatus est vultus ejus.*

VERS. 7. — NONNE SI BENE EGESSIS, RECIPIES? tum quietem et gaudium conscientie, tum favorem meum, utque simili signo, puta igne de celo misso, attester te tuaque sacrificia mihi placere, sicuti testatus sum Abeli; quod te nunc ita crederet, tum denique bona presentia et æterna recipies; hæc enim omnia virtutis sunt merces.

Pro recipies hebraicè est *seet*, quod significat ferre, elevare, portare, recipere; rursùm, remittere. Unde Chaldaeus vertit, *dimittatur tibi*, scilicet invidia et impietas tua; Septuaginta vertunt, *nonne si rectè offeras, non rectè autem divides, peccasti? quiesce*, quod S. Ambros., Chrysost., August. sic exponunt: Quia in rectâ, inquit, divisione, prima secundis, ecclesia terrenis præferenda sunt; Cain autem primas sibi, secundas dabat Deo, ideoque non rectè cum Deo divisit. Tertio, alii sic vertunt, *nonne si bene egessis, attollas?* sobaudi vultum, q. d.: Nonne incedes recto vultu, vivesque in gaudio et lætitiâ? unde et Vatablus vertit: *Nonne si bene egessis, exaltatio erit tibi?* q. d.: Tu videris dolere, quod frater tuus sit clarus, et erectus supra te; at si studeris bene facere, attolleris ut ille; sin autem male egessis, statim in furibus peccatum aderit.

PECCATUM, id est, pena peccati, que quasi canis aut Cerberus cubans (hoc enim est hebraicum *robeta*) fores peccati obsidet, tanquam peccati vindex; hic mox ut male egessis tibi aderit, tibi allatrabit, te mordebit et lacerabit. Ganis hic est vermis conscientie, mentis turbato et indignato, ira Dei capiti peccatoris imminens, tribulatio, angustia omnesque ærumne presentis et æternæ, quibus Deus peccata punit. Unde Chaldaeus vertit, *in diem judicii peccatum tuum servatum est, in quâ ulciscetur de te.*

Nota prospoponeam. Peccatum hic inducitur quasi tyrannus, qui cum suis assecis tam licetioribus, quam molossis peccantem assidue insequitur. Nam, ut Poeta ait:

Noxa caput sequitur.

Et Horatius lib. 3 Carminum ode 5:

Raro antecedentem sceleratum

Deseruit pede pœna claudo.

Ut enim alla lætæam, magna pœna est

Nocte dique sumi gestare in pectore testem,

Oculum quatenus animo tortore flagellum.

Conscientia ergo sceleris, ipsa sui vindex, tortor et carnisæst, uti pulchre docet S. Chrysost. conc. 1 de Lazaro. Et S. August. in Sententiis sententiâ 191: Nullus, ait, *pœna gratiora sunt, quam male conscientie, in quâ cum non habetur Deus, consolatio non invenitur. Et tibi invocandus est liberator, ut quem tributio exercuit ad confessionem, confessio perducat ad remissionem.* Ita Alexander Macedo cum Clytium sibi charissimum ac fidelissimum temulentus occidisset, mox conscientia sceleris furens, sibi mortem inferre voluit, sed à suis fuit prohibitus, teste Senecâ Epist. 85. Ita Nero Cæsar, auctore Dione, matre trucidatâ aiebat se specie maternâ exagitari verbibus furiarum, tadsisque ardentibus, nulloque loco tutum posse consistere. E contrario, nullum theatrum virtuti conscientia

major est, ait Cicero Tuscul. 2 et Horat. in Odis:

Integer vitæ, scelerisque purus

Non eget Mauri jaculis, nec arcu,

Nec venenatis gravida sagittis,

Fuscæ, phœtræ.

Nisi rûm, secura mea quasi iuge contemium. Ita S. August. contra Secundinum, c. 1: *Senti, inquit, de Augustino quodlibet; sola me conscientia in oculis Dei non accusat.*

Sed sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius. Calvinus, ne cogatur ex hoc loco admittere liberum arbitrium dominans peccato et concupiscentiæ, censet pronomen *ejus* referre Abelem, non peccatum, sensumque esse, q. d.: Ne, ó Cain, invidias Abeli juniori fratri tuo; nam ipse in tuâ potestate permanebit, et tu et tanquam primogenitus dominaberis. Favet huic expositioni unus Sanct. Chrysost. hom. 18. Verum nulla Abelis hic facta est mentio: ac pronome pronomen *ejus*, Abelem referre nequit, ut docet S. Ambros. lib. 2 de Cain et Abel, c. 7, et S. August. lib. 15 de Civit. c. 7. Uude Arabicus clarè vertit, *in electione tua appetitus ejus, et tu dominaberis illius.* Electio enim est actus proprii arbitrii, per quem dominatur suis actionibus.

Dices: Pronomen *ejus*, in Hebræo est masculinum: *huic chatat* autem, id est, peccatum, est femininum; ergo vox *ejus* nequit referre peccatum, sed Abelem respicit.

Respondeo, hebræum *chattat* non solum esse femininum, sed et masculinum; id patet hinc cùm ait *chattat robeta*, peccatum cubans apud te tibi aderit; si enim esset femininum, dicere debuisset *robeta*. Item patet Levit. 4, 24, *chattat hu*, peccatum est ipse, non *hi*, id est, ipsa.

Dices secundo: Hebraicè est *elecha teachukab*, id est, ut vertunt Septuaginta, *ad te conversio ejus.*

Respondeo: Sensus hujus phrasis est: peccatum, ejusque appetitus et concupiscentia te sollicitabit ad sibi consentiendum, sed ita, ut ad te converti, et à te consensum petere et impetrare debeat; quod noster quoad sensum clarè vertit: *sub te erit appetitus ejus.* Pari enim modo Eva dixit cap. 5, 16: *Elischoch te scukotech*, ad virum erit conversio tua, quod noster quoad sensum clarè vertit: *sub tiri potestate eris.* Unde illi, æquè ut hic, sequitur, *et ipse dominabitur tiri.*

Dico ergo, vocem *ejus* referre peccatum, non Abelem, sensumque esse, q. d.: Potes, Cain, per arbitrii libertatem et gratiam meam tibi preparatam tue concupiscentiæ et appetitui invidenter, tanquam mancipio dominari. Quid clarior posse arbitrii libertate dici potuit? Unde Targum Hierosolymitanum ita vertit: *In manum tuam tradidi potentatum concupiscentiæ tuæ, et tu dominare ei vis ad bonum, sive ad malum;* ita exponunt S. Ambr. et S. August. supra, S. Hieron., Itabian., Rupert., Hugo, Beda, Alcuinus, et Eucherius hic; quin et S. Chrysost. hom. 18 citatè aperit docet, Cainum potuisse dominari tue concupiscentiæ. Vide card. Bellarminum, doctè, æquè ac solidè hunc locum, uti et alios omnes, tractantem.

Et tu dominaberis illius, tu illi dominari poteris, deusque debes; si enim non posses, nec deberes, Deus enim homini non precepit impossibilia.

Nota hic, quantum sit dominium voluntatis; non tantum in motus et actiones externas, sed etiam in appetitus et passiones internas. Sentias licet astus cholera aut libidinis maximos, voluntate tui forti et constanti sis rebinde, deique: Nolo sis consentire: si tibi displicent, eos detestor; et dominaberis cholerae ac libidini, erisque coram Deo et hominibus, non cholericus, sed mansuetus cholerae dominor; non incestus, sed castus libidinis victor. Tanta est vis et imperium voluntatis. Magna, inquit Chrysost., sermo de Zachaeo, vis est voluntatis, quae nos efficit posse quod volumus, et non posse quod nolumus. Vidit hoc Seneca, qui ad iram domandam, hic inter caetera dicit remedium lib. 2 de Ira, c. 13: Nihil, ait, est tam difficile et arduum, quod non humana mens vincat, et in tantilloriam perducat assidua meditatio; nullique sunt tam ferri et sui juris affectus, ut non disciplina perdomentur. Quodcumque stis imperari animus, obtinuit; quidam, ne nunquam viderent, consentiant; rursus quidam, cum venere, quidam omni humore interdixero corporibus.

Solerte ergo et voce sanctus quidam doctor dixit: Quisquid toto corde, tota intentione, toto desiderio vis, id est certissimum. Vis toto corde et efficaciter esse humanis? hoc ipso reipsa est humilis; vis efficaciter esse patiens, obediens, constans? hoc ipso reipsa est patientis, obediens, constans. Quare prudenter suadet: Si magna, inquit, daret aut facere non potes, pugnam saltem habito voluntatem, eamque ad immanem extendere; v. g., pauper es; habeto voluntatem efficaciter dandi largissimas elemosynas, si facultates suppetere, et vero eris largissimus et liberalissimus; parva habes talenta, parvas vires Dei gloriam et salutem animarum promovendi; concepe effrenat desiderium, et ex toto corde offer Deo mille animas, mille vias, mille corpora, si ea haberes; offer ingens desiderium laborandi et patiendi ardua quaeque ad ejus amorem, et plurimorum salutem, atque Deum voluntatem tuam pro facto computabit; voluntas enim seria et resoluta omnis virtutis et villi, omnis meriti et deserti fons est et causa.

Ita S. Christiana virgo et martyr, patris sui Urbani, Tyrri Italiae oppidi praefecti, idola argentea confringens, blandimenta illius voluntate firma despicit, nihil irrisit, non flagellis, non unguis dilaniata constantiam movavit; quinimo lacus carnis frustum in patrem proficiens ait: Satiare carnibus, miser, quas genuisti; Nilum considerare potes, at certe tu impietati tuae concussit, facere non potes; hinc rotis alligatur, et subdito igne uritur, in lacumque dejicitur; mox delinquit patre, ad Dionem ejus successore in oleo, resista et pice coquitur; hinc ad Apollinis statum adorandam ducta, eam sub precatione subvertit. Dion subito mortuo interrogat Julianus, qui Christianam in fornacem ardentem mitti jussit, sed missa vocem non sensit; serpentibus mordendam obicit; sed serpentes, illa deusis, venelicum invaserunt; interemptum ipsa

suscitavit. Julianus illi mammillas amputari jubet, linguam praecidi, ipsamque sagittis confici. Tali demum martyrio consumpta in caelum evolavit. Ecce quam voluntas resoluta dominatur affectibus, tormentis, tyrannus et morti. Hic Christina matrem, Abel fratrem superavit, non pugando, sed patiando; ita habet ejus vita, quam edidit Surinus tom. 4, 24 Julii.

VERS. 8. — EGREDIATUR FORAS. Haec verba excedunt ex textu hebraeo; unde ea non legerunt, nec veterunt Aquila, Symmachus et Theodotus; olim tamen ea fuisse in hebraeo patet, quia ea legerunt 70 et Targum Hierosolymitanum. Unde eadem se reperisse in Samaritanorum Pentateuco fatetur S. Hieronymus. Denique nisi illa legas, multus erit hic locus; non enim exprimit quid dixerit Cain. Rursus haec verba dixisse Cain, potius quam alia, patet ex eo quod secutum est; nam mox egressus Abel cum Cain in agrum, ab eo occisus est.

CONSPERXIT CAIN ADVERSUS FRATREM. Docet Targum Hierosolymitanum Cain in agro corpore queri de Dei providentia et aequitate, disputasse contra iudicium extremum, contra mercedem bonorum et vindictam malorum. E contrario Abelen haec asseruisse, Deum delinxisse, fratrem reprehendisse, idemque ab eo casum esse. Quam ergo immane fuit parvulum Cain, tam illustre fuit martyrium Abel. Quocirca S. Cyrillus, lib. 4 Epist. 6, exhortans Thibartianos ad martyrium: Imitemur, ait, fratres dilectissimi, Abel primum, qui iustitiam martyria, diu propter iustitiam primum occidit.

Horatio Coclitii objiciebant emuli claudicationem, quibus ille: Per singulos gradus meoer triumphi mei; ipse enim Perseus regi per sublicium pontem transire conanti restitit, solisque hostium impetum sustulit, donec a tergo pons a sociis frangeretur, ibique in coxa lassus claudicare coepit, teste Livio 1. 2 Decad. 4. Item Caino patricide dicere poterat, et potest etiamnum Abel.

Probabiliter putant aliqui Abel occisum esse sub annum mundi 150, ex eo quod hoc anno 150 natus sit Seth, quem mater Eva crebrum (quotannis, ait August. Tornellus) parere solita, Abeli occiso mox suscitavit. Ita Pererius, Cajetanus et Fornellus in suis annalibus, quos ad instar Baronii, ab Adam ad Christum per singulos annos seriatim et ordine digessit et descripsit.

Allegorice, Abel fuit typus Christi a Judaeis suis occisi. Ita ex S. Ireneo et August. Ropertus.

VERS. 9. — NESCIO: NEM CESTOS (arabice. speculator) FRATRIS MEI SUM EGO. Ambr. lib. 2 de Cain, c. 9, notat hic tria ejus crimina: Negat, inquit, primum, quod apud ignorantem; recusat fratrem nomen custodire, quasi cersos naturae; declinat iudicem, quasi liber arbitrii. Quid miraris si pietatem non agnovit, qui non agnovit auctorem.

VERS. 10. — VOX SANGUINIS. Hebraice est, vox sanguinum, quod perperam Chaldaei cum Rabinis referunt ad filios, quos habiturus erat Abel, si non fuisset necatus, quia nimirum tantum sanguinis effudit Cain,

quantum per propagationem filiorum, quos generaturus erat Abel, sufficere multis poterat; clamabant ergo vocibus innumeris, qui sanguinis futuri erant participes. Patet enim, haec non ad posterum, sed ad sanguinem Abelis a Cain effusum, pertinere. Hebraice autem est vox sanguinum, pro sanguinis, quia Hebraei homicidium ad emphasis (ad horrorem incutendum) vocant effusionem sanguinum, id est, sanguinis, quia revera in homicidio multus sanguis hominis effunditur.

Potest tamen admitti haec expositio Chaldaei et Rabinorum in sensu symbolico, non literali, ac in eodem mystice adaptari illis, qui pravo verbo vel exemplo teneros et novitios in fide vel pietate et religione scandalizant, itaque spiritum virtutis et religionis in eis suffocant et extinguunt. Hi enim reddent rationem Christo iudici, non solum de novitiis, quos perdidierunt, sed etiam de his, quos noviti convertissent, si in fide et spiritu perstitissent. Horum ergo sanguis clamat contra eos in caelum, poscitque a Deo vindictam. Sic sanguis saepe significat filios et posteros; ut: Projice tela tuum, sanguis meus, hoc est, filii mei. Pulchre Sanc. Ambros. lib. 2 de Cain, cap. 9: Non anima ejus, sed vox sanguinis occusat quem ipse iudicavit; tuum te ergo facinus, non frater accusat. Est tamen etiam terra testis, quae cepit sanguinem. Si frater parci, terra tacet, terra condemnat. Ipsa est in te et tibi et iudex. Non est ergo dubium, quod eum et superiora (caelum, sol, luna, stelle, Throni, Dominationes, Principatus, Potestates, Cherubim et Seraphim) damnaverint, quem inferiora damnavant. Nam quomodo absolverit pura illa caelestique sententia, quem nec terra poterant absolvere?

Abeli similis fuit S. Wenceslaus, rex Boemiae et martyr, occisus a fratre Boleslao quasi altero Caino, instigante matre Drahomira. Wenceslaus enim pius et innocens quasi Abel regnum plus jejuniis, orationibus, cilicio ac aliis piis operibus rexit, quam imperio, illud plane occinens: Septies in die laudem dicit tibi, super iudicia iustitiam tuam. Divinitus ergo praescius mortem sibi a fratre ad epulum invitante per dolum parari, non subterfugit, sed S. Sacramentis se praemuniens, fratris donum adit, ac post fratrem et hospitalem mensam, proxima nocte ante templum orans cecus est, factusque gratissima Deo hostia; sanguine ejus aspersus est templi paries, quem frustra caesores aliuere et detergere conati sunt; quantum enim crebris detergebatur, tanto vivacior magisque creuentis aspicebatur. Mansit itaque ibidem indelctus, in testimonium tanti parvuli instar Abelis clamans in caelum. Quocirca omnes tanti sceleris administri miserè perierunt; Drahomiram matrem in arce Pragensi vivam terra absorpsit; Boleslaus quasi alter Cain, prodigiis et terroribus agitatus, et ab Othone imper. in silicium parvuli bello appetitus, morbo tandem assumptus principatu et vita privatus est. Alii per demones exagitati, unquam suam mentes, sese in flumen precipites dederunt. Alii mente capti fugam hinc erant, et nusquam amplius comparuerunt. Alii variis et gravibus morbis lecti, hominibus exosi, vitam miserabili-

ter hinc erant. Ita habet ejus vita, et annales Boemiae, atque ex his Marcus Sylvius in Histor. Boemica.

CLAMAT AD DEUM, q. d.: Reatus homicidii, imò parvuli tui, ita voluntarii in conspectu meo comparat, atque a me celeberrimè et atrocem vindictam exposcit. Est propositio. Ita Sanct. Hieronymus in Ezechiel e. 27. Sunt ergo haec atrocita peccata, pharasi Scripturae in caelum clamantia: Primum, parvulum, quod fuit Caini. Secundò, peccatum Sodomorum, Gen. 19, 15. Tertio merces operariorum defraudata, Jacobi 5, 4. Quarto, oppressio viduarum, pupillarum et pauperum, Exodi 2, v. 25. Vide hic quomodo Deus occitum homicidium Caini propale et puniat. Mira alia homicidii occulti detecti et puniti exempla habet Plutarchus lib. de factu Numinis vindicta.

Hoc sacrum et dictum appositè Innocentius I. pontifex applicat Aetadio imper. et Eudoxia Augustae, eo quod Sanct. Joannem Chrysostomum in exilium egissent, ibique eum, quasi Caini, Abelen erumnis coniecerint; idemque in eos excommunicationis fulmen intorquet. Audi Epistolam tanto pontifice dignam, quam ex Gemadio et Glycer recitat Baros. anno Domini 407: Vox sanguinis fratris mei Domini clamavit ad Deum contra te, Imperator, atque quondam Abel iusti contra parvulum Cain, et in modis omnibus vindicabitur. Ejecti estis a throno tuo et non iudicati, magnum totius orbis doctorem, et unum eum eo Christiano persecutum. Neque de illo ita queror; sortem enim, aut hereticitatem, cum S. Apostolis, in Dei et salvatoris nostri Jesu Christi regno concensus est, etc.; sed quod vobis solo voluit, ad orbem redactus est, vixi cum divino amato persuasione ante mulieris, fabulam hinc et spectaculum exhibentis. Et mox: Nova autem Dofilia. Eudoxia, quae postulat te aduclentis nomenque totumque acerationem ex multorum ore tibi ipsi introducat grivo et quod gustari nequeat peritorum pondus colligens, atque id prius peccato tuis superaddat. Neque ego nihilum, et peccator, cui Iheronimus magis Apostoli Petri creditus est, obsequio et refugio et illam ad perceptione in maculatorum mysteriorum Christi.

DE TERRA. Tradunt similes Abel percusum esse in Damasco, et inde dictam Damascum quasi dam are, est sanguinis saecus, quia sollicit libit et lausit sanguinem Abelis. Intellige Damascum, non Syriam, ut videtur velle S. Hieronymus; haec enim alioquin suum nomen et originem traxit, et sic dicitur cap. 15, v. 2, sed Damascenorum agrum juxta Hebron, rura terra confortum (quae hebraice hic vocatur Adama) nisi creatus et vixisset putatur Adam. Ita Barisari. Adrichom. et alii in descriptione Terrae sanctae, et Abulens. in cap. 13, q. 138.

VERS. 11. — MALEDICTUS ERIS SUPER TERRAM. Tu qui terra tibi erit maledicta, et maligne parvuli, tibi eam, colenti suos dabit fructus, ut sit hyppalage. Hebraei habent, maledictus tu de terra, q. d.: Polluisti terram sanguine fratris tui, id est per terram sterilitate punieris. Hinc sequitur: Cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos. Tu qui tu infans, infelix, vagus et profligus erissuper terram, et sequitur.

Ergo deliri, æquæ ac blasphemii fuerunt Caii heretici, qui Cain cohererant, dicentes Abel fuisse ex debilitate virtute, debetque esse occisum, Cain verò fuisse ex fortiori et ecclesi virtute, æquæ ac Esau, Core, Nadam et Sodomitis, atque his omnes esse cognatos suos iactabant, Cain enim fuisse patrem Jude. Iudam autem venerantur, eò quod ipse tradiderit Christum, præsciens ejus morte homines redemptum iri. Ita Epiphani. heresi 58; S. August. Philastr. et alii in hæresi Cæianorum.

VERS. 12. — NON DABIT FRUCTUS SUOS, hebraicè *cocha*, id est, virtutem suam. Jam virtus terræ sunt fructus terræ copiosi et vigorosi.

VAGUS ET PROCVSUS, ex malâ conscientia pavidus, et, ut Septuag. vertunt, *genens et tremens*, scilicet tum animo, tum corpore, hinc illicque vagaberis. Greci enim *επιπαιος*, id est, tremens, referunt ad tremorem corporis in Cain, qui pavoris ejus et consternationis animi fuit index.

VERS. 15. — MAJOR EST INIQUITAS MEA, QUAM UT VENIAM MEREAR. Paganus, Vatablus, Oleaster cum Aben Ezzar, *וְיָהוֹן*, id est, iniquitas, peccatum, sumunt pro pena peccati; itaque vertunt, *major est punitio mea, quam ut feram, vel ferre possim*. Ita et Athanas. ad Antiochum quest. 96. Ubi olivæ advertit, hæc breviores questiones non esse Magist. illius S. Athanasii Alexandrini; nam in his citantur S. Epiphani. et Gregor. Nyssen, qui S. Athanasio fuerunt posteriores; imò auctor eorum citat. quest. 25, ipsum S. Athanasium, atque ab eo recedit aliamque sententiam sequitur. Nec tamen auctor eorum idem est cum Anastasio Niceno, qui prolixas quasdam questiones in S. Scripturam conscripsit; licet fortè ad eundem Antiochum uterque questiones suas scripsit.

Verum communiter Septuaginta, Chaldaeus, nosster, Patres greci et Latini propriè accipiunt hic peccatum, putantque Cainum his verbis desperasse. Unde Hebraei sic habent *gadol avoni minime*, id est, major est iniquitas mea, quam ut cum ferre aut portare possim. Secundò, plantis et melius cum Septuaginta, Chald. et nostro ita veritas: Major est iniquitas mea quam ut eam ferre et parcere, id est, quam ut ferat et parcat Deus. Hebraeus enim *naeo*, et ferre et parcere significat, quia cum quis alteri parcat, magno cum onere levat, offensam enim ejus condonando fert et portat; offensam enim et peccatum in Deum est omnia etiam ponderosius, peccatori incumbens. Unde nosster vertit, *quam ut veniam merear*, id est, quam ut ulla penitentia veniam possim impetrare, q. d.: Omnino iudicatus et incipax sum venie.

Hinc cum Caino graviter errant Novatiani, alique, qui consent aliqua peccata ita gravis esse, ut etiã quis peniteat, Deus tamen illa condonare non possit, aut nolet. Ita S. Ambrosius lib. 1 de Penitentia, cap. 9.

Quatuor sunt, inquit Hugo cardin. qui aggravant peccatum, scilicet peccati qualitas, frequentia, diuturnitas, impenitentia; sed his omnibus in immensum major est Dei clementia, Christique meritum et gratia. Audi eum Jeremie 3, 1: *Tu fornicata es cum unatori-*

bus multis; tamen recedere ad me, dicit Dominus. Audi Ezechiel. c. 18, 21: *Si impius egredi penitentiam, etc., vita vivet, et non morietur; omnium iniquitatum ejus quas operatus est, non recordabor amplius.*

VERS. 14. — ECCE EGDIS ME HOMIE A FACIE TERRÆ, à patriâ meâ jucundissimâ et fertilissimâ, inquit Oleaster et Pererius; adeoque à totâ terrâ, dum nusquam me consistere permittis, sed continuo ab unâ regione in aliam expellis facisque exulem et profugum, tum à terrâ, tum consequenter ab hominibus, q. d.: Facis me odium omnium hominum, ut nec ego illos assequi ausim, nec illi me aspicere dignentur.

Addit Josephus, penes quem sit fides, Cainum pejorem effectum, tandem factum fuisse ducem latronum et nequissimè, in Henochiâ urbem quam condidit.

A FACIE TUA ASCONDAR, quasi reus presentiam iudicis Dei fugiam, latibula queram. Ita S. Androsius et Oleaster. Secundò curâ, favore et tutelâ tuâ desistatur. Ita Chrysost. et Cajetanus. Unde non est necesse cum Delrio hic recurrere ad hypallagam, q. d.: Tu abscondes faciem tuam à me, ne illo oculis assequi aspicias. At ergo Cain, ut pulchre Lipomanius: Ecce, Domine, abstulisti à me fructus terræ, abstulisti gratiam et tutelam tuam, permittis me mihi, pro veniâ te convenire non audeo; abscondar à te, subterfugium ut potero iudicium tuum, vagus et instabilis ero ubique, et si tu me non persequeris, quisquis aliorum invenierit me occidet, neque tueri non poterit.

OMNIS VIRTUS QUI INVENIT ME, OCCIDET ME. Quia ex tremore corporis, et furiatè mentis agitur, quisque cum me esse intelligit, qui mereatur interfici, ait Hieron. Epist. 125, ad Damas. q. 1, q. d.: Sum catharma, sum anathema, sum odium Dei et hominum, non poterit evadere quin ab aliquo occidat. Ea omnia, in pavor male conscientiar; ita S. Ambros. E contrario justus ut leo condidit, dicitur: *Etiâ ambulaverit in medio umbræ mortis, non timebit mala, quoniam tu mecum es*, Psalm. 22, v. 4.

Nota. Cain impeniens timet mortem corporis, non anime; ita S. Ambrosius.

VERS. 15. — NE QUAMquam ITA FIET, SED OMNIS QUI OCCIDERIT CAIN, SEPTUAGINTA PUNIETUR. Pro, *septuaginta*, hebraicè est *scibitaim*, quod Aquila vertit, *septuagintater*; Septuag. et Theodotus, *septem vindictas*, q. d.: Multipliciter et gravissimè punietur is, qui Cain occiderit; quia secundus erit homicida, qui primus malum exemplum Caini secutus est, nec ejus punitioe tam gravi, à rege abstergius est; et quia occidit primum homicidam Cainum, cui Deus vitæ fidem dedit quemque ad penam et omnium exemplum vult superesse, cum ipse viam habeat pro supplicio, mortem pro solatio; ut ei diù vivere non sit aliud, quam diù torqueri.

Hinc apud Burgensium censet, plus penam hic intendari occisori Caini, quam ipsi Caino, ob easus jam dictas. Negant hoc Lyrann, Abiensis, Carthusian., et Pererius; adeoque negant eos hic inter se comparari, unde ipsi hæc ita disjungunt et distinguunt: *Omnia qui occiderit Cain, subaudi, gravissimè punietur; pun-*

etum. Deinde subdunt, *septuaginta punietur*, scilicet Cain, vel, ut Symmachus vertit, *septuaginta punietur*, Cain scilicet, quia in septimâ generatione, scilicet à Lamech, creditur occisus esse Cain, eousque vitæ delictus ad penam et exemplum. Verum hæc dispositio incommodata est, nova et hinc; prior ergo sensus, quem dedi, genuinus est.

Adde Hebraus, *scibitaim*, non septimum, ut vertit Symmachus, sed *septuaginta* significare.

POSITQUE DOMINUS CAIN SIGNUM. Quæres, quale? Rabbinii quidam fabulantur fuisse canem, qui Cainum semper præibat, et per vias tutas deducebat. Alii fuisse literam fronti Caini impressam; alii vultum ferum et trulentum. Verum communior sententia est, signum hoc fuisse tremorem corporis, et mentis ac vultus consternationem, ita ut corpus et vultus peccatum Caini loquerentur. Illic enim tremorem fuisse in Caino, patet ex Septuag. isque decebat Cainum: *Nusquam enim pejus, quam in sano corpore, nger animus habitat.*

Nota hic in Caino effectus et poenas peccati. Primus est tremor corporis; secundus est exilium et fuga; tertius est timor et consternatio mentis: *Omnia*, inquit, qui invenit me, occidet me. Quid times, ô Cain? præter te et parentes nullus adhuc homo in mundo est? A gratiâ Dei pro peccatum exciderat; hinc pena et trepidatio, nec sine causâ; nam primum ipse Abel defunctus persequi cepit homicidam: *Vox sanguinis fratris tui*, inquit Scriptura, *clamat ad me*; nam Deus, ait S. Ambrosius, *quid suos justos, etiam mortuos, quoniam Deo vivit.*

Quartò, persequeretur Cainum ipsa terra: *Vox sanguinis clamat ad me de terrâ*, q. d.: Si frater parcat, terra non parcat, ait S. Ambrosius, hæc Caino maledicta negat fructus, hæc cum expellit quasi profugum.

Quintò, horrorem Cain iudicabant coelestes, pariter et infra cælum, positæ virtutes; ut enim ait Propetius, proter fulgura et coruscationes horribiles, videbat Cain angelos igneis gladiis sibi mortem minantes; si oculos ad terram demittebat, serpentes veneno, leones unguibus, cæterasque feras suis armis in se irruentes videre sibi videbatur.

Sextò, profugus fuit Cain in terrâ, ac tandem latitans in silvis (sicut crederimus Hebraei), à Lamech occisus est; quâ de re dicam v. 25. Nonne ergo, ut ait S. Chrysost. *peccatum est spontanea insanitia, et voluntarius demonia*?

VERS. 16. — HABITAVIT PROFUGUS IN TERRA. Hebraicè est: *Habitavit in terrâ Nod*. Ita Septuag. et Josephus, qui *Nod* ut proprium accipiunt; nosster tamen accipit ut appellativum. Utrique bene; *Nod* enim significat vagum, mobilem, fluctuantem, profugum. Hæc ergo terra, in quam primitus fugit Cain, dicta est *Nod*, non quasi terra quemcumque à Caino pedibus calcata fuisset, fluctuaret et contremisceret, uti Rabbinii aliqui fincerant, sed dicta est terra *Nod*, quasi dicas, terra profugii, in quam scilicet profugit Cain profugus.

VERS. 17. — UXORUM SUAM, filiam Adami, ac consequenter sororem suam. Initio enim mundi necesse

fuit sorores fratribus nubere, inquit S. Chrysost. Theodor. Procop., quod aliâ jure nature vetitum est, ita ut in eo pontifex dispensare non possit.

EMIFICAVIT, non jam, sed multis (pata 400 aut 500) post annis, inquit Josephus, cum Cain plures jam genuisset filios et filias, nepotes et neptes, qui Henochiam replere possent. Ita August. lib. 15 de Civit. cap. 8. Symbolicè, idem eodem libro, c. 4: *Natus est, inquit, prior Cain ex illis duobus generis humani parentibus; pertinens ad hominum civitatem; posterior Abel, ad civitatem Dei. Sic in universo genere humano, cum primus duæ itas cæperunt nascenti atque moriendo procurere civitates, prior est natus civis hujus sæculi, posterior autem iste peregrinus in sæculo, et pertinens ad civitatem Dei gratiâ prædestinatus, gratiâ electus, gratiâ peregrinus deorsum, gratiâ civis sursum. Et mox: *Scriptum est itaque de Cain, quod condidit civitatem; Abel autem tanquam peregrinus non condidit. Superba est enim sanctorum civitas, quamvis hic pariat civis, in quibus peregrinatur donec regni ejus tempus adveniat, ubi cum suo principè rege æterulorum sine ullo temporis fine regnabunt.**

VOCAVIT EX NOBIS HENOH Henochiam. Hæc prima in orbe fuit urbs, in quâ non dubium habitasse Cainum, ac proinde desisse jam esse profugum et vagum sub finem vitæ; tremor tamen corporis est semper adhesit.

Tropolog. S. Gregor. lib. 16 Moral. 6. Mali in terris, boni in cælis civitatem deliquit; sed vide quàm breve sit impiorum sæculum et gradium; Cain tantum septimum habuit generationem, quæ desinit in Lamech, in quo ejus tota progenies diluvio perit.

VERS. 19. — DNAS UXORES. Primum polygamus Lamech legem Monogamie itam Genes. 2, v. 24, violavit. Unde Nicolaus pontifex scribens ad Lotharium regem, pariter polygamum, Lamech vocat adulterum, ut habetur c. An non, 24, q. 3.

Post diluvium, cum vita hominum esset brevior, unicuique superesset Nao cum suis, ne nimis lentè propagarentur homines, dispensavit Deus, ut plures liceret habere uxores. Id patet, quia Abraham et Jacob viri sanctissimi plures habuerunt. Verum satis prolixo jam genere humano, experientur cultiores Hebraei, Greci, Romani polygamiam sensim aversari, et tandem Christus omnino eam sustulit, Matth. 19, vers. 4.

VERS. 21. — PATER, inventor, auctor. Jubal ergo filius Lamech fuit inventor organi et citharæ; unde ab hoc Jubal, qui fuit jubilosus, jucundus et jovialis, putant nonnulli, Latini sumpsisse suum jubilarè et jubulum.

VERS. 22. — QUI FUIT MALLEATOR ET FABER IN CUNCTA OPERA ERIS ET FERRI, qui fuit inventor artis fabrilis. Hebraei ad verbum sic habent: *Qui fuit acens*, id est, expoliens, *omnia opera æris et ferri.*

VERS. 23. — QUONIAM OCCIDI VIREM ET ADULESCENTULUM. Quæres, quis fuerit hic vir et quis adulescens? Hebraei, et ex his S. Hieron., Raban., Lyrannus, Tostatus, Cajetanus, Lipomanius, Pererius, Delrio tradunt, quòd Lamech occiderit Cain tritatum suum, hæc ra-

tuine. Hinc Lamech venatum in silvam, in quam Cain concesserat, vel ambulandi, vel captandi frigoris causa. Comes ergo, vel armiger Lamech advertens strepitum et motum foliorum quem faciebat Cain, indicavit Lamecho ibi latere feram. Lamech jactulatus occidit, non feram, sed Cain. Re deprehensus, Lamech irā æstivans in armigerum malum indicem, cum arcu aut fuste condidit; unde ipse paulo post mortuus est. Occidit verò Lamech virum, puta Cain, et adolescentem, puta armigerum suum. Nec obstat v. 45; ibi enim tantum Deus vetat, ne palam et agnitus Cain occidatur; Lamech autem casu et ignarus occidit Cain.

Hæc tamen traditio Theodoro, Burgensi, Catharino et Olastro fabulosa videtur; ac merito talis appareret, si illi addantur circumstantiæ, quas aliqui addunt, veluti quod Cain, non in Hæcchæ sua, sed in silvis versari et latere sit solitus; quod Lamech fuerit comes ut cœcations, itaque invenit venatum, atque ob excitationem deceptus à suo comite, vel armigero confixerit Cain; quod hic comes, vel armiger fuerit Tubalcain filius Lamech, quem sanè nominasset hic Moses et Lamech pater.

Certum ergo est Lamech occidisse virum aliquem, quisquis ille fuerit.

Itarium, licet Theodoret. et Rupert. putent, Lamech tantum unum occidisse, qui in hebraeo carmine et rhythmo dicitur vir, ratione sexus; adolescens verò, ratione ætatis (Hebræi enim in rhythmo, postioribus hemistichio repetunt et explicant prius hemistichium); tamen passim alii docent, Lamech occidisse duos; unus enim hic vocatur vir, alter adolescens, et ut hebraice est *isalel*, id est, *puer*; puer autem nequit dici vir. Porro perperam vir doctus apud Emmanuelem SS. per interrogationem hæc veritatem itaque explicat: Cum male, inquit, audiret Lamech, quod duas uxores duxisset, illucque timerent, ne ei malè aliquid eâ de causa accideret, dixit: Numquid hominem aliquem occidit, ut vite mee timere debeatis? Si Caini occisor graviter puniendus est, quanto magis qui me occiderit? Tam enim hebræo, quam nostro, Septuaginta, Chaldaicus et alii, hæc legunt assertivè, non interrogativè. Perperam et Vatabl. conditionatè veritatem hoc modo: Si à quopiam etiam viro fortissimo, vel ab adolescente qui viribus valet vulnus acciperem, illum interficerem; valeo enim viribus; non est ergo, uxores, quod mihi aut liberis vestris, ob polygamiam timeatis.

IN VULNUS MEUM, ET ADOLESCENTULUM IN LIVORUM MEUM; puta, per vulnus meum, per livorem meum, seu vulnere et livore à me incesso et inflicto, patet ex hebræo. Secundò, alii sic explicant, q. d.: Quo vulnere virum confodi, eodem me erucnavit; et quâ plagâ decoloravi adolescentulum, illâ ipsâ atrum meo animo livorem induxi, notam scilicet homicidii ad reatum, cui obnoxius pari vulnere et livore condiciat; unde Septuaginta vertunt, *virum occidi in vulnus mihi, et adolescentulum in livorem mihi*. Hoc est enim quod Dominus Davidi homicidæ intemat: *Urum percussis*

atque gladio, quamobrem non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum 2 Reg. 12. Atque hæc est quod homicidæ terrene conscientia, semper sunt pavidi, umbris percelluntur, terrentur spectris mortuorum suos occisores persequuntur et ad mortuum ad mortem. Illustre exemplum habet Sophron. In Prælo spirit. cap. 166, de latrone, qui conversus factusque monachus assidue vidit puerum se insectantem, ac dicentem: Cur me occidisti? Unde petit veni monasterio egrediens, urbemque ingrediens captus et decollatus est. Hic sensus profundior, sed prior simplicior est.

VERS. 24.—SEPTUPLUM ULTIO DABITUR DE CAÏN, IN LAMECH VERO SEPTUAGIES SEPTIES. Arab. *septuplum vindicabitur propter Cain, et propter Lamech septuagies septies*. Primò Rupert. per septies temporarium, per septuagies septies æternam poenam accipit. Secundò, quia Lamech, teste Josepho, 77 habuit proles, qui omnes perierunt dilavio. Tertio, Sanct. Hieron. et ex eo Nicolaus papa ad Lotharium ac Procopium; Cain, inquit, peccatum septies, Lamech septuagies septies vindicatum est, quia peccatum Cain septuagies generatione in dilavio deletum est; peccatum verò Lamech, et totius generis humani, cuius typus fuit Lamech (qui hebraice idem significat quod humilitas, ait Abonius), in septuagesimâ septimâ, scilicet per Christum deletum est; tot enim sint generationes ab Adam usque ad Christum Luc. 5, v. 25. Hinc affinis est versio Chaldaei, que sic habet: *Si in septem generationes vindicta dabitur de Cain, nam de Lamech in septuaginta septem*. Verum Lamech non habuit tot generationes; ipse enim cum totâ sua posteritate dilavio perit.

Quartò, Lipomanus, Delrio, et alii sic explicant: Videntur uxores Lamech ipsi improprie suas credes, comminando, quod et ipse pariter ab aliis occidendis foret; hisce respondet Lamech: *Quoniam occidi, id est, occidi sanè, fateor, virum et adolescentem, mortuæ sum meritis; sed tamen si Caini (qui voluntarius fuit parricida) interfector septuplum est puniendus; utique mel (qui casualis tantum et involuntarius sum homicida, quique facti sum puniens) interfector, septuagies septies, id est, longe gravius punietur; ego enim Cainum hæc occidi; armigerum verò meum castigare tantum volui, non occidere.*

Verum dico, pro ultio dabitur de Cain et Lamech, hebraice est, *inchan Cain et Lamech*, id est, vindicabitur et punietur ipse Cain et Lamech; sic enim noster. Septuag. et alii hæc phrasim vertunt v. 15; non ergo hic vindicta intendentur casori Caini et Lamechi; sed ipsi Caino et Lamecho. Lamech ergo ex vehementi doloris et poenitentis ob admissum homicidium duplex dicit: Si Cain, qui unum occidit, septuplum, id est, multipliciter, graviter et plene poenitus est; ergo ego, qui duos occidi, quique poenam Caini vidi, nec tamen ab ejus peccato abstinui, septuagies septies, id est, longe gravius et multipliciter puniendus sum. Ita S. Chrysostomus et Theodoretus. Est enim hæc

phrasim et parœmia Hebræis familiaris, ut dicant septies puniri, pro graviter, plene et multifariam puniri; septuagies verò septies puniri, pro longe gravius et copiosius, ac quasi in inmensum puniri. Est enim septenarius numerus multitudinis et universalis; septuagenarius septimus verò est numerus quasi immensitatis. Hinc respexit Christus Math. 18, v. 22: *Non dico usque septies, sed usque septuagies septies.*

Secundò, propriè Sanct. Cyrillus. Septuplum, inquit, ponitur Cain, quia septem peccata admisit: primum, irreligiositatis, dum viliora obtulit; secundum, impoenitentis, tertium, invidis; quartum, quod dolosè fratrem in agrum deduxerit; quintum, quod eum occiderit; sextum, quod Deo mentitus sit, dicens se necire ubi esset frater; septimum, quod putaret se posse fugere, et abscondi à Deo, quodque inscio et invito Deo putaret se posse occidi et mori; itaque vitæ hujus evadere supplicium. Verum hic sensus subtilior est et nimialis, quam solidior.

Censet Alcazar in Apocal. 11, v. 2, notat. 1, *septuagies septies*, idem esse quod 490; hunc enim numerum in Scripturâ esse celeberrimè et reputari plenum ac perfectum; nam si 70 multiplicet per 7, officis 490. Sic cum dicimus, *ter quater*, significamus duodecim; alius enim dicemus, *ter quater*. Verum hic sensus subtilior, et hic numerus plus ac quo grandior videtur. Sicut ergo dicimus vigesies ter, pro 25 vicibus; sic et septuagies septies, pro 77 vicibus. Similis est phrasim Amos 1, v. 0, 9, 11: *Super tribus sceleribus Gaze, et super quatuor non convertam eam, tria enim et quatuor significat innumera scelera Gaze.*

Notat hæc Scriptura in Lamech, in odium polygamie et homicidii, utque sciamus primum polygamum Lamech, fuisse secundum homicidam; facili enim ex Hædine in rixas et caedes est lapsus.

VERS. 25.—VOCATITQUE, non Adam, sed Eva, ut patet ex hebræo *tera*, quod femininum est.

NOMEN EUS SETH. Seth, idem est quod thesis, sive positio aut fundamentum. Radix enim *seth* *seth*, significat ponere, locare. Eva ergo, occiso Abel, mox videtur genisse Seth, cumquo ita vocasse, quasi fundamentum suæ nobilitatis et posteritatis, ac consequenter resp. æque ac Ecclesie civitatisque Dei, hoc enim pro Abel futurus erat Seth; sicut Cain fuit caput et fundamentum civitatis diaboli; quâ de re Sanct. August. scripsit libros de Civit. Dei. Addit Suidas Seth à pietate, sapientia et astrologiâ cognominatum esse Deum, eò quod ipse inventor fuerit litterarum et astrologiæ.

Porro stolidi fuerunt Sethiani hæretici, qui à Seth filio Adæ se prognatos gloriabantur. Illi, ait Epiphanius. 59, Seth gloriabantur, et ad ipsum omnia, que virtutis et justitiæ sunt, referebant, quin et ipsum esse Jesum Christum asserabant. Seth enim productum esse ex supernâ matre, que poenitentiam egit, eò quod produxisset Cain, postea verò eum occisisset Abel, et Cain abjectus, superno patri congressa sit et puram senem, puta ipsam Seth, genuerit, à quo de-

ductum est omne genus hominum. Hæc hæreticorum de more fere deliria.

VERS. 26.—ENOS. Enos hebraice idem est quod infirmus, afflicto, ærummosus, desperata valetudinis, certe morti addictus; videtur ergo Seth plus ita filium vocasse, ut eum ejusque posteros admoneret misere sue sortis et mortalitatis, qui omnes ob peccatum additi sumus. Sicut ergo Adam vocatur ab adamâ, quasi homo ab humo, ita vocatur Enos à miserâ et mortalitate. E contrario homo græcè vocatur *Enos*, quasi *Enos*, id est, *moram expectans*, vel, ut ait S. Atanasius tract. de Definitionibus, ab eo quod vultu superna suspicit. Potest secundò, homo dici Enos, à radice *nos*, id est, oblitus est, ut Enos idem sit quod obliviosus, et vicissim citò oblivioni tradendus. Ad hæc etymon alludit Psaltes Psal. 8: *Quid est homo, quod memor es eius?*

Hinc pertinet id quod scribit Josephus, Adamum prædixisse mundi hominumque iterum, et cumque duplicem unum per diluvium, alterum per incendium et conflagrationem: ideoque posteros Seth pios et sapientes excitasse duas columnas, nam Iafetim, alteram lapideam, eisque sua inventa, artes et disciplinas, vel inscripsisse vel scriptis inclusisse ad posterorum instructionem, et sui memoriam posteris consignandam; idque hoc consilio, ut si lateritia dilavio periret, lapideæ superstes remaneret, quæ, inquit Josephus, etiamnum extat in Syriâ.

ISTE CREBIT INVOCARE NOMEN DOMINI, q. d.: Enos antequam fieri, ut possim homines ritò Deum colerent. Unde Hebræi habent, *tunc cepit enim*, scilicet publicè et per coetus, antequam Enos, invocari nomen Domini. Tempore ergo Enos videtur cæcus hominum instituti et in Ecclesiam congregari cæcisse, ad publicos precos, ad publicas conciones et catecheses, ad publicum Dei cultum per sacrificia, aliosque ritus et ceremonias.

Addit Thomas Waldensis, et ex eo Bellarm. lib. 2 de Monachis c. 5, Enos instituisse peculiarem aliquem cultum et sublimiorem, quam esset religio veteri; nam ante Enos Abel, Seth et Adam invocaverunt Deum. Unde censent ipsi, Enos instituisse quasi prælidium et lidium vite religiose et monasticæ. Quasi Septuag. vertunt: *Hic speravit invocare nomen Domini*. Hebræum enim *tuchal*, non tantum incipere, sed et spectare significat, à radice *tuchal*; et spes est causa invocationis. Perperam Rabbinii vertunt: *Tunc profanata est invocatio nominis Domini*, quasi tempore Enos coepit idololatia; licet enim *tuchal* à radice *chol*, significet profanare; hic tamen non à *chol*, sed à *chitâ* descendit, quod in nihil habet *tuchal*, significatque caput, incipit, in *hophal* habet *tuchal*, id est, coepit est, uti veritè noster, Chald., Vatabl., Forsterus, Pagninus et alii passim. Non rectè quoque Cyrillus, Theodoretus et Suidas vertunt: *Iste cepit vocari nomine Domini*, quasi ipsi Enos, ob insignem pietatem, Dei ejusque liberis, filiorum Dei nomen sit inditum.

Putat D. Thomas 2-2, q. 94, a. 4 ad 9, in primâ

mundi aetate non fuisse idolatriam, ob recentem creati mundi memoriam. Verum hæc ratio non omnino concludit; nam recens memoria diluvi, et tante vindictæ Dei, non impedit, quin mox surreperet idolatria. Unde Torneilius et alii putant, etiam tum fuisse idolatriam in aliis Adæ familiis; idcirco Enos ei opposuisse publicum minus Dei cultum, itaque Sanct. Ecclesiam visibilem formam instituisse.

Donnet. Hebraicè est nomen tetragrammatou *Jehova*;

CAPUT V.

1. Hic est liber generationis Adam. In die quæ creavit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum.
2. Masculum et feminam creavit eos, et benedixit illis; et vocavit nomen eorum Adam, in die quo creati sunt.
3. Viri autem Adam centum triginta annis; et genuit ad imaginem et similitudinem suam, vocavitque nomen ejus Seth.
4. Et facti sunt dies Adam, postquam genuit Seth, octingenti anni, genuitque filios et filias.
5. Et factum est omne tempus quod vixit Adam, anni nonaginti annis, et mortuus est.
6. Vixit quoque Seth centum quinque annis, et genuit Enos.
7. Vixitque Seth postquam genuit Enos, octingentis septem annis, genuitque filios et filias.
8. Et facti sunt omnes dies Seth nonagendorum duodecim annorum, et mortuus est.
9. Vixit vero Enos nonaginta annis, et genuit Cainan.
10. Post conjus ortum vixit octingentis quindecim annis, et genuit filios et filias.
11. Factique sunt omnes dies Enos nonaginti quinque anni et mortuus est.
12. Vixit quoque Cainan septuaginta annis, et genuit Malaleel.
13. Et vixit Cainan postquam genuit Malaleel, octingentis quadraginta annis, genuitque filios et filias.
14. Et facti sunt omnes dies Cainan nonaginti decem anni, et mortuus est.
15. Vixit autem Malaleel sexaginta quinque annis, et genuit Jared.
16. Et vixit Malaleel postquam genuit Jared, octingentis triginta annis, et genuit filios et filias.
17. Et facti sunt omnes dies Malaleel octingenti nonaginta quinque anni, et mortuus est.
18. Vixitque Jared centum sexaginta duobus annis, et genuit Henoch.
19. Et vixit Jared postquam genuit Henoch, octingentis annis, et genuit filios et filias.
20. Et facti sunt omnes dies Jared nonagentesixaginta duo anni, et mortuus est.
21. Porrò Henoch vixit sexaginta quinque annis, et genuit Methusalam.
22. Et ambulavit Henoch cum Deo; et vixit postquam genuit Methusalam, trecentis annis, et genuit filios et filias.
23. Et facti sunt omnes dies Henoch trecenti sexaginta quinque anni.

unde Rupert., Cajetan. et alii putant hoc nomen Adæ et Enos fuisse revelatum, ipsosque per illud Deum invocasse. Sed verius est, Mosi primùm hoc nomen tetragrammatou fuisse revelatum, ut dicam Exodi 6. 5. Moses ergo, qui hæc scripsit, postquam hoc nomen à Deo Exodi 6 accepit, eo passim antea, etiam in Genesi, Deum compellat, etiamsi Adam, Enos, alique patriarchæ Deum tunc, non *Jehova*, sed *Elohim* vel *Adonai* compellant.

CHAPITRE V.

1. Voici le dénombrement de la postérité d'Adam, c'est-à-dire, de ceux de ses enfants qui ont été les pères de Moïse. Au jour que Dieu créa l'homme, il le fit à sa ressemblance, lui ayant donné une âme capable de le connaître et de l'aimer.
2. Or, sous ce nom d'homme, il faut entendre l'homme et la femme; car il les créa mâle et femelle, il les bénit, et il leur donna le nom d'Adam, c'est-à-dire, terreux, au jour qu'ils furent créés, pour marquer qu'ils avoient été tirés de la terre.
3. Adam ayant vécu cent trente ans, engendra un fils à son image et à sa ressemblance, c'est-à-dire, homme et pécheur comme lui, et il le nomma Seth.
4. Après que Adam eut engendré Seth, il vécut huit cents ans. Or, avant la naissance de Seth et après, il engendra des fils et des filles.
5. Et tout le temps de la vie d'Adam fut de neuf cent trente ans, et après cela longue vie, qui fut pour lui une longue pénitence, il mourut.
6. Seth aussi ayant vécu cent cinq ans, engendra Enos.
7. Et après que Seth eut engendré Enos, il vécut huit cent sept ans, et il engendra des fils et des filles.
8. Et tout le temps de la vie de Seth ayant été de neuf cent douze ans, il mourut.
9. Enos ayant vécu quatre-vingt-dix ans, engendra Cainan.
10. Depuis la naissance de Cainan, il vécut huit cent quinze ans, et il engendra des fils et des filles.
11. Et tout le temps de la vie d'Enos, ayant été de neuf cent dix ans, il mourut.
12. Cainan aussi ayant vécu soixante-dix ans, engendra Malaleel.
13. Et après avoir engendré Malaleel, il vécut huit cent quarante ans, et il engendra des fils et des filles.
14. Et tout le temps de la vie de Cainan, ayant été de neuf cent dix ans, il mourut.
15. Malaleel ayant vécu soixante-cinq ans, engendra Jared.
16. Après avoir engendré Jared, il vécut huit cent trente ans, et il engendra des fils et des filles.
17. Et tout le temps de la vie de Malaleel, ayant été de huit cent quatre-vingt-quinze ans, il mourut.
18. Jared ayant vécu cent soixante-deux ans, engendra Henoch.
19. Après avoir engendré Henoch, il vécut huit cents ans, et il engendra des fils et des filles.
20. Et tout le temps de la vie de Jared ayant été de neuf cent soixante et deux ans, il mourut.
21. Or, Henoch ayant vécu soixante et cinq ans, engendra Methusalam.
22. Henoch marcha avec Dieu, et lui fut très-agréable; et après avoir engendré Methusalam, il vécut trois cents ans, et il engendra des fils et des filles.
23. Et tout le temps qu'Henoch vécut sur la terre fut de trois cent soixante-cinq ans.

24. Ambulavitque cum Deo, et non apparuit, quia tulit eum Deus.
25. Vixit quoque Mathusala centum octoginta septem annis, et genuit Lamech.
26. Et vixit Mathusala, postquam genuit Lamech, septingentis octoginta duobus annis, et genuit filios et filias.
27. Et facti sunt omnes dies Mathusala nonaginti sexaginta novem anni, et mortuus est.
28. Vixit autem Lamech centum octoginta duobus annis, et genuit filium;
29. Vocavitque nomen ejus Noe, dicens: Iste consolabitur nos ab operibus et laboribus manuum nostrarum, in terrâ cui maledixit Dominus.
30. Vixitque Lamech, postquam genuit Noe quingentis nonaginta quinque annis, et genuit filios et filias.
31. Et facti sunt omnes dies Lamech, septingenti septinginta septem anni, et mortuus est. Noverò cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham et Japheth.

COMMENTARIUM.

VERS. 1.—LIXER, catalogus, enarratio, enumeratio generationum ab Adam ad Noe: hoc enim est Hebraicum *sepher*, à radice *saphar*, id est, numeravit, recensuit. Eodem sensu Math. c. 1. vocatur *liber*, id est, catalogus generationis, sive genealogie Christi.

AD SIMILITUDINEM DEI, ad imaginem suam. Sæpi enim Hebræi ponunt antecessens pro relativo.

VERS. 2.—VOCAVIT NOMEN EORUM ADAM, ab hebreo *Adama*, q. d. Vocavit eos homo ab humo, ex qua creavit eos. Eva ergo etiam est Adam, id est, homo. Utrique unum nomen indidit Deus, ut scirent conjuges, se quasi unum hominem in duobus esse corporibus, sequè uti nomine, ita et animâ ac voluntate adunari debere. Secundo, nomine Adam moneatur, se esse terræ filios, viles, lutæos, fragiles, mortales, et in terram revertendos. Memento, Adam, quia adama, id est, terra et pulvis es, et in pulverem revertentis.

VERS. 3.—GENUIT (filium) AD IMAGINEM ET SIMILITUDINEM SUAM, puta sibi per omnia similem, non in peccato originali, uti explicat Calvinus, sed in naturâ, scilicet in corpore humano, et in animâ rationali, in qua Seth, æquè ut Adam, erat imago Dei. Vide dicta c. 1, v. 27.

VERS. 3.—ADAM ANNI NONAGENTI TRIGINTA, ET MORTUUS EST. Nota primò. Ab Adam usque ad diluvium, per Seth sunt decem generationes, estque hæc prima mundi aetas.

Nota secundo. Anni hic fuerunt duodecim mensium, uti nostri, ut patet Genes. 8, 7, 5; nam si fuissent mensuri, ut aliqui volant, puta si annus unus fuisset tantum unus mensis, continens triginta dies, sequeretur, eos qui hic 75 anni generasse leguntur, 75 mense generasse, ac consequenter generasse anno aetatis suæ 7. Omnes denique defuncti essent ante annum aetatis 82, quem etiam hominè non posse exsuperant. Ita Sanct. Hieronymus et Sanct. August.

lib. 15 de Civit. c. 15. Fator *Aegyptiis* præcis annuum

24. Pendant tout ce temps-là, il marcha avec Dieu dans une si parfaite obéissance à ses commandemens, et avec si grande foi en ses promesses, que le Seigneur voulut le réserver pour prêcher la pénitence à la fin du monde; c'est pourquoi il le transféra dans le paradis, et il ne parut plus sur la terre, parce que Dieu l'enleva, et le cacha aux yeux des hommes.

25. Mathusalem ayant vécu cent quatre-vingt-sept ans, il engendra Lamech.

26. Après avoir engendré Lamech, il vécut sept cent quatre-vingt-deux ans, et il engendra des fils et des filles.

27. Et tout le temps de la vie de Mathusalem ayant été de neuf cent soixante-neuf ans, il mourut.

28. Lamech ayant vécu cent quatre-vingt-deux ans, engendra un fils,

29. Qu'il nomma Noé, c'est-à-dire, repos, en disant: Celui-ci nous soulagera parmi nos travaux et les veuves de nos mains, et il nous consolera dans la terre que le Seigneur a mandité.

30. Lamech après avoir engendré Noé, vécut cinq cent quatre-vingt-quinze ans, et il engendra des fils et des filles.

31. Et tout le temps de la vie de Lamech ayant été de sept cent soixante-dix-sept ans, il mourut. Or Noé ayant cinq cents ans, engendra Sem, Cham et Japheth.

fuisse menstruum; id enim tradit Diodor. Sicul., lib. 1; Varro apud Lactant. lib. 2, c. 15; Plutar. in Numâ; Sanct. August. 12 Civit. c. 20, et Proclus in Timæum l. 1, pag. 55: *Αἰγύπτου*, inquit, *ταῖς μήνας ἐκαστοῦ ἡμέρας Ἔβρου*, *Ἄgyptiū mensem vocabant annum*. Verum nil tale de præcis Hebræis reperias.

Tertio, ex hebraeo textu, et ex nostra versione latina patet, ab Adam usque ad diluvium fluxisse annos 1656; Ita Sanct. Hieron., Beda et Augustinus supra. Quare in Septuaginta qui numerant annos 2242 (juxta editionem correctam à cardin. Caraffa), Irrepsit error; super enim hic numerus veritatem annis 586. Suspicatur Sanct. Augustinus, scilicet quemdam mutasse numerum in Septuag. eò quòd putaret hic accipi debere annos menstruos; insolitum enim et paradoxum videtur, ut homines tunc vixerint 900 solidos annos; sed quia ille ipse rorsum videbat sibi objici posse: Si anni fuerint menstrui, ergo qui centesimo anno dicuntur generasse, generarunt anno secundum nos octavo; hinc ut hoc effingeret, pro 400 supposuisse 200.

Quarto, mortuus est Adam anno 57 Lamech patris Noe, 726 annis ante diluvium, videlicet totius humani generis sui propagationem et corruptionem. Adhuc Irenæus lib. 5, c. 52, Adam mortuum esse ferit sexta, die Veneris, quia eodem die creatus est, et peccavit Adam; dixerat autem ei Deus: *In quinquagesimo die comedisti ex ea, morte morieris*: ergo mortuus est die Veneris, quæ et peccavit. Verum illa comminatio Dei, alium habet sensum, uti superius dixi. Eva, si credimus Mariano Scoto, decem annis post maritum vixit, mortuusque est anno vite et mundi 940.

Quinto, traditio est, Adam sepultum esse in Hebron. Tradit Jacobus Edessensis, qui fuit magister Sanct. Ephrem. apud Eusebium lib. 1, c. 14, quòd Noe ossa Adami in arenam religiosis suscepit, et post diluvium illa inter suos liberos distribuit, Semque quem anteferebat cæteris, Calvariam Adæ dedit, et cum eâ

mundi aetate non fuisse idolatriam, ob recentem creati mundi memoriam. Verum hæc ratio non omnino concludit; nam recens memoria diluvi, et tante vindictæ Dei, non impedit, quin mox surreperet idolatria. Unde Torneilius et alii putant, etiam tum fuisse idolatriam in aliis Adæ familiis; idcirco Enos ei opposuisse publicum minus Dei cultum, itaque Sanct. Ecclesiam visibilem formam instituisse.

Donnet. Hebraicè est nomen tetragrammatou *Jehova*;

CAPUT V.

1. Hic est liber generationis Adam. In die quæ creavit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum.
2. Masculum et feminam creavit eos, et benedixit illis; et vocavit nomen eorum Adam, in die quo creati sunt.
3. Viri autem Adam centum triginta annis; et genuit ad imaginem et similitudinem suam, vocavitque nomen ejus Seth.
4. Et facti sunt dies Adam, postquam genuit Seth, octingenti anni, genuitque filios et filias.
5. Et factum est omne tempus quod vixit Adam, anni nonaginti annis, et mortuus est.
6. Vixit quoque Seth centum quinque annis, et genuit Enos.
7. Vixitque Seth postquam genuit Enos, octingentis septem annis, genuitque filios et filias.
8. Et facti sunt omnes dies Seth nonagendorum duodecim annorum, et mortuus est.
9. Vixit vero Enos nonaginta annis, et genuit Cainan.
10. Post conjus ortum vixit octingentis quindecim annis, et genuit filios et filias.
11. Factique sunt omnes dies Enos nonaginti quinque anni et mortuus est.
12. Vixit quoque Cainan septuaginta annis, et genuit Malaleel.
13. Et vixit Cainan postquam genuit Malaleel, octingentis quadraginta annis, genuitque filios et filias.
14. Et facti sunt omnes dies Cainan nonaginti decem anni, et mortuus est.
15. Vixit autem Malaleel sexaginta quinque annis, et genuit Jared.
16. Et vixit Malaleel postquam genuit Jared, octingentis triginta annis, et genuit filios et filias.
17. Et facti sunt omnes dies Malaleel octingenti nonaginta quinque anni, et mortuus est.
18. Vixitque Jared centum sexaginta duobus annis, et genuit Henoch.
19. Et vixit Jared postquam genuit Henoch, octingentis annis, et genuit filios et filias.
20. Et facti sunt omnes dies Jared nonagentesexaginta duo anni, et mortuus est.
21. Porrò Henoch vixit sexaginta quinque annis, et genuit Methusalam.
22. Et ambulavit Henoch cum Deo; et vixit postquam genuit Methusalam, trecentis annis, et genuit filios et filias.
23. Et facti sunt omnes dies Henoch trecenti sexaginta quinque anni.

unde Rupert., Cajetan. et alii putant hoc nomen Adæ et Enos fuisse revelatum, ipsosque per illud Deum invocasse. Sed verius est, Mose primùm hoc nomen tetragrammatou fuisse revelatum, ut dicam Exodi 6. 5. Moses ergo, qui hæc scripsit, postquam hoc nomen à Deo Exodi 6 accepit, eo passim antea, etiam in Genesi, Deum compellat, etiamsi Adam, Enos, alique patriarchæ Deum tunc, non *Jehova*, sed *Elohim* vel *Adonai* compellant.

CHAPITRE V.

1. Voici le dénombrement de la postérité d'Adam, c'est-à-dire, de ceux de ses enfants qui ont été les pères de Moïse. Au jour que Dieu créa l'homme, il le fit à sa ressemblance, lui ayant donné une âme capable de le connaître et de l'aimer.
2. Or, sous ce nom d'homme, il faut entendre l'homme et la femme; car il les créa mâle et femelle, il les bénit, et il leur donna le nom d'Adam, c'est-à-dire, terreux, au jour qu'ils furent créés, pour marquer qu'ils avoient été tirés de la terre.
3. Adam ayant vécu cent trente ans, engendra un fils à son image et à sa ressemblance, c'est-à-dire, homme et pécheur comme lui, et il le nomma Seth.
4. Après que Adam eut engendré Seth, il vécut huit cents ans. Or, avant la naissance de Seth et après, il engendra des fils et des filles.
5. Et tout le temps de la vie d'Adam fut de neuf cent trente ans, et après cela longue vie, qui fut pour lui une longue pénitence, il mourut.
6. Seth aussi ayant vécu cent cinq ans, engendra Enos.
7. Et après que Seth eut engendré Enos, il vécut huit cent sept ans, et il engendra des fils et des filles.
8. Et tout le temps de la vie de Seth ayant été de neuf cent douze ans, il mourut.
9. Enos ayant vécu quatre-vingt-dix ans, engendra Cainan.
10. Depuis la naissance de Cainan, il vécut huit cent quinze ans, et il engendra des fils et des filles.
11. Et tout le temps de la vie d'Enos, ayant été de neuf cent dix ans, il mourut.
12. Cainan aussi ayant vécu soixante-dix ans, engendra Malaleel.
13. Et après avoir engendré Malaleel, il vécut huit cent quarante ans, et il engendra des fils et des filles.
14. Et tout le temps de la vie de Cainan, ayant été de neuf cent dix ans, il mourut.
15. Malaleel ayant vécu soixante-cinq ans, engendra Jared.
16. Après avoir engendré Jared, il vécut huit cent trente ans, et il engendra des fils et des filles.
17. Et tout le temps de la vie de Malaleel, ayant été de huit cent quatre-vingt-quinze ans, il mourut.
18. Jared ayant vécu cent soixante-deux ans, engendra Henoch.
19. Après avoir engendré Henoch, il vécut huit cents ans, et il engendra des fils et des filles.
20. Et tout le temps de la vie de Jared ayant été de neuf cent soixante et deux ans, il mourut.
21. Or, Henoch ayant vécu soixante et cinq ans, engendra Methusalam.
22. Henoch marcha avec Dieu, et lui fut très-agréable; et après avoir engendré Methusalam, il vécut trois cents ans, et il engendra des fils et des filles.
23. Et tout le temps qu'Henoch vécut sur la terre fut de trois cent soixante-cinq ans.

24. Ambulavitque cum Deo, et non apparuit, quia tulit eum Deus.
25. Vixit quoque Mathusala centum octoginta septem annis, et genuit Lamech.
26. Et vixit Mathusala, postquam genuit Lamech, septingentis octoginta duobus annis, et genuit filios et filias.
27. Et facti sunt omnes dies Mathusala nonaginti sexaginta novem anni, et mortuus est.
28. Vixit autem Lamech centum octoginta duobus annis, et genuit filium;
29. Vocavitque nomen ejus Noe, dicens: Iste consolabitur nos ab operibus et laboribus manuum nostrarum, in terrâ cui maledixit Dominus.
30. Vixitque Lamech, postquam genuit Noe quingentis nonaginta quinque annis, et genuit filios et filias.
31. Et facti sunt omnes dies Lamech, septingenti septinginta septem anni, et mortuus est. Noverò cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham et Japheth.

COMMENTARIUM.

VERS. 1.—*Liber*, catalogus, enarratio, enumeratio generationum ab Adam ad Noe: hoc enim est Hebraicum *sepher*, à radice *saphar*, id est, numeravit, recensuit. Eodem sensu Math. c. 1. vocatur *liber*, id est, catalogus generationis, sive genealogie Christi.

AD SIMILITUDINEM DEI, ad imaginem suam. Sapient enim Hebraei ponunt antecessens pro relativo.

VERS. 2.—*VOCAVIT NOMEN EORUM ADAM*, ab hebraeo *Adama*, q. d. Vocavit eos homo ab humo, ex qua creavit eos. Eva ergo etiam est Adam, id est, homo. Utrique unum nomen indidit Deus, ut scirent conjuges, se quasi unum hominem in duobus esse corporibus, seque uti nomine, ita et animâ ac voluntate adunari debere. Secundò, nomine Adam moneatur, se esse terræ filios, viles, lutæos, fragiles, mortales, et in terram revertendos. Memento, Adam, quia adama, id est, terra et pulvis es, et in pulverem revertentis.

VERS. 3.—*GENUIT (filium) AD IMAGINEM ET SIMILITUDINEM SUAM*, puta sibi per omnia similem, non in peccato originali, uti explicat Calvinus, sed in naturâ, scilicet in corpore humano, et in animâ rationali, in qua Seth, æquè ut Adam, erat imago Dei. Vide dicta c. 1, v. 27.

VERS. 3.—*ADAM ANNI NONAGENTI TRIGINTA, ET MORTUUS EST*. Nota primò. Ab Adam usque ad diluvium, per Seth sunt decem generationes, estque hæc prima mundi aetas.

Nota secundò. Anni hic fuerunt duodecim mensium, uti nostri, ut patet Genes. 8, 7, 5; nam si fuissent mensuri, ut aliqui volant, puta si annus unus fuisset tantum unus mensis, continens triginta dies, sequeretur, eos qui hic 75 anni generasse leguntur, 75 mense generasse, ac consequenter generasse anno aetatis suæ 7. Omnes denique defuncti essent ante annum aetatis 82, quem etiam hominè non posse exsuperant. Ita Sanct. Hieronymus et Sanct. August.

lib. 15 de Civit. c. 15. Fator *Aegyptiis* præcis annuum

24. Pendant tout ce temps-là, il marcha avec Dieu dans une si parfaite obéissance à ses commandemens, et avec si grande foi en ses promesses, que le Seigneur voulut le réserver pour prêcher la pénitence à la fin du monde; c'est pourquoi il le transféra dans le paradis, et il ne parut plus sur la terre, parce que Dieu l'enleva, et le cacha aux yeux des hommes.

25. Mathusalem ayant vécu cent quatre-vingt-sept ans, il engendra Lamech.

26. Après avoir engendré Lamech, il vécut sept cent quatre-vingt-deux ans, et il engendra des fils et des filles.

27. Et tout le temps de la vie de Mathusalem ayant été de neuf cent soixante-neuf ans, il mourut.

28. Lamech ayant vécu cent quatre-vingt-deux ans, engendra un fils,

29. Qu'il nomma Noé, c'est-à-dire, repos, en disant: Celui-ci nous soulagera parmi nos travaux et les veuves de nos mains, et il nous consolera dans la terre que le Seigneur a mandité.

30. Lamech après avoir engendré Noé, vécut cinq cent quatre-vingt-quinze ans, et il engendra des fils et des filles.

31. Et tout le temps de la vie de Lamech ayant été de sept cent soixante-dix-sept ans, il mourut. Or Noé ayant cinq cents ans, engendra Sem, Cham et Japheth.

COMMENTARIUM.

fuisse menstruum; id enim tradit Diodor. Sicul., lib. 1; Varro apud Lactant. lib. 2, c. 15; Plutar. in Numâ; Sanct. August. 12 Civit. c. 20, et Proclus in Timæum l. 1, pag. 55: *Αἰγύπτου*, inquit, *ταῖς μήτραις ἐκείνου Ἰσραὴλ ἐκείνου Ἰσραὴλ ἐκείνου*. *Aegyptii* mensem vocabant annum. Verùm nil tale de præcis Hebraeis reperias.

Tertio, ex hebraeo textu, et ex nostra versione latina patet, ab Adam usque ad diluvium fluxisse annos 1656; Ita Sanct. Hieron., Beda et Augustinus supra. Quare in Septuaginta qui numerant annos 2242 (juxta editionem correctam à cardin. Caraffa), Irrepsit error; super enim hic numerus veritatem annis 586. Suspicatur Sanct. Augustinus, scilicet quemdam numerum tæse numerum in Septuag. eò quòd putaret hic accipi debere annos menstruos; insolitum enim et paradoxum videtur, ut homines tunc vixerint 900 solidos annos; sed quia ille ipse rorsùm videbat sibi objici posse: Si anni fuerint menstrui, ergo qui centesimo anno dicuntur generasse, generarunt anno secundum nos octavo; hinc ut hoc effingeret, pro 400 supposuisse 200.

Quarto, mortuus est Adam anno 57 Lamech patris Noe, 726 anni ante diluvium, videlicet totius humani generis sui propagationem et corruptionem. Adhuc Irenæus lib. 5, c. 52, Adam mortuum esse ferit sexta, die Veneris, quia eodem die creatus est, et peccavit Adam; dixerat autem ei Deus: *In quinquagesimo die comedisti ex ea, morte morieris*: ergo mortuus est die Veneris, quæ et peccavit. Verùm illa comminatio Dei, alium habet sensum, uti superius dixi. Eva, si credimus Mariano Scoto, decem annis post maritum vixit, mortuusque est anno vite et mundi 940.

Quinto, traditio est, Adam sepultum esse in Hebron. Tradit Jacobus Edessensis, qui fuit magister Sanct. Ephrem. apud Eusebium lib. 1, c. 14, quòd Noe ossa Adami in arenam religiosis suscepit, et post diluvium illa inter suos liberos distribuit, Semque quem anteferebat cæteris, Calvariam Adæ dedit, et cum eâ

Judasem. Tanto patribus fuit cura honorque sepulcri, ob animarum immortalitatem, quam certâ fide et spe sibi proponebant. Hinc communis Patrum sententia est, cranium Adæ sepultum esse in monte Calvarie, ut ibi Christi crucifixi sanguine rigaretur, ablueretur, vivificaretur. Audi inter alios Tertull. l. 2. Carmin. contra Marcion. c. 4 :

*Golgotha locus est, capitis Calvaria quondam,
Hic medium terræ est, hic est victoria signum.*

Ut magnam hic veteres nostri docuerint reperitum

Hic hominem primum suscepimus esse sepultum.

Hic potuit Christus, pia sanguine terra, modesti,

Proleis Adæ ut possit veteris, cum sanguine Christi

Commixtus, stillantis aquæ virtute lavari.

Denique Adamo et Evæ peccatum suum remissum est, ut patet Sapientia 10. v. 2 : *Intellige quatenus hoc peccatum tibi personale erat; non autem quia peccatum erat naturæ, sive totius generis nostri; sic enim hoc peccatum est nobis originale, et in omnes Adæ posteros nascendo transfunditur; atque hæc ratione est irremissibile. Adde, traditio est, Adamum et Evam esse salvatos; quæ ita certâ est, ut Epiphanius, Philastr., Augustinus et alii, Eternitatis hoc negantes damnant erroris. Vide Alphonsum à Castro * Adam. Quæ circa Adamum inter alios, immo præ aliis sanctis resurrexisset cum Christo Matth. 27. 55, docent Sancti. Athanasius Orat. de pass.; August. hic quest. 161; Origenes tract. 35 in Matth. et alii.*

Quæres, unde tunc tam longævi fuerint homines? Periculis variis dat causas : Prima, fuit bonitas primitiva complexionis et temperamenti corporis, in primis hominibus. Secunda, fuit sobrietas, quæ tanta fuit, ut nec carnis, nec vino uterentur. Tertia, fuit primus vigor terre, immo præ aliis sanctis quæ initio creationis suæ longè vivaciora et succulentiora et efficaciora erant quàm jam, etiam sunt efflores. Quarta, fuit scientia Adæ, quam aliis communicavit, quæ meliùs quàm medici nostri nôrat vim herbarum, fructuum, metallorum, etc. Quinta, fuit benignus aspectus, concursus et influxus astrorum. Sexta, fuit Dei voluntas et arcana cooperatio; idque ad hoc, ut homines citius propagarentur, et per longam experientiam scientias et artes omnes perdiscerent, utque primi homines fidem creationis rerum, Deique cognitionem et cultum posteris etiam remotissimis traderent. Unde Lipomannus magis Dei miraculo, quàm naturæ hæc longævitas attribuit.

Nota. Nullus istorum patrum attingit annum millesimum, ut videamus, etiam longissimam vitam in hoc mundo, ne punctum quidem esse ad æternitatem; nam mille anni coram Deo sunt quasi dies hesternæ, quæ præterit, Psal. 89. 4.

Et motus est. Singulis hoc additur, ut videas efficacem fuisse sententiam mortis, à Deo latam in Adamum peccantem, ejusque posteros, cap. 5. v. 19; nam, ut ait Sapiens Ecclesiastici 14. v. 12 : *Hoc est testamentum hujus mundi; morte morietur.* Ergo cogitamus singuli : De me quoque brevi dicatur : *Et mortuus est; hoc meum et conjuge est, nisi erit cœlestis, hoc*

epitaphium : *Cornelius vixit tot annos, et tali anno mortuus est. Facile contentum omnia, qui se semper cogitant esse mortuorum, ait S. Hieronymus Epist. 105. Severus imp., auctore Diono Niceno in ejus vitâ, urnam sibi parari voluit, in qua sepeliretur, quam crebrò manibus contractans dicebat : *Tu virum captes, quem totus orbis capere non potuit; idque fecit, ut memoriam mortis teneret.**

Eadem de causâ S. Joannes Eleemosynarius, patriarcha Alexandrinus, jussit sibi extrui monumentum, sed imperfectum; solemnibus autem festis in conspectu multorum, voluit sibi à fabricis dici : *Monumentum tuum, Domine, adhuc imperfectum est; juhe ergo ut tandem perficiatur; incertum enim est, quâ horâ morte ventura sit. Ita Leonius in ejus vitâ. Incertum est, inquit Seneca Epist. 26, quæ te loco mors expectat; itaque in illum omni loco respecta. In somnum ituri, latè hilaresque dicimus : *Vixi, et quem doleras curam à Deo atque, peregi. Discite ergo mori; æternitatem cogita. O æternitas! quam longa es, æternitas, quàm æterna, quàm constans æternitas!**

Vixit quoque CAINAN SEPTUAGINTA ANNIS, ET GENCIT MALALEEL. Malaleel, vel ut Hebr. est Malahalel, idem est quod laudans Deum; hallel enim est laudare, d. Deum, sive qui filius assidue laudans Deum, inde vocatus sit Malahalel, sive qui pater Cainan eum in horu ita vocavit, ut tam se quàm ipsum ad jugem Dei laudandæ exciaret, ut quoties filium nominaret vocaretque Malahalel, toties quasi dicit, *Halleluia*, id est, laudate Deum, vel potius *hallel el*, id est, lauda fortem Deum.

VERS. 22. — AMBULAVIT HENOCH CUM DEO, q. d. : Henoch hæc sanctè et pie vixit, quasi Deum semper præsentem præ oculis habere, et revereretur, idè quæ in omni opere cautissimus, modestissimus, religiosissimus semper incederet, eratque Deo Deique voluntati per omnia consentiens, perinde ut homo cum homine amico, vel domino suo ubique et indivisè ambulans, illi per omnia consentit, illi in omnibus se conformat. Septuag. vertunt : *Henoch placuit Deo*, scilicet præ ceteris hominibus, etiam justis et sanctis illius ævi. Targum Hierosolymitanum vertit, *servitit Henoch in veritate coram Domino*, Arabic. *Henoch rectum fecit in carnis carnis Deo; Chald. et ambulavit Henoch in timore Dei.* Hæc de causâ tulit et rapuit eum ad se Dominus tanquam altiore terrâ, Deo angelisque dignum, immo familiarem.

Hinc aliqui Judæi putarunt, Henoch fuisse angelum incarnatum. Ambulant, inquit Hugo cardin., post Dominum, humiles et penitentes; cum Domino, sancti prelati et rectores; ante Dominum, pii concionatores, uti S. Joannes Baptista; à Domino, apostate, et qui suæ voluntati ac voluptati servant; contra Dominum, superbi et rebelles, uti Judæi Levit. 26. 2.

Addunt aliqui, *ambulare cum Deo* significare in publico esse ministerio Dei, et fungi officio sacerdotis. Sic enim de Heli pontifice ait Deus 1 Reg. 2. 30 : *Locus locutus sum, ut domus tua et domus patris tui ministraret in conspectu meo, Hebr., ambularet coram me.*

Et v. 53 : *Suscipite mihi incerdotem fidelem, etc. Et : Ambulavit coram Christo meo cunctis diebus.* Sacerdotum enim est assidue cum Deo in precibus, sacrificiis sacris actionibus versari : ipsi enim sunt angeli et mediatores inter Deum et homines, nec dubium est, quin Henoch velut caput familie fuerit sacerdos.

Magna ars est, nosse cum Deo ambulare, illum ubique habere præsentem, illi se jugere, illi per omnia obsequi, cum illo sæpè colloqui, illius opem implorare, ab eo pendere, ab eo regi, illi totum uniri. Qui cum Deo ambulat, cum hominibus bene ambulat; qui tantum cum hominibus ambulat, nec cum Deo, nec cum hominibus bene ambulat. Ita ambulavit cum Deo S. Paulus primus eremita, ab anno ætatis 15 ad annum 115, in cremo degens, cujus proinde defuncti animam inter angelorum choros, inter Prophetarum et Apostolorum cœtus, in cœlum rapi vidit S. Antonius.

Hunc secutus est ipse S. Antonius, quem sæpè sol oriens eodem vestigio stantem, et in cœlum suspicientem aspexit, quo cum occidens reliquerat, teste S. Athanasio. Ita Mæcarius in cœlis cum Deo versabatur, dicebatque sibi : *Habes Angelos, Archangelos, omnes supernas potestates, Cherubim, et Seraphim, Deum horum omnium effectorem; illic versare, ne sub cœlis descenderis, ne incidaris in mundanas cogitationes.* Testis est Palladius in Lausiaca, v. 20. Ita Amph. apud eundem cap. 15 : *Nullus, inquit, altioris rei cupidus in cor meum ascendit, nisi Deo. Nil ex robur terrenis occultavit mihi Deus. Non interdii somnum cepi, non nocta requievi, Deum quaereus. Omnem petitionem accipit à Deo protinus. Vidi serpi Deo assistentes myriadas; vidi choros justorum, vidi martyrum congregem, vidi monachorum vitæ institutionem; opus autem omnium Deum laudabat. Vidi justos letantes in æternum.* Ita ambulavit cum Deo Simcon Stylites, Joannes, Macedonius, Marcellus, Ephrem et alii innumeri, de quibus Evagrius in Vitis Patrum et Theodoro. In Philotheo. O quàm felices hi angeli terrestres!

Fuit ergo Henoch propheta, et scripsit quædam divina, quæ citat S. Judas in sua Epistola sed liber Henoch interit : nam ille quem viderunt S. Hieronymus, S. Augustinus, Origenes, Tertul. suppositus est et apocryphus est.

VERS. 21. — ET NON APPARUIT, QUIA TULIT EUM DOMINUS. Calvinus secutus Aben Ezra et Judæos, putat Henoch esse mortuum suaviter et placidè, et mox à morte animam ejus translata esse in cœlum, sed non vixisse Deum, donec Christus in cœlum ascendere; itaque Henoch jam esse immortalem, nec amplius ad nos rediturum aut moriturum. Sed hæc omnia falsa et erronea sunt. Primò, quia, si esset mortuus Henoch, quæ de eo de aliis omnibus dixisset Scriptura, et mortuus est. Secundo, quia de eo hæc dicitur, *tulit*, id est, rapuit eum *vivum Deum*; unde Septuaginta vertunt, *transiit eum Deus.* Hinc et Ecclesiast. c. 44. 16, asserit Henoch, non mortuum, sed translatum in paradysum, ut det gentibus penitentiam; ergo vivit adhuc Henoch, et ad nos rediit, ut se opponat Antichristo, et

et prædicet gentibus. Tertio, quia expressè S. Paulus ad Hebræos 11. v. 5, ait : *Hæc translatus est, ne rideret mortem.* Quarto, ita docent communiter Patres quos citat Delrio et Perer.

Ex dictis sequitur primò, Henoch translatum esse in paradysum terrestrem, qui ante diluvium adhuc supererat. Ille enim intelligitur, cum absolute nominatur paradysus, uti cum nominat Ecclesiasticus, cum ait, in eum translatum esse Henoch. Quare quod S. Ambrosius lib. de Paradiso, c. 5, ait Henoch raptum in cœlum, intelligit Henoch de terrâ sublatum esse in aera, et per aera in paradysum esse translatum. Nec aliud voluit Tertullianus, cum lib. de Resurrect. carnis c. 58, dixit Henoch et Eliam de orbe esse translato; orbem enim intelligit terram hæc, ab hominibus habitatam et coltam.

Causam translationis indicat Sapiens Sapient. 4. 10. Primò, quia dilectus erat Deo, et vivebat bonus inter malos; hinc raptus est, ne militia mulari intellectu ejus. Rursum, raptus est, quia ambulabat cum Deo, idè quæ dignus erat paradiso, et continuè Dei contemplantis. Tertio, raptus est, ut rediret et det gentibus penitentiam, perinde ac Elias cum dabit suis Judæis; hoc enim est quod de eo dicitur Ecclesiast. 48. 10 : *Qui inscriptus est in judicis temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor patris ad filium, et restituere tribus Jacob.* Quarto, raptus est, ut suo raptu ostenderet, quid Adam peccans perdidit; pari enim modo omnes suo tempore citra mortem translati fuissent; si in innocentia permansissemus. Quintò, tulit cum Dominus, ut confirmaret fidem patrum de futurâ vitâ, q. d. : En hoc ipso factio agnosce, quod aliam vitam habeo, canque meliorem in quâ sanctos remunerabor.

Sequitur secundò, fidei esse proximum, quod Henoch, æquæ ac Elias, necdum sint mortui. Unde Tertullianus lib. de Resurrect. carnis, c. 58, vocat eos æternitatis candidatos : *Æternitatis, ait, candidati ab omni vitio, ab omni danno, ab omni injuriæ et contumelia immunitatem cornu cælestis.* Et Irenæus lib. 5. c. 5, vocat eos *cœlespicantes immortalitatem*, hoc est, ejus auspiciis et quasi adambulationem accipientes. Sequitur tertio, Henoch et Eliam, non gloriosa, sed mortalia habere corpora adæque mortuorum. Unde Tertullianus supra : *Henoch, ait, et Elias nondum reurrectionis dispensati, quia nec morte sancti.* Errant ergo Procopius et Eusebius, qui putant Henoch et Eliam frui visione Dei, et gloriosa habere corpora in celo.

Quæres, ubi jam sint Henoch et Elias, et qualis agunt vitam? — Respondet : Communiter docent Patres, eos versari in paradiso. Verùm dico, Henoch ante diluvium translatus esse in paradysum; post diluvium verò, quo inundatus et sublatus videtur paradysus, agi in loco aliquo ameno quem Deus illi sive in aera, sive in terrâ preparavit, ad quem post diluvium raptus est Elias; ibi ergo simul agunt vitam quasi beatam, immunitem à concupiscentiâ et à nostris armis, in affluentiâ Dei contemplantis.

Secundò, sine cibo eos vivere, censet Epiphanius, ha-

res 64, et Hieronymus ad Pamachium; Augustinus verò de hâc re dubitat lib. 1 de Peccat. meritis et remissione, cap. 5, atque eos vel sine cibo vivere, vel certè vivere sicut Adam vixit in paradiso, scilicet ex ligno vitæ, idèque nec morbo, nec senectute deficere. Sed verius est, eos à Deo vivos et vegetos per miraculum conservari, sine cibo; nam, ut dixi, paradisi, et consequenter lignum vitæ interit.

Quæres secundo, an Henoch et Elias videant Deum, sintque beati? Asserunt Caluarinus tract. de Gloria Christi consummatâ, P. Salmeron, et propendit Barradius in illud Joan. 21, 25: *Sic enim volo manere, donec veniam*. Putant enim Henoch et Eliam, ut et S. Joannem Evangelistam, necdum esse mortuos, idèque eos habere adhuc corpora mortalia, venturosque esse contra Antichristum, et ab eo martyrio afficiendos; interim tamen videre Deum, eoque frui saltem à morte et resurrectione Christi.

Probant id multis et plausibilibus rationibus. Primò, quia S. Joannem venturum esse cum Henoch, videtur asseri Apocal. 10, v. 11: *Operat te iterum prophetare gentibus*. Et Joan. cap. 21, v. 25: *Sic enim volo manere, donec veniam*. Nam corona martyrii Joanni, uti et cæteris Apostolis, debetur et promissa est Matth. 20, 25, hisce verbis: *Calceem meam bibetis*. Jam S. Joannem videre Deum, non videtur dubium; nam Ecclesia cum publicè in Libani, æquè ac alios beatos, colit et invocat. Secundo, quia Ecclesia celebrat festum, tam S. Joannis, quàm Eliæ juli 20, ut patet ex Martyrolog. romano; ergo ipsi fruuntur Deo. Tertio, quia Græci exerceant templâ in honorem, tam Eliæ, quàm S. Joannis, ut docet Baronius in Martyrol. juli 20; ergo ipsi sunt beati, his enim solis eriguntur templâ. Quarto, quia Henoch et Elias sanctissimè vixerunt, ac proinde dignissimi sunt ut Deo fruantur, præsertim cum alii prophætæ et patriarchæ etiam minus sancti quàm ipsi quibuscum vixerunt, jam Deum videant. Quinto, quia sic optimè evadimus difficultatem, que est de suspensione meritorum Henoch et Eliæ. Cur enim suspendit Deus merita eorum præter morem, nisi quia jam vident Deum, suntque non in viâ, sed in termino, puta sunt beati? Si dicat, Deum eorum merita non suspendisse, inferam: Ergo ipsi in meritis et præmiis, pene in innumensum superabunt omnes alios beatos; nam per tot annorum millia assidue merentur, et in dies merita sua adaugent, idque usque ad diem iudicii: hoc autem videtur incredibile.

Verùm hæc sententia nova et paradoxa videtur, solidoque carere fundamento. Primò, quia vix ullus veterum Patrum vel doctorum eam asserunt; nam Nazianzenus, quem citat Barradius, eam non asserit, sed dubitat. Secundo, si Henoch et Elias vident Deum, ergo sunt beati, ergo sunt comprehensores, non viatores. Atqui viatores sunt, quia adhuc morituri sunt, et martyrio laureandi.

Tertio, nec Mosi, nec Paulo, nec ulli alteri mortali concessum est, si ante mortem videret Deum; imò Dominus edixit Mosi: *Non videbit me homo et rivet*, Exod. c. 25, v. 20. Ergo nec Henoch et Eliæ id

concedendum est; sunt enim ipsi adhuc mortales, et reipsâ morituri. Quarto, multò magis paradoxum videtur, Henoch et Eliam à gloria celesti et visione Dei rodire ad passiones, merita et mortem, quàm merita eorum suspendi; quis enim beatus unquam è celo rediit ad labores, merita et mortem? quis unquam ex comprehensore factus est viator? Quintò, solos Christus fuit simul viator et comprehensor; hoc enim privilegium soli Christo dant omnes theologi. Atqui, secundum novam hæc sententiam, hoc falsum est; nam Henoch et Elias, saltem cum redibunt, certatim contra Antichristum, simul erunt viatores et comprehensores; tunc enim non perdet visionem Dei, quam jam possident, quaque sunt beati. Sextò, si visio Dei non impedit tunc eorum merita et labores contra Antichristum, cur jam eorum merita impediret pari enim modo Christus ante mortem et resurrectionem suam videns Deum, nunquam per hæc visionem impediret tunc à suo merito. Septimò, S. Joannem non esse mortuum eumque venturum esse contra Antichristum, planè videtur improbabile, atque repugnat tam historicis plurimis, in eum mortuum esse asseverant (citât eos Baronius), quàm Ecclesiæ, que S. Joannis quasi mortui, et in celo cum Christo regnantis festum colit, eumque invocat. Scitis est de Henoch et Eliâ; hos enim nemo colit, vel invocat.

Ad primum respond. Joannem post illa verba Apocal. 10, iterum prophetasse gentibus, c. 12, 15, 14 et sequent. usque ad finem Apocal., non autem iis prophetaturum esse in fine mundi. Illud verò Joan. c. 21: *Sic enim volo manere*, idem est ac si diceret: *Si enim volo manere*, ut alii codices legunt. Loquitur enim Christus non assertivè, sed conditionalè, idque ad retundendam curiosam Petri interrogationem: *Domine, hic autem quid?* Però calicem passionis bibit S. Joannes, tum alias, tum eo tempore quo in delium olei ferventis missus est. Unde ipse à Patribus vocatur, et ab Ecclesiâ colitur, et reverè est martyr. Ad secundum resp.: Græci celebrant festum Eliæ, non beati, sed rapti. Illo enim die tantum recitant memoriam raptus ejus, quia raptus hic fuit admirabilis. Ad tertium resp.: Eodem modo et scilicet Eliæ templâ exerceant Græci, quo festum illi instituerunt, scilicet ut iis testarentur et recolerent memoriam tam miri raptus Eliæ (templâ enim propriè non sanctis, sed soli Deo in honorem sanctorum eriguntur); qui celestem hie egit vitam, et celestes quasi discipulos post se reliquit.

Talique monachorum quasi pater et patriarcha, quique etsi novum beatum sit, jam tamen quasi confirmatus est in gratiâ, certèque beatus, itaque ex dei revelatione et oraculo jam quasi canonizatus est. Ad quartum resp.: Ordo à Deo institutus postulat, ut Henoch et Elias non videant Deum, cum novum sicut mortui; alii verò Prophætæ mortui sunt, idèque vident Deum. Quare congruum est, ut Henoch et Elias mediam vitam agant inter homines terrenos et inter beatos in celo, pacatam scilicet et jucundam, non tamen beatam. Eorum verò sanctitati et meritis rependitur, non visio Dei, sed aliud magnum quòd, scilicet quòd illi soli ex

Prophætis venturi sint quasi fortissimi pugiles Christi contra Antichristum, eumque confutaturi, idèque martyrio ab eo laureandi. Ad quantum de suspensione meritorum mox dicam, neque illa suspensio hic difficultatem tollit; nam saltem Henoch merita fuerunt suspensa à raptu ejus usque ad Passionem Christi, per tria pœnt annorum millia (precisè enim anni 2997 interflexerunt), quibus tamen Deum non vidit Henoch; si enim merita ejus tunc non fuerunt suspensa, ergo Henoch tot annis continuè merendo, longissimè superabit in gratiâ et gloriâ omnes sanctos, itaque recidemus in incommodum quod ipso argumento præceditur.

Quæritur tertio, an sint in statu merendi? Asserit Viegas in Apoc. 11. Ratio est, quia sunt adhuc viatores, eumque privatur visione Dei, cur præter ordinem communem privarentur etiam facultate merendi, quam habent alii viatores? Esto hæc ratione meritis et gloriâ sint superaturi sanctos omnes, exceptâ B. Virgine. Negat verò idipsum Pererius et Suarez, idque videtur probabilis. Ratio est, quia aliqui tet annorum millibus innumera accumularent merita, nec inter eos et alios sanctos esset ulla comparatio, aut proportio in gratiâ et gloriâ. Secundo, quia per raptum translati sunt in alium statum et vitam; unde raptus videtur eis fuisse instar mortis; ac consequenter suspendisse eorum merita donec redeant ad nos tempore Antichristi; tunc enim rursùm merebuntur. Jam ergo sunt quasi in statu medio viatorum et beatorum, scilicet in statu quietis et contemplationis; unde sicut non laborant, nec patiuntur, sic nec merentur; plurimum autem merebuntur redeentes, et pugnantes contra Antichristum.

In vitâ S. Pachomii refertur, quòd philosophus quidam Theodoro discipulo S. Pachomii, hæc tria ænigmata proposuerit; ad que ipse ita solenter respondit. Primum: Quis non natus, mortuus est? Respondit Theodorus, Adam. Secundum: Quis natus est, nec tamen mortuus? Respondit, Henoch, qui translatus est. Tertium: Quis mortuus est, nec tamen corruptus? Respondit, uxor Loth, que in statum salis est conversa.

Nota. In fine mundi redibunt ad communem vitam Henoch et Elias, ut Antichristo per conciones, disputationes et miracula se opponant, idèque ab Antichristo martyrio afficiuntur Hierosolymæ; qui corpora eorum projiciet insepulta in plateam; sed post tres et dimidium vivi et gloriosi tota urbe spectante resurgent, ascendent in celum, ut patet Apocal. cap. 11, v. 7. Ita passim Patres hic, et Apocal. cap. 11, restque communis hie fidelium sensus et traditio; unde S. August. lib. 20 de Civit. c. 20, dicit hoc esse celeberrimum in sermonibus et cordibus fidelium.

Denique Henoch atavus fuit Noe, ac consequenter pater fuit omnium nostrum; omnes enim homines (consequenter et Antichristus), uti à Noe, ita et ab Henoch descendunt. Unde sequitur, quòd, cum ad nos rediit Henoch, caelis manebit; nec enim cum

ulla feminâ (cum omnes ex se descendant, sinique suæ filie), matrimonium ratum contrahere poterit; quia in lineâ rectâ ascendunt et descendunt etiam gradibus infinitis ad invicem distantem jure naturæ irritum est matrimonium, si ascendentes descendentes copulari velint, ut habet communis sententia doctorum, quos recenset Sanchez tom. 2 de Matrim. lib. 7 Disp. 51, licet ipse cum aliis contrarium doceat. Concedatur ergo Henoch rediens omnibus suis filiis, puta omnibus hominibus, et ab uno filiorum suorum, puta à spurio Antichristo, occiditur. Rursùm raptus fuit Henoch anno mundi 987; ergo cum hoc anno Christi 1615 agatur annus mundi 5605, sequitur Henoch hoc anno agere annum raptus sui 4578, vite verò suæ 4943.

VERS. 27. — DIES MATHUSALEM NONAGINTI SEXAGINTA NOVEM ANNI. Hic fuit omnium mortalium longevissimus; Adam tamen eo longevior dici hæc ratione poterit, quòd Adam creatus sit in ætate et statû perfectâ, qualis jam est triginta tunc fuisse 60 anno rum, ut minimum; Mathusalem autem natus est in fans, et 60 annis crevit et adolevit ad statum et staturam in quâ creatus est Adam; ergo si 60 annis à Mathusalem demas vel totidem Ade addas, superabit Adam Mathusalem 21 annis; ita Perer. Natus est Mathusalem anno mundi 687, cùmque vixisset annos 960, sequitur eum obiisse anno mundi 1646, scilicet eodem anno quo factum est diluvium, paucis (septem si Hebræis credimus) diebus antequàm illud inundaret; ita S. Hieron. Non benè ergo S. August. lib. 1, Quæst. in Gen. censet eum obiisse 6 annis ante diluvium; sexto enim anno ante diluvium obiit, non Mathusalem, sed Lamech ejus filius, qui fuit pater Noe, ut patet Gen. 5, 30 et 31. Sed audi S. August. initio quæst. in Genes.: *Quæri inquit, quomodo Mathusalem secundum annorum computationem, vivere post diluvium poterit, cum omnes præter eos, qui in arcam ingressi sunt perisse dicantur? sed hæc questionem, plurium codicum mendositas peperit. Non solum quippe in Hebræis aliter invenitur, verum etiam in Septuag. interpretatione, Mathusalem in codicibus paucioribus, sed veracioribus sex annos ante diluvium reperitur fuisse defunctus. Quod etiam explicat lib. 45 de Civit. c. 15.*

VERS. 29. — NOMEN EJUS NOE, DICENS: ISTE CONSOLABITUR. Ex hisce verbis patet Lamech fuisse prophetam. Nota. Noe hebraicè duo significat: Primò, quietem, à radice *noach*, id est, *quiescit*. Inde enim Noe hebraicè dicitur, *Noach*, id est, quies, vel quiescens, et quiescere faciens; unde 70 vertunt, *hæc quiescens faciet nos ab operibus et tristitia manuum nostrarum*. Sic et Arabicè. Secundò, significat consolationem vel consolatorem, à radice *nacham*, id est, consolatus est, ut Noe à *nacham* deducatur per apocopen literarum; *mem*; et ita deducit Scriptura hie dicens, *zienachamem*, iste consolabitur nos, ut habent Hebræi, Chaldæus et nos, sed utrumque eodem redit; consolatio enim ab opere et labore, non est aliud quam quies ab opere et labore

Noe ergo quiescere fecit et consolatus est homines, primo quia, ut ait S. Hieron. omnia retroacta opera, scilicet peccata, quieverant per Noe, qui ea sepelivit diluvio. Secundo, ut R. Salomon, Hebraei, Cajet. et Liponius, quia Noe araturum et alia instrumenta agriculturae, artemque faciliorem colendi agros invenit. Tertio, ut alii, quia propter sanctitatem et sacrificium Noe post diluvium, Deus benedixit terrae c. 8, v. 21, et c. 9, v. 1 et sequent., quo factum est, ut terra sic benedicta minore labore et cultura majores fructus afferat. Quarto, quia Noe plantavit vites, et adiuvent vitiarum, quod est solatium cordis humani. Rursus, quia Noe à Deo fuit concessus usus carniarum, quibus vita hominum roboretur. Adiant alii, quia Noe per diluvium hominis adscrivit mortem, quae est omnium laborum nostrorum finis et quies. Verum mors etmersio improborum non est quies, sed initium aeterni doloris et laboris. Quinto et maxime, hisce verbis prophetiae Lamech de Noe filio suo, quod ipse erit generis humani, diluvio penè absumentis, reparatur (haec enim magna Lamech, et patrum fuit consolatio et quies), ait Hugo, et quod ipse mundo Deum, Deique beneficentiam conciliabit, quodque ex eo nascetur Messias, inquit Rupertus, qui nostra est requies et consolatio; ejus est illa vox: *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos.* Noe ergo fuit Christus.

Ante diluvium magna et longi fuerunt patrum dolores et labores, primo, quia vivebant 900 annos in continuo laboribus; secundo, quia terram colebant à Deo maledictam, ideoque sterilem; tertio, quia non habebant illas artes et instrumenta arandi et colendi terram; quarto, hi omnes eorum labores perirent erant diluvio; quae magna futuri erat eis poena et afflictio. Ab his ergo eos quiescere facit et solatur Noe; primo, quia per arcam labores, id est, opera labore eorum facta, restituit; secundo, quia ob ejus merita, artesque ab eo et posteris inventas, facilius jam est agricultura, omnisque labor hominum, ut paulò ante dixi.

Nota. Natus est Noe 600, anno ante diluvium, quod factum est anno mundi 1656, unde sequitur Noe natum esse anno mundi 1056, scilicet post mortem Adae

CAPUT VI.

1. Cumque coepissent homines multiplicari super terram, et filios procreassent,

2. Videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchrae, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant.

5. Dixitque Deus: Non permiscebit spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est; eruntque dies illius centum viginti annorum.

4. Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Postquam enim ingressi sunt filii Dei ad filias hominum,

anno 126; mortuus est enim Adam anno tam suo, quam mundi 950.

Tropologicè, Noe symbolum est justitiae, quae omnes consolatur, et requiescere facit ab operibus iniquitatis; haec reposita à tristitia; quia dicitur ea quae iusta sunt gerimus, nihil timentes pura conscientia secretitate; non dolentes gravi dolore; nihil est enim quod majoris doloris sit, quam culpa reatus, inquit S. Ambrosius lib. de Noe c. 1.

VERS. 51. — NOE VERO CUM QUINGENTORUM ESSET ANNOREM. Nota, non videri (licet id videretur S. Chrysostomo) Noe ad annum 500 abstinentiae conjugio; ergo alios ante Sem, Cham et Japheth genuit filios, qui mortui sunt ante diluvium; unde sequitur, non omnes qui hic primo generati nominantur, fuisse reversa primogenitos, Ita S. Augustinus lib. 15 de Civit. 20. Hoc anno 500, cepit Noe arcam fabricam, eamque continuavit per 100 annos; perfecta est enim illa anno 600. Ita Orig., Aug., Gregor., Rupert. Bursium post annum 500, Noe genuit, id est, generare cepit, Sem, Cham et Japheth, ut successivis annis genuerit, nunc Sem, nunc Cham, nunc Japheth; nec enim eodem anno hi tres simul sunt geniti.

Ex hoc loco colligitur chronologia mundi, puta à creatione mundi et Adae, usque ad diluvium fluxisse annos 1656; nam

Adam genuit	Seth cum esset	150	Anno.
Seth	Eoos	105	
Eoos	Cainan	90.	
Cainan	Malahel	70	
Malahel	Jared	65	
Jared	Henoeh	162	
Henoeh	Mathusalem	65	
Mathusalem	Lamech	187	
Lamech	Noe	182	
Noe	Sem, Cham et Japheth	500	

Post generationem Sem anno centesimo, qui fuit 600 vite Noe, factum est diluvium, Gen. 7, v. 11. Duravit diluvium anno integro, ut patet conferenti Genes. 7, v. 11 cum Genes. 8, v. 15 et 14. Ergo à creatione mundi usque ad finem diluvii fluxerunt anni 1657.

CAPITULUM VI.

1. Apres que les hommes eurent commence à se multiplier sur la terre, et qu'ils eurent engendré des filles.

2. Les enfants de Seth, qui portaient le nom d'enfants de Dieu, voyant que les filles des hommes, et les-belles des descendants de Cain, étaient belles, prirent pour leurs femmes celles d'entre elles qui leur avoient plu.

3. Et ces alliances ayant causé une corruption générale, Dieu dit: Mon esprit ne demeurera pas pour toujours avec l'homme, parce qu'il n'est que chair, et qu'il n'a que des inclinations charnelles; ainsi le temps de la vie de l'homme ne sera plus que de six vingt ans, après lesquels je ferai périr tous les hommes.

4. Or ce qui obligea le Seigneur de prononcer cet arrêt, c'est qu'il y avait en ce temps-là, sur la terre, des hommes d'une grandeur extraordinaire et d'une extrême arrogance, qu'on appelloit géants; car, depuis que les enfants de Dieu eurent épousé les filles des hommes, il en sortit des enfants qui furent des hommes puissants et fameux dans le siècle, où ils avoient leur

num, illeque generant, isti sunt potentes à seculo viri famosi.

5. Videntes autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore,

6. Preenitit eum quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecis :

7. Delebo, inquit, hominem quem creavi, à facie terre, ab homine usque ad animalia, à reptili usque ad volucres caeli; poenitet enim me fecisse eos.

8. Noe verò invenit gratiam coram Domino.

9. Haec sunt generationes Noe: Noe vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit.

10. Et genuit tres filios, Sem, Cham et Japheth.

11. Corrupta est autem terra coram Deo, et repleta est iniquitate.

12. Cumque vidisset Deus terram esse corruptam (omnis quippe caro corrumperet viam suam super terram),

15. Dixit ad Noe: Finis universae carnis venit coram me; repleta est terra iniquitate à facie eorum, et ego disperdam eos cum terra.

14. Fac tibi arcam de lignis levigatis; mansuetulas in arca facies et bitumine liquis intrinsecis et extrinsecis.

15. Et sic facies eam: trecentorum cubitorum erit longitudo arcae, quinquaginta cubitorum latitudo, et triginta cubitorum altitudo illius.

16. Fenestram in arca facies, et in cubito consummabis summitem ejus; ostium autem arcae ponetis ex latere; dorsorium, cunaculum et tristesque facies in ea.

17. Ecce ego adducam aquas diluvii super terram, ut interficiam omnem carnem, in qua spiritus vitae est super caelum: Universa quae in terra sunt, consumentur.

18. Ponamque fudus meum tecum; et ingredieris arcam tu, et filii tui, uxor tua, et uxores filiorum tuorum, tecum.

19. Et ex cunctis animalibus universae carnis bina induces in arcam, ut vivant tecum, masculini sexus et femini.

20. De volucribus juxta genus suum, et de jumentis in genere suo, et ex omni reptili terrae secundum genus suum; bina de omnibus ingredientur tecum, ut possint vivere.

21. Tolles igitur tecum ex omnibus escis, quae mandis possunt, et comportabis apud te; et erunt tibi, quam illis in cibum.

tyrannis et leur cruauté, et où ils répandaient partout la corruption et l'impie.

3. Dieu donc voyant que la malice des hommes qui vivaient sur la terre était extrême, et que toutes les pensées de leur cœur étaient en tout temps appliquées au mal,

6. Il se repentit d'avoir fait l'homme sur la terre; c'est-à-dire, que sans changer en lui-même, il agit au dehors, comme se repentant véritablement, et paroissant touché de douleur jusqu'au fond du cœur.

7. Il dit: J'exterminerai de dessus la terre l'homme que j'ai créé; j'exterminerai tout ce qui a vie sur la terre, depuis l'homme jusqu'aux animaux; depuis tout ce qui rampe sur la terre jusqu'aux oiseaux du ciel; car je me repents de les avoir faits, en voyant que l'homme, pour qui je les ai créés, ne cesse point de m'irriter, et de s'en servir pour m'offenser.

8. Mais Noë n'étant pas criminel comme les autres hommes, trouva grâce devant le Seigneur, et fut sauvé avec ses enfants.

9. Or, voici les enfants qu'engendra Noë, et qui furent sauvés avec lui; car Noë fut un homme juste et parfait au milieu des hommes de son temps; il marcha avec justice en la présence de Dieu dans tous les différents âges de sa vie.

10. Et il engendra trois fils, Sem, Cham et Japheth.

11. Or la terre était corrompue devant Dieu, et remplie d'iniquités.

12. Dieu voyant donc cette corruption générale de la terre (car la vie que les hommes y menaient était toute corrompue),

15. Il dit à Noë: J'ai résolu de faire périr tous les hommes; ils ont rempli toute la terre d'iniquité; et je les exterminerai avec tout ce qui vit sur la terre; mais pour vous j'ai résolu de vous sauver.

14. C'est pourquoi faites-vous un grand vaisseau de la figure d'une arche, ou d'un grand coffre, tout plat par-dessus, composé de pièces de bois aplanés de tous côtés, et exactement joints ensemble; vous y ferez de petites chambres, et vous l'enduirez de bitume dedans et dehors, pour le rendre impénétrable à l'eau et au vent, et pour empêcher, par son odeur forte, la manœuvre d'aucun de tout ce qui y sera renfermé.

15. Voici la forme que vous lui donnerez: sa longueur sera de trois cents coudées, sa largeur de cinquante et sa hauteur de trente.

16. Vous ferez à l'arche, immédiatement au-dessus du toit, une ouverture en forme de fenêtre pour y donner de l'air et du jour; et vous lui donnerez une couleée de hauteur, ainsi bien qu'un comble du toit de l'arche, qui sera en pente pour faire écouler les eaux. Vous mettez aussi la porte de l'arche au côté ou à l'un des bouts; et vous y ferez un étage tout en haut, un autre au milieu, et un troisième plus bas, dans lesquels vous pratiquerez diverses chambres pour les diverses espèces d'animaux qui y sont renfermés.

17. Car je m'en vais répandre les eaux du déluge sur la terre, pour faire mourir toute chair qui respire et qui est vivante sous le ciel; en sorte que tout ce qui est sur la terre sera consommé.

18. Mais j'établirai mon alliance avec vous, je vous prendrai sous ma protection; et vous entrerez dans l'arche, vous et vos fils, et les femmes de vos fils avec vous.

19. Vous ferez aussi entrer dans l'arche deux de chaque espèce de tous les animaux, mâle et femelle, afin qu'ils y vivent, et qu'ils s'y conservent avec vous.

20. De chaque espèce des oiseaux vous en prendrez deux; de chaque espèce des animaux terrestres, deux; de chaque espèce de ce qui rampe sur la terre, deux; en un mot, deux de toute espèce entrèrent avec vous dans l'arche, afin qu'ils puissent vivre et s'y conserver pour repeupler la terre.

21. Vous prendrez aussi avec vous de tout ce qui se peut manger, et vous le porterez dans l'arche pour servir à votre nourriture et à celle de tous les animaux qui y seront avec vous.

22. Feecit igitur Noe omnia que preceperat illi Deus.

VERS. 1. — CUMQUE COPISSENT HOMINES MULTIPLICARI. Josephus et Theodoret. putant hanc accidisse circa septimum ab Adam generationem, scilicet sub tempora Henoch. Est ergo hic anacephalosis; recapitulat enim hic Moses, et redit à Noe ad tempora priora que causam dederunt diluvio.

VERS. 2. — VIDENTES FILII DEI FILIOS HOMINUM, QUOD ESSENT PULCHER. Quæres, qui sint filii Dei, et qui filii hominum? — Respondent aliqui filios Dei esse angelos, angelos enim esse corporeos, et in corpore hic primum suum peccatum luxuriam admisisse, ob quod cælo dejecti sint. Ita Joseph. Philo lib. de Gigantibus; Justinus Apolog. 1; Clemens 5 Strom.; Tert. lib. de Habitu mulierum (ubi docet, demones hic decessisse mulieres conficere stibium, brachialia, aliosque fucos); Lactant. lib. 2. c. 15. Noe mirum id eos sensisse; nam et hoc seculo Cajet. censuit probabile esse, angelos habere sua corpora.

Secundo, alii respondent, filios Dei (scilicet quoad naturam) esse demones, qui ex se suaque natura et corpore generantur instar hominum, ut voluerunt Platonici, et Franciscus Georg. tom. 1. problem. 74, vel potius, ut Bergensius et Prae. Valerius sacre philosophæ cap. 8, esse demones, primum succubos, qui à potentissimis viris validissimum semen exceperunt, quod deinde fidem quasi inebri in validissimas feminas transfuderunt, itaque generantur gigantes. Licet enim Pererius dubitet, an ex incubis demones hoc modo generari possit homo, et idipsam negot. Cyrilli. asserunt tamen Cardanus, Cajet. et bene idipsum probat Delrio, lib. 2. Disquis. magic. q. 15.

Verum dico, filii Dei vocantur hic filii Seth, primo, ob sanctitatem suam, justitiam, temperantiam, aliasque virtutes, per quas Dei imago in eis, quasi filiis suis respiciendat. Ita S. Chrysost., Cyrillus, Theodor., Rupert. et Hilari. in Psalm. 132. Secundo, ut Olearster, et Phrasius hebraei: Hebraei enim omnia fortia, magna, egregia, dicunt esse Dei; ut mores Dei, cœdri Dei vocantur cœdri et montes altissimi et maximi. Sic filii Dei vocantur filii Seth, quia robusti, quia viribiles, formâ, pulchritudine, staturâ eximii et contrario filii et filia Caini, vocantur filii et filie hominum. Primo, quia erant perversi, et terræ affixi. Secundo, quia corporis rotar, formam et staturam emervârunt et decurrârunt; unde, ut notat Pererius, Cainitæ hic dicuntur generasse, non filios, sed filias, quia vi generandi per profusam libidinem delibitât, non filios, sed ferè tantum filias generare poterunt. Addit tertio, Theod. et Suidas, Seth à pietate et sapientia Deum esse dictum; hinc ejus filios vocari filios Dei.

Quarto, filii Dei possunt accipi filii potentiam, ut verit. Symmachus, Chald. et Pagninus: ut filii homi-

22. Noë accomplit donc tout ce que Dieu lui avait commandé: il bâtit l'arche sur le modèle que Dieu même lui en avait donné, et il employa plus de cent ans à achever cet ouvrage; Dieu l'ordonnant ainsi, afin que tous les hommes fussent avertis des maux dont ils étaient menacés, et qu'ils eussent le temps de les prévenir, en pouvant sérieusement à se convertir.

COMMENTARIUM.

nium venientem plebeis, quibus potentes per potentiam et tyrannidem sint abusi. Cum enim Deus, teste Damasceno, à providendo et providendo sit dicitus; hinc rectiores et potentes, quorum est aliis providere, vocantur filii: unde illud Dei ad Moysen: *Constitui te Deum Pharaonis*; ita Molina. Verum prior sensus, ut placet est et communior, ita et verior.

VERS. 3. — NOE PERMANEBIT. Hebraice est *lo isdon*, quod Symmachus, Arias, et alii à radice *dun* deducunt, verumque, non *judicabit*, non *litigabit*, q. d.: Deus, non patiar hanc item, inter ueam misericordiam et justitiam, tandùm durare; rursum, nolo amplius cum hominum pernicitate contendere; tædè me, arguit me et discernit tantum conflictus sibi adversantium affectum; item ergo dirimam, ac homines incorrigibiles, totosque carni deditos planè delebo; loquitur Deus *in prophetis*. Sic quoque legit S. Hieron. in Quest. sive tradition. in Genes.: *In hebraeo*, ait, *scriptum est: Non iudicabit spiritus meus homines istos in sempiternum, quoniam caro sunt, hoc est: Quis fragilis est in homine conditio, non eos ad æternos servabo cruciatus, sed hic illis restitum quod merentur. Ergo non iudicabitur, ut in nostris codicibus legitur, sed clementiam Dei sonat, dum peccator hic pro suo scelere visitatur. Secundo, melius Pagninus et Caj. cum S. Chrys. pro *isdon* alia punctis legunt *isdon*, à radice *noten*, id est, vagina, q. d.: Non amplius manebit spiritus meus in hominis corpore, quasi in vagina; evaginabo, seu extraham animam de corpore; unde Syri corpus vocant *vidne*, quod sit quasi vagina animæ. Tertio et planissime dici potest cum Leone Castrio lib. 5 Analogicæ, in hebraeo pro *isdon* legendum esse *isdon*, à radice *lan*, id est, mansi, moratus est, hospitatus est: tam enim Septuag. et Chaldaei, quam noster vertunt, non *permanebit*, scilicet spiritus in corpore, quasi in hospitio suo.*

SPRITUS MEUS, anima et vita homini à me inspirata Gen. 2; hinc habitum nostrum, vitam et animam Deus habet in manu sua. Dan. 5. v. 25.

IN ÆTERNUM, in longum tempus quale habuerunt homines ab Adam hæcæque, quia, ut sequitur, post 120 annos omnes delebo diluvio.

QUIA CARO EST, quia carnalis, et in vita carnis sua culpa projectus est. Ita S. Chrys. et Ambros.

FRUITQUE DIES ILLIUS CENTUM VIGINTI ANSOSUM. Potant aliqui hic à Deo statui terminum vite singulis hominibus, quasi singuli homines deceps tantum essent victuri 120 annis. Ita Josephus, Philo, Rupertus, Abulensis. Sed falluntur, nam constat post hæc tempora homines vixisse, non 120, sed 400 annis, ut patet Gen. 11.

Deo ergo, Deum hic statueret terminum vite toti

generi humano, q. d.: Homines carnales gravissimo me offenderunt, possent eos hoc instanti delere; sed quia clementer sum, de eis tempus penitentiae, idque largum, scilicet 120 annos; quod si illud negligant, post 120 annos, omnes planè delebo per diluvium, quod orbem inducam. Ita Chaldaei, Hieron., Chrys. et August. lib. 15 de Civit. c. 24. Ergo, ut rectè advertit S. August. et Salvianus lib. Anlikinenon ex Genesi, dixit hæc verba Deus anno ætatis Noe 480, 20 annis ante nativitatem Sam, que contigit anno Noe 500, sicut diluvium contigit 600, licet S. Hieron., Chrysost. et Hugo, hæc dicta velint anno 500 Noe, 100 annis ante diluvium; ita mirum ut ab his 120 annis, Deus ob scelera hominum 20 demperit et decurrarit. Ille ergo Deus statuit mundo tempus penitentiae: 120 annorum, illudque revelat Noe, ut ipse illud ipsam propelet mundo. Unde asquitur, Noe hic implicitè à Deo statui præcoem penitentiae, et comminationis diluvii; quo diligenter et fideliter apud homines eum perfectum esse, non est dubium, atque in eodem collegas habuisse Mathusalem avum, et patrem Lamech, valde est verisimile; unde Derosus Chaldaeus lib. 1, sic ait: *Tum multi prædicabant, et vaticinabantur, et lapidibus excidebant de cæ, que ventura erat, orbis perditione. Sed enim illi assueti corridebant omnia, caelestium illos irâ atque ultionem pernegate, pro impietate atque scelerebus. Moraliter hic nota, ut impietas et improbitas familias etiam antiquissimas et nobilissimas extingunt, ut patet in Cain et gigantibus; ita pietas et probitas easdem perpetuant, ut patet in Seth et Noe. Hoc est quod Psal. 36, dicitur: *Justi autem hereditabunt terram; iniusti autem disperibunt, simul reliquias impiorum interibunt.* Symbolicè, Cabalisticè; et ex his Petrus Bonus tract. de Numerorum mysteriis, in sexies millesimo an. hos 120 magnos et Mosaicos accipiunt, puta jubilei, ita ut quilibet annus hic complectatur quinquaginta annos vulgares; ac consequenter 120 hi efficiant sex millia annorum vulgarium (multiplica enim 120 per quinquaginta, habebis sex millia), quibus durabit hic mundus, vitæque et ætas hominum, de quo dixi c. 2, v. 2.*

GIGANTES AUTEM ERANT. Ex *gî* erant videtur, quod jam antè fuerint gigantes; ita tamen, ut hoc tempore fuerint multiplicati, ex coniunctione filiorum Dei cum filiabus hominum, unde hebraea pro, postquam enim, habent, et etiam postquam; et Septag. clarè ita vertunt, gigantes erant super terram in diebus illis, et post illud, postquam ingressi sunt filii Dei ad filias hominum. Ita S. August., Vatabl. et alii.

Nota. Gigantes hebraicè vocantur *nephilim*, id est, cadentes (à radice *naphal*, id est, cecidi), activè, q. d., irruentes, opprimentes, et emicta instar procelle prostermentes, et ad casum ac ruinam impellentes. Unde Aquila veritè, *ἐπιβουλεύοντες οἱ ἄνθρωποι, ἵλι βίολεντες ἱρρακτες*. Unde illud Jobi 16, v. 15: *Irruit in me quasi gigas, et violentissimi homines. Idem à parentibus Raphaël et Enac, vocantur *Naphaim* et *Enakim*; græcè vocantur *γίγαντες*, quasi *γεγαυός*, id est, ex terrâ geniti,*

S. S. V.

quasi ventris et terræ filii, inquit S. Ambrosius et Philo.

Burgensius putat gigantes fuisse demones, humanâ specie indutos; Valerius putat gigantes fuisse filios demonum incuborum; Philo putat homines sceleratissimos vocari gigantes. Sed certum est, gigantes fuisse homines monstrôsâ staturâ, robore, latrocinis et tyrannide insignes, unde gigantes, per sua scelera, fuerunt maxima et potissima causa diluvii, ut patet Sap. 14, v. 6; Job 26, 5. Idem insinuat hic Moses: cæ enim de causâ descripturus diluvium, gigantes, quasi diluvii causam, præmittit. Ita passim docent interpretes.

Ex hoc loco rursum, et potius ex fabricâ turris Babel, de qua c. 11 gentiles sumpserunt fabulam gigantum et Titanum, ut post S. Ambrosium et Eusebium lib. 5 de Præpar. evang. c. 4, docet Pererius. Credit enim veteribus, gigantes fuisse homines excelsissimæ staturæ, et draconum pedibus, ab iratâ telure procreatos in decurru pernicium, et scilicet bellum diis inferrent, Jovemque cœli possessione deji cerent. Sed temerè et frustra; nam à Jove contriti sunt; quod paucis versibus ita perstringit Ovidius:

Affectasse ferunt regnum volente gigantes,

Atque congestos straxit ad sidera montes.

Tum puter omnipotens misso perfreget Olimpum

Fulmine, et excessu subiecit Pelion Ossa.

POSTQUEM ERANT; q. d.: Maxime postquam. Nota, gigantes maxime generati sunt ex filiis Seth (hi enim vocantur filii Dei) qui integerrimi erant viribus, et jam à primâvâ integritate degenerantes, summo amore ardoreque libidinis, toti in terram et ventrem projecti, filiabus Cain (hæc enim vocantur filie hominum), utpote pulcherrimis, agglutinati sunt. Fecit enim libido, ut natura in eis omnem suam vim, et extremum potentiam suæ exereret; itaque vastissimi et validissimi homines prognati sunt. Thomas Fascelus de Rebus Siculis, lib. 1, decade 1, c. 6, multa afferet exempla gigantum hujus penè sæculi, quorum alii 18, alii 20, alii plures habebant cubitos in altitudine.

Vide hic, ut rubor sequi ac virtus vel vitam parentum, in proles transfundatur. Rectè Poeta:

Fortes creantur fortibus.

Est in juvenets, est in equis patrum

Virtus, non imbellent feroces

Progenerant equile columban.

VERS. 9. — CUNCTA COGITAVIT. Hebr. *col ietzer machcebot*; omne figmentum cogitationum. Ictar enim est figmentum sive plasma figuli. Unde Ilyricus delirât, *ôhm ex hâc*, imò ex sua monstrôsâ figurâ format et fingit peccatum originæ non esse accidens, sed substantiam et formam substantiæ hominis, talis enim substantia, inquit, est plasma figuli. Verum non advertit ipse, hoc figmentum non esse Dei, sed cogitationum; cogitatio autem hominis non substantiam, sed substantiæ adamatæ imaginem sibi pingit et fingit; hæc autem imago est accidens, non substantia. Unde Calvinus veritè, *cuncta imaginatio*. Sicut enim figulus sua idola, ita imaginatio, et concupiscentia

9

hominis, suas species, quasi idola sibi effingit (quod de re vide Cypranium in prologo libri de Cardin. Operibus) iisque non coeque, sed libere se pascit et oblectat, ideoque merito puniatur, ut hi puniunt sunt diluvio.

INTENTA ESSET AD MALUM. Infert Calvinus: Ergo omnia opera nostra, etiam sancta, aliquo occulto concupiscentia peccato sunt inquinata, imò tota sunt sordida, nam Hebraea addunt rar, id est, tantum intenta ad malum.

Respondeo, rã rac nec 70, nec Chaldaeus, nec noster vertitur, quia viderunt id in Hebraeo addi per pleonasmum et auxesim, satisque includi in eo, quod dicitur, *omni cogitatio et omni tempore intenta ad malum*. Respondeo secundò, Scripturam hic non loqui de iustis, sed de peccatoribus, ob quos indactum est diluvium; nam statim excipit iustum Noe v. 8, cuius cuncta pene cogitatio iniqua erat non ad malum, sed ab bonum. Respondeo tertio, esse hic hyperbole; nam peccatores licet mali, quodam tamen bona faciunt, dum parentibus obediunt, proximis iuvant, aliis fidem servant, etc. Cuncta ergo, id est, plurima et creberrima, cogitatio. Sic vulgò dicimus: Ille homo non aliud somniat (id est, sepe non aliud cogitat), quam id suo venire. Similis hyperbole est Psal. 15, 3. Rom. 3, 12.

Addo propriè Mosè loqui de peccatoribus non condus, sed is tantum, qui erant tempore Noe, erantque pessimi et sceleratissimi; quos licet daremus nil boni, sed omnia mala fecisse, ilque ex libera sua malitia, inde tamen nec sequitur eos aliter facere non potuisse, nec etiam alios peccatores, qui aliis temporibus vivunt, nil boni, sed omnia mala peragere.

Ex hoc loco probabiliter putat Perperius, illo tempore solam Noe cum suis proliis fuisse iustum, omnes alios fuisse impios, ideoque, uti aquis diluvi, ita et in infernum esse demersos, exceptis tamen infantibus, qui sacramento vitæ temporis renati mergabantur. Verum contrarium est probabilius, scilicet aliquos etiam adultos, cum se aquis involvi, et sensim obruti viderent, penituisse, iustificatos et salvatos esse. Docet hoc S. Hieron. et Rupertus, satisque id ipsum insinuat S. Petrus Epist. 1, c. 3, v. 19, sic enim in periculis naufragi, etiam sceleratissimi quique, magno pietatis affectu ad Deum confugiunt, emendationem spondent, veniam petunt et impetrant, ut corpore perennate anima salvetur.

VERS. 6.—PŒNITIT EDR. Septuag. *recogitavit*; nam is quem facti penitet, sepe illud versat et recogitat. Eceur hoc feci? utrum non fecissem? Penitet hominem, cum is revocat cum dolore, et retractat sua dicta aut facta, ob eventum tristem, quem non prevederat, ex his consecutum. Deus omnia previdit, nec dolere potest; ergo propriè cum nullus poenitet; dicitur tamen anthropopathos poenitere et dolere, cum ob hominum scelera, sua dona et gratias revocare statuit et decernit; cum peccatores à se creatos, et beneficiis affectos, ob sua peccata, occidit et punit. Unde Symmachus vertit, *aversatus est*; poenitit ergo Deum; id est, Deus irascens et indignatur peccatis

hominum decrevit retractare et delere hominem quem creaverat.

VERS. 7.—DELEBO HOMINEM, etc., USQUE AD ANTMANTIA. Nota. Peccatum totius universi harmoniam dissolvit, quia non tantum hominem, sed et elementa, omnesque creaturas commaculat et distorquet. Ostendam hoc per singula creationis singulorum dierna opera. Primo die creata est lux; hanc figit et obtendit peccatum; hinc ait Jeremias, c. 4: *Asperi celos, et non erat lux*. Secundo die creatum est firmamentum, et orbis caelestes; jam ob peccata caeli complicantur sicut liber, ait Isaias c. 54, 4, ne scilicet peccata et peccantes tegant et operiant. Tertio die producta sunt plantæ; de his audi Jeremiam cap. 4: *Asperi terram, et ecce vacua, et nihil. Quarto die factus est sol; hinc peccatum eclipsat, ut docet Isaias c. 15, 10. Quinto die producti sunt pisces et aves; de his ait Jeremias c. 4, 25, quod ob peccatum omne volatilis recessit. Sexto die creata sunt quadrupedia et homo; hinc peccatum auferit ex montibus et silvis, ut patet Osée cap. 4, 3. Omnia ergo cum homine peccante puniuntur, quia ei ad peccatum serviunt; vel potius homo ipse in omnibus puniatur, dum omnibus quibus abusus est, privatur.*

VERS. 9.—NOE VIR IUSTUS: Noe, ait S. Ambrosius lib. de Arca et Noe c. 5, non genere, sed iustitia laudatur; probus enim viri generis, virtutis propositus est, quia sicut hominum genus, homines; ita animalium genus, virtutes sunt. Hinc perennit mundo, unus Noe servatur, quasi stirps incorrupta, ut novi mundi sit origo, et novorum hominum seminarium, ut ait S. Ambrosius.

Verè ergo nobilitas, laus et gloria in iustitia, religione et virtute consistit. Ita consueverunt veteres Christiani, nobiles et martyres. Ita Romanus martyr, cum Galerius imper. et Aesclepiades prefectus Antiochie Christianos invaderent, flagris et plumbeis excus, voluit sibi nobilitatis nomine pasci. Abiit, inquit, ut me nobilem sanguis parentum prearet, aut lex curia; generosa Christi sequela nobilitat viros. Iusit ergo Aesclepiades latera ejus mucronibus scindi; tum ille: Gratias ago tibi, ð præfecte, quod amplioris mihi oris potest fecisti meum, quibus Christianum promittere possim; tu ecce laudant ora, quos sunt vulnere. Testis est Prædictus in hymnis *regi crepescens*. Ita et S. Agatha Quintana prefecto obijcens: *Non te pudet nobili genere nasci, humilem et servilem Christianorum ritum agere?* respondit: *Nullò præstantior et christianus humilitas et servitium, regum opibus et imperiis. B. Gregorius Nazianz. oral. 11: Nobilitas vera, inquit, est divina imaginis conservatio, atque archetipi imitatio, quam ratio et virtus efficiunt.*

PERFECTUS, perfectione, non patria, sed via, quæ excludit omne peccatum, non veniale, sed mortale, quæque in assiduo studio et profectu virtutis consistit. Vide S. August. lib. de Perfect. iustitie. Hinc dicit Noe canit Sibylla lib. 1:

*Solus in cunctis iustissimus erat, et tetrax
Noe fidelissimus et bonus operibus addictus.*

et Ecclesiast. c. 44, v. 17: *Noe inventus est perfectus, iustus, et in tempore iracundiam factus est reconciliatio;* et Paulus Hebr. 11, v. 7: *Fide Noe optavit arcam, per quam salvavit mundum, et iustitia, quæ per fidem est, hæres est instituta.*

IN GENERATIONIBUS suis: Inter homines sui ævi et seculi, adeoque præ hominibus sui ævi. Ponitur abstractum pro concreto, scilicet generationes suas, pro hominibus suo seculo generatis. Ita ait Sapiens Eccles. 1, 4: *Generatio præterit, generatio advenit, id est, ætas et soboles una hominum præterit, mox altera filiorum et nepotum ei succedit.* Sic enim B. Virgo dicitur benedicta inter mulieres, id est, præ omnibus mulieribus. Unde colligitur aliqui, Noe quoque fuisse perfectiorem ipso Henoch, omnibusque suis majoribus, qui primo illo seculo vixerunt. Verum hoc non est necessum dicere; nec enim necessum est, seculum Noe extendere usque ad Henoch, qui jam ante sexcentos annos raptus erat in paradysum; et licet eo extendere seculum Noe, sufficit ad veritatem horum verborum, dicere, Noe non ipso Henoch, nec omnibus omnino hominibus, sed plerisque fuisse perfectiorem. Secundò, Delicta per generationes intelligit actiones; hæ enim sunt quasi liberi, quos parit homo toto vitæ suo spatio, q. d.: *Toto vitæ suæ decursu, in suis actionibus perfectus fuit Noe.* Hic census acutor et subtilior est: prior ergo sensus magis planus, simplex et genuinus est.

CUM DEO AMBULAVIT: uti Henoch, de quo dixi c. 5, v. 22. Præclarè Hugo de S. Victor. lib. 1 de Claustris animæ: *Sicut, inquit, nullum est momentum, quo homo non utatur, vel fruatur Dei bonitate et misericordia; sic nullum debet esse momentum, quo cum præsentem non habeat in memoria. Omne enim tempus in quo de Deo non cogitas, hoc te reputa perdidisse.* S. Basilus rogatus, quis frequenter irascitur? quis ad bona operum piger est? quis Dei gloriam non promovet? hoc unum ad singula respondebat: *Qui non tempore cogitat, Deum eorum actionum inspectorem esse. Hæc enim una recordatio si esset assidua, contra omnia vitia medellam præberet.*

VERS. 10.—SEN, CHAM ET JAPHET: SEN hebraicè, inquit S. Cyrillus hic homin. 3, significat perfectionem, vel plantationem: *Cham caliditatem; Japheth amplificationem.* Verius est, Sen hebraicè significare nomen, vel famam; Cham calorem et nigrorem; Japheth amplitudinem, ut patet cap. 9, v. 26. Jam abstracta ponuntur pro concretis; nomen et fama, id est, nominatus et famosus; calor et nigredo, id est, calidus et niger, amplitudo, id est, amplus.

VERS. 11.—CORRUPTA EST AUTEM TERRA. Incolæ terre adeò corrupti sunt, ut ipsam terram suis sceleribus polluisset et corruptis viderentur; est metonymia cum auxesim.

VERS. 12.—OMNIS CARO, omnis homo, est synecdoche; caro enim idem est quod homo, et hyperbole; nam omnis idem est, quod plerique: excipitur enim Noe iustus cum suis.

CORRUPEBAT VITAM SUAM, suam vivendi rationem;

sic vitæ hominis vocatur opera, conversatio, consuetudo hominis; vitæ Dei vocatur opera Dei, Prov. 8, 22. Notat S. Ambr. 1. de Noe et Arca, c. 5, diluvium carnis peperisse diluvium aquram. Caro, inquit, causa fuit corrumpende etiam animæ, quæ velut arigo et locus est quidam voluptatis, ex qua velut à fonte promanant concupiscentiarum ualorumque passionum flumina, lateque exundant; quibus demergitur anima quodam excusso gubernatore remigium, cum ipsa mens velut quibusdam tempestatibus et procellis victa, loco suo cedit. Et cap. 9: *Corruptela diluvii causa est; ea ubi repperit, aperiantur aquæ, bulliant omnes fontes cupiditatum, ut totum corpus tanto et tam profundo diluvio diluio mergatur.* Sicut ergo Noe evadit; sic et tu colhibe mos sensus et passiones intra mentis impetrium, et poteris te tuaque ab omni diluvii periculo liberare.

VERS. 15.—FINS UNIVERSÆ CARNIS VITÆ CONAM ME: instat dies decreta à me excidio hominum et animalium; statui jamjam finire et perdere orbem diluvio; patet ex seq.

A VACIE EORUM: per eos, ab eis. Ita Septuag. Chaldaeus vertit, *propter mala opera sua.*

VERS. 14.—FAC TIBI ARCAM. Hebræum *teba* significat arca ferream fuisse, non in morem navigii, cuius curia arcatur, et summitas vel patet, vel concaveatur; sed in morem ciste undique clausæ et quadrangule, quæ infernè plana est et æqualis, quaque versum, superne verò plana est, sed ita, ut modicè in culmen et divit exiguam assurgat. Ita S. Augustinus lib. 15 de Civit. c. 27, idque satis colligitur ex ejus dimensione, quam versus sequenti subdit Moès.

DE LIGNIS LEVIGATIS. Hebraicè de lignis *gopher*, quod Septuag. vertunt, *quadrales*; noster, *lamignis*, id est, dolatis et perpolitis tum ad aptorem et actionem compagine, tum ad elegantiam, tum ut commodius illinerentur bitumine. Oleaster vertit, *de lignis pii*; Chald., *Ahen Ezra*, et Rabbinii vertunt, *de lignis cedri*. Cedrus enim in Syria abundat, easque leves et superfluitantes. Ex cedro factam esse arcam, docet etiam S. Ambros. lib. de Arca c. 7, et S. August. tract. 6 in Joan. S. Hieron. vertit, *ex lignis bituminosis* (*gopher* idem sit quod *gopher*), id est, bituminosis, hoc est, resinosis; bitumen enim amplè capitur pro resinâ; pinus autem et cedrus sunt resiniferæ, et sic omnes hæ versiones in unum conveniunt.

MANUSCULAS IN ARCA FACIES. Hebraea et Septuag. *vidos facies arcam*, id est, in parva stabula divides et distribuas arcam, non solum ut aves, sed et et cætera animalia sua discreta habeant habitacula; imò noster clarè ridos hos exposuit, per mansuculas.

Symbolicè S. Ambros. lib. de Noe cap. 6: *Omne corpus nostrum, inquit, atqueum est sicut nidus, ut spiritus vitalis omnes partes vitæcorum penetret. Nidi quidam sunt oculi nostri, quibus se visus inserit. Nidi sunt nostrarum sinus aurium, per quos auditus se infundit.*

Nidus est narium, qui ad se odorem attrahit. Nidus est quatuor major ceteris, hiatus oris, in quo nutritur donec adolescat sapor, et unde vox evolat, in quo latet lingua. Spiritus quem carpitur et quo alimur, nidus est pulmo; sanguinis autem et spiritus nidus est cor. Ossa quoque validiora nidus habent. Sunt enim intus cavata, in quibusdam foraminibus est medulla. In visceribus ipsius mollioribus nidus cupiditatis aut doloris sunt. Et mox: Est jam in hoc corpore nidus pudicitiae, in quo erat nidus irrationabilis concupiscentiae.

BRUWER. Pice aptius erat biumen, ad tabulas conglutinandas et consolidandas, et ad fetorem, ex stercore tot animalium proveniente, dispellendam.

VERS. 15. — TRICESTORUM CUBITORUM ERIT LONGITUDO ARCE, QUINQUEMILLA CUBITORUM LATITUDO, ET TRIGINTA CUBITORUM ALTIORUM. Cubitus continet pedem cum dimidio, sive sex palmos. Ovis, uti pedes hominum et palmi, ita et cubiti erant majores, quam jam sint. Origenes cubitum hic intelligit, non communem, de quo jam dixi, sed qui continet sex cubitos communes et vulgares. Origenem sequitur Isidorus Clarus et Delrio. Sic enim non arete et compacte, sed laxo et salubriter in arca degere poterant animalia varia. Verum sic immanis fuisset vastitas arce, quae vix in unam fabricam compingi, vixque aquis sustineri et moveri potuisset. Adde, illi Scrip. cubitos non geometricos, sed communes accipere, ut cum ait, Goliath visse procerum sex cubitos et palmum. Quis enim credat Goliath fuisse 30 cubitorum communium? Ergo et hic cubiti communes accipiendi sunt. Ita Tornielius.

Nota. Arce longitudo decupla erat ad ejus altitudinem et profunditatem: talis est enim proportio 500 ad 50. Nam decies triginta sunt trecenta. Rursum longitudo arce sextupla erat ad ejus latitudinem; talis enim est proportio 500 ad 50. Nam sexies 50 sunt 500. Eadem est proportio dimensionum in corpore humano bene formato; ut nimirum ejus longitudo, quae sumitur a vertice usque ad pedes, sit sextupla ad ejus latitudinem, quae sumitur a latere dextero in sinistram, cundo per medium pedes. Rursum, longitudo corporis humani decupla est ad ejus profunditatem, quae sumitur a pectore, et per pectus penetrando in dorsum. Ita S. Augustin. lib. 15 de Civit. c. 25, et S. Ambros. lib. de Arch. c. 6.

Hinc sequitur, arce capacitatem inferioris fuisse 430000 cubitorum; nam si geometricè 500 cubitos longitudo arce, multiplices per quinquaginta latitudinis ejusdem, habebis cubitos quadratos quinquaginta millia; quae si rursum multiplices per 50 cubitos altitudinis arce, habebis jam dicta 450 millia cubitorum solidorum. Haec ergo fuit dimensio et capacitas arce interioris, quae sanè ingens fuit, et sufficiens omnibus animalibus et rebus arce contentis, ut non sit necesse cum Origeno, cubitos hic, non communes, sed geometricos accipere; sic enim sextuplo major et capax fuisset arca.

VERS. 16. — FENESTRAM. Praecipuum unam, gran-

diorum et pellocidam, ex vitro, crystallo, vel lapide speculari (hoc enim significat hebraicum *sobar*, et graecum *σπαργα*, ut veritè Symmachus). Nihil ergo prohibet, alias minores per circumum concaelo, ad lucem ubique recipiendam, factas esse fenestras. Fenestra haec aperiri poterat; unde per eam Noe columbam et corvum emisit.

ET IN CUBITO CONSUMMANS SUMMITATEM EJUS, q. d.: Altitudinem ejus, puta fenestrae, facies unius cubiti. Ita Vatablus, Oleaster, Delrio. Secundò, Tornielius sic explicat, q. d.: Mensuram cubiti semper ad manum habe et adhibe, ut juxta eam singulas arce partes, ad mensuram à me praestitutam edifices. Tertio, et genuinè (ut patet ex hebraeo) ejus, scilicet arce, summam sive altitudinem facies unius cubiti, q. d.: Facies lectum arce non omnino, sed penè planum, ita videlicet, ut sensim et lenè tantum assurgat ad altitudinem cubiti; sic ut cubitus iste, sit altitudo mediana columnis arce, per totam ejus longitudinem. Ita Joannes Bateo et Pererius ex communi doctorum sententiâ; describit enim Moses hic arce lectum, ejusque fornam arcuatum in colunne.

DEORUM CENACULA ET TRISTEFA FACIES IN EA. Ita haec lege et junge, non autem, ut *deorsum*, referas ad *ostium*, quod praecessit. Jam sensus est, q. d.: Deorsum unum cenaculum, sive tabulatam sub alio constituitur, inquit Delrio. Secundò, aptius ad Hebraea: *deorsum*, id est, tabulata infima; *cenacula*, id est, tabulata media; in his enim fieri solent *cenacula*; et *tristega*, i. e., tabulata tertia, vel suprema, facies in arca. Hebraeam enim habent, *inferiora, secunda et tertia facies*; et Chaldaeos, *mansiones inferiores, secundas et tercias facies in ea*. Unde patet, arcam tres habuisse contiguationes, sive tabulatas; haec enim vocantur à Graecis *tristega*, in quibus partim animalia, partim esca, aliaque suppellex condita et distributa erant. His adde quartam imam, pro sentinâ. Jam singula ita exactè describit et distribuit Joan. Bateo lib. de Arch. In imâ hâc parte erat locus saburrae, sive arenae, quae navi necessaria est, ut in aquis non fluctet, non in hanc illamve partem inclinet, sed suo quasi pondere et justo libramento recta in aquis consistat; in hâc etiam erat sentina, quae sordes ex superioribus tabulatis per canales exiperet, atque per foricas, sive foramina in aquis foras emitteret; haec tamen foramina non erant in hâc imâ parte (haec enim tota erat sub aquis), sed in sequenti, sive secundâ contiguatione, in quam per antham ex imâ parte aqua et sordes attolabantur; nisi malis dicere cum Tornielio, sordes sublatas fuisse per fones in primum et summum tabularum, ad fensuram arce, ut per eam, utpote magnam, foras efferrentur.

In secundâ contiguatione, sive tabulato, erat locus omnium animalium tam reptilium, quam gradientium, in plurimas (Delrio numerat 500) cellas, sive mansiunculas, majores vel minores, pro quantitate animalium, utraque ex parte distinctas: in cellis erat praeseptia aliaque vasa cibum et potum continentia; in cellarum pavimento erant fenestellae, per quas sordes

animalium in sentinam demitterentur; in medio cellarum utraque erat transitus, seu via quâ homines cum lucernis discurrerent ad singulas cellas, ut eas inspicerent, et cuique animalium de necessariis providerent. In hoc tabulato erat ostium arce, de quo v. 16, idque magnum et amplum, utpote per quod elephantes, camelii, omniaque animalia inducta sunt in arcam.

In tertio tabulato erant distincte apothecae, contentes tum annonam animalium et hominum, puta focum, poles, poma, frumentum, semina, legumina (tum doli aquae dulcis, ad potum et ad lotionem. Ex hoc tertio tabulato, per foramina, cubos, in quodque praesepti secundi tabulati cibus et potus immittentur. Hic etiam reposita fuit omnis suppellex, tam urbana quam rustica, post diluvium usui futura.

In quarto et summò tabulato, locus erat hominum et avium. Primò ergo erat hic cubiculum Noe et filiorum, distinctum à gynaeceo, sive habitaculo mulierum (ab his enim vixit, durante diluvio, abstinentiae docet S. Ambr., Rahanus, Anselm., Laodun., S. Hieronymus in Zachar. 42, Delrio et alii); huic lumen infundebat fenestra arce; secundò, erat hic culina cum camino et foveo; tertio, farnus, pistrinum, et molae trusatiles; quarto, lignile, cum lignis et carbonibus; quinto, peius annonae tam cibi, quam potus. Ex aliâ parte erant caecae et nidi singularum avium, cum suo pabulo. In his cenaculis erant scaez, per quas ex uno in aliud ascendebant et descendebant.

Porrò, ut docet Bateo, in hâc quartâ contiguatione erant spiracula ad auram excipiendam et renovandam. Erant haec spiracula veluti quidam camini, qui insuadent arce summatae protendebantur, ut per aperta quadam ostiola, utriusque sub prominente tecti stillicidio aptè fabricata (quâ à pluviiâ tuta, et ab aquarum fluctibus remotiora essent) fetores exhalare, et inclusus aer transpirare posset, ne sordium fetore infectus, animalia etiam ipsa inficeret interimeretque.

In omnibus tectum erat impositum, planum, sed nonnihil acclive, et assurgens ad altitudinem cubiti (ut patuit ante), ut utriusque pluviam illapsam effunderet foras arcam, in aquas.

Jam triginta cubitos altitudinis arce, ita per quatuor tabulatas jam dicta dispersit Bateo, ut sentina haberet quatuor cubitos altitudinis, secunda contiguatione, in qua erant animalia, haberet novem cubitos altitudinis; tertia cibarium, haberet octo; quarta hominum et avium, haberet novem cubitos altitudinis.

Porrò Noe, Deo dirigente, in arca, sicut animalium mansiones loca quae sapientissimè distinxit, ne sese invicem ullo modo pessent animalia ledere; ita etiam miro judicio onera cuncta intra arcam eâ ratione locavit se disposuit, ut ipsa arca, veluti justis librata ponderibus, rectâ positione, super aquas consistere ferique posset.

Arce hujus et diluvii meminerant omnes profani scriptores, teste Josepho lib. 1 Antiqu. cap. 4, ubi addit, etiam suo tempore, reliquias arce apud Armenos ostendi solitas.

Allegoricè, arca est Ecclesia; Noe est Christus salvator et consolator orbis; munda animalia et imunda in eâ, sunt justi et impij; qui extra hanc Christi arcam est, puta heretici et infidelis, peribit regnante diluvio, inquit S. Hieron. Ita S. Augustin. lib. 15 de Civit. cap. 26, et Gregor. homil. 17 in Ezechiel., ubi inter cetera ait: In uno cubito commutatur arca, qui unus est auctor et redemptor S. Ecclesiae sine peccato, ad quem omnes proficiunt, se esse peccatores noverunt. Vide Ferrum hic in fine cap.

Tropologicè, arca est anima sancta, per crucis et labores recisus vitiis dolata, quadrata, et ex omni parte librata. Rursum, arca est secretum conscientiae; Noe, est mens; longitudo arce, est fides; latitudo, claritas; altitudo, spes, item oratio et contemplatio; inundatio aquarum, est impetus tentationum; montes Armeniae in quibus arca requiescit, quies est anima in contemplatione rerum divinarum; volucres arce, sunt cogitationes celestes; animalia, sunt opera et cura circa res terrenas; corvus emissus nec reversus, significat falsos Christianos, qui foris in fluctuatione temporalium latentur, nec redeunt ad mentis quietem; columba reversa significat bonos Christianos, qui ad opera charitatis emissi, mox ad mentis quietem redeunt, sed cum rans olive, quia perorantur opera misericordiae. Haec omnia habet Hugo Victor. lib. Allegor. in Genes. cap. 18, et Origenes hic.

VERS. 18. — INGREDIENS ARCAM, TU ET TUI TIBI, UXOR TUA ET UXORES FILIORUM TUORUM. Separantur hic viri à feminis, ut in arca abstinentium usu congiij, utpote tempore diluvii, id est, lectus et continentiae, ad propitiandum Numen. Hinc in arca nullus legitur genitus, idque insinuat Moses dicens e. 18, 1: *Natiq; sunt ei filij post diluvium. Et e. 11, 10: Sen genuit Arphaxad biennio post diluvium.* Rationem dat Damasc. l. 4 Fidei c. 25: *Separavit, ait, eos ab uxoris, ut cum castitate plagues et illud commone non frangim eclarent.* Quocirca Hebraei et S. Hieron. in e. 12 Zachariae ad illa verba: *Familia domus David scorsim, et mulieres eorum scorsim; et Abul. hic in e. 7, et Remigius e. 2 Joëlis ad illa: Egredietur sponsus de cubiti; consent, toto tempore quo duravit diluvium et mundi universalis interitus, neque Noe neque filios ejus operam dedisse generationi, quâ tempus erat legendi et orandi phaeonibus Deum.*

VERS. 19. — EX GENIUS ANIMALIUM BINA INDICES. De terrestribus intelligit; ergo etiam feras, ut leones, lupi, tigres, ibi induci sunt in arcam, qui tunc dices, quasi miles agnelli, Noe vero innocentissimo parabant, ut parcerent Adamo in paradiso. Vide S. Chrysost. homil. 25. Nulli verò pisces ingressi sunt arcam, nec amphibia; quia haec continentem tam in aquis, quam in terrâ vivunt. Frustra ergo et temerè aliqui apud Hozon. lib. 1 de Arcâ morali cap. 5, amphibus his cavitates sive nidos assignant, quos pro his fecerit Noe fornicibus in extimo pariete arce, qui aquas spectabat; nam si quae sunt amphibia, quae tamdiu terrâ carere nequeunt vel ob pabulum, vel quia in terrâ nocte stabantur, haec intra arcam

tum alia recepta et servata sunt. Rursùm in arcam non sunt inducta animalia, que ex putrefactione, ut mures, vermes, apes, scorpiones; nec ea que ex congressu diversarum specierum, ut mulus ex equo et asino, nascuntur. Terrestrium ergo animalium, que ingressa sunt arcam, Arias Montanus lib. de Arcâ numerat species 150, exceptis serpentibus. Jam Pererius serpentium et reptilium numerat species 25. Quare unâtersim fuissent circiter 175 species animalium terrestrium in arcâ, in quibus sex tantum sunt majores equo; paucæ æquales, multæ minores etiam ovidius. Omnia hæc terrestria Pererius æquat 250 bobus, nec in arcâ plus loci occupasse censet, quàm occupant 250 boves. Avium vix 150 species apud Gesnerum et Aldrovandum invenies, in quibus paucæ majores sunt cygnis, plerumque iis minores. Potuit ergo facile arcâ hæc omnia capere, cum ejus capacitas fuerit 450000 cubitorum, ut dixi vers. 15.

CAPUT VII.

1. Dixitque Dominus ad eum; Ingredere tu, et omnis domus tua, in arcam; et tu enim vidi justum coram me in generatione hac.
2. Ex omnibus animalibus mundis tolle septena et septena, masculum et feminam: de animalibus vero immundis duo et duo, masculum et feminam.
3. Sed et de volatilibus omni septena et septena, masculum et feminam, et salvetur semen super faciem universæ terre.
4. Adhuc enim, et post dies septem ego phum super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus; et delebo omnem substantiam, quam feci de superficie terre.
5. Fecit ergo Noe omnia que mandaverat ei Dominus.
6. Eratque sexcentorum annorum quando diluvii aque inundaverunt super terram.
7. Et ingressus est Noe et filii ejus, uxor ejus et uxores filiorum ejus cum eo, in arcam propter aquas diluvii.
8. De animalibus quoque mundis et immundis, et de volucris, et ex omni, quod movetur super terram.
9. Duo et duo ingressa sunt ad Noe in arcam, masculus et femina, sicut præceperat Dominus Noe.
10. Cùmque transisset septem dies, aque diluvii inundaverunt super terram.
11. Anno sexcentesimo vite Noe, mense secundo, septimo decimo die mensis, rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, et cataractæ cœli apertæ sunt;
12. Et facta est pluvia super terram quadraginta diebus, et quadraginta noctibus.
13. In articulo diei illius ingressus est Noe, et Sem, et Cham, et Japhet, filius ejus; uxor illius, et tres uxores filiorum ejus cum eis, in arcam;
14. Ipsi et omne animal secundum genus suum, universæque jumentæ in genere suo, et omne quod movetur super terram in genere suo cunctatimque volatilis secundum genus suum, universæ aves, omnesque volucres,

VERS. 20. — *INCREPUENT TRECEN.* Hebræicè *talca, elecha*, venient ad te, scilicet sponte suâ, etiam si sint effera, idque vel Dei instinctu vel angelorum impulsu, ut prius ad Adamum c. 2, vers. 19, eadem adducta sunt. Ita S. August. lib. 15 de Civit., cap. 27. Non ergo animalia hæc quæsit Noe, eaque adduxit ad arcam, ut vult Philo; non etiam ipsa animalia invalenscente diluvio, fugerint ematando ad arcam, ut vult Hugo Victorinus apud Buteonem.

VERS. 21. — *EX OMNIBUS ESCIS QUÆ MANU FOSSEST.* Hebræicè, *ex omni cibo qui comedi solet*, puta tam ab homine, quàm à bestiis. Unde verius est, quod asserit Joan. Buteo (licet contrarium opinetur Perer.), scilicet animalia carnivora in arcâ, non herbas, sed carnes; à Noe arce ad hunc finem impositas, comedisse; leo enim, v. g., tantum carne vescitur.

CHAPITRE VII.

1. Le Seigneur dit ensuite à Noé : Entrez dans l'arche, vous, et toute votre maison, que je tenez sans arce vous, parce qu'entre tous ceux qui vivent aujourd'hui sur la terre, j'ai reconnu que vous seul étiez juste devant moi.
2. Prenez sept mâles et sept femelles de tous les animaux que vous savez être purs, et deux mâles et deux femelles des animaux impurs.
3. Prenez aussi sept mâles et sept femelles de tous les oiseaux du ciel; faites-les entrer avec vous dans l'arche, afin d'en conserver la race dessus la face de la terre; et faites au plus tôt ce que je vous ai commandé.
4. Car je n'attendrai plus que sept jours, et après cela je ferai pleuvoir sur la terre durant quarante jours et quarante nuits, et j'exterminerai de dessus la terre toutes les créatures que j'ai faites.
5. Noé fit donc ce que le Seigneur lui avait commandé.
6. Il avait six cents ans lorsque les eaux du déluge inondèrent toute la terre.
7. Avant qu'elles eussent commencé à tomber, Noe entra dans l'arche et avec lui ses fils, sa femme, et les femmes de ses fils, pour éviter les eaux du déluge.
8. Les animaux purs et impurs avec tout ce qui se meut sur la terre,
9. Entrèrent aussi dans l'arche avec Noé, deux à deux, mâle et femelle, selon que le Seigneur l'avait commandé à Noé.
10. Après donc que les sept jours que le Seigneur avait dits furent passés, les eaux du déluge se répandirent sur toute la terre.
11. L'année six cent de la vie de Noé, le dix-septième jour du second mois de la même année, qui commençait alors au mois d'octobre, les sources du grand abîme des eaux où Dieu avait renfermé celles qui couvraient la terre, au commencement du monde, furent ouvertes, et les cataractes du ciel, où il avait mis, comme en réserve, les eaux qui étoient au dessus du firmament, furent ouvertes.
12. Et la pluie tomba sur la terre pendant quarante jours et quarante nuits.
13. Aussitôt donc que ce septième jour parut, Noé entra dans l'arche avec ses fils Sem, Cham et Japheth, sa femme et les trois femmes de ses fils.
14. Et tous les animaux sauvages, selon leur espèce, y entrèrent aussi avec eux; tous les animaux domestiques, selon leur espèce; tout ce qui se meut sur la terre, selon son espèce; tout ce qui vole, chacun selon son espèce; tous les oiseaux, et tout ce qui s'éleva dans l'air;

15. Ingressa sunt ad Noe in arcam, hinc et hinc ex omni carne, quæ erat spiritus vite.
16. Et quæ ingressa sunt, masculus et femina ex omni carne introierunt, sicut præceperat ei Deus; et inclusit eam Dominus de foris.
17. Factumque est diluvium quadraginta diebus super terram; et multiplicatae sunt aquæ, et elevarunt arcam in sublime à terrâ.
18. Vehementer enim inundaverunt; et omnia repleverunt in superficie terre: porrò arca ferebatur super aquas.
19. Et aquæ prævaluerunt nimis super terram; operisque sunt omnes montes excelsi sub universo cælo.
20. Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes, quos operuerat.
21. Consumptaque est omnis caro que movebatur super terram, volucrum, animalium, bestiarum, omniumque reptilium que reptant super terram, universi homines.
22. Et cuncta in quibus spiraculum vite est in terrâ, mortua sunt.
23. Et delavit omnem substantiam, que erat super terram, ab homine usque ad pecus, tam reptile quam volucres cœli; et deleta sunt de terrâ; remansit autem solus Noe, et qui cum eo erant in arcâ.
24. Obdormeruntque aquæ terram centum quinquaginta diebus.

COMMENTARIUM.

- VERS. 1. — *OMNIS DOMUS TUA*, omnis progenies et familia tua.
- IN GENERATIONE HAC, inter homines hujus temporis.
- VERS. 2. — *EX OMNIBUS ANIMALIBUS MUNDIS.* Theodor., Abulensis et Bada putant hæc animalia per anticipationem vocari munda, quia scilicet per legem Moysi Levit. 11, decernenda erant munda. Verùm melius alii censent, distinctionem animalium (etiam avium, ut habent 70) in munda, et immunda, de quæ Levit. 11, fuisse quoque in lege nature, idque instinctu Dei et traditione majorum, quod scilicet Deus tempore legis nature, illa animalia quasi munda, secreverit ad sua sacrificia, que postea tempore legis Moysi, quasi munda Judeis secreverit ad esum. Ita S. Chrys., Didymus, et Pererius.
- SEPTENA ET SEPTENA, id est, quatuordecim, puta septem mâres et septem feminas, quatuordecim etiam ex mundis animalibus, quomodo verò ex immundis servata esse in arcâ, censet Origenes, Justianus, Olcaster, et Dionys.; verùm sic ingens fuisset animalium turba, quam capere non potuisset arca.
- Melius ergo Josephus, S. Ambros., Chrysost., Theodor., Eucher., Lyran., Abulens., Cajetanus et Perer. exponunt: *Ex mundis tolle septena et septena*, id est, septem tolles in arcam, è singulis que munda sunt, scilicet unum par ad speciem propagationem; secundum par ad sacrificium; tertium par ad esum post diluvium; denique septimum marem pro sacrificio offerendo, mox ut cessavit diluvium, prout de facto, mox

15. Tous ces animaux entrèrent avec Noé dans l'arche, deux à deux, mâle et femelle, de toute chair vivante et animée.
16. Ceux qui entrèrent étoient donc mâles et femelles et de toute espèce, selon que Dieu l'avait commandé à Noé; et le Seigneur l'y enferma par dehors.
17. Le déluge se répandit sur la terre pendant quarante jours; et les eaux s'étant accrues, dévèrent l'arche en haut au-dessus de la terre.
18. Elles inondèrent tout, et couvrirent toute la surface de la terre; mais l'arche étoit portée sur les eaux.
19. Les eaux crûrent et grossirent prodigieusement au-dessus de la terre, et toutes les plus hautes montagnes qui sont sous le ciel furent couvertes.
20. L'eau ayant gagné le sommet des montagnes, s'éleva encore de quinze coudées plus haut.
21. Toute chair qui se meut sur la terre en fut consumée; tous les oiseaux, tous les animaux, toutes les bêtes, et tout ce qui rampe sur la terre.
22. Tous les hommes moururent, et généralement tout ce qui a vie et qui respire sur la terre et sous le ciel.
23. Toutes les créatures qui étoient sur la terre, depuis l'homme jusqu'aux bêtes, tant celles qui rampent, que celles qui volent dans l'air; tout périt, il ne demeura que Noé seul, et ceux qui étoient avec lui dans l'arche.
24. Et les eaux couvrirent toute la terre pendant cent cinquante jours.

cessavit, Noe unum è singulis animalibus mundis Deo in gratiarum actionem obtulit, cap. 8, v. 20. Ita Perer. Ex immundis verò, unum tantum par servatum est in arcâ, ad speciem propagationem.

Symbolicè S. Ambr. lib. de Noe et Arcâ, c. 12, ait septena assumi, quia munda et sacer est septimus numerus. Nulli enim miscetur, nec ab alio generatur, idcirco virgo dicitur, quia nihil ex se generat; itaque virginitas heret sanctificationis gratiam.

Ex hoc loco alii quoque argumentis, Pererius et Aldrovandus probant phœnicem non fuisse in arcâ, ac proinde nullum phœnicem esse aut fuisse in mundo, quia Scriptura hic docet, ex singulis animalibus hinc, scilicet cœli marem et feminam, inductis esse in arcam; phœnix verò unus et solus dicitur esse in mundo. Et certè non est ullus, qui asseveret se viderisse phœnicem. Rursùm, qui asserunt phœnicem, valde inter se de eo dissentiunt. Videtur ergo phœnix esse fabula, fortè indè orta, quod Ægyptii Heliopoli solem, quasi orientem et occidentem, pinxerint. Hanc fecerunt et finxerunt esse phœnicem, cùm tantum esset symbolum et hieroglyphicum solis, qui quasi phœnix solus est in mundo.

Hinc conjectura faret, quòd veteres, teste Lactantio et Claudiano, phœnicem dixerunt esse solis avem, que eo oriente dulcissimè caneret, cùmque prona veneraretur. Quapropter Plinius, lib. 10, cap. 2, describens phœnicem, ait cum esse fabulam, addidit: *Alitatus est*, inquit, *in urbem phœnix Claudii principis censurâ, anno urbis DCCC, et in cœnitiis propositus, sed*

tum alia recepta et servata sunt. Rursùm in arcam non sunt inducta animalia, que ex putrefactione, ut mures, vermes, apes, scorpiones; nec ea que ex congressu diversarum specierum, ut mulus ex equo et asino, nascuntur. Terrestrium ergo animalium, que ingressa sunt arcam, Arias Montanus lib. de Arcâ numerat species 150, exceptis serpentibus. Jam Pererius serpentium et reptilium numerat species 25. Quare unâtersim fuissent circiter 175 species animalium terrestrium in arcâ, in quibus sex tantum sunt majores equo; paucæ æquales, multæ minores etiam ovidius. Omnia hæc terrestria Pererius æquat 250 bobus, nec in arcâ plus loci occupasse censet, quàm occupant 250 boves. Avium vix 150 species apud Gesnerum et Aldrovandum invenies, in quibus paucæ majores sunt cygnis, plerumque iis minores. Potuit ergo facile arcâ hæc omnia capere, cum ejus capacitas fuerit 450000 cubitorum, ut dixi vers. 15.

CAPUT VII.

1. Dixitque Dominus ad eum; Ingredere tu, et omnis domus tua, in arcam; et tu enim vidi justum coram me in generatione hac.
2. Ex omnibus animalibus mundis tolle septena et septena, masculum et feminam; de animalibus vero immundis duo et duo, masculum et feminam.
3. Sed et de volatilibus omni septena et septena, masculum et feminam, et salvetur semen super faciem universæ terre.
4. Adhuc enim, et post dies septem ego phum super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus; et delebo omnem substantiam, quam feci de superficie terre.
5. Fecit ergo Noe omnia que mandaverat ei Dominus.
6. Eratque sexcentorum annorum quando diluvii aque inundaverunt super terram.
7. Et ingressus est Noe et filii ejus, uxor ejus et uxores filiorum ejus cum eo, in arcam propter aquas diluvii.
8. De animalibus quoque mundis et immundis, et de volucris, et ex omni, quod movetur super terram.
9. Duo et duo ingressa sunt ad Noe in arcam, masculus et femina, sicut præceperat Dominus Noe.
10. Cùmque transisset septem dies, aque diluvii inundaverunt super terram.
11. Anno sexcentesimo vite Noe, mense secundo, septimo decimo die mensis, rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, et cataractæ cœli apertæ sunt;
12. Et facta est pluvia super terram quadraginta diebus, et quadraginta noctibus.
13. In articulo diei illius ingressus est Noe, et Sem, et Cham, et Japhet, filius ejus; uxor illius, et tres uxores filiorum ejus cum eis, in arcam;
14. Ipsi et omne animal secundum genus suum, universæque jumentu in genere suo, et omne quod movetur super terram in genere suo cunctatimque volatilis secundum genus suum, universæ aves, omnesque volucres,

Hebraicè, *et omni cibo qui comedi solet*, puta tam ab homine, quàm à bestiis. Unde verius est, quod asserit Joan. Buteo (licet contrarium opinetur Perer.), scilicet animalia carnivora in arcâ, non herbas, sed carnes; à Noe arcæ ad hunc finem impositas, comedisse; leo enim, v. g., tantum carne vescitur.

CAPITRE VII.

1. Le Seigneur dit ensuite à Noé: Entrez dans l'arche, vous, et toute votre maison, que je tenez sans arce vous, parce qu'entre tous ceux qui vivent aujourd'hui sur la terre, j'ai reconnu que vous seul étiez juste devant moi.
2. Prenez sept mâles et sept femelles de tous les animaux que vous savez être purs, et deux mâles et deux femelles des animaux impurs.
3. Prenez aussi sept mâles et sept femelles de tous les oiseaux du ciel; faites-les entrer avec vous dans l'arche, afin d'en conserver la race dessus la face de la terre; et faites au plus tôt ce que je vous ai commandé.
4. Car je n'attendrai plus que sept jours, et après cela je ferai pleuvoir sur la terre durant quarante jours et quarante nuits, et j'exterminerai de dessus la terre toutes les créatures que j'ai faites.
5. Noé fit donc ce que le Seigneur lui avait commandé.
6. Il avait six cents ans lorsque les eaux du déluge inondèrent toute la terre.
7. Avant qu'elles eussent commencé à tomber, Noe entra dans l'arche et avec lui ses fils, sa femme, et les femmes de ses fils, pour éviter les eaux du déluge.
8. Les animaux purs et impurs avec tout ce qui se meut sur la terre,
9. Entrèrent aussi dans l'arche avec Noé, deux à deux, mâle et femelle, selon que le Seigneur l'avait commandé à Noé.
10. Après donc que les sept jours que le Seigneur avait dit furent passés, les eaux du déluge se répandirent sur toute la terre.
11. L'année six cent de la vie de Noé, le dix-septième jour du second mois de la même année, qu'il commençait alors au mois d'octobre, les sources du grand abîme des eaux où Dieu avait renfermé celles qui couvraient la terre, au commencement du monde, furent ouvertes, et les cataractes du ciel, où il avait mis, comme en réserve, les eaux qui étoient au dessus du firmament, furent ouvertes.
12. Et la pluie tomba sur la terre pendant quarante jours et quarante nuits.
13. Aussitôt donc que ce septième jour parut, Noé entra dans l'arche avec ses fils Sem, Cham et Japheth, sa femme et les trois femmes de ses fils.
14. Et tous les animaux sauvages, selon leur espèce, y entrèrent aussi avec eux; tous les animaux domestiques, selon leur espèce; tout ce qui se meut sur la terre, selon son espèce; tout ce qui vole, chacun selon son espèce; tous les oiseaux, et tout ce qui s'éleva dans l'air;

15. Ingressa sunt ad Noe in arcam, hinc et hinc ex omni carne, à quâ erat spiritus vite.
16. Et quæ ingressa sunt, masculus et femina ex omni carne introierunt, sicut præceperat ei Deus; et inclusit eum Dominus de foris.
17. Factumque est diluvium quadraginta diebus super terram; et multiplicatae sunt aquæ, et elevarunt arcam in sublime à terrâ.
18. Vehementer enim inundaverunt; et omnia repleverunt in superficie terre: porrò arca ferebatur super aquas.
19. Et aquæ prævaluerunt nimis super terram; operisque sunt omnes montes excelsi sub universo cœlo.
20. Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes, quos operuerat.
21. Consumptaque est omnis caro que movebatur super terram, volucrum, animalium, bestiarum, omniumque reptilium que reptant super terram, universi homines.
22. Et cuncta in quibus spiraculum vite est in terrâ, mortua sunt.
23. Et delavit omnem substantiam, que erat super terram, ab homine usque ad pecus, tam reptile quam volucres cœli; et deleta sunt de terrâ; remansit autem solus Noe, et qui cum eo erant in arcâ.
24. Obtinueruntque aquæ terram centum quinquaginta diebus.

COMMENTARIUM.

- VERS. 1. — OMNIS DOMUS TUA, omnis progenies et familia tua.
- IX GENERATIONE HAC, inter homines hujus temporis.
- VERS. 2. — EX OMNIBUS ANIMALIBUS MUNDIS. Theodor., Abulensis et Beda putant hæc animalia per anticipationem vocari munda, quia scilicet per legem Moysi Levit. 11, decernenda erant munda. Verùm melius alii censent, distinctionem animalium (etiam avium, ut habent 70) in munda, et immunda, de quâ Levit. 11, fuisse quoque in lege naturæ, idque instinctu Dei et traditione majorum, quod scilicet Deus tempore legis naturæ, illa animalia quasi munda, secreverit ad sua sacrificia, que postea tempore legis Moysi, quasi munda Judæis secreverit ad esum. Ita S. Chrys., Didymus, et Pererius.
- SEPTENA ET SEPTENA, id est, quatuordecim, puta septem mâres et septem feminas, quatuordecim etiam ex mundis animalibus, quomodo verò ex immundis servata esse in arcâ, censet Origenes, Justianus, Olcaster, et Dionys.; verùm sic ingens fasset animalium turba, quam capere non potuisset arca.
- Melius ergo Josephus, S. Ambros., Chrysost., Theodor., Eucher., Lyran., Abulens., Cajetanus et Perer. exponunt: *Ex mundis tolle septena et septena*, id est, septem tolles in arcam, è singulis que munda sunt, scilicet unum par ad speciem propagationem; secundum par ad sacrificium; tertium par ad esum post diluvium; denique septimum marem pro sacrificio offerendo, mox ut cessavit diluvium, prout de facto, mox

15. Tous ces animaux entrèrent avec Noé dans l'arche, deux à deux, mâle et femelle, de toute chair vivante et animée.
16. Ceux qui entrèrent étoient donc mâles et femelles et de toute espèce, selon que Dieu l'avait commandé à Noé; et le Seigneur l'y enferma par dehors.
17. Le déluge se répandit sur la terre pendant quarante jours; et les eaux s'étant accrues, dévèrent l'arche en haut au-dessus de la terre.
18. Elles inondèrent tout, et couvrirent toute la surface de la terre; mais l'arche étoit portée sur les eaux.
19. Les eaux crûrent et grossirent prodigieusement au-dessus de la terre, et toutes les plus hautes montagnes qui sont sous le ciel furent couvertes.
20. L'eau ayant gagné le sommet des montagnes, s'éleva encore de quinze coudées plus haut.
21. Toute chair qui se meut sur la terre en fut consumée; tous les oiseaux, tous les animaux, toutes les bêtes, et tout ce qui rampe sur la terre.
22. Tous les hommes moururent, et généralement tout ce qui a vie et qui respire sur la terre et sous le ciel.
23. Toutes les créatures qui étoient sur la terre, depuis l'homme jusqu'aux bêtes, tant celles qui rampent, que celles qui volent dans l'air; tout périt, il ne demeura que Noé seul, et ceux qui étoient avec lui dans l'arche.
24. Et les eaux couvrirent toute la terre pendant cent cinquante jours.

cessavit, Noe unum è singulis animalibus mundis Deo in gratiarum actionem obtulit, cap. 8, v. 20. Ita Perer. Ex immundis verò, unum tantum par servatum est in arcâ, ad speciem propagationem.

Symbolicè S. Ambr. lib. de Noe et Arcâ, c. 12, ait septena assumi, quia munda et sacer est septimus numerus. Nulli enim miscetur, nec ab alio generatur, idcirco virgo dicitur, quia nihil ex se generat; itaque virginitas hæbet sanctificationis gratiam.

Ex hoc loco alii quoque argumentis, Pererius et Aldrovandus probant phœnicem non fuisse in arcâ, ac proinde nullum phœnicem esse aut fuisse in mundo, quia Scriptura hic docet, ex singulis animalibus hinc, scilicet cœli marem et feminam, inductis esse in arcam; phœnix verò unus et solus dicitur esse in mundo. Et certè non est ullus, qui asseveret se vidisse phœnicem. Rursùm, qui asserunt phœnicem, valde inter se de eo dissentunt. Videtur ergo phœnix esse fabula, fortè indè orta, quòd Ægyptii Heliopoli solem, quasi orientem et occidentem, pinxerint. Hanc fecerunt et finxerunt esse phœnicem, cùm tantum esset symbolum et hieroglyphicum solis, qui quasi phœnix solus est in mundo.

Hinc conjectura faret, quòd veteres, teste Lactantio et Claudiano, phœnicem dixerunt esse solis avem, que eo oriente dulcissimè caneret, cùmque prona veneraretur. Quapropter Plinius, lib. 10, cap. 2, describens phœnicem, ait cum esse fabulam, additque: *Alatus est, inquit, in urbem phœnix Claudii principis censurâ, anno urbis DCCC, et in cœnitiis propositus, sed*

quem falsum esse nemo dubitaret. Unde mirum est Conimbria, lib. 3 de Cælo, c. 3, q. 6, a. 4, asserere esse phœnicem, idque tum ex aliis, tum ex hisce Plinii verbis confirmare; Plinius enim phœnicem habet pro fabulâ; alii veteres qui phœnicem astruunt, non ex sua sententiâ, sed ex priscorum scriptis, sive veris, sive fabulosis aut symbolicis eum astruunt. Verum Conimbria addunt, phœnicem non esse unum, sed plures, nec seipsum resuscitare, sed more communi generari. Quare alium ponunt phœnicem, ab eo qui à veteribus ponitur, quasi symbolum et typum resurrectionis; et tales phœnices se habere Abyssini aliique jactitant. Nam Conimbriae aliique omnes jam consentiunt, nullum esse talem phœnicem, qui tunc sit, qui que moriens renascatur, qualem veteres descriperunt. Nisi ergo questio sit de nomine, dicendum est phœnicem non esse, nec fuisse in mundo.

VERS. 7. — ET INGRESSUS EST NOE ET FILII EJUS, UXOR EJUS, ET UXORES FILIORUM EJUS. Nota. Octo tantum homines in arcam ingressi et servati sunt, regnante diluvio; ex his octo, septem servati sunt propter Noe. Henoch interim ex paradiso aquis obruto, alio est translatus.

Berosus Annii uxorem Noe Tyraam vocat, uxores verò filiorum Noe vocat Pandoram, Noellam, et Noegham. Verum viri docti valde dubitant, an Berosus quem Annus edidit, sit verus et prisens ille Chaldæorum Berosus. Gnostici, teste Epiphani. hæres. 26, uxorem Noe vocant Noria; arguit eos Epiphanius, eamque asserit vocatam esse Bardenon. Rursus unam ex hisce uxoriibus fuisse Sybillam Babyloniam, fateretur ipsamet lib. 1, orac. Sybill. post principium, ubi ipsa se cum marito in arca fuisse profitetur. Sed viri docti id suspectum habent, quasi versibus illis additum sit ab aliquo scilicet ad antiquitatem et auctoritatem illi operculorum libro consulendam. Nam quod illud ipsa addit, arcam subdesisse, non in montibus Armenia, sed Phrygia, manifestè repugnat Mosi c. seq. v. 4. Scio aliquos eruditos hæc symbolicè accipere, atque opinari, Sybillas veras et primævas non fuisse feminas prophetissas, sed tantum fuisse priscam Hebræorum Kabalam, sive Kibyllam (unde Sibyllæ nomen), id est, doctrinam à patribus traditione acceptam. Kabal enim hebræicè significat accipere, recipere, excipere ab alio: inde Kabala vel Kibylla est *paraboles*, sive patrum traditio, quam Noe à priore seculo acceptam posteris post diluvium tradidit; perinde ac Lactant. lib. 1, Institut. cap. 6, ex Varrone censet, Sybillam dictam esse quasi *celestis*, eò quod consilia Dei denuntiare. Veteres enim deos *celestes*, non *terrestres*, et consilium, non *fallibile*, sed *fallibile* appellabant. Si ergo Sybilla est Kabala, vel *celestis*, utique ipsa cum Noe, et in Noe fuit in arca. Verum de Sybillis aliis disputandum est.

VERS. 11. — ANNO SEXAGESIMO VITÆ NOE PLANÈ EXACTO, ET 601 INCHOATO PER 30 DIES, INQUIT PERER. Verum contrarium est verus, scilicet anno 600, Noe inchoato, cepisse diluvium; nam diluvium duravit totum annum, et anno 601 Noe, mense secundo, ces-

savit, ut patet cap. 8, v. 15. Rursus Noe post diluvium vixit 350 annos; vixit autem universum annos 950; quòd si diluvium existisset anno 601 Noe, cum illud duravit annum integrum, sequeretur, Noe vixisse annos 951, quod falsum est. Porro *sexagesimo anno factum est diluvium*, inquit S. Ambros. lib. de Noe, cap. 14, *quia sexto die Adam creatus est. Idem numerus par, et in auctore est Adamo, et in reparatione (Noe) servatur, quia fons sexagesimi et sexcentissimi sextus est numerus.*

Nota hic constantiam fidelium in Noe; nam centum annis in fide diluvii persistit, scilicet ab anno 500 ad 600, illudque constanter prædicavit; esto ab omnibus, etiam cognatis rideretur, quasi qui vano timore correptos, stulto labore in arca fabricat totum et seram periret; sed hi hoc anno risum in fetum et seram potentiam commutârunt. Noe similis fuit Mathathias 1, Machab. 2, vers. 19.

MENSE SECUNDO, QUI HEBRÆICÈ DICITUR IAR, ET FERÈ RESPONDET NOSTRO MAIO, SALTEM QUOD POSTERIEM SUAM PARTEM. Primus enim Hebræorum, et S. Scripturæ mensis est Iar, qui partem martii, partem aprilis respondet. In maio ergo cepit diluvium, idque ut estenderet Deus, causam diluvii non naturalem fuisse ex pluvîâ et imbribus hiemalibus, sed speciali providentiâ Dei illud effectum esse, sub initium æstatis, cum inchoantur calores et siccitates. Ut igitur major esset impiorum dolor, Deus eos perdit tempore amensissimo, quo nil nisi latum sibi pollicebatur: *edebant et bibebant*, ut ait Christus Lucas cap. 17, v. 27, et S. Ambros. lib. de Noe cap. 14: *Tunc, inquit, fecit diluvium, quando dolor eorum major foret, qui in suis abundantissimis potebantur, tunc ultio terribilior tanquam dicentis Dei, etc.: Pererat cum homine omnia, propter quem nata sunt omnia. In suis delectis consummatur homo, cum ante dote moriatur. Idem iudicium contigit diviti Evangelicis, qui multis bonis collectis, pollicebatur sibi deinceps lautam vitam, sed eadem nocte perit. Idem contigit Nabuchodonosor regi: idem Aman; idem Herodi Act. 12. Hoc est quod ait Christus: *Quid horum non putatis, filius hominis veniet, et Paulus: Cum deserint, pax et securitas, tunc repentinè eis superveniet insectus.* Nemo igitur in prosperitate mundana confidat. *Sus enim inopia quasi lamina quæ à vento tollitur*, Sapient. 5, v. 15. Josephus tamen incipiens annum à septembri, mensem hunc secundum vocat Marchesum (sic enim legendum est, non autem Marsenon), qui respondet nostro octobri, cum abundant imbrès; sed prius, quod dixi, verius est.*

Denique Anton. Fonseca in annot. ad Cajet. in c. 8 Gen. et Torniellus putant, mensem ingressus et exitus Noe de arca fuisse januarium, quem idè dicitur à primis gentilibus postmodum ipsi Noe fuisse consuetum, et ab eo denominatum; si quidem Noe ab ipso Janus nuncupatur; quem Ictæos hifrontem fixerunt, quòd Noe videtur annum et seculum tam vetus quam novum. Verum non video solidum hujus opinionis fundamentum; nec enim januarium apud Hebræos fuit mensis secundus, sive annum sacerum, sive

vulgarem et civilem accipias; licet id subtiliter ostendere coeuret Torniellus p. 107.

SEPTIMO MENSIS DIE MENSIS. Hunc diem fuisse Dominicum asserit Cædrenus; die enim Dominico tam coepisse, quam dosuisse, et finem accepisse diluvium, tradit ipse et alii nonnulli, penes quos sit fides.

RUPIT SUNT. Hebræicè *niblan*, id est, impetu ac vi aquarum discessi, dissecti, diffracti, disrupti sunt.

OMNES FONTES. Omnes scaturigines, omnes rivi, omnia officina, omnes venæ, omnes aque ductus ex abyssis procedentes; ita ut aqua abissi jam suis rivis, venis, alveis et aquæ ductibus coerceri non posset, sed eos perimpens omnia inundaret, faceretque quasi unum mare per totam terram. Unde cessante diluvio, reducte sunt aquæ in suam hanc abyssum, ibique conclusæ, cum, ut ait Scriptura, *clausi sunt fontes abissi.*

ABISSI MAGNE, id est, abyssorum multarum. Sub terrâ enim sunt multe abissi, id est, voragine aquarum. Unde pro *magne*, hebræicè est *rabba*, id est, multa. Ita Perer, et Delrio. Verum cum hebræicè sit, non *tehomot*, id est, abissi, sed *tehom*, id est, abissi; et *rabba*, id est, multa, per eallagem Hebræis familiarè, idem sit. quod magna, ut veritè noster; verius censent alii, abyssum magnam hic vocari barathrum, sive voragine illam subterraneam maximam et profundissimam, que tum ex aquis in eâ initio mundi à Deo reconditis, tum ex mari, aquis est plenissima, quam multi putant esse matricem omnium fluminum, fontium et aquarum dulcium, de qua dixi c. 1, 9. Hæc enim hebræicè vocatur *tehom*, tam hic quam Dent. 35, 15, ubi hebræicè nuncupatur, *tehom rohetet tachet*, id est, abyssus cubans inferne; quod noster veritè abyssum subjacentem. Talem enim abyssum sive voragine aquarum subterraneam esse, tum experientia multiplici, tum variis argumentis, tum auctoritate Platonis, S. Hieron., Basilii, Damasci, Philonis, Plinii, Isidori, S. Thomæ, Bernardi, et aliorum, quin et S. Script. locis jam citatis docent Conimbrienses tractatu 9 in Meteorâ c. 4, et Valerius Sacre Philosophiæ c. 65. Licet enim sub terrâ multe sint aquarum voragine, tamen he omnes una censentur esse subterranea vorago, sive abyssus; præsertim, quia verisimile est, omnes invicem per venas et meatus conjungi; et in primariâ ac majori quâpiam voragine quasi matricem convenire. Ex hac ergo abyssis erumpentes aquæ largissime, instar fluminum, in mare marium operuerunt; ipsa quoque maria litore suo egressa, terram operuerunt; omne enim mare, per venas, cum abyssis jam dictâ conjungitur et unitur; unde per abyssum hic maria quoque intelliguntur; abyssus enim est vorago aquarum, tam que terrâ, quam que mari continetur.

Dices: Ergo tum in mari et abyssis fuit vacuum. Respondo non fuisse, partim quia in abyssum loco aquam subintravit aer: partim quia Deus tum rarefecit aquas maris et abissi, quo factum est ut illæ majorem locum exposcerent, sequè non tantum per alveos suos, sed et per terram diffunderent.

Nota est rupti sunt omnes fontes, q. d.: Tanta fuit aquæ, ex abyssis et mari erumpentis, vis et copia, ut omnes suos fontes, limites et aggeres pervaderet, atque per latera quaquaversum se effunderet, totaque terram obrueret; perinde ut efflueret, lotentes terrâ conclusi, dum vi aquarum suos exitus, alveos et aggeres, quibus quasi carceribus concluderantur, dilatant, diffringunt, rumpunt, et per latera undèqueque erumpunt omniaque inundant.

ET CATARACTÆ CÆLI APERTÆ SUNT. *Cataractæ*, ait Eugebinius et Oleaster, sunt foramina, que Deus fecit in cælo, sive firmamento, ut per ea aquæ que supra firmamentum sunt, defluerent; propter diluvium enim aquas has ibidem fuisse repositas à Deo, initio mundi, censent ipsi; sed hoc modo fides infunditur, non tantum firmamentum, sed omnes cœli planetarum, quod est improbabile. Secundò, Petrus de Aliaco et alii, quos citat Perer. pagin. 252, per cataractas accipiunt constellationes quarum vi naturali factum sit diluvium; sed hoc repugnat huic versu et v. 4. Dico ergo cataractæ cœli hic per cataractam vocatur pluvies ipsaque secunda aeris regio, multas in partes plagasque divisa, que vapores et aquas intra se quasi repositis et cataractis quibusdam continet et coeret, q. d.: Nubes, ipsaque secunda aeris regio, in diluvio tanto impetu, aquarum vim maximam in terram dejecit, ut totus aer videtur rumpi in vastissima foramina, per que non tam guttas et pluvias, quam densissimos imbrès, instar rivorum et fluviorum effudit, ita ut aer jam non aer, sed continuus quidam imber, in mare esse videretur. Ita S. Chrysostomus, Rupertus et Perer. Cataractæ enim nuncupatur à *καταρραξω*, id est, præcepit deorsum ruo. Unde, rupis his cataractis, subdit Moses: *Et facta est pluvia super terram quadraginta diebus.*

Nota. Duplex fuit causa diluvii, una supera, puta pluvia erumpens ex cataractis cœli; altera infera, puta eruptio et inundatio abissi, ita ut terra media, utriusque intrata et obruta fuerit aquis.

Sane difficile est pervidere, unde tanta aquarum copia, que totam terram operiret, imò altissimos montes quindocim gradibus superaret, prodierit. Constat enim montes nonnullos ad quatuor millia Italia, sive ad quatuor milia passuum elevari, ac supra terram emicare, quanta est altitudo Alpium graduum ascendenti. Quòd si ubique terrarum aquæ alta fuerint aquæ, ut videtur (idque significat Script. cap. 8, vers. 5, ubi ait arcam Noe in aquis diluvii fluitantem, iis sensum decrecentibus, tandem septimo mense quiescisse super montes Armenia, ac decimo mense aliorum cacumina montium apparuisse; ergo illæ usque aquæ fuerant obiecta), sane ingens fuit peripheria aquarum, que factè in se quatuor maria et amplius complecteretur, ut patet geometricè spatium hoc expendenti et metienti; quòd enim altius ascenditur, eò peripheria capacitas magis dilatatur, ac geometricè progressionè gradatim exerescit in quantitate ingentem. Mare enim longè minus est terra, ac videtur non multò majus esse montibus et collibus; in horum enim locum successit. Deus enim e terrâ

prins rotundā montes elevavit, ut per hoc in eā faceret serotes et fossas, in quas induceret aquas, quae prins terram operiebant, ut terra aquis vacua posset habitari. Igitur mare parūm contulit ad tantum diluivium. Rursūm vapores ē terrā elevati atque aer, non videtur potuisse reliquum conferre; nam ut ex vapore et aere fiat aqua, debet magna feri aeris condensatio. Decem enim unciae aeris, imō longē plures, non efficiunt unam unciam aquae. Quare etiāsi major pars aeris fuisset conversa in aquam, vix videtur sufficere ad tantam aquarum molem prestandam, etiāsi eas à Deo per rarefactionem extensas et expansas esse asseveres, praeterim quia si valde rarefactae fuissent aquae, fuissent utique valde subiles, leves et aërie; unde non potuissent eis innatare et supernatare arca tam gravis et onusta. Adde, tunc loco aeris in aquam versi et densati debuissent alia corpora succedere, aut ingens relinqui vacuum, quod natura abhorret aut certe nova aqua, vel novus aer à Deo creari, et post diluivium annihilari, quod etiam absomum videtur. Quare nonnulli viri docti dicunt se rationibus jam allatis cogi ut fateantur cum Oleastro et Egebio aquas, quae diluivium causarunt, esse illas quae primitus super caelos in maximā copā à Deo ad hoc repositae sunt, ideoque Deum in firmamento fecisse cataractas sive meatus, per quos haec aquae descenderent; hoc enim plura Mosis narratio exigere videtur. Cū enim aquas veras, ad diluivium opportunas in caelo reperimus, tot tantisque aeris commutationes vestigare non est opus. Adde, nulli veteres et moderni consent, caelos non esse solidos, sed liquidos et fissiles instar aeris vel aetheris, quod si concedas, facile per eos descendere poterunt aquae. In locum verò aquarum superarum ne esset vacuum, vel successit aer et aether, qui cum aquis superis videtur commixtisse locum tempore diluivii; vel certe aquas reliquas, quae super caelos tempore diluivii manserunt, Deus rarefecit, ut locum aquarum sociarum, quae descendebant, impleant. Porrò, acceleravit, inquit, Deus descensum aquarum singulari impulsu; nam si naturali motu descendissent, impendissent in descensu ex loco iam alio et remoto, plusquam centum annos, uti ostendi cap. 1, v. 14. Favet huic sententia S. Petrus Epist. 2, e. 5, 5, ubi si accuratè verba expendas, videtur dicere aquis diluivii perisse mundum, id est, caelum et terram, sicut idem peribit in fine sui igne conflagrationis. Igitur sicut non tantum elementa, sed et ipsimet caeli, ut ipse ait v. 12, hoc igne ardentis solvantur; sic pariter videtur idem in diluivio aquis lissi et obruti, ita ut quodammodo perisse censi possint. Hoc enim plena S. Petri antithesis exigere videtur. Unde v. 5, ait: *Quod caeli erant prius et terra, etc., per quae ille tunc mundus aqua inundatus perit; caeli autem qui nunc sunt, etc., igni reservati, q. d. : Mundus et caeli priores periēre diluivio: caeli autem, qui post diluivium à Deo sunt restituti, et nunc extant, simili modo reservantur igni, ut eo conflagrent et pereant; quocirca subdit v. 15: *Novos vero caelos et novam terram secundum promissam ipsius expectantus.* Accidit, quòd Esdras*

lib. 4, e. 6, v. 41, firmamentum vocat spiritum, id est, aërem vel aetherem; hunc enim ipse vocat spiritum, ut patet v. 59. Ita ipsi, qui positio hoc principio, quod coeli sint liquidi vel fissiles, non male philosophantur, ac faciliem clarumque tantarum, quantae ad diluivium requirebantur, aquarum dant causam.

Verūm, quia Aristoteles et philosophi hoc principium perneqant, et quia aquae illae supra caelos subiles sunt, et caelestes, ac longissimè remotae à terrā; idcirco, resp. et dico primò: Solum mare tantum diluivium causare non potuit; diluivium enim longè majus fuit toto mari. Mare enim respectu terrae est exiguum; nam cūm à terrā separatū est, successit dicitur in locum fossarum et serotum, id quibus elevati sunt montes; quare ferè suā quantitate montes adaequat, uti jam dictum est. Rursūm nautae qui bolide profan ditantem maris explorarunt, asserunt mare in sui medio, ubi profundissimum est, communiter non esse profundius dimidio milliari Italico, hoc est, quingentis passibus; cūm semidiameter terrae sit trium millium milliarium, uti passim docent mathematici. Quid est dimidium milliariae, etiam in supremā, ideoque amplissimā superficie terrae, si comparetur cum tribus millibus milliariarum, quae est mensura profunditatis terrae à superficie usque ad centrum? Insuper mare vix operit dimidium superficiem terrae, nec ullos montes; imò Esdras lib. 4, cap. 6, v. 42, ait aquae et mare occupare septimam tantum terrae partem. Quare his ad calculum subductis, sequitur mare vix esse millisimum partem terrae; spatium autem quod diluivium crevit super terram, continuit ducentissimam et trigessimam octavam partem terrae, uti mox dicam; qui numerus continet millenarium quater et amplius, quò fit, ut ad spatium hoc, ad quod diluivium crevit, aquae implendum quatuor maria non sufficerent, nisi duas mare ad quadruplum solito magis à Deo fuisse rarefactum.

Dico secundò: Causa diluivii fuisse vapores è globo terrae et maris sursum elevati, ibique in pluviam resoluti. Pro quo nota. Si ponas diluivium ad quinque miliaria Italica supra terram excrevisse, operuit enim altissimos montes ad 15 cubitos; montes autem aliqui ad quatuor miliaria supra terram attolluntur. Ponamus ergo ad faciliorem calculum, diluivium ad quinque miliaria supra terram excrevisse, dico spatium hoc quinque miliarium non esse nisi ducentissimam trigessimam octavam partem globo terrae, uti periti mathematici subductis rationibus Romae mihi ostenderunt. Jam facile fuit Deo 258 partem terrae, cui innixum est mare, in vapores vertere, eosque in pluvias convertere; hi ergo totum hoc quinque miliarium spatium implēssent. Adde, aquam decuplo ratiore esse terrā; quare dictum numerum 258 portiones terrae, sufficientis ad implendum spatium quinque miliarium jam receptum, multiplicandum esse per decem quod si facias, provenient 2580; quare 2580 pars terrae resoluta in vapores et pluvias, sufficit ad implendum hoc spatium quinque miliarium. Quid est 2580 pars terrae ad totum terrae globum? In locum verò hujus portiones

terrae in vapores abeuntis, successit ner et aqua, per rarefactionem distata, et solito magis expansa.

Denique potuit Deus pluvias pari modo rarefacere et extendere; quo dato, multò adhuc minor terra et pluviarum portio, ad spatium hoc implendum sufficit. Probabile quoque est, Deum partem aeris in pluviam et aquam convertisse. Tria ergo elementa, scilicet aer, aqua et terra, ad tantum diluivium causandum concurrerunt. Locum S. Petri explicui in Comment. Epistola ejusdem.

VERS. 12. — QUADRAGINTA DIEBUS. Pluviae hujus tam continue causa fuit, assidua vaporum multiplicatio et conversio in aquas. Deus enim tunc vapores, aërem, aliaque in aquas resolvebat continuò per 40 dies, easque misericorditer non simul, sed sensum depluit, ut interim tererentur et pauciterent homines, ait S. Chrysost.

Nota. Putat Oleaster non tantum per dies hos 40, sed etiam per 150 sequente, continuò pluisse; verum Scriptura tantum asserit, 40 diebus pluisse, quo satis innuit, post 40 dies cessasse pluviam; ita Abulens. et Pererius.

VERS. 13. — IN ARTICOLO (in puncto) DOMI ILLIUS; hebraicè est *bee sem hoim*, in osse diei, id est, in subsistentia (ossa enim dant subsistentiam firmam corpori) illius diei; puta illo die 17 mensis secundi, anni 600 Noe ingressus est, scilicet ultimè et completè, Noe cum omnibus in arcam. Notandum enim ex v. 1, 4 et 7, Noe in arcam ingredi coepisse septem diebus ante diluivium, ac per eos dies sensim cibaria et animalia induxisse in arcam, ita ut ipso die diluivii, qui fuit decimus septimus mensis secundi, omnia, et omnes perfectè essent ingressi; et ergo ingressus, significat hic actum, non inchoatum, sed completum et perfectum. Voluit enim Dei elementa, hisce septem diebus, per apparatus quem faciebat Noe, perque continuam inductionem animalium et cibariorum in arcam, homines monere de instanti diluivio, et commovere ad penitentiam. Ita S. Ambros., Tostatus et Pererius.

VERS. 14. — UNIVERSE AVES, OMNESQUE VOLUCRES. Aves sunt, quae pennas habent; volucres, quae alas, sive eae pennas sint, sive membrante, quales habet vesperilio.

VERS. 16. — INCESSIT EUM DOMINUS DE FORIS, scilicet, extrinsecus ostium arcae, contra aquas, bitumine oblinendo, quod Noe, utpote arcae jam inclusus, facere non poterat. Unde Hebraea habent, *clausit Dominus pro eo*, vel ut Vatabl. vertit, post eum. Vide quantum curam et providentiam Deus habeat Noe et suorum.

VERS. 17. — FACTUMQUE EST DILUVIUM. Tropol. S. Ambros. lib. de Noe cap. 15: *Diluxit species*, ait, *typus est purgationis anime nostrae. Itaque cum mens nostra se à corporalibus mundi hujus illecebris, quibus ante delictabatur, absterit, bonis quoque cogitationibus veteris colubivae cupiditatis absterget, tanquam purioribus absorbens aquis turbidarum prius amaritudinem fluviorum.*

VERS. 18. — AQUAE PREVALEBUNT NIMIS, ita ut dominos et urbes everterent, arbores eradicarent, omniaque sata et germina solo stererent, nimirum tunc, ut canit Ovidius:

Omnia pontus erant, et deorant littora posito.

Nota hic rursūm constantiam fidei, et spei, et patientiae in Noe. Erat enim in teatulationibus gravissimus, ut mirum sit eum non desperasse. Primò enim relinquere cogelatur domum, amicos et omnia; imò coram interitum videre. Secundò, quasi in carcere et tenebris, fetoreque animalium clausus erat. Tertio, terrore quatiēbatur, videns tantam Dei iram, aquasque undique irruentes, imò nil nisi presentem mortem aspiciens. Si enim in mari è fluctibus timent homines, quantum timuit Noe? Quarto, timere poterat ne et ipsum ob culpam aliquam relinqueret Deus. Quintò, neciebat quomòdiū tanta tempestas duraret. Sextò, non videbat exitum; clausa enim erat arca. Septimò, cruciabat eum interitus omnium hominum et animalium. Octavò, laborabat, ut suis in arca consolaretur et confortaret, ne desperarent. Quis in tantis teatulationibus non succubisset, ac mori praeelegisset? Verum omnia haec sustinuit et superavit Noe uni Deo nixus, ejusque promissioni et providentiae; quoniam nullum erat aliud auxilium aut consilium. Ita suos exerceo et perficit Deus, dum omnia fulera eis admittit, ut totos se Deo committant. Discamus enim in arcis quibusque non Deo unire, in eumque maximè sperare; Dominus enim est qui suos nutrit, et vivificat; *deducit ad inferos, et reducit.* Qui mirum ergo, si Noe à fide ita laudet Paulus Hebr. 11, 7, et Ecclesiast. c. 44, 17?

VERS. 20. — QUINDECIM CUBITIS ALTIOR FUIT AQUA SUPER MONTES. Aqua pergit diluivium usque ad immum medium regionis aeris; eò enim pergit Olympus et alii montes celssissimi; ergo diluivium paradisum quoque obruit et destruit. Potant aliqui, quòd tantumdem, puta quindecim cubitis, supra terram et montes excreveret ignis conflagrationis in fine mundi, illudque innuit sanctus Augustinus lib. 5 de Genes. ad lit. cap. 3, idque probat ex 2 Petri 3, vers. 5 et 7. Falsum ergo est, quod Cajetanus censuit, montes qui hic aquis operi dicuntur, esse illos, qui sunt sub caelo aëreo, non autem illos, qui superant median aeris regionem, quales aut ipse esse Olympum et Atlanteum; hoc enim repugnat sacrae Scripturae hic, quae omnes terrae montes diluivio superatos et obrutos asseverat, ut rectè advertit S. Augustin. lib. 15 Civit. 27. Fundamentum quoque Cajetani, scilicet quòd aliqui montes superent median regionem aeris, sive locum pluviae et nivis, falsum est. Nam eadem Atlantis nivibus tegi conceptum est.

Nota. Quindecim cubitis aqua exivit omnes montes, ne gigantes longissimè, aut aliud animal vastissimum, in altissimi montis vertice servari posset. Quare quòd tradunt Julzai, Og regem Basan fuisse ex gigantibus his, de quibus dictum est e. 6, quodque in altissimo monte consistens, evaserit diluivium; idque probant ex eo quòd dicitur Deut. 3, v. 10: *Solum Og restiterat de stirpe gigantum;* fabella est; sic enim Og

fuisse 800 annorum; tot enim anni sunt à diluvio, usque ad ingressum Hebræorum in Chanaan, quando ab eis occisus est Og, Deut. 5, v. 5.

Quæres, quid fecerit Noe cum suis toto tempore in arca. — Resp. Torneilius, cum commiseratum esse ceteris omnibus perennibus, sibi congratulatum esse de sua salute in arca, ac Deo gratias egisse. Secundo, vacasse precibus et contemplationi. Tertio, se et animalia cuncta curasse, dando eis cibum et potum, sordes everrendo in sentinâ, indeque per antliam et situlas extollendo, et extra arcam per fenestellas, quæ superius erant, eiciendo. Denique rem omnem arce administrasse.

VERS. 22. — ET CUNCTA IN QUIBUS SPIRACULUM VITÆ EST IN TERRA, MORTUÆ SUNT. Hebræa ad verbum sic habent: *Et omne cuius status spiritus (id est, status respirationis sive respirans) vitæ in naribus eius est omnibus quæ sunt in aridâ, mortuæ sunt*, hoc est: Omnia omnino in terrâ respirantia mortuæ sunt. Unde Tigurina vertit: *Et quilibet erat in cuius naribus spirabat status vitæ, de omnibus quæ in sicco desepant, mortuæ sunt*; Vatabl., *jam interierunt*. Addit *in sicco ubi pisces, qui in humido, putæ in aquâ, versantur*: hi enim mansere vivi et supersites. Pagnin., *omnia, in quorum facie erat adhelitus vitæ, ex omnibus quæ erant in sicco, mortuæ sunt*; Septuag. verò sic: *Et omnia quæcumque habebant spiritum vitæ, et omnia quæ erant super aridam, mortuæ sunt*; Chaldæus: *Omnia in quibus est spirituum spiratio vitæ in naribus suis, ex omnibus quæ sunt in aridâ, mortuæ sunt*.

VERS. 24. — ORTIBUSQUE AQVE TERRAM CENTUM QUINGENTA DIEBUS. Nos, hos 150 dies, non esse computandos seorsim, post 40 dies pluvie, de quibus v. 12 (ut voluit Joseph Chrysost., Tostat., Cajetan.); sed eos includere; nam à 47 die mensis secundi, quo cepit pluvia et diluvium, usque ad diem 27 mensis septimi, quando imminutis aquis arca quievit in montibus Armenie, ut habetur cap. 8, v. 4, tantum interfluit dies 160; ergo primis 40 diebus fuit pluvia, quæ terra et montes omnes ad quindecim cubitos fuerunt obruti; deinde per sequentes centum et decem dies, mansit aqua in hoc suo statu et altitudine; post quos cepit decrescere, ita ut decimo post die arca quiesceret in montibus Armenie; tot enim universim numerantur dies, à 47 die mensis secundi, quo cepit diluvium, usque ad diem 27 mensis septimi, quo quievit arca, nimirum dies 160, quos eo modo, quo jam dixi, parti et distribuere oportet. Ita Lyran., Hugo., Pederius.

Horrendum fuit hoc diluvii spectaculum: sensim

CAPUT VIII.

1. Recordatus autem Deus Noe, circumtorque animalium, et omnium iumentorum, quæ erant cum eo in arca, adduxit spiritum super terram, et imminuit sunt aquæ

2. Et clausi sunt fontes abyssi, et cataractæ coeli; et prohibita sunt pluvie de celo.

3. Reversæ sunt aquæ de terrâ cunctæ et re-

cresecentibus aquis, circumstantibus per domos tremule matres cum parvulis, nescientes quò pergerent; surgebant alii pavidi de mensâ, et effugium quærebant; et exiliè exiebant sponsus et sponsa, hinc illic, hinc illuc fugiebat, ut salientem evaderet undam. Vidisses quosdam repente superiora domus, alios etiam teotorum cacumina conscendere; nonnulli item excelsarum arborum ramos scandere; alios verò cum festinatione ad collum montiumque juga se proripere. Sed frustra; nemo enim hanc apertam vim et impetum evadere potuit. Ubique pavor, ubique tremor. O quam dolebant tunc, quòd Noe hæc comminatum non audierant, sed irriserant! O Noe, quam sapienti, inquebant: o nos dementes, quam stolidi fuimus! o si jam liceret arcam ingredi, quam euperemus etiam totâ vitâ in eâ includi! Potius aliquando, sed nolimus; nunc volumus, sed non possumus. Serò sapient Phryges. Ex hisce et similibus vides, quam horribile fuerit diluvium; quod ut magis videres et apprehendas, imaginare te in vertice montis consistere, se videre aquas totam terram inundantes, omnia stermentes, homines animalia sorbentes, excrecentes, et montes omnes superantes; itaque ad te tandem in vertice consistentem pertingentes, teque pariter lauriantes et mergentes. Hinc disce quid sit peccatum, quod hæc eadem toti orbi induxit; et si tale fuit diluvium aquæ in terrâ, quale erit diluvium ignis in gehennâ? Cogita quam terribilis sit Deus in consiliis suis super filios hominum, quam terribilis sit eius justitiâ et vindicta. Eleverunt flamma factus arca, à rebus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris, mirabiles in altis Dominus. Quod ergo erit in die iudicii, quod similiter omnes ex improvise obruet? Audite Christum ipsissimam veritatem Matth. c. 24, v. 37: *Sicut in diebus Noe, ita erit et adventus filii hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nebetes, et nuptiæ tradentes, usque ad eum diem, quo intravit Noe in arcam, et non cognoverunt, donec venit diluvium, et tulit omnes; ita erit et adventus Filii hominis.* Tunc, inquit ex S. Bernardo Hugo card. angustæ erunt viae undique reprobi. Superius erit iudex iratus; subit, horrendum chaos; à dexteris et peccata accusantia; à sinistris, infinita demonia ad supplicium trahentia; intus, urens conscientia; foris, mundis ardens. Miser peccator deprehensus, et quò effugies? latere, erit impossibile; apparere, in-tolerabile. Si quæris, quis te accusabit? dico, quod et totus mundus; quia offensus Creator, quæis creaturæ odio habet offendentem, puta peccatorem.

CHAPITRE VIII.

1. Mais Dieu, s'étant souvenu de Noé, de toutes les bêtes sauvages, et de tous les animaux domestiques, qui étoient avec lui dans l'arche, fit souffler un vent sur la terre, et les eaux commencent à diminuer.

2. Les sources de l'abîme furent fermées, aussi bien que les caractères du ciel; en sorte que les eaux de la mer qui se répandoient sur la terre, et les pluies qui tombent du ciel, furent arrêtées.

3. Les eaux étant agitées de côté et d'autre, par la

decentes; et cœperunt minui post centum quinquaginta dies.

4. Requevisitque arca mense septimo, vigesimo septimo die mensis, super montes Armenie.

5. At verò aquæ illiæ et decrescebant usque ad decimum mensem; decimo enim mense, primâ die mensis, apparuerunt cacumina montium.

6. Cùmque transissent quadraginta dies, aperti sunt fenestram arce, quam fecerat, dimisit corvum.

7. Qui egrediebatur, et non revertiebatur, donec siccaretur aquæ super terram.

8. Emisit quoque columbam post eum, ut videret si jam cessasset aquæ super faciem terræ.

9. Quæ cum non invenisset ubi requiesceret pes ejus, reversa est ad eum in arcam; aqua enim erant super universam terram: extenditque manum, et apprehensam intulit in arcam.

10. Expectatis autem ultra septem diebus aliis, rursum dimisit columbam ex arca.

11. At illa venit ad eum ad vesperam, portans ramum olivæ virentibus foliis in ore suo. Intellexit ergo Noe quòd cessasset aquæ super terram.

12. Expectavitque nihilominus septem alios dies; et emisit columbam, quæ non est reversa ultra ad eum.

13. Igitur sexcentesimo primo anno, primo mense, primâ die mensis, imminuta sunt aquæ super terram; et aperti sunt fenestram arce, aspsit, viditque quòd exsiccata esset superficies terre.

14. Mense secundo, septimo et vigesimo die mensis, arefacta est terra.

15. Locutus est autem Deus ad Noe, dicens:

16. Egredere de arca, tu et uxor tua, filii tui, et uxores filiorum tuorum tecum.

17. Cuncta animalia quæ sunt apud te, ex omni carne, tam in volatilibus, quàm in beatis et universis reptilibus quæ reptant super terram, educ tecum, et ingredimini super terram: crescite, et multiplicamini super eam.

18. Egressus est ergo Noe, et filii ejus, uxor illius, et uxores filiorum ejus cum eo.

19. Sed et omnia animalia, iumenta et reptilia quæ reptant super terram, secundum genus suum, egressa sunt de arca.

20. Adificavit autem Noe altare Domino; et tolles de cunctis pecoribus et volucribus mundis, obtulit holocausta super altare.

21. Odoratusque est Dominus odorem suavitatis, et ait: Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines; sensus enim et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentiâ suâ: non igitur ultra percuciam omnem animam viventem sicut feci.

22. Cunctis diebus terre, sementis et messis, frigus et aestas, æstas et hiems, nox et dies, non requiescent.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — RECORDATUS AUTEM DEUS NOE. Quasi Deus oblitus fuerit Noe, cum eum in illa horribili aquarum abisso, cum arca fluitantem reliquit; nle

violentiæ de ce vent, se retirèrent, et commencèrent à diminuer après cent cinquante jours.

4. Et le vingt-septième jour du septième mois, l'arche se reposa sur les montagnes d'Arménie.

5. Cependant les eaux alloient toujours en diminuant jusqu'au dixième mois, au premier jour duquel le sommet des montagnes commença à paraître.

6. Quarante jours s'étant encore passés, Noé ouvrit la fenêtre qu'il avait faite dans l'arche, et laissa aller un corbeau.

7. Qui étant sorti ne revint plus, et demeura ainsi seul dehors, volant de tous côtés, jusqu'à ce que les eaux de la terre furent sèches, et qu'il eût été rejoint par les autres animaux.

8. Il envoya aussi une colombe après le corbeau, pour voir si les eaux avaient cessé de couvrir la terre. Mais la colombe n'ayant pu trouver de lieu où mettre le pied, parce que les montagnes, d'où l'eau s'était retirée, étoient couvertes de boue, et que la terre étoit encore toute couverte d'eau, elle revint à lui; et Noé étendant la main, la prit et la ramena dans l'arche.

10. Il attendit néanmoins sept autres jours, et il envoya de nouveau la colombe hors de l'arche.

11. Elle revint à lui sur le soir, portant dans son bec un rameau d'olivier, dont les feuilles étoient toutes vertes. Noé, reconnaissant donc que les eaux s'étoient retirées de dessus la terre.

12. Il attendit néanmoins sept autres jours, pour donner le temps à la terre de se sécher entièrement; et il envoya la colombe, qui ne revint plus à lui, ayant trouvé la terre sèche et en état d'être habitée.

15. Ainsi l'un de Noé six cent, un, au premier jour du premier mois, les eaux qui étoient sur la terre se retirèrent entièrement; et Noé ouvrit le toit de l'arche, et regardant de là, il vit que la surface de la terre étoit sèche; cependant il demeura dans l'arche, attendant l'ordre de Dieu pour en sortir.

14. Mais le vingt-septième du second mois de l'année d'après qu'il y fut entré, la terre fut toute sèche, et en état d'être habitée.

15. Alors Dieu parla à Noé, et lui dit:

16. Sortez de l'arche, vous et votre femme, vos fils et les femmes de vos fils.

17. Faites-en sortir aussi tous les animaux qui y sont avec vous, de toutes sortes d'espèces, tant des oiseaux, que des bêtes, et de tout ce qui rampe sur la terre; qu'ils s'y multiplient; croissez-y aussi vous-mêmes, et vous y multipliez.

18. Noé sortit donc de l'arche avec ses fils, sa femme et les femmes de ses fils.

19. Toutes les bêtes sauvages en sortirent aussi, les animaux domestiques, et tout ce qui rampe sur la terre, chacun selon son espèce.

20. Or, Noé dressa un autel au Seigneur; et prenant de tous les animaux et de tous les oiseaux purs, il les lui offrit en holocauste sur cet autel.

21. Le Seigneur commença les dispositions du cœur de Noé, après son sacrifice, et le reça, comme un espi qui une odeur très-agréable; et il dit: Je ne répandrai plus ma malédiction sur la terre à cause des péchés des hommes, parce que l'esprit de l'homme et toutes les pensées de son cœur sont portées au mal dès sa jeunesse. Je ne frapperai donc plus de mort, comme j'ai fait, tout ce qui est vivant et animé; mais je combattrai à la faiblesse de l'homme, et je le laisserai vivre malgré ses iniquités.

22. Ainsi, tant que la terre durera, les semailles et la moisson, le froid et le chaud, l'été et l'hiver, la nuit et le jour ne cesseront point de s'entre-suivre, sans que dérangé il arrive aucun changement semblable qui en interrompe universellement le cours.

VERS. 1. — RECORDATUS AUTEM DEUS NOE. Quasi Deus oblitus fuerit Noe, cum eum in illa horribili aquarum abisso, cum arca fluitantem reliquit; nle

Audimus c. præc., interitum omnium impiorum;

hic audimus consolationem piorum. Sicut ergo prius ostendit gaudium impiorum in luctum fuisse conversum; ita hic declarat piorum tristitiam in gaudium esse conversam, juxta illud Tobias: *Hoc pro certo habet omni anima qui colit te, quod vita ejus, si in probatione fuerit, coronabitur.*

ADDEKIT SPERITUM, id est, Spiritum sanctum, inquit Theodor. et S. Ambros. Secundo, Rupert. per spiritum accipit solem, qui suo ardore siccat aquas. Verum dico, spiritum, id est, ventum validum, qui vi, non tam naturali (quomodo enim id fieret in tantis aquis, tam brevi tempore?) quam divina, partim siccat et consumeret aquas, partim eas densaret, et coheret in abyssum et alveum unde emerant, quo facto eas ibi relictas, clavis abyssu fontibus et orificiis, et hoc est quod sequitur: *Clavis sunt fontes abyssi*; ita S. Chrysost. et Ambros. Que sit hec abyssus dixi c. 7, v. 11. Idem ventus eadem vi efficit, ne ex hoc diluvio, nulla postea lues, vel pestilens quippiam spargeretur.

VERS. 2. — *ET PROHIBITE SUNT FLUVII DE COELO.* Non quasi lubricus continuo plueret per 150 dies, sed quod decreverit diluvio, Deus omnes omnino pluvias, etiam ordinarias prohiberet, ut ex citius decreverent aquas, et terra siccaretur. Prohibuit ergo hic pluviam Deus per septem integros menses scilicet à 17 die mensis septimi, quo cepit aqua decrevere, ad 27 diem mensis secundi sequenti anni, quo arefacta est terra, ut patet vers. 14.

VERS. 5. — *CUNTES ET REDENTES, cuntes redeundo ad mare, et ad abyssum subterraneam, per varios meatus, perque occultas venas.* Ita S. Hieron.

VERS. 4. — *MENSE SEPTIMO, ab initio, non diluvio, ut volunt aliqui, sed anni, ut patet ex v. 15 et seq.*

VIGESIMO SEPTIMO DIE, Ita legitur constanter latina Biblia, Septuag. et Patres omnes, et ratio evincit ita legendum esse; nam cum per 150 dies aqua manentes in sua altitudine obtinuerint terram, sequitur eas in sua altitudine mansisse usque ad diem 17 mensis hujus septimi; cepit enim diluvium 17 die mensis secundi. Jam à 27 die mensis secundi, ad 17 diem mensis septimi, præcisè intersunt 450 dies, post quos aqua ceperunt decrevere; ergo 17 die mensis septimi ceperunt decrevere; non poterunt autem uno die 45 cubitis, quibus quatuordecim montes, non tantum Armenia, sed etiam is altiores, in tota terra superabant, ita decrevere, ut eodem die 17, arca quiesceret in montibus Armeniae, sed sensim hoc factum est; ita videlicet, ut post 10 dies, puta 27 die ejusdem mensis, arca quiescere posset in illis montibus, uti hic dicitur. Valde enim lentè decrevisse aquas, patet ex eo, quod post quietem arca mensis septimo, decimo tandem mense apparerint cacumina montium. Quare Hebraea et Chaldaea hic, non tam mutila, quam distorta et divisa sunt; nam pro 17, habent 27, mirum pro duabus disjunctis vocibus *asar tom*, id est, decimo die, legendum est conjunctim unica voce *arim*, id est, vigesimo, supple. die.

Perperam ergo Eugubius, Cajet. et Lipoman. dixerunt nostrum textum hic esse corruptum.

MONTES ARMENIAE. Hebraicè est, montes Ararat, quod Chaldaeus veritè, montes Corda, quos Josephus et Curtius Cordiceos vocant. Hi montes, inquit Pererius et Delrio, sunt pars Tauri montis (qui varia diversis locis nomina accipit), ubi is imminet Ciliciae et Araxi fluvio, qui fortè Ararat hebraicè dicitur; inde Stephanus 1. de Urbibus, Tarsum Cilicia dictam putat à *ararat*, id est, arefactio, quod in argumentum exsiccate ibi primum terrae, ibidem Tarsus sit condita; verum alii Tarsum à Tarsis filio Japheth conditam et appellatam censent.

Nota. Armenia postea ita dicta videtur, ab Aram filio Sem, nepote Noe, Genes. 10. Quod si tyronum Hebraeorum spectes, Aram et Armenia significat altam et excelsum; est enim Armenia omnium orbis partium celissimam, idque vel ex eo colligitur, quod in montibus Armeniae primum, decreverit diluvio, arca rediderit.

VERS. 5. — *DECIMUM MENSEM, non à coepto diluvio, ut vult Tostat. et Cajet. sed à coepto anno 600 viti Noe, ut patet c. præced. v. 14, et hic v. 15 et 14. Ita Lyran. et Perer.*

APPARERUNT CACUMINA. — Licet enim jam ante, mense septimo, arca quiesceret in montibus Armeniae, nondum tamen tum detecti erant montes; nam arca moles aliquot cubitis (puta septem vel octo) pondere suo sub aquis penetrat, uti solent facere naves oceanarias. His ergo cubitis septem vel octo sensim decreverit aqua, tandem reiecti sunt montes, ita ut Noe spectanti per arca fenestram, demum mense decimo apparerent cacumina montium. Verisimile est, ea prius fuisse reiecta et nudata aquis, sed mense decimo primum apparuisse et visa esse ipsi Noe. Adde: Non est necesse dicere, aequaliter et aequo tenore, sensum semper decrevisse aquas. Verisimile est enim, initio eas magis decrevisse, idque ut arca amplius non fluitaret, sed subsideret in montibus Armeniae, ad securitatem et consolationem Noe. Nam initio statim non tantum per ventum siccate et densate sunt aquae; sed etiam à Deo subito reducte sunt in suam abyssum, ex qua prodierant, qui sanè ingentem aquarum coenam exceperit, ibique sunt reclusae. Unde v. 2, dicitur: *Et clavis sunt fontes abyssi.*

VERS. 7. — *QUI (CORVUS) EGREDIETUR, ET NON REVERTETUR.* Chaldaeus, Joseph. et ut nonnulli videntur, ipsa Hebraea habent contrarium, scilicet, *corvus egredietur et revertetur.* Unde Calvinus nostram sextum latium falsitatis accusat; verum Septuag. bo-ste-r Interpres, et Patres omnes, præter Procopium, legunt cum negatione, *corvus egredietur, et non revertetur.* Utraque versio et lectio verum habere sensum, ac proinde una cum alia facile conciliari potest.

Pro quo nota. Hebraea ad verbum sic habent: *Corvus egredietur extendo et redeundo*; scilicet, corvus hic emissus ex arca, teste S. Augustino, Chrysost. et aliis, videns cadavera in montibus pœnitentia, aut in

aquis natantia, quæ necdum dissoluta, vel à piscibus devorata erant, illorum aviditate, aut potius, ut censet Perer. quia clausura in arca pertusis, libertatis erat avidus, in arcam regressi volebat, quia tamen terra adhuc erat limosa et aquosa, subinde revolabat ad culmen arcae, illique insidebat, ut rursum ad cadavera revolveret. Revertetur ergo corvus ad cacumen arcae, non vero revertetur ad Noe, in ipsam arcam, sed ultrò citròque volabat. Unde Noe ex eo, an et quantum siccaretur terra, scire non poterat; hinc paulò post columbam emisit, quæ id exploraret. Vide Franc. Lucam notat. 5 in Genes.

Secundè et magis genuinè, hebraeorum *scob* significat redire, non ad Noe emittentem, sed ad pristinum locum, libertatem et consuetudinem. Unde *scob* sæpè sumitur pro *recedere*, ut clare patet hic v. 5, et Ruth 4, 16, et Ezech. 18, v. 26, et alibi sæpè. Quare in hebraeo ita est ad verbum: *Corvus egressus est egrediendo et recedendo, donec siccaretur aqua super terram*; hoc est, magis magisque egrediebatur, et recedebat, donec siccaretur terra. Id enim naturale est avibus, ut dimissæ à cavæ, quam longissimè auferant. Hanc verò sensum claris explicuit noster interpres, dum vertit, *egrediebatur, et non revertetur.* Unde et S. Hieron. in Tradit. hebr. in Genes. ait in hebraeo esse, *egressus est exiens et non revertens.* Ita solerter et doctè P. Gordonus l. 1 Controv. c. 49. Corvus enim exiens revertetur ad suam libertatem, ac consequenter ad arcam non revertetur, sed ab eà longius et longius recedebat; et hoc significat hebraeorum *scob*.

Ex hoc loco corvus apud Hebraeos in proverbium abiit, ut dicant *corvus nuntius*, de eo qui missus est, et tardè, vel nunquam redit.

Corvus non est reversus ad arcam, sed columba; corvi sunt qui differunt penitentiam; dicunt: *Cras, cras; columbae gementes sunt, qui statim pœnitent, et redeunt ad arcam.* Hinc Alcinus lib. de Virtutibus et Vitiis: *Fortè, inquit, respondes: Cras, cras (scilicet converteret); o vox carina! corvus non rediit ad arcam, columba rediit. Si tunc via penitentiam agere, quando peccare non potes, quando peccata te dimiserunt, non tu illa; quis alienus es à fide, qui ad agendam penitentiam tempus sanctitatis expectas.* Alter S. Ambrós. lib. de Noe, cap. 17. Emissio corvi, ait, significat quod omnis iustus quando mundare se incipit, quæ tenebrosa sunt, et immunda, et leuvaria, primo à se repellit. Si quidem omnis impudentia atque culpa tenebrosa est, et mortuus pascitur sicut corvus. Et ideo tanquam equitatis et fugatur culpa, et separatur ab innocentia, ut nihil remaneat in viri justo mente tenebrosam. Denique egressus corvus non revertitur ad justum, quia fugitans culpa omnis requiritatis, nec prohibiti videtur et justitiae conuenire. Et cap. 18, columbam ad arcam reversam, ait significare simplices et innocentes, qui missi ad seculares convertendos, cum in iis vident invidiasse malitiam, ne frustra laborent, et eà iniquentur, mox ad mentis arcam revolant. *Tardè enim, inquit, inter astutias istius mundi, et secularium fluctus cupiditatem, por-*

tum solet invenire simplicitatem. Vide apud eum plura si lubet.

DOVEE SICCARETUR AQVE: à donec, non significat post terram siccatam corvum in arcam regressum esse, sed tantum ante siccationem non esse regressum. Sic sumitur *donec*, Mathæi 1, v. ult., Psal. 109, 2, et alibi.

VERS. 9. — *UNI REQUIESCERET.* Adhuc enim omnia erant limosa, et into obita.

AQVE ENIM ERANT SUPER UNIVERSAM TERRAM. Licet enim montes altos descruissent, tamen adhuc totam terram planam, sive campestrem occupabant.

VERS. 11. — *AD VESPERAM.* Toto die pasta (inquit S. Chrysost. hom. 26) ad comparè in hospitium notum redit, ut nocturnum frigus vitet. Ita Delrio.

RAMUS OLIVÆ. Quia olea semper viret foliis, teste Plinio lib. 46, c. 20. Potuit ergo olea hæc, sub aquis diluvii annum integrum folia sua servare. Ita S. Chrysost. hom. 26, licet S. Ambrós. 1. de Arca, cap. 19, malit oleam hæc sub aquis germinalisse, non naturaliter, sed per Dei omnipotentiam.

Nota, licet divinum straverit perasque omnes arbores in planitie sitas, oleam tamen hæc, aliquasque alias arbores et plantas, potuisse inter montium petras, quæ aquarum vi refrangebant, servari. Nugantur hæc Judæi, qui ramum tunc fabulantur altatum esse ex Sion, et monte Oliværum, ad quem quasi sacrum non pergerit diluvium. Alii cum ex paradiso altatum somniant.

Tropologicè, oliva, inquit S. Ambrós., est insigne divini misericordiae; rursum oliva, inquit Perer. hieroglyphicum est pacis, victoriæ, sternitatis et felicitatis. Columba ergo hæc cum ramo olive Noe et mundo, quasi securitatem ab aquis, pœnitentiam ad Dei reconciliationem afferbat. Plura de symbolo olive dicam Levit. 2, 1.

Alleg. Noe est Christus, arca Ecclesia; post passionem et mortem Christi, adduxit Deus spiritum reducentem vitam, cum Christum suscitavit à mortuis, tuncque dedit hominibus Spiritum sanctum in remissionem peccatorum. Secundò, non statim siccate sunt aquae per spiritum, quia Deus aquas conpœnitentiae et tentationum de peccatorum omnium, non statim exsiccavit, sed eum tempore. Tertio, arca primo requievit in montibus; quia tempore passionis Christi, Ecclesia in Apostolicis consistit. Quarto, Noe 40 die fenestram aperuit, quia Christus 40 die post resurrectionem coelos ascendit et reseravit. Quintò, corvus emissus non revertitur, quia Judæi infideles ex Ecclesiâ eieci, ad cam non redeunt. Sextò, columba est Spiritus sanctus, qui in specie columbae super Christum visus est. Septimò, tertio emittitur columba, quia Spiritus sanctus ter ad nos venit; primò, cum baptizantur; secundò cum confirmamur; tertio cum suscitabit corpora nostra. Octavò, columba non sedit in terrâ limosa, sed cadaveribus, quia Spiritus sanctus non intrat in carnalem et malivolam animam. Nonò, columba ad vesperam venit, quia Spiritus sanctus novissimis Christi diebus effusus est. Decimò, columba affert ramum olive;

IN MALUM PRONA SENT. Hebr. ra, id est, mala sunt, puta ipsa signenta, cogitationes et machinationes, quas sibi format et fingit cor humanum, peccato et concupiscentiâ infectum et corruptum. Verum noster interpres profundius vidit *ra*, id est, mala, summi causaliter, pro, *prona sunt ad malum*, aut, ut Septuag. vertunt, *incumbunt in mala*; nam, uti dixi, signentum sumit pro ipsa figurâ, sensu et concupiscentiâ, que formaliter non sunt mala, id est, peccata, sed causaliter quia prona sunt ad malum, id est, cur Deus dicat se miserturum hominum, ut amplius eorum peccata non puniat diluivio, quia sc. homines à nativitate infirmi, debiles et proni sunt ad malum; nam actualis malitia et peccatum, non misericordiam, sed iram Dei provocat.

AD ADOLESCENTIA SUA. *Ex illâ enim oratio, ait S. Ambros., creavit multitudine; nam diligentiâ et studio peccandi incipit à juventute; ut puer quasi infirmus peccet, juvenis languam improbus, qui studiosus ex-*

CAPUT IX.

1. Benedixitque Deus Noe et filiis ejus. Et dixit ad eos: Crescite et multiplicamini, et replete terram.
2. Et terror vester ad tremor sui super cuncta animalia terræ, et super omnes volucres cœli, cum universis que moventur super terram: omnes pisces maris manus vestre traditi sunt.
3. Et omne quod movetur et vivit, erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia.
4. Excepto quod carnem cum sanguine non comeditis.
5. Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum; et de manu hominis, de manu viri et fratris ejus, respiram animam hominis.
6. Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius; ad imaginem quippe Dei factus est homo.
7. Vos autem crescite et multiplicamini, et incrementum super terram, et implete eam.
8. Hæc quoque dixit Deus ad Noe et ad filios ejus cum eo.
9. Ecce ego statuum pactum meum vobiscum, et cum semine vestro post vos:
10. Et ad omnem animam viventem, qui est vobiscum, tam in volucris, quam in jumentis et pecudibus terræ canis, que egressa sunt de arca et universis bestis terræ.
11. Statuum pactum meum vobiscum, et nequam ultra interficietur omnis caro aquis diluivii, neque erit deinceps diluivium dissipans terram.
12. Dixitque Deus: Hoc signum fœderis, quod do inter me et vos, et ad omnem animam viventem, que est vobiscum in generationes sempiternas.
13. Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum fœderis inter me, et inter terram.

pliat peccata committere, et in criminibus gloriatur.

VERS. 22. — CUNCTIS DIEBUS TERRÆ. Non quamdiu terra durabit; hæc enim stat in æternum, sed quamdiu in terrâ erit generatio et corruptio, eruntque homines et animalia, propter que hæc temporum varietas inducta est.

SEMENTIS ET MESSIS. Putat Isidorus Clarus, annum hie more Hebræorum in sex partes dividi, scilicet in floritionem, mationem, calorem, seminationem, frigus et æstatem, de quibus Delrio hie. Verum longè verius est, ut patet ex ipsis antilithibus, hie describi, primò, vicissitudines laboris, nam seminandi, alteram metendi. Sementis enim hie significat tempus seminandi; messis, tempus metendi. Secundo, vicissitudines anni, æstatem et hiemem. Tertio, vicissitudines qualitatum et tempestatum, frigus et æstum.

NON REQUESCENT, non cessabunt, non desinent sibi mutò succedere, uti desierunt et cessarunt toto anno diluivii.

CHAPITRE IX.

1. Alors Dieu bénit Noé et ses enfants, et il leur dit: Croissez et multipliez-vous, et remplissez la terre; je vous établis aujourd'hui les maîtres de tout ce qu'elle contient.
2. Ainsi, que tous les animaux de la terre, et tous les oiseaux qui en soient frappés de terreur, et tremblent devant vous avec tout ce qui se meut sur la terre. J'ai mis ainsi entre vos mains tous les poissons de la mer, je les ai soumis à votre puissance.
3. Nourrissez-vous de tout ce qui a vie et mouvement; je vous ai abandonné toutes ces choses pour être à l'avenir votre nourriture comme les légumes et les herbes de la campagne, l'ont été jusqu'à présent.
4. J'excepte seulement le sang ou la chair mêlée avec le sang, dont je vous défends de manger.
5. Parce que j'ai une extrême horreur de ceux qui répandent le sang. C'est pourquoi je vengerais votre sang de toutes les bêtes qui l'auront répandu; et je vengerais la vie de l'homme de la main de l'homme, et de la main de son frère qui l'aura tué.
6. Quiconque aura répandu le sang de l'homme, sera puni par l'effusion de son propre sang; car l'homme a été créé à l'image de Dieu, et Dieu ne souffrira point qu'on détruise impunément son image, qu'il a formée lui-même.
7. Croissez donc, vous autres, et multipliez-vous; entrez sur la terre qui est demeurée sans habitants, et la remplissez.
8. Dieu dit encore à Noé et à ses enfants, aussi bien qu'à lui:
9. Je vais faire alliance avec vous, et avec votre race après vous.
10. Et avec tous les animaux vivants qui sont avec vous, tant les oiseaux que les animaux, ou domestiques ou de la campagne, qui sont sortis de l'arche, et avec toutes les bêtes de la terre que j'ai créées avec vous.
11. J'établirai mon alliance avec vous; et toute chair qui a vie ne périra plus désormais par les eaux du déluge, et il n'y aura plus à l'avenir de déluge qui extermine toute la terre.
12. Dieu dit ensuite: Voici le signe de l'alliance que j'établirai pour jamais entre moi et vous, et tous les animaux vivants qui sont avec vous.
13. Je mettrai mon arc dans les nuées, non seulement comme le signe naturel de la pluie, ainsi qu'il l'a été jusqu'à présent, mais comme le signe particulier de l'alliance que j'ai faite avec la terre, et de l'assurance que je vous ai donnée, qu'elle ne sera plus désormais exposée à un pareil déluge.

14. Cùmque obduxero nubilus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus:

15. Et recordabor fœderis mei vobiscum, et cum omni animâ vivente que caruere vegetat; et cum omni ultra aqua diluivii ad delendum universam carnem.

16. Eriquet arcus in nubibus, et videho illum, et recordabor fœderis sempiterni quod pactum est inter Deum et omnem animam viventem universæ carnis que est super terram.

17. Dixitque Deus ad Noe: Hoc erit signum fœderis, quod constitui inter me et omnem carnem super terram.

18. Erant ergo filii Noe, qui egressi sunt de arca, Sem, Cham et Japheth; porrò Cham, ipse est pater Chanaan.

19. Tres isti filii sunt Noe; et ab his disseminatum est omne genus hominum super universam terram.

20. Cœpitque Noe, vir agricola, exercere terram, et plantavit vineam.

21. Bibensque vinum inebriatus est, et nudatus in tabernaculo suo.

22. Quod cum vidisset Cham pater Chanaan, veniens scilicet patris sui esse nudata, nuntiavit duobus fratribus suis foras.

23. At verò Sem et Japheth, pallium operuerunt humeris suis, et incidentes retrorsum, operuerunt verenda patris sui; factisque eorum aversæ erant, et patris virilita non viderunt.

24. Evigilans autem Noe ex vino, cum didicisset quod fecerat ei illis suis minor,

25. Ait: Maledictus Chanaan, servus servorum erit fratribus suis.

26. Dixitque Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan servus ejus.

27. Dicitur Datus Japheth, et habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan servus ejus.

28. Vixit autem Noe post diluivium trecentis quinquaginta annis.

29. Et impleti sunt omnes dies ejus nonagitorum quinquaginta annorum; et mortuus est.

VERS. 2.— TERROR VESTER SIT SUPER CUNCTA ANIMALIA TERRÆ. Nota. Homo per peccatum plenum dominium in bestias amisit. Unde aliquæ et semiplenum ei dominium hie restituit et confirmat Deus. Indidit enim Deus animabus timorem quemdam, quo hominem, quasi dominum suum, timeant et reverentur; et si terro sunt, hominis conspectum fugiunt; nec in eum severtunt, nisi injuriâ licessantur, aut fame urgeantur; quin et pisces, ait S. Basil. hom. 10 Hexam. humanas umbras veniunt, et ab ipsis refugiunt; imò et elephantes, si credimus Plinio l. 8. c. 4, hominum vestigia formidant. Hinc videmus sæpè lepores et equos à parvis pueris agi. Rursùm, aves et feras homo sagittis dejicit; nec illa est bestia tam fortis, que non possit per hominem capi et domari. Audi S. Ambros.

14. Lors donc que j'aurai couvert le ciel de nuages, mon arc paraîtra dans les nuées.

15. Et je me souviendrai de l'alliance que j'ai faite avec vous, et avec toute âme qui vit et qui aime la chair; et il n'y aura plus à l'avenir de déluge qui fasse périr dans ses eaux toute chair qui a vie sur la terre.

16. Mon arc sera donc dans les nuées; et en le voyant, je me souviendrai de l'alliance éternelle qui a été faite entre Dieu et toutes les âmes vivantes qui animent toute chair qui est sur la terre.

17. Dieu dit encore à Noé: Ce sera là le signe de l'alliance que j'ai faite avec toute chair qui est sur la terre.

18. Noé avait donc trois fils qui sortirent de l'arche, Sem, Cham et Japheth. Or, Cham est le père de Chanaan.

19. Ce sont là les trois fils de Noé; et c'est d'eux qu'est sortie toute la race des hommes qui sont sur la terre.

20. Noé s'appliqua à l'agriculture après le déluge, comme il avait fait auparavant, commença à labourer et à cultiver la terre; et il planta une vigne; non seulement pour en manger le raisin, comme on avait fait jusqu'alors, mais pour en exprimer le jus et en faire un boisson.

21. Et ayant bu du vin, dont il ne connaissait pas la force, il s'enivra, et parut nu dans sa tente.

22. Cham, père de Chanaan, le trouvant en cet état, et voyant que ce que le pèreul obligait de cacher en son père était découvert, sortit dehors et vint en riant le dire à ses frères.

23. Mais Sem et Japheth, au lieu de l'imiter, en se moquant comme lui de leur père, étendirent un manteau sur leurs épaules, marchèrent en arrière, et couvrirent, en leur père, ce qui y devait être caché. Ils ne virent rien en lui de ce que le pèreul défendait de voir, parce qu'ils tirent toujours leur visage tourné d'un autre côté.

24. Noé se réveillant après cet assoupissement que le vin lui avait causé, et ayant appris de quelle sorte l'avait traité son petit fils,

25. Il dit pour le punir: Que Chanaan soit maudit; qu'il soit à l'égard de ses frères l'esclave des esclaves. Il en usa ainsi pour ne pas maudire Cham que Dieu avait béni en sortant de l'arche, et pour ne faire tomber sa malediction que sur Chanaan, qui était le plus méchant des enfants de Cham.

26. Il a dit encore: Que le Seigneur, le Dieu de Sem soit béni, et que Chanaan soit esclave.

27. Que Dieu multiplie la postérité de Japheth, et qu'il habite dans les tentes de Sem; et que Chanaan soit son esclave.

28. Or, Noé vécut encore trois cent cinquante ans depuis le déluge.

29. Et tout le temps de sa vie ayant été de neuf cent cinquante ans, il mourut.

COMMENTARIUM.

Epist. 58 ad Horontian. verè et eleganter docentem quomodo fera; et irrationalia hominis rationem agnoscant, ejusque mansuet imperio manserant. Sæpè inquit, suspendendum morsus suos recocante suo vocis humana. Vidimus imago canum dentem lepores sine vulnere capi: leones quoque ipsos, et vos homines revolverit, prædam dimittite; pardos atque vros inclinati ac revocati vocibus, equos pluviam hominum frenare, alioquin mollire cursum. Desique sæpè sine verberè prætererunt verberatos; ita vehementer illos incitat lingua flagellum. Addit doinde: Quid verò de numeribus loquar? Nutrit aries vellera, ut placeat homini, atque in flumina mensurat, ut nitorem augeat. Oves quoque meliora pabula legunt, ut saniore succo lactis facta distendant ubera; suberant partus dolores et homini sua miera erant. Tauri de-

IN MALUM PRONA SENT. Hebr. *ra*, id est, mala sunt, puta ipsa signenta, cogitationes et machinationes, quas sibi format et fingit cor humanum, peccato et concupiscentiâ infectum et corruptum. Verum noster interpres profundius vidit *ra*, id est, mala, summi causaliter, pro, *prona sunt ad malum*, aut, ut Septuag. vertunt, *incumbunt in mala*; nam, uti dixi, signentia sumit pro ipsa signata, sensu et concupiscentiâ, que formaliter non sunt mala, id est, peccata, sed causaliter quia prona sunt ad malum, id est, cur Deus dicat se miserturum hominum, ut amplius eorum peccata non puniat diluivio, quia sc. homines à nativitate infirmi, debiles et proni sunt ad malum; nam actualis malitia et peccatum, non misericordiam, sed iram Dei provocat.

AD ADOLESCENTIA SUA. *Ex illâ enim oratio, ait S. Ambros., creavit multitudine; nam diligentiâ et studio peccandi incipit à juventute; ut puer quasi infirmus peccet, juvenis languam improbus, qui studiosus ex-*

CAPUT IX.

1. Benedixitque Deus Noe et filiis ejus. Et dixit ad eos: Crescite et multiplicamini, et replete terram.
2. Et terror vester ad tremor sui super cuncta animalia terræ, et super omnes volucres cœli, cum universis que moventur super terram: omnes pisces maris manus vestre traditi sunt.
3. Et omne quod movetur et vivit, erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia.
4. Excepto quod carnem cum sanguine non comeditis.
5. Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum; et de manu hominis, de manu viri et fratris ejus, respiram animam hominis.
6. Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius; ad imaginem quippe Dei factus est homo.
7. Vos autem crescite et multiplicamini, et ingredimini super terram, et implete eam.
8. Hæc quoque dixit Deus ad Noe et ad filios ejus cum eo.
9. Ecce ego statuum pactum meum vobiscum, et cum semine vestro post vos:
10. Et ad omnem animam viventem, qui est vobiscum, tam in volucris, quam in jumentis et pecudibus terræ canis, que egressa sunt de arca et universis bestis terræ.
11. Statuum pactum meum vobiscum, et nequam ultra interficietur omnis caro aquis diluivii, neque erit deinceps diluivium dissipans terram.
12. Dixitque Deus: Hoc signum fœderis, quod do inter me et vos, et ad omnem animam viventem, que est vobiscum in generationes sempiternas.
13. Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum fœderis inter me, et inter terram.

pliat peccata committere, et in criminibus gloriatur.

VERS. 22. — CUNCTIS DIEBUS TERRÆ. Non quamdiu terra durabit; hæc enim stat in æternum, sed quamdiu in terrâ erit generatio et corruptio, eruntque homines et animalia, propter que hæc temporum varietas inducta est.

SEMENTIS ET MISSIS. Putat Isidorus Clarus, annum hie more Hebræorum in sex partes dividi, scilicet in floritionem, maturaionem, calorem, seminationem, frigus et æstatem, de quibus Delrio hie. Verum longè verius est, ut patet ex ipsis antilithibus, hie describiti, primò, vicissitudines laboris, unam seminandi, alteram metendi. Sementis enim hie significat tempus seminandi; missis, tempus metendi. Secundo, vicissitudines anni, æstatem et hiemem. Tertio, vicissitudines qualitatum et tempestatum, frigus et æstum.

NON REQUESCENT, non cessabunt, non desinent sibi mutò succedere, uti desierunt et cessarunt toto anno diluivii.

CHAPITRE IX.

1. Alors Dieu bénit Noé et ses enfants, et il leur dit: Croissez et multipliez-vous, et remplissez la terre; je vous établis aujourd'hui les maîtres de tout ce qu'elle contient.
2. Ainsi, que tous les animaux de la terre, et tous les oiseaux qui en soient frappés de terreur, et tremblent devant vous avec tout ce qui se meut sur la terre. J'ai mis ainsi entre vos mains tous les poissons de la mer, je les ai soumis à votre puissance.
3. Nourrissez-vous de tout ce qui a vie et mouvement; je vous ai abandonné toutes ces choses pour être à l'avenir votre nourriture comme les legumes et les herbes de la campagne, l'ont été jusqu'à présent.
4. L'exception seulement le sang ou la chair mêlée avec le sang, dont je vous défends de manger.
5. Parce que j'ai une extrême horreur de ceux qui répandent le sang. C'est pourquoi je vengerais votre sang de toutes les bêtes qui l'auront répandu; et je vengerais la vie de l'homme de la main de l'homme, et de la main de son frère qui l'aura tué.
6. Quiconque aura répandu le sang de l'homme, sera puni par l'effusion de son propre sang; car l'homme a été créé à l'image de Dieu, et Dieu ne souffrira point qu'on détruise impunément son image, qu'il a formée lui-même.
7. Croissez donc, vous autres, et multipliez-vous; entrez sur la terre qui est demeurée sans habitants, et la remplissez.
8. Dieu dit encore à Noé et à ses enfants, aussi bien qu'à lui:
9. Je vais faire alliance avec vous, et avec votre race après vous.
10. Et avec tous les animaux vivants qui sont avec vous, tant les oiseaux que les animaux, ou domestiques ou de la campagne, qui sont sortis de l'arche, et avec toutes les bêtes de la terre que j'ai créées avec vous.
11. J'établirai mon alliance avec vous; et toute chair qui a vie ne périra plus désormais par les eaux du déluge, et il n'y aura plus à l'avenir de déluge qui extermine toute la terre.
12. Dieu dit ensuite: Voici le signe de l'alliance que j'établirai pour jamais entre moi et vous, et tous les animaux vivants qui sont avec vous.
13. Je mettrai mon arc dans les nuées, non seulement comme le signe naturel de la pluie, ainsi qu'il l'a été jusqu'à présent, mais comme le signe particulier de l'alliance que j'ai faite avec la terre, et de l'assurance que je vous ai donnée, qu'elle ne sera plus désormais exposée à un pareil déluge.

14. Cùmque obduxero nubilus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus:

15. Et recordabor fœderis mei vobiscum, et cum omni animâ vivente que caruim vegetat; et cum omni ultra aqua diluivii ad delendum universam carnem.

16. Eriquet arcus in nubibus, et videho illum, et recordabor fœderis sempiterni quod pactum est inter Deum et omnem animam viventem universæ carnis que est super terram.

17. Dixitque Deus ad Noe: Hoc erit signum fœderis, quod constitui inter me et omnem carnem super terram.

18. Erant ergo filii Noe, qui egressi sunt de arca, Sem, Cham et Japheth; porrò Cham, ipse est pater Chanaan.

19. Tres isti filii sunt Noe; et ab his disseminatum est omne genus hominum super universam terram.

20. Cœpitque Noe, vir agricola, exercere terram, et plantavit vineam.

21. Bibensque vinum inebriatus est, et nudatus in tabernaculo suo.

22. Quod cum vidisset Cham pater Chanaan, veniens scilicet patris sui esse nudata, nuntiavit duobus fratribus suis foras.

23. At verò Sem et Japheth, pallium operuerunt humeris suis, et incidentes retrorsum, operuerunt verenda patris sui; factisque eorum aversæ erant, et patris virilia non viderunt.

24. Evigilans autem Noe ex vino, cum didicisset quod fecerat ei illus suus minor,

25. Ait: Maledictus Chanaan, servus servorum erit fratribus suis.

26. Dixitque Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan servus ejus.

27. Dicitur Datus Japheth, et habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan servus ejus.

28. Vixit autem Noe post diluivium trecentis quinquaginta annis.

29. Et impleti sunt omnes dies ejus nonagitorum quinquaginta annorum; et mortuus est.

VERS. 2.— TERROR VESTER SIT SUPER CUNCTA ANIMALIA TERRÆ. Nota. Homo per peccatum plenum dominium in bestias amisit. Unde aliquale et semiplenum ei dominium hie restituit et confirmat Deus. Indidit enim Deus animis illis timorem quemdam, quo hominem, quasi dominum suum, timeant et reverentur; et si feræ sunt, hominis conspectum fugiunt; nec in eum severtunt, nisi injuriâ licessantur, aut fame urgeantur; quin et pisces, ait S. Basil. hom. 10 Hexam. humanas umbras veniunt, et ab ipsis refugiunt; imò et elephantes, si credimus Plinio l. 8. c. 4, hominum vestigia formidant. Hinc videmus sæpè lepores et equos à parvis pueris agi. Rursùm, aves et feræ homo sagittis dejicit; nec illa est bestia tam fortis, que non possit per hominem capi et domari. Audi S. Ambros.

COMMENTARIUM.

Epist. 58 ad Horontian. verè et eleganter docentem quomodo feræ et irrationalia hominis rationem agnoscant, ejusque mansueti imperio manserant. *Sæpè inquit, suspenduntur morsus suos recocante suo vocis humana. Vidimus imago canum dentem lepores sine vulnere capi: lepores quoque ipsos, et vos homines revertenti, prædam dimittere; pardos atque vrsos inclinati ac revocati vocibus, equos pluviam hominum frenare, alioquin mollire cursum. Desique sæpè sine verberibus prætereunt verberatos; ita vehementer illos inclinat lingua flagellum.* Addit deinde: *Quid verò de numeribus loquar? Nutrit aries vellera, ut placeat homini, atque in flumina mensurat, ut nitorem auget. Oves quoque meliora pabula legunt, ut saniore succo lactis facta distendant ubera; subeant partus dolores et homini sua mœra erant. Tauri de-*

14. Lors donc que j'aurai couvert le ciel de nuages, mon arc paraîtra dans les nuées.

15. Et je me souviendrai de l'alliance que j'ai faite avec vous, et avec toute âme qui vit et qui aime la chair; et il n'y aura plus à l'avenir de déluge qui fasse périr dans ses eaux toute chair qui a vie sur la terre.

16. Mon arc sera donc dans les nuées; et en le voyant, je me souviendrai de l'alliance éternelle qui a été faite entre Dieu et toutes les âmes vivantes qui animent toute chair qui est sur la terre.

17. Dieu dit encore à Noé: Ce sera là le signe de l'alliance que j'ai faite avec toute chair qui est sur la terre.

18. Noé avait donc trois fils qui sortirent de l'arche, Sem, Cham et Japheth. Or, Cham est le père de Chanaan.

19. Ce sont là les trois fils de Noé; et c'est d'eux qu'est sortie toute la race des hommes qui sont sur la terre.

20. Noé s'appliqua à l'agriculture après le déluge, comme il avait fait auparavant, commença à labourer et à cultiver la terre; et il planta une vigne; non seulement pour en manger le raisin, comme on avait fait jusqu'alors, mais pour en exprimer le jus et en faire un breuvage.

21. Et ayant bu du vin, dont il ne connaissait pas la force, il s'enivra, et parut nu dans sa tente.

22. Cham, père de Chanaan, le trouvant en cet état, et voyant que ce que le pèreul obligait de cacher en son père était découvert, sortit dehors et vint en riant le dire à ses frères.

23. Mais Sem et Japheth, au lieu de l'imiter, en se moquant comme lui de leur père, étendirent un manteau sur leurs épaules, marchèrent en arrière, et couvrirent, en leur père, ce qui y devait être caché. Ils ne virent rien en lui de ce que le pèreul défendait de voir, parce qu'ils tirent toujours leur visage tourné d'un autre côté.

24. Noé se réveillant après cet assoupissement que le vin lui avait causé, et ayant appris de quelle sorte l'avait traité son petit fils,

25. Il dit pour le punir: Que Chanaan soit maudit; qu'il soit à l'égard de ses frères l'esclave des esclaves. Il en usa ainsi pour ne pas maudire Cham que Dieu avait béni en sortant de l'arche, et pour ne faire tomber sa malediction que sur Chanaan, qui était le plus méchant des enfants de Cham.

26. Il aït encore: Que le Seigneur, le Dieu de Sem soit béni, et que Chanaan soit esclave.

27. Que Dieu multiplie la postérité de Japheth, et qu'il habite dans les tentes de Sem; et que Chanaan soit son esclave.

28. Or, Noé vécut encore trois cent cinquante ans depuis le déluge.

29. Et tout le temps de sa vie ayant été de neuf cent cinquante ans, il mourut.

presso vituli per totum diem aratro genuit. Comedi præter subiecti oneris obsequia, tendentes se exhibent ut arietes, quod velat regi ditiosa animalia tributum suum conferant, pondantque vinctigam annuum. Equus tanto se iactans equite, gloriatur gressus superbos, atque ad domini accessum dora sinuatus, herili terga substerat additi.

Maximè tamen hæc promissio in fidelibus impletur, quibus per Christum dictum est: *Eccc dedi vobis potestatem calcandi super serpentes* Luca 10; et: *Serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocent*, Marci 16. Ita leones cervite dejecta accesserunt ad S. Antonium, ejusque manus et pedes circuminseverunt benedictionem petentes; ita boas serpens obediit S. Ilarioni, duo dracones Ammoni, onager Macario Romano, hippopotamus Bono, crocodilus Heleno, leasus Joanni abhiti, hyena Macario Alexandrino, canis abhiti Subeavorum Syrorum, et habetur in eorum vita in Vilis Patrum. Tropologiam vide apud S. Gregor. 1. 21. Moral. c. 11.

VERS. 3.—*OMNE QUOD MOVETUR ET VIVIT ERIT VOBIS IN CIBUM.* Omnia, scilicet comestibilia, et humane complexionis conveniens; vipera enim, scorpionis, aliæque venenata animalia comedi nequeunt, quia repugnant complexioni humane, eamque destrunt. Adde, non præcipi, sed permitti hinc homini omnium, id est, quorumlibet, esum, q. d.: Permittit, ut omne, id est, quodlibet, quod placebit, quod complexioni et palato vestro gratum erit, in cibum assumatis. Ita Abulensis. Non ergo peccant Religiosi, qui hæc Dei permissione non utantur, et ad carnis macerationem, vel semper, vel certo tempore caribus abstinent; quinimò heretica temperantia actus et signa edunt.

QUASI OLERA VIBENTIA TRADIDI VOBIS ONIA, UT ANIMALIBUS VOSCOMINI, sicut hæc tenes olera comedistis.

Tropol. S. Ambros. 1. de Noc. c. 25: *Significatur, inquit, quod irrationabiles passiones in debent menti sapientis, ut olera rusticis, esse subjecta; atque ita utamur reptilibus cogitationibus, ut agricola oleribus, que licet esse non possunt, citi tamen non habent gratum fortioris. Generate enim omnibus et commune præceptum, non altiora indicat genera virtutum, que aliis paucorum sunt. Sed et si qui virtutum epulas fortiores sibi exhibere non possunt, hujusmodi tamen habent passionem, que non nocent, sed delectant.*

Quæres: Fuitne ante diluvium carnis esus licitus et usitatus? Primò, Lyranus, Tostatus et Carthusianus in cap. 1. v. ult., censent nec licitum nec usitatum fuisse, eo quod cap. 1. v. ult., Deus tantum homini esum omnium concesserit. Idem senserunt Ethnici. Unde Ovid. lib. 15 Metamorph. de primo illo et auro mundi seculo ita canit:

*At vetus illa ætas non pellit ora cratore,
Tunc et aves tunc moerere per æra venas,
Et lepus impacatus mediis erravit in agris.*

Sed errat, dum esum carnis postea inductum, quasi seculus execrator, dicens:

*Illa quantum cretus est, in viscera viscera condit,
Alteriusque animosum animantis vivere letho!*

Sic et Pythagoræi et Manichæi consenserunt nefas esse animal occidere, eoque vesci, quoniam et Tertul. jam Montanista lib. de Jejunis contra Psychicos c. 4, esum carnis humane incontinentem indulgentem asseverat.

Secundò, Cajetan. sic, et Victoria relect. de temperantia, et Dominicus Soto 1. 5 de Justitia, q. 4. a. 1, putant, tunc esum carnis et licitum et usitatum fuisse. Primò, quia carnis esum nusquam vetuit Deus, et caro cibus est homini convenientissimus. Secundò, quia tunc erant greges ovium, quarum pastor erat Abel.

Dices: Pascibat Abel greges ad lanam et lac, non autem ad esum. Contra ergo nulla fuit laus Abelis præ Caino, ex eo quod pinguiore oves obtulerit Deo. Si enim illis nemo vesceretur, perinde fuisset illi et Caino, pingues atque macilentas sacrificare. Macilente enim oves non raro tam bonam, imò meliorem, quam pingues, dant lanam et lac; carnes autem semper præbent deteriorem. Ita Cajetanus.

Tertio et optimè S. Chrysost. Theodor. Pererius et alii censent, ante diluvium non interdictum, sed licitum fuisse esum carnis; ab eo tamen abstinisse viros religiosiores, puta posteros Seth, eo quod Deus assignans homini cibum, disertè tantum expressisset olera, non autem carnes, c. 1, 29: sic enim optimè concordantur rationes tam primæ, quam secundæ sententiæ. Deus ergo hic post diluvium carnis esum, omnibus, etiam sanctis, explicitè et disertè permittit, quod malignitatem terre, tam peccato quam diluvio, salsedine maris, inductam, et consequenter ob vires imbecilliores, tam hominum quam plantarum. Tradidit enim modici, et experientiâ constat, carnes præ herbis plenius, solidius, succulentius, magisque carni humane conveniens alimentum hominibus præbere.

VERS. 4.—*CARNEM CUM SANGUINE NON COMEDETIS.* Hebraice est, *baar tenepo damo lo tochet, carnem in anima sua, in sanguine suo, non comedetis*; hoc est, ut vertit Pagninus, *carnem cum anima sua, que est sanguis eius, non comedetis*, q. d.: Non comedetis carnem cum anima sua, que anima est sanguis, vel consistit in sanguine animalis ipsius.

Nota. Præcipitur hic modus comedendæ carnis istiusmodi, ut primò animal juguletur, secundò sanguis effundatur; tertio caro coquatur et comedatur; prohibetur autem omninò comestio sanguinis, sive in animalis existat. Unde prohibetur hic esus mortuorum et suffocatorum ut docet Eucherius; sive is ab animali sit separatus, isque tam liquidus et potabilis, quam fartus et coagulatus, qualis est in farcinibus. Omnem enim sanguinis esum hic prohibet Deus. Ita Lyranus, Tostatus, Carthusianus.

Quæres cur adeò severe sanguinis esum inhiberit Deus? Respondeo primò, ut homines quam longissime abstererent ab effusione sanguinis humane. Ita S. Chrysost. et Rupert. Nam gentiles non tantum ad effusionem, sed etiam ad potationem sanguinis humane promissæ, testis est Tertull. in Apolog. c. 9. Hanc rationem dat ipse Deus v. seq. Est enim sanguis vehiculum animæ et vite spiritumque vitium. Hinc anima, id est, vita, dicitur esse in sanguine, ut patet

hic in Hebræo, et Levit. 17, 11. Secundò, quia voluit Deus sanguinem, qui est quasi vita animalis, sibi soli quasi auctori vite offerri sacrificiis, pro vitæ peccatoris, ut patet Levit. 17, 11. Ita S. Chrysost. et D. Thomas. Addit tunc, Rupertus, brutorum sanguinem esse gravem, terrestrem, melancholicum, et multarum egrotationum causam, si comedatur; hinc vitium esse comedi.

Est hoc præceptum de cavendo sanguinis esu, non naturale, sed positivum, quod renovatum est ab Apostolis Actor. c. 15, v. 29, duravitque non tantum ad tempora Tertulliani et Minuti, ut ipse fatetur in Octavio, sed etiam tempore Bedæ et Rabani, ut patet ex ejus Penitentialibus. Verum jam exolevit; nunc enim sanguinem non quidem bibere, sed comedere in farcinibus moris est.

VERS. 5.—*SANGUINEM ENIM ANIMARUM.* Hæc est ratio cur Deus veteris sanguinis esum, videlicet nec homines assuescendo sanguini bestiarum, tandem nec humano parcerent, q. d.: Adeò mihi pretiosus est sanguis vester, quo corpus vegetatur et vivificatur, ut eum etiam à brutis, que hominem necant, requirant; quanto magis cum à vobis, qui homines estis, requisitus sum?

REQUIRAM DE MANU CUNCTARUM BESTIARUM, id est, demonum, qui feri sunt, bestiarum instar, ait Rupertus. Sed hic sensus symboliens est, non literalis. Secundò, Theodor. sic exponit: In resurrectione requiram et vobis reddam omnem sanguinem, quem bestiarum effuderunt, vos necando aut ledendo. Hic etiam sensus non est genuinus, sed analogicus. Tertio alii sic exponunt: In sacrificio requiram sanguinem vestrum, ab homine inique effusum, de manu bestiarum; quia nimirum homicidium quo sanguis effunditur, adeoque omne peccatum hominis, voluit Deus explari bestiarum sanguine, ut patet Numer. 28, vers. 29; in sacrificio enim bestia occisa fuit offensam homicidii, et cuiusvis peccati hominis, adeoque Deus quasi in bestia sacrificiâ, vindicat homicidium, omnemque culpam hominis. Quarto, Abulensis et Lipo-man. sic explicant, q. d.: Si effundas proximi tui sanguinem, vel per te, vel per bestiam aliquam in eum emissum, Deus eum requirit non à bestia, sed à te, qui cum vel gladio, vel imperio tuo effudisti. Nam ad de manu bestiarum, referunt hi, non ad requiram, sed ad sanguinem vestrum, sed hoc durum et penè violentum est. Quintò, optimè et planissimè idem Abulensis et Olesster sic exponunt, q. d.: Poniam bestias, si illic hominem occiderint. Patet id Exodi 21, 28, ubi Deus jubet bovem (et à pari quamvis aliam bestiam) homicidam lapidari.

Rursus ex hæc Dei sanctione et promissione hic datâ, sæpè fieri solet, quòd ipse preces et vota eorum qui injustè damnantur, vel trahuntur à principibus ad iudicibus ad mortem exaudiat; et præsertim, ut, si rei et damnati suos iudices in causâ injustâ, vel temerè dubiâ, cicut ad tribunal Dei, ipse iudices mori, et se suo iudicio censam dicturos non raro, etiam intra conductum à reis tempus, sistere cogat. Ita David mul-

tiplici injuriâ et violentiâ per Saulem afflictus, ac penè oppressus, illum coram Deo citans exclamavit: *Judicet Dominus inter me et te; et ultiscatur me Dominus ex te*, etc. Nec vana fuit hæc provocatio; quando paulò post hic à Philistæis acie victus, et sagittis vulneratus, ne in manus eorum vivos incidere, proprio se ferro transverberavit. Secundò, adhuc evidentiore est hæc Zachariæ pontificis, cum ingratis regis Joas præcepto, in atrio templi lapidaretur, ad divinum iudicium appellatio, *Videat Dominus, et requirat*; quoniam suo eventu non caruit. Anno namque vix exæto, et principis regii qui huic injuriæ consenserat, gladio Syrorum trucidat, et rex magnis cladibus afflictus, in lectulo à suis multis vulneribus confossus, simul cum alicis ad divinum tribunal raptus est, dicitur fratres Machabæi pro patris legibus, ab Antiocho optimi diritate et crudelitate vexati eadem non obscure diem coram Deo delectant, inquires: *Dominus Deus aspiciet vitæ et senes tuam torquet*, etc. Tu non effugias ærumum Dei, etc. Nam appellationes istas de celo efflucet sententias, manifestò Dei ultione perit. Quarto, non modò Paulus de Alexandro arario conqueritur dicens: *Reddat illi Dominus secundum opera sua*; verum et beatorum martyrum anime ad eundem, contra suos oppressores vociferantur: *Usquequò Dominus non iudicet, et non vindicet sanguinem nostrum de his qui habitant in terrâ? Differret autem tantum, non damnaretur eorum provocatio. Quin etiam Christus ipse ab injuriis Judæorum, ad Patris iudicium appellans, ait: Ego non quero gloriam meam; est qui querat et iudicet. Ad his sacræ divinisque testimoniis unum ad graves planque memorabiles historias adducimus.*

Quinto igitur loco, Nauderus et Fulgostus referunt, Ferdinandum Legionis et Castellæ, regem, duos nobiles ex Corvajalorum familiâ, de proditione sibi suspectos, sed inauditos, præcipiti iudicio, de altissima rupe deturbari jussisse. At illi præclusam sibi defensionem, et præsentem mortem commentes, Christo equissimo iudici causam suam commendant, et ad ejus tribunal intra triginta diem Ferdinandum regem citaverunt. Nec inanis fuit eorum provocatio; quoniam trigesimo post die, morte percussus, coram divino iudice evocatus fuit.

Sextò, scribit idem Fulgostus, equitem Neapolitanum eum reliquis Temporalis confratribus suis ad supplicium raptum, ad Clementem VI et Philippum Palæstrinum Franciæ regem, quorum auctoritate necabatur, de fenestrâ prospectos, exclamasse: *Quandò mihi inter mortales nullus jam superest, ad quem appello, ad justum iudicem Christum, qui nos redemit, appello, ut ante ejus tribunal animam et diem vos sistatis, ubi causam meam exponam; intra annum verò uterque, rationem Deo reddidurus, mortuus est.*

Septimò, auctor est Joannes Pauli, Rudolphum Austriæ ducem, equitem auratum damnasse, ut sacco inclusus mergeretur. Eques autem conspecto prius duce, exclamavit: *Dux Rudolphæ, ad tremendum Dei*

tribunal intra annum te voco. Ille irridens respondit: Bene, praeto; ego tum adero. Exacto tempore incidens in febrim, appellationis recordatus, servus dicit: Tempus mortis meae instat, ad iudicium eundem; et statim obiit.

Octavo, ex historiis Britanniae Armoricae recitat Aeneas Sylvius, Franciscum illius duceem, fratrem suum Aegidium lesae majestatis falsè accusatum, in carcere necasse. Ille paulò ante mortem conspecto Franciscano, adjuravit eum, ut ad fratrem duceem renuntiaret, quatenus intra quadragesimum diem ad Dei tribunal se sisteret. Franciscanus abiens ad Duceem in finibus Normanniae, fratris mortem et appellatorem denuntiavit. Dux tertius, illuc malè habere cepit, et crescente in dies morbo, ad conductum diem expiravit.

EX DE MANU HOMINIS, DE MANU ATQ; ET FRATRIS ERG. Tria, inquit Delicia, inculcat homicidii epiphata, quae ejus culpam aggravant. Primum, vocat eum hominem, quem scilicet humanitatis memorem esse oportebat. Secundò, vocat eum virum, quem scilicet decebat irei dominari, et robore, ac potentia sua non abuti. Tertio, vocat eum fratrem, quem scilicet fratri suo affectissimo amore conjugari, ac potius eundem defendere, non occidere oportebat. Omnes enim fratres sumus in Adamo et quisque in communi suae tribus sui familiae patriarcha, contribuli suo frater est; quomodo Judaei (quibus maxime hic loquitur Moses), fratres erant in Abrahamo.

VERS. 6. — QUICUNQUE EFFUDERIT HUMANUM SANGUINEM, FUNDATUR SANGUIS ILLIUS. Fundatur, id est, fundi debet, repugnans et iustum est ut fundatur, dignus est ut fundatur ejus pariter sanguis, puta per sententiam et condemnationem iudicium, ut habet Chaldaeus. Deus enim tam hic quam Exodi 21, 12, et Matth. 26, 57, lege talionis, tulit in homicidas sententiam mortis, quae omnium gentium usu recepta est. Nota hoc contra anabaptistas, qui magistratibus jus gladii in nocentes adimunt. Secundò, fundatur, scilicet ordinariè reipsa, ut de facto occidatur homicida, vel per iudicium, vel per rixam, latrones, ruinas incendia, aliosve similes casus. Deus enim hic spondet se necessarium fore vindictam, et homicidas talione multaturum variis vitae infortuniis. Id ita esse, experientia constat, quae videmus homicidas persequente eos minime, miris casibus, non naturali, sed ferè violenta morte occumbere. Exempla mira haec de re afferat Deut. 21, v. 4.

Nota, pro, humanum sanguinem, hebraicè est una haudam boadam, sanguinem hominis in homine; ubi est in homine variè à variis exponitur. Septuag. sic vertunt, pro, hominis sanguine fundatur sanguis illius. Secundò, Oteaster, in homine, inquit, id est, per hominem. Tertio, Cajet. verit, in hominem, id est, inquit ipse, in hominis injuriam et contumeliam. Quarto, facillimè et planissimè Aholensis in homine, id est, intra hominem, vel in homine existentem sanguinem, ut sit pleonasmus quem proinde noster Interpres taucit et omisit.

AD IMAGINEM QUIPPÉ DEI FACTUS EST HOMO, q. d. : Si

non movet te natura communis, moveat saltem imago mea; homo enim est imago mea; vide ergo me eum occidendo, caelestis regis vivam imaginem demoliaris inquit S. Chrysost. Itaque non tam homini, quam Deo ipsi sis injurius.

Aliter noster Salazar in Prov. 1, v. 16: Per hominem, inquit, fundatur sanguis illius, id est, per magistratum publicum; huic enim soli in vitam subditorum licet. Causam subdit: Ad imaginem quippé Dei factus est homo, id est, homo ille cui magistratus delatus est, expressa imago et simulacrum Dei existit, et ipsius vices agit, personamque illius representat, atque inde in illum ea potestas et licentia in subordinum vitae derivatur, quae alias Dei propria est, ut nimirum ipse non aliter contra improbos et sceleratos capitis sententiam ferre possit quam Deus, cujus sustinet personam.

VERS. 7. — VOS AUTEM CRESCITE, q. d. : Videtis me hanc vetationem homicidii, velle consulere generis humani propagationi; illi ergo, hoc praesertim renovari mundi tempore, in tantà hominum paucitate incumbite, ac crescite et multiplicamini. Ita Rupert. cujus allegoriam vide l. 4, c. 54.

INGREDIUNT SUPER TERRAM. Hebraicè scirtus haereti, prolificae, et multiplicamini in terrâ instar piscium, ranarum, aliorumque reptilium (horum enim mira est fecunditas, foetura et prolefectio; et hoc significat hebraicum scirtus), ut nimirum quàm citissimè per univèrsam terram ingredi, vosque spargere, canque occupare et replere possitis.

VERS. 9. — ECCE ERGO STATUM. Hebraicè est mediū, status, id est, statu; jam enim de facto Deus in praesenti statuit et sancit hoc foedus et promissionem, de non inducendo amplius in terram diluvio, cum Noe et hominibus. Unde mox v. 12, foederis hujus signum puta iridem, reipsa assignat. Nota, foedus hoc, non esse foedus contrahentium, in quo utraque pars ad certas foederis conditiones invicem esse obligat et obstringit (nec enim in hoc foedere se Noe Deo sed Deus solus ipsi Noe se obligat); sed foedus hoc esse meram Dei promissionem, hanc enim hebraicè rectè vocatur kerit.

VERS. 11. — NIQUÉ ERIT REINCEPS DILUVIUM scilicet universale. Unde sequitur, dilapsus terram, scilicet universam. Nam post diluvium hoc generale, in dicitur particulare, sed celebre, Oxygis in Graecia tempore Jacob patriarchae; et post hoc fuit diluvium Deucalionis in Thessalia tempore Moysi. Ita Orosius, Eusebius et alii in chroniciis.

VERS. 12. — HOC EST SIGNUM FOEDERIS QUOD INTER ME ET VOS. Sicut ergo Deus hic in praesenti sancit foedus cum Noe, ita et in praesenti foederis signum, puta iridem, producit et assignat.

IN GENERATIONES SEMPTERNAS, per omnes generationes quamdiù generationi generatio succedet, usque ad consummationem omnium generationum usque, puta usque ad diem judicii. Haec enim generationes dicuntur sempiternae, non absolute, sed respectivè, scilicet respectu Noe et posterorum ejus, cum quibus

Deus foedus hoc ixit. Significat ergo Deus, hoc foedus sempiternum fore, id est, tandiù duraturum, quamdiù durabunt generationes, quibus propagentur posterì Noe, cum quibus et pro quibus hoc foedus ixitur. Unde Hebraum ledorat olam, veri potest: In durationes saeculi, puta quamdiù durabit hoc saeculum, hic mandans, hae vita fu teris.

Ex hoc ergo loco, non est damnanda (an vera, an falsa sit, non disputo hic) illa quorundam doctorum sententia, quae censet, post diem judicii fore universale diluvium quo rursùm tota terra aquis cooperiatur, sicuti iis initiò mundi coepta fuit; nam haec promissio Dei, de non inducendo amplius diluvio, tantum extenditur usque ad generationes hujus saeculi, puta usque ad diem judicii, non ulterius.

VERS. 13. — ARCEM REEM PONAM IN NUBIBUS, ET ERIT IN SIGNUM FOEDERIS. Arcus hic est iris, ut omnes Patres docent, praeter S. Ambros. l. de Arcè et Noe, c. 27, qui arcus hujus censum non litteralem, sed tropologicum more suo assignat.

Nota, Deus arcum, puta iridem, vocat suam, quia iris est pulcherrima, Deique officii pulchritudinem et magnificentiam nobis representat. Unde de eà dicit Ecclesiast. c. 45, v. 12: Vide arcum, et benedic eum, qui fecit illum; valde speciosus est in splendore suo, gressu (circit) oculum in circuitu gloriae suae. Manus Ecclesiast. operaverunt illum. Hinc Plato in Theaeteto iridem, Thaumatium illam, propter admirationem, dictam censuit. Nota secundò, contra Alcinum et Clossam, ante Noe et diluvium fuisse iridem. Est enim naturalis ejus generatio et causa, scilicet reverberatio radiorum solis in nube rorida. Cùm ergo haec fuerit ante diluvium, aequè ut nunc, sequitur et iridem fuisse ante diluvium.

Dices: Quomodo ergo ait hic Deus in futuro: Arcum meum ponam, non autem: Posui, in praeterito? Respondo: In Hebraeo est praeteritum natati; dedi, posui, id est, do, pono, et dabo, ponam iridem, non absolute ut existat, sed ut sit in signum foederis quod Deus hic ixit cum Noe. Fuit ergo iris ante diluvium, signum naturale nubium roridarum, et consequenter futurae pluviae. Unde Ovid.:

Concepit Iris aquas, alimentaque nubibus offert. Jul. Scaliger exercit. 80: docet iridem mutuatim portendere pluvias, vespertinam verò serenitatem. Rursùm Aristot. l. 5 Histor. animal. c. 22, tradit iridem multum conferre ad generationem mannae, sive mellis aerii. Ad haec aspalathum aliasque herbas odoratiores fieri per iridem tradit Plinius lib. 12, c. 24: Est, inquit, aspalathus spina candida, magnitudine arboris modica, flore rosea, radice unguentis expetita. Tradunt in quocumque frutice curvetur arcus caelestis, eandem quae sit aspalatho, suavitatem odoris existere, sed in aspalatho inenarrabilem quendam. Idem l. 17, c. 5: Terra, inquit, cùm à siccitate continuè innudatù imbre, et in quam arcus caelestis dejecterit capita sua, tunc emittit illum suum halitum divinum, ex sole conceptum, cui comparari suavitas nulla possit. Post diluvium verò, et post hoc pactum Dei cum Noe, iris à Deo insinuat est

in signum supernaturale hujus pacti, de non futuro deinceps diluvio. Nota tertio, apposito hoc signum non futuri diluvii esse iridem, potiusque in nubibus, quia ex nubibus aquae diluvii delapsa sunt, et ex iis rursùm metui posset diluvium. Unde ne id metuamus, contraarium in iisdem nubibus posuit Deus hoc iridis signum. Addit D. Thom. quod lib. 5, a. 50, et Ahulens hic q. 7, iridem naturale signum esse, quòd proximè non sit futurum aquarum profluvium, ut ex eo fiat diluvium, quia ad hoc opus est, multas et crassas esse nubes, quae in magnam pluviam resolvantur; illae autem repugnant iridi. Iris enim oritur in nube, non crassa et densa, sed rorida, opacè et concava, ex radiorum solis oppositi reflexione. Nota quarto: Auctor historiae Scholasticae, in librum Genes. c. 55: Tradunt, inquit, sancti, quòd quadraginta annis ante diem judicii, non videretur arcus caelestis, quia scilicet tunc summa siccitas, quae mundus preparavit ad conflagrationem, quae fiet sub diem judicii. Sed haec traditio frivola et falsa est, falsòque attribuitur sanctis Patribus. Si enim tanta tunc foret siccitas, homines, animalia et plantae ex eà interirent, cujus contrarium nos docet Christus Matth. 24, 38.

Symbolicè et mysticè, S. Ambros. lib. de Arcè et Noe c. 27: Iris, inquit, est clementia Dei, quae quasi arcus contentus, sed carens sagitta, per adversa quae immittit, magis terrere nos vult, quam ferire, ut vitia corrigamus, itaque sagitta vindictae evadimus, iuxta illud Ps. 59, 6, 6: Dediti metuentibus te significationem, ut fugiant à facie arcus. Ubi vide SS. Aug. et Greg. l. 19, Moral. sub finem. Unde S. Joannes Apoc. 4, v. 5, vidit thronum Dei circumdatum iride, id est, misericordia. Iris enim tempore Noe pacis, reconciliationis, et foederis inter Deum et homines fuit signum, fuitque iris clementiae, id est, pacis, ait Theonius hom. 2 in Apoc. quae extat tom. 9 S. Augustini. Secundò, iris versicolor recreat, et imbres varios in terram effundit; idem fieri Dei misericordia. Tertio, sicut iris est semicirculus, in nostro hemisphaerio tantum apparet; ita et Dei misericordia tantum apparet in hac vita, iustitia verò in altera.

Allegoricè, iris signum est primò, legis Evangelicæ. Hæc enim offert gratiam, et remissionem et gloriam. Ita Rupert. qui tamen perperam putat hunc sensum hoc loco esse litteralem. Secundò, iris cùm sit aqueus et igneo colore, signum est baptismi Christi, qui lit per ignem et aquam Matth. 5, v. 11, ita S. Gregor. hom. 8, in Ezechiel. Tertio, iris est Verbum incarnatum, et carne velatum, sive est ipsa caro Verbi. Primo, quia, sicut sol in nube irradians facit iridem, ita Verbum in carne irradians fecit Christum. Secundò, quia, sicut iris pacis fuit symbolum tempore Noe, ita et incarnatio Christi fuit reconciliatio mundi. Tertio, duo cornua iridis, sunt due nature Christi, divina scilicet et humana, quarum chorda occulta et invisibilis, est arcana unio hypostatica. Quarto, in irido triplex est color, ita et in Christo. Christus enim fuit cereuleus, id est, caelestis per orationem assiduam; fuit et viridis per florem gratiarum et virtutum; fuit de-

nique rubicundus, per sanguinem suum in cruce. Quinò, ab hoc arena emissa sunt occulte sagitte amoris, quibus confixa et vulnerata sponsa cantabat: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Sextò, iris hæc imbrifera fuit, quia dedit in pentecoste orbis prædicationis et doctrinæ celestis abundantiam, quasi pluviam. Ita Ansbertus in Apoc. 4, v. 3. Cui adde septimò, iris que est semicirculus, significat Christum de cælo descendentem ad terram, et rursum à terrâ remeantem ad cælos. Denique significat regnum Christi, quod in hæc vitâ semiplenum est et imperfectum; sed in cælis completur hęc circulus, puta regnum Christi, dominans omnibus in omnem eternitatem.

Tropologicè, tres colores iridis significant virtutem purgandam, illuminandam et periciendam, quam à Deo et angelis participant sancti doctores. Secundò, color coruscus est fides, viridis est spes, rubicundus est caritas, quas iris, id est, Dei misericordia, depluit in homines, ut docent Viegas, Ribera, Perer, et alii, in Apoc. 4, v. 5.

Anagoricè, iris que colore est æqueo et igneo, signum est uti diluvij facti, ita et conflagrationis mundi future. Ita S. Gregor. hom. 8 in Ezech. Rursùm, iris que formam habet arcus, itaque belli speciem ostendat, significat iudicium universale, inquit Richard. Victor. in Apoc. c. 4, in quo videntur iusti per gloriam æternam, sed rubebunt impij per ignem gehennæ. Duo iridis cornuta sunt misericordia, et veritas sive iustitia: illic Christus iudex pingitur insidare iridi; sedebit enim in nube gloriosa, qualis est iris.

VERS. 16. — ET VIDERO ILLUM (arcum, puta iridem) ET RECORDATIONE FUNDIBI. Ergo et nos vicissim quoties videmus iridem, recordemur diluvij et cataclysmi, qui orbem et peccatores periclitat; recordemur et poeli divini, Deoque nostro pro hoc peccato gratias agamus, illi grati et obsequentes simus. Denique dicamus: Si tam speciosa et varia est iris, quam speciosus et varius est Deus Deique domus!

VERS. 18. — PORCÒ CHAM USE EST PATER CHANAAN. Meminit hic Moses Chanaan, ut vium sibi sterneret ad maledictionem Chanaan, quâ propter Cham patrem à Noe maledictus est v. 25. Addit secundò, S. Chrysost. Cham solum intemperantem in arcâ, tempore diluvij genisse Chanaan, idèoque ejus hic mentionem fieri. Verùm alii omnes contrarium docent; inò ipsa S. Scriptura docet octo tantùm animas (puta Noe cum tribus filiis, et singulorum uxoris) per arcam salvatas esse, 1 Petri 3, v. 20. Rursùm Chanaan natum esse post diluvium, docet ipse Moses 10, v. 1 et 6.

In egressu ergo Noe ex arcâ, de quo hic loquitur Moses, necesse est Cham genitus et natus erat Chanaan; dicitur tamen Cham pater Chanaan, quia ex Cham nasciturus erat, et tempore Mosis, qui hæc scribit, jam natus erat Chanaan et Chananæ, quos Hebræi ex Sem oriundi subegerunt et vastarunt, q. d.: Ex Cham natus est Chanaan, tanquam mali corvi marini ortus. Qui enim Cham bonum generaret filium,

qui bono patri nequam filius, atque nature et eruditionis degener extiterat? Ita S. Ambros. et Theodoret. Unde et Cham irrisio, quâ patrem Noe irrisit, punia fuit in Chanaan filio, dum ejus posterij Chananæ servitute et vasitate à Josue et Hebræis, qui fuerunt posterij Sem, maledicti sunt. Ita S. Ambros. lib. de Arâ et Noe, c. 28, ubi mysticè, Cham, inquit, id est, calor, pater est Chanaan, id est, turbationis, aut potius contritionis et contractionis; qui enim calor, continuò movetur et perturbatur, omniâque perturbat et confringit.

VERS. 19. — TRES ISTI FILII SUNT NOE, ET AB HIS DISSEMINATUR EST OMNE GENUS HOMINUM. Errant ergo, qui plures quàm tres numerant filios Noe, ut Berossus Ammianus et chronica Germanicæ que Tusconem, à quo oriundi sunt Teutones et Germani, adserunt filium fuisse Noe. Rursùm, Noe post diluvium triginta alios genisse filios, eosque ex Titâ uxore vocasse Titanas. Ex hoc loco ergo videtur Noe post diluvium jam fractus et senex, utque melius vacaret Deo, veneris pertæsus, abstinuisse usu conjugij, idèoque nullo alios genisse proles; ab hisce enim tribus omnes homines prognati sunt. Contrarium sentit Cajetan. et Tornielus, scilicet Noe post diluvium alios genisse filios à quibus quoque gentes propagatæ sint; hos tres tamen solos hic nominari, quòd illi hujus disseminationis in gentes illustriores fuerint principes, et capita primariorum gentium. Verùm prius quòd dixi, confirmat est verbis Scripture, que vix alium patitur sensum; clarè enim sic habent: *Ab his disseminationem est omne genus hominum super universam terram.*

VERS. 20. — COEPIIT NOE, VIR AGRICOLA, EXERCERE TERRAM. Hebræicè est *noachis haadama*, coepit Noe esse vir terre, id est, coepit Noe esse agricola, coepit post diluvium terram jam siccantem colere et exercere, q. d.: Rediit Noe ad agriculturam quâ ante diluvium usi sunt homines, jussu Dei Genes. 9, v. 15, et c. 7, v. 17, idque diligentius quam ante diluvium, quia diluvium suâ salsedine, acrimoniâ, penetratione et inundatione primæram terræ pinguedinem et bonitatem exsuxerat et abluerat. Unde Perer, Delrio, et alii opinantur Noe invenisse aratrum, iisque per equos et boves attractis, vomere terram præcidisse, cum antea suis manibus et lignibus homines terram fodere et colerent.

Vile hic Noe patriarcham agriculturæ vacantem. Sic agricola fuit Sem, Japheth, Isaac, Jacob, Esau, Moses, Doiz, Gedeon; denique totus populus Israel colebat agros, donec regem peteret, Samòe jussu Dei ei diceret, quòd rex agros, vineas, oliveta optima tolleret, et daret ea servis suis; sed et segetes eorum addecimaret, 1 Reg. 8. Saul pastor fuit assinuum, David ovium. Elias Elissem ab aratro vocavit, et prophetam creavit. Si pontificum vitas exentias, plures reperies agricolarum filios, uti fœre Silverij, Adriani, Silvestri, etc.

Cyrus, Persarum rex, princeps imper. romani agricole fuerunt. Unde Fabij, Lentuli, Pisones, Cicerones, Vitellij, Porcij, Servij, Appij, Scrope, et

agricolarum nomina, triumphali dignitate honorata sunt. Audi Valer. Max.: *Illi etiam prædixit, qui ab aratro occerentur, ut consules fierent, volupatis causâ sterile atque autostroniam Pappinæ solam verabant, deliciarumque ignari, calidissimas glebas plurimo cum sudore dissipabant.* Inò verò quos pericula regni, imperatores asserebant, angustia rei familiaris bubulcos fieri coegit. Romulus et Remus, Diocletianus, Justinus, reges et imperatores, æque ac pastores et agricolæ fuerunt.

Arcades mortalium omnium antiquissimos se vendentes, pastores et agricolæ fuisse historie testantur. Audi Poetam:

Pau (Deus Arcadia) curat oves oviumque magistrus. Græci Proteæ et Apollinem pastorem saltem mortale, Thessalici fuisse fatentur, ut cum Mercurio et Argo, Phrygi, pastores Paridem, Priamum, Anchisem, aliosque agnosunt. Numide, Georgi, Seythæ, Nomades hanc vitam volent, non aliam. Regum cura occupata fuit non solum agriculturæ exercitiis, sed libris etiam quasi artem complexi sunt, ut Hiero, Mithridates, Philometor, Attalus, Archelaus; et duces, ut Xenophoo, Syllanus, Cato, Plinius, Terentius Varrò. A villa in senatum vocatus est Curius, aliique senos. Attiliana vocantes ad imperium Rom. eam semen spergentem invenierunt. Noe fuit eis ruberi churneo scipione deposito, portâ victoriâ et pace ad sîtram aratri reverti. Agriculturæ enim exercitium primò est à naturâ et à Deo institutum; secundò, magnum habet amonitamentum; tertio, sanitatem tuetur et corpus roborat; quarto, fruges et fructus procurat; quinto, valet ad meditationem cæli, siderum, pluvie, arborum, stellarumque rerum naturalium; sexto, valet ad contemplandum colendūque Deum; inde prisca festa, Cerealia, Floralia, Vinalia, Sementina, Agnalia, Palilia, Charistia, etc.

ET PLANTAVIT VINAM. Nota, vitem ante diluvium fuisse; unde enim alias eam habuisset Noe? sed hucusque vitis videtur silvestris, inculta: et hinc inde sparsa fuisse, ex eâque non vinum expressisse homines, sed tantum uvas comidisse. Noe verò arte vitem excoluit, plantavit, in vineta distribuit, et primus ex vitis vinum expressit. Nam nesciens vim vini, ut pote anteæ non visit, nec cognovit, ex eo inebriatus est. Ita S. Hieron. 1 contra Jovin.

Notat S. Chrysost. Noe ex vite vinum expressisse, ut eo suum et aliorum hominum post diluvium mororem labores et infirmitatem leniret et roboraret; vinum enim roborat et fœtificat cor hominis. Atque hinc Berossus Ammianus censet Noe eundem esse cum Jano, dictioneque esse Janum, id est, vitiferum, vel potius vitiferum ab Hebræo *jain ven jen*, id est, vinum. Hinc et Janus pingitur bifrons, quia Noe vidit tam seculum quod erat ante diluvium, quam quod fuit post illud. Unde Ovidius 1 Pastor:

Jane biceps avni tacitè labentis origo, Solus de superis qui tua terga videt.

Appositè gesta Romanorum symbolica, symbolice flagunt. Noe miscuisse vitæ et vino sanguinem quatuor

animalium, puta simicæ, leonis, porci, et agni, quia vinum inebriat, et ebrios alios facit moriones, quasi simias; alios pugnares et crudeliter quasi leones; alios lubricos et fœdos quasi porcos; alios mites, blandos et pios quasi agnos.

VERS. 21. — EBRIUSQUE VITÆ INEBRIATUS EST. Ebrietas hæc Noe non fuit peccatum, saltem mortale, quia nesciens vim vini, et inexpectus, illud largijus bibiit, ita S. Chrysost. et Theodor. Perperam ergo Calvinus et Lutherus ebrietatem hanc tribunt intemperantie Noe, que erat inexpectantia. Aliter nonnulli, q. d.: Inebriatus, id est, exhilaratus est. Unde S. Ambros. juxta Septuag.: *Non dixit, inquit, vitem bibit, neque jure vinum ebriit, sed ne vifo, hoc est, de ejus portione, LIBAVIT. Ebrietatis itaque species genina est, una que simulationem corpori afferat, atque ejus exultat vestigia, sensumque perturbet; altera que mentem virtutis sapore gratiâ, et omnem infirmitatem videtur avertere, de quâ Paul. 22: « Et calix meus inebrians quàm præclarus est! » Vide hic et admirare prisorum abstinentiam; omnes enim à condito mundo usque ad diluvium, per 1600 annos, vino æque ac carne abstinentur, idèoque valde longævus ac sapientes fuerunt. Vixerunt enim ad 900 annos.*

Ubi nota primò: Abstinentia plurimum prodest: Primò, sanitati et longævitati; consumit enim noxios humores spiritusque vitales purificat et exacuat. Secundò casitati et virtuti; subtrahit enim nimium sanguinem, succum et spiritum, qui venerem, iram, aliisque passionibus fovent et suscitant. Notæ secundò: Sobrietas naturaliter confert ad scientiam; tum quia sanitatem tuetur, et vitam prolongat; tum quia caput facit serenum, spiritusque animales facit liberos et puros, aptosque ad spectandum et meditantium; tum quia anima (que una est in homine, eademque simul est vegetativa, sensitiva, et rationalis) limitate est virtutis et activitatis, idèoque quomòdus occupatur cibo cibusque concoctione, digestionis et egestionis, eò magis intendere potest et solè studio et contemplationi, in eamque totam vim suam exercere. Hinc Solomon Ecclesiast. 2: *Cogitavi, inquit, in corde meo abstrahere à vino carum meum, ut vitulum transferam ad sapientiam, Accidit tempus studij mei.* Et Isaias cap. 28: *Quem docetis occiditiam, et quem intelligere faciet undinum? oblatulus à lacte, amulos ab uberibus.*

Ita abstinentes Enos, Henoch, Mathusalem, Noe, sapientissimi fuerunt. Noe enim totius mundi fuit reparator, instructor et gubernator. Ita Nazari et Rechabite à sapientia, æque ac abstinentia commendantur. Ita Moses et Elias jejunio 40 dierum sapientiam et visionem Dei meruerunt. Ita Judith, Esther, Machabei sapientiam et fortitudinem, quæ Holophernem, Aman et Antiochum prostraverunt, adepti sunt. Ita Joannes Baptista abstinentia quasi angelus evasit. Ita Paulus Primus Eremita, Antonius, Hilarij et tot Anachoretarum et Monachorum examina vitam, quasi angeli terrestres, in abstinentia, contemplatione et sapientia longævam duxerunt, vixeruntque centum et amplius annos. Ita exenolite olim, teste S. Hieron.

perpetuò sejunabant, aquam bibentes, et solam panem cum leguminibus et oleis manducantes.

Audi et gentiles. Tradit Xenophon, antiquos Persas ad panem nihil nisi nasticurum adhibere solitos, tumque flourant sapientia et virtute bellica, orbisque imperium tenuerunt per 200 annos, scilicet à Cyro ad Darium, qui per delicias et vina, imperium cum vitâ perdidit.

Cheremides Stoicus tradit, priscaes Ægypti sacerdotes carne, vino, ovibus et lacte semper abstinentisse, idque ut purius, intactius et ærius divinis rebus vacarent, ardorem libidinis restringerent. Atque hi Ægypti fuerunt sapientes et astrologi. Esseni apud Judæos vino et carne sibi interdicebant, totique orationi et studio sacrarum Litterarum vacabant, de quibus mira narrat Josephus, Philo et Plinius; quinimo Porphyrius in libro de Abstinentiâ ab esu animalium, asserit pluresque ex eis divino afflatos spiritu vates existisse. Eubulus refert apud Persas tria fuisse Magorum genera, quorum primum (qui maxime sapientes et eloquentes existimabantur) preter farina et olea nihil esiebant. Bardesanes Babylonius tradit, Indorum Gymnosophilistâ solis arborum pomis, oryza et farina vivere. Euripides, in Cræta Jovis vates, carne et coctis omnibus abstinent. Socrates virtutis studiosus hortabatur, ut abstinentiam colerent, et delicias veluti Syrenes respuerent; ideoque rogatus quâ re ab aliis hominibus differret, ait: *Alii erant ut edant; ego vero edo ut vivam.* Iseus Assyrius, teste Philostrato, interrogatus, quænam essent epulæ suavissimæ; respondit: *iste curare desit.* Xenocrates tria tantum præcepta in templo Eleusiniæ mansisse dixit, scilicet primum, venerandos esse deos; secundum, honorandos esse parentes; tertium, abstinentiam esse à carnibus. Plinius ait vinum esse circumlatum hominis; et Seneca ait ebrietatem esse voluntariam insaniam. Epicurus, licet voluptatis patronus, asserit ad jucundè et suaviter vivendum, tenuitatem victus conferre plurimum. Et in Epistolis suis testatur, se aqua tantum et pane vesci solum. De abstinentiâ Pythagoræ, Antisthenis, Diogenis, Apollonii Thyazæi mira habent Lærtius, Plutarchus, et Philostratus. Plura vide apud S. Hieron. lib. 2. contra Jovinianum, et Platarchum in duabus orationibus de esu carnum.

ET NUBATIS EST IN TABERNACULO DEO, uti solent dormientes, et ebrii præ æstu disjicere tegumenta sequo nudare. Ita Theodoræ.

VERB. 22.— QUID CUM VIDISSET CHAM, PATER CHANAN. Tradunt Hebræi et Theodor. hic fieri mentionem Chanana, eò quod Chanana pater, doli tamen capax (forte enim 10 circiter erat annorum) primò viderit Noe avum suum nudatum, eumque irriserit, ac mox illud ipsum patri Cham renuntiârî, qui pauci petulantiam non repressit, sed probavit, patremque fratribus suis ridendum proposit.

Notant hic S. Basilus et Ambros. genium improborum, qui gaudent honorum lapsus propalare. Addit Berosus Annii (penes quem sit fides) Cham fuisse magum, quòdque inde dictus sit Zoroaster (idem ha-

bet Cassianus coll. 8, c. 21), quòd ex odio, quo patrem piûm prosequabatur, eum irriserit, eumque magi suâ steriliu deinceps effecerit; quòd docuerit homine congressi cum matribus, masculis et brutis, ideoque à Noe patre esse fugatum et ejectum.

VERB. 25.— OPERUERT VERENDA PATRIS SUI. Ne paterna reverentia vel ipso minueret aspectu, ait S. Ambros. lib. de Noe, c. 51. Adidit ex Cicrone lib. 1. Offic. Unde etiam Romæ vetus fuisse usus dicitur, ne filii cum parentibus, et maxime pueres intrarent lastrum. Ita Tropologicè tegenda esse parentum spiritualium et ecclesiasticorum peccata docet S. Gregor. l. 25. Moral. c. 22, et suo exemplo docuit Constantinus Magnus in concilio Niceno, dum claritas accusationum contra aliquos episcopos sibi oblatas combussit, dicitur: *Si episcopi alicujus stuprum videret, facinus id se suo pudamento oblecturum, ne flagitijs ejus aspectus eos, qui ipsam cernerent, nihil ex parte læderet; uti refert Theodor. l. 1. Histor.*

Allegoricè, S. August. lib. 16 de Civit. c. 2 et 7, Cham sunt Judæi et hæretici. Hi irrisident Noe, id est, Christum et Christianos.

VERB. 21.— EX VINO, EX SOMNO, in quem eum vis vini coniecerat.

CUM DICISSET, QUÆ FECERAT ET FILIUS SUUS MINOR. Vidit enim Noe evigilans se tectum pallio non suo, sed alieno, scilicet filiorum, Sem et Japheth, causam ab eis quæsitiv; illi patri singula exquirenti mentiri non ausi, rem totam et Cham seculum pandunt, aliâ illud silentio pressari.

FILIES SUUS MINOR, scilicet Chanana, inquit Theodor. qui filius, id est, nepos, erat Noe: unde mox Noe eidem maledicit. Verum omnes alii filium hunc intelligunt Cham; lojus enim seculus et impietas hic puniunt. Addit S. Chrysost. et incontinentia, quòd tempore diluvii in arca usus sit conjugio, generique Chanana, de qua re dixi v. 18.

Nota. Cham fuit filius minor Noe, non quasi fuerit minimus omnium, uti aliqui volunt, sed quia fuit junior Semo. Fuit enim Cham senior Japheth. Cham ergo medius fuit filiorum Noe. Unde v. 18 et alibi passim medius ponitur. Ita S. August. l. 46 Civit. 4, et Eucherius.

VERB. 25.— MALEDICTUS CHANANA, supple erit; quia Noe hæc non tam maledicenti, vel imprecandi animo dixit, quam spiritu prophætico prædixit ea, quæ posteris filiorum suorum erant eventura. Unde explicans subdit: *Servus servorum erit.*

Nota. Per Chanana hic, Vatabilis intelligit ipsum Cham, scilicet patrem impium ex filio impiissimo. Unde et Gennad. Diodorus et Origen. putant tunc, cum hæc dixit Noe, necdum natum fuisse Chanana. Verum contrarium verius est, scilicet simpliciter hic compellari ipsum Chanana; causam ex Hebræis dixi v. 18. Unde S. Ambros. lib. de Noe cap. 50: *Et pater, inquit, in filio, et in patre filius redarguntur, habentes stultitiam, nequitiam, impietatis quoque communi consorcium. Nec poterat fieri ut bonum generaret filium,*

qui bono patri nequam filius, et natura, et eruditionis degener existens.

Nota secundò. Alii filii Cham, puta Chus, Mesraim, Phuth hinc non maledicuntur à Noe, sed solus Chanana; nam soli Chanana, qui fuerunt posteri Chanana, et aquè ut ipse impiissimi, leguntur excisi à posteris Sem, puta à Judæis, vel eis servisse, ut patet in Gabbonitis, qui inter Chananaeos dolo vitam ab Hebræis obtinuerunt, eò lege ut eis servirent quasi vilissima mancipia; hoc enim significat *servus servorum*. Ita Rupertus.

Adverte Mosen hæc omnia propter Chananaeos, à Judæis expellendos scripsisse. Parat enim hic viam suæ historicæ de expeditione et protectione Hebræorum in Chanana, datque occasionem et causam, ex qua contigit, Deo volente, Judæos per se et per Josue occupare Chananaeam; videlicet impietatem Cham et Chanana, quam imitari sunt Chanana, ideoque ex Chananae sunt expulsi.

Hinc patet tertio, Cham et Chanana hic puniri in suis posteris, puta Chanana, qui paterne impietatis imitatores et hæredes. Vide hic, quam infelices sint ii, qui habent impios parentes et præceptores. Meritò Plato gratias agebat nature, sive Deo, primò, quòd hominem; secundò, quòd marem; tertio, quòd Græcum; quarto, quòd Atheniensem; quinto, quò tempore Socratis, à quo instrui posset, se genuisset.

Moraliter S. Ambrosius: *Mansit, ait, ante viti inventionem omnibus innocens libertas; nemo sciebat à consorte natura suo obsequia servitutis exigere; non esset hodiè servitus, si ebrietas non fuisset.*

SERVUS SERVORUM, id est, servus infimus et vilissimus. Nota potius peccati esse servitutem. Hinc et servi facti et dicti sunt à servando, quòd bello capti, cum possent occidi quasi hostes et necentes, ex quiddam indulgentiâ in sibi servarentur servi, sive ad servandum. Rursùm, qui noluit esse filius reverens punitur ut fiat servus: iustum enim est ut servili subjectione prematuris, qui filialem, suavemque ac naturalem subjectionem, seu servitutem, violare non erubuit.

Ridei Calvinus hic Papam, quòd ex maledictione hæc Cham, sumpsit sibi titulum, *servus servorum*; sed errat; non enim Papæ absolutè se vocat servum servorum, sed, ut rectè notat Rupert. cum addit, *Servus servorum Dei*; ideoque facit ex pà animi submissione; non ergo ex impio Cham hoc nomen sibi sumpsit Pontifex.

VERB. 26.— BENEPIETUS DOMINUS DEUS SEM. Est Hebræica metalipsis; ex consequente enim intelligitur antecedens, puta ex benedictione Dei intelligitur ipsa benedictio Sem; hinc enim verbis Noe, uti Cham maledicit, ita benedicit non tantum Deum, sed etiam Sem et Japhet. Sensus ergo est, q. d.: Deus tantâ benedictione et copiâ tum frugum, tum sapientie, pietatis, religionis, gratiæ et cultus Dei cumulat Sem ejusque posteros, ut quisquis eos viderit, benedicit Deum in Sem suosque tam liberalem, dicatque: *Benedictus sit Deus, qui semper est Deus, Boninus, pater ac provisor Sem ejusque posterorum, qui semper suis beneficiis*

ostendit, quòd sit Deus tutor et curator Sem et suorum; Ita Liponanus, Cajetan et alii. Hæc benedictio completa est in Judæis, qui orti sunt ex Sem. Discite hic, cum Noe, ad omnia bona et fausta, erumpere in laudem et benedictionem Dei.

Moraliter rectè notat Perer. Ecclesiast. 5. novem bona à Deo promitti filiis bonis, qui parentes honorant. Primum est, opes, tum temporales, tum spirituales: *Sicut, inquit, qui thesaurizat, ita qui honorificat matrem suam.* Secundum, quòd talis filius felix erit in suis pariter filiis: *Qui honorat patrem jucundabitur in filiis.* Tertium, quòd preces ejus exaudiet Deus: *In ille orationis suæ exaudietur.* Quartum, quòd longævus erit: *Qui honorat patrem, vixit vivet longiore.* Quintum, quòd stabilem habeat familiam et posteritatem: *Benedictio patris firmat domos filiorum.* Sextum, quòd erit gloriosus: *Ex honore patris gloria filii,* sive quia pater honoratus reddit filios gloriosos, sive quòd filius honorans patrem comparat sibi gloriam apud omnes. Septimum, quòd in tempore tribulationis ab eò liberabitur à Deo: *Et cœlestis patris non erit in oblivione, et in die tribulationis minor erit tui.* Octavum quòd peccata ei remittentur: *Sicut in sereno glaciæ, ita solentur peccata tua.* Nonum, quòd à Deo benedictur, id est, omni bonorum copiâ emulabitur: *Honora, inquit, patrem tuum, ut superent tibi benedictio à Deo, et benedictio illius in novissimo maneat.*

VERB. 27.— DILATET DEUS JAPHET. In Hebræo pulchra est allusio ex egypto nominis Japhet, scilicet *Japhet Elohim leaphet, q. d.: Dilatet Deus dilatatum; Sancti Augustinus vertit, lætificet; Cajet. et Eugubini. condoret, vel venustum faciat Deus ipsum Japhet.*

Nota. Japhet (quem gentiles, vocant Japetum) deducitur à *meta*, id est, sudare, pellicore, persuadere: sed in biphil (ut hic est) significat dilatare, uti vertunt hic Septuaginta, Chald. noster Interpres, Vatabl. Mercerus, Pagninus, et alii. Japhet ergo, non tam venustum quam dilatatum significat. Frustra ergo se torquent Græci, qui Japhet nomen Hebræum deducunt à Græco *λάττω*, id est, lædere; aut ab *ἀπλάττω*, id est, mœderi; aut ab *ἀπλάττω* *ἀπλάττω*, id est, emittere et volare, q. d.: *Emittat Deus, et volare faciat Japhet per latitudinem terre.* Jam sensus est, q. d.: *Japhet posteros dilatat se sique plurima, ita ut latissimas et amplissimas occupet regiones, ad eò ut diffundat se in sortem et habitationem posterorum Sem. Id ita contigisse patet ex c. seq. et ex S. Hieron. hic in Quest. Hebr. atque ex Josepho lib. 1. Antiq. 6. Ex quibus constat posteros Japhet occupasse Europam, et partem Asiae septentrionalem ad occasum vergentem, à Tauro et Amano monte usque ad Tamam; posteros verò Cham occupasse partem meridionalem Asiae, ab Amano et Tauro, scilicet Ægyptum, et partem Syriæ, atque totam Africam; posteros verò Sem occupasse Asiae partem orientalem, ab Euphrate usque ad Indicum oceanum. Vide Ariam Montanum in suo Apparatu, in Phaleg, sive de primis gentium originibus.*

Allegoricè et præcipuè prophetatur hic Ecclesia gentium dilatanda et coadmanda Judicis in Christo et

christianismo; nam ex Japhet orti sunt gentiles: ex Sem vero orti sunt Judei et Christus, qui primi habuerunt Dei templum, cultum, et Ecclesiam, in quam deinde gentiles transtulit Christus, ex utriusque faciens unam Ecclesiam, ejusque amplitudinem et caput ex Sem, id est, ex Jerusalem et Judæis, in Japhet, id est, Romam ad gentiles, transtulit; ita S. Hieron. Chrysost. hom. 29, et Rupert. l. 4. c. 59: unde ex Hebræo sic appositè vertas, *pelliciat, vel perueniant Deus Japheto* (gentibus ex Japhet oriandis) *ut habitet in tabernaculis Sem*, puta in Ecclesia Christi, qui ex Judæis et Sem est oriundus. Est hic ergo propheta clara de vocatione gentium ad Christum. Hebræum enim *pater*, proprie significat afficere, blandiri, persuadere.

ET HABITAT IN TABERNACULIS SEM. Aliqui, ut Theodor., Lyran. Abulen. hic repetunt nomen, non *Japhet* sed *Deus*, q. d.: Deus habitet in tabernaculis Sem. Ita factum est; nam inter Semitas, puta Judæos, habitavit Deus in tabernaculo et templo. Rursùm ex Semitis natus est Christus Deus: ex his enim Verbum caro factum est et habitavit in nobis: unde Chaldeus veritas, et habitet divinitas in tabernaculis Sem. Chaldeum enim *seclina*, significat requiem, quo nomine Hebræi presentiam divinitatis in tabernaculo, super arcam in propitiatorio habitantis et quiescentis significat. Hinc et *seclina* vocatur Spiritus sanctus, qui in Prophetis aliisque sanctis requiescit, ait Elias Levita; unde ex Chaldo in quoque veritas, et Spiritus sanctus, sive ipsa sanctitas, requiescit in tabernaculo Sem.

Secundo aptius et verius, *ut habitet referas ad Japhet*; nam Semum Deus jam antè benedixit: hic ergo non Semum, sed Japhetum benedicit. Jam per tabernacula Sem Deliro, Perer, et alii ad litteram intelligunt Ecclesiam. Verùm quia hoc omnia ad litteram spectat dilatationem et propagationem posterorum Japhet: hinc potius ad litteram, proprie dicta tabernacula hic accipias, et per ea sensu allegorico (qui tamen litterali hic prævaleat, magisque quam litterali, intentus est à Spiritu sancto) intelligas Ecclesiam, eo sensu quem dedi § preced.

VERS. 28. — NIXIT NOE POST DILUVIUM TRECENTIS QUINGENTIS ANNIS. Ergo cum Abraham, ut patet c. seq. natus sit anno 292 à diluvio, sequitur Abraham natum esse vivente adhuc Noe, et cum eo vixisse 58 annis. Vidit ergo Noe turrim Babel, vidit et omnes penè posteros suos contrumpere vias suas, et ad idolatriam delinere, quantumvis ipse Noe, teste Epiphani, à suis filiis exegisset jurandum, de servando vero veri Dei cultu, et mutua concordia. Vidit ergo Noe mundum plenum hominibus,isque impiis, vidit et ingemuit.

Notandum enim hic est his trecentis annis post diluvium, miram hominum propagationem esse factam. Philo lib. Antiquit. biblicar. tradit, Noe paulò ante mortem numerasse omnem suam sobolem, ex se proserminatam spatio 550 annorum, quibus vixit post diluvium, ac invenisse filios et nepotes, per Japhet ex se descendentes, centum quadraginta millia, ducentos et duos, præter mulieres et pueros. Ex Cham vero,

ducenta quadraginta quatuor millia, et nongentos. Ex Sem vero pauciores numerat; sed videtur alique eipre posterorum Sem deesse in ejus codice. Omnibus ergo computatis, facile vidit ex se progenitos homines ad nongenta millia et amplius. Quantis hic filiorum et nepotum exercitus! quantus patriarcha Noe. Verùm liber ille dubie est fidei: tum quia Euseb. lib. 2 Histor. c. 18, et Sanct. Hieron. lib. de Viris illust. ac Bellarm. l. de Scriptor. ecclesiast. ubi recensent opera Philonis, hujus libri non meminerunt, tum quia stylus libri diversus est à stylo Philonis, tum quia liber iste multis narrationibus apocryphis scatet; ita Sixtus Senensis lib. 4 Biblioth. in Philone, et ex eo noster Possesvius. Numerus tamen quem ex eo recensui credibilis est, inò justo minor videtur; nam, ut ex Ctesia narrat Diodorus lib. 3, Ninus monarchia Assyriorum conditor cujus 45 imperii anno natus est Abraham, ait Eusebius, habuit in exercitu suo videlicet decies septies centena millia, equitum verò ducenta millia; ad hæc curus falcatus ad decem millia et sexcentos. Ex adverso Zoroastres rex Baetrianorum, contra Nium comparavit exercitum quadringentorum millium. Et in utroque exercitu erant tum viginti decies centena millia hominum, quos omnes videre potuit Noe pater omnium; tunc enim adhuc vivebat. Noe id mirum; tunc enim homines habebant plures uxores, et toti vacabant generationi.

Rursùm advertit hic fidem et cultum Dei, ab initio mundi per annos 2108 propagari et tradi potuisse per manus trium hominum, scilicet Adam, Mathusalem et Sem; nam Adam vidit Mathusalem, hic vidit Sem, Sem vidit Jacobum, qui natus est anno mundi 2108 qui fuit annus à diluvio 452. Sem enim vixit post diluvium 500 annis, ut patet c. 11, v. 11: potuit ergo Sem videre Jacobum. Denique tradunt Hebræi, Noe cum Sem ex Armenia rediisse in veterem patriam, id est, ad loca vicina Damasco, ibique condidisse regnum et pontificatum Salem, eumque tradidisse filio suo Sem, qui alio nomine dictus sit Melchisedec. Sed cap. 14 ostendam, Sem non fuisse Melchisedec.

Addit Berossus Antianus l. 5 Noe, postquam arca convalida in montibus Armeniæ, ibidem habitasse, atque Armenos docuisse agriculturam, astrologiam, sacros ritus et ceremonias colendi Deum, ac denique multa secreta rerum naturalium; indeque profectum esse in Italiam, ibique docuisse homines tum pietatem, tum physicam et theologiam (quodque idcirco ab Italis appellatus sit pater desorum et anima mundi) tandem fidem esse mortuum. Verùm Berossus hic Annis de suppositione suspectus est.

Symbol. sanct. Ambros. lib. de Noe cap. 52: *In trecentis annis Noe, inquit, creem Christum significat certum est (Tau enim Græcis idem trecentorum, formam habet crucis) cujus typo justus à diluvio liberatus est. In quinquaginta, jubileus est numerus remissionis, quo Spiritus sanctus missus à celo est, gratiam humanis peccatoribus infundens. Perfecto igitur numero remissionis et gratiæ, justus curriculum vitæ hujus implevit.*

CHAPITRE X.

1. Hæc sunt generationes filiorum Noe, Sem, Cham et Japhet; natiq; sunt eis filii post diluvium.

2. Filii Japhet: Gomer, et Magog, et Madai, et Javan, et Thubal, et Mosoch, et Thiras.

3. Porrò filii Gomer: Askenes et Ripath, et Thogorma.

4. Filii autem Javan: Elisa et Tharsis, Cethim et Dodanim.

5. Ab his divise sunt insule gentium in regionibus suis, unusquisque secundum linguam suam et familias suas in nationibus suis.

6. Filii autem Cham: Chus et Mesraim, et Phuth, et Chanaan.

7. Filii Chus: Saba, et Hevila, et Sabatha, et Regna, et Sabatha. Filii Regna: Saba et Dadan.

8. Porrò Chus genuit Nemrod: ipse cupit esse potens in terra.

9. Et erat robustus venator coram Domino. Hoc exivit proverbium: quasi Nemrod robustus venator coram Domino.

10. Fuit autem principum regni ejus Babilylon, et Arach, et Achad, et Chalanne, in terra Semmar.

11. De terrâ illâ egressus est Assur, et edificavit Niniven, et plures civitates, et Chale.

12. Resen quoque inter Niniven et Chale: hæc est civitas magna.

13. At vero Mesraim genuit Ludim, et Ananim, et Leabim, Nephthim.

14. Et Phetrinim, et Chasium, de quibus egressi sunt Philistinim et Caphtorim.

15. Chanaan autem genuit Sidonem primogenitum suum, Hethæum,

16. Et Jebuseum, et Amorrhæum, Gergesæum,

17. Hecæum, et Aracæum, Sinæum,

18. Et Aradim, Samareum, et Amathæum; et post hæc disseminati sunt populi Chanaanorum.

19. Fatigue sunt termini Chanaan venientibus à Sidone Geraram usque Gazarâ, donec ingrediaris Soddomam et Gomorrhaim, et Adamam, et Seboim, usque Lesa.

20. Hi sunt filii Cham in cognationibus et linguis et generationibus, terrisque et gentibus suis.

21. De Sem quoque nati sunt, pater omnium filiorum Heber, patre Japhet majore.

22. Filii Sem: Elam et Assur, et Arphaxad, et Lud, et Aram.

23. Filii Aram: Us, et Hul, et Gether, et Mes.

24. At vero Arphaxad genuit Sale, de quo ortus est Heber.

25. Natiq; sunt Heber filii duo; nomen uni Phaleg,

1. Voici le dénombrement des fils de Noë qui furent Sem, Cham et Japhet; et voici les noms des enfans qui naquirent d'eux, après le déluge.

2. Les fils de Japhet furent Gomer, qui peupla la Galatie, Magog qui fut père des Tartares, Madai des Macédoniens, Javan des Ioniens, Thubal des Hébreus, Mosoch des Moscovites, et Thiras des Traces.

3. Les fils de Gomer furent Ascènes, Ripath et Thogorma, d'où sont venus les peuples qui habitent la Thracie, les monts Riphéens, et l'Ascomanie.

4. Les fils de Javan furent Elisa, Tarsis, Cethim et Dodanim.

5. Ils partagèrent entr'eux les îles de la mer Méditerranée, et ils firent les peuples de nations différentes qui les habitent dans la suite, s'établissant eux-mêmes en divers pays, où chacun eut sa langue, ses familles et son peuple particulier.

6. Les fils de Cham, qui eut pour partage toute l'Afrique, avec une grande partie de l'Arabie et de la Syrie, firent Chus qui s'établit dans l'Arabie, Mesraim dans l'Égypte, Phuth dans la Lybie, et Chanaan dans le pays qui porte son nom.

7. Les fils de Chus, furent Saba, Hevila, Sabatha, Regna et Sabatha. Les fils de Regna furent Saba et Dadan. Tous ces descendants de Chus devinrent voisins à différents peuples de l'Arabie, de l'Assyrie et des environs.

8. Or Chus engendra Nemrod, qui commença à être puissant sur la terre, et à y exercer sa tyrannie sur les autres hommes.

9. Il fut violent chasseur devant le Seigneur, et il apprit en tuant des bêtes à tuer aussi les hommes. De là est venu ce proverbe: Violent chasseur devant le Seigneur, comme Nemrod.

10. La ville capitale de son royaume fut Babiloyne, outre celles d'Arach, et d'Achad, et de Chalanne qu'il bâtit dans la terre de Semmar dont il s'empara.

11. Il sortit ensuite de cette terre, passa dans l'Assyrie, et y bâtit Ninive et les rues de cette ville qui était très-grande, et Chale, capitale de la Calabie.

12. Il bâtit aussi la grande ville de Resen entre Ninive et Chale.

13. Quant à Mesraim, second fils de Cham, il engendra Ludim et Ananim, Leabim et Nephthim.

14. Phetrinim et Chasium, d'où sont sortis les Philistins et les Caphtorins.

15. Chanaan, troisième fils de Cham, engendra Sidon, qui fut son fils aîné, et le père des Sidoniens, il engendra aussi Hethens.

16. Jebuseus, Amorrhéus, Gergesæus,

17. Hecæus, Aracæus, Syneus,

18. Aradius, Samareus et Amathéus; et c'est d'eux que sont sortis les peuples différents qui sont compris sous le nom de Chanaanens; et qui ont donné le nom de Chanaan leur père à un pays qui s'en est habité.

19. Les limites de Chanaan furent depuis le pays qui est en venant des Sidon à Gerare jusqu'à Gaza, et jusqu'à ce qu'on entre dans Sodome, dans Gomorthe, dans Adama, et Seboim jusqu'à Lesa.

20. Ce sont là les fils de Cham, selon leurs alliances, leurs langues, leurs familles, leur pays et leurs nations.

21. Sem, qui fut le père de tous les enfans d'Hebræus au-delà du fleuve de l'Euphrate, d'où les Hébreux ont pris leur nom, et le frère aîné de Japhet, eut aussi deux fils.

22. Et ces fils de Sem furent Elam, père des Elamites ou des Perses, Assur, père des Assyriens, Arphaxad, Lud et Aram, d'où sont venus les Arméniens, les Lybiens et les Syriens.

23. Et les fils d'Aram furent Us, Hul, Gether et Mes, qui se répandirent dans l'Arménie, dans la Mésopotamie et dans la Syrie.

24. Or Arphaxad engendra Sale, dont est né Héber. Héber eut deux fils: l'un s'appela Phaleg, c'est-à-dire, division, parce que la terre fut divisée de son

eo quod in diebus ejus divisa sit terra; et nomen fratris ejus Jectan.

26. Qui Jectan genuit Elmoad, et Saleph, et Asarnoth, Jare.

27. Et Aduram, et Usal, et Decla,

28. Et Ebal, et Abimael, Saba,

29. Et Ophir, et Hevila, et Jobab; omnes isti, filii Jectan.

30. Et facta est habitatio eorum de Messâ perguntibus usque Sephar montem orientalem.

31. Isti filii Sem, secundum cognationes et linguas et regiones in gentibus suis.

32. Ista familia Noë juxta populos et nationes suas. Ab his divisæ sunt gentes in terrâ post diluvium.

COMMENTARIUM.

VERS. 2.—**FILII JAPHET.** Præponit Japhet, licet juniorem, Semo; quia breviter ejus prospiciam expedii, ut fusiis agat de posteris Cham et Sem, ex quibus orti sunt Chanaan et Hebraei, propter quos maxime Genesim et Pentateuchum scripsit Moses; ideoque deinceps solos Sem posteros est enumeraturus. Nota Japhetho oblitâ Europa, Chama Africa, Semo Asia; vide dicta c. 9, v. 27.

GENES. Ex hisce singulis post dispersionem quæ contigit in terra Babel, singule ortæ sunt gentes; sed quæ ex quo incertum est. Asseram in singulis, quod probabiliss est, sequarque S. Hieron. Josephum, Isidorum, Ariam, Montanum, qui exactè hæc tradidit in Phaleg. Ex Gomer itaque orti et dicti sunt Gomeri, sive Gimbri et Cimberii, et ut Joseph. et Hieron. et Isidorus tradunt, Galatæ: Galatæ enim Gimbri fuerunt; nam qui, Brenno duce, in Asiam pertraxerunt, Gimbri erant, et in Asia ad Græciâ Gallograeci, à lacteo colore (ὄζω enim Græcis hæc significat) sunt appellati. Unde et Galatæ Trevirensis linguâ (quæ hæc Germanica fuit) nos esse, docet S. Hieron. præfat. in Epist. ad Galatas: vide ibi dicta in proëmio.

MAGOG. Ab hoc orti sunt Getæ et Massagete, Scythicæ gentes; et Tartari, de quibus Ezechiel, c. 38 et 39.

MEDIA. Hic post dispersionem Babel, ivit in Mediam, et ab eo orti dictique sunt Medi, et terra Media.

JAVAN. Ab hoc orti sunt Iones omnesque Græci, indeque Græciâ primò dicta est Ionia. Ita Joseph.

TIBELI. Ab hoc orti et dicti sunt Iberi, quasi Ibeli vel Tibeli; Iberi, inquam, tam Asiani juxta Pontum Euxinum, quam Europæi, puta Hispani; sive hi ex illis, sive illi ex his sint oriundi. Ita Maritima, Delrio, Olesster, Arias. Sic et nonnullas alias gentes ex his qui hæc recensentur ex Europâ. In Asiam, autem contra, translatae esse, sive ad militiam, sive ad coloniam, asserunt Ezech. c. 38, ubi Asiam nominibus et populis jungit aliquos ex his quos hic in Europâ collocavit.

MOSOC. Ab hoc orti et appellati videntur Mosconite, licet S. Hieron. et Joseph. à Mosoch ortos putent Cappadoces.

tempus entre des nations et des langues différentes; et son frère s'appelait Jectan.

26. Jectan engendra Elmoad, Saleph, Asarnoth et Jare.

27. Aduram, Usal, Decla,

28. Ebal, Abimael, Saba,

29. Ophir, Hevila, et Jobab; tous ceux-ci furent enfans de Jectan.

30. Les pays où ils demeurèrent s'étendait depuis la sortie de Messa, ville située en pied du mont Massius, dans la Métoponie, jusqu'à Siplar, qui est une montagne dans la Médie, du côté de l'Orient.

31. Ce sont là les fils de Sem, qui se sont distingués dans la suite des temps, selon leurs familles, leurs langues, leurs régions et leurs peuples.

32. Ce sont là les familles des enfans de Noë qui se sont répandus par toute la terre, selon les diverses nations qui en sont sorties. Et c'est de ces familles que se sont formés tous les peuples de la terre, après le déluge.

COMMENTARIUM.

THRASIS. Ab hoc orti sunt Thracæ, uti communiter docent interpretes, licet Eugubinus à Thiras putet ortos esse Tyrios.

VERS. 5.—ASKENEZ. Ex hoc orti sunt Tuiscones, qui postea à robore et virtute dicti sunt Germani, vel Alemanni, quasi planè viri, unde etiamnum Hebraei Germaniam hebraicè vocant Askenez. Ita Olesster, Delrio et alii.

Versimile est Askenez habitasse in Asiâ juxta Medos (cum Medis enim vocatur ad exilium Babylonis, Jeremia 51, vers. 27; sed multos ex posteris transisse in Europam, ab eisque ortos esse nostros Ascianos sive Tuiscones, hoc est, Germanos; ita Tornellus anno mundi 1651, n. 21.

RIPHAT. Ab hoc ortos Paphlagonæ putat Josephus.

THOGOMA. Ab hoc orti sunt Turci, qui Turciani vel Turgimanni vocantur: unde et Hebraei modo regem Turcæum vocant Togar, licet Josephus à Thogomâ natos putet esse Phryges.

VERS. 4.—ELISA. Ex hoc Italos esse natos censent Targum Chaldaeum; Pererius tamen ex Elisâ putat natos esse incolas insularum Fortunatarum, quæ inde Elisis sunt dictæ.

THARSIS. Ab hoc orti sunt Tarsenses, et vicini Cilices.

CERTIM. Inde orti sunt Citi, Cyreni et Cretenses; unde Cyprus, Creta et alia insula maris Mediterræni in S. Scripturâ vocantur Cethim.

DOBANIM. Multi ab hoc Rhodios deducunt, quasi Dodanum sit Rodanum, et Dalet positum sit pro sili simili litterâ Resch; alii tamen ab hoc Dodonios in Epiru derivant.

VERS. 3.—AB HIS DIVISÆ SUNT INSULÆ GENTIM. Secundum linguam suam, ut sequitur: ergo post dispersionem factam in Babel id contigit. Est prolepsis. Nota. Hebraei omnes regiones ad quas ex Judæa navibus itur, vocant insulas, sive verè sint insulæ sive non, sed terræ continentis, uti dixi Jerem. 23, 22.

VERS. 6.—CAOS. Ab hoc orti sunt Ethiopes, qui hinc se suâ linguâ vocant Cussios. Ita Septuag., S. Hieronymus, Josephus, Isidorus et alii.

MESRAIM. Ab hoc habitata et propagata est Ægyptus,

quæ inde hebraicè vocatur Mesraim, et etiamnum ab Arabibus et Turcis vocatur Mesra.

Nota. Psal. 103, v. 22; et Psal. 104, v. 27; et Psal. 77, v. 51. Ægyptus vocatur terra Cham: unde videtur quod Cham, qui fuit filius Noë et Pater Mesraim, primus incolerit Ægyptum, regnumque Ægypti administraverit, quâ de causâ Saturnus Ægyptus est appellatus, uti docet Berossus l. 4. et 5, et Diodorus lib. 1.

Hinc et nonnulli opinantur Cham esse Hammon, sive Jovem Hammonium: eadem enim sunt litteræ, eodemque est vox Cham, sive Ham, et Hammon. Vide dicta Ezech. 6, v. 6. Patri Cham successit filius Mesraim, quem Berossus, et ex eo Annus Viterbiensis, putant fuisse eundem cum Osiri, qui celeberrimus fuit Ægyptiorum rex et deus, uxoremque habuit Isidem. Favet huic opinionem cognatio vocum Mesraim et Isidem. Favet etiam hæc originem deducantur; adjectis litteris servilibus, in priore mem, in secundâ aleph cum cholem; tunc enim Mesraim est Osiris. Verum alii aliud etymon dant Osiridis, uti dicam c. 41.

PHUTH. Ab hoc orti putantur Lybei et Mauritani, apud quos est flumen quod vocatur Phuth.

CHANAAN. Ab hoc ortos esse Chanaanos clarissimum est.

VERS. 7.—SABA. Duo sunt Saba; primus hic, qui filius fuit Chus: is scribitur hebraicè per Samech. Ab eo orti videntur Abyssini, quorum regis Saba dicta est, quæ postea à Canibse, nomine sororis sue, vocata est Meroe, ex qua venit ad Salomonem regina illa quæ Saba dicitur. Secundus Saba, filius fuit Regna: hic scribitur hebraicè per Schin. Ex hoc orti sunt Arabes Sabæi, de quibus dicitur: *Mittit sua thura Sabæi.* Ita Septuag. Psal. 2, v. 20 et S. Hieron. hic.

HEVILA. Ab hoc orti sunt Getulii in Africâ, inquit S. Hieron. et Joseph. Rursùm Hevila qui habitârunt in Hevila, juxta sinum Persicum, et juxta Amalecitas, 1. Reg. 15, 7. In hæc Hevila habitavit et Ismael, filius Abrahe, Genes. 25, 18.

VERS. 8.—CHUS GENUIT NEMROD. qui inter omnes filios Chus quasi princeps excellit. Aptè vocatur hebraicè Nemrod, id est, rebellis, quia primus hic fuit tyrannus, qui alios oppressit, et sibi servire coegit, fuitque Dei contempitor; ita S. Hieronymus, Josephus, Aleuinus et alii.

ISSE COEPIT ESSE POTENS IN TERRA. Septuag. vertunt, *iste erat gigas*, scilicet tum mole corporis, tum robore, tum audaciâ, tum superbiâ et crudelitate, inquit S. August. Videtur ergo Nemrod fuisse primus postdiluvianus gigas. Rursùm fuit ipse potens obibus et usurpatione domini: cepit enim tyrannicè homines sibi subdere. Primus ergo in orbe princeps et rex fuit Nemrod, isque tyrannus, inquit Abulensis.

VERS. 9.—ET ERAT ROBUSTUS VENATOR CORAM DOMINO. Venator, non tam ferarum, ut vult Valabius, Cætanus et Aben Erro, quàm hominum, quia vi et insidiis homines captabat et opprimebat, vel spoliando, vel necando, vel in servitum abduccendo, quomodo

Brasilii alique Indi etiam nunc homines venator, ita S. Augustinus lib. 16 de Civit. c. 4 Lyran. Abulensis et alii. Venator ergo idem est quod latro et prædo. Sic Aristoteles *Jagretæ*, id est, latrocinium, posuit inter genera venationum, et ex venatione ferarum faciliè disceitur venatio hominum. Unde Xenophon l. 1 Prædica Cyri narrat Cyrum suos Persas aptasse ad bellum exercendo eos in venatione et cæde animalium, uti et priori seculo fecit Ismael Sophi, qui regnum Persidis Turcis admisit et valdè propagavit. Est enim venatoria exercitatio quasi bellorum prætorumque progymnasma.

CORAM DOMINO SEPTUAG. *ἄνεσις ἐκείνου*, quod S. Augustinus vertit, *contra Dominum*, unde Isidorus lib. 6 Etymolog. tradit quod Nemrod homines à Deo abductos ad idololatriam coegerit videlicet ad cultum ignis in Chaldæâ, post dispersionem terris Babel. Verum non contra, sed coram Domino venandum esse, patet ex Hebraeo *Hevila*, id est, coram Domino. Tam coram Domino, idem est quod reverè et eximie talis, utpote talis judicio Dei, qui falli non potest. Hinc Nemrod ir. proverbium abiit, ut de insigni tyranno dicitur quod sit quasi alter Nemrod, venator et prædo. Addit Cætanus. *contra Dominum*, addi ad auctoris criminis, crimine gravius æstimatur si commissum sit inspeccante prætorè. Hisper alii tres novas afferunt expositiones. Prima est, *coram Domino*, quia splendidis victimas, quas venatu ceperat, Domino mactabat ab aras, inquit Aben Erro, Kimelii et Hebraei. Secundo, *coram Domino*, id est, ut homines ad civilem vitam et monarchiam Dei ann et beneplacito introductione, coegerit. Tertio Melchior Canus lib. 2 de Locis c. 15: *Coram Domino*, id est, sub dio, q. d.: Nemrod homines quasi bestias per agros palantes, sub dio venabatur, ac sub tecta et in civilium societatem contraheret. Verum juxta has expositiones Nemrod fuisse prædens et haudaus princeps; jam autem constat illum fuisse impium et tyrannum, Deique et religionis sancte contempitorem.

VERS. 10.—FUIT AUTEM PRINCIPUM REGNI BABYLON. Hinc notant passim interpretes Nemrod hunc fuisse vel antecessorem et ut Berossus Anianus ait, patrem Jovis Beli, avum vero Nini, scilicet Saturnum primam, aut potius, ut S. Hieronymus, August., Eusebius, Perer. et alii censent Nemrod hunc fuisse ipsimum Belum, qui fuit pater Nini. Nam Nemrod et Beli tyranni mores, tempus et regis Babel per omnia conveniant. Uterque fuit primus rex Babylonis, uterque fuit auctor idololatriæ, teste S. Hieron., Cyrillo, Pererico et aliis; ac primus Ninus filius jussit patrem Belum quasi Deum publicè divinis honoribus coli: atque hinc ex Bello idola apud Hebræos. Syros et Phœnicæ vocata sunt Bel, Baal, Baalim: Bel enim, vel Baal idem est quod Belus. Beli ergo proprium nomen fuit Nemrod, qui appellativè et antonomasticè dictus est Bel, Baal et Belus, id est, dominus et dominator: sicut etiamnum Turcæ et Tartari suum regem, magnum Cham, sive magnum dominum appellant.

Hic ergo Belus fuit primus Jupiter, primus et com-

munis gentium Deus. Hinc et eidem Jovi Belo, Semiramis Nini uxor templum magnificentissimum extruxit, teste Diodoro lib. 5, cap. 4, in quo erat sepulcrum Beli, magnitudine, structurâque mirandum; erat enim stadii altitudine, teste Strabone lib. 16, atque hanc fuit origo idololatriæ, sub annum trecentissimum à diluuiis. Licet enim Tertull. lib. de idololatriâ, putet idola fuisse ante diluuium, tamen Cyrillus lib. 1 et 5 contra Julian. asserit idololatriam nobis notam suspensisse originem post diluuium à patre regis Nini, quem ipse Arbelum nominat, nos Belum nominamus. Hujus rei iudicium quoque est quod plerumque idola gentium, præsertim orientalium, ab hoc Bel, sive Belo denominata sint, ut Beelzebub, Beelphegor, Buallethi, Baalsanes; vide dicta c. 4, v. 26.

Nota. Nemrod fuit auctor, inventor et conditor turris et urbis Babel; eam tamen postea restauravit, miræque auxit et ornavit Saramis uxor Nini, eaque de causâ ab eâ conditam esse Babyloniæ, asserunt Herodotus, Diodorus, Sienius, Strabo, Mela, S. Hieron. Joseph. Justinus et alii.

Nota secundo. Cæpit Nemrod, sive Belus in Babel regnare, sub anno 170 à diluuiis, cum facta est ibidem divisio linguarum et gentium; verum sensum viribus et potentia incessans factus est rex et quasi monarcha, anno 184 à diluuiis, regnavitque 65 annis (tot enim annos Beli regno dant omnes historici), puta usque ad annum 249 à diluuiis, quo defunctus est, ac successit ei filius Ninus. Nam anno Nini 45 natus est Abraham, ut omnes tradunt; natus est autem Abraham anno à diluuiis 292. Ergo 45 annis regni Nini incidit in annum 292 à diluuiis; ac consequenter retrò ascendendo et computando, primus annus regni Nini incidit in annum 249 à diluuiis; illo ergo 249 regno et vitâ defunctus est Delus, sive Nemrod, successitque ei filius Ninus.

Denique Babylon hodie vocatur Baldag, vel Bagdet; quoniam vetus Babylon propriè non superstit, sed omnino sit diruta, ac loco illi vicino edificata sit Baldag, quæ hodie extat, ut docet Ortelius.

Et ANACH: quæ postea vocata est Edessa, urbs in Coeleſyria, in qua regnavit Alagarus, cui Christus suam imaginem transmisit, teste Eusebio.

ACAD. Hæc est Nisibis, urbs Mesopotamiæ, ad Tigrim fluvium, in qua floruit S. Jacobus Nisibitæ, de quo Theodoret.

CHALANNE. Hæc vel est Seleucia, vel certè Ctesiphon, regia Persarum, inquit S. Hieronymus.

TERRA SEMNAR. Ita vocatur ager Babilonij circumiacens; addit hoc ad distinctionem alterius Babilonis, quæ est in Ægypto, quæque nunc Cayrus dicitur.

VERS. 11. — DE TERRA ILLA SEMNAR, puta de Babilone EGRESSUS EST ASSUR Josephus et ex eo S. Augustinus et Hieron. putant Assur hunc esse secundum filium Sem, de quo v. 22; illum enim per anticipationem hinc interseri, occasione regni Babilonis, cui proximo successit regnum Assyriorum in Ninive, cuius conditor fuit hic Assur; ab hoc enim Assur orti et dicti videntur Assyrii, atque ab eodem conditi est

urbs, quæ postea restaurata et valde aucta à Nino, dicta est Ninive. Hæc sententia est probabilis.

Verum quia hæc omnia spectant filios, non Sem, sed Cham usque ad v. 21 ubi primùm agit de filiis Sem; hinc verius Pererius, Delrio et alii censent, hunc Assur esse Ninum, Beli filium; ab hoc enim conditi et dictam esse Niniven, sive Nini urbem, omnes veteres consentiunt. Ninus ergo hic dicitur Assur, vel quia hominibus erat; vel potius dicitur Assur, per anticipationem, quia postea fuit primus rex et monarcha Assyriorum.

VERS. 12. — HÆC EST CIVITAS MAGNA. Hæc, scilicet non Chale, sed Ninive, quæ primo loco posita est, quasi prima et præcipua: ad hanc enim, licet remotiorem, more Hebræo redit et respicit. Ninive enim tempore Nini maxima fuit urbium orbis, ut nec ante, nec post habuerit parem in hoc orbe; ambitus enim urbis, erat 480 stadiorum, id est, sexaginta millium passuum; altitudo murorum erat pedum centum, latitudo tanta ut tres curus simul incederent; turres labebat 150, singulas altitudinis 200 pedum; ita ex Diodoro et Strabone Pererius. Postea tempore Ionæ prophete tanta fuit, ut vicium obiri et lustrari, non minus triduo posset, unde à Ionâ dicitur civitas itineris triduum dierum.

VERS. 15. — LEUDIM. Inde Lydi, non illi quibus imperavit Cræsus, sed alii juxta Ægyptum, de quibus Isaia 46, 9; Ezech. 50, 5.

LAVAN. Inde Libyci in Africa.

NETRUM. Inde Numidæ.

VERS. 14. — PETRÆSIM. Inde Arabes Petræi, quorum metropolis erat urbs Petra.

PHILISTINUM. Hi sunt Philistini, cum quibus Judæis perpetuum fuit bellum; licet enim Abraham et Judæis datâ à Deo tantum sit Chananaea ut excederent Chananeos, posteros Chananaan, tamen Philistini partem Chananaeæ, expulsis Chananeis, occupaverant, ut patet Sophon. 2, v. 5. Sic Hevæos, qui erant Chananeæ, terrâ suâ expulerunt Cappadoces, ut dicitur Dentem. cap. 2, 25, unde iure ab utrisque Hebræi, Chananaeam sibi debitam et à Deo datam, bello repetiverunt.

CARITONIS. Inde Cappadoces; ita Septuag. et noster.

VERS. 16. — HETIUM. HETIUM, etc. Nota. Hæc omnia sunt nomina populorum, qui à filiis Chananaan progressi sunt; à patre enim Hethi dicti sunt Hethæi; à Jehus, Jehusæi; à Sin, Sianæi; etc.; patet ex Hebræo. Vilalando parte 4 de urbe et templo, lib. 1, cap. 10, censent quod Jehus vel Jehusæus, filius Chananaan, et pronepos Noe considerit Jerusalem, quæ ab eo dicta sit Jehus; sicut frater ejus Sison, teste Josepho, condidit Sidonem; et Amathus Amathem; et Aradum Aradum urbem.

VERS. 17. — SINKEM. SINKEM hic sunt Sink, juxta Japoniam degentes, de quibus ad Christum conversitatis prophetavit Isaia c. 49, v. 12, in Hebræo, ut ibi dixi: ita alii.

Verum, quia reliqui posteri Chananaan, de quibus hic est sermo, habitarent non in India, sed in Judæa, vel juxta Judæam; hinc SINKI hic videntur fuisse incolæ

deserti et montis Sina. Alius hic est Sincus à Cinzo per C, ut dicam Judic. 4, 17.

VERS. 18. — ARADIM: ab hoc viro, vel potius populo condita et dictæ sunt urbes Aradas et Antaradas juxta Sidonem, de quibus Ezech. c. 27, 8.

SAMAREEM. Videtur Samaræi idem esse cum Pharisæis, et ab eorum parente, non prisco hoc sed proximo illo, qui vixit tempore Amri regis Israel, dictusque pariter est Seomer, vel Seomer tam monis quam urbis et regio vocata est Samaria 5. Reg. 16, 21.

AMATHIEM. Nicolaus Emath urbis, quæ in Scripturâ est duplex, scilicet Emath major, quæ est Antiochia; et Emath minor, quæ est Epiphania.

VERS. 21. — FRATRE JAPHET MAJORE. Hebræum *hag-gado*, est indeclinabile; unde tam verti potest *majoris* in genitivo, ut vertunt Septuag. quàm *majoris* in ablativo. Hebræi Lyran. et Tostat. vertunt, *majori*, referuntque ad Japheth; unde putant Japheth fuisse primogenitum Noe, secundum Cham, tertium et ultimum Sem. Verum verius est vertendum esse *majoris*: ita enim vertit noster Paquinius, Vatablus, Cajetanus et alii; hæc enim omnia spectant ad laudem non Japheth, sed Sem, nam alibi, ut c. 9, v. 24 inter filios Noe primus ponitur Sem, secundus Cham, tertius Japheth.

Dices, Noe cæpit generare hos tres filios anno 500 vite suæ, ut habetur c. 5 in fine: ergo anno hoc 500 genuit Japheth, anno 501 genuit Cham, anno vero 502 genuit Sem; nam Genes. 10, 11 dicitur quod Sem biennio post diluuium (quod factum est anno 600 Noe) fuerit centum annorum: natus est ergo Sem anno 502 Noe, et consequenter anno 500 Noe natus est Japheth, scilicet primogenitus Noe.

Respondeo, Scripturâ sæpè tantum integros numeros exprimit, parvos vero et minutos subicit. Sic hic quod dicitur c. 5, 52, Noe cœpisse generare anno 500, intelligi præcisè non 500, sed 502. Vel certè quod dicitur c. 11 Sem biennio post diluuium, cum genuit Arphaxad, 400 fuisse annorum, intelligi præcisè non 400, sed 402; biennium enim, utpote minutum, in tanto numero non curat, sed silet Scriptura.

VERS. 22. — FILII SEM: ETIAM. Unde Etamitæ, id est, Persæ; sic ab Assur Assyrii, à Lud Lydi, quorum rex fuit Cræsus; ab Arphaxad Chaldæi descenderunt, inquit S. Hieron.

ARAM. Inde Aramæi, id est, Syri. Nota, in Scrip. Syriam latè patere, et comprehendere Armeniam, quæ et Mesopotamiam, quæ dicitur *Aram naharain*, id est, Syriâ duorum fluviorum, quia interpret inter Tigrim et Euphratem, ut fusiis dicam cap. 25, v. 20.

VERS. 24. — HETIEN. A quo orti et dicti sunt Hebræi, qui primigeniam paradisi linguam, Hebræam scilicet, cum vero Dei cultu soli retinuerunt in divisione gentium et linguarum in Babel. Quoniam et alia sit origo vocis *Hebræus*, ut dicam c. 14, 15.

Putant aliqui Heber natum esse eo tempore, quo Arphaxad avus discedens ex Armenia trajecit fluvium Tigrim, et primo omnium consedit in Chaldæa, ac propterea infantem tunc natum appellasse Heber, id

est, *transiens*, scilicet Tigrim. Cui opinioni favet id quod docet S. Hieronymus et Josephus l. 4 Antiq. 7, scilicet, ab Arphaxad profuisse Chaldæos.

VERS. 25. — PHALEG. QUOD IN DIEBUS JUDIS DIVISA SIT TERRA. Phaleg enim hebræicè idem est quod divisio: hæc divisio et dispersio contigit in Babel, de qua cap. 11.

Quæres an hæc divisio linguarum et gentium contigerit in ortu, an in medio, an in fine vite Phaleg? S. August. lib. 16 Civit. cap. 11 et Pererius censent eam in ortu Phaleg contigisse: inde enim puer natus est Phaleg.

Secundò et melius Hebræi, S. Hieron., Chrysost., Tostatus et Lyran. censent eam contigisse non in ortu, sed durante vite Phaleg: pater enim ejus Heber vir sanctus, vaticinans filio nascenti nomen Phaleg imposuit ab evento, non presenti, sed futuro, quem in spiritu prævidebat.

Itaque dico verius videri, sub annum 470 à diluuiis, cum jam Phaleg esset 70 annorum (natus est enim anno 101 à diluuiis, ut patet c. 11, v. 15 et 16.), factam esse hanc divisionem. Probat primò, quia sub hunc annum 470 in Babel factâ hæc divisio, regnare cœpit Nemrod, ut dixi v. 10. Secundò, quia Scripturâ non ait, in ortu, sed in diebus Phaleg divisam esse terram. Tertio, quia anno 401 à diluuiis cum natus esset Phaleg, non videntur homines ita propagati fuisse ut possent dividi in 70 gentes et linguas; erat enim tunc secunda tantum, aut ut summum tercia generatio à diluuiis. Adde, quod magis viget, Heber genuit anno 54 ætatis suæ Phaleg, et post eum, ut videtur, genuit Jectan. Jectan autem plures habuit filios, ut hic dicitur, qui scilicet in dispersione Babel jam grandævus, in suam quisque regionem, gentem et linguam æquè ut alii qui hic nominantur, dispersi sunt, ut patet v. 51. Ergo non in ortu Phaleg, sed eo jam grandævo (ut potè cojus junior frater Jectan tot tamque grandævus jam haberet filios) divisa est terra; ita Diodor., Lipomanus et alii.

Respondet S. Augustinus, Jectan non juniorem, sed senioresse fuisse Phaleg. Verùm hoc partim videtur probabilis; nam prior hic nominatur Phaleg, quàm Jectan: sed esto sit verum, exiguo tempore ante Phaleg nasci debuit Jectan; nam Phaleg natus est anno Heber patris 54; sit ergo Jectan natus anno 50 aut 25. Heber, sic fuerit in summum novem annis senior Phaleg: itaque non potuit Jectan in ortu Phaleg habere filios tot et tantos.

Hinc sequitur falsum esse quod tradunt Hebræi in Seder Olam, scilicet hanc divisionem linguarum et gentium factam esse in fine vite Phaleg, puta sub annum 540 à diluuiis, 40 nimirum annis ante mortem Noe; nam hoc anno 540 jam natus erat Abraham, eratque 48 annorum: jam vero ante Abraham Ninus contra Zoroastrem plurimis contractis gentibus dimicavit, uti dixi sub finem cap. præcedentis: erant ergo tunc gentes jam pridem ante divisionem et dispersas.

VERS. 29. — ORIBUS. HETIEN. Indo Indi ut varic in-

dorum gentes; ita S. Hieronymus et Arias, qui ad Jobab pariter referunt omni partem illam que dicitur Parias. Reliquorum qui hic nominantur propagationes incognita sunt.

VERS. 51. — ISTE SUNT FILII SEM SECUNDUM COGNATIONES ET LINGVAS. Hinc Philastrius lib. de heresib. c. 106, firmiter credendum esse docet quod ante turrim Babel variae fuerint lingue, sed quas homines omnes tunc intellexerint; in dispersione vero Babilonica, in quoque patrefamilias unam tantum mansisse linguam, à lingua alterius eujuslibet patrefamilias diversant. Hæc accedit Nicolaus de Casà, qui in Compendio c. 5. ait, *ad id fuisse copiosam primam dicendi artem ex multis synonymis, ut omnes, qui sunt postea diversæ lingue, continuerentur in ipsâ, ipseque Adam, si quis illi loqueretur, omnes intelligeret, cum omnia vocabula imponeret, et nullis parvâ linguarum subitò concessa sit.*

Verùm hoc falsum esse patet c. seq. ubi ante hanc dispersionem terra dicitur fuisse labii unius et lingue. Est ergo hic prolepsis sive anticipatio; lingua enim hic vocatur, non quæ jam erat, sed quæ postea post erant futura in Babel; ita S. August. et Kopperl. et alii.

VERS. 52. — AB HIS DIVISE SUNT GENTES. Communiter S. August., Hieron., Prosper, Epiphanius numerant 72 gentes et linguas, in quas divisi sunt homines in dispersione Babel: tot enim personæ, puta septuaginta duæ, hoc capite nominatæ et enumeratæ referuntur, nimirum 13 ex filiis Japhet, 51 ex filiis Cham, 27 ex filiis Sem. Addunt enim ipsi Cainan, quem addunt Septuag. Verùm c. seq. ostendunt demandum esse Cainan. Rursùm demandat sub hæc nomina pa-

CAPUT X

1. Erat autem terra labii unius, et sermonum eorundem.

2. Cùmque proficiscentur de oriente, inveniunt campum in terrâ Sennaar, et habitaverunt in eo.

3. Dixitque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres, et coquamus eos igni. Habueruntque lateres pro saxis et bitumen pro cemento:

4. Et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cujus culmen pertingat ad cœlum: et celeberrimum nomen nostrum antequam dividamur in universas terras.

5. Descendit autem Dominus ut videret civitatem et turrim, quam ædificabant filii Adam;

6. Et dixit: Ecce unus est populus, et unum labium omni-bus: cooperantque hoc facere, nec desistant à cogitationibus suis, donec eas opere compleant.

7. Venite igitur, descendamus, et confundamus illi-

trum: nec enim patres diversam à filiis fecere familiam aut gentem; his ergo demptis restant 55. GIB, à quibus singulis singule gentes ortæ sunt, cum in dispersione Babel singulae propriam linguam vel idioma sortitæ sunt; quæ de re vide fusc Perer. lib. 15 et 16.

Ex dictis sequitur gentes has toto orbe, se consequenter tam per inferius quàm per superius hemisphærium esse dispersas; unde sequitur alias alius esse antipodes, et adversis vestigiis insistere et ingredi. Antipodes esse negavit Plinius l. 2, c. 67. Cicero, Mela et Nazian. Epist. 71, ad Posthumiannum, et S. Augustinus lib. 16 de Civit. cap. 9. Ratio eos movens erat Oceani inter hunc orhem et novum interventus immensitas, quæ eis videbatur esse imperimeabilis, ut ex hoc orbe ad novum transire non poterint homines. Sed ad hanc rationem respondi c. 8, v. 17. Jam enim ex navigationibus Hispanorum constat Americam ab hominibus incolæ cosque nobis esse antipodes.

Rursùm hinc colligitur gentes has dispersas esse per omnia mundi climata, atque habitare non tantum intra Tropicos, sed etiam extra eos, ac penè sub polis, insuper sub Æquinoctiali, sub quo veteres olim posuerunt Zonam torridam quam ab æstum censuerunt esse inhabitabilem. Sed ex iisdem Hispanorum navigationibus constat Zonam torridam ab hominibus incolæ esseque temperatam, idque tum multitudine imbrum, tum diurnæ æstivorum brevitate, tum Oceani vicinâ, tum ventis perpetuis quibus perflatur, tum aliis divinis providentiæ modis et remediis, ut docet oculatus testis Josephus Acosta lib. 3 de novo Orbe, cap. 8 et seq. Sic enim Deus implet decretum suum, quo sancit cap. 1, v. 28: *Replete terram.*

CHAPITRE XI.

Or, avant que les enfans de Noë se séparassent pour se répandre par toute la terre, il n'y avoit qu'une langue et qu'une même manière de parler pour tous les hommes: mais environ cent ans après le déluge, la diversité des langues fut introduite en cette manière.

2. Les enfans de Noë s'étant multipliés, et se trouvant trop resserrés entre les montagnes de l'Aranda où l'arche s'étoit arrêtée, furent obligés de se servir; et comme ils parlaient de ce pays qui est du côté de l'Orient, et qu'ils s'élevaient vers le midi, ils trouvèrent une vaste campagne dans le pays de Sennaar, où fut depuis bâtie la ville de Babilone, et ils y habitèrent.

3. Ils voyant que cette terre étoit très-propre à faire des briques et abondante en bitume, ils se dirent l'un à l'autre: Allons, faisons des briques, et cuisons-les au feu, ils se servirent donc de briques, comme de pierres; et de bitume, comme de ciment.

4. Ils s'entre-dirent encore: Venez; faisons-nous une ville et une tour qui soit si élevée, qu'elle paraisse aller jusqu'au ciel: rendons ainsi notre nom célèbre à tous les siècles, avant que nous nous dispersions par toute la terre.

5. Or, le Seigneur, irrité de ce dessein plein d'orgueil, descendit, en quelque sorte du haut du ciel, pour voir la ville et la tour que les enfans d'Adam bâtissaient sur la terre.

6. Et dit: Ils ne sont tous maintenant qu'un peuple, et ils ont tous le même langage; et ayant commencé à faire cet ouvrage, ils ne quitteront point leur dessein qu'ils ne l'aient entièrement achevé.

7. Venez donc, descendons en ce lieu, et confon-

guam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui.

8. Atque ita divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras, et cessaverunt ædificare civitatem.

9. Et idcirco vocatum est nomen ejus, Babel, quia ibi confusum est labium universæ terræ; et inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum.

10. Hæc sunt generationes Sem: Sem erat centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio post diluvium.

11. Vixitque Sem postquam genuit Arphaxad, quingentis annis et genuit filios et filias.

12. Porrò Arphaxad vixit triginta quinque annis, et genuit Sale.

13. Vixitque Arphaxad postquam genuit Sale, trecentis tribus annis, et genuit filios et filias.

14. Sale quoque vixit triginta annis, et genuit Heber.

15. Vixitque Sale postquam genuit Heber, quadringentis tribus annis, et genuit filios et filias.

16. Vixit autem Heber triginta quatuor annis, et genuit Phaleg.

17. Et vixit Heber postquam genuit Phaleg, quadringentis triginta annis, et genuit filios et filias.

18. Vixit quoque Phaleg triginta annis, et genuit Reu.

19. Vixitque Phaleg, postquam genuit Reu, ducentis novem annis, et genuit filios et filias.

20. Vixit autem Reu triginta duobus annis, et genuit Sarug.

21. Vixit quoque Reu postquam genuit Sarug, ducentis septem annis, et genuit filios et filias.

22. Vixit verò Sarug triginta annis, et genuit Nachor.

23. Vixitque Sarug postquam genuit Nachor, ducentis annis, et genuit filios et filias.

24. Vixit autem Nachor viginti novem annis, et genuit Thare.

25. Vixitque Nachor postquam genuit Thare, centum decem et novem annis, et genuit filios et filias.

26. Vixitque Thare septuaginta annis; et genuit Abram, et Nachor, et Aran.

27. Hæc sunt autem generationes Thare: Thare genuit Abram, Nachor et Aran. Porrò Aran genuit Loth.

28. Mortuusque est Aran ante Thare patrem suum, in terrâ nativitatæ suæ in Ur Chaldeæorum.

29. Duxerunt autem Abram et Nachor uxores: nomen uxoris Abram, Sarai; et nomen uxoris Nachor, Melcha filia Nachor, patris Melchæ, et patris Jeschæ.

30. Erat autem Sarai sterili, nec habebat liberos.

31. Tulit itaque Thare Abram filium suum, et Loth filium Aran, filium filii sui, et Sarai narum suam, uxorem Abram filii sui, et eduxit eos de Ur Chaldeæorum, ut irent in terram Chanaan; et veneruntque usque Haran, et habitaverunt ibi.

32. Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum, et mortuus est in Haran.

done-y tellement leur langage, qu'ils ne s'entendent plus les uns les autres. Dieu caduca sur-le-champ ce qu'il avoit pensé: il confondit leur langage, et les obligea de se séparer.

8. C'est en cette manière que le Seigneur les dispersa de ce lieu dans tous les pays du monde; et qu'ils cessèrent de bâtir cette ville, en ils avaint résolu de demeurer.

9. C'est ainsi pour cette raison que cette ville fut appelée Babel, c'est-à-dire, confusion, parce que c'est là que fut confondu le langage de toute la terre; et le Seigneur les dispersa ensuite dans toutes les régions du monde.

10. Voici maintenant la généalogie des enfans de Sem, par Arphaxad seulement, parce que cette histoire le regarde plus particulièrement. Sem avoit cent ans, lorsqu'il engendra Arphaxad, deux ans après le déluge.

11. Et Sem, après avoir engendré Arphaxad, vécut cinq cents ans, et il engendra des fils et des filles.

12. Arphaxad, ayant vécu trente-cinq ans, engendra Sale.

13. Et Arphaxad, après avoir engendré Sale, vécut trois cent trois ans, et il engendra des fils et des filles.

14. Sale ayant vécu trente ans, engendra Heber.

15. Et Sale, après avoir engendré Heber, vécut quatre cent trois ans, et il engendra des fils et des filles.

16. Et Heber, ayant vécu trente-quatre ans, engendra Phaleg.

17. Et Heber, après avoir engendré Phaleg, vécut quatre cent trente ans, et il engendra des fils et des filles.

18. Phaleg ayant vécu trente ans, engendra Reu.

19. Et Phaleg, après avoir engendré Reu, vécut deux cent neuf ans, et il engendra des fils et des filles.

20. Reu ayant vécu trente-deux ans, engendra Sarug.

21. Et Reu, après avoir engendré Sarug, vécut deux cent sept ans, et il engendra des fils et des filles.

22. Sarug ayant vécu trente ans, engendra Nachor.

23. Et Sarug, après avoir engendré Nachor, vécut deux cents ans, et il engendra des fils et des filles.

24. Nachor ayant vécu vingt-neuf ans, engendra Tharé.

25. Et Nachor, après avoir engendré Tharé, vécut cent dix-neuf ans, et il engendra des fils et des filles.

26. Tharé ayant vécu soixante-dix ans, engendra Abram, Nachor et Aran.

27. Voici donc les plus célèbres d'entre les enfans qu'eut Tharé: Tharé engendra Abram, Nachor et Aran. Or Aran engendra Loth.

28. Et Aran mourut avant son père Tharé, au pays où il étoit né, dans Ur, ville des Chaldéens, qui s'étoient établis dans la Mésopotamie.

29. Moïse Abram et Nachor succédèrent à Aran, et furent des femmes. La femme d'Abram s'appelloit Sarai, et celle de Nachor s'appelloit Melcha, fille d'Aran, qui fut père de Melcha et père de Jescha.

30. Or Sarai étoit stérile, et elle n'avoit point d'enfans. Dieu apparut alors à Abraham son mari, et lui ordonna de sortir de ce pays pour aller dans la terre de Chanaan. Abram communiqua cet ordre du Seigneur à Tharé son père, qui se hâta de l'exécuter.

31. Tharé ayant donc pris Abram son fils, Loth son petit-fils, fils d'Aran, et Sarai sa belle-fille, femme d'Abram son fils, les fit sortir d'Ur en Chaldee, pour aller avec lui dans le pays de Chanaan; et étant venus jusqu'à Haran, ils y habitèrent sans aller plus loin.

32. Et Tharé après avoir vécu deux cent cinq ans, mourut à Haran.

dorum gentes; ita S. Hieronymus et Arias, qui ad Jobab pariter referunt omni partem illam que dicitur Parias. Reliquorum qui hic nominantur propagationes incognita sunt.

VERS. 51. — ISTE SUNT FILII SEM SECUNDUM COGNATIONES ET LINGVAS. Hinc Philastrius lib. de heresib. c. 106, firmiter credendum esse docet quod ante turrim Babel variae fuerint lingue, sed quas homines omnes tunc intellexerint; in dispersione vero Babilonica, in quoque patrefamilias unam tantum mansisse linguam, à lingua alterius cujuslibet patrefamilias diversant. Hæc accedit Nicolaus de Casà, qui in Compendio c. 5. ait, *ad hanc fuisse copiosam primam dicendi artem ex multis synonymis, ut omnes, que sunt postea diversæ lingue, continuerentur in ipsa, ipseque Adam, si quis illi loqueretur, omnes intelligeret, cum omnia vocabula imponeret, et nullis parvis linguarum subitò concessa sit.*

Verùm hoc falsum esse patet c. seq. ubi ante hanc dispersionem terra dicitur fuisse labii unius et lingue. Est ergo hic prolepsis sive anticipatio; lingua enim hic vocatur, non que jam erat, sed que pòtè post erant futura in Babel; ita S. August. et Kopperl. et alii.

VERS. 52. — AB HIS DIVISE SUNT GENTES. Communiter S. August., Hieron., Prosper, Epiphanius numerant 72 gentes et linguas, in quas divisi sunt homines in dispersione Babel: tot enim personæ, puta septuaginta duæ, hoc capite nominatæ et enumeratæ reperiantur, nimirum 13 ex filiis Japhet, 51 ex filiis Cham, 27 ex filiis Sem. Addunt enim ipsi Cainan, quem addunt Septuag. Verùm c. seq. ostendunt demandum esse Cainan. Rursùm demandum sunt hæc nomina pa-

CAPUT X

1. Erat autem terra labii unius, et sermonum eorundem.

2. Cùmque proficiscerentur de oriente, inveniunt campum in terrâ Sennaar, et habitaverunt in eo.

3. Dixitque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres, et coquamus eos igni. Habueruntque lateres pro saxis et bitumen pro cimento:

4. Et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cujus culmen pertingat ad cœlum: et celeberrimum nomen nostrum antequam dividamur in universas terras.

5. Descendit autem Dominus ut videret civitatem et turrim, quam ædificabant filii Adam;

6. Et dixit: Ecce unus est populus, et unum labium omniibus: coopernetque hoc facere, nec desistant à cogitationibus suis, donec eas opere compleant.

7. Venite igitur, descendamus, et confundamus illi-

trum: nec enim patres diversam à filiis fecere familiam aut gentem; his ergo demptis restant 55. GIB, à quibus singulis singule gentes ortæ sunt, cum in dispersione Babel singulae propriam linguam vel idioma sortitæ sunt; quæ de re vide fusc Perer. lib. 45 et 46.

Ex dictis sequitur gentes has toto orbe, se consequenter tam per inferius quam per superius hemisphærium esse dispersas; unde sequitur alias alius esse antipodes, et adversis vestigiis insistere et ingredi. Antipodes esse negavit Plinius l. 2, c. 67. Cicero, Mela et Nazian. Epist. 71, ad Posthumiannum, et S. Augustinus lib. 16 de Civit. cap. 9. Ratio eos movens erat Oceani inter hunc orbem et novum interventus immensitas, quæ eis videbatur esse imperimeabilis, ut ex hoc orbe ad novum transire non poterint homines. Sed ad hanc rationem respondi c. 8, v. 17. Jam enim ex navigationibus Hispanorum constat Americam ab hominibus incolitæ cosque nobis esse antipodes.

Rursùm hinc colligitur gentes has dispersas esse per omnia mundi climata, atque habitare non tantum intra Tropicos, sed etiam extra eos, ac penè sub polis, insuper sub Equinoctiali, sub quo veteres olim posuerunt Zonam torridam quam ab æstum censuerunt esse inhabitabilem. Sed ex iisdem Hispanorum navigationibus constat Zonam torridam ab hominibus incolitæ esseque temperatam, idque tum multitudine imbrum, tum diurnæ æstivorum brevitate, tum Oceani viciniam, tum ventis perpetuis quibus perflatur, tum aliis divinis providentiæ modis et remediis, ut docet oculatus testis Josephus Acosta lib. 3 de novo Orbe, cap. 8 et seq. Sic enim Deus implet decretum suum, quo sancit cap. 1, v. 28: *Replete terram.*

CHAPITRE XI.

Or, avant que les enfans de Noë se séparassent pour se répandre par toute la terre, il n'y avait qu'une langue et qu'une même manière de parler pour tous les hommes: mais environ cent ans après le déluge, la diversité des langues fut introduite en cette manière.

2. Les enfans de Noë s'étant multipliés, et se trouvant trop resserrés entre les montagnes de l'Aranda où l'arche s'étoit arrêtée, furent obligés de se servir; et comme ils parlaient de ce pays qui est du côté de l'Orient, et qu'ils s'élevaient vers le midi, ils trouvèrent une vaste campagne dans le pays de Sennaar, où ils depuis bâtie la ville de Babilone, et ils y habitèrent.

3. Ils voyant que cette terre étoit très-propre à faire des briques et abondante en bitume, ils se dirent l'un à l'autre: Allons, faisons des briques, et cuisons-les au feu, ils se servirent donc de briques, comme de pierres; et de bitume, comme de ciment.

4. Ils s'entre dirent encore: Venez; faisons-nous une ville et une tour qui soit si élevée, qu'elle paraisse aller jusqu'au ciel: rendons ainsi notre nom célèbre à tous les siècles, avant que nous nous dispersions par toute la terre.

5. Or, le Seigneur, irrité de ce dessein plein d'orgueil, descendit, en quelque sorte du haut du ciel, pour voir la ville et la tour que les enfans d'Adam bâtissaient sur la terre.

6. Et dit: Ils ne sont tous maintenant qu'un peuple, et ils ont tous le même langage; et ayant commencé à faire cet ouvrage, ils ne quitteront point leur dessein qu'ils ne l'aient entièrement achevé.

7. Venez donc, descendons en ce lieu, et confon-

guam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui.

8. Atque ita divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras, et cessaverunt ædificare civitatem.

9. Et idcirco vocatum est nomen ejus, Babel, quia ibi confusum est labium universæ terræ; et inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum.

10. Hæc sunt generationes Sem: Sem erat centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio post diluvium.

11. Vixitque Sem postquam genuit Arphaxad, quingentis annis et genuit filios et filias.

12. Porrò Arphaxad vixit triginta quinque annis, et genuit Sale.

13. Vixitque Arphaxad postquam genuit Sale, trecentis tribus annis, et genuit filios et filias.

14. Sale quoque vixit triginta annis, et genuit Heber.

15. Vixitque Sale postquam genuit Heber, quadringentis tribus annis, et genuit filios et filias.

16. Vixit autem Heber triginta quatuor annis, et genuit Phaleg.

17. Et vixit Heber postquam genuit Phaleg, quadringentis triginta annis, et genuit filios et filias.

18. Vixit quoque Phaleg triginta annis, et genuit Reu.

19. Vixitque Phaleg, postquam genuit Reu, ducentis novem annis, et genuit filios et filias.

20. Vixit autem Reu triginta duobus annis, et genuit Sarug.

21. Vixit quoque Reu postquam genuit Sarug, ducentis septem annis, et genuit filios et filias.

22. Vixit verò Sarug triginta annis, et genuit Nachor.

23. Vixitque Sarug postquam genuit Nachor, ducentis annis, et genuit filios et filias.

24. Vixit autem Nachor viginti novem annis, et genuit Thare.

25. Vixitque Nachor postquam genuit Thare, centum decem et novem annis, et genuit filios et filias.

26. Vixitque Thare septuaginta annis; et genuit Abram, et Nachor, et Aran.

27. Hæc sunt autem generationes Thare: Thare genuit Abram, Nachor et Aran. Porrò Aran genuit Loth.

28. Mortuusque est Aran ante Thare patrem suum, in terrâ nativitatæ suæ in Ur Chaldeæorum.

29. Duxerunt autem Abram et Nachor uxores: nomen uxoris Abram, Sarai; et nomen uxoris Nachor, Melcha filia Aran, patris Melchæ, et patris Jeschæ.

30. Erat autem Sarai sterili, nec habebat liberos.

31. Tulit itaque Thare Abram filium suum, et Loth filium Aran, filium filii sui, et Sarai narum suam, uxorem Abram filii sui, et eduxit eos de Ur Chaldeæorum, ut irent in terram Chanaan; et veneruntque usque Haran, et habitaverunt ibi.

32. Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum, et mortuus est in Haran.

done-y tellement leur langage, qu'ils ne s'entendent plus les uns les autres. Dieu caduca sur-le-champ ce qu'il avoit pensé: il confondit leur langage, et les obligea de se séparer.

8. C'est en cette manière que le Seigneur les dispersa de ce lieu dans tous les pays du monde; et qu'ils cessèrent de bâtir cette ville, en ils avaint résolu de demeurer.

9. C'est ainsi pour cette raison que cette ville fut appelée Babel, c'est-à-dire, confusion, parce que c'est là que fut confondu le langage de toute la terre; et le Seigneur les dispersa ensuite dans toutes les régions du monde.

10. Voici maintenant la généalogie des enfans de Sem, par Arphaxad seulement, parce que cette histoire le regarde plus particulièrement. Sem avait cent ans, lorsqu'il engendra Arphaxad, deux ans après le déluge.

11. Et Sem, après avoir engendré Arphaxad, vécut cinq cents ans, et il engendra des fils et des filles.

12. Arphaxad, ayant vécu trente-cinq ans, engendra Sale.

13. Et Arphaxad, après avoir engendré Sale, vécut trois cent trois ans, et il engendra des fils et des filles.

14. Sale ayant vécu trente ans, engendra Heber.

15. Et Sale, après avoir engendré Heber, vécut quatre cent trois ans, et il engendra des fils et des filles.

16. Et Heber, ayant vécu trente-quatre ans, engendra Phaleg.

17. Et Heber, après avoir engendré Phaleg, vécut quatre cent trente ans, et il engendra des fils et des filles.

18. Phaleg ayant vécu trente ans, engendra Reu.

19. Et Phaleg, après avoir engendré Reu, vécut deux cent neuf ans, et il engendra des fils et des filles.

20. Reu ayant vécu trente-deux ans, engendra Sarug.

21. Et Reu, après avoir engendré Sarug, vécut deux cent sept ans, et il engendra des fils et des filles.

22. Sarug ayant vécu trente ans, engendra Nachor.

23. Et Sarug, après avoir engendré Nachor, vécut deux cents ans, et il engendra des fils et des filles.

24. Nachor ayant vécu vingt-neuf ans, engendra Tharé.

25. Et Nachor, après avoir engendré Tharé, vécut cent dix-neuf ans, et il engendra des fils et des filles.

26. Tharé ayant vécu soixante-dix ans, engendra Abram, Nachor et Aran.

27. Voici donc les plus célèbres d'entre les enfans qu'engendra Tharé: Tharé engendra Abram, Nachor et Aran. Or Aran engendra Loth.

28. Et Aran mourut avant son père Tharé, au pays où il étoit né, dans Ur, ville des Chaldéens, qui s'étoient établis dans la Mésopotamie.

29. Moïse Abram et Nachor succédèrent à Aran, et furent des femmes. La femme d'Abram s'appelloit Sarai, et celle de Nachor s'appelloit Melcha, fille d'Aran, qui fut père de Melcha et père de Jescha.

30. Or Sarai étoit stérile, et elle n'avoit point d'enfans. Dieu apparut alors à Abraham son mari, et lui ordonna de sortir de ce pays pour aller dans la terre de Chanaan. Abram communiqua cet ordre du Seigneur à Tharé son père, qui se hâta de l'exécuter.

31. Tharé ayant donc pris Abram son fils, Loth son petit-fils, fils d'Aran, et Sarai sa belle-fille, femme d'Abram son fils, les fit sortir d'Ur en Chaldee, pour aller avec lui dans le pays de Chanaan; et étant venus jusqu'à Haran, ils y habitèrent sans aller plus loin.

32. Et Tharé après avoir vécu deux cent cinq ans, mourut à Haran.

VERS. 1. — ERAT AUTEM TERRA LABII UNUS: Loque-
re unus, scilicet Hebraica, est metonymia. Hebraeam
enim primam et communem omnium hominum, tam
ante diluivum, quam post usque ad fabricam turris
Babel fuisse loquelam et linguam, patet ex etymis et
significatione nominum Adam, Eva, Cain, Seth, Ba-
bel, Phaleg, Abraham, Isaac, Jacob et aliorum, quae
tradit ipsa Script. in Genesi. Horum enim nominum
origo et significatio, non ex aliâ quam Hebraea lingua
peti potest. Estque haec sententia S. August. lib. 16
de Civit. c. 11. Origin. Chrysost., Diodori, Hieron. et
ceterorum, praeter unum Theodoretum, qui falso putat
primam linguam fuisse suam Syriacam (fuit enim Theodor-
dorus Syrus, ut pote natus Antiochus in Syria, et
Cyri in Syria postea episcopus), Hebraeam verb postea
cepisse, ac primò Mosi à Deo esse traditam; constat
enim peritis, Syriacam dialectum esse linguae Hebraeae,
ex ejusque corruptione prognatam; sicut Gallica, Ita-
lica et Hispanica à Latina corrupta descendunt.

Coropius Becanus vult primam mundi linguam
fuisse Ciabricam, sive Flandricam ab eaque omnia
nomina S. Script. puta Adæ, Evæ, Cain, Mathusalem,
etc. deducit. Adam, inquit, dicitur quasi *had dam*, id
est, adium aggeris. Adam ergo idem est quod agger
invidiam facibus objectus. Eva dicitur quasi *Eu var*,
id est, seculi vas, quia in Evâ principium omnium
seculorum fuit conceptum. Abel dicitur quasi *hat belg*,
id est, oilium belli, scilicet à Caino fratre sibi illati.
Cain dicitur quasi *kaet ende*, id est, malus finis. *Ma-
thusalem* dicitur quasi *maeta salich*, id est, salvia te, scilicet
ab instante diluivio. *Henoch* dicitur quasi *get noch*, id
est, iuramentum (Dei cum hominibus) adhuc, scilicet
perdatur, etc. Verum hæc non respondent etymis quæ
dat Script.: illa enim prostris alium sensum aliamque
originem iugerunt. Quare in hisce etymis tam operose
ex lingua Belgicâ accersendis, Coropius non aliud
quam ingenii sui acumen ostendit, quod utinam rebus
solidioribus et utilioribus applicisset! Unde vir do-
ctus de hoc opere censuit, illud ingenii duntaxat esse
Iudam lusumque.

VERS. 2. — CONQUE PROPICIASCERENT DE ORIENTE.
De Armenia, quæ Babylonem est orientalis, ubi cessante
diluivio area quieverat; ibi ergo mox à diluivio man-
sisset videtur Noe cum suis, ita Epiphani. initio lib. de
Hæresib. Perer. et alii. Noe secuti sunt ejus nepotes et
poster: idque, ut notat Josephus et Plato lib. 5 de
Legib. metu diluivii habitantes primùm in montibus,
inde sensim mediâ abeuntis in valles et campos de-
scenderunt.

EVENIENSIT CAMPUM IN TERRA SENNAAR. Nota: omnes
(hæc id neget Cajet.) qui tunc erant homines, ex Ar-
menia egressi videntur in Sennaar, id est, in Babylo-
nem, spe majoris et melioris soli, et ob situm ejus
commodiorem, utpote ex quâ facilis se quaeversum
dispergere possent, ut circumquaque sibi invicem es-
sent et manerent contigui et vicini. Unde Abul. rectè
opinatur, Noe, qui tunc adhuc vivebat, interfuisse
edificationi turris Babel, ac fortè eam adjuvisse: aliqui

enim bono, alii et longè plures, malo fine eam ædifi-
cabant; omnes enim homines tunc erant in Babel;
unde et omnium ibi confusæ et divisæ sunt lingue;
ita quoque sensit Pererius, Delrio, et alii.

Nota. Hic locus non tunc, sed postea ab incolis di-
ctus est Sennaar uti et Babel, ab eventu. Sennaar enim
hebraicè idem est quod excessio dentium, quia den-
tati, id est, superbi homines ædificantes Babel, ibi suis
dentibus, id est, suâ lingua, privati sunt, inquit Rupert.
et S. Gregor. scribens in Psalm. 4 Penitent. ad v.
penult. *Benigne fac, Domine, in bonâ voluntate tuâ
Sion, qui et tropologiam addit: In Sennaar, in-
quit, habitant dentati, qui detractionum moribus proxi-
mos læterant; horum dentes excusit Deus, cum illorum
facta, simul et verba confundit. De eo quippe scriptum
est: Dentes peccatorum contrivisti. Et iterum: Domi-
nus conteret dentes eorum in ore ipsorum.*

VERS. 5. — HÆCERUNTQUE LATÈRES PRO SAXIS. Quia,
ut tradit Theod. in Babylone magna erat saxorum
inopia. Addunt aliqui id eos fecisse metu diluivii ignis,
quo intellexerant rursùm conflagraturum quandoque
esse mundum: lateres enim cum decocti sunt, vali-
dissimè resistunt igni; lapides verò igni solvantur in
calcesum. Si hoc cogitarunt, insipienter cogitarunt;
nam uti nihil diluivio aque, ita nihil diluivio ignis in
fine mundi, quod longè potentius erit, resistere po-
terit.

VERS. 4. — TERRAM, CUYUS COLMEN PERTINGAT AD
CÆLUM. Turrim quæ sit altissima; ut est hyperbole. De
altitudine hujus turris mira habet S. Hieron. in c. 4.
Isaia; scilicet eam habuisse altitudinem quatuor mil-
lium passuum, quæ efficiunt milliare magnum, sive
Germanicum. Addit Joseph. Neurodianus cogitasse
hanc turrim ædificari eâ altitudine, ad quem dilu-
vium, si rediret, ascendere non posset; vide stultitiam
hominum. Manserunt reliquæ hujus turris, usque
ad tempora S. Hieronymi et Theodoretii, ut ipsi fa-
tentur.

Nota turrim hanc fuisse in ipsâ urbe Babel, ut in-
dicent Hebraea, v. 9, licet alii putent eam fuisse non
in Babel, sed in vicinâ urbe Chalanne.

Secundò, auctor hujus fabricæ non fuit Noe, quia
adhuc vivebat, sed Nemrod; ita Josephus, August. et
alii.

CELEBRICHUS NOMEN NOSTRUM. Abul. hos fabricato-
res Babel excusat à peccato, non solum mortali, sed
etiam veniali. Primò, quod turrim hanc tantum ædifi-
cârunt ut esset specula tam activa, quam passiva
ut scilicet eminens conspici posset ab omnibus circum-
vicinis habitantibus, ut satis temporibus singulis in Ba-
bel, de rebus tum privatis, tum publicis et commu-
nibus acturi redire et convenire possent; quâ de causâ
etiâmmur sunt turres. Secundò, esto voluerint cele-
brare nomen suum hæc turri; hoc non erat malum,
nam licet querere famam et gloriam, dummodò res
quæ queritur gloria, non sit mala, sed bona, nec de-
trahat honori divino. Adde inter hos fabros erat Noe
vir sanctus, princeps et pater omnium, qui non per-

misisset hanc turrim ædificari ad malum finem. Ita
Abulensis.

Verum meliùs S. August., Chrysost., Josephus, et alii
possim censent, hos fabros peccasse vanitate et super-
bia: quid enim aliud significat tam alta et insana in
caelum usque turris structura? Secundò, cum aiunt:
Celebrichus nomen nostrum, quid aliud indicant quam
finem et scopum sui conatus et laboris improbi esse
ambitiosum cupidinem nominis æternandi? Tertio, Deo
ingratum et exosum fuisse hoc opus, patet ex eo quod
illum ipse impediverit, et ædificantes muletârît dissonan-
tiâ et diversitate linguarum, ut se invicem ampliùs
intelligere non possent. Addit quartò, S. August. l.
16 de Civit. c. 4, Nemrod ædificasse Babel, ut esset
ars suæ tyrannidis et impietatis. Unde ex hæc fabricâ
nata esse fabulam gigantum, bellum cælo inferen-
tum, de quâ dixi c. 6, v. 4, docet Alcimus Avianus,
et indicat Sibylla lib. 5. Noe huic fabricæ interfuit,
non profuit, quia eam impedire non potuit; prevaluit
enim Nemrod cum suis; si eam adjuvit Noe, bono fine,
et ad gravissimum vitandum, eam adjuvit.

Ubi tamen adverte Deum permisisse hoc peccatum,
et hanc turrim fabricari ad tempus, et ad certam altitu-
dinem, quia hæc occasione intendebat ingens efficere
bonum, scilicet dispergere homines per omnes provin-
cias, ut totus orbis repletur et cœteretur ab homini-
bus, quod magnum fuit totius orbis ornamentum, æquè
ac commodum.

Moraliter S. Chrysost. hic homil. 50, hinc fabrica
Babel similes dicit esse eos qui splendidas domos,
laværa, porticus ædificant hoc fine, ut in his æternent
nomen suum, additque: *Quid si omnino æternam me-
moriam amas, ego tibi non monstrabo, nimirum, ut hæc
pecunia in manus inopium dispenas, velis lapidibus
et splendidis ædificia, villis et balneis. Hæc memoria im-
mortalis; hæc memoria innumeros tibi thesauros parit,
hæc memoria à sarcina peccatorum alleviat, hæc multam
tibi fiduciam apud Deum conciliat. Probat id ex
Psalm. 111: Dispersit, dedit pauperibus; justitia (id est,
elemosyna) ejus manet in seculum seculi: et Vidisti
et memoriam quæ se in omne seculum extendit?*

ANTEQUAM DIVIDAMUR. Ita et Septuag. unde quod
hebraicè est *pen nephuts, ne forè dispergamur*, sub-
audi, nondum illo memoria, nominis et gloriæ nostræ
relicto monumento. Sciebant enim se propediem
dispergendum; præveniunt ergo et accelerant hoc sui
monumentum, et hanc fabricam, ne ab eâ morte,
vel dispersione præventi, impediuntur.

VERS. 5. — DESCENDIT AUTEM DOMINUS. Non locum
notando (est enim ubique) sed comiùs inspicendo,
appellando, et vindicando, inquit Cajet. Loquitur
enim Script. de Deo anthropopathòs, q. d.: Deus
exactè, seriò, lentè et maturè inspicit et considera-
vit hanc turrim, atque superbiam hanc hominum ædifi-
cationem insanam et intolerandam, ut eam impediret
et puniret, perinde ac si è cælo in terram Sennaar
descendisset, uti faceret homo, vel angelus iudex,
ita S. August.

Unde rectè notat ex Phil. et S. Chrys. Delrio, quod

S. Script. quandò vult indicare Deum lento gradu pro-
cedere ad iudicium et vindictam, dicit illum descendere,
id est, accedere ad nos, ut rem totam claris cognos-
cent, et postea maturè noxios puniat. Sic descendit in
Sodomam, Gen. 18, 24; et in Judæam, Michæ 1, 3.
QUAM ÆDIFICAVIT FILII ADAE. Qui ab adama, id
est, terrâ, orti, cum sint terrigenæ, nome superbiè in
caelum suâ fabricâ descendere moluntur.

VERS. 6. — LABIUM LOQUELA ET LINGUA, UT DIXI V. 1.
VERS. 7. — VENITE IGITUR, DESCENDAMUS ET CONFUN-
DAMUS IBI LINGUAM EORUM. Sunt hæc verba Dei, quasi
consultantia, et insanam hominum machinationem et
superbiam detestantis. Putant aliqui Deum hic loqui
angelis: angelos enim adjuvisse hanc linguarum confu-
sionem; ita S. August. lib. 16 Civit. cap. 9, Philo,
Cajet. et Perer. Sed verius est Deum Patrem hic
loqui, non quidem alteri cupiam Deo, ut objiciebat
Julianus Apostata, sed suo Filio et Spiritui sancto, uti
fecit c. 1, v. 26; et c. 2, v. 18. Sicut enim ibi creatio,
non angelorum, sed solius Dei fuit opus; ita
pariter fuit et hæc linguarum confusio; non enim
angelus cujusque populi rector, suam et linguam indi-
dit (ut vult Origin. in c. 11 Numer.) sed Deus. Sicut
enim Deus solus per suam omnipotentiam menti illi, ibi
ita et solus menti habuit scientiam et linguarum indere
potest; ita S. Chrysost., Procop., Raban., Rupert., et
alii passim.

Quare cognitio S. Scripturæ vel etiam lingue Hebraeae
aut Graecæ, quam diabolus nonnullis Anabaptistis,
antea rudibus et idiotis, hausto holo et symbolo ana-
baptismi suggerit, non est habitualis aut permanens,
sed tantum actualis quasi suggestio et inspiratio;
assistit enim his demou, et suggerit hæc omnia perinde
ut nos, declamantis publicè, secretò carminâ, vel ea
quæ declamanda sunt, suggerimus; imò subinde non
ipsi, sed per ipsos loquitur demou, ut emergenti,
vel possessi à demone, non tam videantur, quam
reveri sint. Id ita esse ex eo patet, quod mox ut
ab hæresi ad sanam fidem et mentem redemnt, relicti
à demone, illud in pristinam suam ruditatem et igno-
rantiam recidunt.

DESCENDAMUS. Dices: Jam vers. 5 descendit Deus;
ergo frustra rursùm hic descendit. Respondet S. Au-
gust. et Pererius hoc versu esse recapitulationem et
hinc versus præponendum esse versus 6. Sed huic
expositioni non favet vox *igitur*, quæ non recapitu-
lantis, sed inferentis et prosequentis est.

Resp. ergo, v. 5 descendit Deus, sed inchoatè
tantum, et aliquoties, ut emittis è cælo turrim hanc
intenteret. Unde ait Moses: *Descendit autem Dominus,
ut videret civitatem et turrim: hic vero ulterius descen-
dit Deus in terram Sennaar, ut scilicet novâ operatione
suâ, in eâ lingua confundat; ait enim: Venite, descen-
damus, non ut videsmus (jam enim vidimus turrim),
sed ut confundamus linguam eorum.*

CONFUNDAMUS. Confundere, non significat hic pude-
ficere, sed commiscere, uti confunditur vinum cum
aquâ illi commiscitur: et confunditur vox philomela,
dum ei stridula picarum et graculorum voces commi-

scenar; hoc enim significat Hebraeum *balal*, ex quo per erasim fit *bal*, inde geminata littera *bet* ad onomatopoeiam fit *babel*, unde nostri Germani videntur accepisse suum *babbelin*, et Galli *babiller*.

Sic ergo Deus hic commisit linguas, ut pro una Hebraea lingua, quam omnes callebant, singulis propriam et diversam inderet linguam; ita ut diu homines colloquerentur, unus graeco, alter latine, tertius germanice, quartus slavonice, etc., loqueretur: quae sane magna linguarum et vocum erit commixtio et confusio, de quo rursus dicam v. 9.

Nota primò, in hac confusione, Deus tantum matrices linguas confudit, easque hominibus indidit: ex his enim ceterae postea prognatae sunt. Sic Hebraica, matrix et genitrix est Syriaca, Chaldaea, Arabica; et Latina Italica, Valachica, Gallica, Hispanica; Graeca, Boreica, Ionica, Eoica, Aethiaca; Slavonica, Polonica, Bohemica, Moscovitica; Germanica, Helvetica, Saxonica, Anglica, Scotica; Tartarica, Turcica, Sarcamannica; Abyssina, Aethiopia, Sabaea, etc., inquit Genebrardus.

Nota secundò, quam vana sint hominum cogitationes coram Deo: putabant in fabri se à nemine impediti possent: ridet haec stultam eorum praesumptionem Deus, de re ipsa ait: Levi flata hoc opus dissipabo, nullis utar machinis; tantum confundam linguas fabricum, ut uno petente laeres, alter praebet clementiam; hoc petente trullam, alter porrigit spoutam; itaque impelleo cuncta confusione, ut invicem iridentes, et mutuo irascentes separarentur, atque uti lingua, ita et animo confusi et pedefacti abeant et dispergantur in suam quisque regionem: quod pulchre describit Marius Victor, lib. 50 in Genesis.

Ut nos advertat: Ut non intelligant invicem, non quidem singuli homines (sic enim nulla fuisset hominum societas), sed singulae cognationes. Tot enim fuerunt linguae, quot familiae sive cognationes, puta 55, ut dixi cap. 10, v. 52; has enim Deus voluit sic separare et per orbem dispergere.

Nota, quomodo superbia fabricum meruerit linguarum divisionem, quarum unionem in Pentecoste meruit humilitas Apostolorum, inquit S. Gregor. homil. 50 in Evangelio. Fuit ergo haec poma peccati utilis generi humano: Ut habitando orbis terrarum dat et incolis malis congregationis opportuna dispersio, ait Prosper, lib. 2 de Vocatione gentium, c. 4; atque meminimus rectè damnatam superbiam, ait Cassian. Collat. 4, c. 12, quae factum est, ut non intelligeretur homo iubens homini, qui voluit intelligere, ut obediat Deo iubenti, ait S. August. lib. 16 de Civit. c. 4.

VERS. 8. — ATQUE ITA DIVISIT. Cum enim viderent quòd mutuo sese intelligere non possent, secesserunt et singuli in suas regiones dispersi sunt, ut iam explicui.

VERS. 9. — VOCATUM EST NOMEN EJUS BABEL, QUIA IN CONFUSUM EST LABIUM UNIVERSE TERRAE. Lingua scilicet omnium hominum.

Tropol. S. August. in sent. sent. 221: *Dons*, ait, in toto mundo civitates faciunt duo amores: *Jervatlen*

facit amor Dei, Babilonium facit amor seculi; interroget ergo se quisque, et inveniat unde sit civis.

Erus, scilicet non turris, sed urbis, ut patet ex Hebraeo et Septuag.

A turri ergo, in eorum edificatione, per diversionem linguarum confusi sunt edificantes, vocata est urbs integrè Babel, et ab urbe regio tota dicta est Babilonia, id est, confusio. Babel ergo nomen sumum accepit non à Bete, qui primus fuit rex et deus in Babel, sed à rad. *balal*, id est, confudit, ut dicitur Verbum, et vocatum est nomen ejus *ezzevati*, id est, confusio.

Urbeni hanc (ut superius dixi) post 100 annos Semiramis incredibili magnitudine et magnificentia restauravit, turrim verò non aliis exhibit, sed mirè ornatam templo Belii inclusit.

QUIA IN CONFUSUM EST LABIUM. Id est, quia ibi pudore confusi sunt edificantes Babel, cum se invicem amplius non intelligerent, inquit Pererius. Verum Hebraicum *balal*, id est, confunderè, non pedefactere, sed commiscere significat.

Secundò, Philo l. de Confus. ling. sic explicat, q. de Vitiarum et Impiorum societas à Deo confusa est. In Babel, cum scilicet schismate distracta est, non virtutem et bonos mores conspiciat everteret: non linguarum confusio diem non possunt, sed divise omnino. Sic enim ait Philo: *Docet Moses mysticè, quòd alicui contentus virtutum foetet à Deo, sic confundi linguas, id est, conspiciant vitiarum et impiorum cunctam dividi, muta surdique fieri vitiis omnia, ut nos loquendo, nec invicem consentiendo damnum afferant.* Verum hic veritas mystice est, per quem Philo litteralem evertere videtur.

Tertio, Philast. de Heres. c. 106 arbitratur in Babel non linguas, sed intelligentiam linguarum esse confusam et divisam: putat enim ipse, ante fabricam Babel divisa fuisse hominum linguas, ut dixi c. 10, 51.

Verùm respondeo, *Deus confudit, hebr. balal*, id est, commisit linguam hominum, hoc est, nam linguam omnium hominum in varias dispeccit, easque inter se et inter homines permiscuit, ut diu plures simul loquerentur, non una vox et lingua, sed diversa et confusa multorum voces et linguae audirentur, eo modo quo dixi v. 7.

Cui addè elementa primæ lingue: puta litteras, apud omnes gentes et linguas eadem manserunt, sed altere combinatae et altere tractatae; quod est confundere et commiscere. Sic et syllabae multae, quia et dictiones eadem manserunt, sed aliud et aliud hae, aliud illa lingua significant: ut ex Latinis porcum, Hebraeis equum, Flandris silentium significat; unde exprimit subdit Moses v. 7, ut non audiat, id est, intelligat, quisque vocem proximi sui. Denique aliis linguis multae voces et phrases Hebraeae permixtae sunt, v. g., *az*, id est, saccus, et *keren*, id est, cornu, ab Hebraeis accepta, pleraque gentes et linguae etiamnum retinent et usurpant. Plurima Italia collegit Postellus et Avenarius, qui in suo Lexico Hebraeo omnia penè verba Graeca ab Hebraeis derivat, per quaedam litterarum trajectiōnem, computationem et commixtionem. Sic ex lingua

celtica, sive belgica multa ab Hebrais esse deducta, cum jusque in fundo, sive in litteris radicalibus convenire, solet et ingeniosè ostendere conatur Adrianus Scrieckius in suis Originibus, et in Europà redvivà, ubi ex etymis belgicis omnium penè nominum propriorum gentium, quae sunt in Europà, contendit probare celticam, sive belgicam linguam esse tantum dialectalem linguam Hebraeae, eamque primò in Babel Japheti posteris fuisse inditam, quò proinde usi sint praeci Graeci, Itali, Hispani (qui inde, inquit, Celtiberi vocantur), Galli, Britanni et Europaei omnes. Verum hoc difficile est creditum, difficiliter demonstratum, praesertim cum lingua graeca et latina admodum praestantes, politae et artificiales sint, aequè ac antiquissimae, ut patet ex Graecorum et Latinorum scriptis, ac proinde videntur ipsae in confusione linguarum, aequè ac celticae, nonnullis Japheti posteris à Deo esse inditae. At quis, nisi is, qui Graeciam et Latium incoluit? It ergo non celticè, sed graecè et latine sunt locuti. Illud crediderim, linguam belgicam esse antiquissimam, unamque ex primis in Babel à Deo inditis. Inspere eam non pauca habere vocabula ab Hebrais derivata, aut is similia et affinia. Verum esse tantum dialectale ab Hebraica differre, quis sibi persuadeat, qui atriisque dissimilantiam et diversitatem inspexerit? tantum enim vel magis belgica ab hebraea, quantum latina à graecà vel hebraea distare videtur.

Notat S. August. lib. 18 Civit. 30; Origen., Hieron., Tostat., Cijetan., Olexter, Genebrardus et alii passim in solo Hebræo ejusque posteris, cum vera fide, religione et pietate mansisse primævam linguam Hebraeam. In ceteris ergo delevit Deus habitum linguam Hebraeae, (ita ut homines viderentur sibi non tam esse oblitii, quam omnino perdidisse linguam Hebraeam memoriam, quasi nunquam de eà quidquam novissent, vel audissent) et novum promptissimumque novae linguae habitum, eamque cuique genti alium et proprium, puta alterius et propriae linguae, inseruit; ita Abolentis, Pererius et alii.

Hinc secundò, Epiphani. initio l. contra haer. et Suidas in voce *Serug*, hos fabros Babel graecè *meropes*, quasi *voce divinos* dictos esse putant; *merops* enim id est quod dividit, *az* idem est quod vox: unde et à poetis unus gigantum, qui Jovea coelo deturbare conatus fuit, vocatus est *Merops*, à quo insula Còs Meropis appellata putatur, licet Hemeri interp. homines velit dici *meropes*, eo quòd distincta et articulata voce nuntiant; aut, ut alii, eo quòd quisque uti vultum, ita et vocem ab alio quolibet diversam habeat, quae duo in homine admiratur Plinius.

Denique haec: *condixerunt sub annum 170 à diluvio*, uti dixi c. 10, 25. Addit Epiphanius et Silylla ac Abydenus apud Josephum et Euseb. l. 9 de Praepar. Evang. c. ult. Deum turrim hanc procellis et ventis dejecisse, eamque edificatores ipsos obruisse.

VERS. 10. — HÆ SUNT GENERATIONES SEM. Solius Sem genealogiam pertexit Moses; idque in rectè tantum Abrahami linèa, quia ceteri posterì Noe, eo licet renitente, à Deo ad idola deflexerunt, et qui ex Abrahami

ortu sunt Indae, (quibus haec scribit Moses) et Christiani.

SEM ERAT CENTUM ANNOREM. Ergo natus est Sem, non anno 500, sed 502 Noe, uti dixi c. 10, v. 21; quia enim hic numerus minutus exprimitur, scilicet quòd biennio post diluvium Sem fuerit 110 annorum, qui non exprimitur, c. 5, v. 32. Hinc Moses hic potius, quam c. 5 praecise videtur consignare annos Sem.

VERS. 12. — ARPHAXAD GENUIT SALE. Ita habent Hebraea et Chaldaea tam hic quam I Paralip. 1, 18 et 24; verum Septuaginta tam hic quam ibi interjiciunt Cainan; habent enim, *Arphaxad genuit Cainan, et Cainan genuit Sale*. Septuag. sequitur S. Luc. c. 3 Evang. v. 36. Unde Lipomanus, Melchior Cano, Delrio, et alii putant hunc Cainan omnino interjiciendum esse eoque aequè ac aliis dandos esse annos 50 antequam genuit Sale, ac consequenter hos triginta annos Chronologia esse inserendos.

Queres uter hic sit sequendus, an Moses omittens Cainan, an versio Septuag. Cainan inserens. — Resp.: Moses potius esse sequendum, quasi primum autographum; Moses enim hic tam chronologiam quam historiam mundi pertexit: ergo non omisit 50 annos, qui juxta 70 sunt dandi Cainan; hoc enim ingens esset vitium et error in chronologia, imò in historia. Itaque non minoris ferè periculi est dicere Mosem hic esse mutilum, quam dicere Lucam esse superfluum: aut dicere textum S. Scripturae hic esse deturcatum, quam dicere in Luca esse redundantem in Cainan; pari enim modo corruptum, et falsa efficitur tam historia quam chronologia. Secundò, quia Hebraea Chaldaea et Latina Biblia constanter, tam hic, quam I Paralip. 4 omittunt Cainan. Tertio, quia Hebraei, Philo, Josephus et alii veteres omittunt Cainan. Quarto, quia regula est S. August. l. 15 de Civit.: *Si translatio ab originali discessit, et linguae potius credendum est, unde in aliam per interpretationem facta est translatio; ergo Mosi Hebraeo potius credendum quam versioni Septuag. Quintò, quia in versionem 70 irrepisse hic mendam patet primò, qui hic manifestus in eis irrepit error in numeris, adeoque in hoc ipso Cainan: habent enim Cainan fuisse 150 annorum quando genuit Sale, cum tamen nemo etiam eorum qui Cainan recipiunt, illi ultra 50 annos assignent. Secundò, quia aditu 70 à Romanis correcta, et auctoritate Sidi V. Pontif. edita, expungit Cainan I Paralip. 1. Recensens enim scriptam generationem ab Arphaxad usque ad Abraham, sic eam pertexit: *Arphaxad, Sala, Phaleg, Rogan, Seruch, Nachor, Tharra, Abraham*, ubi plane consentiunt eum editione Latina vulgata v. 24. Si in I. Paralip. in serie genealogiarum expungendus est Cainan apud Septuag. juxta correctionem romanam, ergo apud eosdem expungendus est Genes. 11. Eadem enim series generationum utrobique conscribitur. Haec sane conjectura valida est, magnamque movet suspicionem in Genesi apud Septuag. intrusum esse Cainan Suspicionem auget, quòd apud Septuag. in Genesi, idem praesertim numeri generationum et aetatis dentur Cainan, qui datur Sala, cum in aliis semper evanescat. Unde jussu Sale soli à Septuag. dati videntur, et ab aliquo intrudente*

Cainan, in eo repetit. Sic enim habent: *Et vixit Cainan 150 annos, et genuit Sala. Et vixit Cainan postquam genuit Sala, annos 500, et genuit filios et filias, et mortuus est.* Deinde eosdem numeros, imò eadem omnino verba adscribit Sala, dicendo: *Et vixit Sala 150 annos, et genuit Heber. Et vixit Sala postquam genuit Heber, 50 annos, et genuit filios et filias, et mortuus est.* Tertio, quia Epiphanius haec 55 recitans seriem generationum ab Abraham usque ad Sem, juxta versionem 70 omittit Cainan; ergo in 70 tunc non erat Cainan, sed postea irrepit. Idem patet ex S. Hieron. quaest. in Genes., ubi absolute omittit Cainan; sic enim legit: *Arphaxad genuit Sale; Sale genuit Heber.* Quod si tum 70 habuissent Cainan, sanè S. Hieron. id non dissimulasset; nam ibi et alibi studiose notat 70 ubique ab Hebraeo dissentimint, sicut in iisdem quaest. disertè notat eosdem, quod in generationibus Adae, Sethi, Enos, etc. Genes 5 ponant 200 annos, ubi Hebraea habent 100. Ergo tempore S. Hieronymi et Epiphani. necdum in codicibus saltem correctiores, tum Septuag. tum S. Lucae irrepserat Cainan. Correctiores dico, nam in aliquos alios irrepit; S. Augustinus enim quaest. in Genes. 25, et Euseb. in Chronico interserunt Cainan. Audi et Procopium Gazaram, vetustum et gravem commentatorem. *Hebraica, inquit, veritas habet, Salam genitum esse ab Arphaxad: quae enim in medio ponuntur, obelisco signata videntur.*

Ex dictis sequitur emittendum esse Cainan, ac consequenter à diluvio usque ad ortum Abrahæ fluxisse annos tantum 292, non autem 322, uti numerant ii qui Cainan recipiunt.

Dices: S. Luc. c. 3, in fine, confirmat versionem 70, additque Cainan. Resp. nonnulli egroformiter non videri dubium, quin in S. Lucae Cainan additus sit ex versione 70. Cum ergo rationes adductae probent Cainan irrepisse in 70, sequitur eundem pariter in Lucae irrepisse, non errore S. Lucae, quæ si versionem 70 tunc vulgata, ejusque errorem secutus sit, uti volunt Jansen. et Caj. in Lucae 3, et Genebrardus in Chron. (sic enim errasset S. Script. ipsoque Spiritus S. cujus scriba fuit S. Lucas; quod absit), sed errore librarium, vel scilicet alienjus, qui hebraicè nesciens, cum in versione Septuag. quæ olim vulgata fuit, in Genesi inveniret additum Cainan, eundem ex 70 in Lucae transtulit, illumque ei inserendum putavit. Sic multorum sententia irrepit nomen Abraham pro Jacob Act. 7, v. 16, et nomen Jeremie Math. 27, 9. Sic Math. 4, 12, passim ex Latinis codicibus excidit una generatio. Hoc enim modo supplendum et legendum est cum S. Epiph. et aliis: *Jonas genuit Iechoniam et fratres ejus; Iechonias autem genuit Iechoniam in transmigratione Babilonis.* Jam enim tantum legitur: *Jonias autem genuit Iechoniam et fratres ejus in transmigratione Babilonis.* Si locus Matthæi passim mendosus restitui potest ex libris Regum, cur non et locus Lucae et Moysis autographi? Locum enim esse mendosum tam ex aliis Script. locis, quam ex aliis exemplaribus ejusdem loci evariantibus, colligi potest. Sic pro *Bethania* uti Joan. 1, 28, legunt omnes codices Latini, Syri, et

plurimi Graeci, multi reponendum volunt *Bethabara*. Nam ita legit Chrysost., Origen., Theoph., Euthym. et alii in illum locum commentantes. Vide Franc. Lucam in Notat. ibid. ex quo plura talia colligas. Sic 4 Reg. 8, 26, pro *virginit duorum annorum erat Ochozias*, Cajet., Bellarm. et alii legendum putant, *quadraginta duorum annorum erat Ochozias*. Ita enim legitur 2 Paralip. 12, 2. Si in hisce Scripturæ locis viri sapientes censent, quasdam voces irrepisse (esto et in omnibus, vel penè omnibus Bibliis, etiam Romanis, habeantur) eo quod illæ videantur aperte repugnare aliis ejusdem Scripturæ sententiis; cur id ipsum hic in Cainan contigisse, eandem ob causam opinari non liceat? praesertim cum ad id major cogat lic ratio, ac penè necessitet. Nam primò, Moses disertè et præcisè hic asserit, Arphaxad anno ætatis suæ 35, genuisse Sale. Hoc autem absolute falsum est, si ex Septuag. interficiamus Cainan; nam secundum illos Cainan genitus est ab Arphaxad hoc ipso anno ejus 35. Sale verò post triginta annos genitus est à Cainan, non ab Arphaxad. Durum enim et violentum videtur, ac in chronologia mendacium, quod aliqui respondent, Sale genitum esse anno 35 Arphaxad, non in se, sed in patre suo Cainan. Secundò, Moses exactè et ex professo, isque solus, conscribit hic historiam, genealogiam et chronologiam mundi; ergo incredibile est, quod ipse omiserit 50 annos vite Cainan. Hi enim triginta anni perturbant et vitiant totam chronologiam. Quis audeat dicere Moysen truncasse, et consequenter vitasse chronologiam triginta annis? Tertio, nulla probabilis ratio dari potest, cur Moses omiserit Cainan. Nam illa quæ à nonnullis afferunt, quod scilicet voluerit generationes quæ fuerunt ante et post diluvium ad duas decadas redigere, ut, sicut decem sunt generationes ab Adam usque ad Noe, sic et decem assignaret à Noe usque ad Abraham; illa, inquam, ut rectè ait Perer. nec ab ipsis probari potest, et levis est ac fatuus, nec talis et tanta, ut propter eam deberit Moses chronologiam (cujus exacta cognitio tanti erat momenti) perturbare et confundere. Quare si Moyses, aequè ac lib. Paralip. ac Vulgatæ editionis utrobique fidem, integritatem et chronologiam tueri volumus, vel inviti, inquit, cogimur asserere, Cainan in Septuag. irrepisse. Satis enim est minoris notæ ac periculi, errorem hunc librariis et descriptoribus, quam ipsis Septuag. utpote viris sacrosanctissimis impingere; uti isdem librariis errorum, qui hic in numeris civit Septuag. reperitur, impingit S. August. lib. 15 Civit. 15, ubi et asserit vitæ esse hoc mendum, utpote à prisca primisque descriptoribus commissum, quod proinde in omnia deinceps exemplaria 70 et ex his illic in omnia S. Lucae pervasit. Cùm enim versio 70 apud gentes Hebraea ignorantes, toto orbe esset vulgata, et in eà invenirent Cainan, putarunt, eundem omnino addendum esse in S. Lucae, praesertim cum initio non statim S. Lucas habuisset scriptor canonicens. Unde non mirum quod id ipsum et aliis exemplaribus, utpote vitatis, emendari non possit, sed ex originali textu Hebræo, cui astipulatur Latinus et Chaldaeus (qui tanti, imò pluris sunt, quam

multa exemplaria evariantia) emendandum sit. In hanc sententiam præ cæteris propendit Perer. Sic et Beda (ficcet timide) Ado quoque, Isidorus, Abul., Lucidus, Eugebinus, Genebrard., Jansen. et Cajet. omittunt Cainan. Quia et perique interpretum Lucae 3, 56, re ipsi astipulantur. Nam exponentes illud de Sale: *Qui fuit Cainan*, sic exponunt: *qui fuit, scil. non filius naturalis ut ceteri apud Lucam, sed vel frater, vel filius legalis, vel citam ille ipse Cainan*, quæ expositiones, quia contortæ, et nostram sententiam validant, utpote præter quam nulla alia expositio vel conciliatio solida, quæ viro cordato satisfaciat dari possit; et recipi Cainan è serie genealogiæ et chronologiæ aucterit, quod unum hic agimus et deposcimus. Ille enim nobis sufficit, ut Moyses, utpote sacri et divini historiæ et chronologi, historia et annorum mundi series integra et intacta consistat, cum præter illam non habeamus antea; quod si illam mutilam aut vitiatam fateamur, nihilam, imò tollimus è mundo omnem veram, non tantum mundi primævi, sed et seculorum omnium sequentium, indeque dependentium chronologiam, cum tamen Deus cum hominibus per Moysen conscribit et tradi voluerit. Annus hæc ratio adeò justa est et gravis, ut cogat fateri irrepisse Cainan? Quia in re ita Mosi fidem arrogamus, inquam, ut nihil 70 vel S. Lucae et Vulgatæ editioni derogemus; imò ipsos ab injuriâ et mendo librarium vindicemus, ac suæ puritatis restitimus, et cum Moese quoque prototypo conciliamus, idque per omissionem unius tantum vocabuli. Dices: Ergo eradendus est Cainan è textu 70 et S. Lucae, uti eradunt cum hæretici dicentes eum compositum esse à 70. — Resp. nego consequentiam; tum quia passim exemplaria græca et latina habent Cainan: unde ejus erasio multos offenderet. Quæ de causâ Romani, qui jussu Sixti V et Clementis VIII Vulgatam editionem correxerunt, in præfatione sic aiunt: *In hæc tamen pervulgatâ lectione sicut nonnulla consulti mutata, ita etiam alia que mutanda videbantur, consulti immutata relicta sunt, quod ita faciendum esse ad officianum populorum vitandum, S. Hieron. non semel admonuit, etc.* Quocirca præstat et sufficit viros doctos ea in suis Comment. annotare. Tum quia fortè hic aliqd secretum et mysterium divinum latet, quod Deus homines ignorare voluit, uti innuit Beda. Quod ergo hic dicimus de Cainan omittendo, dicimus de chronologia, idque quantum humanis conjecturis et rationibus assequi possumus. Humanitas enim loquimur: re-liquam Deo et Ecclesiæ resignamus. Ita Sixtus Senensis lib. 5 Biblioth. annot. 88 et alii. Verum hæc suo loco Lucae 3, 36, discutienda sunt.

Nota. Uti dixi cap. 5, in genealogiâ Adæ usque ad Noe, numeros in 70 esse corruptos, ita et hic corrupti sunt: hic enim 70 tam Arphaxad, quam aliis adjucent centum annos, quos non habent Hebraea, nec nos; unde secundum Septuag. ita corruptos, sequitur à diluvio usque ad Abraham fluxisse annos 1172, cum juxta Hebraeam veritatem, tantum fluxerint 292.

VERS. 15. — VIXITQUE ARPHAXAD TRIGINTA TRES ANNIS. Ita legunt Biblia Latina Rom. et Regia, et Sept.

Græca ex editione Caraffæ. Verum Hebraea, Chaldaea et 70 tam ex editione Complutensi, quam Regiâ, multa etiam vetera Latina Biblia legunt 405, idque magis consentit cum ætate istius ævi; nam Sale et Hebr. qui fuerunt posteri Arphaxad, vixerunt 400 an. et amplius.

Nota. Ante diluvium vixerunt homines 900 annis, mox à diluvio tantum 400, et mox 500, unde patet, vitam priorum tam longævam, scilicet usque ad 900 annos, esse obligisse, non ex vi nature et causarum naturalium, sed potius ex dono Dei; nec enim statim in primâ et secundâ generatione, potuit naturaliter vita hominum decrescere ad 500 aut 600 annos.

VERS. 20. — SARUG. Hunc Epiphani. et Suidas faciunt inventorem simulacrorum, formandi scilicet picturas et statuas, in quibus representarentur, colebantur et adorarentur principes alique viri illustres, quasi tunc experti idololatriæ. Verum idololatriæ auctorem fuisse Nemrod, sive Belam superius dixi. Sarug ergo ejus non fuit auctor, sed propagator suam plasticam et pictoriam. Errat rorsum hic Suidas, dum Sarug collocat in posteris Japheth.

VERS. 26. — VIXITQUE THARE SEPTUAGINTA ANNIS, ET GENUIT ABRAHAM, ET NACHOR, ET ARAM. Nota. Thare primum filium genuit Aram, secundum Nachor, tertium Abram; fuit ergo Abram minimus natu. Id patet; nam Abram habuit uxorem Sarai, quæ erat filia Aran, eaque tantum decennio fuit senior Abramus. Atqui Aran cum genuit Sarai, ut minimum 20 erat annorum; ergo Aran ut minimum decennio senior erat Abrahamo. Præponitur autem hic fratribus suis Abram, licet junior, quia ejus unius prosapiam, fidem et gesta deinceps prosequi intendit Moses.

Sensus ergo est: vixit Thare 70 annos, et jam tum generat Aran et Nachor, ipsum verò Abram præcisè genuit anno 70. Ita Perer. et alii. Perperam ergo alii qui putant, Abram natum esse anno Thare, non 70, sed 150, quorum rationem solvam c. 12, v. 4. Disertis enim verbis hic dicitur, quod Thare genuit Abram, cum 70 esset annorum; atque ita per hunc annum 70 Thare, continuat Moyses suam chronologiam, quæ alioquin esset incerta et dubia, imò falsa, si non 70, sed 170 anno Thare natus esset Abram.

Nota secundò: Natus est Abram anno 292 à diluvio, eundemque Noe vixit post diluvium 550 annis, hinc sequitur Noe mortuum esse anno Abrahami 58: Abram ergo vidit omnes suos avos, numero novem, usque ad Noe; scilicet vidit Thare, Nachor, Sarug, Reu, Phaleg, Heber, Sale, Arphaxad, Sem, Noe.

VERS. 29. — MELCHA FILIA ARAM PATRIS MELCHÆ, ET PATRIS ISRAEL. Jescham hanc esse Saram Abulens. et alii perique opinantur. Sicut enim prior filia Aran, puta Melcha, nupta fuit Nachor patru suo, ita et secunda, puta Jescha sive Sara, nupta fuit Abrahamo patru suo, uti hoc versu subindicat Moses, et clarè cap. 20, v. 12. Ubi Abram Sarai vocat sororem suam, id est, neptem ex fratre Aran. Saram enim non fuisse neptem Abre ex fratre Nachor, satis hic indicat Moses, cum Abram et Nachor simul duxisse uxores commemorat.

VERS. 31. — TULIT ITAQUE THARE ABRAH FILIUM SUUM, scilicet postquam Abram ex Ur Chaldaeorum à Deo evocatus est, c. seq. v. 4. Est ergo hic prolepsis sive anticipatio: voluit enim Moses hic vitam simul et mortem Thare pertexere, antequam ordiretur gesta Abrae, etiam illa quae gessit vivente adhuc Thare patre suo.

Nota. Putant aliqui cum S. Chrysost. Thare in Chaldaea initio coluisse idola, sed ab Abramo filio conversum ea deseruisse et coluisse Deum verum. Id probant ex Judith 5, 8; sed ille locus potius contrarium assertit, scilicet noluisse eum colere idola patria; idem rursus probant ex Josue 24, 2.

Ex quo loco etiam Abrahamum initio, antequam à Deo vocaretur, idola coluisse colligit Philo l. de Abraham, Hebraei, Genebr. et And. Masius scribens in Josue 24. Verum verius est primò, Abram nunquam idola coluisse. Primò, quia Josue 24, v. 2, non Abram, sed Thare tantum et Nachor dicuntur servisse diis alienis. Secundò, quia Abram quasi pater creditur, et exemplar fidei in Scripturâ nobis proponitur: ergo nunquam fuit infidelis. Tertio, quia ita sentiunt Joseph, Solidas, Pererius, Delrio et alii plurimi.

Secundò, verius est Thare in Chaldaea non coluisse idola, sed cum Abramo coluisse Deum verum, ideòque cum à Chaldaeis dixerantur, movente et evocante eum Abramo, inde secessisse et migrasse in Chanaan: verum cum Thare jam fatigato et senio confectore, ipsis substituit in itinere, puta in Mesopotamia, urbem Haran, quae vulgò Carrhae dicitur, ubi M. Crassus romanus dux à Parthis cladem accepit.

Tertio, verius est Thare in Mesopotamiâ, puta in Haran, lapsus esse in idololatricam, vel ex consuetudine istius gentis, vel adventu filii Nachor idololatrae ex Chaldaea (Nachor enim ex Chaldaea in Aram commigrasse, patet Gen. 24, 10; Gen. 28, v. 2, 5, 6, 10; cumque ibi cum domo sua coluisse idola, patet Gen. 31, 30), vel discessit et absentia ipsius Abrae, cum is ex Haran perrexisset in Chanaan. Id patet Josue 24, 2, ubi sic dicitur: *Trans fluvium habitaverant patres vestri ab initio, Thare pater Abraham et Nachor, servierunt diis alienis. Trans fluvium, scilicet Euphratem in Mesopotamiâ, non autem in Chaldaea: sic enim se explicat Josue vers. seq. et v. 14 et 15. Ita ex S. Augustin. et Tostato Pererius.*

ET EXIIT EOS DE UR CHALDAEORUM. Ur fuit urbs Chaldaea, quae alio nomine dicta est Camirine, teste Eupolemo apud Eus. libr. 9 Praep. Ev. 4. Porro Chaldaei dicuntur ab Hebraeo, et Chal. *Chadim*, mutata litterâ s. in l. sicut ex *Chadim* factum est *Ulyssa*. *Chadim* verò plurale in sing. habet *Chadim*, quod Hebraei nonnulli decuratum putant ad Arphaxad; tres enim litterae ultimae in utroque nomine sunt eadem; nam vocales non aestimant Hebraei. Quare ipsi censent, Chaldaeos oriundos et nominatos esse ab Arphaxad filio Sem. Alii à Casel filio Nachor, fratris Abrae, ortos et dictos putant Chaldaeos, de quo c. 22, 21. Sed hic posterior fuit.

Nota. Ur, hic significat ignem, unde videtur haec urbs

dicta Ur, quòd in ea servaretur et coleretur sacer ignis. Sic enim Persae ignem sacrum quasi nomen colebant in locis, quae inde *Uro* vocat Procopius histor. in Persicis. Pari modo ignem coluisse Chaldaeos tradit S. Hieron. Sic ergo Ur dicta videtur à cultu ignis, sicuti Heliopolis dicta est à cultu solis. Fortè Ur eadem est cum Uram, quam Plinius lib. 7, c. 24, ponit juxta Euphratem.

Hinc etiam noster interp. l. 2 Esdrae, c. 9, 7, pro Ur, quod est in Hebraeo, vertit ignem; vertit, enim, Deus qui elegit Abraham, et eduxit eum de igne, (hebr. de Ur) Chaldaeorum. Ubi advertit, Esdras omnino videri alludere ad hunc locum Gen., q. d.: Deus qui eduxit Abraham de Chaldaeorum urbe, quae hebr. vocatur Ur, id est, ignis; sic enim et alibi noster interpretes, propria urbium, hominum et locorum nomina subinde interpretatur per eorum significata, et patet Judic. 15, 19. Gen. 26, 20 et 22, et alibi. Unde secundo ignis apud Esdram accipi potest appellativè, et significet tribulationem: hujus enim in Script. symbolum est ignis, ut patet Psal. 16, 5, Psal. 65, 12. Multas enim afflictiones Abramum passum esse à Chaldaeis, eò quòd nollet adorare ignem, docet Joseph. S. August. l. 16 Civil. 13 et alii.

Potest secundo, ignis apud Esdram capi propriè. Nam Hebraeorum traditio est, Abramum habere eadem de causa proprio in ignem, et habet Esdras, à Chaldaeis injectum, sed ex eo per miraculum à Deo liberatum esse: quam traditionem flectit huius sigillet, postea tamen approbat S. Hieron., et, ut videtur, Ecclesia, quae pro moribundis orat, ut Deus eos liberet ab angustiis mortis, et ab igne gehennae, sicut Abramum liberavit de Ur, puta de igne, Chaldaeorum.

Idem indicat S. Scriptura, cum hanc educationem et liberationem Abrae de Ur Chaldaeorum, quasi rem magnam et admirabilem celebrat, nec mirum est ejus non meminisse Josephum, Philonem et Paulum Hebr. 11, uti objicit Pererius, quia illi tantum ferè referunt ea, quae habentur in S. Scripturâ, nisi expè de se proficetur Josephus. Moses etiam idipsum tacuit, quia compendio omnia, tam Adami quam aliorum usque ad Abrami vocationem gesta prestringit. Quid enim habes in Genesi de acis Ade, Seth, Enos, Methusalem, et aliorum ante diluvium per 1636 annos? Ubi tamen advertit, in hac traditione circumstantias quasdam fabulosas ab Hebraeis admisceri, ut quid Aran frater Abrae in eundem ignem injectus, ab eo consumptus sit, eò quòd non tanta esset fides quantae erat Abram; nam Aran naturaliter morte esse defunctum satis indicat Moses v. 28. Rursus, quòd Nemrod, urgente Thare patre Abrae, utpote idololatra, Abramum conjecerit in ignem. Nam Nemrod, esse Belo ante Abram mortuus est; natus est enim Abram anno 45 Nini, qui Belo patri defuncto successit, ut dixi c. 10.

Potest tertio verti, de Ur, id est, de doctrinâ (erroris et idololatricae) Chaldaeorum. Sic enim noster Urin vertit doctrinam, Exodi 28, 34, et alibi.

Ex hoc cap. colligitur chronologia mundi, scilicet

cot à sine diluvii usque ad Abram fuisse annos 292: id patet, nam biennio post diluvium Sem genuit Arphaxad,

Arphaxad genuit	Sale cum esset	55 ann.
Sale	Heber	50
Heber	Phaleg	54
Phaleg	Reu	50

CAPUT XII.

1. Dixit autem Dominus ab Abram: Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et veni in terram quam monstrabo tibi.

2. Faciamque te in gentem magnam, et benedicam tibi, et magnificabo nomen tuum, et erisque benedictus.

3. Benedicam benedictibus tibi, et maledicam maledictis tibi, atque in te benedicentur universae cognationes terrae.

4. Egressus est itaque Abram sicut praeceperat ei Dominus, et ivit cum eo Loth: septuaginta quinque annorum erat Abram cum egredere de Haran.

5. Tulitque Sarai uxorem suam, et Loth filium fratris sui, universaque substantiam quam possederat, et animas quas fecerat in Haran; et egressi sunt ut irent in terram Chanaan. Cumque venissent in eam, 6. Pertransiit Abram terram usque ad locum Sichem, usque ad convallem illustrem: Chanaanens autem tunc erat in terra.

7. Apparuit autem Dominus Abram, et dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc. Qui edificavit ibi altare Domino, qui apparuerat ei.

8. Et inde transgrediens ad montem, qui erat contra orientem Bethel, tetendit ibi tabernaculum suum, ab occidente habens Bethel, et ab oriente Hai; edificavit quoque ibi altare Domino, et invocavit nomen ejus.

9. Perrexitque Abram vadens, et ultra progrediens ad meridiem.

10. Facta est autem fames in terra; descenditque Abram in Aegyptum, ut peregrinaretur ibi: praevalerat enim fames in terra.

11. Cumque propè esset ut ingrederetur Aegyptum, dixit Sarai uxori suae: Novi quòd pulchra sis mulier;

12. Et quòd cum viderint te Aegyptii, dicturi sunt: Uxor ipsius est; et interficient me, et te reservabunt.

13. Dicit ergo, obsecro te, quòd soror mea sis, ut bene sit mihi propter te, et vivat anima mea ob gratiam tuam.

14. Cum itaque ingressus esset Abram Aegyptum, viderunt Aegyptii mulierem quòd esset pulchra nimis.

15. Et nuntiaverunt principes Pharaoni, et laudarunt eam apud illum; et sublata est mulier in domum Pharaonis.

16. Abram vero benè usi sunt propter illam; fueruntque ei oves et boves, et asini, et servi et famulae, et asinae et canes.

17. Flagellavit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, et domum ejus, propter Sarai uxorem Abram.

18. Vocavitque Pharaeo Abram, et dixit ei: Quid

Item genuit	Sarug cum esset	32 ann.
Sarug	Nachor	50
Nachor	Thare	28
Thare	Abram	70

Summa: 290 anni.

Ergo Abram natus est anno 292 à diluvio, qui fuit annus mundi 1949.

CHAPITRE XII.

1. Le Seigneur dit ensuite à Abram: Sortez de Haran, que votre famille regarde déjà comme son pays; éloignez-vous de votre parenté, et de la maison de votre père; et venez en la terre que je vous montrerai.

2. Je ferai de vous un grand peuple, je vous bénirai, je rendrai votre nom célèbre, et vous serez béni.

3. Je bénirai ceux qui vous béniront, et je maudirai ceux qui vous maudiront; et tous les peuples de la terre seront bénis en celui qui m'a été donné.

4. Abram sortit donc de Haran, comme le Seigneur le lui avait commandé, et Loth alla avec lui. Abram avait soixante-quinze ans, lorsqu'il sortit d'Haran.

5. Il prit avec lui Sarai sa femme et Loth, fils de son frère, tout le bien qu'ils possédaient, avec toutes les personnes dont ils avaient augmenté leur famille à Haran; et ils en sortirent pour aller dans le pays de Chanaan. Lorsqu'ils y furent arrivés,

6. Abram passa au travers du pays jusqu'à un lieu appelé Sichem, et jusqu'à la vallée de Mambré, qui fut depuis surnommée l'illustre, à cause des savours singuliers que Dieu y fit à Abram. Les Chanaanéens occupèrent alors ce pays-là.

7. Or le Seigneur apparut à Abram et lui dit: Je donnerai ce pays à votre postérité. Abram dressa en ce lieu-là un autel au Seigneur qui lui était apparu.

8. Il fut passé de là vers une montagne qui est à l'orient de la ville de Bethel, qui fut depuis appelée Bethel, et y tendit sa tente, ayant Bethel à l'occident, et Hai à l'orient. Il dressa encore en ce lieu-là un autel au Seigneur, et il invoqua son nom.

9. Abram alla encore plus loin, marchant toujours et s'avancant vers le midi.

10. Mais la famine étant survenue en ce pays-là, Abram descendit en Egypte, pour y passer quelque temps, parce que la famine était grande dans le pays qu'il quittait.

11. Lorsqu'il était prêt d'entrer en Egypte, il dit à Sarai sa femme: Je sais que vous êtes aussi belle que si vous étiez dans la fleur de votre jeunesse, quoique vous ayez soixante-cinq ans.

12. Et que quand les Egyptiens vous auront vue, ils diront: C'est la femme de cet homme-là. Et ils me tueront, et vous réserveront pour eux.

13. Dites donc, je vous supplie, que vous êtes ma sœur, comme vous le pouvez dire sans mentir, afin que ces gens-ci me traitent favorablement à cause de vous, et qu'ils me conservent la vie en votre considération, pendant que Dieu aura soin, comme je l'espère, de consacrer votre chasteté.

14. Abram étant ensuite entré en Egypte, les Egyptiens virent qu'elle femme était très-belle.

15. Et les premiers personnes du pays, en ayant donné avis à Pharaon, et l'ayant fort loués devant lui, elle lui fut enlevée et menée au palais du roi, pour être mise en nombre de ses femmes.

16. Ils en usèrent bien à l'égard d'Abraham, à cause d'elle; et il reçut d'eux des brebis, des bœufs, des ânes, des serviteurs, des servantes, des ânes et des chameaux.

17. Mais le Seigneur frappa de très-grandes plaies Pharaon et sa maison, lui faisant connaître que c'était à cause de Sarai, femme d'Abraham, qu'il avait enlevée.

18. Et Pharaon ayant fait venir Abraham, lui dit: Pourquoi avez-vous agi avec moi de cette sorte?

nam est hoc quod fecisti mihi? quare non indicasti quod uxore tua esset?

19. Quam ob causam dixisti esse sororem tuam, ut tollerem eam mihi in uxorem? Nunc igitur ecce conjux tua, accipie eam, et vade.

20. Precepit Pharaon super Abram viris; et deduxerunt eum, et uxorem illius, et omnia que habebat.

VERS. 1.—**DIXIT AUTEM DOMINUS AD ABRAHAM, EGREDERE.** Putant aliqui Abramum bis vocatum fuisse à Deo. Primo, in Ur Chaldaeorum Actor. 7. 2. Secundo, hic ex Haran, ut pergeret in Chanaan. Ita Diodorus et S. Hieron. Verum verius est, tantum semel à Deo vocatum esse Abram, eandemque esse vocationem, de qua agit Moses hic, cum eâ, de qua agit S. Stephanus Actor. 7. Eadem enim hic et ibi sunt verba; etiam enim Stephanus hæc verba Moysi; ac proinde una et eadem utrobique est vocatio. Unde patet, hæc Abram vocationem contigisse non in Haran, sed in Ur Chaldaeorum. Id enim asserit S. Stephanus Actor. 7. Ita S. Augustinus lib. 16 de Civit. c. 15. Est ergo hic proleptis: *Dixit autem*, id est, dixerat autem, scilicet jam ante eum versaretur Abram in Ur Chaldaeorum. Hæc enim una Dei vocatio movit Abram, ut exiret primo ex Ur in Haran cum patre; deinde, ut ibi relicto patre ex Haran pergeret in Chanaan, quò eum evocarat Deus. Non enim quievit Abram, donec primæ Dei vocationi plene satisfaceret.

Dices: S. Stephanus asserit Abramum vocatum in Mesopotamia: ergo non fuit vocatus Abram ex Ur, que est in Chaldæa. Respond. Sanctus Stephanus Mesopotamiam latè sumpsit, ut complectatur etiam vicinam Chaldæam. Id ita esse, patet ex eo quod subdit Stephanus: *Tunc exiit de terra Chaldaeorum, et habitavit in Charan.* Sic Babylonem, que est metropolis Chaldaeorum, Mesopotamie annumerat Plinius l. 6, c. 26.

DOMINUS. Idem et clariùs asserit S. Stephanus Act. 7. Fabulatur ego Lutherus, dum Abramum non à Deo, sed à Sem vocatum esse asserit; fingit enim ipse Deum id iudicasse Somo, Semem id retulisse Abramum.

Nota. Deum Abram aliisque prophetis tripliciter esse locutum: scilicet, aliquando per somnia à se inmissa, ut patet c. 15, v. 12, aliquando per angelos voce scambili; aliquando per locutionem spirituales in mente et phantasâ, quo modo Abram hic locutus est Deus.

EGREDERE. Hebraicè *lech lecha, vade tibi*, q. d.: Absolutè vade, et egredere è patriâ et domo tuâ, amplius eò non rediturus.

Nota. Inter omnes homines hic primò à Deo vocatur Abram, ex patriâ suâ Chaldæa in Chanaan; datur ergo hic typus vocationis omnium, qui vocantur ad fidem, gratiam, justitiam, perfectionem et salutem. Hinc et Abram dicitur pater credentium et iustorum; idque primò, quia primus Abram ex mediâ infidelitate Chaldaeorum hic evocatur à Deo, eiusque fides et obedientia tam fuit illustris, ut illic Deum vocantem secutus

sit, licet nesciret quò vocaretur, et quò iret Heb. 11, 8.

Secundò, quia primus Abram promissionem accepit de Christo ex se nascituro, per cuius fidem et gratiam omnes gentes erant benedicende. Tertiò, quia Abram pater fuit Hebræorum, penes quos ferè solos fuit fides et Ecclesia Dei usque ad Christum.

Tropol. de triplici vocatione et renuntiatione vide Cassian. initio collationis 5.

DE TERRA TUA. De Ur Chaldaeorum, que est patria tua.

DE COGNATIONE TUA: relinque cognatos tuos Chaldaeos idololatrias.

DE DOMO TUA, quæ et domum tuam desere; domum, inquam, tam splendidam, tam caram, nec solum domum ipsam, sed et incolas domus, puta fratrem, patrem, et uxorem, si manere velint, relinque, et egredere solus, ut Deum vocantem sequaris. Ecce quot verbis, tot stimulis pungit, exceret et acuit Deus fidem et obedientiam Abram. Ita videtur Abram reliquisse reipsâ domi in Chaldæa Nachor fratrem idololatriam, cum suâ familiâ; nam c. præc. v. 51, solus Thare, Loth et Sara, cum Abram egressi dicuntur ex Chaldæa in Haran; postea tamen Nachor, vel desiderio patris et fratris, vel quia ob discessum patris et fratris vexabatur à Chaldæis, ex Chaldæa suos in Haran secutus est, ut patet c. 24, 10.

Nota hic in Abrahamo, conditiones et dotes perfectæ obedientiæ. Prima est, obedire promptè et libenter: promptè enim ipse Deum vocantem secutus est. Ita Cassian. Inbet monachis, *ut præter abbatis mandatum, nulla penitus voluntas vivat in eis.* Secunda est, obedire simpliciter, quod fit cum iudicium nostrum submittimus iudicio superioris. Exiit enim Abram nesciens quò iret. Ita Petrus et Andreas vocati à Christo, non hesitantes, non solliciti unde viverent, non considerantes quomodo rudes homines predicatoris fieri possent, sine morâ secuti sunt Christum. *Credite tibi salutare, quidquid monasterii præpositus præcepit, nec de iniquorum voluntatibus iudicet, cuius officii est obedire, et implere quæ iusta sunt, dicente Moysi:* ADAM, ISRAEL, ET TACE, inquit sanct. Hieron. ad Rusticum, et S. Gregor. *Nescit iudicare, quisquis perfectè didicit obedire.* Tertia est, obedire hilariter. Abram enim cum Sarâ, Loth, rebusque omnibus lætus exiit ex Ur. Sanct. Basilis in Constit. monast. *Apostoli, inquit, submissâ mentis cervicè obedientiæ jugum subierunt, alteraque animo in fora, in centumalibus, in lapidationibus, in ignominias, in cruce, in variis necesse processere. Hinc obedientiam præstat monachus.* Quarta est, obedire hu-

militer. Deo enim ardua præcipienti humiliter subiecit se Abram, dicens cum Psalme: *Nonne Deo subjecta erit anima mea?* et, *ut iumentum factus sum apud te.* Hinc non obtendit senium patris, non viæ molestias, etc. Quinta est, obedire viriliter, constanter. Abram enim viriliter superavit omnes difficultates cognationum et itinerum, ut obediret Deo. Rectè Sanct. August. l. 1 Sôloq. 15: *Constantem, inquit, Deo crede, eigne totam committe, quantum potes; ita enim ipse te ad se sublevarè non desinat, nihilque tibi evenire permitte, nisi quod tibi prosit, etiam si nescias:* Sexta est, obedire indifferenter. Indifferens enim erat Abram, ut iret quòcumque eum vocaret Deus: Deo enim se totum resignabat. *Nihil gratius Deo possumus offerre, quàm ut dicamus à cum Isaiâ: Possede nos, ait sanct. August. in Psal. 151. Scribit Cassian. l. 4, c. 10, Tabbennesiotes monachos se universa complere, quancumque à superiore fuerint precepta, tanquam si à Deo cælitus sint edita.* Septima est, obedire perseveranter. Abram enim totâ vitâ peregrinatus est in Chanaan, ut obediret Deo. Ita Christus obedivit usque ad mortem, et mortem crucis. Denique Chianachus gradu 4: *Obediantia, inquit, est perfecta obnegatio propriæ animæ et corporis mors voluntaria, vita sine sollicitudine, navigatio sine damno, sepultura voluntaria, est iter facere dormiendo, suo onere alius imposito.*

QUAM MONSTRATO TIRI. Deus ergo vocans Abram non revelavit ipsi quoniam esset eundem; sed id postea ei revelavit. Unde Apostolus fidem et obedientiam Abram laudat dicens ad Hebr. 11: *Fide, qui vocatur Abraham, obedivit in locum exire quem accepturus erat in hereditatem; et exiit nesciens quò iret.* Nam, ut rectè ait Delrio, solet vaga et incerta peregrinatio liberorum procreationi et educationi officere, opes deterere, famam maculare, amicitias solvere.

Verum Deus hic Abrahamo peregrinatio, omnia contraria in premium obedientiæ pollicetur, quæ reipsâ eidem præstitit. Illic Abram obedientiam, pariter et remunerationem Judæis et nobis imitandam proponit Isaias c. 51, 2: *Attendite, inquit, ad Abraham patrem vestram, et ad Saram quam peperit vos, quia unum vocavit eum, et benedixit ei, et multiplicavit eum.*

Nota. Deus vocans Abramum revelavit simul et eundem esse in Chanaan, ut patet v. 5, et c. 11, v. 51, sed non revelavit illi, in quam partem Chanaan eum commigrare vellet; regio enim Chanaan ampla erat, et in multos reges partita. Quod hic dicitur, sic intellege: *Veni in terram* (id est, in illam terram Chanaan portionem) *quam monstrabo tibi, hebr. urecha, id est, quam faciam te videre, quam oculis tuis ostendam.*

Contrarium sentit Perer, scilicet quòd Deus è patriâ vocans Abramum, ad exercendam ejus fidem et obedientiam, nec locum, nec nomen Chanaan, quò volebat eum pergere, illi indicavit. Verum prior sententia, quæ est Abulens. et Oleasari hic, ac Ribera in Hebr. 11, 8, verior videtur, uti ibi fusiùs ostendi. Porro evocavit, inquit sanct. Chrysost., *Deus Abrahamum*

ex Chaldæa, quò volebat eum doctorem fieri omnibus Palestinis et Ægyptiis.

Moraliter discant hic cum Abrahamo fideles illud Nazianzeni Orat. 28: *« Nobis omnis terra, et nulla è terra patria est. »* Nulla terra erit nobis patria, cum celum patriam nostram esse putabimus, et mundum exilium, nam, ut ait Hugo Victor. l. 5. Didasc. erul. c. 20: *Magnum virtutis principium est, ut dicat paulatim exercitatus animus viabilita hæc et transitoria primùm commutare, ut possit etiam postmodum derelinquere. Delicatus ille est adhuc, cui patria dulcis est; fortis autem, cui omne solum patria est: perfectus verò, cui totus mundus exilium est. Ille mundo amorem facit, iste sparsit, hic extincit. Respondens sumus, id est, non uni urbi, sed toti orbi nati. Talis Adamus fuit natura, ait Philo; sed electione Socrates et Diogenes, quorum uterque cum Interrogaretur: *cujus es? mundanus, inquit, quia totius mundi civis sum et incolæ.* Talem se esse gloriatur Seneca l. de Tranquill. c. 5: *Magno, ait, animo nos, non minus urbis manibus clauimus, sed in totius orbis commercium emittimus; patriamque nobis mundum profectus sumus, ut liceret lotione virtutis compem dare.* Pontius in vitâ S. Cypriani: *Christiano, inquit, totus hic mundus una domus est.* Proinde S. Basilis Prefecto Valentis imp. exilium militanti, *exiliem se non cognoscere respondit, qui nullo loco circumscriptus esset, teste Nazianz. Orat. 20.* Alexand. er Magnus, teste Plutarcho, Persis devictis Macedonibus matrimonio junxit Persides puellas; cum universis mandavit, *ut mundum pro patriâ, castra pro arce, bonos pro cognatis, malos pro peregrinis agnoscerent.* Quid jam faciat Christianus? Audi S. August. in Sentent. sent. 17: *Omnia, inquit, qui ad spernam pertinet civitatem, peregrinus est mundi; et diem temporali utitur vitâ, in patriâ vivit alienâ, ubi inter multa illicetrossa, et multa fallacia Deum nâse, et amare paucorum est.* S. Cyprianus, cum Proconsul ob fidem Christi minaretur ei exilium, dixit: *Exul non erit, qui Deum in mente habebit, quia Domini est terra et plebsitudo ejus.**

Faciamus tibi in gentem magnam. Notat Cajet. Abram, si Deo vocanti obediat, septem à Deo benedictiones, sive ingentia bona promitti. Primum est, principatus, seu paternitas magnæ gentis, cum ait: *Faciamus te in gentem magnam, ut scilicet ex te gens Judæorum maxima nascatur, quæ numero æquetur tribus israel, et arena maris; quæque magna sit honore et dignitate, tum legis et verò fidei; tum victoriarum aliarumque rerum.* Deut. 4, v. 7. Secundum est, frugum opumque copia, cum ait: *Et benedicam tibi, q. d.: Homines benè et malò præcantur, sed verbo tenus; nam ultra quod faciant non habent: ego verò quidquid volo quidquid improcor, præsto; reipsâ ergo benedicam et benefaciam tibi.* Tertium est, nominis celebritas et gloria, cum ait: *Et magnificabo nomen tuum, ut scilicet cunctis seculis, et toto orbe celebre sit nomen tuum, ut Abram nomine fidei et prosperâ gloriatur Judæi, Saraceni, Christiani.* Quartum est, complexio omnium benedictionum et honorum cum ait: *Eriquo*

beneficentia. Hebraice est *tehi beracha*, sive *beneficentia*; id est, est, ita plene per omnia sive *beneficentia*, ut videaris esse ipsa *beneficentia*, utque homines cupiam *beneficere* volentes, te in exemplum statuunt, dicentes: Fiat tibi, *beneficentia* tibi Deus; sicuti fecit et *beneficentia* Abræ quemadmodum Casari in inauguratione olim proclamant: Sit Augustus felicitus, sit Trajano melior. Quintum est, quod non solum tibi, o Abram, sed et amicis tuis *beneficentiam*. *Beneficentiam*, inquit, *Beneficentibus* tibi, v. 5. Sextum est, quod tibi maleficus pariter malefaciam. *Maleficientiam*, inquit, *maleficientibus* tibi, q. d. inimicos tuos tanquam injurias ulciscar et puniam; sicut enim multi futuri sunt amici aut inimici, qui tibi; quod proprium est perfecti fœderis et plenam amicitiam. Hæc illud Baalam Numer. 24, 9: *Qui, inquit, beneficentia tibi, erit et ipse beneficentia; qui maleficientia, in maleficientia reputabitur.*

Moraliter, nota hinc, quam utile sit habere viros sanctos sibi amicos, hisque esse benevolentem et beneficentem; et contra, quam malum sit his detrahere, eos odisse, affligere et persequi; qui enim eos habet hostes, Deum sentiet hostem et vindicem.

Hæc sex ferè corporalia sunt et temporalia; septimum verò ac præcipuum spirituale est ac æternum, de quo subdit dicens:

VERS. 3. — *IS TE BENEFICENTIA OMNES COGNATIONES VENIAT.* In te, id est, in semine tuo, uti exponitur Gen. 22, 17, hoc est in Christo, qui ex Abramo natus est, uti exponit S. Paulus ad Gal. 5, 16, et S. Petrus Act. 5, 26. Quod enim Christo filio præstitum est, hoc et Abræque parenti Christo præstitum est, juxta can. 45; per hoc enim spirituale et sanctum semen, puta per Christum, Abram factus est pater omnium credentium, q. d.: Per Christum filium tuum, o Abram, perque sicut in Christum, omnes gentes *beneficentur*, id est, justificabuntur, sicutque amici et filii Dei, ac consequenter heredes regni Dei, et aliquando audient: *Venite, beneficentia Patris sui, possidete portam vobis regnum à constitutione mundi.* Est ergo quod gaudeas, o Abram, quia per Christum filium tuum pater eris omnium fidelium, iustorum et electorum. Ita interpretes hinc, et S. Hieron., Anselm. et alii in Epist. ad Galat. 5, 16.

Posses secundo etiam sic accipi in te, id est, instar tui, ad tui imitationem et exemplum, q. d.: Sicut tu per fidem, ita et omnes gentes per fidem, non per opera legis *beneficentur*, id est, justificabuntur. Hebræi enim litteram *bet*, id est, in, sæpè sumunt, pro affini litteræ servili *aph*, quæ est nota similitudinis et comparationis. Ita S. Chrysost., S. August., Theophyl., Occumen. in Epist. ad Galatas c. 5, 16.

Adverte hinc, sicut dicitur Dei, utpote efficax, idem est quod *facere* (ipse enim dicit et facta sunt), ita *beneficere* Dei, idem est quod *benefacere*, est bona largiri; que quò majora sunt, eò major est *beneficentia*. Jam quia maximum bonum est gratia et justitia, per quam sumus divina consortes naturæ, amici, filii heredesque Dei et glorie coædes; hinc *beneficentia* absolutè posita, eandem gratiam et justitiam per

autonomasiam significat; hinc ergo Abræ *beneficentia* propriè significat hanc justificationem, tam Abræ quam posterorum ejus, hoc est fidelium, qui per Christum renati Abræ fidem imitantur. Unde rectè explicant Patres, *beneficentia*, id est, inquit, justificabuntur, *beneficentiam*, id est, justitiam assequentur. Nec enim majus bonum *beneficentem* Deus nobis donare potest, quam suum justitiam, amicitiam, filiationem.

BENEFICENTUR. Male vertit Pagninus, in te *beneficent omnes gentes*, dicendo scilicet: Utinam sim tam felix et *beneficentus*, quam fuit Abram Hebræum enim *nibrechi*, purè passivum est, scilicet conjugationis passivæ niptal, proprièque significat *beneficentur*; non ergo significat actionem reflexam agentis in seipsum, scilicet *beneficent se*. Hoc enim significat ultimarum conjugatione hitpaël; sicque, dicendum fuisset *habebuntur*. Rursùm versionem ac sensum Pagnini planè excludit versio ac sensus S. Pauli Gal. 5, 8. Paulus enim citans hunc locum ait: *Beneficentur in te omnes gentes*, puta *totas cognationes* (familia, tribus, gentes) terræ. Sicut enim omnes omnino gentes in Adamo maleficientie et mortuæ sunt; ita et in Christo omnes *beneficentur* et justificatæ sunt.

VERS. 4. — *SEPTUAGINTA QUINQUE ANNORUM ERAT ABRAHAM, CUM EGREDERETUR DE HARAN.* Abram natus est anno Thare 70, rursùm Abram egressus est de Haran annos natus 75; ergo egressus est de Haran, cum pater ejus Thare ageret annum ætatis 145; post hunc Abræ egressum de Haran, vixit Thare adhuc 60 annis; mortuus est enim annus ætatis 205.

Dices, quomodo ergo S. Stephanus Actor. 7 assertit Abram exisse de Haran, post mortem Thare? Aliqui ex hoc loco Actor. 7, putant Thare genuisse Abramum anno ætatis sue non 70, sed 130; his enim 150 annis, si addas hos 75 Abram cum egressus est de Haran, habebis annos 205 vitæ Thare, ita ut illo anno 205, statim à morte patris Abram exiverit de Haran. Ita Lyranus et Tornielius. Sed hoc repugnat capiti præced. v. 26, ubi dicitur dicitur, quod Thare anno ætatis sue, non 150, sed 70, genuerit Abramum. Quod si his 70 annis addendos dicas 60, ut fiant 130, incertam facies, et turbabis totam S. Scripturæ chronologiam, quam Moses in Genesi tam ordinatè perxit.

Respond. ergo, Abram ex Ur Chaldaeorum cum Thare migrans in Haran, parvo tempore, et fortè tantum aliquot mensibus, ibi cum patre substitit, ac mox *beneficentia* patri, ex Haran cum Lot perrexit in Chanaan: eo enim primitus vocatus fuerat à Deo, cui vocationi Abram gestabat et festinabat obedire: unde et Moses hic nullius rei ab Abramo in Haran gestu meminit; sed tantum capite præced. v. 51, significat eò, ex Ur, Abramum migrasse, et mox hoc cap. subiicit, eum ex Haran progressum esse in Chanaan, quò à Deo evocabatur. Abram ergo in Chanaan, viventi adhuc patre, peregrinatus est ad sexaginta annos, quibus exactis mortuus ejus pater Thare in Haran; redit ergo Abram in Haran, ut patrem sepeliret,

et hereditatem cernat, quo facto rursùm revertitur in Chanaan.

Hic iteratò Abramum vocat Deus, promittitque ejus semini terram Chanaan, cap. 15, v. 15, quæ de causâ Abram constituit in Chanaan sedem figere.

De secunda Abrami ex Haran in Chanaan protectione loquitur S. Stephanus Act. 7, cum ait: *Et inde (ex Haran) postquam mortuus est pater ejus (Thare) transiit illum (Abramum) in terram italicam (Chanaan), ubi pro transitu illi grecè est *επιερχομαι*, id est, firmiter collocavit, sedem fixit. Post mortem enim Thare Abram secundo veniens in Chanaan, ibi firmiter et jugiter mansit.*

Hæc est ergo epitome annorum Thare: Thare anno 70 genuit Abram; anno verò 145 Thare patris sui, Abram ex Haran profectus est in Chanaan; anno postea 60, moritur Thare, scilicet anno ætatis sue 205, qui fuit Abræ 155.

Nota. Ab hoc anno 75 vitæ Abræ, qui ipse à Deo ex Ure vocatus est in Chanaan, usque ad egressum filium Israel ex Ægypto, ad eandem Chanaanam possidendam, fluxerunt anni 450, ut patet Galat. 3, 17, Exodi 12, 40.

VERS. 5. — *LOTH FILIUM FRATRIS SUI, FILIUM ABRAHÆ; ERAT ERGO LOTH FRATER SARÆ UXORIS ABRAHÆ.*

ANIMAS QUAS FECERUNT IN HARAN. FACERE. Hebræis idem est quod parare, acquirere, sive per emptorem, sive per generationem, sive alio quovis modo. Rursùm per animas synecdochicè intelligit homines; nam pecora intellexit per substantiam, quæ præcessit. Substantia enim et opes præcorum ferè erant pecora, q. d.: Abram et Loth duxerunt secum tam pecora quam homines, sive quos quasi servos emerant, sive quos serviet ancille eorum genuerant; hos enim quasi servos sibi natos acquirere, et faciebant esse suos Lot et Abram: nam nec Abram, nec Loth ullam adhuc genuerant prolem. Secundo, Hebræi, facere animas spiritualiter explicant; quæ, inquit, Abram viros plurimos, et Saræ mulieres multas ab infidelitate ad Dei cultum tradiderunt; itaque eas quasi Deo fecerunt et procreaverunt: unde Chaldaeus vertit, et *multas quæ legi subiecerunt in Haran.*

Ex dictis facile patet, fabulosam esse quod narrat Nicolaus Damascenus apud Josephum et Eusebium; scilicet Abramum, antequàm veniret in Chanaan vixisse Damasci, ibique quasi regem regnasse et quod narret Justinus lib. 56, cum ait: *Judæis origo est Damascenorum. Nomen veri à rege Damasco; post Damascum, Abrahamum, Moses, Israel reges fuerunt; in quibus verbis tot penè sunt errores, quot verba.*

VERS. 6. — *USQUE AD CONVALLIEM ILLUSTREM, AD ELON MORE. ELON QUERECUM ET QUERCETUM, INDEQUE CONVALLIEM, SIVE PLANTIUM QUERCUBUS CONSITAM SIGNIFICAT: UNDE CHALDAEUS VERIT, USQUE AD QUERCETUM MORE; 70, USQUE AD QUERCUM EXCELSUM. CLARÈ VERITAS, USQUE AD QUERCUM VEL QUERCETUM MORE, ID EST, ILLUSTRE. EST ENIM HOC NOMEN PROPRIUM LOCI ITA DICTI, QUOD ILLUSTRIS ESSET, TUM QUERCUBUS, TUM SECURUM AMENITATE; IRRIGABATUR ENIM MEDIO JORDANE, SIVE PARADISUS DOMINI; ET SICUT*

Ægyptus. Est hoc quercetum sive hæc convallis sita juxta Sichem; seseque porrigit à Bersan, sive à mari Galilæa: juxta descensum Jordanis, usque ad mare Mortuum, imò completateler ipsum mare Mortuum, sive locum ejus, ante subversionem Solomoe. Ita Borchardus. Falluntur ergo, qui convallium More volunt esse convallium Mambre, quæ ita dicta est à possessore Mambre, de qua c. 14, v. ult.: nam Mambre est juxta Hebron; More verò est juxta Sichem. Vide de hæc convalle More Andream Masium in c. 8 Josue 30, ubi vult dici convallium More à rad. *raa*, id est, vidi, quod in hiplal significat ostendit, videre fecit, quasi convallis More sit idem quod convallis ostenditis, vel monstratoris, scilicet Dei, eò quod Deus Abre in hæc valle ostendit et monstravit terram Chanaan (sicut ei promiserat v. 4), ut patet c. 15, 14. Quia enim hæc vallis valde pulchra, illustris (uti vertit nostro interprete), et spectabilis est; hinc in ea quæquaversum Chanaanæ amplitudinem et polichritudinem Abre ostendit Deus. Sic ab eadem radice *raa* vocatur mons Moria, quasi mons visionis Dei, uti patet c. 22, 2.

VERS. 7. — *CHANAENSES AUTEM TUNC ERANT IN TERRA, CHANAENSES TUM INCOLOBAT CONVALLIEM ILLUSTREM JAM DICTAM, QUAM DEUS EIS EXTORQUERE ET TRADERE ABRAE POSTERIS JAM PARAT ET DESTINAT, UTI PATET EX SEQUENTIBUS.*

APPARUIT AUTEM DOMINUS ABRAE, per Angelum, qui in corpore assumpto, quasi personam Dei representans vice Dei locutus est Abræ. Omnes enim corporales Dei apparitiones, quæ narrantur in veteri Testamento, non per Deum immediate, sed per angelos esse factas, docent Patres.

SEMINI TUO DABO TERRAM HANC: POSTERIS TUIS JUDÆIS, EX ISAAC DESCENDENTIBUS, DABO CHANAENSEM.

Anagogicè, terra promissionis eorum, semen sunt fideles et sancti.

EDIFICAVIT INI ALTARE, in quo scilicet Abram victimas Deo obtulit in gratiarum actionem, per Chanaanæ suis posteris à Deo promissâ. Nec dubium quin Abram suos eò evocaverit, quin et extraneos, atque coram eis verum Deum prædicaverit et celebraverit, promissionisque sibi factas confessus sit, inspergite Deum invocaverit. Omnia enim hæc altaris publici constructio in se complectitur, scilicet confessionem, laudem, prædicationem, oblationem et invocationem solennem et publicam.

VERS. 8. — **AD MONTEM QUI ERAT CONTRA ORIENTEM (ORIENTALIS) BETHEL.** Tostatus putat hunc montem esse Garizim et Bethel, de quo Deuter. 28. Est prolepsis; vocatur enim Bethel, que tunc vocabatur Luz; nam postea à Jacobo vocata est Bethel c. 28, 19. Rectè S. Ambros.: *Ubi Bethel, inquit, est, hæc est domus Dei, tibi et uris; ubi ura, ubi et invocatio Dei nostri.* Hereticis desunt ara et Bethel, ergo et vera invocatio cultusque Dei.

VERS. 10. — **DESCENDITQUE IN ÆGYPTUM.** Chanaanæ enim altior est Ægypto, ut eò pergens descendere debeat. Hinc et Ægyptus ob exundationem et oblitio-

nem Nili fertiliſſi Chananaë, non ſenſit hanc Chananaë famem. Adde, deſcendere in Scripturâ ſæpè ſignificat ire. Sapienter S. Ambros. l. 4 de Abraham c. 2: *Execratur, inquit, athleta Dei et duratur adversari; in desertum abiit, famem incidit, in Ægyptum descendit. Compererat in Ægypto lucivom esse juvenem luxuriam, etc. Monuit uxorem et sororem se dicerat. Sara ut tueretur maritum, mentita est germanitatem.*

VERS. 15. — DIC GEOR SOROR MEA SIS. Non mentitur Abram: erat enim Sara ejus soror eo sensu quo dicam c. 20, v. 12.

Dices, saltem Abram hic uxorem suam exponit adulterii periculo. Ita Calvinus qui hic Abrahamum in leonem suspensionem vocat. — Resp. negando idipsum; nam Abram Saræ tantum jubet tacere quod sit uxor, et verè dicere quod sit soror sua, idque ob præsens vitæ suæ periculum. *Periculum enim nunquam sine periculo pellitur.* Cavet ergo hic vitæ suæ Abram, ne, quia maritus, occideretur; quod cavere poterat et debebat; reliquum, quod cavere ob Ægyptiorum incontinentiam non poterat, Deo commendavit, videlicet ne uxor eriperetur et violaretur. Sciebat enim se in hoc præsertim articulo necessitatis, Deo curæ esse, capite que hic pater fidelis contra spem in spem credere. Ita S. August. l. 32 contra Faustum c. 55. Unde non male censet Pererius, Abramum Dei instinctu hæc dixisse et fecisse. Adde, confusus est Abram constanti et castitati Saræ (tot enim annis eam pudicissimam expertus erat) quod nunquam peccato consentiret.

VERS. 15. — ET NUNTIAYERUNT. Hebraicè *vairu*, et viderunt. Ita et Septuag. Noster verò videtur legisse *voigânu*. Facile enim 7 in 2, et 8 in 7 et 7 commutatur. Nostro favel, quod ad et viderunt, immediate ante præcesserit unde non videtur mex. repetitum fuisse à Mose.

IN DOMUM, non ad stuprum, sed ad matrimonium, quasi conjux saltem secundaria regis futura, ut patet. v. 19.

VERS. 16. — ABRAM BENE USUSUS. Hebraicè *heteb*, id est, benefecit, scilicet Pharao (ac consequenter ad exemplum regis ceteri ejus amici benefecerunt) Abram.

VERS. 17. — FLAGELLAVIT AUTEM DOMINUS PHARONEM, non adulterium, quia nesciebat esse conjugem Abre, sed ob vim Saræ illatum, quia invitam rapti jussisset. Verè S. Ambros. l. 2 de Abraham c. 4: *Afflictiones, ait, viri forti corona sunt, invalido infirmitatis sunt.*

PLAGIS MAXIMS. Rabini carnales plagam hæc putant fuisse fluxum seminis, et impotentiam cupule. Unde quod nos habemus, propter Saram, hebraicè est, propter verbum Sarum: quod ipsi vertant propter angelum Saræ; quod nimirum hic angelus fuerit custos pudicitia Saræ, eumque et diceret Sara: Percutit talem (à quo scilicet ipsa suæ castitati timebat), mox percutiebatur eum angelus, et faciebat impotentem; ita ut ad Saram accedere, nec vellet, nec posset. Fabulæ hæc sunt Judaicæ. Secundò, Josephus plagam hæc cen-

set fuisse pestilentiam. Rursùm tumultum et seditiones populares. Tertio, Philo et Perer. censent fuisse morbos et dolores gravissimos, ita ut nec diu, nec noctu quiescere aut respirare Pharao posset. Quarto, catholici doctores passim censent fuisse sterilitatem, tam hominum, quam animalium; hæc enim penâ ob similem Saræ raptum punivit Abimelech c. 20, v. 17 et 18. Hinc rectè refert Procopius Saram apud Pharaonem castam et inviolatam permansisse. Deus enim qui hic injuriam Abre, per Saræ raptum illatam, tam graviter vindicavit, multò magis eidem eandem inviolatam servavit: unde hic impleri cepit illud Psal. 104, 14: *Non reliquit hominem nocere eis, et corrumpit pro eis reges.* Adde, solebant mulieres per plures dies ungi, ornari et præparari, antequam ad thorum regis admitterentur, ut patet de Esther.

Videmus hic igitur primò, verum esse illud Psal. 145. *Dominus custodit advenam, pupillum et viduam suscepit.* Hujusmodi enim personæ derelictæ, Deo specialè modo curæ sunt: unde Ps. 9 dicitur: *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.* Hinc in lege sæpè præcipitur, ne molesti sicut peregrinis; hospitibus enim tutela et fides debetur. Videmus secundò, quantum Deus curet et protegat justos. Unus hic Abram justus plus Deo curæ est, quàm Pharao cum omni regio, et propter unum justum etiam regem flagellat. Quis igitur non libenter serviat Deo, qui tam fideliter suis adest et assistit? Videmus tertio, quòd Deus specialis est viduæ conjugii. Nesciebat rex Saram esse uxorem Abre, et tamen flagellatur cum totâ domo: tantum peccatum est adulterium.

Unde S. Ambros. lib. 1 de Abraham c. 2: *Unusquisque, ait, se castum præbet, alienum non afficit thorum, nec locuti spe, aut faciendi impunitate alienam incitet uxorem; non incuria, aut stultitia provocat mariti, aut absentia longiore. Adest præsent conjugii Deus, quem nihil latet, nullus evadit, nemo irridet. Vicem absentis mariti tunc, servat excubias, imò sine excubiis deprehendit reum, antequam faciat quod poterit; in animis singulorum, in mentibus universorum crimen agnoscit. Et si maritum adulter sefellit, non fallit Deum; etsi maritum evaserit, etsi judicem forti laterit, non evadit iudicem totius mundi, ille gravissimè aliebat injuriam inopis, contumeliam imprudentis mariti. Subdit Ambros. Abram meritum esse hoc. Deo talem per pietatem, quâ Deo jubenti in Ægyptum descenderet, obediit. Nam quia studio obeundi celestis oculi, uxorem quoque in periculum deducit pudoris, etiam continentiam conjugii defendit, scilicet Deus. Sic in Vita Sanctorum legitimus, monachos à suis abbatibus missos ad feminas pietatis causâ, cum libidinis stimulo tentarentur, obedientiæ merito et presidio, oratione intentionem superasse. Tantas vires, tantam talem in periculis præstat obedientiam.*

DOMUS EJUS. Nam amici ejus et domestici ad Saræ raptum et detentionem concurrerant et juverant.

VERS. 18. — QUID UXOR TUA ESSET. Scivit id Pharao revelante Deo, ait S. Chrysost. Addit Josephus, sacer-

dotæ Ægyptiorum, in hæc plagâ deos, vel potius daemones suos consulentes, idipsum Pharaonem indicasse. Potuit denique Pharao, tale quid suspicans, Saram interrogare, et ex eâ veritatem cognoscere, ut factum esse putat Pererius.

VERS. 19. — UT TOLLEREM, ut non dubitarem eam

CAPUT XIII.

1. Ascendit ergo Abram de Ægypto, ipse et uxor ejus, et omnia que habebat, et Loth cum eo ad australem plagam.

2. Erat autem dives valdè in possessione auri et argenti.

3. Reversusque est per iter, quo venerat, à meridie in Bethel. usque ad locum ubi priùs fixerat tabernaculum inter Bethel et Hai.

4. In loco altaris quod fecerat priùs, et invocavit ibi nomen Domini.

5. Sed et Loth qui erat cum Abram, fuerunt greges ovium, et armenta, et tabernacula.

6. Nec poterat eos capere terra, ut habitarent simul: erat quippe substantia eorum multa, et nequibant habitare communiter.

7. Unde et facta est rixa inter pastores gregum Abram et Loth. Eo autem tempore Chananeus et Pherezeus habitabant in terrâ illâ.

8. Dixit ergo Abram ad Loth: Ne, queso, sit iurgium inter me et te, et inter pastores meos, et pastores tuos: fratres enim sumus.

9. Ecce universa terra coram te est: recede à me, obsecro: si ad sinistram ieris, ego dexteram tenbo: si in dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam.

10. Elevatis itaque Loth oculis, vidit omnem circa regionem Jordanis, que universa irrigabatur antequàm subverteret Dominus Sodomam et Gomorrhâ, sicut paradisus Domini et sicut Ægyptus venientibus in Segor.

11. Elegitque sibi Loth regionem circa Jordanem, et recessit ab Oriente: divisivæ sunt alterutrum à fratre suo.

12. Abram habitavit in terrâ Chanana: Loth verò moratus est in oppidis, que erant circa Jordanem, et habitavit in Sodomis.

13. Homines autem Sodomitæ pessimi erant, et peccatores coram Domino nimis.

14. Dixitque Dominus ad Abram, postquam divisus est ab eo Loth: Leva oculos tuos, et vide à loco, in quo nunc es, ad aquilonem et meridiem, ad orientem et occidentem.

15. Omnem terram, quam conspicias, tibi dabo et semini tuo usque in sempiternum.

16. Faciamque semen tuum sicut pulverem terræ: si quis potest hominum numerare pulverem terræ, semen quoque tuum numerare poterit.

17. Surge, et perambula terram in longitudine, et

(putans esse liberam) tollere tibi in uxorem. Tradit Josephus, Ægyptios ab Abramo mathesim didicisse; verum à Josepho, Mose et Hebræis in Ægypto habitantibus potius id factum esse videtur, idque indicatur Psal. 104, 21; nam Abram non videtur diù hæsisse in Ægypto.

CHAPITRE XIII.

1. Abram étant d'abord sorti de l'Égypte avec sa femme et tout ce qu'il possédait, et Loth avec lui, alla dans la partie du pays de Chanaan qui est du côté du midi.

2. Il était très-riche, et avait beaucoup d'or et d'argent.

3. Il revint ensuite dans la partie méridionale du pays de Chanaan vers Béthel, par le même chemin qu'il était venu; et il alla dresser sa tente où elle était auparavant, entre Béthel et Hai.

4. On dit l'autel qui avait été bâti avant son départ; et il invoqua en ce lieu le nom de Seigneur.

5. Loth, qui était avec Abram, avait aussi des troupeaux de brebis, des troupeaux de bœufs et des tentes.

6. Le pays ne leur suffisait pas pour pouvoir demeurer l'un avec l'autre, parce que leurs biens, qui consistaient presque tous en troupeaux, étaient fort grands, et qu'avoit besoin de grands pâturages, ils ne pouvaient subsister ensemble.

7. C'est pourquoi il s'éleva une querelle entre les pasteurs d'Abram et ceux de Loth. En ce temps-là les Chananéens et les Phéréziens habitaient en cette terre, et ils avançaient par perfidie de la méconnaissance d'Abram et de Loth pour les détruire.

8. Abram dit donc à Loth: Qu'il n'y ait point, je vous prie, de dispute entre vous et moi, ni entre mes pasteurs et les vôtres, parce que nous sommes frères, c'est-à-dire, proches parents, et que nous devons conserver avec soin l'amour que Dieu a mis entre nous.

9. Vous voyez devant vous toute la terre; retirez-vous, je vous prie, d'après de moi; si vous allez à la gauche, je prendrai la droite; si vous choisissez la droite, j'irai à la gauche.

10. Loth élevant donc les yeux, considéra tout le pays situé le long du Jourdain, qui s'étendait de ce lieu-là jusqu'à ce qu'on vienne à Segor, et qui avant que Dieu détruisit Sodomé et Gomorrhé, paraissait un pays très-agréable; tout arrosé d'eau comme un jardin de délices, et comme l'Égypte, qui est arrosée des eaux du Nil.

11. Et il choisit sa demeure vers le Jourdain, en se retirant vers la Pentapole, qui est du côté de l'Orient: ainsi les deux frères, c'est-à-dire, l'oncle et le neveu, se séparèrent l'un de l'autre.

12. Abram demeura dans la terre de Chanaan; et Loth dans les villes qui étoient aux environs du Jourdain; et il habita ennemi dans la ville de Sodomé.

13. Or les habitants de Sodomé étoient devant le Seigneur des hommes perdus de-vices, et leur corruption étoit montée à son comble.

14. Le Seigneur dit donc à Abram, après que Loth se fut séparé d'avec lui: Levez vos yeux, et regardez du lieu où vous êtes, au septentrion et au midi, à l'orient et à l'occident.

15. Je vous donnerai pour toujours, à vous et à votre postérité, tout le pays que vous voyez.

16. Je multiplierai votre race comme la poussière de la terre: si quelqu'un d'entre les hommes peut compter la poussière de la terre, il pourra compter aussi la suite de vos descendants.

17. Parcourez donc présentement toute l'étendue de cette terre dans sa longueur et dans sa largeur; repandez-la comme un héritage qui doit un jour vous appartenir, parce que je vous la donnerai très-

nem Nili fertilior Chanaanæ, non sensit hanc Chanaanæ famem. Adde, descendere in Scripturâ sæpè significat ire. Sapienter S. Ambros. l. 4 de Abraham c. 2: *Execratur, inquit, athleta Dei et duratur adversari; in desertum abiit, famem incidit, in Ægyptum descendit. Compererat in Ægypto lucivom esse juvenem luxuriam, etc. Monuit uxorem et sororem se dicerat. Sara ut tueretur maritum, mentita est germanitatem.*

VERS. 15. — DIC GEOR SOROR MEA SIS. Non mentitur Abram: erat enim Sara ejus soror eo sensu quo dicam c. 20, v. 12.

Dices, saltem Abram hic uxorem suam exponit adulterii periculo. Ita Calvinus qui hic Abramum in leonem suspensionem vocat. — Resp. negando idipsum; nam Abram Saræ tantum jubet tacere quod sit uxor, et verè dicere quod sit soror sua, idque ob præsens vitæ suæ periculum. *Periculum enim nunquam sine periculo pellitur.* Cavet ergo hic vitæ suæ Abram, ne, quia maritus, occideretur; quod cavere poterat et debebat; reliquum, quod cavere ob Ægyptiorum incontinentiam non poterat, Deo commendavit, videlicet ne uxor eriperetur et violaretur. Sciebat enim se in hoc præsertim articulo necessitatis, Deo curæ esse, capite que hic pater fidel contra spem in spem credere. Ita S. August. l. 32 contra Faustum c. 55. Unde non malè censet Pererius, Abramum Dei instinctu hæc dixisse et fecisse. Adde, confusus est Abram constanti et castitati Saræ (tot enim annis eam pudicissimam expertus erat) quod nunquam peccato consentiret.

VERS. 15. — ET NUNTIAYERUNT. Hebraicè *vairu*, et viderunt. Ita et Septuag. Noster verò videtur legisse *voigaiûn*. Facile enim 7 in 2, et 8 in 7 et 7 commutatur. Nostro favel, quod ad et viderunt, immediate ante præcesserit unde non videtur mex. repetitum fuisse à Mose.

IN DOMUM, non ad stuprum, sed ad matrimonium, quasi conjux saltem secundaria regis futura, ut patet. v. 19.

VERS. 16. — ABAM BENE USUSUS. Hebraicè *heteb*, id est, benefecit, scilicet Pharao (ac consequenter ad exemplum regis ceteri ejus amici benefecerunt) Abram.

VERS. 17. — FLAGELLAVIT AUTEM DOMINUS PHARONEM, non adulterium, quia nesciebat esse conjugem Abre, sed ob vim Saræ illatum, quia invitam rapti jussisset. Verè S. Ambros. l. 2 de Abraham c. 4: *Afflictiones, ait, viri forti corona sunt, invalido infirmitatis sunt.*

PLAGIS MAXIMS. Rabini carnales plagam hæc putant fuisse fluxum seminis, et impotentiam cupule. Unde quod nos habemus, *propter Saram*, hebraicè est, *propter verbum Saram*: quod ipsi vertant *propter angelum Saræ*; quod nimirum hic angelus fuerit custos pudicitia Saræ, eumque ei diceret Sara: Percutite talem (à quo scilicet ipsa suæ castitati timebat), mox percutiebatur eum angelus, et faciebat impotentem; ita ut ad Saram accedere, nec vellet, nec posset. Fabulæ hæc sunt Judaicæ. Secundò, Josephus plagam hæc cen-

set fuisse pestilentiam. Rursùm tumultum et seditiones populares. Tertio, Philo et Perer. censent fuisse morbos et dolores gravissimos, ita ut nec diu, nec noctu quiescere aut respirare Pharao posset. Quarto, catholici doctores passim censent fuisse sterilitatem, tam hominum, quam animalium; hæc enim penâ ob similem Saræ raptum punivit Abimelech c. 20, v. 17 et 18. Hinc rectè refert Procopius Saram apud Pharaonem castam et inviolatam permansisse. Deus enim qui hic injuriam Abre, per Saræ raptum illatam, tam graviter vindicavit, multò magis eidem eandem inviolatam servavit: unde hic impleri cepit illud Psal. 104, 14: *Non reliquit hominem nocere eis, et corrumpit pro eis reges.* Adde, solebant mulieres per plures dies ungi, ornari et præparari, antequàm ad thorum regis admitterentur, ut patet de Esthere.

Videmus hic igitur primò, verum esse illud Psal. 145. *Dominus custodit advenam, pupillum et viduam suscepit.* Hujusmodi enim personæ derelictæ, Deo specialè modo curæ sunt: unde Ps. 9 dicitur: *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.* Hinc in lege sæpè præcipitur, ne molesti sicut peregrinis; hospitibus enim tutela et fides debetur. Videmus secundò, quantum Deus curet et protegat justos. Unus hic Abram justus plus Deo curæ est, quàm Pharao cum omni regio, et propter unum justum etiam regem flagellat. Quis igitur non libenter serviat Deo, qui tam fideliter suis adest et assistit? Videmus tertio, quòd Deus specialis est vidux conjugii. Nesciebat rex Saram esse uxorem Abre, et tamen flagellatur cum totà domo: tantum peccatum est adulterium.

Unde S. Ambros. lib. 1 de Abraham c. 2: *Unusquisque, ait, se castum præbeat, alienum non afficet thorum, nec letandi spe, aut faciendi impunitate alienam incitet uxorem; non incuria, aut stultitia provocat mariti, aut absentia longiore. Adest præsent conjugii Deus, quem nihil latet, nullus evadit, nemo irridet. Vicem absentis mariti tunc, servat excubias, imò sine excubiis deprehendit reum, antequàm faciat quod poterit; in animis singulorum, in mentibus universorum crimen agnoscit. Et si maritum adulter sefellit, non fallit Deum; etsi maritum evaserit, etsi judicem fore laetetur, non evadit iudicem totius mundi, ille gravissimè injuriam inopis, contumeliam imprudentis mariti. Subdit Ambros. Abram meritum esse hoc. Deo talem per pietatem, quæ Deo jubenti ut in Ægyptum descenderet, obediit. Nam quia studio obeundi celestis oculi, uxorem quoque in periculum deducit pudoris, etiam continentiam conjugii defendit, scilicet Deus. Sic in Vita Sanctorum legitimus, monachos à suis abbatibus missos ad feminas pietatis causâ, cum libidinis stimulo tentarentur, obedientia merito et presidio, oratione intentionem superasse. Tantas vires, tantam talem in periculis præstat obedientiam.*

DOMUS EJUS. Nam amici ejus et domestici ad Saræ raptum et detentionem concurrerant et juverant.

VERS. 18. — QUID UXOR TUA ESSET. Scivit id Pharao revelante Deo, ait S. Chrysost. Addit Josephus, sacer-

dotæ Ægyptiorum, in hæc plagâ deos, vel potius daemones suos consulentes, idipsum Pharaonem indicasse. Potuit denique Pharao, tale quid suspicans, Saram interrogare, et ex eâ veritatem cognoscere, ut factum esse putat Pererius.

VERS. 19. — UT TOLLEREM, ut non dubitarem eam

CAPUT XIII.

1. Ascendit ergo Abram de Ægypto, ipse et uxor ejus, et omnia que habebat, et Loth cum eo ad australem plagam.

2. Erat autem dives valdè in possessione auri et argenti.

3. Reversusque est per iter, quo venerat, à meridie in Bethel. usque ad locum ubi priùs fixerat tabernaculum inter Bethel et Hai.

4. In loco altaris quod fecerat priùs, et invocavit ibi nomen Domini.

5. Sed et Loth qui erat cum Abram, fuerunt greges ovium, et armenta, et tabernacula.

6. Nec poterat eos capere terra, ut habitarent simul: erat quippe substantia eorum multa, et nequibant habitare communiter.

7. Unde et facta est rixa inter pastores gregum Abram et Loth. Eo autem tempore Chanaan et Pherezæus habitabant in terrâ illâ.

8. Dixit ergo Abram ad Loth: Ne, queso, sit iurgium inter me et te, et inter pastores meos, et pastores tuos: fratres enim sumus.

9. Ecce universa terra coram te est: recede à me, obsecro: si ad sinistram ieris, ego dexteram tenbo: si in dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam.

10. Elevatis itaque Loth oculis, vidit omnem circa regionem Jordanis, que universa irrigabatur antequàm subverteret Dominus Sodomam et Gomorrhâ, sicut paradisus Domini et sicut Ægyptus venientibus in Segor.

11. Elegitque sibi Loth regionem circa Jordanem, et recessit ab Oriente: divisive sunt alterutrum à fratre suo.

12. Abram habitavit in terrâ Chanaan: Loth verò moratus est in oppidis, que erant circa Jordanem, et habitavit in Sodomis.

13. Homines autem Sodomitæ pessimi erant, et peccatores coram Domino nimis.

14. Dixitque Dominus ad Abram, postquam divisus est ab eo Loth: Leva oculos tuos, et vide à loco, in quo nunc es, ad aquilonem et meridiem, ad orientem et occidentem.

15. Omnem terram, quam conspicias, tibi dabo et semini tuo usque in sempiternum.

16. Faciamque semen tuum sicut pulverem terræ: si quis potest hominum numerare pulverem terræ, semen quoque tuum numerare poterit.

17. Surge, et perambula terram in longitudine, et

(putans esse liberam) tollere tibi in uxorem.

Tradit Josephus, Ægyptios ab Abramo mathesim didicisse; verum à Josepho, Mose et Hebræis in Ægypto habitantibus potius id factum esse videtur, idque indicatur Psal. 104, 21; nam Abram non videtur diù hæsisse in Ægypto.

CHAPITRE XIII.

1. Abram étant d'abord sorti de l'Égypte avec sa femme et tout ce qu'il possédait, et Loth avec lui, alla dans la partie du pays de Chanaan qui est du côté du midi.

2. Il était très-riche, et avait beaucoup d'or et d'argent.

3. Il revint ensuite dans la partie méridionale du pays de Chanaan vers Béthel, par le même chemin qu'il était venu; et il alla dresser sa tente où elle était auparavant, entre Béthel et Hai.

4. On dit l'autel qui avait été bâti avant son départ; et il invoqua en ce lieu le nom du Seigneur.

5. Loth, qui était avec Abram, avait aussi des troupeaux de brebis, des troupeaux de bœufs et des tentes.

6. Le pays ne leur suffisait pas pour pouvoir demeurer l'un avec l'autre, parce que leurs biens, qui consistaient presque tous en troupeaux, étaient fort grands, et qu'avoit besoin de grands pâturages, ils ne pouvaient subsister ensemble.

7. C'est pourquoi il s'éleva une querelle entre les pasteurs d'Abraham et ceux de Loth. En ce temps-là les Chanéens et les Phérezéens habitaient en cette terre, et ils avançaient par perfidie de la méintelligence d'Abraham et de Loth pour les détruire.

8. Abram dit donc à Loth: Qu'il n'y ait point, je vous prie, de dispute entre vous et moi, ni entre mes pasteurs et les vôtres, parce que nous sommes frères, c'est-à-dire, proches parents, et que nous devons conserver avec soin l'amour que Dieu a mis entre nous.

9. Vous voyez devant vous toute la terre; retirez-vous, je vous prie, d'après de moi; si vous allez à la gauche, je prendrai la droite; si vous choisissez la droite, j'irai à la gauche.

10. Loth élevant donc les yeux, considéra tout le pays situé le long du Jourdain, qui s'étendait de ce lieu-là jusqu'à ce qu'on vienne à Segor, et qui avant que Dieu détruisit Sodomé et Gomorrhé, paraissait un pays très-agréable; tout arrosé d'eau comme un jardin de délices, et comme l'Égypte, qui est arrosée des eaux du Nil.

11. Et il choisit sa demeure vers le Jourdain, en se retirant vers la Pentapole, qui est du côté de l'Orient: ainsi les deux frères, c'est-à-dire, l'oncle et le neveu, se séparèrent l'un de l'autre.

12. Abram demeura dans la terre de Chanaan; et Loth dans les villes qui étoient aux environs du Jourdain; et il habita ennemi dans la ville de Sodomé.

13. Or les habitants de Sodomé étoient devant le Seigneur des hommes perdus de-vices, et leur corruption étoit montée à son comble.

14. Le Seigneur dit donc à Abram, après que Loth se fut séparé d'avec lui: Levez vos yeux, et regardez du lieu où vous êtes, au septentrion et au midi, à l'orient et à l'occident.

15. Je vous donnerai pour toujours, à vous et à votre postérité, tout le pays que vous voyez.

16. Je multiplierai votre race comme la poussière de la terre: si quelqu'un d'entre les hommes peut compter la poussière de la terre, il pourra compter aussi la suite de vos descendants.

17. Parcourez donc présentement toute l'étendue de cette terre dans sa longueur et dans sa largeur; regardez-la comme un héritage qui doit un jour vous appartenir, parce que je vous la donnerai tris-

in latitudine sua : quia tibi datus sum eam.
18. Movens iugiter tabernaculum suum Abram, venit et habitavit locum convallem Mambre, quae est in Hebron : edificavitque ibi altare Domino.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — AD AUSTRALEM FLAGAM, respectu Chanaan, sive Judaeae. Ad hanc enim semper plagam mundi accommodat S. Script. utpote Judaeis scripta : erat ergo hic locus Judaeae australis, Aegypti vero aequinarius; rediit enim Abram in Bethel, unde exierat.

VERS. 4. — IN LOCO ALTARIS, ad locum altaris, in quo scilicet e. 12, 8, altare exeraat. Patet ex Hebraeo.

VERS. 5. — QET ERAT CUM ABRAHAM. Hiscis verbis significat Moses, quod Loth propter societatem Abrae fuerit à Deo benedictus et locupletatus.

TABERNACULA, papiliones, in quibus ipse cum sua familia degrebat : nec enim in domibus, sed in casualis, quasi peregrini degrebat, Hebr. 11, 9.

VERS. 6. — NEC POTERAT EOS CAPERE TERRA. Eadem Chanaanica portio, non sufficiebat ad pascuam, quibus alerent tot tantique greges utriusque. Seculare nimium, inquit S. Ambrosius lib. 4 de Abraham c. 5, ut ditius terra non capiat. Nihil enim satis est divitum cupiditati. Quanto ditior quis fuerit, tanto avidior ad possidendum est. Excedere agri terminos cupit, et viciniam excedere. Numquid iniquissimum Abraham? minime. Tamea ut minime avarus electionem offert, ut justas dissensionem impulet.

VERS. 7. — UNDE FACTA EST RIXA, dum quisque pastorum meliora pascuam suis gregibus assignat. Videt hic, quemodo opes parant lites et rixas, etiam inter fratres et cognatos amicitiosos. Unde S. Chrys. Hom. 33 : Aucta sunt, aut, armenta, multiplicati greges, affluerunt divitiae multae, et statim discinditur concordia. Antea erat pax et charitatis vinculum, nunc rixa et contentio; ubi enim Meum et Tuum, ubi omne litium genus; ubi autem haec non sunt, ubi decura versatur pax et concordia. Hinc de primis Christianis ait Lucas c. 4, 52 : Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una. Causam subdit : Nec quisquam eorum quae possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.

EO AUTEM TEMPORE CHANANEUS ET PHEREZEUS HABITAVANT IN TERRA, q. d. : Ne ergo ab eis invaderetur, et opprimeretur Abram ejusque familia, cum Loth contendens et dimicans; rursus, ne Chanaanici hiscis pastorum rixas scandalizarentur, itaque blasphemarent Abrae familiam fidelem et religiosam, ac consequenter magis averterentur ab ejus fide et religione. Deoque vero : hic de causa voluit Abram separari à Loth, itaque omne eorum scandalum tollere.

VERS. 8. — FRATRES ENIM SUMUS. Fratres, id est, cognati; erat enim Loth Abrae ex fratre nepos.

VERS. 9. — ECCE UNIVERSA TERRA CORAM TE EST, in tua est potestate et electione, licet tibi eam partem religiosi eligere, quae tibi placuerit. Hanc enim tibi facile libenter vendent aut vocabunt. Abram patruus dat hic suo nepoti Loth optionem, ut eligat regionem quam velit. Hinc videtur orta veterum consue-

certamentum, et la domant aux enfants qui naissent de vous.

18. Abram levant donc sa tente, vint demeurer près la vallée de Mambre, qui est vers Hebron, et il dressa là un autel au Seigneur.

tudo in divisione hereditatis inter fratres, ut frater major quasi praedior, hereditatem in aequas partes dividat; minor vero eligat (ut sic neuter se deceptum esse queri possit), quod laudat S. Ambrosius l. 4 de Abraham c. 5, et August. lib. 16 de Civitat. cap. 20 : Cujusmodi, inquit Ambros., debet esse divisio, patriarcha docet : frimior dividat, infimior eligat, ne habeat quod queratur. Electionis enim sua partem non poterat calumniari. Non residet occasio resiliendi, cui datur optio eligendi.

SI AD SINISTRAM. Per sinistram intelligit septentrionem; per dextram meridiem; ita Chaldaeus et Vatablus. In Hebraeo, palchre verbum verbo opponitur. Habet enim sic : Si tu sinistrabis, ego destrabo; si tu destrabis, ego sinistrabo, hoc est, si tu sinistram elegeris, ego eligam dextram, et contra. Praeclare S. Ambros. lib. 2 de Abraham, c. 6 : Dixit, ait, ante nos vir ex philosophia perfecta disciplinatus, quatuor haec bono viro nasci; ut elaborat. Primum, ut omnes amicos faciat. Secundum, ut si non potest amicos facere, certe nec inimicos Tertium, ut, si nec istud suppetit, esse sententia discat. Quartum, si quis cedentem persequitur, vindictae se nisi potest; sed illa tria in Abraham non sermonibus videt, sed veris operibus agnoscimus. Quartum autem non ite est; quando etiam circa cedentem servavit affectum parentis, ut eum non solum non persequatur, sed etiam captum erueret ac liberaret.

VERS. 10. — OMNEM CIRCA (CIRCUMFERA) REGIONEM JORDANIS. Vatablus vertit, universa aquora campi Jordanis; Chald. omnem plantam Jordanis.

SICUT PARADISUS DOMINI. Hebraice hegan adam, sicut hortus Domini, quem scilicet Deus Adam instruxerat et adornaverat, Genes. 2, 8. Ita sanct. August. et sicuti quilibet alius hortus amoenissimus, qui à Deo vel factus est, vel fieri potest.

ET SICUT AEGYPTUS VENIENTIUS IN SEGOR, q. d. : Sicut ea pars Aegypti, qua itur in Segor. Haec enim irrigatur à Nilo, ideoque fertilissima est. Verum quia haec pars Aegypti, pari modo Sodomam et Gomorrhizam respicit, quae notiores erant urbes quam Segor, quae profundè potius, quam Segor nominasset hic Moses, hinc secundo, et magis apte ac genuinè à venientibus in Segor refert non ad sicut Aegyptus, sed superius ad regionem Jordanis quae universa irrigabatur venientibus (veniendo) in Segor, q. d. : Totà Pentapolis ante subversionem, maxime à loco in quo tunc erat Abram, emundo versus Segor, irrigua eraret fertilissima; sicut paradisus et sicut Aegyptus, quam Nilus fecundat. Ita sanct. August., Cajet., Pererius.

VERS. 11. — ELEGITQUE SIM. Permisit Deus in hac electione sua Loth decipi; tum, ut ejus exemplo et conversione Sodomitae ad peccatorum odium, et virtutis amorem excitarentur; tum, ut discamus amoniora non praeferre salutaribus, nec sequi in electione

nostram cupiditatem : Inferior, ait S. Ambros. l. 1 de Abraham c. 5, amoniora eligi, utiliora fecidit. Pleuraque enim ubi fractus impares sunt, praedior amoniora declinat. Cito invidiam movent, cito in se excitant mentem avari, etc.

RECESSIT AB ORIENTE. Dices : Loth ibat ad Jordanem et Pentapolim; quae sunt ad Orientem : ergo non recessit ab Oriente, sed ad eum accessit. Respondent alii esse enallagen praepositionis, ut enim poni pro ad, versus; heb. enim est, profectus est ab Oriente, hoc est, versus Orientem. Tantum enim vult dicere Loth recessisse ab Abraham; ille enim Orientem, hic Occidentem peragravit, q. d. : Loth recessit ab Abraham versus Orientem. Secundò, alii cum Pererio respondent Loth recessisse ab Oriente, quia non directè rectoque itinere ex Bethel perrexit ad Orientem, sed lateraliter reflexit iter ad Pentapolim, quae respectu Bethel partim erat ad Orientem, partim ad meridiem. Cum enim veniret ex Meridie, puta ex Aegypti, in Bethel, non rectè perrexit ad Orientem, sed reflexit viam ad Meridiem, unde venerat. Tertio et genuinè, Orientem hic Moses vocat locum, in quo consistebat Loth et Abraham cum se ab invicem dividerent, nimirum eum de quo dixit e. 12, 8 : Et inde transgrediens ad montem qui erat contra Orientem Bethel, tetendit ibi tabernaculum suum, ab Occidente habens Bethel, et ab Oriente Hai. Hic ergo locus, in quo facta est separatio Loth ab Abraham, ut patet e. 13, 5, vocatur Oriens quia erat contra Orientem Bethel, et ab Oriente habebat Hai. Sensus ergo est : Loth recessit ab Oriente, id est, à loco in quo cum Abraham fecit pactum separationis, qui ob respectus jam dictos à Moss vocatur Oriens.

ALTERUM A FRATRE SUO. Hebraice, vir à fratre suo, id est, alter ab altero, frater à fratre, puta patruus à nepote.

VERS. 12. — ABRAHAM HABITAVIT IN TERRA CHANAN. Chanaan hic nomen est unius gentis et partis terra promissionis, sive juxta mare Mediterraneum, et fluens Jordanis. Chanaanem enim fuit unus è septem populis, habitantibus in terra promissionis, quos expulerunt Hebraei, à quo quasi praecipuo tota regio dicta est Chanaan, vel Chanaanem; et hoc sensu etiam Loth habitans in Sodomis, habitavit in Chanaan. Sed arcè accipiendo vocem Chanaan, ubi hic capitur : Abram in Chanaan, Loth vero non in Chanaan, sed in Sodomis habitavit. Sodomam autem non Chanaanorum provinciam, sed Pherzeorum erat, inquit Testatus.

LOTH VERO MORATUS EST IN OPERIBUS QUAE ERANT CIRCA JORDANEM, ET HABITAVIT IN SODOMIS; scilicet Loth proficiens et peregrinans cum suis gregibus, obibat oppida et campos Jordanis, usque ad Sodomam : ut clarè habent Hebraei.

VERS. 13. — SODOMITAE PESSIMI ERANT, ET PECCATORES CORAM DOMINO, hoc est, eximii et gravissimi peccatores; quia quae Dei sunt, vel coram Deo, haec magna et eximia sunt. Peccata haec, vel potius peccatorum bonum originem explicat Ezechiel e. 16, 49, cum ait : Ecce haec fuit iniquitas Sodomae, superbia, saturitas pro-

nis, et abundantia, et otium ipsius (Septuag. vertunt, deliciis affuebat ipsa et filius ejus, et gloriantur magnifice), et maum egeno et pauperi non pergerant, q. d. : Haec fuit quintuplex Sodomae iniquitas, eaque radix et origo ceterarum, scilicet libidinum portentosarum; nimirum prima Sodomae iniquitas, fuit superbia; secunda, saturitas panis et ciborum, puta comestio et compositio; tertia, abundantia et luxus rerum omnium; quarta otium.

Queritur, Aegyptus quare sit factus adulter; In prompta causa est, desidiatus erat.

Quinta, immiser cordia. Unde sanct. Hier. in citatum versus Ezech. sic ait : Superbia, saturitas panis, rerum omnium abundantia, otium et delicia peccatum Sodomiticum est; et propter hoc sequitur Dei oblitio, quae praesentia bona putat esse perpetua. Unde de Israele scriptum est : Manducavit et bibit, et saturatus est, et impinguatus; et calcitravit dilectus : Quod sciens sapientissimus omnium Salomon ita precatur : Tribue mihi necessaria et quae sufficient, ne saturatus mentis fax fiam, et dicam : Quis me videbit? aut pauper e effectus, furur, et pejerem nomen Dei mei. Hactenus sanct. Hier. Secundo, Sodomitae erant peccatores coram Domino, id est, palam, publice, in oculis solis hujus, ipso Deo et sole spectantis invicem de peccatis; q. d. : Sodomitae non tantum iniquissimi erant, sed et impudentes, Dei hominumque contemptores. Tertio, Hebraeam ludenam, quod noster vertit coram Domino, potest cum Vatablo verti, in Domini, contra Domini.

EO MAJOR FUIT VIRTUS LOTH, quod inter pessimos optimus fuerit, ubi docet S. Petrus epist. 2, cap. 27, et S. Gregor. lib. 1 Moral., cap. 1.

VERS. 15. — OMNEM TERRAM QUAM CONSPICIS. Probabile est quod sensit Perer. scilicet Deum, vel angelum vice Dei, Abramo vigilanti (aeque ac Mosi Deuter. 34, v. 1) objecisse imaginem totius terra promissionis (hanc enim totam naturaliter, tantum circumspiciendo, pervidit non poterat Abram), et singularum ejus partium, in qua omnia quae in illa terra spectata digna erant, propria, distinctè ac liquido carneret. Sic enim diabolum Christo ostendit omnia regna mundi, et gloriam eorum, Matth. 4, 8. Sic S. Benedictus, Deo eum elevante, vidit totum mundum, velut exiguum globum in aere pendulum, sub uno solis radio cunctis suis subiectum : ut refert S. Gregorius lib. 2, Dialog. cap. 56.

TIBI DADO, ET SEMINI TUO USQUE IN SEMPTERNUM; et excogetum est, idemque valet, quod id est. Abre enim ensetur dari, quod semini et ejus posteris datur, juxta can. 15. Ita S. Chrysost. et Cajet. Promittitur ergo hic ad litteram Hebraeis possessio terra Chanaan in sempiternum; non absolute, sed respectively, scilicet quomdiu durabit hoc semen, id est, populus et respul. Hebraeorum. Jam enim disperso populo, et everso ejus regno, et republica, quid mirum si terram hanc, in qua rempub. et regnum suum habebat, amplius non obtinebat?

Addit cum S. Thomà, vel potius Thomà Anglico,

Pererio, et aliis, promissionem hanc esse conditionatam : promittitur enim Hebræis Chananea hæc conditio, si videlicet ipsi vicissim Deo obediant, ejusque legem et cultum servent : ut patet Levit. 26, quod quia non fecerunt juxta, hinc Deus rescidit sua pæcta et promissa, eosque afflixit et evertit, uti eis comminatus fuerat Levit. 26.

Nota. Deus hic remuneratur Abre mansuetudinem et magnanimitatem, quæ Loth, licet juniore, cesserat meliora pascere, q. d. : Tu prius Loth pacis causâ cessisti Pentapolim, idè ego nunc tibi majora do : *Omne enim, inquit, terram quam conspicias, tibi dabo.* Vide quam largiter Deus remuneret, si quid pacis causâ relinquatur. Partim cesserat Abram ipsi Loth, et nunc universam terram accipit.

Unde sancti Ambrosii lib. 2 de Abraham cap. 7 : *Hinc, ait, tanquam ex fonte hauerunt Stoici philosophi dogmata sententiam, omnia sapientis esse. Oriens enim et occidentis, septentrio et meridies portiones sunt universitatis. His enim totus mundus includitur. Hæc cum promissit Deus daturum se Abraham, quid aliud declarat, nisi sapientem et fideli præstito omnia, deesse nihil ? Unde et Salomon in Proverb. c. 17, ult. : *Ejus qui fidelis sit, totus mundus ditabitur.* Et mox : *Quomodo sapientis totus mundus ? Quoniam ipsa natura dat illi sortem omnium, etiam si ipse nihil possideat.* Dominia est et possessor sapientia, quæ sua putat nature munera, quoniam in usum hominum data sunt, nec ullis indiget, etiam si desint ei ad victum necessaria. Sapientis summus iudicis quiddam nature est, qui vivit secundum naturam. Non enim amittit jus suum qui meminit se ad imaginem Dei factum, et ad homines à Deo dictum : *Crescite et multiplicamini, et replete terram, et dominamini in eâ, et imperate piscibus maris, et volatilibus cœli, et omnibus pecoribus, et omni terræ, et omnibus que reptant super terram.* Et novit, quia sapientia mater omnium est, et orbem terrarum possidet. » Anagog. idem accipit terram et resurrectionem, quam promissit patribus nostris, fluentem hæc et mel, suavitatem vitæ, jucunditatis gratiam, splendorem gloriæ, cujus hæres primus factus*

CAPUT XIV.

1. Factum est autem in illo tempore, ut Amraphel rex Sennaar, et Arioch rex Ponti, et Chodorlahomor rex Elamitarum, et Thadal rex gentium,

2. Inirent bellum contra Bara regem Sodomorum, et contra Bersa regem Gomorrhæ, et contra Sennaab regem Adamae, et contra Senecher regem Schoim, contra regem Bala : ipsa est Segor.

3. Omnes hi convenerunt in vallem Silvestreum, quæ nunc est mare salis.

4. Duodecim enim annis servierant Chodorlahomor, et tertio decimo anno recesserunt ab eo.

5. Igitar quarto decimo anno venit Chodorlahomor, et reges qui erant cum eo : percesseruntque Rapihain

est primogenitus à mortuis, Dei filius, Jesus Christus. » Ita S. Chrysost. homil. 54 : « Sicut et inquit, Patriarcha cedentem minoribus, assecutum majora ; et cessit Lotho, regionemque deteriori elegit, ut contentionis rescicaret occasionem, et servavit virtutem suâ peculiari totam domum pacatam redderet. » Et antèrius : « Nihil animam ita in tranquillitate et quiete esse facit, ut mansuetulo et modestia. Hæc omni diademate se possidenti est utilior, etc. »

Anagogicè, promittitur hic spirituale semen Abre ; id est, fideles et electi plurimi ; eisque terram viventium in cœlis, propriè in sempiternum possidendam, Deus hic pollicetur. Ita ex Apostolo Rom. 4. 16, S. August. l. 16 de Civit. c. 21.

Vers. 16. — SICUT PULVEREM TERRE. — Id est, plurimos, et penè innumerabiles dabo tibi posteros. Est hyperbole. Nam in rigore arithmetico clarum est, longè plures esse arenas in terrâ, quam sint, fuerint, ac futuri sint Judæi.

Symbol. Isidor. Pelus. l. 5, ep. 296, notat posteros Abre hic comparari pulveri terræ, c. 15 verò, v. 5, stellis cœli ; quia ex iis ali futuri erant sapientes et sancti, cœlestes, sublimes et illustres instar stellarum cœli, alii verò insipientes et pravi, terrestres, viles, obscuri, idèoque dispergendi in omnem terram instar arenae vento agitatae.

Vers. 17. — PERAMBULA. Non præcepit, sed offert ; q. d. : Si vis scire quanta sit hæc terra, perambula eam, miraberis et gauderis. Ita S. Chrysost. Nec enim reipsâ Abram totam Chananeam perambulavit.

Vers. 18. — CONVALLIS MAMBRE. Hebraicè est, *clon Mambre*, id est, quercus et quercetum Mambre. Hæc ergo convallis quercibus erat constita ; dicta est Mambre à possessore, qui vocabatur Mambre, de quo c. 14. 15.

IN HEBRON, in territorio Hebron, juxta Hebron.

EDIFICAVITQUE IBI ALTARE DOMINO. Abram religiosus ubique Domino erigit altaria, dicitque Deo : *A te principium, tibi desinet.* Non ergo Abraham filii sunt novantes, qui aras evertunt.

CHAPITRE XIV.

1. En ce temps-là, Amraphel, roi de Sennaar ou de Babylone, Arioch, roi du Pont ou plutôt de Thalasie, sur les confins de l'Assyrie, Chodorlahomor, roi des Elamites, et Thadal, roi des nations différentes qu'il avoit rassemblées dans la ville de Goin,

2. firent la guerre contre Bara, roi de Sodome, contre Bersa, roi de Gomorre, contre Sennaab, roi d'Adama, contre Senecher, roi de Schoim, et contre le roi de la ville de Bala, qui est la même que celle qui fut depuis Segor.

3. Tous ces rois s'assemblèrent dans la vallée des Bois, qui est maintenant la mer Salée.

4. Le sujet de la guerre que ces princes firent contre les rois de la Pentapole, étoit qu'ils avoient été assujettis à Chodorlahomor pendant douze ans, et la troisième année ils se retirèrent de sa domination.

5. Ainsi, la quatorzième année, Chodorlahomor vint les soumettre de nouveau à son empire, vint avec les rois qui s'étoient joints à lui ; et commençant par les peuples qui sont au-delà du Jourdain, vers le nord,

in Astarothernain, et Zuzim cum eis, et Emit in Save Carithaim.

6. Et Chhoras in montibus Seir, usque ad campestris Pharan, quæ est in solitudine.

7. Reversique sunt, et venerunt ad fontem Misphat, ipsa est Cades : et percusserunt omnem regionem Amaleitarum, et Amorrhæorum qui habitabat in Assouthanar.

8. Et egressi sunt rex Sodomorum, et rex Gomorrhæ, rexque Adamae, et rex Schoim, necnon et Bala, quæ est Segor : et direxerunt aciem contra eos in valle Silvestri :

9. Scilicet adversus Chodorlahomor regem Elamitarum et Thadal regem Gentium, et Amraphel regem Sennaar, et Arioch regem Ponti : quatuor reges adversus quinque.

10. Vallis autem Silvestris habet puteos multos lutuminis. Itaque rex Sodomorum et Gomorrhæ terga verterunt, occideruntque ibi : et qui remanserant, fugerunt ad montem.

11. Tulere autem omnem substantiam Sodomorum et Gomorrhæ, et universa que ad cibum pertinent, et abierunt :

12. Necnon et Loth et substantiam ejus, filium fratris Abram, qui habitabat in Sodomis.

13. Et ecce unus qui exaserat, nuntiavit Abram Hebræo, qui habitabat in convalle Mambre Amorrhæi, fratris Escol, et fratris Auer : hi enim pepigerant fœdus cum Abram.

14. Quod cum audisset Abram, captum videlicet Loth fratrem suum, numeravit expeditos vernaculos suos trecentos decem et octo : et persecutus est usque Dan.

15. Et divisit sociis, irruit super eos nocte, percussitque eos, et persecutus est eos usque Hoba, quæ est ad terram Damasci.

16. Reduxitque omnem substantiam, et Loth fratrem suum cum substantiâ illius, mulieres quoque et populum.

17. Egressus est autem rex Sodomorum in occursum ejus, postquam reversus est à cade Chodorlahomor, et regum qui cum eo erant in valle Save ; quæ est vallis regis.

18. At verò Melchisedech rex Salem, profertens panem et vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi, 19. Benedicti ei, et ait : Benedictus Abram Deo excelso, qui creavit cœlum et terram :

20. Et benedictus Deus excelsus, quo protegente, hostes in manibus tuis sunt. Et dedit ei decimas ex omnibus.

21. Dixit autem rex Sodomorum ad Abram : Da mihi animas, cætera tolle tibi.

22. Qui respondit ei : Levo manum meam ad Dominum Deum excelsum, possessorem cœli et terræ,

23. Quòd à filio subtegmis usque ad corrigiam ca-

ils défirent les Rapihains dans Astarothernain, les Zuzites qui étoient avec eux, les Emites dans Savé Carithaim ;

6. Et, passant vers le midi, ils battirent les Chorréens qui habitoient dans les montagnes de Seir, jusqu'aux campagnes de Pharan, qui est dans le désert de Cades, sur les confins de l'Arabie Pétrée.

7. Et étant retournés vers le nord, ils vinrent à l'endroit où fut depuis la fontaine de Misphat ; c'est-à-dire, la fontaine du jugement : c'est celle que Moïse fit sortir du rocher qui est dans le même lieu que Cades ; et ils passèrent au fil de l'épée tout ce qu'ils trouvèrent dans le pays, qui est maintenant celui des Amalécites ; et ils défirent les Amorrhéens qui habitoient dans Assouthanar.

8. Alors le roi de Sodome, le roi de Gomorre, le roi d'Adama, le roi de Schoim et le roi de la ville de Bala, qui est la même que Segor, se mirent en campagne, et rangèrent leurs troupes en bataille dans la vallée des Bois contre ces princes :

9. C'est-à-dire, contre Chodorlahomor, roi des Elamites ; Thadal, roi des nations ; Amraphel, roi de Sennaar ; et Arioch, roi du Pont, quatre rois contre cinq.

10. Il y avoit beaucoup de puits de bitume dans cette vallée des Bois, et le terrain étoit très-propre à s'enflammer. Le roi de Sodome et le roi de Gomorre furent mis en fuite, leurs gens y périrent ; et ceux qui échappèrent, s'enfuirent sur une montagne.

11. Les vainqueurs ne trouvant plus de résistance, entrèrent dans les villes des rois vaincus ; et ayant pris toutes les richesses et les vivres de Sodome et de Gomorre, ils se retirèrent chargés de dépouilles.

12. Ils emmenèrent aussi Loth, fils du frère d'Abraham, qui demeuroit dans Sodome et tout ce qui étoit à lui.

13. En même temps un homme qui s'étoit sauvé du combat, vint donner avis de ceci à Abram, Hébreu, qui demeuroit dans la vallée de Mambre, prince Amorrhéen, frère d'Escol et frère d'Auer, qui tous trois avoient fait alliance avec Abram.

14. Abram, ayant su que Loth son frère avoit été pris, choisit les plus braves de ses serviteurs, au nombre de trois cent dix-huit, et poursuivit ces rois jusqu'à Dan.

15. Il forma deux corps de ses gens et de ses alliés, qui s'étoient joints à lui pour cette expédition ; et vint fondre sur les ennemis durant la nuit, il les défit, et les poursuivit jusqu'à Hoba qui est à la gauche de Damas.

16. Il ramena avec lui tout le butin qu'ils avoient pris, Loth son frère, avec ce qui étoit à lui, les femmes et tout le peuple de Sodome et des autres villes qui avoient été pillées.

17. Et le roi de Sodome sortit au-devant de lui, lorsqu'il revenoit après la défaite de Chodorlahomor et des autres rois qui étoient avec lui dans la vallée de Savé, accompagné aussi la vallée du roi ; à cause de cette entrevue d'Abraham et du roi de Sodome.

18. Mais Melchisedech, roi de Salem, offrant un sacrifice du pain et du vin, parce qu'il étoit prêtre du Très-Haut :

19. Béni Abram, en disant : Qu'Abraham soit béni du Dieu Très-Haut, qui a créé le ciel et la terre.

20. Et que le Dieu Très-Haut soit béni, lui qui par sa protection vous a mis nos ennemis entre les mains. Alors Abram lui donna la dîme de tout ce qu'il avoit pris sur les quatre rois vaincus.

21. Or le roi de Sodome dit à Abram : De tout ce qui m'appartient, et que vous avez repris sur les ennemis donnez-moi, et mes personnes, et prenez le reste pour vous.

22. Abram lui répondit : Je lève la main et je jure par le Seigneur le Dieu Très-Haut, possesseur du ciel et de la terre,

23. Que je ne recevrai rien de tout ce qui est à vous depuis le moindre fil jusqu'à un cordon de sou-

lige, non accipiam ex omnibus quae tua sunt, ne dicas: Ego ditavi Abram:

24. Excipit his, quae comederunt juvenes, et et parvulus virorum, qui venerunt mecum, Aner, Escol, et Mambre: isti accipient partes suas.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — AMRAPHEL REX SENNAAR, rex Babylonis, uti dixi c. 11, v. 2. Hic ergo Amraphel videtur tertius aut quartus fuisse à Nemrod, primo rege et tyranno Babylonis. Rursum, hic Amraphel fuit primus et principis hujus belli dux.

Dices: Quomodo ergo Josephus hoc bellum vocat bellum et exercitum Assyriorum? — Resp.: Sub Assyriis Babylonios intelligit; jam enim una eademque erat monarchia Assyriorum et Babyloniorum, omnes enim hi reges subditi fuerunt regi Assyriorum, scilicet Nino monarchae. Videtur ergo Ninus translata monarchia ex Babylone in Ninivem alium regem vel viceregem in Babylone consutuisse: cujus hic Amraphel fuerit successor.

Nota. Hoc bellum videtur contigisse quinque circiter annis, post egressum Abra de Haran in Chanaan, qui contigit anno Abrae 75, Genes. 12, v. 4. Nam gesta Abrae, à cap. 12 lucasque, fecit quinque annos exposcit, uti et quinque annos exposcit quo ab hoc cap. narratur usque ad cap. 16, scilicet usque ad nativitatem Isaacis: quo contigit anno decimo à vocatione Abrae, ut patet c. 16, v. 5.

Contigit ergo hoc bellum sub annum Abrae 80, qui fuit Nini junioris trigessimus. Nam Abram natus est anno 45 Nini senioris, qui universum regnavit annos 52. Novennis ergo erat Abram, cum mortuus est Ninus senior. Hinc Nino successit uxor Semiramis, quae regnavit 42 annis. Hinc deinde successit filius Ninus junior, qui regnavit annis 58: ergo annus 80 Abrae incidit in 29 vel 30 Nini junioris.

ET ANOCH REX PONTI. Hebr. Chald. et Septuag. habent, rex Ellasar. Fortè hæc est urbs Colesyriae, quae à Stephano vocatur Elias, alio nomine Pontus dicta, uti vertit hic nobis interpres. Alter Tostatus et Pererius, qui per Pontum hic Hellespontum intelligunt: ut Arioch hic fuerit rex Hellespontis, indeque alius regibus hic nominatis in auxilium venerit. Verum hi nimis remotè hunc Arioch in Pentapolim accersunt.

CHODORLAIMOM REX ELAM, rex Persarum, qui ab Eiam filio Sem prognati, dicti sunt Elamitae et Elymaei. Ita Diodorus. Hic Chodorlaimom videtur fuisse fax belli: alios enim reges accendit in Pentapolitis, ut eos cum à se subjugatos, et jam rebellantes, rursum sub jugum suum mitteret.

ET THADAL REX GENTIUM, rex Galilae superioris, quae dicta est Gentium, eò quod à vicinis gentibus, Arabibus et Aegyptiis, teste Strabone lib. 16, propter fertilitatem et mercimoniorem ob insignes portus opportunitatem incolebatur: ideoque postmodum à Judaeis, illi Galilae nomen indentibus, dicta est Galilaea Gentium. Ita Andreas Masius in Josue c. 12, v. 9. Aliter Lyran. et Tostat., hic gentes accipiunt, scilicet

lier, alin quo vous ne puissiez pas dire que vous avez enrichi Abram.

23. J'accepte seulement ce que mes gens ont pris pour leur nourriture, et ce qui est dû à ceux qui sont venus avec moi, Aner, Escol et Mambre, qui pourront prendre leur part du butin.

COMMENTARIUM.

errones et profugos ex variis gentibus, quibus asylum in suo regno dederit hic Thadal.

VERS. 2. — BALE, IPSA EST SEGOR. Quae prius dicebatur Bala, postea dicta est Segor, id est, parva: postquam scilicet Loth illi quasi parva, veniam à Hebr. impetravit, ut in eam se reciperet, ne communi Pentapolis incendio conflagraret: ut patet c. 19, v. 22.

Symbolicè, S. Ambros. lib. 2 de Abraham, cap. 7: Quinque reges, ait, quinque sensus corporis nostri sunt, visus, odoratus, gustus, tactus, auditus. Quatuor reges, illicet corporales atque mundanae sunt: quoniam et caro hominis, ut mundus, quatuor tonat elementis. Merito reges dicuntur: quia habet suum culpa dominium; habet regnum grande. Senus igitur nostri facit delectationibus secularibus se dedit, et quidam eorum pietate capiuntur. Corporales enim delectationes et illicebus hujus saeculi non vincit, nisi mens quo fuerit spiritualis, adhaerens Deo, et se totam à terrenis separata. Deflectio (hoc enim significat hebr. Loth) omnis hi capitur.

VERS. 3. — IN VALLEN SILVESTREM, quae NUNC EST MARE SALIS, in vallem pulchram, et instar memoriae arboribus consistam, quae post conflagrationem Sodomae, versa est in lacum Asphaltitem: ideoque dicta est mare Salsum. Pentapolis enim post conflagrationem, aquis illi salis à Deo est obruta, ut nullum animal ibi vivere possit, unde et vocatur mare hoc Mortuum.

VERS. 4. — RECESSERANT. Hebraice marada, rebelarunt, jugum excusserunt.

VERS. 5. — PERCUSSEUNTQUE RAPHAIM. Narrat hic obiter Moses, quod Chodorlaimom cum suis, antequam bellum suis rebellibus Pentapolitis inferret, prius vastavit quatuor gentes eis vicinas, ne rebellibus opem ferre possent: puta Zuzim, Enim, Horraos et Raphaim. Raphaim videtur fuisse gigantes, posteri Raphim gigantes, et habitasse in terra Bassan, quae idcirco dicta est terra gigantum, Deuter. 3, v. 13. Putant Rabini Raphaim dici à Orphà nuru Noemi, Ruth. 1; à Orphà enim natum esse Goliath gigantem quem occidit David; idem sensit Prudentius in Hamartigenia, dum loquens de Orphà, ait illum contemptu Noemi, maluisse sensitiferi stirpem nutrire Galin. Verum hæc est fabula, nam רפאים per אין , רפאים sine אין scribitur: non tantum aspectu vasto et horribili vires ac nervos humanum dissolvebant. Quarto, Pineda in Job, 26, v. 5, et Sanchez in Isaie 26, v. 14, putant Raphaim dici à רפאים , id est, mederi, sanare. Gigantes enim erant homines sani, firmi, torosi. Tertio, alii Raphaim deducunt à רפאים , id est, dissolvere: quia gigantes suo tantum aspectu vasto et horribili vires ac nervos humanum dissolvebant. Quarto, Pineda in Job, 26, v. 5, et Sanchez in Isaie 26, v. 14, putant Raphaim dici à רפאים patre Goliath, qui quatuor filios gigantes genuit, 2 Reg. 21; inde quivis gigantes dicti sunt Raphaim.

Sic Enalim dicti sunt gigantes à primo eorum parente Enac. Verum obstat, quod Moses hebraice scribens vocat eos Raphaim: ergo dicit ante Davidem et Goliath gigantes vocabantur Raphaim, tempore Mosè et Josue; nam in libro Josue saepius fit mentio Raphaim. Videtur ergo Raphaim dicti et orti à parente suo Bapha, qui Mose fuit antiquior. Responderi posset Moisen non vocasse eos Raphaim, sed Nephilim aut Enalim; sed compilatorem Pentateuchi usitato tum nomine vocasse eos Raphaim, sicut Gen. 14, 13, urbs Dan, quae tempore Mosè Lesem, postea verò à Danitis occupata vocata est Dan. Verum rursum obstat, quod compilator hic Pentateuchi fuerit Josue vel alius ei coaevus, qui longè processit tempora Davidis et Goliath. Accedit quod Enakim fuerint tempore Mosè, ut patet Deuter. 1, v. 28. Constat autem eos tunc ita vocatos à patre suo Enac, qui Moisen praecessit; ergo idem dicendum est de Raphaim. Fuerunt enim hic duae stirpes et familiae gigantum.

Cetera nomina propria sunt locorum. Vide hic marem Dei, qui solet impios per impios punire; sunt enim impii virga et flagellum Dei. Sic Judaeos punivit per Chaldaeos, Chaldaeos per Persas, Persas per Graecos, Graecos per Romanos, Romanos per Gothos.

ASTAROTH CARNAIM. Astaroth vel Astarte fuit dea Syrorum et Palaestinarum, quam Graeci et Latini Dianam et Junonem vocarunt: unde et S. August. hic, qu. 16, asserit lingua Punica, quae ex Hebraeo descendit, Janonem vocari Astartem. Jam Diana hæc est luna, diciturque Carnaim, id est, bicornis. Dicta ergo videtur hæc urbs Astaroth carnaim, à Dianæ idolo quod in ea colebatur. Dianam enim, eò quod eadem esset ac luna, solere pingi et fingi cum lunulâ bicorni in fronte, docent veteres statue et numismata. Ita Delrio.

Aliter R. Nehemannus; putat enim ipse hanc Astartem dici Carnaim, id est, bicornem, eò quod sita esset urbs hæc cum suo Astartis idolo in bicorni, seu bicollis monte.

AD FONTEN MISPAT, id est, iudicii; ita dictus est postea hic fons, eò quod Deus ibi iudicavit Moisen et Aaron, quasi indignos qui terram promissam ingrederentur, propter incredulitatem, quâ non crediderunt Deo promittenti aquas ex petra, Numer. 20. Ita Tostatus, Lyranus, et sancti Hieron. ad Fabiolam.

Secundò et certius, Pererius putat, idem esse Mispah et Meriba; fons enim Mispah, idem est cum aquis Meriba, id est, contradictionis; Num. 20, 13. Dicitur ergo hic fons Mispah, id est, iudicii; vel Meriba, id est, litis, jurgii, murmuris et contradictionis; quia ibi Judaei ob defectum aquae murmurarunt contra Dominum, et cum eo quasi lite et iudicio exposularunt. Verum quia Deus hanc litem miraculo vicit et diremit, dum miraculose ex petra dedit aquas, itaque sanctificatus fuit in eis; hinc fons hic et locus postea dictus est Cades, id est, sancta; ut patet Numer. 20, 13. Fons hic situs est contra Petram Arabiam. Vide Adrichomium.

ASASONTARAB, q. d.: Urbs Palmarum. Fuit hæc Amorrhæorum urbs, postea Engaddi dicta. Ita

ex S. Hieronymo, Eucherio, Chaldæo Adrichomium. VALLES AUTEM SILVESTRES HABERAT FUTES MULTOS arbutinos. Adit hoc Moses, ut significet regem Sodomæ cum suis hunc locum ad conflictum elegerit, eò concilio et dolo, ut hostes Babylonii horum locorum ignari, utpote peregrini, in hos puteos profundos corruerent; sed Deo iudicio secus factum est, scilicet ut ipsimet Sodomitæ vici et percussis, in hos puteos suos caderent; unde sequitur.

Occideruntque int, non ipsi reges Sodomæ et Gomorrhæ (hi enim fugerunt et evaserunt, ut patet v. 17), sed eorum milites partim gladio occiderunt, partim ex trepidatione et precipitatione fugendo in puteos bituminis corruerunt. Ita Abalensis. Permisit Deus hic Pentapolis succumbere, ut hæc plagæ et castigationis eos ad mentem et frugem reduceret, sed frustra; illicque paulo post eos igne coelæ subvertit.

VERS. 12. — NEXON ET LOTH. Permisit Deus Loth in Sodomis capti, ut castigaret ejus præproperam et sensuale electionem, quæ inter impiosissimos Sodomitas, illicet hoc fertilitate, habitare præelegerat. Fuit tamen hæc Lothi captivitas iniusta, ideoque justo bello liberavit eum Abraham. Esto enim Chodorlaimom Pentapolis rebellantes justo bello invasisset, Loth tamen, utpote exterum et peregrinum, tangere non poterat. Adde, Chodorlaimom Pentapolis magis ambitione, et libidine demandi, ut videtur, quam justo aliquo titulo sibi subjugasse; totum ergo ejus hoc bellum iniustum fuisse videtur, ac proinde justè eum Abram persequens est, et occidit.

VERS. 15. — ABRAH HENULO. Hic primò invenitur cognomen Hebraei. Querens unde dicti sint Hebraei? Resp.: Primò, ab Heber, qui fuit atavus Abrae. Hebraei ergo dicti sunt posteri Heber; non omnes, sed illi tantum qui per Abram, Isaac, et Jacob descendentes, divisis in Babel linguis, primitivam linguam Hebraeam ab avo suo Heber, cum verè unius Dei fide, religione et pietate traserunt et conservarunt; hi enim vocantur filii Heber, puta Hebraei, cap. 10, v. 21. Ita sancti Hieron. Acacius, Josephus, Eusebius, Cajet. Tostatus, Eusebius, et sancti August. 1. 2. Retract. 14, ubi tractat id quod dixerat l. 1, de Consensu Evang. c. 14, scilicet Hebraeos ab Abraham, quasi Abraeos dictos esse; hoc enim non esse verum, patet ex hoc loco, ubi ipsemet Abra vocatur Hebraeus; rursum ex eo quod Abram per aleph, Hebraeus verò per ain scribatur. Secundò, Hebraeus dicitur à radice abar, id est, transivisti; quasi dicas, transiens, transamanus, transoephratis; uti nos vocamus transmarinos, transalpinos, transmontanos; quia scilicet Abram et Hebraei ex Chaldæa oriundi transierunt Euphratem, ut habitarent in Palaestina; unde primus Abram hic post transiitum Euphratem, habitans in Chanaan vocatur Hebraeus. Hinc et Septuag. et Aquila hic, per Hebraeos vertunt עבראים , id est, transitori, vel, ut vertit S. Aug. hic quasi 20, transmarini; ita Theodor. S. Chrysostomus, Origenes, Diodorus, Rupertus. Bargaensis hic, et Ribera in Jonæ 1. Adit Theodor. Hebraicum dici ab Euphrate, scilicet transitio: Hebra enim, ait, Syrorum

Hingū, idem est quod Euphrates. Unde et utrobique penè eadem sunt littère; ut Hebraeus idem sit quod Euphrates. Fortè Mesopotamii ob continuum transitum, fluvium suum Euphratem vocarunt Hebra, id est, transitum; sicut Judæi Jordanem in suo tractu vocarunt *bet abara*, id est, domum, sive locum transitus, *Joan. 1, 28.*

Qui ergo primò ab Heber dicti sunt Hebræi, idem postea à transitu Euphratis dicti pariter sunt Hebraei, id est, transitores, transannani; utrumque enim in Hebræos competit.

Nota. In hoc bello primò Abram vocatur *Hebræus*; ut significetur Abram non Sodomita, non Palæstinus, non Syrus, sed Hebræus, suâ hæc victoriâ præcedere Hebræis, qui sub Josue pari modo victores et gloriosi futuri erant, in eadem Chanaanâ, eamque totam sibi à Deo promissam erant bello subacturi: unde Chanaanæ possessionem hic quasi inchoat, primusque in eâ victor et triumphans pædem figit Abram.

VERS. 14. — NUMERAVIT EXPERITOS. Hebræicè est *iare chanchaf*, id est, expeditus initiatos, vel instructos suos, quod scilicet jam ferrum armaque tractare docerant, ut peregrè inter impios et infideles habitos, contra eorum injurias, his justo bello se tueri posset. Habebat enim jus belli, tanquam princeps independens familie suæ numerosa, et ab aliis populis segregata à Deo constitutus, de quo plura c. 58, 24.

VENNACLOS SUOS, SERVOS DOMI SUÆ NATOS. Ita Hebræa.

TRECENTOS BECEM ET OCTO. Ut scias (ait S. Ambrosius l. de Abram c. 3), non quantitatem numeri, sed meritum electionis expressum. Eos enim adsciscit Abram, quos numero fideliū dignos judicavit, qui in Domini nostri Jesu Christi passionem crederent. T enim, quod Græcis 500 significat, signum est crucis; I et H, quæ significant 40 et 8, initium sunt, et abbreviatio Græci nominis Jesu, si *II. T.* inseribis hoc modo: **T**

Tantum enim deest littera S, ut sit plenum nomen Jesus. Magis ergo merito fidei vicit Abram, quam numero exercitū. Ita S. Ambrosius, Eucherius, et Rupertus lib. 5, c. 15. Ubi adverte. Contigit hæc Abræ victoria juxta Dan, ut patet v. 14, quæ postea à Philippo Tetrarchâ, in gratiam Cesaris Tiberii dicta est Casarea Philippi, ubi Petrus discoriam et symbolicam hæc Abræ fidei confessionem clarè expressit, dicens: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, Matth. 16.

Rursum idem sanct. Ambrosius l. 1 de Fide ad Gratian. et Liberius papa in epistolâ ad Orientales, et Rupertus hic putant hæc 318 Abræ patris credentium militibus, præsignificatos fuisse 318 Patres, fidei pugiles, qui in victrice Nicæâ infidelem Arium vicerunt et damnaverunt. Verum hæc omnia symbolice sunt accipienda, et ænigmaticè. Moses enim hæc scripsit hebraicè, non græcè; sed potuit Spiritus sanctus hæc ita attemperare, ut etiam in linguâ et Ecclesiâ Græcâ (quæ futura erat florentissima, in quam proinde hæc Hebræa transferri volebat), sua contineret mysteria.

VERS. 15. — ET DIVISIS SOCIIS IBERIT SUPER EOS

378
socre. Abram unam turmam duxit; socios tres, puta Aner, Escol et Mambrè in tres, ut videtur, turmas divisit, ut omnes effugii vias hosti clauderet, utque à quatuor partibus eos adoriens percelleret, optantes à magno exercitu se undique cingi, itaque omnes somno vinoque sepultos opprimeret.

Nota hic Abræ bellicam fortitudinem, prudentiam, vigilantiam, fidem, justitiam: rursum charitatem, amicitiam, liberalitatem tum erga Loth, tum erga suos socios et amicos. Sic Leonidas rex Lacædæmonum cum trecentis in castra Xerxis, quæ numerosissima erant, irrupens, non ante cædendi finem fecit, quam fessus occumberet, qui ad suos: *Prædote, ait, commilitones, quasi apud inferos cænatui. Vide hic, quam facile Deus dejiciat omnem mundi potentiam, quamque per paucos, æquè ac per multos salvare possit.*

USQUE DAX. Urbs Dan tempore Abrahæ et Moysis vocabatur Lais, vel Lesem; et ita scriptis Moses; sed qui hæc diaria Moysis digessit, pro Lais substituit nomen Dan, quod post Moysen vocata est, Josue 19, v. 47. Vide can. 5. Alii putant Moysen spiritu prophético vocasse eam Dan, quia ita vocandam prævidebat. Sed prius est verius.

VERS. 17. — EGRESSUS REX SODOMORUM. Vel ex montibus, vel ex urbe Sodomâ, in quam, licet ab hoste jam ante directam, fugâ elapsus evaserat.

In occusum eius, ut Abræ de victoriâ congratularetur, eique gratias ageret, et ab eo suos cives ab hoste liberatos repeteret.

In vallis Save, quæ est vallis regis. Quia hæc vallis, postea dicta est vallis regis Melchisedech, ut habent Septuag., fortè ex eo, quod circa hanc valem Melchisedech occurrit Abræ victori, eique benedixit, ac sacrificium Deo obtulerit. Aut certè hæc vallis dicta est regis, id est, ampla et regis: unde Josephus eam vocat campum regium. Hinc dicitur vallis Save, id est, plana; dicitur etiam vallis illustris, ob amantatem; quia juxta Jordanem sita est porrigiturque usque ad mare Mortuum. Ita Bochartus.

VERS. 18. — AT VERO MELCHISEDECH. Videtur Abram ex Dan, et convalle Save sive illustri, domum rediens in Hebron, sive ad convallem Mambrè, nonnihil deflexisse versus Salem ad Melchisedech, ut regem tam pium et tam celebrem videret, utque per eum pro victoriâ adeptâ gratias Deo ageret et sacrificaret. Melchisedech intelligens adventare Abram, occurrit ei.

Quæres, quis fuerit hic Melchisedech? Primò, hæretici Melchisedechiani docuerunt Melchisedech esse Sp. sanctum; hic enim est Melchisedech, id est, rex justitiæ. Sed hæc est hæresis. Secundò, Orig. et Didymus putarunt Melchisedech fuisse angelum. Tertio, Hebræi, teste S. Hieronymo, hic in quest., volunt Melchisedech fuisse Sem filium Noe: vixit enim Sem usque ad tempora Abræ et Melchisedech.

Dico primò: De fide est, Melchisedech fuisse verum et memm hominem. Fuit enim rex Salem et sacerdos, qui occurrit et benedixit Abræ, ut hic dicitur. Ita Epiphani. hæres. 56, Cyrillus, et alii passim. Dico se-

cundò: Probabilis est Melchisedech non fuisse Sem, sed aliquem à regibus Chanaanæorum, qui inter impios Chanaanæos pius et sanctus vixit. Ita Theodor. Euseb. et passim veteres; quia Sem genealogia textur in Genesi; Melchisedech autem est sine genealogiâ, ut ait Apostolus Hebr. 7. Secundò, quia Sem cum posteris occupavit Orientem; Cham verò cum suis occupavit terram Chanaan, in qua erit Salem, cujus rex fuit Melchisedech. Erat ergo ipse Chamæus et Chanaanæus, non autem Sem aut Semita. Vide dicta ad Hebræos 7, v. 7. Dico tertio: Melchisedech idem est, quod rex justitiæ: à justitiâ ergo et sanctitate hinc regi inditum et appropriatum est hoc nomen, Melchisedech. Non ergo hoc nomen fuit commune regum Jerusalem, uti vult Cajetan., quemadmodum Ægyptiis regibus commune fuit nomen Pharae. et postea Ptolemæus; atque Palæstinis regibus tempore Abræ commune nomen erat Abimelech. Sed huic personæ et regi proprium fuit hoc nomen Melchisedech: fuit enim ipse typus Christi justî et Sancti sacerdotum; unde tradit sanctus Ignatius epist. ad Philadelph. et Suida, Melchisedech et regem et pontificem et virginem totâ vitâ permansisse. Dico quartò: Melchisedech fuit typus Christi; primò, in nomine et nominis etymo; uterque enim fuit rex justitiæ. Secundò, in officio et statu, uterque enim fuit rex salem, id est, pacis. Tertio, in generatione; uterque enim fuit sine patre et matre, ad Hebr. 7, vers. 2. Quarto, in ætate et duratione; uterque enim quasi æternus induitur in Scripturâ. Quintò, in pontificato. Sextò, in sacerdotio eucharistico; vide dicta ad Hebr. c. 7, v. 19 et seq.

REX SALEM. Conset S. Hieron. epist. 426 ad Evagrium, hæc Salem non esse Jerusalem, sed aliam urbem sitam juxta Scythopolim; ubi Joannes baptizabat, Joan. 2, 25, in quâ, ait Hieron., etiamnum ostenditur palatium Melchisedech: sed errore vulgi, ut videtur. Fortè Jeroboam ejusque posteri, ut hoc suum palatium celebrarent, dixerunt illud fuisse palatium Melchisedech. Nam communiter Patres docent Melchisedech fuisse regem Salem, id est, Jerusalem. Ita Irenæus, Eusebius Cæsar, et Emissenus, Apollinaris, Josephus, Chalzedæus, Procopius, Abulens. Andr. Masius, Isidorus, et ex his Ribera in Hebr. 7; et quæ hæc traditio Hebræorum. Jerusalem enim prius dicta est Hebr. et Salem; ut patet Psal. 76, 5, in Hebræo. Imò Josephus lib. 7 Belli, cap. 18, et ex eo Hegeppus et Isidorus, tradunt Jerusalem conditam esse à Melchisedech.

PROFERENS, HEBRÆICÈ HOTS, ID EST, PROTULIT PANEM ET VINUM, non ad cibum militum, vel ad epulum victoriatum, ut vult Calvinus et Kemnitius: jam enim ex prædâ saturi erant milites, ut patet vers. 24, sed ad sacrificium pacificum, in gratiarum actionem pro victoriâ Abræ à Deo concessâ offerendum. Patet id primò, ex eo quod subditur: *Erant enim sacerdos, q. d. Protulit panem et vinum ad sacrificium, quia erat sacerdos, cujus proprium munus est sacrificare.* Secundò, quia Psal. 109, Hebr. 7, et alibi, celebre est sacerdotium, ac consequenter sacrificium Melchise-

377
dech. Jam verò nusquam alibi sacrificium Melchisedech, ejusque ritus et modus exprimitur nisi hic; ergo protulit hic panem et vinum ad hoc, ut ea Deo ex more suo offerret in sacrificium. Solutus ergo erat Melchisedech Deo panem et vinum offerre. Tertio, quia veteres Rabolini, quos citat et sequitur Galatinus lib. 10 de Arcanis catholice veritatis, et Genebrardus in Chronologiâ in Melchisedech vertunt: *Obtulit panem et vinum.* Hebræi enim verbo *hots* in sacrificiis utuntur, ut patet Judic. 6, v. 18, ubi hebraicè est, *hoteti mincha*, quod noster interpretes vertit. *portans sacrificium*; S. August. verò in lib. Judicium quest. 55, vertit, *offeram sacrificium.* Quarto, quia Apostolus Hebr. c. 7, sacrificium Melchisedech opponit Aaronico, dicitque Christum sacerdotem esse secundum ordinem non Aaron, sed Melchisedech: Aaronici autem sacerdotes offerant omnis generis animalia; ergo Melchisedech non hæc, nec veteriam creatam, sed incrementam, puta panem et vinum obtulit. Quintò, est hæc communis sententia Patrum, Irenæi, Cypriani, Augustini, Hieronymi, Theodoret, Eusebii, Ambrosii, et aliorum, quos citat Bellarm. l. 1 de Missâ, c. 6.

Hinc patet Missam esse sacrificium, Christumque non tantum in cruce, sed etiam in ultimâ cenâ sacrificasse, adeoque Eucharistiam non tantum esse sacramentum, sed et sacrificium. Tam enim David, quam Apostolus dicunt Christum esse sacerdotem secundum ordinem, non Aaron, sed Melchisedech: atqui non fuit in cruce, quia in cruce crucentum obtulit sacrificium, quod proinde potius fuit secundum ordinem Aaron quam Melchisedech; ergo talis fuit in ultimâ cenâ; cum scilicet Eucharistiam sub specie panis et vini, instar Melchisedech, Deo obtulit. Ita passim docent omnes Patres, quos citat Bellarm., loco jam citato.

Nota. Melchisedech prius panem et vinum Deo obtulit in sacrificium, scilicet partem panis cremando, partem vini libando, id est, effundendo Deo in gratiarum actionem pro victoriâ Abræ; deinde reliquum panis et vini partem in milites Abræ libandam, id est, participandam et comedendam distribuit; hoc enim moris erat in sacrificio pacifico. Ita pariter Christus in ultimâ cenâ obtulit panem et vinum, consecrando illa, et transsubstantiando in sacrificium eucharisticum; eoque deinde Apostolis libanda distribuit, et similiter offerenda ac libanda precepit.

ERAT ENIM SACERDOS. Hebræicè, *vult cohen, et ipse sacerdos*, id est, quia erat ipse sacerdos; dat enim, causam, quod protulerit panem et vinum; scilicet, quia ex his parabat sacrificium. Hæc enim ad præcedentia in hoc versu pertinere, non autem ad sequentem v. 19, ut volunt novantes, patet ex textu hebræo, græco, chaldæo et latino, qui omnes hæc in eodem versu jungunt præcedentibus, scilicet versu 18, non autem sequentibus vers. 19. Falluntur ergo novantes, qui Melchisedech sacerdotem hic vocari putant, eo tantum nomine, quod benedixit Abræ, uti sequitur. Sic sarpè Hebr. *vax*, id est, et, sumitur pro rationali *bi*, id est, *quis, nam, enim*, ut Psal. 94, v. 5: *Ipse est*

mare, et (id est, quia, ut verit S. Hieron., ipse fecit illud. Isaiâ 64, v. 5: Tu iratus es, et (quia) peccatorum. Lucæ 1, 42: Benedictus tu in mulieribus, et (quia) benedictus fructus ventris tui, et alibi sæpè.

SACERDÔS. Novantes Regum, princeps; sic enim sumitur Hebr. *cohen*. 2 Reg. 8, 18, ubi filii David vocantur sacerdotes, id est, principes, et, ut Septuag. vertunt, *ἐπίσκοποι*, ut exponitur 1 Paral. 18, 17. Verum propriè *cohen*, non nisi sacerdotem significat, abusive verò et rarò significat principem. Hic verò significare sacerdotem, patet primò, tum ex antecedentibus, tum ex sequentibus; non enim principis, sed sacerdotis est tam sacrificare, quam benedicere. Secundò quia ita vertunt Septuaginta, Chalkians, Philo, Josephus et Rabbinii. Tertio, quia sequitur: *Dei altissimi*; erat ergo sacerdos; non enim rectè quis dicitur sacerdos Dei altissimi. Quarto, quia ita verit S. Paulus, Hebr. 7, v. 1, cum ait: *Hic enim Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei summi*, græcè, *ἐπίσκοπος* (uti et vertunt Septuag. quos citat et sequitur Paulus) id est, Altissimi.

Nota. S. Dionysius c. 8, cœl. Hierarch. Melchisedech dicit sacerdotem Dei altissimi, non tantum eò quòd ille ipse serviret, sed quòd et alios ad ejus fidem cultumque converteret ac promoveret.

VERS. 19. — **BENEDIXIT** EI. Puta Melchisedech Abramo, tanquam major juniore benedixit. Erat enim Melchisedech typus Christi, sacerdotis æterni, cum Abram ad suos Levitas temporarium tantum sacerdotium transivisset. Benedixit autem dicens: *Benedictus Abram Deo excelso*, id est à Deo, vel apud Deum excelsum, q. d.: Benedicatur Abram, et bonis cumuletur à Deo excelsò, prout ipse cepit et benedicere, dum ipsi hanc victoriam tam illustrem contulit. Ita Lipomannus, qui hic notat tres actiones sacerdotales Melchisedech. Prima est, quòd panem et vinum obtulerit, secunda, quòd Abramo victori benedixerit; tertia, quòd ab eo decimas accepit.

QUI CREAVIT. Hebraicè est *Kone*, id est, possessor, qui possedit, vel qui comparavit: sed idèò Deus est possessor cœli et terre, quia eorundem est creator eaque creationis titulo sibi comparavit, suaque fecit. Sic v. 22, dicitur Deus possessor (id est, creator, idèòque possessor) cœli et terre. Sic Psalm. 158, 15, dicitur *possidisti* (id est, formasti, et formando possidisti) *terram meam*.

VERS. 20. — **DEDIT EI DECIMAS**. Puta Abram Melchisedech, ut potest ad Hebr. 7, v. 1; ita Josephus et alii passim. Falluntur ergo Hebraei nonnulli, qui è contrario volunt Melchisedech dedisse decimas Abramo; quorum hæc est ratio. Ille dedit decimas qui processit, quique benedixit Abramo; atqui hic est Melchisedech, ergo Melchisedech dedit decimas. Verum falsa est major propositio. Hebraei enim crebra est enallage personarum; ipsi enim sæpè ab una personâ ad aliam tacito nomine transeunt, eamque ex dialogismo, vel alia circumstantiis subintelligendam relinquunt.

Tropol. S. Ambr. hic: *Qui vincit, ait, non debet ar-*

rogare sibi victoriam, sed deferre Deo. Hoc Abraham docet, qui triumpho humilior factus est, non superior; sacrificium denique obtulit, decimas dedit.

DECIMAS, unum de decem, inquit Chalkians. Vnde hic, quàm fides et ratio naturalis inclinet ad dandam Deo decimas, etiamsi eas absolutè non præcipiant; et hoc sensu decimæ dici possunt esse juris naturæ cum absolutè sint juris positivi, scilicet divini in lege veteri, humani in lege novâ. Abra avi exemplum secutus est Jacob. c. 28, 22.

Ita et gentiles quodam religionis impulsu, sæpè in bello de manibus decimas voverunt et reddiderunt. Id à Posthumio factum est, obtentâ belli latini victoriâ, necnon ab aliis Romanorum ducibus, ut patet Dionysius Halicarnass. lib. 6, Livius et alii. Xenophon quoque in *Cyro* lib. 5: *Hic etiam, inquit, pecuniam de captivis collectam partiti, eamque quam decimam nomine aut Apollini, aut Ephesiar Dianæ voverant, consecrandam prætores acceperunt. Item in Agesilo: Hociam, ait, ita fructus agro est, ut duobus annis eandem talenta et amplius, Deo apud Delphos decimam dedicaret.*

Nota Chrysost., orat. 4 contra Judæos, Melchisedech præfigurasse sacerdotem novæ legis; Abram, qui et decimas dedit, adumbrasse laicos.

EX OMNIBUS SPOIIS, que Babiloniis in bello ademerat.

VERS. 21. — **DA MIHI ANIMAS**, homines (ita Septuag. q. d.: Redde mihi civès et subditos meos captivos, quos cum Loth hostibus excussisti; cæteram prædam tibi serva.

Nota, quid valeat unitas viri virtus et gratia apud Deum; scilicet, Deus in unis justis Lothi gratiam, tot impijs Pentapolitans liberavit, ut famulum suum Abram magnificaret.

VERS. 22. — **LEVO MANUM MEAM**, q. d.: Levans manum in cœlum, quasi ad Deum, quem testem et vindicem invocò, juro; hæc enim ceremoniâ veteres jurabant, levando scilicet manum in cœlum.

POSSESSOREM CœLI ET TERRE. Hinc Philo libro de Cherubim, docet Deum solum habere dominium rerum omnium, homines verò eorundem tantum habere usum et fructum.

VERS. 23. — **A FILO SUBTEGMINIS USQUE AD CONVICIUM CALICE**. Id est, nec viliissimum, nec minimum quid accipiam. Est adagium. Vox *subtegminis*, non est in Hebræo, sed à nostro interpretè addita est explicationis causâ. Subtegmen est filum quod sub stamine textur, vel quòd stamine intextur; in textura enim sibi respondent quasi correlativa, stamen et subtegmen. Porro caliga est genus calcæamenti militaris, unde milites caligati dicti sunt, et Cains imperator illuc est Caligula. Sic Actor. 12, v. 8, dicitur: *Calcæte caligas tuas*; quasi calcæos tuos.

NON ACCIPIAM EX OMNIBUS QUE TUA SONT, que sunt Pentapolitanorum, que-que ab hoste recuperavi; nam ex bonis hostium non negat Abram se partem suam accepturum.

Nota hic continentiam Abre que cum verò divitiis

fecit, ut posset dicere illud Senecæ: *Mox sunt divitiarum; tu divitiarum es; quia divitiis sapienti in servitute, stulto in imperio sunt. Noluit ergo quiddam accipere, primò, ut omnes viderent eum non propter lucrum pugnasse, sed ex charitate, ad liberandos captivos. Quam paucos hostiè sic bellantes invenies! Secundò, quia illa bona pauperibus erepta erant; maluit ergo ea ipsis restitui, quam illis ditari. Tertio, quia noluit esse obnoxius regi ea offerenti. Quarto, ut gloriam victoriæ non sibi, sed Deo attribueret. Quintò, ut insignem animum, terrena omnia parvipendentem, impijs ostenderet, sequè majus quiddam habere quam opes, in quibus infideles omnem spem collocant, q. d.: Habeo Deum, qui plus potest, quàm omnia mundi bona. Unde S. Ambr. libr. 2 de Abraham c. 8: *Perfecta, inquit, mentis est, nihil de terrenis, nihil de corporibus illecebris assumere. Idèò Abraham dicit: Nihil sumam ab omnibus tuis.**

CAPUT XV.

1. His itaque transactis, factus est sermo Domini ad Abram per visionem dicens: Noli timere, Abram, ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis.

2. Dixitque Abram: Domine Deus quid dabis mihi? ego vadum absque liberis; et filius procuratoris domus mee iste Damascus Eliezer.

5. Addiditque Abram: Mihi autem non dedisti semen: et ecce vernaculus meus hæres meus erit.

4. Statimque sermo Domini factus est ad eum dicens: Non erit hic hæres tuus: sed qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis hæredem.

. Eduxitque eum foras, et ait illi: Suscipe cœlum, et numerâ stellas, si potes. Et dixit ei: Sic erit semen tuum.

6. Creditur Abram Deo, et reputatum est illi ad justitiam.

7. Dixitque ad eum: Ego Dominus qui eduxi te de Ur Chaldeorum, et daram tibi terram istam, et possideres eam.

8. At ille ait: Domine Deus, unde scire possum, quòd possessurus sim eam?

9. Et respondens Dominus: Sume, inquit, nihil vacam timentem, et copram trimam, et arietem anorum trium, turturam quoque et columbam.

10. Qui tollens universa hæc, divisit ea per medium, et utrasque partes contra se alitrinsecus posuit: aves autem non divisit.

11. Descenderuntque volucres super cadavera, et abigebat eas Abram.

Quasi contagium declinat intemperantiam, quasi labem refugit corporalium mundum, delectationes mundi rejicit, querens que supra mundum sunt, hoc est, extendere manus ad Dominum. Manus, operaria virtus est animæ. Anxietate mentes invitantur promissis, erigantur sperata merecibus.

Alter Pererius: *Que tua sunt, inquit, id est, qua tua fuerunt, sed jam mea sunt; nam capta bello sunt; cujuscumque illa fuerint, sunt victoris, lego non naturali, sed positivâ multarum gentium; quam in Hispaniâ servari docet Adulensis et Covarruvias: eandem in Belgio obtinere nonnulli dicunt, ut nimirum præda ab hoste abacta, et hosti rursum excussa cedat excussori, modò illa spatio 24 horarum fuerit in manu hostium. Verum hæc, ut dixi, sunt juris positivi, non nature, quòd sequitur hic Abram.*

CHAPITRE XV.

1. Après cela, le Seigneur parla à Abram dans une vision; et voulant récompenser le désintéressement qu'il venait de faire paraître, il lui dit: Ne craignez point, Abram, je suis votre protecteur, et votre récompense sera infiniment grande.

2. Abram lui répondit: Seigneur non Dieu, que me donneriez-vous? Je ne vous demande rien sur la terre, j'y ai assez de bien, je mourrai sans enfants; et ce Damascus, fils d'Eliezer, intendan de ma maison, héritier de ce que j'ai, et sera assez riche.

5. Car pour moi, ajouta-t-il, vous ne m'avez point donné d'enfant; ainsi le fils de mon serviteur sera mon héritier.

4. Le Seigneur lui répondit aussitôt: Celui-là ne sera point votre héritier; mais vous aurez pour héritier celui qui naîtra de vous.

3. Et après l'avoir fait sortir dehors, il lui dit: Lève les yeux au ciel, et compte les étoiles, si tu peux. C'est ainsi, ajouta-t-il, que se multipliera votre race.

6. Abram crut à Dieu, et sa foi lui fut imputée à justice; elle lui mérita une justice et une grâce plus abondante.

7. Dieu lui dit encore: Je suis le Seigneur qui vous ai tiré d'Ur en Chaldée, pour vous donner cette terre; afin que vous la possédiez en la personne de vos enfants, comme l'héritage que je leur destine.

8. Abram lui répondit: Seigneur non Dieu, je ne doute point de la vérité de vos promesses; mais permettez-moi de vous demander, comment puis-je connaître que je dois la posséder en la personne de mes enfants, moi qui n'aurai ni femme ni promesse d'en avoir, et un bûcher qui soit stérile.

9. Le Seigneur lui répliqua: Pour vous assurer de la vérité de cette promesse, je vais faire alliance avec vous en la manière que les hommes la font entr'eux; préparez donc tout ce qu'il faut pour cela: prenez une vache de trois ans, une chèvre de trois ans, et un bûcher qui soit suiff de trois ans, partagez-les en deux selon la coutume; prenez aussi une tourterelle et une colombe, pour être faites en sacrifice.

10. Abram prenant donc tous ces animaux, les divisa par la moitié en les fendant. depuis la tête jusqu'à la queue, et mit les deux parties qu'il avait coupées vis-à-vis l'une de l'autre; laissant un espace pour passer entre deux, selon ce qui s'observoit alors dans les alliances. Mais il ne divisa point la tourterelle ni la colombe, parce qu'elles étoient destinées pour être offertes en sacrifice.

11. Or, Abram, ayant immolé les deux oiseaux, les mit entiers sur les cadavres des autres victimes divisées, et il se coucha au milieu d'elles. Cependant les oiseaux de proie venant à fondre sur ces bêtes mortes, et Abram les en chassait.

mare, et (id est, quia, ut verit S. Hieron., ipse fecit illud. Isaia 64, v. 5: Tu iratus es, et (quia) peccatorum. Lucae 1, 42: Benedictus tu in mulieribus, et (quia) benedictus fructus ventris tui, et alibi sæpe.

SACERDOS. Novantes regum, princeps; sic enim sumitur Hebr. *cohen*. 2 Reg. 8, 18, ubi filii David vocantur sacerdotes, id est, principes, et, ut Septuaginta vertunt, *ἐπίσκοποι*, ut exponitur 1 Paral. 18, 17. Verum proprie *cohen*, non nisi sacerdotem significat, abusive verò et raro significat principem. Hic verò significare sacerdotem, patet primò, tum ex antecedentibus, tum ex sequentibus; non enim principis, sed sacerdotis est tam sacrificare, quam benedicere. Secundò quia ita vertunt Septuaginta, Chalkians, Philo, Josephus et Rabbinii. Tertio, quia sequitur: *Dei altissimi*; erat ergo sacerdos; non enim rectè quis dicitur sacerdos Dei altissimi. Quarto, quia ita verit S. Paulus, Hebr. 7, v. 1, cum ait: *Hic enim Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei summi*, græcè, *ἐπίσκοπος* (uti et vertunt Septuaginta, quos citat et sequitur Paulus) id est, Altissimi.

Nota. S. Dionysius c. 8, cœl. Hierarch. Melchisedech dicit sacerdotem Dei altissimi, non tantum eò quòd ille ipse serviret, sed quòd et alios ad ejus fidem cultumque converteret ac promoveret.

VERS. 19. — **BENEDIXIT** EI. Puta Melchisedech Abramo, tanquam major juniori benedixit. Erat enim Melchisedech typus Christi, sacerdotis æterni, cum Abram ad suos Levitas temporarium tantum sacerdotium transivisset. Benedixit autem dicens: *Benedictus Abram Deo excelso*, id est à Deo, vel apud Deum excelsum, q. d.: Benedicatur Abram, et bonis cumuletur à Deo excelsò, prout ipse cepit et benedicere, dum ipsi hanc victoriam tam illustrem contulit. Ita Lipomannus, qui hic notat tres actiones sacerdotales Melchisedech. Prima est, quòd panem et vinum obtulerit, secunda, quòd Abramo victori benedixerit; tertia, quòd ab eo decimas accepit.

QUI CREAVIT. Hebraicè est *Kone*, id est, possessor, qui possedit, vel qui comparavit: sed idèò Deus est possessor cœli et terre, quia eorundem est creator eaque creationis titulo sibi comparavit, suaque fecit. Sic v. 22, dicitur Deus possessor (id est, creator, idèòque possessor) cœli et terre. Sic Psalm. 158, 15, dicitur *possidisti* (id est, formasti, et formando possidisti) *terram meam*.

VERS. 20. — **DEDIT** EI DECIMAS. Puta Abram Melchisedech, ut potest ad Hebr. 7, v. 1; ita Josephus et alii passim. Falluntur ergo Hebraei nonnulli, qui è contrario volunt Melchisedech dedisse decimas Abramo; quorum hæc est ratio. Ille dedit decimas qui processit, quique benedixit Abramo; atqui hic est Melchisedech, ergo Melchisedech dedit decimas. Verum falsa est major propositio. Hebraei enim crebra est enallage personæ; ipsi enim sæpè ab unâ personâ ad aliam tacito nomine transeunt, eamque ex dialogismo, vel aliis circumstantiis subintelligendam relinquunt.

Tropol. S. Ambr. hic: *Qui vincit, ait, non debet ar-*

rogare sibi victoriam, sed deferre Deo. Hoc Abraham docet, qui triumpho humilior factus est, non superior; sacrificium denique obtulit, decimas dedit.

DECIMAS, unum de decem, inquit Chalkians. Vnde hic, quàm fides et ratio naturalis inclinet ad dandam Deo decimas, etiamsi eas absolutè non præcipiant; et hoc sensu decimæ dici possunt esse jure naturæ cum absolutè sint juris positivi, scilicet divini in lege veteri, humani in lege novâ. Abra avi exemplum secutus est Jacob. c. 28, 22.

Ita et gentiles quodam religionis impulsu, sæpè in bello de manibus decimas voverunt et reddiderunt. Id à Posthumio factum est, obtentâ belli latini victoriâ, necnon ab aliis Romanorum ducibus, ut patet Dionysius Halicarnass. lib. 6, Livius et alii. Xenophon quoque in *Cyro* lib. 5: *Hic etiam, inquit, pecuniam de captivis collectam partiti, eamque quam decimam nomine aut Apollini, aut Ephesiae Dianæ voverant, consecrandam prætores acceperunt. Item in Agesilo: Hociam, ait, ita fructus agro est, ut duobus annis eandem talenta et amplius, Deo apud Delphos decimam dedicaret.*

Nota Chrysost., orat. 4 contra Judæos, Melchisedech præfigurasse sacerdotem novæ legis; Abram, qui et decimas dedit, adumbrasse laicos.

EX OMNIBUS SPOIIS, que Babiloniis in bello ademerat.

VERS. 21. — **DA MIHI ANIMAS**, homines (ita Septuag. q. d.: Redde mihi civès et subditos meos captivos, quos cum Loth hostibus excussisti; cæteram prædam tibi serva.

Nota, quid valeat unitas viri virtus et gratia apud Deum; scilicet, Deus in unis justis Lothi gratiam, tot impiis Pentapolitans liberavit, ut famulum suum Abram magnificaret.

VERS. 22. — **LEVO MANUM MEAM**, q. d.: Levans manum in cœlum, quasi ad Deum, quem testem et vindicem invocò, juro; hæc enim ceremoniâ veteres jurabant, levando scilicet manum in cœlum.

POSSESSOREM CœLI ET TERRE. Hinc Philo libro de Cherubim, docet Deum solum habere dominium rerum omnium, homines verò eorundem tantum habere usum et fructum.

VERS. 23. — **A FILO SUBTEGMINIS USQUE AD CONVICIUM CALICE**. Id est, nec viliissimum, nec minimum quid accipiam. Est adagium. Vox *subtegminis*, non est in Hebræo, sed à nostro interpretè addita est explicationis causâ. Subtegmen est filum quod sub stamine textur, vel quòd stamini intextur; in texturâ enim sibi respondent quasi correlativa, stamen et subtegmen. Porro caliga est genus calcæamenti militaris, unde milites caligati dicti sunt, et Cæsar imperator illuc est Caligula. Sic Actor. 12, v. 8, dicitur: *Calcæte caligas tuas*; quasi calcæos tuos.

NON ACCIPIAM EX OMNIBUS QUE TUA SONT, que sunt Pentapolitarum, que-que ab hoste recuperavi; nam ex bonis hostium non negat Abram se partem suam accepturum.

Nota hic continentiam Abre que cum verò divitiis

fecit, ut posset dicere illud Senecæ: *Mox sunt divitiæ; tu divitiarum es; quia divitiis sapienti in servitute, multo in imperio sunt. Noluit ergo quiddam accipere, primò, ut omnes viderent eum non propter lucrum pugnasse, sed ex charitate, ad liberandos captivos. Quam paucos hostiè sic bellantes invenies! Secundo, quia illa bona pauperibus erepta erant; maluit ergo ea ipsis restitui, quam illis ditari. Tertio, quia noluit esse obnoxius regi ea offerenti. Quarto, ut gloriam victoriæ non sibi, sed Deo attribueret. Quintò, ut insignem animum, terrena omnia parvipendentem, impiis ostenderet, sequæ majus quiddam habere quam opes, in quibus infideles omnem spem collocant, q. d.: Habeo Deum, qui plus potest, quàm omnia mundi bona. Unde S. Ambr. libr. 2 de Abraham c. 8: *Perfecta, inquit, mentis est, nihil de terrenis, nihil de corporibus illecebris assumere. Idèò Abraham dicit: Nihil sumam ab omnibus tuis.**

CAPUT XV.

1. His itaque transactis, factus est sermo Domini ad Abram per visionem dicens: Noli timere, Abram, ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis.

2. Dixitque Abram: Domine Deus quid dabis mihi? ego vadum absque liberis; et filius procuratoris domus mee iste Damascus Eliezer.

5. Addiditque Abram: Mihi autem non dedisti semen: et ecce vernaculus meus hæres meus erit.

4. Statimque sermo Domini factus est ad eum dicens: Non erit hic hæres tuus: sed qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis hæredem.

. Eduxitque eum foras, et ait illi: Suscipe cœlum, et numerâ stellas, si potes. Et dixit ei: Sic erit semen tuum.

6. Creditur Abram Deo, et reputatum est illi ad justitiam.

7. Dixitque ad eum: Ego Dominus qui eduxi te de Ur Chaldeorum, ut daram tibi terram istam, et possideres eam.

8. At ille ait: Domine Deus, unde scire possum, quòd possessurus sim eam?

9. Et respondens Dominus: Sume, inquit, nihil vacam trimenti, et copram trimam, et arietem anorum trium, turturum quoque et columbam.

10. Qui tollens universa hæc, divisit ea per medium, et utrasque partes contra se alitrinsecus posuit: aves autem non divisit.

11. Descenderuntque volucres super cadavera, et abigeat cas Abram.

Quasi contagium declinat intemperantiam, quasi labem refugit corporalium mundum, delectationes mundi rejicit, querens que supra mundum sunt, hoc est, extendere manus ad Dominum. Manus, operaria virtus est animæ. Anxietate mentes invitantur promissis, erigantur sperata merecibus.

Alter Pererius: *Que tua sunt, inquit, id est, qua tua fuerunt, sed jam mea sunt; nam capta bello sunt; cujuscumque illa fuerint, sunt victoris, lego non naturali, sed positivâ multarum gentium; quam in Hispaniâ servari docet Abulensis et Covarruvias: eandem in Belgio obtinere nonnulli dicunt, ut nimirum præda ab hoste abacta, et hosti rursum excussa cedat excussori, modò illa spatio 24 horarum fuerit in manu hostium. Verum hæc, ut dixi, sunt juris positivi, non nature, quòd sequitur hic Abram.*

CHAPITRE XV.

1. Après cela, le Seigneur parla à Abram dans une vision; et voulant récompenser le désintéressement qu'il venait de faire paraître, il lui dit: Ne craignez point, Abram, je suis votre protecteur, et votre récompense sera infiniment grande.

2. Abram lui répondit: Seigneur non Dieu, que me donneriez-vous? Je ne vous demande rien sur la terre, j'y ai assez de bien, je mourrai sans enfants; et ce Damascus, fils d'Eliezer, intendan de ma maison, héritier de ce que j'ai, et sera assez riche.

5. Car pour moi, ajouta-t-il, vous ne m'avez point donné d'enfant; ainsi le fils de mon serviteur sera mon héritier.

4. Le Seigneur lui répondit aussitôt: Celui-là ne sera point votre héritier; mais vous aurez pour héritier celui qui naîtra de vous.

5. Et après l'avoir fait sortir dehors, il lui dit: Lève les yeux au ciel, et compte les étoiles, si tu peux. C'est ainsi, ajouta-t-il, que se multipliera votre race.

6. Abram crut à Dieu, et sa foi lui fut imputée à justice; elle lui mérita une justice et une grâce plus abondante.

7. Dieu lui dit encore: Je suis le Seigneur qui vous ai tiré d'Ur en Chaldée, pour vous donner cette terre; afin que vous la possédiez en la personne de vos enfants, comme l'héritage que je leur destine.

8. Abram lui répondit: Seigneur non Dieu, je ne doute point de la vérité de vos promesses; mais permettez-moi de vous demander, comment puis-je connaître que je dois la posséder en la personne de mes enfants, moi qui n'aurai ni femme ni promesse d'en avoir, et un bûcher qui soit stérile.

9. Le Seigneur lui répliqua: Pour vous assurer de la vérité de cette promesse, je vais faire alliance avec vous en la manière que les hommes la font entr'eux; préparez donc tout ce qu'il faut pour cela: prenez une vache de trois ans, une chèvre de trois ans, et un bûcher qui soit suiff de trois ans, partagez-les en deux selon la coutume; prenez aussi une tourterelle et une colombe, pour être faites en sacrifice.

10. Abram prenant donc tous ces animaux, les divisa par la moitié en les fendant. depuis la tête jusqu'à la queue, et mit les deux parties qu'il avait coupées vis-à-vis l'une de l'autre; laissant un espace pour passer entre deux, selon ce qui s'observoit alors dans les alliances. Mais il ne divisa point la tourterelle ni la colombe, parce qu'elles étoient destinées pour être offertes en sacrifice.

11. Or, Abram, ayant immolé les deux oiseaux, les mit entiers sur les cadavres des autres victimes divisées, et il se coucha au milieu d'elles. Cependant les oiseaux de proie venant à fondre sur ces bêtes mortes, et Abram les en chassait.

12. Cūque sol occumberet, sopor irruit super Abram, et horror magnus et tenebrosus invasit eum.

13. Diuturne est ad eum: Scito praescens quod peregrinum futurum sit semen tuum in terrā non suā, et sublevent eos servituti, et affligent quadringentis annis.

14. Verumtamen gentem, cui servituri sunt, ego iudicabo: et post haec egredientur eum magna substantiā.

15. Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bonā.

16. Generatio autem quartā revertentur hūc: necdum enim completi sunt iniquitates Amorrhæorum usque ad praesens tempus.

17. Cū ergo occubisset sol, facta est caligo tenebrosa, et apparuit cilibus fumans, et lampas ignis transiens inter divisiones illas.

18. In illo die pepigit Dominus foedus cum Abram, dicens: Semini tuo dabo terram hanc a fluvio Egypti usque ad fluvium magnum Euphratem.

19. Cineos, et Cenezros, Cedmonzos,

20. Et Methros, et Pherozros, Raphaim quoque.

21. Et Amorrhæos, et Chanaanicos, et Gergesios, et Jebusios.

COMMENTARIUM.

VERB. 1. — HIS ITAQE TRANSACTIS, q. d.: Confecto in Sodomis bello et victoria, gratisque Deo actis per Melchisedech: cū Abram metueret ne Babylonū bellum restaurarent, aut ne Chanaanei invidia aut spe praedae illecti, in eum quasi spoliis omnium irruerent: Deus volens remunerari ejus pietatem, fortitudinem et virtutem, apparuit Abramo, eumque roboravit, dicitans, nihil ipsi ab Assyriis aut Chanaaneis esse metendum: ipsam enim sibi cordi esse et curae, se ejus timorem, protectorem et remuneratorem fore.

PER VISIONEM, non in somno, sed in visione quā Abram vigil vidit angelum, Deum representantem, in corpore assumpto; vel oculis corporis; vel potius oculis mentis, cum eoque foedus iniit. Ita Tostatus, Perer, Oleaster.

Ego protector tuus. Hebraicè, *anachi magen lach*, ego sum clypeus tuus, ego sum scutum tuum, ego instar scuti te protegam, omniaque hostium tela excipiam. Unde Septag. vertunt, *ego hyperaspistes tuus*, qui scilicet te precedo, et scuto meo protego, ut capitanei in acie sum habent hyperaspistem praesumum. Vide hic quomodo Deus justos et amicos suos soletur et protegat. Sic protexit Davidem, Psalm. 5. 15: *Domine, ut scuto bonae voluntatis tuae coronasti nos*. Et Psalm. 147, v. 6: *Dominus militi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo*.

12. Mais, lorsque le soleil se couchait, Abram fut surpris d'un profond sommeil, et il tomba dans un horrible effroi, se trouvant comme tout enveloppé de ténèbres.

13. Alors, pour lui faire comprendre ce que signifiait cette vision, il lui fit dit: Sachez dès maintenant que votre postérité demeurera dans cette terre, comme dans une terre étrangère pendant cent quatre-vingt-dix ans, à compter depuis la naissance du fils que je vous donnerai; et qui croûte passera en Egypte, elle y sera réduite en servitude, et acablée de maux deux cent quinze ans. Ainsi plus de quatre cents ans s'écouleront avant qu'elle jouisse d'une parfaite liberté.

14. Après cela, j'exercerai mes jugements sur le peuple auquel ils seront assujettis; et ils sortiront ensuite de ce pays-là avec de grandes richesses.

15. Pour vous, vous ne verrez point ces maux, vous irez en paix avec vos pères, mourant dans une heureuse vieillesse.

16. Mais vos descendants viendront en ce pays-ci après la quatrième génération; je différai jusque-là à les mettre en possession de cette terre, parce que la mesure des iniquités des Amorrhéens, et des autres peuples qui la possèdent, n'est pas encore remplie présentement.

17. Lors donc que le soleil fut couché, et qu'Abram fut endormi, il se forma une obscurité ténébreuse; il parut un feu d'où sortait une grande fumée, signes sensibles des maux que sa postérité devoit souffrir. Il vit enfin sous la figure d'une lampe ardente qui passait au travers de ces bêtes divises, pour confirmer l'alliance qu'il contractoit avec lui.

18. En ce jour-là donc le Seigneur fit alliance avec Abram, en lui disant: Je donnerai ce pays à votre race; et dans la suite de temps, j'étendrai sa domination depuis le fleuve d'Egypte, jusqu'au grand fleuve de l'Euphrate.

19. Je lui donnerai tout ce que possèdent les Cineés, les Cenezros, les Cedmonéens,

20. Les Methéens, les Pherozéens, les Raphaites:

21. Les Amorrhéens, les Chanaanéens, les Gergéens et les Jebuséens.

Notum est apud Aiacium emblema militis, qui scutum quo omnium hostium tela exceperat, cymbam fecit, quā fluvium pedibus impermealitem trajecit, indeque clypeum osculatus: *Hic*, inquit, *verus et solus amicus mihi fuit, cum premererque solo, cum premererque solo*. Tale scutum ubique et in omnibus Abre, aliisque sanctis fuit et est Deus.

ET MERCEB TUA MAJORA NUMIS, q. d.: Quia tam pietate et fortiter egisti, o Abram; et quia respondisti mercedem vileni regis Sodomae e. 14, v. 32, hac de causā ego tux fidei, patientie, fortitudinē, charitati, obedientiæ mercedem rependam magnam nimis, quā tuos labores longē exsuperet. Ita S. Chrysost., Ambros., Cajetanus.

Nota hic mercedis nomen, contra haereticos, ubi enim est merces, ibi est meritum honorum operum, quod hanc mercedem meretur.

Merceb hanc primò est temporaria, puta multitudine et amplitudo familie et posteritatis; ut patet v. 5. Secundo, est spiritualis et aeterna, q. d.: Ego ipse qui sum Deus honorum omnium oceanus, ero merces, primum, et beatitudo tua objectiva, o Abram. Idem canit David Psalm. 15: *Dominus pars hereditatis meae et calicis mei, tu es qui restituis hereditatem meam mihi. Funes ceciderunt mihi in proclavis; etenim haereditas mea praeterea est mihi, et Psalm. 71: Quid mihi*

est in caelo, et à te quid volui super terram? et S. Thomas Aquinas, cū Neapoli orans audiret à Christo erudicō: *Deus scripsit de me, Thama, quae ergo erit merces tua?* respondit: *Non alia quam tu, Domine; tu enim es spes mea, merces mea, amor meus, et omnia. Mentimur ergo impii qui dicunt Malach. 5, 14: Vanus est qui servit Deo.*

Addunt tertio, nonnulli, per *et, ego protector tuus*, promitti Abram donum perseverantiae per *et verò, et merces tua*, significari et revelari Abrae aeternam ejus electionem eamque efficacem ad gloriam. Sed hoc uti mysticum, ita incertum est.

VERS. 2. — QUID DABIS MIHI, q. d.: Credo, Domine, te multa bona et opes mihi largiturum, sed cui illa servient? ego enim filiberis sum, filio et haerede eaeo. Sciebat Abram Deum sibi promississe filium cap. 12, v. 7, nec de Dei fide dubitat; sed in re tantā, tamque cupitā, metuit ne sua culpa Dei promissionem avertit, vel everterit. Cupido enim et amor omnia tata timet; nec quiescit donec potiatur amato, requie ita cupitā.

FILIUS PROCURATORIS. Hebraicè est *ben masec*, quod primò, Genadius et Diodorus exponunt *filius Meseo*, quae est ancilla mea oriunda Damasco. Secundo, Vatabl. vertit, *filius relictionis domus meae*, id est, in cui curam omnem rei familiaris meae reliqui et commisi; puta dispensator et procurator meus. Tertio et propriè Oleaster et Forsters vertunt, *filius excursionis vel discursionis domus meae*, id est, qui discursat per domum meam, ut solet oeconomus, in rebus dispensandis et administrandis. *Meseo enim* deducitur à radice *ace*, vel *saace*, id est, discurrere, quod proprium est procuratorum: unde Chaldaeus et Theodolion vertunt, *filius oeconomie, vel procuratoris domus meae*. Jam per hebraismum ponitur abstractum pro concreto, puta excursus pro excursore, procuratio pro procuratore; intelligitur enim nomen *is*, id est, *vir*, q. d., *is masec*, id est, *vir procuratoris*, cui scilicet credita est procuratio. Sic vulgò vocamus justitiam ipsam iudicem, qui praestit justitiam: unde Aquila vertit, *filius potum dantis domui meae*, id est, ut S. Hieron. in Quæst. Hebr. vertit, *filius procuratoris domus meae*; procurator enim cibum et potum procurat et praebet familiae.

ISTE DAMASCUS ELIEZER, suppl. meus haeres erit, quia careo filio. Jam Genadius et Diodorus putant Eliezer vocari Damascum, id est, Damascenium; quia natus erat ex matre Damascenā. Secundo, Tostatus, Delrio, et Honcala putant, huic servo proprium nomen fuisse Damascus, qui fuerit filius Eliezeri, q. d.: Damascus Eliezeri, scilicet filius. Tertio et genuinè ut videtur, Damascus, hebraicè *Dammeseo*, descendit à *meseo*, quod praecessit; ut praefixa littera *daleth* sit articulus, quem Syri usurpant pro *he* demonstrativo Hebraeorum. *Damascus ergo, vel Dammeseo*, idem est, quod iste *meseo*; puta iste procurator, quod vulgò dicunt Flandri, *den procurer*. Itaque ex officio quasi perpetuo et haereditario procuratoris, hic servus vocatus Damascus, cūm ejus proprium nomen esset Eliezer. Ab hoc Damasco conditum esse urbem Damascum, tradit S. Hieronymus, Tostatus, et alii. Quare inge-

niosius quām veris censent alii, Damascum dici à domo et sac, quasi dicas, *saccus sanguinis*, puta rubri vini: unde et Graeci eam Damascum, quasi *αμα*, sanguinis, id est, vini, et *δαμο*, saccum dictam voluerunt: et quia magna ibidem fuit vini fertilitas et copia, huic Baeculum istlic in saeco habitasse iuxerunt. Sed hoc gentium fuit commentum, qui huic Damascum Abrae oeconomum ignorarunt; ideoque ex etymologia Damasci, ejus nomenclaturam indagarunt.

VERS. 3. — VERNACULUS MEUS, vernā meus, id est, servus meus domi meae natus, ut habent Hebraei.

VERS. 4. — STATIQUE. Vide quā cito angustis et scrupulis suorum occurrat Deus.

DE UTRO, de ventre. Est hebraismus.

VERS. 5. — NUMERA STELLAE. Erant ergo tunc nox, non illunis, sed nubibus, serena et stellata. Hinc patet stellae, etiam visibiles, esse nobis immemorabiles. Nam, ut ait S. Augustinus, quāto quisque acutus intuetur, tantō plures in caelo videt; ita ipse lib. 16 Civit. 23, S. Basilii, Eusebii, Aristotel. Plato et Seneca apud Perer. Dioptra verò longē plures stellas ostendit, quae solis oculis cerni nequeant. Cū ergo nonnulli ex Ptolemaeo et astrologis, tantum numerent stellas 1022, tantum visu insignes, illustres et magis notabiles numerant.

Nota. Jubet Deus Abram numerare stellas, tum quia erat astronomus, tum quia eas sapè suspicere, et ad caelum suspirare et anhelare solebat, ut et sciebat B. P. N. Ignatius. Hinc Orpheus apud Clement. 5 Stratum Abramam vocat astrologum, dūm canit:

*Unus praeterquam, cui derivatur origo
Chaldaeorum ex genere; is noscebat sidera caeli,
Illorumque vias, et quā moveatur in orbem
Sphaera.*

SIC ERIT SERENI TUUM, q. d.: Instar stellarum erit, o Abram, posteritas tua; tum ad litteram, carnalis Judaeorum, quā propriè hic efflagitas; tum allegoricè, spiritualis credentium et Christianorum; hi enim sunt filii Abrae; tum quia ejus fidem et pietatem imitantur; tum quia Christus filius Abrae secundum carnem, Christianorum omnium est pater, et hoc est quod testis S. Ambros. et August. dixit Christus Joannis 8, 56: *Abraham pater vester exultavit, ut videret diem meum; vixit et gavisus est.*

Nota, posteros Abrae tum carnales, tum potius spirituales, rectè comparari stellis caeli; quia posteritas haec instar stellarum primò, est innumera et maxima (quod maxime hic ad litteram intenditur). Secundo, est sublimissima et coelestis. Tertio, est constans, ordinatissima et aeterna. Quarto, est potentissima. Quinto, est famosissima. Sexto, est splendidissima et gloriosissima; atque talis maxime erit post resurrectionem. Qui enim docti fuerint, fulgebunt quasi allegorici firmamenti, et qui ad justitiam eruditi multos, quasi stellas in perpetuas aeternitates, Danielis 12. Stellas ergo significant fideles illustres, uti sunt Doctores. Atque hic alludit Ecclesia, cūm canit: *Signifer tuus S. Michael representet eas in lucem sanctam, quā omnia Abrae promissit* (ubi? nisi hic, et v. 1) *et semina ejus.*

promissum semen dabo faciamque tibi nasci Isaac, usque ad egressum tuorum posterorum ex Ægyptiā servitute in Chanaan, sunt anni 400, quibus Isaac et posterū tū, partim peregrini erunt hic in Chanaan et in Ægypto, partim in Ægypto servient et affligentur.

Nota hos 400 annos inchoandos esse à nativitate Isaac (hæc enim concernunt posteros Isaac non autem Isaac) quæ contigit anno 100 Abre, qui fuit 25 ab ejus vocatione. Gen. 12, 4, ab hoc enim anno 100 Abre, usque ad exitum Hebræorum ex Ægypto, fluxerunt anni 405. Sed Script. solet parvos numeros pretermittere, ideoque hic quinque annos omittit; ita ex sanct. August. Perieris. Vel si præcisam supputationem requiris, hos annos inchoa ab ejectione Agar et Ismaelis ex domo Abre: tunc enim remanet in domo Abrahæ solus Isaac, unicuius hæres ejus, et horum ejus promissionum. Unde Gen. 21, 12, ubi ejectione Ismaelis præcipitur, dicit Deus Abrahæ: *Quia in Isaac vocabitur tibi semen. Sed et filium ancillæ faciām in gentem magnam, quia semen tuum est;* ita Tornielius. Hæc enim ejectione Ismaelis contigit anno Abre 105, cum Isaac esset quinquennis, ut dicam c. 21.

VERS. 14. — JERICABO. Gravissimè puniam plagis Ægyptiacis; Exodi 7 et sequent.

MAGNA SUBSTANTIA. Magnis opibus tum suis, tum Ægyptiacis. Spoliabunt enim Ægyptum; Exodi 12, v. 36.

VERS. 15. — INIS AD PATRES TUOS IN FACE. Defugentis morte placidè, pacatè et lætè. Audi Sanct. Ambros. lib. 2 de Abraham. c. 9: *Nonnulli putaverunt patres esse elementa, ex quibus constat caro nostra dum vivimus, et in que resolvitur. Sed nos qui nominamus matrem nobis esse Jerusalem que sursum est, illos asserimus patres, qui vite merito et ordine antecesserunt. Erat illic Abel pia vicinia, erat pius et sanctus Enoch, erat Noe: ad nos promittitur Abraham transitus.*

IN SENECTUTE BONA, provecctà, maturè, annorum 175.

VERS. 16. — GENERATIONE AUTEM QUARTA REVERTENTUR HEC. *Generatione quartà, id est, quarto sæculo, sive quarto centenario annorum: puta post 400 annos. Generatio enim, sive spatium vite humanæ, 100 annis circumscriptur, Eccli. 18, 8.*

Potest secundò, cum Pererio generatio hic proprie capi, pro eà quæ pater generat filium; nam post decessum Jacob in Ægyptum, hæ fuerunt quatuor generationes in linea Juda, eorum qui ex Judà nati sunt in Ægypto: Esron, qui fuit nepos Judæ, genuit Ram (en prima); Ram genuit Aminadab (en secunda). Aminadab genuit Naasson (en tertia). Naasson genuit Salmon, qui terram Chanaan Judæis à Deo promissam ingressus est (en quarta).

Dices: Septuag. Exodi 15, 18, non quatuor, sed quinque generationes hic computant. Resp.: Septuag. computant à filiis Jacob exclusivè; computant enim ipsam Phares filium Judæ; nam Phares genuit Esron: at non in Ægypto, sed, in Chanaan. Esron enim cum Phares patre, et avo Judæ, et ab avo Jacobo, à Chanaan intravit Ægyptum: ut patet Genes. 46, v. 12

et 26: ideoque hæc quinta generatio hic omittitur.

NEQUE ENIM COMPLETÆ SUNT INIQUITATES AMORRÆORUM. Nota. Per 400 annos toleravit Deus Chanaanorum peccata, donec scilicet impleverit ab eis mensura peccatorum, à Deo vindictæ et excidio eorum præstituta: quæ impletà, et Chanaanis expulsi et deleti, in eorum locum et regionem surrogavit Hebræos.

Nota secundò. Amorrhæorum et Chanaanorum iniquitates (ut patet Levit. 18 et Deuter. 2 et 12) præcipuè fuere tres. Primò, idololatria, quæ etiam proprios filios igni comburendo diis immolabant. Secundò, injustæ oppressiones peregrinorum et pauperum. Tertio, promissa matrimonia cum consanguineis et cognatis. Rursùm libido nefanda, non tantum marium cum maribus, sed etiam cum bestis. Hæc ita abominanda fuerunt, ut terra non potuerit eos amplius sustinere; sed eos evomere sit coacta, ut ait Scriptura.

Ubi nota tertio. Deus in hæc vitâ maximè solet punire peccata publica et inverecanda; quæ humanæ societati exitiâlia sint. Humana verò societas tribus maximè coalescit: primò, religione et pietate in Deum; secundò, æquitate et justitiâ; tertio, rectè vivendi disciplinâ et bonâ morum compositione. Contra primum peccat atheismus et idololatria; contra secundum rapinæ et oppressiones innocentium; contra tertium promiscua et infanda libido.

Denique S. Gregor. in Ezech. explicans illud c. 5: *Si convernerit justus à justitiâ fecerit iniquitatem, ponam offendiculum coram eo: Hoc, inquit, cum tremore notis considerandum est, quòd justus et omnipotens Deus, cum transiit procedentibus peccatis, permittit ut cæcæta mens etiam in alia delabatur. Sic permittit Chanaanos libi in alia et alia scelera, donec impleverit eorum mensurâ; magna ergo Dei pœna est impunitas peccandi, peccatori indulta ad graviorem ejus punitionem et damnationem. Ex hoc ergo loco discet primò, quidquid peccamus, quasi in unum cumulum coram Deo venire, ut mensurâ impletâ, certum super nos eadè exitium; non ergo levia putemus esse peccata, etiam parva, quia addunt aliquid ad hunc cumulum. Discet secundò, gratiam esse, ubi Deus citò peccata puniit: per hoc enim cumulus peccatorum decrevit. Ex adverso secundò, magna ira Dei est, ubi Deus diù differt et dissimulat: tunc enim cumulus culpe augetur ac consequenter et pœna. Discet tertio, Deum impies tolerare ad certum terminum, quem transgredi non possunt sine Dei punitione. Discet quartò eam in rebus vel urbe aut principe, aliove homine, peccata ad summum pervenerunt, tunc certam Dei vindictam imminere; eam ergo ponentia citè advertamus.*

VERS. 17. — FACTA EST CALIGO. Hæc omnia vidit Abram in ecstasi, ut habent Septuag. vers. 12; ita S. August. lib. 2 Retract. c. 45.

CLIBANUS FUMANS, clibanus ardens, et per flammam fumosam erumpens. Hic clibanus est symbolum et imago fornacis metaphorice, puta Ægyptiæ servitutis in luto et latere, quem in suis furnis coquebant Hebræi: unde hæc eorum servitus vocatur fornax fer-

rea Ægypti Deut. 4, 20. Symbol. S. Ambros. lib. 2 de Abraham cap. 9: *Fornax, ait, similitudine exprimit videtur vita humana, quæ implicata iniquitatibus oculi istius atque involuta, non habens veri fulgoris claritudinem, et splendorem sinceri luminis, intus quasi fornax actuat diversis cupiditatibus, et quibusdam desideriorum angelat ignibus: foris velat quodam fumo obtectur, non videt veritatis faciem, donec celestia lampades dirigat Dominus Jesus, hoc est, fulgorem gloriæ suæ.*

LAMPAS IGNIS. Hebræi lampadem ignis vocant facem, vel titonium ardentem. Fuit ergo hæc lampas facula ardens et irides Dei, qui passim solitus est in veteri Testamento apparere in igne, ut dixi Hebr. 12, 29.

Nota. In federibus feriendis, solebant orientes transire inter victimas divinas, imprecantes sibi similem necem et divisionem, si fedus violarent, ut dixi v. 10. Hoc ergo lampadis vel facule transitu per media animalia, firmat Deus suum fedus cum Abram; loco enim Dei transit angelus in hæc facie representatus et delitescens. Abram quoque qui fedus inquit cum Deo, pari modo transiisse, vel potius visus sibi transire intelligendus est. Omnia enim hæc in visione sibi videre visus est Abram.

Secundò, hæc lampas sive facula significabat eolumnam ignis et nubis, per quam Deus Hebræos divisit ab Ægyptiis in mari Rubro. Exodi 15, 21 eoque deinceps per desertum deduxit in terram promissam.

Rursùm lampas est Deus, ipso transitu quasi imitans Hebræos ad exitum ex Ægypto, juxta illud Eccli. 50, 51: *Lux Dei vestigiū ejus, id est, præcursus lucis, puta Dei, vestigia sequitur.* Deus enim in eolumnâ ignis et nubis procedens castra Hebræorum, ea eduxit, visumque per desertum ostendit et prævit. Insper Clemens Alex. in Paranet. ad Gentes, in ipsâ eolumnâ ignis lucentis et ardentis, Deum ita populo loquentem inducit: *Si obedieris, lucem; si non obedieris, ignem in te immittam.* Denique clibanus fumans est judex molestans, torquensque impios in die judicii; lampas vero transiens est purgatorium breve, quo pii excoquantur, ut transeant in vitam æternam.

Allegoricè, hæc facula transiens significabat gloriam Dei, fidei et gratiæ à Judæis transituram ad gentes: ita Rupertus.

Anagogicè, hæc facula significat diem judicii et ignem conflagrationis mundi, qui dirimet electos et reprobos, salvandos et damnandos: ita August. 1. 46 Civit. c. 24.

Denique, hæc facula transiens inter partes animalium divisa, eas cum columbâ et turture pariter absumpsit et combussit; idque ut hoc modo perficeretur Abre sacrificium, utque hoc signo testaretur Deus

CAPUT XVI.

1. Igitur Sarai, uxor Abram, non genuerat liberos: sed habens ancillam ægyptiam nomine Agar,

2. Dixit marito suo: Ecce, conclusit me Dominus, non parerem: ingrediare ad ancillam meam, si fortè

s. s. v.

gratum sibi esse hoc Abre sacrificium. Sic enim per ignem acceptavit Deus sacrificium Abels, Gedeonis, Manne, Salomonis et aliorum, ut dixi cap. 4, v. 4, ita Chrysost. hom. 57.

VERS. 28. — A FLUVIO ÆGYPTI. Hic fluvius est rivus Nilii, qui inter Rinocolorum et Pelusium ingreditur mare Mediterræeum: unde alibi vocatur torrens Ægypti, vel deserti; de quo vide Riberam in Amos 6, n. 45.

LAMPAS. Nota. Hebræi sub Josue septem tantum gentium terram possederunt.

Dices: Quomodò ergo undecim gentium hic eis terra promittitur? decem enim hic nominantur, quibus si addas Hebræos, quos alibi exprimit Scriptura, habebis 11. Respondet Abulens. hæc promissionem non solos Hebræos, sed omnes Abre posteros spectare, itaque hic Deum complecti etiam portionem terræ, quæ cæsurâ erat Esau nepoti Abre et Idumieis; rursùm portioem cæsuram filiis Ammon et Moab, qui sunt in gratiam Abre patrui sui Deum duarum gentium regionem tradidit. His tribus demptis, restant octo: jam ex his octo Raphaim, sive gigantum terra alibi sub Amorrhæis comprehenditur; his ergo demptis, restant 7 tantum gentes, quas possederunt Hebræi juxta Dei promissam. Verùm verius est hæc omnia spectare non Idumæos, non Ammonitas et Moabitos, sed solos Hebræos, posteros Isaac et Jacob: hi enim sunt semen Abre, cui sui promissa consignat Deus.

Melius ergo respondet S. Aug. q. 21 in Josue, et ex eo Pererius, in Scripturâ duplicem poni terram promissam: primam quam Hebræi possederunt sub Josue, quæ septem tantum continebat gentes: secundam quam fidem possederunt sub Davide et Salomone, eam florentissimam fuit regnum Judaorum, eaque undecim gentes, quæ hic Abre promittuntur, complectitur, non quasi Hebræi sub Salomone omnem hæc terram inhabitârent, sed quòd tota eis fieri subdita et vœgialis.

Tertio et optimè, respondet S. Hier. et And. Masius in c. 1 Josue v. 4, Deum non dedisse Hebræis totam terram hic eis promissam, eò quòd ipsi conditiones promissionis et pacti, scilicet legem et cultum Dei, non servârunt: unde passim in lib. Judicum dicitur quòd Chanaanæ etiam tunc habitaret in terra, quòdque Deus reliquerit eis Jebusæum, qui exercebat Israelem. Hæc ergo de causâ, licet hic gentes universim fuerint undecim, passim tamen nominantur septem tantum, ut videtur Deuter. 7, v. 1 Josue 24, v. 11. Rursùm, aliquandò tantum sex nominantur: omittuntur enim Gergesæi, quia hi pauciores erant et viliores, unde eos sub aliis comprehendit Scriptura.

CHAPITRE XVI.

1. Or, Sarai, femme d'Abram, ne lui avait point encore donné d'enfants, et n'espérait plus de lui en donner, parce qu'elle avait soixante-quinze ans. Mais ayant une servante égyptienne, nommée Agar, qui était juive, et sachant qu'il n'était pas alors défendu d'avoir plusieurs femmes,

2. Elle dit à son mari: Vous savez que le Seigneur m'a mis hors d'état d'avoir des enfants, en qui je

13

saltem ex illa suscipiam filios. Cùmque illo acquisce-
ret deprecanti,

3. Tulit Agar ægyptiam ancillam suam, post annos
decem quàm habitare cœperant in terrâ Chanaan, et
dedit eam viro suo uxorem.

4. Qui ingressus est ad eam. Ad illa concepisse se
videns, desepit dominum suum.

5. Dixitque Sarai ad Abram : Iniquè agis contra
me ; ego dedi ancillam meam in sinum tuum, que vi-
dens quòd conceperit, despectui me habet ; iudicet
Dominus inter me et te.

6. Cui respondens Abram : Ecce, ait, ancilla tua in
manu tua est, utere eâ ut libet. Affligente igitur eam
Sarai, fugam iniit.

7. Cùmque invenisset eam angelus Domini iuxta
fontem aque in solitudine, qui est in viâ Sar in de-
serto,

8. Dixit ad illam : Agar, ancilla Sarai, unde venis
et quò vadis ? que respondit : A facie Sarai dominae
mee ego fugio.

9. Dixitque ei angelus Domini : Revertere ad do-
minum tuum, et humiliare sub manu illius.

10. Et rursum : Multiplicans, inquit, multiplicabo
semen tuum, et non numerabitur præ multitudinem.

11. Ac deinceps : Ecce, ait, concepisti, et paries
filium ; vocabisque nomen ejus Ismael, eò quòd au-
derit Dominus afflictionem tuam.

12. Illic erit fortis homo, manus ejus contra omnes,
et manus omniùm contra eum ; et e regione univer-
sorum fratrum suorum liget tabernacula.

13. Vocavit autem nomen Domini qui loquebatur ad
eam : Tu Deus qui vidisti me. Dixit enim : Profectò
hic vidi posteriora videns me.

14. Propterea appellavit puteum illum, Puteum vi-
ventis et videns me. Ipse est inter Cades et Barad.

15. Peperitque Agar Abre filium : qui vocavit no-
men ejus Ismael.

16. Octoginta et sex annorum erat Abram quando
peperit ei Agar Ismaelem.

VERS. 2.—CONCEPIT ME DOMINUS. Nota hebraismum,
aperire vulvam est fecundare, dare prolem : e con-
trario, concludere vulvam, vel feminam, est facere
sterilem, conceptu et prole privata.

INGREDERE AD ANCILLAM MEAM, quasi maritus ad con-
jugem tuam, quàm per hunc ingressum, puta per co-
pulam maritalem, tibi matrimonio jungis.

Carpit hic Calvianus Saram quasi lenam, et Abram
quasi adulterum ducille sue Agar. Verùm utrumque

puisse voir l'accomplissement des promesses qu'il vous a
faites : prenez donc, je vous prie, ma servante, sicut
que je volo si j'aurai au moins des enfants par elle. Et
Abram s'étant rendu à sa prière, qu'il regarda comme
un effet de la providence de Dieu, qui prenait cette voie
pour accomplir les promesses qu'il lui avait faites.

3. Sarai prit sa servante Agar qui était égyptienne
et la donna pour femme à son mari, dix ans après
qu'ils eurent commencé de demeurer au pays de
Chanaan.

4. Abram la prit donc pour femme, selon le désir de
Sarai. Mais Agar voyant qu'elle avait conçu, com-
mença à mépriser sa maîtresse.

5. Alors Sarai dit à Abram : Vous agissez avec moi
non injustement. Je vous ai donné ma servante pour être
votre femme : et voyant qu'elle est devenue grosse,
elle me méprise, sans que vous vous mettiez en peine de
l'en empêcher : Que le Seigneur soit juge entre vous et
moi, et qu'il me tienne, si vous refusez de la faire.

6. Abram lui répondit : Je ne me suis point aperçu
que votre servante manquât de respect pour vous ; mais
si cela est ainsi, elle est entre vos mains ; usez-en avec
elle comme il vous plaira. Sarai l'ayant donc châtiée
avec sévérité, Agar s'enfuit.

7. Et comme elle prenait le chemin de l'Égypte, l'ange
du Seigneur lui apparut sous la figure d'un homme, et
la trouva dans le désert de Sar, auprès de la fontaine
qui est le long du chemin de Sar en Égypte, dans la
solitude qui est vers le fond de la mer Rouge.

8. Il lui dit : Agar, servante de Sarai, d'où venez-
vous ? et où allez-vous ? Elle répondit : Je suis de de-
vant Sarai ma maîtresse, qui m'a fort maltraitée.

9. L'ange du Seigneur lui répondit : Retournez à
votre maîtresse, et humiliez-vous sous sa main.

10. Et comme il parlait en la personne de Dieu, il
ajouta : Je multiplierai votre postérité de telle sorte,
qu'elle sera innumérable.

11. Et continuant, il lui dit : Vous avez conçu, et
vous enfanterez un fils ; et vous l'appellerez Ismaël ;
c'est-à-dire le Seigneur a écouté, parce que le Seigneur
a entendu le cri de votre affliction.

12. Ce sera un homme fier et sauvage ; il lèvera la
main contre tous, et tous lèveront la main contre lui ;
et il dressera ses pavillons vis-à-vis de tous ses frères ;
et il habitera auprès d'eux, et ne craindra point de leur dé-
clarer la guerre.

13. Alors l'ange se retournant pour s'en aller, Agar
invoqua le nom du Seigneur, craignant que celui qui lui
parlait était Dieu même ; et elle dit : Vous êtes le Dieu
qui m'avez vue dans mon affliction, et qui vous êtes fait
voir à moi pour me consoler ; car il est certain, ajouta-
t-elle, que j'ai vu ici par derrière celui qui me voit ;
et dont la providence s'étend sur moi, et sur toutes ses
créatures.

14. C'est pourquoi elle appela ce puits le puits de
celui qui est vivant, et qui me voit. C'est le puits en
la fontaine qui est dans le désert de Sar, entre Cades et
Barad.

15. Agar s'en étant retournée chez sa maîtresse, et
s'étant humiliée sous sa main, enfanta un fils à Abram,
qu'il nomma Ismaël, selon l'ordre que l'ange en avait
donné à Agar.

16. Abram avait quatre-vingt-six ans, lorsque Agar
lui enfanta Ismael.

COMMENTARIUM.

excusat S. Chrysost., Aug., Ambros., Joseph., Hier.,
et alii. Abram enim Agar non habuit quasi concubi-
nam, sed eam duxit hic in uxorem secundariam : tum
enim licita erat polygamia ; nec ad eam libidò, sed
spes et desiderium prolis et posteritatis tum Saram,
quàm Abram incubat. Pulchrè S. August. l. 16 Civ.
c. 25 de Abram : O mirum, inquit, virilitè feminam
utentem ; conjugè temperantem, ancillâ obtemperantem,
nullâ intemperantem !

Addit Josephos, Saram à Deo admonitam, suasisse
Abram nuptias Agar ; idem insinuat S. August. lib. 10
contra Faust. c. 32.

Ubi nota primò fides et pietatem Saræ, quòd suo
ipsius dignitatè oblitâ, hoc agit, ut Dei promissio de
prole et stirpe Abre implatur. Secundò, ejus pruden-
tiam, quòd marito uxorem dat non extraneam, sed
ancillam, et vel se matos ex eâ filios sibi adscribere
posset. Tertio, ejus humilitatem, quòd sponte juri suo
cedit, ancillamque sibi prelocti : quâ de causâ meruit
à Deo exaltari per conceptum Isaac. Quarto, ejus dil-
lectionem erga maritum, et ejus stirpi consulat. Quintò,
ejus castitatem, quòd, cùm videt se concipere non
posse virum ultra non appetit. Unâ tantùm re Sara
imperfectior fuit Abramo, quòd in prole habendâ nimis
festinavit, ut facere solent mulieres ; Abram enim
et quis verè fidelis expectat, etiam si moram fecerit
Dominus. Quare et punia fuit hæc ipsi in re, cùm
scilicet Agar pariens, eam, licet dominam, desepit.
Notent hoc parentes, qui nimio desiderio filios quaerunt ;
per eos enim punientur, cùm illi tale evadent,
ut parentibus non nisi molestias et miseras creent,
ut optent subinde eos non esse natos.

Dices : Polygamia est contra jus naturæ ; ergo nul-
lus, ne Deus quidem, in eâ dispensare eamque concede-
re potest. Negant antecessores Durandos in 4 d. 35
et Abulens. in e. 10 Matthæi ; hi enim volunt poly-
gamiam tantùm velitam esse lege positivâ Christi in
Evangelio Math. 19, v. 6. Verùm omnes alii docent
polygamiam illicitam esse jure non tantùm positivo,
sed etiam naturali. Unde S. Ambros. lib. 4 de Abra-
ham c. 4 eam vocat adulterium, sed ob mysterium illo
sevo permissum. Respondeo ergo negando consequen-
tiam. Deus enim potest dispensare in lege naturæ,
presertim si ea sit secundaria, qualis est ea que vetat
polygamiam. Polygamia in se est vitiosa, nisi ab altiori
potestate, puta divinâ, permittatur ; tum enim est li-
cita. Tantùm enim in se est mala et vitiosa, quia non
aliquid repugnat paci familiæ et bonæ educationi pro-
lium, ad quam tenentur parentes ; verum Deus hæc
obligatione parentes eamque alio modo et ma-
jore bono (v. g., propagatione veræ fidei) compensare
potest. Deus ergo dispensando in lege naturæ, verbi
gratia, monogamiam, non tum legem quàm legis obje-
ctum et materiam tollit et immutat. Sic cùm jussit Osee
ducere fornicariam, ex fornicariâ effecti conjugem
Osee. Sic cùm jussit ut Hebræi spoliarent Ægyptios,
Ægyptiorum bona dedit Hebræis ; ac proinde nec actus
Osee fornicatio, nec Hebræorum furta fuit, quia Deus
Osee dederat jus in corpus ejus, quæ prius fuerat for-
nicari ; Hebræis verò dederat jus in bona Ægyptio-
rum. Sicut ergo Deus donavit Hebræis bona Ægyptio-
rum, ita condonavit et remisit Abre alique eâ zotata,
obligationem ad procurandam tantam pacem familiæ,
tamque commodam prolium educationem, ad quan-
tam natura incitat parentes, et quanta esse solet in
monogamia ; ac consequenter permisit eis Deus poly-
gamiam, in quâ paulò incommoerior est prolium edu-
catio, pauloque minor pax familiæ. Potest enim Deus

et prolem, et totam familiam, non tantùm negligere,
sed et turbare atque dispergere, imò perdere et occi-
dere ; idque tum per alios homines, etiam parentes,
quàm per seipsam. Est enim ipse summus omnium,
hæsitique naturæ dominus. Adde, polygamiam, si eam
petat primaria uxor, uti hic petiit Sara, idque ad gen-
tis et veræ fidei ac religionis conservationem ac propa-
gationem, annuente Deo, non est contra jus natu-
ræ, uti passim docent doctores cum D. Thomâ.

CAUSÆ ILLI ACQUISCEBANT DEPRECANTI. Nota hic ca-
stitatem Abre, qui nonnisi proclibus Saræ, idque
agrè, impelli potuit ad nuptias Agar.

VERS. 5.—AGAR ÆGYPTIAM. S. Chrysost. Petat
Agar à Pharaone Abre in Ægypto peregrinanti c. 12,
16, donatam fuisse ; addit Philo, eam ab Abrahamo et
Sarâ, tum verbo, tum sanctæ vitæ exemplo (addunt
Hebræi, et miraculo, quò Deus ob raptam Saram flagel-
lavit Pharaonem aulam c. 12, v. 16), ad veram fidem,
verique Dei cultum esse conversam ; rursum Abram
ab eâ abstinuisse, postquam videri illam concepisse.

QUAM HABITARE. Ex quo habitare.

INIQUE AGIS CONTRA ME. Hebræicè, injuriâ meâ (quæ
mihî ab ancillâ meâ irrogatur) super te est, id est, sibi
impugnata est, eò quòd Agar ancillam meam, contra
me insolentem non castigas, sed toleras ; ita S.
Chrysost.

JUDICET DOMINUS INTER ME ET TE, de meâ causâ et
tuâ non videlicet æquum sit, me hæc injuriam pati,
et te illam dissimulare. Vide hic quàm infida et fallacia
sint hominum consilia, ut non nobis, sed Deo
fidei discamus. Primò, Sara sperabat semen pro-
missum ex Agar, sed fallitur. Secundò, putabat per
conjugium magis Agar sibi devincere ; ac mox sensit
eam contumacem ; ita ancillæ et servi si exalterent,
in dominos insurgunt, Proverb. 29 : Qui delictat à
pueritâ nutrit servum suum, postea sentiet eum contumacem,
et c. 50, 21 : Per tria movetur terra, et quarant
non potest sustinere ; per servum, cùm regresserit ; per
stultum, cùm saturatus fuerit cibo ; per odiosum multu-
rota, cùm matrimonio fuerit assumpta, et per ancillam,
cùm fuerit hæres dominae suæ. Tertio, per hæc super-
biam matris prestantia fuit ferocia filii nascituri,
quem Sara sui filii Isaac persecutorum experta est. Ecce
quàm male cadunt præpropria et nimis humana consilia.
Sic Ezechias ostendens thesaurus suos, amittitiam
Babyloniæ amittitiam ; verum per hoc eos ipsos ad
invadendum regnum ejus excitavit. Ita quotidie maxi-
mè eos adversarios experimur, quos nimis commenda-
vimus, vel promovimus.

VERS. 6.—ECCE AIT, ANCILLA TUA IN MANU TUA EST,
q. d. : Non mihî impula alienam, imò tum culpam.
Servus si esset, ego compererem, ancillam tuam tu
tracta pro meritis : fori tui est, non mei. Scio quem
tibi debent honorem. Unum tantum est cui studeo, ut tu
mureo caros et turbatione, ac in omni sis honore, ait
S. Chrys. hom. 53. Qui et addit morale dogma : Hoc
est verum, inquit, contubernium, hoc mariti officium,
quandò non magis diligentia ad mulieris spectat verba,
sed inobediencia sicut servus nonnisi concedit hoc unum

satagens, ut à medio tollatur tristitia, et pax atque concordia contrahantur arcibus. Et inferibis: *Ut et illa ad virum suum habeat conversationem, et vir ob externis ac forensibus negotiis et turbationibus ad eam quasi ad portum confugiat, et omnigenam teneat consolationem. In adjutorium enim data est, etc.*

AFFLIGENTE IGTUR EAM SARAI, cum Sara puniret et coerceret ejus insolentiam.

VERS. 7. — ANGELUS DOMINI. Misit Deus hunc angelum ad Agar, per motus precibus Agar, ait Josephus; vel potius, ob merita et in gratiam Abre amici sui, ut ejus proli, puta Ismaeli, consuleret.

Fons, id est, puteus, ut patet v. 14. Scriptura enim puteum vocat fontem, quia in puteis est fons et scaturigo aquarum.

QUI EST. Qui, scilicet fons est in illa parte deserti, qua ex Chanaan per Sur itur in Egyptum: in Egyptum enim, utpote patriam suam, fugiens contendit Agar. Hoc desertum Sarii vocant Agaram; ab Agaro: proderunt Agareni, qui et Ismaelite ab Ismael et Saraceni vocantur, non à Sara uxore Abre, ut vulgus putat ex S. Hieron.; sic enim Sarani dicendi essent, sed à Sarac, urbe Arabie, inquit Stephanus; ita et Covarr. tom. 2 Var. resol. l. 4, c. 9.

VERS. 8. — AGAR ANCILLA SARAI UDE VENIS? Querit Angelus, non quod nesciat, sed ut confessionem peccati eliciat, q. d.: Quomodo è tam bona et felici domo Abre, in hoc vagum et miseram exilium te coniecisti? Sic Deus ait Adæ: *Adam, ubi est?* et Caino: *Quid fecisti?*

VERS. 9. — HUMILIARE SUB MANU ILLIUS. Illius potestati et correctioni te subde. Haec in Script. prima est visio angeli. Nota hic angelorum opus et officium esse homines quasi servos tam ad Deum, tum ad dominos suos reducere. Rursùm, sanum hoc consilium angeli, *Humiliare sub manu illius*, dandum est ancillis et servis immergeris et fugiivis.

Tropol. Agar animam peccatricem et penitentem, Sara Ecclesiam, Abram Christum significat: huic illa reconciliatur per humilem confessionem. Vide Ferum hic.

VERS. 10. — MULTIPLICANS MULTIPLICABO. Plurimum multiplicabo tuos posteros ex Ismael, eò quod ipse sit filius Abre. Ita videmus etiamnum Ismaelitas, sive Saracenos, non tantum Arabiam, Egyptum, Mauritaniam, Numidiam, Turciam, Persiam, Armeniam, sed et Indias, totumque penè Orientem ingenti numero pervassisse et occupasse.

VERS. 11. — VOCABIS NOMEN EJUS ISMAEL, eò quod AUDIERIT DEUS AFFLICTIOMEM TUAM. Ismael ergo idem est quod exaudito Dei, vel ad verbum, audivit Deus. Ismael enim idem est quod scamael, id est, exaudivit Deus, scilicet orationem tuam, quam fudisti cum affligereris.

Notat rectè ex Abulensi Pererius quinque aut potius sex viris illustribus prænuntiatum esse nomen à Deo ante eorum natiuitatem. Primus est Ismael hic. Secundus est Isaac, Genes. 17, 19. Tertius est Salomon, 1 Paralip. 22, 9. Quartus est Josias, 3 Reg. 15,

2. Quintus est Joannes Baptista, Lucae 1, 60. Sextus est Jesus Christus, Matth. 1, 21.

AFFLICTIOMEM TUAM. Rabbinus, quos sequitur Abulens, tradit quod Agar partim in peccatum contemptum dominæ suæ, partim ex labore itineris, factum in utero extinxerit, hancque intelligi hic afflictionem Agar; sed quia acquievit angelo suadenti reditum, et humilitationem sub dominâ suâ, hæc de causâ Deus vivificavit factum ex utero extinctum, et hoc esse quod ait angelus: *Ecce concepisti*, vel, ut ipsi vertunt, *concepisti*, q. d.: Nuper concepisti ex Abram, sed nunc rursùm concepisti ex Deo factum tuum mortuum vivificante; ideòque vocabis nomen prolis Ismael, quia Deus exaudivit preces afflictionis tuæ, factum resuscitando. Verùm hæc sunt figmenta Judæorum: afflictionem ergo hic intelligit famem, sitim, labores, anxietates, aliasque arumnas fugæ et itineris.

VERS. 12. — HIC ERIT FERUS NOMO. Hebraicè hic erit *peru*, puta onager, ut vertit Chaldeus, id est, incertus onagri ferus, durus, intractabilis, solivagus et inersis sedibus errans, jugique impatiens; nam, ut ait Job 11, 12: *Vir nimis in superbiam erigitur, et tanquam pullum onagri se natum putat.*

Nota. Angelus hæc prædicit non tantum de Ismael, sed et de posteris ejus, quales illos etiam hodie videmus; et experimur. Vide Ammian. Marcell. l. 14 de Moribus Saracenorum.

MANES EJUS CONTRA OMNES, ET MANES OMNEM CONTRA EUM, q. d.: Posteri Ismael omnes impugnant et ab omnibus impugnantur; nam in circuitu deserti Pharan, in quo habitavit Ismael, multe gentes habitabant, quæ contra Ismael ejusque posteros pugnare solebant.

ET REGIONE UNIVERSORUM FRATRUM SUORUM FIGET TABERNACULA, q. d.: Ismael erit audax et impavidus; erit enim ipse non pars unius gentis, sed per se separatim unam gentem constituet (idque in gratiam Abre, cujus ipse est filius), quæ securè ex adverso fratrum suorum, et quorum libet hominum habitare audeat.

Nota. Fratres Ismael fuerunt Isaac, alique filii Abre, nati ex Ceturâ; ex horum adverso habitavit Ismael in deserto Pharan, Gen. 21.

FIGET TABERNACULA. Ita etiamnum Nomades, alii quo Ismaelite permulsi, non in domibus, sed in populiis habitant; hæc sunt tabernacula Cedar, de quibus Cant. 4, v. 5.

VERS. 15. — VOCAVIT NOMEN DOMINI. Invocavit nomen Domini, dicens id quod sequitur:

TO DEUS QUI VISITABE. Nota. Agar angelum vocat Deum, quia Dei personam representabat, ut vicere representat regem. Tu ergo, o Deus, id est, o Angèle vice Dei, vidisti, id est, respexisti me meamque afflictionem, mel curam et providentiam egisti in horribili hoc deserto. Agit enim hic Agar gratias Deo pro ejus paternâ erga se visitatione providentiâ et tutelâ. Ita Cajet., Lipom. et alii.

Secundò, Vatablus vertit, tu es Deus visitans, quia scilicet vides omnia, adeòque me etiam mecum et profugam in deserto, ubi nemo alius me videt aut con-

rat. Unde Chaldeus vertit, tu es Deus videns omnia. **VINI POSTERIORA** (id est, tergum) **VIDENTIS ME,** puta Dei, vel potius angeli Deum representantis, q. d.: His oculis aspexi Deum, aut potius angelum, à tergo mihi obversum, eùm me alloqueretur.

Nota. Deus, aut potius angelus Deum representans, Agar arguit ac Mose, Exodi 33, 25 non faciem, sed tergum tantum ostendit in corpore à se assumpto, idque ut significaret faciem, id est, clarum Dei cognitionem et visionem, non tantum essentia divina, sed et glorie corporis à Deo assumpti, quæ majestati Dei aliquatenus respondeat, et in facie de more maximè resplendat, non posse capi ab oculo mortali.

Rursùm, quia Agar hic imperfectè Deum cognoscebat et diligebat, utpote quæ obedientiam heræ sive fugielat, Deum quoque fugiebat, ideòque necdum reversa, necdum penè conversa, Deo quasi tergum ostendit: hinc vicissim ei Deus non faciem, sed tergum suum ostendit. Hoc ergo Deus egit foris in oculis corporalibus Agar, quod apud illam agebatur in oculis cordis. Eadem de causâ, teste S. Gregor. hom. 25 in Evangel. Christus, gloriosus licet, quasi peregrinus

CAPUT XVII.

1. Postquam verò nonaginta et novem annorum esse ceperat, apparuit ei Dominus, dixitque ad eum: Ego Deus omnipotens; ambula coram me, et esto perfectus.

2. Ponamque fœdus meum inter me et te, et multiplicabo te vehementer nimis.

3. Cœdit Abram prostratus in faciem.

4. Dixitque ei Deus: Ego sum, et pactum meum tecum, erisque pater multarum gentium.

5. Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te.

6. Faciamque te crescere vehementissimè, et ponam te in gentibus, regesque ex te egredientur.

7. Et statuum pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus suis, fœdus sempiterno, ut sim Deus tuus, et seminis tui post te.

8. Daboque tibi et semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in possessionem æternam, eroque Deus tuorum.

9. Dixit iterum Deus ad Abraham: Et tu ergo custodies pactum meum, et semen tuum post te in generationibus suis.

10. Hoc est pactum meum quod observabitis inter me et vos, et semen tuum post te: Circumcidetur ex vobis omne masculinum;

11. Et circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit in signum fœderis inter me et vos.

12. Infans octo dierum circumcidetur in vobis, omne masculinum in generationibus vestris; tam vernaculus, quam emphyus circumcidetur, et quicumque non fuerit de stirpe vestrà;

tamen, apparuit doctus discipulis in Emmaus, et quasi hortulanus Magdalene.

Allegoricè, Agar est Synagoga Judæorum, Sara est Ecclesia Christianorum, qui illa insultans expellitur. Vide Rupert. l. 5, c. 25.

Aliter, imò contrariè, puta negativè, hæc vertunt et explicant Vatabl. et Cajet. hoc modo, q. d.: Vidine illum abeuntem, qui vidit me, sive apparuit mihi? non vidì, unde cognovi, esse angelum Domini; nam quantum colloquebatur mecum, videbam illum: mox ita disparuit, ut videre non potuerim, quem abeuntem videre potuissem, si homo fuisset. Verè ergo cognovit Dominum misisse ad me angelum suum, qui me consolaretur. Quasi Agar hic à subitâ disparitione colligit angelum suum Domini. Verùm Soptaug. Chald. noster, et alii passim hæc non negativè, sed affirmativè vertunt.

VERS. 14. — APPELLAVIT, ipsa Agar, vel quisquis hoc nomen dedit fonti, sive puteo.

VERS. 15. — PEPEITQUE, postquam angeli consilium secuta domum reversa, Abre et Saræ, humiliando se, reconciliata est.

CHAPITRE XVII.

1. *Quelque temps après,* Abram entrant déjà dans sa quatre-vingt-dix-neuvième année, le Seigneur lui apparut, et lui dit: Je suis le Dieu Tout-Puissant; marchez devant moi, et soyez parfait dans mes voies; observez fidèlement tous mes commandements. Si vous en usiez ainsi,

2. Je ferai alliance avec vous, et je multiplierai votre race jusqu'à l'infini.

3. Abram se prosterna le visage contre terre.

4. Et Dieu lui dit: Je suis celui qui est: Je ferai alliance avec vous; et vous serez le père de plusieurs nations.

5. Vous ne vous appellerez plus Abram, c'est-à-dire, père élevé; mais vous vous appellerez Abraham, c'est-à-dire, père de la multitude, parce que je vous ai établi pour être le père d'une multitude de nations.

6. Je ferai croître votre race à l'infini; je vous rendrai chef des nations qui croîtront en moi; et des rois puissants sortiront de vous.

7. J'affirmerai mon alliance avec vous, et après vous avec votre race, dans la suite de leurs générations; par un pacte éternel, afin que je sois votre Dieu, et le Dieu de votre postérité après vous.

8. Je vous donnerai en propre, à vous et à votre race, la terre où vous demeurez maintenant comme étranger, tout le pays de Chanaan, afin que vos descendants le possèdent pour jamais, et je serai leur Dieu.

9. Dieu dit encore à Abraham: Vous garderez donc aussi mon alliance, et votre postérité la gardera après vous de race en race.

10. Voici le pacte que je fais avec vous, afin que vous l'observiez, et votre postérité après vous: tous les mâles d'entre vous seront circoncis.

11. Vous circoncirez votre chair, afin que cette circoncision soit la marque de l'alliance que je fais avec vous.

12. L'enfant de huit jours sera circoncis parmi vous, vous ne le circoncirez pas plus tôt, à cause de sa trop grande pubescence. Mais dans la suite de toutes les générations, tous les enfants mâles, tant les esclaves qui seront nés en votre maison, que tous ceux que vous aurez achetés, et qui ne seront point de votre race, seront circoncis.

satagens, ut à medio tollatur tristitia, et pax atque concordia contrahantur arcibus. Et inferibis: *Ut et illa ad virum suum habeat conversationem, et vir ob externis ac forensibus negotiis et turbationibus ad eam quasi ad portum confugiat, et omnigenam teneat consolationem. In adiutorium enim data est, etc.*

AFFLIGENTE IGTUR EAM SARAI, cum Sara puniret et coerceret ejus insolentiam.

VERS. 7. — ANGELUS DOMINI. Misit Deus hunc angelum ad Agar, per motus precibus Agar, ait Josephus; vel potius, ob merita et in gratiam Abre amici sui, ut ejus proli, puta Ismaeli, consulere.

Fons, id est, puteus, ut patet v. 14. Scriptura enim puteum vocat fontem, quia in puteis est fons et scaturigo aquarum.

QUI EST. Qui, scilicet fons est in illa parte deserti, qua ex Chanaan per Sur itur in Egyptum: in Egyptum enim, utpote patriam suam, fugiens contendit Agar. Hoc desertum Sarii vocant Agaram; ab Agaro: proderunt Agareni, qui et Ismaelitis ab Ismael et Saraceni vocantur, non à Sara uxore Abre, ut vulgus putat ex S. Hieron.; sic enim Sarani dicendi essent, sed à Sarac, urbe Arabie, inquit Stephanus; ita et Covarr. tom. 2 Var. resol. l. 4, c. 9.

VERS. 8. — AGAR ANCILLA SARAI UDE VENIS? Querit Angelus, non quod nesciat, sed ut confessionem peccati eliciat, q. d.: Quomodo è tam bona et felici domo Abre, in hoc vagum et miseram exilium te coniecisti? Sic Deus ait Adæ: *Adam, ubi est? et Caino: Quid fecisti?*

VERS. 9. — HUMILIARE SUB MANU ILLIUS. Illius potestati et correctioni te subde. Haec in Script. prima est visio angeli. Nota hic angelorum opus et officium esse homines quasi servos tam ad Deum, tum ad dominos suos reducere. Rursùm, sanum hoc consilium angeli, *Humiliare sub manu illius*, dandum est ancillis et servis immergeris et fugiivis.

Tropol. Agar animam peccatricem et penitentem, Sara Ecclesiam, Abram Christum significat: huic illa reconciliatur per humilem confessionem. Vide Ferum hic.

VERS. 10. — MULTIPLICANS MULTIPLICABO. Plurimum multiplicabo tuos posteros ex Ismael, eò quod ipse sit filius Abre. Ita videmus etiamnum Ismaelitas, sive Saracenos, non tantum Arabiam, Egyptum, Mauritaniam, Numidiam, Turciam, Persiam, Armeniam, sed et Indias, totumque penè Orientem ingenti numero pervassisse et occupasse.

VERS. 11. — VOCABIS NOMEN EJUS ISMAEL, eo quod AUDIERIS DEUS AFFLICTIOMEM TUAM. Ismael ergo idem est quod exaudito Dei, vel ad verbum, audivit Deus. Ismael enim idem est quod scamael, id est, exaudivit Deus, scilicet orationem tuam, quam fudisti cum affligereris.

Notat rectè ex Abulensi Pererius quinque aut potius sex viris illustribus prænuntiatum esse nomen à Deo ante eorum natiuitatem. Primus est Ismael hic. Secundus est Isaac, Genes. 17, 19. Tertius est Salomon, 1 Paralip. 22, 9. Quartus est Josias, 3 Reg. 15,

2. Quintus est Joannes Baptista, Lucae 1, 60. Sextus est Jesus Christus, Matth. 1, 21.

AFFLICTIOMEM TUAM. Rabbinus, quos sequitur Abulens, tradit quod Agar partim in peccatum contemptum dominæ suæ, partim ex labore itineris, factum in utero extinxerit, hancque intelligi hic afflictionem Agar; sed quia acquievit angelo suadenti reditum, et humilitationem sub dominâ suâ, hæc de causâ Deus vivificavit factum ex utero extinctum, et hoc esse quod ait angelus: *Ecce concepisti*, vel, ut ipsi vertunt, *concepisti*, q. d.: Nuper concepisti ex Abram, sed nunc rursùm concepisti ex Deo factum tuum mortuum vivificante; ideòque vocabis nomen prolis Ismael, quia Deus exaudivit preces afflictionis tuæ, factum resuscitando. Verùm hæc sunt figmenta Judæorum: afflictionem ergo hic intelligit famem, sitim, labores, anxietates, aliasque arumnas fugæ et itineris.

VERS. 12. — HIC ERIT FERUS NOMO. Hebraicè hic erit pere, puta onager, ut vertit Chaldeus, id est, incertus onagri ferus, durus, intractabilis, solivagus et inestris sedibus errans, jugique impatiens; nam, ut ait Job 11, 12: *Vir nimis in superbiam erigitur, et tanquam pullum onagri se natum putat.*

Nota. Angelus hæc prædicit non tantum de Ismael, sed et de posteris ejus, quales illos etiam hodie videmus; et experimur. Vide Ammian. Marcell. l. 14 de Moribus Saracenorum.

MANES EJUS CONTRA OMNES, ET MANES OMNEM CONTRA EUM, q. d.: Posteri Ismael omnes impugnant et ab omnibus impugnantur; nam in circuitu deserti Pharan, in quo habitavit Ismael, multe gentes habitabant, quæ contra Ismael ejusque posteros pugnare solebant.

ET REGIONE UNIVERSORUM FRATRUM SUORUM FIGET TABERNACULA, q. d.: Ismael erit audax et impavidus; erit enim ipse non pars unius gentis, sed per se separatim unam gentem constituet (idque in gratiam Abre, cujus ipse est filius), quæ securè ex adverso fratrum suorum, et quorum libet hominum habitare audeat.

Nota. Fratres Ismael fuerunt Isaac, alique filii Abre, nati ex Cetura; ex horum adverso habitavit Ismael in deserto Pharan, Gen. 21.

FIGET TABERNACULA. Ita etiamnum Nomades, alii quo Ismaelitis permulsi, non in domibus, sed in populiis habitant; hæc sunt tabernacula Cedar, de quibus Cant. 4, v. 5.

VERS. 15. — VOCAVIT NOMEN DOMINI. Invocavit nomen Domini, dicens id quod sequitur:

TO DEUS QUI VISITABE. Nota. Agar angelum vocat Deum, quia Dei personam representabat, ut vicere representat regem. Tu ergo, o Deus, id est, o Angèle vice Dei, vidisti, id est, respexisti me meamque afflictionem, mel curam et providentiam egisti in horribili hoc deserto. Agit enim hic Agar gratias Deo pro ejus paternâ erga se visitatione providentiâ et tutelâ. Ita Cajet., Lipom. et alii.

Secundò, Vatablus vertit, tu es Deus visitans, quia scilicet vides omnia, adeòque me etiam mecum et profugam in deserto, ubi nemo alius me videt aut con-

rat. Unde Chaldeus vertit, tu es Deus videns omnia. **VINI POSTERIORA** (id est, tergum) **VIDENTIS ME,** puta Dei, vel potius angeli Deum representantis, q. d.: His oculis aspexi Deum, aut potius angelum, à tergo mihi obversum, eùm me alloqueretur.

Nota. Deus, aut potius angelus Deum representans, Agar arguit ac Mose, Exodi 33, 25 non faciem, sed tergum tantum ostendit in corpore à se assumpto, idque ut significaret faciem, id est, clarum Dei cognitionem et visionem, non tantum essentia divina, sed et glorie corporis à Deo assumpti, quæ majestati Dei aliquatenus respondeat, et in facie de more maximè resplendat, non posse capi ab oculo mortali.

Rursùm, quia Agar hic imperfectè Deum cognoscebat et diligebat, utpote quæ obedientiam heræ sive fugielat, Deum quoque fugiebat, ideòque necdum reversa, necdum penè conversa, Deo quasi tergum ostendit: hinc vicissim ei Deus non faciem, sed tergum suum ostendit. Hoc ergo Deus egit foris in oculis corporalibus Agar, quod apud illam agebatur in oculis cordis. Eadem de causâ, teste S. Gregor. hom. 25 in Evangel. Christus, gloriosus licet, quasi peregrinus

CAPUT XVII.

1. Postquam verò nonaginta et novem annorum esse ceperat, apparuit ei Dominus, dixitque ad eum: Ego Deus omnipotens; ambula coram me, et esto perfectus.

2. Ponamque fœdus meum inter me et te, et multiplicabo te vehementer nimis.

3. Cœdit Abram prostratus in faciem.

4. Dixitque ei Deus: Ego sum, et pactum mecum tecum, erisque pater multarum gentium.

5. Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te.

6. Faciamque te crescere vehementissimè, et ponam te in gentibus, regesque ex te egredientur.

7. Et statuum pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus suis, fœdus sempiterno, ut sim Deus tuus, et seminis tui post te.

8. Daboque tibi et semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in possessionem æternam, eroque Deus eorum.

9. Dixit iterum Deus ad Abraham: Et tu ergo custodies pactum meum, et semen tuum post te in generationibus suis.

10. Hoc est pactum meum quod observabis inter me et vos, et semen tuum post te: Circumcidetur ex vobis omne masculinum;

11. Et circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit in signum fœderis inter me et vos.

12. Infans octo dierum circumcidetur in vobis, omne masculinum in generationibus vestris; tam vernaculus quam emphyus circumcidetur, et quicumque non fuerit de stirpe vestrà;

tamen, apparuit doctus discipulis in Emmaus, et quasi hortulanus Magdalene.

Allegoricè, Agar est Synagoga Judæorum, Sara est Ecclesia Christianorum, qui illa insultans expellitur. Vide Rupert. l. 5, c. 25.

Aliter, imò contrariè, puta negativè, hæc vertunt et explicant Vatabl. et Cajet. hoc modo, q. d.: Vidine illum abeuntem, qui vidit me, sive apparuit mihi? non vidit, unde cognovi, esse angelum Domini; nam quantum colloquebatur mecum, videbam illum: mox ita disparuit, ut videre non potuerim, quem abeuntem videre potuissem, si homo fuisset. Verè ergo cognovit Dominum misisse ad me angelum suum, qui me consolaretur. Quasi Agar hic à subitâ disparitione colligit angelum suum Domini. Verùm Soptaug. Chald. noster, et alii passim hæc non negativè, sed affirmativè vertunt.

VERS. 14. — APPELLAVIT, ipsa Agar, vel quisquis hoc nomen dedit fonti, sive puteo.

VERS. 15. — PEPERITQUE, postquam angeli consilium secuta domum reversa, Abre et Saræ, humiliando se, reconciliata est.

CHAPITRE XVII.

1. *Quelque temps après,* Abram entrant déjà dans sa quatre-vingt-dix-neuvième année, le Seigneur lui apparut, et lui dit: Je suis le Dieu Tout-Puissant; marchez devant moi, et soyez parfait dans mes voies; observez fidèlement tous mes commandements. Si vous en usiez ainsi,

2. Je ferai alliance avec vous, et je multiplierai votre race jusqu'à l'infini.

3. Abram se prosterna le visage contre terre.

4. Et Dieu lui dit: Je suis celui qui est: Je ferai alliance avec vous; et vous serez le père de plusieurs nations.

5. Vous ne vous appellerez plus Abram, c'est-à-dire, père élevé; mais vous vous appellerez Abraham, c'est-à-dire, père de la multitude, parce que je vous ai établi pour être le père d'une multitude de nations.

6. Je ferai croître votre race à l'infini; je vous rendrai chef des nations qui croîtront en moi; et des rois puissants sortiront de vous.

7. J'affirmerai mon alliance avec vous, et après vous avec votre race, dans la suite de leurs générations; par un pacte éternel, afin que je sois votre Dieu, et le Dieu de votre postérité après vous.

8. Je vous donnerai en propre, à vous et à votre race, la terre où vous demeurez maintenant comme étranger, tout le pays de Chanaan, afin que vos descendants le possèdent pour jamais, et je serai leur Dieu.

9. Dieu dit encore à Abraham: Vous garderez donc aussi mon alliance, et votre postérité la gardera après vous de race en race.

10. Voici le pacte que je fais avec vous, afin que vous l'observiez, et votre postérité après vous: tous les mâles d'entre vous seront circoncis.

11. Vous circoncirez votre chair, afin que cette circoncision soit la marque de l'alliance que je fais avec vous.

12. L'enfant de huit jours sera circoncis parmi vous, vous ne le circoncirez pas plus tôt, à cause de sa trop grande pubescence. Mais dans la suite de toutes les générations, tous les enfants mâles, tant les esclaves qui seront nés en votre maison, que tous ceux que vous aurez achetés, et qui ne seront point de votre race, seront circoncis.

13. Eritque pactum meum in carne vestra in fœdus æternum.

14. Masculus, cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit.

15. Dixit quoque Deus ad Abraham: Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram.

16. Et benedicam ei, et ex illa dabo tibi filium cui benedicturus sum, eritque in nationes, et reges populorum orientur ex eo.

17. Cœcidit Abraham in faciem suam, et risit, dicens in corde suo: Putasne centenarij pascetur filius? et Sara nonagenaria pariet?

18. Diciturque ad Deum: Utinam Ismael vivat coram te.

19. Et ait Deus ad Abraham: Sara uxor tua pariet tibi filium, vocabisque nomen ejus Isaac, et constitutum pactum meum illi in fœdus sempiternum, et seminat ejus post eum.

20. Super Ismael quoque exaudivi te. Ecce benedicam ei, et augebo, et multiplicabo eum valde: duodecim dices generabit, et faciam illum in gentem magnam.

21. Pactum verò meum statuum ad Isaac, quem pariet tibi Sara tempore isto in anno altero.

22. Cùmque finitus esset sermo loquentis cum eo, ascendit Deus ab Abraham.

25. Tollit autem Abraham Ismael filium suum, et omnes vernaculos domus suæ; universosque quos emerat, cunctosque mares ex omnibus viris domus suæ; et circumcidit carnem præputii eorum statim in ipsi die, sicut præceperat ei Deus.

24. Abraham nonaginta et novem erat annorum quando circumcidit carnem præputii sui.

23. Et Ismael filius tredecim annos impleverat tempore circumcisiõnis suæ.

26. Eadem die circumcisis est Abraham et Ismael filius ejus.

27. Et omnes viri domus illius, tam vernaculi, quam empti et alienigenæ, pariter circumcisi sunt.

Vers. 4.—**APPARUIT DOMINUS**, puta angelus vice Dei, dumque representans in corpore assumpto, ut patet v. 17 c. 22; ita Cajet. et alii; idque ad hoc ne putaret Abram promissionem seminis sibi cap. 13 factam, per Ismael esse completam, sed complendam esse in Isaac.

Ego Deus omnipotens. Hebr. *et saddai*, q. d. : Ego sum Deus fortis et liberalis. Nota. *Saddai* componitur ex schin articulo relativo, et *dai*, id est, sufficientia (ex hoc Hebræo *dai*, vel *de*, aliqui deducunt Græcum *deus*; et *deus* ac Latium *Deus*; licet alii Deum à dædō, sicut Jovem à juvando dici putent) q. d. : Cui est omnis sufficientia, abundantia, copia, plenitudo, copiam eorum; qui est sufficientissimus, abundantissimus, copiosissimus, adeo ut non tantum per se bonis omnibus

15. Ce pacte que je fais avec vous, sera marqué dans votre chair, comme le signe de l'alliance éternelle que je fais avec vous.

14. Tout mâle dont la chair n'aura point été circonscise, sera exterminé du milieu de son peuple, parce qu'il aura violé mon alliance.

15. Dieu dit encore à Abraham : Vous n'appellerez plus votre femme Sarai, ma princesse, mais Sara, la Princesse, parce qu'elle sera mère de plusieurs peuples.

16. En effet, je la bénirai, et je vous donnerai un fils né d'elle que je bénirai aussi. Il sera le père de plusieurs nations; et des rois de divers peuples sortiront de lui.

17. Abraham, plein de reconnaissance et de respect, se prosterna le visage contre terre; et quoiqu'il ne doutât point de la vérité des promesses du Seigneur, cependant il rit, en disant au fond de son cœur: Un homme de cent ans aurait-il donc un fils? et Sara enfantait-elle à quatre-vingt-dix ans?

18. Et dans cette pensée, il dit à Dieu: Faites-moi seulement la grâce qu'Ismael vive; car je n'aurais ni flatter d'avoir d'autres enfants.

19. Mais Dieu dit de nouveau à Abraham: Sara votre femme vous enfantera un fils que vous nommerez Isaac, c'est-à-dire, ris, parce que vous avez ri, et que par ce pacte avec lui et ses descendants, ain que mon alliance avec eux soit éternelle.

20. Je vous ai exaucé touchant Ismaël: je le bénirai et je lui donnerai une postérité très-grande et très-nombreuse. Douze princes sortiront de lui, et je le rendrai chef d'un grand peuple.

21. Mais l'alliance que je fais avec vous s'établira dans Isaac, que Sara vous enfantera dans un an en ce même temps: et j'accomplirai en sa personne les promesses que je vous fais en ce jour-là.

22. L'entretien de Dieu avec Abraham étant fini, Dieu se retira.

25. Alors Abraham prit Ismael son fils, et tous les esclaves nés dans sa maison, tous ceux qu'il avait achetés, et généralement tous les mâles qui étaient parmi ses domestiques; et les circoncit tout aussitôt en ce même jour, selon que Dieu le lui avait commandé.

24. Abraham avait quatre-vingt-dix-neuf ans, lorsqu'il se circoncit lui-même.

23. Et Ismael avait treize ans accomplis, lorsqu'il reçut la circoncision.

26. Abraham et son fils Ismael furent circoncis en un même jour.

27. Et en ce même jour furent circoncis tous les mâles de sa maison, tant les esclaves nés chez lui, que ceux qu'il avait achetés, et qui étaient nés dans des pays étrangers.

COMMENTARIUM

abundet, sed etiam aliis omnem sufficientiam et abundantiam tribuat. Nam, ut ait Joannes c. 1 de Filio Dei: De plenitudine ejus nos omnes accepimus.

Unde ad *Saddai* alludit Apostolus 1 Timoth. 6, cum ait: Neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo viro qui prestat nobis omnia abunde ad fructum. Illic et R. Sandias, et Deus, inquit, dicitur *Saddai*, et quia ipse abundat, omnesque omnium creaturarum et defectus supplet. Quare Aquila, Simmachus et Theodotus, teste Hieron. Epist. 156 ad Marcellum, et in Ezech. 10, 5, *Saddai* vertunt robustum et confidentem ad omnia perpetranda, ut sit idem quod *εὐρηστικός, μεγαλειόψυχος*, id est, sibi sufficiens et omnipotens, uti noster vertere solet.

Secundò, *Saddai*, ut cum aliis locis, tum Gen. 49,

15, ex Hebræo colligitur, deducitur à ead. id est, ubi, mamma, quasi dicas *mammae*; ex Deo enim, quasi ubere bonis omnibus distans, affluenter bona omnia sugimus. *Saddai* ergo significat quod Deus dulcis sit uti mamma et lac; quòdque omnia eo charitatis affectu et amore nutriet, quo noster infantem uberibus applicando fovet, lacteque alit ac nutrit: atque uti à *rochem*, id est, matrice, Deus vocatur *rachum*, id est, misericordissimus, ut ad *seod*, id est, ubere, vocatur *Saddai*, id est, uberimus, quasi dicas divina ubertas. Dicitur ergo Deus *Saddai*, quòd sit munificens, effluax, omnipotens; quòd ipse curæ, providentiæ, sapientiæ, bonitate cuncta existant, vivat et moveatur; quòdque omnes homines et creaturae, de ejus inexhausta plenitudine existentia, vitam, operationes, bonaque omnia, tanquam de immenso et inexhausto thesauro, hauriant et accipiant. Unde *Saddai* explicans Paulus Act. 17: *Deus, ait, non est indignus aliquo, cum ipse det omnibus vitam et inspirationem (hællum) et omnia, etc.*

Sic Plato inter hæc tria, *roborem, modestiam, temperantiam*, sufficientiam, effusio, distinguens, solam effusionem bonitatis Deo tribuit; sicut enim crater aliq. vitiò plenus et superplenus, effluit et superfluit, ita et Deus Deique bonitas.

Platonem reprehendit Nazianz. orat. 4 de Filio, sed hæc actus tantum, quòd hoc crateris exemplo effusionem bonitatis non voluntariam, nec liberam, sed naturalem et necessariam, Deo tribuere videatur; alioquin ipse Nazianz. orat. 2 de Pascha, hæc effusionem in Deo admittit.

Dicit ergo Deus Abrahæ: Ego sum Deus *Saddai*, sufficientissimus, copiosissimus, ditissimus, munificentissimus, qui te ditare, bonisque omnibus cumulare possum et volo. Ambula ergo coram me, ut capax sis harum opum, utque dignus sis iis bonis quæ tibi promisi. Pari modo dixit Deus Jacobo Genes. 28, 11: *Ego Deus omnipotens (Hebræo *saddai*)* idèdquo ex me crescit et multiplicat. Et Isaac ad Jacob Genes. 28, 5, *Deus, inquit, omnipotens (Hebr. *Saddai*) benedicit tibi, et crescit te faciat atque multiplicat*. Et hoc est quid Deus dixit Mosi Exod. 6: *Ego Dominus, qui apparui Abraham, Isaac et Jacob in Deo omnipotente (instar Dei *saddai*, tanquam Deus *saddai*, ut habent Hebræi) et nomen meum Adonai non indicavi eis*.

Deus ergo est noster *Saddai*, qui sciat, qui replet in bonis omne desiderium nostrum; cur ergo, infelix homo, per multa yagaris, requiem queris, et non invenis? amas opes, non satiaris, quia non sunt *Saddai*; amas honores, non expletis, quia non sunt *Saddai*; amas gratiam et pulchritudinem corporum, non sunt illa tum *Saddai*. O cor humanum, cor indiguum, æternas expertum, æternis obratum, quid per vana, exilia, brevia et fallacia bona frustra discurras? illa famem, illa sitim animæ tue satiare non possunt. Ama tum *Saddai*: ille solus sumpsit omnes animæ tuæ implere potest; ipse solus torrente, imò pelago voluntatum potare te sufficit, quoniam apud ipsum est

fontis vitæ; ipse est rationi plenitudo lucis, voluntati multitudo pacis, memoriæ continuatio æternitatis; ipse suis est et erit omnia in omnibus. Delectat te gloria? gloria et divitiæ in domo ejus. Delectat te pulchritudo? fulgebunt justi sicut sol in regno patris eorum. Delectat te sapientia? altitudo divinarum sapientiarum et scientiarum Dei! Delectat te sapor, vina, delicia? satisfiantur cuncta apparatus gloria tua et, inebriabuntur ab ubertate donum tuum. Nimirum Deus omnes gloriæ, omnes opum, omnes scientiarum, omnes raudis, omnes deliciarum suarum thesauros, imò se totum in electos amicos suos in celo transfundit. In hoc ergo unico bono tuo, ô anima mea, te totam desige. Hæc requies est, hoc contentus cordis tui; hoc unicam omnibus vitiis et studiis prosequere. Dicit ergo cum B. P. N. Ignatio: « Domine, quid volo, aut quid velim extra te? » *Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum.* » Et cum S. Ludovico: « Divitiis mere Christus, desint cætera. Omnis copia, quæ Deus meus non est, nihil et inopia est. »

AMBULA CORAM ME, uti servus coram domino, discipulus coram magistro, miles coram duce, filius coram patre; illi per omnia præsedo, obsequens, fidelis, ut illi sincerè, accuratè, perfectè serviat, obediat, placeat. Unde Septuag. vertunt, *complace coram me*; Chaldee, *servus coram me*. Hoc est, quod canit Zacharias: *Servamus illi in sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris*. Sic fecit Henoch c. 5, 22; et Noe c. 6, 9. Felix qui Deum semper presentem cogitat, reveretur et quasi coram presente ubique ambulat, suaque omnia agit et operatur. Inquit Christiani gentilium Senecæ Epist. 19. « Sic vive, inquit, cum hominibus, tanquam Deus videat: sic loquere cum Deo, et tanquam homines audiant. » Audiant Salomonem Proverb. 5, 6: *In omnibus viis tuis cogita illum: et ipse diriget gressus tuos*; Et Tobiam ad filium c. 4, 6: *Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum, et Michæam c. 6, 8: Inducabo tibi, ô homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat à te, atque facera judicium et diligere misericordiam, et sollicitum ambulare cum Deo tuo*. Nota hic tres gradus et status Abrahami cujus in exemplum virtutis proponi. A capite enim 12 hucusque Abram descriptus fuit ut incipiens; hic vero usque ad c. 22, describitur ut proficiens. Denique à c. 22 usque ad 25, describitur ut perfectus. Proficienti ergo hoc primum datur presentia Dei præceptum: *Ambula coram me*.

Porro hujus presentia Dei fructus primus est fuga peccati: « Memento Dei, et non peccabis, » ait S. Ignatius ad Hieronem; et Clemens Alexand. L. 5 Paedagog. c. 5: « Hæc solum ratione fit, ut quis nunquam labatur si Deum sibi ipsi semper adesse existimat. » Scortum sollicitabat S. Ephrem ad oculos; ille in speciem annuit, modò id fieri in corpore; cùmque scortum diceret hoc fore infame et pudendum, tum Ephrem: « Quanto magis pudere debet te coram Deo, qui omnia etiam occultissima intuetur? quo responso percussa meretrix, veniam petit, et monasticam vitam amplecti est. Ita Susanna morti maluit quàm pec-

care in conspectu Domini. Ita et sanctus ille qui Thaidem convertit.

Secundus fructus est victoria tentationum, periculis et inimicorum. Psal. 22, 4: *Etai ambulaveris in medio umbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Ita Machabaei Dominum cordibus orantes prostraverunt Nicanorem cum 55 milibus praesentia Dei magnifice delectati, 2 Machab. 15, 16.

Tertius: Semper Dei memineris, et eorum mensura evadet, ait S. Ephrem. Ita Jacob videns Dominum cum Angelis in scab, ait: *Non est hic altus, nisi domus Dei et porta caeli.*

Quartus. Talis est quasi angelus; angeli enim semper vident faciem Patris. Talis fuit Elias; inquit, Dominus, in cuius conspectu sto, 3 Regum 17, 1.

Quintus. Talis mirè excitatur ad amorem Dei, semperque lacrimis, quia Dei praesentia fruatur. Ita David Psal. 45: *Prostrabit Dominum in conspectu meo semper, ac subdit: Propter hoc lacrimam est cor meum, et exultavit lingua mea; inquit, ut ait S. Paulus, qui adhaeret Domino unus spiritus est.*

Sextus. Haec Dei praesentia fugat iram, concupiscentiam, distractiones huiusmodi facit perfectum. Ita S. Basiliscus, ut habetur in eius vita, ex hoc S. Dorothaei precepto: Cogita semper Deum tibi praesentem, et te coram illo stare, ex dissoluto milite monachus perfectus evasit.

ESTO PERFECTUS. Conare perfecte legem et voluntatem meam implere, atque opera tua omnia et singula perfecte facere, sic ut in his nihil desit, nihil carpi possit, teque omnibus virtutibus perfice. Unde Septuag. vertunt *γινώσκωντες, cito irreprensibilis; mercedem subjungit dicens.*

VERS. 2. — PONAM FOEDUS MEUM INTER ME ET TE. Si videlicet perfecte coram me ambulaveris, amicitiam et fructus peculiare tecum sanctam et colam; ut ego peculiari cura te tuosque praesentis aliis hominibus ac gentibus protegam, dirigam, promoveam, vocerique Deus Abra: tu vicissim peculiari fide, obedientia et cultu mihi servias, huiusque foederis symbolum et signum dabo circumcisionem, v. 10.

Nota. Perfectionem Deus non exigit ab Abrahamo iuvene, sed sene, cum propè esset ut nasceretur Isaac, in signum quod tempore Christi Deus exigeret perfectionem a fidelibus. Religio enim christiana non est aliud quam disciplina, officium et conatus ad summam perfectionem.

Media ad eximiam, etiam Religiosorum perfectionem, suggerit sanctus quidam doctor, scilicet: Primum, ambulare iugiter coram Deo. Secundum, in omnibus tam tristibus quam laetis conformare se voluntati Dei, ac dicere: Fiat voluntas tua, sit nomen Domini benedictum. Tertium, vis cito esse perfectus? recipe te in fundum animae tuae, ac inibi diligenter scrutare quid te maxime inhibeat et distineat ne purus sis et liber, ac agilis ad obsequium Dei, omnemque virtutem; et hunc lapideum, hunc lapideum qui te detinet, radicibus reseca et in profundum maris demerge, alioqui fac quodvis, omnia erunt frustra. Haec mortificatio dura

est, et viva quaedam mors, quae carnem quasi ob ossibus abradit; sed necessaria et usu ipso fit facilis. Quarto, natura nostra fallacissima est, ac mille angelis et versutis praedita, in quibus seipsum fovet ac retinet, quae nisi funditus extirpentur, parum proficiet. Inter haec maximum est, quod etiam sancto tenet, etiam subinde monachos, velle videtur, ut alii ad eos se convertant, ut ipsis deferant, honorent, etc. Hoc plane abnegandum est ad funditus venias ad illud Joannis Bapt. *Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus* (Christi). Hinc quinto, abstrahit te saltem mente ab omnibus hominibus. Sexto, expedi te ab rebus, quae si tibi acciderent, affectu adhesionem, et curas nimias ac sollicitudines adhaerent; à quibuscumque intro receptis imaginibus mundum et liberum te serva. Septimo, animum tuum dirige in Deo, quasi in scopo; cetera, ut jejunia, vigiliae, paupertatem hinc refer, tantumque ex his assume, quantum tibi ad finem hunc utile est. Octavo, sic te in omnibus Deo resigna, ut si quis vasto factetur pelago, ac pallio resideat; talis enim quid agat, nisi ut Deo se totum resignet? sic et tu facito. Nono, dicea contemere omnia, et contemni ab omnibus, ut cum S. Paulo fias purgamentum mundi, et perisema omnium.

VERS. 3. — CECIDIT ADORANS, ET GRATIAS AGENS DEO. VERS. 4. — EGO SUM, EGO SUM QUI SUM; sum aeternus, sum immutabilis, sum constans et fidelis in promissis. Ideoque pactum meum quod tecum hinc verbis sancio, erit immutabile et irrevocabile. S. Hieron. epist. ad Marcellam notat, Deum tantum esse, quia non novit fuisse nec fore, cujus essentia est esse, et cui nostrum esse comparatum non est. De quo plura Exodi 5 et 6.

VERS. 5. — NEC ULTRA VOCABITUR NOMEN TUUM ABRAHAM, SED APPELLABERIS ABRAHAM. Abram hebraice dicitur, quasi *abram*, id est, pater excelsus, qui excelsa cogitat, in excelsis, v. g., in caelestibus habitat, excelsa et divina molitur et agitat. Nunc Deus Abram vocat Abraham, quasi *ab ram hamon*, id est, pater magnae et excelsae multitudine, seu pater multorum excelsorum, quia, ut sequitur, *constitui te patrem multarum gentium*, puta Iudeorum et Gentilium. Quia ergo Abraham hactenus suo nomine hinc usus fuit, hincque ipsi vita excelsa respondit; hinc aliud hic suscipere meretur, quo alios quoque multos excelsos faciat. Si et nos respondeamus nomen nostro, quod à Christo accipimus, dabit nobis aliud novum, quod os Domini nominabit, Isae 62, 2, Apoc. 5, 12. Nomen ergo Abraham est quasi *colonna*, in quo Deus promissionem posteritatis, et seminis fidelis electique inscripsit ad aeternitatem, ait S. Chrysost. hic. Vide laudes Abraham decantatas ab Ecclesiastico c. 44, 20.

Nota ex Apostolo Rom. 9, v. 5, 6, 7 posteros Abraham litteraliter hic accipi naturales et carnales; puta Iudeos, qui in duodecim tribus, quasi 12 gentes fuerunt divisi.

Alleg. verò et potissimum hic accipi spirituales

Abraham filios, puta fideles, qui fidem et pietatem Abraham imitantur, quales primò fuerunt Iudaei; deinde sub Christo pauci Iudaei et Centes omnes; hi enim proprie vocantur multae gentes, et inter has multi fuerunt excelsi, puta Apostoli, Martyres, Doctores, Virgines, etc. Miscet ergo hic Deus promissiones spirituales cum carnalibus, ut dixi Rom. 9, v. 6.

Abraham ergo est pater omnium excelsorum, puta caelicorum, videlicet 144 millium signatorum ex Iudaeis, et turbae magnae signatae ex Gentibus, quam dinumerare nemo poterat, Apoc. 7, v. 9.

Notat Hebraei, S. Hieron. Lipon. et alii, ad Abram addi litteram *he*, ut fiat *Abraham*, eandem addi quoque *Sarai*, ut fiat *Sarah*, quae littera *he* praecipua est in nomine tetragrammato Dei; his enim in eo ponitur, quasi per hoc indicet Deus, Messiam, qui Deus est, Deique filius, puta Jesum Christum, ex Abraham et Sarah nasciturum. Addit Pererius *he* significare quinque, puta quantum millenarium annorum mundi, cuius initio est Abraham et Sarah natus est Christus. Verum verius est Christum natum esse sub finem quarti millenarii.

Notat secundò Philo lib. de Gigantibus. Abram dictum esse patrem excelsum, quia erat astrologus, quia alta et caelestia scrutabatur; postea verò dictum esse Abraham, quasi *ab ram hamon*, id est, pater electus magni soni vel vocis, sive pater electae consonantiae; ea autem est intellectus, vox et vita prohi viri. Ille enim est electus et purgatus atque pater vocis et consonantiae, quia Dei laudes personamus, etque in omni vita factis dictisque nostris consonamus. Ex Abraham ergo factus est Abraham, id est, ex astrologo divinus, ex homine coeli homo Dei; ita Philo. Sed haec symbolica et mystica sunt.

Nota tertio, hic memoria lapsam videri Chrysostomum ait Abram significare transiorem, itaque vocatum esse à parentibus, eo quod praesagiret ejus transitum ex Ur Chaldaeorum in Chanaan. Confundit enim Chrysostomus nomen Abram cum nomine Hebraeus, quod transiorem significat; aut certe putat, Abram à parentibus vocatum esse Hebraeum; quod non est verisimile.

VERS. 6. — REGESQUE EX TE EGREDIENTUR. Puta reges Israel et Juda ex Jacob; ex Esau reges Iudaeorum et Amaleitarum; quin et Ismael, aliique ex Ceturà genti suo habebit reges.

VERS. 7. — ET STATUAM. Hebraice *hakimoti*, stare faciam, stabiliam, confirmabo pactum quod jam tecum in eo, ut dixi v. 4.

FOEDUS SEMITERNUM. Foedus hoc aeternum fuit, non absolute, sed respectivo in semine carnali, puta Iudaeis. Duravit enim tantum, quamdiu duravit Iudaeorum Ecclesia et respub. Sed in semine spirituali, puta fidelibus, absolute aeternum est.

UT SINE DEUS TUIS, ET SEMINIS TUI POST TE, Q. D.: Ea lege et conditione pactum tecum et cum tuis, ó Abram, in eo, ut scilicet sim tuus tuorumque Deus; nimirum ut à vobis solus adoret et colat; utque à me solo pendeatis; ego vicissim vos quasi peccatum meum

amen, curem, protegam, et benedicam. Ita Yababius, et alii.

VERS. 9. — CUSTODIES, CUSTODI. Ita S. Augustinus. VERS. 10. — HOC EST FACTUM, hoc est signum pacti jam tecum initum, patet ex sequent. Unde Apostolus Rom. 4, loquens de Abraham: *Signum, inquit, accepit circumcisionis, signaculum iustitiae fidei, quae est in praepitio, ut ait pater omnium credentium per praepitium* (praepitiorum, puta Gentilium).

Nota breviter hic usus et causas huius signi, puta circumcisionis. Primum enim erat hoc signum memoriae pacti, hic à Deo cum Abraham initum, ut Iudaei, dum circumcidantur, vel circumcisos se cogitant, recordentur se jam transisse in fœdus hoc cum Deo initum, adeoque esse se populum Deo dicatum et consecratum. Sicut ergo demon, qui est simia Dei, suis sagris in fronte stigma imprimi, quo notatur significatur, quae esse sui juris, suae oves, suum pecuniam, sua mancipia; ita multò magis Deus omnium Dominus voluit Abraham et Iudaeis hoc signum circumcisionis in carne sensibilibus, intum, et indelebilibus incidere, ut significaretur eos transisse in jus Dei, esseque Dei populum et pecuniam. Secundò, circumcisio erat signum representativum fidei Abraham, et iustitiae per eam adeptae, ut ait Apostolus verbis paulò antè citatis. Tertio, erat hoc signum distinctivum fidelium ab infidelibus, puta Iudaeorum à Gentilibus. Quarto, erat hoc signum demonstrativum et purgativum peccati originalis, uti docent Patres; circumcidebatur enim membrum genitale, quo peccatum originale transfunditur, de qua re vide sanct. Thomam, Suarez, et Scholast. Quintò, erat praefigurativum baptismi; nam enim baptismus quàm circumcisio, primum est Sacramentum et initialivum verae religionis et fidei, ejusque est publica professio et obligatio, ac consequenter est adoptio et ascriptio in Ecclesiam Dei, ejusque iura et premia.

Hac de causâ novum nomen in circumcisione, ut jam in baptismo, circumcisio imponi solebat, uti hic Abram circumcidendus, pro Abram vocatus est Abraham quia per circumcisionem, in nomen, gentem, et religionem novam, puta Judaicam, aseiscabantur. Sic et Romani puellis octavo die à natiuitate, pueris nono die nomen imponebant; cuius rei causam dat Plutarchus quaest. 102, in Quest. Roman.

CIRCUMCIDE ET EX VOBIS OMNES MASCELINUM, Abram ex vi huius legis, tenebatur circumcidere suam Familiam, ac consequenter et Ismaelem et Isaacum. Similiter tenebatur postea Isaac circumcidere Jacobum et Esau. Quando verò Ismael et Esau separati sunt à familia Abraham et Israci, non amplius obligati fuerunt circumcidere suas proles; Jacob autem ad illi obligatus fuit, quia ex omnibus ejus filiis collecta fuit familia Abraham (puta populus Dei, ex quo Christus erat nasciturus), quae hac lege obligabatur. Idemque tamen, Saraceni, Ammonite, et alii quoque populi receperunt circumcisionem, non ut sacramentum legis veteris, cum intentione proficiendi legem Mosaicam (sic enim ea fuissent obligati), sed tantum ex humana quâdam

consuetudine, ad imitationem suorum parentum, ideoque lege Mosiacâ non fuerunt obligati. Adde, valde prohibe est, quod docet Sebastianus episcopus Oro-niensi, et ex eo Franciscus Suarez p. 5, q. 70, d. 29, sect. 2, scilicet, circumcisionem, quatenus ipsa fuit reus, quod reuoluitur peccatum originale, et professio fidei de Christo venturo, potuisse esse in usu omnium gentium; poterant enim ipsa hoc signum eligere inter alia, quod sine dubio validum erat ad tale effectum, si ad intentione fieret, quamvis non fieret eam intentione proficendi iudaismum, sequè illi populo adiungendi. Itaque tales circumcisiones expia-bantur ad peccato originali, non verò obligabantur ad legem Mosiacam.

DUKE MASCLINUM. Fallitur ergo Strabo lib. 17, qui etiam feminas putat circumcisas fuisse; circumcisi-o enim data est vel maxime ad hoc, ut eâ, quasi signo, distingueretur populus Abrahamiticus ab aliis gen-tilibus; hæc autem populi distinctio petitur à maribus, non à feminis.

VERS. 11. — CIRCUMCISIT CARNEM PREPUTII. Quæ-res, cur in hoc membro preputii instituta sit à Deo circumcisi-o? Respond. primo, quia in hoc membro Adam primò inobediens sæpe effectum et carnis re-bellionem sensit. Secundò, quia hoc membro genera-tur, et transfunditur peccatum originale, quod cir-cumcissione curatur. Tertio, ut significaretur Christus redemptor, et novi fœderis institutor generandus ex Abrahamæ semine. Allegoricè, circumcisi-o typus fuit hepaticæ et penitentis; tropologicè, mortificationis luxurie, omniumque vitiorum; analogicè, resurrectio-nis, quæ fiet octavo die, id est, octavâ mundi ætate et seculo, in quâ circumcietur omnis carnis naturæque corruptio. Vide Rupert. et Origen. hom. 5. Vide et Barradum de circumcissione Christi.

VERS. 12. — INFANS OCTO DIERUM. Nota, non potuisse præverti octavum diem, quia ante illum infans nimis tener est, et incertum est an sit vitalis futurus, ut ex Galeno docet Franc. Valesius sacra Philosophia cap. 18.

Nota. Si infans ante octavum diem periculum vite adiret, poterat equè ut femine salvari, remediis et viibus legis nature. Nota secundò. Iustà de causâ poterat circumcisi-o differri post octavum diem, nisi dilata est in deserto per quadraginta annos, ob conti-nuam peregrinationem, Josue 5, 6. Ita Theodor. et Josephus.

CIRCUMCISIT. Consent aliqui, ut S. August., Bernar-dus, et Magister Sentent. Iudæos solitos esse cir-cumcidi cultro lapide; tali enim usus est Moyses. Exodi 4, et Josue c. 5; verùm nihil tale hic præcipitur; imò S. Justinus contra Tryphon. testatur suâ ætate Judæos non lapides, sed ferreo cultro usus esse in cir-cumcissione; ita S. Thomas, vel potius Thomas Angli-cus, Lyranus, Tostatus, et alii.

TAM VERNACULUS QUAM EMPITIUS CIRCUMCISIT, ET QUICUMQUE (SERVUS VESTER) NON FUERIT DE STRA VE-STRÀ. Hebræa charis et transponendo exprimitur hoc modo: *Omnis servus dominatus et empitius, qui*

non est de semine tuo, circumciedendo circumcietur.

Est hic triplex expositio et sententia. Prima Cajeta-ni, Lipomani, Lyran, et S. Ambrosii, qui putant, omnes qui erant de familiâ Abrahamæ, etiam servos, quin et famulos liberos, hic obligari ad circumcisi-onem. Secunda est Pererii, Soti, Alensis, Bonav., Ruperti, nullum adultum servum hic obligari ad se, vel suos proles circumciedendum, nisi ipse spontè in id consentiat; in hæc inclinat Suarez p. 5, q. 50, a. 2, dis. 29, sect. 2, q. d.: *Servus empitius circumcietur*, id est, circumcidi poterit, si videlicet velit ad vestrum populum transire, et fieri Judæus. Tertia sen-tentia, et S. Scripturæ conformior est Ahulensis, qui senset, non famulos liberos, non mercenarios, sed servos, sive nanciipia Hebræorum, etiam si essent alle-nigena; coactos fuisse circumcidi, sive veræ essent, id est, domi heri nati, sive empitiis, sub quibus et bello captos accipere. Est enim omnium par ratio. Nec id mirum; est enim, ait Aristot. lib. 5 Ethicorum, servus possessio domini; et, ut Hebræa hic habet, ser-vus est pretium aut possessio pecunie domini, quasi qui pecuniâ emptus, possidetur à domino instar pec-uniæ. Secundò, quia *circumcietur*, præceptum si-gnificat, quod elides, si subaudias, *si velit*. Fertur enim hic lex de circumcissione. Accedit, quod in Hebræo est, *hincut sumat*, circumciedendo circumcietur, q. d.: Omnino circumcietur. Et ita hoc Dei præceptum videtur intellexisse Abraham, ut satis liquet v. 25, ubi dicitur Abraham circumcisdisse Ismael et servos omnes, *sicut præcepit ei Deus*; ergo circumcisi-o servis non permissa, sed præcepta fuit, sicut enim Deus eam imposuit Abraham et posteris ejus, ita et servis eorum: hæc enim horum suorum sunt nanciipia, præsertim, qui circumcisi-o et iudaismus servis tunc erat nullis et honorifica; per eam enim aggregabantur familiæ Abraham et populo Dei. Tertio, quia aliqui non fuisse distinc-tionem inter suum et mercenarium, quam tamen ponit Deus Exodi 12, v. 44: nam et mercenarij, si volebant, poterant circumcidi, itaque comedere pascha; distinctio ergo fuit hæc, quod servi tenebantur circumcidi, non mercenarij. Ratio legis erat, ut familia Abraham tota esset Deo dicata, utque cultus Dei, fides et solus ita ad plures propagaretur, si non amore et spontè, certò metu et occasione. Erat enim ita ætas et lex, non filiorum, sed servorum. Denique si Abrah-am ejusque posterij queri non poterant, hoc omni sibi à Deo imponi; quid de eo queri poterant Abrahæ nanciipia?

VERS. 13. — DELEBITUR ANIMA ILLA DE POPULO SVO. Hebræi sic exponunt, q. d.: Si quis Judæorum cir-cumcisi-us non fuerit, morietur ante annum quinquage-simum, et sine liberis. Id ita fieri solitum tradunt, imò fabulantur ipsi. Secundò Diodorus et Cajet. volunt hic sermonem esse de adultis tantum, eumque juberi hic occidi per iudices, si circumcisionem sui, vel sau-rum negigat. Verùm ex antecedentibus, maxime v. 12, patet, Deum hic omnibus incircumcisis etiam infan-tibus ponam mortis intentare. Tertio, Vatablus sicut ponit: *Delebitur anima*, id est, homo ille non censuetur

in populo meo, non censuetur filius Abrahamæ, nec hæres Chanaan, aliarumque mearum promissionum. Rursus, non erit particeps passionis Christi, quæ cir-cumcissione fuit figurata, ac consequenter non nanci-cietur circumcisionem cordis spirituales, quæ fit per gratiam; nec erit hæres regni cœlestis, cujus ty-pus erat Chanaan, quæ scilicet remanet in peccato originali, quod circumcissione tollendum erat. Ita S. August. et Rupert. Quartò, optimus et plenissimus erit sensus, si secundam et tertiam expositionem jungas hoc modo, q. d.: Quicumque, etiam infans, circumci-sus non fuerit, cum ad adultam ætatem venerit, per iudices morte punietur, quia circumcisionem neglexit, non in infantia, sed in adolescentiâ. Tunc enim, utpote rationis compos, debet negligentiâ parentum sup-plerè, et curare se circumcidi. Hunc esse sensum patet ex eo quod sequitur: *Quia pactum meum irritum fecit*, id est, violavit; hoc autem nemo facit in infantia, sed in adolescentiâ, cum rationis est compos.

Secundò, quia *per delebitur*, hebr. est *nichreta*, id est, *excinditur*; jam excindi de populo, idem est quod occidi: simili enim modo violator sabbati jubetur excindi de populo, id est, occidi à iudicibus, Num. 15, 31, in Hebræo. Ita Pererius. Nec dubium est quin ex hæc lege Judæi adultos negligentes circumci-sionem, morte mulctarint.

Rursùm spiritualiter hic per mortem corporalem significatur et intentatur mors spiritualis anime, et æterna damnatio, illi qui circumcisionem vel infans non suscepit (infans enim mors anime indigi potest à Deo, non verò mors corporis à iudice), vel adultos neglexerit; quod scilicet hæc de causâ excindatur à fa-miliâ Abrahamæ, à populo et Ecclesiâ Dei, ac conse-quantur ab hereditate cœlesti. Unde Septuag. habent, *infans qui octavo die non fuerit circumcisi-us, delebitur de populo suo*. Verùm *re octavo die*, non habent Hebræa, nec Latina, videturque ab aliquo insertum; elidit enim priorem sensum.

QUIA PACTUM MEUM IRITUM FECIT PROPRIÈ IN ADOLESCENTIÂ, UTI DIXI. Secundò, in infantia, propriè et possivè, q. d.: Quia pactum meum in eo irritum fuit et violatum in infantia; non suâ, sed parentum culpâ, vel etiam casu, ut per hebraismum, *hipiti* ponatur pro *est*. Ita sanct. Aug. (quem sequitur Rupert.) lib. 29 de Civit. 27, qui tamen iuxta Septuag. legens *re octavo die*, pactum hic intelligit illud, quod inicit Deus cum Adamo, de non comedendo pomo vitæ: quod quia Adam violavit, hinc cum suis posteris perit, et incurrit delictum mortis æternæ; hæc verò mortem actu incurrerunt, quod quod hoc Adæ peccatum circumcissione non expiatur. Verùm ex præced. patet, hæc intelli-genda esse de pacto inito, non cum Adamo, sed cum Abrahamo, v. 10, cujus signum erat circumcisi-o.

VERS. 15. — NON VOCABIS SARAI, SARAM. SARAI idem est, quod *principes*, vel *domina mea*, puta dâmis meæ; *Sara* verò absolutè significat principem et do-minam, q. d.: Sarai hæc unius mariti et familie fuit domina; jam verò erit Sara, id est, absolutè prin-cipis et domina, quia erit mater gentium plurium. imò

cunctarum, per Isaac quem pariet. Ex Isaac enim nas-cetur Christus, qui erit pater omnium gentium, fide-lium et christianarum; harum ergo avia mater, do-mina et princeps erit Sara. Ita S. Hieron. Ambros. et alii.

Nota. Tam Hebræis, quam Græcis et Latinis moris erat, ut uxor virum domum et vicissim viri uxores vocarent dominas, itaque mutuum honorem et amorem testarentur et forent. Sic Sara Abrahamum vo-cabat dominum suum, et ipse vicissim eam vocabat Saram, id est, dominam. Nota secundò. *Sarai* additur littera *he*, ut fiat *Saracâ*; causam dixi v. 5.

Allegoricè, Sara, ait sanct. Ambros. typus est Ecclesiæ, quæ filios suos gentesque omnes regit pru-dentiâ.

VERS. 16. — BENEVICAM EI, EAM STERILEM ET ANNUM SUPRA NATURAM, PER MIRACULUM FACIAM FŒCUNDAM, UT PARTIASCAM.

REGES, QUOS NOMINAVI, V. 6.

VERS. 17. — CECIDIT ABRAHAM, CŒ. ET YSAIUS DICENS: POTASSE CENTENARIO NASCETUR FILIUS? NON DUBIT ABRAHAM DE DEI PROMISSIONE, UT VULT SANCT. CHRYSOST. ET HIERON.: NAM EJUS FIDEM COMMENTAT MOSES CAP. 16, V. 6, ET PAULUS ROM. 4, 19. SED VERBA HÆC EJUS SUNT ANIMI EXULTANTIS, GRATULANDI, ET AD TANTUM, TAMQUE NOVUM ET INAUDITUM BENEVICIUM OBUPSCENTIS. UNDE ABRAHAM NON EX INCREDULITATE, UTI ALIJI VOLUNT, SED EX IMMÀ DEMISSIONE ET REVERENTIA, QUASI SE INDIGNUM AGNOSCENT, UT SIBI EX SARÀ NASCATUR ISAC, NON PRO ISACQ. NASCITUR, SED PRO ISACQ. JAM NATO ORAT DICENS: *Utinam Ismael vivat coram te*. Ita S. Ambros., August., Rupert. *Risus Abrahamæ*, ait Sanct. August. lib. 16 Civit. 29, *exultatio est gratulantis, non irrisio diffidentis*.

Addunt Cajetanus et Pererius, Abrahamum dubitasse, non de potentia Dei aut veritate promissionis divine; sed an hæc promissio litteratè ut sonat, an parabolice, symbolice, vel ænigmaticè intelligi deberet. Verùm nil tale, imò contrarium potius insinuat tam Moses hic, quam Paulus Rom. 4, v. 19.

POTASSE CENTENARIO NASCETUR FILIUS? QUÆRES, AN ABRAHAM, QUI CENTENARIUS FUERIT IMPOTENS AD GENERANDUM ADULTUM, AN TANTUM RESPECTIVÈ? ALIJI CEN-sent eum absolutè fuisse impotentem respectu cujus-libet femine, ac consequenter per miraculum fuisse ei absolutè restitutum vigorem, et potentiam omnem generandi. Probat, quia hæc de causâ Apostolus Rom. 4, 19, absolutè vocat corpus Abrahamæ: emortuus; itaque eo loco expleni.

VERUM RE PROFUNDIUS CONSIDERATÀ, PROBABILIUS MIHI VIDETUR, ABRAHAM NON ABSOLUTÈ, SED RESPECTIVÈ TANTUM FUISSE IMPOTENTEM AD GENERANDUM, SCILICET RESPECTU SARÆ UORIS SUÆ, UTPOTE QUÆ ERAT NONAGENARIA ET CUI JAM MENSTRA FERRE DESERTAT. EX TALI ENIM ABRAHAM, CENTENARIUS SUSCIPIERE PROLEM NON POTERAT; POTERAT TAMEN EX JUNIORE; NAM POST MORTEM SARÆ, CUM IPSÆ 137 ESSET ANNORUM, SEX PROLES GENIIT EX CETERâ, UTPOTE QUÆ ADOLESCENTULA, VIDA ERAT ET FÆCUNDA; AD HÆC ENIM Satis vigoris et potentie habebat adhuc in

illo senio non verò ad Saram : unde per miraculum id à Deo hic accipit.

Id ita esse probatur primò, quia Abraham post generationem Isaac, vixit 75 annis : ergo cum genuit Isaac, vigor vitæ, et consequenter potentia generandi in eo non fuit planè emortua. Secundò, homines eà ætate vivebant ad ducentos annos : sicut Thare pater Abraham vixit 205 annos ; ergo non fuerunt decrepiti et impotentis ad generandum, anno centesimo ; alioqui per dimidium vitæ et ætatis, fasset decrepiti : quod insolitum est, et præter naturam. Tertio, quia Jacob Abrahæ nepos, qui in majoribus fuit laboribus pascendi greges, quàm Abraham, genuit Benjamin anno ætatis 107, uti ostendunt c. 35, 18 ; ergo Abraham potuit generare anno 100.

Ad argumentum respondeo, Apostolum vocare Abrahæ corpus emortuum, non absolutè, sed respectivè, scilicet respectu Saræ suse conjugis. Unde subdit : *Et emortuum vulgunt Sara.* Num ? et, copulatum et junctum cum corpore suo emortuum, explendum est. Certum enim est Abrahæ, corpus non fuisse planè emortuum ; nam vixit adhuc 75 annos. Alludit ergo Apostolus ad hunc locum, idemque dicit quod hic dicitur : Abraham enim centenarius, et Sara nonagenaria, ita habebant corpus emortuum, ut sese invicem non possent generare ; ex aliâ tamen juvenalâ posset Abraham. Ita S. August. Fuchierus et alii.

Nota. Deus probavit et exaudivit filium, spem et longanimitatem Abrahæ, differens prolem promissam, tempore rem ingentem, per 25 annos ; illum enim promissit Abrahæ, cum ipse vixit 75 esset annorum, c. 12, 5. Ille verò eam præstat, cum ipse esset centum annorum, cum naturaliter res videretur esse desperata.

VERS. 18. — UTINAM ISMAEL VIVAT CORAM TE. Abulens dupliciter hæc explicat ; primò, admirativè, q. d. : O Domine, ex quo tantum bonum vis mihi facere, et des Isaacum, vivat etiam obsecro coram te Ismael meus. Secundò Abraham, inquit, videns quod Deus ei volebat dare alium filium, puta Isaacum, in quo complenda erant benedictiones, timuit quod vellet occideri, vel abbreviare dies Isaacis ; idè rogavit pro eo dicens : Utinam vivat Ismael ! Verùm uti paulò ante dixi, veritas est, Abraham ex summa humilitate et reverentiâ non ausum orare pro Isaac, orasse pro Ismaele, q. d. : Utinam saltem Ismael in vitâ conserves, eique benedicas, uti v. 16, benedixisti Isaac, quem mihi nasciturum promissisti. Vivat, inquam, Ismael meus coram te, ut scilicet tibi placeat, tuisque mandatis obediat. Ita Sænet. Ambrosius et Vatablus.

Quare cum Deus id ipsum annuat, et concedat Abrahæ, v. 20, hinc probabiliter colligunt Hebræi, Ismaelem penitentiam egisse, Deo placuisse, rectè et justè vixisse, esseque salvatum. Undecet cap. 21, v. 20, Deus dicitur fuisse cum eo, et cap. 25, 17, post mortem dicitur Ismael appositus ad populum suum. Alii tamen, ut Lipom. et Pererius de Ismaelis salute dubitant ; sic et Cajetan. qui ita scribit ; Ismael primus inter

homines sortitus est nomen à Deo ; et cum hæc tam novâ, ac non parvâ gratiâ, nihil scitur, an bonus, et an malus fuerit ; ut ex divini gratiâ gratis datus, nullus gloriatur, nullus laudetur, nullus speretur « bonus. »

VERS. 19. — SARA. Hebræicè additur *ebal*, imò, *quia, etiam*, q. d. : Non tantum tibi vivet superstes Ismael, sed etiam Sara gignet tibi Isaacum.

ISAAC. Isaac significat risum, à radice *tsachak*, id est, risit ; ita dictus est Isaac, ob risum et gaudium Abrahæ, cum audiret à Deo eum sibi nasciturum, v. 17. Postea Sara pariter ridens, et gaudens de nato hoc sibi filio, hoc nomen jam datum iterat et confirmat, c. 21, 6, dicens : *Risum fecit mihi Deus ; quicumque audierit, corrident mihi.*

Allegoricè, Isaac fuit typus Christi, qui fuit risus et gaudium universæ terre, ait Rupertus.

CONSTITUTUM FACTUM MEME ILLI. Pacti quod tecum inivi hæres erit Isaac, ac consequenter quicumque hoc pacto promissit, Isaac et posteris ejus cedent, non Ismael : quæta sunt, quod dabo tibi tuisque terram Chanaan, quod ero tibi tuisque Deus, et ipsi mihi erunt populus ; quod in semine tuo (Christo) benedicentur omnes gentes.

VERS. 21. — AD ISAAC, cum Isaac. Ita Hebr. et Chald. TEMPORE ISTO, sub hoc anni tempore.

ANNO ALTERO, proximi sequenti.

VERS. 22. — ASCENDIT DEUS AD ABRAHAM. Angelus Deum representans subtraxit se oculis Abrahæ, et in cælum rediit ; ita fecit et angelus apprensus Manuè, Judic. 13, 20.

VERS. 25. — STATIM IN IPSA DIE. Nota hic promptam et celerem obedientiam Abrahæ, totiusque familie in circumcidendo se ; qualis herus, tales servi. Erant autem faciliè quadringenti. « Verus obediens, inquit « Abulensis, moras nescit, nec diu in agendo deliberat, cum mandatum fuerit ; sicut nec verus moralis, nisi lil agendo moratur, postquam consultatum fuerit, ut ait Aristoteles lib. 6 Ethic. c. de eubulâ. Eundem locum habent obedientia et eubulâ, quia sicut post consilium perfectum nihil manet, nisi operari ; ita et proposito mandato obedienti solim operatio sequitur. » Et S. Bernardus scribit de Virtut. obedientia : « Fidelis obediens, inquit, nescit moras, fugit erasit, num, ignorat tarditatem, præripit precipientem ; et parat oculos visui, aures auditui, linguam voci, manus operi, hinc pedes ; totum se colligit, ut imperantis compleat voluntatem. » Et S. Benedictus in Reg. « Perfecta obedientia, sua imperfecta relinquit. » Et David Psalm. 17, 45 : « In auditu auris obediivi mihi. »

Ita Petrus, Andreas, Joannes, Jacobus vocati à Christo, continuo relicti omnibus secuti sunt eum. Ita faciunt angeli, de quibus ait Psaltes : *Qui faciunt angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis.* Ita faciunt stelle, que vocata dicuntur : *Adamans* ; et fulmina, de quibus Job ait Deus cap. 38, 35 : *Numquid mittis fulgura, et ibunt et revertentia dicent tibi : Adamans ?* Audi ethnicos : Cyrus, apud Xenophontem lib. 4, laudat Chryssantam militem, qui in prælio gladium hosti jam

incussurus, cum audiret receptui cani, ictum non intulit : et rogatus, cur hosti peperisset, respondit : *Quia melius est imperatori parere, quàm hostem interficere.* Audi Cleatham philosoph. apud Senecam Epist. 106 :

*Duc me parens, celsique dominator poli,
Quicumque placuit, nulla perendi mora est,
Adsum impiger.*

CAPUT XVIII.

1. Apparuit autem ei Dominus in convalle Mambræ sedenti in ostio tabernaculi sui in ipso fervore diei.

2. Cumque elevasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes propè eum : quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi, et adoravit terram.

3. Et dixit : Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum.

4. Sed afferam paullillum aquæ, et lavate pedes vestros, et requiescite sub arbore.

5. Ponamque buccellam panis, et confortate cor vestrum, postea transibitis ; idcirco enim declinastis ad servum vestrum. Qui dixerunt : Fac ut locutus es.

6. Festinavit Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitque ei : Accedera, tria sata simila commisce, et fac subineriticos panes.

7. Ipse verò ad armentum cucurrit, et tulit inde vitulum tenerrimum et optimum, delitque pueri, qui festinavit et coxit illum.

8. Tulit quoque butyrum et lac, et vitulum quem coxerat, et posuit coram eis : ipse verò stabat juxta eos sub arbore.

9. Cumque comedissent, dixerunt ad eum : Ubi est Sara uxor tua ? ille respondit : Ecce in tabernaculo est.

10. Qui dixit : Revertens viam ad te tempore isto, vitâ comite, et habebit filium Sara uxor tua. Quo audito Sara risit post ostium tabernaculi.

11. Erant autem ambo senes, provocataque ætatis, et desiderant Sara fieri muliebrâ.

12. Quæ risit occultè, dicens : Postquam consensui, et dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo ?

13. Dixit autem Dominus ad Abraham : Quare risit Sara, dicens : Num verè paritura sumus ?

14. Numquid Des quidquam est difficile ? juxta conditum revertat ad te hoc eodem tempore, vitâ comite, et habebit Sara filium.

15. Negavit Sara, dicens : Non risi timore perterrita. Dominus autem : Non est, inquit, ita : sed risisti.

16. Cum ergo surrexissent inde viri, direxerunt

Vers. 25. — TARBECIM. Hinc Saraceni, exemplo patris sui Ismaelis, circumcidunt se anno ætatis suæ 15, ait Josephus lib. 1, c. 12. Sed in hoc non servant legem Dei, que jubet quemque octavo die circumcidi, v. 12.

Mysticum sensum hujus cap. pete à Ruperto lib. 5, à cap. 28 ad 37.

CHAPITRE XVIII.

1. Peu de temps après, le Seigneur apparut de nouveau à Abraham en la vallée de Mambré, lorsqu'il était assis à la porte de sa tente dans la plus grande chaleur du jour, et voici comme la chose arriva.

2. Abraham ayant levé les yeux, trois anges sous la forme de trois hommes lui parurent près de lui : aussitôt qu'il les eut aperçus, il courut de la porte de sa tente au-devant d'eux. En les abordant, il se prosterna en terre pour les saluer avec plus de respect.

3. Et il dit à celui des trois qui lui paraissait le plus considérable : Seigneur, si j'ai trouvé grâce devant vos yeux, ne passez pas la maison de votre serviteur, sans vous arrêter.

4. Je vous apporterai un peu d'eau pour laver vos pieds, et cependant vous vous reposerez sous cet arbre.

5. Jusqu'à ce que je vous serve un peu de pain pour reprendre vos forces, et vous continuerez ensuite votre chemin ; car c'est pour cela sans doute, et pour prendre ce petit rafraichissement, que vous êtes venus vers votre serviteur. Ils lui répondirent : Vous avez raison ; faites ce que vous avez dit ; nous acceptons vos offres.

6. Abraham entra donc promptement dans sa tente, et il dit à Sara : Préparez vite trois mesures de farine, et faites cuire des pains sous la cendre.

7. Il courut en même temps à son troupeau, et il prit un veau très-tendre, et fort excellent, qu'il donna à un serviteur qui se hâta de le faire cuire.

8. Ayant pris ensuite du beurre et du lait avec le veau qu'il avait fait cuire, il le servit devant eux ; et lui cependant se tenait debout auprès d'eux sous l'arbre où ils étoient, leur servant lui-même les choses dont ils paraissent avoir besoin.

9. Après qu'ils eurent mangé, ils lui dirent : Où est Sara votre femme ? Il leur répondit : Elle est dans sa tente. Car la modestie de Sara ne lui permettait pas de se présenter ainsi devant les hommes.

10. L'un d'eux dit à Abraham : Je vous reviendrai voir dans un an, en ce même temps ; je vous trouverai tous deux en vie, et Sara votre femme aura un fils. Ce que Sara ayant entendu, elle se mit à rire derrière la porte de sa tente, regardant cette promesse comme une raillerie que ces hommes faisoient à Abraham et à elle.

11. Car ils étoient tous deux vieux et fort avancés en âge, et ce qui arrive d'ordinaire aux femmes, avait cessé à Sara.

12. Elle rit donc secrètement à la porte de sa tente, qui étoit derrière l'Ange, disant en elle-même : Après que je suis devenue vieille, et que mon seigneur est vieux aussi, penserais-je à user du mariage ?

13. Mais le Seigneur dit à Abraham : Pourquoi Sara a-t-elle ri, en disant : Serait-il bien vrai que je passe avoir un enfant, étant vieille comme je suis ?

14. Y a-t-il rien de difficile à Dieu ? Je vous reviendrai donc voir, comme je vous l'ai promis dans un an, en ce même temps ; je vous trouverai tous deux en vie ; et Sara aura un fils.

15. Je n'ai point ri, répondit Sara. Et elle le nie, parce qu'elle étoit tout éperonnée, se voyant reprise d'une chose qu'elle croyait être cachée. Non, dit le Seigneur, cela n'est pas ainsi ; car vous avez ri. Et après cela ils s'en allèrent.

16. Ces Anges qui paraissent des hommes, s'étant

oculos contra Sodomam; et Abraham simul gradulatur deducens eos.

17. Dixitque Dominus: Non celare potero Abraham que gesturus sum:

18. Cum futurus sis in gentem magnam, ac robustissimam, et BABELICÆ sint in illo omnes nationes terræ?

19. Scio enim quod procepturus sis filiis suis, et donni sue post se, ut custodiant viam Domini, et faciant iudicium et iustitiam, ut adducat Dominus propter Abraham omnia que locutus est ad eum.

20. Dixit itaque Dominus: Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis.

21. Descendam et videbo, utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint; et non est ita, ut sciam.

22. Converteruntque se inde, et abierunt Sodomam: Abraham vero adhuc stabat coram Domino.

23. Et appropinquans, ait: Numquid perdes iustum cum impio?

24. Si fuerint quinquaginta iusti in civitate, peribunt simul? et non parceo loco illi propter quinquaginta iustos, si fuerint in ea?

25. Absit à te, ut rem hanc facias, et occidas iustum cum impio, sicutque iustus sicut impius; non est hoc tui, qui iudicas omnem terram, nequaquam facies iudicium hoc.

26. Dixitque Dominus ad eum: Si irrevero Sodomus quinquaginta iustos in medio civitatis, dimittam omnia loco propter eos.

27. Respondensque Abraham, ait: Quia semel copii, loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis.

28. Quid si minus quinquaginta iustis, quinque fuerint, delebis, propter quadraginta quinque universam urbem? Et ait: Non delebo, si invenero ibi quadraginta quinque.

29. Rursusque locutus est ad eum: Sin autem quadraginta ibi inventi fuerint, quid facies? Ait: Non perentiam propter quadraginta.

30. Ne queso, inquit, indigneris, Domine, si loquar: Quid si ibi inventi fuerint triginta, si loquar: Non faciam, si invenero ibi triginta.

31. Quia semel, ait, copii, loquar ad Dominum meum: Quid si ibi inventi fuerint viginti? Ait: Non interficiam propter viginti.

32. Oscebro, inquit, ne irascaris, Domine, si loquar adhuc semel: Quid si inventi fuerint ibi decem? Et dixit: Non delebo propter decem.

33. Abiitque Dominus, postquam cessavit loqui ad Abraham: et ille reversus est in locum suum.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — APPARUIT AUTEM ET DOMINUS IN SPECIE trium virorum, ut sequitur; tres enim viri (de quibus v. seq.) representabant Dominum, uti mox dicam. In memoriam huius apparitionis Angelorum Abraham facit iuxta quercum Mambre, quotannis eodem conve-

done levés de ce lieu, ils tournèrent les yeux vers Sodome, dont ils prirent le chemin, et Abraham alla avec eux les reconduisant.

17. Alors le Seigneur dit: Pourrais-je cacher à Abraham ce que je dois faire?

18. Puisqu'il doit être le chef d'un peuple très-grand et très-puissant, et que toutes les nations de la terre seront benies en lui?

19. Car je sais qu'il ordonnera à ses enfants et à toute sa maison après lui, de garder la voie du Seigneur, et d'agir selon l'équité et la justice, afin que le Seigneur accomplisse en faveur d'Abraham, tout ce qu'il lui a promis.

20. Le Seigneur ajouta ensuite: Le cri des crimes de Sodome et Gomorre s'augmente de plus en plus, et leur péché est monté jusqu'à son comble. C'est pourquoi j'ai dit:

21. Je descendrai, et je verrai si leurs œuvres répondent à ce cri qui est venu jusqu'à moi; je descendrai, dis-je, pour savoir si cela est ainsi, ou si cela n'est pas.

22. Alors deux de ces Anges qui paraissent des hommes, parlèrent de là, et s'en allèrent à Sodome: Mais Abraham demeura encore avec le troisième, et attendant en sa présence avec le même respect que s'il avait été devant le Seigneur.

23. Et s'approchant, il lui dit: Perdez-vous le juste avec l'impie?

24. S'il y a cinquante justes dans cette ville, périront-ils avec tous les autres? et ne pardonnerez-vous pas plutôt à la ville, à cause des cinquante justes, s'il s'y en trouve autant?

25. Non sans doute; vous êtes bien éloigné d'agir de la sorte, de perdre le juste avec l'impie, et de confondre les bons avec les méchants. Cette conduite ne vous convient en aucune sorte: vous qui êtes le juge de toute la terre, et qui êtes une justice infinie; vous ne pourrez exercer un tel jugement.

26. Le Seigneur lui répondit: Si je trouve dans tout Sodome cinquante justes, je pardonnerai à cause d'eux à toute la ville.

27. Abraham dit ensuite: Puisque j'ai commencé, je parlerai encore à mon Seigneur, quoique je ne sois que cendre et que cendre.

28. S'il s'en fallait cinq qu'il n'y eût cinquante justes, perdriez-vous toute la ville, parce qu'il n'y en aurait que quarante-cinq? Le Seigneur lui dit: Je ne détruirai point la ville si j'y trouve quarante justes.

29. Abraham lui dit encore: Mais s'il y a quarante justes, que ferez-vous? Je ne détruirai point la ville si j'y trouve quarante justes.

30. Je vous prie, Seigneur, dit Abraham, de ne pas trouver mauvais si je parle encore: Si vous trouvez dans cette ville trente justes, que ferez-vous? Si j'y en trouve trente, dit le Seigneur, je ne la perdrai point.

31. Puisque j'ai commencé, reprit Abraham, je parlerai encore à mon Seigneur: Et si vous en trouviez vingt? Dit lui dit: Je ne la perdrai point non plus, s'il y en a vingt.

32. Seigneur, ajouta Abraham, ne vous fâchez pas, je vous supplie, si je parle encore une fois: Et si vous trouvez dix justes dans cette ville? Je ne la perdrai point, dit-il, s'il y a dix justes. Abraham n'osa en demander davantage.

33. Après donc que le Seigneur eut cessé de parler à Abraham, il se retira, et Abraham retourna chez lui.

nire solebant Judæi, Gentiles et Christiani, ibique quisque suo ritu festa et sacrificia peragebat. Verum Constantinus imp. sublatiis impiis Judæorum et Gentilium ritibus, jussit locum purgari, ibique erecto templo ad Christiana sacra tantum deputari et

consecrari, uti narrat Sozomen. lib. 2, c. 3.

SEDENTI IN RESO FERVORE DIEI. Hinc videtur, quod Abraham more suo solet sub meridien et prandium, ad ostium sedere, et expectare peregrinos et hospites, qui in fervore diei solent ad hospitium divertere; unde cum expandit sagem suæ hospitalitatis, non similitur homines, sed et Angelos latenter suscepit: hoc est enim quod ait Apostolus, Hebr. 15, v. 1: Hospitalitatis nocte oblitisci; per hanc enim laboravit quidam, angelis hospitio receptis. Vide de hanc hospitalitatis ibi dicta, et sanct. Chrysost. hic homil. 41: S. Ambrós. lib. 4 de Abraham cap. 5, et S. August. serm. 68 et 70 de Tempore. Audi S. Ambrós. Qui seis, ait, an Deum suscipias, cum hospitem putas? Abraham dum peregrinantibus defert hospitium, et Deum atque Angelos ejus suscepit hospitio. Quamvis et cum hospitem suscipis, Deum suscipis. Sic enim scriptum in Evangelio legis, dicente Domino Jesu: Hospes eram, et collegistis me. Quod enim uni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. Unius horum hospitio, vidua illa que suscepit Eliam, et exiguo et cibo, perpetuum toto tempore famis invenit alimentum, et mercedem accepit mirabilem, ut nunquam farina de hydris deficeret. Eliseus quoque defuncti pignoris resurrectione donatæ, hospitii resolute vit pensatione. Hæc et plura Ambrósio.

RURSUM NOTAT HIC S. AMBRÓSIO: « Dicit, inquit, quam impiger esse debes, ut possis prevenire hospitem, ne quis preveniat, et te boni muneris defraudet copia. » Et S. Chrysost. hic: « Currit, ait, et volat senex; vidit enim prædam quam venabatur; et non vocavit famulos; quasi diceret: Magnus thesaurus est, magna negotio, per meipsum hanc mercedem inferre debeo, ne elabatur tantum lucrum. » Et rursum: « Vide liberalitatem Abraham: vitulum matu clavil, et fermentavit fasinam. Audit et blacritatem; et per seipsum et per uxorem hoc fieri: considera etiam, quam alienus est à fastu: adorat et obsecrat: omnia illa habere oportet hospiti excipientem, alacritatem, festivitatem, liberalitatem. Audiant viri, et audiant mulieres. Viri quidem, ut sic suis contumelias erudiant, ut, si quando spiritaliter laerum incidat, non per famulos hoc periclitari, sed per seipsum faciant omnia; mulieres autem, ut ageleant rent jurare virum in tam bonis operibus per seipsum; et imitentur sacrum vetulam in tantæ senectæ labore et libenter susipientem, et famularum opera persequantur. » Nimirum in domo justi nemo otiosus est; quisque hospitalitati similive pio operi primus manus admoveat satagit. Sanct. S. Carolus Barromæus cum amplam haberet familiam, ita cuique per totum diem suas particulat operas, casque utiles et pias, ut nemo vel quadrantem horæ per diem haberet liberum non occupatum. Id mihi Romæ narrarunt qui cum eo diu viverunt. Hæc de causâ familia ejus tota erat quieta, ordinata, sancta, fructuosa instar apum. Hoc imitentur principes et prelati. Otium enim perdit familias, proserunt aulicas. Et S. Hieron. Epist. 26 ad Pammachium: « Ipse (Abraham) pedes lavit,

et ipse pinguem vitulum portavit humeris de armento, et stetit ut servus peregrinis prandentibus, et Saræ et manibus coctos cibos jejunaturus apposuit. »

VERS. 2. — TRÉS VIRI. Concil. Sirmisense, cap. 14, vult medium horum trium fuisse Filium Dei. Sed fuit hoc conciliabulum Ariariorum, uti fasè docet Bar. anno Christi 357.

Nota ergo primo, hos tres viros fuisse angelos, qui corpus humanum ex aere formarunt et assumpserunt, ut cum Abraham loquerentur. Paulus enim Hebr. 15, v. 2, et Moses cap. seq. v. 1, vocat eos angelos; ita S. Augustin. lib. 16, Civit. 29, et alii passim. Hebræi et Lyranus putant unum ex his tribus fuisse missum ad nuntiandum partum Saræ; secundum, ad evertendum Sodomam; tertium, ad liberandum Loth ex Sodomâ. Verum non unus, sed duo missi sunt simul; tam ad evertendum Sodomam, quam ad liberandum ex eâ Loth, ut patet c. 19, v. 4, 10 et 16. Ita Abulensis.

Secundò, unus trium, scilicet medius, ceteris apparebat illustrior, quia erat superior angelus; unde ipse solus ferè hic loquitur, vocaturque Dominus. Hebræi apud Lyranum et Tostat. putant hunc medium fuisse Michaelem, qui à dextris habuerit Gabrielem; à sinistris Raphaelen; quos duo deinde misit ad evertendum Sodomam, et ad Loth ex eâ educendum, de quo c. seq. Hinc unum hunc medium, quasi duobus aliis illustriorem, Abraham alloquitur, audit et adorat. Unde alleg. Eucher. lib. 2 in Gen. c. 27: « In tribus, ait, viris, qui venerunt ad Abraham, Dominus Christi preannuntiatur adventus, cum quo duo angeli comitantur, quos plerique Mosen et Eliam accipiunt; unum præcæ legislatorem, qui per eamdem legem adventum Domini indicavit; alium qui in fine mundi venturus est, denuntiaturus secum eum adventum Christi, atque ejus Evangelium prædicaturus. »

Tertiò, Abraham in primo horum trium occurrit, putavit omnes tres esse homines, scilicet communes suos hospites. Apostolus enim ad Hebr. 13, ait, eum latenter et ignoranter suscepisse angelos, quia scilicet putabat eos esse homines, non angelos; unde omnibus tribus quasi hominibus pedes lavit, equulum et reliqua, que hospitibus necessaria sunt, sedulo parat et curat. Ita S. Chrysostom. et Ambrós.

Dices: Quomodò ergo hic dicitur eos adorasse? Respond. adoravit eos, id est, prosternens in se terram, civitem et Orientalibus consuetam reverentiam eis exhibuit. Similè modo adoravit filios Ioth. c. 25, 7.

Ubi advertit, quantà non tantum charitate, sed et reverentiâ hospites excipere solitus sit Abraham. Ab Abraham didicit Apollonius abbas, ut habetur in Vitâ Patrum, hanc reverentiam; ipse enim fratres peregrè venientes excipiebat, adorans eos, et usque ad terram se prosternens, et surgens osculabatur, et fratres movebat, ut adventantes fratres quasi Dominum suscipere. Nam, aiebat, et adorari fratres, et adventantes proferre tradicio nostra habet, ut certum sit in adventu eorum, Christi adventum habere

« ri; » et Abraham exemplum subjicit. Hæ Patrum traditione imbutus S. Benedictus præcipit: « Omnibus venientibus, sive discedentibus hospitibus, inclinato capite, vel prostrato omni corpore in terrâ, Christus in eis adoretur, qui et suscipitur. »

Quartò, Abraham cum hæc tribus agendo, sensum ex splendore, sermone maiestate, aliisque signis, atque ex Dei instinctu agnovit eos non esse homines, sed angelos, legatos Dei; imò Dei vicem et personam gerere, maxime medium qui in personâ Dei loquitur, vocaturque semper *Jehova*, et quasi Deus excidium intantat Sodome, v. 20; unde ut talem omninò reverenter compellat, honorat, et pro Sodomâ precatur Abraham. Ita S. August. Unde patet Abrahamum id cognovisse, non postquam ab eo discessit et evanuit angelus v. ult. ut voluit aliqui, sed ante, uti jam ostendi.

Quintò, hi tres symbolice significant SS. Trinitatem, et medius significabat essentiam divinam, tribus personis communem. Ita sancti Ambros., Euseb., Cyrillus. Unde Abraham tres vidit, et unum adoravit, ut canit Ecclesia.

Hinc sequitur, quòd Abraham hos angelos, ut angelos Dei que legatos primò adorât dulia; secundò agnoscens, eos representare Deum et SS. Trinitatem in eis representantem, adorât latria, ut docet sanct. Augustinus; qui enim hæc apparet et loquitur cum Abrahamo, semper vocatur *Jehova*, quòd est nomen proprium Dei, cui debetur latria. Simili modo legatus regis dupliciter honorari potest, primò ut legatus; secundò ut rex, cujus personam induit et representat; sic ut non iam legatus, quam rex in legato cæterat coli et honorari; sicuti sancti representantur et coluntur in sua imagine. Est enim legatus viva sui regis imago.

Vers. 4. — LAVENTUR. Sinite ut mei, vel potius ego ipse (ut insinuat sanct. August. serm. 70 de Tempore, et S. Hieron. Epist. 26 ad Pammachium), vobis pedes lavem. Abraham à medio, quem primò allocutus est, ad duos laterales se summe sermonem convertit, uti solemus facere, dum cum pluribus agimus.

Nota hic Abrahami et prætorum morem lavandi pedes hospitibus, tum ad lassitudinem tollendam, de quo dixi f. Thimoth. 5, v. 10. Vide et Guillelm. Hamerum lita, et fusc Jacob. Greterum in Pedilavio.

Quæres hic, quales pedes, et quale corpus assumant angeli, et quo modo? — Resp. primò: Angeli non possunt sibi undè aliquod corpus substantialiter, ivermine hypostaticâ, quia hoc solus est divine virtutis. Secundo, possunt angeli corpora assumere, sibi ea accidentaliter uniendo, eaque movendo ac si essent viva. Tertio, etsi angeli possint cadavera recens defuncta ita assumere et movere, ac si verè viverent, uti subinde faciunt demones; committer tamen sibi corpus effingunt ex circumstante aere, admixtis crassioribus exhalationibus, quibusdam obscurioribus, quibusdam lucidioribus, sic ut utraque ita inter se

commisceant et condensent, ut solida corpora, verosque colores et figuras membrorum humanorum referant, ita ut oculis veritas discerni nequeat. Id ex eo patet, quòd hæc corpora disparentibus angelis, mixta in aerem et vaporem resolvantur. Ita Vasquez, p. 1, disp. 184.

Hinc sequitur primò, in hujusmodi corporibus non esse veros colores, sed apparentes, quales in nubibus cernimus. Secundo, angelum in tali corpore non posse exercere operationes illas vitales, communes animantibus, quales sunt videre, comedere, audire, sentire, loqui, quia ad has, ut sint vitales, requiritur corpus vivum et animatum; angelus autem non potest corpus animare; potest tamen hujusmodi operatio ita imitari, ut non possint à nobis deprehendi esse falsæ, sicut vel admirabunt. Tertio, talia corpora non esse verè densa et solida, sicuti alia corpora; sed talia apparere resistente angelo. Infert hinc Vasquez, hæc corpora non habere veram molitiem ut duritiem, et consequenter secundò, nos palpando posse sentire ea non esse verè humana corpora; idque probat ex illo Joan. 20: *Palpate et videte, quia spiritus carnis et ossa non habet, sicut ne videtis habere.* Sed hic locus non vincit, ut ibi dixi. Sicut ergo cætera corporis accidentia, ita et molitiem ac duritiem corporis humani, magis minusque in hæc illavæ parte resistendo, in tali corpore exhibere potest angelus, ita ut ab homine internosci nequeat; sicut enim manum, brachium, dignum possumus modò rigidum, modò mollem et flexilem exhibere, prout anima per spiritus, nervos et musculos vult, aut non vult resistere; et sicut echinus, sive porcellus hortensis, quem vulgò hericum vocamus, suos aculeos potest instar spinarum exercere, aut remittere, ita potest et angelus. Id ita esse patet; nam angeli permiserunt se palpari, cum Abraham eis hic lavit pedes, ut patet v. 5, et cum manum Loth apprehenderant, cumque eduxerant ex Sodomis, cap. 19, v. 16.

Vers. 5. — BUCCELLAM PANIS. Modestè ad panem tantum invitât, cum splendidiùs eis parat convivium, ut patet ex sequentibus; frugale tamen, more illius ævi; nec enim hic legis perdecæ, capones, cervos, etc. Simile est cap. 31, v. 54, et alibi.

Ita Plato Aristippi iuxta in emendis piscibus reprehendit. Phocion filium suum Phocom, qui plura sallow obsonia comerat, objurgans, ita comminatus est ei, si plura quàm secundum naturam comederet, vel ingurgitaret, ipsum condignas penas laturum. C. Finium consultis lege introductum est, ne quid apud Romanos vulnerum, præter unam gallinam, que illis non esset, apponeretur; et singulis cœnis domesticis denos asses præfinit. Testis est Macrobius et Gellius. Cicero Q. Crasso et Q. Scævola: non meram elegantiam, sed multa parcimoniam mixtam laudi dedit. Crassus, inquit, *parcissimus elegantium, Scævola parciorum elegantissimus.* M. Cato vinum in prætoris et consulis, idem quod et opere, habebat; epulas ad cenam ex foro triginta comparabat assibus, idque ad

facere aliam reip. causâ, quò corpus suum esset ad perferendam militiam robustum.

Incipio, ut scilicet honoretis me, utendo meâ hospitalitate; vel, ut alii, q. d.: Dei providentiâ factum est ut hæc horâ prandii per me iter haberetis, quò possitis meam hospitalitatem experiri; itaque non tam vobis quam mihi, qui hospitibus et hospitalitate meâ delector et pascor, gratificari.

Vers. 6. — TRIA SATA. Satum, vel, ut Hebræi loquuntur, *soa*, genus est mensura aridorum, æqualis luto, qui est liquidorum; noster interpret alibi modium vertit. Cum ergo tres modii, sive tria sata, facerent unum ephi vel epha, ut patet Ruth 2, v. 17, ut decem ephi faciebant unum corum, qui continet triginta modios, ut patet Ezech. 45, 41, hinc sequitur satum fuisse tertiam partem ephi, et trigessimam ephi. Porro hic modius, sive satum Hebræorum continet tres modios Atticos, ut colligitur ex Josepho lib. 15 Antiquit., c. 11. Italicum verò modium unum cum medio continebat, teste sancto Hieron. in Matth. 15, et Josepho 9 Antiquit. c. 4.

SEBUCERIOSUS PANES. Qui lati et plani, absque fermentatione, extra cibusnum statim sub cinere coquantur, ut scilicet hæc ratione illic succuramus fami hospitum.

Nota. Hebræi olim, uti etiamnum faciunt Saraceni et Mauritani penè omnes, qui Hebræis uti loquuntur, ita habitus et ritibus sunt similes, quotidie in fetillitate et concubâ fornicam subigebant, indeque panem in dies singulos coquebant, vel in cilicibus, vel in craticula, vel in sartagine lectâ, undique carbonibus et cinere circumdatâ; tum ut recentior esset panis, tum ut ex tempore parabilis et ad manum esset, cum hospites adventarent. Unde crebra est mentio in Script. panis subcinerici, quem Hebræi vocant *ogga*, quasi dicant *ustulatum*.

Tropol. de officio Abraham et Saræ, id est, spiritus et carnis, in rebus et promissis divinis, disserit sanctus Gregorius lib. 9 Moral. c. 51: « Sara, inquit, promissiones Dei audiens ridet, sed fideus corripitur, corripitur autem prolium focundatur, quia cum cura carnis sui confidentiam habere desierit, contra spem et ex divina promissione accipit, quod habituram se et ex humana ratione dubitavit. Unde et benè Isaac, id est, risus dicitur, quia cum supernæ spei fiduciam concepit, quid mens nostra aliud quàm gaudium parit? Curandum itaque est, ne aut necessitatis metus cura carnis transeat, aut in eo quod moderatè exequitur de se præsumat, » etc.

Vers. 8. — STABAT JUXTA NOS, ut ministrans et incertans tres suos hospites ad benè prandendum.

SEP ARABÆ. S. August. serm. 66 de Temp. et Arcoborem, ait, incolebat Abraham, sub quo constitutum erat quæcumque effugium, augustum quidem homini, sed sufficienti majestati. Dignum enim Deo et palatium fides devota pinguat, in quo fuisse majestatis divina pransura. »

Vers. 9. — CUMQUE COMEDISSENT. Non verè, nec vitalis fuit hæc angelorum comestio, quia non fiebat ab

animâ informante, sed assistente corpori aërio ab eis assumpto. Trajecerunt ergo angeli cibum hunc intra corpus à se assumptum, ibique cum resolverent in aerem, perinde ac sol hunc terram in vaporem resolvit et consumit, nec in se convertit; ita Theodoretus. Vide dicta v. 4.

Secus est de Christo, qui post resurrectionem suam cum Apostolis verè comedit, sed simili modo atque angeli hic, cibum à se comestum in aerem resolvit; nec enim corpus gloriosum quòd altius. Ita sanctus Thomas p. 1, q. 51, art. 2, ad 5.

Vers. 10. — CUI (Abraham) dixit unus pro tribus, puta mediis ceteris illustrior, qui ad hoc maxime erat missus; nam duo reliqui postea Sodomam inverunt ad eam perlegendam, ut patet v. 22.

VENIAM AD TE TEMPORE ISTO, proximo anno, hoc eodem die et horâ, ut habent Septuag. Ergo cum redisset ad Abrahamum certum est; id enim hic promittit, licet id eum reipsâ præstitisse, in sequentibus non narretur.

VITA COMITE, vivente te, et Sarâ vigente et gaudente; hebræicè est, *secundam tempus hoc vite*, id est, ut Chaldaeus vertit, in tempore isto quo vos vivis vici. Non enim loquuntur de sâ (cum sint angeli), de quorum perenni vitâ nullum potest esse dubium, sed de Abraham et Sarâ vitâ et incolumitate, eaque hic utriusque spondent, ac cum eâ prolem, quasi dicant: Vivetis tum, et filium habebitis. Quare non rectè Alensis sic explicat, *ita comite*, id est, si vita tam vobis quam mihi superstes fuerit, quasi angelus de vitâ suâ dubiè loquatur, ut homo, qui de vitâ suâ futurè dubiè est; certo enim promittit hic angelus, se rediturum ad Abraham et Saram, certoque eis promittit prolem, ac consequenter certam utriusque vitam spondit; omne ergo tam proliis quàm vitæ dubium excludit.

Vers. 11. — FIERI MULIERIA, fuisse monstrua, qua ad conceptionem sunt necessaria.

Vers. 12. — RISIT OCCULTE. Hebræicè, chaldaicè et græcè est, *risit intra se*; risit, quasi rem impossibilem, scilicet unum et sterilem pariturum. Ita sanctus August. hic q. 50. Est enim risus species confusio, ait Plato in Gorgia. Hinc et ejus risus reprehendit angelus, quasi ex dubitatione vel diffidentia propterea, cum ait: *Namquid Deo est quidquam difficile?* S. Ambros. tamen risum hunc Saræ fuisse potat indicium futuri mysterii potius, quàm incredulitatis argumentum. « Risit enim, inquit, adhuc neciens quid riseret, quòd publicam esset in Isaac paritura lætitia. » Sed prius quod dixi, verius est.

DOMINUS MEUS, maritus meus Abraham. Instar Saræ, uxores bonæ reverentur maritos, eosque vocant dominos, uti monet sanct. Petrus Epist. 1, c. 5, v. 5 et 6.

Vers. 15. — DICIT AUTEM DOMINUS. Pata angelus illo mediis Dominum representans, ut dixi v. 2; hoc dicto angelus pandens occultum risum Saræ, ostendit se non hominem, sed angelum, vel Deum esse. Unde pro eo quod sequitur: *Namquid Deo quidquam est difficile?* Chaldaeus vertit, *namquid occultabilis à facie*

Domini verbum? Utrovis enim modo verit potest Hebraicum *pala*.

VERS. 16. — *Viri*, tres illi angeli v. 2.

Domini, medius angelus illustrior, personam Dei representans.

VERS. 17. — *Non quid celare poterit*. Hebraice *hameesse*, *nunquid celabo?* amor et familiaritas mea non erit, ut amicum meum Abrahamum, ita mihi charum, celum hae secreta mea; praesertim quia solo ipsi intellecto hoc meo decreto de excidio Sodomorum, pro his oraturum. Volo ergo hae revelatione illi dare materiam charitatis et orationis, simulque ostendere quantum ipsius precibus tribuam. Atque ex adverso voluit patetere, quanta fuerit perversitas et corruptio Sodomorum; utpote in quibus decem quidem justi inventi sunt, adeo ut pro his ulterius rogare ausus non fuerit Abraham.

VERS. 18. — *Con futurus sit*. Est argumentum a maiori, q. d.: Tam insigni tante posteritatis et benedictionis beneficio decoravi Abrahamum; ergo par est ut tantulum beneficium, puta revelationem secreti mei, ei non denegem.

Robustissimus. Hebraice *atanu*, id est, osatum, ut vertit Aquila, id est, *fortem* (instar ossis), ut vertit Symmachus, hoc est, *multum*, ut vertunt Septuaginta. Fortitudo enim populi maxime consistit in ejus multitudine.

VERS. 19. — *Scio enim*. Hic est secunda ratio movens Deum, ut secreta sua detegat Abrahamo; quod scilicet per ea, puta per punitionem Sodomorum, velit Abrahamum suos posteris erudire, ut ab eorum peccatis evitent, ne similiter puniantur.

Ut faciant iudicium et justitiam, ut recte et iuste vivant; iudicium enim significat id quod iudicio Dei et sapientium rectum, justum et sanctorum est. Ita Vatablus.

Ut advocat dominus propter Abrahamum. Potest quoque ex Hebraeo verti, *super Abrahamum*. Loquitur hic Deus de se in tertia persona. Scius enim est: Ut ego impleam ea quae Abrahami promisi, ut scilicet ea exhibeam posteris ejus.

VERS. 20. — *Clamor Sodomorum*. Est prosopopaea, q. d.: Peccata Sodomorum ita enormia sunt et impudentia (hoc enim significat clamor, ait S. August.) ut publicae et ubique in omnium ore versentur, adeoque fama (ut vertit Vatabl.) eorum in caelum per angelos sparsa, ad me pervenerit; imò, ipsorum eorum peccata, quasi accusatores in caelum ad me condescenderunt, clamantque contra tam impios homines, atque vindictam à me extorquant. Descendant ergo eò, ut videam, an haec fama, et hic peccatorum quasi accusatorum clamor, verus sit, an non, ut experientia id sciam. Loquitur et agit hic Deus more nostrorum iudicum, qui cominus de facto inquirunt, remque inspicunt, ut dixi; nam Deus ante experientiam omnia novit ab aeterno.

Nota. Hanc experientiam sumpsit Deus cap. sequenti v. 5, cum se per duos hosce angelos, Sodomitis duorum virorum specie obiecti, qui statim ab eis

ad stuprum appetiti sunt. Nota secundo multa fuisse peccata Sodomae, sed praecipua fuerunt, otium, gula, superbia, inhospitalitas, crudelitas, Dei contemptus, et ex hisce nata tam portentosa libido, Ezech. 16, 49, ut dixi c. 14, 15.

VERS. 21. — *Descendant, et videbo*. Descendit Deus per duos hosce angelos, Deum pariter representantes; quos tertius puta medius, angelus illustrior, misit in Sodomam.

Ex hoc loco concilium Lateran. 1, c. 8, monet iudices, ne facile accusatos credant, sed esse levi et maturè instar Dei examinent et inquirant, antequam reum condemnent; nam, ut ait Seneca l. 2 de ira: *Veritatem dies aperit, potestque poma ditata exigi; exacta revocari non potest.* Idem cuique faciendum, ne facile accusatoribus, vel detractoribus erebit. Est enim postuli animi citò irasci, et credere rumoribus. *Sepe enim sinister rumor malignitas dat incertum, credulitas incrementum. Deus, inquit Philo de Confessione linguarum, dicitur ad visendum descende- dere, qui omnia priusquam fiat providet manifestissime, ut doceatur, ne quis homo de absentibus, et de futuris, et incertis potest se posse conjecturam facere; sed prius maxime prospicere debet; visus enim certus, potius quam fallax auditus, testis adhibendus est.* Et S. Gregor., lib. 19 Mor., c. 25, exponens illa verba Job cap. 29, v. 16: *Et causam quam habebam diligenter investigavi, sic ait: Deus cum omnia illi nuda et aperta sint, mala Sodomorum punivit non audita, sed visa:* Hinc S. Chrysostomus commendat praeterea ne aliquid deliniam propter solos vulgi rumores: *Noli, inquit, ex suspicionè tua iudicare antequam discas utrum ita se habeant, neque aliquem culpa; sed potius Deum intare, qui ait Gen. 18: Descendam et videbo.* Notus est Theodosii imp. lapsus in precipitata sententia et corde Thessalonicensium, cuius eum, moniti S. Ambrosii, postea ad se pensavit: et Davidis circa Mithroeth, 2 Reg. 16, v. 4, collato cum 2 Reg. 19, v. 27.

VERS. 22. — *Converteruntque se*. Ex hoc loco, et ex c. sequenti, v. 1, apparet duos angelos ab Abrahamo discessisse Sodomam, tertium verò cum eo ad huc mansisse. Unde de eo subdit Moses: *Abraham ad huc stetit* (in oratione, ut addit Chaldaeus) *coram Domino*; cum enim orat Abraham usque ad finem reptis, ut Sodomae parcat; unde finita oratione et colloquio, tertius ille ab Abrahamo abiit et disparuit ut patet v. 35.

VERS. 23. — *Qui iudicavit omnem terram*, qui iustissimus est iudex, norma iustitiae, et iudex iudicum terre.

VERS. 24. — *In medio civitatis*, in ipsa civitate; hoc enim significat hic hebraismus. Per hanc civitatem sive metropolim, puta Sodomam, totam Pentapolin intellige, unde si Deus in tota Pentapoli decem justos invenisset, toti Pentapoli pepercisset. Ita Abulensis. Unde, ait S. Ambrosius, discimus quantum minus et sit patrie vir justus, quemadmodum non debeamus

et invideat viris sanctis, nec temerè derogare. Illorum enim fides nos servat, illorum iustitia ab excidio defendit: Sodomam quoque si habuisset viros decem et justos, potuit non perire.

VERS. 27. — *Conv. Incipere in Script. supè signifi- ficat desiderare, optare, gestire, conari, parere, mori;* hoc enim est Hebraum *hoolli*. Unde Hebraea ad verbum habent *Cupio* vel *gestio loqui ad Dominum, tametsi sim pulvis et cinis*, scilicet vilissimus et abjectissimus. Ita Vatabl. Agnosce ergo, 6 homo, princeps, praesertim eorum Deo in oratione, quòd sis pulvis et cinis; nosce teipsum. S. August. 15 Civit. c. 8, narrat Alcibiadem summo loco natum, cum ex sermone Socratis seipsum agnovisset, nihilque inter se et bajulum quovis interesse, illicyrisse, petuisseque sibi virtutem tradi: *Scito, inquit auctor lib. de Spiritu et Animà apud S. August., c. 51, quoniam homo es, cuius conceptio culpa, nasci miseria, vivere poena, necesse mori. Attende ergo sollicitè, quid agas, vel quid agere debeas.* Et S. Bernard. in carna:

Unde superbi homo, cuius conceptio, culpa;

Nasci, poena; labor, vita; necesse, mori?

Praclare S. Aegidius comes S. Francisci: *Humilitas, inquit, est instar fulminis, quòd ferit quidem; sed nulla post se reliquit vestigia; in sanè humilitas omne peccatum dissipat, et tamen ut homo in oculis suis sit nihil efficit.* Hae Abraham Deo charus et amicus evasit; nam, et nichil S. Ludovici episcopus Tolosan. *Nihil tam gratum Deo, quam si vitae merito magis, humiliate simul iudici; cum tantò qui Deo sit pretiosior, quantò propter eum et sibi est vilior.*

VERS. 28. — *Non delebo propter decem*. Hic Deus iniecit Abrahæ timorem et reverentiam, ne ultra progrediretur in suis petitione ad quatuor, qui revera tantum erant in Sodomis, scilicet Loth, ejus uxor, et duae filiae, inquit S. Chrys. reliqui enim omnes, quasi nocentes ecclesiæ igne in Sodomis conflagraverunt. Fecit hoc Deus, ne, si Abraham ob quatuor Sodomae parci peteret, idque ipse almeret, Abrahamum contristarit; decreverat enim omnino quatuor has civitates perdere; jam enim completa erat peccatorum Sodomae mensura, imò superfluebant.

Dices: Cur saltem non permisit Deus Abraham descendere ad octo vel quinguo, ut propter octo vel quinguo justos potest parci Pentapoli? Respondet Abulens. quia in Pentapoli faciliò erant septem vel octo

CAPIT. XIX.

1. Veneruntque duo Angeli Sodomam vespere, et sedente Loth in foribus civitatis. Qui cum videret eos, surrexit, et ivit obviam eis; adoravitque pronus in terram.

2. Et dixit: Obsecro, domini, declinatè in domum pueri vestri et manete ibi: lavate pedes vestros, et

justi; si enim in Sodomà erant quatuor just, in singulis reliquis urbibus facile fuisset invenire unum justum; cumque ea essent quatuor, universam fuissent octo just in Pentapoli.

Si objicias: Ergone quatuor hi just cum impis in Pentapoli conflagraverunt? Respondet Abulens. minime, quia vti Loth cum uxore et filibus ex Sodomis, ita reliqui quatuor just ex suis urbibus, totaque Pentapoli vel moxita angelorum, vel Dei instinctu ante ejus excidium evaserunt. Verum hoc est conjectare et divinare. Cum ergo omnes Pentapolitae, excepto Loth cum suis, et exceptis inbolis urbis Segor, caelesti igne, quasi subito fulmine sint afflati et consumpti, liquet omnes pariter fuisse impios.

Respondeo ergo Abraham infra decem non descendisse, tum quia dixerat v. praeced. hanc suam petitionem fore ultimam: cum enim toties minando descendisset, non ausus fuit saepius descendere, ne Deo esset importunus, illique fastidium aut iram moveret; tum quia continuo à quadraginta usque ad decem, per denarios petendo descendendat Abraham. Pari ergo modo et congruentia, hic à decem ad unum vel nullum descendere debuisset. Tum denique, quia patet faciliò decem justos in Pentapoli inventendos esse.

Sed cur Abraham non meminit Loth nepotis sui, cum eum communi clade eripi non postulavit? An ut rem claram id Moyses praetermisit? an quòd iustam morat, liberandum confidebat?

Moral. docet hic S. Chrysost. hom. 42, quanto in pretio haberi debeant just, etiamsi exterius viles et pauperes: cum propter eos Deus urbibus et provinciis sceleratis parcat; illi enim sunt bases et columnae reip. Talis fuit David, de quo ait Deus Ezechie: *Propterea urbes hanc, et saltem non propter me, et propter David servum meum, 4 Reg. 19, 54.* et Talis erat Elias, qui melotem tantum habuit, et purpuram vestitus Achab illius melote indigebat. Melote hujus est: *Ium clausit, pluviarumque descensus stetit. Et inter gna Prophetae frantum fuit coelo; purpura autem et amictus et diademate circummissat quereens Propheta tam.* Hinc de eo et similibus ait Paulus: *Circumstant in melote, in pellicibus capriis, agulas, angustioni, afflicti, quibus dignus non erat mundus, Hebr. 11, 37. Ut dubitari non debeat ipsorum merita adhuc stare mundum, ait Rufinus Praefat. in lib. 2 de Vita Petr.*

VERS. 35. — *Abiitque Sodomus*. Unus hic angelus, finito colloquio cum Abraham, disparuit, reliqui verò duo perrexerunt in Sodomam, ut patet c. sequ. v. 1.

CHAPITRE XIX.

1. Sur le soir deux de ces anges qui avoient mangé chez Abraham, virent à Sodomè sous la figure de deux voyageurs. Ils y arrivèrent lorsque Loth étoit assis à la porte de la ville, attendant quelqu'un auvers qui il pût exercer l'hospitalité. Les ayant donc vus, il se leva, alla au-devant d'eux, et s'abaissa jusqu'en terre pour les saluer avec respect.

2. Puis il leur dit: Venez, je vous prie, mes seigneurs, dans la maison de votre serviteur, et demeurez-y: vous y laverez vos pieds, et je demain vous continuerai votre chemin. Ils lui répondirent: Nous ne sommes

Domini verbum? Utrovis enim modo verit potest Hebraicum *pala*.

VERS. 16. — *Viri*, tres illi angeli v. 2.

Domini, medius angelus illustrior, personam Dei representans.

VERS. 17. — *Non quid celare poterit*. Hebraice *hameesse*, *nunquid celabo?* amor et familiaritas mea non erit, ut amicum meum Abrahamum, ita mihi charum, celum hanc secreta mea; praesertim quia solo ipsius intellecto hoc meo decreto de excidio Sodomorum, pro his oraturum. Volo ergo hanc revelatione illi dare materiam charitatis et orationis, simulque ostendere quantum ipsius precibus tribuam. Atque ex adverso voluit patetere, quanta fuerit perversitas et corruptio Sodomorum; utpote in quibus decem quidem justi inventi sunt, adeo ut pro his ulterius rogare ausus non fuerit Abraham.

VERS. 18. — *Cum rerturus sit*. Est argumentum a maiori, q. d.: Tam insigni tante posteritatis et benedictionis beneficio decoravi Abrahamum; ergo par est ut tantillum beneficium, puta revelationem secreti mei, ei non denegem.

Robustissimus. Hebraice *atanu*, id est, osatum, ut vertit Aquila, id est, *fortem* (instar ossis), ut vertit Symmachus, hoc est, *multum*, ut vertunt Septuaginta. Fortitudo enim populi maxime consistit in eius multitudine.

VERS. 19. — *Scio enim*. Hic est secunda ratio movens Deum, ut secreta sua detegat Abrahamo; quod scilicet per ea, puta per punitionem Sodomorum, velit Abrahamum suos posteror erudire, ut ab eorum peccatis evitent, ne similiter puniantur.

Ut faciant iudicium et iustitiam, ut recte ut iuste vivant; iudicium enim significat id quod iudicio Dei et sapientium rectum, justum et sanctorum est. Ita Vatablus.

Ut advocat dominus propter Abrahamum. Potest quoque ex Hebraeo verti, *super Abrahamum*. Loquitur hic Deus de se in tertia persona. Scius enim est: Ut ego impleam ea quae Abrahami promisi, ut scilicet ea exhibeam posteris eius.

VERS. 20. — *Clamor Sodomorum*. Est prosopopaea, q. d.: Peccata Sodomorum ita enormia sunt et impudentia (hoc enim significat clamor, ait S. August.) ut publicae et ubique in omnium ore versentur, adeoque fama (ut vertit Vatabl.) eorum in caelum per angelos sparsa, ad me pervenerit; imo, ipsorum eorum peccata, quasi accusatores in caelum ad me condescenderunt, clamantque contra tam impios homines, atque vindictam à me extorqueant. Descendant ergo eò, ut videam, an haec fama, et hic peccatorum quasi accusatorum clamor, verus sit, an non, ut experientia id sciam. Loquitur et agit hic Deus more nostrorum iudicum, qui cominus de facto inquirunt, remque inspicunt, ut dixi; nam Deus ante experientiam omnia novit ab aeterno.

Nota. Hanc experientiam sumpsit Deus cap. sequenti v. 5, cum se per duos hosce angelos, Sodomitis duorum virorum specie obiecti, qui statim ab eis

ad stuprum appetiti sunt. Nota secundo multa fuisse peccata Sodomorum, sed praecipua fuerunt, otium, gula, superbia, inhospitalitas, crudelitas, Dei contemptus, et ex hisce nata tam portentosa libido, Ezech. 16, 49, ut dixi c. 14, 15.

VERS. 21. — *Descendant, et videbo*. Descendit Deus per duos hosce angelos, Deum pariter representantes; quos tertius puta medius, angelus illustrior, misit in Sodomam.

Ex hoc loco concilium Lateran. 1, c. 8, monet iudices, ne facile accusatos credant, sed esse levi et maturè instar Dei examinent et inquirant, antequam reum condemnent; nam, ut ait Seneca l. 2 de ira: *Veritatem dies aperit, potestque poma ditata exigi; exacta revocari non potest.* Idem cuique faciendum, ne facile accusatoribus, vel detractoribus erebit. Est enim postilli animi cito irasci, et credere rumoribus. *Sepe enim sinister rumor malignitas dat incertum, credulitas incrementum. Deus, inquit Philo de Confessione linguarum, dicitur ad visendum descende- dere, qui omnia priusquam fiat providet manifestissime, ut doceatur, ne quis homo de absentibus, et de futuris, et incertis potest se posse conjecturam facere; sed prius maxime prospicere debet; visus enim certus, potius quam fallax auditus, testis adhibendus est.* Et S. Gregor., lib. 19 Mor., c. 25, exponens illa verba Job cap. 29, v. 16: *Et causam quam habebam diligenter investigabam, sic ait: Deus cum omnia illi nuda et aperta sint, mala Sodomorum punivit non audita, sed visa:* Hinc S. Chrysostomus commendat praeterea ne aliquid delinam propter solos vulgi rumores: *Noli, inquit, ex suspicionem tuâ iudicare antequam discas utrum ita se habeant, neque aliquem culpa; sed potius Deum intare, qui ait Gen. 18: Descendam et videbo.* Notus est Theodosii imp. lapsus in precipitata sententia et corde Thessalonicensium, cuius eum, moniti S. Ambrosii, postea ad se penituit: et Davidis circa Mithroeth, 2 Reg. 16, v. 4, collato cum 2 Reg. 19, v. 27.

VERS. 22. — *Converteruntque se*. Ex hoc loco, et ex c. sequenti, v. 1, apparet duos angelos ab Abrahamo discessisse Sodomam, tertium verò cum eo ad hanc mansisse. Unde de eo subdit Moses: *Abraham ad hanc stetit* (in oratione, ut addit Chaldaeus) *coram Domino*; cum enim orat Abraham usque ad finem reptis, ut Sodomam parcat; unde finita oratione et colloquio, tertius ille ab Abrahamo abiit et disparuit ut patet v. 35.

VERS. 23. — *Qui iudicavit omnem terram*, qui iustissimus est iudex, norma iustitiae, et iudex iudicium terre.

VERS. 24. — *In medio civitatis*, in ipsa civitate; hoc enim significat hic hebraismus. Per hanc civitatem sive metropolim, puta Sodomam, totam Pentapolim intellige, unde si Deus in tota Pentapoli decem justos invenisset, toti Pentapoli pepercisset. Ita Abulensis. Unde, ait S. Ambrosius, discimus quantum minus et sit patrie vir justus, quemadmodum non debeamus

invidere viris sanctis, nec temerè derogare. Illorum enim fides nos servat, illorum iustitia ab excidio defendit: Sodomam quoque si habuisset viros decem et justos, potuit non perire.

VERS. 27. — *Cum*. Incipere in Script. suprà signifi- ficat desiderare, optare, gestire, conari, parere, mori; hoc enim est Hebraicum *houllit*. Unde Hebraea ad verbum habent *Cupio* vel *gestio loqui ad Dominum, tametsi sim pulvis et cinis*, scilicet vilissimus et abjectissimus. Ita Vatabl. Agnosce ergo, 6 homo, princeps, praesertim eorum Deo in oratione, quod sis pulvis et cinis; nosce teipsum. S. August. 15 Civit. c. 8, narrat Alcibiadem summo loco natum, cum ex sermone Socratis seipsum agnovisset, nihilque inter se et bajulum quovis interesse, illicyrisse, petuisse sibi virtutem tradi: *Scito, inquit auctor lib. de Spiritu et Anima apud S. August., c. 51, quoniam homo es, cuius conceptio culpa, nasci miseria, vivere poena, necesse mori. Attende ergo sollicitè, quid agas, vel quid agere debeas.* Et S. Bernard. in carna:

Unde superbi homo, cuius conceptio, culpa;

Nasci, poena; labor, vita; necesse, mori?

Praclare S. Aegidius comes S. Francisci: *Humilitas, inquit, est instar fulminis, quod ferit quidem; sed nulla post se reliquit vestigia; in sanè humilitas omne peccatum dissipat, et tamen ut homo in oculis suis sit nihil efficit.* Hic Abraham Deo charus et amicus evasit; nam, et nichil S. Ludovici episcopus Tolosan. *Nihil tam gratum Deo, quam si vitae merito magis, humiliate simul iudici; cum tantò qui Deo sit pretiosior, quanto propter eum et sibi est vilior.*

VERS. 28. — *Non delebo propter decem*. Hic Deus iniecit Abrahæ timorem et reverentiam, ne ultra progrediretur in sua petitione ad quatuor, qui revera tantum erant in Sodomis, scilicet Loth, eius uxor, et duae filiae, inquit S. Chrys. reliqui enim omnes, quasi nocentes ecclesiæ igne in Sodomis conflagraverunt. Fecit hoc Deus, ne, si Abraham ob quatuor Sodomam parci peteret, idque ipse almeret, Abrahamum contristarit; decreverat enim omnino quatuor has civitates perdere; jam enim completa erat peccatorum Sodomae mensura, imò superfluebant.

Dices: Cur saltem non permisit Deus Abraham descendere ad octo vel quinguo, ut propter octo vel quinguo justos potest parci Pentapoli? Respondet Abulens. quia in Pentapoli faciliò erant septem vel octo

CAPIT. XIX.

1. Veneruntque duo Angeli Sodomam vespere, et sedente Loth in foribus civitatis. Qui cum videret eos, surrexit, et ivit obviam eis; adoravitque pronus in terram.

2. Et dixit: Obsecro, domini, declinatè in domum pueri vestri et manete ibi: lavate pedes vestros, et

justi; si enim in Sodomâ erant quatuor just, in singulis reliquis urbibus facile fuisset invenire unum justum; cumque ea essent quatuor, universam fuissent octo just in Pentapoli.

Si obijcias: Ergone quatuor hi just cum impis in Pentapoli conflagraverunt? Respondet Abulens. minima, quia vti Loth cum uxore et filibus ex Sodomis, ita reliqui quatuor just ex suis urbibus, totaque Pentapoli vel moxita angelorum, vel Dei instinctu ante ejus excidium evaserunt. Verum hoc est conjectare et divinare. Cum ergo omnes Pentapolitae, excepto Loth cum suis, et exceptis inbolis urbis Segor, caelesti igne, quasi subito fulmine sint afflati et consumpti, liquet omnes pariter fuisse impios.

Respondeo ergo Abraham infra decem non descendisse, tum quia dixerat v. praeced. hanc suam petitionem fore ultimam: cum enim toties minando descendisset, non ausus fuit saepius descendere, ne Deo esset importunus, illique fastidium aut iram moveret; tum quia continuo à quadraginta usque ad decem, per denarios petendo descendendat Abraham. Pari ergo modo et congruentia, hic à decem ad unum vel nullum descendere debuisset. Tum denique, quia patet facile decem justos in Pentapoli inventendos esse.

Sed cur Abraham non meminit Loth nepotis sui, cum eum communi clade eripi non postulari? An ut rem claram id Moyses praetermisit? an quòd iustam norat, liberandum confidebat?

Moral. docet hic S. Chrysost. hom. 42, quanto in pretio haberi debeant just, etiamsi exterius viles et pauperes: cum propter eos Deus urbibus et provinciis sceleratis praecat; illi enim sunt bases et columnae reip. Talis fuit David, de quo ait Deus Ezechie: *Propterea urbes hanc, et saltem non propter me, et propter David servum meum, 4 Reg. 19, 54.* Et talis erat Elias, qui melotem tantum habuit, et purpurâ vestitus Achab illius melote indigebat. Melote hujus est: *Ium clausit, pluviarumque descensus stetit. Et inter gna Prophetae frantum fuit coelo; purpurâ autem et amictis et diademate circummissat quereens Propheta tam.* Hinc de eo et similibus ait Paulus: *Circumstant in melotie, in pellicibus capriis, agulas, angustissimè, afflicti, quibus dignus non erat mundus, Hebr. 11, 37. Ut dubitari non debeat ipsorum meritis adhuc stare mundum, ait Rufinus Praefat. in lib. 2 de Vita Petr.*

VERS. 35. — *Abiitque Sodomus*. Unus hic angelus, finito colloquio cum Abraham, disparuit, reliqui verò duo perrexerunt in Sodomam, ut patet c. sequ. v. 1.

CHAPITRE XIX.

1. Sur le soir deux de ces anges qui avoient mangé chez Abraham, virent à Sodomie sous la figure de deux voyageurs. Ils y arrivèrent lorsque Loth étoit assis à la porte de la ville, attendant quelqu'un avers qui il pût exercer l'hospitalité. Les ayant donc vus, il se leva, alla au-devant d'eux, et s'abassa jusqu'en terre pour les saluer avec respect.

2. Puis il leur dit: Venez, je vous prie, mes seigneurs, dans la maison de votre serviteur, et demeurez-y: vous y laverez vos pieds, et je ferai pour vous continuer votre chemin. Ils lui répondirent: Nous ne sommes

mane proficietis in viam vestram. Qui dixerunt: Minime sed in platea manebimus.

3. Compulsi illos oppido, ut divertent ad eum: ingressusque domum illius fecit convivium, et coxit azyma; et comederunt.

4. Prius autem quam irent cubitum, viri civitatis vallaverunt domum à puero usque ad senem, omnis populus simul.

5. Vocaveruntque Loth, et dixerunt ei: Ubi sunt viri qui introierunt ad te nocte? educe illos hæc, ut cognoscamus eos.

6. Egressus ad eos Loth, post tergum occultans ostium, ait:

7. Nolite, queso, fratres mei, nolite malum hoc facere.

8. Habeo duas filias, quæ necdum cognoverunt virum: cunctum eas ad vos, et adsumini eis sicut vobis placebit, dummodo vestris istis nihil mali faciatis, quia ingressi sunt sub umbra cubitinis mei.

9. At illi dixerunt: Recede illic. Et rursum: Ingressus es, inquit, ut advenas; nunquid ut iudices? te ergo ipsum magis quam hos affligemas. Vinque faciabant Loth vehementissime: jamque propè erant ut effligerent fores.

10. Et ecce miserunt maum viri, et introduxerunt ad se Loth, clausuruntque ostium.

11. Et eos qui foris erant percusserunt excitate, à minimo usque ad maximum, ita ut ostium invenire non possint.

12. Dixerunt autem ad Loth: Habes hic quæpiam tuorum? generum aut filios; aut filias, omnes qui tui sunt, educe de urbe hæc.

13. Delebitur enim locum istum, eò quod increverit clamor eorum coram Domino, qui misit nos, ut perdamus illos.

14. Egressus itaque Loth locutus est ad generos suos qui accepturi erant filias ejus, et dixit: Surgite, egredimini de loco isto, quia delebit Dominus civitatem hanc. Et visus est eis quasi ludens loqui.

15. Cùmque esset mane, cogebant eum Angeli, dicentes: Surge, tolle uxorem tuam, et duas filias quas habes, ne et tu pariter percas in scelere civitatis.

16. Dissimulante illo, apprehenderunt manum ejus, et manum uxoris, ac duarum filiarum ejus, eò quod parceret Dominus illi.

17. Eduxeruntque eum, et posuerunt extra civitatem: ibique locuti sunt ad eum, dicentes: Salva animam tuam, noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione: sed in monte salvum te hæc, ne et tu simul percas.

18. Dixitque Loth ad eos: Queso, Domine mi,

19. Quia inventi servus tuus gratiam coram te, et magnificenti misericordiam tuam, quam fecisti mecum, et salvares animam meam, nec possum in monte salvari, ne fortè apprehendat me malum, et moriar.

20. Est civitas hæc juxta, ad quam possum fugere, parva, et salvabor in ea: Numquid non modica est, et vivet anima mea?

point chez vous; mais nous demeurerons dans la rue, de peur de vous incommoder.

5. Il les pressa de nouveau avec grande instance, et les força de venir chez lui. Après qu'ils furent entrés en sa maison, il leur fit un festin; il fit cuire des pains sans levain, et ils mangèrent.

4. Mais avant qu'ils se fussent retirés pour se coucher, la maison fut assiégée par les habitants de cette ville; depuis les enfants jusqu'aux vieillards, tout le peuple s'y trouva; car la corruption était générale.

5. Alors ayant appelé Loth, ils lui dirent: Où sont ces hommes qui sont entrés ce soir chez vous? faites-les sortir, afin que nous les connaissions.

6. Loth sortit de sa maison, et ayant fermé la porte derrière lui, pour empêcher qu'ils n'y entrassent, il leur dit:

7. Ne songez point, je vous prie, mes frères, ne songez point à commettre un si grand mal.

8. Et pour les en détourner encore plus efficacement, il ajouta par une charité mal réglée: J'ai deux filles qui sont encore vierges; je vous les amènerai: usez-en comme il vous plaira, pourvu que vous ne fassiez point de mal à ces hommes-là, parce qu'ils sont entrés dans ma maison comme dans un lieu de sûreté.

9. Mais bien loin que cette proposition de Loth touchât ces témoins, ils lui répondirent: Retirez-vous. Et ils ajoutèrent: Vous êtes venu ici comme un étranger parait nous: est-ce afin d'être notre juge? Nous vous traiterons donc vous-même encore plus mal qu'eux. Et ils se jetèrent sur Loth avec grande violence. Et comme ils étaient sur le point de rompre les portes de sa maison,

10. Ces deux hommes qui étaient au dedans, sortirent, prirent Loth par la main, et l'ayant fait rentrer dans sa maison, ils en fermèrent la porte.

11. Et frappèrent d'une espèce d'aveuglement tous ceux qui étaient au dehors, depuis le plus petit jusqu'au plus grand, de sorte qu'ils ne purent plus trouver la porte de la maison.

12. Ils dirent ensuite à Loth: Avez-vous ici quelqu'un de vos proches, un genre, ou des fils, ou des filles? faites sortir de cette ville tous ceux qui vous appartiennent;

13. Car nous allons détruire ce lieu, parce que la cri des abominations de ces peuples s'est élevée de plus en plus devant le Seigneur; et il nous a envoyés pour les perdre.

14. Loth étant donc sorti, parla à ceux qu'il avait choisis pour être ses gendres, et qui devaient épouser ses filles, et il leur dit: Sortez promptement de ce lieu, car le Seigneur va détruire cette ville; mais ils s'imaginèrent qu'il disait cela en se moquant, et ne voulurent point sortir.

15. A la pointe du jour les anges pressaient fort Loth de sortir, en lui disant: Lèvez-vous, et emmenez votre femme et vos deux filles, de peur que vous ne périssez aussi vous-même dans la ruine de cette ville.

16. Voyant qu'il différait toujours, ils le prirent par la main; car le Seigneur voulait le sauver; et ils prirent de même sa femme et ses deux filles.

17. L'ayant ainsi fait sortir de la maison, ils le conduisirent hors de la ville, et ils lui parlèrent de cette sorte: Sauvez votre vie, ne regardez point derrière vous, et ne vous arrêtez point dans tout le pays dalentour, mais sauvez-vous sur la montagne, de peur que vous ne périssez aussi vous-même avec les autres.

18. Loth leur répondit: Seigneur,

19. Puisque votre serviteur a trouvé grâce devant vous, et que vous avez signalé envers lui votre grande miséricorde, en me sauvant la vie, considérez, je vous prie, que je ne puis me sauver sur la montagne, ayant peine à marcher, et étant ainsi en danger que le malheur ne me surprenne auparavant, et que je ne meure.

20. Mais voilà ici près une ville où je puis fuir, elle est petite, je puis m'y sauver: vous savez qu'elle n'est pas grande, elle me sauvera la vie.

21. Dixitque ad eum: Ecce etiam in hoc suscepti precés tuas, ut non subvertam urbem pro quâ locutus es.

22. Festina et salvare ibi, quia non potero facere quiddam donec ingrediaris illic. Micrò vocatum est nomen urbis illius Segor.

23. Sol egressus est super terram, et Loth ingressus est Segor.

24. Igitur Dominus pluit super Sodomam et Gomorrhæam sulphur et ignem à Domino de celo.

25. Et subvertit civitates has, et omnem circa regionem, universos habitatores urbium, et cuncta terræ virentia.

26. Respicensque uxor ejus post se, versa est in statnam salis.

27. Abraham autem conurgens mansit, ubi steterat prius cum Domino,

28. Intatus est Sodomam et Gomorrhæam, et universam terram regionis illius, videlicet ascendentem vallam de terrâ quasi fornacis fumum.

29. Cùm enim subverteret Deus civitates regionis illius, recordatus Abraham, liberavit Loth de subversione urbium in quibus habitaverat.

30. Ascenditque Loth de Segor, et mansit in monte, duæ quoque filie ejus cum eo (tinnierat enim manere in Segor), et mansit in spelunca ipse, et duæ filie ejus cum eo.

31. Dixitque major ad minorem: Pater noster senex est, et nullus virorum remansit in terrâ qui possit ingredi ad nos juxta morem universæ terræ.

32. Veni, inclinamus eum vino, dormiamusque cum eo, et servare possimus ex patre nostro semen.

33. Dederunt itaque patri suo bibere vinum nocte illâ: et ingressa est major, dormivitque cum patre, et ille non sensit, nec quando accubuit filia, nec quando surrexit.

34. Altera quoque die dixit major ad minorem: Ecce dormivi heri cum patre meo, demus ei bibere vinum etiam hæc nocte, et dormiam cum eo, et salvemus semen de patre nostro.

35. Dederunt etiam et illa nocte patri suo bibere vinum: ingressaque minor filia dormivit cum eo, et ne tunc quidem sensit quando concubavit, vel quando illa surrexit.

36. Concepserunt ergo duæ filie Loth de patre suo.

37. Peperitque major filium, et vocavit nomen ejus Meob: ipse est pater Moabitum usque in præsentem diem.

38. Minor quoque peperit filium, et vocavit nomen ejus Ammon, id est, filius populi mei: ipse est pater Ammonitarum usque hodie.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — VENERUNTQUE DUO ANGELI. Duo, scilicet qui ab Abrahamo recesserant, tertio cum eo rema-

31. L'ange lui répondit: J'accorde encore cette grâce à la prière que vous me faites, de ne pas détruire la ville pour laquelle vous me parlez.

32. Hâtez-vous donc de vous sauver en ce lieu-là, parce que je ne pourrai rien faire jusqu'à ce que vous y soyez entrés. C'est pour cette raison que cette ville, qui s'appelait auparavant Bala, fut appelée Segor, c'est-à-dire, petite.

23. Le soleil se levait sur la terre, au même temps que Loth entra dans Segor.

24. Alors le Seigneur fit descendre du ciel sur Sodomie et sur Gomorrhée une pluie de soufre et de feu, qui, enflammant le bitume dont le terrain était rempli, y causa un embrasement général.

25. Et ainsi le Seigneur perdit ces villes: avec tous leurs habitants, tout le pays d'alentour avec ceux qui l'habitaient, et tout ce qui avait quelque verdure sur la terre.

26. La femme de Loth ayant entendu le bruit de cet embrasement, regarda derrière elle, malgré la défense qui lui en avait été faite; et en punition de sa désobéissance, elle fut changée en une statue de sel.

27. Or, Abraham s'étant levé le matin dans le désir de savoir ce qui serait arrivé aux villes de Sodomie et Gomorrhée, et à son neveu, vint au lieu où il avait été auparavant avec le Seigneur.

28. Et regardant Sodomie et Gomorrhée, et tout le pays d'alentour, il vit des cendres enflammées qui s'élevaient de la terre, comme la fumée d'une fournaise. 29. Dans cet embrasement, Dieu ne souffrit pas la juste avec les pécheurs; car lorsque Dieu détruisait les villes de ce pays-là, se souvint d'Abraham, et de la promesse qu'il lui avait faite; il délivra Loth de la ruine de ces villes, où il avait demeuré; il lui promit même de ne point toucher à Segor, où il avait eu de se retirer.

30. Mais Loth, toujours chancelant et inquiet, parce que sa foi n'était pas ferme comme celle d'Abraham, étant dans Segor, eut peur de la voir périr par le feu, comme les autres villes, et il y périt lui-même s'il y demeurait. Il se retira donc avec ses deux filles sur la montagne où l'ange lui avait dit d'abord de se réfugier; et étant entré dans une caverne, il y demeura avec elles.

31. Alors l'aînée dit à la cadette: Notre père est vieux; il n'est resté aucun homme sur la terre qui puisse nous épouser selon la coutume de tout le pays.

32. Donnons donc du vin à notre père, et enivrou-le, et dormions avec lui, afin que devenant nôtres, nous puissions conserver de la race de notre père.

33. Elles donnèrent donc cette nuit-là du vin à boire à leur père; et l'aînée dormit avec lui, sans qu'il sentit, ni quand elle se coucha, ni quand elle se leva.

34. Le jour suivant, l'aînée dit à la seconde: Vous savez que je dormis hier avec mon père; donnons-lui encore du vin à boire cette nuit, et vous dormirez aussi avec lui, afin que nous conservions de la race de notre père.

35. Elles donnèrent donc encore cette nuit-là du vin à boire à leur père; et la seconde fille dormit avec lui, sans qu'il sentit non plus, ni quand elle se coucha, ni quand elle se leva.

36. Ainsi elles conçurent toutes deux de Loth leur père.

37. L'aînée enfanta un fils, et elle le nomma Moob, c'est-à-dire, engendré de mon père; c'est lui qui est le père des Moabites qui sont encore aujourd'hui.

38. La seconde enfanta aussi un fils qu'elle appela Ammon; c'est-à-dire, le fils de mon peuple, parce qu'elle l'avait eu de son père, et non d'un étranger; c'est lui qui est le père des Ammonites que nous voyons encore aujourd'hui.

COMMENTARIUM. nente cap. præced. v. 22. Symbolicè. angelus noster è tribus, representans Deum Patrem, manserat eum

Abraham, ut ejus domum benediceret, cumque patre efficeret ad generandum Isaac: unde videtur hic angelus fuisse medius et primarius inter tres, puta Michael, qui duos socios Gabrielien et Raphaelen misit ad excusandam Sodomam; Gabriel enim iuxta etymon suum est fortitudo Dei, puta fortis executor divine justitiæ, hincque representat secundam in Trinitate personam, puta Filium, quia ejus incarnationem annuntiauit B. Virginii, Lucæ I. Incarnatio enim fuit opis summæ Dei fortitudinis et potentie. Raphael verò videtur esse angelus præses castitatis, et eltor incestus; unde Tobiam castè tutatus est ab Asmodæo, qui septem incestos Saræ sponsos occiderat, Tob. 7 et 8. Quare Raphael missus est Sodomam, ut incestos Sodomitis perderet. Hic representatur Spiritus S. qui est tutor et vindex sanctitatis, id est, puritatis et castitatis, summisque osor impuritatis ac fluitatis. Quare per hos duos angelos significatur Filium et Spiritum S. excusasse Sodomam; nam, ut ait Procopius: *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio; Filio autem naturaliter adæx et inest Spiritus S.* Adhuc nonnulli Filio additum Spiritum S. quia Deus Pater judicium et vindictam bonitate et clementiâ, quæ appropriatur Spiritui S. temperat et mitigat. q. d. Mitto Filium, ut vos iudicet et perdat, sed addo et Spiritum S. qui vos iuvet ad poenitentiam, quam si capessatis, veniamque flagietis, Spiritus S. iudicium et vindictam Filii sistet et imbebit, ac indulgentiam vobis largietur.

VESPERÆ. Eiusdem diei, quo cum Abrahamo pranderant, c. præced. v. 1, 2 et sequent.

Symbollice iustus, uti Abraham, angeli lucem; impii, uti Sodomitis, tenebras addeunt. Ita S. Ambros. lib. 2 de Abraham, cap. 6. Secundò, vesper hic portendit æternam noctem Sodomitis imminuentem. Ita S. Gregor. lib. 2 Mor., cap. 2.

SEPTENTRIONEM. Putant Judæi quòd Loth sederit hic quasi primus iudex inter alios iudices, qui tunc temporis selebant in portis civitatis, ut patet Deuteron. 21 et 22. Verùm hoc falsum esse patet ex versu 9. Dico ergo cum Abulensi, Loth habitans olim in domo Abraham, ibi didicit hospitalitatem; eam ergo hic moro suo exerceat, dum sedet in porta civitatis, ut hospites colligat, ne à Sodomitis vim et stuprum patiantur, quale duobus angelis intentarunt v. 5. Putabat Loth, sequè ut Abraham, eos esse homines, non angelos, Hebr. 15, v. 2.

ABORAVITQUE EOS. Nota Loth, in hospitalitate, humilitatem: adoravit enim hos peregrinos, nesciens esse angelos. Nam decor et splendor vultus indicabat eos esse viros graves, vel prophetas à Deo missos. Ita S. August. q. 41. Rursùm se vocat eorum puerum, id est, servum, ut habent Hebrææ.

VERS. 2. — MIMICE. Invitati à Loth angeli primò honestatis causâ recessant, mox dum urgentur acquiescunt. Fallitur ergo Cassianus collat. 17, c. 25, qui putat angelos hic mutasse sententiam.

VERS. 5. — COMPULSILLOS OFFIDO. Invitavit et urisit eos mirum in modum.

AZYMA. Panes sine fermentatione subito coxi in ciliano, vel sartagine, quales coxerat Abraham. Azyma enim idem sunt cum panibus subcinericis. Vide dicta cap. 18, v. 6.

VERS. 4. — OMNIS POPULUS SIBI. etiam ab extremis urbis partibus, ut habent Hebrææ; idque vel ad patrondum, vel ad intendendum nefas. Notat hoc Moses, ut pateat non fuisse decem justos in Sodomis, sed omnes, præter Loth cum suis, fuisse impios et nefandos Sodomitis. Ita Burgens., Cajet., Pererius.

VERS. 5. — UY COGROSARUS, ut turpiter eis abutatur. Hinc est scelus Sodomiticum, de cuius enormitate vide Flamerum hic, et Hieron. Magium integro volumine de hæc re edito.

VERS. 8. — ARBITRIUM ILLIS. Aliqui excusant hoc dictum et factum Loth, quasi senserit (quod sensit Dom. Soto lib. 4 de Justitiâ, q. 7, a. 5, et plures alii Theologi, atque satis insinuat D. Thom. q. 1 de malo n. 5, ad 14, et S. Ambros. lib. 1 de Abraham c. 6), licere volenti facere majus flagitium suadere minus; sic enim volenti committere sodomiam aut stuprum, licet suadere ut eat potius ad meretricis in lupanari expositis; et Stroni volenti occidere virorem, licet suadere ut potius eum spoliat. Pari ergo modo Loth molientibus sodomiam licet potius suadere fornicationem. Unde Gabriel Vasquez 22, q. 45, de scandalo, dubio 1, ex hoc facto docet, licitum esse volenti omnino facere majus malum, suadere minus, etiam si ipse de eo nihil cogitaret. Sic enim Loth volentibus committere sodomiam, propositis et suscit stuprum filiarum, de quo ipsi non cogitabant. Adde, Loth non suadere, sed tantum offerre filias vili per omnia obediendes, ad stuprum, ut moliret vexationem et injuriam tantorum virorum redimat.

VERUM DICO PECCASSE LOTH; quia filiarum suarum famæ et pudicitie, ac consentiendi in actum venereum periculo, magis consulere et prospicere (utpote pater) debuit, quam hospitium externorum; estio, in viri sancti et propheta essent. Secundò, Loth non erat dominus suarum filiarum, ac consequenter non erat dominus corporum et pudicitie earundem; ergo non potuit eas, maxime non consentientes, offerre stupro. Non enim tenebantur, imò non poterant, illas in hæc oblatione obedire patri; que enim virgo honesta tale stuprum suum potius, quam alterius cuiuslibet non perhorrescat? Tertio, Sodomice non cogitabant de filiabus Loth vitandis; ergo iniquè eas illas tam inpuris ipse propositis et objicit, ut liberaret eos hospites. Non enim licet impedire damnum Petri cum damno Pauli, dicendo latroni volenti spoliare Petrum: Spolia Paulum, de quo latro non cogitat, ut doctè docet poster Lessius lib. 2 de Justitiâ, cap. 15, dub. 5, n. 19.

Videtur tamen inconsideratio et perturbatio Loth in re tam ancepsâ, multum de peccati gravitate minuisse; anceps enim erat Loth et inops consilii in re tam implexâ; volebat enim omni modo hospitium talium, tanquam venerandorum indemitatî, honori et pudicitie

consulere, nec alius et tunc modus occurrit, quam si pro eis illas suas offerret; quem statim amplexus est, non cogitans, nec advertens se hæc ratione injuriam facere filiabus suis. Ita S. August. lib. contra mendac. cap. 9, Lyranus, Thomas Anglicus, Tostatus, Lipoman., Perer. Addit Cajet. Loth obtulisse filias, animo non redimendi flagitium flagitio, sed placandi hyperbolica submissione furentem populum. Putabat enim, et rationabiliter (aut rei probavit eventus), quòd populus non acceptaret talem oblationem; sed quòd placatus tantâ submissione ipsius Loth desisteret à cepto; et eò rationabilius, quòd filie ejus jam erant desponsatæ civibus Sodomæ. Sicuti viri aliqui placaturus alium, quem injuriâ læcessivè, et pugionem nudum offert dicendo: Occide me; non animo ut interficiatur, sed ut tantâ submissione placetur lassus. Per exaggerationem ergo hæc dixit Loth, perinde ac David dixit ad Jonathan, 1 Reg. 20, v. 8: *Si est iniquitas in me, ne me interfice, et ut patrem tuum ne introducas me.* Et Judas Genes. 42, dixit patri suo Jacob: *Duos filios meos interfice, si non reduxero tibi Benjamin.* Ita Cajetanus.

MORAL. S. Chrysost. hom. 45, stupet charitatem Loth erga hospites et externos, quorum integritatem filiarum suarum pudori anteposuit. « Nos autem, inquit, videntes sæpè fratres nostros in ipsum impietatis profundum, et quasi in fauces diaboli cadere, et neque sermone eos dignamur, neque consulere, neque quæ verbis admonere, et eripere à malità, et ad virtutem manuducere. Quid enim, inquis, mihi cum eo commune? mihi non est curæ, nihil mihi negotii commune cum eo. Quid dicis, homo? nihil tibi commune cum eo? Frater tuus est, ejusdem tecum nature; sub eodem estis Domino, sæpè etiam ejusdem et participes mensæ spiritualis, etc.

SUB UMBRA CULMINIS VEL. Hebræicè, sub umbra tabulati vel contignationis, id est, tecti et domus mæte. Tectum enim eos qui in domo sunt, instar umbræ obumbrat et protegit ab astu, aliisque aeris injuriis. Rursùm peregrini sunt sub umbra, id est, protectione et curâ hospitii sui, cujus est providere, ne que illis injuria in domo suâ inferatur, et hoc proprie intemit Loth.

VERS. 9. — REVERTE ILLE, facesse hinc.

INGRESSUS EST ET ADVENA, nempe ut iudices? Hebræicè est, *unus ille venit ad peregrinandum* (ut instar peregrini inter nos degat) et ille iudicando nos iudicabit? quasi dicant: Venit ille peregrinus ut sit iudex noster, ut nos iudicet? Unde 70 vertunt: *Ingressus es habitare, non etiam iudicium iudicare.*

VIRQUE FACERANT LOTH. Pars eum protrudentes et abripere conantes, pars effringentes ostium, à Loth egredientes ad eos post se clausum, v. 6.

VERS. 10. — INTRODUXERUNT AD SE LOTH, CLAUERUNTQUE OSTIUM. Duo angeli ostium à Loth clausum aperuerunt, ut eum à violentiâ Sodomitarum ereptum in domum introducerent, eoque introducto rursùm ostium clauserunt, ne Sodomite pariter ingrederentur.

VERS. 11. — PERCUSERUNT CECITATE. Septuag.

deperdit, id est, evidentiâ, quis cætera videntes, ostium tantum Loth, quod quærebant, videre non poterunt. Ita Joseph., S. Ambrosius, Chrysost., et August. quest. 45. Unde Vatablus vertit, *pertraxerunt illis oculos, ut hallucinarentur, nec fatigati quidem invenirent ostium.* Si enim, ait S. August., oculo cæci fuissent, non ostium Loth, sed duces, qui eos domum reducere, quæsierunt.

Nota. Id factum est hæc ratione, quòd Deus eis aliam speciem objecerit, ut loco ostii viderent, verbi gratiâ, solidum parietem, aut quid aliud; id autem fecit uno horum quatuor modorum, puta innotendo vel speciem objecti, vel aerem modium, vel potentiam visivam, vel sensum communiem, ad quem omnes visiones et sensationes deferuntur. Simili modo Syri, 4 Reg. 6, Elizeum querentes et videntes, non viderunt, nec agnovissent esse Elizeum. Sic Christus post resurrectionem duobus discipulis ut peregrinus; Magdalene vero tanquam hortulanus apparuit.

Simile fuit illustre miraculum Gregorii Thaumaturgi, qui cum diacono persecutores fugiens in montem, cum à quodam puerulo esset, persecutores montem undique elixerunt, et perserutati sunt, hæc tamen cum viderent. Redentes ergo ad proditorium eum increperunt; ille eum tali loco fuisse cæci esse severavit; ipsi verò eo loco ab eo designato, non duos homines, sed duas arbores invenisse se asseruerunt. Illis digressis, proditor ad locum ascendit, viditque Gregorium cum diacono manibus in eorum elatis orantem, qui persequentibus duræ arbores fuisse viderantur; quare ad pedes ejus accedens conversus ad Christum, ex persecutore eum co factus est profugus. Ita Nyssenus in ejus vita.

Tropolog. S. Ambros. Hinc, ait, ostenditur, quia cæca est omnia visio, et quod est ante se, non videt.

ITA UT OSTIUM INVENIRE NON FOSSENT. Hebræicè est, *visita fuitis hospites,* et laboraverunt sive fatigati sunt querendo ostium; sed frustra, quia illud omni suo conatu invenire non poterunt. Addit Chrysost., ex Hebræo *vis,* id est, *fatigati sunt,* Sodomitis luxata fuisse membra, ut vires eis motusque membrorum descerent. Idque factum esse à Deo hoc fine, ut significaret eos, mente et vitis cæcos et enervos esse, quòdque illud mentem maxime excæcet, cumque aque ac corporis enervi.

OSTIUM. Putant Ribera in c. 1 Sophon. 11, 81, Delrio, et alii, Mosem loqui de ostio domus, tam Loth, quàm cujusque Sodomitæ; quasi quisque suam domum regressus, illam invenire et ingredi non poterit. Id enim videtur asserere Sapiens Sap. 19, 16; dignum enim erat, ut qui alienas fores volebant effringere, suas non invenirent. Verùm melius S. Ambros., Chrysost., August. et Pererius censent, Mosem tantum loqui hic de ostio solius Loth, quòd Sodomite conabantur effringere, sed excitate percussis, omni suo conatu invenire non poterunt. Illud enim existit planus Script. maxime hebræicæ contextus, et series historie. Sapiens autem Sap. 19, 16, loquitur de Ægyptiis, non de Sodomitis; tantum enim Ægyptios

comparat Sodomitis in eo quod utriusque percussus sint cæcitate, quòdque uti Sodomite ostium Loth quod quærebant, ita Ægyptii sum quisque ostium quod quærebant, in triduanis Ægypti tenebris, invenire non poterant.

Tropolog. Gregorius lib. 6 Moral., c. 46: « Quid est quod malis adversantibus intra domum Loth reduci- tur et munitur, nisi quod justus quisque domum eorum insidias sustinet, ad mentem revertitur, et imperterritus manet? Sodomite autem viri in domo Loth ostium invenire nequeunt, quia corruptores et mentium, contra vitam justum nullum accusationis et aditum deprehendunt. Percessi enim cæcitate quasi domum circumstant, quia invidentes dicta factaque perscrutantur; sed quia eis de vita justis, fortis indigne ac laudabilis actio obviat, errantes nihil aliud quam parietem palpant. Bene ergo dicitur: *Quasi in cæcitate, sic palpantur in muribus*, quia dum bonum quod vident accusare nequeunt cæcitate malitia, in malum quod non vident ad accusationem quærent.

VERS. 12. — Dixerunt: duo illi viri, ut habent Hebraei, puta duo angeli.

VERS. 14. — QUASI LUDEUS LOQUTI, ludere et jocari, aut delirare, et ludicra, non seria loqui.

VERS. 15. — TOLLE UXOREM TUAM ET DEAS FILIAS. Hi ergo quatuor, puta Loth, uxor, et due filie crediderunt angelis, egressive sunt Sodomis et salvati; generi vero, famuli et ancille Loth non crediderunt, sed manentes in Sodoma cum aliis combusti sunt.

VERS. 16. — DISSIMULANTE ILLO. Hebraicè *taimanno*, id est, cum moras necceret sive ut generis suis persuaderet discessum, ut vult S. Ambros., sive ut domum et suppellectilem suam incendio eriperet, ut vult Rupertus, sive orans Deum ut urbi parceret, ut vult Abulensis. Ecce amenitas et opes Pentapolis invitabant Loth ad se; eodem ipsum jam detinent, et penè perdidit. Disce continere terrena et amœna.

VERS. 17. — SALVA ANIMAM, vitam tuam hoc incendio eripe: domum, suppellectilem, et cætera omnia negligite, ne, si moreris, et ea tecum salvare velis, cum his pereas et confagres. Simili modo, Gothico Romæ excidio, anno Domini 410, à Deo ereptus est S. Innocentius pontifex, ob vite innocentiam et sanctitatem, quæ et S. Chrysostomum defendit, ideòque Arcadium imper. et Eudoxiam, qui cum in exilium egerant, excommunicavit; nec Pelagii subnascentem hæresim damnavit: eoque nomine dilaudatur à S. Hieron. ad Demetriadem, et scripsit à S. Augustino disputante contra Pelagianos. De quo ita scripsit Paulus Orosius illi eazum lib. 7 Histor. cap. 58: « Adest Alaricus, trepidam Romanam obsidet, urbat, irumpit, etc. Accidit quoque, quò magis illa urbis irruptio indignatione Dei acta, quam hostis fortitudine probaretur, ut S. Innocentius Rom. Ecclesie episcopus, tantam quam justus Loth subtractus à Sodomis, occultè providentiæ Dei apud Ravennam tunc positus, peccatoris populi non videret excidium. »

NOLI, tu cum tuis; nam non soli Loth, sed et uxori, et filiabus hoc præceptum datur: ideò enim uxor Loth

conversa est in statuam salis, quia contra hoc præceptum retrò respexit. Ita Abulensis.

NOLI NESPICERE. Vatablus putat esse adagium, q. d.: Ne te incepti peccent. Sic enim Lucae 9, dicitur: *Nemo militans manum ad aratrum, et respiciens retrò, aptus est regno Dei*. Sed dico hæc verba non adagaliter, sed propriè esse accipienda: id patet ex eo quod uxor Loth punita est, nisi retrò respexit; non autem quia eam cepti itineris peccavit.

Quæres, cur Deus tam rigidè vetuit Loth cum suis, ne retrò respiceret? — Resp. primò, ad exercendam obedientiam Loth, sic enim Deus exercit obedientiam Adæ, vetans pomum in paradiso. Secundo, ad scelerate gentis detestationem, utpote quam Deus à suis respici nollet; nolebat enim Deus ut Loth Sodomitis perentibus condoleret; sed volebat omnem compassionem, cogitationem et memoriam impiissimorum hominum ex animis suorum delere; imò volebat, ut sua domo et bonis perentibus cum impiis non dolerent. Staterat enim totam urbem ob impietatem facere anathema ignis et incendiis divinis. Sic Christus jussit Apostolis excutere pulverem de pedibus in eos qui Evangelium avversarentur, ut hoc signo protestarentur se cum tam impiis hominibus nihil, ne pulverem quidem velle habere commune. Tertio, quia volebat Deus Loth cæcisimè fugere, et salvare se, instabat enim incendium: Rursus volebat Deus docere Loth nosque omnes debere curiositatem nostram mortificare, ait Philo Cyprius in Gatena. Quarto, quia nolebat Deus Loth aliquod poenitentis signum dare, quale est retrò respicere; idque ut hoc exemplo tropologicè doceret Christianos omnes, præserim salutis suæ et perfectionis studiosos, quæ retrò sum oblitisci, ad anteriora semper contendere, et in verticem montis, id est, culmen evangelicæ perfectionis conscendere. Ita S. August. 16 Civit. 50.

IN MONTE SALVUM TE FAC. In monte, scilicet, qui imminet urbi Segor; huc enim profugit Loth v. 50.

Tropolog. S. Gregorius p. 3 Pastor. admo. 28: *Ardentem*, inquit, *Sodomam fugere, est illicita carnis incendia declinare. Altitudo vero montium est munditia continentium. In monte enim stare, est carni non carnaliter adherere. Sed qui ad montana scendere non possunt, salventur in Segor, quia conjugalis vita nec à mundo longè divisa est, nec tamen à gaudiis salutis aliena.*

Arsenius præceptor Arcadii imp. fugiens in eremum, quidam vice descendit ad flumen. Erat ibi puella Æthiopiassa, quæ tetigit melotem ejus; ille autem increpavit eam. Illa vero dixit: *Si monachus es, vade in montem*. Compunctus in hoc verbo senex, dicebat ad seipsum: *Arseni, si monachus es, vade in montem*. Ibi verò assidue sibi dicebat: *Arseni, propter quid existis? Ita vixit in eremo 55 annos, mortuus est anno actatis 95.*

VERS. 18. — QUÆSO, DOMINE. Duo erant angeli, sed unus Loth et uxorem manu ducebat; hunc compellit hic Loth dicens, *Domine*. Alter enim coequens inter filias duas medius, eas pariter ducebat.

VERS. 19. — NEC POSSUM IN MONTE SALVARI, q. d.: Trepidus et timore, ne, cum sim senex et tardigradus, non satis citò elivum superem; sed incendium me assequatur. Fuit hæc non prompta, sed lenta et morosa obedientia Loth, hæc ex parte culpanda, quòd nimis suis infirmitatibus inanis, angelo comiti et divinx providentiæ sit diffusus; altera tamen ex parte laudanda, quòd scilicet retrò postularit, et impetravit parci urbi Segor.

VERS. 20. — NON QUID SON MODICA EST? q. d.: Cum modica sit hæc urbs Segor, modicos habet cives, et modicè peccavit; da ergo mihi modica ejus crimina; ut eam modicam mihi quasi refugium et asylum serves.

VERS. 21. — SUSCEPI FRAGES TUAS, suscepi et exaudivi te, tuasque preces et vota. Septuag. vertunt *Βολησας*, admiratus sum, id est, mirè reveritus sum, et honoravi faciem tuam, dum scilicet tui amore et reverentiæ juxta vota tua parco urbi ad ignem damnata.

VERS. 22. — DONEC INGREDIARUS ILLE. *Illic*, non in urbem, sed in territorium Segor. Nam dum Loth versaretur inter Segor et Sodomam, jam Sodoma conflagravit. Inter Segor enim et Sodomam uxor Loth respiciens hoc incendium, versa est in statuam salis quæ etiam non extat. Ita Abulensis., Adrichom., Bochartus et alii.

Palchre urget hæc Dei verba: *Non potero facere quidquam, donec ingrediarius illic*, noster Prado in c. 9 Ezech. v. 6: O, inquit, *divine bonitatis pelagus! nonne satis erat fidem astrinxisse suam, Dei angelum crepturum Lotum de Sodomæ incendio? quorsum tanta cautatio! Videlicet acceptat angelus à Deo mandatum non modo salvandi Loth, sed etiam ipsam sospitem incolumen, tutam et securam conseruendi. Non potero, inquit, facere quidquam; at peccata Sodomorum multa sunt nimis. Non potero facere quidquam; at impleta sunt scelera impudentium. Non potero facere quidquam; at clamant in caelum. Non potero facere quidquam; at venisti excruciatu sententiam absque veniâ. Non potero facere quidquam, quousque sese in montem recipiat Loth. Quorsum tam insolita providentiâ! quò nepotem Abrahami servi Dei nec tangat nec offuscet ignis, neque occupet, neque verbè scilicet perentium calamitas. Quam merito David canebat: *Qui habitat in adiutorio (in tutela, latibulo), Altissimi, in protectione (in umbra) Dei casti commorabitur! Dicit Domino, Susceptor meus (asylum meum, et arx mea) es tu.**

INCURIO VOCATUR EST NOMEN URBS ILLE SEGOR. Quæ urbs Bala dicebatur, jam vocata est Segor, id est, serva, quia Loth eam quasi parvam, ne cremaretur, servavit v. 20. Quatuor ergo urbes Pentapolis, puta Sodoma, Gomorra, Adama et Seboim, hoc igne coelesti conflagravit: quinta Segor communi aliarum incendio destinata, precibus Loth servata est.

Putant Theodoret., Procopius, Suidas et Lyran. Segor quoque, postquam ex ea egressus Loth, protulit in montem, esse vastatam, et hiatu terre absorptam. Sed contrarium est verius; jam cum precibus Loth

pepercerat ei Dominus, v. 21; itaque sola hæc servata est. Ita S. Hieron., Joseph., Bochartus et alii.

Dices: Sap. 10, v. 6, dicitur ignis descendisse in Pentapolin; ergo etiam in Segor. — Resp. in Pentapolin, id est, in regionem illam quæ à quinque urbibus dicta est Pentapolis, descendit ignis, et exussit omnia, præter Segor. De Segor ex S. Hier., Bredenbachio, Bocharto, Guillelmo Tyrio, et aliis ita scribit Adrichomius: *Segor urbs parvula, prius Bala, sive Dale, vel Bela dicta, hebraicè Salissa, latine vitula conternans (viticæ aliqui legunt conternans) vocabatur, quòd scilicet terræ motu tertio absorpta (quod significat hebraicè Bala) sit, et prostrata. Syriacè Zoor, Zoara, et Seora dicitur, nunc Balazona vocatur. Solo hæc ex quinque Pentapolis urbibus, precibus Loth de incendio servata est. Apud eam gignitur balsamum, et poma palmarum antiquæ ubertatis indicia. Tempore S. Hieron. Palmyrina dicebatur; de Jericho distat quinque leucis, posita sub monte Engaddi.*

VERS. 23. — SOL EGRESSUS EST SUPER TERRAM, ET LOTH EGRESSUS EST SEGOR, q. d.: Loth qui ante lucem è Sodomis exivit, orto jam sole pervenit in Segor, cum jam Sodoma conflagraret. Ita Lipoman. et Cajetan. Unde videtur quòd somno mane in crepusculo, mox ut Loth egressus est, Sodoma conflagravit.

VERS. 24. — PLUIT DOMINUS À DOMINO, id est, pluit Dominus à seipso, puta à se, sive omni potentia, non à causis naturalibus, q. d.: Non naturalis, sed coelestis et divina fuit hæc pluvia ignis et sulphuris. Ita Cajetanus, Pagninus, Vatabl., Oleaster. Non ergo hoc Sodome incendium fuit terrestre, exhalatum eructatumque ex terra, ut vult Strabo). 45 geographicis, qui id probat ex v. 23 hic, sed perperam. Secundo, hæc phrasim innuit distinctionem personarum in divinis, q. d.: Pluit Dominus à Domino, id est, pluit Filius à Patre; Filius enim à Patre uti essentiam, ita potentiam omnemque plendi et agendi vim accipit. Ita S. Hilari. lib. 3 de Trinitate, Fueseb. lib. 5 Demonstrat. 25, Hieron. in c. 2 Zachar. August. et alii. Imò concil. Sirmicensis can. 15, idipsum delinit.

Dices: Concilium Sirmicensis eò loci damnat priorem sensum. — Resp.: Damnat eum tantum ad mentem Platini, qui ex hoc loco inferat Filium non esse Deum, nec Patri coæternum. Adde concilium hoc non esse ab Ecclesia receptum, nisi quatenus Photium damnat; imò ut dist. cap. præcedenti, concilium hoc fuit Arianorum. Docet enim Filium quæ Deus est, Patri esse obsequentem et ministrantem.

SULPHUR ET IGNE. Sulphurè rectè significatus et punitus fuit peccatorum factor; igne libidinis ardor, inquit Gregor. lib. 4 Moral. c. 40.

Rursus hic ignis et sulphur symbola fuere et præsentia ignis gehennæ. Ita Lams rex Thebarum, licet Gentilis, ignis supplicio in emasculatoris, tantam naturæ jura pervertentes, animadvertendum censuit, inquit Plato apud Cælium lib. 15, c. 16.

VERS. 25. — UNIVEROS HABITATORES. Ergo in Sodoma tam viri quam femine omnes erant impiissimæ

et Sodomitis, vel actu, vel affectu et consensu. Vide Ezech. 16, v. 49.

Dices: Quo iure, quâ causâ combusti sunt parvuli et innocentes omnes? Respond., quia Deus, qui omnium, mortisque et tantum parentum scelus etiam volebat parentes et tantum parentum scelus punire. Parvulis autem bene hæc morte consoluit, ne, si superstitis manerent, patrisarent, itaque æternis ignibus addicerentur.

Quæres, aliqui Sodomite, videntes smas flammis, in morte periturant, sintque salvati? Asserit S. Hieronymus, sed communiter alii passim putant omnes in impietate esse mortuos esseque damnatos: versabantur enim in flagranti crimine ejusdem noctis, quâ duos angelos ad stuprum appetierant, v. 2. Adde, subita flamma eos corripuit et obstupescit, ut nec sensum nec tempus habere penitendi. Secus fuit in diluvio, quod sensit et læte increpans, spatium dedit penitentiæ. Ita Testatus, Pterius, et alii, et indicat S. Judas sua Epist. v. 7.

CENCTA TERRÆ XIBENTA. Nota hic insignem libidinis Sodomiticæ ultionem. Pentapolis antea fertilis erat et amena, instar paradisi; post peccatum et coelestem conflagrationem, tota effecta est squallida et putida; nam pars extrema mansit remanente cinerientia. Hæc nate arbores puticula dant poma, sed si ea tangas, in favillam vertuntur; reliqua interior pars putidissimis et crassissimis de terrâ erumpentibus tacta, quibus passim innascent motes bituminis, quas puticula, quibus vallis hæc erat plena, ex imo evanescit; unde hic bæns dictus est Asphalites, et, quia piscis non fert, nec aliquid vivum, dicitur mare mortuum, et à salisidine salissimum, à loco verò campestri et deserto dicitur mare solitudinis, quod per 72 miliaria in longum, et per sex in latum excurrit. Infundit in hunc lacum Jordanis; et pisces cum eo, qui mox ut lacum ingrediuntur, emoriuntur. Si quod verò animal vivum, puta æquus, bos, homo in eum injiciatur, supernat, nec mergitur. Ita Tertull. in carn. de Sodomâ, Josephus, Orosius, Tacitus, Solinus, Plinius, et alii ubi agunt de Asphalite.

Adit Philo, lib. de Abrahamo, mare hoc, sive lacum continuum fumum et sulphur, quasi reliquias hujus incendi, exhalare. Et Bochartus oculatus testis in descriptione terre sanctæ: Mare mortuum, inquit, semper est fumans et tenebrosus, sicut ego oculis meis vidi, ut videatur esse os inferni; adeo tetrum vaporem fumat, ut vicina ad median dicitam, scilicet ad quinque vel sex leucas, sterilia reddat, ita ut ne germen quidem producat. Quin et Sapiens, Sap. 10, v. 7: In testimonium, inquit, nequitiæ fumi gubanda constat deserta terra, et incerto tempore (intempestivos immaturos, imperfectos, evanidos) fructus habentia arbores. Si hæc in Sodomis facta sunt, quid fiet in gehennâ? Videte, mortales, videte, carnales, exemplum et typum vestrum, 2 Petri 2, v. 6.

Dicite justissimi: morituri, et non temere divos.

Quis ex vobis habitare poterit cum igne devorante (corpora et animas)? habitare cum ardoribus

sempiternis? Hoc igne, ignisque meditatione succitate ignem concupiscentia vestra. Nam omnes ignes, omnesque penas hujus mundi respectu ignis et cruciatibus inferni sunt tantum quasi ignis picus ad verum et magnum ignem, ait S. Polycarpus presbyter in vitâ S. Sebastiani.

Nota. Hoc Pentapolis excidium et incendium contigit præcisè anno uno ante navitatem Isaac, quæ contigit anno Abrahamæ centesimo. Id patet, nam angeli qui subverterunt Sodomam, pridè praderant apud Abraham, eique promiserant Isaac sequenti anno nasciturum, c. 18, v. 10, indeque eodem die ierunt Sodomam, vespereque exopti sunt à Loth; cùm nocte sequenti invaserunt eos Sodomite, ideoque summo mane ab iisdem angelis cremata est Sodomâ. Unde sequitur Sodomæ incendium contigisse anno Abrahamæ 99; cùm ergo Abraham natus sit anno à diluvio 292, addo annos 99 vitæ Abrahamæ, habebis annum 391 à diluvio, quod contigit hoc Sodomæ excidium, qui fuit annus mundi 2047; ante plagas verò Ægypti, et egressum Hebræorum ex Ægypto, fuit hic annus 406.

Vers. 26. — RESPIRENSQUE UXOR EUS POST SE. Id factum est juxta urbem Segor, quod eam cum Loth et filiabus deduxerit angeli, quasi in tutum, et inde mox Dei ultionem in Sodomam executi sunt, plucendo in eam sulphur et ignem.

Respexit autem, excita strepitu ignis et sulphuris pluvii, et clamore percutientium; partim ex timore, ac et ipsam flammam corripere, partim ex curiositate, partim ex dolore rerum amissurarum et civium suorum, patrioque suæ conflagrantis. Punitur ergo, quia inobediens fuit et incredula, ut ait Sap. c. 10, v. 7, non enim credidit quidquam referre ad incedulam et salutem suam, si respiceret retrò necne. Unde Dionys. Cartusius, censet eam peccasse mortaliter. Alii tamen venialem hæc fuisse culpam opinantur, tum quia nimio metu percussa respexit, tum quia non respicere levis illi videbatur res et materia; proinde non putabat hoc præcipi et obligare sub peccato mortali; punita tamen fuit, quia Deus volebat eam statuere aliis in exemplum, uti mox dicam. Simili enim modo ad exemplum aliorum, punivit Deus morte Prophetam illum, cujus historia narratur 3 Reg. 13, ob inobedientiam tantum venialem, ut videtur.

VERSA EST IN STATUAM SALIS. Vatabl. verit, versata est in statuam perpetuam; sic Num. 18, 19, vocatur pactam salis, id est, perpetuam. Verum hoc salis in proprium et alienum est; unde passim alii censent eam proprie versam esse in statuam salis; nec de eo dubitare licet.

Nota primò: Statua hæc fuit effigie muliebri. Fuit enim statua uxoris Loth, cujus proinde formam ipsa statua retinuit. Secundo, sal hoc videtur fuisse metallicum, quod pluvie resistit et ædificis soliditate sua est utile, de quo Plinius lib. 51, cap. 7; nam hæc statua duravit ad multa secula. Audi Tertull. in carn. de Sodomâ:

Ipseque imago sibi formam sine corpore servans Durat adhuc, nunquam pluitis, nec diruta venit;

Qua etiam si quis multaverit adæqua formam, Profluit ea sese suggestu vulnera complet. Dicitur et vivens alto jam corpore secus

Munificus solitus dispungere sanguine menses.

Ubi nota est veritas, non quòd verè vivat hæc statua, sed quòd viventis more quasi menstrua quadam effundat, quod aquè mirum est atque alterum quod asserit hic Tertull., statuam hæc, si à quopiam multileter, mox hoc multum quasi valvas suum sarcire et implere. Hocum fides sit penes Tertull.

Quin et Bochartus, qui vixit albino trecentis annis, testatur statuam hanc suâ ætate adhuc existisse inter Engaddi et mare Mortuum, eamque etiamnum extare docet Adrichomius. Quin et Targum Hierosolymitanum addit, statuam hanc duraturam usque ad diem resurrectionis et judicii. Hinc de hæc statuâ salis uxoris Loth est ænigma:

Cadaver nec habet suum sepulcrum;

Sepulcrum nec habet suum cadaver;

Sepulcrum tamen et cadaver intus,

quia scilicet ipsa sibi cadaver est et sepulcrum.

Quæres cur uxor Loth versa est in statuam salis? Respondent Hebræi apud Lyran. eo quòd vesperæ præcedente, cùm Loth angelos exciperet in eadem, non apposuisset sal, quo cibi condiri solent, idque ex gratitudine hospitum et hospitalitatis odio; Sodomitæ enim erant inhospitalès. Verùm hæc est Judaica fabula et figmentum.

Dico ergo: Versa est uxor Loth in statuam salis, ad hoc ut esset quasi marmor et monumentum perenne divine castigationis, quo posteri doceantur Deo per omnia obedire et servire, nec retrospectere, ut bonis cæptis desistant, ac repetant mundi et carnis oblectamenta; nam sal sui sinceritate memorie prodest, et corpora à corruptione conservat; metallicum verò solidum est; unde symbolum est æternitatis et memorie æternæ. Hinc pactum salis vocatur pactum æternum.

Hinc Tropolog. S. Prosper l. 1 de Prædict. et promiss. c. 16: Uxor, ait, Loth, salis statuam effecta, suo exemplo fatuos condicit, in proposito amico, quo tendunt profectantes, nazid curiositate retrò non debere respicere. His enim ait Christus Lucae 17, 34: Memento uxoris Loth. Sic et S. Aug. in Ps. 75, hæc aptat apostatus qui votum castitatis infringunt.

Quæres secundo, an uxoris Loth corpus solum, an verò etiam anima intuerit, et versa sit in statuam salis? Animam cum corpore esse conversam in statuam, snadere videtur primò, quòd absolutè hic viro et inaudito modo uxor dicitur conversa in statuam; uxor autem constat tam, imò magis, animâ, quam corpore. Secundo, quia id videtur dicere Sapiens Sap. 10, v. 7, cum ait: Incredibilis (incredulæ) animæ memoria stans figmentum salis. Verùm respondeo et dico, solum corpus verum esse in statuam; hæc enim conversio fuit mors uxoris Loth; in morte autem anima non intret, sed solum corpus commutatur in cadaver, et inde in terram. Secundo, quia anima est incorporea, ergo non potuit proprie transmutari in corpus, pot

in statuam. Tertio, anima est immortalis, ergo interire et commutari nequit. Et cur, quæso, per miraculum, et contra naturam Deus esse eam fecisset hic mortalem, imò reipsa mori, cùm ipsam hominibus ad exemplum non prosit? ad hoc enim sufficit corpus visibile converti in statuam visibilem. Hæc ergo à Sapiente vocatur incredula anima, id est, hominis, monumentum. Nam alioqui nec anima, nec animæ, sed tantum corporis in statuam conversio videri potest. Itaque anima hujus uxoris, corpore converso in statuam, superstes manit, atque vivit ad infernum, aut potius purgatorium; videtur enim hæc ejus retrospectio venialis tantum fuisse culpa, ut dixi.

Vers. 27. — CUM DOMINO, cum tertio illo angelo de quo c. 18, 35, qui v. 33, ab Abrahamo jam discesserat.

Vers. 28. — FAVILLAM, fontem flammæ et faville mixtum. Ita Hebr., Chald. et Septuag. Spectabat enim Abraham ipsam Sodomam incendium.

Vers. 29. — RECORDATUS EST ABRAHE, ne perderet justum Loth, nepotem Abraham, cum impiis Sodomitis, ob meritâ et preces Abraham, qui oraverat dicens: Ne perdas justum cum impiis, c. 16, 25.

Vers. 30. — ASCENDITQUE ET MANSIT IN HONTE. Angelus veterat tantum ne in viâ respiceret retrò; cùm ergo ex viâ in Segor pervenit Loth, respexit, vidensque horribilem illam ignis et sulphuris pluviam, ac longè latèque populum incendium; consternatus, incedit sibi et promissionis angelicæ, quasi in Segor nonnullum salis esset tutus, ex Segor profugit ad montem.

Vers. 31. — NELLUS VIBORUM REMANSIT IN TERRA. Censet Origen. filias Loth traditionem à patre accepisse, mundum uti olim diluvio perierat, ita secundo peritum incendio; unde nimis timor et horror incendiis hujus Sodomitici impulit eas, ut totum orbem enflagrâsse putarent; et hic error, quem tamen vel patre, vel tempore docente deponere poterant et debent, impulsi esse ad incestum, non libido. Vide S. Aug. lib. 92 contra Faustum, c. 42 et 43.

Nota Joseph. S. Chrysost., Theod., Ambros. has filias Loth à peccato excusant, licet ex duplici capite. Primò, ex ignorantia earum invincibilis, secundo, quòd tali casu quo illæ solæ cum patre fuissent superstes, licita erat earum cum patre commisitio, ad servandum genus humanum, ait Ambros. lib. 1 de Abraham, c. 6; sic enim Eva, quæ ex Adami costâ est facta, itaque Ade fuit quasi filia, ejusdem tamen fuit uxor, quia hæc erat tunc sola in mundo femina.

Verùm contrarium docet S. Augustinus et communiter theologi. Primò, ignorantia hæc et error filiarum erat vincibilis, ut dixi. Secundo, concubitus filie cum patre est contra omnem naturæ pudorem, unde nullo casu aut necessitate licitus est, nisi Deus dispenses, eumque concedat.

Moraliter rectè notat Lipomæes, cohabitationem feminarum cum viris, licet eis sint sanguine junctæ, nunquam caret periculo. Unde S. Augustinus nec nepotes, nec sorores in domum suam admittit.

VERB. 35.— VIBERE VINUM, quod in Segor emerant, et inde cum victualibus ceteris, ad aliquot dierum victum asportarant. *Peccavit Loth*, ait S. Aug. lib. 22. contra Faustum c. 44, non quantum meretur incestus (quem ebrius et sui impos, præter omnem opinionem et suspitionem admisit), ad illa ebrietas. Hæc autem tantum videtur fuisse venialis. Ita Theod., S. Chrysost., Perer. Planè enim consternatus, et ob conjugis bonorumque omnium amissionem, tristissimus erat Loth, ideòque paulò largius bibit ad leniendam mœstiliam; non tamen ita, ut putaret se temulentum fore; sed vinum ipsi fortè insuetum, aut solito potentius, mox cerebrum labore et mœnore debilitatem occupavit et oppressit; tristes enim illicò capivntur vino.

NOV SENSIT. Fuit aliquis sensus in Loth, ut patet; sed confusus, sopitus et perturbatus, qualis esse solet in dormientibus, maxime semisopitus et semivigilantibus. Ita Cajet. in particulari ergo non sensit, nec agnovit Loth filiam, ejusque accessum et recessum.

VERB. 35.— DEDERUNT ETIAM ET ILLA NOCTE PATRI SUO HIBERE VINUM. Hæc secunda ebrietas Loth majus peccatum fuit priori, quia ex priori expertus jam vini potentiam, suamque temulentiam, sapere debuisset et cavere, sibi que temperare à vino, ne in secundam incidere. Sed quis, præsertim ita afflictus, per omnia tam providus est?

VERB. 37.— MOAB. Moab dicitur quasi Meab, id est, ex patre, q. d. : Hunc filium genui ex patre meo, ut idem sit illi pater et avus; impudens fuit hæc filia in congressu cum patre; impudentior in nomine prolis, quo crimen suum publicat.

AMON. Hebraicè ben ammi, id est, filius populi, vel, ut Septuag. generis mei, quem scilicet ex meo genere et gente, ex meâ cognatione et pareniella, puta ex patre suscepti, q. d. : Filius hic meus non generatus est ab impijs Sodomitis, inter quos vixi, sed totus est ex meo populo et gente, hatus nimirum ex parentis sata filiaque concepta. Voluit Deus in filiis manere incestus hujus paterni tant infamis memoriam, ut Hebraei eorum conubijs, prætexta cognationis, se non contaminarent. Ita Theodor. Quare appositè S. Paula terram sanctam peragrans, cum ad Segor sive Zoaram venisset, recordabatur spelunca Loth, et versa in lacrymas virgines socias admonebat, cavendum esse vinum in quo est luxuria, casus opus Moabitæ sunt et Ammonitæ, uti refert S. Hieron. in ejus vitâ. Vide hic quid sit ebrietas, etiam involuntaria, et in que absurda hominem adigat. Quid ergo est ebrietas voluntaria? in que mala adigit! quam multis fuit funesta? Quid est ebrietas? Audi S. Basilium hom. in ebrietatem: *Est demon voluntarius, malitæ mater, virtutis inimica; fortem virum reddit ignavum, ex temperantia facit locivium, justitiam ignorat, prudentiam extinguit. Quid, quæso, sunt ebrii aliud, quam gentium idola? oculos habent, et non vident. Quid est ebrietas? Audi S. Ambros. de Eliâ et jejunio, c. 16: Est fomentum libidinis, incitamentum insulsiæ, venenum insipientiæ. Per hanc homines vocem amittunt, colore variantur, oculis ignescunt, ore anhelant, fremunt naribus, ut furore ardeant. Quid est ebrietas? Est*

homo nec mortuus nec vivus, ait S. Hieron. in esp. 5, ad Galat. Quid est ebrius? Est demon voluntarius, mortuus animatus, morbus veniam non habens, ruina excusatione carens, commune generis nostri opprobrium. Ubi ebrietas, illic diabolus, ibi turpia verba; ubi saturitas, illic demones choreas agunt, inquit S. Chrysost. hom. 57 ad pop. Rursum hom. 58 in Matth.: Quanto melior astutus ebrioso est, quanto cæcis practulit! Omnes certè bestie, cum bibunt aut comedunt, ultra quam satis est non sumunt, etiam si mille homines cogent. Quid est ebrietas? Est voluntarius insania, sit Seneca Epist. 85.

Secundo, vis scire effectus ebrietatis? Primo, iram Dei provocat; Isaie 5: *Ve qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam! Prov. 29, 25: Cui vae? cui risus est forte? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? nonne his qui commorantur in vino, et student calicibus epulandis? Secundo, mentem eripit. Prov. 23, 31: *Ne intuearis vinum, cum splenderit in vitro color ejus: ingreditur blandè, sed in venisimo mordèbit et coluber. Osce, 4, 11: Fornicatio, et vinum, et ebrietas auferunt cor. Tertio, luxuriam inflammat, ut patet hic in Loth. Prov. 20, 1: *Luxuriosa res vinum, et tumultuosa ebrietas. Ephes. 5, 18: Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Quarto, jœcturam facit vite et fortunarum. Eccl. 31, 54: *Propter crapulam multi obierunt, qui autem abstinens est, adjicit vitam, et c. 19, 1: Operarius ebrius non locupletabitur. Quinto, tollit erubescitiam, quâ sublata, homo erumpit in verba spurca, litigiosa, rixosa, etc., quin et verbera ac cædes. Sexto, proprium hoc habet quod peccatore constituit in periculo certo et inevitabili damnationis æternæ; alii enim peccatores, si ingrunt mors, penitent, cum sint rationis compotes, et Sacramentis explantur; solus ebrius nec penitentia, nec Sacramentorum est capax, ut, si ledatur, vel catharro suffocetur, certo certius damnetur. Hinc ait Paulus I Corinth. 6, v. 10, et Galat. 5, v. 21, quòd ebrius regnum Dei non possidebant.****

Tertio, vis exempla? Loth, quem Sodoma non vici, ebrius gemitum commisit incestum. Nec vir perfectus, ebrius nudatus et à filio illusus est. Samson repletus vino per Daliam hostibus traditus est, Holoferni ebrio caput à Judith resectum est. Filius Job, dum vinum bibunt, ruita donis oppressi sunt. Herodes inter poenita caput Joanni Baptistæ præcidi jussit. Dives epulo ob excessum in potu, ne guttulum quidem aque post hanc vitam habere meruit, ait S. Chrysost. Alexander ebrius Clytem charissimum occidit, quin et seipsum Herculeo scypho. Baltazar monarcha ultimus Babyloniorum temulentus vidit manum scribentem, marie, tekel, phares; et eadem nocte à Cyro regno et vitâ spoliatus est. Cogit ebrius sibi eandem sententiam à Deo ferri: mane, numerati et successi sunt dies vite tux, brevi, et fortè hæc die, hæc hodie morieris; tekel, appensus es, et inventus es minus habens, minus sobrietatis et virtutis, quia gravis es vino et vitis; phares, divisus es, corpus tuum quod ita signasti, dabitur veribus in epulam, anima dabitur demonibus in ludibrium et tormentum.

CAPUT XX.

1. Profectus inde Abraham in terram australem, habitavit inter Cadès et Sur; et peregrinatus est in Geraris.

2. Dixitque de Sarâ uxore suâ: Soror mea est. Misit ergo Abimelech rex Geraræ, et tulit eam.

3. Venit autem Deus ad Abimelech pro somnium nocte, et ait illi: In morieris propter mulierem quam tulisti; habet enim virum.

4. Abimelech verò non tetigerat eam, et ait: Domine, num gentem ignorantem et justam interficies?

5. Nunc ipse dixit mihi: Soror mea est: et ipsa ait: Frater meus est? in simplicitate cordis mei, et munditiâ manuum mearum, feci hoc.

6. Dixitque ad eum Deus: Et ego scio quòd simplici corde feceris; et idè custodivi te ne peccares in me, et non dimisi ut tangeres eam.

7. Nunc ergo redde viro suo uxorem, quia propheta est: et orabit pro te, et vires: si autem nolueris reddere, scito quòd morte morieris tu, et omnia que tua sunt.

8. Stalimque de nocte consurgens Abimelech, vocavit omnes servos suos, et locutus est universa verba hæc in auribus eorum, timueruntque omnes viri valdè.

9. Vocavit autem Abimelech etiam Abraham, et dixit ei: Quid fecisti nobis? quid peccavimus in te, quia induxisti super me et super regnum meum peccatum grande? quæ non debuisti facere fecisti nobis.

10. Rursusque expostulans, ait: Quid vidisti, ut hoc faceres?

11. Respondit Abraham: Cogitavi mecum, dicens: Forsitan non est timor Dei in loco isto, et interficiet me propter uxorem meam:

12. Aliàs autem et verè soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meæ, et duxi eam in uxorem.

13. Postquam autem eduxit me Deus de domo patris mei, dixi ad eam: Hanc misericordiam facies mecum: In omni loco, ad quem ingredierim, dices quòd frater tuus sum.

14. Tulit igitur Abimelech oves et boves, et servos et ancillas, et dedit Abraham: reddiditque illi Sarâm uxorem suam.

15. Et ait: Terra coram vobis est; ubicumque tibi placebit habita.

16. Sarâ autem dixit: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes qui tecum sunt, et quicumque perrexeris: memento-que te deprehensam.

17. Orante autem Abraham, sanavit Deus Abimelech et uxorem, ancillasque ejus, et pepererunt.

18. Concluserat enim Dominus omnem vulvam domus Abimelech propter Sarâm uxorem Abraham.

COMMENTARIUM.

VERB. 1.— PROFECTUS INDE ABRAHAM. Ex Mambre, ut patet c. 18, v. 1, profectus est in Geraram, primo

CHAPITRE XX.

1. Abraham étant parti de là pour aller du côté du midi, habita entre Cadès et Sur; et étant allé à Gérara, pour y demeurer quelque temps.

2. Il dit, parlant de Sarâ sa femme, qu'elle était sa sœur. Abimelech, roi de Gérara, charmé de la beauté de Sarâ, que son grand âge n'avait point effacée, envoya donc chez lui, et la fit enlever.

3. Mais Dieu qui veillait à la conservation de Sarâ, apparut ce songe pendant une nuit à Abimelech, et lui dit: Vous serez puni de mort à cause de la femme que vous avez enlevée, parce qu'elle a un mari.

4. Or, Abimelech ne l'avait point touchée; et il répondit: Seigneur, punirez-vous de mort l'ignorance d'un peuple innocent?

5. Cet homme ne m'a-t-il pas dit lui-même qu'elle était sa sœur? et elle-même ne m'a-t-elle pas dit qu'il était son frère? J'ai fait cela dans la simplicité de mon cœur, et sans souiller la pureté de mes mains.

6. Dieu lui dit: Je sais que vous l'avez fait avec un cœur simple; c'est pour cela que je vous ai préservé, et vous offrirent vous et ses femmes, afin que vous ne péchâssiez point contre moi, et que je ne vous ai pas permis de la toucher, en vous avertissant de son état, comme je fais maintenant.

7. Rendez donc présentement cette femme à son mari, parce que c'est un prophète à qui je découvre mes secrets, et il priera pour vous, et vous vivrez: Que si vous ne voulez point la rendre, sachez que vous serez frappé de mort, vous et tout ce qui est à vous.

8. Abimelech se leva aussitôt, lorsqu'il était encore nuit; et ayant appelé tous ses serviteurs, il leur dit tout ce qu'il avait entendu; et ils furent tous saisis de frayeur.

9. Il manda aussi Abraham, et lui dit: Pourquoi nous avez-vous traités de la sorte? Quel mal vous avions-nous fait, pour avoir voulu nous engager, moi et mon royaume, dans un si grand péché? Vous avez fait assurément à notre égard, ce que vous n'auriez pas dû faire.

10. Et continuant encore ses plaintes, il ajouta: Qu'avez-vous envisagé en agissant ainsi avec moi?

11. Abraham lui répondit: J'ai songé et j'ai dit en moi-même: Il n'y a peut-être point de crainte de Dieu en ce pays-ci, et ils me tueraient pour avoir ma femme.

12. D'ailleurs elle est véritablement ma sœur, étant fille de mon père, quoiqu'elle ne soit pas fille de ma mère, et je l'ai épousée.

13. Or, depuis que Dieu m'a fait sortir de la maison de mon père, je lui ai dit: Vous me ferez cette grâce dans tous les pays où nous irons, de dire que je suis votre frère.

14. Abimelech donna donc à Abraham des brebis, des boeufs, des serviteurs et des servantes: il lui rendit sa femme.

15. Et il lui dit: Vous devez voyager vous toute cette terre; demeurez partout où il vous plaira.

16. Il dit ensuite à Sarâ: J'ai donné mille pièces d'argent à votre frère, afin qu'en quelque lieu que vous alliez, vous ayez toujours un voile sur les yeux devant tous ceux avec qui vous serez; et souvenez-vous que vous avez été prise pour n'avoir pas en cette marque de votre dépendance d'un mari.

17. Abraham pria Dieu ensuite; et Dieu guérit Abimelech, sa femme et ses servantes, et elles enfanteurent.

18. Car Dieu avait frappé de stérilité toute la maison d'Abimelech, à cause de Sarâ, femme d'Abraham.

ob eadem recentem Sodoma, ut scilicet longius abeset à Sodomis et mari Mortuo, quod suo fumo vicinis

locis sterilitatem et pestem afflabat. Secundo, quia Deus volebat eum in Chanaan esse peregrinum, et assidue peregrinari, ut doceret nos in hac vita esse peregrinos, et tendere ad caelum, Hebr. 11. v. 40. Tertio, ut variis locis et gentibus processet sui doctrinam, pietatem, et vitæ exemplum, atque undique spargeret veram religionis et virtutis semina. Ita Chrysostomus.

VERS. 2. — TULIT EAM, ut conjugem tam decrevit. Erat Sara jam nonagenaria; unde mirum alicui videatur, illum eâ etate tantâ fuisse pulchritudine, ut à rege appelleretur. Verùm nonagenarii tunc erant similes nostris quadragenariis vel quinquagenariis, quâ etate nonnulli robusti pristinam adhuc servant pulchritudinem. Addit Procop. divinitus cum fecunditate Sara restauratam fuisse pristinam pulchritudinem.

Adjicit hanc Sara pulchritudinem, quod ipsa valde homo erat temperamento, quod nunquam pepererat, quod nunquam lætaverat, quodque, ut Torniellus et alii putant, multis ante amnis, scilicet ex quo sterilem se esse certò intellexit, caput conjugii abstinenti, ut colligitur c. 18, vers. 12; hæc enim vires et pulchritudinem conservant; sicuti à contrario, debilis complexio, crebri partus, lætationes longæ, frequens copulo usus, vires enervant, rugas et senium accelerant.

NOTA. Sara patris dicitur post angelorum ab Abrahamo discessum concepti Isaac, sicutque cum Abrahamo ivit in Geraram, ubi statim Abimelech eam sibi tulit, idcirco à Deo mox flagellatus est, ut patet v. 17, sterilitate communi et morbo gravissimo, sed medicis ignoto; itaque impeditus fuit ne Sara abuteretur; desperatè medicorum opes Deo in somnis illi apparuit, jussisque Saram reddi. Ita Josephus.

VERS. 3. — PER SOMNUM. Hinc patet, dormienti Abimelech hanc visionem in imaginatione objectam esse; angelus enim in eâ hæc verba dixit loquens, et Abimelech respondens ita efformavit, ut rex omnino videretur sibi cum Deo colloqui.

EX MORIBUS, scilicet, nisi jam sciens conjugatam, marito eam reddas, ut patet v. 7.

VERS. 5. — IN SIMPLICITATE, simplici, innocenti, recto et sincero animo; simplex enim in Scripturâ vocatur rectus, sincerus, innocens, qui nulli est injurius.

VERS. 6. — ET EGO SCIO, ne inimicum ab adulterio, sed non ab injuriâ; tulisti enim invitam pro tuo imperio, idcirco punivi te, v. 17.

NE PECCABERIS, ne vel incestus machaberis, essetque materialiter saltem adulter.

NOX DIMISI, morbo impediti, v. 17.

ORABIT, et exorabit, ut cesset ista plaga tua.

VERS. 7. — QUIA PROPRIA EST, quia vir sanetus est, cum quo Deus familiariter agit et loquitur. Secundo, propriè propheta fuit Abraham; multa enim futura prænovit, uti nasciturum sibi Isaac, et ex eo Christum, posterosque suos quartâ generatione obtenturos Chanaanem, evertendam Sodomiam, etc. Septem vocis propheta significationes assignavi I Corinth. 14, initio.

VERS. 8. — STATIMQUE DE NOCTE, summo mane, ut habent Hebræi, Chaldaei et Septuag.

VERS. 9. — SEPER REGUM MEORUM. Solet enim Deus regna ob peccata regum punire, quia populus est aliquid principis et quasi principis pars, sive membrum politicum. Ita Abulensis.

INDUXISTI SUPER ME PECCATUM GRANDE, materiale adulterium. Dicendo enim Saram esse tuam sororem, non uxorem, dedisti mihi occasionem accipiendi eam in uxorem, quæ mihi non potest esse uxor, sed pellex et adultera; vulgus enim materiale peccatum vocat peccatum, putisque esse peccatū dignum. Metere etiam, et delibare poterat Abimelech, an satis Abrahamum examinasset et inquisisset, num Sara esset conjugata. Cartè cupiditate aliqui peccatum videtur et licentia, ut solent reges nonnulli, presertim pagani, imperiosè multa poscere, etiam conjuges et bona aliorum. Adde, fuisse aliquam formalem culpam in Abimelech, in eò quod Saram invitam abduxerit, ut dixi. Secundo, peccatum grande, id est, grandem peccati mei jam dixi ultionem, puniam et plagam, ut patet v. 17. Ita Abul. Deus enim subinde etiam ob materialia peccata homines punit, id est, castigat et affligit, ut ipsi, ac presertim principes et prelati, ea indagent et extirpent; ita fecit hæc Deus cum Abimelech.

VERS. 12. — VERE SOROR MEA EST, q. d.: Verè more gentis mee, quæ nepes sorores, nepotes fratres vocat, vocavi Saram sororem meam, cum nepes sit, ut dixi c. 12, 13. Sic Abraham vocat Loth fratrem, id est, nepotem suum, c. 15, 8. Addit S. Chrysost. quod omnes in familiâ Thare, ipsum Thare patrem vocabant, ac si omnes inter se fratres et sorores fuissent; maxime cum mortuo Aran, patre Saræ et Loth, haberent Thare non solum avi, sed et patris locum. Sic vulgò Flandri et Galli suos avos vocant maguos patres.

Quare non est verisimile, quod Cajetan. et alii ex hoc loco astruunt, Saram propriè fuisse sororem Abraham, et eodem proximo patre Thare, sed aliâ matre genitam; nam jure naturæ illicitum et irritum est matrimonium in primo consanguinitatis gradu, non tantum linee rectæ, sed et lateralis, puta inter fratrem et sororem. Ita S. August. lib. 22 contra Faustum cap. 33. Et quis credat Abrahamum virum tum probum; prudentem et honestum, sororem suam in conjugium accepisse?

PARA PATRIS MEI, ET NON FILIA MATRIS MEÆ, q. d.: Sara ex eodem patre Thare mecum, quod per eam matrem descendit; unde videtur, quod Thare datus habuerit uxores, ex quarum unâ natus est Abraham, ex alterâ Aran, qui genuit Saram et Loth. Hinc patet conjugium in secundo gradu collateralium, puta inter fratrem et nepotem, non planè vetari lege naturæ, et tum fuisse usitatum; jam autem vetitum est lege positivâ. Ita S. Augustinus supra.

VERS. 13. — POSTQUAM AUTEM EDUXIT ME DEUS. Hebraice est, cum errare et instar erroris peregrinari (hoc est enim hebræum עָוָה hinc) me fecerunt dñi, puta Deus unus, sed in personis, trinus.

VERS. 16. — MILLE ARGENTEUS, scilicet sicles, ut vertit Chaldaeus. Nam, cum in Scripturâ ponitur ar-

gentis vel aureus, intelligitur sicles, ut bene probat Mariana c. 6 de Ponderibus, et Delrio hic; jam mille sicuti argentei sunt mille floreni Brabantici; sicles enim est florenus, sive 4 regales Hispanici. 70 vertunt, mille didrachma, scilicet Hebræica; nam didrachma Hebræum sive sicles, continebat non duas, sed 4 drachmas Atticas, puta 4 regales, ut dixi.

FRATRI, quem vocas fratrem tuum, cum sit maritus. Est ironia.

HOC ERIT TIBI IN VELAMEN OCULORUM, id est, in defensionem pudoris, et, ut Chaldaeus vertit, in velamen honoris tui, quod miserim tollere te mihi in sponsam, quodque honestè te habuerim, et intactam viro reddiderim; oculi enim sunt sedes pudoris. Aliud ad ritum veterum; sponsæ enim cum nuptiis dabatur, ob pudorem obnubent velo, quod flammæum dicebatur, vel pallio caput, ut fecit Rebecca, Genes. 24, 65. Vide Alexand. ab Alex. l. 2 Genial. c. 5. Vide etiam dicta I Cor. 11, v. 5 et seq.

Seus ergo est, ut rectè Delrio, q. d.: Eo ego quasi paranymphus, et novus antiqui matrimonii auspex, te viro uxorem in manum do, Caino Cainam: quia et dotem superaddo sicles mille. Illud sit tibi loco flammæ, quin et iis flammæ eme si voles, hoc nova nupta pudorem tam nuptiarum, tum mendacii tui, tum suspicionum quarumlibet de me et te obnoxe; facili enim omnes intelligunt, te castè à me vix viro reddita. Secundo, Hamerus sic explicat: Dedi tibi mille argenteos, ut emas tibi tuisque ancillis velamen vultus, ad operiendam pulchritudinem, ne sit ea aliis, ut mihi tibi, Hebræa et irritamentum libidinis, q. d.: Noli quasi in nupta aperto capite, ut ante fecisti, incedere, sed quasi nupta illud obnoxe et vela. Tertio, Cajet. vertit, non hoc, sed hæc, scilicet Abraham maritus tuus, erit velamen oculorum omnibus ad concupiscendum te in uxorem, q. d.: Nemo qui noverit hunc esse maritum tuum, etsi videat te esse pulcherrimam, audebit te concupiscere et sumere in uxorem. Abraham enim, utpote maritus, omnibus velabit et claudet oculos, spem et mentem conjugii. Sed primus sensus magis est genuinus.

MEMENTO TE ESSE DEPREHENSAM. Lipom. vult corrigendum esse, reprehensam. Sic enim habent Hebræa et Chaldaea. Sed reprehensa fuit Sara hoc ipso, quo deprehensa, et verbis istis quasi sale aspersa, q. d.: Deinceps noli tui hæc dissimulatione et dolo, ut maritum voces fratrem tuum, ne te probrî, alios peccati

CAPUT XXI.

1. Visitavit patrem Dominus Saram, sicut promiserat, et impletur quæ locutus est.

2. Concepitque et peperit filium in senectute sua, tempore quo prædixerat ei Deus.

3. Vocavitque Abraham nomen filii sui, quem genuit ei Sara, Isaac;

4. Et circumcidit eum octavo die, sicut præceperat ei Deus.

periculo exponas. Unde Septuag. vertunt, in cunctis cito veridico.

VERS. 18. — CONCEPERAT ENIM DOMINUS OMNEM VULVAM DOMUS ABIMELECH, ne possent mulieres factum concipere, vel ante conceptum edere et parere; ex quo necesse erat gravidas acerbissimis doloribus excruciarî, q. d.: Fecit Deus omnes steriles. Addit Josephus, Abimelech adeo gravi morbo percussus à Deo, ut medici de ejus vitâ desperarent. Hoc etiam innuit Scriptura, cum ait: *Oravit autem Abraham* (vide, ait S. Chrysostomus, quid valeant preces justi apud Deum) *dominū Deus Abimelech.* Addunt et alii apud Pererium, eum ingentè cruciatu in verendis afflictum fuisse.

Non peccavit, vel certè parùm peccavit Abimelech, ut patet v. 4 et 6, itaque poena hæc non illi tam poena fuit, quam frenum ne Saram tangeret, et stimulus, qui eum cogere, ut statim Saram redderet Abraham.

Ex hoc cap. liquet tunc gentes aliquas, puta Geraritas, coluisse unum verum Deum; cum enim celebrat eorum rex Abimelech, vir pius et probus, ut colligitur primò, ex eo, quod Saram noluit uxorem, nisi audiens esse sororem Abraham; putansque esse inuptam; mox vero ut nuptam scivit, reddidit. Secundo, quia v. 4, se et suos vocat gentem justam. Tertio, quia cum Deo familiariter colloquebatur, v. 5. Denique ejus excommunicationem acceptavit, v. 6. Quarto, quia v. 10, expostulans ad Abraham dicit: *Quid videris* (impietatis in gente mea) *ut hoc faceres?* Quintò, quia, v. 14, Abraham liberatorem habuit, eumque invitavit ut secum habitaret.

Talis fuit quoque Melchisedech rex Salem, et, ut videtur, ejus dives, c. 14; item Helronite, c. 23. Talis fuit et Job cum suis Hostiis. Ita Theodor. et alii. Præter Abraham ergo ejusque posteror, erant tunc alii principes et populi colentes et timentes Deum verum.

Moral. S. Chrysost. hom. 45, notat quàm justus, v. g., Abraham, sit Deo cordi et curæ, ut, quia in eum confidit, ipsum non tantum à morte liberet, sed et gloriosum divitemque repente efficiat: *In hunc enim modum, inquit, solet Deus agere; non solum à tristibus liberat eos, quò fortiter se gerunt in periculis in quæ incidunt, sed et tantum in adversis præbet lætationem, ut in eorum afflictionem omnino veniant, et in multâ sint bonorum affluentia.* Et inferius: *Nam tempus omnia ita facit et tractat, et singula disponat, ut qui sibi servitum quàm luminaria relucant, et eorum circumstant ubique majestatem faciat.*

CHAPITRE XXI.

1. Or, le Seigneur visita Sara, ainsi qu'il l'avait promis, et il accomplit en elle sa parole.

2. Elle conçut et enfanta un fils en sa vieillesse, dans le temps que Dieu lui avait prédit.

3. Abraham donna le nom d'Isaac à son fils qui lui était né de Sara;

4. Et il le circoncit le huitième jour, selon le commandement qu'il en avait reçu de Dieu.

locis sterilitatem et pestem afflabat. Secundo, quia Deus volebat eum in Chanaan esse peregrinum, et assidue peregrinari, ut doceret nos in hac vita esse peregrinos, et tendere ad caelum, Hebr. 11. v. 40. Tertio, ut variis locis et generibus prodesset sui doctrinam, pietatem, et vitae exemplum, atque undique spargeret veram religionis et virtutis semina. Ita Chrysostomus.

VERS. 2. — TUUIT EAM, ut conjugem tam decrevit. Erat Sara jam nonagenaria; unde mirum alicui videatur, illum ea etate tantum fuisse pulchritudine, ut a rege appelleretur. Verum nonagenarii tunc erant similes nostris quadragenariis vel quinquagenariis, quia etate nonnulli robusti praesentiam adhuc servant pulchritudinem. Addit Procop. divinitus cum fecunditate Sara restauratam fuisse praesentiam pulchritudinem.

Adjuncta hanc Sara pulchritudinem, quod ipsa valde homo erat temperamento, quod nunquam pepererat, quod nunquam letaverat, quodque, ut Torniellus et alii putant, multis ante annis, scilicet ex quo sterilem se esse certo intellexit, capta conjugii abstinentia, ut colligitur c. 18, vers. 12; hae enim vires et pulchritudinem conservant; sicuti a contrario, debilis complexio, crebri partus, letationes longae, frequens copula usus, vires enervant, rugas et senium accelerant.

NOTA. Sara patris dicitur post angeliorem ab Abrahamo discessum concepti Isaac, sicutque cum Abrahamo ixit in Geraram, ubi statim Abimelech eam sibi tulit, idcirco a Deo mox flagellatus est, ut patet v. 17, sterilitate communi et morbo gravissimo, sed medicis ignoto; itaque impeditus fuit ne Sara abuteretur; desperavit medicorum ope Deus in somnis illi apparuit, iussitque Sara reddi. Ita Josephus.

VERS. 3. — PER SOMNUM. Hinc patet, dormienti Abimelech hanc visionem in imaginatione objectam esse; angelus enim in ea haece verba dixit loquens, et Abimelech respondens ita efformavit, ut rex omnino videretur sibi cum Deo colloqui.

EX MORIENTIS, scilicet, nisi jam sciens conjugatam, marito eam reddas, ut patet v. 7.

VERS. 5. — IN SIMPLICITATE, simplici, innocenti, recto et sincero animo; simplex enim in Scriptura vocatur rectus, sincerus, innocens, qui nulli est iniurius.

VERS. 6. — ET EGO SCIO, ne inimicum ab adulterio, sed non ab injuria; iustitiam enim invitam pro tuo imperio, idcirco punivi te, v. 17.

NE PECCABERIS, ne vel inusitatus marchaberis, essetque materialiter saltem adulter.

NOX DIMISI, morbo impediti, v. 17.

ORABIT, et exorabit, ut cesset ista plaga tua.

VERS. 7. — QUAE PROPRIETA EST, quia vir sanctus est, cum quo Deus familiariter agit et loquitur. Secundo, proprie propheta fuit Abraham; multa enim futura praenovit, uti masculinum sibi Isaac, et ex eo Christum, posterosque suos quarta generatione obtenturos Chanaanem, evertendam Sodomiam, etc. Septem vocis propheta significationes assignavi I Corinth. 14, initio.

VERS. 8. — STATIMQUE DE NOCTE, summo mane, ut habent Hebraei, Chaldaeae et Septuag.

VERS. 9. — SEPER REGUM MEORUM. Solet enim Deus regna ob peccata regum punire, quia populus est aliquid principis et quasi principis pars, sive membrum politicum. Ita Abulensis.

INDUXISTI SUPER ME PECCATUM GRANDE, materiale adfertur. Dicendo enim Sara esse tuam sororem, non uxorem, dedisti mihi occasionem accipiendi eam in uxorem, quae mihi non potest esse uxor, sed pellex et adultera; vulgus enim materiale peccatum vocat peccatum, putaque esse peccatum dignum. Metere etiam, et delibare poterat Abimelech, an satis Abrahamum examinasset et inquisisset, num Sara esset conjugata. Carit. cupiditate aliqui peccata videtur et licentia, ut solent reges nonnulli, praesertim pagani, imperiosus multa poscere, etiam conjuges et bona aliorum. Adde, fuisse aliquam formalem culpam in Abimelech, in eo quod Sara invitam abduxerit, ut dicitur. Secundo, peccatum grande, id est, grandem peccati mei jam dicitur ultionem, poenam et plagam, ut patet v. 17. Ita Abul. Deus enim subinde etiam ob materialia peccata homines punit, id est, castigat et affligit, ut ipsi, ac praesentim principes et prelati, ea indagent et extirpent; ita fecit hic Deus cum Abimelech.

VERS. 12. — VERE SOROR MEA EST, q. d.: Vere more gentis meae, quae nepotes sorores, nepotes fratres vocat, vocavi Sara sororem meam, cum neptis sis, ut dicit c. 12, v. 13. Sic Abraham vocat Loth fratrem, id est, nepotem suum, c. 15, v. 8. Addit S. Chrysost. quod omnes in familia Thare, ipsum Thare patrem vocabant, ac si omnes inter se fratres et sorores fuissent; maxime cum mortuo Aran, patre Sarae et Loth, haberent Thare non solum avi, sed et patris locum. Sic vulgo Flandri et Galli suos avos vocant maguos patres.

Quare non est verisimile, quod Cajetan. et alii ex hoc loco astruunt, Sarae proprie fuisse sororem Abraham, et eodem proximo patre Thare, sed alia matre genitam; nam jure naturae illicitum et irritum est matrimonium in primo consanguinitatis gradu, non tantum lineae rectae, sed et lateralis, puta inter fratrem et sororem. Ita S. August. lib. 22 contra Faustum cap. 33. Et quis credat Abrahamum virum tum probum; prudentem et honestum, sororem suam in conjugium accepisse?

PARA PATRIS MEI, ET NON FILIA MATRIS MEAE, q. d.: Sara ex eodem patre Thare mecum, quod per aliam matrem descendit; unde videtur, quod Thare duas habuerit uxores, ex quarum una natus est Abraham, ex altera Aran, qui genuit Sarae et Loth. Hinc patet conjugium in secundo gradu collateralium, puta inter fratrem et nepotem, non plane vetari lege naturae, et tamen fuisse usitatum; jam autem vetitum est lege positiva. Ita S. Augustinus supra.

VERS. 13. — POSTQUAM AUTEM EDUXIT ME DEUS. Hebraice est, cum errare et instar erroris peregrinari (hoc est enim hebraeum עָוָה hira) me fecerunt dei, puta Deus unus, sed in personis, trinus.

VERS. 16. — MILLE ARGENTEUS, scilicet sicles, ut vertit Chaldaeus. Nam, cum in Scriptura ponitur ar-

gentis vel aureus, intelligitur sicles, ut bene probat Mariana c. 6 de Ponderibus, et Delrio hic; jam mille sicles argentei sunt mille floreni Brabantici; sicles enim est florenus, sive 4 regales Hispanici. 70 vertunt, mille drachma, scilicet Hebraica; nam drachma Hebraeum sive sicles, continebat non duas, sed 4 drachmas Atticas, puta 4 regales, ut dixi.

FRATRI, quem vocas fratrem tuum, cum sis maritus. Est ironia.

HOC ERIT TIBI IN VELAMEN OCULORUM, id est, in defensionem pudoris, et, ut Chaldaeus vertit, in velamen honoris tui, quod miserum tollere te mihi in sponsam, quodque honeste te habuerim, et intactam viro reddiderim; oculi enim sunt sedes pudoris. Aliud ad ritum veterum; sponsae enim cum nuptiis dabatur, ut pudorem obumbeant velo, quod flammum dicebatur, vel pallio caput, ut fecit Rebecca, Genes. 24, 65. Vide Alexand. ab Alex. l. 2 Genial. c. 5. Vide etiam dicta I Cor. 11, v. 5 et seq.

Seus ergo est, ut recte Delrio, q. d.: Eo ego quasi paranympus, et novus antiqui matrimonii auspex, te viro uxorem in manum do, Caino Cainam; quia et dotem superaddo sicles mille. Illud sit tibi loco flammæ, quin et iis flammum eme si voles, hoc nova nupta pudorem tam nuptiarum, tum mendacii tui, tum suspicionum quarumlibet de me et te obnoxe; facili enim omnes intelligunt, te castè à me sive viro reddita. Secundo, Hamerus sic explicat: Dedi tibi mille argenteos, ut emas tibi tuisque ancillis velamen vultus, ad operiendam pulchritudinem, ne sit ea aliis, ut mihi tibi, Hebraea et irritamentum libidinis, q. d.: Noli quasi in nupta aperto capite, ut ante fecisti, incedere, sed quasi nupta illud obnoxe et vela. Tertio, Cajet. vertit, non hoc, sed hic, scilicet Abraham maritus tuus, erit velamen oculorum omnibus ad concupiscendum te in uxorem, q. d.: Nemo qui noverit hunc esse maritum tuum, etsi videat te esse pulcherrimam, audebit te concupiscere et sumere in uxorem. Abraham enim, utpote maritus, omnibus velabit et claudet oculos, spem et mentem conjugii. Sed primus sensus magis est genuinus.

MEMENTO TE ESSE DEPREHENSAM. Lipom. vult corrigendum esse, reprehensam. Sic enim habent Hebraea et Chaldaeae. Sed reprehensa fuit Sara hoc ipso, quo deprehensa, et verbis istis quasi sale aspersa, q. d.: Deinceps noli tui hae dissimulatione et dolo, ut maritum voces fratrem tuum, ne te probrum, alios peccati

CAPUT XXI.

1. Visitavit patrem Dominus Sarae, sicut promiserat, et implevit quae locutus est.

2. Concepitque et peperit filium in senectute sua, tempore quo praedixerat ei Deus.

3. Vocavitque Abraham nomen filii sui, quem genuit ei Sara, Isaac;

4. Et circumcidit eum octavo die, sicut preceperat ei Deus.

periculo exponas. Unde Septuag. vertunt, in cunctis cito veridico.

VERS. 18. — CONCEPERAT ENIM DOMINUS OMNEM VULVAM DOMUS ABIMELECH, ne possent mulieres factum concipere, vel ante conceptum edere et parere; ex quo necesse erat gravidas acerbissimis doloribus excruciarum, q. d.: Fecit Deus omnes steriles. Addit Josephus, Abimelech adeo gravi morbo percussus à Deo, ut medici de ejus vita desperarent. Hoc etiam innuit Scriptura, cum ait: *Oravit autem Abraham* (vide, ait S. Chrysostomus, quid valeant preces justi apud Deum) *domum Dei Abimelech.* Addunt et alii apud Pererium, eum ingenti cruciatus in verendis afflictum fuisse.

Non peccavit, vel certe parum peccavit Abimelech, ut patet v. 4 et 6, itaque poena hae non illi tam poena fuit, quam frenum ne Sara tangeret, et stimulus, qui eum cogere, ut statim Sara redderet Abraham.

Ex hoc cap. liquet tunc gentes aliquas, puta Geraritas, coluisse unum verum Deum; cum enim celebrat eorum rex Abimelech, vir pius et probus, ut colligitur primo, ex eo, quod Sara noluit uxorem, nisi audiens esse sororem Abraham; putansque esse inhumptam; mox vero ut nuptam scivit, reddidit. Secundo, quia v. 4, se et suos vocat gentem justam. Tertio, quia cum Deo familiariter colloquebatur, v. 5. Denique ejus excommunicationem acceptavit, v. 6. Quarto, quia v. 10, expostulans ad Abraham dicit: *Quid visisti* (impietatis in gente mea) *aut faceres?* Quinto, quia, v. 14, Abraham liberatorem habuit, eumque invitavit ut secum habitaret.

Talis fuit quoque Melchisedech rex Salem, et, ut videtur, ejus dives, c. 14; item Helronite, c. 23. Talis fuit et Job cum suis Hossitis. Ita Theodor. et alii. Praeter Abraham ergo ejusque posteror, erant tunc alii principes et populi colentes et timentes Deum verum.

Moral. S. Chrysost. hom. 45, notat quam justus, v. g., Abraham, sit Deo cordi et curae, ut, quia in eum confidit, ipsum non tantum à morte liberet, sed et gloriosum divitemque repente efficiat: *In hunc enim modum, inquit, solet Deus agere; non solum à tristibus liberat eos, qui fortiter se gerunt in periculis in quae incidunt, sed et tantum in adversis praebet levitiam, ut in eorum afflictionem omnino veniant, et in multa sint bonorum affluentia.* Et inferius: *Nam tempore omnia ita facit et tractat, et singula disponat, ut qui sibi servitum quasi luminaria relucant, et eorum virtutem ubique manifestam faciat.*

CHAPITRE XXI.

1. Or, le Seigneur visita Sara, ainsi qu'il l'avait promis, et il accomplit en elle sa parole.

2. Elle conçut et enfanta un fils en sa vieillesse, dans le temps que Dieu lui avait prédit.

3. Abraham donna le nom d'Isaac à son fils qui lui était né de Sara;

4. Et il le circoncit le huitième jour, selon le commandement qu'il en avait reçu de Dieu.

5. Cum centum esset annorum; hæc quippe ætate patris, natus est Isaac.

6. Dixitque Sara: Risum fecit mihi Deus: quicumque audiverit, corridebit mihi.

7. Rursusque ait: Quis audirum crederet Abraham, quod Sara lactaret filium, quem peperit ei jam senex?

8. Crevit igitur puer, et ab lactatus est; fecitque Abraham gaudium convivium in die ab lactationis ejus.

9. Cumque vidisset Sara filium Agar Ægyptiæ ludentem cum Isaac filio suo, dixit ad Abraham:

10. Ejice ancillam hæc, et filium ejus; non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac.

11. Durè accepit hoc Abraham pro filio suo.

12. Cui dixit Deus: Non tibi videatur asperum super puero, et super ancilla tua: omnia que dixit tibi Sara, audi vocem ejus, quia in Isaac vocabitur tibi semen.

13. Sed et filium ancillæ faciam in gentem magnam, quia semen tuum est.

14. Surrexit itaque Abraham mane, et tollens panem et utrem aquæ, imposuit scapule ejus, tradiditque puero, et dimisit eam. Quæ cum abiisset, errabat in solitudine Bersabæe.

15. Cumque consumpta esset aqua in utre, abiecit puero subter unum arborum, quæ ibi erant.

16. Et abiit, sedique e regione procul quantum potest arcus jacere; dixit enim: Non videbo mortentem puero: et sedens contra, levavit vocem suam et flevit.

17. Exaudivit autem Deus vocem pueri: vocavitque angelus Dei Agar de celo, dicens: Quid agis, Agar? noli timere; exaudivit enim Deus vocem pueri de loco in quo est.

18. Surge, tolle puero, et tene manum illius, quia in gentem magnam faciam eum.

19. Aperuitque oculos ejus Deus: quæ videns puero aquæ, abiit, et implevit utrem, deditque puero bibere.

20. Et fuit cum eo, qui crevit, et moratus est in solitudine, factusque est juvenis sagittarius.

21. Habitavitque in deserto Pharan, et accepit illi mater sua uxorem de terrâ Ægypti.

22. Eodem tempore dixit Abimelech, et Phicol principis exercitus ejus, ad Abraham: Deus tecum est in universis que agis.

23. Jura ergo per Deum, ne neces mihi, et posteris meis, stripique meæ; sed misericordiam, quam feci tibi, facies mihi et terræ in quâ versatus es advena.

24. Dixitque Abraham: Ego jurabo.

25. Et increpavit Abimelech propter puteum aquæ, quem vi abstulerant servi ejus.

26. Responditque Abimelech: Nescivi quis fecerit

5. Ayant alors ecent ans; car c'est fut à cet âge-là qu'il devint père d'Isaac.

6. Et Sara faisant allusion au nom d'Isaac, qui signifie ris, dit alors: Dieu en me donnant un fils, m'a donné un sujet de ris et de joie; quiconque l'apprendra, s'en réjouira avec moi.

7. Et elle ajouta: Qui croirait qu'on aurait jamais pu dire à Abraham que Sara nourrirait de son lait un fils qu'elle lui aurait enfanté, lorsqu'il serait déjà vieux?

8. Cependant l'enfant crût, et on le sevrâ; et Abraham fit un grand festin au jour qu'il fut sevré.

9. Mais Sara ayant vu le fils d'Agar égyptienne qui jouait peu respectueusement avec Isaac son fils, et qui même le maltraitait, elle dit à Abraham:

10. Chassez cette servante et son fils; car le fils de cette servante ne sera point héritier avec mon fils Isaac.

11. Ce discours parut dur à Abraham, à cause de son fils Ismaël.

12. Mais Dieu lui dit: Que ce que Sara vous a dit touchant votre fils et votre servante, ne vous paraisse point trop rude. Faites tout ce qu'elle vous dira, parce que c'est d'Isaac, et non d'Ismaël, que sortira la race qui doit porter votre nom, et recevoir l'effet de mes promesses.

13. Je ne laisserai pas néanmoins de rendre le fils de votre servante chef d'un grand peuple, parce qu'il est sorti de vous.

14. Abraham se leva donc dès le point du jour, prit du pain et un vaisseau plein d'eau, le mit sur l'épaulé d'Agar, lui donna son fils, et la renvoya. Elle était sortie de la maison d'Abraham, errait dans la solitude, qui fut depuis appelée le désert de Bersabée.

15. Et l'eau qui était dans le vaisseau ayant manqué, la soif réduisit Agar et son fils dans un abattement qui les menaçait d'une mort prochaine; alors elle baissa son fils couché sous un des arbres qui étaient là,

16. S'éloigna de lui d'un trait d'arc, et s'assit vis-à-vis, en disant: Je ne verrai point mon enfant mourir. Et d'abord sa voix dans le lieu où elle se tint assise, elle se mit à pleurer.

17. Or, Dieu écouta la voix de l'enfant qui pleurait aussi de son côté; et un ange de Dieu appela Agar du ciel, et lui dit: Agar, que faites-vous là? Ne craignez point, car Dieu a écouté la voix de l'enfant du lieu où il est.

18. Levez-vous, prenez l'enfant, et tenez-le par la main; ayez soin de lui, parce que je le rendrai chef d'un grand peuple.

19. En même temps Dieu lui ouvrit les yeux; et ayant aperçu un puits plein d'eau, elle s'y en alla, y remplit son vaisseau, et en donna à boire à l'enfant. 20. Dieu assista cet enfant, qui crût, et demeura dans les déserts, et il devint un jeune homme adroit à tirer de l'arc.

21. Il habita dans le désert de Pharan; et sa mère lui fit épouser une femme du pays d'Égypte.

22. En ce temps là Abimelech, accompagné de Phicol qui commandait son armée, vint dire à Abraham: Dieu est avec vous dans tout ce que vous faites; c'est pourquoi je souhaiterais faire alliance avec vous, et vous engager à m'accorder votre amitié.

23. Jurez moi donc par le nom de Dieu, que vous ne ferez de mal, ni à moi, ni à mes enfants, ni à ma race, mais que vous me traiterez, et ce pays dans lequel vous avez demeuré comme étranger, avec la bonté avec laquelle je vous ai traité.

24. Abraham lui répondit: Je vous le jurerai.

25. Et il fit ses plaintes à Abimelech de la violence avec laquelle quelques-uns des ses serviteurs lui avaient ôté un puits qu'il avait creusé.

26. Abimelech lui répondit: Je n'ai point su qui vous a fait cette injustice, vous ne m'en avez pas vous-même averti, et jusqu'à ce jour je n'en ai point osé parler. Ainsi elle ne doit pas empêcher que vous ne m'a-

hanc rem: sed et tu non indicisti mihi, et non ego audivi prater hodie.

27. Tuli itaque Abraham oves et boves, et dedit Abimelech, percusseruntque ambo foedus.

28. Et statuit Abraham septem agnas gregis seorsim:

29. Cui dixit Abimelech: Quid sibi volunt septem agne istæ quas stare fecisti seorsim?

30. At ille: Septem, inquit, agnas accipies de manu meâ, si sint mihi in testimonium quoniam ego fodi puteum istum.

31. Idcirco vocatus est locus ille Bersabæe, quia ibi uterque juravit,

32. Et inierunt foedus pro puteo juramenti.

33. Surrexit autem Abimelech, et Phicol principes exercitus ejus, reversique sunt in terram Palestinorum. Abraham verò plantavit nemus in Bersabæe, et invocavit ibi nomen Domini Dei æterni.

34. Et fuit colonus terræ Palestinorum diebus multis.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — VISITAVIT AUTEM DOMINUS SARAM, dando ei conceptum et prolem promissam. Ita Rupertus. Secundo, post conceptum et natum Isaac, angelus Dei vicarius visitavit corporali formâ Saram, ut ei de prole gratularetur, juxta id quod promiserat c. 18. dicens: Revertens veniam ad te tempore isto, et habebit filium Sara.

VERS. 2. — IN SENECTUTE SUA. Senx, id est, ejus, scilicet Abrahami. Est hebraïsmus: hebræa enim sic habent, peperit Sara Abraham filium in senectute ejus, vel pro senectute ejus; qui scilicet seni Abraham esset consolatio et voluptas. Adde: hebræi dicunt prolem nasci patri, non matri, quia proles patris est hæres, patriæ nomen et familiam propagat, non matris.

VERS. 3. — VOCAVITQUE ABRAHAM NOMEN FILII SUI, etc., ISAAC, quia scilicet Isaac hebr. idem est quod risus. Isaac enim fuit risus gaudiumque sensu Abraham et stirpis Saræ, adeoque totius orbis; nam ex eo nasciturus erat Christus. Unde, v. 6, ait Sara: Risum fecit mihi Dominus, quicumque audiverit corridebit mihi. Hinc alleg. S. Ambros. l. de Isaac, c. 4: Isaac, ait, ipso nomine figuram et gratiam signat. Isaac enim risus latine significatur; risus autem insigne lætitiæ est. Quis autem ignorat quod is (Christus) misericordiarum lætitiæ ait, qui mortis formidolosa vel pavore compresso, vel mœrore sublati, factus carnis est rensisio peccatorum? Itaque ille nominabatur, et iste designabatur; ille exprimebatur, et iste immutabatur.

VERS. 5. — CUM CENTUM ESSET ANNORUM. Refor hæc non ad 70 præceperat, sed ad 75 circumcidit. Circumcisus enim uti et natus est Isaac; anno Abraham centesimo.

Nota. Hoc tempore vivebat adhuc in Haran Thare, pater Abraham, et avus Isaac. Thare enim genuit Abraham anno ætatis sue 70; cum ergo Abraham centum erat annorum, genuitque Isaac, Thare erat 170 anno-

cordis, vobis amicit que je vous demande avec instance, et dont je vous prie de me donner quelque gage assuré.

27. Abraham donna à Abimelech des brebis et des boeufs, et ils firent alliance ensemble.

28. Abraham ayant mis à part sept petites brebis qu'il avait tirées de son troupeau,

29. Abimelech lui demanda: Que veulent dire ces sept petites brebis, que vous avez mises ainsi à part?

30. Vous recevez, dit Abraham, ces sept jeunes brebis de ma main, afin qu'elles me servent de témoignage, que c'est moi qui ai creusé ce puits.

31. C'est pourquoi ce lieu fut appelé Bersabée, c'est-à-dire, puits de jurament, parce qu'ils avaient juré là tous deux.

32. Et qu'ils avaient fait alliance près de ce puits, qu'on appela pour cela le puits du jurament.

33. Abimelech s'en alla ensuite avec Phicol, général de son armée, et ils retournerent dans la Palestine. Mais Abraham planta un bois à Bersabée, et il invoqua en ce lieu-là le nom du Seigneur, qui est le Dieu éternel.

34. Et il demeura longtemps comme étranger au pays des Philistins, c'est-à-dire, dans la Palestine.

VERS. 1. — VISITAVIT AUTEM DOMINUS SARAM, dando ei conceptum et prolem promissam. Ita Rupertus. Secundo, post conceptum et natum Isaac, angelus Dei vicarius visitavit corporali formâ Saram, ut ei de prole gratularetur, juxta id quod promiserat c. 18. dicens: Revertens veniam ad te tempore isto, et habebit filium Sara.

VERS. 2. — IN SENECTUTE SUA. Senx, id est, ejus, scilicet Abrahami. Est hebraïsmus: hebræa enim sic habent, peperit Sara Abraham filium in senectute ejus, vel pro senectute ejus; qui scilicet seni Abraham esset consolatio et voluptas. Adde: hebræi dicunt prolem nasci patri, non matri, quia proles patris est hæres, patriæ nomen et familiam propagat, non matris.

VERS. 3. — VOCAVITQUE ABRAHAM NOMEN FILII SUI, etc., ISAAC, quia scilicet Isaac hebr. idem est quod risus. Isaac enim fuit risus gaudiumque sensu Abraham et stirpis Saræ, adeoque totius orbis; nam ex eo nasciturus erat Christus. Unde, v. 6, ait Sara: Risum fecit mihi Dominus, quicumque audiverit corridebit mihi. Hinc alleg. S. Ambros. l. de Isaac, c. 4: Isaac, ait, ipso nomine figuram et gratiam signat. Isaac enim risus latine significatur; risus autem insigne lætitiæ est. Quis autem ignorat quod is (Christus) misericordiarum lætitiæ ait, qui mortis formidolosa vel pavore compresso, vel mœrore sublati, factus carnis est rensisio peccatorum? Itaque ille nominabatur, et iste designabatur; ille exprimebatur, et iste immutabatur.

VERS. 5. — CUM CENTUM ESSET ANNORUM. Refor hæc non ad 70 præceperat, sed ad 75 circumcidit. Circumcisus enim uti et natus est Isaac; anno Abraham centesimo.

Nota. Hoc tempore vivebat adhuc in Haran Thare, pater Abraham, et avus Isaac. Thare enim genuit Abraham anno ætatis sue 70; cum ergo Abraham centum erat annorum, genuitque Isaac, Thare erat 170 anno-

quo genitus est, pascus esset, materni corporis calore fortis ac robustus evaderet, meliorisque ingenii et indolis. Vide Plinium l. 28, c. 9, ubi scribit lac maternum esse utilissimum, et naturae prolix convenientissimum. Vide etiam apud A. Gellium l. 12. Noct. Att. c. 1, orat. Phavorini philosophi, in qua plurima incommoda enumerantur, quae ex tali educatione per lac astringuntur. Quod verissimum esse eo constat, quod hedis, si ovium lacte alantur, pilii teneriores gignuntur; et agnis, si caprarum, lana existet durior; imò arbores si transplantentur ex loco suo naturali, ex humore quem radices transplantatae atrahunt, saepe vel mutantur, vel perunt. Si ergo nutrices fuerint rusticae, si improbae, si impudicae, si iracundae, si tamulentae, si crudeles, si forte etiam lepra, aut alio morbi genere infectae, tales ferè proles existunt. Sic Dido apud Virg. insectatur Aeneam tanquam depenerem, ut qui à matre educatus non fuerit. Scribit Lampridius, Titum filium Vespasiani imp. toto vixit tempore adversa valetudine laborasse, eò quòd à nutrice infirmè lactatus esset; et pluribus aliis idem confingit. De Tiberio quoque Caesare factur, quòd fuerit magnus potator quia nutrix ipsius talis erat.

Secundò, ex eo quòd filius non lactetur à propria matre, fit ut mater filium, et filius matrem nimis amet. Hinc D. Ambrosius lib. 4 de Abraham, c. 7, ex eo quòd Sara lactaverit filium, inferit: Provocantur feminae meminit dignitatis suae, et alere filios suos: haec enim matrem gratia, hic honos; denique, inquit, eos plus amare filios solent, quos ipse matres lactaverunt uberibus suis. Unde naturalem parentiam ac filiorum amorem majorem videmus in communi plebe, quam in familiis nobilium; quoniam ferè omnes nobiles feminae infantes suos per nutrices lactant, eosque eos sapè nec vident, nec ab eis videntur ante annum vel alterum.

Tertiò, S. Basil. hom. 9 Hexam., ostendit nullum ferè genus esse, quòd alteri proles alendas committat, tametsi savissimum et crudelissimum. Videmus, inquit, ut in ovium copioso grege è stabulis exiliens agnus matris suae continuò percipiat vocem, ad eamque properet, atque hietis fontis proprius rectè petat, et mater inter innumeros agnos internoscat proprium.

Lupi, leones, tigrides ac ceterae ferè immanes ita suos ferènt fectus, ut ferè semper in sinu, vel ad mammillas habeant. Aves saepe 5, 6, 7 et 8, plures sub alas habeant, et licet nec lac ipsas natura impertiverit, nec alia semina unde suos pullos alant, tamen curam adhibent, ut ipsis necessaria subministrant; imò quòd magis est admirandum, tantum est in ipsis feris et avibus nutriendi et inculandi desiderium, ut subinde pro hoc officio mas et femela contendant, ut patet in cyenis et ursis, alioqui feris animalibus, quae etiam castulos informes lambendo formant. Et ita soli homines à matribus deseruntur, et nutricibus, nescio quibus, exponuntur.

Podeat ergo eas, quòd à brutis animalibus in officio charitatis superent; et imitentur sanctas mulieres

quae proprio lacte filios alerunt, ut Sara Isaac, Rebecca Jacob, Anna Samuellem; et mater illa nobilissimè septem fratrum Machabeorum; 2 Machab. 7, ac ipsa Dei genitrix filium suum Christum Dominum. Div. quoque Aug. in lib. Confess. fatetur se cum matris lacte, Dei honorem et venerationem hausisse. Ex quibus omnibus sequitur, pravam consuetudinem prae ipsam naturam effecisse (sicut ait D. Gregor. ad interrog. Augustini Angelorum. Episcopi c. 10), ut mulieres filios quos gignunt nutrire contemnant, eosque aliis mulieribus tradant, quod ex causâ inconscientiae videtur inventum, quia, dum se continere nolant, lactare despiciunt quos gignunt.

VERS. 8. — ABLACTATUS EST. Quod fiebat tum anno circiter quinto, ut jam fit tertio; praesentio si proles asset unica, unicòque dilecta; quinquevis ergo fuit Isaac, eò cum vivax et persecutus est Ismael.

FEIT GRANDE CONVIVIUM IN DIE ABLACTATIONIS. Quia moris tum erat, ait Cajetan., ut initium comedendi primogeniti, quasi jam per se vivere incipientis, et vitalis futuri, celebraretur communi convivii lectitia.

Secundò, ut convivium, alicui passim videntur ex lacte Sarae, partum fuisse verum, non supposititium nec subventaneum, ait S. Chrysost.

Tropol. S. Augustin. et Rupert. Ingens, inquit, est gaudium, cum homo non lacte, sed solido sapientiae et virtutis cibo vestitur.

VERS. 9. — LEDENTEM, irridentem, subsannantem, vexantem, imò persequentem Isaac, ut explicat Apostolus Galat. 4, 29. Sic duellum Joab cum Abner vocatur Iustus 2 Reg. 2, 14: Surgunt, inquit, pueri, et ludant, id est, duellant. Sic canes ludant cum felibus, et feles cum muribus.

Causa cur Ismael illuserit et vexaverit Isaacum, videtur fuisse invidia convivii tam sollemnis (quod fecit Abraham in ablactatione Isaac), et primogenitura ac promissionis de semine benedictio, ex Isaac nascituro; haec enim sibi potius, utpote primogenito, et 12 annis seniori, quam Isaac, deberi putabat Ismael. Ita S. Hieron. et alii.

Porro jure non tantum in Ismaelem, sed etiam in matrem ejus Agar, extendit Sara, eò quòd ipsa filii sanas et petulantiam non compesceret.

VERS. 10. — ERAT ANCHILAM. Dixit haec Sara mota à Deo, ut colligitur v. 12; prudenti enim et praesago spiritu timebat, ne Ismael, qui tam citò suum vexabat Isaac, deinceps crescentibus odiis eum supplantaret, vel opprimeret; voluit ergo eum separari, et domo expelli. Ita videmus multò meliùs et scilicet separari ac seorsim vivere proles diversi thori, scilicet ex eodem parente, sed alià matre genitas.

Allegor. ejectus et reprobus est Ismael, id est, Synagoga, quia illius filium liberat, id est, quia Christum regem libertatis illius, flagellavit, crucifixit, ejusque domesticos libertos, puta Apostolos et Christianos, pertinaci odio persecutus est.

Cui dixit Deus, nocte in somnis per visionem, ut potest v. 11.

VERS. 11. — IN ISAAC VOCABITUR TIBI SEMEN; in Isaac et Isaacidis censebitur et vocabitur posteritas tua. Fili enim Isaac vocabuntur filii Abrahæ, eruntque haeredes promissionis, quam tibi, ó Abraham, feci; non autem filii Ismael, hi enim non Abramidae, sed Ismaelitae, Agareni et Saraceni vocabuntur.

Allegoricè, in Isaac, id est, in Christo Isaaci filio eoque solo, vocabuntur Christiani fideles, filii Abrahæ, qui est pater creditum, ac consequenter filii Dei et haeredes vitae aeternae. Galat. v. 25 et 28.

VERS. 14. — DIMISIT EAM. Facit hic Abraham divortium cum Agar, jussu Dei; unde Agar et Abraham invicem dolentes debitu conjugale reddere non tenebantur, perinde ut non tenetur modò conjux conjugi adultero, vel ob rixas, aliasve iustas causas per divortium separato debitu reddere. Non tamen facta est hic matrimonii inter Agar et Abraham dissolutio, ita ut liceret Agar alteri nubere. Agar enim non matrimonio, sed domo tantum Abrahæ ejecta fuit per divortium, ob suas lites quas habuit cum Sarâ, ut ejectione adultera. Ita Abulensis.

TRADIDIT PERENIUM, non humeris portandum, sed pedibus decedendum; erat enim jam Ismael 17 annorum, ut patet ex dictis v. 8. Quare quod in Septuag. jam legimus: Et posuit puerulum super humerum, corruptum videtur, itaque transpositis verbis legendum: Dedit Abraham Agar puerum et utrumque, et imposuit super humerum ejus, et puerum, supple dedit illi, non in humerum, sed in manu decedendum.

VERS. 18. — ABIECIT, non tam brachiis, quam animo, q. d.: Dimisit et reliquit eum fatiscotentem fame, sub arbore, quasi desperatum, et mox moriturum. Ita S. August.

VERS. 16. — ET FLEVIT, Agar; flevit et puer Ismael, unde et sentent eum addidit Deus, ejusque miseratus est. Sic, ait S. Chrysost. hom. 16, quòd cumque voluerit Deus, licet in solitudine simus, et in extremis afflictionibus, nullamque spem salutis habeamus, nullo alio opus habebimus, divinâ gratiâ nobis omnia suppeditante. Nam et ejus gratiam nacti fuimus, nullus nobis privabit, sed nos potentior omnibus erimus. Ergo in arctis et desperatis rebus vicinissimus est Deus, et invocatus illic succurret. Nam, ut ait Psaltes: Tibi derelictus est pauper, orphanus tu eris adiutor. Ita Deus affuit Davidi in deserto, eumque jam quasi captum, è manibus Sathis persequentis eripuit, 1 Reg. 18 et seq.

VERS. 17. — NOLI TIMERE, meum adventum et fulgorem, aut pueri mortem; non enim morietur.

VERS. 19. — APERUITQUE OCULOS EJUS; fecit ut videret vicinum fontem quem priùs microce turbata et prostrata non viderat, q. d.: Deus oculos Agar inflexit, direxit, et ostendit ei puteum.

Sic allegoricè, ait Rupert., Deus in fine mundi Judæis ab Ecclesiâ profugis et errantibus viam veritatis, et puteum Scripturæ, atque in eis aquam vitae, puta Christum, ostendit.

DEUS ANGELUS VICEM DEI GERENS. Vide cano. 16.

VERS. 16. — ET FUIT CUM EO, supple Deus, ut habent Hebraea, Chaldaea; et Septuag., q. d.: Deus fa-

vit, jvrit, direxit, promovit Ismaelem, in gratiam Abrahæ patris ejus. Fabulosum ergo videtur, quòd tradunt Hebraei, Ismaelem latrociniis vacasse.

FACTUSQUE EST JUVENS SAGITTARIUS, à juventute vacavit venationi et sagittationi ferarum.

VERS. 25. — NE NOCEAS MIHI, quòd non noceris mihi, meisque posteris; hebr. est in facor, quòd non mentieris mihi, id est, quòd dolo malo mecum non ages. Ita Vatablus. Secundò, quòd inquit mecum non ages, quòd non eris mihi injurius, quòd pro vim me meoque non opprimes. In Scripturâ enim mendacium vocatur ipsa iniquitas et injustitia; et mentiri dicitur qui fidem fallit, quique proximo suo iniquus et injurius est. Hic enim agit contra veritatem praeticam, puta contra officium et debitu quòd alteri prestare debet.

SED JUXTA MISERICORDIAM QUAM FECI TIBI. Est haereditas, q. d.: Sicut ego de te habeo meritis tuam, dando tibi oves, boves et servos, ancillas, et nullo argenteos, c. 20, v. 14; ita quoque tu studes de me meisque bene mereri.

VERS. 31. — BERSABEE. Ita dictus est locus à beer, id est, puteus, et scaba, id est, juramenti, quia ibi juravit Abraham fœdus et fidelitatem Abimelech. Secundò, dictus et Bersabee à beer, id est, puteus, et scaba, id est, septem, scilicet agrarum, quas pro puteo et loco circumjacenti, Abraham regi numeravit. Puteum ergo hunc, licet à se suisque effusum, non gratis nec hereditario jure, sed titulo emptionis et permutationis possedit Abraham; vide S. August. q. 56.

Ab hoc puteo, urbs illi vicina dicta est Bersabee, quae est ultima Judæae ad meridiem, sicut Dan est ultima ad septentrionem. Unde Scriptura solet Judæae longitudinem exprimere per duos hosce ejus terminos dicens: A Dan usque Bersabee. In Bersabee diù habitavit Abraham, Isaac et Jacob, unde in Bersabee, ut et in Dan, Jeroabam constituit suos vitulos aureos à populo adorandos. Alius est hic puteus, à puteo Yeheris et videtur, ut patet, c. 16, v. 14. Docent Hebraei hebraicum ghibai, id est, juro, à scaba, id est, septem, deduci, eò quòd jusjurandum suscipi non debeat nisi septem, id est, multis gravibusque de causis agere ac argumentis ac testibus; est enim jusjurandum res sacra, in qua interponitur divina auctoritas et veritas; quò proinde non temerè, nec leviter, sed animo multipliciter confirmato et certo adhibenda est.

VERS. 35. — PLANTAVIT SEMEN. Septuaginta verunt, plantavit agrum; Oculis, plantavit plantationem; Jonathas, qui est auctor Targum Hierosolymitani, plantavit hortum arbores densum, et plenum optimis fructibus. Addiditque Jonathas, quòd Abraham in hoc horto solitus sit peregrinos hospitio excipere et recreare, ac pro mercedo pacisci, ut creatorum coli et terra qui haec illis dedit, timebant et colebant. Unda ex eo quòd sequitur: Et invocavit ibi nomen Domini Dei aeterni, patet Abrahamum ille etiam altare ad orationem et sacrificium extruxisse. Erat ergo hoc quas

eremitorium et oratorium Abrahæ, quò se subinde à curis et negotiis cum Deo acturus recipiat. Ita Cajet. et Ferrerius.

Hinc nemus hebraicè vocatur *escel*, id est, arboretum aut silva arboribus consita, silens et amœna, à rad. *scala*, id est, quietus et tranquillitas fuit; inde ergo dicitur hoc nemus *escel*, à quiete, silentio et tranquillitate; sicut idem nemus aut locus, hebr. vocatur

CAPUT XXII.

1. Quæ postquam gesta sunt, tentavit Deus Abraham, et dixit ad eum: Abraham, Abraham. At ille respondit: Adsum.

2. At illi: Tolle filium tuum unigenitum quem diligis, Isaac, et vade in terram Visionis: atque ibi offeres eum in holocaustum super unum montium, quem monstraverò tibi.

3. Igitur Abraham, de nocte consurgens, stravit asinum suum, ducens secum duos juvenes, et Isaac filium suum: cùmque concidisset ligna in holocaustum, abiit ad locum quem præceperat ei Deus.

4. Die autem tertio, elevatis oculis, vidit locum prædictum:

5. Dixitque ad pueros suos: Expectate hic cum asino: ego et puer filius usque properatus, postquam adoraverimus, revertemur ad vos.

6. Tullit quoque ligna holocausti, et imposuit super Isaac filium suum: ipse verò portabat in manibus genua et gladium. Cùmque duo pergerent simul,

7. Dixit Isaac patri suo: Pater mi. At ille respondit: Quid vis, fili: Ecce, inquit, lignis et ligna: ubi est victimam holocausti?

8. Dixit autem Abraham: Deus providebit sibi victimam holocausti, filii mi. Pergentem ergo pariter:

9. Et venerunt ad locum quem ostenderit Deus, in quo ædificavit altare, et desuper ligna composuit: cùmque alligasset Isaac filium suum, posuit eum in altare super struem lignorum.

10. Extenditque manum, et arripuit gladium, ut immolaret filium suum.

11. Et ecce angelus Domini de celo clamavit, dicens: Abraham, Abraham. Qui respondit: Adsum.

12. Dixitque ei: Non extends manum tuam super puerum: neque facies illi quicquam; nunc cognovi quod times Deum, et non pepercisti unigenito filio tuo propter me.

13. Levavit Abraham oculos suos, viditque post tergum arietem inter prepes harentem cornibus, quem assumens obtulit holocausto pro filio.

14. Appellavitque nomen loci illius: Dominus videt. Unde usque hodie dicitur: In monte Dominus videt.

15. Vocavit autem angelus Domini Abraham secundò de celo, dicens:

16. Per me ipsum juravi, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me;

17. Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, et velut arenam quæ est in litore

ascera, à felicitate et beatitudine; in loco enim quieto et amœno, homo sibi videtur esse quasi in paradiso, felix et beatus.

VERS. 34. — ET PERT COLONUS, incolæ et peregrinus, non indigena et inquilinus. Hebraicè enim est *raizer*, et peregrinatus est Abraham in terrâ Palestinorum.

CHAPITRE XXII.

1. Après cela Dieu tenta Abraham, et lui dit: Abraham, Abraham. Abraham lui répondit: Me voici, Seigneur.

2. Dieu ajouta: Prenez Isaac, votre fils unique, qui vous est si cher; et allez en la terre qui sera bientôt appelée la terre de Vision; et là vous me ferez un holocauste sur une des montagnes que je vous montrerai.

3. Abraham se leva donc avant le jour, prépara son âne, et prit avec lui ses deux jeunes serviteurs, et Isaac son fils qui avait alors vingt-cinq ans. Et ayant coupé le bois qui devait servir à l'holocauste, il s'en alla au lieu où Dieu lui avait commandé d'aller. Il marcha pendant deux jours;

4. Et le troisième jour, levant les yeux en haut, il vit le lieu de loin.

5. Et plein de confiance dans les promesses que Dieu lui avait faites, et qui devaient s'accomplir dans la personne de son fils, il dit à ses serviteurs: Attendez-moi ici avec l'âne; nous ne ferons qu'aller jusque-là moi, mon fils et moi; et après avoir adoré, nous reviendrons aussitôt à vous.

6. Il prit aussi le bois pour l'holocauste, qu'il mit sur son fils Isaac; et pour lui, il portait en ses mains le feu et le couteau. Ils marchaient ainsi eux deux ensemble.

7. Lorsqu'Isaac dit à son père: Mon père, Abraham lui répondit: Mon fils, que voulez-vous? Voilà, dit Isaac, le feu et le bois; où est la victime pour l'holocauste?

8. Abraham lui répondit: Mon fils, Dieu aura soin de fournir lui-même la victime qui doit lui être offerte en holocauste. Ils continuèrent donc à marcher ensemble.

9. Et ils vinrent au lieu que Dieu avait montré à Abraham; il y dressa un autel, disposa dessus le bois pour l'holocauste, lia ensuite son fils Isaac, et le mit sur le bois qu'il avait arrangé sur l'autel, sans qu'Isaac fit aucune résistance.

10. En même temps il tendit la main, et prit le couteau, pour immoler son fils qui s'offrait lui-même à Dieu de tout son cœur.

11. Mais dans l'instant l'ange du Seigneur lui cria du ciel: Abraham, Abraham. Il lui répondit: Me voici.

12. L'ange ajouta: Ne mettez point la main sur l'enfant, et ne lui faites aucun mal. Je connais maintenant que vous craignez Dieu, puisque pour m'obéir, vous n'avez point épargné votre fils unique.

13. Abraham leva les yeux au ciel pour remercier Dieu de cette grâce; et s'étant retourné, il vit derrière lui un bœuf qui s'était embarrassé avec ses cornes dans un buisson; et l'ayant pris comme la victime que Dieu fournissait lui-même, il l'offrit en holocauste au lieu de son fils;

14. Et il appela ce lieu d'un nom qui signifie, le Seigneur voit. C'est pourquoi on dit encore aujourd'hui: Sur la montagne le Seigneur verra; parce que Dieu y avait vu l'obéissance d'Abraham et la soumission d'Isaac.

15. L'ange du Seigneur appela Abraham du ciel pour la seconde fois, et lui dit:

16. Je jure par moi-même, dit le Seigneur, que, puisque vous avez fait cette action, et que pour m'obéir, vous n'avez point épargné votre fils unique,

17. Je vous bénirai et je multiplierai votre race,

maris: possidebit semen tuae portas inimicorum suorum.

18. ET BENEDECENTUR in semine tuo omnes gentes terre, quæ obedivisti voci meæ.

19. Reversus est Abraham ad pueros suos, abiitque Bersabee simul, et habitavit ibi.

20. His ita gestis, nuntiatus est Abrahæ quòd Melcha quoque genuisset filios Nachor fratri suo:

21. Hus primogenitum, et Buz fratrem ejus, et Camuel patrem Syrorum,

22. Et Gased, et Azau, Pheldas quoque, et Jedlaph,

23. Ac Bathuel, de quo nata est Rebecca: octo istos genuit Melcha, Nachor fratri Abrahæ.

24. Concubina verò illius, nomine Roma, peperit Tabee, et Gaham, et Tahas, et Maacha.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — TENTAVIT DEUS ABRAHAM, dando et obijciendo illi insigne objectum et materiam heroicæ virtutis et obedientiæ; hoc sine ut ejus virtutem in animo latentem ostenderet, aceret, perficeret, ac tandem coronaret. Diabolus verò tentat obijciendo illecebras, hoc sine ut pertrahat hominem in peccata et gehennam: quorum malorum intentator est Deus; ipse enim neminem hoc modo et sine tentat.

Vidit hoc quoque per umbram Seneca lib. de Providentiâ: Deus, inquit, viros bonos, ut severi patres suos filios, durius educat, atque: Duris operibus, doloribus ac damnis colligant robur; marec sine adversario virtus, equa præsentis aculur, alia inter adversa movet in suo statu, et quidquid evenit in suum colorem trahit, ut mare flamma. Ecce per Deo dignum, vir fortis cum mortali fortis compositus: spectaculum Deo dignum. Fortuna, ut gladiator, fortissimos sibi pares querit, alios fastidio transit: ignem experitur in Mucio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormentum in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Longè magis Deus noster ignem experitur in Laurentio, bestias in Ignatio, lapides in Stephano, eneeles in Vincentio, rotas in Catharinâ, gladium in Dorothæâ. Pergit Seneca: Periculossissima est felicitatis ineluperantia. Gaudet magni viri aliquando rebus adversis, non aliter quàm milites fortes bellis. Gubernatorem in tempestate, in acie militum cognoscat. Hanc rationem sequuntur Dii in bonis viris, quam in discipulis enia præceptores, qui plus laboris exigunt ab his in quibus certior est spes doctrina.

Hoc est propositum Deo, quod sapienti viro, ostendere hoc quæ vulgus appetit, quæ reformidat nec bona esse, nec mala: idè tam bonis quàm malis ea obijcit. Non sunt mala, nisi malè sustinentur.

Quid est boni viri? præbere se fato (Deo); grande solatium est cum universo rapi: omnia mala ab eo renovat Deus, flagitia scilicet. Tolerantes nati sunt in exemplor. Deus extra patientiam est, illi supra patientiam sunt. Dicit ergo eis Deus: Ego vobis solida bona dedi; id in quoque solissimum est quod exercuit. Dicant prohi: Digni vultus Deo, in quibus beneficet quantum humana natura posset pati. Optimi milites ad

comme les étoiles du ciel, et comme le sable qui est sur le rivage de la mer; votre postérité posséderà un jour les villes de ses ennemis que je lui livrerai;

18. Et toutes les nations de la terre seront bénies dans celui qui sortira de vous, parce que vous avez obéi à ma voix, et ce fils, que je vous donnerai, sera pour les peuples la source de la grâce et l'auteur du salut.

19. Abraham revint ensuite trouver ses serviteurs; ils s'en retournèrent ensemble à Bersabee, où il demeura.

20. Après cela, on vint dire à Abraham que son frère Nachor avait eu de sa femme plusieurs fils.

21. Hus son aîné, Buz son frère, Camuel père des Syriens,

22. Et Cased, Azau, Pheldas, Jedlaph,

23. Et Bathuel, dont Rebecca était fille. Ce sont là les huit fils què Nachor, frère d'Abraham, eut de Melcha, sa femme.

24. Sa concubine, qui s'appelait Roma, lui enfanta aussi Tabée, Gaham, Tahas et Maacha.

durissimâ miltitatur. Hæc et plura sparsim Seneca

Notat Hebraei, Abraham decies fuisse tentatum à Deo. Primò, cùm jussus est relinquere patriam et cognatos, et ire peregrinus in terram ignotam. Secundò, cùm ob famem jussus est peregrinari in Ægyptum. Tertio, cùm ei ablata est uxor à Pharaone, insequè periculum vite, uxor pudicitiaè subit. Quarto, cùm ob jurgia famulorum coactus est divelli à Loth, quem jussu filium auferat et diligebat. Quinto, cùm quatuor reges fortissimè debellavit, ut Lethi captivum liberaret. Sextò, cùm Agar, quam uxorem duxerat, jam ex se gravidam, impulsu Saræ domo eiecit. Septimò, cùm senex jussus est circumcidi. Octavo, cùm per regem Abimelech ablata est ei uxor. Nonò, cùm rursùm uxorem Agar et filium Ismaelem, primo Saræ instinctu, tum Dei jussu domo expulit. Decimò, cùm jussus est immolare filium suum Isaac: et quia hæc omnia fuit gravissima, idè hanc solam Moses vocat tentationem.

ET DIXIT AD EUM, nocte per visionem, ut patet vers. 5.

ANON. Hebraicè *hineni*, ecce ego, scilicet quasi famulus corpore et animo præsto sum, ut tibi obsequar, meque et mea omnia ad nutum tibi impendam: quid ergo à me possis?

VERS. 2. — TOLLE FILIUM. Hebraea magis pungunt et stimulant animum Abrahæ, habent enim: Tolle nunc filium tuum, unicum tuum, quem dilexisti Isaac; et Septuag.: Tolle filium tuum, illum dilectum tuum, quem dilexisti, illum Isaac. Quot hæc verba, tot sunt stimuli, tot tentationes. Primò, tolle, ait, non hoves, non famulos; sed filium. Secundò, eumque unicum. Si multos haberes, facile unum è multis dares; unigenitum habes, eumque mihi immolari deposco. Tertio, quem diligis, hebraicè quem dilexisti, scilicet continuè, hæcque sine illa amoris cessatione vel immutatione; tum quia Isaac erat suavissimis moribus, patris reverentissimus et obedientissimus; tum quia generavit eum pater in senectute per miraculum: tum quia per Isaac promissa erat Abrahæ maxima posteritas, omnisque sine illa amoris cessatione vel immutatione; tum quia Isaac erat Christianus ipse, per quem vitam æternam sperabat. Quare filium suum offerendò, sicut

etiam omnes spes suas, omniaque bona sibi promissa, Deo offerat. Quarto *Isaac*, q. d. Da mihi tuum Isaac, tuum risum, tuum gaudium, tuum corculum. Hoc nomen mirè foris et sauciabat patris aures et animum; iam enim futurus erat non Isaac, sed Abel; non Benjamin, sed Benoni, non risus, sed luctus. Vide Origenem. hom. 8. Quintò, *offeret*; non ait: Dabis eum offerendum; sed tu tuis manibus eum trucidabis, cremabis, immolabis. Sextò, *ubi* (hoc enim hic intelligitur); sciebat in Isaac sibi semen omniaque bona esse promissa; noane ergo dicere poterat: Quomodo ergo, ó Domine, horum omnium quasi oblitus aut penitens, meum tuumque Isaac occidi, tibi que immolari iubes? Septimò, *in holocaustum*, ut nec corpus, nec pars ulla corporis patri relinqueretur, sed totus Isaac in cineres redigatur, et quasi annihilaretur. Octavò, *tolle nunc*, non eras, non manè, sed nunc, hęc nocte, hęc hora. Ecco tibi, quot quantisque modis tentatus et proleus Abraham, quantum obedientie palancur fuit! vide quam excelsis et constanti animo hęc omnia devoraverit et superaverit, ut de eo recitè dicas, quod Pyrrhus rex ait de Fabricio Romano: *Faciens est athen à suo curas, quam Pobjicium à suo proposito uertere*. Hinc vidè ejus promptitudinem et celeritatem: nam eadem ipsa nocte obediit, et exiit, ut immolaret Isaac.

Totum hoc caput egregie expendit ac ponderat S. Augustinus serm. 72 de tempore; et S. Ephrem de Abraham et Isaac.

UNIVERSITATIS
TERTIUM. Quia Isaac solus erat filius reprobationis, miraculo genitus, unico ductus, Abrahę ejusque stirpis et familie heres ac propagator. Ismael enim jam ex domo Abrahę ejectus, quasi extraneus, filius Abrahę non reputatur.

Abrahamum imitata est mater Machabeorum coram Antiocho, que septem filios ad mortem obtulit, et ad martirium incitavit. Idem fecerunt S. Felicitas et Symphorosa, atque matres, atque inprimis illa cuius meminit Prudentius in bymno de S. Romano martyre, que cum videret filium parvulum ob Christi fidem Antiochie ab Asclepiade prefecto loris dirisimè cædi, constans sine fleu spectavit; quin et filio hunc aquę haustum poscentem objurgavit, dicens: *Calicem cum expecta, quoniam occisus in Bethleem infantes olim liberavit, lactis et popillarum immemores: Isaacum respice, qui cum immolandus aram et enseni aspiciasset, ultro colla præbuit*. Interè, cutem cum capillis à vertice tortor revellit. Acclamat mater: *Patere, fili; max enim ad eum venies qui caput nudatum nunc tuum per contumeliam, regio vestis didonate*. Puer letos virgas et dolores vulgum ridet; dæmatur, ducitur cum Romano ad supplicium. Pervertunt est ad cædis locum; puerum, quem in complexu mater foras extulit, carnifex poscit. Dat illa, præter osculum nihil morata. Ex, *Vade*, inquit, *nate dulcissime*. Cervicem dum ense carnifex ferit, accinit illa: *Præciosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus*. Ecco servus tuus, et filius ancillæ tuæ. Hęc ubi dixisset, caput amputatum patris in pallium explicitum excipit, et pectori applicat. Romanus deinde in ignem conicitur, sed imber

468
extortus eum extraxit. Carnifex Romano linguam excæcat: loquitur ille nihilominus: *Christum*, inquit, *loquenti nunquam lingua deficit*. Præfatus ergo eum in carcerem abripi et strangulari jussit.

IN TERRAM VISIÖNIS. Hæraclò est, *vade in terram Moria*; que scilicet postea ab Abraham dicta est Moria, v. 14. Mons Moria est mons Sion, in quo Salomon edificavit templum.

Nota. Moria primò cum Oleastro deduci potest à radice *marar*, id est, amarus fuit, vel à *mor*, id est, myrrha, quia mons Moria ferax est myrrhæ, aloes, et cinnamomi; vel potius quia mons hic fuit amarus tam Abrahamo immolanti, quam filio immolando. Unde Pagninus et ex eo noster Bernardus, tom. 2, lib. 5, c. 11: Moria, ait, dicitur, quasi *mor*, id est, myrrha mea, et *iah*, id est, Deus, q. d.: *Myrrha mea Deus*. Secundò, Moria deduci potest à radice *isre*, id est, finit, eò quòd in hoc monte Dominus posthæc colli, et quasi presens timeri et adorari deberet. Uade Chaldaeus vertit, *vade in terram animi cultus*. Tertio, Moria deduci potest à radice *isra*, id est, docuit, eò quòd *thora*, id est, lex et doctrina, de Sion et Moria esset exitura, Isaie, 2, 3. Quarto et optimè, noster cum Symmacho Moria deduci à radice *raa*, id est, vidit, veritatem terram vel montem visionis: primò, quia hic locus altus erat et conspicuus, ut omnibus videri posset. Ita Vitaliano lib. 5 de Templo, c. 5. Secundò, quia in Sion et Moria Prophete acceperunt suas visiones; ibique Christus homo visibilis apparuit; Baruch, 5, v. ultim. Tertio et optimè, quia Deus hunc montem Moria Abrahę ostendit v. 4, ibique ab eo visus est, ipseque vidit et respexit Abrahamum suis oculis et respectu tum misericordie suæ, dum venit immolari filium; tum beneficentia suæ, dum tantam Abrahę obedientiam amplissimè est remuneratus, vide v. 14. Quintò, Barradius loco citato: Moria, ait, dicitur, quasi *more iah*, id est, docens Deus aut pluvia Deus.

Nota. Secundò ex Didoro Tarsensi mons Moria in plures colles et monticulos fuit divisus: in Orientali enim parte montis Moria fuit Sion, in qua erat arx David; juxta quam in area Ornan Jebusei à Davide coempta, Salomon extruxit templum, ut patet 2 Paral. 5, v. 4. Alia pars Moria extra urbem Jerusalem mansit, posteaque dicta est mons Calvaria, in quo tam Isaac quam Christum per Isaac significatum, immolatum esse docet S. Hieron. et S. Augustinus. l. 16, Civit. c. 32, ubi sic ait: *Hieronymus presbyter scripsit se certissimè à senioribus Judæorum cognovisse quòd ubi immolatus sit Isaac, et Adam sepultus, ubi postea Christus est crucifixus*. Sic et Bocharius in descriptione terre sancte, et Genebrardus, lib. 1 Chronographia, asserunt in eodem montis tractu tres colles esse sive montes, qui aliquando unà appellatione Sion dicuntur, aliquando peculiariter sortuntur nomina. Primus est Sion, qui propter celestitudinem hoc nomine appellatur; significat enim Sion speculam. Secundus Moria. Tertius Calvaria mons. In Sione civitas David et arx: in Moria templum; in monte Calvarie Christus est in cru-

cem actus. Addunt nonnulli Hebraei in Moria sacrificasse Abelen et Cainum, item Noe mox à diluvio; sed temerè et sine fundamento hæc asserunt. Abraham ergo hic suo sacrificio, quasi initiavit et consecravit montem Moria in templum posteriorum et Christi, itemque montem Calvarie in aram Christi.

Nota tertio. Pro, Moria Aquila vertit, *excipiens*, id est, iudicium, quia in Moria fuit templum, in quo erat *debor*, id est, oraculum Dei, et lex ac Spiritus sanctus, docens homines veritatem, illuminans prophetas eisque oracula inspirans. Ita S. Hieronymus.

Allegoricè, Calvarie mons ubi crucifixus est Christus, fuit mons Moria juxta quinque etyma jam data, scilicet primo, ob crucis amatorem. Secundò, ob holocaustum quod ibi Patri obtulit Christus. Tertio, quia ibidem legem Evangelicam suà morte sanxit. Quarto, fuit terra visionis, quia in eo Christus crucifixus admirandum terræ-cæloque spectaculum exhibuit. Quintò, quia ibi Deus docuit nos ex cathedrâ crucis viam in cælum; nam, ut ait S. Augustinus tract. 119 in Joan., *Lignum illud, ubi fixa erant membra morientis, cathedra fuit magistri docentis*. Rursùm Calvarie mons fuit Moria, id est, pluvia Dei, quia sanguinis Dei pluvia in eo effusa est. Denique fuit Moria, id est, lucidus et illuminans, quia omnes homines Christus crucis suæ radiis illustravit. Quocirca, cum sol alium solem in crucis orbem illuminantem cerneret, meritò radios suos retraxit.

Secundò, Moria est Ecclesia: primò, quia ipsa docet crucem Christi ferre et sanctis Sacramentis, quasi myrrhâ quoddam, à peccati putredine nos præservat. Secundò, quia in eà est timor Dei versusque ejus cultus. Tertio, quia ipsa docet legem verbaque Christi. Quarto, est terra visionis, quia ex illa solè per veram fidem videntur invisibilia, et ea que sunt in cælo. Rursùm, quia toto orbe est spectabilis; nam, ut Isaïas c. 2, est mons in vertice montium. Adhæc habet videntes, id est, prophetas. Quintò, habet doctorem Rursùm Ecclesia verbo Dei et sacris concionibus, quasi pluvia celestis irrigat arenia hominum corda. Denique est mons illuminans, quis sicut cælum solem, ita Ecclesia Christum habet totum orbem illuminantem.

Tertio, Moria est B. Virgo, in cuius utero templum, id est, humanitas Christi est edificata. Primò, quia B. Virgo in passione Christi fuit mare amaritudinis. Secundò, quia tam Christum quam se Deo obtulit in jugo holocaustum. Tertio, quia ipsa fuit arca testamenti continens legem Dei. Quarto, fuit terra visionis. Quid enim visu dignius quam Virgo Deipara? Rursùm pro Moria Septuag. vertunt, *terra excelsa*: sic nihil excelsius fuit Mariâ infra Deum. Quintò, quia fuit doctrinæ Apostolorum post mortem Christi. Rursùm ipsa sicut vellus Gedeonis caelestem rorem gratiæ et pluviam Spiritus sancti copiosissimè excepit. Denique, Maria est stella maris et mulier amicta sole, que totum orbem illuminat.

Moraliter, in terrâ visionis obtulatus Isaac Christi typus: utinam ergo anima christiana terra sit non obli-

viouis, sed visionis! utinam semper ante oculos lacrymis madentes habeat suum Isaac et crucem pendentes! utinam ut ille in manibus suis sanguine illam descripsit, ita illa in corde suo perpetuâ memoriâ illum inscribat! Isaie 49: *Eccc*, inquit, *in montibus vici descripsi te*. Utinam in hæc terrâ visionis semper videtur versus Isaac sanctâ cogitatione! utinam semper immoletur sanctâ meditatione! Hoc ille flagitat dicens Cant. 8: *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum*, q. d.: Sicut annulus signatorius suum figuram certe imprimit, ita Christus crucifixus suam crucem, dolores et amorem imprimit cordi tuo, juxta illud S. August. lib. de S. Virgin., c. 55: *Toto vobis figurat in corde, qui pro vobis fixus est in cruce*.

VERS. 5.—ABRAHAM DE NOCTE CONSCENDENS. De nocte, id est, summo mane, in crepusculo, ante lucem. Hebraei enim habent, *manavit Abraham manè*. Sarah hic non fit mentio; unde videtur eâ inscã (utpote que nimis tenerè suum diligebat Isaac) hæc omnia fecisse Abraham. Ita Josephus, S. Chrysostom. et Perer. S. August. tamen serm. 75, Nyssenus et Procopius putant Saram consensisse et consentientem fuisse immolationi filii.

VERS. 4.—DE TERTIO. Habitabat Abraham in Geraris, ait S. Hieron. Inde ad Sion et Moria tridui est iter. Per Geraris, non urbem, sed regionem intellige; nam, ut rectè Abulensis, videtur Abraham tam habitasse in Bersabee, ut colligitur c. præced. v. 51. Unde et post immolationem in Bersabee rediit, ut patet hoc cap. v. 19. Licet enim ex Bersabee usque ad Sion tantum sit iter unius diei, tamen Abraham, quia onustus erat robus ad sacrificium necessarius, in Sion processit, ut tertio denum die perveniret in Sion et Moria: et hoc sensu dixit S. Hieron. esse iter tridui.

Triduum hoc auxit tentationem Abrahę; nam, ut ait Origen. *Per triduum ambulat Abraham, ut per totam viam cogitationibus discerpatur, hinc urgente præcepto, illinc filii affectu retentante, ut per omnia hæc spatium certaminis accipiant, hinc affectus, inde fides; hinc amor Dei, inde amor carnis; hinc præsentium gratia, inde futurorum expectatio*. Subicit quoque Abraham montem, id est, caelestia, conscendere, et loci altitudinè fidei et obedientiæ in operando sublimitatem significat. Hinc et Theodor. ait Abraham in hæc tentatione, quasi agonia et morte, fuisse per tres dies et noctes, sicut Christus triduo fuit, partim in cruce et passione, partim in morte, sepulchro et inferno.

VIDET LOCUM. Ex signo aliquo à Deo dato cognovit, ubi et in quo colle montis Moria præcisè immolare deberet suum Isaac.

Rabbini, quos sequitur Abul., tradunt hoc signum fuisse columnam ignis in caecumque montis Moria, circa collem Calvarie apparentem.

POSTQUAM ADORAVERIMUS. Postquam sacrificaverimus. Est metalepsis, sacrificiò enim jungi solet adoratio.

VERS. 5.—REVERTEREMUR AD VOS. Melchior Canus lib. 2 de Locis, c. 4, vult Abraham hic esse mentitum;

putabat enim ipse occidere et immolare suum Isaac. Secundò, Cajet.: *revertetur*, scilicet secundum cursum ordinarium caussarum naturalium; supernaturalia enim excipiuntur. Tertio, alii: *revertetur*, scilicet si vita comes fuerit, si Deus voluerit. Quarto, Thomas Anglicus, *revertetur*, id est, revertat ego, non Isaac, ut pluralis ponatur pro singulari.

Verum, dico, asserit Abraham se cum Isaac reverturum, quia certus erat certeque crederet quòd Deus Isaacum vel à morte liberaret, vel occisum et immolatum resuscitaret. Nam ex Isaac expectabat semen benedictum et posteritatem maximam, hoc enim ei promiserat Deus; et hoc est quod ait Apostolus, Abraham contra spem (naturæ) in spem (gratiæ et divitiarum promissionis) credidisse, arbitrando, quia et à mortuis suscitare potens est Deus, Hebr. 11, 19. Ita Origen. et S. August. lib. 15 Civit. 52 et alii. Vide hinc cæcam, sed excessam Abraham fidem, spem et obedientiam, cui nihil est arduum, nihil impossibile, nihil incredibile.

VERS. 6. — ET IMPOSUIT SUPER ISAAC, ut esset typus Christi crucem hujulantis. Ita Prosper p. 1 Prædict. c. 17 et 18.

Erant tunc Isaac ut minimum 25 annorum, ait Josephus, Abraham 125, Sara 115. Hebræi verò tradunt Isaac fuisse 57 annorum, Erant Alen Ezra et Burgensis, dicentes Isaac 12 tantum fuisse annorum. Quomodo enim puer duodenni tantam struem lignorum per triduum tulisset, quanta requirebatur ad eum quasi holocaustum comburendum? quaquam ad eum totum cremandum et in cineres redigendum, Abraham ex vicinis locis ligna præcedere et addere debuisse.

ACTUS ET GLADIUM. Gladium, ad jugulandum filium; lignum, ad eum quasi victimam et holocaustum Deo comburendum.

Tropolog. gladius est mortificatio, ignis est charitas, quibus Abraham immolavit filium, nosque affectiones, passiones, dolores, crucis, omniaque nostra Deo immolare debemus.

VERS. 7. — UBI EST VICTIMA? Hoc colloquium cum filio mirè rursùm sauciavit animum Abraham, fecitque ut vulnus illi à Deo inflictum recrudesceret.

VERS. 9. — COMQUE ALLIGAVIT ISAAC. Vide Josephum narratè quomodo Abraham filio prius Dei voluntatem de eo immolando declaravit, ille alacer responderit, se vitam daturi Deo debere, eamque repenti jam læto animo redditurum. Cur ergo eum ligavit pater? Resp. primò, ne, si vellet resistere, posset. Pleonissimè ergo Isaac dat Deo et velle et posse suum. Nectit, ait S. Ambros., filio manibus suis vincula pater, ne refugiendo filius, et vi ignis excusans peccatum incurreret. Secundò, ne naturalem aliquem inconditum, in-compositum et involuntarium motum et renisum sacrificio indecentem, in ipsa jugulatione ederet. Ita Cajet. Tertio, ut esset typus Christi clavis affixi cruci.

Tropologicè, sic Religiosi se per vota Deo alligant et astringunt, eique suum offerunt velle et posse.

VERS. 10. — ABRUPIT GLADIUM. Maluisset Abraham pro mori et immolari quàm immolare filium: natu-

raliter enim patres optant filios superstitès sibi, quia per eos stirps et familia patris propagatur, ut morte filii, non modò se, sed etiam suæ posteritatis spem emori et extingui sentiant.

Auxit rei acerbitàtem, quòd ipse humeris filii imposuit ligna quibus ille cremandus erat: quòd ignem et gladium, quò filium jugularet, manibus suis gestavit; quòd ipsemet extruxit altare et ligna desuper composuit, et in eo posuit filium manibus pedibusque colligatum, magnoque animo dextram tollens gladium in ejus cervicis vibravit, idque lætis et siccis oculis; nullæ enim ejus legantur lacrymæ, non gemitus, non aversio vultus.

Sic exemplo Abraham, inquit S. Ambros. lib. 4 de Abraham, c. 8, quos patres, occisis martyrio filijs, lectiores ab eorum tumulis revertentur?

Hanc Abraham obedièntiam imitatus est quoque abbas Mutius, apud Cassian. lib. 4, c. 27 et 28, qui, ex mandato sui senioris, proprium filium octennem in profectum abjicere voluit. Cujus fides et devotio, inquit Cassian., in tantum Deo fuit accepta, ut divino stitum testimonio comprobata sit. Revelatum namque est continuo seniori, hanc eum obedièntiam Abraham patriarchæ opus impleisse.

Ubi nota hoc Mutii exemplum admirandum magis esse quàm imitandum; excedit enim ordinarias obedièntiæ et prudentiæ leges. Nec enim homo sui vel suorum necem præcipere potest, uti potest Deus, qui velle necisque est dominus, ac consequenter subditus homini talia præcipienti parere nequit. Itaque Mutius hic ardore obedièntiæ quasi cæcus, summ omne iudicium de facti qualitate et eventu commisit et submisit suo seniori quem virum prudentem esse et sanctum sciebat, tantumque hoc acta et consatu suo obedièntiam promptam et mortificationem affectus paterni erga prolem suam, eam abjiciendo, ostendere voluit, non autem eam mergere intendit. Sciebat enim seniori omnem hanc rem, et se suamque prolem curæ esse; nec dubitabat eum curatum ut, exploratâ sui obedièntiæ et affectus patris mortificatione, de effectu et ceteris omnibus ita disponeret, ut non tantam peccatum, tam imperando quàm parendo excluderetur, sed etiam ut proli consuleretur. Pater enim senior in ipsa vià mandatum revocare, vel aliquis in flumina statueret, qui proli projectionem impedirent, (ut de facto fecit) vel aliis modis necem proli impedit. Totum ergo hoc negotium Mutius prudentiæ et providentiæ senioris sibi imperantis resignavit. Prudentia enim non tam in parente quàm in imperante requiritur.

Quæres utrius virtus fuerit major, an Abraham immolantis, an Isaac immolati? Utriusque virtutem stupeat S. Chrysost. et nescit quem præferat. Audi enim hom. 48 in Gen.: *O religiosum animum! ô foris mentem! ô ingens robur animi! ô rationem, omnem humanæ naturæ affectum vincentem! Utrum admirer, forte me spiritum patriarchæ, an tam consiantem pueri obedièntiam, quòd neque reluctatus est, nec factum argè vult, sed cessit et obtemperavit tui quæ à patre fiebant, et si*

cut agnus cum silentio super altare decubuit, expectans patris dexteram?

Audi et Zenonem episcopum Veronensem in Catenâ Lipomani: « Mira, inquit, patriarchæ tentatio, quæ eum aut sacrilegium faceret, si contemneret Deum; aut crudeliter, si occideret filium, nisi quidam singulari ac verè divina patientiâ, inter religionem pietatemque negotium temperasset, in spe non denegans Deo quòd contra spem acceptat à Deo; idèò Isaac sibi dulcissimum filium, Deo victimam dulcior rem, contemnit ut servet; destinat jugulare, ne jugulet, securus illo se non posse displicere facinoræ quòd Deo gerebatur auctore. O novum spectaculum ac verè Deo dignum! in quo diffinire difficile est utrum sit patientior sacerdos, an victima. Non percussor, non percutiendi variat color, non membra tremore vibrantur, non demissi, non torvi sunt oculi; nemo rogat, nemo trepidat, nemo se excusat, nemo turbatur. Ac deinde eos inter se comparans, unusquisque actus alterius actibus contraponens: Ille, inquit, exerit gladium, iste cervicem. Uno voto, una devotione, ne quid profanum sit, diligenter ac patienter geritur quòd ab altero celebratur; ille lignum quo exuratur sibi portat, iste aram construit. Sub tanto non dicam humanitatis, sed ipsius naturæ metu læti sunt. Soli cedit affectus pietatis, pietas religio: favet utrique religio, medius stupet gladius, nullo impedimento suspensus, mactationis terribili gloriam se præstitisse, non crimen. Quid hoc est? Ecce immanitas in fidem, et scelus transit in sacramentum; parricida redit incruentus, et qui immolatus est, vivit. Ambo ergo gloriæ et claritatis exemplum; ambo Dei cultus, admirabile sæculi testimonium. Felix orbis foret, si omnes sic fierent parricide. »

Pro Isaac ergo stant hæ rationes: Primò, quòd majoris fortitudinis sit mortem pro Deo subire quàm eam aliis inferre; fortiores enim sunt martyres quàm milites. Isaac autem verè hic fuit martyr, quia pro acta virtutis, scilicet ut obediret Deo, certè morti se obtulit. Pater enim in eum gladium extendit, ictumque lethalem ei dedidisset, nisi Deus eum avertisset. Sic enim S. Joannes Evangelista, Daniel, alique verè sunt martyres, quia oïe ferventi, legibus, etc. fuerunt objecti, esto ab eis non sint læsi, Deo eos protegente. Ex parte enim suâ et tormenti, naturaliter et necessario eis moriendum erat. Quòd ergo Deus per miraculum eos in vitâ servavit, id nihil naturæ rerum, nec eorum virtuti aut martyrio detrahit. Secundò, Abraham in animo tantum dolebat; Isaac verò ad animi et corporis cruciatu mortemque se obtulit. Tertio, prævisâ tela minus ferunt: Abraham per triduum itineris animum suum ad filii immolationem composuit; Isaac verò in ipsa arâ nihil minus cogitans, repente ad immolationem à patre postulatus, illic alacer sese obtulit. Nam, ut docet Aristoteles lib. 5 Ethic. c. 8, magis fortis viri esse videtur in subitis terroribus esse interitum quàm in prævisis. Quarto, Isaac erat 25 annorum, in ore ætatis, spe-

rans adhuc vivere centum annos multamque habere sobolem et familiam: quæ omnia amore Dei morti se offerendo præcidit, spesque suas omnes abruptit: hæc enim de causâ juvenibus acerbissima est mors quæ senibus est tolerabilior. Quintò, Isaac à patre ligari voluit, aram consensidit, cervicem obtulit, ictum certissime expectavit.

Verum, dico cum Pererio, major fuit virtus Abraham quàm Isaac. Primò, quia Abraham plus diligebat vitam filii sui Isaac quàm suam, et quàm ipse propriam vitam diligeret, idque primò, quia Isaac erat unigenitus ex dilectissima uxore. Secundò, quia Isaac erat ejus amatissimus et obsequentissimus. Tertio, quia in senectute ingenti miraculo eum generavit, quòd, quia Isaac innocentissimus erat et sanctissimus. Quintò, quia in unius Isaac vitâ omnes Dei promissiones ei date nitebantur.

Secundò, quia Abraham per totum triduum cogitatione et machinatione atrocissimi facinoris discretus est: Isaac verò tantum ad momentum, instante ipsâ immolatione. Itaque licet quoddam prævisionem, ut supra dixi, fuerit minor, tamen quoddam durationem fuit major Abraham tentatio et tribulatio.

Tertio, quia Abraham maximas circa fidem habuit tentationes, eò quòd viderentur promissa Dei sibi facta morte Isaac penitus aboleri. Quin et Hebræi tradunt tunc ei apparuisse demònem specie angelicâ eumque gravissimis viribus deterruisse ab immolatione, tanquam à re inopiæ et crudelitatis, ac Dei voluntati contrariâ, et ad illi aptant quidam illa Pauli verba Hebr. 11: *Fide Abraham obtulit primogenitum suum Isaac, cum tentaretur, scilicet à diabolo, inquit ipsi.*

Quarto, atrocior erat patri necem filium quàm filio negari. In enim uno ictu jugulatus, quasi puncto temporis mortem hausisset; Abraham verò longum et multiplicem habuisset dolorem: primò, jugulando filium; secundò, sacrificiâ ritû membratim eum concidendo, deinde cremando eum et redigendo in cineres sine ullis ejus reliquiis; ac denique perpetuâ memoriâ recolendo se talem immolasse et perdidisse filium. Unde Deus ipse obedièntiam non Isaac, sed Abraham commendat, ac propter eam se Isaac benedicturum promittit. c. 26, v. 5. *Tangit, ait S. Ambros., manum ejus divina vox, et ictum vibrantis occupavit dextera.*

VERS. 11. — ABRAHAM, ABRAHAM. Iteratius hujus tres causas dat S. Ambros. lib. 4 de Abraham. cap. 8. Tendit, ait, quodammodo manum ejus divina vox, et ictum vibrantis occupavit dextera: non scilicet vocavit. Primò, ne aut non plene audiret, aut fortuitum vocem putaret; secundò, sic revocavit quemadmodum imperavit versus I. Tertio, repetivit vocem, tanquam veritas, ne præveniret studio devotiois, et una vox impetum ferientis revocare non posset.

VERS. 12. — NON EXTENDAS MANUM. Non hoc præcepit, ait S. Chrysost. hom. 47, ut opus præficiatur, neque volo ut occidatur puer tuus, sed ut obedièntia tua manifesta fiat omnibus. Igitur ne feceris ei quiddam. Contentus sum voluntate tuâ, et ex hæc te coronæ et prædico. Ita sæpè nobiscum agit Deus: factum difficile

mandati et poscit, sed ubi voluntatem obsequentem viderit, ea contentus executionem inhibet. Unde idem hom. 49: Patriarcha, inquit, sacerdos veri factus est, et proposito quidem cruciatu dexteram, sacrificiumque obtulit: per ineffabilem autem misericordiam Dei, solvo et tunc suo recepto, rediit, et propter voluntatem predicatorem, coronamque fulgidam redimitur, et summum agonem certavit, et per omnia pietatem mentis suae declaravit. Ecce quomodo Deus suos quandoque ad extrema ei ad restum adigit, ut omnem suam spem et voluntatem in Deum Deique opem et voluntatem conferant et transferant, tuncque in ipso extremae necessitatis articulo, et in limine mortis adest et succurrit. Haec enim fide et spe in finem usque animatus Abraham, obtulit Isaac, et Apostolus ait Hebr. 11, v. 19: *Arbitrans, quia et a mortuis suscitare potens est Deus: unde et cum in parabola accepit, ut scilicet Isaac esset parabola, fabula, exemplum memorabile omnium seculorum, quod omnibus seculis homines memorarent et celebrarent, sibi quae imitandum proponerent; ut cum Deus per se aut suos nobis aliquid iussisset, licet arduum et difficile, exemplum Isaac ob oculos habentes, fidenter et generose nos offeramus, remque iussam capessamus, certi Deum affore, implexa explicatarum, ardua superaturum, ignominiam, infirmitates, serenas, mortes, omniaque mala quae timeamus, in bonum nostrum, laudem et gloriam conversurum, uti fecit Isaac.* Haec hujus immolationis memoria, antiquissimis omnium gentium imaginibus est celebrata. Testis est Gregorius Nyssenus citatus in concilio Niceno II, act. 4, can. 2. Vidi, inquit, sepius descriptionem ejus (immolationis Isaac) imaginem, et sine lacrymis transire non potui: cum iam efficaciter, et ad eum ob oculos historiam ejus rei poneret. Si ergo tentaris, contemneris, doles, infirmaris, tristaris, infamaris, mortificaris, cruciaris, timo suspenderis, combureturis, Isaacum imitare. Modicum est, aternitatem cogita.

Haec cogitatione armati fideles generosi, omnem parentum, carnis suae amorem, quia et tormenta mortuos vicerunt. Ita Liberatus abbas, Bonifacius, Rusticus alique a Wandals ad arianismum sollicitati: *Satis, inquebant, est momentanea perferre supplicia, quam aeterna subire tormenta.* Jussit rex eos navi impositos in mari cremari: illi fidenter canebant: *Gloria in excelsis Deo: ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Ignis cum accenderetur, sepius extinctus est: ergo rubore et furore percussus rex mandavit eos remorum vectibus negari. Testis est Victor vicentis, lib. 4 Persecut. Wanda. Idem respondit Thomas Morus uxori suae: itaque ejus amorem, uti Abraham sui filii, superavit.

Rursus nota hic verè obedientem, qualis fuit Isaac, mori non posse. Refert Climachus gradu quarto de obedientia, Achatium in obedientia mirè exercitatum, cum post mortem et sepulcro a sepe quodam evocaretur, rogareturque an mortuus esset, respondisse: *Obediens mori nequit.*

Nunc cognovi. Id est, nosse te feci, ait sanctus

Augustinus, q. 58; et Gregorius lib. 28 Moral. c. 7.

Secundo, nunc cognovi, id est, nunc per illam factum tuum feci manifestum, et evidenter cognobile. Ita Diodorus et Pererius.

Tertio et planissime, nunc cognovi, scilicet per experientiam, q. d.: Nunc reipsa expertus sum: loquitur enim Deus hic more hominum qui, cuius rei periculum fecerunt, id se perfecte putant novisse.

Quo timeas, quod ames, colas, revereras Deum, illicque per omnia obsquaris et placere studeas: haec enim omnia complectitur timor Dei, adeoque timor hic sanctorum filialis non est aliud quam amor, cultus et honor Dei.

VERS. 15. — ARRIEM INTER VEBAS HAERENTEM CONTINGIS. Verus fuit hic aries, alicundo ab angelo adductus, et adhesit vepribus, vel, ut hebraice est, in implexi, scilicet veprium et ramorum, ne Abraham effugeret, sed praesto esset immolatoro. Hebraei tradunt haec facta esse die primæ mensis septimi, qui dicitur tsiv; indeque eo die à Judaeis celebrari festum tubarum, eo quod tunc cornibus arietis clangerent in memoriam Isaac ab immolatione liberati, et arietis pro eo sarrogati.

Allegoricè: sicut pro Isaac aries, ita pro nobis immolatus est Christus, inquit S. August. lib. 16 de Civit. c. 52. Secundo, S. Ambrosius et Cyrillus, pro Isaac aries, id est, pro deitate immolata est humilitas Christi.

Anagogicè Isaac succedit aries, id est, passio succedit resurrectione, infirmitati fortitudo, morti immortalitas, inquit Theodoretus.

Rursus, aries hic cornibus haerens et suspensus inter vepres, significat Christum in cruce suspensus, ait Ambrosius, qui addit Abraham hic valde diem immolationis et passionis Christi. Et hoc est quod ait Christus Joan. 8, v. 56: *Abraham, pater vester, exultavit, ut videret diem meum: vidi et gavisus est; indeque locum hunc vocatum esse, Dominus videbit, vel apparebit, ut sequitur Septuag. retinentes hebraeam vocem Sabec, quasi propriam certae arboris, vertunt: Et ecce aries nunc detentus ex cornibus in arbore Sabec, vel, ut Procopius legit ex syriacæ translatione: Et ecce aries nunc pendens in arbore Sabec, alique illum arietem apparuisse instar ascendentem in arbore Sabec; haec tantum cornibus, sed pedibus etiam anterioribus iunxum haesisse in illius arboris ramis, eaque figurà Christum in arboris cruce ascendentem, in ea pendentem, ibi affixum clavibus haerentemque representasse. Idemque expendit Ambros. lib. 1 de Abraham Patriarcha c. 8, ubi imprime ita legit: *Et ecce aries nunc suspensus cornibus in arbore Sabec.* Deinde addit: *Quis significavit nisi ille de quo scriptum est Psal. 148: Exaltavit cornu populi sui? Cornu nostrum Christus est elevatus et exaltatus in terra; hunc vidit Abraham in isto sacrificio, hujus passionem aspexit: et ideo ipse Dominus ait de eo: Abraham voluit videre diem meum, vidi et gavisus est. Unde ait Scriptura: Vocavit Abraham nomen loci illius: Dominus vidit ut dicant hodie: in monte Domini**

apparuit, hoc est, quid apparuerit Abraham revelans futuram sui passionem corporis, qua mundum redemit; demonstrans etiam genus passionis, cum suspensus ostendit cornibus arietem. Virgulum illud patibulum crucis est. Haec Ambrosius. Annotavit etiam D. Athanasius lib. Quest. ad Antiochum q. 98, ad mysterium quoque spectare, quod Sabec interpretatur remissio, seu condonatio, quam Christus nobis per crucem promeruit. Planta, inquit, Sabec est veneranda crux. Intra Hebraeos videtur Sabec remissio esse et condonatio, aries vero qui in Sabec habebat ad plantam, quem pro Isaac Abraham holocaustum obtulit, figuravit Christum pro nobis in cruce immolatum.

Quarto, subtiliter animadvertunt perique, in quibus est Leo à Castro lib. 6 Apolog. et in cap. 29 Isaie, cum Christus in cruce dixit: *Eli, Eli, lemna sabachani*, ad eandem plantam Sabec alluisse, ut indicaret se esse illum arietem pendentem atque suspensus ex arbore Sabec, id est, in cruce quem Dominus sub typo alterius arietis pendens ex planta Sabec, Abraham olim ostenderat. Itaque idcirco verbum illud sabachani, potius quam aliud usurpasse, ut nomine quoque ipso plantam illam Sabec, ex qua ille alter aries penderat, fidelibus in memoriam revocaret seque ostenderet tunc temporis figuram illam emulativissimè adimplere: verbum enim sabachani, à nomine sabec, infixam videtur, esto habeat suam quoque radicem syriacam solae, id est, reliquit.

VERS. 14. — APPELLAVITQUE NOMEN LOCI ILLUS, DOMINUS VIDET, q. d.: Abraham loco hinc in quo filium immolavit, dedit nomen hoc, scilicet *adonai iire*, id est, *Dominus videbit, vel videt*, atque ex eo quod ipse filio suo roganti de victimâ v. 8, responderit, *adonai iire*, id est, Dominus videbit, sive providit de victimâ. Ita Vatablus, Lipoman, Olcaster, Perer, et alii.

Ex verbo *iire*, id est, videbit, factum est nomen *Moria*, id est, visio; unde mons hic dicitur est *Moria*, id est, visio, ut patet v. 2 in Hebraeo, *Moria* ergo idem est quod *adonai iire*, id est, Dominus videbit.

Rursus ex *iire*, et antiquo nomine *Salem* (sic enim prius vocata est Jerusalem, ut patet c. 14, 18) conflatum est nomen *Jerusalem*; *Moria* enim erat in Jerusalem. Ita Andr. Masius in Joene c. 10.

Secundo, S. August. lib. 16 Civit. c. 52: Dicitur, inquit, hoc locus Deus videt, id est, Deus videri se fecit, cum per angelum apparuit Abrahæ, v. 11.

Tertio, Hebraei, Chaldaei et Pererius: Dicitur est, inquit, mons hic *Dominus videt*, quia Dominus in hoc monte vidit afflictionem, obedientiam et sacrificium Abrahæ; illudque acceptavit, atque afflictio Abrahæ providit, per Angelum sistentem gladium Abrahæ, et per arietem pro Isaac substitutum.

Quarto, dicitur mons hic, *Dominus videt*, quia in monte hoc extruendum erat templum, in quo Deus visurus et exaudiriurus erat supplicium vota. Unde Chaldaei putant Abrahamum hic suam immolationem montem hinc *Moria*, sive Sionem destinasse templo, illudque ibi adificandum praedixisse. Sic enim habet

Chaldaei: *Et dixit Abraham coram Domino: Non erunt servientes (Deo) generationes, propterea dicitur in die hac: In monte hoc Abraham coram Deo immolavit.*

Unde usque hodie dicitur: in monte (subaudi, cui nomen est) *DOMINUS VIDET*. Subaudi, hoc, illudve gestum, vel factum est. Cum enim homines narrant aliquid quod accidit, vel factum est in monte Sionis, sive in *Moria*, dicunt id factum esse in monte cui nomen est, *Dominus videbit*, q. d.: Etiamnum hoc tempore, quo ego Moses haec scribo, iste mons exinde vocatur, *Dominus videt, vel videbit*; quia scilicet in eodem Abraham Deo immolavit, dicens: Dominus videbit, vel providebit sibi victimam, illi mi; et quia in eodem Deus Abrahæ visus est, ut virtuti septuaginta, dum ei per angelum apparuit.

Secundo, usque hodie dicitur, etc. q. d.: usque hodie hoc dicto Abrahæ, *Dominus videbit* et providebit, quasi proverbio utitur, dum in angustiis constituit, speramus et invocamus Dei auxilium. Speramus enim quod, sicut in monte hoc *Moria* Dominus vidit tam afflictionem quam pietatem et obedientiam Abrahæ et Isaac corumque miseris est: ita pariter nos posterosque nostros, praesentem in hoc eodem monte et templo *Moria* orantes, in quibus afflictione, videbit, respiciet, exaudiet et liberabit. Ita S. Hieronymus, Cajetanus et Perer.

Idem proverbium Christianis usurpandum, ut in omni tribulatione recipient se in montem *Moria*, in montem templi, in monte spei et orationis, dicantque: Dominus videbit et providebit omni necessitati meae.

Ita S. Gordius martyr, spe in Deum fretus, vitro se praesidi et tormentis obtulit; jubet ille expediri flagella, rotas, ceceles et omne tormentorum genus excogitari. Gordius oculos ad caelum elevans, illud psalmi pronuntiavit: *Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo; et non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Tormenta deinde vitro in se provocat, et si quae morte intercedant, inerepat; ac tandem vultu aeterni in ignis supplicium volens se immisit, inquit S. Basilus serm. de Gordio.

Nota. Pro *iire*, id est, videbit, jam Hebraei alii ponentis legunt *terac*, id est, videbitur, quasi dicant: *Unde usque hodie dicitur: In monte Dominus videbitur*, id est, apparebit et succurret. Sed eodem modo sepe: cum enim Deus videt nos, tunc pariter videtur à nobis.

Verum S. Ambrosius, Eucherius, Vatablus et Lipoman: sic exponunt, quasi haec sit propheta de Christo, q. d.: *In monte Dominus videbitur*, id est, Christus Dominus apparebit in monte hoc et templo Sion, cum in eo concionabatur; et in monte Calvariae, cum in eo crucifigeret. Unde et Septuaginta vertunt: *In monte Dominus visus est.*

VERS. 15. — VOCAVIT AETERNI ANGELUS DOMINI ABRAHAM SECELEBO. Quia primò vocavit eum, cum vetuit ne filium immolaret, v. 11. Per angelum hunc Origenes intelligit Filium Dei. Filius Dei, inquit, sicut inter

hominis habitu repertus est homo, ita hic inter angelos habitu repertus est angelus, non quasi angelicam naturam assumpsisset, sed qui angeli munus, quod est Dei voluntatem annuntiare, hic suscepit. Veram contrarium quod Abraham hâc suo obedientiâ et filii victimâ inter alia meruerit, saltem de congruo, ut ex sua stirpe potius quàm ex aliâ, imò ex eodem Isaac nasceretur Christus; ac consequenter idem meruit et Isaac; hoc enim est præmiû obedientiæ, quod mox subijci Deus dicens: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Ita Perer. Vide quid sit Deo obedi- re; vide quàm grata, quanti meriti apud Deum sit obedientiâ. Præclare S. Hieron. (vel quisquis est au- ctor) Epist. de circumcis. : *Cum, inquit, unico non pariter in terris, stellis pro filiis innumerare iubetur in caelis.* Cur semen Abraham comparatur stellis dixi c. 15, v. 5.

CAPUT XXIII.

1. Vixit autem Sara centum viginti septem annis.
2. Et mortua est in civitate Arbee, quæ est Hebron, in terrâ Chanaan: venitque Abraham ut plangere et fletet eam.
3. Cùmque surrexisset ab officio funeris, locutus est ad filios Heth, dicens:
4. Advena sum et peregrinus apud vos: date mihi jus sepulcri vobisum, ut sepeliam mortuum meum.
5. Responderunt filii Heth, dicentes:
6. Audi nos, Domine, princeps Dei es apud nos: in electis sepulcri nostris, sepeli mortuum tuum: nullusque te prohibere poterit quin in monumento ejus sepelias mortuum tuum.
7. Surrexit Abraham, et adoravit populum terræ, filios videlicet Heth;
8. Dixitque ad eos: Si placet animæ vestræ ut sepeliam mortuum meum, audite me, et intercedite pro me apud Ephron filium Scor.
9. Ut det mihi speluncam duplicem, quam habet in extremâ parte agrî sui: pecuniâ dignâ tradat eam mihi coram vobis in possessionem sepulcri.
10. Habitabat autem Ephron in medio filiorum Hethi. Responditque Ephron ad Abraham, cunctis audientibus qui ingrediebantur portam civitatis illius, dicens:
11. Nequamquàm ita fiat, domine mi, sed tu magis auscultâ quod loquor: Agrum trade tibi, et speluncam quæ in eo est, præsentibus filiis populi mei; socii mortuum tuum.
12. Adoravit Abraham coram populo terræ.
13. Et locutus est ad Ephron circumstante plebe: Quæso, ut audias me; Dabo pecuniam pro agro; suscipe eam, et sic sepeliam mortuum meum in eo.
14. Responditque Ephron:
15. Domine mi, audi me: Terra quam postulas,

VERS. 17. — POSSIBERE SEMEN TUUM PORTAS. Puta urbes Chanæeorum sub Josue; Palæstinorum, Ammonitarum, Syrorum, etc. sub Davide et Salomone. Est synecdoche; per portas enim intelligit urbes; qui enim portas occupat, urbem occupat. Sic Christus portas inferorum infernorum occupavit et depravatus est. Sic et Apostoli eorumque successores Romam omnesque penè orbis urbes subegerunt Christo, Christiane fidei et Ecclesie.

VERS. 18. — BENERIGENTER IN SEMINE TEO OMNES GENTES, q. d. : In Christo qui ex te nasceretur, quasi semeni, id est, proles tua, imò Dei, benedictiâ, justitiâ, gratiâ, salutem et gloriam assequentur quælibet gentes. Vide dicta ad Gal. 5, 16.

VERS. 20. — QUOD MELIUS QUOQUE GENESIT FILIOS NACHOR. Textus hic genealogia Nachor, tum in gratiam Abraham cuius ipse erat frater, tum propter Rebecca, quam sibi norum, filio verò suo Isaac uxorem quesivit Abraham, ut ex eâ manifestò constaret genus tam maternum quam paternum Jacobi et Jacobæorum, puta Israelitarum omnium.

CHAPITRE XXIII.

1. Sara, ayant vécu cent vingt-sept ans,
2. Mourut en la ville d'Arbee, qui est la même qu'Hebron, au pays de Chanaan. Abraham la pleura, et en fit le deuil durant plusieurs jours.
3. Et s'étant levé, après s'être acquitté de ce devoir qu'on rend aux morts, il vint parler aux enfans de Heth, et il leur dit :
4. Je suis parmi vous comme un étranger et un voyageur; donnez-moi droit de sépulture au milieu de vous, afin que j'enterre la personne qui m'est morte.
5. Les enfans de Heth lui répondirent :
6. Seigneur, écoutez-nous: Vous êtes parmi nous comme un grand prince; enterrez la personne qui vous est morte dans nos plus beaux sépulchres; nul d'entre nous ne pourra vous empêcher de mettre dans son tombeau la personne qui vous est morte.
7. Abraham s'étant levé, adora les peuples de ce pays-là, qui étaient les enfans de Heth, pour leur témoigner sa reconnaissance.
8. Et il leur dit: Si vous trouvez bon que j'enterre la personne qui m'est morte, écoutez-moi, et intercédez pour moi envers Ephron, fils de Scor.
9. Afin qu'il me donne sa caverne double qu'il a à l'extrémité de son champ, qu'il me la cède devant vous pour le prix qu'elle vaut, et qu'ainsi elle soit à moi pour en faire un sépulchre.
10. Or, Ephron demeurait au milieu des enfans de Heth; et il répondit à Abraham devant tous ceux qui s'assemblaient à la porte de la ville, et lui dit :
11. Non, mon seigneur, cela ne sera pas ainsi; mais écoutez plutôt ce que je vous en vais dire: Je vous donne le champ et la caverne qui y est, en présence des enfans de mon peuple; enterrez-y celle qui vous est morte.
12. Abraham fit une profonde révérence devant le peuple du pays.
13. Et il dit à Ephron, au milieu de tous: Écoutez-moi, je vous prie; je vous donnerai l'argent que vaut le champ; recevez-le; et j'y enterrai ensuite celle qui m'est morte.
14. Ephron lui répondit :
15. Mon seigneur, écoutez-moi: La terre que vous me demandez vaut quatre cents sicles d'argent. C'est le prix de la chose dont il s'agit entre vous et moi; mais qu'est-ce que cela pour que je le reçoive de vous?

quadringentis sicles argenti valet: istud est pretium inter me et te: sed quantum est hoc? sepeli mortuum tuum.

16. Quod cum audisset Abraham, appendit pecuniam quam Ephron postulaverat, audientibus filiis Heth, quadringentos sicles argenti probate monete publice.

17. Confirmatusque est ager quondam Ephronis, in quo erat spelunca duplex, respiciens Mambre, tam ipse, quam spelunca, et omnes arbores ejus in cunctis terminis ejus per circuitum.

18. Abraham in possessionem, videntibus filiis Heth, et cunctis qui intrabant portam civitatis illius.

19. Atque ita sepelivit Abraham Saram uxorem suam in spelunca agrî duplici, quæ respiciebat Mambre: hæc est Hebron in terrâ Chanaan.

20. Et confirmatus est ager, et atrium quod erat in eo, Abraham in possessionem monumenti à filiis Heth.

COMMENTARIUM.

VERS. 2. — ARBEE, QUÆ EST HEBRON. Unde Hebron dicta sit Arbee, dicitur Josue 15. Mortua est Sara anno ætatis 127, qui fuit Abraham 157, biennio post mortem Thare: mortuus est enim Thare anno Abraham 155.

VENITQUE ABRAHAM UT PLANGERET ET FLETET EAM. Putant aliqui Saram mortuam esse absente Abrahamo, et propterea dixisse Mosen, *Venitque Abraham.* Verum venire apud Hebræos sæpè significat oriri aliquid, accingere se ad aliquid faciendum. Sic Abraham hic venit, id est, accinxit se ad plangendum Saram. Unde aliqui vertunt: *Capit Abraham plangere Saram.*

Nota. Planetus distinguitur à fletu significatque solemnem lectum, luctusque et funeris pompam. Sic Stephano fecerunt plangentium magnam, id est, magnam luctus et funeris pompam, Actor. 7. Sic David solenni funere et carmine plangit Saul et Jonatham, cæsus in bello, 2 Reg. 1, 17. Sic universus Juda et Jerusalem plangit et luctu mortem Josiæ regis dilectissimi, 2 Paral. 35, 24.

VERS. 4. — JCS SEPULCRI. Hebræicè est *achasat keber*, id est, possessionem sepulcri sive sepulcrum: non enim petit Abraham misereri sepulcri idololatrarum, sed sibi seorsim locum postulât, in quo sepeliatur tam Sara quam ipse et posterî. Myrabè abbas Pastor in Vitis Patrum rogatus à quodam, *Quid faciam ut salver?* respondit: « Quando venit Abraham in terram reprobationis, monumentum sibi comparavit, et per sepulcrum terram in hereditatem accepit, » q. d. : Ita et tu per cogitationem mortis tendes ad salutem in celum. Et dixit frater: *Quid est sepulcrum?* respondit senex: *Locus fletus et luctus.*

MORTUUM MEUM, id est, mortuum meam, uxorem scilicet. Ita S. August. Secundò simpliciter, *mortuum meum*, scilicet corpus vel cadaver. Unde Vatablus vertit: *Fanus meum.* Adde, post mortem nulla in corpore sexûs distinctio consideratur; unde rectè vocamus mortuum, sive is vir sit, sive femina.

VERS. 6. — PRINCIPES DEI ES APUD NOS. Quasi dicent:

Enterrez-y celle qui vous est morte, et n'en payez rien; vous me ferez plaisir.

16. Ce qu'Abraham ayant entendu, il fit peser, en présence des enfans de Heth, l'argent qu'Ephron lui avait demandé, c'est-à-dire, quatre cents sicles d'argent en bonne monnaie, et reçut de tout le monde.

17. Ainsi le champ qui avait été autrefois à Ephron, dans lequel il y avait une caverne double, qui regardé Mambre, fut livré à Abraham avec tous les arbres qui étaient autour:

18. Et ce champ lui fut assuré comme un bien qui lui devint propre, en présence des enfans de Heth, et de tous ceux qui étaient dans l'assemblée qui se tenait à la porte de la ville.

19. Abraham entra donc sa femme Sara dans la caverne double du champ qui regardé Mambre, où est la ville d'Hebron, au pays de Chanaan;

20. Et le champ avec la caverne qui y était, fut livré en cette manière, et assuré à Abraham par les enfans de Heth, afin qu'il le possédât comme un sépulchre qui lui appartenait légitimement.

HABEMUS ET reverentur te quasi principem, et, ut Sepuag. vertunt: *Reverent sanctum,* qui Deo carus et curæ sis, ac præinde insignis et illustris sis, eximieque venerandus. Suscipimus te ob tuas virtutes et propter Dei erga te favorem, curam et protectionem: perinde ac si magnus esses princeps, ex celo ad nos lapsus.

IN ELECTIS. In selectissimis sepulcri nostris sepeli Saram. Non sunt assenti montem Abraham, qui cum Hethis, utpote idololâtris, misceri et sepeliri volebat.

NELLUSQUE TE PROHIBERE POTERIT. Nemo erit tam protervus, ut audeat velite te prohibere.

VERS. 7. — ADORAVIT. Hebræicè est *atacha*, id est, incurvavi se Abraham gratias agens, et honorem ac reverentiam civitem exhibens Hethis. Ita Cajetanus et alii.

VERS. 9. — SPELUNCAM DUBLICEM. Erat duplex, vel quia duas habebat cryptas, unam pro sepeliendis viris, alteram pro mulieribus, ut vulgo Procopius; vel quia una erat interior, alia exterior, in quâ quasi inclusa erat interior. Ita Aben Ezra.

PECUNIÂ DIGNÂ. Pretio justo.

VERS. 10. — PORTAM CIVITATIS. Hinc videtur quod in portis, quasi loco publico, quod omnes etiam exteri facillè convenirent, olim tam commercia quàm judicia, peragi solebant. In portis ergo olim sedebant quædam, scabini et consules, ibique omnia tam publica quam privatorum negotia tractabant, uti jam sedent et tractant in domo civium.

VERS. 15. — DABO PECUNIAM PRO AGRO. Nolebat, Abraham agrum gratis habere, sed emere justo pretio, tum quia hoc est animi honesti, liberalis et regii, tum ne posterî Ephronis agrum repeterent, vel communem in eo sepulturam postularent. Ita viri liberales inter se certant liberalitate, scilicet avari certant parcimoniâ. Narrat Ælianus, Alcibiadem Socrati præceptorî lautissima munera misisse: ea Socrates magno animo recusavit. Xantippe uxorè plurimum instante

hominis habitu repertus est homo, ita hic inter angelos habitu repertus est angelus, non quasi angelicam naturam assumpserit, sed qui angeli munus, quod est Dei voluntatem annuntiare, hic suscepit. Veram contrarium quod Abraham hâc suo obedientiâ et filii victimâ inter alia meruerit, saltem de congruo, ut ex sua stirpe potius quàm ex aliâ, imò ex eodem Isaac nasceretur Christus; ac consequenter idem meruit et Isaac; hoc enim est præmiû obedientiæ, quod mox subijci Deus dicens: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Ita Perer. Vide quid sit Deo obedi- re; vide quàm grata, quanti meriti apud Deum sit obedientiâ. Præclare S. Hieron. (vel quisquis est au- ctor) Epist. de circumcis. : *Cum, inquit, unico non pariter in terris, stellis pro filiis innumerare iubetur in caelis.* Cur semen Abraham comparatur stellis dixi c. 15, v. 5.

CAPUT XXIII.

1. Vixit autem Sara centum viginti septem annis.
2. Et mortua est in civitate Arbee, quæ est Hebron, in terrâ Chanaan: venitque Abraham ut plangeret et fletet eam.
3. Cùmque surrexisset ab officio funeris, locutus est ad filios Heth, dicens:
4. Advena sum et peregrinus apud vos: date mihi jus sepulcri vobisum, ut sepeliam mortuum meum.
5. Responderunt filii Heth, dicentes:
6. Audi nos, Domine, princeps Dei es apud nos: in electis sepulcri nostris sepeli mortuum tuum: nullusque te prohibere poterit quin in monumento ejus sepelias mortuum tuum.
7. Surrexit Abraham, et adoravit populum terræ, filios videlicet Heth;
8. Dixitque ad eos: Si placet animæ vestræ ut sepeliam mortuum meum, audite me, et intercedite pro me apud Ephron filium Scor.
9. Ut det mihi speluncam duplicem, quam habet in extremâ parte agrî sui: pecuniâ dignâ tradat eam mihi coram vobis in possessionem sepulcri.
10. Habitabat autem Ephron in medio filiorum Hethi. Responditque Ephron ad Abraham, cunctis audientibus qui ingrediebantur portam civitatis illius, dicens:
11. Nequaquam ita fiat, domine mi, sed tu magis auscultâ quod loquor: Agrum trade tibi, et speluncam quæ in eo est, præsentibus filiis populi mei; socii mortuum tuum.
12. Adoravit Abraham coram populo terræ.
13. Et locutus est ad Ephron circumstante plebe: Quæso, ut audias me; Dabo pecuniam pro agro; suscipe eam, et sic sepeliam mortuum meum in eo.
14. Responditque Ephron:
15. Domine mi, audi me: Terra quam postulas,

VERS. 17. — POSSIBERE SEMEN TUUM PORTAS. Puta urbes Chanæeorum sub Josue; Palæstinorum, Ammonitarum, Syrorum, etc. sub Davide et Salomone. Est synecdoche; per portas enim intelligit urbes; qui enim portas occupat, urbem occupat. Sic Christus portas inferorum infernorum occupavit et depravatus est. Sic et Apostoli eorumque successores Romam omnesque penè orbis urbes subegerunt Christo, Christiane fidei et Ecclesie.

VERS. 18. — BENERIGENTER IN SEMINE TEO OMNES GENTES, q. d. : In Christo qui ex te nasceretur, quasi semeni, id est, proles tua, imò Dei, benedicti, justitiam, gratiam, salutem et gloriam assequentur quælibet gentes. Vide dicta ad Gal. 5, 16.

VERS. 20. — QUOD MELIUS QUOQUE GENESIT FILIOS NACHOR. Textus hic genealogia Nachor, tum in gratiam Abraham cuius ipse erat frater, tum propter Rebecca, quam sibi norum, filio verò suo Isaac uxorem quesivit Abraham, ut ex eâ manifestò constaret genus tam maternum quam paternum Jacobi et Jacobæorum, puta Israelitarum omnium.

CHAPITRE XXIII.

1. Sara, ayant vécu cent vingt-sept ans,
2. Mourut en la ville d'Arbee, qui est la même qu'Hebron, au pays de Chanaan. Abraham la pleura, et en fit le deuil durant plusieurs jours.
3. Et s'étant levé, après s'être acquitté de ce devoir qu'on rend aux morts, il vint parler aux enfans de Heth, et il leur dit :
4. Je suis parmi vous comme un étranger et un voyageur; donnez-moi droit de sépulture au milieu de vous, afin que j'enterre la personne qui m'est morte.
5. Les enfans de Heth lui répondirent :
6. Seigneur, écoutez-nous: Vous êtes parmi nous comme un grand prince; enterrez la personne qui vous est morte dans nos plus beaux sépulchres; nul d'entre nous ne pourra vous empêcher de mettre dans son tombeau la personne qui vous est morte.
7. Abraham s'étant levé, adora les peuples de ce pays-là, qui étaient les enfans de Heth, pour leur témoigner sa reconnaissance.
8. Et il leur dit: Si vous trouvez bon que j'enterre la personne qui m'est morte, écoutez-moi, et intercédez pour moi envers Ephron, fils de Scor.
9. Afin qu'il me donne sa caverne double qu'il a à l'extrémité de son champ, qu'il me la cède devant vous pour le prix qu'elle vaut, et qu'ainsi elle soit à moi pour en faire un sépulchre.
10. Or, Ephron demeurait au milieu des enfans de Heth; et il répondit à Abraham devant tous ceux qui s'assemblaient à la porte de la ville, et lui dit :
11. Non, mon seigneur, cela ne sera pas ainsi; mais écoutez plutôt ce que je vous vais dire: Je vous donne le champ et la caverne qui y est, en présence des enfans de mon peuple; enterrez celle qui vous est morte.
12. Abraham fit une profonde révérence devant le peuple du pays.
13. Et il dit à Ephron, au milieu de tous: Écoutez-moi, je vous prie; je vous donnerai l'argent que vaut le champ; recevez-le; et j'y enterrai ensuite celle qui m'est morte.
14. Ephron lui répondit :
15. Mon seigneur, écoutez-moi: La terre que vous me demandez vaut quatre cents sicles d'argent. C'est le prix de la chose dont il s'agit entre vous et moi; mais qu'est-ce que cela pour que je le reçoive de vous?

quadringentis sicles argenti valet: istud est pretium inter me et te: sed quantum est hoc? sepeli mortuum tuum.

16. Quod cum audisset Abraham, appendit pecuniam quam Ephron postulaverat, audientibus filiis Heth, quadringentis sicles argenti probate monete publice.

17. Confirmatusque est ager quondam Ephronis, in quo erat spelunca duplex, respiciens Mambre, tam ipse, quam spelunca, et omnes arbores ejus in cunctis terminis ejus per circuitum.

18. Abraham in possessionem, videntibus filiis Heth, et cunctis qui intrabant portam civitatis illius.

19. Atque ita sepelivit Abraham Saram uxorem suam in spelunca agrî duplici, quæ respiciebat Mambre: hæc est Hebron in terrâ Chanaan.

20. Et confirmatus est ager, et atrium quod erat in eo, Abraham in possessionem monumenti à filiis Heth.

COMMENTARIUM.

VERS. 2. — ARBEE, QUÆ EST HEBRON. Unde Hebron dicta sit Arbee, dicitur Josue 15. Mortua est Sara anno ætatis 127, qui fuit Abraham 157, biennio post mortem Thare: mortuus est enim Thare anno Abraham 155.

VENITQUE ABRAHAM UT PLANGERET ET FLETET EAM. Putant aliqui Saram mortuam esse absente Abrahamo, et propterea dixisse Mosen, *Venitque Abraham.* Verum venire apud Hebræos sæpè significat oriri aliquid, accingere se ad aliquid faciendum. Sic Abraham hic venit, id est, accinxit se ad plangendum Saram. Unde aliqui vertunt: *Cepit Abraham plangere Saram.*

Nota. Planetus distinguitur à fletu significatque solemnem lectum, iuctusque et funeris pompam. Sic Stephano fecerunt plancum magnum, id est, magnam iuctus et funeris pompam, Actor. 7. Sic David solenni funere et carmine plaxit Saul et Jonatham, cæcos in bello, 2 Reg. 1, 17. Sic universus Juda et Jerusalem plaxit et iuxit mortem Josiæ regis dilectissimi, 2 Paral. 35, 24.

VERS. 4. — JCS SEPULCRI. Hebræicè est *achasat keber*, id est, possessionem sepulcri sive sepulcrum: non enim petit Abraham miserari sepulcri idololatrarum, sed sibi seorsim locum postulât, in quo sepeliatur tam Sara quam ipse et posterî. Myrabè abbas Pastor in Vitis Patrum rogatus à quodam, *Quid faciam ut salver?* respondit: « Quando venit Abraham in terram reprobationis, monumentum sibi comparavit, et per sepulcrum terram in hereditatem accepit, » q. d. : Ita et tu per cogitationem mortis tendes ad salutem in celum. Et dixit frater: *Quid est sepulcrum?* respondit senex: *Locus fletus et legendi.*

MORTUUM MEUM, id est, mortuum meam, uxorem scilicet. Ita S. August. Secundò simpliciter, *mortuum meum*, scilicet corpus vel cadaver. Unde Vatablus vertit: *Fanus meum.* Adde, post mortem nulla in corpore sexûs distinctio consideratur; unde rectè vocamus mortuum, sive is vir sit, sive femina.

VERS. 6. — PRINCIPES DEI ES APUD NOS. Quasi dicent:

Enterrez-y celle qui vous est morte, et n'en payez rien; vous me ferez plaisir.

16. Ce qu'Abraham ayant entendu, il fit peser, en présence des enfans de Heth, l'argent qu'Ephron lui avait demandé, c'est-à-dire, quatre cents sicles d'argent en bonne monnaie, et reçut de tout le monde.

17. Ainsi le champ qui avait été autrefois à Ephron, dans lequel il y avait une caverne double, qui regarde Mambre, fut livré à Abraham avec tous les arbres qui étaient autour:

18. Et ce champ lui fut assuré comme un bien qui lui devient propre, en présence des enfans de Heth, et de tous ceux qui étaient dans l'assemblée qui se tenait à la porte de la ville.

19. Abraham entra donc sa femme Sara dans la caverne double du champ qui regarde Mambre, où est la ville d'Hebron, au pays de Chanaan;

20. Et le champ avec la caverne qui y était, fut livré en cette manière, et assuré à Abraham par les enfans de Heth, afin qu'il le possédât comme un sépulchre qui lui appartenait légitimement.

Habemus et reverentur te quasi principem, et, ut Sepuag. vertunt: *Regem sanctum*, qui Deo carus et curæ sis, ac præinde insignis et illustris sis, eximieque venerandus. Suscipimus te ob tuas virtutes et propter Dei erga te favorem, curam et protectionem: perinde ac si magnus esses princeps, ex celo ad nos lapsus.

IN ELECTIS. In selectissimis sepulcri nostris sepeli Saram. Non sunt assenti montem Abraham, qui cum Hethis, utpote idololâtris, misceri et sepeliri volebat.

NULLUSQUE TE PROHIBERE POTERIT. Nemo erit tam protervus, ut audeat velite te prohibere.

VERS. 7. — ADORAVIT. Hebræicè est *iatascha*, id est, incurvavi se Abraham gratias agens, et honorem ac reverentiam civitem exhibens Hethis. Ita Cajetanus et alii.

VERS. 9. — SPELUNCAM DUBLICEM. Erat duplex, vel quia duas habebat cryptas, unam pro sepeliendis viris, alteram pro mulieribus, ut vulgo Procopius; vel quia una erat interior, alia exterior, in quâ quasi inclusa erat interior. Ita Aben Ezra.

PECUNIA DIGNA. Pretio justo.

VERS. 10. — PORTAM CIVITATIS. Hinc videtur quod in portis, quasi loco publico, quod omnes etiam exteri facillè convenirent, olim tam commercia quàm judicia peragi solebant. In portis ergo olim sedebant iudices, scabini et consules, ibique omnia tam publica quam privatorum negotia tractabant, uti jam sedent et tractant in domo civici.

VERS. 15. — DABO PECUNIAM PRO AGRO. Nolebat, Abraham agrum gratis habere, sed emere justo pretio, tum quia hoc est animi honesti, liberalis et regii, tum ne posterî Ephronis agrum repeterent, vel communem in eo sepulturam postularent. Ita viri liberales inter se certant liberalitate, sicut avari certant parcimoniâ. Narrat Ælianus, Alcibiadem Socrati præceptorî lautissima munera misisse: ea Socrates magno animo recusavit. Xantippe uxorè plurimum instante

« Sua est Alchiadi, inquit, nobis etiam nostra sit am-
 bilio: Alchidas dando, Socrates non accipiendo
 « suam ostendit liberalitatem. »

Dices: Emere sepulcrum et jus sepulcri, est simo-
 nia. Respondet primò D. Thom. 2-2, q. 100, a. 4 ad
 tertium, Abraham non emisse jus sepulture, sed
 tantum agrum in quo sepeliret Saram: ager autem per
 se vendibilis est.

Secundò, Atholens: Sepulcrum, inquit, fit sacrum,
 ita ut vendi non possit sine simonia, non effusione,
 sed mortui in illo elatione; necdum ergo erat sac-
 rum, cum illud emit Abraham. Hoc verum est jure
 civili Romanorum, quo ipsa illatione cadaveris fit lo-
 cus religiosus.

Verum hoc nihil facit ad crimen simoniae, quod ec-
 clesiasticum est: non civile: ut ergo locus sepulture
 sine simonia vendi non possit, debet esse sacer conse-
 cratione, sive benedictione ecclesiastica, ut passim do-
 cent theologi et canonisti. Tempore autem Abrahe,
 necdum erat consecratio sive benedictio ecclesiastica
 (hanc enim ecclesia christiana instituit) quò locus con-
 secratur ad sepulcrum: unde sine simonia vendi po-
 terat. Ita Cajetan. Lipoman. et alii. Adde sepulcrum, ut
 et sacerdotia gentium, utpote idololatrarum non esse
 sacra, sed profana; imò sacerdotia eorum diabolica
 sunt, ac proinde ea emere non est simonia. Gen-
 tiles tamen ea vendentes, ex conscientia errant, quò
 putant ea esse sacra, peccabant simonia. Ita D. Thom.

VERS. 16. — QUADRINGENTOS SIGLOS ARGENTI. PUTA
 400 florenas brabanticas; de siglo plura dicam Exodi
 c. 30, v. 15.

PROBATE, MONETE PUBLICÆ. Hebræa, *argenti inter
 mercatores transiit*; 70 argenti probati mercatoribus;
 mercatores enim monetam maximè discurrere appen-
 dere et probare solent, maximeque probam et probatam
 exigunt.

VERS. 17. — CONFIRMATUS EST AGER, q. d.:
 Per emptionem firmo et stabili jure translatus est.

CAPUT XXIV.

1. Erat autem Abraham senex, dierumque multo-
 rum: et Dominus in cunctis benedixerat ei.

2. Dixitque ad servum senemque domus sue, qui
 præerat omnibus que habebat: Ponè manum tuam
 subter femur meum.

3. Ut adjuretur per Dominum Deum cæli et terræ,
 ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Chana-
 norum, inter quos habito.

4. Sed ad terram et cognationem meam proficiscaris,
 et inde accipias uxorem filio meo Isaac.

5. Respondit servus: Si noluerit mulier venire me-
 cum in terram hæc, nunquid reducere debeo filium
 tuum ad locum de quo tu egressus es?

6. Dixitque Abraham: Cave ne quando reduces fi-
 lium meum illic.

7. Dominus Deus cæli, qui tulit me de domo patris
 mei et de terrâ natalitatis mee, qui focatus est mihi,

hic ager, cum suâ speluncâ duplici in domini-
 um Abraham.

Considera, Abraham in Chanaan non habuit domum,
 non agrum proprium, sed tantum sepulcrum proprium,
 quia volebat Dei monita esse peregrinus in vitâ, ten-
 dereque ad cælum; in morte autem quasi in termino
 et confinio cæli, proprium sibi suorumque fidelium
 poposit locum, ne cum infidelibus requiesceret, in
 mortè enim est discriminatio fidelium et infidelium:
 ergo par est ut eadem sit et in sepulcro. Vide quanta
 precibus patribus fuerit cura sepulcri, et quanta jam esse
 debebat fidelibus, ut in locis sacris cum fidelibus et san-
 ctis sepeliantur, idque ob spem beate resurrectionis
 cum eis: infideles enim et hæretici suam habent asin-
 sepulcrum.

Hæc de causâ in hoc Saræ sepulcro sepultus est Abraham,
 Isaac, Rebecca et Lia: quin et Jacob in idem ex
 Egypto transferri voluit. Sic, ut habet Regum histo-
 ria, Samuel, Saul, Jonathas, propheta à Leone occi-
 sus, 5 Reg. 15. Josias rex et alii honorificè cum suis
 sepulti sunt. Sic Tobias officium sepulture corporibus
 fidelium à tyranno trucidatorum, benigne exhibuit. Sic
 Joannes Baptista à suis discipulis studiosè ad se-
 pulcrum ex carcere clatus est. Sic Joseph ab Ari-
 mathiâ corpus Christi à Pilato petit, et in monu-
 mento suo novo, quod existerat in Petrà, condidit.
 Sic S. Antonius à Deo missus est ad S. Paulum primum
 eremitam, ut eum sepeliret, cuius sarculum non
 habebat, duo leones illi sepulcrum unguibus suis effo-
 derunt.

EPHRONS. S. Stephanus Act. 7, asserit hunc
 agrum emptum esse non ab Ephron, sed à fi-
 liis Hæmor, aliaque quadam habet, quæ cum hoc
 loco non satis consentire videntur; sed de his dicendum
 est Act. 7.

MAMBRE, HEC EST HEBRON. Hebron dicta est Arbee,
 dicta est et Mambre, à convalle adjacentè que dicta est
 Mambre, à viro potente Mambre, qui cum possidebat,
 quique cum Abraham pugnâvit contra quatuor reges,
 c. 14, 15.

CAPITRE XXIV.

1. Or, Abraham était vieux et fort avancé en âge,
 ayant cent quarante ans; et le Seigneur l'avait béni en
 toutes choses, l'ayant comblé de toutes sortes de biens.

2. Il dit donc au plus ancien de ses domestiques,
 qui avait l'intendance sur toute sa maison: Mettez votre
 main sur ma cuisse.

3. Afin que je vous fasse jurer par le Seigneur, le
 Dieu du ciel et de la terre, que dans la communion que
 je vous donne de chercher une femme à Isaac mon fils,
 vous ne prendrez aucune des filles des Chananéens,
 parmi lesquels j'habite, pour la faire épouser à mon
 fils.

4. Mais que vous irez au pays où sont mes parents,
 afin d'y prendre une femme pour mon fils Isaac.

5. Son serviteur lui répondit: Si la fille ne veut point
 venir en ce pays-ci avec moi, voulez-vous que je ramène
 votre fils au lieu d'où vous êtes sorti?

6. Abraham lui répondit: Gardez-vous bien de ra-
 mener jamais mon fils en ce pays-là.

7. Le Seigneur du ciel, qui m'a tiré de la maison de
 mon père et du pays de ma naissance, qui m'a parlé,
 et qui m'a juré, en me disant: Je donnerai ce pays à

dicens: Semini tuo dabo terram hæc; ipse mittet
 angelum suum coram te, et accipies inde uxorem filio
 meo;

8. Si autem mulier noluerit sequi te, non
 teneberis juramento: filium meum tantum ne redu-
 cas illic.

9. Posuit ergo servus manum sub femore Abraham
 domini sui, et juravit illi super sermone hoc.

10. Tulitque decem camelos de grege domini sui,
 et abiit, ex omnibus bonis ejus portans secum, pro-
 factusque perrexit in Mesopotamiam ad urbem Na-
 chor.

11. Cumque camelos fecisset accumbere extra op-
 pidum juxta puteum aquæ vespere, tempore quo solent
 mulieres egredi ad hauriendam aquam, dixit:

12. Domine, Deus domini mei Abraham, occurre,
 obsecro, mihi hodie, et fac misericordiam cum domino
 meo Abraham.

13. Ecce ego sto præpò fontem aquæ et filie habi-
 tatorum hujus civitatis egredientur ad hauriendam
 aquam.

14. Igitur puella, cui ego dixero: Inelina hydriam
 tuam ut bibam; et illa responderit: Bibe, quin et ca-
 melis tuis dabo potum: ipsa est, quam preparasti
 servo tuo Isaac: et per hoc intelligam quod feceris
 misericordiam cum domino meo.

15. Necdum intra se verba compleverat, et ecce
 Rebecca egrediebatur, filia Bathuel, filii Melchæ uxoris
 Nachor fratris Abraham, habens hydriam in scapula
 sua:

16. Puella decora nimis, virgoque pulcherrima, et
 incognita viro: descendere autem ad fontem, et imple-
 verat hydriam, ac revertebatur.

17. Occurritque ei servus, et ait: Paucillam aquam
 mihi ad bibendum præbe de hydria tua;

18. Quæ respondit: Bibe, domine mi: celeriterque
 deposuit hydriam super unam suam, et dedit ei
 potum.

19. Cumque ille bibisset, adjecit: Quin et camelis
 tuis hauriam aquam, donec cuncti bibant.

20. Effundensque hydriam in canalibus, recurrit ad
 puteum ut hauriret aquam: et hausit omnibus ca-
 melis dedit.

21. Ipse autem contemplatur eam tacito, seire
 volens utrum prosperum iter suum fecisset Dominus,
 an non.

22. Postquam autem liberant camelis, protulit vir
 in aureis aureis, appendentes siglos duos, et armillas
 totidem pondo siglorum decem;

23. Dixitque ad eam: Cujus es filia? indica mihi;
 est in domo patris tui locus ad manducandum?

24. Quæ respondit: Filia sum Bathuelis, filii Mel-
 chæ, quem peperit ipsi Nachor.

25. Et addidit, dicens: Palearum quoque et feni
 plurimum est apud nos, et locus spatiosus ad ma-
 nucandum.

26. Inclinatâ se homo, et adoravit Dominum.

27. Dicens: Benedictus Dominus Deus domini mei
 Abraham, qui non abstulit misericordiam et veritatem

voire race, enverra lui-même son ange devant vous,
 afin que vous preniez une femme de ce pays-là pour
 mon fils.

8. Que si la fille ne veut pas vous suivre, vous ne
 serez point obligé à votre serment: seulement ne ra-
 menez jamais mon fils en ce pays-là.

9. Ce serviteur mit donc sa main sur la cuisse d'A-
 braham son maître, et s'engagea par serment à faire
 ce qu'il lui avait ordonné.

10. En même temps il prit dix chameaux de trou-
 peau de son maître; et porta avec lui de sa main ses biens;
 et, s'étant mis en chemin, il alla droit en Mesopotamie
 en la ville de Charan ou demeura Nachor.

11. Étant arrivé sur le soir près d'un puits hors de
 la ville, où les filles avaient accoutumé de sortir pour
 puiser de l'eau, et ayant fait reposer ses chameaux,
 il dit à Dieu:

12. Seigneur, Dieu d'Abraham mon maître, assistez-
 moi aujourd'hui, je vous prie, et faites miséricorde à
 Abraham mon seigneur.

13. Me voici près de cette fontaine; et les filles des
 habitants de cette ville vont sortir pour venir y puiser
 de l'eau.

14. Que la fille donc à qui je dirai: Baissez votre
 vaisseau, afin que je boive; et qui me répondra: Bu-
 vez, et je donnerai aussi à boire à vos chameaux, soit
 celle que vous avez destinée à Isaac votre serviteur;
 et je connaîtrai par là que vous avez fait miséricorde
 à mon maître.

15. A peine avait-il achevé de parler ainsi en lui-
 même, qu'il vit paraître Rebecca, fille de Bathuel, fils
 de Melchæ, femme de Nachor, frère d'Abraham, qui
 portait sur son épaule un vaisseau plein d'eau.

16. C'était une fille très-agréable, et une vierge
 parfaitement belle et inconnue à tout homme: elle
 était déjà venue à la fontaine; et ayant rempli son
 vaisseau, elle s'en retournait.

17. Le serviteur d'Abraham, allant donc au-devant
 d'elle, lui dit: Donnez-moi un peu de l'eau que vous
 portez dans votre vaisseau, afin que je boive.

18. Elle répondit: Buvez, mon seigneur; et ôtant
 aussitôt son vaisseau de dessus son épaule, et le pen-
 chant sur son bras, elle lui donna à boire.

19. Après qu'il eut bu, elle ajouta: Je m'en vais
 aussi tirer de l'eau pour vos chameaux, jusqu'à ce
 qu'ils aient tous bu.

20. Aussitôt ayant versé dans les canaux l'eau de
 son vaisseau, elle courut au puits pour en tirer d'autre,
 qu'elle donna ensuite à tous les chameaux.

21. Cependant le serviteur d'Abraham la considé-
 rait sans rien dire, voulant savoir si le Seigneur avait
 rendu son voyage heureux, ou non.

22. Après donc que les chameaux eurent bu, cet
 homme tira des pendants d'oreilles d'or, qui pesaient
 deux sigles, et autant de bracelets qui en pesaient dix;

23. Et en les lui donnant, il lui dit: De qui êtes-
 vous fille? dites-le moi, je vous prie; y a-t-il dans la
 maison de votre père un lieu pour nous loger?

24. Elle répondit: Je suis fille de Bathuel, fils de
 Melchæ et de Nachor son mari.

25. Il y a chez nous, ajouta-t-elle, beaucoup de
 paille et de foin, et bien de la place pour y demeurer.

26. Cet homme fit une profonde inclination, et
 adora le Seigneur.

27. En disant: Béni soit le Seigneur, le Dieu d'A-
 braham mon maître, qui n'a pas manqué de lui faire
 miséricorde selon la vérité de ses promesses, et qui m'a

suam à domino meo, et recto itinere me perduxit in domum fratris domini mei.

28. Accurrit itaque puella, et nuntiavit in domum matris suæ omnia que audiverat.

29. Habebat autem Rebecca fratrem nomine Laban, qui festinus egressus est ad hominem, ubi erat fons.

30. Cumque vidisset in aureis et armillas in manibus sororis suæ, et audisset cuncta verba referentis : Illec locutus est mihi homo; venit ad virum, qui stabat juxta camelos, et propè fontem aque.

31. Dixitque ad eum : Ingredere, benedice Domini : cur foris stas? preparavi domum, et locum camelis.

32. Et introduxit eum in hospitium, ac destravit camelos; deditque paleas et fœnum, et aquam ad lavandos pedes ejus, et virorum qui venerant cum eo.

33. Et appositus est in conspectu ejus panis. Qui ait : Non comedam; donec loquar sermones meos. Respondit ei : Loquere.

34. At ille : Servus, inquit, Abraham sum :

35. Et Dominus benedixit domino meo valde, magnificatusque est : et dedit ei oves et boves, argentum et aurum, servos et ancillas, camelos et asinos.

36. Et peperit Sara uxor domini mei filium domini mei in senectute suâ, deditque illi omnia que habuerat.

37. Et adjuravit me Dominus meus, dicens : Non accipies uxorem filio meo de filiabus Chananeorum, in quorum terrâ habitò;

38. Sed ad domum patris mei perges, et de cognatione mea accipies uxorem filio meo :

39. Ego vero respondi domino meo : Quid si noluerit venire mecum mulier?

40. Dominus, aut, in cujus conspectu ambulo, mittet angelum suum tecum, et diriget viam tuam; accipies uxorem filio meo de cognatione meâ et de domo patris mei.

41. Innocens eris à maledictione meâ, cum veneris ad propinquos meos, et non dederint tibi.

42. Veni ergo hodie ad fontem aque, et dixi : Domine Deus domini mei Abraham, si direxisti viam meam, in qua nunc ambulo,

43. Ecce sto juxta fontem aque, et virgo, que egredietur ad hauriendam aquam, audiverit à me : Da mihi paulullum aque ad bibendum ex hydrâ tuâ,

44. Et dixerit mihi : Et tu bibe, et camelis tuis hauriam; ipsa est mulier quam preparavit Dominus filio domini mei.

45. Cumque hæc tacitus mecum volverem, apparuit Rebecca veniens cum hydrâ, quam portabat in scapula; descenditque ad fontem, et hausit aquam. Et aio ad eam : Da mihi paululum bibere.

46. Que festinans deposuit hydrâ de humero, et dixit mihi : Et tu bibe, et camelis tuis tribuam potum. Bibi, et adaquavi camelos.

47. Interrogavi que eam, et dixi : Cujus es filia? Que respondit : Filia Bathuelis sum, filii Nachor, quem peperit ei Melcha. Suspendi itaque in aureis ad ornandam faciem ejus, et armillas posui in manibus ejus.

amend droit dans la maison du frère de mon maître.

28. La fille courut donc à la maison de sa mère, et alla lui dire tout ce qu'elle avait entendu.

29. Or, Rebecca avait un frère nommé Laban, qui sortit aussitôt pour aller trouver cet homme près de la fontaine.

30. Et ayant déjà vu les pendants d'oreilles et les bracelets aux mains de sa sœur, qui lui avait rapporté en même temps tout ce que cet homme lui avait dit, il vint à lui, lorsqu'il était encore près de la fontaine avec les chameaux.

31. Et il lui dit : Entrez, vous qui êtes béni du Seigneur; pourquoi demeurez-vous dehors? J'ai préparé la maison, et un lieu pour vos chameaux.

32. Il le fit aussitôt entrer dans le logis; il déchargea ses chameaux, leur donna de la paille et du foin, et fit laver les pieds de cet homme, et de ceux qui étaient venus avec lui.

33. En même temps on lui servit à manger. Mais le serviteur leur dit : Je ne mangerai point, jusqu'à ce que je vous aie proposé ce que j'ai à vous dire. Vous pouvez le faire, lui dirent-ils; nous vous contons.

34. Et il leur parla de cette sorte : Je suis serviteur d'Abraham.

35. Le Seigneur a comblé mon maître de bénédictions, et l'a rendu grand et riche; il lui a donné des brebis, des boeufs, de l'argent, de l'or, des serviteurs et des servantes, des chameaux et des ânes.

36. Sara, la femme de mon maître, lui a enfanté un fils dans sa vieillesse, et mon maître lui a donné tout ce qu'il avait.

37. Et il m'a fait jurer devant lui, en me disant : Promettez-moi que vous ne prendrez aucune des filles des Chananéens dans le pays desquels j'habite, pour la faire épouser à mon fils;

38. Mais que vous irez à la maison de mon père, et que vous prendrez parmi ceux de ma parenté une femme pour mon fils.

39. Et sur ce que je dis alors à mon maître : Mais si la fille ne voulait point venir avec moi?

40. Il me répondit : Le Seigneur devant lequel je marche, enverra son ange avec vous, et vous conduira dans votre chemin, afin que vous preniez une femme pour mon fils, qui soit de ma famille, et de la maison de mon père.

41. Que si étant arrivé chez mes parents, ils vous refusent ce que vous leur demandez, vous ne serez pas obligé à votre serment.

42. Je suis donc arrivé aujourd'hui près de la fontaine, et j'ai dit à Dieu : Seigneur Dieu d'Abraham mon maître, si c'est vous qui m'avez conduit dans le chemin où j'ai marché jusqu'à présent,

43. Me voici près de cette fontaine; que la fille dont je sera sortie pour puiser de l'eau, et à qui je dirai : Donnez-moi un peu à boire de l'eau que vous portez dans votre vaisseau;

44. Et qui me répondra : Buvez, et je vais en puiser aussi pour vos chameaux, soit celle que le Seigneur a destinée pour être la femme du fils de mon maître.

45. Lorsque je m'entretenais en moi-même de cette pensée, j'ai vu paraître Rebecca, qui venait avec son vaisseau qu'elle portait sur son épaule, et qui étant descendue à la fontaine, y avait puisé de l'eau. Je lui ai dit : Donnez-moi un peu à boire.

46. Elle aussitôt, ôtant son vaisseau de dessus son épaule, m'a dit : Buvez vous-même, et je m'en vais donner aussi à boire à vos chameaux. J'ai donc bu, et elle a fait boire aussi mes chameaux.

47. Je l'ai interrogée, et je lui ai demandé : De qui êtes-vous fille? Elle m'a répondu qu'elle était fille de Bathuel, fils de Nachor et de Melcha, sa femme. Je lui ai donc mis ces pendants d'oreilles pour parer son visage, et lui ai mis ces bracelets aux bras.

48. Pronusque adoravi Dominum, benedicens Domino Deo domini mei Abraham, qui perduxit me recto itinere, et sumerem filium fratris domini mei filio ejus.

49. Quamohrem si fecitis misericordiam et veritatem cum domino meo, indicato mihi : sin autem aliud placet, et hoc dicite mihi, ut vadam ad dextram, sive ad sinistram.

50. Responderuntque Laban et Bathuel : A Domino egressus est sermo; non possumus extra placitum ejus quiddam aliud loqui tecum.

51. En Rebecca coram te est; tolle eam, et proficiscere, et sit uxor filii domini tui, sicut locutus est Dominus.

52. Quod eum audisset puer Abraham, præcédens adoravit in terram Dominum.

53. Probatisque vasis argenteis et aureis, ac vestibus, dedit ea Rebecca pro munere, fratribus quoque ejus et matri dona obtulit.

54. Initio convivio, vescentes pariter et libentes manserunt ibi. Surgens autem mane, locutus est puer : Dimittite me, ut vadam ad dominum meum.

55. Responderuntque fratres ejus et mater : Maneat puella saltem decem dies apud nos, et postea proficiscetur.

56. Nolite, ait, me retinere, quia Dominus dedit viam meam : dimittite me, ut pergam ad dominum meum.

57. Et dixerunt : Vocemus puellam, et quæramus ipsam voluntatem.

58. Cumque vocata venisset, sciscitati sunt : Vis ire cum homine isto? Que ait : Vadam.

59. Dimiserunt ergo eam, et mulierem illius, seramque Abraham, et comites ejus.

60. Imprecantes prospera sorori suæ, atque dicens : Soror nostra est; crescat in mille millia, et possideat semen tuum portas inimicorum suorum.

61. Igitur Rebecca et puellas illius, ascensis camelis, secuta sunt virum, qui festinus revertebatur ad dominum suum.

62. Eo autem tempore deambulabat Isaac per viam que dicitur ad puteum, cujus nomen est Virentis et valentis; habitabat enim in terrâ australi :

63. Et egressus fuerat ad mediantium in agro, inclinât jam die; cumque elevasset oculos, vidit camelos venientes procul.

64. Rebecca quoque, conspecto Isaac, descendit de camelo,

65. Et ait ad puerum : Quis est ille homo qui venit per agrum in occursum nobis? Dixitque ei : Ipse est dominus meus. At illa tollens citò pottium, operuit se.

66. Servus autem cuncta que gesserat, narravit Isaac.

67. Qui introduxit eam in tabernaculum Saræ matris suæ, et accepit eam uxorem : et in tantum dilexit eam, ut dolorem, qui ex morte matris ejus acciderat, temperaret.

48. Aussitôt me laissant profondément, j'ai adoré et beni le Seigneur, le Dieu d'Abraham, mon maître, qui m'a conduit par le droit chemin, pour prendre la fille du frère de mon maître, et la donner pour femme à son fils.

49. C'est pourquoi si vous avez véritablement dessein d'obliger mon maître, dites-le moi : que si vous avez résolu autre chose, faites-le moi connaître, afin que j'aille chercher une fille ailleurs.

50. Laban et Bathuel répondirent : C'est Dieu qui parle en cette rencontre; nous ne pouvons vous dire autre chose que ce qui paraît conforme à sa volonté.

51. Rebecca est entre vos mains; prenez-la et l'emmenez avec vous, afin qu'elle soit la femme du fils de votre maître, selon que le Seigneur s'en est déclaré.

52. Le serviteur d'Abraham ayant entendu cette réponse, se prosterna en terre, et allora le Seigneur.

53. Il tira ensuite des vases d'or et d'argent, et de riches vêtements, dont il fit présent à Rebecca; il donna aussi des présents à ses frères et à sa mère.

54. Ils firent ensuite le festin, ils mangèrent et burent, et demeurèrent ensemble ce jour-là. Le lendemain le serviteur s'étant levé le matin, leur dit : Permettez-moi d'aller retrouver mon maître.

55. Les frères et la mère de Rebecca lui répondirent : Que la fille demeure au moins dix jours avec nous; et après elle s'en ira.

56. Je vous prie, dit le serviteur, de ne point me retenir davantage, puisque le Seigneur m'a conduit dans tout mon chemin : permettez-moi d'aller retrouver mon maître, afin de lui apprendre au plus tôt l'heureux succès de mon voyage.

57. Ils lui dirent : Appelons la fille, et sachons d'elle-même son sentiment.

58. On l'appela donc; et elle étant venue, ils lui demandèrent : Voulez-vous bien aller avec cet homme? Je le veux bien, répondit-elle.

59. Ils la laissèrent donc aller, accompagnée de sa nourrice, et du serviteur d'Abraham, et ceux qui l'avaient suivi.

60. Et souhaitant toutes sortes de prospérités à Rebecca, ils lui dirent : Vous êtes notre sœur; croissez en mille et mille générations; et que votre race se mette en possession des villes de ses ennemis.

61. Rebecca et ses filles monterent donc sur des chameaux, et suivirent cet homme, qui s'en retourna en grande diligence vers son maître.

62. En ce même temps, Isaac se promenait dans le chemin qui mène au puits, appelé le puits de celui qui vit et qui voit; car il demeurait dans la terre de Chanaan, du côté du midi.

63. Il était alors sorti dans le champ pour méditer, le jour étant sur son déclin; et ayant levé les yeux, il vit de loin venir les chameaux.

64. Rebecca ayant aussi aperçu Isaac, descendit de dessus son chameau.

65. Et elle dit au serviteur : Qui est cette personne qui vient le long du champ au-devant de nous? C'est mon maître, lui dit-il. Elle prit aussitôt son voile et se couvrit, pour marquer sa modestie, sa soumission et son profond respect.

66. Le serviteur alla cependant dire à Isaac tout ce qu'il avait fait à l'égard de Rebecca.

67. Alors Isaac la fit entrer dans la tente de Sara sa mère, et la prit pour femme; et l'affection qu'il eut pour elle fut si grande, qu'elle tempéra la douleur que la mort de sa mère lui avait causée.

uxorem quaereret Isaac. Isaac enim duxit Rebecca anno aetatis suae 40 (ut patet cap. seq. v. 20), qui fuit Abraham 110: natus est enim Isaac anno Abraham centesimo. Aetas ergo Abraham superat aetatem Isaac centum annis. Ita S. August.

VERS. 2. — SECVUM REMOREM, oconomum suum Eliezer, de quo c. 15, 2.

PONE MANVM TUAM SCIENTER FEMUR MEVM. q. d.: Me sedente pone sub coram meo manum tuam, et hoc ritu ac caeremonia mihi iura quod filio meo non accipies uxorem Chanaanam. Ad literam, hic fuit ritus iuramentum per femur; quia femur causa et symbolum est generationis et vite. Femur ergo tenendo iurantes, testabantur Deum vite auctorem, in cuius manu est salus nostra, q. d.: Si reces et verè iuro, et iuratum praesto, Deus mihi vitam longam et felicem, qua femore significatur, praestet: sin falso et pejero, percam, nemo participis sin vite, qua processit ex femore. Ita Martinus de Rod lib. 4 Singul. c. 4.

Putant Hebraei hanc caeremoniam ponendi manum sub femore, fuisse solemnem Iudeis in iuramento, ob significationem et reverentiam sacramenti circumcissionis, quod in membro femoris vicino celebrabatur. Verum hoc falsum esse videtur; nam solus Abraham et Jacob hanc caeremoniam suos adiurabant: caeteri verò in Scriptura manu in altum (uti et modò sit) elevata iurasse leguntur.

Nota ergo, per femur sive coram, partes etiam genitales, quae inter femora sunt, tacite intelligi et comprehendendi. Sic enim filii Jacob dicuntur egressi de femore, id est, genitalibus eius, Genes. 46, v. 26, et alibi.

Hoc ergo symbolo et caeremonia ponendi manum sub femore, significat Abraham, ex femore suo iam natum esse Isaac, et ex eodem per Isaac nasciturum esse sobolem magnam, in quo Christum, semem suum benedictum, sibi à Deo promissum. Ut ergo hae soboles, et Christus ex se per Isaac nascatur, hanc de causa Isaac hic fidelem quaerit uxorem, servumque suum, ut talem ei quaerit, per femur, quasi per sobolis originem; item per femur, id est, per Christum, utpote ex femore suo nasciturum, adiurat, id est, obstringit et jurare compellit. Primus enim qui hanc formam adiurationis est usus, fuit Abraham: cum delibet secutus est nepos Isaac, c. 47, 29. Ita S. Hieron., Theodor., August. serm. 75; Amb. lib. 4 de Abraham, c. ult.; Prosper, 4 p. Praedict. c. 7, et S. Gregor. qui sic ait: Manum sub femore jubet ponere; quia per membrum illud descensus erat coram eius, qui filius Abraham esset et legitimus, et dominus eius ex divinitate, quasi dicit: Tange filium meum, et iura per Deum meum. Unde non super femur, sed sub femore manum ponere iussit; quia inde erat ille descensus, qui homo quidem, sed super omnes homines veniret.

VERS. 5. — ADREXER. Id est, iuramento tuo te obstringam, jurare te faciam. Ita Hebraei. Cogit enim Abraham servum sibi hanc caeremoniam jurare. Unde de facto servus ei hoc ritu iuravit, ut patet v. 9. Non

ergo adjuvare hic significat per sacra obtestari aliquem, sed adigere eum ad iuramentum, et iuramentum hoc cum obstringere ad aliquid promittendum, vel faciendum.

VERS. 4. — UT NON ACCIPIAS UXOREM FILIO MEO, DE FILIIS CHANANORUM (quia Chananeis impii erant et idololatrae), SED AD TERRAM ET COGNATIONEM MEAM PROFICISCARIS, non in Chaldaeam, sed in Mesopotamiam, puta in Haran ad domum Nachor fratris mei, ut patet v. 10. In Haran enim Abraham cum patre et tota cognatione migravit, c. 12, v. 1. Licet enim domus Nachor, more gentis cum qua habitabat, idola coleret, ut patet c. 31, v. 50, tamen aliquid de unius Dei cultu norat et servabat, adeoque cum idolis simul Deum caeli colebat, ut patet hic v. 31. Eratque hanc domus bene morata, ut patet ex sequent.

Tropol. quam cavenda sint infidelium, haereticorum et impiorum conubia, vide apud S. Chrysost. et Ambros., lib. 4 de Abraham, c. ult.; Sape, sit Ambros., illecebra mulieris deceptit enim uxorem, puta Mariam, et à religione fecit decedere. Primum ergo in conjugio religio quaeritur, Dicere ergo quid in uxore quaeratur; non aurum, non argentum quaeritur Abraham, non possessiones, sed gratiam bona indolis. Allegor. idem ibidem: *Ubi, ait, invenitur uxor Isaac, puta Churcha, hoc est, Ecclesia, nisi in Mesopotamia? ibi duoque stipitator fluminibus, lanceo gratia et fletu penitentia. Mamunt eam Tigris, hoc est, prudentia; et Euphrates, hoc est, iustitia, et illuminatio fructuosa, et barbaris separans gentibus.*

VERS. 6. — CAVE NE QUANDO REDEAS VILUM MEVM ILLEC, Reducas, id est, reducendum promittis, q. d.: Si filia, quam in Haran quaeris, huc ad me et Isaac cum venire nolit, sed velit ad Isaac venire ad se, ne consentias, nec promittas ei matrimonium filii mei; quia Deus ex Mesopotamia me et meos in perpetuum exire voluit, atque venire in terram hanc, quam mihi meisque promisit.

VERS. 7. — ISE MITTET ANGELVM SUVM. Ecce praei Hebraei credebant custodes angelos hominibus à Deo dari, ut eos servent, doceant, doceant dirigantque. Simile est Tobia 5, v. 5. Censet Scaliger angelum dici à Persico *angur*, id est, cursor, nuntius, mutato *r* in *l*, sicut pro Bellia dicitur Belliar; sic enim et Hebraei à Persico *angur*, epistolam latam à cursoribus, sive angaris, vocant *igoret*, quasi *igeret*.

VERS. 9. — IURAVIT ILLI SUPER SERMONE ROC. Iuravit se fideliter sermones et iussa Abraham domini sui complecturum.

VERS. 10. — AD DOMVM NACHOR, ad Haran in qua erat domus Nachor, distans à Betsabee, ubi tunc versabatur Abraham, itinere septem vel octo dierum, ita Abulens.

VERS. 12. — OCCURRE. Hebraice *haere*, id est, fac mihi occurat, scilicet id quod peto, puta talis filia, qualem Isaac uxorem cupit Abraham. Septuag. vertunt: *Prosperum fac mihi occursum.*

Discant hic Christiani, sibi suisque conjuges qua-

re, non tam concitatione hominum quam Dei; nec tam specent opes, formam et genus, quam educationem et mores probos et commodos. Ita Pulchra fratri suo Theodosio imper. Eudoxiam pauperem, sed bene eroditam et moralem uxorem curavit. Verum quia multi scis faciunt, hinc tam multa litigiosa et infidelia videmus matrimonia. Recte ergo ait Sapiens Proverb. 19, 14: *Domus et civitas dantur à parentibus: à Domino autem proprie uxor prudens.* Ita Rebecca Isaac, Ruth Booz, Sara Tobias, uxores à Deo date, pacificum, fecundum et felix habuere conjugium. Nam, ut ait Sapiens Proverb. 18, v. 22: *Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum, et haeriet iucunditatem à Domino.* Bona enim, strenuaque et prudens mulier, est rara avis in terris. *Virum de mille numis reperit, mulierem ex omnibus non invenit*, inquit Solomon Eccles. 7, v. 28. Hinc Cato dixit mulierem esse malum necessarium. Vis scire quantum malum sit mala mulier, audi Eccles. c. 25, 17: *Omnia malitia superbia mulieris; et v. 22: Non est caput nequam super caput colubri, et non est ira super iram mulieris.* Comorari toni et draconis placebit, quam habitare cum muliere nequam; et v. 31: *Plaga cordis mulier nequam.* Deus ergo fornicariis, adulteris, aliisque impis in penam peccati dat malas uxores: quae plaga est maxima et continua; durat enim per totam vitam.

E contrario, mulieris bona bestus vis. *Mulier fortis oblectat virum, et annos vitae illius in pace implebit.* Pars bona mulier bona; in parte bona continentur Deum dabitur viro pro factis bonis. Eccl. 26, v. 1, 2, 3. Cuius rei exemplum memorabile extat apud Sophronium, vel potius Joannem Moseum in Prato spirit. cap. 201 de Constantinopolitano quodam nobili, qui sua pauperibus distribuens, mortuus filio suo Jesum Christum reliquit curatorem, Christus enim ob patris eleemosynas, filio divitem et probam curavit uxorem, cum qua sanctam et iucundam egit vitam. Verè ergo Siraides Eccl. 20, 16: *Gratia, inquit, mulieris sedula delectabit virum suum, et ossa illius impinguabit; disciplina illius datum Dei est, gratia super gratiam, mulier sancta et pudorata; sicut rei oriens mando in altissimis Dei, sic mulieris bona species in ornamentum domus ejus.*

VERS. 13. — ECCE REO STO. Petit hic servus à Deo certo signo à se designato, uxorem Isaac futuram sibi demonstrari; ad hoc signum designandum motus est et instigatus à Deo; unde et illud adhibuit cum certis spe divine providentiae, opis et directionis, iuxta ea quae seorsum Deum Abraham promississe, et Abraham sibi, dicendo: *Deus mittet angelum suum coram te.* Unde et signum hoc sibi exhiberi petit humiliter proce praemissa. Denique signum hoc esse à Deo, eventus qui secutus est tam prosper declaravit; alioquin enim hic servus temerario omne et divinatione tentasset Deum. Simile fuit omen Jonathae, quod ex Dei instinctu captavit ex verbis Philistinorum de iis invadendis, illudque sequens eos occidit: *Si dixerint, inquit, Ascendite ad nos, ascendemus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris. Hoc erit nobis signum, à*

Reg. 14, 10. Sic Gedeon ex somnio Madianita, captavit omen victoriae, Judic. 7, v. 13.

Simile fuit omen Clodovai, qui castra movens contra Gotthos, munera misit Turorum ad S. Martinum, legatis mandans: *Ingressuri templum, observate quae futuri eventus ex bello quod paramus, conjecturam possunt praebere.* Parent illi, et venientes ad templum, audiant monachos illud Davidicum psallentes: *Praecincti sunt virtute ad bellum, captatoque omine felici, ad regem redeunt, omne nuntiant; quod eventus declaravit fuisse non vanum, sed divinum.* Testis est Fulgos. l. 1, c. 3.

E contrario superstitiosum fuit omen Nabachodonosor, quod ipse, non Dei, sed suo, vel demonis instinctu, captavit, cum dubitaret an Ammonitis, an Iudeos invadere deberet. Captiens enim duas sagittas, uni inscriptum nomen Babilath (quae erat Petra Arabiae, metropolis Ammonitarum), alteri nomen Jerusalem. Ess deinde commisit; mox unam caecè cecidit, cui inscriptum videns Jerusalem, statim contra eam perrexit, Ezech. 21, 21.

Simile omen fuit Philistinorum, qui ex vacuarum arcem Damini vehementer itinere et gressu confecerunt, an plaga esse inmissa, à Deo, an cœru invenisset, 1 Reg. 6, v. 7. Plura de omine sacro et licito, ac profano, illicito et superstitioso, vide apud Paterium etc.

Nota: Hoc signum quod statuit hic servus, congruum fuit; erat enim signum bonae uxoris et indolis affabilis, hospitalis, provide et strenuae. Ita S. Chrysostomus, Theodor., Rupert.

Fontes, ut patet, ut patet v. 11 et 20. Sic enim in Scriptura fons et puteus idem sunt.

VERS. 14. — IPSA EST, ea sit, quam preparasti uxorem Isaac, q. d.: Quae, Domine, ut quam tu vis esse uxorem Isaac, illa ipsa (eaque sola) haec faciat et dicat, quae ego hic postulo; ut ex his ejus factis deique cognoscam quod ipsa sit, et non alia.

VERS. 15. — ET ECCE REBECCA TORDENIATUR. Nota hic speculum virginum in Rebecca. Nam primo, non otiosa sedet ut plerumque, sed laboriosa hydrum gestat, aquasque haurit. Secundo, cum aquam hausit, reverterit, non diu moratur in publico; et licet servus Abraham videret, non tamen curiosè inspicit, vel alloquitur. Tertio, cum servus ab ea peti potum, statim consistit, offert, benignè alloquitur, dominum vocat; plus offert quam ille petierat, non gravatur incognitè servire; cum nostra subinde tam morose sint, ut vix alloqui homines dignentur, praesertim extraneos, quasi illi ad se nihil pertineant. Quarto, quavis audiret eam esse servum Abraham, non tamen ipsa eum in domum introducit; hoc enim virgini iudeorum fuisset; sed currit, ac in domo matris invenit. Quinto, non curiosè inquiri eum servus hic advenit, aut quid sibi velit: virgo enim non debet esse curiosa. Sexto, obtemperat parentibus, cum videt eos consentire, ut ad Isaac pergeret: tametsi durum esset ei relinquere patres et patriam, nihil contradidit. Septimo, non mollis est, sed virtus; emulsum enim conscendit, et iter longum

ingreditur. Octavo, cum vidit Isaac, statim à camelo descendit, et se operuit; unde apparet ejus verecundiam et reverentia erga sponsum.

VERS. 21. — **CONTEMPLABATUR IAM TACITUS**, admirans ejus non formam tantum, sed officiositatem, sedulitatem, beneficentiam, liberalitatem, atque explorans nun per omnia ita se generet, talisque esset, quae digna esset Isacco, quaque suis et Abrahæ votis responderet.

VERS. 22. — **ISATRES AERIAS APPENDENTES SICLOS BOVA**. Nota. Hic servus utriusque auri Rebecca unam dedit inaurum, id est, univrsam duas: ita ut quaeque appenderet dimidium siclum, sive drachmam unam, ut habent Septuag., Hebraea et Chaldea; ac consequenter utraque simul appenderet siclum unum, sive drachmas duas.

Dices: Quomodo ergo noster interpres verit siclos duas? Respondedo: Noster siclos minores, sive dimidiatos intelligit. Dimidium enim sicli vocatur subinde siclus, sicut regalis apud nos major est et minor sive dimidiatus; major enim est 10 stulcorum, minor 5 stulcorum.

VERS. 27. — **NON ABSTULIT MISERICORDIAM ET VERITATEM SUAM A DOMINO MEO**, q. d.: Deus misericors fuit et verax erga herum meum Abraham; misericors in pollicendo, verax in praestando promissa; uti jam vides Deum misericorditer et veraciter iter meum direxisse ad cognatos Abrahæ, et ad Rebecca, ut eam acciperem uxorem Isacco.

VERS. 28. — **IN DOMUM MATRIS SUÆ**. Quia in domo veterum Hebraeorum alia erant habitacula et domus virorum, alia mulierum. Scorsim enim in gynaeceio mater cum puellis degabat, ut docet Nic. Serrarius in Hester. c. 2, pag. 469. Adde, viri tum plures habebant uxores, quæ scorsim ad pacem servandam habitabant. Ita Cajetanus et Thomas Anglicus. Ad hoc gynaeceum cucurrit Rebecca, ostendens inauris acceptas à servo Abrahæ.

Nota. Rebecca ostentat sua dona matri; nam vulgò dicitur:

Quæ recipit dona, femina nulla bona,
quod intellige, si ea furum, et sine suorum consilio aut consensu recipiat.

VERS. 29. — **HABEBAT AUTEM REBECCA FRATREM, NOME NIS LABAN**. Sicut Rebecca speculum fuit virginum, sic Laban patrufamilias: nam primò, cum audisset verba sororis, statim egreditur ad virum invitandum, non expectat donec rogetur. Secundo, benignè eum alloquitur et piè: *Ingrede, ait, benedictio Domini*. Tertio, non tantum ipsum introducit, sed et eos qui cum ipso erant, nihil veritus sumptuum magnitudinem. Quarto, ipsemet Laban camelos destravit, aquam lavandis pedibus attulit, mensam paravit, etc. Vide hic quanta fuerit priscorum hospitalitas. Quintò, cum audisset rem ut erat gesta, non contradixit, sed intulit: *A Domino egressus est sermo*, quo rem hanc non cosui aut fortuna, sed divina ordinationi adscripsit. Sextò, ipse et Bathuel parens non cogunt puellam, sed inquirunt ejus voluntatem. Septimò, cum vident

servum festinare, non retinent eam, sed sinunt abire, adduntque nutrice ejus, ut haberet quo ipsam curaret et instrueret. Octavo, benè precatur sorori.

VERS. 30. — **CUMQUE VIDISSET**, postquam viderat et audierat. Est Hebraismus, quem Vatablus clarè explicat verrens: *Viderat enim inauris, audieratque verba Rebecca*.

VERS. 31. — **INGREDERE, BENEDICTE DOMINI**. Id est, benedictio à Domino, qui scilicet es in Dei gratia, cuique Deus favet, quemque prosperat, atque ut favere et prosperare pergat, oramus et optamus.

PREPARAVI DOMUM, curavi preparari domum, mandavi famulis ut prepararentur dormiri.

VERS. 35. — **BENEDIXIT DOMINO MEO** valde insigniter ditavit eum.

VERS. 36. — **DEBITQUE ILLI OMNIA**, dare decrevit, destinavit dare illi omnia, quasi unigenito suo: necdum enim Abraham possessione suam se abdicarat, necdum ea in Isaac transferat. Vox ergo dedit, significat actum non completum, sed inclinationem et destinatum, ut et vox *preparavi*, v. 31.

In cuius conspectu amelo, quem quasi presentem intueor, et revercor, et colo. Sic in conspectu Dei, sive coram Deo, et cum Deo ambulavit Henoch c. 5, v. 22; et Noe c. 6, v. 9. Vide ibi dicta, q. d.: Quia ego Deum ita colo, hinc vicissim Deus mittit angelum suum, ut me meaque per te dirigat et prosperet.

VERS. 41. — **INSUENS ERIS A MALEDICTIONE**, absolutus eris tuo juramento execratorio, et consequenter à maledictione et poena quam tibi jurando imprecatus es, casu quo illud violaveris, dicendo de more: *Hæc faciat mihi Deus, et hæc addat*, si non fecero jussa Abrahæ heri mei.

VERS. 47. — **SCREPENDI**, dedit ut suspenderet. Patet v. 39.

VERS. 49. — **SI FACITIS MISERICORDIAM ET VERITATEM**. Nota. His duobus Scriptura complectitur omne officium virtutis. Omne enim vel indelictum et liberale est, et est misericordia; vel præceptum est et debitum, sive ex justitia, sive ex pietate, sive ex aliâ virtute, et vocatur veritas. Hæc ergo veritas, est pietas quam parentes Rebecca debebant cognato suo, imò patrui Abrahæ. Ita Olearius.

Aliter Cajetanus: Veritas, inquit, hic est verificatio, q. d.: Si verificare vultis veritatem ostendere et conficere tot signa divine voluntatis, quibus Deus ostendit se velle Rebecca Isaac tradi.

UT VADAM AD DEXTERAM SIVE AD SINISTRAM. Est Hebraismus, q. d.: Ut sciam quâ vii tibi eundem sit, quid mihi agendum sit; utrum hic sistere, an aliò pergere debeam; poterat enim ex aliis filiis Nachor habuit enim undecim, ut patet c. 22, 21) uxorem petere Isaac, idque fecisset, si in Rebecca repulsam tulisset.

VERS. 50. — **RESPONDISTIQUE LABAN ET BATHUEL**. Laban frater erat Rebecca, ac proinde filius Bathuelis, sed qui, patre senescente, videtur familiam administrasse; unde hic passim pro patre loquitur, et matrimonium Rebecca cum Isaac condicit. Sapienter S.

Ambr.: Rebecca, ait, *judicium expectat parentum: non est enim virginitatis pudoris eligere maritum*. Unde et Andromacha apud Euripidem: *Sponsalium, inquit, meorum pater meus curam exhibet; hoc enim non est meum*.

A DOMINO EGRESSUS EST SERMO, hoc negotium divino nutu geritur; hæc est voluntas Dei, ut Rebecca tradamus Isacco.

VERS. 51 — **SICUT LOCUTUS EST DOMINUS**, non voce, sed signo, quo voluntatem suam ostendit v. 14. Ita S. August. q. 67.

VERS. 52. — **PUER, SEPTUOR**.

VERS. 57. — **QUERAMUS IPSIUS VOLUNTATEM**, non de nuptiis cum Isacco; in hæc enim Rebecca jam ante consensisse colligitur ex v. 53, 54 et 55, sed de subito abitu à parentibus, et profectioe in Chanaan ad Isaacum. Ita S. Ambr.

Allegor. S. Ambr.: Rebecca, ait, representat Ecclesiam à gentilismo vocatam à Christo ad convivium: *quæ vocata non fecit moram, et itid acceptior Domino: quia populus Judæorum qui erat ad canam vocatus, dignus non fuit venire; congregatio autem gentium simul ut accersiri se vidit, occurrit. Cum reheretur cana venit ad maritum, id quod populus nationum belluind quidam horridis meritorum deformitate, qui formæ suæ nullum habebat decorum, fidem esset atque sanum Ecclesiæ recepturus*.

VERS. 62. — **PER VIAM**, per desertum, scilicet Sur, in quo, utpote vicino, solus Isaac meditatorus inambulare solebat. Solitudo enim aptissima est orationi, acq̃ ac speculationi et contemplationi. Sciverunt id gentiles. Plato post locum peregrinationem Athenas reversus, accessit in locum suburbanum, arboribus umbratum, qui ab Academio possessore dictus est Academia, ibique philosophatus est, et gymnasium erexit. Cicero sæpè negotiis et urbe secedebat in rus, ibique philosophabatur. Testis est ipse lib. 5 Offic. Poeta olim recubebat se in avios montes, ibique in solitudinis recessu carmina pangebat. Ita Hesiodus canit se poetica à Musis didicisse, sed in monte Helicone, dum agros pasceret, indicans solitudinem esse ingenii suscitulum, nimirum:

Carmina necessein scribentis et otio quaerunt.
Euripides in insula Salaminæ tragediam suam scripsit, in spelunca tetrâ et horrida, quam A. Gellius se vidisse scribit. Horatius negat se Roma poemata pangere posse.

E fidelibus Elias, Elisens, Joannes Baptistæ, Hieronymi, Basilii, Nazianzi, plurimique alii in eremum secesserunt, illiq̃ sapientia et contemplationi vacarunt; idque exemplo Christi, qui nocturnaturus secedebat in montes, uti in Taber in transfiguratione, et in hortum tempore passionis.

Vilnius hic autographum Thomæ à Kempis de Imitat. Christi, in cuius initio hæc legebatur sententia: *In omnibus requiem quaerit, et non inventi, dan in een boeckken met een boeckken, id est, nisi scorsim sedens in agello cum libello*. Hoc est quod magnus ille Arse-

nus eremita dicebat: *Non possum simul cum Deo et hominibus habitare*.

AD FECTUM, de quo c. 16, v. 14, et c. seq. v. 11. IN TERRA AUSTRALI CHANANEA, scilicet non longè à Bersabee.

VERS. 65. — **AD MEDITANDUM**. Septuaginta vertunt, ἀλλοτρεως, id est, ad se exereendum, putâ ad faciendum spirituale exercitium meditationis; ἀλλοτρεως enim significat, magno studio et solertia alicui rei esse intentum, ait Procopius, estque animi cum delectatione studiosissimè cogitantis et meditantis, inquit S. August. Meditabatur ergo hic Isaac, tum res naturales, uti motus et cursus siderum, eorumque auctorem et motorem Deum. Ita Hebraei, Lyranus, et Testatus: nam, ut ait Perander *Sapientis vita est meditatio; et, docto cogitare est vivere*. Ita Carneades cogitationibus quasi alebatur. Hinc sapiens nihil miratur, pueri ad omnia obspesunt; illi enim omnia prævit et præmeditata sunt, his nihil. Tum potius meditabatur Isaac res celestes et divinas, Ita S. Ambrosius lib. de Isaac, cap. 4: *Sapientis enim est, inquit, segregare se à voluptatibus carnis, mensare animam; atque à corpore abducere. Hoc est enim se hincinven cognoscere*. Pergit S. Ambr., toto libro sub typo Isaac describere progressum animæ sanctæ, quæ ad spiritum cum Christo convivium aspirat. Unde Chald. vertit, *exerat ad orandum*. Hinc Alcinius docet, Isaac, hæc fuisse tyrum Christi, qui vespere et nocte oraturus secessit in montem. Perperam Aquila et Symmachus vertunt, *Isaac exiit ad confabulandum in agro*, puta cum rusticis et operariis.

VERS. 64. — **REBECCA QUOQUE CONSPICIT ISAC** descendit, suspensa nimirum id quod erat, hunc esse Isaac maritum suum, se ex camelo in terram demisit, honoris sponso suo deferendi causa.

Secundò et melius dicemus, hic esse hysteron proteron. Prius enim videtur Rebecca rogasse servum, quis esset ille qui illis occurrebat, enimque respondisse esse Isaac; ac tum demum à camelo in terram desilisse Rebecca.

VERS. 65. — **PALLIUM**, ut eo quasi flammeo honestatis et pudoris causa, nova nupta coram sponso suo se tegetet et obnubere. Vide dicta c. 20, v. 16.

Vide hic novæ sponsæ Rebecca verecundiam. *Considera*, inquit S. Chrysost. hom. 48, *quomodo maxime superflua illa et inutilia, namque diabolica pompæ, utrumq̃ cymbala, et tibia, et choræ, et satumica illa convivia et accornata omni obscenitate plena; sed omnis honestas, omnis sapientia, omnis bonitas, etc.* Et S. Ambr. Rebecca videns Isaac, ait, *descendit et caput meum pallio obnubere cepit, docens verecundiam nuptiis præire debere. Inde enim et nuptia dicte, quod pudoris gratiæ puellæ se obnubent. Discite ergo, virginis, quemadmodum servatis verecundiam, in intecto capite, proditis ante extraneos, cum Rebecca jam desponsata designatum maritum apertè capitis non putaverit ostendendum*.

VERS. 67. — **IN TABERNACULUM SARÆ**. Triennio post mortem Saræ, duxit Isaac Rebecca, ut patet ex di-

ctis cap. hujus. v. 1 : hinc patet seorsim à viris habitasse uxores, ut dixi v. 23.

Notat Nannius in Cantie. 5, sponsam olim ductam fuisse in tabernaculum vel cubiculum sacræ sacæ, ut significaretur, quod novella sponsa esset futura matremfamilias, ex qua liberorum, successions, et familia filium produceretur et propagaretur; quodque ipsa in pari honore et gradu futura esset apud domesticos, quam fuerat sponsa mater. Quare sponsa ipsa rem similem sponso (quod firmior sit charitas) se facturam vicissim pollicetur, dicens Cant. 5. 4 : *Introducam illum in domum matris mee, et in cubiculum genitricis mee, q. d. : Sponsus me loco matris suæ habebit, inductaque in ejus cubiculum et locum. Propter hoc enim reliquit homo patrem et matrem, et adheret uxori suæ; vicissim ego sponsi illum parentum loco habebit, et introducam in locum matris mee, et in cubiculum genitricis mee.*

Allegor. Abraham Deum patrem significat, Isaac Christum; Rebecca Ecclesiam, imò quamvis fidelem animam; servus Abrahæ Apostolos, Atende, quid tres quatuor personæ hoc capite gesserint, et videbis quid ad salutem nostram fecerit Deus Pater, quid Christus, quid Apostoli, et quid nobis faciendum sit.

Primo ergo, sicut Abraham unicum habuit filium cum omnia sua dedit; sic et Deus pater, etc. Secundo, Abraham non vult filium suum solum esse, sed cogitat ei uxorem dare ut filios procreet: sic Deus pater vult Christum jungi Ecclesie, utque ei: *Postula de me, et dabo tibi gentes hereditatem*, etc. Tertio, Abraham primus facit mentem nuptiarum, ipse servum mittit, alioqui non ituram; ipse uxorem vocari facit, alioqui ex se non venturam; sic Deus auctor est et principium salutis nostræ, alioqui ad Christum nunquam venissemus; ipse Prophetas et Apostolos mittit, qui nos vocarent. Quarto, Abraham nate per se, sed per servum seniores et fidelissimum hoc executus est; sic et Deus oves et sponsam suam committit pastoribus fidelissimis. Hinc Petro ter dicit: *Diligis me plus his? pace oves meas*. Quinto, Abraham servum adjurat; sic Deus prædicatoribus predicandi officium sub gravi penâ injungit. *Va vultis et non evangelizaveris!* ait S. Paulus 1 Cor. 9, et Eccl. 3 Deus sanguinem persequutionis de manu speculatorum requirit. Sexto, Abraham filio cupit uxorem, sed que ejusdem sit sanguinis, eisdem moribus prædita quibus Isaac; sic Deus sanctam vult habere Ecclesiam, que filio suo sit honoris, non pudori: *Sancti, inquit, estote, quia ego sanctus sum*.

Secundo, in Isaac videmus quid Christus tempore suæ dispositionis fecerit. Primo, Isaac egressus fuerat in agrum, Christus in mundum. Secundo, Isaac vespere egressus est; Christus venit in ultimâ ætate mundi. Tertio, Isaac tunc habitabat in parte australi; Christus veniens ab Aquilone frigido, qui judicium designat, convertit se ad Austrum misericordie. Quarto, Isaac desambulabat ad puteum Viventis et videns. Vivens et videns Deus est; ipsius enim oculis omnia nuda sunt et aperta. Fons hujus viventis et

videntis est S. Scripta. Via ad fontem est humilitas, passio; per hanc viam desambulabat Christus in sua peregrinatione; nunc hanc, nunc illum Scripturam implens, donec impletis omnibus dixerit: *Consummavi enim*. Quinto, Isaac sponsa venienti occurrit; et Christus omnibus ad se venientibus per gratiam occurrit, ut patet in Zachario et filio prodigo. Sexto, Isaac Rebecca in uxorem accepit, non in famulum; sic et Christus Ecclesiam. Septimo, Isaac Rebecca in duxit in tabernaculum Sarcæ matris; Christus Ecclesiam gentium induxit in locum Synagoga Judæorum, ex quibus progenitus erat. Octavo Isaac ita dilexit Rebecca, ut dolorem ex morte matris temperaret; sic et Christus videns civitatem flevit super eam; sed aleptos Ecclesiam gentium dolorem temperavit.

Tertio, in servo Abrahæ describitur officium Apostolorum et prædicatorum. Primo, servus jussu heri exiit; et quæret sponsam, nesciens quem et qualem, sed Domino commisit effectum et successum rei; sic Apostoli egressi prædicaverunt ubique, cum nescirent, qui credituri essent. Ipsi spargebant semen, Domino committentem fructum. Secundo, servus tulit secum de omnibus bonis heri, quibus puellam ornaret; sic Apostoli non venerunt vacui, sed magna munera attulerunt, scilicet gratiam, pacem, miracula, sanctitatem vite et morum, etc. Tertio, servus Abrahæ ad fontem stat, deliberat, que puella eligenda sit; sic Apostoli non proiecerunt margaritas ante porcos; sed iis prædicant, ex quibus majorem sperant fructum; nec obstinatos et indignos baptizant aut reconciliant, sed penitentes et apte dispositos. Quarto, servus non nisi missus; sic et veri Apostoli. De eronibus enim dicitur: *Ipsi curcabant, et ego mitabam eos*. Quinto, servus, antequam rem aggrediat, orat; sic et Apostoli. Prædicatio enim sine oratione prævia nullum fructum facit. Sexto, servus mox ut suum officium fecit, invenit virginem quam quærat; sic et Apostoli Deus cooperatus est, ut apud quoslibet gentes invenirent qui eos reciperent et crederent. Septimo, servus potum petit à virgine. Satis Apostolorum est desiderium salutis hominum; huic potum prestanti, qui eorum verba audiunt, et opere explent. Octavo, servus cum videt iuxta votum suum virginem facere, gratias agit Deo; sic et Paulus ubique gratias agit Deo pro gentium conversione. Nono, servus dat sponsa ornamenta aurium et manuum: Apostoli ornant Ecclesiam, ut habeat aures ornatas per fidem, manus per bona opera. Pharisei tantum ornant manus; hoc est, tantum docebant opera legalia; Simon et heretici tantum ornant aures, id est, tantum prædicant fidem, que est ex auditu. Verum neutrum sufficit. Decimo, servus virgini in conjugium consentienti majora munera dat; sic et fidelibus majora dona Spiritus sancti subministrantur. Undecimo, servus confecto negotio mox redit, quia tantum rem heri curat; sic fecerunt Apostoli; sic faciunt omnes prædicatoribus. Duodecimo, servus virginem à domo patris educit ad domum Abrahæ; sic et Apostoli animas à gentibus adduxerunt ad Ecclesiam. Decimo tertio, servus non

sibi adducit sponsam, sed domino; sic et Paulus fecit, dicens: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo*.

Quarto, Rebecca ostendit mores Ecclesie, et fidelis animæ. Primo, Rebecca hebraicè est idem quod saginata, impingnata; quia maritum habet Isaac, id est, risum, puta Christum, qui est animæ gaudium. Secundo, Rebecca virgo erat; et Christus virginem vult habere sponsam, ab omni amore carnis et mundi puram. Vide dicta 2 Cor. 11, 2. Tertio, Rebecca in labore invenitur; Christus non vult habere otiosos. Quarto, Rebecca charitatem ostendit servo Abrahæ; et Christus charitatem ab animâ fidei exigit. Quinto, Rebecca servo Abrahæ hospitium et victum offert; sic fideles facere debent prædicatoribus. Sexto, Re-

CAPIT. XXV.

1. Abraham verò aliam duxit uxorem nomine Cethura:
2. Quia peperit ei Zamram, et Jessan, et Madan, et Medan, et Jesbec, et Sue.
3. Jessan quoque genuit Saba, et Dadan. Filii Dadan fuerunt Assurim, et Latusim, et Loomin.
4. At verò ex Madian ortus est Epha, et Opher, et Henoch, et Abida, et Eldaa: omnes hi filii Cethura.
5. Deditque Abraham cuncta quæ possederat, Isaac:
6. Filiis autem concubinarum largitus est munera, et separavit eos ab Isaac filio suo, dum adhuc ipse viveret, ad plagam orientalem.
7. Fuerunt autem dies vite Abrahæ, centum septuaginta quinque anni.
8. Et deliciens mortuus est in senectute bonâ, protractaque ætatis; et plenus dierum: congregatusque est ad populum suum.
9. Et sepelierunt eum Isaac et Ismael filii sui in speluncâ duplici, que sita est in agro Ephron filii Scor Hethæi, à regione Mambre.
10. Quem emerat à filiis Heth; ibi sepultus est ipse, et Sara uxor ejus.
11. Et post obitum illius benedixit Deus Isaac filio ejus, qui habitabat juxta puteum Viventis et videns.
12. Hæ sunt generationes Ismael filii Abrahæ, quem peperit et Agar Ægyptia, ancilla Saræ:
13. Et hæc nomina filiorum ejus in vocabulis et generationibus suis. Primogenitus Ismaelis Nabajoth, deinde Cedar, et Adbeel, et Mabsam.
14. Massa quoque, et Duma, et Massa.
15. Hadar, et Thema, et Jethur, et Naphis, et Codma.
16. Ipsi sunt filii Ismaelis; et hæc nomina per castella et oppida eorum, duodecim principes tribuum suarum.
17. Et facti sunt anni vite Ismaelis centum triginta septem, deliciensque mortuus est, et appositus ad populum.
18. Habitavit autem ab Hevila usque Sur, que respicit Ægyptum introvultibus Assyriis; eorum cunctis fratribus suis obit.

becca omnibus relicta sequitur servum Abrahæ; sic facit et fidelis. Septimo, Rebecca secum ducit pullas; sic et fidelis familiam suam. Octavo, Rebecca appropinquans ad Isaac descendit de camelo; sic fidelis humiliter accedens ad Christum, atque cum pudore et penitentia relinquat quidquid tortuosum erat et superbum. Nono, Rebecca videns Isaac statim operit se; sic fidelis quæ magis Christum agnoscit, eò magis erubescit de præterita vitâ; Roman. 6 : *Quam fractum habebatis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis!* Decimo, Rebecca, perpetuo manet cum Isaac, non revertitur ad domum patris sui; sic fidelis qui perseveraverit cum Christo usque in finem, hic salvus erit. Ita S. Gregor. l. 33 Moral. c. 17, Eucherius lib. 2 in Genes. cap. 40, Ferus et alii.

CHAPITRE XXV.

1. Abraham, désirant d'avoir plusieurs enfants, afin de multiplier les adorateurs du vrai Dieu, épousa encore une autre femme nommée Cethura.
2. Qui lui enfanta Zaram, Jessan, Madan, Madau, Jessoc et Sue.
3. Jessan engendra Saba et Dadan. Les enfants de Dadan furent Assurim, Latusim, et Loomin.
4. Les enfants de Madian furent Epha, Opher, Henoch, Abida et Eldaa : Tous ceux-ci furent enfants de Cethura.
5. Abraham donna à Isaac tout ce qu'il possédait.
6. Il fit des présents aux fils des autres femmes; et de son vivant il les sépara de son fils Isaac, les faisant aller dans le pays qui regarde l'Orient, c'est-à-dire, l'Arabie pétrée, qui est à l'orient de Gérace et de Berabée, où il demeurait alors.
7. Tout le temps de la vie d'Abraham fut de cent soixante-quinze ans.
8. Et les forces lui manquant, il mourut dans une heureuse vieillesse et un âge fort avancé, étant parvenu à la plénitude de ses jours; et il fut réuni à son peuple.
9. Isaac et Ismael, ses enfants, le portèrent à la cave-rne double, située dans le champ d'Ephron, fils de Scor Hethéen, vis-à-vis de Mambre.
10. Qu'il avait acheté des enfants de Heth; c'est là qu'il fut enterré, aussi bien que Sara sa femme.
11. Après sa mort, Dieu bénit son fils Isaac, qui demeurait près du puits nommé le puits de celui qui vit et qui voit.
12. Voici le dénombrement des enfants d'Ismael, fils d'Agar, égyptienne, servante de Sara et d'Abraham.
13. Et voici les noms de ses enfants, selon que les ont portés ceux qui sont descendus d'eux. Le premier-né d'Ismael fut Nabajoth, les autres furent Cedar, Adbeel, Mabsam,
14. Massa, Duma, Massa,
15. Hadar, Thema, Jethur, Naphis et Codma.
16. Ce sont là les enfants d'Ismael, et tels ont été les noms qu'ils ont donnés à leurs châteaux et à leurs villes, ayant été les douze chefs de leurs peuples; c'est-à-dire, des Arabes qui sont sortis d'eux partagés en douze tribus.
17. Le temps de la vie d'Ismael fut de cent trente-sept ans, et les forces lui manquant, il mourut, et fut réuni à son peuple.
18. Le pays où il habita, fut depuis Hévila, sur l'Égypte, jusqu'à Sur, décrit qui regarde l'Égypte, lorsqu'on entre dans l'Assyrie; et il mourut au milieu de tous ses frères.

ctis cap. hujus. v. 1 : hinc patet seorsim à viris habitasse uxores, ut dixi v. 23.

Notat Nannius in Cantie. 5, sponsam olim ductam fuisse in tabernaculum vel cubiculum sacræ sacæ, ut significaretur, quod novella sponsa esset futura matremfamilias, ex qua liberorum, successions, et familia filium produceretur et propagaretur; quodque ipsa in pari honore et gradu futura esset apud domesticos, quam fuerat sponsa mater. Quare sponsa ipsa rem similem sponso (quod firmior sit charitas) se facturam vicissim pollicetur, dicens Cant. 5. 4 : *Introducam illum in domum matris mee, et in cubiculum genitricis mee, q. d.* Sponsus me loco matris suæ habebit, inductaque in ejus cubiculum et locum. *Propter hoc enim reliquit homo patrem et matrem, et adheret uxori suæ; vicissim ego sponsa illum parentum loco habebit, et introducam in locum matris mee, et in cubiculum genitricis mee.*

Allegor. Abraham Deum patrem significat, Isaac Christum; Rebecca Ecclesiam, imò quavis fidelem animam; servus Abraham Apostolos, Atende, quid tres quatuor personæ hoc capite gesserint, et videbis quid ad salutem nostram fecerit Deus Pater, quid Christus, quid Apostoli, et quid nobis faciendum sit.

Primo ergo, sicut Abraham unicum habuit filium cum omnia sua dedit; sic et Deus pater, etc. Secundo, Abraham non vult filium suum solum esse, sed cogitat ei uxorem dare ut filios procreet: sic Deus pater vult Christum jungi Ecclesie, utque ei: *Postula de me, et dabo tibi gentes hereditatem*, etc. Tertio, Abraham primus facit mentem nuptiarum, ipse servum mittit, alioqui non ituram; ipse uxorem vocari facit, alioqui ex se non venturam; sic Deus auctor est et principium salutis nostræ, alioqui ad Christum nunquam venissemus; ipse Prophetas et Apostolos mittit, qui nos vocarent. Quarto, Abraham nate per se, sed per servum seniores et fidelissimum hoc executus est; sic et Deus oves et sponsam suam committit pastoribus fidelissimis. Hinc Petro ter dicit: *Diligis me plus his? pace oves meas*. Quinto, Abraham servum adjurat; sic Deus predicatoribus predicandi officium sub gravi penâ injungit. *Va vultis et non evangelizaveris!* ait S. Paulus 1 Cor. 9, et Eccl. 3 Deus sanguinem persequutionis de manu speculatorum requirit. Sexto, Abraham filio cupit uxorem, sed que ejusdem sit sanguinis, eisdem moribus prædita quibus Isaac; sic Deus sanctam vult habere Ecclesiam, que filio suo sit honoris, non pudori: *Sancti, inquit, estote, quia ego sanctus sum*.

Secundo, in Isaac videmus quid Christus tempore suæ dispositionis fecerit. Primo, Isaac egressus fuerat in agrum, Christus in mundum. Secundo, Isaac vespere egressus est; Christus venit in ultimâ ætate mundi. Tertio, Isaac tunc habitabat in parte australi; Christus veniens ab Aquilone frigido, qui judicium designat, convertit se ad Austrum misericordie. Quarto, Isaac desambulabat ad puteum Viventis et videns. Vivens et videns Deus est; ipsius enim oculis omnia nuda sunt et aperta. Fons hujus viventis et

videntis est S. Scripta. Via ad fontem est humilitas, passio; per hanc viam desambulabat Christus in sua peregrinatione; nunc hanc, nunc illum Scripturam implens, donec impletis omnibus dixerit: *Consummatus est*. Quinto, Isaac sponsa venienti occurrit; et Christus omnibus ad se venientibus per gratiam occurrit, ut patet in Zachario et filio prodigo. Sexto, Isaac Rebecca in uxorem accepit, non in famulum; sic et Christus Ecclesiam. Septimo, Isaac Rebecca in duxit in tabernaculum Sarcæ matris; Christus Ecclesiam gentium induxit in locum Synagoga Judæorum, ex quibus progenitus erat. Octavo Isaac ita dilexit Rebecca, ut dolorem ex morte matris temperaret; sic et Christus videns civitatem flevit super eam; sed aleptos Ecclesiam gentium dolorem temperavit.

Tertio, in servo Abraham describitur officium Apostolorum et predicatorum. Primo, servus jussu heri exiit; et quæret sponsam, nesciens quem et qualem, sed Domino commisit effectum et successum rei; sic Apostoli egressi predicaverunt ubique, cum nescirent, qui credituri essent. Ipsi spargebant semen, Domino committentem fructum. Secundo, servus tulit secum de omnibus bonis heri, quibus puellam ornaret; sic Apostoli non venerunt vacui, sed magna munera attulerunt, scilicet gratiam, pacem, miracula, sanctitatem vite et morum, etc. Tertio, servus Abraham ad fontem stat, deliberat, que puella eligenda sit; sic Apostoli non proiecerunt margaritas ante porcos; sed iis prædicant, ex quibus majorem sperant fructum; nec obstinatos et indignos baptizant aut reconciliant, sed penitentes et apte dispositos. Quarto, servus non nisi missus; sic et veri Apostoli. De eronibus enim dicitur: *Ipsi curcabant, et ego mitabam eos*. Quinto, servus, antequam rem aggrediat, orat; sic et Apostoli. Predicatio enim sine oratione prævia nullum fructum facit. Sexto, servus mox ut suum officium fecit, invenit virginem quam quærat; sic et Apostoli Deus cooperatus est, ut apud quoslibet gentes invenirent qui eos reciperent et crederent. Septimo, servus potum petit à virgine. Satis Apostolorum est desiderium salutis hominum; huic potum prestanti, qui eorum verba audiunt, et opere explent. Octavo, servus cum videre juxta votum suum virginem facere, gratias agit Deo; sic et Paulus ubique gratias agit Deo pro gentium conversione. Nono, servus dat sponsa ornamenta aurium et manuum: Apostoli ornant Ecclesiam, ut habeat aures ornatas per fidem, manus per bona opera. Pharisei tantum ornant manus; hoc est, tantum docebant opera legalia; Simon et heretici tantum ornant aures, id est, tantum prædicant fidem, que est ex auditu. Verum neutrum sufficit. Decimo, servus virgini in conjugium consentienti majora munera dat; sic et fidelibus majora dona Spiritus sancti subministrantur. Undecimo, servus confecto negotio mox redit, quia tantum rem heri curat; sic fecerunt Apostoli; sic faciunt omnes predicatoribus. Duodecimo, servus virginem à domo patris educit ad domum Abraham; sic et Apostoli animas à gentibus adduxerunt ad Ecclesiam. Decimo tertio, servus non

sibi adducit sponsam, sed domino; sic et Paulus fecit, dicens: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo*.

Quarto, Rebecca ostendit mores Ecclesie, et fidelis animæ. Primo, Rebecca hebraicè est idem quod saginata, impingnata; quia maritum habet Isaac, id est, risum, puta Christum, qui est animæ gaudium. Secundo, Rebecca virgo erat; et Christus virginem vult habere sponsam, ab omni amore carnis et mundi puram. Vide dicta 2 Cor. 11, 2. Tertio, Rebecca in labore invenitur; Christus non vult habere otiosos. Quarto, Rebecca charitatem ostendit servo Abraham; et Christus charitatem ab animâ fidei exigit. Quinto, Rebecca servo Abraham hospitium et victum offert; sic fideles facere debent predicatoribus. Sexto, Re-

CAPIT. XXV.

1. Abraham verò aliam duxit uxorem nomine Cethura:
2. Quia peperit ei Zamram, et Jecsan, et Madan, et Medan, et Jesbec, et Sue.
3. Jecsan quoque genuit Saba, et Dadan. Filii Dadan fuerunt Assurim, et Latusim, et Loomin.
4. At verò ex Madian ortus est Epha, et Opher, et Henoch, et Abida, et Eldaa: omnes hi filii Cethura.
5. Deditque Abraham cuncta quæ possederat, Isaac:
6. Filiis autem concubinarum largitus est munera, et separavit eos ab Isaac filio suo, dum adhuc ipse viveret, ad plagam orientalem.
7. Fuerunt autem dies vite Abraham, centum septuaginta quinque anni.
8. Et deliciens mortuus est in senectute bona, protractaque ætatis; et plenus dierum: congregatusque est ad populum suum.
9. Et sepelierunt eum Isaac et Ismael filii sui in speluncâ duplici, que sita est in agro Ephron filii Scor Hethæi, à regione Mambre.
10. Quem emerat à filiis Heth; ibi sepultus est ipse, et Sara uxor ejus.
11. Et post obitum illius benedixit Deus Isaac filio ejus, qui habitabat juxta puteum Viventis et videns.
12. Hæ sunt generationes Ismael filii Abraham, quem peperit et Agar Ægyptia, ancilla Saræ:
13. Et hæc nomina filiorum ejus in vocabulis et generationibus suis. Primogenitus Ismaelis Nabajoth, deinde Cedar, et Adbeel, et Mabsam.
14. Massa quoque, et Duma, et Massa.
15. Hadar, et Thema, et Jethur, et Naphis, et Codma.
16. Ipsi sunt filii Ismaelis; et hæc nomina per castella et oppida eorum, duodecim principes tribuum suarum.
17. Et facti sunt anni vite Ismaelis centum triginta septem, deliciensque mortuus est, et appositus ad populum.
18. Habitavit autem ab Hevila usque Sur, que respicit Ægyptum introvultibus Assyriis; eorum cunctis fratribus suis obit.

becca omnibus relicta sequitur servum Abraham; sic facit et fidelis. Septimo, Rebecca secum ducit pullas; sic et fidelis familiam suam. Octavo, Rebecca appropinquans ad Isaac descendit de camelo; sic fidelis humiliatur accedens ad Christum, atque cum pudore et penitentia relinquat quidquid tortuosum erat et superbum. Nono, Rebecca videns Isaac statim operit se; sic fidelis quæ magis Christum agnoscit, eò magis erubescit de præterita vitâ; Roman. 6 : *Quam fractum habebatis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis!* Decimo, Rebecca, perpetuo manet cum Isaac, non revertitur ad domum patris sui; sic fidelis qui perseveraverit cum Christo usque in finem, hic salvus erit. Ita S. Gregor. l. 35 Moral. c. 17, Eucherius lib. 2 in Genes. cap. 40, Ferus et alii.

CHAPITRE XXV.

1. Abraham, désirant d'avoir plusieurs enfants, afin de multiplier les adorateurs du vrai Dieu, épousa encore une autre femme nommée Cethura.
2. Qui lui enfanta Zaram, Jecsan, Madan, Madiaq, Jesbec et Sue.
3. Jecsan engendra Saba et Dadan. Les enfants de Dadan furent Assurim, Latusim, et Loomin.
4. Les enfants de Madian furent Epha, Opher, Henoch, Abida et Eldaa : Tous ceux-ci furent enfants de Cethura.
5. Abraham donna à Isaac tout ce qu'il possédait.
6. Il fit des présents aux fils des autres femmes; et de son vivant il les sépara de son fils Isaac, les faisant aller dans le pays qui regarde l'Orient, c'est-à-dire, l'Arabie pétrée, qui est à l'orient de Gérace et de Berabée, où il demeurait alors.
7. Tout le temps de la vie d'Abraham fut de cent soixante-quinze ans.
8. Et les forces lui manquant, il mourut dans une heureuse vieillesse et un âge fort avancé, étant parvenu à la plénitude de ses jours; et il fut réuni à son peuple.
9. Isaac et Ismaël, ses enfants, le portèrent à la cave-rne double, située dans le champ d'Ephron, fils de Scor Hethéen, vis-à-vis de Mambre.
10. Qu'il avait acheté des enfants de Heth; c'est là qu'il fut enterré, aussi bien que Sara sa femme.
11. Après sa mort, Dieu bénit son fils Isaac, qui demeurait près du puits nommé le puits de celui qui vit et qui voit.
12. Voici le dénombrement des enfants d'Ismaël, fils d'Agar, égyptienne, servante de Sara et d'Abraham.
13. Et voici les noms de ses enfants, selon que les ont portés ceux qui sont descendus d'eux. Le premier d'Ismaël fut Nabajoth, les autres furent Cedar, Adbeel, Mabsam,
14. Massa, Duma, Massa,
15. Hadar, Thema, Jethur, Naphis et Codma.
16. Ce sont là les enfants d'Ismaël, et tels ont été les noms qu'ils ont donnés à leurs châteaux et à leurs villes, ayant été les douze chefs de leurs peuples; c'est-à-dire, des Arabes qui sont sortis d'eux partagés en douze tribus.
17. Le temps de la vie d'Ismaël fut de cent trente-sept ans, et les forces lui manquant, il mourut, et fut réuni à son peuple.
18. Le pays où il habita, fut depuis Hevila, sur l'Égypte, jusqu'à Sur, décrit qui regarde l'Égypte, lorsqu'on entre dans l'Assyrie; et il mourut au milieu de tous ses frères.

19. Ita quoque sunt generationes Isaac filii Abraham; Abraham genuit Isaac:

20. Qui cum quadraginta esset annorum, duxit uxorem Rebecca filiam Bathuelis Syri de Mesopotamia, sororem Laban.

21. Deprecatusque est Isaac Dominum pro uxore sua, et quod esset sterilis: qui exaudivit eum, et dedit conceptum Rebecca.

22. Sed colliditque in utero ejus parvuli, quae ait: Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere? Perrexitque ut consuleret Dominum.

23. Qui respondens, ait: Duae gentes sunt in utero tuo, et duae populi ex ventre tuo dividantur, populusque populum superabit, et major serviet minori.

24. Jam tempus pariendi advenerat, et ecce genuit in utero ejus parvuli sum.

25. Qui prior egressus est, rufus erat, et totus in morem pelvis hispidus: vocatumque est nomen ejus Esau. Proximus alter egrediens, plantam fratris tenebat manū: et illicros appellavit eum Jacob.

26. Sexagenarius erat Isaac quando nati sunt ei parvuli.

27. Quibus adultis, factus est Esau vir gnarus venandi, et homo agricola: Jacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis.

28. Isaac amabat Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur: et Rebecca diligebat Jacob.

29. Coxit autem Jacob pulmentum: ad quem enim venisset Esau de agro lassus,

30. Ait: Da mihi de coctione hanc rufā quia oppido lassus sum. Quam ob causam vocatum est nomen ejus Edom.

31. Cui dixit Jacob: Vende mihi primogenita tua.

32. Ille respondit: En moriar, quid mihi proderunt primogenita?

33. Ait Jacob: Jura ergo mihi. Juravit ei Esau, et vendidit primogenita.

34. Et sic accepto pane et lentis edulio, comedit, et bibit, et abiit: parvipendens quod primogenita vendidisset.

COMMENTARIUM.

VERB. 4. — ABRAHAM VERO ALIAM DUXIT UXOREM. Mortua erat Sara, Agar jussu Dei dimissa, forte etiam mortua; ergo Abraham aliam et tertiam duxit uxorem, ut ex eo semen inter gentes quoque multiplicaretur. Factum id postquam Isaac duxisset Rebecca (de quo c. praec.), ac consequenter post annum Abraham 140.

Allegorice, filii Agar sunt pagani et infideles, filii Ceturae sunt haeretici, qui filios Isaac, id est, fideles et Catholicos, persequuntur. Ita Origenes et S. August. q. 70.

NOMINE CETURAM. Hebraei; Lyranus, et Thomas An-

19. Voici quelle fut aussi la postérité d'Isaac, fils d'Abraham; Abraham engendra Isaac;

20. Lequel ayant quarante ans, épousa Rebecca, fille de Bathuel, Syrien de Mésopotamie, et sœur de Laban.

21. Isaac pria le Seigneur pour sa femme, parce qu'elle était stérile; et le Seigneur l'exauça, donnant à Rebecca la vertu de concevoir.

22. Mais les deux enfans dont elle était grosse, s'entrechoquèrent dans son ventre; ce qui lui fit dire: Si cela devait m'arriver, qu'étais-il besoin que je eusse? Elle alla donc consulter le Seigneur.

23. Qui lui répondit: Les chefs de deux nations puissantes sont dans vos entrailles; et lorsque vous les mettrez au monde, deux peuples sortiront de votre sein, qui se diviseront l'un contre l'autre: l'un de ces peuples surmontera l'autre peuple; et dans la suite, l'aîné sera assujéti au plus jeune.

24. Lorsque le temps qu'elle devait accoucher fut arrivé, elle se trouva mère de deux jumeaux.

25. Celui qui sortit le premier était roux et tout velu, ayant la peau couverte de poil, comme la peau d'un animal; et il fut nommé Esau, c'est-à-dire, parvenu, parce qu'il était venu au monde couvert de poil, comme un animal dans sa plus grande force.

26. L'autre sortit aussitôt, et il tenait de sa main le pied de son frère, comme s'il eût voulu le retenir, et lui être l'avantage de sortir le premier; c'est pourquoi il fut nommé Jacob, c'est-à-dire, supplanteur.

27. Isaac avait soixante ans, lorsque ces deux enfans lui naquirent.

28. Quand ils furent grands, Esau devint habile à la chasse; il était continuellement dans les bois et dans les champs: Mais Jacob était un homme simple, doux, paisible, et il demeurait retiré à la maison.

29. Isaac aimait Esau, parce qu'il mangeait de ce qu'il prenait à la chasse; mais Rebecca aimait Jacob, parce qu'il lui faisait compagnie à la maison.

30. Un jour, Jacob ayant fait cuire du manger, Esau survint, retournant des champs, étant fort lassé;

31. Et il dit à Jacob: Donnez-moi de ce mets roux que vous avez fait cuire, parce que je suis extrêmement las. C'est pour cette raison qu'il fut depuis nommé Edom, c'est-à-dire, roux, de la couleur des lentilles qu'il avait désiré de manger.

32. Jacob, qui avait appris de sa mère que Dieu l'avait destiné à être au-dessus de son frère, lui dit: Vendez-moi donc votre droit d'aînesse.

33. Esau lui répondit: Je me meurs: de quoi me servira mon droit d'aînesse? Je veux bien vous le vendre.

34. Jurez-le moi donc, lui dit Jacob. Esau le lui jura, et lui vendit son droit d'aînesse.

35. Et ainsi ayant pris du pain et ce plat de lentilles, il mangea et but, et s'en alla, se mettant peu en peine de ce qu'il avait vendu son droit d'aînesse, et les avantages qui y étaient attachés.

glicus putant, hanc eandem esse cum Agar, quae dicta sit Cetura, id est, thurificata, quod ejecta ex domo Abraham, pudicitia, orationi, cultui Dei, cuius symbolum est thus et thurificatio, se dedit. Additque quod Abraham mortuā Sarā, miserit Isaacum ad redendum Agar, sive Ceturam. Verum haec sunt commenta Judaeorum, qui fuscā confutat Abulensis et Cajetanus. Videtur iam Cetura, quā Agar fuisse ancilla, sive serva Abraham; nam si fuissent ingenuae, non vocarentur concubinae, v. 6.

Nota. Abraham duxit Ceturam post mortem Sarae, quae mortua est anno aetatis suae 127, cum Abraham

esset 127 annorum; tot ergo annorum existens duxit Ceturam, et ex ea sex proles suscitavit; erat enim Cetura vivida et fecunda. Adde, Deus, qui Abraham vim generandi ex Sarā supra naturam dedit, adjovit quoque vim generandi ejusdem ex Ceturā, et quod ei deerat supplavit.

VERB. 2. — MADIAN. Ex quo orti sunt Madianitae; hi ergo sunt posterī Abraham ex Ceturā nobis cogniti; ceteri incogniti sunt. Tradit tamen Josephus eos incoleisse Arabiam Felicem, usque ad mare Rubrum.

VERB. 5. — FILII DADAN FUERUNT ASSURIM ET LUTUSIM, ET LOOMIM. Sunt ista nomina gentium et populorum, qui originem traxerunt à filiis Dadan. Ita Vatabl. et patet ex Hebraeo. Fortē ita dicti sunt, ab artificio cuiusque; nam Assurim, teste S. Hieron. significat negotiatores; Lutusim, fabros ferri et aeris; Loomim, multarum tribum ac populorum, supple, possessores, vel rectores. Chaldaeus veritē: *Habitantes in castris, in tabernaculis, et in insulis.*

VERB. 3. — OENIM. Hojōs filios Afer nomen dedit Africa urbi et regioni, ut ex Alexandro Polyhistoro, et Cleomede docet Josephus; quāquam alii apud Solinum, Africanam dictam velint ab Afro, Libis et Herculis filio. Putant aliqui ab his filiis Cetura ortos esse Brachmanas, qui sunt sapientes et quasi religiosi Indorum, diotese esse *Brachmanos*, quasi *Abrahamianos*; unde et Brachmanae colunt quendam Perabramman, quasi deorum antiquissimum, qui videtur esse primus ipsorum parens Abraham. Haec plausible sunt conjecturae, sed incertae.

VERB. 6. — FILIUS AUTEM CONCUBINARUM Agar et Ceturae. Hinc patet, Abraham non neglexisse Agar et Ismaelem, etiamsi se dimissos; sed eis subinde munera misisse.

Nota, concubinas haec fuisse veras uxores (ita enim vocantur v. 1 et alibi, sed ignobiliores, et fore servas. Unde primaria uxor erat et dicebatur domina. Sic Abraham Isaac c. 41, 29, dedit nomen Sarā, id est, principis vel dominae suae. Haec primaria uxor dicebatur: praevissis sponsalibus, dote dicta, et solemnitate, etque materfamilias, et honorum omnium cum marito consors, atque gubernatrix domus; ejus demique filius erat heres patris. Nil tale committit et ordinarij habebant concubinae; sed fore mabant servae, et servilis conditionis. Ita Pererius, et alii.

MUNERA. Aurum, argentum, vestes, pecora, etc. SEPARAVIT, ut cum Isaac contenderent, amque in terra promissa possessione turbarent. Rursus ne posterī eorum sui idololatri et vitii Isacidas inficerent.

AD FLAGRAM ORIENTALEM. Nota. Posterī Israel proximē continebantur posteris Isaac, Orientem versus. Nati verō ex Ceturā post Isacitas interiorē ad Orientem habitantur, ideoque hi semper in Scripturā vocantur filii Orientis, quorum crebra est mentio. Vide Ariam in lib. Chanana c. 3 et 4.

VERB. 8. — ET DERIGENS, q. d.: Abraham non morbo, non vi aliquā extrinsecis illatā, sed praesensio,

deliciente naturali humore, calore et viribus, mortuus est.

MORTUUS EST. Mortuus est Abraham post mortem Thare patris sui anno 40, post matrimonium Isaac (quod contigit anno Abraham 140, Isaac 40) anno 85, cum Esau et Jacob, ex Isaac sexagenario geniti, jam essent 15 annorum. Licet enim nativitate Jacob et Esau, in sequentibus hoc cap. post mortem Abraham, narret Moses; tamen ea ante contigit. Voluit enim Moses omnia Abraham gesta, vitam et mortem simul percensere, ac deinde gesta Isaac ac Jacobi sigillatim ordine prosequi. Quaedam ergo hic conjunguntur, licet posterius sint gesta, quae eodem pertinent, per anticipationem; eademque de causā alia postponentur, licet prius sint gesta, per hysteroiogiam.

Nota. Natus est Abraham anno post diluivum 292; vixit autem annos 175: mortuus est ergo anno post diluivum 467. Nōe verō mortuus est anno post diluivum 350, cum Abraham esset 68 annorum; Sem verō filius Noe, qui fuit nonus avus Abraham, vixit post diluivum annos 502. Sem ergo 55 annos supervixit Abraham. Heber verō, sextus avus Abraham, obiit anno 561 post diluivum; ergo 94 annis supervixit Abraham suo sexto aëlovi. Mortuus est itaque Heber anno 109 vitae Jacobi; sicut Sem mortuus est, cum Jacob esset 50 annorum. Nota secundo. Obiit Abraham anno mundi 2125, cum Ismael esset 89 annorum. Isaac verō 75, videlicet filius tam Isaac duos, quam Isaaculis duodecim, totidem populorum principes. Filii Ceturae tunc circiter erant 50 annorum. Ceturam enim duxit Abraham paulo post annum aetatis suae 110, ut dixi. Nota tertio. A morte Abraham usque ad descensum Jacobi in Aegyptum, qui contigit anno aetatis Jacobi 150, fluxerunt anni 115; à morte verō Abraham usque ad egressum Moysi et Hebraeorum ex Aegypto, fluxerunt anni 550. Cum ergo Moses tunc, in egressu Hebraeorum ex Aegypto, esset octogenarius; hinc sequitur cum natum esse 250 annis post mortem Abraham. Nota quarto. Haec est perodus vitae Abraham. Abraham anno aetatis suae 75 ex Chaldaea à Deo evocatus, profectus est in Haran; anno aetatis 85, duxit Agar, et 86, natus est ei Ismael; anno 99 fuit circumcisus; eodem anno igne caelesti cremata est Sodoma; anno 100 nascitur ei Isaac; anno 105 ablatum Isaac; et Ismael domo eiecitur; anno 125 contigit immobilitas Isaac; anno 135 moritur Thare; anno 137 moritur Sara; anno 140 Isaac uxorem dat Rebecca; anno 160 ex Isaac nati sunt ei nepotes, Jacob et Esau; anno 175 mortuus est Abraham.

In senectute bona, mature et tempore suo, sive spectes aetatem, sive gratiam aetatem, quia deceptus, et sine agritudine; gratiam, quia plenus meritis decessit. Nam, ut ait Plinio lib. *Quis diciturum verum sit haerens, recte dixit Propheta quidam: Malle se vivum diem cum virtute vivere, quam mille annos in vobis mortis, puta in peccato et mala vita.*

PLENIS DIEBUS, vivendi satur, ut habent Hebraei, et cupiens discessi. Quaesit est Aristoteles, naturam

animilibus quina aut dena secula ad vivendum indolisce, homini ad tanta genito tanto ceteriorum terminum stare. Verum fidelis novit illud: *Scio me accendere, ut descendam; vivere ut crearem; ut aeneam, adolescere, vivere ut moriar, mori ut in aeternum haer.* Volt etas, inquit Cicero, et nihil omnino aliud est tempus hujus vite, quam cursus ad mortem, in quo, ut ait S. Augustinus, nemo vel paululum stare, vel paulo tardius ire permittitur. Sapiens ergo qui tota vita vivere, imò mori didicit, scit corpus hoc gravem esse sarcinam nobilium animarum, ideoque illud terre, unde ei origo est, cupit restituere, pulveremque pulveri reddi; ut animus liber ad patres et ad angelos Deumque evolet.

Si Abraham satur vita optavit mortem iurus ad limbum, quidni Christianus optet mortem. Martyr crucem pro Deo, iurus in caelum? B. Thomas Morus capite plectendis, divini carnifex de more veniam petere, osculum ei et angelorum aureum dedit, dicens: *Tu mihi hodie id beneficii praestabis, quod haecenus nemo mortalium praestitit, aut praestare potuit.* Audi S. Theodoram occurrentem ad locum supplicii, et cum milite, qui mutatis vestibus eam e carcere, ne violaretur, liberat, de martyrio contentem: « Non ego te mortis et vadem elegi, sed praedem pudoris optavi. In me lata est ista sententia, quo pro me lata est. Moriar certe innocens, ne moriar nocens; nihil hic medium; e hodie ego aut rea tui sanguinis, aut martyr mei, » ut refert S. Ambros. lib. 2 de Virg. »

CONGREGATUS EST AD POPULUM SUUM, q. d.: Abraham mortalitatem, ut ceteri, exiit, ingressos est vitam universa carnis, atque à statu viventium hic transit ad statum patrium degentium in aëthera vita.

Unde ex hac phrasi Theodoret. Cajet. Lyranus, et Pererius colligunt, primò animam hominis esse immortalem; secundo, animas mortuorum non vivere solitarias, sed gregatim et socialiter, quasi in populo, sive in coelo sint, sive in limbo, uti erant tempore Abraham. Tertio, tam de malis, uti Roboam, Achaz, et aliis quam de bonis, dici: *Dormivi cum patribus suis;* sed forè de bonis tantum et iustis, uti de Abraham, Isaac, Jacob, Mose, Aaronè dici: *Congregatus est ad populum suum.* Quarto, S. August. quest. 268, To-status, et Burgenis, per populum accipiunt societatem angelicam ad quam congregatus sit Abraham, aliique sancti patres. Verum simpliciter et germanis Rupertis et alii, per populum accipiunt societatem iustorum hominum, ad quam colliguntur iusti morientes, sicuti de agris colligitur et congregatur natura messis in norreum. Quinto, notat Burgenis, in veteri Testamento legi: *Congregatus est ad populum suum,* id est, ad Heber, Noe, Abel, Seth, Adam; in limbo beatitudinem expectantes; sed in novo Testamento, quo animae parè mox in caelum volant, dici: *Domini mortui qui in Domino moriantur,* et: *Euge, servè bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui.*

Epitaphium Abrahamè vide Ecclesiastici 44, v. 20, ubi sic ait: *Abraham magnus pater multitudinis gentium, ei non est inventus similis illi in gloria, qui conservavit legem Ecclesi.*

Addit Burgenis, ante Abraham neminem à patri-bus descendisse ad limbum; sed Adam, Abel, Seth, Enoe, Noe, omnesque ante Abraham iustos irrisse ad Purgatorium, ob sua venialia peccata quae fecerant; adhae, inquit, de his dicitur, quòd mortui sint; de Abraham verò primo omnium dicitur, quòd congregatus sit ad populum suum, puta in limbo.

Verum hoc est improbabile. Abel enim obiit martyr, ergo ivit ad limbum, non ad Purgatorium. Sic Noe fuit vir iustus atque perfectus, imò cum Deo ambulavit. Iverunt ergo hi aliique ad limbum; non tamen dicuntur congregati ad populum suum, quia tunc necdum erat populus, et multitudo iustorum in limbo; sed ipsi hanc populum, morientes paulatim adunant et constituunt. Cùm enim occisus est Abel, nullus erat in limbo, sed ipse primus eò concessit.

Hic sequitur tertia pars Genesios, quae est à nativitate Abraham usque ad mortem ejusdem, in qua et Pererius finit tertium suum tomum Comment. in Genesim.

BENEDIKIT ISAAC. Beneficet Isaac ditando cum.

MASMA, GORRE, ET DEMA, ET MASSA. Sunt nomina propria trium filiorum Ismaelis. Hebraei ea conjuncta proverbialiter usurpant, dicentes: *Masma, dama, vemas,* quo voluit significare, multa audienda, tacenda et ferenda esse; quod Graeci dicunt *αὐτοῦ καὶ ἄλλοις.* *Masma* enim hebraice auditum significat, *dama* silentium, *masa* tolerantiam. Quod Itali dicunt: *Asai, vide, tace, si vis vivere in pace.*

VERS. 15.—THEMA. A quo civitas et regio Themam ad meriditem Idumaeae, cujus rex fuit Eliphaz amicus S. Job, qui inde Themanites dicitur.

VERS. 17.—APPOSITUS EST AD POPULUM SUUM. Ex hac phrasi colligitur Hebraei Ismaelem post Isaac et veraxionem Isaac, cum domo Abraham ejectus esset, mentem et vitam mutasse, rectè vixisse, ideoque salvatum esse. Vide dicta v. 8.

VERS. 18.—HEVILA. Regio est, non India, sed sita propè desertum Sur, inter Ægyptum, Assyriam et Palestinam, de qua cap. 2, v. 11. Posteri ergo Ismael omnem illum tractum, qui à sinu Persico usque ad Assyriam protenditur, possederunt, quae hodie putatur dici Cabana.

CORAM CUNCTIS FRATRIBUS, quia Ismael inter suos fratres, melius habitavit; habebat enim ab Occidente Isaacum, ab Oriente filios Ceturae.

CORAM CUNCTIS FRATRIBUS SUI OBVI. Pro obit hebraice est *naphal*, id est, cecidit, q. d.: Stantibus et viventibus, ac videntibus fratribus suis Ismael cecidit et obiit; idque nonnihil praematurè, anno ætatis 137, cum alii parentes et fratres ejus diutius vixerent; Isaac enim vixit 180 annos. Mortuus est Ismael post mortem Abraham anno 48; natus est enim anno Abraham 87; Abraham autem universum vixit annos 175. Alii sic exponant: *Cecidit, scilicet sors ejus, q. d.: Habitu Ismael inter fratres suos, uti vertunt Septuag., Chald. et Arabici.* Verum nulla sortis hic fit mentio. Unde Pagninus vertit: *Et mortuus est.*

VERS. 20.—BATHOLLIS STRI DE MESOPOTAMIA, q. d.

Rathuel erat Syrus, oriundus ex illà Syria parte, quae Mesopotamiam dicitur. Pro quo, nota primò, Syrus hebraice dicitur *Arami*, quasi dicas Armenius; et Syria vocatur *Aram*, quasi dicas Armenia. Videtur ergo ex hac voce Hebraei, quod Syria latissime, ut mox dicam, patens, olim dicta sit Armenia, ab Aram filio Sem, nepote Noe, Genes. 10. Secundo, Syria apud priscos longè latèque patebat, ac multas regiones complectebatur, variis eogominatibus distinctas, ut patet 2 Reg. 10, v. 6 et 8.

Primò enim, regio in qua Damascus est sita, vocatur *Aram Damascè*, Syria Damasci. Secundo, Syria in qua sita est Zoba, dicitur *Aram*, vel Syria Zoba; est autem illa, qua inter Libanum et Antilibanum jacet, et corrupto vocabulo hebraeo Zoba, Cava Syria, et à Graecis Cæle, ob demissam à declivitate montium planitiem (id quod Hebraei sonant Zoba) dicta est. Tertio, *Aram naharaim*, id est, Syria duorum fluviorum, est Mesopotamia, quae et interamnis dicitur, quia inter Euphratem et Tigrim sita est. Eadem dicitur *Aram padan*, quasi dicas, Syria campestris. *Padan* enim lingua Ismaelica significat agrum, seu regionem campestram. Unde et Italiae fluvius nobilissimus. *Padus* dicitur, quod pro planas regiones diu fuit. Sic Rathuel hic dicitur Syrus, quia Mesopotamius, puta oriundus ex Haran, urbe Mesopotamiae. Quarto, est Syria Maacha; ita dicta est à Maacha, filio Nachor, ex Romæ uxore, Genes. c. 22, v. ult.

VERS. 21.—DEPRECATUSQUE EST. Hebraice est *lethor*, id est, multum et instanter precatus est, blandè et suavi precò amanter Deum demulcendo. Unde S. Chrysost. cenat Isaacum per 20 annos orasse pro sterilitate Rebeccae tollendà, ac vigesimo demum anno id impetrasse; non Isaac duxit Rebeccam anno ætatis suae 40, ac demum anno 60 genuit ex ea Jacob et Esau. *Ut et nos,* inquit ipse hom. 49, *amulantes iustum, assidui simus in divinis precibus, si quando aliquid à Deo petierimus. Si enim iustus ille ita virute praeditus, et tantum opud Deum gratiam habens, tantam pro se tu sit constantiam et studium, continuo Deum orando, ita ut soleretur Rebeccae sterilitas; quid dicemus nos, qui tantis peccatorum oneribus premur? sed, etsi parvo tempore studium aliquod et diligentiam exhibuerimus, torpescimus, et recedimus, nisi statim exanimamur, etc.*

Nota, sanctas mulieres Saram et Rebeccam (uti et Rachel et Annam) Deum ad tempus sterilem esse voluit, ut doceret nos, semen illud benedictum, puta Christum, ex Sara et Rebecca (uti et viros sanctissimos, Josephum ex Rachel, Samuellem ex Annà) non naturè viribus, sed ex mero Dei dono, per miraculum natum, orique datum esse. Ita S. Chrysost. Statuerat ergo Deus, ex Rebecca nasci Jacob et Christum, sed non nisi mediatis causis secundis, et obtinentibus id precibus Isaac.

VERS. 22.—COLLIDERANTUR IN UTERO EIUS PARVULI. Septuag. vertunt *fraxero*, quod S. Ambrosius vertit, *collidantur*; S. Augustinus, *gastabantur*; hebraice est *itro-tasari*; quod S. Hieronymus vertit, *collidabantur*; Aquila,

confringebantur; Symmachus, *terebantur*, id est, collabantur quasi palis-qtas.

Hi ergo pueri invicem quassabant, trudebant et coarctabant, dum uterque gestit et nititur prior utero matris exire ac nasci, ut sit primogenitus.

Nota. Hoc certamen, et haec lucta parvulorum Jacob et Esau, non vi naturæ, sed Dei muta facta est, ad praesagium, quòd Jacob et Esau aut inter se colluctarentur et concertarent de primogenitura et primatu, ut patet v. 25. Unde Jacob tenuit plantam Esau, quasi eum supplantare volens, ne prior ex utero egrediretur. Ita Rupert. et Utriusque habitus, inquit, ostendit quod inter fratre duelli, videlicet Esau et collisus à Jacob quasi fugere videtur, isque manu tenens pedem insequentis ac terga devicta pulsantis schemata praefert. Adhuc allegoricè haec lucta Jacob et Esau significari luctam Christianorum cum Judæis.

Historia Sebolastica, et S. Ambros. lib. 4 de Fide, c. 4, et S. August. citatus à Dion. Carthusiano (tamen haecenus in S. August. nihil tale reperit), putant hanc collisionem Jacob similem fuisse exultationi Joannis Baptistae in utero matris, ac proinde tum Jacob, quam Joannem Baptistam in utero matris esse sanctificatos. Confirmant hoc ex eo, quòd Apostolus Rom. 9, asserit Deum dilexisse Jacob, priusquam boni quidquam egisset, et cum adhuc esset in utero matris, sive. Verum pari modo dicendum esset Esau esse sanctificatum in utero. Alia ergo fuit exultatio S. Joannis; alia collisio et colluctatio Jacob et Esau, alia quoque esset mox Apostoli, uti dixi Rom. 9. Hæc ergo illorum sententia caret fundamentum, et temerè asseri videtur.

Ita vitrorum illustrium vita et factura ostendit et praesagis sæpè praesignificata sunt. Socrates vidit per sonnum oloris pullum sibi in gremio plumescere, qui continuo exortis alis in altum evolans, suavissimo cantu edidit: hic scilicet erat Plato Socratis discipulus, qui inter philosophos assidua et facultà eminent. Unde postridie cum Plato Socrati à patre commendaretur: Hic est, inquit, cyrenus quem vidi. Testis est Laertius in Platone. S. Dominici mater gravida visa est sibi in quiete, continere in utero catulum ore praefertentem faciem, quæ edidit in Juvenem, orbem terrarum incendit. Quò somnio significat fore, ut S. Dominicus splendore sanctitatis ac doctrinae homines toto orbe inflammaret, S. Thomas Aquinas adhuc infans chartam versans, imò comedens, significat quàm studiosus fore adultior factus. Ex ore sancti Ephrem pueri vias percutibus profere viis, quæ omnem circumcincta regionem repleret, significat quantum se sparsurus esset ejus doctrina et virtus.

PERPETUQUE UT CONSERVET DOMINUM, in monte Moria per Melchisedech. Ita Enseb. Genadius, Theodoret. et Diodorus. Sic et Chrysost. hom. 50, ait Rebeccam per sacerdotem Deum consultuisse, et per eundem responsum à Deo accepisse. Unde addit: *Vide quanta et tunc est sacerdotum dignitas.* Secundo, Paraphrasies Hierosolymitanus, et Hebraei vertunt, *abit ut poteret sueriscordiam in dno ubi con-*

cionabatur Sem. Sem enim filius Noe adhuc vivebat; mortuus est enim cum Jacob annum ageret quinquagesimum. Porro putant Hebraei, Melchisedech fuisse Sem, et sic hæc eorum expositio cum primâ Eusebii coincideret. Tertio, facillimè et planissimè Theodoret. Diodorus, et Procopius censent, Rebecca animo consternatam ad vicinum et domesticam altare ivisse, illique Deum orasse, qui per angelum respondit id quod sequitur. *Dua gentes in utero tuo sunt, et major serviet minori.* Ex quo intellexit Rebecca, quod Jacob preferretur Esau, eique primogenituram et benedictionem paternam præriperet; quo tamen meritum suum Isaacum elavit, ut mysterio prophætico locus daretur, de quo c. 27, 25.

VERS. 25. — *DUE GENTES, duo filii, qui erunt pater et capiti daturum gentium, puta Judæorum et Idumæorum, sibi invicem adversentium.* Vide Amos 1, v. 11.

MAJOR SERVIENT MINORI. Primogenitus Esau serviet minori Jacobo, non in sua personâ (hoc enim nusquam factum legitur, imò potius Jacob submitis se Esau, sed in posteris. Judæi enim posteri Jacobi, soli quasi hæredes Abrahæ, possederunt terram promissam Chanaan, et benedicti Dei locupletati sunt, eisque servierunt Idumæi, posteri Esau, tempore Davidis et Salomonis, et patet 2 Regum 8, et licet postea jugum exusserint, rursus tamen ab Hyrcano subjugati, circumcisionem receperunt, et in unam gentem cum Judæis coalescerunt, teste Josepho l. 14 Antiquit. c. 17. Unde Plinius et alii subinde Idumæos cum Judæis confundunt.

Allegoricè, Judæi, licet antiquiores sint, servient et postponentur in Ecclesiâ, gratiâ et salute Christianis, perinde ac lex vetus servivit novæ, Rom. 9, v. 40.

Tropologicè, mali servient bonis, tyranni martiribus, quia sub persecutione, eracibus et tormentis, perant et fabricant eis coronas æternas. Adde sæpè mali bonis in hæc vitâ subiciuntur; verum certò et semper eis subicientur post diem iudicii; tunc enim justi judicabunt nationes, et dominabuntur populis. Ita S. Augustinus serm. 78. Secundo in justis, major servit minori, id est, caro servit spiritui, et vita cedunt virtutibus, ait Origenes.

VERS. 25. — *ET TOTUS IN MOREM PELLIS HISPIDUS, VOCATUMQUE EST NOME N EJUS ESAU.* Infantes nasci solent glabri; at Esau toto corpore hispidus natus est, Dei nutu, ut ejus agrestis et aspera indoles, mores et vita futura præsignaretur.

Esau ergo nascens, non tam infans, quam vir perfectus sua pilositate et hirsutie videbatur, indeque dictus est Esau, quasi *assus*, id est, factus et perfectus: erat enim hispidus instar viri perfecti. Secundo, inde quoque dictus est *Sæir*, id est, pilosus. Tertio dictus est, *Edom*, id est, rufus, tum à colore rufi, tum potius à coctione rufa, pro quâ vendidit primogenita sua Jacobo, ut patet v. 30. Ita S. Hieron. in Abdiam, Cajetanus, Olearius, et Pererius. Rursus S. Hieron. in Amos 2, v. 9: « Ex ejus (querens

vocabulo Philo vir disertissimus Hebræorum, Esau appellatum putat *ἀπὸ εὐρώ*, id est, *querchum et roborem*, licet et Esau possit *καίμα*, id est, *factura*, intelligi, ut ad mala opera referatur. » Quærens quomodo à hercu dictus sit Esau, non video; quærens enim à quercu *etur*, non Esau; nisi fortè Philo deriveret Esau à *az*, id est, robustus fuit. Sed Esau hebr. per *ו* scribitur, az verò per *ז*.

Tropologicè, Esau representat improbos, ob duodecim analogias, inquit Pererius. Prima est, Esau fuit prior et honorabilior apud homines, Jacob verò apud Deum, sic mali in hæc vitâ excellunt donis nature, ingenii, prudentiæ, nobilitatis, roboris, pulchritudinis, opum et ab hominibus coluntur; cum apud Deum sint infriori et ignobiles; contrarium proorsus est in bonis. Secunda est quod major serviet minori: ita sanè mali in hoc mundo videntur dominari bonis, sed reversè serviunt ipsis, et ipsorum gloria eis corone, uti dixi. Tertia, collisio Jacob et Esau significat luctum et pugnam assiduum, que est inter malos et bonos. Quarta Esau prior egreditur, sed Jacob ejus tenet calcaneum; ita impiorum priora sunt beta et prospera, sed extrema sunt locustosa et funesta in æternum. Quinta, Esau erat totus hispidus, quod significabat ejus mores asperos, ferocem animum, versutum ingenium, libidinosum affectum: tales sunt impii. Sexta Esau erat venator et agricola: sic impii totæ terræ et terrenis bonis inhiant. Septima, Esau villi lenticulâ vendidit primogenituram: ita impii jus adoptionis filiorum Dei, et spem vite æternæ commutant cum vilissimis bonis. Octava, Esau hoc damnum suum parvipendit; sic reprobi amissionem gratiæ divini, et gloriæ cœlestis pro nihilo ducunt. Nona, Esau ducens uxores Chanaanæ quas parentes offendit; ita mali diu improbis sociis agglottantur, Deum et Ecclesiam graviter offendunt. Decima, secus tandem Esau sua mala et damna, et ingenuit, flevit, pœnituit, sed irritè et cassè pœnitentiâ; similem pœnitentiâ agunt reprobi, Sap. 5. Undecima, Esau oderat Jacob, eumque persequebatur; ita mali bonos persequuntur. Duodecima, Isaac diligebat Esau, quia ex ejus venatione comedebat; Rebecca verò amabat Jacob simpliciter et absolute, quia bonus et sanctus erat; ita mali non sunt diligendi, nisi secundum quid; quia eorum opera artificialia, et inventa corporalia reipublicæ utilis sunt; at electi et sancti, nisi magni sunt et honorati coram Deo, ita simpliciter amandi et honorandi.

PROPTER ALTER EGREDIENS, PLANTAM FRATRIS TEREBAT MENO. Sitas hic erat quasi volentis præcedere, aut simul cum fratre ex utero egredi, quasi pro illo, aut certè cum illo niteretur occupare jus primogenituræ. Non naturaliter, sed Dei nutu, et dispositione hoc factum est. Vide dicta v. 22.

ET DICENDO APPELLAVIT (Isaac pater, ejus erat proli indere nomen, eum JACOB. Jacob enim idem est, quod supplantator, ut patet c. 27, 26, vel tenens plantam (cub enim plantam significat); itaque decipiens et supplantans.

Allegoriam habet Eucherius lib. 2, cap. 46; scilicet Jacob est Christus, qui supplantavit Esau, id est, Judoæos.

VERS. 27. — **AGRICOLA.** Septuag. *ἀγροποιός*, id est, agrestis; hebræicè est, *Esau erat vir agri*, id est, assidue et libenter versabatur in agro, procul ab urbe, raro domi, ferè in campis degens.

VIN SIMPLEX. Hebræicè est *tem*, quod Septuag. vertunt *ἀκλινός*, id est, non fictus, quasidicas, sine fuco et dolo; Symmachus vertit *ἀμύκτος*, id est, sine crimine; Aquila *ἀκρίβος*, id est, non duplex, sed simplex propriè; tum idem est, quod rectus, innocens, integer, perfectus; radix enim *tamam*, significat perficere, consummare. Vir simplex ergo est vir integer, qui uni Deo et virtuti intendit, non per multa, avis subinde et illicita, vagatur. Sic Job dicitur vir simplex. Itaque simplicitas hæc non prudentia, sed dolo et falsitati opponitur; estque simplicitas hæc veritas, puritas, sinceritas et innocentia animi, falsitatis, simulationis et peccati expertis, et impermixta, inquit S. Chrysost. Sic Cicero lib. 2 de Finibus: « Verè, inquit, diligimus, id est, fidelia, simplicia, constantia; tum yana, falsa, fallentia odimus, ut fraudem, perjurium, malitiam, injuriam. » Hæc simplicitate Jacob à Deo obtinuit omnem prosperitatem, ut merito illi tribuantur hoc emblema: *Prudent simplicitas, densa felicitas.*

HABITABAT IN TABERNACULO, domi se continebat. Ita Septuag. Veterum enim, maxime patriarcharum, domus erant tentoria, sive tabernacula, q. d.: Jacob domi vite quietæ, domesticis officiis et culturae animi sui vacabat. Ita Cajetanus.

Rectè Hesiodus dixit: Melius est esse domi, damnosum verò est foris vagari. Hebræi apud Lyranum, per tabernacula intelligunt scholas, quas frequentabat Jacob ad descendum sapientiæ et Dei timorem. Una, inquit, erat schola Melchisedech sive Sem, secunda Heber, tertia Abrahæ. Unde Claudius vertit: *Jacob erat vir integer, et minister (auditor) domus doctrinæ, que non alia est quam schola.* Unde Hebræi tradunt Jacob frequentasse scholas theologicas, in quibus docebat Sem et Heber, vel ut alii volunt, Melchisedech, ibique rerum divinarum et pietatis studio vacasse. Quæ si vera sint, vide quam antiquæ sint scholæ et gymnasia. Talis fuit tempore Josue c. 15, v. 15 Cariat sepher, id est, urbs litterarum, quasi dicas, Academia. Vide de antiquitate et origine singularum Academiarum, Middendorpium.

Tropolog. S. Gregorius lib. 6 Moral. cap. 7: « Pili, inquit, à distractionibus, ad mentis secreta se restringunt, et ibi quasi in tranquillitatis sinu requiescunt. » Hæc sunt pium tabernacula.

VERS. 28. — **REBECCA DILIGEBAT JACOB,** quia Jacob quietior, placidior, suavior erat, quam Esau, et quia à Deo Rebecca audiverat v. 25, illum præferendum esse fratri seniori.

VERS. 29. PULMENTUM lentis, ut patet v. 34. Fuit hæc lentiscalia Egyptia, inquit S. August. in Psal.

36, que sapida et suavis est, teste Athenæo lib. 4, et Gellio lib. 17, c. 8. Vocatur hic eibus *pulmentum*, quod in modum pulvis factus esset; sicut enim fit pulvis ex oryza, pisis, fabis, ita et ex lente. Adde, quodvis obsonium dicitur pulmentum; primus enim cibulus veterum, etiam Latinorum, fuerunt pulvis, teste Plinio l. 18, c. 8. Unde et prisca Romani pulphigum sicut dicit; inde quibus dicitur es pulmentum.

VERS. 30. — **DA MIHI DE COCTIONE HAC RUFÆ,** serviter rubente; fortè quia croco, coriandro, similive condimento erat tineta; sic enim Zeno lenticule Alexandrinæ coriandri grana, que rufa sunt, misceri jubebat. Hebræa indicant nimiam aviditatem et gulam Esau: habent enim: *Obtege me, obræ me, imple me, de rufa, rufa isto.* Doctiores enim Hebræi *es halitani*, deducunt à radice *ata*, que obtegere et obruere significat.

ESAU, id est, rufus, rubicundus, sanguineus, ut dixi v. 25.

VERS. 31. — **VENDE MIHI PRIMOGENITA TUA,** vende *ἀπὸ εὐρώ*, id est, jus primogeniturae tum.

Queritur hic primò, quodnam fuerit jus primogeniti in lege nature. Resp. fuisse quadruplex. Primum erat, quod primogenitus erat princeps fratrum, eorumque quasi pater et dominus, adeò ut coram eo se fratres inclinarent, ut patet c. 27, v. 29, et cap. 53 et 55: succedebat enim primogenitus in patriam dignitatem. Et hoc est quod ait Isidorus Pelusiota in Catech. primogenitus successisse in regnum, et in patriarchalem dignitatem.

Secundum erat, quod in divisione hereditatis paternæ, singuli fratres singulas partes, primogenitus verò duplices accipiebat, ut patet, Deut. 21, 17. Ita Theodor.

Tertium erat, quod post diluivium, primogenitus erat sacerdos familie; unde et in lege Moysi, Leviticæ loco omnium primogenitorum Israelis, fuerunt electi ad sacerdotium. Num. 5, v. 12. Rursus, primogeniti parentibus in pontificatu succedebant, ut patet Num. 20, 28. Ita S. Hieronym. Rupertus, Tostatus et Eucherius, c. 44. Quare Hebræi, et ex eis Eucherius, sic explicant: *Vende mihi primogenita*, id est, vende mihi vestem tuam sacerdotalem (ac consequenter ipsum sacerdotium), quod de more induti primogeniti, quasi sacerdotes, victimas solent offerre Deo; adduntque, hæc veste Rebecca induisse Jacobum, cum ipse fratri suo Esau patris benedictionem suffragatus est, Gen. 27, 15. Fuit tamen hoc jus sacerdotii aliquibus non primogenitis concessum; uti Abrahamo, idque ex singulari Dei dispositione et electione, quia Abraham fidelis fuit, et pater fidelium, cum ceteri fratres ejus infideles et idololatre fuisse videntur.

Quartum erat, quod pater moriens peculiariter primogenito benedicebat, ut patet c. 27, v. 4, que benedictio magni tum æstimabatur, magnique sæpè erat valoris et efficacior apud Deum.

Addit Abulensis et Lipon. quod primogenitus in

solamnitibus et conviviis publicis solebat benedicere fratribus et nepotibus, quasi junioribus. Verum id nusquam disertè expressum est.

Quartur secundo, an peccavit Esau vendendo, Jacob emendo jus primogeniture?

Nota. Jus primogeniture primariò temporale erat; erat enim jus preeminentiæ inter fratres et jus ad duplicem portionem hereditatis. Secundariò tamen habebat annexum jus spirituale, scilicet jus sacerdotii, et jus ad benedictionem patris. Cajetanus putat Esau tantum peccasse gulæ, eumque tantum vendidisse primogenituram, quatenus ea quid temporale erat, sicut modò quis licite vendit calicem consecratum, si calicem tanti quanti in se valet veniat, nec plus exigat ratiõne consecrationis.

Dico: Quomodo ergo Apostolus Hebr. 12, v. 16, vocat Esau profanum? — Respondet Cajetanus, quia Esau materialiter profanus erat, vendens tunc vili pretio primogenituram, cui res tam sancta annexa erat, quam ipse parvipendebat: sicut profanus esset et vocaretur, qui calicem consecratum venderet pro olla aliqua delicata.

Verum dico primò: Esau peccavit, primò gulæ; secundo, sacerdotum contemptu, quia primogenituram, cui erat annexum jus sacerdotii, tam vili esca vendidit. Tertio, videtur peccasse simoniam, quia jus primogeniture totum, ac consequenter jus sacerdotii, quod spirituale erat, vendidit; idè enim ab Apostolo Hebr. 12, vocatur profanus: profanus enim propriè et formaliter nemo est nisi qui rem sacram vendendo aut polluendo violat et profanat. Peccavit ergo Esau, quia ventrem virtutis, cibum honoris, gulam sacerdotii et benedictionis pretulit.

Dico secundo: Jacob, emendo jus primogeniture Esau, non peccavit. Primò, quia intendit tantum jus primarium primogeniture, quod temporale erat et vendibile, sicuti vendi et emi potest ager, cui est annexum jus patronatus, ait Lipomannus.

Dico: Saltem Jacob peccavit injustitiâ, quia rem tantam tam vili pretio emit. — Respondet non peccasse, quia Esau volens et sciens rem tantam vili vendere voluit, quia illam contempsit, ut patet v. 34. Volenti autem et scienti, imò rem suam prodigenter et contemnerenti non fit injuria.

Secundò, non peccavit Jacob emendo hoc jus, quia doctus à matre sciebat, hoc jus Dei dispositione et dono ad se pertinere, et ab Esau ad se esse translatum. Rebecca enim id ab angelo audiverat v. 25. Rursum, idipsum illa indicavit Jacobo, ut satis colligitur ex eo, quòd, cum ipsa c. 27, audacter incitaret Jacobum, ad præcipiendam fratri benedictionem, Jacobus non se excusavit titulo injustitiæ, quasi non sibi, sed fratri, utpote primogenito, debita esset hæc benedictio: quod utique fecisset, nisi contrariam docente matre scivisset, erat enim vir justus, et timorate conscientiæ; sed tantum obijcit periculum paternæ indignationis, si, poter suam fraudem rescisceret. Hanc

autem Dei revelationem, dispositionem et translationem primogenituræ ex Esau in Jacob, nec Jacob, nec Rebecca hucusque revelare ausi sunt vel ipsi Esau, verentes ejus indignationem; vel ipsi Isaac, ne eum mortuo afficerent. Isaac enim unicò amabat Esau. Nunc ergo Jacob occasione tactus vindicandæ confirmandique juris sui, per spontaneam fratris cessionem, ob coactionem rufam sibi à fratre hæc conditionem dalem, eam non neglexit, sed accepit. Non ergo Jacob propriè hinc rem fratris empit, sed rem suam astu ab injusto possessore extorsit. Unde quod ait, *Vende*, idem est ac, *da*, trade, imò reddo jus mihi debitum. Vide Cajet. 2-2 q. 100, a. 4.

VERS. 32. — EN MOTION. Necessitatem preterit Esau sue aviditatis et gula: nam gulæ et contemptu primogenituræ eum peccasse patet v. 34. Non enim dubium est, in tam divite Isaci domo, filium Esau panem, carnes, aliosque cibos, quibus vesceretur, habere potuisse. Fragrantia ergo, color, et cupiditas lentis, quam cocerat Jacobus, tanta fuit in Esau, ut morturum se diceret, nisi profinus illa daretur. Ita Cajetanus et Pererius. Vide de gula speculius et dantis S. Gregorius 30 Moral. c. 27.

VERS. 35. — JURA ERGO MIHI, quod mihi cedas jus primogenituræ, eoque pacifice me frui permittes.

VERS. 34. — AMIT PARVIVENDENS. Nota obstinationem et impenitentiam Esau; secundo, perditionem et perjurium ejusdem; idè enim parvipendit se jus hoc vendidisse, quia non habebat in animo suum contractum, hæc juramento firmatum, servare. Unde de factio sine ullo scrupulo, jus hoc sibi reipsa vindicare voluit, perinde ac si illud non alienasset, nec cessisset Jacobo.

Tropolog. magis profani et viles quàm Esau sunt peccatores, qui pro vili esca, aut honoris vanitatis illecebri Deum offendunt; itaque diabolo, non tantum animam, sed et Dei gratiam, jusque ad hereditatem coelestem dividant: hoc enim est jus primogenituræ Christi et Christianorum, quod Christus unigenitus eis suâ morte et sanguine comparavit, atque in baptismo renascentibus, sibi eos inserendo, consignavit. Recit ergo ait Sapiens Prov. 6, 26: *Pretium scortis via est vitas panis; mulier autem viæ prætorum quinquam capit.* Rursum, Antonius in Melissa p. 1, serm. 16: *« Da tamen, inquit, ait: Da mihi presentia, Deo futura; et mihi juvenentem, Deo senectam, mihi voluptates, et illi corpus inutile. O quantum tibi periculum, quanti et casus inexpectati imminant! »* Quocirca S. Chrysost. hom. 50: *« Hæc, inquit, ambrosius, discamus et nunquam negligere dona à Deo nobis data, neque perdere magna propter parva et vilia. Quare enim, et dic mihi, propositio regno colorum, bonisque illis et ineffabilibus, ita in divitarum cupiditatem insanit et mus, et momentanea, et quæ sæpè non usque ad vesperam permanent, percipit semperque duraturus et præferimus? Et quid hæc amentia detersis esse possit, quando et illis privamur ob nimiam in facta amorem, et nunquam his purè frui possimus. »*

CAPUT XXVI

CHAPITRE XXVI.

1. Ortâ autem fame super terram, post eam sterilitatem quæ acceiderat in diebus Abraham, abiit Isaac ad Abimelech regem Palestinorum in Gerar.

2. Apparuit ei Dominus, et ait: Ne descendas in Ægyptum, sed quiesce in terrâ, quam dixero tibi.

3. Et peregrinatus est in eâ, eripuit tecum, et benedixit tibi; tibi enim et semini tuo dabo universas regiones has, compensans juramentum quod spondisti Abraham patri tuo.

4. Et multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli: daboque posteris tuis universas regiones has: et benedicentia in semine tuo omnes gentes terræ.

5. Et quòd obfiteris Abraham voci meæ, et custodierit præcepta et mandata mea, et ceremonias, legesque servaverit.

6. Mansit itaque Isaac in Geraris.

7. Qui cum interrogaretur à viris loci illius super uxore suâ, respondit: Soror mea est: timerat enim confiteri quòd sibi esset sociata conjugio, reputans ne fortè interficerent eum propter illius pulchritudinem.

8. Cùmque pertransisset dies plurimi, et ibidem moraretur, prospiciens Abimelech rex Palestinorum per fenestram, vidit eum jocantem cum Rebecca uxore suâ.

9. Et accessit eo, ait: Perspicuum est quòd uxor tua sit: cur mentitus es eam sororem tuam esse? Respondit: Timui ne morerer propter eam.

10. Dixitque Abimelech: Quare imposuisti nobis? Potuit coire quispiam de populo cum uxore tuâ, et induxeras super nos grande peccatum; præcepitque omni populo dicens:

11. Qui tetigerit hominis hujus uxorem, morte morietur.

12. Sevit autem Isaac in terrâ illâ, et invenit in ipso anno centuplum, benedixitque ei Dominus.

13. Et loempletus est homo et ibat proficiens atque succrescens, donec magnus vehementer effectus est.

14. Habuit quoque possessiones ovium et armorum, et familiarum plurimum. Ob hoc invidentes ei Philistinii,

15. Omnes puteos, quos foderant servi patris illius Abraham, in illo tempore obstruxerunt, impletentes humo:

16. In tantum ut ipse Abimelech diceret ad Isaac: Recede à nobis, quoniam potentior nobis factus es valde.

17. Et ille discedens, ut veniret ad torrentem Geraræ, habitaretque tibi:

18. Rursumque fodit alios puteos, quos foderant servi patris sui Abraham, et quos, illo mortuo, olim obstruxerant Philistinii: appellavitque eos eisdem nominibus quibus ante poter vocaberat.

1. Or, avant la naissance de Jacob et d'Esau, Isaac demeurant encore dans la terre de Chanaan, il arriva une famine en ce pays-là, comme il en était arrivé au temps d'Abraham; et Isaac s'en alla à Gerar, vers Abimelech, roi des Philistins.

2. Car, ayant eu le dessein d'aller en Égypte, comme avait fait Abraham; et avant que cela eût été convenu le Seigneur, le Seigneur lui avait apparû, et lui avait dit: N'aller point en Égypte, mais demeurez dans le pays que je vous montrerai.

3. Passez-y quelque temps comme étranger, et je serai avec vous et je vous donnerai, à vous et à votre race, tous ces pays-ci, pour accomplir le serment que j'ai fait à Abraham votre père.

4. Je multiplierai vos enfants comme les étoiles du ciel; je donnerai à votre postérité tous ces pays que vous voyez; et toutes les nations de la terre seront bénies dans celui qui naîtra de vous.

5. Parce qu'Abraham à obéi à ma voix, qu'il a gardé mes préceptes et mes commandements, et qu'il a observé les cérémonies et les lois que je lui ai données.

6. Isaac demeura donc à Gerar, selon l'ordre du Seigneur.

7. Et les habitants de ce pays-là, lui demandant qui était Rebecca, le leur répondit: C'est ma sœur; comme il le pouvait dire avec vérité, elle étant sa plus proche parente. Il en usa ainsi, parce qu'il craignoit de leur avouer qu'elle était sa femme, de peur qu'ils frappés de sa beauté, ils ne résolussent de le tuer pour en être les maîtres.

8. Il se passa ensuite beaucoup de temps; et comme il demeurait toujours dans le même lieu, il arriva qu'Abimelech, roi des Philistins, regardant par une fenêtre, vit Isaac qui se jouait avec Rebecca, d'une manière qui lui fit comprendre qu'elle était sa femme.

9. Et l'ayant fait venir, il lui dit: Il est visible que c'est votre femme; pourquoi avez-vous fait un mensonge, en disant qu'elle était votre sœur? Il lui répondit: J'ai eu peur qu'on ne me fit mourir à cause d'elle.

10. Abimelech ajouta: Pourquoi nous avez-vous ainsi imposé? Quelqu'un de nous aurait pu abuser de votre femme et vous nous auriez fait tomber dans un grand péché. Il fit ensuite cette défense à tout son peuple:

11. Quiconque touchera la femme de cet homme-là, sera puni de mort.

12. Isaac sema ensuite en ce pays-là, et il recueillit l'année même le centuple, et le Seigneur lui fit prospérer, il s'enrichit de plus en plus, jusqu'à ce qu'il devint extrêmement puissant.

13. Car il possédait une grande multitude de brebis, de troupeaux de bœufs, de serviteurs et de servantes. Ce qui ayant excité contre lui l'envie des Philistins,

14. Ils bouchèrent tons les puits que les serviteurs d'Abraham, son père, avaient creusés, et les remplirent de terre.

15. Et Abimelech dit lui-même à Isaac: Retirez-vous d'avec nous, parce que vous êtes devenu plus puissant que nous.

16. Isaac s'étant donc retiré de la Cour d'Abimelech, vint au torrent, où, dans les grandes plies, il se forme un torrent appelé le torrent de Gerar, parce qu'il se forme par cette ville. Isaac, dis-je, vint en ce lieu pour y demeurer.

17. Et il fit creuser de nouveau et déboucher d'autres puits que les serviteurs d'Abraham, son père, avaient creusés, et que les Philistins, peu après sa mort, avaient remplis de terre; et le leur donna les mêmes noms que son père leur avait donnés auparavant.

19. Foderuntque in torrente, et repererunt aquam vivam.

20. Sed et ibi iurgium fuit pastorum Geraræ adversus pastores Isaac, dicentium : Nostra est aqua; quam-obrem nonnisi putei, ex eo quod acciderat vocavit Calumiam.

21. Foderunt autem et alium : et pro illo quoque rixati sunt, appellavitque eum, Inimicitias.

22. Profectus inde fodit alium puteum, pro quo non contenderunt : itaque vocavit nomen ejus, Latitudo, dicens : Nunc ditavit nos Dominus, et fecit crescere super terram.

23. Ascendit autem ex illo loco in Bersabee, Ubi apparuit ei Dominus in ipso nocte, dicens :

Ego sum Deus Abraham patris tui; noli timere, quia ego tecum sum : benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum propter servum meum Abraham.

24. Itaque edificavit illi altare : et invocato nomine Domini, extendit tabernaculum; præcepitque servis suis ut foderent puteum.

25. Ad quem locum cum venissent de Geraris, Abimelech, et Ochozathamicus filius, et Phicol dux militum.

26. Locutus est eis Isaac : Quid venistis ad me, hominem quem odistis, et expulistis a vobis?

27. Qui responderunt : Vidimus tecum esse Dominum, et ideo nos diximus : Sit juramentum inter nos, et incamus fructus.

28. Ut non facias nobis quidquam mali, sicut et nos nihil tuorum attingimus, nec fecimus quod te læderet; sed cum pace dimisimus autem benedictionem Domini.

29. Fecit ergo eis convivium; et post cibum et potum.

30. Surgentes mane, juraverunt sibi mutuo; dimisitque eos Isaac pacifice in locum suum.

31. Ecce autem venerant in ipso die servi Isaac, annuntiantes ei de puteo quem foderat atque dicentes : Invenimus aquam.

32. Unde appellavit eam, Abundantiam; et nomen urbi impositum est Bersabee, usque in presentem diem.

33. Esau vero quadragenarius duxit uxores, Judith filiam Beeri Hæthæ, et Basemath, filium Elon ejusdem loci.

34. Quæ ambe offenderant animum Isaac et Rebecce.

35. Quæ ambe offenderant animum Isaac et Rebecce.

19. Ils fouillèrent aussi au fond du torrent, et ils y trouvèrent des sources qui leur fournirent de l'eau vive.

20. Mais les pasteurs de Gérara firent encore la même querelle aux pasteurs d'Isaac en leur disant : L'eau est à nous. C'est pourquoi il appela ce puits Injustice, à cause de ce qui était arrivé.

21. Ils en creusèrent encore un autre : et des pasteurs de Gérara les ayant encore querelés, il l'appela Inimitié.

22. Étant parti de là, il creusa un autre puits, pour lequel ils ne disputèrent point : c'est pourquoi il lui donna le nom de Largeur, en disant : Le Seigneur nous a mis maintenant au large, et nous a fait croître en bien sur la terre.

23. Isaac retourna de là à Bersabee.

24. Et la nuit suivante, le Seigneur lui apparut, et lui dit : Je suis le Dieu d'Abraham, votre père. Ne craignez point, parce que je suis avec vous; je vous bénirai, et je multiplierai votre race, à cause d'Abraham, mon serviteur.

25. Il éleva donc un autel en ce lieu-là; et ayant invoqué le nom du Seigneur, il dressa sa tente, et il commanda à ses serviteurs d'y creuser un puits.

26. Abimelech, Ochozath, son favori et Phicol, général de son armée, vinrent de Gérara trouver Isaac en ce même lieu.

27. Et Isaac leur dit : Pourquoi venez-vous trouver un homme que vous haïssez, et que vous avez chassé d'avec vous?

28. Ils lui répondirent : Nous avons vu que le Seigneur est avec vous; c'est pourquoi nous avons résolu de faire avec vous une alliance qui sera jurée de part et d'autre.

29. Afin que vous ne nous fassiez aucun tort, comme nous n'avons touché à rien qui fut à vous, ni rien fait qui vous pût offenser, vous ayant laissé aller en paix, comblés de la bénédiction du Seigneur.

30. Isaac leur fit donc un festin; et après qu'ils eurent mangé et bu avec lui.

31. Ils se levèrent le matin; et l'alliance fut jurée de part et d'autre. Isaac les reconduisit, étant en fort bonne intelligence avec eux, et les laissa retourner en leur pays.

32. Le même jour les serviteurs d'Isaac lui vinrent direant qu'ils avaient trouvé de l'eau dans le puits qu'ils avaient creusé.

33. C'est pourquoi il appela ce puits Abondance; et le nom de Bersabee fut donné à la ville qu'on bâtit depuis au même lieu, et lui est demeuré jusqu'à aujourd'hui.

34. Or, Esau ayant quarante ans, épousa deux femmes : Judith, fille de Beer Héthéen, et Basemath, fille d'Elon, du même pays.

35. Qui toutes deux s'étaient mises mal dans l'esprit d'Isaac et de Rebecca, par leur humeur contrariante et leur attachement aux idoles.

COMMENTARIUM.

1110. Stimulat Deus Isaacum, mentione obedientiæ patris, ut videns eam ita in se remunerari, eandem imitari, imò superare contendat, itaque ampliore mercedem à Deo consequatur. Ita S. Chrysost.

GERAROMIAS, tum propriam circumcisionem, tum alios omnes conamnes, quas Deus in lege naturæ insinuat, quibusque coli voluit. Habuit enim lex naturæ, uti et Mosis et Christi, suos ritus, sua sacra et sacramenta.

VERS. 7. — SONOR (COGNATA) MEA EST. Vide dicta c. 20, 12.

VERS. 8. — VIDIT EUM JOCANTEM CUM REBECCA. Judæi impuri jocum hunc intelligunt copulam conjugalem. Sed apage hoc cynicos. Quis credat Isaac publicè et spectante rege, tam inverecundum, lubricum et

myneum fuisse? Dico ergo, pro jocantem hebraicè est *mysachek*, id est, risentem, vel ridentem cum Rebecca, eo modo quo maritus castus et gravis, subinde cum uxore honestè jocari, ridere et ludere solet; quod cum alià facere non audeat, quia non decreet.

VERS. 10. — INJURERAS SUPER SOS GRANDE PECCATUM, peccationes dedisses grandis peccati. Pro peccatum hebraicè est, *ascam*, quod significat primò, peccatum ex ignorantia admissum; unde Septuag. vertunt ἀνομιαν, ignorantiam; secundò, penam et desolationem hinc tale peccatum inflatam. Utroque modo hic capi potest.

VERS. 11. — MORTE MORIETUR. Nota hic antiquam et primam in adulteros legem et penam mortis; que non videtur hic primò ferri, sed prius in genere lata esse, hic verò tantum applicari et intentari violatori-
bus Rebecce. Eadem mortis pena Deus postea, per legem Moysi, adulteros multavit. Est enim adulterium grave scelus, quod Deus vindicat, non tantum principes, sed et subditos puniendo. Ita ob Paridis cum Helena adulterium Troja et regnum Trojanum interit. Ita ob Tarquinii adulterium cum Lucretia, reges à Romanis in æternum ejecti sunt. Ita David peccans cum Bethsabæ gravissimè punitus est, ut patet 2 Reg. 12, v. 10, quò de re plura c. 38, v. 24.

VERS. 12. — SEVIT IN AGRO NON PROPRIO, sed à Gerariis conducto; nec enim Abraham, nec Isaac, nec Jacob possederunt agros aut domos in Chanaan, sed contenti in eà peregrinati sunt. Videmus hic Isaac et sanctos non otiosi, sed se scirent se à Deo benedicendos, Deumque id promississe; sed eò fortius laborant, ne tentent Deum. Sic Isaac seminat, et sementi benedicit Deus.

INVENTI, (non ceteri, sed ipse) IN IPISO AGRO (sterilitatis) CENTUPLICEM. Unde patet hanc tantam messem, non per rationem, nec per agrorum fertilitatem, sed per miraculum, Dei beneficio, obtigisse Isaac; ut videlicet ex uno modio à se seminato, meteret centum modios. Sic Plinius l. 18, c. 11, fertilissimum triticum vocat centigramum. Hebr. ad verbum : *invenit centum modios*. Ita Pagnin, Vatabl. et alii; *scheorim* enim per se significat modios; Septuag. et Arabic. legentes *scorim* per sin, vertunt, *invenit centuplicatum hordeum*. Tertio, alii vertunt, *invenit centum aestimationes*, id est, centies tantum quantum aestimaverat; radix enim *scor* significat cogitare, aestimare. Unde Chald. vertit, *invenit centuplum quàm aestimaverat*.

Tropolog. Uberrima terra est paupertas, in quâ si seras, centuplum recipies; hoc est enim quod ait Christus Matth. 13, 12 : *Omnia qui reliquerit domum, vel fratres, etc., aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit*. Hinc alludens S. Hieron. epist. 26 ad Pammachium, sic ait : *Centuplicato senore Christi promissa redduntur; in tali Isaac quondam agros severat. Merito ergo canit B. Nazianzenus in carm. :*

Felix qui Christum fortunis omnibus emit.

Et S. August. serm. de Diversis : *Quid est gloriosius homini, quàm sua vendere, et Christum emere?*

BENEDIXITQUE EI. Id est, benedixerat enim ei Deus,

s. s. v.

scilicet eum locupletando. Ita Vatabl. Vau enim Hebraorum copula, sæpè est causalis; et præteritum perfectum Hebraicè sæpè sumunt pro plus quam perfecto, q. d. : Non colum, non terra, non agri, hæc bona dabant Isaac, sed benedictio Domini quæ sola divites facit.

Adde tamen, Deum Isaac benedixisse, quia strenuè laborabat, colebatque agrum; agricolam enim labori se inserit et benedicit Deus. Cum apud Romanos præci diatoret et senatores agrum colabant quinquè jugerum, abundè sufficiebat proventus toti familie alende; postquam famulis usi, per eos agros colaverunt, maxima latifundia non suffecerunt; illi sponte sui faciebant, et diligenter; hi frigide et penè coneti; unde terra indignata non redderet illi laborantibus gratiam. Ilustre est quod de C. Furio Cresino scribitur, qui cum ex parvo agello multo largiores fructus perciperet, quàm ex amplissimis vicinis, in invitiâ magnâ erat, cum fruges alienas pelliceret vendiculis.

Quare à Sp. Albino Curule die dictâ, metens damnationem eum in suffragium tribus optulit ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, et adduxit filiam validam, graves ligones, vomeres ponderosos, boves saturos; postea dixit : *o Venefica mea, qui ritus, hæc sunt, nec possum vobis ostendere, aut e in forum adducere lubricationes, vigilias et susceores.* Ergo omnium sententias absolutas est. Ita est sanè : fructus agri non impensis, sed cultura consistat, et ideo fertilissimum in agro oculum impingat pedem esse dixerunt; oculi enim domini dominum æquum, pes domini impingunt agrum.

Moraliter, nota : Isaac, quia Deo jubente mansit in Geraris, hinc ibi à Deo locupletatus est : ita ubicumque quis manserit Dei voluntate et fissa, ibi à Deo benedictur et prosperabitur. Notent hoc Religiosi, nec stationes sibi assignatas mutare velint.

Moral. S. Chrysost. hom. 52 : *Dicti*, inquit, *rex peregrino* : ubi à nobis, quia potestior factus es nobis. Et verè potentior erat supernum præsidium habens in omnibus; dexteræque Dei munus. Quò igitur ab his justum? ignoras quòd quocumque cum ire coegeris, semper erit in his que Domini tui sunt? Non ducit te rerum experientia, quòd Dei munus est que illustrem facit et conservat justum? Quare igitur obediendo justum erga Dominum ingratiitudinem declaras? Et neque magis viri mansuetudo tuam domare potuit iridiam, sed vicus invidiam opere complex, et iterum migrare eum cogis, qui in nullo te laesi! Nescis quòd licet in ipsissima solitudine cum fugibus, habebit tamen potentem Dominum, qui se jure, et multo clariore facere novit? Nihil enim fortius, quàm frui superno præsidio, sicut nihil infirmius, quàm eo destitui.

VERS. 13. — PUTEOS OBSTRUXERUNT. Ita allegorice heretici Catholicis invidentes, traditiones catholicæ doctrinæ, puta S. Scripturam, et præces ipsaque Sacramenta et sacra sua hæresibus et sordibus obstruunt, sicut Origenes.

VERS. 14. — RECEDE A NOBIS. Vide hic, quàm non sit confidendum in favore regum aut populi, quàmque

invidi sit timida et suspicax: per illam enim expellitur hic Isaac, Deus tamen aliis de causis eum pergrinari voluit: Primum, ut probaretur ejus fides et virtus. Secundum, ut etiam in aliis locis Deus ipsius pietate et sancta conversatione glorificaretur. Tertio, ut doceret sanctos nulli loco, imò nullis terrenis auxiliis esse debere, sed semper paratos omnia propter Deum relinquere, si casus id exigat.

VERS. 18. — FODIT ALIOS PUTEOS. Fodit, id est, eruderavit et expurgavit: erant enim jam ante effossi ab Abraham; sed ab invidis Geraritis injecta humo opplati. Maluit Isaac veteres puteos erudere, quam novos fodere. Primum, quia certus erat illic esse venam aquæ. Secundum, ad minuendam invidiam Geraritarum, cum tantum repereret et renovaret puteos, quos illi patri suo jam pridem concesserant. Tertio, ut illa gratia patris memoriam, labores et opera recoleret ac veneraretur; unde et priora nomina, à patre puteis imposita, Isaac revocavit et renovavit. Ita Delrio.

Tropologicè, quomodo demon puteum anime per tentationum cogitationes oburet, et quomodo is exhauriendus et erudendus sit, vide apud S. Gregorium lib. 31 Moral. c. 22.

VERS. 19. — IN TORRENTI. Torrens, per metonymiam vocatur ipse alveus siccis, qui in hieme aqua pluvia impletur et expandit, itaque torrens, sed in aestate siccitate exarescit. In eo ergo fodit Isaac puteum, invenitque aquam vivam, id est, scaturientem, fontanam et perennem; in alveis enim et vallibus, locisque demissis facilis et citius invenitur aqua viva et fontana, quam in montibus et locis excoësis; videmus enim in vallibus ad terram, vel quantum pedem fodiendo, exsurgere aquam, hincque puteos, qui in montibus ad centum, imò ducentos pedes (ita enim profundi sunt) effodi debent.

VERS. 20. — NOSTRA EST, quia eam effodisti in agro et fundo nostro. Sed hic injustè objectant, quia illorum voluntate, scientiâ, conventiâ et consensu Isaac foderat hunc puteum; idè vocavit hunc puteum Calaniam, quia in fossione hujus putei, calaniam hanc irrogarunt ei Gerariti. Pro calaniam hebraicè est escæ, quod per actum significat calaniam; item oppressionem, fraudem et injustitiam, ut veritatem Septuaginta. Per *in vno* significat contentionem, jurgium, ut veritatem Vatablus et Chaldaeus. Vide hic mansuetudinem Isaac calaniam patientis, dissimulantem, suisque amicitis benignè et placidè respondentis. Vide et quomodo Deus Isaac suisque amicis dulcia amarum permisecat, et infundit *gratias*, dulces amarum. Nihil, inquit S. Chrysost. hom. 52, hic contendit iustus, neque oblectatur, vel etiam pastoribus cedit. Hæc enim verè mansuetudo est, non quando quis ab his etiam qui inferiores putantur, offensus cedit.

VERS. 22. — LATITIBO. Hebraicè *rachobot*, id est, latitudines, q. d.: Hic puteus latam, liberam et immunem à Geraritarum invidia, abundantemque nobis nostrisque peccatoribus dabit adaptationem, idèque vocetur latitudo; S. Chrysost. legit *latitudinem*. Propter

hoc, inquit, *latitudinem* voco, quia dilatavit Dominus et auxit nos super terram. Viditiam piam mentem, quomodo non factâ mentione tam atrocium difficultatum que obstruunt, honorum tantum meminit, et pro illis gratiam Deo offert. Nihil enim tam gratum Deo, ut anima grata et gratus agens. Nam cum innumeris beneficiis quotidiè omnes nos prosequatur, nihil tamen aliud à nobis exigi quàm gratiarum actionem, ut illa ad ampliora danda provocetur, ut hic provocatus est, ad ostendendum se Isaac, eique benedicendum. Unde subdit: « Noli timere, quia ego tecum sum; idè et invictus eris, et instantibus poteris, et invadentibus fortior; et tantam tui curam habebis, ut invidiosus illis sis futurus. » Hinc et præmisit: « Ego sum Deus Abraham et patris tui, ostendens quomodo sibi vindicaverit et proprium fecerit patriarcham, ita ut dignatus sit se vocare Deum Abrahe. Et dominus orbis ac conditor, unius hominis Deum se dicens, non concludit et abbreviat suum dominium, sed magnam in illum suam benevolentiam monstrat. Ita, inquit, cum e mihi feci proprium, ut quid apud me tantè computetur, quanti alii omnes. Igitur propter patrem tuum et multiplicabo semen tuum. » Hæc S. Chrysost.

VERS. 21. — EGO SUM DEUS ABRAHAM PATRIS TUI, q. d.: Omnes quidem creature meæ sunt, sed tamen unus Abraham apud me plus valet quam omnes alii. Vile ergo, ô Isaac, ut patrem tuum imiteris.

Disce hic quam bonum sit esse amicum Dei. Secundum, quod sancti in perpetua memoria sint apud Deum. Tertio, Deum proliis benedicere ob sanctos parentes. Quarto, quid honoris debeamus sanctis, quos Deus sie honorat.

VERS. 25. — EXTENSET TABERNACULUM, ut ibi figeret sedem et domicilium.

UT FODERENT, ut refoderent et eruderent puteum, olim hiberni à patre Abrahamo effossam, puta puteum Bersabee, ut sequitur. Nota hic constantiam et magnanimitatem Isaac, qui fortiter fert invidiorum insultus, eisque cedit, sed ita ut sequari non efficiatur, quin alibi se suaque strenus promovet.

OCHOZAT AMICUS ILLIUS. Chaldaeus et Vatablus Hebraicum *Ochozat* accipiunt quasi appellativum, unde vertunt: *Et ceteris amicorum ejus*. Verùm melius Septuag. et noster accipiunt *Ochozat*, quasi nomen proprium.

AMICUS. Septuag. *paranympus* regis Abimelech: illi enim maximi sunt amici alienigenis, qui in impio ejus sunt promubi; hi enim ipsi sponso sunt proximi, emque ad thalamum nuptiale ducuntur. Unde S. Joannes Baptista, Joan. 3, 29, vocatur amicus sponsi, quia Christi erat paranympus.

Hic paranympus, regisque amicus intimus, apud Persas erat secundus à rege, vocabaturque Saresis, cujus erat coronare regem. Præerat hic cohorti regie, quæ ex selectissimis, fidelissimis regique amicissimis, puta nobilibus et dynastis, qui cum rege nutriti et educati fuerant, constabat. Unde erat quasi dux et principum inter aulae nobiles et regis amicos. Talis fuit hic Ochozat apud regem Abimelech.

Et PHICOL DUX MILITUM. Alius hic est Phicol ab eo qui fuit tempore Abraham, c. 21, v. 22; hic enim illo fuit posterior centum annis. Sicut ergo alius fuit Abimelech hic qui cum Isaac, ab illo qui cum Abrahamo foderat inibi; ita et alius fuit Phicol. Videtur ergo quod, sicut Abimelech communis erat nomen regum Geraris, ita Phicol commune fuerit nomen ducum, non cohortis regie (hujus enim dux erat Ochozat), sed militiae publicæ, ut jam commune eorum nomen est, ut vocentur magistri, vel generales exercitus. Phicol hebraicè significat *omnis factes*, vel potius *omne ex*, quasi omnium militum facies, animi, ora et oculi, in hunc militiæ docem essent conversi; quodque, sicut facies totum corpus, ita ipsorum exercitum præire et ducere deberet.

Symbolicè, Eucherius 1. 2, c. 31, per hos tres amicos Abimelech accipit philosophos triplices, scilicet logicos, ethicos, physicos; item tres magos, qui duce stella ad Isaac, id est, Christum venerunt.

VERS. 29. — NEC RECITUS QUOD TE LEBERET. Falsum dicunt; nam ipsi committentes, pastores puteos Isaac ademerant. Ita violenti et tyranni, prædicant suam justitiam; justè vero, cum Isaac, acceptam injuriam dissimulant, et maleficis beneficiis obruant, irasci nesciunt, quia pacifici sunt et paci student. Quocirca meriti S. Gregorius homilia 15 in Ezechielem, Isaacum speculum pacis et simplicitatis statuit. *Idem ait: Morum simplicitas placet? Isaac ad mentem venit, quem in omnipotens Dei oculis, vltus suo tranquillitas ornabit.* Ita David Saulem se persequentem fugâ declinavit; et cum posset ledere, noluit, itaque beneficio David vieta est Saulis invidia. Ita Salomon pacificus fuit, idèque templum Domino edificare meruit.

S. Ivo considerandum patronus, cum multis miraculis, tum pietatis operibus clarus, litigantes conciliare studeret, cumque quemdam gravi odio à matre dissidentem, in gratiam et pacem reducere nequiverat, Missa sacrificium pro eo Deo obtulit; exinde nempe jam sollicitante, solo divino instinctu ita animus resipuerunt, ut et hic filium se agnosceret et illa matrem.

Palmulo abbati et eremite revelatum est quemdam Heracleæ sibi vite meritis esse parum; et quærens invenit cum quidem et uxorem et filios habere, sed post secundam susceptam prolem, cœsitatem cum ipsa servare, justitiam et pietati studere, ac præsertim conitit, ut, si quis inter se odio distractos cognovisset, reconciliaret. Pacifici ergo Religiosis sequantur; testis est Pallad. c. 64.

Hinc Agathon alius gloriari solebat se nunquam cepisse somnum, nisi prius et suam adversus alios, et aliorum contra se indignationem placando sopiret, dicitans illud: *Inquire pacem, et persequere eam*; et: *Irascendi Deo atque hominibus odio sumt.* In vitis Patrum. Joannes abbas visens Pesium anachoretam rogavit eum, quid per 40 annos in eremo profecisset? respondit ille: *Quod sol omnia collustrans nunquam me manducantem vidi, nec iratum.* Ibidem.

Præfectus monasterii Scythi rogatus quid esset

illud Evangelii: *Qui irascitur fratri suo sine causa*, solam justam iræ causam definivit separationem à Deo; ceteris quamlibet iræ iniuriis acceptis qui irascitur, cum sine causa irasci. Ibidem.

Edgardo rege Angliæ, S. Donstanus Cantuar. Archiep. à Deo audivit pacem Angliæ futuram, quando ille viveret. Igitur annos sedecim quibus regnavit, omnia in summâ pace fuerunt; perpetuo enim Frederico sibi vicinos reges devinxerat, piratas mari, prædones terrâ submoverat, quin et feras Nam à Guidvalo Guuldensium rege tributum exegit, annis singulis lupos triginta. Id servatum, donec illud bestiarum genus assidua venatione defecit. Tantus ergo pacifici status amor, ipsam ad pacem æternam provexit, atque ad ecclēstem gloriam inter sanctos sublimavit. Ita habet vita S. Dunstani.

ACTUS BENEDICENTIE DOMINI, quia te vidimus benedicimus à Domino. Unde Vatablus vertit: *Nam tu es benedictus Domini*. Dant enim causam cur Isaacum in pace dimiserit; quia videlicet videbant eum à Deo protegi et benedici, ac proinde cum tangere non audebant.

VERS. 32. — QUERI POTESANT. Hinc et ex vers. 25 patet, quod Isaac, mox ut venit Bersabee, jussit refodi et eruderi puteum dictum Bersabee, quem olim cap. 21, vers. 30, effoderat Abraham, sed Gerariti ex invidia cum humo opplevant. Ita Cajetan. et Abulens.

INTENSUS AQUAM. Ita et Hebræi. Mendosi ergo hic, uti et alibi, sunt Septuag. qui habent contrariè, *non intensum aquam*.

UNDE APPELLAVIT EUM, ABUNDANTIAM. Pro Abundantiam, hebraicè est *zabab*, quod pro varietate punctorum tripliciter legi, et explicari potest. Primum, legi potest *zabab, saba*, per *schin*, et tunc significat septem, q. d.: Hic est septimus puteus quem effodit. Ita Vatablus. Rursùm, hic est puteus septem agrarum, quibus eum emit Abraham, c. 21, v. 30 et 31. Denique, hic puteus, septem, id est, multas et copiosas dabit aquas. Et ita legisse et intellexisse videri potest noster interpres, dum vertit: *Abundantiam*.

Secundum, legi potest *seeba*, id est, juramentum, quia ad hunc puteum jurarunt fœdusque inierunt, Abraham et Isaac cum Abimelecho. Ita Septuag.

Tertio legi potest *seba*, per *sin*; ita legi noster, tumque significat saturitatem, q. d.: Ex hoc puteo saturabimur; hic puteus pacificam, copiosam et abundantem nobis et peccatoribus nostris dabit adaptionem. Hic sensus planè est ad mentem Isaac, ut patet ex v. 22 et alibi.

Mysticè, inquit Hugo Card. : Tres hi putei sunt tres stas Ecclesiæ, incipientium, proficientium et perfectorum. Primum fodit, qui venere contritionis duritiam cordis sui erudat. Hoc fit in exitu de Agypto, et idè talis adhuc in se retinet multas reliquias Agypti, propter quos diabolus multas calumnias movet; unde et puteus iste, calumniæ nuncupatur: opera enim neophytorum non sunt usquequaque pura. Secundum puteum fodit, qui manu bonæ operationis à se otii omnis torporum expellit.

Ecclesiast. 9: *Quocumque potest facere manus tua,*

instante opere, quia nec opus, nec ratio, nec acientia, nec sapientia erant apud infanos, quò tu prope-
rat. Et S. Bernard: Non est virtus, nisi crescat
animus in ipsa difficultate. Tertium fodi, qui à se
temporalia abijcit pro contemptum Christi.
stum. Philipp. 5: Omnia detrahuntur facti, et arbi-
tror ut stercora, ut Christum lucrificem. In primo
puteo est aqua contritionis: in secundo est aqua com-
munionis: in tertio est aqua devotionis, in quo
contentio nulla est, nulla difficultas, sed serenitas
conscientiæ, unde vocatur latitudo. In primâ fos-
sione diabolus expellitur et vincitur; in secundâ
caro subjicitur et dejectur; in tertâ mundus, et
ita omne bellum sopitum est, et jam est pax in carne,
pax in mente, pax in mundo: In omnibus ergo
operibus tuis perfectus esto; ora, stude, pater, certa,
labora eternitati: despice breve hoc tempus, et tem-
porales brevesque voluptates, opes, honores; suscipe
æterna.

Et NOMEN (puteo, deinde vicine) FODI IMPOSITUM
EST BERSABEE. Beer significat puteum; scabee, sire
scaba, vel scaba, per scabin, significat juramentum, vel
septem, ut jam dixi. Bersabee ergo idem est quod pu-
teus juramenti, vel puteus septem agrarum quas pro
eo dedit Abraham; inde enim hic puteus ante centum
annos ab Abraham vocatus est Bersabee. Verum Isaac
leniter scabin in sinu inflectens, hebraicè pro Bersabee,
dixit Bersabee, itaque hunc puteum vocavit, ac conse-
quenter nomen à patre impositum iteravit et renova-
vit, sed per exiguum unius litteræ flexum alio sensu
quam pater. Bersabee enim per sinu significat puteum
saturitatis; quia eo saturata est familia, ut jam dixi.

Aliter hæc explicat Lipomanus: putat enim ipse,
eodem pressis sono et sensu, hunc puteum ab Isaaco
vocatam esse Bersabee, quò à patre Abrahamo Ber-
sabee vocatus fuerat, ut scilicet Bersabee sit idem
quod puteus juramenti: censet enim Lipomanus. Mosen
hic respicere ad versum 31, q. d.: Eodem die quo

CAPUT XXVII.

1. Semit autem Isaac, et caligaverunt oculi ejus,
et videre non poterat: vocavitque Essu filium suum
insoprem, et dixit ei: Fili mi! Qui respondit:
Atsum.
2. Cui pater: Vides, inquit, quòd semerim et
ignorem diem mortis mee.
3. Sume arma tua, pharetram et arcum, et egre-
dere foras: cùmque venatu aliquid apprehenderit,
4. Fac mihi inde pulmentum sicut velle me nosti,
et affer ut comedam: et benedicat tibi anima mea
antequam moriar.
5. Quod cum audisset Rebecca, et ille abisset in
agrum ut fassionem patris impletet,
6. Dixit filio suo Jacob: Audiui patrem tuum lo-
quentem cum Essu fratre tuo, et dicentem ei:
7. Affer mihi de venatione tua; et fac cibos ut co-
medam, et benedicam tibi coram Domino antequam
moriar.
8. Nunc ergo, fili mi, acquiesce consiliis meis:
9. Et pergens ad gregem, affer mihi duos hædos

Isaac juramentum et fœdus inuit cum Abimelech, ve-
nit ad eum nuntius de puteo patris refosso: hinc
siquè ut pater vocavit eum Bersabee, id est, puteum
juramenti; quia aquè ac pater ad eundem puteum
juravit fœdus Abimelecho.

Verum prior sensus genuinus est et ex mente
Isaci, cùmque exposcit versio nostra, quæ Bersabee
non juramentum, sed saturitatem et abundantiam in-
terpretatur.

Allegoricè, Bersabee est Ecclesia militans, in quâ
est abundantia gratiarum.

Anagogicè, Bersabee est Ecclesia in oculis trium-
phantium, in quâ est saturitas gloriæ, omnique boni; de
quâ canit Psalter: Satiabor cùm apparuerit gloria tua;
et: Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrens
voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons
vite. Hunc fontem et puteum magno labore effodere
oportet, simulque resistendum est Philiistinis fossio-
nem hujus putei impediens, puta hæreticis aliisque
impis: hi enim litigant de puteis, id est, Sacramentis
et S. Scripturâ, quos invident, et adinvere volunt
Catholicis pijsque viris. Ita Rupertus.

VERS. 34. — ESAU VERO QUADRAGENARIUS DUXIT EXO-
RES. Condidit hoc anno Isaac centesimo; natus est
enim Essu anno Isaci sexagesimo. Addit Josephus
has uxores fuisse filias Dynastarum Hæthæorum.

VERS. 35. — ANGLE OFFENDERANT ANIMAM ISAAC,
sive malis moribus et contumaciâ; et quâ mandantur idolo-
latræ. Ita Targum Hierosolymitanum. Vide Isaac
prius vocatum ab alienis, puta Geraritis, hic contri-
statum à suis, placidè omnia pati et dissimulare.

Nota. Essu invitis parentibus duxit uxores alieni-
genas, idcirco paternâ benedictione privatus et fratri
subjectus fuit, ut patebit cap. sequenti. Discant hæc
juvenes, conjuges accipere ex consilio parentum,
fideles et benè moratas, ut fecit Isaac, Jacob, Tobias
et alii.

CHAPITRE XXVII.

1. Isaac étant devenu fort vieux, ses yeux s'obs-
curcissent de telle sorte qu'il ne pouvait plus voir:
il appela donc Essu son fils aîné, et lui dit: Mon fils?
me voici, dit Essu.
2. Son père ajouta: Vous voyez que je suis fort
âgé, ayant cent trente-sept ans, et que j'ignore le jour
de ma mort, qui dans un âge si avancé, peut arriver à
tout moment.
3. Prenez donc vos armes, votre carquois et votre
arc, et sortez dehors; et lorsque vous aurez pris quel-
que chose à la chasse,
4. Vous me l'apporterez comme vous savez que je
l'aime; et vous me l'apporterez, afin que je n'aie man-
gé, et que je vous bénisse avant que je meure.
5. Rebecca entendit ces paroles; et Essu étant
allé dans les champs pour faire ce que son père lui
avait commandé,
6. Elle dit à Jacob son fils: J'ai entendu votre père,
qui parlait à votre frère Essu, et qui lui disait:
7. Apportez-moi quelques choses de votre chasse,
et préparez-moi de quoi manger, afin que je vous
bénisse devant le Seigneur avant que je meure.
8. Suivez donc maintenant, mon fils, le conseil
que je vais vous donner.
9. Allez-vous-en au troupeau, et apportez-moi deux
des meilleurs chevreux que vous trouverez, afin que

optimos, ut faciam ex eis escas patri tuo, quibus liben-
ter vescitur:

10. Quas cum intuleris, et comederit, benedicat tibi
priusquam moriar.

11. Cui ille respondit: Nosti quòd Essu frater meus
homo pilosus sit, et ego lenis;

12. Si attractaverit me pater meus, et senserit, ti-
meo ne putet me sibi voluisse illudere, et inducam su-
per me maledictionem pro benedictione.

13. Ad quem mater: In me sit, ait, ista maledic-
tio, fili mi: tantum audi vocem meam, et pergens
affer que dixi.

14. Abiit, et attulit, deditque matri. Paravit illa ci-
bos, sicut velle noverat patrem illius.

15. Et vestibus Essu valdè bonis, quas apud se ha-
bebat domi induit cum:

16. Pelleusque hædorum circumdedit manibus,
et colli sua protexit:

17. Deditque pulmentum, et panes quos coxerat,
tradidit.

18. Quibus illatis, dixit: Pater mi? At ille respon-
dit: Audio. Qui es tu, fili mi?

19. Dixitque Jacob: Ego sum primogenitus tuus
Essu: feci sicut precepisti mihi; surge, sede et
comede de venatione meâ, ut benedicat mihi anima
tua.

20. Rursùmque Isaac ad filium suum: Quomodo,
inquit, tam citò invenire potuisti, fili mi? Qui respon-
dit: Voluntas Dei fuit ut citò occurreret mihi quod
volebam.

21. Dixitque Isaac: Accede hinc ut tangam te, fili
mi, et probem utrum tu sis filius meus Essu, an non.

22. Accessit ille ad patrem, et palpato eo, dixit
Isaac: Vox quidem, vox Jacob est: sed manus, manus
sunt Essu.

23. Et non cognovit eum, quia pilosæ manus si-
millitudinem majoris expresserant. Benedicens ergo
illi,

24. Ait: tu es filius meus Essu? Respondit: Ego
sum.

25. At ille: Affer mihi, inquit, cibos de venatione
tuâ, fili mi, ut benedicat tibi anima mea. Quos cum
oblatos comedisset, obtulit ei etiam vinum: quo
hausto,

26. Dixit ad eum: Accede ad me, et da mihi oscu-
lum, fili mi.

27. Accessit, et osculatus est eum. Statimque ut
sensit vestimentorum illius fragrantiam, benedicens
illi, ait: Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui
benedixit Dominus.

28. Det tibi Deus de rore cœli et de pinguedine
terre, abundantiam frumenti et vini.

29. Et serviant tibi populi, et adorent te tribus: esto
dominus fratrum tuorum et incurventur ante te filii
matris tuæ; qui maledixerit tibi, sit ille maledictus;
et qui benedixerit tibi, benedictionibus repletur.

30. Vix Isaac sermonem impleverat, et egresso Ja-
cob foras, venit Essu;

31. Cœctosque de venatione cibos intulit patri, di-

j'en prépare à votre père une sorte de mets que je sais
qu'il aime;

10. Et qu'après que vous le lui aurez présenté, et
qu'il en aura mangé, il vous bénisse avant qu'il meure;
car c'est à vous que Dieu a destiné la bénédiction du pre-
mier-né.

11. Jacob lui répondit: Vous savez que mon frère
Essu a le corps velu, et que moi je n'ai point de poil:
12. Si mon père vient donc à me toucher avec la
main, et qu'il s'en aperçoive, j'ai peur qu'il ne croie
que j'aie voulu le tromper, et qu'ainsi je n'aïre sur
moi sa malediction, au lieu de sa benediction.
13. Sa mère lui répondit: Mon fils, je me charge
moi-même de cette malediction que vous craignez;
faites seulement ce que je vous conseille, et aïez-moi
quérir ce que je vous dis.

14. Il y alla, il l'apporta et le donna à sa mère, qui
en prépara à manger à son père, comme elle savait
qu'il l'aimait.

15. Elle fit prendre ensuite à Jacob de très-beaux
habits d'Essu, qu'elle gardait elle-même au logis.

16. Et elle lui mit autour des mains la peau de ces
chevreux, et elle lui en couvrit le col partout où
il était découvert:

17. Puis elle lui donna ce qu'elle avait préparé à
manger, et les pains qu'elle avait cuits.

18. Jacob porta le tout devant Isaac, et lui dit:
Mon père? Je vous entends, dit Isaac: Qui êtes-vous,
mon fils?

19. Jacob, croyant pouvoir dire sans mentir qu'il
était Essu, fils aîné d'Isaac, parce que Dieu lui avait
transporté son droit d'aînesse, et qu'Essu lui-même le
lui avait rendu, répondit à son père: Je suis Essu, votre
fils aîné: j'ai fait ce que vous m'avez commandé: le-
vez-vous, mettez-vous sur votre séant et mangez de
ma chasse, afin que vous me donniez votre béni-
diction.

20. Isaac dit encore à son fils: Mais comment
avez-vous pu, mon fils, en trouver si tôt? Il lui ré-
pondit: Dieu a voulu que ce que je désirais se pré-
sentât tout d'un coup à moi.

21. Isaac dit encore: Approchez-vous d'ici, mon
fils, afin que je vous touche, et que je reconnaisse si
vous êtes mon fils Essu, ou non.

22. Jacob s'approcha de son père; et Isaac l'ayant
touché, dit: Pour la voix, c'est la voix de Jacob; mais
les mains sont les mains d'Essu.

23. Et il ne le reconnut point, parce que ses mains
étaient couvertes de poil, et elles parurent toutes sem-
blables à celles de son aîné. Isaac le bénissant donc,

24. Lui dit: Êtes-vous mon fils Essu? Je le suis,
répondit Jacob.

25. Mon fils, ajouta Isaac, apportez-moi à manger
de votre chasse, afin que je vous bénisse. Jacob lui
en présenta; et après qu'il en eut mangé, il lui pré-
senta aussi du vin qu'il but.

26. Isaac lui dit ensuite: Approchez-vous de moi,
mon fils, et venez me baiser.

27. Il s'approcha donc de lui et le baisa; et Isaac,
aussitôt qu'il eut senti la bonne odeur qui sortait de
ses habits, lui dit en le bénissant: L'odeur qui sort
de mon fils est semblable à celle d'un champ plein de
fleurs, que le Seigneur a comblé de ses benedictions.

28. Que Dieu vous donne abondance de blé et de
vin, de la rosée du ciel et de la graisse de la terre.

29. Que les peuples vous soient assujétis et que les
tribus vous adorent: soyez le seigneur de vos frères,
et que les enfants de votre mère s'abaissent profondè-
ment devant vous: que celui qui vous mandra soit
maudit lui-même; et que celui qui vous bénira soit
comblé de benedictions.

30. Isaac ne faisait que d'achever ces paroles, et
Jacob était à peine sorti, lorsqu'Essu entra;

31. Et que présentant à son père ce qu'il avait ap-
porté de sa chasse, il lui dit: Levez-vous, mon père,

instante opere, quia nec opus, nec ratio, nec acientia, nec sapientia erant apud infanos, quò tu prope-
rat. Et S. Bernard: Non est virtus, nisi crescat
animus in ipsa difficultate. Tertium fodi, qui à se
temporalia abijcit pro contemptum Christi.
stum. Philipp. 5: Omnia detrahuntur facti, et arbi-
tror ut stercora, ut Christum lucrificem. In primo
puteo est aqua contritionis: in secundo est aqua com-
munionis: in tertio est aqua devotionis, in quo
contentio nulla est, nulla difficultas, sed serenitas
conscientiæ, unde vocatur latitudo. In primâ fos-
sione diabolus expellitur et vincitur; in secundâ
caro subjicitur et dejectur; in tertâ mundus, et
ita omne bellum sopitum est, et jam est pax in carne,
pax in mente, pax in mundo: In omnibus ergo
operibus tuis perfectus esto; ora, stude, pater, certa,
labora eternitati: despice breve hoc tempus, et tem-
porales brevesque voluptates, opes, honores; suscipe
æterna.

Et NOMEN (puteo, deinde vicine) FODI IMPOSITUM
EST BERSABEE. Beer significat puteum; scabee, sire
scaba, vel scaba, per scabin, significat juramentum, vel
septem, ut jam dixi. Bersabee ergo idem est quod pu-
teus juramenti, vel puteus septem agrarum quas pro
eo dedit Abraham; inde enim hic puteus ante centum
annos ab Abraham vocatus est Bersabee. Verum Isaac
leniter scabin in sinu inflectens, hebraicè pro Bersabee,
dixit Bersabee, itaque hunc puteum vocavit, ac conse-
quenter nomen à patre impositum iteravit et renova-
vit, sed per exiguum unius litteræ flexum alio sensu
quam pater. Bersabee enim per sinu significat puteum
saturitatis; quia eo saturata est familia, ut jam dixi.

Aliter hæc explicat Lipomanus: putat enim ipse,
eodem pressis sono et sensu, hunc puteum ab Isaaco
vocatam esse Bersabee, quò à patre Abrahamo Ber-
sabee vocatus fuerat, ut scilicet Bersabee sit idem
quod puteus juramenti: censet enim Lipomanus. Mosen
hic respicere ad versum 31, q. d.: Eodem die quo

CAPUT XXVII.

1. Semit autem Isaac, et caligaverunt oculi ejus,
et videre non poterat: vocavitque Essu filium suum
insoprem, et dixit ei: Fili mi? Qui respondit:
Atsum.
2. Cui pater: Vides, inquit, quòd semerim et
ignorem diem mortis mee.
3. Sume arma tua, pharetram et arcum, et egre-
dere foras: cùmque venatu aliquid apprehenderit,
4. Fac mihi inde pulmentum sicut velle me nosti,
et affer ut comedam: et benedicat tibi anima mea
antequam moriar.
5. Quod cum audisset Rebecca, et ille abisset in
agrum ut fassionem patris impletet,
6. Dixit filio suo Jacob: Audiui patrem tuum lo-
quentem cum Essu fratre tuo, et dicentem ei:
7. Affer mihi de venatione tua; et fac cibos ut co-
medam, et benedicam tibi coram Domino antequam
moriar.
8. Nunc ergo, fili mi, acquiesce consiliis meis:
9. Et pergens ad gregem, affer mihi duos hædos

Isaac juramentum et fœdus inuit cum Abimelech, ve-
nit ad eum nuntius de puteo patris refosso: hinc
siquè ut pater vocavit eum Bersabee, id est, puteum
juramenti; quia aquè ac pater ad eundem puteum
juravit fœdus Abimelecho.

Verum prior sensus genuinus est et ex mente
Isaci, cùmque exposcit versio nostra, quæ Bersabee
non juramentum, sed saturitatem et abundantiam in-
terpretatur.

Allegoricè, Bersabee est Ecclesia militans, in quâ
est abundantia gratiarum.

Anagogicè, Bersabee est Ecclesia in oculis trium-
phantium, in quâ est saturitas gloriæ, omnique boni; de
quâ canit Psalter: Satiabor cùm apparuerit gloria tua;
et: Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrens
voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons
vite. Hunc fontem et puteum magno labore effodere
oportet, simulque resistendum est Phylisinis fossio-
nem hujus putei impediens, puta hereticis aliisque
impis: hi enim litigant de puteis, id est, Sacramentis
et S. Scripturâ, quos invident, et adinvere volunt
Catholicis piisque viris. Ita Rupertus.

VERS. 34. — ESAU VERO QUADRAGENARIUS DUXIT EXO-
RES. Condidit hoc anno Isaac centesimo; natus est
enim Essu anno Isaci sexagesimo. Addit Josephus
has uxores fuisse filias Dynastarum Hæthæorum.

VERS. 35. — ANGLE OFFENDERANT ANIMAM ISAAC,
id est, malis moribus et contumaciâ; et quâ mandant iso-
latriæ. Ita Targum Hierosolymitanum. Vide Isaac
prius vocatum ab alienis, puta Geraritis, hic contri-
statum à suis, placidè omnia pati et dissimulare.

Nota. Essu invitis parentibus duxit uxores alieni-
genas, idcirco paternâ benedictione privatus et fratri
subjectus fuit, ut patebit cap. sequenti. Discant hæc
juvenes, conjuges accipere ex consilio parentum,
fideles et benè moratas, ut fecit Isaac, Jacob, Tobias
et alii.

CHAPITRE XXVII.

1. Isaac étant devenu fort vieux, ses yeux s'obs-
curcissent de telle sorte qu'il ne pouvait plus voir:
il appela donc Essu son fils aîné, et lui dit: Mon fils?
me voici, dit Essu.
2. Son père ajouta: Vous voyez que je suis fort
âgé, ayant cent trente-sept ans, et que j'ignore le jour
de ma mort, qui dans un âge si avancé, peut arriver à
tout moment.
3. Prenez donc vos armes, votre carquois et votre
arc, et sortez dehors; et lorsque vous aurez pris quel-
que chose à la chasse,
4. Vous me l'apporterez comme vous savez que je
l'aime; et vous me l'apporterez, afin que je n'aie
et que je vous bénisse avant que je meure.
5. Rebecca entendit ces paroles; et Essu étant
allé dans les champs pour faire ce que son père lui
avait commandé,
6. Elle dit à Jacob son fils: J'ai entendu votre père,
qui parlait à votre frère Essu, et qui lui disait:
7. Apportez-moi quelques choses de votre chasse,
et préparez-moi de quoi manger, afin que je vous
bénisse devant le Seigneur avant que je meure.
8. Suivez donc maintenant, mon fils, le conseil
que je vais vous donner.
9. Allez-vous-en au troupeau, et apportez-moi deux
des meilleurs chevreux que vous trouverez, afin que

optimos, ut faciam ex eis escas patri tuo, quibus liben-
ter vescitur:

10. Quas cum intuleris, et comederit, benedicat tibi
priusquam moriar.

11. Cui ille respondit: Nosti quòd Essu frater meus
homo pilosus sit, et ego lenis;

12. Si attractaverit me pater meus, et senserit, ti-
meo ne putet me sibi voluisse illudere, et inducam su-
per me maledictionem pro benedictione.

13. Ad quem mater: In me sit, ait, ista maledic-
tio, fili mi: tantùm audi vocem meam, et pergens
affer que dixi.

14. Abiit, et attulit, deditque matri. Paravit illa ci-
bos, sicut velle noverat patrem illum.

15. Et vestibus Essu valdè bonis, quas apud se ha-
bebat domi induit cum:

16. Pelleusque hædorum circumdedit manibus,
et colli nuca protexit:

17. Deditque pulmentum, et panes quos coxerat,
tradidit.

18. Quibus illatis, dixit: Pater mi? At ille respon-
dit: Audio. Qui es tu, fili mi?

19. Dixitque Jacob: Ego sum primogenitus tuus
Essu: feci sicut precepisti mihi; surge, sede et
comede de venatione meâ, ut benedicat mihi anima
tua.

20. Rursùmque Isaac ad filium suum: Quomodo,
inquit, tam citò invenire potuisti, fili mi? Qui respon-
dit: Voluntas Dei fuit ut citò occurreret mihi quod
volebam.

21. Dixitque Isaac: Accede hinc ut tangam te, fili
mi, et probem utrum tu sis filius meus Essu, an non.

22. Accessit ille ad patrem, et palpato eo, dixit
Isaac: Vox quidem, vox Jacob est: sed manus, manus
sunt Essu.

23. Et non cognovit eum, quia pilosæ manus si-
millitudinem majoris expresserant. Benedicens ergo
illi,

24. Ait: tu es filius meus Essu? Respondit: Ego
sum.

25. At ille: Affer mihi, inquit, cibos de venatione
tuâ, fili mi, ut benedicat tibi anima mea. Quos cum
oblatos comedisset, obtulit ei etiam vinum: quo
hausto,

26. Dixit ad eum: Accede ad me, et da mihi oscu-
lum, fili mi.

27. Accessit, et osculatus est eum. Statimque ut
sensit vestimentorum illius fragrantiam, benedicens
illi, ait: Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui
benedixit Dominus.

28. Det tibi Deus de rore cœli et de pinguedine
terre, abundantiam frumenti et vini.

29. Et serviant tibi populi, et adorent te tribus: esto
dominus fratrum tuorum et incurventur ante te filii
matris tuæ; qui maledixerit tibi, sit ille maledictus;
et qui benedixerit tibi, benedictionibus repletur.

30. Vix Isaac sermonem impleverat, et egresso Ja-
cob foras, venit Essu;

31. Cœctosque de venatione cibos intulit patri, di-

j'en prépare à votre père une sorte de mets que je sais
qu'il aime;

10. Et qu'après que vous le lui aurez présenté, et
qu'il en aura mangé, il vous bénisse avant qu'il meure;
car c'est à vous que Dieu a destiné la bénédiction du pre-
mier-né.

11. Jacob lui répondit: Vous savez que mon frère
Essu a le corps velu, et que moi je n'ai point de poil:
12. Si mon père vient donc à me toucher avec la
main, et qu'il s'en aperçoive, j'ai peur qu'il ne croie
que j'aie voulu le tromper, et qu'ainsi je n'aïre sur
moi sa malediction, au lieu de sa benediction.
13. Sa mère lui répondit: Mon fils, je me charge
moi-même de cette malediction que vous craignez;
faites seulement ce que je vous conseille, et aïez-moi
quérir ce que je vous dis.

14. Il y alla, il l'apporta et le donna à sa mère, qui
en prépara à manger à son père, comme elle savait
qu'il l'aimait.

15. Elle fit prendre ensuite à Jacob de très-beaux
habits d'Essu, qu'elle gardait elle-même au logis.

16. Et elle lui mit autour des mains la peau de ces
chevreux, et elle lui en couvrit le col par où il
était découvert:

17. Puis elle lui donna ce qu'elle avait préparé à
manger, et les pains qu'elle avait cuits.

18. Jacob porta le tout devant Isaac, et lui dit:
Mon père? Je vous entends, dit Isaac: Qui êtes-vous,
mon fils?

19. Jacob, croyant pouvoir dire sans mentir qu'il
était Essu, fils aîné d'Isaac, parce que Dieu lui avait
transporté son droit d'aînesse, et qu'Essu lui-même le
lui avait rendu, répondit à son père: Je suis Essu, votre
fils aîné: j'ai fait ce que vous m'avez commandé: le-
vez-vous, mettez-vous sur votre séant et mangez de
ma chasse, afin que vous me donniez votre béni-
diction.

20. Isaac dit encore à son fils: Mais comment
avez-vous pu, mon fils, en trouver si tôt? Il lui ré-
pondit: Dieu a voulu que ce que je désirais se pré-
sentât tout d'un coup à moi.

21. Isaac dit encore: Approchez-vous d'ici, mon
fils, afin que je vous touche, et que je reconnaisse si
vous êtes mon fils Essu, ou non.

22. Jacob s'approcha de son père; et Isaac l'ayant
touché, dit: Pour la voix, c'est la voix de Jacob; mais
les mains sont les mains d'Essu.

23. Et il ne le reconnut point, parce que ses mains
étaient couvertes de poil, et elles parurent toutes sem-
blables à celles de son aîné. Isaac le bénissant donc,

24. Lui dit: Êtes-vous mon fils Essu? Je le suis,
répondit Jacob.

25. Mon fils, ajouta Isaac, apportez-moi à manger
de votre chasse, afin que je vous bénisse. Jacob lui
en présenta; et après qu'il en eut mangé, il lui pré-
senta aussi du vin qu'il but.

26. Isaac lui dit ensuite: Approchez-vous de moi,
mon fils, et venez me baiser.

27. Il s'approcha donc de lui et le baisa; et Isaac,
aussitôt qu'il eut senti la bonne odeur qui sortait de
ses habits, lui dit en le bénissant: L'odeur qui sort
de mon fils est semblable à celle d'un champ plein de
fleurs, que le Seigneur a comblé de ses benedictions.

28. Que Dieu vous donne abondance de blé et de
vin, de la rosée du ciel et de la graisse de la terre.

29. Que les peuples vous soient assujétis et que les
tribus vous adorent: soyez le seigneur de vos frères,
et que les enfants de votre mère s'abaissent profon-
dément devant vous: que celui qui vous mandra soit
maudit lui-même; et que celui qui vous bénira soit
comblé de benedictions.

30. Isaac ne faisait que s'achever ces paroles, et
Jacob était à peine sorti, lorsqu'Essu entra;

31. Et que présentant à son père ce qu'il avait ap-
porté de sa chasse, il lui dit: Levez-vous, mon père,

ceus : Surge, pater mi, et comede de venatione filii tui, et benedicat mihi anima tua.

32. Dixitque illi Isaac: Quis enim es tu? Qui respondit: Ego sum filius tuus primogenitus Esau.

33. Expavit Isaac stupore vehementi; et ultra quam credi potest admiratus, ait: Quis igitur ille est qui dudum captam venationem attulit mihi, et comedi ex omnibus prorsusquam tu venares? Benedixique ei, et erit benedictus.

34. Auditis Esau sermonibus patris, irruitur clamore magno; et consternatus, ait: Benedic etiam et mihi, pater mi.

35. Qui ait: Venit germanus tuus fraudulenter, et accepit benedictionem tuam.

36. At ille subjuxit: Juste vocatum est nomen ejus Jacob; supplantavit enim me in altero vice primogenita mea ante tuum, et tunc secundo surripuit benedictionem meam. Rursusque ad patrem: Numquid non reseravit, ait, et mihi benedictionem?

37. Respondit Isaac: Domini tui illum constitui, et omnes fratres ejus servituti illius subjugavi, frumento et vino stabilivi eum, et tibi post haec, fili mi, ultra quid faciam?

38. Cui Esau: Num unam, inquit, tantum benedictionem habes, pater? mihi quoque obscuro ut benedicas. Cumque ejus iusta magno fletu.

39. Motus Isaac, dixit ad eum: In pinguedine terrae, et in rore oculi desperet, erit benedictio tua.

40. Vives in gladio et fratri tuo servies: tempusque veniet, cum excutas et solvas jugum ejus de cervicibus tuis.

41. Oderat ergo semper Esau Jacob pro benedictione qua benedixerat ei pater: dixitque in corde suo: Venient dies luctus patris mei, et occidam Jacob fratrem meum.

42. Nuntiata sunt haec Rebeccae, quae mittens et vocans Jacob filium suum, dixit ad eum: Ecce Esau frater tuus minatur ut occidat te.

43. Nunc ergo, fili mi, audi vocem meam, et consurgens fuge ad Laban fratrem meum in Haran:

44. Habitabisque cum eo dies paucos, donec requiescat furor fratris tui.

45. Et cesset indignatio ejus, obliviscaturque eorum quae fecisti in eum; postea mittam et adducam te inde hinc. Cur utroque orabor filio in uno die?

46. Dixitque Rebecca ad Isaac: Tradet me vitam meam propter filias Heth: si acceperit Jacob uxorem de stirpe hujus terrae, nolo vivere.

VERS. 1. — SEQUITUR ALIUM ISAAC. Isaac hoc anno quo Jacob ejus benedictionem fratri surripuit, erat 157 annorum, Esau verò et Jacob 77. Nam hoc anno 77 Jacob mox à surrepta benedictione fratris, timens ejus iram monita matris fugit in Mesopotamiam. Id patet ex eo quòd Joseph natus sit anno Jacobi 91; Joseph autem natus est annis 44 post fugam patris in Mesopotamiam, puta postquam Jacobi ibidem servierat 14 an-

et mangez de la chasse de votre fils, afin que vous me donniez votre bénédiction.

32. Isaac lui dit: Qui êtes-vous donc? Esau lui répondit: Je suis Esau votre fils aîné.

33. Isaac fut frappé d'un profond étonnement; et admirant au-delà de tout ce que l'on en peut croire de qui était arrivé, et comment Dieu avait permis qu'il donnât à Jacob la bénédiction qu'il voulait donner à son fils Esau, il lui dit: Qui est donc celui qui m'a déjà apporté de ce qu'il avait tiré à la chasse, et qui m'a fait manger de tout avant que vous vinssiez? et je lui ai donné ma bénédiction, et il sera béni; car c'est Dieu même qui l'a ordonné ainsi.

34. Esau, à ces paroles de son père, jeta un cri furieux, et étant dans une extrême consternation, il lui dit: Donnez-moi aussi votre bénédiction, mon père.

35. Isaac lui répondit: Votre frère est venu me surprendre, et il a reçu la bénédiction qui vous était due.

36. C'est avec raison, dit Esau, qu'il a été appelé Jacob; car voici la seconde fois qu'il m'a supplanté. Il m'a enlevé auparavant mon droit d'aînesse: et présentement il vient encore de me dérober la bénédiction qui m'était due. Mais, mon père, ajoutez Esau, ne m'avez-vous donc point réservé une bénédiction?

37. Isaac lui répondit: Je l'ai établi votre seigneur, et j'ai assujéti à sa domination tous ses frères; je l'ai affermi dans la possession du blé et du vin: et après cela, mon fils, que me reste-t-il que je puisse faire pour vous?

38. Esau lui répartit: N'avez-vous donc, mon père, qu'une seule bénédiction? Je vous conjure de me la donner aussi. Il jeta ensuite de grands cris mêlés de larmes.

39. Et Isaac en étant touché, lui dit: Votre bénédiction sera dans la fécondité de la terre, et dans la rosée du ciel qui vient d'en haut.

40. Vous vivrez de l'épée; vous servirez votre frère; et le temps viendra que vous secouerez son joug et que vous vous en délivrerez.

41. Esau laissa donc toujours Jacob, à cause de cette bénédiction qu'il avait reçue de son père; et il disait en lui-même, et parmi ses domestiques: Le temps de la mort de mon père viendra; et alors je tueraï mon frère Jacob.

42. Ce qui ayant été rapporté à Rebecca, elle envoya quérir son fils Jacob et lui dit: Voilà votre frère Esau qui menace de vous tuer.

43. Mais, mon fils, craignez-moi; hâtez-vous de vous retirer vers mon frère Laban, qui est à Haran:

44. Vous demeurerez quelques jours avec lui, jusqu'à ce que la fureur de votre frère s'apaise.

45. Que sa colère se passe, et qu'il oublie ce que vous avez fait comme lui: j'enverrai ensuite pour vous faire revenir ici. Pourquoi perdriez-vous deux enfants en un même jour, comme il arriverait, si Esau, en vous tuant, se rendait indigne de vivre?

46. Rebecca dit ensuite à Isaac, pour lui faire agréer ce voyage de Jacob: La vie m'est devenue ennuieuse, à cause des filles de Heth qu'Esau a épousées: si Jacob épousa une fille de ce pays-ci, je ne vous plus vivre: entourez-le chercher une femme en la maison de Laban.

COMMENTARIUM.

nis Laban, pro Rachele et Lia, uti demonstrabo c. 30, v. 25. Ergo haec fuga Jacobi contigit anno vite Jacobi 77; ab hoc enim anno 77 usque ad annum 91 quo natus est Joseph, intercurret praecise 14 anni jam dicti. Ita Eusebii lib. 9 de Praepar. cap. 4. Vide Abulensem hic quest. 1 et Pererium in praefatione capituli. Vixit post haec Isaac adhuc annis 45; mortuus est enim anno aetatis 180.

ET CALIGAVERUNT, tunc senio, tunc crebris morbis, inquit S. August. l. 16 Civit. c. 30.

Nota hic longam patientiam S. Isaac; tulit enim ipse caecitatem per 44 annos, scilicet ab anno aetatis 157 (ut dixi ante), usque ad annum 180 quo mortuus est. Praclare dixit S. Sinecleta in Vita Patrum: « Si infirmitas nobis supervenit, non contristemur, quia e ad destruenda desideria corporis nobis proficit. Si amittamus oculos, non feramus graviter, quia extolentiae instrumentum amissimus. Si surdi facti sumus, non doleamus, quia auditum vanum amissimus. »

Hinc ibidem alius sanctus anachoreta dixit: « Summa religio est ut in infirmitate quis Deo gratias agat; sicut enim magno et forti medicamine aegritudo corporis curatur, sic aegritudine corporis cordis vita retonduntur. Ferrum est, arguinem per ignem tridulationalis amittis; si aurum, splendidior et purior efficitur; quapropter sancti Patres desiderabant semper esse in infirmitate. »

Ibidem Polemon socius B. Pachomii, cum doloribus splendis graviter affligeretur et rogaretur à fratribus ut pateretur aliquid remedi impendi, respondit: « Si Martyres Christi alii per frosta laerati, alii capite plexi, alii ignibus cremati sunt, et tamen usque in finem fortiter per fide toleraverunt, cur ego patientiam praemia parvis cedens doloribus impatienter abjiciam, et desiderio vite praesentis afflictiones momentaneas inaniter expavescam? »

Ibidem legitur de Didymo (qui caecus fuit per octoginta annos, et tamen in S. Scriptura versatissimus, unde S. Hieron. cum vocat eum videntem), quòd rogatus à S. Antonio an tristaretur de eo quòd oculis careret, et ille non abnueret, audierit ab Antonio: « Miror prudentem virum ejus rei dolere damno, quam formicae et pulices habent; et non potius Irteri illius possessione, quam soli Sancti et Apostoli meruerunt; et multò enim melius est spiritu videre quam carne; et illos oculos possidere in quos festuca peccati non e possit incidere, quam illos qui solo visu, per concupiscentiam possunt homines in interitum gelentur non mittere. »

Hinc B. Petrus abbas Claravallensis, cum ex vi morbi unum oculum amississet, monoculus dixit: « Unum de iniuriis evasi, et plus à residuo quam à perditio formido. Hinc et nonnulli philosophi sibi oculos eruerunt, non mens distraheretur, sed collecta tota contemplationi vacaret; fideles verò, ut S. Aulomorum, Aquilinum et alios, caecitatem à Deo petiisse et impetrasse legitur. S. Pignenius Romanus presbyter caecus occurrens Juliano Apostatae, cum ab eo audiret: Gratias ago Deo meo, quòd te non video? respondit: Gratias ago Deo meo, quòd te non video. Tam igitur forti animo caecitatem pertulit, quam tyrannum contempsit. Behine martyrii coronà donatus videre coepit quae oculus non vidit; et audire quae auris non audivit; et intelligere quae in cor hominis non ascenderunt. »

VERS. 3. — VIDES QUOD SENCULUM, ET IGNORAS DIEM

MORTIS MEAE. Vide quàm maturè per 45 annos Isaac hic praemeditatur suam mortem, eam, utpote incertam, in dies expectet ad eamque se suapro omnia comparet. Facto; ergo suo docet nos vitam nostram non aliud esse debere quam meditationem mortis, ut alob Platò; mors enim certa est, certoque nobis obventura; sed dies et hora ejus incerta. Audi Horat. ode 5, l. 2:

Omnes ordem cogitur: omnium Versatur aetate, serenis, oculis, Sors exitura, et nos in aeternum Exitium impositura cymba.

VERS. 5 et 4. — CUMQUE VENATU ALIQUO APPREHENDERIS, FAC MIHI ENDE PULMENTUM. Hebraicè, fac mihi mattamina, id est, gustamenta, puta delicatioris cibi ferula, quae gustum oblectat; erat enim haec dies benedictionis filii fausta, laeta et solemnis, et prouide laeto et jucundo epulo celebranda. Ita Lipomannus.

Quærea cur Isaac petiit ab Esau carnem ferinam ex venatione potius quam pullorum vel agnorum, cum e domi ad manum haberet, antequàm vellet ei benedecere?—Resp.: Primò, quia Isaac assueverat esui ferinae, quam ei ex venatione afferebat Esau, ut patet c. 25, v. 28, ac consequenter eà magis pascebat et delectabatur. Secundò, quia volebat ut Esau se disponeret ad benedictionem recipiendam per hanc obedientiam et obsequium venationis. Ita Thomas Anglicus. Tertio, quia Isaac nescius movebatur à Deo ad emittendum Esau feram venatum, ut interim Jacob possit praeveneri Esau eique benedictionem praeriperet; decreverat enim Deus in primogeniturà Jacobum praefere Esau.

Tropologicè docuit hic Isaac dantes spiritualia posse exigere temporalia, nimirum sacerdotes et pastores qui docent, orant et benedicunt populo, à populo ali debere.

VERS. 7. — CORAM DOMINO. Vidente, audiente, invocato, annente et aspirante Domino. Ita Oleaster, Pererius et alii. Vide hic quàm mirabilis sit Deus in operibus et promissis suis implendis. Nihil nimis sperare poterat Jacob quàm se benedecendum, cum pater decrevisset benedicere Esau, et tamen benedictio ipsi Jacob contigit. E contrario nunquam Esau certus fuit de benedictione accipiendà quam dum pater ei se loqueretur; et tamen tunc vel maximè perdidit eam. Disce ergo Deo fidei, etiamsi adversa omnia eveniant; disce contra spem in spem credere.

VERS. 15. — EGO LEXIS. Glaber, non piusius ut Esau.

IN ME ISTA MALEDICTIO. Non quòd Rebecca verè pro filio voluerit excipere patris maledictionem et punishmentem, ut vult S. Chrysost. Sed ita loquitur, quia secura erat de felici evento; sciebat enim Deum ita promississe c. 25, 25, q. d.: Frustra times iram patris, illius nullum est periculum; ego spondeo, imò si haeres et dubitas, ego omnem iram in me exclam. Ita Theodor.

Ubi nota primò in Rebecca fidem inconcussam in

verbum Dei dicentis: *Major serviet minori*. Secundò, ipsa filium instruit ad benedictionem petendam, felicem futurum rata, si benedicetur a patre, eoque sancto. Aliæ matres edocant filios ad vanitates et peccata. Tertio, licet sciret maritum errare in eo quòd contra voluntatem Domini majorem filium benedicere volebat; non tamen cum eo jurgatur, non vi obstitit, sed latenter curat ut benedictio ei obtingat quem Deus destinaverat. Quarto, omnibus modis curat ne senex pater deceptionem sentiat, itaque turbetur. Quintò, officiosa est erga maritum senem, cibos ei parando quibus libenter vesceretur. Sextò, prudenter Jacobum amandat, ut Esau iram leniat.

Tropologicè; quomodo parentes æqualiter filios diligere, nec unum præferre alteri, aut si præferant, id alio modo compensare debeant, docet ex hoc Isaaci erga Esau, et Rebeccæ erga Jacob affectus. S. Ambrosius l. 2 de Jacob cap. 2. *Accipe, ait, bonum certamen inter parentes. Mater defert affectum, pater iudicium: mater circa juniorem tenerè pietate propendat, pater circa seniorem naturæ honorificentiam seruet: hic magis honorat, illa plus diligit; compensat alter quod alter immittit.*

VERS. 11. — ATTULIT duos hædos quos mater postularat: non quòd pater tam robustus esset, tantique cibi, ut duos hædos absumeret, ut vult Procopius; sed quia ex duobus hædis delicatiores partes abscedere easque patri offerre destinabat. Ita Diodorus et Abulensis.

Moral. S. Ambros. lib. 2 de Jacob c. 2: *Vicit, inquit, ille qui præferretur oraculo: vicit impigritas tarditatem, mansuetudo duritiam, diu alter venatu asperò prædam querit agrestem, hic mitium cibos morum.*

VERS. 15. — VALDS BONIS. Hebraicè *chamudol*, id est, desiderabilibus; Septuag. *psichris*: unde in aræ inter odoramenta asservatæ est mater. Odoratas enim fuisse patet v. 27.

Allegoricè, stola Esau, id est, prophætia, sacerdotium, et Scriptura veteris Testamenti à Judæis translata est ad Jacob, id est, ad Christianos. Ita S. Ambros.

VERS. 16. — PELLICULASQUE HÆDORUM, ut Jacob videretur esse Esau qui erat hirsutus.

CINCIDEBANT MANUS IN MODUM CHIROTECARUM; nam aliqui manibus uti debebat Jacob, isque cibos inferre ad patrem, eique ministrare cogebatur.

Allegoricè, Jacob est Christus qui induit pelles hædinas, id est, nostra peccata in se assumpsit, ut ea læter. Ita S. Augustin. lib. contra mendac. c. 10, et Prosper 1 p. Prædict. c. 21.

COLLI NUDA. Mollitiem et glabritiem colli; ita Hebræa.

VERS. 19. — QUIS ES TU? Vox enim Jacob movelat dubium et scrupulum Isaaco, ut ambigeret an qui loquebatur esset Jacob, an Esau, ideòque rogat: *Quis es tu?*

Dixit hic quòd Deus subinde justos sinit aqualiter ignorare, falli, cadere, decipi, ut se agnoscant. Sic Isaac

sanctus putabat benedictionem Dei in Esau implendam esse, sed fallabatur. Secundò, quòd Deus aliquando parvulis revelat quæ magnis abscondit: sic Rebeccæ revelatur quòd Isaac ignorabat. Idem confitetur Christus Matth. 11, 25.

EGO SEM PRIMOGENITUS TUIS ESAU. Querens an Jacob hic mentitus sit, et an peccarit. Primo, Origenes, Cassianus et Chrysostomus, Platonem secuti, censent Jacob mentitum esse, sed licitè et sine peccato; licere enim subinde uti mendacio, quasi helleboro, vel sicuti utimur rebus venenatis in pharmacis. Sed hic est error jam ab Ecclesiâ declaratus et reprobatus, adversus quem scripsit S. Aug. lib. contra mendac.

Secundò, Gabriel in 5, d. 58, et Aliaco in 1, q. 12, in fine censent non licere quidem mentiri per se, licere tamen mentiri, dispendente Deo. Sed communis Doctorum cum S. August. sententia est mendacium naturæ suum esse malum, ac consequenter in eo à Deo dispensari non posse. Est enim mendacium per se contra naturam et virtutem veritatis; unde S. Script. omne omnino prohibet mendacium, Ecclesiastici 7, v. 14.

Tertiò, melius S. August. l. contra mendac. c. 40, censet hic esse figuratam locutionem. Sicut enim Matth. 11, 14, Joannes Baptista vocatur Elias, non quòd personam, sed quòd spiritum; et Tolicæ 5, 18, Raphael se dicit esse Azariam, id est, adiutorem Dei, Ananias, id est, gratiæ Dei, filium: sic Jacob dicit se esse Esau, non quòd nomen et personam, sed quòd jus et primogenituram sibi à Deo collatam c. 25, v. 25; unde ait: *Feci sicut præcepisti mihi*; intendisti enim primariò præcipere primogenito tuo adferre cibos, et excipere paternam benedictionem: primogenitus autem sum ego. Comede ergo de venatione meâ, quam non in agro, sed in stabulo venatus sum.

Verùm dico, videtur Jacob matris impulsu et veste, et factis et verbis mentiri, non tantum quòd jus, sed et quòd personam Esau: vult enim patri diligenti personam Esau omnibus modis persuadere esse ipsum mentem Esau; unde mentitur dicens: *Feci sicut præcepisti mihi*. Et: *Comede de venatione meâ*, q. d.: Sumpsi arma et arcum, venatus sum; in fera quam apprehendi et ita coxi; comede ex eâ. S. Chrysostomus, Lyranus, Galet., Lipomannus, Percarius et alii.

Adde, licet hæc verba amphibologicè et subtili aliquò subintelligenti excusari et verificari possent, tamen eam non videtur habuisse Jacob, qui non tam subtilis erat, nec talia tantæ versabat animo; sed simplex erat, rectus et candidus, atque in hoc negotio præripiendi fratri benedictionem per dolum et fraudem, matri simpliciter obedivit, fecitque quidquid illa suggestit; unde et à patre vocatur fraudulentus, v. 35.

Dico secundò, mendacium hoc Jacob, non perniciosum, nec injurium alicui, sed officiosum fuit, ac consequenter veniale tantum peccatum. Erant enim ei ex Dei dono debita jura primogenitura, ac proinde ea præripiendo Esau per dolum, nullam ei faciebat

injuriam, sed rem suam sibi vindicabat. Ita Tostatus, Lipomannus, Cajetanus. Adde, fortè ex ignorantia invincibili putabat, tam mater, quam Jacob, id quòd putavit, Origen., Cassianus et S. Chrysos., scilicet licere sibi tali casu et necessitate mentiri.

Dices: *Mysterium fuit hic; ergo non mendacium.* Antecedens patet, quia Jacob induens vestes et personam Esau significabat Christum, qui nostra peccata et penas in se suscepit. Rursum significabat gentes subrogandas esse Judæis in filiatione et benedictione Abraham, puta in gratiâ, justitiâ et salute, uti explicat Apostolus Rom. 9, 10.

Respond.: *Mysterium hoc fuit ex parte Dei et Spiritus sancti, qui intendebat allegoricè hoc significare; sed mendacium fuit ex parte Jacobi: ipse enim litterali sensu intendebat patri persuadere se esse Esau in personâ. Unde mysterium Dei jam dictum eum non excusat, præsertim cum ipse illud tunc ignorasse videatur. Adde, mysterium hoc et hunc mysticum sensum non esse situm in mendacio Jacobi: nec enim veritas falsitate nili potest; sed situm esse in facto Jacob, quò se patri exhibuit, itaque gessit ac si ipse esset Esau. Facta enim sepe à mendacio excusari possunt, ubi verba non possunt. Verba enim definitè et determinatè rem et mentem loquentis significant; facta autem confusè tantum et indeterminatè: unde à mente facientis hinc illicve flecti, determinari, et ad hoc illudve significandum dirigi possunt. Sic comodi in comediis sine mendacio alias personas regum et principum representant, agendo ea que ipsi egerunt, perinde ac si ipsimet essent reges et principes.*

SERVÈ, SERÈ ET COMEDI. Jacobat ergo Isaac presentio et debilitate in lectulo, ex quo ut surgat ad comedendum rogat eum Jacob.

Mysticè S. Ambros. lib. de Isaac. c. 5. *Lectus, ait, et sanctorum Christus est, in quo universorum fessa et secularibus præliis corda requiescant. In hoc lecto et requievit Isaac, et benedixit filium juniorem.*

MANUS SERVÈ ESAU. Sic allegoricè Christi vox, vox fuit Filii Dei, sed manus et species externa, quam viderunt et tetigerunt homines, fuit hominis communis, mortalis et miseri. Unde S. Bernardus serm. 28 in Cantica, Saum, inquit, est quòd auditur in Christo; quòd videtur, nostrum; quòd loquitur, spiritus et vita est; quòd apparet, mortale est et morte: aliud cernitur, et aliud creditur.

Hinc ibidem docet quòd notitia veritatis magis per auditum quam per visum accipitur. *Caligant, inquit, oculi patriarchæ, palatum seducitur, fallitur manus, non fallitur auris. Quid mirum si auris percipit veritatem cum fides ex auditu, auditus per verbum Dei, verbum Dei veritas sit? Vox, inquit, vox Jacobi: nihil verius; manus autem, manus sunt Esau: nihil falsius. Falleris, manûs similitudo decept te. Nec in gustu veritas, etsi suavitas: nam quomodo habet veritatem, qui se putat edere venationem, et cum domesticis vescatur hædorum carnis? Multò minus oculus qui nihil videt. Non est veritas in*

oculo, non sapientia: solus habet auditus verum, qui percipit verbum.

Idem clarum est in Eucharistiâ: in eâ enim manus, gustus et tactus falluntur, dum sapient, gustant et judicant esse panem; sed sola vox non fallit: hæc enim est vox Filii Dei, qui falli aut fallere nequit, dicens: *Hoc est corpus meum.*

VERS. 25. — *BENEDICES ERGO.* Destinans et parans se ad benedicendum. Tò enim benedices, significat hic actum, non perfectum, sed inchoatum et destinatum, puta ipsam destinationem et preparationem ad benedicendum: non enim hic, sed in sequentibus benedixit Isaac Jacobo.

VERS. 27. — *UR SENSIT.* Odoris fragrantiam quam vestibus suis spargebat Jacob, cerebrium hanti senis Isaac ita recreavit et exhilaravit, ut lætitiâ perfusus et amore filii inardescens in ejus benedictionem prorumperet.

Ex hoc loco patet antiquissimum esse ut principum virorum et nobilium vestes pretiosis unguentis, vel odoribus condirentur. Idem patet Cant. 4, 11: *Odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris*; et Psalm. 44, 9: *Myrrho, et gutta, et cassia à vestimentis tuis.*

ECCÈ ODOR FILII MEI. Pro ecce, hebraicè est vide, q. d.: Video, id est, sentio, percipio, odoram mirram fragrantiam filii mei; visus enim pro quovis sensu ponitur, uti aliàs dixi.

SICUT ODOR AGRI PLENI, floribus et fructibus vernantibus; hi enim suavem et odoratum sui halitum exspirant, quò mirè homines recreant. *Vox pleni non est in Hebræo, nec in Chaldeo, sed in Græco.*

Tropol. de odore virtutum vide Ropert. life, S. Augustin. lib. 16 de Civit. 37; et S. Gregor. hom. 6 in Ezech. qui ait: *Aliter namque olet flos vire, quia magna est prædicatorum virtus et opatio, qui inebriant mentes audientium. Aliter flos olivæ, quia suavis est opus misericordiarum, quia more olei fovet et lucet. Aliter flos roseæ, quia candida vita carnis est de incorruptione virginitalis. Aliter flos violæ, quia magna est virtus humilitatis, qui ex desiderio ultima loca tenentes, se per humilitatem à terrâ in altum non sublevant, et caelestia regni purpuram in mente serunt. Aliter redolet spica, cum ad maturitatem perducitur, quia bonorum operum perfectio ad salutatem eorum qui justitiam exarant, præparatur.*

CUI BENEDIXIT DEUS. Hæc agri à Deo benedictio sita est in tribus, uti hic explicat Isaac. Primo, in odore suavi et fragranti, de quo hic dicit: *Sicut odor agri pleni.* Secundò, in rore calli. Dicit potius in rore quam in pluvia, quia in Palestina bis tantum in anno pluit, nimirum in octobri, cum seminant, ut semen germinet, qui præinde in Script. vocatur imber temporaneus; secundò, in aprili, ut vocatur matres, qui vocatur imber serotinus. Hinc intermedio tempore agri continuo rore indigent, ut sata et segetes non exarescant, sed vegetentur, alantur et crescant. Tertio, in pinguedine terræ, ut scilicet terra sit non subulosa, non arida, non senescent, sed pinguis,

moderata siccitate, et quasi juvenescens, ut uberes factus et fructus proferat.

Allegorie istae benedictiones impletæ sunt in Christo, ut docet S. August. lib. 16 Civit. 37. Tropologicè in animâ ejusque justis, ut docet S. Gregor. hom. 6 in Ezech. Analogicè in Beatis, ut docet S. Irenæus lib. 5, c. 35.

VERS. 29. — *SERVIANI TIBI POPULI, q. d. : Posteris tuis, Davidi, Salomoni et Machabeis subjiciantur Iduusii, Philistinii, Arabes, Ammonitæ et alii populi.*

Nota quatuor partes hujus benedictionis. Prima ad opes pertinet, cum ait: *Det tibi Deus de rore caeli, etc.* Secunda ad imperium, cum ait: *Serviant tibi populi.* Tertia ad principatum inter fratres, cum ait: *Esto dominus fratrum tuorum;* quibus verbis Jacob accepit jus et dominium in Esau: sed executionem hujus juris et domini non in se, sed in suis posteris accepit, cum eis posteri Esau, puta Idumæi, sub Davide servierunt. Quarta, cum ait: *Qui tibi maledixerit, sit ille maledictus; et qui tibi benedixerit, benedictionibus replatur.* Hæc ad Dei favorem pertinet, q. d. : *Dens tuus tuorumque partes et causam agat; qui tui sunt amici vel inimici, suos censelit, his maledicendo, id est, maledicendo; illis benedicendo, id est, benedicendo.*

Nota. Ila benedictiones partim benedictiones, partim prophetiam sunt. Isaac enim spiritu prophético hæc verbis imprecatur, et simul prænuuntiat ea quæ Jacobo et Jacobæis ex Deo Deique favore sunt obtentura.

VERS. 35. — *EXPAVIT ISAAC STIPORE VEHEMENTER.* In hoc pavore et admiratione Isaac raptus in ecstasi, inquit S. August. quest. 80, vidit et dixit ea quæ sequuntur, ita ut mentem mutaret, et Jacobo, qui fraude benedictionem fratri surripuerat, non irasceret, sed eam confirmaret: nimirum in hoc raptu Deus indicavit Isaac factum hoc Jacobo, quoad facti substantiam, puta quoad resurrectionem, præventionem et suppositionem sui in primogeniturâ (sicut non quoad modum, puta mendaciam) suo nutu et instinctu gestum esse, Jacobum enim à se designatum esse primogenitum et heredem promissionum suarum Abrahæ et Isaac facturum, non Esau: velle ergo se, ut Isaac hæc ipsa rata habeat. Unde Isaac statim deo ôkediens, mentemque ex Esau in Jacob commutans, ait: *Et erit benedictus.* Ita S. Hieron., Alcuinus et S. August. l. 16 Civit. c. 37.

DEBUX. Hæc vox non est in Hebræo, nec Chaldeo, nec Græco. *Dudum* ergo idem est quod *ante*; sic enim vulgè dicimus de homine vigili, sedulo et acri: *Jam dudum, jam pridem ille te prævenit, etiamsi paulò ante prævenit, uti Jacob hic prævenit Esau; vix enim egressus erat à patre Jacob, cum supervenit Esau, ut patet v. 30, ubi S. Chrysost. hom. 53, miratur Dei erga suos sibi que obedienties providentiam: ea enim fecit ut Esau non rediret, nisi post Jacob, benedictione acceptâ, egressum. Hinc discimus, ait, quando quis juxta voluntatem Domini suo dispensare*

vult, tanto superio subsidio adjuvatur, ut hoc planè recipere experietur.

Posset secundò, *et dudum*, non ad egressum Jacob, sed ad captam venationem cibosque ab eo ad patrem illatos referri; placentium enim more in comedendo et colloquendo cum Jacobo impendit patet.

ER ERIT BENEDICTUS. Dies: Error persona irrita humanos contractas, maximè matrimonia: ergo et hæc Isaac benedictionem: ipse enim benedicens Jacobo, non illi, sed Esau se benedicens putabat et intendebat. Rursùm: Jacob dolo irrepit et surrepsit; dolo autem nemini debet patrocinari, ut habet regula Juris.

Respondet Pererius, negando consequentiam: quia Isaac non errabat in personâ quod primariam suam intentionem, quæ erat benedicere ei qui erat primogenitus, sèu quem Deus vellet esse primogenitum; is autem erat Jacob, non Esau. Errabat tamen quoad secundariam intentionem, quæ intendebat benedicere Esau, putans eum esse primogenitum. Unde Dei instinctu errorem hunc agnosens, intentionemque suam corrigens ait: *Et erit benedictus*, scilicet Jacob, cui ante benedixit. Dolo autem Jacobo non malus, sed bonus fuit; illo enim sibi vindicavit just et rem suam, puta primogenituram, quam alter ab injusto et violento possessore Esau obtinere non potuisset. Adde hæc non tam esse benedictionem quam prophetiam, et linguam Isaac non tam ab Isaac quam à Deo motam fuisse ad benedicendum Jacobo.

VERS. 34. — *INTECIT, quasi leo, suam non tantum tristitiam, sed furorem et iram, valido clamore quasi rugitus ostendens.*

Philo et Eusebius censent Esau ita irrogisse, non tam ex dolore amissæ benedictionis (quamquam et hic eum popugit) quam ex invidentiâ fraterni incrementi, præsertim quòd illum sibi prætuleraat sequè illi subiceret patet.

BENEDIC ETIAM MIHI. Hebræa mensuræ habent patibos: *Benedic mihi etiam; ego, pater mi; subandi, filius tuus sum, isque verè primogenitus, tibi que hæc tenentis charior et cui paulò ante benedictionem hæc promissisti, qui nunc dolo fratris præventus sem, qui que hæc facturam feci, eò quòd tui jussioni obedi verim discedens venistam, ut pararem que optabas; par ergo est ut mihi quoque benedicas.*

Quæres cur Esau tam invidè et instanter expetit benedictionem patris? — Respond. primò, quia longo usu didicerant illo tempore homines, patris benedictionem vel maledictionem plurimum valere, sepe que esse efficacem in illis, uti etiamnum non raro fit. *Benedictio patris*, inquit Sapiens Eccl. 5, v. 11, *firmat domos filiorum; maledictio autem matris eradicat fundamenta.* Ita Sem et Japheth benedicti à Noe: *Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chananeus servus ejus, dilatet Deus Japheth, etc.* Gen. 9, 26, idipsum à Deo consecuti sunt. Ita Jacobi benedictio data Ephraim et Manasse, Gen. 48, 20, et alia data duodecim illis, Gen. 49, item Mosis data 12 tribubus, Deut. 33, fuit efflux et reipsâ completa. Ita benedictio Tobie filio, c. 5, 21:

*Bene ambuletis, et sit Deus in itinere vestro, et angelus comitetur vobiscum; item benedictio Raguels socii data Tobie, ejusque uxori Saræ, c. 10, v. 1, fuit efficacax. Hinc S. Ambr. lib. de Benedic. Patriarch. c. 1: *Quantum quoque, inquit, debemus parentibus reverentiam, cum legitimus (Gen. 27) quoniam qui benedicebatur à Patre, benedictus erat: idèò parentibus hæc Deus donet gratiam ut filiorum pietas provocetur; prærogativa ergo parentum disciplina est filiorum.* Ita Mathathie patris benedictione Machabeï fortis et jovicti in bellis evaserunt, I Machab. 2, 69 et seq.*

E contrario Cham à patre Noe maledictus, talis in omni sua Chananeorum posteritate evasit. Sic et Ruben à Jacobo ob incestum maledictus, talis exiit: idem conigit Levi et Simeoni, Gen. 49, v. 4 et 5. Unde inferit S. Ambr. supra: *Honorat pater propter gratiam, ingratus propter timentorem.*

Exemplum memorabile habet S. August. l. 22 Civit. 8, de decem proflibus à matre maledictis, qui mox horribili membrorum tremore percussi sunt, idèòque toto penè ore romano vagabantur: è quibus duo ad reliquias S. Stephani curati sunt.

Secundò, quia per hæc patris morientis benedictionem declarabantur primogeniti et heredes promissionis Abrahæ facti; uti Jacob hic declaratus est. Ita Rupertus.

BENEDITIONEM TUAM, ubi jure nature debuit, tibi à me destinam; sed illam Deus in fratrem tuum transtulit.

VERS. 36. — *JUSTE (rectè, verè, aptè; ita Hebræa) VOCATUS EST NOMEN EJUS JACOB: SUPPLANTAVIT ENIM ME IN ALTERA VICE.* Jacob idem est quòd plantam tenens et supplantans; ita dictus est ex eo quòd nascentes tenuit plantam fratris. Quo significatur quòd supplantaret fratrem, uti de facto fecit, primò astutè emulando primogenituram Esau, c. 25, v. 21; secundò, hic præcipiendo illi benedictionem patris. Arabicus emphaticè vertit: *Quia Jacobovi me in alterâ vice.* Jacobare est verbum frequens Arabicis significans supplantare, et aliquid usque ad faciem et extremum extenare, sumptum ab hebræo *ahab* et *inacob*, id est, supplantare et supplantare.

VERS. 37. — *OMNES FRATRES, omnes cognatos et consanguineos, vel ex te, 6 Esau, vel ex Ismaele aliisque fratribus meis, illis Getarum, hœcithros; horum enim uti caput et princeps sum ego, ita erit et Jacob.*

QUID FACIAM? Esau benedictionem similem Jacobo et primogenitò debuit posechat: hæc dare non poterat Isaac. Unde Apostolus Hebr. 12 Esau cum tarynis eam requisivisset, sed frustra, nec enim eam impetrasset, asserit; aliam ergo talem qualem dedit et Isaac.

VERS. 38. — *IN VINGEDINE VERBIS, ET IN RORE CAELI DESUPER ERIT BENEDICTIO TUA.* Hebræicè est, *erit sessio, vel habitatio tua, q. d. : Habitabis in terrâ pingui et fertili, quam Deus fecundabit immisionem roris et pluvie.*

Vides hic benedictionem Isaac esse prophetiam,

quæ impletæ est c. 33, v. 9. Rursùm, hæc est minima benedictionum Jacobo datarum, scilicet opulentia vini et tritici; nimirum talis, non alia, homini terreno et carnali debeat.

VERS. 40. — *VIVES IN GLADIO.* Uberem terram occupabis; attamen non tam ex agriculture quam ex rapinâ et predatione vives, non tam in, quam tua posteritas. Quàm rapaces et bellicosos forent Idumæi, docet Josephus l. 4 de Bello Judaico.

ET FRATER TEO SERVIES (QUI DAVIDE) TEMPERUSQUE VENIET, cum quo, vel quando) EXCIPIAS ET SOLVAS JUCEM. Puta tempore Joram, filii Josaphat, Idumæi rebellavit Judæis, 4 Reg. 8, et à Judæorum jugo liberi manserunt per 860 annos, usque ad Hecaniam, qui eos rursùm subegit; ac rursùm Hieronymus, Antipatri Idumæi filius, regnum Judææ fuit adeptus, tenuitque in se et suis posteris usque ad excedium Hierosolymæ, per annos 150. Hinc factum est ut tempore Titî et Vespasiani, Idumæi cum Romanis Hierosolymam expugnârent et vastârent. Vide Josephum l. 14 Antiq. initio, et l. 4 de Bello Judaico.

Moral. S. Ambrosius lib. 2 de Jacob c. 5: *Bonus pater, ait, cum deos habere filios, suum interoperantem, sobrium alterum, quo strisque consulere, intemperanti præfocit sobrium, et insipientem prudenti statim obediit, ut regentis imperio suum volueret affectum.*

VERS. 41. — *OPERAT ERGO SEMPER ESau JACOB.* Nota hic. Post acceptam patris benedictionem statim tentatur Jacob, persecutionem patitur, denique fugatur è domo patris, uti cogitare posset quis, nihil illi profuisse benedictionem, imò obfuisse; sed eventus docuit illum ipsi profuisse.

Nota secundò impletatem et stultitiam Esau: nam primò irascitur, imò odit fratrem. Secundò, modum vindicandi querit. Tertio, non cogitat Dei providentiâ sic factum esse, nec se id commiserisse, sed tantum quid frater fecerit considerat. Quarto, cum jure benedictionem retrahere non posset, ad vim se accingit. Quintò, fratrem non tantum persequi, sed et occiderè destinat. Sextò, patris mortem desiderat: *Veniat, inquit, dies luctus patris mei, et occidam fratrem.* Ubi jure S. Chrys. hom. 55: *Noune, inquit, et trascens inanimatus ipsis non minus inanis est? Septimò, omnia hæc cœlit, donec occasio ea perficiendi se offerat. Quàm stultus fuit, qui benedictionem malis mediis, imò peccata peccatis addendo, recuperare tentavit, cum per hæc magis incurrat maledictio! bene factis enim benedictio Dei accersenda est.*

VERS. 42. — *MINATUR.* Hebræicè *mitnacchem*, id est, consolatur se, quòd te interdicat.

VERS. 43. — *CUR UTROQUE ORBATOR FILIO IN EO DIE? Si enim hic manes, pugnamum erit cum fratre, et vel mutuis concidit vulneribus, vel uno ergo, alter profugus erit; itaque utriusque presentia et solatio orbabor.*

VERS. 46. — *SI ACCIPERAT JACOB EXOREM DE STIPPE REBUS TERRE (Chananeam, aut Hethæam, quales accepit Esau, que sua improbitate et contumaciâ mihi tibi que molesta et inivæ sunt) SOLO VIVERE.* Hebræi

ed, ad quid mihi vita? q. d. : Tristis et acerba mihi erit vita, ut mori potius optem quam vivere.

Nota prudentiam Rebecce; ut enim fratricidium impediatur, fratrem alterum ablegat, neve aliteris crimine et machinationem patri prodat, itaque patris tristitiam, filio patris indignationem conciliat, aliam pretexti oblegandi filii causam, eamque teram; scilicet nocte se Jacobum duce innotigeram et improbam aliquam Hethicam, sed cupere ut donec cognatam aliquam ex Haran, in qua bene morata erat domus patris sui. Quæ ratio movit Isaacum eique persuasit ut mox e. seq. Jacobum ablegaret in Haran. Unde Ambros. lib. 2 de Jacob c. 5. *Discamus*, inquit, à Rebecca, quomodo providendam sit ne iudicia fratricidium excitet, iracundia in fratricidium proruat. Veniat Rebecca, hoc est, patientia, bona custos innocentie, suadent ut iræ locum domus. *Concedamus sibi longius, donec tempore indiguitate nullatur, offensiois auresque obtineo.*

Hoc Rebecca et Jacobi prudens et sanctum consilium secutus est S. Gregorius Nazianzenus: cum enim in concilio Constantinopolitano simulatas quorundam episcoporum, et dissidia essent exorta, cõ quod Nazianzenus ipsis inconsultis, ab aliis esset consecratus episcopus; Nazianzenus loco suo et gradu sponte cessit, atque ita eos allocutus est: *Suppliciter vos per-*

CAPUT XXVIII.

1. Vocavit itaque Isaac Jacob, et benedixit eum, præcepitque ei dicens: Noli accipere conjugem de genere Chanaan;

2. Sed vade, et proficiscere in Mesopotamiam Syriæ, ad domum Bathuel patris matris tuæ, et accipe tibi inde uxorem de filiabus Laban avunculi tui.

3. Deus autem omnipotens benedicit tibi, et crescere te faciat, atque multiplicet, ut sis in turbas populorum.

4. Et det tibi benedictiones Abraham, et semini tuo post te, ut possideas terram peregrinationis tuæ, quam pollicitus est avo tuo.

5. Cumque dimisisset eum Isaac, profectus venit in Mesopotamiam Syriæ ad Laban filium Bathuel Syri, fratrem Rebecce matris suæ.

6. Videns autem Esau quod benedixisset pater suus Jacob, et misisset eum in Mesopotamiam Syriæ, ut inde uxorem deceret; et quod post benedictionem præcipisset ei, dicens: Non accipis uxorem de filiabus Chanaan,

7. Quodque obediens Jacob parentibus suis Iseet in Syriam;

8. Probans quoque quod non liberetur aspiceret filias Chanaan pater suus;

9. Ivit ad Ismaëlem, et duxit uxorem, absque iis quæ prius habebat, Mabeleth filiam Ismael filii Abraham, sororem Nabajoth.

10. Igitur egressus Jacob de Bersabee, pergebat Haran.

11. Cumque venisset ad quemdam locum, ei vellet in eo respiciere post solis occubitum, tulit de lapidibus qui jacebant, et supponens capiti suo, dormivit in eodem loco.

Trinitatem ipsam oro ut inter vos omnia rectè pacificè constituitis; quod si ego disquisitionis inter vos causa sum, nequaquam Joad vate venerabilior videri debeo: abscite me in mare, ac turbamur tempestas hæc inter vos sedabitur. Lubens equidem potius quidquam volueris, quamquam innocens, vestre concordie causâ, ejectione me solio, ab arbo pellite: tantum veritatem et pacem diligite. Valate, Pastores sacri, meorumque laborum perpetuò recordamini. His dictis abiit ad Theodosium Imp. dimissionem petens: *Supplex*, inquit, oro ut laboribus hæc liberet; esto finis invidiæ, pacem colant Antistites, itaque tuâ operâ. Hoc ego munus à te flagio, hoc mihi postremum beneficium largire. Admiratus virtutem viri Theodosius, vix tandem acquievit, ac Nestorium ei substituit passus. Ita Gregorius presbyter in vitâ Nazianzenâ.

Allegoricè Rebecca mittens Jacob in Mesopotamiam, ubi genuit 12 Patriarchas, significat Deum Patrem mittentem Filium in terram, ubi procreavit duodecim Apostolos. Et sicut Jacob missus est solus cum baculo, ita Christus venit solus, pauper et humilis, ac tales voluit esse Apostolos, itaque evangelizare per totum orbem, ut essent instar angelorum nullius indigentes, quasi dii quidam terrestres. Ita Ireneus lib. 4, c. 58; et S. Augustin. serm. 79 de Temp.

CAPITULUM XXVIII.

1. Isaac avans donc appelé Jacob, le bénit et lui fit ce commandement: Ne prenez point, lui dit-il, une femme d'entre les filles de Chanaan.

2. Mais allez en Mesopotamie, qui est en Syrie, en la maison de Bathuel, pere de votre mere, et épousez une des filles de Laban votre oncle.

3. Puis, lui confirmant de nouveaux les bénédictions qu'il lui avait déjà données, il ajouta: Que le Dieu Tout-Puissant vous bénisse, qu'il accroisse et qu'il multiplie votre race, afin que vous soyez le chef de plusieurs peuples.

4. Qu'il vous donne, et à votre postérité après vous, les bénédictions qu'il a promises à Abraham, et qu'il vous fasse posséder en propre la terre où vous demeurerez maintenant comme étranger; et qu'il a promis à votre avoué de donner à sa postérité.

5. Jacob ayant pris ainsi congé d'Isaac, partit pour se rendre en Mesopotamie, qui est en Syrie, chez Laban, fils de Bathuel Syrien, frere de Rebecca, sa mere.

6. Mais Esau voyant que son pere avait beni Jacob, et l'avait envoyé en Mesopotamie, qui est en Syrie, pour épouser une femme en ce pays-là; qu'après lui avoir donné sa bénédiction, il lui avait fait ce commandement: Vous ne prendrez point de femme d'entre les filles de Chanaan;

7. Et que Jacob obéissant à son pere et à sa mere, était allé en Syrie;

8. Ayant vu par expérience que les filles de Chanaan ne plaisaient point à son pere;

9. Pour se mettre mieux dans son esprit en prenant une femme de sa famille, il alla à la maison d'Ismael, qui était mort il y avait quatorze ans; et d'entre les femmes qu'il avait déjà, il épousa Mabeleth, fille d'Ismael, fils d'Abraham, et sœur de Nabajoth.

10. Jacob étant donc sorti de Bersabee, alla à Haran.

11. Et étant venu en un certain lieu, comme il voulait s'y reposer après le coucher du soleil, il prit une des pierres qui étaient là et la mit sous sa tête, et s'endormit au même lieu.

12. Viditque in somnis scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens caelum: angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam,

13. Et Dominum innoxim scalæ, dicentem sibi: Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac: terram, in qua dormis, tibi dabo et semini tuo.

14. Erigite semen tuum, quasi palvis terræ: dilataberis ad Occidentem et Orientem, et Septentrionem, et Meridiem: et benedicentur in te et in semine tuo cunctæ tribus terræ.

15. Et ero custos tuus quocumque perrexeris, et redocam te in terram hæc; nec dimittam nisi complevero universa quæ dixi.

16. Cumque evigilasset Jacob de somno, ait: Vere Dominus est in loco isto, et ego nesciebam.

17. Pavensque: Quam terribilis est, inquit, locus iste! non est hic aliud nisi domus Dei et porta cœli.

18. Surgens ergo Jacob mane, tulit lapidem quem supposuerat capiti suo, et erexit in titulum, fundens oleum desuper.

19. Appellavitque nomen urbis, Bethel, quæ prius Luz vocabatur.

20. Vocit etiam votum dicens: Si fuerit Deus mecum, et custodierit me in viâ per quam ego ambulo, et dederit mihi panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum,

21. Reversusque fuero prosperè ad domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum,

22. Et lapis iste, quem erexi in titulum, vocabatur domus Dei, cunctorumque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — BENEDIXIT EUM. Datum paulò ante benedictionem confirmavit. Ita S. August.

VERS. 2. — IN MESOPOTAMIAM. In Haran, sive Carrias, urbem Mesopotamiæ, quæ distabat à Bersabee, ubi habitabant Isaac et Jacob, itinere circiter octo diebus.

DOMUM BATHUEL. Quæ fuerat Bathuel; sed eo mortuo, jam erat filii, puta Laban avunculi sui.

VERS. 3. — CRESCERE TE FACIAT, ATQUE MULTIPLICET UT SIS IN TURBAS POPULORUM. Crescere te faciat multa prole et familiâ, ut multæ tribus et turbæ populorum ex te nascerentur. Ita reipsâ populose fuerunt tribus duodecim, descendentes ex Jacob.

VERS. 4. — SEMINI TUO POST TE. Hinc S. Aug. lib. 16 Civit. 58, et ex eo Rupert. colligunt promissiones Dei de terrâ Chanaan possidendâ, de numero prole et quibus, de Christo ex se nascituro, etc. Abraham et Isaac factas, appropriatas esse Jacobo ejusque posteris: atque hæc ratione Esau, quæ ex semine et familiâ Abraham et Isaci exclusum externumque censeret, et externæ gentis, puta Hæmæorum, patrem et conditorem effectum esse. Unde consequenter conditione et onere in pacto et benedictione Abraham incluso, puta lege circumcisionis obligati non fuerunt Esau et Idumæi; hoc spontè et liberè eam acceptant, ut patet Jeremiæ 9, 25 et 26.

12. Alors il vit en songe une échelle dont le pied était appuyé sur la terre, et le haut touchait au ciel; et des anges de Dieu montaient et descendaient le long de l'échelle.

13. Il vit aussi le Seigneur appuyé sur le haut de l'échelle, qui lui dit: Je suis le Seigneur, le Dieu d'Abraham votre père, et le Dieu d'Isaac: Je vous donnerai, et à votre race, la terre où vous dormez.

14. Votre postérité sera nombreuse comme la poussière de la terre; vous vous étendrez à l'Orient et à l'Occident, au Septentrion et au Midi; et toutes les nations de la terre seront bénies en vous, et dans celui qui sortira de vous.

15. Je serai votre protecteur partout où vous irez; je vous ramènerai dans ce pays et je ne vous quitterai point que je n'aie accompli tout ce que j'ai dit.

16. Jacob s'étant éveillé après son sommeil, dit ces paroles: Le Seigneur est vraiment en ce lieu-ci, et je ne le savais pas; je le regardais comme un lieu profane, et c'est un lieu saint.

17. Et dans la frayeur dont il se trouva saisi, il ajouta: Que ce lieu est terrible! c'est véritablement la maison de Dieu et la porte du ciel.

18. Jacob se levant donc le matin, prit la pierre qu'il avait mise sous sa tête et l'érigit comme un monument, répandant de l'huile dessus, pour la consacrer au Seigneur.

19. Il donna aussi, en mémoire de ce qui venait de lui arriver, le nom de Bethel, c'est-à-dire, maison de Dieu, à la ville qui auparavant s'appelait Luz.

20. Et il fit ce vœu en même temps, disant: Si Dieu demeure avec moi, s'il me protège dans le chemin par lequel je marche, et me donne du pain pour me nourrir et des vêtements pour me vêtir;

21. Et si je retourne heureusement en la maison de mon père, le Seigneur sera mon Dieu d'une manière toute particulière.

22. Et le lieu où est cette pierre, que j'ai dressée comme un monument des merveilles que j'y ai vues, s'appellera la maison de Dieu; et je vous offrirai, Seigneur, la dime de tout ce que vous m'aurez donné.

VERS. 5. — VENIT IN MESOPOTAMIAM, eo itinere quod fusiùs enarratur v. 10. Est ergo prolepsis; voluit enim Moses, simul quasi in synopsi hic ob oculos ponere et opponere gesta tam Esau quam Jacob. ejusque à fratre fugam et fugæ terminum, ut cam deinde in sequentibus resumat et enarrat fusiùs. Interdum enim Moses gesta Jacobi, utpote patris duodecim Patriarcharum, omninque Israelitarum, ad longum recensere; unde ut totus iis innumere possit, obiter gesta Esau, quæ sub idem tempus contigerunt, præmittit et perstringit.

Moral. S. Ambros. lib. 2 de Jacob. et vitâ beatâ, docet Jacobum etiam in fugâ et exilio fuisse beatum. An non beatus Jacob, inquit, etiam cum patriam relinquere? Ivo plurius beatus, qui dura exiliâ suscipit, ut fratris militariâ traundum. Nam si beatus est qui precatum declinat, nique negari beatus esse non potest, qui alterius culpam levat, crimen avertit. Paratum itaque peritium declinat exilio voluntario: eoq; facto sibi solatum quaerit, fratri innocenciam donavit. Merito itaque cum divina ubique comitatus est gratia, ut et cum dormiret beatus Elias manus acquireret; videbat enim futurorum mysteria, et divina audiebat oracula.

VERS. 8. — SYN. Mesopotamii; vide d. c. 25, v. 20. PROBANS QUOQUE. Animadvertens et videns. Ita Hebraea. Probans ergo hic non est idem quod explorans,

sed, q. d. : Cum probatione et experientia didicisset et comperisset. Videtur Esau, voluisse accipere tertium hanc uxorem quam parentibus placeret vel certum minus displiceret quam duce priores, quae erant Chanaan. Noluit verò accipere ex domo Nabor, licet sciret illi fore gradus parentibus suis; idque ex quodam animositate, quia scilicet eo concesserat Jacob; nec videretur fratrem sequi et imitari, praesertim cum ipse illo esset senior.

VERS. 9. — **IVIT AD ISMAEL.** Ad Ismaelitas; haec enim, ut dixi initio cap. 27, contigerunt anno Jacobi 77; Ismael autem mortuus est anno aetatis 157, qui fuit Isaac 125, Jacobi verò 65. Ita Tostatus.

VERS. 11. — **TULIT DE LAPIDEIS.** Ex hisce verbis R. Nehemias, in Midras Tehillim, ad illud psalm. 90: *Angelus cuius Deus mandavit de te;* et liber Rabbith hoc loco, putant Jacobum tres lapideis accepisse eosque conversos esse in unum, de qua dicitur v. 18: *Tulit lapidem quem imposuerat capiti suo, et crevit in titulum;* et eo significaretur mysterium S. Trinitatis, in qua tres personae coeunt in unam essentiam; itaque Jacobum v. 17 exclamasse: *Quoniam nuptialis est locus iste!* Verum hoc videtur Rabbincum commentum et fabella; nil enim tale habet S. Hieron. aut ullus veterum, vel notorum interpretum. Quod ergo dicitur: *Tulit de lapideis, subaudi, unum grandiorum aptiorumque, uti se explicat v. 18, dicens: Tulit lapidem quem imposuerat capiti suo.*

SCYRPHUS CAPITI SUO. Moral. Nota hic Jacobum durum sibi sternere lectum et pulvinar, scilicet lapidem: quia oculi aulicos durus lectus, durus visus, omnia dura deest. Vide, ait S. Chrys., *pueri robur, qui lapideis pro pulvinari utitur: vide maculam spirituum: super pavimentum dormit!* Sed hoc lapide (qui typus fuit Christi) refrigeratur et firmatur. Unde S. Hieron. in psal. 155 lapidem istum Jacob vocat lapidem adjutorii. Qui talem, inquit, habebat pulvinum, in quo refrigerabat astum persecutionis, videt scalam, qua, si opus foret, in caelum reciperetur. Christus ergo est pulvinar laborantium, in quo suaviter conquiescent, ac caeli refrigeria capiunt. Ex adverso facti auri et molles, sunt quasi sepulcra somni, mollium, teporis et accidia, cum duri et lapidei sint gymnasia et palaestrae roboris et virtutis. Quocirca S. Ambr. lib. 2 de Jacob: *Jacob, ait, in somno homo operarius, quoniam plus negotii cum Deo peregit dormiendo, quam vigilando.* Nato in somnis magnificas Dei consolationes, visiones, benedictiones et promissiones accepit, juxta illud Cant. 5, 2: *Ego dormio, et cor meum vigilat.* Unde Clemens Alexand. l. 2 Prodigiorum c. 9, ita sobrie dormientes exprobat angelis semper vigilantibus, dum vitam aeternitatem ex meditatione vigiliis suscipiunt. Ubi significat animam quasi mori, si cessat à meditatione; vivere verò et aeternare, si in continuâ meditatione se exerceat.

VERS. 12. — **VIDITQUE IS SOMNIS.** Fuit ergo haec visio imaginaria et symbolica.

SCALAM STANTEM. Sepiang. : *Scalam firmatam.* Geneset Aleazar in Apocal. 4, v. 1, Deum ad scalam hanc.

non in caelo, sed in terrâ, ad imos scalam gradus constitisse, ut eam teneret et firmaret, quia ipse cum Jacobo, in terrâ, ad scalam dormiens, locutus est: erat ergo ei vicinus. Verum homines Joseph et Cajet. censent Deum in caelo constitisse summisque scalam gradibus innitum fuisse. Nam ad Deum per scalam hanc ascendebant angeli, ut ejus jussa in terram perferrent. Nec mirum est Deum è caelo locutum esse Jacobo in terrâ existentem, quia locutio haec, ut et visio, non fuit sensibilibus, sed imaginaria vel intellectualis, quae in terremotissimos fieri potest saepeque fit, non tantum à Deo, sed etiam ab angelis.

Quocirca primò quid ad litteram haec scala Jacob significet?

Respondet Philo et Origenes apud S. Hieron. epist. 161, scalam hanc esse *passagium, sive migrationem animae hominis ex corpore in corpus.* Censent enim ipsi animam ejusque hominis ante corpus extitisse, et quoties tunc peccavit, atque è caelo quasi in terram descendit, toties illam nunc corpora mutare, ex uno in aliud migrando, donec per illa, quasi per quosdam penitentiae (instar scalam) gradus in caelum rursùm ascendat. Rursùm in descensu hoc animae hos gradus assignat Origenes. Primò, inquit, anima in subtiliora corpora descendit; deinde, si peccare pergat, in crassiora, ac tandem in terrena corpora descendit. Porro Philo, lib. de Plantatione Noe, scribit per hanc scalam animarum in corpora, dum nascuntur, descendens significari, vel reipsa fieri. Explicans enim haec verba: *Vidit Jacob scalam,* ait: *Aer instar populosae eritatis cives immortales habet, scilicet animas, quae stellis numero sunt pares: harum aliae descendunt illigandae corporibus mortalibus, etc.* Hinc et Origenes finit animas hominum fuisse angelos, qui ob peccata in caelo commissa detrusi, per hanc scalam descendunt gradatim in alia et alia corpora, magis semper vilia. Audi S. Hier. ad Pamach. contra errores Joannis Hierosol.: *Docet Origenes per scalam Jacob pulsation rationabiles creaturas ad ultimum gradum, id est, ad cornem et sanguinem descendere, nec fieri posse, ut de centenario numero subito quis ad unum numerum precipitetur, nisi per singulos numeros, quasi per scalam gradus ad ultimum usque perveniat, et tot mutare corpora quot de caelo ad terram mutaverint mansiones.* Dat exemplum: *Finge aliquem tribunum potestatis suo viâo regressum, per singula militum aequaria officia ad tyronis vocabulum devolutum, numquid ex tribuno statim fit tiro? Non, sed ante primicerium, deinde senator, decurionis, hierarchis, circitor, eques, deinde tiro.* Sed haec Pythagorae et Origenis sunt deliria.

Dico ergo cum Theodoro, Ahen Ezra, Hebraeis et Pererio, scalam hanc primò symbolum esse providentiae et gubernationis divinae; unde Deus illi innuitur, quasi prima causa et primum movens omnium.

Qui tempus ab aëo

Ire jubet, stabilisque manens dat cuncta moveri.

Secundò, angeli ascendunt et descendunt, quasi ministri et executores providentiae Dei, quibus Deus sigillatim sua munia cuique distribuit.

Tertio, haec scala à caelo in terram pergit, quia Deus inferiora per superiora, homines per angelos gubernat.

Quartò, duo scalam latera sunt suavitas et fortitudo: Deus enim sua sapientia mundum gubernans, attingit à fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.

Quintò, varii scalam gradus sunt varii modi providentiae Dei, et variae rerum species et perfectiones inde manantes.

Sic Homerus in Iliade, Dei providentiam describit et representat per ceteram auream, à Jove è caelo demissam in terras, quae Jupiter omnia comprehendit, constringit et ad se retrahit.

Secundò magis propriè et particulatim Diodorus Tarsensis per angelos descendentes felicem abltum Jacobi in Mesopotamiam, per ascendentes verò felicem ejusdem reditum in Palaestinam, significari docet. Voluit enim Deus hanc visionem consolari et animare Jacobum, qui parentes derelinquens et fratri exosus, profligis et solitarius, moestus et sollicitus, deinde hic cubabat in saxo, q. d.: *Noli tristari, timere, o Jacob. Scio, tria te gravant et angunt: patria, parentes, frater; hisce tria quae te consolentur, oppono: scalam, Deum, angelos.* Primò patriam, dereliquisti, peregrinus in terram alienam tendis; at vide scalam, quae tibi caelum reserat, quae viam tibi in caelum paratam ostendit. Secundò, parentes derelinquisti, et profligis ad incognitas pergis in Mesopotamiam; at scito Deum iter hoc tuum dirigere, tibi adesse, te ducere, te protegere, qui pariter sua ope te benedicit et locupletabit. Tertio, fratri es exosus, et solus peregrinarius; at scito angelos tibi esse comites et duces, qui te salvum ducunt in Mesopotamiam et incolamem reddent ad parentes in Chanaan. Hunc esse sensum litteralem patet ex sequentibus, quae hanc ita ad amicum evenisse Jacobo enarrant.

Moral. nota hic Deum suos, praesertim virtute insignes et heroes, quales erat Jacob, tantà curâ per se et per angelos curare, ac suis totus incumbere, nec quidquam aliud curare in toto mundo, juxta illud Cant. 2, 16: *Dilectus meus mihi, et ego illi.* Ubi S. Bern. serm. 68 in Cant. : *hanc, ait, hinc incuta est illa majestas, et cui gubernatio universitatis incumbit? et extra seculorum ad sola transferitur negotia, imò omnia amoris? et ita plene. Omnia enim propter electos.* Ergo providentiam ceteris creaturis non negamus: errant et Dei sola sponsa vindicat sibi. Talis fuit B. Virgo, quae in hac scala est summus gradus, cui Deus incumbit, ut mox dicam. Unde S. Thom. 2-2, q. 105, art. 1, ad 2, docet eam praesertim aliis Sanctis hyperdulia coli, quia sub, ait, operationibus divinitatis propinquius attingit. In incarnatione enim Christi fecit omne id ad quod extendere se potest vis natura: quâ deficiente, successit divinitas, ut ipsam substantiam operis deinde sola perficeret.

Quocirca secundò quid allegoricè haec scala Jacob significet?

Respondet Enstachius hanc scalam significare crucem Christi. Sic et sanctus Augustinus serm. 79: *Dominus, ait, scala incumbens est Christus in cruce pendens:*

inde uxorem accepit, id est, Ecclesiam sibi sociavit. Aptè: crux enim est scala et via, per quam Christus omnesque Christiani in caelum conscenderunt et in dies ascendunt. Ita legitur in martyrio S. Perpetuae et Felicitatis 7 martii, quarum fortitudinem S. August. in psal. 47 et alibi saepe celebrat, illas enim et infiduciam martyrii à Deo accepisse per scalam. Cum enim in carcere captiva teneretur, vidit S. Perpetua per visionem scalam auream et tunc in caelum se porrigentem ad eujus gradus affixi erant multi gladii, lique acutissimi, ita ut videretur nemo posse conscendere sine gravi sui lacione. Infernè erat draco horribilis, volens impedire ne quis ascenderet. Vidit deinde Satyrum (qui unus erat è quatuor ejus sociis, qui omnes simul anno Domini 205 martyrio cum eâ laureati sunt) magno animo scalam conscendentem hortantemque alios, ut intrepido esse sequerentur nec timerent draconem, eo quòd esse impedire nequirit. Erigilavit deinde, et hanc visionem sociis enarravit, qui omnes gratias Deo egerunt. Intellexerunt enim se vocari ad martyrium; hoc enim esse scalam illam tot cultris et gladiis armatam, per quam Deus illos in caelum gloriosè deducere volebat, nec posse draconem infernalem hoc eorum iter et ascensum impedire.

Verùm aptius et germanius Diodorus, Vatablus et Rupert. putant Spiritum sanctum per scalam hanc representasse incarnationem Verbi, puta generationem Christi, ex Jacobo nasciturum et descendens per varios gradus, id est, generationes et gentes, quorum ultimus est Joseph cum beata Virgine, summus est Adam, qui proxime et immediate à Deo creatus est. Secundò, duo scalam latera sunt misericordia et veritas, sive fidelitas Dei de promissio Messiae: haec enim duo fecerunt Verbum ad nos descendere, nostramque carnem suscipere. Tertio, haec scala tangit terram, quia Verbum est incarnatum in terrâ eamque suo incarnationis actu benedixit; tangit et caelum, quia Christus, qui incarnatus est, est filius Dei, sive Deus homo: Christus enim caelestia terrenis, una sumit, atque ad eum Deum homini in se conjungit.

Unde ipse ait: *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo;* ipsi: ergo est scala nostra per quam ad Deum ascendimus: nemo enim venit ad Patrem, nisi per Christum. Quarto, descendunt angeli, ut hoc incarnationis mysterium hominibus annuntiant; filium ascendunt, ut ardentia Patriarcharum desideria et orationes rursùm ferant ad Deum. Hinc B. Petrus Chrysost. serm. 7 de Annuntiatione incarnationem vocat negotium omnium saeculorum, nimirum quia in eo omnibus salutis insudatum est, ac per angelos acrius actum cum Deo de communi hoc mundi remedio, donec intra Virginis domum negotium celeste completeretur. Quintò, gradus hujus scalam sunt variae Christi virtutes, ac praesertim quatuor, scilicet 1ª humilitas in natiuitate, 2ª paupertas in praesepio, 3ª claritas in progressu vitae, 4ª obedientia in passione; haec est via in caelum, ambulata in eâ.

Denique B. Virgo vocatur scala Jacob in Litaniis suis; itaque eam vocat S. Bern. (vel quisquis est auctor?)

serm. de B. Mariâ p. 594. « Hæc, inquit, est scala, rubeus, arca, sidus, virga, vellus, thalamus, porta, horreus, aurora. Hæc enim est scala Jacob, quæ duodecim gradus habet, inter duo latera. Dextrum latus est cœli, tempus mundi, usque ad amorem Dei: sinistrum contemptus mundi, usque ad amorem regni. Ascensiones hujus, duodecim humilitatis sunt gradus. Primus, est odium peccati; secundus, fuga delicti; tertius, motus odii; quartus, in omnibus his subesse creatori; quintus, obedire meliori; sextus, obedire compari; septimus, obsequi inferiori; octavus, subesse sibi; nonus, finem suam jugiter meditari; decimus, opera sua semper vereri; undecimus, cogitationes suas humiliter confiteri; duodecimus, per omnia ad manum, ad nutum, ad libitum Domini moveri. Per hos gradus ascendunt angeli, et sublimantur homines.

Sic disponuntur in corde ascensiones, sensim proficiendo, et potestatem ascendendo. Sic in domo Patris lucidas percipiunt mansiones. Illi sunt duodecim Apostoli qui sequuntur in eremo vestigia Jesu Christi.

Quæres tertio quid hæc scala significet symbolicè? Respondet Philo lib. de Somniis: Scala, inquit, est anima; basis, est sensus et appetitus terrenorum; caput, est mens purissima, quæ per gradus contemplationis ad Deum ascendit; sicuti è contrario basis jam dicta, per gradus cupiditatum descendit ad terram et terrena. Videat ergo homo ne basim sequens descendat, sed potius ut caput suum intuentem ascendat.

Secundo idem Philo: Scala, inquit, est hujus vite inconsistentia, in qua alii è summo deiciuntur in imum, alii ex imo evolvuntur in summum, idque ad Dei numm et voluntatem, qui scale huic incumbens, eam regit et dirigit. Sic Pittacus apud Ælianum lib. 2, scalam fecit imaginem fortune ac vicissitudinis, felicitatis et infelicitatis; felices enim ascendunt in rotam fortune, infelices descendunt. Verum hæc philosophica sunt, nec ad mentem Spiritus sancti hoc loco pertinent.

Quæres quarto quid hæc scala Jacob significet tropologicè?

Resp. Tertullianus in fine libri tertii contra Marcionem: Scala inquit, hæc, est via quæ justis ascensionibus in corde suo disponunt in cœlum. Idem insinuat Spiritus sanctus Sap. 10, ubi de Jacobo hoc nostro, et visione scale hujus cœlestis loquens sic ait: *Hæc (sapientia) profugum iræ fratris iustum deduxit per vias rectas, et ostendit illi regnum Dei.* Hinc Barlaam ad Josphat ait: *Virtutes quasi scale quædam cœli sunt, teste Damasc. in hist. c. 20.* Duo latera hujus scale sunt fides et opera, vel verbum Dei et Sacramenta; vel, *Sustinere et abstinere*; quæ duo verba si quis observet, vitam vivet sine peccato tranquillissimam et sanctissimam, ut dicitur solet Epictetus. Gradus sunt variarum legum et virtutum ascensus; rursùm hi gradus sunt incipientium, proficientium et perfectorum, quibus Deus in vertice se unit, inisque deliciarum et inhabitat. Angeli ascendentes ad Deum, ait S. Greg. lib. 5 Moral. et ex eo S. Thomas 2-2, q. 181, a. ult., significant vitam contemplativam; descendentes verò ad humana significant vitam activam.

Unde aptè Alcazar suprâ, per hos angelos accipit Apostolos aliquosque predicatoribus Evangelii, qui sapientiam quam à Deo in meditatione habuerunt, in hominibus predicando effundunt. Ut ergo concionator ritè concionetur, prius meditando ad Deum in cœlum ascendat, ut ab eo hauriat que dicat. Vidit itaque Jacob in hisce angelis presignari suas proles et posterus, puta præcones Evangelii, ex Christo filio suo nascituros, qui homines docturi erant scientiam Sanctorum, quam proinde Deus Jacobo delisse et revelasse dicitur, Sap. 10, 10.

Hinc secundo, S. Basilus in ps. 1: Scala, inquit, est ascensus ad perfectionem; culmen est charitas; gradus, sunt decem gradus abrenuntiationis, quorum primus est, abdicare terrena, ut cum Apostolis dicit: *Eecce nos reliquimus omnia.* Secundus, eadem oblivisci, ps. 44: *Audi, filia, etc., et obliviscere populum tuum.* Tertius, eadem ut stercore odisse et aversari. Quartus, parentum et cognatorum amorem exuere, quod Neus, odisse animam suam propter Christum, ut in deo ridi quidem ead quidquam affectus sit omnino, etiam mortis habent responsum, ait S. Basilus. Sextus, abnegare suum iudicium et voluntatem. Septimus, semper mortificare suas cupiditates, ut implet illud Christi: *Abneget semetipsum, et tollat crucem eam quæ quotidie.* Octavus, sequi Christum et discere ab eo quia mitis est et humilis corde. Nonus, amari constanter et efficaciter proximis, etiam inimicis. Decimus, in quo Dominus visus est, est adherere Deo, eique in uno spiritu uniri. Ita Pererius.

Hæc perinet et illa Zenonis episcopi Veronensis explicatio, quæ censet scalam hæc significare duo testimonia, quæ per quosdam observantia gradus, hominem à terris ad Deum perducunt. Angeli descendentes, sunt homines qui à spiritualibus ad secularia decidunt, et nutriti olim in croceis, nunc stercorea amplectantur; ascendentes verò sunt homines justii, qui in corde suo disponunt ascensiones, quærentes que in cœlis sunt, et non que in terrâ.

Sed cur nemo hic subsistat? Respondet S. Bernardus Epist. 253, quia in hæc viâ, inter profectum et defectum, nihil est medium: uti in rotâ que volvitur, is qui insidet, subsistere nequit, sed vel ascendat, vel descendat necesse est. O monache, satis te laboriosa putas, proficere non vis, deficias oportet. Quod hic negligis, per totam æternitatem recuperare non poteris; instar formicæ ergo congere merita in hæc viâ, ut sis vivas et gloriosè vivas in æternâ, quæ te expectat. *Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare.* Quam in æternitate gaudis de modico hoc tempore bene transacto!

Denique S. Bernardus serm. in illud: *Eecce nos reliquimus omnia:* Scala, ait, hæc, est disciplina religiosa, vel regula ordinis, v. g., quæ dilectus Dei benedictus ascendit ad cœlum: duo latera sunt meatus humilitatis et vite asperitatis; gradus sunt varie regulæ et virtutum actus. Scala enim arcta arctam disciplinam viam, quæ ducit in cœlum, significat. Nam, ut ait S. August. in Sent., sent. 19: *Angusta est via quæ ducit ad*

viam, et tamen per ipsam, sua dilatata corde non curritur: quia iter virutum, quò gradiuntur pauperes Christi, angustum est fidelium spem, etiam arctum sit infidelium vanitatis. S. Antonius in Summa Theolog. p. 5, tit. 26, c. 10, § 11: *Bonum, inquit, religionis significandum est nobili illâ scale Jacob, cuius gradus nulli sunt alii quam lectionis, meditationis, aliarumque similibus exercitationum quibus religio constat.* In hæc ascendunt angeli ad hæc opera Deo offerenda: ac descendunt, ad deferenda vicissim ad religiosas animas varia sponsi munera ac beneficia. Et porro incumbit Deus, quia, ejus gratiâ et auxilio omnia nostra studia nituntur, quæ eo tenente, cadere non possunt, ipseque est ascendentibus firmamentum, et perveniendum in fine est premium. Unde de eâ verè dicitur: *Non est hic aliud nisi domus Dei et porta cœli.*

Sic S. Bonaldus, ut habetur in ejus viâ, viâ scale, ex imâ terrâ in cœlum vertice pertingentes per quam ascendentes intuebantur descendentesque monachos albeni veste, religionis perfectionem ejusque habitum designari mirabiliter agnovit. Quocirca eundem locum à nobili viro, impetravit, ibique monasterium sui ordinis primarium edificavit, anno Domini 1009, quod exinde *Camaldulum*, quasi campus Malduli, est nuncupatum: situm est juxta Florentiam in monte Apennino, jam à sexcentis annis sanctorum Eremitarum, angelorum, loquam, terrestrium, cœpâ florens.

Sic S. Antonius agens de morte S. Dominici: Prior, ait, Brixiensis eadem horâ quâ S. Dominicus obiit, vidit hiatus in cœlo, per quem submittentur due candidissimæ scale: unam tenebat B. V., alteram Christus; angeli verò ascendebant et descendebant: et in fine utriusque scale sedes posita erat; et unus ei insidens similis fratri Predicatori (is erat S. Dominicus) habens faciem velatam, quasi vadens versùs cœlum; scale autem Christus et mater ejus sursum, cum sede et solente trahebant; et tunc hiatus clausus est. Hæc visio significata est viâ quâ S. Dominicus ad superos transitiv. Nimirum certum prædeterminationis signum certaque in cœlum viâ est tum regula et vita religiosa, quam S. Dominicus aliique fundatores ordinum Dei instinctu insulerunt; tum hujus vitæ radix et matrix; puta seria imitatio, colus et consequenter auxilium et patrocinium beate Virginis. Hinc B. Virgo à Patribus et in litaniis Lauretanis vocatur *Imma et scala cœli.*

Quæres quinto quid significet hæc scala anagogicè?

Respond. Scala hæc sunt varice sedes, gradus et chori Sanctorum et angelorum in cœlis. Angeli descendunt, quando ad hominum custodiam mittuntur; ascendunt, quando reserant, et iustorum animas collocant in gradibus hujus scale, id est, in nobilibus angelorum qui ceciderunt, et facti sunt demones. Hinc quoque alludit Sapiens c. 10, 10, ut supra dixi.

Hinc sapiens Sanctus in hæc viâ certantibus suis in cœlis locus, sua corona ostensum est, uti S. Stephano, 40 Martyribus quorum memoria recitatur 9 martii, S. Nicolao Tolentini, S. Francisco, S. Vitali. Vita

lis enim cum à persequentibus cogeretur, ut Christum negare, audacius eum confitebatur; quare omni tormentorum genere excarnificatus est, ut non esset in ejus corpore sine vulnere locus. Forti autem animo cruciatibus perferens Martyr, preces fundens ardentissimas dixit: « Domine Jesu Christo, servator meus et Deus meus, jube suscipi spiritum meum, qui et aliam desidero accipere coronam, quam angelus et tuus sanctus mihi ostendit. » His diebus evolavit in cœlum. Tactus sunt S. Ambros. et S. Hieron., Exhort. ad virginem. Recte ergo idem Hieron. epist. ad Julianum tom. 1: *Vidit, inquit, Jacob scalam, et super incumbentem Dominum, ut lapsis manum porrigeret, ut ascenderes suo ad laborem provocaret aspectu.*

VERS. 15. — TERRAM IN QUÆ DOMUS, TERRAM CHANANÆAM.

TERRAM ET SEMINIS TUI. Tibi, id est, semini tuo; nam et c. hic est exegeticum, sive explanationis nota, significatque id est.

VERS. 14. — BENEDICENTUR IN TE, ET IN SEMINE TUI CUNCTÆ TRIBUS TERRÆ. In te, quasi in origine et parente; sed in semine tuo, puta per Christum ex te nasciturum, proximè et immediatè benedicentur, id est, justitiâ, gratiâ et salute donabuntur cunctæ tribus terre, quæ videlicet Christum credunt, Iam credunt et obediunt.

VERS. 15. — NISI COMPLEVERO. Donec compleam.

Nota hic sex ingentia bona quæ Deus suo servo Jacobo merito et afflicto pollicetur. Primum est, *Terram in qua dormis, tibi dabo.* Secundum, *Erit semen tuum innumerable, quasi pulvis terræ.* Tertium, *Benedicentur in te cunctæ tribus terræ.* Quartum, *Ero custos tuus quicumque perierit.* Quintum, *Redeam te in terram hæc.* Sextum, *Nec dimittam, nisi complevero universa quæ dixi.*

VERS. 17. — PAVENSQUE SACRO TIMORE, HORRORE ET REVERENTIA PERFUERIS. Quam terribilis! Quam religiosus, quantâ reverentiâ, tremore, humilitate colendus est locus iste, ob Dei et Angelorum per scalam ascendendum et descendendum presentiam!

NON EST HIC ALIUD NISI DOMUS DEI. Ubi scilicet Deus scale incumbens, cum angelis suis ascendentibus et descendentibus inhabitat. Chaldaeus veritè: *Quam terribilis est locus iste! non est locus communiis, sed locus in quo benedicuntur eorum Deo, et è regione loci lapsus est porta cœli.*

Vide hic quàm à tempore Jacobi et Abraham, Deus certa loca sui apparitione, beneficiis, miraculis illustrât, ibique coli et invocari voluerit. Quid ergo noverant obstrengunt beate Virginis Lauretanæ, Gallens, Aspicollens?

Tertul. libro de Fugâ, putat Iacobum in hæc visione vidisse Christum, qui est domus Dei et simul porta per quam intramus in cœlum, idque hisce suis verbis intelligere et significare.

ET PORTA CÆLI. Quia scilicet illuc vidit angelos egredientes, cum per scalam descendunt; et ingredientiæ, cum per eam ad Deum ascendunt.

Allegoricè Ecclesia est Bethel, id est, domus Dei et porta caeli, quia in ea quasi domus sui Deus habitat per praesentiam, tum spirituales, tum realem et corporalem in Eucharistia; et quia in Ecclesia sunt merita Christi (cujus parens et typus fuit Jacob) quibus porta caeli nobis reserata est. Ita Rupert. Vide Cajetan. Si ergo tam augustus et terribilis fuit locus et lapis ille, quid erit Ecclesia Christianorum, in qua non umbra, id est, arca testamenti, asservatur, ut fiebat in tabernaculo Moysi, sed omnipotens ipse rerum omnium conditor sub augustissimi Sacramenti candido velamine, ac velut nebula verè habitat? Verè S. Chrysost. hom. 56 in 1 ad Corinth. *Ecclesia, ait, est locus Anglorum, regnum Dei, ipsum caelum; quod si non creditis, aspice ad hanc mensam, id est, altare.*

VERS. 18. — EREXIT IN TITULUM. Lapidem illum, sive saxum in quo dormierat, elevavit Jacob roctumque statuit, ut esset monumentum visionis et apparitionis sibi factae.

Nota. Titulus dicitur quadrupliciter, quatuorque res significat. Primò, titulus est inscriptio rei, ut titulus libri, titulus crucis. Secundò titulus est columna, aut pyramis in tropaeum victoriae, aut insignis facinorosis erecta. Tertio, titulus est statua, imago vel idolum erectum ad cultum et adoratorem, qualis titulus prohibetur Levit. 26. 1. Quarto, titulus est lignum, lapis, vel res alia, posita vel erecta in memoriam et iudicium rei alicujus, verbi gratia, visionis angelice Jacobo hinc factae. Erexit enim Jacob hunc lapidem in titulum, ut in reditu ex Haran in patriam, eodem loco hoc illi beneficium recoleret et veneraretur, ut cum fecisset constat c. 35. v. 5.

Hinc etiam eundem lapidem in altare consecravit, ut patet v. 8. ubi titulus hic non tantum monumentum, sed etiam altare significat. Atque hinc primi Christiani, ad exemplum Jacobi, ecclesias suas vocarunt titulos, à titulo, id est, signo, crucis, et à titulo, id est, nomine alicujus sancti, in cujus honorem infutabantur, id est, nominabantur, consecrabantur et distinguebantur ecclesiae; ut titulus S. Praxedis, est ecclesia S. Praxedis; titulus S. Laurentii, est ecclesia S. Laurentii. Quae phrasid crebra est in vitis primorum Pontificum. Ita Jac. Gretserus lib. 2 de Cruce c. 7. Atque ex hisce titulis Cardinales suos titulos et cognomina sumpsērunt, ut docet Hieron. Platus lib. de Cardinalis dignit. c. 2.

FUNDENS OLEUM DESUPER. In signum consecrationis, ait Abulensis, quia res consecrata oleo unguuntur. Non ergo haec olei fuso fuit hinc aut sacrificium: nusquam enim solum oleum Deo libatum aut sacrificatum legitur. Itaque Jacob ex hac visione divina manè evigilans, ex urbe vicinà Lira, quae postea ab eo Bethel est dicta, oleum attulit, inquit Abulensis, coque lapidem in quo sibi dormierat tum mira visio contigerat, iuxta, eumque iungendo Deo quasi consecravit. Unde et postea eodem, quasi altari consecrato usus est, in eo ipse sacrificavit, ut patet c. 35. v. 7.

Sic, ad Jacobi exemplum, Ecclesiae altaria et templa sacra unctioe Deo dicat et consecrat, cujus unctiois

moralem significationem vide apud S. Bernard. serm. de dedic. Ecclesiae. Rursùm simili unctioe, ait Theodoret., solent pie mulieres ungere thecas Martyrum aut tum eorum sanctitatem, tum suam ergo eos devotionem testentur. Unde et dæmon, qui Deo et Sancto-rum simia, hanc unctioem in suis sacris imitatus est, quando suis persuasit lapides termino iungere et consecrare. Ita S. Augustinus lib. 16 Civ. c. 8.

Allegoricè S. Augustinus ibidem patet hic significari Christum et chrisma Christianorum; Christiani enim est lapis Ecclesiae angularis, Ephes. 2, 20, ungens et unctus oleo exultationis, praesens consortibus suis.

Tropologicè oleum est symbolum gratiarum et virtutum, ob octo quas habet proprietates, analogias et similitudines. Nam primò, oleum habet virtutem illuminandi: est enim pabulum et alimentum lucis et lucrarum. Secundò, oleum habet vim coadiuvandi cibos, et ad sanitatem utiliter, et jucundè ad gustatum. Tertio olei vis est supernatandi aliis liquoribus. Quarta est, fovendi vulnera doloreque mitigandi. Hinc enim apud Lucae c. 10, et quem latrones gravissimis plagis impositis semivivum reliquerat, Samaritanus ille obligavit vulnera, oleum infundens et vitum. Quinta est, exhalandi faciem, lassaque et languida membra recreandi, unde illud Psal. 105: *Ut exhiberet faciem in oleo.* Sexta est levandi labores minuendique molestias: quo spectat illud Isaiae 10: *Conspitruerit ad facie olei.* Septima est vegetandi roborandum corpus, et habile reddendi ad luctum et certamen, ut in athletis fieri solent. Octava est molliendi et impinguandi, juxta illud Psal. 22: *Impinguasti in oleo caput meum;* ex quo propter molliem et pinguedinem, oleum solet esse symbolum misericordiae. Haec omnia facile est adaptare gratiae et virtutibus.

VERS. 19. — APPELLAVITQUE NOMEN URBS BETHEL QUAE PRIUS LUZA VOCABATUR. — Urbs quae prius Luz vel Luza, à nucem vel amygdalorum copia (Luz enim hebraicè nucem significat) dicebatur, inquit S. Hieronymus in Quaestione. Hebraicè à Jacobo dicta est Bethel, id est, domus Dei; sed quò juxta illam dormiens vidisset Deum ininitem scilicet.

Bethel haec non est Jerusalem nec mons Moria, uti volunt Hebraei, Lyranus, et Cajetanus; sed, ut retè Abulensis, Adrichom. et alii, est urbs à Jerusalem distant plus octodecim milliaribus, in sorte tribus Ephraim sita, juxta Sichem, in qua, uti et in Dan, quasi in extremis sui regni limitibus, Jeroboam suos vitulos aureos populo adorandos proposuit, abusus ad hoc persuadendum exemplo Jacobi, qui ibidem lapidem hunc in titulum erexit; unde à prophetis haec Bethel per antiphrasin vocatur Bethaven, id est, domus idoli, vel iniquitatis, uti vertit Theodotus, Osce 4, 5 et 10.

Putant aliqui duas fuisse Bethel, unam hanc in tribu Ephraim, alteram in tribu Benjamin, juxta Hai, de qua Josue 18, v. 22. Verùm id refutat Andreas Masius, probatque eam eandem fuisse Bethel, quae sita fuerit in agro Luzae, ita ut ab ipsa Luza dissita fuerit, à qua

tamen ipsa Luza subinde dicebatur Bethel. Utrum horum sit veritas, discutimus Josue 18 et Judicum 1.

VERS. 21. — ERAT MIHI DOMUS IN DEUM. Jam erat et fuerat ipsi Jacob ab ortu Dominus in Deum. Sensus ergo est, q. d.: Si Deus mihi dederit victum, vestitum ac felicem reditum in patriam, ego ipsi voveo ac promitto quòd deceps eum colam speciali et majori cultu quam ante eum coluerim, nimirum quòd dabo ei decimas, tum ad sacrificia, tum ad alium quolibet usum est, quòdque post meum ex Mesopotamia reditum, locum hunc Deo quasi aram et templum aut sacellum dicabo: ita enim hoc votum suum in sequentibus explicat ipse Jacob, ut rectè advertit Cajetan.

Moraliter Rupert. urget Jacobi verba: *Si fuerit Deum meum, et dederit mihi panem,* atque: *Et hoc tanquam et pauper, et verè Dei mendicans dixit: nec mirum cum rex maximus David dicit: Ego autem mendicavi annu et et pauper.* Bonum ergo ex patribus exemplum nobis filiis provisum est, ut, quantùmcumque divites simus, et dicamus panem, mendici omnes ante fores divinae et gratiae: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie,* etc., ut illum ex dono ejus (Dei) fateamur nobis esse, qui solus potuit creare non minus regi in solio fulgenti, quam vidua ad molam sedenti, necessarium et panis alimentum. Rursùm Jacob panem peti, non carum, non perditum. Nam, ut docet Nyssen. lib. de Oratione: *Querere jubetur id quòd satis est ad naturam corporis conservandam: Panem da, ad Deum dicentes, non luxum, non delicias, non ornamenta aerea, non lapidum fulgures, non agros, non gentium praefectorum, non panes sericos, non muscas heremata, nec quidquam quòd animi à divina ac postiori curâ abstrahatur: sed panem. Et infra: Esiguum est quòd naturae*

CAPUT XXIX.

1. Profectus ergo Jacob, venit in terram orientalem.
2. Et vidit puteum in agro, tres quoque greges ovium accubantes juxta eum; nam ex illo adaequalantur pecora, et os ejus grandi lapide claudubatur.
3. Morisque erat ut cunctis ovibus congregatis devolverent lapidem, et refectis gregibus rursùm super os putei ponerent.
4. Dixitque ad pastores: Fratres, unde estis? Qui responderunt: De Haran.
5. Quos interrogans: Numquid, ait, nòstis Laban, filium Nachor? Dixerunt: Novimus.
6. Sensus est? inquit Valet, inquit; et ecce Rachel filia ejus venit cum grege suo.
7. Dixitque Jacob: Adhuc molium diei superest, nec est tempus ut roducantur ad caulas greges; date autem potum ovibus, et sic eas ad pastum reducite.
8. Qui responderunt: Non possumus, donec omnia pecora congregentur, et amoveamus lapidem de ore putei, ut adaequemus greges.
9. Adhuc loquebantur, et ecce Rachel veniebat cum ovibus patris sui: nam gregem ipsa pascebat.

debet: cui adversus temetipsum multiplicata tributa? Est autem venter perpetua tributorum exactor, etc. Dic ei qui educit panem de terra, die corvos pascenti, qui avari curam cibum dat, qui manus aperit et implet omne animal benedictione: At te mihi vito est, à te quoque mihi vitia subsidium contingit. Tu da panem, id est, ut ex justis laboribus cibum adipiscar. Nam si Deus justitia est, non habet à Deo panem, qui ex se fraudulenter et injustè parta cibum habet.

Denique ponderat S. Chrysost., hom. 54, *Et dederit mihi panem.* Provenit enim reipsa Jacob gratiam quam postea docuit sanxitque Christus, dicens: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: dicit alimentum inquit; non igitur temporale aliquid ab eo petimus. Indignum enim vultu est, à tam liberis et tantam virtutem praestanti hujusmodi petere, qui in praesenti vita dissolutum et otiosum habent vicium. Id genus sunt humana omnia, sipe dicitur dicitur, sipe potentiam, sipe humanam gloriam. Sed petamus semper mentis, sufficientiae, utilitatis necesse.*

VERS. 22. — LAPIS ESTE QUAE EREXIT VOCABITUR DOMUS DEI. Est metonymia: locum enim positum pro loco, q. d.: Locus in quo est lapis hic, mea applicatione, destinatione et quasi consecratione, erit et vocabitur sanctus, ac domus sive habitaculum Dei, atque super lapide hoc, quasi super altari Deo sacrificabo. Ita Chaldæus, Cajetanus, Lipom. et alii. Hinc esse sensum patet ex c. 35, v. 7: *Ibi enim votum hoc sum explet Jacob, rediit ex Haran, atque super hoc lapide, quasi aræ, Deo sacrificium offert.*

DECIMAS OFFERAM TIBI. Hinc patet, contra Calvinum, pie et religiosè voveri posse opus, etiam quod non est pro acceptum à Deo; tale enim est dare decimas, quod vovet hic Jacob.

CHAPITRE XXIX.

1. Jacob continua son chemin, et arriva au pays qui était vers l'orient.
2. Il entra dans un champ où il vit un puits et trois troupeaux de brebis qui se reposaient auprès, attendant qu'on les fit boire; car c'était de ce puits qu'on abreuvait les troupeaux, et l'entrée en était fermée avec une grande pierre, pour en conserver l'eau qui était fort rare en ce pays.
3. C'était la coutume de ne lever la pierre que lorsque tous les troupeaux étaient assemblés; et après qu'ils avaient bu, on la remettait sur l'ouverture du puits, pour lui donner le temps de se remplir.
4. Jacob dit donc aux pasteurs: Mes frères, d'où êtes-vous? Ils lui répondirent: De Haran.
5. Jacob ajouta: Ne connaissez-vous point Laban, père-fils de Nachor? Ils lui dirent: Nous le connaissons.
6. Se parte-t-il bien? dit Jacob. Ils lui répondirent: Il se porte bien; et voilà sa fille Rachel qui vient ici avec son troupeau.
7. Jacob leur dit: Il reste encore beaucoup de jour, et il n'est pas temps de ramener les troupeaux dans l'étable: faites donc boire présentement les brebis, et ensuite vous les ramènerez paître.
8. Ils lui répondirent: Nous ne pouvons le faire, jusqu'à ce que tous les troupeaux soient assemblés, et que nous ayons été la pierre de dessus le puits, pour leur donner à boire à tous ensemble.
9. Ils parlaient encore lorsque Rachel arriva avec les brebis de son père: car elle menait paître elle-même le troupeau.

Allegoricè Ecclesia est Bethel, id est, domus Dei et porta caeli, quia in ea quasi domus sui Deus habitat per praesentiam, tum spirituales, tum realem et corporalem in Eucharistia; et quia in Ecclesia sunt merita Christi (cujus parens et typus fuit Jacob) quibus porta caeli nobis reserata est. Ita Rupert. Vide Cajetan. Si ergo tam augustus et terribilis fuit locus et lapis ille, quid erit Ecclesia Christianorum, in qua non umbra, id est, arca testamenti, asservatur, ut fiebat in tabernaculo Moysi, sed omnipotens ipse rerum omnium conditor sub augustissimi Sacramenti candido velamine, ac velut nebula verè habitat? Verè S. Chrysost. hom. 56 in 1 ad Corinth. *Ecclesia, ait, est locus Anglorum, regnum Dei, ipsum caelum; quod si non creditis, aspice ad hanc mensam, id est, altare.*

VERS. 18. — EREXIT IN TITULUM. Lapidem illum, sive saxum in quo dormierat, elevavit Jacob roctumque statuit, ut esset monumentum visionis et apparitionis sibi factae.

Nota. Titulus dicitur quadrupliciter, quatuorque res significat. Primò, titulus est inscriptio rei, ut titulus libri, titulus crucis. Secundò titulus est columna, aut pyramis in tropaeum victoriae, aut insignis facinorosis erecta. Tertio, titulus est statua, imago vel idolum erectum ad cultum et adoratorem, qualis titulus prohibetur Levit. 26. 1. Quarto, titulus est lignum, lapis, vel res alia, posita vel erecta in memoriam et iudicium rei alicujus, verbi gratia, visionis angelice Jacobo hinc factae. Erexit enim Jacob hunc lapidem in titulum, ut in reditu ex Haran in patriam, eodem loco hoc illi beneficium recoleret et veneraretur, ut cum fecisset constat c. 35. v. 5.

Hinc etiam eundem lapidem in altare consecravit, ut patet v. 8. ubi, unde titulus hic non tantum monumentum, sed etiam altare significat. Atque hinc primi Christiani, ad exemplum Jacobi, ecclesias suas vocarunt titulos, à titulo, id est, signo, crucis, et à titulo, id est, nomine alicujus sancti, in cujus honorem infutabantur, id est, nominabantur, consecrabantur et distinguebantur ecclesiae; ut titulus S. Praxedis, est ecclesia S. Praxedis; titulus S. Laurentii, est ecclesia S. Laurentii. Quae phrasid crebra est in vitis primorum Pontificum. Ita Jac. Gretserus lib. 2 de Cruce c. 7. Atque ex hisce titulis Cardinales suos titulos et cognomina sumpsērunt, ut docet Hieron. Platus lib. de Cardinalis dignit. c. 2.

FREXISS OLEUM DESUPER. In signum consecrationis, ait Abulensis, quia res consecrata oleo unguuntur. Non ergo haec olei fuso fuit hinc aut sacrificium: nusquam enim solum oleum Deo libatum aut sacrificatum legitur. Itaque Jacob ex hac visione divina manè evigilans, ex urbe vicinà Lira, quae postea ab eo Bethel est dicta, oleum attulit, inquit Abulensis, coque lapidem in quo sibi dormierat tum mira visio contigerat, iuxta, eumque iungendo Deo quasi consecravit. Unde et postea eodem, quasi altari consecrato usus est, in eo ipse sacrificavit, ut patet c. 35. v. 7.

Sic, ad Jacobi exemplum, Ecclesiae altaria et templa sacra unctioe Deo dicat et consecrat, cujus unctioem

moralem significationem vide apud S. Bernard. serm. de dedic. Ecclesiae. Rursùm simili unctioe, ait Theodoret., solent pie mulieres ungere thecas Martyrum aut tum eorum sanctitatem, tum suam ergo eos devotionem testentur. Unde et dæmon, qui Deo et Sancto-rum simia, hanc unctioem in suis sacris imitatus est, quando suis persuasit lapides termino iungere et consecrare. Ita S. Augustinus lib. 16 Civ. c. 8.

Allegoricè S. Augustinus ibidem patet hic significari Christum et chrisma Christianorum; Christiani enim est lapis Ecclesiae angularis, Ephes. 2, 20, ungens et unctus oleo exultationis, praesens consortibus suis.

Tropologicè oleum est symbolum gratiarum et virtutum, ob octo quas habet proprietates, analogias et similitudines. Nam primò, oleum habet virtutem illuminandi: est enim pabulum et alimentum lucis et lucrarum. Secundò, oleum habet vim coadiuvandi cibos, et ad sanitatem utiliter, et jucundè ad gustatum. Tertio olei vis est supernatandi aliis liquoribus. Quarta est, fovendi vulnera doloreque mitigandi. Hinc enim apud Lucae c. 10, et quem latrones gravissimis plagis impositis semivivum reliquerat, Samaritanus ille obligavit vulnera, oleum infundens et vitum. Quinta est, exhalandi faciem, lassaque et languida membra recreandi, unde illud Psal. 105: *Ut exhiberet faciem in oleo.* Sexta est levandi labores minuendique molestias: quo spectat illud Isaiae 10: *Conspitruerit ad facie olei.* Septima est vegetandi roborandum corpus, et habile reddendi ad luctum et certamen, ut in athletis fieri solent. Octava est molliendi et impinguandi, juxta illud Psal. 22: *Impinguasti in oleo caput meum;* ex quo propter molliem et pinguedinem, oleum solet esse symbolum misericordiae. Haec omnia facile est adaptare gratiae et virtutibus.

VERS. 19. — APPELLAVITQUE NOMEN URBS BETHEL QUAE PRIUS LUZA VOCABATUR. — Urbs quae prius Luz vel Luza, à nucem vel amygdalorum copia (Luz enim hebraicè nucem significat) dicebatur, inquit S. Hieronymus in Quaestione. Hebraicè à Jacobo dicta est Bethel, id est, domus Dei; sed quò juxta illam dormiens vidisset Deum innotuit scilicet.

Bethel haec non est Jerusalem nec mons Moria, ut volunt Hebraei, Lyranus, et Cajetanus; sed, ut retè Abulensis, Adrichom. et alii, est urbs à Jerusalem distant plus octodecim milliaribus, in sorte tribus Ephraim sita, juxta Sichem, in qua, uti et in Dan, quasi in extremis sui regni limitibus, Jeroboam suos vitulos aureos populo adorandos proposuit, abusus ad hoc persuadendum exemplo Jacobi, qui ibidem lapidem hunc in titulum erexit; unde à prophetis haec Bethel per antiphrasin vocatur Bethaven, id est, domus idoli, vel iniquitatis, uti vertit Theodotus, Osce 4, 5 et 10.

Putant aliqui duas fuisse Bethel, unam hanc in tribu Ephraim, alteram in tribu Benjamin, juxta Hai, de qua Josue 18, v. 22. Verùm id refutat Andreas Masius, probatque eam eandem fuisse Bethel, quae sita fuerit in agro Luzae, ita ut ab ipsa Luza dissita fuerit, à qua

tamen ipsa Luza subinde dicebatur Bethel. Utrum horum sit veritas, discutimus Josue 18 et Judicum 1.

VERS. 21. — ERAT MIHI DOMUS IN DEUM. Jam erat et fuerat ipsi Jacob ab ortu Dominus in Deum. Sensus ergo est, q. d.: Si Deus mihi dederit victum, vestitum ac felicem reditum in patriam, ego ipsi voveo ac promitto quòd deceps eum colam speciali et majori cultu quam ante eum coluerim, nimirum quòd dabo ei decimas, tum ad sacrificia, tum ad alium quolibet usum est, quòdque post meum ex Mesopotamia reditum, locum hunc Deo quasi aram et templum aut sacellum dicabo: ita enim hoc votum suum in sequentibus explicat ipse Jacob, ut rectè advertit Cajetan.

Moraliter Rupert. urget Jacobi verba: *Si fuerit Deum meum, et dederit mihi panem,* atque: *Et hoc tanquam et pauper, et verè Dei mendicans dixit: nec mirum cum ex rex maximus David dicit: Ego autem mendicis sum et et pauper.* Bonum ergo ex patribus exemplum nobis filiis provisum est, ut, quòdcumque divites sumus, et dicamus panem, mendici omnes ante fores divinae et gratiae: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie,* etc., ut illum ex dono ejus (Dei) fateamur nobis esse, qui solus potuit creare non minus regi in solo fulgenti, quam vidua ad molam sedenti, necessarium et panis alimentum. Rursùm Jacob panem peti, non carum, nec perditum. Nam, ut docet Nyssen. lib. de Oratione: *Querere jubetur id quòd satis est ad naturam corporis conservandam: Panem da, ad Deum dicentes, non luxum, non delicias, non ornamenta aerea, non lapidum fulgures, non agros, non gentium praefectorum, non panes sericos, non muscas heromata, nec quòdquam quòd animi à divina ac postiori curà abstrahatur: sed panem. Et infra: Esiguum est quòd natura*

CAPUT XXIX.

1. Profectus ergo Jacob, venit in terram orientalem.
2. Et vidit piteum in agro, tres quoque greges ovium accubantes juxta eum; nam ex illo adaequalantur pecora, et os ejus grandi lapide claudubatur.
3. Morisque erat ut cunctis ovibus congregatis devolverent lapidem, et refoctis gregibus rursùm super os patet ponerent.
4. Dixitque ad pastores: Fratres, unde estis? Qui responderunt: De Haran.
5. Quos interrogans: Numquid, ait, nòstis Laban, filium Nachor? Dixerunt: Novimus.
6. Sensus est? inquit Valet, inquit; et ecce Rachel filia ejus venit cum grege suo.
7. Dixitque Jacob: Adhuc molium diei superest, nec est tempus ut roducantur ad caulas greges; date autem potum ovibus, et sic eas ad pastum reducite.
8. Qui responderunt: Non possumus, donec omnia pecora congregentur, et amoveamus lapidem de ore patet, ut adaequemus greges.
9. Adhuc loquebantur, et ecce Rachel veniebat cum ovibus patris sui: nam gregem ipsa pascebat.

debet: cui adversus temetipsum multiplicata tributa? Est autem venter perpetua tributorum exactor, etc. Dic ei qui educit panem de terra, die corvos pascenti, qui avari curam cibum dat, qui manus aperit et implet omne animal benedictione: At te mihi vito est, à te quoque mihi vitia subsidium contingit. Tu da panem, id est, ut ex justis laboribus cibum adipiscar. Nam si Deus justitia est, non habet à Deo panem, qui ex se fraudulenter et injustè parta cibum habet.

Denique ponderat S. Chrysost., hom. 54, *ad Et dederit mihi panem.* Provenit enim reipsa Jacob orationem quam postea docuit sanxitque Christus, dicens: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: dicit alimentum inquit; non igitur temporale aliquid ab eo petimus. Indignum enim vultu est, à tam liberis et tantis virtute praestanti hujusmodi petere, qui in praesenti vita dissolutum et otiosum habent vicissitudinem. Id genus sunt humana omnia, sipe dicitur dicitur, sipe potentiam, sipe humanam gloriam. Sed petamus semper mentis, sufficientiae, utilitatis necesse.*

VERS. 22. — LAPIS ESTE QUEM EREXIT, VOCABITUR DOMUS DEI. Est metonymia: locum enim positum pro loco, q. d.: Locus in quo est lapis hic, mea applicatione, destinatione et quavis consecratione, erit et vocabitur sanctus, ac domus sive habitaculum Dei, atque super lapide hoc, quasi super altari Deo sacrificabo. Ita Chaldæus, Cajetanus, Lipom. et alii. Hinc esse sensum patet ex c. 35, v. 7: *Ibi enim votum hoc sum explet Jacob, redax ex Haran, atque super hoc lapide, quasi arà, Deo sacrificium offert.*

DECIMAS OFFERAM TIBI. Hinc patet, contra Calvinum, pie et religiosè voveri posse opus, etiam quod non est pro acceptum à Deo; tale enim est dare decimas, quod vovet hic Jacob.

CHAPITRE XXIX.

1. Jacob continua son chemin, et arriva au pays qui était vers l'orient.
2. Il entra dans un champ où il vit un puits et trois troupeaux de brebis qui se reposaient auprès, attendant qu'on les fit boire; car c'était de ce puits qu'on abreuvait les troupeaux, et l'entrée en était fermée avec une grande pierre, pour en conserver l'eau qui était fort rare en ce pays.
3. C'était la coutume de ne lever la pierre que lorsque tous les troupeaux étaient assemblés; et après qu'ils avaient bu, on la remettait sur l'ouverture du puits, pour lui donner le temps de se remplir.
4. Jacob dit donc aux pasteurs: Mes frères, d'où êtes-vous? Ils lui répondirent: De Haran.
5. Jacob ajouta: Ne connaissez-vous point Laban, père-fils de Nachor? Ils lui dirent: Nous le connaissons.
6. Se parte-t-il bien? dit Jacob. Ils lui répondirent: Il se porte bien; et voilà sa fille Rachel qui vient ici avec son troupeau.
7. Jacob leur dit: Il reste encore beaucoup de jour, et il n'est pas temps de ramener les troupeaux dans l'étable: faites donc boire présentement les brebis, et ensuite vous les ramènerez paître.
8. Ils lui répondirent: Nous ne pouvons le faire, jusqu'à ce que tous les troupeaux soient assemblés, et que nous ayons été la pierre de dessus le puits, pour leur donner à boire à tous ensemble.
9. Ils parlaient encore lorsque Rachel arriva avec les brebis de son père: car elle menait paître elle-même le troupeau.

40. Quam cum vidisset Jacob, et sciret consobrinam suam, ovesque Laban avunculii sui, amovit lapidem quo puteus claudelatur.

41. Et adaquato grege, osculatus est eam; et elevata voce flevit.

42. Et indicavit ei quod frater esset patris sui, et filius Rebeccæ; at illa festinans nuntiavit patri suo.

43. Qui cum audisset venisse Jacob filium sororis suæ, cucurrit obviam ei; complexusque eum, et in oscula ruens, duxit in domum suam. Auditus autem causis itineris.

44. Respondit: Os meum es, et caro mea. Et postquam impleti sunt dies mensis unius.

45. Dixit ei: Num quia frater meus es, gratis servies mihi? die quid mercedis accipias.

46. Hæcbebat verò duas filias: nomen majoris, Liam; minor verò appellabatur Rachel.

47. Sed Lia lippis erat oculis: Rachel decorâ facie, et venusto aspectu.

48. Quam diligens Jacob, ait: Serviam tibi pro Rachel filiâ tuâ minoris, septem annis.

49. Respondit Laban: Melius est ut tibi cum dem quam alteri viro: mane apud me.

50. Servavit ergo Jacob pro Rachel septem annis; et videbatur illi pauci dies pro minoris magnitudine.

51. Dixitque ad Laban: Da mihi uxorem meam, quia iam tempus impletum est ut ingrediar ad illam.

52. Qui vocatis multis amicorum turbis ad convivium, fecit nuptias.

53. Et vesperè Liam filiam suam introduxit ad eum.

54. Dans ancillam filia, Zephâ nomine. Ad quam cum ex more Jacob fuisset ingressus, facto mane vidit Liam.

55. Et dixit ad socerum suum: Quid est quod facere voluisti? nonne pro Rachel servivi tibi? quare imposuisti mihi?

56. Respondit Laban: Non est in loco nostro consuetudinis ut minores ante tradamus ad nuptias.

57. Imple hebdomadam dierum hujus copula: et hanc quoque dabo tibi pro opere quo servivisti es mihi septem annis aliis.

58. Accepit placidus et hebdomadâ transactâ, Rachel duxit uxorem.

59. Cui pater servam Balat tradiderat.

60. Tandemque potitus optatis nuptiis, amorem sequentis prærit prætulit, serviens apud eum septem annis aliis.

61. Videns autem Dominus quod dispiceret Liam, aperuit vulvram ejus, sorore sterili permanente.

62. Que conceptum genuit filium, vocavitque nomen ejus Ruben, dicens: Vidit Dominus humilitatem meam; nunc amabit me vir meus.

63. Rursumque concepit et peperit filium, et ait: Quoniam audivit me Dominus haberi contemptum, dedit etiam istum mihi; vocavitque nomen ejus Simeon.

64. Conceptique tertio, et genuit alium filium;

10. Jacob layant vne, et sachant qu'elle était sa cousine germaine, et que ces troupeaux étaient à Laban son oncle, ôta la pierre qui fermait le puits;

11. Et ensuite ayant fait boire son troupeau, il la laissa en haussant la voix et en pleurant.

12. Car il lui avait dit qu'il était le frère, c'est-à-dire le parent de son père et le fils de Rebecca. Rachel courut aussitôt le dire à son père.

13. Qui ayant appris que Jacob, fils de sa sœur, était venu, courut au devant de lui, l'embrassa étroitement, et l'ayant laissé plusieurs fois, le mena en la maison. Lorsqu'il eut su de lui-même le sujet de son voyage.

14. Il lui dit: Vous êtes ma chair et mon sang; j'aurai soin de vous, demeurez chez moi. Et après qu'un mois se fut passé,

15. Il dit à Jacob: Faut-il que vous me serviez gratuitement, parce que vous êtes mon frère? dites-moi donc quelle récompense vous désirez.

16. Or Laban avait deux filles, dont l'aînée s'appelait Lia, et la plus jeune Rachel.

17. Mais Lia avait les yeux chassieux, au lieu que Rachel était très-belle et très-agréable.

18. Jacob ayant conçu de l'affection pour elle, dit à Laban: Je vous servirai sept ans pour Rachel votre seconde fille.

19. Laban lui répondit: Il vaut mieux que je vous la donne qu'à un autre; demeurez avec moi.

20. Jacob le servit donc sept ans pour Rachel: et ce temps ne lui paraissait que peu de jours, tant l'affection qu'il avait pour elle était grande!

21. Après cela, il dit à Laban: Donnez-moi ma femme, puisque le temps auquel je dois répondre est accompli, et que je vous ai servi sept ans, comme je vous l'ai promis.

22. Alors Laban fit les noces, ayant invité au festin ses amis qui étaient en fort grand nombre.

23. Et le soir il fit entrer Lia sa fille dans la chambre de Jacob.

24. Et il lui donna une servante pour la servir, qui s'appelait Zephâ. Jacob l'ayant prise pour sa femme, reconnut le matin que c'était Lia.

25. Et il dit à son beau-père: D'où vient que vous m'avez traité de cette sorte? Ne vous ai-je pas servi pour Rachel? pourquoi m'avez-vous trompé?

26. Laban lui répondit: Ce n'est pas la coutume dans ce pays-ci de marier ses filles les plus jeunes avant les aînées.

27. Passez la semaine avec celle-ci, et je vous donnerai l'autre ensuite, pour le temps de sept années que vous me servirez de nouveau.

28. Jacob consentit à ce qu'il voulait, et par ce consentement, il valût son mariage avec Lia, qui jusque-là était nul; et au bout de sept jours, il épousa Rachel.

29. A qui son père avait donné une servante nommée Balâ.

30. Jacob ayant eu enfin celle qu'il avait souhaité d'épouser, préféra la seconde à l'aînée, dans l'affection qu'il lui portait, et servit encore Laban pour elle, sept ans durant.

31. Mais le Seigneur voyant que Jacob avait da mépris pour Lia, la rendit féconde, pendant que sa sœur demeurait stérile.

32. Elle conçut donc et elle enfanta en fils qu'elle nomma Ruben, fils de la vision, en disant: Le Seigneur a vu mon humiliation; mon mari m'a aimera maintenant.

33. Elle conçut encore, et étant accouchée d'un fils, elle dit: Le Seigneur ayant connu que j'étais méprisée, m'a donné ce second fils. C'est pourquoi elle le nomma Simeon, c'est-à-dire le Seigneur m'a exaucée.

34. Elle conçut pour la troisième fois, et étant encore accouchée d'un fils, elle dit: Maintenant mon mari sera plus uni à moi, puisque je lui ai donné trois

dixitque: Nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, eo quod pepererim et tres filios: et idecirco appellavi nomen ejus Levi.

35. Quarto concepit et peperit filium, et ait: Modò confitebor Domino; et ob hoc vocavit eum Judam; cessavitque parere.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — PROPECTUS ERGO. Hebraicè, levavit pedes suos, q. d.: Jacob visione Dei scalâ incumbentis votoque suo roboratus, excitatus, et alacer perrexit in Haran, non dubius Deum juxta promissa sibi vice, uti ducebat, ita et reducem fore.

Josephus hic, et alibi subinde, non satis fideliter sacram historiam enarrat; ait enim Jacob multos habuisse vice comites, cum ipse Jacob asserat se, non sociis, sed uni Jaculo suo innoxium iter hoc conficisse, Genes. 33, 10.

IN TERRAM ORIENTALEM. In Mesopotamiam, quæ Palestine est orientalis.

VERS. 5. — MONUS ERAT. Causa claudendi hujus putei, erat raritas aque in illis locis, inquit Abulensis, et ne quis aquam infecerat aut sordidaret; simul ergo pastores cum gregebus ad eum convenientes, amovebant lapidem grandem quo claudelatur, itaque greges simul adaquabant, et mox rursum lapidem advolvunt, eo os putei obturabant.

VERS. 4. — FRATRES. Socii, amici; ut pastor pastores alloquitur.

VERS. 5. — FILIUM NACHOR. Nepotem Nachor, erat enim Laban filius Bathuelis, filii Nachor. Nominatur ergo hic Nachor, quia si familiaris erat caput et patriarcha; unde et Haran vocatur urbs Nachor c. 24, 10.

VERS. 9. — ECCE RACHEL. Nota prisci illius avi pudicitiam et simplicitatem: en Rachel puella speciosa, opulenta et nobilis, sine castitatis periculo, et sinistra suspitione inter pastores versatur pascebatque ovis (Rachel enim hebraicè ovem significat) oves.

VERS. 10. — ET SCIRET, ex verbis pastorum v. 6. AMOVIT LAPIDEM. Quod multi pastores simul non poterant, solus efficit Jacob; unde apparet eum ingenti fuisse nature robore, quod ipse auxit constanti temperantia et castitate. Fecit hoc Jacob amore Rachelis suæ consobrinæ et futuræ conjugis.

VERS. 11. — OSCULATUS EST. Fuit hoc osculum amicitia; quo fratres et cognati abemites aut redeunt, invicem solent osculari, osculatio salutarem aut valedecere. Ita S. Aug. q. 87.

FLEVIT. Ut solent cognati flere ex luctu, dum occurrunt cognatis quos tenerè diligunt, quosque multo tempore non viderunt.

Hebraei et Lyranus putant flevisse eo quod non haberet aurum et argentum, quod offerret Racheli: illo enim, inquit, spoliaverat Jacobum Eliplaz filius Esau, qui ob præceptam patri primogenituram Jacobo infensus, eum in itinere insecutus comprehendit. Sed hæc sunt fabulæ Judæicæ.

VERS. 12. — QUOD FRATER ESSET PATRIS. Frater, id est, nepos; erat enim Jacob filius Rebeccæ, quæ erat soror Laban, qui erat pater Rachelis. Laban ergo erat

frater. C'est pourquoi elle le nomma Lévi, qui signifie fieri, unum.

35. Elle conçut pour la quatrième fois, et elle accoucha d'un fils, et elle dit: Maintenant je louerai le Seigneur. C'est pourquoi elle lui donna le nom de Juda, qui signifie louange; et elle cessa pour lors d'avoir des enfants.

avunculus Jacobi; et consequenter Jacob nepos erat Labani ex sorore: Rachel verò et Jacob erant consobriini.

AUDITIS AUTEM CAUSIS ITINERIS. Hebraei habent, et narravit Jacob Labano omnia verba hæc, scilicet, quomodo ipse fugiens Esau fratrem suum, missus sit à parentibus suis ad Laban, ut inde peteret uxorem, et quomodo ad puteum incidit in Rachelium.

VERS. 14. — OS MEUM ES, ET CARO MEA. Mihi nepos es et consanguineus; vide cap. 2, v. 25, q. d.: Cum ad me, quasi avunculum, tum tutelæ, tum conjugii causâ confugeris, tibi, utpote nepoti, nihil negare possum: pone ergo metum, ô nepos, apud me mane, ut securus sis, ex familiâ meâ uxorem delige; domus mea, domus tua esto. Putant aliqui Labaurum hæc phrasî concessisse ad eum convenientes, amovebant lapidem grandem qui claudelatur veteres philosophi tradiderunt, nimirum ossa ex virili semine in embryone gigni, ex maternâ verò geniturâ virili circumfusâ carnem ipsam fieri.

POSTQUAM IMPLETI SUNT. Post evolutum mensem quo Jacob gratis servierat Labano: nolcbat enim Jacob in domo avunculii otiosus degere, et panem gratis condecere; itaque statim ad opera domestica curamque ovium se accitavit. Unde Laban mox cunctis ovibus eum profectum, inquit Josephus.

VERS. 15. — FRATER, cognatus.

VERS. 17. — LIPPIS ERAT OCVLIS. Hebraicè est: oculi Lia erant racot, id est, teneri, debiles et infirmi, ut vertunt Septuag. Malè ergo Chaldæus, teneros, interpretatur elegantes, quasi Lia solis oculis fuerit pulchra et elegans; Rachel verò totâ facie.

Secundò, alii addunt aleph, et pro racot, legunt aruchot, id est, longos, quasi Lia longos, idecirco deformes habuerit oculos; sed hi textum immutant et vitiant, addendo litteram s.

Tertio, alii putant Liam lippitudine propriè dictâ laborasse; hoc enim videtur velle poster interpretes.

Quarto et optimè, lippitudo Lia videtur fuisse sola debilitas, mollities et teneritudo oculorum, quæ fit ut non possint diu in rem aliquam deligi, sed volentes pronique in lacrymas, ita ut pupilla suis orbibus quasi innatare videantur; hoc enim significat Hebraicum, racot.

Tropol. S. Gregor. 4 p. Pastor. c. 11: Lippus, inquit, est, afficus oculum, id est, ingenii aciem, humor, id est, aucus, et opera terrena obscurant.

Nota, sicut in uxore quaerendâ primò spectanda sit virtus et mores, secundariò tamen spectari posse pulchritudinem: tum ut in eâ sicut conjugatam amor quam concupiscentia, nec ad alias deflectat; tum ut ex pulchrâ vegetiores et pulchriores proles procreentur; ita Abulens, et hoc est quod vult S. Thomas cum

docet non liceat ducere uxorem causâ pulchritudinis, ut scilicet sola pulchritudo te à caliditate avecat ad conjugium; sed tamen posito quòd veis uxorem ducere, licere pulchram eligere præ turpi, idque ob suaviores convictum et constantiorem amorem: quamquam non raro verum istud Domitiani: *Decore nihil gratius, nihil brevius.*

VERS. 18. — SERVAVIT TIM. Nota: Jacob hæc servavit tam longâ et durâ, more prisco, emittit sibi uxorem tam Liam quam Rachelem; moris enim fuit apud Græcos, Romanos et Hebræos, ut viri dato pretio emerent sibi uxorem. Ita David coemit Michol centum præputiis Philistinorum, 1 Reg. 18, v. 25; et 2 Reg. 5, 44. De hæc uxorum coemptione plura dicam Exodi 4, v. 25.

VERS. 20. — VIDERANTUR ILLI PAUCI DIES PRÆ AMORIS MAJESTATEM. DICIS: Amor est inordinatus, et paucos dies æstimat plurimos.

Respondeo id verum esse affectivè, non appetitivè: quoad affectum enim et desiderium potius Rachele videbatur Jacobo dies servitii esse plurimi; verum appetitivè, id est, pro re tam pulchrâ, pretium servitii, lupus videbatur ei exiguum, diesque laboris tam longi videbantur esse pauci et parvi, id est, labor sans sâ videbatur esse parvus, comparatus cum tantò premio. Dies ergo hic ponuntur pro dierum illorum labore, per metonymiam. Ita S. Hieron. et August.

VERS. 22. — FECIT SUPPLIAS. Nuptiale convivium; hæc enim est hebræum *mitâ*. Ex tunc ergo in nuptiis celebrabantur convivia, sed à piis cum timore Dei, ut patet de Tobia, c. 9. Causam dat Albaneus l. 5: « Moribus, ait, et legibus sanctum est, ut in nuptiis epulam fiat: tum nuptiales deos ut veneremur; tum ut, pro testimonio ad sit, a convivis scilicet, quòd nuptiis placeant suæ nuptiæ. Verum hæc convivia gentium in magna luxuria et abusu excreverunt, uti fusc hie ostendit S. Chrysostomus.

VERS. 25. — UT VESPERE. Virgines enim dùm nubebant, verecundia carnis, in tenebris viri thalamum adhibant, idque apud Spartanos lege latâ sanxit Lycurgus, teste Plutarcho.

VERS. 24. — MANE VIDI LIAM. Peccavit Lia obtemperando parenti; consentit enim in stuprum, imò adulterium et incestum: sciebat enim Jacobum non sum, sed Racheles sororis suæ esse maritum. Gravius tamen peccavit Laban, qui eam suâ auctoritate et consilio ad facinus induxit. Jacobum excusat ignorantia, quâ bonâ fide putabat esse Rachelem, non Liam.

Symbolicè Richard. de S. Victore l. de 12 Patriarchis sic hæc explicat: « Quomodo autem Lia supplicatur, dùm Rachel speratur, facillè cognoscent qui hæc quomodo sæpè contingat, non tam audiendo quam experiendo didicerunt. Quid enim aliud Scripturam sacram, nisi Racheles cubiculum dicimus, in quâ sapientiam divinam sub decenti allegoriarum velamine latitare non dubitamus? In tali cubiculo Rachel, toties queritur quoties in lectione sacrâ spiritualis

intelligentia indagatur. Sed quandù adhuc ad simpliciter penetranda minimè sufficiens, dùm cupimus, diligenter quasitam Rachele nosdum invenimus. In cupimus ergo genere, suspirare, nostram coactam non solum plangere, sed et erubescere; et tum in cubiculo Rachel, non ipsam, sed Liam nos invēnisse non dubitemus. Nam sicut Racheles est intelligere, meditari, contemplari, sic profectò pertinet ad Liam flere, genere, suspirare. »

VERS. 27. — IMPLERE HEBDOMADAM SEPTEM MENSURIS COEULE, quibus Lia matrimonio et affectu maritali copularis, nam prima copula adulterina fuit, non maritalis. Voluit ergo Laban, ut Jacob cognito errore Liam quam cognoverat duceret uxorem; idque fecit Jacob, ut pudori et honori Liae consulere.

Sensus ergo est, q. d. Laban: Transeat, ô Jacob, septem dies festi hujus Lia, quibus de more ejus nuptiæ celebrantur; his exactis, tradam tibi quoque Rachelem, eâ tamen lege, ut pro eâ servias mihi alios septem annos; turpe enim esset et probrosum Lia, si intra dies ejus nuptiales, sororem ejus superinduceres conjugem. Hinc apparet festum et convivium nuptiale illa tempore agitari solum pro septem diebus, ut jam agitur pro tres. Idem insinuat Judic. 14, v. 12.

VERS. 28. — HEBDOMADA TRANSACTA RACHELE DUXIT UXOREM: Errat ergo Josephus dùm asserit quòd Jacob Rachelem duxerit post secundum septennium servitii, scilicet post quatuordecim annos à Jacobi fugâ, et adventu in Haran, quibus servitit Laban; nam ex hoc loco et sequentibus patet quòd Jacob duxerit Rachelem post exactos septem dies à matrimonio Lia, ac postea pro eadem servisse alios septem annos. Idem patet ex contentione Racheles sterilis cum Liâ fecundâ et pariente v. 31. Ita S. Hieron., Augustinus, Alcuinus et alii.

Tropologicè Rachel et Lia sorores significant duplicem vitam, scilicet contemplativam et activam. Primo dicenda est Lia, id est, laboriosa (hoc enim hebræicè significat Lia) et lippa, quia terrenis intentæ et sollicita ac variè distracta, vita activa. Deinde Rachel, id est, ovis, scilicet quies contemplationis, quam utpote pulchram tanto amore prosequi debemus quanto Jacob amavit Rachelem. Vide S. Greg. l. 6 Mor. 28; et S. Augustinum l. 22 contra Faustum c. 52, et S. Bernard. lib. de Modo bene vivendi, ad sororem, cap. 55. « Activa, ait, vita in laboribus hujus mundi Deo servit, dùm pauperes pascit, recipit, vestit, visitat, et consolatur, sepellit, et cetera opera misericordie eis impendit. Et tamen Liâ est fecunda in filiis; quia multi sunt activi, et pauci contemplativi. Rachele verò ovis, vel videns principium (ut Rachel dicitur quasi *raa chel*, id est, vidit principium) inter pretatur: quia contemplativi simplices et innocentes sunt sicut oves, et ab omni tumultu seculi alieni, ut soli divine contemplationis adherentes, vident illum qui ait: *Ego sum principium, qui et loquor vobis.* » Et paulò ante: « Ita ut jam nihil agere libeat, sed despectis omnibus curis seculi, ad videndum fa-

ciem sui creatoris animus inardescat: ita ut jam non vereri carnis corruptibilis pondus cum moreore portare, totisque desideris optare humidicis angelorum choris interesse, appetere admisceri celestibus civibus, de æterna incorruptione in conspectu Dei gaudere. » Et inferius: « Sicut activa vita est seculum secularis vite, ita contemplativa vita est monumentum active vite. Ad eam enim ascendentes sepecluntur in quiete contemplationis. Hanc elegit Magdalena, cui prouide dictum est à Christo: *Maria est optimam partem elegit, qua non auferetur ab eâ.* Ergo tanquam mortua ab amore presentis vite te separata, sicut sepulta in monumento, non habes curam de seculo. »

Et S. Thomas 2-2, q. 182, a. 1, docet Rachelem Lia, id est, contemplationem actioni præcellere, idque probat octo rationibus: « Prima est, quia vita contemplativa convenit homini secundùm id quod in ipso est optimum, id est, secundùm intellectum, et respectu propriorum objectorum intelligibilium. Secunda, quia potest esse magis continua quam activa. Tertia, quia plus sancte delectationis adfert. Nam, ut ait S. August. serm. 26 de verbis Domini, Martha turbabatur, Maria epulabatur. Quarta, quia in vita contemplativa homo est magis sufficiens, et quoniam paucioribus indiget. Quinta, quia contemplativa propter se diligit: activa ad aliud ordinatur. Sexta, quia consistit in quiete. Septima, quia contemplativa in divinis rebus versatur, activa in humanis. Octava, quia est secundùm id quod est magis proprium hominis, scilicet secundùm intellectum, etc. Satis ergo est contemplantem vitam amplecti, dùm per obedientiam licet et charitatem, quam agentem sectari. Id quòd docuit S. August. l. 19 de Civit. Dei c. 19. « Otium, inquit, sanctum, querit charitas veritatis; negotium justum suscipit necessitas eharitatis. Quam sarcinam si nullus imponit, percipiendâ atque intendendâ vacandum est veritati, » etc. *Felix domus* (ait S. Bernardus serm. 3 de Assumpt.) *et beata semper congregatio, ubi de Marthâ Martha conquisitur, etc.* Hoc est, ubi rerum divinarum contemplatio ita prævalet ac dominatur, ut de illâ actio externa veluti conqueratur. Congregatio infelix est in qua Maria de Marthâ conqueritur, eò quòd nullum tempus Maria, id est, contemplationi, totum rebus externis impendatur.

Symbolicè Richard. de S. Victore, lib. 2 de 12 Patriarchis, qui inscribitur Benjamin minor, Rachel, inquit, est studium sapientie: Lia desiderium justitie. Sed scimus Jacob septem annis pro Rachele servivisse, et videbantur ei dies pauci præ amoris magnitudine. Quid miraris? secundum magnitudinem pulchritudinis erat magnitudo dilectionis. Quid enim sapientia dulcius possidet, ardentius diligit? ejus decor omnem superat pulchritudinem, ejus dulcor excedit omnem suavitatem. Est enim speciosior sole, et super omnem dispositionem stellarum luci curparata invenitur prior. Hinc querendum est cur omnes conjugia Lia tantoperè exhorreat, qui in

complexu Rachel tantùm suspirant. Perfecta justitia jubet inimicos diligere; partes propria queque relinquere, illata mala patienter ferre, oblatam gloriam ubique declinare. Sed ab hujus mundi amatoribus quid stultius, quid laboriosius esse reputatur? Hinc est quòd ab eis Lia et Lipa creditur, et laboriosa reputatur. »

Secundò, idem inferius alter bis duas Jacobi uxores symbolicè explicat: « Omni, inquit, spiritui rationali, id est, Jacob, gemina quædam vis data est: una est ratio, altera est affectio; ratio quâ discernamus, affectio quâ diligamus. Rati sunt spiritus rationalis gemina uxores, ex quibus oritur generatioles. Ex ratione spirituales sensus: ex istâ affectus ordinati. Sciendum itaque est, quòd affectio veraciter Lia esse incipit, quando satigit seipsam ad normam justitiæ componere: et ratio indubitanter Rachel assertur, quando verò veras sapientiæ luce illustratur. Sed quis ignorat quàm illud laboriosum sit, istud jucundum? utique non sine labore magno animi affectio ab illicitis ad licita restringitur, et recte talis uxor Lia, id est, laboriosa, nuncupatur. Quid verò è jucundius quàm oculum mentis ad summam sapientiæ contemplationem erigere? ad quam contemplandam eò ratio dilatatur, merito Rachele nomine honoratur: Rachel enim videns principium interpretatur. »

Pari modo, Pineda noster lib. 5 in Salom. c. 4: Jacob et Rachel, inquit, sapientis et sapientis symbola sunt. Hinc sicut Jacob Rachelem, sic Salomon amavit sapientiam; quòd pulchrè pro novemdecim parallelâ ostendit, et deducit.

VERS. 31. — QUOD DESPICERET LIAM. Hebr., Chald. et Græca habent, *quòd odio haberet Liam*, id est, quòd minus amaret Liam quàm Rachelem; ita ut Jacob Liam pro Rachele videretur odisse. Odium ergo hoc non fuit positivum, sed negativum, pota defectus amoris, ex eo ortus quòd Lia esset lippa et deformis, quòdque pro fraudem se pro Rachele Jacobo substituisset. Similes hebraismi et auceses sunt Matthæi 10, v. 37; Joan. 12, v. 25 et alibi.

APERUIT VELVAM EJUS. Fecundam reddidit dande ei proles: è contrario vulvam claudere, vel concludere, est sterilem efficere.

Nota hie quomodo Deus bona sua distribuit, ut omnibus quidem det aliquo, sed nulli omnia. Sic Racheli dedit pulchritudinem, sed non fecunditatem: Lia negavit pulchritudinem, sed dedit quòd majus est, scilicet fecunditatem, et quòd ex ipsius stirpe, puta ex Judâ, natus sit Christus. Rursus nota hie fecunditatem esse pecuniare Dei donum.

VERS. 32. — RUBENS. Hebræicè *ruben*, id est, videte filium, quem scilicet dedit mihi Deus oculis suis misericordie aspiciens me, cum à marito despicerer. Hoc est enim quòd subdit Lia: *Vidit Dominus humilitatem meam*. Hebr., omi, id est, abjectionem et afflictionem meam. Hic respexit B. Virgo canens: *Respexit humilitatem carnis meæ*, id est, exaltatam, vilitatem, abjectionem ancille suæ: quia dedit mihi filium, non

Ruben, sed Jesum Christum. Non ergo prædicat virtutem suæ humilitatis: hoc enim fuisset superbie; sed agnoscit et confitetur suam vilitatem, quod reipsa erat actus humilitatis, quem adamat, respicit et exaltat Deus. Unde *Diabolus nūq̄m odit quān̄ humilem et Dei amantem*, ait S. Antonius apud Athanas. Item per visum vidit mundum plenum laqueis dæmonum; et rogavit: Quis cois evadet, Domine? respondit Dominus: Humilitas.

VERS. 35. — HABERE CONTEMPTUM. Hebræa, Chald. et Septuag. habent, *me odio haberi*, id est, minis diligi, ut dixi v. 31.

SUMOS. Simoon idem est quod auditio, vel exauditiō, à rad. scama, id est, audivit, exaudivit, scilicet Deus afflictionem et orationem meam.

Notent matres et imitent pietatem ac gratitudinem Lia, que perennem memoriam beneficii sibi à Deo dedit, puta proli, in nomine ipsius prolis constituit, ut quoties prolem videret et nominaret, toties recordaretur et gratias ageret divine erga se beneficentie, idem ageret et proles, compos rationis effecta. Ita Anna suum Samuelem Deo retulit et obtulit, vocavitque Samuelem, id est, postulatim et impetratum à Deo, 1. Reg. 1, 26. Ita B. Virgo suum filium obtulit, vocavitque Jesum. Ita mater S. Bernardi cum recens ratum obtulit et deposuit in altari templi: idem facere solent singulis suis prolis recens natis S. Elisabeth, filia regis Hungariæ, que profunde omnes pia et sancta evaserunt, ut habet ejus vita. Ita B. Virgo, S. Joannes Baptista, S. Gregorius Nazianzenus, S. Dominicus, S. Bonaventura, S. Bernardinus, S. Nicolaus Tolentinus, S. Elzearius Comes, S. Franciscus de Padua, et alii, Deo in ipso orbi à parentibus obtati, sanctitate et miraculis fuerunt illustres.

VERS. 34. — LEVI. Hic est pater omnium Levitarum. Nota: Levi idem est quod copula, cohesio, additio, adjunctio, q. d.: Adhæsi jam pariendo tres filios marito; igitur deinceps ipse majori amore mihi adjugetur, et agilitabitur.

CAPUT XXV.

1. Cernens autem Rachel quod infecunda esset, invidit sorori suæ et ait marito suo; Da mihi liberos, alioquin moriar.
2. Cui iratus respondit Jacob: Num pro Deo ego sum, qui privavit te fructu ventris tui?
3. At illa: Habeo, inquit, famulam Balam: ingredere ad illam ut parat super genna mea, et habeam ex illa filios.
4. Deditque illi Balam in conjugium: que,
5. Ingresso ad se viro, concepit et peperit filium.
6. Dixitque Rachel: Judicavit mihi Dominus, et exaudivit vocem meam, dans mihi filium; et idecirco appellavi nomen ejus Dan.
7. Rursus Bala concipiens peperit alterum.
8. Pro quo ait Rachel: Comparavit me Deus cum sorore meâ, et invaluï; vocavique eum Nephtali.

VERS. 35. — JUDAN. Juda hebraicè idem est quod confessio sive laus.

Nota hic seriem annorum Jacob. Jacob fugiens Esau venit in Haran ad Laban, anno ætatis sue 77, ut dixi c. 27, initio; post septem annos quibus servavit Laban, duci Liam et Rachel, puta anno ætatis sue 84; inde mox ex Lia fecunda, anno primo à nuptiis, ut videtur, puta anno Jacobi 85, nascitur ei Ruben: deinde Simon anno 86; mox Levi anno 87; denique Judas anno 88. Ubi observa inique exemplum castitatis in Jacob, qui usque ad annum ætatis 84 celebs vixit, eoque primùm uxorem duxit.

Allegoricè, duodecim patriarche figure fuerunt 12 Apostolorum. Secundò, Jacob multos habuit filios, sed non ex unâ uxore; sic et Christus multos filios habuit, sed non ex uno populo aut regione. Tertio, Jacob uxores, et liberas, et ancillas habet è quibus filios suscipit; sic et Christus habet veros pastores et mercenarios; utrosque tolerat, ut filios sibi generent. Quarto, uxores Jacob inter se certabant, que plures filios Jacobo pareret; sic et pastores certant filios Christo generare student. Quintò, Bala et Zepha filios Jacobo pariant, sed ipse manent ancilla; sic mercenarii alii quidem bona prædicant, sed ipsi manent mercenarii, et sæpè improbi. Sextò, Jacob ad hereditatem suam admisit etiam ex ancillis genitos; et Christus omnes ad se conversos suscipit, quicumque vita processerit. Joan. 6: *Omne quod dicit mihi Pater, ad me veniet: et cum qui venit ad me, non ejiciam foras*. Et Matth. 8: *Multi venient ab Oriente, etc., et reventurunt cum Abraham, etc.* Septimò, Jacob duas habuit uxores, unam pulchram, alteram deformem; et Christi sponsa internè quidem pulchra est, sed externè deformis est, propter carnem et adversitates. Octavo, Lia nihil obtulit deformitas, sed eò fuit fecundior; sic Ecclesia prodest adversitas, et tunc vel maximè fructificat, cum maximè premitur.

CHAPITRE XXX.

1. Rachel voyant qu'elle étoit stérile, porta envie à la fécondité de sa sœur, et elle dit à son mari, avec une impatience que le désir d'avoir des enfants pouvait seul excuser: Donnez-moi des enfants, ou je mourrai.
2. Jacob, irrité d'une demande si peu raisonnable, lui répondit: Suis-je, moi, comme Dieu, qui donne la fécondité à qui il lui plaît? et n'est-ce pas lui qui empêche que votre sein ne porte son fruit?
3. Rachel ajouta: Puisque Dieu m'a rendue stérile, j'ai Bala ma servante; allez à elle, afin que je reçoive entre mes bras ce qu'elle enfantera, et que j'aie des enfants d'elle.
4. Elle lui donna donc Bala pour femme.
5. Jacob l'ayant prise, elle conçut, et elle accoucha d'un fils.
6. Alors Rachel dit: Le Seigneur a jeté en ma faveur et a exaucé ma voix, en me donnant un fils; C'est pourquoi elle le nomma Dan, qui signifie jugement.
7. Bala conçut encore, et étant accouchée d'un second fils.
8. Rachel dit de lui: Le Seigneur m'a fait entrer en combat avec ma sœur, et la victoire m'est demeurée. C'est pourquoi elle le nomma Nephtali, qui signifie j'ai combattu avec adresse et avec succès.

9. Sentiens Lia quod parere desiisset, Zelpham ancillam suam marito tradidit.
10. Quâ post conceptum eleute filium.
11. Dixit: Felicitet; et idecirco vocavit nomen ejus Gad.
12. Peperit quoque Zelpha alterum.
13. Dixitque Lia: Hoc pro beatitudine meâ, beatam quippe me dicent mulieres; propterea appellavit eum Aser.
14. Egressus autem Ruben tempore messis triticæ in agrum, reperit mandragoras quas matri Lie detulit. Dixitque Rachel: Da mihi partem de mandragoris filii tui.
15. Illa respondit: Parumne tibi videtur quod præcipueris maritum mihi, nisi etiam mandragoras filii mei tuleris? At Rachel: Dormiat tecum hæc nocte pro mandragoris filii tui.
16. Rediitque ad vesperam Jacob de agro, egressa est in agrum, reperit mandragoras quas matri Lie detulit. Dixitque Rachel: Da mihi partem de mandragoris filii tui.
17. Et exaudivit Deus preces ejus: concepitque et peperit filium quintum.
18. Et ait: Dedit Deus mercedem mihi, quia dedi ancillam meam viro meo: appellavitque nomen ejus Issachar.
19. Rursum Lia concipiens peperit sextum filium.
20. Et ait: Dotavit me Deus dole bonâ: etiam hæc vice mecum erit maritus meus, eò quod genuerim ei sex filios; et idecirco appellavit nomen ejus Zabulon.
21. Post quem peperit filium nomine Dinam.
22. Recordatis quoque Dominus Rachelis, exaudivit eam et aperuit vulvum ejus.
23. Quæ concepit et peperit filium, dicens: Abstulit Deus opprobrium meum.
24. Et vocavit nomen ejus Joseph, dicens: Addat mihi Dominus filium alterum.
25. Nato autem Joseph, dixit Jacob socio suo: Dimitte me ut revertar in patriam, et ad terram meam.
26. Da mihi uxores et liberos meos, pro quibus servivi tibi, ut abeam: tu nostri servitum qui servivi tibi.
27. At illi Laban: Inveniam gratiam in conspectu tuo; experimento diledi quia benedixit mihi Deus propter te:
28. Constitue mercedem tuam quam dem tibi.
29. At ille respondit: Tu nostri quomodo servierim tibi; et quanta in manibus meis fuerit possessio tua.
30. Modicum habuisti antequam venirem ad te, et nunc dives effectus es; benedixitque tibi Dominus ad introitum meum. Justum est igitur ut aliquando providam etiam domi mee.
31. Dixitque Laban: quid tibi dabo? At ille ait: Nihil volo; sed si feceris quod postulo, iterum pascam et custodiam pecora tua.
32. Gyra omnes greyes tuos, et separa cunctas oves varias et sparso vellere; et quodcumque furvum et

9. Lia voyant qu'elle avait cessé d'avoir des enfants, donna à son mari Zelpha sa servante.
10. Qui conçut et accoucha d'un fils.
11. Et Lia dit: A la bonne heure. C'est pourquoi elle le nomma Gad, *c'est-à-dire, heurieux*.
12. Zelpha ayant eu un second fils.
13. Lia dit: C'est pour mon bonheur, car les femmes m'appelleront bienheureuse. C'est pourquoi elle le nomma Aser, *c'est-à-dire, bonheur*.
14. Or Ruben étant sorti à la campagne, lorsqu'on sciait le froment, trouva des mandragores qu'il apporta à Lia sa mère, à laquelle Rachel dit: Donnez-moi des mandragores de votre fils.
15. Mais elle lui répondit: N'est-ce pas assez que vous m'ayez enlevé mon mari, en devenant sa femme après moi, sans vouloir avoir les mandragores de mon fils? Rachel ajouta: Je consens qu'il dorme avec vous cette nuit, pourvu que vous me donniez des mandragores de votre fils. Lia accepta cette condition, et fut en donna.
16. Lors donc que Jacob, sur le soir, revenait des champs, Lia alla au-devant de lui et lui dit: Vous viendrez cette nuit avec moi, parce que j'ai acheté cette grâce en donnant à ma sœur les mandragores de mon fils. Ainsi Jacob dormit avec elle cette nuit-là.
17. Et Dieu exauça ses prières: elle conçut et elle accoucha d'un cinquième fils.
18. Dont elle dit: Dieu m'a récompensé, parce que j'ai donné ma servante à mon mari. Et elle lui donna le nom d'Issachar, *c'est-à-dire, récompenser*.
19. Lia conçut encore, et accoucha d'un sixième fils.
20. Et elle dit: Dieu m'a fait un excellent don; mon mari demeurera encore cette fois avec moi, parce que je lui ai donné six fils. Et elle le nomma Zabulon, qui veut dire domine.
21. Elle eut ensuite une fille qu'elle nomma Dinâ, *c'est-à-dire, le Seigneur m'a rendu justice*.
22. Le Seigneur se souvint aussi de Rachel; et l'exauça et lui ôta sa stérilité.
23. Elle conçut et elle accoucha d'un fils, en disant: Le Seigneur m'a tiré de l'opprobre où j'ai été, à cause de ma stérilité.
24. Et lui donnant le nom de Joseph, qui signifie accroissement, elle dit: Que le Seigneur me donne encore un second fils.
25. Joseph étant né, Jacob dit à son beau-père: laissez-moi aller afin que je retourne à mon pays et au lieu de ma naissance; il est temps que je pense à m'y établir, ayant quatre-vingt-onze ans.
26. Donnez-moi mes femmes et mes enfants, pour lesquels je vous ai servi pendant quarante ans, afin que je m'en aille: vous savez quel a été le service que je vous ai rendu depuis que je suis avec vous.
27. Laban lui répondit: Que vous trouve grâce devant vous; j'ai reconnu par expérience que Dieu m'a bien à cause de vous.
28. Jugez vous-même de la récompense que vous voulez que je vous donne.
29. Jacob lui répondit: Vous savez de quelle manière je vous ai servi, et comment votre bien s'est accru entre mes mains.
30. Vous aviez peu de choses avant que je fusse venu avec vous, et présentement vous voilà devenu riche; Dieu vous a bien aussi fait que je suis entré en votre maison. Il est donc juste que je songe aussi à mon propre établissement.
31. Laban lui dit: Que vous donnerai-je? Je ne veux rien, dit Jacob; si vous faites ce que je vais vous demander, je continuerai à mener vos troupeaux et à les garder.
32. Visitez vos troupeaux, et mettez à part pour vous présentement toutes les brebis dont la laine est de diverses couleurs, et donnez-moi à garder tout ce qui sera d'une seule couleur; et à l'autre tout ce qui mélera d'un noir mêlé de blanc, ou tacheté de couleurs différentes.

maculosum, variumque fuerit, tam in ovibus quam in capris, erit merces mea.

33. Respondebitque mihi eras iustitia mea, quando placit tempus advenire coram te: et omnia que non fuerint varia, et maculosa, et furva, tam in ovibus quam in capris, furti me arguent.

34. Dixitque Laban: Gratum habeo quod petis.

35. Et separavit in die illa capras, et oves, et hircos, et arietes, et varios atque maculosos; cunctum autem gregem unicolorem, id est, albi et nigri velloris, tradidit in manu filiorum suorum.

36. Et posuit spatium itineris trium dierum inter se et generum, qui pascebat reliquos greges ejus.

37. Tollens ergo Jacob virgas populeas virides et amygdalinas, et ex plataneis, ex parte decorticavit eas; detraxitque corticibus, in his que spoliata fuerant, candor apparuit: illa verò que integra fuerant, viridia permanserunt: aliquid in hunc modum color effectus est varius.

38. Pesuitque eas in canalibus ubi effundebatur aqua, ut cum venissent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas, et in aspectu earum conciperent.

39. Factumque est ut in ipso calore coctis, oves intrenterent virgas, et parerent maculosa et varia, et diverso colore respersa.

40. Divisitque gregem Jacob, et posuit virgas in canalibus ante oculos arietum; erant autem alba et nigra queque; Laban; cætera verò, Jacob, separatis inter se gregibus.

41. Igitur quando primo tempore ascendebantur oves, ponebat Jacob virgas in canalibus aquarum ante oculos arietum et otium, ut in earum contemplatione conciperent.

42. Quando verò serotina admissura erat et conceptus extremus, non ponebat eas. Factaque sunt ea que erant serotina, Laban: et que primi temporis, Jacob.

43. Ditatusque est homo ultra modum; et habuit greges multos, ancillas et servos, camelos et asinos.

COMMENTARIUM.

VERS. 4. — *INVIDIT SONORI SUE.* Inter fratres et sorores, si unus preferatur, vel excellat alium, facile oritur invidia. Adde, Rachel nodium erat sancta, imò necesse fidelis; colebat enim adhuc idola, ut dicam e. 31, v. 19.

soit dans les brebis ou dans les chèvres qui seront tous ma garde, sera ma récompense, et au contraire tout ce qui sera d'une seule couleur sera pour vous.

33. Et quand le temps sera venu de faire cette séparation, selon notre accord, mon innocence me rendra témoignage devant vous; et tout ce qui ne sera point tacheté de diverses couleurs, ou de noir mêlé de blanc, soit dans les brebis ou dans les chèvres, me convaincra de larcin, si j'ai ne l'ay approprié.

34. Laban lui répondit: Je trouve bon ce que vous me proposez.

35. Le même jour Laban mit à part les chèvres, les brebis, les boues et les bœufs tachetés et de diverses couleurs, et réservant à lui-même le soin de les garder; et il mit entre les mains de ses enfants tout le troupeau qui n'était que d'une couleur, c'est-à-dire, qui était ou tout blanc ou tout noir, et qui naturellement ne devait produire que des petits ou, tout blancs, ou tout noirs, afin qu'ils les donnassent à garder à Jacob.

36. Et pour empêcher que les troupeaux de Jacob se mêlant avec les siens ne produisissent des petits de diverses couleurs, il mit l'espace de trois journées de chemin entre lui, qui conduisait les troupeaux de diverses couleurs, et son gendre qui conduisait les autres troupeaux d'une même couleur.

37. Jacob, voyant que Laban prenait toutes ces mesures pour augmenter son profit, crut que pour assurer le sien, il lui était permis d'user d'une adresse, qui, en lui réussissant, le dédommagerait du peu de justice que son beau-père lui avait rendu jusqu'alors. Prenant donc des branches vertes de popule, d'amandier et de platane, il en ôta une partie de l'écorce, en sorte que les enroulés d'où l'écorce avait été ôtée, parurent blancs, et les autres auxquels on l'avait laissée, demeurent verts; ainsi ces branches devinrent de diverses couleurs.

38. Il les mit ensuite dans les canaux qu'on remplissait d'eau, afin que lorsque les troupeaux y viendraient boire, ils eussent ces branches devant les yeux et qu'ils conçussent en les regardant.

39. Ainsi, il arriva que les brebis étant en chaleur, et ayant conçu à la vue des branches de diverses couleurs, eurent des agneaux tachetés et de diverses couleurs.

40. Jacob divisa ensuite son troupeau, mettant d'un côté ce qui était né de diverses couleurs, et de l'autre ce qui était d'une seule couleur; et il mit de nouveau ces branches à moitié pelées dans les canaux, devant les yeux des bœufs et des brebis d'une seule couleur, afin qu'il en vint des agneaux tachetés; après quoi les troupeaux étant séparés, ce qui était tout blanc et tout noir était à Laban, et le reste à Jacob, selon la convention faite entre eux; mais Jacob, pour garder quelque égalité entre Laban et lui, n'usait de cet artifice qu'à une des saisons où les brebis peuvent concevoir; et non à l'autre, devant néanmoins la meilleure saison pour lui.

41. Lors donc que les brebis devaient concevoir au printemps, Jacob mettait les branches dans les canaux, devant les yeux des bœufs et des brebis, afin qu'elles conçussent en les regardant.

42. Mais lorsqu'elles devaient concevoir en automne, il ne les mettait point devant elles. Ainsi ce qui était conçu en automne fut pour Laban, et ce qui était conçu au printemps fut pour Jacob.

43. Il devint de cette sorte extrêmement riche et il eut de grands troupeaux, des serviteurs et des servantes, des chameaux et des ânes.

DA MIHI LIBEROS. Putant Hebræi Rachel alludere ad Rebecca et Isaac, Gen. 25, 31, q. d.: Edico, ô Jacob, et impetra precibus tuis ut fecunda flam, sicut pater tuus Rebecca matri tuæ orando impetravit proles, scilicet te et Esau.

VERS. 2. — *NUM ENO DEO EGO SUM?* Numquid Deus ego sum. aut vice et parte Dei fungor? q. d.: Non a me, sed à Deo pete proles. Ita Chald. Palchre Hebræi dicunt, Deum sibi soli quædam claves nature reservasse: Primò, clavem pluriarum, ut eas ad libitum emitat, et effundat ex suis thesauris, Deut. 28, 12. Secundò, clavem vitæ, id est, generationis, ut patet hoc loco. Tertio, clavem alimonie ad famem depellendam, Psal. 144, v. 16. Quarto, clavem sepulchrorum, id est, resurrectionis, Ezech. 37, v. 12.

VERS. 5. — *UT PARIAT SUPER GENUA MEA,* ut ego filium ex eâ, utpote ancilla meâ, natum excipiam pro meo, ut solent matres in genibus filios suos statuere, Isaie 66, v. 12.

Hinc patet, nec Jacob accipiendo ancillas in conjuges, nec uxores ejus illas ipsi offerendo et trahendo, tertiam, puta ancillam suam, ei hic addit Rachel, utpote sterilis, ut ex eâ saltem filios sibi adoptet; pari modo quartam ei addit Lia, jam parere cessans v. 9. Ita S. Augustinus.

Symbolice, Richard. de S. Victor. lib. qui dicitur Benjamin minor, has ancillas sic explicat: e. Accipit, inquit, utraque ancillam suam, Lia Zelfham, Rachel Balam, id est, affectio sensualitatis, ratio et imaginatio. Obsequitur sensualitas affectioni, et imaginatio famulatur rationi. Et in tantum unaqueque illarum dominæ suæ necessaria esse cognoscitur, et ut sine illis totus mundus nil esse posse confere videtur. Nam sine imaginatione ratio nil sciret, sine et sensualitate affectio nil saperet. Discurret ergo imaginatio (utpote ancilla) inter dominam et servum, et inter rationem et sensum; et quicquid exterioris hausit per sensum carnis, intus representat ad obsequium et rationis. Sed et sensualitas satagit, et sollicita est circa frequens ministerium, et ipsa utique semper et ubique ad dominæ suæ Liæ parata obsequium. Hæc est quæ illi solet carnalium delectationum ei-los condire et apponere; et ad earum usum ante horam invitare, et alia mensuram providere, etc.

VERS. 6. — *JONCAVIT MIHI DOMINUS,* q. d.: Ego cum sorore, quæsi in lite et contentione versabar; contendi enim cum eâ de prole et fecunditate, atque hæcens, quia sterilis eâ fui inferior, nunc verò superior evasi, causamque mihi adjudicavit Deus, ut scilicet non amplius sterilis, sed fecunda ac prolifica, æquæ ac soror mea habeat et celebret. Unde filium vocavit Dan, id est, iudicium, sive iis, scilicet, mihi adjudicata est à Deo.

VERS. 8. — *COMPARAVIT MI DEUS CUM SORORE MEA.* Hebræice est, nuptiale Elobim niphthali; quod Chald. veritè, comparavit me Deo, et comparata sum; Septuag. suscepti me Deo, et comparata sum. Sed planè ad verbum veritas, collationibus Dei (id est, magnis et difficilibus; que enim magna sunt, dicuntur esse

Dei) callide colluctata sum, prævahui. Est metaphora sumpta à luctatoribus, qui membrorum complicatione, nunc in hanc, nunc in illam partem alium alium distorquent, quò eum subvertant et deiciant; quod est calliditatis et versutie magis, quàm roboris et virtutis. Radix enim patat, significat distorquere, idque callidè, uti luctantes astutè et dolosè facere solent. Unde callidè, vocatur filium retortum: et niphthal, vocatur fraudulenter ac dolosus. Dicit ergo Rachel: Ego cum Lia pro fecunditate et proli gloriâ quasi contendi, et colluctata sum, jamque callidè eam amplius non parientem vici, dum pro me sterili ingeniosè et astutè ancillam meam fecundam marito meo surrogavi; inde filium vocavit Nephthali, quasi dicas, colluctantem, concertantem, idque astutè et callidè. Unde Josephus Nephthali interpretatur artificiosus, id est, vârum et callidum; Olesiter vero ferti involutum, quod eodem redit; solent enim callidi suas artes involvere et tegere.

VERS. 11. — *FELICITER.* Hebræice est, bagod, quod dupliciter legi et verbi potest: Primò, divinum bagod, id est, venit fortuna vel exercitus, q. d.: Tot jam genui filios, ut ex eis aciem possim instruere. Ita Chald. et Aquila. Secundò, conjunctum, uti passim legunt Hebræi codices, begad, id est, fortuna, fortunatè, feliciter. Ita Septuag. et nosor. Unde et R. Salomon vertit, venit status homini; sunt planeta bonus, q. d.: Affulsit mihi benignus astrum, et, ut Seneca loquitur, fortune influentes domum.

Nota. Hebræum gad propriè significat accinetum, sive prociatum, scilicet militem vel exercitum: inde significat Martem, militiæ Deum et presidem; hinc rursum significat fortunam. Nam Gentes credebant Martem præbere bonam fortunam, victoriam et spolia militibus; et ita pro Gad, quod est in Hebræo, nosor interpret, Paganus, et Hebræi, fortunam verunt, Isaie 65, v. 41. Unde et Arabes, teste Aben Esrà, Gad vocant Deum, perinde ut Cimbrî et Germani Deum vocarunt Gad, ab Hebræo Gad, ut videtur Goroopus Gad, quasi goet, id est bonum dictum patet). Erant enim ipsi bellicosi; ac proinde Deum colebant Gad, id est, Martem ac fortunam. Sic ergo Lia vocavit hunc filium Gad, id est, bonam fortunam, inquit Theodor. et S. August., fortè ex eo quod in domo Laban patris sui genitilis et idololatræ, sepè Gad, id est, fortunam, nominari, et fortè coll vidisset. Multi enim gentes fortunam et Deo coluerunt. Sic Oedipus Sophocles in sua felicitate dixit: Equidem me fortuna filium puto.

VERS. 13. — *HOC PRO ERATITIBUS MEA.* Jam enim beor sexto filio; jam non tantum ex me, sed et ex ancilla meâ Zelfha, æquæ ac Rachel soror mea ex Balâ, proles de marito; ac proinde ab omnibus multa prole beata procreabor; inde filium vocavit Aser, id est, beatum. Hæc allusio B. Virgo Delpara, cum cecinit: Beatum me dicunt omnes generationes. Quod enim cecinit Poeta de Livâ exore Casaris Augusti, que fuit mater Drusi et Tiberii Cesaris:

Nec genitrice tuâ felicior ulla paremum es,

Tot bona per partus quae dedit una duos, hoc longe verius ipsi partu B. Virginis competit.

VERS. 14.—EGRESSUS ATEM RUBEN. Quinquennis erat tunc Ruben; omnes enim hae proles duodecim, excepto Benjamin, ex quatuor uxoriibus nate sunt Jacobo, secundo septennio servitutis, puta septem annis à conjugio Rachelis et Lia. Ultimus enim Joseph natus est finis hoc septennio, v. 25. Quare, cum Lia primis quatuor annis hujus septennii pepererit quatuor filios Jacobo, puta primum Ruben, secundum Simeon, tertium Levi, quartum Judam, post quem parere desit: necesse est Ruben jam fuisse quinquennem. Nam post haec Lia rursum 6 anno peperit Issachar, et 7 ultimumque anno partus peperit Zabulon.

MANDRAGORAS. Hebraice est *dadim*, id est, ubera, per quae recentiores intelligunt illa. Verum longe melius et verius nosse verit mandragoras; habent enim mandragora species uberrum. Secundum sunt odorata et pulchra. Tertio, conciliant somnum; unde dantur his qui à chirurgis secundi sunt, ne dolorem sectionis sentiant. Quarto, à multis dicuntur vim philtri habere, inquit Dioscorides et Theophrastus. Quinto, juvant fecunditatem; eient enim menstrua, itaque matricem purgant et preparant ad conceptum, ait Aristoteles lib. 2 Gener. animalium, et Epiphanius in Philologo, c. 4.

Dices: Mandragora est frigidissima; ergo obest conceptui. Ita S. August. lib. 22 contra Faustum c. 58, ubi putat mandragoras à Rachele expetitas, non ad conceptum, sed ob pondi raritatem, et odoris jucunditatem. Respondet Lavinus Lemnius lib. de Herbis S. Script. c. 2, mandragoram, quia frigidissima est, in frigidis regionibus uteris sterilitatem causare; sed in calidis et torridis, qualis est Judea et Mesopotamia, in qua habitabat Jacob et Rachel, efficere fecunditatem; quia vestum et siccitatem uteri temperat et humectat. Plura vide apud Dioscoridem l. 4, c. 6, et Matthiolium ibidem.

Haec ergo de causis expeti mandragoram hanc Rachel, eamque à Lia coemisse, sed frustra et cassa eventus: nam, ut ex seq. patet, mansit adhuc tres annos sterilis, post quos non mandragora, sed Dei virtute, sive naturali, sive supernaturali, fecundata est, peperitque Joseph.

Tropologicè, S. Cyrillus lib. 11: Mandragora, inquit, id est, sopore et morte crucis, Christus recreavit, sanavit et fecundavit Ecclesiam. Rursum mandragora odorata symbolum est bonae fidei, ait S. August. supra; haec enim cubitet expectanda et procuranda est.

Philo ait mandragoram radices agere sub terra, humano similes cadaveri: unde à Pythagorà anthropomorphon, à Colomella semihomo vocatur haec radix. Fortè etiam tempore Rachelis erant impostores similes nostris, qui ex radice mandragorae (quantum Matthiolus non ex mandragorà, sed ex brionia id eos facere putet), quae speciem femorum et pedum hominis habet, icunculas excindunt, in quibus per milli semen in tenuissimas secturas insertum, faciunt radicales instar pilorum hominis exsurgere; easque mox divi-

dunt, quasi ipse sub terris animatum quid fuerint, quod ipsi cum vite periculo sub patibulo extraxerint, quodque raras et occultas habeat virtutes, v. g., fecundandi sterilem; ut ex hac persuasione eas tantopere expetierit Rachel.

VERS. 16.—AD ME INTREBIS. Solebat Jacob pacis et aequitatis causa, noctes distribuere singulis uxoriibus, et cum ista nox esset Rachelis, ipsa jus suum cedit Liae pretio mandragorarum; hoc enim pretio Lia à sorore more prisco, de quo dixi c. 29, v. 18, videtur sibi coemere maritum pro ista nocte. Ita S. August., indeque prolem vocavit *Issachar*, quasi *ies sachar*, id est, *est merces*, scilicet mandragorarum mearum, quas vendidi Racheli; vel potius merces meae caritatis et liberalitatis, quae ancillam meam tradidi viro meo, uti ait ipsamet Lia. Adde, proprie et simpliciter Issachar idem est, quod *sachar*, id est, *merces*. Iam enim additum et praefixum nominibus propriis, solet esse hecmanquam, sive formativum nominis, ut patet in Ismael, Isaac, Jacob, Jehova, etc. Ita Septuag., S. Hieron., Josephus.

VERS. 20.—ZABULON. Zabulon idem est quod habitaculum vel colubitanus, q. d.: Ob tot proles meas amabit me, et hilariter firmiterque colubabit mihi maritus meus.

VERS. 25.—OPPROBRIUM MEUM. Sterilitatem meam, quae tunc erat probrum et dedecus.

VERS. 24.—ADPAT MIHI DOMINUS. Optat Rachel sibi addi secundum filium; inde ex hoc suo voto et desiderio, vocat filium Joseph. Joseph ergo idem est quod addens, vel accrescens, q. d.: Ob tot proles meas amabit me, et hilariter firmiterque colubabit mihi maritus meus.

Allegoriam horum undecim nominum Patriarcharum habet S. Cyrillus lib. 11; totius vero capituli hujus allegoriam vide spud S. August. lib. 22 contra Faustum, c. 46 et seq.

Symbolicè, Richard. de S. Victor. lib. 12 Patriarch. per eos 12 pios animi affectus et virtutes accipit. Audi eum: Timor, qui et initium sapientiae, prima virtutum est proles. Qui talem filium habere desiderat, mala quae fecit, non solum diligenter, sed et frequenter attendit. Ex tali consideratione timor nascitur, scilicet filius ille, qui jure Ruben, id est, filius visionis, vocatur. Quare eo nato rectè mater ejus exclamat: *Vixit Deus humilitatem meam*; eo quod tunc venaciter incipit videre et videri: videre Deum per intuitum formidinis, vocatur. Sed quae, quæso, consolatio potest esse parentibus et verè lugentibus, nisi una spes veniat? Ille est ille tertius filiorum Jacob, qui idcirco Levi, id est, *additus*, vocatur. Non datum, sed additum sermo divinus hanc filium nominat, ne ante temporem et condignum patientiam dolorem, quis de spe venia precidat. At quemadmodum post crescentem quædam timorem, necessariò subortus est dolor; sic vitæ post spem natam, oritur avar. Ille itaque est ille li-

ius, qui quarto loco nascitur, et Judas, id est, *confitens*, in sacra Scripturâ nominatur. Quia quod amamus, et ore laudamus, et corde confitemur.

Hos subsequuntur Dan et Nephthali, filii ex ancilla Rachel; et quia per officium Dan, illecebrosas cogitationes arguimus, damnamus, castigamus; rectè eum Dan, id est, *judicium*, vocamus. Unde scriptum est: *Dan judicabit populum tuum*. Si ergo populum hunc suum directè custodiat, si judicium suum diligenter exerceat: fiet ut in ceteris tribus raro inveniat quod damnari debeat. Nephthali autem reterorum bonorum imaginem ante oculos mentis adducit. Et quia cognitum quamlibet rerum visibilium naturam, convertere ad spiritalem solet intelligentiam, rectè Nephthali, id est, *conversione*, nominatur. Videns itaque Lia sororem suam Rachel de adoptivâ prole gaudere, provocatur et ipsa ancillam suam viro tradere; ex qua Gad et Aser procreant, rigor videlicet abstinentiae et vigor disciplinae. Gad itaque nascitur prior; quia prius est, ut temperans simus ad bona propria, postea etiam fortes ad toleranda mala aliena. Per Gad reprimuntur mala intus exsurgentia; per Aser repelluntur mala exterius insurgentia. Unde dicitur: Gad accinetus praestabitur ante eum. Isti sunt Gad et Aser, qui excludunt gaudium falsum, et introducunt gaudium verum, ideòque istis natis succedit Issachar, qui *merces* interpretatur. Quam enim aliam tot tantisque laboribus mercedem quarimus, quam verum gaudium? Rectè autem post sollicitudinem Gad et Aser, Lia talem filium genuit; quia nisi per absentiam et penitentiam mens humana ad verum gaudium non pertingit.

Post Issachar Zabulon gignitur, qui *habituaculum fortitudinis* interpretatur; quia per gaudii interni degustationem, odium vitiorum generatur, et vere fortitudinis robur acquiritur. Isle est Zabulon, qui irascendo Dei iram placere consuevit, qui piè in hominum vitia seviendo, eis quasi non parcendo, melius parcat. Probat deinde hoc exemplo Moyses, Phinees et Elize.

At quam difficile est has omnes Jacob proles, virtutes, inquam, anime, sine discretionè conservare, id ex eo conjectari licet, quod sine ea nec bona animi acquirere, nec acquisita conservare possumus. Ille est igitur ille Joseph, qui serò quidem nascitur, sed à patre plus caritatis diligitur; qui bene non solum cum crescentibus virtutibus crescere, cum proficientibus proficere; verum etiam ex fratrum defectu ad profectum tendere, et ex aliorum detrimentis prudentiae lacra acquirere. Quare merito Joseph, id est, augmentum, et filius accrescens, à patre vocatur; hunc adorant sol, luna, stellæ, id est, pater, mater, fratres; quia omnes virtutes discretionem, quasi dominam et rectricem colunt.

Agmen fratrum claudit Benjamin, matri verus Benoni, id est, filius doloris; quia eo nascente ipsa demascitur, et ob quotidianam partus anxietatem, et doloris in pariendo immensitatem. Quid verò est Rachelis interioris, quia omnes virtutes discretionem, quasi dominam et rectricem colunt.

Agmen fratrum claudit Benjamin, matri verus Benoni, id est, filius doloris; quia eo nascente ipsa demascitur, et ob quotidianam partus anxietatem, et doloris in pariendo immensitatem. Quid verò est Rachelis interioris, quia omnes virtutes discretionem, quasi dominam et rectricem colunt.

extra corpus, nescio, Deus scit. Nemo igitur existimet se ad filius divini luminis claritatem argumentando posse penetrare; nemo se credat humanâ rationatione posse comprehendere. Necesse est Rachel moriatur, ut extaticus Benjamin oriatur.

VERS. 35.—NATO AUTEM JOSEPH DIXIT JACOB SOCRERO: DIMITTE ME. Jam enim explevi quatuordecim annos servitutis quibus tibi me obligavi, pro Rachele et Lia, c. 29, v. 18 et 27.

Hinc patet Joseph natum esse in fine secundi septennii, puta finito anno decimo quarto adventus et servitutis Jacob in Mesopotamiâ, puta in domo Laban. Nam cum se Labano ad 14 annos servitutis obligasset, non poterat petere libertatem et dimissionem, nisi is expletis; cum ergo hic nato Joseph, mox petat dimissionem, sequitur nato Joseph annos 14 jam fuisse expletos; mansit tamen Jacob adhuc sex annos apud Laban. Nam, ut sequitur, novum mox pactum inivit cum Laban, ut scilicet sicut hactenus 14 annos servierat pro Rachele et Lia, ita deinceps pro certâ gregis parte eidem serviret. Itaque nato Joseph servituri Labano adhuc sex annos; hoc est universam 20 annos, ut patet c. 31, v. 41.

Rursum Joseph natus est anno 91 Jacobi patris sui. Id patet ex eo quod, cum Jacob descendit in Ægyptum, stetitque coram Pharaone annum aegens 150, Genes. 47, 9, tunc Joseph erat 59 annorum; nam Joseph, cum à Pharaone factus est princeps Ægypti, erat 50 annorum, Genes. 41, v. 46, 5 quod tempore mox secuti sunt septem anni ubertatis, predicti à Joseph, et deinde septem anni sterilitatis, ejus secundo anno Jacob descendit in Ægyptum, cap. 45, v. 6 et seq. Jacob ergo descendit in Ægyptum, anno 9 à principatu Joseph, puta cum Joseph esset 59 annorum, eratque Jacob tunc 150 annorum. Jam subduc et subtrahere 50 annos vitæ Joseph à 150 annis vitæ Jacobi, habebis 91 annum Jacobi, quo natus est Joseph. Ex utroque jam dicto et probato manifestè sequitur Jacob præcipuo benedictionem Lia, ideòque fugisse in Mesopotamiâ, anno ætatis 77 (ut dixi c. 27, initio), nam post 14 annos adventus et servitutis in domo Laban, puta anno 91, natus est et Joseph.

VERS. 37.—EXPERIMENTUM DIDI, QUIA (quod) videri non potest, sed scire potest, v. q. d.: Tu es fortunatus, et ego propter te: bonam fortunam tuam tecum in meam dotum induxisti.

Nota. Experientia docet alios homines esse fortunatos, ita ut quæcumque agunt prosperè eveniant, imò domos abunde ac domesticos fortunatos efficiant. Unde *boni pedis*, et à Poenis *Namphionem* appellatur, ait S. Aug. epist. 44. Alios esse infortunatos, ita ut omnia ferè eis infeliciter cedant, etiamsi prudentissimè ab eis fuerint præcognata et disposita. Hinc in bello et duce belli diligenter maximè examinatur an diligenter felix sit, an infelix. Ita in bellis felix fuit Alexander; qui duodecim annis orbem subegit. Ita felix fuit Polyerates Samiorum tyrannus, de quo Cicero lib. 5 de Finibus: à Polyeratem, ait, Samium felicem appellant; nihil acciderat et quod nollet, nisi quod an-

nulum quo delectatur, in mare abieci (ut temperaret nizam suam felicitatem); ergo infelix nonlestia: felix rursus, cum is ipse amulus in praedictis piscis eventus est: Verum in morte fuit infelix; nam à Persarum satrapâ Oronte dolo captus ac suspensus est; teste Strabone l. 14. Ita felix fuit Julius Caesar, etiam cum summâ temeritate res maximas aggrederetur, adeoque ipse huius sae fortunae confidens, omnia periculis superabat. Hinc è Maedonâ Brundisium navigans periculosissimo anni tempore, timentis navarecho: Noli, ait, *timere, Casarem fortunatum rebis*. Scitum est illud ejusdem: *Veni, vidi, vici*. Quid? Filius hujus, ait Plutarch. l. de Fortunâ Romanor., is qui primus Augusti cognomentum tulit, et annos 54 imperavit (quasi monarcha), nome cum nepotum ad gerendum bellum emittens, fortitudinem et Scipionis, gratiam Pompeii, emittens fortunam optaret, sui tanquam insignis operis epitem fortunam professus est? Hæc scilicet cum Cicero, Lejâdo, Pansa, Hirto, M. Antonio imposuit, corumque victoris, militibus, rebis præclare gestis, classibus, belis, exercitiis in sublime extulit, istisque dejectis tunc is superstitem fecit eum, qui eorum operâ ad hoc fastigium condescerat. Augusto enim et Cicero sempall. consiliis gubernavit, et Lepidus militavit, et Pansa vicit, et Hirto cecidit, et Antonius Hildinens exercuit; ipsaque ego Cæsarum Cesaris fortunæ impio, ad quam velot ad crepitulum tantus imperator manragium fecit atque ejus est ut solus esset Caesar. Subdit lupus rei mirum omen: « Cum inter se familiarissimè viverent Antonius et Cæsar, qui deinde Augustus fuit, et per illum sæpe certamen pille, tessarum, animalium, ut eorumque vel gallorum instituerent; ferunt semper victum Antonium discessisse, et quemdam amicorum, qui vaticinandi arte gloriaretur, liberè dixisse Antonio, et monuisse: Quid tibi, mi homo, rei est cum illo adolescente? quin tu eum fugis? gloria ei anteis, major est natu, pluribus imperas, certamina bellica observisti, prætas experientia. Sed tuis genium istius movit; et tua fortuna seorsim magna ejus fortunæ adulatur, ad emoque, nisi procul te subducas, transit. » Ita hoc seculo felix fuit Carolus V imperator, et hoc nomine Turcis formidabilis; adeoque nullius sub Carolo victi, postea à Francisco rege Gallie conducti cum principe fortunam mutarunt, ait Paulus Jovius. Ita felix fuit Henricus IV Gallie rex in regno adipiscendo, et gubernando, usque ad mortem. Deoique Plutarch. libro de Fortunâ Rom. docet fortunam esse ac virtutem Romanos ad tantum imperii fastigium provexisse.

Quæres, qui hujus disparitatis sit causa. Gentiles cæci causam censerunt esse fortunam, deam cæcam, que non pro merito, sed fortuito, etiam impiis et indignis felicitatem, piis verò et dignis sæpe infelicitatem afflaret. Genetici hominis cujusque fito id tribuerunt. Astrologi stellis et horoscopo id assignant; unde ex eo divinant de ejusque sorte et felicitate vel infelicitate futuræ. Vulgus casu hæc evenire putat. Saponimus enim hæc industriam et prudentiam

humanam, quæ sæpe felices eventus est causa. Verum dico, Deum esse causam cur hi sint fortunati, illi infortunati. Deus enim omnium est dominus, qui singulis sua prout vult dispensat; itaque sicut hinc ingenium, opes, sanitatem, formam, robur, aliæque dona nature impertit, alterum verò facit stupidum, pauperem, morbidum, deformem, infirmum; ita pariter speciali sub providentiâ hunc, facit fortunatum, illum infortunatum; ad illudque causas secundas flecit et contemperat. Hoc est quod ait Psaltes Psal. 70, v. 26: *In manibus tuis sortis mee; et Sapient. Prov. 16, 33: Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur*. Et Eccl. 53, v. 11: *Dominus separavit eos (homines) et inmutavit vias eorum. Ex ipsis benedixit et exaltavit; et ex ipsis sanctificavit, et ad se applicavit; et ex ipsis maledixit, et humiliavit; quasi latum signum in manu ipsius plasmasse illud et disponere; omnes viæ ejus secundum dispositionem ejus*. Licet ergo hi effectus sæpe casuales sint et fortuiti respectu causarum secundarum, à quibus non sunt provis; sed præter eorum mentem et causalitatem, quasi per accidens, et fortuito eveniunt; tamen respectu Dei non sunt fortuiti, sed prævisi et ordinati in se. Unde S. Augustinus lib. I Retract. c. 1, à christiano ore rejiciendum censuit nomen fortunæ, scilicet juxta sensum gentilium; nam alioqui Deus, sicut est natura naturans (ut ita cum aliquibus philosophis loquar), ita est et fortuna fortunans, puta ipse auctor est omnis fortunæ, æque ac nature; unde ex hisce eventibus colligimus et cognoscimus esse mentem omnibus presidentem, omnia hæc regentem, esse providentiam, esse Deum. Quomodo enim alii constanter in omnibus suis essent fortunati, alii infortunati, nisi quia Deus constanter illis felicitatem, his infelicitatem afflat? ut rectè demonstrat Albertus Hero lib. 4 de Providentiâ, c. 7. Causa, cur Deus ita dispares hæc in re homines efficiat, prima est, ut se absolutum esse omnium dominum ostendat. Secunda, ut in universo dispares sint hominum gradus et eventus; hoc enim ad universi varietatem et decorem pertinet. Tertia, ut homines ex hisce Deum agnoscant, eaque non aliò quàm à Deo postulent. Unde Deus Judæis, si legem servarent, hæc felicitatem in bonis terrenis promisit, ut populus rads hæc spe ad Dei legem et cultum indueretur; rursum patriarchas fecit felices, ut gentiles spe hujus felicitatis allecti eundem Deum agnoscerent et colerent. Quarta, ut qui felices sunt, sub felicitate ad Dei gloriam et aliorum auxilium utantur; infelices in sub infelicitate habeant materiam virtutis, modestiæ et patientiæ. Atque hæc de causâ Deus majorem bonitatem partem facit non planè fortunatam, nec planè infortunatam, sed in aliquibus fortunatam, in aliis infortunatam, atque eorum vitam ex felicitate et infelicitate mirabili varietate contextit et contemperat. Quinta, ut fideles videntes piis subinde esse infelices, impijs felices, sciant omnia terrena esse adaphora, discantque hæc terrenam felicitatem contemnere, atque aspirare ad veram, cælestem et æternam, ad quam Christus nos docuit verbo et exemplo. Nam, ut ait S. August. de

verâ Relig. c. 10: *Tota vita Christi morum disciplina fuit*. Christus enim omnia bona mundi, quæ contempsit, contemnenda docuit; omnia mala, quæ sustinuit, sustinenda monstravit; ut nec in illis quaereretur felicitas, nec in his timeretur infelicitas.

Ubi nota. Licet apud Christianos multi viri boni et pii sint infelices naturaliter, omnes tamen felices sunt, et erunt supernaturaliter; quia Deus per hanc infelicitatem eos dirigit ad contemptum mundi, ad veram sapientiam, ad decus patientiæ et fortitudinis, ac denique ad felicitatem æternam. Sic ergo diligentiùs Deum omnia, etiam diversa, cooperantur in bonum; et: *Beatus vir qui non abiit in concilio impiorum, etc.; omnia quæcumque facit prosperabuntur*. Ideoque in rebus piis et supernaturalibus experimur viros sanctos, præsentium eos qui se totos Deo committunt, et identidem ab eo dirigi postulant, in suis operibus, præter meritum virtutis et laboris, plerumque felices habere successus.

Quare prudens consilium est, ut docturi, concionaturi, confessiones audituri, animas conversari, etc., nos Deo in omnibus jungamus, oremusque, ut ipse dirigat mentem, manum, pedes, omnesque vias et actus nostros, dicamusque: *Respice in aëros tuos, Domine, et sit splendor Domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos*. Sic Deus direxit et prosperavit Abrahamum, Isaacum et Jacobum etc.

VERS. 50.—AD INTRITUM REEM. Ad presentiam meam, puta propter me, ut vertit Chald. Vide quantum viri justi et sancti prosperitatem donibus herorum, etiam impiorum, inferant.

VERS. 52.—CYRA. Coe in gyrum oves et capras tuas, ut simul omnes hustreris, et separemus unicolores à diversicoloribus; unde hebr. est, *æbor*, id est, *transibo*, et *lustrabo* tecum omnes greges.

SERRA CUNCTAS OVES. Nota. Ad hoc loco usque ad finem capituli Hebrææ sunt intricata et proluxa, quæ proinde noster clarè et breviter, quasi compendio perstrinxit, non tam verbum verbo quàm sensum reddens.

Unde nota secundo, non duo, ut aliqui volunt, sed unum tantum pactum Jacobi cum Labano hæc usque ad finem capituli recenseri; hoc enim exigit conexio pacti et eventus, ipsaque historica series totius capituli. Pactum itaque hoc fuit ut omnes fetus ovium et caprarum Labani, quos Jacob pascebat, deinceps nasciturus, si essent unicolores, puta toti albi, vel toti nigri, cederent Labano; si verò nascerentur sparsi et varii coloris, vel furvi, id est, subnigri, puta partim albi, partim nigri, cederent Jacobo. Ita S. Hieronymus, Lipotanus, Pererius. Atque hæc de causâ Laban solas oves et capras unicolores tradidit pascentis Jacobo, putans ex eis similes fetus unicolores nasciturus, itaque omnes sibi cæsurus, Jacobo autem nihil vel partim, idque non nisi casu et per accidens; reliquos verò oves et capras diversicolores à Jacobo abstulit ac separavit, sibi que tam illas, quàm omnes

eorum fetus, sive unicolores sive diversicolores nascerentur, reservavit.

FURVM, MACULOSUM ET VARIUM. Furvum est fuscum sive subnigrum, in quo albedo nigrori immixta est, ut partim album, partim nigrum videatur. *Maculosum*, hebræicè *talû*, est quod magnas habet maculas albas vel nigras; *varium*, sive sparsè vellere, hebræicè *nahub*, id est, punctatum, est quod parvis maculis albis vel nigris, quasi punctis distinctum et punctatum est.

TAM IN OVIUM QUAM IN CAPRI. Putant aliqui ex Hebræo Laban inter oves et capras distinxisse hoc modo, ut in ovis sola purè alba Labano cederent, furva verò et varia Jacobo; in capris verò varia et maculosa essent Jacobi, furva verò et alba Labani. Sed contrarium exigit noster interpres, scilicet tam in ovis quam in capris unicolores cecidisse Labano, diversicolores Jacobo; eadem enim caprarum et ovium erat ratio. Itaque in Hebræo *furvum*, quod in ovis solis exprimitur, in capris à pari de more subaudiendum et repetendum est.

VERS. 53.—RESPONDETQUE MIHI GRAS JUSTITIA MEA, q. d.: Tecum facit natura pecorum, ut alba ex albis, nigra ex nigris nascantur; pecum verò erit justitia mea, multi respondens, imò me, remunerans; cum Deus, ut cerè confido, humilitatem meam respiciet, laboremque meum justâ mercede, quam in iniquâ pactione à me avertere conaris, remunerabit et compensabit, effluendo videlicet ut ex unicoloribus tuis mihi diversicolores nascantur. Ita S. Hieron. Sic dicitur Isaiæ 59, 12: *Pœcatorum nostrorum responderunt nobis, q. d.: Pœcatorum nostrorum interrogata quasi à Deo iudice, veritatem professi sunt, scilicet nos ea fecisse; ea proinde testificata sunt nos esse reos supplicii neque ad id condemnerant; ideoque illud nobis irrogatum est, ac clamant nos esse peccatores. Et Osee 5, v. 5: *Respondit* (testificatur, clamabit, accusabit) *arrogantia Israel in facie ejus*, id est, publice, jactam, nihil reverita suum auctorem. Hinc patet tam bonas quàm malas actiones hominum, esse testes sanctitatis vel improbitatis eorum, et apertè decere testimonium suum eorum Deo iudice, imò si enormia sint, in celum clamare. Hæc est ergo consolatio justis, hæc martyris, ut cum S. Laurentio dicit: *Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas*. Atque hinc nascitur incredibilis animi lætitia et magnitudo, ut omnia gravia et tormenta despiciat et rideat. Aut animos nostri martyris Ogilbei, qui hoc anno 1615, in Scotiâ primus pro fide orthodoxâ mortem subit. Cum octo integros dies styliis, aciculis et acubus cum assidue pungendo, jugiter vigilare carnisque coegisset, ad occæsus crucifragiales et acerbissimas quæque minarentur, athleta Christi respondit: « Egregiè carnisce, ego vos omnes in hæc causâ nihili facio; agite pro hæreticâ vestrà malitiâ; vos non curo. Rogavi nec minem, rogabo nunquam; sprevi sperare. Possumo et volo pro hæc causâ plura libenter pati quàm vos una cum omnibus inferre potestis. Desinite mihi ta hæc obijcere, hæc lymphatè feminis obtrudite. Me ista accidunt, non consternant; ista non aliter ri-*

« deo quam creptus tot aserum. » Dixit et fecit : imò ursi, exquique ab eis promissum, ut scilicet tormenta que minabantur inferrent. Mirantibus dixit : *Ego glorior causâ, et triumpho parâ tali. Omnia nossumus in eo qui nos confortat.*

CAS. Tempore futuro.

QUANDO PLACUIT TEMPERE ADVENERIT. Quando iuxta tuam placitum et conditum in fine anni fetus dividendi erunt, ut mihi cedant diversicolores, tibi unicolores.

FRATI ME ARGUENT, si videbunt unicolores fetus, aliosque quam diversicolores apud me, in grege mihi proprio, contra pactum tecum initum, reperire, q. d. : Fideliter tibi unicolores tradam, diversicolores mihi servabo, nihil ex unicoloribus oculis suffurabor vel abscondam.

VERS. 55. — ER SEPARAVIT. Pulant aliqui ex verbis proximi serpentibus, hoc aliud et secundum esse pactum Labani, cum Jacob; eum enim vidisset primum pactum feliciter cessisse Jacobo, fetusque omnes nam esse diversicolores, hâc de causâ putant cum jam mutasset pactum, voluisseque contrarium; ut scilicet sibi eederent diversicolores, Jacobo verò unicolores. Verum hoc non est verisimile; ipse enim contextus historiæ significat hâc tantum contrariæ executionem pacti primi.

GENITRIX AUTEM CREGEM UNICOLOREM TRADIDIT IN MANU FILIORUM SUORUM. Abulensis, Lyran., Lipon., et Cajet. putant hâc nostrum textum esse mendosum, emendandumque esse additâ negatione, non, quasi Laban non unicolores, id est, diversicolores, tradiderit filiis suis pascentes, unicolores verò Jacobo, ut ex his pariter unicolores, qui non Jacobo, sed sibi eedere debebant, nascerentur; hoc enim significare videtur Hebræi. Verum illa implexa sunt, et contrariè veri possunt, adeoque ea cum nostro rectè sic vertas : *Omnia in quo sui albedo, et unio nigra in agnis* (id est, omnes agnos unicolores) tradidit in manus filiorum suorum. Secundò, Paterius nostrum interpretem excusat, dicens esse hâc histerologiam, q. d. : Tradidit Laban suis filiis unicolores, non jam, sed post partum ovium, qui narratur in fine capitis. Sed et hoc videtur esse durum et distortum.

Dico ergo, Laban tradidisse oves unicolores pascendas filiis suis, quibus scilicet aderat et præerat Jacob. Jacobo enim v. præced. totum gregem suum crediderat, cui addidit et filios suos de more pastores et custodes, ne Jacob dolo contra pactum oves unicolores clanculum subtraheret; sic exp. sequenti v. 45, idem Laban familiam Jacob suam vocat. Laban ergo Jacobo cum reliquis suis filiis tradidit oves et capras unicolores, sperans inde sibi nascituras pariter unicolores; oves verò diversicolores separavit, sibi que cum familiaribus pascendas reservavit, ne Jacob eas pascentes, inde sibi omnes fetus diversicolores, ut videbatur, nascituros ex pacto deposceret.

NUBI VILLERS. Hebræum *chem* hâc significat nigrum; opponitur enim *laban*, id est, albo. Sed v. 52,

chem significat fuscum, sive subnigrum, quia jungitur cum maculoso et variegato.

VERS. 56. — SPATIUM TRINERIS TRINEM DIEM, ne oves suæ diversi coloris misceri possent vel aspectu, vel coitu cum unicoloribus, quas pascebat Jacob, itaque gignerentur fetus diversicolores, qui non sibi, sed Jacobo eedere debebant. Ita Lipomanus.

VERS. 57. — TOLLENS ERGO JACOB VIRGAS POPULEAS VIRIDES. Nota industriam et stropham Jacobam, quam ipse ab angelis in somnis edoctus, ut colligitur c. sequenti v. 11, Labani violentiæ et prudentiæ humanæ opposuit.

Dices : Jacob hâc arte, quasi fraude, contractum cum Labano initum vitavit; itaque dolose et injuste rem alienam Labani acquisivit. Contractus enim, ut unicolores nascituri eederent Labano, diversicolores Jacobo, ex communi mente contrahendum, intelligebatur de his que talia naturaliter et casu, non autem per artem et fraudem nascerentur. Respondeo : Verum est contractum hunc communitè ita intelligi solere et debere, itaque à Jacobo et Labano intellectum esse, Jacob ergo alio titulo hâc strophâ usus est, nimirum primo, titulo compensationis; ipse enim à Labano, homine avaro et iniquo, violenter opprimebatur, et justam laborum suorum mercedem alteri extorquere nequibat, nisi hâc arte. Imprimis enim Laban gravem injuriam fecerat Jacobo, pro Rachel et promissâ surrogando Liam deforme, et invisam Jacobo, atque cogendo Jacobum ut septem annos sibi præ ea serviret. Deinde injusto post pactum cum Jacobo pro gregibus initum, separavit, v. 55, oves unicolores à diversicoloribus, solas unicolores tradens Jacobo, ex quibus naturaliter fetus unicolores omnes sibi, et nulli diversicolores Jacobo nascerentur. Jacob ergo cum non haberet iudicem ad quem recurreret, ipse sibi ex necessitate jus dixit, suamque hâc arte reperit, ut mercedem sibi debitam hâc arte consequeretur. Secundò, fecit hoc Jacob Dei, per angelum, monita, ut dixi; ergo Deus dedit illi has pecudes Labani hâc arte nascituras : sicuti Deus jubens Hebræis spolare Ægyptum, hoc ipso dedit eis bona Ægyptiorum, Exodi 12.

Quæres, an hæc ars et strophâ naturalis fuerit, an vero effectum suum habuerit ex supernaturali Dei cooperatione ? — Respondeo, naturalem fuisse. In coitu enim phantasie vis solet esse maxima; quia tunc anima omnem suam vim exerit, adeo ut aliæ matres alias ex imagine et imaginatione æthiops æthiopem generent. Audi Plinium l. 7, c. 12 : « Similiter totidum, inquit, in mente reputato est, in quâ creduntur multa fortia polere; visus, auditus, memoria, hæstque imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam utriuslibet animus subito transvolans, effingere similitudinem, aut miscere existens; matur; ideòque plures in homine, quam in exterioribus animalibus differentie. Quoniam velocitas cogitationum, animique celeritas, et ingenii varietas multiformes notas imprimi; cum cæteris animalibus immobilis sint animi, et similes omnibus, singulisque in suo cuique genere. » Galems in libro quem

scriptas de Theriach ad Pisonem, narrat mulierem quandam intuitu picturæ pulcherrimæ, pulchrum infantem ex deformi marito concepisse : *Viam, inquit, opinor naturæ imaginem transmittente.* S. Hieronymus hinc in Tradit. Hebr. : *Quintilianus, inquit, in eâ controversiâ, in quâ accusabatur matrona, quod æthiopem peperisset, pro defensione filius argumentatur, hanc conceptam esse naturam quam diximus. Et scriptum reperitur in libris Hippocratis fuisse feminam quandam suspicionem adulterii putandam, quod pulcherrimum infantem peperisset, utriusque parenti generique dissimilem; nisi memoratis medicis solasset questionem, admovent ut quærent, si fortè talis pictura fuisset in ejus mulieris cubiculo; quâ inventâ, mulier à supplicio et suspensione liberata est.*

Idem refert S. August. hic, q. 95, qui est lib. 18 de Civit. cap. 6, scribit simile fecisse dememem in Api bove, quem Ægyptii adorabant, efformando; debebat enim is priori mortuo esse similis, albisque maculis insigniri. Isidorus quoque l. 12 Etymol. c. 1, sub linem : « Hoc ipsum, ait, in equorum grege fieri dicitur, ut generosos obijciant equos visibus concipientium, quò et similes eorum concipere et creare possint. Nam et columbarum dilectores ponunt pulcherrimas columbas in eisdem locis, quibus illas versantur, quò videlicet et rapiente visu, similes generent. Inde est quòd et quidam gravidas mulieres tentant uteri turpissimos animalium vultus, ut cyanocephalos et simias, ne visibus occurrentes, similes fetus parere faciant. Et enim anima in usu venereo formas intrinsecas intus transmittit, earumque satiata typis, rapit species earum in proprium quatuor. »

Dum ergo liberentur oves Jacobo, simulque mares in femellas salivent, species directæ virgarum decorticatorum et diversicolorum in aquis jacentium, reflexæ speciei, sive umbræ marium incunium in aquis mixta, unam quasi speciem variegatam femellis ingerebat, quasi comerent suos mares pulchre viridibus maculis et albis variegatos; unde vi phantasie eosdem colores suos fecit, quoniam tunc concipiebant, Imprimebant. Idem faciebant mares, nimirum similem vim et formam diversicolorem suo semini imprimebant; ex simili virgarum cum umbrâ femellarum permixtâ specie, visione, et imaginatione. Ita S. Hier., Aug. q. 95, Abulensis, et optinè Francisc. Valæsius sacra Philosophiæ c. 11.

Possit secundò quis suspicari virgis populi, amygdali, et platani, si in aquis ponantur, vim aliquam inesse ad nigrorem, et nigras maculas gignendum, talem enim vim multis aquis tribunt : Aristot. l. 5 Histor. animal. c. 12; Ovidius l. ult. Metam.; Solinus et alii.

Denique sanctitatis et preces Jacobi plurimum hanc rem adjuverunt; angeli enim faventes Jacobo, phantasiam ovium vehementissimè applicabant et incitabant

CAPUT XXXI.

1. Postquam autem audivit verba filiorum Laban diciturum : Tuli Jacob omnia que fuerunt patris nostri, et de illius facultate ditatus, factus est inclutus :

ad hanc diversicolorem virgarum imaginationem, ut colligitur c. seq. v. 12. Deus etiam volens benedicere et ditare Jacobum, per hanc imaginationem, peculiariter suo concursu, diversos colores valide et multipliciter fortibus in ipso eorum) conceptu imprimebat. Unde S. Cyrillus, Chrysost. et Theodoret. putant hæc non tam naturaliter quam Dei donò et providentiâ obvenisse Jacobo, idque factur ipse Jacob cap. seq. vers. 7, 8, 9.

Dices, cur ex virgis viridibus nulli fetus faci et nati sunt virides? — Respondeo, quia in nullo quadrupede est ea humorum proportio et temperies quæ ad viriditatem est necessaria; oco ergo viridis coloris pingebatur in fortibus subniger, sive furvus, ait Tostatus, ad quod non parum juvabat umbra et nigredo aquarum, que viriditate inumbrabat et fuscabat, ut non virides, sed fusca et subnigra esse viderentur.

Tropol. hæc virge variegata sunt S. Script. et sanctorum variorum varia exempla, que dum intuemur, iis similes virtutum et heroicorum operum proles edimus et efficimus. Ita S. Ambros. l. 2 de Jacob. c. 4 et 6; Gregor. l. 21 Moral. c. 1.

EX PARTE. Pars enim virge, suo cortice vestita, viridis, pars verò decorticata et nudata alba apparuit.

VERS. 59. — UT IN IPso CALORE, quia calore maxime excitatur, viget et operatur imaginatio. Hinc physici docent quòd cerebrum requirit primò, siccitatem, ob ingenium; anima enim sicca est sapientissima. Secundò humiditatem, ob memoriam; humor enim facile recipit speciem impressam : unde juvenes, quia humido sunt cerebro, facile quidlibet educunt, mandantque memorie. Tertio, calorem ob imaginationem : unde experimur in studiis, capite et corpore calente, conceptus phantasie vigere et fluere; capite verò frigente, eosdem retundit, torpere et hebetari. E contrario prudentia, sincerumque iudicium consistit in frigore, ut docet Arist. sect. 14. probil. 8, etque de causâ senes valent prudentiâ et iudicio.

VERS. 41. — PRIMO TEMPORE. Sicut in Lombardiâ, ita et in Mesopotamiâ ad Syriâ, oves hâc quotannis pariunt; aut certâ quadam in vete, quodam in autumno concipiebant. Primum ergo tempus est vernum, serotinum est autumnale, Jacob ergo in vere, cum et aura et animalia viget, ponebat virgas diversicolores, ut diversicolores fetus sibi nascerentur, hisque, quia verni, erant meliores, uberores, et robustiores; in autumno vero non ponebat, unde tunc unicolores, ique debiliores, nascebantur Labano, partem enim hæc illi concessit Jacob, tum ne Laban suspicaretur et fraudem, et artem deprehenderet, tum ex requitate et humanitate suâ. Valæsius ambas has admitturas, tam primas quam serotinas, iæ eundem diem conjicit. Verum longè melius et verius S. Hieron. partem Latini, aquæ ac Hebræi, cas in ver et autumnum dividunt et distribuunt.

CHAPITRE XXXI.

1. Après cela, Jacob entendit les enfans de Laban qui s'entre-disaient : Jacob a enlevé tout ce qui était à notre père, et il est devenu puissant en s'enrichissant de son bien.

« deo quam creptus tot aserum. » Dixit et fecit : imò ursi, exquique ab eis promissum, ut scilicet tormenta que minabantur inferrent. Mirantibus dixit : *Ego glorior causâ, et triumpho parâ tali. Omnia nossumus in eo qui nos confortat.*

CAS. Tempore futuro.

QUANDO PLACUIT TEMPERE ADVENERIT. Quando iuxta tuam placitum et conditum in fine anni fetus dividendi erunt, ut mihi cedant diversicolores, tibi unicolores.

FRATI ME ARGUENT, si videbunt unicolores fetus, aliosque quam diversicolores apud me, in grege mihi proprio, contra pactum tecum initum, reperire, q. d. : Fideliter tibi unicolores tradam, diversicolores mihi servabo, nihil ex unicoloribus oculis suffurabor vel abscondam.

VERS. 55. — ER SEPARAVIT. Pulant aliqui ex verbis proximi serpentibus, hoc aliud et secundum esse pactum Labani, cum Jacob; eum enim vidisset primum pactum feliciter cessisse Jacobo, fetusque omnes nam esse diversicolores, hâc de causâ putant cum jam mutasset pactum, voluisseque contrarium; ut scilicet sibi eederent diversicolores, Jacobo verò unicolores. Verum hoc non est verisimile; ipse enim contextus historiæ significat hâc tantum contrariæ executionem pacti primi.

GENITRIX AUTEM CREGEM UNICOLOREM TRADIDIT IN MANU FILIORUM SUORUM. Abulensis, Lyran., Lipon. et Cajet. putant hâc nostrum textum esse mendosum, emendandumque esse additâ negatione, non, quasi Laban non unicolores, id est, diversicolores, tradiderit filiis suis pascentes, unicolores verò Jacobo, ut ex his pariter unicolores, qui non Jacobo, sed sibi eedere debebant, nascerentur; hoc enim significare videtur Hebræi. Verum illa implexa sunt, et contrariè veri possunt, adeoque ea cum nostro rectè sic vertas : *Omnia in quo sui albedo, et unio nigra in agnis* (id est, omnes agnos unicolores) tradidit in manus filiorum suorum. Secundo, Paterius nostrum interpretem excusat, dicens esse hâc histerologiam, q. d. : Tradidit Laban suis filiis unicolores, non jam, sed post partum ovium, qui narratur in fine capitis. Sed et hoc videtur esse durum et distortum.

Dico ergo, Laban tradidisse oves unicolores pascendas filiis suis, quibus scilicet aderat et præerat Jacob. Jacobo enim v. præced. totum gregem suum crediderat, cui addidit et filios suos de more pastores et custodes, ne Jacob dolo contra pactum oves unicolores clanculum subtraheret; sic exp. sequenti v. 45, idem Laban familiam Jacob suam vocat. Laban ergo Jacobo cum reliquis suis filiis tradidit oves et capras unicolores, sperans inde sibi nascituras pariter unicolores; oves verò diversicolores separavit, sibi que cum familiaribus pascendas reservavit, ne Jacob eas pascentes, inde sibi omnes fetus diversicolores, ut videbatur, nascituros ex pacto deposceret.

NUBI VILLERS. Hebræum *chem* hâc significat nigrum; opponitur enim *laban*, id est, albo. Sed v. 52,

chem significat fuscum, sive subnigrum, quia jungitur cum maculoso et variegato.

VERS. 56. — SPATIUM TRINERIS TRINEM DIEM, ne oves suæ diversi coloris misceri possent vel aspectu, vel coitu cum unicoloribus, quas pascebat Jacob, itaque gignerentur fetus diversicolores, qui non sibi, sed Jacobo eedere debebant. Ita Lipomanus.

VERS. 57. — TOLLENS ERGO JACOB VIRGAS POPULEAS VIRIDES. Nota industriam et stropham Jacobam, quam ipse ab angelis in somnis edoctus, ut colligitur c. sequenti v. 11, Labani violentiæ et prudentiæ humanæ opposuit.

Dices : Jacob hâc arte, quasi fraude, contractum cum Labano initum vitavit; itaque dolose et injuste rem alienam Labani acquisivit. Contractus enim, ut unicolores nascituri eederent Labano, diversicolores Jacobo, ex communi mente contrahendum, intelligebatur de his que talia naturaliter et casu, non autem per artem et fraudem nascerentur. Respondeo : Verum est contractum hunc communitè ita intelligi solere et debere, itaque à Jacobo et Labano intellectum esse, Jacob ergo alio titulo hâc strophâ usus est, nimirum primo, titulo compensationis; ipse enim à Labano, homine avaro et iniquo, violenter opprimebatur, et justam laborum suorum mercedem alteri extorquere nequibat, nisi hâc arte. Imprimis enim Laban gravem injuriam fecerat Jacobo, pro Rachele ei promissâ surrogando Liam deformem, et invisam Jacobo, atque cogendo Jacobum ut septem annos sibi præ ea serviret. Deinde injusto post pactum cum Jacobo pro gregibus initum, separavit, v. 55, oves unicolores à diversicoloribus, solas unicolores tradens Jacobo, ex quibus naturaliter fetus unicolores omnes sibi, et nulli diversicolores Jacobo nascerentur. Jacob ergo cum non haberet iudicem ad quem recurreret, ipse sibi ex necessitate jus dixit, suamque hâc arte reperit, ut mercedem sibi debitam hâc arte consequeretur. Secundo, fecit hoc Jacob Dei, per angelum, monita, ut dixi; ergo Deus dedit illi has pecudes Labani hâc arte nascituras : sicuti Deus jubens Hebræis spoliare Ægyptum, hoc ipso dedit eis bona Ægyptiorum, Exodi 12.

Quæres, an hæc ars et strophâ naturalis fuerit, an vero effectum suum habuerit ex supernaturali Dei cooperatione ? — Respondeo, naturalem fuisse. In coitu enim phantasie vis solet esse maxima; quia tunc anima omnem suam vim exercit, adeo ut aliæ matres alias ex imagine et imaginatione æthiops æthiopem generent. Audi Plinium l. 7, c. 12 : « Similiter totidum, inquit, in mente reputato est, in quâ creduntur multa fortia polere; visus, auditus, memoria, hæcque imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam utriuslibet animi subito transvolans, effingere similitudinem, aut miscere existens; matur; ideoque plures in homine, quam in exterioribus animalibus differentie. Quoniam velocitas cogitationum, animique celeritas, et ingenii varietas multiformes notas imprimi; cum cæteris animalibus immobilis sint animi, et similes omnibus, singulisque in suo cuique genere. » Galems in libro quem

scriptas de Theriach ad Pisonem, narrat mulierem quandam intuitu picturæ pulcherrimæ, pulchrum infantem ex deformi marito concepisse : *Vix, inquit, opinor naturæ imaginem transmittente.* S. Hieronymus hinc in Tradit. Hebr. : *Quintilianus, inquit, in eâ controversiâ, in quâ accusabatur matrona, quod æthiopem peperisset, pro defensione filius argumentatur, hanc conceptam esse naturam quam diximus. Et scriptum reperitur in libris Hippocratis fuisse feminam quandam suspicionem adulterii putandam, quod pulcherrimum infantem peperisset, utriusque parenti generique dissimilem; nisi memoratis medicis solasset questionem, admovent ut quærent, si fortè talis pictura fuisset in ejus mulieris cubiculo; quâ inventâ, mulier à supplicio et suspensione liberata est.*

Idem refert S. August. hic, q. 95, qui est lib. 18 de Civit. cap. 6, scribit simile fecisse dememem in Api bove, quem Ægyptii adorabant, efformando; debebat enim is priori mortuo esse similis, albisque maculis insigniri. Isidorus quoque l. 12 Etymol. c. 1, sub linem : « Hoc ipsum, ait, in equarum grege fieri dicitur, ut generosos obijciant equos visibus concipientium, quod e similibus eorum concipere et creare possint. Nam et columbarum dilectores ponunt pulcherrimas columbas iisdem locis, quibus illas versantur, quod videlicet rapiente visu, similes generent. Inde est quoddam gravidas mulieres venturi intueri turpissimos animalium vultus, ut cyanocephalos et simias, ne visibus occurrentes, similes fetus parere faciant. Et enim anima in usu venereo formas intrinsecas intus transmittit, earumque satiata typis, rapit species earum in proprium quatuor. »

Dum ergo liberentur oves Jacobo, simulque mares in femellas salivent, species directæ virgarum decorticatorum et diversicolorum in aquis jacentium, reflexæ speciei, sive umbræ marium incunium in aquis mixta, unam quasi speciem variegatam femellis ingerebat, quasi comerent suos mares pulchre viridibus maculis et albis variegatos; unde vi phantasie eosdem colores suo foetu, quem tunc concipiebant, imprimebant. Idem faciebant mares, nimirum similem vim et formam diversicolorem suo semini imprimebant; ex simili virgarum cum umbrâ femellarum permixtâ specie, visione, et imaginatione. Ita S. Hier., Aug. q. 95, Abulensis, et optinè Francisc. Valæsius sacra Philosophia c. 11.

Possit secundo quis suspicari virgis populi, amygdali, et platani, si in aquis ponantur, vim aliquam inesse ad nigrorem, et nigras maculas gignendum, talem enim vim multis aquis tribunt : Aristot. l. 5 Histor. animal. c. 12; Ovidius l. ult. Metam.; Solinus et alii.

Denique sanctitatis et preces Jacobi plurimum hanc rem adjuverunt; angeli enim faventes Jacobo, phantasiam ovium vehementissimè applicabant et incitabant

CAPUT XXXI.

1. Postquam autem audivit verba filiorum Laban diciturum : Tuli Jacob omnia que fuerunt patris nostri, et de illius facultate ditatus, factus est inclutus :

ad hanc diversicolorem virgarum imaginationem, ut colligitur c. seq. v. 12. Deus etiam volens benedicere et ditare Jacobum, per hanc imaginationem, peculiariter suo concursu, diversos colores valide et multipliciter foetibus in ipso eorum) conceptu imprimebat. Unde S. Cyrillus, Chrysost. et Theodoret. putant hanc non tam naturaliter quam Dei dono et providentiâ obvenisse Jacobo, idque factur ipse Jacob cap. seq. vers. 7, 8, 9.

Dices, cur ex virgis viridibus nulli fetus faci et nati sunt virides? — Respondeo, quia in nullo quadrupede est ea humorum proportio et temperies que ad viriditatem est necessaria; oco ergo viridis coloris pingebatur in foetibus subniger, sive furvus, ait Tostatus, ad quod non parum juvabat umbra et nigredo aquarum, que viriditate inumbrabat et fuscabat, ut non virides, sed fusca et subnigra esse viderentur.

Tropol. hæc virgæ variegatæ sunt S. Script. et sanctorum variorum varia exempla, que dum intuemur, iis similes virtutum et heroicorum operum proles edimus et efficimus. Ita S. Ambros. l. 2 de Jacob. c. 4 et 6; Gregor. l. 21 Moral. c. 1.

EX PARTE. Pars enim virgæ, suo cortice vestita, viridis, pars verò decorticata et nudata alba apparuit.

VERS. 59. — UT IN IPISO CALORE, quia calore maxime excitatur, viget et operatur imaginatio. Hinc physici docent quod cerebrum requirit primum, siccitatem, ob ingenium; anima enim sicca est sapientissima. Secundo humiditatem, ob memoriam; humor enim facile recipit speciem impressam : unde juvenes, quia humido sunt cerebro, facile quidlibet educunt, mandantque memorie. Tertio, calorem ob imaginationem : unde experimur in studiis, capite et corpore calente, conceptus phantasie vigere et fluere; capite verò frigente, eosdem retundit, torpere et hebetari. E contrario prudentia, sincerumque iudicium consistit in frigore, ut docet Arist. sect. 14. probol. 8, etque de causâ senes valent prudentiâ et iudicio.

VERS. 41. — PRIMO TEMPORE. Sicut in Lombardiâ, ita et in Mesopotamiâ ad Syriâ, oves hâc quotannis pariunt; aut certe quadam in vere, quadam in autumno concipiunt. Primum ergo tempus est vernum, serotinum est autumnale, Jacob ergo in vere, cum et aura et animalia viget, ponebat virgas diversicolores, ut diversicolores fetus sibi nascerentur, hisque, quia verni, erant meliores, uberosiores, et robustiores; in autumno vero non ponebat, unde tunc unicolores, ique debiliores, nascebantur Labano, partem enim hæc illi concessit Jacob, tum ne Laban suspicaretur et fraudem, et artem deprehenderet, tum ex requitate et humanitate suâ. Valæsius ambas has admitturas, tam primas quam serotinas, iæ eundem diem conjicit. Verum longè melius et verius S. Hieron. partem Latini, aquæ ac Hebræi, eas in ver et autumnum dividunt et distribuunt.

CHAPITRE XXXI.

1. Après cela, Jacob entendit les enfans de Laban qui s'entre-disaient : Jacob a enlevé tout ce qui était à notre père, et il est devenu puissant en s'enrichissant de son bien.

2. Animadvertit quoque faciem Laban, quod non esset erga se sicut heri et nudus tertius :

3. Maxime dicit sibi Domino : Revertere in terram patrum tuorum et ad generationem tuam, eroque tecum.

4. Misit et vocavit Rachel et Liam in agrum ubi pascebat greges,

5. Dixitque eis : Video faciem patris vestri quod non sit erga me sicut heri et nudistertius ; Deus autem patris mei fuit mecum.

6. Et ipse nôtis quod totis viribus meis serviorum patri vestro.

7. Sed et pater vester circumvenit me, et mutavit mercedem meam decem vicibus ; et tamen non dimisit eum Deus ut noceret mihi.

8. Si quâdo dixit : Variis erant mercedes tuæ ; periebant omnes ovæ varios fetus ; quàmvis verò è contrario ait : Alia quæque accipies pro mercede, omnes greges alba pepererunt.

9. Tollite Deus substantiam patris vestri et dedit mihi.

10. Postquam enim conceptus ovium tempus advennerat, levavi oculos meos, et vidi in somnis ascendentes mares super feminas, varios et maculosos, et diversorum colorum.

11. Dixitque angelus Dei ad me in somnis : Jacob ? Et ego respondi : Adsum.

12. Qui ait : Leva oculos tuos et vide universos maculos ascendentes super feminas, varios, maculosos atque resposos. Vidi enim omnia quæ fecit tibi Laban.

13. Ego sum Deus Bethel ubi mansisti lapidem et votum vovisti mihi. Nunc ergo surge et egredere de terra hæc, revertens in terram natalitatis tuæ.

14. Responderuntque Rachel et Lia : Numquid in bonis residui quidquam in facultatibus et hereditate domus patris nostri ?

15. Nonne quasi alienos reputavit nos et vendidit, comediteque pretium nostrum ?

16. Sed Deus tulit opes patris nostri, et eas tradidit nobis ac filiis nostris : unde omnia quæ præcepit tibi Deus, sic.

17. Surrexit itaque Jacob ; et impositis liberis ac conjugibus suis super camelos, abiit.

18. Tollitque omnem substantiam suam, et greges, et quidquid in Mesopotamiâ acquisierat pergens ad patrem suum in terrâ Chanaan.

19. Eo tempore ierat Laban ad tendendas ovæ, et Rachel furata est idola patris sui.

20. Noluitque Jacob confiteri socio suo quod fugeret.

21. Cùmque abisset tam ipse quàm omnia quæ juris sui erant, et anne transiisio pergeret contra montem Galaad,

22. Nuntiatum est Laban die tertio quod fugeret Jacob.

23. Qui assumptis fratribus suis, persecutus est eum

2. Il remarqua aussi que depuis quelque temps, Laban ne le regardait pas du même œil dont il le regardait auparavant.

3. Et de plus, le Seigneur même lui dit : Retournez au pays de vos pères et vers votre famille, et je serai avec vous.

4. Il envoya donc quérir Rachel et Lia, et les fit venir dans le champ où il faisait paître ses troupeaux.

5. Et il leur dit : Je vois que votre père ne me regarde pas du même œil dont il me regardait auparavant ; cependant le Dieu de mon père a été avec moi.

6. Et vous savez vous-mêmes que j'ai servi votre père de toutes mes forces.

7. Il a même usé envers moi de tromperie, en changeant dix fois ce que je devais avoir pour récompense, quoique Dieu ne lui ait pas permis de me faire tout par tous ces changements, ayant toujours multiplié ce qui devait m'appartenir.

8. En effet, lorsqu'il a dit que les agneaux de diverses couleurs seraient pour moi, toutes les brebis ont eu des agneaux de diverses couleurs. Et lorsqu'il a dit, au contraire, que tout ce qui serait blanc serait pour moi, tout ce qui est né des troupeaux a été blanc.

9. Ainsi, Dieu a été le bien de votre père pour me le donner.

10. Car le temps où les brebis devaient concevoir était venu. J'ai levé les yeux au ciel, et j'ai vu en songe que les mâles qui couvraient les femelles étaient marqués et tachetés de diverses couleurs.

11. Et l'ange de Dieu m'a dit en songe : Jacob ? Me voici, lui ai-je dit.

12. Et il a ajouté : Levez vos yeux et voyez que tous les mâles qui couvrent les femelles sont marqués, tachetés, et de couleurs différentes : car j'ai vu tout ce que Laban vous a fait, et j'ai voulu vous dédommager de ses injustices.

13. Je suis le Dieu qui vous a apparu près de la ville de Bethel où vous avez oint la pierre, et où vous m'avez fait un vœu. Sortez donc promptement de cette terre et retournez au pays de votre naissance.

14. Rachel et Lia lui répondirent : Nous reste-t-il quelque chose de bien et de la part que nous devons avoir dans la maison de notre père ? il ne nous a rien donné du tout.

15. Ne nous a-t-il pas au contraire traités comme des étrangers ? ne nous a-t-il pas vendus pour ses services ? et n'a-t-il pas mangé ce qui nous était dû pour notre travail ?

16. Mais Dieu nous a rendu justes : car il a pris les richesses de notre père et nous les a données et à nos enfants. C'est pourquoi faites tout ce que Dieu vous a commandé.

17. Jacob fit donc monter aussitôt ses femmes et ses enfants sur des chameaux ;

18. Et emmenant avec lui tout ce qu'il avait, ses femmes, ses enfants, ses troupeaux, et généralement tout ce qu'il avait acquis en Mesopotamië, il se mit en chemin pour s'en aller trouver son père au pays de Chanaan.

19. Or, Laban étant allé en ce temps-là faire tonde ses brebis, Rachel déroba les idoles de son père et les emporta.

20. Et Jacob ayant résolu de se retirer si promptement, ne voulut point découvrir son dessein à son beau-père, de peur qu'il ne s'y opposât.

21. Lors donc qu'il s'en fut allé avec tout ce qui était à lui, comme il avait déjà passé le fleuve d'Euphrate et qu'il marchait vers la montagne de Galaad,

22. Laban fut averti le troisième jour que Jacob s'enfuyait.

23. Et aussitôt ayant pris avec lui ses frères et tout son train, il le poursuivit durant sept jours et le joignit

diebus septem, et comprehendit eum in monte Galaad.

21. Viditque in somnis dicens sibi Deus : Cave ne quidquam asperè loquaris contra Jacob.

22. Jamque Jacob extenderat in monte tabernaculum ; cùmque ille consecutus fuisset eum cum fratribus suis, in eodem monte Galaad fixit tentorium.

23. Et dixit ad Jacob : Quare ita egisti, ut clam me abigeres filias meas quasi captivas gladio ?

24. Cur, ignore me, fugere voluisti, nec indicare mihi ut prosequeror te cum gaudio, et canticis et tympanis et cytharis ?

25. Non es passus ut oscularer filios meos et filias ; stulte operatus es, et nunc quidem

26. Vafte manus mea reddere tibi malum ; sed Deus patris vestri heri dixit mihi : Cave ne loquaris contra Jacob quidquam durus.

27. Esto, ad tuos ire cupiebas, et desiderio erat tibi domus patris tui : cur furatus es deos meos ?

28. Respondit Jacob : Quod inscio te profectus sum, timui ne violenter auferres filias tuas.

29. Quòd autem furti me arguis : apud quemcumque invenieris deos tuos, necetur coram fratribus nostris. Scrutare quidquid tuorum apud me invenieris, et aufer. Hæc dicens ignorabat quòd Rachel futura esset idola.

30. Ingressus itaque Laban tabernaculum Jacob et Lix, et utriusque famula, non invenit. Cùmque intrasset tentorium Rachelis,

31. Illa festinas abscondit idola subter stramenta camelæ, et sedit desperè : scrutantique omne tentorium, et nihil invenienti,

32. Ait : Ne irascatur dominus meus quòd coram te assurgere nequeo ; quia juxta consuetudinem feminarum nunc accidit mihi. Sic defusa sollicitudo querentis est.

33. Tamenque Jacob, cum jurgio ait : Quam ob culpam meam, et ob quod peccatum meum sic exististi post me,

34. Et scrutatus es omnem suppellectilem meam ? Quid invenisti de concita substantiâ domus tuæ ? pone hic coram fratribus meis et fratribus tuis, et judicent inter me et te.

35. Idcirco viginti annis fui tecum ? oves tuæ et capræ steriles non fuerunt ; arietes gregis tui non comedi,

36. Nec captum à bestia ostendi tibi : ego damnum omne reddidam ; quidquid furto peribit, à me exigebas :

37. Die noctaque asinum urebar et gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis.

38. Siquè per viginti annos in domo tuâ servivi tibi, quatuordecim pro filiabus, et sex pro gregibus tuis : immittisti quoque mercedem meam decem vicibus.

39. Nisi Deus patris mei Abraham, et timor Isaac allisset mihi, forsitan modo nudum me dimisisses,

à la montagne de Galaad, bien résolu de se venger de sa fille.

21. Mais Dieu lui apparut en songe et lui dit : Prenez garde de rien dire d'offensant à Jacob.

22. Jacob avait déjà tendu sa tente sur la montagne de Galaad ; et Laban l'y ayant joint avec ses frères, y tendit aussi la sienne.

23. Et il dit à Jacob : Pourquoi avez-vous agi de la sorte, en m'enlevant ainsi mes filles, sans m'en rien dire, comme si c'étaient des prisonniers de guerre ?

24. Pourquoi avez-vous pris le dessein de vous enfuir, sans je le susses ? et pourquoi ne m'avez-vous point averti que vous vouliez vous retirer, afin que j'allasse vous reconduire avec des chants de joie, au bruit des tambours et au son des harpes ?

25. Vous ne m'avez pas seulement permis de donner à mes filles et à mes petits-fils le dernier baiser. Vous n'avez pas agi sagement en cela. Et maintenant.

26. Je pourrais bien vous rendre le mal pour le mal ; mais le Dieu de votre père me dit hier : Prenez bien garde de rien dire d'offensant à Jacob.

27. Vous avez peut-être envie de retourner vers vos proches ; et vous souhaitez revoir la maison de votre père ; je ne trouve pas cela mauvais ; mais pourquoi m'avez-vous dérobé mes sœurs ?

28. Jacob lui répondit : Ce qui m'a fait partir sans vous en avoir averti, c'est que j'ai eu peur que vous ne voulussiez me ravir vos filles par violence.

29. Mais pour le larcin dont vous m'accusez, je consens que quiconque sera trouvé avoir pris ; vous dieux, soit puni de mort en présence de nos frères ; cherchez partout et emportez tout ce que vous trouverez à vous ici. En disant cela, il ne savait pas que Rachel avait dérobé les idoles.

30. Laban étant donc entré dans la tente de Jacob, de Lia et des deux servantes, ne trouva point ce qu'il cherchait. Il entra ensuite dans la tente de Rachel ;

31. Mais elle ayant caché promptement les idoles de son père sous la literie d'un chameau, s'assit dessus ; et lorsqu'il chercha partout dans la tente, sans y rien trouver.

32. Lix lui dit : Que mon seigneur ne se fâche pas, si je ne puis me lever maintenant devant lui, parce que le mal qui est ordinaire aux femmes vient de me prendre. Ainsi Rachel rendit inutile cette recherche qu'il faisait avec tant de soin.

33. Alors Jacob tout ému fit ce reproche à Laban : Quelle faute avais-je commise ? en quoi vous avais-je offensé, pour vous obliger de courir après moi avec tant de chaleur.

34. Et de fouiller et de renverser tout ce qui est à moi ? Qu'avez-vous trouvé ici de toutes les choses qui étoient dans votre maison ? faites-le voir devant mes frères et devant les vôtres, et qu'ils soient juges entre vous et moi.

35. Est-ce donc pour cela que j'ai passé vingt années avec vous ? Est-ce là la récompense que vous me donnez pour tous les services que je vous ai rendus pendant un si long temps, et avec tant de travail et de fidélité ? En effet, vos brebis et vos chèvres n'ont point été stériles ; je n'ai point mangé les moutons de votre troupeau ;

36. Je ne vous ai rien montré de ce qui avait été pris par les bêtes ; je prenais sur moi tout ce qui avait été perdu et vous en teniez compte ; et vous exigez de moi tout ce qui avait été dérobé.

37. J'étais brûlé par la chaleur pendant le jour, et transi de froid pendant la nuit, et le sommeil fuyait de mes yeux.

38. Je vous ai servi ainsi dans votre maison vingt ans durant, quatorze pour vos filles, et six pour vos troupeaux ; vous avez aussi changé dix fois ce que je devais avoir pour récompense.

39. Si le Dieu de mon père Abraham, et le Dieu que craint Isaac ne m'eût assisté, vous m'auriez peut-être

afflictionem meam et laborem manuum mearum respexit Deus et arguit te heri.

45. Respondit ei Laban: Filie mee et filii, et greges tui, et omnia que cernis, mea sunt: quid possum facere filiis et nepotibus meis?

44. Veni ergo et ineamus foedus, ut sit in testimonium inter me et te.

45. Tollit itaque Jacob lapidem et erexit illum in titulum;

46. Dixitque fratribus suis: Afferte lapides. Qui congregantes fecerunt tumulum, comederuntque super eum;

47. Quem vocavit Laban, Tumulum testis; et Jacob, Accurram testimonium, uterque juxta proprietatem linguarum suarum.

48. Dixitque Laban: Tumulus iste erit testis inter me et te hodie; et idcirco appellatum est nomen ejus Galedad, id est, Tumulus testis.

49. Intaque et judicet Dominus inter nos, quando recesserimus a vobis,

50. Si allixeris filias meas, et si introduxeris alias uxores super eas: nullus sermone nostri testis est abique Deo, qui presens respicit.

51. Dixitque rursus ad Jacob: En, tumulus hic, et lapis quem erexi inter me et te,

52. Testis erit tumulus, inquam, iste et lapis sint in testimonium, si aut ego transiero illum pergens ad te, aut tu praeterieris, malum mihi cogitans.

53. Deus Abraham et Deus Nachor judicet inter nos, Deus patris eorum. Juravit ergo Jacob per thronum patris sui Isaac.

54. Immolatisque victimis in monte, vocavit fratres suos ut ederent panem. Qui cum comedisset, manserunt ibi.

55. Laban vero de nocte consurgens, osculatus est filios et filias suas, et benedixit illis: reversusque est in locum suum.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — TULIT. Hebraice *facach*, id est, accepit, furatus est. Est calumnia; per invidiam enim Jacob furum arguit, hurtumque vocat justum mercedem, opesque ipsi Deo datas.

VERS. 2. — EROQUE TECUM. *Quid illi deesse quoad, inquit S. Ambros., cui adact rerum omnium plenitudo, imò oceanus, puta Deus?*

VERS. 7. — MUTAVIT MERCEDEM MEAM DECEM VICIBUS. *Decem*, id est, nullis, ut ponatur numerus certus pro incerto; denarius enim significat multitudinem et perfectionem. Ita Origenes, Euseb., Diodor. et Procopius. Sic saepe divites agunt cum pauperibus, ut neque pacta, neque promissa servent, nisi quantum in rem forum sit. Hinc Terentius: *Novi, inquit, ego vestra illa verba: Volo nolo, nolo volo, quod modò ratum erat, irritum sit.* Secundo, proprie et precise, mutavit Laban pactum et mercedem Jacobi decem vicibus. Idem enim improperat Jacob Labano v. 41; nam, ut patet v. 41, Jacob 20 annis servivit Labano, puta 14 annis pro uxore utraque et 6 annis pro gregibus et

renovés tout nu de chez vous; mais Dieu a regardé mon affliction et le travail de mes mains, et il vous a arrêtée cette nuit par ses menaces.

45. Laban lui répondit: Il n'était pas nécessaire que Dieu m'arrêtât; mes filles et mes petits-fils, vos troupeaux et tout ce que vous avez avec vous, est à moi; quel mal puis-je donc faire à mes filles et à mes petits-fils? aucun sans doute, au contraire, je voudrais les combler de biens.

44. Venez donc et faisons une alliance qui serve de témoignage de la bonne intelligence qui sera entre vous et moi.

45. Alors Jacob prit une pierre, et en ayant dressé un monument,

46. Il dit à ses frères: Apportez des pierres. Et en ayant ramassé plusieurs ensemble, il en firent un lieu élevé, et mangèrent dessus.

47. Laban le nomma d'un nom chaldéen, qui signifie le mouceau du témoin; et Jacob d'un nom hébreu, qui signifie le mouceau du témoignage: chacun selon la propriété de sa langue.

48. Et Laban dit: Ce lieu élevé sera témoin aujourd'hui de l'union qui est et qui sera entre vous et moi. C'est pour cette raison qu'on a appelé ce lieu Galedad, c'est-à-dire, le mouceau du témoin.

49. Et Laban ajouta: Que le Seigneur nous regarde et nous juge, lorsque nous serons séparés l'un de l'autre.

50. Si vous maltraitez mes filles, et si vous prenez encore d'autres femmes qu'elles, Dieu lui-même vous punira; car nul n'est témoin de nos paroles que Dieu, qui est présent et qui nous regarde.

51. Il dit encore à Jacob: Ce lieu élevé et cette pierre que j'ai dressée entre vous et moi,

52. Nous serviront de témoin; ce lieu élevé, dis-je, et cette pierre porteront témoignage si je passe au-delà pour aller à vous, afin de vous nuire; ou si vous passez vous-même dans le dessein de me faire quelque mal.

53. Que le Dieu d'Abraham, le Dieu de Nachor et le Dieu de leur père soit notre juge. Jacob jura donc cette alliance, par le Dieu que craignit Isaac.

54. Et après avoir immolé des victimes sur la montagne, il invita ses parents pour manger ensemble; et ayant mangé, ils demeurèrent la nuit et se retirèrent chez lui.

55. Mais Laban se levant avant qu'il fit jour, embrassa ses fils et ses filles, les bénit, et s'en retourna chez lui.

ovibus; his autem in anno pariebant oves, et quilibet vice ex pacto, per singularem Dei providentiam, ditator Jacob. Hoc videns Laban, quilibet vice rescindebat et mutabat pactum; quinque ergo annis decem mutavit pactum: unde anno sexto hujus mutationis pertransit Jacob a fugit. Septuag. pro decem vicibus, vertunt, *decem vicibus, decem agnis*, id est, decem temporibus quibus agnae nascebantur, inquit nonnulli. Sic enim ait Virgilius: *Post aliquot, mea regna vident, mirabor aristas, per aristas messes, per messes annos significans.* Ita S. August. q. 95.

Verum verius est corruptos esse hie Septuag. et pro *decem vicibus*, restituendum esse *decem vicibus*, id est, decem mias vel minas; videntur enim Septuag. Hebraicum nomen voluisse retinere, et explicare per minas. Ita Eugubinus, q. d.: *Decem*, id est, multis, minis auri, multo pretio fraudavit me pater vester, immutavit et invertendo mercedem meam.

Tropol. Laban est mundus; hic Jacob, id est, fide-

les, affligit, quos ante spe sui commodi, admiraverat et proreperat: quia ea spe se postea frustrari videt.

VERS. 8. — OVES, plerumque. Nam pars serotina, scilicet exigua et infirma cessit Labano, c. praev. v. 32.

VERS. 12. — VIDE UNIVEROS MASCULOS VARIOS. Hae visione et symbolo significabat angelus diversicolores nascituros Jacobo, simulque, ut videtur, modum id faciendi per virgas decorticatas eum docuit, licet id non exprimat hic Script. contenta narratione totius rei, quam dedit c. praev.

VIDE ENIM OMNIA QUE FECIT TIBI LABAN. *Hic dicimus, ait S. Chrysost. hom. 57, quod quando injuria nobis fit, nosque manus, miles et tolerantis fuerimus, majori et largiori auxilio divini sumur. Ne ergo oblectemur hic qui nos premunt et calumniari volunt; sed serenas generos, scientes quod nos omnium Dominus non despiciat, tantum nos ejus benevolentiam agnoscamus. Mihi enim, inquit, vindicta, et ego retribuam.*

VERS. 15. — DEUS BETHEL. Qui tibi apparuit innoxius scale in Bethel, c. 28.

ET VOTUM VOVISTI. Meminit Deus voti Jacobi, ut illud sibi gratum fuisse, seque propter illud Jacobo benedixisse, eumque dilasse significat; utque eam voti sui prosequendi et perficendi memorem reddat.

VERS. 14. — NEQUUM HABEMUS? Nonne pater nos quasi exheredes fecit? Primo, dàm nos indotatos tibi uxores tradidit. Secundo, dàm pretium nostrum, quo nos scilicet tibi coemisti uxores, puta laborem 14 annorum servitutis tue, totum sibi usurpavit, ut non tam quasi pater nos in matrimonio consignatò dote, collocasse, quam quasi mango vendidisse videatur.

VERS. 17. — IMPOSITIS LUBRIS. Erant enim teneri; nam maximus Ruben erat 15 annorum, minimus Joseph erat sexennis.

Tropol. hinc disce, obortà invidià justo, illum ei esse declinandam; melius est enim sine lite abire, quam cum jurgio residere, inquit Ambros. 1. 2 de Jacob, c. 5. Rursum, Deus hic suos adversis, calumniis, eviliis agitari permittit, ut ad patriam caelestem anhelent, inquit Rupertus; nam mala que nos hie premunt, ad Deum ire compellunt.

VERS. 18. — PERGENS AB ISAAC PATREM SUUM. Eò tendebat Jacob; sed in itinere ferme decennium posuit, habitando in Sichem et in Bethel. Ita Abel.

VERS. 19. — FURATA EST IDOLA. Queres, cur defecerit Rachel? Respondet primò Aben Ezra eam furatam esse idola patris, ne pater illa consulendo, vel eorum inspectione augurando, cognoscere posset per quod iter Jacob eum suis abisset et fugisset, ut scilicet eos insequi non posset. Secundo, S. Basil. initio in Proverb.; Nazianz. orat. 2 de Pasch.; Theod. et Perer. putant eam id fecisse, ut occasione idololatricæ patri tolleretur. Tertio, verisimiliùs S. Chrysost. hom. 57, Gennadius, Rupert., Cajet. et Oleaster putant eam idola non tam patris quam sua, quasi deos penates secum abstulisse, cò quod illis dedita esset, ab hisque felix iter, omneque bonum speraret. Nam pater Laban,

ejusque domus, ac consequenter et Rachel, cum Deo vero etiam idola, more gentis sue colebat, ut patet cap. 33, vers. 2, ubi demùm hae idola abolevit Jacob.

Quartò, furata est Rachel hae idola, quia erant pretiosa, puta ex auro; itaque aurum furata est, id est, clanculum accepit; sed justè quasi domum suam, et quasi mercedem marito suo debitam. Ita Pererius.

IDOLA. Hebraicè est *theraphim*, quod significat status humanas, sive humanam formam habentes, ut patet 1 Reg. c. 19, v. 15; hinc Aquila veritè *Meppapàtes*, id est,figurationes; Chald. vertit, imagines. Secundo, nomen *theraphim* usu appropriatum est illis status qui operà demonum responsa dabant, ut patet Judicium 18, v. 28; unde interpretès passim idola vertunt; ita Septuag., noster, et alii, quin ipse Calvinus. Ineptè ergo idem Calvinus, *Theraphim*, inquit, sunt imagines, quales habent papistae; nec enim papistae imagines habent et colunt quasi idola, ut quasi deos, ut *theraphim* hae habuit et coluit Laban, ut patet v. 30. De *theraphim* plura dicam Judicium 18.

VERS. 20. — NOLUITQUE CONFITERI. Hebraicè est, *furatus est Jacob cor Labani*, cor, id est, opes quas erant quasi cor Labani, quasque ut cor suum amabat, inquit Lipomanus. Verùm dico, esse hebraicisim: *Furatus est cor Laban*, id est, inscio et ignorante Laban, furum et clanculum auget, quasi cor, id est, scientiam et conscientiam Laban secum abstulisset. Unde Chald. vertit: *Celavit*; Septuag.: *Abcondit*. Sic Seneca in Agamemnon. ait:

Germane, cultus vestro furabor tuos, furabor, id est, abscondam.

Addit Cajet. Labanum in corde suo statuisse, non pati Jacobum ex Haran auferre opes, quas ibi pepererat. Unde v. 32, ait ei Jacob: *Forsitan nudum me dimississet*; et quia Jacob inde clam discedens irritum fecit hoc Labani consilium, hinc dicit furatum ejus cor, in quo consilium illud latebat, illudque clanculum secum tulisse. Est metonymia.

VERS. 21. — AINE TRANSMISIT. Euphrate, qui Haran et Mesopotamiam circumdat; fecit id Jacob non pro miraculum, uti fingunt Judaei, sed per navim ordinariam.

VERS. 25. — IN MONTE GALEAD. qui postea, v. 48, dicitur esse Galedad. Est proleptis; de Galedad vide Adrichom. in Terrâ sanctâ.

VERS. 25. — FRATRIBUS, validâ manu cognatorum, familiarum et civium.

VERS. 26. — DIXIT (LABAN) AD JACOB: QUARE ITA TOISTI? Vide hic rursùm in verbis Laban ingenium mundi: nam primò, licet sciret se peritid sua consensu dedisse justo fugendi, id tamen dissimulat, et omnem culpam in justum rejicit; et eam deberet deprecari culpam, ac justum reconciliare, ultrò eum arguit. Sic mundus sua peccata dissimulat, et omnem culpam in pios rejicit. Sic Achab Eliam criminatur, quod turbaret Israèl, cum ipse impius rex suis peccatis causa esset malorum. Secundo, Laban fingit se

amicum, cum esset adversarius: *Ut prosequeretur te, inquit, cum gaudio et cantibus*, etc. Sic mundus alter loquitur, aliter sentit: *ve duplicibus corde?* Tertio, prodiit suum impietatem et stultitiam, cum ait: *Cur furatus es deos mea? impietatis est, quod idola colit; stultitie, quod deos dicit, qui se à furibus custodire nequeunt*. Quarto, ait: *Stultus egisti*; sic mundo stultum videtur quidquid pii faciant. Non stultus egit iustus oppressus patriam repetendo, sed stultus agit mundus celestem patriam contemnendo. Quinto, arrogantia est quod dicit: *Valde manus mea redolere tibi malum*; sic mundus semper præsinit de potentia, cum sciat se nihil contra Deum posse. *Arrogantia eius*, inquit Isaias c. 16, *pius quam fortitudo eius*. Demum tamen, vult noli, conlitterat cogitur veritatem, se videlicet à Domino prohiberi et cohiberi. Unde S. Chrysost. hom. 57, multis exemplis ostendit quomodo Deus Jacobi et aliorum iustorum habeat curam, adeo ut non tantum homines efferatos, sed feras ipsas domet et clementer, ne eis nocent: *Dei enim manus*, inquit, *potentior est omnibus*; ipsa nos undequaque nuntiat, et incictos facit. *Id quod et in iusto hoc declaratum est. Nam qui tanto impetu comprehensores Jacob, et penam fugae de eo sumere volebat, non solum nihil asperum contra eum loquitur, sed sicut pater filium blandè compellat, dicens: Quid fecisti? quare clamasti? ubi essetis? Vide quanta misatio, vide quomodo is qui ut bestia insaniebat, ovium iudicetur mansuetudinem.*

Ut clamet me. Hebraice rursus est: *furatus es cor meum*, de quo dixit v. 20.

Quasi captivas oleo. Quasi bello captas, idoque servas, sive mancipia.

VERS. 28. — FILIUS MEOS. nepotes ex filiabus.

VERS. 32. — SCRIBERE QUODCUMQUE TIRONEM (de iuis rebus) IDEO ME ISTEHERIS, ET ALITER MYSTICUS S. Ambros. l. 2 de Jacobi c. 5: *Venit ad eum Laban*, inquit, *id est, dealbatus, puta Salatus (quia et Satana transfiguratur se in angelum lucis), et capiti ex eo sua requirere*. Respondit Jacob: *Nihil tuarum habeo. Quare si quid agnosci tuorum vitiorum et criminum; nihil mecum abisti fraudum tuarum, dolique conerita ulla non habeo: omnia tua tanquam contagium refugii. Et quæsit Laban, et nihil unum reperit. Quam beatus vir, in quo inimicum nihil invenit, quod unum posset dicere; in quo diabolus nihil offendit, quod unum agnosceret! Impossibile videbatur tantum in homine, sed typum gerebat ejus qui dixit in Evang. Venit hujus mundi princeps, et in me invenit nihil. Nihil est enim quicquid est diaboli, quod nullam potest habere perpetuamque antistantiam.*

VERS. 34. — SUBTER STRAMENTA. Sub cliticis.

VERS. 35. — JUXTA CONSUETUDINEM FEMINARUM, q. d.: Labore fluxu menstruarum, ideo præ infirmitate assurgere non possum.

VERS. 36. — TENESQUE, præ irâ et indignatione justæ Jacob, aliâs mississimus; læsa enim patientia fit furor.

VERS. 39. — NEG CAPTEM A BESTIA OSTENDI TIBI. Lex pastoris est, ut si sine pastoris culpâ pecus à feris nocetur, ostensa domino parte aliqua resedua,

noxæ pastor estimatur; res enim quæque domino suo perit, nisi culpa custodis interveniat. Verum hæc legem non servavit durus et injustus Laban, qui Jacobum volebat non culpam tantum, sed et casum præstare. Hoc est enim quod ei objicit Jacob, dicens: *Quidquid farinam peribit, à me exigebat*. Alioquin pastor jure pastoritio tenetur ovem à lupis, urso, etc., raptam, excutere, ovemque tueri, si potest; quod si negligat, tenetur ad ovem raptæ restitutionem. Ita David pasceus oves, leonem et ursum eas invadentes occidit, 1 Reg. 17, 54. Multo magis Deus à pastoribus qui curam gerunt animarum, illas requirit, si suâ negligentia sinant eas à dæmone rapi, agere in præceptis, ut docet Ezechiel c. 5, 17, et toto c. 54. Idem iudicium est de principibus et magistratibus, qui subditorum salutem, corpora et fortunas tueri debent. Horum ergo est jugiter exculare, pro suorum tutelâ et custodia. *Excubat* (inquit Seneca) *principis cura pro salute singularum*. Talis fuit Cæsar, de quo idem Seneca lib. de Brevi. vite: c. Omulium, inquit, domos illius diligentia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio. Tales quoque vult esse principes Plato lib. 7 de Legibus.

VERS. 40. — ESTE UBERA ET CULI. Malè legitur quidam iraperbar; nam sicut calor, sic et frigus auri, id est, pungit, cruciat, exsiccet, et, ut frigus habent, *achalam*, id est, comedit me et consumpsit, lædit. Causam physicam assignat Hieronym. Magius, lib. 4 Miscellan. cap. 17; sic Poeta:

Uberant montana nives.....

Et Tacitus, lib. 15 Annal.: *Ambusti multorum artus vi frigoris*. S. Basil. hom. de 40 Martyr. *Frigore*, inquit, *toti cruciati*. Et Eccl. de aquilone loquens, cap. 45, 25: *Excuret, inquit, desertum et extinguit virido herbarum, id est, sicut ignis*. Hinc et pruina à perurando dicta, quod herbas et fruges perurat, ait Festus: *nimirum munditia mulieribus, labor viris convenit*. Quocirca merito Jacob à S. Gregor. hom. 15 in Ezech. statuitur laboris exemplar, eoque illum meruisse ait victoriam in lætâ cum angelo c. 52: c. Laboriosa, inquit, fortitudo ut obtineri debeat queritur? Jacob ad memoriam deducatur, qui postquam seivit fortiter servare homini, ad eam quoque virtutem deductus est, ut non potuisset à lætante angelo superari.

REGEDATEOR SOMNUS. Pastoris boni est vigilare nocteque invigilare gregi. Quam ergo vigil sit episcopus et pastor oportet, qui pascit oves Dei! inquit S. Damascus epist. 4. Jacob ergo archetypus est boni economi, quem sic depingit Aristot. in Œconom.

Expurgati decet prius dominum quem servum, et cubitum ire posterius, nec inquam incostitiam esse domum, sicut nec urbem, quando opus est, neque die, neque noctu; et ante lucem surgere, quod ad sanitatem et ad curam rei familiaris, et ad studium philosophiæ prodest plurimum. Sic et Cato de Re rustica c. 5, et Cicero lib. 2 de Divinal. hoc præceptum dant villico: *Prius cubitus surgat, postremus cubitum eat*. Refert Xenophon. in Œconom. barbarum

quendam rogatum, quid equum habilem et vegetum redderet, respondisse: *Romini oculos*. Ageusius rex Lacedæm. somno moderari noverat, et, ut ait Xenophon, somno non ut domino, sed ut subsidio in negotiis utebatur. Ita pastores vigilabant, quibus primò ab angelo nuntiata est natiuitas Christi. Ita Paulus ait Timotheo: *Tu vero vigila, in omnibus labora*. Ita gentiles bonum pastorem comparant Argo, qui pastor erat totus oculatus, immò oculis circumcirca plenus. Homerus, Iliade 9, canit Jovem deorum deum, diis hominibusque dormientibus, insomnem fuisse, ac de Achille exaltando cogitasse. Sic de Deo vero canit David psal. 121: *Eccc non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel*. Persarum rex habebat cubicularium, qui mane regem excitans diceret: *Surge, rex, atque cura que te curare voluit Mesorumasdes, tuus Deus; testis est Plutarch. lib. de Doct. princ. Rectè ergo Hom. loco citato:*

Non decet totâ nocte dormire virum consilium,

Cui populi committunt, et tanta curanda sunt.

Si ergo vita mortaliu est vigilia, multo magis vita principum et prelatorum vigilia sit oportet. Ita S. Dominicus noctu vigili orabat, suorumque fratrum cellas, locaque omnia obibat.

VERS. 41. — DECET VICIUS. Joseph vult Laban pacta violasse, festusque meliores jam natos, Jacobo ex pacto debitos, abstulisse, sed errat; nam hæc ratione adeò ditari non potuisset Jacob. Melius ergo Origenes, Euseb. et S. Hieron. censent Laban pactum in futurum decet commuisse, sibi deponendo talia, qualia Jacobo jam nata et obvenisse videbat.

VERS. 42. — NISI DEUS PATRIS MEI ABRAHAM, ET TIMOR ISAAC AFFUISSET MIHI. Querens, quis sit timor Isaac? Respondet primò Aben Ezra et Cajetan. esse timorem et reverentiam quò Isaac timuit, coluit et reverentus est Deum, q. d.: Merito timoris, id est, pietatis, reverentia et devotionis Isaac, quâ scilicet ille supplicabat Deo pro filio suo Jacobo, liberatus et prosperatus est Jacob. Hic ergo timor sanctorum est actus religionis et reverentia, oriturque ex amore Dei; immò est actus charitatis subinde imperatus, subinde elicitus; qui enim sancti summè amant Deum, hinc summè timent eum offendere, summèque eum colant et reverentur. Secundò, alii putant hunc timorem fuisse reverentiam, quâ Jacob prosequitur patrem suum Isaac, eumque timuit et reverentus est; per hanc enim reverentiam et pietatem erga patrem suum Isaac, meruit Jacob apud Deum, ut ab eo liberaretur et protegeretur. Tertio et geninè, Deus qui fuit Deus Abraham, vocatur timor Isaac, q. d.: Deus quem coluit Abraham, et quem timuit ac reverentus est Isaac, quasi summum nomen, summamque majestatem. Sic Isaias cap. 8, v. 15. Deum vocat terrorem et pavorem Israel, quem scilicet Israelitis cum metu et pavore coluerunt et reverit sunt.

Timor ergo hic metonymicè capitur pro objecto timoris, puta pro Deo. Sic Jovem Gentiles vocabant timorem hominum, quem scilicet homines testem, iudicem et vindicem meabant, cuius jurare timeant, et fallere nomen. Sic enim Jacob v. 45, juravit per timo-

rem patris sui Isaac, equè ac Laban per Deum Abraham et Deum Nachor. Sic Deus in psalmis dicitur spes mea, patientia mea, id est, in quem spero, propter quem patior. Ita Theod., Galileus et S. Augustinus. ARGENT VE ERAT, cum tibi apparuit, monens ne quid gravius mihi diceret aut faceret. v. 29.

VERS. 45. — QUID POSSEM, q. d.: Patria pietas et amor non permittunt ut meis filiabus et nepotibus noceam; sic enim habent Hebræos, noster tamen interpres vertit: *Filiis et nepotibus, ubi est et significat, id est: Laban enim suis nepotes vocat filios, ex eo quod paulò ante dixit Jacobo: Filii et greges tui, et omnia que cernis mea sunt; quia scilicet à me, quasi avo et primo possessore descendunt.*

VERS. 46. — UT SIT TESTIMONIUM. In monumentum fœderis infer nos init.

VERS. 45. — IN TITULUM. In signum et monumentum. De titulo vide dicta c. 28, v. 18.

VERS. 46. — TOMULUM. Aggerem longum istumque et planum; nam in eo quasi in mensis pransi sunt.

VERS. 47. — QUER VOCAVIT LABAN, TOMULUM TESTIS; ET JACOB, ACERYUM TESTIMONIUM, UTERQUE JUXTA PROPRIETATEM LINGUE SUE. Idem nomen quoddam significationem et rem, hinc tumulo imposerunt Jacob et Laban; sed diversum quoad vocem et linguam; nam Laban Syrius syriacè vocavit eum *galed*, id est, tumulum testis. *Gal* enim tumulum, et testem significat. Jam in re tumulus testimonio idem est quod tumulus, vel acervus testis. Lapis cum non potest aliter esse testis quam si erigatur et ponatur in testimonium rei alienius: fortè etiam incuria librorum hinc transposita sunt nomina; ut loco testimonii positum sit testis, et contra. Nam propriè et præcise, Laban vocavit hunc tumulum *inquit achadum*, id est, tumulum testimonii; Jacob verò vocavit eum *galed*, id est, acervum, vel tumulum testis.

Quia ergo hic tumulus erectus fuit in testimonium fœderis inter Jacob et Laban inito, hinc vocatus est *galed*, id est, tumulus testis, indeque ipse mons, urbs et regio tota dicta est Galaad, vel Galaaditis.

VERS. 48. — APPELLATUS EST NOMEN EJUS GALAAD, ID EST TUMULUS TESTIS. In Hebræo tantum est *Galaad*, sed noster interpres Hebræum nomen Galaad explicat, addens, *id est, tumulus testis*; Hebræa addunt, *remithapha*, id est, et *specula, quia dixit* (Laban): *Speculator, intueatur et iudicet Dominus inter nos*. Duo ergo nomina hinc tumulo imposita sunt, primum *galed*, id est, tumulus testis; secundum *mitapha*, id est, specula, vel, ut Septuag. vertunt: *Quærens*, id est, visio, q. d.: Laban: Ego deinceps te tanque, o Jacob, speculator et intueatur non potero; recedam enim et dividar à te: Deum ergo time, qui speculator est hujus nostri fœderis et juramentum, ut iudicet et vindicet, si alteruter nostrum illud violat, nimirum

*Speculator atque desuper,
Qui nos diebus omnibus
Actuque nostrorum prospicit,
A luce primò in vespere.*

Hic est noster *mitapha*.

VERS. 51. — LAPIDEM QUEM EREXIT. In tumuli jam dicti parte una, quæ Mesopotamiam respiciebat, lapidem suum erexit Laban; in altera parte quæ Chanaanem respiciebat, lapidem alterum, summo erexit Jacob; ut hi duo lapides essent quasi columnæ et termini, quos neutri ad nocendum alteri transire liceret.

VERS. 52. — DEUS ABRAHAM, ET DEUS NACHOR JUDICET INTER NOS, ET DEUS PATRIS EORUM, PUTA DEUS Thare, qui fuit pater Abrahæ et Nachor.

Nota. Laban cum Deo vero Abrahæ coluit idola patris sui Nachor; hinc etiam addit communis abavi, puta Thare, deos, quasi utrique patris et hæreditarios. Thare enim in Chaldæa cum Abraham coluit Deum verum, in Haran verò cum Nachor coluit idola, uti dixi e. 11, in fine; Jacob verò hos rejicit, et tantum jurat per timorem Isaac, id est, per Deum quem timuit et coluit Isaac et Abraham. Vide dicta v. 42.

Nota. Sicut licuit Jacobo à Laban, ita civis fidelis CAPUT XXXII.

1. Jacob quoque abiit iterum quo exierat: fueruntque ei obviam Angeli Dei.

2. Quos cum vidisset, ait: Castra Dei sunt hæc: et appellavit nomen loci illius Mahanaim, id est, Castra.

3. Misit autem et pueros ante se ad Esau fratrem suum in terram Seir, in regionem Edom:

4. Præcepitque eis, dicens: Sic loquimini domino meo Esau: Hæc dicit frater tuus Jacob: Apud Laban peregrinatus sum, et fui usque in presentem diem.

5. Habeo boves, et asinos, et oves, et servos, et ancillas; mittoque nunc legationem ad dominum meum, ut inveniam gratiam in conspectu tuo.

6. Reversique sunt multi ad Jacob, dicentes: Venimus ad Esau fratrem tuum, et ecce properat tibi in occursum eum quadringentis viris.

7. Timuit Jacob valde: et perterritus divisit populum qui secum erat, greges quoque et oves, et boves, et camelos, in duas turmas.

8. Dicens: Si venerit Esau ad unam turmam, et percusserit eam, alia turma, quæ reliqua est, salvabitur.

9. Dixitque Jacob: Deus patris mei Abraham, et Deus patris mei Isaac: Domine, qui distixisti mihi: Revertere in terram tuam, et in locum natalitatis tuæ, et benefaciam tibi.

10. Minor sum cunctis miserationibus tuis, et veritate tuâ quam explevisit servo tuo. In haculo meo transivi Jordanem istum: et nunc cum duobus turmis regressor.

11. Erue me de manu fratris mei Esau, qui valde eum timeo: non fortè veniens percussit matrem cum filiis.

12. Tu locutus es quòd benefaceres mihi, et dilatares semen meum sicut aream maris, quæ præ multitudine numerari non potest.

licet ab infideli excipere, imò exigere in necessitate juramentum, etiamsi sciat infidelem juratum pro falsos deos; sicut in necessitate licet petere matrem ab eo quem seis id non daturum nisi cum pacto usuræ. Sicut enim hic solum exigit matrem, usuram verò tantum permittit et tolerat; ita et ille juramentum solum exigit, ipsam verò fieri per falsos deos tantum permittit et tolerat, idque ob justam causam, puta necessitatem.

VERS. 54. — IMMOLATIQUE VICTIMIS. Hostiis pacificis oblati pro pace, reconciliatione et fœdere inito cum Laban socio suo. Unde eadem ex iisdem conviviis instruxit. Hæc ergo victimis gratias egit Jacob Deo, pro pace initiâ, simulque petit ut Deus eam conservaret, firmaret et perpetuaret.

VERS. 55. — DE NOCTE. Summo mane.

In locum suum. In Haran.

CHAPITRE XXXII.

1. Jacob continuant son chemin rencontre des anges de Dieu.

2. Elles, ayant vu, il dit: Voici le camp de Dieu; et il appela ce lieu-là Mahanaim, c'est-à-dire, le camp des armées du Seigneur.

3. Il envoya en même temps des gens devant lui, pour donner avis de sa venue à son frère Esau, qui, par un effet particulier de la Providence de Dieu, s'était retiré en la terre de Seir au pays d'Edom, abandonnant ainsi la terre de Chanaan, que le Seigneur avait destinée à Jacob.

4. Et il leur donna cet ordre: Voici la manière dont vous parlerez à Esau mon seigneur: Jacob votre frère vous envoie dire ceci: J'ai demeuré comme étranger chez Laban, et j'y ai été jusqu'à présent: j'en reviens avec vache pour ne point venir être à charge.

5. J'ai des bœufs, des ânes, des brebis, des serviteurs et des servantes; et j'envoie maintenant vers mon seigneur, afin que je trouve grâce devant lui.

6. Ceux que Jacob avait envoyés, revinrent lui dire: Nous avons été vers votre frère Esau; et il voici qui vient lui-même en grande hâte au-devant de vous avec quatre cents hommes.

7. A ces mots, Jacob eut une grande peur, se souvenant de la haine qu'Esau avait autrefois conçue contre lui; et dans la frayeur dont il fut saisi, il divisa en deux bandes tous ceux qui étaient avec lui, et les troupeaux, les bœufs et les chameaux.

8. En disant: Si Esau vient attaquer une des troupes, l'autre qui restera sera sauvée.

9. Jacob, ayant pris ces précautions que sa providence lui suggéra, eut ensuite recours à Dieu; et il lui dit avec une humble confiance: Dieu d'Abraham mon père, Dieu de mon père Isaac, Seigneur, qui m'avez dit: Retournez dans votre pays et au lieu de votre naissance, et je vous comblerai de bienfaits:

10. Je suis indigne de toutes vos miséricordes, et de la vérité que vous avez gardée dans toutes les promesses que vous avez faites à votre serviteur, et que vous avez accomplies avec tant de magnificence et de libéralité; car j'ai passé ce fleuve du Jourdain, n'ayant qu'un bâton, et je retourne maintenant avec ces deux troupes que vous m'avez données par un effet de votre bonté.

11. Conservez-les par la même bonté; et délivrez-moi aujourd'hui de la main de mon frère Esau, parce que je le crains extrêmement; de peur qu'il son arrivée il ne passe au fil de l'épée la mère avec les enfants.

12. Souvenez-vous que vous m'avez promis de me combler de biens, et de multiplier ma race comme le sable de la mer, dont la multitude est innumérable.

15. Cumque dormisset ibi nocte illa, separavit de his que habebat, munera Esau fratri suo.

16. Capras ducentas, hircos viginti, oves ducentas, et arietes viginti.

17. Camelos factos cum pullis suis triginta, vaccas quadraginta, et tauros viginti, et pullos earum decem.

18. Et misit per manus servorum suorum singulos seorsum greges, dixitque pueris suis: Antecedite me, et sit spatium inter gregem et gregem.

19. Et præcepit priori dicens: Si obvium habueris fratrem meum Esau, et interrogaverit te: Cujus es? aut: Quò vadis? aut: Cujus sunt ista que sequeris? Respondetis: Servi tui Jacob, munera misit domino meo Esau: ipse quoque post nos venit.

20. Similiter dedit mandata secundo, et tertio; et cunctis qui sequebantur greges, dicens: Iisdem verbis loquimini ad Esau cum inveneritis eum.

21. Et additis: Ipse quoque servus tuus Jacob iter nostrum insequitur. Dixit enim: Placebo illum muneriis que præcedant, et postea videbo illum; forsitan propitiabitur mihi.

22. Processerunt itaque munera ante eum; ipse verò mansit nocte illa in castris.

23. Cumque matrare surrexisset, tulit duas uxores suas, et totidem famulas, cum undecim filiis, et transivit vadum Jacob.

24. Mansit solus: et ecce vir luctator eum eo usque mox.

25. Qui cum videret quòd eum superare non posset, teligit nervum femoris ejus, et statim enaruit.

26. Dixitque ad eum: Dimitte me, jam enim ascendit aurora. Respondit: Non dimittam te nisi benedixeris mihi.

27. Ait ergo: Quòd nomen est tibi? Respondit: Jacob.

28. At ille: Nequaquam, inquit, Jacob appellabitur nomen tuum, sed Israel, quoniam si contra Deum fortis fuisti, quantum magis contra homines prævaleris?

29. Interrogavit eum Jacob: Dic mihi, quò appellaris nomine? Respondit: Cur queris nomen meum? Et benedixit ei in eodem loco.

30. Vocavitque Jacob nomen loci illius, Phannel, dicens: Vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea.

31. Ortusque est et statim sol, postquam transgressus est Phannel: ipse verò claudicabat pede.

32. Quam ob causam non comedunt nervum filii Israel, qui enaruit in femore Jacob, usque in presentem diem; eo quòd tetigerit nervum femoris ejus, et obstupescit.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — ANGELI DEI. Dux angelorum acies vidit hic Jacob; inde enim hic locus hebraicè vocatus est machanaim, quòd nomen est duale, et significat bina castra, vel binas acies. Unde et urbs ibidem postea re-

15. Jacob ayant passé la nuit en ce même lieu, il sépara de tout ce qui était à lui ce qu'il avait destiné pour en faire présent à Esau, son frère:

16. Savoir: deux cents chèvres, vingt boues, deux cents brebis et vingt bœufs.

17. Trente familles des chameaux avec leurs peaux, quarante vaches, vingt taureaux, vingt ânesses et dix ânes.

18. Il envoya séparément chacun de ces troupeaux, qu'il fit conduire par ses serviteurs; et il leur dit: Marchez toujours devant moi, et qu'il y ait de l'espace entre un troupeau et l'autre.

19. Il dit à celui qui marchait le premier: Si vous rencontrez Esau, mon frère, et qu'il vous demande: A qui êtes-vous? ou bien: Où allez-vous? ou: A qui sont ces bêtes que vous menez?

20. Vous lui répondrez: Elles sont à Jacob, votre serviteur, qui les envoie pour présent à mon seigneur Esau; et il vient lui-même après nous.

21. Il donna aussi le même ordre au second, au troisième et à tous ceux qui conduisaient les troupeaux, en leur disant: Lorsque vous rencontrerez Esau, vous lui direz la même chose.

22. Et vous ajouterez: Jacob votre serviteur vient aussi lui-même après nous. Car Jacob disait: Je l'appellerai par les présents qui vont devant moi; et ensuite, quand je le verrai, peut-être qu'il me regardera favorablement.

23. Les présents marchèrent donc devant Jacob; et pour lui, il demeura cette nuit dans son camp.

24. Et s'étant levé de fort bonne heure, il prit ses deux femmes et leur deux servantes, avec ses onze fils, et passa le gué de Jacob.

25. Après avoir fait passer tout ce qui était à lui, il demeura seul en ce lieu-là. Et il parut en même temps un ange sous la figure d'un homme qui luita contre lui jusqu'au matin.

26. Cet ange qui négociait avec Jacob que comme un homme, voyant qu'il ne pouvait le surmonter, parce qu'il ne voulait pas employer toute sa force contre lui, lui fit sentir de quoi il eût été capable, s'il eût voulu; il lui toucha le nerf de la cuisse, qui se sécha aussitôt.

27. Et en même temps il lui dit: Laissez-moi aller, car l'aurore commence déjà à paraître. Jacob, qui reconnut alors que c'était un ange du Seigneur, lui répondit: Je ne vous laisserai point aller que vous ne m'avez béni.

28. Cet homme lui demanda: Comment vous appelez-vous? Il lui répondit: Je m'appelle Jacob.

29. Et le même homme ajouta: On ne vous nommera plus à l'avenir Jacob, mais Israël, c'est-à-dire, puissant, invincible; car si vous avez été fort contre Dieu, combien le serez-vous davantage contre les hommes?

30. Jacob lui fit ensuite cette demande: Dites-moi, je vous prie, comment vous vous appelez. Il lui répondit: Pourquoi demandez-vous mon nom? Et il le bénit en ce même lieu.

31. Jacob donna le nom de Phannel à ce lieu-là, en disant: J'ai vu Dieu face à face; et cependant mon âme a été sauvée; je n'en suis pas sûr, contre l'opinion commune des hommes, qui croient qu'on ne peut voir Dieu on son ange sans en mourir.

32. Aussitôt qu'il eut passé ce lieu qu'il venait de nommer Phannel, il vit le soleil qui se levait, mais il se trouva boiteux d'une jambe.

33. C'est pour cette raison que jusqu'à aujourd'hui les enfants d'Israël ne mangent point du nerf de la cuisse des bêtes, se souvenant de celui qui fut touché en la cuisse de Jacob, et qui demeura sans mouvement.

COMMENTARIUM.

ficata, dicta est Machanaim; mirum una acies erant angeli, qui erant custos et pater Mesopotamiam. Hic cum angelis sibi subditis et subordinatis, quasi instructa acie, comitatus fuerat, et securè deduxerat Jaco-

hom à Mesopotamiâ lucisque, scilicet ad confinia Chananae: ibi occurrit ei, cumque excepit angelus preses Chananae, cum sua acie angelorum sibi subditorum, ut eum per Chananaam securè ad patrem perduceret, et ab Esaù, et Edom sive Idumae; ut dixi c. 27, v. 25 et 30.

VERS. 5. — **HABEO BOVES**, q. d.: Tibi ob egrotatem non ero oneri, nec parentum opes inimicum; affatum enim opem mihi Deus largitus est.

VERS. 6. — **CUM QUADRIBUS VIBIS**. Uti se et fratri potentiam suam ostentaret, utque eum hac pompâ amplius honoraret, eique securum comitatum per iter praestaret. Videtur ergo Esaù per nuntios à Jacobo missos, tam humiliter et humaniter eum salutat, fuisse placatus, pristinae odia in amorem conversisse, Deo eor ejus imminente, et inclinate in favorem Jacobi.

VERS. 7. — **DUAS TORMAS**. Prior turma erat gregum cum pastoribus, in suos ordines aptè distributa; posterior erat usorum cum liberis, eujus tres erant ordines: primus Zelphæ et Balæ cum suis proliibus; secundus Lia cum suis; tertius Rachelis et Joseph, ut patet cap. sequ. v. 2. Rachel ergo et Joseph non tertiam faciebant turmam, sed secundam agmen claudebant, utpote charissimam Jacobo.

Tropologicè, notat S. Augustinus nos exemplo Jacobi ita debere Deo fidere, ut tamen humana praesidia et consilia non negligamus; hoc enim facere, esset tentare Deum. Hinc B. P. N. Ignatius nos docuit, ut omnem spem rerum generandarum in Deo ponere, ut nobis nostrisque viribus planè dilissi, lotos nos in Deum Delique providentiam ingenti fiducia conficiamus; et tamen in ipsa executione, sedulo adhibere omnia naturafusa media et humana praesidia, perinde ac si illis solis niteremur, illisque res omnis conficienda esset; utrumque enim docet et exigit prudentia pietisque christiana.

VERS. 8. — **SALVABITUR**, fugiendo salvare se poterit.

VERS. 10. — **MINOR SUM**, exilior, villor, indignior sum, quam qui ullam tuam gratiam, vel misericordiam, etiam minimam, mihi praestitum mererem; aut etiam unum merear. Verè enim virtutis fundamentum est humilitas; nec tanta est claritas, quam non obscuret elatio.

Nota. Jacob hic ita gratias agit Deo, de praeteritis beneficiis sibi collatis, ut futuris se dignum reddat, ad eoque Deum sua humilitate et gratitudine provocet. Docet ergo nos hic modum efficacie orandi. Nam orditur à Dei reverentia et laude, allegatque patrum merita, dicens: *Deus patri mei Abraham, etc.* Secundò, admonet Deum promissionum: *Domine, qui dixisti mihi: Reverte.* Tertio, humiliter se, et suam infirmitatem confitetur: *Minor sum cunctis miserationibus tuis.* Quarto, beneficia accepta recollit, et gratias agit: *In baculo meo transivi Jordanem istum, et nunc cum duobus turmis regressor.* Quintò, orat: *Erue me de manu fratris mei Esaù.* Sextò, non tantum pro se, sed et pro aliis obsecrat: *Ne percussit matrem cum filiis; timebat*

commigrasse; unde securus ex Haran ad parentes in Chananaam redit.

Nota secundò prelosum; hæc enim terra non ante, sed post habitationem Esaù, ab ipso Esaù dicta est Seir, et Edom sive Idumae; ut dixi c. 27, v. 25 et 30.

VERS. 5. — **HABEO BOVES**, q. d.: Tibi ob egrotatem non ero oneri, nec parentum opes inimicum; affatum enim opem mihi Deus largitus est.

VERS. 6. — **CUM QUADRIBUS VIBIS**. Uti se et fratri potentiam suam ostentaret, utque eum hac pompâ amplius honoraret, eique securum comitatum per iter praestaret. Videtur ergo Esaù per nuntios à Jacobo missos, tam humiliter et humaniter eum salutat, fuisse placatus, pristinae odia in amorem conversisse, Deo eor ejus imminente, et inclinate in favorem Jacobi.

VERS. 7. — **DUAS TORMAS**. Prior turma erat gregum cum pastoribus, in suos ordines aptè distributa; posterior erat usorum cum liberis, eujus tres erant ordines: primus Zelphæ et Balæ cum suis proliibus; secundus Lia cum suis; tertius Rachelis et Joseph, ut patet cap. sequ. v. 2. Rachel ergo et Joseph non tertiam faciebant turmam, sed secundam agmen claudebant, utpote charissimam Jacobo.

Tropologicè, notat S. Augustinus nos exemplo Jacobi ita debere Deo fidere, ut tamen humana praesidia et consilia non negligamus; hoc enim facere, esset tentare Deum. Hinc B. P. N. Ignatius nos docuit, ut omnem spem rerum generandarum in Deo ponere, ut nobis nostrisque viribus planè dilissi, lotos nos in Deum Delique providentiam ingenti fiducia conficiamus; et tamen in ipsa executione, sedulo adhibere omnia naturafusa media et humana praesidia, perinde ac si illis solis niteremur, illisque res omnis conficienda esset; utrumque enim docet et exigit prudentia pietisque christiana.

VERS. 8. — **SALVABITUR**, fugiendo salvare se poterit.

VERS. 10. — **MINOR SUM**, exilior, villor, indignior sum, quam qui ullam tuam gratiam, vel misericordiam, etiam minimam, mihi praestitum mererem; aut etiam unum merear. Verè enim virtutis fundamentum est humilitas; nec tanta est claritas, quam non obscuret elatio.

Nota. Jacob hic ita gratias agit Deo, de praeteritis beneficiis sibi collatis, ut futuris se dignum reddat, ad eoque Deum sua humilitate et gratitudine provocet. Docet ergo nos hic modum efficacie orandi. Nam orditur à Dei reverentia et laude, allegatque patrum merita, dicens: *Deus patri mei Abraham, etc.* Secundò, admonet Deum promissionum: *Domine, qui dixisti mihi: Reverte.* Tertio, humiliter se, et suam infirmitatem confitetur: *Minor sum cunctis miserationibus tuis.* Quarto, beneficia accepta recollit, et gratias agit: *In baculo meo transivi Jordanem istum, et nunc cum duobus turmis regressor.* Quintò, orat: *Erue me de manu fratris mei Esaù.* Sextò, non tantum pro se, sed et pro aliis obsecrat: *Ne percussit matrem cum filiis; timebat*

vel maximè nec occiso semine benedicto, Christus non veniret.

VERBATUM, fidelitate, q. d.: ego, licet indignus, haec semper expertus sum te fidelem in promissis mihi praestitum; quare confido et oro, ut in futurum idem experiar, utque nunc ab Esaù me protegas.

IN BACULO MEO, q. d.: Solus baculo, seu pelo pastoralis inimitus, egenus, ut pastor sine grege; imò gregem pascedum quereos, ex patria ivi in Haran; nunc Dei dono cum duobus prolium, famulorum et pecudum turmis regressor. Ita Josephus.

VERS. 15. — **UMBRAS FORTIS**, qui recens pepererant, et pulvis lactabant.

VERS. 16. — **SIT SPATIUM INTER GRECEM ET GRECEM**. Uti sic dicitur numerum à se missorum numero, varietate et pompâ se jocet et mitescat Esaù: sic enim plura et et splendida esse videbatur.

VERS. 20. — **FORSITAN**, id est, utique; est et forsitan, non dubitans; sed affirmans, et continentis, uti apud Homèrum. Sic et Christus ait Joannis 8, v. 19: *Si me scieritis, forsitan et Patrem mecum scieritis.*

VERS. 21. — **IPSE VERÒ MANSIT NOCTE ILLA IN CASTRIS**. Tum ut desperaret, tum quid per oblivionem relictum esset, tum ut consilium caperet et cogitaret quâ ratione fratrem placare posset, tum maximè, ut eâ nocte solus quiete et ardentè supplicaret Deo, ut omne hoc suum cum fratre negotium, iterque dirigeret; unde post orationem occurrit illi angelus luctator. Tum denique ut post curas et labores, aliquid daret somno et necessaria quiete. Unde 70 vertunt, *ipse vero dormivit in castris*. Hebr. est lon, id est, pernoctavit, id est, noctem transegit sive dormiendo, sive vigilando et orando.

Moral. S. Ambros. lib. 2 de Jacob e. 6: *Perfecta virtus, inquit, habet quietis tranquillitatem et stabilitatem. Ideo Dominus dicitur ejus perfectioribus reservavit dicens: Pacem meam relinquo vobis; pacem meam do vobis. Perfectorum anim est non sinit mundanos moveri, non turbari metu, non cogitari suspicione, non terrore concuti, non dolore vexari; sed quasi in litore tutissimo adversus insurgentes fluctus secularium procelorum, mentem immobilem fide statione placidare. Ex adverso amplius suis suspitionibus affligitur impius, quam alienis plerique verberibus, majoreque vibices vulnerum in ejus animo sunt, quam in eorum corpore qui ab aliis verberantur.*

VERS. 22. — **CUMQUE MATRE SURRESSET**, ante auroram, durante adhuc nocte, ut habent Hebræa et Græca; nocte enim postquam sua et suos per vadum Jacob transisset Jacob, luctatus est cum angelo usque mane.

VERS. 24. — **VIR LUCTABATUR CUM EO**. Quæros quis fuerit iste vir? Theodor., Justinus, Tertull., Hilarius, Ambrosius, Cyrillus et alii apud Pererium, videntur dicere, fuisse Filium Dei, puta Verbum, quod futurum erat caro; et probatur, quia ipse Jacob, v. 30, cum vocat Deum. Verùm dico primò: Hic vir fuit angelus;

id patet ex Osee 12, 5, ubi expressè hic vir vocatur angelus. Secundò, quia S. Dionys. Celestis Hierarchie c. 4, S. Hieron. Josephus, Eusebius, Rupertus, et S. August. lib. 16 Civit. 59, docent fuisse angelum, adjuvante Deum in veteri Testamento nunquam per se, sed semper per angelos apparuisse; nam celeberrima illa apparitio Dei dantis legem in Sinâ, facta est per angelos, ut patet Galat. 3, 19.

Dices: Hic vir, v. 50, vocatur Deus. — Respondeo: Erat angelus personaliter, sed vocatur Deus representativè et auctoritativè, uti vice rex vocatur rex; quia scilicet Deum; puta Dei filium incarnandum, representabat, ejusque vice et auctoritate fungebatur; et hoc tantum voluit Theodor., Justinus, et alii Patres citati, qui hunc virum vocant Filium Dei.

Dices secundò: Concilium Sirmionense, can. 14, defuit hunc virum fuisse Filium Dei; sic enim habet: *Si quis contra Jacob, non Filium tantum hominum luctatum esse, sed ingentem Deum aut Patrem ejus dixerit, anathema sit.* — Respondeo, hoc concilium tantum vult dicere, angelum hunc representare Deum, non Patrem, sed Filium. Adde, hoc concilium fuisse Arianorum, ac proinde parva, imò suspecte esse auctoritatis et fidelis. Dico secundò: Angelus hic non fuit malus, in specie Esaù apparet, et volens vincere Jacobum, uti fingunt Judæi apud Lyrarum, sed bonus, Patet, quia ab eo benedictionem petit Jacob. Rursum, ab eo focus est vocatus Placatus, id est, apparitio vel facies Dei, ipseque Jacob dicitur esse Israel, id est, prævalens Deo. Fuit ergo hic angelus bonus, typus Christi ex Jacob nasciturus, Ita Patres et interpretes. Quare quod S. Hieron. in Comment. Epistolæ ad Ephes. cap. 6, v. 12, hunc angelum ait fuisse demonium, eum quo, ut ait Apostolus, nobis est collectatio assidua, id est, more suo, non ex sua, sed ex Origenis sententiâ affert. Origenes enim lib. 5 Periarchon, censuit hunc angelum fuisse diabolum.

Dico tertio: Angelus hic non fuit custos Esaù, qui nomine Esaù voluerit impellere Jacobum ab ingressu terræ sanctæ, ut hæc ratione eum cogeret ad restitutionem Esaù sua primogenita, uti commentus est Franc. Georgius tom. 1, sect. 5, problemate 254. Sed fuit hic angelus eusos ipsius Jacobi. Patet, quia Jacobi non Esaù causam egit, ipsique Jacobo, in prejudicium Esaù, benedixit. Rursum, quis credit angelum hominum contra Dei voluntatem, iniquam Esaù causam suscipere et agere voluisse? Denique id patet ex eo quod ait Jacob v. 29: *Vidi Dominum facie ad faciem, et salvo facta est anima mea.* Hic ergo angelus, non Esaù, sed Jacobi fuit tutelaris et salvator.

LUCTABATUR. Hic quaeritur secundò, cur angelus luctatus sit cum Jacobo? Respondeo, ut hæc lucta si-nens se vincî à Jacobo, illi spem faceret, quod pari modo, in nullo magis fratrem suum Esaù, quem metuebat, mitigaret, vinceret et superaret; hoc enim est quod ait angelus, v. 28: *Quoniam si contra Deum fortis fuisti, quando magis contra hominem prævalesis!* Ita Patres græci et latini. Unde, licet D. Thomas et Rupertus hanc luctam dicant inaguriam, verus ta-

men est eam realem et corpoream fuisse in corpore ab angelo assumpto, uti communitur docent Patres. Cum enim angelus apparet Jacobo, eumque confortans, ab eo discedere vellet, Jacob timens solus manere adveniente Esau, sanetâ quâdam audaciâ rogat eum retentat angelum, sicutque angelus longâ et morâ et lætâ totius noctis se ab eo teneri ut hâc ratione animum et adderet, et metum Esau depelleret.

Symbolicè, hæc læta figurabat statum Israëlitarum usque ad adventum Christi, qui talis fuit, quòd ob eorum peccata, Deus sæpè ab eis recedere voluit, et dudum recessisset, nisi Jacob ejusque similes, ut Moses, David, Elias, Isaias et alii eum retinissent. Secundò, hæc læta adumbravit vitam christianam, quæ nihil aliud est quàm læta; et, ut S. Job ait, militis super terram; in qua aliquando vincimur, sed armati et generosè luctantes ut Jacob, tandem vincimus. Nam philosophi et multi christiani vinunt, ex eo quòd passus est generosior reddatur, etiam ut condans ferrum frigidâ asperione, sic ipse periculis obdureat, uti ait S. Gregorius Nazian. orat. 25 in laudem Hieronis.

Nota. Pro *luctabatur* hebraicè est *isabec*, quod Septuag. vertunt *luctatus*, id est, luctabatur quasi palustris in palustrâ. Secundò, Aquila et Symmachus vertunt *luctatus*, id est, versabat, et factabat se cum illo, uti luctantes sese invicem factare et contorquere solent, dum unus alium detinet, et alium ab eo expedire et auferre contendit. Unde patet hæc lætam veram fuisse, et propriè dictam. Pari modo græcum *μαχε*, id est, læta, *μαχεσθαι*, id est, a luto, quo se contorquendo conspergit luctantes, deductum putant; licet Plutarchi à *μάχης*, id est, iterum; alii à *μάχης*, id est, dolo et insidiis deicere; alii à *μαχάσθαι*, id est, appropinquare; ad *μαχάσθαι*, id est, à conjunctis simul quatuor digitis, deductum velint. Tertio, propriè Hebraicè *isabec*, significat *pulverizabatur*, hoc est, in pulverem et arenam descendebat, uti vertit Vatablus; crebro enim *abac* significat pulverem; quia luctantes redib podum pulsu, et agitatione celeri ac vehemènti pulverem excitant, sicut apud Virg. taurus ille, *pedibus qui spargit arenam*. Addit Martinus Roa lib. 6 Singul. cap. ult. in verbo *pulverizandi*, alludi ad morem palæstræ Græcorum et Romanorum, in qua luctantes se invicem pulvere aspergebant, ut facilius et firmius invicem prehensos tenerent.

Quartò, alii *isabec*, vertunt, luctabatur intorquendo se, conandoque adversarium si deicere et evertere, ut sit metaphora à vento; sicut enim ventus validus pulverem, imò et homines intorquet et evergit; ita et facere nituntur collectatores; nam *radix abac*, significat pulverem, qui vento excitatus vehementer intorquetur, agitur et dissipatur. Sed hæc metaphora remotior est, et longius petita; *abac*, enim quemvis pulverem absolutè et simpliciter significat. Hoc alludit Spiens c. 10, ubi agens de Jacobo sic ait: *Certamen forte dedit illi, ut vinceret*; græcè est *ἰσχυρῶς*, q. d.: Deus proposuit Jacobo darum certamen: et simul certaminis præmia et bravia, dum eum objicit avaritiæ Laban, trax Esau, aliosque hostibus, et maximè dum

objecit ei angelum, quicum luctans et vincens, vocatus est Israel, id est, dominans Deo.

Nota *è usque mane*. Docet enim hic suo exemplo Jacob, noctem non totam somno dare; sed partem orationi. Meritò enim queritur Clemens Alexand. lib. 2 Pedag. c. 9, somnum velut publicanum dimidium vite nobiscum dividere. Quocirca Jerem. Thren. 2, v. 19: *Consurge, ait, nocte, et effunde sicut aquam cor tuum in conspectu Domini*. Noctu enim, ait S. Chrysost., *purior anima leviorque sublimia videt, astrarum choras, profundum silentium, etc.* Silentium autem, et solitudo, ait Nazianz. orat. 2, *mater est divine ascensionis*, id est, orationis, Deum ex homine faciens; quam paulò post vocat suam arcem, ad quam persecutionibus vel tentationibus vexatus, se recipere solebat.

Mysticè S. Ambros. lib. 2 de Jacob, cap. 6: *Quid est, ait, luctari cum Deo, nisi virtutis suscipere certamen, et eum superiore congrredi, potiorumque ceteris Dei imitatorum fieri? Et quia insuperabilis erat fides eius atque devotio, secreta ei mysteria Domini revelabat.*

VERS. 25. — QUI (vir, puta angelus) COM VIBREXIT QUOD ITH (Jacobum) SUPERARE NON POSSET. Hinc videtur, quòd, cum Jacob persisteret in lætâ, Deus concursum suum, ac consequenter viri resistendi subtraxerit angelo, ut à Jacobo teneretur et vinceretur.

TERCIÛ. Hebraicè *isaga*, id est, percussit, læxit, luxavit.

NERVUM FEMORIS. Hebraicè est *capb*, quod significat vertebra, sive cotyle, id est, ossis cavitatem, in qua absconditur summa pars femoris, quod Græcis *ischium* dicitur. Rursim *capb* significat caput illud femoris rotandum et incurvum, quod in ischium inseritur; et ita hic sumitur. Ipsum enim ossis femoris quod in cotyle, sive in ischium inseritur, hic loco suo natum est, non autem ipsa cotyle vel ischium, q. d.: Ipsum femur, ipsa convexitas Jacobii luxata est, quia scilicet angulus nervum, id est, tendinem, qui femur, sive extensilem suæ cotyle, sive vertebra, puta ossi superiori connectit, dissolvit atque luxavit, uti optimè quoad sensum veritè noster interpret.

Nota. Hunc tendinem, quasi primò obvium, interioris vehementi percussione et collisione læsit et luxavit angelus, eò modo quo luctantes solent, evadendi causi, ubicumque et quocumque modo possunt, adversarium tangere, collidere, eique plagam inferre; idque ut sciret Jacob, hæc suam lætam cum angelo veram fuisse, seque angelum non suis, sed Dei viribus vicisse; angelus enim qui femur Jacobii luxare poterat, potuisset sanè et reliqua ejus membra luxare, totumque Jacobum proterere, nisi Deus impedivisset. Ita Theodoretus.

EMANENT. Hebraicè *tela*, id est, dissolutus, laxatus, et plus æquo extensus est, ita ut claudicaret Jacob. Septuag. et noster vertunt, *emancuit*, quia nervus suo loco motus et luxatus, quasi flaccidus, stupidus et inutilis effectus est, unde vers. ultim. dicitur obstupuisse.

VERS. 26. — DIMITTE ME; JAN ENIM ASCENDIT AERORUM. Petit angelus mis-lionem, quia illucente die,

nolescat se in corpore assumpto clarè ostendere Jacobo, inquit Oleaster, et multò minis famulis Jacobi, jamjam ad eum venturis, ait S. Thomas: quæ enim divina sunt et spiritalia, uti eat angelus, hæc æreana sunt, et supra hominum captum, ideoque oculos hominum fugiunt.

NON DIMITTAM TE, NISI BENEDIXERIS MIHI. Ingenti affectu et desiderio hoc dixit Jacob. Unde Osce c. 12, 3, ait Jacobum cum lacrymis hæc benedictionem expectasse; ideoque eam impetravit, cum novo nomine Israel, quod ei angelus indidit.

NON DIMITTAM TE, NISI BENEDIXERIS MIHI. Josephus ait Jacobum precatum fuisse ab angelo, ut ex eo factum suum cognoscere liceret; uti que ac deprecationis competent factum esse: quod sic intellige, non quasi Jacob simpliciter scire optaret quid sibi foret deinceps evenituro; sed ut ei angelus felicia precaretur, utque presentia mala, que ab Esau imminente metuebat, dispelleret.

VERS. 28. — NEQUAQVAM JACOB APPELLABITUR NOMEN TUUM, SED ISRAEL, q. d.: Non tantum Jacob, sed et Israel appellaberis; nam deinceps Jacob quoque appellatus est. Vide gen. 17.

ISRAEL. Quæres quid significet Israel? Primò S. Hieronymus Israel exponit, quasi dicas *isacar et*, id est, rectus Dei; sed obstat quòd *isacar* scribitur per schin asperum, Israel vero per sin lenem. Secundò, S. August. l. 16 Civit. Dei c. 59, Philo, Nazianz., Illarius, Eusebius, et Prosper, putant Israel dici, quasi *is roe et*, vir videns Deum; sed pari modo is scribitur per schin, Israel vero per sin. Tertio ergo et genuinè, Israel dicitur à *isac et*, id est, dominatus est Deo; inde enim *isac* vocatur dominus et princeps, et *isac*, idem est, quod domina. Israel ergo idem est, quod dominans, vel qui dominabitur Deo. Potest enim *isac*, in Israel, accipi ut futurum; licet aliàs in nominibus propriis *isac* addi solet, non ut futurum, sed ut hebraicè. Hoc esse etymon Israel, patet ex verbis angeli; ait enim: *Vocaberis Israel*, quia *isac*, id est, *prævaluit*, et dominatus es Deo. Ita Septuag. Theodotus, Symmachus, S. Hieron. et Aquila, qui vertit, *regnasti cum Deo*, id est, contra Deum, quia ipsi Deo dominatus es. Deum vocat angelum Deum representantem, Deique legatum. *Israel idem quod princeps cum Deo*, q. d.: *Quomodo princeps ego suus, sic et tu, qui mecum luctari potuisti, princeps vocaberis. Si autem mecum, qui Deus sum, pugnare potuisti, quanto magis cum hominibus, hoc est, cum Esau? quem propterea formidare non debes*, ait S. Hieron. in Tradit. Hebr.

Ite ergo est benedictio quam Jacobo petenti dat angelus, quòd scilicet deinceps vocandus, et reipsa futurus sit Israel, ut sciat se, qui Deum, id est, angelum Dei vicarium et nuntium tam generosè in lætâ superari, multò magis superatum Esau, omnesque hostes, q. d.: Ne times fratrem tuum Esau, ò Jacob. Nam tuis violentis precibus apud Deum, licet quasi renitentem et collectantem, obtinuisti, ut contra Esau omnesque hostes tuos sis inflecto animo, insuperabili-

lis et victor. Hæc enim est benedictio hic data Jacobo, inquit S. Thomas et Cajetanus.

Nota: Putant aliqui, hic nomen Israel tantum promitti Jacobo, reipsa verò ei imponi cap. 35, v. 10. Sed verius est illud hic ipsi, ob tam memorabilem lætam et victoriam, reipsa imponi, renovari verò et confirmari cap. 35, v. 10.

Nota secundò: Hæc læta, et hoc nomen Israel, obvenit Jacobo anno ætatis sue 97; nam anno ejus 91 natus est Joseph; et postea Jacob advenit in Haran, serviens pro gregibus, per sex annos, uti ostendi cap. 30, v. 25; septimo verò anno, puta anno ætatis 97, fugiens et veniens in Chanaanem, hæc lætam pergit, et in eà nomen Israelis accipit.

Allegor. Alcazar in Apocal. 11, notat. 1, putat hic significari lætam Esau cum Jacob, id est, Synagoga cum Ecclesiâ, puta persecutionem Judæorum in primis Christianis; hi enim cum Jacobo parente suo, in tentatione hæc fortes steterunt, ideoque victoriam reportarunt, et à Deo benedicti sunt. Ubi rectè notat Alcazar, Deum tentatus et tribulatus se propitium et familiarem exhibere, primò, in temperandis viribus, quibus Jacobum et fideles per Judæos aliosque hostes exercet et oppugnat. Secundò, in tribuendo eadem Jacobo et fidelibus fortitudine, quâ in hæc lætâ constant persistunt.

Tropologicè, hæc læta est oratio, in qua cum Jacobo viderem Deum facie ad faciem, et salva fit anima nostra. Burston per orationem, quasi Israel dominatur Deo, et consequenter omnibus timoribus, affectibus, perturbationibus et hostibus. Exinde formur, id est, amor propius, fiducia sanarum virium, et concupiscentia, quæ viget in amore. De virtute tacta decrevit, luxatur et languescit; tuncque uno claudicans pede, alius sanus remanet; quia necesse est ut debilitato amore sæculi, homo convalescat ad amorem Dei, inquit S. Gregor. homil. 14 in Ezech., et in Psalm. 6 ponentem. Initio.

Disce ergo, ò miles Christi, ex hoc loco à Jacobo, in quavis tentatione, tribulatione et persecutione per orationem confugere ad Deum; si enim oratione perasundas et prævaleas Deo, prævaleris et tuis hostibus; Denique eos tibi vel amicos, vel subditos reddet; ita enim Israel, puta Jacobo. Hoc æreum vincendi, et quidvis obtinendi consilium narrant et usurpant, usurpantque etiamiam viri sancti, Deoque confiteantur, qui in Deo faciunt virtutem. *Omnia*, inquit Paulus, *possunt, in eo qui me confortat*. Deus enim omnium firmum et regnum, etiam ferocissimum, corda in sua habet manus, et ad nutum quocumque libet, ea inducit et immutat.

VERS. 29. — DIC MIHI QUO APPELLABERIS NOMINE. Querit Jacob nomen angeli, ut per hoc eum quasi benedictorem et benefactorem suum predicare, celebrare, et in quavis adversitate invocare possit.

GEN QUERIS NOMEN MEUM? Addunt aliqui, *quod est mirabile*. Unde Alcazar in Apocalyp. 11, v. 1, putat angeli hujus nomen fuisse Mirabilis; tam ut hoc nomine immeret, in hæc lætâ admirabile Dei consilium in

circa Ecclesie persecutiones et victorias figurari; tum ut typos esset Christi, qui vocatur Admirabilis, Isaie c. 9, v. 6. Item docent Rabbini nonnulli. Audi Ferrelium medicum l. 1. de Abditis rerum causis c. 11: «*Literis proditum, inquit, accepimus, quod primi parentis custos angelus dicitur sibi Ruziel, Abrahæ Zakiel, Isaac Raphael, Jacob Pelel (id est, Mirabilis Dei) Moysis Metraton, per hos interuentus plurima illi diuinitus acceperunt.*» Verum hæc Cabalistarum sunt vel conjecturæ, vel commenta. Nam hæc verba, *quod est mirabile*, hoc loco delenda sunt, ut ea debent Hebræa, Græca, et Latina Romana; habentur tamen illa Iudicum 13, 18, unde in hunc locum à sciolo quopiam tractata videntur.

Noluit angelus indicare nomen suum Jacobo, tum ne posteri ejus illud adorerent, aut superstitiosè coterent. Euerunt enim Iudei in idololatram et superstitionem valde proclives, tum quia angeli puri sunt spiritus et mentes, qui vocalia vultu habent nomina, tum quia hæc angelus representabat Verbum incarnandum, cujus nomen ante incarnationem fuit tacitum et absconditum.

VERS. 50. — Et exierunt et. Implicité et reipsa, vocando eum Israel, benedixit angelus Jacobo v. 28, ut dixi: hæc verò explicite et benedixit foras super eum crucem, simulque signum, dicensque: Benedicti tibi Deus, deusque tui benedictionem Abrahæ et seminii ejus promissam.

VOCATIQUE NOMEN LOCI ILLIUS PHANIEL. Phaniel, vel, ut Hebræis est, Phaniel, idem est quod facies Dei: pene enim facies, id est, Deum significat. Ille postea edificata urbs, pariter dicta est Phaniel, quam Strabo gentilis lib. 19, faciem Dei appellat. S. Chrysost. hom. 58, ex Septuag. legit, *locus Jacob nomen loci hujus, Speciem Dei.* Tunc enim Deus speciem hominis, postea ipsam hominis veritatem et naturam assumpsit: «*Præsignans, inquit, nobis, quod humanam naturam suscepturus esset.*» Verum tunc quidem, quotiam initium et principia erant, in figurâ unicuique illorum apparuit; sicut per Osee, c. 12, dicit: *Ego visiones multiplicavi, et in manibus Prophetarum assimilata sunt.* Quando autem dignatus est Dominus humanam formam suscipere, non apparuit tantum carnem, sed verum induit.

DICENS: VIDI DOMINUM FACIE AD FACIEM, q. d.: Vidi Deum in specie corporeâ, mihi ab angelo representatum. Certum enim est, Jacobum hæc nocturnâ et obscurâ specie, non visisse divinam essentiam, imò nec Deum propriè, sed angelum Deum representantem in corpore assumpto. Secundò et meliùs: *Vidi Dominum facie ad faciem*, id est, cominûs cum angelo Deum representante colloctatus sum et depognavi, manum manam, pedem pedi, latus lateri contuli et conserui. Sic enim ait Amasias rex ad Joas: *Videamus nos*, id est, bello cominûs decertemus, 4 Reg. 14, v. 8. Sic Josias vidit Pharaonem, cum in bello à Pharaone occisus est, 4 Reg. 25, 30.

ET SALVA FACTA EST ANIMA MEA: Nam, ut ait S.

Cyril. et Cajetan. vetus erat persuasio, eum qui vidisset angelum, moriturum. Unde Manue viso angelo: *Morietur, inquit, quia vidimus Dominum*, Judic. 13, 22. Hinc Jacob gratulatur sibi, se Deum visisse, et tamen saluum esse. Secundò et pluriùs S. Chrysost. et Lipom. q. d.: Hæc familiari Dei visione, benevolentia et amicitia per ejus angelum, quem vidit, et cum quo luctatus sum, liberatus sum metu fratris, omnique alio scrupulo et angore. Unde Osee c. 12, vertit: *Confortatus sum*: deinceps enim Jacob non timuit fratrem, sed animosè et fidenter ad illum perrexit.

Hinc Cassianus alique rerum spiritualium positi docent, esse indicium boni angeli, si is qui apparet, primò hominem percellat, sed max hominem consolatur, mansuetum omnesque mentis nebulas abstergat, corroboret, serenum hilarerque relinquat. Contrarium prorsus fecit diabolus. Ita angelus apparuit Jonæ terribili specie, scilicet evaginatum tenens gladium, sed mox eum consolatus est et animavit dicens: *Sum princeps exercitus Domini, et nunc venio*, Jonæ 3, 15. Sic Godeon viso angelo percussus fuit, putavitque sibi moriturum esse, sed mox audivit: *Par tecum, ne times, non morietur*, Judic. 6, 22. Sic Daniel viso angelo auguste formæ, perculsus corruit, et emareuit; sed mox ab eodem erectus et confortatus est, Daniel. 10, v. 8 et sequent. Sic mulieres venientes ad Christi sepulcrum, videntes angelum aspectu futuris, obstupuerunt, sed mox ab eo audierunt: *Nolite expavescere, Jesum quaeritis Nazarenum crucifixum: surrexit, non est hic*, Marc. 16, v. 7.

VERS. 51. — CLAUDICABAT, ex nervi leti dolore et laxatione. Gemadus in Catenâ putat Jacob d. inceptu eludum permississe, et Hebræi tradunt eum à claudicatione tandem curatum esse, cum pervenit in Sichem, sive Sichar, que in de Salem sit dicta, id est perfecta, Gen. 35, 18, eò quòd ibi perfectè incedere coepit Jacob. Verum meliùs censet Abulensis, Jacobum ab angelo tangente et percussante illic curatum esse, antequam postredie perveniret ad Esau; eum enim maneret claudus et impotens, presertim coram fratre, qui prevalitur erat, juxta promissionem angeli?

VERS. 52. — NOS COBERT NERVUM FILII ISRAEL. Sub nervo intellige musculum, à quo fetur movetur et contrahitur. Nervus enim à multis, etiam gentilibus, comedi non solet. Ita Vatabl.

Allegoricè, nervus et raro Jacob significat carnalem sensum legis veteris, qui per luctum angeli, id est, Christi, cum Jacob, id est, Judeis, erat resolvendus et laxandus. Hinc claudicare coepit judaismus; quia una ejus pars, scilicet verus Israel, ivit sursum ad Christum, per loculum (de quo v. 10) id est, crucem, ait S. August. hæcque est benedicta à Christo; altera, que Christo credere noluit, ivit deorsum, gratia et glorie expers; hinc veri filii Israel non comedunt nervum literarè et intelligentie carnalis legis, que occidit. Ita S. Thomas et S. Augustinus serm. 89 de Temp.

CAPUT XXXIII.

CHAPITRE XXXIII.

1. Elevans autem Jacob oculos suos, vidit venientem Esau, et cum eo quadringentos viros; divisitque filios Lia et Rachel, ambaramque famularum.
2. Et posuit utramque ancillam, et liberos earum, in principio; Liam verò et filios ejus in secundo loco: Rachel autem et Joseph novissimos.
3. Et ipse progrediens adoravit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater ejus.
4. Currens itaque Esau obviam fratri suo, amplexatus est eum; stringensque collum ejus, et osculans flevit.
5. Levatisque oculis, vidit mulieres et parvulos earum, et ait: Quid sibi voluit isti? et si ad se pertinent? Respondit: Parvuli sunt, quos donavit mihi Deus servo tuo.
6. Et appropinquantes ancilla et filii earum, incurvati sunt.
7. Accessit quoque Lia cum pueris suis: et cum similibus adorassent, extremi Joseph et Rachel adoraverunt.
8. Dixitque Esau: Quenam sunt iste turme, quas obviam habui? Respondit: Ut invenirem gratiam coram domino meo.
9. At ille ait: Habeo plurima, frater mi; sint tua tibi.
10. Dixitque Jacob: Noli ita, obsecro: sed si inveni gratiam in oculis tuis, accipe munusculum de manibus meis: sic enim vidi faciem tuam, quasi viderim vultum Dei: esto mihi propitius.
11. Et suscepit benedictionem quam attuli tibi, et quam donavi mihi Deus tribuens omnia. Vix, fratre compellente, suscipiens.
12. Ait: Gradatur eum, eroga sociis itineris tui.
13. Dixitque Jacob: Nosti, domine mi, quòd parvulos habeam teneros, et oves et boves fectas, mecum; quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur una die cuncti greges.
14. Præcedat dominus meus ante servum suum: et ego sequar paulatim vestigia ejus, sicut videro parvulos meos posse, donec veniam ad dominum meum in Seir.
15. Respondit Esau: Oro te, ut de populo qui mecum est, saltem socii remaneant vici tui. Non est, inquit, necesse: hoc unum tantum indigeo, ut inveniam gratiam in conspectu tuo, domine mi.
16. Reversus est itaque illo die Esau itinere quo venerat in Seir.
17. Et Jacob venit in Socoth, ubi edificata domo et fixis tentoriis, appellavit nomen loci illius, Socoth, id est, tabernacula.
18. Transivitque in Salem urbem Sichimorum, que est in terrâ Chanaan, postquam reversus est de Mesopotamiâ Syriæ, et habitavit juxta oppidum.
19. Emitte partem agri in quâ fixerat tabernacula, à filiis Hemor patris Sichem, centum agnis.
20. Et erecto illo altari, invocavit super illud fortissimum Deum Israel.

1. Jacob levait ensuite les yeux, vit Esau qui s'avançait avec quatre cent hommes; et il partagea les enfants de Lia, de Rachel et des deux servantes.
2. Il mit à la tête les deux servantes avec leurs enfants, Lia et ses enfants au second rang, Rachel et Joseph au dernier.
3. Et lui, s'avançant, adora Esau, et pour lui marquer plus de respect, se prosterna sept fois en terre, jusqu'à ce que son frere fut proche de lui.
4. Alors Esau, dont Dieu avait changé le cœur, courut au-devant de son frere, l'embrassa, le serra étroitement et le baisa, en versant des larmes de joie et de tendresse.
5. Et ayant levé les yeux, il vit les femmes et leurs enfants; et il dit à Jacob: Qui sont ceux-là? sont-ils à vous? Jacob lui répondit: Ce sont les petits enfants que Dieu a donnés à votre serviteur.
6. Et les servantes s'approchaient avec leurs enfants, le saluèrent profondément.
7. Lia s'approcha ensuite avec ses enfants, et l'ayant aussi adoré, Joseph et Rachel l'adorèrent les derniers.
8. Alors Esau lui dit: Quelles sont ces troupes que j'ai rencontrées? Jacob lui répondit: Ce sont celles que j'ai destinées pour vous les présenter afin de trouver grâce devant mon seigneur.
9. Esau lui répondit: J'ai des biens en abondance, mon frere; gardez pour vous ce qui est à vous.
10. Jacob ajouta: N'en usez pas ainsi, je vous prie; mais, si j'ai trouvé grâce devant vous, recevez de ma main ce petit présent: vous rendrez parfaite la joie que j'ai eue et ce jour, car j'ai vu aujourd'hui votre visage, comme si je voyais le visage de Dieu: j'ai été ravi de vous voir plein de douceur et de bonté pour moi; soyez moi donc favorable, enotez en ce point.
11. Et recevez ce présent que je vous ai offert, et que j'ai reçu de Dieu, qui donne toutes choses. Esau, après ces instances de son frere, reçut avec peine ce qu'il lui donnait.
12. Et il lui dit: Allons ensemble, et je vous accompagnerai dans votre chemin.
13. Jacob lui répondit: Vous savez, mon seigneur, que j'ai avec moi des enfants fort petits, et des brebis et des vaches pleines; que si je les laisse, en les faisant marcher tout vifs, tous mes troupeaux mourront en un même jour.
14. Que mon seigneur marche donc devant son serviteur, et je le suivrai tout doucement, selon que je verrai que mes petits le pourront faire, jusqu'à ce que j'arrive chez mon seigneur en Seir.
15. Esau lui dit: Je vous prie qu'il demeure au moins quelques-uns des vôtres que j'ai avec moi pour vous accompagner dans votre chemin. Jacob lui répondit: Cela n'est pas nécessaire; je n'ai besoin, mon seigneur, que d'une seule chose, qui est de trouver grâce devant vous.
16. Esau s'en retourna donc le même jour en Seir par le même chemin qu'il était venu.
17. Et Jacob, au lieu d'aller en Seir, comme il l'avait promis à son frere Esau, vint à Socoth, où ayant bâti une maison pour lui, et dressé ses tentes pour ses troupeaux, il appela ce lieu-là Socoth, qui veut dire les tentes.
18. Il passa ensuite jusqu'à Salem, qui est une ville des Sichimites dans le pays de Chanaan, et il demeura près de cette ville depuis son retour de Mesopotamie qui est en Syrie.
19. Il acheta une partie du champ dans lequel il avait dressé ses tentes, et en paya cent agneaux aux enfants d'Hémor, père de Sichem.
20. Et ayant dressé là un autel, il invoqua le Dieu très-fort, le Dieu d'Israël.

circa Ecclesie persecutiones et victorias figurari; tum ut typos esset Christi, qui vocatur Admirabilis, Isaie c. 9, v. 6. Item docent Rabbinii nonnulli. Audi Ferrelium medicum l. 1. de Abditis rerum causis c. 11: «*Literis proditum, inquit, accepimus, quod primi parentis custos angelus dicitur sibi Ruziel, Abrahæ Zakiel, Isaac Raphael, Jacob Pelel (id est, Mirabilis Dei) Moysis Metraton, per hos interuentus plurima illi diuinitus acceperunt.*» Verum hæc Cabalistarum sunt vel conjecturæ, vel commenta. Nam hæc verba, *quod est mirabile*, hoc loco delenda sunt, ut ea debent Hebræa, Græca, et Latina Romana; habentur tamen illa Iudicum 13, 18, unde in hunc locum à sciolo quopiam tractata videntur.

Noluit angelus indicare nomen suum Jacobo, tum ne posteri ejus illud adorerent, aut superstitiosè coterent. Euerunt enim Iudei in idololatram et superstitionem valde proclives, tum quia angeli puri sunt spiritus et mentes, qui vocalia vultu habent nomina, tum quia hæc angelus representabat Verbum incarnandum, cujus nomen ante incarnationem fuit tacitum et absconditum.

VERS. 50. — Et exierunt et. Implicité et reipsa, vocando eum Israel, benedixit angelus Jacobo v. 28, ut dixi: hæc verò explicite et benedixit foras super eum crucem, simulque signum, dicensque: Benedixit tibi Deus, doteque tui benedictionem Abrahæ et seminii ejus promissam.

NOCTURNE NOMEN LOCI ILLIUS PHANIEL, PHANIEL, vel, ut Hebræis est, Phaniel, idem est quod facies Dei: pene enim faciem, id est Deum significat. Ille postea edificata urbs, pariter dicta est Phaniel, quam Strabo gentilis lib. 19, faciem Dei appellat. S. Chrysost. hom. 58, ex Septuag. legit, *locus Jacob nomen loci hujus, Speciem Dei.* Tunc enim Deus speciem hominis, postea ipsam hominis veritatem et naturam assumpsit: «*Præsignans, inquit, nobis, quod humanam naturam suscepturus esset.*» Verum tunc quidem, quotiam initium et principia erant, in figurâ unicuique illorum apparuit; sicut per Osee, c. 12, dicit: *Ego visiones multiplicavi, et in manibus Prophetarum assimilavi eas.* Quando autem dignatus est Dominus humanam formam suscipere, non apparuit tantum carnem, sed veram induit.

DICENS: VIDI DOMINUM FACIE AD FACIEM, q. d.: Vidi Deum in specie corporeâ, mihi ab angelo representatum. Certum enim est, Jacobum hæc nocturnâ et obscurâ specie, non visisse divinam essentiam, imò nec Deum propriè, sed angelum Deum representantem in corpore assumpto. Secundò et meliùs: *Vidi Dominum facie ad faciem*, id est, cominûs cum angelo Deum representante colloctatus sum et depognavi, manum manam, pedem pedi, latus lateri contuli et conserui. Sic enim ait Amasias rex ad Joas: *Videamus nos*, id est, bello cominûs decertemus, 4 Reg. 14, v. 8. Sic Josias vidit Pharaonem, cum in bello à Pharaone occisus est, 4 Reg. 25, 30.

ET SALVA FACTA EST ANIMA MEA: Nam, ut ait S.

Cyril. et Cajetan. vetus erat persuasio, eum qui vidisset angelum, moriturum. Unde Manue viso angelo: *Morietur, inquit, quia vidimus Dominum*, Judic. 13, 22. Hinc Jacob gratulatur sibi, se Deum visisse, et tamen saluum esse. Secundò et pluriùs S. Chrysost. et Lipom. q. d.: Hæc familiari Dei visione, benevolentia et amicitia per ejus angelum, quem vidit, et cum quo luctatus sum, liberatus sum metu fratris, omnique alio scrupulo et angore. Unde Osee c. 12, vertit: *Confortatus sum*: deinceps enim Jacob non timuit fratrem, sed animosè et fidenter ad illum perrexit.

Hinc Cassianus alique rerum spiritualium positi docent, esse indicium boni angeli, si is qui apparet, primò hominem percellat, sed max hominem consolatur, mansuetum omnesque mentis nebulas abstergat, corroboret, serenum hilarumque relinquat. Contrarium proorsus fecit diabolus. Ita angelus apparuit Jonæ terribili specie, scilicet evaginatum tenens gladium, sed mox eum consolatus est et animavit dicens: *Sum princeps exercitus Domini, et nunc venio*, Jonæ 3, 15. Sic Godeon viso angelo percussus fuit, putavitque sibi moriturum esse, sed mox audivit: *Par tecum, ne times, non morietis*, Judic. 6, 22. Sic Daniel viso angelo auguste formæ, perculsus corruit, et emareuit; sed mox ab eodem erectus et confortatus est, Daniel. 10, v. 8 et sequent. Sic mulieres venientes ad Christi sepulcrum, videntes angelum aspectu futuris, obstupuerunt; sed mox ab eo audierunt: *Nolite expavescere, Jesum quaeritis Nazarenum crucifixum: surrexit, non est hic*, Marc. ult. v. 9.

VERS. 51. — CLAUDICABAT, ex nervi leti dolore et laxatione. Gemadus in Catenâ putat Jacob d. inceptu eludum permississe, et Hebræi tradunt eum à claudicatione tandem curatum esse, cum pervenit in Sichem, sive Sichar, que in de Salem sit dicta, id est perfecta, Gen. 35, 18, eò quòd ibi perfectè incedere coepit Jacob. Verum meliùs censet Abulensis, Jacobum ab angelo tangente et percussante illic curatum esse, antequam postredie perveniret ad Esau; eum enim maneret claudus et impotens, presertim coram fratre, qui prevalitur erat, juxta promissionem angeli?

VERS. 52. — NOS COBERT NERVUM FILII ISRAEL. Sub nervo intellige musculum, à quo fetur movetur et contrahitur. Nervus enim à multis, etiam gentilibus, comedi non solet. Ita Vatabl.

Allegoricè, nervus et raro Jacob significat carnalem sensum legis veteris, qui per luctum angeli, id est, Christi, cum Jacob, id est, Judeis, erat resolvendus et laxandus. Hinc claudicare coepit jehaismus; quia una ejus pars, scilicet verus Israel, ivit sursum ad Christum, per bœcalum (de quo v. 10) id est, crucem, ait S. August. hæcque est benedicta à Christo; altera, que Christo credere noluit, ivit deorsum, gratia et gloriæ expers; hinc veri filii Israel non comedunt nervum literarè et intelligentiæ carnalis legis, que occidit. Ita S. Thomas et S. Augustinus serm. 89 de Temp.

CAPUT XXXIII.

CHAPITRE XXXIII.

1. Elevans autem Jacob oculos suos, vidit venientem Esau, et cum eo quadringentos viros; divisitque filios Lia et Rachel, ambaramque famularum.
2. Et posuit utramque ancillam, et liberos earum, in principio; Liam verò et filios ejus in secundo loco: Rachel autem et Joseph novissimos.
3. Et ipse progrediens adoravit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater ejus.
4. Currens itaque Esau obviam fratri suo, amplexatus est eum; stringensque collum ejus, et osculans flevit.
5. Levatisque oculis, vidit mulieres et parvulos earum, et ait: Quid sibi voluit isti? et si ad se pertinent? Respondit: Parvuli sunt, quos donavit mihi Deus servo tuo.
6. Et appropinquantes ancilla et filii earum, incurvati sunt.
7. Accessit quoque Lia cum pueris suis: et cum similibus adorassent, extremi Joseph et Rachel adoraverunt.
8. Dixitque Esau: Quenam sunt iste turme, quas obviam habui? Respondit: Ut invenirem gratiam coram domino meo.
9. At ille ait: Habeo plurima, frater mi; sint tua tibi.
10. Dixitque Jacob: Noli ita, obsecro: sed si inveni gratiam in oculis tuis, accipe munusculum de manibus meis: sic enim vidi faciem tuam, quasi viderim vultum Dei: esto mihi propitius.
11. Et suscepit benedictionem quam attuli tibi, et quam donavi mihi Deus tribuens omnia. Vix, fratre compellente, suscipiens.
12. Ait: Gradatur simul, eroque socius itineris tui.
13. Dixitque Jacob: Nosti, domine mi, quòd parvulos habeam teneros, et oves et boves fetas, mecum; quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur una die cuncti greges.
14. Præcedat dominus meus ante servum suum: et ego sequar paulatim vestigia ejus, sicut videro parvulos meos posse, donec veniam ad dominum meum in Seir.
15. Respondit Esau: Oro te, ut de populo qui mecum est, saltem socii remaneant vici tui. Non est, inquit, necesse: hoc unum tantum indigeo, ut inveniam gratiam in conspectu tuo, domine mi.
16. Reversus est itaque illo die Esau itinere quo venerat in Seir.
17. Et Jacob venit in Socoth, ubi edificata domo et fixis tentoriis, appellavit nomen loci illius, Socoth, id est, tabernacula.
18. Transivitque in Salem urbem Sichimorum, que est in terrâ Chanaan, postquam reversus est de Mesopotamiâ Syriæ, et habitavit juxta oppidum.
19. Emitte partem agri in quâ fixerat tabernacula, à filiis Hemor patris Sichem, centum agnis.
20. Et erecto ibi altari, invocavit super illud fortissimum Deum Israel.

1. Jacob levait ensuite les yeux, vit Esau qui s'avançait avec quatre cents hommes; et il partagea les enfants de Lia, de Rachel et des deux servantes.
2. Il mit à la tête les deux servantes avec leurs enfants, Lia et ses enfants au second rang, Rachel et Joseph au dernier.
3. Et lui, s'avançant, adora Esau, et pour lui marquer plus de respect, se prosterna sept fois en terre, jusqu'à ce que son frère lui fût proche de lui.
4. Alors Esau, dont Dieu avait changé le cœur, courut au-devant de son frère, l'embrassa, le serra étroitement et le baisa, en versant des larmes de joie et de tendresse.
5. Et ayant levé les yeux, il vit les femmes et leurs enfants; et il dit à Jacob: Qui sont ceux-là? sont-ils à vous? Jacob lui répondit: Ce sont les petits enfants que Dieu a donnés à votre serviteur.
6. Et les servantes s'approchèrent avec leurs enfants, le saluèrent profondément.
7. Lia s'approcha ensuite avec ses enfants, et l'ayant aussi adoré, Joseph et Rachel adorèrent les derniers.
8. Alors Esau lui dit: Quelles sont ces troupes que j'ai rencontrées? Jacob lui répondit: Ce sont celles que j'ai destinées pour vous le présenter afin de trouver grâce devant mon seigneur.
9. Esau lui répondit: J'ai des biens en abondance, mon frère; gardez pour vous ce qui est à vous.
10. Jacob ajouta: N'en usez pas ainsi, je vous prie; mais, si j'ai trouvé grâce devant vous, recevez de ma main ce petit présent: vous rendrez parfaite la joie que j'ai eue et ce jour, car j'ai vu aujourd'hui votre visage, comme si je voyais le visage de Dieu: j'ai été ravi de vous voir plein de douceur et de bonté pour moi; soyez moi donc favorable, en ce point.
11. Et recevez ce présent que je vous ai offert, et que j'ai reçu de Dieu, qui donne toutes choses. Esau, après ces instances de son frère, reçut avec peine ce qu'il lui donnait.
12. Et il lui dit: Allons ensemble, et je vous accompagnerai dans votre chemin.
13. Jacob lui répondit: Vous savez, mon seigneur, que j'ai avec moi des enfants fort petits, et des bœufs et des vaches pleines; que si je les laisse, en les faisant marcher tout vifs, tous mes troupeaux mourront en un même jour.
14. Que mon seigneur marche donc devant son serviteur, et je le suivrai tout doucement, selon que je verrai que mes petits le pourront faire, jusqu'à ce que j'arrive chez mon seigneur en Seir.
15. Esau lui dit: Je vous prie qu'il demeure au moins quelques-uns des vôtres que j'ai avec moi pour vous accompagner dans votre chemin. Jacob lui répondit: Cela n'est pas nécessaire; je n'ai besoin, mon seigneur, que d'une seule chose, qui est de trouver grâce devant vous.
16. Esau s'en retourna donc le même jour en Seir par le même chemin qu'il était venu.
17. Et Jacob, au lieu d'aller en Seir, comme il l'avait promis à son frère Esau, vint à Socoth, où ayant bâti une maison pour lui, et dressé ses tentes pour ses troupeaux, il appela ce lieu-là Socoth, qui veut dire les tentes.
18. Il passa ensuite jusqu'à Salem, qui est une ville des Sichimites dans le pays de Chanaan, et il demeura près de cette ville depuis son retour de Mesopotamie qui est en Syrie.
19. Il acheta une partie du champ dans lequel il avait dressé ses tentes, et en paya cent agneaux aux enfants d'Hémor, père de Sichem.
20. Et ayant dressé là un autel, il invoqua le Dieu très-fort, le Dieu d'Israël.

VERS. 5. — IPSE PROGREDIENS. Hebraice est, *velut abar linepne*, et ipse transitivè vel processit ante illud. Unde patet, Jacobum post primam turram peccatum et famulorum processisse, quasi patrem et ducent ante secundam turram uxorum et liberorum, pro his se periculo et morti offerendo.

ADORAVIT FRONTEM IN TERRAM. Non Deum, uti voluit aliqui, sed fratrem suum Esau. Jacob ergo adoravit, id est, reverentiam, non sacram, nec divinam, sed humanam et civilem fratri suo exhibuit, inclinando se illi in terram usque septies, per modica intervalla, donec ad fratrem perveniret. Discit hic superbiam et iram potentium et ferocium, non alia re magis frangi, quam supplicii submissione, scilicet

Corpora magnanimo satis est prostratis iocari.

Pygma sumi fœm, cum jacet hostis, habet.

Vide S. Chrysostomum tom. 38.

Ita sanctus ille episcopus, inquit Sophronius in Prato spir. cap. 210, alterum episcopum graviter sibi quisque offensum vicit, dum e ad pedes ejus cum toto suo clero prostratis dicebat: Ignosce Domine nobis, servi tui sumus. Stupefactus enim ille, et conquisitus in tantâ episcopi humilitate, pedes illius tenuit, dicens: Tu meus et dominus et pater es. Dicebat autem clero suo humilis ille: Numquid non per Christi gratiam vicimus? et vos ergo cum habetis inimicum, ita facite, et victores eritis. Simile exemplum habet cap. ult. et aliud cap. penult. Responso ergo mollis, blanda et humilis frangit iram, ut inquit Sapiens.

Allegoricè, S. Cyrillus in Glaphyris 1. 5: Jacob est Christus, ille primò reconciliator cum Laban, id est cum Gentibus; deinde cum Esau, id est, Judæis; cum enim placidato Gentium intraverit, tunc omnis Israël convertebat ad Christum, et salvabatur.

SERTIUS. Cur septies? — Resp. Allegor. S. Ambros. lib. 2 de Jacob, cap. 6, quia respiciebat in Christum, e qui non solum usque septies, sed etiam septuagies septies veniam fratri laxari jubere, Matth. 18, ut ejus contemplatione convocatus Esau, injuriam quam se accepisse putabat, remitteret fratri, et quousvis lapsus in gratiam rediret; quia propterea suscepturus erat carnem Domini Jesus, et venturus in terras, ut multiplicatam nobis donaret veniam delictorum.

VERS. 8. — UT INVENIREM GRATIAM, q. d.: Hæc tibi quasi fratri amantissimo et clementissimo loco memoris præmissi, ut tuam gratiam demererer, qui mihi sis benevolus, omninoque præteritorum obliviscaris.

VERS. 10. — NOTI ITA ALBUIRE EA QUÆ OFFERO. MINESCERE. Hebraice est *maicla*, id est, minus quod Deo aut principi, in testimonium subjectionis, ad testandum illius excellentiam, defertur.

SIC ENIM VIDI FACIEM TUAM, QUASI VIDEREM VULTUM DEI, q. d.: Mihi timido et anxio, insperata tui vultus clementia et suavitas, cum tantâ dignitate et excellentia conjuncta, tam jucunda et reverenda est quam esset vultus Dei, vel angelî, signo aliquo suam opem et presentiam ostendens; quod vulgò dicitur, *Deus ex machinâ apparens*. Ita Abulens. Et S. Chrysost.

homo: *Cum tantâ, inquit, jucunditate vidi faciem tuam, cum tantâ quis videret faciem Dei*. Sic enim vertunt Septuag. Quia Hebr. *Elohim*, tam Deum quam angelum significat.

Hæc arte Taxiles rex Indiarum sapiens Alexandrum Magnam demulsi, et ex hoste amicum effecit. Salutat enim Alexandrum dixit: e Quid bellis inter nos opus est, cum neque aquam nobis ademptum, neque victum necessarium veneris? pro quibus solis necesse habent sani decertare. Reliquis opibus si ego abundantior sum, impertiar tibi libens; si inferior, non recuso als te grato animo accipere beneficium. Delectatus est oratione Alexander, illamque complexus: *Anne tu, inquit, hæc comitate certamen evadere putas? erras, quippe contendam tecum beneficiis, ne me superes beneficiis. Ac numeribus acceptis militis, datusque pluribus, denique mille talenta argenti signati ei propinavit, inquit Plutarch, in Alexandro. Idem Alexander clemens et beneficus fuit in uxorem et filias Darii, quas bello ceperat; unde Darius victus, à diis petebat sibi imperium restitui, ut Alexandro beneficentiam hanc rependeret; aut, si his visum esset Persarum imperium finire, ut illud non in alium, quam in Alexandrum transferrent. Testis est idem Plutarch.*

Eccè, inquit S. Chrysost. quam blandis augustisque verbis Jacob ferocem fratris animum demulcet. Nichil enim, inquit, mansuetudine violentius. Nam sicut rogam, cum valde accendat, aqua injecta restringit; ita et animum camino magis exardescens, verbum cum mansuetudine prolatum extinguit. Et duplex inde nobis lectum accessit, tum quod mansuetudinem declaramus, tum quod fratris indignationem cessare facimus, et mentem ejus à turbatione liberamus. Non potest ignis igne extingui, sic ne furore ferocem demulceri; verum quod igni est aqua, hoc ira est mansuetudo et mitis. Ita Esther et Assuerum cap. 15, v. 16: *Vidi, inquit, te, Domine, quasi angelum Dei; et Mithiboseth ad David: Tu autem, domine mi rex, sicut angelus Dei es.*

ESTO MIHI PROPITIUS. Inde colligam te mihi benevolam et propitium esse, meam benedictionem et honorarium, quod tibi offero, non asperneris.

NOTA. Hebraei munus vel donum vocant *benedictionem*, quam scilicet acciperent à Deo, quæque aliis benedicunt, id est, donatione suâ benefaciunt. Vide dicta 2 Cor. 9, v. 5 et 6.

VERS. 12. — GLADIUM SUUM, saltem usque ad meam Idumæam regionem.

VERS. 13. — FERTAS, lactantes.

GENCTI, multi, perique. Est hyperbole.

VERS. 14. — AD DOMINUM MECUM IN SENI. HA HINC proponebat Jacob facere, sed postea mentem mutavit, veritus ne Esau ejus presentia excitatus, rursum pristina revolvens, pristinas renovaret querelas, irasque resumeret; præsertim si ipse, fratrem adventantem hospitio et prandio excipiens, mero incallisset: ita S. August. q. 106.

VERS. 17. — SOCOth. Locus hic non jam, sed postea dicitur esse Socoth, à tabernaculis que ibi fuit Jacob, ibique postea additata est urbs dicta pariter Socoth, que sita est in tribu Gad. juxta Jacob et Scythopolim. Ita S. Hieron. in locis Hebraicis.

DOMO, tentorio vel tugurio.

VERS. 18. — TRANSIVITQUE IN SALEM UBERE SICHIMORUM. Chald., Cajetan. à Salem accipiunt, non ut proprium, sed ut appellativum, verumtamen *salvus et integer* (hoc enim significat Salem) *pervenit in Sichem*. Verum tam Septuag. quam noster, Salem accipiunt ut nomen proprium loci. Salem enim est urbs, que prius Sichem, et corruptè Sichar est dicta, Joannis 4, v. 5. Hebraei dicunt volunt Salem, eò quod ibi à claudicatione curatus sit Jacob, ut dixi c. 32, 25.

HABITAVIT JUXTA OFFIDAM. Videtur hic Jacob faciliorem habuisse; nam Simeon et Levi cum hinc ex Mesopotamia venerunt, errant circuitu 11 annorum, qui postea ob stuprum Diane Sichem evertierunt cap-seq. Erant ergo ipsi tunc facili 20 annorum.

VERS. 19. — À FILIIS HEMOR. Honor erat princeps Sichimorum, unde Sichimite vocantur ejus filii, id est, subditi; verus enim princeps eorum est pater. Sic servi Naaman donum suum vocant patrem, 4 Reg. 5, 15. Verum cum hic Hemor vocetur pater Sichem, fueritque propriè ejus pater, ut patet c. seq. v. 2, hinc melius propriè dictos hic accipies filios Hemor, puta fratres Sichem.

PATRIS SICHEM. Dices: Actor. 7, 16, dicitur, *filii Sichem*. Respondo, fortè ibi pro, *filii*, reponendum est, *pater Sichem*, ut hic habetur; et sic videtur legisse S. Hieron. ad Panmach. Vel certè, ut vult Beda, duo erant Sichem, unus pater Hemoris, alter filius Hemoris. Unde Græca indifferenter habent *est Zixis*, quod tamen fere de filio Sichem accipi et exponi solet. Adde S. Stephanum, Actor. 7, nominare Abraham, ac proinde videri eum loqui de exemptione, non Jacobi hic, sed Abraham, facti Gen. 25, 16.

CENTUM AGNUS. Pro agnis hebr. est *kesicia*, quod recentiores numerus vertunt. Verum S. Hieron., Chald., Lyran., Pagn., Vatablus, Oleast., Aben Esra vertunt, *agnos*, unde et Septuaginta vertunt, *agnos*; pro quo perperam Euginibus legit, *ovis*, id est, ovis, vel nummus.

Dices, *kesicia* arabicè nummus significat, ergo idem significat hebraicè. Respondeo, nego consequentiam; errant enim Babbini, cum à lingua arabicè significationes verborum hebraicorum indagant et mutantur, ut rectè annotavit Oleaster.

Dices secundo, S. Stephanus Act. 7, 16, ait hunc agrum emptum esse, non centum agnis, sed pretio argenti. Respondeo, *pretio argenti*, id est, pretio justo. Nominè enim argenti vel pecunie, significamus omnes opes, que olim sitæ erant in ovibus et pecoribus. Unde et pecunia à pecore, sive pecu dicta est; hinc etiam primum eò notè pecudis, puta ovis, suis et bovis signatum fuit, ut testatur Plutarch. in Poplicola, et Plinius 1. 3, c. 5. Pecunia ergo nominè (inquit Hermogenianus 1. pecunie, ff. de verb. signific.)

non modo nummi, hoc est, numerata pecunia, sed omnes res, tam solidæ quam mobiles, et tam corpora quam jura continentur. Resp. secundo, posse cum Pineda per agnos vel oves centum, accipi 100 nummos, qui dicantur agni vel oves, eò quod ovis effugium insculptum haberent, ut jam dixi; si tamen tam antiqua sit signatura pecunie; nam constat prisicos eò non signatâ usus esse. Adde, S. Stephanum non de hinc Jacobi, sed aliâ emptione Abraham loqui, uti dixi.

Dices tertio, Gen. 48, in fine, dicit Jacob se hunc agrum tulisse in gladio et arcu suo. Respondet S. Hier. arma viri pacifici fuisse mercedem hanc, et pretium centum agnorum; et pulchre in Hebræo al. *kesicia* id est, arcus, ad *kesicia* id est, agnus. Verum de hoc loco dicam Gen. 18.

VERS. 19. — ET INVOCAVIT SEPTE ILLED FORTISSIMUM DEUM ISRAEL. Hebraicè est *vaiera lo el eloh Israel*, quod dupliciter verti potest, doque significat, quorum utrumque fecit Jacob. Primò, et *invocavit* (Chal. *verit*, *sacrificavit*) *super illud fortissimum Deum Israel*, ita enim vertunt Septuag., Chal., noster; altera enim propriè ad sacrificium et invocationem erigitur. Secundo, et *vocavit illud* (altare) *fortem Deum Israel*. Hoc enim propriè significat Hebræis lo. Unde patet Jacobum non tantum adorasse et sacrificasse in hoc altari, sed et illud ipsum dicasse consecrassè et inscripssisse Deo. Hunc ergo titulum inscripsit Jacob altari, *el eloh Israel*, id est, Deus fortissimus Israelis, vel Deo fortissimo Israelis; non quod ipsum altare esset Deus, inquit Cajetanus, sed quod dedicatum et inscriptum esset forti Deo Israelis. Vocat enim Jacob Deum *el*, propter fortitudinem; et *elohim*, propter providentiam, gubernationem et justitiam protectionem sibi à Deo contra Esau, Laban, aliosque hostes exhibitam. Similem titulum altari Bethel indidit et inscripsit Jacob Gen. 28, 7. Sic Rubenite suum altare vocant, *testimonium nostrum, quod Dominus ipse sit Deus*, Josue 24, v. ult. Sic Gedeon suum altare vocavit, *Domini pax*, Judic. 6, 24. Sic etiam gentiles aras dicebant et inscribebant Jovi victori, Minerve sospite, Esculapio servatori, etc. Pari modo Jacob in gratiarum actionem hic Deo liberatori, duci et dactori aram erigit et inscribit.

DEUS ISRAEL, Deus Jacob, qui dicitur est Israel. Secundo, Deum posterorum Jacob, puta Israelitarum, in quibus ipse quasi *el*, id est, fortissimus, et *quasi elohim*, id est, iudex et vindex dominabitur, protegens et vindicans eos à Chanaanais, Philistinis, aliisque hostibus, uti Jacobum protexit et vindicavit. Hic Deus, est Deus pater, Filius, et Spiritus sanctus; sed maxime Deus Finis, qui ex Jacob nasciturus erat, et futurus homo, itaque regnaturus in domo Jacob in æternum. Lucæ, 53: hujus enim nomen inter alia est *el*, id est, fortis. Isaiæ 9, 6.

Moraliter, ex hoc capite, adeoque ex totâ vitâ Jacobi, Josephi, Abraham et Isaac liquet quod Deus suus servos et amicos variis tribulationibus et persecutionibus exerceat, ut eos ad decus virtutis et gloriæ provehat; quod enim est ignis auro, lima ferro, venti-

larem tritico, lixivium panis, sal carni, hoc viris iustus est tribulatio. Videtur eauterum esse volutus, sed revera est remedium vulneris; ita vexatio malum esse videtur, sed revera malorum est remedium, atque per eam docemur amare meliora, *ne viator tendens ad patriam, stabulum pro domo dilgat*, inquit S. August. in Sentent., sent. 186.

Hinc discant fideles primò, tribulationes esse signa, non odii, sed amoris Dei. Sont enim syabola electionis et filiationis divine. Hoc est enim quod ipse ait Zachar. 13, v. 9 : *Uram eos sicut uritur argentum, et probabo eos sicut probatur aurum*. Et Apoc. 31, 9 : *Quos ardeat, et castigo*. Et Apost. ad Hebr. 12, 8 : *Quem diligit Deus, castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit*. Et Sap. 5, 6 : *Tanquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausta hostiam accepit eos*.

Discant secundo, tribulationes non ledere, sed purgare et perire tribulationes. Hinc Job. 23, 10 : *Procurat, inquit, mal, quasi aurum, quod per ignem transiit*. Et David psal. 16, 5 : *Probatit cor meum, et visitasti nocte, igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas*. Et Eccl. c. 27, 7 : *Vasa, inquit, signifi probat fornax, et homines iustos tentatio tribulationis*. Verè ergo B. Antiochus homin. 78 : *Et sicut cerea, inquit, nisi recedat aut prammollitur, non facile in*

CAPUT XXXIV.

1. Egressa est autem Dina filia Lia, ut videret mulieres regionis illius.
2. Quam cum vidisset Sicheim filius Hemor Hevæi, princeps terre illius, adamavit eam : et rapuit, et dormivit cum illa, vi opprimens virginem.
3. Et conglumata est anima eius cum eâ, tristementque delinavit blanditiis.
4. Et pergens ad Hemor patrem suum : Accipe, inquit, mihi puellam hanc conjugem.
5. Quod cum nullasset Jacob, absentibus filiis, et in pasto pecorum occupatis, siluit donec redirent.
6. Egresso autem Hemor patre Sicheim, ut loqueretur ad Jacob,
7. Ecce filii ejus veniebant de agro; audieratque quod acciderat, irati sunt valde, eò quod forsitan rem operatus esset in Israel, et violata filia Jacob, rem illicitum pertrasset.
8. Locutus est itaque Hemor ad eos : Sicheim filii mei adhesit anima filie vestre; date eam illi uxorem;
9. Et jungamus vicissim copulabimur; filias vestras tradite nobis, et filias nostras accipite;
10. Et habitabitis nobiscum; terra in potestate vestra est; exerceat, negotiamini, et possidete eam.
11. Sed et Sicheim ad patrem et ad fratres ejus ait : Inveniam gratiam coram vobis; et quemcumque stateritis, dabo.
12. Angete dotem, et numera postulate, et libenter tribum quod petieritis, tantum date mihi puellam hanc uxorem.
13. Responderunt filii Jacob Sicheim et patri ejus in dolo, servientes ob stuprum sororis :

se recipit sigilli impressionem; ita et homo, nisi laborum et multiformis infirmitatis probetur exercitio, mentium sine insigniri se signaculo divine gratie. (Ob hoc Paulo respondit Dominus : Sufficit tibi gratia in me; virtus enim in infirmitate perficitur.)

Discant tertio calamitates eos perdere, qui rejiciunt tolerantiam, eis tueri qui illam amplectuntur. Tribulatio enim patienter tolerata, est porta coeli. Hinc de Christo dicitur Luc. 24, 26 : *Opportuit Christum pati, et ita intrare in gloriam suam*. Paulus ad Romanos Actor. 14, 21 : *Per multas, inquit, tribulationes, oportet nos intrare in regnum Dei*. E contrario prosperitas et felicitas hujus vite, est porta gehennæ. Hinc de causâ impiis eam dat Deus; piis verò in virtute robustos per varias cruce exercet, et per aeris calamitatum angustias ducit ad vitam immortalem; hoc est enim quod ipsi aiunt psalm. 65, 10 : *Probatit nos, Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum*. Et Christus Matth. 5, v. 5 : *Beati qui iungunt, quoniam ipsi consolabuntur*; et : *Beati qui persecutionem patienter propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum*. Ita Patriarchæ, et Machabæi, et martyres, aliique heros fidei persecutionibus, carceribus, plagis, oculis, martyriis, ignibus exerciti, puriores, fortiores illustriores evaserunt, nomenque summi celo et immortalitati consecraverunt.

CAPITRE XXXIV.

1. Alors Dina, fille de Lia, sortit pour voir les femmes de ce pays; elle avait environ quinze ans.
2. Et Sicheim, fils d'Hémor Hevæen, prince du pays, l'ayant vue, eut un grand amour pour elle, l'enleva et dormit avec elle par force et par violence.
3. Son cœur demeura fortement attaché à cette fille; et il voyait triste, il tâcha de la goguer par ses caresses.
4. Il alla ensuite trouver Hémor, son père, et il lui dit : Faites-moi épouser cette fille.
5. Jacob ayant été averti de cette violence, lorsque ses enfants étaient absents et occupés à la conduite de leurs troupeaux, il ne parla de rien jusqu'à ce qu'ils furent revenus.
6. Cependant Hémor, père de Sicheim, vint pour lui parler.
7. En même temps les enfants de Jacob rentrèrent des champs, et ayant appris ce qui était arrivé à leur sœur, ils entrèrent en une grande colère, à cause de l'actif si honteuse que cet homme avait commise contre la maison d'Israël, et violant et traitant si outrageusement la fille de Jacob.
8. Hémor leur parla donc, et leur dit : Le cœur de mon fils Sicheim est fortement attaché à votre fille; donnez-la lui donc afin qu'il l'épouse.
9. Allions-nous réciproquement en mariage et prenez aussi les nôtres.
10. Habitez avec nous : la terre est en votre puissance; cultivez-la, traitez-la, et possédez-la.
11. Sicheim dit aussi au père et aux frères de la fille : Que je trouve grâce devant vous, et je vous donnerai tout ce que vous désirerez.
12. Faites-moi sentir ses droits aussi haut que vous voudrez; demandez des présents, et je vous donnerai de tout mon cœur ce que vous voudrez; donnez-moi seulement cette fille, afin que je l'épouse.
13. Les enfants de Jacob, transportés de colère, à cause de l'outrage fait à leur sœur, répondirent frauduleusement à Sicheim et à son père Cor, *quoiqu'il n'y eût point de loi parmi eux qui leur défendit de s'allier avec des incircués, ils leur dirent :*

14. Non possumus facere quod petitis, nec dare sororem nostram homini incircuato; quod illicitum et nefarium est apud nos.

15. Sed in hoc valebimus foderari, si voleritis esse similes nostri, et circumcidatur in vobis omne masculinum sexus.

16. Tunc dabimus et accipiemus mutuo filias vestras et nostras; et habitabimus vobiscum, erimusque unus populus.

17. Si autem circumcidi nolueritis, tollemus filiam nostram, et recedemus.

18. Placuit oblatio eorum Hemor, et Sicheim filio ejus :

19. Nec distulit adolescens quin statim quod petebatur expletet : amabat enim puellam valde ; et ipse erat inclutus in omni domo patris sui.

20. Ingressique portam urbis, locuti sunt ad populum.

21. Viri isti pacifici sunt, et volunt habitare nobiscum : negotiantur in terrâ, et exercent, eam que apud nos et ista cultoribus indiget; filias eorum accipiemus uxores, et nostras illis dabimus.

22. Unum est, quo differret tantum bonum : Si circumcidamus masculos nostros, ritum gentis imitantes.

23. Et substantia eorum, pecora, et cuncta que possident, nostra erunt; tantum in hoc acquiescamus, et habitantes simul, unum efficiemus populum.

24. Assensique sunt omnes, circumcisis cunctis masculis.

25. Et ecce, die tertio, quando gravissimum vulnere dolor est, arreptis, duo filii Jacob, Simeon et Levi fratres Dina, gladiis, ingressi sunt urbem confidenter; interfeceruntque omnibus masculis.

26. Hemor et Sicheim pariter necaverunt, tollemus Dina de domo Sicheim sororem suam.

27. Quibus egressis, irruerunt super occisos ceteri filii Jacob, et depopulati sunt urbem in ultionem stupri.

28. Oves eorum, et armenta, et asinos, cunctaque vastantes que in domibus et in agris erant;

29. Parvulos quoque eorum et uxores duxerunt captivos.

30. Quibus patris audacter, Jacob dixit ad Simeon et Levi : Turbatis me, et odiosum fecistis me Chanaanitis et Phereæis habitatoribus terre hujus. Nos pœni sumus : illi congregati percutient me, et delebor ego, et domus mea.

31. Responderunt : Numquid ut scerto abuti debeatis sorore nostrâ?

VERS. 4. — *EGRESSA EST AUTEM*. Dixit lapsus occasio hic fuit egressus. Feminarum enim est domi se continere, ibique nendo, texendo, acu pingendo, se occupare. Id veteres fecerunt, eaque de causâ in nuptiis, cum sponsa ex domo patris ad domum sponsi rita solemnî deducebatur, max eam colus compta cum fuso et stamine comitabatur apud Romanos, uti ex Plu-

14. Nous ne pouvons faire ce que vous demandez, ni donner notre sœur à un homme incircuatois; ce qui est une chose défendue et abominable parmi nous.

15. Mais nous pourrions bien faire alliance avec vous, pourvu que vous vouliez devenir semblables à nous, et que tous les mâles qui sont parmi vous soient circumcuis.

16. Nous vous donnerons alors nos filles en mariage, et nous prendrons les vôtres; nous demeurerons avec vous, et nous ne ferons plus qu'un peuple.

17. Que si vous ne voulez point être circumcuis, nous reprendrons notre fille, et nous nous retirerons.

18. Cette offre plut à Hémor et à Sicheim, son fils.

19. Et ce jeune homme ne différa pas à exécuter ce qu'on lui avait proposé, parce qu'il aimait cette fille avec passion. Or, il était le plus considéré dans la maison de son père.

20. Hémor et Sicheim étant donc entrés dans l'assemblée qui se tenait à la porte de la ville, ils parlèrent ainsi au peuple :

21. Ces personnes sont des gens paisibles, qui veulent habiter avec nous; permettons-leur de trafiquer dans cette terre et de la labourer, étant spatiens et étendus comme elle est, et ayant besoin de gens qui s'appliquent à la cultiver; ead nous sera très-avantageux; nous prendrons leurs filles en mariage, et nous leur donnerons nos autres.

22. Il n'y a qu'une chose qui pourroit différer un si grand bien, qui est qu'apparavant nous devons circumciser tous les mâles parmi nous, pour nous conformer à la coutume de ce peuple.

23. Et après cela, leurs biens, leurs troupeaux, et tout ce qu'ils possèdent sera nôtre; donnons-leur seulement cette satisfaction, et nous demeurerons ensemble pour ne faire plus qu'un même peuple.

24. Ils acquiescèrent tous à cette proposition, et tous les mâles furent circumcuis.

25. Mais le troisième jour d'après, lorsque la douleur des plaies de la circoncision est la plus violente, deux des enfants de Jacob, Simeon et Lévi, qui étaient frères de Dina, entrèrent hardiment dans la ville, l'épée à la main, tuèrent tous les mâles,

26. Et entr'autres, Hémor et Sicheim; et ensuite ils emmenèrent de la maison de Sicheim leur sœur Dina.

27. Après qu'ils furent sortis, les autres enfants de Jacob se jetèrent sur les morts, pillèrent toute la ville, pour venger l'outrage fait à leur sœur,

28. Prirent les brebis, les bœufs et les ânes des habitants, rubèrent tout ce qui était dans les maisons et dans les champs,

29. Et emmenèrent les femmes captives avec leur petits enfants.

30. Après cette exécution si violente, Jacob dit à Simeon et à Lévi : Vous m'avez mis tout en désordre, et vous m'avez rendu odieux aux Chanaanites et aux Phereæens qui habitent en ce pays. Nous ne sommes que peu de monde, et ils s'assembleront nous pour nous attaquer, et ils me perdront avec toute ma maison.

31. Ses enfants lui répondirent : Devaient-ils demeurer impunis, ceux qui ont si tranquillement leur prince abuser de notre sœur, comme d'une prostituée?

COMMENTARIUM.

tarcho et Philo docti Brissoniis de Rito nuptiarum. Porro Plinius, lib. 8, c. 48, hujus ritus causam et originem assignat, dum ait : « Lanam cum fuso et stamine Tananquilis, que eadem Excella vocata est, in templo Soggi durasse, auctor est M. Varro. Factumque ab ea tangere regiam undulatum in verde Fertuna, quâ Servius Tellus usum fuerat; indeque factum est

et nubentes virginis comitaretur colas compta cum
« fuso et stamine. » Dina, quia otiosa colam seposuit,
egressa se et Sichimitas perdidit. De mulierum *descriptio*
dicitur ad Titum 2, v. 5. Recte de Larvina casta et ter-
tricia, sed vagâ cœcinit Martial:
*Dum modo Lucrino, modo se committit Averno, etc.,
Incidit in flammam, juvenemque secuta relicto*

Coniuge, Penelope venit, ubi Helene.

Idem, proli dolor! quotidie videmus, virgines que
cum juvenibus ambulatam egrediuntur, egredi Penelo-
pes, regredi Helenes; egredi virgines, regredi nu-
beres, imò meretrices. Prudenter ergo S. Martinus:
« Mulier, inquit, intra murorum munimenta se conti-
neat; cujus hæc prima virtus et consummatio vir-
tutum est, non videri, » ut refert Sulpitius dia-
log. 4.

DINA. Erat Dina cum rapta est, circiter quinquaginta
annorum. Id patet ex eo, quod Dina pene eodem tem-
pore nata sit quo Joseph, ut patet Genes. 30, v. 21 et
24. Joseph autem paulo post hæc natus, erat eode-
m annorum, ut patet c. 37, v. 2. Narsium id patet ex
eo, quod Simeon et Levi erant tunc circiter viginti
annorum, ut mox dicam: hi autem quinquennio so-
niores erant Dina et Joseph. Ergo raptus hic Dina, et
excidium Sichem, contigit circiter novem annis post
discessum Jacob ex Haran et adventum in Chanaan,
cum Jacob ageret annuum ætatis 106, puta uno anno
ante mortem Rachelis et natalem Benjamin, de qua c.
sog. v. 18.

UT VIDERET MULIERES. Hebraicè *bonot*, id est, filias,
puta virgines sibi cœcivas regionis illius, que tunc ma-
gno numero et ornate ad festum solemnè conven-
erunt, si credimus Josepho; fuit hæc curiositas Di-
nae, quam sibi sui rapto, et tam infami stupro. Nam,
ut ait Tertull. *Publicatio virginis bone, stupri pos-
sio est.*

Moraliter hæc discant virgines, quim oculos hemi-
num fugere debeant, ut nec videri, nec videre appetant.
Refert Sophronius in Prato spir. cap. 173, de
virgine quadam, que fugiens amasium, ne eam scan-
dallizaret, secessit in eremum, ibique vixit ad 17 annos,
que pro hæc fuga duplex a Deo privilegium accepit:
Primum, ut cum ipsa omnes videret, ipsa tamen a
nequie videretur. Secundum, quod, cum pœna infusa
secum tulisset in desertum, et ex his jugiter comede-
ret, illa tamen non sint imminuta. Idem cap. 60, mi-
rabile refert exemplum de sanctimoniali, que fugiens
amasium, cum ab eo per interventus quæsisset, cur
eam ita persequeretur, quid in eâ maximè amaret,
illeque respondisset, oculis ejus se capi, illa mox offe-
sus sibi oculos ei misit, ut his se exsterneret. Quare at-
tonitus adolescens, concupiscentiam in penitentiam
et compunctionem veritatis, abdicatisque illecebris, mo-
nasticam vitam amplexus est. Vis recentiora? audi
S. Agidius, unus è primis S. Francisci sociis, in con-
sensu fratrum rogavit eos: Quid vos facitis contra ten-
tationes carnis? respondit Rufinus: Commendo me
Deo et B. Virgini, et supplex me in terram projicio.
Juniperus vero ait: Cum sentio tales cogitationes,

statim dico: A longè, à longè, quia captum est hospiti-
um. Cui Agidius: Tecum, inquit, sentio; nam opti-
mum est fugere. Casitas enim est speculum clarum
quod solo intuitu et halitu offuscatur. Ex eadem fi-
milla F. Rogerius, vir sanctus, nullam feminam, et
matrem quidem, eamque vetulam, aspiciet in Egi-
ptu rogatus cur, respondit: « Quia quando homo facit
quod in se est, Deus vicissim facit quod suum est:
« hominemque à lapsu præservat; sin homo se peri-
culo exponat, maximè in materiâ tam lubricâ, Deus
« eum relinquit suis viribus, quibus diu resistere non
« potest. » Sicut enim ferrum trahit magnes, ita vi-
rum sua trahit Agnes.

B. Xaverius dicere solebat, feminas majori periculo,
vel castitatis, vel fame adiri, quam fructu. Hinc
illa provida Societas nostræ strictæque ordinatio, ut
feminas etiam pietatis causâ nobis visere non licent,
nisi ægris et moribundis, idque nonnisi cum socio,
qui omnium que geruntur testis esse possit. Denique
audi quid meretrix docerit S. Ephrem. Ex crebro
ille in urbem pergebat, ut ex occursu aliquid pie in-
structionis haeriret; occurrit ei meretrix, que fræ
cum intulit esse. Causam roganti Ephrem respondit
meretrix: Quid mirum si ego te intuear, cum mulier
ex viro facta sit: tu verò in matrem tuam, id est,
terram, ex qua plasmatus es, oculos delige. Plura vide
num. 25, in fine.

VERS. 2. — PRINCIPIS TERRE. Illius principis Hemor.

VERS. 5. — CONGLUTINATA EST ANIMA EJUS, vehe-
menter et perdit eam amavit; amans enim anima
magis est ubi amat, quam ubi amatur.

VERS. 7. — IN ISRAEL, contra Israel, patrem Dinae.

VERS. 11. — AD PATREM (Dina, puta ad Jacobum)
ET AD FRATRES EJUS, puta ad Ruben, Simeon, Levi,
aliosque Dinae fratres.

VERS. 12. — AULETE BOTEM, q. d.: Non exigo ut
Dina quasi sponsa dotem afferat, sed ipse eam dotabo
quantum voletis, idque in compensationem injuriæ illi
et vobis à me per raptum illatæ.

VERS. 13. — IN DOLO, quia pacem simulant, cum
ultionem et eadem Sichimitarum machinantur.

VERS. 21. — VIRI ISTI RACHITI. Hinc patet, Hemor
et Sichimitas se circumcidisse, non amore pietatis et
religionis judaicæ, sed spe lucri et conjugiorum cum
Israelitis.

NOSTRA ERUNT, per mutua connubia et commercia.

**VERS. 25. — DIE TERTIO, QUANDO GRAVISSIMUS VUL-
NEREM DOLOR EST.** Infidè Josephus dicit, Sichimitas
dolo oppressos esse à Simeone et Levi, cum carnis-
vitiis et vino indulgentes. Secundo, perperam Calvinus
negat, die tertio gravissimum esse dolorem vulnere;
contrarium enim docet, non Simeon et Levi, ex quo-
rum mente et sensu hæc dici putat Calvinus; sed ipse
Moses, ipsaque S. Script. hic; ejus enim hæc sunt
verba. Idem docet Hippocrates lib. de Fracturis, et
ratio est, quia primo die, tantum in ipso vulnere do-
lor sentitur, que vix durat; secundo die ad locum
vulneris fluit pituita, qui est humor lenis et placidus;
tertio die deluit eodem bilis, que acris et calida do-

lorem ciet: inde sanguine accurrenre soporitur inflam-
matio, febris, etc., quæ spatio 24 horarum vix mite-
scunt. Ita Franc. Valesius sacre Philosophiæ c. 15.

STROX ET LUXI, quasi duces cum famulorum turba.
Ceteri enim fratres huius strægi non interfecerunt, sed
post eam factam in spolia irruerunt, ut patet v. 27.
Erat tunc Simeon circiter 21 annorum, Levi 20. Ita
S. Chrysost. Abulens., Cajetan. et Pererius; et colli-
gitur ex dictis v. 1.

Quæres an hi filii Jacob, edendo hanc stragem Si-
chimitarum, peccarint? Aliqui eos excusant, eò
quod iusto bello et stratagemate injuriam sorori si-
bi que illatam vindicarent. Cum enim essent exteri,
habentes quasi rempublicam separatam, nec Hemor
et Sichem, utpote principes populi, ad aliquod superi-
oris tribunal protrahere possent, videntur in eos ha-
bitisse jus belli; cum nulla aliâ ratione, quam bello et
armis injuriam sibi illatam sarcire possent; in bello
autem hoc, cum pauci essent, dolo quasi stratagemate
sui sunt, dicitantes: Dulce an virtus, quis in hoste
requirit? Sed respondeo eos peccasse, quia contra
pacta cum Sichimitis inita, v. 15, eos invaserunt et
trucidarunt. Peccarunt ergo primo, mendacio doloso
et peralioso, ut patet v. 15. Secundo, perfidia; jam
enim injuriam condonarant, acceptâ justâ satisfactione,
fideique dederant fœderis, imò connubii. Tertio, im-
probritatè et inobedièntiâ; quod juvenes irâ fervidi,
rem tam arduam et periculosam aggressi sint, sine
consilio et auctoritate patris, cui scelestam machinatio-
nem hæc omnino displicaturam. Hinc peccarunt quo-
que iustitiam belli; bellum enim hoc intulerunt Si-
chimitis privatâ auctoritate, non publicâ. Hæc enim
erat in Jacob, quasi in capite et principe familie, non
autem in hisce duobus ejus filiis. Quarto, sacrilegio;
circumcisione enim ad dolum suum, et injuriam e-
dem abusi sunt. Quinto, crudelitatè; quò die tertio
doloribus afflictos, et quasi moribundos invaserunt.
Sexto, excessu vindictæ; nam non solum Sichem, sed
et omnes viris masculos, in quibus multi erant in-
sonites, necaverunt; pueros et feminas captivarunt;
a gregibus et greges prædati sunt, imò et menia ur-
bis diruerunt, ut satis insinuat Gen. 49, v. 6. Sep-
timo, temeritatè et impietatè; quòd patrem suum Ja-
cob, totamque ejus familiam, quæ nec et præda
Chanaanorum exposuerunt. Ita S. Thom., Cajet., Pe-
rer., imò Jacob ipse Gen. 49, v. 5, ubi sic ait: *Simeon
et Levi vos indignitatis bella. In consilium eorum non
venistis anima mea; quia in furore occiderunt virum, et
in voluntate sua suffecerunt marion; maledictus furor
eorum, quia perierunt; et indignatio eorum, quia dura.*

DIES: Judith c. 9, 3; laudare videtur hoc factum
et zelum Simeon et Levi. Ait enim: *Dens patris mei
Simeon, qui dedit illi gladium in defensionem (græcè
ἐπίθετος), id est, ultionem, et dedit mulieres eorum in præ-
dam, et filias illorum in captivitatem, et prædam in diviti-
um servis tuis, qui zelaverunt zelum tuum.* Respondeo
Judith hæc laudat non Simeonis, sed Dei justitiam, qui

permisit trocistris imparos Sichimitas, usus ad hoc
audacia et robore æque ac scelere et perfidiâ Simeonis
et Levi. Sic enim Deus dicitur dare gladium Chana-
nensibus, Turcis et Paganis, cum eorum viribus et armis
ultur ad puniendum peccata fidelium. Sic Israh. c. 10
dicitur: *Virgulus furoris mei Assur.* Sic Athia diebat se
esse flagellum Dei. Pari ergo modo dedit Deus gladi-
um, id est, fortitudinem, Simeoni et Levi ad ultio-
nem raptis Dina; sed non tali modo et perfidiâ per-
agendam; sic enim ipsi eâ abusi sunt. Licet enim ipsi
id ex zelo fecerint, ut ait Judith, tamen zelus iste fuit
contra justitiam, quia contra pacta inita. Hæc tamen
omnia permisit Deus, et ordinavit ad penam stupri
principis eorum. Dicitur ergo dedisse Simeoni gladium
ultionis propter duo: primo, quia dedit illi animos,
vires et arma, quibus tamen ipsa perdit abusus est;
secundo, quia hæc perfidiam permisit, et ex propositio
ordinavit ad vindictam stupri.

Rursùm, hisce verbis insinuat Judith, populum suo
principi in hoc scelere fuisse, eumque in rapta et
detentione Dinae jusvise, fovisse, laudasse; ac proinde
justo Dei judicio, omnes hæc clade involutos fuisse.

Tertio. Nota hic divinum vindictam libidinis et stu-
pri, quam rectè sibi suoque facinori, quo Holopher-
nem obtinuit, adaptat Judith.

Quarto, si Judith Deum dedisse omnem prædam
Sichimorum servis suis, puta Simeoni et Levi, eò quòd
pudicicæ zelum habuissent, quatenus scilicet hic zelus
erat zelus pudicicæ, non autem quatenus indiscretus
fuit, injustus, mixtusque cum perfidiâ aliisque sce-
leribus. Sic Deus obstetricibus Ægyptiorum, pro men-
daciâ servavit parvulos Hebræorum, reddidit
domos, non propter mendaciâ, sed ob piam afflictum,
et beneficium parvulis impensis. In mo enim eodem-
que opere, aliquid subinde est boni, quòd permittit
Deus: et aliquid mali, quòd odit et detestatur.

QUINQUE MASCELLI. Perierunt enim applauserunt suo
principi raptori, eumque in rapta junerunt.

Nota quòd stuprum et raptus ferè nunquam sine
ingenti parricidio aut bello peracti sunt. Testatur hoc
excidium Troje, ob raptum Helenam. Testatur hoc
stingos Ammon perpetrata à fratre Absolone, ob vitia-
tam Thamar. Testatur hoc strages totius tribus Ben-
jamin, ob corruptam uxorem Levitic. Judic. 29. Te-
statur denique idipsum nostri hi Sichimitæ. Quocirca
sapienter monet parentes et præceptores, eisque dat
prudens consilium S. Chrysost. hom. 59: *Refrenentem,
inquit, puerorum nostrorum impetus, et extremis eorum
causticam, etc., scientes formicæ incendium, priusquam
in luxuria impulerint, studemus eis juxta legem Dei
nuptiis copulare.* Et sub finem: *Idè oro ut præbeat
manus parvis nostris, ut ne eorum pro his quæ illi peccar-
unt, penam sustineamus instar Heli, 1 Reg. 4.*

VERS. 26. — TOLLENTES DINAM. Rupertus ex Phi-
lone tradit Dinam postea nupsisse, fuisseque uxorem
Job, de qua Job 1. Job enim natus est paulo post Di-
nam, et patet c. sequenti v. 36. Verùm hoc parum

est probabile; nec tale quid in Philone, aliisque antiquis reperitur.

Tropologicè, Philo de migratione Abrahæ: Dina est anima curiosa, quæ à brutâ naturâ rapitur ad sensualem, quæ periculosa sunt; unde violatur, et mentis periculis antitit, sique carnalis et asiatica: Sichem enim stuprator filius est Hæmor, id est, asiæ; sed cum trucidant Levi et Simeon, id est, prudentia et fortitudo spiritus, atque ita anime suam integritatem reserunt.

Vers. 29. — Uxoribus duxerunt captivas. Cum Jacob esset hanc, utpote periculum et temerariam improbat, vers. 50, non dubitum est quin ipse illis iussit captivas dūnas remitti, et bona diripi, quæ supererant, restitui.

Vers. 30. — Turbasti me, turbasti meam mentem, inquit, quia animum, et pavorem me fecisti: quæ enim metuo ne Chanaan pro vindictâ suorum fidelium in me et vos instringat. Secundo, turbasti meam famam, quia cum tam infamî cede maculasti, et quia me odiosum (hebraicè fatentem) fecisti Chanaanis. Tertio, turbasti quietem familie mee: quia enim periculo necis et spoliationis reciproce expulsiis, apud vicinos circumquaque Palestinos.

Nota. Perfidia, ut et perjurium, maxime turbat conscientiam et societatem hominum, ideoque tam Deus, quam homines cum solent persequi et necis. Ita Sedecias violans fœdus cum Nabuchodonosore inquit, ubi non capitis, regno spoliatus et execratus est. Ita Sacerdotes Gallicantus et contra fidem eius datum, famis communis, et suorum excidii causa extitit, 2 Reg. 21. Agaboches, tyrannus Syracusanus, datum hostibus iuramentum transgressus est, occisique captivis videns ad amicos dixit: *Censati iuramenti religionem evocantur; sed dicit hanc perfidiam luit. Tassiphernes, Persarum dux, fœdus cum Agosthio metu initum violavit, eique bellum denuntiavit; quod libenter arripuit Agasilas, legatusque dixit, se magnam habere gratiam Tissipherni, quod perjurio suo et deos, et homines sibi insensos reddidisset, adverse verò parti propitius, teste Plutarcho in Lacon: Alexander Magnus Indos quosdam sibi infestos, contra fidem datum in itinere oppressit; hinc Ihesus et adhesit, bre-*

CAPUT XXXV.

1. Interea locutus est Deus ad Jacob: Surge, et accende Bethel et habitâ ibi; facque altare Deo qui apparuit tibi quando fugisti Esau fratrem tuum.

2. Jacob verò convenerat omni domo suâ, ait: Abiit deos alienos qui in medio vestri sunt, et mandamina, ac imitate vestimenta vestra.

3. Surgite, et ascendamus in Bethel, ut faciamus ibi altare Deo: qui exaudivit me in die tribulationis mee, et socius fui itineris mei.

4. Dederunt ergo ei omnes deos alienos quos habebant, et aureas quæ erant in auribus eorum; at ille infudit ea subter terebinthum, quæ est post urbem Sichem.

5. Cùmque profecti essent, terror Dei invasit om-

nisque et tristis exitus, uti omnes sciunt. Testis est Plutar. in Alexandro. Carthaginiensis senatus Saguntum contra fœdus, quod Asdrubal cum Romanis iecerat, excisum ab Annibale non tantum prolativ, sed et in Romanâ curiâ defendit. Verum hoc cavillum et hinc perfidia Carthagini excidio vindicata fuit. Theodatus Gothorum rex, bello indigne pressus, ad Justinianum imper. misit legatos, pacem petens, eique totum Gallorum et Italorum imperium obtulit. Postea verò ex interitu Mandi ducis Justiniani animatus, fidem fœderis, arma movit; sed in his occubuit, atque à suis interfectus est anno regni tertio. Ita Procopius et Blondus.

Aistolphus, Longobardorum rex, quia contra datum sibi Gregorio III pont. arma inferbat, pontifex pacis formulam de vexillo crucis suspensam exercitui præferri curavit, cunctis Deum contra perfidiam hominum invocantibus: unde à Pepino subactus Aistolphus, miserè tandem perit. Carolus Burgundus audeo et invictus, in Lotharingâ 250 Helvetios fide circumventos suspensio necavit, mox alios 300 Gensèi occidit anno Domini 1476, sed tertio post die Helvetii Carolum aggressi in fugam verterunt; ac tandem sequenti anno eum prostris occiderunt et trucidarunt.

Quocirca recet Valer. Maxim. lib. 9, cap. 6: *Perfidia, ait, tantum incommodi hominum generi affert, quantum salutis bona fides præstat. Habent igitur non minus reprehensionis, quam illa laudis consequuntur. Subdit exemplum de Tatio Salino: Romulo, ait, regente, Sp. Tarpeius arci præerat; cuius filiam virginem æquum sacris petivisse extra moenia egressam, Tatius, et Salinus in arcem secum reciperet, corripit, mercedis nomine poctus, quæ in sinistris manibus gerebat. Erant autem his armilla et annuli magno ex pondere auri. Loco postquam ocyen puellam prostrantem flagrantem armis obruptam necavit, perinde quasi promissam, quod ea que levis gestaverant, voluit. Abiit reprehensio; quia impia profido celeri panâ vindicata est. Et Tacitus L. 1 Annal.: *Proditores, inquit, etiam si quos mitigantur, tantis sunt; amant enim ipsi rem, non reum. Præclare Augustus apud Plotar. in Apophthi.: Ego, ait, proditorem amo, proditores non approbo. Auctus verò Philippus Macedo apud Stobæum serm. 52 dicit, amare se proditores, non proditores.**

CHAPITRE XXXV.

1. Dependunt Dieu parla à Jacob, et lui dit: Allez promptement à Bethel; demeurez-y, et dressez-y un autel à Dieu, qui vous apparut lorsque vous fuyiez Esau, votre frère.

2. Mais Jacob ayant assemblé tous ceux de sa maison, leur dit: Jetez loin de vous les dieux étrangers qui sont au milieu de vous, tout ceux que vous avez apportés de Mésopotamie, qui sont que vous avez eulés de la ville de Sichem; purifiez-vous, et changez de vêtements.

3. Venez, allons à Bethel, pour y dresser un autel à Dieu, qui m'a exaucé au jour de mon affliction, et qui m'a accompagné pendant mon voyage.

4. Ils lui donnèrent donc tous les dieux étrangers qu'ils avaient et les pendans d'oreilles qui y étaient; et Jacob les cacha en terre, sous un térébinthe qui est derrière la ville de Sichem.

5. S'étant mis alors en chemin, Dieu trouva de ter-

nes per circuitum civitates, et non sunt ausi persequi recedentes.

6. Venit igitur Jacob Luzam, quæ est in terrâ Chanaan, cognomento Bethel; ipse et omnis populus cum eo.

7. Edificavitque ibi altare, et appellavit nomen loci illius, Domus Dei; ibi enim apparuit ei Deus cum fugeret fratrem suum.

8. Eodem tempore mortua est Debora matris Itobeca, et sepulta est ad radices Bethel subter quercum: vocatumque est nomen loci illius, Quercus Hætas.

9. Apparuit autem iterum Deus Jacob postquam reversus est de Mésopotamiâ Syriæ, benedixitque ei,

10. Dicens: Non vocaveris ultra Jacob, sed Israel erit nomen tuum. Et appellavit eum Israel.

11. Dixitque ei: Ego Deus omnipotens, cresce et multiplica: gentes et populi nationum ex te erunt, reges de lumbis tuis egredientur.

12. Terramque quam dedi Abraham et Isaac, dabo tibi et semini tuo post te.

13. Et recessit ab eo.

14. Ille verò erexit titulum lapideum in loco quo locutus fuerat ei Deus: libans super eum libamina, et circumdedit oleum:

15. Vocansque nomen loci illius Bethel.

16. Egressus autem inde, venit veruo tempore ad terram quæ dicit Ephraim; in qua cum parturiret Rachel.

17. Quia difficultatem partus perdidit, cepit. Dixitque ei obstetric: Noli timere, quia et tunc habebis filium.

18. Egresso autem animâ præ dolore et imminente jam morte, vocavit nomen filii sui Benoni, id est, filius doloris mei; poter verò appellavit eum Benjamin, id est, filius dextro.

19. Mortua est ergo Rachel, et sepulta est in viâ quæ ducit Ephraim; hæc est Bethleem.

20. Erexitque Jacob titulum super sepulcrum ejus: ille est titulus monumenti Rachel, usque in presentem diem.

21. Egressus inde, fixit tabernaculum trans Torem gregis.

22. Cùmque habitaret in illâ regione, abiit Ruben, et dormivit cum Balâ concubini patris sui; quod ille minime latuit. Erant autem filii Jacob duodecim.

23. Filii Læ: primo-genitus Ruben, et Simeon, et Levi, et Judas, et Issachar, et Zabulon.

24. Filii Rachel: Joseph et Benjamin.

25. Filii Balæ ancille Rachel, Dan et Nephthali.

26. Filii Zelphæ ancille Læ: Gad et Aser; hi sunt filii Jacob, qui nati sunt ei in Mésopotamiâ Syriæ.

27. Venit etiam ad Isaac patrem suum in Mambræ, civitatem Arabe, hæc est Hebron; in qua peregrinatus est Abraham et Isaac.

28. Et completi sunt dies Isaac centum octoginta annorum.

29. Consumptusque ætate mortuus est, et appositus est populo suo senex et plenus diemum: et receperunt eum Esau et Jacob filii sui.

reus toutes les villes voisines, et ils n'osèrent les poursuivre dans leur retraite.

6. Ainsi Jacob et tout le peuple qui était avec lui, vint à Luz, surnommée Bethel, qui est dans le pays de Chanaan.

7. Il y bâtit un autel, et nomma ce lieu, la Maison de Dieu, parce que Dieu lui avait apparu en ce lieu là lorsqu'il fuyait Esau son frère.

8. En ce même temps, Débora, nourrice de Rébecca, mourut, et fut enterrée sous un chêne, au pied de la montagne de Bethel, et ce lieu fut nommé le Chêne des pleurs, parce qu'on y avait pleuré cette mort.

9. Or, Dieu apparut encore à Jacob depuis son retour de Mésopotamie, qui est en Syrie, et il le bénit.

10. Et lui dit: Vous ne serez plus nommé Jacob, mais Israël sera votre nom. Et Dieu le nomma Israël.

11. Il lui dit encore: Je suis le Dieu Tout-Puissant; croissez et multipliez-vous: vous serez le chef de plusieurs nations et d'une multitude de peuples, et des rois sortiront de vous.

12. Je vous donnerai, et à votre race après vous, la terre que j'ai donnée à Abraham et à Isaac.

13. Dieu se retira ensuite; c'est-à-dire, qu'il disparut à ses yeux.

14. Et Jacob dressa un monument de pierres au même lieu où Dieu lui avait parlé; il offrit du vin dessus, et y répandit de l'huile:

15. Et il appela ce lieu Bethel.

16. Après qu'il fut parti de ce lieu-là, il vint au printemps sur le chemin qui mène à Ephraïm; où Rachel était en travail.

17. Et ayant grande peine à accoucher, elle se trouva en péril de sa vie. La sage-femme lui dit: Ne craignez point, car vous aurez encore ce fils-ci.

18. Mais Rachel qui sentait que la violence de la douleur la faisait mourir, étant près d'expirer, nomma son fils Benoni, c'est-à-dire, le fils de ma douleur; et le père le nomma Benjamin, c'est-à-dire, le fils de ma droite, le bien-aimé.

19. Rachel mourut donc, et elle fut ensevelie dans le chemin qui conduit à la ville d'Ephraïm; appelée depuis Bethleem.

20. Jacob dressa un monument de pierres sur son sépulcre: et c'est ce monument de Rachel que l'on voit encore aujourd'hui.

21. Après qu'il fut sorti de ce lieu, il dressa sa tente au-delà de la Tour du troupeau.

22. Et lorsqu'il demeurait dans ce lieu-là, Ruben dormit avec Balâ, qui était femme de son père, et cette action ne put lui être cachée; ainsi la puni-tion de la malédiction de ce fils inculpé. Or Jacob avait douze fils.

23. Les fils de Læ étaient Ruben, l'aîné de tous, Simeon, Lévi, Juda, Issachar et Zabulon.

24. Les fils de Rachel sont Joseph et Benjamin.

25. Les fils de Balâ, servante de Rachel, Dan et Nephthali.

26. Les fils de Zelphâ, servante de Læ, Gad et Aser. Ce sont là les fils de Jacob, qu'il eut en Mésopotamie, qui est en Syrie, excepté Benjamin, qu'il eut depuis.

27. Jacob vint ensuite trouver Isaac, son père, en la plaine de Mambré, à la ville d'Arbée, appelée depuis Hebron, où Abraham et Isaac avaient demeuré comme étrangers.

28. Isaac avait alors cent quatre-vingts ans accomplis.

29. Et ses forces étant épuisées par son grand âge, il mourut. Ayant donc achevé sa carrière dans une extrême vieillesse, il fut réuni à son peuple; et ses enfants, Esau et Jacob, s'étant trouvés chez lui, l'ensevelirent avec honneur.

VERS. 4. — **INTEREA.** Cùm mostos Jacob et anxius timet et expectat Chanaanorum incursum, ob credem Sichimitarum, mox Deus hunc illi metum admittit, cumque solatur et corroborat. Ita S. Chrysost.

FACTUS ALTARE ex lapide quem unxiisti et erexisti in titulum, cap. 28, 18.

AMICITIA DEOS ALIENOS. Nulli propriè sunt dii alieni; solus enim Deus fidelium, est verò Deus; dicuntur tamen dii alieni, alii scilicet à Deo vero; vel potius, ut Hebraei habent, *elohe neckor*, id est, dii alienorum, quos scilicet colunt alienigenae, puta gentes idololatras et paganas.

Hinc patet, in Familiâ Jacob, fuisse idola et idololatras. Et quid mirum? habitabat enim in domo Laban idololatras per 20 annos; inde uxores et famulos abduxerat. Unde et Rachel fugiens furata est idola patris sui, cap. 31, v. 19. Fortè etiam ex recenti prædâ Sichimorum, idola eorum famuli Jacob abstulerant, ut vult Procopius. Jam per novennium à discessu ex Haran, Jacob habitabat, vel potius peregrinatus erat in Chanaan, nec otium et commoditatem habuerat familiam suam ab idolis et idololatriâ expurgandi; hæc nunc capiat ex metu Chanaanorum, quo omnes percussus erat, ob stragem editam in Sichimis; metus enim docet homines Deum agnoscere, et ad eum confugere. Discent hæc à Jacob prædicas et concionatores in publicâ elado, calamitate et metu captare occasionem per piâs leges et exhortationes rempnb. et populum à vitiis suis expurgandi, ut in meta hoc et calamitate à Deo liberentur.

MENDAMINI, ET MUTATE VESTIMENTA; pro vestibus induite sacrum, sive cilicium in signum penitentiae. Secundò et melius, q. d. : Pro vestibus communibus et sordidis, mundas et festivas induite, ut illis antiqui munditiam et novitatem profiteamini, vosque comparatis et excitetis ad instans sacrificiam et festum, ut ad illud mundo et decenti habita accedatis; nisi jam fuerint fideles in Dominicis et festis. Hoc enim significat *ad mundamini*. Fuit ergo hæc munda et nova vestis symbolum penitentiae, respicientis et religionis, quo protestabantur se abjectis idolis, unum Deum velle colere, et novam vitam in unius Dei cultu includere vitam. Sic Exodi 19, 10, jubet Deus, ut Hebraei in Pentecoste acceptam legem in Sinâ vestem communit in mundam et festivam committent.

Tropologiam vidè apud Ruperium, et S. Chrysost. hom. 59. Ubi docet exemplo Jacob, parentes potius laborare debere ut filios pie educant, quam ut eis opes congregent. *Quare enim, inquit, et ubi ipse hæc onera spinarum congregas, et filius tuus materiam malitiae relinquere non sentis? nescis quid Dominus majorem curam pueri tui gerat? an necis quid juvenis per se ad rationem prædicitus est, quando autem et opum affluentiam accepit, multo magis ad malum proruit? Sic ut ignis, cum fontem invenit, validioribus flammis exurgit, ita et quando in juvenem materia pecuniarum incidit, tantam accendit fornicem, ut animam juvenis totam flagrare faciat incontinentiâ et intemperantiâ.*

VERS. 5. — **SOCIUS FUIT ITERIBUS ERI,** duxque comesque viae, dux in itinere Haran, rediit in reditu in Chanaan.

VERS. 4. — **INACRES** quibus idola, instar hominum, in auribus ornabantur. Unde secundò, Augustinus vocat eos phylacteria deorum. Idem docet S. Chrysost. homilia 53 in Genes. Lyrinus, et utraque Glossa. Paulo aliter Gaspar Sanchez in Isaia c. 44, num. 20; censet enim has inanes fuisse non idolorum, sed famulorum auribus appensas, sed habuisse insculptas effigies vel signa idolorum, quæ ante colerant, ideoque à Jacob cum idolis fuisse defossas. Sic enim gentes in annulis, armillis, gemmis aut laminis è metallo pendentes deorum suorum imagines gestabant. Unde hoc postea vetuit Pythagoras, uti et Clemens Alexandr. lib. 5. Pedag. c. 11. Sic Osce c. 2, ait: *Auferat adultera sua de medio uberum suorum, quia inter ubera, et supra cor laminam gestabat, aut bullam, in qua adulteria, id est, idola, caelata erant.* E contrario sponsæ jubet epous Cant. 8: *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum, scilicet ut sponsa cor et brachium sponsi sui imagine consignet, caelata nimirum in tabulâ cordis, aut in brachiorum armillis.* Hinc Judæi dei dei legem, et professionis suæ insignia in annulis, bullis et torquibus circumferabant, juxta illud Proverb. 7: *Lige ea in digito tuâ, scribe ea in tabulis cordis tui.*

EXONER. Prius constructa, vel liquefacta, præter fecit Moses Exodi 52, 20, et Ezechias 4 Reg. 18, 4. Potius Jacob materiam, puta aurum, argentum, æs in usum alium, etiam sacrum (sicut ille nebulensis) convertere, sed noluit, ne quod superesset vestigium idololatricæ, utique suis ejus execrationem ingeneraret, discerentque omnes idola abominari, quasi anathematia.

SEVER TERVENTINEN. Hebræum *ela*, et quercum et terebinthum significat. Andreas Masius in Josue ult. vers. 26, putat hæc esse *ela*, id est, quercum, vel terebinthum *Mora*, id est, illustrem, in qua Abraham primò aram Deo erexit, Genes. 12, 6, et juxta quam Abimelech consecratus est rex, Judic. 9, 6, ideoque sub eâ, quasi sacrâ à tempore patrum et avorum, Jacobum idola suorum defossisse. Fuit ergo hæc *ela* Sichem.

Religione Patrum multos servata per annos, quin et sacrata. Nam et Josue juxta eam fecit inter Deum et populum cænit, Josue ult. v. 26.

VERS. 5. — **TERROR DEI INVASIT OMNES.** Invisit Deus hæc sacrum, et quasi paucum terrorem in Chanaanos, non ex Sichem abentem, et quasi fugientem Jacobum auderent invadere et ulcisci stragem Sichimorum. Vide, ait S. Chrysost., quid mereretur timor Isaac et Jacob, quo ipse timuit Deum, scilicet ut vicissim Deus faciat eum omnibus terribilem. Nam quando Deus nobis bene voluerit, è medio tolluntur terribilia omnia. Sicut enim juxta fiduciam dedit, ita illis dedit motum, ut licet multi et conglobati, paucos tamen et invalidos aggredi non sint ausi. Idem Dei præsi-

dium sæpè experiuntur viri pii in itineribus, dum in latrones vel prædones incidunt.

VERS. 6. — **OMNIS FAMILIA,** ampla et populosa ejus familia.

VERS. 7. — **APPELLAVIT NOMEN LOCI ILLIUS, DOMUS DEI.** Locus hic prius à Jacobo vocatus est Bethel, cap. 28, 19. Hic ergo loco nomen à se inditum iterat et confirmat, simulque illud altari ibidem recens à se edificato communicat. Altare ergo vocavit, eique hebraicum nomen, quasi titulum inscripsit, *et Bethel*, id est, Deus fortis Bethel, hoc est, altare dicatum Deo Bethel, sive Deo, qui in Bethel, quasi in domo sua habitat, quoque mihi ibi quasi fortissimus apparuit, suæque fortitudinis contra Esau, Sichimitas, omnesque hostes et terrores corroboravit. Vide dicta c. 28, v. 19.

VERS. 8. — **DEBORA.** Fuit hæc nutrix Rebecca, matris Jacobi, quæ cum è ex Haran venit in Chanaan, ad Isaacum. Tradunt Hebraei hæc Deborah à Rebecca remissam esse in Haran, ut inde revocaret Jacobum, ac in itinere, dum cum Jacobo redit, mortuum esse, ut hic dicitur.

AD RADICES BETHEL. Bethel ergo in monte erat sita.

QUERES FLAVUS, quia Jacob cum suis ibi planxit mortem Debore.

VERS. 9. — **APPARUIT AUTEM ITERUM DEUS JACOBO.** Paucò ante apparuerat ei, jubens cum peregrine in Bethel; nunc cum in Bethel pervenit, ibi eodem rursus apparuit. Ita Septuag. : *Hæc est tertia apparitio, inquit Hugo Card. quæ Dominus apparuit Jacob. Prius enim apparuit fugienti Esau, inmixto scalo. Secundo, rediendi de Mesopotamiâ in lucâ. Tertio, hic in Bethel in quo significatur triplex apparitio Christi.* Apparet enim dormientibus in contemplatione; apparet et luctantibus in tribulatione; apparet tandem viventibus in æternâ benedictione. De primâ dicit S. Bern. : *Christus videri vult, non videre; quasi strenuus dux devoti militis, vult vultum sustolli in sua vulnera; sua non sentiat, dum illius intuebatur vulnera Christi miles; hoc est videre Christum inmixto scalo.* Unde dicit Apostolus Hebr. 12: *Aspicientes in anclorem fidei, et constantiorem Jesum, quæ proposuit sibi gaudium sustinuit crucem, confusionem contemptâ.* De secundâ dicit idem S. Bernardus: *Sustinuit te dilectus, tu dilectum. Non illum vicere peccata tua, te quoque et illum flagella non superent, et obtinebis benedictionem.* De tertiâ dicitur Cor. 15: *Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem;* et Psal. 16: *Satiabor eam apparuerit gloria tua.*

BENEDIXITQUE EI, vocando eum Israel, nova promissa, novos animos, novum robur, nova gratiæ dona ei indendo.

VERS. 10. — **NON VOCABERIS ULTRA JACOB, SED ISRAEL.** Quæres, cur hic nomen Israel, iteratò inditur Jacobo? Respondet Cajetanus, nomen Israel hic iterari alio sensu, ob novum beneficium Jacobo hic promissum, scilicet quod posteri sui futuri essent Israel, id est, principes cum Deo, uti veritè Aquila, Symmachus et

Theodotus, puta haberent et retinerent suam regnum et imperium quamdiu ipsi manerent Israel, id est, quamdiu ipsorum dominaretur Deus, q. d. : *Vocaberis Israel, id est, dominabitur Deus; promitto enim tibi tuisque posteris, quod, quamdiu in eorum cordibus per veram fidem, religionem et pietatem meo dominari sinent, tamdiu erunt Israel, id est, principes cum Deo; quia à Deo obtinebunt suum dominatum, principatum et regnum; quando autem abjicient à se dominium Dei, nolentque Deo subesse, tunc pariter perdent quoque suum principatum et regnum terrenum.*

Verùm ex ipsis verbis liquet, nomen Israel non alio, sed eodem sensu hic indit Jacobo, quo ei inditum est c. 32, 28, et ita passim docent interpretes; et licet aliqui putent ibi hoc nomen tantum promitti, hic verò respici à Jacobo; tamen verius est illud ibi indit, hic verò repeti et confirmari ob novam rationem et causam.

Dico ergo, sicut c. 32 Jacob anxius propter Esau, ita hic anxius propter Sichimitas et Chanaanos, non stragem suorum ulcisceratur, neque invaderent, confortatur à Deo, ne timeat, sique et dicitur Israel, id est, Deo, et per Deum Esau, Sichimitis, omnibusque suis hostibus dominans. Rursùm dicitur Israel, quasi futurus totius terræ, scilicet Chanaanæ, dominus, gentium et regum pater, ut patet v. 11 et 12, et juxta hoc admitti potest prius expositio Cajetani. Unde quod ait: *Non ultra vocaberis Jacob*, sensus est, q. d. : *Benepcor non eris tantum Jacob, id est, supplicans Esau, sed Israel, id est, Deo, et per Deum omnibus dominans et prevalens, ut potius vocandus sis Israel, quam Jacob.*

Pari modo ob novam hæc secundam visionem et apparitionem Dei secundò idem nomen loco imponit Jacob, eumque vocat Bethel, id est, domus Dei. Unde et credit Abulensis cum ex fortitudine et victoris duo illa nomina sortitum, Jacob, et Israel, luctator scilicet, ac videns Deum; nam velut alter Hercules locatus est cum plurimis laboribus, cum frater minis, cum Ingratitudine Laban; rursùm cum timore fratris, cum angelo totâ nocte, cum seditionibus liberorum apud Sichimitas, cum nece Joseph illatâ, ut putavit, à fera pessimâ, cum famis acerbitate, cum dolore ob Benjamin dactam pro alimonia, ut omittam illa. Verus planè Jacob, verus luctator: sed nihilominus Israel verus, verus Deum videns, nam, sepulchrum Dei, sive angelum vidit. Primò, cum apparuit ei in scalo, Genes. 28. Secundò, in Mesopotamiâ, cum demonstravit futuram pecorum Genes. 30. Tertio, cum jussit eum Deum abire è Mesopotamiâ, Genes. 31. Quæto, cum castra angelorum vidit ad sui defensionem parata, Genes. 32. Quintò, cum sub specie viri luctantem expertus est. Sextò, cum post eadem Sichimitarum jussit eum Deum abire Bethel, et ibi sacrificare, Genes. 35. Septimò, eum iterum imposuit illi nomen Israel, Genes. 35. Fuerunt autem hujusmodi visiones, cum specialibus gratiæ factis, et virtutibus conjunctis, quibus Deus laborum intermixtas amaritudines egregiè temperabat; ideoque factum

est, ut idem homo Jacob simul, et Israel, quasi e quodam lacturam visionumque Dei statera fuerit, ait Fernand. visione 2.

Tertio, S. Thomas, Lyranus, et Abul. Jacob, inquit, hic vocatur Israel; quia Deus hic erexit Iacobum, ut qui hucusque Jacob, id est, supplantator, vitam activam et luctantem egerat, contra hostes et vitia dimicando, nunc contemplativam agat, sitque Israel, id est, videns Deum, vel regnans cum Deo, vel, factis cum Deo, ita ut eum a Deo Deique contemplatione nulla res abstrahere possit, fiatque ex ea insuperabilis, et omnium hostium visibilium et invisibilium victor. Hic sensus verus est et pius, sed tropologicus.

Quarto, S. August. quest. 114: Jacob, inquit, id est, supplantator, significat certamina et labores presentis vite; Israel vero, id est, videns Deum, significat premium futuræ beatitudinis, et visionis Dei. Sed et hoc pariter symbolice et analogice est.

VERS. 11. — *Eco Dites convictees*, qui quod promitto, præstare possunt, ut præste; hebraice est *Saddai*, de quo dicit e. 17, v. 1, q. d.: Tibi, O Jacob, tæ exhibita ut Saddai, id est, fons manuum, ut ex sugis incrementum et multiplicetionem; cresce ergo, et multiplicare. Repetit hic Deus promissiones, quas e. 28 et 31, et 32, audivimus, ne propter stragem Sichonitarum à illius perperatam, Jacob putet eas revocasse Deum, maximo tres, de quibus dubitari poterat. Nam primo, gravabat Jacob, quod ipse cum suis paucis esset, et tamen tam multos haberet adversarios; contra hoc audit: *Cresce et multiplicare gentes*, et populi antonomas ex te erunt. Secundo, gravabat eum, quod cum finitimi odium fecerant illi. Contra hoc ei dicitur: *Reges et lumbi tui egredientur*; non ergo eris odiosus, nec despectus. Tertio, timebat ne finitimi congregati ipsum à terra pellerent. Contra hoc audit: *Terram (hanc) dabo tibi*. Verè ergo dicere potuit Jacob. *Secundum multitudinem dotorum meorum, consolaciones tue lætificaverunt animam meam*. Vide ergo quod iustis omnia subijciuntur, ut et ipsi subijciantur Deo.

GENTES ET POPULI NATIONUM EX TE ERUNT. Duodecim enim tribus ex te proleminanda ita crescent, ut multis gentibus et populis sequantur.

VERS. 12. — *Tibi et semin tuo*. Et est exegeticum, significatque, id est. Non enim Jacobo, sed semini, id est, posteris ejus, tradidit Deus Chananzam, sub Josue.

VERS. 14. — *EREXIT TITULUM*, qui simul esset titulus, id est, monumentum hujus apparitionis et promissionis divine, et simul esset altare; unde super eum Jacob sacrificia et libat, id est, effundit in honorem Dei libamina, puta vini aliquot mensuras.

EFFERENS OLEUM, ad consecrationem altaris. Vide dicta e. 28, 18.

VERS. 15. — *VENIO TEMPORE*. Hebraice est *Kibrat*, quod R. Menachem accipit per metathesim, ut sit idem quod *Koral*, id est, quæ multum; q. d.: Cum multum magnamque superesset iter Ephratam usque. Secundum R. Salomon vult *Kibrat* esse nomen mensuræ, significatque milliare, vel leucam, q. d.: Cum super-

esset Ephratam usque. Tertio optimè noster *Kibrat* deducit à *bara*, id est, cibare, vel frumentum proferre (inde enim *bar*, vocatur far, sive frumentum) et *capit* servit, quod *secundum*, vel *iusta* significat, q. d.: Juxta tempus quo terra cibum et segetes effert et profert; quod S. Hieronymus aliquando tempus viridationis, aliquando verum, aliquando electum vocat, derivando. *Kibrat* non à *bara*, sed à *bar*, quod eligere significat.

Notat Moses, in morte Rachelis fuisse verum tempus, ut innotat propter auram veris tepidiorem non licuisse Jacobo cadaver Rachelis, ne putresceret, Hebronem perferre, ut ibidem in sepulcro Abraham et Saræ sepeliretur. Tradunt Hebraei, Rachel em mortuam esse anno ætatis 26; sed, quia Rachel nullis erat, cum primo Jacob ad eam venit, ad puteum in Haran; Jacob autem in Haran mansit 20 annis, et post reditum ex Haran, decennio cum eà hucusque habitavit in Chanaan, hinc patet, Rachel em in morte ferè quinquagenariam fuisse.

VERS. 18. — *BENJAMIN*. Rachel moriens filium vocavit *Benjai*, id est, filium doloris, sed pater Jacob vocavit eum *Benjamin*, ilque post mortem matris, ut ostenderet se æquo animo illam ferre, utque hinc filium et fratres ad idem excitaret, hinc spe et nomine, quod futurus esset Benjamin, id est, filius dextere, hoc est, felix ac validus, licet in senectute patris esset genitus; dextera enim symbolum est roboris et felicitatis. Sic Hebraei mulierem, vel virum dextera aut virtutis, vocant eum, qui strenuus est, acer et fortis.

Veterum opinio fuit, felices fore proles, quæ matre enata in lucem prodissent, et talis fuit Scipio Africanus, et Julius Cesar, Cesarum primus, quem à caeco matris utero (licet alii à cesare, alii aliunde), Cesar em nuncupatum voluit; talis fuit et Benjamin.

Quam validi fuerint posterii Benjamin, patet ex bello, quod ipsi soli contra ceteras omnes tribus gesserunt, Julie. 20, 16. Secundo, vocatus est tribus Benjamin, id est, filius dextere, quia fuit patri charissimus, parentes enim maxime diligunt minimos, quos ultimo loco et in senectute sua generant, eosque inter genos, vel ad dextram suam collocant.

Natus est Benjamin anno Jacobi 107; fuit ergo Joseph junior sedecim annis; hic enim natus est anno Jacobi 91, ac consequenter eodem anno quo natus est Benjamin, venditus est Joseph, puta anno ætatis suæ 16, de quo rursum, v. 28.

Allegoricè, Rachel est Synagoga; Benjamin est Christus et Apostoli, ac præsertim S. Paulus ex Benjamin prognatus, inquit Cyrillus; huic enim christiano et Apostolo effecto iudicis et indoluit mater Synagoga, sed Pater celestis fecit eum Benjamin, ut scilicet omnes hostes fortissimè sibi subigeret, ut que moriens sederet à dextris eius in collis. Itaque Rupertus.

VERS. 19. — *VIA QUE DUCIT à Jerusalem metropoli* EPHRATAM, HÆC EST BETHLEHEM. Hæc urbs primo dicta est Ephrata, ab Ephratâ uxore Caleb, 4 Paral. 2, 24, quæ Hebraei putant fuisse Mariam sororem Mo. is, sed falsò. Hæc urbs postea dicta est Bethlehem,

id est, domus panis, à fertilitate que ibi fuit, post famem que acciderat tempore Elimelech, ut habetur in libro Ruth, inquit Lyranus. Similiter Ephrata hebraicè significat fertilem, fructiferam, à radice *para*, id est, fructificativa. Est enim hic locus fertilis.

Sicut Rachel Benjaminum, ita B. Virgo peperit Christum in Bethlehem; quia Christus pater est et deliciae hominum et angelorum. Christum, inquam, quasi sumum Benoni, id est, virum dolorum, peperit in summa vilitate et paupertate; quem proinde Pater celestis sum fecit Benjaminum. Itaque S. Hieronymus, qui eà de causâ cum S. Paulâ in Bethlehem commigravit. Audi eum in Epitaphio S. Paulæ. *Jurabat, inquit, Paula ne in Bethlehem oculis fidei cernere infanter panis involutum, vagientem in præsepio Domini, Magos adorantes, stellam fulgentem desuper, matrem virginem, nutricium salutem, pastores nocte venientes, miræque gaudio locum loquebantur: Salve, Bethlehem, domus panis; in qua natus est ille panis, qui de celo descendit. Salve, Ephrata, regio uberrima, cujus fertilitas Deus est: ecce audivimus eum in Ephrate, invenimus eum in campis sicut. Hæc requira me; quin Domini patria est; hic habitabo, quantum Salvator elegit eam.*

VERS. 20. — *EREXITQUE JACOB TITULUM*. Bocharus tradit titulum hunc, esse monumentum Rachelis, fuisse pyramidem perelegantem, in cujus basi dispositi erant 12 lapides pregegrandes, juxta numerum duodecim tribuum Israel.

Vide hic pervertistam ritum erigendi titulos et epitaphia, in memoriam defuncti, juxta sepulera, inter quo primum quod in Scriptura invenimus, est hoc Rachelis, ita Simon Machabeus magnificent monumentum erexit super sepulcrum patris et fratrum, 4 Machab. 13, 50. S. Hier. scribit se ad mansorum Davidis regis precari solitum, epist. ad Marcellam; de quo et ait S. Petrus: *Et sepulcrum ejus apud nos est. Act. 2, 30. Audi Prudent. in passione Hippolyti: Plurima litteralia signata sepultra loquuntur. Martyris est nomen, cui epigramma aliquod.*

VERS. 21. — *TRANS TURREM GREGIS*. Putant Hebraei hunc locum esse Jerusalem et Sion, sive locum templi; ex eo quod Jerusalem à Michæ cap. 4, 8, vocetur turris gregis. Verum Michæ eam ita vocat per tropum, augmeticè et parabolice; nam turris *Feder*, id est gregis, mille tantum passibus distat à Bethlehem; Jerusalem verò à Bethlehem distat sex millibus passuum. Turris ergo gregis est locus pascuis uberrimus, ubi proinde copia erat gregum, situs inter Hebron et Bethlehem, ubi et Jacob gregem suum pavit. Itaque S. Hieronymus in epitaphio S. Paulæ, Eucherius, Rupert. Unde S. Hieron. Tostatus, Adrichom. et alii putant, juxta hanc turrim apparuisse angelum pastoribus, vigilantibus super gregem suum, eisque nuntiasse ortum Christi. Hinc et S. Helena mater Constantini Magni, apud hanc turrim usigne extruxit templum, sub nomine SS. Angelorum.

VERS. 22. — *RUBEN DOMINIUM CUBI RALA*. Hinc pater Jacob spoliavit Ruben suâ primogeniturâ, eique mo-

riens maledixit, Genes. 49, 4. Balam autem deinceps Jacob deseruit, nec eam amplius attingit utpote hoc incesu pollutus; sicut David abstulit concubinis, quas Absalon incestarât, 2 Reg. 16, 22. Sexta hæc fuit crux et afflictio Jacob; quinta enim fuit mors Rachelis, v. 10.

VERS. 25. — *QUI NATI SUNT EI IN MESOPOTAMIA*. Scilicet undecim nati sunt in Haran, sed unus Benjamin excipitur; hic enim natus est in Chanaan, juxta Bethlehem. Itaque S. Aug. e. 117. Minus ergo rectè S. Cyr. Chrys., Proc. ex hoc loco censent Benjamin conceptum esse in Haran, sed natum in Chanaan; nam natus est Benjamin decennio post exitum Jacobi ex Haran, et habitationem in Chanaan. Recenset hic Moses posteros Israelitis, quasi semen electum, ut eos opponat posteris Esau, quasi rejectis, quos recenset cap. sequenti.

VERS. 27. — *CAVITATEM ARBIS*. In Caribharbe, sive Hebron, ut habitavit, ita pariter mortuus et sepultus est Isaac. Trogolop. S. Ambros. ad Irenæum de insolat. Egypt. *Soyannur*, ait, *S. Jacob vias, ut peruenimus ad eas passiones, ad eas congressiones, pervenimus ad patientiam* (alludit ad matrem Jacob Rebeccam, quod nomen ipse interpretatur patientiam) *matrem fidelium; et ad patrem Isaac, id est, jucunditatis capucem, lætitiâ redundantem; ubi enim patientia ibi lætitia, q. d.: Sicut conjugantur Rebecca et Isaac, sic copulantur patientia et lætitia, ut lætitia quasi sedus maritus patientiam, quasi uxorem, nunquam deserat.*

VERS. 28. — *COMPLETI SUNT DIES ISAAC CENTUR OGTOGINTA ANNORUM*. Nota seriem chronologicam Jacobi et Isaaci; Jacob fugiens Esau vivit in Mesopotamia, anno ætatis suæ 77; hæsi ibi 20 annis; inde rediit in Chanaan anno ætatis 97; ibi peregrinatus est per decem annos; idque soorsum à patre Isaac: quia uterque erat dives, habebatque copiam gregum, quibus unus ejusdemque loci pascum non sufficere; intervisit tamen Jacob subinde patrem, tum per se, tum per familiares, montes et litteras. Post 40 annos, puta anno ætatis Jacobi 107, quia anno mortua est Rachel, et natus Benjamin, venit Jacob in Hebron, ad Isaac patrem suum, jam senio deficientem, stultitiam eum eo mansurus; mansit cum patre 15 annos, post quos mortuus Isaac annuum ætatis 180, qui fuit Jacobi 120, Josephi 26.

Rursus eodem anno, quo mortua est Rachel, et natus Benjamin, qui fuit Jacobi 107, Joseph annuum ætatis 16 à fratribus venditus, abductus est in Ægyptum. Moriente Isaac, anno ætatis sue 180, Joseph in Ægypto agebat annum servitutis 15, ætatis 29, qui fuit annus à diluvio 527, à creatione mundi 2228. Est ergo hic hystorologicus; nam præpositus hic mors Isaac, quia ordine temporis ponenda fuisse post venditionem Josephi, sub finem cap. 40 Genes. Itaque Abulens., Perer., et alii.

Tertio, supervixit Jacob Isaac patri 27 annis: mortuus est enim Isaac, cum Jacob ægeret annum vias 130; Jacob autem mortuus est anno vias 147.

Ultior observa hic annos climatericos vite Jacobi, scilicet 77 exiit in Haran, 84 nuptiarum cum Rachel

et Liâ, 91 nat. Josephi, et 147 mortis. Omnes enim hi anni sunt septenarii, sive septuaginta, quos medici perhibent magnam hominam mutationem asserere, ut Jacobo hic attulerunt.

VERS. 29. — *Consumptusque ætate, deficiente calore naturali, et exarscente humido radicali, quod colorem naturalem pascit et conservat, sicut flamma lucernæ paschitur oleo.*

Arrosus est foreto solo, patribus in limbo. Vide dicta c. 25. 8. Visit Isaac 180 annis, nos vivimus 60

CAPUT XXXVI.

1. Hi sunt autem generationes Esau, ipse est Edom.
2. Esau accepit uxores de filiabus Chanaan; Ada filiam Elion Hethæi, et Oolibama filiam Anæ filie Sebeon Hevæi.
3. Basemath quoque filiam Ismael sororem Naboth.
4. Peperit autem Ada Eliphaz; Basemath genuit Rahuel.
5. Oolibama genuit Jehus, et Hælon, et Core. Hi filii Esau qui nati sunt ei in terrâ Chanaan.
6. Tuliit autem Esau uxores suas, et filias, et omnem animam domus suæ, et substantiam, et pecora, et cuncta quæ habere poterat in terrâ Chanaan, et abiit in alteram regionem, recessitque à fratre suo Jacobo.
7. Divites enim erant valde, et simul habitare non poterant: nec sustinuit eos terra peregrinationis eorum præ multitudine gregum.
8. Habitavitque Esau in monte Scir, ipse est Edom.
9. Hi autem sunt generationes Esau patris Edom in monte Scir,
10. Et hæc nomina filiorum ejus: Eliphaz filius Ada uxoris Esau; Rahuel quoque filius Basemath uxoris ejus.
11. Fueruntque Eliphaz filii: Theman, Omar, Sepho, et Gatham, et Cenez.
12. Erat autem Thama concubina Eliphaz filii Esau; quæ peperit ei Amalech. Hi sunt filii Ada uxoris Esau.
13. Filii autem Rahuel: Nathân et Zara, Samma et Meza: hi filii Basemath uxoris Esau.
14. Isti quoque erant filii Oolibama filie Anæ filie Sebeon: uxoris Esau, quos genuit ei; Jehus, et Hælon, et Core.
15. Hi duces filiorum Esau: filii Eliphaz primogeniti Esau: dux Theman, dux Omar, dux Sepho, dux Cenez.
16. Dux Core, dux Gatham, dux Amalech. Hi filii Eliphaz in terrâ Edom, et hi filii Ada.
17. Hi quoque filii Rahuel filii Esau: dux Nahath, dux Zara, dux Samma, dux Meza: hi autem duces Rahuel in terrâ Edom: isti filii Basemath uxoris Esau.
18. Hi autem filii Oolibama uxoris Esau: dux Jehus,

aut 70. Vitam brevem esse queruntur homines, quia omnes alii, pauci sibi vivunt; causa est, quia tanquam semper victuri vivunt. Cogitant saltem illud Seneca: Tempus vite vel est, vel fuit, vel erit. Quod agimus, breve est: quod acturi sumus, dubium; quod egimus, certum. Quidni ergo ab hoc exiguo et caduco temporis transitu, in illa nos toto damnus animo, quæ immensa, quæ æterna sunt? quos animam tuam pest vitam loens, quæ sors expectet, illi post mortem te natura, imò Deus componat?

CHAPITRE XXXVI.

1. Voici le dénombrement des enfans d'Esau, appelé aussi Edom.
2. Esau épousa des femmes d'entre les filles de Chanaan: Ada, fille d'Elion Héthéen, et Oolibama, fille d'Ana, et petite-fille de Sebeon Hévéen.
3. Il épousa aussi Basemath, fille d'Ismaël, et sœur de Naboth.
4. Ada enfanta Eliphaz. Basemath fut mère de Rahuel.
5. Oolibama eut pour fils Jehus, Hælon et Coré. Ce sont là les fils d'Esau qui lui naquirent au pays de Chanaan.
6. Or Esau, après avoir rendu les derniers devoirs à son père, prit ses femmes, ses fils, ses filles, et toutes les personnes de sa maison, son bien, ses bestiaux, et tout ce qu'il possédait dans la terre de Chanaan, et s'en alla en un autre pays, c'est-à-dire, en Scir, où il avoit déjà demeuré, et se retira ainsi d'après de son frère Jacob.
7. Car, comme ils étoient extrêmement riches, ils ne pouvoient demeurer ensemble, et la terre où ils étoient comme étrangers, ne pouvoit les contenir à cause de la multitude de leurs troupeaux.
8. Esau, appelé aussi Edom, habita donc de nouveau la montagne de Scir.
9. Or voici les noms des petits-fils d'Esau, père des Juifs, qui lui naquirent depuis qu'il fut venu demeurer dans la montagne de Scir.
10. Et voici en abrégé les noms de ses enfans nés dans la terre de Chanaan; savoir: Eliphaz, qui fut fils d'Ada, femme d'Esau, et Rahuel, fils de Basemath, qui fut aussi sa femme.
11. Or les fils d'Eliphaz, qui lui naquirent dans la terre de Scir, furent Theman, Omar, Sepho, Gatham, et Cenez.
12. Eliphaz, fils d'Esau, avoit encore une femme nommée Thama qui lui enfanta Amalech. Ce sont là les petits-fils d'Ada, femme d'Esau.
13. Les fils de Rahuel furent Nahath, Zara, Samma et Meza. Ce sont là les petits-fils de Basemath, femme d'Esau.
14. Jehus, Hælon et Coré furent fils d'Oolibama, femme d'Esau; elle étoit fille d'Ana, petite-fille de Sebeon.
15. Or la terre de Scir, nommée depuis la terre d'Edom ou l'Idumée, du nom d'Esau, qui en occupa la plus grande partie, eut différens princes tant de la race d'Esau que de celle de Scir, qui l'occupèrent auparavant tout entière. Les princes de la famille d'Esau qui y commandèrent furent, d'entre les fils d'Eliphaz, fils aîné d'Esau, le prince Theman, le prince Omar, le prince Sepho, le prince Cenez.
16. Le prince Coré, le prince Gatham, le prince Amalech. Ce sont là les petits-fils d'Eliphaz, qui étoient dans le pays d'Edom, et les petits-fils d'Ada, femme d'Esau.
17. D'entre les enfans de Rahuel, fils d'Esau, furent le prince Nahath, le prince Zara, le prince Samma, le prince Meza. Ce sont là les princes sortis de Rahuel au pays d'Edom, et ce sont les petits-fils de Basemath, femme d'Esau.
18. D'entre les fils d'Oolibama, femme d'Esau, fu-

- dux Hælon, dux Core: hi duces Oolibama filice Anæ uxoris Esau.
19. Isti sunt filii Esau, et hi duces eorum; ipse est Edom.
 20. Isti sunt filii Scir Horraï, habitatores terre: Lothan et Sobal, et Sebeon et Ana.
 21. Et Dison, et Eser, et Disan; hi duces Horraï, filii Scir, in terrâ Edom.
 22. Facti sunt autem filii Lothan: Hori et Héman. Erat autem soror Lothan, Thamma.
 23. Et isti filii Sobal: Alvan, et Manabat, et Ebal, et Sépho, et Onam.
 24. Et hi filii Sebeon: Aja et Ana. Istæ est Ana qui invenit aquas calidas in solitudine, cum pasceret asinos Sebeon patris sui.
 25. Habitavitque filium Dison, et filium Oolibama.
 26. Et isti filii Dison: Hamdam, et Ezeban, et Jehran, et Charan.
 27. Hi quoque filii Ezer: Balaan, et Zavan, et Acan.
 28. Habuit autem filios Dison: Hus et Aram.
 29. Hi duces Horraeorum: dux Lothan, dux Sobal, dux Sebeon, dux Ana.
 30. Dux Dison, dux Eser, dux Dison: isti duces Horraeorum qui imperaverunt in terrâ Scir.
 31. Reges autem qui regnaverunt in terrâ Edom, antequam haberent regem filii Israel, fuerunt hi:
 32. Bela filius Beor, nomenque urbis ejus Dénaba.
 33. Mortuus est autem Bela, et regnavit pro eo Jobab, filius Zare de Bosra.
 34. Cinqve mortuus esset Jobab, regnavit pro eo Hasan de terrâ Themanorum.
 35. Hoc quoque mortuo, regnavit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madian in regione Moab: et nomen urbis ejus Avith.
 36. Cinqve mortuus esset Adad, regnavit pro eo Semla de Masrea.
 37. Hoc quoque mortuo, regnavit pro eo Saül de fluvio Hohoboth.
 38. Cinqve et hic obisset, successit in regnum Balan filius Achobor.
 39. Isto quoque mortuo, regnavit pro eo Adar, nomenque urbis ejus Phau: et appellabatur uxor ejus Meetabel, filia Matro: filia: Yezah.
 40. Hæc ergo nomina decem Esau in cognationibus et locis, et vocabulis suis: dux Thamma, dux Alva, dux Jehuth.
 41. Dux Oolibama; dux Ida, dux Phimon.
 42. Dux Cenez, dux Theman, dux Malsar.
 43. Dux Magdiel, dux Hiram: hi duces Edom habitantes in terrâ imperii sui, ipse est Esau pater Idumæorum.

COMMENTARIUM.

VERS. 2. — ADA FILIAM ELION HETHÆI. Nota, viros et feminas olim fuisse polyonymos, ut dixi can. 19.

rent le prince Jehus, le prince Hælon, le prince Coré. Ce sont là les princes sortis d'Oolibama, fille d'Ana et femme d'Esau.

19. Voilà donc tous les fils d'Esau, appelé aussi chef Edom, et ceux d'entre eux qui ont été princes ou chefs par eux-mêmes.

20. Voici maintenant les chefs de la famille de Scir avant qu'Esau eût conquis son pays. Ces fils de Scir Horraï, qui habitaient alors ce pays à son Lothan, Sobal, Sebeon et Ana.

21. Dison, Eser et Disan. Ce sont là les princes Horraïens, fils de Scir, qui habitoient dans le pays qui fut depuis appelé le pays d'Edom.

22. Les fils de Lothan, furent Hori et Héman; et ce Lothan avoit une sœur nommée Thamma.

23. Les fils de Sobal furent Alvan, Manabat, Ebal, Sépho et Onam.

24. Les fils de Sebeon furent Aja et Ana. C'est cet Ana qui trouva des eaux chaudes dans la solitude, lorsqu'il conduisoit les ânes de Sebeon, son père.

25. Il eut un fils nommé Dison et une fille nommée Oolibama.

26. Les fils de Dison furent Hamdam, Ezeban, Jehran et Charan.

27. Les fils d'Ezer furent Balaan, Zavan et Acan.

28. Les fils de Dison furent Hus et Aram.

29. Ils furent les princes des Horraïens: savoir: le prince Lothan, le prince Sobal, le prince Sebeon, le prince Ana.

30. Le prince Dison, le prince Eser, le prince Dison. Ce sont là les princes des Horraïens qui commandèrent dans le pays de Scir avant qu'Esau s'y fut établi. Et depuis qu'il s'en fut emparé.

31. Les rois qui régèrent au pays d'Edom avant que les enfans d'Israël eussent un roi ou un chef, comme ils en ont un aujourd'hui, furent ceux-ci:

32. Bela, fils de Déror, et sa ville s'appelait Dénaba.

33. Bela étant mort, Jobab, fils de Zara de Bosra régna en sa place.

34. Après la mort de Jobab, Husan, qui étoit du pays des Thémaites, lui succéda au royaume.

35. Celui-ci étant mort, Adad, fils de Badad, régna après lui: ce fut lui qui défit les Madianites au pays de Moab: sa ville s'appelait Avith.

36. Adad étant mort, Semla, qui étoit de Masrea, lui succéda au royaume.

37. Après la mort de Semla, Saül qui étoit des environs du fleuve de l'Euphrate, c'est-à-dire, de la ville de Hohoboth, s'instaura sur le bord du fleuve, régna en sa place.

38. Saül étant mort, Balan, fils d'Achobor, lui succéda au royaume.

39. Après la mort de Balan, Adar régna en sa place: sa ville s'appelait Phau, et sa femme se nommait Meetabel, fille de Matroel, qui étoit fille de Mézaab.

40. A ces rois qui commandèrent dans l'Idumée succédèrent dix ducs ou dix princes, qui la gouvernèrent chacun dans son canton: et voici les noms des princes sortis d'Esau, selon leurs familles, les lieux de leur demeure et les peuples qui en ont été nommés. Le prince Thamma, le prince Alva, le prince Jehuth.

41. Le prince Oolibama, le prince Ela, le prince Phimon.

42. Le prince Cenez, le prince Theman, le prince Malsar.

43. Le prince Magdiel, et le prince Hiram. Ce sont là les princes sortis d'Edom qui ont habité dans les terres de son empire: c'est, et Edom, appelé aussi Esau, qui fut frère de Jacob et père des Iduméens; que les enfans d'Israël doivent par conséquent regarder comme leurs pères.

Sic ergo quæ hic vocatur Ada, filia Elion Hethæi, et feminas olim fuisse polyonymos, ut dixi can. 19. Gen. 26. v. 54. vocatur Judith, filia Becri; et quæ

et Liâ, 91 nat. Josephi, et 147 mortis. Omnes enim hi anni sunt septenarii, sive septuaginta, quos medici perhibent magnam hominam mutationem asserere, ut Jacobo hic attulerunt.

VERS. 29. — *Consumptusque ætate, deficiente calore naturali, et exarscente humido radicali, quod colorem naturalem pascit et conservat, sicut flamma lucernæ pascur oleo.*

Arrosus est foreto solo, patribus in limbo. Vide dicta c. 25. 8. Visit Isaac 180 annis, nos vivimus 60

CAPUT XXXVI.

1. Hi sunt autem generationes Esau, ipse est Edom.
2. Esau accepit uxores de filiabus Chanaan; Ada filiam Elion Hethæi, et Oolibama filiam Anæ filie Sebeon Hevæi.
3. Basemath quoque filiam Ismael sororem Naboth.
4. Peperit autem Ada Eliphaz; Basemath genuit Rahuel.
5. Oolibama genuit Jehus, et Helion, et Core. Hi filii Esau qui nati sunt ei in terrâ Chanaan.
6. Tuit autem Esau uxores suas, et filias, et omnem animam domus suæ, et substantiam, et pecora, et cuncta quæ habere poterat in terrâ Chanaan, et abiit in alteram regionem, recessitque à fratre suo Jacobo.
7. Divites enim erant valde, et simul habitare non poterant: nec sustinuit eos terra peregrinationis eorum præ multitudine gregum.
8. Habitavitque Esau in monte Scir, ipse est Edom.
9. Hi autem sunt generationes Esau patris Edom in monte Scir.
10. Et hæc nomina filiorum ejus: Eliphaz filius Ada uxoris Esau; Rahuel quoque filius Basemath uxoris ejus.
11. Fueruntque Eliphaz filii: Theman, Omar, Sepho, et Gatham, et Cenez.
12. Erat autem Thama concubina Eliphaz filii Esau; quæ peperit ei Amalech. Hi sunt filii Ada uxoris Esau.
13. Filii autem Rahuel: Nathan et Zara, Samma et Meza: hi filii Basemath uxoris Esau.
14. Isti quoque erant filii Oolibama filie Anæ filie Sebeon: uxor Esau; quos genuit ei; Jehus, et Helion, et Core.
15. Hi duces filiorum Esau: filii Eliphaz primogeniti Esau: dux Theman, dux Omar, dux Sepho, dux Cenez.
16. Dux Core, dux Gatham, dux Amalech. Hi filii Eliphaz in terrâ Edom, et hi filii Ada.
17. Hi quoque filii Rahuel filii Esau: dux Nahath, dux Zara, dux Samma, dux Meza: hi autem duces Rahuel in terrâ Edom: isti filii Basemath uxoris Esau.
18. Hi autem filii Oolibama uxoris Esau: dux Jehus,

aut 70. Vitam brevem esse queruntur homines, quia omnes alii, pauci sibi vivunt; causa est, quia tanquam semper victuri vivunt. Cogitant saltem illud Seneca: Tempus vite vel est, vel fuit, vel erit. Quod agimus, breve est: quod acturi sumus, dubium; quod egimus, certum. Quidni ergo ab hoc exigite et caduco temporis transitu, in illa nos toto damnus animo, quæ immensa, quæ æterna sunt? quos animam tuam pest vitam loens, quæ sors expectet, illi post mortem te natura, imò Deus componat?

CHAPITRE XXXVI.

1. Voici le dénombrement des enfans d'Esau, appelé aussi Edom.
2. Esau épousa des femmes d'entre les filles de Chanaan: Ada, fille d'Elion Héthéen, et Oolibama, fille d'Ana, et petite-fille de Sebeon Hévéen.
3. Il épousa aussi Basemath, fille d'Ismaël, et sœur de Naboth.
4. Ada eut enfans Eliphaz. Basemath fut mère de Rahuel.
5. Oolibama eut pour fils Jehus, Hélon et Coré. Ce sont là les fils d'Esau qui lui naquirent au pays de Chanaan.
6. Or Esau, après avoir rendu les derniers devoirs à son père, prit ses femmes, ses fils, ses filles, et toutes les personnes de sa maison, son bien, ses bestiaux, et tout ce qu'il possédait dans la terre de Chanaan, et s'en alla en un autre pays, c'est-à-dire, en Scir, où il avait déjà des terres, et se retira ainsi d'après de son frère Jacob.
7. Car, comme ils étaient extrêmement riches, ils ne pouvaient demeurer ensemble, et la terre où ils étaient comme étrangers, ne pouvait les contenir à cause de la multitude de leurs troupeaux.
8. Esau, appelé aussi Edom, habita donc de nouveau la montagne de Scir.
9. Or voici les noms des petits-fils d'Esau, père des Iduméens, qui lui naquirent depuis qu'il fut venu demeurer dans la montagne de Scir.
10. Et voici en parement les noms de ses enfans nés dans la terre de Chanaan; savoir: Eliphaz, qui fut fils d'Ada, femme d'Esau, et Rahuel, fils de Basemath, qui fut aussi sa femme.
11. Or les fils d'Eliphaz, qui lui naquirent dans la terre de Scir, furent Theman, Omar, Sepho, Gatham, et Cenez.
12. Eliphaz, fils d'Esau, avait encore une femme nommée Thama qui lui enfanta Amalech. Ce sont là les petits-fils d'Ada, femme d'Esau.
13. Les fils de Rahuel furent Nahath, Zara, Samma et Meza. Ce sont là les petits-fils de Basemath, femme d'Esau.
14. Jehus, Hélon et Coré furent fils d'Oolibama, femme d'Esau; elle était fille d'Ana, petite-fille de Sebeon.
15. Or la terre de Scir, nommée depuis la terre d'Edom ou l'Idumée, du nom d'Esau, qui en occupa la plus grande partie, eut différens princes tant de la race d'Esau que de celle de Scir, qui l'occupèrent enparement tout entière. Les princes de la famille d'Esau qui y commandèrent furent, d'entre les fils d'Eliphaz, fils aîné d'Esau, le prince Theman, le prince Omar, le prince Sepho, le prince Cenez.
16. Le prince Coré, le prince Gatham, le prince Amalech. Ce sont là les petits-fils d'Eliphaz, qui étaient dans le pays d'Edom, et les petits-fils d'Ada, femme d'Esau.
17. D'entre les enfans de Rahuel, fils d'Esau, furent le prince Nahath, le prince Zara, le prince Samma, le prince Meza. Ce sont là les princes sortis de Rahuel au pays d'Edom, et ce sont les petits-fils de Basemath, femme d'Esau.
18. D'entre les fils d'Oolibama, femme d'Esau, fu-

- dux Hélon, dux Core: hi duces Oolibama filice Ana uxoris Esau.
19. Isti sunt filii Esau, et hi duces eorum; ipse est Edom.
20. Isti sunt filii Scir Horraï, habitatores terre: Lothan et Sobal, et Sebeon et Ana.
21. Et Dison, et Eser, et Disan; hi duces Horraï, filii Scir, in terrâ Edom.
22. Facti sunt autem filii Lothan: Hori et Héman. Erat autem soror Lothan, Thamma.
23. Et isti filii Sobal: Alvan, et Manabat, et Ebal, et Sépho, et Onam.
24. Et hi filii Sebeon: Aja et Ana. Istæ est Ana qui invenit aquas calidas in solitudine, cum pasceret asinos Sebeon patris sui.
25. Habitavitque filium Dison, et filium Oolibama.
26. Et isti filii Dison: Hamdam, et Ezeban, et Jehran, et Charan.
27. Hi quoque filii Ezer: Balaan, et Zavan, et Acan.
28. Habuit autem filios Dison: Hus et Aram.
29. Hi duces Horraeorum: dux Lothan, dux Sobal, dux Sebeon, dux Ana.
30. Dux Dison, dux Eser, dux Dison: isti duces Horraeorum qui imperaverunt in terrâ Scir.
31. Reges autem qui regnaverunt in terrâ Edom, antequam haberent regem filii Israel, fuerunt hi:
32. Bela filius Beor, nomenque urbis ejus Dénaba.
33. Mortuus est autem Bela, et regnavit pro eo Jobab, filius Zare de Bosra.
34. Cinqve mortuus esset Jobab, regnavit pro eo Hasan de terrâ Themanorum.
35. Hoc quoque mortuo, regnavit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madian in regione Moab: et nomen urbis ejus Avith.
36. Cinqve mortuus esset Adad, regnavit pro eo Semla de Masreca.
37. Hoc quoque mortuo, regnavit pro eo Saül de fluvio Hohoboth.
38. Cinqve et hic obisset, successit in regnum Balan filius Achobor.
39. Isto quoque mortuo, regnavit pro eo Adar, nomenque urbis ejus Phau: et appellabatur uxor ejus Meetabel, filia Matro: filia: Mezoah.
40. Hæc ergo nomina decem Esau in cognationibus et locis, et vocabulis suis: dux Thamma, dux Alva, dux Jehath.
41. Dux Oolibama; dux Ida, dux Phimon.
42. Dux Cenez, dux Theman, dux Malsar.
43. Dux Magdiel, dux Hiram: hi duces Edom habitantes in terrâ imperii sui, ipse est Esau pater Idumæorum.

COMMENTARIUM.

VERS. 2. — ADA FILIAM ELION HETHÆI. Nota, viros et feminas olim fuisse polyonymos, ut dixi can. 19.

rent le prince Jehus, le prince Hélon, le prince Coré. Ce sont là les princes sortis d'Oolibama, fille d'Ana et femme d'Esau.

19. Voilà donc tous les fils d'Esau, appelé aussi chef Edom, et ceux d'entre eux qui ont été princes ou chefs par eux-mêmes.

20. Voici maintenant les chefs de la famille de Scir avant qu'Esau eût conquis son pays. Ces fils de Scir Horraïen, qui habitaient alors ce pays à son Lothan, Sobal, Sebeon et Ana.

21. Dison, Eser et Disan. Ce sont là les princes Horraïens, fils de Scir, qui habitaient dans le pays qui fut depuis appelé le pays d'Edom.

22. Les fils de Lothan, furent Hori et Héman; et ce Lothan avait une sœur nommée Thamma.

23. Les fils de Sobal furent Alvan, Manabat, Ebal, Sépho et Onam.

24. Les fils de Sebeon furent Aja et Ana. C'est cet Ana qui trouva des eaux chaudes dans la solitude, lorsqu'il conduisait les ânes de Sebeon, son père.

25. Il eut un fils nommé Dison et une fille nommée Oolibama.

26. Les fils de Dison furent Hamdam, Ezeban, Jehran et Charan.

27. Les fils d'Ezer furent Balaan, Zavan et Acan.

28. Les fils de Dison furent Hus et Aram.

29. Ils furent les princes des Horraïens: savoir: le prince Lothan, le prince Sobal, le prince Sebeon, le prince Ana.

30. Le prince Dison, le prince Eser, le prince Dison. Ce sont là les princes des Horraïens qui commandèrent dans le pays de Scir avant qu'Esau s'y fut établi. Et depuis qu'il s'en fut emparé.

31. Les rois qui régèrent au pays d'Edom avant que les enfans d'Israël eussent un roi ou un chef, comme ils en ont un aujourd'hui, furent ceux-ci:

32. Bela, fils de Déror, et sa ville s'appelait Dénaba.

33. Bela étant mort, Jobab, fils de Zara de Bosra régna en sa place.

34. Après la mort de Jobab, Husan, qui était du pays des Thémaites, lui succéda au royaume.

35. Celui-ci étant mort, Adad, fils de Badad, régna après lui: ce fut lui qui défit les Madianites au pays de Moab: sa ville s'appelait Avith.

36. Adad étant mort, Semla, qui était de Masreca, lui succéda au royaume.

37. Après la mort de Semla, Saül qui était des environs du fleuve de l'Euphrate, c'est-à-dire, de la ville de Hohoboth, s'instaura sur le bord du fleuve, régna en sa place.

38. Saül étant mort, Balan, fils d'Achobor, lui succéda au royaume.

39. Après la mort de Balan, Adar régna en sa place: sa ville s'appelait Phau, et sa femme se nommait Meetabel, fille de Matroel, qui était fille de Mézoah.

40. A ces rois qui commandèrent dans l'Idumée succédèrent dix ducs ou dix princes, qui la gouvernèrent chacun dans son canton: et voici les noms des princes sortis d'Esau, selon leurs familles, les lieux de leur demeure et les peuples qui en ont été nommés. Le prince Thamma, le prince Alva, le prince Jehath.

41. Le prince Oolibama, le prince Ela, le prince Phimon.

42. Le prince Cenez, le prince Theman, le prince Malsar.

43. Le prince Magdiel, et le prince Hiram. Ce sont là les princes sortis d'Edom qui ont habité dans les terres de son empire: c'est, et Edom, appelé aussi Esau, qui fut frère de Jacob et père des Iduméens; que les enfans d'Israël doivent par conséquent regarder comme leurs pères.

44. Le prince Oolibama, le prince Ela, le prince Phimon.

45. Le prince Cenez, et le prince Hiram. Ce sont là les princes sortis d'Edom qui ont habité dans les terres de son empire: c'est, et Edom, appelé aussi Esau, qui fut frère de Jacob et père des Iduméens; que les enfans d'Israël doivent par conséquent regarder comme leurs pères.

46. Le prince Oolibama, le prince Ela, le prince Phimon.

47. Le prince Cenez, et le prince Hiram. Ce sont là les princes sortis d'Edom qui ont habité dans les terres de son empire: c'est, et Edom, appelé aussi Esau, qui fut frère de Jacob et père des Iduméens; que les enfans d'Israël doivent par conséquent regarder comme leurs pères.

48. Le prince Oolibama, le prince Ela, le prince Phimon.

49. Le prince Cenez, et le prince Hiram. Ce sont là les princes sortis d'Edom qui ont habité dans les terres de son empire: c'est, et Edom, appelé aussi Esau, qui fut frère de Jacob et père des Iduméens; que les enfans d'Israël doivent par conséquent regarder comme leurs pères.

hic vocatur Oolihama filia Anx, hic vocatur Basemath filia Elon; rursum quoniam hic vocatur Basemath, c. 28, v. 9, vocatur Mahaleh.

VERS. 6. — ET CUNCTA QUAE HABERE POTERAT, CUNCTAM POSSESSIONEM, QUAM ACQUISIERAT IN TERRA CHANAN. Ita Hebr.

ABIT IN ALIAM REGIONEM, IN HEMECIM. Eo iam ante aliena Esau ob offensam parentum, ut patet c. 32, v. 5, sed mortuo patre, cum tota familia rediit ad patris funus in Hebron, quasi fidem mansurus. Verum, cum gregibus abundaret, nec pasca utriusque, pota sibi et fratri, sufficerent, ultra cessit fratri Chananeam, ipsaque rediit in sinum Idumaeam. Ita S. Augustinus quaest. 119. Factum est hoc iutu Dei, qui Chananeam promiserat Jacobo.

VERS. 9. — HE AUTEM SEPT. GENERATIONIS ESAU PATRIS EDOM, PATRIS IDUMAEORUM; patet v. 45. Insuper et imperitissimo Aben Esau et Rablani, Edom putant esse Romanos, et pontificum romanorum vocant monarchum Idumaeam; longi probabilis dicerent Idumaeos esse Judaeos, utpote sibi invicem tam moribus, quam situ et nomine vicinissimos, unde Plinius Idumaeos vocat Judaeos.

IN MONTE SEIR, IN IDUMAEA habitantis, vel potius quasi dicant: Hi sunt filii, id est, nepotes, Esau, quos ejus filii nati in Chanana, generaverunt in Seir, id est, in Idumaea. Deinceps enim Moses narrat nepotes Esau, illi natos ex suis filiis, jam habitantibus in Idumaea.

VERS. 12. — AMALECH. Fuit ergo Amalech nepos Esau, ex Eliphaz; ab hoc orti sunt et dii Amalechitae.

VERS. 15. — HI DUCEES FILIORUM ESAU. Hucusque recensuit Moses simpliciter filios et posteros Esau; nunc recenset duces ex Esau prognatos; unde non mirum, si *idem*, iterato nominentur. Prius enim nominali fuerunt simpliciter ut filii, hic vero nominantur ut duces.

Nota. Hic recensentur duces, v. verò 51, reges rursum v. 40, duces prognati ex Esau; quia Idumaei primo amplius sunt aristocratici, in qua duces singuli suae tribus et dynastiae praesidebant, et regabant non ex aequo, sed ex optimatum sententia, ut facti dux Venetorum; deinde amplius sunt monarchici, in qua regali jure tota Idumaea praeerat reges: tertio iterum amplius sunt aristocratici, redieruntque ad suos duces. Porro tam duces, quam reges habuerunt electivos; unde regni successores ponuntur, non defunctorum filii, sed alii, ut annotavit Abul.

VERS. 20. — ISTI SEPT. (id est, incole) SERA filiorum, q. d.: Ipsi sunt incolae montis, qui posita ab Esau dictus est Seir, locum, inquam, genere et gente Horraei, qui montem hunc incoluerunt ante Esau, quosque Esauite experuerunt, Deut. 2, 12. Qui ergo in sequentibus nominantur, puta Lotran, Sobal, Sebeon, etc. Horraei fuerunt, non Esauite. Meminit Moses Horraeorum, tum quia illi primi incolae fuerunt Idumaeae, tum quia illi primi incolae fuerunt Idumaeae, tum quia ex uxore duxerunt Esauite. Nam Thiamna concubina

Eliphaz, filii Esau, fuit soror Lotan Horraei, ut dicitur v. 22; ita S. Hieron.

VERS. 24. — ISTE EST ANA, QUI INTENT AQUAS CALIDAS BEM PASCIET ASINUS. Pro *aquas calidas*, Hebraei est *temim*, quod Chald. vertit *gigantes*; secundo, Aquila, Symmachus et Septuag. retinent hebraicum nomen, vertuntque *omnim*. Tertio, nonnulli, inquit S. Hieron. in Quest., arbitrantur, congrua ab Ana, admissos esse ad asinos, et ipsam *gigantem* reperisse vocabitum, ut velocissimi ex his asini nascerentur qui vocentur *temim*. Plerique putant, quod equarum greges ab asinis ipse fecerit primus ascendi, ut mulorum inde nova, contra naturam animalia nascerentur, et hoc passim sequuntur Rabbinii, Vatabl. et alii, qui *temim* mulos vertunt, illudque avidè arripit Calvinus et Novantes, ut Vulgatam editionem criminentur et carpant. Unde acute sed infideliter Robertus Stephanus in Vulgata editione, pro *aquas calidas*, impressit *opas calidas*, et ad marginem addidit, id est, mulos, quos scilicet generaverit equae calidae cum asinis commixtae. Addunt aliqui, quod, sicut *temim*, id est, genelli, sui gemini, ita et *temim* derivetur a verbo *temim*, id est, consummare, perficere, quasi *temim* dicantur molli, quia consummati et perfecti ex geminis, sive duplici animalium specie, puta ex equa et asino prognati.

Verum noster interpres optime *temim* vertit, *aquas calidas*; primo, quia in lingua Punicè (quae affinis est linguae hebraicae) teste S. Hieronymo *temim* significat aquas calidas. Secundo, quia noster non *temim*, sed alius punctis *temim* legit. Unde et Hieron. legit *temim*; *temim* autem hebraicè significat aquarum copiam, indeque mare, itaque vertunt hic et legitur Euseb.

Patet secundo S. Job natum esse sub id tempus, quo Jacob descendit ad Joseph in Aegyptum. Fuit enim Job tertius ab Esau. Esau autem duxit uxorem, et GAPUT XXXVII.

1. Invenit ergo Ana in deserto thermas, quales sunt thermæ Aquenses, quae calidae sunt et medicinales, quae per sulphur venasque sulphureas labuntur et transunt, itaque multis morbis, praesertim oris ex pitiuitate, medentur. Quare balnearum inventor fuit Ana. Ita Tornellius.

Tropolog. B. Petrus Damiani lib. 2, epist. 12 ad Desiderium abbatem cardini: (Quid est, inquit, per figuram, Ana in solitudine patris sui asinos pascebat, nisi spiritualium quempiam virum cui Deus pater est, et simplices fratres, sub disciplinae remotioris studio et custodire? Et quid est aquas calidas invente, nisi est in compunctionis lacrymas, quae de fervore S. Spiritus eliciuntur, erumpere? Quam siquidem dolor, vel tristitia eorum, sive etiam mussitatione, vel murmuratio interpretatur. Quisquis enim vere compunctionis dolore tristatur, quasi sub quodam que-

ruia mussitatione adversum pravitatem vite suae murmurare compellitur. Sebeon autem interpretatur stans in sequitate. Quod Deo congruere nemo probris ignorat. Ipse quippe in aequitate principaliter stat, qui à justitiae rectitudine, nulla necessitate coactus exorbitat. Omnium igitur, dum patris sui Sebeon asinos in solitudine pascit, aquas calidas reperit; quia quisquis se per vite rectitudinem Deo bifium exhibet, ac de peccatis suis medullitatus dolet, dum se reddit in pervigili fratrum cura sollicitum, et diviso munere percipit gratiam lacrymarum.

VERS. 31. — ANTEQUAM HABERENT REGEM FILII ISRAEL. Haec verba videntur addita post Moysen ab eo, qui Moysi diaria digessit; tempore enim Moysi nulla erat mentio regis in Israel. Vide dicta in proem. Gen.

VERS. 35. — JOAB. Hic est S. Job speculum patientiae; licet enim Hebraei, et S. Hieronymus, velint S. Job natum esse ex Hus, filio Naebo, fratris Abraham, tamen verius est S. Job prognatum esse ex Esau, ejusque fuisse pronepotem. Esau enim genuit Rabel, Rabel genuit Zaran, Zara genuit Jobab, sive Job; unde ejus amicus fuit Eliphaz Themanites, primogenitus Esau. Est haec sententia Septuag. Interpretum in fine lib. Job; est et Origenis, Philonis, S. Athanasii, Chrysost., August., Theodor., Gregor., Hippolyt., Irenaei, Euseb., Tostati, Pererri et Pinede in cap. 1 Job v. 1, n. 51. Hinc patet, sanctum Job fuisse in Idumaea, eoque ordine secundum.

Patet secundo S. Job natum esse sub id tempus, quo Jacob descendit ad Joseph in Aegyptum. Fuit enim Job tertius ab Esau. Esau autem duxit uxorem, et

GAPUT XXXVII.

1. Habitavit autem Jacob in terra Chanana, in qua pater suus peregrinatus est.

2. Et haec sunt generationes ejus: Joseph, cum secedim esset annorum, pascebat gregem cum fratribus suis adhue puer: et erat cum filiis Bala et Zelphae uxorum patris sui: accensavitque fratres suos apud patrem crimine pessimo.

3. Israel autem diligebat Joseph super omnes filios suos, eo quod in senectute genuisset eum; fecitque ei tunicae polychromas.

4. Videntes autem fratres ejus quod à patre plus cunctis filiis amaretur, oderant eum, nec poterant ei quidquam pacifice loqui.

5. Accidit quoque ut visum somnium referret fratribus suis: quae causa majoris odii seminarium fuit.

6. Dixitque ad eos: Audite somnium meum quod vidi:

7. Putabam nos ligare manipulos in agro: et quasi consurgere manipulum meum, et stare, vestrosque manipulos circumstantes adorare manipulum meum.

8. Responderunt fratres ejus: nunquid rex nostris eris? aut subjiciemur ditioni tuae? Haec ergo causa som-

nepti generare anno 40. Jacob autem descendit in Aegyptum anno 150, quando tertia erat generatio, qua natus est Job.

Hinc tertio, sequitur, S. Job vixisse usque ad tempora Moysi; vixit enim S. Job, ut minimum ducentos annos et decem, uti ostendit Pineda in Job 45, v. 16, num. 5. Vixit ergo cum Mose, ut minimum annos 70; nam à descensu Jacobi in Aegyptum, qui contigit anno Jacobi 150, sub quod tempus natus est S. Job, usque ad exitum Moysi et Hebraeorum ex Aegyptio, fluxerunt anni 215. Moses autem tunc erat 80 annorum; ergo, si demus natus esse Job anno Jacobi 150, atque vixisse 210 annos, consequenter dicere debemus, eum cum Mose vixisse annis 75, et 5 annis ante egressum Moysi et Hebraeorum ex Aegyptio, esse defunctum.

VERS. 27. — SAUL DE FLUVIO ROBOBOTH. Hoc est, ut 1 Paralip. 1, v. 48, dicitur: *Saul de Roboboth, quae juxta amonem sita est*. Unde patet, Roboboth esse urbem, sitam juxta amonem. Per amonem hunc nonnulli Euphratem fluvium in Scriptura celeberrim, per antonomasiam intelligunt. Unde Chald. vertit, *Saul de Roboboth, quae est supra Euphratem*.

VERS. 40. — HAEC ERGO SUNT NOMINA DUCUM ESAU IN COGNATIONIBUS, ET LOCIS, ET VOCABILIS SUI, q. d.: Haec sunt nomina filiorum Esau, qui fuerunt duces et capita cognationum et tribuum habitantium in Idumaea, per loca et regiones sibi attributas, quae singuli à suo nomine vocantur et indigentur. Ita Vatabl.

CHAPITRE XXXVII.

1. Or, pendant qu'Esau s'établissait ainsi en Seir, dont il s'était mis en possession, Jacob habitait comme voyageur dans la terre de Chanana, où son père avait été lui-même comme étranger.

2. Et voici ce qui regarde sa famille. Joseph, âgé seulement de seize ans, et n'étant encore qu'enfant, conduisit le troupeau de son père avec ses frères, et il était ordinairement avec les enfants de Bala et de Zelpha, femmes de son père. Sa vocation, qui était fort au-dessus de son âge, ne lui permit pas de voir leurs dérèglements sans en être touché et sans en avertir celui qui y pouvait remédier; et ainsi il accusa ses frères devant son père d'avoir commis un crime énorme. Cette accusation augmenta beaucoup la haine qu'ils avaient conçue contre lui, à cause de l'ambition particulière que Jacob lui témoignait.

3. Cor Israël aimait Joseph plus que tous ses autres enfants, parce qu'il l'avait eu étant déjà vieux, et il lui avait fait faire une robe de plusieurs couleurs, comme une marque de distinction.

4. Ses frères, voyant donc que leur père l'aimait plus que tous ses autres enfants, le haïssaient et ne pouvaient lui parler avec douceur.

5. Il arriva aussi que Joseph rapporta à ses frères un songe qu'il avait eu, qui fut encore la semence d'une plus grande haine.

6. Car il leur dit: Ecoutez le songe que j'ai eu. 7. Il me semblait que je fais avec vous des gerbes dans un champ; que ma gerbe se leva et se tint debout, et que les vôtres étant autour de la mienne l'adoraient.

8. Ses frères lui répondirent: Est-ce que vous serez notre roi, et que nous serons soumis à votre puissance? Ces songes et ces cautions allumèrent donc

niorum atque sermonum, invidiae et odii fomitem ministravit.

9. Aliud quoque vidit somnium, quod narrans fratribus, ait? Vidi per somnium, quasi solem, et lunam, et stellas undecim, adorantes me.

10. Quod cum patri suo et fratribus retulisset, increpavit eum pater suus, et dixit: Quid sibi vult hoc somnium quod vidisti? Num ego, et mater tua, et fratres tui adorabimus te super terram?

11. Invidiant ei igitur fratres sui: pater verò rem tacitus considerabat.

12. Cùmque fratres illius in pascendis gregibus patris morarentur in Sichem,

13. Dixit ad eum Israel: Fratres tui pascunt oves in Sichem: veni, mittam te ad eos. Quo respondente,

14. Presto sum, ait ei: Vade, et vide si cuncta prospera sint erga fratres tuos, et pecora; et renuntiasti mihi quid agatur. Missus de Valle Hebron, venit in Sichem;

15. Invenitque eum vir errantem in agro et interrogavit quid quereretur.

16. At ille respondit: Fratres meos quero; indica mihi ubi pascunt greges.

17. Dixitque ei vir: Recesserunt de loco isto; audivi autem eos dicentes: Iamvis in Dothan. Perrexit ergo Joseph post fratres suos, et invenit eos in Dothan.

18. Qui cum vidissent eum procul, antequam accederet ad eos, cogitaverunt illum occidere;

19. Et motu loquubarum: Ecce somnator venit!

20. Venite, occidamus eum, et mittamus in cisternam veterem; dicemusque: Fera pessima devoravit eum; et tunc apparebit quid illi prosint somnia sua.

21. Audienti autem hoc Ruben, nitentur liberare eum de manibus eorum, et dicebat:

22. Non interficiatis animam ejus, nec effundatis sanguinem: sed projicite eum in cisternam hanc, quae est in solitudine, manusque vestras servate innoxias: hoc autem dicebat, volens eripere eum de manibus eorum, et reddere patri suo.

23. Confestim igitur pervenit ad fratres suos, nuda verum eum tunica scilicet et polymlia:

24. Misericorditer eum in cisternam veterem, quam non habebat aquam.

25. Et sedentes ut comederent panem, viderunt Ismaelitas viatores venire de Galaad, et camelos eorum, portantes aromata, et resinam, et stacten, in Aegyptum.

26. Dixit ergo Judas fratribus suis: Quid nobis prodest si occiderimus fratrem nostrum, et celaverimus sanguinem ipsius?

27. Melius est ut venundetur Ismaelitis, et manus nostre non pollutentur; frater enim et caro nostra est. Acceperunt fratres sermone illius.

28. Et praetercuntibus Madianitis negotiatoribus, extralentes eum de cisterna, vendiderunt eum Ismaeli-

tis, viginti argenteis: qui duxerunt eum in Aegyptum.

9. Il eut encore un autre songe qu'il raconta à ses frères, en leur disant: J'ai cru voir en songe que le soleil et la lune, et onze étoiles m'adoraient.

10. Lorsqu'il eut rapporté ce songe à son père et à ses frères, son père lui en fit réprimande, et lui dit: Que voudrais-tu dire ce songe que vous avez en? Est-ce que votre mère, vos frères et moi, nous vous adorons sur la terre?

11. Ainsi ses frères étaient pleins d'envie contre lui; mais le père considérait tout ceci avec attention, et dans le silence, pensant en lui-même aux desseins que Dieu pouvait avoir sur cet enfant.

12. Il arriva alors que les frères de Joseph s'arrêtaient à Sichem, où ils faisaient paître les troupeaux de leur père.

13. Et Israël dit à Joseph: Vos frères font paître nos brebis dans le pays de Sichem; venez donc, et je vous enverrai vers eux.

14. Je suis tout prêt, lui dit Joseph. *Jacob ajouta: Allez, et voyez si vos frères se portent bien, et si les troupeaux sont en bon état; et vous me rapporterez ce qu'ils passent. Avant d'être envoyé de la vallée d'Hebron, il vint à Sichem:*

15. Et un homme l'ayant trouvé errant dans la campagne, lui demanda ce qu'il cherchait.

16. Il répondit: Je cherche mes frères; je vous prie de me dire où ils font paître leurs troupeaux.

17. Cet homme lui répondit: Ils se sont retirés de ce lieu, et j'ai entendu qu'ils s'entrejoignent: Allez vers Dothan. Joseph alla donc après ses frères, et il les trouva dans la plaine de Dothan.

18. Lorsqu'ils l'eurent aperçu de loin, avant qu'il se fût approché d'eux, ils résolurent de le tuer.

19. Et ils se disaient l'un à l'autre: Voici notre songeur qui vient.

20. Allons, tuons-le, et le jetons dans cette vieille citerne: nous dirons qu'une bête féroce l'a dévoré; et après cela nous verrons à quoi ses songes lui auront servi.

21. Ruben les ayant entendus parler ainsi, tâchait de le tirer d'entre leurs mains, et il leur disait:

22. Ne le tuez point, et ne répandez point son sang; mais jetez-le dans cette citerne qui est dans le désert, et conservez vos mains pures. Il disait ceci dans le dessein de le tirer de leurs mains, et de le rendre à son père.

23. Aussitôt donc que Joseph fut arrivé près de ses frères, ils lui ôtèrent sa robe de plusieurs couleurs, qui descendait jusqu'aux talons:

24. Et ils le jetèrent dans cette vieille citerne qui était sans eau, dans le dessein de le laisser mourir de faim.

25. S'étant ensuite assis pour manger, ils virent des Ismaélites qui passaient, et qui, venant de Galaad, portaient sur leurs chameaux des parfums, de la résine et de la myrrhe, et s'en allaient en Egypte.

26. Alors Juda dit à ses frères: Que nous servirait d'avoir tué notre frère, et d'avoir caché sa mort?

27. Il vaut mieux le vendre à ces Ismaélites, et ne point souiller nos mains de son sang, car il est notre frère et notre chair. Ses frères consentirent à ce qu'il disait.

28. L'ayant donc tiré de la citerne, et voyant ces marchands Madianites qui passaient, ils le vendirent

vingt pièces d'argent aux Ismaélites, qui le menèrent en Egypte.

29. Reversusque Ruben ad cisternam, non invenit puerum:

30. Et scissis vestibus pergens ad fratres suos, ait: Puer non comparat, et ego quò ibo?

31. Tulerunt autem tunicum ejus, et in sanguine haedi, quem occiderant, tinxerunt:

32. Mittentes qui ferrent ad patrem, et dicerent: Hanc invenimus; vide utrum tunica filii tui sit, an non.

33. Quam cum agnovisset pater, ait: Tunica filii mei est; fera pessima comedit eum, bestia devoravit Joseph.

34. Scissisque vestibus, indutus est cilicio, lugens filium suum multo tempore.

35. Congregatis autem cunctis liberis ejus ut lenirent dolorem patris, noluit consolationem accipere, sed ait: Descendam ad filium meum lugens in infernum. Et illo perseverante in fletu,

36. Madianite vendiderunt Joseph in Aegypto Putiphari canacho Pharaonis, magistro militum.

COMMENTARIUM.

VERS. 2.—HAEC SUNT GENERATIONES EJUS, Jacobi, q. d.: Deinceps enarrabo posteros Jacobi, eorumque casus, eventa et gesta, maxime Josephi, ut feci Esau quod procedenti. Ille enim incipit historia Josephi innocentissimi, castissimi et patientissimi. Vide S. Ambros. lib. de Joseph.

JOSEPHUM CUM SEDELEM ESSET ANNORUM. Hebraei, Chaldaei, Septuag. et Josephus habent septemdecim; scilicet expleverat Joseph annum 16, et inchoabat 17. Unde Philo: Erat, inquit, circiter 17 annorum. Unde hebr. est: Joseph erat filius 17 annorum. Heb. enim ben, id est, filius, significat inchoationem, et quasi adificationem illius rei, à radice bona, id est, adificavit, ut patet Exodi 2, 5, q. d.: Joseph adificavit aedificabatur à decimo septimo anno, vel agebat decimum septimum annum.

HAEC ERGO CONTIGERUNT JOSEPHO, paulò post mortem matris Rachelis, et nativitate Benjamin, scilicet eodem, vel sequenti anno, cum Jacob esset annorum 107, puta anno mundi 3216.

Nota. Joseph ab anno hoc 16 ad 50, per integros 15 annos duram et miseram toleravit servitutem; anno verò 50, evectus est ad principatum, in eoque vixit felix et gloriosus, utpote princeps Aegypti, per annos 80, usque ad obitum: obiit enim anno aetatis 110; itaque Joseph expressus fuit typus Christi patientis, et resurgens. Vide S. Chrysost. hom. 61 et sequent., et S. Ambros. lib. de Joseph. *Dicite, inquit Ambrosius, in Abraham impigrum fidei devotionem; in Isaac sinceram mentis puritatem; in Jacob laborum tolerantiam; in Joseph speculum castitatis; adde, et patientiae et constantiae in tolerandis odiis, persecutionibus, calumniis, servitute, carcere, etc.*

vingt pièces d'argent aux Ismaélites, qui le menèrent en Egypte.

29. Ruben, qui n'était pas avec ses frères lorsqu'ils vendirent Joseph, étant retourné à la citerne, et n'y ayant point trouvé l'enfant.

30. Déchira ses vêtements, et vint dire à ses frères: L'enfant ne parait plus; et où irai-je le chercher? que deviendrai-je? et comment paraîtrai-je devant mon père?

31. Après cela, ils prirent la robe de Joseph, qu'ils avaient gardée; et l'ayant trempée dans le sang d'un chevreau qu'ils avaient tué,

32. Ils l'envoyèrent à son père, lui faisant dire par ceux qui la lui portaient: Voici une robe que nous avons trouvée: voyez si c'est celle de votre fils, ou non.

33. Le père l'ayant reconnue, dit: C'est la robe de mon fils; une bête cruelle l'a dévoré, une bête a dévoré Joseph.

34. L'ayant déchiré ses vêtements, il se couvrit d'un cilice, qui était un habit de deuil fait de poil de chèvre, pleurant son fils fort longtemps.

35. Alors tous ses enfants s'assemblèrent auprès de lui, pour tâcher de soulager leur père dans sa douleur; mais il ne voulut point recevoir de consolation; et il leur dit: Je pleurerai toujours, jusqu'à ce que je descende avec mon fils au foud de la terre, et que je me réunisse à lui dans le sein d'Abraham. Ainsi il continua toujours de pleurer.

36. Cependant les Madianites vendirent Joseph en Egypte à Putiphar, eunuque de Pharaon, et général de ses troupes.

ABHC PUER, tum zelate, tum moribus et innocentia. ERAT CUM FILIIS BALE ET ZELPHAE. Videtur Jacob divisisse gregem suum in duos, unum dedisse pascendum sex filijs Lix, alterum commississe filijs Bale et Zelfae ancillarum, cum quibus junxit Josephum; quia hi faciliè patiebantur Josephum sibi praeferi, quod filii Lix non patiebantur. Sicut enim inter Rachel et Liam fuit emulatio, ita et inter earum filios; putabant enim filii Lix, mortuà praesertim Rachele, sibi quasi senioribus, seniore matre, èaque adhuc superstitè, natiss. primas deberi.

ACCUSAVITQUE. Ita habent Hebraea, Chald., Aquila, Symmachus et Theodotus. Verùm Septuag. in editione Romanà habent, *accusavitque*, id est, accusaverunt, scilicet fratres ipsam, Josephum; et ita legitur Theodor., S. Chrysost., Diodorus et Cyrillus. Verùm corrigendum est *accusavit*, id est, accusavit; sic enim habent Septuag. in editione regia, et hoc exigunt Hebraea, ipsaque historiae series.

Nota. Joseph, utpote innocens et sanctus, servavit ordinem correctionis fraterne, quem ipsa ratio naturalis dicitur, ut scilicet moneatur secretò proximus de suo peccato, antequam ad superiorem deferatur. Movit ergo Joseph prius suos fratres; sed, cum monitionem suam ab eis negligi cerneret, detulit eos ad patrem. Ita Abulensis.

FRATRES, maxime filios Bale et Zelfae, inquit S. Cyrillus, utpote cum quibus versabatur, et pascebat oves.

CAIMINE PESSIMO, contra naturam, puta de peccato, vel Sodomitico, ut vult Rupertus, vel bestialitatis cum ovibus, quas pascebat, ut vult S. Thomas, Abul. et Hugo de S. Victore; quod proinde, quae pudendum,

horrendum et infame, noluit hic Moyses nominare; est enim hoc peccatum mutum, ob sui enormitatem silentio premeandum. Hebraei habent *diaba roa*, id est, infamiam malam. Unde videtur hoc fratrum Joseph peccatum, infandum fuisse, infame et publicum.

Alii, ut Pererius, per crimen pessimum intelligunt rixas et odia mutua; alii intelligunt mormulationem contra patrem, quod Josephum juniorem sibi praeferret. Verum haec non sunt *diaba*, id est, infamia, resque infame, facta et infanda. Jodei nonnulli putant quod Joseph solum Ruben accusaverit de suo incestu cum Balā. Verum repugnat, id quod hic dicitur, cum scilicet accessisse, non fratrem, sed fratres, quos plures eorum accusaverit. Ita Abulensis.

VERS. 3. — *Et quod in senectute genuisset eum.* Hebraice est, *ed quod esset filius senectutis*, id est, praeditus senili modestia, prudentia et moribus, inquit Theodoret. Josephus et Bargens. Uolo Chaldaeus vertit, *quia filius senectutis erat*. Verum melius magisque gemine verit noster, *ed quod in senectute genuisset eum*. Licet enim Jacob, intra secundum septemium servitium sui generit omnes filios, etiam Josephum, uno excepto Benjamin; tamen Josephus omnium erat ultimus et minimus, praeter Benjamin, qui hoc anno decimo sexto Josephi, tantum infans erat omnis anni. Joseph ergo vocatur filius senectutis, non absolute, sed respectu exteriorum filiorum Jacob, qui omnes ante Josephum sunt geniti; ita ut illorum respectu Joseph esset filius senectutis, id est, ultima patris generantis aetate, ultimo genitus.

Nota Philo, lib. de Abraham, parentes solere diligere filios in senectute genitos, praefatis filiis, quia tales sunt ultimi parentum fructus, post quos non sperant alios. Secundo, quia tales sunt indices bonae et fortis senectutis parentum. Audi Philoni: *Seru nator, inquit, impotentibus parentibus amant, vel quia diu desideratos, vel quia natura effata nullum postea sperant prolem, vel quia maxime vident se in senectute robustos esse ad generandum.* Adde, quia Joseph similis erat patri et avo; sicut enim Jacob natus est ex Rebecca sterili, et Isaac ex Sara sterili; sic Joseph prodit ex Rachel sterili, et Jacob senex, inquit Rupert. Addit Cajetanus, quia per tales, utpote divites victorios, divites potest parentum nomen et memoria conservari.

Pater hanc amoris causam, fuit et alia, eaque praecipua, scilicet vite marumque innocentia in Josepho. Ita S. Chrysost. hom. 81. Porro ad hanc physioc non parum adjuravit senilis ius aetas, tum amor patris. Senes enim, quia frigidi sunt, maturi, sapientes, casti, compasivi; hinc tales generant, usque ac edificant filios. Exemplum clarum est in illustri familia Antida (qua deinde Frangipani est dicta), quae ab annu originem et nomen accepit. Avitulus enim ejus parens et conditor ita nuncupatus est, quod a matre auu, id est, vetula genitus est. Haec enim familia in locum edita S. Paulinum, Nolae episcopum, S. Benedictum, S. Scholasiticam, S. Placidum, Severinum Boetium, S. Sylvium, S. Gregorium Magnum, S. Thomam

Aquilatem, aliosque plurimos castitate, sapientia, amique virtute conspicuos, ut ex Panino docet Franciscus Zaccaria tract. de Familia Antida, qui tamen addit nonnullos censere, Avitios origine et nomine esse Graecos, dicitque quasi *aviti*, id est, invictos. Longe clarus exemplum est in B. Virgine; Deus enim congrue disposuit, ut ipsa a parentibus se filius et sanctis Anna et Joachin nasceretur et educa retur, quia ipsam destinabat humilitatis primiceriam, virginitatis jubar, sapientiae et sanctitatis solem effi cere, ac supra Angelos, Cherubim et Seraphim eve here.

FECITQUE EI TUNICAM POLYCHITAM. Hebraice *passim*, id est, frustis et licis diversi coloris variegatam. Ita Septuag. Sicut enim *epithyma* est trilix, sive trium liciorum vestis, ita *polychitae* est multilix, sive multicolorum feriorum vestis. Aquila vertit, *talarem*; Symmachus, *manicantam*.

Symbolica haec tunica polychita, est variegata virtutum, inquit Rupert. Merito ergo variam tunicam fecit ei, qua significaret eum diversarum virtutum sanctae fratris preferendum, ait S. Ambros. Et. ut ait Philo lib. de Joseph, seu de viro civili et politico, haec toga polychita est multiformis prudentia principis. Princeps enim, qualis evasit Joseph, debet esse polychitus, quia alius debet esse in pace, alius in bello, alius cum hostibus, alius cum amicis, etc. adeoque debet esse *epithymus*, qualem fuisse Ulysses canit Homerus, qui scilicet pro ratione rerum et personarum, in omnes formas et figuras se vertere et versare possit.

S. Gregor. verb. lib. 1 Moral. cap. ultimum, qui cum Aquila, tunicam hanc talarem accipit: Talaris, inquit, tunica est perseverantia, qua ad talos, id est, ad terminum vite protenditur.

Nota hic. Causa odii et invidia fratrum contra Joseph, fuit primo, quod Joseph pius diligeretur a patre. Secundo, quod eos apud patrem accessisset de crimine. Tertio, somnia Josephi. Quarto, tunica ejus polychita assidue oculos fratrum feriens. Fuit enim haec tunica dolo oculorum fratrum, qua Josepho et patri clero stetit. Nam haec cum expositarent fratres, mortem ei machinati sunt, tandemque cum venderent Isaacitis.

Discant hoc exemplo parentes, filios aequaliter amare, vestire, educare, suaque dona et bona aequaliter, quoad fieri potest, parti, ne, si unum alteri praeferant, hic fiat pusillanimitas, ille superbiat, itaque perpetuam inter eos invidiam et rixas, ac consequenter sibi perpetuum dolorem et tristitiam concilient. Solent enim fratrum et amicorum odia esse acerrissima, cuius rei causam dat Aristot. lib. 7 Politic. c. 7, tum quod omnis mutatio fiat ex contrario in contrarium, hincque summus amor in summum odium convertitur: tum quod injuria a fratre, vel amico illata, videtur esse acerbior; a quibus enim beneficium sibi deberi existimant, ab eisdem non solum eo privari, sed insuper se lesi sentiunt, idque acerbum decum hominis. Audi S. Ambrosium lib. de Joseph, cap. 2: *Plus acquiritur filio, cui fratrum amor acquiritur. Hoc praeclearius*

manifestentia patrum, haec ditior hereditas filiorum. Jungat liberis aequalis gratia, quos junxit aequalis natura. Lacrum pietos necit pecunia, in quo pietatis dispensandum est. Quis ultravis si propter fundum aut domum oriantur inter fratres jurgia, quando propter tunicam inter Jacob sancti filios exarsit invidia? Excusat tamen Jacobum, quod illius plus amabat, in quo majora iustitia insignia praevidebat, ut non tam filium pater praevulisse videtur, quam propheta mysterium; meritoque variam tunicam fecit ei, quo significaret eum diversarum virtutum amicum fratribus praefecundum.

VERS. 4. — **UBERANT EUM.** Est hic locus moralis illustris de invidia. Unde nota hic invidia conditiones et remedia. Primo, invidia similis est ophthalmia, quae rebus valde splendidis et lucentibus offenditur et laeditur; sic enim invidia aliorum bonis, virtute et gloria acerbatur et tabescit. Unde Aristot. rogatus quid esset invidia, respondit: *Est antagonista fortunatorum.* Secundo, quanto magis crescit virtus et gloria, tanto crescit et invidia. Unde Themistocles, cum esset adulescens, dicebat et dolebat, se nullum adhuc praeclearum facinus fecisse, quia, inquit, nemo adhuc mihi invidet. Tertio, invidia neminem laedit nisi seipsam. Sicut enim rubigo ferrum, sic invidia invidum conficit et consumit; et sicut vipera dicitur matris ventrem rodere et rompere, ut nascatur, ita invidia invidi mentem rodit et rumpit. Unde Horatius:

*Invidia Siculi non impetere tyranni
Tormentum majus.*

Vis idem et formam invidiae? Aptè Ovidius lib. 2 Metamorph. invidiam ita depingit:

*Pallor in ore sedet, maculaeque in corpore toto;
Nasquim recta acies; sicut rubiginis dentes;
Pactora, jelle virent; lingua est infusa veneno;*

*Rixas abest, nisi quem visis fecere dolores;
Nec fruisse somno, vigilantibus excita curia;
Sed videt ingratos, intubescitque videndo,
Successus hominum, carpitque et carpitur una,
Suppliciumque eorum est.*

Hinc Anaecharis dixit invidiam esse serram animae; et Socrates, esse ulens animae. Hinc et Evagoras censuit invidios esse infeliciores aliis hominibus, eisque duplo magis miseros esse, eo quod alii tantum propriis malis cruciantur, invidi vero insuper alienis bonis torquentur. Quarto, invidia perianque clariorum et feliciorum facit eum cui invidet; ita fratres Josephi per invidiam cum vendendo, fuerint causa cur in Aegypto exaltaretur. Quinto, S. Gregor. lib. 5 Moral. in illud Jobi c. 5: *Parentum occidit invidia*, docet invidiam passili esse animi, angusti cordis, ingenti vilis atque abjecti: invidendo namque aliis ostendit se illis minore et inferiore esse, suamque parvitatem et paupertatem prodit. Quod enim invidet, hoc ipse non habet, et vehementer concupiscit. Sexto, invidia etiam corpus exedit et consumit. Hinc ait Sapient. Prov. 14: *Vita carum sanitas cordis, putredo ossium invidia.* Septimo, S. Basilus, sermone de invidia, docet efficacissimum remedium contra invidiam esse contemplationem gloriae et omnium bonorum temporalium, ut

potest fluxorum et caducorum; atque amorem et desiderium bonorum aeternorum, qua de re vide S. Gregor. lib. 3 Moral. in fine. Et Crates Thebanus dicebat, se pro patria habere gloriae contemptum et paupertatem, in quem nullum jus exercebat fortuna. Aeliet item, se Diogenis Cynici potest esse et disci pulum, qui nullis invidiae patebat insidiis. Opes enim et honores plerumque conciliant hominum invidiam. Ita de eo refert Laertius lib. 6. Verò quoque ait Nazianzenus in distich. iambicis: *Christo amantem, nihil potest livor; Christo abnate, nihil potest labor.* Octavo, Cato senior dicebat, eos qui fortunā moderate sobriè quoque uterentur, minime peti invidiam. Non enim, inquit, nobis, sed bonis quo nos circumstant, invidet homines; rursus, i qui bonis insolenter utuntur, sibi conflant invidiam. Testis est Plutarch. in Roman. Apophthegm. Unde S. Gregorius Nazianz. cum per sui amicos et invidos turbaretur Ecclesia, cessit, dixitque: *Abiit, ut vel causā aliqua scissiles inter Dei sacerdotum oriat. Si propter me est illa tempestas, tollam et mittite me in mare.* Sic Cleobulus, rogatus a quodam quaenam praecipue evadenda sint, respondit: *Anticorum quidam invidiam, iusticorum autem invidiam.*

Vide et quatuordecim invidiae proprietates apud Pererium lib. n. 50 et seq. Octo invidiae remedia assignant nosier Vincent. Regius lib. 4 Disquisit. Evangel. cap. 16.

VERS. 6. — **ADHIBIT SOMNIUM.** Somnium hoc, ut eventus declaravit, non naturale fuit, sed a Deo immissum, quo Deus portendebat et significabat futura, tam Josepho, quam fratribus.

VERS. 7. — **PETITAM NOS LIGARE MANIPULOS,** segotem et frumentum. Apud hoc symbolo portendebatur fratrum in Aegypto profectio, ad faciendam frumentationem tempore famis. Bursium, quod manipuli fratrum adoret manipulum Josephi, clare significabat, quod fratres adorantur essent Josephum in Aegypto. Ita Theodor. q. 95.

Tropologicè, hic manipulus Josephi est Christus, quem omnes legis et prophetarum lectiones, omnes sancti et angeli circumstant et adorant, inquit Rupertus. Et S. Ambros. lib. de Joseph. cap. 2: *In quo, inquit, utique futurae resurrectionis Domini Jezu revelata est, quem et in Galilea cum viderent, nondum adorare discipuli; et omnes amici cum resurrectionis, adorantur fructus bonorum operum preferentes, sicut scriptum est, Venientes autem veniunt cum exultatione, portantes manipulos suos.*

VERS. 9. — **SOLEM ET LUNAM, ET STELLAS UNDEQUI ANNOBARE ME.** Ille alio symbolo et symbolo prior visus a Deo confirmatur. Sol significat patrem, luna matrem, scilicet Balam; qui ancilla Rachelis, ea jam mortua, Josephi filii instar matris, inquit Lyranus et Abulensis; undem stellae significant undecim fratres, Josephum in Aegypto adorantur. Porro manipuli visi sunt adorare Josephum, inclinando se illi, suaque aristas illi incurvando et prosternendo. Sic sol, luna et stellae ex alto demittentes se ad pedes ejus, visae sunt illum venerari; forte etiam, facie humanā vestite apparere

(uti eas pingunt pictores), eamque Josepho submisere, et prostravere in terram.

Ite discite patres et principes (uti erat Jacob) dehere esse in familia et republ. id quod sol est in universo. Simile fuit quod de Esopo, magno illo mythologo, legitimus in ejus vita, scilicet eum instar legatorum regionum magnifex exceptum fuisse à Nectanabo rege Ægypti. Rex enim regali paludamento amictus, in capite gestans gemmatam eidorim, procerum coronam circumseptus, sublimi sedebat solio. Rogavit deinde eum rex: *Cui me, cosque qui circa me sunt asinus?* Respondit mythologus: *Te soli verno; hos autem spiritus preteritis ætatis.* Quo dicto rex adeo fuit delectatus, ut hominem admiratione donisque prosequens sit. Vide ea que dicitur sum Isaac 43, 1. Insigne ergo spectatum familia est, in qua pater est velut sol, mater quasi luna, illi sicut stelle: oh miram splendorem. Quod etiam S. Ambros. lib. de Joseph. cap. 2. probat puerum lesimum adoratum à Joseph et Maria, ex illo Psalm. 118, vers. 5: *Laudate eum, sol et luna.* Solis, inquit, instar est Joseph, hinc vicem gerit Maria. Sicut enim sol terram, ita pater calefacit foretque familiam. Sicut luna lumen mutatur à sole, sic uxor à marito dignitatem et potestatem suam accipit. Rursum sicut luna nunc plena est, nunc vacua, ita mater nunc pleno est utero. Tertio, luna præest humidis et pueris; sic et mater tota est in educatione et regimine puerorum. Quarto, luna regit noctem, sol diem; sic et vir lucem foris administrat, uxor domi. Majora hæc lumina in familia, sequuntur minora illa stellarum scintillantium in multitudine filiarum, de quibus Deus Abræhe: *Suspice caelum, et numeras stellas si poles; sic erit semen tuum.* Ita Bernard. visione 5, in fine.

Allegor. Joseph hic gerit typum Christi. Audi S. Ambros. loco jam citato: *Quis, inquit, est ille, quem parentes et fratres induxerunt super terram, nisi Christus Jesus, quando cum Maria et Joseph cum discipulis adoraverunt, Deum verum esse in illo corpore confitentem, de quo solo dictum est: Laudate eum, sol et luna; et laudate eum, omnes stellæ et lumen?*

VERS. 10. — **INCREPAVIT EUM PATER,** non quod illi offenderetur, aut somnium hoc contemneret (ipso enim suspicans somnium hoc esse à Deo et futura portendere rem tacitas considerabat), sed ut hæc increpatione Josephum liberaret invidiam fratrum, eumque in modestia contineret.

VERS. 11. — **PATER VERO BENEFICITUS CONSIDERABAT.** Jacob adductus fuit consideratio, æque ac pater ejus Isaac, qui egrediebatur ad meditandum in agro, Gen. 24, ideoque in omnibus operibus suis erat circumspetus, compositus et sanctus. Audi S. Bernard. lib. 1 de Considerat. cap. 7: *Mentem, inquit, purificat consideratio; deinde regit affectus, dirigit actus, corrigit excessus, componit mores, vitam honestat et ordinat; postremo divinarum pariter et humanarum rerum scientiam confert. Hæc est que confusa et disterninat, hiantia cogit, sparsa colligit, secreta rimatur, vera vestigat, verisimilia examinat, ficta et*

efucata explorat. Hæc est que agenda præordinat, et acta recogitat, ut nihil in mente residet aut incorrectum, aut correctione egens. Hæc est que in prosperis adversa præsentit, in adversis quasi non sentit; quorum alterum fortitudinis est, alterum prudentiæ.

Allegor. S. Ambros. lib. de Joseph. cap. 2. Joseph, inquit, à patre missus ad fratres poscentes oves, est Christus à Patre missus in carnem, ut nos, ac presertim Judæos, quasi fratres suos, salvaret. Unde ipse ait: *Non veni nisi ad oves perditas domus Israel.*

VERS. 15. — **VENI, MITTA TE.** Hinc patet Jacobum revocasse Josephum à fratribus et gregibus, ut hæc ejus absentia invidiam fratrum sopiret. Post aliquod tempus putans esse sopitam, remittit ad eos Josephum, ut inter eos et inter se sit internumtus, itaque rursum fratrum benevolentiam sibi conciliet. Deinde notat pater eum domi desiderare otiosum. Virtus enim negotiis altius, segnitie marcescit.

VERS. 14. — **MISSUS DE VALLE HEBRON.** Hinc patet Jacobum, æque ac Isaac et Abrahamum, habitasse in Hebron, indeque misisse Josephum ad fratres.

SOMNIVATOR, Hebraice dicitur *huchalomat*, id est, dominus somniorum, id est, habens et possidens somnia; secundo, peritus fingere somnia; tertio, dominus et princeps, sed in somnio, q. d.: Erit Joseph noster dominus et princeps, non reipsa, sed in somnio. Somniant se nostrum fore principem, sed ergo pater, sed per sua somnia. Vocemus et creemus eum principem et regem somniorum.

Allegoricè, S. Ambros. lib. de Joseph. cap. 5: *Hoc, inquit, scriptum est de Joseph, completum in Christo, quando Judæi in ejus passione dicebant: Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credemus ei. Confidit in Deum, liberet nunc eum si vult.*

VERS. 22. — **NON INTERIFICIATIS ANIMAM,** id est, vitam, ejus causa est anima. Est metonymia. Perperam ergo ex hæc phrasi contendebat Sadducæi, animam esse mortalem, eamque posse interfici et mori. Alii per animam accipiunt carnem, sive corpus, abstruuntque simile Levit. 24, v. 1 et 11. Verum ibi, non caro viva, sed cadaver vocatur anima, per antiphrasin. **PRODIGIT EUM EX CISTERNA.** Dixit hoc Ruben ut Josephum à morte liberaret cogitabat enim illum secreto ex cisterna extrahere, et ad patrem reducere, ut amissam incestu patris gratiam, hæc in fratrem tam patri charum pietate, recuperaret.

Allegoricè, Joseph mittitur in cisternam, id est, Christus descendit ad inferos: inde eductus venditur Ismaelitis, quia Christus resurgens à Gentilibus omnibus fidei commercio comparatur, inquit Eucher. lib. 5, cap. 37.

VERS. 24. — **MISERENTIQUE.** Addit Josephus, Joseph à Ruben fuisse sume demissum. Quid hic Joseph? erat quasi ovis inter lupos, flebat, gemitabat, precabatur. Audi ipsomet fratres cap. 42: *Merito, inquit, hæc patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum, videntem angustias animæ illius, diem deprecaretur nos, et non audivimus. Pœnitentiæ hæc Josephi ad fratres depre-*

cationem describit S. Ephrem tractatu de Laudibus Joseph.

VERS. 25. — **RESINAM.** Resina dicitur humor tenax ex arbore defluens, eique adhaerens; laudatissima est que fuit ex terebintho, et terebinthina dicitur.

STACTIS. Stacte est lacryma myrrhae, que à myrrha fuit et distillat. Unde dicitur stacte, id est, stillatitia, et *stactis*, id est, stillando.

VERS. 26. — **DIXIT ERGO JUDAS.** Metuens Judas, ne Joseph in cisterna tandem à fratribus necaretur, hæc de causa suadet eum vendi. Notat Severianus, apud auctorem venditionis Josephi fuisse Judam, quia per Judam vendendus erat Christus, ejus typos erat Joseph. Verum Judas hic Josephum bonâ mente et fide; Judas ille Christum malâ et sacrilegâ mente vendidit.

VERS. 28. — **VENDIDERUNT EUM.** Notat S. Basilus serm. de Invidia, invidios illis modis, quibus aliorum gloriam conatur obscurare, iisdem magis illustrare. *Ideo, inquit S. Gregorius lib. 6 Moral. cap. 12, venditus est à fratribus Joseph, ne ab eis adoraretur, sed ideo est adoratus quia et venditus.* Sic divinum consilium, diu devitur, impletur; sic humana sapientia, dum reluctatur, comprehenditur. Nonne verè dixit Sanctus ille: *Persecutores curifabri sunt, qui nobis et presentis et æterni regni coronas subtrahunt?*

Fratribus ergo et mundo miser et infelix videbatur hic esse Joseph; referri tamen non erat. Nam hoc ipso facto incipit Deus erigere manipulum ejus, frantumque manipulos dejicere. Tunc enim Deus exaltare incipit, cum humiliat; et quò quemque plus exaltare intendit, eò profundius eum humiliat; ita fecit in Joseph, et maxime in Christo. Thalamus ergo virtutis et gloriæ est adversitas et dejectio.

ISMAELITIS. Paulo ante Moses vocavit mercatores hos Madianitas, vel quia habitabant in Madian, cum essent ex posteris Ismaelis; vel potius, quia partim erant Ismaelite, partim Madianite. Sic enim mercatores Flandri et Galli simul ad nudinas profecti solent. Ita Cojetan. et Pererius.

VIGINTI ARGENTIS. Intellige sicli. Ita Chaldæi, id est, 20 Borenis Brabanticis. Ita Pererius, Maldonatus, et alii. licet aliqui, ut Ribera et Suarez, argenteum patient esse dimidium sicli, ut Joseph venditus sit 10 Borenis Brabanticis, Origenes, S. August. et Beda legunt, *triginta argenteis*, quia totidem venditus est Christus. Verum Hebræa, Chaldæa, et Græca, et Josephus constanter legunt, *viginti argenteis*; scilicet, non decebat, ait S. Hieron., famulum tanti vendi, quanti dominum, puta tanti Josephum, quanti Christum. Vel potius, Christus, quia vir, minoris est venditus quam Joseph, utpote puer. Viginti enim vir emitur 50 Borenis, quum puer 20. Adde: Christus emptus est ad crucem, Joseph verò tantum ad servitutem. Vilior ergo et ignominiosior fuit venditio Christi, quam Josephi.

VERS. 30. — **PER EN COMPARAT,** ET ECO QVO IBO? q. d.: Cum Joseph patri charissimus perierit, vel occisus sit, sive à vobis, sive à bestiis, quid agam? quò me vertam? quò ibo? Non enim adeo comparare coram patre nostro, Pater enim à me, quasi seniori illo,

suum Josepho exposcet, et cum eum illi exhibere nequam, ingentem illi tristitiam et mihi offensam conciliabo. Cum ergo patrem graviter incestu meo offenderim, sciamaque hæc Josephi perditione mihi magis offendendum, non ausim in conspectum ejus prodire; quò ergo ibo?

VERS. 31. — **TULERUNT AUTEM TUNICAM EJUS, ET IN RANGINE BOVIS, QUER OCCIDERANT, TINXERUNT.** Allegor. S. Ambros. lib. de Joseph. cap. 5: *Illud quoque, ait, quod hæc sanguine resperserat tunicam ejus, videtur significare, quoniam falsis testimonis appetens, in insidiam deduxerat peccati, omnium peccata donante. Nobis agnus est, illis hædas. Nobis agnus Dei occisus est, quibus abtulit peccatum mundi: illis hædas, quorum acerbarunt errores, delicta cumulo.*

VERS. 34. — **SCISSISQUE VESTIBUS.** Vetus hic fuit mos, ut in luctu sciaderent vestes; eratque hoc symbolum plañctus. Scissio enim vestium significabat scissum dolore cor. Septima fuit hæc tribulatio Jacob.

INDUTUS EST CILICIO. Primus qui in luctu sacrum, sive cilicium induisse legitur, fuit Jacob hoc loco; unde postea ipsilum ejus posteris, puta Esauicis, in luctu imitati sunt; hinc etiam vestis Christianorum penitentium, jam olim erat cilicium, teste Tertull. lib. de Penitent. Jacobo ergo patriarchâ, quasi antesignano, gloriantur ciliiciferi, eumque opponunt molibus Novandis, qui aspera omnia asperantur, ciliciumque nunquam induerunt; etiam tamen nonquam viderunt.

Ita S. Hieron., teste S. Hieron., aspero cilicio à palam confecto corpus edomuit. Ita S. Simeon Stylites, qui 80 annos jugiter in columnâ stetit, cilicio induebatur, teste Theodoro. Ita eremite, monachi, ascete, penitentes cilicis se armabant, teste Palladio, Theodor., Chiracho, et alii.

Sed anli feminas, imò ducissas et reginas. S. Margareta Hungarorum regis filia cilicio corpus maceravit. Idem fecit S. Hedwigis ducissa Poloniæ; S. Clara nobilis virgo per 28 annos hirsutam ex corneo porcino cilicium, pills et setis aculeatis ad carnem obversis, eamque pungentibus, gestavit. S. Radegundis Francorum regina purpurarum cilicio commutavit. Atque ut alia omittam, quas refert noster Gregorius lib. 1 de Disciplin. cap. ultimo, audi memorabile exemplum, quod vultus auctor refert de S. Genovegæ, in ejus vita. Erat Genovegæ uxor Henrici imperatoris, que in conjugio virgo permansit, utque super virginitatem marito probaret, nudis pedibus super candens ferrum illæsa ambolavit. Hæc, mortuo marito imperatore, ex imperatrice facta religiosa ciliacium induit, illicque jugiter indormire, imò immori voluit; cumque agonizans videret sibi parari regales exequias, et aurea feretro ostendit velamina, tum illa pallentes vultus, quos ante ut sponso veniente lætos videres, ad hos retorqueret, manu benevenerat. *Anictus iste, ait, non est meus, auferat hinc; hic alienus est; his terrena sponso, istis celestis copulata sum. Nuda de utero matris meæ egressa, nuda regrediar illuc. His viliem miseræ carnis materiam invol-*

vite; et corpusculum meum iuxta tumulum fratris mei ac D. Henrici imp. quem ne jam vocantem video, in proprio locello reponite. Atque his diebus virginicum spiritum Christo sponso reddidit. Sic de S. Cecilia legitur: *Cilicio Cæcilia membra domabat, Deum genitibus exorabat, dicens illud Davidicum: Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar.* Itaque et angelus consuepuit ea tutelam et mariti conversionem, et illustrem martyrii lauream, et corporis integritatem ac incorruptionem in hodiernum usque diem, prouerit. Denique S. Martinus moriens in cinere et cilicio recumbebat, diebatque: *Non decet Christianum nisi in cinere mori, cinis est Sulpitius.* Quod imitatus S. Carolus Borromeus sanxit, ut sui clerici in morte cilicio et cinere se operirent, eisque sua prævit exemplo; moriens enim cilicio, quo sanus crebro utebatur, et cineri prius benedixit incubuit, ut habet ejus vita lib. 7, cap. 12.

Legens filium suum multo timore, scilicet 25 annis, puta ab anno 16 Josephi, qui ipse venditus est, usque ad 59 eiusdem, quo fratres tempore famis in Aegypto eum adierunt, et cum patre eundem adierunt; sed sensim luctus hujus sensus in Jacobo immutatus fuit. Nam *plaga animi quantalibet tempore mitigatur.* Artem ergo obliuionis (quam præ arte memorie discere auebat Themistocles) docet tempus.

VERS. 35. — DESCENDAM AD FILIUM MEUM LEGENS IN INFERNUM. Pro infernum aliqui veriant, sepulcrum. Ita Caluinus, Euguinus, Vatablus, Pagninus, quin et Lipoman. Verum Hebraeorum scholæ, propriè infernum significat, non sepulcrum; et ita verterunt Septuag. sequo ac noster interpres; itaque verè idem esse ratio ipsa convincit. Nam Jacob putabat Josephum à bestiis deuoratum, ideòque insepultum esse; ergo non putabat, nec optabat ad eum descendere in sepulcrum, sed in infernum, puta in limbum patrum. Adde, animam non sepulcro, sed limbo teneri; Jacob autem Josephi mortui animam superstitem videre cupiebat. Sensus ergo est, q. d.: Ego, ô filii, nullam consolationem admittam, donec Josephum videam, quem utpote jam mortuum, visurus non sum, donec post mortem anima mea animæ illius in limbo coniungatur. Planè enim confido, Josephi innocenti animam ad maiorum animas accessisse in sinu Abraham, quem etiam mihi reservari spero. Hinc patet, Jacobum ex maiorum instructione et traditione credidisse animæ immortalitatem: rursum, animas iustorum defunctorum ante Christum, descendisse ad limbum patrum, ubi erat sinus Abraham.

Misum senserunt, et per umbram viderunt philosophi Ethnici. Aliam. lib. 15, narrat, Cercidam Megalopolitanam qui morbo laborabat, interrogatum, num libenter migraret è vitâ, respondisse: *Quidni? Deleat separatione animam à corpore, quoniam ad eas ora ascendam, ubi video ex philosophia Pythagoram, ex poetis Homerum, et musici Olympum, et alias viros in omni scientiâ præstantissimos.* Socrates priusquam venenum hauriret, dixit: *Quanti astinatis colloqui in alterâ vitâ cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo?*

quantâ voluptate perfundar, cum Palamedem, cum Ajaxem, cum alios iudicio iniquorum damnatos conueniam? Equidem sæpè excedere è vitâ, si fieri posset, vellem, ut quæ dico, possem invenire. Cato legens librum Platonis de Immortal. animæ, seipsam occidit, ut immortalē hanc vitam assequeretur. Cyrus apud Xenophontem moriens ait ad filios: *Nolite putare, filii, me, cum ab hac vitâ migravero, nusquam, eum nullam fore. Nam nec diem vobiscum communicabam, animum meum intuebamini, sed corpus hoc ejus esse domicilium intelligebatis. Eundem eum esse credidite, etiam modo separatur à corpore.*

Cicero lib. 6 de Republ. Scipionem Africanum jam vitâ functum, ita loquentem inducit: *Sic habeto, omnibus qui patriam conseruauerint, adpascunt, accerint, certum esse in celo ac definitum locum, ubi ævo sempiterno fruantur.* Et interrogatus, vixerent ipse, et alii, qui putabantur extincti: *Imò verò, inquit, licet sint, qui ex corporum vinculis, tanquam à carcere eoulerunt. Vestra verò quæ dicitur vita, mors est. Rationes eorum erant: Animus hominis concipit, contempletur, concipiscit celestia et immortalia; ergo est celestis et immortalis. Animos in hac vitâ non habet satietatem, nec centrum in quo quiescat; ergo illud habebit in alterâ vitâ, alioqui esset infelicior aliter creaturus. Omne quod est corruptibile, aut est corpus, aut accidens. Hæc enim, quia habent contraria, possunt corrumpi. Alqui anima hominis non est corporea, nec accedens; ergo est incorruptibilis. Secus est de animalibus brutorum; hæc enim à corpore per omnia pendunt, ideòque corporeæ et corruptibiles censendæ sunt.*

Dicat nunc Christianus cum Tobîâ: *Fili sanctorum sumus, et vitam illam expectamus, quam Deus daturus est iis qui fidem suam nunquam mutant ab eo.*

VERS. 36. — EUNUCHO, id est, regii cubiculi custodi. Nota. Eunuchis, utpote ad actum venereum impotentibus, olim committebatur custodia reginæ, eisque puellarum, cubisque regii. Hinc, eunuchi erant intimi et proximi regi et reginæ. Hæc de causâ eunuchi vocati sunt principes aulae, etiam si non essent eunuchi, id est, exsecti. Unde Chaldeus pro eunuchis hic vertit, *rabbi*, id est, princeps, satrapa. Nam Pulpitarius hic propriè eunuchos non dicit; habebat enim uxorem. Ita Procopius, Gennadius, Abulensis et Lyranus. Sic e. 40, v. 4, pincerna et pistior Pharaonis vocantur eunuchi, id est, ministri regis. Olim enim ætate regum plene erant eunuchi, hisque reges ad omne ministerium utebantur, ut de aulâ Constantii imperatoris clarissimum est; illam enim implebant et regebant eunuchi.

MAGISTRO MILITUM, præfecto custodiae regie. Hebraice est *vir hattabbachin*, id est, principii occidentalis, vel jugulantium, puta militum. Septuag. veriant, *ἀρχυβερταρι*: quod licet sanct. Ambros. vertat, *principii corporum*; tamen aptius hic vertas, *principii occidentium*, vel macantium; *μαρτυρικός* enim, teste S. Hieronymo, significat occidere. Unde coqui dicti sunt

μαρτυρικός, quod coquendas pedes et aves prius occidunt, à voce *μαρτυρ*, quæ Phavorino idem est quod machæra. Talis *vir hattabbachin*, et *archimagirus* fuit Nabuzardan; fuit enim ipse princeps militum, quem Nabuchodonosor præfedit bello et excidio Hierosolymitano, 4 Reg. ult. v. 14.

Moraliter hoc capite dicit, quot persecutionibus et aduersis Deus Josephum virosque probos exerceat, ut eos in patientiâ, lenitate, indeque in animi puritate perficiat. Joseph enim per hæc patientiam adeptus est miram illam castimoniam. Verissimum est illud Cassiani collat. 12, 6: *Quantum quis in lenitate ac patientiâ cordis, tantum in corporis puritate proficiet. Scriptum est enim: c. Beati mites, quoniam ipsi possidebant terram a (sui corporis); non enim ætus corporis declinabit, nisi qui animi motus ante compresserit.* Hinc et quidam sanctorum ait: *Designi et corpus, et anima, et mens perpetuâ fruatur lenitate; gaudet in contentiâ, Deum laudat in caluitate, iratos mitigat, sub humilitatis iugo*

CAPUT XXXVIII.

1. Eodem tempore descendens Judas à fratribus suis, diuertit ad virum Odollamitem, nomine Hiram.
2. Viditque ibi filiam hominis chanaanæ, vocabulo Sæc; et accepit uxore, ingressus est ad eam.
3. Quæ concepit, et peperit filium, et vocavit nomen ejus Her.
4. Rursumque concepto fœtu, natum filium vocavit Onan.
5. Tertiam quoque peperit, quem appellavit Sela; quo nato, parere ultra cessauit.
6. Dedit autem Judas uxorem primogenito suo Her, nomine Thamar.
7. Fuit quoque Her, primogenitus Judæ, nequam in conspectu Domini; et ab eo occisus est.
8. Dixit ergo Judas ad Onan filium suum: Ingredere ad uxorem fratris tui, et sociare illi, ut suscites semen fratri tuo.
9. Ille sciens non sibi nasci filios, introiit ad uxorem fratris sui, semen fundebat in terram, non liberi fratris nomine nascerentur.
10. Et idcirco percussit eum Dominus, quod rem detestabilem faceret.
11. Quamobrem dixit Judas Thamar nurri sue: esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus: timebat enim ne et ipse moreretur, sicut fratres ejus. Quæ abiit et habitavit in domo patris sui.
12. Evolutis autem multis diebus, mortua est filia Sæc uxor Judæ: qui post factam consolationem susceptâ, ascendebat ad tonsoras otium suarum, ipse et Hiras opilio gregis Odollamites, in Thauinas.
13. Nuntiatumque est Thamar quod socer illius ascenderet in Thauinas ad tendendas oves.
14. Quæ, depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrum; et mutato habitu, sedit in bivio itineris, quod dicit Thannam, eò quod crevisset Sela, et non eum accepisset maritum.

triumphat, affectibus omnibus dominatur, maximeque cholere et libidini.

Denique sanct. Chrysost. hom. 61: *Magnam, inquit, virtutis est robur, et multitudine infirmitas.* Id in fine declarat per patientiam quam continuo ostendit Joseph: *Ut sic, inquit, quasi athleta fortiter certans redimatur corona regni, et eventus somniorum impletur, quo docetur qui eum viderunt, quod nihil commodi ex sua multitudine deportant. Tantam enim fortissimam habet virtutem, ut clarior fiat cum infestatur. Nihil enim est fortius, nihil validius; sed is qui eum possidet, et supernam gratiam habet, et inde prævidum consequitur, omnibus est fortior, et incitatus, et capi nequit, non solum hominum insidiis, sed et demonum machinationibus. Id sciens non fugimus vult affligi, nec malè agere; hoc enim est verè malè affligi. Nam qui praximum affligere tentat, illi quidem nihil nocet, sibi autem immortalis tormenta thesaurizat, quia et fratres persecuendo Joseph, ipsum gloriam, seipsos ignominiam afferunt, ut idem docet hom. 62 et sequent.*

CHAPITRE XXXVIII.

1. En ce même temps, Juda quitta ses frères, et vint chez un homme de la ville d'Odollam, qui s'appellait Hiras.
2. Et ayant vu en ce lieu-là la fille d'un homme chanaanien, nommée Sæc, il l'épousa, et vécut avec elle, comme avec sa femme.
3. Elle conçut un enfant, et elle enfanta un fils qu'elle nomma Her.
4. Et ayant conçu une seconde fois, elle eut encore un fils qu'elle nomma Onan.
5. Et elle en enfanta encore un troisième, qu'elle nomma Sela, après lequel elle cessa d'avoir des enfants.
6. Juda fit épouser à Her son fils aîné, une fille nommée Thamar.
7. Ce Her, fils aîné de Juda, fut un très-méchant homme; et le Seigneur le frappa de mort peu de temps après son mariage.
8. Juda dit donc à Onan son second fils: Épousez la femme de votre frère, et vivez avec elle, afin que vous suscitez des enfants à votre frère.
9. Onan voyant la femme de son frère aîné, et sachant que les enfants qui naîtraient d'elle, ne seraient pas à lui, mais seraient réputés appartenir à son frère, empêchait par une action execrable qu'elle ne devint mère, et qu'on n'en vit naître des enfants qui seraient censés l'être de son frère.
10. C'est pourquoi le Seigneur le frappa de mort, parce qu'il faisait une chose détestable.
11. Juda dit donc à Thamar sa belle-fille: Demandez veuve dans la maison de votre père, jusqu'à ce que mon fils Sela devienne majeur, et puisse vous épouser. Mais quand Sela le fut grand, Juda ne le donna point à Thamar; car il avoit peur que Sela ne mourût aussi, comme ses autres frères. Ainsi Thamar retourna demeurer dans la maison de son père.
12. Beaucoup de temps s'étant passé, la fille de Sæc, femme de Juda, mourut. Juda, après l'avoir pleurée et s'être consolé de cette perte, alla à Thauinas, avec Hiras odollam, le pasteur de ses troupeaux, pour voir ceux qui tondaient ses brebis.
13. Thamar ayant été avertie que Juda son beau-père alloit à Thauinas pour faire tondre ses brebis.
14. Quitta ses habits de veuve, se couvrit d'un grand voile, et s'étant déguisée, s'assit dans un carrefour sur le chemin de Thauinas, parce que Sela étoit en âge d'être marié, Juda ne le lui avoit point fait épouser.

vite; et corpusculum meum iuxta tumulum fratris mei ac D. Henrici imp. quem ne jam vocantem video, in proprio locello reponite. Atque his diebus virginicum spiritum Christo sponso reddidit. Sic de S. Cecilia legitur: *Cilicio Cæcilia membra domabat, Deum genitibus exorabat, dicens illud Davidicum: Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar.* Itaque et angelus consuepuit ea tutelam et mariti conversionem, et illustrem martyrii lauream, et corporis integritatem ac incorruptionem in hodiernum usque diem, prouerit. Denique S. Martinus moriens in cinere et cilicio recumbebat, diebatque: *Non decet Christianum nisi in cinere mori, cinis est Sulpitius.* Quod imitatus S. Carolus Borromeus sanxit, ut sui clerici in morte cilicio et cinere se operirent, eisque sua prævit exemplo; moriens enim cilicio, quo sanus crebro utebatur, et cineri prius benedixit incubuit, ut habet ejus vita lib. 7, cap. 12.

Legens filium suum multo timore, scilicet 25 annis, puta ab anno 16 Josephi, qui ipse venditus est, usque ad 59 eiusdem, quo fratres tempore famis in Aegypto eum adierunt, et cum patre eundem adierunt; sed sensim luctus hujus sensus in Jacobo immutatus fuit. Nam *plaga animi quantalibet tempore mitigatur.* Artem ergo obliuionis (quam præ arte memorie discere auebat Themistocles) docet tempus.

VERS. 35. — DESCENDAM AD FILIUM MEUM LEGENS IN INFERNUM. Pro infernum aliqui veriant, sepulcrum. Ita Calvius, Euginus, Vatablus, Pagninus, quin et Lipoman. Verum Hebraeorum scholæ, propriè infernum significat, non sepulcrum; et ita verterunt Septuag. sequo ac noster interpres; itaque verè idem esse ratio ipsa convincit. Nam Jacob putabat Josephum à bestiis deuoratum, idèque inseputum esse; ergo non putabat, nec optabat ad eum descendere in sepulcrum, sed in infernum, puta in limbum patrum. Adde, animam non sepulcro, sed limbo teneri; Jacob autem Josephi mortui animam superstitem videre cupiebat. Sensus ergo est, q. d. : Ego, ô filii, nullam consolationem admittam, donec Josephum videam, quem utpote jam mortuum, visurus non sum, donec post mortem anima mea animæ illius in limbo coniungatur. Planè enim confido, Josephi innocenti animam ad majorum animas accessisse in sinu Abraham, quem etiam mihi reservari spero. Hinc patet, Jacobum ex majorum instructione et traditione credidisse animæ immortalitatem : rursum, animas iustorum defunctorum ante Christum, descendisse ad limbum patrum, ubi erat sinus Abraham.

Misum senserunt, et per umbram viderunt philosophi Ethnici. Aliam. lib. 15, narrat, Cercidam Megalopolitanam qui morbo laborabat, interrogatum, num libenter migraret è vitâ, respondisse : *Quidni? Deleat separatione animam à corpore, quoniam ad eas ora ascendam, ubi video ex philosophia Pythagoram, ex poetis Homerum, et musici Olympum, et alias viros in omni scientiâ præstantissimos.* Socrates priusquam venenum hauriret, dixit : *Quanti astinatis colloqui in alterâ vitâ cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo?*

quantâ voluptate perfundar, cum Palamedem, cum Ajaxem, cum alios iudicio iniquorum damnatos conueniam? Equidem sæpè excedere è vitâ, si fieri posset, vellem, ut quæ dico, possem invenire. Cato legens librum Platonis de Immortal. animæ, seipsam occidit, ut immortalē hanc vitam assequeretur. Cyrus apud Xenophontem moriens ait ad filios : *Nolite putare, filii, me, cum ab hac vitâ migravero, nusquam, eum nullam fore. Nam nec diem vobiscum communicabam, animum meum intuebamini, sed corpus hoc ejus esse domicilium intelligebatis. Eundem eum esse credidite, etiam modo separatur à corpore.*

Cicero lib. 6 de Republ. Scipionem Africanum jam vitâ functum, ita loquentem inducit : *Sic habeto, omnibus qui patriam conseruauerint, adpascunt, accerint, certum esse in celo ac definitum locum, ubi ævo sempiterno fruantur.* Et interrogatus, vixerent ipse, et alii, qui putabant extincti : *Imò verò, inquit, licet sint, qui ex corporum vinculis, tanquam à carcere eouolant. Vestra verò quæ dicitur vita, mors est. Rationes eorum erant : Animus hominis concipit, contempletur, concipiscit celestia et immortalia; ergo est celestis et immortalis. Animos in hac vitâ non habet satietatem, nec centrum in quo quiescat; ergo illud habebit in alterâ vitâ, alioqui esset infelicior aliter creaturus. Omne quod est corruptibile, aut est corpus, aut accidens. Hæc enim, quia habent contraria, possunt corrumpi. Atqui anima hominis non est corporea, nec accidens; ergo est incorruptibilis. Secus est de animalibus brutorum; hæc enim à corpore per omnia pendunt, idèque corporeæ et corruptibiles censendæ sunt.*

Dicat nunc Christianus cum Tobîâ : *Fili sanctorum sumus, et vitam illam expectamus, quam Deus daturus est iis qui fidem suam nunquam mutant ab eo.*

VERS. 36. — EUNUCHO, id est, regii cubiculi custodi. Nota. Eunuchis, utpote ad actum venereum impotentibus, olim committebatur custodia reginæ, eisque puellarum, cubisque regii. Hinc, eunuchi erant intimi et proximi regi et reginæ. Hæc de causâ eunuchi vocati sunt principes aulae, etiam si non essent eunuchi, id est, excæci. Unde Chaldeus pro eunuchis hic vertit, *rabbi*, id est, princeps, satrapa. Nam Pulpitarius hic propriè eunuchos non dicit; habebat enim uxorem. Ita Procopius, Gennadius, Abulensis et Lyranus. Sic e. 40, v. 4, pincerna et pistior Pharaonis vocantur eunuchi, id est, ministri regis. Olim enim ætæ regum plene erant eunuchi, hisque reges ad omne ministerium utebantur, ut de aulâ Constantii imperatoris clarissimum est; illam enim implebant et regabant eunuchi.

MAGISTRO MILITUM, præfecto custodia regie. Hebraice est *vir hattabbachin*, id est, principii occidentalis, vel jugulantium, puta militum. Septuag. veriant, *ἀρχυβερταρι*; quod licet sanct. Ambros. vertat, *principi coquoꝝ*; tumen aptius hic vertas, *principii occidentium*, vel macantium; *μαρτυρο* enim, teste S. Hieronymo, significat occidere. Unde coqui dicti sunt

μαρτυροι, quod coquendas pedes et aves prius occidunt, à voce *μαρτυ*, quæ Phavorino idem est quod machæra. Talis *vir hattabbachin*, et *archimagirus* fuit Nabuzardan; fuit enim ipse princeps militum, quem Nabuchodonosor præfecit bello et excidio Hierosolymitano, 4 Reg. ult. v. 14.

Moraliter hoc capite dicit, quot persecutionibus et aduersis Deus Josephum virosque probos exerceat, ut eos in patientiâ, lenitate, indeque in animi puritate perficiat. Joseph enim per hæc patientiam adeptus est miram illam castimoniam. Verissimum est illud Cassiani collat. 12, 6 : *Quantum quis in lenitate ac patientiâ cordis, tantum in corporis puritate proficiet. Scriptum est enim : c. Beati mites, quoniam ipsi possidebant terram a (sui corporis) : non enim ætus corporis declinabit, nisi qui animi motus ante compresserit.* Hinc et quidam sanctorum ait : *Designi et corpus, et anima, et mens perpetuâ fruatur lenitate; gaudet in continentia, Deum laudat in caluitate, iratos mitigat, sub humilitatis iugo*

CAPUT XXXVIII.

1. Eodem tempore descendens Judas à fratribus suis, diuertit ad virum Odollamitem, nomine Hiram.
2. Viditque ibi filiam hominis chanaanæ, vocabulo Sæc; et accepit uxore, ingressus est ad eam.
3. Quæ concepit, et peperit filium, et vocavit nomen ejus Her.
4. Rursumque concepto fœtu, natum filium vocavit Onan.
5. Tertiam quoque peperit, quem appellavit Sela; quo nato, parere ultra cessauit.
6. Dedit autem Judas uxorem primogenito suo Her, nomine Thamar.
7. Fuit quoque Her, primogenitus Judæ, nequam in conspectu Domini; et ab eo occisus est.
8. Dixit ergo Judas ad Onan filium suum : Ingredere ad uxorem fratris tui, et sociare illi, ut suscites semen fratri tuo.
9. Ille sciens non sibi nasci filios, introiit ad uxorem fratris sui, semen fundebat in terram, non liberi fratris nomine nascerentur.
10. Et idcirco percussit eum Dominus, quod rem detestabilem faceret.
11. Quamobrem dixit Judas Thamar nurri suæ : esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus : timebat enim ne et ipse moreretur, sicut fratres ejus. Quæ abiit et habitavit in domo patris sui.
12. Evolutis autem multis diebus, mortua est filia Sæc uxor Judæ : qui post factam consolationem susceptâ, ascendebat ad tonsorem otium suarum, ipse et Hiras opilio gregis Odollamites, in Thaimas.
13. Nuntiatumque est Thamar quod socer illius ascenderet in Thaimas ad tendendas oves.
14. Quæ, depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrum; et mutato habitu, sedit in bivio itineris, quod dicit Thaimam, eò quod crevisset Sela, et non eum accepisset maritum

triumphat, affectibus omnibus dominatur, maximeque cholere et libidini.

Denique sanct. Chrysost. hom. 61 : *Magnam, inquit, virtutis est robur, et multitudine infirmitas. Id in fine declarat per patientiam quam continuo ostendit Joseph : Ut scilicet, inquit, quasi athleta fortiter certans redimatur corona regni, et eventus somniorum implentur, quo docetur qui eum viderunt, quod nihil commodi ex sua multitudine deportant. Tantam enim fortissimam habet virtutem, ut clarior fiat cum infestatur. Nihil enim est fortius, nihil validius; sed is qui eum possidet, et supernam gratiam habet, et inde prævidum consequitur, omnibus est fortior, et incitatus, et capi nequit, non solum hominum insidiis, sed et demonum machinationibus. Id sciens non fugimus vult affligi, nec malè agere; hoc enim est verè malè affligi. Nam qui praximum affligere tentat, illi quidem nihil nocet, sibi autem immortalis tormenta thesaurizat, quia et fratres persecuendo Joseph, ipsum gloriam, seipsos ignominiam afferunt, ut idem docet hom. 62 et sequent.*

CHAPITRE XXXVIII.

1. En ce même temps, Juda quitta ses frères, et vint chez un homme de la ville d'Odollam, qui s'appellait Hiras.
2. Et ayant vu en ce lieu-là la fille d'un homme chanaanien, nommée Sæc, il l'épousa, et vécut avec elle, comme avec sa femme.
3. Elle conçut un enfant, et elle enfanta un fils qu'elle nomma Her.
4. Et ayant conçu une seconde fois, elle eut encore un fils qu'elle nomma Onan.
5. Et elle en enfanta encore un troisième, qu'elle nomma Sela, après lequel elle cessa d'avoir des enfants.
6. Juda fit épouser à Her son fils aîné, une fille nommée Thamar.
7. Ce Her, fils aîné de Juda, fut un très-méchant homme; et le Seigneur le frappa de mort peu de temps après son mariage.
8. Juda dit donc à Onan son second fils : Épousez la femme de votre frère, et vivez avec elle, afin que vous suscitez des enfants à votre frère.
9. Onan voyant la femme de son frère aîné, et sachant que les enfants qui naîtraient d'elle, ne seraient pas à lui, mais seraient réputés appartenir à son frère, empêchait par une action execrable qu'elle ne devint mère, et qu'on n'en vit naître des enfants qui seraient censés l'être de son frère.
10. C'est pourquoi le Seigneur le frappa de mort, parce qu'il faisait une chose détestable.
11. Juda dit donc à Thamar sa belle-fille : Demandez veuve dans la maison de votre père, jusqu'à ce que mon fils Sela devienne majeur, et puisse vous épouser. Mais quand Sela le fut grand, Juda ne le donna point à Thamar; car il avoit peur que Sela ne mourût aussi, comme ses autres frères. Ainsi Thamar retourna demeurer dans la maison de son père.
12. Beaucoup de temps s'étant passé, la fille de Sæc, femme de Juda, mourut. Juda, après l'avoir pleurée et s'être consolé de cette perte, alla à Thaimas, avec Hiras odollamite, le pasteur de ses troupeaux, pour voir ceux qui tondaient ses brebis.
13. Thamar ayant été avertie que Juda son beau-père alloit à Thaimas pour faire tondre ses brebis.
14. Quitta ses habits de veuve, se couvrit d'un grand voile, et s'étant déguisée, s'assit dans un carrefour sur le chemin de Thaimas, parce que Sela étoit en âge d'être marié, Juda ne le lui avoit point fait épouser.

15. Quam cum vidisset Judas, suspicatus est esse meretricem; operauerat enim vultum suum, ne agnosceretur.

16. Ingressusque ad eam, ait: Dinamite me ut cocam tecum; nesciebat enim quod nurus sua esset. Quæ respondente: Quid dabis mihi ut fruaris concubitu meo?

17. Dixit: Mittam tibi ladanum de gregibus. Rursusque illa dicente: Patiar quod vis, si dederis mihi arrhabonem, donec mittas quod polliceris.

18. Ait Judas: quid tibi vis pro arrhabone dari? Respondit: Annulum tuum, et armillam, et baculum quem manu tenes. Ad unum igitur eorum mulier concepit.

19. Et surgens abiit: depositoque ladanu quem sumiserat, induta est viduitatis vestibus.

20. Misit autem Judas ladanum per pastorem suum Odollanitem, ut reciperet pignus quod dederat mulieri: qui cum non invenisset eam,

21. Interrogavit homines loci illius: Ubi est mulier quæ sedebat in bivio? Respondentibus cunctis: Non fuit in loco isto meretrix.

22. Reversus est ad Judam et dixit ei: Non inveni eam; sed et homines loci illius dixerunt mihi, nunquam sedisse ibi scortum.

23. Ait Judas: Habeat sibi; certe mendacii argueret nos non potest; ego misi ladanum quem promisimus, et tu non invenisti eam.

24. Ecce autem post tres menses nuntiantur Judæ, dicentes: Fornicata est Thamar nurus tua, et videtur interus illius intumescere. Dixitque Judas: Pro ducite eam ut comburatur.

25. Quia cum diceretur ad penam, misit ad socerum suum, dicens: De viro cujus hæc sunt concepti: cognosce ejus sit annulus, et armilla, et baculus.

26. Qui agnitis numeribus, ait: Justior me est, quia non tradidi eam Sela filio meo. Attamen ultra non cognovit eam.

27. Instante autem partu, apparuerunt gemini in utero: atque in ipsa effusione infantium, unus protulit manum, in quo obsecatrix ligavit coecinum, dicens:

28. Iste egredietur prior.

29. Illo vero retrahente manum, egressus est alter: discipque mulier: Quare divisa est propter te materiam? et ob hæc causam vocavit nomen ejus Phares.

30. Postea egressus est frater ejus, in cujus manu erat coecinum, quem appellavit Zara.

COMMENTARIUM.

Describit hic Moses genealogiam Judæ potius quam aliorum fratrum; quia ex Judæ de Thamar nasciturus erat Christus. Secundò ne Judæi gentiles despicerent, cum tribus Judæ, quæ erat nobilissima, ex Chanaanis, per matrem Thamar, descenderet. Ita Genad.

VERS. 1. — EODEN TEMPORE. Pota anno 16 Josephi,

15. Juda l'ayant vue, s'imagina que c'étoit une femme de mauvaise vie, parce qu'elle s'étoit couverte le visage, de peur d'être reconnue.

16. Et s'approchant d'elle, il lui parla pour la faire consentir au mauvais désir qu'il avoit; car il ne savoit pas que ce fût sa belle-fille. Elle lui répondit: Que me donnerez-vous pour ce que vous me demandez?

17. Je vous enverrai, dit-il, un chevreau de mon troupeau. Elle lui répartit: Je consentirai à ce que vous voulez, pourvu que vous me donniez un gage, en attendant que vous m'envoyiez ce que vous me promettez.

18. Que voulez-vous que je vous donne pour gage, lui dit Juda? Elle lui répondit: Donnez-moi votre anneaux, votre bracelet et le bâton que vous tenez à la main. Il les lui donna. Ayant donc connu Juda une seule fois, elle conçut de lui.

19. Et s'en alla aussitôt: et ayant quitté l'habit qu'elle avoit pris, elle se revêtit de ses habits de veuve.

20. Juda envoya ensuite le chevreau par son pasteur, qui étoit d'Odollam, afin qu'il retirât le gage qu'il avoit donné à cette femme; mais ne l'ayant point trouvé,

21. Il demanda aux habitans de ce lieu: Où est une femme qui étoit assise dans ce carrefour? Tous lui répondirent qu'il n'y avoit point eu en cet endroit de femme débauchée.

22. Ainsi il retourna à Juda et lui dit: Je ne l'ai point trouvée; et même les habitans de ce lieu m'ont dit que jamais femme de mauvaise vie ne s'étoit assise en cet endroit.

23. Juda dit: Qu'elle garde ce qu'elle a. Elle ne peut pas au moins m'accuser d'avoir manqué à ma parole: J'ai envoyé le chevreau que je lui avais promis, et vous ne l'avez point trouvée.

24. Mais trois mois après, on vint dire à Juda: Thamar votre belle-fille est tombée en fornication; car on commence à s'apercevoir qu'elle est grosse. Juda, selon le droit qui avoit alors les pères de famille, la jageant comme une adultère, répondit: Qu'on la produise en public, afin qu'elle soit brûlée.

25. Et lorsqu'on la menait au supplice, elle envoya dire à son beau-père: J'ai conçu de celui à qui sont ces gages. Voyez à qui est cet anneau, ce bracelet et ce bâton.

26. Juda ayant reconnu ce qu'il lui avoit donné, dit: Elle a moins de tort que moi, parce que j'ai manqué à ce que je devois, en ne la faisant point épouser à Sela mon fils, et qu'elle ne s'est point portée à faire ce qu'elle a fait, que par le désir d'avoir des enfans de mon sang. Ainsi il lui conserva la vie; mais néanmoins il ne la connut point depuis.

27. Comme elle fut sur le point d'accoucher, il parut qu'il y avoit deux jumeaux dans son sein; et lorsque ces enfans étoient près de sortir, l'un des deux passa sa main, à laquelle la sage-femme lia un ruban d'écarlate, en disant:

28. Celui-ci sortira le premier.

29. Mais cet enfant ayant retiré sa main, l'autre sortit. Alors la sage-femme dit: Pourquoi avez-vous ainsi rompu le mur qui vous divisait, pour sortir le premier? C'est pourquoi il fut nommé Phares, c'est-à-dire, division.

30. Son frère, qui avoit le ruban d'écarlate à la main, sortit ensuite, et on le nomma Zara, c'est-à-dire, Orient, parce qu'il devoit sortir le premier.

peu après eus venditionem, Judas duxit uxorem. Erat ergo tunc Judas 19 annorum; erat enim ipse tribus annis senior Josepho, nam natus est anno 88, Joseph vero 91 Jacobi patris sui, ut dixi c. 50. Hinc sequitur Herson et Hamul nepotes Judæ, ex Thamar et Phares, non potuisse nasci in Chanaan, ante descensum Jacobi in Ægyptum, qui contigit 25 annis à vendito Jo-

seph, puta anno Joseph 59, sed eos natos esse post descensum Jacobi, habitante et vivente eo in Ægypto. Ita Abulensis, licet S. Aug. quest. 128 contrarium sentiat, ex eo quod patet Judam, non eodem anno quo venditus est Joseph, sed duobus aut tribus annis ante duxisse uxorem. Sed prius est verum: esto enim deus S. Augustino Her natus esse Judæ tribus annis ante venditum Josephum, tamen non potuit Her ducere Thamar ante annum ætatis suæ decimum sextum, post quem Thamar nupsit Onan; deinde expectavit aliquot annis pubertatem Sela; ac tandem prostituta se Judæ genuit Phares: Phares autem, ut minimum, sexdecim erat annorum cum genuit Herson et Hamul: que omnia non 25 aut 26, sed 54, ut minimum, annos exposcunt, ante quos exactos Jacob jam pridem, puta à novem annis, ex Chanaan descenderat in Ægyptum. Quod enim Judæi asserunt Phares anno ætatis suæ genuisse Herson, incredibile et impossibile est.

VERS. 2. — VIRGORE, concepit.

SOL. Non est nomen filius, sed patris ejus, socii Judæ, ut patet ex Hebraeo.

VERS. 3. — VOCATIT NOMEN UJUS HER. In Hebræo est masculinum *hætera*, id est, et vocavit, scilicet pater Judæ; in reliquis vero duobus est femininum *patiera*, id est, et vocavit, scilicet mater, puta uxor Judæ. Unde patet patrem primogenito suo Her nomen dedisse; matrem vero alia duobus postea natis. Sic Rachel filium suum juniatem vocavit Benoni, quod tamen nomen mutavit pater, vocans eum Benjamin.

VERS. 5. — PARERE ULTRA CESSAVIT. Hebraice est *veha abicai*, quod Sebteug, Chalil. et Vatablus vertunt, erat in *Kesib*, quando peperit eum, quasi *Kesib* sit nomen proprium urbis Palæstinæ. Verum melius, teste S. Hieron. in Quest. in Genes., noster interpretatur *Kesib* accepit, non ut proprium, sed ut appellativum, quo modo significat mendacium, sive defectum, q. d.: Erat in defectu pariendo, defect eam conceptus et partus, desitit parere; unde et Aquila vertit, *stetit partus ejus*. Hunc sensum exposcunt sequentia, que plene significant hunc ultimum ejus fuisse filium.

VERS. 7. — ERAT QUODAM HER NURUM. Consentiant Hebræi et Christiani, tam Her, quam Onan, peccasse peccato mollitiæ et retractus, quod est contra naturam generationis et matrimonii: perdit enim factum et conceptum in suo semine; unde ab Hebræis hoc peccatum comparatur homicidio, et à Scrip. v. 10, vocatur detestabile. Her ergo non peccavit crudelitate, ut vult sanct. August. lib. 22 contra Faustum c. 48, sed libidine, scilicet retrahendo se in actu matrimonii, ut semen extra naturale vas uxoris profunderet; idque fecit ex libidinis intemperantia, ne scilicet proterperia, et liberorum educatio aliquid de pulchritudine suæ uxoris, ac consequenter de suâ delectatione venereâ deciperet. Onan frater Her eodem peccato peccavit, sed ex alio motivo, eoque graviore et scelestiore, puta ex invidia, ne scilicet si consummaret actum matrimonii, filios non sibi, sed fratri procrearet. Pul-

chrè Her hebraice per metathesin est ra, id est, natus, perversus; qui enim à patre vocatus erat Her, id est, vigil, per peccatum contrarium est in ra, id est, perversum. Onan hebraice idem est quod iniquitas et dolor; hic enim illam quasi filium matrem individuè committit et insequitur.

ET AB EO OCCISUS EST. Tam Her quam Onan hoc peccatum mollitiæ occisi sunt à Deo, per angelum malum, ut videtur, puta per Asmodæum. Hic enim occidit libidinosos maritos Saræ, Tobit 3, 7. Rursus Deus, inquit Abulensis, occidit eos, immittendo eis terribilem plagam, ita ut liqueret eos non naturaliter, sed à Deo fuisse sultatos, in peccati iniquitatem suarum.

Notent confessarii hæc Dei vindictam in molles, inque conjuges se in actu conjugii retrahentes, eamque suis penitentibus inculcent. Si enim hoc seculo tam rudi, ineulto et projecto, Deus ita punivit Her et Onan, quomodo puniet in luce hæc et lege Evangelii Christianos, qui se pollutant?

Vidit S. Christina mirabilis in spiritu, mundum hoc peccato pollutionis pleuum et obrutum, ideoque Deum totò mundo gravissimas intendere plagas, quas ut averteret ipsa, mitis, et horrendis modis et penis seesse exercitabat; Joannes Benedictus in Summa casuum, ad sextum Decalogi præceptum, ex Conrado Clingio mirum quid de hoc peccato tradit (penes eos sit fides) sine revelatione, sive experientia acceptum; quod scilicet ii, qui tot annis, quod vixit Christus, puta triginta tribus, in hoc pollutionis peccato perseverant, sint incurabiles, et quasi desperatæ salutis, nisi mira, rara et extraordinaria Dei gratia eis succurrat, eosque convertat. Videat ergo qui in hoc peccatum lapsus est, ut statim ab eo per penitentiam resurgat, ne habitum contrahat, ad quem natura per se propensissima est, quem proinde postea excurrere non possit, itaque sibi necesse et placet funes libidinis inextinguibiles, qui cum in abyssum pertrahant, ignique gehennæ insolubili ter astringant.

VERS. 9. — NON NASCI SIBI FILIOS. Nota ante legem, Dent. 25, v. 5, fuisse in more apud patres, ut frater fratris sine liberis defuncti uxorem duceret, eique semen, id est, prolem suscitaret, ne ejus nomen et familia interiret; ita scilicet ut primogenitum quem ex fratre uxore procreasset, nomine, non suo, sed fratris censeretur; reliqui vero deinceps nati, sui censerentur, suoque nomine vocarentur. Primogenitus ergo, generandus ab Onan, vocandus erat filius Her; reliqui vero, vocandi erant filii Onan. Sed invidus et iniquus Onan, ne fratri lucreret, sibi ipsi lucrum exstinxit, dum semen suum in terram profudit et perdidit.

Nota secundò enallagen, *filios*, id est, filium, scilicet primogenitum, ut dixi, et, si is moreretur, secundo genitum, qui in locum primogeniti succederet.

Nota tertio, quædam legalia in usu fuisse ante Moysen; tibi enim est hæc adoptio et arrogatio filiorum; talia quoque fuerunt observatio sabbati, discretio ani-

malium mundorum ab immundis, circumcisio, et alia quedam, quæ Dei instinctu aut præcepto servarunt patres ante Moysen et legem.

Vers. 11. — **ESRO VIDUA.** Illic, et ex v. 8 colligitur, illi ætate mulierem, quæ nuperat in aliqua familia, illi deinceps quasi addictam fuisse, ut, si maritus ejus moreretur, alium ejusdem familia duceret, qui semen fratris defuncto suscitaret; quod si talis nullus esset, aut sese non offerret, tum poterat ex alia familia maritum capessere. Ex ergo hæc consuetudine, Thamar adhasit familie Judæ, nec de eâ in aliam transit.

TIMEBAT ENIM. Hebraicè est, *dicebat enim* (subaudi: Non dabo tertium filium Seli ipsi Thamar, in maritum), *ne ipse moriatur, sicut duo priores fratres ejus, qui fuerunt mariti Thamar, in conjugio cum eâ mortui sunt.* Illic patet, Judam hoc prætextu et dolo voluisse ablegare à se et sua familia Thamar, cui jam ipsa per duplex matrimonium incorporata fuerat, dicendo filium suum Seli daturum fore esse, itaque moras necitudo etudebat Thamar; timebat enim ne Thamar, vel ob peccata sua, vel ob infidelitatem suam, esset causa, aut certe occasio mortis maritum suorum; que enim Sara uxori Tobie, ex simili suspitione improperatum est, Tobie 5, v. 9.

Sensit hunc Judæ dolum Thamar, quæ prolem non alinnde, quam ex stirpe Judæ et Abrahæ à Deo benedicti, quærelat, cômque Seli maritum sibi promissum, jam puberem et maturum, sibi negari cerneret, mirabili strepitu dolum Judæ elusit, eumque in Judæ caput retorcit.

Vers. 14. — **ASSUMPTI THIBISTRUM,** populo se obvolvit, ne agnosceretur. Erat thibistrum velum astivum, inquit Suidas, ita dictum *quia res obscura*, id est, ab agnate et vestu quem arcebat. Hebræi mulieres olim (uti jam Italice faciunt) populo vel velo serico operiebant caput et totum corpus, ut dicit Ezech. 16, 40, idque partim honestatis, partim ornatus (thibistrum enim hic opponitur vestibus viduitatis et luctus), partim astis arandi gratiâ.

SEBIT IN BIVIO ITERRIS. Hebraicè est, *sedit heptach* enim, quod Septuag. vertunt, *sedit ad portas enan.* Veritas nota; Hebræi bivium vocant *petach enan*, id est, apertionem, et, ut Claud. vertit, divisionem duorum oculorum; qui in bivio solentis oculos divertere in duas partes, puta in duas semitas. Ita in bivis sedent meretrices, ut utrique transeuntes veniant et captent; hinc in bivio sedit Thamar captans Judam.

Vers. 16. — **INCENSUROR AD EAM.** Judas hic peccavit simplici fornicatione; non enim agnoscebat suum nuntum; et uxor Judæ jam erat mortua, ut patet v. 12, ac proinde Judas jam erat viduus et solutus; Thamar verò peccavit et fornicatione, et quasi adulterio (erat enim desponsa Seli filio Judæ, ut patet v. 11), et incestu, quia agnoscebat Judam suum socerum. Errat ergo Franc. Georgius sectione 4, problemate 205, ubi asserit Thamar non peccasse, quia ad mysterium hoc egit; gravius errat problemate 207, ubi et R. Mosè lib. 5, More c. 50, dum excusat fornicationem

Judæ cum Thamar hoc nomine, quod ante legem Moysi meretricium non fuerit prohibitum, ideoque licitum. Certum enim est fornicationem simplicem esse peccatum contra legem naturæ, ideoque eam omni tempore, etiam ante legem Moysi fuisse vitatam et illicitam, ut docent S. Hieron., S. Augustinus lib. 22 contra Faustum, S. Thomas, Lyran., Abulensis, et alii passim.

Dices: S. Chrysost. et Theodor. hic excusant Thamar et Judam. Respondeo: Non excusata factum, sed facti intentionem in Thamar, quia Thamar non libidinem, ut Judas, sed prolem intendebat. Secundo, hoc factum quodammodo excusant, dum illud referunt ad Dei dispositionem, id est, permissionem et ordinationem. Deus enim permisit hoc peccatum, et hanc fornicationem Judæ, ut ex eâ nasceretur Phares, et ex Phares nasceretur Christus; eam ergo ordinavit ad Christum. Sic S. Ambros. elevat venditionem Josephi, quasi factam in typum venditionis Christi, cum tamen constat eam in se fuisse grave peccatum. Deus enim omnia peccata et mala hominum novit ordinare et dirigere ad bonum finem; unde semper ex malis bonum aliquid elicit.

Frivolum ergo est, quod ait R. Simon Joctai, Thamar fornicatam esse Dei instinctu, ut ex Judâ Messiam conciperet; perinde ac Osee Dei instinctu et jussu duxit fornicariam, et ex eâ procreavit filios, qui idecirco vocantur filii fornicationis.

Verum hoc de Osee exprimit Scriptura, nil autem tale exprimit de Thamar. Bursium, hinc fornicaria Dei jussu facta est uxor Osee, constat autem Thamar non esse fornicatam, sed uxorem Judæ, imò Judam deinceps ab eâ abstinuisse, ut patet v. 26.

Vers. 18. — **ET BACULUM,** scipionem vistorium, quali in viâ usus est et Jacob, c. 52, v. 10.

Vers. 25. — **HABEAT SIBI, CERTE MENDACI ARGUERE NOS NON POTEST.** — Hebraicè est, *seret tibi* (invenit annulum, amillam, et baculum), *ne forte siana in confusione;* si enim eam queramus, et nostra hæc ab eâ repetamus, illa id indignè ferens, publicè meam fornicationem, itaque magnâ me confusione et ignominia afficiet; præsertim si ipsa meum annulum ostendet. Ridesunt enim homines meam levitatem, petulantiam et turpitudinem, quod annulum meum signatorum meretrici dederim; quodque illa hunc annulum poscendo, sibi que servando me ita delaserit, ut literas quas voluerit meo nomine fingere, meoque sigillo obsignare possit. Bursium, si annulum repetam, illa, ut eam servet, jactabit me mercedem pactam ipsi non solvisse, itaque fraudis et mendaciam me publicè arguet, meque confundet, licet falsò; ego enim nisi illi hædum, quem promisi. Hæc enim omnia in concisa hæc oratione Judæ, more hebræo, subaudiuntur, et supplenda sunt. Unde noster magis Judæ mentem et sensum quam verba respiciens, clarè veritè: *Certe mendacii arguere nos non potest; ego nisi hædum, quem promisera.*

Vers. 26. — **PRODUCITE EAM, UT COMBURATUR.** Dixit hoc Judas, ait S. Thomas, quasi accusaturus Tha-

mar in publico judicio, urisusque ut judex eam igni adjudicet. Secundo et verisimiliter, proliet hic Judas sententiam combustionis in Thamar, quasi judex; unde ea mox executioni mandata est, sequitur enim: *Quæ cum duceret ad penam.* Erat enim Judas paterfamilias, qui more præci illius sæculi erat juxta suæ familie; aut potius Judas tanquam fratrum amosissimus, à Jacob patre constitutus erat quasi prætor totius familie, quæ numerosa erat, puta omnium Hebræorum; hi enim à tempore Abrahæ proprio habuerunt rempobl. à republ. Chanaanorum distinctam, in qua patriarcha et princeps erat Jacob. Erant enim ipsi peregrini, à Deo selecti et segregati ab aliis populis, erantque quasi republ. ambulans, donec sub Josue in Chanaan sedes fixerunt. Judas ergo quasi prætor nuntium suum Thamar ad rogum deposcit, ob certum et publicum adulterii crimen; erat enim ipsa desponsa Seli filio Judæ, ac sponsalia hæc violavit per concubitum cum Judâ, ideoque fuit adultera.

Hinc patet, adulteri penam primo illo sæculo fuisse mortem, eamque ignis; sicuti postea Deus per Moysen adulteros jussit occidi per lapidationem, Levit. 20, v. 10; item mulieribus adulteris decrevit aquas maledictionis, quæ utrumque earum dirumperent, Num. 5, 27. Egyptii adulteros virginis cadentem ad mille plagas; adulteras nescio trancabant, ad perenne dedecus. Testis est Diodorus lib. 4 c. 6. Apud Arabes, Parthos, aliasque nationes adulteris semper prope capitis fuit, quod perique philosophi prodidisse, qui adulterium perjurio gravius crimen censuerunt. Testis est Alexand. ab Alex. l. 4, c. 1. Cumani adulterum in foro omnibus videndam exponebant; deinde animo per totam urbem circumvehabant, ut tota vitæ esset infamis, indeque deinde dicebatur, quod animus equitasset. Testis Plutarch. in Probl. Tenebris rex legem tulit in adulteros, ut utriusque corpus securi concideretur; ejusque legis exemplum in filium edidit. Plato lib. 9 de Legibus, fornicantem mortis supplicio condemnat; adulterum impudè à viro occidi posse asserit. Solon adulterum deprehendenti, permisit occidere, teste Plutarcho in Solone. In adulteros graves penas sanxit Julius Cæsar, Augustus, Tiberius, Domitianus, Severus et Aurelianus, qui in adulterum id excogitavit, ut duarum arborum inflexis capitibus, ac ad pedes religatis, moxque dimissis, intervulsus utriusque propenderet. Testis est Cælius lib. 10, cap. 6. Optilius Macrinus adulteros igne cremabat, teste Alexand. ab Alex. supra. Saxones ab huc pagani, adulteram cogebant se suspensio necare, et super bustum illius incensere et concremari; adulteram suspendebant. Testis S. Bonifacius apud Guald. Malmesbur. lib. 1, c. 64, de Anglis. Quin et Mahomet, adulterum publicè fustigari ad centum ictus sanxit. Brasilienses adulteras vel occidunt, vel tanquam servas vendunt. Testis Orosius lib. 2 de Gestis Emmanuelis.

Nota. Judas ex ira hæc precipit sententiam; damnat enim Thamar insudam; rursum damnat non tantum Thamar, sed et factum ejus innocentem. Jussit enim Thamar gravidam, cum fœtu trimestri jam animato, comburi; itaque factum tam corpore quam animo interit. Quod est contra omne jus naturæ et gentium. Iam Cajet. Quod enim aliqui sic exponunt, *Produce eam, scilicet, inquit, non proxime ad rogum, sed carcerem, ut illic asseretur, donec pepererit, et postea comburatur, non satis coherent cum textu, qui sic habet: Produce eam, non ut incarcerationem, sed ut combustionem. Unde et mox ad ignem protracta fuit Thamar. Subdit enim statim Moyses, dicens: Quæ cum duceret ad penam: iam post hæc Thamar desumit, v. 27, parit.*

Vers. 26. — **JECTIO ME EST.** Non ait, sanctorum me est, vel castior, sed justior, quia graviter peccavit Thamar quam Judas. Hic enim solâ fornicatione, illa fornicatione, adulterio et incestu peccavit; justior tamen fuit, id est, magis æquè ac justè egit Thamar cum Judâ, quam Judas cum Thamar. Judas enim promissa et pacta sua illi non servavit, negando ei matrimonium Seli promissum, itaque provocavit et adiegit eam ut hæc stropham streret Judæ, quæ prolem, quam ex Seli sperabat, cum eam injustè impediret Judas, ab ipso Judâ repperet. Cum enim Thamar familie Judæ et Abrahæ jam addita, omnino ex eâ prolem crearet, et negaretur ei suus Seli, alium modum ut sui justè voti corpus fieret, non habuit, quam si assistit, licet per scelus, ex ipso Judâ prolem quaerret; Thamar ergo coram Deo iniquior, sed coram Judâ justior existit.

Quia non tradidit eam Sela. Subaudi, idecirco hoc fecit, ut hæc in me famæ cederet.

ATTAMEY ULTRA NON COGNOVIT EAM. Mansit ergo Thamar deinceps corlebs contenta prole suscepta ex Judâ, inquit Theodor. Nam Sela eam, hoc incestu paterno pollutam, non potuit, nec voluit habere conjugem, sed aliam duxit, ut patet Numer. 26, v. 19, ex qua varios genuit filios et inter eos unum, qui stare fecit solem, ut dicitur 1 Paral. 4, v. 22, de quo ibi.

Vers. 27. — **APPAREBUNT.** Obstetrix manu ad oterum admota, cognovit duos intus motitari, et quasi loctari, uter prior exiret.

Vers. 28. — **ISTE EGREDIETUR PRIOR.** Hebraicè: *Iste egredietur prior, q. d.* Iste est primogenitus, quia prior manum extulit; unde coccoino filo, vel fanelico eum ligabo et signabo, ut, si oriatur dubium, vel incertitudo aliqua, sciatur ex filo quod hic prior manum extulerit, sique primogenitus.

Vers. 29. — **RETRAHENTE MANU.** Hæc omnia Deo dirigente et disponente facta esse docet sanct. Chrysostomus; mirum volebat Deus non Zaram, sed Phares primò nasci, esseque primogenitum, quia ex Phares volebat nasci Christum Dominum.

Dixitque mulier; obstetrix agrè ferens se deceptam, metuens etiam ne hæc violenta collectatio et eruptio maris aut gemellis noceret, dixit:

Quare divisa est propter te macharia? Hebraicè est, *quare ruptus super te rupturum, vel macerium, id est, cur membrum quod operiariis ruptis, ut pro-*

diras ante fratrem tuum? hoc est, cur ruptis secundis prior egressus es, et anteveristi fratrem tuum?

Gemelli enim eadem secundinas habent. Audi Ferneham lib. 7 Physiologie c. 12: Qui gemelli unius sunt sexus, eadem secundinas involuti, simplici dantur membrana (quam *Amnion*, id est, agniam, vocant), se junctur, unum quisque tamen umbilicum, propriusque tum venas, tum arterias obtinet. Qui vero diversi sunt sexus, diversas quoque secundinas acceperunt, easque prorsus dirumpant. Idem docet Rodericus à Castro l. 5 de Naturâ mulierum c. 13, idemque per experientiam se comperisse nostri medici profiterentur.

Nota. Hæc sunt verba obstetricis, egræ ferentis, ut dixi, præceptum esse Zaræ à Phares exitum ex utero, et primogenituram. Nota. Pro *maceria* hebraicè est *phares*, id est, ruptura, item murus, sive sepes (ut vertunt 70), que rumpitur. Murus hic est membrana, quæ quasi muro infans in utero matris cingitur et involvitur, quæque peripatâ egreditur. Hæc membrana vocatur secundina, eò quod infantem nascentem sequantur, et ex utero emittuntur. Hinc infans vocatus est Phares, id est, divisio vel divisor aut ruptor, quia prior rupit et divisit secundinas, quasi murum sibi obstantem, ut prior nasceretur. *Phares*, inquit, sanet. *Hieron.*, ab eo quod dicitur membranam secundinarum, divisionis noptem accepit; unde et *Pharisei*, qui se quasi justos à populo separaverant, *Pharisei*, id est, divisi, appellabantur; hinc et illud, quod Balthasar inscriptum fuit, Daniel. 5, v. 28: *Mene, Tekel, Phares*, id est, numeratum, appensum, et divisum est regnum tuum, ac datum Peris et Medis. Ita sanet. *Hieron.*

Nota secundo. Phares habitus fuit primogenitus Jude, habuitque jura primogenitura: unde stirps Jude textur per Phares; ac David, omnesque reges, et Christus ipse Jude promissus Genes. 49, 10, ex eò per Phares prognati sunt.

Dices: Sela, filius Jude legitimus, senior fuit Phares: proximo enim post Her et Onan genitus est; ergo illi mortuis ad eum devolutum est jus primogenitura, præsertim cum Sela filios reliquerit, qui nominantur 1 Paral. 4, 21. — Resp. Her fuisse primogenitum Jude, eoque mortuo, debuisse Onan, et deinde Sela dicere ejus uxorem relictam Thamar, ac eà suscitare semen Her fratris suo, ejusque nomine censere primogenitum, scilicet vocando eum filium Her, ut dixi v. 9. Quia verò hoc non fecit Sela, sed Judas, egiendo ex Thamar Phares, hinc Phares censetur primogenitus, ut pote filius Thamar uxoris Her primogeniti; ac consequenter succedens in locum Her primogeniti, ex usu et lege illius seculi. Hic de causâ operose hic narratur generatio et nativitas Phares, ante Zaram, quia si Zaræ fuisse natus ante Phares, fuisset primogenitus Jude; hinc in utero contendit cum Phares, ut prior nasceretur. Hic rursum videmus causam, cur Thamar tam ardentem quaesierit prolem ex Sela, et coegato, ex Jada, quæ scilicet cupiebat ex se nasci primogenitum hæredem et principem nobilissimam Lulie Jude. Licet enim lex de suscitando semine fratri demortuo, tantum nominaret et obligaret fratres, non

patres, eò quod copula murtis cum patre, puta cum socio, esset vetita; tamen si poterit filium suum negare nurui illiberi et viduæ, illi ex lege debitum, illaque proinde jus sumi, licet per scelus, repositur à patre, puta à socio, uti fecit hic Thamar, tunc proles ex eà primò nascens, censetur primogenita; quia juris fictione et interpretatione censetur pater fecisse, jusque nurui, aquè ac primogenito suo mortuo, debitum reddidisse per se, quod debuisset facere et reddere per filium superstitem. Cum enim regula juris habeat: *Quod quis facit per alium, hoc per se facere videtur*; multò magis, quod quis per alium facere tenetur, si per se faciat, reipsâ fecisse censendus est. Addunt aliqui, videri stirpem Sela in posteris defecisse; nulla enim ejus alibi fit mentio: Phares verò stirps duravit usque ad Christum. Emortuâ ergo stirpe Sela, omni jure primogenitura devoluta est ad stirpem Phares, utpote proximam. Verum hoc incertum est, nec satisfact. Nam jam inde ab initio, cum adhuc staret stirps Sela, Aminadab qui fuit secundus à Phares (Phares enim genuit Esron, hic genuit Aran, hic Aminadab ejusque) filius Naason, fuerunt principes in tribu Jude, quasi ejus primogeniti, ut patet Num. 1, 7.

Vers. 50. — ZARA. Zara hebraicè idem est quod oriens, quia hic filius cum prior extendisset manum, prior quoque ori et nasci debelat naturaliter. Vocatus est, inquit S. Hieron., Zara, id est, oriens, sive quia primus apparuit, sive quod plurimi justi ex eo nati sunt, ut patet 1 Paral. c. 2 et seq.

Allegoricè, Zara qui prior manum protulit, est Judæus, qui prior legem accepit, sed manum cocineo filo ligatam retraxit, quia conscientiam Christi sanguine pollutam, à Deo et salute averit: unde ei prælatas est Phares, id est, gentilis populus, qui prior ad lucem fidei venit, et Deo natus est, ruptique maceriam inimicitiarum inter Deum et homines, per Christi sanguinem; ita Rupert. et sanct. Cyrill. E contrario tamen sanct. Chrysost., Irenæus et Theodor. per Zaram Christianos gentiles, per Phares Judæos accipiunt.

Moraliter, vide hic qualis sit origo familiarum nobilissimarum, quidque sit nobilitas. Ecce enim et hoc incestu Jude cum Thamar prognati sunt David, Solomon, omnesque reges Jude, jusque Christus Dominus; hic eam à Judâ per Phares et Thamar descendit. Nam omnes legitimi filii Jude, vel nullos, ut Her, et Onan; vel paucos et plebeios, ut Sela, posteris habuerunt, ut liquet à Paral. 4, 21. Pari modo nullos est rex, aut princeps, qui si suos majores à his mille annis repetat, inter eos non inventurus sit multos spurios, multos rusticos aut cerdones, aut si filios. Quintimò permulti ex vilissimâ prosapia mox ad regnum evecti sunt. Ita Saut ab asiis, David ab ovibus ad regnum evasit; Jeplite ex latrone factus est princeps; Arsaes ex latrone factus est rex Parthorum; Gyges ex pastore factus est rex Lydorum; Darius Hystaspis Cyri pharotrophus filii; Valentinus I imperatorem habuit funes torquentem; Tamerlanes ex ba-

tulco factus est rex Tartarorum; Agathocles Syracensarum tyrannus patrem habuit figulum; Tullus Hostilius ex pastore factus est rex Rom.; Aurelianus et Diocletianus humili genero nati sunt; Maximus fuit opilio; Maximus Puppienus patrem habuit fabrum ferrarium; Justinus primus imp. primò fuit subules; secundo lubulcus; tertio faber lignarius; quarto miles, unde imperator. Mahometes auctor mahometismi et Alcorani, camelarius fuit. Othomannus primus Turcarum princeps agrarius parentibus ortus est, cujus postori etiam Turcarum sunt imperatores. Sultanos Ægyptios ex gentis et regni instituto prius oportebat servos esse, quàm ad eum honorem consecrari.

CAPUT XXXII.

1. Igitur Joseph ductus est in Ægyptum, emitte eum Ptoliphar eunuchus Pharaonis, principis exercitus, vir ægyptius, de manu Ismaelitarum à quibus perducus erat.

2. Fuitque Dominus cum eo, et erat vir in cunctis prosperè agens: habitavitque in domo domini sui, 3. qui optimè noverat Dominum esse cum eo, et omnia que gereret, ab eo dirigi in manu illius.

4. Invenitque Joseph gratiam coram domino suo, et ministrabat ei, à quo prepositus omnibus, gubernabat creditum sibi domum, et universa que ei credita fuerant;

5. Benedictusque Dominus domni Ægyptii, propter Joseph, et multiplicavit tam in ædibus, quàm in agris cunctam ejus substantiam;

6. Nec quidquam aliud noverat nisi panem quo vesceretur. Erat autem Joseph pulchra facie, et decoratus aspectu.

7. Post multos itaque dies injecti domina sua oculos suos in Joseph, et ait: Dormi mecum.

8. Qui nequaquam acquiescens operi nefario, dixit ad eam: Ecce dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua;

9. Nec quidquam est quod non in meâ sit potestate, vel non tradiderit mihi, præter te que uxor ejus est: quomodo ergo possum hoc malum facere et peccare in Deum meum?

10. Hujusmodi verbis per singulos dies, et mulier molesta erat adulescenti, et ille recusabat stuprum.

11. Accidit autem quoddam die ut intraret Joseph domum, et operis quidpiam absque artibus faceret;

12. Et illa, apprehensa lacinia vestimenti ejus, diceret: Dormi mecum. Qui, relicto in manu ejus pallio, fugit et egressus est foras.

13. Cùmque vidisset mulier vestem in manibus suis, et se esse contemptam,

14. Vocavit ad se homines domus suæ et ait ad eos: Introduxit virum hebræum, ut illuderet nobis: ingressus est ad me, ut coiret mecum; cùmque ego sueclamâsem,

15. Et audisset vocem meam, reliquit pallium quod venelam, et fugit foras.

16. In argumentum ergo fidei retentum pallium ostendit marito revertenti domum,

derent. Denique omnis nobilitas ignobilem habuit principium; et qui in avarum nobilitate gloriantur, non in suis, sed in alienis virtutibus gloriantur. Et hoc ergo vanitas est. Rectè Poeta:

*Tota licet veteres exornant antiquæ cerâ
Atria, nobilitas sola est atque unica virtus.
Nam genus, et procos, et qua non fecimus ipsi,
Vir ea nostra voco.*

Et merito Iphicrates cuidam exprobrant ignobilitatem: *Meum, inquit, genus à me incipit, tuum in te desinit.* Ita Plotarchus in Apophthegm. Idem suis rebus respondit Cicero: *Ego, ait, meis majoribus virtute præfatus.*

CHAPITRE XXXII.

1. Joseph ayant donc été mené en Égypte, Ptoliphar, eunuque de Pharaon et général de ses troupes; l'eunuque des Ismaélites qui l'y avaient amené.

2. Le Seigneur était avec lui, et tout lui réussissait heureusement: il demeurait dans la maison de son maître,

3. Qui le tenait auprès de sa personne, parce qu'il savait très-bien que le Seigneur était avec lui, et qu'il le favorisait et le bénissait en toutes ses actions.

4. Joseph ayant donc trouvé grâce devant son maître, se donna tout entier à son service; et ayant reçu de lui l'autorité sur toute sa maison, il la gouvernait et prenait soin de tout ce qui lui avait été mis entre les mains.

5. Le Seigneur bénit la maison de l'Égyptien; à cause de Joseph, et il multiplia tout son bien, tant à la ville qu'à la campagne;

6. En sorte que son maître n'avait d'autre soin que de son maître à table et de manger, se reposant de reste sur Joseph. Or Joseph était beau de visage et très-agréable.

7. Longtemps après, sa maîtresse jeta les yeux sur lui, et lui dit: Dormez avec moi.

8. Mais Joseph ayant horreur de consentir à une action si criminelle, lui dit: Vous voyez que mon maître m'a confié toutes choses, qu'il ne sâit pas même ce qu'il y a dans sa maison;

9. Qu'il n'y a rien qui lui soit en mon pouvoir; et que n'ayant mis tout entre les mains, il ne s'est réservé que vous seule, qui êtes sa femme. Comment donc pourrais-je commettre un si grand crime, et pécher contre mon Dieu, en violant la fidélité que je dois à mon maître?

10. Cette femme continua pendant plusieurs jours à solliciter Joseph par de semblables paroles; et lui, il continua à résister à son infâme désir.

11. Or il arriva un jour que Joseph étant entré dans la maison, et y faisant quelque chose, sans que personne fût présent,

12. Sa maîtresse le prit par son manteau, et lui dit encore: Dormez avec moi. Alors Joseph lui laissant le manteau entre les mains, s'enfuit et sortit du logis.

13. Cette femme se voyant le manteau de Joseph entre les mains, dans la douleur d'avoir été méprisée par cet esclave,

14. Appela les gens de sa maison et leur dit en parlant de son mari: Il nous a amené ici cet hebreu pour nous faire insulte: il est venu à moi dans le dessein de me corrompre; et n'étant mise à crier,

15. Lorsqu'il eut entendu ma voix, il m'a laissé son manteau que je tenais, et s'en est enfui dehors.

16. Lors donc que son mari fut retourné en sa maison; elle lui montra ce manteau qu'elle avait retenu comme une preuve de sa fidélité,

17. Et ait : Ingressus est ad me servus hebraeus quem adduxisti, ut illuderet mihi ;

18. Cumque audisset me clamare, reliquit pallium quod tenebat, et fugit foras.

19. His auditis, dominus, et nimium credulus verbis conjugis, iratus est valde,

20. Tradiditque Joseph in carcerem, ubi vinciri reus custodiabatur, et erat ibi clausus.

21. Fuit autem Dominus cum Joseph, et misertus illius dedit ei gratiam in conspectu principis carceris.

22. Qui tradidit in manu illius universos vincitos qui in custodia tenebantur, et quidquid fiebat, sub ipso erat.

23. Nec noverat aliquid, cunctis ei creditis : Dominus enim erat cum illo, et omnia opera ejus dirigebat.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — ILLUSTR. JOSEPH. Redi hic Moses ad historiam Josephi, interseum e. precedenti per historiam genealogie Jude. Gesta enim Josephi et Jude patris illius fratris prosequitur hic Moses, quia Judas et Joseph diviserunt primogenituram Ruben. à qua ipso propter incestum excedit, in Job. c. 49, v. 5 et 4.

ENRICH. EUN. PUPHAR. Tradunt Hebraei, inquit S. Hieron. Puthar, emisse Josephum ob nimiam ejus pulchritudinem, in turpe ministerium, id est Deo vinculis virilis ei exarissime, ut fieret emunctus, eaque de causa electum esse sacerdotem Heliopolis ; et hanc illam esse Aschoni, quam postea uxorem Joseph accepit. Hanc traditionem probare videtur S. Hieron. cumque sequitur Rapertus. Sed alii passim non immerito eam habent pro fabulâ, à Judæis more suo confictâ.

VERS. 2. — FERTURE DOMINI CON. E. cum ejusque actiones pro omnia dirigendo et prosperando, eumque omnibus auxiliis et gratiis efficiendo. Ita S. Chrysost. Unde sequitur : Et erat vir (non stulto, erat enim juvenis 17 annorum, sed prudentia et gravitate) in cunctis prosperè agens. Quam felix et fortunatus est, ejus actiones omnes dirigit Deus !

Nota, quod Deum etiam in Ægypto invenit Joseph : plus enim et sanctos ubicunque fuerit, invenit Deum, juxta illud psalm. 138 : Si ascendero in caelum, tu illic es. Vide fidelitatem Dei, qui nusquam in adversis suis derelinquit, uti fecit mundus. Vide rursum, ut omne solum fortè paira est. Stiplo à Demetrio captus Meqaris, et rogatus num quid amississet? respondit : Belium nulla ex virtute spolia ducit. Et Bias captâ patriâ profugus : Quam meo, inquit, mecum porto. Idem sensit et fecit hic Joseph. Addit S. Chrysost. hom. 62, Joseph in tot tantisque suis calamitatibus non cecidisse animo, nec dilisum esse suo somnio, et Dei de sui exaltatione promissio, multo minus putasse se à Deo esse derelictum; sed omnia, inquit, tulit fortiter et mansuetè, sperans à Deo meliorem sortem nec dubitans se hæc viâ exaltatum iri. Hic enim mos est Deo, inquit, ut non liberet à tentationibus et periculis viros virtute claros, sed in ipsa suam declare virtutem, ut tentationes ipsæ eis fiant occasio lætitiæ magnæ. Propter

hoc et B. David. « IS TRIDELATIONE DILASTI MIHI ; non ait, Liberasti, sed DILASTI MIHI, id est, me. Audi S. Ambros. lib. de Joseph, cap. 4 : Servitè, ait, est omne peccatum, liberâ innocentia. Quomodo autem mea est ille servus, qui subditus est libidini? Suscipit omnes metus, insidiantur omnis singulorum, ut nitus cupiditas potatur, sit servus omnium. Et mox : Nonne videtur tibi iste in servitute domitari, ille autem in libertate vivere? servitibus Joseph, requirit Pharaon : beatior hujus servitibus, quam regnum illius. Denique tota Ægyptus colapsa esset fame, nisi regnum suum servili consilio subdidisset. Habentigitur vultu gloriatur originatè servitè : servitè et Joseph. Habent quod imitentur, ut dicant conditionem se mutare posse, non mores : esse et in vicinitate libertatem, et in servitute constantiam.

VERS. 6. — NEG QUODAM ALIUD NOVERAT NISI PANEM QUO VESCRATER; non Puthar, sed Joseph, inquit Hieron. Prado in Ezechiel. cap. 19, p. 279; q. d. : Joseph, nil omnino ex tam locupletis substantiâ, sibi à domino suo creditâ usurpalat aut vindicabat, præter necessariam vite annonam, ut cognoscere hic idem sit quod sibi vindicare, pro suo agnosce, sibi adscribere, quasi Joseph hic laudetur à rarâ quâdam contentiâ sive abstinentiâ. Verum, quia v. 15, idem dicitur, non de Joseph, sed de custode carceris, quod scilicet nihil de suis nôset, sed omnia credidisset Joseph; hinc melius hic quoque eandem phrasin eodem modo accipiimus, q. d. : Puthar in omnia sua credebat Josepho, ut de his nihil inquireret, nihil cognosceret, nullius rei curam gereret, nisi tantum ut accumberet mense, et frueretur eis que Joseph curabat et procurabat. Ita Philo et S. Ambrosius.

VERS. 7. — POST MULTOS DIES, ANNO CIRCAE DECIMO CAPTIVITATIS, et servitutis sub in Ægypto, cum jam esset 27 annorum. Nam anno ætatis sue 17, Joseph ductus est in Ægyptum, et anno 30, liberatus est à carcere, in quo triennium fuerat propter hanc exluminiam heræ suæ, uti ostendam c. 40, 4. Conjectus est ergo in carcerem anno ætatis sue 27.

INSECTI DOMINA SGA OCHLOS SUOS IN JOSEPH. Nimirum, oculi sunt in amore dapes. Qui vult ergo castus esse, imitetur Job dicentem cap. 31 : Peccigi factus cum con-

sis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. Rursùm discant hic, ait S. Ambrosius, juvenes cavere oculos feminarum; adamantur enim etiam illi qui nolunt amari.

VERS. 9. — QUOMODO ERGO POSSUM HOC MALUM FACERE? ut hero meo in me ita propenso, tam ingratus, infidus et injustus sim?

ET PECARE IN DEUM MEUM, quem, ut ubique presentem, intueor, et reverer, quem ut patrem amo, et vindicem timeo.

Piè notat hic Perer. tria esse vincula, quibus viri sancti fortissimè se constrictos sentiunt, ne possint Deum offendere : Primum est reverentia divine majestatis, ubique presentis, et cuncta cerantis. Sancti enim viri semper in conspectu Dei ambulantes, videntur sibi non posse non omnia castè sanctèque facere, ideòque ne presens Numen ullâ re offendant, ab his omnibus que ei displicent, religiosissimè cavent. Contra faciunt impij, de quibus dicitur psal. 9 : Non est Deus in conspectu ejus, inquinato aut vitio illius in omni tempore; offeruntur judiciâ tuâ à facie ejus. Tales fuerunt senes illi Susanna insidiantes, de quibus dicitur Daniel. 15, 9 : Evertent sensum suum, et declinant oculos suos, ut non viderent eum, neque recordarentur iudiciorum factorum.

Secundum est, recordatio benevolentie ac beneficentia Dei erga se. Et hoc est quod ait Dominus Osee 11 : In pœnitentiâ Adam (id est, iis quibus trahi solent homines, puta amore et beneficiis) traham eos in virtutis claritatis. Quis non reputet impossibile sibi esse in Deum peccare, si seriò consideret Dei in se tot et tanta beneficia, præterita, presentia et futura, que suis promisit? et Deum esse eum, in quo vivimus, movemur et sumus, ejus beneficium est, quidquid boni in corpore animoque habemus? Denique si consideret, Deum in se esse optimum, pulcherrimum, suavissimum, summè amabilem, talemque se nobis exhibere amne, et magis exaltabimur in celo, si constanter ei adhaereamus. Vide S. August. serm. 85 de Tempore, ubi de Josepho hoc nostro loquens, ex S. Ambrosio auream hanc affert sententiam : Amator Dei dilectissimi, amore mulieris non vincitur, castum animum inlectans adolescentia non permovet, nec diligenis auctoritas. Magnus plane vir, qui ventus serrire tunc nascitur, ad amatos non redamur, rogatus non acquiescit, apprehensus enfugit.

Tertium vinculum est timor Dei, conceptus ex consideratione severissimè iudicis et vindictæ, quam Deus tum in hæc vitâ sæpe, tum certissimè et rigidissimè exercebit in die iudicii, ubi nullum peccatum, etiam minimum reliquet inppunitum. Unde David psal. 118 : Confite, inquit, timore tuo carnes meas; à judiciâ enim tuis timet.

Illic S. Basil. in illud Psalm. 55 : Venite, filii, audivite me, timorem Domini docebo vos : ; Cum te, inquit, appetitus invaserit peccandi, velim cogites horribile illud Christi tribunal, in quo prævidebit iudex in excelso throno; osabit autem omnis ejus creatura, ad gloriosum ejus conspectum contremiscens; adducendi etiam nos sinu singuli, eorum que in viâ gessimus rationem red-

dituri; mox illis qui mala perpetrarunt, terribiles quidem et deformes assident angeli, ignea vultus præ se ferentes atque ignea spirantes in homines, scilicet impios. Ad hæc copia profundum barathrum, et inextricabilia tenebræ, et ignis earentem splendore, utendique vim habentem, sed prælitum homine : deinde verminis genus, venustum immutens, et carum vorans, inextinguibilis curiens, neque unquam pœnitentiam sentiens, atque intolerabiles dolores corrosione ipsâ infgens. Denique quod omnium gravissimum est, opprobrium illud, et confusioem sententiam. Hæc time, et hoc timore quasi fræno, animam à peccatorum concupiscentiâ reprime. Ita S. Basil.

Josephum castum imitata est casta Suzanna, dum ad scelus sollicitata dixit : Angustie mihi sunt undique; sed melius est mihi obsequere opere incidere in manna venætræ, quam peccare in conspectu Domini. Ita sancti omnes usque ad mortem resistenter peccato. Paulus Rom. 8 : Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, etc. ? Certus sum quia neque mors, neque vita, etc. Nullius dixit Theodosio imp. se curaturum ut Ambrosius vincula ei injecta laxaret; cui Theodosius : Novi ego constantiam Ambrosij, et quod nullo regis majestatis terrore Dei legem transgredierit. Eudoxie imper. militanti S. Chrysostomo dixerunt sui : Frustra illum hauriam terras; nihil ille nisi peccatum timet. S. Ludovici Francie rex, puer à Blanchâ matre didicit polius mortem oppellere, quam in peccatum lethale consentire. Tobias filio suo : Cave ne aliquando peccato consentias; multa bona habebis, si timueris Deum. S. Edmundus Cantuariensis archiepiscopus : Mado insurre in regnum arduissimum, quam peccatum altam sciam obducere in Deum. Sapiens : Tanquam à facie colubri fuge peccatum. S. Anselmus : Si hinc peccati horrorem, inde inferni dolorum corporaliter expernem, et necessarè uni coram immergi deberem, prius infernam quam peccatum appetere. Ita Machabei, ita martyres tormenta præterierunt peccato.

Audi et gentiles : Arist. ad 5 Ethic. : Melius est mori, quam facere aliquid contra bonum virtutis. Seneca : Etsi sciam homines ignoraturos, et Deum ignosciturum, tamen peccare nullam ob peccati in pœnitentiâ. Quid enim est peccatum? est cadaver, est lepra, est cloaca foetissima, est monstrum nature rationalis, est offensa et læsio divine majestatis, est reatus ignis æterni, est decidium, est christidulum. Papiasmus juriscons., licet gentilis, mori maluit, quam pericidium Caracellæ imp. qui occiderat fratrem Getam defendere. Testis est Spartianus in Caracellâ. Democles puer in bosco, ut stiprum Demetrii regis evaderet, in aquam fortentem insiluit; ne se polleeret, maluit illo mori. Testis Plutarchus in Vita Demetrii.

VERS. 10. — INCENSE MOI VERTIBUS PER SINGULOS DIES LIQUENTEM. Nota hic invictiam Josephi constantiam; nam etiam ingentes arbores magnis crebrisque percussæ ictibus concidunt; etiam durissima saxa guttis minutissimis assidue cadentibus excavantur; quantum magis homo magnitudinem et assiduitate tentationum superabilis est, ejus caro non est tenera, ut inquit Job, nec fortitudo ejus est fortitudo lapidum! Joseph ha-

non cessat, nec humane naturæ infirmitati, nec juvenilis ætatis in libidinem proclivitate, non assidua sollicitationi heræ sive, non opibus et promissis, que illa offerrebat, non minis et periculis gravissimis, quibus sibi, si facinus reusaret, exponeret. Duce hinc nullam tentationem, quantumcumque ea sit, esse insuperabilem, toque inexcusablem fore si ab eâ te superare sinas; cum omnem, æque ac Joseph per Dei gratiam, superare possis et debeat; præsertim si jugiter memor sis æternitatis et æternæ gloriæ, vel gehennæ, certa pro æternitate.

STRENUS, adulterium.

VERS. 12.—**LACINA, orbi, vel extremitate pallii.** Ad dicit Josephus, illam fuisse morbum, et sollicitasse Jos. In die festa solenni, quo familia dõno alerit. Sed videtur Josephus hæc, nisi et alia, de suo addere præter veritatem. Si enim ita est, quomodo ergo mulier v. 15, clauso Joseph, exclamavit et evocavit domesticos?

FEAR. Potuisset Joseph, utpote juvenis in florenti ætate robustus, femina hoc pallium summi per vim extorquere, sed non potuit; idque primo, et reverentia, ne quam vim heræ suæ inferret. Secundo, quia presentissimum remedium contra tentationes libidinis est, non collectatio, sed fuga. Unde Apostolus ait: *Fugite fornicationem.* Vide de fugâ hæc, deinde cavendâ familiaritatem mulierum, S. August. serm. 250 de Temp., ubi inter cetera sic ait: *Joseph ut impudicum dominum possit evadere, fugit; ergo contra libidinis impetum apprehendit fugam, si vis obtinere victoriam. Nec tibi verendum nisi fugere, si castitatis palmam desideras obtinere. Inter omnia certamina Christianorum, sola duriora sunt prælia castitatis, ubi quotidianæ est pugna, et terra victoria; hic ergo Christianis quotidianæ martyriæ deesse non possunt. Si enim castitas, et veritas, et justitia est Christus; si et ille qui est insidiator persecutor est; ille qui et in alia defendere, et in se custodire voluerit, martyr erit. Nescit ergo S. Bernard. in serm. brevior: Parcitas, ait, in libertate, largitas in paupertate, castitas in juventute, martyrium est sine sanguine. Tertio, fugit Joseph, ne vel mulierem tangeret, vel ab eâ tangeretur, quia vel ipse mulieris tactus, quasi contagiosus, et venustus, est viro fugiendus, non minus quam rabidissimi canis morsus, inquit S. Hieron. lib. 1 contra Jovinianum.*

Nota hæc, imitare et apprehendere cum Josepho duplicem scutum castitatis. Primum est, presentis Dei memoria, amor et timor; si nimirum cogites tum Dei presentiam, Dei iudicium, Dei vindictam et infernum; tum Dei bonitatem, pulchritudinem et felicitatem, que omnem corporum polychromiam et voluptatum in immensum superant, de quo dixi v. 9. Secundum est, fuga occasioneum et tentationum, ac præsertim mulierum. Sic enim fugit Joseph relicta chalybe.

Sed quid si fugere non liceat? An quid fecerit S. Euphrasia martyr, que ad prostibulum damnata, quod idolois sacrificare nollet, cum ab improbo juvene invaderetur, hæc arte eum eludens, et pudori suo consuluit, et martyrium assecuta est. Si, inquit, mihi parcas, docebo te pharmacum, quo percutus in præliis

nullo telo, vel ferro lædi poteris. Ille promisit, si ejas rei fidem fecerit. Tum illa: In me, inquit, cape experimentum, atque cerâ eam oleo committâ inungens collium: Feri, inquit, illud quam potes validissima. Fecit juvenis, et mox ita ei caput resecoit. In hoc stratagemate æque calliditatem virginis, atque constantiam admiraberis. Testis est Niceph. l. 7, hist. 45. Non enim erat ei tunc aliud remedium servandæ castitatis, nisi hæc pia fraus, ad quam eam coegit juvenis inhians ejus pudori quem ut servaret mori maluit; unde justo juvenem decepti, qui proinde necis ejus auctor censerit debet, tum physice, tum moraliter. Ipsa ergo martyr est, non sui homicida.

Nota secundo cum Ruperto, virtutes heroicas Josephi: Primum, temperantiam et continentiam, quia juvenis 27 annorum existens, ique formosus, et a dominâ suâ pollicente ampla secretò amatus et rogatus, non redamavit, sed constans in suâ castitate stetit. Secundo, justitiam et fidelitatem, quia heri sui thorum exhorruit. Tertio, prudentiam, quia apprehensus aufugit. Quarto, fortitudinem, quia furias insanæ insensæ, carceres, mortemque ipsam non timuit, et pro suâ castitate contempsit. Quinto, constantiam, quia quotidie ab heræ interpellatus, quasi adamus restitit et constitit.

Hinc S. Chrysost. ait, magis se mirari factum Josephi, quam tres pueros Hebræos in fornace Babylonis illosos permansisse. Sicut enim illi, sic et Joseph in mediis ignibus illatus, non adustus, sed purior, integrior, robustior et clarior effulsit; ut merito Josepho acclamari possit, quod S. Dominico (non fundatori Ordinis, sed alteri ex eodem ordine) in simili tentatione victori acclamarent demones: *Vicisti, vicisti, quia in igne fuisti, et non arsiisti.* Hinc et S. Ambros. miratur Josephum ita dominantem concupiscentiæ, relosque omnibus. Audi cum l. de Joseph. cap. 5: *Magnum, ait, vir Joseph, qui venditus servile tamen nescivit ingenium, adamatus non redamavit, rogatus non acquievit, apprehensus aufugit. Qui cum ab uxore domini sui convaleveret, teneri veste potuit, animo capi non potuit; ac ne ipsa quidem verba eius passus est; contagium enim judicavit, si distius moreretur, ne per manus adulteræ libidinis incentiva transirent. Itaque vestem erant, crimen exersit. Ille dominum suum, qui amantissimum non excepit faces, qui tenuissimam vincula non sensit, quem nulla mortis formido perterruit, qui nullus liber criminis mori, quam criminosa potentia eligeret consortium. Et S. Gregor. hom. 16 in Ezech: *Conamur, ait, carnis illicebrem vincere? Joseph ad memoriam redeat, qui, tentante se dominâ, studuit carnis contumaciam etiam cum vitæ periculo custodire. Unde dictum est, ut, quia membra sua bene noverat regere, regenda quoque omni Ægypto præsest.**

Alleg. Joseph, inquit Rupertus, est Christus, mulier Ægyptia est Synagoga, que carnaliter Messiam adamat, expectans ejus regnum terrenum et carnate; sed Christus relicto ei pallio, id est, ceremoniis legis, fugit ad gentes, à quibus in spiritu et veritate adoratur.

Symbolicè, Philo: Joseph, inquit, est princeps, sive rex: Putiphar herus, est populus, penes quem est ip-

suum jus regni: uxor est concupiscentia et libido, quâ populus sæpè ducitur: hinc constanter resistit Jos., i. e., verus princeps, si sincerè publicum bonum amet et taceat.

Sic tropologicè, herus est ratio, uxor est concupiscentia; hinc resistit Jos., i. e., spiritus continens et constans.

VERS. 15.—**CONGER VISSAT MULIER.** Nota hic ingoniam versatilem, impudentiam et improbitatem mulieris, nimirum, aut amat, aut odit mulier, nihil est tertium. Secundo, ejusdem quædam, audaciam, et dolos, quibus in Joseph. suum crimen interquet. Tertio, ejusdem furias, quibus illi antea adamoto necem parat; nimirum *Mulier servissima tunc est.*

Cum stimulos odio pudor admovet...

VERS. 19.—**NIMIS CHERULES.** Non enim Josepho locum deit se purgandi, nec de facto inquisivit, sed statim damnavit innocentem. 2. non adverit homo zelotysus, hanc ipsam vestem indicium esso violentiæ à muliere profecta, et innocentia ac reverentia Josephi: nam si ipse (ut sapienter ait Philo) suo dominæ voluisset inferre, facile vestem suam utpote feminâ robustior, servasset; imò et feminæ extorsisset.

VERS. 20.—**THAUMADITOE JOSEPHI IN CARCERE.** *Humiliauerunt, inquit David psalm. 104, in compedibus pedes ejus, ferrum pertransiit animam ejus; sed paulo post, Deo dirigente, factus est Joseph sicut inter victos liber, imò princeps. Consolatur, inquit Josephus, se in carcere Joseph, cogitans potentiorum esse Deum is qui se vincirent. Deo enim se nunquam innocentem curæ esse sciebat, nec dubitabat quia Deus eum ex his vinculis cum gloriâ, vel presentem, vel futurâ eriperet. Unde liber, inquit S. Ambros., pro castitate subit hoc carceris mortisque martyrium. Erat enim Joseph, utpote ob adulterii calumniam incarcerationatus, in certa martyrii mortisque periculo.*

Allegoricè, Joseph est Christus qui innocens, à Judâ et Judæis traditus, compactusque est in carcerem mortis, sed inter mortuos quasi liber à Deo patre effectus, omnium victorum, adæque inferni potestatem et imperium accepit. Ita Prosper et Rupertus. Audi S. Ambros. lib. de Joseph. cap. 6: *Considera nunc, ait, illum verum Hebræum (Christum), illum non somni, sed veritatis et præclaræ visionis interpretem, qui de divinitatis illâ plenitudine, de libertate cælestis gratiæ*

CAPUT XL.

1. His ita gestis, accidit ut peccarent duo eunuchi, pincerna regis Ægypti, et pistior, domino suo.
2. Fratrasque contra eos Pharaon (nam alter pincernis præerat, alter pistioribus).
3. Misit eos in carcerem principis militum, in quo erat victus et Joseph.
4. At custos carceris tradidit eos Joseph, qui et ministrabat eis. Aliquantulum temporis fluxerat, et fuit in custodia tenebantur;
5. Videruntque ambo somnium nocte unâ juxta interpretationem congruam sibi;
6. Ad quos cum introisset Joseph mane, et vidisset eos tristes,
7. Sciscitatus est eos, dicens: Cur tristior est hodie solito facies vestra?

S. S. V.

in hunc corporem carcerem venerat; quem non potuit acculi lapsu illicebra mutare, etc.; postremò adulterinâ quiddam Synagoge nam, vestis corporis apprehensus carcerem exiit, liber mortis ascendit. Calumniam est meretricis, ubi cum carnare non potuit; quoniam carcer non fertur, non inferna temeretur; quia etiam quod veluti punitivum descendendat, inde alios liberavit; ubi ipsi stringebantur mortis vinculis, ibi laxavit ipse vincula mortuorum.

Hinc Joseph hic noster patriarcha suâ castitatem, innocentiam, patientiâ, gratiâ adimbravit Josephum sponsum B. Virginis, cujus dignitas et sanctitas præ aliis plerisque sanctis, vel ex eo colligi potest, quod Christi et Virginis nutritius fuerit, quòdque Christi pater dictus sit et creditus. Nam, ut ait S. Bernard. hom. 2 super missus est: *Ille Joseph frater ex invitâ veniens et ductus in Ægyptum, Christi conditionem præfiguravit; iste Joseph Herodianum interitum fugiens Christianum in Ægyptum portavit. Ille domino suo filium servans, dominæ noctâ commiserit; iste Dominum suum, Domini sui matrem, virginem agnoscent, et ipse continens fideliter custodivit. Illi data est intelligentia in mysteriis omnium; isti datum est concium fieri atque participem cælestium sacramentorum. Ille frumenta servavit, non sibi, sed omni populo; iste panem vivum è calo servandum accepit, tum sibi, quam toti mundo.*

VERS. 25.—**NEC NOVERAT ALIQUO, non Joseph, sed custos carceris, qui victos, omniaque in carcere Josepho crediderat. Vide dicta v. 6. Eleganter S. Chrysost. (vel quisquis est auctor, stylius enim latinum redoleat auctorem) hom. de Joseph. vendito, tom. 1: *Intrat, ait, Joseph anctissimus custodiam, visitator magis quam rex, provisor, non socius, medicus, non agrotus. Adco fit cunctorum præpositus, fit in reorum solutum procurator. Gaudet, innocens, et exulta. Gaudet, inquam, quia ubique illatus est, ubique securus. Si tentans, profectis, si humilioris, exigeris, si pugnas, vincis, si occideris, coronaris. Tu in servitute libera es, in periculo tuta, in custodia læta. Te potentes honorant, suspiciant principes, magnates exquirunt. Tibi non parent, nulli incident, zelant amuli, inimici succumbunt. Nec unquam poteris victrix non esse, etiam si inter homines tibi justus iudex deferret.***

CHAPITRE XL.

1. Il arriva ensuite que deux eunuques du roi d'Égypte, son grand échanson et son grand panetier, offensèrent leur seigneur.
2. Et Pharaon étant en colère contre ces deux officiers, dont l'un commandait à ses échansons, et l'autre à ses panetiers,
3. Les fit mettre dans la prison du général de ses troupes, où Joseph était prisonnier.
4. Le gouverneur de la prison les mit entre les mains de Joseph, qui les servait, et mit soin d'eux. Quelque temps s'étant passé, pendant lequel ils demeuraient toujours prisonniers,
5. Ils eurent tous l'un de une même nuit, un songe qui, étant expliqué, marquait ce qui devait arriver à chacun d'eux.
6. Joseph entra le matin où ils étaient; et les ayant vus tristes,
7. Il leur en demanda le sujet, et leur dit: D'où vient que vous avez le visage plus alainé aujourd'hui qu'à l'ordinaire?

22

respondit: *Cris insonat: Significat autem, cris, quo festum celebratis, nobis luctuorum fore. Ita eventus. Testis est Nicoph. lib. 9, c. 56. Sic et Christianus ille rogatus à Juliano Apostata per sarcasmum: Quid facit Gallus faber vester? respondit: Loculum tibi parat,*

CAPUT XLII.

1. Post duos annos vidit Pharaon somnium. Putabat se stare super fluvium.
2. De quo ascendebant septem boves pulchras et crasse nimis; et pascebantur in locis palustribus.
3. Alia quoque septem emergebant de flumine, facte confectaque macie, et pascebantur in ipsa annis ripa in locis virentibus.

4. Devoraverunt eas, quarum una species et habitudo corporum erat. Expergefactus Pharaon.

5. Rursus dormivit, et vidit alterum somnium: septem spica pullabant in culmo uno, plene atque fermissae.

6. Alia quoque totidem spica tenues et percussae urentibus orbicantur.

7. Devorantes onem priorum pulchritudinem. Evigilans Pharaon post quietem.

8. Et facta inane, pavore perterritus, misit ad omnes conjectores Ægypti cunctosque sapientes: et accessit narravit somnium, nec erat qui interpretaretur.

9. Tunc demum remittens pincernarum magistris, ad: Confiteor peccatum meum.

10. Iratus rex suis, me et magistrum pistorum retrahit jussu in carcerem principis militum;
11. Usi una nocte uterque vidimus somnium præsigna futurum.

12. Est tibi puer hebraeus, ejusdem ducis militum famulus; cui narrante somnia.

13. Audivimus quidquam postea rei prolevari eventus: ego enim rediit sum officio meo; et ille suspensus est in croce.

14. Protinus ad regis imperium eductum de carcere Joseph totoderunt; ac veste mutata, obtulerunt ei.

15. Cui ille ait: Vidi somnia, nec est, qui edisserat: qua audivi te sapientissime conjectare.

16. Respondit Joseph: Absque me Deus respondit prospera Pharaoni.

17. Narravit ergo Pharaon quod viderat: Putabam me stare super ripam fluminis.

18. Et septem boves de anne descendere, pulchras nimis, et obesitas carnis: quæ in pastu paludis vireta carpebant.

19. Et ecce, has sequebantur alia septem boves in tantum deformes et macilentæ, ut nunquam tales in terrâ Ægypti viderim.

20. Quæ, devoratis et consumptis prioribus,

21. Nullum saturitatis dedere vestigium: sed similia macie et squalore torpebant. Evigilans, rursus sopore depressus.

22. Vidi somnium: Septem spica pullabant in culmo uno, plene atque pulcherrime.

puta feretrum, et verè; nam paulò post telo non hominis, sed Christi occisus est Julianus. Pari modo Isaacus eremita Valenti imp. ariano contra Gothos pergenti, eadem et mortem prædixit, teste Nicophoro lib. 11, c. 50.

CAPITULUM XLII.

1. Deux ans après, Pharaon eut un songe. Il lui sembla qu'il était sur le bord du fleuve da Nil.
2. D'où sortaient sept vaches fort belles et extrêmement grasses, qui paissaient dans des marécages;
3. Qu'ensuite il en sortit sept autres toutes défigurées, et extraordinairement maigres, qui paissaient aussi sur les bords du même fleuve, en des lieux pleins d'herbes;

4. Et que ces dernières dévorèrent les premières qui étaient si grasses et si belles. Pharaon s'étant éveillé.

5. Se rendormit; et il eut un second songe: il vit sept épis pleins de grains et très-beaux, qui sortaient d'une même tige.

6. Il en vit aussi paraître sept autres fort maigres, qu'un vent brûlant avait desséchés.

7. Et ces derniers dévorèrent les premiers qui étaient si beaux: Pharaon s'étant éveillé.

8. Fut saisi de frayeur; et ayant envoyé dès le matin chercher tous les devins et tous les sages de l'Égypte, il leur raconta son songe, sans qu'il s'en trouvât un seul qui pût l'interpréter.

9. Le grand échanson s'étant enfin souvenu de Joseph, dit au roi: Je confesse ma faute, et fombi que j'ai fait de mon bienfaiteur.

10. Car, lorsque le roi étant en colère contre ses serviteurs, commanda que je fusse mis avec le grand pincerner dans la prison du général de ses troupes.

11. Nous eûmes tous deux, en une même nuit un songe qui nous préditait ce qui nous arriva ensuite.

12. Il y avait alors en cette prison un jeune homme hébreu, serviteur du même général de votre armée, auquel ayant raconté chacun notre songe,

13. Il nous dit tout ce que l'événement confirma depuis: car je fus rétabli dans ma charge, et le grand pincerner fut pendu à une croix, comme il nous l'avait prédit.

14. Aussitôt Joseph fut tiré de la prison par ordre du roi; on le rasa, on lui fit changer d'habits, et on le présenta devant ce prince.

15. Alors Pharaon lui dit: J'ai eu des songes, qui sans doute signifient quelque chose: et je ne trouve personne qui me les interprète. Mais l'on m'a dit que vous aviez une grande lumière pour les expliquer; et c'est pour cela que je vous ai envoyé quérir.

16. Joseph lui répondit: Ce sera Dieu, et non pas moi, qui rendra au roi une réponse favorable, et qui lui fera connaître ce qu'il désire savoir.

17. Pharaon lui raconta donc ce qu'il avait vu: Il me semblait, dit-il, que j'étais sur le bord du fleuve,

18. D'où sortaient sept vaches fort belles, et extrêmement grasses, qui paissaient l'herbe dans des marécages;

19. Et qu'ensuite il en sortit sept autres si défigurées, et si prodigieusement maigres, que je n'en ai jamais vu de telles en Égypte.

20. Ces dernières dévorèrent et consumèrent les premières.

21. Sans qu'elles parussent en aucune sorte en être rassasiées; mais, au contraire, elles demeurèrent aussi maigres et aussi affrueses qu'elles étaient auparavant. M'étant éveillé après ce songe, je me rendormis.

22. Et j'en eus un second: Je vis sept épis pleins de grains et très-beaux, qui sortaient d'une même tige.

23. Aka quoque septem tenues et percussæ urentibus orbicantur, et stipulæ;

24. Quæ priorum pulchritudinem devoraverunt. Narravi conjectoribus somnium, et nemo est qui edisserat.

25. Respondit Joseph: Somnium regis unum est; quæ facturus est Deus, ostendit Pharaoni.

26. Septem boves pulchras, et septem spicæ plene, septem ubertatis anni sunt: eandemque vin somnii comprehendunt.

27. Septem quoque boves tenues atque macilentæ, quæ ascenderunt post eas, et septem spicæ tenues, et vento urentes percussæ, septem anni venturæ sunt famis.

28. Qui hoc ordine complebuntur:

29. Ecce septem anni venient fertilitatis magne in universâ terrâ Ægypti;

30. Quos sequentur septem anni alii tante sterilitatis, ut oblivioni tradatur cuncta retrò abundantia; consumplura est enim fames omnem terram.

31. Et ubertatis magnitudinem perditura est inopie magitudo.

32. Quod autem vidisti secundò ad eandem rem pertinens somnium, firmitatis indicium est, eò quòd fiat sermo Dei, et velocis implatur.

33. Nunc ergo providet rex virum sapientem et industrium, et proficiat cum terrâ Ægypti:

34. Qui constituit prepositos per cunctas regiones; et quantam partem fructuum per septem annos fertilitatis.

35. Qui jam nunc futuri sunt, congreget in horrea; et omne frumentum sui Pharaonis potestate condatur, serveturque in orbibus.

36. Et prepararetur futura septem annorum fami, quæ oppressura est Ægyptum, et non consumatur terra inopia.

37. Placeat Pharaoni consilium et cunctis ministris ejus.

38. Locumque est ad eos: Num invenire poterimus talem virum, qui spiritu Dei plenus sit?

39. Dixit ergo ad Joseph: Quin ostendit tibi Deus omnia quæ locutus es, numquid sapienterem et consiliarium tui invenire poterò?

40. Tu es super domum meam, et ad tui oris imperium cunctus populus obediit: uno tantum regni solio te precedam.

41. Dixitque rursus Pharaon ad Joseph: Ecce constitui te super universam terram Ægypti.

42. Pollicetur annulum de manu sua, et dedit cum in manu ejus: vestivitque eum stola byssinâ, et collo torquem auream circumposuit.

43. Fecitque eum ascendere super currum suum secundum, clamante præcone, ut omnes coram eo genu flecterent, et prepositum esse seirent universæ terræ Ægypti.

44. Dixit quoque rex ad Joseph: Ego sum Pharaon; absque tuo imperio non movebit quisquam manum aut pedem in omni terrâ Ægypti.

45. Veritatem nomen ejus, et vocavit eum lingua

23. Il en parut en même temps sept autres fort maigres, qu'un vent brûlant avait desséchés.

24. Et ces derniers dévorèrent les premiers, qui étaient si beaux. J'ai dit mon songe à tous les devins de mon royaume, et je n'en trouve point qui me l'explique.

25. Joseph répondit: Les deux songes du roi signifient la même chose; Dieu a montré à Pharaon ce qui arrivera dans la suite.

26. Les sept vaches si belles sortent du Nil, et les sept épis si pleins de grains que le roi a vus en songe, marquent la même chose et signifient sept années d'abondance, qui seront produites par les heureuses inondations du Nil.

27. Les sept vaches maigres et défaits, qui sont sorties du fleuve après ces premières, et les sept épis frappés d'un vent brûlant, marquent sept autres années d'une famine qui doit arriver ensuite, parce que le Nil ne se débordera presque point.

28. Et ceci s'accomplira de cette sorte:

29. Il viendra premièrement sept années d'une fertilité extraordinaire dans toute l'Égypte.

30. Qui seront suivies de sept autres d'une si grande stérilité, qu'elle fera oublier toute l'abondance qui l'aura précédée; car la famine consumera les fruits de toute la terre de l'Égypte et des environs.

31. Et cette fertilité si extraordinaire sera comme absorbée par l'extrême indigence qui doit la suivre.

32. Quant au second songe que vous avez eu, qui signifie la même chose, c'est une marque que cette parole de Dieu sera ferme, qu'elle s'accomplira indubitablement et bientôt, car ce second songe, qui confirme le premier, en marque la vérité.

33. Il est donc de la prudence du roi de choisir un homme sage et habile, à qui il donne le commandement sur toute l'Égypte.

34. Afin qu'il établisse des officiers dans toutes les provinces, qui, pendant les sept années de fertilité qui vont venir, amassent dans les greniers publics, la cinquième partie des fruits de la terre;

35. Que tout le lit soit amassé, soit mis sous la puissance du roi, et qu'on le conserve dans les villes par son ordre.

36. Afin qu'il soit tout préparé pour les sept années de famine qui doit écabler l'Égypte; et que ce pays ne soit pas entièrement consumé par la famine.

37. Ce conseil plut à Pharaon et à tous ses ministres.

38. Et il leur dit: Où pourrions-nous trouver un homme comme celui-ci, qui fit aussi rempli qu'il l'est de l'esprit de Dieu?

39. Il dit donc à Joseph: Puisque Dieu vous a fait voir tout ce que vous avez dit, où pourrais-je trouver quelqu'un plus sage que vous, ou même semblable à vous, pour écouter le conseil que vous m'avez donné?

40. Ce sera donc vous qui aurez l'autorité sur ma maison; quand vous ouvrirez la bouche pour commander, tout le peuple vous obéira; et je n'aurai au-dessus de vous que le trône et la qualité de roi.

41. Pharaon dit encore à Joseph: Je vous établis aujourd'hui pour commander à toute l'Égypte.

42. En même temps il prit son anneau qu'il avait à la main, et le mit en celle de Joseph; il le fit revêtir d'une robe de fin lin, et lui mit au cou un collier d'or, ornements de distinction, qui marquaient la dignité à laquelle il plaisait au roi de l'élever.

43. Il le fit ensuite monter sur l'un de ses chars, qui était le second après le sien, et fit crier par un héraut, que tout le monde eût à fléchir le genou devant lui, et que tous reconnussent qu'il avait été établi pour commander à toute l'Égypte.

44. Le roi dit encore à Joseph: Je suis Pharaon, et je jure par cette qualité, que nul ne remuera ni le pied ni la main dans toute l'Égypte, que par votre ordre et par votre commandement.

45. Il lui chargea aussi son nom, et l'appela en lan-

respondit: *Cris insonat: Significat autem, cris, quo festum celebratis, nobis luctuorum fore. Ita eventus. Testis est Nicoph. lib. 9, c. 56. Sic et Christianus ille rogatus à Juliano Apostata per sarcasmum: Quid facit Gallus faber vester? respondit: Loculum tibi parat,*

CAPUT XLII.

1. Post duos annos vidit Pharaon somnium. Putabat se stare super fluvium.
2. De quo ascendebant septem boves pulchras et crasse nimis; et pascebantur in locis palustribus.
3. Alia quoque septem emergebant de flumine, facte confectaque macie, et pascebantur in ipsa annis ripa in locis virentibus.

4. Devoraverunt eas, quarum una species et habitudo corporum erat. Expergefactus Pharaon.

5. Rursus dormivit, et vidit alterum somnium: septem spica pullabant in culmo uno, plene atque fermissae.

6. Alia quoque totidem spica tenues et percussae urentibus orbicantur.

7. Devorantes onem priorum pulchritudinem. Evigilans Pharaon post quietem.

8. Et facta inane, pavore perterritus, misit ad omnes conjectores Ægypti cunctosque sapientes: et accessit narravit somnium, nec erat qui interpretaretur.

9. Tunc demum remittens pincernarum magistris, ad: Confiteor peccatum meum.

10. Iratus rex suis, me et magistrum pistorum retrahit jussu in carcerem principis militum;
11. Usi una nocte uterque vidimus somnium præsigna futurum.

12. Est tibi puer hebraeus, ejusdem ducis militum famulus; cui narrantes somnia.

13. Audivimus quidquam postea rei prolevari eventus: ego enim rediit sum officio meo; et ille suspensus est in croco.

14. Protinus ad regis imperium eductum de carcere Joseph totoderunt; ac veste mutata, obtulerunt ei.

15. Cui ille ait: Vidi somnia, nec est, qui edisserat; qua audivi te sapientissime conjectare.

16. Respondit Joseph: Absque me Deus respondit prospera Pharaoni.

17. Narravit ergo Pharaon quod viderat: Putabam me stare super ripam fluminis.

18. Et septem boves de anne descendere, pulchras nimis, et obesitas carnis: quæ in pastu paludis vireta carpebant.

19. Et ecce, has sequebantur alia septem boves in tantum deformes et macilentæ, ut nunquam tales in terrâ Ægypti viderim.

20. Quæ, devoratis et consumptis prioribus,

21. Nullum saturitatis dedere vestigium: sed similia macie et squalore torpebant. Evigilans, rursus sopore depressus.

22. Vidi somnium: Septem spica pullabant in culmo uno, plene atque pulcherrimæ.

puta feretrum, et verè; nam paulò post telo non hominis, sed Christi occisus est Julianus. Pari modo Isaacus eremita Valenti imp. ariano contra Gothos pergenti, eadem et mortem prædixit, teste Nicophoro lib. 11, c. 50.

CAPITULUM XLII.

1. Deux ans après, Pharaon eut un songe. Il lui sembla qu'il était sur le bord du fleuve da Nil.
2. D'où sortaient sept vaches fort belles et extrêmement grasses, qui paissaient dans des marécages;
3. Qu'ensuite il en sortit sept autres toutes défigurées, et extraordinairement maigres, qui paissaient aussi sur les bords du même fleuve, en des lieux pleins d'herbes;

4. Et que ces dernières dévorèrent les premières qui étaient si grasses et si belles. Pharaon s'étant éveillé.

5. Se rendormit; et il eut un second songe: il vit sept épis pleins de grains et très-beaux, qui sortaient d'une même tige.

6. Il en vit aussi paraître sept autres fort maigres, qu'un vent brûlant avait desséchés.

7. Et ces derniers dévorèrent les premiers qui étaient si beaux: Pharaon s'étant éveillé.

8. Fut saisi de frayeur; et ayant envoyé dès le matin chercher tous les devins et tous les sages de l'Égypte, il leur raconta son songe, sans qu'il s'en trouvât un seul qui pût l'interpréter.

9. Le grand échanson s'étant enfin souvenu de Joseph, dit au roi: Je confesse ma faute, et l'oubli que j'ai fait de mon bienfaiteur.

10. Car, lorsque le roi étant en colère contre ses serviteurs, commanda que je fusse mis avec le grand pincerner dans la prison du général de ses troupes,

11. Nous eûmes tous deux, en une même nuit un songe qui nous préditait ce qui nous arriva ensuite.

12. Il y avait alors en cette prison un jeune homme hébreu, serviteur du même général de votre armée, auquel ayant raconté chacun notre songe,

13. Il nous dit tout ce que l'événement confirma depuis: car je fus rétabli dans ma charge, et le grand pincerner fut pendu à une croix, comme il nous l'avait prédit.

14. Aussitôt Joseph fut tiré de la prison par ordre du roi; on le rasa, on lui fit changer d'habits, et on le présenta devant ce prince.

15. Alors Pharaon lui dit: J'ai eu des songes, qui sans doute signifient quelque chose: et je ne trouve personne qui me les interprète. Mais l'on m'a dit que vous aviez une grande lumière pour les expliquer; et c'est pour cela que je vous ai envoyé quérir.

16. Joseph lui répondit: Ce sera Dieu, et non pas moi, qui rendra au roi une réponse favorable, et qui lui fera connaître ce qu'il désire savoir.

17. Pharaon lui raconta donc ce qu'il avait vu: Il me semblait, dit-il, que j'étais sur le bord du fleuve,

18. D'où sortaient sept vaches fort belles, et extrêmement grasses, qui paissaient l'herbe dans des marécages;

19. Et qu'ensuite il en sortit sept autres si défigurées, et si prodigieusement maigres, que je n'en ai jamais vu de telles en Égypte.

20. Ces dernières dévorèrent et consumèrent les premières,

21. Sans qu'elles parussent en aucune sorte en être rassasiées; mais, au contraire, elles demeurèrent aussi maigres et aussi affreuses qu'elles étaient auparavant. M'étant éveillé après ce songe, je me rendormis.

22. Et j'en eus un second: Je vis sept épis pleins de grains et très-beaux, qui sortaient d'une même tige.

23. Ake quoque septem tenues et percussæ urentibus orbicantur, et stipulæ;

24. Quæ priorum pulchritudinem devoraverunt. Narravi conjectoribus somnium, et nemo est qui edisserat.

25. Respondit Joseph: Somnium regis unum est; quæ facturus est Deus, ostendit Pharaoni.

26. Septem boves pulchras, et septem spicæ plene, septem ubertatis anni sunt: eandemque vin somnii comprehendunt.

27. Septem quoque boves tenues atque macilentæ, quæ ascenderunt post eas, et septem spicæ tenues, et vento urentes percussæ, septem anni venturæ sunt famis.

28. Qui hoc ordine complebuntur:

29. Ecce septem anni venient fertilitatis magne in universâ terrâ Ægypti;

30. Quos sequentur septem anni alii tante sterilitatis, ut oblivioni tradatur cuncta retrò abundantia; consumplura est enim fames omnem terram.

31. Et ubertatis magnitudinem perditura est inopie magitudo.

32. Quod autem vidisti secundò ad eandem rem pertinens somnium, firmitatis indicium est, eò quòd fiat sermo Dei, et velocis implatur.

33. Nunc ergo providet rex virum sapientem et industrium, et proficiat cum terrâ Ægypti:

34. Qui constituit prepositos per cunctas regiones; et quantam partem fructuum per septem annos fertilitatis,

35. Qui jam nunc futuri sunt, congreget in horrea; et omne frumentum sui Pharaonis potestate condatur, serveturque in orbibus.

36. Et prepararetur futura septem annorum fami, quæ oppressura est Ægyptum, et non consumatur terra inopia.

37. Placeat Pharaoni consilium et cunctis ministris ejus.

38. Locumque est ad eos: Num invenire poterimus talem virum, qui spiritu Dei plenus sit?

39. Dixit ergo ad Joseph: Quin ostendit tibi Deus omnia quæ locutus es, numquid sapienterem et consilium tui invenire poterò?

40. Tu es super domum meam, et ad tui oris imperium cunctus populus obediit: uno tantum regni solio te precedam.

41. Dixitque rursus Pharaon ad Joseph: Ecce constitui te super universam terram Ægypti.

42. Pollicetur amittit de manu sua, et dedit cum in manu ejus: vestivitque eum stola byssinâ, et collo torquem auream circumposuit.

43. Fecitque eum ascendere super currum suum secundum, clamante præcone, ut omnes coram eo genu flecterent, et prepositum esse seirent universæ terræ Ægypti.

44. Dixit quoque rex ad Joseph: Ego sum Pharaon; absque tuo imperio non movebit quisquam manum aut pedem in omni terrâ Ægypti.

45. Veritatem nomen ejus, et vocavit eum lingua

23. Il en parut en même temps sept autres fort maigres, qu'un vent brûlant avait desséchés.

24. Et ces derniers dévorèrent les premiers, qui étaient si beaux. J'ai dit mon songe à tous les devins de mon royaume, et je n'en trouve point qui me l'expliquent.

25. Joseph répondit: Les deux songes du roi signifient la même chose; Dieu a montré à Pharaon ce qui arrivera dans la suite.

26. Les sept vaches si belles sortent du Nil, et les sept épis si pleins de grains que le roi a vus en songe, marquent la même chose et signifient sept années d'abondance, qui seront produites par les heurieuses inondations du Nil.

27. Les sept vaches maigres et défaits, qui sont sorties du fleuve après ces premières, et les sept épis frappés d'un vent brûlant, marquent sept autres années d'une famine qui doit arriver ensuite, parce que le Nil ne se débordera presque point.

28. Et ceci s'accomplira de cette sorte:

29. Il viendra premièrement sept années d'une fertilité extraordinaire dans toute l'Égypte,

30. Qui seront suivies de sept autres d'une si grande stérilité, qu'elle fera oublier toute l'abondance qui l'aura précédée; car la famine consumera les fruits de toute la terre de l'Égypte et des environs.

31. Et cette fertilité si extraordinaire sera comme absorbée par l'extrême indigence qui doit la suivre.

32. Quant au second songe que vous avez eu, qui signifie la même chose, c'est une marque que cette parole de Dieu sera ferme, qu'elle s'accomplira indubitablement et bientôt, car ce second songe, qui confirme le premier, en marque la vérité.

33. Il est donc de la prudence du roi de choisir un homme sage et habile, à qui il donne le commandement sur toute l'Égypte,

34. Afin qu'il établisse des officiers dans toutes les provinces, qui, pendant les sept années de fertilité qui vont venir, amassent dans les greniers publics, la cinquième partie des fruits de la terre;

35. Que tout le lit ainsi amassé, soit mis sous la puissance du roi, et qu'on le conserve dans les villes par son ordre.

36. Afin qu'il soit tout préparé pour les sept années de famine qui doit écabler l'Égypte; et que ce pays ne soit pas entièrement consumé par la famine.

37. Ce conseil plut à Pharaon et à tous ses ministres.

38. Et il leur dit: Où pourrions-nous trouver un homme comme celui-ci, qui fit aussi rempli qu'il l'est de l'esprit de Dieu?

39. Il dit donc à Joseph: Puisque Dieu vous a fait voir tout ce que vous avez dit, où pourrais-je trouver quelqu'un plus sage que vous, ou même semblable à vous, pour écouter le conseil que vous m'avez donné?

40. Ce sera donc vous qui aurez l'autorité sur ma maison; quand vous ouvrirez la bouche pour commander, tout le peuple vous obéira; et je n'aurai au-dessus de vous que le trône et la qualité de roi.

41. Pharaon dit encore à Joseph: Je vous établis aujourd'hui pour commander à toute l'Égypte.

42. En même temps il prit son anneau qu'il avait à la main, et le mit en celle de Joseph; il le fit revêtir d'une robe de lin fin, et lui mit au cou un collier d'or, ornements de distinction, qui marquaient la dignité à laquelle il plaisait au roi de l'élever.

43. Il le fit ensuite monter sur l'un de ses chars, qui était le second après le sien, et fit crier par un héraut, que tout le monde eût à fléchir le genou devant lui, et que tous reconnussent qu'il avait été établi pour commander à toute l'Égypte.

44. Le roi dit encore à Joseph: Je suis Pharaon, et je jure par cette qualité, que nul ne remuera ni le pied ni la main dans toute l'Égypte, que par votre ordre et par votre commandement.

45. Il lui chargea aussi son nom, et l'appela en lan-

egyptiaca, Salvatore mundi. Deditque illi uxorem Aseneth filiam Putiphare sacerdotis Heliopolis. Egressus est itaque Joseph ad terram Aegypti.

46. Triginta annorum erat quando stetit in conspectu regis Pharaonis; et circumvit omnes regiones Aegypti.

47. Veniente fertilitas septem annorum: et in majus redactae segetes congregatae sunt in horrea Aegypti.

48. Omnis etiam frugum abundantia in singulis urbibus condita est.

49. Tantaque fuit abundantia tritici, ut arenae maris compararetur, et copia mensuram excederet.

50. Nati sunt autem Joseph filii duo antequam veniret fames; quos peperit ei Aseneth filia Putiphare sacerdotis Heliopolis.

51. Vocavitque nomen primogeniti, Manasses, dicens: Oblivisci me fecit Deus omnium laborum meorum, et domus patris mei.

52. Nomen quoque secundi appellavit Ephraim, dicens: Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meae.

53. Igitur transactis septem ubertatis annis, qui fuerant in Aegypto.

54. Coeperunt venire septem anni inopiae, quos praedixerat Joseph; et in universo orbe fames praevaluit, in cunctis autem terra Aegypti panis erat.

55. Qua aestivante, clamavit populus ad Pharaonem, alimenta petens. Quibus ille respondit: Ite ad Joseph; et quidquid ipse vobis dixerit, facite.

56. Crescebat autem quotidie fames in omni terra; speritque Joseph universa horrea, et vendebat Aegyptis: nam et illos oppresserat fames.

57. Omnesque provinciae veniebant in Aegyptum, ut emerent escas, et malam inopie temperarent.

VERS. 1.— POST DUOS ANNOS, à liberatione principis pincernarum, cum is ante eum Josepho per annum fuisset in carcere, ut ostendit cap. 40, 4. Hinc patet Josephum per triennium fuisse in carcere, idque Dei iudicium, tum ut levem quendam ejus culpas, quibus nec viri sancti carere, expiarent; ita S. August. serm. 82 de Tempore; tum ut ejus patientiam et virtutem exerceret et auerret; tum ut typus esset Christi, qui tribulo fuit in passione ex morte.

Addit ibidem S. Aug. rem miram, sed notandam, scilicet Josephum panem fuisse bienniali carcere, eò quod plus confusus fuerit homini quam Deo, dum in pincernarum magistro posuit spem suae liberationis, idcirco Deum fecisse, ut is per biennium ejus oblivisceretur, q. d.: Ego tibi ostendo, ut magis me quam ab homine debeas auxiliam postulare. Subtilis hic est oculus S. Aug.; subtilior est Dei.

VINT PHARAO SOMNICH; PUTABAT SE STABE SUPER FLUVIUM, super ripam Nili. Nota. In Aegypto fertilitas oritur ex inundatione Nili (vix enim pluit in Aegypto), qui turbidus et pinguis agros oblimando, itaque eos quasi stercorando, impinguit et fecundat. Unde quò magis albus et longius exundat Nilus, eò major est

que aegyptiaca, le Sauveur du monde. Il lui fit ensuite épouser Aseneth, fille de Putiphar, prêtre d'Héliopolis. Après cela Joseph alla visiter l'Égypte.

46. Il avait trente ans, lorsqu'il parut devant le roi Pharaon; et il fit le tour de toutes les provinces de l'Égypte, pour y établir l'ordre qu'il avait projeté.

47. Les sept années de fertilité vinrent donc, et le blé ayant été mis en gerbes, fut serré ensuite dans les greniers de l'Égypte.

48. Et la cinquième partie de toute cette grande abondance de grains fut mise en réserve dans toutes les villes.

49. Car il y eut une si grande quantité de froment, qu'elle égalait le sable de la mer, et qu'elle ne pouvait pas même se mesurer.

50. Avant que la famine vint, Joseph eut deux enfants de sa femme Aseneth, fille de Putiphar, prêtre d'Héliopolis.

51. Il nomma l'aîné Manassé, qui signifie oublier; en disant: Dieu m'a fait oublier tous mes travaux et la maison de mon père.

52. Il nomma le second Ephraïm, qui signifie production, en disant: Dieu m'a fait croître dans la terre de mon affliction et de ma pauvreté.

53. Ces années de la fertilité de l'Égypte étant donc passées,

54. Les sept années de stérilité vinrent ensuite, selon la prédiction de Joseph; et pendant que tout le reste du monde était affligé de la famine, il y avait de quoi faire du pain dans toute l'Égypte.

55. Le peuple étant pressé de la famine, cria à Pharaon, et lui demanda du quoi vivre. Mais il leur dit: Allez trouver Joseph, et faites tout ce qu'il vous dira.

56. Cependant la famine croissait tous les jours dans toute la terre; et Joseph ouvrait tous les greniers, vendait du blé aux Égyptiens, parce qu'ils étaient tourmentés eux-mêmes de la famine, n'ayant pas eu soin de la réserver.

57. Et on venait de toutes les provinces voisines en Égypte, pour acheter de quoi vivre, et pour trouver quelque soulagement dans la rigueur de cette famine.

COMMENTARIUM.

fertilitas in Aegypto. Hinc ex altitudine inundationis Nili, praesentunt certo Aegyptii quanta illo anno futura sit fertilitas. Audi Plinium lib. 8, c. 9: *Aegyptus, inquit, duodecim cubitis (in altum exundantis Nili) famem sensit; in tredecim etiam annis exaruit; quatuordecim cubiti fluctibus affertur, quindecim seccariorum, sedecim delictis. Hae de causa vidit hic Pharao mearas boves pasci in ripa Nili; hae enim portendebant exiguam Nili exundationem; ac consequenter exigua fore pasca, eoque tantam ferè in vicinia Nili; e contrario vidit Pharao pingues boves pasci in remotis à Nilo paludibus: quia haec portendebant fertilitatem per totam Aegyptum.*

VERS. 4.— DEVORAVERTUNT EAS: Boves macra comederunt boves pingues et saginatos.

QUAERIT BINA SPECIES, ET CORPORUM HABITUDO ERAT, quae erant elegantia formæ, crassitie et pinguedine. Ita Hebraea. Portentum hoc significabat septem annos sterilitatis assumptos omnem annorum praecedentium septem annorum fertilitatis, ut patet vers. 59. Solerter S. Ambros. ex septem bobus crassis septem macras secuturas, id est, ex abundantia et lascivia famem nascituram conjectat, lib de Joseph c. 7: *Ei,*

inquit, non ego Joseph, etanaham tamen vaccae illas pingues non solum lasciviam, sed etiam incuriam dicitur significare recitentur: De perisid enim dictum est: *Tauri pingues obtulerunt mi.* Et de Judaeorum populo scriptum est: *Impinguatus, et incrassatus, et dicitur latatus est,* et *dereliquit Deum factorem suum.* Et idem somnium illud redundantia secularis perpetuum esse non posse; sed fore tempus quo his fames dura succederet.

VERS. 5.— SEPTEM VOCAE. Nota fertilitatem et sterilitatem hic duobus somniis portendi et praesignificari; uno spicarum, altero vacarum; idque appositè, quia fertilitas maxime consistit in his duobus, scilicet in frumento et animalibus. Bona enim agricultura et terre cultura (quam denotant crassa boves, inquit Josephus), et boni seminis sementis (quam denotant spicae pulchrae et plenas), duae sunt causae plenis et adaequatae fertilitatis. Ita Abulensis.

VERS. 6 URENT, vento urente, Euro desiccante.

VERS. 9.— CONFITEOR PECCATUM MEUM, ingrati tudinis et obliosis, quo necum valem Josephum, qui mihi haec fassa praedixit, in carcere reliqui et obliosis tradidi.

Alii accipiunt peccatum ejus priscum, ante biennium in regem admissum, ob quod ab eodem in carcerem conjectus fuerat; ut hae confessione peccati sui pincernas quos adulter regi, ejusque elementiam in se male meriti commendat et deprædicat.

VERS. 12. PUER, juvenis 28 annorum; tot enim erat tunc Joseph.

VERS. 14.— EDUCITUR DE CARERE JOSEPH TOTOCENTEN, ac VESTEM MUTATA OSTENDERENT EI. Nota hic somnium fuisse Joseph, et missae vestes, quia veteres rei in carcere comam et barbam crescere sinebant, quasi loquentes et sapientes, uti de Milone ait Plutarchus. Absoluti verò et liberati comam et barbam deponabant, vestesque mutabant, in signum laetitiae et felicitatis sortis ac fortunae.

VERS. 16.— ABSQUE ME DEUS RESPONDEBIT PROSPERA PHARAONI. Putabat Pharaon (quod et putavit Justinus historicus lib 36) Joseph naturali sagacitate interpretari somnia, de quali ait Cleero: *Qui bene coniecit, in vana optinuit perhibito.* Amolitur à se hanc opinionem Joseph, omnemque suam divinationem et praesentiam, non sibi, nec suae soleritiae, sed Deo Deique revelationi attribuit, ut eum agnoscat et colat Pharaon. Unde Chaldeus verit: *Non ex sapientia mea, sed à facie Domini respondebitur pro Pharaoni;* et Symmachus: *Non ego, sed Deus respondebit prospera Pharaoni;* et Vatablus: *Alius est, praeter me, qui interpretabitur somnium, nempe Deus, qui prospera Pharaoni interpretabitur.*

VERS. 25.— UNUM EST, significatio; quia unam eandemque rem utrumque somnium et symbolum, tam spicarum, quam vacarum, significant; nam, ut dixi vers. 5, duplex est causa fertilitatis, scilicet agricultura, quae fit per vaccae et boves; et seminatio, quae fit per semen spicarum; e contrario defectus cul-

turae et seminis, duplex est et adaequata causa sterilitatis; priorem vaccae macrae, posteriorem spicae tennes et graciles significat.

VERS. 26.— EADEMQUE VIT SOMNI COMPREHENDUNT: Vini, id est, sensum et significationem, q. d.: Idem significant septem vaccae pingues, et septem spicae plenas.

VERS. 29.— SEPTEN ANNI VENIENT FERTILITATIS. Continuo haec, invicemque succedens septemnis fertilitas et sterilitas, non astrorum aut naturae vi, sed Dei, Nilum septennio priori laxantis, posteriori retinentis, opera, effectus est. Unde nec ab astrologis, sed à solo Deo praecognosci et praedici potuit, ut patet v. 10.

VERS. 30.— CONSUMPTURA EST VITIS FAMES OMNEM TERRAM AEGYPTI, et vicinarum regionum.

VERS. 32.— FRUMENTI INVICEM PRIS, q. d.: Posterior somnium confirmat prius, quod erat de eadem re. Similiter iteratio somni significat rem somnium significatam mox res ipsa adimplendam esse, uti sequitur.

VERS. 34 et 35. QUINTAM PARTEM FRUCTUM, CIC., congregat in horrea, scilicet, publica regis, per singulas urbes divisa et distributa. Nam alii privati divites, pro se quisque proprium frumentum recondere poterunt; unde non omnes primis saltem anni sterilitatis, senserunt famem; in fame etiam partem vivit. Sufficit ergo quinta pars fructuum septennii fertilitatis, recondata in horrea regis, ad publicam pauperum et plebecorum famem quae secuta est, levandam. Fuit enim tanta fertilitate, copia frumenti maxima, et quasi innumera, ut patet v. 49. Denique in fame aliqua etiam segetes, praesentium juxta Nilum, natae sunt, sed paucae, quae proinde ferè pro nihilo reputantur; adeo ut idecirco dicitur c. 45, 6: *Nex arari, nec veri potuisse.* Omnes ergo Aegyptii hoc septennio fertilitatis, jussu regis, compulsi sunt quintam partem frugum suorum vendere regi, servandam in septennium sterilitatis; aut certe, ut vult Tostatus, durante isto septennio fertilitatis, vellet rex frumentum Aegypto efferi et exteris vendi; cùmque ingens esset frumenti copia, alii quartam, alii quintam partem frugum suorum vendebant, emansis Joseph regi conegulat.

VERS. 39.— ET QUAE FRUMENTUM SED PHARAONI FORASTATE CONSTATUR. Frumentum intelligit, non trituratum, nec excussum, sed suis speciebus induratum, ut patet vers. 47, idque primo, ut hae ratione simul frumentis recondatae suum paludum, puta stramina et psilca, Secundo, ut ipsum frumentum hae ratione melius conservatur in suo regimine et culinis; debet enim asservari in septem annis, ita nimium, ut quod primo anno fertilitatis reconditum fuit, dispensetur et comedatur post septennium primo anno sterilitatis; quod secundo anno fertilitatis reconditum fuit, comedatur secundo anno sterilitatis; quod tertio, tertio, et ita delibescit. Sic enim frumenta facile incurrupta per septennium servari poterunt. Ita Philo.

ONE FRUMENTUM, quinta illius partis jam dictae, quae sola asseranda erat.

VERS. 40. — AD TUIS ORIS IMPERIUM CUNCTUS POPULUS OBEDIET. Hebraice est, *omnis populus ad os tuum osculabitur*, id est, oris tui preceptum exosculabitur, et venerabitur, eique statim se subdet, et libenter obediunt. Sic Psal. 2, vers. 12, pro: *Apprehendite disciplinam, hebraice est, osculamini filium*; id est, Messiam Dei filium veneramini, eumque reverenter, amanter et obedienter excipite, ac si illum exoscularemini. Secundo, *Yatabl. vertit: Ad tuum imperium cunctus populus cibum capiet, vel, arnabitur, q. d.: Constituo te secundum a me principem Egypti tempore pacis et belli, ut sis dux militie. Verum Hebræum *issac*, proprie significat osculari: prior ergo sensus genuinis est. Unde Chaldaeus vertit: *Ad verbum totum gubernabitur omnis populus meus*, Septuag. habent ut noster, obediit. Addit Psaltes Psalim. 104, 22, quod Pharaon constituit eum (Josephum) dominum domus suae, etc., ut erudiret principes ejus sicut sapientium, et senes ejus prudentiam doceret. Ex quo loco patet, quod Egyptii, qualis fuit Trismegistus, sacra sapientiam et prudentiam hauerint à Josepho et Hebraeis. Id magis patet Exodi 2, 1, in fine.*

Vide hic ut sapientia et virtus evehant ac nobilitent Josephum. Verè dixit Urbanus pontif. cuidam exploranti generis humilitatem: *Magni viri non nascuntur, sed virtute fiunt; et Maximilianus imper. cuidam diviti offerenti multa aureorum millia, ut nobilis designaretur: Dicit, ait, te possim, sed nobilitate non nisi te propria virtus potest.*

VERS. 42. — TULITQUE ANULUM DE MANU SUA. Anulus ergo hic signatorius erat, quem rex tradidit Josepho, ut nomine suo quo valeret decerneret et obsigneret. Anulum gestat rex, tum ad signaturam, tum ad desponsationem, eo enim sibi quasi despondet rempublicam, inquit Philo.

TORQUEM AUREAM. Torquis, inquit Philo, symbolicè datur regibus à populo, quæsi et dicat populus: *Dono tibi torqueum quasi ornamentum in probitate et prosperitate; sed quasi vinculum et catenam, quæ vincieris in improbitate et adversitate.* Rursùm, notant Philo et Rupertus, quatuor hic regis insignia et ornamenta prægo illo seculo, quæ rex Josepho communicavit. Joseph enim primò, pro compedibus carceris, à rege auream catenam accepit. Secundo, pro servili vinculo annuloque ferreo regium accepit anulum. Tertio, pro habitu sordido, indutus est stola byssinà. Quarto, pro antri squalore, adeptus est amplum imperii currum. Hac quatuor allegoricè Christo resurgenti applicat Rupertus.

Mysticè S. Ambr. 1. de Joseph: *Quid tibi vult, ait, anulus digito insertus, nisi ut intelligamus pontificatum ejus fidei esse delatum, ut alios ipse signaret? Quid stola, quæ est amictus sapientia, nisi tributum ei ab illo rege celestia prudentia principatum? Torques aureus intellectum bonum videtur exprimere. Carrus significat fastigium sublimis meritorum.* Vide hic in Josepho, quomodo gloriam præcedat humilitas, et quàm verum sit illud axioma Christi: *Qui se humiliat exaltabitur*, nimirum, post nubila Phœbus, et post tenebras lux. Audi Sa-

piantiam cap. 10, vers. 15: *Hæc (sapientia) vendidit ipsum (Josephum) non dereliquit, sed à peccatoribus liberavit eum, descenditque cum illo in forum (in eisternam, in quam projectus est à fratribus), et in vinculis non dereliquit eum, donec offerret illi acceptum regni et potentiam, auferens eos qui eum deprimebant; et mendaces ostendit; qui macularunt illum, et dedit illi dignitatem æternam.* Merito ergo Josepho hoc datur emblemata: *Patiens innocentia ingens gloria. Præclare dixit S. Egidius comes S. Francisci: Licet lapides et sara de celo pluerit Dominus, non nocent nobis, si tales fuerimus, quales nos ille requirit.* Et S. Chrysost. hom. 65: *Vide, ait, quomodo captivus (Joseph) repetè constituitur rex totius Egypti; vidisti quantum ut ferre cum gratiarum actione tentationes? propterea et Paulus dicebat Rom. 5: et Afflicto patientiam operatur, patientia et probationem, probatio spem; spes non confundit. Vide igitur: Afflictiones patienter tollet, patientia probatum eum fecit, probatus factus in magna spe agens, spes non confundit. Et inferius: Sicut negotiator qui pecuniam colligere vult, non aliter possunt augere suas opes, nisi multa pericula terræ marique sustulerint. Necessè est enim ut ferant latronum et piratarum insidias; atque omnia magna olacritate accipiunt, et ob expectationem læti tui sentiant amara que ferunt. Sic et nos cogitantes divitias et spirituales merces, quas nobis hic colligere licet, oportet gaudere et exultare, et non contempari que videntur, sed que non videntur.*

VERS. 45. — CEBRUM SUTEM SECUNDEB; quo secundus à rege veli solebat. Ita Lipoman, Perer, et alii. Unde Yatabl. vertit: *Carrum secundum, scilicet viri, id est, eisternam, quo is qui secundus erat à rege, veli solebat.* Ille ergo curru Josepho declaratus et effectus est alter à Pharaone; ut scilicet honore et dignitate illi esset proximus. Vide hic ut Joseph prosperis non insolenscat, sicut adversis fractus non fuit. Verè enim S. Augustinus in Sentent., sent. 246: *Exim nulla infelicitas frangit, quem nullo felicitas corrumpit, et à converso.*

CLAMANTE PRÆCONE, UT OMNES CORAM EO GENU FLECTERENT. Hebr. est, *Clamante præcone: abrech, quod Aquila, Elias in Tishi, et noster hic vertunt: Fleto genis; ut abrech sit imperativus hiphil à radice brecch, id est, genu, quasi aleph ponatur pro he: aleph enim et he sunt gutturales vicinæ et commutabiles; aut potius abrech est ægyptium, non hebræum; prævo enim Ægyptius Ægyptiis, utique ægyptiacè, inclamabat abrech, id est, fleto genu, ut dixi. S. Hieron. in Traditionibus in Genes. explicat abrech, quasi sit idem, quod tener pater; ab enim hebraicè patrem, rec tener significat. Aliter quoque Chaldaus: *Clamabant, inquit, abrech, id est, hic est pater regis; rec enim Ægyptiis idem est quod rex, ait Lipom.* Hinc et Targumens ita vertit: *Clamabat: Vient pater regis, qui est princeps in sapientia, et tener in annis.* Philo. 1. de Joseph, miratur subitam metamorphosin, quæ tunc ab ab imo in summum est evehctus. Quis, ait, expectasset intra unum diem à servo domum, è vincio præstantissimum omnium, è carceris vicario præroga fieri, et re-*

giu inhabitare pro carcere, et ex ignominia extremâ in inoprem honori culmen ascendere?

VERS. 44. — EGO SUM PHARAO; ABSQUE TUI IMPERIO NON MOVERE QUISCUMQUE MANUM, q. d.: Ego quasi rex tibi promitto et iuro, quod omnes meos ita tibi subditos efficiam, ut nemo tuis jussis audeat obistere, imò tuo in jussu vix pedem aut manum audeat movere. Est hyperbole.

Reges Ægypti vocati sunt Pharaones, à primo Pharaone, sicuti idem post Alexandrum Magnum vocati sunt Ptolomei, à Ptolomeo Lagi, qui post Alexandrum primus fuit rex Ægypti.

VERS. 45. — VOCAVIT EUM LINGUA ÆGYPTIACA, SALVATOREM MUNDI, eò quod orbem ab imminenti famis exitio liberasset. Vides hic Joseph esse typum Christi, Salvatoris mundi. Nota: Pro salvatore mundi, hebraicè est *tsophnat paneach*, quod corruptè in 70 legitur, *tsophnat panach*. Putant aliqui hebraicè esse vocem, et significare revelatorem arcuorum, puta somniorum. Ita Josephus, Philo, Chaldaus, Theodor., S. Chrysost. et Rabbin. Verum magis credendum est S. Hieronymo, qui dicit habitavit in Judæa, dicenti, hanc vocem non esse hebraicam, sed ægyptiam. Ut quid enim Pharaon Ægyptus, in Ægypto Josepho, non ægyptium, sed hebraicum nomen imponeret? Ergo *tsophnat panach* ægyptiacè significat *salvatorem mundi*. Unde licet è lingua ægyptiacè, non sit in hebraeo, prædenter tamen recteque ab interprete nostro explicationis causâ additum est.

Jam confar omnes hos honores cum his quæ prius passus fuit Joseph, et videlicet nihil eum passum esse, quod non (ut notat Rupert.) insigniter ipsi remuneratum sit. Nam primò, pro odio fratrum, acquisivit gratiam regis et principum ejus. Secundo, pro exitio adeptus est exaltationem. Tertio, pro labore manuum in servitio, accepit annulum aureum. Quarto, pro pallio, quod illi adultera detraxerat, amictus est stola byssinâ. Quintò, pro compedibus, cinctus fuit torque aureo. Sextò, pro eo quod vincis ministraverat, tunc princeps constituitur. Septimò, pro carceris humilitate, sedet super curru regium. Octavo, pro eo quod contemptus fuit, tunc ab omnibus honoratur genuflexione. Nonò, pro nomine servi, accipit nomen regium, vocaturque Salvator mundi. Decimò, pro contemptu adalterâ et turpi voluptate, accipit uxorem prenobilem. Si ita Deus suorum labores et ærarias remuneratur in hæc vitâ, quid faciet in futurâ? nimirum, *oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ preparavit Deus iis qui diligunt illum.*

Allegoricè, Joseph, id est, Christum, exaltavit Pater dicens: *Hic est filius meus dilectus.* Stola byssina est gloria corporis, quæ vestitur ejus innocentia. Anulum dedit, qui ipsum signavit Pater. Torquis aurea significat dotes gloriosas corporis. Posuit eum super curru, quia omnia dedit ei in manus. Antecessit præco Joannes Baptistâ. Præposuit eum toti Ægypto, id est, mundo. Dedit ei judicium, et nomen, Salvator mundi, ac sponsam Ecclesiam.

DEUTIQUE ILLI UXOREM ASENETH, FILIAM PUTIPHARE. Putant Hebraei, Hieron., Rupertus, Abulensis, hinc Putipharem eundem esse cum primo hero Josephi, qui pariter Putiphar est dictus, ut dixi c. 59, vers. 1. Sed verius est, hunc ab illo diversum esse; hic enim sacerdos erat, ille princeps militie: hic Heliopolis, ille Memphis in regnâ degebat; ita S. August., Chrysost., Lyrani, Lipoman., Oleaster, Pererius.

HELIOPOLES. Dicta est Heliopolis, id est, urbs solis, à cultu solis. Græcè à Septuag. vocatur Ur, et à Ptolomeo Onion.

VERS. 46. — TRIGINTA AUTEM ANNORUM ERAT, QUANDO STETIT IN CONSPECTU REGIS. Nota: Hinc nomen consignat Scriptura, primò, ob chronologiam. Secundo, ut sciamus Josephum 14 annos servisse, scilicet ab anno 16 usque ad 50. Tertio, ut videamus Deum abunde labere et ærarias Josephi compensasse: nam calamitas ejus duravit tantum 14 annis; principatus verò et prosperitas ejusdem duravit annos 80, scilicet ab anno 50 ad 110, quo mortuus est. Quarto, ut sciamus Josephum virtute superasse annos; nam juvenis tanta passus est, tanta gessit. Ita S. Chrysost. Quintò, ut sciamus hanc ætatem maturam esse, aptamque ad regendum et docendum. Sic David factus est rex anno 50. Ezechiel prophetae coepit anno 50. Joannes Baptistâ et Christus prædicare coeperunt anno 50.

Nota pro chronologiâ: Joseph 30 erat annorum, cum factus est princeps Ægypti; mox secuta est fertilitas septem annorum; inde biennium sterilitatis et famis, cum ad eum venerint fratres et pater: venenunt ergo anno nono ab ejus principatu; pater tunc tunc erat 150 annorum, ut patet c. 47, vers. 9. Joseph verò erat tunc 59 annorum, ut patet ex dictis.

Hinc sequitur primò Joseph natum esse anno Jacobi 91: deane enim 59 annos vite Josephi à 150 Jacobi, habebis 91. Sequitur secundo, Jacob fugientem Esau, ex Chanaan venisse in Mesopotamiam, anno ætatis suæ 77, et inde regressum esse in Chanaan, anno 97. Nam Joseph natus est anno Jacobi 91, et natus est anno 14 postquam venerat Jacob in Mesopotamiam, ut ostendit Genes. 50. Post genitum autem Joseph, natus Jacob in Mesopotamia sex alios annos, serviens pro gregebus Lahan, ita ut anno 20 ab adventu suo inde regressus sit in Chanaan, Genes. 51. Venit ergo Jacob in Mesopotamiam anno ætatis suæ 77; inde verò post 20 annos regressus est in Chanaan, puta anno ætatis suæ 97.

VERS. 49. — UT ARENE MARIS. Est hyperbole.

VERS. 51. — MANASSES, id est, oblivisci faciens, vel oblitio. Radix enim *man*, significat oblitisci. Nota hic pietatem et gratitudinem Josephi erga Deum; ne oblitisceretur unquam misericordiam à Deo sibi impensam; ejus perenne monumentum, quod perpetuò oculis suis obversaret, statuit filios. Sic fecit et Moses in exilio felix, cum filios suos vocavit Gersam et Eliezer, Exodi 2, 22.

VERS. 52. — EPHRAIM, id est, fructificans, et

seens; vel fructus et incrementam, a radice para, id est, fructificavit. Ita S. Hieron.

VERS. 54. — IN UNIVERSO ORBE, id est, in magna parte terrarum et regionum adjacentium Ægypto; quia, si fuisset fames absolutè in universo orbe, ad eam levandum nequiquam suffocisset horrea, et quinta pars frugum Ægypti. Ita Abulens.

VERS. 56. — APERTUITQUE JOSEPH UNIVERSA HORREA. Ex hoc beneficio et alimentacione Josephi, putant multi, Joseph vocatum fuisse Serapim, cumque nomine Serapidis cultum fuisse ab Ægyptiis, nec alium fuisse Serapidem quam Joseph. Nam Serapis vixit eodem tempore, quo Joseph et Jacob descenderunt in Ægyptum. Tradit enim Clemens Alexandr. et S. August. lib. 18 de Civit. cap. 4 et 5, quod hoc tempore adventus Jacobi et Josephi in Ægyptum, Apis rex Argivorum navigavit in Ægyptum, ibique mortuus, et in arca sepultus, dictus sit Serapis, quasi *Serapis Apis*, id est, arca in qua sepultus est Apis; quodque hic Apis, sive Serapis, effectus sit maximus Ægyptiorum Deus, eò quod eos fame lassasset, eosque varias artes docuisset; uti Isis, uxor Serapidis, eosdem docuit litteras. Hinc Serapidem coluerunt specie bovis, qui symbolum et prognosticum est fertilitatis, uti vidimus vers. 2 et 27. Hinc bovem, quandiu vivebat, delicatissimo alebant Ægyptii, qui probe agnoscere Apis, id est, bos, post mortem verò arca inclusus, Serapis dicebatur. Mortuo hoc bove, alium ei similem, albis insignium maculis querebant et alebant Ægyptii. Bos ergo hic Apis et Serapis dictus, erat Deus Ægyptiorum; quem imitati sunt Hebræi recenter venientes ex Ægypto, cum in Sina vitulum aureum formarent et adorarent, Exodi 32. Tolle ex hac historia Apis et Serapis, quod ipse fuerit rex Argivorum, pro quo fortè substituentum est, Hebræorum; reliqua omnia continentur Josepho. Gentiles enim mirè historiam Josephi aliorumque Hebræorum corruperunt, suisque fabulis et figmentis miscuerunt et depravarunt.

Quare Julius Firmicus, vetus auctor, qui floruit anno Christi 557, lib. de Errore profan. relig. (quem Constantino et Constanti imp. dedicavit, quique extat in Biblioth. SS. Patrum tom. 4) c. 14, Rufinus, et ex his Baronius tom. 4, pag. 520, et Pierius lib. 5 Hieroglyph. l. 25, tit. F. (qui addit hanc esse traditionem Ægyptiorum), et multi alii opinantur, Josephum ob tantum beneficium, quo Ægyptis in fame providi de annona, ab eis post mortem Serapim dietum, et divinis honoribus cultum fuisse; sicut eadem de causa, Joseph à Pharaone dictus est Salvator mundi; quod amplius est, quam Serapis. Unde S. Chrysostr. hom. 67, docet Josephum id pressagisse, ideòque fuisse Hebræis, ut eximies ex Ægypto ossa sua secum efferrent, scilicet, non Ægypti in superstitionem profici, ea, ut ipse salvatoris sui, colerent ut numen, aut numinis reliquias.

Favet hinc sententia, quod Serapis pingitur quasi juvenis in herbis, cephalum, scilicet frumenti et panum, capite gestans; inde et bos ille sacer dictus est

Apis et Serapis; tum quia septem boves pingues, quos vidit Pharaon, Joseph interpretatus est, esse signum fertilitatis; tum quia hos arando, stercoreando, triturando, causa est fertilitatis; quæ de causa Moses Josephum comparat bovi, vel tauro, Deuter. 33, 17; hinc et illud Serapidis oraculum, Josepho dignissimum decantatur:

Principio Deus est, tu Verbum, his Spiritus unum; Congenita hæc tria sunt, cuncta hæc tendentia in unum

Hinc denique varii varias dant Serapidis etymologias, quæ omnes Josepho nostro conveniunt. Nam primo, aliqui valde probabiliter derivant Serapis à sar, id est, princeps, et Apis, id est, bos, quasi dicitur: Princeps bovis, vel bovum, qui scilicet Pharaon et Josepho portendebant fertilitatem, ut Serapis sit vox conflatæ ex hebræo sar, et ægyptio Apis. Ægyptii enim videntur Josepho indidisse nomen ægyptium, aut eorundem hebræo-ægyptium. Hebræum enim sar, unde Ser et Sir, in multas gentes et linguas transit. Nam et Syri, Chaldei et Arabes, et Mosæ, et Tartari, et Galli, et, ut videtur, Ægyptii dominum vel principem vocant Sar vel Sir. Joseph ergo ab Ægyptiis dictus est Apis, deinde Serapis, quasi deus, Princeps Apis. Secundo, alii deducunt Serapis, à *serpos*, et *seris*, id est, arca, scilicet frumentaria, Apis. Tertio, Julius Firmicus: Serapis, inquit, est Sara Apis, sive Apis princeps prognatus ex Sara uxore Abrahæ. Quarto, alii: Ægyptii, inquit, Joseph corruptè vocabant *Aseph*, et per metathesin *Apes*, vel *Apis*; sicuti Hollandi præ Jacob dicunt *Japie*. Quinto, alii: Inverte abree, habebis *Cerap*, puta *Cerapis* vel *Serapis*. Præco enim Josepho proclamabat ad populum: *Abree*, id est, *facite genua*, v. 45. Sexto, alii: Serapis dicitur quasi *schor appaim*, id est, bovis facies. Hic enim bos, qui hieroglyphicum erat Serapidis, solis bovis facie pingebatur et sculpebatur; non erat enim aliud quam bovis aut vituli caput. Hinc et Serapis dicitur est Osiris quasi *schor*, id est, bos: licet Eusebius lib. 1 de Preparat. Evang. c. 6, velit Osiridem esse solem. Isidem esse lunam, dicitur Osirim quasi multooculum; est enim multos radios, quasi oculos hæc diffundit, quos symbolum providentiæ Dei, que uodique ornatia est. Unde et hebræa radii *schor*, significat fixus et infensus oculis aliquid intrare; et quia ita fixis oculis intuebat bos, hinc et *schor* vocatur. Verum hæc ita posteriora Ægyptii ad solem, quasi mundi oculum novo hieroglyphico accommodarunt; cum enim nil esset deo inherens, alii eum Serapidem in corde, alii in terra quesiverunt, alii hominem, alii bovis faciem, hinc et *schor* vocatur. Et quædam et Osiridis hieroglyphicum commentum sunt. Plane enim Ægyptiis est primitiva Serapidem, uti et Jovem, Mercurium, Herculem, aliosque Gentilium deos, homines fuisse principes et illustres, qualis fuit hic noster Joseph, quos ob virtutem, potentiam aut merita in reipublica homines retulerunt inter deos, eosque divinis honoribus coluerunt. Unde Osiris fertur Ægyptios docuisse artem arandi et agros colendi, quod per boves hic fecisse Josephum testatur Script. Et Plutarch. l. 16

Iside et Osiride, asserti proprium nomen Osiridis, fuisse *Asaphan*, quod plane alludit ad nomen Joseph. Rursum Osiris, inquit, idem est quod *ὄλεθρος*, id est, multooculus; os enim Ægyptiis significat oculum, *Siris*, oculum. Annon multooculus, id est, multiscius Joseph per sapientiam sibi cœlestis inditum, quæ Ægyptios prudentissimè gubernavit, eosque docuit non tantum astrologiam et mathesin, sed et fidem ac Dei cultum, juxta illud psalm. 10, 4: *Constituit eum dominum dantis sue, et principem omnium possessionis sue, ut erudiret principes ejus sicut semetipsum, et senes ejus prudentiam doceret*. Hinc et templo Serapidis inscripta erat crux, imò pectori Serapidis inscripta erat crux, ait Rhodiginus lib. 10, cap. 8. Et crux Ægyptiis erat symbolum salutis et vite beate; quia scilicet Joseph docuit, et sua passione præfiguravit crucem Christi, à qua nobis est salus et vita beata.

Ita procuratio annonæ apud Romanos non nisi magnis et sapientibus viris crederetur. Hinc Plinius in Pan-

CAPIT. XLII.

1. Audiens autem Jacob quod alimenta venderentur in Ægypto, dixit filiis suis: Quare negligitis?
2. Audivi quod triticum venditur in Ægypto; descendite, et emite nobis necessaria, ut possimus vivere, et non consumamur inopia.
3. Descendentes igitur fratres Joseph decem, ut emerent frumenta in Ægypto;
4. Benjamin domi retento à Jacob, qui dixerat fratribus ejus: Ne forte in itinere quidquam patiatur mali;
5. Ingressi sunt terram Ægypti cum aliis qui pergebant ad emendum. Erat autem fames in terra Chanaan.
6. Et Joseph erat princeps in terra Ægypti, atque ad ejus nutum frumenta populi vendebantur. Cuique adorassent eum fratres sui;
7. Et agnovisset eos, quasi ad alienos duribus loquebatur, interrogans eos: Unde venistis? Qui responderunt: De terra Chanaan, ut emamus victui necessaria.
8. Et tamen fratres ipse cognoscens, non est cognitus ab eis.
9. Inconspicue somniorum, que aliquando viderat, ait ad eos: Exploratores estis; ut valeatis infirmiora terræ venistis.
10. Qui dixerunt: Non est ita, domine, sed servi tui venerunt ut emerent cibos.
11. Omnes filii unius viri sumus; pacifici venimus, nec quidquam inani tui machinatur mali.
12. Quibus ille respondit: Aliter est, immunita terre hujus considerare venistis.
13. At illi: Duodecim, inquit, servi tui, fratres sumus, filii viri unius in terra Chanaan; minimus cum patre nostro est, alius non est super.
14. Hoc est, ait, quod locutus sum: Exploratores estis.
15. Jam nunc experimentum vestri capiam; per salutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimus.

gyrico: *Procuratio annonæ Pompeio Magno creditæ, non nimis addidit gloriæ, quàm pulsat campo ambibus, exactus mari hostis, Oriens triumphis Occidensque iustratus*. Hæc de Serapide paulo fuis discusi, quia ad Josephum spectant, et quia rara sunt, nec à quoniam pertractata. Hanc sententiam confirmat auctor de Mirabilibus 5. Script. l. 4, c. 15: Joseph, inquit, ut viri propheticæ providit, quod Ægyptiorum gens idololatriæ delicta, ipsam, quod terrenæ munificentia illis auctor fuisset, et ipsos de famis periculo liberasset, aliquando odorare vellet, quod et fecerunt; nam bovis simulacrum juxta Joseph sepulcrum staturunt, eò quod bos tiro in agriculturâ comparatur. Quod etiam eandem filii Israel cum in deserto idolum fabricare vellent, non aliam aliquam statuum quam vitulum, id est, bovem, fecerunt, hæc vel maxime causâ, quod ipse in Ægypto juxta sepulcrum Joseph adoraretur; nec ergo Joseph Ægyptiorum succumbere idololatriæ, jussit ossa sua efferri ex Ægypto.

CHAPITRE XLII.

1. Copendant Jacob ayant ouï dire qu'on vendait du blé en Egypte, dit à ses enfans: Pourquoi negligez-vous ce qui regarde notre soulagement?
2. J'ai appris qu'on vend du blé en Egypte; allez-y acheter ce qui nous est nécessaire, afin que nous puissions vivre, et que nous ne mourrions pas de faim.
3. Les dix frères de Joseph allèrent donc en Egypte pour y acheter du blé;
4. Car Jacob retint Benjamin avec lui, ayant dit à ses frères qu'il craignoit qu'il ne lui arrivât quelque accident dans le chemin.
5. Ils entrèrent dans l'Egypte avec les autres qui y allaient pour acheter du blé, parce que la famine étoit dans la terre de Chanaan.
6. Joseph commanda dans toute l'Egypte, et le blé ne se vendait aux peuples que par son ordre. Ainsi il fallut s'adresser à lui pour en avoir. Ses frères l'ayant donc adoré,
7. Il les reconnoit; et leur parlant assez rudement, comme à des étrangers, il leur dit: D'où venez-vous? Ils lui répondirent: Nous venons du pays de Chanaan, pour acheter ici de quoi vivre.
8. Et quoiqu'il eût bien ses frères, il ne fut pas néanmoins connu d'eux.
9. Alors se souvenant des songes qu'il avait eus autrefois, et de l'autrité qu'il devoit, selon ses songes, avoir un jour sur ses frères, il leur dit: Vous êtes des espions, et vous êtes venus ici pour considérer les endroits les plus faibles de l'Egypte.
10. Ils lui répondirent: Non, seigneur, nous ne sommes point venus pour cela; mais vos serviteurs sont venus ici seulement pour acheter du blé.
11. Nous sommes tous enfans d'un seul homme, nous venons avec des pères de paix, et vos serviteurs n'ont aucun mauvais dessein.
12. Joseph leur répondit: Non, cela n'est pas; mais vous êtes venus pour remarquer ce qu'il y a de moi; vous fortifiez dans l'Egypte.
13. Ils lui dirent: Nous sommes douze frères, tous enfans du même homme dans le pays de Chanaan, et vos serviteurs. Le dernier de tous est avec notre père, et l'autre n'est plus au monde.
14. Voilà, dit Joseph, qui ne détruit point ce que je disais, que vous êtes des espions.
15. Mais je m'en vais éprouver si vous dites la vérité. Vive Pharaon! vous ne sortirez point d'ici, jusqu'à ce que le dernier de vos frères y soit venu.

16. Mittite ex vobis unum, et adducat eum : vos autem eritis in vinculis, donec probentur que dixistis utrum vera an falsa sint : alioquin per salutem Pharaonis exploratores estis.

17. Tradidit ergo illos custodie tribus diebus.

18. Die autem tertio educti de carcere, ait : Facite pœ dixi, et vivetis ; Deum enim timeo.

19. Si pacifici estis, frater vester unus ligetur in carcere ; vos autem abite, et ferte frumenta que emistis, in domos vestras.

20. Et fratrem vestrum minimum ad me adducite, ut possim vestros probare sermones, et non moriamini. Fecerunt ut dixerat ;

21. Et locuti sunt ad invicem : Merito hæc patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum, videntes angustiam animæ illius, dum deprecaretur nos, et non audivimus ; Idecirco venit super nos ista tribulatio.

22. E quibus unus frater, ait : Numquid non dixi vobis : Nolite peccare in puerum ; et non audistis me ? en sanguis ejus exquiritur.

23. Nesciebant autem quid intelligeret Joseph ; eo quod per interpretem loqueretur ad eos.

24. Avertitque se præter, et flevit ; et reversus locutus est ad eos.

25. Tollensque Simeon, et ligans illis presentibus, jussit ministris ut implerent eorum saccos tritico, et reponerent pecunias singulorum in sacculis suis, datis supra cibarius in viam, qui fecerunt ita.

26. At illi portantes frumenta in asiis suis profecti sunt.

27. Apertoque unis sacco, ut daret jumento pabulum in diversorio, contemplantis pecuniam in ore asculi.

28. Dixit fratribus suis : Residua est mihi pecunia, en habetur in sacco. Eius obstepectati turbatique, mirato dixerunt : Quidnam est hoc quod fecit nobis Deus ?

29. Veneruntque ad Jacob patrem suum in terram Chanaan, et narraverunt ei omnia que accidissent sibi, dicentes :

30. Locutus est nobis dominus terra durè, et putavit nos exploratores esse provinciæ.

31. Cui respondimus : Pacifici sumus, nec ullas molimur insidias.

32. Duodecim fratres uno patre geniti sumus ; unus non est super, minimum cum patre nostro est in terrâ Chanaan.

33. Qui ait nobis : Sic probabo quod pacifici sitis : Fratrem vestrum unum dimittite apud me, et cibaria domibus vestris necessaria sumite, et abite ;

34. Fratremque vestrum minimum adducite ad me, ut sciam quod non sitis exploratores, et istum, qui tenetur in vinculis, recipere possitis ; ac deinceps quæ vultis, emendi habeatis licentiam.

35. His dictis, eum frumenta effunderent, singuli repererunt in ore sacorum ligatas pecunias ; exterritisque simul oculibus.

36. Dixit pater Jacob : Absque liberis me esse fecistis ; Joseph non est super, Simeon tenetur in vin-

16. Envoyez l'un de vous pour l'amener ; cependant vous demeurerez en prison, jusqu'à ce que j'aie reconnu si ce que vous dites est vrai ou faux ; autrement, vive Pharaon ! vous êtes des espions.

17. Il les fit donc mettre en prison pour trois jours.

18. Et le troisième jour il les fit sortir de prison ; et leur dit : Faites ce que je vous dis, et vous vivrez ; car je crains Dieu, et je ne veux pas vous faire de mal, si vous êtes innocents.

19. Si donc vous venez ici dans un esprit de paix, que l'un de vos frères demeure ici dans la prison ; et allez-vous-en, vous autres, emportez en votre pays le blé que vous avez acheté.

20. Et amenez-moi le dernier de vos frères, afin que je puisse reconnaître si ce que vous dites est véritable, et que vous ne mourriez point. Ils firent ce qu'il leur avait ordonné.

21. Et ils se disaient l'un à l'autre : C'est justement que nous souffrons tout ceci, parce que nous avons péché contre notre frère ; et que voyant la douleur de son âme, lorsqu'il nous priait d'avoir compassion de lui, nous ne l'écoutâmes point : c'est pour cela que nous sommes tombés dans cette affliction.

22. Ruben, l'un d'entre eux, leur disait : Ne vous désespérez pas alors : Ne commettez point un si grand crime contre cet enfant. Et cependant vous ne m'écoutez point ; c'est son sang maintenant que Dieu nous redemande.

23. En s'entretenant ainsi, ils ne savaient pas que Joseph les entendait, parce qu'il leur parlait par un trucheman.

24. Mais il se retira pour un peu de temps, et versa des larmes ; et étant revenu, il leur parla de nouveau.

25. Il fit prendre Simeon, et les fit aller devant eux ; et il commanda à ses officiers d'empêcher leurs sacs de blé, et de remettre dans le sac de chacun d'eux l'argent qu'ils avaient donné, et y ajoutant encore des vivres pour se nourrir pendant le chemin ; ce qui fut exécuté aussitôt.

26. Les frères de Joseph s'en allèrent donc, emportant leur blé sur leurs ânes.

27. Et l'un d'eux ayant ouvert son sac dans l'hôtellerie pour donner à manger à son âne, vit son argent à l'entrée du sac ;

28. Et il dit à ses frères : On m'a rendu mon argent, le voici dans mon sac. Ils furent tous saisis d'étonnement et de trouble, et ils s'entre-disaient : Quelle est cette conduite de Dieu sur nous ?

29. Lorsqu'ils furent arrivés chez Jacob leur père, au pays de Chanaan, il lui racontèrent tout ce qui leur était arrivé, en disant :

30. Le seigneur de ce pays-là nous a parlé durement, il nous a pris pour des espions qui venaient observer le royaume.

31. Nous lui avons répondu : Nous sommes gens paisibles ; et très-éloignés d'avoir aucun mauvais dessein.

32. Nous étions douze frères, tous enfants d'un même père. L'un n'est plus au monde, le plus jeune est avec notre père au pays de Chanaan.

33. Il nous a répondu : Je veux éprouver s'il est vrai que vous n'avez que des pensées de mal. Laissez-moi donc ici l'un de vos frères ; prenez le blé qui vous est nécessaire pour vos maisons ; et allez-vous-en ;

34. Et amenez-moi le plus jeune de vos frères, afin que je sache ce que vous n'êtes point des espions ; que vous puissiez ensuite ramener avec vous celui que je retiens prisonnier, et qu'il vous soit permis à l'avenir d'acheter ici ce que vous voudrez.

35. Après avoir ainsi parlé à leur père, comme ils jetaient leur blé hors de leurs sacs, ils trouvèrent chacun leur argent lié à l'entrée du sac, et ils en furent tous épouvantés.

36. Alors Jacob leur père leur dit : Vous m'avez réduit à être sans enfants. Joseph n'est plus au monde,

culis, et Benjamin auferetis : in me hæc omnia mala reciderunt.

37. Cui respondit Ruben : Duos filios meos interfice, si non reduxero illum tibi ; trade illum in manu meâ, et ego eum tibi restituum.

38. At ille : Non descendet, inquit, filius meus vobiscum ; frater ejus mortuus est, et ipse solus remansit ; si quid ei adversi acciderit in terrâ ad quam pergitis, deducetis canes meos cum dolore ad inferos.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — ALIMENTA. Hebraice est *aceber*, id est, frangenda, id est, frumentum, vel panis, qui frangitur et distribuitur. Unde Joseph vendens et distribuens frumentum, passim hic vocatur *maibir*, id est, frangens, sive fragmentans, id est, distribuens et disperdens frangendum, puta annonam sive frumentum. Hinc manavit illa phrasîs Christi et Pauli : *Panis quem frangimus*, ut dixi 1 Corinth. 10, 16. Nam frangere panem Hebraice idem est quod dividere et distribuere panem.

QUARE NEGLIGITIS ? Hebraice, *ut quid vos ipsi aspici-tis ?* id est, quid desides cunctamin ? solent enim otiosi et pigri invicem aspiciere, et quisque expectare ut alter manum operi admoveat, resque expellat. *Tarpur enim animi est imperfecta voluntate oritur ; mox ut bonum velle coepit, ardor erit atque impulsus*. Elapso septennio fertilitatis, agebatur jam secundus annus sterilitatis, ut patet c. 45, v. 6.

Quæres, quâ ratione Joseph amidi incoegitit mansit in Ægypto, puta 25 annis (tot enim sunt ab anno ejus 16 usque ad 38, quem jam agebat), ita ut de se nihil unquam toto illo tempore mutârit patri, adeo propter se morerent, maxime ultimis novem annis, quibus ipse princeps fuit in Ægypto ? — Respondet S. Thomas et Pererius, Deum noluisse ut Jacobo idipsum mutaretur ante tempus et occasionem à se ordinatam, puta ante hæc famem, quâ coacti sunt fratres venire ad Joseph in Ægyptum. Hanc autem esse Dei voluntatem intellexit Joseph, tum ex somnio suo, de quo c. 37, v. 7, tum ex rerum eventu, tum ex Dei instinctu et revelatione, ut indicat ipse Joseph, c. 45, v. 8.

Dices : Cur hoc ita fieri et celari voluit Deus ? — Respondet primò, quia Deus hoc quasi purgatorium meritorum voluit dari Jacobo, licet justo, ob leviam quædam ejus peccata, tum alia, tum quia nimis et cum invidiâ fratrum amaverat Josephum. Solet enim Deus nimis sanctorum circa rem vel personam aliquam amores hoc modo per adversa, quasi vitium injectâ aquâ, temperare, imò redire et mundificare. Ita S. Augustinus serm. 82 de tempore. Secundò, voluit Deus celare Jacobum vitam et statum Josephi, ut probaret tam ejus, quam Josephi virtutem, resignationem, patientiam, amorem erga Deum, ut probavit obedientiam et virtutem Isaac et Abraham, cum Abraham jussit ut immolaretur Isaac, Genes. 22, v. 2. Tertio, quia, si scriisset Jacob filium suum Joseph esse captivum, quantolibet pretio cum redemisset, itaque Joseph

Simeon est en prison ; et vous voulez encore m'enlever Benjamin. Tous ces maux sont retombés sur moi.

37. Ruben lui répondit : Faites mourir mes deux enfants, si je ne vous le ramène ; confiez-le moi, et je vous le rendrai certainement.

38. Non, dit Jacob, mon fils n'ira point avec vous. Son frère est mort, et il est demeuré seul. Si lui arrive quelque malheur au pays où vous allez, vous accablerez ma vieillesse d'une douleur qui m'empêchera dans le tombeau.

annuam evectus fuisset in Ægypto ad principatum, quo tamen ejus humilitionem remunerari staterat Deus, Sapientie c. 10, v. 15. Ita Theodoretus. Quartò, id voluit Deus, ut hæc ratione verificaret somnium Josepho à se inmissum, Genes. cap. 37, v. 7, ut scilicet fratres fame pressi egerentur ad Josephum venire, eumque adorare. Quintò, id voluit Deus, ut hæc occasione Jacob cum totâ familiâ suâ descenderet in Ægyptum, ibique multiplicaretur, utque ei magna et mira illa obvenirent in Ægypto, que c. 15, v. 15, avo ejus Abraham promiserat Deus, quaque enarrat Exodus.

VERS. 6. — ADORASSET. Ecce hic fratres nescientes implent somnium Josephi, eumque adorare coguntur. Ita Procopius.

VERS. 9. — RECORDATISQUE SOMNIO. Videns in hæc sui adoratione impleri sui somnia, non ex ultione, sed ut ea eorumque veritatem confirmaret, efficiens fratres tam male de se meritos sibi supplicios ; hæc de causâ duris eos alloquitur, ut ipsi suam impietatem, et somniorum Josephi veritatem agnoscerent, ait ergo :

EXPLORATORES ESTIS. Dices : Mentitur hic Joseph ; sciebat enim fratres suos non esse exploratores. — Respondet primò Rupertus, *exploratores*, id est, fures, *estis* ; quia me patri suffurati estis, et vendidistis. Sed aliud est explorator, aliud fur ; intelligit enim Joseph per exploratorem eum qui loca micis minuta in provinciâ scrutatur, et ea hosti prodant. Secundò, Pererius respondet, Joseph hic non mentiri, sed jocari loquique per jocum et simulationem. Tertio et optimè, S. Thomas respondet, Joseph non assertivo, sed tentativo et probativo loqui, ut judices asserant crimen, dum rem rogant percontando ut veritatem eiciant. Pari modo hic fratres percontat Joseph, ut ita adigat eos, sibi de patre et fratre Benjamin percontaturo, vera narret. Porro nullam injuriam fecit Joseph fratribus, eis hæc calumniam obijciendo, neque in-entendo, quia illi longè graviora meriti erant, poteratque Joseph quasi princeps Ægypti eos ob parricidium et plagium in se admittum plectere morte. Roben etiam à venditione Joseph esset innocens, quia tamen commixtus erat cum fratribus nocentibus, hinc et affligitur eorum eis. Si enim cum excepisset Joseph, agnitus fuisset à fratribus. Ita Abulensis. Sic Deus quin et princeps, communi belli clade insontes cum sœditibus involvit et plectit.

Nolent hic prælati, quem in correctione modum

servare debeant, eumque discant à Josepho. Piè et prudenter S. Gregorius hom. 21 in Ezech. : Vincet, inquit, mentem Josephi pictam, cum frater innocens videatur, sed permittat in ostensione aperitas, ut fratres novam purgantur. Scyphus in sacro iudicio obsecratur, furti post eam questio movetur, in sacro iudicio inventur; Benjamin reduitur; afflicti omnes fratres sequuntur. O tormenta misericordie! Cruciat, et amat. Sic vir amicus factus fratrem et dimisit, et vindicavit; sic in rigore clementiam tenuit, ut delinquentibus fratribus, ne sine ulione pini existeret, nec sine pietate districtus. Ecce hoc est magisterium disciplinae, ut culpa et discretè nocerit parcere, et eos piè retere. Illucque S. Gregorius.

VERS. 14. — HOC EST, AIT, QUOD LOCUTUS SEM: EXPLORATORES ESTIS, q. d. : Fingitis vos esse duodecim fratres, aliumque domi habere fratrem; hinc colligo, vos cetera epoque fingere, esseque exploratores; ut ergo contrarium ostendatis, addicite fratrem vestrum minimum ad me, ut ego eum videam, indeque sciam vos vera dixisse. Rursum hæc non assertive, sed tentative dicit Joseph; idque ut exploret quid factum sit de Benjamin; timebat enim ne fratres simile quid in Benjaminum (utpote fratrem suum veterum, et Rachelis, quam Jacob præ Lia dilexerat, filium) desiquissent, quale in se perpetraverant. Ita S. Chrysost.

VERS. 16. — ALIQUIS PER SALUTEM PHARAONIS EXPLORATORIS ESTIS. Quæres primò, ad, et Per salutem Pharaonis, sit iuramentum, et an licitum? Calvinus negat esse iuramentum, aditque hæc tantum esse pharaim gentilitiam, que spiritus idololatriam ægyptiacam. Sic enim Romani iurabant per genium Cæsaris, et hæc ratio Cæsari adalabatur eumque diis quasi requirent. Secundo, Hamerus respondet, hoc non esse iuramentum, quia non fit expressè per Dei contestationem. Dico primò: per salutem Pharaonis, est iuramentum. Patet, quia hebraice est, vivit Pharaon; quæ apud Hebræos est formula iurandi, perinde ac cum dicunt: Vivit Deus; hoc etiam significat noster, cum vertit: Per salutem Pharaonis; simili enim modo iuramus per animam. Dico secundo, iuramentum hoc est licitum. Ratio est, quia qui per creaturas jurat, censetur usui communi genium, et tacite iurantis intentione iurare per eorum creatorem, ut explicat Christus Matthæi 23, v. 21. Joseph ergo non ioco, ut vult Hamerus, sed serio iurat per salutem Pharaonis, quasi regis sui beneficii, venerandi et redamandi; et quasi in Pharaone venerans Deum, simulque regiam potestatem ipsi à Deo datam. Ergo, per salutem Pharaonis, idem est ac si dicat: Per Deum, qui auctor et conservator est vite et salutis Pharaonis. Ita S. Thomas, et alii.

Dices: Joseph videtur hic peccare; nam licet fratres Benjamin non adducerent, exploratores tamen idecirco non erant. — Respondo: Non iurat Josephus fratres suos esse exploratores, sed ait: Aliquis exploratorum estis, id est, critis apud me, habebimini, presentemini esse exploratores, q. d. : Ni Benjamin adducatur, itaque vestra dicta veracia esse ostendatis,

ego vos quasi exploratores habebis, tractabo et puniam. Ita S. Augustinus.

Quæres secundo, quale sit hoc iuramentum, Per salutem vel vitam Pharaonis? — Respondo primò: Potest esse assertorium, si nimirum sit intelligas, per salutem Pharaonis, id est, iuro per Deum, qui vite et salutis Pharaonis, regis mei amatissimi, auctor est et custos. Sic enim eum dicit Hebræi: Vivit Dominus, sensus est: Testor Deum verum; ita verum est quod dico, ac verum est vivere Deum, quem in testimonio voco, et per quem iuro. Secundo et potius, hæc pharais ex communi usu loquendi significat execrationem quæ quis se aut suos devovet; potius ergo videtur hoc iuramentum esse execratorium, ut sensus sit: Per salutem Pharaonis, id est, iuro, testor et rogo Deum, ut Pharaoni regi meo charissimo salutem et vitam adimam, nisi vos quasi exploratores habueris et paniveris, si ad me non adducatur Benjamin. Simili enim modo et sensu iuramus per animam. Ita S. Thomas 1-2, q. 89, art. 6. Sicut enim nostram personam, ita et aliam nobis conjunctam possumus obligare Deo, ut in ea nos puniat si fallimus, dicendo et iurando: Per vitam patris; Per vitam uxoris; Per salutem regis.

Dices: Hoc est imprecari malum patri, uxori et regi; hoc autem est contra charitatem. — Respondo: Est contra charitatem, si iuramus falsum; si verum est quod dicimus, non est contra, sed potius secundum charitatem. Ostendimus enim quanti regem vel patrem faciamus, eumque sic honoramus; neque vel patrem imprecamur malum, si fallimus, sed etiam bonum, si non fallimus. Itaque, per salutem Pharaonis, idem est ac si dicas: Ita Deus salvet, vel non salvet Pharaonem; salvet, si verum dico, vel si prescio quid dico; non salvet, si fallo. Utrunque enim inculcatur, uti solent et docet advertit nos et Lessius tract. de iuramento, dub. 2.

VERS. 17. — TRAHENT ERGO ILLOS CUSTODES TRIPLES MURUS. Ut ita loquentur triplex crimen suum; primo, mortis intentate; secundo, projectionis in cisternam; tertio, venditionis Josephi; et, ut sicut ipse trucidatus fuerat in carcere, sic illi essent trifido, inquit Delio et alii.

VERS. 18. — FACITE QUE DIXI, ET VIVETIS; DUM ENIM TIMEO, q. d. : Nolite timere; quia nil infestè, nil infideliter, nil inimicè volenscum agam, sed fideliter que dixi prestabo; etsi enim sum princeps, Deum tamen principum principum timeo et revereo, scens me ab eo iudicandum, omniumque factorum meorum illi reddendum rationem.

VERS. 21. — MERITO REC PATIBER. Ex hebræo veritas, ecce nos decolati sumus, nisi soli, omnique auxilio destituti, propter fratrem nostrum, quem desolavimus, solumque exteris vendidimus. Nota hic cum S. Chrysostoma sit vis conscientie, cuius obtutus peccata omnia illico se sistunt et conflunt, cum Dei manum vindicem videmus et sentimus; nulla enim Josephi hic facta est mentio, et tamen eius memoria et injuria ei ante viginti tres annos facta, statim omnium fratrum mentibus se sistit, cum ob eam se castigari

augrantur. Sicut ebrius, inquit, quando multum vini ingurgitat, nullam sentit à vino damnum; postea autem sciat quantum sit damnus; sic peccatum, donec consumatur, obtendit mentem et quasi densa nubes ita mentem corripit; deinde conscientia insurgit et quovis accusatore mentem graviter ardit, monstrans absurditatem facti. Nimirum, oculos, quos calpe claudis, poma aperit, inquit S. Gregorius. Nimirum conscientia mille testes; et, ut ait S. Gregorius Nazianzenus in plagam grandinis: Conscientia domesticum et verum tribunal est. Nam ut ait Sap. e. 17, v. 10: Semper præsentat sacra, perturbata conscientia. E contrario Eccli. 15, v. 10: Bonus, inquit, est substantia cui non est peccatum in conscientia; et c. 50, v. 17: Non est oblectamentum super cordis quietam; et Apostolus 2 Corinth. 1, 12: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostre, quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei conversati sumus in hoc mundo. Et S. Hieronymus: Bonus conscientia nullius oculos fugit; interrita est et impavida ad omnia. Rursus, fratres hi in plaga ad se redeunt, et crimen agnoscent. Ita Manasses rex impiissimus in carcere cuiusdam agnovit, 2 Paralip. 35. Ita Nabuchodonosor superbissimus, postquam in bestiam est transformatus, agnovit suam imbecillitatem, Deique potentiam, qui gradientes in superbia potest humiliter, Danielis c. 4. Ita Antiochus rex sceleratissimus lethali morbo percussus: Nunc, inquit, reminiscor malorum quæ feci in Jerusalem. Cognovi ego, quia propter ea invenimus me mala ista, et ecce perco tristitia magna in terra aliena; 1 Machab. 6, 15. Ita fames docuit filium prodigum dicere: Pater, peccavi in caelum, et coram te. Promde rectè impius imprecatur Psaltes dicens ps. 28: Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine. Tertio, adverte hic miram et justam Dei providentiam et vindictam, quæ fratres Joseph insontes punit eadem poena, scilicet carcere et captivitate, quæ ipsi antea Josephum insontem afflixerant. Justum enim est, ait Rhadamantus, ut quod quis iniuste fecit, hoc ipse iuste patiatur.

Simile exemplum memorabile, imò plura exempla clarissima refert S. Ephrem, quæ ipsimet juveni petulantem et lascivo contigerunt, quibus ipse ad frugem, imò ad vitam monasticam conversus est. Avit eum partim in confessione sua, partim in narratione sue conversionis. Ego, inquit, dubitabam de Dei providentia, et an non potius omnia casu et fortuito acciderent. Hoc dubium mihi Deus, non veritas, sed factis excemti. Quiddam enim die à parentibus in suburbana missus, juvenem gravidam lapidibus insectans et agitant, causa fui ut ipsa à fera laniaretur; obryum à inde habens pauperem, cuius illa erat, me de eadem interrogantem continetis eam oneravi. Post mentem rursus in Mesopotamiam ad suburbana missus, nocte ad pastores divertio, quæ nocte in caulam irruentes fere gregem dispergunt. Hinc à dominis gregis comprehensus ego, quasi raptorem induxissem, prætori trador et carceri; ubi cum fuisset diebus quadragesima, dormienti adstant adolescens aspectu terribilis: Quid, inquit, in isto agis carcere? cui cum ca-

sus meos insontis enarrassem: Ego, inquit ille, hoc novi, te culpa vacare; sed præterita cogita; scis enim te pauperculi hominis iumentum agitando occisisse. Ut igitur providentiam et justitiam Dei discas, interrogo duos illos viros; quorum alter homicidium, alter adulterii falsò insinulatur, quique in eundem hunc carcerem compacti sunt; et intelliges, non sine causa eos in vinculis esse; sed neque ipsi scelorum fornicationum auctores imponere evadent. Quibus dicit evanuit. Mane autem facto, ad viros illos convocatus: Cur, inquam, hic estis? et alter quidem ait: In crumina, de quo accusator, innocens sum; sed nuper virum quendam, in pugna ad inimico ex ponte delatratum, undis et morti, cum possem, non eripui. Alter verò: Ego, inquit, insons sum; sed nuper à duobus militibus accepi quinquaginta nummos, ut sororem eorum adulteratam fuisse iurarem, atque illa puella hereditatem in fratres traxerem. Pejeravi itaque, et misellum adulterio confecto bonis omnibus everti. Nunc te vicissim, adolescentes, nobis indica. Parvi petiti, et juvenca mortem, causamque captivitatæ meæ declaravi. Tunc cepti compungi atque respicere, et nos meriti peccas luere intellexi; etsi criminis, ob quod carnis, essent omnes tres ignari et innoxii. Postridè ad iudicem rapimur. Torquentur illi, et cum innocentes reperti essent, dimittuntur. Ego in carcere retrudor; ubi cum solus alios quadragesima pergessem dies, adducuntur vinciti tres alii viri, quibuscum triginta rursus dies extraxi. Hinc mihi secundum quietem adisti idem, qui antea apparuerat, dicens: Quid est, Ephrem? cernis justum iudicium Dei? ut autem cognoscas, qui tres isti sint hodie tibi adijuncti, scito duos ex illis falso sororem fornicationis accusasse, ac patrimonio orbasse; alius verò est, qui hominem in flumen præcipitavit, et his diebus recessit. Tuus ego nunc facto, eos rogavi, ut mihi causam dicerent, ob quam in carcerem coniecti essent; et fratres quidem sororem per nefas à se circumventam fatentur, alter verò hominem in agnum delatratum. Quibus auditis, et ipse quæ mihi acciderant enarravi, et duorum virorum, quorum alter perjurium admiserat, alter perenni manum negasset (hi enim in his ipsis criminibus, hisse eorum auctoribus consenserant, aut cooperati fuerant), euss exponebam. Inde omnibus nobis divini iudicii metus operus lacrymas excessit. Postridè in questionem addagemur, et fratres quidem duo, proter crimina jam dicta etiam se adulteri et homicidii (quæ falso duobus, post ante dictis, imputata fuerant) auctores esse confessi, morte multati sunt; et mox alter eadem poena, ob duas exces ab eo potratas, afflictor. Post iudex et me adduci jubet, amare flentem. Denique his verbis invocantem: Salva me, Domine, ex necessitate, ut dignè fieri queam monachus, et tibi inserviam. Prætor autem mandavit torteribus, ut me distentum nervis homin exderent. Ad prætoris assessor: Reserretur, inquit, iste in aliud iudicium; nunc enim tempus est prandi. In carcere itaque ferro constrictus redeo, ubi solus ego alios 25 dies. Exhibuit autem se tertio

adulescens ante visus, et ait: Certusne jam es, quod iusto iudicio Deus mundum gubernet? Imò, inquam, Domine; at tu, oro rogaque, edne me de carcere isto, at merer fieri monachus, et inservire Domino Christo. Ipeque subridens: Adhuc semel, inquit, examini subijctus, tum demum liberandus ab alio iudice; sed scito unum eorum omnia perstruantem. Post hæc anxius octo dies extraxi, donec novus iudex me in questionem productum agnovit et falsò accusatum dimisit. Ego vero sine morâ in montem ascendi, et me ad venerandis senis pedes proieciens, enarratis cunctis que acciderant, in magnachum ab eo sum assumptus. Hæc de se ab ipso profectus S. Ephrem fratris suis enarravit. Unde liquet, Deum nullum crimen relinquere impunitum. Secundo, Deum praticare illud Christi: *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis*, Matth. 7, 2.

Moralia pulchra de similitudine tribulationis, quodque ipsa doceat nos cognoscere primo Deum, secundo, nos ipsos nostramque fragilitatem, tertio, vanitatem mundi, omniumque ejus operum et honorum, habet hic Pererius n. 22 et sequent.

Vers. 22. — *EX SACRIS EPIX EXCORTIUM.* Putabant enim fratres Josephum in tam dura servitute, proallicione et morte jam pridem esse mortuum; nec enim per viginti tres annos quidquam de eo inaudierant. Sanguis ergo hic metonymice ponitur pro effusione sanguinis, puta pro hæc et morte: quævis enim occisio et mors violenta, etiamsi fiat suffocatione, submersione, contusione, alio modo, vocatur apud Hebræos effusio sanguinis, per synecdochon, et per catachresin; eò quod violenta mors creberrime inferri solet per effusionem sanguinis.

Vers. 23. — *SUMME.* Unum Simonem præ aliis ligat Josephus, quia in Simone potissimum vendit Josephi culpa recessit, iniqui Philo, Theodoret, et Genadius. Si enim Simon secundò genitus cum Rubeno primogenito, et Jada, qui inter fratres gratiâ et dignitate præstabat, se conjunxisset, faciliè hi tres sua auctoritate alios fratres compescuissent et Josephum liberassent. Fortè etiam Simon inter fratres insolentior et iniquior fuerat in Josephum: auid enim et insolens ejus indoles satis se prodidit in strage Sichemorum, Genes. 34, v. 25.

CAPUT XLIII.

1. Interim facies omnem terram vehementer premebat.
2. Consumptisque cibus quos ex Ægypto detulerant, dixit Jacob ad filios suos: Revertimini, et emite nobis pauxillum escarum.
3. Respondit Judas: Denuntiavit nobis vir ille sub attestante jurissurandi, dicens: Non videbitis faciem meam, nisi fratrem vestrum minimum adduxeritis vobiscum.
4. Si ergo vis eum mittere nobiscum, pergamus pariter, et ememus tibi necessaria.
5. Sin autem non vis, non ibimus; vir enim, ut sæpe diximus, denuntiavit nobis, dicens: Non videbitis faciem meam absque fratre vestro minimo.

DATIS SEVERA CIBARIS IN VIAM, dato præter frumentum viatico, puta panibus, aliisque escis tam hominum quam asinorum, ut frumentum integrum et intactum domum perforaret ad patrem in Chanaan.

Vers. 29. — *NARRAVERUNT EI OMNIA, ultro et spontè, ne pater animi penderet, ubi mansisset Simon; nam, ut prudenter ait Philo, in casibus inopinatis levior est cogitatio, quam dubitatio; nam re cogitâ potest inveniri ad salutem aditus; hæsitatio nihil expedit; verè poeta:*

Pejor est bello timor ipse bellii.

Vers. 35. — *EXTERREBISQUE SIMUL OMNIBUS.* Filii aperuerant saccos in viâ, sciebantque eis pecuniam inesse, pater verò nesciebat; sed filii coram patre simulant se quoque id ipsum nescire, ne à patre inveniuntur. Exterriti ergo hic sunt filii jam ante concepti, vel certè simulati et ficto timore; Jacob autem novit et vero metu percussus fuit, timens scilicet ne quid mali propter hanc pecuniam Simonei, si non redirent; sua redirent, ipsimet infligeretur à Josepho.

Vers. 36. — *ABSQUE LIBERIS ME ESSE FECISTIS.* Dolens vox ista est, inquit Abulensis, quia dolentes pro re modica, faciunt propositiones universales, uti pauca mala habent, dicant se omnia habere, et si pauca bona eis desint, dicant sibi omnia desse; ita Jacob tres tantum filios amore sentiens, ex vehementia doloris dicit sibi omnes defuturos, cum tamen adhuc alii novem ei supersessent. Dolor hic oriebatur ex ingenti amore qui super omnes dimigebat Josephum perditum, et Benjamin ab decedentem.

Vers. 37. — *DEOS FILIOS MEOS INTERFICE.* Irrationalis, turbida, et plena passione est hæc oblatio Rubeni; occidere enim avo nepotes non licet, et si licuisset, non hoc ejus dolorem mitigasset, sed potius auxisset. Verùm voluit Ruben hæc in compositâ et irrationali propositione significare, se certo certius reducturum Benjaminum.

Vers. 38. — *DEDICETIS CANOS MEOS CUM DOLORE AD EXERENS.* Id est, efficietis ut ego senex morere et moestitia moriar; quinimò senio meo accelerabitis mortem. Ita Abulensis et Vatablus. Octava fuit hæc crux Jacobi.

CHAPITRE XLIII.

1. Cependant la famine désolait extraordinairement tout le pays de Chanaan.
2. Et le blé que les enfants de Jacob avaient apporté d'Égypte étant consumé, Jacob leur dit: Retournez en Égypte, pour nous acheter encore un peu de blé.
3. Juda répondit: Celui qui commande en ce pays-là nous a déclaré sa volonté avec serment, en disant: Vous ne verrez point mon visage, à moins que vous n'ameniez avec vous le plus jeune de vos frères.
4. Si vous voulez donc l'envoyer avec nous, nous irons ensemble, et nous achèterons ce qui vous est nécessaire.
5. Que si vous ne le voulez pas, nous n'irons point; car cet homme, comme nous l'avons dit plusieurs fois, nous a déclaré que nous ne verrions point son visage, si nous n'avions avec nous notre jeune frère.

6. Dixit eis Israel: In meam hoc fecistis miseriam, ut indicaretis et aliam habere vos fratrem.

7. At illi responderunt: Interrogavit nos homo per ordinem nostram progeniem: si pater viveret; si haberemus fratrem; et nos respondimus ei consequenter juxta id quod fuerat sciscitatus: nunquid scire poteramus quod dicitur esset: Adducite fratrem vestrum vobiscum?

8. Judas quoque dixit patri suo: Mitte puerum mecum, ut proficiamus, et possimus vivere; ne moriamur nos et parvuli nostri.

9. Ego suscipio puerum; de manu meâ require illum, nisi reduxero et reddidero eum tibi, ero peccati reus in te omni tempore.

10. Si non interessetis dilato, jam vice alterâ venissemus.

11. Igitur Israel pater eorum dixit ad eos: Si sic necesse est, facite quod vultis; sumite de optimis terræ fructibus in vas vestris et deferite viro munera; modicum resina, et mellis, et storacis, stactes, et terribintili, et amygdalarum.

12. Pecuniam quoque duplicem ferite vobiscum; et illam, quam invenistis in sacculis, reportate, ne forte errore factum sit:

13. Sed et fratrem vestrum tollite, et ite ad virum.

14. Deus autem meo omnipotens faciat vobis cum placabilem; et remittat vobiscum fratrem vestrum quem tenet, et hunc Benjamin; ego autem quasi orlatus absque liberis ero.

15. Tulerunt ergo viri munera, et pecuniam duplicem, et Benjamin; descenderuntque in Ægyptum, et steterunt coram Joseph.

16. Quos cum ille vidisset, et Benjamin simul, præcepit dispensatori domus suæ, dicens: Introduce viros domum, et occide victimas, et instrue convivium, quoniam mecum sunt comesturi meridae.

17. Feceit ille quod sibi fuerat imperatum, et introduxit viros domum.

18. Ibi que exterriti, dixerunt mutuo: Propter pecuniam, quam retulimus prius in saccis nostris, introducti sumus; ut devolvat in nos calumniam, et violenter subjiciat servituti, et nos, et asinos nostros.

19. Quamobrem in ipsis foribus accedentes, ad dispensatorem domus,

20. Locuti sunt: Oramus, domine, ut audias nos. Jam ante descendimus ut eumeremus escas.

21. Quibus cæptis, cum venissemus ad diversorium, aperuimus saccos nostros, et invenimus pecuniam in ore saccorum; quam nunc eodem pondere reportavimus.

22. Sed et aliquid attulimus argentum, ut emamus que nobis necessaria sunt: non est in nostrâ conscientia quis posterit eam in marsupii nostris.

23. At ille respondit: Pax vobiscum, nolite timere: Deus vester, et Deus patris vestri, dedit vobis thesauros in saccis vestris; nam pecuniam, quam dedistis mihi, probatum ego habeo. Eduxitque ad eos Simon.

24. Et introducit eos domum, attulit aquam, et laverunt pedes suos, deditque pabulum asinis eorum.

6. Israël leur dit: C'est pour mon malheur que vous lui avez appris que vous aviez encore un autre frère.

7. Mais ils lui répondirent: Il nous demanda par ordre toute la suite de notre famille; si notre père vivait; si nous avions encore un frère; et nous lui répondîmes conformément à ce qu'il nous avait demandé. Pourquoi nous deviner qu'il nous dirait: Amenez avec vous votre jeune frère?

8. Juda dit encore à son père: Envoyez l'enfant avec moi, afin que nous puissions partir, et avoir de quoi vivre, et que nous ne mourrions pas nous et nos petits enfants.

9. Je me charge de cet enfant, et c'est à moi que vous en demanderez compte. Si je ne le ramène et que je ne vous le rende, je consens que vous ne me pardonniez jamais cette faute.

10. Si nous n'avions point tant différé, nous serions déjà revenus une seconde fois.

11. Israël leur père leur dit donc: Si c'est une nécessité absolue, faites ce que vous voudrez. Prenez avec vous des plus excellents fruits de ce pays-ci, pour en faire présent à celui qui commande à Égypte, un peu de résine, de miel, de storax, de myrrhe, de tébéthine et d'amandes.

12. Portez aussi deux fois autant d'argent qu'au premier voyage; et reportez celui que vous avez trouvé dans vos sacs, de peur que ce ne soit une méprise.

13. Enfin, menez votre frère avec vous, et allez vers cet homme.

14. Je prie mon Dieu, le Dieu Tout-Puissant, de vous le rendre favorablement, afin qu'il renvoie avec vous votre frère qu'il tient prisonnier, et Benjamin que je vous confie. Cependant je demeurerai seul, comme j'étais sans enfants.

15. Ils prirent donc avec eux les présents et le double de l'argent qu'ils avaient la première fois, avec Benjamin; et étant partis, ils arrivèrent en Égypte, où ils se présentèrent devant Joseph.

16. Joseph les ayant vus, et Benjamin avec eux, dit à son intendant: Faites entrer ces personnes chez moi; tuez les animaux les plus gras et les plus excellents, tuez-les qu'on les choisit pour en faire des victimes; et préparez un festin, parce qu'ils mangeront à midi avec moi.

17. L'intendant exécuta ce qui lui avait été commandé, et les fit entrer dans la maison.

18. Alors étant saisis de crainte, ils s'entretenaient: C'est sans doute à cause de cet argent que nous avons remporté dans nos sacs qu'il nous fait entrer ici, pour faire retomber sur nous ce reproche et nous opprimer en nous réduisant en servitude, et se saisissant de nos âmes.

19. C'est pourquoi dit encore à la porte, ils s'approchèrent de l'intendant de Joseph.

20. Et lui dirent: Seigneur, nous vous supplions de nous écouter. Nous sommes déjà venus une fois acheter du blé.

21. Et après l'avoir acheté, lorsque nous fûmes arrivés à l'hôtellerie, en ouvrant nos sacs, nous y trouvâmes notre argent que nous vous rapportâmes maintenant au même poids.

22. Et nous vous en rapportâmes encore d'autre, pour acheter ce qui nous est nécessaire; mais nous ne savons en aucune sorte qui a pu remettre cet argent dans nos sacs.

23. L'intendant leur répondit: Ayez l'esprit en repos; ne craignez point; votre Dieu et le Dieu de votre père vous a donné des trésors dans vos sacs; car pour moi j'ai reçu l'argent que vous m'avez donné, et j'en suis content. Il fit sortir aussi Simon de la prison, et le leur amena.

24. Après les avoir fait entrer dans la maison, il leur apporta de l'eau; ils se lavèrent les pieds, et il donna à manger à leurs ânes.

adulescens ante visus, et ait: Certusne jam es, quod iusto iudicio Deus mundum gubernet? Imò, inquam, Domine; at tu, oro rogaque, edne me de carcere isto, at merer fieri monachus, et inservire Domino Christo. Ipeque subridens: Adhuc semel, inquit, examini subijctus, tum demum liberandus ab alio iudice; sed scito unum eorum omnia perstruantem. Post hæc anxius octo dies extraxi, donec novus iudex me in questionem productum agnovit et falso accusatum dimisit. Ego vero sine morâ in montem ascendi, et me ad venerandis senis pedes proieciens, enarratis cunctis que acciderant, in magnachum ab eo sum assumptus. Hæc de se ab ipso profectus S. Ephrem fratris suis enarravit. Unde liquet, Deum nullum crimen relinquere impunitum. Secundo, Deum praticare illud Christi: *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis*, Matth. 7, 2.

Moralia pulchra de similitudine tribulationis, quodque ipsa doceat nos cognoscere primo Deum, secundo, nos ipsos nostramque fragilitatem, tertio, vanitatem mundi, omniumque ejus operum et honorum, habet hic Pererius n. 22 et sequent.

Vers. 22. — **EX SACRIS EPIX EXCORTIUM.** Putabant enim fratres Josephum in tam dura servitute, proallictione et morte jam pridem esse mortuum; nec enim per viginti tres annos quidquam de eo inaudierant. Sanguis ergo hic metonymice ponitur pro effusione sanguinis, puta pro hæc et morte: quævis enim occisio et mors violenta, etiamsi fiat suffocatione, submersione, contusione, alio modo, vocatur apud Hebræos effusio sanguinis, per synecdochen, et per catachresin; eo quod violenta mors creberrime inferri solet per effusionem sanguinis.

Vers. 23. — **SUMUS.** Unum Simonem præ aliis ligat Josephus, quia in Simone potissimum venditi Josephi culpa recessit, inquit Philo, Theodoret, et Genadius. Si enim Simon secundus genitus cum Rubeno primogenito, et Jada, qui inter fratres gratia et dignitate præstabat, se conjunxisset, facile hi tres sua auctoritate alios fratres compescissent et Josephum liberassent. Fortè etiam Simon inter fratres insolentior et iniquior fuerat in Josephum: auid enim et insolens ejus indoles satis se prodidit in strage Sichemorum, Genes. 34, v. 25.

CAPUT XLIII.

1. Interim facies omnem terram vehementer premebat.
2. Consumptisque cibus quos ex Ægypto detulerant, dixit Jacob ad filios suos: Revertimini, et emite nobis pauxillum escarum.
3. Respondit Judas: Denuntiavit nobis vir ille sub attestante jurissurandi, dicens: Non videbitis faciem meam, nisi fratrem vestrum minimum adduxeritis vobiscum.
4. Si ergo vis eum mittere nobiscum, pergamus pariter, et ememus tibi necessaria.
5. Sin autem non vis, non ibimus; vir enim, ut sæpe diximus, denuntiavit nobis, dicens: Non videbitis faciem meam absque fratre vestro minimo.

DATIS SEVRA CIRABUS IN VIAM, dato præter frumentum viatico, puta panibus, aliisque escis tam hominum quam asinorum, ut frumentum integrum et intactum domum perforaret ad patrem in Chanaan.

Vers. 29. — **NARRAVERUNT EI OMNIA,** ultro et spontè, ne pater animi penderet, ubi mansisset Simeon; nam, ut prudenter ait Philo, *in casibus inopinatis levior est cogitatio, quam dubitatio; nam re cogitata potest inveniri ad salutem aditus; hæsitatio nihil expedit; verè poeta:*

Pejor est bello timor ipse bellii.

Vers. 35. — **EXTERBITISQUE SIMUL OMNIBUS.** Filii aperuerant saccos in viâ, sciebantque eis pecuniam inesse, pater verò nesciebat; sed filii coram patre simulant se quoque id ipsum nescire, ne à patre inveniuntur. Exterriti ergo hic sunt filii jam ante concepti, vel certè simulati et ficto timore; Jacob autem novit et vero metu percussus fuit, timens scilicet ne quid mali propter hanc pecuniam Simeoni, si non redirent; sua redirent, ipsimet infligeretur à Josepho.

Vers. 36. — **ABSQUE LIBERIS ME ESSE FECISTIS.** Dolens vox ista est, inquit Abulensis, quia dolentes pro re modica, faciunt propositiones universales, ut si pauca mala habent, dicant se omnia habere, et si pauca bona eis desint, dicant sibi omnia desse; et Jacob tres tantum filios ab ore sentiens, ex vehementia doloris dicit sibi omnes defuturos, cum tamen adhuc alii novem ei supersessent. Dolor hic oriatur ex ingenti amore qui super omnes dimigebat Josephum perditum, et Benjamin ab decedentem.

Vers. 37. — **DEOS FILIOS MEOS INTERFICE.** Irrationalis, turbida, et plena passione est hæc oblatio Rubeni; occidere enim avo nepotes non licet, et si licuisset, non hoc ejus dolorem mitigasset, sed potius auxisset. Verùm voluit Ruben hæc in composita et irrationali propositione significare, se certo certius reducturum Benjaminum.

Vers. 38. — **DEDICETIS CANOS MEOS CUM DOLORE AD EXERENS.** Id est, efficietis ut ego senex morere et moestitia moriar; quinimò senio meo accelerabitis mortem. Ita Abulensis et Vatablus. Octava fuit hæc crux Jacobi.

CHAPITRE XLIII.

1. Cependant la famine désolait extraordinairement tout le pays de Chanaan.
2. Et le blé que les enfants de Jacob avaient apporté d'Égypte étant consumé, Jacob leur dit: Retournez en Égypte, pour nous acheter encore un peu de blé.
3. Juda répondit: Celui qui commande en ce pays-là nous a déclaré sa volonté avec serment, en disant: Vous ne verrez point mon visage, à moins que vous n'ameniez avec vous le plus jeune de vos frères.
4. Si vous voulez donc l'envoyer avec nous, nous irons ensemble, et nous achèterons ce qui vous est nécessaire.
5. Que si vous ne le voulez pas, nous n'irons point; car cet homme, comme nous l'avons dit plusieurs fois, nous a déclaré que nous ne verrions point son visage, si nous n'avions avec nous notre jeune frère.

6. Dixit eis Israel: In meam hoc fecistis miseriam, ut indicaretis et aliam habere vos fratrem.

7. At illi responderunt: Interrogavit nos homo per ordinem nostram progeniem: si pater viveret; si haberemus fratrem; et nos respondimus ei consequenter juxta id quod fuerat sciscitatus: nunquid scire poteramus quod dicitur esset: Adducite fratrem vestrum vobiscum?

8. Judas quoque dixit patri suo: Mitte puerum mecum, ut proficiamus, et possimus vivere; ne moriamur nos et parvuli nostri.

9. Ego suscipio puerum; de manu meâ require illum, nisi reduxero et reddidero eum tibi, ero peccati reus in te omni tempore.

10. Si non interessetis dilato, jam vice alterâ venissemus.

11. Igitur Israel pater eorum dixit ad eos: Si sic necesse est, facite quod vultis; sumite de optimis terræ fructibus in vas vestris et deferite viro munera; modicum resina, et mellis, et storacis, stactes, et terribintili, et amygdalarum.

12. Pecuniam quoque duplicem ferite vobiscum; et illam, quam invenistis in sacculis, reportate, ne forte errore factum sit:

13. Sed et fratrem vestrum tollite, et ite ad virum.

14. Deus autem meo omnipotens faciat vobis cum placabilem; et remittat vobiscum fratrem vestrum quem tenet, et hunc Benjamin; ego autem quasi orlatus absque liberis ero.

15. Tulerunt ergo viri munera, et pecuniam duplicem, et Benjamin; descenderuntque in Ægyptum, et steterunt coram Joseph.

16. Quos cum ille vidisset, et Benjamin simul, præcepit dispensatori domus suæ, dicens: Introduce viros domum, et occide victimas, et instrue convivium, quoniam mecum sunt comesturi meridie.

17. Feceit ille quod sibi fuerat imperatum, et introduxit viros domum.

18. Ibi que exterriti, dixerunt mutuo: Propter pecuniam, quam retulimus prius in saccis nostris, introducti sumus; ut devolvat in nos calumniam, et violenter subjiciat servituti, et nos, et asinos nostros.

19. Quamobrem in ipsis foribus accedentes, ad dispensatorem domus,

20. Locuti sunt: Oramus, domine, ut audias nos. Jam ante descendimus ut eumeremus escas.

21. Quibus cæptis, cum venissemus ad diversorium, aperuimus saccos nostros, et invenimus pecuniam in ore saccorum; quam nunc eodem pondere reportavimus.

22. Sed et aliquid attulimus argentum, ut emamus que nobis necessaria sunt: non est in nostrâ conscientia quis posterit eam in marsupii nostris.

23. At ille respondit: Pax vobiscum, nolite timere: Deus vester, et Deus patris vestri, dedit vobis thesauros in saccis vestris; nam pecuniam, quam dedistis mihi, probatum ego habeo. Eduxitque ad eos Simeon.

24. Et introducit domum, attulit aquam, et laverunt pedes suos, deditque pabulum asinis eorum.

6. Israël leur dit: C'est pour mon malheur que vous lui avez appris que vous aviez encore un autre frère.

7. Mais ils lui répondirent: Il nous demanda par ordre toute la suite de notre famille; si notre père vivait; si nous avions encore un frère; et nous lui répondîmes conformément à ce qu'il nous avait demandé. Pourquoi nous deviner qu'il nous dirait: Amenez avec vous votre jeune frère?

8. Juda dit encore à son père: Envoyez l'enfant avec moi, afin que nous puissions partir, et avoir de quoi vivre, et que nous ne mourrions pas nous et nos petits enfants.

9. Je me charge de cet enfant, et c'est à moi que vous en demanderez compte. Si je ne le ramène et que je ne vous le rende, je consens que vous ne me pardonniez jamais cette faute.

10. Si nous n'avions point tant différé, nous serions déjà revenus une seconde fois.

11. Israël leur père leur dit donc: Si c'est une nécessité absolue, faites ce que vous voudrez. Prenez avec vous des plus excellents fruits de ce pays-ci, pour en faire présent à celui qui commande à Égypte, un peu de résine, de miel, de storax, de myrrhe, de tébéthine et d'amandes.

12. Portez aussi deux fois autant d'argent qu'au premier voyage; et reportez celui que vous avez trouvé dans vos sacs, de peur que ce ne soit une méprise.

13. Enfin, menez votre frère avec vous, et allez vers cet homme.

14. Je prie mon Dieu, le Dieu Tout-Puissant, de vous le rendre favorablement, afin qu'il renvoie avec vous votre frère qu'il tient prisonnier, et Benjamin que je vous consigne. Cependant je demeurerai seul, comme j'étais sans enfants.

15. Ils prirent donc avec eux les présents et le double de l'argent qu'ils avaient la première fois, avec Benjamin; et étant partis, ils arrivèrent en Égypte, où ils se présentèrent devant Joseph.

16. Joseph les ayant vus, et Benjamin avec eux, dit à son intendant: Faites entrer ces personnes chez moi; tuez les animaux les plus gras et les plus excellents, tuez-les qu'on les choisit pour en faire des victimes; et préparez un festin, parce qu'ils mangeront à midi avec moi.

17. L'intendant exécuta ce qui lui avait été commandé, et les fit entrer dans la maison.

18. Alors étant saisis de crainte, ils s'entretenaient: C'est sans doute à cause de cet argent que nous avons remporté dans nos sacs qu'il nous fait entrer ici, pour faire retomber sur nous ce reproche et nous opprimer en nous réduisant en servitude, et se saisissant de nos âmes.

19. C'est pourquoi dit encore à la porte, ils s'approchèrent de l'intendant de Joseph.

20. Et lui dirent: Seigneur, nous vous supplions de nous écouter. Nous sommes déjà venus une fois acheter du blé.

21. Et après l'avoir acheté, lorsque nous fûmes arrivés à l'hôtellerie, en ouvrant nos sacs, nous y trouvâmes notre argent que nous vous rapportâmes maintenant au même poids.

22. Et nous vous en rapportâmes encore d'autre, pour acheter ce qui nous est nécessaire; mais nous ne savons en aucune sorte qui a pu remettre cet argent dans nos sacs.

23. L'intendant leur répondit: Ayez l'esprit en repos; ne craignez point; votre Dieu et le Dieu de votre père vous a donné des trésors dans vos sacs; car pour moi j'ai reçu l'argent que vous m'avez donné, et j'en suis content. Il fit sortir aussi Simeon de la prison, et le leur amena.

24. Après les avoir fait entrer dans la maison, il leur apporta de l'eau; ils se lavèrent les pieds, et il donna à manger à leurs ânes.

25. Illi verò parabant munera, donec ingrederetur Joseph meridiè : audierant enim quòd ibi comesturi essent panem.

26. Igitur ingressus est Joseph domum suam, obtuleruntque ei munera, tenentes in manibus suis, et adoraverunt proni in terram.

27. At ille, clementer resolutatis eis, interrogavit eos, dicens : Salusne est pater vester senex, de quo dixeratis mihi? Adhuc vivit?

28. Qui respondit : Sospes est servus tuus pater noster, adhuc vivit. Et incurvati adoraverunt eum.

29. Attollens autem Joseph oculos, vidit Benjamin fratrem suum uterinum, et ait : Iste est frater vester parvulus, de quo dixeratis mihi? Et rursùm : Deus, inquit, miseratus est tui, fili mi.

30. Fesinavitque, quis commota fuerant viscera ejus super fratre suo, et erumpentem lacrymæ, et introiens cubiculam levit.

31. Rursùmque totâ facie egressus, continuit se, et ait : Ponite panes.

32. Quibus appositis, seorsùm Joseph, et seorsùm fratribus, Ægyptis quoque qui vescabantur simul, seorsùm (illucium est enim Ægyptiis comedere cum Hebraeis, et profanum putant hujusmodi convivium);

33. Sederunt coram eo, primogenitus juxta primogenita sua, et minimus juxta setatem suam. Et mirabantur nimis.

34. Sumptis partibus quas ab eo acceperat : nasarque pars venit Benjamin, ita ut quinque partibus excederet. Biberuntque, et inebriati sunt eum eo.

VERS. 2. — PAVILLEN ESCARUM, quod hinc anno levande fami nostræ sufficit. Nascitur Jacob adhuc quinquennium sterilitatis et famis superesse : hæc enim dixit et fecit Jacob anno secundo sterilitatis, ut patet e. 47, v. 9.

VERS. 3. — JUDAS, qui inter fratres animo prudentia, eloquentia et auctoritate excellat, inquit Philo. SEB ATTESTATIONE JURISURANDI. Hebraei est, contentando contentatus est nos, id est, denuntiavit nobis adhibito juramento, dicens : Per salutem Pharaonis, etc.

NON VIDERITIS FACIEM MEAM. Non permittam vos mecum agere, aut quidquam emere in totâ Ægypto, tantquam exploratores vos poniam. Ita Abulensis.

VERS. 6. — IN MEAM VEC FECISTIS MISERIAM, non intendendo, sed occasione dando vestris sermonibus hinc me miseriam quâ meo Benjamin privor, vide cap. 20.

VERS. 7. — INTERROGAVIT NOS HOMO, etc., si HABEREMUS FRATREM. Vera refert Judas, ut patet e. seq. v. 19, licet hæc ipsa taceatur e. 42, v. 15; ibi enim summam tantum res narratur; hic verò et seq. exactius et prolixius rem totam rei que gestæ ordinem enarrat fratres.

VERS. 8. — PETRUM. Fratrem natu minimum, alioqui Benjamin jam erat 24 annorum illisque generat,

25. Cependant ils tirent leurs présents tout prêts, attendant que Joseph entrât sur le midi, parce qu'on leur avait dit qu'ils devaient manger en ce lieu là.

26. Joseph étant donc entré dans sa maison, ils lui offrirent leurs présents qu'ils tenaient en leurs mains, et ils l'adorèrent en se baissant jusqu'en terre.

27. Il les salua aussi en leur faisant bon visage, et il leur demanda : Votre père, ce bon vieillard, dont vous m'avez parlé, vit-il encore ? se porte-t-il bien ?

28. Ils lui répondirent : Notre père, votre serviteur, est encore en vie, et il se porte bien. Et en se baissant profondément, ils l'adorèrent.

29. Joseph, levant les yeux, vit Benjamin son frère, fils de Rachel, sa mère, et il leur dit : Est-ce là le plus jeune de vos frères dont vous m'avez parlé ? Mon fils, ajouta-t-il, je prie Dieu qu'il vous conserve et vous soit toujours favorable.

30. Et il se hâta de sortir, parce que ses entrailles avaient été émus en voyant son frère, et qu'il ne pouvait plus retenir ses larmes. Passant donc dans une autre chambre, il pleura.

31. Et après s'être lavé le visage, il revint, se faisant violence; et il dit à ses gens : Servez à manger.

32. On servit Joseph à part, et ses frères à part, et les Égyptiens qui mangèrent avec lui furent assés à part (car il n'est pas permis aux Égyptiens de manger avec les étrangers) les autres les Hebreux, et ils croient qu'un feu de cette sorte serait profane.

33. Ils s'assirent donc en présence de Joseph, dans le premier selon son rang, et le plus jeune selon son âge. Et ils furent extrêmement surpris.

34. En voyant les parts qu'il leur avait données, de ce que la part la plus grande était éolue à Benjamin, car elle était cinq fois plus grande que celle des autres, et ils pensaient qu'il était le plus jeune, cette marque de distinction lui convenait moins qu'à aucun de ses frères. Ils burent ainsi avec Joseph, et firent grande chère.

COMMENTARIUM.

ut patet e. 46, v. 21; natus est enim Benjamin anno decimo sexto Josephi, quo ipse venditus est in Ægyptum; hæc autem contigerunt anno secundo sterilitatis, quo Joseph erat 59 annorum, et patet ex dictis, et ex e. 47, v. 9. Jam computa ab anno 16 Josephi ad 59 ejusdem, habebis 24 annos Benjamini.

Totidem ferè annorum, puta 25, erat Isaac cum jussus est Abraham eum immolare : ita et Jacob hic sumit Benjaminum eodem ætate cogitur abdicare et resignare in manus Dei.

NE MORIAMUR, q. d. : Compassio quam exhibebat pater, nobis omnibus erit causa salutis : jam enim peribimus, nisi eam nobiscum mittas, ait S. Chrysost. hom. 64.

VERS. 9. — ERO PECCATI BEES IN TE OMNI TEMPORE, q. d. : Quamdiu vivam, hoc mihi peccatum inpropera, et quamcumque volēs, pernam mihi inflige.

VERS. 10. — Si NOS INTERCESSISSET INQUIAT, Nisi fuisset injecta ista mora quâ renovatas es nos, negando nobis comestum Benjamin.

VERS. 11. — SCIMIT DE OPTIMIS TERRÆ FRUGIBUS. Hebraei est, annite de cantatione terra, cantato Hebraei vocatur res prestans, tobilis, laudabilis et delectanda.

RESINE. Id est, theriacæ, inquitur Judæi, sed perperam : resina enim est succus fluens ab arbore : jam

varie sunt arbores quæ resinam dant. in Judæa et Syria resinam dat arbor quæ vocatur ferula, cujus succus sive resina vocatur galbanum, inquit Dioscorid. lib. 5, cap. 81, et ex eo Abulensis. Vide et Plinium lib. 12, c. 25, in fine; faret et Josephus, nam in eo pro galbano, legendum videtur yalbanu.

STORACIS. Storax lacryma est arboris quæ styrax dicitur, de qua Dioscorid. lib. 1, c. 78, et Plinius lib. 12, 25 : ex ea fit unguentum styracium, quod capillis non tantum bono odore, sed et colore flavo imbut.

STACTES. Stactæ lacryma est myrrha; puta liquor myrrhae purissimus et subtilissimus.

TEREBINTHI. Terebinthus hic est resina, vel succus, qui ex arbore terebinthi distillat; vulgò termenlina vocatur.

VERS. 14. — EGO AUTEM QUASI ORBATUS ABSQUE LIBERIS ERO. Interea dum vos omnes absentes eritis, videbor mihi esse orbis; et fortè reipsa nonnullis, aut etiam omnibus vobis in hoc itinere orlabor.

Dicant hic parentes suas spes et gaudia non collocare in filiis. Ecce Jacob in senio, cum liberis frui poterat, his orbat. Adde, dimi filii adolesunt, sepe cum atate crescent simul et eorum vitia, et parentum coram. Discant secundo fideles nulli rei mundanae inhiis, sed toti à Deo pendere. Ecce Jacobo subtrahitur quidquid dilexerat, scilicet Rachel, Joseph, Benjamin, ut ab his amore non avocet et in Deum transferat.

Discant tertio adversis non frangi, quia tunc felicitas est proxima, cum miserrimi videntur. Sic enim Jacob hic afflictus, non omnibus malis eripitur. Cum ergo derelictus et perditus videris, animos sume, scito prosperam fortunam stare ante januam tibi que imminere. Ecce enim Dominus ex alto nos aspicit, certantes in-tuetor et corroborat, atque præmia disponit et præparat, uti ipse dixit S. Antonio à demonibus mirè vixato.

VERS. 16. — OCCIDE VICTIMAS, ET INSTRUE CONVIVIUM. Victimæ vicantur hic et alibi animalia, puta oves, vituli, capones, pisces jugalati non ad sacrificium, sed ad convivium : hebraei enim est *tebach tebach*, id est, macta mactationem, hoc est, macta animalia mactanda ad epulum. Adde, hæc animalia vocari quoque victimas, respectu ipsius sacrificii; veteres enim inter epulas sacrificabant. Id de Jaltis patet Exodi 12, ubi in ultimâ sua cenâ, quam peregerunt in Ægypto, immolabant et comederunt agnum paschalem. Ita fecit et Christus in ultimâ sua cenâ cujus epulum sacrum, pariter et sacrificium fuit Eucharistia.

De gentilibus idem patet ex Athenæo, Macrobio, Virgilio, Homero. Erant enim sacrificia quasi sacre epule, in quibus Deus cum hominibus epulabatur; ideoque vocatur victimæ.

VERS. 25. — PAX VOBISCU. Ne timeatis, ego securus vos esse juheo.

DEUS DEDIT VOS, per me, cui id, Deo inspirante, jussit Joseph.

Discant hic rectores et principes quomodo in Josepho honores non mutant mères, sed in summo fastigio

pristinam retineant comitatem cum maturitate conjunctam. Discant singuli ubique et in omnibus Josephum virtutum semina spargere : fuit enim ipse innocens in domo patris, patiens in adversis, fidelis in servitio, castus in tentatione, sapiens in occultorum reservatione, prudens in futurorum provisione, justus in fratrum castigatione, et tunc pius in ipsorum susceptione.

In Villegius, teste Nauclero, Zieglero et aliis, patet rheedario natus, ab Othone III, subito primus inter Electores adoptatus, ne se efflaret, sibi crebro suggererat : Vide quis sis, memento quis fueris. Unde et rotas suo musæo appingi curavit, hisque subscribi : Villegius, prioris fortuna memor, quis nunc sis considera. Hæc rota postmodum insignæ archiepiscopatu Moguntino fuit, atque ab Henrico imp. confirmatum.

Benedictus XI, ex paupere creatus pontifex, cum matrem à matronis Romanis splendidiori cultu orantem ad se venientem videret dissimulavit se eam agnoscere, ac monitus adesse matrem : Ego, ait, matrem tam speciosa amictu esse credam? Non agnosco, matrem entis et pauperem scio et ignobilis. Exiit ergo ipsa vestes sericas ac suas pannosas induit : tum Pontifex eam amplexatus : Hoc habui, inquit, matrem reliqui, et talem liberet agnosco recipio.

Franciscus rex captus à Carolo V scripsit in pariete : Hædi mihi, cras tibi. Subscriptis Carolus : Homo enim, nihil humani à me alienum puto.

Gilmer Wandalarum rex captus et ductus à Justiniano in triumphum, risit dixitque : fides fortuna vicissitudines, ut qui modo rex fuerim, jam sericum.

TUESATEO. Pecuniam in sacris vestris occultâ à me reconciliat : hæc enim hebraei vocatur matrem, chaldæi matronam, à radice tanan, id est, abscondi, reconcidit.

PECUNIAM QUAM BEBISTIS MIHI, in pretium fromenti quod à me emistis.

PARATUM EGO HABEO. Hebraei est, Pecuniam vestram venit ad nos, q. d. : Ego illam accepiße me fateor, et licet eandem occulto vobis reddiderim, acceptam tantum aestimo et computo, et perdidit ac si eam habere reputo.

VERS. 24. — LAVARENT PEDES SUOS. Illic rursùm patet hospitibus olim ante mensam pedes lavari solitos, idque tam in prædilio quàm in cenâ : fuit enim hoc Josephi convivium prædilio, non cenâ, ut patet v. seq. Sic servo Abrahæ hospiti apud Bethuelum loti sunt pedes, supra e. 24, v. 32.

VERS. 29. — VIDIT BENJAMIN. Viderat prius, sed obli-t et dissimulavit, nunc ex professo eum intuetur et alloquitur. Unde hic aspectus lacrymas teveri amoris et pietatis illi excussit.

VERS. 50. — FESTINAVITQUE, quasi ad aliud negotium evocatus.

VERS. 52. — ILLICITUM EST ENIM ÆGYPTIS COMEDERE CERA HEBRAÏS. Primò, quia Ægyptii partim ex superbâ, partim ex superstitione avversabant pastores et pecuarios, quales erant Hebræi. Secundò, quia oves, vituli, boves quibus vescabantur Hebræi, erant dii Ægyptiorum, quæ proinde occidere aut comedere eis

non licet, Exodi 8. v. 20, non quod in hoc convivio talia essent apposa: sed quod scirent Hebraeos talibus vesci solere.

Vers. 55.—Sedentem. Hinc patet morem sedendi in mensa esse indignissimum: mos enim accumbendi, vel discumbendi, longe posterioris cepit.

PRIMOGENITUS JUXTA PRIMOGENITA SUA, q. d. Primo-genitus, puta Ruben, primo loco sedit. Secundo genitus, puta Simeon, sedit secundo loco, tertius tertio; ultimus genitus, puta Benjamin, sedit ultimo. Videtur Joseph ipse hunc fratris singulis dedisse ordinem, eosque per suum oeconomum hoc ordine evocasse et collocasse in mensa, idoque ipsi mirati sunt undenam ipse erret scitatem et ordinem singulorum.

EX MIRABANTUR NOMIS, tunc ob ordinem singulis in mensa appositae, juxta aetatem assignatam; tunc ob humanitatem Josephi, quia e sua paropside singulis mittelebat suam partem sottomque minus, in tamen ut Benjamin cuiusvis ceteris amplius acciperet, ut sequitur.

Vers. 54.—SCRIPTIS PARTIBUS QUAS AB EO ACCEPERAT. Hebraea clarius significat quod Joseph e sua mensa partem suorum ferculorum, honoris causa, miscrit ad singulos fratres in alia mensa considerentes.

UT QUINQUE PARTIBUS EXCEBERET. Videtur ergo Joseph quinque fercula amplius Benjamin quam ceteris misisse; nec Josephus et Abulensis putant Josephum singulis fratribus misisse quinque fercula, sed ita ut Benjamin in singulis acciperet duplam portionem. Alii putant quod una eademque portio data sit singulis, sed Benjamin quintoque major et grandior.

Verum prius quod dixi magis significant Hebraea. Voluit Joseph hac ratione praeter alios honorare Benjaminum, utpote fratrem suum uterinum: cujus rei symbolicum dicitur consam Alexander Polyhistor, apud Euseb. lib. 9. c. ult. Quia, inquit, Lia septem pepererat proles, Rachel duas tantum: ne itaque Rachel minor videatur esse Lia, hinc Joseph in filio ejus Benjamin, quinque ei partes addit, ut sic eam Lia aequet. Sicut enim Lia quinque proles Rachel, ita Benjamin, et consequenter Rachel suos fratres ipsaque Liam eorum matrem, quinque partibus sive missibus superabat in hac mensa Josephi.

Allegorice Benjamin est S. Paulus ex tribu Benjamin oriundus, qui praeter alios Apostolicis sapientia, gratia,

CAPUT XLIV.

1. Praecipit autem Joseph dispensatori domus suae, dicens: Imple saccos eorum frumento, quantum possunt capere, et pone pecuniam singulorum in summitate sacci.

2. Scyphum autem metru argenteum, et pretium quod dedit tritici, pone in ore saci junioris. Factumque est ita.

3. Et orto mane, dimissi sunt cum asinis suis.

4. Jamque urbem exierant et processerant paululum: tunc Joseph, accessit dispensator domus: Surge, inquit, et persequere viros; et apprehensus dicit: Quare reddidistis malum pro bono?

5. Scyphus, quem furati estis, ipse est in quo bi-

bit dominus meus, et in quo augurari solet; pessimam fecistis.

6. Fecit ille ut jusserat; et apprehensus per ordinem locutus est.

7. Qui responderunt: Quare sic loquitur dominus noster, ut servi tui tantum flagitii commisserint?

8. Pecuniam, quam invenimus in summitate saccorum, reportavimus ad te de terra Chanaan; et quomodo consequens est ut furati simus de domo domini tui aurum vel argentum?

9. Apud quemcumque fuerit inventum servorum tuorum quod queris, moriatur, et nos erimus servi domini nostri.

10. Qui dixit eis: Fiat juxta vestram sententiam: apud quemcumque fuerit inventum, ipse sit servus meus; vos autem eritis innoxii.

11. Itaque festinato deponentes in terram saccos, aperuerunt singuli.

12. Quos scrutatus, incipiens a majore usque ad minimum, invenit scyphum in sacco Benjamin.

13. At illi, scissis vestibus, oneratisque rursum asinis, reversi sunt in oppidum.

14. Primusque Judas cum fratribus ingressus est ad Joseph (necdum enim de loco abierat), omnesque ante eum pariter in terram corruerunt.

15. Quibus ille ait: Cur scis agere voluistis? an ignoratis quod non sit similis mei in sugurandi scientia?

16. Cui Judas: Quod respondimus, inquit, domino meo? vel quid loquar, aut juste poterimus obtemperare? Deus invenit iniquitatem servorum tuorum: in omnes servi sumus domini mei, et nos, et apud quem inventus est scyphus.

17. Respondit Joseph: Absit a me ut sic agam; qui furatus est scyphum, ipse sit servus meus; vos autem abite liberi ad patrem vestrum.

18. Accedens autem propius Judas, confidenter ait: Oro, domine mi, loquatur servus tuus verbum in auribus tuis, et ne irascaris famulo tuo: in es enim post Pharaonem,

19. Dominus meus. Interrogasti prius servos tuos: Habebis patrem aut fratrem?

20. Et nos respondimus tibi domino meo: Est nobis pater senex, et puer parvulus qui in sepulchro illius natus est, cujus uterinus frater mortuus est; et ipsum solum habet mater sua, pater vero tenerè diligit eum.

21. Dixistique servis tuis: Adducite eum ad me, et ponam oculos meos super illum.

22. Suggestimus domino meo: Non potest puer relinquere patrem suum; si enim illum dimiserit, morietur.

23. Et dixisti servis tuis: Nisi venerit frater vester minimus vobiscum, non videbitis amplius faciem meam;

24. Cum ergo ascendissemus ad famulum tuum patrem nostrum, narravimus ei omnia quae locutus est dominus meus.

25. Et dixit pater noster: Revertimini, et emittite nobis parum tritici.

facundia, efficaciam et zelo à Deo dotatus est; ita S. Ambros. et Prosper. Deducitur Benjamin, ait Ambros. lib. de Joseph c. 9, et bonis odoribus convitiis advenit portans secum resinam, etc. Talis enim Pauli predicatio, ut patrem aboleret affectum corruptivum evadere et in morem disputationis sua aculeo, verere magis agra mentis vicerat captivus, quam score. Incertum utrumque, et casiam et guttam sepultura insipiente esse David nos docuit dicens: Myrrha, et gutta, et casia à vestimentis. Vult enim Paulus crucem Domini predicare. Et cap. 10: Ideo in convivio pars ejus quintupliciter major affecta est, quod haberet superioribus aut ferri non solum incantia prudentia, sed etiam militiam corporis et gratia castitatis.

ET INEBRIATI SUNT. Satiati sunt, exilarati sunt, viro incaluerunt, citra tamen crapulam aut temulentiam: hanc enim continentem et sanctus Joseph in sua mensa non permisisset, nec hac recarentur homines, sed, ut ait S. Aug., se mergunt diluvio. Audi Plinium, lib. 14. c. 22: Ex vino, inquit, et ebrietas oritur pallor et genae pendulae, a. ulorum ulcera, tremulae manus, labantesque pedes, et fortiales somni, et iniquis nocivum, praevenitque immum ebrietatis portentosus libido, ac juvenum nefas. Postera die ex re habitus fecidi, ac ferè omnium oblitio, morisque memoriae, prudentiae etiam. Adde damna temporis, pecuniae et conscientiae, de quibus dixi c. 19, in fine.

Præclare Alphonsus Aragoniae rogatus cur ad ebrietatem defestaretur, respondit: Quia scio furorem et libidinem ejus filius esse; scio quantum gloria Alexandri Magni obdurat ebrietas.

Ebrietas ergo haec fuit laeta et largior vini potatio quam mens non olubatur, sed exilarabatur: ita S. Hieron., August. et Philo. Unde Graecum *πρῶτον*, id est, inebriari, dicitur quasi *πρῶτον ἐξ οἴνου*, quia post sacra veteres laeti indulgebant poculis, vel potius *ἐξ οἴνου*, id est, à remissione et relaxatione animi, etiam sapientis. que fit per suavitatem et hilaritatem vini paulo copiosius hausti. Ita Eustathius ex Athenaeo.

Apposuit dixit Anacharsis in vite esse tres botros, et tres calices. Primus, inquit, calix libatur suntuatis, secundus voluptatis, tertius ebrietatis, injuriae et insimulae.

Sperne voluptates, nocet empta dolose voluptas; veteras delicias expecta, ruma illud: *Lactatus sum in his quae dicitur sunt mihi: In domum Domini ibimus.*

CHAPITRE XLIV.

1. Or, Joseph, voulant connaître dans quelles dispositions étaient ses frères à l'égard de Benjamin, donna cet ordre à l'intendant de sa maison, et lui dit: Mettez dans les sacs de ces personnes autant de blé qu'ils en pourront tenir, et l'argent de chacun à l'entrée du sac;

2. Et mettez sur la coupe d'argent à l'entrée du sac du plus jeune, avec l'argent qu'il a donné pour le blé. Cet ordre fut donc exécuté.

3. Et le lendemain dès le matin, on les laissa aller avec leurs ânes chargés.

4. Lorsqu'ils furent sortis de la ville, comme ils n'avaient fait encore que peu de chemin, Joseph appela l'intendant de sa maison et lui dit: Courez vite après ces gens, arrêtez-les, et leur dites: Pourquoi avez-vous rendu le mal pour le bien?

5. La coupe que vous avez dérobée est celle dans

laquelle mon seigneur boit, et dont il se sert pour devenir; vous avez fait une très-mauvaise action.

6. L'intendant lui fit ce lui lui avait été commandé, et les ayant arrêtés, il leur dit tout ce qui avait été ordonné de leur dire.

7. Ils lui répondirent: Pourquoi mon seigneur parlez-vous ainsi à ses serviteurs, et les croit-il capables d'une action si honteuse?

8. Nous vous avons rapporté du pays de Chanaan l'argent que nous trouvâmes à l'entrée de nos sacs. Comment donc se pourrait-il faire que nous eussions dérobé et enlevé de la maison de votre seigneur de l'or ou de l'argent?

9. Que celui de vos serviteurs, quel qu'il puisse être, à qui l'on trouvera ce que vous cherchez, meure, et nous serons esclaves de mon seigneur.

10. Il leur dit: Je pourrais exiger ce que vous promettez contre vous-mêmes soit exécuté; mais j'en ai demandé pas tant; je demande seulement que quelcun se trouvera avoir pris ce que je cherche, soit mon esclave; et pour vous, vous serez innocents, et vous tous en irez en paix.

11. Ils déchargèrent donc aussitôt leurs sacs à terre, et chacun ouvrit le sien.

12. L'intendant les ayant fouillés, en commençant depuis le plus grand jusqu'au plus petit, trouva la coupe dans le sac de Benjamin.

13. Alors ayant déchiré leurs vêtements et recharge leurs ânes, ils revinrent à la ville.

14. Juda se présenta le premier avec ses frères devant Joseph, qui n'était pas encore sorti du lieu où il était, et ils se prosternèrent tous ensemble à terre devant lui.

15. Joseph leur dit: Pourquoi avez-vous agi ainsi avec moi? ignorez-vous qu'il n'y a personne qui m'égalé dans la science pour deviner les choses secrètes, et que maï votre vol ne pourrait m'être caché?

16. Juda lui dit: Que répondons-nous à mon seigneur? que lui dirons-nous, et que pouvons-nous lui représenter avec quelque ombre de justice pour notre défense? Dieu a trouvé l'iniquité dans les mains de vos serviteurs. Nous sommes tous les esclaves de mon seigneur, nous et celui à qui on a trouvé la coupe.

17. Joseph répondit: Dieu me garde d'agir de la sorte. Que celui qui a pris ma coupe soit mon esclave; et pour vous autres, allez en liberté trouver votre père.

18. Juda s'approchant alors plus près de Joseph, lui dit avec assurance: Mon seigneur, permettez, je vous prie, à votre serviteur de vous dire un mot, et ne vous mettez pas en colère contre votre esclave; car, après Pharaon,

19. C'est vous qui êtes mon seigneur. Vous avez demandé d'abord à vos serviteurs: Avez-vous encore votre père, ou quelqu'autre frère?

20. Et nous vous avons répondu: Mon seigneur, nous avons un père qui est vieux; et un jeune frère qu'il a eu dans sa vieillesse, dont le frère qui était né de la même mère est mort; il ne reste plus que celui-là, et son père l'aime tendrement.

21. Vous dites alors à vos serviteurs: Amenez-le-moi. Je serai bien aise de le voir.

22. Mais nous vous répondimes: Mon seigneur, cet enfant ne peut quitter son père; car s'il le quitte, il le fera mourir de douleur.

23. Vous dites à votre serviteur: Si le dernier de vos frères ne vient avec vous, vous ne verrez plus mon visage.

24. Lors donc que nous fûmes retournés vers notre père, votre serviteur, nous lui rapportâmes tout ce que vous avez dit, mon seigneur.

25. Et notre père nous ayant dit quelque temps après: Retournez en Egypte pour nous acheter encore un peu de blé,

26. Cui diximus: Ire non possumus; si frater noster minims descendit nobiscum, proficisemur simul; alioquin illo absente, non audeamus videre faciem viri.

27. Ad que ille respondit: Vos scitis quod duos genuerit mihi uxor mea;

28. Egressus est unus, et dixistis: Bestia devoravit eum; et hucusque non comparat.

29. Si tuleritis et istum, et aliquid ei in via contigerit, deducetis canos meos cum merore ad inferos.

30. Igitur si intraverit ad servum tuum patrem nostrum, et puer defuerit (cum anima illius ex huius anima pendeat).

31. Viderique eum non esse nobiscum, morietur, et deducet famuli tui canos ejus cum dolore ad inferos.

32. Ergo proprie servus tuus sum, qui in meam hunc recepi fidem, et spondidi dicens: Nisi reduxero eum, peccati reus ero in patrem meum omni tempore.

33. Manebo itaque servus tuus pro puero in ministerio domini mei, et puer ascendet cum fratribus suis.

34. Non enim possum redire ad patrem meum, absente puero: ne calamitatis, que oppressura est patrem meum, testis assistam.

26. Nous lui répondimes: Nous ne pouvons y aller seuls: si notre jeune frère y vient avec nous, nous irons ensemble; mais à moins qu'il ne vienne, nous n'osons pas nous présenter devant celui qui commande en ce pays-là.

27. Il nous répondit: Vous savez que j'ai eu deux fils de Rachel ma femme.

28. L'un d'eux étant allé aux champs, vous m'avez dit qu'une bête l'avait dévoré; et il ne paraît point jusqu'à cette heure.

29. Si vous enmenez encore celui-ci, et qu'il lui arrive quelq'accident dans le chemin, vos accablerez ma vieillesse d'une affliction qui la conduira dans le tombeau.

30. Si je me présente donc à mon père votre serviteur, et que l'enfant n'y soit pas, comme sa vie dépend de celle de son fils,

31. Lorsqu'il verra qu'il n'est point avec nous, il mourra, et vos serviteurs accablent sa vieillesse d'une douleur qui le mènera au tombeau.

32. Que ce soit donc plutôt moi qui sois votre esclave, puisque je me suis rendu caution de cet enfant, et que j'en ai répondu à mon père, en disant: Si je ne le ramène, je veux bien que mon père n'impute cette faute, et qu'il ne me la pardonne jamais.

33. Et ainsi je demeurerai votre esclave, et je servirai mon seigneur en la place de l'enfant, afin qu'il retourne avec ses frères.

34. Car je ne puis pas retourner vers mon père, sans que l'enfant soit avec nous, de peur que je ne sois témoin de l'extrême affliction qui accablera notre père.

COMMENTARIUM.

VERS. 2. — SCYPHUS, etc., FONE IN ORE SACCI JUMENTA, Benjamini. Fecit hoc Joseph, ut hæc ratione perentaret animos fratrum, nùm inviderent Benjamin, tanquam Rachelis filio, tanquam ei, qui quintuplò majores partes in convivio acceperat, ut videlicet, si invidiam hanc persentiret per fratrum silentium et neglectum Benjamin, eum apud se retineret, ne quid in viâ fratres contra eum, uti offm contra se fecerant, molirentur. Sin verò amorem fraternum, per anxietatem et curam cum liberandi, ostenderent, eundem cum eis dimitteret. Ita Philo, Josephus, S. Chrysost., Theodor.

VERS. 3. — SCYPHUS QUEM FURATI ESTIS. Nota: Joseph justè potuit suos fratres punire, hunc metum et terrorem eis incutendo, ob scelus in se commissum; ut hæc afflictioe in se reversi, peccatum suum agnoscerent, uti reipsi fecerunt, inquit S. August. Benjaminum tamen ita affligere non potuit. Unde levit hic et venialis in eum tuit calumnia quæ ei factum scyphi mpegit; verùm ea in bonum Benjaminii fuit coacta, ut dixi v. 2, fuitque ea modici temporis, quam mox se potestando maximâ lenità maximisq; beneficiis compensavit. Fuit quoque hic mendacium; nam Joseph hoc non dixit tentando et interrogando, uti dixit illa c. 24, v. 9, sed omninò asserendo. Fuit tamen hoc mendacium jocosum, non perniciosum. Quod ergo S. August. qu. 125 conatur Josephum excusare à mendacio, intellige de serio et noxiò.

Symbolicè sicut Joseph cum lusit cum Benjamin, quem initio quasi furcem premere ac vincere velle se simulavit; postea verò totum id joco factum ostendit, eumque amplexans cæteris fratribus prelati. Ita Deus

agit cum humilibus: contemni illos patitur, affligi, vexari; sed hi humiliter et patienter ea ferant, blandiunt eis eosque evehet, ut tantò fiant gloriosiores quanto fuere abjectiores. Ludis ergo Dei est humilitas.

IN quo AUGURARI SOLET. Septuag.: In quo augurio auguratur. Perperam ergo veritè R. Kimchi: Pro quo augures consulit.

Tradit Julius Sirenus lib. 9 de Fato c. 18, Ægyptios et Assyrios pelves (sic et scyphos, ut videtur) aquâ replere, deinde certis verbis demonem advocare solitos, ac tum demonem instar sibi ex aquis edidisse responsa ad ea de quibus consulebatur. Rursùm, demon subinde in aquâ exprimebat speciem, vel imaginem rei, vel auctoris qui querebatur, uti et jam divini nostri auctores furti, suis incantationibus in aquâ representant et excolunt.

Dices: Ergone Joseph talem hie se prolietur magum et divinum? Affirmat Calvinus, ideòque cum gravi simulatione contra religionem peccasse assererat. Sed quis hoc credat de Josepho, qui Propheta fuit piissimus ac sanctissimus? Respondet itaque S. August. Josephum hie loqui non serio, sed joculariter; sic enim videtur loqui v. 15. Secundo, Theodor. vult Josephum loqui interrogativè, non assertivè. Tertio, D. Thomas vult Josephum loqui non ex suâ, sed Ægyptiorum opinione, qui Josephum verè putabant esse augurem. Sed hæc non satis faciunt huic verum et contextui.

Dico ergo: Pro augurari, hebraicè est nachas, quod significat presagire et divinare sive augurio, sive naturalis sagacitate, puta conjectare, rimari et indagare.

Unde Chaldæus et Aben Esra vertunt, probare Joseph ergo hoc scypho, eum vino pleum hospitibus suis propinando, naturaliter divinalat et explorat hospitum suorum temperantiam, prudentiam et arcana cordis (in vino enim est veritas), et hie explorat quis fratrum in Benjaminum esset animus, ut dixi vers. 2. Sinebot tamen ipse fratres suos falli, ut putarent se verè et proprie esse augurem, ideòque verbo ambiguo usus est.

Sic augurium pro conjectatione capit Plinius lib. 7, epist. ad Corn. Tacitum, cum ait: Auguror, nec me fallit augurium latorius tuas immortales fore. Sic Arist. problem. 9, sect. 55, sterutamentum vocat sacrum augurium sanitatis capitis: quia scilicet signum est capiti bene valere, posse concoquere et excernere superfluos et noxios humores; cum enim capitis calor humorem spiritumque extraneum erudum et ventosum pervincit et expellit, tunc moveri solet sterutamentum.

VERS. 15. — QUOD NON SIT SIMILIS MEI IN AUGURANDI SCIENTIA. Augurandi, id est, divinandì et conjectandi; hoc enim est hebræum nachas, ut dixi v. 5, q. d.: Cum Pharaò totaque Ægyptus me ut augurem, id est, prophetam et divinum agnoscat et colat, quomodo vos soli in hoc furto putastis vos me meaque divinationem posse latere?

VERS. 16. — DEUS INVENIT PECCATUM NOSTRUM. Aliqui cum S. August. intelligunt peccatum venditionis Josephi, q. d.: Quia nos Josephum in servitutem vendidimus, hinc jasta mune sublimior servituti. Hoc in corde suo sentire potuit Judas, verum exterius ipsi Josepho de hoc peccato non loquitur, sed de peccato furti scyphi; de eo enim accusabat eos Joseph; unde de eodem Judas respondit,

CAPUT XLV.

1. Non se poterat ultra colibere Joseph multis eorum obstantibus; unde præcepit ut egredierentur cuncti foras et nullus interesset alienus agnitioni mutue.
2. Elevarique vocem cum fletu; quàm audierunt Ægyptii omnisque domus Pharaonis.
3. Ea dixit fratribus suis: Ego sum Joseph: ad huc pater meus vivit? Non poterat respondere fratres nimio terrore perterriti.
4. Ad quos ille clementer: Accedite, inquit, ad me. Et cum accessissent propè: Ego sum, ait, Joseph, frater vester, quem vendidistis in Ægyptum.
5. Nolite pavere, neque vobis durum esse videatur quod vendidistis me in his regionibus; pro salute enim vestra misit me Deus ante vos in Ægyptum.
6. Biennium est enim quod cepit fimes esse in terrâ; et adhuc quoque anni restant, quibus nec arari poterit nec meti.
7. Præmisit me Deus ut reservemini super terram, et escas ad vivendum habere possitis.
8. Non vestro consilio, sed Dei voluntate, hie misus sum: qui fecit me quasi patrem Pharaonis, et

illud agnosendo. Videtur ergo Judas putasse et suspicatus esse quod Benjamin verè furatus esset scyphum, præsertim cum Benjamin deprehensus tacet nec se defenderet. Aut certè in re accipiti et dubiâ maluit Judas peccatum fratri abscribere et humiliter veniam precari, itaque iram Josephi lenire quam eandem magis concitare Benjaminum excusando, et vel expressè vel tacite culpam in Josephum ejusque famulos retorquendo eisque fradem, dolam et calumniam impingendo. Ex eo enim quod scyphus inventus erat in sacco Benjaminii, præsumptio furti erat de Benjaminio; ita Abulensis. Verè S. August. sent. 118: *Melior est, inquit, in malis humilis confessio quam in bonis superba gloriatio.*

Quare rogatus anachoreta quam potissimum ad celum viam invenisset, respondit: *Si se homo semper accuset; testis est B. Dorotheus doctrin. 7. Ita S. Catharina Senensis, alique humiles et illustres sancti, ad omnia mala, que sibi, proximis, aut reipub. eveniunt, dicere solent: Mea culpa hoc malum accidit.*

VERS. 20. — IPSUM SOLUM HABET MATER SUA. Ipse solus ex matre superest; hebraicè, remansit solus matris sue, quod etiam de mortuâ dici potest; mortua enim jam erat Rachel inter Benjamin.

VERS. 21. — POSAM OCELLOS MEOS SEPER ILLUM. Benjamin eum aspiciam, benevolus illi ero, favebo, et fovebo illum; unde Septuag. vertunt: *Curam illius habebo.*

VERS. 30. — ANIMA. Vita patris pendet ex vitâ filii; si enim moriatur vel auferatur filius, morietur pater pro trisistis.

VERS. 32. — EGO PROPRIE. Ego peculiaris tibi servus sum; qui et robore et usu rerum tibi utilior ero quam puer Benjamin.

CHAPITRE XLV.

1. Joseph ne pouvait plus se retenir; et parce qu'il étoit environné de plusieurs personnes, on le commanda que l'on fit sortir tout le monde, afin que nul étranger ne fût présent lorsqu'il se ferait connaître à ses frères.
2. Alors les larmes lui tombant des yeux, il éleva fortement la voix, qui fut entendue des Ægyptiens, et de toute la maison de Pharaon.
3. Et il dit à ses frères: Je suis Joseph; mon père vit-il encore? Mais ses frères ne purent lui répondre, tant ils étoient saisis de frayeur.
4. Il leur parla donc avec douceur, et leur dit: Approchez-vous de moi. Et s'étant approchés de lui, il ajouta: Je suis Joseph, votre frère, que vous avez vendu à des marchands qui m'ont amené en Égypte.
5. Ne craignez point de ce que vous m'avez vendu, pour être conduit en ce pays-ci, car Dieu l'a permis ainsi pour votre bien, et il m'a envoyé en Égypte avant vous pour votre salut.
6. Il y a déjà deux ans que la famine a commencé sur toute la terre, et il en reste encore cinq, pendant lesquels on ne pourra ni labourer utilement la terre, ni en recueillir les fruits nécessaires pour se nourrir.
7. Mais Dieu m'a fait venir ici avant vous, pour vous conserver la vie, et ainsi que, par mon moyen, vous puissiez avoir des vivres pour subsister.
8. Ce n'est point par votre conseil que j'ai été envoyé ici, mais par la volonté de Dieu, qui m'a rendu comme le père de Pharaon, le grand-maître de sa maison, et le prince de toute l'Égypte. Ne vous

dominium universe domus ejus, ac principem in omni terrâ Egypti.

9. Festinate et ascende ad patrem meum, et dices ei : Hæc mandat filius tuus Joseph : Deus fecit me dominum universæ terre Egypti ; descende ad me, ne moreris :

10. Et habitabis in terrâ Gessen ; erisque juxta me tu, et illi tui ; et filii filiorum tuorum, oves tue, et armenta tua, et universa quæ possides.

11. Inique te pascam (adhuc enim quinque anni residui sunt famis), ne et tu pereas, et domus tua, et omnia quæ possides.

12. Et oculi vestri, et oculi fratris mei Benjamin, vident quod os meum loquatur ad vos.

13. Nuntiate patri meo universam gloriam meam, et cuncta quæ vidistis in Egypto : festinate et adducite eum ad me.

14. Cumque amplexatus recuissset in collum Benjamin fratris sui, floruit, illo quoque similiter flente super colatum ejus.

15. Oculatque est Joseph omnes fratres suos, et prioravit super singulos ; post que ainsi sunt loqui ad eum.

16. Audiatque est, et celebri sermone vulgatum in aediæ regis : Venerunt fratres Josephi ; et gavisus est Pharaon atque omnis familia ejus.

17. Dixitque ad Joseph ut imperaret fratribus suis, dicens : Ocrantes jumenta, ite in terram Chanaan.

18. Et tollite inde patrem vestrum et cognationem, et venite ad me : et ego dabo vobis omnia bona Egypti, ut comedatis medullam terræ.

19. Præcipie etiam ut tollant plura de terrâ Egypti, ad subventionem parvulorum suorum ac conjugum ; et dicitis : Tollite patrem vestrum, et propere raptis quantocius venientes.

20. Nec dimittatis quodquam de suppellectili vestra, quia omnes opes Egypti vestrae erunt.

21. Feceruntque tibi Israël ut eis mandatum fuerat. Quibus dedit Joseph planstra, secundum Pharaonis imperium, et cibaria in itinere.

22. Singulis quoque profferi jussit binas stolas : Benjamin vero dedit trecentos argenteos cum quinque stolis optimis.

23. Tantummodo pecunia et vestium mittens patri suo, addens et asinos decem, qui subvenerent ex omnibus divitiis Egypti, et totidem asinos triticum in itinere panesque portantes.

24. Dimisit ergo fratres suos, et proficiscentibus, ait : Ne irascamini in vâ.

25. Qui ascendentes ex Egypto venerunt in terram Chanaan ad patrem suum Jacob.

26. Et nuntiaverunt ei, dicentes : Joseph filius tuus vivit, et ipse dominatur in cuncta terrâ Egypti. Quo audito Jacob, quasi de gravi somno evigilans, tamen non credebatur eis.

27. Illi è contra referebant omnem ordinem rei. Cumque vidisset plura et universa quæ miserat, revixit spiritus ejus,

28. Et ait : Sufficit mihi, si adhuc Joseph filius

troubles donc point de ce que vous venez fait à mon égard.

9. Mais hâtez-vous d'aller trouver mon père, et dites-lui : Voici ce que vous mande votre fils Joseph : Dieu m'a rendu comme le maître de toute l'Égypte ; venez me trouver, et ne différez point.

10. Vous demeurerez dans la terre de Gessen, vous serez près de moi, vous et vos enfants, et les enfants de vos enfants, vos brebis, et vos troupeaux de bœufs, et tout ce que vous possédez.

11. Et je vous nourrirai là, parce qu'il reste encore cinq années de famine, de peur qu'autrement vous ne périésiez avec toute votre famille et tous ce qui est à vos.

12. Vous voyez de vos yeux, et vous et mon frère Benjamin, que c'est moi-même qui vous parle de ma propre bouche.

13. Annoncez à mon père quelle est la gloire dont je suis ici comblé, et tout ce que vous avez vu dans l'Égypte ; hâtez-vous de me l'amener.

14. Et s'étant jeté au cou de Benjamin son frère, pour l'embrasser, et Benjamin pleura aussi en le tenant embrassé.

15. Joseph embrassa aussi tous ses frères, il pleura sur chacun d'eux ; et après cela, ils se rassurèrent pour lui parler.

16. Aussitôt il se répandit un grand bruit dans toute la cour du roi, et on dit publiquement que les frères de Joseph étaient venus. Pharaon s'en réjouit avec toute sa maison.

17. Et il dit à Joseph qu'il donnât cet ordre à ses frères : Chargez vos ânes de blé, et retournez en Chanaan ;

18. Amenez de là votre père avec toute votre famille ; et venez me trouver ; je vous donnerai tous les biens de l'Égypte, et vous serez nourris de ce qu'il y a de meilleur dans cette terre.

19. Ordonnez-leur aussi d'emmener des chariots de l'Égypte, pour faire venir leurs femmes avec leurs petits enfants, et dites-leur : Amenez votre père, et hâtez-vous de revenir le plus tôt que vous pourrez.

20. Sans rien laisser de ce qui est dans votre maison, et en abandonnant ainsi votre pays, ne craignez pas de manquer de rien en celui-ci, parceque toutes les richesses de l'Égypte seront à vous.

21. Les enfants d'Israël firent ce qui leur avait été ordonné. Et Joseph leur fit donner des chariots, selon l'ordre qu'il en avait reçu de Pharaon, et des vivres pour le chemin.

22. Il commanda aussi que l'on donnât deux robes à chacun de ses frères ; mais il en donna cinq des plus belles à Benjamin, et trois cents pièces d'argent.

23. Il envoya autant d'argent et de robes pour son père, avec dix ânes chargés de tout ce qu'il y avait de plus précieux dans l'Égypte, et autant d'ânes qui portaient du blé et du pain pour le chemin.

24. Il renvoya donc ainsi ses frères, et leur dit en partant : Ne vous mettez point au colère les uns contre les autres pendant le chemin, mais allez-vous en paix.

25. Ils vinrent donc de l'Égypte au pays de Chanaan, vers Jacob leur père.

26. Et ils lui dirent cette grande nouvelle : Votre fils Joseph est vivant et commande dans toute la terre d'Égypte. Ce que Jacob ayant entendu, il se réveilla comme d'un profond sommeil, et cependant il ne pouvait croire ce qu'ils lui disaient.

27. Ses enfants insistaient au contraire, en lui rapportant comment toute la chose s'était passée. Enfin, ayant vu les chariots et tout ce que Joseph lui envoyait, il reprit ses esprits,

28. Et il dit : Je n'ai plus rien à souhaiter, puisque

meus vivit ; vadam et videbo illum antequam moriar.

COMMENTARIUM.

VERS. 5. — EGO SUM JOSEPH. Hæc vox inopina, quasi fulmen, ait Rupertus, percussit fratres eosque attonitos, elingues et quasi amentes reddidit : à formidabili enim potentia Josephi, scelere suo non nisi mortem meritam expectabant.

Allegor. S. Ambros. lib. de Joseph, cap. 12 : *Quid, inquit, aliud tunc clamavit nisi : Ego sum Jesus, cum Pilato diceret : c Tu dicis, quia rex sum. » Accedite ad me ; quia ego ad vos appropinquavi, ut per carnis susceptionem facerem me vestra consortem naturæ. Et multo magis cum post resurrectionem et se discipulis ostendit, dicens : Nolite timere, ego sum. Data est mihi omnis potestas in caelo et in terrâ. Hæc S. Ambrosius. Vide et Hugonem Cardinalem.*

Nota hic charitatem Josephi qui usque ad mortem Jesus ultus est suam injuriam tum oblivione et silentio ; tum blanditiis, amplexibus, osculis, lacrymis et suspiriis ; tum benedictæ fratrum perpetuæque alimoniam. *Osculabatur ergo singulos, et per singulos flebat, et irrigans lacrymis pœnitentium colla perfundebat, utque odium fratrum charitatis lacrymis ablueret, inquit S. Aug. serm. 85 de Tempore. Disce à Josepho efficacissimum philttrum esse : Ut amaris, ama. Verè S. Chrysostomus homil. 15 ad populum : Vis laudari ? lauda alium. Vis amari ? ama. Vis paribus primis potiri ? cede illis prius alteri.*

Hoc philttrum suis Constantinopolitæ catholicis inculcavit S. Gregorius Nazianzenus : dum enim ipsi ab Ariarianis, sub Valente, Ariano imperatore, vexati, oppressi, eo mortuo, sub Theodosio orthodoxo imper. par pari eis reddere eosque paribus molestiis afflicere cogitarent, hæc ad eos dixit Nazianz. : *Non hæc, mi greg, à nobis poscit Christus, neque sic Evangelium nos docet. Opportunitas modo nobis offertur convertendi eos qui per errorem seducti sunt. Agnoscent edocti delicta sua, proclant coram Domino, impietatem confiteantur, gregi nostro se immiscuent. Hæc mea est ultio, ut qui nos affecerunt injuriis, salutem consequantur, ac profiteantur esse præclara, quæ pridem persequuntur. Mites animis estote, filii. Cujus animus lenis ac tolerans est, is prudentia valet. Prestate illis beneficia qui vos odio prosequuntur, ac propterea eis delicta remittite. Quod si animus vehementer exarsit, neque coerceri se ira patitur, quod ab hoc alterum est præstate, ut hæc Christo permittitæ ac futuro tribumini reservetis : » *Non enim est ultio, ego rependam, et c. Dominus. His dictis populum placavit, et in suam sententiam pertraxit, uti narrat Gregorius presbyter in vitâ Greg. Nazianz. Ita S. Martinus Brictionem presbyterum, sum eulaminatorem, voluit officio privare, dicens : Si Christus passus est Judam, cur ego non possit Brictionem ? testis est Severus Sulpitius dialogo 5.**

Hoc philtro martyres sepe suos carnifices converterunt, dum eos à Deo punitos suis precibus sanitati restituerunt, ut patet ex vitâ S. Agnetis resuscitantis præfecti filium se invadentem ; ex vitâ S. Joannis et Pauli, qui Terentianum præfecti filium à demone liberaverunt ; ex vitâ P. Laurentii et Pergentii, qui carnifices suos obrigentes, orando vigori restituerunt ; ex vitâ S. Sabini, qui Venustianum præsidem oculorum dolore percussum, sanavit ; ex vitâ S. Polmiæna, S. Christianæ, S. Anatolie, S. Eugenie, Barie et aliorum plurimorum.

mon filis Joseph vit encore ; j'irai et je le verrai avant que je meure.

Nota secundo cum S. Chrysos. : Joseph hic peccatum fratrum elevat, non per fatum aut Homeriam Aren, id est, deum, que mala et noxia inferre credita est à gentilibus, sed per providentiam Dei, qui scelus eorum ordinauit in gloriam Josephi et ipsorum, publicumque bonum. Unde Joseph consolatur et hortatur eos ne dolent, aut se invicem propter hoc affligant, se non dolente, sed gaudente, unde ait :

VERS. 5. — MISIT ME DEUS, q. d. : Deus per vestrum scelus, quo me vendidistis, misit et direxit me hic, ut vestra aliorumque fami prospicerem ; quare non tam damnanda est vestra in me iniquitas quam divina sapientia providentia et misericordia praticanda. Ita S. Chrysost.

VERS. 6. — NEC ARABI POTERIT, nisi tantum in paucis agris Nilo adjacentibus ; ceteri enim steriles erunt, quia Nilus, qui Ægypto est instar pluvie, more suo non exundabit, nec fecundabit agros.

BENIGNUS EST ENIM. Hinc patet hæc gesta esse, fratresque et patrem Jacobum in Ægyptum descendisse anno 2 sterilitatis ; ceteri enim esset 150 annorum, Joseph vero 59 ; nam anno ætatis 50 Joseph evectus est ad principatum ; successerunt deinde 7 anni fertilitatis et duo sterilitatis, erat ergo ipse hoc secundo anno sterilitatis 59 annorum, ac consequenter natus est ipse anno Jacobi 91 ; tolle enim 59 à 150, habebis 91, ut dixi superius. Hæc est basis et nodus chronologie hujus ætatis : unde sæpè repetenda.

VERS. 8. — NON VESTRO CONSILIO, SED DEI VOLUNTATE HUC MISSOS SEM. Voluntate, scilicet præhærenti exaltationem meam, neque venditionem tantum permitte, ut per eam exaltarer. Ita Suarez et alii passim ; unde non dicit : Vos misistis me, quia vos mittendo peccastis ; sed : Missus sum, quia Deus est auctor passionis, æquæ ac patientiæ meæ, quia vestrum scelus subit et toleravi ; non autem est auctor actionis vestrae, hæc enim fuit peccatum. Sic de Christo ait Petrus Act. 2, v. 25 : *Hunc definitis consilio, et prescientiâ Dei tradidit, per manus iniquorum afflictus interemitis.* Deceverat enim Deus passionem Christi, non autem crucifixionem Judæorum. Nam, ut aiunt theologi, *actio (Judæorum) displicuit, passio (Christi) grata fuit Deo.*

QUI FECIT ME QUASI PATREM PHARAONIS. Patrem, id est, rectorem, consiliarium, moderatorem. Joseph enim ita res omnes Pharaonis suo consilio ac prudentiâ regelat, ac si ejus fuisset pater ; uti Vatablus. Rursum curabat frumentum et annonam totæ aulæ, imò

toti regno Pharaonis, ac si totius regni fuisset paterfamilias. Sic rex Tyri suum consiliarium intimum, puta Ithram, vocat patrem suum, 2 Paralip. 2, v. 15. Et Aman vocatur pater Artaxerxis, Esther 15, 6. Fuit ergo pater regis, titulus honoris et dignitatis prima, in aulis regum Tyri, Ægypti et Persidis; sicut apud Hispanos, Italos et Gallos est *economa*, quem *Major-domo* vocant, qui aulæ annuam aliaque necessaria curat, sicut paterfamilias curat domum suam. Ita Fineda lib. 5 de Salom. pag. 597. Pulchrè S. Chrysost. hom. 64 in personâ Joseph: *Ille inquit, servitus hunc principatum mihi concessit: ille tradidit in hanc me gloriam exivit: ille afflictio hujus mihi occusit honoris fuit: ille invidia hanc mihi claritudinem peperit. Hæc nos non solum audiamus, sed et imitemur, et ita solentur eos qui nos afflicto, non imputantes eis quæ in nos admissurunt, et quonia magna ferentes benevolentia, sicut ille admiramur.*

VERS. 9. — **MANDAT**, significat nuntiat, optat: nec enim Joseph potuit, aut voluit propriè imperare patri suo.

VERS. 11. — **NE ET TU PEREAS**. Hebraicè est *penitens, ne desperaveris*, id est, ne inopè et inediâ labores, itaque percas, Ita Chald. et Vatabl.

VERS. 18. — **MEDULLAM TERRÆ**. Hebraicè est *adipem terræ*, id est, fruges, et fructus terræ optimos et pinguisimos.

VERS. 22. — **BRAS STOLAS**. Hebraicè est, *teates mutatoris*: ergo ut minimum brins, ut scilicet unam subinde cum alterâ commutare possent. Pluralis enim numerus, apud Hebræos, complectitur dualem.

Nota. Vestes mutorie ab Hebræis vocantur pulchre et prestantes, quales in festis induimus, quando quotidianas viliores cum honestioribus commutamus; unde noster *stola* vertit.

TRECENTOS ARGENTOS, trecentos florenos. Brabantios; argentens enim siclus sive stater valebat et appendebat quatuor regales hispanicos. De quo plura Exodi 50, v. 15.

VERS. 24. — **NE IRASCAMINI IN VIA**. Hebraicè est,

CAPUT XLVI.

1. Profectusque Israel cum omnibus quæ habebat, venit ad puteum Juramenti; et matricis sibi victimis Deo patris sui Isaac.

2. Audivit enim per visionem noctis vocantem se, et dicentem sibi: Jacob, Jacob. Cui respondit: Ecce adsum.

3. At ille Deus: Ego sum fortissimus Deus patris tui; noli timere, descende in Ægyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi.

4. Ego descendam tecum illic, et ego inde adducam te revertentem; Joseph quoque ponet manus suas super oculos tuos.

5. Surrexit autem Jacob à puteo Juramenti; tulitque cum filii cum parvulis et uxoribus suis in plaustris quæ miserat Pharaon ad portandum senem.

6. Et omnia quæ possederat in terrâ Chanaan: venitque in Ægyptum cum omni semine suo.

ne irascimini, scilicet alter in alterum crimen in eæ admissum intorquetur et improperent. Sicut pater ante facere coepert Ruben, dicens: *Nuquid non dixi vobis: Nolite peccare in puerum, et non audistis me? In sanguis ejus exquiratur*, cap. 42, 32. Ita S. Chrysost.

Moralitèr S. Ambros. lib. de Joseph c. 15. *Docet, at, maxime in viâ fugiendam esse discordiam, ubi ipse vivendi comitatus debet esse inviolabilis, et gratia habere consortium.*

VERS. 29. — **QUASI DE GRAVI SOMNO EVIGILANS**. Attonitus et stupens ut nec loqui, nec rem tantam intelligere, aut concipere possêt: tales enim sunt qui subito evigilant. Hebraicè est, *cor ejus elanguit*, id est, tantam consolationem accepit, ut præ letitiam et admiratione, cor penè dediceret, vitalis spiritus cessaret, itaque quasi in deliquium animi incidere.

VERS. 27. — **REVIXIT SPIRITUS EJUS**. Instar ignis lucerna, vel oleo deficiente emoriens infuso oleo reviviscit, ait S. Chrysost. Unde ipse ex Septuag. legit: *Reconvalescit et tenet terram spectans*. Pari enim modo Jacob, cujus cor prius tam inopinatè et incredibilis res, nuntique lætissimi admiratione clanguerat, v. 26. nunc videns plaustra omnemque apparatus sibi à Joseph submissum, ad se rediit, credidit tam lætum de Joseph superstitè nuntium, itaque quasi revixit.

Chaldæus vertit: *Quievit Spiritus sanctus super Jacob patrem ipsorum*; quia, ut explicant Hebræi, Spiritus sanctus non manet in hominibus tristibus, dolentibus, melancholicis, ideoque torpidis et ignavis, sed in alacris, lætis, strenuis, expeditis, qualis hic factus est Jacob; ac proinde recepit spiritum propheticum, ut patet cap. sequent. v. 4, quo hæc verba merens carnærat. Ita ipsi, penes quos sit filius.

VERS. 24. — **SEFFICIT RUM**. Hebraicè *multum est mihi*, q. d.: Abundè gaudeo; nuntius hic tam lætus superat vota et spes meas, non est quid amplius quod desiderem, vel optem. Nunc juvenis ille exivit mentem meam, et fugavit senectutis infirmitatem, et roborantiationem, ait S. Chrysost. hom. 65.

CHAPITRE XLVI.

1. Israël partit donc avec tout ce qu'il avait, et vint au puits du Jurement; et ayant immolé en ce lieu des victimes au Dieu de son père Isaac.

2. Il entendit dans une vision pendant la nuit qui l'appela, et qui lui disait: Jacob, Jacob. Il lui répondit: Me voici.

3. Et Dieu ajouta: Je suis le Dieu très-puissant de votre père: ne craignez point, allez en Égypte, parce que je vous y rendrai chef d'un grand peuple.

4. J'irai là avec vous, et je vous en ramènerai, lorsque vous en reviendrez en la personne de vos petits-enfants. Joseph aussi vous fermera les yeux de ses mains.

5. Jacob étant donc parti du puits du Jurement, et ses enfants l'amènèrent avec ses petits-enfants et ses femmes dans les chariots que Pharaon avait envoyés pour faire venir ce bon vieillard.

6. Avec tout ce qu'il possédait au pays de Chanaan; et il arriva en Égypte avec toute sa race,

7. Filii ejus, et nepotes, filie, et cuncta simul progenies.

8. Hæc sunt autem nomina filiorum Israel, qui ingressi sunt in Ægyptum, ipse cum liberis suis. Primogenitus Ruben.

9. Filii Ruben: Henoch, et Phallu, et Hesron, et Charmi.

10. Filii Simeon: Jamuel, et Jamin, et Ahod, et Jachin, et Sohar, et Saul filius Chanaanitidis.

11. Filii Levi: Gerson, et Caath, et Merari.

12. Filii Juda: Her, et Onan, et Sela, et Phares, et Zara; mortui sunt autem Her et Onan in terrâ Chanaan: Natiqæ sunt filii Phares: Hesron et Hamul.

13. Filii Issachar: Thola, et Phua, et Job, et Semron.

14. Filii Zabulon: Sared, et Elon, et Jabelel.

15. Hi filii Lin quos genuit in Mesopotamiâ Syria; cum Dinâ filiâ sua: omnes animæ filiorum ejus et filiarum triginta tres.

16. Filii Gad: Saphion, et Haggi, et Sudi, et Eschon, et Heri, et Arodi, et Aroli.

17. Filii Aser: Jamne, et Jesua, et Jessni, et Beria, Sara quoque, soror eorum. Filii Beria: Heber et Melchiel.

18. Hi filii Zelphæ, quam dedit Laban Lic filia suæ, et hos genuit Jacob sexdecim animas.

19. Filii Rachel uxoris Jacob: Joseph et Benjamin.

20. Natiqæ sunt Joseph filii in terrâ Ægypti, quos genuit et Aseneth filia Putiphæ sacerdotis Heliopolis: Manasses et Ephraim.

21. Filii Benjamin: Bela, et Bechor, et Asbel, et Gera, et Naaman, et Echi, et Ros, et Mophin, et Ophim, et Ared.

22. Hi filii Rachel quos genuit Jacob; omnes animæ, quatuordecim.

23. Filii Dan: Husin.

24. Filii Nephthali: Jasael, et Guni, et Jeser, et Sallem.

25. Hi filii Bala, quam dedit Laban Racheli filia suæ: et hos genuit Jacob; omnes animæ, septem.

26. Cunctæ animæ quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, et egressæ sunt de femore illius, absque uxoribus filiorum ejus, sexaginta sex.

27. Filii autem Joseph, qui nati sunt ei in terrâ Ægypti, animæ duæ. Omnes animæ domus Jacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptum, fuere septuaginta.

28. Misit autem Judam ante se ad Joseph ut nuntiaret ei, et occurreret in Gessen.

29. Quò cum pervenisset, juncto Joseph curru suo, ascendit obviam patri suo ad eundem locum; vidensque cum, irruit super collum ejus, et inter amplexus flevit.

30. Dixitque pater ad Joseph: Jam lætus moriar, quia vidi faciem tuam, et superstitem te relinquo.

31. At ille locutus est ad fratres suos, et ad omnem domum patris sui: Ascendam, et nuntiabo Pharaoni, dicamque ei: Fratres mei, et domus patris mei, qui erant in terrâ Chanaan, venerunt ad me.

32. Et sunt viri pastores ovium, curamque habent

7. Ses fils, ses petits-fils, ses filles et tout ce qui était né de lui.

8. Or, voici les noms des enfans d'Israël, qui entrèrent dans l'Égypte, lorsqu'il y vint avec toute sa race, ou qui lui naquirent depuis. Son fils aîné était Ruben.

9. Et les fils de Ruben étaient Hénoch, Phallu, Héson et Charmi.

10. Les fils de Simeon étaient Jamuel, Jamin, Ahod, Jachin, Sohar, et Saul, fils d'une femme de Chanaan.

11. Les fils de Lévi étaient Gerson, Caath et Méhari.

12. Les fils de Juda étaient Her, Onan, Sela, Phares et Zara. Her et Onan moururent dans le pays de Chanaan. Les fils de Phares étaient Hesron et Hamul.

13. Les fils d'Issachar, Thola, Phua, Job et Semron.

14. Les fils de Zabulon, Sared, Elon et Jabelel.

15. Ce sont là les fils de Lin, qu'elle eut en Mesopotamie, qui est en Syrie, avec sa fille Dina. Ses fils et ses filles étaient en tout trente-trois personnes.

16. Les fils de Gad étaient Saphion, Haggi, Sudi, Eschon, Heri, Arodi et Aroli.

17. Les fils d'Azer: Jamné, Jésus, Jessni, Béria, et Sara leur sœur. Les fils de Béria étaient Héber et Melchiel.

18. Ce sont là les fils de Zelphæ, que Laban avait donnée à Lia sa fille, qui étaient aussi fils de Jacob, et qui faisaient seize personnes.

19. Les fils de Rachel, femme de Jacob étaient Joseph et Benjamin.

20. Joseph étant en Égypte eut deux fils de sa femme Aseneth, fille de Putiphar, prêtre d'Héliopolis, qui se nomment Manassé et Ephraïm.

21. Les fils de Benjamin, dont plusieurs naquirent en Égypte, furent Bela, Béchor, Asbel, Géra, Naaman, Echi, Ros, Mophim, Ophim et Arod.

22. Ce sont là les fils que Jacob eut de Rachel, qui sont en tout quatorze personnes.

23. Dan n'eut qu'un fils, qui se nomme Husin.

24. Des fils de Nephthali étaient Jasiel, Guni, Joël et Sallem.

25. Ce sont là les fils de Bala, que Laban avait donnée à Rachel sa fille, qui étaient aussi fils de Jacob, et qui faisaient en tout sept personnes.

26. Tous ceux qui vinrent en Égypte avec Jacob, et qui étaient sortis de lui, sans compter les femmes de ses fils, étaient en tout soixante-six personnes.

27. Il faut y joindre Jacob, les deux enfans de Joseph, qui lui étaient nés en Égypte, et Joseph lui-même. Ainsi, toutes les personnes de la maison de Jacob qui vinrent en Égypte, furent au nombre de soixante-dix.

28. Or, Jacob envoya Juda devant lui vers Joseph, pour l'avertir de sa venue, afin qu'il vint au devant de lui en la terre de Gessen.

29. Quand Jacob y fut arrivé, Joseph fit mettre les chevaux à son chariot, et vint au même lieu au devant de son père; et le voyant il se jeta à son cou et l'embrassa en pleurant.

30. Jacob dit à Joseph: Je mourrai maintenant avec joie, puisque j'ai vu votre visage; et que je vous laisse après moi.

31. Joseph dit à ses frères et à toute la maison de son père: Je m'en vais dire à Pharaon que mes frères et tous ceux de la maison de mon père sont venus trouver de la terre de Chanaan, où ils étaient arables.

32. Que ce sont des pasteurs de brebis, qui s'occupent à nourrir des troupeaux, et qu'ils ont amené

alendorum gregum; pecora sua, et armenta, et omnia que habere poterunt, adduxerunt secum.

53. Cùmque vocaverit vos et dixerit: Quod est opus vestrum?

54. Respondēbitis: Viri pastores sumus servi tui, ab infantia nostrā usque in præsens, et nos et patres nostri. Hæc autem dicetis, ut labiari possitis in terrā Gessen: quia detestatur Ægypti omnes pastores ovium.

COMMENTARIUM.

VERS. 4. — AD PUTEUM JURAMENTI. In Bersabee, ut habent Hebræi; Bersabee enim hebræicè significat puteum juramenti, ut dixi c. 21, v. 31.

VERS. 5. — NOLI TIBERE. Poterat Jacob timere iter in Ægyptum: primò, ob incommoda tam longi itineris, ne ipse utpote senex, in viā moteretur antequam Josephum cerneret. Secundo, ne sui Ægyptiorum vitia imbibere. Tertio, ne in Ægypto sedes figerent sui posteri quibus à Deo promissa erat Chanana, itaque Dei promissa irritarent, Deumque offenderent. Unde hunc metum eximit et Deus v. 4. Nova ergo fuit hæc tribulatio Jacobi, sed quam Deus de more, mox sua apparitione et consolatione dispulit.

VERS. 4. — EGO INVENIENS TËCUM. Ego tibi vin comes, imò dux ero, ducam te tuosque in Ægyptum; indeque suo tempore reducam, te mortuum, tuos verò posteros vivos. P. S. Ambros. lib. 2 de Jacob cap. 9. Quid igitur, inquit, et decrat cui Deus orerat? Quis tam potens in suo domicilio quam iste in alieno? Quis tam abundans in libertate quam iste in fame? Quis tam fortis in juventute quam iste in senectute (in eo enim, ut idem ait cap. 8, certabat impura vivacitas juvenutis, et tranquillitas senectutis). Quis tam cratusus in negotio quam iste in otio? Quis tam relax in curriculo quam iste in lectulo? Quis tam latus in flore adolescentiæ quam iste in mortis confinio? Quis tam dives in regno quam iste in peregrino loco? Denique reges benedicebat. Et quis pauperum dical cuius conversatione dignus orbis terrarum non fuit? et idè conversatio ejus erat in celo. Et quid beatius quam Deum ipsum habere comitem itineris? ait S. Chrysostomus hom. 65.

JOSEPH QUOQUE FORTE MANUS SUAS SUPER OCULOS TËOS, q. d.: Joseph tibi murientem oculos claudet, ac consequenter reliquias illi Joseph supersitem. Hinc patet prisca Hebræorum mos, quo charissimi charissimis suis morientibus oculos claudelant. Idipsum postea imitatis sunt Græci et Romani. Unde queritur Euryali mater apud Virg. Æneidos 9:

Nec te, sui funera, mater

Prodaxi, pressisse oculos, aut vulnera laui.

Illud quoque rogat deos Penelope scribens ad Ulysses, ut Telemachus filius utriusque parentis oculos clauderet; sic enim ait apud Ovid.

Di, precor, hos juvanti, ut cunctibus ordine fatis,

Ille meus oculos comprimat, ille tuos.

VERS. 7. — FILIE. Jacob unicam habebat filiam. Dinam: filias ergo hie vocat, tum Dinam, tum nurus suas, puta uxores filiorum suorum.

avec eux leurs brebis, leurs bœufs, et tout ce qu'ils pouvoient avoir;

53. Et lorsque Pharaon vous fera venir et vous demandera: Quelle est votre occupation?

54. Vous lui répondrez: Vos serviteurs sont pasteurs depuis leur enfance jusqu'à présent, et nos pères l'ont toujours été comme nous. Vous direz ceci pour pouvoir demeurer dans la terre de Gessen, qui est abondante en pâturages, et pour n'avoir aucun commerce avec les Égyptiens, parce que les Égyptiens ont en abomination tous les pasteurs de brebis, à cause qu'ils mangent ces bêtes, que les Égyptiens adorent comme des dieux.

COMMENTARIUM.

VERS. 8. — QUI INGRESSI SUNT IN ÆGYPTUM. Vel pedibus suis, vel pedibus parentum, in quibus adhuc latebant. Nominè enim ingressus hic continetur omne tempus quod ab ingressu Jacobi usque ad mortem Josephi decurrit, uti jam patebit.

Ise (scilicet Jacob) cum LIBERIS SEIS. Supple, descendit in Ægyptum. Ita Hebræi.

VERS. 12. — HESRON ET HANUEL. Hi nati sunt postea in Ægypto, ut patet ex dictis cap. 58; dicuntur tamen cum Jacob in Ægyptum descendisse, non in sua persona, sed in lumbis Phares patris sui, in quibus adhuc latebant. Nam, ut rectè annotavit S. Augustinus, descendit hic et ingressus Jacobi in Ægyptum complectitur quoque annos 17 vite ejus in Ægypto; imò et annos reliquos vite Josephi, puta 71, quia vocante et procurante Josepho, descendit Jacob in Ægyptum.

Nota. Præ filiis Zaræ numerantur hic filii Phares, quia ex Phares et Hesron descendunt reges Juda, et Christus Dominus.

OMNES ANIMÆ FILIORUM EJUS. Anima, id est, uti, genti, puta filii et nepotes: nam Hesron et Hanuel erant nepotes, non filii Jacobi; est synecdoche.

VERS. 15. — TRIGINTA TRES. Computatà et ipsi Liâ, aut potius ipso Jacob cum suis filiis et filiâ Dinâ. Liâ enim videtur ingressa in Ægyptum, sed ante fuisse mortua: sepulta est enim in Hebron, ut patet c. 49, v. 51. Ab hoc numero rejiciuntur Her et Ouan, utpote mortui.

VERS. 21. — FILII BENJAMIN. Numerantur hic decem filii Benjamin, ex quibus aliquos ipse postea genuit in Ægypto; nam hoc tempore quo descendit in Ægyptum, Benjamin erat tantum 24 annorum, unde non poterat tot genuisse filios. Rursùm non omnes hi fuere filii, sed alii nepotes Benjamin; nam expressè Septuag. habent: Gera autem genuit Arad. Arad ergo non fuit filius, sed nepos Benjamin, ex filio Gera.

Ros. Theodoret. et Procopius putant à Ros Romanos descendere et nominari; sed errant: nam Romani à Romulo nomen et originem acceperunt.

ARAD. Ab hoc descendunt Aradii, inquit Procopius. Verum verius est Aradios descendere ab Aradio filio Chanaan, ut dixi cap. 10, v. 18. Aradii enim fuerunt Chanaanæ, non Judæi, æquè ac Sidonii, Tyrii Byblii aliique Aradii vicini.

VERS. 26. — CUNCTÆ ANIMÆ. Cuncti homines, omnes proles, est synecdoche. Sic homines viles voca-

mus viles animas: è contrario Lucanus fortes animas vocat viros strenuos in bello cæcos, cum ait:

Vos quoque qui fortes animas, belloque percipit. Hoc nota, ne quis ex hoc loco colligat animas hominum, æquè ac brutiorum, nasci ex traduce, puta ex semine et animâ parentum, cum filios doceat animam hominû à solo Deo creari et infundi hominî: idèoque immortalis est, uti dixi c. 37, 35.

EGRESSI SUNT DE FEMORA. Puta de genitalibus, quæ sunt inter femora; est metonymia. Secundo, propriè de femore, quia, ut ait Francis. Valesius Sacra Philosoph. c. 15, verè in femore sunt tres venæ seminales, quæ oritæ ex lumborum venis, antequàm in crura descendant, viris per femora in scrotum, mulieribus in uterum recurrant, et fecundiorè seminis partem subministrant; atque imò Numer. 5, v. 21, in maledictione adulteræ, dicitur: Utero tumescente putrescat femur tuam, q. d.: Femore quo abusa es putrescat, utique sterilitate et putredine plectaris, quæ filios quesivisti ex adulterio.

SEXAGINTA SEX. In hoc numero non continetur Jacob, utpote parens omnium, nec Joseph et filii ejus, utpote qui jam erant in Ægypto.

VERS. 27. — SEPTUAGINTA. Hic annumeres oportet ipsum Jacobum et Josephum cum duobus ejus filiis: sic enim reperies septuaginta.

Dices: Quomodo ergo Septuag. et ex eis S. Lucas Actor. 7, v. 14 numerant 75?

Respondèdo, ipsi addunt et annumerant Josepho Manassis filium Machir, et nepotem Galaad. Rursùm Ephraim filios, Sataham et Jaam, ac nepotem Edem, qui fuit filius Sataham; his enim additis sunt 75: hi autem adduntur, quia hi nati sunt vivente adhuc Josepho avo, ut patet Genes. 50, v. 22. Nam descensus hic et ingressus Jacobi in Ægyptum, extendit se usque ad mortem Jacobi et Josephi, ut dixi v. 8. Ita S. August. lib. 16 Civit. c. 40.

Quæres cur hi potius nepotes Josephi quam aliorum fratrum in hoc catalogo numerentur?

Respondet primò S. August. quia Joseph fuit causa descensus Jacobi et fratrum in Ægyptum.

Secundo, sicut Moses computat nepotes Judæ, sic Septuag. computant nepotes Josephi, quia hi duo successerunt in primogenituram Rubeni: unde horum posteri obtinuerunt regnum Juda et regnum Israel. Ex Joseph enim, puta ex Ephraim, orti sunt reges Israel, ex Judâ reges Juda.

Tertio, quia Joseph princeps fuit fratrum, imò princeps Ægypti.

Quarto, quia Jacob filios Josephi in suos filios adoptavit, uti vidimus c. 48. Porro numerat hic stirpem Jacob, ut ostendat quàm illa in Ægypto creverit, quàm CAPUT XLVII.

1. Ingressus ergo Joseph novitavit Pharaoni, dicens: Pater meus et fratres, oves eorum et armenta, et cuncta quæ possident, venerunt de terrâ Chanaan; et ecce consistunt in terrâ Gessen.

que impleta sit Dei promissio, In gentem magnam faciam te tibi, v. 5. Nam in Ægyptum ingressus sunt tantum 70 cum Jacob, egressi vero cum Mose sexcenta ferè milia pedum, absque parvulis et mulieribus. Exodi 12, 37. Ita S. Chrys.

VERS. 34. — PASTORES SCIENTES. Nota Josephi modestiam, prudentiam, simplicitatem. Modestiam, quia in aula Pharaonis scribi cupi se esse fratrem pastorum. Prudentiam, quia fratres in aula habere non satagi, ne aulicorum moribus corrumpantur. Simplicitatem, quia fratres ad status non evehit, sed in arts pastoriis, quàm callebant, conservat. Longè aliter faciunt hodie qui cum humillimi generis sint, tamen nobiles videri volunt; quique ad status execti suos pariter, licet ineptos, evehant, cum suo, familie et reip. damno, dedecore, periculo.

Solos ergo in Gessen fratres suos habitare voluit Joseph: tum ut ab Ægyptiorum commercio et vitis osset semeti; tum ut inde faciliùs ex Ægypto egredi, et duce Mose, in Chanana regredi possent.

Similis Josepho hæc parte fuit Phocion, qui cum à rege Philippo munera magna pecunie repudiaret, legatque hortaretur accipere, saltem ut liberis suis prospiceret, quibus difficile esset in summi paupertate paternam tueri gloriam, respondit: Si mec sines erant, idem hic agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit; cetera dissimilis sunt futuri, nolo meis impensis illorum aut augere luxuriam, uti narrat Probus in ejus vita. Item, immos offerente Menello Antipatri præfecto, respondit: Alexandri magni munera recusavi; Antipater non est præstantior Alexandro. Instanti Menello, ut scilicet pro Phoco filio eis caperet, respondit: Phoco, si montatâ sit ad frugem redact, sufficiet patrimonio, nam ut nunc se gerit, nihil ei satis est.

Similior et illustrior fuit Theodosius Imp., qui cum ad scholam venisset, Arcadiumque et Honorium filios, magnificè sedentes, Arcanum verò præceptorem stantem viderisset, illos insignibus principum nudavit addiditque: si tales se præberent ut mores ad disciplinam Dei que leges componerent, propæcus se fore, ut cis imperium traderet ad reip. commodum: sin minus, conducibilis esse dixit ut sic privati vitam exigerent quæ doctrinâ nullâ, cum periculo imperarent. Testis est Nicophorus lib. 11 Hist. c. 25.

DETESTANTUR ÆGYPTI OMNES PASTORES OVIVM. Quia pastores solent occidere et comedere carnes suarum ovium et pecudum, quæ Ægypti pro diis colebant, ut patet Exodi 8, v. 26. Alebant tamen Ægypti oves et boves, ut patet c. seq. v. 1, non ad esum, sed primò ad lammam et lac; secundo, ad suam oblectationem; tertio, ad stercoreationem agrorum; quarto, ut aliis gentibus eas dividerent.

CHAPITRE XLVII.

1. Joseph étant donc allé trouver Pharaon, lui dit: Mon père et mes frères sont venus du pays de Chanaan avec leurs brebis, leurs troupeaux et tout ce qu'ils possèdent, et ils se sont arrêtés en la terre de Gessen

alendorum gregum; pecora sua, et armenta, et omnia que habere poterunt, adduxerunt secum.

53. Cùmque vocaverit vos et dixerit: Quod est opus vestrum?

54. Respondēbitis: Viri pastores sumus servi tui, ab infantia nostrā usque in præsens, et nos et patres nostri. Hæc autem dicitis, ut labiari possitis in terrā Gessen: quia detestantur Ægyptii omnes pastores ovium.

COMMENTARIUM.

VERS. 4. — AD PUTEUM JURAMENTI. In Bersabee, ut habent Hebræi; Bersabee enim hebræicè significat puteum juramenti, ut dixi c. 21, v. 31.

VERS. 5. — NOLI TIBERE. Poterat Jacob timere iter in Ægyptum: primò, ob incommoda tam longi itineris, ne ipse utpote senex, in viâ moreretur antequam Josephum cerneret. Secundo, ne sui Ægyptiorum vitia imberberet. Tertio, ne in Ægypto sedes figerent sui posteri quibus à Deo promissa erat Chanana, itaque Dei promissa irritarent, Deumque offenderent. Unde hunc metum eximii et Deus v. 4. Nova ergo fuit hæc tribulatio Jacobi, sed quam Deus de more, mox sua apparitione et consolatione dispulit.

VERS. 4. — EGO INVENIAM TIBI. Ego tibi vin comes, imò dux ero, ducam te tuosque in Ægyptum; indeque suo tempore reducam, te mortuum, tuos verò posteros vivos. P. S. Ambros. lib. 2 de Jacob cap. 9. *Quid igitur, inquit, et deorat cui Deus oratur? Quis tam potens in suo domicilio quam iste in alieno? Quis tam abundans in libertate quam iste in fame? Quis tam fortis in juventute quam iste in senectute (in eo enim, ut idem ait cap. 8, certabat impugna vicacitas juvenutis, et tranquillitas senectutis). Quis tam cratusus in negotio quam iste in otio? Quis tam relax in curricula quam iste in lectulo? Quis tam letus in flore adolescentiæ quam iste in mortis confinio? Quis tam dives in regno quam iste in peregrino loco? Denique reges benedicebat. Et quis pauperum dical cuius conversatione dignus orbis terrarum non fuit? et idè conversatio ejus erat in celo. Et quid beatius quam Deum ipsum habere comitem itineris? ait S. Chrysostomus hom. 65.*

JOSEPH QUOQUE FORTE MANUS SUAS SUPER OCULOS TEOUS, q. d.: Joseph tibi murientem oculos claudet, ac consequenter reliquias illi Joseph supersitem. Hinc patet prisca Hebræorum mos, quo charissimi charissimis suis morientibus oculos claudelant. Idipsum postea imitasti sunt Græci et Romani. Unde queritur Euryali mater apud Virg. *Æneidos* 9:

Nec te, sui funera, mater

Prodaxi, pressisse oculos, aut vulnera laui.

Illud quoque rogat deos Penelope scribens ad Ulysses, ut Telemachus filius utriusque parentis oculos clauderet; sic enim ait apud Ovid.

Di, precor, hos juvanti, ut cunctibus ordine satis,

Ille meos oculos comprimat, ille tuos.

VERS. 7. — FILIE. Jacob unicam habebat filiam. Dinam: filias ergo hie vocat, tum Dinam, tum nurus suas, puta uxores filiorum suorum.

avec eux leurs brebis, leurs bœufs, et tout ce qu'ils pouvoient avoir;

53. Et lorsque Pharaon vous fera venir et vous demandera: Quelle est votre occupation?

54. Vous lui répondrez: Vos serviteurs sont pasteurs depuis leur enfance jusqu'à présent, et nos pères l'ont toujours été comme nous. Vous direz ceci pour pouvoir demeurer dans la terre de Gessen, qui est abondante en pâturages, et pour n'avoir aucun commerce avec les Égyptiens, parce que les Égyptiens ont en abomination tous les pasteurs de brebis, à cause qu'ils mangent ces bêtes, que les Égyptiens adorent comme des dieux.

COMMENTARIUM.

VERS. 8. — QUI INGRESSI SUNT IN ÆGYPTUM. Vel pedibus suis, vel pedibus parentum, in quibus adhuc latebant. Nominem enim ingressus hic continetur omne tempus quod ab ingressu Jacobi usque ad mortem Josephi decurrit, uti jam patebit.

Ise (scilicet Jacob) cum LIBERIS SEIS. Supple, descendit in Ægyptum. Ita Hebræi.

VERS. 12. — HESRON ET HANUEL. Hi nati sunt postea in Ægypto, ut patet ex dictis cap. 58; dicuntur tamen cum Jacob in Ægyptum descendisse, non in sua persona, sed in lumbis Phares patris sui, in quibus adhuc latebant. Nam, ut rectè annotavit S. Augustinus, descendit hic et ingressus Jacobi in Ægyptum complectitur quoque annos 17 vite ejus in Ægypto; imò et annos reliquos vite Josephi, puta 71, quia vocante et procurante Josepho, descendit Jacob in Ægyptum.

Nota. Præ filiis Zare numerantur hic filii Phares, quia ex Phares et Hesron descendunt reges Juda, et Christus Dominus.

OMNES ANIME FILIORUM EJUS. Anima, id est, uti, genti, puta filii et nepotes: nam Hesron et Hanuel erant nepotes, non filii Jacobi; est synecdoche.

VERS. 15. — TRIGINTA TRES. Computatà et ipsi Lià, aut potius ipso Jacob cum suis filiis et filiâ Dinâ. Lià enim videtur ingressa in Ægyptum, sed ante fuisse mortua: sepulta est enim in Hebron, ut patet c. 49, v. 51. Ab hoc numero rejiciuntur Her et Ouan, utpote mortui.

VERS. 21. — FILII BENJAMIN. Numerantur hic decem filii Benjamin, ex quibus aliquos ipse postea genuit in Ægypto; nam hoc tempore quo descendit in Ægyptum, Benjamin erat tantum 24 annorum, unde non poterat tot genuisse filios. Rursùm non omnes hi fuere filii, sed alii nepotes Benjamin; nam expressè Septuag. habent: *Gera autem genuit Arad. Arad ergo non fuit filius, sed nepos Benjamin, ex filio Gera.*

Ros. Theodoret. et Procopius putant à Ros Romanos descendere et nominari; sed errant: nam Romani à Romulo nomen et originem acceperunt.

ARAD. Ab hoc descendunt Aradii, inquit Procopius. Verum verius est Aradios descendere ab Aradio filio Chanaan, ut dixi cap. 10, v. 18. Aradii enim fuerunt Chanaanæ, non Judæi, æquè ac Sidioti, Tyrii Bythii aliique Aradii vicini.

VERS. 26. — CUNCTÆ ANIMÆ. Cuncti homines, omnes proles, est synecdoche. Sic homines viles voca-

mus viles animas: è contrario Lucanus fortes animas vocat viros strenuos in bello cæcos, cum ait:

Vos quoque qui fortes animas, belloque percipit.
Ite nota, ne quis ex hoc loco colligat animas hominum, æquè ac brutiorum, nasci ex traduce, puta ex semine et animâ parentum, cum filios doceat animam hominû à solo Deo creari et infundi hominî: idèoque immortalis est, uti dixi c. 37, 75.

EGRESSI SUNT DE FEMORA. Puta de genitalibus, quæ sunt inter femora; est metonymia. Secundo, propriè de femore, quia, ut ait Francis. Valesius Sacra Philosoph. c. 15, verè in femore sunt tres venæ seminales, quæ oritæ ex lumborum venis, antequàm in crura descendant, viris per femora in scrotum, mulieribus in uterum recurrant, et fecundioris seminis partem subministrant; atque imò Numer. 5, v. 21, in maledictione adulteræ, dicitur: *Utero tumescite putrescat femur tuam, q. d.: Femore quo abusa es putrescat, utique sterilitate et putredine plectaris, quæ filios quesivisti ex adulterio.*

SEXAGINTA SEX. In hoc numero non continetur Jacob, utpote parens omnium, nec Joseph et filii ejus, utpote qui jam erant in Ægypto.

VERS. 27. — SEPTUAGINTA. Hic annumeres oportet ipsum Jacobum et Josephum cum duobus ejus filiis: sic enim reperies septuaginta.

Dices: Quomodo ergo Septuag. et ex eis S. Lucas Actor. 7, v. 14 numerant 75?

Respondèdo, ipsi addunt et annumerant Josepho Manassis filium Machir, et nepotem Galaad. Rursùm Ephraim filios, Sataham et Jaam, ac nepotem Edem, qui fuit filius Sataham; his enim additis sunt 75: hi autem adduntur, quia hi nati sunt vivente adhuc Josepho avo, ut patet Genes. 50, v. 22. Nam descensus hic et ingressus Jacobi in Ægyptum, extendit se usque ad mortem Jacobi et Josephi, ut dixi v. 8. Ita S. August. lib. 16 Civit. c. 40.

Quæres cur hi potius nepotes Josephi quam aliorum fratrum in hoc catalogo numerentur?

Respondet primò S. August. quia Joseph fuit causa descensus Jacobi et fratrum in Ægyptum.

Secundo, sicut Moses computat nepotes Judæ, sic Septuag. computant nepotes Josephi, quia hi duo successerunt in primogenituram Rubeni: unde horum posteri obtinuerunt regnum Juda et regnum Israel. Ex Joseph enim, puta ex Ephraim, orti sunt reges Israel, ex Judâ reges Juda.

Tertio, quia Joseph princeps fuit fratrum, imò princeps Ægypti.

Quarto, quia Jacob filios Josephi in suos filios adoptavit, uti vidimus c. 48. Porro numerat hic stirpem Jacob, ut ostendat quàm illa in Ægypto creverit, quàm CAPUT XLVII.

1. Ingressus ergo Joseph novit Pharaoni, dicens: Pater meus et fratres, oves eorum et armenta, et cuncta quæ possident, venerunt de terrâ Chanaan; et ecce consistunt in terrâ Gessen.

que impleta sit Dei promissio, *In gentem magnam faciam te tibi, v. 5.* Nam in Ægyptum ingressi sunt tantum 70 cum Jacob, egressi vero cum Mose sexcenta ferè milia pedum, absque parvulis et mulieribus. Exodi 12, 37. Ita S. Chrys.

VERS. 34. — PASTORES SCIENTES. Nota Josephi modestiam, prudentiam, simplicitatem. Modestiam, quia in aula Pharaonis scribi cupi se esse fratrem pastorum. Prudentiam, quia fratres in aula habere non satagi, ne aulicorum moribus corrumpantur. Simplicitatem, quia fratres ad status non evehit, sed in arts pastoriis, quàm callebant, conservat. Longè aliter faciunt hodie qui cum humillimi generis sint, tamen nobiles videri volunt; quique ad status execti suos pariter, licet ineptos, evehant, cum suo, familie et reip. damno, dedecore, periculo.

Solos ergo in Gessen fratres suos habitare voluit Joseph: tum ut ab Ægyptiorum commercio et vitis osset semeti; tum ut inde facilius ex Ægypto egredi, et duce Mose, in Chanana regredi possent.

Similis Josepho hæc parte fuit Phocion, qui cum à rege Philippo munera magna pecunie repudiaret, legatque hortaretur accipere, saltem ut liberis suis prospiceret, quibus difficile esset in summi paupertate paternam tueri gloriam, respondit: *Si mec sordes erant, idem hic agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit: cùm dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum aut augere luxuriam, uti narrat Probus in ejus vita. Item, immos offerente Menello Antipatri præfecto, respondit: Alexandri magni munera recusavi; Antipater non est presentior Alexandro. Instanti Menello, ut scilicet pro Phoco litio esse caperet, respondit: Phoco, si montatâ sit ad frugem redact, sufficiet patrimonio, nam ut nunc se gerit, nihil ei satis est.*

Similior et illustrior fuit Theodosius Imp., qui cum ad scholam venisset, Arcadiumque et Honorium filios, magnificè sedentes, Arcanum verò præceptorem stantem viderisset, illos insignibus principum nudavit addiditque: si tales se præberent ut mores ad disciplinam Dei que leges componerent, propeusam se fore, ut cis imperium traderet ad reip. commodum: sin minus, condicibilis esse dixit ut sic privati vitam exigerent quæ doctrinâ nullâ, cum periculo imperarent. Testis est Nicophorus lib. 11 Hist. c. 25.

DETESTANTUR ÆGYPTI OMNES PASTORES OVium. Quia pastores solent occidere et comedere carnes suarum ovium et pecudum, quæ Ægypti pro diis colebant, ut patet Exodi 8, v. 26. Alebant tamen Ægyptii oves et boves, ut patet c. seq. v. 1, non ad esum, sed primò ad lammam et lac; secundo, ad suam oblectationem; tertio, ad stercoreationem agrorum; quarto, ut aliis gentibus eas dividerent.

CHAPITRE XLVII.

1. Joseph étant donc allé trouver Pharaon, lui dit: Mon père et mes frères sont venus du pays de Chanaan avec leurs brebis, leurs troupeaux et tout ce qu'ils possèdent, et ils se sont arrêtés en la terre de Gessen

2. Extremos quoque fratrum suorum quinque viros constituit coram rege :

3. Quos ille interrogavit : Quid habetis operis ? Responderunt : Pastores ovium sumus servi tui, et nos, et patres nostri.

4. Ad peregrinandum in terrâ tuâ venimus, quoniam non est herba gregibus servorum tuorum, ingravescente fame in terrâ Chanaan; petimusque ut esse nos jubeas servos tuos in terrâ Gessen.

5. Dixit itaque rex ad Joseph : Pater tuos et fratres tui venerant ad te.

6. Terra Ægypti in conspectu tuo est; in optimo loco fac eos habitare et trade eis terram Gessen. Quod si noster in eis esse viros industrios, constitue illos magistris pecorum tuorum.

7. Post hæc introduxit Joseph patrem suum ad regem, et stetit eum coram eo; qui benedicens illi,

8. Et interrogatus ab eo : Quot sunt dies annorum vite tue ?

9. Respondit : Dies peregrinationis mee centum triginta annorum sunt, parvi et multi, et non perveniunt usque ad dies patrum meorum quibus peregrinatio sunt.

10. Et benedixit regi, egressus est foras.

11. Joseph vero patri et fratribus suis dedit possessionem in Ægypto in optimo terre loco, Ramesses, ut præceperat Pharaon.

12. Et elebat eos omnemque domum patris sui, prælens cibaria singulis.

13. In toto enim orbe panis deerat, et oppresserat famem terram maxime Ægypti et Chanaan.

14. Et quibus omnem pecuniam congregavit pro venditione frumenti, et intulit eam in ararium regis.

15. Cumque defecisset emporibus pretium, venit cuncta Ægyptus ad Joseph, dicens : Da nobis panes; quare morimur coram te, deficiente pecuniâ ?

16. Quibus ille respondit : Adhibete pecora vestra et dabo vobis pro eis cibos, si pretium non habetis.

17. Quo cum adduxissent, dedit eis alimenta pro equis, et ovibus, et bobus, et asinis; sustentavitque eos illo anno pro commutatione pecorum.

18. Veniant quoque anno secundo et dixerunt ei : Non celabimus dominum nostrum, quod, deficiente pecuniâ, pecora similia defecerunt; nec clam te est, quod absque corporibus et terrâ nihil habeamus.

19. Cur ergo moriemur te vidente? et nos et terra nostra tui erimus; eme nos in servitutem regionem, et præbe semina, ne pereunte culore, redigatur terra in solitudinem.

20. Enit igitur Joseph omnem terram Ægypti, vendentes singulis possessiones suas præ magnitudine famis. Subiecitque eam Pharaoni,

21. Et cunctos populos ejus, a novissimis terminis Ægypti usque ad extremos fines ejus,

22. Præter terram sacerdotum, quæ a rege tradita fuerat eis; quibus et statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, et idcirco non sunt compulsi vendere possessiones suas.

2. Il présenta aussi au roi cinq de ses frères :

3. Et le roi leur ayant demandé : A quoi vous occupez-vous? ils lui répondirent : Vos serviteurs sont pasteurs de brebis, comme l'ont été nos pères.

4. Nous sommes venus passer quelque temps dans vos terres, parce que la famine est si grande dans le pays de Chanaan, qu'il n'y a plus d'herbe pour les troupeaux de vos serviteurs; et nous nous supplions d'agréer que vos serviteurs demeurent dans la terre de Gessen, où ils trouveront des pâturages.

5. Le roi dit donc à Joseph : Votre père et vos frères sont venus vous trouver.

6. Vous pouvez choisir dans toute l'Égypte le lieu qui leur convient; faites-les demeurer dans l'endroit du pays qui vous paraîtra le meilleur; et donnez-leur la terre de Gessen qu'ils demandent. Que si vous connaissez parmi eux des hommes habiles, donnez-leur l'autorité sur mes troupeaux.

7. Joseph introduisit ensuite son père devant le roi, et il le lui présenta; Jacob salua Pharaon et lui souleva toutes sortes de prospérités.

8. Le roi lui ayant demandé quel âge il avait :

9. Il lui répondit : Il y a cent trente ans que je suis voyageur; et ce petit nombre d'années, qui n'est pas venu jusqu'à égaler celui de mes pères, a été traversé de beaucoup de maux.

10. Et après avoir souhaité toutes sortes de bonheur au roi, il se retira.

11. Joseph, selon le commandement de Pharaon, mit son père et ses frères en possession du lieu où on bâtit depuis la ville de Ramesses, située dans la terre de Gessen qui est la plus fertile de toute l'Égypte.

12. Et il les nourrissait avec toute la maison de son père, donnant à chacun ce qui lui était nécessaire pour vivre, comme il le pratiquait à l'égard des Égyptiens. Il vendait aussi du blé aux étrangers, qui venaient de toutes parts en acheter en Égypte.

13. Car le pain manquait dans tout le monde, et la famine alligeait toute la terre, mais principalement l'Égypte et le pays de Chanaan.

14. Joseph ayant amassé tout l'argent qu'il avait reçu des Égyptiens et des Chananéens pour le blé qu'il leur avait vendu, le porta au trésor du roi.

15. Et lorsqu'il ne restait plus d'argent à personne pour en acheter, tout le peuple de l'Égypte vint dire à Joseph : Donnez-nous du pain; pourquoi nous laissez-vous mourir faute d'argent?

16. Joseph leur répondit : Si vous n'avez plus d'argent, amenez vous troupeaux et je vous donnerai du blé en échange.

17. Ils lui amenèrent donc leurs troupeaux, et il leur donna du blé pour le prix de leurs chevreux, de leurs brebis, de leurs bœufs et de leurs ânes; et il les nourrit cette année-là pour les troupeaux qu'il reçut d'eux en échange.

18. Ils revinrent l'année d'après, et lui dirent : Nous ne vous acheterons pas, mon seigneur, que l'argent nous ayant manqué d'abord, nous n'avons plus ainsi de troupeaux, et vous n'ignorez pas qu'il n'existe nos corps et nos terres, nous n'avons rien.

19. Pourquoi donc mourrions-nous à vos yeux? Nous nous donnons à vous, nous et nos terres; achetez-nous pour être les esclaves du roi; et donnez-nous de quoi semer, de peur que la terre ne demeure en friche, si vous laissez périr ceux qui peuvent la cultiver.

20. Ainsi Joseph acheta toutes les terres de l'Égypte, chacun vendant tout ce qu'il possédait à cause de l'extrémité de la famine. Et il acquit de cette sorte à Pharaon toute l'Égypte,

21. Avec tous les peuples depuis une extrémité jusqu'à l'autre.

22. Excepté les seules terres des prêtres, qui leur avaient été données par le roi; car on leur fournissait une certaine quantité de blé des greniers publics; c'est pourquoi ils ne furent point obligés de vendre leurs terres.

25. Dixit ergo Joseph ad populos : En ut cernitis, et vos et terram vestram Pharaon possidet; accipite semina, et serite agros,

24. Ut fruges habere possitis. Quintam partem regi dabit; quatuor reliquis permittit vobis in sementem, et in cichum familiis et liberis vestris.

25. Qui responderunt : Salus nostra in manu tuâ est; respiciat nos tantum dominus noster, et leti servemus regi.

26. Ex eo tempore usque in præsentem diem, in universâ terrâ Ægypti, regibus quinta pars solvitur, et factum est quasi in legem, absque terrâ sacerdotali, quæ libera ab hæc conditione fuit.

27. Habitavit ergo Israel in Ægypto, id est, in terrâ Gessen, et possedit eam : auctusque est, et multiplicatus nimis.

28. Et vitæ in eâ decem et septem annis; fatigæque sunt omnes dies vite illius centum quadraginta septem annorum.

29. Cumque appropinquare cerneret diem mortis suæ, vocavit filium suum Joseph, et dixit ad eum : Si inveni gratiam in conspectu tuo, pone manum tuam sub femore meo; et facies mihi misericordiam et veritatem, ut non sepelias me in Ægypto :

30. Sed dormiam cum patribus, et auferas me de terrâ hæc, condasque in sepulchro majorum meorum, Cui respondit Joseph : Ego faciam quod jussisti.

31. Et ille : Jura ergo, inquit, mihi. Quo jurante, adoravit Israel Deum, conversus ad lecti caput.

COMMENTARIUM.

VERS. 2.—EXTREMOS QUOQUE FRATRUM QUINQUE VIROS. Hebraicè est, de extremitate fratrum tuorum accepit quinque viros, q. d. : Joseph non studiosè selegit inter fratres, hunc illumve à medio fratrum designando, sed quinque extremos et maxime obvios accepit, ita Vatabl.

Secundo, Lyranus, Abulensis et Thomas Anglicus, extremos interpretantur præstantissimos.

Tertiò, Hebraei, Oleaster et Pererius, per extremos intelligunt viliores et abjectiores quoad speciem : hos enim ostendit Joseph Pharaoni, non autem speciosiores et elegantiores; ne eos Pharaon in animum aut militiam suam allegeret, quod noluit Joseph, ne scilicet fratres sui fide et moribus Ægyptiorum imberentur. Primus sensus et simplicissimus, maximeque respondet phasi Hebraicæ.

VERS. 4.—NON EST HERBA GREGIBUS. Si ita erat in Chanaan, cur non et in Ægypto? erat enim hæc communis et publicæ scietatis et sterilitatis. Respondet Abulensis disparem esse rationem Chananææ et Ægypti; quia Ægyptus fossis multis ex Nilo ductis irrigua est; hæc autem caret Chananææ. Addit S. Augustinus q. 160 paludes Ægypti per se satis humiditas esse; ita ut quò Nilus minus exundat, eò illic magis gramine abundant; quò verò Nilus magis exundat, eò illic minus graminis profertur.

23. Après cela Joseph dit au peuple : Vous voyez que vous êtes à Pharaon, vous et toutes vos terres : je n'en vais donc vous donner de quoi semer, et vous sèmeres vos champs cette année, qui sera la dernière de la stérilité.

24. Afin que vous puissiez recueillir des grains l'année prochaine. Vous en donerez la cinquième partie au roi, et je vous abandonne les quatre autres pour semer les terres, et pour nourrir vos familles et vos enfants.

25. Ils lui répondirent : Notre salut est entre vos mains; regardez-nous seulement, non solement, d'un oeil favorable, et nous servirons le roi avec joie.

26. Depuis ce temps-là jusqu'à aujourd'hui, on paie aux rois dans toute l'Égypte, la cinquième partie du revenu des terres et ceci est comme passé en loi, excepté la terre des prêtres, qui est demeurée exempte de ce tribut.

27. Israël demeura donc en Égypte, c'est-à-dire, dans la terre de Gessen dont il jouit comme de son bien propre, et on sa famille s'accrut et se multiplia extraordinairement.

28. Il y vécut 17 ans, tout le temps de sa vie fut de cent quarante-sept ans.

29. Comme il vit que le jour de sa mort approchait, il appela son fils Joseph, et lui dit : Si j'ai trouvé grâce devant vous, mettez votre main sous ma cuisse, et donnez-moi cette marque de la bonté que vous avez pour moi, de me promettre avec vérité, que vous ne m'enterrez point dans l'Égypte :

30. Mais que je reposai avec mes pères, et que vous me transportiez hors de ce pays, et me mettez dans le sepulchre de mes ancêtres, qui est dans le champ d'Éphron. Joseph lui répondit : Je ferai ce que vous me demandez.

31. Jurez-le-moi donc, dit Jacob, et pendant que Joseph jurait, Israël, appuyé sur son bâton, adora Dieu, se tournant vers le chevet de son lit, du côté de la terre promise. Il s'inclina aussi profondément devant le bâton de commandement que portait son fils, écrivant en sa personne la grandeur et l'autorité de Messie, dont Joseph était la figure.

COMMENTARIUM.

VERS. 6.—IN CONSPECTU TUI EST, q. d. : Offero tibi totam Ægyptum, elige partem quam voles pro patre tuo.

CONSTITUE ILLOS MAGISTROS PECORUM. Ita reipsâ factum esse asserunt Philo et Josephus.

VERS. 7.—BENEDICENS ILLI. Salutans et fausta precatus Pharaonem, dicens, verbi gratiâ : Rex, in æternum vive : Deus te sospitet, tibi benedicit. Simile est v. 10. Vide de hæc pharasi Martimum de Roa, lib. 4 Singular. c. 9.

VERS. 9.—DIES PEREGRINATIONIS VITÆ MEÆ, quia scipè Jacob mutavit solum. Nam ex Chanaan ivit in Mesopotamiam, inde rediens rursum per Chanaan peregrinatus est, ita ut tota vita ejus videatur fuisse continua peregrinatio. Notat S. August. et S. Hieron. justos in hæc vitâ esse peregrinos, quia patriam habent oculum : è contrario peccatores vocari, et esse habitatores terræ. Vide dicta ad Hebraeos c. 11, 5, et hic c. 12, 1, in fine.

CENTUM TRIGINTA ANNORUM. Hoc anno 150 Jacobi, Joseph erat 30 annorum, Ruben verò 46, Simeon 45, Levi 44, Judas 45, ut patet ex dictis cap. 29 et 30. Hinc rursum patet descensum Jacobi in Ægyptum, contigisse 215 annis post vocationem Abraham ex Chaldaâ in Chanaan; cum enim eò

vocatus est Abraham, erat 75 annorum : centesimo verò Abrahamæ anno natus est Isaac : Isaac anno sexagesimo genuit Jacobum : Jacob descendens in Ægyptum erat 150 annorum. Si ergo ad hos 150 annos Jacobi addas illos 25 Abrahamæ usque ad natum Isaac, et illos 60 Isaac usque ad natum Jacob, habebis annos 215 jam dictos.

PAUV. Hebraicè, pauci sunt : scilicet si comparetur eam longè pluribus annis Isaac, Abrahamæ, Thare et aliorum parentum meorum.

Moraliter discite hanc quàm brevis sit omnis hujus vite longevitas ! In vitam enim ead lege omnes nascimur ut parum in eâ commorari, prolixius exeamus, illudque Davids ad Ethai sic usurpare liceat : *Heri venisti, et hodie compelleris nobiscum egredi. Quid aliud, ait S. Augustinus, est vita quàm cursus ad mortem ?* et S. Nazianzenus :

Ipsum quod vivo te voluit rapidissima annis Qui cursum æternis somner ad ima fuit.
Item rursum : *A timulo, ait, tantulum peto, scilicet ab utero matris ad sepulchrum tendo; quin et Seneca epist. 53 : (Quotidie, inquit, demitur aliqua pars vite, et tunc quoque cum crescimus, vita decrescit : hunc quem agimus diem, cum morte dividimus : cum aut in vitam ingredimur, statim aliâ portâ exire incipimus.)* He nunc, mortales, opes, honores, prædia accipite, cras morituri.

MALI, id est, miseri, laboriosi, ærumnosi. Sic Christus ait : *Sufficit dies vestra, id est, miseria, lux.* Ut enim alia taceam, Jacobo primo, ob iram fratris Esau sibi necem machinantis, excoctus fuit, relictâ patriâ, solus et pauper, fugere in Haran. Secundo, in Haran per 20 annos durissimè servivit Labano, Genes. 21. Tertio, ingratè metu percussus fuit valdeque laboravit, ut placaret Esau occurrentem sibi cum 400 viris, Genes. 32. Quarto afflictus fuit stupro Dinæ, et strage Siphim à filiis suis illatâ, timorque ne à Chanaanis iracundibus opprimeretur, Genes. 34. Quinto, periclitè eum mors Rachelis. Sexto, contristavit eum incestus Ruben cum Balâ uxore sua, Genes. 35. Septimo, Joseph venditus et perditus per 25 annos, eum mirè afflicto. Octavo, Simeon in Ægyptum, animam ejus sociatum. Nono, eum, ob famis necessitatem, jam decrepiti, ex Chanaan sibi suisque promissâ, debuit proficisci in Ægyptum, sibi et patribus invisam, indoluit.

VERS. 10. — *BENEDICTO REGE.* Salutato rege, et vale e dicto : benedicere enim hic est salutare, et vale, ut dixi v. 7. Sic Jacb. benedixit, id est, valedixit Davidi, 2 Reg. 14, v. 21. Sic 4 Reg. 4, v. 29. Elizeus jubet Giezi ut neminem per viam salutet, ubi Hebræa habent, ut neminem benedicat; cum enim abentes dicimus Vale, hoc ipso valetudinem hominum apprecantes, alteri quasi benedicimus : benedicere enim est bene precari, sive bonâ et lausta apprecari.

VERS. 11. — *RAMESSES.* In illa regione Gessen, in quâ postea Israelitæ extruxerunt urbem quam Ramessem vocaverunt. Ita S. Hieron.

VERS. 15. — *TOTO ORBE.* Magnâ orbis parte, puta

toto Oriente, qui est quasi orbis Chanaanæ et Ægypti, eam cingens et ambiens; est hyperbole. Hebraicè est, *tota terra, quod non bene Vatabl. ad solam Ægypti terram restringit.*

VERS. 14. — *INTULIT EAM IN ERARIUM,* nihil inde sibi reservans, ait Philo. Vide quàm Joseph alienus fuerit à nostri avi peccata, quàmque non suis, sed publicis commodis studerit.

VERS. 15. — *PANES.* Frumentum ex quo pinsimus panes.

VERS. 18. — *ANNO SECUNDO,* ab adductis et venditis pecoribus, qui fuit quartus vel quintus ab inchoatâ fame.

VERS. 19. — *EME NOS IN SERVITUTEM.* Famis enim causâ licet, non tantum seipsum, sed et proles vendere in servitutem.

PRÆTE SEMINA. Ergo aliquid tum seriâdhuce poterat, puta in agris Nilo adjacentibus.

VERS. 22. — *PRÆTE TERRAM SACERDOTUM.* Nota : hanc immunitatem à tributo suis idolorum sacerdotibus concessit Pharaon, ut exprimitur Hebræa, Chaldea et Septuag., non Joseph unius veri Dei cultor ut vult Theodor., nisi dicas Joseph eam illis concessisse, non quatenus sacerdotes erant idolorum, sed quatenus Philosophi erant et magistri sapientie et astrologie, ideoque carne, vino, ovis, lacte, conjugio omnibusque mundi negotiis totâ vitâ abstinentiâ, ut ait S. Hieron. lib. 1. contra Jovinian. Fortè etiam Joseph eos docuit veram unitis Dei cultum, ut innuit Psaltes Psalm. 104, vers. 22. Nota locum locum, pro verorum sacerdotum Christi immunitate à vectigalibus : cum hanc gentilibus suis concessit Pharaon, quomodo eam non concedet christianis rex et princeps sacerdotibus Christi? Eorum enim bonos vel contemptos ad Deum ipsum pertinet, et quod in eos confertur, confertur Deo qui ubertim vires rependit, principique remunerabitur, ait S. Chrysost. hom. 65.

Tropologicè Origenes, sacerdotes Dei, inquit, partem in cœlis accipere, terrenam repudiant; Pharaonis verò sacerdotes suam partem habent in terra.

VERS. 25. — *DIXIT ERGO JOSEPH,* anno sterilitatis septimo et ultimo, ut sererent in sequentem annum fertilitatis reditura. Ita Philo qui et addit Josephum speculatores possuisse, qui viderunt, ut ratione eam parâ impenderetur, ne quis eam in cibis absumeret.

VERS. 25. — *SALUS VOSTRA IN MANU MEA EST.* Hebraicè est, *in viciis vestri nos (tu nobis tuâ salutem servasti) invenimus gratiam in oculis domini mei (in oculis tuis, o Joseph) ut spiritus servi Pharaonis quasi dicant : Tu es auctor et servator vite nostre, tu nos restitisti in vitam; vicissim nos ergo pro hac ætate et salute, tibi et Pharaoni nos in servos offerimus; imò pro magno beneficio reputamus, si nos in servitutem ac consequenter in eam et providentiam tuam recipias, tam to, quàm Pharaon qui nobis parte tam providè et benignè in hac fame providit, et salutis sit illi servire, ab illo regi et pendere quàm nostrâ libertate frui, nos regere, nos et nostra curare*

et providere, ne rursùm in famem simileve malum incurramus.

VERS. 26. — *FACTUM EST QUASI IN LEGEM.* Hæc pensio regia constituta à Joseph vim perpetuæ legis accepit. Ita Hebræa, Chaldea et Græca; q. d. : Joseph induxit consuetudinem, quæ etiam hodiè instar legis perdurat, ut regibus Ægyptiorum quinta pars frugum solvatur. Vide quàm æquè et leniter eum subditis agit Joseph; hodiè non desunt tyranni, qui sine titulo plus quàm dimidiam partem exigunt et extorquent. Rursùm hæc ita disposuit Deus, ut Pharaonis remuneraretur beneficentiam, quam in justum senem Jacobum, ejusque filios contulerat.

Moraliter discant à Joseph principium consiliarii et præfecti, se non suis, sed reip. et principum commodis studere debere. Joseph enim cum esset princeps Ægypti, noluit ditare se, nec evellere patrem et fratres ad amplâ officia, eum id facile et sine invidia facere potuisset, imò Pharaon id cuperet, idque ut ostenderet quàm fideliter rempüb. administraret, quàmque alienus esset à cupiditate, ac privato sui et suorum amore. Vultit ergo, ut in eodem officio et gradu, quo consueverat, permaneret, essentque pastores ovium, ac suo labore et curâ victum sibi pararent. Intueantur hoc exemplum prælati nostri avi, illi, qui eam ex humilium in altum tollunt, secum eodem attollere volunt suos nepotes et cognatos, ut rem propriam magis quàm publicam agere videantur, ac opes Ecclesie non quasi Ecclesie, sed ut privatas administrent, easque in suam et suorum usum, imò luxum reddunt. Qualem hi Christo Domino rationem reddent villicationis suæ in ultimo et magno mundi die! Talis fuit apud Romanos M. Attilius Regulus, qui cum summis rebus præfuisset, adeo tamen pauper mansit ut se, conjugem, liberisque toleraret agello qui colebatur per unum villicum, cujus auditâ morte scripsit Regulus senatui de successore : desitutus enim rebus morte servi, necessariam esse presentiam suam. P. Scipionem Africanum juniorem memorant annis 51 quibus vixit, nil emisse, nil vendidisse, nil edificasse : libras autem argenti 55 tantum in magnâ substantiâ et auri duas reliquisse, cum tamen in ejus potestate victa fuisset Carthago, ab unoque imperatorum omnium milites locupletati sint. Ita Ælian. lib. 11. Aristides filius Lysimachi, qui multa domi militiæque præclarè gessit, et Græcis tributum imperavit, non tantum post obitum reliquit, ut exequiis celebrandis sumptus esset. Ita Ælianus ibid. Talis prorsus fuit et B. Thomas Morus, ut patet ex ejus vitâ apud Stapleton. Epimonda Artaxerxes magnam auri pondus misit, ut eum in suam traheret sententiam; sed ille legatus dixit : *Nil opus est pecuniâ; ut enim rex ea vult, quo Thebanis meis sunt utilia, gratis facere sum paratus : sin autem contraria, non habet auri satia, nam totius orbis opes accipere nolo pro patriâ charitate. Vos qui me incognitum tendistis, vestrique similes existimastis, non miror vobisque ignosco. Sed egredimini properè, ne alios corrumptis, cum me non poteritis; alioquî tradam vos magistratui.* Testis est Probus in ejus vitâ. Idem, cum

legati ferrent munera, ut eum corrumperent, ad prandium eos vocavit : apposita est mensa vilis, vinumque acidum : tum Epimondas : *Abite, ait, et dominio vestrâ mea prædium narrete, quibus me contentum, non facile suis maneribus ad provisionem alliciet.*

VERS. 27. — *ISRAEL, Jacob.*

VERS. 28. — *CENTUM QUADRAGINTA SEPTEM.* — Nota : Hæc est periodus vite Jacobi. Primo, natus est Jacob anno mundi 2109, à diluvio 452. Secundo, Jacob natus in domo patris usque ad annum ætatis 77, quo præripuit primogenitorem Esau, ideoque timens ejus insidias fugit in Haran. Tertio, in Haran post septennium quo servivit Laban, accepit uxores Liam et Rachel. Ex Liâ genuit Ruben anno ætatis 84, Simeonem anno 85, Levi 86, Judam 87, Joseph 91. Quarto, post genitum Joseph omnesque proles præter Benjamin, servivit Jacob Labano alios sex annos pro gregebus, ita ut universum in Haran fuerit et servivert 20 annis; quibus expletis anno ætatis 97 reversus est in Chanaan. Quinto, Jacob anno ætatis 107 genuit Benjamin, in cujus partu mortua est Rachel. Sexto, sub annum Jacobi 88 contigit celebrare illud diluvium Oegyis, quo terra Attica adeo vastata est, ut per annos 199 usquead Cecropem sine rege et penè deserta fuerit, de quo Euseb. lib. 10 Præpar. c. ult.; et S. August. lib. 18 de Civ. c. 18. Ubi et aliud ejusdem temporis portentum addit S. Augustinus, nimirum quod stella Veneris visa sit mutare colorem, magnitudinem et cursum suum. Septimo, Joseph vixit fuit anno ætatis suæ 116. Jacobi 107. Jacobi enim pater quatuor mortuum per annos 25, scilicet ad ætatem suam 150, quo cum filiis à Joseph evocatus, ex Chanaan descendit in Ægyptum. Octavo, Isaac mortuus est, cum Jacob ageret annum ætatis 120. Nono, mortuus est Jacob anno ætatis 147, quo Joseph erat 56 annorum, puta anno mundi 2256. Decimo, mors Jacobi præcessit 108 annis egressum Hebræorum ex Ægypto, ortum vero Moïse annis 118. Denique, Jacobo degente in Ægypto, natus fuit S. Job, patientis speculum.

VERS. 28. — *PONE MANUM TUAM SUB FEMORE. DO* hoc tibi jurandi dixi cap. 24, v. 2.

FACIES VESTRÆ MISERECORDIAM ET VERITATEM. *Miseri-cordia* significat fideliem et gratuitum beneficium : *veritas* significat fideliem, fidelique beneficii collationem et executionem, q. d. : Prestabis mihi hæc gratiam, ut me non hic, sed in Chanaan sepeliat, illudque fideliter et veraciter exequeris.

VERS. 29. — *UT NON SEPELIAS ME IN ÆGYPTO, SED DORMIAM CUM PATRIBUS MEIS.* Idem optavit et mandavit sibi post mortem fieri Joseph, cap. 50, v. 24. Hujus voti causa fuit primo, quia optabat S. Jacob in terrâ sanctâ, in quâ solâ futurus erit Dei cultus, inter sanctos parentes, puta cum Isaac et Abrahamo, sepeliri, in Hebron. Vide quanta præcis fuerit cura sepulcri, quàmque optandum sit sepeliri inter sanctos. Secundo voluit Jacob sepeliri in Chanaan, ut suorum posterorum animas ab Ægypti opibus et vitis avelleret, eisque firmam redditis et liberationis ex Ægypto, atque adjuvante terge remitte, puta Chanaanæ, spem

faceret. Ita Theodor., S. Chrysost., Rupert. Tertio, id voluit ut apud posterum suos in Chananea habituros, hinc sua et patrum sepulchra essent viva fidei, pietatis et virtutis eorum monumenta pariter et incitamenta. Quarto, sciebat Jacob Christum in Chanana nasciturum, moriturum et resurgiturum: hinc in ea sepeliri optat, ut cum Christo resurgere possit. Ita Lyran., Abulensis, et alii. Quare ab omnibus catholicis, inquit Abulensis, creditur, inter alios qui cum Christo in die Pasche resurrexerunt, etiam Jacob resurrexisse.

Addit topologicus S. August. quod Jacob desideraret remissionem peccatorum, tam suorum quam totius generis humani, per Christi meritum in Chanana obtinendam: hinc in ea sepeliri voluit. Simili de causa in Chanana, puta in Bethlehem, vivere et mori voluit S. Hieron., S. Paula., multique alii sancti. Denique, in Chanana sepeliri voluerunt patriarchae, ut essent participes precum et sacrificiorum, quae ibi offerbantur: credant enim ipsi esse purgatorium.

Analogicus Rupertus: Jacob, inquit, exemplum vitae mortuus dedit, ut in spe patriae caelestis pignus amaretur aeterna hereditas, q. d.: Jacob sepeliri voluit in Chanana, ut posteris unelarent ad caelum, cuius typus erat Chanana.

In sepulchro maronit. — In spelunca duplici Hebronis, de qua cap. 2, 5, v. 17. Hinc fideles ab olim sepeliri solent inter fideles et sanctos, in locis sacris. Audi S. Dionysium Eccles. Hierarch. c. 7: *His peractis, inquit, Pontifex condit in loco dignissimo corpus, cuius alius qui ordinis corporibus sacris. Et Clementis Rom. lib. 6. Constit. Apostolic. c. 50: Covenit, ait, in consecretis, sacra libris in his legentes, et puerentes pro his qui dormierunt. Ea autem consecrari solent a sacerdotibus docet Gregorius Taren. de Gloria Confes. cap. 506. Vocantur autem sepulchra, quasi dormitoria, quod fideles in Scrip. post mortem dicantur in his dormire, extremo die iudicii resuscitantur, teste S. Augustino epist. 132. S. Cyrilianus lib. 1, epist. 4, arguit Marcianum quemdam, quod filios suos exteriorum gentium more, apud profana sepulchra deponeret. Quo ipso indicat jam tunc sacra sepulchra fuisse pro Christianis. In templis autem supra sepultos fuisse fideles, testatur S. Ambrosius lib. 4 de Abraham c. 5; Hieron. in vita Paulae et Fabiola, August. lib. de Cura pro mortuis, c. 1.*

Vers. 31. — JENA ERGO. Non diffidit Jacob verbo Josephi, sed juramentum exigit ut Joseph hoc apud Pharaonem possit pretorare, si Jacobi corpus in Aegypto retinere vellet. Ita Rupertus. Adhuc Abul. Sciebat, inquit, Jacob quod Joseph, nisi eum tam arcte obtuli-

CAPUT XLVIII.

1. His ita transactis, manifestum est Joseph quod agrotaret pater suus: qui assumptis duobus filiis Manasse et Ephraim, ire perrexit.
2. Dictumque est seni: Ecco filius tuus Joseph venit ad te. Qui confortatus sedit in lectulo.
3. Et ingressus ad se, ait: Deus omnipotens apparuit mihi in Aegypto, quae est in terra Chanana; benedixitque mihi.
4. Et ait: Ego te augebo et multiplicabo, et faciam

gasset, intendebat facere ei sepulchrum pretiosum et memorabile in Aegypto. Juramentum ergo ab eo exigit ut eo se obligatum sentiens, omnino à proposito abstat, et in avito patrum sepulchro modeste cum sepeliatur in Chanana. Ubi vide et imitare modestiam Jacob et amorem simplicitatis.

CONVERSUS AD LECTULI CAPUT. Ita vertunt quoque Aquila et Symmachus. Porro veritè se Jacob ad lecti caput versus Joseph, quia illud erat ad Orientem, quod se vertere solent adorantes, et cuius rei causa aliter versus Orientem extruuntur; aut, utvult Lyran., quia caput hoc lecti erat versus terram promissam, ad quam se adorantes convertebant, cum extra illam erant, ut patet Daniel. 6, 10; 3 Reg. 8, v. 4. Ita et Ribera in c. 11 ad Hebraeos, Abulensis et alii hic.

Dices: Quomodo ergo Septuaginta, et ex his S. Paulus vertunt: *Adoravit Jacob fastigium virgæ ejus, puta sceptri Josephi?*

Respondeo: Ex eo factum est quod hebraea vox *קנה*, si legeris *mita*, significat lectulum; sin vero aliis punctis legeris *matte*, tunc significat virgam: utraque modo hie legi potest, et utraque lectio et versio est canonica. Utrumque ergo fecit Jacob, nimirum ipse volu compos factus, lectusque ob datam sibi à Josepho promissionem quod se sepeliret in Chanana apud patres suos, illi gratias egit, et adoravit, id est, curvando se reverentiam exhibuit et veneratus est sceptrum, id est, regnum potestatem Josephi, illi à Pharaone, vel potius à Deo datam.

Secundo, et magis genuit, Jacob gratias agens Deo eum adoravit et laudavit, quod hanc potestatem et hanc etiam mentem sepelendi se in Chanana, delisset Josepho. Unde convertit se ad lectuli caput, vel quia hoc caput erat ad Orientem, vel quia spectabat terram Chanana, ut dixi. Pluribus hæc de re egi ad Hebraeos 11, 21.

Vide hic impletum somnium Joseph cap. 57, v. 9, quod pater et mater adoraturi essent eum. Dices: Rachel mater ejus jam pridem erat mortua, scilicet antequam Joseph à fratribus venderetur, ut patet 35, 19. Ergo illa non potuit eum adorare. — Respondeo S. Chrysost. uxorem censeri cum marito unam personam civitatem, juxta illud Gen. 2: *Erant duo in carne una*; marito ergo adorante, censeri quoque uxorem adorare filium. *Si enim pater hoc fecit, inquit, multo magis illa, nisi ex hac vita præterita fuisset, hoc faceret.* Adde, Rachel non substituisse sibi Balam, quae adoravit Joseph, ut dixi cap. 57, 9.

CAPITRE XLVIII.

1. Quelque temps après, on vint dire à Joseph que son père était plus mal; alors prenant avec lui ses deux fils, Manassé et Ephraïm, il alla voir.
2. On dit à Jacob: Voici votre fils Joseph qui vient vous rendre visite. Jacob repréant ses forces, se mit sur son séant dans son lit.
3. Et il dit à Joseph, lorsqu'il fut entré: Le Dieu Tout-Puissant m'a apparu à Aegypto, qui est au pays de Chanana; m'a dit: Je ferai croître et je multiplierai beaucoup votre race; je vous rendrai chef d'une multitude

te in turba populorum; daboque tibi terram hanc et semini tuo post te, in possessionem sempiternam.

5. Duo ergo filii tui, qui nati sunt tibi in terra Aegypti antequam hoc venirem ad te, mei erunt; Ephraim et Manasses, sicut Ruben et Simeon reputabuntur mihi.

6. Reliquos autem quos genueris post eos, tui erunt, et nomine fratrum suorum vocabuntur in possessionibus suis.

7. Mihi enim, quando veniebam de Mesopotamia, mortua est Rachel in terra Chanana in ipso itinere, eratique verum tempus; et ingrediebar Ephratam, et sepelivi eam juxta viam Ephratæ, quae alio nomine appellatur Bethlehem.

8. Videns autem filios ejus, dixit ad eum: Qui sunt isti?

9. Respondit: Filii mei sunt, quos donavit mihi Deus in hoc loco. Adde, inquit, eos ad me, ut benedicam illis.

10. Oculi enim Israel calligabant præ nimia senectute, et clarè videre non poterat. Applicitosque ad se deosculatus, et circumplexus eos.

11. Dixit ad filium suum: Non sum fraudatus aspectu tuo, insuper ostendit mihi Deus semem tuum.

12. Cùmque tulisset eos Joseph de gremio patris, adoravit pronus in terram.

13. Et posuit Ephraim ad dexteram suam, id est, ad sinistram Israel: Manassen verò in sinistra sua, ad dexteram scilicet patris, applicuitque ambos ad eum.

14. Qui extendens manum dexteram, posuit super caput Ephraim minoris fratris; sinistram autem super caput Manasse, qui major natus erat, commutans manus.

15. Benedixitque Jacob filiis Joseph, et ait: Deus, in cujus conspectu ambulaverunt patres mei Abraham et Isaac, Deus qui pascit me ab adolescentia mea usque in presentem diem;

16. Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis; et invocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham et Isaac, et crescant in multitudinem super terram.

17. Videns autem Joseph quod posuisset pater suus dexteram manum super caput Ephraim, graviter accepit; et apprehensam manum patris levare conatus est de capite Ephraim, et transferre super caput Manasse.

18. Dixitque ad patrem: Non ita convenit, pater; quia hæc est primogenitus, pone dexteram tuam super caput ejus.

19. Qui reuens, ait: Scio, fili mi, scio; et iste quidem erit in populos, et multiplicabitur; sed frater ejus minor, major erit illo; et semen illius crescet in gentes.

20. Benedixitque eis in tempore illo dicens: In te benedictus Israel, atque dicetur: Faciat tibi Deus sicut Ephraim, et sicut Manasse. Constituitque Ephraim ante Manasse.

21. Et ait ad Joseph filium suum: Ego morior,

de peuples et je vous donnerai cette terre, et à votre race après vous, afin que vous la possédiez pour jamais.

5. C'est pourquoi vous deux fils, Ephraïm et Manassé, que vous avez eus en Egypte avant que je vinsse ici avec vous, seront à moi, et ils seront mis au nombre de mes enfants, comme Ruben et Siméon; et ils partageront avec eux la terre, que Dieu m'a promise.

6. Mais les autres que vous aurez après eux, seront à vous, et ils porteront le nom de leurs frères dans les terres qu'ils posséderont, ayant leur partage dans celles qui seront assignées aux deux tribus dont Ephraïm et Manassé seront les chefs; j'adopte ainsi vos deux enfants, pour suppléer au petit nombre de ceux que Rachel m'a donnés.

7. Car lorsque je revenais de Mésopotamie, je perdis Rachel, qui mourut en chemin au pays de Chanana; c'était son printemps, à l'entrée d'Ephraïm, et je l'enterrai sur le chemin d'Ephraïm, qui s'appelle aussi Bethléhem.

8. En même temps Jacob voyant les fils de Joseph lui demanda: Qui sont ceux-ci?

9. Joseph lui répondit: Ce sont mes enfants que Dieu m'a donnés en ce pays-ci. Approchez-les de moi, dit Jacob, afin que je les bénisse.

10. Car les yeux d'Israël s'étaient obscurcis, à cause de sa grande vieillesse, et il ne pouvait bien voir. Les ayant donc fait approcher de lui, il les embrassa et les baisa.

11. Et il dit à son fils: Dieu m'a voulu donner la joie de vous voir, et il y ajoute encore celle de voir vos enfants.

12. Joseph les ayant retirés d'entre les bras de son père, adora en se prosternant en terre.

13. Et ayant mis, Ephraïm à sa droite, c'est-à-dire, à la gauche d'Israël, et Manassé à sa gauche, c'est-à-dire, à la droite de son père, il les approcha tous deux de Jacob.

14. Lequel étendant sa main droite, la mit sur la tête d'Ephraïm, qui étoit le plus jeune, et mit sa main gauche sur la tête de Manassé, qui étoit l'aîné, changeant ainsi ses deux mains de la place que naturellement elles devoient occuper.

15. Et bénissant les enfants de Joseph, il dit: Que Dieu en la présence de qui ont marché mes pères Abraham et Isaac, le Dieu qui me nourrit depuis ma jeunesse, jusqu'à ce jour,

16. benisse ces enfants; qu'ils portent mon nom, et les noms de mes pères Abraham et Isaac, et qu'ils se multiplient de plus en plus sur la terre.

17. Mais Joseph voyant que son père avait mis sa main droite sur la tête d'Ephraïm, en eut de la peine; et prenant la main de son père, il tâcha de la lever dessus la tête d'Ephraïm, pour la mettre sur la tête de Manassé.

18. En disant à son père: Vos mains ne sont pas liées, mon père; car celui-ci est l'aîné, mettez votre main droite sur sa tête.

19. Mais, refusant de le faire, il lui dit: Je le sais bien, mon fils, je le sais bien; celui-ci sera aussi chef de peuples et sa race se multipliera; mais son frère, qui est le plus jeune, sera plus grand que lui; et sa postérité se multipliera dans les nations.

20. Jacob les bénit donc alors, et dit: Israël sera béni en vous, et on dira: Que Dieu vous bénisse comme Ephraïm et Manassé. Ainsi il mit Ephraïm devant Manassé.

21. Et dit ensuite à Joseph, son fils: Vous voyez que

et erit Deus vobiscum, reducatque vos ad terram patrum vestrorum.

22. Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio et arcu meo.

VERS. 2. — CONFORTATUS, tum ex gaudio concepto ex adventu filii charissimi Josephi, tum ex speciali dono et confortatione Dei, qui uti corpori spiritum fortitudinis, ita animo Jacobi morituri, suisque valedicturi spiritum prophetie indidit, ut patet ex sequentibus.

VERS. 3. — DABO TIBI TERRAM HANC, Chanaanam. Jacob hic certus ex Dei promissione Chanaanam sibi, id est, posteris suis, tradendam, hic et cap. seq. eam inter duodecim filios suos pariter et distribuit.

IN POSSESSIONEM SEMPTERNAM, non absolutam, sed respectu tua stirpis et gentis, q. d.: Quamdiu durabit tua gens, tuus populus, tuorum filiorum respublica et regnum, tamdiu possidebit ipsi Chanaanam; ac consequenter, semper, id est, toto tempore sue reipublice, et regni possidebant eam; si enim gens evertatur vel intereat, quid mirum si amplius terram suam non possideat? Vide cap. 5.

VERS. 5. — MEI ERUNT; censeo meos filios, inquit ac Rubenim et Simeonem. Nota: Jacob hic duos Josephi filios, suos nepotes, puta Ephraim et Manasse, sibi adoptat in filios, ut quisque eorum separatim tribum constituit, et propriam hereditatem in Chanaanam adeat, æque ac Ruben, Simeon, alique sui filii, nam alioqui Ephraim et Manasse, patri Josepho succedentes, unam tantum tribum Josephi constituerent, suamque tantum patris portionem in Chanaanam adissent; nunc vero à Jacobo tribus Josephi in duas dividitur, puta in Ephraim et Manasse, ut illi pater jure censeatur et succedat cum Ruben, Judâ, aliisque immediatis suis filiis.

VERS. 6. — RELIQUOS AUTEM QUOS GENSERIS POST EOS, TULI ERUNT, tui censeantur. Nam Ephraim et Manasse à me adoptati, mei censeantur. Non legitur Josephum alios genuisse.

ET NOMINE FRATRUM SUORUM VOCABUNTUR IN POSSESSIONIBUS SUIS. Fratrum, puta Ephraim et Manasse, q. d.: Si aliquos post hos generis filios, illi non constituent tribum separatam, sed ad tribum Ephraim vel Manasse aggregabuntur, et in divisione Chanaanæ, eandem cum illis portionem hereditatis accipient.

VERS. 7. — MIHI ENIM, QUANDO VENIERAM DE MESOPOTAMIA, MORTUA EST RACHEL. Pro enim, ex Hebræo verti potest, autem. Ita Vatabl. Injicit hic Jacob Josepho mentionem Rachelis, primæ, quia Rachel erat mater Josephi, uxorque Jacobi dilectissima; solent enim parentes apud filios, sæpè matrum reificare memoriam. Q. d.: Dixi de filiis tuis, eos me adoptare in meos; nam quod ad Rachelem matrem tuam attinet, illa mihi præmaturè erepta et mortua est, cum adhuc plures mihi parere potuisset filios, idèque eorum loco filios tuos in meos mihi illic adopto. Secundo, videtur Jacob ex preced. capitulis colloquio cum Josepho, in eo deprehendisse signa aliqua admirationis,

je m'en vais mourir; Dieu sera avec vous, et il vous ramènera au pays de vos pères.

22. Je vous donne de plus qu'à vos frères cette part de mon bien que j'ai gagnée sur les Amorrhéens avec mon épée et mon arc.

COMMENTARIUM.

cur tantoperè pater cum tantis sumptibus cuperet sepeliri in Chanaan, puta in Hebron apud suos majores, cum tamen ibidem non sepelivisset Rachelem suam dilectissimam, sed in Bethlehem. Hinc ergo admirationi obvia hic Jacob, sequè excusat, quod Rachelem non ad vitandos sumptus vel itineris difficultates, sed ob tempus verum, quo facili tabescunt et putrescunt corpora mortua, statim in loco quo consistelat, puta juxta Bethlehem, sepelire debuerit, nec, uti optabat, eam in Hebron deportare poterit. Ita Lyran., Abulens. et alii.

Adhuc tertio Glossa, fortè prophetice Jacobum hic commemorare Rachelem esse sepultam in Bethlehem, quia ibidem natus erat Christus, quasi idipsa hic in spiritu praveriderit Jacob.

VERS. 11. — NOS SUM FRAUDATUS ASPECTU TUO. Hebræice est significantius: Quod faciem tuam videram, nunquam apud me cogitarem, et ecce Deus ostendit mihi etiam os meum tuum. Ita Vatabl.

VERS. 12. — DE GENU PATRIS. Ephraim et Manasses accedentes ad avium Jacobum, præ senio sedentem in lecto, genu flexerant, capiteque in genuum ejus dimiserant; nec ergo avium gravarent, et ut illis commodius benediceret, Joseph inde amicos utriusque collocat ad latus patris.

Nota. Ephraim et Manasse hoc anno 147 Jacobi, qui fuit Josephi 56, facili erant 22 annorum; non enim sunt aucto septennium sterilitatis, paulo post principatum patris, qui contigit anno ejus 50, ut patet c. 41, v. 50 et seq.

ADORAVIT, Joseph, tum patrem, illi se reverenter incurvando; tum propriè Deum, gratias agens pro hoc beneficio et benedictione patris.

Nota hic humilitatem, obedientiam, pietatem et charitatem Josephi principis, erga parentem plebeum et infirmum. Ita B. Thomas Morus Anglie Cancellarius existens, flexis genibus à patre suo benedictionem petebat, idemque sacerdoti celebrandi officio ministrabat. Alphonsus Aragonum rex patri Ferdinando obviam progressus, equo desiluit, ac pedibus comitalatur. Momenti autem patri, ut aliorum procerum more ergo consensu adepturaret, respondit: Alis liberum sit agere quod voluerint; ego nunquam adducam quim patrem, quin regem, et cum egrum, patris æque. Testis est Panormitan. Salomon rex assurgens processit obviam matri suæ Bethsabee, eique incurvando se honorem detulit, ac jussit ei poni solum ad dexteram suam addens: Pater, mater mea; neque enim fas est ut avertam faciem tuam, 3 Reg. 2, v. 20.

VERS. 14. — MANUS DEXTERAM POSUIT SUPER CAPUT EPHRAIM. Jacob hic prophetice presert juniorem Ephraim seniori Manasse, primò, quia ex Ephraim nascituri erant reges Israel, puta decem tribuum. Ita Eschias. Secundo, quia hæc tribus et gloria et numero

superavit tribum Manasse, ut prædicit Jacob vers. 19. Tertio, quia ex Ephraim nasciturus erat Josue, qui fuit dux Israelis, cumque induxit in Chanaan, unde et typus fuit Christi, qui nos in cælum inducit. Ita S. Hieronymus.

Nota. Jacob hanc prelationem et præseminantiam Ephraim præ Manasse significat per manum dexteram, quam ei imponit. Manus enim dextera nobilior, potior et robustior est quam sinistra. Ubi advertet, dexteram in Scripturis symbolum esse primò, roboris et fortitudinis, ut Psalm. 40: *Dextera tua investiat omnes qui oderant te*; et Psalm. 45: *Brachium eorum non solent eos, sed dextera tua*. Secundo, auxilii et adjutorii, ut Job 14: *Operi manuum tuarum porriges dexteram*. Tertio, honoris et gloriæ, ut Psalm. 109: *Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis*; et Matth. 23, dicuntur electi in die judicii collocandi ad dexteram Christi; et Salomon 3, Reg. 2, matrem suam honorare volens collocavit eam in throno ad dexteram suam. Quarto, caritatis amoris, ut Cantic. 2: *Dextra illius amplectebitur me*. Quinto, mirifice voluptatis ne dulcedinis, ut Psalm. 15: *Deliciae in dextera tua*. Sexto, dextera in Scripturis significat id quod bonum, rectum et sanctum est, sicut sinistra significat id quod malum, pravum et perversum est, ut Prov. 14: *Vias que à dextris sunt, novit Dominus; perversa vero sunt que à sinistris sunt*. Et Eccles. 10: *Cor sapientis, in dextera ejus; et cor stulti, in sinistra illius*. Sic vulgò dicimus, sinistra suspicio, sinister oculus, sinistram judicium, id est, malum. Septimò, dextera significat bona maxima, qualia sunt æterna, sinistra verò significat parva et exilia, qualia sunt temporalia, Proverb. 5, v. 16: *Longitudo dierum in dextera ejus, et in sinistra illius ditæ et gloria*. Ubi per longitodinem dierum significatur beate vite æternitas, quam offert sapientia; per divitias verò et gloriam, significantur humana et temporalia bona presentis vite. Ita Pererius.

COMMAFENS MANUS. Hebræice est, *sichel et iadaf, scilicet intelligere manus suas*, id est, spontè, sciens et prudens manus suas transposuit, scilicet decussatim in modum crucis.

Hinc allegoricè, Rupert.: Ephraim, inquit, sunt gentes, quæ per manuum transpositionem, id est, per crucem Christi, cui crediderunt, prelatæ sunt Manasse, id est, Judæis. Sic et Tertull. lib. de Baptismo, et Damasc. lib. 3, c. 42, docent cancellatas manus Jacobi presignisse crucem Christi.

Tropologicè, Theodoret.: Discite, inquit, hic Deum non pœna et mollitia, uti homines, sed ultima et viliora proberere et proponere. Sic Deus hominem angelum, Abelum Caino, Isaacum Ismaeli, Jacobum Esau, Josephum Rubeno, Moysen Aaroni, Davidem septem fratribus prelatit et proposuit.

VERS. 15. — IN CUBES CONSPICIT AMELIORAVIT, quem quasi presentem, sequè influentem semper reverit sunt, qui quasi famuli asiterunt et servierunt, coram quo sanctè et reverenter, fugiter conversati sunt patres mei. Vide dicta c. 5, v. 221: *Deus qui poscit me ab adolescentiâ. Hæc, inquit S. Chrysost.,*

grata enim ac pia, et bene memoris beneficiorum Dei sunt verba.

ANGELUS, custos meus. Subaudi hic vocem quoque, q. d.: Deus benedicit pueris istis; angelus quoque, meus benedicit iisdem. Ita Vatabl. et Abulens.

INVOCETUR SUPER EOS NOMEN MEUM, id est, vocentur filii meæ consequenter filii Isaac et Abraham. Ita Theodor. Hoc enim in Scripturâ significat, *Invocari nomen alienius super aliquem*; ut cum dicitur: *Nomen tuum invocatum est super nos*, sensus est, nos vocamur tuo nomine, puta vocamur tui filii, tuus populus.

Moraliter S. Chrysostomus hom. 66, docet parentes, ut, instar Jacob, non tam opes quàm Dei benedictionem filii relinquant. Ne igitur, inquit, operam nostram in colligendis opes collocemus, quas relinquamus filiis. Sed docemus eos virtutem, et benedictionem Dei illis imprecatur. *Ista sunt ineffabiles divitiæ que non ubi-nantur, que quotidiè substantiam nostram augent. Nihil enim virtuti par, nihil virtute potius; nisi hæc habeat qui diavola gerit, quovis panniculis paupere miserior erit. Hoc igitur nostros filios docemus, ut virtutem robis omnibus præferant, nihilque faciant divitiarum abundantiam. Hæc enim juvenibus sæpè est id quod culter pueris, quem matres his admittunt, ne eo se sedant. Nascuntur enim male luxus, delicia, absurda voluptates, et infinita mala.*

VERS. 19. — CENSEBIT IN GENTES. Hebræice, *erit plebitudo, vel multitudo gentium*, id est, plena, multa et numerosa gentes, familie et populi ex eo nascentur, adeoque reges, qui decem tribubus, quasi multis gentibus imperabunt.

VERS. 20. — IN TE BENEDICETUR ISRAEL. In te, id est, instar tui; et bene propositio ponitur pro affirmati- caph similitudinis, q. d.: Dum parentes volent filia suis Israelitis bene precari, dicent: Multiplicet te Deus, sicut multiplicavit Ephraim et Manasse.

VERS. 22. — DO TIBI PARTEM UNAM EXTRA FRATRES TUOS, QUAM TULI DEMANSU AMORRHÆI, IN GLADIO ET ARCU MEO. Pars hæc singularis quam ex divisione Chanaanæ exemit Jacob, dedidit speciali donatione Josepho, fuit ager urbis Sichem vel Sichar, ut patet Joannis 4, v. 5, et ex Septuag. qui vertunt: *Do tibi Sichemum, præcipuum super omnes fratres tuos*, et. Acceperunt enim ipsi Hebræum *sechem*, ut nomen proprium, significans Sichem, vel Sichimam, quod S. Hieron., Chald. et alii acceperunt ut appellativum, significans humerum, id est, partem.

Dices: Hunc agrum emit Jacob c. 55, v. 19, et Josue ult. v. 22; quomodo ergo dicitur hic, quod eum acquisierit gladio? Respondent primò, Eusebius, et S. Chrysost. quod Simeon et Levi urbem et agrum Sichem, ab stuprum Diane à Sichimis illatum, jure belli sibi patrique subegerunt. Verùm hæc vim et hoc bellum damnavit ipse pater Jacob non tantum vivens, sed et moriens, ut patet c. seq. v. 6. Secundo, Chaldaeus, et ex eo Abulens. et Aben Ezra vertunt: *Quam tui gladio, id est, oratione et precibus*; hæc enim sunt arma et gladii piorum et sanctorum, qualis erat Jacob. Tertio, S. Hieronymus, in gladio, inquit, et arcu, id est,

in fortitudine, puta in pecunia, quam multo et labore et sudore acquisivi. Unde Hebraei *haecet*, quod noster verum veritatis, si scribatur per *thei*, significat nummum. In Latinis sagittaria vox est ambigua; nam et hominum significat, et numisma Persicum. A moneta genere ita nuncupatum. Quod genus nummi iidem erant qui Dariesi quoque dicuntur, teste Plutar. in Apophtheg. Ex quo celebre manavit Agesilai dictum, *se ex Asia pulsam triginta millibus sagittariorum*, cum Persarum rex et nummorum summā corruptis per Timocratem Atheniensibus, effecisset ut is de provincia decederet. Quartō, Hebraei aliqui putant esse prolepsin et eual-

CAPUT XLIX.

1. Vocavit autem Jacob filios suos, et ait eis: Congregamini, et annuntium quod ventura sunt vobis in diebus novissimis.

2. Congregamini, et audite filii Jacob, audite Israel patrem vestrum:

3. Ruben, primogenitus meus, in fortitudo mea, et principium doloris mei; prior in donis, major in imperio.

4. Effusus es sicut aqua, non cresecas, quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus.

5. Simeon et Levi fratres; vasa iniquitatis bellantia.

6. In consilium eorum non veniat anima mea, et in caetero florum non sit gloria mea; quia in furore suo occiderunt virum, et in voluntate sua suffoderunt murum.

7. Maledictus furor eorum, quia pertinax; et indignatio eorum, quia dura; dividam eos in Jacob, et dispergam eos in Israel.

8. Juda, te lambant fratres tui; manus tua in cervicibus inimicorum tuorum, adorabant te filii patris tui.

9. Catulus leonis Juda; ad praedam, filii tui, ascendisti; respiciens accubisti ut leo, et quasi lexena; quia suscitavit eum?

10. Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipserit expectatio gentium.

11. Ligatus ad vineam pullum suum, et ad vitem, o filii mi, asinum suum. Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvae pallium suum.

12. Pulchriores sunt oculi ejus vino, et dentes ejus lacte candidiores.

lagen temporis: quam tui, id est, quam auferam et accipiam, puta per nepotes et posteros meos, qui sub Josue Sichimano totaque Chananæam expugnabant, sibi que subjicient. Quinto et optimè, Jacob agrum situm in Sichem prius emit pecuniā ab Henor, cap. 33, v. 59. Sed cum post stragem Sichimā si suos illam, metuens non Chananā in se vicissim irruerent, inde abisset, tunc agrum hunc Sichimensem occupārent vicini Amorrhæi, quos rediens Jacob vii et armis expulit, summum agrum in gladio et arcu recepit. Hoc enim hic clarè dicitur, licet alibi res gesta non narretur. Ita ex Andreæ Masio Pererius.

CAPITRE XLIX.

1. Or Jacob appela ses enfans, et leur dit: Assemblez-vous tous, afin que je vous annonce ce qui vous doit arriver dans les derniers tems.

2. Venez tous ensemble, et écoutez, enfans de Jacob, écoutez Israël votre père.

3. Ruben, mon fils aîné, vous étiez toute ma force, étant le premier fruit de mon mariage; et vous n'avez accompli de joie par votre naissance; mais vous êtes devenu par votre crime, la principale cause de ma douleur; vous deviez être le premier dans les dons, et le plus grand en autorité.

4. Mais vous vous êtes répandu comme l'eau, sous vous êtes déchu de ces prérogatives par votre péché; vous ne croîtrez point, et votre tribu ne sera recommandable, ni par le nombre, ni par la force, ni par la dignité, parce que vous avez monté sur le lit de votre père, et que vous avez souillé sa couche, en abusant de celle qui lui avait servi pour femme.

5. Simeon et Lévi, frères et compagnons dans le crime, instrument d'un carnage plein d'injustice.

6. A Dieu ne plaise que mon âme ait aucune part à tous conseils pleins de tromperie et de cruauté, et que ma gloire soit terminée en me liant avec eux, et en éprouvant leur conduite, qu'on ne doit regarder qu'avec horreur, parce qu'ils ont signalé leur fureur, en tuant des hommes qui étaient lors d'état de se défendre, et qu'ils ont fait voir leur mauvaise volonté en reversant une ville qui avoit fait alliance avec eux.

7. Que leur fureur soit maudite, parce qu'elle est opiniâtre; et que leur colère soit en exécution, parce qu'elle est dure et inflexible. Pour les punir de leur union dans le crime, je les diviserai dans Jacob, et je les disperserai dans Israël; Simeon n'aura qu'une petite portion dans la tribu de Juda, et l'héritage de Lévi sera répandu dans toutes les tribus.

8. Juda, vos frères vous loueront, votre main mettra sous le joug vos ennemis, les enfans de votre père vous adoreront en la personne du Messie qui naîtra de vous.

9. Juda, par son courage et son lancer guerrier, est comme un jeune lion qui répondoit souvent la terreur; vous vous êtes levé, mon fils, pour ravir la proie comme un lion affamé; et en vous reposant, vous vous êtes couché comme un lion et une lionne, dont on n'ose approcher; qui osera aussi le réveiller?

10. Le sceptre ne sera point ôté de Juda, ni le sceptre de sa postérité, jusqu'à ce que celui qui doit être envoyé soit venu; et c'est lui qui sera l'attente des nations, et la source de leur bonheur.

11. Il liera son ânon à la vigne; il liera, o mon fils, son ânesse à la vigne; il lavera sa robe dans le vin, et son manteau dans le sang des raisins, c'est-à-dire, qu'il attachera à son Église les Juifs et les Gentils par la foi qu'il leur inspirera, et il lavera dans son sang leurs péchés, dont il aura bien voulu se charger.

12. Je vois par avance que ses yeux sont plus beaux que le vin, et ses dents plus blanches que le lait.

13. Zabulon habitera d'un côté sur le rivage de la mer Méditerranée, et de l'autre sur celui de la mer de

13. Zabulon in littore maris habitabit, et in statione navium pertingens usque ad Sidonem.

14. Issachar, asinus fortis accubans inter terminos.

15. Vidit requiem quod esset bona; et terram quod optima; et suppositi humerum suum ad portandum, factusque est tributis serviens.

16. Dan judicabit populum suum sicut et alia tribus in Israel.

17. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semitā mordens unguis equi, ut cadat ascensor ejus retrō.

18. SILENTIUM TUUM EXPECTABO, DOMINE.

19. Gad, accinctus praesiliabit ante eum; et ipse accingetur retrorsim.

20. Aser, pinguis panis ejus, et prehebit delicias regibus.

21. Nephthali, cervus emissus, et dans eloquia pulchritudinis.

22. Filius accrescens Joseph, filius accrescens et decorus aspectu; filia; discurrerunt super murum.

23. Sed exasperaverunt eum, et jurgati sunt, invideruntque illi habentes jacula.

24. Sedit in forti arces ejus, et dissoluta sunt vincula brachiorum et manuum illius per manus potentis Jacob; inde pastor egressus est, lapis Israel.

25. Dons patris tui erit adjutor tuus, et omnipotens benedicet tibi benedictionibus caeli desuper, benedictionibus abyssi jacentis deorsum, benedictionibus uberum et vulvae.

26. Benedictiones patris tui confortatae sunt benedictionibus portum ejus; donec venierit desiderium coluntium eorum; sicut in capite Joseph, et in vertice Nazareth inter fratres suos.

27. Benjamin lupus rapax, mane comedit praedam, et vespere dividit spolia.

28. Omnes hi in tribubus Israel duodecim: haec lo-

Tiberiade, près du port des navires, et il s'étendra jusqu'à la Phénicie, dont Sidon est la capitale, et avec laquelle il aura un grand commerce.

14. Issachar, comme un âne fort et dur au travail, se tient dans les bornes de son partage.

15. Et voyant que le repos est bon, et que sa terre est excellente, il a baissé l'épaule sous les fardeaux que ses amens lui ont imposés, et il s'est assujéti à leur payer tribut, plutôt que de s'exposer aux fatigues de la guerre pour s'en exempter.

16. Dan jugera son peuple aussi bien que les autres tribus d'Israël, et il fournira en la personne de Samson un chef qui les gouvernera.

17. Que ce chef sorti de la tribu de Dan devienne, à l'égard des Philistins, comme un serpent dans le chemin, et comme un ceraste dans le sentier, qui mord le pied du cheval, afin que celui qui le monte tombe à la renverse; qu'il use ainsi d'adresse pour vaincre les ennemis de son peuple du Seigneur.

18. Mais, Seigneur, ce n'est ni de Samson, ni des autres chefs que vous donnerez à votre peuple, que j'attendrai le véritable salut; je l'attends uniquement du Seigneur que vous devez envoyer.

19. Gad, après avoir reçu son partage dans la terre de Galaad, passera le Jourdain; et combattant tout armé à la tête d'Israël, pour conquérir celle de Chanaan, et après avoir mis ses frères en possession de cette terre, il retournera en son pays couvert de ses armes, et chargé des dépouilles de ses ennemis.

20. Le pain d'Aser, qui habitera dans une terre grasse et fertile, sera excellent, et les rois y trouveront leurs délices.

21. Nephthali sera comme un cerf qui s'échappe; Narach, un des chefs de cette tribu, poursuivra ses ennemis avec la même vitesse; et la grâce sera répandue sur ses paroles, et sur celles de Débora, dans le cantique qu'ils chanteront après la mort de Sisara, et la victoire remportée sur Jabin.

22. Joseph va toujours croissant, et s'augmente en vertu et en gloire; son visage est beau et agréable; et les filles de l'Égypte, renfermées dans leurs maisons, ont couru sur la muraille pour le voir.

23. Mais avant qu'il fût arrivé à cet état de grandeur où la Providence l'a élevé, ceux de ses propres frères qui sont armés de dards, l'ont jadis par des paroles nigres; ils l'ont querellé, et lui ont porté une envie mortelle; jusqu'à lui vendre pour être esclave chez un peuple étranger.

24. Dans cette humiliation, son cœur, comme un arc tendu, est demeuré dans sa force; il a mis sa confiance dans le Seigneur, et ainsi les chaînes de ses mains et de ses bras ont été rompues par la main du Tout-Puissant, Dieu de Jacob; de sorte qu'il est sorti de là pour être le sauveur de l'Égypte, le pasteur et la force d'Israël.

25. O mon fils, le Dieu de votre père sera toujours votre protecteur; et le Tout-Puissant vous comblera des bénédictions du haut du ciel, en vous envoyant la pluie et la rosée dont vous avez besoin; des bénédictions de l'abîme des eaux d'en bas, en vous faisant trouver dans le sein de la terre les puits et les fontaines qui vous seront nécessaires; des bénédictions du lait et des mammelles, en multipliant vos troupeaux; et du fruit des entrailles, en vous donnant un grand nombre d'enfans.

26. Les bénédictions que vous donne votre père, surpassent celles qu'il a reçues de ses pères; et elles dureront jusqu'à ce que le désir des collines éternelles soit accompli. Que ces bénédictions se regardent sur la tête de Joseph, et sur le haut de la tête de celui qui est comme Nazareth entre ses frères; chéri de Dieu, et honoré des hommes d'une manière toute particulière.

27. Benjamin sera porté à la violence et en brigandage, comme un loup ravisseur; il dévorera la proie du matin, et le soir il partagera les dépouilles de ses ennemis ennemis.

28. Ce sont là les chefs des douze tribus d'Israël;

in fortitudine, puta in pecunia, quam multo et labore et sudore acquisivi. Unde Hebraei *haecet*, quod noster verum veritatis, si scribatur per *thei*, significat nummum. In Latinis *sagittarius* vox est ambigua; nam et hominum significat, et numisma Persicum. A moneta genere ita nuncupatum. Quod genus nummi videtur erant qui Dariesi quoque dicuntur, teste Plutar. in Apophtheg. Ex quo celebre manavit Agesilai dictum, *se ex Asia pulsam triginta millibus sagittariorum*, cum Persarum rex et nummorum summā corruptis per Timocratem Atheniensibus, effecisset ut is de provincia decederet. Quartū, Hebraei aliqui putant esse prolepsin et eual-

CAPUT XLIX.

1. Vocavit autem Jacob filios suos, et ait eis: Congregamini, et annuntium quod ventura sunt vobis in diebus novissimis.

2. Congregamini, et audite filii Jacob, audite Israel patrem vestrum:

3. Ruben, primogenitus meus, in fortitudo mea, et principium doloris mei; prior in donis, major in imperio.

4. Effusus es sicut aqua, non cresecas, quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus.

5. Simeon et Levi fratres; vasa iniquitatis bellantia.

6. In consilium eorum non veniat anima mea, et in caetero florum non sit gloria mea; quia in furore suo occiderunt virum, et in voluntate sua suffoderunt murum.

7. Maledictus furor eorum, quia pertinax; et indignatio eorum, quia dura; dividam eos in Jacob, et dispergam eos in Israel.

8. Juda, te lambant fratres tui; manus tua in cervicibus inimicorum tuorum, adorabant te filii patris tui.

9. Catulus leonis Juda; ad praedam, filii tui, ascendisti; respiciens accubisti ut leo, et quasi lexena; quia suscitavit eum?

10. Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipserit expectatio gentium.

11. Ligatus ad vineam pullum suum, et ad vitem, o filii mi, asinum suum. Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvae pallium suum.

12. Pulchriores sunt oculi ejus vino, et dentes ejus lacte candidiores.

lagen temporis: quam tui, id est, quam auferam et accipiam, puta per nepotes et posteros meos, qui sub Josue Sichimano totaque Chananæam expugnabant, sibi quoque subjicient. Quinto et optimo, Jacob agrum situm in Sichem prius emit pecuniā ab Henor, cap. 33, v. 59. Sed cum post stragem Sichimā sitis illam, metuens non Chananā in se vicissim irruerent, inde abisset, tunc agrum hunc Sichimensem occupārent vicini Amorrhæi, quos rediens Jacob vii et armis expulit, summum agrum in gladio et arcu recepit. Hoc enim hic clarè dicitur, licet alibi res gesta non narretur. Ita ex Andreæ Masio Pererius.

CAPITRE XLIX.

1. Or Jacob appela ses enfans, et leur dit: Assemblez-vous tous, afin que je vous annonce ce qui vous doit arriver dans les derniers tems.

2. Venez tous ensemble, et écoutez, enfans de Jacob, écoutez Israël votre père.

3. Ruben, mon fils aîné, vous étiez toute ma force, étant le premier fruit de mon mariage; et vous n'avez accompli de joie par votre naissance; mais vous êtes devenu par votre crime, la principale cause de ma douleur; vous deviez être le premier dans les dons, et le plus grand en autorité.

4. Mais vous vous êtes répandu comme l'eau, vous vous êtes déchu de ces prérogatives par votre péché; vous ne croitez point, et votre tribu ne sera recommandable, ni par le nombre, ni par la force, ni par la dignité, parce que vous avez monté sur le lit de votre père, et que vous avez souillé sa couche, en abusant de celle qui lui avait servi pour femme.

5. Simeon et Lévi, frères et compagnons dans le crime, instrument d'un carnage plein d'injustice.

6. A Dieu ne plaise que mon âme ait aucune part à tous conseils pleins de tromperie et de cruauté, et que ma gloire soit ternie en me liant avec eux, et en éprouvant leur conduite, qu'on ne doit regarder qu'avec horreur, parce qu'ils ont signalé leur fureur, en tuant des hommes qui étaient lors d'état de se défendre, et qu'ils ont fait voir leur mauvaise volonté en reversant une ville qui avoit fait alliance avec eux.

7. Que leur fureur soit maudite, parce qu'elle est opiniâtre; et que leur colère soit en exécution, parce qu'elle est dure et inflexible. Pour les punir de leur union dans le crime, je les diviserai dans Jacob, et je les disperserai dans Israël; Simeon n'aura qu'une petite portion dans la tribu de Juda, et l'héritage de Lévi sera répandu dans toutes les tribus.

8. Juda, vos frères vous loueront, votre main mettra sous le joug vos ennemis, les enfans de votre père vous adoreront en la personne du Messie qui naîtra de vous.

9. Juda, par son courage et son lanceur guerrière, est comme un jeune lion qui répand partout la terreur; vous vous êtes levé, mon fils, pour ravir la proie comme un lion affamé; et en vous reposant, vous vous êtes couché comme un lion et une lionne, dont on n'ose approcher; qui osera aussi le réveiller?

10. Le sceptre ne sera point ôté de Juda, ni le prince de sa postérité, jusqu'à ce que celui qui doit être envoyé soit venu; et c'est lui qui sera l'attente des nations, et la source de leur bonheur.

11. Il liera son ânon à la vigne; il liera, o mon fils, son ânesse à la vigne; il lavera sa robe dans le vin, et son manteau dans le sang des raisins, c'est-à-dire, qu'il attachera à son Église les Juifs et les Gentils par la foi qu'il leur inspirera, et il lavera dans son sang leurs péchés, dont il aura bien voulu se charger.

12. Je vois par avance que ses yeux sont plus beaux que le vin, et ses dents plus blanches que le lait.

13. Zabulon habitera d'un côté sur le rivage de la mer Méditerranée, et de l'autre sur celui de la mer de

13. Zabulon in littore maris habitabit, et in statione navium pertingens usque ad Sidonem.

14. Issachar, asinus fortis accubans inter terminos.

15. Vidit requiem quod esset bona; et terram quod optima; et suppositi humerum suum ad portandum, factusque est tributis serviens.

16. Dan judicabit populum suum sicut et alia tribus in Israel.

17. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semitā mordens unguis equi, ut cadat ascensor ejus retrō.

18. SILENTIUM TUUM EXPECTABO, DOMINE.

19. Gad, accinctus praesiliabit ante eum; et ipse accingetur retrorsim.

20. Aser, pinguis panis ejus, et prehebit delicias regibus.

21. Nephthali, cervus emissus, et dans eloquia pulchritudinis.

22. Filius accrescens Joseph, filius accrescens et decorus aspectu; filia; discurrerunt super murum.

23. Sed exasperaverunt eum, et jurgati sunt, invideruntque illi habentes jacula.

24. Sedit in forti arces ejus, et dissoluta sunt vincula brachiorum et manuum illius per manus potentis Jacob; inde pastor egressus est, lapis Israel.

25. Dons patris tui erit adjutor tuus, et omnipotens benedict tibi benedictionibus caeli desuper, benedictionibus abyssi jacentis deorsum, benedictionibus uberum et vulvae.

26. Benedictiones patris tui confortatae sunt benedictionibus portum ejus; donec venierit desiderium coluntium totorum; sicut in capite Joseph, et in vertice Nazareth inter fratres suos.

27. Benjamin lupus rapax, mane comedit praedam, et vespere dividit spolia.

28. Omnes hi in tribubus Israel duodecim: haec lo-

Tiberiade, près du port des navires, et il s'étendra jusqu'à la Phénicie, dont Sidon est la capitale, et avec laquelle il aura un grand commerce.

14. Issachar, comme un âne fort et dur au travail, se tient dans les bornes de son partage.

15. Et voyant que le repos est bon, et que sa terre est excellente, il a baissé l'épaule sous les fardeaux que ses amens lui ont imposés, et il s'est assujéti à leur payer tribut, plutôt que de s'exposer aux fatigues de la guerre pour s'en exempter.

16. Dan jugera son peuple aussi bien que les autres tribus d'Israël, et il fournira en la personne de Samson un chef qui les gouvernera.

17. Que ce chef sorti de la tribu de Dan devienne, à l'égard des Philistins, comme un serpent dans le chemin, et comme un ceraste dans le sentier, qui mord le pied du cheval, afin que celui qui le monte tombe à la renverse; qu'il use ainsi d'adresse pour vaincre les ennemis de son peuple du Seigneur.

18. Mais, Seigneur, ce n'est ni de Samson, ni des autres chefs que vous donnerez à votre peuple, que j'attendrai le véritable salut; je l'attends uniquement du Seigneur que vous devez envoyer.

19. Gad, après avoir reçu son partage dans la terre de Galaad, passera le Jourdain; et combattant tout armé à la tête d'Israël, pour conquérir celle de Chanaan, et après avoir mis ses frères en possession de cette terre, il retournera en son pays couvert de ses armes, et chargé des dépouilles de ses ennemis.

20. Le pain d'Aser, qui habitera dans une terre grasse et fertile, sera excellent, et les rois y trouveront leurs délices.

21. Nephthali sera comme un cerf qui s'échappe; Narach, un des chefs de cette tribu, poursuivra ses ennemis avec la même vitesse; et la grâce sera répandue sur ses paroles, et sur celles de Débora, dans le cantique qu'ils chanteront après la mort de Sisara, et la victoire remportée sur Jabin.

22. Joseph va toujours croissant, et s'augmente en vertu et en gloire; son visage est beau et agréable; et les filles de l'Égypte, renfermées dans leurs maisons, ont couru sur la muraille pour le voir.

23. Mais avant qu'il fût arrivé à cet état de grandeur où la Providence l'a élevé, ceux de ses propres frères qui sont armés de dards, l'ont jadis par des paroles nigres; ils l'ont querellé, et lui ont porté une envie mortelle; jusqu'à ce qu'il vint pour être éclaire chez un peuple étranger.

24. Dans cette humiliation, son cœur, comme un arc tendu, est demeuré dans sa force; il a mis sa confiance dans le Seigneur, et ainsi les chaînes de ses mains et de ses bras ont été rompues par la main du Tout-Puissant, Dieu de Jacob; de sorte qu'il est sorti de là pour être le sauveur de l'Égypte, le pasteur et la force d'Israël.

25. O mon fils, le Dieu de votre père sera toujours votre protecteur; et le Tout-Puissant vous comblera des bénédictions du haut du ciel, en vous envoyant la pluie et la rosée dont vous avez besoin; des bénédictions de l'abîme des eaux d'en bas, en vous faisant trouver dans le sein de la terre les puits et les fontaines qui vous seront nécessaires; des bénédictions du lait et des mammelles, en multipliant vos troupeaux; et du fruit des entrailles, en vous donnant un grand nombre d'enfans.

26. Les bénédictions que vous donne votre père, surpassent celles qu'il a reçues de ses pères; et elles dureront jusqu'à ce que le désir des collines éternelles soit accompli. Que ces bénédictions se regardent sur la tête de Joseph, et sur le haut de la tête de celui qui est comme Nazareth entre ses frères; chéri de Dieu, et honoré des hommes d'une manière toute particulière.

27. Benjamin sera porté à la violence et en brigandage, comme un loup ravisseur; il dévorera la proie du matin, et le soir il partagera les dépouilles de ses ennemis ennemis.

28. Ce sont là les chefs des douze tribus d'Israël;

tanum verit, vindiderunt Joseph, qui assimilatus est hanc; quod si verum est, ergo Simeon et Levi fuerunt choragi in venditione Josephi; ut merito solum Simeonem carceri inclusit Joseph, c. 42, v. 23.

VERS. 7.—MALDICTUS FUROR IOREM. Hæc maledictio à Levi et Levitis sublata est per zelum, tum Moisi et Aaroni, aliorumque Levitarum in eade adorantium vitulum aureum; tum Phinees Levite, qui Hebræum incestantem Machanithem occidit: et Beelphor evertit, Numer. 25, v. 5 et 6, ideoque tribus Levi et sacerdotium et benedictionem à Mose accepit, Dent. 33, v. 10. In Simeone verò remansit hæc maledictio, propter fornicationem et idololatriam Zambræ, qui fuit dux tribus Simeonis, quem occidit Phinees Numer. 25. Unde solus Simeon à Mose non fuit benedictus, Deuter. 33. In Procopius.

DIRIVAM EOS IN JACOB, ET ISRAELICAM EOS IN ISRAEL, ne scilicet rivum capiti conferant, et suo consilio alius perveniat machinatur. Id impletum est in Levi; qui Leviticus nulla sors obtigit in Chanana, sed fuisse per omnes tribus dispersi; in Simeone quoque, quia ei data fuit sors et sedes in medio tribus Juda, Josue 19, v. 2 et 9. Rursim, cum tribus Simeon excrevisset, novas sedes acquisivit, et pars in Gador, pars in monte Sefr abijt, 1 Paral. 4, v. 27, 30 et 42. Denique Scriba et legisperitus ex Simeone oriundi æque ut sacerdotes, sparsi fuerunt per omnes tribus, ut populum in lege instruerent. Deo penam hæc in eorum landem et populi bonum vertente. Et hæc pars hæc propheta simul est benedictio Simeonis et Levi; quamquam et prior increpatio, utpote paternæ, benedictione censerit possi et debeat, ut dicam v. 28.

III. — Prophecia et benedictio Julia.

Jacob commendat tribum Juda primò, à nomine. Judas enim idem est quod confessio et laus; secundò, à fortitudine bellica; tertio, à dignitate et reverentia, quod scilicet Judam adorabunt fratres; quarto, à victoriis; quinto, à regno et sceptro; sexto, ab opibus et frugum copiâ; septimò, à Christo ex eâ nascituro. Hæcque omnia prædicit et vindicatur ab hoc versu usque ad 12.

VERS. 8.—JUDA, TE LAUDABUNT. In Hebræo est elegans paronomasia Dominis Juda, *Jehuda iehodachar*, q. d. Recte vocaris Juda, id est, laus; quæ te laudabunt fratres tui. Vocaverat eum mater Lia Judam cap. 29, v. ult., quasi gratias agens et laudans Deum ob datam hæc prolem; nunc pater Jacob eum quoque vocat Judam, aliâ ratione et allusione, scilicet quod à fratribus suis laudandus sit. Tribus enim Juda prima post Moysen, ausa est ingredi mare Rubrum. Hæc, mortuo Josue, dux fuit cæterarum tribuum in præliis, Judic. 1. Ex hæc sortus est rex David potentissimus et gloriosissimus, Salomon, alique reges usque ad captivatem Babylonicam. Hæc contra Ismaelias, Idumæos, Moabitas, Arabes, omnesque vicinos maxima bella gessit. Ex hæc status est Zorobabel, dux populi Babylone redentis. Denique ex hæc ortus est Christus.

MAREM TUUM IN GERIBUS INVICORUM, UT CUM IIS FI-

gam agant, insequantur, capiant, trucident. Unde Chald. verit, manus tua prevalabit contra inimicos tuos.

ADORABUNT TE FILII PATRIS TUI. Et transferunt hæc à Ruben jus primogenituræ, illudque consignatur Judæ. Primogenitus enim, quasi frater princeps, ab eis colebatur et adorabatur, id est, coram eo curralant se fratres, illique civilem reverentiam exhibebant, qualis exhibetur patri, vel principi. Rursim significatur hic regia potestas donanda Judæ, Regis enim à subditis adorantur; dum eis se humiliant et prosternunt, honoris et reverentiæ causâ.

Allegoricè, Judas est Christus, qui assigne Deum laudavit, adeoque fuit quasi continua laus Dei, quem confessi sunt usque ad mortem omnes martyres, quem omnes fratres, id est, angeli et homines sancti, laudant et adorant, qui fortissimè nos à faucibus dæmonis eripuit. Unde manus ejus in cæcibus dæmonis, mundi, carnis et peccati, quæ ipse debellavit.

EXA PATRIS. Non dicit matris, sed patris; qui fratres Judæ diversas habuerunt matres, sed eundem patrem; Jacob autem hic prædicit omnes fratres, ex quæcumque matre natos, Judam adoraturus.

VERS. 9.—CATULUS LEONIS JUDA. Sicut Judas inter fratres est, ita tribus Juda inter alias tribus erit instar leonis, primò fortissimus, secundò impavida, tertio bellicostissima, quarto victoriosissima, quinto generosissima animi. Hæc festive alludit S. Hilarius, qui, dum quidam per columnam cum Galium nuncuparet: Non sum, inquit, natus gallus, sed ex Gallis, tu vero Leo es (erat enim hoc nomine), sed non de tribu Juda; refert Joan. Selet lus cap. 22. Hos leonibus Juda animos habent dices, habent fidem. Dux fortis admodum est similis, qui nec ferro infringi, nec igne absumi potest. Fredericus II imp. audiens principum omnes: Minus inquit, strepitus, est asinorum crepitus. Ita Leonidas Persæ cuidam militanti, quod Spartani illi postero ex telorum imbre silem non essent visuri: In umbrâ igitur, respondit, commode pugnavimus. Alphonso Aragoni rex viult naufragos auxilium implorantes; aliis timentibus, ipse navim solvit, dicens: Satis est mihi cum sociis viris fortissimis occumbere, quam illos videre (in tempestate) exterreri potui. Tesis est Panormi. Carolus V, stans in acie intra vallum et stationes, cum hostis glandium imbræ egancerent, monitus ut se reciperet, respondit: Caræ qui larant non suat extimecendi; neque est quod timeatis, cum præsidio Dei satis vallati simus. Ludovicus XII, pergens Mediolanum, intelligensque oppidulum, ubi hospitari cogitabat, ab hoste esse interceptum, perterritus, dixitque: Ego super corpora eorum hospitium accipiam, vel illi in meo. Rursim Carolus V, juxta Ingolstadtum, ab hoste crebrâ jaculatione impetitus: Confidite, ait, nullus unquam imperator tormenti ictu perit. Idem in Hispaniam profecturus, cum audiret in viâ pestem gressari: Eundem, inquit, nec præmittenda tam bona tempestat; pestis Augustum, pestis Casarem, pestis Germanum solum unquam attingit. Ludovicum Bavaram ceperat Albertus Marchio Brandenburg, multa ab eo pe-

lens et militans; cui Ludovicus: Que poteris ex me libero impetrare, eadem modo ex capto petito. Si amplius quis volens, corpus meum in tuâ potestate est; animum vero mihi non tibi obnoxium intencis. Otto IV imp. equitem, qui falsò fuerat accusatus, quod podicicium imperatrici tenuisset, occidi jussit. Uxor mariti caput gravio gestans, imperatorem adit, et quæ postâ injustus iudex mulcendus sit, rogat. — Morte, ait imperator. Tum illa: Tu ergo, imperator, morere, qui mortuum meum innocentem occidisti. Innocentem fuisse, ferro ignito quod innocenti manibus meis contracto, probe. Ita Bernardus Corius in vitâ Othonis.

Nota. Hebræi leoni plura dant nomina, quibus ejus ætatem secerant et distinguunt. Nam primò, *gur*, vocatur leo, cum est catulus, et quasi infans. Secundò, vocatur *hephir*, cum jam grandescit, litque adultus, ut ferociter et prædari incipiat. Tertio, vocatur *arie*, vel *ari*, cum stato est robore, et loque perfectus. Quarto, cum est confirmato pleneque robore et ætate, vocatur *labi*, quasi cordatus, à *leb*, id est, cor. Dicitur ergo leo *labi*, ab animositate, generositate et fortitudine animi. Quintò, vocatur *lais*, cum jam senescit, et quasi miles veteranus in prædis exercitatus, vires tamen adhuc et viget. Dicitur ergo *lais*, eò quod subigat prædam, à *rad*, *lus*, id est, subegit.

Ex hisce nominibus, tria hæc dantur Judæ. Scilicet primò *gur*, sub quo complectitur et *hephir*, significat infantiam et adolescentiam tribus Juda in bellis, tempore Josue. Secundò, *arie* significat ejusdem robur virile, quod habuit sub Davide. Tertio, *labi* significat ejusdem confirmatum robur, et imperium sub Salomone, qui fuit *labi*, id est, cordatus, in sapientiâ, fortitudine, liberalitate, magnificentia. Unde Chaldeus verit: *Dominium erit ei in principio, sed in fine magnificabitur regnum Juda, quia à judicio occisionis, fili mi, animam tuam abstulisti, ne scilicet occideres Thamarum tuam adulteram, et ne consentiret neci, quam fratres tui machinabantur Josepho, imò ut eam impederes.*

AD PRÆDAM, FILI MI, ASCENDISTI. Pro ad prædam, Hebræa, Symmachus et Aquila habent *mittereph*, id est, à prædâ, quo significant assiduum prædarum et victoriarum conjunctionem, q. d.: A prædâ in prædam ascendisti; assidue prædaris, jugiter à prædâ et cum prædâ redis; quod noster significantius expressit verbens: *Ad prædam, fili mi, ascendisti.* Hoc maxime verum extitit in Davide, qui totâ vitâ in bellis versatus, assiduis ex hostibus prædas egit, et gradatim à minori prædâ in majorem ascendit; puta ab uris et levis discruptionis, progressus est ad quædam cum Goliath, ejusque spolia; inde ad præfecturam militiæ, et prædam centum prætorum, 1 Reg. 18, 15, mox à Philistinis juges abegit prædas, 1 Reg. 27, postea tribum Juda quasi divisit à Sautis regno, 2 Reg. 2, 7. Denique factus rex omnium tribuum, maximas de Ammonitis, Moabitis, Syris, aliisque gentibus prædas abduxit. Ita Delrio.

Ex hæc prophetia factum est, ut tribus Juda, David, Salomon, etc., pro insigni habuerint effigiem leonis;

unde et Preto (vel, ut alii vocant Presbyter) Joannes rex Abyssinorum, qui ex reginâ Saba et Salomone, ac consensu: ex Judâ, se descendere jactat (in patet ex ejus titulo, quem describit Ortelius in Theatro tabulâ 68), pro insigni, sive stemmate gestat leonem, qui manu tenet erectam cruceum. Leo enim prospicit ex Judâ, crux Christianitatis est insigne.

Mirum est, cor Septuag. verit: *Ex germine, fili mi, ascendisti*, fortis prophætiæ per germani intellexerunt beatam Virginem, ex quâ ascendit et ortus est Christus.

REQUIESCENS ACCURBITI. Aquila, incurians recubiti; Symmachus, *claudicans consediati*, q. d.: Sicut leo prædâ potitus, cernunt se in terram, et quasi piger ac claudus recumbit, ut eam doveret, comedentem verò nemo audent læcessere, vel interpellare; ita tu, o Juda, postquam per Davidem tuo sceptro subegisti tribus omnes, regnanteque tum stabilivisti, securus tu paci et quieti tradidisti, et quasi læna catulos suos lactans dormienti in strato tuo te collocasti, tanquam bonus pastor populum tuum pasces et fovens, ita ut nemo te bello læcessere audeat. Ita Delrio.

Nota. Hæc omnia præterita per futurum exponenda sunt; est enim prophæta.

QUIES LEXNA, qui catulos lactans scyior et fortior est læna. Hebræum *labi* tum lænam, quum leonem significat; unde et Vatablus verit *lovanum*. Nomina enim animalium apud Hebræos sunt communis generis.

QUIS SUSCITABIT EUM? quis eum suscitare et bello læcessere audeat? quisquis id faxit non feret impunè, cladem accipiet.

Allegoricè Christus ex Judâ prognatus, *ascendit ad prædam*; quia ejus nomen est: *Accelera spolia detrahere, festina prædari*, Isaiâ 8, v. 5. Hinc requievit, id est, mortuus est, leo; quia in morte suâ totum mundum commovit, et diabolum ac mortuum moriendo destruxit. Ita S. Ambros. lib. de Benedic. Patriarch. in bened. Judæ: *quis sit, suscitabit eum? hoc est, quem Dominus suscipiet. Quis, est alius qui resuscitet? nisi ipse se suâ Patrique resuscitet potestate; video natum, occubivisse propriâ, video mortuum propriâ voluntate, video dormientem potestate propriâ; qui omnia suo fecit arbitrio, cujus alterius ut resurgat egedit auxilium? ipse igitur suæ resurrectionis auctor est, qui mortis est arbiter.*

Tradit ex physicis Eucherius hic, catulum leoni cum natus est triduum dormire, tertio die frenit patris transfecto cubili excitari. Ita Christus tertio die per suam et Patris potentiam, quâ simul terra motum indaxit, resurrexit. Hoc perperam Epiphanius et Eucherius referunt ad mortuos catulos leonis, quæ leo pater suo rugitibus suscitavit et vivificavit; hoc enim falsum et fabulosum est. Addit S. Epiphanius. hebræ. 78, quæ est Antiochocæmatarum, leonem tantum unum totis vitis parere catulum; simili modo B. Virginem unum tantum peperisse filium, scilicet Christum. Anot, inquit, *leovan non parere præterquam*

semel, et unum. Causam subdit, quod per 26 menses factum utero gestet, itaque factum suis unguibus diuelleret, et incidere matricem, ac proinde unā cum partu, etiam uterum ac matricem externi. Leo ergo est Christus, leuena uirgo mater. *Leuena autem non continet secundus partus. Ergo non amplius partum nouis Mariæ, non amplius conjunctionem corporum S. Virgo.* Verum hoc fabulosum est. Nam, ut alia omittam, si leuena unum tantum in vitā pareret catulum, species leonina multiplicari non posset; sed in uno semper capite et catalo conisteret; quod si is sit mas aut mox occidatur; intereat species necesse est. Quare cum sepius tenelli leonum catuli, antequam generare possent, occisi sint, sequeretur iampridem speciem leonum interisse. Adde: leonam plures habere catulos, docet Ezechiel cap. 49, v. 2.

Vers. 10. — *NOX AUTEM ERIT SCRYPTUM DE IUDA. Septuag. non deficit princeps de Iudā, q. d.:* Cum tribus Iudæ accepit regnum in Davide, seruabit hunc principatum et ducatum suum, donec ueniat Messias, sive Christus.

Dices: David ejusque posteri tantum regnarunt usque ad captiuitatem Babylonicam; nam post reditum ex hac captiuitate, duces Iudæorum fuerunt Machabæi, qui prognati sunt non ex Iudā, sed ex Levi, erant enim sacerdotes et pontifices.

Respondent primò, S. Justinus, Eusebius, Athanasius, Augustinus, Chrysost., Theodor., Rupert., quos citat et sequitur Pererius, per Iudam hic intelligi, non solum tribum Iudæ, sed omnes Iudæos, puta omnes duodecim tribus. Verum huc expositioni obstat, quod Jacob hanc benedictionem non omnibus tribubus, sed uni tribui Iudæ appropriat et consignat. Secundo, Lyraus, Abulens. et Dionys. Chartistianus respondent, Machabæos fuisse prognatos ex Iudā; quia licet paternò genere descendere ex Levi, materno tamen descendebant ex Iudā: Levite enim uoces ducebant ex tribu Iudæ. Sed hoc de Machabæis incertum est, et si certum esset, non tamen satisfaceret: hoc enim modo tam de Levi, quam de Iudā dixisset: Non auferetur scriptum (dicale) de Levi, donec ueniat qui mētendus est. Quod enim Genebrardus respondet, Machabæos non tantum materno, sed etiam paternò genere oriundos fuisse ex Iudā, repugnat S. Scripturæ I Mach. 2, v. 4, Josepho aliisque historicis, et omnibus penò interpretibus. Tertio, Burgensis, Galatinus, Joannes Annus, et Joannes Lucidus respondent, regnantibus Machabæis, fuisse summum concilium Sanædrim, septuaginta uirorum ex tribu Iudæ, quod præerat et regelat, uti regit iam parlamentum, vel concilium regis in regno. Sed et hoc falsum est, nimirum concilium Sanædrim fuisse collectum ex solâ tribu Iudæ: colligebatur enim ex omnibus tribubus. Ipsidum quoque non satisfacit: singuli enim qui erant in hoc concilio, non erant reges aut principes, sed tantum consiliiarii regis aut principis. Adde, parlamentum non esse ducent, nec haberesceptum regni. Quartò, Melchior Capus l. 41 de Locis,

respondet Machabæos habuisse ducatum, non proprium, sed depositarium, ut nimirum eum per modum depositi fideliter conseruarent, donec surgeret Propheta fidelis, qui Iudæos de Dei uoluntate circa regem et regimen instrueret, aut uerus et proprius dux, quem de tribu Iudæ expectabant. Verum ex hâc sententiâ sequitur ante Messiam sive Christum, uerè defecisse scriptum Iudæ per annos 165; tot enim rogauerunt Machabæi. Rursùm, depositum tot annis poni non solet, nec potest. Tertio, Iudæi Machabæos habuerunt ut ueros et proprios principes, non autem ut depositarios. Denique, si hoc sententiâ uera est, ergo ex hoc loco contra Iudæos probari non potest, Messiam iam uenisse; pari enim modo respondebant Iudæi, Herodem et quemvis alium, non proprium Iudæorum fuisse regem, sed depositarium, donec ueniat proprius eorum rex Messias.

Dico ergo, tribui Iudæ hic assignari regnum et principatum, eamque de facto illum obtinisse usque ad Messiam, puta Christum, duplici ratione ac titulo. Primò, quia sola tribus Iudæ obdixit regnum à Davide usque Sedeciam, per annos 470, idque in magnâ gloriâ, opibus et fortitudine usque ad captiuitatem Babylonicam. Rursùm, quia sola tribus Iudæ rediit ex hac captiuitate, cum paucis aliis oriundis ex tribu Benjamin, Levi, et aliis tribubus. Hinc tota decemque gens Iudæorum, nomen à Iudâ accepit, omnesque licet ex aliis tribubus descendentes, censentur esse tribus Iudæ; quia cum Iudâ erant commixti, atque in tribum et tempus Iudæ erant locati et cooptati. Hoc ergo modo, et hâc ratione Machabæi, licet essent Levite, censentur tamen tribus Iudæ, quia in tribum Iudæ cooptati et à tribu Iudæ electi, in eadem regnarunt; atque hoc sensu uerum est tribum Iudæ hic includere quoslibet de aliis tribubus tribui Iudæ inuito et commixtos, solumque excludere alienigenas, puta gentiles, uti dixerunt auctores prime sententiæ. Sic accipitur Iudæ pro omnibus Iudæis, in totâ Iudæâ habitantibus, Malach. 3, 4, et 1 Machab. 1, v. 5. Pari modo Romani dicuntur imperasse; et romani imperatores uocantur, quicumque Romæ romanorum imperium obtinuerunt, etiam si ex Iudæâ, Hispaniâ, vel aliunde essent oriundi; quia hi omnes cum Romanis in unam rempublicam, unumque imperium coalescerant. Atque hoc, non aliud, uidentur uoluisse Patres citati in primâ sententiâ; hi ergo omnes pro nobis sunt. Ita Franc. Suarez p. 5, disp. 1, sect. 1.

Secundo et potius, præcisè non deficit scriptum de Iudâ usque ad Christum, quia corona, sive jus et potestas regni propriè pertinuit semper ad tribum Iudæ; tum quia hoc jus regni, Davidi ejusque familie oriundæ ex Iudâ, fuit à Deo attributum, ut scilicet Davidis posteri in illud semper continuâ serie, jure hæreditario succederent; tum quia sedes, diocet metropolis regni, puta Jerusalem, pertinet ad tribum Iudæ; tum quia post scisma decem tribuum, tribus Iudæ adhærens domui Davidis, ejusque nepoti Roboam, eum sibi proprium regem, summe regnum Iudæ constituit; licet enim tribui Iudæ so juxerit tribus

Benjamin, tamen nax, quia minor erat, tribui Iudæ so subdidit, eique auxilium regnum et sceptrum concessit; adeoque decemque semper, etiam post reditum à captiuitate Babylonicâ, corona, sive jus regni regnumque et principum electio pertinet ad tribum Iudæ. Licet ergo apud Iudæos regnârunt Levite, puta Machabæi, tamen coronam regni semper mansit penes Iudæ: tribus enim Iudæ Machabæos, ob zelum et fortitudinem, in duces elegit eosque sibi præfecit; perinde ac regnum Poloniæ semper manet, quamdiu corona et jus eligendi regem ac gubernandi apud Polonos manet, etiam si exterius regnet, uti nuper rex Poloniæ fuit Henricus Valesius Francus, et post eum Stephanus Battoreus princeps Transyluaniæ; hos enim Poloni sibi in reges elegerunt. Defecit uerò corona et sceptrum Poloniæ, si cum sibi Turca subigeret seque regem Poloniæ, per vim et tyrannidem constitueret; uti defecit scriptum Iudæ, cum in illud se Herodes per vim intrusit. Ita Perer.

Ex hoc secundo titulo patet, hanc benedictionem propriè et præcisè spectare tribum Iudæ, ita ut Iudæ hic solos ex Iudâ prognatos, non uerò Levitas, aliosque cum Iudâ commixtos complectatur. Idque confirmatur primò, ex eo, quod Jacob singulis filiis et tribubus hic propriam benedictionem assignat; sicut ergo sub Levi comprehendit Iudæos, sic sub Iudâ non comprehendit Levitas, ac consequenter nec Machabæos. Secundo, ex eo, quod S. Paulus ad Hebr. 7, v. 14, disertè asserat Christum ortum esse ex Iudâ non ex Levi; indeque probet, Christum non potuisse esse sacerdotem Aaronicum et Leviticum, sed fuisse sacerdotem nouum secundum ordinem Melchisedech. Hoc enim ejus argumentum non concluderet, si sub Iudâ comprehendere Levite; responderet enim ei quis, Christum, licet ex Iudâ oriundum, potuisse tamen ex Levi quoque esse prognatum, idèque sacerdotem Aaronicum creari, ex eo quod Levite cum Iudâ et Iudæis permixti censentur et uocentur Iudæ, sive Iudæi. Sub Iudâ ergo hic soli posteri Iudæ, ab eo naturaliter prognati intelliguntur. Itaque sensus hujus loci est, q. d.: Regnum Iudæorum, ex quo semel ex tribu Iudæ reges habere cepit, nunquam decedit in potestatem regum, qui non sunt Iudæi; sed tribus Iudæ semper retinebit suum jus et coronam regni, ad creandam sibi reges vel duces, quosque promissus Messias adueniat. Id ita reipsâ euenisse constat: defecit enim scriptum de Iudâ tempore Augusti Cæsaris: tunc enim senatus romanus, ipseque Cæsar regnum Iudæorum ademit Hyrcano et Antigono Aristoboli filio, qui ejus legitimi erant hæredes, ut ipse prognati ex Machabæis, sive Assamoneis; illudque contra populi uoluntatem, per vim transtulit in alienigenam, puta in Herodem Asealonitam, quem creauit regem Iudæorum, atque tunc natus est Christus, puta anno Herodis 35, qui fuit ab hâc prophetiâ 2695; nam Jacob hæc dixit: anno ætatis 147, quo et mortuus est, qui fuit annus mundi 3286. Christus autem natus est anno mundi 3930. Ergo à morte Jacob usque ad ortum Christi fluxerunt anni 2695.

Ex hoc ergo loco conuincimus Iudæos, eisque demonstramus, Messiam iam uenisse, eumque natum esse tempore Herodis; tunc enim defecit scriptum de Iudâ; ac consequenter nostrum Christum esse Messiam, à Jacobo hic prædictum et promissum.

Dices: Christus natus est anno 35 regni Herodis; ergo per 35 annos ante Christum, jam defecerat scriptum de Iudâ; ergo falsum fuit dicere: Non deficit scriptum de Iudâ, donec ueniat Christus. — Respondet, tam paruum interuallum 35 annorum, in tantâ serie temporum, hic pro nihilo reputari; sufficit enim ad ueritatem hujus prophetiæ, sub eodem rege Herode, in quo defecit scriptum de Iudâ, natum esse Christum. Nam cæ donec, non significat præcisè annum, mensem, vel diem determinatum aduentû Christi; sed tantum confusè significat, quod sub illud idem tempus, puta sub eodem rege in quo defecit scriptum de Iudâ, nasciturus sit Christus.

Dices secundo: Tempore captiuitatis Babylonicæ, ac consequenter longè ante Christum, defecit scriptum de Iudâ. — Respondet hoc esse falsum; nam tunc rex Iudæorum erat Joachin, qui licet captus, mansit tamen rex legitimus suorum; imò Eulimeroch dach eundem in captiuitate ad solium regni excitauit, ut patet 4 Reg. ult. A captiuitate uerò, mox Zorobabel nepos Joachin, alique duces ex Iudâ populo præferunt, usque ad Machabæos.

Dices tertio: Ante Herodem Pompeius subegit Iudæos; ergo tunc defecit scriptum de Iudâ. — Respondet: Pompeius tantum Iudæam fecit uicticam Romanis, idque non ex se, sed aduocatus ab Hyrcano, quem regno eiecerat Aristobolus frater. Aristobolum ergo ac Hierosolymam cepit Pompeius; uerum non exterum, sed legitimum Iudæis principem, puta Hyrcanum, restituit; unde patet, tunc non defecisse scriptum de Iudâ.

Anagog. scriptum Christi ab ejus pontifice non auferetur, donec ueniat ipse in secundo suo aduentu, ad nos beandum et glorificandum. Ita ex S. Ambrosio et Origene Pererius.

Et dux. Hebræicè est *mechoket*, id est, legislator, puta dux sive princeps, cuius est leges sancire, iisque populum regere. Imperiè et fraudulenter Iudæi *mechoket* uertunt, *scribam*. Vocat hic Jacob, post scriptum, puta post reges, ducent, id est, duces; qui post reges Iudæ, qui defecerunt in captiuitate Babylonicâ, successerunt duces et principes in Iudâ, puta Zorobabel et Machabæi.

De femore eius. Femur metonymicè significat partes gentiales, que sunt inter femora et inter pedes, ut habent Hebræi.

Dices: Machabæi qui fuerunt duces Iudæorum, non egressi sunt de femore Iudæ, sed Levi. Jam respondi, per Iudam hic accipi totam tribum Iudæ cum Levitis, alisque illi insitis, et in eam cooptatis. Iudæ enim hic significat totum populum Iudæicum, qui omnes ex Iudæ, et paucos ex Benjamin et Levi cum Iudæ ex captiuitate redentes, illique adiutos complectitur; Machabæi autem prognati sunt ex populo Iudæico;

ergo et ex Juda; post captivitatem enim omnes ejus-
cumque essent tribus, censebantur et vocabantur filii
Juda, sive Judaei. Secundò, magis aptè et genuinè,
juxta secundum titulum paulò ante assignatum res-
pondet Perer, *si donec veniat*, præcisè non referri
ad, *dux de femore*, sed tantum ad, *non auferetur sce-
ptrum de Juda*, cujus quasi appendix et exaggeratio
sit *de femore*, q. d.: Donec veniat Messias, non de-
ficiet sceptrum de Juda, et interim multi erunt dices
prodeuntes ex ipsis femore Juda. Similem enim
phrasin vidimus cap. 15, v. 15. Videtur enim hæc
verba addere Jacob, ut notet Christum dnoem ex ipso
femore Juda nasciturum, de quo § sequenti.

DONEC VENIAT QUI MITTENDUS EST. Chaldaicus clarè
vertit, *donec veniat Messias, cujus est regnum*; hujus
enim nomen tunc erat: *Qui mittendus*, aut *venturus*
est. Hebraicè est, *donec veniat Sile*; quod variè deducit
et explicat, omnes tamen aptè de Christo. Primo,
Septuag. pro Sile legentes *Schelo* (quasi 7 positum sit
pro 7 affixi; hæ enim litteræ chæri quiescentes sub-
inde commutatur) vertunt, *donec veniat* (scilicet
Christus) *cui repositum est, nimirum sceptrum et re-
gnum Juda*, uti legitur et intelligunt S. Irenæus, Irenæus,
Hieron. et Amalros, vel: *Donec veniat reposita ei*,
puta ampla regna, thronus et dona Messie, quæ Juda
reposita et reservata sunt, usque ad tempus Messie,
ut legitur et intelligunt S. Cyrillus, August. et
Chrysost. Solum enim Christo, et consequenter Juda,
repositum est primò, regnum Juda et Jacob, secundò,
jus salvandi Israelæ; tertio, omnes promissiones
Abrahæ et David factæ: quarto, thesauri omnes
gratiæ et gloriæ; quinto, fides et obedientia omnium
gentium; sexto iudicium vivorum et mortuorum.

Secundò, Leo Castorius lib. 5 Apolog. pro Sile
alijs paucis legit *772 Satach*, id est, *domum* seu
promissum ei, et sic putat legisse Septuag., q. d.: *Donec*
veniat promissum minus illi scepro Jude: hoc
est, donec veniat Messias promissus Jude, qui ex eo
oriatur, sceptrumque Juda dilatabit per omnes gentes.

Tertio, R. David Kimchi putat Sile significare *filium*
eius, puta Jude, et potius Dei; *seil enim significare*
filium, quasi Sile sit ille, cui dicitur Deus Pater: *Filius*
meus es tu, ego hodie genui te, Psalm. 2.

Quarto, Galatians et Hieronimus pro Sile legunt *773*
Schela, id est, *qui quæ putat mulieris et virginis, est*
filius carens patre, ut Sile, vel potius *Schela* sit ille,
de quo dicit S. Paulus Galat. 4: *Uti venit plebano*
temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere.

Quinto, Vatablus et Elester putat Sile pro *meta-*
thesin dici quasi *scelta*, id est, pacificus, auctor pacis,
à radice *schala*, id est, quietus, pacificus fuit. Christus
enim natus est ad hoc, ut pacem faceret inter Deum et
homines, utque pacem relinqueret, et pacem suam
nobis daret.

Unde à *scala* deducitur *scelta*, id est, pax, quietas,
abundantia, suavitas, et fortè etiam Latinorum *salve*
salus, quoniam apud S. August. in expos. Epist. ad
Roman. ducebatur Valerius episcopus à Pumico Hebraico
que *scotas*, quod tria significat, quasi occultè insinua-

tum esset, à SS. Trinitate veram expectandam sa-
lutem.

Sextò, verosimilimum est pro Sile pro *he* legendum
esse *Siloch* per *chæ*, id est, legatus, missus vel mit-
tendus, à radice *scalach*, id est, misi; id enim veritè
noster interpres, hocque jam olim fuit commune no-
men Messis, ut patet Exodi 4, 13. Unde ad hoc nunc
nomen *Siloch* allusit Christus, cum dicens illud
natum misit eum ad piscinam *Siloch*, quæ hebraicè dicitur
Siloch, quod interpretatur *Missus*, ut ait S. Joannes
cap. 9, 7. Hæc etiam de causâ Christus apud S. Joan-
nem; contra Phariseos disputans de sua personâ, no-
mine, officio et dignitate, passim vocat se *eum quem*
missi Pater, vel *missum à Patre*. Proprium enim offi-
cium Christi fuit, agere legatum Dei apud homines;
ergo proprium ejus nomen fuit *Siloch*, id est, legatus,
vel missus. Quare impiè et insultè per hæc Sile, sive
legatum Dei. B. Salomon intelligit Jeroboam, qui fuit
primus rex Israel, sive 10 tribuum. Eque impiè Je-
rebanus Apostata per Sile intellexit Nabuchodonoso-
rem, vò quod in ipso defecisset regnum et reges Juda.
Nabuchodonosor enim non fuit expectatio, sed flagel-
lum omnium gentium, maxime Judæorum. Omnes
ergo Hebræi, Chaldaeus, Græci et Latini per Sile, sive
legatum hunc, intelligunt Messiam, sive Christum.

Nota. Hæc verbis: *Non deficit, etc.*, *donec veniat*
qui mittendus est, implicite prædicit Jacob, quòd
ex Juda nascetur Christus. Jacob enim hic, uti singulis
illis propriam benedictionem, ita Jude Christum,
Christique generationem, quasi cunctam benedictio-
nem assignat. Ita hæc prophetiam intellexerunt omnes
Hebræi. Unde Paulus ad Hebræos 7, v. 14: *Ab-*
rahæm, inquit, *quod ex Juda ortus sit Dominus*
noster.

Dices: Apostolus ibidem probat, Christum esse
sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, non au-
tem Levi, in quo non natus sit ex Juda, non ex Levi:
ergo opponit Judam et Levi. Jacob verò hic non op-
ponit, sed comprehendit Levi, puta Machabæos sub
Juda, uti dixi superius in titulo primo. — Respondi-
mus primò, id juxta illi dicta, probabiliter verum esse ex
eâ parte, quòd Jacob asserit expressè non defecurum
sceptrum de Juda, donec veniat Christus; tunc enim
cum sub Juda comprehendi possunt Levite. Idipsum verò
falsum est ex eâ parte, quòd implicite Jacob hæc ver-
bis significat, ex Juda nasciturum esse Christum. Hæc
ipse enim quo Jacob inter filios suos Jude assignat
Christum, satis significat ex solo Juda, non ex Levi
aliove nasciturum esse Christum. Hæc etiam de causâ
addit *et dux de femore ejus*, ut scilicet notet Chri-
stum ducem ex femore Jude nasciturum. Ita propheta
hujus et Jacobi mentem intellexerunt et explicâ-
runt omnes Hebræi. In prophetis enim multa sunt
obscura, indistincta et confusiva, quæ per partes
evolvi, distingui, securari et explicari debent. Ex Juda
enim præcisè, non ex Levi, natum esse Christum, pa-
tet ex eo, quòd Christus natus sit ex Davide: David
enim fuit ex genere et tribu Juda. Davidi autem pro-
missum esse Christum nemo ignorat. Id enim patet à

Reg. 7, v. 12 et 15. Sensus ergo hujus loci est, quasi
dicat Jacob: Tibi, ô Juda, tuisque posteris consigno
regnum et principatum inter fratres, illumque ex lu-
ben in te transfero; hæc nimirum ratione, ut, cum
in Davide ceperis obtinere regnum, illud in tuâ stirpe
obtinere per 470 annos, usque ad Sedeciam; inde
verò dices obtineas partim ex tuâ stirpe, partim ex
Machabæi qui tuæ stirpi insererentur et incorporaban-
tur, donec veniat Christus, qui regnum Davidis tum-
que collapsum restituet, illudque augustius et divinius
efficiet, ita ut in Christo primùm quasi monarcha re-
gnare incipias ac proinde ratione Christi ex te nasci-
turi, quem quasi finem et scopum spectro, intendo et
promitto, maxime hoc regnum tibi, ô Juda, promitto
et assigno. Et hoc est quod Propheta passim promit-
tunt, scilicet Christum resitutum regnum Davidis
et Juda. Ex hoc sensu apparet, hæc benedictionem
propriè solum Judam spectare, quoad regni initium,
propagationem et finem. Copit enim regnum Juda in
Davide, propagatum est per Davidis posteris, et fini-
tur in Christo, quorum uterque propriè natus est ex
Juda. Inter hæc duo extrema aliqui aliunde, puta ex
Levi, Machabæi scilicet, immiscetur, qui cum Juda
erant permixti, sicut trifido nominella grana hordei
permiscetur; sed horum non habetur ratio; hæc
enim utpote pauca, in tanto cumulo non computantur.

Respond. secundò, verius esse, per Judam hie,
zoxæ ut Hebr. 7, 14, propriè solum Judam et Judæos,
non autem Levitas comprehendit sive regni initium,
sive medium, sive finem, sive quid aliud spectes, eo
modo et sensu quem superius posteriore loco, puta
titulo secundo, assignavi. Falsa est ergo altera pars
antecedentis in argumento, sive objectionis proposita;
anteque hoc argumentum maxime persuadet, Judam
hic propriè accipi debere pro solis Judæis, exclusis
Levitæ et Machabæis, uti superius dixi. Hæc ergo se-
cunda responsio solida est et genuina.

Et ipse, Sile, puta Messias.

EROT EXPECTATIO GENTIUM. Imperitè, falsò et frau-
dulenter Judæi vertunt, ipse (scilicet David); cum hic
non de Davide, in quo non deficit, sed inceperit sce-
ptrum Juda, verum de Messia sive Christo agatur
utabit, confringet, vel obtundet gentes.

Unde nota. Hebraicè pro *expectatio* est *774*
hickath, quod primò aliqui deducunt à radice *naka*, quod
in Piel habet *nika*, significatque innocentem, mundum
et purum efflicere; unde vertunt ipsi sic, *ipse purgabit*
gentes, scilicet à peccatis eorum ut hie aliunde Gabriel,
cum de Christo nascituro dicit: *Ipse intum faciet*
populum suum à peccatis eorum, Matth. 1. Secundò,
alii *hickath* deducunt à radice *haka*, quam Arabes
magis quam Hebræi usurpant, significatque obedire.
Unde Kimchi, Pagninus et Chaldaeus vertunt, *ipse ob-*
ediet populo; et Jonathan, *ipse serviet universæ regna*
terrarum. Tertio, alii *hickath* per metathesin deducunt à
radice *hohita*, id est, ecclesis; congregatio, aggrega-
tio; à *hohita*, enim per anastrophe, si videlicet re-
trogrado ordine legis, fit *hahaka*, quod aggregationem
significat, 1 Reg. 19, v. 20. Simili metathesi videtur

hic *hickath* (absorpta litterâ lamèd per punctum dognes
infixum in litterâ kaph), positum pro *hickath*, id est, *hickath*
pro *hickath*, vel *hickath*, id est, ecclesia, aggregatio.
Unde vertunt ipsi, *et erit ipse congregatio vel ecclesia*
gentium. Ita Vatablus, Forsterus. Addit Forsterus,
hickath pro *hickath* et *hickath* positum, posse accipi
pro concione, sive prædicatione; à *hickath* enim lit
cohele, id est, ecclesiasticus, concionator, ut patet Ec-
cles. 1, 1: *Verba Ecclesiasticus (hebraicè cohele): Vanitas*
vanitatum, et omnia vanitas; ut sensus hujus loci
sit, q. d.: Messias erit concionator et doctor gentium,
Messias gentibus prædicabit suum Evangelium.

Quarto et optimè, *hickath* veritas *expectatio*; ita enim
vertit noster, Septuag. Aquila, Symmachus, et Theodo-
tius; à radice *hava*, id est, speravit, expectavit.
Unde ad verbum ex Hebræo ita vertes: *ipse (Sile puta*
Messie) erit expectatio gentium, q. d.: Messias expec-
tavit fidem, obedientiam, dominium et regnum om-
nium gentium; quia hæc quasi hereditatem ei pro-
misit Deus, ut dicitur Psalm. 2: *Posuisti à me, et dabo*
*tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam ter-
minis terræ*. Hæc ergo fuit *expectativa*, et *expectatio*
Silo, puta Christi.

Inaque in nostrâ versione pro *ipse*, fortè legendum
est *ipse*; sic enim habent Hebræi, quamquam si legas
ipæ, eodem redit sensus; Christus enim expectavit
fidem et obedientiam gentium; quia vicissim gentes
expectantur erant Christum ducem, magistrum et sal-
vatorem. Sensus enim est: *Ipse erit expectatio gen-
tium*, q. d.: Non tantum Judæi, sed et gentes Mes-
siam, quasi expectatissimum, avidissimè recipient;
illi erodent et obedient; in eo salutis suæ spem, eum
et amorem deponent et diligunt. Est catachresis. Di-
citur ergo Christus *expectatio gentium*, actu, postquam
natus fuit, cognitus et creditus à gentibus; ante nativ-
itatem vero Christus fuit *expectatio gentium*, virtuale
tantum, aut potius interpretativè, q. d.: Gentes post-
quam Christum audierint et cognoverint, ita avidè
eum amplectentur, ac si semper eum expectassent.
Simili prospectiva dicitur terra promissionis *pluvias*
expectare de celo, Deut. 11, 12, quia si foret animata,
inde pluvias expectaret, illud enim dicitur naturaliter
desiderare, quo maxime indigamus, quodque nobis
optimum et utilissimum est. Jam sicut terra indiget
pluvia, ita gentes egerunt Christo, Christusque eis
summa attulit bona. Merito ergo hic, et Aggei 3, v.
8, Christus vocatur *desideratus cunctis gentibus*; et hoc
è v. 25, vocatur *desiderium collum æternorum*. Hæc
Christus fuit *expectatio*, id est, expectabilis, et *deside-
ratus*, id est, desiderabilis omnibus gentibus.

VERS. 11. — **LEGANS AD VINUM PELLER SUUM, ET AD**
ITEM, Ô FILII, ANXIAM SEAM. LAYABIT IN VINO, STOLAM
SEAM, ET IN SANGUINE UVÆ PALLIUM SUUM. —
VERS. 12. — **PULCHRIBUS SUNT OCELLI EJUS VISO, ET**
DENTES EJUS LACTE CANDIDORES, Q. D.: TERRA JUDA,
SIVE SORS QUE ILLI IN CHANAN OBVENIET, ERIT TAM FERAX
VINI, UT VIR ALIQUIS POSSIT LIGARE ANIMUM AD PALMITEM
UMMAM, ET EX QUO FRUCTU OPERARE ANIMUM (LIGANS ANI-
MEM EST QUOD OPERANS) TUMENTA ENIM DUM LIGATUR,

oculantur. Est metalepsis; tanta, inquam, vini copia erit, ut in eo possint lavare vestimenta sua. Rubescunt etiam oculi virorum Juda ab ipso vino; tum largiter vinum profertur terra illa; quin et hœtis in ea tribu tanta erit copia, ut dentis ipsius, ex frequenti ejus usu sint albicaturi. Ita Vatabl., Lipon. et Oleaster.

Verum hæc expositio frigida est, terrena, Judaica; atque illi obstat, quod hæc omnia dicuntur, non de Juda sed de Sivo, sive Messia. Unde Judam Alloc alloquens in secundâ personâ, ab eo in tertiam, puta Messie transit, dicens: *Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem, ô fili mi (ô Juda), asinum suum.* Si enim de Juda hæc diceret, dixisset: *Ligans pullum tuum, et asinum tuum.* Rursim non fuit tantus excessus fertilitatis tribus Juda præ aliis tribubus, quantus hic dicitur. Secundo, uterque Chaldaicus, puta Onkelos et Jonathan, hæc partim ad Judam, partim ad Messiam referunt. Unde et hæc partim spiritualiter accipiunt, partim carnaliter; fuerunt enim et ipsi Judæi, unde subsidie Judaizant, atque hoc nomine versio Chaldaica nonnullis Catholicis displicuit, ut eam à Bibliis regis arcedam et amoveant censent. Onkelos enim per vineam intelligit Jerusalem, per vitem templum, per pullum factores legis, per asinum justos, per vitæm albam et rubram ætica vestimenta alba et rubra, per oculos montes tyris et vino rubeos, per dentes agrus frumento et ovibus albicantes. Jonathan verò subtilius per has vites et vinâ accipit sanguinem hostium, quem tam abunde fusurus erat Christus, ut eo vestem suam lavare et purpurare posset. Rursim tempore Messie rubescunt, inquit, montes vineis et temporariis vini; colles vero candescunt copâ tritici et ovium. Verum et hæc imperfecta, nec satis comœna, atque ex parte Judaica sunt.

Dico ergo, Omnes penè Patres præter unum Diodorum, hunc locum explere ad litteram de Christo, puta Tertull., sancti. Ambros., Augustin., Hieron., Chrysost., Clemens, Cyprian., Theodor., et alii, quos citat Pererius; quibus sanè magis credendum est, quam Calvinò suo subsannanti. Non Judas ergo, sed Christus est ligans funiculo fidei, spei et charitatis, ad vineam, id est, ad Ecclesiam primævam ex Judæis collectam, pullum suum, id est, populum gentium, qui jugum legis nondum tulerat, cum eum Judæis in una Ecclesia conjunxit et admovit; et ad vitem, id est, ad seipsum (Christus enim est vitis vera et fructifera, Joannis 15, v. 1, à quâ tota vinea pendet et enascitur), ô fili mi, ô Juda, ligabit idem Christus asinum suum, id est, populum Judæorum jugo legis assumptum et attritum.

Rectè, inquit sanct. Chrysost., Ambr. et Hieron., dicitur Christus *asinum ligasse ad se*, quia per seipsum predicavit Judæis; *pullum* verò alligasse vineæ, quia gentes per Judæos, puta Apostolos, prædicavit, per eosque gentes sibi aggregavit.

Nota. Pro vinea hebraicè est *soreca*, quod est genus vitis optimæ, et electæ, ut veritè Symmachus, uvas profertur pulcherrimas et nobilissimas, teste sanct. Chrysost. et Cyrillo. Septuag. vertunt, *et cæteris*, quod

sanct. Cyprian. epist. 65 ad Cæcilium vertit, *ad hœc*; sanct. August. verò lib. 12 contra Faustum, c. 42, vertit *ad cæcilium*, refertque ad penitentiae prædicationem.

Verum dico, hæc proprie est tenuis illè serculus, sive clavicula vitis, quâ vitis suo stipiti, vel palo se astringit, et circumvolvitur quasi cinnamum, ut sese erectam teneat et confirmet.

LAVAVIT (Christus) IN VINO (sanguinis sui, summi claritate pro hominibus effusi (STOLAM, id est, carnem, suam, candidissimam et innocentissimam, ut eo non tantum rubricata sed et dealbata, id est, purior effecta, ablutis omnibus mortalitatis vitæque hujus miseris gloriosa resurgat; ita ex Tertull., sanct. Ambrosius lib. de Benedictione patriarch. c. 4. Vide Isaia 64, v. 4 et seq.

ET IN SANGUINE VITÆ PULLUM SUUM. Sanguis est vitæ et vinum sanguinis Christi jam dictum. Pullum Christi est Ecclesia, quia Christus Ecclesia quasi pullus amicitur. Unde S. Joannes apoc. 1, vidit Christum vestitum potere. Christus enim Ecclesiam sanguine suo lavit in cruce, et in dies lavat eam nascentem in baptismo, mundans eam lavacro aquæ in verbo vite. Vide S. Ambros. loco jam citato: *Bona stola, inquit, est caro Christi, quæ omnium peccata operit, omnium delicta suscipit, omnium errores terit. Bona stola, quæ universos induit veste jucunditatis. Lavit hanc stolam in vino, quando cum baptizaretur in Jordani, descendit Spiritus sanctus sicut columba, et mansit super eum. Lavit ergo Jesus stolam suam, non ut suam, quæ non erat; sed ut nostram, quæ erat, sordem ablueret. Et in sanguine vite emboldium, id est, pullum suum, hoc est, in passione corporis sui diluit gentes suo sanguine. Et bene vitam dixit, quia sicut vita pependit in ligno. Ipse est vitis, ipse est uva. Vitis ligno athareus; uva, quia lanceâ militis apertum latus emisit aquam et sanguinem. Aqua ad lavacrum, sanguis ad pretium. Aqua nos abluit, sanguis nos redemit.*

VERS. 12. — PULCHRIORES. Hebraicè *chaclic*, id est, rubicundiores, ardentiores, magis radiantes et fulgentes sunt oculi tui (ô Christe) quam vinum; quia loti per passionem, perque splendidissimam resurrectionem tuæ gloriæ, quæ maxime in facie, ore, dentibus et oculis effulget, emicant et radiant, mirèque omnium sanctorum intencium oculos hœtificant, magis quam vinum eorum hominis recreet et hœtificet. Ita Diodorus, Cyrillus, Theodor.

ET DENTES EJUS LACTE CANDIDIOS. Significatur uti hæc phrasi pulchritudo Christi maxime resurgens. Hæc enim potissimum in genis, oculis et dentibus spectatur.

Symbolicè tamen, per oculos acutissima et efficacissima Christi scientia et providentia, quæ Ecclesiam regit et tuetur; per dentes vero candidos præ lacte, ejusdem doctrinæ et prædicationis Evangelicæ suavitas, integritas, puritas et splendor significantur.

Unde allegoricè, oculi Christi sunt Apostoli et Prophetæ; hi pulchriores sunt per claritatem suæ sapientis, prædicationis, vitæ, zeli et miraculorum, quibus totum mundum illuminarunt, eoque hoc est, acrimoniæ

et asperitate legis veteris. Ita S. Ambros., August., Eucherius, Rupertus. Dentes verò sunt doctores et concionatores, qui quasi dentes escam doctrinæ et exhortationis fidelibus præmandunt et dividunt, eorumque vitam præmordunt, resecat et abijciunt. Hi candidiores sunt lacte, id est, doctrinâ veteris legis, que fuit quasi lac et cibus parvulorum. Ita Patres citati.

Nota. Ex hebreo verti potest cum Vatablo: *Rubicundiores sunt oculi ejus de vino, et dentes candidi ad lacte.* Rectè enim Christi et Apostolorum zelus comparatur vino, ob ardorem et fervorem spiritus, quo quasi musto ebrii, ad predicandum, ad labores, ad cruces et martyria ferebantur. Secundo, eorumdem in dicendo suavitas, candor et innocentia rectè comparatur lacti. Verum melius, significantius et efficacius noster et Septuag. vertunt: *Rubicundiores sunt oculi ejus vino (quam vinum), et dentes ejus lacte candidiores.* Min enim Hebraicè comparationem et præminentiam significat.

IV. — Prophecia et benedictio Zabulon.

Præponit Jacob Zabulon, licet juniore (erat enim decimus Jacobi filius) aliis senioribus, quia Christus, de quo proxime in Juda egit, in sorte et terrâ Zabulon conceptus et conversatus est. In sorte enim Zabulon est primò Nazareth, ubi Christus conceptus est; secundò, mons Tabor in quo transfiguratus est; tertio, Capharnaum, ubi maximo tempore prædicavit, et conversatus est Christus. In Zabulon ergo cepit prædicatio Evangelii, Isaie 9: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, etc.* Et ex Zabulon plerique Apostoli prognati sunt. Unde Zabulon et Issachar benedicens Moyses, ait de eis, id est, eorum posteris, puta Apostolis: *Populos vocabant ad montem (templi et Sion); ibi immolabant victimas justitiam.*

VERS. 13. — ZABULON IN LITTORE MARI HABITAVIT; puta juxta Mediterraneum et mare Galilee, sive stagnum Generareth; hinc enim adjacent Capharnaum celebre emporium, Bethsaida, Tiberias, atqueque urbes quæ erant in sorte Zabulon.

IN STATIONE NAVIUM. Ex Hebreo vertas: *In portu navium habitabit.* Ita Vatabl., q. d.: Zabulon optimos habebit portus, per quos omnes merces inferantur, itaque ditescet.

PERTINGENS USQUE AD SIDONEM, non immediate sed mediante tribu Aser, quæ interjacet. Unde hebraicè est: *Latus ejus ad Sidonem, vel versus Sidonem, supple spectat et prospicit, q. d.: Zabulon obversa est et contigua Sidoni; Zabulon in Chanaan erit vicinior Sidoniis, qui maritimam fuerunt mercatores, ac proinde per eos ex Sidone quasi mercens et rerum omnium copiam accipiet.* Ita Andreas Masius in Josue c. 19, v. 10.

Allegoricè, Zabulon, id est, habitaculum, est Ecclesia dives, quæta, et mercatorum animarum dedita. Ex Zabulon enim Christus et Apostoli prædicando usque ad Sidonem, Tyrum aliasque gentes progressi sunt. Ita S. Ambros. lib. de Benedic. patriarch. c. 5.

V. — Prophecia et benedictio Issachar.

VERS. 14. — ISSACHAR ASSIDUS FORNIS. Hebraicè est, *Issachar asinus osseus*, id est, robustus et fortis instar ossis, ad labores agriculturæ et ad suas fructuosas fructus deportandum ad mare, ubi illos caris dividunt et distrahunt per alias urbes et gentes. Erat enim sors Issachar amena, et fertillis olei, vini et frumenti. Ita S. Hieronymus. Unde Chaldaicus vertit: *Issachar dives in substantiâ; 70 vero vertunt: Issachar pulchrum concupiscit; forte Septuag. pro 727 chamor, id est, asinus, legerunt 727 chamad, id est, concupiscit; valde enim vicina sunt litteræ 7 et 7. Rursim, tribus Issachar fuit ossea et fortis in bello; ut patuit in bello contra Sisaram, Judic. 5, 14, et in bellis quæ pro Davide gesserunt Zabulonitæ, 1 Paralip. 12, 55.*

ACCUBANS INTER TERMINOS, q. d.: Issachar non vacabit navigationi, ut Zabulon; sed sorte et rure suo se pavescit, domi versabitur, ibique quietè habitabit inter limites et confinia aliarum tribuum. Unde Moses Deuter. 33: *Latare, ait, Issachar, in tabernaculis tuis, q. d.: Issachar suis sedibus se continebit, suis cois contentus, vicina nec metuens, nec concupiscens.*

VERS. 15. — VITÆ REQUIEM ECOD ESSET ROSA, q. d.: Issachar cognovit, ideoque prætulit et amplexus est commoda vitæ quietæ et rusticæ. In vitâ enim quietè viget sapientia, virtus, pax, agriculturæ, indeque agrorum fructus et opes; quæ omnia fogat vel impedit, non tantum bellum, sed et mercatura, puta curæ mercatorie ac navales.

Hinc Issachariani, utpote quieti, studiis sapientie fudere dediti, ut patet 1 Paralip. 12, v. 32. Pulchre et verè Horatius:

*Beatus ille qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fenore.*

Audi Ciceronem in Catone Majore de Agricoltatione: *Meâ quidem sententiâ, haud acio in ulla beatorum vita esse possit; neque solum officio, quod hominum generi universo cultura agrorum est salutaria; sed oblectatione etiam quam dicit, et saturitate copioque rerum omnium quæ ad vitam hominum, et cultum etiam deorum pertinent. Agro bene culta nihil potest esse, nec usu uberior, nec specie ornatiore, etc. Prælo autè: Venio nunc ad voluptates agriculturam, quibus ego incredibiliter delector.* Vide dicta c. 2, v. 15, et c. 9, v. 20.

ET TERRAM QUON OPTIMA. Septuag. quod pinguis, Chald. quod fructifera, puta fertillissima frumenti, vini et olei, quæ Moses Deuter. 33, v. 19, vocat thesauros absconditos generum.

SUPPOSITUS (quasi asinus osseus) HUMERUM AD PORTANDUM onera rusticæ jam dicta.

FACTURUS EST TRIBUTUS SERVENS, q. d.: Maluit Issachar agere vitam quietam cum tributo, quam ab eo immuniti bellis agitari, vel allegi in militiam Salomonis, aliorumque regum. Ferè enim rustici præ aliis gravantur vectigalibus à quibus milites sunt immunes.

Allegoricè, per Issachar S. Ambros. intelligit Christi

verbis, teste Prudentio hymno 5, lib. de Coronis, eum laecessivie :

*Ergo auge, tortor, adare, aca,
Divide membra coacta luto.
Solvete rem fragilium facile est.
Non penetrabitur interior
Exagitante dolore omnium.*

Moxx duo carnafees pectus ei dilacerant, et latus usque ad ossa secant unguibus; illa autem numerana notas dicebat :

*Scriberis ecce mihi, Domine,
Quam juvat hos apices legere.
Qui tunc, Christe, trophæa notant!
Nomen et ipsa sacrum loquuntur
Purpura sanguinis efficit.*

Tandem igne tradita jussa Baciani, illa,

*Virgo cinem capiens obitum,
Appetit et bibit ore rogam.*

Talis quoque Gad, id est, accincta et felix fuit S. Felicitas, quæ sub Antonio Pio cum septem filiis martyrium obiit. Cùm enim Pulhbus præfectus velle, ut deos coleret, et nimis præcibus adderet, respondit: *Nec blandimenta hinc morcor, nec terroribus et minis frangor. Spiritum sanctum habeo, qui mihi suggerit vires, ut pro fide quicquid populi notis. Et ad filios conversa: Filii, inquit, charissimi, in fidei confessione persistite; vos jam expectat Christus cum sanctis suis, pugnat pro animabus vestris, et fideles eos citabere Christo. Ita filii coram matre, et tandem mater necata est. De qua S. Gregorius: Felix quot occupasti patientia vices martyr, octo domanda coronis ad celum ascendit.*

VIII. — Prophecia et benedictio Aser.

VERS. 20. — ASER PINGUIS PANIS ERES, ET FRUBERIT DELICIAS INIMIS; et cetera more hebraico redundat, aut certe ponitur erit. Sic enim provolum, 877, id est, ipse, sæpe ponitur pro est. Significat hic Jacob, et prædicat opes et fertilitatem, fructusque tribus Aser adeo sapidos et delicatos, ut regiones Juda, Israel, Tyri, aliisque sint futuri in deliciis; idque partim ex soli bonitate, partim quia sita erat juxta mare, partim quia vicina erat Tyris et Sidoniis, et consequenter omni mercium genere abundabat. Idem de Aser prædicit Moses Deut. 35, cùm ait: *Tingit in oleo pedem tuum, ferrum et as calcamentum ejus.* Fuit enim sors Aser, alibi frumenti, vini et olei; alibi, puta in Sarepta, æris et ferri ferax.

Allegoricè, Aser est Christus *ros* lificans, impingens et beatificans delicias Eucharistie. *Quid enim bonum, ait Zaelariis c. 9, v. 17, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virginum?* Ita Procopius, Eucherius, Rupertus. Pulchre S. Ambrosius: *Paupertas Christi, inquit, nos ditat, infirmitas sanat, famæ satiat, mors vivificat, sepultura resuscitat.*

IX. — Prophecia et benedictio Nephthali.

VERS. 21. — NEPHTHALI CERVIS EMISSIS, ET DANS ELOQUIA PULCHRITUDINIS. Pro cervis hebraicè est *aiala*, quod et cervum et cervam significat. Unde Vatablus

verit: *Nephthali cervis missa, vel cervis ceteris, sicque explicat, q. d.: Tribus Nephthali erit formosissima, elegantissima et agillissima, qualis esse solet cervis que ad aliquem principem mittitur. Secundò, dabit eloquia pulchritudinis, id est, erit faucundissima. Secundò et meliùs, Andreas Masius in Josue c. 19, n. 52, sic explicat, q. d.: Sicut cervus emissus et liber, in herbosâ et fertili terrâ exultim ludit, ita et in suâ fertili sorte ludet et exultabit Nephthali. Secundò, dabit eloquia pulchritudinis, id est, comis erit, blandus et humanus, suâque urbanitate omnes sibi conciliabit. Hoc enim est quod de Nephthali prædixit Moses Deut. 35: *Nephthali abundantia profuerit, et erit in benedictione Domini.* Tertio, propriè et directè respicit et prædicat hic Jacob victoriam Barac et Deborah contra Sisaram, Judic. 4: fuit enim Barac dux exercitus Israel, oriundus ex Nephthali, qui rectè comparatur cervo, qui per se timidus est, sed ubi venatoribus hostibusque se circumessum, et de vitâ suâ agi videt, animos et coram autellit, atque furenti similis per medias hostium acies, ingenti impetu et cursu pererrat et erudit; sic enim Barac inito instar cervi timuit, nec nisi cum Deborah bellum aggredi ausus fuit; et cæ comite animatus, quasi leo cum paucis in innumeris instructissimasque hostium copias irrupit, pererrit, easque perumpendo stravit et cecidit, idque celebrè, instar cervi et instar fulguris (Barac hebraicè significat fulmen), ut cum Cesare dicere posset: *Veni, vidi, vici;* licet enim Zabulon et Issachar, in hoc bello tribu Nephthali se adjunxerint, victoria tamen adscribitur Nephthali, quia dux exercitus et belli, puta Barac, erat ex Nephthali; et quia Jacl, quæ Sisaram clavo occidit, habitabat in Nephthali.*

Alludit Jacob ad etymon Nephthali; Nephthali enim significat collectantem, et in luctu cum antagonista convolutum, q. d.: Nephthali quasi cervis limida, et laqueis Sisare circumessa, per arcem et promissa Deborah, resumptis animis, duce Barac, perumpet cuneos Sisare, itaque cum eo collectabitur, commiscebitur et convolvetur; sed victor evadet, hostiumque castra penetrabit et dissipabit. Ita Cajetanus et Lipomanus.

Hinc dabit eloquia pulchritudinis, id est, edet pulcherrimum gratulatorium et eucharisticum carmen Deo victorie auctori, puta insigne illud canticum Barac et Deborah, quod habetur Judic. 5.

Allegoricè, Nephthali est Christus, qui quasi cervus exsilens in virtute spiritus, Luca 4, 14, juxta Genezaeth, qui laeus est in Nephthali, alacriter et celebrè pererrit castra diaboli, puta Phariseorum et Judæorum, infidelium et impiorum, dedique eloquia pulchritudinis, dicens in suo Evangelio: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsoorum est regnum colorum, etc., ubique collegit Apostolos, qui hæc eloquia Evangelii pulcherrima toto orbe prædicarunt, tumque implicitum est illud sponsæ de Christo: Ecce iste venit salvens in montibus, transiens colles; similis est dilectus meus caprea, hinnuloque caprorum.* Ita S. Hieronymus, Procop., Ambros.

X. — Prophecia et benedictio Joseph.

VERS. 22. — FILIUS ACCRESCENS JOSEPH. Hebraicè est *ben phorat Joseph*, hoc est, *filius fructificationis*, id est, *fructificans*, Joseph. Alludit Jacob ad nomen Ephraim, qui fuit filius Joseph. Ephraim enim dictus est quasi fructificans, ab eadem radice para, id est, fructificavit, Genes. 41, 52: fuit enim tribus Ephraim fecundissima, numerosissima, fortissima et regia. Rursum alludit ad etymon Josephi; Rachel enim mater vocavit eum Josephum, quia optavit et dixit: *Ad-dat mihi Dominus filium alterum*, Gen. 30, 24. Joseph ergo idem est quod augescens, accrescens. Jam Joseph fuit accrescens, sive fructificans, ob duos quos genuit filios, puta Manasse et Ephraim, que duas constituerunt tribus in Israel; unde his repetitur hic *accrescens*. Successit enim Joseph cum Judâ in primogenituram Rubeni; unde sicut Judas regnum Juda, sic Joseph duplicem tribum, duplicemque hereditatem in Chanaan, ac regnum in Israel obtinuit. Ex Ephraim enim orti sunt Jeroboam, alique reges Israel. Rursum tribus Ephraim accrevit, ut numero, ita robore, victoriis et gloriâ, ut merito propter eam Joseph vocetur *filius accrescens*.

DECORUS ASPECTU. Hebraicè est, *ale ain*, quod dupliciter veritè potest: Primò, *super fontem*, q. d.: Joseph est erique filius fructificationis, id est, fecundus instar arboris sitæ et fructificans juxta fontem. Ita Chald., Vatabl. et alii. Secundò, veritè potest, *super oculum*, q. d.: Joseph ita pulcher erat, ut dominaretur oculis intentionum, easque in sui amorem raperet, uti rapuit oculos heræ suæ Egyptiæ. Hoc secutus est noster interpres, dum veritè, *decorus aspectu*, et Septuag. dum vertunt, *speciosus*, id est, *desiderabilis*, unde sequitur:

FILII (scilicet Egyptiæ) DISCURRERUNT SUPER MURUM, super muros domorum et urbium ut viderent te, ô Joseph, tam formosum juvenem cultu regio insignem quasi patriæ mundique salvatorem, et ut vicissim te viderentur. Ita Cajetanus et Lipom. Rupertus tamen hoc restringit ad heram amasiam Josephi; sed nimis arête. Nam non dubium est, quin multe alie Josephi pulchritudinem videre desiderarint, eamque admirate sint.

Allegoricè, Joseph est Christus speciosus formâ præ filiis hominum, quem proinde videre gesterunt Abraham et patriarchæ.

VERS. 23. — SED EXASPERAVERUNT EUM, amaritudine affererunt fratres Josephum, licet ita speciosum et amabilem.

ET JEREGATI SUNT, dicentes: Numquid rex noster eris? et: Ecce somnator venit; venite, occidamus eum.

HABENTES JACULA, tum verborum, puta mordacium irrisionum, mendaciorum et calumniarum, de quibus dicitur Psal. 54, 21: *Mollis sunt sermones ejus super oculum, et ipsi sunt jacula; tum verberum; cùm enim eum spoliarent, protruserunt, in cisternam projecerunt, ac denique in Ægyptum venderunt, quot jaculis verborum et verberum eum coarserunt?*

Allegoricè, Joseph est Christus, in quem Judei om-

nes suas sagittas linguarum, clavorum et flagellorum intorserunt, clamantes: *Tolle, tolle, crucifige eum.* Vide S. August. in Psal. 63.

VERS. 24. — SED IN FORTE ARCIS EIVS. Arcus, id est, robor et præsidium, q. d.: In tantis fratrum odiis et persecutionibus, in servitute, in carcere Ægyptio, Joseph non cecidit animo, non elanguit, sed stetit, imò sedit constans et fortis, in fortissimo Deo spe tota defixus, q. d.: Arcum suum quo se ab hostibus defendebat, commisit Deo fortissimo sagittandi peritissimo, ut ab ejus manu dirigeretur, non aliter quàm Elisæus 4 Reg. 15, v. 16, dixit ad regem Israel: *Pone manum tuam super arcum; et cùm posuisset ille manum suam, superposuit Elisæus manus suas manibus regis.* Unde sagitte emissa erant sagitte salutis. Sic fecit et Job, qui proinde dicebat e. 20, 29: *Gloria mea semper invocabitur, et arcus meus in manu mea instabitur.*

Nota. Deus hebraicè vocatur *el*, vel *elan*, id est, fortis, robustus per excellentiam, imò per essentiam. Joseph ergo per spem in Deo quasi in arce fortissimè et inexcipugabili, sedit et conquevit. Nam, ut ait Sapiens Prov. 18, 10: *Turris fortissima nomen Domini, ad illam currit justus et exaltabitur.*

DISSOLUTA SUNT VINCLA BRACHIORUM ET MANUUM ILLIUS. Hebræum *iphathon* deducitur à radice *paaz*, cuius propria et genuina significatio incerta et incoquinata est. Unde variis hic vertunt interpretes. Primò, Kimchi, Pagninus, Vatabl. et alii vertunt: *Roborata*, vel *consolidata sunt brachia manuum ejus.* Secundò, Chaldæus veritè: *Tunc positum est aurum optimum super brachia manuum ejus, quasi pæaz significat decurare, vel auro ornare, à pas, vel ophas, quod significat aurum optimum et præstantissimum.* Unde et Arabes aurum vocant *Pes*. Hinc Fessa dicta est ex eo, quòd cùm urbis jacerentur fundamenta, *ex*, id est, auri cumulis ibi inventus sit; indeque urbs et regnum Fesse, ita potens in Mauritania, nomen accepit, si credimus Joanni Leoni in descriptione Africa lib. 5. Tertio, Olearter veritè: *Extendimus se brachia, manuum ejus, q. d.: Sicut qui arcu tenso telum parat ejaculari, brachia sua distendunt; ita Joseph vinculis solutus, manum misit ad regni gubernacula pariter et ornamenta. Quarto, noster et Septuag. veritè, *discoluta sunt brachia*, id est, vincula (erant enim brachia Josephi vinculis ascripta) brachiorum et manuum ejus. Hæc omnes versiones ad eundem sensum et scopum tendunt; hæc tamen ultima videtur maxime genuina; hebraicum enim *paaz* propriè significat, non *robore*, ut voluit Rabini; sed *molliescere, lentescere, et dissolvi instar auri optimi*, ut doctè ostendit Pineda noster in Salomon. l. 4, c. 18. En quàm spes in Deum fortem Josephum non fecerit. Audi Sapiens. c. 10: *Hæc Sapientia æterna et increata, que est Deus ipse) venditum justum non dereliquit in vinculis, donec offerret illi sceptrum, etc.**

PER MANUS POTENS JACOB. Pro potentia hebraicè est *abbir*, quod unum est ex Dei nominibus, licet parti-

cipativè illud, uti et alia Dei nomina, hominibus communicetur.

Tradunt Hebraei, hoc nomen plenum esse mysteriis: nam prima littera *aleph* significat א, ab, id est, Patrem. Secunda *bet* significat ב, ben, id est, Filium. Tertia *res* significat ר, ranch, id est, Spiritum sanctum, sicut enim hæc tres litteræ in uno sunt nomine *abbir*, ita hæc tres personæ sunt in unâ essentia divîna. Rursùm, hoc est medium inter *aleph* et *res*, quia Filius est modius inter Patrem et Spiritum sanctum) procedit enim à Patre Filius, et à Filio Patreque procedit Spiritus sanctus. Denique ipsi *bet* conjungitur *jod* que est littera nominis Jesu, quia solus Filius factus est homo, et vocatus Jesus, id est, Salvator hominum.

Hæc illi.

INDE PASTOR EGRESSUS EST, LAPIS ISRAEL. Vox inde non locum, sed causam significat, idemque valet quod *idcirco*, vel *idcirco*, q. d. quia Joseph vallatus fuit opo *abbir*, id est, Dei potentis, quem coluit Jacob, et in quem omnem suam spem defecerat Joseph venditus et captus, *idcirco egressus est pastor*, id est, effectus est rector et princeps Ægyptiorum, et *lapis*, id est, firmamentum, sui populi *Israel*. Ita explicat Ecclesiasticus c. 49, v. 18. Joseph enim tam patrem suum Israel, quam fratres corruptæ famiis, argue ac Ægyptios in septemlo famis pavit et aluit, itaque firmavit et stabilitivè inedia interiecit.

Ecoq quam valida est fiducia et auxilium potentis Dei. S. Martinus in *Aliphis* incidit in latrones, et quibus uno vibrata in caput ejus securi mortem minabatur, suos siccum letum avergit. Rogatus postea Martinus, non timuisset: *Mittite*, inquit, *iniquam eram accitor*; *sicilian enim Dei misericordiam maximè in tribulatione effuturam*. Sic et S. Franciscus à latronibus regnatis quis esset, intrepide respondit: *Preco nam magni Dei*. Martinus martyr vocandus ad judicem, à Theoteco episcopo audiens: *Tene et adherere Deo: sic enim ab eo roboratus, quod in optatis est certo assequeris*; id ipsum præstitit, itaque constanter tribunal adit, Christumque confessus martyrio laureatus est, teste Esch. lib. 7 *Histor.* c. 14. Legimus principem quandam prædantem et piùm, cum rogaretur cur manibus aëres in suo regno non construeret, respondisse: *Eunica mihi arx est, eaque munissimè ma, ea videlicet de qua Salomon ait: Turris fortis et sima nomen Domini, ad quam confugies justus liberatur.*

Nota, Bonus princeps populi debet esse pastor et lapis, populum firmans, roborans et sustentans.

Secundò, alii sic alterius explicant: *Inde*, id est, ex Joseph, profluit lapides et pastores, id est, duces, iudices et reges *Israel*, puta Josue, Deborah, Gedeon, Jephte, Jair, Abimelech, Jeroboam, et reges decem tribuum. Hi enim omnes prognati sunt ex Joseph.

Tertiò, aliiq *eben*, id est, lapis legentes divisim ab *ben*, id est, pater et filius, vertunt: *Joseph egressus est pastor patri et filii Israel*, id est, Joseph in fame pavit et cibavit tam patrem suum Israel, quam ejus filios. Unde Chaldeus hæc non ad Joseph, sed ad

abbir, id est, Deum potentem Jacobi, refert, ita vertit: *Cujus (Dei) verbo gubernantur patres et filii tribuum Israel*. Verùm primus sensus maximè est literalis et genuinus.

Allegoricè, Joseph pastor, inquit Rupertus, est Christus, qui est pastor et petra lapisque angularis Ecclesie. Rursùm, pastor et petra Ecclesie est S. Petrus, aliiq Pontifices vicarii Christi. Petrus enim dixit Christus: *Pasce oves meas*; et: *Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam*.

VERS. 25. — DEUS PATRIS TUI. Deus qui per omnia direxit patrem tuum Jacobum, hic et ob Jacobi merita ac sanctimoniam, quam tu imitaris, juvatit quoque et dirigit te, utpote Jacobi filium, ejusque fidei et pietatis heredem.

BENEDICTI TIBI BENEDECTIONES COELI, dando tibi è celo opportunitatem tuam pluviam, tum rorem, tum nivem, tum aeris serenitatem, benignamque solis caligine influxum, quibus terra tua fecundetur, ut opimas et copiosas tibi, puta tuis posteris, in Chanaan proferat fruges et fructus.

BENEDECTIONES AËTIS FACIENTIS DEBORAM, Vatablus, per abyssum, mare accipit, q. d.: Dabit tibi Deus tempestivam pluviam, que oritur è nubibus et vaporibus ex abyssu, id est, mari, ascendentibus; verùm hæc non est benedictio abyssu, sed coeli, ut præcessit.

Alii per abyssum accipiunt globum conflatum ex terra et mari. Verùm dico, abyssus proprie est illa vorago aquarum, que sub terra laet, quoque cum mari conjungitur; atque per suas venas et rivus terram irrigat et fecundat, de qua dixi c. 1, v. 9, et c. 7, v. 11, unde Chaldeus vertit: *Benedictionibus que ascendant de profundis terræ*. Optat ergo hic Jacob Joseph terram irriguam et fertile, ex aquis infernè ex abyssu prodeuntibus.

BENEDECTIONES UBERUM ET VULVÆ, ut scilicet habeas copiosum lac, futuram, ac proles, tum animalium, tum hominum. Hæc benedictio propria quæ Ephraim, ab eo ob peccata et ingratitude fuit revocata et ablati, Osee 9, v. 11, ubi dicitur: *Ephraim quasi avis asilavit; gloria eorum à partu, et ab utero, et à conceptu; da eis vulvæ sine liberis, et ubera areant*.

Allegoricè, Joseph est Christus, quem omnia in terra et inferna, omnes angeli et sancti in celo, ac patres in limbo benedicunt et adorant, quemque in terris laudant omnes fideles dicentes cum Elisabeth: *Benedictus fructus ventris tui*; et cum allèrâ qui in turbâ exclamavit: *Beata ventris qui te portavit, et ubera que sustulisti*. Rursùm in celo, id est, in animâ et mente, benedictus fuit Christus; quia à primo instanti conceptionis suæ plenus fuit gratiâ et gloriâ, fruens Deo, ipsaque visione Dei beatus; benedicens quoque fuit in *abyssu decemum*, id est, in carne mortali quam assumpsit, quæ se profundissimè humiliavit et exinanivit; quæ carnem habuit peccato concupiscentiâque liberam, et post resurrectionem gloriosam, vivificavit, et dantem immortalitatem in Eucharistiâ. Secundò, habuit Christus benedictionem rator, id est, Ecclesie parientis; hæc enim Christo pulcherrimos et plurimos

generat filios, Isaie 49 et 60, atque *uberum*; quia verbo Dei et Sacramentis, quasi dupli ubere suos fideles et filios nutrit. Ita Rupert. et ex eo Perer.

VERS. 26. — BENEDECTIONES PATRIS TUI CONFORTATE SUNT BENEDECTIONES PATRUM MEORUM. Primò, benedictionibus, id est, *græ benedictionibus*, vel, ut hebraicè est, *super benedictiones patrum meorum*, q. d.: Ego Jacob præ patribus meis Abraham et Isaac, fui tum à patre meo Isaac, tum à Deo benedictus; itaque ego vicissim tibi, ô Joseph, benedico, ac consequenter tu et patribus meis, et me ipso magis eris benedictus, quia non tantum patrum, uti ego, sed et meam benedictionem nancisceris. Ita Liranus, Abolens, Perer. Secundò, Rupertus sic explicat, q. d.: Mea benedictio robor habet à benedictione, quam ego à patribus accipi; super illam enim quasi fundatur. Hinc sensum facie patitur Hebræa. Tertiò, Burgensis et Vatab. valde accommodè sic vertunt et explicant, q. d.: Major est mea benedictio, quæ ego te, ô Joseph, benedico, quam ea quæ ego à patribus meis fui benedictus, q. d.: Eris me felicior, magisque benedictus; eris enim princeps Ægypti totâ reliquâ vitâ tuâ, posterique tui erunt iudices et reges *Israel*. Quartò, alii sic explicant: *Confortata*, id est, firmata, adjuncte et adjunctæ sunt benedictionibus patrum. Unde Chaldeus vertit: *Benedictiones patri tui addentur super benedictiones, quibus benedicerent me patres mei*, q. d.: Ego tibi, ô Joseph, non tantum meam, sed et omnium patrum meorum benedictionem impertior et addo, procorque quod illi mihi precati sunt, scilicet ut ego cum posteris meis essem felicissimus. Hic sensus amplior est; sed tertius, uti et primus, simplicior, ut pote magis respondens Hebræo. Nam verbum *gavar*, præsertim quando cum ad construitur, significat prevalere, superare, dominari.

DOMUS VENIET, id est, donec veniat, uti habent quidam codices manuscriptorum. Est enallage modi.

DESIDERIUM COLLUM ETERNORUM, puta Christus, qui omnium benedictionum et promissionum ultima et maxima, omniumque clausula, quem proinde homines, imò omnes creaturæ irrationales, puta terra, mare, colles et montes, à sui initio, quasi hominum redemptorem, et totius universi reparatorem et reformatorem avidissimè expectant, et affectu, non rationali, nec sensitivo, sed naturali intinè desiderant. Est propeopæia, similis illi, quæ Apostol. Rom. 8, 22, ait omnem creaturam ingenuisere et parturire, donec per Christum liberetur à servitute corruptionis, et transferatur in libertatem gloriæ filiorum Dei. Sensus ergo est, q. d., Jacobi: Mea hæc benedictio, ô Joseph, major est benedictione patrum, durabitque usque ad Christum, qui maximam tibi totique mundo benedictionem afferet. Secundò, symbolicè Christus est desiderium collum æternorum, id est, Patriarcharum, Prophetarum, et illustrum sanctorum, qui cæteris hominibus sapientiâ, virtute et sanctitate eminent, et in æternum in celo eminebunt, perinde ac colles valibus eminent. Ita Rupert., Cajetan. et Lipom.

Ita Christum desideravit Jacob dicens: *Salutare*

nam expectabo, Domine; et David: *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis; et Moses: Mitte, Domine, quem misurum es; et Isaïas: *Rorate, coeli, desuper, et ubera pluant justum; aperitur terra, et germinat Salvatorem; et Habacuc: Ego autem in domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo; et Daniel, qui inde *vir desideriorum* est dicitur; et sponsa in Cantici: *Circumvici vitos et platans, quævisi quem diligit anima mea*. Multò magis Christum jam natum desideraverunt Christiani. S. Paulus: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo*. Petrus ubertim flebat; rogatus cur? respondit, *desiderio Domini*. S. Dionysius martyr de genere, domo, patria percontanti tyranno, in modis tormentis nihil aliud respondit, quam *Christus sum; hoc mihi nomen, genus, patria, doctrina, aliud nihil sum*, q. d.: Omnia arborum ut stercora, ut Christum iustificatum; mihi vivere Christus est, et mori lacrum. Testis est Eschelus lib. 5, c. 4. S. Ignatius vincit: *Nunc, ait, incipio discipulus esse Christi, nihil de his que videtur desiderans, ut Jesum Christum inveniam*. Lege istam ejus Epistolam ad Romanos. S. Bernardus: *Nili canitur suavis, audiat nil jucundum, nil cogitatur dulcius, quam Jesu Dei filius. Jesu mei in ore, jubilis in corde*. Dionysius martyr dum Romæ à Diocletiano comprehensus lætus ad supplicium duceretur, nil aliud toto litere ingemabat, quam: *Fui milia occidit posse, tamen Dominum meum Jesum Christum confiteri non cessarum*. Equus non dicit: *Jesus amor meus cor meum, et omnia*. Dixit S. Cyprianus in tribunal, damnandus ad usorem: *Salus mea et virtus mea Christus Dominus est cui sine fine servire desidero; et quem proconsul subderet: Vicem tuam doleo, et vellem consulere tibi, respondit Cyprianus: Constatum mihi melius non esse querere, quam ut Deum meum adorans ad ipsum totâ mente aviditate festinem; quia non sunt condignæ passionis hujus temporis ad futuram gloriam*. Ita Pontius in Vita S. Cypriani.**

Nota, Hebraicè est *tana*, quod proprie desiderium significat, à radice *tan*, id est, concupivi, desideravi; Jarius tamen, Kimchi, et R. Salomon vertunt, *terminum*, à radice *tan*, id est, terminavit vertuntque, usque ad terminum collum sexti, q. d.: Hæ benedictiones meæ durabunt, quamdiu durabunt colles secundi, puta usque ad finem sæculi; vel ut explicat R. Salomon, uti dixi; itaque vertit noster, Chaldeus et alii.

PLANT: omnes hæc benedictiones conflant in caput Joseph, in coque firmiter quiescant. Pudet enim *essant*, à voce *benedictiones*, quæ processit, ibique inserendum est pronomen que; tunc enim clara erit connexio et sensus hoc modo: *Benedictiones patri tui, quæ conferuntur tui benedictionibus patrum ejus, fiant in capite Josephi*.

ET IN VERTICE NAZARÆ INTER FRATRES MEOS. Nota, Joseph vocatur hic *Nazareus*, id est, *separatus*, ut

Chaldeus, coronatus et consecratus; nec enim et separationem, et coronam, et consecrationem significat. Fuit enim Joseph à fratribus separatus, primò, moribus et innocentia; secundò loco et conversatione; fratres enim oderant et fugiant Josephum. Rursùm, Joseph venditus in Ægypto per 25 annos separatus fuit à patre et fratribus in Chanaan habitantibus. Tertio, carcere, ubi Joseph intonsus fuit erinibus, solique Deo relictus, addictus et consecratus, instar Nazarenorum, qui se suamque abstinentiam, aquè ac comam, Deo devotebant, Numer. 6. Quarto, coronà regni, sive principatus in Ægypto. Rursùm, coronà regni Israël, quam posteri ejus adepti sunt; hæc enim coronatus, et à fratribus separatus fuit Joseph; ideoque Nazarenus dicitur. Unde Septuag. pro Nazarenus vertunt prædictum sive duem et principem fratrum. Atque ex hoc loco aliqui putant Christum, utpote Josephi antitypum, vocari Nazarenum, Matth. 2. v. 23. Ita S. Ambrosius de Benedictionibus Patriarch. cap. 11. et Rupert. Ut sit, certe Joseph Nazarenus, expressus fuit typus Christi Nazaret, id est, à Judæis et communis hominum vitâ separati, Deoque consecrati, ac coronati in summum orbis regem et pontificem.

XI. — Prophecia et benedictio Benjamin.

VERS. 27. — BENJAMIN LUPUS RAPIAX, MANE COHIBET TEREDAM, ET VESPERE VIVIBIT SPOLIA. R. Chaldeus hæc sic vertit et explicat: In terrâ Benjamin habitavit tempore majestatis; et in possessione ejus edificabitur sanctuarium (Jerusalem enim, in qua fuit templum, proprie pertinet ad sortem tribus Benjamin); mane et vespere offerent sacerdotes oblationes, et in tempore respersionis erigunt residuum; quasi altare hic vocetur lupus rapax, id quod hostias, quasi prædas raperet, easque igne consumeret. Sic quoque explicant Hebræi et Lipoman. Verum hæc expositio inpropria, dura et indecora est; quis enim altare Dei audeat vocare lupum rapacem? Secundo ergo et genuinè, ad litteram Jacob hic prædicit, tribum Benjamin fore instar lupi rapacem et bellicosam, que suum jus in viribus et armis colloct. Sic enim Romani jactabant suum Romanum rapacem, pugnacem et fortem in bellis evasisse, eò quod lacte lupæ esset nutritus. Hæc expositio patet, et reipsâ confirmata est in bello Galaba, quod soli Benjaminite hinc stuprum à se uxori Levitæ illatum, cum reliquis tribubus omnibus gesserunt, et usque ad interfectionem sustinuerunt, ac tandem pepererunt filias Sîlo Judic. 20. Ita Procop., Euseb., Theodor., Abulens. et alii.

Rursùm, alludit et prædicit hic Jacob prædas et victorias Saulis primi Judæorum regis; item Estheris et Bardochei; hi enim omnes prognati fuerunt ex Benjamin. Ita S. Lupus Trecentis episcopus cum clero occurrens Atlicæ à pugna Catalunicâ, reliquas Gallias abes eversuro, rogavit eum, quisnam esset qui tot regibus devictis cuncta vi sibi subderet. Cui Attila: Ego, inquit, sum rex Hunnorum, flagellum Dei. Tum Lupus ingemiscens: Et ego, inquit, sum Lupus raptator gregis, dignus flagello ejus, cui quis resistet, quo minus in quos volet saciet? Veni igitur, Dei tui flagellum,

quò libet proficiscere. Omnia tibi, ut Dei punitio, me non repugnante patebant. Inbet inde portus urbis reserari, ac Atillam (fratrem equi honoris causâ tenens) summâ veneratione introduxit. Qui sive humanitate episcopi victus, sive Dei voluntate, siue vilis cæde et detrimento, per urbem insulam cum omnibus suis copiis progressus, alterâ urbis parte egressus est. Ita habet vita S. Lupi, et Olaus in Atilla c. 9.

Nota. Idea est comedere prædam, et dividere spolia, miram prædari, prædas dividere et comedere. Est metalepsis; ex comestione enim præde, prævia prædationem intelligit, q. d.: Benjamin ut lupus rapiet, id est, superabit inimicos, eisque prædas abripet, lateralit, dividet, comedit, omniaque faciet, que victores victis solent facere. Ita Ystablus.

Allegoricè, quidquid hic ogannata Calvinus, omnes ferè Patres latini, puta S. Hieron., Ambros., Rupert., Eucher., Beda et Augustin. serm. 1 de Conversione S. Pauli, inter novos hic Lovani editores, per hunc hunc accipiunt sanctum Paulum, qui ex Benjamin oriundus, dictusque Saul vel Saulus, primo mane, id est, in juventute sua, quasi lupus sæviti in Christum et Christianos, viros et feminas rapando ac carceres, Stephanum manibus aliorum lapidando, spirando in omnes minas et cædes; verum à Christo conversus, et mutatus è Saulo in Paulum, ex lupò diaboli in lupum Dei, vespere, id est, jam senior effectus, spolia Gentium diabolo detracta, Christo et Ecclesie divisit, q. d.: Sicut Benjamini, ita et Pauli indoles lupina, semper sui similis, fuit rapax, bellicosa, spolia prædisque assuetus; unde mane et vespere, puta ante conversionem et post conversionem, non alind egit, quam prædari. Sed ante conversionem iniquus et impius, post conversionem verò justus et sanctus fuit prædo, qui non tantum spolia antea à se diabolo abata, rursùm eidem eripuit; sed et omnes penè gentes ex ore et unguibus ejus extorsit, illisque eum expulavit, easque Christo et Ecclesie restituit. Sicut ergo leo nunc in bonum, nunc in malum capitur; ita pariter et lupus tam in bonam quam in malam partem accipi potest. Paulus, inquit S. Ambros., lupus erat, cum devoraret ovem Ecclesie; sed qui lupus venerat, pastor est factus. Idè Rachel cum pareret Benjamin, vocavit nomen ejus, Filius doloris mei, futurum prophetas ex eâ tribu Paulum, qui affligeret filios Ecclesie, et gravi matrem dolore vexaret; sed tamen idem postea eam dicit, commendans gentibus, et plurimos ad fidem provocans. Dicitur à Domino, quia tu electionis es factus; habitavit confidenter, et Deus obtinuit super eam omnibus diebus, et inter humeros ropiescet. Deuter. 35.

VERS. 28. — OMNES UT IN TRIBUBUS ISRAEL DUODECIM. Hebræicè est, omnes ita tribus Israel sunt duodecim, q. d.: Ab iis duodecim filiis Jacob descenderunt et denominatae sunt duodecim tribus Israel. Numerantur enim hic singuli Jacobi filii (qui numero fuerunt duodecim), ac consequenter numerantur et Levi et Joseph, ita ut quisque Jacobi filius unam tribum constituat. In

divisione verò terre sanctæ non numeratur Levi, quia nullam ejus partem habuit; pars enim Levi erat Domino, id est, victimæ et primitiis Domino oblate, nec numeratur Joseph, sed duo ejus filii, puta Ephraim et Manasse; hi enim in locum Levi et Josephi surrogati, duplicem tribum, et consequenter duplicem sortem in Chanaan acceperunt.

BENEDIXITQUE SINGULIS BENEDICTIONIBUS PROPRIIS. Hinc videtur, quòd hæc non tam benedictiones, quam prophetiæ fuerint Jacobi, quibus expletis ipse hic ultimam cuique addidit et impertit benedictionem, licet quantum ea fuerit, Scriptura non exprimat. Verum contrarium est verius; itaque sensus est, benedixit singulis, etc., id est, benedictiones hæc enarratas, cuique proprias edixit et assignavit. Licet enim Simeon et Levi proprio non benedixerit, sed corripserit, hæc tamen ejus paterna correctio reverè fuit benedictio. Ita S. Chrysost., Cojet., Lipoman. Si enim alia à jam dictis et enarratis fuisset hæc benedictio à Jacobo filiis data, eæque singulis propria, sanè eas enarrasset Moses.

VERS. 51. — IBI ET LIAM CONDITA JACET. Hebræicè est, et ibi sepelivi Liam; unde patet Liam mortuam esse in Chanaan, ibique à Jacobo sepultam, non autem mortuam esse in Ægypto, indeque cum mariti corpore translata esse in Chanaan, ut volunt aliqui. Hebræi tradunt Liam mortuam anno ætatis 44. Sed ex dictis c. 55. v. 19, videtur senior fuisse.

VERS. 52. — FINITUS MANDATIS. Tradunt Hebræi, Jacob morientem mandasse suis nutum pacem et concordiam, atque unius veri Dei timorem, obedientiam et cultum, fugamque idololatriæ Ægyptiorum.

COLLEGIT PÆDES SUOS SUPER LECTULEM. Jacob prophetaus, et benedicens filiis excrevit se, sedebatque in lecto pedibus dependentibus; nunc finito sermone suis valedicens, pedes in lectum colligit, sensinque expirat.

Vide hic quam placida sit mors justorum. Ita S. Lucius martyr morti adjudicatus ab Urcio prefecto gratias egit, dicens: A malis dominis liberor, et ad Deum patrem optimum transeo. Testis est Eusebius l. 4. c.

CAPUT L.

1. Quod cerneus Joseph, ruit super faciem patris suæ et deosculans eum.

2. Præcepitque servis suis medicis ut aromatibus condirent patrem.

3. Quibus jussa explevit, transierunt quadraginta dies: iste quippe mos erat cadaverum conditorum, flevitque eum Ægyptus septuaginta diebus.

4. Et expleto placentis tempore, locutus est Joseph ad familiam Pharaonis: Si inveni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis.

5. Eò quod pater meus adjuraverit me, dicens: En morior, in sepulcro meo quod fodi mihi in terrâ Chanaan, sepelies me. Ascendam igitur, et sepeliam patrem meum ac revertar.

6. Dixitque ei Pharaon: Ascende et sepeli patrem tuum, sicut adjuratus es.

16. Babilas martyr, cum cervicem feriendam præberet dixit: Revertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. Erupit animam meam à morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapam. Ambulabo coram Domino in terrâ viventium. Nam mors, ait S. Chrysost., est portus tranquillus, vera requies, somnus, ad meliora migratio, à malis liberatio, migratio à terrâ ad caelum, ab hominibus ad angelos, et ad ipsum angelorum dominum. Hinc Sapere, rege Persarum, Christianos tredecim, cum Pusices prefectus omnium regis artificum videret Ananiam, qui eædes jam paratur, contremiscentem: Paulisper, inquit, ò senex, oculos occulduo, et vno animo esto; nam statim tunicam Dei videbis, et de causa linguæ ei extracta est, dirèque excarnificatus gloriosum obit martyrium. Testis est Sozom. lib. 2 Hist. c. 9 et 10. E contrario quam anxia, perturbata et tumultuosa sit mors impiorum, patet ex morte Antiochi, Herodis, Herodiadis, Chrysaoræ et aliorum.

APPPOSITUS EST AD FOVELEM SUAM, MORTUUS EST, ET QUOD ANIMAM DESCENDIT AD PATRES ET JUSTOS IN LIMBO SINQUE ABRAHAM DEGENES. Ita loquitur Scriptura, uti significet animas sanctorum post mortem non solitariam et tristem, sed socialem istaque vitam ægere; malorum vero animas, licet in igne conjungatur perpetuis tamen odiis et rixis dissidere, atque maledictis et blasphemis sese invicem, more canum lacere.

Nota periculum vite Jacobi: Jacob natus est post divinum anno 453. Fugiens Esau ivit in Haran ad Laban, anno ætatis suæ 77; inde post 30 annos, puta anno 97, rediit in Chanaan. Post 10 annos, puta anno 107, moriens est Rachel, et natus est Benjamin, atque Joseph venditus est in Ægypto. Inde mansit adhuc Jacob in Chanaan per 25 annos. Nam anno ætatis centesimo trigesimo evocatus à Josepho, cum totâ familiâ profectus est in Ægyptum, ibique vivit annis 17, ac mortuus est anno ætatis 147, qui fuit annus mundi 2256. Pura de his dixi cap. 47, 28. Denique epitaphium et elogium Jacobi vide apud Sapientem cap. 10. v. 10, et Ecclesiasticum c. 44, 25.

CHAPITRE L.

1. Joseph, voyant son père expirer, se jeta sur son visage, et le baisa en pleurant.

2. Il commanda aux médecins qu'il avait à son service, d'embaumer le corps de son père. Et ils exécutèrent l'ordre qu'il leur avait donné, en l'équipant de drogues aromatiques pendant trente jours, puis ils le firent traîner dans le sol et dans le nitre, ce qui dura encore quarante jours, parce que c'était la coutume d'employer ce temps pour embaumer les corps morts. Et ainsi l'Égypte pleura Jacob soixante-dix jours, comme elle pleure ses rois.

4. Le temps du deuil public étant passé, Joseph qui le portait encore, ne pouvant en cet état se présenter devant le roi, dit aux principaux officiers de Pharaon: Si j'ai trouvé grâce devant vous, je vous prie de représenter au roi.

5. Que mon père m'a dit en mourant: Vous voyez que je me meurs; promettez-moi avec serment que vous m'ensevelirez dans mon sépulchre que je me suis préparé au pays de Chanaan. J'irai donc avec l'agrément du roi, ensevelir mon père dans son sépulchre, et je reviendrai aussitôt.

6. Pharaon lui dit: Allez et ensevelissez votre père, selon qu'il vous y a engagé par serment.

Chaldeus, coronatus et consecratus; nec enim et separationem, et coronam, et consecrationem significat. Fuit enim Joseph à fratribus separatus, primò, moribus et innocentia; secundò loco et conversatione; fratres enim oderant et fugiant Josephum. Rursùm, Joseph venditus in Ægypto per 25 annos separatus fuit à patre et fratribus in Chanaan habitantibus. Tertio, carcere, ubi Joseph intonsus fuit erinibus, solique Deo relictus, addictus et consecratus, instar Nazarenorum, qui se suamque abstinentiam, aquè ac comam, Deo devotebant, Numer. 6. Quarto, coronà regni, sive principatus in Ægypto. Rursùm, coronà regni Israël, quam posteri ejus adepti sunt; hæc enim coronatus, et à fratribus separatus fuit Joseph; ideoque Nazarenus dicitur. Unde Septuag. pro Nazarenus vertunt prædictum sive duem et principem fratrum. Atque ex hoc loco aliqui putant Christum, utpote Josephi antitypum, vocari Nazarenum, Matth. 2, v. 23. Ita S. Ambrosius de Benedictionibus Patriarch. cap. 11, et Rupert. Ut sit, certe Joseph Nazarenus, expressus fuit typus Christi Nazareti, id est, à Judæis et communis hominum vitâ separati, Deoque consecrati, ac coronati in summum orbis regem et pontificem.

XI. — Prophecia et benedictio Benjamin.

VERS. 27. — BENJAMIN LUPUS RAPIAX, MANE COHIBET TEREDAM, ET VESPERE VIVIBIT SPOLIA. R. Chaldeus hæc sic vertit et explicat: In terrâ Benjamin habitavit tempore majestatis; et in possessione ejus edificabitur sanctuarium (Jerusalem enim, in qua fuit templum, proprie pertinet ad sortem tribus Benjamin); mane et vesper offerent sacerdotibus oblationes, et in tempore respersionis erigunt residuum; quasi altare hic vocetur lupus rapax, id quod hostias, quasi prædas raperet, easque igne consumeret. Sic quoque explicant Hebræi et Lipoman. Verum hæc expositio inpropria, dura et indecora est; quis enim altare Dei audeat vocare lupum rapacem? Secundo ergo et genuinè, ad litteram Jacob hic prædicit, tribum Benjamin fore instar lupi rapacem et bellicosam, que suum jus in viribus et armis colloct. Sic enim Romani jactabant suum Romanum rapacem, pugnacem et fortem in bellis evasisse, eò quod lacte lupæ esset nutritus. Hæc expositio patet, et reipsâ confirmata est in bello Galaba, quod soli Benjaminite hinc stuprum à se uxori Levitæ illatum, cum reliquis tribubus omnibus gesserunt, et usque ad interfectionem sustinuerunt, ac tandem pepererunt filias Silo Jadic. 20. Ita Procop., Euseb., Theodor., Abulens. et alii.

Rursùm, alludit et prædicit hic Jacob prædas et victorias Saulis primi Judæorum regis; item Estheris et Bardochei; hi enim omnes prognati fuerunt ex Benjamin. Ita S. Lupus Trecentis episcopus cum clero occurrentes Atlicæ à pugna Catalunicâ, reliquias Gallias abes eversuro, rogavit eum, quisnam esset qui tot regibus devictis cuncta vi sibi subderet. Cui Attila: Ego, inquit, sum rex Hunnorum, flagellum Dei. Tum Lupus ingemiscens: Et ego, inquit, sum Lupus raptator gregis, dignus flagella ejus, cui quis resistet, quo minus in quos volet saciat? Veni igitur, Dei tui flagellum,

quò libet proficiscere. Omnia tibi, ut Dei punitio, me non repugnante patebant. Inbet inde portus urbis reserari, ac Atillam (fratrem equi honoris causâ tenens) summâ veneratione introduxit. Qui sive humanitate episcopi victus, sive Dei voluntate, siue vilis cæde et detrimento, per urbem moxiam cum omnibus suis copiis progressus, alterâ urbis parte egressus est. Ita habet vita S. Lupi, et Olaus in Atilla c. 9.

Nota. Idea est comedere prædam, et dividere spolia, mirandè prædari, prædas dividere et comedere. Est metalepsis; ex comestione enim præde, prævia prædationem intelligit, q. d.: Benjamin ut lupus rapiet, id est, superabit inimicos, eisque prædas abripet, laeralit, dividet, comedit, omniaque faciet, que victores victis solent facere. Ita Ystablus.

Allegoricè, quidquid hic ogannata Calvinus, omnes ferè Patres latini, puta S. Hieron., Ambros., Rupert., Eucher., Beda et Augustin. serm. 1 de Conversione S. Pauli, inter novos hic Lovani editores, per hunc hunc accipiunt sanctum Paulum, qui ex Benjamin oriundus, dictusque Saul vel Saulus, primo mane, id est, in juventute sua, quasi lupus sæviti in Christum et Christianos, viros et feminas rapando ac carceres, Stephanum manibus aliorum lapidando, spirando in omnes minus et cædes; verum à Christo conversus, et mutatus è Saulo in Paulum, ex lupò diaboli in lupum Dei, vesperè, id est, jam senior effectus, spolia Gentium diabolo detracta, Christo et Ecclesie divisit, q. d.: Sicut Benjamini, ita et Pauli indoles lupina, semper sui similis, fuit rapax, bellicosa, spoliis prædisque assucta; unde mane et vesperè, puta ante conversionem et post conversionem, non alind egit, quam prædari. Sed ante conversionem iniquus et impius, post conversionem verò justus et sanctus fuit prædo, qui non tantum spolia antea à se diabolo abata, rursùm eidem eripuit; sed et omnes penè gentes ex ore et unguibus ejus extorsit, illisque eum expulavit, easque Christo et Ecclesie restituit. Sicut ergo leo nunc in bonum, nunc in malum capitur; ita pariter et lupus tam in bonam quam in malam partem accipi potest. Paulus, inquit S. Ambros., lupus erat, cum devoraret ovem Ecclesie; sed qui lupus venerat, pastor est factus. Ideò Rachel cum pareret Benjamin, vocavit nomen ejus, Filius doloris mei, futurum prophetans ex eâ tribu Paulum, qui affligeret filios Ecclesie, et gravi matrem dolore vexaret; sed tamen idem postea eam dicit, commendans gentibus, et plurimos ad fidem provocans. Dicitur à Domino, quia tu electionis es factus; habitavit confidenter, et Deus obtinuit super eam omnibus diebus, et inter humeros ropiescet. Deuter. 35.

VERS. 28. — OMNES UT IN TRIBUBUS ISRAEL DUODECIM. Hebræicè est, omnes ita tribus Israel sunt duodecim, q. d.: Ab iis duodecim filiis Jacob descenderunt et denominatae sunt duodecim tribus Israel. Numerantur enim hic singuli Jacobi filii (qui numero fuerunt duodecim), ac consequenter numerantur et Levi et Joseph, ita ut quisque Jacobi filius unam tribum constituat. In

divisione verò terre sanctæ non numeratur Levi, quia nullam ejus partem habuit; pars enim Levi erat Domino, id est, victimæ et primitiis Domino oblate, nec numeratur Joseph, sed duo ejus filii, puta Ephraim et Manasse; hi enim in locum Levi et Josephi surrogati, duplicem tribum, et consequenter duplicem sortem in Chanaan acceperunt.

BENEDIXITQUE SINGULIS BENEDICTIONIBUS PROPRIIS. Hinc videtur, quòd hæc non tam benedictiones, quam prophetiæ fuerint Jacobi, quibus expletis ipse hic ultimam cuique addidit et impertit benedictionem, licet quantum ea fuerit, Scriptura non exprimat. Verum contrarium est verius; itaque sensus est, benedixit singulis, etc., id est, benedictiones hæc enarratas, cuique proprias edixit et assignavit. Licet enim Simeon et Levi proprio non benedixerit, sed corripserit, hæc tamen ejus paterna correctio reverè fuit benedictio. Ita S. Chrysost., Cojet., Lipoman. Si enim alia à jam dictis et enarratis fuisset hæc benedictio à Jacobo filiis data, eæque singulis propria, sanè eas enarrasset Moses.

VERS. 51. — IBI ET LIAM CONDITA JACET. Hebræicè est, et ibi sepelivi Liam; unde patet Liam mortuam esse in Chanaan, ibique à Jacobo sepultam, non autem mortuam esse in Ægypto, indeque cum mariti corpore translata esse in Chanaan, ut volunt aliqui. Hebræi tradunt Liam mortuam anno ætatis 44. Sed ex dictis c. 55, v. 19, videtur senior fuisse.

VERS. 52. — FINITUS MANDATIS. Tradunt Hebræi, Jacob morientem mandasse suis ruitum pacem et concordiam, atque unius veri Dei timorem, obedientiam et cultum, fugamque idololatriæ Ægyptiorum.

COLLEGIT PEDES SUOS SUPER LECTULEM. Jacob prophetaus, et benedicens filiis excrevit se, sedebatque in lecto pedibus dependentibus; nunc finito sermone suis valedicens, pedes in lectum colligit, sensinque expirat.

Vide hic quam placida sit mors justorum. Ita S. Lucius martyr morti adjudicatus ab Urcleio præfecto gratias egit, dicens: A malis dominis liberor, et ad Deum patrem optimum transeo. Testis est Eusebius l. 4, c.

CAPUT L.

1. Quod cernens Joseph, ruit super faciem patris suæ et deosculans eum.

2. Præcepitque servis suis medicis ut aromatibus condirent patrem.

3. Quibus jussa explevit, transierunt quadraginta dies: iste quippe mos erat cadaverum conditionem, flevitque eum Ægyptus septuaginta diebus.

4. Et expleto placentis tempore, locutus est Joseph ad familiam Pharaonis: Si inveni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis.

5. Eò quod pater meus adjuraverit me, dicens: En morior, in sepulcro meo quod fodi mihi in terrâ Chanaan, sepelies me. Ascendam igitur, et sepeliam patrem meum ac revertar.

6. Dixitque ei Pharaon: Ascende et sepeli patrem tuum, sicut adjuratus es.

16. Babilas martyr, cum cervicem feriendam præberet dixit: Resectere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benedixit tibi. Erupit animam meam à morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapam. Ambulabo coram Domino in terrâ viventium. Nam mors, ait S. Chrysost., est portus tranquillus, vera requies, somnus, ad meliora migratio, à malis liberatio, migratio à terrâ ad caelum, ab hominibus ad angelos, et ad ipsum angelorum dominum. Hinc Sapere, rege Persarum, Christianos tredecim, cum Pusices præfectus omnium regis artificum videret Ananiam, qui cædes jam paratur, contremiscentem: Paulisper, inquit, o senex, oculos occultido, et vno animo esto; nam statim tunicam Dei videbis, et de causa linguæ ei extracta est, dirèque excarnificatus gloriosum obit martyrium. Testis est Sozom. lib. 2 Hist. c. 9 et 10. E contrario quam anxia, perturbata et tumultuosa sit mors impiorum, patet ex morte Antiochi, Herodis, Herodiadis, Chrysaoræ et aliorum.

APPPOSITUS EST AD FOVELEM SUAM, MORTUUS EST, ET QUOD ANIMAM DESCENDIT AD PATRES ET JUSTOS IN LIMBO SINQUE ABRAHAM DEGENES. Ita loquitur Scriptura, uti significet animas sanctorum post mortem non solitariam et tristem, sed socialem istamque vitam ægere; malorum vero animas, licet in igne conjungatur perpetuis tamen odiis et rixis dissidere, atque maledictis et blasphemis sese invicem, more canum lacere.

Nota periculum vite Jacobi: Jacob natus est post divinum anno 453. Fugiens Esau ivit in Haran ad Laban, anno ætatis suæ 77; inde post 30 annos, puta anno 97, rediit in Chanaan. Post 10 annos, puta anno 107, moriens est Rachel, et natus est Benjamin, atque Joseph venditus est in Ægypto. Inde mansit adhuc Jacob in Chanaan per 25 annos. Nam anno ætatis centesimo trigesimo evocatus à Josepho, cum totâ familiâ profectus est in Ægyptum, ibique vivit annis 17, ac mortuus est anno ætatis 147, qui fuit annus mundi 2256. Pura de his dixi cap. 47, 28. Denique epitaphium et elogium Jacobi vide apud Sapientem cap. 10, v. 10, et Ecclesiasticum c. 44, 25.

CHAPITRE L.

1. Joseph, voyant son père expirer, se jeta sur son visage, et le baisa en pleurant.

2. Il commanda aux médecins qu'il avait à son service, d'embaumer le corps de son père.

3. Et ils exécutèrent l'ordre qu'il leur avait donné, en l'équipant de drogues aromatiques pendant trente jours, puis ils le firent traîner dans le sol et dans le nitre, ce qui dura encore quarante jours, parce que c'était la coutume d'employer ce temps pour embaumer les corps morts. Et ainsi l'Égypte pleura Jacob soixante-dix jours, comme elle pleure ses rois.

4. Le temps du deuil public étant passé, Joseph qui le portait encore, ne pouvant en cet état se présenter devant le roi, dit aux principaux officiers de Pharaon: Si j'ai trouvé grâce devant vous, je vous prie de représenter au roi.

5. Que mon père m'a dit en mourant: Vous voyez que je me meurs; promettez-moi avec serment que vous m'ensevelirez dans mon sépulcre que je me suis préparé au pays de Chanaan. J'irai donc avec l'agrément du roi, ensevelir mon père dans son sépulcre, et je reviendrai aussitôt.

6. Pharaon lui dit: Allez et ensevelissez votre père, selon qu'il vous y a engagé par serment.

7. Quo ascendente, ierant cum eo omnes senes domus Pharaonis, cunctique majores natu terre Ægypti.
8. Dominus Joseph cum fratribus suis, absque parvulis et gregibus, atque armentis, que dereliquerant in terra Gessen.

9. Habuit quoque in comitatu currus et equites; et facta est turba non modica.

10. Veneruntque ad aream Atad, que sita est trans Jordanem: ubi celebrantes exequias planetu magno atque vehemente, impleverunt septem dies.

11. Quod cum viderent habitatores terre Chanaan, dixerunt: Planetus magnus est iste Ægypti. Et idcirco vocatum est nomen loci illius, planetus Ægypti.

12. Fecerunt ergo filii Jacob sicut præceperat eis.

13. Et portantes eum in terrâ Chanaan, sepelierunt eum in spelunca duplici quam emerat Abraham cum aëro in possessionem sepulchri ab Ephron Hethæo contra faciem Mambre.

14. Reversurus est Joseph in Ægyptum cum fratribus suis, et omni comitatu, sepulto patre.

15. Quo mortuo, timentes fratres ejus, et mutuo colloquentes: Ne forte memor sit injuria quam passus est, et reddat nobis omnia malum quod fecimus.

16. Mandaverunt ei, dicentes: Pater tuus præcepit nobis antequam moreretur,

17. Ut hæc tibi verbis illius diceremus: Obsecro, ut obliviscaris sceleris fratrum tuorum, et peccati atque malitiæ quam exercuerunt in te; nos quoque oramus ut servis Dei patris tui dimittas iniquitatem hanc. Quibus auditis, levit Joseph.

18. Veneruntque ad eum fratres sui; et prout adorantes in terram, dixerunt: Servi tui sumus.

19. Quibus ille respondit: Nolite timere: num Dei possumus resistere voluntati?

20. Vos cogitatis de me malum; sed Deus verit illud in bonum, ut exalaret me, sicut in presentiarum cernitis, et salvos faceret multos populos.

21. Nolite timere: ego pascam vos et parvulos vestros; consolatusque est eos, et blandè ac leniter est locutus.

22. Et habitavit in Ægypto cum omni domo patris sui; vixitque centum decem annis. Et vidit Ephraim filios usque ad tertiam generationem. Filii quoque Machir, filii Manasse nati sunt in genibus Joseph.

23. Quibus transactis locutus est fratribus suis: Post mortem meam Deus visitabit vos, et ascendere vos faciet de terrâ istâ ad terram quam juravit Abraham, Isaac, et Jacob.

24. Cumque adjurasset eos, atque dixisset: Deus visitabit vos; asportate ossa mea vobiscum de loco isto;

25. Mortuus est, expletis centum decem vitæ suæ annis. Et conditus aromatibus, repositus est in loco in Ægypto.

7. Et lorsque Joseph y alla, les premiers officiers de la maison de Pharaon, et les plus grands de l'Égypte l'y accompagnèrent tous.

8. Avec la maison de Joseph, et tous ses frères qui le suivirent, laissant au pays de Gessen leurs petits enfants et tous leurs troupeaux.

9. Il y eut aussi des chariots et des cavaliers qui le suivirent, et il se trouva là une grande multitude de personnes.

10. Lorsqu'ils furent venus à l'aire d'Atad, qui est située au-delà du Jourdain, ils y célébrèrent les funérailles pendant sept jours avec beaucoup de pleurs et de grands cris.

11. Ce que les habitants du pays de Chanaan ayant vu, ils dirent: Voilà un grand deuil parmi les Égyptiens. C'est pourquoi ils le nommèrent ce lieu, le deuil d'Égypte.

12. Les enfants de Jacob accomplirent donc ce qu'il leur avait commandé.

13. Et l'ayant porté au pays de Chanaan, ils l'ensevelirent dans l'autre double, qu'Abraham avait acheté d'Ephron Héthéen avec ce champ qui regarde Mambre, pour en faire le lieu de son sépulture.

14. Aussitôt que Joseph eut enseveli son père, il retourna en Égypte avec ses frères et toute sa suite.

15. Après la mort de Jacob, les frères de Joseph eurent peur, et ils s'entre-dirent: Joseph pourrait bien présentement se souvenir de l'injure qu'il a soufferte, et nous rendre tout le mal que nous lui avons fait.

16. Ils lui envoyèrent donc dire: Votre père avant de mourir nous a commandé

17. De vous dire de sa part: Je vous conjure d'oublier le crime de vos frères, et cette malice noire dont ils ont usé contre vous; nous vous conjurons aussi de pardonner cette iniquité aux serviteurs du Dieu de votre père. Joseph pleura ayant entendu ces paroles.

18. Et ses frères étant venus le trouver, se prosternèrent devant lui en l'adorant, et lui dirent: Nous sommes vos serviteurs.

19. Il leur répondit: Ne craignez point; pouvons-nous résister à la volonté de Dieu? nous n'avez fait qu'exécuter ses ordres.

20. Il est vrai que vous avez eu dessein de me faire du mal, mais Dieu a changé ce mal en bien, afin de m'élever comme vous voyez maintenant, et de se servir de moi pour sauver plusieurs peuples.

21. Ne craignez donc point: je vous nourrirai, vous et vos enfants; et il les consola, en leur parlant avec beaucoup de douceur et de tendresse.

22. Il demeura dans l'Égypte avec toute la maison de son père, et il vécut cent dix ans. Il vit les enfants d'Ephraïm, jusqu'à la troisième génération. Machir, fils de Manasse, eut aussi des enfants qui furent élevés sur les genoux de Joseph.

23. Joseph dit ensuite à ses frères: Dieu vous visitera après ma mort, et il vous fera passer de cette terre à celle qu'il a juré de donner à Abraham, à Isaac et à Jacob.

24. Lorsqu'il leur eut dit: Dieu vous visitera, il y ajouta: Transportez mes os avec vous hors de ce lieu, et promettez-le moi à verement.

25. Il mourut ensuite âgé de cent dix ans accomplis, et son corps, ayant été embaumé, fut mis dans un cercueil en Égypte, où il demeura jusqu'en jour que les Israélites en sortirent et l'emportèrent avec eux dans la terre de Chanaan.

COMMENTARIUM.

VERS. 2.—MEDICIS, UT AROMATIBUS CONDIBENT PATREM. Puta balsamo, myrrha, cassia, aliisque aromatibus, que et cadaver à putrefactione servant, illique gratum odorem conciliant. Singulares in hac arte con-

diendi corpora fuerunt Ægyptii; testantur id etiam hodie cærenomia, id est, cadavera ante multos centenos annos sepulta, quæ jam eruantur, et venduntur, atque pharmacoopceis ad pharmaca servantur;

hec enim ex Ægypto advehuntur. Morem conditura Ægypti tradit Herodotus l. 3, et Diodorus lib. 1.

Anagoge, Rabanus: Felix, inquit, illa anima, qua virtutem aromatis condita, in loco corporis degens, perenni vite reservatur.

VERS. 3.—QUOD RODI. Fodit, id est, emi. Sic Osee fodit, id est, emi, sibi uxorem, Osee 5, v. 2; unde hæc phrasîs manârît, libi dixi.

Dices, v. 15 dicitur, non Jacob, sed Abraham emisse hanc speluncam sepulchralem. Respondeo: Abraham eam emi, sed cum postea Jacobo de eadem, ab Hebræis his moveretur, coactus fuit Jacob secundò eam emere. Alii sic explicant: Quod fodit, sive emi, id est, quod emi Abraham, avus meus, ejus ego sum filius et hæres. Verùm dico, simpliciter hic accipi: fodit: nam in spelunca hæc duplici et amplâ, variâ effodi poterat sepelira; summò ergo sibi effodit Jacob. Ita Vatabl., Perer, et alii.

VERS. 10.—AREAM ATAD. Dieta est hæc area hebraicè Atad, à spinarum multitudine. Situs est locus hic, ait Procop., juxta Hierichentem, nunc ei nomen est betagla, id est, domus circuli. Nam cum ibi lugerent Jacob defunctum, in modum circuli et coronæ circumsteterunt cadaver. Ita S. Hieron., nisi quòd dicitur eos circumisse cadaver, qui mos veterum fuit gentiliùm, ut patet ex Homero et Virgilio; tanquam defunctis Salve et Vale inclinabant, eisque terram levem, pacem et quietem imprecabantur, ut docet Kirchmannus lib. 5 de Funer. c. 5 et 9.

TRANS JORDANEM VENIENTIBUS EX CHANANÆ; NAM VENIENTIBUS EX ÆGYPTO ATAD EST CIS JORDANEM.

Nota. Joseph cum suis planetum hanc fecit in Atad non in Hebron, ubi sepeliendus erat pater, ne, si in Hebron, puta in intimis Chanaanæ, tandiù consisterent, Chanaanæ suspitionem aliquam proditiõnis moverent, aut cum eis rixas aliquas bellumve contraherent; in Atad ergo Joseph cum toto suo comitatu, plangit patrem septem diebus; inde perrexit in Hebron, ibique sepulchro patris illiò domum reversus est. Ita S. Augustinus.

VERS. 16.—MANDAVERUNT. Submiserunt nuntium, vel legatum, fortè Benjamin insontem, et Josephi fratrem uterinum, qui nomine non tam suo quam patris defuncti, hæc à Josepho postularèt. Videntur mentiri hic fratres, et nomine patris abuti, ut malè sibi consilii eo se protegerent. Pater enim de Josephi virtute, mansuetudine et charitate fratribus ostensâ per experientiam certus, nil mali fratribus ab eo metuebat; et si metuisset, vivens id Josepho dixisset, plenamque eis veniam et præteritòrum oblivionem impetrasset.

VERS. 17.—UT SERVIS (ITA LEGENDUM cum Hebræis, Græcis, et Romanis, non æro) DEI PATRIS TUI, ut nobis scilicet, qui sumus servi Dei, Dei, inquam, veri et avi (quem coluit pater tuus, dimittas iniquitatem, quam in te exercuimus.

FLAVIUS JOSEPH, dolens fratres anxii, reconciliatiori suæ diffidere. In hæc hæc narrat Josephus, ulcisci se nòni Joseph; scilicet enim quòd ultionis momentanea est delectatio, misericordie sempiterna.

VERS. 19.—NOLITE TIMERE; NUM DEI POSSUMUS RESISTERE VOLUNTATI? Ergo, inquit Melancthon, tam est opus Dei proditio Judæ, et venditio Joseph, quam vocatio Petri. Ita et Calvinus. Respondeo, inprimis Septuag. vertunt, nolite timere, Dei ego sum, scilicet servus; et Chaldaus, nolite timere, à facie Dei timeo, q. d.: Absit à me qui dum servus et imitator Dei, ultionis appetitis, et vindictæ cupido. Ita S. Chrysost. et Bellarm. lib. 2 de Amis. gratiæ, c. 11. Sic et Starez nostram versionem explicat: Num Dei possumus resistere voluntati, ei scilicet, quò vult ut vobis parcam? Verùm pro intelligentià nostræ versionis nota: Deus absolutâ voluntate ante omnia decreverat Josephum in Ægyptum mittere, sive per se, sive per suos fratres, eumque ibi exaltare, et per eum fami communi consulere. Deinde prævidit aptum ad fore medium fratrum malitiam, si eam permitteret exopti odium suum, quod in Josephum conceperat. Eam ergo Deus sapienter permisit, et ad finem jam dictum ordinare decrevit. Nota secundò, Deus circa peccata duplicem habet voluntatem et providentiam, primò, permissivam, nos autem immissivam peccati; ut videt Calvinus. Secundò, ordinativam, quò peccatum ordinat ad justam penam, vel aliud commum, ut privatum bonum; neutri voluntati Dei homo propriè potest resistere. Utraque enim est in solo Deo, et Dei libertate sita.

Perperam ergo Cicero, ut libertatem hominis arbitri tueretur, illud Deo subijci et ab eo regi negavit. Hinc merito de eo dixit S. August. lib. 5 de Civit. cap. 9: Cicero ut nos faceret liberos, fecit sacrilegos.

Dices: Ergo etiam peccato homo resistere nequit: hoc enim necessariò sequitur ex permissivâ voluntate Dei. Respondeo: Ex hæc Dei voluntate peccatum non sequitur necessariò, sed infallibiliter, perinde ac sequitur ex præscientiâ Dei; peccatum enim voluntatem Dei non sequitur, sed antecedit; est enim ejus objectum. Itaque antequam Deus velit permittere peccatum, prævidet illud, videtque illud futurum, si ipse illi velit permittere. Non causa per se et positiva peccati est voluntas hominis; Dei autem voluntas tantum est causa peccati permissiva, quæ tantum est causa sine qua non.

Nota tertio. Joseph hic, ut injuriæ fratrum se oblitum ostendat, utcumq; enim elevet, et fratres consoletur, more pietatis et sanctorum, ut a utramque Dei voluntatem hoc fratrum peccatum refert: unde hæbraicè est: Num pro Deo ego? Id est, an Deus sum ego? qui scilicet hæc omnia dixerim et ordinarim tam commodè et congruè, q. d.: Cum Deus omnia suo nutu gubernans et coordinans (hoc enim hebraicè est Elohim) decreverit me mittere in Ægyptum, eique me præferre, tam ad meum, quam ad vestrum, imò communem omnium bonum, scilicet ad publicam famem levandam; atque ad hoc permisit vestrum scelus, quò me vendidistis in Ægyptum, eoque quasi medio usus sit ad hanc meum præferendum, absit ut penam afficiam eos, quantum scelus mihi in suum omnium bonum cessit, quosque Deus vult esse salvos; quin potius de tam fe-

lici eventu, qui Dei voluntate et providentiâ ex vestro scelere mihi et vobis accidit, gaudendum est, Deique voluntati hæc omnia tam permittenti, quam ordinanti adscribenda et submittenda sunt. Hunc esse sensum patet ex seq. et ex c. 43, v. 5 et 8. Ita interpretes et doctores, ac præsertim S. Chrysostomus homil. 64, et Ambrosius lib. de Joseph c. 12, et ex his Ludovic. Molinas p. 1, quest. 19, art. 6, disp. 2. Sic Apostolus ad Romanos 11, ut gentes moveat ad compassionem, quâ non indignentur, sed condoleant incredulitatis Judæorum, dicit eorum incredulitatem et delictum esse salutem gentium, quia scilicet prædicatio evangelica, ipsique præcones Evangelii puta Apostoli, repulsi à Judæis deflexerunt ad gentes, easque ad fidem, salutem et gratiam adduxerunt. Adhuc Apostolus, Deum conclusisse, id est, concludi permississe, omnia sub peccato, ut omnium misereretur, q. d.: Ergo et vos, o gentes, Deum imitandam, et ut Deus vestri misertus est, ita et vos Judæorum miseremini.

Ita sancti in voluntione Dei omnia resignantes excusantur vitia et afflictiones sibi ab aliis illatas, easque animo quieto et sereno exceperunt, ut David, qui maledictionem Semei retulit ad voluntatem Dei, volentis punire sua peccata, idemque noluit eum puniri. Et Machabei, qui suos cruciatus acceptos tulerunt Deo, et divine castigationis Supplicium memorat ablatum, cui discipulus per impræsentiam in mensi olera peramara apposuit. Dissimulavit rem abbas; gustans ex eisdem postea discipulus, errorem agnovit, et veniam precatus est. Cui abbas: *Voluntas, inquit, Dei fuit, ut talia mihi proponeres. Est enim licet actus magne humilitatis, resignatiois et conformitatis cum voluntate divina, in qua consistit perfectio humana et angelica. Vidit hoc per umbram gentilis Pythagoras, qui infer aurea sue ethices carmina et præcepta, hæc inter prima ponit:*

*Mortales quæcumque diis mittentibus angust,
Ut tua sora tuleris, patiens ne ferre recuses.
Non speranda metela tamen.*

VERS. 20. — *VES COGITASTIS DE ME MALUM. Cogitatis tantum, quia vestris, utpote hominum contra me machinationes, Deo me protegenti, non potuistis perficere.*

VERS. 21. — *BLANDE ET LENITER*: Hebraicè est, *locutus est ad cor eorum*. Videant hic fideles, videant et imitentur principes clementiam et mansuetudinem Josephi, imò Christi, qui ait: *Discite à me, quia mitis sum et humilis corde*. Clemens erat Alexander Severus imper. Obijebant hoc illi mater et uxor, dicebantque: *Mollorem tibi, magisque contempnitatem imperii dignitatem fecisti*; ille: *Sed securiorum, respondit, a divitiore. Constantius imperator raptore ejusdam virginis in exilium relegarat; parentes indignabantur, eos non esse morte multatos. Tum ille: Hactenus, inquit, incusent jura clementia; sed imperatorem, missis animi legibus, ceteris præstare decet*. Sic Carolus Magnus filiam quod cum Eginharto secretario fornicata esset, utrumque mortis

reum, non morte punivit, sed conjugio copulavit. Rem fuscè narrat Lipsius lib. 2 Mon. Polit. c. 12, n. 12. Rudolphus imper. Austriacus, ex severiore minor factus: *Serenum, inquit, et immitent fuisse me aliquando pensavi; lenem et placibilem, nunquam*. A Ludovico XII quidam postulavit bona civis ejuisdam Aurelianensis, qui acerrimus Ludovici fuerat hostis, eo tempore, quo Ludovicus dux tantum erat Aurelianensis, et a Carolo VIII rege Francie dissidebat. Cui Ludovicus animo planè regio: *Tu, inquit, aliud à me pete, et meritis tuis gratia erit. De isto omittit: non rex Gallie non ultiscitur injurias duci Aurelianensis*. Q. d.: Rex factus, nolo ulcisci injurias mihi in ducatu illatas. Alphonsus Aragonum rex, teste Panormit. rogatus cur erga omnes etiam malos, ita mitis esset, respondit: *Quia bonus iustitia conciliat, malos clementia*. Cumque suis de nimia ejus lenitate quereretur: *Quid ergo, inquit, valis urgos et leones regnare? hominum clementia, bellarum feritas propria est. Male multos meâ clementiâ terreo, quam paucos meâ severitate perdere*. Quidam et obijcit: *Cave ne tua hæc clementia in perniciem cedat, cui ille: Inò verò, inquit, multa mihi perferenda sunt, ne in incidium cadam*. Idem rogatus, quid maxime adversarios flocteret, respondit: *Placabilitatis et mansuetudinis nomen*. Idem contra Venetos instructè acie procedens, cum illi occurrerent, humiliterque pacem peterent, atque sui quidvis ab eis extorquere cuperent. Alphonsus respondit: *Nullum aliud datur pacis prælium existimo, quam hostibus gentibus ad me adolatis, pacem dare*. Rectè Ovidius:

*Conveniens hominum est hominem servare voluptas;
Et melior nullâ queritur arte favor.*

Videmus id nunc in Belgio.

VERS. 22. — *VIXITQUE CENTUR DECEM ANNIS*. Hæc est periodus vite Josephi: Joseph à fratribus venditus est anno ætatis sue 16, Jacobi 107, mundi 2216. Servitutem et carcerem toleravit 15 annis. E carcere e ductus, factus est princeps Ægypti anno ætatis sue 50, patris 121, mundi 2250. Patrem Jacobum in Ægyptum vocavit, cumque ibi excepit anno ætatis sue 39, patris 150, mundi 2259, qui fuit ab exaltatione et principatu suo nonus, post obitum Isaac decimus. Obiit Joseph anno ætatis sue 110, ab exaltatione sui 80, ab obitu patris 51, mundi 2510, ante exitum Moysi et Hebræorum ex Ægypto 144.

Moral. S. Chrysost. 67 et ultimâ: *Vidisti, ait, quem modo majora sint præmia quam labores, retributioneque multipliciores. Tredecim annis servitutem et carcerem sustulisti, octoginta annis regnum administrasti.*

FILIUS GEORGE MACCHIA. Filius, id est, filius; nomen enim tantum genuit Machir. Est callage numeri. Ita S. August.

NATI SUNT IS GENEBUS, q. d.: Joseph filium Machir, mox ut natus est sibi in filium adoptavit, idemque in genibus suis eum statuit et excepit, ut fecit Rachel c. 50, v. 5.

VERS. 24. — *ASPORTATE OSSA MEA VOHISCUM, ut cum patre, avo et abavo sepeliar in Chanaan, terrâ nobis à Deo promissâ. Vide dicta cap. 47, vers. 29 et 30.*

Hoc est quod ait Paulus Hebr. 11, vers. 21: *Fide Joseph moriens, de professione filiorum Israel memoratus est, et de ossibus suis mandavit. Hoc autem, ait S. Chrys., non temerè faciebat. Duo enim agebat, unum, ne Ægypti memores beneficiorum ejus, cum pro more suo facili ex hominibus deos efferent, corpus justi haberent in impietatis occasione. Alterum, ut securi et certi omnino sint se redituros. Et videre licebat rem novam et admirabilem, eum qui omnem Israel in Ægypto pacebat, illum et ducem reditum, et in terrâ Israel inducentem. Promissis Joseph factis steterunt Israëlites, cum exantibus ex Ægypto secum extulerunt ossa Josephi, easque inulerunt in Chanaan, sepelieruntque in Sichem, ut habetur Josue 24, 52.*

Anagoricè, Babanus: *Joseph, inquit, incolatum terræ Ægypti detestans, terram reprovisionis desiderabat, ut quædam animus in hinc peregrinatione, veram patriam, tandem inveniret, iustus promissam desiderans, et in eam transferri post mortem velintus; idemque cum Psalmo crebrè suspirans: Hæc mihi, quia incolatus meus prolongatus est? habitati cum habitabilibus Cedar. Concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini.*

Similia Josephi et Jacobi, puta pia et celestia, fuerunt aliorum Patriarcharum et sanctorum morientium monita et vota, ut Moysi, Deuter. 31 et 52. Josue, c. 24. Davidis, 2 Reg. 32 et 25. Elisæi, 4 Reg. 13. Mathathie, 1 Machab. 3. Ita S. Basilius moriens suos ad se confluentes doctrinâ sacrâ instruxit, dicensque: *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum, animam lautus exhalavi. Testis est Nazian. orat. 20. S. Ambrosius moriens ait: Non sis tixi, ut pudet me inter vos vivere. Sed nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus. S. Augustinus moriens: Non est mirum, inquit, quod cadunt ligna et lapides, et mortales moriantur. S. Chrysost. equat in magna afflictione paulo ante mortem scribens ad Innoc. pontif.: Nos, inquit, ter-*

tium jam annam in exilio versamur, expositi pestilentia, fami, bello, continuis incursionibus, solitudinem inerrabili, quotidianè morti, et Izcariis gladiis. Inse confectus tandem, et moriens dixit: Gloria tibi, Domine, de rebus omnibus, uti refert Nicephor. lib. 15, c. 57. S. Martinus moriens oculis ac manibus in eorum semper intonsus, victum ab oratione spiritum non relaxabat; et cum à presbyteris rogaretur ut corpusculum lateris mutatione relevaret: Sinitè, inquit, me celum polius respicere quam terram, ut suo jam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur. Hæc locutus abobolus vidit assistere; nisi ille: Quid hic adhas, cruenta bestia? nihil in me fuisse reperit. Abraham me sinus recipiet, inquit Solpit. S. Fulgentius acerrimo morbo correptus: Domine, inquit, da mihi modò patientiam, et potest indulgentiam, petensque à suis erratorum veniam, ac quod reliquum erat pecunie pauperibus distribuens, emigravit. S. Gregorius post mortem scribens ad Rusticam patriam. Me, inquit, amaritudo animi, et assidua exacerbatio, atque podagra molestia afficit, ut corpus meum tanquam in sepulchro dicatum sit; vide pato ut pro me oreris, quatenus de hoc carcere citius exieris. S. Hieronimo teste S. Hieronymo, moriens dicebat: Egredere, quid times, anima mea? quid dubitas? septuaginta prope annis servisti Christo, et mortem timeas? S. Bernardus moriens: Hæc trita, ait, in eisd servavi, quæ vobis commendo; primo, minus sensui meo quam alterius credidi. Secundo, læsus de lædente vindictam non exoptavi. Tertio, nemini scandalum facere volui; et si quando incidit, sedavi et potui. Gerardus S. Bernardi frater mortuus ait: Laudate Dominum de caelis; laudate eum in excelis. Fernandus Castellæ rex moriens: Domine, inquit, regnum quod à te accepi, tibi restituo; collecta me, queso, in æternâ luce. Carolus Siciliæ rex moriens: O vanas, inquit, hominum cogitationes! quid mihi jam regnum prodest? quam præstaret jam pauperem fuisse, non regem!

SYNOPSIS HISTORIÆ ET CHRONOLOGIÆ TOTIUS GENESEOS.

Primo anno mundi, die sexto, qui fuit dies Veneris, creavit Deus Adam et Evam. Gen. 1, v. 26.—
Anno 150 Adm. et mundi natus est Seth. Gen. 5, v. 5.

Anno 50 et mundi 950 mortuus est Adam. Gen. 5, v. 5.

Henoch raptus est in paradysum anno mundi 987, ætatis verò sue 565. Gen. 5, v. 25.

Natus est Mathusalem anno mundi 687, vixitque annos 969, ac consequenter mortuus est anno mundi 1656, qui fuit annus diluvii. Gen. 5, v. 27.

Noë natus est anno mundi 1056, puta 126 annis post mortem Adæ; cinque esset 500 annorum, genuit Seth, Glam, et Japheth. Gen. 5, v. 50.

Anno sexcentesimo Noë, qui fuit annus mundi 1656, factum est diluvium, quod duravit annum integrum. Gen. 7, v. 11, etc., v. 14.

Anno 170 à diluvio, Nemrod cum suis ædificavit turrim Babel, ibique Deus confundit linguas, et dispergit homines in varias terras et gentes. Gen. 11, v. 9 ut tibi ostendi.

lici eventu, qui Dei voluntate et providentiâ ex vestro scelere mihi et vobis accidit, gaudendum est, Deique voluntati hæc omnia tam permittenti, quam ordinanti adscribenda et submittenda sunt. Hunc esse sensum patet ex seq. et ex c. 43, v. 5 et 8. Ita interpretes et doctores, ac præsertim S. Chrysostomus homil. 64, et Ambrosius lib. de Joseph c. 42, et ex his Ludovic. Molina p. 4, quest. 19, art. 6, disp. 2. Sic Apostolus ad Romanos 11, ut gentes moveat ad compassionem, quâ non indignentur, sed condoleant incredulitatis Judæorum, dicit eorum incredulitatem et delictum esse salutem gentium, quia scilicet prædicatio evangelica, ipsique præcones Evangelii puta Apostoli, repulsi à Judæis deflexerunt ad gentes, easque ad fidem, salutem et gratiam adduxerunt. Adhuc Apostolus, Deum conclusisse, id est, concludi permississe, omnia sub peccato, ut omnium misereretur, q. d.: Ergo et vos, o gentes, Deum imitandam, et ut Deus vestri misertus est, ita et vos Judæorum miseremini.

Ita sancti in voluntione Dei omnia resignantes excusantur vitia et afflictiones sibi ab aliis illatas, easque animo quieto et sereno exceperunt, ut David, qui maledictionem Semei retulit ad voluntatem Dei, volentis punire sua peccata, idemque noluit eum puniri. Et Machabei, qui suos cruciatus acceptos tulerunt Deo, et divine castigationis Supplicium memorat ablatum, cui discipulus per impræsentiam in mensi olera peramara apposuit. Dissimulavit rem abbas; gustans ex eisdem postea discipulus, errorem agnovit, et veniam precatus est. Cui abbas: *Voluntas, inquit, Dei fuit, ut talia mihi proponeres. Est enim licet actus magne humilitatis, resignatiois et conformitatis cum voluntate divina, in qua consistit perfectio humana et angelica. Vidit hoc per umbram gentilis Pythagoras, qui infer aurea sue ethice carmina et præcepta, hæc inter prima ponit:*

*Mortales quæcumque diis mittentibus angust,
Ut tua sora tuleris, patiens ne ferre recuses,
Non speranda metela tamen.*

VERS. 20. — *VES COGITASTIS DE ME MALUM. Cogitatis tantum, quia vestris, utpote hominum contra me machinationes, Deo me protegenti, non potuistis perficere.*

VERS. 21. — *BLANDE ET LENITER.* Hebraicè est, *locutus est ad cor eorum.* Videant hic fideles, videant et imitentur principes clementiam et mansuetudinem Josephi, imò Christi, qui ait: *Discite à me, quia mitis sum et humilis corde.* Clemens erat Alexander Severus imper. Obijebant hoc illi mater et uxor, dicebantque: *Mollorem tibi, magisque contempnitatem imperii dignitatem fecisti;* ille: *Sed securiorum, respondit, a divitiore.* Constantius imperator raptore ejusdam virginis in exilium relegarat; parentes indignabantur, eos non esse morte multatos. Tum ille: *Hactenus, inquit, incusent jura clementia; sed imperatorem, missis animi legibus, ceteris præstare decet.* Sic Carolus Magnus filiam quod cum Eginharto secretario fornicata esset, utrumque mortis

reum, non morte punivit, sed conjugio copulavit. Rem fusè narrat Lipsius lib. 2 Mon. Polit. c. 12, n. 42. Rudolphus imper. Austriacus, ex severiore minor factus: *Serenum, inquit, et immitent fuisse me aliquando penitenti; lævem et placibilem, nunquam.* A Ludovico XII quidam postulavit bona civis ejuisdam Aurelianensis, qui acerrimus Ludovici fuerat hostis, eo tempore, quo Ludovicus dux tantum erat Aurelianensis, et a Carolo VIII rege Francie dissidebat. Cui Ludovicus animo planè regio: *Tu, inquit, aliud à me pete, et meritis tuis gratia erit. De isto omittit: non rex Gallie non ultiscitur injurias duci Aurelianensis.* Q. d.: Rex factus, nolo ulcisci injurias mihi in ducatu illatas. Alphonsus Aragonum rex, teste Panormit. rogatus cur erga omnes etiam malos, ita mitis esset, respondit: *Quia bonus iustitia conciliat, malos clementia.* Cùmque suis de nimia ejus lenitate quereretur: *Quid ergo, inquit, valis urgos et leones regnare? hominum clementia, bellarum feritas propria est. Male multos meâ clementiâ terreo, quam paucos meâ severitate perdere.* Quidam ei obijcit: *Cave ne tua hæc clementia in perniciem cedat, cui ille: Imò verò, inquit, multa mihi perferenda sunt, ne in incidium cadam.* Idem rogatus, quid maxime adversarios flocteret, respondit: *Placabilitatis et mansuetudinis nomen.* Idem contra Venetos instructè acie procedens, cùm illi occurrerent, humiliterque pacem peterent, atque sui quidvis ab eis extorquere cuperent. Alphonsus respondit: *Nullum aliud datur pacis prælium existimo, quam hostibus gentibus ad me adolatis, pacem dare.* Rectè Ovidius:

*Conveniens hominum est hominem servare voluptas;
Et melior nullâ queritur arte favor.*

Videmus id nunc in Belgio.

VERS. 22. — *VIXITQUE CENTUR DECEM ANNIS.* Hæc est periodus vite Josephi: Joseph à fratribus venditus est anno ætatis sue 16, Jacobi 107, mundi 2216. Servitutem et carcerem toleravit 15 annis. E carcere e ductus, factus est princeps Ægypti anno ætatis sue 50, patris 121, mundi 2250. Patrem Jacobum in Ægyptum vocavit, eumque ibi excepit anno ætatis sue 39, patris 150, mundi 2259, qui fuit ab exaltatione et principatu suo nonus, post obitum Isaac decimus. Obiit Joseph anno ætatis sue 110, ab exaltatione sui 80, ab obitu patris 54, mundi 2510, ante exitum Moisi et Hebræorum ex Ægypto 44.

Moral. S. Chrysost. 67 et ultimâ: *Vidisti, ait, quem modo majora sint præmia quam labores, retributioneque multipliciores. Tredecim annis servitutem et carcerem sustulisti, octoginta annis regnum administrasti.*

FILIUS GEORGE MACCHIA. Filius, id est, filius; nomen enim tantum genuit Machir. Est callage numeri. Ita S. August.

NATI SUNT IS GENEBUS, q. d.: Joseph filium Machir, mox ut natus est sibi in filium adoptavit, idemque in genibus suis eum statuit et excepit, ut fecit Rachel c. 50, v. 5.

VERS. 24. — *ASPORTATE OSSA MEA VOHISCUM, ut cum patre, avo et abavo sepeliar in Chanaan, terrâ notis à Deo promissâ. Vide dicta cap. 47, vers. 29 et 30.*

Hoc est quod ait Paulus Hebr. 11, vers. 21: *Fide Joseph moriens, de professione filiorum Israel memoratus est, et de ossibus suis mandavit.* Hoc autem, ait S. Chrys., non temerè faciebat. *Duo enim agebat, unum, ne Ægypti memores beneficiorum ejus, cum pro more suo facili ex hominibus deos efferent, corpus justi haberent in impietatis occasione. Alterum, ut securi et certi omnino sint se redituros. Et videre licebat rem novam et admirabilem, eum qui omnem Israel in Ægypto pœcebat, illum et ducem reditum, et in terrâ Israel inducentem.* Promissis Joseph factis steterunt Israëlites, eum exantem ex Ægypto secum extulerunt ossa Josephi, eaque inulerunt in Chanaan, sepelieruntque in Sichem, ut habetur Josue 24, 52.

Anagoricè, Babanus: *Joseph, inquit, incolatum terræ Ægypti detestans, terram reprovisionis desiderabat, ut quamdâ sumus in hinc peregrinatione, veram patriam, terram viventium, justis promissam desideremus, et in eam transferri post mortem velimus;* idemque cum Psalmo crebrè suspirans: *Hæc mihi, quia incolatus meus prolongatus est? habitati cum habitantibus Cedar. Concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini.*

Similia Josephi et Jacobi, puta pia et celestia, fuerunt aliorum Patriarcharum et sanctorum morientium monita et vota, ut Moisi, Deuter. 31 et 52. Josue, c. 24. Davidis, 2 Reg. 32 et 25. Elisæi, 4 Reg. 13. Mathathie, 1 Machab. 3. Ita S. Basilius moriens suos ad se confluentes doctrinâ sacrâ instruxit, dicensque: *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum, animam latius exhalavi. Testis est Nazian. orat. 20. S. Ambrosius moriens ait: Non sis tixi, ut pudet me inter vos vivere. Sed nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus.* S. Augustinus moriens: *Non est mirum, inquit, quod cadunt ligna et lapides, et mortales moriantur.* S. Chrysost. equat in magnâ afflictione paulo ante mortem scribens ad Innoc. pontif.: *Nos, inquit, ter-*

*tium jam annam in exilio versamur, expositi pestilentia, fami, bello, continuis incursionibus, solitudinem inerrabili, quotidianè morti, et Izcariis gladiis. Inse confectus tandem, et moriens dixit: Gloria tibi, Domine, de rebus omnibus, uti refert Nicephor. lib. 15, c. 57. S. Martinus moriens oculis ac manibus in eorum semper intonsus, victum ab oratione spiritum non relaxabat; et cùm à presbyteris rogaretur ut corpusculum lateris mutatione relevaret: *Sinite, inquit, me celum polius respicere quam terram, ut suo jam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur.* Hæc locutus diabolus vidit assistere; illi ille: *Quid hic adhas, crevata bestia? nihil in me foveat reperies. Abraham me sinus recipiet, inquit Solpit. S. Fulgentius acerrimo morbo correptus: *Domine, inquit, da mihi modò patientiam, et potest indulgentiam, petensque à suis erratorum veniam, ac quod reliquum erat pecunie pauperibus distribuens, emigravit. S. Gregorius post mortem scribens ad Rusticam patriam. *Me, inquit, amaritudo animi, et assidua exacerbatio, atque podagra molestia afficit, ut corpus meum tanquam in sepulchro dicatum sit; unde poto ut pro me oreris, quatenus de hoc carcere citius videatur. S. Hieron testis S. Hieronymo, moriens dicebat: *Egredere, quid times, anima mea? quid dubitas? septuaginta prope annis servisti Christo, et mortem timeas? S. Bernardus moriens: *Hæc trita, ait, in eisd servavi, quæ vobis commendo; primo, minus sensui meo quam alterius credidi. Secundo, læsus de lædente vindictam non exoptavi. Tertio, nemini scandalum facere volui; et si quando incidit, sedavi et potui. Gerardus S. Bernardi frater mortuus ait: *Laudate Dominum de caelis; laudate eum in excelis.* Fernandus Castellæ rex moriens: *Domine, inquit, regnum quod à te accepi, tibi restituo; collecta me, quæso, in æternâ luce.* Carolus Siciliæ rex moriens: *O vana, inquit, hominum cogitationes! quid mihi jam regnum prodest? quam præstaret jam pauperem fuisse, non regem!*******

SYNOPSIS

HISTORIÆ ET CHRONOLOGIÆ TOTIUS GENESEOS.

Primo anno mundi, die sexto, qui fuit dies Veneris, creavit Deus Adam et Evam. Gen. 1, v. 26.— Anno 450 Adm. et mundi natus est Seth. Gen. 5, v. 5.

Anno 50 et mundi 950 mortuus est Adam. Gen. 5, v. 5.

Henoch raptus est in paradysum anno mundi 987, ætatis verò sue 565. Gen. 5, v. 25.

Natus est Mathusalem anno mundi 687, vixitque annos 969, ac consequenter mortuus est anno mundi 1656, qui fuit annus diluvii. Gen. 5, v. 27.

Noë natus est anno mundi 1056, puta 126 annis post mortem Adæ; cümque esset 500 annorum, genuit Sem, Cham, et Japheth. Gen. 5, v. 50.

Anno sexcentesimo Noë, qui fuit annus mundi 1656, factum est diluvium, quod duravit annum integrum. Gen. 7, v. 11, etc., v. 14.

Anno 170 à diluvio, Nemrod cum suis ædificavit turrim Babel, ibique Deus confudit linguas, et dispergit homines in varias terras et gentes. Gen. 11, v. 9 ut ibi ostendi.

Anno 292 à diluvio nascitur Abraham, qui fuit annus mundi 1949. *Gen. 11, v. 26.*

Anno 350 à diluvio, cum Abraham ageret annum ætatis 58, moritur Noë. *Gen. 9, v. 28.*

Anno ætatis sue 75, Abraham à Deo ex Chaldaea evocatur in Chanaan. *Gen. 12, v. 41.*

Inter vocationem Abraham, et nativitatem Ismael, quasi medio tempore, puta sub annum Abraham 80, videtur contigisse victoria Abraham contra Chodorlahomor, et occurus, beneficio ac sacrificium Melchisedech, de quo *Gen. 14.*

Iude post quinque annos, puta post decem annos à vocatione sua Abraham ducit Agar ancillam suam, ex qua sequenti anno, qui fuit octogesimo sexto vite Abraham, gignit Ismael. *Gen. 16, v. 16.*

Iude à nato Ismael anno decimo tertio, cum Abraham esset 99 annorum, à Deo accipit Sacramentum circumcissionis, sequè et israelem circumcidit. *Gen. 17, v. 24.*

Iude eodem anno 99 Abraham, qui fuit mundi 2018, promittitur ei, et reipsa concipitur Isaac. *Gen. 18, v. 10.*

Iude eodem anno 99 Abraham, imò et eodem die quo angeli Abraham promiserant filium Isaac, contigit incendium Sodomo, conversio uxoris Lot in statera salis, Lot christe et incestus cum filiabus. *Gen. 18, v. 22, et Gen. 19, v. 1 et seq.*

Anno sequenti, qui fuit centesimo Abraham, mundi verò 2019, nascitur Isaac. *Gen. 21, v. 4.*

Abraham immolat Isaac agentem annum vigesimum quintum, anno ætatis sue 125, si credimus Josepho. *Gen. 22.*

Sara uxor Abraham moritur anno ætatis 127, qui fuit Abraham 157. *Gen. 23, v. 1.*

Isaac ducit Rebecca anno ætatis sue 40, qui fuit Abraham 140. *Gen. 25, v. 20.*

Abraham moritur anno ætatis 175, qui fuit annus mundi 2124. *Gen. 25, v. 7.*

Ismael moritur anno 48 post mortem Abraham, eum esset 157 annorum. *Gen. 25, v. 17.*

Isaac gignit Jacob et Esau, anno ætatis 60, qui fuit à diluvio annus 152, mundi 2109. *Gen. 25, v. 26.*

Anno 302 à diluvio, cum Jacob ageret annum ætatis quinquagesimum, moritur Sem filius Noë; vidit ergo Jacob suam avam undecimum Sem; à Sem enim undecim generatione descendit Jacob; vixit enim Sem annis 602. *Gen. 11, v. 11.*

Jacob fratri Esau praripit benedictionem patris, ideoque fugit in Haran, anno ætatis 77, ibique servit

Laban per viginti annos, quibus expletis redit in Chanaan anno ætatis 97. *Gen. 31, v. 41.*

Jacob cum esset 91 annorum, gignit Joseph, puta anno mundi 2200. *Gen. 30, v. 24 et 25, juncto cum Gen. 31, v. 41.*

Moritur Isaac anno ætatis 180, qui fuit Jacobi 120. *Gen. 35, v. 41.*

Joseph venditur in Ægyptum anno ætatis decimo sexto, cum jam paulò ante mortua esset ejus mater Rachel, et natus Benjamin. Paulò ante mortem Rachelis contigit stuprum Dinæ, et excidium Sichimorum. *Gen. 35, v. 28, et Gen. 37, v. 2.*

Joseph servit in Ægypto tredecim annos, puta usque ad annum ætatis trigessimum, ex quibus tres ultimos annos egit in carcere. *Gen. 40, v. 4, juncto cum Gen. 41, v. 1.*

Joseph anno ætatis trigesimo educitur è carcere, fitque princeps Ægypti. *Gen. 41, v. 46.*

Post annum 58 Joseph ejusque principatum sex secuti sunt septem anni fertilitatis, et duo sterilitatis, cuius anno secundo, qui fuit novus à principatu Josephi, Jacob descendit in Ægyptum agens annum 150, Joseph tunc agente annum ætatis 59. *Gen. 45, v. 6, juncto cum Gen. 47, v. 9.*

Jacob septendecim annos vixit in Ægypto, moriturque anno ætatis 147, mundi 2256. *Gen. 47, v. 28.*

Joseph ab anno ætatis trigesimo dominatur in Ægypto usque ad mortem, per 80 annos, moriturque anno ætatis 110. Atque si horum omnium breve compendium cupias, accipe: diluvium contigit anno mundi 1659; à diluvio anno 292, nascitur Abraham; anno Abraham centesimo nascitur Isaac; anno Isaac sexagesimo nascitur Jacob; anno Jacobi 91 nascitur Joseph, qui vixit 110 annis. Mortuus est ergo Joseph anno à diluvio 655, à creatione mundi 2510, quo anno finitur historia et chronologia Genesios. *Gen. 50, v. 25.*

Ubi jam Adam? ubi Cain? ubi Seth? ubi Matusalem? ubi Noë? ubi Sem? ubi Heber? ubi Abraham? ubi Jacob? ubi Joseph? vixerunt; foimus Troes. Si transiit vita, sic transit gloria mundi. O ros! ò vanitas! quid ambis? quid longa speras? breve est, quidquid hic vides. In actu oculi clauduntur omnia. *Omnia consumationis vidi finem: latum mandatum tuum nimis, Cogitationes antiquas, et omnes aeternas in mento habui (1).*

ÆTERNITATEM COGITA,

ÆTERNANTES PENAS,

ÆTERNANTIA GAUDIA.

(1) Vide part. 5 Introduct. ad S. Script. Genesios chronologiam.

DOXOLOGIA DEI CREATORIS EX FACTIS IN GENESI.

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo; consideravi enim opera sapientiae et potentiae tuae, et ex-pavi.

Non est similis tui, in diis, Domine: et non est secundum opera tua.

In principio caelum, terram, et abyssum ex nihilo

creasti; non tibi, nec angelis, qui loco corporeo non egent, sed filii hominum.

O rex seculorum, habitans aeternitatem, ante mundum per aeterna secula, omnibus bonis in tempore fruaris, juvenissimisque vivebas cum Unigenito tuo, et Sancto Spiritu, beatus et gloriosus.

Initio temporis te tuaque bona voluisti communicare angelo et homini; ideoque creasti omnem hanc mundi machinam.

Tunc creasti angelos spiritus; et ministros tuos ignem urentem.

Tunc te laudant astra matutina; et jubilant omnes filii Dei.

Omnia enim in numero, pondere et mensura disposuisti, singula singulis sapienter et aptè associasti: divisisti lucem à tenebris, et angelos à demonibus.

Quis enarrabit caelum rationem; et concentum caeli dormire quis faciet?

Quis posuit fundamenta terrae? quis tetendit super eam lineam? super quo bases illius solidatae sunt? quasi pila pendet in aere; quae centrum et basis est mundi.

Tu es, Domine, qui tribus digitis appendis et firmas pensilem globum terrae; et super maria fundas et fulcis eum.

Tui sunt caeli, tua est terra, tua sunt quae caeli et terrae ambit continentur; dominus universorum tu es. Coeli et terra clamant, ut colamus et amemus te; inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.

Coeli et terra clamant: Ipse fecit nos, et non ipsi nos; creatorem universorum agnosceite, et adorate, omnes filii Dei.

Terram quasi palestram dedit filiis Adæ; caelum, quasi regnum gloriae adornavit timentibus se.

O Israel, quam magna est domus Dei, et ingens locus possessionis ejus!

Filii hominum, usquequo gravi corde? ut quis servituti creaturae, non creatori? ut, quid diligitis vanitatem, et queritis mendacium?

Ut quid creatura Dei vobis sunt in tentationem, et in inscupulam pedibus insipientium?

Benedicite, anima mea, Domino; et omnia quae intra me sunt, nomini sancto ejus.

Qui de tenebris fecit lucem splendescere; qui ortum praecepit diluendo et ostendit aurora lucem suam.

Qui separavit aquas à terrâ, dixit: Germinet terra herbas et arbores; ut habitent et vivan in ea homines et pecora campi.

Quis conclusit ostium mare, quando erumpchat quasi de vulva procedens?

Cum poveret nubem vestimentum ejus; et caliginem illud, quasi pannis infantiae, involveret?

Circumdedit illud terminis suis, et posuit vectem et ostia, et dixit: Usque hinc venies, et non procedes amplius, et hic confringes imentes fluctus tuos.

Qui ingressus est profunda maris; et in novissimis abyssi deambulavit.

Fecit ut in eo lederent cetera grandia; pisces, et reptalia, quorum non est numerus.

Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universâ terrâ!

Posuisti in vertice mundi duas oculos, solem et lunam, ut viciis illuminent diem et noctem.

Dum totum orbem obeant, ab Oriente ad Occidentem; indeque per antipodos gyrant ad Orientem.

In omnem terram exit fulgor et sonus eorum; et in fines orbis terra verba eorum.

In sole posuisti tabernaculum tuum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.

Exultavit ut gigas ad curreadam viam; à summo caelo egressio ejus.

Et occurus ejus usque ad summum ejus; nec est qui se abscondat à calore ejus.

Confiteantur cuncti mirabilia tua, Domine, celebrent magnalia tua in Ecclesia sanctorum.

Deus noster est, qui emittit lumen, et vadit; et vocat illud, et obedit ei in tremore.

Stella dederunt lumen in custodiis suis, et factae sunt, et vocatae dixerunt: Adsumus, et luxerunt ei cum juvenitate, qui fecit illas.

Decora valde in aëre, et fulgore suo incedunt astra, quam pulcher ergo et decorus est creator eorum; quam speciosus est praefiliis et filiabus hominum!

Invisibilia tua, Domine, per visibilia tua opera clare conspiciuntur; sempiterna quoque tua virtus, et divinitas; ut qui non vident, sint inexcusabiles.

Deus noster est, qui firmavit aethera sursum; et infernè liberavit fontes aquarum.

Aperuit thesauros suos sursum; et evolaverunt nebulae, et nives sicut aëres.

Vox tonitruus ejus verberavit terram, ut concitaretur caridines orbis.

Gelo sicut salem effundit; è nubibus confringit lapides grandinis.

Mittit fulgura, et subito ibunt ad extremae terrae; et revertentia dicent ei: Adsumus.

Ipse est pluviae pater; ipse generat stillas rosis.

Multi abscondita sunt majora his; pauca enim vidimus operum ejus.

Benedicite, omnia opera Domini, Domino; laudate et superexaltate eum in secula.

Qui sedet in throno regni sui super Cherubim; qui ambulat super pennas ventorum.

Benedicite, Angeli Domini, Domino; benedicite, aquae omnes, quae super caelos sunt, Domino.

Benedicite, imber et ros, Domino; benedicite, fulgura et nubes, Domino.

Benedicite, maria et flumina, Domino; benedicite, cetera et omnia quae moventur in aquis, Domino.

Benedicite, omnes volucres caeli, Domino; benedicite, omnes bestiae et pecora, Domino.

Et vos, ò filii hominum, benedicite Domino, vos enim creavit ad imaginem et similitudinem suam.

Quid est homo, quod memor es ejus, Domine? aut filius hominis, quoniam visitas eum?

Ministi eum paulò minus ab angelis; gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum.

Omnia subiecisti sub pedibus ejus; oves et boves universas, insuper et pecora campi.

Benedicite Adam, Noe, Abraham, Domino; omnes Patriarchae, omnes sancti, benedicite Domino.

Hinc placuit Deo; et translatus est in paradysum, ut det gentibus penitentiam.

Noe inventus est justus et perfectus; hinc in tempore iracundiae, factus est reconciliatio.

Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine: qui territorialis es super peccantes filios Aë.

Diluvio perdidisti peccatores: Noe justus per arcam enavit, et factus est novi mundi parens.

Testamentum seculi posita sunt apud illum, ne deleri possit diluvio omnis caro.

Vide iridem; et benedicite eum qui fecit iridem; valde enim speciosa est in splendore suo.

Nemrod et Meropes Babel superbiam turrim moliti sunt; in eodem voluerunt conscendere.

Ircis eos Deus, et divisit linguas eorum; ut subsannantes invicem, dispergerentur in omnes regiones terre.

Abraham ex Ur vocatus à Deo obediit, exiens in locum quem accipitur erat, et nesciebat quo iret.

In terrâ Chanaan moratus est, tanquam in alienâ; in casibus habulando cum Isaac et Jacob.

Expectabat enim fundamenta habentem civitatem, cujus artifex et conditor est Deus.

Hinc factus est pater multarum gentium; et non est inventus similis illi in gloria.

Qui conservavit legem Excelsi; et fuit in testamento cum illo.

Perussit quatuor reges; decimas dedit Melchisedech.

Ile obtulit panem et vinum, in typum Christi, qui est sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.

In carne Abraham stare fecit Deus pactum circumcisions; et in tentatione inventus est fidelis.

Obtulit Isaac unigenitum suum, arbitrans quia et à mortuis suscitare potens est Deus.

Judica, Domine, nocentes et scelestos; perde execrabiles Sodomitas.

Pluit Deus ignem et sulphur in Pentopolim; consum-

psit impios usque ad pecus; solus Lot justus, fugiens servatus est.

Dilectus Deo et hominibus Isaac; factus obediens usque ad mortem.

Patri jugulum fortiter obtulit; hinc benedictionem omnium gentium dedit illi Dominus.

Jacob justus fugit iram Esau; deduxit illum Dominus per vias rectas.

Ostendit illi regnum Dei in Bethel; dedit illi scientiam sanctorum.

In fraude Laban circumveniens affuit illi; et honestum divitemque fecit eum.

Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde!

Certamen forte dedit illi, ut vinceret; ideo dedit et divisit illi hereditatem in tribus duodecim.

Ii sunt viri misericordiae, quorum pietates non defuerunt; facti sunt exempla secularium omnium.

Cum semine eorum permanent bona; semen eorum et gloria eorum non detrahetur.

Joseph justus, à fratribus venditus est; sed assistit ei Deus, et à peccatoribus liberavit eum.

Descendit cum illo in foveam; et in vinculis non dereliquit eum.

Domec afferret illi sceptrum regni, et potentiam adversus eos, qui eum deprimebant.

Mendaces ostendit, qui macularunt eum; dedit illi claritatem æternam.

Quia pater heræ herum et Deum dilexit; benedictiones collum æternorum factæ sunt in capite Joseph Nazareni.

Jacob moriens singulis filiorum benedixit; præmittavit eis venturam in diebus novissimis.

Confitemini Domino, quoniam bonus; quoniam in seculum misericordia ejus.

Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam nihil deest timentibus eum.

Fecit eis magna qui potens est; et sanctum nomen ejus.

Et misericordia ejus à progenie in progenies, diligentibus eum.

Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto; sicut erat in principio, et nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

CALMETI VITA.

CALMETUS (Augustinus) ordinis S. Benedicti presbyter, congregationis SS. Vitoni se Hydulphi sodalis, in vicinio Lotharingie gallicæ dicto Mesail-la-Borgne natus, anno Christi 1672, linguis orientalibus edocens in peridoneis præmaturo visus est. Junioribus sodalium primium præpositus, ut philosophiam theologiamque et cathedrâ doceret, hanc multo post Monasteriensem albatiam petiit, ubi viceprioris munere dum fungeretur, academiam instituit octo decemve conflantem Religiosis, quibus omne pensum erat Biblia sacra studiosius evolvere penitusque rimari. Tunc enata inelicta Calmeti commentaria, ab eo sellecti qui totius academiæ investigationes consulis direxit, stylo concinnavit, divitiis propriis auxit et congruo ordine dispersit est. Quo, inopportune suadentibus Mabillonio perechelicque Duguetio, gallicâ linguâ primium prodire; ne verò tanti operis utilitate fraudata numeret pars cleri catholici maxima, Joannes Dominicus Mansi, Calmeti coarctatus, ordinis Clericorum regularium Matris Dei, posteaque Lutensis archiepiscopus, non solum hæc commentaria, sed etiam ceteras ejusdem lucubrations literis latinis tradendas suscepit, et, si quamdam fortè vel eorum negligentiam excipias, expressit feliciter.

Calmetus modestiæ non nimis quam doctrinæ ornamento insignis extitit, et licet labor improbus, ingenii nativâ fecunditas, pietas solida morumque comitas eximia celsissimis eum honoribus dignum redderent, agrè patiebatur se à vulgo distingui. Quin etiam Benedicto XIII episcopatum in partibus non semel offerenti toties resisit, ne quid supra conventus humilitatem acceptasse crederetur. Verum Benedictina societas scriptoris qui de religione simul et de sodalibus tam benè meritus erat, labores remuneratura, eum S. Leopoldi à Nanocio prium et postea Senoni albatem constituit.

Præter commentaria in Scripturam sacram multa Calmetus opera vulgaverat; præcipua duntaxat juvat hæc describere: 1° Historia veteris novique Testamenti, 2 vel 4 vol. in 4°; eadem, 5 vel 7 vol in 12: eximium opus gallico sermone redactum, in quo mira scripturæ renitit simplicitas; mendis scætet editio Parisina in 12 anni 1725. 2° Dictionarium sacrum historico-chronologico-criticum, Parisiis 1750, 4 vol. in 8°. In his enim præfixa tabula picta ac bibliotheca sacra, et in quo, quæ per omnia bibliorum commentaria sparserat, methodo alphabetico in modum vocabularii digesta reperiantur. Prodit iterum Tolosæ 1785, 6 vol. in 8° accurate Laurentio Rondet, cui plurima nec tenuis momenti additamenta debentur. Ex immensâ autem voluminum, quàm Dissertationes et commentariorum Prolegomena, quæ seorsim typis multoties adornata sunt, 3 vol. in 8°. In his enim auctor noster suam omnem antiquitatis sacre linguarumque orientalium peritiam collegisse, et, ut ita dicam, condensasse videtur. Cùm verò cunctæ quæstiones ibi ventilate non aquè momentosæ sint, cùm præterea nonnullæ alibi et quædamque melius tractate dentur, præcipuos duntaxat elegimus, quæ suo quoque loco venient, prout decurret librorum sacrarum series.

Calmetus obiit in abbatiâ Senonensi, anno 1757, ætatis octogesimo quinto. Ipse sibi epitaphium hæcce texerat:

*Frater Augustinus Calmet,
Natione Gallus, religione catholico-romanus,
Professione monachus, nomine abbas,
Multum legit, scripsit, oravit:
Utinam bene!*

IN PENTATEUCHUM, ATQUE IN GENESIM POTISSIMUM, Dissertatio.

Pentateuchi opus Moysi auctori deputandum esse, post tot luculentos in idem argumentum scriptas lucubrations, frustra persusis à nobis impressarum demonstraretur. Post diuturnam sanè ultra 5000 annorum possessionem, nemo in Moysen litigator admittit, nisi juris sui non dubia tantum et ambigua, sed evidentiâ planè et perspicuis documenta protulerit. Nec aliud quidem, quam aperta veritatis vis contra velustum adèb Moysis jus, cui Christi, Apostolorum et universæ Ecclesiæ consensus suffragatur, prevaleret.

Quæ autem à recentioribus incredulis promuntur argumenta, multò illa à perspicuitate longissimè absunt. Quædam, inquit illi, in Pentateucho occurrunt, quæ Moyses scriptis mandare non potuit. Ultrò fatemur; iis enim, qui operis recensendi sibi curam assumpserunt, nonnulla addere, expungere quedam visum est. Hædem etiam auctoribus quedam in compendium redacta videtur; sicut et quandoque narrationum et orationum series intermittitur; quod quidem de industria potius factum, quam casu vel annuensium lapsu contigisse apparet. Historic Lamech

alia videtur nostrâ ætate, ac à Moysè scripta prodierit; prius enim narrasse sacer Historiens creditur ea, quorum occasione verbo illa Lamech ad uxores prolata sunt: *Disiitque Lamech uxores suas, Adæ et Sella: Audite vocem meam, uxores Lamech; ancillate sermonum meum, quoniam occidi virum in vulnus meum, et adstruxitulum in liorem meum. Septuaginta vltio dabitur de Cain, de Lamech verò septuagies. Gen. 4. 25.*

Ita post Moysen adjecta videtur illa (Gen. 12. 6): *Chanaanem autem tunc erat in terrâ. Quædam etiam in Exodo sunt loca, ubi aliqua in textu hebræo desiderari suspicamus. Ita Moyses (Exod. 11. 8) acceptâ oratione, uti quidem apparet, Pharonem alloquitur: Samaritanus ibidem defectum hebræi facilè supplet. In eodem Samaritano non modicæ additiones in cap. 20, 17, 19, leguntur, frustra in hebræo requirendæ; sicut et variæ etiam in sequentibus libris, et in ipso Deuteronomio plures resultant. Ex hisce variantibus inter levia aliqua, quædam etiam majoris momenti exhibentur; adèb autem illæ cum totâ textus serie plerimque colligantur, ut vix alienâ manu in textum irrepisse persuadeamur. Fragmentum libri Bellorum*

Omnia subiecisti sub pedibus ejus; oves et boves universas, insuper et pecora campi.

Benedicite Adam, Noe, Abraham, Domino; omnes Patriarchae, omnes sancti, benedicite Domino.

Hinc placuit Deo; et translatus est in paradysum, ut det gentibus penitentiam.

Noe inventus est justus et perfectus; hinc in tempore iracundiae, factus est reconciliatio.

Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine: qui territorialis es super peccantes filios Aë.

Diluvio perdidisti peccatores: Noe justus per arcam enavit, et factus est novi mundi parens.

Testamentum seculi posita sunt apud illum, ne deleri possit diluvio omnis caro.

Vide iridem, et benedicite eum qui fecit illam; valde enim speciosa est in splendore suo.

Nemrod et Meropes Babel superbiam turrim moliti sunt; in eodem voluerunt condescendere.

Ircis eos Deus, et divisit linguas eorum; ut subsannantes invicem, dispergerentur in omnes regiones terre.

Abraham ex Ur vocatus à Deo obediit, exiens in locum quem accipitur erat, et nesciebat quo iret.

In terrâ Chanaan moratus est, tanquam in alienâ; in casibus habulando cum Isaac et Jacob.

Expectabat enim fundamenta habentem civitatem, cujus artifex et conditor est Deus.

Hinc factus est pater multarum gentium; et non est inventus similis illi in gloria.

Qui conservavit legem Excelsi; et fuit in testamento cum illo.

Perussit quatuor reges; decimas dedit Melchisedech.

Ile obtulit panem et vinum, in typum Christi, qui est sacerdos in æternam, secundum ordinem Melchisedech.

In carne Abrahæ stare fecit Deus pactum circumcisions; et in tentatione inventus est fidelis.

Obtulit Isaac unigenitum suum, arbitrans quia et à mortuis suscitare potens est Deus.

Judica, Domine, nocentes et scelestos; perde execrabiles Sodomitas.

Pluit Deus ignem et sulphur in Pentopolim; consum-

psit impios usque ad pecus; solus Lot justus, fugiens servatus est.

Dilectus Deo et hominibus Isaac; factus obediens usque ad mortem.

Patri jugulum fortiter obtulit; hinc benedictionem omnium gentium dedit illi Dominus.

Jacob justus fugit iram Esau; deduxit illum Dominus per vias rectas.

Ostendit illi regnum Dei in Bethel; dedit illi scientiam sanctorum.

In fraude Laban circumveniens affuit illi; et honestum divitemque fecit eum.

Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde!

Certamen forte dedit illi, ut vinceret; ideo dedit et divisit illi hereditatem in tribus duodecim.

Ii sunt viri misericordiae, quorum pietates non defuerunt; facti sunt exempla secularium omnium.

Cum semine eorum permanent bona; semen eorum et gloria eorum non detrahetur.

Joseph justus, à fratribus venditus est; sed assistit ei Deus, et à peccatoribus liberavit eum.

Descendit cum illo in foveam; et in vinculis non dereliquit eum.

Domec afferret illi sceptrum regni, et potentiam adversus eos, qui eum deprimebant.

Mendaces ostendit, qui macularunt eum; dedit illi claritatem æternam.

Quia pater heræ herum et Deum dilexit; benedictiones collum æternorum factæ sunt in capite Joseph Nazareni.

Jacob moriens singulis filiorum benedixit; præmittavit eis venturam in diebus novissimis.

Confitemini Domino, quoniam bonus; quoniam in seculum misericordia ejus.

Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam nihil deest timentibus eum.

Fecit eis magna qui potens est; et sanctum nomen ejus.

Et misericordia ejus à progenie in progenies, diligentibus eum.

Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto; sicut erat in principio, et nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

CALMETI VITA.

CALMETUS (Augustinus) ordinis S. Benedicti presbyter, congregationis SS. Vitoni se Hydulphi sodalis, in vicinio Lotharingie gallicæ dicto Mesail-la-Borgne natus, anno Christi 1672, linguis orientalibus edocens in peridoneis præmaturo visus est. Junioribus sodalium primium præpositus, ut philosophiam theologiamque et cathedrâ doceret, hanc multo post Monasteriensem albatiam petiit, ubi viceprioris munere dum fungeretur, academiam instituit octo decemve conflatam Religiosis, quibus omne pensum erat Biblia sacra studiosius evolvere penitusque rimari. Tunc enata inelicta Calmeti commentaria, ab eo sellecti qui totius academiæ investigationes consulis direxit, stylo concinnavit, divitiis propriis auxit et congruo ordine dispersit est. Quo, inopportune suadentibus Mabillonio perechlebrige Duguetio, gallicâ linguâ primium prodire; ne verò tanti operis utilitate fraudata numeret pars cleri catholici maxima, Joannes Dominicus Mansi, Calmeti coarctatus, ordinis Clericorum regularium Matris Dei, posteaque Lutensis archiepiscopus, non solum hæc commentaria, sed etiam ceteras ejusdem lucubrations literis latinis tradendas suscepit, et, si quamdam fortè vel eorum negligentiam excipias, expressit feliciter.

Calmetus modestiæ non nimis quam doctrinæ ornamento insignis extitit, et licet labor improbus, ingenii nativâ fecunditas, pietas solida morumque comitas eximia celsissimis eum honoribus dignum redderent, agrè patiebatur se à vulgo distingui. Quin etiam Benedicto XIII episcopatum in partibus non semel offerenti toties resisit, ne quid supra conventus humilitatem acceptasse crederetur. Verum Benedictina societas scriptoris qui de religione simul et de sodalibus tam benè meritus erat, labores remuneratura, eum S. Leopoldi à Nanocio primium et postea Senoni albatem constituit.

Præter commentaria in Scripturam sacram multa Calmetus opera vulgaverat; præcipua duntaxat juvat hæc describere: 1° Historia veteris novique Testamenti, 2 vel 4 vol. in-4°; eadem, 5 vel 7 vol in-12: eximium opus gallico sermone redactum, in quo mira scripturæ renitet simplicitas; mendis scætet editio Parisina in-12 anni 1725. 2° Dictionarium sacrum historico-chronologico-criticum, Parisiis 1750, 4 vol. in-8°. In his enim præfixa tabula picta ac bibliotheca sacra, et in quo, quæ per omnia bibliorum commentaria sparsærat, methodo alphabetico in modum vocabularii digesta reperiantur. Prodit iterum Tolosæ 1785, 6 vol. in-8° accurate Laurentio Rondet, cui plurima nec tenuis momenti additamenta debentur. Ex immensâ autem voluminum, quàm Dissertationes et commentariorum Prolegomena, quæ seorsim typis multoties adornata sunt, 3 vol. in-8°. In his enim auctor noster suam omnem antiquitatis sacrae linguarumque orientalium peritiam collegisse, et, ut ita dicam, condensasse videtur. Cùm verò cunctæ quæstiones ibi ventilate non aquè momentosæ sint, cùm præterea nonnullæ alibi et quædamque melius tractate dentur, præcipuos duntaxat elegimus, quæ suo quoque loco venient, prout decurret librorum sacrarum series.

Calmetus obiit in abbatiâ Senonensi, anno 1757, ætatis octogesimo quinto. Ipse sibi epitaphium hæcæ texerat:

*Frater Augustinus Calmet,
Natione Gallus, religione catholico-romanus,
Professione monachus, nomine abbas,
Multum legit, scripsit, oravit:
Utinam bene!*

IN PENTATEUCHUM, ATQUE IN GENESIM POTISSIMUM, Dissertatio.

Pentateuchi opus Moysi auctori deputandum esse, post tot luculentos in idem argumentum scriptas lucubrations, frustra pressus à nobis impressarum demonstraretur. Post diuturnam sanè ultra 5000 annorum possessionem, nemo in Moysen litigator admittit, nisi juris sui non dubia tantum et ambigua, sed evidentiâ planè et perspicuis documenta protulerit. Nec aliud quidem, quam aperta veritatis vis contra velustum adèb Moysis jus, cui Christi, Apostolorum et universæ Ecclesiæ consensus suffragatur, prevaleret.

Quæ autem à recentioribus incredulis promuntur argumenta, multò illa à perspicuitate longissimè absunt. Quædam, inquit illi, in Pentateucho occurrunt, quæ Moyses scriptis mandare non potuit. Ultrò fatemur; iis enim, qui operis recensendi sibi curam assumpserunt, nonnulla addere, expungere quedam visum est. Hædem etiam auctoribus quedam in compendium redacta videtur; sicut et quandoque narrationum et orationum series intermittitur; quod quidem de industria potius factum, quam casu vel annuensium lapsu contigisse apparet. Historic Lamech

alia videtur nostrâ ætate, ac à Moysè scripta prodierit; prius enim narrasse sacer Historiens creditur ea, quorum occasione verbo illa Lamech ad uxores prolata sunt: *Disiitque Lamech uxores suas, Adæ et Sella: Audite vocem meam, uxores Lamech; ancillate sermonum meum, quoniam occidi virum in vulnus meum, et adstruxitulum in liorem meum. Septuaginta vltio dabitur de Cain, de Lamech verò septuagies. Gen. 4. 25.*

Ita post Moysen adjecta videtur illa (Gen. 12. 6): *Chanaanem autem tunc erat in terrâ. Quædam etiam in Exodo sunt loca, ubi aliqua in textu hebræo desiderari suspicamus. Ita Moyses (Exod. 11. 8) acceptâ oratione, uti quidem apparet, Pharonem alloquitur: Samaritanos ibidem defectum hebræi facilè supplet. In eodem Samaritano non modicæ additiones in cap. 20, 17, 19, leguntur, frustra in hebræo requirendæ; sicut et variæ etiam in sequentibus libris, et in ipso Deuteronomio plures resultant. Ex hisce variantibus inter levitâ aliqua, quædam etiam majoris momenti exhibentur; adèb autem illæ cum totâ textus serie plerimque colligantur, ut vix alienâ manu in textum irrepisse persuadeamur. Fragmentum libri Bellorum*

Domini (Num. 21, 14), alterius planè à Moysè auctoris, quemadmodum et initium Deuteronomii, videtur. Occurrunt etiam in eodem Deuteronomio parerga quedam ab aliena manu, quantum assequimur, operi adjecta, uti dum crebrò certus quorundam locorum situs (Deut. 1 et 5, 8, 41, 50) *trans Jordanam* designatur; que nonnisi auctor eis annem scribens animadvertisset. Quæ etiam de lecto Og referuntur, qui nempe etiam Scriptoris ætate adhuc in Ramathà monstrabatur; de urbibus *Sair* (Num. 32, 41, Deut. 5, 14) quod illis nomen diù post Moysen inditum est, omnia sanè hæc recentiori manu obstetricem agente in textum irrepserunt. Sed hæc planè additamenta rara sunt, et levioris momenti, ab iis, qui opus Mosalium recensuerunt, apposita, non eo consilio, ut incautus lectoris singula tanquam ab ipso Moysè scripta obtruderentur. Ita, e.g., ad calcem Deuteronomii historia obitus Moysi recitatur, quam sanè ipsum Moysen per se non adorasse satis constat (1). Porro, si quis dolo aliquo malo opus illud sub Moysi nomine obtrudere voluisset; illene consilio suo incautus alio providisset, ut ea quæ post Moysen contigerant, operi inserens, fraudem suam proderet? Qui tantum valisset ingenio, ut Pentateuchum produceret, ille sanè errori tam crasso impar fuisset. Quid, quod integra fidei vir, præter Moysen nemo; hæc atque ita scribere nunquam in animum induxisset. Quare si nos exhibet genuini operis characteres Pentateuchus, cum nec impostorem aliquem, nec virum integræ fidei alium à Moysè ferat auctorem. Fraus nimium in aperto est, quæ ut impostorem arguat; in viro autem integre fidei fraudem suspicari non decet. Solus igitur Moysès, divitio Spiritu afflatus, certus hujus operis scriptor habendus est.

Eo planè tempore natus est in Ægypto Moysès, cum in universam regionem cõllatis à Patriarchâ Josepho beneficiis ð regum Ægypti memoriâ deletis, Israelitas in immensum penè auctos, metu ne quid novi molirentur, atterissimæ servitutis, atque durissimæ tyrannidis iugo ipsi reges oppræsserant. Lato enim edicto, obstetrices omnes Israelitarum mares mox à partu exceptos primæro jusse sumi. Uti igitur Moysès à communi cæterorum infantum fato exiret, secundum parentum cautione aliquandiu celatus est; deinde vimineâ in cistâ conditus, et Nilî fluente expositus, cura Providentiæ relictus est. Ibi filia regis Ægypti casu puerum nacta, eum tunc sibi atque omnibus Ægyptiorum litteris instruendum curavit. Successu temporis, infans Dei instinctu deductus Moysès, fratris suis ab Ægyptiis oppressis soppetas ferro conatus est; sed suis beneficiis pessimè à populo repensis, coactus in Arabiam secedere, ibi cum filiâ sacerdotis et principis Madian conjugio copulatur. Per visum autem à Deo in monte Sinâ monitus, ad optulm suum

(1) Josephus Antiq. lib. 4, cap. 8, et Philo de Vit. Mos. lib. 5, autumant, ipsum per se Mosem obitus sui historiam prophetico spiritu detulisse; sed solis fermi ea sententiâ stetit.

ab Ægyptiâ servitute ultra 80 annorum liberandum profectiatur.

In Ægyptum igitur divini pollens virtute se conferens, prodigiorum vi populorum suorum animis in se inclinatis, simul Pharaonis pervicacem animum fregit. Quare factum est, ut ab Ægypto Judæos educere, atque itineri obstantes maris undæ prodigio diffundens, in adversam ripam pedestres deducere poterit. Tum in desertum Sinai secedens, exceptis ibi à Deo leges, deinde litteris mandatas, ad nos usque transmisit. Quod autem à terræ promissionis adia populus excluderetur, ejusque filii nonnisi post 40 annos ab egressu ex Ægypto eò introducerentur, populi ejusdem obumbrantis crimen in causâ fuit. Toto eo quadraginta annorum spatio Moysès ab immergore pervicacem tandem, neque eorum genio neque moribus procul abhorrentem, descenderat. Hæc omnia præ oculis habuisse oportet, ut Moysi consilium in scribendo intelligatur; oportuit enim ut ad eorum rudioris populi, ejusque præjudicia sese accommodaret, quidquid educationi illius decere supplicet, revocaret in memoriam tum factis Patribus suis promissiones, cum avitam pristinamque ingenitatem, se tandem aggerem se tuenti in vita populo opponeret. Hæc planè præ oculis habuisse Moysès debuerat, dum Pentateuchum scriberet; hæc totum opus collimat. In Genesi spiritum et cor populi ad legem, mox tradendam, præparat; legis enim veluti præfationem in eo libro instituit. Porro ea creationis historia narratur, quæ omnem penitus opinionem abolet æternitatis mundi; atque Ægyptios et Phœnicos, cultum astris, elementis atque vitioribus etiam exhibentibus, ludibrio exponit. Patriarcharum res gesta describuntur, delectæ familie Abrahami, veluti peculiaris et acceptæ Deo portionis historia deducitur. Totus est autem scriptor sapientissimus; ut ideam ingerat anie Dei, cœli terræque creatoris, ejusque amplitudinis, potentie et justitiæ, quò Judæorum animos erigenda legi cultum divinum præscribere compararet. Nec modica illi cura genealogiis deducendis; ac maxime Sethi ante diluivum, et Sem post diluivum; hunc enim patrem Judæi laborant; hunc Salvator, Judæorum expectationem expletur; generis auctorem fuerat habiturus. Post relictam hominum dispersionem, occasione turris Babelicæ, in unam familiam Phaleg et Heber historicam cogit; versoque ad Abrahamum patrem Hebræorum stylo, magnificas promissiones ipsi factas à Deo, de futuro Liberatore mittendo, prosequitur, in quem sanè Liberatorem suum Judæorum vota omnia, legisque læta; ac tandem religionis à Deo per Moysen ferende consilium, tanquam in unicum scopum et complementum collimabant. Quo sanè nihil erat confirmandis, atque in spem erigendis animis, dirigendisque moribus optus; nihilque potentius in fide Dei, et in obsequio legis populum indoctilem continuisset.

Potissimum legislatoris cura in eo versatur, ut occasionem innovandarum, vel constituendarum legum aperiat, uti legis sabbati et circumcissionis. Originem morum, qui apud Israelitas obtinent, sedulo indicat, uti abstinendi à nervo femoris in cibum adhibendo (Gen. 32, 32). Promissiones à Deo factas Abrahamo inculcat; quibus scilicet se familiam ipsius procreaturum, et in Chanaanitidis possessionem immisurum

Utrò quidem fatemur, in ejus narratione, plura extra suum locum et temporum seriem vagari; sed hæc potissimum sunt gemini operis atque scriptoris certum indicium; quippe qui omnium oculis explorata se comperla narrans, non eam sedulitatem rebus dirigendis affert, quam stator vel non synchronus, vel aliud quàm veritatem præ oculis habens.

Pentateuchi auctor ea tempore operi suo laborat, quo Dei nominis cognitio, præter Judæos, cæteris

fermè latebat; reliquis enim per orbem gentes, glomerantibus ignorantie eorum que ad Deum et veram religionem pertinent, tenebris obvolvuntur. Ipsi etiam Judæi, quibus Moysès scribelat, homines erant rudes et indoctiles, proni in idololatriam ingenio ruentes. Accedebat diuturna in regione corruptissimâ et idololatriæ dedita consuetudo; animi tenor, durissimis quibusque toleratis, fractus; ac tandem longâ servitute educati, serviles proorsis spiritibus induerant. Durissimo quinetiam iugo oppressi, avitam ferè religionem ex animo et mente excusserant, ut in dominantem superstitionem tandem, neque eorum genio neque moribus procul abhorrentem, descenderent. Hæc omnia præ oculis habuisse oportet, ut Moysi consilium in scribendo intelligatur; oportuit enim ut ad eorum rudioris populi, ejusque præjudicia sese accommodaret, quidquid educationi illius decere supplicet, revocaret in memoriam tum factis Patribus suis promissiones, cum avitam pristinamque ingenitatem, se tandem aggerem se tuenti in vita populo opponeret. Hæc planè præ oculis habuisse Moysès debuerat, dum Pentateuchum scriberet; hæc totum opus collimat. In Genesi spiritum et cor populi ad legem, mox tradendam, præparat; legis enim veluti præfationem in eo libro instituit. Porro ea creationis historia narratur, quæ omnem penitus opinionem abolet æternitatis mundi; atque Ægyptios et Phœnicos, cultum astris, elementis atque vitioribus etiam exhibentibus, ludibrio exponit. Patriarcharum res gesta describuntur, delectæ familie Abrahami, veluti peculiaris et acceptæ Deo portionis historia deducitur. Totus est autem scriptor sapientissimus; ut ideam ingerat anie Dei, cœli terræque creatoris, ejusque amplitudinis, potentie et justitiæ, quò Judæorum animos erigenda legi cultum divinum præscribere compararet. Nec modica illi cura genealogiis deducendis; ac maxime Sethi ante diluivum, et Sem post diluivum; hunc enim patrem Judæi laborant; hunc Salvator, Judæorum expectationem expletur; generis auctorem fuerat habiturus. Post relictam hominum dispersionem, occasione turris Babelicæ, in unam familiam Phaleg et Heber historicam cogit; versoque ad Abrahamum patrem Hebræorum stylo, magnificas promissiones ipsi factas à Deo, de futuro Liberatore mittendo, prosequitur, in quem sanè Liberatorem suum Judæorum vota omnia, legisque læta; ac tandem religionis à Deo per Moysen ferende consilium, tanquam in unicum scopum et complementum collimabant. Quo sanè nihil erat confirmandis, atque in spem erigendis animis, dirigendisque moribus optus; nihilque potentius in fide Dei, et in obsequio legis populum indoctilem continuisset.

Potissimum legislatoris cura in eo versatur, ut occasionem innovandarum, vel constituendarum legum aperiat, uti legis sabbati et circumcissionis. Originem morum, qui apud Israelitas obtinent, sedulo indicat, uti abstinendi à nervo femoris in cibum adhibendo (Gen. 32, 32). Promissiones à Deo factas Abrahamo inculcat; quibus scilicet se familiam ipsius procreaturum, et in Chanaanitidis possessionem immisurum

fermè latebat; reliquis enim per orbem gentes, glomerantibus ignorantie eorum que ad Deum et veram religionem pertinent, tenebris obvolvuntur. Ipsi etiam Judæi, quibus Moysès scribelat, homines erant rudes et indoctiles, proni in idololatriam ingenio ruentes. Accedebat diuturna in regione corruptissimâ et idololatriæ dedita consuetudo; animi tenor, durissimis quibusque toleratis, fractus; ac tandem longâ servitute educati, serviles proorsis spiritibus induerant. Durissimo quinetiam iugo oppressi, avitam ferè religionem ex animo et mente excusserant, ut in dominantem superstitionem tandem, neque eorum genio neque moribus procul abhorrentem, descenderent. Hæc omnia præ oculis habuisse oportet, ut Moysi consilium in scribendo intelligatur; oportuit enim ut ad eorum rudioris populi, ejusque præjudicia sese accommodaret, quidquid educationi illius decere supplicet, revocaret in memoriam tum factis Patribus suis promissiones, cum avitam pristinamque ingenitatem, se tandem aggerem se tuenti in vita populo opponeret. Hæc planè præ oculis habuisse Moysès debuerat, dum Pentateuchum scriberet; hæc totum opus collimat. In Genesi spiritum et cor populi ad legem, mox tradendam, præparat; legis enim veluti præfationem in eo libro instituit. Porro ea creationis historia narratur, quæ omnem penitus opinionem abolet æternitatis mundi; atque Ægyptios et Phœnicos, cultum astris, elementis atque vitioribus etiam exhibentibus, ludibrio exponit. Patriarcharum res gesta describuntur, delectæ familie Abrahami, veluti peculiaris et acceptæ Deo portionis historia deducitur. Totus est autem scriptor sapientissimus; ut ideam ingerat anie Dei, cœli terræque creatoris, ejusque amplitudinis, potentie et justitiæ, quò Judæorum animos erigenda legi cultum divinum præscribere compararet. Nec modica illi cura genealogiis deducendis; ac maxime Sethi ante diluivum, et Sem post diluivum; hunc enim patrem Judæi laborant; hunc Salvator, Judæorum expectationem expletur; generis auctorem fuerat habiturus. Post relictam hominum dispersionem, occasione turris Babelicæ, in unam familiam Phaleg et Heber historicam cogit; versoque ad Abrahamum patrem Hebræorum stylo, magnificas promissiones ipsi factas à Deo, de futuro Liberatore mittendo, prosequitur, in quem sanè Liberatorem suum Judæorum vota omnia, legisque læta; ac tandem religionis à Deo per Moysen ferende consilium, tanquam in unicum scopum et complementum collimabant. Quo sanè nihil erat confirmandis, atque in spem erigendis animis, dirigendisque moribus optus; nihilque potentius in fide Dei, et in obsequio legis populum indoctilem continuisset.

Idem suam colligavit. Sacrificiorum atque extremorum occasiones, historias rituumque omnes prosequitur; sicut vicissim Patrum eorum in Chaldaâ idololatriam silentio præterit. Vetera oracula longè receptâ à Patribus traditione servata singula tandem planè veritas refert: ut ex historiâ oraculorum Jacobi ad obitum decumbentis intelligimus. Quò verò se omnibus exploratissima retulisse demonstrat, ad vetera sæpè monumenta, vetera proverbialia et cantica provocat.

Ille veterum inter se gentium similitudines, à suâ deductæ origine, describitur; hic legenda Noëmi in Clamam maledictio, que postea fuit ratio terram Israelitis tradendi. Mosaitarum, Annoaitarum et Philistæorum populi Dei nunquam non hostium, crepundia; jura primoris nota Jacob asserta, cui ante et post ortum promissiones factæ, excluso Esâ, narrantur.

Omnia hæc Eusebii, de litteris Moysiæ agens (Præp. l. 7, c. 9, et etiam cap. 7 et 8), latè confirmat: admiralibus, ait, theologus atque legislator Judæorum religionem populo sanère pollicitum, planèque smectam volens, non vulgari atque consuetâ præfatione utendum sibi esse censuit; sed pro excelâ, quam sibi præscriperat, omnibus numeris absoluta legis condendo ideâ, quam in suum succum converteret doctrinam, ex ipsi veteris theologiae fontibus derivavit. Quare veluti præfationem mox tradende legi in Genesi præstituta, ab Antiore et Creatore rerum omnium visibilium et invisibilium opus illud sumi aspiciatur. Hinc autem veluti Legislatorum et Moderatorum, hæc Arbitrum Rigentium universi visis coloribus pingens, potentâ et suavitate temperatâ sapientia, veluti amplissima urbi, mundo jura dare atque universum quâ latè, quâ in alio pectore insculptis legibus regere describit.

Hebræorum theologia in ipso suo vestibulo (idem ibid., c. 11) potentissimam virtutem, vel Antorem rerum omnium exhibet; exhibet, inquam, non subilibus atque artificiosis argumentis, sed dogmaticis planè ratione, atque auctoritate deductam. Divinitus enim afflatus legislator, Deum esse cœli terræque verbo tantum prolo, atque unico voluntatis potentissimo natu conditorem pronuntiat. Nec tamen illud tale tantumque Numen, id unquam committere Moysès animadvertit, ut creaturas deserat, veluti amantissimus pater, qui obit suo orbatos filios, superstitie tamen providentiâ caret; ut ille quidem non creatoris tantum et artificis, sed deductoris etiam, moderatoris, principis et regis universi rationem et munus gerat. Hæc non in Moysè tantum spectat, virum nempe coryphæum et primam theologie hebræicæ auctorem; sed et in cæteris post ipsum omnibus, eodem Spiritûs S. ostro afflatis, quin et in extremis ante illum viris veluti Abrahamo, Melchisedech et Patriarchis, quo gradina de Deo ejusque providentiâ sensisse ex lectione Genesios intelligimus.

Porro, si quis paulò diligentius consideret, nihil à Moysi consilium contulisse magis animadvertet, quàm

ut sub oculis populi, cui ipso jura dare legesque constituerat, grandia illa Patriarcharum gesta exhiberet. Quid enim conducibilis ad providentiam Creatoris adstruendum, quam Abrahami, Jacobi et Josephi gesta? Quid potentiam Dei commendat magis, quam creationis historia? Dei ultio justissima in diluvio et eversione Sodomæ exierit. Grandia verò grandioribus phrasibus exprimens, vividam rerum ideam excitat. Deus modo prolatis verbis colloquia miscens, modo rebus agendis intentus, ad flagella modo, nunc ad præmia manum extendens, vigili semper oculo ponendiæ injustitiæ, atque præmio donandæ æquitati excubans exhibetur. Justitiam legis Judaicæ, veterem ante eandem legem exemplis demonstrat; quippe qui maxima legis præcepta ante regiam legem coherant. Religionis veterem, ita commendat, ut spuliam simul novitatem exterarum tacitis suggillat. Illoc plane consilium æque per totum opus regnans, atque felici planè calamo expressum, ipsissimum fuisse Moysi sub S. Spiritus ductu et disciplina consilium ac scopum, nullus dubito.

Moysen cum cæteris poetis et legislatoribus gentilium confœdus Origines, ipsum præ Lino, Musæo, Orpheo, Phœrodo ac cæteris effert (l. 1 cont. Cels. pag. 15). Quid enim, ait, scripta virorum, quorum adeo sapientiam demeritum, ad Moysi scripta comparata, historia ad historias, narrationes ad narrationes? Quantum illorum documenta prescriptis ab illo dirigendis moribus, regulis et præceptis concedunt, quantum ista præciliis animis ad bonam frægem revocandis optiores? Porro scriptores illi, populi institutione fere neglecta, omnem vertunt entiam, ut sapientibus prosit: quippe qui sub figurarum et allegoriarum involucribus singularum addiderint, his tantum viris perviam, philosophiam.

Vorum judæus legislator, disertissimi oratoris more, orationem suam ita in quinque Pentateuchi libris attemperat, ut doctis æque ac indoctis rerum, que dicuntur, ideam pro singulorum indole ingerat; eumque in præceptis tradendis modum servavit, ut neque plura sanciret, quam rodioris populi imbecillitas ferret, ne scilicet transgressionem ignorantis causarentur; atque ea præscriberet, que doctorum virorum meditationes, in abditis figurarum sensibus scrutandis, detinerent. Jure ergo de illo usurparetur, quod de Catone à T. Livio dictum: *Cujus gloriæ neque profuit quisquam laudando, nec vituperando quisquam nocuit, cum utrumque summis præditi fuerint ingenii.* Frustra in illum oblatrant Porphyrius, Appio, Julia, quorum calumnio viro in majas celebrando valuerunt; si enim laudatum illum susceperunt, reponi merito laudandus potuisset: Ut quid vos laudatis hominem, quem nemo reprehendit unquam?

Leges, ut jam innuimus, Mosiacorum operum majorem partem occupant; reliqua ad eandem scopum referuntur. Primus omnium Decalogus occurrit, juris divini et naturalis summa; præcepta judicialia et ceremonialis succedunt, que scilicet imbecillioris populi indoli serviant. Cùm enim regulis illis idem semper constansque tenor manere non deberet, sed pro rerum

vicissitudine immutari atque variari; quinimò cùm et eundem locum veritatis, quam tantum admirabant, essent facturi; idè plura Deus deteriora Israelitis indulsit, que tamen ipse abrogari penitus maluisset, ut polygamiam et divortium in lege tolerata. Plurimarum ceremoniarum et rituum, ultrò nullaque peculiari ratione præscripta observantia videtur, nec alius fortassè Dei præcipitis scopus constitutus est, quam Judæorum perviciacia, atque remouendi illos ab idololatriâ et consuetudine gentium consilium. Prævos etiam ritus, contrariâ invectâ consuetudine, iis præscriptis ceremoniis correxit; vel si non contrariis invectis, saltem prioribus aliquantò immutatis, vel salvis illis ad Dei cultum translatis, ut ex prævis in religiosis ceremoniis deducerentur. Ita enim imbecillioris populi atque sanctioris discipline incapax ratio lahenda fuit. Dura siquidem cervix arduo horum præceptorum iugo colomari debuit, quò et elatioris illorum spiritus reprimere, atque imbecillitatem suam experti, Liberatoris necessitatem sentirent.

Omnes ferè à Deo in veteri lege factæ Judæis promissiones, intra bonorum temporalium limites continentur, sicut et penes tantum temporariæ atque sensibiles in transgressores iudicte. Præcepta nominis ferè in politica civili, vel externo religionis cultu dirigendo versantur; præcepto interim amoris Dei semel tantum in totâ lege expresso (Deut. 6, 5). Mysterium SS. Trinitatis apertis verbis disertè nunquam, deductis tamen ex sententiis libidem expressis consequentis quædamque inferitur; nullus perspicuus de penarum et præmiorum æternitate, sicut et de animarum immortalitate textus. Deus plerumque ore ad severitatem, minas, ultionem, atque ad zelum et auctoritatem suam excrendam composito exhibetur. Intimas cordis dispositiones nullas Moyses exigit, in exterioribus tantum corporis habitudinibus se continens, quid scilicet ab essent cordis mentisque habitudine Judæi, ut nihil perfectius vel sapere ipsi, vel affectare valuisset. Voluit nimirum Deus, ut Moyses primas tantum sumorum futura religionis præceptorum lineas, atque operis à Jesu Christo deitè perficiendi crepundia diceret. Hinc nihil ab illo nisi imperfectum et intra figurarum limites, nihil quod demic à Christo Jesu non perfectionem et complementum acciperet. Potissimum legislatoris studium in eo versatur, ut de futuro Liberatores adventu, quò sanè Patriarcharum et populi vota collimabant, oracula etiam atque etiam ingerat. Quare stato tantum tempore perseverare leges à Moysè sancite sunt, à Messia demum, unâ cum cordium mentiumque sensibus, reformandæ.

Provido verò divine sapientiæ consilio ita leges illæ temperatæ sunt, ut rudiorum imbecilliorumque viribus congruerent. Qui verò intelligentiæ acuminè præstabant, illi litteræ ductu ad penitentiæ doctrinam scrutandam pervadebant. Ex quo enim Deum taleni se exhibuisse hominibus legent, ut Deus prædiceret, illud etiam facillè poterant intelligere, reipsa sibi aliam finem præstitit, quàm qui in libro legis rudibus legentibus constitueretur. Deum insuper omni corporis

admixtione liberum, justum, bonum, æternum, non solo externo et sensibili cultu, sed et interno, mente et spiritu impresso, delectari facile intellexissent. Tandem post totè amplissimas promissiones, à Deo Patriarchis exhibitas, quarum, dum illi viverent, fide nunquam se liberasset, quis, rogo alterius vitæ et felicitatis certam sibi spem non spoudidisset?

Totus Pentateuchus unius ejusdemque auctoris opus, unum eundemque finem spectat, quin et perpetuè serie universa olim Biblia continuari Judæi testantur. Que modo obtinet in 5 libros divisio (1) ad arbitrium invecta est; cùm totos sequè liber Genesis usque ad cap. 12 Exodi continuari potuisset. Tituli præcisi singulis libris præfixi sunt. Genesis sonat *generatio*, historia nempe genealogiæ et rerum à Patriarchis gestarum. Exodus redditur *egressus*, ex *Ægypto* neapè; Leviticus leges sacrificialium respicit, que scilicet sacrificia à filiis Levii offerri debebant; Numerorum liber ex censu familiarum, unde opus instituitur, nomen obtinuit; Deuteronomium græcè voce, *secundam legem* significat; quippe quòd omnes ferè leges in eodem libro repetantur. Apud Hebræos tamen singulis illis nomen inscribitur ex voce que in capite operis occurrit; ita cùm prima vox Genesis in Hebræo legatur *Bereshit*, ex illâ nomen operi impositum, eademque methodo Exodus *Veele Schenot* vocatur. Uno tamen eodemque contextu quinque illos libros à Moysè scriptos credimus, ut proinde librorum et capitum divisio recentiori manu invecta videatur.

Opus istud omnes, quotquot ad nos pervenerint, græcos libros vetustate superat. Quin et factæ illæ earum gentium historie ex sacrorum librorum fonte plerumque deducuntur. Optima etiam quæcumque è libris Moysi suffaratos veteres philosophos et legislatores, vulgò SS. Patres arguerunt. *Quis poetarum* (Terul. cont. Gent. c. 47), *quis sophistarum, qui non de Prophetarum* (nempe auctorum sacrorum) *fonte potuerit? Indiget philosophi suum ingenii sui riguerunt.*

Non Judæorum tantum, sed et Christianorum religio originem suam ex Mosais legibus refert. Dei Filius idè venisse se in mundum proleferat, non ut latas illas abrogaret, sed ut impletet per hæc; quod quidem constat egregiè illum præstitisse, abusibus, qui tractu temporis irroperant, sublatis, congruis explicationibus adjectis, detortis et à consilio divini Legislatoris alienis interpretationibus abolitis, ac tandem pedestri et carnali cultu Judæorum, in sublimem et spirituale reformato, omnibus ad certâ et inconcussa legis naturalis dogmata et ad amorem Dei ei proximorum redactis.

Samaritanis Palestinam aliasque regiones incolen-

(1) Pseudo-Philo, in lib. de Mundo, hanc divisionem ab ipso operis auctore Moysè repetit; sed dicti sui nullam affert rationem. Jesus Christus et Apostoli totum illud opus nunquam, nisi sub uno Moysè vel legis Mosais nomine, laudant; quod etiam apud Judæos nostre ætatis obtinet. Non inviti credimus, Eudras auctori hanc divisionem in quinque libros tribuendam. Septuaginta hanc divisionem jam antea inductam servarunt.

tilus, suis est, non secis ac Judæis cæteris, hebræicè scriptis Pentateuchus, characteribus ille veteribus phœnicis exaratus, is scilicet, quibus olim Moysen ipsum usum fuisse tradunt (1). Porro è litterarum ratio apud Hebræos ante captivitatem Babylonicam unum obtinebat. Demum ad patriam restituti, ac pristinis Phœnicibus, qui in nammis sub Simone Machabeo cus leguntur, sive novis Chaldaicis, modò etiam apud Hebræos familiaribus, indiscriminatim utebantur. Interdum etiam, cùm Græcorum lingua in Syriâ usurpari coepit, græcæ litteras Judæi non respuerunt; ut ex nummis Antigoni, characteribus hebræicis, vel phœnicibus et græcis insculptis, intelligimus. Sub Herode Magno causa innotuit solos græcos characteres præ se ferunt.

Textus Samaritanus latuit usque ad Origenem et S. Hieronymum, à quibus interdum laudatur. Nostrâ tandem ætate exemplaria quædam ex Oriente dâctâ sunt, unde Pentateuchi Samaritanum editionem P. Morinus anno 1651, curavit. Utriusque textus hebræici et Samaritani collatio in eam opinionem quosdam induxit (2), nimirum Samaritanum alteri præferendum. Alii corruptum credunt à Dosithæo apud Origenem notum (*Orig. cont. Cels. l. 1 in Math. tract. 27 in Joan. om. 14*). Loca omnia, in quibus Samaritanum hebræicæ saniorum vel corruptiorum judicat, exactissimè notavit D. Clericus in Pentateuch. Indice 2. Ita saniorum arbitror Gen. 2, 4, et 7, 2, et 19, 19, et 20, 2, et 25, 39, et 34, 14, et 49, 10, 11, et 50, 26. Exod. 12 et 42. Analogiam servat magis Genes. 51, 39, et 35, 20, et 37, 17, et 41, 54, 45, et 47, 5. Deuter. 32, 5. Glossis et additionibus inferitur Gen. 30, 15, et 30, 36, et 41, 16. Exod. 7, 8, et 8, 25, et 9, 5, et 11, 20, et 22, 5, et 25, 19, et 32, 9. Levit. 1, 10, et 17, 4. Deut. 5, 21. Criticâ quâdam manu correctus videtur Gen. 2, 2, et 4, 4, et 9, 5, et 19, 19, et 41, 21, et 48, 5, et 19, 2, et 20, 16, et 21, 38, 35, et 25, 7, et 56, 6, et 41, 50. Exod. 1, 8, et 15, 6, et 15, 5. Num. 22, 52. Plenior est hebræico Gen. 4, 8, et 11, 51, et 19, 9, et 27, 54, et 39, 4, et 45, 25. Exod. 12, 40, et 40, 17. Num. 4, 14. Deut. 20, 19. Mendosus est Gen. 20, 16, et 35, 14. Cum Septuaginta coheret Gen. 4, 8, et 19, 12, et 20, 16, et 25, 2, et 24, 5, 62, et 26, 18, et 29, 27, et 35, 29, et 39, 8, et 41, 16, 45, et 45, 26. Exod. 8, 5, et alibi sæpius. Recedit interdum à Septuaginta, quod adversus Userium valet, quippe qui corruptum à Dosithæo ad textum Septuaginta autumat, Genes. 1, 7, 5, 29; 8, 5, 7, 49; 22. Num. 22, 4.

(1) Hieronymus, præfatione in libros Regum. Samaritani Pentateuchum Moysi totidem litteris scriptant, figuris tantum et apicibus discrepantes. Certum est Esdram scribam et legis doctorem, post eam utam Esdræ litteras reperisse, quibus unum utrumque et Hebræorum characteres fuerunt. Vide nostram dissertationem in illud argumentum: An Esdras veterum characterum formam immutavit?

(2) Corruptum à Dosithæo textum Samaritanum autumat Userius; incorruptorem hebræico defendit P. Morinus.

Liber Genesis historiam complectitur à mundi creati exordio usque ad obitum Josephi Patriarchae, annorum scilicet 2269, juxta hebraeorum textum et Vulgatum. Scriptus creditur à Moysè in desertis Arabiae, cum, post numerum populi in Gadesbarne, 40 annis in ea solitudine errare cogerentur. In eo verò nomen *Jehovah* exprimit, quod à Deo in visione ad montem Sinai dicitur; animalium etiam purorum ab impuris discrimen, Noemi historiam describens, innuit; ex quo astis intelligimus, post rogatas eas leges de animalium discrimine, sicut et scriptas leges externas, ac post astrametationem ad Sinai, operi scribendo manum admovisse. Cum autem (Gen. 14, 7), fontem Judicii commemoraret, quod sanè nomen primo post seditionem populi Iudaei ad aquas contradictionis inditum loco videtur (Vide Num. 20, 8, etc.), nomen postremo litteris, per desertum Iudaeum eam provinciam suscepisse (nisi forte hanc alienam manum in textum irreperit) deditur.

Primum capitulum Genesios litteralis interpretatio ardua est adeo, in his potissimum, quae ad propaetantiam peccatum, sicut et ad sententiam in illos et in anguam dictam, spectant, ut verum lectio nomen post annum aetatis 25 vel 30 Judaeis permittatur.

Ut autem vera fateamur, accepti à Patribus orali traditione Moyses ea omnia, quae de creatione mundi, diluvio et Patriarchatum vitae narravit, didicisse poterat. Noe etenim, qui filios et nepotes Adami superstitos viderat, ad ortum circiter Abraham vitam produxit; et Abraham vicissim cum Sem filio Noe sub aetate nondum vita functo, consuetudinem facile habuit. Ab Abraham vero usque ad Moysen soli tantum tres Xiri intercesserunt, Esau, Jacob et Levi; quare servatas in familiis Judaeis eorum rerum traditiones, et memorias facile colligerat. Neque enim, nisi ex scriptis familiarum commentariis, genealogias, rerum gestarum tempus, historiarum eventus nomen, certumque annorum vitae Patriarchatum tempus adeo exacte rescisse poterat.

Liber Justorum, in Josue (Josu. 10, 45), et in 2 Reg.

1, 18, laudatus, ipsissima videtur historia veterum Patriarcharum. In 1 Par. 7, 20, etc., praerium legimus, cum Judaei in Aegypto essent, commissum, de quo ne verbum quidem in libro Moysi; quin et in nominibus et genealogiis in pluribus Scripturae locis variatis, non aliunde fortasse, quam ex scriptorum et exemplarium varietate et multiplicitate originem duxit. Fatetur quidem rariorem fuisse ante Moysen scribendi usum, nec desunt gentes quam plurimae à quibus scribendi ars dicitur exulavit; sunt etiam qui Homerum ipsum nihil scriptis mandasse contendunt. Sed quoniam est in historia illorum populorum obscuritas et tenebrae? Quot fabellas pro historiis ejus aetatis, nullà scriptorum monumentorum memoria notis, Graecia non obtulit? Quot in religione et in genealogiis indigna! Nihil tale apud Hebraeos; singulis enim suis decor, minus et perpetuis narrationis solida; et exacte tenor; quae sanè omnia scriptis rerum gestarum Commentariis, à Moysè consulti, accepta referenda sunt.

Sed quosum hanc ad eam auctoritatem Pentateuchi asserendam, quam nos operi tribuimus, nisi etiam divino Spiritu afflatum sacrum scriptorem dixerimus? Divino, loquamur, Spiritu, qui aedita quaeque scribenti pandebat, obscura alioqui et incerta, certis verò assertisque aliorum relatione vel traditione cognitis, divinum atque infallibilem auctoritatem asserbat. Hinc Isaias cap. 44, 7, 8, etc., Dei Israelis supra ceteros aliarum gentium tum auctoritatem et majestatem exaggerans, populo suo ea pandisse ex veteribus historiis narrat, quae frustra alii ab idolis suis requisivissent. *Quis similis mei (ait Dominus)? Ordinem exponat mihi, ex quo constitit populum antiquum; ventura, et quae futura sunt immanent eis.... Ex tunc audire te feci, et audivit: Vos exis mei; nunquid est Deus absque me, et formator quem ego non noverim? Eodem apud Originem legas (Homil. 26 in Num.): Unde enim poterat Moyses, vel quae ab origine mundi gesta sunt, vel quae in fine ejus gerenda erant, narrare, nisi per inspirationem Spiritus Dei?*

DE MATERIA ET FORMA VETERUM LIBRORUM,

AC VARIA SCRIBENDI RATIONE

Dissertatio.

Vetustissima omnium scribendi ratio, quantum scimus, imaginibus quibusdam vel litteris, in lapide lignove insculptis, constabat; cujus generis scripturam vetustissima Aegyptiorum et Chaldaeorum monumenta exhibent. Hunc scribendi morem ante diluvium obtinuisse Josephus (Antiq. l. 1, c. 5) testatur, cum filios Seth contra duplex diluvium, per aquam primam, deinde per

ignem, quod mundo immineere noverat, gemmas columnas, lapideam alteram, ut aquarum injuriis resisteret, alteram fictilem, ne igne corrumpere, observationibus astronomicis, à se primùm factis, inscripsisse narret. Has columnas vidisse se idem historicus sibi persuaserat. Nostris in hunc Josephi locum conjecturas dedimus in Commentario ad cap. sextum Ge-

nes. Veterum columnarum in insula Creta extantium, in quibus insculptis characteribus sacrificiales Corybantium exhibentur, Porphyrus meminit (de Abstin. l. 2). Euhemerus (Laetan. Insit. l. 1), Sanchoniato (Theodoret. Ser. 2 ad Graec.), Herodotus, Diodorus Siculus, alique, easdem veteres inscriptiones, historias suas adornaturi, consueverant. Characterum vulgarium et communium inventionem Phoenicibus auctoribus Lucanus deputat; cum antea, ait, Aegyptiorum hieroglyphica lapidibus insculpta obtinissent (Lucan. lib. 5).

*Phoenicia primi, fama si creditur, aevi
Mansuram rudibus vocem signare figuris;
Nondum Bosphorus Memphis contexere Biblos
Noverat; et saxis tantum volucresque, ferarumque,
Sculptaque serbant magica animalis linguas.*

Hanc scribendi ratio per insculptas animalium figurarum sub secundo rege Memphis primò excoitata fertur (Marsham. sec. 4, ex Synkello). Porro prius rex Menes idem ac Chiam filius Noe creditur: secundus, Thoth; apud Graecos primus Mercurius dicitur est. Alter Thoth, sive secundus Mercurius, quae hieroglyphicae scripturae à primo Thothi de medicina commissa invenit, ea vulgaribus characteribus tradidit. Undenam verò vulgares litteras accepit secundus Mercurius, nullibi apud Historicos legimus; nec alter sanè in Aegypto ante illum usus hisce characteribus occurrit, nisi fortasse Moyses, qui seculo ante hunc secundum Mercurium praecedent, juxta Marshamum, floruit (Moyses vivebat sec. 9, Thoth secundus 10); facili autem nonnullis ante utroque virum seculis, Phoenices cum scribendi morem invexerant; neque enim Moyses aetate primò obtinuisse videtur. Nostrae etiam aetate translatae ex Aegypto statuae et columnae perpetuis inscriptae hieroglyphicis supersunt; atque ex scribendi ratio, etiam post inventas litteras in sacris et publicis monumentis diutius perseveravit. Antiquitatè etiam note sunt scripturae in tabulis aeneis et plumbeis exaratae, cujusmodi in tabulis Hesiodi carmina primò scripta, easdemque thesauri loci in templo Musarum in Boeoth servatas narrat (Utilité des Voyages, de M. Bandelot de d'Airal). Earum maxime usus in scribendi foederum, pactorum, atque legum conditionibus fuit; quemadmodum non rara exempla, sicut et in Scriptura monumenta Romanorum, Lacchaeonum et Judaeorum exhibita demonstrant.

Observationes astronomicae Chaldaeorum 720 annorum tabulis latericis mandatae erant, juxta Epigenem: Epigenes apud Babylonios 720 annorum observationes siderum coelestium latericis inscriptis docet; gravis auctor in primò (Plin. lib. 7, c. 5, 6). Leges à Solone in tabulis lignis, auctore Plutarcho, Aulo Gellio, et Diogene Laertio, dato sunt (Plutarc. et Diogen. in Solon. Gell. in lib. 2, c. 12); hinc, Solida teste, Aezones illas appellari congit. Supererant etiam Plutarchi aetate earum legum fragmenta (Vide Menagii Not. in Solon. Diog. Laert.); quantum nonnullas in lapidibus exaratas, extantibus adhuc suis aetate reliquis, Harpocration narrat. Quae igitur generales leges erant, sive

de Sacrificiis decernebant, ille lapideis tabulis insculptantur; quae verò particulae, lignis commissa. Lapidibus tabulae triangulares, *Kyrbis* appellabantur; lignis, quadrangulares *Aza*, vel *Azanes*. Scripturae nomen in illis idem servatum est, quod *Sonstrophedon*; Graeci appellant, nempe versibus à levà in dextram, et vicissim alternatim ductis ad instar sulcorum, quos hoves arantes in agro imprimunt. Leges duodecim tabularum apud Romanos robore pariter tabulis commissa fuisse Scalliger autumavit; quantum eboraceo textus Pomponii J. C. praesens ferat (de origin. Juris lib. 2).

Tabellae, sive pugillares apud ipsum Homerum commemorantur: Pugillarium usum fuisse etiam ante Trojana tempora invenimus apud Homerum (Plin. leg. 45, c. 4). Porro pugillaria, in quibus acta iudiciorum scribantur, *Zanides* Aristophanes appellat (in Vespis p. 400). Longobardi, cum primùm in Italia venissent, in pugillaribus tenuissimis et teretibus scribebant, quorum aliqua vidisse se eorum gentium characteribus exarata Pancirolus testatur. Solebant autem pugillaria cerâ liniri, atque ferreis stylis, sive arreis, aut ossis litterae in eadem cerâ insculpi; styli verò altera pars aetate ad litteras exarandas, altera teres ac lituras indentas; nec desunt, quorum caput ad instar cochlearis rotundi exhibeatur, cui insistentes digiti teretem instrumenti partem supra ceram comprimebant: *Stylus ferreas aliâ cerâ, qui scribamur, aliâ, quâ delentur, effabrè factus est* (Ang. de Verà Relig. c. 20). Et Horatius lib. 1, Sat. 40: *Sive stylum veritas, iterum, quae digna legi sint Scripturas.*

Prudentius etiam Hymn. 9 de S. Cassian.:

*Inde alii simulacris, et acuminis ferrea vibrant;
Qua parte aratis cerâ sulcis scribitur,
Et quâ secti apices aboleantur, et aequoris hirti,
Narvae nitescens invenitur aera.*

Ex his tabulis fasciculus simul compactus librum constituebat, dictum etiam *Codicem*, vel *Candicem*, nempe fustem; quod scilicet referet fustem ligneum in tabulis dissectum: *Antiqui plures tabulas conjunctas, codices dicebant* (Var. lib. 5 de Vita popul. Rom.); et Seneca (de Brevit. vit. cap. 21): *Plurium tabularum contextus, codices apud antiquos dicebantur*. Hisce tabulis inscriptae Epistolae inter amicos missabantur; licet tamen telli involatae, atque terrâ quiddam vel cerâ Asiaticâ obsignatae (1). Erant etiam boxae, et eboraceae tabellae, sed non in usus familiares. Nec defuerunt tabellae, sed rariores, etiam posquam chartae et membranae usus invaluit.

Post tabellas palmae folia successerunt, ac deinde teniores et leviores arborum cortices; *In palmarum foliis primò scripturatum*, ait Plinius (lib. 45, cap. 11); *deinde quarantum arborum libris*. Et Virgilius in Syllium describit:

*Insanam vatem aspicias, quae rupe sub imò
Pata canit, foliisque notas, et carmina mandat;*

(1) Piantus in Baechid.: Affra cito. — Pist. : Quid? — Chryst. : Stylum, ceram, tabellas, et limum.

Quæcumque in foliis descriptis nomina Virgo, digerit in numerum.

S. Isidorus carmina quedam Cionæ in foliis descripta laudat:

Lævis in aridulo matæ descripta libello.

Præsiacæ vesti munera naticulæ.

Cum verò ea scribendi ratio usui incommoda deprehenderetur, intus quarundam arborum cortex familiaris obtinuit, veluti fraxini, ulmi, uliæ, aceris, fagi, populi, etc. Inde verò libri nomen inditum: *Liber dicitur interior corticis pars, que ligno coheret (Servius)*. Cum autem cortices illi, ut facilius transferrentur, in volumen complicari solerent; inde voluminis nomen (Valla Elegant. lib. 6), quod etiam ad volumina chartacea et membranacea postea translatum est.

Papyrus genus erat calami, ad Nili ripas crescentis, cujus frustum pluribus constabat foliis, simul compactis, que ac quodam separata supra tabulas aqua aspersas ad latitudinem folii extendebantur (Salmas. not. in Vopisc.), ita extensum folium subtili quodam glutine, vel lentitate Nili aqua tepefacta, et preparata limbecitur, ac deinde altero superinducto folio, solis ardori exsiccatum totum opus exponebatur. Intima papyri folia delicatissima erant, ex quibus *Augusta papyri* constabat; que illis adijungebantur *papyrum Julium*, minoris illam pretii, reddebant. *Papyrus Claudia* tertia erat generis, inter *papyrum Augustam* et *Julium* media, que imperatorem Claudium auctorem habuit.

Ex his foliis plura simul convoluta, quem Latini *Scapula* appellavit, componebant. *Scapula 20* folia ætate Plinii continebat, deinde decem. Ad opera in ævum duratura, folia illa uno tantum latere scripta, in extremâ orâ simul glutine conjungebantur, ut volumen pro longitudine operis extendere: ephemeridibus verò, aliisque domesticis usibus digerendis utrumque latus scripturæ servichat. Ejus papyri usus ante ipsam Alexandri ætatem invaluisse, quidquid Plinius refragetur, Guilielmus demonstrat; quoniam nonnisi post ejus regis tempora evulgaretur. Servabantur in bibliothecis volumina bælen circumvoluta, cuiusmodi utraque extremitas præfios ligni, sive eboris ornamentis distinguitur. Porro bælen ille extremitatibus libri oræ adhaerebat; ex quo illud: *Ad umbilicatum perducere*. Repositis verò in armaris libris, una læcilli extremitas, cui operis titulus inscriptus esset, prodibat. Papyri Ægyptiæ usus usque ad decimum seculum, rarus tamen, in Europâ mansit (Mabillon de re Diplom. lib. 1, c. 8, p. 38).

Cum Ptolomæus Philadelphus rex Ægypti instructissimam bibliothecam comparasset, ejus exemplum reges Pergamini imitari staturerant; sed reges Ægypti rem ferentes iniquis, lato edicto, ne papyrus extra regnum efferretur, caverunt. Quare initâ ratione Pergamæ chartæ cujusdam genus excogitarunt, quod ex urbe Pergamæ, *Pergamæna*, sive ex corio membra animalium contegente, *Membrana* appellatum est.

Ex his chartis duplex librorum genus conficiebatur;

alterum, quod ex pluribus simul conjunctis in longum foliis pro operis longitudine distendebatur; alterum, quod ex pluribus constabat, simul consertis, et compactis foliis, quemadmodum et nostrâ ætate in libris solemus. Volumina, que nempe in volumen convolvantur, cum ex uno tantum latere characteres exhiberent, idè majoris erant molis quam ceteri ex pluribus consertis foliis libri, atque latere scripti. Universum Livii opus in parvum quoddam volumen reductum, Martialis commemorat, quod si ad volumina redigeretur, integram bibliothecam occupasset.

Pellibus exiguis arctatur Livius ingens.

Quem mea vix totum bibliotheca capit.

Latus illud voluminis, quod unice inscribebatur, altero intacto, pagina dictum est, quod autem utrumque latus scripturæ præbebat, tabellæ, sive tabulæ.

Chartæ, qualis nunc obinet, ex lineis detritis frustulis, in pulvis liquorum jugi contusione, aquâ effusa, resolutis, origo adhuc usque ignoratur. Ante 500 annos invaluisse (vide Mabill. de re Diplom. lib. 1, cap. 8, pag. 58) ex testimonio Petri Venerabilis, ubi de *rebus veterum passionum* instructa charta memoratur, intelligimus (contra Jud. in Biblioth. Cluniac. pag. 1070). Scripturæ lineæ commissæ apud veteres innotuerunt (vide Liv. Dec. 4, l. 4 et Vopisc. in Aurelian.); quin et frustula quedam veteris Ægyptiæ scripturæ in chartâ nostratâ simili adhuc exhibentur. Partii ætate Plinii (Plin. l. 15, c. 11), licet papyracea planta in ripis Euphratis jam innotuisset, veterem tamen morem in vestibus suis scribendi retinere maluerunt. Eodem etiam Plinio teste, ante inventam papyrum publicæ monumenta in tabulis plumbeis, privata verò in lineis exarari consueverant. *Lineæ libri*, in quibus magistratum romanorum scripta nomina, et republicæ commentarii digesti, atque in templo *Dææ Mometæ* sub republica erupundis asservati à Livio memorantur (Decad. 1, l. 4 et 10). Hi planè libri in usus sacros tunc temporis familiares erant.

Post evulgatos Scaligeri, Becharti, Vossii, aliorumque plurium Commentarios, nemo ferè amplius dubitat, quin primi, quibus Moyses usus est, characteres, Phœnicii fuerint; de illorum tamen origine inter eruditos non satis convenit. Sunt qui illorum inventionem Chaldeis vel Assyriis tribuunt, eorum tamen deus credant sibi usurpasse Phœnicæ, in quos quemadmodum et in alias gentes, usus invaluit, primos se eorum litterarum auctores jactantes. Alii vicissim in Assyrios ipsos et Chaldeos, derivatas à Phœnicibus litteras, valent. Ex hoc sententiarum dissidio, quam modò discutendam suscepimus, controversia emergit, de origine scilicet characterum quibus Moyses usus est.

Arbitrantur quidem nonnulli, Abrahamum acceptas in Syriâ litteras posteris Chanæanis tradidisse; sed illi Patriarchas ipsos, quas semel didicerant in Chanæanitide litteras, in Ægypto unâ cum Chanæanzorum lingua servasse, atque in usus familiares usurpasse contendunt. Verum absque eo quod huic complexæ questioni de litterarum origine implicetur, ea molis

inpresentiarum statuenda sunt, nimirum eos, quibus Moyses usus est, characteres, ipsissimas esse Ægyptiorum litteras, easque cum Phœnicibus characteribus pressis confundendas. In hæc autem postremâ hujus nostræ assertionis parte, totam disputationis vim constitui oportere satis intelligimus; Moysen enim earum gentium characteribus usum esse facillè omnino credidimus, quibussem Hebræi longo jam commercio, atque ipsi etiam moribus quamplurimis communicaverant, ne quid dicam de Ægyptiorum literaturâ, quâ Moyses, regâ educatione à filiâ regis Ægypti filii loco nutritus, imbutus est.

Ægyptiorum characteres ipsissimos esse cum Phœnicibus sive Cadmeis, à Cadmo in Bœotiam translatis, P. Kircherius operosè contendit; sed ea profert opinionis suæ argumenta, quibus sanè non omnibus aequè eruditus persuasit (vide apud Valton. Prolegomena). Totus est auctor in expendendâ Copticarum litterarum, quæ recentiores esse, et ex Græcis expressas defendit, cum Græcis similitudine. Quidquid sit, illud fateamur oportet, apud Ægyptios, præter Hieroglyphicos characteres, aliud in usus vulgares scripturæ, et characterum genus obtinuisse; cujus licet formam neque Herodotus (lib. 2), neque S. Clemens Alexandrinus (Strom. l. 5), expresserint; ex eorum tamen silentio facillè colligimus, à ratione scribendi gentium finitimarum, in quibus characteres Phœnicibus obtinuisse non inopè conjicimus, non abhucis. Narrat Herodotus, Ægyptiorum scripturam è dextera in levam ductam, eamque nodosis quibusdam et tortuosis in modum rotæ implexis apicibus (quod cum Phœnicibus characteribus quadrat) expressam Apuleius describit (1). Ante inventos Phœnicum litteras, ait Lucanus (Phars. l. 5) apud Ægyptios nulla erat paranda papyri ars; insculpta in lapidibus animalia, et magica quadam figurâ unice pro characteribus habebantur. Poeta igitur sententia Ægyptiorum veteres characteres cum Phœnicibus confundit. Sub Agesilao rege in tumultu Alcmenæ Thebis in Bœotiâ, tabellæ quadam ænea inventa est, auctore Plutarcho (de Dem. Socrat.), veteribus perpetuis characteribus inscripta, ignotis illis, etiam post inspectas pleniori luce atque à situ repurgatas figuras; litteræ tantum barbaræ Ægyptiis similitudine deprehense sunt. Missâ igitur in Ægyptum tabulâ rerum antiquarum peritissimus Chonaphis consultius, post excussa sedulo veterum librorum Ægypti monumenta, respondit, veteres in ea tabulâ litteras Ægyptiæ, quales sub rege Proteo obtinebant, expressas esse. Veteres ergo illi Cadmei characteres, à veteribus Ægyptiorum litteris non distinguantur; nec proinde ab utrisque Phœnicibus litteræ abhorruisse debebant, si verum sit, uti ne ambigimus quidem, Cadmeas easdem fuisse ac Phœnicibus litteras. Vossius pluribus, nec spernendis rationibus, etc.

num monumentis firmat, ante Cadmi adventum characterum in Græciâ usum per Cæcropem innotuisse. Porro Cæcropis Ægyptius genere, non alias detulisse in Græciam litteras videtur, quàm Ægyptias; et quo illud consequitur, Græcæ veteres ab origine litteras cum Ægyptiis confundi oportere. Apollodorus, aliique ex veteribus (Eus. Chron. l. 2, an. 562), Cadmum ipsum ex Ægypto repentes, Thebas Ægypti reliquisse tradunt, antequam ad Thebas Bœotiæ condendas se contulissent.

Fatemur quidem, Origenem (cont. Cels. l. 5) characteres Hebræos ab Ægyptiis et Phœnicibus distinxisse; sed opinionem ille suam nullâ rationum momento fulcit, id tantum demonstrasse contentus, Hebræorum vernaculam linguam aliam esse ab Ægyptiâ; quin et in eâ fuisse sententiâ videtur, post longam in Ægypto desuetudinem, tandem Hebræos in egressa ab Ægypto veteris lingue usum divino prodigio recepisse, quam in rem Prophetam quemdam Hebræum, suppresso tamen nomine, ignominique laudat. Sed una Origenis auctoritas mihi sanè, quam tot rationum momenta, valet.

Nunc de materiâ et formâ veterum librorum apud Hebræos agendum. Quoniam de libris frequens sit apud Moysen sermo, nullum tamen describit, præter duas illas tabulas, in quibus Dei operâ Decalogus exaratus est; quæ ille levæ et atroque latere inscriptas exhibet. Quorsum autem duo hæc sedulo idem Moyses adnotasset, nisi ut planè intelligeremus, eas tabulas à cæteris libris in eo diserepare, qui scilicet ligneis tantum tabulis, et uno tantum latere inscriptis constabant?

Porro quæ in tabellis ligneis et lapideis scribendi obdoleat consuetudo, omnium vetustissimam fuisse novimus; nec sanè quoties de libris apud Moysen agitur aliquid occurrit, quod commodè de hisce tabellis explicari non possit; nihilque vicissim legitimus, quod corticeorum, papyraceorum, atque membranaceorum voluminum ideam aliquam ingerat. Quare, ut librorum nomine (Sepher) apud Moysen ex his tabellis compactos libros intelligamus pronum est; *voluntatis* enim nomen in Vulgata Pentateuchâ tantum, sed non in textu hebræo; ne vel semel quidem, legitur. Extat tamen in textu Jeremie, Ezechielis, Esdræ, Psal. 59, et in Zachariâ. Neque Rabinorum sententiam moror voluminibus membranaceis, vel papyro Ægyptiâ usum Moysen antunantium; cùm membranas atque papyrum Ægyptiam Moyses ætate longè posteriores fuisse, neminem lateat.

Cùm igitur apud Moysen mentio inducitur de libris Fœderis, Legis, Repudii, de libro in quo descriptæ prius maledictiones, deinde in aquâ, ad explorandum feminæ de adulterio suspectæ causam, credebantur; sicut et eum de reponeudo libro Legis ad latus arcæ agitur, nominis ad tabellas et esseres hæc omnia deputamus. Hinc Septuaginta hebræum *Sepher* constanter vertunt *Aroves*, quo sanè nomine appellatur tabulæ, in quibus leges, ut supra diximus, exarantur. Hunc ipsum scribendi in ligneis tabellis morem exprimit

auctor libri Job: *Quis mihi det, ut eurentur* (sermo-nes mei) in libro stylo ferreo, et plumbi laminâ, vel celtâ sculptantur in silice (Job. 19, 24)? Hæc pro scripturâ in ligno, plumbo, silice exarata, apertissima sunt. Nec etiam ambiguis Salomonis verba implicantur, cum misericordiam et veritatem in tabulis cordis sculptendas admonuit (Prov. 3, 5). Jeremias grandioribus verbis parâ exprimens, Iuliorum cri-men in tabulis eorum stylo ferreo, et ungue adamantino exaratum pronuntiat (Jer. 17, 1). Quin et Deus minatur, se, post eversam Jerosolyman, invisæ urbis memorie abolendis ducturum et reducturum crebris stylum super factam ejus (4 Reg. 24, 15). Minas à se in Iudeos pronuntiat Isac scribendas Deus edicit (Isa. 50, 8): *Super hunc, et in libro dissipator curâ illud*. Ezechiel, acceptis ab Ephraimitis aliisque tribubus sibi fœderibus, sicut et ex Judâ tabellis, librum compexit (Ezech. 57, 19), quem, sicut et singulas paginas, librâ ligneam appellat. Deus ad Habacuc (Habac. 2, 2): *Scribe eum, et expleta super tabulas, ut percurret, qui legerit eum*. Scriptæ à Davide pro necè Uria Epistole quemadmodum et Jezabelis, nomine Achabi, litteræ in Na-hoth data, *Sepher* in Scripturâ nuncupatur (2 Reg. 11, 14, et 5 Reg. 24, 8), que quidem ipsissima est pagillatior hebraica appellatio; ut argumento sit, similem viguisse scribendam atque obsignandarum epistolarum apud Hebræos morem, quem supra Græcis et Romanis tribuimus.

Principium edicta tabellis, non secus ac epistole, commissa, regio sigillo obsignata ad proximias transmittentur. *Ipse epistole, nomine regis scripta manulo ipsius obsignata erant, et missa per veridarios* (Esth. 8, 10). In foro autem locisque publicis urbium suspensa exponebantur: *Edictum regis populi in Susan, et cetera*, (ibid., vers. 14). Publica instrumentorum forma, qualis in rebus vendendis servabatur in historia empti à Jeremiâ (Jerem. 52, 9, 10) agri Hananeelis exhibetur; ipse scilicet propheta pacta conventa in tabella digressi, atque adhibitis testibus, instrumentum sigillo maniviti; dein pecunia ad libram persoluta est: *Scripta in libro* (Besepher vers. 12), et *signati, et adhibiti testes, et appendi argentum in statera*. Testium nomina instrumenti subjecta fuisse ex hebræo, Septuaginta, et arabico intelligimus: *In conspectu testium, qui scripserunt* (v. 12). Ex aliâ tamen hebraicâ textûs punctatione, testium nomina solum à tabellione in-scripta erant instrumento, quam legendi rationem servant Chaldaus, Syriacus, et Vulgata: *qui arripit erant in libro emptionis, etc.* Quæ posterior lectio præferenda videtur, obtinente hodiè usque in Oriente more, ut instrumenta non signentur quidem, sed proprio testium sigillo obsignentur. Porrò scriptura illud originale ratumque sigillo ita muniebatur, ut nisi vel disrupto sigillo, confractove lino aut filo, quo totum obvolvatur, nunquam legi potuisset, eaque inita ratio est, ut omnis in litteris et subscriptionibus dolus malus præceveretur.

Ut autem pro datâ occasione consuli instrumentum

posset, alterum ex autographo transcriptum, absque sigillis et obvolucris in testâ repositum servatum est, ut non obscuro in vers. 14 exprimitur: *Sane libros istos, sicut ad Baruch Jeremias, librum emptionis hanc signatum, et librum hunc qui apertus est*. Duo ille instrumenta memorantur, quorum alterum ab altero, sigillo tantum originali appposito, distinguebatur; ut disertè Syriacus: *Accipe syngrapham istam, syngrapham hanc emptionis obsignatam, et syngrapham hanc minime obsignatam*. Inter Commentatores quidem de numero horum instrumentorum non satis convenit. Arabicus enim unicum tenet: *Accipe librum emptionis qui lectus fuit, et obsigna illum*; Ludovicus de Dien in vers. 11, tria distinguit, nempe: *librum emptionis* (Sepher hanuqqeh), sigillo munitum; alterum cui in Hebræo nomen inest *præceptum* (Hamit zerah); et tertium, quod *statuta* appellatur (Habaquim). Verum nos textui inherentes, duos tantum admittimus, cum potissimum et tertium invehere nullâ necessitate cogamur.

Quo autem syngrapha illa originali sigillo munita est? Sunt qui anno Jeremiæ erodant; sunt qui tabellionis, ac tandem Grotius, et Prophete et testium sigillo obsignatum assertur; gratis omnes. Non defuerunt, qui ad nostros mores veteres consuetudines referentes, appensam instrumento obsignatorum bullam, publicum sigillum præ se ferentem, autem verit; vel saltem eo sigilli genere clausam, quo apud nos litteræ obsignata et breveculi solent, in quibus sive arma, sive regis ad pectus usque expressa imago cernitur. Sed omnia hæc, præterquam quod recentiora sunt, quàm cum veteribus quadrent, cum voce hebræâ *chatam* minime congrunt; nihil enim sonat nisi obsignare, obvolutum, ut in Epistolis fieri solet, aliquid habere.

Geminæ etiam à Deo tradite Moysi tabule, divini cum populo fœderis jura continentes, hujus consuetudinis, gemini scilicet conficiendi instrumenti, ut rerum fides in judiciis aq̃e posteritati constaret, argumento sunt apertissimo. His tabulis recondendis arca quædam, quam nos Fœderis appellamus, fabricata fuit; eaque in tabernaculo reposita, ut scilicet commoedè, quoties de infidelitate atque violatâ fœderis crimine populus arguendus esset, tabule illæ consulere.

Moysis liber, in quo gentis historia, legum et ceremoniarum canones continentur, ejusdem legislatoris jussu, ad latus ejusdem arce, quò facilius et consule, et transferri potuisset, reconditus est (Deut. 51, 26). Regi enim peculiari lege injunctum à Moyse est, ut ex legis præceptis singula, que ad ipsum spectarent, ceteri curâ descripta apud se retineret (Deut. 17, 18). Cùm verò Samuel regem Israelitis consultum, ejus rei instrumentum unâ cum juribus novæ illius politiæ, in tabernaculo eorum Domino depositum (1 Reg. 10, 26).

Quod in Jeremiâ legitimus, de repositâ in vase fictili syngraphâ, ipsissimum Græcis receptum moribus ob-servamus. Aristophanis scholastes, ad v. *Echinus* (in Vespis p. 553) vasi arce sive fictili commissa tradit instrumenta, eaque omnia scripta, quibus publica ut

judiciis fides constare debuisset. Porrò vasa illa nec olivum erat singulis recludere, nec nisi capitali crimine confringebantur. Est etiam de eodem *Echino* apud Demosthenem et Aristotelem mentio. Ex eodem Aristophane factum scimus, ut impositis ostreis et squamisque sigilla custodirentur, metu ne fortè vel delerentur unquam, frangerentur, vel adulterarentur (ibid., p. 471). In vase seu dolio fictili inventas legitimus ab Origene versiones Græcæ Scripturæ, que sub quintæ et sextæ nomine imotescent.

Mos epistolas obsignandi, quemadmodum et edicta, atque tabellas, quibus Prophetæ visiones suas committent, tam notus est in Scripturâ quàm quid aliud. Isaïas ad Judæos 29, 11, 12: *Erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cum dederit scienti litteras, dicent: Legi istam; et respondit: Non possum; signatus est enim*. Deus ad eundem Prophetam (Isa. 8, 16): *Liga testimonium* (nempe vel filo, vel lino obvolve tabellas, tuis oraculis inscriptas) *et signa* (obsigna) *legem in discipulis meis*. Deus ad Danielelem 12, 4: *Claude sermones, et signa librum usque ad tempus*. Prophetarum sanè oracula veluti epistole habebantur à Deo ad populum missa quas recludenti, Dei injussu, omnibus interdicta facultas (ibidem, vers. 9): *Vade, Daniel, quia clausi sunt, signatique sermones*. Nec ab his absolvebat liber septem sigillis obsignatus, quem sibi in visione occurrisset S. Joannes in Apocalypsi testatur; ab utroque latere, extimo nempe et interno, scriptus erat codex; sed lino panno obvolutus, septemque obsignatus sigillis lectores avertet. Notat Pilius lib. 55, cap. 1, belli Trojani ævo rara adhuc ferri sigilla, quorum loco epistole variis nexibus obstringebantur.

In moribus positum fuisse apud Romanos constat, ut (vide Plant. in Bæch., Cic. in Catil. Orat. 5, et in Verr. et pro L. Flac.) epistole tabellis cerâ oblitis committerentur; eaque panno obvolutas ac sigillo munitas, dein ad amicos transmittentur. Malgerius tamen, hanc scribendi rationem in pactioibus, testamentis, aliisque publicis instrumentis non servatam asserere. Illa enim non rarè in tabellis digerebantur; quas deinde tabellas panno obvolutas obsignabant, metu ne fortè adulterari aliquid dolo malo sive litteras quæcumque demum ratione immutari contingeret; quod sanè non oportere fieri potuisset, nec si ab aliquo præstaretur, facilis dolus, nisi tantum ex variâ characterum formâ (quam tamen vix animadvertens in scripturâ à callido veteratore adulteratâ) deprehendi potuisset; cum aliquo ducto super characteres styli calce, litterarum hæc vestigiis quidem appareret. Cùm tamen falsariorum calliditas has omnes artes frustret, eo devenit est, ut sub Nerone novâ lege huic malo occurrendum censeretur; quare adversus falsarios tunc *primam reperiunt, ne tabula, nisi pertusa, ac ter lino per foramina trajecta, obsignarentur* (Suet. in Nerone). Porrò si de præcavendis in sigillo tantummodo fraudibus æ lege agebatur; frustra filum tertio usque per foramina tabellæ trajiciendum cavebatur; cùm verò de sartâ tectâ habenda scriptura res fuerit, consulto

cautum est, ut ducto reductoque filo pannus, quo tota obvolvatur, strictius scripturæ adungeretur. Porrò in scripturâ potissimum corruptendâ falsariorum omnes artes versatas fuisse, ex eodem Suetonio intelligimus. De Tito enim hæc scribit (Suet. in Tito): *Cum amanuensis suis per ludum jocumque certantem, iulari chirographa quæcumque viderat, se profiteri se maximum falsarium esse potuisse*. Cùm verò in eum, quem diximus, modum instrumenta atque scripturæ panno obvoluta, atque sigillo clausa custodirent, nullus dubito quin ad omnem occasionem ex originali apographâ suppetere. *Patet natum* (hæc Apulicus in Apolog.) *sibi filium more cæterorum professus est*. *Tabule ejus partim tabulario publico, partim domo asserentur; porrigit Emilianus tabulas istas, lino munitur, signa que impressa sunt, recognoscat*. Isdem moribus Græci et Romani quod testamenta potissimum conscribantur (vide Laert. 1. 5 in Theophr. et Suet., etc.).

Volumina ex arborum cortice vetustissimâ consuetudine obtinebant, quantum ex libro Job colligimus (Job 51, 55): *Quis mihi tribuat ut... librum scribat ipse, qui judicat, et in humero meo portet illum, et circumdum illum coram meo mihi?* Epistole Semnachib, per Babsacem ad Ezechiam missæ, in hisce voluminibus descripte videntur (Isa. 57, 14, et 4 Reg. 19): *Tulit Ezechias libros de manu munitorem, et legit eos, et ascendit ad domum Domini, et expandit eos coram Domino*.

De his voluminibus apertior est in Ps. 50, 11, in Jeremiâ 36, in Ezechiele 2, 9, et Zachariâ 6, 1, 2, sermo. Psalmista quidem scribit: *In capite libri* (Hebr. in volumine libri) *scriptum est de me; ac sic Deo additum se profiteretur, veluti si per scripturam solenni more se totum illi devovisset*. Jeremias 56, in vinculis detentus, cum populo verba facere prohiberetur, Baruch amanuensis suo quædam dictavit, eorum populo in atriò tempè legenda. Rex certior eâ de re factus, acito ad se Baruch, tres vel quatuor paginas illius scripture, vel, ut habet textus, tribus vel quatuor portis ejusdem voluminis coram se lectis, statim in ignem injici codicem imperavit. Juxta regis scriba, cultro prius dilacerato libello, executioni mandavit. Jeremie continuo præcepit Dominum, ut librum ex integro rescriberet. In eâ historia referenda, perpetuo Scriptura utitur voce *Megillath* (volumen sonat); et ea que de cultro scribæ narratur, receptum jam tunc morem, calamo et atramento scribendi, satis demonstrant. Manet adhuc idem mos in Oriente: Optime arundinis circa Dauracum ad sinum Persicum nempe martio leguntur. In fasciculos colligatæ in fimo per sex menses conduntur; ubi et obdu rescunt, et pellucidâ illâ superficie ex croceo atroque mixtâ imbutuntur. *Ægyptias et Cœcidias arundines, eaque que in lacu Amade in Asiâ nascuntur, omnium optimas habitas fuisse Plinius, lib. 16, cap. 56, est auctor*.

In eo Jeremiæ textu atramento usus Baruch perhibetur, *Ego scribentem in volumine atramento*. S. Cle-

mens Alexandrinus supplicationem quamdam sacerdotum Aegypti describens (Strom. lib. 6) sacerdotem inducit planis in capite ornatum, librum eum regulâ in manu tenentem, adjecto etiam ad scribendum atramento, et iuncto ad characteres formandos. Apud Græcos et Turcas nostrâ etiam ætate non penne quidem, sed arundines ad scribendum obtinent; quemadmodum apud Romanos olim in usu fuisse scriamus.

neque manus chartæ, neque osaque venit arundo.

(Persius.)

Quoniam instrumento scriberentur volumina, nusquam in Scripturâ apparet; frequens verò de stylis pro tabellis, de quibus nos supra egimus, mentio. Porro styli et tabellæ in vaginâ reconditis, lateri appense deferébantur; vaginam Hebræi *Keset*, Græci *Graphiarium* appellabant.

Volumina ista uno tantum latere scribi consueverant, quemadmodum et critici omnes conveniunt, et apud Ezechielém satis indicatur 2, 9, qui volumen scriptum intus et foris, tanquam singulare describit: *Ecce manus missa ad me, in quâ erat involutus liber, et expandit illum coram me, qui erat scriptus intus et foris.* Quam verò exhiberent figuram piscorum volumina, Zachariás ferè depingit: Oblatum est, ait, mihi per visum (Zach. 5, 1, 2) volumen 20 cubitis longum, 10 latum. Non tamen omnia ejusdem amplitudinis volumina fuisse credimus, sed planè sum extitisse oportere inter codicum istum, et vulgares proportionem. Ex cortice, sive papyro Aegypti om-

nia hæc constituisse faciliè crediderim. Sunt qui morem scribendi in pellibus ex illo Palsui deprehendisse sibi visi sunt: *Extendens corium sicut pellem* (Psal. 165, 5); nempe extendens corium, velut volumen pellis; sed hebræa vox apertè sonat tentorium, vel pellem tentorii conficiendis. In Tobia (Tob. 7, 16) et Esdrâ (1 Esdræ 15, 2), vox *chara* occurrit, quæ papyrus Aegyptium designat. Sed cum in Græco Tobie nihil nisi vox *Biblion* pateat, quæ ex eo libro de figurâ atque materiâ codicis laudantur testimonia incertissima sunt. Sub Machabæis volumina obtinuisse (1 Machab. 5, 48) phrasî illa satis indicat: *Et expandentur libros legis.* Eundem morem Judæi olim J. C. ætate, et hodiè usque in Synagoga servant, ingentibus voluminibus scriptam legem et Prophetas custodientes. Hæc apertissimè Luc. 4, 17, 20: *Traditus est ei (Jesu) liber Isaiæ Prophetæ, et revolvit librum, etc., et cum glitisset librum, reddidit ministro.* Quæ sanè verba volumina ferè depingunt; quemadmodum et illa Apocaf. 6, 14: *Costum recessit sicut liber involutus.* De stramento et chartâ mentio occurrit 2 Jo. v. 45, et apud S. Paulum (2 Timoth. 4, 15), volumina ex papyro Aegypti, et ex membranis distinguuntur egregiè: *Affer tecum et libros, maxime autem membranas.* Quamquam unicus iste textus est, in quo membranae apertissime exprimiuntur. Tabellarum etiam usus non obsecrè se prodit in tabellâ quam Zachariás, pater S. Joannis Baptistæ, ad scribendum pueri nomen postulavit (Luc. 1, 65).

DE LINGUA PRIMITIVA ET LINGUARUM CONFUSIONE

Dissertatio.

In varias dissitasque linguas discretos mortales homines profani scriptores animadvertentes, veramque rei originem scrutati, varia excoegerunt systemata. Autumârunt nonnulli, sub ipsum mundi exordium, aureum regnum tenente Saturno, non omnes homines tantum, sed et bruta etiam, pisces, aves, usque eodemque sermone tanquam vernaculo usus (Plato in Politic. Plato de Conf. ling. p. 520). Additur in fabulis, felicitatem suam minime intelligentes homines, missâ ad Saturnum legatione, immunitè à letho vitam postulasse, minis æquum reputantes, privilegium illud, quod ultra serpentem collatum fuerat, ut scilicet singulis annis ætatem suam vetera spolia exens innovaret, hominibus invideri. Minis æquis auribus rem accipiens Saturnus, non postulata tantum negavit, sed penam infixit, eâ idiomatis communione privatos illos volens; quod in hominum linguâ dissidium mutuo se invicem separare illos coegit.

Qui fortuito casu, sive lumeni terrâ solis calore

foetâ productum hominem autumârunt, in eâ fuerunt persuasione (Diodor. Sicul. l. 1. p. 5 seu 80), terrarum ubique, quâ latè patet terrarum orbis, homines effudisse, nullâ usque certâ linguarum vel signorum methodo, ut latentes cogitationes suas aliis significarent; quæ tamen omnia temporis successu invenirent homines, ne mutui inter se consuetudine privarentur, varia inducentes vel idiomata vel signa, prout casus impensum, usus in singulis tulit (Hæc. Satyr. l. 1, satyr. 5, v. 99, 400):

*Cum procreperunt primis animalia terris,
Mutui et turpe pecus, glande atque cutilla propter
Unguibus et pugnis... pugnant...*
*Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque invenire...*

Ab ipso rerum exordio certa indita rebus ipsa nomina putare, stultitiæ damnat Lucretius (1).

(1) Lucret. l. 5. vers. 1010. Vide et Vitruv. l. 2 de Architectur. c. 1. Primos homines sine sermone

... Putare aliquem tum nomina distribuere

Rebus, et inde homines didicisse vocabula prima,

Desipere est...

Addit idem Lucretius:

At varios lingus sonitus natura subegit

Mittere, et nullitas expressit nomina rerum.

Varia hæc systemata expressit ignorantia, quâ de verâ hominis origine tenebantur pagani; neque enim sive homines ex uno quodam profuisse (Gen. 1, 26, Act. 17, 26), sive primum illum hominum parentem, quâ erat à Deo præditus sapientiâ singulis animantibus peculiaria nomina assignasse (Gen. 2, 19), norant. Quâ primus ille hominum parens utebatur, lingua ad filios transmissa, pura putaque sine alterius admixtione ad diluvium usque servata est; vel saltem veluti acceptam à primo homine depositum sanctè custodivit iustorum genus Seth, Enos, Enoc, Lamech, Noe. Cum autem Noe, velut alter Adamus, novos incolas mundo daret, eandem pariter, quam prior ille Adam, linguam in filios transfudit, et longè latèque cum illis propagavit. Factum inde, ut post seculum circiter à diluvio (A. M. 1757), cum auctos plus nimio homines uno idemque locus non ferret, posceretur divisionem, sermo unus esset omnibus (Gen. 11, 1, 2): *Erat terra labii unius et sermoneum eorundem.*

Fatemur quidem, postremum hoc Scripturæ testimonium: *Erat terra labii unius et sermoneum eorundem*, variè apud varios expositi; sunt enim qui de consilio inter homines assensu exponant (1), ut communibus suffragiis decretam terris novaque item urbis ædificationem seorsum omnes probarent. Hanc ipsam interpretationem secutus videtur Philo, quantum ad allegoriam omnia detorquet de Confus. ling. p. 522. Hæc sanè phrasîs, *labii unius*, cui altera respondet, *sermoneum eorundem*, summum plurimorum consensum exprimit aliquando, ut in illo Jos. 9, 2: *Congregati sunt (reges Chananeæ) pariter uno animo, eademque sententiâ Hebræis: Eodem ore, Septuaginta: Simul omnes.*

S. Philastrinus Brixianensis episcopus (hæres. 56) hæresis notâ inurit sententiam filiorum, qui ante Babelicam turrim unum tantum vernaculum in mundo sermoneum obtinuisse defenderent. Idem autem fuisse tunc hominibus, quod et Angelis, privilegium tenet, ut singuli omnes cernerent linguas. Sed cum, addit, tanti doni largitori Deo minus æqua, factâ ab illo secessione, rependerent, eoque perduellionis spiritu turrim ædificandam aggredierentur, actum linguarum oblivione muletati sunt: *Oblivione immittis à Domino, viri dicere prævalent, non cernes, nec multas, sed vix paucas linguas.* Vulgò tamen Patres et interpretes, quâ Judæi, quâ Christiani, de unico in mundo vernaculo articulatâ usque diu in cavernis terre ferarum instar habitasse, ac crebris multos, spiritui vocali et voce rudâ animi sensus designasse; ac sic demum ex eadem voce de eadem re sepius repetitâ vocem articulatam, vocabula significativa ac sermoneum usum ortum esse.

(1) Joan. Cleric. in Gen. 11, 1. Theologorum quorundam Hollandicæ Epistolæ dogm. Epist. 19.

culo sermone dictum illud Mosaicum interpretantur. Nec sanè aliter obvis pronusque sensus insinuat. Lectoris sui animum ad excipiendam linguarum confusionem præparaturus Moyses, illud antea animadvertendum duxit, nimirum uno ad id usque ore omnes loentes; et cum his verbis æquivocum aliquid subesse intelligeret, mentem suam apertioribus aliis prodens subdit: *Et sermoneum eorundem.* Ad sententiam S. Philastrii quod attinet, illi sanè de singularitate sui præjudicatum est, quippe quæ refragatores habet reliquos omnes Patres, contrariâ planè ratione textum Mosaicum interpretantes. Quâ verò ratione linguarum ista confusio induceretur, nec satis assèquimur, nec satis inter auctores convenit. Prodigio divino factum aliquid putant, ut maxime hominum portiones phantasiâ simili et memoriâ penitus inversæ, notam antea sermonem in novum aliam transmutarent. Hanc rerum inversionem Angelorum ministerio inductam alii teneant.

Non promptam aliquam subitamque linguarum inversionem agnoscit S. Gregorius Nyssenus (Orat. 12 cont. Eunom. p. 555, 554); sed illud tantummodo Scripturæ verbis insinuari opinatur, homines scilicet tantum uno sermone vinculo coaluisse inter se, quoad omnes in loco subisterant; cum deinde in varia abundant loca inter se dissociarentur, simul et vinculum sermoneum alterperant, suam singuli idioma secuti, ut neque communionem habere sermoneum sibi invicem possent. Porro nihil in eâ sermoneum discretionis sibi Deus peculiare reservavit, sed omnia natura perficienda reliquit, singulis hominibus facultate permissâ, ut quæcumque nallent voce, diversa planè ab eâ cui illis usque assueverant, intimos animi conceptus significarent.

D. Clericus (1), qui non linguarum, sed consilio concordiam in textu illo Mosaico agnoscit, in divisione pariter et confusione dissidium animorum, non sermoneis pariter invehit. Factum sibi autem, ut factâ inter homines sedium et locorum discretionem, et idiomatum quoque discrimen naturâ ipsâ insinante induceretur. Tandem Simonius (2) linguarum ad turrim Babelicam confusionem non aliâ ratione ad Deum auctorem referri posse autumat, quam quod ipse Providenti sive consilio disposuerit, ut homines per varia mundi loca dispergendi vario pariter assuescerent sermone; quod naturæ legibus apprime consensum est, ut quisque quomodò maxime voluerit, intimos animi sensus exprimat. Est igitur Deus sermoneum discretionis auctor eâ tantum ratione, quod ratione utendi facultatem hominibus indidit, unde varium in mundo linguarum discrepantia.

Porro tria ista systemata, in unum ferè convenientia, ut omnem prodigiâ à Scripturâ insinuatâ rationem evertant, nem maxime naturalem et simplicem mysticè quâdam et figuratâ locutione à Moysè descri-

(1) In Gen. 11, et Epist. 19 Theologorum quorundam Hollandicæ Sententiæ Gallicæ.

(2) Hist. Critic. V. T. lib. 1, cap. 14, 55, et Respons. ad Theolog. Holland. cap. 20.

mens Alexandrinus supplicationem quamdam sacerdotum Aegypti describens (Strom. lib. 6) sacerdotem inducit planis in capite ornatum, librum eum regulâ in manu tenentem, adjecto etiam ad scribendum atramento, et iuncto ad characteres formandos. Apud Græcos et Turcas nostrâ etiam ætate non penne quidem, sed arundines ad scribendum obtinent; quemadmodum apud Romanos olim in usu fuisse scriamus.

neque manus chartæ, neque osaque venit arundo.

(Persius.)

Quoniam instrumento scriberentur volumina, nusquam in Scripturâ apparet; frequens verò de stylis pro tabellis, de quibus nos supra egimus, mentio. Porro styli et tabellæ in vaginâ reconditis, lateri appense deferébantur; vaginam Hebræi *Keset*, Græci *Graphiarium* appellabant.

Volumina ista uno tantum latere scribi consueverant, quemadmodum et critici omnes conveniunt, et apud Ezechielém satis indicatur 2, 9, qui volumen scriptum intus et foris, tanquam singulare describit: *Ece manus missa ad me, in quâ erat involutus liber, et expandit illum coram me, qui erat scriptus intus et foris.* Quam verò exhiberent figuram piscorum volumina, Zachariás ferè depingit: Oblatum est, ait, mihi per visum (Zach. 5, 1, 2) volumen 20 cubitis longum, 10 latum. Non tamen omnia ejusdem amplitudinis volumina fuisse credimus, sed planè sum extitisse oportere inter codicum istum, et vulgares proportionem. Ex cortice, sive papyro Aegypti om-

nia hæc constituisse faciliè crediderim. Sunt qui morem scribendi in pellibus ex illo Psalms deprehendisse sibi visi sunt: *Extendens corium sicut pellem* (Psal. 165, 5); nempe extendens corium, velut volumen pellis; sed hebræa vox apertè sonat tentorium, vel pellem tentorii conficiendis. In Tobia (Tob. 7, 16) et Esdrâ (1 Esdræ 15, 2), vox *chara* occurrit, quæ papyrus Aegyptium designat. Sed cum in Græco Tobie nihil nisi vox *Biblion* pateat, quæ ex eo libro de figurâ atque materiâ codicis laudantur testimonia incertissima sunt. Sub Machabæis volumina obtinuisse (1 Machab. 5, 48) phrasî illa satis indicat: *Et expandentur libros legis.* Eundem morem Judæi olim J. C. ætate, et hodiè usque in Synagoga servant, ingentibus voluminibus scriptam legem et Prophetas custodientes. Hæc apertissimè Luc. 4, 17, 20: *Traditus est ei (Jesu) liber Isaiæ Prophetæ, et revolvit librum, etc., et cum glitasset librum, reddidit ministro.* Quæ sanè verba volumina ferè depingunt; quemadmodum et illa Apocaf. 6, 14: *Costum recessit sicut liber involutus.* De stramento et chartâ mentio occurrit 2 Jo. v. 45, et apud S. Paulum (2 Timoth. 4, 15), volumina ex papyro Aegypti, et ex membranis distinguuntur egregiè: *Affer tecum et libros, maxime autem membranas.* Quamquam unicus iste textus est, in quo membranae apertissimè exprimiuntur. Tabellarum etiam usus non obsecrè se prodit in tabellâ quam Zachariás, pater S. Joannis Baptistæ, ad scribendum pueri nomen postulavit (Luc. 1, 65).

DE LINGUA PRIMITIVA ET LINGUARUM CONFUSIONE

Dissertatio.

In varias dissitasque linguas discretos mortales homines profani scriptores animadvertentes, veramque rei originem scrutati, varia excoegerunt systemata. Autumârunt nonnulli, sub ipsum mundi exordium, aureum regnum tenente Saturno, non omnes homines tantum, sed et bruta etiam, pisces, aves, usque eodemque sermone tanquam vernaculo usos (Plato in Politic. Placô de Conf. ling. p. 520). Additur in fabulis, felicitatem suam minime intelligentes homines, missâ ad Saturnum legatione, immunitem à letho vitam postulasse, minis æquum reputantes, privilegium illud, quod ultra serpentem collatum fuerat, ut scilicet singulis annis ætatem suam vetera spolia exens innovaret, hominibus invideri. Minis æquis auribus rem accipiens Saturnus, non postulata tantum negavit, sed penam infixit, eâ idiomatis communione privatos illos volens; quod in hominum linguâ dissidium mutuo se invicem separare illos coegit.

Qui fortuito casu, sive lumen terrâ solis calore

fectâ productum hominem autumârunt, in eâ fuerunt persuasione (Diodor. Sicul. l. 1. p. 5 seu 80), terrarum ubique, quâ latè patet terrarum orbis, homines effudisse, nullâ usque certâ linguarum vel signorum methodo, ut latentes cogitationes suas aliis significarent; quæ tamen omnia temporis successu invenirent homines, ne mutui inter se consuetudine privarentur, varia inducentes vel idiomata vel signa, prout casus impensum, usus in singulis tulit (Hæc. Satyr. l. 1, satyr. 5, v. 99, 400):

*Cum propeperunt primis animalia terris,
Mutui et turpe pecus, glande atque cutilla propter
Unguibus et pugnis... pugnant...*
*Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque invenire...*

Ab ipso rerum exordio certa indita rebus ipsa nomina putare, stultitiæ damnat Lucretius (1):

(1) Lucret. l. 5. vers. 1010. Vide et Vitruv. l. 2 de Architectur. c. 1. Primos homines sine sermone

... Putare aliquem tum nomina distribuere

Rebus, et inde homines didicisse vocabula prima,

Desipere est...

Addit idem Lucretius:

At varios lingus sonitus natura subegit

Mittere, et nullitas expressit nomina rerum.

Varia hæc systemata expressit ignorantia, quâ de verâ hominis origine tenebantur pagani; neque enim sive homines ex uno quodam profuisse (Gen. 1, 26, Act. 17, 26), sive primum illum hominum parentem, quâ erat à Deo præditus sapientiâ singulis animantibus peculiaria nomina assignasse (Gen. 2, 19), norant. Quâ primus ille hominum parens utebatur, lingua ad filios transmissa, pura putaque sine alterius admixtione ad diluvium usque servata est; vel saltem veluti acceptam à primo homine depositum sanctè custodivit iustorum genus Seth, Enos, Enoc, Lamech, Noe. Cum autem Noe, velut alter Adamus, novos incolas mundo daret, eandem pariter, quam prior ille Adam, linguam in filios transfudit, et longè latèque cum illis propagavit. Factum inde, ut post seculum circiter à diluvio (A. M. 1757), cum auctos plus nimio homines uno idemque locus non ferret, posceretur divisionem, sermo unus esset omnibus (Gen. 11, 1, 2): *Erat terra labii unius et sermoneum eorundem.*

Fatemur quidem, postremum hoc Scripturæ testimonium: *Erat terra labii unius et sermoneum eorundem*, variè apud varios expositi; sunt enim qui de consilio inter homines assensu exponant (1), ut communibus suffragiis decretam terris novaque item urbis ædificationem seorsum omnes probarent. Hanc ipsam interpretationem secutus videtur Philo, quantum ad allegoriam omnia detorquet de Confus. ling. p. 522. Hæc sanè phrasîs, *labii unius*, cui altera respondet, *sermoneum eorundem*, summum plurimorum consensum exprimit aliquando, ut in illo Jos. 9, 2: *Congregati sunt (reges Chananeæ) pariter uno animo, eademque sententiâ Hebræis: Eodem ore, Septuaginta: Simul omnes.*

S. Philastrinus Brixianensis episcopus (hæres. 56) hæresis notâ inurit sententiam filiorum, qui ante Babelicam turrim unum tantum vernaculum in mundo sermoneum obtinuisse defenderent. Idem autem fuisse tunc hominibus, quod et Angelis, privilegium tenet, ut singuli omnes cernerent linguas. Sed cum, addit, tanti doni largitori Deo minus æqua, factâ ab illo secessione, rependerent, eoque perduellionis spiritu turrim ædificandam aggredierentur, actum linguarum oblivione muletati sunt: *Oblivione immittis à Domino, viri dicere prævalent, non cernes, nec nuntias, sed viri pœnata linguas.* Vulgò tamen Patres et interpretes, quâ Judæi, quâ Christiani, de unico in mundo vernaculo articulatâ usque diu in cavernis terre ferarum instar habitasse, ac crebris miltibus, spiritu vocali et voce rudâ animi sensus designasse; ac sic demum ex eadem voce de eadem re sepius repetitâ vocem articulatam, vocabula significativa ac sermoneum usum ortum esse.

(1) Joan. Cleric. in Gen. 11, 1. Theologorum quorundam Hollandiæ Epistolâ dogm. Epist. 19.

culo sermone dictum illud Mosaicum interpretantur. Nec sanè aliter obvis pronusque sensus insinuat. Lectoris sui animum ad excipiendam linguarum confusionem præparaturus Moyses, illud antea animadvertendum duxit, nimirum uno ad id usque ore omnes loentes; et cum his verbis æquivocum aliquid subesse intelligeret, mentem suam apertioribus aliis prodens subdit: *Et sermoneum eorundem.* Ad sententiam S. Philastrii quod attinet, illi sanè de singularitate sui præjudicatum est, quippe quæ refragatores habet reliquos omnes Patres, contrariâ planè ratione textum Mosaicum interpretantes. Quâ verò ratione linguarum ista confusio induceretur, nec satis assèquimur, nec satis inter auctores convenit. Prodigio divino factum aliquid putant, ut maxime hominum portiones phantasiâ aliquâ et memoriâ penitus inversâ, notam antea sermonem in novum aliam transmutarent. Hanc rerum inversionem Angelorum ministerio inductam alii teneant.

Non promptam aliquam subitamque linguarum inversionem agnoscit S. Gregorius Nyssenus (Orat. 12 cont. Eunom. p. 555, 554); sed illud tantummodo Scripturæ verbis insinuari opinatur, homines scilicet tantum uno sermone vinculo coaluisse inter se, quoad omnes in loco subisterent; cum deinde in varia abundant loca inter se dissociarentur, simul et vinculum sermoneum alterperant, suam singuli idioma secuti, ut neque communionem habere sermoneum sibi invicem possent. Porro nihil in eâ sermoneum discretionis sibi Deus peculiare reservavit, sed omnia natura perficienda reliquit, singulis hominibus facultate permissâ, ut quæcumque nallent voce, diversa planè ab eâ cui illis usque assueverant, intimos animi conceptus significarent.

D. Clericus (1), qui non linguarum, sed consilio concordiam in textu illo Mosaico agnoscit, in divisione pariter et confusione dissidium animorum, non sermoneum pariter invehit. Factum sibi autem, ut factâ inter homines sedium et locorum discretionem, et idiomatum quoque discrimen naturâ ipsâ insinante induceretur. Tandem Simonius (2) linguarum ad turrim Babelicam confusionem non aliâ ratione ad Deum auctorem referri posse autumat, quam quod ipse Providentiæ suæ consilio disposuerit, ut homines per varia mundi loca dispergerent vario pariter assuescerent sermone; quod naturæ legibus apprime consensum est, ut quisque quomodò maxime voluerit, intimos animi sensus exprimat. Est igitur Deus sermoneum discretionis auctor eâ tantum ratione, quod ratione utendi facultatem hominibus indidit, unde varium in mundo linguarum discrepantia.

Porro tria ista systemata, in unum ferè convenientia, ut omnem prodigiâ à Scripturâ insinuatâ rationem evertant, nem maxime naturalem et simplicem mysticam quædam et figuratâ locutione à Moysè descri-

(1) In Gen. 11, et Epist. 19 Theologorum quorundam Hollandiæ. Sententiæ Gallicæ.

(2) Hist. Critic. V. T. lib. 4, cap. 14, 55, et Respons. ad Theolog. Holland. cap. 20.

ptam insuauit (Gen. 11, 6, 7). Ait enim Moyses: *Descendit Dominus, ut videret civitatem et turrim, quam edificabant filii Adam. et dixit: Ecce unus est populus, et unum labium osibus, ceperuntque hoc facere, nec desisterit a cogitationibus suis, donec nos opere compleat. Venite igitur, descendamus, et confundamus ibi linguam eorum, ut non audiant unquamque vocem proximi sui. Atque ita dispersit eos Dominus ex illo loco in universam terram, et cessaverunt edificare civitatem.*

Tanto hoc verborum apparatu exponeretur tantummodo, Deum permissis inter homines discussione id commississe, ut discretis inter se locis et sedibus, alii ab aliis segregarentur; quia locorum separatio sermonum discernen innoxerit. Semel hæc admisa Scripturarum exponendarum ratione, ut scilicet vitandorum prodigiorum gratia in nova alibi systemata singuli permittantur, et ea systemata, que historicis et literalem sensum, aptissimum licet, et corruptant et evertant, quid erit amplius in sacris Libris asserunt? Prodigia, expressa licet et clara, cum rebus maxime simplicibus et ad nature leges confunduntur. Ita fiet, ut nimiam in prodigiis credulitatem et populorum in eâre licentiam referenturi, quidquid validum est et maxime ad hominum captum in religione asserenda tollatur. Est igitur ex literalis sensu obvium pronuntium hoc in loco sequatur; neque enim ab eo recedere ulla cogit necessitas, statuendumque cum Patribus et interpresibus omnibus, unam distinguendam linguarum causam in Deum referri, qui ultionis illius genere animadvertendam duxit in primos temerarii illius opere auctores aggressoresque.

Pro familiarum numero linguarum pariter discernendum invectione fuisse, una ferme obtinuit apud veteres sententia (Lact., Epiph., Eus., Clem., Alex., Hier., Aug., Philastr., Arnob., Beda, alii passim. Vide Natal. Alex. Histor. V. T. t. 1). Principes autem familiarum 70 censebantur, ex quibus totidem linguarum genera invectione. Sed inde septuaginta familiarum tantummodo principes? Ex Deuteronomio 52, 8, inquit: *Quando dividebat Abissinus gentes, quando separabat filios Adam; constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel.* Porro filii Israel in Ægyptum cum Jacobo descendentes, 70 enumerantur (Gen. 46, 27): *Omnes animæ domus Jacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptum, fuere septuaginta.* Alii 70 linguas pro filiorum Noë censum referunt; Moyses enim auctore, Japhet genuit 14 filios, Cham 50, Sem 26, omnes simul 70. Huic hominum numero duos addunt 70 Interpretes, videlicet in genealogia Japhet, *Elizam*, et in genealogia Cham *Cainanum*, Ephorus alique apud S. Clementem Alexandrinum Strom. lib. 1, ad 75 linguas recensent; ad 120 S. Picius Barchinonensis Epist. contra Novatian.

Sed inania omnia; quando enim locum Deuteronomio ad Babeliacam dispersionem referendum constaret, quod incertum est maxime; nonne duodecim tantum familie recensenda essent, quod totidem haberet Israel filios? Credimus autem numerum istum familiarum minorem habitum fuisse ab asserentibus hujus

sententia, quam ut tantum opus in se suscipere; quare prorogandum censuerunt. Equè autem potest pro numero Israelitarum ex Ægypto egredientium totidem pariter homines in turris constructionem impendere, nempe ad 600000. Sed plus nimio aucta adificantium turba videbatur. Sed quinam conjectura deducendum esset, septuaginta tantummodo principes familiarum, quo tempore imminuebat dispersio, in mundo fuisse? *Elisa* et *Cainanus*, quod in septuaginta tantum legantur, nihil facessunt negotii assertoribus Hebraei et Vulgate. Qui verò statuant nec Atphaxad, nec Sale, nec Heber consocios fuisse nefarii molinimis, sicut et pomâ in perverbes inflicta immunes, illis certe linguarum numerus minor est quam septuaginta. Jectam filius Heber, et tredecim ejus liberi nondum facili nati erant, cum lingua dispercerentur; ea novum in septuaginta linguas discrimen. Ad hæc, quæ poterant ratione septuaginta linguarum genera apud homines distingui tempore Semrod, et Noam stote inclinante? Hæc pariter eum mundi nullus locus suo carcat habitatore, vix totidem recesserant, nisi una in varias divideretur, et nulla cogente necessitate non jam illiomata distingueretur, sed dialecti.

Sed modo ad vernaculum illum et communem hominum sermonem regressiendum. Narrat Herodotus l. 2, c. 3, Psammethicum Ægypti regem indagatum quoniam inter mortales homines primi in mundum apparuissent, singulare illud consilium invenisse. Reputabat igitur vir solertissimus, siquidem fieri potuisset, uti in cognitionem veniret primæ omnium lingue; exinde prorsus ascenderunt se, qui primi fuerint in orbe homines; quare duos recens natos infantes alendos commisit pastori, mandatis onerato, ut alterum ab altero seorsum haberet, nonquam eorum illi loqueretur, et ab hominum consortio teneret secretos; exploraturus inde quo tandem sermone conceptus illi suos promerent. Cum igitur loqui præ ætate valerent, pueri ingenabant identidem *becos*; quod antea advertens pastor regi nuntiavit, qui vocem illam ejus esset sermonis vocabulum investigans, deprehendit tandem, apud Phrygas panem *becos* appellari. Ex quo rectè ille consecutione intulit, vernaculum populi illius sermonem primigenium fuisse à naturâ datam hominibus, eamque gentem omnium esse vetustissimam.

Hanc regem non Psammethicum, sed Bochorium appellat, lapsu quodam memorie, uti credimus, Constantinus Manasse in Brev. Histor. 11. Quod autem hic maxime animadvertendum, illud ducimus, regem hunc primorum mundi hominum in cognitionem venturum non rectam viam tenuisse. Que eam sermone duorum filiorum infantium deducitur conjectura, fallere potest maxime. Falsa enim rex constituit, reputans naturalem quamdam esse hominum linguam, unde ceteris derivarentur, veluti tamen ejusdemque idioma dialecti; ponens insuper terram alios et alios homines in variis mundi locis effundisse; quod Ægyptiorum fuisse systema Diodoro Siculo auctore discimus. Referunt enim homines universi genus sum à Deo, qui Adamum et Evam condidit, illos primos

loquendi, ratiocinandi, imponendi rebus nomina auctores; omnium enim illi sapientissimi, expeditam habebant ratiocinandi et loquendi, utpote perfectæ jam ætatis homines producti, facultatem. Non nisi per errorem que opinaretur, datam fuisse hominibus certam sermonis rationem, quemadmodum sus habent à naturâ inditæ bruta quælibet signa, veluti clamores, sibilos et cantus. Neque id etiam statuendum, tanquam omnibus æquè brutis peculiare sint à naturâ date voces. Avis recens exclusa, et longè ab avibus sui generis immitra, eorum potissimum sonos imitatur, quos stridentes fortè vel cauentes instrumentis que ludentes audivit. Sunt etiam qui humanam vocem imitentur. Ita pariter et cum infantibus longè ab hominum consortio innutritis continget, ut sonos exprimat brutorum, qui fortè tenellis auribus insonuerunt.

Sequestri ipsi Psammethici infantes balantes oves vel fortè capellas audiverunt; balatus illos exprimebant, clamantes illi pariter *becos* vel tantum *bec*; eo enim græca est terminatio ab Herodoto addita. Si alterius cujusque voces scribibus illorum insonuerunt, imitatione retulissent ætatum. Fortè etiam casu vocem illam pronuntiarunt, quomodo immediatas quandoque voces, nihil in nostro quidem sermone sonantes, edimus interdum, varios mentis conceptus significaturi; contigit autem quandoque, ut que nullam habent in nostro quidem idiomate significationem voces, aliquos non inanes referant in Hebræo, Arabico, Græco, Germanico. Quid ergo? An rectè inde consecutione inferretur, indicia esse illa primigeniæ et naturalis lingue, quod nobis inopinatè et immediatè occurrant? Si hæc absorta, absortum est pariter Phrygum linguam primigeniam, sicut et vetustissimos esse in mundo Phrygas inde constituit, quod duo infantes casu *becos* clamaverunt, cui voci Phrygorum sermone sua est significatio.

Quando autem lateremur, naturalem esse aliquam hominis linguam, vitiosa esset semper argumentatio illa: Vernaculus Phrygum sermo naturalis illius lingue vocem retinet, non alia est ergo naturalis hæc lingua quam Phrygum. Porro ex singularibus nihil nisi singulare statuas. Ad hæc, Phrygas Psammethici ætate primitivam illam linguam servasse quis ad sensum demonstrat? Si enim in aliam transisset sermonem, tota regis Ægypti ratiocinatio corruit. Si naturalis quedam daretur lingua, nemo hominum illam non calleret, vel saltem nullo negotio, utpote nature omnium et genio consonam, disceret. Nemo est autem qui naturâ magistrâ idioma quoddam edoctus loquatur. Exercitatione lingue discimus et studio, leviori quædam materiam, quam una veluti cum lacte sugimus; improbo verò cæteris. Suppetunt etiam exempla quædam ab experientia; infantes enim ab hominum commercio nullam quidem vocem, nisi edocti, dare novunt. Ita narrat Purchas (lib. 1, cap. 9 apud Walton. Prolegom. Bibl. L.), de puero, jussu Melahdin Echebar regis Indostan seu magni Mogolli longè ab hominum consortio innutrito. Legimus apud Joannem Radvitz (Joan. Radvitz carn. Ale.

Vide Moreri v. Ursin.), an. 1661, inventum apud Polonos in saltu quodam Lithuanie geminos novevenes pueros cum urdis gregatim errantes. Non facili labore captum ex illis unum eorum regere statuerunt; quem hapusitate initiavit episcopus Posnaniensis, levavit è sacro fonte regina. Puer autem ille bellum alitè imberbat adeo, ut tanquam salvus omnis loquebat organis, nec sermonem ullum proferret, nec discere unquam poterit.

Quærendus est ergo inter vulgares primigeniam ille Adamo inditus sermo. Sed varie eâ de re sententia. Hebræicam linguam maxima scriptorum pars præfert; alii Syriacam malunt; alii Chaldeam vel Ethiopicam vel Armeniam; nemo tandem ex Orientalibus vetustatis privilegio in eo quod attinet ad sermonem alteri concedit (vide Simon. Hist. Critic. V. T. lib. 1, cap. 11). Coropius Bezanus seriò docet Belgicam linguam ipsissimam esse primæ hominis vernaculum. Sunt tandem inter viros doctos non rari, qui primam illam linguam interdiscere penitus arbitrantur; alii voelvas quasdam illius remanere censent in Hebræorum ceterorumque Orientalium linguis disseminatæ, quarum tamen radices ferè omnes lætuert. Singula modo ad examen revocanda.

S. Gregorius Nyssenus (orat. 12 contra Eunom. pag. 354) omnium, quos novimus, primus docuit, matrem illam linguam interdiscisse; tenere enim se ait à viris in Scripturarum scientiâ doctissimis, hebræicam linguam non eandem referre antiquitatis indolem, quam alia nonnullæ; Deum autem inter cæteras, quibus populum suum donavit, prodigia, illud etiam non exiguum contulisse, ut in ipso egredienti ex Ægypto articulo novam illis linguam antea ignotam, et singulorum mentibus infusam traderet. Laudat in eam rem illud Ps. 80: *Cum exiret de terrâ Ægypti, linguam, quam non noverat, audivit.* Si enim hæc ad Moysen, ait ille, referantur, non nisi de hebræica lingua exponenda sunt, quæ totâ in scribendo usum illius sciunt.

Judecis facillè opinionem hanc suam de prodigio in exitu populi ex Ægypto debet S. Gregorius Nyssenus (1); sed Judæorum auctoritas quanti faciendâ sit, ignorat nemo. Porro locus ille Psalmi illud tantum insinuat, Josephum, id est, Israelitas ex Ægypto egresos vocem loquentis Domini tum primam audivisse. Que verò è doctorum quorundam virorum sinuquid versione didicisse se tradit S. episcopus, linguam nempe hebræicam nescio quid novi referre, quod nunquam vetustiores lingue spirarent, id maxime repugnat doctissimis nostris criticis et hebræicam linguam maxime callentibus, qui in Hebræorum sermone nullum non vetustum agnoscent; consensu est enim, simplex, exprimentis vim habens singularem, secundum, cum sit plurimum in cæteris Orientalium linguis regnantium vocem fons et origo.

Recentiores illi, qui in S. Doctoris sententiam con-

(1) Theodoret. quest. 61 in Genes. hæc eadem insinuat, ludans pariter in eam rem illud Psalm. 89, ut de S. Gregorio jam attulimus.

cesserunt, altero sibi argumento persuadent primigeniam illam linguam interitisse (1). Observant igitur illi, in ipso Moyse totaque Iudaeicam confusionem precedenti aetate plura obtinuisse nomina, quorum nulla est in vernaculo Hebraeorum sermone significatio; eorum verò, quorum in hebraeo occurrit radix, illa potuit Moyses per se aptasse, cum scilicet vetera illa nomina in suam linguam verteret; forte enim vir ille sapientissimus novit hebraicas illas etymologias, quas modo in ejus scriptis animadvertimus, addere. Similia notant exempla in variis hebraeis, graecis et latinis auctoribus, pares etymologias et allusiones referentibus. Majora tamen in Hebraeorum sermone, quam in ceteris aliis orientalibus linguis primævæ illius vestigia superesse, ultrò quidem concedunt; negant verò ipsissimam esse Adamicam, et omnium, quotquot unquam fuerunt, vetustissimam.

Sed his omnibus duobus reprobanda, 1ª hebraici sermonis multa nos hodie latere, nec proinde monstrari habendum, si radices plures vel ignoremus, vel in deorsum tot seculorum intercessisse constet. In lectione sacrorum librorum nunquam non animadvertunt viri docti voces, quarum radices frustra nisi in linguis arabica, chaldaica et aegyptiæ quaerantur, Familiares illæ erant Hebraeis ut ex ejus gentis scriptoribus intelligimus, sed longè desuetudine antiquitate penitus intercederunt. 2^a Non abs re opinamur, primævæ lingue radices plures in confusione Babelicâ et deinceps intercessisse, ut vernaculo Græcorum et Latinorum sermone, multo sanè recentiori, reipsa accessisse constat, quot enim veteres in illis radices et voces arrogata et neglecta nonnisi in vetustis eorum scriptorum operibus servantur? An ergo rectè inde consecutione inferamus, graecum et latinum interitisse; vel illis salvis, eodem illo argumento hebraicæ vel Adamicæ lingue casus probare? Theodoretus (quæst. 60, 61, in Gen.), Amira (Georg. Amira Præfat. in Gramm. suam Syriacam), Myricæus (Præfat. in Gramm. suam Chaldaic.), aliique montis Libani Maronitæ, primævæ lingue honorem Chaldaico, vel Syriaco vindicantes, rem faciunt pietati quidem in patriam suam, non criticæ exactissimæ maximè conducenstem. Nomina *Adam*, *Abel*, *Eva*, et alia multa radicum habent chaldaicam, idè scilicet, quod hæc superius sic hebraicæ; et que hæc exhibetur inter duo hæc idiomata similitudo, major olim et ab initio spectabatur. Quod autem vetustatis privilegium hebraicæ supra chaldaicam linguam asserit, illud est non contemnendum, quod illa concisa sit præ istâ maximè, et simplicior.

Duas hæc sententias conciliatur viri quidam docti autumant, chaldaicam et hebraicam unam esse eundemque sermonem; quare cum Theodoretus syriacè vel chaldaicè vetustatem prætulit, nihil aliud eo nomine insinuat ab illo voluit, quam veterem hebraicam sermonem, quem cum vernaculo regionis

(1) Vide Grot. ad Genes. 11. 1. et not. ad lib. de Verit. Relig. Christ. num. 15. Huet. Demonstr. Evangel. propos. 4, cap. 15. Claver. Germania Antiq. pag. 71. Georg. Harr. not. in Sulpit. Sever. lib. 1, pag. 22. Houric. Kipping. de lingua primævâ art. 6.

sue confuderit. Revocant in eam sententiam Philonem, asserentem versionem Septuaginta è chaldaico adornatam fuisse; sicut et legem chaldaicis litteris traditam ignotam exteris diù latuisse (Philo de Vita Mosis lib. 1, p. 657, 658, 659); ex quo utique intelligimus, inter chaldaicam hebraicamque linguam nullum fuisse viro huic erudito discrimen. In eam ferunt Theodoretus interpretationem concedunt Villalpandus (Apparat. urbis ac templi, tom. 5, p. 572, col. 2.) et P. Thomassinus (Method. ad docendas et discendas linguas lib. 2, cap. 1, art. 41, pag. 159.), quibus visum est, Theodoretum inter assertores vetustatis hebraicæ lingue recensere.

Quò verò Philoni duas hæc linguas confundenti reponamus nunquam fieri potuisse animadvertimus cum S. Hieronymo in Daniel. c. 1, ut rex Nabuchodonosor tres illos pueros officii aulae chaldaicæ destinatos erudiendos in Chaldaicorum idioma traderet; siquidem hebraicus cum Chaldaicorum sermone confunderetur. Nec Eliacum loquentem hebraicè ad legatos Ezechiæ regis Judæ (4 Reg. 18, 26), Rabscarem obsecrasset, ut chaldaicè potius vel syriacè loqueretur, ne populus, qui fortè in moribus quædit, dicens verba aensculetur. Experimento etiam quotidianò discimus, quam vera de se testaretur S. Hieronymus (præfat. in Dan.), mirum prope improbum in litteris hebraicis studium, iterum esse nobis laborandum, ut chaldaicum addiscamus.

Ad Theodoretum quod attinet, frustra adduceretur in patrocinium illorum quibus hebraicæ lingue vetustas probatur; quo enim in loco de primævâ illâ lingua agit, illè factâ chaldaicam inter et hebraicam collationem, primum illam alteri præfert. Non ergo utramque linguam confudit.

Veteres illæ etymologiae, Adamicæ lingue reliquæ, idè fortè in Chaldaeo illo supersunt, quod vernaculus Chaldaicorum sermo hebraicè esset dialectus, ex quo factum ut in utroque illo eadem pariter radices deprehenderentur. Ad hæc, sunt quidem, sæpe, radices quædam in chaldaeo, frustra in hebraico quaerendæ; sunt vicissim et aliæ in hebraico quædam superstitæ, in chaldaico nihil habentes simile. Ita, v. g., legit hebraeus: *Hæc appellabitur Ischa* (id est, Virago). Chaldaeus autem: *Hæc appellabitur mifer* (letteta) *quis de viro suo sumptus est* (Mibbalah).

Quod Amira maximè urget argumentum, illud est. Abraham ejusque progenitores chaldaicam referunt originem; quare chaldaico, antequam hebraico, tanquam vernaculo utebantur sermone; superat ergo chaldaicus vetustate suâ hebraicum. Cui reponimus: 1^a Inter geminas hæc linguas satis olim convenisse; facile proinde utramque callens Abrahamus, cum in Chanaanitidem veniret, loquentes Chananæos, quorum est idem ac hebraeus sermo, percipit. 2^a Fac olim Abrahamum chaldaeo, antequam hebraico, assuevisse. Quid inde? an proinde chaldaicus vetustate potior est hebraeo? Ut judicium de hac questione feratur, res ipsa in examen revocanda est, et utriusque monumenta expendenda. 3ª Quoniam hebraicus sermo est

tunc à Chaldaicorum vernaculo facilè distingueretur, certò tamen constat, Abrahami familiam hebraico assuevisse, antequam in Chanaanitidem transmigraret; cujus rei certum exhibent argumenta hebraica nomina ipsius Abrahami, Saræ uxoris ejusdem, sicut et parentum, fratrum atque nepotum. Cum Jacob in Mesopotamiam veniens ad Labani avunculi sui aedes divertisset, nullo negotio responsa dabat excipiatque. Utriusque uxoris illius atque obstrictum, sicut et filiorum nomina hebraicum sonant; nec nisi ex hebraico petuntur allusiones, quas in eorumdem nominum impositione pater sibi proposuerat. Non ergo nisi temerè præteris inferimus, Abrahamum antea chaldaeo assuevisse quam hebraico. Si Chaldaei et Babylonii originis sui auctores haberent Cham et Chos, quemadmodum facile suadet Nemrod filius Chus, imperii sui sedem Babylone constituens; si hæc, inquam, vera sunt, monstri profectò loco non haberetur, si Abraham, et ejus familia genus è Semo referens, purum putumque hebraicum creparet, alterum illum profectò à chaldaico, quo Babylonii utebantur. Eundem hebraicum vernaculum habet Labanus, quemadmodum ex impositis nominibus ab ipso et Jacob monumentis ab utroque in monte Galaad erectis (Genes. 51, 47, 48), satis constat.

Goropius Becanus, cimbrica seu belgica lingue antiquitatem demonstraturus, rem totam egisse se putat, si etymologias quibusdam ex lingua, agrè ille quidem, hebraicâ primorum parentum nomina exposuit. Ita, ex gr., *Adam* deducit ex belgiè *hat dan*, agger invidiæ, voluti si primus ille hominum parens agger esset invidiæ oppositus; *Eva* ex *Eu-vath*, id est, vas sceclis; erat enim Eva hominum germen et principium. *Abel* ex *hat belg*, odium belli; illatum enim in se à Cain bellum injustum. *Abel* execratus est. Tandem *Cain* ex *calt ende*, id est, malus finis. *Noe* ex *nos acht*, qui necessitatem cogitando providet. Sed lectorum patientiâ abutere talia referentes: quid referantes? Quæ, rogo, lingue antiquitatis sibi privilegium non assereret, si non dissimiles etymologiae valuerint?

Arabes, Armeni, Aegyptii, Sinenses, Aethiopes hæc pro se afferunt. Plura, inquam illi, primorum parentum nomina suam habent respondentem in nostrâ lingûa significationem; regionem nostram frequentarunt vetustissimi illi Patriarchæ; gens etiam nostra cum vetustissimis certat; his profectò omnibus persunderetur, vernaculum apud nos sermonem ipsissimum esse Adamicum. Verum singula hæc singillatim multum planè à demonstratione recedunt; omnia verò simul conveniunt ex his gentibus nulli. Vernaculus Armeniorum et Syrorum sermo idem reipsa habendus est cum chaldaeo; chaldaicum verò ex hebraico derivatum constat. Hebraici pariter surculus est arabicus, qui sanè originis suæ similitudinem adhuc refert. Arabum pater fuit Ismael filius Abraham; quare vetustate illi quidem Abrahamum non superant; nec proinde majorem sermonis referre possunt antiquitatem, nisi per Abrahamum ad usque posteros Noë Ba-

belicæ turris edificatores ascendunt; tunc autem æquum illis jus erit cum Israelitis, genus ex Abrahamo per Isaac referentibus. Reipsa tamen potior erit Israelitarum causa, quod et Patriarcharum series prior apud istos, quam apud Arabes, manserit, et multò sint Israelitis vetustiora ac certiora, quam apud alias quascumque gentes documenta. Moyses eodem sermone loquebatur ac Abraham; Abraham vero eodem ac Thare; hic, uti credimus, eodem ac Sem et Noe. Hebraeis hodiè integrum manet ejusdem lingue Moisaice depositum; eodem legislatoris libros servant, legunt, et legendo intelligunt. Paria de se prodant Arabes, et relique per orbem nationes.

Aegyptii ac Aethiopes nostræ aetatis negotio multò difficiliori lingue suæ antiquitatem supra cæteras omnes efferunt, carent enim primævæ lingue certioribus documentis; vel si que suppetunt, intellectu non percipiuntur. Servantur equidem nostrâ adhuc aetate in sacrâ Scripturâ græcicis auctoribus veteris Aegyptiorum historie fragmenta; quibus tamen gentis illius privilegia nihil juvantur. Quæ de Psammenico, experimento duorum segregatorum ab hominum commercio infantium primævam linguam explorante, habet Herodotus, satis probant Aegyptios nihil de lingue suæ vetustate præclare sensisse. Constat etiam Scripturæ testimonio, primum Aegyptiorum aeternum fuisse Mizraim filium Cham; æquè autem certum est Chanaan filium Cham, et fratrem Mizraim hebraicè locutum. Cur ergo non æquè certum erit, Mizraim ejusque filios eodem vel non absimili sermone ab initio usos? Ex hoc autem intelligimus, Aegyptios, etiam si linguam suam ex Adamo repetendam optimis argumentis demonstrare potuissent, nihil inde aliud deducturos, quam quod Hebraeorum vel Phœnicum lingua omnium vetustissima habenda esset.

Unicum quoque questionis hujus punctum in eo constitutum est: 1^a An Noe ejusque filii cum Adamo sermone uterentur? 2^a An eodem Abraham idiomate loqueretur, ac filii Noe, qui Babelicæ turris ædificum aggressi sunt? Duo sunt enim veluti puncta certa, in quibus lingue omnes ad unam coalescunt; in Adamo nempe et Noe; in exordio scilicet mundi, et in constructione turris Babelicæ. Neque demonstrandum suscipimus, toto illo 1656 annorum intervallo, quod inter creatam Adamum et diluvium interjacet, nihil in primævâ illâ lingûa mutationis accessisse; nullo enim argumento sive ea res probaretur, vel assereretur contrarium. Fatendum est tamen, vix fieri potuisse, ut tanto temporis spatio nihil incommodi sentirent inter varias effusa gentes lingua illa primævæ; inter gentes, inquam, adeo à se invicem moribus dissitas, ut ne commune quidem haberent commercium; certam enim designat Moyses epocham communiorum inter filios Dei cum filiabus hominum (Genes. 6, 1, 2), nempe filiorum Seth cum filiabus Cain, quasi de re novâ et ad id usque iussuâ.

Uticumque tamen res habeat sese, certum modò constitutum Noe tresque ejus liberos Adamico sermone locutos, quem integrum sanctumque ejus fami-

ha deinde servavit ad usque dispersionem Babelicam, quo tempore Noe, Sem, Arphaxad, Sale, Heber adhuc agebant in viris. Noe 150 annis circiter post Babeliam vitam adhuc produxit; à cuius obitu biennio vel circiter Abraham natus est (1). Si Babelica linguarum confusio in ultionem suscepti tenere ab hominibus omnium divinitus immensa est, non agrè quidem perscrutemur, immensam, sicut à crimine, ita etiam à poena fuisse Noe pariter et Sem.

Cum interim homines in varia orbis loca dispergerantur, Noe, Sem, Arphaxad in Mesopotamiâ et Chaldaea sedes retinuerunt suas. Thare cum totâ familiâ in Ur Chaldaeae migravit (A. M. 2082), quo tempore Deus Abrahamo iudicavit (Gen. 12, 1): *Egredere de terra tua, et de cognatione, et de domo patris tui. Quae dicendi phrasid satis exprimit, sedes habituisse jamdudum in ea regione fixas.*

Ex urbe Ur Abrahain in Mesopotamiâ ad urbem Haran contendit; inde se contulit in Chanaanitidem, tum in Aegyptum, iterumque in Chanaanitidem, ubi potissimum subsistit. In variis hisce locis vernaculo semper suis sermone, nullo adhibito interprete, videtur. Nec tamen inde ego intulerim, unum eundemque sermonem aliique eorum locorum regnasse. Constat enim, Chaldaeorum vel Syrorum, sicut etiam Aegyptiorum sermonem alium tunc fuisse ab Hebraeo; sed ita alium credo, ut non multum ab illo abhorreret; ex quo facile qui unum calleret, aliarum intelligeret. Unum verbo, ita apud me constituo, Mesopotamiam universam, Chaldaeam, Babyloniam, Armeniam, Syriam, Arabiam, Palaestinam, Phoeniciam et Aegyptum eo vernaculo usas sermone, qui satis ad Hebraicum accederet, ut linguarum confusio in illis maxime provinciis sentiretur, quo tantum essent ab ipsis dissite. Teneo pariter constitutum, primogenitae linguae expressiones characteres Hebraicis supra ceteras servasse; quod nihil hisce potestatem argumenti persuadet.

Recta sententiae omnes statum congruenda originis, idoli, dolibus et proprietatibus nomina singulis quibusque rebus, animantibus et personis imponi oportere. Si contra hostis nomina absorta, origine et significatione occulta, indita rebus animadvertimus, nihil causa repugnans est, quod non matrice aliqua, sed ex pluri pluribus coalescente lingua utatur. Cum autem in ipso rerum exordio unicus esset sermo, imposita rebus omnibus nomina sua non desituebatur significatione.

Quo igitur in cognitionem primarii illius idiomatis deducemur, secundo animadvertendum est, quae potissimum lingua radices continet primorum nominum rebus singulis impositorum, verumque illorum exprimit aetymologiam pariter et significationem. Congruunt autem haec omnia cum vernaculo Hebraeorum sermone, et ita congrunt, ut cum alio nunquam. Imposita hominibus, animalibus, arboribus, locis, metallis, Hebraica nomina naturam exprimit, dotes, vita,

(1) Turrim Babelicam compemimus cum an. M. 1757. Noe diem clausit an. 2006. Abraham natus est an. 2008.

imposita appellatōis occasiones; eequid non? Adam est rufus, quod è subtribù terrâ, in Hebraeo *Adama*, deductus fuerit. *Hena*, seu *Cheva*, derivatur ex *Ghahak*, vita; *Iacha*, virago, ex *Isch*, vir; *Cain*, possessio, ex *Canah*, possidere. *Habel* est vanitas; *Seth*, posuit, se replevit; *Seth* enim locum Abelis à fratre interfecti occupavit; *Eden*, deliciae: *Hanech* vel *Ghanoch*, innovatio, dedicatio, etc. Brutis imposita nomina significationem retulisse suam, sicut et cetera locorum, fluminum, urbium, et provinciarum, summâ laboris contentione Bochartus demonstravit.

Statuendum est igitur, sive Hebraicum sermonem ipsissimum esse Adamicum, et Noemicum, sive eò deducendi sumus, ut fateamur Moysen genuina singulorum nomina ad arbitrium procedisse, novis hisce suis ex Hebraeo sermone deductis in locum veterum et primogenitorum substitutis. Felix planè viri ingenium, qui in eò nominum transmutatione potuit vernaculi sermonis aequè significativa, et non dissimilibus ducta aetymologis nomina in locum veterum substituere. Haec agrè quidem, sed tamen utcumque in lucubratione aliqua scribenda, in qua rara tantum nomina transmutanda, tentarentur; sed in ipso quodam opere, quale Pentateuchum agnoscimus, vix fieri posse credimus. Opus etiam fuisset, ceteros post Moysen scriptores eandem cum illo methodum secutos fuisse, quod fieri possibile minime credimus.

Fac tandem Moysen ceterosque sacros Hebraeorum scriptores hanc sibi methodum statuisse; anque poterant eam pariter legem profanis etiam scriptoribus, integris gentibus, atque infestissimis Iudaei nominis adversariis imponere, qui scilicet omnes isdem, ac Moyses, nominibus urbium, locorum, hominum, provinciarum, fluminum uterentur? Unde tam concorde sententiarum affinitas et similitudo, nisi à lingua illâ primitivâ, cujus vestigia in omnibus fermè linguis ac gentibus residua? Nomina Cham, Chanaan, Sidon, Mesor, Mizraim, Aram, Assur, Babel, Jordanis, sive Jaerden, Eden, Ninive, Euphrates, Arrarat, Libanus, et alia multa, sacris aequè ac profanis sunt familiaria. Vero igitur propius existimamus, primævum locum linguam Hebraicam fuisse.

Satis jam occupavimus objectionem illam è raris illis nominibus deductam, quorum notae sunt in Hebraeo radices. Occurrere illa quidem ultrò fatemur; sed privilegio vetustatis, quod Hebraicae linguae asserimus, nihil officunt. Quis enim monstri loco habuerit, si abolite jam duorum millium annorum doctudine sermonis voces quaedam interierint, quorum tamen velut depositum affines quaedam et collateraliter linguae servarint? Jure quia etiam postliminè restituentis est illis primus, quem tenebant in vetustissimo et simplicissimo idiomate locos. Ad haec, quae nam ratio cogit, ut in vernaculo Hebraeorum sermone aetymologis omnes quaeramus nomina, sive apud Moysen, sive in libris sacris occurrerint? Nonne et illis plurâ à primævâ illâ linguâ sunt affina, deductaque potius ab externo aliquo sermone, quoniam illò, incertum? Non est enim nobis nisi de tempore ante

diluvium et linguarum confusionem, habenda ratio.

Aliud in eam rem argumentum ex eo ducitur, quod è vernaculo Hebraeorum sermone facile reperitur significativè nominum, vetustissimis gentium nominibus impositorum, quae sanè nomina genuina erant hominum aetate interdum diluvium ipsum superantium. Porro nomina illa ex Oriente in Graeciam totumque latè mundum divulgata, in aliis omnibus linguis ita dem referunt sonum; eum vicissim in Hebraeo et suam habeant significationem, et rei prodant originem. Ita *Ammon* idem est ac *Cham*. Idem est etiam Graecis *Zeus*, Jupiter, ac Hebraeis *Cham*, nempe ardens, fervens. *Jupiter* sive *Jovis*, congruit cum Hebraeo *Jova*, *Jehova*, *Jao*, Deus. *Japetus* est *Japheth*; *Smy* est *Son*; *Neptunus* refertur ad Hebraeum *Niphth*, quod est extendi. *Poseidon*, graecum Neptuni nomen, deducitur ex *Phaash*, extendere. *Vulcanus* ipse est *Tubalcain*; *Ares*, id est, Mars, reperitur ex *Aria*, fortis, violentus. *Venus* ex *Benoth*, puella, sive ex *Banâ*, filios habere, domum construere; et sic de ceteris.

Musica instrumenta ante diluvium obtinebant, ipso Moysen, Gen. 4, 21, testante, quorum nomina apud Graecos et Latinos manent; sed incerta apud illos aetymologia offertur in Hebraeo sermone; sicut et Hebraeorum scripta primos eorundem instrumentorum auctores prodant.

Nomina gentium, provinciarum, populorum, montium, vetustissima sunt et barbara plerumque Graecis et Latinis, sicut et gentilia Hebraeis, quorum sermo è gentium illorum explicationes, et primos urbium auctores ac gentium patres aperunt. Nonne conjecturam inle capere licet, hunc ipsum Hebraeorum sermonem primorum hominum vernaculum fuisse? (Vide ingens opus geographicum Bocharti, inscriptum Phaleg et Chanaan.)

Ea est etiam Hebraici sermonis indoles, ut vetustatem suam et supra cetera antiquitatem prodant. Ita est enim naturâ comparatum, ut ex simplicioribus et facillioribus via pateat ad ardua. Ipsa rerum compositio, admixtio, additiones non nisi post prima illa irreperunt. Studii sunt enim et meditationis. Porro Hebraicus sermo simplicissimus est supra ceteros; Hebraicus, inquam, in libris sacris expressus; quo enim in libris suis utitur Babbini, plurimum externarum vocum admixtione corrumpitur. Radices Hebraicae plerumque non nisi tribus litteris vel duabus syllabis constant; nomina in variis casibus nunquam indelictantur; pluralia tantum à singularibus distinguunt. Syllaba in masculinis et ceteris femininis pluralibus adjecta: anomaliae rari in declinationibus et conjugationibus; conjugationes vero potius quam verba multiplicantur; unde factum, ut ad nullum ferè usum valeant verba auxiliaria summo linguae compendio. Genus ipsum in verbis distinguunt; et in verbis, sicut in nominibus, sua sunt feminina et masculina.

Loco pronominum possessivorum, *meus*, *tuus*, *suus*, sunt apud Hebraeos affixa ex unica litteralè vel ad verbum duplici, quibus satis loquentis persona distinguitur, an feminâ sit an mas; genus etiam rei;

masculinum scilicet an femininum. Vocales rarissime in scribendo, quo Scriptura breviter maxime. Desunt tandem sive verba, sive nomina composita; rarissime propositiones, et illa quidem plerumque non seorsum scriptae, sed vocibus adjectae, in unum cum illis coalescent. Nihil de comparativis, vel superlativis, variisque conjugandorum verborum rationibus. Duo tantum distinguunt tempora, praeteritum et futurum; participia unum vel duo; infinitivum et imperativum. Uno verbo, concisum magis, simplicem, facilem et expressivum sermonem ne concipere quidem facile est.

Haec planè omnia à demonstratione adhuc abesse fateor; et ineluctabili planè argumento id nunquam evincetur, sive Adamicum linguam hostis supprese, sive illam cum Hebraeo confundendam, sive alio quam Chaldaeo, sermone locutos Noe et ejus filios. Sed ineluctabile pro se argumentum promant adversarii, et quae à nobis fusiùs deducta sunt, alios deproptis firmiteribus conjecturis evertant. Argumenta nos quidem plausibiliora adduximus, quorum vim auget multò sanè validior et numero et auctoritate ejusdem sententiae propugnatorum manus. Rabbinus (1) et ex nostris commentatoribus et Patribus plerique (2) Hebraicum linguam ex Adamo repetunt. Nec aliter planè stant vetustatis illi characteres in eadem linguâ expressi; quae pariter lingua omnium fermè Orientalium mater jure meritoque haberetur, Chaldaea scilicet, Syriaca, Arabica.

Quae sederunt profanis sententiae, naturalem scilicet quaedam fuisse hominibus linguam, vel productis casu in variis terre locis hominibus; post rem tantum plures, et post varios articulatos sonos tandem unum venisse, ut varias linguas instrueret; quae, inquam, sederunt scriptoribus hisce sententiae, nihil habent, non dicam veri, sed nec verisimilis quidquam et solidi. Homines nec casu profluerunt nec prodissimè quidem poterant; Deum habent auctorem, à quo simul et sermonem acceperunt, ut unquam sine usu sermonis fuerint.

Nec monstri loco habenda sunt, quod de vetustate linguae suae faciant Aegyptii, Armeni, Aethiopes, postquam mirabiliter alter inventus est, Coropius scilicet Beceanus, linguae suae belgicae sive Hollandicae vetustatem supra ceteras efferens. Inisto quidem à naturâ amore patriae suae et avili sermonis studio quique teneatur; sed rari sunt, qui amorem hunc summo èo extrema èo usque provererint. Illud constat, quo gradu à locis et regionibus, ubi primorum illorum hominum sedes constituta erat, recedimus, eò pariter crescere linguae primitivae involutione difficultatem. Ad haec, sicuti vestigia quaedam primævae hujus linguae in ceteris fermè omnibus orientalibus superesse

(1) Ita Rabb. Ben Gerson, Aben-Ezra, Abarhanel Jarchi ad Gen. 11, 1, 2. Simon Ben Jochai in libr. Zchar. libr. Cosri. Azarias in Meor Anajim.

(2) Origen. homil. 11 in Num. Hieronym. in cap. 3 Sophon. August. lib. 16 de Civitat. cap. 11, et lib. 18, cap. 39; alii plures.

constat; ita pariter ad distinguendam Adamicam linguam à cæteris omnibus satis non esse arbitramur, si quis radices quasdam hujus primæ lingue, vel saltem illas quasdam voces invenisse sibi in aliquo sermone confidat. Cætera omnia congruere oportet. Sicut vicissim non rectè consecutione deducitur, hebraicam linguam aliam esse à primitivâ, quod veterum hominum radices quasdam nusquam in illâ recurrant, si ceteroqui quædam omnia cum illâ planè congruant.

Tandem linguarum illa confusio, de qua Moyses, non ita accipienda est, quasi ex subito inter gentes illas dissidio earumque in variâ orbis loca dispersione naturali quâdam veluti consecutione delucetur. Prodigio debentur omnia: Deus enim sive per se, sive Angelorum ministerio (vid. Orig. hom. 44 in Num., Aug. de Civit. l. 16, c. 6, Jonathan Paraphr. in Gen. 11, 7, 8) idioma confudit; ita tamen, ut primævis ille sermo minus alienæ corruptionis sentiret in genere Sem ceterorumque fratrum, puris autem potiusque maneret in familiâ Phæleg, Heber, Thare, Abrahami

progenitorum, sicut et in familiâ, alioqui tamen corruptissimâ, Chanaan (1). Ita divine Providentiæ consilio disponente, ut cum Abraham in destinatum illam sibi suisque posteris regionem veniret, patrum suorum sermonem familiarem in illâ nactus, ab avito illo descescere non cogeretur.

Chanaanæ, alio nomine Phœnicibus, auctoribus factum est, ut Hebraicus longè latèque per Africanæ cæterasque ferè omnes insulas Mediterraneæ atque maritimas ejusdem freti regiones propagaretur. Hæc probabilissima visa sunt, quæ de primævis hominum linguâ disserterentur; quod argumenti genus egregiè adeo exusserunt viri quidam doctissimi, ut non aliâ ratione in examen revocandum illud susceperimus, nisi in eorum gratiam, qui cum libris alioqui vel careant vel non abundant, præclarè secum agi censeant, si aliquid eâ de re in Dissertatione hæc nostrâ disceant.

(1) Chanaanorum, Phœnicum et Hebræorum sermonem unum esse cundenque, probant Bochartus, Huetius, Valtonus et alii.

DE TURRI BABELICA

Dissertatio.

Turris Babelicæ ædificium monumentum est et historia contra quam nihil valuerunt sive longissimi temporis vices, sive dissita locorum spatia, sive linguarum discrepantia, et gentium dispersio; nihil, inquam, valuerunt, ut ab hominum memoriâ tantum opus delerent. A primis inde sæculis usque ad nostram ætatem manet ejus rei traditio apud gentes ferè universas, his tantum exceptis, quibus barbaries ipsa et antiquitatis alta oblivio in naturam penè transivit. Pura illa et exactissima mansit apud Orientales, gentem omnium maximè moribus et litteris excoltam. Deducunt ex Orientalibus Græci fabulis corruerunt, id sibi vultibus eorum indulgentibus, ut omnia portentosis fabellis infererent, quo genio populi in res miras servirent. Latentem hæc sub fabularum tegumentis veritatem à Græcis Latini acceperunt. Pura rei cognitio, veluti puri latentes è fonte, è Moysè ipso rependenda.

Mosaicæ historię fidem, argumento viro docto satis impari, in suspitionem revocare nititur Celsus (Orig. cont. Cels. l. 4), contendens, legislatorem hebræam hæc de turri Babelicâ historiam, è fabellâ poetarum de Aloidurum sem Titanorum in Jovem bello expressisse; qui reponit Origenes, non Moysen quidem, utpote poetis et litteris ipsis græcicis vetustiorum, ex illis; sed ipso potius Græcorum vates ex hebræo legislatore derivasse, quidquid veritatis fabularum figmentis corruerint.

Julianoim peratori quantum hæc historia subolet fa-

bellam (vide Cyrill. Alex. l. 4 cont. Julian.); usurpabat pariter ad litteram illud, quod in textu legitur: *Faciamus vobis civitatem et turrim, cujus culmen pertingat ad caelum.* Illud autem irridens reputabat imperator, nunquam, etsi homines in unum conspirasset concillium, et si cementaria ex universo mundo strues compararetur, si in lateres terra compingeretur omnis, nunquam ædificium tale consurgere potuisse, vel si parietibus tenui quodam filo tenuioribus constaret, ut caelum tangeret vertice. Deridiculo autem tradidit Christianorum et Judæorum credulitatem, quibus persuasum dicit, Deum hominum consiliis perdendis linguarum confusione inmisisse, quod sibi ab illis metueret.

Has viri impii calumnias repulsurus, S. Cyrillus observat, multum nos quidem abesse ab eâ credulitate, quæ teritum Deum sibi que metuentem consiliis hominum dissipandis intendisse autemarmas. Ad captum vulgi loquitur Moyses, cum descendisse, Deum perhibet, et dicit pariter addit homines consilium molitos fuisse turrim ædificandi, *cujus culmen pertingeret ad caelum.* Similis enim loquendi phrasis alibi in Scripturâ celsum aliquid designat. Quomodo verò ex ejusmodi verbis fabularum auctores fabricati sunt commenta, nihil ad Christianos. Si Deus descendisse legitur, ut ab incipio homines absterret, si confusione in sermones illorum injecisse, id non eo consilio factum, quasi sibi mali aliquid timeret, sed ut homines ab inutili et vano incepto, quæ est in illos bonitate, cogeret abis-

tere. Neputantes enim mortales illi, fieri iterum potuisse, ut nova imbrum procella in mundum excuteretur, turrim adeo proceram ædificandam aggressi sunt, ut nubes celitudine suâ vincens; homines à diluvio poneret in tuto; quasi scilicet Deus, cujus num aquæ ab inundatâ terrâ destiterant, non aquè pariter valisset homines ab earum metu liberare.

Paganorum cavillationes adversus Babelicam turrim, quasi scilicet ejusdem historie veritate motum à gigantibus in Jovem bellum confirmaretur, depulsurus Philo, omnia ad allegoriam detorquebat (de Confus. linguarum), ratus regulas omnes dirigendis moribus aptissimas à Moysè sub ejus narrationis obtentu præscriptas. Factum tamen ille non negat; sed moralit tantummodo sensui excutiendo totus impenditur. Verum nec morales ejus commentationes, nec objectas contra veritatem ejus historie cavillationes morati, id unum tantummodo in hæc nostrâ Dissertatione suscipimus, ut nihil ex ejus historie circumstantiis in obscuro relinquatur. Hæc igitur Moyses Gen. 11, 4, 9: *Erat (ab initio) terra labii unius, et sermonum eorumdem. Civique profecerunt de Oriente, invenerunt campum in terrâ Sennar et habitaverunt in eo. Dixitque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres, et coquamus eos igni. Habuerunt lateres pro saxis et bitumen pro cemento. Et dixerunt: Venite, et faciamus nobis civitatem et turrim, cujus culmen pertingat ad caelum; et celebremus nomen nostrum, antequam dividamur in universas terras.* Cætera hæc creduntur circa A. M. 1770, post diluvium 414, et ante aram christianam 2254. Neque minus temporis spatium exigi videbatur, ut tot homines nascerentur, quot tantum opus posceret. Integrum tamen seculum satis superque reputandum est.

Cum arca illa, tutam Noe ejusque familie ab aquis diluvii effugium, in vertice Ararat Armeniæ insedisset (1) (locus est 10 vel 12 leucis ab Erivan, orientem versus), cum pariter locum in sedem elegissent homines post diluvium; quod etiam recepta tenet apud Armenos et orientales populos traditio. Sisuthrus, quem Paganus cum Noe confundunt, ex arca egressus, ait Alexander Polyhistor (apud Eus. Græc. Chron. l. 1, p. 8), datam cælestis vocem audivit, præcipientem ut Babylonem rediret, docturus homines litterarum usum, quas litteras inventuras esset in urbe Sippara; seiret autem se Armeniæ tunc loca tenere. Gemina ferè refert Abidenus ex Beroso (2); narrat autem Sisuthrum, celatis in urbe Heliopoli in Sipparensi monumentis et scriptis, quæ apud se retinebat, consensu navigio, per inundantes diluvii aquas iter Armeniam versus direxisse. Porrò arca

reliquias in suâ adhuc regione servari tenent hodie pariter Armeni; nec dubitant in Armeniâ quoque Noemum, ejusque familiam post diluvium sedes suas collocasse.

Totus ergo controversiæ cardo in eo vertitur, quomodo Moyses Armeniam Orientis nomine designare poterit; est enim septentrionalis maximè regio, quæ Babylonice, quæ Arabicè, et Palestinæ, his scilicet regionibus, unice à legislatore, dum Genesim scriberet, spectanda. Sed nullo negotio demonstraretur, consuevisse interdum Hebræos, eadem Orientis appellatione designare pariter Assyriam, Mesopotamiam, Syriam et Transeuphratæa; quas scilicet regiones magis orientales esse Palestinæ, quam Armeniam dixit nemo. Minatur Dominus Israelitis futurum ut hostes indigno adversus illos concitaret, Syros ab Oriente (Isai. 9, 12), et Philistæos ab Occidente.

Ex Oriente in Palestinam venisse Abrahamum, quantum reipsa ex Haran Mesopotamiæ transigraverit, auctor est Isaias 12, 2, à quo pariter asseritur moysæ Cyrum ex Oriente in Babyloniam (Isai. 26, 11); eum tamen ex Armeniâ et Perside venerit. Scribit Daniel (Daniel. 14, 44), Antiochum Epiphanem, acceptis defectionis populorum Orientis nuntiis, commotum fuisse. Porrò gentes illa ipsissima sunt Transeuphratæ septentrionales potius, quam orientales Judæis; quas proinde Scriptura familiari phrasi interdum septentrionum nomine designat. Ita enim arca regum Assyriæ in Chaldaeos præmittit: *Ab aquilone fugum* (Isai. 14, 52); *ab aquilone pedatur mulon* (Jerem. 4, 14). Constat reipsa tamen omnes eas regiones, Armeniam maximè, ita septentrionales esse Palestinæ, ut ad Orientem vergant.

Posteri Noe è regionibus Armeniæ in terram Sennar, i. e., in Babyloniam venerunt. Vasa templi Domini in fano idolorum suorum in terrâ Sennar à Nabuchodonosore posita; asserit Daniel 4, 2, Josue (Jos. 5, 21); de rebus ferto sublatis ab Acham sermone habens, subductum ab illo scribit *pallium Sennar*, i. e., interprete Aquilâ, et Chaldaeo, pallium Babylone contextum. In regione ergo Sennar constituta erat urbs Babylon, quantum alioquin regio illa multam supra urbem excurreret, septentrionem versus, si, ut quidem probabilissimè creditur, mons Sagar vel Sagar, cujus apud auctores profanos mentio (Strabo lib. 16, etc.), nomen suum derivavit ex Sennar vel Sengar, juxta pronunciationem eorum, qui litteram Hain veluti G pronuntiant, ut factum in Sagar et Gazæ aliisque nonnullis constat.

Nec in illo consilio et unâ simul transmigratione factum credo, ut homines desertis Armeniæ montibus in Babyloniam transigrarent. Paulatim venerunt secundum ripas Euphratis et Tyridis, opima pascentis gregibus pascens offerentem. Aucto deinde numero tum hominum tum gregum, id tandem reputârunt, fieri vix posse, ut in unâ omnines regiones consistenter. Nec in illud tantum consilium venerunt, quod major esset populis et greges majores, quam ut una ferret regio, sed in id maximè propensos confirmavit servandæ pacis

(1) Gen. 8, 4: *Reposuit arca mense septimo super montes Armeniæ: Hebræ., super montes Ararat.*

(2) Apud Euseb. Græc. Chronic. l. 1, pag. 8: *Non incertè creditur urbem Sipharam sive provinciam Sipharam, de qua Alexander Polyhistor, Berosus et Abidenus, insinuant, esse quam Moyses appellat Siphar, montem Orientis, Gen. 10, 50, et Herodotus l. 4, montes Sapiros, et l. 4, montes illos collocat inter Colchicos et Medos.*

et politæ difficultas in populo, cujus tot essent principes quot per familias capita, nullâ legis, nullâ monarchiæ communionis juncta. Revocari hæc merito possent, quæ de dissidiis pastorum Abrahami et Loth (Gen. 13) vulgata sunt; cum enim regionis unius pascua amborum opinis gregibus non sufficerent, tollendis inter utrinque pastores iurgis et similitudinibus, quibus gregis necessitas fomentum in dies majus præberisset, dissociare utrinque tabernacula et sedes coacti sunt.

Constituta ergo ab hominibus in regione Sennar sedibus, consilium coeptum est agitari de edificandâ urbe, quam veluti metropolim, imperii centrum et communem patriam haberent. Ad ornamentum et presidium solidere visum est celissimam fastigii turrim, hæc secum reputantibus, perpetuum illud mansuram tum nominis apud posterum sui, tum et communis inter se necessitudinis monumentum, ut seris tandem nepotibus, quid hæc rei esset interrogantibus reponeretur, posse illa patres suos quæ memoria non peritura maneret, esse se à parente Noe filios. Cùm verò addebant, in varias dissitasque provincias dispergi nos omnes contingeret, Babelicam indicantes turrim, hinc esse communem omnium patriam demonstrare poterimus, ut varia licet incolentes loca, fratres tamen et amicos veluti patriæ cives nos esse agnoscamus. Simili exemplo diu post Israelitæ ad ecclies suas transjordanicas regressitantes, ex aggregata terrâ struem erexerunt; monumentum posteris suæ cum gentibus cis amnem necessitudinis (Josep. 20, 2).

Idem consilium, uti verosimiliter credimus, homines agitabant, dum turrim et urbem Babelis edificandam aggressi sunt (vide Tostat. in Josue, Aben Ezra, Levi, Ben Gerson, Saitan. A. M. 1509, et alios plures). Aliis tamen alter visum; repant enim viris illos bellum in deos indicare molitus fuisse; quam in rem phrasin sacri textûs expendunt: *Turrim, cujus culmen pertingat ad caelum*; tum et titulum gigantis à 70 collatum Nembrodus, viro nempe ejus consilii primo, uti creditur, auctore. Quare gigantes apud poetas ipsam à celo detrudere Jovem enixi montibus superstrunt, ut arma in ipsam inferant oclum (Ovid. Fastor. lib. 5. Vide et Virgil. Æneid. 6, et Homer. Odys.).

*Exstruere hi montes ad sidera summa parabant,
Et magnum bello sollicitare Jovem.*

Narrat Josephus (Ant. lib. 1, cap. 5), homines à diluvio reliquos novam procellam sibi metuentes aliquandâ in montibus substitisse; cum tandem Sem, Japhet et Chan omnium primi è crepidine montium in plana descendissent, ad cæteris, ut exemplum suum sequerentur, fuissent auctores, omnes tandem in regionem Sennar transgrâsse. Tunc Deus alto providentiæ suæ consilio meditans in varia orbis loca aliter colouus, cùm refractarios voluntati suæ haberet homines, sprete divinitatis injuriam ulturus, flagellum in ipsos excessit. Nec semel Deus præceptum illud refractariis injunxit, sed iterum insistens, iterum jussionibus suis habuit immorigeros; repantibus scilicet, eo consilio se dispergere medita-

tum fuisse Numen, ut dissipatos perderet facilis.

Nembrod filius Chus, et Chani ex filio nepos, vir consilio promptus et manu, facinorosi hujus audaciæ cæteris hominibus inspiravit. Jactabat vir ille identidem sibi accepto referre debuisse felicitatem suam; augurabatur autem faciili se mortales omnes dicto suo subjectos habiturum, si in defectionem adversus Deum adducere illos valuisset. Quare, ut in partes suas traheret incautos, optimum esse factum proposuit, si celsi adeo fastigii turris excitaretur, ut inundantibus deinceps diluvi aquis in tuto positi insularent; quo simul molimine ulturos se dicebat patrum suorum necem, quos Deus immissis diluvi aquis extinxisset. Vanis hæc seducti homines promptam manum turri construendæ admoverunt. Coeptum impigre opus, namque imbecillioris esse animi rebantur, si divinis jussionibus immorigeros se præberent; et cùm rei prosecutioni nec deessent opifices, nec commentaria strues desiderarent, præchiebat in dies ædificium; quod tamen, non celsis etiam insurgeret, facebat montium soliditas et crassitudo, ut, quâ proportione turris illa in latum extendere, eò minus in altum videretur exrescere. Audaciæ et obstinationem intuitus Deus, nec tamen perimere omnes sustinens, divisionem et linguarum confusionem inter eos inmisit; ut cùm alter alterum loquentem auscultare non posset, coacti tandem et desisterent ab opere, et in varias orbis regiones dispersi sunt. Hæc Josephus, laudans pariter Sybillæ oraculum ferens, homines minus olim illo motu communi junctos, celissimam turris constructionem suscepisse, quo scilicet veluti scabellò caelum attingerent; sed deos excessu in turrim ventorum et imbrum procellâ coeptum opus dejecisse (idem lib. 2, cap. 5, p. 15).

Auctoritas quidem Josephi, cùm à Scripturâ recedit, nullus est momenti; nec majoris suppositi Sybillæ oracula; sed ejus testimonio sperio satis demonstratur, de consilio illo mortalium, ædificandæ scilicet Babelicæ turris, nihil præclarò sensitse Judæos. Item Sybillæ oraculum laudat fuisse, cui majoris quidem ponderis aliam addit auctoritatem Abydeni, et Eupolemi, mentionem de turri illâ innotentium, quam constructam dicebant à gigantibus, perduelliosis adversus deos consilium agitantium. Itaque Abydenus: *Sunt qui primos homines à terrâ natos, cum viribus et corporis mole confiderent, potentiamque superis ipsis majorem affectarent, immensam altitudinis turrim, ubi nunc sita Babylon est, molitos esse dicunt; quæ cum jam prope accesset à celo, ventos ipsos, nuntiat Deus operâ, ventum et immanem eorum in capita abstractionem effudisse, cujus ex collapsæ ruderibus ea, quam Babylonem vocant, extiterit.*

Eupolemus narrat urbem Babilonis et turrim hanc per totum latè orbem celebratissimam auctores habuisse gigantes, sprete divinitatis injuriam ulturus; gigantes verò illos per totam latè orbis faciem dispersos. Artapanus apud Polyhistorum, sive ipse Polyhistor (apud Euseb. lib. 9, cap. 18), asserit legi in quibusdam ignotorum auctorum libris, Abrahamum

in terram gigantum venisse; audaces verò homines illos perdidisse deos acerbis illorum provocatos; unum tamen mansisse Belum, qui Babilone considens ædem sibi elegisset in turri à se constructâ, et ejus deinde nomine appellatâ. Addit, Abrahamum post hæc in Phœnicam et Ægyptum venisse.

Nec meliora sentiunt de constructoriibus Babelicæ turris inter Patres plerique. Inipiam Iudæ consilium à viris scelestissimis à Deo perduellibus intum fuisse, certum ubique constituit Philo in sua locutione de Confusione linguarum. Verba illa: *Edificavimus turrim, cujus culmen pertingat ad caelum*, ad litteram interpretatus videtur S. Augustinus (lib. 1, quest. in Genes. quest. 21): *Si enim hoc fuit eorum consilium, alii ille, ut à summo turris cacumine pertingerent ad caelum, nimium stulta audacia, et impicta eorum deprehenditur. Et quidem absurda illos sensitse, divine ultionis documento intelligimus. Addit autem idem Augustinus de Civit. l. 16, c. 4: Quid factura erat humana et vana presumptio? cujuslibet enim, et quantumlibet in caelum adversus Deum altitudinem molis extolleret, quando montes transcenderet universos, quando apertum nebulosæ acriæ exulceret? Quid denique noceret Deo quantumcumque vel spiritalis vel corporalis elatio? Facile autem creditur alibi (de Civit. lib. 6, cap. 1), Patriarcham Semum in audacibus illis consiliis nunquam communicasse; nihil enim ad illum de imposta cæteris potest, confusione nempe linguarum; parus namque hebraicus sermo (quem primævam linguam constituit) in ejus familiâ permansit. Hæc Augustinus.*

Ejus verò operis auctorem incertè nempe ne dubitans quidem constituit Nembrodum (de Civit. lib. 16, cap. 4), ut ex Scripturâ intelligere sibi visus est, perdidit (Gen. 10, 18): *Principium regni ejus Babilon.* An verò uno vel plures excitata fuerint turres, ambigere se proficitur; solemne est enim, ut singulare usurpetur aliquando loco pluralis, ut cùm designando aliejus rei generi frequenter sermone dicimus, miles, locusta, rana, etc. Recepta tamen vulgò opinio tenet, in unius tantummodo turris ædificationem junctâ operâ homines conspirasse.

Auctor libri Sapientiæ ædificium illud præ oculis habuisse visus est, cùm scriberet: *In concensu negotiorum cum se nationes constitissent, hæc (Sapientia) scribit Justum, et conseravit sine querelâ Deo (Sap. 10, 5); sed contextus sermone Abrahamum insinuat, inter medios idololatriæ illæsum à corruptione servatum. S. Joannes Chrysostomus pluribus reprehendit consilium primorum hominum, Babelicam turrim ædificandam, audaciam illos, superbiam, et vanitatis arguens. (Chrysost. hom. 59 in Genes. p. 450, etc.) Scripturæ textus insinuat videtur illum, quo homines tenebantur, metum, ne à Deo merito divellerentur; et quid sibi cautionis evitandò malo præstiterint. Facillime, reputant illi inter se, nobis civitatem, et turrim, cujus culmen pertingat ad caelum. Et infra de Nembrod ait Scriptura: *Nembrod cepit esse potens in terrâ (gigas), et erat robustus venitor coram Domino.* Tertullianus superbiatissimam turrim ædificium illud ap-*

pellat, ratus descendisse Filium Dei, ut opus everteret, atque ædificandam idioma confunderet (advcrs. Praxeam c. 16, pag. 509).

Eutyclus patriarcha Alexandrinus (Ann. tom. 1, p. 51, 52), qui Orientalium plures traditiones in uno opere colligit, refert homines, cum numero angementur, in unum caetum 72 virorum coivisse (1); tum illud autem sese excitasse, ut urbem simul cum æro ædificarent, in quâ pariter construerent turrim, ad oclum usque eminentem, de quâ inundantes iterum diluvi aquas inferiores respicerent. Triamini in igitur solidum impenderent compingendis excoquendisq; lateribus 45 cubiterum longitudinis, 10 latitudinis, et 5 crassitudinis. Quibus comparatis, urbem construxerunt in loco Tyrum inter et Babelam mediâ, 515 partibus protractam, 151 latam. Membris cingebatur 5,553 partibus altitudinis, 55 latitudinis, turris ad 10,000 partibus surgebat, cui non minus quam 40 annorum spatium impensum; nec tamen propterea opus absolutum est; intercepti enim ædificantes missis à Deo Angelis, à quo idioma illorum opussum.

Paria ferme refert Glyces (Annal. part. 2, p. 126). Cæpta est, ait, turris ædificatio anno 556 post diluivum; operi verò 40 solidis annis insulatum; meditabantur autem ab inundantibus iterum diluvi aquis totum sibi effugium parare. Præerat ædificantiibus 72 ex optimatibus. Frustrantes tamen eorum conatus immensa diomatium inter opifices confusio notandi. Anni 45 turri et urbi Babilonis construendæ impensâ. Partibus typhonis impetu disjectis eversione oppressum Nembrodum, auctor est Cœdrens (Annal. pag. 11); et idipsum de typhonis turbine muros deficientem legitimus apud Sybillam et Abydenum. Mafont alii, terræ concussione ædificium illud corruisse; igno coelitis demisso ad fundamenta usque arsisse, scribit Benjamin Tulelensis. Mansisse longiori adhuc ætate alii defendunt; nihil eâ de re spud Moysem.

Hæc scribentes eò sensum delati sumus, ut turrim illam Babelicam describeremus. In ipso limine expectabant fore lectores, ut quædam aliquod ædificium oculis exhiberetur; ex quo enim ad litteram verba illa accipiuntur: *Cujus culmen pertingat ad caelum*, nihil erit adeo magnificum, adeo verbis exaggeratum, quod verborum illorum granditas non superet. Arcem Babiloniam, quam ipsissimum credit turrim, post diluivum excitatum, 4000 passuum altitudinem ægulasse, ex aliis auctoribus refert S. Hieronymus (2). Ad passus 5,174 assurgentem describit Ado Chronice. estate primâ; tradens insuper, paulatim in altum coarctatâ, quo facilis inferiora molis fundamenta limineis quæ-

(1) Sui potissimum principes familiarum convenissent. Vide Eupolem. Hæresum lib. 1, hæres. 59.

(2) Hieron. in Isai. c. 44, lib. 5, pag. 49, 601. Victori. Arcæ asten, i. e. Capitolium hujus urbis; est turris que ædificata post diluivum, in altitudine quatuor millia fideitur teneri passuum, paulatim de alto in angustias coarctata, ut pondus imminens facilius à lateribus sustineretur. Describit ibi templa marmorea, aureas statuas, plateas lapideis aroque fulgentes, et multa alia que penè videantur incredibilia.

dus sustinerent. Addit etiam post S. Hieronymum, offerri pariter templa marmorea, status aureas: et plateas auro gemmisque fulgentes, aliaque plura supra fidem, quibus urbs Babylonis distingueretur. Paria legas in Chronico Isidor, cuius textus habet 4,000 passus, in ora autem annotatum est 5,174. Quod addunt auctores illi de pretiosis ejus turris ornamentis, in sinuat planè templum Beli, de quo plura Herodotus, et Diodorus Siculus; vel arcem in medio Babylonis, cuius Diodorus et Q. Curtius meminerit; sed omnia augent in mojos; hæc enim habet Herodotus (lib. 1, cap. 181, 182). Postquam enim idem auctor pluribus Babylonis urbem descripsisset, addit, in urbe et in una ex ejus partibus (in duas enim intersecante Euphrate distinguitur), duos poetari insignis proceritatis mures, quorum alter adæ regias, alter Jovis Beli templum claudunt. Postreimum hæc ædificium, cuius ariet erant postes, Herodoti ætate adhuc spectabatur; inpositum autem erat arce quadrata duorum stadiumum. Assurgebat in medio spatio ejusdem figuræ turris, cuius basis stadium sive 425 passus in longitudine, et totidem in latitudine (Herodotus ibid.), vel juxta alios scriptores, in altitudine et latitudine dimettebatur. Surgebat supra turrim turris altera imposita, quæ italem tertiam fundamantum erat; tertia quarta, et sic deinceps usque ad octavam. Per gradus in extima molis supericie extructos ad summum cœnucmen ascendebatur, quantum non perpetuo scalarum ordine; erant enim identidem latera requiescentia assidentium spolia. Octava turri insidebat amplissimum quoddam templum, in quo nulla simulacra, sed splendide stratus lectas, ante quem aurea mensa posita. Noctu in templo quiescere solent, aut Herodotus, permissum, nisi feminas inter ceteras ejus urbis à Belo, uti quidem à Chaldaeis ejus fani sacerdotibus credulis impositum est, selectæ; cum quæ Deus pœta maritibus congressus habere creditur. Idem ritus obtinebat Thebis in Ægypto, in cuius fano Jovi Thebæo dicato femina claudebatur; quod pariter privilegium erat feminæ sacerdotium agentis Patære in Lycia. In inferioribus ejusdem templi Belo dicati adicula, ait Herodotus, spectatur, ubi colossalis Jovis figura throno assidens, habens ante se mensam positam; ex solido auro omnia, statua, thronus, mensa et mense bases. Totum opus æstimabant Chaldaei 800 aureis talentis (1). Extra adem aliud ejusdem metalli nitent altare, in quo lactantia tantum animalia mactabantur; pro victimis provectionis actis majus aliud positum est. Aliquantùm ante Herodotum è solido auro alterum simulacrum consecratum erat 10 cubitorum: quo excepto, reliqua omnia oculis suis intrasse idem auctor testatur; atque ex fide Chaldaeorum refert, Darium Hyastaspis surripere simulacrum illud tentasse; sed cum principis illius motione irritum cecidisset, Xerxi ejus filio cessit felicibus. Singula hæc fusiùs referri malui, quod ab auctore cœvæ et oculo teste memorie profita sit; qui nempe auctor ab hinc plusquam 2000 annis vive-

(1) Id est, 4,000,000 libris, singulis talentis in 2,400 libras computatis.

bat, mundi scilicet anno 3320 et 484 ante Christum. Hoc Beli templum à Semiramide constructum refert Diodorus Siculus l. 2, nihil se tamen de illo certi scribere protestatus, tum quod auctores inter se non consent, cum etiam, quod sua ætate nihil de illo restaret; sed nitro fatetur, turrim hæc ad celissimum erectam fastigium conscendisse Chaldaeos, ut siderum ortum et occasum specularentur.

Totum opus lateritium erat et bitumine multo opere et artificio cœmentatum. Superiora templi tenebant, à Semiramide dicata, tria simulacra, Jovis nempe, Junonis et Rheæ. Jovis statua hominem exhibebat gradientem 40 pedibus procerum; pondere autem erat 4000 talentorum Babyloniorum; assidebat Rheæ 1000 talentis ponderans, cuius ante pedes stabant duo leones, et totidem angues argenti 50 talentorum pond. Juno tandem 800 talentis gravis stringebat dextrâ manû anguis capot, et sceptrum gemmis intermixtis sinistrâ. Ante tria illa numina excurbat ex duelli auro mensa 40 pedum longitudine, 47 latitudine, et 500 talentorum pond. Hæc omnia ab Herodoto, immane quantum! discrepant.

Etatis suæ testis Plinius asserit l. 6, c. 28; *Durat adhuc ita Jovis Beli templum*; sed illud senio corrosio vetustior Plinio Diodoro Siculo testatur. Refert Josephus (contra Apion. lib. 4, 1048, 1049) Alexander Magnum, cum primò Babylonem venisset reparanda illius consilio purgandi aream miliibus suis commisit; ac parentibus omnibus, solos remisit Judæos, neque nihi, neque injuriis terrores. Cùm opus temporis longius spatium exigeret, consilium excepit princeps, morte præventus (Strabo lib. 16, pag. 744; Arrian. lib. 7), eo ipso anno quo opus incœperat (A. M. 5681, ante J. C. 325), non valuit. Ita templum Beli semel funditis eversum à Xerxe post infelicem ejus adversus Græcos expeditionem (A. M. 5526, ante Christum 476), nunquam deinceps restitutum est (Strab. lib. 16, Arrian. lib. 7, expedit. Alex. p. 158). Hæc Strabo et Arrianus. Sed contraria planè asserit Herodotus, oculatum se testem templum illud sive turrim Beli spectasse affirmans. Constans autem scripsisse illum post Xerxem, nonnisi sex annis à fuso ejus principis exercitu anno 5526. Xerxes autem jam inde à 28 annis diem clauserat, cum Historicus idem in frequenti Græcorum concione librum suum recitavit A. M. 5559, ante Christum 445. Constituamus ergo oportet ejus templi eversionem inter annum 5559 et 5681, quo scilicet ejus reparandi consilium Alexander injiit.

Sed negotium facit an turris vel templum de quo hic sermo, ipsissimum sit à Moysæ insinuatum; non enim inter scriptores eâ de re convenit; affirmantibus enim aliis ædificium illud excidisse Næmrodum cum ejus gigantibus è diluvio reliquis; vide Sibyllam apud Joseph. Antiquit. lib. 4; et Euseb. Præpar. lib. 9, Eupolemi. et Abydenum apud eundem ibidem), contra excipiant alii, opus vindicantes Delo (Q. Curt. lib. 5, Abyden. ex Megasthen. apud Euseb. Præparat. lib. 9, cap. 41) vel Semiramidi (ita Ctesias), et ex illo Diodorus,

Strab., Trogus, alii plures), vel Nabuchodonosori (vide si placet Dan. 9, 27, Joseph. Antiquit. lib. 10, cap. 11). Constat planè, solenne fuisse Orientalibus, conditæ urbis vel molis honorem ejus reparatori, vel qui ornatum illud augendamque suscepissent, tribuere. Ita non raro in Scripturâ princeps aliquis conditæ urbis auctor perhibetur, quantum ante illum stetisse urbem illam constat; quod scilicet vel munitionibus illam cinxerit, vel eversam reparaverit. Ita pariter Nabuchodonosor florentem diu ante se Babylonem ædificasse gloriatur (Daniel. 4, 37): *Nunc est hæc Babelyn magna, quam ego ædificavi in domum regni, in robore fortitudinis meæ et in gloria decoris mei?* Fieri ergo optimè potuit, ut Nemrod et posteri Noe urbis et turris Babylonice fundamenta locarint, quæ postea ædificia Belus perfecit, ornarit, et Belo ipsi dedicarit Semiramis; ac tandem fulgentis jam urbis nitorem auxerit Nabuchodonosor.

Belus Assyrius, qui Babylone regnabat post Arabes, congruit ætate cum Samgar Judice Israel (A. M. 2682, ante Christum 1511). Ninijs ejus filius imperium Assyrium fundavit ante 2737, cuius deinde pondus Semiramis ejus uxor post illum sustinuit anno 2789. Quare Moyses nec de operibus Beli, nec Semiramidis agere poterat. Qui vero Belum ipsissimum esse Nemrodum reputant, in anachronismum apertissime incidunt, nisi alterum Belum invehant patre Nini multo vetustorem.

Apud profanos Ninus Ninive urbem condidit, quam tamen Nemrod ætate jam floruisse (Gen. 10, 11) sat constat. Reparavit ergo urbem Ninus, auxit, munitionibus vallavit, ornavit; Nemrod vero sive Assur primus illam condidit; ex quo aliud nostre conjecturæ accedit argumentum, Babylonem scilicet fundasse Noeni posteros; sed idiomatum confusione turbatos, imperfectum reliquisse; quare suprema manus coopto operi imponende: eâ singuli ætate studuerunt, Belus, Semiramis et Nabuchodonosor, quibus auctoribus illi incrementa urbi, et ejus conditæ honorem sibi singuli vindicarent.

Post Alexandrum Magnum nihil ætis certi de turri Babylonicâ. Facile ipsis obruta roinis suis oblivione sepulta est; et cum Plinius sub adhuc ætate superesse testatur, Herodoti textum habens præ oculis, verbum verbo reddidit. Stabat enim Herodoto in vivis ægæte; et post illum usque ad Plinium magna rerum vires in Babyloniâ.

De turris hujus celstiditatis silet Herodotus, inferiorum tantummodo, nempe octavam in fundamento locatam, studio in quadrum gyrassæ referens (Herod. l. 1, c. 181). Stadio assurgentem et porrectam in quadrum, nempe passibus 125, Strabo testatur (lib. 16, init. p. 758). Est enim, ait, quadrata pyramis lateritia; eversa est modò, deiectione, uti quidem creditur, Xerxe. Resistiturne opus tentavit Alexander; sed eum immensi esset et laboris et temporis, non minis enim quam 1000 hominum limestri spatio impensum sunt, ut è maderibus aream purgarent; eum, inquam, tanti esset moliminis opus, nec Alexander, morte statim præ-

ventus, valuit perficere, nec ex ejus successoribus aliter in ejus cure partem venire sustinuit. Hæc Strabo, qui turrim illum seu pyramidem Beli sepulcrum appellat.

Rablini in libro *Jalcus* turrim Babelicam asseruisse 27,000 passibus comminiscuntur: quam etiam mensuram in libro *Pirke* progogant usque ad 7000, quò nempe numerus respondit 70 Angelis throno glorie assistentibus. et 70 populis qui tunc in orbe agebant, ac totidem linguis, in quas Babelica confusio unicum antea sermone dispeserunt. Ejus ædificij fundamenta 2900 longitudinis passibus dimittit Benjamin Tadelensis; addens, turrim æquasse in latitudine 240 cubitos vel 500 pedes, ut Nemrod et posteri Noe urbis et turris Babylonice fundamenta locarint, quæ postea ædificia Belus perfecit, ornarit, et Belo ipsi dedicarit Semiramis; ac tandem fulgentis jam urbis nitorem auxerit Nabuchodonosor.

Itinerantes ceteri, cum in eas regiones venissent, curas suas omnes impenderunt, ut de celebratissimo vetustatis monumento aliquid resciscerent; sed cum inter illos non satis conveniat, nihil est ut aliud ex illis capiamus adjumentum. Circumjacentes populi certum locum veteris Babylonis ignorant, et alta illa, quæ regiones tene, ignoratio, portentosa adeo apud illos invenit fabellas, ut de eorum credulitate nihil nobis scientiæ adjungatur. Narrat Gujon ex relatione duorum virorum Abbevillensium, qui principi jure servierant præfecto Bagdad, turrim Babelicam motem esse lateritiam (singulis lateribus ad brachii mensuram) rotundam, bitumine et argillâ cœmentis loco coherentem, altitudinis 50 pericarum, vel 500 pedum. Commodè ad ejus cultum evadit non per gradus, sed per viam in muri crassitie paulatim ascendente, viam autem adeo spatiosam, ut 20 simul gradientes homines creparet. Crassus est murus ejus molis 100 passibus, et pro dato decem brachiorum spatio patent janæ rotundæ, undè in interiora ædificii aditus; sicut et dispositæ sunt ad transmittendam intus lucem fenestrate, pro dato quolibet 6 brachiorum spatio. Extimam supericiem ornant insculptæ figuræ capitum virorum, feminarum, animalium, quadrupedum, piscium et avium. Hæc auctor, persistere adhuc Babelicam turrim intactam autumans.

D. de La Boullaye apud Daviti (*aitur pag. 516, 517*) refert, contulisse se, exploratarum reliquias turris Babelicæ, in locum tribus leucis à Babylone, in agro inter Euphratem et Tygrim medio. Spectasse autem turrim intus solidam (1), speciem habentem montis potius quam ædificij. Basis ejus, ait, gyrat facili 500 passibus circiter, quantum et aggesta circum rudera aream occupant 400 seu 500 passuum circiter.

Ita vero ædificium illud constructum. Sex lateritij ordines primùm spectantur, postea septem, et sic deinceps alterno ordine usque ad summum. Inter se-

(1) An forte paria insinuat Herodotus agens de turri babylonica templi loco Belo dicat, illis verbis: *Turris solida ædificata est?*

xium et septimum ordinem è palea recenti adhuc veluti lectus insternitur, tribus digitis crassus. Lateres singuli pedem regium habent in quadro, 6 digitis crassi; cæmentum quo inter se coherent, digito circiter crassum est; mixtura est autem è terrâ et bitumine, quali hodie usque pro cæmento ejus loci incole utuntur; scætet enim perenni fonte in hac proximo bitumen. Numerasse se dicit auctor 50 ordines 6 laterum, quibus alii 7 succederent, ut proinde totius molis altitudo ad 158 regios pedes assurgeret. Patet in cæmine amplior quondam fenestra; in basi verò antrum est, continendis leonibus aptum; et circa medium hiatus interiora penetrans edificii ad usque latus adversum, pæde in quadro non major.

Alii planè sunt hæc ab illis qui lucusque disserunt. An D. de La Boullaye coherat eam aliis itinerantibus ignoro. Spectantur, inquit illi, in loco tribus leucis à Bagdad inter Euphratem et Tigrim medio, in vastâ quiddam planitie magnæ ejusdem turris rudera, vulgari regionis nomine et traditione erodite turris Nemrodi. Gyantæ rudera illa 300 passibus circiter; surgunt autem majora olivæ ædificii vestigia circiter 20 perticis seu 120 pedibus. Lateribus sole excoctis decem digitorum regionum in quadro et trium crassitudinis constat opus; sex laterum ordines alteri contritus arundinum et paleæ admixturæ ordini incantant. De formâ hujus ædificii, vetustate undique collapsi, nihil certi. Quadratum tamen potius quam rotundum crederetur. An verò rudera illa Babelica turris habenda sint, nec ipsâ ejus regionis traditione satis constat. Arabes enim ejus loci moem hanc appellant *Agerouf*, opus tributæ Arabum cuidam principi, qui excedens in prælium suis accensa in ejus cæmine face signum dabit.

Petrus della Valle, clari nominis itinerator, eadem quæ cæteri, sollicitudine, rudera ejus turris spectatur venit; sed in descriptione non satis cum aliis convenit. Refert ille, in loco, leucæ quadrante ab Euphrate orientem versus, spectari rudera quadrati formæ et magnæ operis ædificii, 1150 passuum circiter ambitu. Superiora, fere ubique in conum, veluti pyramides desunt. Constat opus lateribus sole excoctis, quibus conjungendis pro cæmento est mixtura quondam è terrâ et arandibus quibusdam contritis, quibus colligantibus ex unâ veluti massâ totum opus concretum est. Quo loco firmior exigebatur ædificii compages, lateres igne excocti ac bitumine colligati substituti sunt. Porro vir iste, de quo modo, delineari sibi curavit duas ejus ædificii minus deformatas facies, septentrionalem nempe et meridionalem, que cum Romæ visisset, obtulit P. Kirchero, qui ære incidendas curavit. Qui persuasum habent ipsissimam hanc esse veterem Babelicam turrim, 1° laudant pro se receptam incolarum traditionem, locum illum Babelæ appellatum; 2° ejus ædificii materiam, lateres nempe bitumine colligatos, que cum relatione turris Babelicæ apud Moysen quadrant; 3° quadrat et locus turris in agro Sennar ad Tigrim.

Sed facile hæc omnia diluas. Recepta in populo tra-

ditio, nec constans est satis, nec uniformis. Aliæ spectantur in regione turres, quibus eadem appellatio communis. Ad rationem ædificandi quod attinet, nihil in illâ peculiare; lateres enim et bitumen pro cæmentariâ omni materiâ hodie pariter obtinent in illis regionibus. Gravis autem certus ille locus pro agro Sennar et loco turris assignatur. Si quis scientiâ valeret ad id locum illum turris ad duas leucas præter propter assignaret, illi certè causa adjudicanda esset, atque omni ambigendi remota causâ, an turris illa intacta, vel rudibus suis spectanda adhuc subsisteret, certè definiretur.

Sunt qui turris illius rudera juxta Baldach ad Euphratem assignant (Kornman in Templo naturæ p. 288). Monstrant regionis incole ingentem roderum et lapidum struem, veteris ædificii reliquias, quas propius accedere vetat metus angulum, magno numero in latibetis illis versantium. Verum si lapidum strues superest, alterum sanè est ædificiû à turri Babelicâ, lateribus tantum et bitumine fabricatâ.

Paulus Orosius (lib. 2, c. 8), et post ipsum S. Greg. (Greg. Turon. lib. 1, c. 6 Hist. Franc.), confidisse in unum videntur urbem et turrim Babyloniam, quasi pro eodem usurpantes duo illa Scripturæ verba: *Civitatem et turrim*; nempe, ut ipsi quidem insinuant, urbem turribus montam; saltem expressè satis auctores illi Babylonem conditori Nemrodo assignant. Sed Paulus Orosius notat reparatam illam fuisse à Nino vel Semiramide, quibus auctoribus debentur insignia illa ædificii ab historicis celebrata. Reliquias ejus turris ætate suâ adhuc mansisse affirmat Theodoretus (In Gen. quest. 59), asserens pariter illos qui oculis rem totam exploraverant, atque frustula ejus ædificii avulsa secum tolerant, optimè nosse ædificiû illud lateritium fuisse, bitumine pro cæmento colligatum. Nec plura Theodoretus.

Ex his omnibus statuendum æssemus, historiam apud Moysen relate veritatem assertam esse maxime, nihilque alienius ponderis adversus illam obijcere potuisse sive Julianum, vel Celsum, cæterisque nostræ religionis adversarios. Fabellam autem gigantum, despellere è celo Jovem nitentium, à Moysè derivari. Neque enim Moyses, utpote potius omnibus velustior, accipere quidquam ab illis potuit. Celsitudinem verò turris nullo dæmoni sacris asserto monumentis. Dejectam sive ventorum procellâ, sen ignis à celo dilapsi vi nunquam constat; quin potius non inverisimiliter credimus, mansisse adhuc post hominum dispersionem. Belus, Semiramis, Nabuchodonosor ægendæ condicte jam urbi ornandæque pro suâ quisque ætate laborarunt. Non Xertes quidem molam illam deiecit; sed sponte corruit eo temporis intervallo, quod post Hierodotum usque ad Alexandrum Magnum defluxit. Alexander ille restituendæ consilium inivit; sed summam operi manum non valuit imponere. Quæ ab itinerantibus relate sunt, veras quidem habemus vetustissimorum ædificiorum reliquias; sed ipsissimam hanc esse turrim Babelicam hæremus ambigui.

CARRIERII VITA.

CARRIERIUS, Gallicè de CARRIERES, (Ludovicus) ab Aurville, propè Julionagum, oriundus, Oratoriano-rum Patrum ordinem ingressus est; nec multò post modestè pariter atque eruditionis decore conspicuus, ad variâ conventû numerâ promotus est, quæ ad ætatem usque prævectam, summo sôdaliû plausu, exerevit. Vir excolti admodum ingenii, nullius ecclesiasticæ laudis neglexit ornamenta; verum Scripturæ sacræ, ex quâ velut ex fonte uberrimo cætera disciplinæ ultra summi, subsecivas plerumque horas impendit. Longarum elucubratorum fœtus profudit Parisiis ab anno 1701 ad annum 1716, 24 v. in-12, modesto titulo inscriptus *Sainte Bible, en latin et en françois, avec un commentaire littéral inséré dans la traduction française*. Commentariolus de ipso hie agitur et quem præ cæteris scriptibus gallicis recudendum duximus, constat, ut videre est, uno altero verbo Scripturarum compagini opportunè intertexto, quo sensus complectitur liquidiorque evadat. Ab ipsâ ver-

sione italicis characteribus discriminetur. Carrierius, orthodoxè magis studiosus quàm vocabulorum elegantia, dnx est eximius, eni tui fidendum. Geminum Scripturæ sensum sagaciter et breviter enautiat, adeo ut opusculum hoc, si consuetæ commentatorum amplitudini conferatur, his meritis sit æccendendum, de quibus dici potest: Mole parvum, re magna. Versionem vulgò de Saoy nuncupatam in multis refert litterariæ Carrieriana versio, sed omni partium studio accuratè expurgatam. Quomobrem hinc longè præponitur, imprimis ex quo abbas de Venice, Nanceiensis presbyter doctæque serbionensis, plurimis eam dissertationibus anxè ac locupletavit. Nullum fortè opus biblicum toties totaque diversis formis in Galliâ adornatum. Præcipuus inter editiones annumeratur Parisienca, 1750, 6 v. in-4°; Tolosana, 1788, 10 v. in-12; Lugdunensis, 1820, 10 v. in-12.

Carrierius obiit Parisiis 1717, 55 annos natus.

IN EXODUM

COMMENTARIUM.

Argumentum.

Liber hic, ex præcipuo operis argumento à Grecis primum, deinde à Latinis vocatus est Exodus, id est, egressus (enarrat enim egressum Moïsi et Hebræorum ex Ægypto, versus terram promissam Chanaan), perinde ac vocata est à Grecis et Latinis Genesis, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, et argumento quod singuli hi libri tractant. Apud Hebræos enim nullâ his titulis nomenclatura respondet; sed ipsi quemque librum à sui exordio indigunt; uti Exodus vocant *velle scenot*, id est, *et ita sunt nomina*; quia ita incipit Exodus.

Auctor est Moses, qui, uti in Genesi, descriptâ creatiõne ac propagatione mundi, mox relicta historia aliarum gentium, sui tantum populi hebræi, puta populi fidelis ex Abraham, Isaac, et Jacob prognati, historiam, originem et propagationem descripsit, ita hie in Exodo eadem prosopuitur.

Historiam ergo Patriarcharum et Hebræorum, à morte Josephi, in quâ Genesis finierat, resumens hic Moïses, eandem perterriti usque ad annum ultimum ab egressu Hebræorum ex Ægypto, ut patet Exodi ult. v. 1 et 15.

Completitur ergo Exodus gesta annorum 145. Id ita esse patet; nam à morte Josephi usque ad natiuitatem Moïsi fluxerunt anni 61. Moïses verò anno ata-

lis sue 80 eduxit populum ex Ægypto, et anno sequenti erexit tabernaculum, in cuius erectione finitur Exodus; jungit enim 64 cum 80, his addis annum annum insequentem, habebis annos 145 jam dictos.

Pro quâ re, adeoque pro totâ chronologia Exodi, nota Hebræos habitasse in Ægypto, non 430, uti aliqui volunt, sed tantum ducentis et quindescim annis; ita ut à descensu Jacobi in Ægyptum, qui contigit anno Jacobi 150, Josephi 39, usque ad exitum Moïsi et Hebræorum ex Ægypto, fluxerint tantum 215 anni. Id ita esse ostendam c. 12, v. 40. Ab hoc descensu usque ad mortem Josephi fluxerunt 71 anni; contigit enim hic descensus anno Josephi 59; Joseph autem vixit usque ad annum ætatis 110.

Rursum, à natiuitate Moïsi usque ad exitum Hebræorum ex Ægypto, fluxerunt anni 80. Unde sequitur medium tempus, quod fluxit à morte Josephi ad natiuitatem Moïsi fuisse 64 annorum; si enim 64 annos addas annis 80 Moïsi, et 71 Josephi, qui fluxerunt à descensu Jacobi in Ægyptum usque ad mortem Josephi, habebis et explicitis dictos annos 215 qui fluxerunt ab hoc descensu usque ad exitum.

Errat Trogus Pompeius, sive Justinus lib. 56, qui tradit Moysen fuisse filium Joseph. Errat et Josephus, qui lib. 1 contra Apionem asserit Joseph esse defun-

xium et septimum ordinem è palea recenti adhuc veluti lectus insternitur, tribus digitis crassus. Lateres singuli pedem regium habent in quadro, 6 digitis crassi; cæmentum quo inter se coherent, digito circiter crassum est; mixtura est autem è terrâ et bitumine, quali hodie usque pro cæmento ejus loci incole utuntur; scætet enim perenni fonte in hac proximo bitumen. Numerasse se dicit auctor 50 ordines 6 laterum, quibus alii 7 succederent, ut proinde totius molis altitudo ad 158 regios pedes assurgeret. Patet in cæmine amplior quondam fenestra; in basi verò antrum est, continendis leonibus aptum; et circa medium hiatus interiora penetrans edificii ad usque latus adversum, pæde in quadro non major.

Alii planè sunt hæc ab illis qui lucusque disserunt. An D. de La Boullaye coherat cum aliis itinerantibus ignoro. Spectantur, inquit illi, in loco tribus leucis à Bagdad inter Euphratem et Tigrim medio, in vastâ quiddam planitie magnæ ejusdem turris rudera, vulgari regionis nomine et traditione erodite turris Nemrodi. Gyant rudera illa 300 passibus circiter; surgunt autem majora olivæ ædificii vestigia circiter 20 perticis seu 120 pedibus. Lateribus sole excoctis decem digitorum regionum in quadro et trium crassitudinis constat opus; sex laterum ordines alteri contritusum arundinum et paleæ admixturæ ordini incumbent. De formâ hujus ædificii, vetustate undique collapsi, nihil certi. Quadratum tamen potius quam rotundum crederetur. An verò rudera illa Babelica turris habenda sint, nec ipsâ ejus regionis traditione satis constat. Arabes enim ejus loci moem hanc appellant *Agerouf*, opus tributæ Arabum cuidam principi, qui exegisset in prælium suis accensa in ejus cæmine face signum dabit.

Petrus della Valle, clari nominis itinerator, eadem quæ cæteri, sollicitudine, rudera ejus turris spectatur venit; sed in descriptione non satis cum aliis convenit. Refert ille, in loco, leucæ quadrante ab Euphrate orientem versus, spectari rudera quadrati formæ et magnæ operis ædificii, 1150 passuum circiter ambitu. Superiora, fere ubique in conum, veluti pyramides desunt. Constat opus lateribus sole excoctis, quibus conjungendis pro cæmento est mixtura quondam è terrâ et arundinibus quibusdam contritis, quibus colligantibus ex unâ veluti massâ totum opus concretum est. Quo loco firmior exigebatur ædificii compages, lateres igne excocti ac bitumine colligati substituti sunt. Porro vir iste, de quo modò, delineari sibi curavit duas ejus ædificii minus deformatas facies, septentrionalem nempe et meridionalem, que cum Romanâ videret, obtulit P. Kircherò, qui ære incedendas curavit. Qui persuasum habent ipsissimam hanc esse veterem Babelicam turrim, 1° laudant pro se receptam incolarum traditionem, locum illum Babelen appellatum; 2° ejus ædificii materiam, lateres nempe bitumine colligatos, que cum relatione turris Babelicæ apud Moysen quadrant; 3° quadrat et locus turris in agro Sennar ad Tigrim.

Sed facile hæc omnia diluas. Recepta in populo tra-

ditio, nec constans est satis, nec uniformis. Aliæ spectantur in regione turres, quibus eadem appellatio communis. Ad rationem ædificandi quod attinet, nihil in illâ peculiare; lateres enim et bitumen pro cæmentariâ omni materiâ hodie pariter obtinent in illis regionibus. Gravis autem certus ille locus pro agro Sennar et loco turris assignatur. Si quis scientiâ valeret ad id locum illum turris ad duas leucas præter propter assignaret, illi certè causa adjudicanda esset, atque omni ambigendi remotâ causâ, an turris illa intacta, vel rudibus suis spectanda adhuc subsisteret, certò definiretur.

Sunt qui turris illius rudera juxta Baldach ad Euphratem assignant (Kornman in Templo naturæ p. 288). Monstrant regionis incole ingentem roderum et lapidum struem, veteris ædificii reliquias, quas propius accedere vetat metus angulum, magno numero in latibris illis versantium. Verum si lapidum strues superest, alterum sanè est ædificiû à turri Babelicâ, lateribus tantum et bitumine fabricatâ.

Paulus Orosius (lib. 2, c. 8), et post ipsum S. Greg. (Greg. Turon. lib. 1, c. 6 Hist. Franc.), confidisse in unum videntur urbem et turrim Babyloniam, quasi pro eodem usurpantes duo illa Scripturæ verba: *Civitatem et turrim*; nempe, ut ipsi quidem insinuant, urbem turribus montam; saltem expressè satis auctores illi Babylonem conditori Nemrodo assignant. Sed Paulus Orosius notat reparatam illam fuisse à Nino vel Semiramide, quibus auctoribus debentur insignia illa ædificii ab historicis celebrata. Reliquias ejus turris ætate suâ adhuc mansisse affirmat Theodoretus (In Gen. quest. 59), asserens pariter illos qui oculis rem totam exploraverant, atque frustula ejus ædificii avulsa secum tolerant, optimè nosse ædificiû illud lateritium fuisse, bitumine pro cæmento colligatum. Nec plura Theodoretus.

Ex his omnibus statuendum æssemus, historiam apud Moysen relate veritatem assertam esse maxime, nihilque alienius ponderis adversus illam obijcere potuisse sive Julianum, vel Celsum, cæterisque nostræ religionis adversarios. Fabellam autem gigantum, despellere è celo Jovem nitentium, à Moysè derivari. Neque enim Moyses, utpote potius omnibus velustior, accipere quidquam ab illis potuit. Celsitudinem verò turris nullo dæmoni sacris asserto monumentis. Dejectam sive ventorum procellâ, sen ignis à celo dilapsi vi nunquam constat; quin potius non inverisimiliter credimus, mansisse adhuc post hominum dispersionem. Pelus, Semiramis, Nabuchodonosor ægendæ condidisse jam urbi ornandæque pro suâ quisque ætate laborarunt. Non Xertes quidem molam illam deiecit; sed sponte corruit eo temporis intervallo, quod post Hierodotum usque ad Alexandrum Magnum defluxit. Alexander ille restituendæ consilium inivit; sed summam operi manum non valuit imponere. Quæ ab itinerantibus relate sunt, veras quidem habemus vetustissimorum ædificiorum reliquias; sed ipsissimam hanc esse turrim Babelicam hæremus ambigui.

CARRIERII VITA.

CARRIERIUS, Gallicè DE CARRIERES, (Ludovicus) ab Aurville, propè Julionagum, oriundus, Oratoriano-rum Patrum ordinem ingressus est; nec multò post modestè pariter atque eruditionis decore conspicuus, ad variâ conventû numerâ promotus est, quæ ad ætatem usque prævectam, summo sôdaliû plausu, exerevit. Vir excoliti admodum ingenii, nullius ecclesiasticæ laudis neglexit ornamenta; verum Scripturæ sacræ, ex quâ velut ex fonte uberrimo cætera disciplinæ ultra summi, subsecivas plerumque horas impendit. Longarum elucubratorum fœtus profudit Parisiis ab anno 1701 ad annum 1716, 24 v. in-12, modesto titulo inscriptus *Sainte Bible, en latin et en françois, avec un commentaire littéral inséré dans la traduction française*. Commentariolus de ipso hie agitur et quem præ cæteris scriptibus gallicis recudendum duximus, constat, ut videre est, uno altero verbo Scripturarum compagini opportunè intertexto, quo sensus complectitur liquidiorque evadat. Ab ipsâ ver-

sione italicis caracteribus discriminetur. Carrierius, orthodoxè magis studiosus quàm vocabulorum elegantia, dnx est eximius, cui totò fideiorem. Geminum Scripturæ sensum sagaciter et breviter enuntiat, adeò ut opusculum hoc, si consuetæ commentatorum amplitudini conferatur, his meritis sit æquandum, de quibus dici potest: Mole parvum, re magna. Versionem vulgò de Saoy nuncupatam in multis refert litterariæ Carrieriana versio, sed omni partium studio accuratè expurgatam. Quomobrem hinc longè præponitur, imprimis ex quo abbas de Venice, Nanceiensis presbyter doctæque serbionensis, plurimis eam dissertationibus anxè ac locupletavit. Nullum fortè opus biblicum toties totaque diversis formis in Galliâ adornatum. Præcipuus inter editiones annumeratur Parisienca, 1750, 6 v. in-4°; Tolosana, 1788, 10 v. in-12; Lugdunensis, 1820, 10 v. in-12.

Carrierius obiit Parisiis 1717, 55 annos natus.

IN EXODUM

COMMENTARIUM.

Argumentum.

Liber hic, ex præcipuo operis argumento à Grecis primum, deinde à Latinis vocatus est Exodus, id est, egressus (enarrat enim egressum Moysi et Hebræorum ex Ægypto, versus terram promissam Chanaan), perinde ac vocata est à Grecis et Latinis Genesis, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, et argumento quod singuli hi libri tractant. Apud Hebræos enim nullâ his titulis nomenclatura respondet; sed ipsi quemque librum à sui exordio indigunt; uti Exodus vocant *velle scenot*, id est, *et ita sunt nomina*; quia ita incipit Exodus.

Auctor est Moses, qui, uti in Genesi, descriptâ creatione ac propagatione mundi, mox relicta historia aliarum gentium, sui tantum populi hebræi, puta populi fidelis ex Abraham, Isaac, et Jacob prognati, historiam, originem et propagationem descripsit, ita hie in Exodo eadem prosopuitur.

Historiam ergo Patriarcharum et Hebræorum, à morte Josephi, in quâ Genesis finierat, resumens hie Moses, eandem perterriti usque ad annum ultimum ab egressu Hebræorum ex Ægypto, ut patet Exodi ult. v. 1 et 15.

Completitur ergo Exodus gesta annorum 145. Id ita esse patet; nam à morte Josephi usque ad natiuitatem Moysi fluxerunt anni 61. Moses vero anno ata-

lis sue 80 eduxit populum ex Ægypto, et anno sequenti erexit tabernaculum, in cuius erectione finitur Exodus; jungit enim 64 cum 80, his addis annum annum insequentem, habebis annos 145 jam dictos.

Pro quâ re, adeoque pro totâ chronologia Exodi, nota Hebræos habitasse in Ægypto, non 450, uti aliqui volunt, sed tantum ducentis et quindescim annis; ita ut à descensu Jacobi in Ægyptum, qui contigit anno Jacobi 150, Josephi 39, usque ad exitum Moysi et Hebræorum ex Ægypto, fluxerint tantum 215 anni. Id ita esse ostendam c. 12, v. 40. Ab hoc descensu usque ad mortem Josephi fluxerunt 71 anni; contigit enim hic descensus anno Josephi 59; Joseph autem vixit usque ad annum ætatis 110.

Iturum, à natiuitate Moysi usque ad exitum Hebræorum ex Ægypto, fluxerunt anni 80. Unde sequitur medium tempus, quod fluxit à morte Josephi ad natiuitatem Moysi fuisse 64 annorum; si enim 64 annos addas annis 80 Moysi, et 71 Josephi, qui fluxerunt à descensu Jacobi in Ægyptum usque ad mortem Josephi, habebis et expletis dictos annos 215 qui fluxerunt ab hoc descensu usque ad exitum.

Errat Trogus Pompeius, sive Justinus lib. 56, qui tradit Moesem fuisse filium Joseph. Errat et Josephus, qui lib. 1 contra Apionem asserit Joseph esse defun-

etum ante Moſen quatuor ſtatibus, ſive 170 annis; corrigendum enim eſt 64 annis, uti dixi.

Ex dictis ſequitur Exodum completi hitoriam ab anno mundi 2310, quo mortuus eſt Joſeph, uſque ad annum mundi 2434, quo contigit egreſſus Moſis et Hebræorum ex Ægypto: imò ad annum ſequentem 2453, quo erectum eſt tabernaculum.

Moſes igitur in Exodo enarrat primò Patriarcharum, puta filiorum Jacobi, mortem, ſecutamque duram Hebræorum ab Ægyptiis oppreſſionem et ſervitutem. Secundò, Moſis nativatem, geſta et plagas Ægypti. Tertio, tranſitum Hebræorum per mare rubrum, merſis in eo Ægyptiis. Quarto, pluſiſe Hebræis manna in deſerto, in coque aquarum copiam inveniſſe, atque Amalee occiſiſſe. Quintò, Deum eis doſiſſe legem in Sina fixoſque cum eis iniſſe. Sextò, Hebræos foetus rupiſe et vitulum adorari, idè que Moſen tabulas legis confeſſiſſe et foedifragos truciſſe. Septimò, deſcribitur fabrica tabernaculi ejuſque varia ſuppellex: quare periocha Exodi eſt primò decem plage

CAPUT PRIMUM.

1. Hæc ſunt nomina filiorum Iſrael qui ingreſſi ſunt in Ægyptum cum Jacob; ſinguli cum domibus ſuis introierunt:

2. Ruben, Simeon, Levi, Judas,

3. Iſſaſchar, Zabulon et Benjamin,

4. Dan et Nephtalim, Gad et Aſer.

5. Erant igitur omnes anime eorum qui egreſſi ſunt de femore Jacob, ſeptuaginta: Joſeph autem in Ægypto erat.

6. Quo mortuo, et univerſis fratribus ejus, omni- que cognatione illa,

7. Filii Iſrael creverunt et quaſi germinantes multiplicati ſunt: ac roborati nimis, impleverunt terram.

8. Surrexit interea rex novus ſuper Ægyptum, qui ignorabat Joſeph:

9. Et ait ad populum ſuum: Ecce, populus filiorum Iſrael multus et fortior nobis eſt.

10. Venite, ſapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur, et ſi ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis noſtris, expugnatione nobis, egrediatur de terra.

11. Propoſuit itaque eis magiſtros operum, ut affligerent eos oneribus; ſuſciveruntque urbes tabernaculorum Pharaoni, Phithom et Ramelſes.

12. Quoties opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur et creſcebant:

13. Oderantque filios Iſrael Ægyptii, et affligebant illudentes eis:

14. Atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti et lateris, omniſque famulatu, quo in terra operibus premebantur.

Ægypti; ſecundò, decalogus cum præceptis judicialibus et cæremonialibus; tertio, fabrica tabernaculi.

Porrò hæc omnia eo fine facta ſunt et ſcripta, primò ut Deus præſtaret id quod promiſerat Abraham, Gen. 17, v. 7 et 8: *Statum pactum meum inter me et te, ut ſim Deus tuus et ſeminis tui poſt te, daboque tibi et ſemini tuo terram Chanaan.* Secundò, ut populo ſuo ex Ægypto et idololatriſ educto, ex eo ſibi Eccleſiam formaret in Sinâ. Tertio, ut oſtenderet quantum Eccleſiæ et ſuorum habeat curam, quamque ſit omnipotens et terribilis in puniendis eorum hoſtibus. Quarto, ut typum daret Eccleſiæ novæ et Chriſtianorum qui ex gentilitate per baptismum et per multas tentationes et luctus, perque multa miracula, duce Chriſto tendunt in terram promiſſam in cœlis. Sicut ergo in Genesi mundi creationis, ita in Exodo ejusdem redemptionis hitoria et typus conſignatur: ut jure Balaam ſcripſerit, omnia penè Sacramenta præſentis Eccleſiæ, in Exodo adumbrata et expreſſa eſſe.

CHAPITRE PREMIER.

1. Voici les noms des enfants d'Iſrael, qui vinrent en Egypte avec Jacob, et qui y entrèrent chacun avec ſa famille:

2. Ruben, Simeon, Levi, Juda,

3. Iſſaſchar, Zabulon, Benjamin,

4. Dan, Nephtalim, Gad et Aſer, avec leurs femmes et leurs enfants.

5. Tous ceux qui étaient sortis de Jacob, en le comptant lui-même, étaient donc en tout soixante-dix personnes, y compris Joſeph qui était déjà en Egypte, lorsqu'il y arriva, et les deux enfants qu'il avait eus en ce pays-là.

6. Après la mort de Joſeph et celle de ſes frères, et de toute cette première génération,

7. Les enfants d'Iſrael s'accroirent comme des arbres et étaient extrêmement forts par leur nombre et leurs richesses, ils remplirent tout le pays où ils étaient.

8. Cependant il s'éleva dans l'Égypte un roi nouveau, à qui Joſeph était inconnu, aussi bien que les grands services qu'il avait rendus à son royaume.

9. Ce nouveau roi dit donc à son peuple: Vous voyez que le peuple d'Iſrael eſt devenu très-nombreux, et qu'il eſt plus fort que nous.

10. Opprimons-les donc, non par violence, mais avec adresse et avec sagesse, de peur qu'ils ne se multiplient encore davantage; et que si nous nous trouvons surpris par quelque guerre, ils ne se joignent à nos ennemis; et qu'après nous avoir vaincus, ils ne sortent de l'Égypte et ne nous privent du fruit que nous tirons de leurs travaux.

11. Il établit donc sur eux des officiers pour présider aux ouvrages publics auxquels il ordonna qu'on les appliquât; et il voulut que ces officiers fussent durs et impitoyables, afin qu'ils les accablassent de fardeaux insupportables; et les Israélites labourèrent à Pharaon des villes pour servir de magasins, savoir: Phithom et Ramelſes, étant pressés par ces officiers, qui ne leur donnaient aucun relâche.

12. Mais par un effet singulier de la protection du Seigneur, plus on les opprimait, plus leur nombre se multipliait et croiſſait vaillamment.

13. C'est pourquoi les Égyptiens haïſſaient de plus en plus les enfants d'Iſrael, et ils les affligèrent en leur insultant;

14. Et ils leur rendaient la vie amère, en les employant à des travaux pénibles de mortier et de briques, et à toutes sortes d'ouvrages dont ils étaient incapables.

15. Dixit autem rex Ægypti obſtrictibus Hebræorum, quarum una vocabatur Sephora, altera Phua,

16. Præcipiens eis: Quando obſtrictibus Hebræas, et partus tempus advenit, ſi masculus fuerit, interficite eum: ſi femina, reſervate.

17. Timuerunt autem obſtrictrices Deum, et non fecerunt juxta præceptum regis Ægypti, ſed conſervabant mares.

18. Quibus ad ſe accerſitis, rex ait: Quidnam eſt hoc quod facere voluisti, ut pueros ſervares?

19. Que reſponderunt: Non ſunt hebræe ſicut ægyptiæ mulieres: ipſæ enim obſtrictandi habent ſcientiam, et priuſquam veniamus ad eas pariunt.

20. Benè ergo fecit Deus obſtrictibus; et crevit populus, confortatusque eſt nimis.

21. Et quia timuerunt obſtrictrices Deum, addiſcit eis domos.

22. Præcepit ergo Pharaon omni populo ſuo, dicens: Quidquid masculini ſexû natum fuerit, in flumen projice: quidquid feminini, reſervate.

VERS. 1. — HÆC SUNT NOMINA. *וַיְהִי כֵן*, et ita ſunt nomina: ubi et videtur copulare hanc Exodi hitoriam cum fine Geneseos tanque continuare. Om enim Pentateuchus unus continus ſuit liber quem poſteri deinde in quinque ſectiones ſive libros diſerunt. Adde *וַיְהִי כֵן* hebr. sæpè per pleonasmum redundare et tantum ornatum ſervire, præſertim initio orationis vel ſententiæ; unde et Ezechiel ita incipit: *Et factum eſt in anno tricesimo*, ergo et, et apud Hebræos sæpè tantum eſt nota initii ſermonis inchoatque orationem.

SINGULI CUM HOMINIS SCIS INTROIERUNT. *Domibus*, id eſt, filiis et nepotibus: domus enim Hebræis sæpè ſignificat ſobolem, quod ea ſit quaſi fabrica patris; ſic Dominus promiſiſt David ſe ei domum, id eſt, ſobolem regiam daturum, 2 Reg. 7, v. 11; Achab verò domum, id eſt, ſtirpem regiam, eversuram, 3 Reg. 21, 29. Sic Rachel et Lia ſollicitè domum, id eſt, proſopiam, Iſrahel, Ruth 4, 11. Sic domum ſunt quoque Græci, Latini, Galli, Flaudri, Hiſpani, Itali. Hinc poena:

Cum domus Aſaracæ victis dominabitur Argis.

Secundò, rectè domus per metonymiam accipitur pro familia, et re totâ familiari que domo continetur, quomodo ferè accipit domum Ariſt. libr. 1 Politic. cap. 1, cum ait: *Domus eſt æconomica communicatio, ex viro, uxore, filiis, ſervis, bove aliſque animalibus conſtans.* Unde Chaldeus vertit, *ſinguli introierunt*

15. Or, ce premier moyen qu'on avait pris pour faire périr les enfants d'Iſrael, ne réuſſiſſant pas, le roi d'Égypte parla aux ſages-femmes qui accouchaient les femmes des Hebræus, et s'adreſſant aux deux principales d'entre elles, dont l'une ſe nommait Sephora et l'autre Phua,

16. Il leur fit ce commandement: Quand vous accoucherez les femmes des Hebræus, au moment que l'enfant ſortira, ſi c'eſt un enfant mâle; tuez-le: ſi c'eſt une fille, laiſſez-la vivre.

17. Mais les ſages-femmes furent touchées de la crainte de Dieu, et ne firent point ce que le roi d'Égypte leur avait commandé, mais elles conſervèrent les enfants mâles.

18. Le roi les ayant fait venir, leur dit: Quel a été votre deſſein, lorsque vous avez épargné ainſi les enfants mâles?

19. Elles lui répondirent: Les femmes des Hebræus ne ſont pas comme celles d'Égypte, car elles ſavent elles-mêmes comme il faut accoucher; et avant que nous ſoyons venues les trouver, elles ſont déjà accouchées.

20. Dieu fit donc du bien à ces ſages-femmes, non pour approuver leurs menſonges, mais pour récompenser leur charité; et le peuple d'Iſrael s'accrut et ſe fortiſia extraordinairement; le Seigneur leur béniſſant d'autant plus, que les Égyptiens faiſaient plus d'efforts pour les faire périr.

21. Et parce que les ſages-femmes avaient peur de déplaire au roi, que de déobéir à Dieu, il établit leurs maiſons, en les comblant de biens, et leur donnant une nombreuſe poſtérité.

22. Alors Pharaon voyant le mauvais ſuccès des meſures qu'il avait prises pour exterminer adroitement les Hebræus, eut recours à la violence ouverte, et il fit ce commandement à tout ſon peuple: Jetez dans le fleuve tous les enfants mâles qui naîtront parmi les Hebræus, eſſe ne les y laiſſez eux-mêmes, et ne reſervez que les filles.

COMMENTARIUM.

cum viris domus suas, puta cum filiis et servis, eorumque ſuppellectile et re domesticâ: hoc enim re ipſâ ita factum eſſe liquet Genes. 46, 8. Ita Procop., Beda, et S. Auguſtinus, hic locutione 1.

VERS. 2. — RUBEN, SIMEON, etc., BENJAMIN. Non eſt iſte ordo nativatis: ſic enim Benjamin, utpote natus minimus, deberet eſſe ultimus; ſed eſt ordo conjugalis thori. Primi enim ſex primæ uxoris Jacobi, puta Lia, ſunt filii: ſeptimus, puta Benjamin, eſt filius ſecundæ uxoris Jacobi, puta Rachelis: duo ſequentes filii, ſunt tertix uxoris, puta ancillæ Bala: duo ultimi, ſunt filii quartæ, puta Zelphe.

ERANT Igitur OMNES ANIMÆ EORUM, QUI EGRESSI SUNT DE FEMORE JACOB, SEPTUAGINTA. *Animæ*, id eſt, homines; eſt ſinecdoche. Septuag. vertunt, *erant omnes anime egreſſæ ex femore Jacob ſeptuaginta*, ubi clarum eſt animas pro hominibus accipi. Certum eſt enim hominibus animam non egredi ex femore, nec oriri ex traduce parentum: quod ut innumeret noſter Interpretes, clarè vertit, *anime eorum qui egreſſi ſunt*, etc. Hebræa utrovix modo; ſed melius hoc poſteriore, cum noſtro et Chaldæo veras.

Inter hie numerus Hebræorum ingredientium Ægyptum, quòd ſcilicet fuerit 70, ut mirabilis illa fecunditas multiplicandi ſeminis, Abraham avo promiſſa Gen. 15, 16, et Gen. 15, 5, à Deo veriſſimè adimpleta cernatur quòd 215 annis, quibus it

Ægypto vixerunt, ita numero aucti sunt, ut præter parvulos et uores, sexies centena millia peditum in egressu numerata sint, cap. 12, v. 37.

SEPTUAGINTA, si Joseph cum duobus filiis annumeros; ut patet Gen. 46. Quare quod statim hic subdit Moses: *Joseph autem in Ægypto erat*, exceptionem continet, non ab eo quod immediate præcessit, sed ab eo quod paulo ante dixerat, v. 1: *Hæc sunt nomina filiorum Israel qui egressi sunt in Ægyptum*. Hebræi enim non semper proximè præcedentia, sed superiora sæpè et remotiora respiciunt. Sensus autem est, quasi dicat Moses: v. 1 inter filios Jacobi ingredientiæ in Ægyptum non numeravi Joseph; quia Joseph jam ante fuerat et erat in Ægypto.

VERS. 6. — Quid nonno ostendit cognatione illa. Cognatione, scilicet filiorum, tum suorum quam fratrum, puta nepotum suorum ex fratribus, quæ proxima est, et maxima est cognatio, q. d. Mortui Joseph et fratris eorumque filii, puta in secundâ eorum generatione, sive in nepotibus eorum. Unde hebr. pro cognatio est *der*, id est, generatio vel seculum, q. d.: Mortui illi generatione sive seculo, puta mortuis illis 70 qui cum Jacob ingressi erant in Ægyptum, tunc statim mirè creverunt et multiplicati sunt filii Israel, qui erant filii et posterii illorum primorum 70.

VERS. 7. — QUASI GERMINANTES. Hebr. est *fioretis*, id est, abullerunt instar ranarum et piscium, quorum mira est fetura et multiplicatio, præ avibus et animalibus terrestribus; idque tum ob humoris luxuriam, tum vultu Plin. lib. 9, c. 2, tum quia cœlestis anni temporibus generant, ut docet Aristot. lib. 6 de Animal. c. 17. Nota hic interpretem nostrum subinde adhibere alias similitudines et metaphoras quæ sint in hebræo, quando res est eadem idemque sensus: præsertim si familiarior nobis aut clarior sit sua quam ea est in hebræo, uti est hæc germinis pro illâ ranarum et piscium. Hoc enim permittitur, imò debet fidem interpretem. Porro *et germinantes*, significat eos instar germinis multiplicatos esse, et quasi terræ filios è terrâ turmatim prodire, et, ut Aquila vertit, *irrepaisse*. Unde Septuag. vertunt, *filii autem Israel creverunt et multiplicati sunt, et effusi facti sunt*: ita creverunt ut per universam illam terram diffunderentur, ut Theod. gratia. *zobæi*. *zobæi*, quod interpretes Originis vertit, in multitudine magna effusi sunt, et intescebant valde, multiplicati autem illos terra. Appositio: nam sicut ex uno semine grano succrescunt multi culmi, ex uno calavo multæ ariste, ex unâ arisâ multa grana, ita ut ex uno grano sæpè nascantur trecenta et plura: ita ex uno patriarchâ, puta ex Judâ, nascebantur plures filii, ex uno filio plures nepotes, ex uno nepote plures abnepotes, etc., ita ut ex uno patriarchâ, intra centum annos, aliquot non centenas, sed millicenas proles progignerentur, possitque patriarcha ex solis filiis et nepotibus, exercitum instruere eumque in agem contra hostes educere.

ROBORATI MINIS. Ancti multitudine, quæ exercitûs aut populi ingens est robor. Utitur hic Moses anadiplosi, ut significet innumeram gentis suæ propagationem.

IMPLEVERUNT TERRAM. Intellige accomodate, suam vel sibi attributam, puta terram Gessen. Quæres unde tanta Hebræorum multiplicatio, an ex natura, an ex miraculo? Resp. primò eam non esse propriè ascribendam miraculo: naturaliter enim 70 homines, si continuè generent, et hi alios, et illi alios semper per 215 annos, immensum prodacent filiorum numerum. Unde Diodorus Siculus docet lib. 3, c. 2, Nimum, qui regnare coepit sub annum 250 à diluvio, contra Bactrianos eluxisse peditum decies septies centena millia; et equitum ducenta millia. Vide quantum 250 annis, ex tribus tantum Noe filiis propagati sint homines. Pari ergo modo idem hic fieri poterit, idque primò, quia naturaliter fieri potuit ut omnes mulieres belicæ essent fecundæ, et singulis annis parerent. Secundò, fieri potuit ut præmatùre inciperent parere, et serò admodum desinerent. Tertio, tradunt Hebræi, nec repugnat Abul., cas binas, ternas, quin et quaternas proles, simul peperisse; imò Aristoteles lib. 7 Hist. animal. cap. 4, asserit id in Ægypto esse vulgare. Sic enim ait: *Cum animalia quedam singulos pariunt, alia plures, genus humanum in incipiti est: nam ut plurimum, mulieres singulos singulos pariunt. Verùm sæpè, et locis periculis geminos citam edunt, ut in Ægypto fieri certum: pariunt enim in Ægypto et tres et quatuor, idque loca nonnullis, sæpè fit; sed cum plerumque quinquè nascuntur, et quando quatuor partibus viginti editi, quinos singulis partibus editi; majorque eorum pars exquiri et adolescere potuit.* Ita Aristoteles.

Respondet secundo hæc Hebræorum fecunditati et propagationi non esse ascribendam soli naturæ, sed singulari Dei providentiæ, auxilio et concursui, quæ naturam adjuvit, fovit, vegetiorem et fecundiorum efficit. Probat, quia Hebræi ita creverunt, cum essent in summis et continuis laboribus et afflictionibus, tam corporis quam animi, imò quò magis opprimebantur, tanto magis crescebant: hæc autem oppressio et afflictio contraria est fecunditati et sterilitatem affert; et hoc est quod ait S. August. lib. 18 Civit. c. 7: *Creverunt Hebræi divinitus fecundati eorum multiplicatione.*

Allegoricè Jacob cum duodecim filiis ingrederens Ægyptum, significat Christum cum 12 apostolis ingrederentem orbem, coque toto prædicante Evangelium; ex quo post mortem Joseph, id est, Christi, propagata est innumerabilis credentium multitudo, ita sanct. Augustinus serm. 84 de Temp.

VERS. 8. — SUBREXIT INTEREA REX NOVUS. Qui hic? Cajet. putat fuisse origino non Ægyptium, sed Assyrium. Probat ex eo quod ait Isaias 52, 4: *In Ægyptum decendit populus meus, et Assur collocavit eum*. Verùm alius illius loci est sensus, ut ibi dixi. Secundò, alii cum Euseb., putant fuisse Nephrem, quem Eusebius quartum regem facit ex dynastiâ 18 que est Politianorum: additque in anno primo ejus regni mortuum esse Joseph, et cepisse afflictionem Hebræorum. Verùm hoc repugnat Scripturæ hic, quæ asserit hæc afflictionem cepisse post mortem Joseph et omnium fratrum ac nepotum ejus. Jamdiu post Joseph vixit Levi, alique fratres et nepotes; ergo diu post mortem Joseph cepit hæc Hebræorum afflictio.

Tertio, alii putant fuisse Ramessem, ex eo quòd ab eo, ut videtur, vocata sit urbis Ramesse, quam in hæc afflictione ejus Jussu edificavit Hebræi. Verùm Euseb., Cyril. et alii tradunt Ramessem diu post Mosem regnasse. Quarto, Gerardus mercator regem hunc vocat Armessemium quem ait regnasse annos 66 et cepisse regnare quinquè annis ante ortum Mosi. Quintò, Abul., Perer., Torნიელს alique probabiliter putant fuisse Amenophim, qui in 18 dynastiâ Politianorum fuit septimus, quem quidam Memnonem putant lapidem loquentem, quippe ejus statua usque ad Christum vocem dedidit; cum enim radius solis circa ejus exortum statoum hæc attingisset, et ad os ejus pervenisset, tunc illa more modoque hominum loquebatur: hujus enim anno 18 natum esse Mosem tradit Euseb.; hæc autem Hebræorum afflictio cepit paulò ante ortum Mosi. Ille dicitur rex novus, non quòd esset ex aliâ dynastiâ, sed quòd esset ex aliâ familiâ quam superiores reges qui Joseph coluerant, inquit Josephus: vel dicitur rex novus, ratione diversi et novi ingenii, consuetudinis, morum et gubernationis: diversi, inquam, à regibus præcedentibus, qui Joseph et Hebræos benignè tractaverant.

Allegoricè rex vetus est Deus, rex novus est diabolus, qui fideles afflixit tripliciter. Primò, violenter per duces imperatorum rom. persecutiones; secundò, sapienter per philosophos et hæreticos; tertio, astutè et blandè per illecebras et voluptates, uti jam facit, parâ Ecclesiæ pace. Vide Rupert. et S. August. ser. 84 de temp. Ita Abbas ille apud Joannem Moschum in Prato spir. c. 144, dicebat: *Non appetimus Ægyptiis servire voluptatibus, qua Pharaoni pernicioso tyranno omnibus faciunt*. Qui ergo voluptati servit, Pharaoni, id est, damoni, se subdit.

QUI NON NOVERAT JOSEPH. Chald. vertit, qui non servabat decreta Joseph, sed novas leges et mores inducebat, juxta illud: *Novus rex nova lex*.

VERS. 10. — VENITE, SAPIENTER OPPRIMAMUS EUM. Hebræa habent, *agite, sapienter in eum, vel contra eum*; Septuag., *nonne oportet adhibere callidè agemus contra eos*: sapientia enim et prudentia alia de sussum Dei est, alia mundi terrena et diabolica (qualis hæc fuit) Jacobi 3, v. 15. Ubique non hæc lege, sine et mente, Pharaon Hebræos in regnum suum admiserat.

Quæres quândo coepit hæc oppressio Hebræorum? Primò, Euseb. in Chronico putat eam cepisse statim à morte Joseph, ac consequenter durasse 144 annis; tot enim sunt à morte Joseph usque ad exitum ex Ægypto; sed hic est error: ait enim hic Moses eam cepisse post mortem Levi omnique fratrum et totius cognationis, à qua multi diu vixerunt post Joseph. Secundò, Hebræi in *Sæter olam*, putant eam cepisse in morte Levi ac durasse 116 annis; sed et hi tam in primo quam in secundo errant: à morte enim Levi usque ad exitum ex Ægypto, fluxerunt anni non 116, sed 121. Tertio, Torნიელს putat eam cepisse initio regni Amenophis, ac durasse 106 annis. Quarto, Pererius putat eam durasse 87 annis.

Resp. et dico eam cepisse paulò ante nativitatem Mosi ac durasse 90, plus minus, annis; scilicet 10 annis ante Mosem, et 80 annis vivente Mosè; nam 80

anno vite suæ, Moses ex eâ, et ex Ægypto Hebræos eduxit. Id patet primò, ex eo quòd illi coepit post mortem Joseph, fratrum omnique illius primæ generationis: constat autem de Levi, qui à tantum annis senior erat Joseph, vixisse enim annis 137, ut patet c. 6, v. 16; vixit ergo Levi 25 annis post mortem Joseph: à morte autem Joseph ad ortum Mosi fluxerunt anni 64; à morte ergo Levi ad mortem fluxerunt anni 41. Rursum Caith filius Levi vixit 153 annis, ut patet c. 6, v. 18; qui sponitur natus anno 29 Levi, sequitur eum Levi patri suo supervixisse annis 16, ita ut à morte Caith ad Mortem tantum fluxerint anni 25. Rursum post Caith vixisse et defuncti videntur Phares et alii, qui pueri erant cum ingressi sunt Ægyptum: hæc autem afflictio cepit post mortem Levi, Caith et ceterorum 70 qui ex Chanaan descendunt cum Jacobo in Ægyptum: imò post horum mortem, cepit primùm illa Hebræorum multiplicatio, de qua v. 7, que hæc invidiam et odium novi regis concitavit, ut eos affligeret. Post Caith ergo 45 anni circiter fluxisse videntur, quibus partim defuncti sunt reliqui è primis 70, partim nullâ prole aucti sunt Hebræi: ita ut invidia et persecutio Ægyptiorum contra Hebræos, coepit decennio circiter ante ortum Mosi. Id 2° probatur ex eo quòd hæc persecutio coepit sub ortum Mariæ sororis Mosi, quæ inde dicta est Maria, infans, amaritudo, uti tradunt Hebræi: Maria autem decennio circiter fuit senior Mosè. Nam illa Mosem infantem expositum custodivit, et curavit alii et educeri, ut patet cap. 2; erat ergo tum ipsa faciliè decennis.

Vide hic quàm citò mortalibus surrepat oblitio et ingratitude. Josepho servatum in fame Ægyptum debebat rex et Ægypti: rursum Joseph quantum partem preventum totius Ægypti, jure perpetuo in fame populum alendo, coemerat; sed ceteriter non tenuit, et (ut Pindarus ait) *vetus beneficium oblitivus, et quasi somno tradidit*; homines enim beneficia pulveri, utilitatem marmoris inscribit, imò insculpat; ut dicebat B. Thomas Morus. Quàm et hodiè in urbibus, regnis, congregationibus sæpè experimur illud, *Surrexit rex novus qui ignorabat Joseph!* Discere ergo quòd aiebat idem Morus: *Veni ac laudabiliter facta pro merito compensare munda hic non ingratis solent, ac gratis potest*. Qui ergo, gratiam principum captatis, audite illud Valsæi, qui Henrico VIII, Angliæ regi, divorci cum Catharina fuit causa, et postea summum regis indignationem incurrit: *Ego, inquit, quia non Dei, sed regis favorem quaesivi, hinc Dei gratiam emisi, et regis non acquisivi*.

Novius nuper in Belgio alicuius principum, qui principi eundem vicino pro multis annos intinuit, et in summis fuerat deliciis, postea verò levi de causa omnino ejus gratia exiit. Is ex aula secedens altissimis philosophari, Deoque et animæ suæ vacare cepit: tumque dictitare solebat: *Experientiâ didici, quantum intersit inter obsequia delata principi, et delata Deo; rursum quantum intersit inter gratiam principum et gratiam Dei. Didici enim et vidi obsequia magna et multa principi delata, citò oblitivis tradi, et parùm renu-*

nerari : sin principem vel leviter offendas, vili quod manet alia mente repositum, quodque seculo vindicatur: obsequia vero, etiam parva. Deo delata, didici in aeterna memoria servari, magnisque et auctoritatibus ab eo remunerari : offensas autem in eum, etiam graves, levi poenitentia ita deleri ut ipse profinis omnis injuria obliviscatur poenamque ultra condonet. Hoc est quod ait Comicus :

*Si quid beneficia, levior plumis est gravis ;
Si quid peccatum sit, plumbeas iras gerunt.*

Jure ergo ex clamat S. Ber. epist. 107: *Uaeculum nequam, quod solus tuos ac volens bene amicos, ut Dei factus inimicos invenit. Aman gratiam apud regem. Assuerum : hoc illi gratia crucem preperit ; invenit gratiam apud Abalonem Achitophel : hoc illi suspensum attulit.*

Quæres secundò cur tam dura et diutina servitute permisit Deus Hebræos opprimere in Ægypto ? Resp. Rupert. justè eos in illud ergastulum compactos esse, in quod fratrem Josephum premiserant ; sed illud patrum, non autem filiorum eorum fuit peccatum. Resp. ergo : Primò quia nonnulli eorum imberberant impios mores et idololatram Ægyptiorum ; Hebræos enim coluisse Apin et idola in Ægypto, docet Ezech. c. 25, 8, illudque biblem expressè docet S. Hieron. et Theod. Hinc et postea post vitulum, quasi Apin Ægyptium, in Sinâ conabantur : hinc et toties Moses in Pentateucho idololatram vetat et damnat. Ita Aben Ezra. Fuit ergo hæc servitute poena peccati. Secundò, hæc servitute quasi stimulo, voluit eos excitare Deus, ut aversarentur Ægyptum et Ægyptios : atque in Chanaan, eis à se destinatum, contenderent. Tertio, ut hæc servitute daretur Hebræis occasio, et justus titulus spoliandi Ægyptum, itaque se ditandi. Quarto, ut per eandem daretur occasio plurimæ et maxima edendi portenta, puta 10 plagas Ægypti, quibus Deus toti orbi volebat patefacere suam potentiam, et vindictam in impios Ægyptios, ac clementiam curamque paternam erga suos Hebræos. Quintò, ut per eam Hebræos purgaret, perficeret et illustraret ; quò enim magis opprimebantur, eò magis crescebant. Sextò, ut hoc quasi felle mel et delicias Ægypti, Hebræis ad illas anhelantibus, insipidas redderet, et vindictam in Ægyptum regredi cuperent : quàm enim Hebræi illas Ægypti adamarent, et repetere optarent, patet Num. 11, v. 5, et c. 14, v. 3.

Ne forte multiplicetur, et si ingrederet contra nos bellum, admittere inimicos nostros, expugnantibus nobis egrediamur de terra. Nota hæc tres causas moventes Ægyptios ad oppressionem Hebræorum ; scilicet metum, invidiam et odium. Primò, metum, ne ingrederet bello se jungerent hostilibus Ægyptiorum,isque victis et spoliatis exirent in terram sibi à Deo promissam, puta, Chanaan. Hoc enim quasi Abraham et sibi à Deo promissum factabant Hebræi, idèoque eos timebant Ægyptii. Secundò, invidiam, quia videbant se ab exteris Hebræis sobole numerosâ, pulchrâ, robustâ, solerti, alisque animi et corporis dotibus instructâ et præstanti sperari. Tertio,

odium conceptum ex diversitate religionis, indolis et morum : Ægyptii enim suum Apin, sive bovem aliquando animalia ; Hebræi autem Deum verum colebant ; hinc boves et sacrificabant et comedeant Hebræi, quod abominabantur Ægyptii. Ita Josephus, qui quantum odii causam addit, hæc scilicet, quod vates quidam Ægyptius prædixerat, brevi nasiturum quemdam ex Hebræis, qui si adolueret, imperium Ægyptiorum everteret, res autem Hebræorum mirè augetet et prosperaret : hic fuit Moses.

Vers. 11. — PRÆFECIT EIS ITAQUE MAGISTROS OPERUM. Hebr. magistros, *missim*, id est, tributorum, non pecunie, sed laterum ; ut scilicet quisque summ in dies pensum operis persolveret. Rectè ergo noster interpret vertit, *magistros operum* : unde et Septuag. *ἐκείτους τῶν ἔργων*, id est, *præfectos operum*, verterunt. Erant enim hi non ut architecti fabricam dirigentes, sed ut imperiosi exactores, ait Philo, omnes urgentes, idque ad evolvendas vires Hebræorum, adque exterminandam exhaustientiamque labore nimio eorum generandi sequè propagandi facultatem : scilicet ut pressos angustis vivere dùm crederet, voluptate conjugali frui non libeat. En quàm ipse fidelium hostis Pharo et dæmon scit verum esse illud :

Otia si tollas, perire Cupidinis arcus ?

Quàm verè juvenis ille apud S. Hieron. epist. ad Rusticum, libidine tentatus, falso commissi criminis et fornicationis in dies (procurante id secreto Abbate ad tentationis victoriam) accensatus, dixit : *Vivere non liceat, fornicari libet ?* Audi Philonem lib. 1 de Vita Moysis accersant hæc Hebræorum servitutem describentem : *Res, inquit, cogebat ad opera servituti homines non solum ingeniosos, sed hospites. Secundò, imperabat eis graviora quàm ferre possent, alios super alios labores cumulans. Tertio, si quis labori ob infirmitatem se subtraheret, capitalis noxa judicabatur. Quarto, operibus præerat inhumanissimus et crudelissimus quique, quos proinde exactores vocabant. Quintò, ex nimio labore et aestu, plurimè corripiebantur et moriebantur peste, quos insupertos projiciebant Ægyptii, ait Philo. Sextò, addit Eupolemis, apud Euseb. lib. 9 de Prepar. Evang., regem fuisse Hebræos diversâ quàm Ægyptios veste induti, ut ita risui et vexationi omnium eos exponeret, idèoque regem illum à Deo punitum esse, et elephantiacò morbo cruciatum interisse.*

OPERUM. Quenam hæc opera Hebræis imposita ab Ægyptiis ? Respond. : Primum opus fuit formare laterum in lateres : patet v. 14. Secundum, ædificare urbes Pithonem et Ramesses, ut hic dicitur. Tertium, Nilum in multis fossas diducere, ad irrigandum singulorum agros et prata, fossasque aggeribus cingere. Ita Josephus (ut quartò, pyramidum insanas substructiones tribuit Hebræis. Denique v. 14 ait Script. eos servisse in omni famulatu in operibus terræ.

Moral. S. Bernard. in Sent. : *Magistri, ait, operum Pharaonis tres sunt : sanctus ardor æstantis luxurie, anxius furor vorantis avaritie, noxius appetitus inanis glorie.*

ÆDIFICAVERTUNQUE URBS TABERNACULORUM. Sic et

Aquilam vertisse auctor est Procopius. Chaldeus vertit, *urbes thesaurorum*, ut Hebræum *sachan*, unde *miskenot*, idem sit quod latinum *censere* et census, per metathesin. Septuag. vertunt *αἰτίαι ἔργων*, id est, *urbes munitionis*; *ὀλεσται, urbes conclusas*, vel *urbes ad includendum*, scilicet arma, vel quid aliud. Hebræum *miskenot*, proprie significat granaria, apothecas, repositories, uti vertit Vatab. et alii. Erant ergo hæc urbes quasi granaria (unde noster vertit tabernacula) regni, in quibus recondebatur publica frumenta, oleum, vinum, etc. : hæc enim erant opes et thesauri Ægyptiorum ; idèoque hæc urbes erant munitione et conclusæ, uti vertunt Septuaginta et alii.

PHARON. Nota. Omnes reges Ægypti vocantur Pharaones, sicut omnes romani Imperat. vocantur Cæsares. Quæres unde ? Primò, aliqui putant Pharaones dici à Pharo insula Ægypti. Secundò, alii, Pharo, inquit, hebr. idem est quod liber, nudatus, expeditus (à rad. phar, id est, nudavit, expeditit), indeque videtur dictum latinum *Baro* ; reges ergo dicti sunt Pharaones quasi Barones, id est, liberi principes et dominantes. Verùm Pharo, Ægyptium est nomen, non hebræum. Tertio, alii reges Ægypti dictos putant Pharaones, à primo eorum rege Pharaone, sicuti postea idem dicti sunt Ptolomæi, à primo Ptolomæo, filio Lagi, cui Alex. Magnus Ægyptum attribuit. Verùm quia de primo rege, qui proprio nomine Pharo sit dictus, nusquam legimus ; hinc, quartò verius videtur Pharo nomen esse dignitatis, ut apud nos est nomen Augustus. Ita Euseb. in Chronico : et Josephus, qui disertè docet lib. 8 Antiq. c. 6, quod Pharo Ægypticè regem significet : *Pharo ergo*, inquit Josephus, *honoris et principatus est nomen, quo vocati sunt omnes reges Ægypti, à Minese illo qui Memphis condidit, quique multis annis Abrahamum processit, usque ad Salomonis tempora, per mille trecentos annos ; nam post Salomonis socerum Pharaonem, nemo Ægyptiorum regum amplius hoc nomen est vocatus. Hæc enim Josephus qui in hoc ultimo suo dicto hallucinatur : constat enim ex libris Regum, Ezechiele et Jeremiâ, post Salomonis tempora, Pharaonem Nechoa extitisse, qui occidit Josiam, et Pharaonem Ephrae, aliosque reges Ægypti passim vocari Pharaones usque ad captivitatem babilonicam.*

PHITHON ET RAMESSES. Erant hæc urbes in regni limitibus : nam de Ramesses cgressi narratur Hebræi in Secoth cap. 12, v. 57. Ramesses fortè dicta est à Ramesse terrâ in Gessen, quam Hebræis incolendam dedit Pharo, Gen. 47, 11. Ita S. Hieron. (vel quisquis est auctor : nam in Sionyma citatur ipsa sanct. Hieron.) in Locis Hebræicis, vel certè ut vult Abul., ab hæc urbe Ramesse tota regio dicta est Ramesses ; ut Gen. 47, 11, vocetur Ramesse per proleptin terra que postea ab hæc urbe dicta est Ramesses : hæc Abul. et alii postmodum urbem Heroum dictam volunt. Unde Gen. 48, v. 28 et 29, ubi Joseph dicitur occurrisse patri Jacobo in Gessen, sive Ramesse, Septuag. habent, ad Heroum civitatem. Eandem deinde dictam esse pagum Arsenoitarum, ac denique Thebas

S. S. V.

et Thebaida, tot monachorum incolatam et monasteris celeberrimam, idem censent : quoniam Adrichomius hæc omnia distinguit, tresque ponat civitates diversas, scilicet Ramesses, Thebas et Heroum civitatem. Perperam Thargum herosolymit. pro *Phithon* et *Rameses*, vertit *Tanis* et *Pelusionem*. Tradunt Hebræi Judæos in hæc urbis ita sequitur laboriose ut ipse in proverbium abierit ; dicitur enim de pigro : *Iste est Phithon et Ramesses.*

Addit Septuag. Hebræos ædificasse Heliopolin. Suspectum id est S. Hieron. in Locis hebræicis, eò quod Heliopolis jam ante fuerit extracta, ut patet Genes. 41, v. 45. Sed responderi potest aliam hanc fuisse Heliopolin ; aut, si eadem fuit, casu aliquo fuisse eversum, et ab Hebræis reedificatam, aut ita adactam ut nova videretur esse civitas.

Tropot. *Phithon* hebr. idem est quod os deficiens, vel os abyssi. Ramesse est comotio vel conculectio timee. Hæc ædificavit jubet Pharo, id est, demon, ut peccator in morte audiat cum Luciferò illud Isaiæ 14, 4 : *Subter la steretur fœca, et oprimentum tuum erunt cornes.* Vide Origen. et Rupert. Unde et S. Bern. in Sent. : *Triforme, ait, est imperium refugium : deceptricis documentum fallacie, que est Phithon ; secularis unimentum potentie, que est Ramesse : simulacris figura justitie, que est civitas Solis. Hæc ædificari jubet Pharo.*

Vers. 12. — QUANTOQUE OPPRIMEBANT EOS, TANTO MAGIS MULTIPLICABANTUR. Nota S. Aug. lib. 18 Civ. 6, hoc non naturaliter, sed divinitus virtute accidisse : natura enim nimio labore et angore desiccata, areceta et suppressa, tot profluvio generandis, humidum spiritumque vitalem suggerere nequibat ; itaque quò majori opere et molestiâ tantum corpus quam anima opprimebatur, eò ad generandum erat incipit. Filium suam Abraham datam liberat hæc Deus ; etiam immaturo sit quem fixit semel, rerum ordo, ut in altissimam ejus providentiam, fortissimam spem Israeliticæ omnes collocare discant. Rursim vide hic quam crescat adversis agitata virtus, que in prosperis languet et marcescit. Id clariss signifiant hebræa, que pro *multiplicabantur*, habent *iphrots*, id est, *erumpent* ; perinde enim ac aqua, sive fluxus, quò magis aretat et concluditur, eò majori vi et copia eluctatur, aggeres obiceque perfringit et erumpit : ita et hæc filii Israel, pressi ab Ægyptiis, majore vi et copia eluctabantur et erumpent.

Moraliter discit hec servitutem piis et fidelibus non nocere, sed proficere, adeoque eos qui Deo servantur eique curæ sunt, esto sint servi, liberos tamen esse. Ita licet dicitur : *Danos servos esse liberos, improbos autem libertinos multis captivitatibus servire ;* et Sophocles : *Etai, ait, corpus servum sit, mens tamen libera est.* Diogenes in servum redditus, rogatus quid sciret ? respondit : *Novi quibus libris imperare.* At ille eum mannisit, *hincque ei tradens : Accipe, inquit, libros meos quibus imperes ;* testis est A. Gell. lib. 2. Unde Seneca ep. 28 : *Qui servitutem, inquit, contempserit, in quolibet turba dominantium liber est.* Terentius servus fuit, et didicit laud servili ingenio, et co-

mandias scripsit haud servili stylo, quo et libertatem, et inter poetarum duces meruit locum. Plato in servitium delatus, quia philosophus, major emente se fuit. Fortunâ qualibet major est animus, et in servo corpore libera mens habitat. Curia servum respuit, at non virtus, non industria, non fides. Tyro Ciceronis servus fuit, sed his artibus libertatem adeptus, elegantem de patroni joci liberum posteris reliquit. Inter fideles, nobiliss fuit Serapion eremita, qui parvo pretio se vendidit, ut servus factus suâ virtute et sapientiâ dominum suum converteret, atque à peccati servitute absolutum ad veram traderet libertatem. Nobilior fuit S. Paulinus Nolanus Episc., qui pro filio vitæ in servum se tradidit Wandalis, suâque virtute et prophetiâ à rege civibus suis omnibus libertatem impetravit. Malchus ille, cuius vitam scripsit S. Hieron., servus fuit, cuius in conjugio castitas à leone vindicata, et in libertatem asserta fuit. Leo enim herum Malchum in lupâ insequente occidit, itaque Malchus liber effugit. Denique Catonis fuit ea vox quam celebrat Cicero: *Solus sapiens liber est.*

VERS. 15. — **OBSTETRIXES FILIOS ISRAEL ÆGYPTII.** Quasi diceret: Hinc, vel Idcirco oderant, quia videlicet eos carnabant ad id crescere; hebr. est *inhatus*, id est, compungebantur (unde enim *kofs* significat spinam, eo quod pungat) scilicet dolore, invidia, angore, tristitia, fastidio et odio: et, ut Chald., tribulabantur et angebantur propter filios Israel. Hinc patet Ægyptios invidias Hebræorum incremento et prosperitati; odiumque eorum non tantum ex metu, sed et ex invidia ortum habuisse. Id disertè docet Josephus et David Psalm. 104, v. 24 et 33.

ET AFFLIGENTIBUS ILLIDENTES EIS. Hebr. est, et servitute fecerunt filios Israel in duritia, vel servitute, hoc est, tyrannicè eos quasi mancipia tractarunt et exercebant: nam summa tyrannus et servituti est ei quem opprimis illudere; rectè ergo vertit noster, *illudentes eis.*

VERS. 14. — **OMNIQUE FAMULATU, QUO IN TERRA OPERIBUS PRÆMIBANTUR.** Hebr. est, in omni opere agri, id est, in omni opere rustico, erit servitus eorum dura et avara, ineluctans et tyrannica. Hinc videtur quod Pharaon Hebræos per totam Ægyptum distribuerit, ut in agris et villis passim quasi rustici et servi facerent omnia opera rustica, eaque gravissima eis imponeret, ac cogeret eos quasi asinos laborare.

VERS. 15. — **DIXIT AUTEM OBSTETRICIBUS HEBRÆORUM.** Hæc est secunda tyrannus et tyrannica calliditas prioris servitutis, labore et oppressione major, quâ Pharaon contra sobolem gentis hebrææ extingueret, idque obstetricum operâ, quarum arte solet proles vita servari, ait Origen. hic hom. 2. Has obstetrices hebræas fuisse opinatur Hebræi, et S. August. lib. contra mendac. c. 15. Sed verius videtur eas fuisse Ægyptias; ita Josephus, Hugo Victor. Abul., Oleaster et alii. Neque enim Hebræis in suam servitute gentem tam facile persuaderi posse, credidisset tyrannus. Rursum ipsamet sat indicant se Ægyptiorum servisse propter, fuisseque ægyptias, cum aiunt: *Non sunt*

hebrææ sicut ægyptiæ mulieres: priusquam veniamus ad eos, hebræas scilicet, pariant. Hinc laudabilior fuit earum pietas.

USA VOCABATUR SEPHORA, ALTERA PHEA. Hæc due celeberrime erant, et quasi principes aliarum, per quas Pharaon reliquis hoc summa mandatum significari curavit. Tradunt Judæi, et ex his Lyranus, has duas fuisse Jochabed ejusque filiam Mariam, scilicet, sororem Moysi; ideoque Deum edificasse eis duas domos, scilicet sacerdotalem et regiam: de Jochabed enim nati sunt sacerdotes, puta Moyses et Aaron; de Mariâ verò nati sunt reges, quia Mariâ nupsit Caleb principi domus Juda, in qua fuit sceptrum et familia regia. Verum hæc sunt fabulæ et commenta Jutæorum; nam, ut illa tacem, Mariâ tum erat tantum puellula sex vel septem annorum ad summum: qui ergo poterat esse obstetrix?

VERS. 16. — **ET PARTUS TEMPUS ADVENIET.** Hebr. est, cum videritis super obœam. Obœam vel est sella parturientis, uti communitè explicat Hebræi: vel potius, quia est duale, et à rad. bona, id est, edificare, descendit, significat duos ventris cardines, in quibus primò formatur embryo, sicut formatur vas testaceum in rotâ figuli, quæ inde voce affini vocatur *ophœam*. Secundo, quibus quasi ostiis, in lucem egreditur et prodit infans; venter enim est quasi ædificium, vel domus embryonis. Sensus autem est: cum infantem videritis super obœam, id est, super osia uteri, hoc est, cum infantem matris utero prodeuntem masculum videritis. Unde Septuag. vertunt, quando obstetricibus hebræas, et fuerint ad partum; et clarè Vatablus, cum videritis eas in partu situm parturire. Hinc patet has obstetrices jussas esse occidere masculos Hebræorum non post partum, sed in ipso partu: occultè eos suffocando, comprimendo, strangulando, ut ita rem matres celarent; quasi ipse mortuos vel morientes enixe fuissent: callido sanè consilio, ne matres insidias persentirent et cavere possent. Ita Abul. et Lipon.

Porro certum est, antequam perfectè prodierit infans, sexum in eo discerni posse, cum et multò ante signis quibusdam id conjici posse doceant medici; v. g., si in utero multe et fortes sint motiones foetus, signum est esse marium: rursùm, si mater sit bene colorata; si ad dexteram latus sit infans; quia ea pars calidior est et fortior ob vicinitatem hepatis, etc. Ita Galenus et Hippocrat. lib. 5 Aphorism. 42 et 48.

En quibus gradibus crescat regis impietas: voluit primò conceptum labere et oppressione parentum impedire, nunc hic partum elidere coarctat. Tertio, v. 22, prolem jam natam submergere molitur.

Ita tropol. daemon: primò, heroicum opus, ne fiat, divertere solet. Secundo, si hoc non possit, illud cum sit vitare conatur; tertio, si nec hoc valeat, ipsum postquam factum est intervertere satagit.

SI MASCLUS FUERIT, INTERFICITE EUM. Facile è Socrati id facere potest obstetrix. Nam, ut ait Aristot. 1. 7 Histor. animal. c. 10, obstetrices perire reprimunt in utero in utero pueri sanguinem: quo facto statim in-

fans, qui jam deficebat, recreatur, et vitæ restituitur. Eorum officium est deligere et secare umbilicum infantis, et contra ea que accidunt prolihus ingeniosè agere, malisq; occurrere. Si que hæc negligat, aut sinistra faciat, occidit infantem.

Quæres cur Pharaon jussit occidi mares Hebræorum, feminas verò reservari. Resp.: Primò quia à maribus sibi timebat, ne suis quandoque se jungerent hostibus, v. 10. Secundo, quia feminæ Hebræorum, uti imbelles, ita pulchre erant: his ergo abuti volebat ad libidinem. Tertio, volebat eas servari in famulatum suarum uxorum, esseque famulas Ægyptiorum. Quarto, Hebrææ præstabant in lanificio, texturâ, tincturâ, aliisque artibus, ideoque peritiles erant Ægyptiis, qui indole suâ in herum intenti sunt, quod Plato tribuit climati loci. Audi eum apud Cælium Rhodius. lib. 18, c. 18: *Inter Platonis placita illud observatur, ex variis oculi locis aspectibusque diversis ingenerei morum, sive contempiones. Quo argumento, in Græcia tractu in adipiscendis dædiciis videri aptiores multo quàm alibi homines. At qui in Phœnicem vergunt Ægyptumque, concutendo pecunia nitè credi sagaces, ingenio ad id præcipue facto. In furorem verò iraque proclives quoslibet barbarorum inuitit bellis compertur. Et qui cæcis à sole mundi partes incolunt, ad similitudinem degenerare et effeminatorem naturam. Dilabunt enim inanis calor medullis corporis lassatis, et quodammodo hiantibus sideris propinquè intemperantiâ. Argumento est cutis nigricans, educti fornicibus insti coloris copid. At qui frigida et rigentia mundi loca incolunt, nimis plus audaciæ præcitant, candidibus corporum eximit. Cæterum meridiam regiones hinc calore, hinc frigore contemperat, tum prudentiora pronunt ingenia sapientioraque, tum inperitis præcipue aduata factoque; cujusmodi ferè Italice situm videri Vitruvius opinatur. Quibus, quia, ut ait Euripides: *ορεται δὲ οὐραϊσὶ καὶ ἀνδρῶν ἄνερες, columnæ domorum sunt filii masculi*: masculus enim familiam et gentem suam multiplicat, propagat et roborat.*

Tropolog. feminæ sunt opera carnis, mares sunt opera mentis et spiritus. Rursùm feminæ sunt anime molles, infirmæ et imperfectæ: mares sunt fortes, generosi et perfecti. Per feminam, inquit S. Hieron. in c. 2 Ecclesiast., fragillior sexus et materia significatur: nullus sanctorum, nisi perarò, feminas genuisse narratur: totaque Salphaad qui in peccatis mortuus est, omnes filios genuit. Jacob inter 12 filios, unius filiam puta Dinam, pater, ob isacum periclitatur. Vile è S. Ambros. lib. de Cain et Abel c. 10. Virtus, inquit Cicero Tusc. 2, ex viro appellata est. Viri autem propria maxime est fortitudo, cujus numerus duo maximi sunt, mortis dolorisque contemptus. Lactant. de Opific. Dei c. 12: Vir, ait, dicitur ex eo, quod major vis est in eo quam in feminâ, et hinc virtus nomen accepit. Et S. August. Epist. ad Macedon.: Virtus, ait, est diligere quod diligendum est: Id diligere prudentia est: nullis inde averit molestis, fortitudo est: nullis illecebris, temperantia est: nullis superbis, justitia est. Hinc Ovidius:

.... Tendit in ardua virtus:

et Virgilius Æneid.:

.... Facilis descensus Averni,
Non revocare gradum, supercilio evadere ad auris
Hæc opus, hic labor est: pauci quos agnus amavit
Supplicet, aut ardens occidit ad æthera virtus,
Dis genitri potior...

Aristot. hymn. in laud. virt.: *O virtus, inquit, ardua laboriosaque generi humano, pulcherrima vite inventio! Tuam, ô virgo, ob venustatem etiam mori, optabilis in Græciâ habetur mors, ac labores rebotantes et indefessos perperit. Talem pectori fractum immortalem inseris, auro potioram; tui gratiâ Hercules Jove satius, Ledaque filia multo perperit sunt, suis factis quod possent declarant. Et Socrates: Statua, inquit, in aia basi, virtutum autem studiosus in bono proposito immortuus esse debet. Et Plin. lib 36, c. 9: Ut ingentes, ait, obelisci magno negotio statuantur ob pondus, sed collocati non in infestis durant seculis; ita et virtus. Pharaon ergo, id est, diabols, inquit Orig., Cyrill., Aug., Rupert., maxime mares, id est, heroes et perfectos, conatur evertere, per duas obstetrices; id est, per carnem et mundanum, puta per voluptates carnis, et per mundanas opes et honores, quas ut superemus, debemus timere Deum, et timore Dei configere carnem nostram. Ægyptiis indigent obstetricum auxilio, quia imperfecti, vel spe honoris et lucri, vel metu damni et dedecoris, moventur ad opera virtutum: his non indigent Hebrææ, id est, perfecti, quia robore Spiritus S. aguntur ad omnia bona et sancta quantumvis ardua, ex puro amore Dei, studioque illi soli placendi.*

VERS. 17. — **TIMUEUNT DEUM.** Hebræicè est, timuerunt Eleonem, id est, Deum justum, omnia gubernantem, Eleonem, præstantem; hic enim est Eleonem, ideoque summè timendus et colendus.

VERS. 19. — **IPSÆ ENIM OBSTETRICIBUS HABENT SCIENTIAM.** Hebr. est *twi chabot*, quod vivaces, vel vivificantes significat, idque triplici sensu: primò, quasi diceret: quia ipsæ vivaci et sagaci sunt ingenio, et, ut Chald. vertit, quia ipsæ sapientes sunt, ideoque ex se suâque solertia obstetricibus habent scientiam, uti vertit noster. Secundo, quia ipsæ vivaces et vegetæ sunt, ideoque priusquam ad eas veniat obstetrix, partum enim est jurare parturientes, ut infans vitam accipiat, itaque ipsæ hebrææ phrasi infantem vivificare dicuntur. Rabbini aliqui crasse vertunt, ipsæ stultas sunt bestias (has enim significat quoque hebr. *chabot*), quæ dùm pariant, non egent obstetricibus. Nimium crasse obstetrices crassis Ægyptiis crassum hoc, quasi eis comnatarale, potuere dærerè respondum. Sic enim crassum vitugus Judæis infensum naturaliter diceret: *Judææ pariant ut animalia et epæ.*

PRESERTIM VENTRIUS AD EAS, PARIENT. Mentuntur; nam ipsæ conservarunt mares Hebræorum, ut dicitur v. 17. Causet Rupert. hoc earum mendacium fuisse

licitum, tum quia ex charitate processit, tum quia Deus illud remunerat, edificando eis domos. Sic Cassian. collatione 17, docet, licere mentiri vel mali vitandi, vel lucri acquirendi causa; verbi gratia, ad acquirendam humilitatem. Idem docet Beda in 1 Regum 21, et Clemens lib. 7 Strom., et Origenes in 4 cont. Cels.; qui hunc errorem hausisse videntur a schola Platonicis, cujus hac est sententia, lib. 3 de Reipub. : *Mendacium, licet re malâ, utendum tamen est quandoque, tanquam elibero et medicamine; ergo et principes urbium, et si quibus aliis hoc conceditur, oportet aliquando mentiri, vel contra hostes, vel pro patriâ et civibus; ab aliis vero qui mendacium uti nesciant, auferendum est omne mendacium.* Idem videtur sentire S. Chrysost. hom. 53 in Gen. et S. Hieron. in c. 2 ad Galat. Sed hi duo pie excusandi sunt, quod per mendacium intelligant simulationem, vel dissimulationem. Certum enim jam adheque de fide est, omne mendacium esse peccatum et illicitum; patet id Prov. 13, 12: *Abominatio est Domino labia mendacia.* Imò S. Scripsit pro mendacium, significat omnem impietatem, et pravaricationem, ut Jerem. 8, 6 et 10; Osee 7, v. 4; sicuti è contrario per veritatem, significat omne officium et debitum virtutis; ut patet Joan. 8, 44, Ephes. 4, 15, psal. 118, v. 50, 86, 100. Secundo, quia hæc sententia definita est ab Innoc. III, tit. de usuris, c. super eo. Ratio est, quia mendacium est intrinsece malum; tum quia in se repugnat veritati aut potius veritati; tum quia in se turpe est homini fallere, et contra mentem suam loqui. Vide S. Aug. lib. de mend. et lib. contra mendac., quem constanter omnes theologi sequuntur.

Dices: Mendacium hoc processit ex charitate. Respondet: Charitas nunquam dicitur esse maleficiendum, ac consequenter necesse mentiendum, ut prosis proximo; charitas enim et veritas sorores sunt; mendacium ergo hoc non ex vera charitate, sed ex inordinato obstrictum amore, vel timore processit.

Dices secundo: Deus præmiavit hoc earum mendacium, edificando eis domos.—Respondet S. Aug. lib. contra mend. c. 19 et seq., hoc præmium eis datum esse, non quia mentis sunt, sed quia in hominis Dei misericordes fuerunt; non est itaque in eis remunerata fallacia, sed benevolentia; benignitas mentis, non iniquitas mentientis; et propter illud bonum Deus etiam huic malo ignorit. Idem dicit de Raab, Josue 2, v. 5. Idem docet S. Greg. lib. 18 Mor. c. 2, ubi addit, ob hoc mendacium, præmium earum æternum conversum esse in temporale. Verum hoc parùm est probabile; peccatum enim veniale, quale erat hoc mendacium officiosum, non potest invertere charitatis actum, et meritum vite æternæ.

Errat ergo, imò blasphemat Calvin. dum hinc docet, Deum virtutes, licet aliquâ sordium mixturâ inquinatas, in pretio habere, et mercede ornare, ac si pure essent; quod ex altero suo principio, non nimis impio, deducit, nullum ita sanctum et absolutum esse opus, cui non adhaeret aliquid macula; neque enim hic actum mendacii vitiosum probavit, aut remunera-

tus est Deus, quod blasphemum est cogitare; imò et impossibile, et contra naturam ferri, ut scilicet virtus vitio inquinata sit, aut à lucidissimo illo Dei oculo judicetur habeturque virtus. Præmiavit ergo Deus non mendacium, sed alios pietatis, misericordiam, timorisque Dei actus; ut expressè ait Moses v. 20, qui à priore actu mendacii planè distincti erant: multos enim hæc obstrictrices in hæc infantium tutelâ elucere actus, alios bonos, alios malos.

Instabis: Quid ergo faciendum erat his obstrictricibus; quid Pharaoni urgenti respondendum?—Respond.: Aut à facie ejus fugiendum erat et latendum; aut artificio aliquo legenda erat veritas, non neganda; aut certè, quod ait S. Augustin. c. 17 lib. contra mend., *biberim recusandum, et moriendum erat potius pro innocentissimâ veritate.*

Vers. 21.—ÆDIFICAVIT EIS DOMOS. Ita Hebr., Chald. et Latina; quin et 70, habent enim *edificavit eis* (sic enim legendum videtur, non *fecerit*) *domos*. Perperam ergo olim legebatur *edificavit eis*, id est, fecerunt, quomodo legi August. vertens, *fecerunt sibi ipsi domos*, multas scilicet, in quibus ab incurru Ægyptiorum, quorum mandata contempserant, se tuerentur: hoc enim eas fecisse non est probabile. *Ædificavit* ergo, non Pharaon, sed Deus quem timentur, eis, non Hebræis, ut dicit Calvinus, sed obstrictricibus qui timentur deum: hoc enim exitus series orationis, quæ in obstricticum merceda describenda occupatur, ac 70 qui vertunt *edificavit*, et Chaldaeus, qui vertit *lata*, femininè: licet enim in Hebræo sit pronomen masculinum *lata*, tamen illud per eam legem Hebræis familiarem, ponitur pro feminino *lata*, ut fit et c. 15, 20 et alibi. Sic vice versa, femininum ponitur pro masculino Ruth. 1, v. 15, et 2 Reg. 4, v. 6. Utitur autem Moses hic masculino pro feminino, quia femina et familie à viris nomen accipiunt, inquit Vatabl.

Quænam hæc domus? Hebræi, ut dixi v. 15, putant Mariam nupsisse Caleb, et accepisse domum regiam; Joababed verò accepisse domum sacerdotalem; sed insubè; Josephus enim ait Mariam nupsisse non Caleb, sed Hur, et domus regia fuit in familia Davidis, quæ non ex Caleb, sed aliunde descendit. Secundo, R. Kimchi: *Fecit eis domos*, id est, inquit, ascendit eas à Pharaone et in tuto collocavit. Tertio, Lyran: *Fecit eis domos*, id est, junxit eas matrimonio primariis Hebræis, et inter eos illustres dedit eis proles et familias. Verum hoc gratis et conjectando dicitur: non enim ait Scriptura Deum fecisse eis domos Hebræorum, vel inter Hebræos, sed absolutè domos. Quarto, Rupertus et S. Hieron. in 65 Isaie, per domos mansiones in caelis accipiunt: de quibus ait Christus Joannis 14: *In domo Patris mei mansiones multe sunt.* Consentit ergo hi Patres has obstrictrices meruisse præmium vite æternæ; idem sentit D. Thomas 2-2, q. 110, a. ult. habuerunt enim verum actum timoris Dei, quo Deum sunt reveriti, et pro Deo se mortis periculo exposuerunt; hæc autem actus timoris est supernaturalis et meritorius vite æternæ. Hoc verum est, sed huic loco impertinens: nec enim *edificare domos*, significat in

Script. dare præmium vite æternæ. Quintò, probabilis S. August. et Theodor. sic explicant: *Ædificavit eis domos*, id est, auxit eis rem familiarem, dedit eis opes et rerum temporalium abundantiam: sic enim ait Jacob ad Lakan Gen. 30: *Iustum est ut aliquando providcam domui mee; pro quo Hebræa habent: Quando faciam ego mihi domum?*

Sextò et optimè, *edificavit eis domos*, id est, dedit eis prolem et progeniem numerosam, divitem, honoratam, insignem, longævam et diuturnam. Hæc enim quique maxime nobilitant proles: hebr. enim filius quique vocatur *ben*, à rad. *bona*; id est, edificavit, quòd filius sit quasi fabrica et domus patris, quòdque filii per se perque suos filios quos generant, patris familiam instar domus adificent. Vide dicta v. 1. Nota. Congrua fuit hæc merces, ut quæ proles Hebræorum servaverant, profibus bearentur.

Rursùm meruerunt hæc obstrictrices etiam vitam æternam, uti dixi: sed in veteri Testamento Deus illud celeste præmium non solet exprimere, quia Judæis rudibus et carnalibus ferè tantùm proponit præmia temporalia, eaque quinquè: primò, longitudinem vite; secundò, amplam et claram posteritatem; tertio, opulentiam; quarto, potentiam et dominium; quinto, victoriam inimicorum. Expressa enim regni coelestis et vite æternæ promissio propria est novi Testamenti et Evangelii Christi, ait S. Hieron. ad Dardatum.

Vers. 22.—PRÆSENT EGO OMNI POPULO. Præceptum hoc infantidid tantum latum est in masculos Hebræorum et patet ex præcedentibus. Unde mirum est Cajet. illud ad Ægyptios quoque extendere. Tertius hic tyrannidis, publicè jam in Hebræos grassantis, fuit gradus. Verisimile est, hoc edictum tam inhumanum exhorruisse Ægyptios, ac proinde vix usu receptum ac postea post neglectum abolitumque fuisse. Tornielus censet illud revocatum fuisse statim post Amenophis, qui illud statuerat, mortem, quam cum Eusebio consignat anno Mosis quarto.

CAPUT II.

1. Egressus est post hæc vir de domo Levi: et accepit uxorem stirpis suæ.

2. Quæ concepit et peperit filium; et videns eum elegantem, absecudit tribus mensibus.

3. Cùmque jam celare non posset, sumpsit fuscillam scirpam, et livit eam bitumine ac pice; posuitque intus infantulum, et exposuit eum in carecto ripæ fluminis.

4. Stantè procul sorore ejus, et considerante eventum rei.

5. Ecce autem descendebat filia Pharaonis ut laveret in flumine, et puella ejus gradiebatur per crepidinem alvei. Quæ cùm vidisset fuscillam in papyrione, misit unam è famularibus suis; et allatam

6. Aperiens, cernensque in eâ parvulum vagien-

Tropolog. Origen. hom. 1, et ex eo S. August. serm. 84 de temp.: *Anima*, inquit, nostra aut à legitimo rege regitur, aut à tyranno vestatur. Regem designat Pharaon, qui non noverat Joseph, quique Hebræos in operibus lateris et luti affligit. Si enim, *Deo adjuvante, piò vivimus, à de charitate, de misericordiâ, de patientiâ, de penitentiâ, etc., cogitamus, licet adiac in Ægypto, id est, in carne, stimus, tamen à Christo rege gubernamur; et ipse regit nos in luto, latere, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima nostra exierit declinam a Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebræorum occidant, seminum recedunt. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quæ ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit ad opera sua, non justitie, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affligit. Si verò anima*

licitum, tum quia ex charitate processit, tum quia Deus illud remunerat esse, edificando eis domos. Sic Cassian. collatione 17, docet, licere mentiri vel mali vitandi, vel lucri acquirendi causa; verbi gratia, ad acquirendam humilitatem. Idem docet Beda in 1 Regum 21, et Clemens lib. 7 Strom., et Origenes in 4 cont. Cels.; qui hunc errorem hausisse videntur a schola Platonicis, cujus hac est sententia, lib. 3 de Reipub. : *Mendacium, licet re malâ, utendum tamen est quandoque, tanquam elibero et medicamine; ergo et principes urbium, et si quibus aliis hoc conceditur, oportet aliquando mentiri, vel contra hostes, vel pro patriâ et civibus; ab aliis vero qui mendacium uti nesciant, auferendum est omne mendacium.* Idem videtur sentire S. Chrysost. hom. 53 in Gen. et S. Hieron. in c. 2 ad Galat. Sed hi duo pie excusandi sunt, quod per mendacium intelligant simulationem, vel dissimulationem. Certum enim jam adeoque de fide est, omne mendacium esse peccatum et illicitum; patet id Prov. 13, 12: *Abominatio est Domino labia mendacia.* Imò S. Scripsit pro mendacium, significat omnem impietatem, et praevaricationem, ut Jerem. 8, 6 et 10; Osee 7, v. 4; sicuti è contrario per veritatem, significat omne officium et debitum virtutis; ut patet Joan. 8, 44, Ephes. 4, 15, psal. 118, v. 50, 86, 100. Secundo, quia haec sententia definita est ab Innoc. III, tit. de usuris, c. super eo. Ratio est, quia mendacium est intrinsece malum; tum quia in se turpe est homini fallere, et contra mentem suam loqui. Vide S. Aug. lib. de mend. et lib. contra mendac., quem constanter omnes theologi sequuntur.

Dices: Mendacium hoc processit ex charitate. Respondet: Charitas nunquam dicitur esse maleficiendum, ac consequenter necesse mentiendum, ut prosis proximo; charitas enim et veritas sorores sunt; mendacium ergo hoc non ex vera charitate, sed ex inordinato obstrictum amore, vel timore processit.

Dices secundo: Deus praemiavit hoc earum mendacium, edificando eis domos.—Respondet S. Aug. lib. contra mend. c. 19 et seq., hoc praemium eis datum esse, non quia mentitae sunt, sed quia in hominis Dei misericordes fuerant; non est itaque in eis remunerata fallacia, sed benevolentia; benignitas mentis, non iniquitas mentientis; et propter illud bonum Deus etiam huic malo ignorit. Idem dicit de Raab, Josue 2, v. 5. Idem docet S. Greg. lib. 18 Mor. c. 2, ubi addit, ob hoc mendacium, praemium earum aeternum conversum esse in temporale. Verum hoc parum est probabile; peccatum enim veniale, quale erat hoc mendacium officiosum, non potest invertere charitatis actum, et meritum vite aeternae.

Errat ergo, imò blasphemat Calvin. dum hinc docet, Deum virtutes, licet aliquâ sordium mixtura inquinatas, in pretio habere, et mercede ornare, ac si pure essent; quod ex altero suo principio, non minus impio, deducit, nullum ita sanctum et absolutum esse opus, cui non adhaeret aliquid maculae; neque enim hic actum mendacii vitiosum probavit, aut remunera-

tus est Deus, quod blasphemum est cogitare; imò et impossibile, et contra naturam ferri, ut scilicet virtus vitio inquinata sit, aut à lucidissimo illo Dei oculo judicetur habeturque virtus. Praemiavit ergo Deus non mendacium, sed alios pietatis, misericordiae, timorisque Dei actus; ut expressè ait Moses v. 20, qui à priore actu mendacii plane distincti erant: multos enim haec obstrictrices in hâc infantium tutela elucere actus, alios bonos, alios malos.

Instabis: Quid ergo faciendum erat his obstrictricibus; quid Pharaoni urgenti respondendum?—Respond.: Aut à facie ejus fugiendum erat et latendum; aut artificio aliquo legenda erat veritas, non neganda; aut certè, quod ait S. Augustin. c. 17 lib. contra mend., *biberim recusandum, et moriendum erat positus pro innocentissimâ veritate.*

Vers. 21.—*EDIFICAVIT EIS DOMOS.* Ita Hebr., Chald. et Latina; quin et 70, habent enim *edificans aedificans* (sic enim legendum videtur, non *edificans*) *edificans*. Perperam ergo olim legebatur *edificavit*, id est, fecerunt, quomodo legit August. vertens, *fecerunt sibi ipsi domos*, multas scilicet, in quibus ab incuris Aegyptiorum, quorum mandata contempserant, se tuerentur: hoc enim eas fecisse non est probabile. *Edificavit* ergo, non Pharaon, sed Deus quem timentur, eis, non Hebraeis, ut dicit Calvinus, sed obstrictricibus qui timentur deum: hoc enim exitus series orationis, quae in obstricticum merceda describenda occupatur, ac 70 qui vertunt *edificavit*, et Chaldaeus, qui vertit *labeu*, femininè: licet enim in Hebraeo sit pronomen masculinum *labeu*, tamen illud per eam legem Hebraeis familiarem, ponitur pro feminino *labeu*, ut fit et c. 15, 20 et alibi. Sic vice versa, femininum ponitur pro masculino Ruth. 1, v. 15, et 2 Reg. 4, v. 6. Utitur autem Moses hic masculino pro feminino, quia feminae et familiae à viris nomen accipiunt, inquit Vatabl.

Quenam haec domus? Hebraei, ut dixi v. 15, putant Mariam nupsisse Caleb, et accepisse domum regiam; Joababed verò accepisse domum sacerdotalem; sed insubè; Josephus enim ait Mariam nupsisse non Caleb, sed Hur, et domus regia fuit in familia Davidis, quae non ex Caleb, sed aliunde descendit. Secundo, R. Kimchi: *Fecit eis domos.* Id est, inquit, ascendit eas à Pharaone et in tuto collocavit. Tertio, Lyran: *Fecit eis domos*, id est, junxit eas matrimonio primariis Hebraeis, et inter eos illustres dedit eis proles et familias. Verum hoc gratis et conjectando dicitur: non enim ait Scriptura Deum fecisse eis domos Hebraeorum, vel inter Hebraeos, sed absolutè domos. Quarto, Rupertus et S. Hieron. in 65 Isaie, per domos mansiones in caelis accipiunt: de quibus ait Christus Joannis 14: *In domo Patris mei mansiones multae sunt.* Consentit ergo hi Patres has obstrictrices meruisse praemium vite aeternae; idem sentit D. Thomas 2-2, q. 110, a. ult. habuerunt enim verum actum timoris Dei, quo Deum sunt reveritae, et pro Deo se mortis periculo exposuerunt; hic autem actus timoris est supernaturalis et meritorius vite aeternae. Hoc verum est, sed huic loco impertinens: nec enim *edificare domos*, significat in-

Script. dare praemium vite aeternae. Quintò, probabilis S. August. et Theodor. sic explicant: *Edificavit eis domos*, id est, auxit eis rem familiarem, dedit eis opes et rerum temporalium abundantiam: sic enim ait Jacob ad Lakan Gen. 30: *Iustum est ut aliquando providcam domui meae; pro quo Hebraea habent: Quando faciam et ego mihi domum?*

Sextò et optimè, *edificavit eis domos*, id est, dedit eis prolem et progeniem numerosam, divitem, honoratam, insignem, longevam et diuturnam. Haec enim quinquè maxime nobilitant proles: hebr. enim filius quinquè vocatur *ben*, à rad. *bona*; id est, edificavit, quòd filius sit quasi fabrica et domus patris, quòdque filii per se perque suos filios quos generant, patris familiam instar domus adificent. Vide dicta v. 1. Nota. Congrua fuit haec merces, ut quae proles Hebraeorum servaverant, profibus bearentur.

Rursùm meruerunt haec obstrictrices etiam vitam aeternam, uti dixi: sed in veteri Testamento Deus illud caeleste praemium non solet exprimere, quia Judaici rutilus et carnalibus fere tantum proponit praemia temporalia, eaque quinquè: primò, longitudinem vite; secundò, amplam et claram posteritatem; tertio, opulentiam; quarto, potentiam et dominium; quinto, victoriam inimicorum. Expressa enim regni caelestis et vite aeternae promissio propria est novi Testamenti et Evangelii Christi, ait S. Hieron. ad Dardatum.

Vers. 22.—*PRÆSENT EGO OMNI POPULO.* Praeceptum hoc infantidid tantum latum est in masculos Hebraeorum et patet ex praecedentibus. Unde mirum est Cajet. illud ad Aegyptios quoque extendere. Tertius hic tyrannidis, publicè jam in Hebraeos grassantis, fuit gradus. Verisimile est, hoc edictum tam inhumanum exhorruisse Aegyptios, ac proinde vix usu receptum ac postea post neglectum abolutumque fuisse. Tornielus censet illud revocatum fuisse statim post Amenophis, qui illud statuerat, mortem, quam cum Eusebio consignat anno Mosis quarto.

CAPUT II.

1. Egressus est post hunc vir de domo Levi: et accepit uxorem stirpis suae.

2. Quae concepit et peperit filium; et videns eum elegantem, absecudit tribus mensibus.

3. Cumque jam celare non posset, sumpsit fuscillam scirpam, et inivit eam bitumine ac pice; posuitque intus infantulum, et exposuit eum in carecto ripae fluminis.

4. Stantè procul sorore ejus, et considerante eventum rei.

5. Ecce autem descendeat filia Pharaonis ut lavetur in flumine, et puella ejus gradiebatur per crepidinem alvei. Quae cum vidisset fuscillam in papyrione, misit unam è famularibus suis; et allatam

6. Aperiens, cernensque in eâ parvulum vagien-

Tropolog. Origen. hom. 1, et ex eo S. August. serm. 84 de temp.: *Anima*, inquit, nostra aut à legitimo rege regitur, aut à tyranno vestatur. Regem designat Pharaon, qui non noverat Joseph, quique Hebraeos in operibus lateris et luti afficit. Si enim, *Deo adjuvante, piò vivimus, à de charitate, de misericordia, de patientiâ, de penitentia, etc., cogitamus, licet adiac in Aegypto, id est, in carne, sinus, tamen à Christo rege gubernamur; et ipse regit nos in luto, latere, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos curis terrenis vel nimis sollicitudinibus atterit et affigit. Si vero anima nostra exierit declinans à Deo, inhonesta sectari, tunc subdit culla tyranno (Pharaoni) qui alloquitur gentem suam, id est, corporis voluptatibus, ut miras Hebraeorum occidant, senium recedant. Vult enim diabolus in nobis sensum rationabilem ac Deum viventem extinguere, et quae ad concupiscentiam carnis pertinent reservari. Hic ergo Pharaon cogit à ad opera sua, non iustitiae, sed iniquitati scribere; ipse facit laterem sibi operari et lutum; lateris, sed non committit, nec nos cur*

tem, misera ejus, ait : De infantibus Hebræorum est hic.

7. Cui soror pueri : Vis, inquit, ut vadam, et vocem tibi mulierem hebream, que nutrire possit infantulum ?

8. Respondit : Vade. Perrexit puella et vocavit matrem suam.

9. Ad quam locuta filia Pharaonis : Accipe, ait, puerum istum, et nutri mihi ; ego dabo tibi mercedem tuam. Suscepit mulier et nutritiv puerum ; adtuncque tradidit filie Pharaonis :

10. Quem illa adoptavit in locum filii, vocavitque nomen ejus Moyses, dicens : quia de aqua tuli eum.

11. In diebus illis postquam creverat Moyses, egressus est ad fratres suos : viditque afflictionem eorum, et virum ægyptium percutientem quemdam de Hebræis fratris sui.

12. Cumque circumspexisset hinc atque illuc, et nullum adesse vidisset, percussit ægyptium abscondit sabulo.

13. Et egressus die altero conspexit duos hebræos rixantes ; dixitque ei qui facebat injuriam : Quare percussis proximum tuum ?

14. Qui respondit : Quis te constituit principem et iudicem super nos ? num occidere me tu vis, sicut heri occidisti ægyptium ? Timuit Moyses et ait : Quomodo palam factum est verbum istud ?

15. Audivique Pharo sermonem hunc et querens occidere Moysen ; qui fugiens de conspectu ejus, moratus est in terra Madian, et sedit juxta puteum.

16. Erant autem sacerdoti Madian septem filie, que venerunt ad hauriendam aquam : et impletis canalicibus adaquare cupiebant greges patris sui.

17. Supervenerunt pastores et eiecerunt eas ; surrexitque Moyses et defensus puellis, adaquavit oves earum.

18. Quæ cum revertissent ad Ragucl patrem suum, dixit ad eas : Cur velociter venistis solito ?

19. Responderunt : Vir ægyptius liberavit nos de manu pastorum : insuper et hausit aquam nobiscum, potumque dedit ovis.

20. At ille : Ubi est ? inquit. Quare dimisistis hominem ? vocate eum ut comedat panem.

21. Juravit ergo Moyses quod habitaret cum eo. Acceptique Sephoram filiam ejus uxorem ;

22. Quæ peperit ei filium, quem vocavit Gersam dicens : Advena fui in terra aliena. Alterum verò peperit, quem vocavit Eliezer, dicens : Deus enim patris mei adiutor meus eripuit me de manu Pharaonis.

23. Post multum verò temporis, mortuus est rex Ægypti ; et ingenuentis filii Israel, propter opera vociferati sunt ; ascenditque clamor eorum ad Deum ab operibus.

24. Et audivit gemitum eorum, ac recordatus est fœderis quod pepigit cum Abraham, Isaac et Jacob.

25. Et respexit Dominus filios Israel, et cognovit eos.

c'est un des enfants des Hébreux que l'on a exposé ainsi.

7. La sœur de l'enfant s'étant approchée, lui dit : Vous plaît-il que je vous aille quêrir une femme des Hébreux qui puisse nourrir ce petit enfant ?

8. Elle lui répondit : Allez. La fille s'en alla donc et fit venir sa mère.

9. La fille de Pharaon lui dit : Prenez cet enfant et me le nourrissez, et je vous en récompenserai. La mère prit l'enfant et le nourrit ; et lorsqu'il fut assez fort, elle le donna à la fille de Pharaon.

10. Qui, n'ayant point d'enfant, l'adopta pour son fils ; et le nomma Moïse, parce que, disant-elle, je l'ai tiré de l'eau.

11. Lorsque Moïse fut devenu grand et qu'il eut quarante ans, il sortit de la cour de Pharaon, pour aller voir ses frères ; il vit l'affliction où ils étoient, et il trouva que l'un d'eux, Hébreu comme lui, étoit outragé par un Égyptien.

12. Alors, sachant que Dieu l'avoit choisi pour délivrer son peuple des mains des Égyptiens, il regarda de tous côtés, et ne voyant personne auprès de lui, il tua l'Égyptien et le cacha dans le sable.

13. Le lendemain il trouva deux Hébreux qui se querelloient, et il dit à celui qui outrageait l'autre : Pourquoi frappez-vous votre frère ?

14. Cet homme lui répondit : Qui vous a établi sur nous pour prince et pour juge ? Est-ce que vous voulez me tuer, comme vous tuez hier un Égyptien ? Moïse eut peur, et il dit : Comment cela est-il découvert ? car il croyait que personne ne l'avoit vu.

15. Cependant Pharaon, en ayant été averti, cherchait à faire mourir Moïse, mais il s'enfuit de devant lui ; il se vint au pays de Madian dans l'Arabie-Pétrie, et y étant arrêté, il s'assit près d'un puits pour se rafraîchir.

16. Or, il y avait à Madian un prêtre du Dieu trishant, qui avait sept filles, lesquelles étant venues pour puiser de l'eau à ce puits, et en ayant rempli les canaux, voulaient faire boire les troupeaux de leur père.

17. Mais des pasteurs étant survenus, es chassèrent. Alors Moïse se levait et prenait la défense de ces filles, fit boire leurs brebis.

18. Lorsqu'elles furent retournées chez Ragucl leur père, il leur dit : Pourquoi êtes-vous revenues plus tôt qu'à l'ordinaire ?

19. Elles lui répondirent : Un Égyptien nous a délivrés de la violence des pasteurs, et à la même tiré de l'eau avec nous, et a donné à boire à nos brebis.

20. Oh est-il ? dit leur père. Pourquoi avez-vous laissé aller cet homme ? appelez-le, afin que nous le fassions manger ; et que nous tâchions de l'engager à demeurer avec nous.

21. Moïse étant donc entré chez cet homme, et ayant entendu les propositions qu'il lui fit, les accepta et lui jura qu'il demeurerait avec lui. Il épousa ensuite sa fille Sephora.

22. Et elle lui enfanta un fils qui le nomma Gersam, en disant : J'ai été voyageur dans une terre étrangère. Elle eut encore un autre fils qui le nomma Eliezer, en disant : Le Dieu de mon père, qui est mon protecteur, m'a délivré de la main de Pharaon.

23. Longtemps après, le roi d'Égypte qui voulait faire mourir Moïse, mourut lui-même ; et les enfants d'Israël gémissant sous le poids des ouvrages qui les accablaient, crièrent vers le ciel, et les cris que tirait d'eux l'exces de leurs travaux, s'élevèrent jusqu'à Dieu.

24. Il entendit leurs gémissements ; il se souvint de l'alliance qu'il avait faite avec leurs pères, Abraham, Isaac et Jacob.

25. Et le Seigneur regarda favorablement les enfants d'Israël ; il les reconnut pour son peuple, et fut touché de leurs maux.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — EGRESSUS EST POST HÆC VIA DE DOMO LXVI. Vir Levita, vir de posteris Levi : fuit hic Amram filius Canth, nepos Levi, pronepos Jacob, pater Moysi. Alexander Polyhistor, apud Euseb. lib. 2 de Prepar. Evang. c. ult., tradit Amram natum esse 14 annis ante mortem Joseph, id est, 57 post ingressum Jacob in Ægyptum ; ac consequenter anno ætatis 77 genuisse Moysen, obisseque annis 20 ante egressum Hebræorum ex Ægypto : vixit enim ipse 137 annis, ut patet c. 6. Eusebium tamen in Chronico ait Moysen natum anno Amram 70 non 77.

ET ACCIEPT UXOREM STIMPSI SILE. Hebr. est, accepit filium Levi. Fuit hæc Jochabed mater Moysi, que pariter Numer. 26, 59, vocatur filia Levi. Unde Abulens. putat Jochabed verè et propriè fuisse filiam Levi, et amitam Amram mariti sui ; ita ut Levi ægus 110 annum generit in Ægypto Jochabed ; hæc autem eùm esset annorum 68 generit Moysen, qui 80 vitæ suæ anno eduxit populum. Legè enim naturè matrimonium amice cum nepote non est absolutè vetitum, sed tantum legè positivè, que tum necdùm erat lata, sed postea Levit. 18. Sic ergo Moyses per matrem fuit nepos, per patrem pronepos Levi.

Verum verius est Jochabed non fuisse filiam, sed neptem Levi ; nec amitam, sed consobrinam Amram : id enim expressè docet noster interpres c. 6, v. 20, ubi eam vocat patrem Amram, et Septuag. ibidem, qui eam vocat patrèm Amram filiam, et Chald. qui eam vocat amitam Amram filiam. Quòd ergo hic et Num. 26 vocatur filia Levi, intelligi fuisse Levitidæ, sive oriundam è stirpe Levi, ut veritè noster interpres : sic eam vocatur filia Juda, que est Juda sicut oriunda. Ita Vatabl., Perer, et alii. Addit enim hoc Moyses, tum ut constet Moysen et Aaron tam materno quàm paterno genere fuisse Levitas, tum ut significet Hebræos jam tum copiosè contribulatos suas docere, itaque Deum suaviter tribum distinctionem jam tum inchassè.

Facessat ergo Calvinus, Moysen incestuoso matrimonio progenitum esse.

VERS. 2. — QUÆ CONCEPIT ET PEPERIT FILIUM, MOYSEN. Addit Josephus Amram patrem Moysi, et Moysen jam concepto et brevi nascituro, anxium fuisse ob Pharaonis infantidæ edictum, et eùm Deum instantè pro prece oraret, adstissee illi Deum, dixisseque : Scito mihi esse cordi et publicam vestram incolumitatem, et privatae tuæ gloriam : puer enim iste, cujus natalitatis metu Ægyptii vestros fetas ad necem damnarunt, liberi nactus est ; quem tuum ex Ægyptià scribitur liberabit. Moz fidem oraculo fecit nulliter parius, que præter morem præpararum tam facile est enixa, ut observatores sefellenti. Favet huic oraculo verba S. Stephani Actor. 7, v. 25.

Natus est Moyses anno mundi 2374, à diluvio anno, non 714, ut habet codex Pererii, sed 717, ab ortu Abrahæ 425 (erravit ergo Porphyrius, qui Moysen vixisse fingit tempore Semiramidis, que successit Nino, cujus anno 43 natus est Abraham), post ingressum Jacob in Ægyptum anno 153. Id patet, nam dilu-

vium contigit anno mundi 1656, duravitque unum annum ; inde à diluvio anno 202, natus est Abraham. Abraham autem anno ætatis 75 accepit reprimissionem à Deo, à qua usque ad exitum Hebræorum ex Ægypto, et datam legem in Sina, fluxerunt anni 450, qui ita dividuntur, ut 215 fuerint à reprimissionem factà Abrahæ usque ad descensum Jacob in Ægyptum ; rursum alii 215 fluxerint à descensu Jacob in Ægyptum usque ad exitum Hebræorum ex Ægypto ; Moyses autem natus est 80 annis ante exitum. Secundo, Moyses natus est annis 516 ante regnum Davidis ; ante fabricam templi Salomonis annis 560 ; nam ab egressu Hebræorum ex Ægypto usque ad fabricam templi fluxerunt anni 480, ut patet 5 Reg. 6, v. 1 ; his adde annos 80 vitæ Moysi usque ad egressum, habebis annos 560. Tertio, natus est Moyses ante captivitatem Babilonicam annis 983, ante Christum annis 1576, ante initium Olympiadum, sive lutorum Olympiarum annis 802, ante Romam conditam annis 825. Quarto, natus est Moyses non 900, ut vult Lactant. l. 4, c. 5, sed 450 annis ante bellum Trojanum, ac proinde longè antecessit Homerum, qui minimum centum annis fuit bello Trojano posterior. Hinc consequenter Moyses longè antecessit septem Græciæ sapientes ; hi enim longè Homero fuerunt posteriores, vixeruntque sub tempora Cyri ; quos dñ post seculi sunt Socrates, Plato, Aristoteles sub tempora Alexandri Magni. Quinto, tempore Moysi, sub annum Moysi 43, ait Terminus, primus in Atticâ fuit rex Cecrops, qui condidit Athenas ; quem ferè omnia contingerunt quæcumque Græci narrant de suis heroibus, dicit, bellis, aliisque memorabilibus. Ita Euseb. in Chron. et Cyril. l. 1 contra Julian. Denique natus est Moyses eo tempore quo claruit Atlas celeberrimus astrologus, quem idèb fluxerunt cælum suis humeris sustentare ; qui fuit frater Promethei physici, quem fingunt lapides in homines transformasse ; fuitque hic Atlas avus maternus Mercurii senioris, cujus Mercurii nepos fuit Mercurius junior cognomento Trismegistus. Ita Euseb. in Chron. et S. Ang. l. 18 Civ. 8. Longè ergo Trismegisto senior fuit Moyses, quare et Trismegistus et Plato cæterique gentium sapientes, suam sapientiam hauserunt à Mose et Hebræis, ut Euseb. et alii docent. Vide dicta Gen. 41, v. 40.

VERS. 2. — VIDENS EUM ELLEGANTER ABSCONDIT MEXICUM TRIBUS. Erat, inquit Josephus, infans hic tam speciosus, ut inspicitur oculos in se raperet, defixisque teneret. S. Stephan. Act. 7, v. 20, pro elegans, vertit, fuit gratulus Deo. Unde patet, hanc elegantiam fuisse plusquam naturalem, Mosique à Deo inditam, significasse eum Deo placere, illi cordi et curæ esse ; itaque per hanc elegantiam Moysen, non tam humanam quàm divini, in oraculo quod de Mose acceptaverat, ejusque fide confirmati sunt parentes, et animati ad eum occultandum ; nec dubitarunt hæc ratione cum ab aquis, Deo tutore, incolumem evasurum. Et hoc est quod ait Apost. Heb. 11, 25 : Fide Moyses natus, occultatus est parentibus suis, eò quod vidissent ele-

gnitum infantem, et non timuerit regis edictum. Vide ibi dicta S. Ephrem in oratione de transfiguratione Christi: censet Moesen sanctificatum fuisse in utero matris; hoc enim hanc corporis ejus elegantia, ex animae elegantia promanans, indicare videtur. Verum hanc conjecturam esse tenuior, quam ut hoc ei privilegium, et à communi lege peccati originalis, in quo omnes nascimur, exemptionem stabilire possit, praesertim cum nemo alius hoc asseruerit.

Scitè Marsilius Ficinus in Platonis Symposium, pulchritudinem vocavit bonitatis florem, et Paeatus in Pauegy. Theodosii: *Augustianum*, ait, quaeque species plurimum creditur trahere de caelo. Virtus (na meriti imperium; sed virtuti addidit forma suffragium; illa praestitit ut oporteret te principum fieri; haec ut deceret. Adit Theoph. in Hebr. 11. 25. parentes voluisse Moesen exponere cum natus est, sed puerum blande arripisse, et ob id servatum: Adò, inquit, in ipso omnia divina erant.

VERS. 5. — CUMQUE JAM CREARE NON POSSET, fervente rursus inquisitione et infanticidio. Nam plures infantes evasisse, remittente se tyrannide, ex Aaron ejusque coavis liquet.

SCRIPSI SCIRPEAM FISCILLAM, id est, arculam junceam, sive ex junceis quasi viminibus contextam, et exterius ad aquam arcendam pioe et bitumine oblitam; cui impositum infantem mater in juncto seu carecto, ubi incertis eventus certiores vix dabat spem quam domi, ubi certa erat mors inferenda ab assiduis inquisitoribus, exposuit, durà quidem, sed necessarià, et in Dei providentiâ fidentè misericordiâ. Perperam ergo Calvinus hos Moesis parentes ignaviae et ferinae immunitatis, ob hanc proliis expositionem arguit; nam non poterant aliter vitam Moesi conservare, nisi eum exponendo. Exposerunt autem eum quam tutissimè poterunt: nimirum in arcâ benè munitâ, et in loco tuto, dederunt et ei custodem sororem, quae eum utcumque posset adjuvaret. Unde et Apostolus fidem et amicitiam horum parentum dilaudat. Videtur ergo parentes, oraculum quod narrat Josephus, de Moesi ortu et salute accepisse, idòque non ex timore, sed ex certâ in Deum fiducia eum exposuisse.

Allegor. Moes in canis delinavit Christum; uterque ergo expositus, ille fortunae arbitrio, hic salutis hominum; ille in fiscellâ scirpâ, hic in vimineis canis et praesepio; ille in carecto luminis, hic in specu viae publicae; ille ab Aegyptiâ exceptus nutriusque pro filio, hic à gentilitate per Magos adoratus, et numeribus divinis regisque pro Deo à rege universorum declaratus.

EXPOSITUS EUM IN CARECTO. Pagninus, in juncto. Carectum est locus in quo nascuntur carices. Carix est herba alba, in speciem gladii, et sub sinem acuminata. Hinc patet Moesem expositum fuisse in loco palustri et stagnante ex Nili aquis, densis tamen junceis et caricibus septo, ita ut arca, et infans in eâ expositus, aquarum impetu abripi non posset. Errat ergo Josephus, dum narrat arcam hanc Moesi projectam

esse in medium flumen, et deportatam esse ab aquis; filium verò regis, missis natoribus jussisse arcam ex aquis extrahi, et ad se afferri.

Porrò voluit Deus Moesem hanc pati, ut disceret suorum contribulium eadem patientium miserè, et in carecto caricibus, et educeret. Discere hic morale: Idè nos Deus fecit miserò, ut ex nostrâ miserâ discamus qualiter miseremur proximo. Nam, ut ait S. Bern. de gradibus humil. : *Ergo ergo, et jejuniâ jejuno quanto propinquius, tanto familiaritèr compatimur; sicut enim pura veritas non nisi puro corde videtur, sic miseria fratris verius misero corde sentitur. Sed ut ob alienam miseriam miserum cor habeas, oportet tuam prius agnosces, et proximi mentem in tuâ invenies, ut ex te noveris qualiter illi subvenias. Exemplum scilicet Salvatoris nostri, qui pati voluit, ut compati sciret, et disceret ex his quo passus est misericordiam.*

Allegoricè, Moes hic domo exulans et expositus in fiscellâ et in carecto, fuit typos Christi pueri, primò, reclinati à matre in praesepio, quia non erat ei locus in diversorio; secundo, expositi furori Herodis, eumque fugientis in Aegyptum. Unde S. Paulinus docet, Christum in Moes et sanctis omnibus fuisse passum; scribens enim ad Aprum, qui mundum contemnens, ab eo pariter contemnebatur, ita ait epist. 1 : *Merito gloriaris et in exultatione dicti, hinc te ipsum tibi credere quod Christianus sis, quia te odisse coepert qui diligebat, et despiciere qui timebat. Ab initio secularum Christus in omnibus visis patitur et triumphat. In Abel occisus à matre, in Noe irrisus à filio, in Abraham pergrinatus, in Isaac oblatas, in Jacob famulatus, in Joseph venditus, in Moes expositus, in Propheta lapidatus et scelus, in Apostolis terrâ marique jectatus, et multis beatorum martyrum crucibus frequenter occisus. Ipse in te patitur opprobria, et ipsum in te odit mundus. Idem docet S. Cyprianus l. de Laude martyrii : *Fredamantibus, inquit, licet costis resiliant unguis recurat in vulnus, et exultis flagris cum avulsâ corporis parte, rediens habena ducatur, stat immobilis tamen penis suis fortior, hoc solum secum ipse convolvens, quod in illâ crudelitate carnificum, plus pro quo patitur Christus, quam ipse patitur; et ut inferius loquitur, velut socio Christi cruce decoratus.**

VERS. 4. — STANTE PROCL. SOBORE. Maria puella grandiscula, 10 aut 11 annorum, submissa à matre, ait Josephus. Mater eam instruxerat, quid agere, quid dicere deberet, nimirum ut, si quem Aegyptium transentem pueri expositi miserè cordi tangit, ut sperabat, contingeret, qui pueri servandi modum quæreret, illi naterem matrem propriam offerret, nîl eam fecisse patet ex sequentibus.

VERS. 5. — FILIA PHARAONIS, Thermit nomine, ait Josephus, et ex eo alii passim; addit Philo eam unicam fuisse Pharaonis haeredem, et sine proliibus, licet diu nupta fuisset.

UT LAVARETUR IN FLUMINE, juxta palatium, loco septo et secreto; vel, ut ait Philo, inter opaca condensaque junctorum et arundinum sito; neque enim

seminam regiam in propatulo lavari voluisse credibile est.

PER CREPIONEM ALVEI, per ripam fluminis. Hebr. est, ad manum, id est, ad latus, fluminis.

QUE CUM VISSET FISCILLAM IN PAPPYROSIS, id est, in carecto caricibus, junceis et papyris referto; in Aegypto enim nascitur papyrus, ut apud nos juncei, in locis palustribus vel marginalibus fluminum. Est autem papyrus arbuscula vel frutex, juxta Nilum nascentis, obliquâ radice, triangulis lateribus, decem cubitis longa, et in gracilitatem fastigiata; ex foliis papyri tenui phyllura, ac diiducta faciunt chartam ad scribendum, quae hinc papyrus dicitur; inleque charta nostra, licet ex contritis linteis facta, quia tamen eundem scribendi usum praebuit, papyrus vocatur; ex ligno verò papyri fabricant naues; unde illud Lucani lib. 4 :

Cum tenet omnia Nilus,

Consorter bibulâ Memphis cymba papyro;

et Ovidius lib. 15 Metamorph. :

Perque papyriferi septentrionalis flumina Nili.

Quin et Herodotus lib. 2, scribit Aegyptios suas naues ex junco fabricare. Vide Plinium l. 15, 11.

VERS. 6. — DE INFANTIBUS HEBRAEORUM EST. Suggestit hoc filice crudele patris edictum, de perdendis Hebraeorum infantibus; ut verò puerum circumcisum intuta esse, dubitare non potuit, quia esset Hebraeus; tunc enim necdum circumcisionem amplexi erant Aegyptii; quam postea acceptarunt, ut docet Jerem. e. 9, 25, et Theodor. hic, ac Diodor. Sicul. lib. 1 Antiqu. cap. 2, atque Herodot. lib. 2.

VERS. 8. — MATREM SUAM. Hebr. matrem pueri, sed eundem erat mater sua quae pueri fratris, scilicet Jochebed. Hinc nutritiv. hebr. lactavit, Moesem.

VERS. 10. — QUEM ILLA ADOPTAVIT IN LOCUM FILII. Quomodo id permisit pater Pharaon, infestas Hebraeorum hostis? — Resp. cor regis esse in manu Dei, et ab eo inflexum fuisse in amorem pueri tam elegantis, inquit Josephus. Addit Philo, Thermitem, cum illiberis esset, finxisse se esse gravidam, et genuisse Moesem, quos Moesem non ascitivis, sed naturalis ejus esset filius. Idem videtur innuere Apostolus Heb. 11, 24, cum ait, Moesem grandiore factum, negasse se esse filium filiae Pharaonis; ergo ante habebatur genitilis ejus filius. Cur ergo Pharaoni mortuo, non Moesem, sed alium (ut dicam v. 11) in regno successit? forte quia matris fraus et Moesi adoptio detecta fuit.

Hinc et regio more educatus est Moes in omni sapientiâ Aegyptiorum, ait Stephanus Act. 7, v. 22. Nemo, ut ait Plato, potentatili perutilis ac necessaria est sapientia, in illa verè plusquam vigilia esse videamur. Idem roganti, quomodo haereditas filii sit relinquenda? respondit : *Ex quo non grandineum non vinum, non ipsam denique Jovem extimuit.* Hinc ipse ad juvenes, quos

ad beatè vivendum animare nunquam desinebat, crebrò dicebat : *Otio laborem anteponite, ni rubiginem splendori praestare putatis. Rursùm : Advertite contrarium virtutis ac voluptatis naturam; hujus enim inconvulsionem dulcedini perpetua penitentia, dolor et cruciatus affigitur; illi contra post breves dolores, aeterna, etiam post mortem, delectationis adiunguntur. Quare discipulo euidam laetius cutem curanti : Quousque, ait, à miser, tibi carcerem adificare pergis? Aliis : Sapientes, inquit, primo loco collocant animum, secundo corpus, tertio pecuniam; ita in resp. primus locus datur virtuti, secundum viribus corporis, tertius pecuniae, quae virtutis et corporis est administra. Ille de causâ suadet vigilias, quasi sapientiae et castitatis amicae; somnum verò diuturniorem detestabatur, ut malarum illecebrarum delictuorum parentem, et mortis perquisum similem; vetabat quoque his in die comedere, fierique saturum.*

Porrò sapientiâ Aegyptiorum erat duplex, ait Philo, et Justinus q. 25 ad Orthodoxos. Prima aperta ac omnibus exposita; nimirum geometria, arithmetica, astrologia et musica. Secunda, hieroglyphica, per symbola, gravissima physices, theologiae et politicae facultatis mysteria cloct. Hae ergo omnia, quae et medicinam, inquit Clemens, didicit Moes. Hinc et idem Clemens, lib. 6 Strom., ait Moesem in suis ritibus et legibus ubi subinde hieroglyphicâ Aegyptiorum ratione; ut scilicet tradat eas per symbola et aenigmata; idque patet maxime in vestibus sacerdotum, Cherulim, arca et fabricâ tabernaculi. Vide dicta can. 27. M. Varro apud sanct. August. 18 Civit. 4, docet Aegyptios primam didicisse litteras magistrâ Iside, paulò plus duobus annis multibus ante suam aetatem. Non dubium quin Jacob, Joseph et Hebraei habitantes in Aegypto per 215 annos, plurima eos docuerint; hinc de Joseph principe Aegypti dicitur Psalm. 104 : *Ut erudiret principes ejus, et senes ejus prudentiam doceret.* Ut autem non sit, in doctrinis et legibus Aegyptiorum multa Hebraeorum doctrina et legi similitudina, inveniri apud Herodotum et Diodor. Siculum. Addit rursùm Philo, magis praemis, Moes accitios fuisse praecipuos ex Graeciâ, qui liberales artes; Chaldaeos, qui sideralem scientiam, praesertim quo futurorum praedictiones continet; Assyrios, qui suas litteras non docerent; utpote spe omnium destinatum successorem aviti soli, et regem juniorum appellatum; Moesem verò edomandis animi affectibus plurimum studuisse; secutumque non Aegyptiorum, sed majorum suorum instituta patriâ. Ubi nota, Philonem uti hic amplificatione quâdam; nam Moes prior fuit et antiquior non tantum omnibus Graeciâ sapientibus, sed etiam omnibus qui apud Graecos aliquid scriperunt. Quippe Cadmus, à quo Graeci litteras acceperunt, multo posterior Moes fuit, ut docet Euseb. lib. 10 de Praepar. Evang. cap. 5; quomodo ergo ait Philo Moes accitios esse praecipuos ex Graeciâ? Aliud insuper de Moes narrat Josephus, penes quem sit fides, quod scilicet Pharaon Moes infans diademam ante suam imposuerit, Moesem verò illud detraxerit in terram, et pedibus concol-

carit: quod cum quasi malum omen acciperet Ægyptii quasi infans hic Ægypto futurus esset exitialis, atque divinus ille qui talem puerum nasciturum prædixerat, assereretur Mosen hunc esse illum ipsum puerum, velletque eum interficere, Therautis Mosen eripuerit et servavit.

Vultu Deum Mosen ducem populi futurum, in aula Pharaonis educari, et regiam urbanitatem, morum elegantiam, animi magnitudinem, liberalitatem, aliasque regias virtutes, quasi rector populi futurus, addiceret et imberber. Secundo, ut postea legatus Dei pro populo apud Pharaonem futurus, majoris esset apud eum auctoritatis, præsertim accedentibus tot ejus signis, portentis et plagis.

VOCATIONE NOMEN EJUS MOYSES, DICENS: QUIA DE AQUA TULI EUM. Putant Philo, Josephus, Clemens Alex. I. I. Strom., Procop. et Balanus quod Moses sit nomen ægyptium: *mois enim ægyptiaca significare aquam, vel, ut ait Josephus, aquam Ægyptii vocant mo; ises vero servator, ut Moyses idem sit quod servatus ex aqua.* Verum dico *Moses* esse nomen hebræum, et significare tractum vel extractum, puta ex aquis: radix enim ejus est hebræa, scilicet *maza*, que significat trahere vel extrahere. Hebræum ergo hebræo infanti nomen indit adoptans eum mater ægyptia; id clarum est ex hebr. textu, qui sic habet: *vaticra sermo Mose vaitomer: Ki min haminim mescitha*, id est: *Ei vocavit nomen ejus Moses, et dicit: Quia ex aqua extraxi eum.* Ubi clare patet, vocatum esse Mosen, ab hebræo *mescitha*, quod significat *extraxi eum*, scilicet ex aquis.

Nota primo, genuinè dicendum esse *Moses*, corruptè vero dici *Moyse* (1); sic et alla nomina propria Hebræorum apud Græcos et Latinos corrupta sunt. Secundo, tradit Hebræi מֹשֶׁה, id est, *Moses*, revolutum per anastrophe, idem esse quod *husschem*, id est, ipsum nomen, scilicet eccelsus, magnus, potens et terribilis Pharaoni et Ægyptiis. Rursum, *nomen*, id est, virtus, efficacia, et potentia admiranda que data est Mose. Tertio, Clemens Alexand. supra tradit Mosen, antequam exponeretur à parentibus, vocatum esse *ioachim*; postea vero à filii Pharaonis vocatum esse *Mosen*; tertium etiam habere nomen, postquam in cælium assumptus est et vocari Melchi, Rursum Aben Esra et R. Abraham aiunt, Mosen ab Ægyptiis vocatum esse *Monien*. Perer. quoque censet, Mose à filii Pharaonis ægyptium inditum esse nomen, idem significans quod Hebr. *Moses*; ac Mosis nomen postea ab Hebræis ipsi impostum esse. Verum hæc omnia incerta sunt, nec enim S. Script., nec Josephus, nec Philo aliud nomen pandunt quam *Mosis*, ejus et in ebylmon reddunt, quasi eo appellatus sit tunc ab Hebræis, quam ab Ægyptiis; in sequentibus enim capp. Pharaon et Ægyptii non aliter eum compellant quam *Mosen*, sed et gentium historici, Tacitus, Trogus, Justinus et

(1) Utrum *Moses* an *Moyse* illi debeat, apud commentatores disputatur. Nos item hæc, utpote historicis momenti, dirimere non aggredimur, passimque nunc *Mosen*, ut hic et supra, nunc *Moyse*, ut sicut scilicet ferunt auctores editi, indifferenter scripsimus. (Edit.)

alii, *Mosen* eum semper nominant. Ab eventu ergo felici extractionis ex aquis, *Mosis* nomen est sortitus, idque fausto omine et significatione; quod scilicet ipse pariter aquis afflictionum extracturus et liberaturus esset filios Israel, eosque per mare Rubrum sicca pede duceret. *Completens*, ait S. August. serm. 89 de Temp. *fuit divina vindicta, ut suis affectibus puniret partem illam.* (Pharaon per Mosen), et *filii provisione periret, qui genitricis interdixerat parturire.*

Allegoricè, Cyrill. *Mater*, inquit, que filium (Mosen) in fiscella conclusit, est Synagoga, que Christum ex se natum segregavit, ut alienum; sed Pharaonis filia, id est, Ecclesia gentium, illum suscepit, idque apud aquas baptismi. Et Prosper: *Dam descendit, inquit, filia Pharaonis ad Mosen, id est, doctrina hujus mundi ad Christum, abeta spiritali unda depositi superbiim, suscipienteque quasi grandia parvam, per inuicem gratiam Ecclesie sociata, que filia fuerat, Christi mater efficitur.* Adit Theodor.: *Mater rursum à gentili Ægyptia filium educandum suscipit, quia Israel ab Ecclesia gentium fidem Christi novissimis temporibus accipiet.* *Moses ergo natus in persecutione Pharaonis, id est, Christus natus in persecutione Herodis et diaboli, qui totum mundum suo jugo promelant.* *Moses occultatus mensibus tribus, significat Christum in lego vetere occultatum triplici tempore, scilicet iudicant, regum et pontificum.* *Moses projectus in flumen à parentibus, significat Christum in aqua passionis et mortis à Judæis immersum, in quem Ægyptia, id est, gentilitas, suscepit, et magnificè ac splendide tractavit, videns ejus elegantiam in celesti sapientia, vita et moribus.*

Topologicè, Hugo de S. Victor. in alleg. in Exodi 1: *Moses*, inquit, est quisquis in divio presentis est seculi; filia regis est gratia Dei, que nos fluxu seculi eratis in filios Dei adoptat, et Hebrææ, id est, transmittit in cælium patri Ecclesie, tradit nutriendos.

Vers. 11. — *IN DEUS ILLES* (cum Mosen ageret annum ætatis 40, ut ait S. Stephan. Actor. 7, 25), postquam creverat *Moses*. Josephus et plurimi ejus sequaces narrant, Mosen à Pharaone bello æthiopico præfectum, Æthiopes prolifigasse; regium Sabam, que postea à Cambise, nomine sororis Merce est appellata, cepisse traditione Tharbis, filia regis Æthiopia; quam Mosen deinde, juxta pacis, in uxorem accepit. Hoc Mosis bellum Torniellus consignat anno Mosis 50, cum jam pridem Amenophis, sub quo natus est Mosen, obisset, ac regnaret Urus, si credimus Eusebio. Sanè, quidquid de hoc bello sit, quod Theodor. et alii fabulosum vocant, non dubium est Mosen multa de se humilitatis studio præterisse; nec enim his 40 annis, quibus in aula vixit quasi princeps, deses vel otiosus fuit. Adit auctor Histor. scholast. et alii Tharbis hanc, esse Æthiopiassam illam, que contra Mosen murmuravit Maria et Aaron Num. 12. Rursum Mosen, parta victoria, cum redire vellet in Ægyptum, nec dimitteret eum Tharbis, ipsum, ut qui peritissimus esset astrorum, duas imagines sculptasse in geminis, ejus virtutis ac potestatis, ut altera memo-

riam afferret, altera obliuionem; cumque paribus aniculis inseruisset, alterum, scilicet memoriam, sibi reservasse; alterum scilicet obliuionem, didisse Tharbis; quem illa induens, mox Mosis oblita fuit, siquæ ille in Ægyptum redire potuit; sed hæc sunt balule et nativæ.

GENESUS EST AD FRATRES SUOS. Hebræi fratres vocant omnes eos qui sunt ejusdem familie vel gentis.

VITIORE AFFLICTIONE EORUM. Adit Philo, Mosen scripsisse suos Israelitas laborantes et afflictos, eosque consolatum esse, ac præfectos operum lenitatis admonuisse, itaque purpuratos sensim eum suspectum habere cepisse, ac tandem ad regem, tanquam ab eo dissidentem, resque novas molientem, detulisse, ejusque aures calumniosè implisse. En fortitudinem Mosis, profertis se Israelitam, magisque eligentis affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem, Hebr. 11, 25. *Moses ergo contempsit regnum Ægypti, fassus se Hebræum, eoque negans se filium filie Pharaonis.* Ob hoc, ait Ambr. in psal. 118, factus est à Deo Pharaonis deus, id est, eo superior, eique terribilis. Ob hoc quoque Philo Mosen vocat miraculum nature; nam ambire, non dico regiam dignitatem, sed amicitiam, ordinariam in natura opus est; at hæc ipsa spernere, imò detestari, planè extraordinarium est, idemque miraculum, eoque magis, quò ea non sui commodi, sed publici boni et sue gentis causâ despicit. Ita Philo. Hæc verà est animi celsitudo, regnum pietati posthabere; hæc summa dignitas, que eum regis dignitate digniore effecit. Major est enim qui dignitatem despicit, quam qui suscipit et suscipit. Nam ille honore superior, hic inferior est: ille pompe herus, hic servus; hic gloriam esurit ut mendicis, ille contemnit ut dominus.

VIRI ÆTHIOPICI PERCUSSIONEM QUENDAM DE HEBRÆIS. Philo ait, hunc Ægyptium fuisse unum ex præfectis, qui injusto onere oppressos Hebræos tam iniquè pulsare consueverat. S. Stephan. Actor. 7, 25, percuSSIONIS vice, injuriæ eum affectus dicit. Tradunt Hebræi, hunc Ægyptium adulterium commississe cum uxore hujus Hebræi, idemque ortâ fixâ eum percussisse; sed hoc eorum de more est argumentum. Certum est, hanc percussione fuisse gravem et enormem, vel in se vel ob circumstantias, vel ob ea que præcesserant, ut ait Philo, ita ut percussor mereretur plecti morte; aliis enim Mosen non habuisset potestatem, et jus, nec voluntatem eum occidere.

Vers. 12. — PERCUSSUM ÆGYPTIUM ASCENDIT SABULO. Percussum, id est, occisum; sepelivit enim et abscondit eum in sabulo.

Quæres, an justè et rectè eadem hæc fecerit Mosen utpote agens vitam privatam, nullam ad hoc auctoritatem vel à Deo, vel ab homine accepisset. Primo, Hebræi, etiam præci, teste Clem. Alexand. lib. 1 Stromat., excusant Mosen, eò quod Ægyptium occiderit non gladio, sed pronuntiando in eum nomen tetragrammaton Jehova; quo modo S. Petrus solo verbo occidit Ananiam et Sapphiram; sed hoc est commentum; percutere enim est, non verbo, sed gladio alitè

armis ferre. Rursum, tunc nomen Jehova necdum erat Mose revelatum. Deus enim ilud sibi primò indit, illudque Mosei revelat Exodi 6, 3. Secundo, S. Aug. lib. 22 contra Faustum cap. 70, hoc factum Mosen culpât, quasi factum præter potestatis et justitiæ ordinem, illudque tribuit ejus zelo, sed nimio et inculto, qui vitiosa quidem, inquit, sed magna fertilitatis signa fundebat; significabat enim hic zelus nimius, Mosen, ubi exultare foret, zelumque hanc ratione regere et temperate didicisset, fore insigne et animosum populi ducem. Hinc et Oëcumen. in Epist. Judæ, tradit diabolum in altercatione cum Michaelè de corpore Mosis, dixisse, Mosen non esse dignum sepulturâ, eò quod injustè occidisset Ægyptium, eumque non in sepulcro, sed in sabulo sepelivisset. Tertio, S. Ambros. lib. 1 Officior. 56, S. Thomas et Bergens. hoc Mosis factum tribunt justæ defensionis, quâ Hebræum injuriam invasum defendere tenebatur, eò quod injustè occidisset Ægyptium, eumque non in sepulcro, sed in sabulo sepelivisset. Tertio, S. Ambros. Nam, ut ait Toletus in Locæ 12, annot. 27, tunc non erat iudex, qui posset injuriam avertere, et injuria erat presens, nec moram temporis patiebatur: unde Mosis erat tunc subvenire. Adit Cajetanus, hosce præfectos operum fuisse publicos hostes et oppressores Hebræorum: idemque licuisse Hebræis eos occidere si possent, perinde ac in bello justo hostem et invasorem ubivis occidere. Quarto, planissimè et solidissimè, fecit id Mosen, ex inspiratione divini auctoritatem adeptus: movebat enim Deus Mosen ad hanc eadem, ut vindicem sui populi agere inciperet, et publicum hostem occideret. Hoc enim est quod ait S. Stephanus Actor. 7, 25: *Fecit ultionem percusso Ægyptio; existimabat autem fratres intelligere, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis.* Sciebat ergo Mosen, adeoque alios passim scire potabat, se jam à Deo designatum esse ducem et vindicem Hebræorum, Denique velle ut ad hunc ductum per hanc eadem et vindictam justam se compararet; adeoque S. Stephanus hic videtur confirmare historiam Josephi, qui narrat oraculum patri Amram factum, de filio suo Mose vindice et liberatore Hebræorum futuro. Ita S. August. hic Rupert., S. Thomas et alii.

Symbol. notat S. Ambros. lib. de Cain et Abel, Mosen aptum fuisse interfectorem Ægyptii, quia in seipso prius interfecerat ambitum honoris et regni. *Ille, ait, nisi vellet quædam in se manum injicere, qui interfecit voluptatem corporis sui. Interfecit ergo Mose Ægyptium hominem; sed non interfecisset, nisi prius in se Ægyptium spiritualis nequitia interfecisset, honorum regalium voluptatum.*

Allegor. Mosen percusso Ægyptio liberavit Hebræum, id est, Christus fractâ diaboli potentia liberavit genus humanum. Ægyptius absconus est sabulo, quia diabolus ejusque tentamenta absconduntur in bonis temporalibus, que instar sabuli vilia, imbecilla et instabilia sunt. Ita Derer.

Vers. 14. — *AIT, intra se, id est, cogitavit; sicut*

enim est verbum loquax, ita est et verbum mentis.

OCOSMO PALAM FACTUM EST VERBUM ISTUD? Hebr. *verè notum factum est verbum*. Noster interpres profundius Mosis pathos intellexit, illudque per notum admirationis expressit; quasi diceret: itane, vel verè notum factum est verbum istud? sed eodem res redit.

Nota. Verbum metonymicè usurpant Hebræi pro facto aut re cuius verbum est index et signum; sic dicitur: *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*, id est, omnis res; et pastores dicunt Luc. 2: *Vilicamus hoc verbum quod factum est*, scilicet Christum jam natum.

Vide hic quam aulæ honores sint inconstantes, quam mundi felicitas sit instabilis et varia. En Moses adoptatus in filium regis, pellitur in exilium. Verè dixit Philo libro quod Deus sit immutabilis: *Sicut affluam mariæ sospitatur paulo post refluxus, sic verum caducorum affluentiam sequitur mox refluxus*. Audi et Senecam: *Noxissima, ait, non est ejus, qui in cultu regum conuertitur, cum eum quidam rogaret, quomodo variatissimum rem in aula conuertens esset sententiam: hærentibus, inquit, accipies, et gratias sæpè agendo*.

VERS. 15. — QUI FUGIENS, opportuno tempore, quando Deo visum, rediurus, suisque consulturus. Hinc Apostolus ad Hebræos 11, v. 27, ait de Mose: *Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem regis, quasi diceret: Est Moses ingratum, non tamen occidit animo, nec spem liberandi Israël abiecit; sed certò sibi persuasit, se suo tempore rediturum et liberatum Israel; quamquam et alius magis genium illius loci est sensus, ut dixi Hebr. 11. Ita S. Athanasius, cum Juliano Apostata jussu Alexandri in exilium pellectur, et circa se Christianos illycymas videret, dixit: *Bono animo exiit; Nebula enim est, quæ brevi evanescit*. Ita Sozomen. lib. 5, cap. 11. Ita factum est. Nam paulo post Julianus monarchus in spiritu prævidens Juliani interitum, suis dixit: *Aperite vestris, hostis vincet Dominus, debitas ecclesiarum in Christianis dedit panas, et mortuus jacet, ne amplius Christianis invidias struat*. Mox compertum est id verè accidisse eodem momento, quo monarchus loquebatur, teste Theodor. lib. 5, cap. 19.*

Ubi nota: Fidelis et sanctus in exilium peli noquit. Nam ubique excipitur à Deo, qui illius et pater et patria, et omne bonum est. Ita S. Cyprian. epist. 36 ad Thibaritanos: *Salus, inquit, non est, cui Christus in fuga comes est; salus non est, qui templum Dei servans, ubiqueque fuerit, sine Deo non est*. Ita S. August. serm. de S. Cypriano: *Arbitraris, inquit, tyrannus, de patria sua in ostentum te excludere hominem Dei? falleris: illè in Christo nunquam est exul, in carne ubique est peregrinus*. Ita S. Nazianz.: *Mihi, inquit, orat. 28, omnia terra, et nulla terra patria est, quia scilicet mihi patria cælium est; et quia totam terram pro patria duco, nunquam cosmopolita, id est, civis mundi*. Ita S. Basiliius: *Exilium, inquit, non cognosco, qui nullo loco circumscriptus sum; ac nec terram hanc, quam nunc incolò, meam habeo; et eam omnem, in quam projectus sum, pro meo duco; imò, ut rectius loquar, universam terram Dei esse scio, cuius odensum*

sum et peregrinus. Testis est Nazianz., orat. 20, que est de laudibus S. Basilii. Hugo Victor. 1. 3 Didascal. c. ult.: *Delicatus, inquit, ille est adhuc, cui patria dulcis est; fortis jam, cui omne solum patria est; perfectus, cui mundus totus exilius est. Ille mundo omnem inficit, isto sparsit, hic exiit*.

MADIAN. Madian urbs fuit condita à Madian filio Abraham ex Cetura. Unde et tota regio dicta est Madian. Quam verum illud Eccli. 2: *Fili, occidens est servitatem Dei, prepara animam tuam ad tentationem*. Ecce quot hic tentamenta Mosen voluimus Dei sequentem, aulæque egressum glomeratim invadunt; paupertas, ignominia, contemptus, non ab Ægyptiis tantum, sed et ab ingratis, quorum causâ hoc omnia subibat, Israelitis, insidie regis, pericula mortis, fuga, exilium; sed nullis, ne ingratorum quidem malis vincitur Mosis destinata pietas, que non homines, sed Deum iuvata, invisibilem tanquam videns sustulit, ad Hebr. 11, 27. Vide hic quam verum sit illud S. Marci Anachoreta: *Deus concisus infirmitatis nostræ, non solet alicui quid magni conferre, nisi præviè calamitate*.

Allegor. notat Rupert. S. Stephanum asserere, Act. 7, patres Judæorum negasse Mosen, Samaelem, Davidem, in exemplum et typanum Judæorum Christum negantium; qui ideò fortè fugiens uxorem alienigenam duxit, scilicet Ecclesiam gentium.

Nota. Mose agente in Madian (anno Mosis 67, inquit Tornellus, qui fuit Cecropis Atheniensium regis primò 51), contigit celebre illud apud gentiles diluvium Deucalionis, in Thessaliâ. Dicitur Deucalionis, quæ Deucalion tunc ibidem regnavit, ipseque cum paucis aliis diluvium, in parvâ rate appellens ad Parnassum montem, evasit; unde fertur ipse genus humanum reparasse. Ita S. August. lib. 18 Civit. 10.

Tunc etiam contigit Phaethontis incendium; proinde ac si ignis et aqua in perniciem hominum tunc conjurasset; tantas enim fuit æstus solis, ut universum orbem torruisse videretur; ex quo orta est fabula Phaethontis, quod scilicet Phaethon filius, malè regens Solis currum, terram exusserit. Ita Euseb., Cyrill., Orosius, lib. 4, ep. 10, et ex his Tornellus.

VERS. 16. — SACERDOTI MADIAN. Chald. *principi Madian*; quin et Artapanus, apud Euseb. l. 9 de Prep. Evang. c. ult., hinc Raguel vocat regem Arabiæ; ejus enim pars est Madian. Hebræum *cohen* propriè sacerdotem significat; sed quia sacerdotium, quasi nobilissimum et divina functio, tum ferè principibus aut primariis familiarum, uti Melchisedech, Noe, Abraham, competebat; et quia princeps ac magistratus in primis cultum Dei, et quæ ad gloriam illius faciunt, promovere debet, hinc *cohen* principem quoque significat, ut patet 2 Regum 8, 18, ubi filii David dicuntur fuisse sacerdotes, hoc est, ut Septuag. vertunt, *ἀρχιεργαί*, id est, principes aut. Potuit ergo Raguel sacerdos esse et princeps; sacerdos, inquam, tum quidem idolorum, quia Madiante erant idololatæ; postea autem videns mira quæ faciebat Deus per

Mosen, Deum verum agnovit et coluit, ut patet Exod. 18, licet sanct. Cyrillus lib. 5 de Adorat. in spiritum. fol. 54, et Abul., putent eum ex noue coluisse num Deum alissimum, sed eum eo multos etiam alios deos suæ gentis.

Beneficentis historicus, inquit Euseb. supra, tradit quod Abraham ex Cetura genuit Jæsson, ex quo natus est Adam (vel potius Dadan, ut patet Genes. 25, 5), à quo Raguel pater Jethro, cujus filiam Moses accepit uxorem; additque Mosen fuisse staturâ longum et flavum, proliore capillo et barbâ, ac denique staturâ et facie permagne dignitatis.

ADAGRARE CUPERANT GREGES. Nobilis tum erat ars pastoritia, quiquid acclamat Calvin., quam etiam tum robiles exercebant virgines mirabili temporum illorum castimonîâ, uti in Gen. vidimus fecisse Rachel et Liam.

VERS. 17. — EGRESSIT RAS, ad haustum à pellis, paratunquo potum agentes sua pecora, fructu inertes alienis laboribus, inquit Philo.

DEFENSUS PUELLIS. Hugo Victorinus putat Mosen comites duxisse secum, quibus adjutus pastoribus restitit. Ubique claritatis semina sparsit Moses, innocentium, oppressorum et justitiam vindex. Ita sibi Raguelis gratiam et Sephoram conjugem conciliavit. Ille prudens, hoc christianus est, beneficentiâ sibi omnes devincere. Sic Christus transit *beneficiendo et sanando omnes oppressos à diabolo*. Actor. 10, 38. Vidit et hoc per umbram gentilis Scipio, qui servabat Polybii præceptum, ne è foro discederet, quin aliquem sibi amicum aut benevolam magis efficeret, inquit Phitarchus.

VERS. 18. — AD RAGUEL. Tradunt Hebræi, Lyranus et Abulens. Raguel fuisse quadrinomial: primò enim vocatur hic *Raguel*. Secundo, cap. sequenti vocatur *Jethro*, id est, addens, quia ipse addidit unum caput legi de ordinatione populi per tribunos, centuriones, quinquagenos et decanos, Exod. 18. Tertiò, vocatur *Cinaz*, Judæ. 4, 11. Quartò, vocatur *Hobab*, id est, amans, quia dilexit legem Dei et ad judaismum est conversus, ut patet Exod. 18. Verum alii probabilibus putant Hobab non esse Raguel, sed Raguelis filium, de quo Numer. 10, v. 29.

VERS. 19. — VIR ÆGYPTIUS. Talis Moses ex veste et habitu videbatur, fortè etiam se venire ex Ægypto sciscitantibus puellis responderat.

VERS. 20. — UT COMEDAT PANEM, cibum sumat, convivetur nobiscum. Panis enim Hebræis, per synecdochè quemlibet cibum significat.

VERS. 21. — JURAVIT ERGO MOSES QUOD HABITARET CUM EO. Scriptura hic brevitatè studens multa intelligenda reliquit, scilicet filias ad fontem reversas esse, indeque Mosen patris verbis persuasum donum deduxisse, amanter ab eo salutatum esse, exploratè quoque statim ejus indole, post multa ultrò citròque verba tandem ad pactum habitandi cum eo descendisse, illudque juramento firmasse, ac denique ejus filiam Sephoram uxorem duxisse. Nota. Pro *juravit* hebræicè est *ἔθηκε*, quod licet propriè significet, voluit, consentit,

acquievit, et ita hic vertant Septuaginta, Chaldeus, Vatablus et alii, tamen subinde per metathesin, et per commutationem litterarum *chei*, idem est quod 778, id est, juravit, ut patet 1 Samuel 14, 25: *Et adjuravit Saul populum, hebræicè est 778 Joel*.

VERS. 22. — QUEM VOCAVIT GERAM, DICENS. Hebræicè, *quia dixit*; dat enim rationem cur eum vocet *Geram*, quod scilicet ipse Moses, advena et peregrinus fuerit in Madian: *Ἐγὼ enim peregrinum, ἔγῃ, sciam illic significat*.

Nota. Ibi filii Mosis nati sunt non statim ut venit in Madian, anno ejus 40, sed dit post; scilicet paulo ante reditum ex Madian in Ægyptum, qui contigit anno ejus 80; id patet ex eo quod in hoc redit uxorem cum filiis hinc imposuisset uxori, ut dicitur cap. 4, v. 20; erant ergo tunc adhuc parvuli.

ATTENTUM VERO PERSER. Noster interpres cum Septuag. secundi filii Mosis nomen hic interserit, ut filios Mosis simul numeret; licet illud non habeatur in Hebræo hoc loco, sed Exodi 18, v. 4. Unde illud transcripserunt Septuag. et noster; vel potius illud ex Hebræo hic excidit. Hebræa enim subinde multa sunt, ut ostendit Bellarm. lib. 2 de verbo Dei, c. 2. Nomen ergo secundo filii Mosis imposuit Eliezer, id est, Dens meus adiutor, idque ut doceret fideles primò, exilia et adversa quoque, Deo nixos, fortiter ferre. Secundo, liberos suos intueri, non ut irriterant avaritiæ, sed ut monumenta divine largitatis; quibus ad gratiarum actionem et Dei obedientiam incitentur. Tertio, Dei semper esse memores, prolesque sancto vel sancti aliusque nomine nuncupare. Quarto, nomine suo proles admonere voluit, ut cogitent unde et quomodo sint nati, quidve Deo debeant, denique quos imitari teneantur.

VERS. 25. — POST MULTUM VERO TEMPORIS MORTUUS EST REX ÆGYPTI. Is videlicet sub quo natus Moses adoptatus et ad necem quesitus fuit; hoc enim series historia videtur exposcere. Quæ ratio cogit Gerardum Mercatorem ut non Eusebium sed Manethonem secutus, hic omnia que hucusque narravit Moses, contigisse censet sub Amnemesimio, sive Ramesses rege, quem distissimè scilicet 66 anno regnasse tradit. Verum quia certiorè hic chronologum Eusebio non habemus, quem passim Catholici sequuntur, hinc cum his soli diis dicemus hoc tempore non tantum mortuum fuisse Pharaonem illum sub quo natus est Moses; sed et duos alios cum in regno sequebant, qui ejusdem cum eo erant gemi et odii in Judæos. Hæc enim facta videntur paulo ante, et, si Tornello credimus, uno anno ante ducatum Mosis, et liberationem Hebræorum ex Ægypto; cum Moses ageret annum ætatis 79, ad quem nec Ramesses, nec quis alius rex Ægypti regnavit. Dicit ergo Moses hic, instante jam Hebræorum liberatione, quod rex eos affligens cum suis assecis sit mortuus; ut indicet eis, utpote tyrannis, mortuis, Hebræos ingemuisse et inelamasse Deum, ut eis mitiorem Pharaonem crearet; aut potius liberationem mittret qui eos ex ægypti servitute eriperet. Sensus ergo est, q. d. Mortuo rege aliisque tyrannis

Hebraei sero invocant Deum pro sua liberatione; Deusque eos exaudivit, ac sequenti anno, qui fuit 80 Moysi, misit Mosem qui eos liberavit.

VOCIFERATI SUNT. Hebraei hic, flagello hoc servitutis exciti, redemptis ad cor, acrius post mortem tyrannorum, quasi major iam liberatis speranda detur occasio, vociferantur ad Deum, utpote qui solus eos liberare poterat; ita tribulatio docet Deum invocare; vulgo dicitur: Qui nescit orare, eat ad mare; ibi enim fluctus et pericula docebant eum precari, Deumque et caecitas inelamare.

ACCESORI GLANGOR EORUM AD DEUM AD OPERIBUS. Chasid. propter opera. Hinc Theologi docent oppressionem pauperum esse peccatum clamans in caelum, quod sui enormitate Deum provocet ad celerem opprobrium vindictam et oppressorum liberationem.

VERS. 24. — AN REARODATIS EST FUDENS. Anthropopathos hic et alibi Deo memoria et recordatio tribuitur; quia si Deus esset homo qui hactenus permisisset Hebraeos affligi, recte eorum oblitus diceretur; iam vero eos liberare destinans, diceretur recordari fuderis inhi cum patribus, quo promisit se Deum fore eorum, seminisque eorum; peculiari utique et eximio circa eos providentia.

VERS. 25. — ET RESPEXIT DOMINUS FILIOS ISRAEL. Ita romana et hebr. Respexit autem, et cognovit (uti addunt hebraei) Deus populum suum, cogitando eum cito liberare eique clementiam se exhibere.

Nota si quis, recordatus est, respexit, cognovit; haec enim omnia repetunt et inculcant miram Dei in suos curam, amorem, providentiam magnamque et celerem brevi affore ejus opem et misericordiam. Septuag. vertunt, et cognovit est eis, scilicet liberans eos; quasi diceret: Cognovit eis fuit Dei erga se cura et providentia, cum per Moysen cepit et aggressus est eos liberare, unde noster verit, et liberavit eos; sed enim liberavit hic actum inchoatum, non consummatum significat.

Est hoc capite, et praeced. illustris locus moralis de fructibus adversitatis et patientiae, ejusque exemplum in Mose et Hebraeis, qui per adversa craverunt, factique sunt populus Ecclesiae et regnum Dei. Scripsit Tertull. (quem S. Cyrilian. et alii secuti sunt) insipientem librum de Patientia, in quo c. 5. ostendit diaboli et omnium hominum peccata, impatientiae esse ascribenda; sequentibus demonstrat, quam eximium sit vite antidotum patientia, idque contra quaevis adversa; ac primo, adversus opum et facultatum facturam, c. 8. haec dat patientiae pharmaca:

1. Omni, inquit, penè in loco de contentando seculo Scripturis Dominicis commoneatur. Unde et Dominus ipse in nulla ditibus invenitur.
2. Dominus semper pauperes justificat, divites prodamnat. Radix enim omnium malorum est cupiditas.
3. Nihil est nostrum, quoniam Dei sunt omnia, cujus ipsi quoque nos sumus.
4. Qui damni impatientia concitatur, terram calcetibus anteponat, de proximo in Deum peccat. Libenter ergo

terrenamittamus, calcetia faciamur; totum licet seculum percat diu patientiam sacrificiam.

5. Patientia in detrimentis exortitatio est largiendi; facit enim nos faciles ad communicandum et dandum eleemosynam. Non piget donare eum, qui non timet perdere.

6. Gentilium est, omnibus detrimentis patientiam adhibere qui rem pecuniarium fortassis animam anteponunt. Nos vero non animam pro pecunia, sed pecuniam pro anima deponere convenit, seu spontè in largiendo, seu patienter in amittendo.

7. Ipsam animam et corpus, in seculo isto expositum omnibus ad injuriam gerimus, ejusque injuria patientiam subimus. Aboli a servo Christi ut patientia majoribus tentationibus preparata, in frivolis excidat.

Secundo, adversus acria verba et verbera, eodem cap. haec dat patientiae remedia.

1. Dominus monet: Verberanti te in faciem, etiam alteram genam obverte. Fatigetur aliena improbitas patientia tua.
2. Plus improbum illam cordis sustinendo; ab eo enim vapulabit, cujus gratia sustines.
3. Respice dictum Domini: Cum vos maledixerint, gaudele.
4. Dominus ipse maledictus in lege, et tamen solus est benedictus. Igitur Dominum servi consequuntur et maledicuntur patienter ut benedicti esse possimus.
5. Alioqui crucior, autem impatientia nuti.
6. Idcirco quis te laedit ut dolens, quia fructus laedita in dolore laesi est. Ergo cum fructum ejus evertis non dolendo, ipse dolat necesse est amissionis fructus sui; tunc tu non modo illius ibis, sed insuper et adversarii tui frustratione oblectatus, et dolore defensus.

Tertio, adversus dolorem in morte charorum, cap. 9. haec dat patientiae dulciana:

1. Lege Apostolum 1 Thess. 4: De dormientibus non contristemini, etc.
2. Credimus resurrectionem mortuorum. Vacat ergo dolor mortis, vacat et impatientia doloris.
3. Cur dolens, si periisse non credis? cur impatienter ferus abductum, quem credis reversurum?
4. Profectio est, quam putas mortem, ilique ad beatam vitam.
5. Non est legendus qui anteceat, sed plane desiderandus. Cur immeritate ferus aviasse, quem mox subsequeris?
6. Impatientia in hujusmodi et spei nostrae mali omnatur, et fidem praevortetur.
7. Christum ledimus, cum evocatos quoque ab illo, quasi miserandos, non agnoscimus accipimus.
8. Apostolo resistimus dicenti: Cupio dissolvi et esse cum Christo. Optimum ergo illud est votum Christianorum, pariter et nostrum.

Quarto, adversus ultionis appetitum, cap. 9 et 10, haec dat patientiae placamenta:

1. Haec ulciscendi libido negotium curat, aut gloria, aut utilitas; sed gloria ubique vana est, et malitia domino odiosa, hoc quidem loco maxime, quia multum applicat, quod semel factum est. Quid enim refert inter pro-

rogantem et provocatum, nisi quod ille prior in maleficio deprehenditur, iste posterior?

2. Uterque laesi Domini reus est, qui omnem nequam prohibet, et damnat, quique praecipit malum malo non rependendum.

5. Quoniam honorem litamus Domino, si nobis arbitrari defensionis (id est, ultionis) arrogaverimus?

4. Quid credimus iudicem illum, si non et idcirco? hoc se nobis reponit dicens: Vindictam mihi, et ego vindicabo, id est, patientiam mihi, et ego patientiam remunerabor.

5. Qui vindicat te, honorem unici iudicis, id est, Dei, abtulit.

6. Post vindictam sequitur patientia, fuga, et reatus, ut pari modo plectantur.

7. Nihil impatientia susceptum, sine impetu transigi novit; quidquid impetu actum est, aut offendit, aut corrumpit, aut praecipit abbit.

8. Si levius defendaris, insanies; si uberior, oneraberis.

9. Quid mihi cum ultione, cujus modum regere non possum per impatientiam doloris?

10. Si patientia incubabo, non dolebo, si non dolebo, ultiois non desiderabo.

Quinto, contra Satanae insultus, cap. 11, haec dat patientiae roboramenta:

1. Parvula Satanae jacula de sua mediocritate contentos; maxime pro sua exuberantia cessat.
2. Ubi minor injuria, ibi nulla necessitas impatientia; et ubi major injuria, ibi necessarius est injuriae modula, patientia.
3. Certenus igitur qua a malo insipienter sustinere, ut hostis studium avulatio nostrae requiescentis eludat.
4. Si vero quaedam ipsi in nos aut imprudentia, aut sponte etiam superducimus, aequè patienter obsumus quam nobis impetemus.

Sexto, ad crucis à Deo immixtas, haec dat patientiae sustentamina.

1. Si à Domino nonnulla credimus incuti, cui magis quam Domino patientiam praebemus?
2. Gaudere et gratulari nos decet dignatione divinae castigationis: Ego, inquit, GEOS DILIGO, CASTIGO.
3. Dominus patientes felices praedicat, dicens: Beati pauperes spiritu, beati fientes, beati miles, beati pacifici. Gaudete cum vos maledicent, et persequentur; merces enim vestra parata est in caelo.
- Septimo, c. 12, hos patientiae fructus assignat: Primos est pacem et reconciliatio cum proximis.

1. Patientia implet legem Christi, jubentis ignosci fratri, non sepelire, sed septuagies septies. Item, ut remittamus fratri offensam, si à Deo veniam et remissionem cupimus.

2. Et Apostoli dicens: Sol non occidat super iracundiam vestram. Non licet ergo nobis undè die sine patientia manere.

3. Conjugatos dissidentes patientia conciliat; alterum adulterum non facit, alterum emendat.

4. Prodigum filium patientia patris recipit, vestit, pacat, et apud impatientiam irati fratris excusat.

Secundus patientiae fructus, est dilectio, sive charitas.

1. Dilectio summum fidei sacramentum, christiani nominis thesaurus, quam Apostolus totis viribus Spiritus S. commendat, cujus nisi patientia disciplina eruditur? 1. Dilectio, inquit, magnanimitas est. Ita patientiam amicitia. 2. BENEFICIA EST. Malum patientia non facit. 5. NON EMULATUR. Id quidem patientia proprium est. 4. NEC SUPERBUM RAPIT. Modestiam de patientia trahit. 5. NON ISFLATUR, NON PROTERVIT. Et hoc ad patientiam pertinet. 6. NON IRRITATUR, OMNIA SUSTINET, OMNIA TOLERAT. 7. Uti que, quia patientia est.

2. Merito ergo nunquam excidet: EXHAURIENTUR LINGUE, SCIENTIAE, PROPHETIAE, PERMANENT FIDES, SPES, DILECTIO, FIDES, quam Christi patientia inducit; spes, quoniam hominis patientia expectat; dilectio, quam Deo magistro patientia comitatur.

Tertius est, quod patientia suggerat pietatis exercitia, cap. 15.

Quae est negotio patientiae in corpore?

1. Afflictio carnis, hostia Domino placatoria.
2. Jfrenia cum cinere et sacco conjuncta.
3. Precationes et deprecationes.
4. Continentia carnis.
5. Constantia sub cruce.

Exempla sunt: Secutus Isaias: patientia viribus armatus, et de Domino non tacet; Irpidatur Stephanus, et veniens hostibus suis postulat; Job omnem patientiae speciem adversus omnem diaboli vim expansit, quem non ubique greges, quem filii suo ruine impetu atempti, non corporis cruciatu à patientia exultat. Quale in illo viro feretrum Deus de diabolo extraxit? quale vexillum gloria, cum ille homo ad omnem acerbum numerum, nihil ex ore promeret, nisi Deo gratias. Quid? ridebat Deus. Quid? dissecabatur Satana. Hinc omnia duplicia recuperavit.

Quartus est, quod patientia ceteras virtutes parit, cap. 14.

1. Humilitatem instruit.
2. Patientiam expectat.
3. Exomologein assignat.
4. Carnem regit.
5. Spiritum servat.
6. Linguam frenat.
7. Manum continet.
8. Tentationes concealat.
9. Scandala pellit.
10. Marigrum consummat.
11. Pauperum consolatur, divitem temperat.
12. Serenam domino, dominum Deo commendat.
13. Fenianam exornat, virum approbat; amatur in puero, laudatur in juvene, suscipitur in senè; in omni aetate, in omni aetate formosa est.
- Octavo, patientiae effigiem ita ad vivum depingit, cap. 15:
1. Vultus ibi tranquillus et placidus.
2. Fronis pura, nulla morioris aut irae rugositate contracta.
3. Superbia in testam omnium renuat.

4. Oculi humilitate, non infelicitate deiecit.
5. Os taciturnitatis rubore signatum.
6. Color qualis scaris et innoxia.
7. Motus frequens capitis in diabolum, et minatur riasus.
8. Amictus circum pectora candidus, et corpori impressus, ut qui nec inflatur, nec inquietatur

CAPUT III.

1. Moyses autem pascobat oves Jethro soceri sui sacerdotis Madian; cümque minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb.

2. Apparuitque ei Dominus in flammis ignis de medio rubi; et videbat quod rubus arderet, et non comburetur.

3. Dixit ergo Moyses: Vadam et video visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.

4. Corneus autem Dominus quod pergeret ad videndum, vocavit eum de medio rubi, et ait: Moyses, Moyses. Qui respondit: Adsum.

5. At ille: Ne appropries, inquit, huc; solve calcamentum de pedibus tuis; locus enim in quo stas terra sancta est.

6. Et ait: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob. Abscondit Moyses faciem suam; non enim audebat aspicere contra Deum.

7. Qui ait Dominus: Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, et clamorem ejus audivi propter duritiam eorum qui prassunt operibus;

8. Et sciens dolorem ejus, descendi ut liberem eum de manibus Ægyptiorum, et educa de terra Æthi in terram botan et spatiosam, in terram que fluit lacte et melle, ad loca Chananael, et Hethael, et Amorrbæi, et Pherezæi, et Hevæi, et Jebusei.

9. Clamor ergo filiorum Israel venit ad me: vilique afflictionem eorum, quæ ab Ægyptis opprimuntur.

10. Sed veni, et mittam te ad Pharaonem, ut educa populum meum, filios Israel, de Ægypto.

11. Dixitque Moyses ad Deum: Quis sum ego ut vadam ad Pharaonem, et educa filios Israel de Ægypto!

12. Qui dixit ei: Ego ero tecum; et hoc habebis signum, quod miserit te: Cüm educais populum meum de Ægypto, immolabis Deo super montem istum.

13. Ait Moyses ad Deum: Ecce ego vadam ad filios Israel, et dicam eis: Deus patrum vestrorum misit me ad vos. Si dixerint mihi: Quod est nomen ejus? quid dicam eis?

14. Dixit Deus ad Moysen: Ego sum qui sum. Ait: Sic dicis filiis Israel: Qui est, misit me ad vos.

15. Dixitque iterum Deus ad Moysen: Hæc dicis filiis Israel: Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, misit me ad vos;

9. Sedet in throno spiritus ejus mitissimus, qui no a turbine glomeratur, non nubilo licet, sed est tenera serenitatis, apertus et simplex, quem terribi vidit Elias; nam ubi Deus, ibi et alumna ejus, patientia scilicet; cum ergo spiritus Dei descendit, indivisibilis patientia comitatur eum.

CAPITRE III.

1. Cependant Moïse conduisait les brebis de Jéthro son beau-père, qui s'appelait aussi Raguel, et qui était prêtre du Dieu Tris-Ilaud dans le pays de Madian; et après avoir passé quarante ans dans cet exercice, ayant un jour mené son troupeau bien avant dans le désert de l'Arabie-Pétrée, il vint à la montagne, qui fut depuis appelée la montagne de Dieu, et qui se nommait alors le mont Horeb.

2. Et étant arrivé à cette montagne, qui est proche le mont Sinai, le Seigneur lui apparut dans une flamme de feu qui sortait du milieu d'un buisson, et il voyait brüler le buisson, sans qu'il se consumât.

3. Moïse dit donc: Il faut que j'aie reconnu quelque chose de cette merveille que je vois, et pourquoi ce buisson ne se consume point, quoiqu'il soit tout en feu.

4. Mais le Seigneur le voyant venir pour considérer ce qu'il voyait, l'appela du milieu du buisson, et lui dit: Moïse, Moïse. Il lui répondit: Me voici.

5. Et Dieu ajouta: N'approchez pas d'ici sans donner des marques de votre profond respect. Ôtez les sandales de vos pieds, parce que le lieu où vous êtes est une terre sainte.

6. Il dit encore: Je suis le Dieu de votre père, le Dieu d'Abraham, le Dieu d'Isaac, et le Dieu de Jacob. Alors Moïse se couvrit le visage, parce qu'il n'osait regarder Dieu, ayant peur de mourir, s'il le voyait.

7. Le Seigneur lui dit: J'ai vu l'affliction de mon peuple qui est en Égypte; j'ai entendu le cri qu'il jette, à cause de la dureté de ceux qui ont l'indulgence des travaux auxquels on les assujettit.

8. Et sachant quelle est sa douleur, je suis descendu pour le délivrer des mains des Égyptiens, et pour le faire passer de cette terre où il habite maintenant, en une terre bonne et spacieuse, en une terre si abondante, qu'on peut dire que c'est une terre où coulent des ruisseaux de lait et de miel, au pays des Chanéens, des Hévéens et des Hébréens, des Amorrhéens, des Phérezéens, des Hévéens et des Hébréens, qui ont promis à leurs pères, et dont je ne mets en possession.

9. Le cri des enfants d'Israël est donc venu jusqu'à moi; j'ai vu leur affliction et de quelle manière ils sont opprimés par les Égyptiens.

10. Mais venez, et je vous enverrai vers Pharaon, afin qu'il consente que vous fassiez sortir de l'Égypte les enfants d'Israël qui sont mon peuple.

11. Moïse dit à Dieu: Qui suis-je moi, pour aller vers Pharaon, et pour faire sortir de l'Égypte les enfants d'Israël!

12. Dieu lui répondit: Je serai avec vous, et voici le signe que je vous donne pour que vous reconnoissiez un jour que c'est moi qui vous aurai envoyé. Lorsque vous aurez tiré mon peuple de l'Égypte, vous offrirez à Dieu un sacrifice sur cette montagne; et ce sacrifice, qui sera l'accomplissement de la prédiction que je vous fais aujourd'hui, sera en même temps un gage assuré de l'exécution de mes promesses pour l'avenir.

13. Moïse dit à Dieu: J'irai donc vers les enfants d'Israël, et je leur dirai: Le Dieu de vos pères m'a envoyé vers vous. Mais s'ils me disent: Quel est son nom? que leur répondrai-je?

14. Dieu dit à Moïse: Je suis celui qui est. Voici, ajouta-t-il, ce que vous direz aux enfants d'Israël: Celui qui est m'a envoyé vers vous.

15. Dieu dit encore à Moïse: Vous direz ceci aux enfants d'Israël: Le Seigneur, le Dieu de vos pères,

hoc nomen mihi est in æternum, et hoc memoriale meum in generationem et generationem.

16. Vade, et congrega seniores Israel, et dices ad eos: Dominus Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, dicens: Visitans visitavi vos, et vidi omnia quæ acciderunt vobis in Ægypto;

17. Et dixit ut educais vos de afflictione Ægypti in terram Chananael, et Hethæi, et Amorrbæi, et Pherezæi, et Hevæi, et Jebusei, ad terram fluentem lacte et melle.

18. Et audient vocem tuam; ingredierisque tu, et seniores Israel, ad regem Ægypti, et dices ad eum: Dominus Deus Hebraeorum vocavit nos; libemus viam trium dierum in solitudinem, ut immolamus Domino Deo nostro.

19. Sed ego scio quod non dimittet vos rex Ægypti ut eatis, nisi per manum validam.

20. Extendam enim manum meam, et percussam Ægyptum in cunctis mirabilibus meis, que facturus sum in medio eorum; post hæc dimittet vos.

21. Daboque gratiam populo huic coram Ægyptiis; et cum egrediemini, non exibitis vacui;

22. Sed postulabit mulier in vicinâ suâ et ab hospitâ suâ, vasa argentea et aurea, ac vestes; ponetisque eas super filios et filias vestras, et spoliabitis Ægyptum.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — MOYES AUTEM PASCBOAT OVES JETHRO; per 40 annos, quibus in Madian vixit, Moses fuit pastor ovium; tōdem deinde annis fuit pastor et dux populi. Est enim pastoralis ars, inquit Philo, prædictum ad regnum, hoc est, ad regimen hominum gregis manusissimum. Salsus potest esse rex utaqueque perfectus, qui bene collet artem pastoritiam; et curando miorum animata, difficili quomodo processit debeat, præstantioribus. Sic Saul pascens asinas, à Samuele unctus est in regem; sic et David ab ovibus ad regnum est vocatus; linæ et Homerus Agamemnonem vocat pastor et regem, pastorem populorum.

Triplix hoc quadragenario quasi consecrata est vita Moysi. Vixit enim in aulâ Pharaonis 40 annis; inde fugâ lapsus, pavit oves Jethro in Madian 40 rursum annis; ut patet Actor. 7, 50; tertio ex Madian rediens in Ægyptum, dux fuit populi in deserto per 40 ultimos vite sue annos. Ita Eschius. Mortuus est enim Moses, anno ætatis 120, Deuter. ult.

Quæres quid his 40 annis egerit Moses? — Respondet Philo, primò eum pascendo oves, didicisse pascere et regere populum. Secundo, eum se exercuisse in philosophiâ et sapientiâ. Tertio, studuisse virtutibus, et eductandis animi affectibus. Vana est enim philosophiâ, nisi in actionem emanet; nisi una est medicina,

le Dieu d'Abraham, le Dieu d'Isaac, le Dieu de Jacob m'a envoyé vers vous. Ce premier nom est celui que j'ai de toute éternité, et celui-ci est le nom qui me fera connoître dans la suite de tous les siècles par les merveilles que je ferai en faveur de ces patriarches et de leurs descendants.

16. Allez donc, assemblez les anciens d'Israël, et dites-leur: Le Seigneur, le Dieu de vos pères m'est apparu. Le Dieu d'Abraham, le Dieu d'Isaac, le Dieu de Jacob m'a dit: Je suis venu vers vous visiter, et j'ai vu tout ce qui vous est arrivé en Égypte, et tout le mal que vous y avez souffert.

17. J'ai résolu de vous tirer de l'oppression des Égyptiens, et de vous faire passer au pays des Chanéens, des Hébréens, des Amorrhéens, des Phérezéens, des Hévéens et des Hébréens, en une terre où coulent des ruisseaux de lait et de miel.

18. Ils écouteront votre voix; et vous irez, vous et les anciens d'Israël, vers le roi d'Égypte; vous lui direz: Le Seigneur, le Dieu des Hébreux nous a appelés, et nous sommes venus vers vous. C'est pourquoi nous sommes obligés d'aller jusqu'au mont Sinai, qui est à trois journées de chemin dans le désert, pour y sacrifier au Seigneur notre Dieu, comme il nous l'a ordonné.

19. Mais je sais que le roi d'Égypte ne vous laissera point aller, s'il n'y est contraint par une main forte et par une puissance supérieure.

20. J'étendrai donc ma main, et je frapperai les peuples d'Égypte par toutes sortes de prodiges que je ferai au milieu d'eux; et après cela il vous laissera tous aller.

21. Je ferai en même temps trouver grâce à ce peuple dans l'esprit des Égyptiens; et lorsque vous partirez de leur pays, vous ne sortirez pas les mains vides;

22. Mais chaque femme d'entre vous demandera à sa voisine et à son amie des vases d'or et d'argent, et des vêtements précieux, pour la solennité que vous devez célébrer dans le désert. Vous en habillerez vos fils et vos filles, et vous dépoüllerez ainsi l'Égypte, pour vous dédommager des maux qu'elle vous a faits, et pour vous payer des services que vous lui avez rendus.

ni morbos curat. Ita et philosophia, ni vitia animæ, inquit Plutarch. Quarto, Moses hisce annis vacavit orationi et contemplationi, quæ preparaturat à Deo ad tantum populi regimen, uti mox patebit. Addit quintò Pererius: Creditur, inquit, Moses tunc scripsisse librum Job, et librum Genesios, ut Helicæus in Ægypto oppressos solaretur et confirmaret, tum exemplo patientiæ Job, et consecuta consolationis et felicitatis ejus, tum exemplis patrum Abraham, Isaac, Jacob; tum promissis iisdem factis de liberatione ex Ægypto, et possidenda terrâ Chanana. Sed de hac re alibi dixi.

JETHRO SOCERI SUI. Hæc vera est lectio; sic enim habent Hebr., Chald., Septuag. et Roman. tum hic quam e. 4, v. 18, et S. Hieron. contra Helvid. Mab ergo alii legunt: Jethro cognati sui. Hinc ergo apparet, quod Sophera uxor Moysi fuerit filia Jethro; cümque eadem cap. 2, v. 21, dicta sit filia Raguel, sequitur eundem esse Raguel et Jethro.

CUMQUE MINASSET GREGEM. Minare est verbum latinum, et proprium pastorum baculo ore dirigentium. Hinc grammaticus:

Pastor oves baculo minat, lupus ore minatur. AD INTERIORA DESERTI. Hebr. post desertum, id est, solvatus desertum in posteriora, id est, interiora ejus.

4. Oculi humilitate, non infelicitate deiecit.
5. Os taciturnitatis rubore signatum.
6. Color qualis scaris et innoxia.
7. Motus frequens capitis in diabolum, et minatur riasus.
8. Amictus circum pectora candidus, et corpori impressus, ut qui nec inflatur, nec inquietatur

CAPUT III.

1. Moyses autem pascabat oves Jethro socii sui sacerdotis Madian; cümque minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb.

2. Apparuitque ei Dominus in flammis ignis de medio rubi: et videbat quod rubus arderet, et non comburetur.

3. Dixit ergo Moyses: Vadam et video visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.

4. Cernens autem Dominus quod pergeret ad videndum, vocavit eum de medio rubi, et ait: Moyses, Moyses. Qui respondit: Adsum.

5. At ille: Ne appropries, inquit, huc: solve calcamentum de pedibus tuis; locus enim in quo stas terra sancta est.

6. Et ait: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob. Abscondit Moyses faciem suam; non enim audebat aspicere contra Deum.

7. Qui ait Dominus: Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, et clamorem ejus audivi propter duritiam eorum qui prassunt operibus;

8. Et sciens dolorem ejus, descendi ut liberem eum de manibus Ægyptiorum, et educa de terra Æthi in terram botan et spatiosam, in terram que fluit lacte et melle, ad loca Chananael, et Hethæi, et Amorrbæi, et Pherezæi, et Hevæi, et Jebusei.

9. Clamor ergo filiorum Israel venit ad me: vilique afflictionem eorum, quæ ab Ægyptis opprimuntur.

10. Sed veni, et mittam te ad Pharaonem, ut educa populum meum, filios Israel, de Ægypto.

11. Dixitque Moyses ad Deum: Quis sum ego ut vadam ad Pharaonem, et educa filios Israel de Ægypto!

12. Qui dixit ei: Ego ero tecum; et hoc habebis signum, quod miserit te: Cüm educais populum meum de Ægypto, immolabis Deo super montem istum.

13. Ait Moyses ad Deum: Ecce ego vadam ad filios Israel, et dicam eis: Deus patrum vestrorum misit me ad vos. Si dixerint mihi: Quod est nomen ejus? quid dicam eis?

14. Dixit Deus ad Moysen: Ego sum qui sum. Ait: Sic dicis filiis Israel: Qui est, misit me ad vos.

15. Dixitque iterum Deus ad Moysen: Hæc dicis filiis Israel: Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, misit me ad vos;

9. Sedet in throno spiritus ejus mitissimus, qui no a turbine glomeratur, non nubilo licet, sed est tenera serenitatis, apertus et simplex, quem terribi vidit Elias; nam ubi Deus, ibi et alumna ejus, patientia scilicet; cum ergo spiritus Dei descendit, indivisibilis patientia comitatur eum.

CAPITRE III.

1. Cependant Moïse conduisait les brebis de Jéthro son beau-père, qui s'appelait ovès Raguël, et qui était prêtre da Dieu Tris-Ilaüt dans le pays de Madian; et apris avoir passé quarante ans dans cet exercice, ayant un jour mené son troupeau bien avant dans le désert de l'Arabie-Pétrée, il vint à la montagne, qui fut depuis appelée la montagne de Dieu, et qui se nommait alors le mont Horeb.

2. Et étant arrivé à cette montagne, qui est proche le mont Sinai, le Seigneur lui apparut dans une flamme de feu qui sortait du milieu d'un buisson, et il voyait brüler le buisson, sans qu'il se consumât.

3. Moïse dit donc: Il faut que j'aïlle reconnaître quelle est cette merveille que je vois, et pourquoi ce buisson ne se consume point, puisqu'il est tout en feu.

4. Mais le Seigneur le voyant venir pour considérer ce qu'il voyait, l'appela du milieu du buisson, et lui dit: Moïse, Moïse. Il lui répondit: Me voici.

5. Et Dieu ajouta: N'approchez pas d'ici sans donner des marques de votre profond respect. Ôtez les sandales de vos pieds, parce que le lieu où vous êtes est une terre sainte.

6. Il dit encore: Je suis le Dieu de votre père, le Dieu d'Abraham, le Dieu d'Isaac, et le Dieu de Jacob. Alors Moïse se couvrit le visage, parce qu'il n'osait regarder Dieu, ayant peur de mourir, s'il le voyait.

7. Le Seigneur lui dit: J'ai vu l'affliction de mon peuple qui est en Ægypte; j'ai entendu le cri qu'il jette, à cause de la dureté de ceux qui ont l'indulgence des travaux auxquels on les assujettit.

8. Et sachant quelle est sa douleur, je suis descendu pour le délivrer des mains des Égyptiens, et pour le faire passer de cette terre où il habite maintenant, en une terre bonne et spacieuse, en une terre si abondante, qu'on peut dire que c'est une terre où coulent des ruisseaux de lait et de miel, au pays des Chanaéens, des Hévéens et des Jebuséens, des Pherezéens, des Hévéens et des Jebuséens, qui ont promis à leurs pères, et dont je veux les mettre en possession.

9. Le cri des enfants d'Israël est donc venu jusqu'à moi; j'ai vu leur affliction et de quelle manière ils sont opprimés par les Égyptiens.

10. Mais venez, et je vous enverrai vers Pharaon, afin qu'il consente que vous fassiez sortir de l'Égypte les enfants d'Israël qui sont mon peuple.

11. Moïse dit à Dieu: Qui suis-je moi, pour aller vers Pharaon, et pour faire sortir de l'Égypte les enfants d'Israël!

12. Dieu lui répondit: Je serai avec vous, et voici le signe que je vous donne pour que vous reconnoissiez un jour que c'est moi qui vous aurai envoyé. Lorsque vous aurez tiré mon peuple de l'Égypte, vous offrirez à Dieu un sacrifice sur cette montagne; et ce sacrifice, qui sera l'accomplissement de la prédiction que je vous fais aujour d'hui, sera en même temps un gage assuré de l'exécution de mes promesses pour l'avenir.

13. Moïse dit à Dieu: J'irai donc vers les enfants d'Israël, et je leur dirai: Le Dieu de vos pères m'a envoyé vers vous. Mais s'ils me disent: Quel est son nom? que leur répondrai-je?

14. Dieu dit à Moïse: Je suis celui qui est. Voici, ajouta-t-il, ce que vous direz aux enfants d'Israël: Celui qui est m'a envoyé vers vous.

15. Dieu dit encore à Moïse: Vous direz ceci aux enfants d'Israël: Le Seigneur, le Dieu de vos pères,

hoc nomen mihi est in æternum, et hoc memoriale meum in generationem et generationem.

16. Vade, et congrege seniores Israel, et dices ad eos: Dominus Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, dicens: Visitans visitavi vos, et vidi omnia quæ acciderunt vobis in Ægypto;

17. Et dixit ut educais vos de afflictione Ægypti in terram Chananael, et Hethæi, et Amorrbæi, et Pherezæi, et Hevæi, et Jebusei, ad terram fluentem lacte et melle.

18. Et audient vocem tuam; ingredierisque tu, et seniores Israel, ad regem Ægypti, et dices ad eum: Dominus Deus Hebraeorum vocavit nos; libitus viam trium dierum in solitudinem, ut immolamus Domino Deo nostro.

19. Sed ego scio quod non dimittet vos rex Ægypti ut eatis, nisi per manum validam.

20. Extendam enim manum meam, et percussam Ægyptum in cunctis mirabilibus meis, que facturus sum in medio eorum; post hæc dimittet vos.

21. Daboque gratiam populo huic coram Ægyptiis; et cum egrediemini, non exiibitis vacui;

22. Sed postulabit mulier in vicinâ suâ et ab hospitiâ suâ, vasa argentea et aurea, ac vestes; ponetisque eas super filios et filias vestras, et spoliabitis Ægyptum.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — MOSES AUTEM PASCABAT OVES JETHRO; per 40 annos, quibus in Madian vixit, Moses fuit pastor ovium; tóidem deinde annis fuit pastor et dux populi. Est enim pastoralis ars, inquit Philo, prædictum ad regnum, hoc est, ad regimen hominum gregis manusissimam. Salsus potest esse rex utaqueque perfectus, qui bene collet artem pastoriam; et curando miora animalia, difficili quomodo processit debeat, præstantioribus. Sic Saul pascens asinas, à Samuele unctus est in regem; sic et David ab ovibus ad regnum est vocatus; linæ et Homerus Agamemnonem vocat pastor et regem, pastorem populorum.

Triplix hoc quadragenario quasi consecrata est vita Moïsi. Vixit enim in aulâ Pharaonis 40 annis; inde fugâ lapsus, pavit oves Jethro in Madian 40 rursum annis; ut patet Actor. 7, 50; tertio ex Madian rediens in Ægyptum, dux fuit populi in deserto per 40 ultimos vite sue annos. Ita Eschius. Mortuus est enim Moïses, anno ætatis 120, Deuter. ult.

Quæres quid his 40 annis egerit Moïses? — Respondet Philo, primò eum pascendo oves, didicisse pascere et regere populum. Secundo, eum se exercuisse in philosophiâ et sapientiâ. Tertio, studuisse virtutibus, et eductandis animi affectibus. Vana est enim philosophiâ, nisi in actionem emanet; nisi una est medicina,

le Dieu d'Abraham, le Dieu d'Isaac, le Dieu de Jacob m'a envoyé vers vous. Ce premier nom est celui que j'ai de toute éternité, et celui-ci est le nom qui me fera connoître dans la suite de tous les siècles par les merveilles que je ferai en faveur de ces patriarches et de leurs descendants.

16. Allez donc, assemblez les anciens d'Israël, et dites-leur: Le Seigneur, le Dieu de vos pères m'est apparu. Le Dieu d'Abraham, le Dieu d'Isaac, le Dieu de Jacob m'a dit: Je suis venu vers vous visiter, et j'ai vu tout ce qui vous est arrivé en Égypte, et tout le mal que vous y avez souffert.

17. J'ai résolu de vous tirer de l'oppression des Égyptiens, et de vous faire passer au pays des Chanaéens, des Hébéens, des Amorrbéens, des Pherezéens, des Hévéens et des Jebuséens, en une terre où coulent des ruisseaux de lait et de miel.

18. Ils écouteront votre voix; et vous irez, vous et les anciens d'Israël, vers le roi d'Égypte; vous lui direz: Le Seigneur, le Dieu des Hébreux nous a appelés, et nous a choisis pour être son peuple, et pour lui rendre le culte qui lui est dû. C'est pourquoi nous sommes obligés d'aller jusqu'au mont Sinai, qui est à trois journées de chemin dans le désert, pour y sacrifier au Seigneur notre Dieu, comme il nous l'a ordonné.

19. Mais je sais que le roi d'Égypte ne vous laissera point aller, s'il n'y est contraint par une main forte et par une puissance supérieure.

20. J'étendrai donc ma main, et je frapperai les peuples d'Égypte par toutes sortes de prodiges que je ferai au milieu d'eux; et après cela il vous laissera tous aller.

21. Je ferai en même temps trouver grâce à ce peuple dans l'esprit des Égyptiens; et lorsque vous partirez de leur pays, vous ne sortirez pas les mains vides;

22. Mais chaque femme d'entre vous demandera à sa voisine et à son amie des vases d'or et d'argent, et des vêtements précieux, pour la solennité que vous devez célébrer dans le désert. Vous en habillerez vos fils et vos filles, et vous dépoüillerez ainsi l'Égypte, pour vous dédommager des maux qu'elle vous a faits, et pour vous payer des services que vous lui avez rendus.

ni morbos curat. Ita et philosophia, ni vitia animæ, inquit Plutarch. Quarto, Moses hisce annis vacavit orationi et contemplationi, quæ preparaturat à Deo ad tantum populi regimen, uti mox patebit. Addit quintò Pererius: Creditur, inquit, Moyses tunc scripsisse librum Job, et librum Genesios, ut Helicæus in Ægypto oppressos solaretur et confirmaret, tum exemplo patientiæ Job, et consecuta consolationis et felicitatis ejus, tum exemplis patrum Abraham, Isaac, Jacob; tum promissis iisdem factis de liberatione ex Ægypto, et possidenda terrâ Chanaan. Sed de hac re alibi dixi.

JETHRO SOCII CRI. Hæc vera est lectio; sic enim habent Hebr., Chald., Septuag. et Roman. tum hic quam e. 4, v. 18, et S. Hieron. contra Helvid. Mab ergo alii legunt: Jethro cognati sui. Hinc ergo apparet, quod Sophera uxor Moïsi fuerit filia Jethro; cümque eadem cap. 2, v. 21, dicta sit filia Raguël, sequitur eundem esse Raguël et Jethro.

CUMQUE MINASSET GREGEM. Minare est verbum latinum, et proprium pastorum baculo ore dirigentium. Hinc grammaticus:

Pastor oves baculo minat, lupus ore minatur. AD INTERIORA DESERTI. Hebr. post desertum, id est, solvans desertum in posteriora, id est, interiora ejus.

Ita Chald., Septuag., Vatabl. et alii. Secessit Moses in intimam eremum, orationis et contemplationis silentioris studio, utque vota pro suis Hebraeis liberis et ardentibus nuncuparet, utque se exerceeret in virtutis studio sub ratione magistræ, quod se ad utrumque vite genus, actionis scilicet et contemplativum, compararet. ait Philo.

Moraliter, hic discit solitudinem aptissimam esse orationi, culturae mentis, quieti et perfectioni. Unde David psal. 54, ait: *Elongavi fugiens, et mansi in solitudine. Et Osée 2, Dominus ait: Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus. Ille discimus pascere et regere tres greges: puta primò, corpus et corporis membra et motus; secundò, animam, puta omnes sensus, et affectiones animæ; tertio, spiritum, puta intellectum, voluntatem, memoriam omnesque cogitationes et affectiones animi, depurare ab omni errore et vitiorum faece, eoque ad normam veritatis et legis divinæ componere et conformare. Atque hæc est beatitudo hujus vite: *Summum enim bonum est animus fortitè despiciens, virtutè letus, extra metum et cupiditatem una mentè, et in perpetua possessione sanctorum. Ann. Atque, ut ait S. Cyprianus ad Donatum: Una placida et fida tranquillitas, una solida et perpetua securitas est, si quis ab inquietantia seculi turbationibus extrahatur, Deo suo mente proximè, quidquid apud ceteros in rebus humanis sublimè, ne inquam videtur, infra suam facere contentum gloriatur; nihil appetere jam, nihil desiderare de seculo potest, qui seculo major est. Quin et Seneca epist. 48: *Relinque, inquit, divitias, aut periculum possidentium, aut omni; relinquere corporis voluptates; nullum et enervare; relinquere ambitum; tenuida res est, vana, ventosa, nullum habet terminum; tanta sollicita est, ne quem ante se videat, quam ne se post se videret; laborat invidiâ, et quidem dupliç. Ad sapientiam te dirige; tranquillissimas res, et simul amplissimas pete. Si contempseris hunc vitæ libet, cui se fortuna submisit, omnia quidem sub te, quæ pro excellentissima habentur, aspiciet.***

Hæc de causa olim tot millia sanctorum in eremum concesserunt. Ita Paulus primus eremita in ætate 97 annis, Onofrius 70, incogniti vixerunt, sed in morte cogniti sunt, cum à solitudine terreni ad celebritatem celestem transferrentur. Dicebat Arsenius, non posse se cum Deo simul et hominibus habitare. S. Antonius à Constantino imp. vocatus, ire voluit, dicens: *Si ad imperatorem venero, Antonius ero; sin minus, abbas Antonius. Idem suis discipulis: Non expellat Christi servus, secularium domos frequentare; sicut enim fruges de aquâ cavet, languescere et emori solet; ita monachus extra convivium confabulationi vacans, ad cordis tepiditatem religitur, et circa spiritum exercitiâ efficitur tardior. Sinaocopus rex Bohemæ victus ab Arnolpho imper. fugit in eremum, cumque eremitis incognitus vixit. Moriens eos vocavit, dixitque: *Ego sum rex Bohemorum, qui præfatus vobis ad vos confugi, et regiam vitam et privatum expertus morior. Nulla regni fortuna est tranquillitati eremi præferenda. Hic securus rotas dulces herbarum radices efficit; ibi curæ a pericula nullum**

cibum, nullum potum non amarum reddunt. Quod siq. mihi Deus dedit apud vos felix peregi; in regno quidam ejus transactum est, mors verius quàm vita fuit. Ita Eneas Silvius Hist. Bohem. cap. 15. Ita et Carolus V imp. dicere solebat, se resignato imperio plus voluptatis in eâ monasticâ solitudine percepisse uno die, quàm ex omnibus suis vicariis et triumphis, quibus præ ceteris felix fuit. Audi sanctum Hieronymum in eremo: *Sicubi, inquit, concava tallium, aspera montium, prærupta rupium cernebam, ibi mea orationis locus; et ut ipse mihi testis est Damianus, post multas lacrymas, post calco inhærentes oculos, nonnunquam videbar nisi interesse agnibus angelorum, et lætus gaudensque cantabam: Post te in odorem unguentorum tuorum curram. Ita ipse ad Eustochium, de Virgin.*

Qui ergo Deo et Angelis frui cupit, dicat in cellâ suâ: *Elongavi fugiens, et mansi in solitudine. Ibi audiet Deum sibi loquentem: Ducam eum in solitudinem, et loquar illi ad cor. Recte ergo S. Hieron. ad Rusticum monachum: *Quantùm, inquit, in patria tuâ es, habito cellulam pro paradiso, vicia Scripturæ loca decerpe, his utere deliciis. Et S. Bernardus: *Cella, inquit, est celum terrarum. Denique S. Hieron. ad Heliodorum: *O desertum, inquit, foribus Christi vernans! ô solitudo in quâ nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi civitas regis magni extruitur! ô eremum familiaris Deo gaudens!****

VENIT AD MONTEM DEI HOREB. Dicitur hic mons Dei per prolepsin; nam non tunc, sed postea hic mons à Dei gloriâ illi revelatâ (ut verbi Chald.) datique ibidem lego Exod. 19, dicitur esse mons Dei.

HOREB. Hic est Sina mons, qui dicitur *Horeb* à siccitate vel solitudine. Idem dicitur *Sina* à ruborum copâ. Sene enim hebraice rubum significat. Notat tamen Adrichomius et alii, *Horeb* propriè esse partem, vel jugum eminentis montis Sina. Nota. In Sina facta sunt octo mirabilia: Primò, Deus hic apparuit Mosi in rubo. Secundò, Moses ibidem percussit petram, aquas ex eâ dedit populo, ut patet cap. 17, v. 6. Tertio, Moses ibidem orans et levans manus, obtinuit ut Josue viveret Amalec, e. 17, v. 16. Quarto, ibidem data est lex à Deo, Exodi 19. Quintò, ibidem Moses quadraginta diebus sine cibo vixit colloquens cum Deo, tabulasque legis accepit. Sextò, ibidem Hebraei adorarent vitulum aureum; idèque Moses tabulas legis contregit, et multos è populo trucidavit. Septimò, ibidem Elias vidit Deum in sibilo aure tenens, 5 Reg. 19. Octavò, in hoc monte corpus B. Catharinae per Angelos sepultum est. Denique in Sina erectam est nobilis illud ascerterium, sive monasterium, in quo viri religiosi mirè se exercebant ad omnes labores penitentiae, orationis et virtutum omnium, cui præfuit B. Joannes Climacus, qui ibidem quasi alter Moses tabulas legis divinæ, puta institutiones vite monasticæ et religiose perfectionis, orando et meditando à Deo accepit, quos et posteris scripto reliquit in insigni illo libro qui vocatur Climax, sive scala paradisi.

VERS. 2.—APPARUITQUE EI DOMINUS. Facta est hæc apparitio Mosi, cum 40 annis habitasset in Madian, anno vite ejus octogesimo, ut patet Actor. 7, v. 30;

nam mox ab hæc visione missus est à Deo in Ægyptum, ad Pharaonem pro liberatione Hebræorum; hoc autem contigit anno Mosi 80, ut patet Exodi 7, v. 7.

Causam hujus rei mysticam insignem dat S. Gregorius l. 25 Moral. cap. 20, vel juxta aliam editionem 19, quod scilicet voluerit Deus per 40 annos Mosén abstrahere ab inquietis terrenorum desideriorum tumultibus, et quasi obdormire, ut sic internum Dei vocem mereretur percipere. Unde et viri sancti, inquit, qui anterioribus ministeriis decessere officii necessitate coguntur, studiosè semper ad cordis secreta refugunt.

DOMINUS, hebraice, angelus Domini, sic et Septuag. et Chald. Queres, quisnam hic fuerit? — Theodorotus putat fuisse Filium Dei: hic enim angelus, v. 44, vocat se Deum; erat ergo Filius Dei; hic enim solus est angelus, id est, nuntius et legatus missus à Patre. Unde Isaia 9, vocatur *magni consilii angelus*. Verum dico fuisse hunc verum angelum. Probat primò, quia simpliciter hic vocatur angelus. Secundò, Actor. 7, 50, S. Stephanus disertè assertit cum fuisse angelum. Tertio, quia communis est Theologorum cum S. Dionysio cap. 4 celestis Hierarchy, sententia, omnes Dei apparitiones in veteri Testamento factas esse per angelos. Unde et celeberrima illa apparitio Exod. 19, quæ data est lex, facta est per angelos, ut patet Galat. 3, 19.

Dices: Quomodo ergo hic angelus se vocat Deum? — Resp. Quia licet obsequio esset angelus, inspiratio tamen, representatio et auctoritate erat Deus; sustinebat enim et representabat personam Dei à quo missus erat, quique et inspirabat ea que dicebat, et per eum loquebatur. Porro angelus hic gerebat personam et vicem secunde persone SS. Trinitatis; nam quod dicit vers. 8: *Descendi ut liberem eum*, populum scilicet Hebræorum, allegoricè significabat, Filium Dei quandoque descensurum ad nos, nostramque carnem, ut nos à peccatis liberaret; sicut et angelus ille, qui viam in deserto Hebræis prævit in Chanaan, obibat personam Christi, qui nos è terris ducit in cœlum. Hinc et multi Patres censent, in omnibus apparitionibus veteris Testamenti representatum fuisse Filium, non Patrem, non Spiritum S. Ita S. Justin. contra Tryph. Tertul. l. 2 contra Marcion. Hilari. l. 4 de Trinitat. Ambros. lib. 1 de Fide. Chrysost. in 7 Actorum, Angelum hunc fuisse S. Michaelen probable est; Michael enim olim erat custos Synagoge, ut Joni Ecclesiæ; hic autem angelus apparuit Mosi, non ut privato, sed ut futuro duci populi, et principi Synagoge, cumque et tabernaculum instruit, et misit ad Pharaonem. Unde idem apparuit Josue innocenti populo in terram promissam; rogatus cum quis esset, Josue 5, v. 14, respondit: *Sum princeps exercitus Domini*, qui non est alius quàm Michael.

Michael ergo è medio rubi lucidiorè flammâ oculis, voce auribus Mosi se prodebat; nam nullam hæc coram angeli formam, verbi gratià humanam, vidisse Mosén satis indicat sequentia. Rationem dat Moses Deuter. 4, ne Hebraei in idola proclives, ejus sibi idolum effingere possent. Apparuit ergo in igne et rubo

tantum, eò quod nec illorum, nec ex illis statua, vel idolum formari possit, inquit Anast. in quest. S. Scripturæ q. 20. Quare non videtur verum plantasma quod Philo hic comminiscitur, dum ait: *E medio rubi prominebat furax quodam pulcherrima, multi visibilibus similitis, divinum planè simulacrum, luce fulgens clarissimâ, ut Moses suspicari posset Dei esse insignem; notamque angelum. Deus itaque hic Mosi nullam aliam sui speciem exhibuit, nisi ignis; in coque solo, sive quasi solo suo, sive potius quasi simbolo et hieroglyphico, quo representaretur, et adumbraretur, apparuit.*

IN FLAMMA IGNIS DE MEDIO RUBI. Erat hæc non species vel similitudo ignis, sed verus ignis; alioqui enim deceptus fuisset Moses, putans verum esse ignem. Et quod, quæso, fuisset miraculum, luc fulgens clarissimâ, ut Moses suspicari posset Dei esse insignem; notamque angelum. Deus itaque hic Mosi nullam aliam sui speciem exhibuit, nisi ignis; in coque solo, sive quasi solo suo, sive potius quasi simbolo et hieroglyphico, quo representaretur, et adumbraretur, apparuit.

Nota. Hic ignis fuit productus à Deo, vel potius ab angelo ex ære, aliâve materiâ vicinâ rubo; illique materie subjectivè inlatisit, non autem rubo: si enim ignis subjectivè fuisset in rubo, rubus fuisset in ignem conversus, ac proinde corruptus et consumptus. Angelus ergo qui de more fuit hic administrator Dei, ignem hunc naturaliter applicando activa passivè produxit, vel aliunde attulit; eoque apposito sulphure, aliâve materiâ et fomite rubi, et levit; simulque impediti non ageret in rubum, inducendo rubo liquorem, sui succum aliquem viscosum et frigidissimum, qui igni vel potius flammæ tantum resisteret; quâ ratione aliqui circumforamci putantur naturaliter manus suas immittere in plumbum liquefactum, eò quod manus ante liquorem tali qui calori plumbi liquati resistat, imbuuntur. Aut id fecit potius alio modo et causâ naturali. Facilius tamen dici potest Deum hic actionem ignis suspendisse, uti mox explicabo.

ET VIDEBAT QUOD RUBUS ARDERET, ET NON COMBERETUR. Propriè non ardebat rubus, sed quisquis eum vidisset, ardere dixisset; ardere enim est flammam ex se spargere. Rubus verò flammam non spargebat, cum hoc ignis sui solus qui tantum non pervaserat, ut esset ignitus; sed rubo tantum contingens, in proximè ramos et folia ejus ambebat, ut ignis flammam vomere videretur. S. Scriptura enim sæpè, præsertim in phenomenis rebusque apparentibus, loquitur de his non ut in se à parte rei sunt, sed prout apparent, sive prout homines vulgò de his censent et loquuntur. Ita ergo hic rubus ardere dicitur, quia hominibus rem, causamque rei secretam ignorantibus ardere videbatur, omnesque videntes, cum ardere dixissent. Adde, posse esse synecdochem; rubus enim arsisse dicitur, quia pars rubi, puta folia sicca rubi, æreque rubo mixtus ardebat. Rubus enim, æquè ac sylva, vocatur totum complexum, puta totum aggregatum vegetum, fructuum, et arborum, cum ære, omnisque aliâ materiâ, quæ illi inserta et immista est. Jam autem in hoc aggregato, esse pars una, scilicet rami, et folia viridia, non arderent; altera tamen, puta æris hinc inde immisti, stipularum, stirpium et foliorum siccorum,

ardebat. Illustre hoc fuisse videtur Dei miraculum: Deus enim hic conservabat ignis substantiam, sed actionem et usionem ejus impediēbat (subducendo concursum et influxum suum), ne ageret in rubum, vel virentia ejus folia minimum afflaret, aut desiccaret; Deo enim cum igne nolente concurrere ut urat, ne infernus totus vel stupam adusserit; nam certum est illud theologorum axioma, nullam rem creatam posse operari absque actuali Dei concursu cum aliā re. Simili modo Deus tres pueros in fornace Babilonica illasos servavit. Et hoc est, inquit S. Basilius in psal. 28, quod ait Psaltes: *Vox Domini intercedentis flammam ignis*; cum apud pios, puta tres pueros jam dictos, illi lucendi vim tribuit, non urendi, apud impios vero et damnatos, illi urendi vim tribuit, non lucendi; ignis enim inferni damnatos non illuminat, sed urit, ait S. Basilius. Hinc recte, inquit Philo, rubus hic in se cremabilis, non à flamma urit, sed potius ipsam flammam urere et consumere videbitur; flamma vero quæ solet urere rubum, hic non urere, sed potius à rubo urit et consumi videbitur.

Quæres quid ad litteram significet hic ignis, et rubus ardens incombustus? — Respondeo: hic ignis significabat Deum, per Ægyptios rubum, id est, Judæos, incendentem et affligentem, sed non consumentem, quin potius eos splendidiore et fortiores efficiētem; rubus enim frutex debilis est et senescens, et vel solo contactu vulneris; hic autem illasus ab igne natus, eoque fuit superior, quæ res significabat presentem infirmitatem Hebræorum convertendam in magnam robur, quodque ipsi per graves et multas plagas, quasi per spinas rubi, puniuntur et valde vulnerari essent Ægyptiis, à quibus tunc vexabantur (inquit Philo et Theodor.). Rubus ergo hic tacite, inquit Philo, tam Hebræis afflictiis, quam Ægyptiis affligentibus inclamabat: *Nolle succumbere, ô Hebræi; hæc vestra infirmitas est potentia quæ pangeat et verberabit Ægyptios; qui delere cupiunt vos, inviti servabunt; tot nota illis cedatis, et cum maxime rostrari videbitur, tunc maxime emittet gloria vestra. Vos quoque, crudelēs, et igni voraci similes, innocentium oppressores (Ægyptii), ne nimium confidite viribus vestris: cogitate incertissimos; quos putatis, opes vestras ali- quando deletum iri. Ecce flamma subleptæ naturæ, urens, et lignum uritur; lignum verò cremabile, urit in modum ignis.*

Quæres secundò quid hic rubus ardens et incombustibilis significet allegorice? — Respondeo: ignis in rubo, est Deus in carne, sive Verbum caro factum. Rubus enim spinosus, asper, humilis et vilis significat Christi humanitatem, quam ipse sponte multis ærumnis et laboribus subjectam, pauperem, humilem et despiciibilem salutis nostræ causâ suscepit. Jam sicut ignis rubum, ita deitas humanitatem, ejusque mortalitatem et infirmitatem non consumpsit. *Per incensum rubum*, inquit S. Gregorius lib. 28 Moralium cap. 2, *Mosen alloquens Deus, quid aliud ostendit nisi quid ex illo populo exirat, qui in igne deitatis, carnis nostræ dolores, quasi rubi spinas, susciperet; et in-*

consumptam humanitatis nostræ substantiam etiam in ipsâ divinitatis flammâ servaret? Hinc et Cyrillus contra Eutychetem probat, duas naturas in Christo mansisse integras, illasas et inconfusas, sicut in rubo hoc integer mansit tam rubus, quam ignis.

Rursùm ignis in rubo, quidquid obgannat Calvinus, est Deus in B. Virgine conceptus, et natus illasus ejus virginitate. Ita Theodoretus, Rupertus, S. Bernardus serm. de B. Mariâ, in illud Apocal. 12: *Signum magnun apparuit*; et Gregorius Nyssenus, orat. de Christi natalitate: *Ut frutex, inquit, incendit ignem, et non crematur, videns etiam Virgo, et lumen parit, et non corrumpitur.* Hinc tota Ecclesia canit: *Rubum quem viderat Moses incombustum, conservatam agnovimus tuam laudabilem virginitatem, sancta Dei genitrix.* Ubi nota aptè virginitatem comparari rubo, quia per humilitatem et asperitatem vite conservari debet; in delictis enim, aequè ac in superbâ, casitas est in periculo.

Porrò S. Hieron. serm. de Assumpt. B. Virgo, ait, *est lana candidissima, ad quam cum accessisset Spiritus sanctus, ut lana infecta cochylis vertitur in purpuram, versa est et ipsa in matrem Dei, ut non sit quod jam erat.* Ardebat igitur divino quasi accensa murice, ac radiis vallata candentibus, rubus factus est ardens incombustus. Et S. Leo serm. 1 de Nativit.: *Merito, ait, virginem integritati nihil corruptionis intulit partus salutis, quia custodia fuit pudoris, editio veritatis.*

Quapropter abbas ille qui Porphyriam meretricem convertit, suspitionemque sceleris cum eâ commissi incurrat, ab eâ moriens se purgavit veste illasus ignem ferens, ac dicens: *Credite, fratres, quia sicut Deus rubum custodivit incombustum ab igne, sicut nec tunicam hanc meam incenderunt pruna ista, ita nec ego agnovi peccatum mulieris ex quo natus sum.* Ita hobetur in vitâ S. Joannis Eleemosynarii. Sic et sancta Cœnugundis castitatem suam probavit coram marito Herodico imp. ambulando illasus nudis pedibus super candens ferum. Insuper Verbum Dei in rubo est Verbum Dei in cruce, quia utrobique inter spinas. Audi Clement. Alexandr. lib. 2 Prædagog. c. 8: *Ut quod primum per rubum visum fuerat Verbum, per spinam rursum assumptam ostendens omnia esse usque potentie, cum ait nux Patris Filius principium et finis seculi.*

Nota secundò, ignem aptè significare divinitatem, ideòque Deum in veteri Testamento passim apparuisse specie ignis; idque primò, quia ignis est elementum subtilissimum, Deus autem est purissimus spiritus. Secundò, quia ignis est lucidissimus; Deus autem est lux immensa, Beatorum illuminans, affectum delectans, actusque omnes sanctorum dirigens. Teriò, quia ignis est calidissimus; Deus autem suo calore omnia vivificat, purgat, animat, imò et eum vult, irascitur, punnit, adurit et devastat zelo ire suæ. Quartò, quia ignis est levissimus, Deus autem in altissimis habitat. Quintò, quia ignis est immistus, et simplicissimus; talis est et Deus. Vide sanct. Dionysium carlestis Hierarch. c. 15, et sanct. Thomam in Isaie 10. Hinc

Perse ignem colerunt quasi Deum, et Chaldei ur id est, ignem, adorarunt; Romani quoque ignem sacrum, quasi Vestam colerunt. De hoc ignis symbolo plura dicam Levit. 9.

Quæres teriò, quid tropologicè significet hic ignis in rubo? Respondeo: Ignis in rubo, est tribulatio in homine sancto, humiliter et mortificato; talem enim tribulatio non urit, non lædit, sed illustrat et roborat. Ubi nota: Rubus, quia frutex est vilis et asper, aptè significat virum humilem et mortificatum, in quo ignis, id est, Deus, habitat, et se suaque arcana manifestat. Sicut rubus sepi vineam, sic humilitas et mortificatio sepiunt virtutes; et sicut nemo audeat contrectare rubum, ita demon verè humilem et mortificatum formidat et refugit, inquit Perer.

Hoc facit quod scribit Philo in vitâ Mosis, nimirum per Dei potentiam rubum incorruptibilem factum in modum ignis, imò perinde ac si flamma forte desperante rigaretur, viriditorem visum. Hæc est enim, inquit S. Chrys. omnipotentis Dei vis, ut per contraria operetur contraria, scilicet calorem per aquam, frigus per ignem. Itaque Deo, quando ipse vult, torrens flamma torrentis est instar, et aqua refrigerans vicem habet incendii. Sic et Nyssen. Cum medio, ait, die alla prestantior quam solaris lux circa oculos effulsisset, vidi arbutum ardens, ejus tamen rami continui quasi irrigatione virescebant. Ita vires, viget et splendet adversis agitata virtus. Rursùm hic rubus significat hominem perfectum, in quo jungitur ignis, id est, charitas, et rubus, id est, humilitas et austeritas vite. Perfectus enim, instar ignis, austera et dura non tantum amplectitur et suscipit, sed etiam ambit et invadit. Scribit Seneca de seipso Epist. 65: *In quæcumque positione mentis sim, cum lego Scythiam, libet omnes casus provocare, libet exclamare: Quid cessas, fortuna? congrederi, paratus sum; illius animum induo, qui querit ubi se experiantur, ubi virtutem suam ostendat.*

Spontaneumque dari, pecora inter inertia, vitis

Optat aprum, aut fulcrum descendere monte leonem. Libet aliquod habere quod vincam, cuius patientiâ exerceat. Quid hic dicat Christianus? quid religiosus? dicat sane: Cum Christum in cruce intueor, et lego, *cernis ut in toto corpore sculptus amor?* libet exclamare cum Paulo: *Quis nos separabit à charitate Christi? Veniat tribulatio, veniat angustia, veniat fames, nuditas, contemptus; certus sum quia neque mors, neque vita, etc., poterit me separare, etc.* Dicit cum S. Ignatio: *Ignis, crux, bestia, osium contractions, omnia tormenta diaboli in me veniant, tantum ut Christo fruatur.*

Anagogicè, ignis in rubo est lumen gloriæ, ipsaque beatitudo et gloria in animâ et carne humanâ. Ita S. Ambros. in psal. 45: *Idem, ait, rubus urebatur et non exurebatur, quia terram istam quæ nobis spinas peccatorum germinat, disponat urere per continentiam disciplinam. Revelavit ergo in hoc futurum quoddam corpore splendoris judicium, quo per resurrectionem caro*

nostra fulgeret, et Chaldei ur id est, ignem, adorarunt; Romani quoque ignem sacrum, quasi Vestam colerunt. De hoc ignis symbolo plura dicam Levit. 9.

Quæres quartò quid symbolicè significet ignis in rubo? — Resp.: Primò ignis in rubo est conscientia remanens in justo. Hoc enim ignis, quasi magna tentatione et tribulatione (hæc enim significat hic ignis), circumdatus est justus; verum ab eo non uritur, quia manet in eo fomes peccati, sed non regnat in eo peccatum. Secundò, ignis in rubo significat qualis debet esse Moses, id est, rector populi, scilicet quod debet esse ignis, per sapientiam, quâ sciat populum docere et regere; et per charitatem et compassionem, quâ nôrit populi necessitatibus subvenire, vitia tolerare, infirmitatibus condolere. Rursùm rector debet esse rubus, id est, sapientia et charitati conjunctas habere spinas justitiæ et severitatis ad puniendum et castigandum errantes, maxime inobedientes et rebelles. Teriò, ignis in rubo symbolum est consummate sapientiæ, quæ consistit in cognitione Dei (hic enim est ignis) et nostrî (homines enim sunt rubus); unde orabat S. Francis: *Quis tu, Domine, quis ego? noterim te, noterim me; tu es abyssus sapientiæ, bonitatis, potentie, virtutis, omni boni et totius alicui; ego sum abyssus ignorantie, malitiæ, infirmitatis, vitiorum et nihil.* Abyssus ergo miserie meæ invocat abyssum misericordiæ tuæ, in voce cataractarum tuarum.

VERS. 4. — ET AIT. Angelus hanc vocem in aere formavit, cum certâ ratione et modo illa collidendo, ut planè referret veram locutionem vialem et humanam.

MOYSES, MOYSES. Ostendit hic Deus se suos ita curare, ut eos nomine nôrit, vocet et dirigat; repetitione autem hæc nominis acrius Moyses aures animarumque pulsat, eumque ad attentionem excitat.

AUSTUS, praesto sum, ut obsequar; id quod jubes, et jube quod vis.

VERS. 5. — SOLVE CALCEAMENTUM DE PEDIBUS TUIS. Quæres cur hoc Mosi jussisset Deus? — Respondit primò, Diodor. ut Moyses, terram hanc nudis pedibus calcando, eam sua sanctitate sanctificaret; sed obstat illi quod sequitur: *Locus enim in quo stas terra sancta est*; non ergo erat terra hæc sanctificanda à Mose; sed jam sancta, potius sanctificanda erat Moese. Secundò, alii sic explicant, solve calceos, ut hoc symbolo cedas oculis et pedibus tuis, easque tecum in Deum transferas; ut totus deinceps in Dei jus et obsequium transeas. Olim enim cum quâ jure suo cederet, illud que in propinquum, fratrem vel cognatum transferret, exuebat calceos, ut patet Ruth 4, v. 7. Ita Lipoman. Sed hic ritus et caeremonia post hæc tempora et post datam legem incæpit.

Dico ergo ad litteram: Moses hic, cum per modum nature audacter, curiosè ac parùm religiosè ad scrutandum hoc mysterium ignis in rubo vellet accedere, prohibitus est ab angelo, jussisque calceos exuere, ut reverentiam exhiberet divinæ majestati, quæ in loco hoc presentiam suam exhibebat; utque magnâ animi submissione ac veneratione, ad percipiendum indidem Dei oraculum accederet. Ita Eusebius, Hæro-

Victor, Rupertus, Cajetanus. Hæc enim eadem de causâ Josue quoque cap. 5, v. 15, jussus fuit exuere calcæos. Hic ritus descendit à mancipiis; hæc enim nudis pedibus incedebant, quasi que subjecta essent dominis, illisque reverentur et timerent; hinc nudare pedes signum erit servitutis et reverentiae. Oppositum hujus, scilicet herilem potestatem et dominatum, significat calcæus. Hinc dicitur psal. 59, 10: *In Idanum extendam calcæamentum meum, nisi alienigenæ subditi sunt.* Hinc etiam Joannes Baptista, ut Christi excellentiam et majestatem declaret, illum inducit calcæatum, se verò quasi servum, qui nudis pedibus incedens, vix audeat corrigiam calcæamentorum ejus solvere. Vide hic quanta reverentia templis locisque Deo dicatis debeatur. Vide et quam ceremonias externas prohibet, imò exigit Deus. Hinc et sacerdotes Aaronii in tabernaculo, nudis pedibus sua munia obant, ut dicitur e. 50, v. 19. Ideo facilitas gentiles grecos idolorum sacerdotes, testatur hic Procop. Similiter ex reverentia, sacerdotes Dagon non calcabant linnen templi Dagon, ut dicitur 1 Reg. 5, v. 5.

Quin et Pythagoræ fuit dogma: *Nudis pedibus sacrificæ;* quod tum alii, tum Lacedæmonii susceperunt. Scribit et Josephus lib. 2 Belli, cap. 15, Berenice regis Agrippæ sororem, cum Hierosolymam profecta esset voti causâ, rem sacrâm facturam idem fecisse, atque nudipedem ante Flori præsidis tribunal stetitisse. Hinc illa quoque divi Leonis, serm. de jejunio, vox: *Habeant illi [Judæi] nudipedalia sua, et in trisidali vultu ostendant otiosa jejunia.* Nunc quoque Mauri et Saraceni templa in quibus sacra factura sunt, non ingrediuntur nisi calcæis depositis. Ergo Pythagoram hæc sententiâ imonisse puto, ut inter sacrificandum, mundanis relictis curis, et à scelerum inquinamentis exiatis, rei divinæ operam darent. Nam et lavare pedes mysticè expurgare mentem dicimus; quâ de re et nostri theologi mandatum Domini de pedum lotionem exponunt; et simul illud, excutiendos pulveres de pedibus. Euthymius quoque pedes pro cogitationibus in psalmo 72 exponit. Per pedes (ait) cogitationes intelligit, veluti que animæ nostræ religionem, pedum instar regunt ac sustinent.

Symbolicè, calcæamenta fuit ex pellibus animalium mortuorum; deponit ergo calcæamentorum significavit Deus Mosi, ut deposito mortis metu, aggrediretur fidenter munus liberandi populi Hebræi, quod et tunc Deus volebat injungere, utque corpus et vitam tam facile quàm calcæum exuere disceret, pro Dei amore et reverentiâ, proque spæ æternæ vite. Corpore enim ad obsequium Dei tantum, non autem ad propriam voluntatem aut voluptatem utendum est. Ita S. Ambros. lib. 7 in Lucam, c. 10.

Admitt aliqui, jussum Mosè ex calcæare se, ut similibus esset Hebræis, qui quasi servi nudipedes in Ægypto incedebant, calcæantes lantum et paleas, q. d.: *Habitu assimila te tuis, quorum te docem destino; porta eorum probrum, imò improprium Christi, Hebr.*

Tropolog: depositio calcæorum significat primò, futuro duci et doctori populi Dei omnes curas, cogitationes, affectiones et sollicitudines terrenas, et mortali vite adherentes prorsus abjiciendas esse; nil enim in eis mortale vult esse Deus, inquit S. Ambros. Hæc enim de causâ angeli piangunt nudis pedibus, et discalcant: *Hoc enim significat, quòd liberi, absoluti et expediti, atque ab exteriori omnis adjectionis labe sint puri, et ad divinam simplicitatis similitudinem pro vitiis tendant,* inquit S. Dionysius, cœlestis Hierarch. c. 15. Quocirca Nyssenius tradit Mosè postquam hic calcæos exiit, nunquam amplius eos induisse. Postquam, ait, ex divino mandato semel cadaveroso pellium tegumento pedes exoluit, quo tempore in solo sacro incedebat, nunquam deinceps calcæamenti pedes curasse traditur. Secundò, et qui accedit ad divina mysteria Deique contemplationem, deponenda esse calcæamenta, id est, passionis et affectiones, simul et rationes humanas et terrenas; hinc et Christus ante Eucharistiam lavit pedes discipulorum, ut hæc re significaret, communicaturis purificandos esse affectus animi, et seculares cupiditates curasque abjiciendas esse. Denique Nyssenius: *Moses, inquit, accedens ad Deum in rubo calcæos solvit, ut disceret nil eorum rerum que aut senex comprehenduntur, aut mente, præter supremam essentialiam, que omnium causa est, et è quâ omnia pendunt, verè subsistere.*

VERS. 6. — EGO SUM DEUS ABRAHAM, DEUS ISAAC, ET DEUS JACOB; q. d.: Ego sum Deus quem olim coluerunt, et nunc quoque colant, Abraham, Isaac et Jacob; quibus proinde suorum posterorum salutem desiderantibus, et pro eâ assidue in limbo orantibus fidem, quam olim dedi de vestra liberatione, jam præstabo.

Ex hoc loco Christus, Matth. 22, 55, contra Sadduceos probat animæ immortalitatem, et consequenter resurrectionem mortuorum; hæc enim tam ex sententiâ Sadduceorum, quos impugnat illi Christus, quam naturaliter à parte rei connexa sunt. Sadducei enim, uti et alii plerique, negarunt resurrectionem ex hoc capite, quòd negarent animæ immortalitatem, ut patet ex Josepho, lib. 2 de Bello 7, et Actor, 25, v. 8. Hinc Christus eis ait: *Non est Deus mortuorum, quem scilicet mortui colant, aut qui de mortuis gloriatur, sed viventium;* vivunt ergo etiamnum tres hi patriarchæ apud Deum qui animas eorum vivas conservat, brevi que eas redituro corpore vestiet.

Quæres, cur Deus hic, et deinceps sæpè, se vocet Deum Abraham, Isaac et Jacob, potius quàm Abel, Noe et aliorum? Resp.: Primò, quia hi tres fuerunt proximi parentes et conditores populi Hebræi, cujus dux futurus erat Moses, et ad quem referitur totum velus Testamentum. Secundò, quia Abraham fuit poter creditum, populique fidelis, cum quo Deus fœdus iitit, in quo Abraham successit Isaac et Jacob. Tertio, quia Abraham, Isaac et Jacob promissa fuit Chanaan, in quam per Mosè Hebræos inducere volebat Deus. Quarto, quia hisce tribus familiaris et mirè beneficium fuerat Deus, eorumque posteris se benefacturum promiserat. Quintò, quia in his tribus eximia elegerunt

virtutes; in Abraham fides et obedientia; in Isaac puritas animi et innocentia; in Jacob laborum et ærumnarum patientia et constantia. Unde horum trium acta ferè sola enarrat Moses in Genesi. Hinc et Hebræi in afflictione soliti sunt Deum invocare, sibi que veniam et gratiam petere per merita Abraham, Isaac et Jacob, ut patet Daniel. 3, v. 23. Horum ergo trium nomina, æquè ac virtutes, tanquàm sibi gratissimas et jucundissimas, posteris eorum objicit Deus, ut ipsi eas imitentur; domesticum enim virtutis exemplum miram habet vim ad aliorum animos eodem incitandos. Narrat Plutarch. de Themistocle, quòd ipse adolescens existens symposiis et sociis vacaret, sed mox ut audivit Miltiadis victoriam apud Marathonem, ista relinquit, alia prorsus cogitare cepit. Mirantibus imitationem dixit: *Non sinit dormire me, aut sacerdotem esse, trophæum Miltiadis.* Hinc Christus Judæis jactantibus, filii Abraham sumus: *Si, inquit, estis filii Abraham, opera Abraham facite.*

Quæres secundò, cur hic ter, puta ad singulos, repetatur nomen Dei dicendo: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob?* Resp.: Primò, ut ostendat Deus quantum singulorum habeat curam, quòd scilicet singulorum sit Deus, id est, provisor et benefactor. Secundò, ut ostendat infimam suam amicitiam et beneficentiam in hos tres patriarchas, quantique singulos eorum faciat; scilicet quòd singulorum sit Deus, id est, singulorum sit totus. Sicut enim cum dico: *Hic ager est Petri,* significo totum agrum esse Petri; ita et hic, cum dicit Deus, se esse Deum Abraham, Deum Isaac, Deum Jacob, significat se singulorum esse totum, inquit Origen. hom. 22 in Matth. Non sic aliorum est Deus. Unde v. 18, se vocat Deum Hebræorum in genere, non autem Deum Aaron, Deum Caleb, Deum Josue in particulari.

Tertio significatur hic mysterium SS. Trinitatis, sive trias in monade, inquit S. Basil. et Severian. in Catenâ. Nomen enim *Deus* ter repetitum significat unitatem essentialis in tribus personis. Rursum Abraham representat Deum Patrem, Isaac Filium, Jacob Spiritum S., qui ex Abraham per Isaac, id est, ex Patre per Filium procedit.

ABSCONDIT MOSES FACIEM SUAM: NON ENIM AUDEBAT CONTRA DOMINUM RESPICERE. Hinc patet, Mosè ex reverentiâ divinæ majestatis presentis et loquentis ad se ex rubo, faciem suam vivas conservat, brevi que eas redituro corpore vestiet.

VERS. 7. — VIDI HEBRÆICÈ, VIDENDO VIDI, id est, omnino et certissimè vidi, licet hæcenus siluerim.

VERS. 8. — DESCENDI UT LIBEREM EUM. Loquitur Deus anthropopatòs, sive humano more. Si enim hominis res ageretur in celo positi, si cui is in terris succurrere vellet, descenderet utique. *Descendi* ergo, non loci mutatione, qui ubique sum, sed operatione, et celeris liberationis Hebræorum apparatu.

EUGENI DE TERRA ILLA IN TERRAM DONAM ET SPATIOSAM. S. Hieronym. ad Dardan. asserit Judæam parvam esse, et tantum continere 160 miliaria in longitudine à Dan ad Bersabee, in latitudine tantum 46 miliaria à Joppo ad Bethlehem; est ergo Judæa minor Belgio

nostro; dicitur tamen spatiosa non absolutè, sed respectu terræ angustæ Gessen, ex qua Hebræos eduxit Deus, ut hic ipse ait. Secundò, spatiosa erat respectu gentis hebrææ, quæ hoc tempore minor erat illâ terrâ. Tertio spatiosa erat respectu ubertatis soli; nam, ut ait Hecateus Abderita apud Joseph. lib. 1 contra Apionem: *Judæi pene decies trecenta millia jugera terrarum optimarum uberrime provincie possidere noscuntur; Judæa namque hujus est amplitudinis.* Jugerum enim spatium terræ est quantum par boum uno die arare potest; unde jugeri longitudo est 240 pedum, latitudo 120. Judæa ergo licet esset parva, tamen ob ubertatem, innumerabilem hominum multitudinem commodè alebat.

QUE FLUIT LACTE ET MELLE. Est hyperbole hebraica, significans terram fertile melle et mellis, optinisque quibusque frugibus et delictis abundantem; sic Virgil. ecol. 5:

Mella fluent lacte, ferat et rubus asper amomum.

Et ecol. 4:

Et duræ quærens sudabant rosida mella.

Et Ovid. 1 Metamorph.:

Flumina jam lactis, jam flumina nectaris ibant,

Flavaque de viridi stillabant ilice mella.

Hæc ubertatis terræ promissa: fuit partim ex dono Dei, ejusque beneficentiâ in Hebræos, ut patet Deuter. 1, 15, Levit. 25, 20 et 21, Levit. 26, 5, partim fuit illi naturalis, ut patet Deuter. 8, 7, idque fusè ex Hebræo, Josepho et Borchardo ostendit hic Pererius, disp. 41.

VERS. 9. — CLAMOR ERGO FILIORUM ISRAEL VENIT AD ME. Vox ergo non dat causam, nec est rationalis, sed exploiva et continuativa sermonis. Hinc theologi docent, pupillorum et pauperum oppressionem, esse peccatum clamans in celum.

Vide hic, quid faciat extrema afflictio et calamitas; scilicet compellit invocare Deum, qui invocatus adest et succurrit. Plutar. refert Themistoclem dixisse: *Perierunt, nisi perissemus.* Nimirum perire nullis est saltu; multi enim malè perierunt, nisi benè à Deo perdit, benè perissent. Sic benè perierunt martyres in hoc seculo, ne perirent in futuro. Benè ergo et nos pro Deo hic perreamus, ne pereamus in orco: afflictio hic perdat nos, ne perdat nos gehenna.

VERS. 10. — SED VENI, ET MITTAM TE AD PHARAONEM. Deus hic Mosè, munis in rubo apparentis reverentiâ et timore percussum, familiariori viciniorique congressu ad se invitans erigit. Ita sanè illius, eorum Deo fæstem suam velatus, effert humilitas meruit, ut deinceps eam ad os, et palam cum Deo confabularetur.

VERS. 11. — DIXITQUE MOSES AD DEUM: QVIS SUM EGO? q. d.: Ego nullus sum et planè ineptus ad hanc legationem; est confessio infirmitatis propriè modesta et humilis. Sciebat Moses se jam olim ad hoc munus à Deo delectum esse, uti ostendi e. 2, v. 12. Non ergo hic vocationem Dei detrectat, sed suam infirmitatem, aut potius ineptitudinem illi obsequendi, et

satisfaciendi humiliter Deo conficitur, ut ille vel alium deligat, vel vires et aptitudinem donet.

Moraliter hinc discit, cunctanter et cum tremore, et non nisi vocante Deo, suscipiendum esse munus regendi pascentique alios, minime verò ambiendum: de quo vide S. Gregorium primâ parte Pastoralis.

VERS. 12. — ET HOC HABEBIS SIGNUM QUOD MISERINT TIBI: CUM EDUXERIS POPULUM MEUM DE ÆGYPTO, IMMOLABIS DEO SUPER MONTEM ISTUM, SUPER SINAI: HUGO VICTOR. sic explicat, quasi diceret: Illius quod dixi, videlicet quod sim futurus tecum in liberatione Israelis, hoc habeto signum; scilicet quod te ad hoc destinavi, misi, et etiamnum mitto. Secundo, aliter quoque hæc interpungit Abulensis, signumque intelligit raturum ardentem, de quo v. 2. Verum noster textus exigit ut hoc signum referatur non ad præcedentia, sed sequentia. Sensus ergo est, quasi diceret: Accipe, ô Moses, signum missionis tue, promissionem et associationem meam; quòd tu, cum populo quem ex Ægypto me duce educes, sacrificabis mihi in monte hoc SINAI, in gratiarum actionem tam felicitis exitus et liberationis ex Ægypto; atque in monte hoc ego tum vobis rursùm apparebo: et enim in monte, tam ad Deum existentem in monte, ibique se ostensurum, quam ad immolationem referri potest: Deus ergo hic promissionem novâ et expressiore, Moïsi missionem stabilit, et tanquam certiore signaculo consignat, Moïsemque confirmat et animat; plus enim est promittere quam mittere; rursùm plus est promittere et mittere, quam tantùm mittere. Signum ergo hoc quoad promissionem præsens erat, quoad executionem verò pendebat à futuro evento, quam Deus certissimò futuro prædicit et promittit. Simile signum datur Ezechie 4 Reg. 19, 29, et Davidi 1 Reg. 16, 15.

IMMOLABIS: tu videlicet tanquam dux vice totius populi: unde aliqui legunt, immolabitur. Hebraicè est, sacrificia, culta videlicet patrie cuius unicus actus exterior est immolare, sive sacrificare; hoc autem ita reipsâ evenisse patet cap. 24, v. 3.

VERS. 15. — SI DIXERINT MIHI: QUOD EST NOMEN EÏUS? QUOD DICAM EÏS? Satisfactum jam à Deo erat Moïsi, per signum immolationis paulò antè datum; nunc Moses laborat quomodo satisfaciat populo, rogatque nomen se legantis, quod dicitis suis præferat, quoque maximè appellari velit Deus apud Israelitas, ut illi credant.

Nota. Deus non eget nomine proprio, tum quia unus est, tum quia ineffabilis est. Unde Atlas martyr per contemptum rogatus à tyranno quod nomen haberet Deus? respondit: Qui plures sunt, nominibus decernuntur: qui autem unus est, non indiget nomine. It. Euseb. lib. 6 Hist. c. 3. Evagrius verò episcopus eòdem de Divinitate questio incidere: Ego quidem, ait, Divinitatem definiendam non esse assero, idcirco silentiù tantùm oratione adorandam, quia ineffabilis est. Ita Socrates. Vide ergo hic dignationem Dei, qui ad nomen nostrum, uti et colloquium, se demittit.

VERS. 14. — EGO SUM QUI SUM. Hugo Victor. sentit Deum hic non declarare, sed potius cum quòdam ma-

jestate silere suum nomen, ut si gravis aliqua persona rogata de nomine, responderet: Sum qui sum, q. d.: Vocor ut vocor. Verum hoc est improbabile, nam paulò post jubet Moïsi ut hoc nomen, Qui est, quasi Dei legantis se, proprium nomen et titulum missioni suæ præferat; lego v. 5. Hebraicè est: *cie ascer cie*. Ero qui ero. Quod R. Salomon et Burgensis. sic exponunt: Ego ero, supple vobiscum in hæc trinitatione, vos et liberans; qui ero, supple deinceps semper vobiscum in omni vestra afflictione. Sed hoc arcus est et frigidus.

Dico ergo, *ero qui ero*, id est, sum qui sum: unde et Septuag. vertunt *εγω εστι εω*, ego sum ipse esse: quod S. Justin., in Exhort. ad gentes, putat dici ad differentiam idolorum, q. d.: Idololatæ colunt idola, id est, deos qui non sunt; ego verò sum ille ens, id est, verè existens Deus, quem vos, ô Hebræi, colitis. Sed et hoc arcus est. Unde dico secundo, sensus est: Ego sum qui sum, q. d.: Ego Deus, nomen proprium me ab aliis discriminans non habeo; sed, quod generalissimum est, *ens*, mihi est proprium.

Primò, quia ego sum involuorum totius entis, quodque in affis certis distinctum est gradibus, à me cum universali fonte dimanat. Tis ergo ego, sum qui sum, significat essentia pelagus immensum et interminum, ait Nyssenus et S. Bernardus lib. 5 de Consid. ad Eugen. Deus, inquit, est quod est, id est, est suum ipsum et omnium aliarum rerum esse; ipse sibi, ipse omnibus est, ac per hoc quodam modo solus est. Et, nonnullis interjectis, docet se esse, omnia Dei rerumque attributa complecti. Si homin., inquit, si magnam, si sapientem dixeris, in hoc verbo instauratur: Qui est: nempe hoc est ei esse, quod hæc omnia est. Si plura dixeris, nihil addidisti: si non dixeris, non minuidisti. Hoc est quod ait Pindarus in Pythiâ hymno 2: Deus est, qui principium, medium et finem terrarum omnium continet. Et Plato: Deus est, qui universitatem rerum omnium complectitur.

Secundo, *Sum qui sum*, id est, sum immutabilis, constans et stabilis; nam id quod mutatur, propriè non tam est quàm desinit esse quod fuit, et incipit esse quod non fuit. Ita S. Gregor. homil. 2 in Ezech.

Tertiò, *Sum qui sum*, id est, sum æternus, sum qui sum in præsentia, cærens præterito et futuro; hinc hebraicè est, *ero qui ero*, nam futurum Hebræi usurpant pro presenti, ubi consuetudo, continuatio aut perduratio et constantia rei significatur. Itaque *ero qui ero*, Hebræis idem est quod Latinis *sum qui sum*: nam, ut ait Nazianz. *erat et erit*, nostri temporis fluxurque naturæ segmenta sunt, Deus autem semper est. Ubi *sum qui sum*, significat æternitatem Dei, opponiturque volubilitati temporis, que per futurum, præsens et præteritum extensa est et distincta; æternitatis enim proprium est semper et immutabiliter esse. Hinc S. Justin. suprâ, c. 6, inquit, tria tempora complectitur; unde et Plato ait: Deus qui, ut vetus est verbum, principium, finem, mediæque omnium habet. Hæc nominis hujus vim expressit S. Joannes Apocal. 8, cum ait: *ὁ τὸς εἶμι, ὁ ἔστι, καὶ ὁ ἔρχομαι*, quod noster vertit

Ab eo qui est, et qui erat, et qui venturus est. Ita Thales Milesius rogatus, quid esset antiquissimum? respondit: Deus; ortu enim caret. Quid maximum? locus. Quid pulcherrimum? mundus. Quid sapientissimum? tempus. Id enim alia invenit, reliqua inveniet. Quid communissimum? spes: quibus enim cætera desunt, spes adest. Quid utilissimum? virtus. Quid damnosissimum? animi vitium. Quid validissimum? necessitas: ea enim sola est inasperabilis. Quid facillimum? quod est naturæ consentaneum. Ita refert Plutarchus in Convivio septem sapientum. Idem Thales, teste Laertio in ejus vitâ, rogatus quid esset Deus? respondit: Quod principio et fine caret. Hæc de causâ apud Ægyptios hieroglyphicum Dei erat circulus, quia hic non habet principium nec finem, inquit Pierius hieroglyph. 59. Deus, inquit S. Dionys. c. 5 de divin. Nomin., est ævum ævorum, et rex seculorum, quia ipse est esse existentibus, et ipsam esse existentium, et existens ante secula. De nobis dicitur: Dies mei sicut umbra declinaverunt, omnes tanquam aqua dilabimur. De Deo verò: Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient; tu autem, Domine, in æternum permanes, et memoriale tuum in generationem et generationem, Psal. 101. In quem locum S. Augustinus conc. 2: Æternitas, inquit, est Dei substantia, quæ nihil habet mutabile; ipsi nihil est præteritum, quasi jam non sit; nihil est futurum, quasi nondum sit, quia non est ibi, nisi est. Deus est de quo dicitur: Illuminans te mirabiliter à montibus æternis. Hic est ille antiquus diorum, cujus capilli, ut Daniel, ob canitiem candidi erant quasi lana mundâ. Milla nullum ministrabant ei, et decies milia cætera milia assistebant ei. S. Thomas, 1 p., q. 10, ibique Theologi distinguunt hæc tria: æternitatem, ævum et tempus, hoc modò. Primò, quod tempus sit mensura durationis hominum, et rerum corruptibilium; ævum sit mensura durationis angelorum; æternitas autem sit duratio propria Deo. Secundo, quod tempus habeat principium et finem: ævum habeat principium, sed non finem: æternitas nec principium, nec finem habeat. Tertiò quod tempus sit mensura rerum earum quæ actu corruptibilium, quæ tamen absolutè desinere et interire possunt: æternitas autem sit Dei, qui desinere, variari aut mutari nequit. Quarto, quod tempus habeat successionem; æternitas permanentiam, ævum partim successionem, partim permanentiam. Licet enim angelus naturaliter in suo ævo semper sit stabilis sive similis, tamen continuò à Deo pendet, et influxu justitæ continuò à Deo sustentatur, quem Deus singulis momentis subtrahere potest; et si eum subtraheret, angelus quæ ex creatura quævis alia statim evanesceret, et in nihilum, ex quo venit, relaberetur. Deus ergo est ascensor et Dominus æternitatis, temporem et ævorum omnium; alique hujus beatæ æternitatis suæ tam angelos quam homines sanctos participes efficit. Hic proinde nobis colendus est, amandus et metuendus. Ita S. Fructuosus martyr à Galieno imperat. compulsus idola venerari, alias morte multandus, respondit: *Nolo sacrificare diis Galieni,*

sed æternum Deum, ac ipsius Casaris creatorem colo ve nerorque. Ad quod alludens Prudentius ita canit:

*Jussum est Casaris ore Galieni,
Quod princeps colit, ut colamus omnes.
Æternum quoque principem, diorum
Factorem, Dominatumpæ Galieni.*

Quartò S. Hieron. in c. 5 ad Ephes.: Ego sum qui sum, id est, ego solus sum, quia solus à meipso habeo esse: solus sum qui non sum productus vel genitus ab aliquo, cætera verò ex se et naturâ suâ non sunt, sed ex voluntate meâ habent esse, quantum, quemadmodum et quousque ego volo.

Quintò, Ego sum qui sum, quia quidquid in me est non est accidens, sed est meum esse, sive idem cum meâ essentia: bonitas enim, sapientia, potentia mea, sunt idem cum essentia meâ. Unde S. Bernard. lib. 5 ad Eugen.: Deus, inquit, amat ut charitas, novit ut veritas, sedet ut æquitas, dominatur ut majestas, regit ut principium, tuetur ut salus, operatur ut virtus, revelat ut lux, assuit ut pietas: quæ omnia faciunt et angeli, faciunt et nos, sed longè inferiori modo, non utique bono quòd sumus, sed quòd participamus; Deum autem hoc ipso quod est; aut enim: Ego sum qui sum.

Sextò, *Sum qui sum*, id est, sum factus purissimus et simplicissimus: si enim essem compositus, essem posterior partibus me componentibus, et ab illis haberem esse; jam autem à me solo habeo meum esse.

Septimò, *Sum qui sum*, id est, habeo esse universalissimum, illuminatum et infinitum; nam cum habeam esse à me, non potui mihi determinari ipsum esse: hinc sum ipsum esse subsistens, incomprehensibile, incommutabile et infinitum.

Octavò, *Sum qui sum*, id est, sum causa omnis esse quod res create participant: nam quod ex se, et per se est tale, hoc est causa eorum quæ sunt talia per participationem; ex illo ergo esse Dei increato et immenso, sequitur posse omnia. Quod est quod canit Beatus lib. 5 de Consolat. metr. 6:

*O qui perpetuâ mundum ratione gubernas,
Terrarum colique sator, qui tempus ab ævo
Ire jubes, stabilisque manens das cuncta moerri.
Quem non externæ populerunt fingere causæ
Materia fluitantis opus, verinî nata summi
Forma boni, livorè carens.*

Et Horat. lib. 1, Carm.:
*Qui res hominum et deorum,
Qui mare et terras, variisque mundum
Temperat horis.*

Nonò, *Sum qui sum*, id est, unus sum, quia habeo esse ex me. Rectè ergo dixit Job. c. 25: *Ipse solus est*; si enim esset quis alius, habens simile esse independentem et infinitum, is esset Deus alius, habens aliam naturam, aliud esse independentem et immensum, et consequenter noster Deus verus et unus non haberet naturam, nec esse alterius illius Dei; idcirco non haberet omne esse, ac consequenter non e-set Deus, Hinc S. Dionys. c. 5 de Divinis nominib. docet Deum vocari ens, vel esse potius quàm quilibet aliud. Primò, quia esso primò adveniit cullibet rei, et ultimum ab eâ

recedit. Secundo, quia esse est maxime intimum cuius rei. Tertio, est maxime independentes. Quarto, est maxime necessarium. Quinto, est universalissimum. Sexto, est simplicissimum. Septimo, est quodammodo infinitum. Octavo, cetera sunt participatio entis et esse, eius verò nullius est participatio. Nono, est perfectissimum, quia eminenter et virtute continet alias perfectiones. Ex quibus recte colligas, proprium nomen Dei esse: *Ego sum qui sum*. Significat enim ipsam Dei essentiam, puta essendi pelagus immensum, ex quo nostro modo concipiendi (nam in se, puta in ipsa Dei essentia, omnia sunt, ut res simplicissima), omnia Dei attributa ordine suo manant et profutunt, sicut ex essentia angeli, hominis, equi, omnes ejus dotes et proprietates ordine suo emanant. Igitur quia Deus est ipsam esse, sive plenitudo entis, hinc necessario sequitur eum esse unitum, perfectissimum, simplicissimum, infinitum, independentem, universalissimum, immutabilem, eternum, omniscium, omnipotentem, sanctum, optimum, providentissimum, causam rerum omnium non tantum existentium et futurorum, sed et possibilium. Ideo enim res possibilis est, quia Deus eam facere, et quo sum esse communicare potest, sive quia Dei esse ab ea participari potest. Radix enim possibilitatis creaturae est in Deo, non in ipsa creatura. Radix enim hanc est divina essentia limitata, communiatio et participatio, quod scilicet divina essentia creaturae, se tali modo communicare, et ab ea tali modo participari possit, ut poteque illam eminenter in se continet. Si enim Dei essentia tali modo participari nequeat, res est plane impossibilis. Quod enim Deus facere nequit, sive cui se communicare non potest, hoc prorsus est impossibile: sic homo est possibilis, quia Dei essentia ab homine participabilis est, duasque hominis habet ideam practicam in sua essentia juxta quam eum formare, eique sum esse communicare potest; chimæra verò est impossibilis, quia Dei essentiam participare nequit, nec Deus ejus habet ideam, juxta quam eam formet eique sum esse communicet, quia scilicet Dei essentia chimæram in se non continet, nec formaliter, nec eminenter. Quare nonnulli theologo: *ego sum qui sum*, omnis theologo: principium, ino. summum et compendium statuunt.

Nota. Sicuti nomen Dei est esse, ita è contrario creaturarum nomen est non esse, ut si rogetur homo, lapis, angelus: Quis es? qui vocaris? respondere possit et debeat: Meum nomen est non esse: ego vocor. Non sum, idque primo quia omnis res creata priusquam crearetur, habuit eternam non esse. Secundo, si corruptibilis est, habebit rursum eternam non esse: sin incorruptibilis est, ut est angelus, potest semper habere non esse, quia ipsius esse est in potestate Dei liberè ipsam conservantis, et potentis omni momento illud annihilare. Tertio, quia diu est, variabilis et mutabilis est, ac proinde admixtum habet non esse: in omni enim mutatione, ratio quædam ipsius non esse includitur. Quarto, quia quælibet res creata, sicut plato in Theæteto, plura habet non entis, quam entis, v. g., homo tantum habet esse hominis,

sed habet non esse cæli, terre, lapidis, angeli aliorumque rerum omnium. Itaque homo habet tantum unum esse et innumera non esse. Quam sapiens est qui se et suam non esse cognoscit! Ita S. Joannes Baptista rogatus: Es tu Christus? Es tu Prophetæ? respondit: Non sum. Jactant se homines, et volunt esse quod non sunt, dicuntque: Ego sum dives, ego sum nobilis, ego sum sapiens: qui verò humiles sunt et sapientes, qui se et Deum cognoscunt, dicunt: Deus, est dives, est bonus, est sapiens, est sanctus, ego non sum; et per hoc merentur divinam sapientiam, bonitatem, sanctitatem, omnisque boni et esse participes fieri. Quocirca Christus Dominus apparetur B. Catharina: Senesca idem dixit: *Nastine, filia, quis sum ego, quæ tu? dicit etia si id scias. Ego sum in qui sum: tu es illa quæ non es. Et rursum: Filia, cogita de me, et ego cogitabo de te, semperque eorum tui geram. fecit id ipsa humiliter se, et annihilans, habitansque in suo nihilo; itaque elevatur ad pelagus immensum esse divini, omnimodique ejus perfectionum, totaque accendebatur in ejus amore et laudem continentem.*

Polebrè et Fusidipsum non sum, pertractat D. Henricus Suso serm. 2: *Deus, inquit S. Basilii, fecit mundum, ut bonus, nihil; ut sapiens, pulcherrimum; ut potens, maximum. Si hæc didicerimus, nos ipsos agnoscamus, Deum cognoscemus, conditorem adorabimus, Domino servemus, patrem glorificabimus, matricem diligemus, benefactorem reverebimur, euentorem presentis et future vite calore nunquam desinimus.*

Hanc Dei notionem et theologiam ab Hebræis, ut videtur, hauerunt et cogoverunt gentes. Refert Eugubini, in templis Ægyptiorum illud Dei emblemata inscriptum fuisse: *Ego sum quod fuit, quod est, quodque futurum est; velam meum nemo nunquam revelabit. Sic et Plutarchus lib. de Iside refert in Ægypto signum, quod Sai est Minerve, quam eandem putat Isin esse, inscriptionem habere ejusmodi: *Ego sum universon quod fuit, quod est et quod est futurum; flammamque meam nullus mortalium aperuit unquam.* Vide Coropium in Hermathena, lib. 5, fol. 106, ubi contendit ex Plutarcho per Isidem divinam Sapientiam intelligi, Isidique nomen idem sonare, quod, est est. Thales quoque rogatus quid esset Deus? respondit: *Quod semper est, neque principium habens neque finem.* Hoc et spectatise videtur Parmenides cum ait, omnia esse enim ens immovibile. Hinc etiam in Apollinis delphici templi foribus inscriptum erat, primo, *reddere, cognosce teipsum*, quo Deus templum intrantes quasi salutans admonerat ut seipsum noscerent. Secundo, *et, id est, in es*, quæ voce ingreduentes templum, quasi Deum ipsum resalutantes, solum ipsam verè esse confitebantur. De qua re vide ex Plutarcho Ensebius lib. 11 de Præpar. Evang. cap. 7, ubi inter cætera docet solum Deum esse: cætera enim cum in fluxu sint, continentè mutari, magisque corrupti quam esse. *Corruptur enim, aut jurem in vitium, ut in venem, puer in juvenem, infans in puerum: et qui heri fuit, in eum qui est hodie, quique hodie est, in crastinum: manet autem nullus idem. Nullascum eisdem,**

sed omni momento circa phantasmata commutatur. Quomodo enim si tantum fides; alius nunc quam antea quidam? Alia modo animus atque odium, alia prævisionibus movetur, non eandem figuram, non eandem de rebus sententiam habentes? Denique Plato in Timæo docet solum Deum proprie esse: cætera verò que oriuntur et commutantur, veritas non esse quam esse.

Qui est, nisi me ad vos. Hebræicè, rursum est *eis*, id est, ero, sive sum, *nisi me ad vos*. Noster et Septuag. personam primam, in tertiam commutando, clarius vertunt, *qui est*. Hinc nomini Deus mox aliud addit, quod eum potam Hebræis tesseram Moses afferat, dñm subdit:

VERS. 15. — DOMINUS DEUS PATRIUM VESTRORUM. Pro Dominus, hebræicè est nomen tetragrammaton *Je ho va*; hoc Deo hebræicè est *Elohim*. Primum nomen est natura, posterior gratia, curæ et providentiæ, q. d.: Ego Deus, qui ita sum ipsam esse (quod est *Jehova*) ut nolum hominibus deesse, sed velut is adesse, præesse et prodesse (quod est *Elohim*). Ita S. August. tract. de hoc Dei nomine: *Ego sum qui sum*. Hinc probabiliter colligit Eugubini, Cajetanus, Gelehrardi, Bellarm. et alii, nomen tetragrammaton esse idem eum eo: *Ego sum qui sum*. Primum, quia Deus, qui ante filios Israel per Moysen dici jussit: *Qui est nisi me, jam isdem dici jubet: Jehova nisi me*. Certum autem videtur uno et eodem nomine jus esse vocari: ergo nomenclaturam suam, quam prius per verbum expresserat Deus, dicens: *Sic dices filiis Israel: Qui est nisi me; hic per nomen exprimit dicens: Jehova nisi me*. Secundo, quia hoc cap. Moses studio semper Deum vocavit *Elohim*, domus Deus ipse nomen, *Ego sum qui sum*, sibi indat; deinceps verò usurpat tetragrammaton *Jehova*, quasi Deo jam inditum, hincque cum, *Ego sum qui sum*. Idem magis patebit cap. 6, v. 3.

HOC NOMEN NISI EST IN ÆTERNUM, ET HOC MEMORIALE REGIS. Quo scilicet memorabatur mei, invocabunt et laudabunt me filii patriarcharum secundum carnem, et post eos Christiani, qui sunt veri Israelitæ, et filii Abraham secundum fidem et spiritum, quibus per Christum veritas fœderis icui cum Abraham est exhibitæ: ita ut per Christum non deleta, sed renovata potius et illustrata videatur Abraham, Isaac et Jacob memoria.

IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM. Hebræicè, *in seculum seculi*, id est, per omnia secula, quovis seculo.

VERS. 16. — VISITANS VISITANS VOS. Respexit et vidi vos; ita verit noscè eum Septuag. melius quam Chaldaeus qui vertit, *recordatus sum vestri*. Nam presentium malorum non tam est memoria quam visio: hic Deus visitat in bonum, alius in malum, ut Psal. 88: *Visitabo* (id est, castigabo) *in virga iniquitates eorum*.

VERS. 17. — ET DIXI. Meum statui et decrevi.

VERS. 18. — ET AUDIENS VOCEM TEAM, TAM BETA ET OPTATA DE EORUM LIBERATIONE mutiantem: memores compleri jam hoc liberationis tempus Abraham præ-

dictum, Genes. 15, v. 16; ibi enim dicitur: *Generatione autem quarta revertetur hæc*. Jam autem exinde est generatio nostra.

VOCAVIT VOS. Hebræicè est, *occurrit nobis*, id est, spondebè oblitit et apparuit nobis vocans nos, videlicet ad sacrificium. Alienus vertit Chald. *Innocens est super nos*. Hinc speciem sacrificii voluit Deus Hebræos apud Pharaonem preterece belaidæ fuge, ne Pha. ad abitum populi palam factum, et aperitè postulatum statim aboueret. Ut ergo Moses populum edocet, ad itaque veniam à Pharaone impetret, jubetur ei dicere Deum velle ab Hebræis coli extra Ægyptum in deserto; quod verum erat: dixerat enim Deus v. 72: *Inimolabitur Deo super montem istum* (Sina).

LESSES. Hebræicè, et nunc emmus, *quæro*, id est, licet, licet ire nobis.

VILM TRUBIUM. Moderata petio; nam si longius iter et tempus peteret, excusari merito videretur rex hebræis abitum, tanquam qui jure de fugâ Israelitarum suspicaretur et metueret. Nec mendaciam hic, sed silentium integre veritatis interveni: ituri enim erant licere trium dierum, et hoc dixerunt; sed longius deinde ituri erant in Chanaan, et hoc tacuerunt.

Mysticè, via trium dierum est via fidei, spei et charitatis... Rursum via contritionis, confessionis et satisfactionis, quibus præparamus nos et tendimus ad sacrificium Eucharisticæ.

Angusticè, via trium dierum in cœlum est via Christi, ejus prima dies est dies passionis et mortis ejus; secunda dies est descensus ad inferos; tertia, est dies resurrectionis ejusdem. Ita S. August. serm. 90 de Temp.

VERS. 19. — SED EGO SCIO QUOS NON DIMITTET VOS. Præmittit Moyses et Hebræos Deo, ne repulsam apud Pharaonem passim animis concedant cœptisque desistant.

NIS PER MANEM VALIDAM. Per decem plagas et maxime per eandem primogenitorum, quam ego is inferam. Chald. vertit, *nisi per finem farlem quem ego is hisce plagis incutiam*.

VERS. 22. — A VICINA SUA ET AB HOSPITA SUA. Hinc patet Ægyptios fuisse permixtos Hebræis in terra Gessen.

SPOLIABITIS ÆGYPTUM. Chald. *Ꝓꝓꝓꝓꝓꝓ*, et evocabitis Ægyptum: radix enim ric hebræicè et chald. significat esse vacuum.

Nota. Hebræi abeuntis Ægypto eam spoliaverunt non rapina, sed justo donationis Dei (qui omnium est dominus) titulo. Donavit eis hæc spolia Deus, primo ut castigaret luxum et injustitiam Ægyptiorum. Secundo, ut Hebræis qui gratis servierant Ægyptis, hæc spolia loco pretii redderet. Tertio, ut eis daret materiam quam postea in tabernaculi fabricam offerrent. Hinc Sapientia 7, v. 7, de Hebræis dicitur: *Reddidisti justis mercedem laborum suorum*, unde et Tertull., lib. 4 contra Marcionem. c. 24: *Instincti sunt, inquit, Hebræi non ad fraudem, sed ad mercedis compensationem, quam aliis à dominatoribus exigere non poterant*. Licet enim regis unius imperantis et Hebræos opprimentis hæc

fuerit tyrannis, multorum tamen ei obsequentium, et ablandientis ei plebis furiam sensere Hebraei; et verò etiam solus rex vim fecisset, justè tamen, iustoque bello eius subditi fuissent appetiti.

Tropologie, spolianda est Ægyptus, id est, ea que in ethnicis philosophis et oratoribus elegantia sunt, tanquam ab injustis possessoribus, in nostrum usum

CAPUT IV.

1. Respondens Moyses, ait: Non credent mihi, neque audient vocem meam: sed dicent: Non apparuit tibi Dominus.

2. Dixit ergo ad eum: Quid est quod teneas in manu tuâ? Respondit: Virga.

3. Dixitque Dominus: Projice eam in terram. Projecit, et versa est in colubum, ita ut fugeret Moyses.

4. Dixitque Dominus: Extende manum tuam et apprehende caudam ejus. Extendit, et tenuit, versaque est in virgam.

5. Ut credant, inquit, quod apparuerit tibi Dominus Deus patrum suorum, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob.

6. Dixitque Dominus rursum: Mitte manum tuam in sinum tuum. Quam enim misisset in sinum, protulit leprosam instar nivis.

7. Retrahe, ait, manum tuam in sinum tuum. Retraxit et protulit iterum et erat similis carni reliquæ.

8. Si non creditiderit, inquit, tibi, neque audierint sermonem signi prioris, credent verbo signi sequentis.

9. Quod si nec duobus quidem his signis crediderint, neque audierint vocem tuam: sume aquam fluminis, et effunde eam super aridam; et quicquid haueris de fluvio, vertetur in sanguinem.

10. Ait Moyses: Obsecro, Domine, non sum eloquens ab heri et nudustertius; et ex quo locutus es ad servum tuum, impeditoris et tardioris lingue sum.

11. Dixit Dominus ad eum: Quis fecit os hominis? aut quis fabricatus est mutam et surdum, videntem et cæcum? nonne ego?

12. Perge igitur, ego ero in ore tuo, doceboque te quid loquaris.

13. At ille: Obsecro, inquit, Domine, mitte quem missurus es.

14. Iratus Dominus in Moysen, ait: Aaron frater tuus levites, scio quod eloquens sit; ecce ipse egredietur in occursum tuum, videntem te. Letaliter corde.

15. Loquere ad eum, et pone verba mea in ore ejus; et ego ero in ore tuo, et in ore illius, et ostendam vobis quid agere debeatis.

16. Ipse loquetur pro te ad populum, et erit os tuum; tu autem eris ei in his que ad Deum pertinent.

sunt vindicanda. Ita S. August. lib. 2 Doctrin. Christ. 40, Rupert. Nysenus et Prosper lib. 1 de Promiss. et prædic. cap. 57. *Nonne aspiciamus quanto antro, argento et veste suffraginatus de Ægypto exierit Cyprianus doctor maximus et martyr beatissimus? quanto Lactantius? quanto Victorinus, Optatus, Hilarius? inquit S. Augustinus.*

CHAPITRE IV.

1. Moïse répondit à Dieu: *Je ne doute point de la vérité de vos paroles; mais, quand je dirai ces choses aux enfants d'Israël, ils ne me croiront pas, et ils n'écouteront point ma voix, mais ils diront: Le Seigneur ne vous a point apparû, à moins que je ne le leur prouve par quelques signes extraordinaires.*

2. Dieu lui dit donc: *Que tenez-vous entre votre main? Une verge, lui répondit-il.*

3. Le Seigneur ajouta: *Jetez-la à terre. Moïse la jeta, et elle fut changée en serpent; de sorte que Moïse en étant effrayé, s'enfuit.*

4. Le Seigneur lui dit encore: *Etendez votre main, et prenez ce serpent par la queue. Il étendit sa main et le prit, et aussitôt sa verge, changée en serpent, redevint verge.*

5. Le Seigneur ajouta: *J'ai fait ceci devant vous, afin que vous fassiez la même chose devant les enfants d'Israël, et qu'ils croient que le Seigneur, le Dieu de vos pères, vous a apparû, le Dieu d'Abraham, le Dieu d'Isaac, et le Dieu de Jacob, et qu'il vous a donné le pouvoir de faire ces merveilles pour les convaincre de la vérité des choses que vous leur direz de sa part.*

6. Le Seigneur lui dit encore: *Mettez votre main dans votre sein. Et l'ayant mise dans son sein, il l'en retira pleine d'une lèpre blanche comme la neige.*

7. Remettez, dit le Seigneur, votre main dans votre sein. Il la remit, et il l'en retira toute semblable au reste de son corps.

8. S'ils ne vous croient pas la première fois, dit le Seigneur, et s'ils n'écourent pas la voix du premier miracle, ils écouteront celle du second.

9. Que si à ces deux miracles ils ne croient point encore, et qu'ils n'écourent point votre voix, prenez devant eux de l'eau du fleuve du Nil, répandez-la sur la terre en leur présence, et ils verront que tout ce que vous en aurez puisé sera changé en sang.

10. Moïse dit alors: Seigneur, je vous prie de considérer que je n'ai jamais eu la facilité de parler; depuis même que vous avez commencé à parler à votre serviteur, j'ai la langue moins libre et plus embarrassée que je ne l'étais auparavant.

11. Le Seigneur lui répondit: *Qui a fait la bouche de l'homme? qui a formé le muet, et le sourd, celui qui voit et celui qui est aveugle? N'est-ce pas moi?*

12. Allez donc sans rien craindre; je serai dans votre bouche et je vous apprendrai ce que vous aurez à dire.

13. Je vous prie, Seigneur, répartit Moïse, envoyez celui que vous devez envoyer, comme étant propre à cet emploi, et dispensez-moi de m'en charger. Il parlait de la sorte par un effet de sa modestie et de son humilité.

14. Mais le Seigneur, pour montrer que cette humilité allait trop loin, et que, quand Dieu commande, il faut obéir et se confier en lui, se fâcha contre Moïse; et néanmoins ayant égard à ses remontrances et s'accommodant à sa faiblesse, il lui dit: *Je sais qu'Aaron votre frère, fils de Lévi comme vous, s'exprime aisément; il va venir au-devant de vous par mon ordre; et quand il vous verra, son cœur sera plein de joie.*

15. Parlez-lui de la résolution que j'ai prise de défrayer mon peuple, et mettez mes paroles dans sa bouche. Je serai dans votre bouche et dans la sienne; et je vous montrerai ce que vous aurez à faire et à dire.

16. Il parlera pour vous au peuple, et il sera votre bouche; et vous serez comme son œil, vous le conduirez dans tout ce qui regarde Dieu.

17. Virgam quoque hanc sume in manu tuâ, in qua facturus es signa.

18. Abiit Moyses et reversus est ad Jethro socerum suum, dixitque ei: Vadam et revertar ad fratres meos in Ægyptum, ut videam si adhuc vivant. Cui ait Jethro: Vade in pace.

19. Dixit ergo Dominus ad Moysen in Madian: Vade, et revertere in Ægyptum; mortui sunt enim omnes qui querebant animam tuam.

20. Tulit ergo Moyses uxorem suam, et filios suos, et imposuit eos super asinum, reversusque in Ægyptum, portans virgam Dei in manu suâ.

21. Dixitque ei Dominus revertenti in Ægyptum: Vide ut omnia ostenta que posui in manu tuâ, facias coram Pharaone; ego indurabo cor ejus, et non dimittet populum.

22. Dicesque ad eum: Illece dicit Dominus: Filius meus primogenitus Israel.

23. Dixit tibi: Dimitte filium meum ut serviat mihi, et nolasti dimittere eum: ecce ego interficiam filium tuum primogenitum.

24. Cômque esset in itinere, in diversorio occurrit ei Dominus et volebat occidere eum.

25. Tulit illiud Sèphora acutissimam petram, et circumcidit præputium filii sui, tetigitque pedes ejus, et ait: Sponsus sanguinum tu mihi es.

26. Et dimisit eum postquam dixerat: Sponsus sanguinum tu mihi es, ob circumcisiorem.

27. Dixit autem Dominus ad Aaron: Vade in occursum Moysi in desertum. Qui perrexit obviam ei in montem Del, et osculatus est eum.

28. Narravitque Moyses Aaron omnia verba Domini quibus miserat eum, et signa que mandaverat.

29. Veneruntque simul, et congregaverunt cunctos seniores filiorum Israel.

30. Locutusque est Aaron omnia verba que dixerat Dominus ad Moysen: et fecit signa coram populo,

31. Et credidit populus. Audieruntque quod visi-

17. Prenez ainsi cette verge en votre main; car c'est avec quoi vous ferez des miracles.

18. Moïse s'en alla donc et retourna chez Jethro, son beau-père, et il lui dit: Je m'en vais retrouver mes frères en Égypte, pour voir s'ils sont encore en vie. Jethro lui dit: Allez en paix; je vous souhaite un heureux voyage.

19. Moïse ayant reçu cette permission, n'attendit pour partir que l'ordre de Dieu. Or, le Seigneur dit à Moïse, lorsqu'il était encore à Madian: Retournez en Égypte sans rien craindre; car ceux qui voulaient vous ôter la vie sont morts eux-mêmes.

20. Moïse prit donc sa femme et ses fils, les mit sur un âne, et retourna en Égypte, portant à la main la verge avec laquelle il devait faire éclater la puissance de Dieu.

21. Et le Seigneur lui dit, lorsqu'il retourna en Égypte: Ne manquez pas de faire devant Pharaon tous les miracles que je vous ai donné le pouvoir de faire; j'endurcirai son cœur, en retirant de lui ma miséricorde, comme il le mérite, et je l'abandonnerai à sa propre malice, en sorte qu'il ne laissera point aller mon peuple.

22. Vous lui parlerez donc de cette sorte: Voici ce que dit le Seigneur: Entre tous les peuples de la terre dont je suis le créateur et le père, Israël est celui que, par une faveur singulière, je regarde comme mon fils aimé, et que j'ai particulièrement destiné à être consacré à mon service; c'est pourquoi je vous ordonne de lui laisser la liberté de s'acquiescer de ses devoirs à mon égard, et d'exécuter mes ordres.

23. Et comme ce prince endurec ne se rendra point aux instances répétées que vous lui ferez pour l'engager à laisser sortir mon peuple, vous ajouterez de ma part: Je vous ai déjà dit plusieurs fois: Laissez aller mon fils, afin qu'il me rende le culte qui m'est dû; et vous n'avez point voulu le laisser aller; c'est pourquoi je m'en vais tuer votre fils aimé.

24. Moïse partit avec ces instructions; et lorsqu'il était en chemin, le Seigneur se présenta à lui dans l'hôtellerie, et il voulait lui ôter la vie, sans en marquer la raison.

25. Sèphora, qui comprit ce qu'il étoit parce que son fils n'étoit pas circoncis, prit aussitôt une pierre très-aiguë, et circoncit le chair de son fils; et touchant avec le sang de son fils les pieds de Moïse en les embrassant, elle lui dit: Vous m'êtes un époux de sang, car je vous ai sauvé la vie par le sang de mon fils.

26. Alors l'ange du Seigneur laissa Moïse, après que Sèphora lui eut dit: Vous m'êtes un époux de sang, parce que je vous ai sauvé la vie, à cause de la circoncision de mon fils. Sèphora prit ensuite Moïse de la laisser retourner avec son fils à Madian chez son père; ce que Moïse lui accorda. Pour lui, il continua son chemin vers l'Égypte.

27. Cependant le Seigneur dit à Aaron, qui étoit toujours resté en ce pays-là: Allez au-devant de Moïse jusque dans le désert. Aaron alla au-devant de lui jusqu'à la montagne d'Horeb qui depuis l'apparition du Seigneur dans le buisson ardent, s'appela ainsi la montagne de Dieu: et l'y ayant rencontré, il l'embrassa tendrement, étant ravi de le voir après une si longue absence.

28. Alors Moïse raconta à Aaron tout ce que le Seigneur lui avoit dit en l'envoyant, et les miracles qu'il lui avoit ordonné de faire, pour prouver la vérité de sa mission.

29. Et étant arrivés tous deux en Égypte, ils firent assembler les anciens des enfants d'Israël.

30. Et Aaron, qui portait la parole, selon que le Seigneur l'avoit ordonné, leur exposa tout ce que le Seigneur avoit dit à Moïse; et Moïse fit des miracles devant le peuple, pour confirmer la vérité de tout ce qu'Aaron leur disoit.

31. Aussi le peuple les crut. Et ils comprirent que le Seigneur avoit visité les enfants d'Israël, et qu'il avoit regardé leur affliction; et se prosternant en

fuerit tyrannis, multorum tamen ei obsequentium, et ablandientis ei plebis furiam sensere Hebraei; et verò etiam solus rex vim fecisset, justè tamen, iustoque bello eius subditi fuissent appetiti.

Tropologie, spolianda est Ægyptus, id est, ea que in ethnicis philosophis et oratoribus elegantia sunt, tanquam ab injustis possessoribus, in nostrum usum

CAPUT IV.

1. Respondens Moyses, ait: Non credent mihi, neque audient vocem meam: sed dicent: Non apparuit tibi Dominus.

2. Dixit ergo ad eum: Quid est quod teneas in manu tuâ? Respondit: Virga.

3. Dixitque Dominus: Projice eam in terram. Projecit, et versa est in colubum, ita ut fugeret Moyses.

4. Dixitque Dominus: Extende manum tuam et apprehende caudam ejus. Extendit, et tenuit, versaque est in virgam.

5. Ut credant, inquit, quod apparuerit tibi Dominus Deus patrum suorum, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob.

6. Dixitque Dominus rursùm: Mitte manum tuam in sinum tuum. Quam eam misisset in sinum, protulit leprosam instar nivis.

7. Retrahe, ait, manum tuam in sinum tuum. Retraxit et protulit iterum et erat similis carni reliquæ.

8. Si non creditiderit, inquit, tibi, neque audierint sermonem signi prioris, credent verbo signi sequentis.

9. Quod si nec duobus quidem his signis crediderint, neque audierint vocem tuam: sume aquam fluminis, et effunde eam super aridam; et quicquid hauseris de fluvio, vertetur in sanguinem.

10. Ait Moyses: Obsecro, Domine, non sum eloquens ab heri et nudustertius; et ex quo locutus es ad servum tuum, impeditoris et tardioris lingue sum.

11. Dixit Dominus ad eum: Quis fecit os hominis? aut quis fabricatus est mutam et surdum, videntem et cæcum? nonne ego?

12. Perge igitur, ego ero in ore tuo, doceboque te quid loquaris.

13. At ille: Obsecro, inquit, Domine, mitte quem misurus es.

14. Iratus Dominus in Moysen, ait: Aaron frater tuus levites, scio quòd eloquens sit; ecce ipse egredietur in occursum tuum, videntem te. Letaliter corde.

15. Loquere ad eum, et pone verba mea in ore ejus; et ego ero in ore tuo, et in ore illius, et ostendam vobis quid agere debeatis.

16. Ipse loquetur pro te ad populum, et erit os tuum; tu autem eris ei in his que ad Deum pertinent.

sunt vindicanda. Ita S. August. lib. 2 Doctrin. Christ. 40, Rupert. Nysenus et Prosper lib. 1 de Promiss. et prædic. cap. 57. *Nonne aspiciamus quanto auro, argento et veste suffraginatus de Ægypto exierit Cyprianus doctor maximus et martyr beatissimus? quanto Lactantius? quanto Victorinus, Optatus, Hilarius? inquit S. Augustinus.*

CHAPITRE IV.

1. Moïse répondit à Dieu: *Je ne doute point de la vérité de vos paroles; mais, quand je dirai ces choses aux enfans d'Israël, ils ne me croiront pas, et ils n'écouteront point ma voix, mais ils diront: Le Seigneur ne vous a point apparû, à moins que je ne le leur prouve par quelques signes extraordinaires.*

2. Dieu lui dit donc: *Que tenez-vous entre votre main? Une verge, lui répondit-il.*

3. Le Seigneur ajouta: *Jetez-la à terre. Moïse la jeta, et elle fut changée en serpent; de sorte que Moïse en étant effrayé, s'enfuit.*

4. Le Seigneur lui dit encore: *Etendez votre main, et prenez ce serpent par la queue. Il étendit sa main et le prit, et aussitôt il versa, changé en serpent, redevenit verge.*

5. Le Seigneur ajouta: *J'ai fait ceci devant vous, afin que vous fassiez la même chose devant les enfans d'Israël, et qu'ils croient que le Seigneur, le Dieu de vos pères, vous a apparû, le Dieu d'Abraham, le Dieu d'Isaac, et le Dieu de Jacob, et qu'il vous a donné le pouvoir de faire ces merveilles pour les convaincre de la vérité des choses que vous leur direz de sa part.*

6. Le Seigneur lui dit encore: *Mettez votre main dans votre sein. Et l'ayant mise dans son sein, il l'en retira pleine d'une lèpre blanche comme la neige.*

7. Remettez, dit le Seigneur, votre main dans votre sein. Il la remit, et il l'en retira toute semblable au reste de son corps.

8. S'ils ne vous croient pas la première fois, dit le Seigneur, et s'ils n'écourent pas la voix du premier miracle, ils écouleront celle du second.

9. Que si à ces deux miracles ils ne croient point encore, et qu'ils n'écourent point votre voix, prenez devant eux de l'eau du fleuve du Nil, répandez-la sur la terre en leur présence, et ils verront que tout ce que vous en aurez puisé sera changé en sang.

10. Moïse dit alors: Seigneur, je vous prie de considérer que je n'ai jamais eu la facilité de parler; depuis même que vous avez commencé à parler à votre serviteur, j'ai la langue moins libre et plus embarrassée que je ne l'étais auparavant.

11. Le Seigneur lui répondit: *Qui a fait la bouche de l'homme? qui a formé le muet, et le sourd, celui qui voit et celui qui est aveugle? N'est-ce pas moi?*

12. Allez donc sans rien craindre; je serai dans votre bouche et je vous apprendrai ce que vous aurez à dire.

13. Je vous prie, Seigneur, répartit Moïse, envoyez celui que vous devez envoyer, comme étant propre à cet emploi, et dispensez-moi de m'en charger. Il parlait de la sorte par un effet de sa modestie et de son humilité.

14. Mais le Seigneur, pour montrer que cette humilité allait trop loin, et que, quand Dieu commande, il faut obéir et se confier en lui, se fâcha contre Moïse; et néanmoins ayant égard à ses remontrances et s'accommodant à sa faiblesse, il lui dit: *Je sais qu'Aaron votre frère, fils de Lévi comme vous, s'exprime aisément; il va venir au-devant de vous par mon ordre; et quand il vous verra, son cœur sera plein de joie.*

15. Parlez-lui de la résolution que j'ai prise de défrayer mon peuple, et mettez mes paroles dans sa bouche. Je serai dans votre bouche et dans la sienne; et je vous montrerai ce que vous aurez à faire et à dire.

16. Il parlera pour vous au peuple, et il sera votre bouche; et vous serez comme son œil, vous le conduirez dans tout ce qui regarde Dieu.

17. Virgam quoque hanc sume in manu tuâ, in qua facturus es signa.

18. Abiit Moyses et reversus est ad Jethro socerum suum, dixitque ei: Vadam et revertar ad fratres meos in Ægyptum, ut videam si adhuc vivant. Cui ait Jethro: Vade in pace.

19. Dixit ergo Dominus ad Moysen in Madian: Vade, et revertere in Ægyptum; mortui sunt enim omnes qui querebant animam tuam.

20. Tulit ergo Moyses uxorem suam, et filios suos, et imposuit eos super asinum, reversusque in Ægyptum, portans virgam Dei in manu suâ.

21. Dixitque ei Dominus revertenti in Ægyptum: Vide ut omnia ostenta que posui in manu tuâ, facias coram Pharaone; ego indurabo cor ejus, et non dimittet populum.

22. Dicesque ad eum: Illece dicit Dominus: Filius meus primogenitus Israel.

23. Dixit tibi: Dimitte filium meum ut serviat mihi, et nolasti dimittere eum: ecce ego interficiam filium tuum primogenitum.

24. Cômque esset in itinere, in diversorio occurrit ei Dominus et volebat occidere eum.

25. Tulit illièd Sèphora acutissimam petram, et circumcidit præputium filii sui, tetigitque pedes ejus, et ait: Sponsus sanguinum tu mihi es.

26. Et dimisit eum postquam dixerat: Sponsus sanguinum tu mihi es, ob circumcisiõnem.

27. Dixit autem Dominus ad Aaron: Vade in occursum Moysi in desertum. Qui perrexit obviam ei in montem Del, et osculatus est eum.

28. Narravitque Moyses Aaron omnia verba Domini quibus miserat eum, et signa que mandaverat.

29. Veneruntque simul, et congregaverunt cunctos seniores filiorum Israel.

30. Locutusque est Aaron omnia verba que dixerat Dominus ad Moysen: et fecit signa coram populo,

31. Et credidit populus. Audieruntque quòd visi-

17. Prenez ainsi cette verge en votre main; car c'est avec quoi vous ferez des miracles.

18. Moïse s'en alla donc et retourna chez Jethro, son beau-père, et il lui dit: Je m'en vais retrouver mes frères en Égypte, pour voir s'ils sont encore en vie. Jethro lui dit: Allez en paix; je vous souhaite un heureux voyage.

19. Moïse ayant reçu cette permission, n'attendit pour partir que l'ordre de Dieu. Or, le Seigneur dit à Moïse, lorsqu'il était encore à Madian: Retournez en Égypte sans rien craindre; car ceux qui voulaient vous ôter la vie sont morts eux-mêmes.

20. Moïse prit donc sa femme et ses fils, les mit sur un âne, et retourna en Égypte, portant à la main la verge avec laquelle il devait faire éclater la puissance de Dieu.

21. Et le Seigneur lui dit, lorsqu'il retourna en Égypte: Ne manquez pas de faire devant Pharaon tous les miracles que je vous ai donné le pouvoir de faire; j'endurcirai son cœur, en retirant de lui ma miséricorde, comme il le mérité, et je l'abandonnerai à sa propre malice, en sorte qu'il ne laissera point aller mon peuple.

22. Vous lui parlerez donc de cette sorte: Voici ce que dit le Seigneur: Entre tous les peuples de la terre dont je suis le créateur et le père, Israël est celui que, par une faveur singulière, je regarde comme mon fils aimé, et que j'ai particulièrement destiné à être consacré à mon service; c'est pourquoi je vous ordonne de lui laisser la liberté de s'acquiescer de ses devoirs à mon égard, et d'exécuter mes ordres.

23. Et comme ce prince enduret ne se rendra point aux instances réitérées que vous lui ferez pour l'engager à laisser sortir mon peuple, vous ajouterez de ma part: Je vous ai déjà dit plusieurs fois: Laissez aller mon fils, afin qu'il me rende le culte qui m'est dû; et vous n'avez point voulu le laisser aller; c'est pourquoi je m'en vais tuer votre fils aimé.

24. Moïse partit avec ces instructions; et lorsqu'il était en chemin, le Seigneur se présenta à lui dans l'hôtellerie, et il voulait lui ôter la vie, sans en marquer la raison.

25. Sèphora, qui comprit que c'était parce que son fils n'était pas circoncis, prit aussitôt une pierre très-aiguë, et circoncit le chair de son fils; et touchant avec le sang de son fils les pieds de Moïse en les embrassant, elle lui dit: Vous m'êtes un époux de sang, car je vous ai sauvé la vie par le sang de mon fils.

26. Alors l'ange du Seigneur laissa Moïse, après que Sèphora lui eut dit: Vous m'êtes un époux de sang, parce que je vous ai sauvé la vie, à cause de la circoncision de mon fils. Sèphora prit ensuite Moïse de la laisser retourner avec son fils à Madian chez son père; ce que Moïse lui accorda. Pour lui, il continua son chemin vers l'Égypte.

27. Cependant le Seigneur dit à Aaron, qui était toujours resté en ce pays-là: Allez au-devant de Moïse jusque dans le désert. Aaron alla au-devant de lui jusqu'à la montagne d'Horeb qui depuis l'apparition du Seigneur dans le buisson ardent, s'appela ainsi la montagne de Dieu: et l'y ayant rencontré, il l'embrassa tendrement, étant ravi de le voir après une si longue absence.

28. Alors Moïse raconta à Aaron tout ce que le Seigneur lui avait dit en l'envoyant, et les miracles qu'il lui avait ordonné de faire, pour prouver la vérité de sa mission.

29. Et étant arrivés tous deux en Égypte, ils firent assembler les anciens des enfans d'Israël.

30. Et Aaron, qui portait la parole, selon que le Seigneur l'avait ordonné, leur exposa tout ce que le Seigneur avait dit à Moïse; et Moïse fit des miracles devant le peuple, pour confirmer la vérité de tout ce qu'Aaron leur disait.

31. Aussi le peuple les crut. Et ils comprirent que le Seigneur avait visité les enfans d'Israël, et qu'il avait regardé leur affliction; et se prosternant en

tisset Dominus filios Israel, et quod respexisset afflictionem illorum; et prout adoraverunt.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — NON CREDENT, populus et plebs Hebraeorum: quia inter eos multi sunt dure cervicis. Nam de senioribus praeclaret Deus c. 2, v. 18, eos credituros, cui sine dubio Moses fidem habebat. Tertia est haec Moses exensatio ob populi incredulitatem; hinc Deus ad signum descendit.

VERS. 2. — QUID EST QUOD TENES IN MANU TUA? Deus rogat Moysen, non quasi ignorans, sed ut ei det occasionem respondendi ejus quod volebat ab eo audire.

RESPONDE. VIRGA, pastoralis, qua oves regebat. In Hebraeo pulchra est paronomasia: quae dicitur Deus *Mozze*, quid haec respondet Moyses *mozzu*, est virga.

Quaerens quid ad litteram significet haec virga? Respond. R. Abraham, virga est Pharaon, qui tempore Josephi erga Hebraeos fuit instar virgae molliis, et ad nuntium Josephi flexilis: sed mortuo Josepho versus est in colubrum insidiando Hebraeis, eisque exitum machinando; verum in fine rursus factus est quasi virga, dum per plagas Moysi domitus, Hebraeos Aegypto exire permisit imo compulsi.

Verum dico, haec virga ejusque metamorphosi, significabantur vices et vicissitudo Hebraeorum, sive tres eorum status in Aegypto; Hebraei enim virgam, id est, sceptrum et principatum, tenebant vivente et regente Josepho: eo vita functo, virga haec in terram projecta est et versa in colubrum, quia Hebraei prius chari, post mortem Josephi exosi fore Aegyptiis, ac si essent colubri, qui insidios et nocem machinarentur Aegyptiis: hic coluber in virgam reversus est in manu Moysi, ut habent Hebraei, quia Moyses populo rursus sceptrum, libertatem et dominationem attulit. Ita Lyran., Abulens., Perer.

Symbolicè, haec virga significabatur dueatus et summa potestas, quam Moysi niox datus erat Deus, qua Aegyptios percussit et punivit; Hebraeos vero tenuit, duxit et gubernavit: virga enim haec fuit Moysi instar sceptri, quod Aegyptiis formidabile fuit et exosum instar serpentis; Hebraeis vero amabile instar virgae et baculi pastoralis. Mittitur ergo à Deo Moyses armatus non lancea, sed baculo, verum thumaturgo, coque Apollat Aegyptiam. Ille est typus Christi mitis tunc Apollat eosque armatus eosque armatus potestate patrandi miracula, quibus orbem sibi subigant, Marc. ult. v. 17. Unde S. Bernardus: *Insonat, ait, tuba salutaria, coruscant miracula, et annua credit: cito perveniet quod dicitur, ubi quod suspensum ascenditur.* Hujus virgae Moysi partem inventam esse anno Christi 1008, ad eamque ex Gallia, Italia, aliisque provinciis conduxisse plurimos narrat ex Glabro Barone anno jam dicto.

Allegoricè, virga est crux Christi lignea, qua serpente est versa Judaeis et impiis: hi enim crucem quasi supplicium malefactorum exhorrescunt; sed per caudam, id est, in fine mundi, eam apprehendunt scilicet non colubrum esse, sed virgam, id est,

terre, illi fadorent, et huius redderent grates de eius effect de sua bonè.

Dei virtutem et sapientiam. Ita S. Cyrillus, Origen. hom. 4, August. serm. 86 de Temp.

Rursus Cyrillus in Collecta: in Exodum: Virga, inquit, est humana natura qua recta à Deo condita est, et posita in paradiso; ubi erat in manu Moysi, id est, in curà et protectione Dei: per peccatum haec virga projecta est in terram, cum ei peccatum est: Terra est, et in terram revertetur: hic versa est in colubrum, quia serpenti tentanti credidit, consensit et coheresit; et, sicut serpens lunatum habet venenum, ita nos peccatum originale ab Adam per naturalem propagationem contrahimus, per quod quasi serpentes humi serpiamus, et non nisi terrena sapiamus: Christus hunc serpentem apprehendit, non in capite, ubi habet venenum, sed in cauda, quia humanam naturam sine peccato assumpsit. Rursus, in cauda, id est, in ultima parte mundi, humanam naturam assumpsit, itaque cum sibi et Deo univit, iudicium pulchriorem et augustiorem effecit. Ita Pererius.

Analogicè, idem Cyrillus lib. de Incarnat. c. 14: Virga, inquit, est Christus, qui est potentia Patris, quae tenet virgam sive sceptrum regni et aequitatis. Haec in serpentem versa est in incarnatione; humana enim natura per peccatum Adae facta est maligna ut serpens; peccatoris autem naturam et similitudinem induit Christus; hinc serpens in deserto exaltatus significat Christum in cruce exaltatum, ut dicitur Joan. 3, 14: Serpens hic per resurrectionem rursus factus est virga, id est, dominus, rex, iudex, triumphator et princeps caeli et terre.

Pari modo Cyrillus ibidem cap. 15, sequens signum leprose Moysi, de Christo nato, passo et resurgente interpretatur.

Tropologicè, virga est disciplina, correctio et castigatio: quae initio pueris, imperfectis et immortales horrida videtur ut serpens, sed in fine, cum ejus fructum experiantur, agnoscunt esse virgam paternam et pastorem; nam, ut ait Apostolus Hebr. 12, 11: *Omnia disciplina in praesenti quidem videtur, non esse gaudii, sed metoris; postea autem fructum pacis etiam exercitatis per eam redditur justitiam.*

VERS. 5. — **ITA ET FUERUNT MOSES.** Erat enim hic coluber ex magna virga productus magnus horridusque; unde Philo eum vocat draconem serpentum principem.

VERS. 5. — **UT CREDANT MOSES.** hoc signum virgae facies coram eis; ut scilicet eam mutes in colubrum, ac rursus in virgam; hoc sine, ut credant te à me esse missum.

VERS. 6. — **QUAM CUM MISSET IN SINUM, PROTULIT LEPROSUM.** Secundum est hoc signum manus leprose et sanatae.

Symbolicè ad litteram, Moyses manum mittens in sinum, significabat se habere curam populi omnique quasi sinu suo gestare, Numer. 11, 12. Manus enim significabat populum Hebraeorum, unde in sinu Moysi manus facta est leprosa, quia cum viderent Aegyptii, popu-

lum habere ducem Moysen, ab eoque foveri, crigi et defendi, conperunt cum duris tractare et affligere; sed Moyses eam secundo mittens in sinum, id est, plenam et perfectam populi curam suscipiens, eum per plagas Pharaoni immittens vindicando, manum reduxit sanam et integram, quia populum ex Aegypto salvum eduxit.

Symbolicè et tropologicè, hoc signo significabatur causa afflictionis Hebraeorum; manus enim in sinu, sunt Hebraei in cultu ac religione, et consequenter in curà et sinu quasi Dei. Hic manus facta est leprosa, quia Hebraei prolapsi sunt ad idola et vitia Aegyptiorum; sed haec eluit Deus, manumque à lepra expurgavit, cum rursus Hebraeos per Moysen, in sinu suo condidit, acceptans eos in suum populum, suamque Ecclesiam. Ita S. Cyrillus et Theod.

Addit Theodoretus, Deum voluisse hoc signo Moysen admonere perpetuae humilitatis, quando manum ejus futuram thumaturgam, et ipsa etiam elementa comaturam, prius lepra infect.

Allegoricè, S. Augustus, serm. 86 de Temp.: Manus, inquit, leprosa, est Synagoga Judaeorum; quae lepra, id est, infidelitate in Christum, infecta, rejecta fuit à Deo; huic successit manus nitida, id est, Ecclesia fidelis gentium, à Deo electa. Secundò, Pererius: Manus Moysi, inquit, est Christus Filius Dei, qui est quasi manus Patris: per ipsum enim Pater fecit omnia. Hic erat ab aeterno in sinu Patris, sed cum fors prolatus est per incarnationem, visus est leprosus, id est, laboribus doloribusque obrutus. Unde Isaias c. 54, ait: *Non est species ei, neque decor, et nos putavimus eum quasi leprosum.* Sed retractus rursus per resurrectionem et ascensionem in sinum Patris, sedensque ad dexteram Dei, gloriosus apparuit.

VERS. 8. — **NEQUE ADHERENT VOCEM SIGNI PRIORIS,** id est, vocem signo priore confirmatam; signum enim nuntia voce loquelatur, sermonem Moysi esse sermonem Dei, huiusque rei signum hoc sigillum erat.

VERS. 9. — **SOME AQUM FLUMINIS, Nil.**

ET VERTETUR IN SANGUINEM. Tertium hoc signum, quo Moyses vertit aquam in sanguinem, appositum fuit; eo enim Aegyptiis infanticidium Hebraeorum quasi exprobravit, eorumque sanguinem hoc sanguine vindicavit, portendique illorum in aquis et mari Rubro suffocationem, qui parvos Hebraeorum aquis merserant. *Bignum enim sibi ut in fluvio, cui parvulos Hebraeorum crudeli necem mergentes tradiderant, nactoribus ecclesis poculum sanguinis redderet, et cruorem polluti gurgitis, quem parvulorum caede macularant, polando sentient.* inquit Origenes homil. 4, et ex eo S. Augustus, serm. 87 de Temp. Patet Josephus, Moysen hoc tertium signum, aquè ut duo priora, expertum esse et fecisse hic coram Domino; verum melius Philo censet, Moysen tantum duo priora signa hic coram Domino expertum esse, tertium vero hoc signum distulisse, et reservasse ad illud faceret coram Pharaone; hoc enim significat hic Scriptura.

Tertullianus lib. de Resurr. carnis, c. 28, per tria haec signa, mysticè accipit trinam virtutem Dei; haec

enim primò, colubrum, id est, diabolum, subegit; secundò, carnem leprosam, imò corruptam, de sinu mortis in resurrectione extrahit; tertio omnem sanguinem, inquit, exequetur iudicio, id est, iusto iudicio à morte vindicabit, et suscitabit omnem sanguinem in martyrio aut morte effusum, per communem omnium resurrectionem.

OSSICAO, DOMINE. Subaudi, parce mihi, nolite me mittere. Hoc enim intelligitur per apopiensem.

VERS. 10. — **NON SUM ELOQUENS.** Symmachus, non sum eloquens, id est, disertus; Hebr. non sum vir verborum, qui scilicet multa facunde loquitur, ut Pharaon oratorem tam jejunum non sit audiretur.

AN HERI ET NUBILITERTIUS, à superiori tempore. Est Hebraismus.

ET EX QVO. Hebraeo, etiam ex quo mecum locutus es, q. d. Et quo alioquo tuo evasi facitiorum, ut ex verbis meis nosse potes; quare minus est consensu expositio Philonis, quae talis est: Cum mecum eloquentiam tuam, ó Domine, comparo, me motum et elinguentem iugos; alia enim est mens Moysi, ut mox demonstrabo.

IMPEDITIORS ET TARDIORS LINGUAE SUAE. Nota. Haec verba pendunt à precedentibus; q. d.: Etiam ex quo mecum locutus es, Domine, impeditior lingua remansit, nec evasi eloquentior, cum tamen tu linguas infantium facias serpe disertas. Malè ergo Billia regia hae dirimunt per hypocolon, postquam post seruum tuum, ut nova deinde sententia incipiat, haec scilicet, *impeditior et tardior lingua tua.* Ex priori lectione, quae germana est, putant aliqui defectum hunc linguæ in Moysi fuisse auctum ex visione et colloquio Dei, propter summam divinae majestatis admirationem, et reverentiam Moysi. Verum contrarium inquit Hebraei, sic enim habent: *Mi Domine, ego non sum eloquens, etiam ab heri, etiam à nudiliteris, etiam ex eo tempore quo locutus es ad servum tuum, quia gravis oris, et gravis lingua sum ego, q. d.: Nunquam fui eloquens, ne quidem ab eo tempore quo tu mecum locutus es, quia natura impeditam et tardam habeo linguam.* Chald. verit, *quia gravis loquelae et profunda lingua ego sum, q. d.: Difficilius et tardè loquor, ita ut videar ex profundo et imo pectore verba atrahere.* Impedimentum aliud gracilitatis exprimit Septuag. dum vertunt, *et profunda lingua ego sum, q. d.: Gracili voce et tarda lingua ego sum; idque de gracili voce secuti sunt Origenes hom. 5. S. Hieronymus Jerem. 1, Philo Theod., August. quæst. 10 et 16, ubi ait: Fortè fulva regina non permittebat accedentes de proximo loqui, ut merito timeat Moyses, se ob gracilitatem vocis à Pharaone non audirendum.*

Est haec quarta Moysi exensatio, quae missionem ad Pharaonem directam, petita ab impedimento linguæ. Ubi nota quintuplex illud in Moysi fuisse. Primum, quod, ut indicant Hebraei, esset homo paucorum verborum, id est, dicenti jejuns et inops; secundum, quod in dicendo non esset eloquens, sed rudis, inconditus et inelegans; tertium, quod in sermone non esset promptus, sed tardiloquus; quartum, quod voce esset gracili et exili; quintum, quod lingua esset impedita, ut

aliquas litteras et voces bene pronuntiare non posset, forte etiam quod esset balbus, vel hlesus. Ob hosce defectus Moses cap. 6, vocat se incircumcisum labiis.

Nota hic humilitatem Mosis quâ sua vitia confitetur, legationem tam honorificam detrectat; hinc meruit, ut per vocem ejus infirmum, Deus confunderet eloquentes et sapientes Ægyptiorum, ait Theodor.

Quæres an hoc vitium lingue Mose fuerit naturale, an ex accidente ei obveniret? Aliqui apud Hugonem Victor. putant hoc tantum lingue vitium in Mose fuisse, quod scilicet per 40 annos quibus vixerat in Madian, oblitus esset linguam ægyptiacam. Verum non hoc idiomatis, sed aliud lingue vitium, in vitiâ in Mose ponit hic Scrip. Secundò, Hebræi tradunt, quod Moses cum esset triennis, prius candentes ori admovent, et extremam linguam adusserit, indeque lingue hoc vitium contraxerit. Sed læce Judæorum est fabella. Tertio, Origen. lib. 5, S. Greg. hom. 8 in Ezechiel et Rupert. lib. 1 in Exod. cap. 18, putant Mosen per se fuisse disertum, sed postquam cepit colloqui cum Deo, comparatione divine sapientie et eloquentie, visum sibi se esse infantem et mutum; idque ab heri et multatertius, id est, ab hoc triduo quo tecum, Domine, locutus sum; hinc enim patet, hæc inter Deum et Mosen non uno, sed tribus diebus esse acta et dicta. Verum læce expositio refellitur ex eo, quod Moses post hoc colloquium cum Deo manserit infacundus et tardiloquus, et, ut ipse ait c. 6, v. 12, incircumcisus labiis; unde ibidem ei Deus socius et interpreti addit Aaronem, qui pro Mose loquitur ad populum.

Dico ergo hoc vitium lingue naturale fuisse Mose, et a naturâ ei insitum, non autem ex accidente ei obvenisse. Mosen ergo ita indiseritum elegit Deus ad hæc legationem, tum ut Mosen in humilitate per hunc defectum contineret, tum ut Hebræorum liberatio non eloquentia Mosis, sed Dei potentia tribueretur; infirma enim mundi eligit Deus, ut confundat fortia. Pari modo elegit Deus rudes et indiseritos Apostoles, per quos orbem convertit, ita Theodor.

Nota, Moses infacundus fuit exterius apud homines, sed interius facundus fuit apud Deum; quia efficacitæ suæ orationis et sanctitatis impetravit à Deo quicquid voluit, ut patet Exodi 25, v. 11 et 14.

VERS. 11. — QUIS FECIT OS HOMINIS? AUT QUIS FABRICAVIT OS MUTUM ET SORDIDUM? NONNE EGO? q. d. : Ego sum qui sensus sensumque usum do et adimo, cum mihi liberet, ut et balbis linguam expeditam, et lingua agiles cum placet restringam; cum ergo te nunc mitam, et legatam meam designem, os quoque et faciundiam tibi dabo.

Dico hic, faciundiam et gratiam sermonis esse donum Dei, vel naturale vel supernaturale. Hinc Platoni, cum adhuc infans dormiret in cunis, apes mellis copiam in os insillare sunt vise; quod presagium erat, ex Platone ore, Dei dono, fluxuram orationem melle sua-viorum. Hinc et Xenophon ab elegantia sermonis, vocatus est Musa Attica. Sic et in S. Ambrosii, cum adhuc infans esset ore examen apum consedit, quod divinam Viri eloquentiam præmonstrabat, inquit Pauli-

nus in ejus Vita. S. Dominici mater gravida, sibi visa est in quiete continere in alvo catulum ore præferentem facem, quâ, editus in locum, orbem terrarum incendere. Quo somnio significabatur fore ut S. Dominicus sua concione facundia et fervida præque cunctis, ad Dei amorem inflammaret. Simile quippiam contigit matri S. Bernardi, qui fuit mellifluus. Mirum vero est, quod subinde videmus, homines, tetricos aliis et infacetos, facundia à Deo donari, multaque gratiosè et elegantè proloqui. Ita cum Xenocrates naturâ durus et tetricus, gratiosè et festivè loqueretur, ac mirarentur audientes, dixit Plato: *Quid miramini? nonne inter carduos et urticas liliâ plerumque et rosas enasci cernitis?*

VERS. 15. — ONSERO, DOMINE, MITTE QUEM MISSURUS ES, q. d. : Alium mitte, quem te missurum prescivisti. Hebraicè est, *mitte, quæso, pro munus prescivisti.* Alterius quem mittes, q. d. : Ad legationem hæc tantam alio, meque aptiore utere instrumento; hoc enim Hebræis est manus.

Notat Cajetanus quintam hæc esse excusationem Mosis; prima enim fuit c. 2, v. 11, ex sua inhabilitate, quod ad tantum munus esset ineptus et impar. Secunda, cap. 2, v. 15, de ignoto Dei nomine. Tertia, cap. 5, v. 1, ex incredulitate Hebræorum. Quarta cap. 5, v. 10, ex suo lingue vitio. Cùmque videret hæc excusationes non acceptari à Deo, quintam hæc addidit interpellationem et supplicationem, quâ omnino conatus est se excutere, et in alium rejicere hæc missionem, obsecrans, *mitte quem missuras es, q. d. : Mitte quemcumque volueris; modo ne me mittas, inodoneum ad tantum munus.* Ita Vatablus.

Quare non rectè Lyranus putat, his verbis Mosen excusasse Deum, ut definitè Aaronem fratrem suum mitteret, utpote qui se esset eloquentior, quique, ut addunt vel fingunt aliqui Rabbinii, hæcenus prophetam egerat in Israel. Non rectè etiam R. Salomon putat, Mosen petiisse mitti Josue, de quo silè revelatum erat, quod post mortem suam induceret Hebræos in Chanaan. Verba enim Mosis generalia et indefinita sunt. Secundò, multi Patres, ut S. Justinus, Tertullianus, Cyprianus, Eusebius, scribentes contra Judæos, et Rupertus, putant, Mosen hic petiisse adventum Messie; hujus enim nomen erat *missus* vel *mittendus*, ut patet Genes. 49, 10, q. d. : Quandoquidem, o Domine, statuas mittere Messiam, eumque ut nos à peccato liberet alligando missurus es, eum nunc potius mitte, ut populum tuum eadem operâ ex Ægypto liberet. Hic sensus valde probabilis et accommodatus est, quicquid objiciat Abulensis, et audacter nimis tantis Patribus obstrepit Eusebius. Ita enim olim ahi patriarche in gravibus cæsis, semper ad Christum promissum respiciebant, et ad eum suspirabant, ut patet de Jacob Genes. 49, v. 10 et 18.

Quæres an Moses peccarit toties renitendo vocationi et missioni Dei? Aliqui Hebræi censent Mosen peccasse mortali incredulitate, diffidentia et inobedientia, idèque punitum esse in eo, quod Hebræos non induxerit in terram promissam, sed hæc nimis dura et fundamentò carens est censura; nec ubi hæc,

sed ob aliam diffidentiam ad aquas contradictionis, Moses exclusus est terrâ sanctâ, ut patet Numer. 20. Magis insulsum est quod ait R. Salomon, Mosen ob hoc peccatum privatum esse sacerdotio, illudque translatum esse ad Aaron. Secundò, S. Basilus, Gregorius, Hieronymus, eoque citans Perer, omnino excusant Mosen, ejusque excusationem quasi ab humilitate profectam laudant, tum quia Moses sciebat cor pervicax et inexorabile Pharaonis, atque duram cervicem Hebræorum, ait Basilus, quam se putabat frangere non posse; tum quia veri obedientis est, honorifica (qualis erat hæc missio) refugere et detrectare; ad dura verò et aspera se ultrò et alacriter offerre, ut docet S. Gregor. 35 Moral. c. 15. Pari modo Saul se quasi indignum excusavit à regno, 1 Reg. c. 9, et Jeremias c. 1, à prophetia et predicatione. *Moyas*, inquit S. Gregorius, *quia apud se mente humilis existit, oblatam propterea tantè regimini gloriam expavit.* Paulus verò cum *Agabo*, quanta se adversus in Hierosolymis maneret, audiret, *prohinc respondit*: « Ego non solum alligari, sed et mori in Jerusalem paratus sum pro nomine Christi. » *Præsertim ergo utrorumque ducum infractâ virtute instituitur, ut si obedientiam voluntam apprehenderet veraciter nititur, prosperis hujus seculi ex sola justione, adversis autem etiam ex devotione militans.*

Verum dico cum Cajetano et Abulensi, Mosen peccasse veniali pusillanimitate et inobedientia; cum enim suam infirmitatem perpendere, illi nimis inhestit; arbitrans se infirmiore esse quam qui tantum onus à Deo impositum sustinere posset; non cogitans, Deum qui se vocabat, sibi quoque vires et animos suppeditaturum. Licet ergo Moses directè non repelleret se detrectatè voluntatem Dei, cupiebat tamen Deum aliud velle, aliudque mittere; et ad hoc nimis, adoque quâto Deum urset. Quare merito ei, quasi nimis tergiversanti iratus est Deus; vel ut hebraicè est *וַיִּחַר*, id est, subito exarduit, salvâ tamen amicitia cum Mose; unde mox hæc iram elementari temperavit, Mosenque jam acquiescentem ad Pharaonem misit, addens ei socium Aaronem.

Dico: Moses sciebat jam ante se electum à Deo ad hoc munus; idèque tam animosè, quam periculosè Ægyptium illum occidit, ut ex S. Stephano ostendi cap. 2, 12; quomodo ergo hic factus est pusillanimis, ut hoc munus jam detrectet? — Resp. : Id ex eo accidit, quod res ardua emulnis ostensa, et diu post futura, quasi absens, mentem non feriat, nec percellat; eadem tamen cum præsens est, et executioni mandanda, tunc hominem percellit, ut trepidet et sudet; tunc enim longe vivacius apprehenditur rei moles, difficultates omnes et pericula, quam ante. Id in nobis, nostrisque militibus belli inexpectis experimur, qui cum extra telum factum sunt, leones videntur, quicquid ausuri; sed ubi cominus cum hoste pugnandum est, claugentibus tubis, et aciebus utrinque conclamantibus, tunc pallent, pavent et palpitant, et ut ille ait, in pace leones, in prælio sunt cervi. Ita ergo Moses, cum oraculum de futuro suo ducatu acciperet, non timuit; cum verò illum sibi imponi videri, ejusque one-

ra et difficultates cominus perspexit, tunc trepidare, omniæque effugere querere cepit; salvâ tamen amicitia et obedientia Dei. Unde cum viderit Deum absolutè id velle, nec excusationes ullas admittere, sed irasci, statim paruit, omnisque acceptavit.

VERS. 14. — AARON FRATER TUUS LEVITES. T3 Levites additur nomini Aaron, quasi cognomen ex tribu pettum, more Judæorum; illi enim à sua tribu cognominabantur, uti Hollandi à parente, et alii passim à familia cognominantur. Porro Levites erat cognomen honorabile, ob sacerdotium addictum tribui Levi, in quo primus et princeps futurus erat Aaron.

VERS. 15. — EGO ERO IN ORBE TEO. Ex Hebræo verti potest: *Ego ero cum ore tuo, q. d. : Ego ero moderator oris tui, suggeram, moderabor et dirigam linguam et sermos tuos. Domini enim est gubernare linguam, ut ait Sapiens Proverb. 16, v. 1, idque cum sanctis, hominibus à Deo efflagitandum est; præsertim ei qui aliis præest.* Sic Esther c. 14, 15, orat ad Deum: *Tribus*, inquit, *sermone compositum in ore meo.* Et Apostolus Ephes. 6, 10, cupit arripere se, ut detur, inquit, *mihi sermo in aperitione ori mei.*

Philo putat balbutium Mose naturalem, hic à Deo fuisse curatum et sublatum, q. d. ei Deus: « Meo nutu articulatè omnia edisseres, facundia mutata in mecum, nec alter cogitationes pronemte, quam manant fontes lapsidissimis. » Sed hoc non videtur verum; nam ob Mosen infacundum, et faciundiam Aaron, hinc Mose socium addit, ut sequitur. Rursùm c. 6, 12, Moses disertè ait, se adhuc esse incircumcisum labiis.

VERS. 16. — ERAT OS TUUM. Aaron erit interpretis tui, q. d. : Tu mandabis et ordinabis ea que agenda sunt, tanquam intellectus concipiens; Aaron verò eadem loquetur, tanquam os exsequens eloquens.

Moraliter dicitur hic, quantum sit bonum socius et societas: cum enim omnis homo defectus habeat, alter alterius defectus supplet, quia in adjutorium mutuum homo generatus est; hinc tantopere celebratur à sapientibus græcis factum illud cæci pedibus integris, qui sublatum in collum ferretur truncum pedibus, bene oculatum; ex quo uterque utriusque auxilium fruebatur, alter pedum, alter oculorum socii commodum percipiens, quo caret. Unde illud Ausonii epigram. 125:

Quo caret alteruter, nunt ab alteratro.
Sic Moses ab Aaron eloquentiam, Aaron à Mose sapientiam accepit. Præterit ergo Sapiens: *Frater, inquit, qui adjunxat à fratre, quasi civitas firma, Proverb. 18, v. 19.* Et Eccles. 4, v. 10: *Melius est duos esse similes, quam unum; habent enim emolumentum societatis suæ. Si unus ceciderit, ab altero suscipitur: ne soli, quia non habet sublevantem se. Et si quisquam provaluerit contra unum, duo resistent ei. Funiculus triplex difficile rumpitur. Hæc de causâ religiosi vadunt bini, et Christus binos misit discipulos evangelizare, tum ut socium laborum, tum ut vite testem habeant. Hinc S. Thomas Aquinas dicere solebat, *monachum solum esse dormonem solitariam.* Nam, ut ait Seneca Epist. 25: *Omnia nobis mala solitudo perennat.* Et Epist. 11: *Magna pars peccatorum tollitur, si peccatorum testis assi-**

nat. Justinianus imper. Novel. const. 135, monachos cum testibus vivere, seculis dicit; vult ergo eos inuicem testis esse: *mutua honestatis et castitatis*; nam, ut ait Theodorus Studita in suo testamento § 13: *Unicus scilicet est calumniam*. Ita Joseph ab heræ passus est calumniam stupri, quia solus erat; ita et Suzanna calumniam secum subiit, quia sola. Merito ergo S. August. in regul. c. 12, ita sancit: *Quando simul estis in ecclesiis, et abiectione seminis vult, intercom pudicitiam vestram custodite. Deus enim, qui habitat in vobis, citius isto modo custodiet vos, ex vobis*. Audiant religiosi soli sententiam D. Thomæ Cantiprat. lib. 2, c. 11, § 1; audiunt et timent: *Quam verum, inquit, sit hoc sententia: Vt soli, ego non, qui trinitas unus, vices episcopi in diversis provinciis habet; qui in hoc articulo, quo religiosi soli custodit in vobis, vel soli moment in curis, horrenda mala, horrenda scandala, horrendaque pericula frequenter audiri; quo nunquam sanctissimæ adjuncto socio, vel fecerunt.*

TO AUTEM ERIE ET IS HIS QUA AD DEUM PERTINENT, TU ERIS ET INTERMEDIUM DEI. Hebraice est, in eris et dicitur elohim, in Deum pro Deo, vice Dei, et scilicet ex te Dei, puta mentem, voluntatem intelligat, et to quasi me consultat et audit; nam, ut ait Christus Apostolis: *Qui vos audit me audit; et Isaias principibus et iudicibus: Ego dixi: Dii estis. Chaldaus verit: Tu eris et in principum; sed hoc frigidum est, et improprium. Elohim enim proprie Deum significat.*

VERS. 18. — VARIAM ET REVERTAT AD FRATRES MEOS IN EGYPTE, UT VIDERAM SI ADDEU VIVANT. Visionem Dei celis secretum suum Moses modesto studio, aliamque veram et iustam obsequii causam ei obicit, ut ardeat ab eo discipendi veniam impetret.

VERS. 20. — INTROIEIT EUM SUPER ASINUM. R. Salomon dicit, hunc eundem esse asinum, cum eo qui signa Abrahæ tulit ad immolandum Isaac, Genes. 22, v. 5. Eodem quoque asino vehendum esse Messiam, iuxta prophetiam Zachar. c. 9, q. 9, quia hebraice, inquit, hic asinus habet in demonstrativum, quasi illustris sit et celebris; et quia, nisi nitus et iustitias fuisset, non potuisset ferre matrem cum filio iam grandioribus. Quis non videret et ridet hanc fabellam? et tamen hinc R. Salomon, quasi suo Pythagoræ, credant per omnia Iudæi, hasque fabellas pro certis habent traditionibus. Vide hic iustum Dei iudicium in Iudæos: *Ed quod charitatem veritatis non receperunt, ideo mittit illis Deus operationem erroris, ut credent mendacio, inquit S. Paulus 2 Thessal. 2, v. 10. Tales enim sunt hæc signa et fabellæ, quibus scaturit R. Salomon, ut miram sit, Lyranum tapium illi et illis subditio tribuere. Ad August. serm. 86 de Tempore; et Enselium, filios hōs notos esse sub hoc tempore, ac proinde parvulos fuisse, non autem grandiores.*

POSTQUE VIDIAM DEI IN RASU ERA. Virgo hinc fuit baculus Moysi pastoralis, quo pascebat et minabat oves Jethro, quæ versa fuit, et rursum coram Pharaone, veritatem erat in cotubrum; per quam Moses fecit omnia portenta, et plagas Egypti; hinc vocatur virga Dei. Admitti, vel fingunt Hebræi, hanc virgam fuisse

quadrilateram, atque in ea fuisse inscriptum nomen Dei tetragrammaton, sive quadriliterum, ita ut singulis virgæ lateribus una nominis littera esset incisa.

Artapanus pnd Enseium lib. 9 de Præpar. c. ult., ait, hanc Moysi virgam postmodum ab Egyptiis in veneratione habitam esse, atque in ejus memoria in templo Isidis baculum pœi et colli. Isidem enim putant illi terram esse, quæ baculo Moysi percussa tot prodigia produxit.

VERS. 21. — VIDE UT OMNIA OSTENTA QUE POSUI IN MANU TUA, ID EST, IN POTESTATE TUÀ; SCILICET ILLA TRIA PORTENTA, QUÆ HOC CAP. TIBI ASSIGNAVI, ET ALIA QUÆ DEinceps tibi assignabo; vide et cura, ut ea omnia FACIAS CORAM PHARAONE.

EGO INDEBARO; quomodo induret Deus dicam c. 7, v. 5.

VERS. 22. — FILIUS MEUS PRIMOGENITUS ISRAEL; filius per adoptionem, non per naturalem generationem. q. d.: Ego Deus Israelitas, quasi Abraham, Isaac et Jacobi posterus, mihi in filios adoptavi, illos mihi in populum elegi, et mihi serviant; me colant, ego vicissim eis sum pater, protector et provisor.

Nota primogenitus, id est, dilectus præ ceteris gentilibus et electus, habitusque ut primogenitus; ad hæc primus inter populos Dei fide et cultu adunatus, in eaque fide gentis et nutritus; talis enim fuit populus Israel.

VERS. 23. — ECCE EGO INTERFERIAM FILIUM TUUM. Ultimam tantum ponit comminationem et plagam, quia ceteræ obduratum mansit cor Pharaonis; per illam autem emollium fuit, ut dimitteret Hebræos.

VERS. 24. — OCCURAT IN DOMINUS, ANGELUS, HUMANÆ FORMÆ, GERENS DEI PERSONAM. Unde Septuaginta vertunt, occurrit illi angelus. Vide dicta cap. 5, vers. 2.

ET VOLERAT OCCIDERE EUM, vel præcacione, ut vult Tertull., vel potius, ut Theodoret. et Diodor., gladio evaginato mortem intentans, non puero, sive filio Moysi incircumciso (ut vult Tertullian. lib. contra Iudeos c. 3, et S. August.); hic enim infans non peccat, nec mortem erat meritus; culpa enim emisse circumcissionis non in ipso, sed in parentibus residebat. Mosi ergo mortem hunc intentat angelus; pronomen enim eum designat Moysen, de quo hæc tractus continens fuit sermo.

Nugatur R. Salomon, angelum hunc apparuisse specie draconis, et hinc ore Moysen absorbuisse usque ad membrum quod circumcidendum erat; id videns Sphora intellexit id Mosi accidisse, eod quod filium non circumcidisset; quocirca illa mox cum circumcidit, statimque draco Moysen revolvit.

Quæres cur angelus voluerit Moysen occidere? Resp. primò S. August. serm. 86 de Tempore; et Enselium, quod secum duceret uxorem, quæ Moysi, ejusque missioni impedimento erat futura; quæque, ait Enseb., Hebræis suspectam ejus missionem fecisset; dixissent enim Mosi: Si venis ut nos educas ex Egypto in Chanaan, cur non reliquisti uxorem et proles, utpote tot remoras, in Madian? Per Madian enim (puta per

Sina montem, cui adjacet Madian) nobis eundem est in Chanaan. Sed rectè Mosè hic excusat Theodor. quòd non potuerit relinquere uxorem in Madian, sine gravi soceri offensione et suspitione quòd eam vellet repudiare; verum aliam causam mortis intentate Mosi suggerit Scriptura. Secundò, Theodor. et Diodor. putant, angelum comminatum esse mortem Mosi, ut hoc timore ex animo ejus metum Pharaonis, quasi clavum clavo perelleret, q. d.: Tu, ô Moses, nimis formidans Pharaonem; at enim me timere magis deberes, quippe qui, ut vides, possum te subito nullo negotio occidere.

Verum dico, angelum voluisse occidere Moysen, eò quòd non circumcidisset filium, uti jusserat Deus Genes. 17, v. 12; ipse enim futurus erat legislator populi; debebat ergo ipse primus legem servare; hanc enim causam intelligens uxor Moysi, statim filium circumcidit, moxque angelus, quasi sibi jam satisfactum esset, Moysen dimisit. Ita Isidorus Pelusiota, Rupert., Lyran., Abolens., Cajetanus.

Quæres secundò, quòd Moysen vir sanctus secundum legem filium suum non circumcidit? — Resp. Rupert. et Chald. eò quòd Jethro socer et Sphora uxor, ut pote gentilis et Madanite, non permitteret puerum eo dolore et vulnere affici. Verum obstat, quòd seniore filium jam circumciderrant; unum enim, puta minorem, tantum circumcidit Sphora, quia nimirum senior jam erat circumcisus; alioqui enim et hunc circumcidit coegisset angelus. Rursus obstat, quòd Sphora statim ex se, et per se circumcidens infantem, satis indicavit se istius ritus esse peritum, illamque peregrisse in seniore filio circumcidendo.

Hinc verius censent Hebræi, Lyran. Abolens et Perer. quòd minor hic filius, Eliezer scilicet, recens jam esset natus, cui proinde vel Moses, vel potius mater gravis damna itineris moveret, si eum circumcideret; distulit ergo rem Moysen, donec veniret in Egyptum. Hæc enim eadem de causa Hebræi peregrinantes in deserto, per 40 annos non sunt circumcisi, ut patet Josue cap. 5. Verum angelus mortem minitans Mosi, hunc nimum timorem illi excussit, idque ne Moysen legislator futurus, remissior in lege servanda fuisse videretur. Moses enim quasi dux, ceteris perfecto in lege implendi exemplo præire debebat. Vidit ergo Sphora angelum imminitantes mortem Mosi marito, propter puerum incircumcisum, eumque fortè digito ostendentem.

Intellexit ergo Sphora Moysen esse in vitæ periculo, ob neglectam filii circumcissionem, partim ex eo quòd angelo plantatam ejus regens hanc speciem et causam ei obijceret et suggereret; partim ex eo quòd angelus, vel volu, vel digito puerum incircumcisum notaret; partim ex eo quòd Moysen eum doceret præceptum circumcissionis, à Deo latum sub interminatione mortis. Addit quarto Cajet. interesse aer nomen angeli de incircumciso filio, licet eum hic non exprimat Scriptura.

VERS. 25. — TEGIT ILLICO SEPHORA ACCTESSUAM PETRAM, NON QUOD CULTRO PETRINO NECESSARIO LIERI DEBE-

ret circumcisio, nisi sentis S. Aug., sed quia consternate et festinanti matri talis culter primus occurrit; præsertim quia hæc circa Arabiam petraam, ubi est Sina et Madian, contingit, in qua major petrarum quam ferri est copia et usus. Unde petras sibi exaccunt instar ferri, ex eisque cultros efficiunt acutissimos; nam alioqui Genes. 17, ubi lex de circumcissione fertur, nulla petre fit mentio; quod de plura dicam Josue 5; interim vide D. Thom. p. 5, q. 70, a. 3 ad 2.

ET CIRCUMCIT PRÆPUTIUM FILII SUI, id est, aliorum suorum, ait Cajet.: putat enim utrumque Moysen filium hic à Sphorâ circumcisum esse. Secundò, Hugo de S. Victore putat unum filium hic tantum esse circumcisum, quasi mater, inquit, utpote gentilis, unam sibi filium quia propter et incircumcisum retinoret, alterum verò Mosi circumcidendum reliquerat: vel unum tantum filium ducibat secum Moysen, alterum verò apud socerum quasi obisdam amoris et benevolentia sue, reliquerat. Sed hæc obstat S. Scriptura, quæ expressè v. 20, ait, Moysen reverentem duxisse secum filios suos; hic verò v. 25, ait filium, puta alterum tantum à duobus, esse circumcisum.

Hinc ergo apparet solum Eliezer, utpote recens natum, esse circumcisum; seniore verò Gersam jam ante filius circumcisum, uti dixi.

TERTIQUEN, SEPHORA (ut patet ex Hebræo), quasi deprecandam pro vitâ mariti Moysi, pedes suos. Septuag. vertunt, præcidi ad pedes ejus, scilicet angeli invadens Moysen, inquit Cajet., ut supplicii proce eum placaret. Secundò, Chaldaus verit: *Prociat præputium filii ad pedes angeli*, q. d.: Si propter incircumcisum puerum intraseris Moysi, in tibi paroi præputium circumcisum; quare placatus desine persequi virum meum. Tertio, alii, pedes ejus, id est, pueri, inquit, q. d.: Pueri pedes mater, vel sanguine fuso, vel ipso præputio projecto, tetigit vel tinxit. Verum dico, Sphora tetigit pedes ejus, scilicet Moysi; hinc enim dixit id quod sequitur: *Sponsus sanguinum tu mihi es*. Tetigit ergo ipsa mariti pedes, eoque sperens sanguine et præputio filii coram angelo, ut hoc quasi pretio eum à morte servaret et redimeret, dicens: *Sponsus sanguinum tu mihi es ob circumcissionem*, quasi dicat: Ego te, ô marito, certe morti destinatum ab angelo rursum sanguine filii mei, quem circumcidendo eum effudi, mihi sponsum coemo. Male ergo Rupert. sic explicat: *Tetigit pedes ejus, id est, impartens supplicium Mosi, ut se danum ad patrem redire permitteret, exterrita enim erat visione angeli. Unde sequitur: Et dimisit eum. Verum sic dicendum fuisset: Et dimisit eum, puta Moysen Sphoram.*

Nota. Tangere pedes inter Iudæos tam amoris tum reverentie et adorationis erat signum, præsertim mulierum erga viros. Sic Suanitibus orans Elisæum pro filio jam mortuo, pedes ejus tangit, 4 Reg. 4, 27. Sic Magdalena, aliquæ pice mulieres post resurrectionem tenuerunt Christi pedes. Matth. ult., v. 9. Sic (ut ex antiquis conciliis liquet) moris fuit in Ecclesiâ veteri, ut qui episcopos salutarent, eorum genia manu tangere-

rent. Ille etiam fuit Gentilium mos; unde illud apud Homer. *Iliad.* 4, v. 499:

Ket jâ nâpâ? âlreca andigere, est illa ypona.

Sic Sidon. Appollinar. lib. 1, epist. 5: *Apostolorum, inquit, liminibus affusus; et carmine 7: Genibus primam est affusus Tonantis, qui à Plinio lib. 9, epist. 21, aduolatus genibus dicitur. Qui verò delicti veniam precabantur, supplices pedibus aduolvebantur. Unde Petrus Chrysologus. serm. 95: Ad pedes, ait, tendat, citam veniam qui requirit. Salvian. Massil. epist. ad Hypatium et Quietam: Aduolere vestris, ô parentes charissimi, genibus; illa ego vestra Palladia. Filiique supplices parentum pedibus affusi pedes osculabantur, ut idem Salvianus. Causam hujus ritus naturalem dat Plinius l. 11, cap. 15: *Homini, inquit, genibus quadam religio incit, observatione gentium; hæc supplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc ut aras adorant; fortè quia eis inest vitulibus. Antiquis Græcis in supplicando mentum attingere mos erat.**

Secunda causa est, quia genua misericordiam dicuntur. Servius in *Iliad. Æneid.* 5:

Dixerat, et genua complexus, genibusque volutus Herbebat.

Phyfici, inquit, dicunt esse consecrata nimirum singulas corporis partes, ut aurem *Memoria*, frontem *Genio*, scapulam *Fideli*, genua *Misericordiam*. Et Pictorius hierogl. 35: *Genua, inquit, misericordiam sedem esse, antiquis omnis superstitioni constituta, ut memoria auris, irrationis navis habetur. Facientes ergo vota tenebant, ut de illorum misericordia, cujus illa sunt sedes, sibi quæ poscerent, polliceri significarent. De diis gentium ait Arnob. l. 6: Ita enim non rideatis hæc signa, quorum plantas et genua contingitis, et contractatis orantes? Inde mos signandi vota et incertandi deorum genia. Notum enim quisque suum ceratis inscriptum tabulis, deorum genibus affigebat. Juvenal. sat. 10:*

Propter qua fas est genua incertare deorum.

Tertia causa est, quod in genibus posita sit motus et progressus virtus, quodque ipsa roboris et vigoris integri symbolum sint. Nam uti docere genua, professio est imbecillitatis et indigentia; ita non flectere, dignitatis et potentie, unde elephas Ægyptis symbolum erat regie potentie, quod genua non flectat, id est, alterius ope non egeat, nec habeat necesse alteri supplicare. Tangere ergo genua, nihil est aliud quam agnoscere alterius robur atque potentiam, quæ ferre opem possit, si velit, et confirmare labantem.

Quantum causam dat Goropius lib. 5 Orig. Antwerp. Olim, inquit, supplices ad genua provolvebantur, ut femur oscularentur, quasi vitam sibi inde querere significarent, unde acciperent: semen enim, et consequenter proles et posteritas, è lumbis et femore ortum habent. Sic ergo Sefphora tangendo pedes mariti, amorem et reverentiam illi, ac consequenter angelo, quæ hæc ratione placere, et marito conciliare volebat, exhibuit: ejusque misericordiam et potentiam imploravit, ut vitam marito impetraret. Pro angeli

enim pedibus (quos tangere non audebat), mariti pedes complexa est.

SPONSUS SANGUINEM TU MIHI ES. Mirum cur Septuag. veteriter, *stetit sanguis filii mei*. Clare Chaldaeus vertit, *obtulit*, Sefphora, præputium coram eo, angelo, et ait: *Propter sanguinem circumcisionis hujus* (scilicet neglectum et non effusum), *condemnatus erat ad mortem sponsus meus*.

R. Abraham hæc verba refert ad puerum circumcisi, quasi ei jam circumciso applaudens mater dixerit: Tu es mihi sponsus sanguinum. Tradunt enim Hebræi, moris fuisse Hebræis matribus, ut filios cum erant circumcisi, vocarent sponsum suum. Secundo, Ralanus putat Sefphoram hæc dixisse ex ira; q. d.: Tu, ô marito, causa es cur fundere deberim sanguinem filii mei, unde merito indignor, et te voco sponsum sanguinum. Tertio, alii sic explicant, quasi dicat: Video te mihi fore sponsum laboriosum et sanguinari, multoque majora mihi tecum perpetenda esse in Ægypto; dimitte ergo me, ut redeam domum ad parentes. Unde putant Sefphoram hoc loco cum filiis domum rediisse. Quarto et optimè, quasi diceret: Nisi ego sanguinem filii mei in circumcissione effudissem, tu ab angelo interfectore perissem; te igitur ego mihi denique sponsum acquisivi et coem, non dote pecuniaria, sed profusione sanguinis filii mei, uti versus seq. plenius explicabo.

Nota. Nuptiæ tam apud Hebræos quàm Romanos, fiebant coemptione; maritus enim pecuniâ datâ tum uxori, tum parentibus ejus, ab eis illam sibi uxorem coemebat; vicissim subinde uxor maritum sibi dato pretio coemebat. Sic David centum præputia Philistinorum emi à Saule filiam quæ Michol sibi in uxorem. 2 Reg. 5, 14. Sic Osee fornicariam sibi in uxorem emi quindécim argenteis, Osee 3, 2. Sic ollam Saxones et Burgundiones trecentis solidis sibi uxores à parentibus coemebant. Hinc et illud Poete:

Tæque sibi generum Thætya emat comibus undis.

Et:

Rex tibi conjugium, et quasitas sanguine dotes Abnegat

Vide Riberam in Osee 5, v. 2.

VERS. 26. — ET DIRISIT EUM. Puta Sefphora Mosem reliquit, rediitque in patriam, ait Lyran. Verum obstat hebræum *וַיִּשְׁרֵף*, quod non significat remittere in alium locum, sed quiescere, cessare, dimittere in pace, non vexare alium. Tertio alii *dimisit eum* scilicet Mosem moribus, quo eum percusserat angelus. Quarto, et gemine, *dimisit eum*, scilicet angelus Mosem, nec amplius ei mortem intantavit, cum videret filium ejus jam circumcisi; unde 70 vertunt, *et abiit angelus ab eo*. Ita S. August.

SPONSUS SANGUINEM TU MIHI ES, OB CIRCUMCISIONEM. Aliqui sic explicant: Tu, ô marito vel sponse, reus eras sanguinis et mortis, erasque occidendus ob omissionem filii circumcisionem. Verum dico: Sensus est: Ob circumcisonem, id est, ob sanguinem filii mei, quem in ejus circumcissione effudi, tu, ô Moses, es mihi sponsus sanguinum; quia hoc sanguine, te morti

addictum à morte redemi, q. d.: Ante circumcisi filium, tu eras mihi sponsus sanguinum, cædis et interfectionis, inquit R. David Kimchi, quia eras occidendus, sanguisque tuus effundendus erat ab angelo; jam verò circumciso filio es mihi sponsus sanguinis circumcisionis; quia sanguine circumcisionis filii mei, tuam vitam teque mihi sponsum coemi.

Symbolice, Moses junctus alienigenæ, est doctor christianus deitatis humane philosophiæ. Hæc gignit proles, id est, dogmata vera, sed vanis et falsis comista; quæ nisi circumcidentur, mortem afferunt homini christiano, v. g. dogmata philosophorum sunt Deum esse primum motorem, sed non esse omnipotentem; non posse aliquid facere ex nihilo, sed tantum ex materia sibi contera; non agere liberè, sed fato et ex necessitate nature. Hæc omnia circumciedenda sunt per cultum petrinum, id est, per fidem Christi. Rursus disce hie, non esse satis patrifamilias si ipse sit religiosus et sanctus, sed debere curare, ut et filii et familia tota talis sit. Audi quàm rectè et piò familiam tuam instituerit S. Elzearius Comes Ariani, ex Vita ejus c. 18: *Primo enim constituit ut omnes de domo sua, quotidie Missam integrè audirent. Secundo, ut vive- rent castè et pure; qui scias facerent, eos domo sua expellebat. Nolabat enim, ut quisquam pane suo vesceretur, quem sciret peccato mortifero implicatum, ne alios inficeret, et ne ejus peccatum fovere videretur. Tertio, ut nobiles et milites, itempque virgines et matrone semel in hebdomada confiterentur, et semel in mense communicarent. Quarto, ut eadem virgines et matrone mane usque ad prandium precibus et piis exercitiis vacarent; à prandio manuaris operibus sese occuparent. Quinto, ut nemo auderet blasphemare Deum, B. Virginem, aut aliquem sanctorum, vel jurare temere, vel inhonesta proferre. CORRUPTUM ENIM MOROS COLLOQUIA PRAVA; cum qui tacis facisset, in pane et aqua jejunare cogebat. Sexto, ut nemo lateret tesseriis aut alio lusu tarpæ et inhoneste. Septimo, ut omnes pacem, amicitiam et concordiam colerent; si quis alium offenderet, mox cum offenso rediret in gratiam. Octavo, ut quotidie à prandio aut vesperæ inter illos, ipso præsentè, fieret collatio et colluctio de rebus piis et salutiferis. Lego et Tobiam, c. 4, ubi ipse filium instruit ad omnem virtutem. Hoc quoque sceno B. Thomas Morus Angliæ cancellarius et martyr, ita proles et familiam suam tam in litteris, quàm in virtute et pietate christianâ instituit, ut de eâ scribat Erasmus: *Domus Mori schola est et gymnasium christianæ religionis. Testis est D. Stapl. in vita Mori.**

Allegorice, hoc dicit Christo versus Christianos, præ-

CAPUT V.

1. Post hæc ingressi sunt Moyses et Aaron, et dixerunt Pharaoni: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Dimittite populum meum, ut sacrificet mihi in deserto.

2. At illè respondit: Quis est Dominus, ut audiam vocem ejus, et dimittam Israel? nescio Dominum, et Israel non dimittam.

3. Dixeruntque: Deus Hebræorum vocavit nos, ut eamus viam trium dierum in solitudinem, et sacrificetis

serim religiosus: Sponsus sanguinum tu mihi es, ô Christe; tum quia tuo sanguine animam meam tibi coemisti et desponsasti, unde S. Agnes dicebat tyranno: *Sanguis Christi sponsi mei fixit genus meum*; tum quia à me vicissim, ut sibi sponsus te digna, exigit sanguinem meum, imò carnem et vitam meam; dum docens tibi qui te sequi, ubique placere volunt, circumciedendas et mortificandas esse concupiscentias carnis et sanguinis. Dum ais: Nemo potest meus esse discipulus, nisi qui abneget semetipsum, et tollat crucem suam; nisi qui odit et perdit animam suam in hoc mundo; nisi qui carnem suam crucifigit cum vitis et concupiscentiis; nisi qui diabolo, carni et mundo resistit usque ad sanguinem, usque ad mortem et martyrium. Atque hæc est circumcisio cordis in spiritu, non litterâ, non Jadaica, sed Christiana, non exterior, sed interior, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est, Rom. 2, 29.

Martyri ergo Christus est sponsus sanguinum. Unde S. Cyprian. de Laude martyrii: *Sanguini, inquit, nostro patet calum. Ingressur miles vulneribus suis gendens. Idem libro 2, epist. 4: Vos, ait, de vino Domini racemi pingues, et jam maturis fructibus botri, preserat secularis infestatione calcati, torcular nostrum scutillis. Vini vice sanguinem funditis; et passionis toleranciam fortes, martyrii poculum libenter hauritis.*

Denique non sufficit Moxi unum circumcidere filium seniore, nisi et secundum circumciedere; ita præbato, et cuius Christiano non sufficit, circumcidere intellectum ab errore, nisi et affectum circumcidat à cupiditate. Ita Perer.

VERS. 27. — IS MORTEN DEI, in montem Sinai. Videatur Moyses, cum comitatus jam fratre suo Aaron, planè se accingeret ad suam legationem tam arduam obeundam, remissis in Madian uxorem cum filiis, ut liberior esset et expeditior; nam Sefphoram à Mose recessisse ad suos, patet ex eo, quod illa postmodum ad Mosem ex Ægypto cum Hebræis egressum, in Sinâ redierit, ut dicitur e. 18, v. 2.

VERS. 50. — LOCUTUSQUE EST AARON. Edeò Aaron hic est os et interpres Moysi, uti prædixerat Deus v. 16.

ET FEKIT SIGNA CORAM POPULO. Fecit, non Aaron, sed Moyses qui immediatè processit; ita enià partita erant à Deo munia Moysi et Aaronis, ut Moyses suo imperio mandaret et faceret signa, Aaron mandata Moysi et edoqueretur, tanquam dux verbi.

SIGNA tria illa, de quibus initio capituli.

VERS. 31. — MISERASSET, respiciendat ad eos liberandum et eundem ex Ægypto; hoc enim posterius verbum explicatio est prioris.

CHAPITRE V.

4. Après cela, Moïse et Aaron vinrent trouver Pharaon et lui parlèrent en ces termes: Voici ce que dit le Seigneur: Le Dieu d'Israël: Laissez aller mon peuple, afin qu'il me sacrifie dans le désert.

2. Mais il répondit: Qui est ce Seigneur, pour que je sois obligé d'écouter sa voix, et de laisser sortir Israël? je ne connais point ce Seigneur, et je ne laisserai point sortir Israël.

3. Ils lui dirent encore: Le Dieu des Hébreux, qui est le vrai et l'unique Dieu, nous a ordonné d'aller trois

mus Domino Deo nostro; ne forte accidat nobis pestis, aut gladius.

4. *Aut ad eos rex Aegypti: Quare, Moyses et Aaron, sollicitatis populum ab operibus suis? ite ad onera vestra.*

5. *Dixitque Pharaon: Multus est populus terrae; videtis quid turba succreverit; quanto magis si dederitis eis requiem ab operibus!*

6. *Præcepit ergo in die illa præfectis operum et exactoribus populû, dicens:*

7. *Nequaquam ultra dabitur paleas populo ad concipiendos lateres, sicut prius: sed ipsi vadant, et colligant stipulas.*

8. *Et mensuram laterum, quam prius faciebant, imponitis super eos, nec minuetis quidquam; vacent enim, et idcirco vociferantur, dicentes: Eamus, et sacrificemus Deo nostro.*

9. *Opprimantur operibus, et expleant ea, ut non acquiescant verbis mendacibus.*

10. *Igitur egressi præfecti operum et exactores, ad populum dixerunt: Sic dicit Pharaon: Non do vobis paleas;*

11. *Itē, et colligite sic ubi invenire poteritis, nec minuetur quidquam de opere vestro.*

12. *Dispersusque est populus per omnem terram Aegypti ad colligendas paleas.*

13. *Præfecti quoque operum instabant, dicentes: Complete opas vestrum quotidie, ut prius facere soleratis quando dabatur vobis paleas.*

14. *Flagellatique sunt qui proceperant operibus filiorum Israel, ab exactoribus Pharaonis, dicentibus: Quare non impletis mensuram laterum sicut prius, nec heri, nec hodie?*

15. *Veneruntque propositi filiorum Israel, et vociferati sunt ad Pharaonem, dicentes: Cur ita agis contra servos tuos?*

16. *Paleas non datur nobis, et lateres similiter imperantur: ea famuli tui flagellis ceduntur, et injuste agitur contra populum tuum.*

17. *Qui ait: Vacatis otio, et idcirco dicitis: Eamus, et sacrificemus Domino.*

18. *Itē ergo, et operamini; paleas non dabuntur vobis, et reddetis consuetum numerum laterum.*

19. *Videlicetque se propositi filiorum Israel in malo, eò quòd diceretur eis: Non minuetur quidquam de lateribus per singulos dies.*

20. *Occurreruntque Moysi et Aaron, qui stabant ex adverso, egredientibus à Pharaone,*

21. *Et dixerunt ad eos: Videat Dominus, et iudicet, quoniam facte fecistis odorem nostrum coram Pharaone et servis ejus, et præhabitis ei gloriam ut occideret nos.*

journées de chemin dans le désert, pour sacrifier au Seigneur notre Dieu, de peur que nous ne soyons frappés de peste ou de gladius.

4. Le roi d'Égypte leur répondit: Moïse et Aaron, pourquoi détournez-vous le peuple de leurs ouvrages? Allez vous-mêmes à votre travail.

5. Pharaon dit aussi à ses officiers: Ce peuple s'est fort multiplié dans mon royaume, vous voyez que cette populace s'est beaucoup accrue, mais l'oppression ou mens la tenons; combien croîtrait-elle davantage, si on lui relâchait quelque chose de son travail?

6. Le roi donna donc, ce jour-là même, cet ordre à ceux d'entre les Égyptiens qui avaient l'intendance des ouvrages du peuple d'Israël, et qui exigeaient d'eux les travaux qu'on leur avait imposés, et leur dit:

7. Vous ne donnerez plus, comme auparavant, de paille à ce peuple pour faire leurs briques; mais qu'ils en aillent chercher eux-mêmes.

8. Et vous ne laisserez pas d'exiger d'eux la même quantité de briques qu'ils rendoient auparavant, sans en rien diminuer, car ils n'ont pas de quoi s'occuper; c'est pourquoi ils crient, et se disent l'un à l'autre: Allons sacrifier à notre Dieu dans le désert.

9. Qu'on les accable de travaux, qu'ils fournissent tout ce qu'on exige d'eux, sans qu'ils ne se reposent plus de paroles de mensonges, et qu'ils n'écouent plus les vains projets d'Aaron et de Moïse.

10. Alors ceux qui avaient l'intendance des ouvrages, et qui les exigeaient du peuple, dirent aux Hébreux: Voici l'ordre de Pharaon: Je ne vous donnerai plus de paille.

11. Allez, et cherchez-en où vous pourrez; et néanmoins on ne diminuera rien de vos ouvrages.

12. Le peuple se répandit donc dans toute l'Égypte, afin d'amasser des pailles qui étoient restées dans les champs.

13. Et ceux d'entre les Égyptiens qui avaient l'intendance des travaux, les pressaient, en leur disant: Rendez tous les jours la même quantité de briques que vous rendez lorsque vous donniez des pailles.

14. Ceux donc d'entre les Hébreux qui étoient commis sur les ouvrages des enfants d'Israël, furent battus de verges par les exacteurs de Pharaon, qui leur disaient: Pourquoi n'avez-vous pas rendu, ni hier, ni aujourd'hui, la même quantité de briques que vous faisiez auparavant?

15. Alors ces Hébreux, qui étoient chargés de faire travailler les enfants d'Israël, vinrent crier à Pharaon, en lui disant: Pourquoi traitez-vous ainsi vos serviteurs?

16. On ne nous donne plus de pailles, et on nous commande de rendre le même nombre de briques qu'auparavant; nous sommes battus de verges, nous qui sommes vos serviteurs, et on tourmente injustement votre peuple.

17. Pharaon leur répondit: Vous avez trop de loisir, et c'est ce qui vous fait dire: Allons sacrifier au Seigneur dans le désert.

18. Allez donc, et travaillez; on ne vous donnera point de pailles, et vous rendrez toujours la même quantité de briques.

19. Ainsi ceux d'entre les Hébreux qui étoient commis sur les ouvrages des enfants d'Israël, se trouvèrent dans une grande extrémité, à cause qu'on ne leur laissa rien diminuer du nombre de briques qu'ils étoient obligés de fournir chaque jour.

20. Et ayant rencontré Moïse et Aaron, qui s'étoient tenus près de là, attendant que ces Israélites sortissent d'avec Pharaon,

21. Ils leur dirent: Que le Seigneur voie ceci et en soit le juge; car vous nous avez mis en mauvaise odeur devant Pharaon et devant ses serviteurs, et vous lui avez donné en quelque sorte une épée pour vous truer, en l'irritant contre nous, et lui donnant occasion de nous regarder comme des gens inquiets qu'il faut exterminer.

22. *Reversusque est Moyses ad Dominum, et ait: Domine, cur afflixisti populum istum? quare misisti me?*

25. *Ex eo enim quo ingressus sum ad Pharaonem, ut loquerer in nomine tuo, afflixit populum tuum; et non liberasti eos.*

COMMENTARIUM.

VERS. 1.—POST ILLC INGRESSI SUNT MOYSES ET AARON cum senioribus populû, inquit Lyran: ita enim præceperat Dominus c. 5, v. 18. Melius censent Tostat. et Pererius, solum Moïsem cum Aarone hanc legationem obtinisse; illi enim soli nominantur hic, et v. 4. Pro senioribus enim, quos initio Moïsi timido addidit Deus, substituit postea Aarone, qui Moïsi comes esset, et dux verbi, ut patet c. 4, v. 14.

Nota hic, alium genium et spiritum fuisse Moïsi quam sit Calvinii, qui obtenta religionis reformatione, populum ad arma et rebellionem contra suos principes concitando, suum Evangelium propagat; Moïses enim nil tale facit, sed jussu Dei regem ipsum adit, monet et obsecrat, ut Deo jubenti pareat, populumque dimittat. Vbi nota secundò, insignem fortitudo Moïsi, tum obedientiam erga Deum, tum charitatem erga populum; justò enim metere poterat, ne à tyranno exploderetur, et tamen cum adit, Dei jussu pavidit, populi missionem petit.

UT SACRIFICET. Hebraicè *relachogy*, id est, ut festum celebret, puta solemniter sacrificando; sacrificiis enim solemnibus vel maximè festa celebramus.

VERS. 2.—QUIS EST DOMINUS? Superbiam diaboli contumaciam exprimit Pharaon, inquit Rahon; caeca enim superbia ita mentem ejus excecavit, ut diceret insipiens: Non est Deus, non est me potentius, præsertim alienæ precariò hinc admissa: et abjecto hebraeæ gentis nomen, quod me cogat Hebraeos dimittere, ut illi obsequi debeam.

NESCO DOMINUM, nescio Deum vestrum, o Moïses et Hebraei. Rursùm nescio Deum quemlibet, qui mihi tantà auctoritate imperat, ut Hebraeos dimittam. Fuit ergo Pharaon hic superbissimus, idòque atheus. Ita Perer. Licet enim Deum esse per se notum sit, si rem in se spectemus, non tamen vobis id per se notum est, sed ex effectis id nobis demonstrari debet; alioquin enim non tam multi essent pagani et athei. Ita D. Thom. p. 1, q. 2, a. 9.

VERS. 5.—DEUS HEBRAEORUM VOCAVIT NOS.—ADdit Artapanus apud Euseb. lib. 9 de Prepar. c. ult. quatuor mœcula Moïsi adventi Pharaonem contigisse. Primò, ignem è terrâ erupisse cum voce quòd diceret, brevi ab ipso liberandos esse Hebraeos, et in patriam antiquam reducendos. Secundò, Messen à Pharaone carceri inclusum fuisse, sed inde nocte, custodibus mortuis, janisque contractis evasisse ad ipsum regem. Tertio, ipsum regem, pronuntiato in aurem ejus nomine tetragrammato à Mose, notum factum esse, sed mox à Mose saraphim esse. Quartò, sacerdotes Pharaonis omnes ad idem nomen spasmus exprasisse. Sed hæc Judæorum commenta esse videntur.

22. *Môïse étant retourné vers le Seigneur, lui dit avec crüe confiance qu'il avait en sa bonté: Seigneur, pourquoi avez-vous affligé ce peuple? pourquoi m'avez-vous envoyé pour annoncer ses maux?*

25. *Car depuis que je me suis présenté devant Pharaon pour lui parler en votre nom, il a tourmenté encore plus votre peuple; et vous ne l'avez point délivré.*

NE FORTE ACCIDAT NOBIS PESTIS AUT GLADIUS. Hebr. *ne fortè incurrat in nos (Deus) peste aut gladio*; si videlicet ei non parcamus, ut excom. Aegypti, et in deserto ei sacrificemus. Unde patet explicationem B. Cyrilli l. 1 de Adorat. in spir. et ver. fol. 21, non esse gentium. Sic enim explicat, q. d., Moïses: Sacrificandum est nobis in deserto, non autem in urbis aut agris, ne fortè ibi occurrat nobis eadèr pestè gladiove occisum, quod apud vos alioque idololatrias, in sacrificando tanquam lapurum caveri solè. Hebraicè enim non est, ne fortè occurrat nobis pestis, sed, incurrat in nos peste, id est, ne peste nos feriat Deus.

VERS. 4.—SOLLICITATIS. Hebraicè, *cessare facitis*.

VERS. 5.—DIXITQUE PHARAO ad suos præfectos operum:

VIDETIS QUOD TURBA SUCCREVERIT. Hinc patet, infanticidii legem, ut infanticidii et execrabilem, jam pridem fuisse abrogatam. Ita Cajetanus.

VERS. 7.—NEQUAquam ULTRA DABITIS PALEAS POPOLO AD CONCIPENDOS LATERES. Paleas adhibentur ad lateres, non ut ignem accendant quo lateres coquantur, uti explicat S. Bern. mox citandus; sed concisæ lato immisceantur, ut lutum continent, siquæ astringant et uniant, itaque lateres tenaciores et firmiores sint, aut Lyran: idè enim miscetur paleas argillæ, quæ incrustant parietes argillacæ, et fortè Aegyptia terra minus coheret, minusque coagula est quam sit nostra, ut proinde paleas jungi et consolidari debeat in lateres.

Symbol. S. Bernardus serm. 34 inter parvos: *Sub jupo, inquit, Pharaonis sunt opera ista, id est, dissoluta et sordida; ab ipso datur paleas, id est, leues cogitationes. Palearum est leviter accendi, et in momento consumi; sic et male cogitationes à diabolo immisce, cito in mentibus nostris occiduntur carnis molliù conseruente; sed si viriliter ad deum resistere, Deo jure protinus extinguuntur; paleas accensis coquebatur lutum, et solidabatur in lateres: similiter præve cogitationes, quæ sunt quasi lutum (ut docet S. Gregorius lib. 34 Moral. 9) paleis delationibus accenduntur; quæ cum transeunt in actum, tunc decoquantur; cum verò ducuntur in consuetudinem, tunc tanquam in lateres solidantur.*

VERS. 8.—ET MENSURAM LATERUM QUAM PRIUS FACIEBANT, IMPONITIS SUPER EOS, q. d. Cogitis eos persolvere quotidie solum demensum laterum et pensum sive quod numerum, sive quod strem et molien; unde Septuag. vertunt, *et dicitur eis: Mensuram, ut constructionem, sive strem interitici solitam reddatis,*

VACANT ENIM, pigri sunt et remissi, otio torpent. Ita Hebraei.

VERS. 9. — UT NON ACQUIESCANT VERBIS MENDACIBUS. Ecce non audit Pharaon Moſen, nec credit eum à Deo esse missum, sed vel hoc mentiri, vel hoc somniasse, uti prædixerat Dominus cap. 5, v. 19.

VERS. 10. — NON DO, NON DABO VOBIS PALCAS. Est enallage temporis. In subtilem hinc Pharaonis tyrannidem, quæ Hebræos gravat, et penè ad restim ac desperationem adigit, ut de exitu deque Deo eos evocante cogitare non libeat. Sed vehementissimâ ingruente tentatione, proxima erat salus; ita facere solet Deus.

VERS. 12. — DISPERSERQUE EST POPULUS. Pars enim miscebat terram formabatque lateres, pars eos disponebat, pars coquebat, pars colligebat paleas; pensum enim laterum non à filiis virum (hoc enim longissime fuisset opere; et ad hoc opus fuisset magnâ prefectorum turba), sed in communi et generatim à prefectis hebraeis exigebatur; quorum erat suos urgere ad opus et pensum prestandum, quique, si quid penso decrat, tuebant apud prefectos Ægyptios.

VERS. 16. — IUSTIA AGITUR. Ne regem offendant, ejus injuriam aliorum, puta prefectorum, culpe et crudelitati tribunt; unde non iustitiam: Injuste agis, sed: Agitur. Hebræo est: *Peccatur in populum tantum.*

VERS. 17. — VACATIS OTIO. Hebræo est, otiosi vos otiosi, vel pigri pigri, id est, pigerrimi estis. Otium, inquit illic, corpus, mentem necat sollicitudo; exercitatio terrarumque pulcherrimam facit. S. Chrysost. hom. 45 in Genesim. *Grave, inquit, malum est otium, facitque ut fortitudo omnia videatur diffidit; sicut studio et vigilantia animi ardua et difficilia, facta nobis sunt; et hom. 54 in Acta: Curat, inquit, ne sollicitudine gymnasium et schola sunt philosophia, etc. Ferrum si jacent, corrumpitur; si exercentur, splendet; similiter se habet anima que moritur et laborat.* S. Bernard. de Consider. lib. 2: *Cavendum est, inquit, otium in otio: fugienda otiositas mater iniquorum, nocera virtutum.* S. Ambr. serm. 41 in psal. 118: *Tentum, inquit, otia, quos bella non frequentant; periculosi igitur et pacis otia.* Item de seipso dicebat epist. 41 ad Sabina: *Nunquam minus solus sum quam cum solus esse cœcor; nec minus otiosus quam cum otioze.* Vide S. August. lib. de Opere monachorum. Solitudinis tædio affectus S. Antonius exclamabat: *Servari capio, Domine, et cogitationes meae mihi adversantur. Mox ubi de cellâ prodit, conspexit hominem (erat la angelus) monachali habitu succinctum, nunc calathos texentem, nunc ad orandum procurantem, qui ad eum dixit: Sic et tu age, Antoni, et tentationes vinces. Quare otium aversabatur S. Antonius, et qui præclare vitam esset acturus, tum ad laborandum hortatus est, tum ad secum considerandum sedulo, quid nocent, quid interditi egerit, inquit S. August. l. 4 Hist. c. 15. Idem consulit Theodosius monachus apud Theodoret. in Histor. SS. Patrum c. 10. Quin et Alexander Magnus dixit: *Regnum est laborare, servile est otio et luxuriare.* Denique pri-*

secum monachorum hæc erat sententia: *Operans uno damone, otiosi multi pulsantur.* Testis est Cassian. c. 25, lib. 10 Institut.

VERS. 19. — VIDEANT SE IN MALO, IN MALIS. In angustiis. Hic expressus est typus vocacionum et illustrationum Dei, quas statim comitatur tentatio, sed fortiter persistentibus liberatio, est proxima. Primò ergo à Deo ex Ægypto per Moſen evocantur Hebræi. Secundò, vocacioni credunt, et statim crudelissimè flagellantur. Tertio, paulò post admirandis portentis liberat et educit eos Deus. Refert Æneas Sylvius in Hist. Bohem. Capionis hoc fuisse dictum: *Quando duplicabantur lateres, tunc venit liberator Moſes, quo significabat, Dei auxilium præstito esse, cum res adverse ingruunt. Eadem Ecclesie totius christiane fuit ratio et progressio; eadem est et vocacionis ejusque; ut qui in secundo versatur grada, de vocacione sua non dubitet, sed sciat potius se recto ordine à Deo statuto progredi, tertiumque certissimò expectet.* Ita S. Gregor. 29 Moral. 14: *Cum lux, inquit, divina cor humanum illustrat, mox à diabolo consurgunt tentamenta, ut plus tentationibus se urgeri sentiant, quam diem lucis internæ radios non videant.* Et Origen. hic hom. 5: *Nisi buccinet, inquit, tuba verbi Dei, non committitur bellum; ubi vero signum belli tuba prædicationis insonat, ubi omnis tribulationum pugna consurgit. Hinc quotidianis discimus experimentis, ait S. Bernard., eos qui conversi delibenter tentari acriter à concupiscentiâ carnis; et urgeri quibus in operibus lux, qui Pharaonis imperium effugere molliantur. Ita lipse de Conversione ad cleric. c. 18.*

Cassian. quoque collat. 21, c. 28, tradit seniores Patres in eremo exploratè observasse, in diebus Quadragesimæ, quibus solent homines ad meliora, et monachi ad perfectiora converteri; tunc solito acris et molestiis infestari à demonibus monachos, et incitari ad egrediendum è monasteriis, deserendamque solitudinem.

Nota secundò. Vult Deus in beneficiis ab ipso promissis, paratos nos esse ad tentationes; ideoque cum magnam cultipam spem dat, mox eum tentat per illa que videntur afferre desperationem, et videtur spem quam dedit demoliri velle, aut dubiam et incertam facere. Ita Deus Abraham per Isaac promisit prolem numerosissimam, et mox jussit ipsum Isaac sibi immolari. Ita jussit Hebræos pugnare cum Benjaminitis, et mox permisit eos ab illis secundò cædi, Judic. 20. Sic Moſi hic et Hebræis promisit liberationem à Pharaone, et mox permisit eos ab eodem gravibus affligi.

VERS. 20. — OCCURREBUNTQUE MOYSI ET AARON, QUI STABANT EX ADVERSO, EGREDIENTES À PHARAONE: EGREDIENTES, non ad Moſen et Aaronem, sed ad occurrerant referendum est, et ad prefectos Hebræorum, quos Pharaonem adentes et ab eo revertentes, certo loco expectabat Moſes, avidus scire quid responsi tulissent. Hoc et noster interpres satis insinuat cum ait, Moſen et Aaronem stesisse; egredientes enim stare in rigore est impossibile. Sensus ergo est: prefecti Hebræorum post suam querelam egredientes à

Pharaone, occurrerunt Moſi et Aaron qui stabant ex adverso, ut totam rem spectarent et cognoscerent.

VERS. 21. — VIDEAT DOMINUS ET JUDICET. Hebr. additur: *Super nos, id est, vindictam sumat de vobis.* Ita Chald. Hebræi enim sæpè, per metonymiam, iudicium sumunt pro termino et fine iudicii; ut iudicare idem sit quod vindicare, et iudicium idem sit quod vindicta. En infirmam ingratanque populi fidem: Moſen et Aaronem, quos paulò ante liberatores crederat, jam homicidas calumniatur.

FÆTERE FECISTIS ODOREM NOSTRUM CORAM PHARAONE, invisos et abominabiles nos fecistis Pharaoni. Est metaphora. Eadem phrasid est Gen. 54, v. 50, in Hebræo; 2 Cor. 2, 15: *Christi, inquit, bonus odor sumus, quia videlicet bonam Christi et Christianismi famam spargimus, ut homines bene de nobis deque Christo sentiant et loquantur. Habent enim mores suos colores, habent et odores; colorum in conscientiâ, odorem in fama,* inquit S. Bernard. serm. 71 in Cantica.

ET PRÆSTITIS EI GLADIUM UT OCCIDERET NOS, occasionem ei dedistis ut nos oneribus opprimeret, cum eum forentem in nos concitasset. Ubi nota. *Gladius* in Script. vocatur omne quod pungit, percutit, torquet aut cruciat, inquit S. Hieronymus in Isaie 66. Hinc Amos 9, 10, dicitur: *In gladio morientur omnes peccatores populi mei.* Et psal. 7, 15: *Nisi conversi fueritis, gladium meum vibrabit.*

Disceloc cap. quàm dura fuerit servitus Hebræorum in Ægypto, ac consequenter quantum beneficium eis fecerit Deus, cum eos inde eduxit, quod proxime passim eis inculcat, ut grati sint Deo, eumque ament et colant: *Ego, inquit, Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terrâ Ægyptiorum, ne serviretis eis, et qui concessi antennam ceruicam vestrarum, ut incederetis erecti, Levi. 26, 15. Est enim servitus mors quædam, puta amissio vitæ civilis, scilicet libertatis: hinc pro eâ peganant gentes, malantque mori quam servire. Philippus rex irrumpens in agrum Spartanum, dixit cuidam Spartano: *Quid nunc facietis, Lacones? respondit eis: Quid aliud, quam moriemur fortiter? soli enim Græcorum nos liberi esse, et non obedire aliis didicimus.**

Post cladem duce Agide acceptam, cum Antipater obsidum loco posceret 50 pueros, Eteocles tum ephorus se eos daturum negavit, ne male educarentur, et ab institutis patrie desecentes civitati incommodi ferent; nunc autem aut mulierum duplum, si vellet, numerum obtulit. Cùmque Antipater atrociam minaretur nisi darentur, publico nomine respondit: *Si difficiliora morte imperas, facilius nobis erit mori.* Hinc Laeo interrogatus quid sciret, ait: *Scio liber esse.* Ita Pharaon. in Lacon.

CAPUT VI.

1. Dixitque Dominus ad Moysen: Nunc videbis que facturus sim Pharaoni; per manum enim fortem dimittet eos, et in manum robustâ ejectionem illos de terrâ suâ.

2. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Ego Dominus

3. Qui apparui Abraham, Isaac, et Jacob, in Deo

VERS. 22. — REVERTEBISQUE EST MOYSES AD DOMINUM Septuag. vertunt, *conversus est ad Dominum*; quia enim Moſes prefectos Hebræorum durè à Pharaone exceptos, afflictos et passione nimia agitos, ideoque correctionis incapaces vidit, hinc tacuit, et in secretum suum sese recepit, atque ad Deum unicum in arcibus pressidum, suo more se orando convertit. Hinc prudenſer S. Basiliius serm. de gratiis Deo agendis, modum consolandi afflictos prescribit, dicens: *Eum quem consolari cupis, prius pariter queri sinas. Deinde, dolore paululum per lacrymas ejulatunne sedato, tunc leniter et humiliter castigabis; itaque ad patientiam et animi tranquillitatem eosdem revocabis. Nunc et equorum domitores opus freno minime adnantes, non statim habentis impetunt, aut calcibus impellunt: sic enim assessores exangite et excutere discunt; sed eis obtemperando ab initio, ac minime resistendo, postquam iram et impetum paulatim consumptum defecere viderint, tunc arte quadam obtemperantes et ad omnia dociles reddunt.*

Rursùm vide hic, quàm Moſis patientia et constantia invicta viceit Hebræorum murmura, eosque sibi obsequentes reddiderit. Audiant fideles monium S. Augustini serm. 18 de verbis Domini: *Cum quisque, inquit, Christianus corpori discit vivere, fervere bonis operibus, mundanumque contemnere, in ipsa novitate operum suorum, patitur reprehensiones et contradictores frigidus Christianus; si autem perseveraverit, et eos superaverit perdurando, et non desierit à bonis operibus; tunc ipsi nobis obsequuntur, qui ante prohibebant.*

DOMINE, CUM AFFLIXISTI POPULUM ISTUM? cur ei occasionem afflictionis dedisti, mittendo me ad Pharaonem, nec tamen ab eo liberando populum, sed potius permittendo eum gravius onerari?

QUARE INSISTI ME? Calvinus Moſem hic graviter culpavit, quasi ab officio deservierit, et amaranulo tædio missionem et absolutioem ab officio petierit. Durus itaque criticus; mihi censor est S. August. quæst. 14, dum ait: *Hæc non contumaciter verbum sunt vel insinuationis, sed inquisitionis et orationis.* Idque ita esse patet ex responso Domini, qui non arguit infidelitatem Moſis, sed eum quid faceret oportet, instruit. Sciebat Moſes jam ante à Deo doctus, Pharaonem obduratum cor, neque dimissurum populum; tamen de hæc afflictione populi nihil à Deo cognoverat, sperabatque Pharaonem monitum, licet non dimitteret populum, nihil tamen cum eo acturum; contra vero jam accidisse videt, unde piè cum Deo expostulat.

CHAPITRE VI.

1. Le Seigneur dit à Moïse: Vous verrez maintenant ce que je vais faire à Pharaon; car je le contraindrai par la force de mon bras à laisser aller les Israélites; et ma main puissante l'obligera de les faire lui-même sortir de son pays.

2. Le Seigneur parla encore à Moïse, et lui dit: Je suis le Seigneur

3. Qui ai apparu à Abraham, à Isaac, et à Jacob, comme le Dieu Tout-Puissant; mais je ne me suis

VACANT ENIM, pigri sunt et remissi, otio torpent. Ita Hebraei.

VERS. 9. — UT NON ACQUIESCANT VERBIS MENDACIBUS. Ecce non audit Pharaon Mosem, nec credit eum à Deo esse missum, sed vel hoc mentiri, vel hoc somniasse, uti prædixerat Dominus cap. 5, v. 19.

VERS. 10. — NON DO, NON DABO VOBIS PALCAS. Est enallage temporis. In subtilem hic Pharaonis tyrannidem, quæ Hebræos gravat, et penè ad restim ac desperationem adigit, ut de exitu deque Deo eos evocante cogitare non libeat. Sed vehementissimâ ingruente tentatione, proxima erat salus; ita facere solet Deus.

VERS. 12. — DISPERSERQUE EST POPULUS. Pars enim miscebat terram formabatque lateres, pars eos disponebat, pars coquebat, pars colligebat paleas; pensum enim laterum non à filiis virum (hoc enim longissime fuisset opere; et ad hoc opus fuisset magnâ prefectorum turba), sed in communi et generatim à prefectis hebraeis exigebatur; quorum erat suos urgere ad opus et pensum prestandum, quique, si quid penso decrat, tuebant apud prefectos Ægyptios.

VERS. 16. — IUSTITIA AGITA. Ne regem offendant, ejus injuriam aliorum, puta prefectorum, culpe et crudelitati tribunt; unde non iustitiam: Injuste agis, sed : Agitur. Hebræo est : *Peccatur in populum tantum.*

VERS. 17. — VACATIS OTIO. Hebræo est, otiosi vos otiosi, vel pigri pigri, id est, pigerrimi estis. Otium, inquit illic, corpus, mentem necat sollicitudo; exercitatio verumque pulcherrimum facit. S. Chrysost. hom. 45 in Genesim. *Grave, inquit, malum est otium, facitque ut fortitudo omnia videatur difficultas; sicut studio et vigilantia animi ardua et difficulta, facta nobis sunt; et hom. 54 in Acta: Curat, inquit, ne sollicitudine gymnasium et schola sunt philosophia, etc. Ferrum si jacent, corrumpitur; si exercentur, splendet; similiter se habet anima que moritur et laborat.* S. Bernard. de Consider. lib. 2: *Cavendum est, inquit, otium in otio: fugienda otiositas mater inguorum, nocera virtutum.* S. Ambr. serm. 41 in psal. 118: *Tentum, inquit, otia, quos bella non frequentant; periculosi igitur et pacis otia.* Item de seipso dicebat epist. 41 ad Sabnam: *Nunquam minus solus sum quam cum solus esse cœcor; nec minus otiosus quam cum otioze.* Vide S. August. lib. de Opere monachorum. Solitudinis tædio affectus S. Antonius exclamabat: *Servari capio, Domine, et cogitationes meæ mihi adversantur.* Mox uti de cellâ prodit, conspexit hominem (erat la angelicus) monachali habitu succinctum, nunc calathos texentem, nunc ad orandum procurantem, qui ad eum dixit: Sic et tu age, Antonii, et tentationes vinces. Quare otium aversabatur S. Antonius, et qui præclare vitam esset acturus, tum ad laborandum hortatus est, tum ad secum considerandum sedulo, quid nocent, quid interditi egerit, inquit *Socumen. l. 4 Hist. c. 15.* Idem consulit Theodosius monachus apud Theodoret. in Histor. SS. Patrum c. 10. Quin et Alexander Magnus dixit: *Regnum est laborare, servile est otio et luxuri vacare.* Denique pri-

secum monachorum hæc erat sententia: *Operans uno damone, otiosi multi pulsantur.* Testis est Cassian. c. 25, lib. 10 Institut.

VERS. 19. — VIDEANT SE IN MALO, IN MALIS. In angustiis. Hic expressus est typus vocacionum et illustrationum Dei, quas statim comitatur tentatio, sed fortiter persistentibus liberatio, est proxima. Primò ergo à Deo ex Ægypto per Mosem evocantur Hebræi. Secundo, vocacioni credunt, et statim crudelissimè flagellantur. Tertio, paulò post admirandis portentis liberat et educit eos Deus. Refert Æneas Sylvius in Hist. Bohem. Capionis hoc fuisse dictum: *Quando duplicabantur lateres, tunc venit liberator Moyses, quo significabat, Dei auxilium præsto esse, cum res adverse ingruunt.* Eadem Ecclesie totius christiana fuit ratio et progressio; eadem est et vocacionis ejusque; ut qui in secundo versatur grada, de vocacione sua non dubitet, sed sciat potius se recto ordine à Deo statuto progredi, tertiumque certissimò expectet. Ita S. Gregor. 29 Moral. 14: *Cum lux, inquit, divina cor humanum illustrat, mox à diabolo consurgunt tentamenta, ut plus tentationibus se urgeri sentiant, quam diem lucis interna radios non videant.* Et Origen. hic hom. 5: *Nisi buccinet, inquit, tuba verbi Dei, non committitur bellum; ubi vero signum belli tuba predicationis insonat, ubi omnis tribulationum pugna consurgit. Hinc quotidianis discimus experimentis, ait S. Bernard., eos qui conversi delibenter tentari acriter à concupiscentiâ carnis; et urgeri graviter in operibus lux, qui Pharaonis imperium effugere molliantur.* Ita lise de Conversione ad cleric. c. 18.

Cassian. quoque collat. 21, c. 28, tradit seniores Patres in eremo exploratè observasse, in diebus Quadragesime, quibus solent homines ad meliora, et monachi ad perfectiora converteri; tunc solito acerbis et molestiis infestari à demonibus monachos, et incitari ad egrediendum è monasteriis, deserendamque solitudinem.

Nota secundo. Vult Deus in beneficiis ab ipso promissis, paratos nos esse ad tentationes; ideoque cum magnam cultipiam spem dat, mox eum tentat per illa que videntur offerre desperationem, et videtur spem quam dedit demoliri velle, aut dubium et incertam facere. Ita Deus Abraham per Isaac promisit prolem numerosissimam, et mox jussit ipsum Isaac sibi immolari. Ita jussit Hebræos pugnare cum Benjaminitis, et mox permisit eos ab illis secundo cædi, Judic. 20. Sic Mosi hic et Hebræis promisit liberationem à Pharaone, et mox permisit eos ab eodem gravibus affligi.

VERS. 20. — OCCURRERUNT MOSE ET AARON, QUI STABANT EX ADVERSO, EGREDIENTES À PHARAONE: EGREDIENTES, non ad Mosem et Aaronem, sed ad occurrerant referendum est, et ad prefectos Hebræorum, quos Pharaonem adentes et ab eo revertentes, certo loco expectabat Moyses, avidus scire quid responsi tulissent. Hoc et noster interpres satis insinuat cum ait, Mosem et Aaronem stesisse; egredientes enim stare in rigore est impossibile. Sensus ergo est: prefecti Hebræorum post suam querelam egredientes à

Pharaone, occurrerunt Mosi et Aaron qui stabant ex adverso, ut totam rem spectarent et cognoscerent.

VERS. 21. — VIDEAT DOMINUS ET JUDICET. Hebr. additur: *Super nos, id est, vindictam sumat de vobis.* Ita Chald. Hebræi enim sæpè, per metonymiam, iudicium sumunt pro termino et fine iudicii; ut iudicare idem sit quod vindicare, et iudicium idem sit quod vindicta. En infirmam ingratanque populi fidem: Mosem et Aaronem, quos paulò ante liberatores crederat, jam homicidas calumniatur.

FÆTERE FECISTIS ODOREM NOSTRUM CORAM PHARAONE, invisos et abominabiles nos fecistis Pharaoni. Est metaphora. Eadem phrasid est Gen. 54, v. 50, in Hebræo; 2 Cor. 2, 15: *Christi, inquit, bonus odor sumus, quia videlicet bonam Christi et Christianismi famam spargimus, ut homines bene de nobis deque Christo sentiant et loquantur.* Habent enim mores suos colores, habent et odores; colorum in conscientia, odorem in fama, inquit S. Bernard. serm. 71 in Cantica.

ET PRÆSTISTIS EI GLADIUM UT OCCIDERET NOS, occasionem ei dedistis ut nos oneribus opprimeret, cum eum forentem in nos concitasset. Ubi nota. *Gladius* in Script. vocatur omne quod pungit, percutit, torquet aut cruciat, inquit S. Hieronymus in Isaie 66. Hinc Amos 9, 10, dicitur: *In gladio morientur omnes peccatores populi mei.* Et psal. 7, 13: *Nisi conversi fueritis, gladium meum vibrabit.*

Disceloc cap. quàm dura fuerit servitus Hebræorum in Ægypto, ac consequenter quantum beneficium eis fecerit Deus, cum eos inde eduxit, quod proxime passim eis inculcat, ut grati sint Deo, eumque ament et colant: *Ego, inquit, Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terrâ Ægyptiorum, ne serviretis eis, et qui concessi vobis curiam vestram, ut incederetis erecti, Levi. 26, 45.* Est enim servitus mors quædam, puta amissio vitæ civilis, scilicet libertatis: hinc pro eâ peganant gentes, malantque mori quam servire. Philippus rex irrumpens in agrum Spartanum, dixit cuidam Spartano: *Quid nunc facietis, Lacones? respondit eis: Quid aliud, quam moriemur fortiter? soli enim Græcorum nos liberi esse, et non obedire aliis didicimus.*

Post cladem duce Agide acceptam, cum Antipater obsidum loco posceret 50 pueros, Eteocles tum ephorus se eos daturum negavit, ne male educarentur, et ab institutis patrie desecientes civitati incommodi ferent; nunc autem aut mulierum duplum, si vellet, numerum obtulit. Cùmque Antipater atrociam minaret nisi darentur, publico nomine respondit: *Si difficultiora morte imperas, facilius nobis erit mori.* Hinc Laeo interrogatus quid sciret, ait: *Scio liber esse.* Ita Pharaon. in Lacon.

CAPUT VI.

1. Dixitque Dominus ad Moysen: Nunc videbis que facturus sim Pharaoni; per manum enim fortem dimittet eos, et in manum robustâ eieciet illos de terrâ suâ.

2. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Ego Dominus

3. Qui apparui Abraham, Isaac, et Jacob, in Deo

VERS. 22. — REVERTESQUE EST MOYSES AD DOMINUM Septuag. vertunt, *revertens est ad Dominum*; quia enim Moyses prefectos Hebræorum durè à Pharaone exceptos, afflictos et passione nimia agitos, ideoque correctionis incapaces vidit, hinc tacuit, et in secretum suum sese recepit, atque ad Deum unicum in artibus præsidium, suo more se orando convertit. Hinc prouderet S. Basiliius serm. de gratiis Deo agendis, modum consolandi afflictos prescribit, dicens: *Eum quem consolari cupis, prius parumper queri sinas. Deinde, dolore paululum per lacrymas ejulatunque sedato, tunc leniter et humiliter castigabis; itaque ad patientiam et animi tranquillitatem eosdem revocabis. Nunc et equorum domitores opus freno minime adnates, non statim habentis impetunt, aut calcibus impellunt: sic enim assessores exangite et excutere discunt; sed eis obtemperando ab initio, ac minime resistendo, postquam iram et impetum paulatim consumptum defecere viderint, tunc arte quadam obtemperantes et ad omnia dociles reddunt.*

Rursùm vide hic, quàm Moysi patientia et constantia invicta viceit Hebræorum murmura, eosque sibi obsequentes reddiderit. Audiant fideles monium S. Augustini serm. 18 de verbis Domini: *Cum quisque, inquit, Christianus corpori discit vivere, fervere bonis operibus, mundanumque contemnere, in ipsa novitate operum suorum, patitur reprehensiones et contradictores frigidus Christianus; si autem perseveraverit, et eos superaverit perdurando, et non desierit à bonis operibus; iidem ipsi nobis obsequantur, qui ante prohibebant.*

DOMINE, CUM AFFLIXISTI POPULUM ISTUM? cur ei occasionem afflictionis dedisti, mittendo me ad Pharaonem, nec tamen ab eo liberando populum, sed potius permittendo eum gravius onerari?

QUARE INSISTI ME? Calvinus Mosem hic graviter culpât, quasi ab officio deservierit, et amaranulo tædio missionem et absolutioem ab officio petierit. Durus itaque criticus; mihi censor est S. Argust. quæst. 14, dum ait: *Hæc non contumacie verbum sunt vel insinuationis, sed inquisitionis et orationis.* Idque ita esse patet ex responso Domini, qui non arguit infidelitatem Moysi, sed eum quid faceret oportet, instruit. Sciebat Moyses jam ante à Deo doctus, Pharaonem obduratum cor, neque dimissurum populum; tamen de hæc afflictione populi nihil à Deo cognoverat, sperabatque Pharaonem monitum, licet non dimitteret populum, nihil tamen cum eo acturum; contra vero jam accidisse videt, unde piè cum Deo expostulat.

CHAPITRE VI.

1. Le Seigneur dit à Moïse: Vous verrez maintenant ce que je vais faire à Pharaon; car je le contraindrai par la force de mon bras à laisser aller les Israélites; et ma main puissante l'obligera de les faire lui-même sortir de son pays.

2. Le Seigneur parla encore à Moïse, et lui dit: Je suis le Seigneur

3. Qui ai apparû à Abraham, à Isaac, et à Jacob, comme le Dieu Tout-Puissant; mais je ne me suis

omnipotente : et nomen meum Adonai non indicavi eis.

4. Peregripie factus cum eis, ut darem eis terram Chanaan, terram peregrinationis eorum, in qua fuerunt adventi.

5. Ego autem genui filiorum Israel, quo Aegyptii oppresserunt eos; et recordatus sum pacti mei.

6. Ideo die filiis Israel: Ego Dominus qui educavi vos de ergastulo Aegyptiorum, et erum de servitute; ac redimam in brachio excelso, et iudicis magnis.

7. Et assumam vos mihi in populum, et ero vester Deus; et scietis quod ego sum Dominus Deus vester qui educavi vos de ergastulo Aegyptiorum;

8. Et induxerim in terram, super quam levavi manum meam, ut darem eam Abraham, Isaac, et Jacob; dabique illam vobis possidendam, ego Dominus.

9. Narravit ergo Moyses omnia filiis Israel; qui non acquirerunt eis, propter angustiam spiritus, et opus durissimum.

10. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens:

11. Ingredere, et loquere ad Pharaonem regem Aegypti, ut dimittat filios Israel de terra sua.

12. Respondit Moyses coram Domino: Ecce filii Israel non audierunt me; et quomodo audiet Pharaon, praesertim cum incircumcisus sint labiis?

13. Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, et dedit mandatum ad filios Israel, et ad Pharaonem regem Aegypti, ut educeret filios Israel de terra Aegypti.

14. Isti sunt principes domorum per familias suas. Filii Ruben primogeniti Israelis, Henoch et Phallu, Hesron et Charim. Haec cognationes Ruben.

15. Filii Simeon, Jammel, et Jamin, et Ahod, et Jachin, et Soar, et Saul filius Chanaanitis; haec progenies Simeon.

16. Et haec nomina filiorum Levi per cognationes suas: Gerson, et Caath, et Merari. Anni autem vitae Levi fuerunt centum triginta septem.

17. Filii Gerson, Lohmi et Semel, per cognationes suas.

18. Filii Caath, Amram, et Isaac, et Helron, et Oziel. Anni quoque vitae Caath, centum triginta tres.

19. Filii Merari, Moholi et Musi. Haec cognationes Levi per familias suas.

20. Accipit autem Amram uxorem Jochabed patrualem suam, quae peperit ei Aaron et Moysen. Fueruntque anni vitae Amram, centum triginta septem.

21. Filii quoque Isaac, Core, et Nepheg, et Zechri.

22. Filii quoque Oziel, Misael, et Elisaphan, et Sethri.

23. Accipit autem Aaron uxorem Elisabeth, filiam Aminadab, sororem Nahason, quae peperit ei Nadab, et Abiu, et Eleazar, et Ithamar.

point fait connaître à eux sous ce nom, qui marque que je suis celui qui est.

4. J'ai fait alliance avec eux, et je leur ai promis de leur donner la terre de Chanaan, la terre dans laquelle ils ont demeuré comme voyageurs et étrangers; cependant j'ai différé jusqu'à présent à accomplir cette promesse.

5. Mais maintenant j'ai entendu les gémissements des enfants d'Israël; j'ai vu les travaux dont les Égyptiens les accablent, et je me suis souvenu de mon alliance, et j'ai résolu d'écarter tout ce que je leur ai promis.

6. C'est pourquoi dites de ma part aux enfants d'Israël: Je suis le Seigneur; c'est moi qui vous tirai de la prison des Égyptiens, qui vous délivra de la servitude où ils vous tiennent, et qui vous racheterai de l'esclavage où vous êtes, en déployant la force de mon bras, et en faisant éclater la sévérité de mes jugements contre ceux qui vous oppriment.

7. Je vous prendrai pour mon peuple, et je serai votre Dieu; et vous savez que c'est moi qui suis le Seigneur votre Dieu, lorsque je vous aurai délivrés de la prison des Égyptiens.

8. Et que je vous aurai fait entrer dans cette terre que j'ai juré de donner à Abraham, à Isaac et à Jacob; car je vous la donnerai, et vous en mettrai en possession, moi qui suis le Seigneur, et qui dispose de toutes choses comme il me plaît.

9. Moïse rapporta donc tout ceci aux enfants d'Israël; mais ils ne l'écoutèrent point, à cause de leur extrême affliction, et de l'excès de travaux dont ils étaient accablés.

10. Dieu parla ensuite à Moïse, et lui dit:

11. Allez trouver Pharaon, roi d'Égypte, et parlez-lui, afin qu'il permette aux enfants d'Israël de sortir de son pays.

12. Moïse répondit au Seigneur: Vous voyez que les enfants d'Israël ne m'écoutent point; comment donc Pharaon m'écouterait-il, principalement, étant comme je suis, incircumcisé des lèvres, et ne m'écoutant qu'avec beaucoup de difficulté?

13. Voilà le commencement de ce que le Seigneur dit à Moïse et à Aaron, lorsqu'il leur donna ordre d'aller trouver les enfants d'Israël et Pharaon, roi d'Égypte, pour faire sortir de l'Égypte les enfants d'Israël.

14. Avant de raconter la suite, voici les noms de quelques-uns des princes des maisons d'Israël, selon l'ordre de leurs familles, dont la connaissance peut servir à l'intelligence de cette histoire. Les enfants de Ruben, fils aîné d'Israël, furent Hénoch, Phallu, Hesron et Charim. Ce sont là les familles de Ruben.

15. Les enfants de Simeon furent Jammel, Jamin, Ahod, Jachin, Soar et Saul, fils d'une femme de Chanaan. Ce sont là les familles de Simeon.

16. Voici les noms des enfants de Lévi, et la suite de leurs familles. Ses enfants furent: Gerson, Caath et Merari. Le temps de la vie de Lévi fut de cent trente-sept ans.

17. Les enfants de Gerson furent: Lohmi et Semel, qui eurent chacun leurs familles.

18. Les enfants de Caath furent: Amram, Isaac, Hébron et Oziel. Le temps de la vie de Caath fut de cent trente-trois ans.

19. Les enfants de Merari furent: Moholi et Musi. Ce sont là les enfants sortis de Lévi, chacun dans sa famille.

20. Or, Amram épousa Jacobed, fille de son oncle paternel, dont il eut Aaron et Moïse. Et le temps que vécut Amram fut de cent trente-sept ans.

21. Les enfants d'Isaac furent Coré, Nepheg et Zechri.

22. Les enfants d'Oziel furent Misael, Elisaphan et Sethri.

23. Aaron épousa Elisabeth, fille d'Aminadab, de la race de Juda, et seigneur de Nahason, dont il eut Nadab, Abiu, Eleazar et Ithamar.

24. Filii quoque Core: Aser, et Eleana, et Abiasaph. Haec sunt cognationes Coritarum.

25. At verò Eleazar filius Aaron accepit uxorem de filiabus Phaniel: quae peperit ei Phinees. Illi sunt principes familiarum Leviticarum per cognationes suas.

26. Iste est Aaron et Moyses, quibus praecipit Dominus ut educerent filios Israel de terra Aegypti per turmas suas.

27. Hi sunt qui loquuntur ad Pharaonem regem Aegypti, ut educant filios Israel de Aegypto: iste est Moyses et Aaron.

28. In die quo locutus est Dominus ad Moysen, in terra Aegypti.

29. Et locutus est Dominus ad Moysen dicens: Ego Dominus; loquere ad Pharaonem regem Aegypti omnia quae ego loquor tibi.

30. Et ait Moyses coram Domino: En incircumcisus sint labiis sum; quomodo audiet me Pharaon?

VERS. 1. — DIXITQUE DOMINUS AD MOYSEN ORATEM ET INVOCATEM DEUM, UT PATET C. PROC. V. 22; dixit, inquam, vel angelum visibili specie apparentem, et sonora voce loquentem (familiariter enim agebat Deus cum Mose, ut patet Numer. 12), vel per occultam et internam inspirationem, uti prophetis loqui et respondere solet. Idem verus videtur, tum quia nulla species, forma, aut symbolum Dei hic exprimitur, ut fit, c. 3, v. 2, et c. 4, v. 24, tum quia non est credibile, Deum hic toties, puta in singulis plagis, visibiliter apparuisse Moysi; tum quia Deus hic respondit Moysi, eo modo quo Moses dicitur adisse et consuluisse Dominum c. praeced. v. 22. Moses autem non adit Dominum visibiliter apparentem, sed vel in cubiculo et oratorio suo Deum spiritaliter adit et consulit.

NEXE VERBUS, q. d.: Non morabor, en accingo me ad opus, ut liberem vos à Pharaone.

QUE FACTURUS SUM PHARAONI, quae mala, quas plagas ei illaturus; hinc ipse in manu robusta, id est, per manum robustam Dei coactus ejectione; non tantum dimittit, sed etiam compellet Hebraeos, idque festinat, ut à se manum Dei vindicem amollatur.

VERS. 2 ET 5. — EGO DOMINUS QUI APPARUI ABRAHAM, ISAC ET JACOB IN DEO OMNIPOTENTE. Hebraice est *bed saddai*, id est, in Deo robusto et turgente, sive liberali. Jam in Deo, est instar Dei, vel tanquam Deus liberalis; *bed* enim Hebraei saepe sumunt pro affini *capo*, quod est nota similitudinis.

Nota. *Saddai* significat Deum quasi mammam, qui omnem sufficientiam et abundantiam quasi omnipotens tribuit, uti fusc dixi Gen. 17, v. 1. Quibus adde, *saddai* secundò, posse derivari à *scoldai*, id est, proferari, ut Deus dicatur *saddai*, id est, praedans et vastans quodcumque ei libuerit: quò alludit Isaias c. 13, v. 6, cum ait: Quasi vastitas ab omnipotente (hebr. quasi *scod* à *saddai*, id est, quasi vastitas à Deo vastante) venit; et Job. c. 25, v. 16, cum sit in Hebraeo: *Saddai* conturbavit me. Jam sensus hujus loci est, q. d.: Ego Deus cum patribus vestris, puta Abra-

24. Les enfants de Coré furent Azor, Eleana et Abiasaph. Ce sont là les familles sorties de Coré.

25. Eleazar, fils d'Aaron, épousa une des filles de Phaniel, dont il eut Phineès. Ce sont là les chefs des familles de Lévi, qui eurent chacun leurs enfants.

26. Or, entre les enfants de Lévi, Aaron et Moïse sont ceux auxquels le Seigneur commanda de faire sortir de l'Égypte les enfants d'Israël, selon leurs bandes et leurs troupes différentes.

27. Ce sont eux aussi qui parlèrent à Pharaon, roi d'Égypte, pour faire sortir de l'Égypte les enfants d'Israël. Moïse, dit-Je, et Aaron, furent ceux qui lui parlèrent.

28. Lorsque le Seigneur donna ses ordres à Moïse dans l'Égypte.

29. Car le Seigneur parla à Moïse, et lui dit: Je suis le Seigneur; dites à Pharaon, roi d'Égypte, tout ce que je vous ordonne de lui dire.

30. Et Moïse répondit au Seigneur: Vous voyez que je suis incircumcisé des lèvres, et que j'ai de la peine à parler; comment donc Pharaon m'écouterait-il?

COMMENTARIUM.

ham, Isaac et Jacob, egi et conversus sum tanquam Deus *saddai*, id est, omnipotentem et munificum me eis exhibui, ostendi eis mihi abunde esse divitiarum ut illos ditarem; abstinui enim opes Chanaanicas, Geraritis, Sodomitis, Lahano, Esau et aliis, easque dedi Abraham, Isaac et Jacobo, ut patet ex Genesi.

Notat S. Hieron. epist. 150 ad Marcellian, apud Hebraeos decem esse nomina Dei. Primum est *Eloa*, id est, fortis, ut vertit Aquila. Secundum est *Floha*, quod Deum quò providentem, gubernantem, iudicantem et vindicantem significat, ut dixi Genes. 1, 1. Tertium est *Elohim*, quod est plurale nominis *Eloha*. Quartum est *Sabaoth*, id est, exercitum vel copiarum, ut vertit Aquila; hoc non est nomen, sed cognomen Dei; unde semper cum alio Dei nomine conjungitur. Dicitur enim *Adonai sabaoth*, id est, Dominus virtutum vel exercituum. Quintum est, *Eliou*, id est, excelsus, Genes 14, 22. Triplicem porò celsitudinem ac sublimitatem veneramus in Deo, primam entis, quia Deus est primum et summum ens; secundam causalitatis, quia Deus est prima causa, à qua omnes caeterae causae dependent. Tertiam perfectionis; quia Deus est summa et infinita perfectio: Sextum nomen est *ei accer eia*, id est, summi quum, vel, qui est. Unde Exodi 5, dicitur: *Qui est mihi me*. Septimum est *Adonai*, id est, Dominus. Octavum est *Ia*, quod est abbreviatum *Jehova*, sonante in Alleluia. Alleluia enim est compositio *us Hallelu*, id est, laudate, et *Ia*, id est, Deum. Nonum est, *Saddai*, id est, manifestus, liberalis, omnipotens. Decimum est tetragrammaton et ineffabile, quod vulgò *Jehova* pronuntiant.

Mysticè Deus *Saddai* apparet sanctis, quos facit sua sorte, etiam miserè esse contentos, quosque sua gratia et donis spiritualibus cumulati, ac praesertim quos facit esse liberos in aliis. S. Agidius, socius S. Francisci, rogatus quis esset beatus, respondit: *Qui amat, et non desiderat amari; qui servit, et serviri sibi non cupit; qui se bene erga alios gerit, non tamen eo fine, ut se erga illum vicissim bene gerant*. Hic enim imitatur Deum *Saddai*,

de quo ait Psaltes psalm. 15, 2: *Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non egredere.* Deus enim omnibus se suaque communicat, et à nemine quidquam recipit, vel expectat.

ET NOMEN MEUM ADONAI NON INDICAVI EIS. In Hebraeo non est *Adonai*, sed nomen tetragrammaton, 7777, constans quatuor litteris, scilicet, *jud, he, van, he*, quod quia est ineffabile, hinc interpret more veterum pro eo substituit nomen *Adonai*; nam aliqui Deus in Genesi patriarchis revelavit nomen *Adonai*, et se vocat *Adonai*. Obiter hic nota, *Adonai*, esse trisyllabum, non quadrisyllabum; ultima enim est diphthongus *ai*, ne proinde hoc nomen sic pronuntiandum est *A. do. nai*, non autem *A. do. na. i*.

Quæritur hic primo, cur nomen tetragrammaton à veteribus et S. Hieronymo vocetur, *dominicus*, id est, ineffabile; à Theodoro *dominus* id est, indicibile, et à Damasceno *dominus*, id est, ineluctabile. Putant aliqui hoc nomen verò fuisse ineffabile, eò quòd solis quatuor consonantibus constet, caretque vocalibus, sine quibus litteras consonantes pronuntiare et effari non possumus. Verùm hoc est improbabile; nam Deus hic nomen hoc suum pronuntiavit, cum illud revelavit, et effatus est coram Mose. Rursùm Moses illud ipsum effatus est coram Israëlitis, et coram Pharaone, ipsæque Pharaos sapius hoc nomen à Mose prolatum, respondendo repetit. Denique frustra hoc nomen quatuor litteris distingueretur, nisi ille sua tacita haberet puncta, sive vocales, ut iis legi, offerri, pronuntiari posset; perinde ut fit in aliis nominibus Dei, hominum et angelorum.

Dico ergo, hoc nomen dici ineffabile, eò quòd ab Hebraeis haberetur sacratissimum et summè venerabile, tanquam nomen Dei primum, proprium et essentialè, quòd esset fundamentum et radix aliorum omnium nominum Dei, eò quòd hoc nomen significat ipsam immensam essentiam et maiestatem Dei incomprehensibilem et ineffabilem, à qua cætera omnia promanant. Quà de causâ et Plato, teste Eusebio, l. 11 de Præpar. c. 8, dixit nomen Dei non esse effabile. Deus enim, ait Plato, *ἀσώματος, ἀσχητόν, ἀσυνείκητος*, id est, incorporeus, indicibilis et inopinabilis. Rursùm Plato in Parmenide, *Deo*, ait, *nullum inditum est nomen; Deus non potest defini, non scienti capi, non in sensus nostros incurere; nulla de eo haberi opinio; quocirca neque nominari, neque dici, neque cogitatione comprehendi, neque cognosci, neque ab ullo ente sentiri potest.* Et S. Dionysius: Deus, ait, est omni sermone ineffabile, super omne verbum bonum.

Hinc tot fuerunt philosophorum de Deo sententiæ et errores. Anaximander stellas et astra deos esse putavit. Anaximenes Deum putavit esse infinitum ærem. Democritus: Deus, ait, est mens ignea et mundi anima. Prodicus quatuor elementa deos statuit. Diogenes Apolloniates: Deus, ait, est aer compos divinae rationis. Chrysippus censuit Deum esse fatum sive necessitatem divinam. Parmenides putavit Deum esse coronam, sive orbem qui cingit cælum. Xenophanes: Omne, inquit, infinitum mente præditum, Deus est. Straton naturam di-

xit esse Deum. Epicurus ex atomis deos suos constituit, eosque corporeos et humane figure. Heraclitus terram et cælum deos esse dixit. M. Varro mundum censuit esse Deum. Pilius vel solem, vel nullum putavit esse Deum. Heraclitus deos ex igne esse credidit; unde Anaxagoram, quòd solem dixisset esse lapidem ignitum, morte multarunt Athenienses. Cleanthes æthera posuit esse summum Deum. Denique hæc de causâ, inquit Plerius hierogl. 17, ciconia Dei est hieroglyphicum; ciconia enim lingua carens significat Deum omnia tacito perficere silentio, nec debere nos super eo loqui, quem nulla humani ingenii vis atque admirari. Eadem est ratio, cur Deus per crocodillum fuerit adumbratus, inquit idem hierogl. 29. Verè ergo meritiòque Chrysostom. hom. 28 in Matthæum: *Sicut, inquit, qui innavigabilem oceanum navigare usurpat, dum non potest eum transire, necesse est per eandem viam redeat, ubi ingressus est; sic antiqui philosophi de Dei naturâ querere contendentes, ritei sunt ingenio, defecerunt sermone, in ultimo nihil se amplius invenire potuisse confessi sunt, nisi quòd Deus sit inconspicibilis.*

Hinc ergo factum est, ut Hebraei religionis et reverentiæ causâ nomen Dei effari et pronuntiare non audeant; excipie sacerdotes sive pontifices, qui in sacris, puta in sacrificiis, et in solenni benedictione populi, et maxime in ingressu in Sancta sanctorum, illud pronuntiant, ait Philo lib. de Vita Moysis. Unde et Josephus ait, sibi hoc nomen eloqui, nec jus, nec fas esse. Cùm ergo in Scripturâ legitibus hoc nomen occurreret, Hebraei pro illo legebant *Adonai*, vel, si cum *Adonai* concurreret, pro eo legebant *Elohim*.

Hinc factum est, ut Massoretæ qui Bibliis hebraicis puncta, sive vocales subiecerunt, nomini tetragrammato 7777 subiecerint puncta aliena nominis *Adonai* (uti quatuor rationibus demonstrat Bellarminus in exercitiis grammaticis psal. 55, ad v. 4), scilicet *seca* (quod in nomine *Adonai* est compositum cum *patach*, ob gutturalem aleph) *cholem* et *camets*; ut indicarent ex reverentiâ non tetragrammaton, sed *Adonai* legendum et pronuntiandum esse. Quem morem suorum temporum acuti sunt, non tantum Septuag. veteres *Κερας*, et nos ter interpretes, neque ab Origines in suis tetraplâs et hexaplis, pro tetragrammato substituentibus hic nomen *Adonai*; sed et Christus et Apostoli, qui quoties citant Scripturam Hebraeam, in qua habetur nomen tetragrammaton, pro eo nomen *Dominus* substituant. Unde factum est, ut Iudei ignorent quomodo illud nomen pronuntiandum sit, sive quomodo illud pronuntiavit Deus, Moses et sacerdotes; traduntque ultimum sacerdotem, qui hoc nomen Dei pronuntiavit fuisse Simeonem justum, qui Christum in templo in ulnas accepit, postea à nemine hoc nomen pronuntiatum esse, seque ignorare quomodo pronuntiari debeat; sed cùm venerit Messias, ab eo docendos esse veram illius pronuntiationem. Ita ipsi. Ob hæc hujus nominis reverentiam et religionem, summus pontifex illud in terra sua, in lamina aureâ insculptum gestabat; quòd Alexander Magnus occurrens Jaddo pontifici, procumbens lumi reverenter

adoravit, teste Josepho. Hinc etiam Lincanus agens de Deo Hebraeorum, ait: *Incerti Judæa Dei quòd scilicet Deum incogitum coleret, ejus nomen nesciret.*

Vide hic quanta Hebraei olim fuerit reverentia nominis divini, quòd multi Christiani per juramenta temeraria passim nominando profanant; quin et moderni Judæi nunquam audent expressè jurare per nomen tetragrammaton, sed hæc formulâ per illud jurant, idque rarè et nominis adacti: *Juro per jud, he, van, et ho* (que sunt 4 littere nominis tetragrammati), quòd juramentum apud eos summum et sacratissimum habetur: sic gentilibus non licebat nomen falsi sui dei Demogorgonis nominare, quòd si quis fecisset, nomen, vel potius daemon, se offensum, per terræ tremorem ostendebat, uti testatur Lincanus lib. 6, et Bocacius lib. 4 de Geneal. deorum. c. 2.

Quæritur secundo, quomodo hoc nomen pronuntiari debeat, sive quæ illi vocales substituenda sint?

Græci quidam, inquit S. Hieronymus ad Marcellam, in græcis libris hoc nomen hebraeorum legentes, juxta græcas litteras, quibus hæc quatuor hebraeorum litteræ similes sunt, *pipi* legunt. Secundo, S. Justinus contra Tryphonem fol. 58, pro nomine tetragrammato nomen *Jesus* legit et intelligit. Tertio, Isidorus hoc nomen pronuntiat *Jediod*; ait enim hoc nomen confici ex duplici litterâ *jud*. Verùm hi omnes à litteris hebraicis nominis tetragrammati vel abeunt, vel aberrant. Quarto, Irenæus illud effert *Jasth*, quòd, inquit ipse, significat præfixam mensuram vel, si per omicron scribitur, eum qui dat fugam malorum. Sic et gentiles hoc nomen pronuntiasse videntur. Unde Diod. Siculus, l. 5, ait Mosem legem accepisse à Deo *Jao*; et Apollo Clarius rogatus quis esset Deus *Jao*? respondit:

Summum cunctorum divinum tu dicitio Jao.

Testis est Macrobius lib. 1 Saturnalium, c. 18. Quinto, Theodor. hic quest. 45, nomen tetragrammaton, inquit, à Samaritis vocatur *Jæe*, ab Hebraeis autem *Ja*. Sexto, recentiores aliqui à centum annis hoc nomen juxta puncta ei à Massoretis subjecta, pronuntiant *Jehova*. Verùm hæc puncta, ut superius dixi, non sunt puncta nominis tetragrammati, sed nominis *Adonai*, unde et ipsi Massoretæ, omnesque Hebraei pro nomine tetragrammato legunt *Adonai*. Errant ergo qui à *Jehova* sive *Jova* (per crasin) Jovem summum gentiliùm Deum deducunt; hic enim latinum habet nomen, non hebraicum, et à jurando dicitur. Erravit et Varro, qui, teste S. Augustinus lib. 1 de Consensu Evangelist. cap. 22, putavit Judæos coluisse Jovem deum Romanorum; putavit autem id Varro, non quòd ab Hebraeis audisset Deum appellari *Jehova*, vel *Jovem*; sed quia censuit à Judæis celi summum Deum, quem ipse non alium esse putabat quam Jovem.

Dico ergo: Verisimillimum est hoc nomen pronuntiatum esse *ihv*, vel *ihève*, id est, *est vel erit*. Probatur, quia hoc nomen est idem cum eo quòd Deus sibi imposuit c. 5, v. 14, dicens: *Sic dices filiis Israël: Qui est, misit me ad vos.* Atqui, qui est, hebraicè dicitur *ihv* sive *ihv*, vel *ihève*; ergo illud idem est nomen tetragrammaton: non enim est credibile Deum sibi duo

Me dedisse nomina, sed unum tantum: ac proinde illud, qui est, sibi inditum cap. 5, hic repetere, ut Mosem animet, utique cum doceat illud præferre legationi suæ ad Pharaonem, et ad Hebræos; ita censent Bellarm. supra. Genebrardus ad præfationem in psalmos, et Pererius hic, idque magis patebit ex questione sequenti. Noster tamen Alcazar in Apocal. c. 1, v. 4, multis contentis *Jehova* esse conflatum ex quatuor litteris, quarum singule integrum dictionem significant. *Jehova* ergo idem est, ait, quòd *ihv*, *hoh*, *vehava*, id est, *qui erit, qui est, qui fuit*. Unde *Jehova* idem est cum eo quòd dicit Joannes Apocal. 1, 4: *Qui est, et qui erat, et qui venturus est*, idèoque vocatur hoc nomen tetragrammaton et ineffabile; quia singule ejus litteræ non possunt effari integræ dictionem, quam representant. Verùm hoc etymon non literale est, uti ipse contendit, sed symbolicum, aut potius ebalisticum, de quo plura Apoc. 1, 4.

A nomine *Jehova* detractum esse nomen *Jovis*, censent Marinius in dictionario, Masius in epistolâ ad Ariam Montanum ipsius Arie Psalmis præfixâ, et Marianus Victorius in Scholis ad S. Hieron. epist. 156. Verùm ab hæc conjecturâ abhorret S. August. lib. 6 de Civit. c. 6, et lib. 7, c. 5, et Galatinus lib. 2, c. 10.

Notandum tamen, nomen *Jehova*, non tam esse verbum, quam nomen à verbo deductum: est enim *Jehova*, nomen proprium Dei. Sicut ergo passim in aliis nominibus à verbo, puta à tertii futuri, formatum nomen significans qualis sit, sive qualis sit futurus ille cui hoc nomen inditur; ut Jacobus significat supplentatorem, eumque qui supplantabit Esâ, Israel significat dominantem, eumque qui dominabitur Deo, Isaac significat ridentem, eumque qui ridere faciet parentes; ita et *Jehova* est nomen habens eandem terminationem cum futuro cal, verbi *havia*, significat *ea*, eumque qui est et erit. Est enim littera *jad*, prima in nomine *Jehova*, heemantica, sive formativa nominis, uti est in nominibus jam dictis, aliisque pluribus; fiet enim idem *jad* sit littera *etan*, sive caracteristica verbi in futuro, tamen in nominibus est heemantica, id est, formativa nominis, adeoque futurum verbi transfert in nomen.

Illud confirmatur ex eo quòd nomen vel verbum *Jehova*, præcisè non cap. 5, v. 14, sed hoc capite reperitur in hebraeo. Nam cap. 5, v. 14, ubi nos habemus qui est, misit me; hebraicè non est *Jehova*, sed *ehv*, id est, *sum*, q. d.: Cujus nomen est, *Sum qui sum*, hic misit me. Hinc rursùm sequitur potius dicendum esse *Jehova*, quam *Jehève*; sic enim nomen distinguuntur à futuro verbi per punctum camets, ut patet in nomine *Israël*, quòd distinguitur à futuro *israël* sive *ihv*, vel *ihève*; per camets. Nomina enim non in segol, sed in camets terminari solent.

Quæritur tertio, quid significet nomen tetragrammaton?—Oleaster illud deducit à radice *hava*, id est, conterere. Unde *hava* est contritio quasi *Jehova*, idem sit quòd contritio, scilicet Pharaonis et Ægyptiorum. Hæc allusio nominis est, sed non origo; ad hoc enim etymon alludit Moses c. 15, v. 3, cum ait: *Dominus*

(hebraice est nomen tetragrammaton *Jeheva*) quasi *in* *puer* *ator*: omnipotens nomen eius.

Alii verò passim rectè et genuinè hoc nomen deducunt à radice *hain*, id est, ut vel *hain*, ut *Jeheva* sit idem quod *qui est*, sed vario sensu. Primò, R. Salomon, Lipomanus et Vatablus sic exponunt *qui est*, scilicet constans, servans fidei, verax in promissis, q. d.: Ego jam sum *Jeheva*, id est, jam facio esse quod promisi, ut nimirum vos educam ex *Agypto* in Chanaan; inde sequitur: *Peperigne fedus cum eis, ut darent eis terram Chanaan*. Secundò, Rupertus et Burgensis sic explicant, *qui est*, scilicet territorialis, gloriosus, et miracula patrans. Tertio, Hieronymus Præb in Ezechiel c. 1, pag. 47, censet nomen *Jeheva*, id est, *qui est*, non significare essentiam Dei: tunc enim cognoscit Abraham aliquis Patriarcha; sed operationem Dei ad extra, scilicet liberationem Hebræorum ex *Agypto*, q. d.: Ego sum *qui sum*, id est, qui futurus sum, scilicet redemptor Israelis, ego sum quem jam experientini vestra libertatis vindicam; hoc enim est quod sequitur v. 6: *Ego dominus qui eduxi vos de eripula Ægyptiorum*. Similia sunt Isaiæ 32, 5, et psalm. 67, 5.

Verùm dico, hoc nomen tetragrammaton *Jeheva* significare essentiam Dei, ipsamque essentiam divinam abyssum, et pelagus immensum. Hoc enim significat nomen, *qui est*, uti dixi c. 5, quod idem est cum nomine tetragrammato *Jeheva* ergo, ait Masius, idem est quod, *quod ab æternis actis, ipsoque sibi essentia est, et à quo pendit rerum omnium essentia*. Sic Aristoteles dat esse, R. Terjemogistus: *Deus*, inquit, *una nomine non eget. Est enim & de deo veritas*, id est, *ans sine nomine*.

Notat Vilalpando in c. 28 Ezechiel, nomen *Jeheva* vel *Jeheva* significare essentiam Dei in se, sive ad intra, sicut *Adonai Jeheva*, *Jeheva*, id est, Deus, scilicet Dei in se majestas; *Adonai*, id est, Dominus ac sustentator omnium que creavit.

Regalis aut nomen tetragrammaton significat essentiam Dei sicut est in se? Scotus et Gabriel in primum Sent. dist. 22, censet, quod homines, præsertim docti et acuti, possunt cognoscere Deum in se sicuti est, ac consequenter possint eidem imponere nomen significans enim sicut est, ac tale esse nomen tetragrammaton, quod proprie proprium, essentiale et adaptatum sit Deo. Verùm melius D. Thomas p. 1, q. 13, censet homini in hac vita esse impossibile, Deum in se cognoscere et nominare. Ratio est, primò, quia in hac vita nemo potest Deum cognoscere intuitivè; ergo nemo potest eum cognoscere in se sicuti est, plenè et perfecte. Secundò, etiamsi quis cognosceret Deum in se sicuti est, hoc ipsum tantum cognosceret in ipso Deo, videndo et intendendo eum; nomen autem quod eidem inderet esset extra Deum Deique essentiam, qui nullo creato signo cerni, nominari, significari et cognosci

potest, sicuti est in se. Verùm tamen est, quòd inter omnia nomina Dei quæ habemus, nullum tam proprium, tamque substantiale ei sit quàm *Est, sive Jeheva*, id est, *qui est*, uti docet Damascenus l. 4 de Fide, cap. 12, et D. Thomas p. 1, q. 15, ac S. Dionysius lib. de Divin. nom. c. 1.

Queritur quartò, quis sit sensus hujus loci: *Ego Dominus qui apparui Abraham, Isaac et Jacob in Deo omnipotente, et nomen meum Adonai non indicavi eis?* Primò, Beda legit interrogativè, *non indicavi eis?* q. d.: Omnino indicavi eis hoc meum nomen; sed hoc dissentit à communi lectione omnium codicum hebræorum græcorum et latinorum, qui carent notâ interrogationis, et assertivè hæc legunt, quòd scilicet asserat Deus, se non indicasse eis hoc sum nomen. Secundò, alii sic explicant: *Non indicavi eis nomen meum Adonai*, id est, Dominus, q. d.: Non ostendi eis plenam et altissimum meum in res omnes dominium, quo possum res omnes ad libitum vertere et convertere per miracula et prodigia, in res alias quascunque voluero; hoc autem jam per te, ô Moses, ostendam in plagis quas inferam *Agypto*. Verùm hi errant, primò in nomine *Adonai*, id est, Dominus; hebraicè enim non est *Adonai*, sed nomen tetragrammaton *Jeheva*. Secundò, quia hoc suum dominium Deus autem Moysi patribus satis ostendit in diluvio, in eversione Sodomæ, in dispersione Babel.

Tertio, R. Salomon, Vatablus et Lipomanus hunc dant sensum: Patribus non indicavi nomen meum tetragrammaton, *Jeheva*, id est, *sum qui sum*, puta sum constans et verax in promissis; quia patribus non exhibui mea promissa de Chanaan eis tradenda, sed es jam illis, ô Moses, tuisque præbato; unde tibi ostendam se ipse me esse *Jeheva*, id est, me esse fidelem in promissis. Verùm nomen tetragrammaton significat fidelitatem, sed ipsum esse Dei. Quartò, Rupertus et Burgensis sic explicant: *Non indicavi patribus nomen meum Adonai*, quantum scilicet illud sit potentia et virtute, quam terribile, quam gloriosum, quam miraculosum, et plagarum sit operativum, ut jam indicabo et ostendam per te, ô Moses, multiplicando prodigia et plagas. Quintò, Otesstor: Nomen tetragrammaton, inquit, *Jeheva*, idem est quod contritior, q. d.: Patribus non ostendi me esse *Jeheva*, id est, contritorem Pharaonis et *Agyptiorum*: hoc autem jam tibi, ô Moses, ostendam. Sextò, Lyranus, secutus S. Augustinum, censet Moysi in raptu Exodi 33, vidisse Dei essentiam, tuncque revelatum et declaratum ei esse nomen tetragrammaton; hoc enim significat Dei essentiam; sed verius est, Moysi non vidisse Dei essentiam, ut dicam c. 33. Adde, illa visio posterior fuit revelatione nominis tetragrammati; hoc enim hic et c. 5 revelatum fuit Moysi; Moses autem, si vidit Dei essentiam, non vidit eam nisi c. 33.

Dico ergo: Planus et genuinus hujus loci sensus est hic: Ego Deus cognitus et cultus fui à patribus, tanquam *El sannaï*, id est, Deus fortis et liberalis; nomen verò proprium meum *Jeheva* non indicavi eis, sed illud primum tibi, ô Moses, revelo, simulque cum nomine clariore rei significata, puta essentia mee et

divinitatis, tibi cognitionem communica; idque facio hoc fine, ut te et populum à Pharaone afflictum, in spem erigam auxilii mei jamjam affuturi; utpote qui jam me tibi et Hebræis tam familiarè, et ex nomine proprio compellendum noscendumque exhibeam, ut sciatis vos mihi jam magis curæ et cordi esse quàm ante.

Hinc patet, nomen tetragrammaton primò revelatione esse Moysi. Patet secundò, Moysi clariorem divinitatis cognitionem hic accepisse, quam acceperat Abraham, Isaac et Jacob. Sensus ergo est, quasi diceret: Ego Deus patribus cognitus vocatusque fui *Adonai*, *Elohim*, *El*, *Saddai*, id est, dominus, gubernator, fortis, liberalis, omnipotens (quæ omnia significant certam aliquam formam et perfectionem instar qualitatis in Deo); tibi verò, ô Moses, nomen meum essentiale revelo, quod significat ipsam meam substantiam in se, et essentia mea, quæ omnium rerum fons est et causa et pelagus immensum. Hinc esse sensum probatur primò, quia hoc nomen tetragrammaton est idem cum illo v. 5: *Ego sum qui sum*, uti jam ostendi. Loquitur enim hic Deus de hoc nomine, non quasi hoc loco primum indito: sed de eo quasi jam Moysi cognito ex primâ apparitione cap. 5, v. 14 et 15; ergo hoc nomen non significat Deum ut veracem, videlicet eum contritorem, sed ut continentem omnem entis plenitudinem, sive ut ipsum esse substantens, immensum, immutabile æternum et infinitum.

Probatur secundò, quia falsum est Deum non apparuisse patribus ut contritorem in diluvio et Sodomæ, aut ut veracem; verax enim apparuit Deus Noe, cum impedivisset diluivium, uti Noe promiserat Genes. c. 9, v. 15; verax item apparuit in tutela Abraham, Genes. 17, v. 7 et 10, in partu Saræ, ibidem v. 15 et 21, in benedecendo Isaac, Genes. 28, v. 15. Probatur tertio, quia alius idem videlicet dici, ideòque posterior pars sententiæ pugnat cum priori, si sic exponas: Apparuit patribus ut fortis, sed non ut contentus; apparuit patribus ut liberalis, sed non ut fidelis et verax; si enim Deus est liberalis, multò magis est fidelis, et promissa tenax. Probatur quartò, quia ex hæc revelatione Moysi ita evasit cepibus deitatis cognoscenda, aut etiam videnda, uti videbimus cap. 33, v. 18; hinc etiam ex hæc peculiari nominis hujus revelatione Moysi facti, nomen hoc augustissimum et sanctissimum semper est habitum, quod in Scripturâ nulli nisi Deo vero, vel facti æstimato tribuitur. Unde hoc nomen passim in Scripturâ soli Deo tribuitur, cum cetera Dei nomina etiam angelis et hominibus principibus tribuantur. Probatur quinto, quia hæc est simplicissima et planissima interpretatio; unde et Patres hanc habent de clariore divinitatis et essentia divina revelatione, sive apertè, sive ænigmatica, Moysi facti excellenti. In sanct. Gregor. hom. 16 in Ezech.; Procopius, Theodor., Cyrillus, Philo, Abulens, Cajet., Pererius, et alii hæc.

Dices: Nullò ante Moysi hoc nomen patribus fuit revelatum; nam in Genesi sepius iteratur, et patres hoc nomine Deum invocant, uti fecit Henoch Genes. 4, 26, et Abraham Genes. 15, 8. Respondent

aliqui, ut Cajet., Lyran. et Pererius hoc nomen quidem quoad vocem et litteras patribus fuisse revelatum, sed quoad clarum et plenam significationem, primò illud fuisse revelatum Moysi. Verùm Scriptura hic planè significat hoc nomen non tantum quoad significationem, sed etiam quoad ipsam vocem et nomen, primò revelatione fuisse Moysi, idque clariùs significat Helraus, que sic habent: *Et nomen meo Jeheva non fuit cognita eis*.

Respondet ergo, patres ante Moysi non scripsisse, nec usos fuisse nomine *Jeheva*, sed Deum nominasse *Adonai*, *Elohim*, *Saddai*, quemadmodum etiam omnium Judæi pro *Jeheva* ubique legunt *Adonai* vel *Elohim*; Moysi verò, qui Genesim conscripsit, post acceptum hoc nomen, eo usum esse in Genesi, qui eundem Deum significat, est que Deo quasi proprium; non enim verba, sed sensum precum Henoch et Abraham reddidit Moses. Sic urbs Babel vocatur *Sor*, quæ non tunc, sed postea dicta est *Sogor*; et Dan vocatur *urbs*, quæ postea vocata est *Dan*, tunc autem vocabatur *Lais*. Vnde canon. 5.

Queritur quinto, quid symbolice hoc nomen *Jeheva* significet, ad hoc cur sit tetragrammaton? Respondent Helraus, hoc nomen significat SS. Trinitatem, simulque Verbi incarnationem. Prima enim littera *jod*, quæ est index et principium numeri decarii, significat primam personam, scilicet Patrem. Secunda *he*, significat secundam, scilicet Filium; hæc enim significat essentiam et substantiam (à radice *hain*, quæ esse significat), quam Filius habet communem cum Patre; hæc enim Patri consubstantialis. Rursus per Filium omnes res creatæ sunt, nunquam essentiam acceperunt. Tertia *vet*, significat tertiam, scilicet Spiritum sanctum. Est enim *vet*, apud Hebræos copula significans, et, atque; sicuti Spiritus sanctus est copula, unio et amor nominis Patris et Filii. Unde Græcus Scholasticus pro eo quod habemus: *Et nomen meum Adonai non indicavi eis*, veritè: *Non indicavi eis nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. Hinc etiam Hebraei nomen tetragrammaton scribunt per triplex *jod*, cui subjungunt cæmet intra circulum; eam enim *jod* significat principium, et tota Trinitas sit unum principium rerum extra se, in se essentia et natura; hinc triplex personarum representatur triplex *jod*: imitas vero essentia representatur tum uno eodemque *jod*, tum unico vocali cæmet. Rursus, secunda littera *he*, geminata in hoc nomine significat duas naturas in Filio, divinam et humanam: unde et hæc littera *he*, quæ Filii est index, in nomine tetragrammati, addita fuit Abraham et Saræ, cum ille pro Abraham dicitur et Abraham, lege pro Saræ dicta est Sarai; quia ex Abraham et Sarâ proventus et incarnatus est Christus.

Sed cur hoc nomen est quadrilaterum? — Respondet deo, grammaticale et propria est, quòd Hebræa nomina perfecta sint quadrilatera; habent enim tres litteras thematicas, cui addunt quarum hebraicam, sive formativam nominis. Symbolica causa est, quòd quaternarius sit primus numerus perfectus par, qui constat principio, medio et fine; Secundò, hæc numerus constituit quadratum et quadratum geometricum,

que est figura solidissima; unde de civitate caelesti ait sanct. Joannes Apocal. 20, v. 16, quod in quadro sit posita. Tertio, hic numerus virtute est omnia, puta omnis numerus, omnis musica, omnis quantitas; omnia elementa, omnis virtus; hinc sacer est in Scriptura, ut patet in quatuor Cherubim, Ezech. 1, et quatuor animalibus, Apocal. 4. Hinc et plura habet Philo de plantatione Noe lib. 2, post medium, et lib. 5 de Vita Mosis, post initium, atque Macrobius lib. 1 in somnium Scipionis cap. 6, ubi inter cetera ait: Pythagoræ adeo ad perfectionem animæ quaternarium inter arcana venerantur, ut ex eo et jurisjurandi religionem sibi fecerint, scilicet hæc:

Quia ubi est hæc triplex quæ quaternarius est quaternarius.
Non equidem per eum, qui animæ nostræ tradidit quaternarium.

Iustar hujus nominis tetragrammati, pieræque allegentes quadrilaterum nomen Deo indiderunt; sic enim Ægyptii Deum vocant *Quadrus*, Persæ *Quadrus*, Hebræi *Quadrus*, Arabes *Quadrus*, Assyrii *Quadrus*, Turcæ *Quadrus*, Græci *Quadrus*, Latini *Deus*, Germani *Godt*, Galli *Dieu*, Hispani *Dios*, etc.; et Gyradius de diis gentium syntagma. 1. Plura de hoc nomine vide apud Angelum Casinimum, et Galatinum lib. 2, c. 10, et lib. 3, fusc.

Denique omnes hæc quatuor litteræ nominis tetragrammati, sunt Hebræis litteræ quingentes, ad inveniendum quod in Deo sola vera et solida quies, ipsa que æterna felicitas et beatitudo consistat ac conquiescit. Ipse enim est alpha et omega, principium et finis; ipse est centrum cordis nostri; ipse est saties et gaudium omnium angelorum et beatorum.

Allegor. *Jehova* redemptor Israelis ex Ægypto, fuit typus Jesu, qui fuit redemptor mundi à captivitate et tyrannide diaboli; hinc nomen Jesu in *Jehova* continetur et representabatur, et hoc illius erat quasi ænigma, ipsumque nomen Jesu, est quasi declaratio nominis *Jehova*; hinc rursus nomen Jesu sanctus et venerabilis est nomine *Jehova*, uti ex Abulensi demonstravi, Philipp. 2, v. 10. Imò noster Prado in Ezech. contendit nomen *Jehova*, potissimum referri ad incarnationis et redemptionis humanæ mysterium, illudque à futuro Verbi facinore derivari assertit. *Jehova* enim, ait, idem est cum: *Ego qui ero*, scilicet homo et redemptor mundi, hoc est Jesus, id est, Salvator hominum. Hoc verum est, sed allegoricum, non literale, ut patet ex dictis.

VERS. 6.— EGO DOMINUS, QUI EDUCAM VOS DE ERGASTULO ÆGYPTIORUM. Hebræicè, *de sub oneribus Ægyptiorum*; bene ergo et clarè noster vertit, *de ergastulo*; ergastulum enim locus est, in quo capti aut servi laborare coguntur; dicitur enim ergastulum *deus* *ergastulo*, id est, ab operando et laborando.

AC REDIMAM IN BRACHIO EXCELSO. Hebræicè, *in brachio extenso*, ad feriendum videlicet, subigendumque hostes vestros Ægyptios. Anthropopathos tribuitur Deo brachium, significatque Dei potentiam et robur; hoc enim homo solet ostendere in brachio.

Mysticè, brachium quod à corpore promanât, est Filius à Patre procedens, sicut digitus à corpore et

brachio procedens, est Spiritus sanctus à Patre et Filio procedens. Ita S. Hieronym. in c. 52 Isaiæ.

ET JUDICIS MAGNIS, MAGNIS PLAGIS, MAGNÀ VIADICTA. Judicium enim metonymicè sumitur pro effectu judicii, scilicet pro justâ pœnâ et plagâ, per judicium et iudicem inflicta.

VERS. 7.— ET ERO VESTER DEUS. Hebr., *ero vester Elahim*, id est, vester provisor, gubernator, protector, conductor.

VERS. 8.— SUPER QUAM LEVAVI MANUM MEAM, QUAM ME VOBIS, DATURUM JURAVI; JURANTES ENIM SOLENT JURARE, SUBLATÀ IN ALTUM MANU; EADEM PHRASIS EST GENES. 14, 22, 2. Esdræ 9, 15. Alibi *levare manum* gestus est orantis, alibi percipientis, alibi operantis.

UT DAREM EAM ABRAHAM, ISAC ET JACOB, UT DAREM EAM POSTERIS ABRAHE, QUI PER ISAC ET JACOB, NON ANTEMIAM QUI PER ISMAEL ET ESÀ DESCENDANT.

VERS. 9.— QUI NON ACQUIERANT EI PROPTER ANGSTIAM SPIRITUS. Septuag. vertunt, *deus* *deus*; *deus* *deus*, pro *quasi* *quasi*. Ita enim opprimebantur oneribus, ut vix liceret respirare, ut spiritus eis intercedi videretur; ac proinde non licebat, nec libebat eis aliud aliquid cogitare, spectare aut machinari.

VERS. 12.— QUOMODO AUDIET PHARAO, PRESENTIM CEM INCIRCUMCISUS SIM LABIIS? CUM LABOREM VITIO LINGUE, CUM TARDIORIS ET IMPEDITORIS SIM LINGUE. Hebræi incircumcisus vocant corde, mente, vel lingua cum, qui vitio aliquo cordis, mentis aut lingue laborat. Sicut enim Hebræis circumcisio primum et summum erat sacramentum, ita esse incircumcisum, summum erat vitium et dedecus; unde per incircumcisioem, sive per preputium, quodvis vitium significat. Hinc querela Mosis respondet Dominus in illo capitulo 7. Nam que hoc capite deinceps sequuntur, aliò spectant, et intertextum ad hoc, ut viam sternant ad genealogiam Mosis. Hinc patet, hoc vitium lingue mansisse in Mose post ejus colloquium cum Deo, in ipsâ legatione sua ad Pharaonem, idque ad exercitium humilitatis, et ut Deus ostenderet se infirmis et ineptis instrumentis uti, ne gloria instrumentis, sed soli Deo detur.

Allegoricè, Moses quasi mutus, usus fuit interprete Aaron, ut significaret legem veterem quasi tacitam et mutam, esse umbram ac figuram legis novæ, que clarè predicat Deum et Christum.

VERS. 15.— LOCUTUSQUE EST DOMINUS AD MOYSEN ET AARON, ET DEDIT MANDATA AD FILIOS ISRAEL. Est hic generalis epilogus, sive omnium ante dictorum collectio, quam hic subiecit Moses, ut per eum transiret ad suam et Aaronis genealogiam; idque ad hoc, ut certior historice Exodi, et impletæ à Deo promissionis, de liberandis ex Ægypto Hebræis, fides constet, cum non ab extero quopiam, sed ab eo qui ex posteris Abrahæ, Isaac et Jacob, quibus facta est promissio, puta à Mose, rem gestam et confectam esse, certissimè liquet.

VERS. 16.— ISTI SUNT PRINCIPES DOMORUM PER FAMILIAS SUAS, q. d.: Isti sunt principes familiarum Israeliticarum; domus enim vocantur familie, quæ

alibi vocantur cognationes. Hebræicè est: *Isti sunt principes domus patrum suorum*, id est, isti sunt principes, qui præerant familiis majorum, sive patrum suorum; quisque enim 12 patriarcharum filius habebat et constituat pecularem familiam, in qua ipse erat princeps, et post eum filius ejus primogenitus, verbi gratia, filii Ruben erant quatuor, scilicet Henoch et Phallu, Hesron et Charai; hi singuli suas habebant familias, in quibus ipsi erant principes.

VERS. 16.— ET HÆC NOMINA FILIORUM LEVI. Sisti Moses in genealogia Levi, quia ex Levi prognati sunt Moses et Aaron; quorum prosapiam præcipue hic pertexere intendit Spiritus sanctus, ed quod hi fuerant liberatores et duces Israelis. Ita S. Augustinus q. 15. Ubi nota. Primus filius Jacob fuit Ruben, secundus Simeon, tertius Levi; horum trium tantam genealogiam pertexit hic Moses, tam ob causam jam dictam, tum quia his male dixisse videtur Jacob, Genes. 49, v. 5 et 6; unde ne putarentur tres istæ tribus à Deo rejectæ, voluit Moses illorum trium filiorum Jacob multas atque illustres familias commemorare.

PER COGNATIONES SUAS. Hebræicè, *per generationes*, id est, familias suas. Hinc ergo tria idem sunt, generatio, familia, cognatio; ideòque una generatio est una familia, quia ab uno generate descendit.

ANNI AUTEM VITÆ LEVI FUERUNT CENTUM TRIGINTA SEPTEM. Ex dictis Genes. 50, constat Levi quatuor annis fuisse seniorum Joseph. Hinc sequitur primum, quod Levi erat 45 annorum quando eum Jacob descendit in Ægyptum, quia tunc Joseph erat 59 annorum, ut ostendi Gen. 41. Sequitur secundo, Levi obiisse 25 annis post mortem Joseph; hic enim mortuus est anno ætatis 110. Levi autem 157. Sequitur tertio, Levi post ingressum Jacobi in Ægyptum, vixisse in Ægypto annos 84, sequitur quarto, Levi obiisse 124 annis ante egressum Hebræorum ex Ægypto; nam ab ingressu Jacobi in Ægyptum usque ad exitum Hebræorum, fluxerunt anni 215; sed Levi post ingressum Jacobi in Ægyptum, vixit inibi annis 94; ergo post mortem Levi usque ad exitum Hebræorum ex Ægypto, reliqui fuerunt anni 121. Sequitur quinto, Levi obiisse 41 annis ante ortum Mosis; hic enim 80 annorum erat in egressu Hebræorum ex Ægypto.

VERS. 20.— JOHANNES PATRULLEUM SUAM, COGNATAM, NON AMITAM, UT DIXI CAP. 2, v. 2.

FUERUNTQUE ANNI VITÆ AMRAM CENTUM TRIGINTA SEPTEM. Eusebius in Chronico tradit Amram, qui fuit pater Mosis, genuisse Mosen anno ætatis sue 70, unde sequitur eum obiisse cum Mose esset sexaginta septem annorum, puta 145 annis egressum Hebræorum ex Ægypto; licet Alexander Polyhistor, apud Eusebium, velit Amram obiisse 20 annis ante exitum Hebræorum ex Ægypto.

Tradunt Hebræi, ut refert Genebrard. lib. 1 Chronol. septem viros metiri omnem seculorum cursum à principio mundi usque ad finem. Adamum enim vidit Matusalem; hunc vidit Sem; Sem vidit Jacob; Jacob vidit Amram; Amram vidit Abiam Silonitem; Abias vidit Eliam, qui vivit et vivet usque ad finem mundi.

Sed errant in Amram; hic enim, ut dixi, obiit 15 annis ante exitum Hebræorum ex Ægypto; ergo non potuit videre Abiam Silonitem, qui post mortem Salomonis propheta inducitur 5 Reg. 11: nam ab egressu Hebræorum ex Ægypto usque ad annum 4 Salomonis, quo edificatum est templum, fluxerunt anni 480, ut patet 5 Reg. 6, 1. Brevis et veris duobus hominibus metiretur omne seculum; nam Adam vidit Henoch; Henoch raptus rediit, et videbit finem mundi.

Vide hic quàm exilis sit omne hoc tempus nostrum, quàm fugax totum hoc seculum. Audiat Christianus verè philosophantem Esdium apud Senecam lib. 6 Natur. quest. Cum enim quidam ei diceret: Sexaginta annos habeo; elegantè respondit: Hosne dieis sexaginta annos, quos nondum habes? præteritis annos et horas et retates non habemus; neque etiam habemus futuras, per momenta, punctaque temporis fugientis vivimus. Ex die vita et horis puncta habemus quedam. Ac rursus: Neque illud quod futurum est, mecum est; nec quod fuit; in puncto fugientis temporis pendes. Rectè enim dixit philosophus ille, nos proprie non habere tempus, sed punctum temporis, puta ipsum nunc; nam præteritum, non est, sed fuit; futurum, non est, sed erit; ergo solum habemus ipsum præsens, puta momentum nunc. Vide quàm exilis sit tempus nostrum, quàm exilis voluptas, et vitia hæc præsens.

VERS. 25.— ACCEPTIT AUTEM AARON EXOREM ELIZABETH, FILIAM AMINADAB, SOROREM NAHASON. Hic Nahason in egressu ex Ægypto fuit princeps tribus Juda, ut patet Numer. 1, 7.

Nota. Moses vir humilis hic studiosè genealogiam Aaronis pertexit, suam penè negligit, nisi quantum ad Dei vocationem, et missionem certæ personæ cognoscendam erat necessaria.

VERS. 25.— HIC SUNT PRINCIPES FAMILIARUM. Hebræa, *hi sunt principes patrum*, qui scilicet inter patres fuerunt principes, et capita familiarum.

VERS. 26.— ISTE EST AARON ET MOYSES, QUI SCILICET MISSI SUNT AD PHARAONEM.

VERS. 28.— IN DIE QUÆ LOCUTUS EST DOMINUS AD MOYSEN IN TERRA ÆGYPTI. In Hebræo et Chaldeo hic incipit nova sententia hoc modo: *Et factum est in die quæ locutus est Dominus ad Moysen in hunc modum: Ego Dominus, loquere ad Pharaonem*. Unde et Latini codices hinc incipiunt v. 28.

Iste est ergo Aaron et Moyses, qui duces fuerunt tanti facinoris, qui quasi duo fulmina belli Pharaonem omnemque hostes prostraverunt, qui quasi sol et luna Israeliti illustrarunt. Ecce quantum potest unus adversæ hominibus, unus insignis populi dux. Ita unus Epimondas Thebanos ad imperium evexit, ut eum videns, Agesilas, licet hostis, merito exclamaret: *O virum magnificum!* Ita unus Scipio longum Roman. et Cartaginensium de imperio delictum diremit, illudque Romani asservit, ut merito de eo adhuc milite dixerit Cato: *Iste sapit solus, reliqui velut umbra evanescunt*. Et Metellus gratias eggerit diis Romæ causâ, quod sibi non existerit Scipio. Quin et Numanus hostes

Roman. rogati cur jam Romanos duce Scipione fugerent quos antea ingratum, responderunt : Vos quidem credem aut : sed aliam jam habent pastorem. Testis est Plutarch. in Apotheg. Roman.

Inter hec quos non efficit unus Moyses, unus Josue, unus David, unus Josias, unus Elias, unus Eliseus, unus Daniel, unus Paulus, unus Gregorius, unus Athanasius, unus Chrysostomus, unus Hieronymus, unus Benedictus, unus Franciscus, unus Dominicus, unus Bernardus, unus Xaverius ? Et nos quid facimus ? numerus sumus, multiplicitati, Domine, gentem, non magnificasti lætiam. Fielat Julius Cæsar legens gesta

CAPUT VII.

1. Dixitque Dominus ad Moysen : Ecce constitui te Deum Pharaonis ; et Aaron frater tuus erit propheta tuus.

2. Tu loqueris et omnia que mando tibi ; et ille loquetur ad Pharaonem, in dimittit filios Israel de terra sua.

3. Sed ego indurabo cor ejus, et multiplicabo signa et ostenta mea in terra Ægypti.

4. Et non audiet vos : immittamque manum meam super Ægyptum, et educam exercitum et populum meum filios Israel de terra Ægypti per judicia maxima.

5. Et scient Ægyptii quia ego sum Dominus qui extendi manum meam super Ægyptum, et eduxi filios Israel de medio eorum.

6. Fecit itaque Moyses et Aaron sicut præceperat Dominus ; ita cæperunt.

7. Erat autem Moyses octoginta annorum, et Aaron octoginta trium, quando locuti sunt ad Pharaonem.

8. Dixitque Dominus ad Moysen et Aaron.

9. Cum dixerit vobis Pharaon : Ostendite signa, dicet ad Aaron : Tolle virgam tuam, et projice eam coram Pharaone, ac vertetur in colubrum.

10. Ingressi itaque Moyses et Aaron ad Pharaonem, fecerunt sicut præceperat Dominus ; tulitque Aaron virgam coram Pharaone et servis ejus, que versa est in colubrum.

11. Vocavit autem Pharaon sapientes et maleficos ; et fecerunt etiam ipsi per incantationes ægypticas et et arcanam quedam similitur.

12. Projeceruntque singuli virgas suas que versæ sunt in dracones ; sed devoravit virga Aaron virgas eorum.

13. Induratumque est cor Pharaonis, et non audivit eos, sicut præceperat Dominus.

14. Dixit autem Dominus ad Moysen : Ingratum est cor Pharaonis, non vult dimittere populum.

15. Vade ad eum mane, ecce egredietur ad aquas ; et stabis in occursum ejus super ripam fluminis ; et virgam, que conversa est in draconem, tolles in manu tua.

16. Dicetque ad eum : Dominus Deus Hebræorum misit me ad te, dicens : Dimitte populum meum et sa-

Alexandri, dicebatque : *Et ætate quæ Alexander Darium delicit, ego adhuc nihil præclarum gessi. Quot annos nos vicimus ? quid prætori gessimus ?*

Vers. 29. — *Loqueris ad Pharaonem. Hic Moses narrationem v. 14 ceptam, et per genealogie sue descriptionem interruptam, resumit et prosequitur.*

Vers. 50. — *Et ait Moyses coram Domino, ait Domino, qui erat coram, sive coram quo stabat et agebat Moyses.*

Induratumque est cor Pharaonis, impeditur sum lingua, rudis in loquendo et ineptus, ut dixi c. 4, v. 10.

CHAPITRE VII.

1. Alors le Seigneur dit à Moïse : je vous ai établi comme le Dieu de Pharaon : vous exercerez sur lui ma puissance : et Aaron votre frère sera votre prophète ; il portera pour vous la parole.

2. Vous direz donc à Aaron tout ce que je vous ordonne de dire ; et Aaron parlera à Pharaon, afin qu'il permette aux enfants d'Israël de sortir de son pays.

3. Mais j'endurcirai son cœur, et l'abandonnerai à sa propre malignité. Il ne se rendra point à mes ordres, et ainsi je signalerai ma puissance dans l'Égypte par un grand nombre de prodiges et de merveilles que je ferai obligé de faire pour le punir et vous délivrer.

4. Car comme Pharaon ne vous écoutera point, j'étendrai ma main sur l'Égypte ; et après avoir fait écarter la sévérité de mes jugemens, j'en ferai sortir mon armée et mon peuple, qui sont les enfants d'Israël, par des prodiges inouis.

5. Et les Égyptiens apprendront que je suis le Seigneur, après que j'aurai étendu ma main sur l'Égypte, et que j'aurai fait sortir les enfants d'Israël du milieu d'eux.

6. Moïse et Aaron firent donc, et se conduisirent selon que le Seigneur leur avait ordonné.

7. Moïse avait donc quatre-vingt ans, et Aaron quatre-vingt-trois, lorsqu'ils parurent à Pharaon.

8. Le Seigneur dit encore à Moïse et à Aaron :

9. Lorsque Pharaon vous dira : Faites des miracles devant nous ; vous direz à Aaron : Prenez votre verge, et jetez-la devant Pharaon, et elle sera changée en serpent.

10. Moïse et Aaron étant donc allés trouver Pharaon, firent ce que le Seigneur leur avait commandé. Aaron jeta sa verge devant Pharaon et ses serviteurs, et elle fut changée en serpent.

11. Pharaon ayant fait venir les sages d'Égypte et les magiciens, ils firent aussi la même chose par les enchantemens du pays, et par les secrets de leur art ; Dieu les permettant ainsi, pour punir Pharaon et l'endurcir de plus en plus.

12. Chacun d'eux ayant donc jeté sa verge, elles furent changées en serpents ; mais la verge d'Aaron devora leurs verges, Dieu voulant bien encore montrer aux Égyptiens combien il était au-dessus de leurs prétendus dieux, et combien ses serviteurs étaient au-dessus de leurs magiciens.

13. Mais le cœur de Pharaon s'endurcit, et il n'écouta point Moïse et Aaron, ainsi que le Seigneur l'avait prédit, et il ne laissa point aller les Israélites, selon que le Seigneur l'avait ordonné.

14. Alors le Seigneur dit à Moïse : Le cœur de Pharaon s'est endurci, il ne veut point laisser aller mon peuple.

15. Allez le trouver dès le matin : il sortira pour aller sur l'eau ; et vous vous tiendrez sur le bord du fleuve pour venir au-devant de lui ; vous prendrez en votre main la verge qui a été changée en serpent.

16. Et vous lui direz : le Seigneur, le Dieu des Hébreux m'a envoyé vers vous, pour vous dire de sa part : Laissez aller mon peuple, afin qu'il me sacrifie dans le

criscent mibi in deserto ; et usque ad præsens, audire noluit.

17. Hæc igitur dicit Dominus : in hoc seculis quod sum Dominus : ecce percussam virgâ, que in manum meam est, aquam fluminis, et vertetur in sanguinem.

18. Pisces quoque, qui sunt in fluvio, morientur, et computrescent aquæ, et affligentur Ægyptii bibentes aquam fluminis.

19. Dixit quoque Dominus ad Moysen : Dic ad Aaron : Tolle virgam tuam, et extende manum tuam super aquas Ægypti, et super fluvios eorum, et rivos ac paludes, et omnes lœnes aquarum, ut vertantur in sanguinem ; et sit eror in omni terrâ Ægypti, tam in ligneis vasis quàm in saxeis.

20. Feceruntque Moyses et Aaron sicut præceperat Dominus : et elevans virgam, percussit aquam fluminis coram Pharaone et servis ejus ; que versa est in sanguinem.

21. Et pisces qui erant in flumine, mortui sunt : computrescent fluvius et non poterant Ægyptii bibere aquam fluminis, et facti sanguis in totâ terrâ Ægypti.

22. Feceruntque similiter malefici Ægyptiorum incantationibus suis ; et induratum est cor Pharaonis, nec audivit eos, sicut præceperat Dominus.

23. Avertitque se, et impressus est domum suam, nec apposit cor etiam hæc vice.

24. Foderunt autem omnes Ægyptii per circuitum fluminis, aquam ut biberent ; non enim poterant bibere de aqua fluminis.

25. Impletique sunt septem dies, postquam percussit Dominus fluvium.

COMMENTARIUM.

Vers. 1. — *Dixitque Dominus ad Moysen. Respondet hic Deus timiditati et querelæ Moïsi, quam ipse proposuit c. præced., vers. 12.*

Ecce constitui te Deum Pharaonis. Deum non natura, neque unione hypostatica ; talis enim non constituitur, præsertim is qui jam ante subsistit, ut subsistebat hic Moyses ; sed participatione eminentiæ et potestatis divini contra Pharaonem ; q. d. Noli, ô Moyses, timere scitivism et fastum Pharaonis, quia ego te feci quasi Deum Pharaonis, non quem ille fideliter adoret, sed serviliter timeat putentem, atque medentem obsecret, et, ut ait Rupertus, quoniam tu ministrans eorum cum Pharaone dimittere indignum te dicit, loque deprimis, ecce ego extollam te, facimque te Deum Pharaonis ; ut imperes aquis pro potestate Dei, ut rivas creas, ut impores terræ ac cineri, faciasque in rege et exercitibus ejus cinipes et vesicas ; ut imperes aeri, et pestem generes ; imperes igni, et cum grandine mixtus serpat super peccatores ; imperando elementis Deus eris Pharaonis. Ecce quàm gloriosa virtutum regina est humilitas, quæ in calum volare consuevit. Hactenus Rupertus. Unde Chald. vertit, dedi te rab, id est, principem, Pharaonis.

désert ; et jusqu'à présent vous ne m'avez point voulu écouter.

17. Voici donc ce que dit le Seigneur : Vous connaîtrez en ceci que je suis le Seigneur. Dieu Tout-Puissant, et que vous direz à Moïse : Je vais frapper l'eau de ce fleuve avec la verge que j'ai en ma main ; elle sera changée en sang, pour tanger la sang des enfans de mon peuple, que vous y avez fait périr.

18. Les poissons aussi qui sont dans le fleuve mourront ; les eaux se corrompront ; et les Égyptiens qui en boivent ordinairement, seront tourmentés d'une grande soif, si en pouvant plus boire.

19. Le Seigneur dit encore à Moïse : Dites à Aaron : Prenez votre verge, et étendez votre main sur les eaux d'Égypte, sur les fleuves, sur les ruisseaux, sur les marais et sur les eaux de tous les lacs, afin qu'elles soient changées en sang, et qu'il n'y ait que du sang en toute l'Égypte, dans tous les vaisseaux, ou de bois, ou de pierre.

20. Moïse et Aaron firent donc ce que le Seigneur leur avait ordonné. Aaron devant sa verge, frappa l'eau du fleuve devant Pharaon et ses serviteurs, et l'eau fut changée en sang.

21. Les poissons qui étoient dans le fleuve moururent, le fleuve se corrompit, les Égyptiens ne pouvaient boire de ses eaux, et il y eut du sang dans tout le pays d'Égypte, aux lieux où il y avoit eu de l'eau auparavant.

22. Les magiciens d'Égypte ayant essayé chercher de l'eau dans la terre de Gessen, où elle n'avoit pas été changée en sang, firent la même chose avec leurs enchantemens ; et le cœur de Pharaon fut détreint de ce prestige, s'endurcit. Il n'écouta point Moïse et Aaron, selon que le Seigneur l'avoit prédit, et il ne laissa point aller son peuple, comme il lui avoit ordonné par la bouche de Moïse et d'Aaron.

23. Mais il se retira de devant eux, et entra dans sa maison, et il ne s'échuta point encore son cœur pour cette fois.

24. Tous les Égyptiens creusèrent la terre le long du fleuve, et y cherchèrent de l'eau pour boire, parce qu'ils ne pouvaient boire de l'eau du fleuve.

25. Et il se passa sept jours entiers depuis la pluie dont le Seigneur avoit frappé le fleuve, jusqu'à ce que Moïse rétablit les eaux de l'Égypte dans leur premier état, sans que le cœur de Pharaon en fût amoéli.

Simili modo S. Basilus factus est Deus Valentis imper., S. Ambrosius Justinus imp., S. Athanasius, Hilarius, Hosius et Lucifer Constantii imp., dùm eos liberè timere coguerunt, imò Neroni, Decio, Diocletiano et antichristo comparantur, nisi patet ex eorum verbis, que citavi 2 Thimoth. 1, v. 7. Sic S. Bernardus ad Eugenium pontif. : *Considera, ait, oportere te esse formam justitiae, sanctimoniam speculim, fidei defensionem, etc., virgam potentium, malleum tyrannorum, regem patrum, sed terræ, quælibet terræ, essetque Altiudum, vicarium Christi, Christiani Domini, posterum Deum Pharaonis.* Sic Elias fuit Deus Achab regi per suis minas et plagas ; unde 5 Reg. 18, v. 17. cum ei dixisset rex : *Tunc et ille qui conturbat Israel ?* respondit interpres : *Non ego turbavi Israel, sed tu, et domus patris tui qui dereliquisti Iherusalem.* Vide hic, quid moratur humilitas, quamque ipsa Moysen exaltavit faciens eum Deum Pharaonis. Sicut Moyses vicit Pharaonem, ita humilis vincit diabolum.

Logium in vltis Patrum lib. 7, cap. 73, diabolum occurrere S. Macario, ac voluisse eum percussore falce acuta, sed non valuisse, ideoque exclamasse, ac dixisse : *Magnam vim à te potior, Maccari, qui cum*

Roman. rogati cur jam Romanos duce Scipione fugerent quos antea ingratum, responderunt : Vos quidem credem aut : sed aliam jam habent pastorem. Testis est Plutarch. in Apotheg. Roman.

Inter hec quos non efficit unus Moyses, unus Josue, unus David, unus Josias, unus Elias, unus Eliseus, unus Daniel, unus Paulus, unus Gregorius, unus Athanasius, unus Chrysostomus, unus Hieronymus, unus Benedictus, unus Franciscus, unus Dominicus, unus Bernardus, unus Xaverius ? Et nos quid facimus ? numerus sumus, multiplicasti, Domine, gentem, non magnificasti laetitiam. Fielat Julius Cesar legens gesta

CAPUT VII.

1. Dixitque Dominus ad Moysen : Ecce constitui te Deum Pharaonis ; et Aaron frater tuus erit propheta tuus.

2. Tu loqueris et omnia que mando tibi ; et ille loquetur ad Pharaonem, in dimittit filios Israel de terra sua.

3. Sed ego indurabo cor ejus, et multiplicabo signa et ostenta mea in terra Ægypti.

4. Et non audiet vos : immittamque manum meam super Ægyptum, et educam exercitum et populum meum filios Israel de terra Ægypti per judicia maxima.

5. Et scient Ægyptii quia ego sum Dominus qui extendi manum meam super Ægyptum, et eduxi filios Israel de medio eorum.

6. Fecit itaque Moyses et Aaron sicut præceperat Dominus ; ita cæperunt.

7. Erat autem Moyses octoginta annorum, et Aaron octoginta trium, quando locuti sunt ad Pharaonem.

8. Dixitque Dominus ad Moysen et Aaron.

9. Cum dixerit vobis Pharaon : Ostendite signa, dicet ad Aaron : Tolle virgam tuam, et projice eam coram Pharaone, ac vertetur in colubrum.

10. Ingressi itaque Moyses et Aaron ad Pharaonem, fecerunt sicut præceperat Dominus ; tulitque Aaron virgam coram Pharaone et servis ejus, que versa est in colubrum.

11. Vocavit autem Pharaon sapientes et maleficos ; et fecerunt etiam ipsi per incantationes ægypticas et et arcanam quedam similitur.

12. Projeceruntque singuli virgas suas que versæ sunt in dracones ; sed devoravit virga Aaron virgas eorum.

13. Induratumque est cor Pharaonis, et non audivit eos, sicut præceperat Dominus.

14. Dixit autem Dominus ad Moysen : Ingratum est cor Pharaonis, non vult dimittere populum.

15. Vade ad eum mane, ecce egredietur ad aquas ; et stabis in occursum ejus super ripam fluminis ; et virgam, que conversa est in draconem, tolles in manu tua.

16. Dicesque ad eum : Dominus Deus Hebræorum misit me ad te, dicens : Dimitte populum meum et sa-

Alexandri, dicebatque : *Et ætate quæ Alexander Darium delicit, ego adhuc nihil præclarum gessi. Quot annos nos viximus ? quid præcior gessimus ?*

Vers. 29. — *Loqueris ad Pharaonem. Hic Moses narrationem v. 14 ceptam, et per genealogie sue descriptionem interruptam, resumit et prosequitur.*

Vers. 50. — *Et ait Moyses coram Domino, ait Domino, qui erat coram, sive coram quo stabat et agebat Moyses.*

Induratus sem labris, impeditus sum lingua, rudis in loquendo et inceptus, ut dixi c. 4, v. 10.

CHAPITRE VII.

1. Alors le Seigneur dit à Moïse : je vous ai établi comme le Dieu de Pharaon : vous exercerez sur lui ma puissance : et Aaron votre frère sera votre prophète ; il portera pour vous la parole.

2. Vous direz donc à Aaron tout ce que je vous ordonne de dire ; et Aaron parlera à Pharaon, afin qu'il permette aux enfants d'Israël de sortir de son pays.

3. Mais j'endurcirai son cœur, en l'abandonnant à sa propre orgueil. Il ne se rendra point à mes ordres, et ainsi je signalerai ma puissance dans l'Égypte par un grand nombre de prodiges et de merveilles que je ferai obligé de faire pour le punir et vous délivrer.

4. Car comme Pharaon ne vous écoutera point, j'étendrai ma main sur l'Égypte ; et après avoir fait écarter la sévérité de mes jugemens, j'en ferai sortir mon armée et mon peuple, qui sont les enfants d'Israël, par des prodiges inouis.

5. Et les Égyptiens apprendront que je suis le Seigneur, après que j'aurai étendu ma main sur l'Égypte, et que j'aurai fait sortir les enfants d'Israël du milieu d'eux.

6. Moïse et Aaron firent donc, et se conduisirent selon que le Seigneur leur avait ordonné.

7. Moïse avait donc quatre-vingt ans, et Aaron quatre-vingt-trois, lorsqu'ils parurent à Pharaon.

8. Le Seigneur dit encore à Moïse et à Aaron :

9. Lorsque Pharaon vous dira : Faites des miracles devant nous ; vous direz à Aaron : Prenez votre verge, et jetez-la devant Pharaon, et elle sera changée en serpent.

10. Moïse et Aaron étant donc allés trouver Pharaon, firent ce que le Seigneur leur avait commandé. Aaron jeta sa verge devant Pharaon et ses serviteurs, et elle fut changée en serpent.

11. Pharaon ayant fait venir les sages d'Égypte et les magiciens, ils firent aussi la même chose par les enchantemens du pays, et par les secrets de leur art ; Dieu les permettant ainsi, pour punir Pharaon et l'endurcir de plus en plus.

12. Chacun d'eux ayant donc jeté sa verge, elles furent changées en serpents ; mais la verge d'Aaron devora leurs verges, Dieu voulant bien encore montrer aux Égyptiens combien il était au-dessus de leurs prétendus dieux, et combien ses serviteurs étaient au-dessus de leurs magiciens.

13. Mais le cœur de Pharaon s'endurcit, et il n'écouta point Moïse et Aaron, ainsi que le Seigneur l'avait prédit, et il ne laissa point aller les Israélites, selon que le Seigneur l'avait ordonné.

14. Alors le Seigneur dit à Moïse : Le cœur de Pharaon s'est endurci, il ne veut point laisser aller mon peuple.

15. Allez le trouver dès le matin : il sortira pour aller sur l'eau ; et vous vous tiendrez sur le bord du fleuve pour venir au-devant de lui ; vous prendrez en votre main la verge qui a été changée en serpent.

16. Et vous lui direz : le Seigneur, le Dieu des Hébreux m'a envoyé vers vous, pour vous dire de sa part : Laissez aller mon peuple, afin qu'il me sacrifie dans le

criscent mibi in deserto ; et usque ad præsens, audire noluit.

17. Hæc igitur dicit Dominus : in hoc seculis quod sim Dominus : ecce percussam virgâ, que in manum meam est, aquam fluminis, et vertetur in sanguinem.

18. Pisces quoque, qui sunt in fluvio, morientur, et computrescent aquæ, et affligentur Ægyptii bibentes aquam fluminis.

19. Dixit quoque Dominus ad Moysen : Dic ad Aaron : Tolle virgam tuam, et extende manum tuam super aquas Ægypti, et super fluvios eorum, et rivos ac paludes, et omnes lœnes aquarum, ut vertantur in sanguinem ; et sit eror in omni terrâ Ægypti, tam in ligneis vasis quàm in saxeis.

20. Feceruntque Moyses et Aaron sicut præceperat Dominus : et elevans virgam, percussit aquam fluminis coram Pharaone et servis ejus ; que versa est in sanguinem.

21. Et pisces qui erant in flumine, mortui sunt : computrescent fluvius et non poterant Ægyptii bibere aquam fluminis, et facti sanguis in totâ terrâ Ægypti.

22. Feceruntque similiter malefici Ægyptiorum incantationibus suis ; et induratum est cor Pharaonis, nec audivit eos, sicut præceperat Dominus.

23. Avertitque se, et impressus est domum suam, nec apposit cor etiam hæc vice.

24. Foderunt autem omnes Ægyptii per circuitum fluminis, aquam ut biberent ; non enim poterant bibere de aqua fluminis.

25. Impletique sunt septem dies, postquam percussit Dominus fluvium.

COMMENTARIUM.

Vers. 1. — *Dixitque Dominus ad Moysen. Respondet hic Deus timiditati et querelæ Moïsi, quam ipse proposuit c. præced., vers. 12.*

Ecce constitui te Deum Pharaonis. Deum non natura, neque unione hypostatica ; talis enim non constituitur, præsertim is qui jam ante subsistit, ut subsistebat hic Moyses ; sed participatione eminentiæ et potestatis divini contra Pharaonem ; q. d. Noli, ô Moyses, timere scitum et fastum Pharaonis, quia ego te feci quasi Deum Pharaonis, non quem ille fideliter adoret, sed serviliter timeat putentem, atque medentem obsecret, et, ut ait Rupertus, quoniam tu ministrans eorum cum Pharaone dimittere indignum te dicit, loque deprimis, ecce ego extollam te, facimque te Deum Pharaonis ; ut imperes aquis pro potestate Dei, ut rapas creas, ut impores terræ ac cineri, faciasque in rege et exercitibus ejus cinipes et vesicas ; ut imperes aeri, et pestem generes ; imperes igni, et cum grandine mixtus speratur super peccatores ; imperando elementis Deus eris Pharaonis. Ecce quàm gloriosa virtutum regina est humilitas, quæ in calum volare consuevit. Hactenus Rupertus. Unde Chald. vertit, dedi te rab, id est, principem, Pharaonis.

désert ; et jusqu'à présent vous ne m'avez point voulu écouter.

17. Voici donc ce que dit le Seigneur : Vous connaîtrez en ceci que je suis le Seigneur. Dieu Tout-Puissant, et que vous direz à Moïse : Je vais frapper l'eau de ce fleuve avec la verge que j'ai en ma main ; elle sera changée en sang, pour tanger la sang des enfans de mon peuple, que vous y avez fait périr.

18. Les poissons aussi qui sont dans le fleuve mourront ; les eaux se corrompront ; et les Égyptiens qui en boivent ordinairement, seront tourmentés d'une grande soif, si en pouvant plus boire.

19. Le Seigneur dit encore à Moïse : Dites à Aaron : Prenez votre verge, et étendez votre main sur les eaux d'Égypte, sur les fleuves, sur les ruisseaux, sur les marais et sur les eaux de tous les lacs, afin qu'elles soient changées en sang, et qu'il n'y ait que du sang en toute l'Égypte, dans tous les vaisseaux, ou de bois, ou de pierre.

20. Moïse et Aaron firent donc ce que le Seigneur leur avait ordonné. Aaron devant sa verge, frappa l'eau du fleuve devant Pharaon et ses serviteurs, et l'eau fut changée en sang.

21. Les poissons qui étoient dans le fleuve moururent, le fleuve se corrompit, les Égyptiens ne pouvaient boire de ses eaux, et il y eut du sang dans tout le pays d'Égypte, aux lieux où il y avoit eu de l'eau auparavant.

22. Les magiciens d'Égypte ayant essayé chercher de l'eau dans la terre de Gessen, où elle n'avoit pas été changée en sang, firent la même chose avec leurs enchantemens ; et le cœur de Pharaon fut détreint de ce prestige, s'endurcit. Il n'écouta point Moïse et Aaron, selon que le Seigneur l'avoit prédit, et il ne laissa point aller son peuple, comme il lui avoit ordonné par la bouche de Moïse et d'Aaron.

23. Mais il se retira de devant eux, et entra dans sa maison, et il ne s'échuta point encore son cœur pour cette fois.

24. Tous les Égyptiens creusèrent la terre le long du fleuve, et y cherchèrent de l'eau pour boire, parce qu'ils ne pouvaient boire de l'eau du fleuve.

25. Et il se passa sept jours entiers depuis la pluie dont le Seigneur avoit frappé le fleuve, jusqu'à ce que Moïse rétablit les eaux de l'Égypte dans leur premier état, sans que le cœur de Pharaon en fût amoili.

Simili modo S. Basilus factus est Deus Valentis imper., S. Ambrosius Justinus imp., S. Athanasius, Hilarius, Hosius et Lucifer Constantii imp., dum eos liberissime conarguerunt, imò Neroni, Decio, Diocletiano et antichristico comparantur, nisi patet ex eorum verbis, que citavi 2 Thimoth. 1, v. 7. Sic S. Bernardus ad Eugenium pontif. : *Considera, ait, oportere te esse formam justitiae, sanctimoniam speculum, fidei defensorum, etc., virgam potentium, malleum tyrannorum, regem patrum, sed terræ, apud homines, essetque Altiudum, vicarium Christi, Christiani Domini, posterum Deum Pharaonis. Sic Elias fuit Deus Achab regi per suis minas et plagas ; unde 5 Reg. 18, v. 17, cum ei dixeret rex : Tunc et ille qui conturbat Israel ? respondit interpres : Non ego turbavi Israel, sed tu, et domus patris tui qui dereliquisti Iherusalem. Vide hic, quid moratur humilitas, quamque ipsa Moysen exaltavit faciens eum Deum Pharaonis. Sicut Moyses vicit Pharaonem, ita humilis vincit diabolum.*

Logium in vltis Patrum lib. 7, cap. 73, diabolum occurrere S. Macario, ac voluisse eum percussore falce acuta, sed non valuisse, ideoque exclamasse, ac dixisse : *Magnam vim à te potior, Maccari, qui cum*

capio tibi nocere, non valeo: diu quacumque tu facis, ego magis exasperor. Tu enim interdum ieiunas, ego nunquam allo cibo reficior. Tu sepe vigilas, me vero nunquam sopor opprimit. Sed unda me vincis ipse re facit? Cūque ab eo rem ipsam requisisset Macarius, ait: *Humilitas tua sola me vincit.* Quo dicto, oranto Macario, inter auras evanuit. Ibidem alius abbas ait: *Quantumcumque se deposuerit homo in humilitate, tantum proficit in altum.* Sicut enim superbia, si ascendit in caelum, usque ad infernum deducitur; ita et humilitas, si descendit ad infernum, tunc exaltabitur usque ad caelum. Ibidem alius comparat humilitatem S. Joanni Baptistae, charitatem Christo, *Omnia labor, inquit, sine humilitate vanus est.* Humilitas enim est praecursor charitatis. Sicut Joannes praecursor erat Jesu, omnia trahens ad eum; ita et humilitas attrahit ad charitatem, id est, ad ipsum Deum, quia Deus charitas est. Ibidem c. 15, S. Antonio in meritis praefertur corarius quidam mirè humilis, qui iugiter dicebat: *Omnia haec citius ingredieris in regnum Dei propter iustitias suas; ego autem solus propter peccata mea parvam sententiam ingrediar.*

Illic S. Hilari. lib. 7 de Trinit. docet aliter Christum in Script. dici Deum, scilicet non constitutione, sed primò nomine, quia simpliciter et precise vocatur Deus, ut Joan. 1: *Deus erat verbum.* Secundò, natalitate; quia vocatur Deus non per adoptionem, sed per generationem; vocatur enim Filius Dei à Patre genitus. Tertiò, naturà; quia ipse dixit: *Ego et Pater unum sumus.* Quartò, potestate; ipse enim dixit: *Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra.* Quintò, professione; quia probebatur coram Judaeis se persecutibus, se constituantem et aequalem esse Patri, ut Joannis 5: *Pater enim dicebat esse Deum, aequalem se faciens Deo,* hancque suam professionem miraculis comprobavit, atque morte martyrio suo obsignavit; ita S. Hilari.

Nota. Pro Deum, Hebraei est *Elohim*, quod aliis à Deo, puta angelis et hominibus, his praesentim quibus Deus suam potestatem iudicariam aut principatum communicavit, tribuitur. Sic Exodi 22, 28, dicitur: *His (iudicibus) non detrahes, et principi populi tui non maledices.* Psalm. 8, 6: *Minuit eum paulo minus ab angelis, hebraei, ab Elohim.* Psalm. 138, 4: *In conspectu angelorum (Heb. Elohim) psallam tibi.*

Ubi nota. Hoc nomen *Elohim* ex adjunctis tunc solet limitari, ne Deus verus intelligatur: nam quando absolute ponitur, soli Deo vero tribuitur. Sic psalm. 81, 1, dicitur: *Deus stetit in synagoga eorum, in medio autem deos diducit; deos, id est, iudices; nam Deus verus, qui est summus omnium Iudex, à nemine iudicatur.* Et v. 6: *Ego dixi: Di estis, q. d. Non re verà, sed communicatione et nuncupatione meà dii estis; hinc Christus hunc locum citans Joan. 10, 33, ait: Si illos dicit deos, ad quos sermo Dei factus est, q. d. Si illi vocantur dii, quantum magis ego sum Deus, qui per naturam sum Deus? Vide hic, quantum amicos suos extollat Deus. Verè Philo lib. 1 de Vita Mo-*

sis: *Cum amicorum, inquit, omnia sint communia, Deus*

potestatem et opes suas cum sanctis communicat. Hinc Moses ob virtutes suas, et ob ostenta sua ab Aegyptiis vocatus est Deus, ubi tradit S. Cyrilli. l. 1 contra Julian., et sanct. Justinus oratione parimetica ad Gentiles post initium, et Euseb. lib. 9 de Praeparat. Evang. ante finem, addidit, eum fuisse appellatum Mercurium, ob sacrarum literarum intelligentiam et interpretationem. Idem tradit eum etiam vocatum fuisse Muscum. Vide hic in Mose quam verum sit votus dictum: *Princeps probus est animata Dei in terra imago.*

DEUM PHARAONIS. Perperam in Theodoretò legitur Deum Aaroni; sic enim iam apud eum legitur quast. 17: *Quomodo Moses fuit Deus ipsius Aaron? ac respondet: Sicut Deus imperabat Mosi, ita Moses ipsi Aaroni; unde et Aaron appellatus est propheta Moisi.* Verum manuscriptus codex Theodor. pro Aaronè legit Pharaonem, et ita omnino scripsisse videtur Theodor. Scioltus verò aliquis ex eo quòd Aaron propheta Moisi subiungitur, in praecedentibus quoque pro Pharaone Aaronem substituit, sed perperam.

Nota. Moses fuit Deus, non tantum Pharaonis, sed etiam Israelis; verum diversimodè; Pharaonis enim Deus fuit, cum castigando; Israelis, cum protegendo, defendendo, regendo, sustinendo. Quod enim de Elià dicitur Elisens 4 Reg. 2, 12, *pater mi, curus Israel, et auriga ejus:* hoc ipsum veritas est Moysi. Sicut ergo Deus insidens curru Cherubico Ezechiel 1, auriga est mundi; ita Moses fuit auriga Israelis, Num. 11, 11. Ità legitur in Vita Patrum, in Sent. eorum, sent. 107, S. Macarium vocatum fuisse Deum monachorum. *Picobani, inquit, de abbate Macario majore, quia scilicet Deum protegit totum mundum, et portat peccata hominum; ita et ille quasi quidam Deus terrenus fuit in fratribus operans delicta illorum, et ea quae videbat vel audiebat, quasi non videns et non audiens. Pari modo esto et tu angelus, imò Deus inter fratres et socios tuos.*

Disce hic vanam esse gloriam quae ab hominibus, veram quae à Deo quaeritur et accipitur. Unde S. Chrysost. hom. 2 in Epist. ad Titum: *Non prohibeo, inquit, appelli gloriam, sed illa volo ambulari, quae vera est, quae ex Deo est; cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Unam invenitur solam; ad illi tunc vestra dirigitur intentio, quo scilicet pacto Dei merita ore laudari. Si hoc intencit inspicimus, humana tempor omnia nihil estimabimus. Non laudat te ille aut ille, nihil inde amittis; et si vituperet quispiam, nihil omnino te laesit. Sine enim laus, si vituperatio, ex Deo tantum, aut emolumentum habet, aut detrimentum. Deinde docet contemptum humanae laudis nos Deo similes reddere. Sicut enim ab aeterno fuit gloriosus, et in immensum semper glorificatus à Patre, Filio, et Spiritu S., ac proinde non indiget laude hominum, qua per aeternitatem ante quam mundum conderet, nulla fuit; sic etiam glorie contemptor. Unde concludit: *Quoties, inquit, difficile existimas contemere gloriam, ista tecum animo versa: Si hanc desperes, Deo aequalis, id est, similis, efficiar, protinusque subit gloria contemptus ex animo.**

ET AARON FRATER TUUS ERIT PROPHETA TUUS. Sicut tu iam à me constitutus es Deus non naturà, sed participatione, ita similiter habebis prophetam Aaronem, non qui proprie propheta sit, id est, cui innuuntur futura revelet Deus, sed cui tu ea, quae à me intelligis, reveles, ut eo cetero interprete illa coram Pharaone proloquaris, uti ante explicatur; ut Hebraei nabi, id est, propheta, alludat ad rad. nab, quae loqui significat. Sic Apostolus 1 Cor. 14, v. 4, 5, 12, 22, 29, 50, 59, prophetas vocat praecones verbi Dei, et prophetiam vocat praedicationem, uti ibi dixi, ubi et varias nominis propheta significationes adduxi. Ex hoc ergo loco colligi non potest, Aaronem proprie fuisse prophetam, licet id ipsum ex aliis locis colligatur. Scilicet ex c. 4, ubi Deus ei revelavit Moysi reditum dicens: *Vade in occursum Moysi;* et 1 Reg. 2, 27, dicit Dominus Hel pontifici, prognato ex Arnone: *Nunquid non aperit revelatus sum domui patris tui? Pulchre Rupert. Quoniam, inquit, non est dignus Pharao te cum, à Moses, qui Deus ejus est constitutus, loqui, Aaron erit tuus propheta, plagas quas tu facies pronuntiaturus, siue tanquam minister tuus illaturus: exemplo videlicet mei, qui hominibus non loquor per me, sed per prophetas meos mandata ea, quae illis vel demittantur, vel à me faciendū sunt. Et isti duo homines ita profectò egerunt, alter potestatem in sermone habens, alter potestatem in faciendo circum Pharaone signis exercens.*

Ubi nota. Aaronem non tantum fuisse prophetam Moysi quia fuit ejus interpres apud Pharaonem, sed etiam quia ejus jussu fiebat signa et plagas inferret Aegypto, ut patet de virgà versà in colubrum hoc c. v. 10. Unde v. 19, ait Dominus Mosi: *Die ad Aaron: Tolle virgam tuam, et extende manum tuam super aquas Aegypti, etc., ut vertantur in sanguinem.* Et cap. 8, 5. *Die ad Aaron: Extende manum tuam super fluvios, etc., et educè riuas. Et v. 16: Loquere ad Aaron: Extende virgam tuam, et percute pulverem terrae, et sint cinipes.* Ergo colubrum, sanguinem, ranas et cinipes Aegypto induxit Aaron, sed praeccepto Moysi, quasi Dei sui mandatis. Unde et Moses, non Aaron, plagas haec orans Deum revocavit et stitit, ut fisdem locis subditur. Porrò plagas sequentes, utpote graviores, puta ulcerum c. 8, 9, pestis, c. 8, v. 13, grandinis, tonitruorum et fulgurum c. 8, 25, locustarum c. 10, 12, tenebrarum c. 10, 22, non Aaron, sed solus Moses extendendo manus Aegypto inflixit.

Tropologicè, haec appositè duobus fratribus, scilicet SS. Basilio et Greg. Nysseno adaptat Nazianz. orat. 22, et ejus Scholastes, Nicetas. *Moses, inquit, fuit legislator Hebraeorum; sic Basilius legislator fuit monachorum; Nyssenus verò sanctissimus fuit insular Aconia. Basilius princeps fuit sacerdotum, Nyssenus fuit illi proximus, et quasi illius lingua alios iniiciens; ambo decem plagis peccatum affecerunt, mare vitiorum sciderunt; Aegyptios, id est, hereticos et damnos, depresserunt; Anacle, id est, Julianum, typicè crucis manuum extensione fugavit; Isroclitios verò pene caestis, et quæ caestis doctrinae poverunt, atque ad regnum caeleste perduxerunt.*

VEBS. 5.—EGO DURABO COR EUS. Calvin, hoc loco quasi ariete suam de Deo activè et proprie obdurante haerem si propagant, ut eo se omnes sophistas prosternere glorioret. Itaque veritè ipse: *Ego constringam cor ejus.* Calvinus ergo huc est mens et sententia, licet, ut tam infame virus occultat, vel potius honestet, implexa. Deum obdurasse Pharaonem, non immitendo duritiam, sed tum satanae cum addicendo et mancipando, ut cor ejus durum obduraret magis; item quòd arcano quodam modo, qui captum nostrum superet, cor ejus gubernarit, et ad perveritatem obdurarit; neque tamen peccati actorem fuisse Deum, eò quòd justo iudicio id ipsum fecerit; duritiam enim Pharaonis peccatum fuisse, obdurationem verò fuisse Dei iudicium. Ita ipse. Verum hae secutus omnibus insonditae est haeretic, et execranda blasphemia, quam tum alibi passim, tum hic redarguit ipsa S. Scriptura. Quòd enim Pharaon, non à Deo, sed à se ipso, suaeque malitiae proprie et directè sit obduratus, demonstrat primò ex eo quòd Deus misso Mose Pharaoni decies praecipit dimittem populi Iudaei; ergo voluit ut missum faceret populum; non ergo eum obdurare voluit, ut eum retineret. Hoc enim proprie velle, est velle efficaciter, ut Pharaon nolit populum dimittere: velle autem ut dimittat, idque praecipere; ac rursus efficaciter id nolle, idque obdurare, manifestè inter se pugnant. Rursus, si Dei voluntas erat obdurare Pharaonem, ergo Pharaon ei se conformans non peccabat: Dei enim voluntas omnis bona voluntatis mensura est.

Secundò, Deus reluctantem Pharaonem gravissimè punivit; atqui Deus non est auctor eorum quorum est ultor, inquit Sanct. Fulgent. lib. 1 ad Monimum, c. 5.

Tertiò, Pharaon ipse paulatim Deo, Mosi et Hebraeis cessit, dñm primò eos sine proliibus et armentis; secundò cum proliibus, sed sine armentis; tertiò omnino cum suis abire permisit: ergo ipse se flecebat et obdurabat, quin verò Pharaon ipse non tam impius fuit, ut duritiae suae causam in eum evomeret; sed sibi eum tribuit Exodi 10, 16: *Peccavi, inquit in Domino.*

Quòd enim Calvinus Deum culpà liberare contendat, peccatum Pharaoni, obdurationem Deo tribuendo, tam impii quam imperitè id facit. Si enim duritiae Pharaonis peccatum est, cur pariter peccatum non sit obduratio, quae duritiae est causa? Causa enim ad peccatum impellens, utique peccat, Joan. 8, 54, Rom. 1, 52, et vel maxime tunc, cum efficaciter impellit, ut à altero resistere nequeat.

At instat Calvinus obdurare in Deo non esse culpam; quia justum hoc Dei iudicium est. Sed frivola est et inanis haec larva: Si enim duritiam culpa est, quocumque fine, quocumque iudicio ad eam impellens, culpam admittit; quod enim in se malum est et culpa, nullo fine licet; idque non iustum est hoc, sed impium Calvinus iudicium, tantumque est dicere se si aperit pronunties: Deus peccati auctor est, sed hoc

sine ut iudicium suum et praecedentium peccatorum vindictam exerceat.

Quartò, non Pharaon tantum sibi, sed et Script. culpam et obdurationem eidem tribuit, cum jam immunem et liberum à poenà ad ingenium spontè rediisse narrat, Exod. 8, 15. *Videns, inquit, Pharaon quòd data esset requies, ingravit cor suum.* Et c. 9, 54. *Videns Pharaon quòd cessasset pluvia, auert peccatum, et ingravatum est cor ejus,* id est, ut habetur in Hebraeo, *hach-bed libbo,* id est, *aggravavit ipse cor suum.* Idem patet c. 8, v. ult. in Hebraeo. Unde quoties noster interpres in Exodo veritit, *ingravatum est, accipit, ingravit se cor,* id est, *voluntas Pharaonis:* sic enim Hebraea ubique veritas. Ipse ergo Pharaon propriè et positivè se induravit: Deus vero permissivè et indirectè, uti dicam quaest. 9. Ita censent et explicant passim Patres omnes et interpretes catholici.

Objeit Calvin. primò: nullum interest intor agere et quasi, inter agere et permittitè; obdurare autem est agere; ergo non tantum est permittitè obdurari, sed est efficere ipsam duritiem. — Resp. Parsi Hebraei et Latina permissio, imò et occasio, saepe vocatur actio, unde illud tritum:

Blasphemia regnes facit indulgentia natos.

aliquo vulgò loquuntur, Rursùm, agere apud Hebraeos latissimum est, et amplissimè sumitur, ut de Josepho Gen. 41, 15. In Hebraeo dicitur *pharona:* *Joseph me reddidit* (scilicet per suam vocationem, id est reddendam me praedixit) *officio, et illum, pastorem scilicet, suspendit,* id est, suspendendum praedixit; sic bjo c. 5, v. 22. *Moses dicit Dominus: Cur afflixisti populum istum?* id est, cur et afflictionis occasio fuisse mittendo me ad Pharaonem: *enimque hinc ratione magis exacerbatum contra Hebraeos?* Potior ergo ratione Deus providentià suà claudens omnia, modum, tempus, gradumque et limitum ultra quoniam non progrediantur, omnibus omnino hominum acibus deficiens, dum sinit malos male agere, seque obdurare, eisque concursu suo assistit, ut agere possint quod lubet, agere dicitur.

Instat Calvinus: Permissio, uti et aliae negotiationes et privationes, non est iudicium, non est vindicta, non est poena: haec enim positivè à iudice infligitur: at qui obduratio est iudicium, vindicta et poena praecedentium peccatorum, ergo non tantum permissivè, sed et positivè à Deo infligitur. — Resp. maiorem esse falsam: licet enim sententia iudicis debeat esse positiva, poena tamen per eam irrogata saepe est privativa, ut cum iudex punit aliquam privatione honorum inabilitate ad officia et dignitates, etc. Sic lex Julia plecitur adulteras, dum eas à parentibus imponi occidi permittit. Pari modo decretum permittendi lunc illuvie obdurari, in Deo est positivum, et actio positiva: ipsa tamen permissio obdurationis non est positiva actio, est nihilominus ingens poena: quis enim non videt magnam esse peccatorum poenam, cum Deus eis permittit inopè quilibet agere, et in profundum malorum ac gehennae ruere? Adde, in hac obduratione non tantum esse permissionem, sed

et alias actiones positivas Dei, ut dicam quaest. 2.

Objeit secundò: Non semel, sed crebrò hic dicitur quòd Deus obduravit Pharaonem, non autem quòd Pharaon obduravit seipsum: atqui non videtur probabile Script. toties improprio sermone uti.

Respondeo: Pluries hic dicitur quòd Pharaon obduravit seipsum, ut potest ex dictis, rarius quòd Deus eum obduravit, videlicet tantum in 6, 8 et 9 plagis, et cum Hebraeos Aegypto egressos insecutus est; idque hic praedixit Mosi, ut videlicet illi animum adderet, utpote experturo tantam regis contumaciam, itaque non percelleretur Moses, cogitans non sine Dei providentià et praedictione indurari Pharaonem, sciretque cor regis esse in manu Dei, et ab eo tandem emolliendum esse ut dimitteret Hebraeos, uti et fecit post ultimam plagam primogenitorum.

Objeit tertio: Deus c. 10, v. 4, dicit se indurasse Pharaonem, ut signa plagas et potentiam suam in eo ostenderet: ergo signis et flagellis suis non obduravit Pharaonem, sed potius obduravit eum hoc sine ut occasione haberet eum flagellandi, et iustitiam potentiamque suam in eo ostendendi. — Resp. Potentiam suam ostendit Deus in Pharaone non eum obdurando, sed obduratum flagellando et puniendo, de quo plura suis locis: aliqui enim si liberò Pharaon se non obduravit, sed Deus eum obduravit, quia pugna fuit inter Pharaonem et Deum? Sic enim Deus omnia, Pharaon nihil effecit. Quasnam, quæso, in lapide obdurato Deus ostendit potentiam, aut quæ potest esse cum lapide pugna?

Quæres secundò, si non directè et positivè, quibus ergo modis Deus dicitur indurasse Pharaonem? Resp. primò permissivè, ubi nota: Aliter et longè potentius permisit peccata Deus quam homo, v. g. princeps, eadem permittit: Deus enim omnium hominum voluntates in suà habet manu, ut eas quaquaversum flectere possit; voluntas verò hominis sine Dei nota in nullum omnino opus, sive bonum, sive malum extrè potest, nisi Deus illi permissionis auxilium habeat, imò cum illa positivè concurrat et cooperetur ad actum et opus hoc producendum. Sicut ergo is qui leonem fune constrictum tenet, si eum laxet et dimittat, leonem solutus aliquem occidat, dicitur tenens leonem leonem illum occidisse, non per se, sed per leonem quem dimisit: ita et Deus sineius voluntatem peccare et in peccatis se obdurare, dicitur ipse eandem obdurare, praesertim quia suo concursu ad hanc actum obdurationis concurrat.

Secundò, Pinea in Job 8, v. 20, p. 5, sic exprimit: *Indurabo, et, ut hetericè est, aggravabo, aut confortabo cor Pharaonis,* id est, cor Pharaonis durum, forte, potens resistere, minimeque timendum aut molle efficiam; haec enim naturalis constantia et animositas, quæ fiebat, ut Pharaon propositi sui esset tenax, nec facile illud mutaret, erat à Deo auctore naturæ, sed ipse Pharaon illa quasi armis ut suo conditori resisteret, abutebatur. Haec expressio vera est, sed non plena: nam hæc durities Pharaonis non tantum erat constantia quaedam naturalis, sed insuper

perfidia, prætervia, et pervercia superbi abuti; quorum vitiorum Deus non erat auctor; sed vè ipse Pharaon, vel imata illi concupiscentia et corrupta naturæ indoles.

Tertio, induravit Deus Pharaonem, subtrahendo illi gratiam suam que cor ejus molliret; sicut se induravit Iudam, non positivè efficiendo duritiem, sed exaugendo humorem qui temperabat et mollietibus litum; sic et Deus, inquit S. August. *Induravit cor non opponendo gratiam, non autem impellendo ad malitiam.* Intellige gratiam, non tantum, sed espiosam, potentem et efficacem: reliquit enim Deus obduratis aliquam gratiam, quæ subinde eos movet et pulsat; alioqui essent ipsi omninò desperatè salutis, et quasi damnati, sed gratia hæc rara est, tenuis et modica. Quarto, dando eis opes, animos, imperium, gloriam, quibus ille se in suà tyrannide obfirmavit.

Quintò et aptissimè, Deus dicitur obdurasse Pharaonem, quia cum videret eum durum et obstinatum, quædam circa illum egit, ex quibus ille sumptim occasione magis obdurandi se. Pro quo nota: Pharaon dominandi cupidus planè obfirmatè animum retinere Hebraeos, ut eis dominari posset, neque gentem tam insignem et industriam operibus publicis regni applicaret; ingens enim ab eis percipiebat emolumentum. Hinc factum est ut, cum Deus illos ab eo abstrahere vel educere vellet, ille eò magis eos detinere conerret, magisque animum suum in hac voluntate, ambitione et tyrannide obfirmaret.

Deus ergo obduravit Pharaonem primò, suis plagis et flagellis, idque ea immitendo non simul et excessivè, sed paulatim, moderatè et per intervalla; ita ut requiem ei daret subtracitè flagello ad tempus, quo fiebat ut hæc flagella minora essent ejus tyrannide et duritie, nec molliore aut frangere possent ejus animum, ita libidine dominandi Hebraeos accensum et obfirmatum, sed potius magis eum in illa accenderent et obfirmarent: cor enim ejus erat durum instar adamantis, qui quò magis tunditur, eò magis indurescit; durus enim et depravatus affectus omnia in suam utilitatem et privitatem convertit, et licet durante flagello videretur subinde molliiri (prout alternatibus animi affectibus subinde ad tempus molliantur homines duri) tamen eo cessante, mox ad ingenium et duritatem suam redibat. Unde Exodi 8, v. 15 dicitur: *Videns Pharaon quòd data esset requies, ingravit cor suum.* Ita S. August. bjo c. 36, et Anast. Niceens. c. 29. Inique sicut pueri nequam et perverciae verberibus sunt duriores, sic et Pharaon verberibus Dei. Unde sicut proceptorum flagellando puerum perverciem, dicitur eum flagellis suis obdurare, magisque perverciem efficiere, ita Deus suis plagis dicitur indurasse, et durius reddidisse cor Pharaonis, non immitendo illi duritiem, sed obijciendo illi flagella, quibus ipse magis seipsum obduravit, fortiusque Deo resistit.

Secundò, obduravit Deus Pharaonem per miracula, primò magorum: cum enim Pharaon vidit turgis suos eodem portenta facere, quæ faciebat Moses, contempsit portenta Moses et Dei, unde tunc non tam Deus

quàm magi dicitur obdurasse Pharaonem. Postquam verò magi à Mose victi sunt, ab eoque ulceribus percussis, amplius coram Pharaone consistere eumque obdurare non poterunt; tunc demum dicitur Deus eum obdurasse c. 9, v. 12: ibi enim primò dicitur, quòd Deus induravit Pharaonem, quia scilicet hæc Dei miracula simul erant plagæ et verbera quæ animum Pharaonis durum tundeant, non molliabant, sed duriores efflebant. Adde tertio, Deus post plagas obijciat Pharaoni hæc aut similes cogitationes: *Vult Deus ut illi cedat et te humiliet; vult ut animum superbum et durum deponas; vult ut populum hebraicum quem tyrannicè opprimis, dimittas.* Esto ille tibi magno sit honori, utilitati et gloria. Quibus cogitationibus irritatus superbus Pharaonis animus, magis intumescibat, indurescebat, exardescibat et reductabatur Deo: dicebatque: *Quis mihi imperabit? ego sum Pharaon rex magnus.* Quis est Deus Hebraeorum qui hæc prædixit mihi eripiat? non cedam, non dimittam populum. Et hoc propriè videntur significare verba Script. quibus post plagas plenasque statim subditur: *Induravit Dominus cor Pharaonis, et non audierit eos.* Et hoc sensu ait S. August. lib. 5, contra Julian. c. 5, *Deum non tantum suà patientià, sed et potentia (id est, potenti imperio, plagis et flagellis) Pharaonem obdurasse.* Obduravit ergo Deus Pharaonem, id est, illo providentià modo in miraculis et flagellis tum immitendis, tum revocandis, in magorum artibus permittendis, in rigore rigidique petitione Moysi, et aliis circa illum suis est Deus, quibus Pharaon obduravit, quibusque Deus eum se ex propria malitia, propriæque voluntatis arbitrio magis obduratum praescribat, non autem quibus ipse eum obdurare intendebat.

Quæres tertio quid sit durities cordis, et quæ illis sint proprietates et effectus?

Resp. S. Bernard. lib. 1 de Consid. ad Eug. c. Cor durum, inquit, est quod nec compunctione scinditur, nec pietate mollietur, nec moretur precibus, nec cedit moris, quin eorum flagellis duratur magis. Cor durum est ingratum ad beneficia, ad consilia infidum, ad iudicia avarum, inexcusatum ad turpia, ingratum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium ad divina: praetoriorum oblitescens, praesentium negligens, futurorum impavidum; ipsum enim est, cui praetoriorum, praeter solas injurias, nihil omninò non praeterit, praesentium nihil non perit, futurorum nulla est, nisi forte ad ultimescentiam prospecto: et ut brevi cuncta horribilis mali mala complectar, cor durum est quod nec Deum timet, nec homines revereat.

Jam proprietates duri cordis sunt primò, indurati corde nolunt intelligere ut bene agant, oculos et aures claudunt salutaribus monitis, nolunt audire ea que sunt virtutis et salutis. Qui, ut ait Job c. 21, 44, *dixerunt Deo: Recede à nobis; scientiam viarum tuarum nolumus.* Sic Pharaon Exodi 5, 2, *Quis est, inquit, Dominus ut audiam vocem ejus? nescio Dominum.* Hinc Job c. 24 ait tales esse rebelles Iamili. Hinc secundò, tales vicissim relinquit, projicit et despiciat Deus

Proverb. 1: *Derexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis: ego quoque in interitu vestro ridebo et subsannabo.* Tertio, tales, ut ait Sap. Prov. 2, *letantur cum malefecerint, et exultant in rebus proximis: quorum vis sunt perverse, et iniquas gressus eorum, etc.* 12, *Quasi per risum stultus operatur scelus.* Quarto, indurati venerunt in profundum malorum, Deumque et homines contemnunt. Prov. 18: *Impius, inquit, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit; sed sequitur eum ignominia et opprobrium.* Quinto, peccatum eorum dicitur indelebile et voluntas insanabile; quia agere et vix remittitur. Hinc Jerem. 17, *Peccatum Iuda, inquit, scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino; et c.* 50, *Insanabile fractura tua.* Sexto non pudet illos scelus eorum etiam turpissimum, sed, ut ait Jeremias c. 5: *Prona mulieris inveniisti facta est tibi, noluitque erubescere.* Septimo, tales sunt penè incorrigibiles, unde de his ait Sap. Eccles. 7: *Considra opera Dei quod nemo possit corrigere quam illa disperaverit; et Sapient. 12: Naquam est ratio eorum, et naturalis nullis ipsorum, et non potest auctori cogitatio eorum in perpetuum.* Octavo, tales percussit a Deo non sentiant. Jerem. 5, *Domine percussisti eos, et non doluerunt; tales etiam non sentiunt stimulos et remorsus conscientiae, quia eam quasi exstiterunt.* Nonò, ob inveteratam et roboratam peccandi consuetudinem fit istis quasi impossibile bene agere et non peccare. Jerem. 15: *Si mutare poterit vultus tuum, aut perdis varietates tuas et eos poteris bene facere cum didiceritis malum.* Et S. Augustin. lib. 6 Confess.: *Suspirabam, ait, lignum non ferro alieno, sed meo ferro voluntate. Velle meum tenebat intensus, et inde fames mihi fecerat. Eae perveris enim voluntate facta est consuetudo, et diu consuetudini non resistitur, facta est necessitas: quibusdam amnis abimnis amplexu tendit in stricto dura veritas.* Decimo, S. Paulus, Rom. 1 et 2, ait tales thesaurizare sibi iram, et traditos esse in reprobum sensum; et alibi vocat eos filios perditionis et dissidentie, et vasa apta in interitum, qui desperantes se tradiderunt in omnem operationem immunditiae. Undecimo, isti peccata peccatis cumulant, et in dies in pejus proficiunt, et ut dicitur Apoc. 22, qui in sordibus sunt, sordescunt adhuc. *Tunc est consummata felicitas, ait Seneca in Prov., ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent, et desinit esse remedio locus, ubi quae fuerunt vitia mores fiunt.* Talis fuit Cain Gen. 4, 18; filii Heli 1 Reg. 2, 22; Saul 1 Reg. 17, 18; Sudecias 2 Paralip. 26, 15; Iudaei Jerem. 2, 20; principes sacerdotum Matthaei 27, 4.

Quares quarto quomodo Deus tractet obduratos et quomodo se erga eos gerat?

Respondet, in poenam peccatorum quae admiserunt primo, permittit eos sequi suas cupiditates et libidines, nec ab illis removet eorum illecebras, occasiones et tentationes. Psalm. 80: *Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, vivunt in adventionibus suis.* Et Paulus Rom. 1 ait Deum eos tradidisse in desideria cordis eorum. Hinc et psal. 7 dicitur: *Transierunt in affectum*

cordis; id est, quidquid corde affectarent et concupierant, hoc assecuti sunt, omniaque eis ex voto successerunt. Secundo, dat eis Deum assensuum rerum temporalium, et prosperos successus, quibus illi excecati ruunt in omnia scelera nunquam exitum. Psal. 72: *Prodiit quasi ex vulpe iniquitas eorum: id est, ex corde adipato et pingui ob abundantiam rerum temporalium, iniquitas eorum processit.* Tertio, aufert ab eis Deus tribulationes quibus castigati peccatores redeunt ad sanam mentem. Psalm. 72: *In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur; aut si eos flagellat, minora eis immitit, quam ut eorum durities flecti aut frangi possit, quo fit ut ipsi flagella Dei magis se obdurent.* Quarto, Deus vetat sanctos orare pro talibus. Jerem. 7: *Tu noli orare pro populo hoc, et non obstitas mihi, quia non exaudiam te; et c.* 5: *Si steterint Moses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istam.* Quinto, amovet Deus ab eis bonos doctores, confessarios, doctores et angelos sanctos. Jerem. 51: *Curvamus Babilonem, et non est sanata; Aegyptusque ergo eam, quoniam pervenit usque ad caelum iudicium ejus; et Paulus Act. 15, ad Iudaeos: Quoniam repellitis illum (verbum et regnum Dei) ecce convertimur ad gentes: sic enim praecepit nobis Dominus.* Sexto, aufert ab eis predicationem verbi sui, quae animus illuminatur, pascitur, flecitur, excitatur ad poenitentiam. Amos 8: *Emittam famem in terram; non faciem panis, neque satum aquae, sed audientis verbum Domini.* Septimo, Dei permissu tales incident in adulatores, et malos consiliarios, qui eos in mala suamque ruinam impellant. Sic Roboam stultorum juvenum consilium sequens, magnam regni partem perdidit. Sic Absalon neglexit utile consilium Achitophel, retulitque consilium Chusi, quod sibi fuit exitio. Octavo, permittit Deus enasci falsos doctores et prophetas, qui suis signis, hypocritis, blandiloquentia, induratos seducant, ut fecerunt magi apud Pharaonem, iisque faciet Antichristus, 2 Thessal. 2, v. 12. Nonò, laxat Deus habenas diabolo, ampliore in eis facultatem insidiandi et nocendi talibus hominibus, quod ille accipia, eos mirè exagitat et tentat, tum seducendo eorum mentes vanis et falsis opinionibus, tum obijciendo varia objecta relapsatum variasque illecebras vitiorum, tum etiam turbando phantasmatum, et inflammando affectus, tum pseudo prophetas mittendo qui eos seducant. De qua re mira extat visio Michae prophetae 3 Regum 22, v. 19. Decimo, aufert ab eis bona exempla, bonos praesides et principes, bonos socios, omniaque penè salutis subsidia, et contraria eis obijci permittit, quae eos incitent ad omne malum, quo fit ut nusquam non offendant et cadant, quod pulchra similitudine vineae declarat Isaias c. 5. Ita disserit Ieremias.

Denique, obstinate voluntatis merces est obstinatum et perpetuum gehenna incendium. Audi S. Bern. epist. 255: *Ob hoc inflexibiles et obstinatae mentis malum puniunt aeternaliter, licet temporaliter perpetratum, quia quod brevis fuit tempore vel opere, longum aere consistit in pertinaci voluntate; ita ut si nunquam moreretur,*

nunquam velle peccare desineret; imò semper vivere vellet ut semper peccare posset.

VERS. 4.—**IMITATIONE MANUM.** Percutiam, affligam, puniam.

PER JEREMIA MAXIMA. Per maximas plagas, unde Septuag. vertunt, *et sicetis, probo, cum ultione magna, quae omnibus iustissimum Dei iudicium in Aegyptum ostendat.*

VERS. 5.—**ITA EGERTUR.** Est pleonasmus Hebraicus; iam enim dixit eos ita fecisse.

VERS. 7.—**ERAT AUTEM MOSES OCTOGINTA ANNORUM.** Ergo cum Moses 40 annis praefuerit populo in deserto. Deut. 8, 2, mortuusque sit anno aetatis 120, Deut. 34, 7, hinc sequitur, cum statim hac signa et has plagas coram Pharaone inchoasse, easque omnes brevi tempore complèssè cum inchoaret annum aetatis 8, eodemque anno sub initium veris populum ex Aegypto eduxisse. Ita Rupert. et Abulens.

VERS. 8.—**DIXITQUE DOMINUS AD MOSES ET AARON.** Ad Aaron mediare; nam immediatè soli Mosi loquebatur Deus, unde subdit, *Dices ad Aar.*

VERS. 9.—**OSTENDETE SIGNA.** Hebraicè est, *dote pro vobis signum*, id est, signo probate ea quae dicitis, scilicet Deum velle, ut ego Hebraeos ex Aegypto dimittam.

TOLLE VIRGAM TEAM. Eadem virga nunc Moysi, nunc Aaronis, nunc Dei dicitur; quia horum omnium fuit instrumentum ad patranda miracula et plagas Aegypti.

VERS. 10.—**FECITQUE Sicut PRAECEPERAT DOMINUS.** Ergo prius Moyses et Aaron rogaverunt Pharaonem ex parte Dei, ut dimitteret Hebraeos ad tres dies sacrificii causa; sed cum hoc aboneret Pharaon, et peteret signum, mox Aaron protulit virgam quae versa est in colubum; Deus enim non volebat haec signa ultrò obtrudi Pharaoni, sed tantum ea fieri illo petente, ut patet v. 9.

TULIT. Hebr., chald. et graecè est *proiecit.*

VERS. 11.—**VOCAVIT AUTEM PHARAON SAPIENTES ET MALEFICOS.** Sapientes hic vocantur rerum arcanarum, vel artis admirabilis periti qui malefici et incantatores erant. *Pro maleficos hebraicè est necessephim, quod proprie prestigatores significat, sed extenditur ad quoslibet magos.* Septuag. vertunt, *sophistas, et phariseos, id est, veneficos; Onkelos vertit magos; Aquila, egypciarios, id est, occultorum cognitores et patratores.*

Principes horum fuerunt Jannes et Mambres, ut patet 2 Timoth. 3, v. 8, de quorum sepulcro mira narret Pallasias in vita beati Macarii ab eo visa et comperta: scilicet sepulchros eos esse in hortis, in quibus ipsi dum viverent, omnis generis arbores plantaverant, sperantes fore ut post mortem in illo quasi paradiso deliciis fruerentur: hic autem locus tenebatur à daemonibus, qui proinde beatum Macarium eum ingredientem invaserunt, sed ab eo signo crucis fugati sunt. Macarius autem singula iustitias invenit fructum martiorum puniceorum, quae nihil intus habebant, erant enim arefacta à sole: plurima item aurea donaria.

Nota. Pilius, Justinus, S. Augustinus, et alii passim

tradunt inventorem magie fuisse Zoroastrem, qui eo dem die quo natus est risit, vixitque tempore Nini et Abrahae, fere 600 annis ante Moysen. Hinc Zoroastrem nonnulli volunt esse Cham filium Noe.

Apud Cassianum verò Serenus Abbas collat. 8, c. 21, originem magie priorem diluvio facit: ait enim illam coepisse eo tempore quo filii Dei permixti sunt filiabus hominum, Genes. 6; nec perisse magiam diluvio, eò quod Cham illam didicerit ante diluvium, et promulgavit post diluvium.

FIGURAT SIMILITER. QUERES quod modis possint magi et demones mira sua efficere?

Suppono nec demones nec magos posse vera miracula efficere. Miraculum enim est id quod omnem naturam vim omnemque causarum naturalium ac hominum et angelorum facultatem superat: possunt tamen facere nonnulla quae hominum aliarumque rerum naturalium vim superant, quae proinde hominibus mira sunt, non miracula.

Dico primo mira pleraque quae facit daemon, non sunt res verae et reales, sed tantum praestigiae. Potest enim dextram phantasiae, vel oculos illi perstringere et ludificare, ut videre se putent quod reverè non existit, idque primo, phantasiae hominum ita valèdè commovendo ut imaginantur se videre id quod non existit, quomodo somniantes putamus nos mira videre quae reverè non sunt. Miri huius rei exempla affert Galenus et alii, ut de illo qui per vitiatam imaginationem putabat se nasum habere ingentem instar ulnae; et altero, qui volebat tangi, eò quod se diceret habere corpus vitreum; tertio, qui edere volebat, eò quod diceret se esse mortuum! Secundo, organum visus turbando, quomodo ophthalmici mira se videre putant quae reverè non sunt, nec videntur. Tertio, exterius medium immutando, quomodo in aquis baculus rectus videtur fractus vel reflexus. Hoc modo, per praestigias scilicet, Apollonius Tyanicus mortuum resuscitavit; nam ope demonis illusit oculis hominum, ut vivum putarent qui erat mortuus. Hoc modo et Circe maga Ulyssis socios in varias bestias transformavit. Sic et venefica ille Italiae, quarum meminit Augustinus 18 Civit. c. 48, viatores transformabat in iumenta quae sua onera bajularent. Sic et hodie lycanthropi per praestigias se in lupos transformant, ovesque, quin et homines invadunt et laedunt. Sic etiam demones sagis dat aurum, argentum et cibos subinde, non veros, sed phantasticos; unde cum ad se redeunt esuriunt, ac si nihil comedisent.

Dico secundo, demones mira possunt facere per motum localem: sunt enim celerissimi et fortissimi. Sic primo, Satan igne è celo demisso oves et pueros Job consumpsit, Job 1. Sic hisce amnis per ventos validissimas domos et turres subvertit. Sic secundo, hostiuli Simonem Magum in aera ut volaret: sic et hodie volant sagae nostrae. Sic ait Albertus Magnus aliquando boves pluisse, quos videlicet alunde demones, vel angeli prius in aera sustulerant. Tertio, potest daemon sulciti hominem, vel rem aliam è conspectu hominum subtrahere, atque ita reddere invisibilem.

Sic Apollonius ex oculis Domitiani evanuit. Sic Gyges per anulum faciebat se presentibus invisibilem. Non potest autem demon facere ut unum corpus sit in duobus locis, aut duo corpora in uno loco, aut ut corpus de extremo sit extrinsecum, non pertransendo spatium medium. Rursum: Cuius demon, inquit S. Thomas, 1 p. q. 113, art. 1, ad 2, possit formare corpus ex aere, capiteque formae et figura, ut illud assumens in eo visibiliter appareat: eadem ratione circumque rei corporeae potest circumponere quomodo formam corporalem, ut in ejus specie videatur. Quartum, potest facere demon ut statim moveatur, ambulet et loquatur: quia ipse est motus et iuxta eas sermonem humano similem in ore efformat. Simili modo efficit ut Claudia, vestalis Romana in Iestiliosum pallidum, natem in Tiberi haerentem zona sua extraheret et deceret quo vellet: Tuccia vero eundem olei causam, aquam Tiberi laustam in exhalo, ad Capitolium perferret. Quintum, potest demon cadavera aut larvae hominum, leonum et aliorum animalium induere, per eaque quasi vita essent, iudicare et terrere homines, ut conatus est facere S. Antonio. Sextum, viros affectus amoris, odii, irae, tristitiae, mira etiam phantasmatum in homine excitat, convolvendo humores in corpore, praesertim bilem atram et flavam.

Dico tertio, potest demon mira efficere applicando activa passiva, eaque committendo per causas naturales: rerum enim naturalium miras virtutes ipse potentissimè cognoscit. Si enim theriacam et pharmaceam faciunt medici, quorum miras virtutes experitur: multo majora facere potest demon, qui longe meliorem vires herbarum, gemmarum, animalium, aliarumque rerum cognoscit: quibus eas ex India aliove orbe coelerrimè afferre et cum aliis permiscere potest. Nullam verò formam substantialem, vel accidentialem immutabilem producere potest demon: imò non potest animal perfectum producere sine semine, aut ex semine subito perfectum et iuste magnitudinis efformare: denique non potest quidvis in quodvis transformare, nec suspendere actionem causarum naturalium.

Hoc tertio modo mira posse efficere demones patet, tum ex eo quod hoc modo res nonnullas mira agere videamus, ut de renora pisciculo narrat Plinius lib. 51, c. 1, quod ingentes haec si eis adhereret, animas ventis validissimis agerentur, removeret et sistat: tum quod homines hoc modo mira agant, ut de Archimede narrat Plutarchus in Marcello, quod ipse solus per machinas mathematicas ingentem navem operari ad se adduxerit, et ingentem stragem in classe Romanorum ediderit. Hoc modo et Severinus Boetius in epistola quadam sive à Cassiodoro, sive à Theodoro ad eum scripta, dicitur quasi miracula quaedam fecisse, scilicet ut metalla migrarent, zeneus anguis sibilaret, aves simulatae canerent dulcissimè, homines serii in aere buccinaerent. Plura vide apud Delrium de Magia.

VERS. 12. — PROJECTIONE SINGULI VIRGAS SUAS, QUAE VERSE SINT IN DRACONES. Aliqui putant magos hos non veros exhibuisse dracones, sed per presti-

gias suas illuisse oculis spectantium, vel eis obesse tantum larvae et simulacra quaedam draconum; quomodo nostri ludiones et aegypti praestigatores, per cortinam mira populo exhibent simulacra rerum quae non sunt: ita Nyseus, Prosper, parte 1. de Promiss. c. 15; Justinus in Quæst. orthodox. q. 26; Rupert. et Tertull. lib. de Anima, ubi ait: Solent demones phantasmata prestare, et corpora fingere, quibus extiores oculos circumveniunt: sed Mosis veritas mendaciam eorum devoravit.

Verum verus est quod censent S. Augustinus, Theodor., Lyran., Abul., Burgens., Cajetan. et alii, veros hos magorum fuisse dracones.

Probatum primo: Nam S. Scriptura aequè hos magorum atque illos Aaronis et Mosis, dracones vocat. Secundo, quia draco Aaronis devoravit dracones magorum; quae sanè devoratio vera fuit. Neque enim in divinis his Mosis portensis ulla fuit illusio: sic enim veris spectris lussit Aegyptios Moses. Fuerunt ergo veri dracones qui à magis producti à dracone Aaronis sunt devorati. Tertio, quia in tertio signo circumphum defecerunt magi, quia non poterunt eos producere; ergo priora duo signa verè fecerunt, alioqui etiam in ipsis defecissent. Quarto, si non fuissent veri serpentes, Moses detexisset hanc fallaciam, illoque eos confudisset. Denique demon hic omnem suam vim et industriam exeruit; ergo veros hic exhibuit dracones: verèbatur enim ne si fictos exhiberet, Moses fraudem delegeret, magnà suà et magorum ignominia et ludibrio.

Quæres quomodo hos dracones produxerint magi?

Cajetanus putat demones has virgas magorum per res aliquas naturales nobis ignotas sed efficacissimas, sensim jam ante disposuisse ad formam draconum; haec autem magi virgas in terram projecerunt, ille jam ultimam habentem dispositionem ad formam draconum, quae pròinde tunc statim sit inducta, productioque sint veri dracones.

Verum hoc parùm est probabile, tum quia dracones cum sint animalia perfecta, non possunt nisi ex semine parentis (quod hic non fuit) generari; tum quia nulla causa naturalis potest virgam immediate in draconem convertere: longissime enim distant virga et draco. Sed prius virga corrumpi, et in alias effluas res, ac tandem in dracones converti debent. Ille autem virga cum magi eas projecerunt, erant verè virgæ, ac statim pro virgæ apparuerunt dracones: ergo non poterunt illi tam cito et immediate ex conversione virgarum effluas hinc formae enim est ordo quidam naturalis, qui nec à demone, nec ab angelo, sed à solo Deo immutari potest. Tertio, quia dracones hi non erant teneri et parvi, sed magni, perfecti, et longè lustar virgarum; erant enim aequales virgæ: alioqui non fuissent visio virgæ mutari in dracones.

Secundo, Calvinus censet Deum virgas magorum mutasse in serpentes, eos scilicet creando, quos magi pro virgæ supponerent: Deum autem id fecisse iusta vindicta, ut scilicet Pharaonem et Aegyptios impios et incredulos mendaciorum irretiret et obduraret. Sed iugo

blasphemie moerstrum. Script. enim v. 11 disertè ait haec non per Deum, sed per iucantationes magorum, quibus utique invocatus demon aderat, effecta esse: etsi Deus hic utrobique, scilicet tam apud Moysen quam apud magos, fuit opifex draconum; ergo secum ipse pugnavit, et tam mendaciorum quam veritatis apud Moysen testis fuit: tam enim hoc quam istud per opus supernaturalè, perque sigillum sibi proprium, puta per miraculum, obsecuravit et confirmavit.

Dico ergo demones aliunde hos dracones adduxisse, easque virgæ subito et imperceptibiliter subductis, earum loco substituisse: ita ut quicumque haec videret, magie et fraudis ignarus, putaret magos aequè se Aaronem, virgas suas in serpentes convertisse: et hæc ratione Scriptura, quae more vulgi loquitur, dicit magos fecisse similes ut fecerat Aaron; simili enim modo dicit c. 5, v. 2, rubrum arsisse, quia intuentibus videbatur ardere, cum reverà non arderet. Sic angelus ait comedisse, quia videbatur comedere, cum reverà non comederet.

Idem dico de secundo et tertio signo, nimirum de aqua in sanguinem versâ, et de ranis à magis productis: videlicet tum sanguinem, quam ranas non fuisse à demone producta, sed aliunde adducta. Naturaliter enim verus sanguis nec alibi generari potest quam in animalis, nec aliter quam virtute animæ, et per calorem naturalem qui est in animalis. Moses verò supernaturaliter Dei virtute aquam in sanguinem vertit, et ranas subito ex aquis produxit. Hinc hebr. hi magi vocantur *meceasophim*, id est, praestigatores, qui non quoad rem productam, vel potius adductam, sed quoad modum operandi. Videbantur enim virgam in draconem convertere, cum reipsâ non converterent; sed draconem aliunde adducentem, et latenter pro virgâ substituerent.

Quæres cur permisit Deus magos haec mira efficere?

Respondeo primo, ut ostenderet quantum ars magica possit, quàmque sensibus hominum imponat. Secundo, ut in hisce miris magi superarentur à Mose, nec magus putaretur esse Moses, sed potius appareret magorum antagonista, victor et domitor; ac consequenter verus magnusque magni Dei servus et propheta. Ita S. Chrysostomus homil. 40 in Acta Apostolorum. Tertio, ut ostenderet impiis, piis, pseudo-prophetas prophetis semper adversari et oblectari: ita Michæli restitit Lucifer; Abelio Calu; Isaaco Ismael; Jacobo Esau; Josepho fratres; Mosei Dathan et Abiron; S. Petro Simon Magnus; Paulo Judai; Apostolis philisophi, magi et heretici. Quarto, ut ostenderet demones esse veniunt similes Dei; sicut enim Deus, sic et demon Dei amulus vult habere suos prophetas, sua templa, sua sacrificia, sua miracula, suos religiosos. Quinto, ad profundam fidem et constantiam Mosis et Hebraeorum, nam per haec magorum signa in veri Dei cultu, ejusque promissis sibi factis tumberent et dubitarent. Sexto, ad majorem executionem et punitionem Pharaonis.

Denique permisit est demon efficere serpentes, quia ipse est serpens antiquus, qui Evam decepit et

etiamnum multo decipit. Audi S. Cyprian. tract. de Simplic. clericor.: *Diabolus est serpens, quia cum latenter obrept, cum per pacis imaginem fallens, oculis accessibus serpit* (unde nomen serpentis accepit) *ea est ejus natura, ea est circumventivè hominis caeca et latibrosa fallacia, ut assereat videatur nocentem pro die, venientem pro salute, desperationem sub obtentu spei, perfidiam sub praetextu fidei. Antichristum sub vocabulo Christi: ut, dum veritatem militat, veritatem subtilitate frustrat. Nam transfiguratur se in angelum lucis. Hincque Cyprianus, vel potius Origenes. Origenes enim hunc tractatum esse, et ab alio eà ectate ex Graeco in Latinum esse conversum, tum ex pharsi et graecis, tum plurium doctorum auctoritate docet Pamelius in praefatione illius libri. Et S. Gregorius lib. 22 Moral. c. 20: *Diabolus, ait, dicitur jumentum, draco et avis. Homines enim tentat tribus vitiis, luxuria, malitia et superbia. In eis ligatur quo ad luxuriam excitat, jumentum est: ad nocendi malitiam, draco est: ad superbiam, avis est. Et S. Leo serm. 8 de Nativ. : *Diabolus est veser serpens, quia non cum adhibet incitamentis cupiditatis, cum illecebras quibus ingerat, cum apponit incitamentis luxuria, cum infundit virus invidiae. Nocti quomodo muretor conturbat, quomodo fallit quondam, quem metui opprimat, quem admiratione seducit; omnium discretis consuetudinem, veniunt curas, servituti affectus: et ibi causas querit nocendi, ubi quomodo videtur studiosius occupari.***

SED DEVORAVIT VIRGAS AARON VIRGAS EORUM. Virga, id est, serpens in quem virga erat conversa, devoravit virgas, id est, serpentes sive dracones, in quas virgæ eorum erant conversæ. Jam enim non virga erat, sed serpens; nec virga, sed serpentes habent os, quò alia devorare possunt. Est metonymia, in qua semper appellatur ex eo quod fuerunt, sive nomine rei ex qua sunt conversæ. Ita Philo, S. Augustinus, Prosper supra, Ambros. lib. 5 Offic. c. 14. Cajet. et alii. Simili, sed potiori ratione (quidquid life Calvinus obstrepat) caro Christi in venerabili Sacramento dicitur panis, I Corinth. 11, 26; et Joannis 6, 31; nam Hebraei quælibet cibum, etiam carnem, vocant panem, praesentim cum in Eucharistia accidentia panis remanent et videantur, ita ut homines ex oculis et sensu iudicantes, rectè panem nominent, quia panis species videtur et tangitur. Hinc patet quòd Deus permisit magos tam mira operari eo fine ut illustrior foret victoria sua, id est, Dei veri contra deos, vel demones potius Aegyptiorum; ipse enim vero miraculo falsa eorum oppressit.

NOTA HIC. Soleat Deus delere aut dare iudicia sufficientia fraudis et imposturae, cum magi, heretici vel infidèles faciunt mira quae pro miraculis vendunt. Hoc enim pertinet ad Dei providentiam eorumque quam circa homines, praesentim fideles et bonos, gerit, non illi vult et insci in errorem inducantur. Fuit ergo life Pharaon inexcusabilis.

Quæres quibus modis soleat Deus vera miracula à falsis discernere. Tria signa et discrimina in magis: his assignat Theodor. Primo, *mutabant, inquit, illi quidem*

virgas in serpentes, sed virga Moisi virgus illorum devoravit; mutabant aquam in sanguinem, sed sanguinem in priorem naturam reducere non poterant; producerunt illi ranas, sed molestiam et in comoda ranarum Egyptiis auferre non poterant, sicut fecit Moyses. Concessit itaque Deus magis talia facere, ut etiam per ipso castigaretur Egyptios: non tamen concessit eis ut illam plagam auferre possent. Non ergo fuit contentus Deus plagis à Mose illatis, sed eas per magos adauxit, q. d. regi: Quia puniri te delectat, tuorum etiam serorum opera te castigabo, et gravius plectam. Secundo, cum videt regem ob id magis indurari, magorum facultatem cohibuit, ut qui majora animalia, puta ranas, producebant, parvos cuniphas producere non possent, cogitque eos confiteri suam imbecillitatem, ac dicere: *Digitus Dei est hic.* c. 8. v. 19. Tertiò, magorum corpora putulatis effudit, cap. 9. f. 11, ut tum illi, tum fatuus eorum rex eviderent compossuerunt, quod non solum plagis à Deo inmissis auferre non possent, sed etiam ipsi cum reliquis plecterentur. Hucusque Theodoret. Quarto, bis addit S. Augustinus q. 79 iter 83, vera miracula à falsis discerni jure, id est, auctoritate et potestate quæ sunt: *Magi*, inquit, *mira faciunt per privata commercia cum demone: sancti vero ea faciunt publicâ administratione, et jussu ejus cui omnis creatura subiecta est. Magi ergo per privata contractus; sancti vero per publicam justitiam hæc operantur.* Adde quintò, qui faciunt vera miracula sunt fideles, probi et sancti ut plurimum: qui vero falsa faciunt sunt improbi, flagitiosi et sepe malefici. Sextò, quæ faciunt magi, sepe sunt tantum phantastica et simulata, ideoque non sunt diuturna; sed mox relegitur eorum falsitas et vanitas: vel sunt planè inutilia, imò etiam perniciosa; vera autem miracula sunt opera vera et solida, et utilia hominibus, nec nisi magnâ quâpiam utilitate aut necessitate facta. Septimò, magi in suis utuntur multis prestigiis, mendaciis, iudificationibus hominum, variisque signis et figuris, v. g., litteris et verbis, vel nihil vel absurda significantibus, aliisque superstitionis ceremoniis, miscenque sacra profanis, itaque ea profanant et contaminant: nihil tale faciunt sancti, sed per preces, signum crucis aliisque res sacras miracula operantur. Octavò, magi et dæmones miracula faciunt malo fine, puta ob lucrum, vanam ostentationem, vel gloriam, vel honorem, ut divinum nomen et cultum sibi conciliant; vel ut pervertant veram fidem, falsamque hominibus persuadent; vel ad patranda maleficia: scelera, uti sunt furta, adulteria, neces hominum et animalium: sancti vero ea faciunt ut Deum honorent et glorificent; utque sanctam Ecclesiam aedificent et illustrent, atque homines tum in corpore tum magis in animo et spiritu adjuvent. *Magi*, inquit S. Augustinus supra, *faciunt quæ videntur miracula, quærectes gloriam suam: sancti vero faciunt miracula quærectes gloriam Dei.* Magi ergo hi vanæ ostentationis causâ sua signa promebant; Aaron vero causâ justæ vindictæ et increpationis. Sciebat enim Pharaon injustè se premere Hebræos, justèque idèò vindicem Dei manum sentire. Ergo magi arcano carmine ac

ritu, qui satis principem tenebrarum invocari monstraret, sua signa edebant: Aaron vero Dei jussu et publicâ manuum elatione, quæ Dei nomine, aquis aliisque rebus imperans; quasi verum esse Deum facillè agnosci poterat, tum quia natura doctè primus ens, sive ens enim à quo manat omne ens, quod significat nomen Jeheva à Mose semper signis prelatum, esse ipsismet Deum: tum quia ex præcedentium seculorum historiâ facillè scire poterat Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, etc., Deum verum coluisse, ab eoque mirè semper adjuvus esse. Eundem autem invocabat hic Moses quasi Deum patrum suorum.

Allegor. Origenes: *Virga Moisi*, inquit, *est crux Christi; hæc postquam in terram projecta est, id est, postquam ad credulitatem et fidem hominum venit, conversa est in aspidem, et tantam sapientiam, quam omnem Egyptiorum, id est, hujus mundi sapientiam devoravit.* Et S. Ambros. lib. 3. Offic. c. 14: *Proiecit Moyses, inquit, virgam, et serpens, facta devoravit serpentes Egyptiorum, significans quid Verbum caro fieret: quæ serpentes diræ venena vacuaret per remissionem et indulgentiam peccatorum. Virga enim est verbum directum, regule, plenum potestatis, insigne imperii. Virga serpens facta est, quoniam qui erat Filius Dei, ex Deo Patre natus, filius hominis factus est, natus ex Virgine, qui quasi serpens exaltatus in cruce, medicinam vulneribus infudit humanis. Unde et ipse Dominus ait: Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita egolari oportet filium hominis. Similia habet Rupertus et Prosper in Castenâ Liponani. Ibidem S. Hier.: *Sicut virga Moisi, inquit, devoravit virgas magorum, ita mendaciam Antichristi Christi veritas devoravit.* Ibidem supra: *Virga Moisi, inquit, in draconem conversa, magorum absorbit virgas; et Christus postpositâ gloriâ suâ dignitate, factus est obediens usque ad mortem, et per ipsam mortem carnis consumpsit aculeum mortis, attestante Propheta: Et ero mors tua, o mors, ero mors tua, inferna.**

VERS. 15. — *INSCRIBATURUM EST CON PHARAONIS*, quia vidit magos suos similia signa fecisse ac fecerat Moses, parùm cogitans de devoratione, quod scilicet serpens Moisi devorasset dracones magorum.

VERS. 16. — *STRANS IN OCCURSUM*, præveniens ejus adventum ad ripam fluminis Nili, ut veniens in eum incurrat.

VERS. 17. — *PERECUTIAM VIRGA*. Jam ergo serpentem ex virgâ factum, rursùm in virgam converteret Deus, ut per eam alla delinquebat miracula patret. *QUE IN MANU MEA EST*. Verba sunt Dei, et tamen Moses virgam manu suâ tenebat, non Deus; videlicet, quia Deus Mosen fecerat Deum Pharaonis, summaque ei potestatem dederat, ut juberet Aaroni percutere Nilum, itaque eum in sanguinem converteret. Hi ergo tres, scilicet Deus, Moses et Aaron, quasi unus ostentantur, sicuti causa principalis et instrumentaria, vocantur una causa efficiens. Deus enim hic fuit causâ primâ, Moyses fuit mandans, Aaron exequens.

VERS. 18. — *PISCES MORIENTUR*. Pisces enim citra

aquam vivere nequeant, maximè in sanguine, qui crassus et calidus repugnat complexioni piscium.

COMPUTRESCENT AQVE. Morticinis piscium inficietur et corrumpentur. Aquas vocat, quæ fuerant aquæ, jam antem erant sanguis. Septuag. vertunt, *συνελευσε το νερο*, ferebat vel efflueret fluvius: quia pro hanc, id est, putrescet, aliis punctis legitur *bees*, id est, in igne, scilicet erit; hoc est ferebat fluvius, ita ut videtur in igne vel igni impositus esse.

AFFLUENTUR. *ÆGYPTU*. Hebræicè *nilu*, id est, laborant, ut bibant, q. d.: Abhorrebant à potu sanguinis, sicuti cruciabantur.

VERS. 19. — *ET OMNES LACUS AQUARUM*. Hebr. *omnem congregationem aquarum*; sic et Septuag. Unde patet omnem omnino aquam, etiam puteorum, fontium et cisternarum in sanguinem esse versam, idque sequentia indicant: nam aliqui non fodissent terram ad aquam eliciendam, quod tamen fecisse dicitur v. 24.

ET SIT CHERO IN OMNI TERRA ÆGYPTI. Ergo et in terrâ Gessen aquæ in sanguinem sunt versæ, inquit Abulensis, sed Ægyptiis tantùm. Nam Hebræis aquæ erant dulces et potabiles, inquit Josephus. Ægyptiis enim in terrâ Gessen hæc plagâ erant dignissimæ, utpote qui Hebræos maximè opprimerant.

Quæres cur hæc primâ Ægypti plagâ omnes ejus aquæ sint versæ in sanguinem? Respondeo, quia ipse aquas suas sanguine infantium Hebræorum infecerat, submergendo eos, c. 1. v. 22; justè ergo puniuntur in aquis in quibus peccarant. Secundo, quia in Ægypto vix pluit: unde illi vix alias habent aquas quam Nili qui exundando fœcundat totam Ægyptum. De Nilo ergo plurimum gloriabantur Ægyptii, seque beatos factabant. Hinc et Nilo multas superstitiones, et penè divinos honores adhibebant, ut testatur Solinus c. 53, et Plinius lib. 8. c. 46. Utramque hanc causam affert Theodor.: *Fluvius, inquit, ille mutatus in sanguinem, veli conquirebatur de corde peccatorum per Ægyptios commisit.* Et ut dicitur Apoc. 16, v. 6: *Justus es, Domine: quia sanguinem sanctorum et prophetarum effuderant, et sanguinem eis delictis bibere: digni enim sunt.*

Quæres secundo, quanta et quam acerba fuerit hæc plagâ? Respondeo primò: omnis omnino aqua Ægyptiorum versa est in sanguinem, totusque Nilus, quàm longus est ab Æthiopia usque ad mare. Ubi nota non unum hic foisse miraculum, sed multa, vel potius unum continuatum, per continuam aquarum Nili affluentium in sanguinem conversionem, idque per septem dies. Nam Nilus in Æthiopia puras ferebat aquas, ubi verò attingebat fines Ægypti, mox vertebatur in sanguinem, idque assiduè et continuò per septem dies. Secundo, aquis subtilis homines et jumenta siti cruciabantur. Tertiò, pisces emortui sunt. Hinc quarto, computrescente fluvio et piscibus, pestilentia exorta est, ex qua et ex siti adeò nulli enecti jacebant in trivitiis, ut domestici non sufficerent ad eos sepeliendos, ait Philo. Quintò, aquæ non tantùm colorem, sed et naturam habebant sanguinis, erantque verus sanguis

Unde si quis sit coactus inde gustasset, confestim acri dolore corripiebatur, ait Josephus.

VERS. 22. — *PECCENTQUE SIMILITER MALEFICI*. Quæres unde malefici habuerint aquam quam vertent in sanguinem? nam omnis aqua jam à Mose conversa erat in sanguinem.

Respondet S. Justinus q. 26 ad Orthodoxos, Ægyptios fodisse puteos circa flumen, et ex eis hausisse aquam. Secundo, Theodor. respondet hæc aquam à mari vicino fuisse siltatam: non enim aquæ marina, ut voluit Genebræ. in psal. 114, sed tantùm dulces et potabiles, teste Scripturâ, conversæ fuerunt in sanguinem, ut scilicet siti cruciarentur Ægyptii. Tertiò, alii respondent per Dei providentiam aliquam aquam per magis fuisse asservatam, ut aquæ omnes, id est, penè omnes, fuerint conversa in sanguinem: exiguum enim tantis molli nil demere videtur. Quarto, Hebræi putant solas aquas Nili versas fuisse in sanguinem: ergo ex fontibus eos habuisse aquas; sed hi errant, ut dixi. Quintò, Cajet. censet eos habuisse aquas eas que servata erant in vasibus testaceis et metallicis. Nam Scriptura solum dicit aquas que erant in vasibus ligneis et lapideis, versas esse in sanguinem. Sextò, Tostatus et Lyran. putant hæc aquam colerimè à dæmone alimudè fuisse asportatam in Ægyptum. Septimò, S. Augustinus aquam hæc putat fuisse altatam ex terrâ Gessen. Octavò, facillimè dici potest à Mose aquam fuisse magis oblatam: Mos enim et Hebræis erat non sanguis; sed aqua solita, dulcis et potabilis ut dixi.

Nota sanguinem hunc magorum non fuisse prestigiosum, ut vult Justinus: nec rursùm, verè ex aquis conversum, ut vult S. Augustinus; sed alimudè à dæmone adductum, et latenter per aquas suppositum, ut dixi v. 12.

Moraliter vide hic quomodò diabolus cum Deo, magi cum prophetis, hæretici cum orthodoxis decerent, imitando eorum dicta et facta. Sed frustra: illa enim in ipsosmet torquentur. Nostrâ ætate, uti testatur Martyrolog. Anglie, Richardus Vitus disputabat cum impio Anglo Calvinistâ potentioris aqve bibendum quàm disserendum, de clavibus Ecclesiæ: cùmque sibi eas datas pervicaciter hæreticus assereret, lepide et ingeniosè respondit Vitus: *Credo tibi perinde ac Petro eas esse datas; verum hoc discrimine, quòd hæc regni celestis, tibi verò cereciliaris cella; hoc enim rubicundum tui nasi promontorium indicat.* Ita aquas in sanguinem vertunt hæretici: hoc est eorum miraculum.

VERS. 25. — *NEC AFFOSUIT QU ETIAM HAC VICE*. Non adjecti animus ut crederet et obediret Mosei et Deo jubenti dimittere populum. Mira fuit hæc Pharaonis durities, cum tamen ita mens manusque à Deo ligantur, ut nil gravius in Mosen et Aaronem machinetur.

VERS. 24. — *FODERUNT AUTEM OMNES ÆGYPTI PER CIRCUITUM FLUMINIS AQVAM, UT BIBERENT*. Ut scilicet sanguis fieret liquor et potabilior, sicuti nautæ per vas cereum percolant et dolerant aquam marinam, ut cum bibant. Foderunt ergo ut inveniant aquam

quam libèrent : verum non aquam, sed sanguinem percolatum tamen, et quasi aquam invenerunt : ex quo permulti siti sine succurrerunt, mortemque evaserunt; alioqui enim septem diebus siti fuissent enocii. Pauci enim vini, et panis lactis, quò sitim depellerent, copiam habebant. Addit Philo : venis novis fossione speris quasi sanguinem è vulture emicasse, ac proinde partim siti, partim potu hoc plurimos cunctos esse. Ubi nota alterum et adversum miraculum : Hebraei enim ex eodem fluvio vel puteo haurientes : aquam hauriebant puram, cum ex eodem Ægyptii haurirent sanguinem, tum superius ex Josepho dixi.

Vers. 25. — *Impetumque suum septem dies.* Non quasi plaga hæc sanguinis duravit septem dies, sed quod post primam hanc plagam, quæ uno die duravit, usque ad secundam ranarum fluxerint septem dies, inquit Eusebius in Catech. Verum Philo et alii passim censent hanc plagam durasse septem dies : pro uno enim die non fodissent Ægyptii novas fossas et puteos : est ergo hebraicis, *Impetit sunt septem dies*, id est, septem dies percuravit sanguis in fluvio : post septimum verò diem in stagnis aquæ reversus est sanguis, idque non rogati Pharaonis et deprecatione Moësis, ut vult Philo : nihil enim tale habet Scriptura; sed voluntate Dei volentis Ægyptios novis aliisque plagis punire. Inflicto ergo secundæ plage ranarum fuit hæc prima plaga sanguinis.

Topologicè S. Augustinus. fecit tractatum de convenientia decem plagarum Ægypti cum decem præceptis decalogi, qui extat tomo ejus 9. Primæ ergo hæc plaga, ait ipse, aqua vertitur in sanguinem, id est, Deus in idolum commutatur : homines enim carnales et insipientes indignè sentientes de majestate Dei, ejus gloriam tribuerunt animalibus et lapidibus, uti fecerunt Ægyptii : circumfudit puteos philosophi, qui suo ingenio et studio parum aquæ, id est, doctrinæ de Deo, adepti sunt : sed sanguinea, id est, admixtis erroribus conspurcavit. Hinc Orsius lib. 7 Histor. c. 27, docet hæc decem plagas allegoricè adumbrasse decem Ecclesie nascentes persecutiones, id est, decem plagas decem imperatoribus Ecclesiam persequentibus immisissas.

Quæres quot et quemnam fuerint plaga Ægypto à Moëse et Deo inflicta.

Respondet fuisse decem. Prima fuit hæc sanguinis. Secunda, fuit ranarum c. 8, v. 3. Tertia, ciniphum c. 8, v. 17. Quarta, muscarum c. 8, v. 24. Quinta, pestis et interitus animalium c. 9, v. 5. Sexta, vesicæ turgentes et ulcera, tam in hominibus quam in animalibus c. 9, v. 10. Septima, tonitrua, grando et fulmina c. 8, v. 25. Octava, locustæ omnib. depascentes c. 10, v. 15. Nona, triduanæ tenebræ c. 10, 22. Decima, æres primogenitorum c. 11, v. 5, in quâ Pharaon permisit Hebræos egredi, sed facti paventes eos insipientes, in mari Rubro cum omnibus suis merus est : que non tam plaga quam Pharaonis et Ægypti fuit exitium.

Sed cur fuerint decem? — Respondet Philo quia deatarius symbolum est perfectionis : sicuti ergo plena

et perfecta erat mensura peccatorum, sic fuit et peccatorum Ægypti. Decem enim sunt peccata primaria : que totidem, puta decem, decalogi præceptis adversantur. Unde totidem plagis punivit Deus impios Ægyptios, quot daturus erat populo suo mandata, quorum auctoritatem hæc punitiones præviâ sancire voluit.

Ubi nota primò : Ægyptii per omnes ferè creaturas puniti sunt, scilicet per terram, aquam, aerem et ignem : per mixta, grandinem et sanguinem : per animalia, ranas, muscas, ciniphes, locustas : per solem et astra, cum se subducendo tenebras induxerunt : per homines, Moësem et Aaron, per Angelos et Deum.

Secundò, in omnibus penè bonis puniti sunt, scilicet in fructibus agri, in animalibus, in filiis suis primogenitis, in auro et argento, in corporibus per ulcera.

Tertiò, in omnibus sensibus puniti sunt : in visu, per tenebras et spectra : in auditu, per tonitrua ; in gustu, per sitim et potum sanguinis ; in odoratu, per factorem ranarum ; in tactu, per dolorem ulcerum et morsum ciniphum : denique in phantasîa et mente, per continuam mororem ac multiplicés terrores. Hæc plaga Ægypti fuerunt prælidium et typus peccatorum gehennæ : omnes enim hæc decem plagæ vel in se, vel in sui similibus exacerbatum Pharaonem, aliosque damnatos in inferno, cui facile est singula adaptare. Et si ita Deus punivit Ægyptios in hæc vitâ, quomodo puniet damnatos in gehennâ ? Hinc rursum eadem plagam, inquit Irenæus lib. 4, c. 50, in fine mundi universaliter accipiant gentes, quas tunc particulatim accepit Ægyptus, easque prævidit et prædixit S. Joan. Apoc. c. 8 et 9.

Symbolicè Deus punit peccatores decem plagis. Primò, sanguine, id est, discordiâ : aque enim potibiles Ægyptiis in sanguinem conversæ significant discordiam in infima Reip. viscera ac venas serpentem. Secundò, ranis, id est, rixis et tumultibus, qui ex discordiâ manant. Tertiò, culicibus, id est, curis et sollicitudinibus, que peccatores mundo et carni deditos pungunt et discredunt. Quartò, muscis caninis, id est, iris et odiis, quibus æstuant et invicem mordent ac laniant. Quintò, peste animalium, ut scilicet in rebus terrenis oblectamenta, que quasiærant, non inveniant, sed potius in his fastidia, damna, dolores et tormenta sentiant. Sextò, ulceribus vesicularum, id est, stimulis conscientie, que quasi ulcera dolorem simul et pudorem ac horrorem afferunt. Septimò, grandine, id est, tyrannide in suis sceleribus. Octavò, locustis, id est, tyrannidè et inquietudine concupiscentiæ. Nonò, tenebris, id est, excitate mentis. Decimò, morte primogenitorum ; id est, damnatione animæ. Sicut enim primogenitus in paternâ domo est princeps, sic animus est in utroque homine ; ita Alcazar in Apoc. 14, notat. 8 ; sed de singulis aquam sigillatim inferis suis locis.

Quæres secundò ubi et quando hæc plaga sit facta?

— Respondet primò : Facta sunt in campo Tanos, psal. 77, 12. Tanis enim erat civitas regia, et caput Ægypti, in quâ Pharaon habitabat. Plaga ergo quælibet

primò feriebatur Tanim, in quâ erat scelerum colveries, deinde per universam Ægyptum diffundebatur, ut tradunt Hebræi. Secundò, contigermnt hæc plaga anno 81 Moësi, id est, anno mundi 2484, post diluvium verò 797, ante bellum Trojanum, quod incidit in tempora Sansonis et Heli, annis 350, ante Romam conditam annis 745. Addit Paulus Orosius l. 4 Historiarum, cap. 9 et 10, plagas hæc contigisse sub idem tempus quo contigit diluvium, non Ogygis, ut vult Africanus, sed Deucalionis ; et incendium quod, vocant Phæthontis.

Quæres tertiò, quanto tempore hæc plaga durarint? Respondet Torriellus et Pererius, omnes uno mense peractas esse, scilicet 27 diebus ; nam post primam plagam usque ad secundam transierunt dies septem ; die 8 ablata est secunda plaga ranarum ; die 11 immisssa est tertia plaga ciniphum : die 10 Moësi minatus est muscas, et die 12 immisit eas ; et die 15 removit eas ; die 15 minatus est et inflixit quintam plagam ; die 16 inflicta est sexta plaga ; die 17 minatus est plagam septimam, que inflicta est die 18, et subita 19 ; die 20 minatus est octavam plagam, et die 21 inflixit eam, et die 22 removit ; sequentibus tribus diebus, puta 23, 24, 25, duravit plaga tenebrarum ; die 26, Pharaon à se expulsi Moësem, et mediâ nocte septente inflicta est decima plaga æres primogenitorum, sub initium diei 27. Unus ergo ferè mensis lenaris fluxit à primâ plagâ usque ad ultimam. Jam cum ultima plaga contigerit 15 diei primi mensis nisan, qui respondet nostro martio, hinc sequitur, primam plagam factam esse circa medium ultimi mensis qui Hebræis dicitur Adar, et respondet nostro februariò. Errant ergo Hebræi, quos sequitur Genebrardus in psal. 104, dicentes hæc plagas spatio 12 mensium, per intervalla esse factas.

Quæres quartò, quis fuerit auctor harum plagarum? — Respondet : Fuit Deus, utens tamen sublimè ministerio angelorum, de quibus dicitur psal. 77 : *Misit in eos iram et irruerunt per angelos malos.* Ubi licet Genebrardus putet, hæc plagas inflictas esse per demones ; tamen verius est, id factum esse per angelos bonos ; tum quia Moësi et Deo certabat hæc cum magia et demoniis : ergo eorum operâ non utebatur ; tum

CAPUT VIII.

1. Dixit quoque Dominus ad Moysen : Ingredere ad Pharaonem, et dices ad eum : Hæc dicit Dominus : Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi ;

2. Sin autem nolueris dimittere, ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis.

3. Et erunt hæc ranæ : que ascendent et ingrediantur domum tuam, et cubiculum lectuli tui, et super stratum tuum, et in domos servorum tuorum, et in populum tuum, et in furnos tuos, et in reliquias ciborum tuorum.

4. Et ad te, et ad populum tuum, et ad omnes servos tuos, intrabunt ranæ.

5. Dixitque Dominus ad Moysen : Dic ad Aaron : Extende manum tuam super fluvios ac super rivos et paludes, et educ ranas super terram Ægypti.

quia sic Sodomitas punivit per angelos bonos ; dicuntur tamen hi angeli mali, id est, noxii et inferentes malitiam, sive supplicia. Unde Hebræis est, *per angelos malorum*, scilicet opifices. Ministerium ergo suum Deo hæc exhibuerunt angeli, peremerunt plagam quintam pestis, et sextam ulcerum, et septimam tonitruorum, et nonam tenebrarum, et decimam æres primogenitorum, fortè et tertiam ciniphum, et quartam muscarum ; reliquas ; utpotè subitaneas et miraculosas conversiones et productiones rerum solidarum et perfectarum, ut sanguinis et ranarum, fortè et locustarum, per se operatus est Deus.

Porro finis harum plagarum fuit, ut Deus per eas ostenderet, tum suam curam et providentiam erga Hebræos, tum terribilem potentiam et vindictam adversus Pharaonem et Ægyptios, eosque cogeret Hebræos dimittere ; utque omnes gentes sui meti et reverentiam percelleret. Id ita contigisse fatetur Chamaez Joesu 2, 9.

Hinc patet, Hebræos in Ægypto ab his plagis fuisse immunes, ut patet, c. 8, 22, et c. 9, 4, et 26, et c. 10, 25, immunes quoque fuisse advenas et peregrinos, probabile est. Solis enim Ægyptii hæc plagæ infligebantur. Unde verisimiliter censet Pererius advenas, cum tam atroces penas Ægypto infligi crederent, dubitantes de totius regionis exitio, quamprimum ex Ægypto abissent. Addit Pererius, immunes quoque fuisse Ægyptios eos, qui nihil in Judæos peccaverunt ; sed hoc valde incertum est. Solet enim Deus ob publicâ regni et reipublicæ peccata omnes punire, communi esse cladè etiam inimicos cum noxiis involvere. Denique S. August. q. 44, putat ab hisce plagis, exceptâ ultimâ, immunes fuisse Ægyptios habitantes cum Hebræis in terrâ Gessen ; hæc enim terra à plagis immunis fuit, ob Hebræos in eâ habitantes. Verùm probabilissus censet Testatus et alii, Ægyptios xegni in Gessen, ac alibi, fuisse plagis hisce percosos ; quia Ægyptii omnino immato quasi odio persequuntur Hebræos, maxime autem illi qui in Gessen eos opprimebant ; tum quia eos reputant illi maximam se inire gratiam apud Pharaonem, tum quia perniciem Hebræorum ingenti bono futuram sibi sperabant.

CHAPITRE VIII.

1. Le Seigneur dit encore à Moïse : Allez trouver Pharaon, et dites-lui : Voici ce que dit le Seigneur : Laissez aller mon peuple, afin qu'il me sacrifie.

2. Que si vous ne voulez pas le laisser aller, je frapperai toutes vos terres et je les couvrirai de grenouilles.

3. Le fleuve en produira une infinité qui entreront dans votre maison, qui monteront dans la chambre où vous cûchez, et sur votre lit, qui entreront dans les maisons de vos serviteurs et dans celles de tout votre peuple, qui passeront jusque dans vos fours, et jusque sur les restes de vos viandes.

4. C'est ainsi que vous serez tourmentés de ces grenouilles, vous, votre peuple et tous vos serviteurs. Pharaon ne fat point touché de ces menaces, et demeura toujours dans son endurcissement.

5. Le Seigneur dit donc à Moïse : Dites à Aaron : Étendez votre main sur les fleuves, sur les ruisseaux et sur les marais, et faites venir des grenouilles sur toute la terre d'Égypte.

quam libèrent : verum non aquam, sed sanguinem percolatum tamen, et quasi aquam invenerunt : ex quo permulti siti sine succurrerunt, mortemque evaserunt; alioqui enim septem diebus siti fuissent enocii. Pauci enim vini, et panis lactis, quò sitim depellerent, copiam habebant. Addit Philo : venis novis fossione speris quasi sanguinem è vulture emicasse, ac proinde partim siti, partim potu hoc plurimos cunctos esse. Ubi nota alterum et adversum miraculum : Hebraei enim ex eodem fluvio vel puteo haurientes : aquam hauriebant puram, cum ex eodem Ægyptii haurirent sanguinem, tum superius ex Josepho dixi.

Vers. 25. — *Impetumque suum septem dies.* Non quasi plaga hæc sanguinis duravit septem dies, sed quod post primam hanc plagam, quæ uno die duravit, usque ad secundam ranarum fluxerint septem dies, inquit Eusebius in Catech. Verum Philo et alii passim censent hanc plagam durasse septem dies : pro uno enim die non fodissent Ægyptii novas fossas et puteos : est ergo hebraicis, *Impetit sunt septem dies*, id est, septem dies percuravit sanguis in fluvio : post septimum verò diem in stagnis aquæ reversus est sanguis, idque non rogati Pharaonis et deprecatione Moësis, ut vult Philo : nihil enim tale habet Scriptura; sed voluntate Dei volentis Ægyptios novis aliisque plagis punire. Inflicto ergo secundæ plage ranarum fuit hæc prima plaga sanguinis.

Topologicè S. Augustinus. fecit tractatum de convenientia decem plagarum Ægypti cum decem præceptis decalogi, qui extat tomo ejus 9. Primæ ergo hæc plaga, ait ipse, aqua vertitur in sanguinem, id est, Deus in idolum commutatur : homines enim carnales et insipientes indignè sentientes de majestate Dei, ejus gloriam tribuerunt animalibus et lapidibus, uti fecerunt Ægyptii : circumfudit puteos philosophi, qui suo ingenio et studio parum aquæ, id est, doctrinæ de Deo, adepti sunt : sed sanguinea, id est, admixtis erroribus conspurcata. Hinc Orosius lib. 7 Histor. c. 27, docet hæc decem plagas allegoricè adumbrasse decem Ecclesie nascentes persecutiones, id est, decem plagas decem imperatoribus Ecclesiam persequentibus immisissas.

Quæres quot et quemnam fuerint plaga Ægypto à Moëse et Deo inflicta.

Respondet fuisse decem. Prima fuit hæc sanguinis. Secunda, fuit ranarum c. 8, v. 3. Tertia, ciniphum c. 8, v. 17. Quarta, muscarum c. 8, v. 24. Quinta, pestis et interitus animalium c. 9, v. 5. Sexta, vesicæ turgentes et ulcera, tam in hominibus quam in animalibus c. 9, v. 10. Septima, tonitrua, grando et fulmina c. 8, v. 25. Octava, locustæ omnib. depescentes c. 10, v. 15. Nona, triduanæ tenebræ c. 10, 22. Decima, æres primogenitorum c. 11, v. 5, in quâ Pharaon permisit Hebræos egredi, sed facti paventes eos insuperans, in mari Rubro cum omnibus suis merus est : que non tam plaga quam Pharaonis et Ægypti fuit exitium.

Sed cur fuerint decem? — Respondet Philo quia deatarius symbolum est perfectionis : sicuti ergo plena

et perfecta erat mensura peccatorum, sic fuit et peccatorum Ægypti. Decem enim sunt peccata primaria : que totidem, puta decem, decalogi præceptis adversantur. Unde totidem plagis punivit Deus impios Ægyptios, quot daturus erat populo suo mandata, quorum auctoritatem hæc punitiones præviâ sancire voluit.

Ubi nota primò : Ægyptii per omnes ferè creaturas puniti sunt, scilicet per terram, aquam, aerem et ignem : per mixta, grandinem et sanguinem : per animalia, ranas, muscas, ciniphes, locustas : per solem et astra, cum se subducendo tenebras induxerunt : per homines, Moësem et Aaron, per Angelos et Deum.

Secundò, in omnibus penè bonis puniti sunt, scilicet in fructibus agri, in animalibus, in filiis suis primogenitis, in auro et argento, in corporibus per ulcera.

Tertiò, in omnibus sensibus puniti sunt : in visu, per tenebras et spectra : in auditu, per tonitrua ; in gustu, per sitim et potum sanguinis ; in odoratu, per factorem ranarum ; in tactu, per dolorem ulcerum et morsum ciniphum : denique in phantasiam et mente, per continuam mororem ac multiplicis terrores. Hæc plaga Ægypti fuerunt prælidium et typus peccatorum gehennæ : omnes enim hæc decem plagæ vel in se, vel in sui similibus exacerbatum Pharaonem, aliosque damnatos in inferno, cui facile est singulas adaptare. Et si ita Deus punivit Ægyptios in hæc vitâ, quomodo puniet damnatos in gehennâ ? Hinc rursum *eandem plagam*, inquit Irenæus lib. 4, c. 50, *in fine mundi universaliter accipient gentes, quas tunc particulatim accepit Ægyptus*, easque prævidit et prædixit S. Joan. Apoc. c. 8 et 9.

Symbolicè Deus punit peccatores decem plagis. Primò, sanguine, id est, discordiâ : aque enim potibiles Ægyptiis in sanguinem conversæ significant discordiam in infima Reip. viscera ac venas serpentem. Secundò, ranis, id est, rixis et tumultibus, qui ex discordiâ manant. Tertiò, culicibus, id est, curis et sollicitudinibus, que peccatores mundo et carni deditos pungunt et discredunt. Quartò, muscis caninis, id est, iris et odiis, quibus æstuant et invicem mordent ac laniant. Quintò, peste animalium, ut scilicet in rebus terrenis oblectamenta, que quasiærant, non inveniant, sed potius in his fastidia, damna, dolores et tormenta sentiant. Sextò, ulceribus vesicularum, id est, stimulis conscientie, que quasi ulcera dolorem simul et pudorem ac horrorem afferunt. Septimò, grandine, id est, tyrannide in suis sceleribus. Octavò, locustis, id est, tyrannidè et inquietudine concupiscentiæ. Nonò, tenebris, id est, excitate mentis. Decimò, morte primogenitorum : id est, damnatione animæ. Sicut enim primogenitus in paternâ domo est princeps, sic animus est in utroque homine ; ita Alcazar in Apocal. 14, notat. 8 ; sed de singulis aquam sigillatim inferis suis locis.

Quæres secundò ubi et quando hæc plaga sit facta?

— Respondet primò : Facta sunt in campo Tanos, psal. 77, 12. Tanis enim erat civitas regia, et caput Ægypti, in quâ Pharaon habitabat. Plaga ergo quælibet

primò feriebatur Tanim, in quâ erat scelerum collieries, deinde per universam Ægyptum diffundebatur, ut tradunt Hebræi. Secundò, contigermnt hæc plaga anno 81 Moësis, id est, anno mundi 2484, post diluvium verò 797, ante bellum Trojanum, quod incidit in tempora Sansonis et Heli, annis 350, ante Romam conditam annis 745. Addit Paulus Orosius l. 4 Historiarum, cap. 9 et 10, plagas hæc contigisse sub idem tempus quo contigit diluvium, non Ogygis, ut vult Africanus, sed Deucalionis ; et incendium quod, vocant Phæthontis.

Quæres tertiò, quanto tempore hæc plaga durarint? Respondet Torriellus et Pererius, omnes uno mense peractas esse, scilicet 27 diebus ; nam post primam plagam usque ad secundam transierunt dies septem ; die 8 ablata est secunda plaga ranarum ; die 11 immisssa est tertia plaga ciniphum : die 10 Moësis minatus est muscas, et die 12 immisit eas ; et die 15 removit eas ; die 15 minatus est et inflixit quintam plagam ; die 16 inflicta est sexta plaga ; die 17 minatus est plagam septimam, que inflicta est die 18, et subita 19 ; die 20 minatus est octavam plagam, et die 21 inflixit eam, et die 22 removit ; sequentibus tribus diebus, puta 23, 24, 25, duravit plaga tenebrarum ; die 26, Pharaon à se expulsi Moësem, et mediâ nocte septente inflicta est decima plaga æres primogenitorum, sub initium diei 27. Unus ergo ferè mensis lenaris fluxit à primâ plagâ usque ad ultimam. Jam cum ultima plaga contigerit 15 diei primi mensis nisan, qui respondet nostro martio, hinc sequitur, primam plagam factam esse circa medium ultimi mensis qui Hebræis dicitur Adar, et respondet nostro februariò. Errant ergo Hebræi, quos sequitur Genebrardus in psal. 104, dicentes hæc plagas spatio 12 mensium, per intervalla esse factas.

Quæres quartò, quis fuerit auctor harum plagarum? — Respondet : Fuit Deus, utens tamen sublimè ministerio angelorum, de quibus dicitur psal. 77 : *Misit in eos iram et irruerunt per angelos malos*. Ubi licet Genebrardus putet, hæc plagas inflictas esse per demones ; tamen verius est, id factum esse per angelos bonos ; tum quia Moëses et Deus certabat hæc cum magia et demoniis : ergo eorum operâ non utebatur ; tum

CAPUT VIII.

1. Dixit quoque Dominus ad Moysen : Ingredere ad Pharaonem, et dices ad eum : Hæc dicit Dominus : Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi ;

2. Sin autem nolueris dimittere, ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis.

3. Et erunt hæc ranæ : que ascendent et ingrediantur domum tuam, et cubiculum lectuli tui, et super stratum tuum, et in domos servorum tuorum, et in populum tuum, et in furnos tuos, et in reliquias ciborum tuorum.

4. Et ad te, et ad populum tuum, et ad omnes servos tuos, intrabunt ranæ.

5. Dixitque Dominus ad Moysen : Dic ad Aaron : Extende manum tuam super fluvios ac super rivos et paludes, et educ ranas super terram Ægypti.

quia sic Sodomitas punivit per angelos bonos ; dicuntur tamen hi angeli mali, id est, noxii et inferentes malum, sive supplicia. Unde Hebræis est, *per angelos malorum*, scilicet opifices. Ministerium ergo suum Deo hæc exhibuerunt angeli, peremerunt plagam quintam pestis, et sextam ulcerum, et septimam tonitruorum, et nonam tenebrarum, et decimam æres primogenitorum, fortè et tertiam ciniphum, et quartam muscarum ; reliquas ; utpotè subitaneas et miraculosas conversiones et productiones rerum solidarum et perfectarum, ut sanguinis et ranarum, fortè et locustarum, per se operatus est Deus.

Porro finis harum plagarum fuit, ut Deus per eas ostenderet, tum suam curam et providentiam erga Hebræos, tum terribilem potentiam et vindictam adversus Pharaonem et Ægyptios, eosque cogeret Hebræos dimittere ; utque omnes gentes sui meti et reverentiam percelleret. Id ita contigisse fatetur Chamaez Joesu 2, 9.

Hinc patet, Hebræos in Ægypto ab his plagis fuisse immunes, ut patet, c. 8, 22, et c. 9, 4, et 26, et c. 10, 25, immunes quoque fuisse advenas et peregrinos, probabile est. Solis enim Ægyptii hæc plagæ infligebantur. Unde verisimiliter censet Pererius advenas, cum tam atroces penas Ægypto infligi crederent, dubitantes de totius regionis exitio, quamprimum ex Ægypto abissent. Addit Pererius, immunes quoque fuisse Ægyptios eos, qui nihil in Judæos peccaverunt ; sed hoc valde incertum est. Solet enim Deus ob publicâ regum et reipublicæ peccata omnes punire, communi esse cladè etiam inimicos cum noxiis involvere. Denique S. August. q. 44, putat ab hisce plagis, exceptâ ultimâ, immunes fuisse Ægyptios habitantes cum Hebræis in terrâ Gessen ; hæc enim terra à plagis immunis fuit, ob Hebræos in eâ habitantes. Verùm probabilissus censet Testatus et alii, Ægyptios xegni in Gessen, ac alibi, fuisse plaga hisce percosos ; quia Ægyptii omnino immato quasi odio persequuntur Hebræos, maxime autem illi qui in Gessen eos opprimebant ; tum quia eos reputant illi maximam se inire gratiam apud Pharaonem, tum quia perniciem Hebræorum ingenti bono futuram sibi sperabant.

CHAPITRE VIII.

1. Le Seigneur dit encore à Moïse : Allez trouver Pharaon, et dites-lui : Voici ce que dit le Seigneur : Laissez aller mon peuple, afin qu'il me sacrifie.

2. Que si vous ne voulez pas le laisser aller, je frapperai toutes vos terres et je les couvrirai de grenouilles.

3. Le fleuve en produira une infinité qui entreront dans votre maison, qui monteront dans la chambre où vous cûchez, et sur votre lit, qui entreront dans les maisons de vos serviteurs et dans celles de tout votre peuple, qui passeront jusque dans vos fours, et jusque sur les restes de vos viandes.

4. C'est ainsi que vous serez tourmentés de ces grenouilles, vous, votre peuple et tous vos serviteurs. Pharaon ne fat point touché de ces menaces, et demeura toujours dans son endurcissement.

5. Le Seigneur dit donc à Moïse : Dites à Aaron : Étendez votre main sur les fleuves, sur les ruisseaux et sur les marais, et faites venir des grenouilles sur toute la terre d'Égypte.

6. Extendit Aaron manum super aquas Ægypti, et ascenderunt ranæ operueruntque terram Ægypti.

7. Fecerunt autem et malefici per incantationes suas similiter, eduxeruntque ranas super terram Ægypti.

8. Vocavit autem Pharaon Moysen et Aaron, et dixit eis : Orate Dominum, ut auferat ranas à me et à populo meo; et dimittam populum, ut sacrificet Domino.

9. Dixitque Moyses ad Pharaonem. Constitue mihi quando deprecer pro te, et pro servis tuis, et pro populo tuo, ut abigantur ranæ à te, et à domo tua, et à servis tuis, et à populo tuo; et tantum in flumine remaneant.

10. Qui respondit : Cras. At ille : Juxta, inquit, verbum tuum faciam; ut scias quoniam non est sicut Dominus Deus noster.

11. Et recedent ranæ à te, et à domo tua, et à servis tuis, et à populo tuo; et tantum in flumine remaneant.

12. Egressique sunt Moyses et Aaron à Pharaone; et clamavit Moyses ad Dominum pro sponsione ranarum quam condixerat Pharaon.

13. Fecitque Dominus juxta verbum Moysi; et mortui sunt ranæ de domibus, et de villis, et de agris.

14. Congregaveruntque eas in immensis aggeres, et computruit terra.

15. Videns autem Pharaon quod data esset requies, ingravit cor suum, et non audivit eos, sicut præceperat Dominus.

16. Dixitque Dominus ad Moysen : Loquere ad Aaron : Extende virgam tuam, et percute pulverem terræ; et sint cinipides in universa terrâ Ægypti.

17. Feceruntque ita. Et extendit Aaron manum, virgam tenens; percussitque pulverem terræ, et facti sunt cinipides in hominibus, et in jumentis; omnis pulvis terræ versus est in cinipides per totam terram Ægypti.

18. Feceruntque similiter malefici incantationibus suis, ut educerent cinipides, et non poterunt : erantque cinipides tam in hominibus quam in jumentis.

19. Et dixerunt malefici ad Pharaonem : Dignus Dei est hic. Induratiusque est cor Pharaonis, et non audivit eos sicut præceperat Dominus.

20. Dixit quoque Dominus ad Moysen : Conspurgale luculo, et sta coram Pharaone : egredietur enim ad aquas, et dices ad eum : Hæc dicit Dominus : Dimittite populum meum, ut sacrificet mihi.

21. Quod si non dimiseris eum, ecce ego immittam in te, et in servos tuos, et in populum tuum, et in domos tuas, omne genus muscarum; et implebuntur domus Ægyptiorum muscis diversi generis, et universa terra in quâ fuerit.

22. Faciamque mirabilem in die illâ terram Gessen, in quâ populus meus est, ut non sint ibi muscæ : et scias quoniam ego Dominus in medio terræ.

6. Aaron étendit sa main sur les eaux d'Égypte, et les grenouilles en sortirent, et couvrirent l'Égypte de toutes parts.

7. Les magiciens firent aussi la même chose par leurs enchantemens, et ils firent venir des grenouilles sur la terre d'Égypte; mais ils ne purent chasser ensuite, quand ils le voulurent.

8. Pharaon appela donc Moïse et Aaron, et leur dit : Prie le Seigneur, afin qu'il me délivre, moi et mon peuple de ces grenouilles; et je laisserai aller le peuple d'Israël, afin qu'il sacrifie au Seigneur.

9. Moïse répondit à Pharaon : Pour vous assurer que c'est le Seigneur qui vous a envoyé ce mal, et que c'est lui qui vous en délivrera, marquez-moi précisément le temps auquel vous voulez que je prie pour vous, pour vos serviteurs et pour votre peuple, afin que les grenouilles soient chassées loin de vous et de votre maison, de vos serviteurs et de votre peuple, et qu'elles ne demeurent plus que dans le fleuve.

10. Demain, répondit Pharaon. Je ferai, dit Moïse, ce que vous me demandez; mais que vous sachiez que rien n'est égal au Seigneur notre Dieu, et qu'il fait tout ce qu'il lui plaît dans le ciel et sur la terre.

11. Les grenouilles se retirèrent de vous, de votre maison, de vos serviteurs et de votre peuple; et elles ne demeureront plus que dans le fleuve.

12. Moïse et Aaron étant sortis de devant Pharaon, Moïse cria au Seigneur pour accomplir la promesse qu'il avait faite à Pharaon, de le délivrer des grenouilles, au jour qu'il avait marqué.

13. Et le Seigneur fit ce que Moïse lui avait demandé, et les grenouilles moururent dans les maisons, dans les villages et dans les champs.

14. On les amassa en de grands monceaux, et la terre en fut infectée.

15. Mais Pharaon voyant qu'il avait un peu de relâche, appesantit son cœur, et il n'écouta point Moïse et Aaron, comme le Seigneur l'avait prédit, et il ne laissa point partir son peuple, comme il le lui avait ordonné.

16. Alors le Seigneur dit à Moïse : Dites à Aaron : Étendez votre verge, et frappez la poussière de la terre, et que toute la terre de l'Égypte soit remplie de cinipides.

17. Ils firent ce que Dieu leur avait dit. Et Aaron tenant sa verge, étendit la main, et frappa la poussière de la terre; et les hommes et les bêtes furent tous couverts de mouches, et toute la poussière de la terre fut changée en mouches dans toute l'Égypte.

18. Les magiciens voulurent faire la même chose par leurs enchantemens, et produire de ces mouches; mais ils ne le purent; et les hommes et les bêtes en étaient couverts.

19. Alors ces magiciens, reconnaissant leur impuissance, dirent à Pharaon : C'est le doigt de Dieu qui agit ici. Mais le cœur de Pharaon s'endurcit, et il n'écouta point Moïse et Aaron, comme le Seigneur l'avait prédit; et il ne laissa point aller son peuple, comme il le lui avait ordonné.

20. Le Seigneur dit aussi à Moïse : Levez-vous dès la pointe du jour, et présentez-vous devant Pharaon; car il sortira pour aller sur l'eau, et vous lui direz : Voici ce que dit le Seigneur : Laissez aller mon peuple, afin qu'il me sacrifie.

21. Que si vous ne le laissez point aller, je m'en vais envoyer contre vous, contre vos serviteurs, contre votre peuple et dans vos maisons, non des mouches d'une seule espèce, comme dans la plaine précédente, mais des mouches de toutes sortes; et les maisons des Égyptiens, et tous les lieux où ils se trouveront, seront remplis de toutes sortes de mouches.

22. Et je rendrai en ce jour-là, comme j'ai fait dans les autres, la terre de Gessen, où est mon peuple, une terre miraculeuse, où il ne se trouvera aucune de ces mouches, afin que vous sachiez que c'est moi qui suis le Seigneur de toute la terre, et que j'y envoie les biens et les maux comme il me plaît.

23. Pónamque divisionem inter populum meum, et populum tuum; cras erit signum istud.

24. Fecitque Dominus ita; et venit musca gravissima in domos Pharaonis et servorum ejus, et in omnem terram Ægypti, corruptaque est terra ab hujusmodi muscis.

25. Vocavitque Pharaon Moysen et Aaron, et ait eis : Hæc et sacrificet Deo vestro in terrâ hæc.

26. Et ait Moyses : Non potest ita fieri; abominatones enim Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro; quod si mactaverimus ea quæ colunt Ægypti coram eis, lapidibus nos obruent.

27. Viam trium dierum pergemus in solitudinem; et sacrificabimus Domino Deo nostro, sicut præcepit nobis.

28. Dixitque Pharaon : Ego dimittam vos, ut sacrificetis Domino Deo vestro in deserto; veròtamen longius ne abeat; rogate pro me.

29. Et ait Moyses : Egressus à te, orabo Dominum; et recedet musca à Pharaone, et à servis suis, et à populo ejus cras; veròtamen non ultra fallere, ut non dimittas populum sacrificare Domino.

30. Egressusque Moyses à Pharaone, oravit Dominum.

31. Qui fecit juxta verbum illius; et abtulit muscæ à Pharaone, et à servis suis, et à populo ejus; non superfluit ne una quidem.

32. Et ingravitum est cor Pharaonis, ita ut nec hæc quidem vice dimittaret populum.

COMMENTARIUM.

VERS. 2.—PERCVTIAM OMNES TERMINOS TUOS RANIS. Terminus, id est, regionis tuas, usque ad ultimos limites et terminos tuos; est metonymia. Post primam plagam sanguinis quæ duravit 7 dies, mox sequenti, scilicet 8 die, secuta est secunda hæc plaga ranarum plurimarum et molestissimarum, quas Deus clementi suâ justitiâ ita in supplicium sententiam armavit, ut isdem etiam illos penitentiam admoneret. Justè puniuntur ranis aquatilibus, earumque coactione, qui infantes Hebræorum aquis mercantur, curamque vagitum contemperant. Infantes enim ranis tam inaccessu, quam vagitu assimilantur; manibus enim et pedibus repunt quasi ranæ. Ita Theodor.

VERS. 5.—ET EBULLIT FLUVIUS RANAS. Hebræum scaratis significat prolificare, sicutumque multiplicare instar piscium et ranarum, quod noster aptè vertit, ebullit, q. d. : Ranæ plurimæ instar bullarum è Nilo nascentur et prodibunt.

QUE ASCENDENT ET INGREDIENTER DOMUM TEAM. EN IMMUTATOR HIC DEO vindice aequalium, puta ranarum, locus, ut instinctu nature suæ contrario, divinitus sibi insit, in diversi elementis, puta aeris et terre, coloniam ferantur, ita ut nullus in terrâ Ægypti locus ranis esset occlusus aut impervius, angelis ranas quaquaversum propellentibus, aut etiam transferentibus. Gravior hæc ranarum fuit poena priore sanguinis. Prior enim solas aquas alemerat Ægypti, vbi lactisque usu intacto; ranæ vero undique diffusæ, non tantum suâ vocali et inconditâ musicâ aures eis obtundebant,

23. Je mettrai donc cette différence entre mon peuple et votre peuple : demain ce miracle se fera, et vous le verrez de vos yeux.

24. Le Seigneur fit ce qu'il avait dit. Une multitude de mouches très-dangereuses vint dans les maisons de Pharaon, de ses serviteurs, et par toute l'Égypte, et la terre fut corrompue par cette sorte de mouches.

25. Alors Pharaon appela Moïse et Aaron, et leur dit : Allez sacrifier à votre Dieu, dans ce pays-ci.

26. Moïse répondit : Cela ne se peut point faire; car nous sacrifierons au Seigneur notre Dieu des animaux dont la mort paraîtrait une abomination aux Égyptiens. Que si nous tuons devant les yeux des Égyptiens ce qu'ils adorent, ils nous lapideront. Nous ne sacrifierons donc point au Seigneur dans cette terre.

27. Mais nous irons dans le désert trois journées de chemin, et nous y sacrifierons au Seigneur notre Dieu, comme il nous l'a commandé.

28. Et Pharaon lui dit : Je vous laisserai aller dans le désert pour sacrifier au Seigneur votre Dieu; mais n'allez donc pas plus loin. Priez Dieu pour moi.

29. Moïse répondit : Je prie le Seigneur aussitôt que je serai sorti d'auprès de vous; et demain toutes les mouches se retireront de Pharaon, de ses serviteurs et de son peuple. Mais ne me trompez plus, car en ne laissant point encore aller le peuple pour sacrifier au Seigneur, comme vous avez déjà fait plusieurs fois.

30. Moïse, étant sorti d'avec Pharaon, pria le Seigneur.

31. Et le Seigneur fit ce que Moïse lui avait demandé; il chassa toutes les mouches qui tourmentaient Pharaon, ses serviteurs et son peuple, sans qu'il en restât une seule.

32. Mais le cœur de Pharaon s'endurcit, en sorte qu'il ne voulut point permettre encore pour cette fois que le peuple du Seigneur s'en allât.

sed etiam cibis omnes, vasa, ollas, lanceas, sedes, mensas, domos, apothecas, penurias, cubicula, lectos, vias, cunctaque occupabant et fodabant; multaque eis eis emorientes suâ sanie et putore, tam aquas quam vias et domos inficiebant, ait Josephus. Audi Script. : Ingredientur, ait, domum tuam, et cubiculum lectuati tui, super stratum tuum, et in domos servorum tuorum, et in populum tuum, et in furnos tuos, et in reliquias ciborum tuorum, et ad te, et ad populum tuum, et ad omnes sercos tuos, intrabunt ranæ. Audi et Philonem : Ranæ, inquit, fora complebant, et cuncta edificia, tan sacræ quam profana, tam privata quam publicæ; itaque cum nec foras progrederi possent homines vis oppicti, nec infus manere, referri etiam inanius penetrantibus, et ad summam quoque contiginationes ranis obrepentibus, ad extremam desperationem redacti sunt. Porro immensam fuisse earum multitudinem significat Scriptura, cum orante Mose ranis emortuis, subdit v. 14 : Congregaveruntque eas in immensis aggeres, et computruit terra. Hæc ergo ranæ omnes sensus cruciantur, primò, visum suâ magnitudine et deformitate; secundo, auditum suâ assidua et molestâ coactione; tertio, gustatum, quia esculentis et poculentis omnibus incidentes ea conspurcabant, et cum cibis in ora comedentium prosiliabant; quarto, odoratum fetidissimo fectore, quem exhalabant, præsertim mortuæ; quinto, tactum; consequendebant enim mensas, sedes, lectos, ibique sedentium vel cubantium corpora, pedes, manus, facies invadebant et occupabant. Adde Pererius plures ex

ranis fuisse noxas et venenatas. Addunt, vel potius fubulantar Hebraei, ranas has intrasse corpora et viscera Aegyptiorum, per eas apertum dormitionum, et per alios meatus. Sic ranae sepius regiones integras vastarunt, populose inde expulerunt, ut Abderitas à ranis sua patria pulsus esse docet Orosius l. 3, c. ult.

Et in belligras ciborum tuorum. Recte vertit noster Hebraicum hemiserocha quod tamen secundo significat fabricam conspersam. Unde Septuag., vertunt *in cois exomphali* esse, id est, massis, vel pastis tuis; Chald. vertit, in panibus tuis, id est, in pistrino, in locis quibus panis conficitur.

VERS. 5. — EXTENDE MANUM TUAM, cum virga quam tenes; virgam enim exprimitur hebraea; illa enim fuit electrica et causa moralis horum omnium: hoc enim signo extensionis virgae, cum imperio, ex aquis et eorum potentia obedientiam, evocate à Mose et Deo sunt ranae.

Allegoricè, virga est crux, sive lignum crucis. Crux enim omnibus narrandis redemptionis nostrae operibus intervenit.

VERS. 6. — ET EXVENIT AARON MANUM SUPER AQUAS. Super, id est, versus, vel contra aquas; non enim tetigit eas, utpote longe ab eis remotus; et existens in aula Pharaonis. Extendit ergo eminentis virgam, hanc extensione significans se Aegyptio ferire, suoque mandato plagam ranarum indigi.

Tropologicè, ranae sunt garruli et clamosi; hi enim quietis amatoribus sunt molesti, ut rana, turbansque pacem domus aut collegii. Unde Pythagoras dixit, *Inimicium domum non esse excipiendum*, id est, garrulos et verbosos homines in familiam non esse admittendos, uti explicat S. Hier. in Apol. contra Rufinum. Maximo vero ranae sunt loquaces philosophi et haeretici, qui, ait S. August. l. de Conventum decem præcept. cum 10 plagis, *superbiam et inanes contentiones, quasi strepitum vocum habere possunt, sed doctrinam verè sapientiae non possunt insinuarè; qui enim christiana veritate contradicunt, et in sua veritate decipi decipiunt, ranae sunt, testium quidem afferentes auribus, nullis autem præbentibus citos mentibus*; atque, ita Tertul. contra Hermog. c. 4: Tales loquacitatem facundiam existimant, impudentiam constantiam deputant, et male dicere singulis officium bonae conscientiae putant. Rursus sicut ranae face noctu accensa obmutescunt, ita et sophisticae haeretici visâ veritatis luce. Unde Poeta: *Lumine perclusas cessant maledicere ranae.*

Et ranae veri luce sophista tacet.

Ideo S. August. serm. 87 de Tempore, Origenes, Raban. et Rupert., per ranae intelligunt inflatam, modulata, fabulosa et impura carmina poetarum, quae nullis fuerunt exitio. Secundo, Greg. Nyssenus: *Ranae, ait, typus sunt voluptuosae et luxuriosae vitæ; nam primo, rana autem est encipit vitæ, in aquis et in terrâ ceteris, in cocco et luto commorans: sic homo voluptuosus ambigitur est inter hominem et bestiam; figuram enim hominis gerit, sed vitam bestiae agit. Secundo, rana deformis est aspectu, et terti fororis, quae aqua non mandatur, sed magis inquinatur; sic facti et*

factentes sunt ventri et veneri addicti; nam gula et libido omnia eorum cogitata, dicta et facta, mentem corpisque commulant. Tertio, ranae sunt loquaces et se libidinosi turpia exhalant. Quarto, ranae hanc omnia penetrabant, et consparcabant: sic gula et libido omnia penetrat et fecit; in mensis gulosorum abundant, in lectulis et penetralibus assidet, muros et aulam eorum obvacans imaginibus, vasa sacra sculpturis, corpus putredine, mentem corruptione obducit et inquinat. Ita Nyssenus.

VERS. 7. — Fecerunt autem et malefici per incantationes suas similiter. Nimirum non tot quot Aaron, quae scilicet operirent omnes urbes et villas; sed paucas aliquas ranae ex aquis eduxerunt, quas prius aliunde occulis eò transtulerunt demones, vel etiam quas naturaliter produxerant ex aquis, applicando activa passivis; ita enim naturaliter ex aquis ranae gigni videntur.

ORATE DOMINUM, UT AUFERAT RANAS. Hinc patet, graviores hanc fuisse plagam ranarum priorè sanguinis. Haec enim compulsi Pharaonem orare Mosen pro liberatione, quod prior non fecerat.

VERS. 9. — CONSTITUTE MIHI QUANDO DEVEGERE PRO TE. Hebr. est: *Gloriare super me quando oram pro te, q. d.*: Hunc tibi honorem defero, ut tempus constitutas et definias, quo oram, ut ranis libereris tui cum tuis Aegyptiis. Nota est quando, q. d.: Ne me certum et naturale tempus cessationis ranarum ex horosopo, id est, ex inspectione horæ, vel ascendentis novi sideris, venari et rimari quasi astrologum, vel magum autumes; ipse tu tempus definitio. Sciebat Moses se datum esse dum Pharaonis, libertoremque Israelis; itaque de signis ad liberationem hanc necessariis ex Dei fiducia et promissione certus audacter promittit Pharaoni, se quolibet tempore ranae ablatum, maxime quia nitelatur tantâ sua cum Deo familiaritate, quasi Deus assisteret, certoque succurreret, ut quolibet tempore posset plagam hanc ranarum auferre: nulla ergo hie fuit Dei tentatio, fuit tamen hoc opus magi animi et virtutis. Unde Chald. vertit, *pete tibi potentiam*, id est, rem magnam, ad quam conficiendum opus est magi vi et potentia.

VERS. 10. — QUI RESPONDI, GRAS: non statim hoc die et momento, tum ut tibi spiritum deum orandi pro se deficiant ranae, quasi casu hie illata, an potius tanquam divina virtute inductae, non sine eadem tui precibus implorata amoveri possint.

VERS. 12. — CLAVANT, non voce, sed desiderio et magna animi in Deum elevatione et contentione; sic c. 14, v. 15, Deus dicit ad Mosen tacentem: *Quid clamis ad me?*

VERS. 14. — CONGREGAVISTISQUE EAS (ranas) IN DIMENSIONES AGERES. Non statim orante Mose evanuerunt ranae, ne prestigie fuisse putarentur, neve flagelli huius oblivisceretur Pharaon. Unde Philo et Josephus tradunt, ex ranis mortuis factorem intolenter exhalasse.

VERS. 17. — PERCUSISQUE PULVEREM TERRÆ, ET FACTI SUNT CINIPHES IN HOMINIBUS, ET IN JUMENTIS. Tertia est haec plaga ciniphum, per quam in terrâ et pulvere puniti sunt Aegyptii, qui Hebraeos in luto et lateribus opprimerant.

Nota: haec plaga fuit in omni terrâ Aegypti, non simpliciter, sed ubique erant Aegypti, vel eorum jumenta; ad haec enim tantum crucianda missi sunt ciniphes. Unde quando dicitur: *Omnis pulvis terræ versus est in ciniphes*, intellige, per hyperbolen, omnis, id est, plurimus, quasi omnis, qui erat apud homines et jumenta. Idque ita esse patet ex v. 21. Nota secundo: haec animalia nova dicuntur ciniphes, et graecè à Septuag., et Philone *cinipis* (quod in singulari dicitur *cinipis*, vel *cinipis*, à voce hebraea *kinim* nonnulli imitantur, vel potius à graeco *cinipis*, id est, pungere, prurium excitare; hoc enim faciunt ciniphes, qui et sciniphes vocantur.

Quares, quales fuerint hi ciniphes? Josephus, Hebraei, Cajet. et Olaster Hebraicum *kinim* vertunt pediculos, sed errant; tum quia pediculi non è pulvere, sed è corpore generantur, tum quia Septuag., noster et Philo vertunt *ciniphes*, non pediculos. Secundo, Torriellus vult ciniphes fuisse pulices, quia, si fuissent culices, fuissent producti non hie, sed sequenti plagâ, quae fuit omnis generis muscarum. Verum pulices non involant in oculos, et pulices vocantur, non ciniphes. Adde, culices proprie non esse muscas, cum aliqui varia sint genera muscarum; est enim musca, alia canina, alia equina, alia bovina; alia communis, alia hispanica; alia nigra, alia aurea, alia flavâ, etc.

Dico ergo, ciniphes fuisse culices (*cinipis*, ait etymologicum graecum, *cinipis*, cinipis est culicis speciem gerens) eorumque infinita examina (ut velut extensa nubes, totam obumbrarent Aegyptum, ait Philo), qui et corpora aculeatis stimulis terebrarent, et, ut ait Philo, nares etiam auresque pervaderent, et in oculos involarent. Quare hoc animal licet minutissimum sit, est tamen molestissimum. Unde S. Jacobus Nisibites in Soporem regem Persarum, Nisibim obidentem, execrationem ciniphum puelatus, mox iis equos et elephantos ejus disiecit, teste Theodor. in Philotheo. Hinc Albertus Magnus l. 16 de Animalibus, ciniphes ait corpore esse vermes, capite autem et alis esse muscas, habere in ore aculeum, quo pungunt et sugunt, palustribus nasci locis, et animalium spiritus, sed maxime humanos consecrari. Hi autem. Mosaicæ aciores, et quasi miraculosi fuerunt; nosque volabant girando in aere, ut faciunt culices, sed hominis et jumenta invadebant.

Tropol. ciniphes sunt soporificata dialectica haeresorum, quae minutis et subtilibus verborum et argumentorum stimulis animis terebrant, et tantâ calliditate circumveniunt, ut deceptos nec videat, nec intelligat. Ita Orig. et ex eò S. Aug. serm. 87 de Tempore.

Recte Diogenes sophistam recondit; cum enim ille suis argutionibus colligeret, quod Diogenes haberet cornua, Diogenes frontem et tempora manu contrec-

tans; atqui, ait, ego illa non video. Mem alteri sic colligenti: Quod ego sum, tu non es; ego sum homo; ergo tu non es homo, respondit: A me incipit, et recte colligenti: Quod Diogenes est, hoc non est sophista; Diogenes est homo; ergo sophista non est homo. Quare merito Ariston dicebat, dialecticorum argutias similes esse telis araneorum, quod plurimum haberent artificii, minimum utilitatis.

S. August. in Menem. decem præcept. cum 10 plagis, docet hanc plagam opponi tertio præcepto, quod jubetur sabbatum sanctificare, id est, requiem habere mentis; ciniphes enim significant homines inquietos, contentiosos et rixosos, qui pacem suam et alienam interturbant.

VERS. 18. — Feceruntque similiter malefici. Fecerunt, id est, fecerunt conati sunt per suas incantationes. Ita S. August.

ET NON POTERUNT. Cur magi, qui ranae et majora fecerant, non poterunt parvos ciniphes producere? — Respondent Hebraei apud Lyran. causam esse quod demones non possint producere animal minus grano herdei, minores autem esse ciniphes. Sed hi sunt nascae; licet enim arte subinde possint fieri maxima, non minima, tamen per naturam, et per causas naturales (per quas agunt demones) facillime sunt minima et viliora animalia, quam majora; haec enim pluribus rebus egent, ut experientia patet. Secundo, Rupertus putat magos effecisse ciniphes, non tamen veros, qui scilicet pungere, essentque aculeati. Sed unde hoc dicit Rupertus? Imò, repugnat Scriptura, quae simpliciter ait eos potuisse efficere ciniphes. Tertio, Cajet. hanc causam dat, quod incantationes ille non essent appropriate ad talem effectum, scilicet ad ciniphes producendos; tamen enim est demones posse ciniphes producere. Verum non dubium est, quia demon, qui hic omnem suam vim contra Mosen exerabat, incantationes proprias et accommodatas suggesserit suis magis.

Dico ergo, à Deo impeditos fuisse demones, ne ciniphes possent efficere; hoc enim ipsi magi fatentur, dicentes: *Dignus Dei est hic*; idque ut sic Dei potentia, et damnum inbecillitas magis appareret, quod non demum sed Deus nobis timendus sit, qui demum visus cubilet, ut etiam in rebus parvis nocere non possit, nisi Deus id ei permittat. Denique hic impotentiae arguunt mendaces magi et demones; atque omnibus patuit, eorum mira, quae prius fecerant, non fuisse vera miracula, nosque à Mose victos et prostratos esse; ac consequenter Mosen verum Dei Prophetam et servum, ipsos vero magos esse et demones servos.

Allegoricam causam dat S. August. p. 25 in Exod. In tertia, ait, ciniphum plagâ, defecerunt magi, ut significaretur quod philosophi gentium non agnovissent mysterium SS. Trinitatis. Licet enim Plato et alii de Patre et Filio non tacerent, tamen non agnovissent Spiritum sanctum, qui dignus est Dei.

Moraliter hinc discit, si fortiter et constanter cum Mose relictis demoni, maxime cum resibus

imbecilem, ita ut nec ciniphem possit efflicere.

VERS. 19. — Dicitur 22° vsr m^o, qui scilicet Mosi assistit, eumque iuvat, sed nos invadit et compellit, cogitque e cedere. Ille Deus, et Moses ab hostibus etiam in vitis veram verorum, et à Deo manantium signorum Moysi confessionem extorquet.

Quæres quid significet hic digitus? — Respondent aliqui, digitum significare plagam, quam Deus levi metu, et quasi digito suo infixit; et sicut decem digitos habet homo, ita decem fuerunt plagæ Ægypti; unde Chaldeus vertit, à facis Dei plaga hæc est. Secundò, et apertus, digitus Dei est Dei potentia, virtus et operatio; brachio enim et digitis, quæ actionis sunt instrumenta, potentiam actionemque significant Hebræi. Licet enim in Deo una sit virtus operativa, eadem tamen multiplex est et multiformis, ratione multorum effectuum; unde vocatur digitus vel digiti. Hinc Isaiæ 40, dicitur Deus tribus digitis appendere molem terræ; et Psal. 8: Videris cælos tuos, opera digitorum tuorum; ita Rupertus, Cajet., Lyran., Lipsoman., Rursùm et Dei significat ingentem potentiam, q. d.: Virtus, quæ operatur Moses, est eximia et insuperabilis; sic enim vocatur montes Dei, cædri Dei, id est, maxima.

Mesticò, ex mente non magorum, sed Dei, digitus Dei est Spiritus sanctus; nam primò, sicut digitus à brachio et manu, ita Spiritus S. à Patre et Filio procedit. Secundò, sicut multi sunt digiti, ita multa sunt dona Spiritus S. Tertio, tot sunt digiti dextere manûs, quot sunt sinistræ, quia pari fortitudine et gratiâ Spiritus S. indigemus ad sustinenda prospera atque adversa. Ita SS. Aug., Hier. et Nyssenus; hinc quod Lucae 11, v. 20, Christus dicitur in digito Dei eicere demonia, Matth. e. 12, 28, id explicat, dicens, eum id facere in Spiritu Dei.

Dei Perperam Lyran. per Deum hic dæmonem superiorem intelligit, qui per magiam impediabat magorum et inferiorum dæmonum operationem. Si enim, ait, magi cognovissent verum Deum adesse Mosi, non ausi fuissent illi amplius resistere; atqui resistenter illi post hæc cap. 9. 11. Verum hoc est contra omnes interpretes, et contra ipsa plana Scripturæ verba. Neque mirum magos postea ad ingenium rediisse, et resistisse Mosi. Sic enim Phario subinde pœnitens, mox ad ingenium redit. Adde, sicut dæmones Deo resistunt, hæc eum cognoscant, sic resistunt et magi aliquo maximi peccatores.

INVENIATUR EST CON PHAROSIS. Tum ex eo, quod magi similia ac Moses se posse et scire dicebant, similitudine facturos nisi à Deo impeditur; tum etiam quia majora iam eos fecisse viderat.

VERS. 21. — IHERITAM IN TE, ETC. OMNE GENUS MUSCARUM. Hebræicè est *arob*, quod si radicem spectes, significat mixtum sive miscellaneum, quod aliqui determinant ad feras, quasi variorum bestiarum genera mixta in Ægyptis hæc quartâ plagâ immiserit Deus. Ita Josephus. Unde Chald. vertit, mixtura bestiarum nozarum; Pagnin., omne genus ferarum; R. Salomon, turbam seruentium et scorpionum; Aben Ezra, incursionem leo-

num, et pardorum, et luporum. Meliùs S. Hier., Septuag. et Aquila interpretantur *arob*, miscellam muscarum, sive turbam variorum muscarum; Aquila enim vertit *mixtura*, id est, omnis generis muscam; Septuag. quoque vertunt *scorpionum*, id est, communcem muscam, puta omne genus muscarum. Unde et latini interpretes retinens nomen græcum *canoniam* (sic enim legendum cum Romanis, non *cynomyiam*) vertit Ps. 77, 45, et Ps. 104, 31. Unde S. Hier. Ep ad Soriani et Pretellam, potest vtiòse legi in Septuag. *scorpionum* per u, id est, caninam in scam, pro *scorpionum* per s, id est, communcem muscam; *scorpionum* tamen, legitur Origen., Aug. et Theod., quin et Philo, qui *scorpionum* vocari dicit à duobus impudentissimis animalibus, scilicet cane et muscâ, q. d. Moses: musca hæc instar canon fuit impudentissima, audacissima, mordacissima. Ita Ægyptii impudentiam indicantes pingebant muscam, quæ licet crebrò abacta, identidem tamen inverecundè redit. Ita Horus Apollo lib. 1, Hierogl. 48.

Mysticè, S. August. hæc quartam plagam opponit quarto præcepto, quod est de honorandis parentibus; qui enim parentes non honorant, puniuntur per muscam caninam, id est, per nequitiam diaboli; caninum enim est parentes suos non agnoscere. Unde canum cæculi cæci nascuntur. Secundò S. Aug. serm. 87, et Origen., per cynomyiam accipiunt sectam cynicorum, ob publicum et in verecundum libidinis usum. Alii accipiunt hæreticos, qui initio pie blandiuntur, sed deinde ringuntur et mordent, ut canes. Verissimè enim dicit B. Thomas Morus: Hæretici nostri hypocrisin sustulerunt, sed impudentiam substituerunt, ut qui e ante religionem simulabant, nunc in impietate gloriæntur. Tertio, Pererius cynomyie comparat casidicos, aliosque homines litigiosos, qui tanquam canes se invicem mordent et lacerant. Rursùm cynomyia sunt maledici; nam, ut ait Plutarch. in Moral., sicut amici detestantur canem incurrentem, qui eos dirimat, sic execrari debent homines caninos, qui malodolentiâ suâ dirimunt amicum benevolentiam. Hinc Alcibiades canem ingentem abscissâ caudâ per urbem dimisit; hoc cum multis stultum et ineptum visum esset, momentibus eum amicis, ac sermones qui de eo circumferbantur enarrantibus, fideus Alcibiades: Sic, inquit, res ut intenderam successi. Hoc enim Atheniensibus loquendi argumentum præbere voluit, ut eos à peioribus, quæ de me et aliis conviciis loquantur, novis his averterem. Testis est Plutarch. in Alcibiade. Quarto, S. Gregorius per omne genus muscarum, accipit iniquitates et insolentes desideriorum carnalium curas, quibus agitantur et feruntur mundi et voluptatum sectatores. Vide eum lib. 18 Moral. e. 28.

VERS. 22. — FACIAM MIRABILEM IN DIE ILLA TERRAM GESSEN. Potest hebr. *hiphleti* cum Chald. verti, *dividam terram Gessen*, ut scilicet illa sola in Ægypto sit immunis ab hæc plagâ muscarum. Unde tertio, *hiphleti* sic verti potest, *miraculosè agam cum terrâ Gessen*. Radix enim *pola* significat, separavit, vel mira-

bilem fecit, q. d.: Faciam terram Gessen *pela*, id est, mirabilem et orbis miraculum. Sic angelus apparet Manue patri Samsonis, roganti quo nomine vocaretur? Car, inquit, *quæris nomen meum, quod est pela*, id est, *mirabile*? Judic. 13, 14. Sic Christus Isaiæ 9, 6, vocatur *pela*, id est, *admirabilis*. Simili modo appositè in excidio Hierosolymæ per Titum, cum Christiani Dei monitu exierunt et evaserunt in urbem Pellam, teste Eusebio lib. 5, c. 5, appositè urbs illa, vel anteriori, vel posteriori, puta ex mirâ hæc evasione, à Christianis dicta est *Pela*, vel *Pella*, id est, *mirabilis separatis*, quia sicut olim Deus terram Gessen fecit *pela*, id est, mirabilem, ac separavit eam à plagis Ægypti; ita pariter separavit in Pellâ Christianos à plagis Judæorum in Jerusalem excisorum à Tito. Ita Alcazar Apoc. 7, sub initium pag. 468.

ET SCIAS QUONIAM EGO DOMINUS IN MEDIO TERRE, id est, dominans in terrâ latâ et amplâ. Sic Hebræi, mediam, vel cor maris, vocant ipsum mare latum et profundum; adde, sicut rex in medio regni residens, circumquaque totum regnum circumspicit et administrat; ita et Deus anthropopathos dicitur in medio terræ, quasi rex residere, et quaquaversam latissimè dominari.

VERS. 23. — PONARQUE DIVISIONEM. Hebr. est *ponam pedatâ*, id est, redemptionem, q. d.: Redimam, eximam et liberabo meos Hebræos à communi plagâ, quæ totam Ægyptum affliget.

VERS. 24. — ET VENIT MUSCA GRATIVISSIMA. Quartam hæc plagam muscarum sine sensu signo, sine extensione virgæ, se solo infixit Deus, ne quis suspicaretur quod numinis virgæ inesse, aut non esse Deum, qui hæc patrat.

MUSCA GRATIVISSIMA. *Grativissima*, id est, plurima. Sic enim per metalepsin et per enallagen quantitatis continue pro discretâ, sumunt Hebræi *gravis* pro multis, copiosus. Sic Ps. 54, 48, dicitur: *In populo gravis*, id est, multo, *laudabo te*. 4 Machab. 4, 18: *Intravit Antiochus Ægyptum in multitudine gravi*, id est, copiosa. Nahum. 3, 5: *Vox gravis ruina*, id est, vox multe cædis; nam precedit vox *multitudinis intersecta*. Sic et Latini usurpant *gravis*, ut Varro apud Nonium Marcellum, cum ait: *Uti grævis pascentur et alantur paronum greges*; *graves*, id est, multi; et Sallustius: *Capit per omnem provinciam grave pretium frugibus esse*. Grave, id est, magnum et multum. Secundò, *grativissima*, id est, molestissima et nocentissima, tam hominibus quam iumentis. Unde sequitur: *Corruptaque est terra ab huiusmodi muscis*. Hinc Abulens. putat has muscas morsu suo venenatas fuisse. Sic olim muscas gentes et regiones integras perdidisse tradit Plinius lib. 10, c. 28, idèque, ait, Elæi deum myiudem, sive myiagram, quasi Jovem muscarum coluerunt ad abigendam pestem muscarum: sicuti Acaaronite coluerunt Beelzebub, id est, deum muscæ, quem multi putant eundem esse cum myiide sive myiægro, id est, Jovè muscario.

VERS. 26. — ADOMINATIONES ENIM ÆGYPTIORUM IMMOLABUNT DOMINO DOSTRO? Interrogatvè nos ter interpret verit ad emphasim, uti vertit et Chaldeus et Pagninus, q. d.: Nullo modo expedit, ut in Ægypto coram Ægyptiis matrem et sacrilegium oves et boves; hæc enim ipsi colunt. Unde, si ea jugulemus, lapidabunt nos. Patet ex sequentibus.

Quæres, quæ sint abominationes Ægyptiorum? Nota, abominationem poni pro re abominabili, vel abominatâ. Vide can. 21. Jam primò, aliqui sic accipiunt, ut *abominationes* vocentur ea quæ diis suis sacrificabant Ægyptii, quæ Hebræis erant abominanda; apud veteres enim porcus immolabatur Cereri, anser Veneri, asinus Priapo, Diane canis, Phæbo equus. Hæc verò animalia Hebræis immolare erat nefas. Secundò, et genuitè, ut patet ex hebræo et ex sequentibus, abominationes hæc vocantur pecudes sacre, quarum eadem quasi sacrilegam Ægyptii abominabantur, utpote qui eas colerent quasi numina, vel quid humanis habentia. Unde quæ licè vocantur *abominationes*, paulò post vocantur ea quæ colunt Ægyptii. Sic enim Vitem Hiramnon colentibus ipsi in arietè, Apin in vitulo et bove, Ita Philo. Hanc etiam ob causam pastores ovium detestabantur Ægyptii, quia scilicet ipsi jugulare solent oves, quæ colebantur Ægyptii, ut dictum est Genes. 46. Licet enim lex Leviticæ de victimis necesse esset hæc, sciebant tamen Moses partim ex traditione et exemplo majorum, partim Dei instinctu, Deum velle sibi oves et boves immolari, non porcos, aliæque animalia immunda. Quod nota contra Rupert., qui hic litteralem sensum excludere, et pro eo tropologicum substituere conatur.

Tropologicè, abominationes Ægyptiorum sunt fides, iustitia, pietas, poenitentia, mortificatio carnis et cupiditatum, aliæque virtutes, quarum sacrificium Deo est gratissimum, quæ impii horrent et aversantur. Audi S. Greg. 10 Mor. 25: *Quid hic peccator totis cogitationibus sperat, nisi ut potestate ceteros transeat, cunctos verum multipliciitate transcendat, adversantes dominando subjiciat, obsequentibus mirandus innotescat, iræ ad votum satisfaciat; benignum se cum laudatur ostendat; quidquid quæ appetit, ferat. Bene ergo spes illorum abominatio dicitur, quia ea quæ caritates ambiant, spirituales quippe iudicio rectitudinâ inveniuntur; et quod illi voluptates asistant, hi penam putant, quia ut caro molibus, sic anima duris nutritur, et sicut carnem dura sanciunt, sic spiritum molitia necant. Spes itaque carnalium abominatio anime dicitur; quia inde in perpetuum spiritus interit, unde ad tempus caro suaviter vivit. Et c. 27: *Quod abominantur Ægyptii, hoc Israhæli Deo offerunt, quia simplicitatem conscientie, quam iniusti quique despiciunt, hæc iusti in virtutis sacrificium vertunt, et excolentes recti puritatem ac mansuetudinem Deo immolant, quam abominantes reprobi factulentum putant.**

VERS. 28. — ET INGRATAM EST. Hebræicè, et aggraviat Pharus cor suum: Sic et Septuag.

sæpe abluere aceto, et aliquando vino potente.

SUPER AGROS TUOS, ET SUPER AGROS. T3 et significat id est, q. d.: *Ecce hæc erit pestis super agros tuos, id est, super equos, oves et boves tuos, qui sunt in agris; nec enim ipsos agros pestis hæc tetigit.* Ita Heb., Chald. et Sept. Hinc patet, hæc peste percussa esse, et perisse non homines, sed animalia, non quidem omnia, sed ea tantum quæ erant in agris.

Tropologicè, quinta hæc pestis plaga significat, quinti præcepti: *Non occides, transgressoribus, quales erant hi infanticidae, Deum solere pestem, aliaque mortis genera infligere.* Ita Rupert. et Prosper lib. 1 de Promiss. c. 56.

OVES ET BOVES, quos nutriebant Ægyptii non ad maculationem et esum, sed ad servitium, lanam et merciniam. Nam bebus arabant, ex ovibus lano et lanam accipiebant.

Notat Origenes, Ægyptios in suis animalibus putari, quia ea pro diis colebant, ut dementiae suæ admonerentur, cum videbant ea interire.

VERS. 4.—INTER PESSIONES, inter pecora quæ possident Hebræi et Ægyptii.

UT NIHIL OMNINO PEREAT EX HIS QUÆ PERTINENT AD FILIOS ISRAEL. Ecce hic mira Dei providentia circa Hebræos et Ægyptios, ut, cum mixta sint utrumque animalia, sola tamen Ægyptiorum peste tangantur, et nulla vicini pecoris contagia lædant ea quæ sunt Hebræorum. Unde liquet in terram Gessen, in qua multi Ægyptiorum habitabant, hanc quoque plagam fuisse immisissam, ita tamen ut Hebræos non tangeret. Idem de cæteris omnibus plagis tenent Philo, Josephus et Abulen., videlicet aquas in Gessen quoque fuisse versas in sanguinem, et ranas ibidem fuisse, sed Ægyptios tantum exiguisse; similiter et ciniphes et muscæ, idèque c. 8, 22, signanter dicit: *Faciunt mirabilem terram Gessen, in qua populus meus est, q. d.: Ubi populus meus est, inde arcebo muscæ; ubi verò Ægyptii erunt, faciam ut eò convolent; hoc enim valde fuit mirabile; sic de nonâ plagâ tenebrarum dicitur c. 10, 25: Ubi-cumque habitabant filii Israel, lux erat, q. d.: In eadem domo in cubiculis Ægyptiorum erant tenebræ, in cubiculis verò Hebræorum erat lux. Sic ultima plaga primogenitos Ægyptiorum, etiam in terrâ Gessen occidit, illis ibidem Hebræis. Et ratio est, quia par erat ut illi Ægyptii vel maxime plecterentur, qui Hebræos opprimerant. Tales autem erant incolæ Gessen, maxime præfecti operum.*

Dices: Cur ergo Pharaon non ante in præcedentibus plagis, sed jam tantum in hæc quintâ misit exploratores in Gessen, ad hanc discriminationem Hebræorum et Ægyptiorum in hæc plagâ cognoscendam? — Respondeo, quia ante viæ erant impervie ob ranas, muscæ et ciniphes omnia occupantes, et Pharaon istis flagellis ita distinebatur, ut de exploratione hæc non cogitaret, nec in hæc in præcedenti plagâ, quâ tamen Hebræos discriminandos fore ab Ægyptiis illi prædixerat Moses c. 8, 22.

VERS. 6.—MORTUQUE SUNT OMNIA ANIMANTIA, scilicet quæ tum erant in agris, ut patet ex dictis v. 3,

idique exprimitur in sequenti plagâ grandinis v. 10 Illi enim reliqua Ægyptiorum animalia, quæ nunc erant in stabulis, idèque intacta manserant, tunc vero exierant pabulum ad agros, ibidem grandine percussa interierunt.

VERS. 7.—INGRATUMQUE EST CÖR PHARAONIS. Non orat hic Pharaon ut plaga cesset, sicut ante fecerat, quia jam mortua erant animalia, idèque cum nulla ei esset spes amovendæ plagæ, cor ejus durum hæc plagâ magis induruit; nimirum, tantis Hebræis imperitandis, quasque per tyrannidem opes augendi amor, animo Pharaonis insederat, ut flagella jam præterita, flagella non duceret, aut ob tyrannidem ea sibi immissa non cogitaret; malletque incerte Dei vindictæ deinceps se exponere, quam certam relinquere.

VERS. 8.—DIXIT DOMINUS AD MOYSEN (immediate) ET AD AARON, mediate, scilicet per Moysen; soli enim Mosi loquebatur Deus, ut superius dixi.

TOLITE VLENAS MANES CINERES DE CAMINO. Hebraicè est, *accipite vobis volas plenas fornacis*, id est, cineris, qui in camino et fornace ex igne et carbonibus defluxit; propriè autem hebr. *piach*, significat albam illam favillam, quæ necdum planè versa est in cinerem, quâ somnifera carbonum conteguntur. Appositè favilla hæc ardentis pustule demonstrantur; hæ enim instar cineris sunt ex calore; atque factum est, ut Ægyptii, qui Hebræos fornace lateritâ torserant, acerbissimè eadem torquerentur, quâ de causâ de Ægyptiâ servitute loquens Moses, Deut. 4, 20, ait: *Eduxit vos de fornace ferreâ Ægypti.*

ET SUBEGAT ILLUM MOYSES. Nota. Uterque scilicet tam Moses, quam Aaron, jubetur ferre cinerem è camino, sed solus Moses enim spargere in aërem; Aaron enim in aquis producendo sanguinem et ranas, atque è terrâ educendo ciniphes sua signa jam ediderat; hic verò et deinceps Mosi majora servantur, quæ in igne, celo et aere patret miracula, ut ait Philo. Spargit ergo hic Moses cinerem in celum, ut significet hanc plagam cœlitis à Deo evocari et immitti, utque cinis hic spersus, et in pulverem conversus partim per ventum, partim per angelos delatus in homines et animalia, vertatur in vesicas et ulcera.

VERS. 9.—STRIGES PULVIS SUPER OVNEM TERRAM ÆGYPTI. Sit pulvis, id est, fiat pulvis, vertatur in pulverem. Ita Heb., Chald., Sept.

Nota. Favilla hæc sparsa versa est in pulverem, non talem, qualis est pulvis terre; hic enim non habet vim urendi aut gignendi pustulas, sed qualis ex favilla resoluta generari solet. Pulvis ergo hic est cinis ardens. Secundo, non plus faville sparsis Moses, quam manibus suis hauserant, et attulerant ad Pharaonem Moses et Aaron, quod fuit exiguum, sed Deus ipsam sparsam in aere multiplicavit, ut in modum dense nivis vel pruine jupiter caderet super Ægyptios eorumque animalia. Tertio, hinc cineri Deus impressit vim igneam et adustivam, ut per ventum et angelos in omnem Ægyptum delatus, et hominibus jumentisque inspersus, ulcera pustulasque noxiæ suo calore cogeret et generaret.

ERUNT ENIM IN HOMINIBUS ET JUMENTIS, non omnibus, sed pluribus; ait Cajet.; nam reliqua sequenti grandinis plagâ percussa perierunt.

ULCERA ET VESICÆ TURGESCENTES. Vesicæ, ait Pererius, sunt quidam tumores excitati in cute à calore elevante ac resolvente, qui continent humores aqueos resolutos à calore ignis ex partibus carnis subtilioribus et deliciaribus; deinde calore magis siccante cutis hominum et animalium consumebatur, et contrahabatur, ac denique rumpebatur; quæ ruptio carnis aperta dicebatur vulnus; post rupturam autem cutis caro illa aperta et hians, paulatim putrescens et consumpta fiebat ulcus. Verum tales vesicæ aqueæ parvum afferunt dolorem, et parvæ sunt poena. Rursum hæc vesicæ Ægyptiorum non generarunt ulcera, sed potius ulcera generarunt vesicæ, ut patet ex hebræo textu, qui sic habet: *Erit ulcus vel epistoma germinans vesicæ, vel inflationes, vel effervescentes, id est, erit ulcus vel apostema inflatum; turgidum et effervescentes.* Unde noster paulò post verit, *ulcera vesicarum turgentium.* Vesicæ ergo hæc non erant aliud, quam ipsa ulcera ardore et sanie turgida et tumida, quæ magnò dolore cruciabant Ægyptios. Unde Josephus ait, exulcerata fuisse intus in cute corpora Ægyptiorum; hinc et Script. ait hic v. 11: *Nec poterant nudo scire stare coram Moë, propter ulcera quæ in illis erant.* Addit Philo: *Videbatur, ait, unum ulcus à vertice usque ad fines pedis, his, quæ membranis sparsa erant, confusâ serpentine in unum coactibus.* Hinc Moses, Deut. 28, hanc plagam quasi gravissimum violatoribus legis intentat dicens: *Percussit te Dominus ulcere Ægypti, et partem corporis, per quam stercorea egerantur, scabie quoque ac prurigne, ita ut curari nequeas.*

Tropol. hæc plaga, ait Origenes, habet ulcera et vesicæ cum fervore; in ulceribus arguitur dolosa malitia; in vesicis, turgens et inflata superbia; in fervore, ira; ac furoris insaniam. Verè enim superbiâ turgidus et furans insanus est. Sapor rex Persarum vocavit se regem regum, participem siderum, fratrem solis et lune, teste Herodoto l. 2, et Plinio l. 2. Nonne stolidus fuit? Menocrates medicus hanc unam ab eis quos curabat mercedem petebat, ut liberati se ipsius servos faterentur, eumque Jovem dicerent. Hinc scripsit ille ad regem hoc titulo: *Jupiter Menocrates Agæolio regi salutem;* cui rescripsit ipse hæc formâ: *Agæolius rex Menocrati sanam mentem.* Nestorius hæreticus factus pressus Constantinopol. postero die habuit orationem ad populum arrogantia plenam, quæ oculum se micque daturum promittebat; orthodoxi stultitiam ejus exposuerunt. Primus Domitianus imperator Dominum et Deum se appellari jussit, ait Euseb.; riserunt Romani hominis fastum. Merito Æsopus rogatus à Chione, *quid faceret Jupiter?* respondit: *Excelsa deprimit, extollit humiliat.* Et innocenti. Illi pont. l. de Vilit. homin. : *Superbia, inquit, terram Babel evertit, linguam confudit, prostravit Goliath, suspendiit Ammæ, interfecit Nicanorem, permisit Antiochiam, Pharaonem submersit, Sennacherib interemit. Heu! unde iste hominis fastus? cuius vitam laboriosa devotit pœnalitas,*

cujus pœnalitatem pœnaliter mortis concludit necessitas; cui esse momentum, vita naufragium, mundus castrum est, cui mors aut instat, aut minatur instantiam.

Secundò, S. Prosper par. 1, Promiss. c. 56, et Rupertò: Qui violant, ait, sextum præceptum: *Non machaberis, ardentque libidine, hi et igne sulphureo ardentes et ulcerosi, æternum in animâ et corpore portabunt incendium. Omnes enim adultæritas sunt quasi citibanus succensus à coquente, ait Osias cap. 7. S. August. verò hanc plagam adaptat homicidis, qui irâ ardent, sed ipse invertit hic ordinem præceptorum Decalogi. *Non occides enim non sextum, sed quintum est præceptum Decalogi.**

VERS. 11.—NEC POTERANT MALEFICI STARE CORAM MOYSE PROPTER ULCERA. Tertia est hæc victoria Mosi contra magos. Primò enim vicit eos, cum ejus serpens devoravit serpentes eorum. Secundo, cum produxit ciniphes, quos magi producere non poterunt. Tertio, hic ulceribus cruciando eos omnino superavit. Ita Rupert. Hinc videtur quòd magi licet vici, hucusque tamen verbi et calumniis, omnique conatu suo restiterint Mosi, itaque Pharaonem magis magisque semper obdurarint; licet enim Deum in tertio signo agnoverint, non tamen eum sicuti Deum glorificaverunt, aut coluerunt. Addit Calvinus, magos omnia signa, quæ fecerat Moses, hucusque suis incantationibus pariter effecisse, scilicet sanguinem, ranas, ciniphes, vel, ut Calvinus mavult, pediculos, canoniæ, pestem et ulcera. Unde hoc dicit Calvinus, nisi ex suo vertiginis spiritui contrarium enim prostris asserit Scriptura, scilicet eos defecisse in tertio signo, nec potuisse ciniphes producere, quo satis insinuat eos nullum signum ulterius efficere ac producere potuisse.

VERS. 12.—INDURAVITQUE DOMINUS CÖR PHARAONIS. Hic primum Deus dicitur indurasse cor Pharaonis, cum scilicet magi, qui eum hucusque animaverant et induraverant, jam planè vici et afflicti defecissent. Vide dicta c. 7, 5.

VERS. 14.—IN HAC VICE MITTAM OMNES PLAGAS REAS SEPER. CÖR TUUM, q. d.: Cœpi te, o Pharaon, urgere, pergam jam; litem enim apud me est non desistere, sed alteram post alteram in te immittere plagam, usquequid tu magis semper rebellem et reluctantem aquis mergam in mari Rubro.

OMNES PLAGAS, non quas possum, sed quas destinavi immittere ad te pendendum.

SUPER CÖR TUUM, q. d.: Præcedenti te non pungerunt; ago tibi meis ipsum cor tuum petam, eaque immittam que cor tuum succunt, tangant et angant.

VERS. 15.—NUNC EXTENDE MANUM PERCUSSIAM TE, ET POPULUM TUUM ESTRE. Peste, quâ occidam in ultimâ plagâ primogenita tua, ait Pererius. Verum incertum est an primogenita hæc peste occisa sint, et illa plaga non nunc, sed post tres alias cõtingit. Adde, Pharaonem hæc plagâ non perisso, hoc autem hic dicitur; sequitur namque: *Peribique de terrâ.* Secundo, alii ex hebræo vertunt: *Et quidem ai votastem; potuistis te occidere peste (quâ occidit pecora tua); et po-*

riissis de terrâ; verum idôo poni et servari te, ut ostendam in te fortitudinem meam. Ita Chald. Verum Hebræa non habent *et si*, et assertive, non autem conditionatè iniantur Pharaoni pestem et interitum. Dico ergo: Pestis hic significat omne exitiû genus, quod deinceps in Pharaonem immisit Deus, q. d.: Plagas plagis addam, donec et cecidaris à terrâ. Patet ex præcedentibus, quibus hæc connectit vocula causalis enim; præcessit enim v. 4: *In hæc vice mittam omnes plagas meas aspercor tuam. Peste ergo, id est, exitio et morte; ita enim hebr. deber, id est, pestem, verit noster Interpres Ps. 77, 50, cum ait: Jumenta eorum in morte (hebraicè in peste) conclusi, et Osee 15, 14: Ero mors (hebraicè deber, id est, pestis) tua, o mors. Sic vulgò proditores vocantur pestes reip.; sic Terentius in Adelphis, lenonem illum vocat adolescentum pestem. Simili modo gladius Hebræis significat quodlibet exitii et mortis genus, ut dixi c. 5, v. 24.*

PRÆSUMPTIO DE REBUS. Hebræa hæc omnia habent in præterito: *Eccc mane extendi manum, percussisti, et pericussisti, q. d.:* Ita certò te perdere decrevi, ac si jam percussissem te, tuncque percissem. En quàm gravi comminatione durissimum Pharaonis cor tentat et tandit Deus, ut emolliatur, sed frustra; quasi enim esset adamus, ita insensibile magis obdurat.

VERS. 16. — *Idcirco autem posui te, ut ostendam in te fortitudinem meam;* Nonnulli sic explicant: Idcirco obduravi te, ut occasione haberem te assidue puniendi, itaque ostendendi potentiam meam. Verum hæc est heresis blasphemæ Calvinii.

Dico ergo, pro; poni te, hebr. est *וַיִּצְוֶנִי הַמֶּלֶךְ הַמִּצְרַיִם* *hebraicè*, id est, facti te stare, quod duo significat. Primo, statui te, unde noster vertit, *posui te*, et Paulus Rom. 9, 17, *excitavi te*. Secundo, *sustulisti te*; qui enim alium sustentat, eundem stare facit et statuit, ut firmus consistat. Unde Chald. vertit, *sustulisti te*; et Sept., *servatus es*; utrovīs modo legit S. Aug. q. 52, et S. Ambrus. in c. 9 ad Rom. Et utraque lectio vera est; posterior enim priorem complet hoc modo: Primo, *posui te*, et statui te, regem videlicet. Secundo, *sustulisti te*, scilicet regem, ut in regno tuo perdurares. Sensus ergo est, q. d.: Ego Deus, te, o Pharaon, regem constitui, sustulisti, conservavi, permisique ut in populum meum tyrannus insurgeres; ut ego vicissim in te quasi hostem tot plagis potentissimis insurgerem, tandemque te mergere in mari Rubro, ut sic omnes meam justitiam ac potentiam agnosceret, timeant et colant, ita Chrysost. et Phocinus in esp. 9 ad Rom.

UT OSTENDAM IN TE FORTITUDINEM MEAM. Nota: hæc non prima et precipua, sed una inter alias, eaque ultima causa fuit, cur Deus Pharaonem regem statuerit. Prima enim causa fuit, ut Pharaon bene ageret, et bene regeret populum, itaque bene agendo præmissis presentibus et æternis ornaretur; ad hæc enim creatus est omnis homo. Unde et Pharaonem peccantem Deus sustulit in multa patientia, ut suam duritiam, vitam et mores corrigeret. Nam, ut ait Apostolus Rom. 2: *Patientia et benignitas Dei ad penitentiam te adducit, id est, adducere conatur. Ideo ergo Deus*

Pharaonem flagellavit, ut ille flagellis hisce molleberet, et se flocceret ad Dei obsequium. Verum, quia ipse per duritiam suam oblocutus est Deo, idcirco Deus plagis plagas addere decrevit, et tandem mergere eum cum suis in mari Rubro, ad hoc ut hæc plagæ et clades Dei potentiam omnibus ob oculos ponerent, atque impiis et rebellibus Dei metum inculcerent, si-cuti illa hunc metum inculcerunt Ghananis, Josue 2, 9, et Philistæis, 1 Reg. 4, 8. Nunquam enim tantum et tam longam Pharaonis pertinaciam passus fuisset Deus, nisi ex ejus malitia tantum vindictæ bonum cogitasset elicere; nam, ut ait Boetius, l. 4 de Consolat. prosa 6: *Sola est divina vis, cui mala quoque bona sunt, cum competenter eis utendo, alicujus boni dicit effectum; ordo enim quidam cuncta complectitur, ut quod ab assignatè ordiatis ratione discesserit, hoc idem, licet in altum, tamen in ordinem redolatur; ne quid in providentia regno liceat temeritati.*

Nota. Deus diu sustulit Pharaonem aliosque obduratos et in dies sustinet. Primo, ut ostendat in iis quantum malum sit obduratio, quamque illi ad omnia sint duri et inflexibiles. Secundo, ut longius det eis spatium respiciendi, Rom. 2, 4. Tertio, ut ostendat suam in eis patientiam et longanimitatem, Sapientia 12, 10. Quarto, ut eorum comparatione præparet mira Dei misericordia iam electos, Rom. 9, 22.

VERS. 17. — *Adhuc rebus? Hebraicè, adhuc calcas, id est; ut Chald., subiectum retinet, nam iniquè fixoque illi insides, illumque aretas, ut ne ad triduum laxare velis?*

VERS. 18. — *EN PLEAM CRAS HAC IPSA HORA.* Non differet Deus supplicium peccati. En tibi hora vindictæ horam culpæ excipit; horaria ergo est omnis peccati voluptas; horaria est et vita nostra; horaria est et occasio tempusque merendi æterna præmia. Hinc Hora gentilibus fuit dea Providentiæ, quæ negligentis socordesque esse non pateretur: indeque ab hortando et incitando dicta est et Horta. Horta enim dea, cum viveret, Hirsitia nuncupata, fuit uxor Romuli. Hujus deæ adem nunquam claudi solitam, tradit Plutarch., eâ scilicet causâ, quod semper aliquid præclari fieri hortaretur, nunquamque cessandum esse admoneret. Ita Girald. syntag. 1.

GRANDIEM MULTAM NIBIS (id est, plurimam), CALIS NON FUIT IN ÆGYPTO, A DIE QUI FUNDATA EST, quæ habitari coepit à Mesraim (inde enim Ægyptus hebraicè vocatur *Mesraim*, et hodie à Turcis et incolis vocatur *Mesra*), filio Cham primo conditore, vel potius colone Gen. 11; illa autem dispersio facta est sub anno 170 à diluvio, ut ibi dixi; puta 122 annis ante ortum Abrahæ; natus est enim Abraham anno 293 à diluvio; anno 100 Abrahæ natus est Isaac; ab ortu Isaac ad exitum Hebræorum ex Ægypto fluxerunt 405 anni: ut dixi Genes. 15, 15. Ergo à dispersione in Babel, quando habitari coepit Ægyptus, usque ad hunc ævum, quo Hebræi exierunt ex Ægypto, fluxerunt anni

627. Adde enim annos 122 à Babel ad Abraham, et centum ad Isaac, et 405 ad exitum; habebis 627: Appositè ad Ægyptos addit hoc Moses; Ægypti enim suam antiquitatem potabant, et fabulosè tredecim millium annorum ætatem sibi arrogabant, adeoque, ut ait Diodorus Siculus l. 1, c. 2, venditabant primos homines creatos esse in Ægypto, ob Nilii fertilitatem et commoditatem.

Aliqui sic exponunt: Nunquam fuit talis grandis in illâ terrâ, ex quo illa vocata est Ægyptus, et incolæ Ægypti; sed errant, nam terra illa vocata est Ægyptus ab Ægypto Danaï fratre, et filio Beli Ægyptii, cui defuncto successit ille in regnum ejectione fratre suo Danao, qui concessit in Greciam, qui inde dicti sunt Danaï, quod Euseb. et S. Aug. 18 Civit. 11, contigisse tradunt imperante apud Hebræos Josue, qui successit Mosi, id est, 800 annis post diluvium. Ergo non jam, sed post hæc tempora vocata est Ægyptus.

Nota. Alibi, et post hæc tempora non minor subinde, sed major fuit grandis. Ludovicus Claviellus fol. 260, narrat anno Domini 1514, die 5 augusti, Cremonæ pluisse grandinem magnitudine ovi gallinacè. In septentrionalibus regionibus ploere grandinem instar humani capitis, docet Olaus Magnus l. 1, c. 22, et Cominbric. in Meteorâ, c. de grandine. Rursus Claviellus scribit, in agro Bononiensi, anno Domini 1557, mense augusto, pluisse grandinem sanguine mixtam, ex qua grana ponderata, inventa sunt librarum 28. Historia Tripartita l. 7, c. 32, narrat an. Domini 569, quarto calendas Junias, Constantinopoli grandinem pluisse magnitudine saxorum. Sic anno Domini 406, ultimâ Septembris, cum S. Joannes Chrysost. actus est in exilium, terribilis grandis in Constantinopolim depluit. Ita Tripart. lib. 10, c. 20. In fine mundi deplet grandis magna sicut talentam, quod continet 1500 uncias, Apocal. 16, 21. Sic lapidibus grandinis Amorhæi oppressi sunt tempore Josue, c. 10, 11.

VERS. 19. — *CONGREGA JUMENTA TUA.* Ecce clementiam Dei qui etiam irascens iram clementiâ diluit, eaque penam temperat et mitigat. Ita S. Aug. q. 55.

VERS. 25. — *DOMINUS DEDIT TONITRA.* Dominus non per se, sed per angelum; suavis enim Providentiæ divinæ dispositio suo gaudet ordine, ut administratoris utatur spiritibus, puta angelis, quantum illorum vires ferunt, scilicet ubi quid fieri vult quod naturæ limites non transcendit, quale erat hoc tonitru, grandinem et fulgura efficere per causas naturales, sive applicando activa passivis. Cum enim exhalatio calida et sicca in nubibus occurrit humidæ et frigida, illam violentâ eruptione perstruipit, atque ex hæc collisione fragor oritur, qui tonitru dicitur, atque accensio et inflammatio exhalationis, quæ fulgur nominatur. Ita Aristot. l. 2 Meteor. c. 1 et 8.

ET GRANDINEM AC DISCREPANTIA FULGURA SUPER TERRAM. Septima hæc fuit in Ægypto plaga grandinis; nam ut dicitur Psal. 148: *Ignis, grandis, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus,* et licet illa naturalibus causis proveniant, sæpe tamen nimio irato casus illas ordinant et acueunt, grassantur acris.

Nota. Pro fulgura hebraicè est *et, id est, ignem, per quem intellige ignitas exhalationes, etiam fulgura, quæ courseando, urendo, liquando, dividendo, diruendo obvia quæque, axom gravissimum dederunt Ægypto; hinc Ovidius fulgura vocat trifida et triscula, quasi tres habeant acies quibus omnia secant et scindant, ut Metamorph. 2:*

*Ille pater rectorque Deum, cui dextra triplex
Ignebus armata est, qui vultu concussit orbem.*

VERS. 24. — *ET GRANO ET IGNIS MIXTA PARITER FEREBANTUR:* hebraicè est: *Erat ignis recipiens se, vel receptus in grandine; Sept.: Erat autem grandis et ignis ardens in grandine.* Hoc ergo fuit insigne prodigium, quod simul cum grandine et pluvia, ut dicitur v. 34, ignis periret. Unde Sap. 16, de eo dicitur: *Mirabile erat quod in aqua quæ omnia extinguit plus ignis valebat, et supra virtutem ignis exardebant; nix autem et glacies sustinebant vim ignis, et non tabescebant.* In hæc ergo plagâ tria elementa sevierunt in Ægypto: aer per tonitrua, aqua per grandinem, ignis per fulgura, ut vel invitè cogerebant Ægyptii agnoscere, se obiectari præpotenti elementorum et mundi Domino. Nam juxta dictum Sap. 5, orbis terrarum pugnant pro Deo adversus insensatos, et omnis creatura armata se adversus impios. Deus ergo hic ostendit non esse alios deos celestes, alios æreos, alios aquaticos, alios terrenos, uti gentiles putabant et Syri, dicentes Deus Israel esse Deum montium non convallium; sed se verum esse creatorem et dominum omnium, ait Theodor.

Nota quinque mira et horrida in hæc plagâ: primo, quod in Ægypto hæc facta sint ubi raro et modica est pluvia, tonitru et grandis. Secundo, quod hæc grandis immitata fuerit magnitudinis instar lapidum, ait Philo, et densa instar pluvii, ut patet hic v. 18. Tertio, quod, ut ait Philo, grandis intermixta erat ignibus, quibus tamen nec ipsa liquecebat, nec exstinguerebat fulmina, sed utraque simul eodem deferebantur impetu. Quarto, tonitru hæc insolita erant et horrida, quæ mirè percellerant Ægyptios. Grandis segetes, fruges et fructus, quin et animalia, non que domi, sed que in agris erant, atterebat et elidebat; fulmina arbores et duriora quæque acta animalia et homines feriebant. Ex quibus, ait Philo, si que supererat combusta circumferrebat vulnera ad terrorem videndum. Sed hoc non videtur verum: nam Dominus, vers. 19, prædixit omnia esse mortura. Unde et v. 25 dicitur: *Et percussit grandis in omni terrâ. Ægypti cuncta quæ fuerunt in agris, ab homine usque ad jumentum, cunctaque herbarum agrî percussit grandis, et omne lignum regionis confregit.* Quibus, quod terra Gessen sola ab hæc plagâ fuerit immunita.

Mysticè, S. Aug.: *Septimum, inquit, præceptum est: Non furabere, et plaga septima fuit grandis in fructibus; quod per furum contra Dei præceptum subducis, de celo perdis; nemo enim habet injuriam lucrum sine busto damno; qui juratur acquiri vestem, sed colenti judicio perdit fidem; ubi lucrum, ibi damnum; visibiliter lucrum, invisibiliter damnum. Lucrum siâ cavitate,*

19. Qui flare fecit ventum ab occidente vehementissimum, et arreptam locustam projecit in mare Rubrum: non remansit ne una quidem in cunctis filiis Ægypti.

20. Et indignavit Dominus cor Pharaonis, nec dimisit filios Israel.

21. Dixit autem Dominus ad Moysen: Extende manum tuam in cælum; et sicut tenebræ super terram Ægypti tam dense ut palpari queant.

22. Extenditque Moyses manum in cælum: et factæ sunt tenebræ horribiles in universâ terrâ Ægypti tribus diebus.

23. Nemo vidit fratrem suum, nec movit sedē loco in quo erat: ubiqueque autem habitabant filii Israel, lux erat.

24. Vocavitque Pharaon Moysen et Aaron, et dixit eis: Ita, sacrificate Domino: oves tantum vestre et armenta remanent, parvuli vestri erant vobiscum.

25. Ait Moyses: Hostias quoque et holocausta dabis nobis, quæ offeramus Domino Deo nostro.

26. Cuncti greges pergunt nobiscum: non remanebit ex eis ungula, quæ necessaria sunt in cultum Domini Dei nostri; præsertim cum ignoremus quid debeat immolari, donec ad ipsum locum perveniamus.

27. Indignavit autem Dominus cor Pharaonis, et noluit dimittere eos.

28. Dixitque Pharaon ad Moysen: Recede à me, et cave ne ultra videas faciem meam: quocumque die apparueris mihi, morieris.

29. Respondit Moyses: Ita fiet ut locutus es; non videbo ultra faciem tuam.

VERS. 1. — EGO ENIM INDIGNAVI. Eo modo quo dixi c. 7, v. 3.

UT FACIAM SIGNA MEA HÆC IN EO, non quasi captus supplicii materiam; puta culpam, sed positam jam ejus culpam justissime ordinans ad meritum poenam et justitiam mere gloriam. Captus enim puniendi materiam alienam est primò à divini bonitate; triste enim est et dedecus principi multa exercere supplicia, inquit ac reipublice est multa videre civium funera, ait Seneca. Secundo, à Dei veritate quæ toties Pharaonem ad poenitentiam hortata est, tot intentionibus plenis quæ significabant Deum serio et ex animo ejus respicientem et salutem cupere. Tertio, à justitiæ ordine qui habet ut poena non infligatur, nisi præviâ culpâ, utque poena sit propter culpam, non contra.

VERS. 2. — ET SARAX, tu et gens tua cujus tu dux es, caput et liberator.

VERS. 4. — INDUAM CRAS LOCUSTAM, locustarum multitudinem; hebræum enim *arbe* et locustam, et locustarum multitudinem significat: dicitur enim *arbe* à multitudine, nam radix *rubra* significat multum esse.

Octava fuit hæc plaga Ægypti, scilicet locustarum plurimorum quæ ita terram operuerunt ut nihil terre appareret. Ecce, inquit Rupertus, *quales acies instruxit Dominus, pugnano pro Israel in Ægyptios, puta ranas, ciniphas, muscas, locustas; à locustâ victus est*

19. Qui, ayant fait souffler un vent très-violent du côté de l'occident, enleva les sauterelles et les jeta dans la mer Rouge. Il n'en demeura pas une seule dans toute l'Égypte.

20. Mais le Seigneur eudreut le cœur de Pharaon, et il ne laissa point encore aller les enfants d'Israël.

21. Le Seigneur dit donc à Moïse: Étends votre main vers le ciel, et qu'il se forme sur la terre de l'Égypte des ténèbres si épaisses qu'elles soient palpables.

22. Moïse étendit sa main vers le ciel; et des ténèbres horribles couvrirent toute la terre de l'Égypte pendant trois jours.

23. Durant lesquels nul ne vit son frère, ni ne se remua du lieu où il était, tant les ténèbres qui les enveloppaient étaient épaisses: mais le jour laissait partout où habitaient les enfants d'Israël.

24. Alors Pharaon au Seigneur; que vos brebis seulement et vos troupeaux demeurent ici, et que vos petits enfants aillent avec vous.

25. Moïse lui répondit: Vous nous donnerez aussi des bestiaux et des holocaustes pour les offrir au Seigneur notre Dieu.

26. Tous nos troupeaux marcheront avec nous et il ne demeurera pas seulement une corne de leurs pieds, parce que nous en avons nécessairement besoin pour le culte du Seigneur notre Dieu; et d'autant plus que nous ne savons pas ce qui doit lui être immolé, jusqu'à ce que nous soyons arrivés au lieu même qu'il nous a marqué, et où il doit nous instruire de ses volontés.

27. Mais le Seigneur eudreut le cœur de Pharaon, et il ne voulut point les laisser aller.

28. Pharaon dit donc à Moïse: Retirez-vous et gardez-vous bien de paraître jamais devant moi; car en quelques jours que ce soit que vous vous montrerez à moi, vous mourrez.

29. Moïse lui répondit: Ce que vous ordonnez sera fait; je ne verrai plus jamais votre visage. Et il le dit avec assurance.

COMMENTARIUM.

fortis rex, sed in sua infirmitate superbiens; qui certum exercebat contra Deum, cum nunc pulci subiecit. Hæc enim locustæ devorant quiddam erat vivens in terrâ, ut dicitur v. 15, scilicet omnes fructus, frondes, germina, herbas, semina, ligna etiam tenera: quin et domos ingressæ eas impleverunt, ut dicitur v. 6, in oculos et corpora insilientes; hominesque morsu suo necantes, ut dicitur Sap. 16, 9. Unde Plinius, lib. 11, c. 29, ait locustas esse deorum pestem. Nam et grandiores, inquit, cernuntur et tanto volant penuriam stridores, ut alii alites creduntur solempne obstruant, sollicitè spectantibus populis, ne vias operiant terras: longinqua maria transeunt, continuatè plarum diurnam fame, ut externa pabula petant: dirâ messes contigant nube, multa contactu adurentes, omnia vero morsu erodentes. Hæc plaga locustarum etiamnum frequens est in Æthiopiâ, sive Abyssiniâ, quæ Ægypto adiacet: illud enim clima locustarum est ferax.

Hæc ergo locustæ domos, lectos, cibos, omniaque Ægyptiorum invadebant et fovebant; in viis quoque conculcæ et in sanien conversæ horrorem et festinationem excitabant.

Tropol. octava hæc locustarum plaga significat culpam et poenam eorum qui violant octavum præceptum: Non dices falsum testimonium. Lingua enim mendax et detractoria dente locustæ est nocentior,

tum aliis, tam sibi, uti in gehennâ patebit. Unde Apoc. 9, 7, mendaces heretici comparantur locustis. Ita Aug., Prosper., Rupert., et alii.

Rursus S. Gregor., 34 Moral. c. 20 (ubi multa habet de locustis), per locustas intelligit linguas adulationum, quæ omnem virorem virtutum suâ adulatione corrumpunt, dim ad appetendas laudes transitorias cor operantis inclinant.

VERS. 7. — USQUEQUE PATIEMUR HOC SCANDALUM? Heb., quâvis erit hoc nobis in scandalum, quia scilicet distinguendo Hebræos in durissima mala continuo impingimus?

NONNE VIDES QUOD PERIERIT ÆGYPTUS? Hebræo hæc dupliciter veritè Vatablos, primò et planissime sic: *Vixit prius experiri Ægyptium esse perditum?* q. d.: Nunquam dimittes populum hunc quin tota Ægyptus perierit? aut, dimitte populum istum, alioqui actum est de totâ Ægypto. Secundo, sic: *Nondum acis quod perit Ægyptus?* aut, ut Chald., *adhuc non acis, quod perierit Ægyptus?* Hebræum enim *terem*, non tantum *antiquam*, sed etiam *adhuc* non significat, ut patet c. 9, 50: de quo enim dicitur *antiquam*, illud adhuc non est.

VERS. 8. — QUINAM ITERI SENT? q. d.: Non est opus omnes ire: pauci enim ad sacrificium sufficere, saltem ad id feminis et pueris non est opus; eos ergo mihi obsides relinquere volo ut certus sim vos non fugituros, sed redituros in Ægyptum. Vides hic Pharaonem ex parte se emoluisse, quando timidâ quasi pactione cum Mose decidit; poterat ergo etiam omnino se emoluisse ut et obdurare. Plaga enim hæc à Deo fuisse non tantum ad dimiduum, sed ad totum eum emolliendum satis erant efficaceæ.

VERS. 9. — EST ENIM SOLEMNITAS, quam omnes omnino Hebræos celebrare par est, ideòque omnes oves et armenta nobiscum docere debemus: nescimus enim que et quænt Deo nostro sacrificare oporteat, quæve et qualia Deus delecturus et postulaturus sit. Verum dicebat Moyses: evocabatur enim à Deo Hebræi ad agendam celebritatem in monte Sina, ubi multas immolantur victimas in confirmatione legis, dedicatione tabernaculi et sacerdotum consecratione, ut patet c. 24 et 29; multa tamen hic subicit Moyses quæ silere erat præsentia.

VERS. 10. — SIC DOMINUS SIT VOMISER. Est metonymus, id est, sermo cum naso et sanâ, sive simulatus risus, sed tamen non hitens, puta subsannatio cum suspensione nasi; jam sensus est: Sic Deus vos adjuvet, sicut ego dimittam vos, q. d.: Nullo modo vos adjuvabit vel adjuvare poterit Deus vester, ut nullo modo vos dimissurus sum cum parvulis et peccatoribus vestris.

QUI DENICUM EST QUI VESIMUS CŒCITETIS? Videmini enim machinari seditioem et rebellionem, ut fictâ sacrificii specie, populum Hebræum mihi subditum à me abducatis eumque contra me excusetis.

VERS. 11. — HOC ENIM FETIVIS. Hæc Pharaon menditur, sed regis licentiâ cui nemo contradicere ausit.

STATIMQUE EXIIT SENT. Intelligitur per hebraismum historicum quòd et Moses Herim Pharaonem roganti ut

soli viri irent ad sacrificium, idipsum negarit, volueritque omnes etiam parvulos missos fieri, atque indo exacerbatum regem fuisse eos expelli.

Discant hic confessarii, consiliiarii alique monitoris principum, gratiam principum non accipant, sed parere se ad opprobria, exilia atque cum Mose ex aliis expelli, ut fideles sint Deo et justitie.

Rursus vide hic miram patientiam et longanimitatem Dei et Mosis, dum toties et tanto tempore leniter et patienter ferunt dura, perdidit et minaciæ responsa Pharaonis tyranni, eumque nunc per preces, nunc per minas, nunc per plagas ad æquitate flectere conantur. Sanè Moses hæc angelus fuit potius quam homo. Legimus in Vitis Patrum, lib. 7, c. 19, de Joanne Thebæo, discipulo abbatis Ammonis, quòd seni huic infirmanti duodecim annis studiosè servierit; senex autem nunquam ei blandum aut placidum verbum locutus sit. Senex ergo mortuus coram aliis scribis tenuit manus ejus et dixit ei tertio: *Salutaris, salutaris, salutaris. Et tradidit illum senibus, dicens: Ille non homo est, sed angelus, qui tot annis mihi infirmanti servierit, nec bonum sermonem audiens, fecit tamen obsequium cum magna patientiâ. Si serviens patienter uni ægro et moroso seni est angelus, quid erit Moses qui Pharaoni et moroso et duro ac minaci, toties tam leniter et blandè obsecratus est, deprecando et auferendo plagas ei à Deo immittis? qui tres miliones Hebræorum, hominum durorum, rebellum et intractabilium, per 40 annos solus sustinuit, pavit, rexit, duxit, protegit, sanè ipse et angelus et deus fuit tam Pharaonis quam Hebræorum, ut dixi c. 7, 1.*

Patientia ergo juncta clementiæ hominem efficit sapientem, excelsum, angelicum, divinum. Viderunt itaque per umbram gentiles. Ita Plato in dialogo cui nomen *Crito*, Socratem disserentem inducit: *Nullo modo injuriandum est, neque ulciscendum, quicumque ipse passus fuerit. Et Plutarch. lib. de Utilitate ab inimicis capiendi: Oblati, inquit, occasione ulciscendi inimicum, cum missum facere, æquanimis est: qui vero et miseratur inimicum afflictum, et open fert indigni, hunc omnes amant et laudant, ob animi humanitatem et bonitatem. Hinc Diogenes rogatus: Quomodo ulciscar inimicum? respondit paucis, sed appositè: Probus esto.*

Quid, quod laudare etiam inimicum majorem sepe conciliat laudanti laudem quam laudato? Tullius de Cesare dixisse affirmant: *Cæsar enim status Pompeii ceteri vetuit, suos stabilivit.*

Graves auctores referunt S. Elisabetham Hungariæ regis filiam, aliquando orasse Deum ut quæstibus qui eam injuriâ aliquâ affecissent, afficeret ipse peculiari aliquo beneficio, ita ut injuriæ beneficiis responderet; tuncque de celo significatum illi esse nunquam se suis precibus adeò Deo placuisse atque tunc: in ejus verò tam propensa in inimicos dilectionis compensationem, omnium et peccatorum condonationem fieri.

VERS. 12. — ET DEVORET (LOCUSTA) OMNEN HERBAM QUÆ RESIDUA FUERIT GRANDINI. Grando enim summan

ferè tantum herbam percusserat; tenuia verò germina sive tum, sive si quæ postea ex hordeo, lino, tritico et farre enata, locustæ servata sunt: quæ eò major Ægypto fuit plaga quò illa fertilior mundi pars, adeoque orbis horreum olim habita fuit.

VERS. 15. — VENTUM ORIENTEM. Heb. ventum orientalem, qui calidus est et urens; hic enim contrarius est occidentali, scilicet favonio, frigido et humido, qui locustas has ex Ægypto eiecit in mare Rubrum. Ita Abul. Verùm Septuag. et Philo austrum vertunt; hic enim calidus et humidus, imperfectis animalibus, nisi sunt rane, generandis est aptissimus: atque locustas anstro, non borea, calore, non frigore, enasci docet S. Hieronymus in Joel 2. Sed dico austrum, licet à meridie flantem, orientalem vocari. Solem enim frigidum in duas tantum plagas aliquando, videlicet orientem et occidentem, dividere, sicut et cosmographi faciunt, quando gradus longitudinis penes illas tantum assignant: qui ratione meridies et auster orientem, septentrio et aquilo occidentem annumerant. Posset secundò dici hunc ventum euronotum, id est, partim orientalem, partim australem fuisse. En quomodo omnis creatura contra insensatos insurgit obediuntque vindicæ creatori suo.

TOTA DIE ILLA ET NOCTE. Ut calore suo fortique locustas produceret, et productas in Ægyptum perferret. Ubi duplex rursum fuit prodigium vel miraculum: Primum, quòd subito Deus tantam tantque calidum ventum produxerit qui totam perferret Ægyptum. Secundum, quòd singulari suo concursu cum eo innumeraibilem locustarum multitudinem produxerit et afflavit. Unde sequitur: *Et mane factis, ventus urens locustas; mane enim ad hoc aptus est tempus, quando quæ inter locustas alate sunt et nocturno frigore torperunt, matutino calore excitata factaque vivide et vigorose, volitare solent etiam naturali instinctu.*

VERS. 14. — QUALES ANTE ILLUD TEMPUS NON FUERANT, NEC POSTEA FUTURÆ SUNT. Dixit hoc Moses spiritu non historico, sed prophætico.

Dices: Post Moysen Joelis 1, v. 2 et 4 dicitur: Residuum cruceæ comedit foenista, residuum locuste comedit bruchus, et bruchi, rubigo: additque Joel nonquam visum fuisse simile exemplum.

Respondet Joëlem metaphoricè per hæc quatuor, scilicet cruceas, locustas, bruchum et rubiginem significare exercitum Chaldeorum qui quater Jerusalem vastarunt: primum, dum Joakim regem, cum quo captus est et Daniel, ceperunt. Secundo, cum ejus filium Joachim abduxerunt. Tertio cum Sedeciam captivarunt. Quarto, cum templum in cineres redegit Nabuzardan: quæ vastatio proinde rectè rubiginis comparatur. Ita S. Hieronymus quem passim catholici omnes, præter Theodoretum et Lyrantum sequuntur. Ita enim se explicat Joel v. 6, cum ait: *Genis enim ascendit foris et innumerabilia.* Vide ibidem Riberam.

VERS. 15. — OPERERENTQUE UNIVERSAM SUPERFICIEM TERRÆ, cultæ scilicet et vestitæ germine; quid enim pascerent locustæ, quidve vastarent in terrâ arenosâ et

glabrâ? Hebr. est, obtenebrata est terra, id est, occultata est ita ut non videretur.

QUONDAM POMORUM IN ARBORIBUS FUIT. Pomum vocant Hebræi fructum omnem, tam qui tenero quam qui duro est cortice: potissime enim tum esse fructus, licet necdum fortè planè maturos, in Ægypto regione ita calidâ, non mirum est: ægahatur enim jam tum martius; nam in frigido hoc climate maus sæpè eò nobis exhibet. Possunt secundò poma hic accipi metonymicè pro gemmis, sive bacis in poma protuberantibus. Sic enim vulgò florente arbore dicere solemus: In hæc arbore poma (id est, gemmæ) sunt plurima, florem pro fructu sæpè astimantes.

VERS. 17. — UT AUFRAT A ME. Hebr. additur, *tantum*, q. d.: Tantum hæc vice parcat Deus, amplius non offendam.

MORTEM. Plagam hanc, videlicet locustam, que plantis omnibus mortem affert, ac consequenter hominibus omnibus mortem afferret; hi enim fame morientur, si seges omnis que in germine est ledatur.

VERS. 19. — VENTUM AB OCCIDENTE. Hebr., *ventum maris*, quia etiam mare Mediterraneum est ad occidentem terræ sanctæ, ut et Ægypti; hinc Hebræi per mare significant occidentem.

ET ARREPTAM LOCUSTAM PROIECIT IN MARE RUBRUM.

Quæres unde dicitur mare Rubrum, et an vere sit rubrum? Primum, Strabo et Uranius, quem citat Stephanus lib. de Urbibus, vult mare hoc Rubrum dici et efflicci ex repercussu solis; quòd scilicet vicinorum montium ruborem, quem radiorum solis objecta reciprocatione undæ excipiunt, representare videntur. Secundò, alii volunt talem illius aquæ et maris esse naturam ut rubrum sit. Tertio, Ctesias Galdius putat hoc mare rubrum efflicci ex fonte quodam qui aquam rubicundam et minio plenam in illud mare emittit. Unde et Solinus c. 56: Yarro, inquit, in litore maris Rubri ait esse fontem ex quo si oves libant mutant colorem, ut ex albis fulvæ fiant et solivæ. Quarto, mare hoc inquit Plinius lib. 6, c. 25, græcè dicitur Erythreum, id est, rubrum, à rege Erythrâ Persei filio, cujus sepulcrum in Tirinâ insulâ maris Rubri ostenditur ferunt; idem sentit Perer. in fine capituli 14; ita et Q. Curtius, et Philostratus lib. 5 Vitæ Apollonii, qui mare ipsum ait in se non rubrum, sed caruleum esse; quin et Arrianus lib. 8 Gestorum Alexandri: Rubrum, ait, hoc mare dicitur à Rubro, primo ibidem rege.

Verum dico hoc mare non esse in se rubrum, sed rubrum dici ab arenâ rubrâ, quæ est in fundo hujus maris. Id ita esse docuit experientia: nam natæ ex eo aquam haurientes hoc seculo, non rubrum, sed pelliculam viderunt; et planè intellexerunt rubrum colorem in hisce aquis representari ex arenis rubicis, seu coralliiis (corallium enim in hoc sinu gigni docet Plinius lib. 32, c. 2), quibus maris illius fundus scatur. Ita ex Joanne Barrio Conimbriocense tract. 8 in Meteor. c. 2, et Andr. Masius in Josue, c. 2 et alii.

Nota. Hebr. hoc mare dicitur *saph*, id est, terminus. Ægyptum ab Arabiâ et Terrâ sanctâ disternit

na. Secundò, alii *saph* vertunt turbinosum, alii algonatum et juncum: id est enim caricum et juncorum ferax. Ita Vatablus et S. Hieron. Epist. 127 ad Fabiolam.

PROIECIT. Hebræicè *deficit*, id est, accervatum deiecit et misit.

VERS. 21. — SINT TENEBRÆ SUPER TERRAM ÆGYPTI TAN DENSE, UT PALPARI QUÆANT. Loquitur vulgari hominum more Scrip. Ita enim in tenebris palpitantes incedimus, ac si tenebrosus aer crassissimus appareret palparique posset. Addunt Abelenis, Burgensis et Pererius has tenebras verò fuisse palpabiles, quia ipse erant nebula crassissima. Secundò, alii vertunt, *sint tenebras, ut noctis tenebras auferant*, id est, obruant et obscurant. Tertio, Chaldeus vertit, *sint tenebræ etiam postquam recessit caligo noctis.* Hebræicum enim iam potest deduci à *mos*, id est, recedere, removere: sed noster et Septuag. deducunt à *masos*, id est, palpare.

Est hæc nona plaga, scilicet tenebrarum, eaque congrua. Primum, quia Ægyptii Hebræos filios lucis arcendo ergastulis, ad opera dura concluserant. Tenebris ergo et carcere justè puniuntur, quia alios injustè eodem concluserant. Secundò, eis inmissa fuit plaga tenebrarum ut agnoscerent se luce hæc indignos esse, et ut presentiscerent in hæc quasi imagine tenebras infernales. Utramque hæc causam dat Sapiens toto cap. 17, maxime v. ult. et c. 18, v. 4. Ita et S. Bernardus serm. 72 in Cantica.

Quæres que fuerit causa harum tenebrarum?

Respondet Philo fuisse eclipsin. Sed hæc solem, non autem stellas obscurat, hæcque non triduum, sed horam tantum perdurat. Secundò, Jansen. in c. 17 Sapientie innotuit tenebras illas non esse factas in aere, sed in oculis tantum Ægyptiorum; hos enim atque ut Sodomitæ, percussos esse cecitate, sive *depositis*: sed repugnat Scrip. que tenebras has ait fuisse palpabiles cum lux esset Hebræis. Tertio, verisimilius Cajetanus putat causam harum tenebrarum fuisse substructionem radiorum solis aëlorumque siderum; ita ut versùs Ægyptios ubivis locorum maentes, radios suos non emitterent, sed tantum versùs Hebræos.

Quarto et optimè, Philo, Burgensis, Abulensis, et Perer. censent causam tenebrarum fuisse nubes et nebulas densissimas, conspationemque aeris tantam ut nullò lumine, ne radiis quidem solis esset penetrabilis; hoc enim est quòd dicitur Sap. 17: *Nec siderum limpida flamma illuminare poterant noctem illam horrendam.*

Nota. Hæc tenebræ ceperunt non 10, ut vult Torneillus, sed 11 die mensis primi; durarunt enim triduum, scilicet usque ad 14 diem, quo Moses evocatus à Pharaone, et prodixit eadem primogenitorum proxima nocte futuram, ut patet c. 11, v. 4. Decimo ergo die Hebræi compararunt agnum paschalem, ut jussit Deus c. 12, 5; sequenti verò die, puta undecimo, inflata est plaga tenebrarum Ægyptiis: cessavit eà die 15; postero die 14 Moses innotuit est Pharaoni eadem primogenitorum, eamque proxima nocte diei 15 (puta in paschate) inflavit Deus.

VERS. 22. — TENEBRÆ HORRIBILES. Hebræicè *tenebræ*, s. v.

bre caliginis, id est, maxime caliginose et densissimæ, idèque horribiles; nam primò, erant tantæ ut essent palpabiles. Secundò, durarunt tres dies et noctes. Tertio, fuerunt in universâ terrâ Ægypti. Quarto, in eis non viderent sese invicem Ægyptii, nec moverent se lecto vel loco suo, quasi essent vinculis in carcere constricti, ut ait Sapiens c. 17, 16, cum interitum reliqui homines toto orbe, quin et Hebræi in Ægypto, clarissimâ luce fruerentur. Quintò, non audebant præ pavore Ægyptii loqui, comedere aut è cubili surgere, sed per silentium fame cruciabantur, nulli vacantes sensui, nisi ut presens malum sentirent, ait Philo. Sextò, adhibent Ægyptii horribiles sonitus, et videbant per flammam intermicantes spectra et monstra terrificæ quæ illos tantum non examinabant: *Apparebat enim illis subitaneus ignis timore plenus, et timore percussus illius que non videbantur facies, existimant deteriora esse que videbantur*, ut dicitur Sap. 17, v. 6. Septimò, ex conscientia malè sibi conscie remorsu omnia pavebant et horrebant, ait Sapiens; sive sonum avium, sive mugitus bestiarum, sive strepitum arborum, sive fragorem aquarum, lapidum aut montium audirent, putabant omnia hæc in necem suam conjurasse: *Nam etiam nihil illis ex monstris perturbabat, transitu animalium et serpentium sibilatione commoti tenebantur peribant*, ut dicitur Sap. 17, v. 9. Vide hic quam pavida, quam anxia sit mala conscientia; nam, ut ait ibidem Sapiens: *Semper præmit sæva perturbata conscientia.* Et Cicero in Pisonem: *Sua, inquit, quemque frans, suum functionis, suum scelus, sua audacia de sanitate ac mente deturbat. Ita sunt impiorum furia, hæc flamma, hæc fœces.* Et Macrobius lib. 4 in Somnium Scipionis c. 10: *Vulturem, inquit, fecit immortale rodentem nihil aliud intelligi voluerant (sapientes poete) quam tormenta malæ conscientie, obnoxia flagitio viscera interiora gemitibus, et ipsa vitula indefessè admitti sceleris admonitione lanuavit, semperque euros, si respiceret fortè tentantis, excitantis, tanquam fibris renucentibus inharerens, nec ullâ sibi miseratione parentis lege hæc, quæ se iudice nemo nocens absolvit, nec de se suam potest vitare sententiam.* Sententiam intellige arguentis et condemnantis conscientie. Octavo, addunt Septuagint. cum tenebris fuisse turbinem, procellam et tempestatem.

VERS. 25. — NEMO VITÆ FRATREM (proximum) SUUM, NEC MOVI SE DE LOCO IN QUO ERAT. Hebr.: *Ei non surrexit vir de cubito se, q. d.: De sede vel loco cui insidebat; Septuag., et non surrexit illius ex cubili suo: nimirum attoniti tanto prodigio, presertim in tenebris tam horrendis positi, omnia formidabant, ut se loco movere non auderent. Metuebant enim ne, si se moverent, in spectra et monstra aut præcipitia incurrerent; nam ex iam insolis tenebris putabant totum mundi ordinem perverti et dissolvi.* Unde Sap. 17 et 18 dicitur Ægyptios fuisse tunc quasi catenâ quoddam vincos et in carcere reclusos, idèque miserabiles tunc emississe voces que ab Hebræis audirentur: omni enim solis, coeli, ignis, candelæ omnique omnino lumine orbati erant. Unde Philo: *Ignis, ait, quo utimur, vel aere turbato extinguetur, vel vincela-*

turnum nocte ad iudicium, ut perdat Ægyptios, id est, reprobos, ex hac figurâ, et ex Matth. 25, 6, docent S. Chrysost., Theophyl., Hieron. Iidem, qui addit hanc esse apostolicam traditionem. Alii tamen Christum putant venturum manere; sed de hac re alibi dicendum est.

EXORDIUM IN ÆGYPTUM. Nou locum mutans, sed actionem in quos enim hactenus in vivis servavi, perdam et occidam; qui ergo ut ultor ab Ægypto abfui, iam ut victor ingrediar, eosque visitabo vindictâ meâ. Licet enim inter eos plerique parvuli innocentes sint, nocentium tamen sunt illi, ideoque quasi pars aliqua suat patrum noxiorum et rebellium, quos filiorum morte proletere decrevi. Deus enim est solitium et insonitium, vite et mortis dominus, ut insonitibus non iniuste vitam adimat, ut dominus; solitibus vero iustissimè etiam eripiat, ut vindex invalorum.

VERS. 5. — **ET ROBERTUR OMNE PRIMOGENITUM A PRIMOGENITO PHARAONIS QUI SEDET IN SOLIO EJUS.** Qui simul cum patre regnabit; vel, post patrem in solio sessurus et regnaturus est.

USQUE AD PRIMOGENITUM ANCIILLÆ QUÆ EST AD MOLAN. Que molas, puta trusaticas, versat in pistrino, quasi dicat: Glades hæc in unnes, et à nobilissimo usque ad vilissimum pervadat. Juste casu primogenitorum puniuntur qui Hebræos primogenitum Dei populum oppræsserant, et proles eorum nascituras interemerant, ait Theodor.

VERS. 6. — **FRUITQUE CLANOR MAGNUS.** Generalis enim hæc plaga omnes tetigit: nam, cum postea mersus est Pharaon cum suis, plaga illa non omnes tangebat domos, sed tantum militum Pharaonis: neque valde Pharaonem sublatum doluerunt Ægyptii, utpote cujus culpâ tantis incurrerant clades et calamitates.

VERS. 7. — **APUD OMNES AUTEM FILIOS ISRAEL NON MUTIET CANIS AB HOMINE USQUE AD PECUS.** Est proverbium hebræum, q. d.: Nemo hominum, nullum pecus mutiet ut mugiet, ne canis quidem, qui minimo strepitu allatrat, sed apud omnes erit summa pax.

Verum quia et ab homine in Hebræo habet articulum dativi, et quia non rectè canis numeratur inter homines; hinc secundò et genuinè cum Chaldaeo et Vatablo sic explices: neque hominibus, neque iumentis filiorum Israel allatrat ulla canis: quia apud eos nulla erit plaga mortis, ac consequenter nullus locus et planetus in quo præ aliis bestialis ejulare et latrare solent canes, sed summa erit apud eos quies.

VERS. 8. — **DESCENDENTQUE SERVI TUI. Imò et tu, ô Pharaon, quod tamen suo deferens honori subitico, ut patet c. 12, v. 51.**

Decima hæc fuit plaga, nimirum eades primogenitorum tam hominum quàm iumentorum omnium, inflicta c. seq. v. 29, fuitque acerbissima. Primò, quia primogeniti summè chari et pretiosi sunt parentibus, præsertim quia inter hos primogenitos multi erant unigeniti unicique parentum hæredes. Secundò, quia singula familia hæc plagâ afflictæ luxerunt. Tertio, quia et Pharaon hæc plagâ primogenitum suum perdidit. Quarto, quia mediâ nocte hæc cædes contigit, unde hæc plaga permovit Pharaonem, ut absolutè Hebræos

dimitteret, qui eadem ipsâ nocte sua convasantes egressi sunt. Quintò, simul cum hæc plagâ Apis alique dii Ægyptiorum eversi sunt, ut patet c. 12, v. 12.

Quæres an hæc cædes facta sit per angelum bonum aut per malum. Per malum eam factam esse putant Lyranus et Abul.; probant ex c. 12, v. 25, ubi dicitur: *Non iniet (Dominus) percussorem ingredi domos vestras, et ledere:* hic ergo percussor fuit malus; voluit enim ledere Hebræos qui erant populus Dei (quod angelus bonus non fecisset); sed Deus id non permisit.

Verum Pererius et alii probabilis censent eam factam esse per angelum bonum: per hunc enim reliquæ plagæ inflicte sunt, ut dixi c. 7 sub linem quæst. 4. Ad argumentum respondeo, pro, non iniet, hebræicè est, non dabit, q. d.: Deus hæc omnia ordians et præscribens angelo iubebit illi ut Ægyptios feriat, vestras autem domos, ô Hebræi, pertranseat: itaque non dabit illi potestatem vos ledendi; unde non sequitur angelum hunc voluisse ledere Hebræos, sed tantum eum non acce,isse à Deo ordinationem illos ledendi. Ita Cajet. Adde inter Hebræos fuisse aliquos impure et improbæ vite, quos angelus juste ferire potuisset et voluisset, si Deus permisisset.

Nota, non unum, sed plures fuisse angelos, qui hæc eadem peregerunt, ut patet Psalm. 77, v. 49; hæc enim cædes eodem instanti facta est undique in singulis uribus et pagis per totam Ægyptum: idem autem angelus non poterat eodem instanti esse in tot locis, ibique tantam stragem tam discretè operari: secus fuit in exercitu Sennacherib, in quo, utpote conjuncto, unus angelus, unâ nocte occidit 185 milia, 4 Reg. 19. Unde Pererius probabiliter putat in quilibet civitate fuisse unum angelum qui occiderit primogenita Ægyptiorum.

Quæres secundò, qui intelligantur hic primogeniti? Respondeo: Omnes illi qui primò natî erant ex suis parentibus, sive haberent filios, sive non, et sive viverent eorum parentes, sive non: quare omnes patres-familias qui erant primogeniti, hic cæsi sunt, rursum eorum parentes, quin et filii, si erant primogeniti. Unde, quia Pharaon hic non fuit cæsus, hinc loquet eum non fuisse primogenitum, sed primogenito mortuo, vel præterito in regnum successisse. Addit Abulens, primogenitos hic intelligi tam feminas quàm mares, idque sive primogeniti essent respectu utriusque parentis, sive unius tantum. Quo posito, fieri poterat ut in unâ domo plures essent primogeniti, verbi gratiâ, ut paterfamilias esset primogenitus parentibus suis, et uxor primogenita esset suis, et utriusque filius primogenitus: et, si pater ille plures haberet uxores, atque ex singulis liberos, respectu cujuslibet uxoris erat unus primogenitus, ita ut in unâ familiâ quinque et plures subinde essent primogeniti, quos omnes in hæc plagâ cæsus esse censet Abul., atque ita facile fieri potuit id quod ait Script. c. 12, 50: *Neque enim erat domus in quâ non jaceret mortuus.* Deus tamen pro hisce primogenitis Hebræorum hic servatis, solos eorum mares primogenitos sibi offerri deposcivit, cap. 13, v. 12.

Audi de hæc cæde Sapientem c. 48: *Cum quietam, inquit, silentium contineret omnia, et nos in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus, Domine, exiens de celo à regalibus sedibus, durus debellatur in medium exterminii terram prostravit, gladius acutus insinulatum imperium tuum portans, et stans replevit omnia morte, et usque ad caelum attingebat stans in terra.* Hinc videtur quod angelus non peste, sed gladio occiderit hæc primogenita. Verum gladius in Script. omne instrumentum, omnia arma, omne genus mortis significat, ut alibi dixi: nec angelus indiget gladio; facilimè enim frangendo cor, aut collidendo partes vitales, aut suffocando aliisque similibus modis se solo potest homines occidere, perinde ut nos pulices digito comprimimus et occidimus.

Tropol. S. August. in lib. de Conventiâ decem præcept. cum 10 plagis Ægypti: Qui peccant, ait, contra decimum præceptum: *Non concupiscas, per fraudes, rapinas aliasque injustitias, hi puniuntur morte primogenitorum, quia non relinquant hæredes honorum malè partorum, ac non rarò eorum filii et hæredes, etiam primogeniti, emoriuntur; nam malè parta, malè dilabuntur, et:*

De malè quæsitâ non gaudet tertius hæres.

Secundò, primogenita Ægyptiorum sunt diabolus et angeli ejus quos Christus adventu suo perdidit. Rursum sunt hæresiaracha, et inventores falsarum religionum, quos Christi veritas cum suis extinguit auctori-bus. Ita Orig. et S. August. serm. 87 de Tempore.

Tertio, Pererius, Ægyptii, inquit, sunt hostes fidelium, puta diabolus et mundus. Diaboli primogenita sunt peccatum, maxime originale, ait Rupertus, et mors. Primus enim parens peccati fuit Lucifer et serpens in paradiso, ejusque invidia mors introivit in eremum terrarum. Hæc occidit Christus, cum mortem nostram moriendo destruxit et vitam resurgendo paravit. Mundi primogenita sunt concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum et superbia vite: hæc occidit Christi gratia pro munditia carnis et cordis, paupertatem spiritus ac humilitatem mentis. Nonne mundi primogenita sunt divitiæ, honores, voluptates, inanis gloria? hæc percussit Christus concubâ nocte nascente. Divitiis enim admirabili paupertate præsepiit, honores inauditi humilitate tenebrarum, voluptates ipsius stabulî asperitate contrivit. Unde jam paupertas divitiarum nonnem sibi vindicât, divitiæ, inopia appellatur; ignominia, indubria et opprobria, quæ Christi causâ tolerantur, honores dicuntur; crux, gloria; mors, vita; carcer libertas nominatur.

VERS. 9. — **ET EXIIT A PHARAONE FRATRES NIMI.** Tante tergiversationi, perniciæ et rebellionis Pharaonis. **DIXIT AUTEM DOMINUS AD MOYSEN.** Est epilogus et summa præcedentium capitum, q. d.: Dixit autem Dominus ad Moysen, pota ante plagas Ægyptiis immisissas, c. 5, 19.

VERS. 10. — **NON DEXIT FILIOS ISRAEL.** Hucusque sollicit, usque ad decimam plagam: nam in decimâ eos dimittit, uti videbimus cap. seq. v. 50.

IN EXODUM Dissertatio.

Liber, quem græcè voce Exodum, egressum scilicet, appellamus, ex historiâ exitûs Israelitarum ab Ægypto, nomen obtinuit. Apud Hebræos *Yeelle Sche-moth* inscribitur; quod scilicet votes ille primæ in hebræo libri textu leguntur historiâ completitur 145 annorum, quod scilicet ab obitu Joseph ad erectionem usque tabernaculi ad radices Sinai decurrerunt. In ipso historice limite, Moyses mota in Israelitas à regibus Ægypti persecutionis causas et occasionem edidit (cap. 1); dein lata in gentem edicta, maribus eorum à partu extinguendis (quoniam obstetricum pietas impiis Ægyptiorum conatibus interesserit) persequitur. Post hæc omnia, nuptiæ Jacobed cum Amram sequuntur, quibus parentibus ortus Moyses in amnis ripâ expositus, et à filia Pharaonis inventus, matrem suam habuit nutricem. Ab eâ in spem regie domus educatus, relictâ tandem aula, atque spe omni principatûs abjectâ, ad fratres suos invisendos, injuriasque ab illis depellendis se contulit; quare de vitâ periclitatus, presentissimum declinaturus periculum,

in Arabiam secessit. Ibi in domo Jethronis manens, filiam ipsius sibi despondit. Cum autem pascentis ovibus soceri sui occuparetur (capit. 5, 4), à Deo per visionem sollicitatus, ad relevandum à populo suo Ægyptiæ tyrannidis jugum, divini nominis cognitione, atque potrandorum miraculorum virtute auctus, missus est. Seccedens igitur Moyses, Sephoram uxorem suam, duosque filios secum adducebat; quos tamen deinde angeli in pecem Elizer irruentis visione territus, ad socerum remisit. Occurrerunt venienti Aaron, et cum ambo fratres ad montem Sinai venissent, legatione pro se fungi iterum à Deo jussi sunt. In Ægyptum igitur sese contulerunt (capit. 5, 6), ibique expositi Israelitis Dei voluntate, dein caram Pharaone se sistentes, dimissionem pro populo requisierunt. Rex detrectare primùm, deinde et populum novis oneribus opprimere, Moyses vicissim iterum in aulam, atque divinx virtutis, ejus nomine dimissionem Hebræorum petebat, potentiam ostensurus, statim projectam virgam in anguem transmutavit (capit. 7). Ve-

turnum nocte ad iudicium, ut perdat Ægyptios, id est, reprobos, ex hac figurâ, et ex Matth. 25, 6, docent S. Chrysost., Theophyl., Hieron. Iidem, qui addit hanc esse apostolicam traditionem. Alii tamen Christum putant venturum manere; sed de hac re alibi dicendum est.

EXORDIUM IN ÆGYPTUM. Nou locum mutans, sed actionem in quos enim hæcænis in vivis servavi, perdam et occidam; qui ergo ut ultor ab Ægypto abfui, iam ut victor ingrediar, eosque visitabo vindictâ meâ. Licet enim inter eos plerique parvuli innocentes sint, nocentium tamen sunt illi, ideoque quasi pars aliqua suat patrum noxiorum et rebellium, quos filiorum morte proletere decrevi. Deus enim est solitium et insonitium, vite et mortis dominus, ut insonitibus non injuste vitam adimat, ut dominus; solitibus vero iustissimè etiam eripiat, ut vindex malorum.

VERS. 5. — **ET ROBERTUR OMNE PRIMOGENITUM A PRIMOGENITO PHARAONIS QUI SEDET IN SOLIO EJUS.** Qui simul cum patre regnabit; vel, post patrem in solio sessurus et regnaturus est.

USQUE AD PRIMOGENITUM ANILLE QUÆ EST AD MOLAN. Quæ molas, puta trusaticas, versat in pistrino, quasi dicat: Glades hæc in unnes, et à nobilissimo usque ad vilissimum pervadat. Juste casu primogenitorum puniuntur qui Hebræos primogenitum Dei populum oppræsserant, et proles eorum nascitulas interemerant, ait Theodor.

VERS. 6. — **FRUITQUE CLANOR MAGNUS.** Generalis enim hæc plaga omnes tetigit: nam, cum postea mersus est Pharaon cum suis, plaga illa non omnes tangebat domos, sed tantum militum Pharaonis: neque valde Pharaonem sublatum doluerunt Ægyptii, utpote cujus culpâ tantis incurrerant clades et calamitates.

VERS. 7. — **APUD OMNES AUTEM FILIOS ISRAEL NON MUTIET CANIS AB HOMINE USQUE AD PECUS.** Est proverbium hebræum, q. d.: Nemo hominum, nullum pecus mutiet ut mugiet, ne canis quidem, qui minimo strepitu allatrat, sed apud omnes erit summa pax.

Verum quia et ab homine in Hebræo habet articulum dativi, et quia non rectè canis numeratur inter homines; hinc secundò et genuinè cum Chaldaeo et Vatablo sic explices: neque hominibus, neque iumentis filiorum Israel allatrat ulla canis: quia apud eos nulla erit plaga mortis, ac consequenter nullus locus et planetus in quo præ aliis bestialis ejulare et latrare solent canes, sed summa erit apud eos quies.

VERS. 8. — **DESCENDENTQUE SERVI TUI. Imò et tu, ô Pharaon, quod tamen suo deferens honori subitico, ut patet c. 12, v. 51.**

Decima hæc plaga, nimirum eades primogenitorum tam hominum quàm iumentorum omnium, inflicta c. seq. v. 29, fatuque acerbissima. Primò, quia primogeniti summè chari et pretiosi sunt parentibus, præsertim quia inter hos primogenitos multi erant unigeniti unicique parentum hæredes. Secundò, quia singula familia hæc plaga afflicte luxerunt. Tertio, quia et Pharaon hæc plaga primogenitum suum perdidit. Quarto, quia mediâ nocte hæc cades contigit, unde hæc plaga permovet Pharaonem, ut absolutè Hebræos

dimitteret, qui eadem ipsâ nocte sua convasantes egressi sunt. Quintò, simul cum hæc plaga Apis alique dii Ægyptiorum eversi sunt, ut patet c. 12, v. 12.

Quæres an hæc cades facta sit per angelum bonum aut per malum. Per malum eam factam esse putant Lyranus et Abul.; probant ex c. 12, v. 25, ubi dicitur: *Non sinit (Dominus) percussorem ingredi domos vestras, et ledere:* hic ergo percussor fuit malus; voluit enim ledere Hebræos qui erant populus Dei (quod angelus bonus non fecisset); sed Deus id non permisit.

Verum Pererius et alii probabilis censent eam factam esse per angelum bonum: per hunc enim reliquæ plage inflicte sunt, ut dixi c. 7 sub linem quæst. 4. Ad argumentum respondeo, pro, non sinit, hebræicè est, non dabit, q. d.: Deus hæc omnia ordians et præscribens angelo iubebit illi ut Ægyptios feriat, vestras autem domos, ô Hebræi, pertranseat: itaque non dabit illi potestatem vos ledendi; unde non sequitur angelum hunc voluisse ledere Hebræos, sed tantum eum non acce,isse à Deo ordinationem illos ledendi. Ita Cajet. Adde inter Hebræos fuisse aliquos impure et improbæ vite, quos angelus juste ferire potuisset et voluisset, si Deus permisisset.

Nota, non unum, sed plures fuisse angelos, qui hæc eadem peregerunt, ut patet Psalm. 77, v. 49; hæc enim cades eodem instanti facta est undique in singulis uribus et pagis per totam Ægyptum: idem autem angelus non poterat eodem instanti esse in tot locis, ibique tantam stragem tam discretè operari: secus fuit in exercitu Sennacherib, in quo, utpote conjuncto, unus angelus, unâ nocte occidit 185 milia, 4 Reg. 19. Unde Pererius probabiliter putat in quilibet civitate fuisse unum angelum qui occiderit primogenita Ægyptiorum.

Quæres secundò, qui intelligantur hic primogeniti? Respondeo: Omnes illi qui primò natî erant ex suis parentibus, sive haberent filios, sive non, et sive viverent eorum parentes, sive non: quare omnes patres-familias qui erant primogeniti, hic cæsi sunt, rursum eorum parentes, quin et filii, si erant primogeniti. Unde, quia Pharaon hic non fuit cæsus, hinc loquet eum non fuisse primogenitum, sed primogenito mortuo, vel præterito in regnum successisse. Addit Abulens, primogenitos hic intelligi tam feminas quàm mares, idque sive primogeniti essent respectu utriusque parentis, sive unius tantum. Quo posito, fieri poterat ut in unâ domo plures essent primogeniti, verbi gratiâ, ut paterfamilias esset primogenitus parentibus suis, et uxor primogenita esset suis, et utriusque filius primogenitus: et, si pater ille plures haberet uxores, atque ex singulis liberos, respectu cujuslibet uxoris erat unus primogenitus, ita ut in unâ familia quinque et plures subinde essent primogeniti, quos omnes in hæc plaga cæsos esse censet Abul., atque ita facile fieri potuit id quod ait Script. c. 12, 50: *Neque enim erat domus in quâ non jaceret mortuus.* Deus tamen pro hisce primogenitis Hebræorum hic servatis, solos eorum mares primogenitos sibi offerri deposcit, cap. 13, v. 12.

Audi de hæc cede Sapientem c. 48: *Cum quietam, inquit, silentium contineret omnia, et nos in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus, Domine, exiens de celo à regalibus sedibus, durus debellatur in medium exterminii terram prostravit, gladius acutus insinulatum imperium tuum portans, et stans replevit omnia morte, et usque ad caelum attingebat stans in terra.* Hinc videtur quod angelus non peste, sed gladio occiderit hæc primogenita. Verum gladius in Script. omne instrumentum, omnia arma, omne genus mortis significat, ut alibi dixi: nec angelus indiget gladio; facilimè enim frangendo cor, aut collidendo partes vitales, aut suffocando aliisque similibus modis se solo potest homines occidere, perinde ut nos pulices digito comprimimus et occidimus.

Tropol. S. August. in lib. de Conventiâ decem præcept. cum 10 plagis Ægypti: Qui peccant, ait, contra decimum præceptum: *Non concupiscas, per fraudes, rapinas aliasque injustitias, hi puniuntur morte primogenitorum, quia non relinquant hæredes honorum malè partorum, ac non rarò eorum filii et hæredes, etiam primogeniti, emoriuntur; nam malè parta, malè dilabuntur, et:*

De malè quæsitâ non gaudet tertius hæres.

Secundò, primogenita Ægyptiorum sunt diabolus et angeli ejus quos Christus adventu suo perdidit. Rursum sunt hæresiaracha, et inventores falsarum religionum, quos Christi veritas cum suis extinguit auctori-bus. Ita Orig. et S. August. serm. 87 de Tempore.

Tertio, Pererius, Ægyptii, inquit, sunt hostes fidelium, puta diabolus et mundus. Diaboli primogenita sunt peccatum, maxime originale, ait Rupertus, et mors. Primus enim parens peccati fuit Lucifer et serpens in paradiso, ejusque invidiâ mors introivit in erbem terrarum. Hæc occidit Christus, cum mortem nostram moriendo destruxit et vitam resurgendo reparavit. Mundi primogenita sunt concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum et superbia vite: hæc occidit Christi gratia pro munditia carnis et cordis, paupertatem spiritus ac humilitatem mentis. Nonne mundi primogenita sunt divitiæ, honores, voluptates, inanis gloria? hæc percussit Christus concubiâ nocte nascente. Divitiis enim admirabili paupertate præsepiit, honores inauditi humilitate tenebrarum, voluptates ipsius stabuli asperitate contrivit. Unde jam paupertas divitiarum nonnem sibi vindicat, divitiæ, inopia appellatur; ignominia, indubria et opprobria, quæ Christi causâ tolerantur, honores dicuntur; crux, gloria; mors, vita; carcer libertas nominatur.

VERS. 9. — **ET EXIIT A PHARAONE FRATRES NIMI.** Tante tergiversationi, perniciæ et rebellionis Pharaonis. **DIXIT AUTEM DOMINUS AD MOYSEN.** Est epilogus et summa præcedentium capitum, q. d.: Dixerat autem Dominus ad Moysen, potè ante plagas Ægyptiis immisissas, c. 5, 19.

VERS. 10. — **NON DEXIT FILIOS ISRAEL.** Hucusque sollicit, usque ad decimam plagam: nam in decimâ eos dimittit, uti videbimus cap. seq. v. 50.

IN EXODUM Dissertatio.

Liber, quem græcè voce Exodum, egressum scilicet, appellamus, ex historiâ exitus Israelitarum ab Ægypto, nomen obtinuit. Apud Hebræos *Yeelle Sche-moth* inscribitur; quod scilicet votes ille primæ in hebræo libri textu leguntur historiam complectitur 145 annorum, quos scilicet ab obitu Joseph ad erectionem usque tabernaculi ad radices Sinai decurrerunt. In ipso historice limite, Moyses motus in Israelitas à regibus Ægypti persecutionis causas et occasionem edidit (cap. 1); dein lata in gentem edicta, maribus eorum à partu extinguendis (quoniam obstetricum pietas impiis Ægyptiorum conatibus interesserit) persequitur. Post hæc omnia, nuptiæ Jacobus cum Amram sequuntur, quibus parentibus ortus Moyses in amnis ripâ expositus, et à filia Pharaonis inventus, matrem suam habuit nutricem. Ab eâ in spem regie domus educatus, relictâ tandem aula, atque spe omni principatus abjecta, ad fratres suos invisendos, injuriasque ab illis depellendis se contulit; quare de vitâ periclitatus, presentissimum declinaturus periculum,

in Arabiam secessit. Ibi in domo Jethronis manens, filiam ipsius sibi despondit. Cum autem pascentis ovibus soceri sui occuparetur (capit. 5, 4), à Deo per visionem sollicitatus, ad relevandum à populo suo Ægyptiæ tyrannidis jugum, divini nominis cognitione, atque potrandorum miraculorum virtute auctus, missus est. Seccedens igitur Moyses, Sephoram uxorem suam, duosque filios secum adducebat; quos tamen deinde angeli in pecem Elizer irruentis visione territus, ad socerum remisit. Occurrerat venienti Aaron, et cum ambo fratres ad montem Sinai venissent, legatione pro se fungi iterum à Deo jussu sunt. In Ægyptum igitur sese contulerunt (capit. 5, 6), ibique expositi Israelitis Dei voluntate, deinde caram Pharaone se sistentes, dimissionem pro populo requisierunt. Rex detrectare primùm, deinde et populum novis oneribus opprimere, Moyses vicissim iterum in aulam, atque divinx virtutis, ejus nomine dimissionem Hebræorum petebat, potentiam ostensurus, statim projectam virgam in anguem transmutavit (capit. 7). Ve-

rum prodigium non absimili prestigio Ægyptiorum magis eludentibus factum est, ut pernix regis animus Hebræorum petitionibus non acquiesceret. Ad plagas igitur ventum est, novarumque novis accessione nihil tamen à rege potuit impetrari. Ita aque Nilî in sanguinem transmutata sunt; ranis primum, deinde muscæ parvis, atque vulgaribus tota latè regio ebulluit, ut homines, et iumenta omnia ac pecudes desolarentur (capit. 8). Tot malis urentia ulcera in pectus, et iumentis successerunt (capit. 9); sata omnia ruens grandio depasta est; undique verò discurrunt fulmina, atque reboant tonitrua terrorem inferebant. Sub hæc, locustis infesta omnia (capit. 10), densaque tenebris horrida. Nihil tamen de pristina obstinatione recedente regis animo, divitiarum utionis gladius tandem in necem omnium primogenitorum Ægypti descendit; cum interitum apud Hebræos, atque in terrâ Gessen, ubi populi sedes, salta essent omnia.

Ante hæc omnia, segregare sibi agnum, ut quæ nocte secessio faciendâ erat, cibis suppetere populo, Moyses iusserat. Quibus autem circumensis victimâ immolanda atque in cibum adhibenda esset omnibus deinde succedentibus generationibus, cap. 12, persequitur. Post illam ab Angelo Dei in omnes Ægyptiorum primogenitos necem, divinâ iussione sacros Domino offerre omnes primogenitos, tam hominum, quam brutorum, Hebræis injunctum est (capit. 13). Post hæc dissectione factâ ab Ægypto, populus Iamessen primogenitus, deinde Socoth, ac tandem Elham venerunt. Exiit iter prosequentibus ignes columna noctis tenebras suâ luce depellens, solis verò calorem umbrâ suâ temperans, viam monstravit.

Sub hæc, Pharaon indulgentie sue in populum penitens, tumultuario exercitu coacto, abentium viam insistens, castrametantes in Beelsephon ad mare Nêbrum assecutus est (capit. 14). Actum fuisset de populo, nisi Moyses, elata virgâ prodigiâ, in medio pelagi sinu viam Israëlitis fugientibus in aversam ripam aperisset. Ægypti statim abentes urgere, audacter et ipsi potentem in mari viam ingredi; vix tamen ingressos, recurrentes unde, omnes, ne uno quidem excepto, absorberunt.

Moyses è presentissimo periculo liberatus, solennes gratiarum actiones, novo adornato cantico, Domino persolvit (capit. 15). Post emensum tridui itinere desertum Sur, populo in Marâ castrametanti, amaricantes loci aquas Moyses miraculo potabiles exhibuit. Nunc motis castris, Eliu primum, deinde in desertum Sine ventum est (capit. 16); qui sanè locus et manna plentis, et coturnicum in escam populi volitantium prodigio celebratur. Altera statio ad Raphidim succedit (capit. 17), ubi Moyses aqua è silice eduxit, atque insignem de Amalecitis victoriam Josue reportavit. De adventu Jethro in castra Israelitarum, atque prescriptâ ab illo politim disciplinâ historiam legitimus in cap. 18, quanquam scribis coactis, post erectum scilicet tabernaculum, facillè intelligimus. Succedens tandem ad Sinai populus, in spem inveniendi cum Domino fœderis, ipso Domino invitante, erectus (capit.

19), post tridui expectationem, insedentem montis vertici Dei majestatem spectavit. Quare Moyses, consensu monte, Decalogum, nempe totius legis summam, ipso Deo tradente, accepit (capit. 20). Alia etiam nonnulla, que cap. 21, et 22, et 23, referuntur, eâ occasione precepta sunt; que Moyses ad populum deinde referens, inveniendi fœderis, immolatarum in eam rem victimarum sanguine, auctor fuit. His peractis iterum Moyses ad Deum, à quo totius tabernaculi mox fabricandi ideam, quasi latè cap. 25, et 26, et 27, et 28, et 29, et 30, et 31, describitur, accepit. Cùm tamen vir sanctus longiorem in Sinai moram traheret (capit. 32), populus ejus rei fastidit, tandem in idololatriam, aureo vitulo erecto, prolapsus est.

Quod cùm Moyses, relicto tandem monte, intellexisset, rei dolore tabulas lapideas, quas deferabat, in terram allisit, statimque ad vitulum convolsus, deiecit comminatusque; in prevaricatores verò stricto gladio, adjuvantibus inter Levitas qui in ille permanserant, impium scelus 25,000 reorum sanguine explavit. Succedens deinde in montem, veniam, pristinamque in Hebræos Dei providentiam (cap. 35) impetrat. Jusus verò novas parare lapideas tabulas, atque solitarii iterum ascendere montem, omnibus actuum executioni mandatis, post divinum 40 dierum aliorum, tandem novas legis tabulas ad populum contulit. Sed cùm novâ coruscans luce intuitum oculos prestringeret, haud alacri animo occurrentem populum adoratione primum confirmat, dein ad opus tabernaculi spontaneam oblationem offert singulis horitur (cap. 35). Diros interea opifices *Salel* et *Hoobab* peritissimos, novâ divinitus sapientiâ instructos Deus operi moliendo pares comparaverat (cap. 36, 39), quibus usus Moyses perfectum tandem tabernaculum primâ die primi mensis anno ab egressu Ægypti secundo (cap. 40) erexit. Hæc historie hujus libri summa.

Quod in hoc opere lectores intentos potissimum detinet, fœdus est à Deo cum Israëlitis initum, et pollicæ genus in republicâ Hebræorum constitutum. Sapientissimis legibus sancitis, tota republice, et religionis administratio directa est. Deus legislatoris sibi, patroni, regis, patris, Dei tandem Hebræorum munus vindicat; vix autem in regem agnitus, atque fœderis instrumentum solenni ceremoniâ firmatum est, statim Deus dignitatem hanc suam exereat, toto majestatis apparatu edicta rogat, atque exemplo regum orientalium insigne sibi tabernaculum in medio populi constituit. Ibi numero, regio, satellitio stipatis, è penetralibus tabernaculi commissa Moysi famulo suo jussa populo edici præcipiebant. Nec alibi oracula de futuris eventibus rebusque oculis redebantur, quam è mediâ veluti ejus loci caligine, que Numen occultans, majestatem et terrorem angebat. Hanc Numinis tremendam majestatem in medio castrorum Israëliti Balaam respiciens, ait (Num. 25, 21): *Non est angustum in Jacob, nec divinitio in Israel. Dominus Deus ejus cum eo est, et clangor victorie regis cum illo.*

Ea verò constituta est à Deo populo regendo politia, ut à Deo ejusque jussionibus omnia penderent. Ille

bellum indicit: illo castra metari jubet in deserto; movendaque jussu clangentis buccine imperat. Hebræorum reipublice, quam scriptor quidam jure *Theocratiam* sive divinam politiam appellavit (Joseph. l. 2. contr. Appion.), Hebræorum, inquam, reipublica subjecti omnes tribus per annum vicibus coram rege Deoque suo sistere jubebantur, ut scilicet sponte se illi subjectos, munero oblatione (vacuum enim coram Deo apparere nefas) profiterentur. Omnes primores nata tam hominum, quam brutorum, sicut et primitiæ, ac decimæ non fructum tantum atque messium, sed et decimæ pariter temporis, indicitis in eam rem festis solemnibusque diebus, de jure regis Deique censebantur. Quod scilicet exemplo regum orientalium, parisi in suâ ditone exigentium, sancitum est (Reg. 15, 16); annos enim et necessaria omnia usibus domesticis atque exercitiis, subjecti quilibet populi suis singuli regibus sufficiebant. Ita pariter Deus omnia hæc deferri jussit ad templum, ut in usum altaris, sacerdotum, et levitarum, quibus tanquam domesticis et ancillis utebatur, impenderent. Scitè quidem observat Philo, sacerdotes in lege regibus et principibus comparari, si honor illis prescriptus spectetur: deferri enim ad illos sancitum ab universâ gente tributa, decimas tempe, et primitias tam fructuum omnium, quam gregum. Studio autem atque voluntati, quæ populus singula conferabat, nihil erat reliquum; cùm oblationes illas inter solennes gratiarum actiones, fastuosæ acclamationes ita offerret, ut que ministri Dei ab illis acciperent, ipsi recipere sibi viderentur.

Commisa in legem crimina præ tabernaculi foribus victimarum mactatione expiabantur; quo scilicet cruoris indicio reos se capitalis criminis atque subeunda mortis Deo, vitæ auctori, profitebantur (vide Euseb. Demonstrat. lib. 1. cap. 10; Theodoret. quest. 61 in Exod.). Mactatas eâ occasione victimas vel degustare quidem nefas, sed partim altaris igne consumptæ, partim in esum sacerdotis sacrificium offerenti cedebant; quasi scilicet reos indignum se, qui de mensâ Dei sui participaret, agnosceret. In sacrificiis pacificis et eucharisticis hostiæ portio coram Domino degustanda, sacrificium procuranti celebat; altera verò portio sacerdotibus reservabatur, ut nempe signum esset Dei cum populo fœderis, pro recepto apud populos variis more, ut scilicet post inita fœdera uni simul omnes mense, pacis, et conjunctionis argumentum, assiderent. Ita Isaac cum Abimeleco (Genes. 26, 28), Jacob cum Labano (Gen. 32, 46), Josue cum Gabaonitis (Josue 9, 14) cibos degustarunt; sicut vicissim, more illum spectans S. Paulus, ab idololâs fideles abstinere præcepit (1 Cor. 10, 20).

Summum sacerdotem in domo suâ principem Domini constituit, cui in Sanctuarium aditus uni patebat; nonnulli tamen solennes adhibitis ceremoniis, aliisque observatis religionibus, quibus obsequium et religio loco sancto conciliabatur. Solennes hujus ministris vestes, à Domino prescriptæ, tantæ dignitatis argumentum sunt et emblemata. Super humeros et pectus nomina 12 tribuum Israel insculpta deferabant;

quippe quod cura omnis, et administratio populi ad sacerdotem pertineret; agendumque illi esset cum Deo de universi populi rebus; à quo vulgaris populus majesticis timore absterrebat. Lambiam auream fronti impositam gestabat, in quâ insculpti litteris legebatur: *Sancitum Domino*, quod scilicet, ait Moyses (Exod. 28, 36, 38), commissa à populo in sanctitatem loci, in oblationibus et sacrificiis crimina expiare ad sacerdotem pertineat. In rebus arduis summum sacerdotem consulendum Dominus edicit, jussu prorsus in Rationali *Urim*, et *Tummim*, nempe doctrinam, et veritatem, seu, ut illa Moyses appellat, *judicium florum Israel* (Exod. 28, 30) gestare, quod est supremi populi Dei Judicis indicium. Porro ex Urim virtus reddendi oraculi petebatur, ut disponente Deo, ut in iudiciis summi sacerdotis sententias pronuntians pondus oraculi agnosceretur. Deformes viros à sacerdotio absterret (Levit. 21, 17, 18); quare vitæ aliquo corporis infirmos, sive contemptibiles humocationes rejicit. Parent etiam apud Reges Persarum consuetudinem obtinuisse in historia Danielis legitimus (Dan. 4, 4).

Subjectis sibi populi imperio despotico uti, atque unicè in illos regnare principem est. Deus itaque, populi sui libertatis studiosus, alienis perpetuo mancipio servire neminem patitur (Exod. 21, et Levi. 25); quare mancipia omnia hebræa Sabbatice sive Jubilee anno manumitti præcepit; avitas hereditates distrabere vetat, quippe qui nec vitæ suo, neque honorum, quorum usum tantùm à Deo habere, domini essent. Operum et quietis tempus dirigens Deus, aut inuentis atque mensis exordium, quo scilicet ad nitum ejus penderent omnia, determinat. Sacerdotes et Levitæ, veluti domus Dei servitii addicti, peculares deferre vestes jussi sunt; de mensâ Domini participant, de vicinis scilicet, quorum tantum adepti, et sanguis Domino libantur, et de pane in altari ipsius appositio. Ita legitimus in historiis apud Reges Persarum obtinuisse, ut omnia que ministris deinde regie domus distribuerentur, mense prius regie imposita essent; nemo enim, qui regi serviret, nisi de cibo regi appositio alebatur (Athen. l. 6, c. 14). Peculiaris erat pariter mensa genio regis, dapibus aliisque necessariis, instar regie mensæ, instructa. Ita et Deus in paratâ sibi mensâ panis propositionis perpetuo appoi, vino adjecto, præcepit; quemadmodum et hodieca matutina, et vespertina, quotidie in limine tabernaculi offerebatur.

Quò autem altam de sanctitate suâ, rerumque sacrarum religione Hebræis inderet existimationem; vel ipsas, que invitè obrepserant, multas stas sacrificiis et precibus eluendas prescribit. His verò legibus maculis si quis pollueretur, continuo à sacris tractandis arebatur, atque si quis prædes tabernaculi religionem legali aliquâ macula violasset, huic capitali supplicio erimen eluendum erat. Populus universus eâ disciplinâ in castris tabernaculo circumfusos detinebatur, quasi scilicet in aula sui principis, vel sub ipsius regis oculis positus esset. Nec sanè ejus disciplina aliam assignat causam Deo, quam quod ipsius Dei oculis subjicerentur: *Sancitè estote*, ait, (Levit. 11, 45,

Hebraicas, vel Hebraeos *Aegyptizantes* fuisse dicit. Marshamus *Can. Aegypt.* sec. 9, et Spencerus de *Leg. Hebr. ritual.* aliam planè contrariam, et fortè etiam aliquantò exorbitantem à recto, tenentes viam, defecerunt, Judaicarum caeremoniarum plerasque ex *Aegyptiis* esse repetendas.

Nemo planè dixerit, tantam inter infensas alioquin gentes affinitatem fortuito casu deberi; quanquam fateamur oportet, in eà de moribus utriusque gentis disquisitione, hanc utriusque populi similitudinem pariter, et in legibus caeremoniisque affinitatem, negotii plurimum facessere. Proficitur non semel Deus, deducturum se electum populum suum à moribus et superstitionibus *Aegyptiorum*; sive imitatione (*Levit.* 18, 2, 3), sive commercio, et fudere (*Deut.* 12, 30, 31) cum illis conjungi vetat; præcipit insuper, ut ea quibus *Aegypti* eundem impendunt, sibi immolent in sacrificium (*Exod.* 8, 26). Illis ergo consiliis suis repugnasset Deus, si paria intrasset inter Judaeos, quam jam apud *Aegyptios* servarentur.

Nec minor erat *Aegyptiorum* à Judaeis aversio, in tantum ut non mensi quidem, Josephi Patriarchæ ætate, illos digantur (*Gen.* 45, 52); eroyritique deinde in dies odium, ex quo potissimum Moyses Israelcem, tanto *Aegyptiorum* dispensio, ò captivitate reduxit. Infestos inter se utroque populos dissidere Josephus historicus lib. 1 cont. Appion. non diffidetur; nec ab eà re abhudit Herodotus lib. 2, cap. 78, testatus, legibus suis *Aegyptios* ita inhzere, ut alias aliarum gentium officia convenisse, quò non patenter, quin et commercium illos cum exteris omnibus respere, ne quid aliena superstitionis recipere cogantur, testatur Chremeno apud Porphy. de Abst. lib. 4. Quis ergo fieri potuisse crediderit, ut religionis et superstitionis à se inventæ; itemque existimationis seu tenax ad eò populus, aliena faciliè, et maxime hebraica, que nonnisi odio et contemptu prosequatur admittet?

Israelitarum verò erga alias gentes habitudo alia planè erat, ac *Aegyptiorum*; quanquam enim odio et contemptu ceteros aversarentur, suisque inhzere moribus; insità tamen voluntatis propensione in idolatriam et finitimarum sibi gentium superstitiones ferentur. Nihil eà re frequentius in S. Scriptura, cujus libri, et maxime prophetici, crebras exhibent in idololatrias Judæos invectivas. Sed, quod mirum est, ipsos quos imitantur Judæi, populos, incircumcisorum nomine per sanctorum contemptum traducebant. Judæos tanquam insociabilem et à ceterorum commercii alienam gentem describit historicus. Hæc de illis Tacitus lib. 5 Hist.: *Moses, quò sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque cæteris mortalibus indidit. Profana illis omnia, que nos sacra: rarsim concessa apud illos, que nobis incesta.... Il ritus, quoquomodo induci, antiquitate defenduntur.* Hæc sententiarum consiliorumque repugnantia, ritus planè diversos repugnantesque, Baal pariter et veri Dei, in Hebræos invexit, coegitque invitos pariter et volentes, superstitionis communiæ cum infensa alioqui, et despectis à se gentibus conjungi. Quibus ita se

habentibus, ex *Aegyptis* potius expressæ Judaica caeremonia reputari potuissent; quippe que, semel in populum invecata, cum excindi non possent, in sacros usus traducerentur.

Si quis tamen has inter utrumque populum affinitatem pariter et similitudinem alià planè ratione speciem voluerit, viam facile inibit, ut repugnantes in speciem difficultates conciliet. Vera itaque scerantur à falsis, certa ab incertis, que jactabunda *Aegyptiorum* veritas, sive stulta Græcorum credulitas in historias *Aegyptiorum* et Hebræorum invexit commenta ab illis, que in historiâ sacrâ Deo auctore referuntur; statimque, versâ controversiæ facie, Judæos quidem pauca ab *Aegyptis*, *Aegyptios* verò à Judæis plura derivasse intelligemus. Factum etiam deprehendemus non rarò, ut leges utriusque repugnantes de industria, et annulationis zelo rogarentur; quin et accidisse aliquando, ut moribus et sententiis fortuito casu convenirent. Quæ quidem omnia et plurius assequamur, utriusque gentis affines inter se leges percurrere sunt; simulque curandum, ut sedulo tempora et momenta omnia, que utriusque republicæ statum et politiam immutarunt, distinguantur.

Lata à Moysè leges omnes sive morales sunt, sive judiciales, sive caeremoniales. Moralibus sancientiis unicè spectatum rationis dictamen, sicut et insità illa boni malique, et Dei, ac sui ipsius generalis notio. Populos autem inter se moribus et genio licet infestissimos, in communibus tamen erga Deum et proximum officis convenisse, quis jure miretur?

Leges judiciales ex ratione derivatæ, ad republicæ politiam, atque universi populi felicitatem collantur. Quare nullo negotio fieri potuisse credimus, ut duo legislatores eundem sibi finem boni publici præstituentes, sive contraria inter se, sive affinia duabus distitis gentibus pro variis condendarum legum circumstantiis, edixerint; quanquam aliqui, neque de similibus, neque de repugnantibus legibus præscribendis vel semel quidem cogitaverint. Sive igitur judiciales Hebræorum leges ad *Aegyptias* accesserint, sive longo recesserint intervallo; Moysen tamen ad illas sive imitandas, sive aversandas respexisse (nisi si quando contrariam planè sanctionem pravis quibusdam corruptisque *Aegyptiorum* moribus opponit) immeritò deducemus.

Cæremoniales denique leges circa religionem versantes, ita reputandæ sunt, quasi ex arbitrio et voluntate legislatoris unicè dependant, legislatoris, inquam, non temerè illas quidem, sed ad præcipuum generalem finem omnes dirigentis (1); singulas verò ita præscribentis, ut rationem cur hæc potius, quam illa præscripserit, nemini reddere teneatur.

Itaque si Moysen novæ constituende religionis consilio curas indixit, et solemnitates, sive caeremonias item, et sacrificia sicut et sanctuarium ad cultum Domini præscripsit; si tandem sacerdotes statuit et

(1) Vide S. Thom. 1-2, qu. 102, à cap. 2 usque ad 5, et Rab. Maim. part. 5.

altare; sique in rebus omnibus cum cæteris legislatoribus paria molientibus, sine quibus homines in unum religionis corpus vix coirent, convenisse deprehendatur, quis, rogo, inter prodigia deputaverit. Ex quibus planè nemo jure deduxit, omnes illos legislatores, dum politiam quisque suam molirentur, alterum alterius imitationem affectasse; si qua tamen non in religione universâ constituendâ, sed in singulis caeremoniis et ritibus peculiaribus affinitas et oppositio deprehendatur; aliter tunc sanè de illis philosophandum, atque ita constituendum, ut de industria planè, non fortuito casu ita factum esse judicetur. Si affectata igitur quædam similitudo vel oppositio in Hebræorum et *Aegyptiorum* singulis caeremoniis apparcat, uti cum de sacrificiis agitur, de vestibus sacerdotum, de sexu, veltre, ætate, cæterisque victimarum conditionibus; sicut et de formâ ac structurâ altaris alisque ab unico legislatoris arbitrio dependentibus; hæc planè omnia datâ operâ atque consilio invecata censenda sunt. Cum enim legibus illis sola steterit pro ratione legislatoris voluntas, cur ille potius, quam alie sanctæ fuerint, non alia sanè ratio, quam in legislatoris voluntate quaerenda est. Si qui igitur ejusmodi aliquando occurrat, atque inter duas gentes varietas sive affinitas caeremoniarum observetur, id totum sive ex legislatoris, sive ex populi electione repetendum est. Tota molè difficultatis vis in eo vertitur, ut ex his populis in his caeremoniis servandis jure vetustatis alteri præscripserit. Scitum ex Scripturâ (1), Judæos in *Aegypto*

(1) Josue 24, 14: *Anserte deos, quibus servierunt patres vestri in Mesopotamiâ et in Aegypto.*

ad idola declinasse, quam faciem neque ab *Aegypto* secedentes, neque iter per desertum facientes abjecerant (*Amos* 5, 26; *Ezech.* 23). Porrò fictam hanc nominum religionem jam inde ante Israelitas in eâ provinciâ obtinisse (*Exod.* 52), ubi omnibus succedentibus seculis regnavit, atque ab his superstitionibus populum suum Dominum removere voluisse (vide ad *Gen.* 45, 16) nullus dubito. Quæ cum ita sint, continuo fateamur oportet, caeremonias illas et ritus inter utroque populos diametro oppositas, non alio apud Israelitas consilio invecatas fuisse, quam ut *Aegyptiacis* moribus adversarentur.

Quod ad ritus apud utramque gentem affines attinet, unâ Patres conveniunt (1) diabolo illos auctore, quem divinitatis simiam appellant, in paganos ex Hebræis derivasse fuisse. Sed quo bono Satanas sacras Dei caeremonias in *Aegyptum* invexerit, quo insuper consilio *Aegyptii* infense sibi gentis mores adoptassent? Quid quòd *Aegyptiorum* religio vetustate hebræam superat? Nonne insuper Hebræi ante egressum ex *Aegypto* ad *Aegyptias* superstitiones declinaverant, quas etiam ab eâ provinciâ remoti nondum penitus abjecerunt? Hebræi itaque *Aegyptiorum* potius quam *Aegyptii* Hebræorum plagiarum accusantur. Excipiamus tamen ritus nonnullos oportet, quos Hebræi secum in *Aegyptum* invexerunt, ut circumcisionem, quam ex Hebræis in eas gentes derivatam infra demonstrabimus. (CALMET.)

(1) Tertull. de Præser.: *A diabolo scilicet, cujus sunt partes interestendi veritate, qui ipsa quoque res divinarum Sacramentorum, in idolorum mysteris emulatur.* Vide et S. Aug. Epist. 102, q. 3, num. 18, 20.

DE ORIGINE ET ANTIQUITATE CIRCUMCISIONIS Dissertatio.

Circumcisionem avitum esse ritum, in suo solo natum, *Aegyptii* olim jactantur. Herodotus, à sacerdotibus ejusdem gentis instructus, idem Græcis persuaserat: et Religionis christianæ osores, de opprobrio Judæorum invidiam in illam creare conati, hanc instaurarunt objectionem; circumcisionem nempe, non ita peculiarèr Judæorum fuisse ritum, quin et apud *Aegyptios* prius obtineret; cessarent proinde prerogativam illam, tanquam selecti à Deo populi, sibi divinitus datam jactare. Hæc Celsus in Christianos ingerbat (apud Orig. l. 1, et 5 contra Celsum); cui Origenes respondet, Judæis pariter, primos se circumcisionis auctores asserentibus, saltem æquum esse cum *Aegyptiis* jus, ut affirmantibus crederetur; Judæorum circumcisionem alium planè esse ab *Aegyptiorum* et Ismaelitarum, tam illius insititende fine, tum lege institute, tum etiam initiandorum eo ritu

mente spectatâ. Judæi enim unam tantum circumcisionem octavâ die probant; cætera tanquam vanas et superfluas abijciunt. Preproptere igitur Celsus, ait, varias hæc caeremonias et ritus confundit. Demonstrat tandem iniquum esse relevatos per Jesum Christum et Apostolos à jugo legis, fideles invidiâ legis Judaicæ onerare. Julianus imperator tradit Abrahamum, cum è Chaldæis in *Aegyptum* venisset, circumcisionis ritum ibidem didicisse, quem sanè Christiani, illos se gentinos Abrahami jactantes, recipere teneantur; cui S. Cyrillus, iis que de Abrahamo ab Apostolâ dicebantur, ne refutatis quidem, respondet, cordis et spiritus circumcisionem unicam esse, quam Jesus Christus à fidelibus exigit; carnalem verò ad salutem supervacaneam prostratis esse et inutillem (*Cyrl.* l. 10 contra Jul.).

Cum ad hoc usque temporis erudit quidam non

desint (Marsh. Can. Ægypt. sec. 5. Joan. Cleric. in Genes.), qui circumcissionis primò invecce deus Abrahamo abdicantes, ab Ægyptiis, si non omnibus, saltem sacerdotibus primitus usurpatum credant; idè laborandum nobis est, ut in omnes illius populos ex Judæis derivatam circumcissionem ostendamus; ea omnia quæ de vetustate hujus ritus apud Ægyptios, Æthiopes, et Colchos ab Herodoto aliisque auctoribus feruntur, vana esse et inanè demonstrant.

Ægyptios antiquitatem suam atque rerum inventionem factitasse tam certum est quàm quid aliud. Hujus gloriæ adèo illos studiosos fuisse constat, ut ceteros populos prerogativis quibusdam, maximè in rebus Religionis supra se effecti nullà ratione pateant. Cum autem persuasum sibi haberent, deorum cultum, et Religionem ex Ægypto coepisse, omnium se ceremoniarum, et rituum auctores haberi volebant. Hinc nata cum Judæis vetus et perpetua similitudo; quam enim Judæi veram assertantque præ se ferebant antiquitatem, quemadmodum et solitam in ceremoniis majestatem, puritatem Religionis, et morum, legumque inter utrasque gentes discrepantiam, in odii atque invidiæ fomite Ægyptii convertebant.

Græcorum historici de vetustate populorum atque origine rituum acturi, frustra se alibi, quàm in Ægypto vera scrutaturos reputarunt. Doctissimi enim in toto orbe Ægyptii habebantur, adèo ut eorum virtutis famam omnes ferè veteres scriptores à Græciâ ad se acciverit; unde pariter Græci eas quas in scriptis suis inseruerunt fabellas, una cum pluribus admixtis veritatibus, hausserunt.

Herodotus, si cujus unquam inter historicos fides in suspitionem revocatur. Manetho, scriptor Ægyptus, tanquam fabulosum auctorem, atque antiquitatis Ægyptiæ imperitum illum accusat. Diodorus Siculus, Græcis alioqui scriptor, paria in vitro reprehendit (Diod. l. 1.); nequè nos illum absolvere possumus, vetustatem circumcissionis Ægyptiis, Æthiopicis, Colchidis, et Phœnicis populis tribuentem; eò maximè quòd illius auctoritate ceteris deinde historicis impositum est.

Ægyptii, ait idem auctor, oppositos planè ceteris ferè omnibus mores habent; circumcissionem admittunt, ritum omnibus ignotum, præter eos ad quos ex Ægypto superstitio descendit (l. 2, 35, c. 36). Et alibi (ibidem cap. 104.) primos apud quos circumcissio obtinere, indicat Colchos, Ægyptios et Æthiopes; namque, ait quòd Phœnicis et Syros Palestinam incolentes, ex Ægypto in ipsos derivatum morem, ipsorum consensu intelligimus: in ceteros verò Syros ad Thermooontem, et Parthenium ipsis factitatis ex Colchide superstitio propagata est. Verùm quòd ad Ægyptios et Æthiopes spectat, utri eorum circumcissionis prius obtinentis palma deferenda sit, in medio relinquo: quanquam ex commercio Ægyptiorum et Æthiopum, ab Ægyptiis in illos devenisse ritus facillè videtur. Hactenus Herodotus, cujus

testimonium modò in examen revocandum est.

Sibi planè non coheret Herodotus, dum asserit Ægyptios à ceteris populis circumcissionem discerant, ritum planè ceteris omnibus incognito, præter is in quos ex Ægypto devenit; cum tamen alibi primum illius admixta honorem Colchis, Ægyptiis et Æthiopiis tribuat. Sibi etiàm repugnat, cum ambigere se proficitur, utris potius, Ægyptiis, an Æthiopiis circumcissionis inventio deputanda sit. Cum enim optimè Æthiopes Asiaticos ab Africanis distinguat, ignorare profectò non potuit, Æthiopes Africanos ex Indiâ in Ægyptum venisse; qui proinde, utpote ex Æthiopiis Asiaticis (apud quos ignota circumcissio) derivati, nunquam fieri potuissent ut circumcissionem tanquam avitam ceremoniam haberent. Quare nullus ambigendi locus erat, an ex Ægyptiis in Æthiopes circumcissio irreperit.

Falsus est enim Herodotus dum narrat Phœnicis, et Syros, Palestinæ incolas, suam confessionem, ex Ægyptiis recepisse circumcissionem, professos fuisse; nullam enim gentem in Syriâ circumcissionem obsequatam præter Phœnicis et Judæos novimus; neutra verò recepisse se circumcissionem ex Ægypto fatetur. Judæi ex Abrahamo, quin potius ex ipsomet Deo; Phœnicis ex prisco gentis rege illo, ut infra dicemus, repugnat. S. Barnabas in Epistolâ Syros omnes, Arabes et sacerdotes Ægyptios circumcissionem initiari consuevisse perhibet S. Epiphanius hæres. 50, idem asserit de Ismaelitibus, alio nomine Saracenis, Samaritanis, Idumæis, Homeritis; addit, et Moabitibus, atque Ammonitis, S. Hieronymus in Jerem. 9. Tuetur S. Ambrosius annot. in Levit. ad Constant. seu Epist. 72, num. 6. nov. edit., eo signate inopos fuisse non Ægyptios sacerdotes tantùm, sed apud Æthiopes, Arabes, et Phœnicis nonnullos. Gemina legas in libro de Circumcissione inter opera S. Cypriani.

Illud ergo ex mente horum auctorum explorata antiquitatis et auctoritatis consequitur, morem illum per universum latè Orientem pervagatum fuisse. Nihil modò in Ismaelitibus, Idumæis, Arabibus, Ammonitis, et Moabitibus immorandum; poterunt enim omnes ex Abrahamo circumcissionem recepisse, Idumæos circumcissionis ritum à Joanne Hircano victore recepisse prodit Josephus Antiq. lib. 13, cap. 17. Eadem facillè Moabitibus et Ammonitis accidisse poterunt; nec invitus suspicor, Phœnicum nomine Samaritanos à scriptoribus illis designari, cum S. Epiphanius Samaritanos recensens de Phœnicibus silet. Nullo autem negotio originem circumcissionis apud Samaritanos deprehendimus, cum illi Moisaicæ legis ceremonias admittent. Solum ergo manet Ægyptii atque Æthiopes; sed cum et posteriores israhelitarum confessione decus inventæ circumcissionis à se abdicantes, tenuisse illam ex Ægyptiis Hebraicæve ultrò proficteantur, ad unos Ægyptios controversia cogitur.

Igitur plurium scriptorum testimonio colligitur, nullà apud Ægyptios lege præceptam esse circumci-

sionem, ejusque morem in universà gente non obtinisse. Causas quare circumcissionem admittent populi, plures enumerat Philo de Circumcis. pag. 310. Prima, ut eo revese, peculiare morbi genus, carbunculam dicunt, quod circumcissione evitatur, præcaverent. Secunda, quòd, sordis causâ sublata, corpus salutis purumque servetur; cujus rei gratiâ pilos omnes corporis, metu ne quid impurum detineant, eradunt. Tertia, quæ symbolica est, à nostro argumento aliena, ultrò omittitur. Quarta tandem, ut fecunditas, multùm enim circumcissionem ad eam rem conducere arbitrantur, promoveatur.

S. Ambrosius Epist. 72 ad Constant. num. 5, in eâ esse sententiâ videtur, Ægyptios persuasum habere, sordis nescio quid sacerdotibus illis inesse qui circumcissione non eluerentur. Addit insuper: *Neque magici carnis sapientiam, nec geometriam, nec astronomiam judicant vim suam obtinere sine circumcissionis signaculo.* Vestingius Syntag. anatomic. 6, medicus celebratissimus, causâ quâdam naturali Arabes et Ægyptios, quâ nares, quâ feminas ad circumcissionem propelli arbitrat; nares enim, ait, præputium plus nimio excresecens necessitate magis, quam religione, quamvis et religione etiàm aliquâ, vel potius superstitione induti, amputant. Feminæ verò quid causa habuerint, cur ad circumcissionem adigerentur, vide notam 1 infra. Certum est autem circumcissionis hujus aduentum: nullam fuisse apud eos populos legem, neque morem illum per totam provinciam obtinuisse. Ad arbitrium probantur rejiciantque omnes, si unos excipias mures Malometicæ legis sectatores, quos legis ejusdem præscriptum dure illi necessitati subdebat.

S. Clemens Alexandrinus Strom. l. 4, refert Pythagoram, cum in Ægyptum auscultandis gentis illius Prophetis venisset, circumcissioni se subiecisse, quò et eorum mysteria initiari, et ad intima philosophiæ adyta admitti permitteretur. Origenes in Epist. ad Rom. 1, 2, et in Jer. hom. 5, exactam duccens catalogum eorum qui circumcissionem in Ægypto inhabitantur recenset geometras, astronomos, astrologos judicarios, genthliacos, sacrificulos, extorum inspectores, prophetas quos vocant hieroglyphicis studentes, divinos, mysteria revelantes, et qui mysteria initiari volunt. Observat Josephus cont. Apion. l. 2, sacerdotes Ægyptios omnes circumcissionem admittere, atque à nullâ abstinere. Paria de circumcissione sacerdotum apud S. Epiphanium hæc. 50 legas. Quæ omnia aptè demonstrant circumcissionem ritum fuisse solis sacerdotibus peculiarem.

Eiâ verò quò potissimum tempore moe ille ad Ægyptum translatus est, inquiramus. Moysæ auctore ceremoniam habuisse Ægyptios, et Æthiopes sacerdotes, Artapanus apud Eusebium (Præp. l. 9, c. 28) testatur. In eandem sententiâ descendisse Origenes visus est (cont. Cels. l. 5, pag. 163, edit. Cantabrig.), tradens cogendam ad circumcissionem gentium in causâ fuisse gliscentem apud illas metum de Angelo quodam Judæorum adversario, qui parere circumci-

sione signatis coactus, incircumcisos dixit animadversioni subdijcere ferebatur. Quæ in illos persuasio utique ex historicis, in Exodo relatâ, de Angelo, Moysi in Ægyptum reduci obviam facto, atque in nocem Eliæter filii ipsius irruciente, derivata est. Tunc enim Sephora, pueri mater, filio statim circumcissione initiato, imminens periculum è capite illius avertit. Mulum illi Ægyptiorum circumcissionem ex Israelitis in Ægyptum cum Jacob descenditibus repetere. Quanquam enim ambo illi populi, Ægyptii et Judæi, primò se alter ab altero observassent, ne cibos quidem simul capere, neque ambulare simul, sedesque communes habere, sustinentes: successu tamen temporis de veteri utriusque jure recessum est, ut cum ex Ægypto Israelitis remeandum fuit, non deesset ex populo, qui connubia cum Ægyptiis puellis invivisse deprehenderent, ne quid dicam de translatis Hebræorum in Ægyptiorum urbes sedibus, eorumque moribus adaptatis. Quid quòd avitâ religione deserta, quæ posteriori professione abdicatâ, plures ex Hebræis ad Ægyptiorum sacra atque consuetudinem transierunt? Inter hæc tamen, ut avitum peculiaremque circumcissionis Religionem abjicerent Judæi, nunquam commissum est. Hujus ergo ritus adèo fuisse tenaces videtur, ut ne jungi quidem cum Ægyptiis facillè se sustinerent, nisi eâ tantum conditione, ut unicum hanc ceremoniam, quam Hebræi usque adèo observaverunt, probarent, atque reciperent.

Quanquam hæc plausibilia videntur, non minis tamen aliis plausibilibus conjecturis oppugnari possunt. Si Ægyptii circumcissionem admiserant, ut eâ conditione Israelitis in suas urbes atque societates abducerent; et Israelites vicissim et avitum solum, et professionem simul cum religione abjicerant; quid tandem prohibuit, ne spatio 205 annorum, quo simul coluhaberant, in unam eandemque gentem coalescerent? Aliter tamen res habuit sese: pauci ex Israelitis cum Ægyptiis connubia miscuerunt, atque dux illic gentes suo singule jure censebantur; quin et pro veteri inter ipsas simulate factum credimus, ut rex Ægypti de Israelitis exterminandis cogitaret. Circumcissionis indicio agnitus à filia regis Ægypti Moses creditur; visum enim in ripa Nili fluvii, eo signo initiatum, statim non Ægyptium, sed ex Hebræis gentis referre judicavit.

Cum Moyses leges præscribit, quibus jus civitatis, et gentis Judaicæ exteris gentibus pernitenti poterat, circumcissio primo loco recensetur; quæ quidem pro omnibus gentibus lex ne Ægyptios quidem excipiebat, ut liquido intelligamus circumcissionis ceremoniam nondum apud illos obtinuisse. Singulare tantùm populis illis concessum est privilegium, in gratiam concessæ olim Israelitis in suâ regione sedis, ut in tertiâ denum generatione eorum filii in cætus Domini introducerentur (Deut. 25, 7); utique tamen admixtâ prius ab illis circumcissione cæterarumque legum observantiâ, ut commentatores observant.

Egressi ex Ægypto Israelitæ, atque per desertam Arabiæ iter facientes, ab omni externarum gentium

consortio segregati (Theodore. q. 5 in Jesu Nave), cum in unam veluti civitatem coalescent, circumcisiōis ceremoniam intermiserunt: cum enim eo signo seligere sibi populum suum à ceteris segregati in deserto observarentur. Vix tamen in Chanaanitidem, atque inter medios Chanaanos ventum est, iterum divino precepto pœri, in deserto nati, circumcisiōis subiiciuntur. Divinis hęc iustitias à Josue executioni mandatis, Deus statim ad illum: *Hodie*, ait, *abstulit opprobrium Ægypti à vobis* (Josue 5, 9); ac si diceret: Quidquid vobis erat cum Ægyptiis commune, probrosum planè et detestabile, id modo penitus abstulit. Filii Jacobi dōneri sè, ne cum Sichemitis convivia iungerent, significarunt, illud obtendentes: *Non possumus dare sororem nostram homini incircumciso, quod sinitium et nefarium est apud nos* (Gen. 34, 14): id est, hominam incircumcisiōis nos proleto ducimus et horrore. Chanaanos igitur et Ægyptios, æquè opprobrio erant Hebræis; quippe qui neutri circumcisiōnem receperunt.

Laudatum è Josue testimonium Marshamus in sua sententia patrioium convertens, ex eo proleto conatur, Moyses etate circumcisiōnem apud Ægyptios obtinuisse; quare Deus illud usurpans: *Abstulit opprobrium Ægypti à vobis*, tantummodo effatū est, ait item scriptor (Canon. Ægypt. eccl. 5), ac si dixeret: abstulit quod vobis æquè ac Ægyptiis horrore est, et opprobrio, quasi scilicet apud Ægyptios lex illa late et indiscriminatim obtineret adeo ut incircumcisiōm hominam horrore ducerent, atque ad eam ceremoniam admittendam lais legibus cogèrentur. Opprobrium igitur Ægypti, non est cur de insito in eà gente horrore erga homines incircumcisos, quemadmodum Israelitis insitum est, interpretetur. Post hæc omnia, Moyses, et Josue etate incircumcisiōis transisse Ægyptios; iurè à nobis asserendum arbitramur. Modò successentia illis tempora examinemus.

Opinio est apud eruditos receptissima, sub Salomone primùm Ægyptios et Æthiopes circumcisiōis ritum admisisse. Ejus rei conjecturas ex commercio atque arctissima consuetudine utriusque gentis per ea tempora cum Hebræis doemus; verum si Hebræis in Ægypto commorantibus, æquè tamen nulla facta est utriusque gentis in circumcisiōis communiō; quinam fieri poterat, ut merum inter utramque gentem commercium sub Salomone eam haberet vim, quam contubernio, totaunorum spatio continuato, denegamus? Quam Æthiopes, in quos devenisse antumant circumcisiōnem, reginæ coram que Salomonem Ierosolymam convenerat, ministerio: opere præsum est animod. vertamus, eam feminam non in Æthiopiâ, de qua loquimur, regnasse, sed in Sabd, Arabiæ regione; quare iter illius ad Salomonem, atque ea, quæ de rege conoperat, opinio, concilianda apud Æthiopes circumcisiōis nihil conferre poterat.

Bochartus et eruditores nonnulli nen ex Judæis tractant in Ægyptios circumcisiōnem, sed ex vicinâ Arabiâ derivatam voluerunt. Annuitis est autem in-

ter Ægyptiorum et Judæorum circumcisiōnem discrepantia, ac vicissim inter Ægyptiorum et Arabum plurima consonant. 1° Amittenda circumcisiōis Judæis recensentur adiguntur precepto, eamque veluti peculiare signum et characterem populi Dei, cuius conditione divina in se promissa implebantur, respiciunt; Ægypti verò ultroneè in illam religionem isti feruntur, ut non à populo universo, sed à certis tantum sacerdotibus illam exegerint. 2° Apud Judæos solos mares circumcisiōnem, octavâ semper à natiuitate die, initiare mos est; apud Ægyptios viri æquè ac femine absconduntur (Strab. l. 17); idque tantum inuente 14 etatis anno, juxta S. Ambrosium (1). Neque omnes Ægypti feminas indiscriminatim circumcisiōis genus hoc admisisse satis apud itinerantes convenit. In nonnullis partibus Arabiæ et Persidis regionibus, veluti ad Sinum Persicum, et mare Rubrum, ea lex obtinet; ubique enim per eas provincias mos æquè pro maribus et feminis servatur, eo tamen discrimine, quod abscondendis maribus, quintus, sextus, vel nonus, vel tertius decimus etatis annus prescriptus sit, cum interim femine nonnisi post exactam iuventutem circumcendantur; neququam enim antea caro circumcisiōne abscondenda in feminis exerescit. Vide Chardin, *Her Persic. tom. 5. pag. 207.*

3° Judæi in portem initi cum Abraham foderis per circumcisiōnem recipiuntur, cum Ægypti nihil quàm honestate, et fortè peculiari regionis suæ incommodo corporis evitando, maxime in feminis (2) ad eam rem impellantur. Iure proinde meritoque Origines nihil esse inter Ægyptiorum et Hebræorum circumcisiōnem commune sustinuit. Quamquam, ut vera listat, tanta ista non sunt, ut ex uno eodemque fonte utrumque morem profluxisse negemus. Esto enim ex Arabiâ in Ægyptum derivata sit, semper tamen ad Abrahamum patrem Isaac et Ismael reteretur, idemque semper ineluctabile contra vetustatem circumcisiōis apud Ægyptios argumentum obtinebit.

(1) De Abraham. lib. 2. cap. 11: *Ægypti quatuordecimo anno circumcidiunt mares et feminas eodem anno circumcidi ferunt, quod ab eo videlicet anno incipit flagrare passio virilis, et feminarum mensura auuat tuita.*

(2) Huet. not. ad Orig. par. 5: *Circumcisiō feminarum sit resectione des nymphæ, que pars in Australiam præsertim mulieribus illa exerescit, ut ferro coercenda sit. Ita tradunt medici insignes Ptolemæus Ægypti l. 8. cap. 70. Eius Tetrah. 4. ser. 4. c. 105. quorum hic ita pergit: Quapropter Ægyptiis visum est, ut antiquam exuberet (pars illa corporis) amputaret, præcipue cum virgines nubes sunt elecanda. Quod igitur necessitate primùm inuictum est, religioni postmodum usurpatum fuit; quod et alqui de virili circumcisiōne opinati sunt.*

Porro hanc consuetudinem circumcidiendarum mulierum hodieque retinere Ægyptios ferunt illi, qui regiones illas lustraverunt, æquèque ad compescendam partem hujus luxuriam adhiberi scribit Bellonius l. 5. Observ. c. 28; et morem hunc servare feminas in Persiâ, et Cephas etiam in Æthiopiâ Christi licet nomen professas. Leo Africanus l. 8. narrat Maurum hominem lege id prescribi, quantum in Ægypto tantum et Syriâ obtineat, mansuque id obire vetulas quædam, per viros patri ministerium suum vendi-
« fautes. »

Ætate Prophetarum Ezechielis et Jeremias, Ægypti, non sociis ac Babiloni, et Tyri, inter gentes incircumcisas referentur. Hinc Ezechiel Dei nomine ita Assyriorum regem affatur (Ezech. 51, 48): *Ecce deductus es ad terram ultimam; in medio incircumcisorum dormies cum eis, qui intersecti sunt gladio; ipse est Pharaos, et omnis multitudo ejus. Idem Propheta Pharaonem alloquitur in hæc verba, juxta litteram Hebræicam (id. e. 32, 19, 21, etc.): Fiatote super omnem incircumcisiōnem eam præputium; super Ægyptum et super Juda. Quia omnes gentes habent præputium; omnis autem domus Israel incircumcisus sunt corde. Negare tamen non ausim, receptam tunc temporis apud Ægyptios quosdam circumcisiōnem; cum mos sacerdotum eo ritu initiandi vetustissimus apud illos habeatur; quamquam illud non minus constat, Ægyptios circumcisiōnem nervos prosris omnes succidimus, ad hæc animam adverterse oportet. 1° Populum universum nullâ inductum ratione spontè se duræ circumcisiōis legi subiecisse, vix possumus persuaderi. Liberalem ceremoniam, nihil habentem prerogative singularis, nisi duram corporis cruciatum, simulque novam, vix ex totâ gente unis in animum induxisset; quid gens universa? Facillè quidem nobis persuademus, primùm, qui circumcisiōnem inuexit, validioribus abducentium rationibus eam tandem admisisse; validioribus, inquam, quàm de Ægyptiis excogitaverint contraria sententia patroni; neque affectatâ quâdam honestate, vel ineptiori aliquâ superstitione, eycephalum nempe imitandi, divinum animal, quod, inquam, circumcisiōnem ex utero matris prodit. Delirantiam quidem hæc sunt vana cogitantium, ne refutanda quidem. Nec meliora tamen afferunt Ægypti, quibus inductos se ad circumcisiōnem persuadeant, quare primam illis hujus ritus inventionem abjudicandam arbitramur.*

2° Observare oportet, ritum illum, si per universam latè nationem semper obtinisset, ejusque maxima habita fuisset ratio, tanquam peculiaris ejus gentis atque religionis ceremoniam, apud omnes etiam gentes ex Ægypto deductas, atque Ægyptiacis sacris initiatas, deprehendendum fuisse. Cur igitur apud Chanaanos, Phœnices, et Philistæos, variasque Africanas gentes, gens ex Ægypto referentes, non obtinet? Obtinet quidem apud Phœnices, sed à Saturno recepta, ut infra dicemus. Prætereò Ægyptiacas superstitiones per Syriam, Africam, Cyprum et Græciam latè divulgatas, quamquam nihil simile de circumcisiōne ferunt. Que ad Colchos spectant, eandem, uti ferunt, gentem, ac Cassium posteros Micram sive Ægyptiorum, infra examinabimus.

Est igitur cur asseramus, circumcisiōis ritum ab Ægyptiis auctoribus non coëxisse; serinsque apud illos obtinuisse, quam ut Abraham ab eà gente ceremoniam addicere posset. Restat ut Phœnicum conjecturas in medium afferamus, quibus inventæ circumcisiōis sibi honorem adsciscunt.

Sanchoiatio apud Eusebium (Præp. l. 1) tradit Saturno, quem Phœnices Israeliam nominant, unicum tantum ex Anobret nymphâ filium Joud fuisse, quo in viciniam Cælo patri suo oblato, ipsam se circumcisiōne initiâsse, summeque exemplum milites sequi voluisse. Mos inde apud Phœnices inolevit, in difficillimis regni eventibus regiorum filiorum victimas immolare; quemadmodum et circumcisiōis ritus per totam latè nationem inde facillè obtinuit. Cum tamen inter subleste fidei auctores Sanchoiatio potissimum sibi vindicet locum, ejusdem auctoritati refutanda operam non perdimus.

Mos igitur receptæ apud Phœnices circumcisiōis, Abraham, atque Israelitis auctoribus deputandus est; quamquam non eum fuisse ritum credo, et late apud omnes populos obtinere. Neque enim sive legè ad eam cogisse Phœnices credebant, neque Josue, quin neque regum Juda et Israelis etate (quantum conjiçio) adhuc jugum illud subierant. Regi Tyri similitas Ezechiel (Ezech. 28, 10, etc.), ait: *Morte incircumcisorum morietis*; similè nempe cum cæteris incircumcisiis morte, quibus spes omnis melioris post obitum vite præcisâ est (vide Ezech. 52, 18, 21, 22, etc.). Ab eà tandem ceremoniâ desuevisse Phœnices ex institutâ cum Græcis consuetudine, Herodotus observat (Herod. l. 2); quam proinde, neque in deductis ab eà gente colonis ad Mediterraneam littora, nequam receptam videmus, Josephus etiam luculenter asserit, etate suo Judæos, unicus ex universâ Syriâ populus, circumcisiōnem servasse; ex quibus intelligimus, adscitiam externarumque morem in Phœnicum solo tanquam alieno, citius exaruisse.

De Colchorum origine fusius alibi disserentes, ea, que apud Herodotum de Ægyptiâ ejus gentis origine asseruntur, dolia esse fidei ostendimus; neque firmiora sunt, que scriptor de circumcisiōne apud illos receptâ narrat: sive enim genuinum avitumque esse gentis morem, sive ex Ægypto receptum contendit, æquè semper suspectus est. Quare aliam querere fontem tom Colchorum, tom Syrorum, superiora Thermodonius et Paethenii incolentium, circumcisiōis oportet. Quâ in re, obscurâ quidem et implexâ, si conjecturas proposuisse permittitur, suspicari possumus, ex Israelitis in eas regiones exulantibus, morem incircumcisiis. Nisi mulieris ipsos, qui circumcisiōnem admittebant, Israelitis per Salmasanarem, sive Teplatphalararem in eas regiones fusis translatis. Cuius autem Israelite illi veterem circumcisiōis morem retinissent, atque è vicinis Ægypti descendissent, inscum colorem, crispantem comam, externam à Colchidis linguam, et cultum hinc aurei, Ægyptiacæ Apidis religioni simillimum, referent, facillè è mediâ Ægypto venisse crediti sunt. Is error Græcis auctoribus æquè irrepsit, ut Hebræos, ex diciturum cum Ægyptiis morâ, ab Ægypto originem retulisse credent.

His de vetustate circumcisiōis apud veteres paganas gentes deductis, modò aliqua supersunt de circumcisiōne Hebræorum, ex Scripturâ decerpenda. De origine, usu et praxi hujus ritus explorata omnia; quæ

enim insectæ historia disertè apud Moysen legitur, cuius posteritas constanti semper usque hodie successione circumcissionem serravit. Postquam Deus, ait Moyses, de fide, atque obsequio Abrahami non semel periculum fecisset, fœdus tandem cum illo, ejusque posteritate se in futurum significavit, innovatisque promissionibus, atque benedictionibus suis, ita illum afatus est (Gen. 17, 10, 11): *Hoc est pactum meum, quod observabitis inter me, et senem tuum post te; circumcietur ex rebis omne masculinum, ut (circumcisio) sit in signum fœderis inter me, et vos.* Patrum, interpretum, quin et ipsius Scripturæ consensu illud potissimum consilium instituenda circumcissionis. Deum habuisse constat, ut eo veluti signo Abrahami posteritatem à cæteris gentibus discernere. Quod autem in eam rem incertum, commone nempe vicinis gentibus, quibuscumque Hebræi divites egerant, signum elegisset Deum, vix est quod credendum. Nunc enim eo accepto signo, populi electi atque profecti, genus Abrahami communitate Pharaonis, confundendum miscerenturque? Nonne contrariam planè scopi viam invisse Deus? Fateamur igitur oportet, in eâ, quam Moyses de insectæ circumcissionem retexit, historiam, liquidò sanè indicasse novum esse ritum et ad id usque cæteris in-

DE VERIS FICTISQUE PRODIGIIS, AC DÆMONUM ET ANGELORUM IN CORPORA POTESTATE,

Dissertatio.

Nihil in vulgari sermone frequentius quam de prodigiis, atque bonorum malorumque spirituum per corpus operabilibus; nihil est etiam, cuius minus clarè, atque fictè omnino ideæ, quam de his omnibus rebis suppetant. Viri quidem acri, ut ipsi quidem censent, ingenio, ac minimè trepido, omnia quæ de Angelorum potestate, et apparitionibus feruntur, sicut et de prestigis, quibus sensus hominum fallunt, dæmonum in corpora infestationibus, subitisque tandem per illos aeris, cæterarumque rerum immutationibus; ea, inquam, omnia tanquam vana malherbarum terribilissima repantantes, qui credulam hæc rebus mentem addiderint, eos pietate et miseratione prosequuntur. Alii contrariis planè studiis exorbitantes, omnes dæmonum, magorum, venedicærum fabellas probant. Nihil illis in prodigiis, historiis de apparitionibus spirituum, atque dæmonum corpora obsidentium suspectum. Alii tandem, pravâ sanè et noxiâ spiritibus habitudine, quæ de prodigiis, Angelis, spiritibus, etc., feruntur, omnia eo argumento rejiciunt, quod scilicet lara vulgata sint prodigia vel ficta omnino, vel naturalibus quibusdam insuetisque causis, sed latentibus, tribuenda.

Hæc itaque questionem occasionem eorum quæ de prodigiis magorum Pharaonis, de spiritu Samuelis Sauli exhibitio leguntur, nos examinandam assumimus.

cognitum. Hinc rectè Origenes (1) Abrahamum primum esse mortalium, qui circumcissionem admitteret, tanquam ex Moysè relatum, assertit; nec sanè prior est alius Mosaicæ relationis sensus.

Post hæc omnia, primò insectæ circumcissionis gloriam Abrahamo alibi invidimus? Abrahamo, inquam, cui omnium vetustissimus, atque certissimus liber Moyses suffragatur? Abrahamo, qui id sibi decus tranquillâ 3600 annorum possessione præscripsit?

Juris ejusdem cætera sunt argumenta, sive Deum circumcissionem præcipientem, sive Abrahamum divinis jussionibus obsequentem spectemus. Ejusdem moris apud Hebræos origo, et successio æquè explorata sunt. Nihil est, quod persuaderi Abrahamus poterit, ut in eâ re Ægyptios et Phœnices, si fortè apud illos obtinisset, imitaretur; semper enim ab eorum rita, et cultu abhorruit; fœdus cum illis nunquam, nisi necessitate cogente, inivit. Ut quid igitur circumcissionem illorum admisisset; præsertim neque apud illos indispensabilis lege, nec nisi pudoris ejusdem gratiâ, obtinentem? (CALMET.)

(1) Contra Gels. l. 1... malentem Ægyptiis, quam Moysi credere, qui refert, primum mortalium circumcissionem Abrahamum.

Quæ ut ordine procedant, dicendum prius à nobis de naturâ, potestate atque caractere prodigiorum; dein de Angelorum bonorum malorumque ad prodigia patranda facultate.

Verum prodigium, juxta instam nobis ideam, res est regulas naturæ consuetas transcendens. Vir super aquas gradiens, in aëra suspensus, ignotas linguas subito callens, virgæ in anguem subito transformate verum prodigium referunt. Factum autem prodigium illud concepimus, quod naturæ leges in speciem tantummodo superat; ut comâ subito conceptio igne deflagrans, quod pingui aliquo humore fortè delibuta esset (uti de comâ lili aliorumque ferunt), ignem illum intactos relinquere crines, etc.; nullo hæc prodigio fieri potuisse constat; cum in lineo panno vini spiritu inbuit, quotidie observemus ignem, absorto fiquore. Piora sanè hæc similia occurrunt, quibus latens et occulta causa prodigii apud nos famam conciliat.

Scilicet etiam observat S. Augustinus ea, quæ nobis prodigia jure meritoque creduntur, naturalia simul esse et supra naturam; naturalia quidem, cum eandem Dei voluntatem, in qua tota naturæ ratio, habeant auctorem; supra naturam verò, quod à consuetis naturæ legibus exorbitent. Addit insuper: *Nec (De Gen. ad litt. lib. 6, cap. 15) enim ita cum fiant, contra naturam fiunt, nisi nobis, quibus aliter naturæ cur-*

ans innovat, non autem Deo, cui hoc est natura, quod fecerit. Et alibi (De Civ. Dei lib. 29, cap. 8): *Quomodo est contra naturam, quod Dei sit voluntate, cum voluntas tanti ubique conditoris, conditio cuiusque rei natura sit? Portentum ergo fit, non contra naturam, sed contra quam est nova natura.* Satis profectò constat hoc Augustini dictum: *Voluntas Dei est cuiusque rei natura, de rebis tantum naturalibus intelligendum esse; cum alioqui alia sit moralium ratio, quamquam in moralibus æquè ac in physicis omnia possit Deus.* Sed in moralibus agentis gratiâ non inerti quodam modo obsequitur voluntas hominis, sicuti materia animâ et libertate desinita, Creatori.

Spinosus nunquam prodigia fieri posse demonstraturus, naturæ cursum præverti unquam posse, hoc argumento negat: *Naturæ leges ipsissima sunt Dei voluntatis decreta, quæ si immutari unquam cõtingeret, ipse immutabilis Deus mutaretur.* Stent ergo, ait, ab immoto Deo immote naturæ leges; et prodigia, quæ naturæ prævertunt leges, facessant (Spin. Tract. Theol. polit. cap. 6).

Hujus scriptoris de summo Deo sententia eò tendit ut eodem semper tenore, absoluto, necessario, atque generali agere illum constituat; ex quo illud consequitur, naturæ cursus et effectus, qui à Deo disponente unquè pendunt, invariabiles esse et immotos; nec fieri unquam posse, ut illis vel minimò exorbitantibus, de ratione summa illius Providentiæ, sapientissimæ, immobilis, sibi quæ semper constantis aliquid non decederit.

Hoc auctoris systema, magnificentem primo aspectu, et Dei, sibi semper constantis, ideam omnem implet; re tamen æquam summi illius liberi, sapientissimi atque potentissimi ideam penitus destruit. Ejus enim voluntas, quæ focunditatem potentiam metitur, neque ab eventibus pendere, vel rebis ab ipsâ productis servire unquam cogitur; semper quin potius libera, et semper sibi constants, decreta sua solo regit arbitrio. Tempus omne, eventus, rerumque circumstantia, motus quin etiam creatæ voluntatis quicumque divinis ab avo obtulibus exhibentur, ut eorum que prius, que modo, quoque in futurum accedere unquam cõtingerit, nihil ipsi fuerit impervium, nihil occultum. Nihil insuper præter Deum atque in mundo, nullius in corpore motus agitur; quamquam ita rebis omnibus manum admoveat, ut in agentibus singulis eorum foveat libertatem. Cum autem novi aliquid in mundo acciderit, non ita constituendum de ipso, quasi rem aliquam antehæc occultam tunc primò cognoscens, novum de illâ decretum rogaverit. Semel ille omnia ab æternò ita statuit, ut ipsa rerum mutatio ab immutabili illo consilio ab avo decreta, æternum manserit. *Opera mutat, consilia non mutat* (Aug. Confess. lib. 1). De singulis creaturis pro arbitrio circa dispendium naturæ disponit, cum non alia sit rerum natura, quam ipsa Dei disponentis voluntas (Cont. Faust. lib. 25, cap. 5). Causarum secundarum connexio, earum ad generales motum leges subordinatio, partium universi inter se dispositio, singula hæc sibi certè adeo

fixa et constantia sunt, ut ab uno tamen summo libero, cui inexploratum nihil, dirigantur; ab uno illo corpore omnia pendunt, et motus, et cum maxime à consuetis atque prescriptis sibi in eorum gubernatione legibus recedit, tunc potissimum libera illa suæ voluntatis decreta fixa ab æternò et rata exquirat. Maneat ergo, prodigia Dei providentis alto consilio dispositi, ipsarumque rerum œconomiam fovere potius, quam pervertere.

Angustam prorsus Spinosæ divinæ voluntatis ideam sibi prescriptis, dum constantie illius ita consultit, ut libertatem negarit. Ludit profectò de nomine *Legis naturæ*, quasi scilicet aliam quam Dei voluntatem designaret, vel prodigia naturæ leges destruerent; cum tamen Dei voluntatem ipsissimam esse rerum naturam, jam ostendimus. Prodigia verò libere quidem Dei voluntatis sunt opus; non voluntatis quidem, generales atque consuetas naturæ leges dirigentis, sed peculiaris, quæ sibi pro sua libertate agenda quædam insecta reservat. Hæc vera prodigii notio.

Ex his planè colligi posse arbitror, prodigiorum facultatem soli Deo reservari, in ejus privilegii communionem neque angelis, neque dæmonibus, neque animæ à corpore secretæ, venire unquam possint. Quamquam eorum precibus aliquando, sicut et eorum ministerio atque instrumento factum est, ut Deus prodigia patravertit; sicuti de Angelis, et Prophetis in V. T., de Apostolis in Novo legitur.

Verum de malis spiritibus non ita facile intelligimus, qui tantum valuerint, ut prodigia patrarent; neque enim sive vi sua operari, sive à Deo precibus impetrare poterunt. Quare Deum illis ultionis suæ administris usum in prodigiis exhibendis credimus; nisi fortè nullum à dæmonibus verum prodigium factum unquam, sed omnia ad præstigia et ad occultam aliquam, sed naturalem causam deputare maluerimus. De hoc igitur in presentiarum agendum.

Magi Pharaonis, narrante Scripturâ, virgas in angues, aquas in sanguinem, Mosaicæ prodigia æmulatari, transmulerunt (Exod. 8, etc.). Ab his magorum prodigiis ita Moses cavendum monet, ut simul à dæmone patrari illa non ambigue sudeat (Deut. 18, 1). *Si surrexerit in medio tui Prophetæ, aut qui somnium vidisse se dicat, et prædixerit signum atque portentum; et ceciderit quod locutus est, et dixerit tibi: Eamus et sequamur Deos alienos, non audies verba Prophetæ illius, aut somniantis, quis tentaverit vos Dominus vester. Dæmonis Beelzebub potestate in pellendis malis spiritibus usum Jesum Christum exprobrantibus Pharisæis, objectam calliditatem ipse Christus diluens, hæc quidem in prodigiis patrands potestatem dæmonis non negat; sed vix fieri potuisse dicit, ut Satan Christo adversario suo obsequens, secum ipse pugnarct (Math. 9, 34, et 12, 24). Alibi etiam cavendum nos monet à prodigiis pseudoprophetarum (Math. 24, 24). Antichristi signa et portenta omnia Apostolus persequitur (2 Thessal. 2, 9); docet insuper Satan in angelum lucis aliquando se transformare. Plures tandem ex Patribus magos Pharaonis virgas suas in*

enim insectæ historia disertè apud Moysen legitur, cuius posteritas constanti semper usque hodie successione circumcissionem serravit. Postquam Deus, ait Moyses, de fide, atque obsequio Abrahami non semel periculum fecisset, fœdus tandem cum illo, ejusque posteritate se in futurum significavit, innovatisque promissionibus, atque benedictionibus suis, ita illum afatus est (Gen. 17, 10, 11): *Hoc est pactum meum, quod observabitis inter me, et semen tuum post te; circumcietur ex rebis omne masculinum, ut (circumcisio) sit in signum fœderis inter me, et vos.* Patrum, interpretum, quin et ipsius Scripturæ consensu illud potissimum consilium instituendæ circumcissionis. Deum habuisse constat, ut eo veluti signo Abrahami posteritatem à cæteris gentibus discernere. Quod autem in eam rem incertum, commone nempe vicinis gentibus, quibuscumque Hebræi divites egerant, signum elegisset Deum, vix est quod credendum. Nunc enim eo accepto signo, populi electi atque profecti, genus Abrahami communitate Pharaonis, confundendum miscerenturque? Nonne contrariam planè scopi viam invisse Deus? Fateamur igitur oportet, in eâ, quam Moyses de insectæ circumcissionem retexit, historiam, liquidò sanè indicasse novum esse ritum et ad id usque cæteris in-

DE VERIS FICTISQUE PRODIGIIS, AC DÆMONUM ET ANGELORUM IN CORPORA POTESTATE,

Dissertatio.

Nihil in vulgari sermone frequentius quam de prodigiis, atque bonorum malorumque spirituum per corpus operabilibus; nihil est etiam, cuius minus clarè, atque fictè omnino ideæ, quam de his omnibus rebis suppetant. Viri quidem acri, ut ipsi quidem censent, ingenio, ac minimè trepido, omnia quæ de Angelorum potestate, et apparitionibus feruntur, sicut et de prestigis, quibus sensus hominum fallunt, dæmonium in corpora infestationibus, subitisque tandem per illos aeris, cæterarumque rerum immutationibus; ea, inquam, omnia tanquam vana malherbarum terribilissima repantantes, qui credulam hæc rebus mentem addiderint, eos pietate et miseratione prosequuntur. Alii contrariis planè studiis exorbitantes, omnes dæmonum, magorum, venedicærum fabellas probant. Nihil illis in prodigiis, historiis de apparitionibus spirituum, atque dæmonum corpora obsidentium suspectum. Alii tandem, pravâ sanè et noxiâ spiritibus habitudine, quæ de prodigiis, Angelis, spiritibus, etc., feruntur, omnia eo argumento rejiciunt, quod scilicet lara vulgata sint prodigia vel ficta omnino, vel naturalibus quibusdam insuetisque causis, sed latentibus, tribuentæ.

Hæc itaque questionem occasionem eorum quæ de prodigiis magorum Pharaonis, de spiritu Samuelis Sauli exhibitio leguntur, nos examinandam assumimus.

cognitum. Hinc rectè Origenes (1) Abrahamum primum esse mortalium, qui circumcissionem admitteret, tanquam ex Moysè relatum, assertit; nec sanè prior est alius Mosaicæ relationis sensus.

Post hæc omnia, primò insectæ circumcissionis gloriam Abrahamo alibi invidimus? Abrahamo, inquam, cui omnium vetustissimus, atque certissimus liber Moyses suffragatur? Abrahamo, qui id sibi decus tranquillâ 3600 annorum possessione præscripsit?

Juris ejusdem cætera sunt argumenta, sive Deum circumcissionem præcipientem, sive Abrahamum divinis jussionibus obsequentem spectemus. Ejusdem moris apud Hebræos origo, et successio æquè explorata sunt. Nihil est, quod persuaderi Abrahamus poterit, ut in eâ re Ægyptios et Phœnices, si fortè apud illos obtinisset, imitaretur; semper enim ab eorum rita, et cultu abhorruit; fœdus cum illis nunquam, nisi necessitate cogente, inivit. Ut quid igitur circumcissionem illorum admisisset; præsertim neque apud illos indispensabilis lege, nec nisi pudoris ejusdem gratiâ, obtinentem? (CALMET.)

(1) Contra Gels. l. 1... malentem Ægyptiis, quam Moysi credere, qui refert, primum mortalium circumcissionem Abrahamum.

Quæ ut ordine procedant, dicendum prius à nobis de naturâ, potestate atque caractere prodigiorum; dein de Angelorum bonorum malorumque ad prodigia patranda facultate.

Verum prodigium, juxta instam nobis ideam, res est regulas naturæ consuetas transcendens. Vir super aquas gradiens, in aera suspensus, ignotas linguas subito callens, virgæ in anguem subito transformate verum prodigium referunt. Factum autem prodigium illud concepimus, quod naturæ leges in speciem tantummodo superat; ut comâ subito conceptio igne deflagrans, quod pingui aliquo humore fortè delibuta esset (uti de comâ lili aliorumque ferunt), ignem illum intactos relinquere crines, etc.; nullo hæc prodigio fieri potuisse constat; cum in lineo panno vini spiritu inbuit, quotidie observemus ignem, absumpto fiquore. Pura sanè hæc similia occurrunt, quibus latens et occulta causa prodigii apud nos famam conciliat.

Sciò etiam observat S. Augustinus ea, quæ nobis prodigia jure meritoque creduntur, naturalia simul esse et supra naturam; naturalia quidem, cum eandem Dei voluntatem, in qua tota naturæ ratio, habeant auctorem; supra naturam verò, quod à consuetis naturæ legibus exorbitent. Addit insuper: *Nec (De Gen. ad litt. lib. 6, cap. 15) enim ita cum fiant, contra naturam fiunt, nisi nobis, quibus aliter naturæ cur-*

ans innovat, non autem Deo, cui hoc est natura, quod fecerit. Et alibi (De Civ. Dei lib. 29, cap. 8): *Quomodo est contra naturam, quod Dei sit voluntate, cum voluntas tanti ubique conditoris, conditio cuiusque rei natura sit? Portentum ergo fit, non contra naturam, sed contra quam est nova natura.* Satis profectò constat hoc Augustini dictum: *Voluntas Dei est cuiusque rei natura, de rebis tantum naturalibus intelligendum esse; cum alioqui alia sit moralium ratio, quamquam in moralibus æquè ac in physicis omnia possit Deus.* Sed in moralibus agentis gratiâ non inerti quodam modo obsequitur voluntas hominis, sicuti materia animâ et libertate desinita, Creatori.

Spinosus nunquam prodigia fieri posse demonstraturus, naturæ cursum præverti unquam posse, hoc argumento negat: Naturæ leges ipsissima sunt Dei voluntatis decreta, quæ si immutari unquam cõtingeret, ipse immutabilis Deus mutaretur. Stent ergo, ait, ab immoto Deo immote naturæ leges; et prodigia, quæ naturæ prævertunt leges, facessant (Spin. Tract. Theol. polit. cap. 6).

Hujus scriptoris de summo Deo sententia eò tendit ut eodem semper tenore, absoluto, necessario, atque generali agere illum constituat; ex quo illud consequitur, naturæ cursus et effectus, qui à Deo disponente unquè pendunt, invariabiles esse et immotos; nec fieri unquam posse, ut illis vel minimò exorbitantibus, de ratione summa illius Providentiæ, sapientissimæ, immobilis, sibi quæ semper constantis aliquid non decederit.

Hoc auctoris systema, magnificentem primo aspectu, et Dei, sibi semper constantis, ideam omnem implet; re tamen æquam summi illius liberi, sapientissimi atque potentissimi ideam penitus destruit. Ejus enim voluntas, quæ focunditatem potentiam metitur, neque ab eventibus pendere, vel rebis ab ipsâ productis servire unquam cogitur; semper quin potius libera, et semper sibi constants, decreta sua solo regit arbitrio. Tempus omne, eventus, rerumque circumstantia, motus quin etiam creatæ voluntatis quicumque divinis ab ævo obtutibus exhibentur, ut eorum que prius, que modo, quoque in futurum accedere unquam cõtingerit, nihil ipsi fuerit impervium, nihil occultum. Nihil insuper præter Deum atque in mundo, nullius in corpore motus agitur; quamquam ita rebis omnibus manum admoveat, ut in agentibus singulis eorum foveat libertatem. Cum autem novi aliquid in mundo acciderit, non ita constituendum de ipso, quasi rem aliquam antehæc occultam tunc primò cognoscens, novum de illâ decretum rogaverit. Semel ille omnia ab æterno ita statuit, ut ipsa rerum mutatio ab immutabili illo consilio ab ævo decreta, æternum manserit. *Opera mutat, consilia non mutat* (Aug. Confess. lib. 1). De singulis creaturis pro arbitrio circa dispendium naturæ disponit, cum non alia sit rerum natura, quam ipsa Dei disponentis voluntas (Cont. Faust. lib. 25, cap. 5). Causarum secundarum connexio, earum ad generales motum leges subordinatio, partium universi inter se dispositio, singula hæc sibi certè adeo

fixa et constantia sunt, ut ab uno tamen summe libera, cui inexploratum nihil, dirigantur; ab uno illo corpore omnia pendunt, et motus, et cum maxime à consuetis atque prescriptis sibi in eorum gubernatione legibus recedit, tunc potissimum libera illa suæ voluntatis decreta fixa ab æterno et rata exequitur. Maneat ergo, prodigia Dei providentis alto consilio disposita, ipsarumque rerum œconomiam fovere potius, quam pervertere.

Angustam prorsus Spinosæ divinæ voluntatis ideam sibi prescriptis, dum constantie illius ita consultit, ut libertatem negarit. Ludit profectò de nomine *Legis naturæ*, quasi scilicet aliam quam Dei voluntatem designaret, vel prodigia naturæ leges destruerent; cum tamen Dei voluntatem ipsissimam esse rerum naturam, jam ostendimus. Prodigia verò libere quidem Dei voluntatis sunt opus; non voluntatis quidem, generales atque consuetas naturæ leges dirigentis, sed peculiaris, quæ sibi pro sua libertate agenda quædam insecta reservat. Hæc vera prodigii notio.

Ex his planè colligi posse arbitror, prodigiorum facultatem soli Deo reservari, in ejus privilegii communionem neque angelis, neque dæmonibus, neque animæ à corpore secretæ, venire unquam possint. Quamquam eorum precibus aliquando, sicut et eorum ministerio atque instrumento factum est, ut Deus prodigia patriverit; sicuti de Angelis, et Prophetis in V. T., de Apostolis in Novo legitur.

Verum de malis spiritibus non ita facile intelligimus, qui tantum valuerint, ut prodigia patrant; neque enim sive vi sua operari, sive à Deo precibus impetrare poterunt. Quare Deum illis ultionis suæ administris usum in prodigiis exhibendis credimus; nisi fortè nullum à dæmonibus verum prodigium factum unquam, sed omnia ad præstigia et ad occultam aliquam, sed naturalem causam deputare maluerimus. De hoc igitur in presentiarum agendum.

Magi Pharaonis, narrante Scripturâ, virgas in angues, aquas in sanguinem, Mosaicæ prodigia æmulatari, transmulerunt (Exod. 8, etc.). Ab his magorum prodigiis ita Moses cavendum monet, ut simul à dæmone patrarî illa non ambigue sudeat (Deut. 18, 1). *Si surrexerit in medio tui Prophetæ, aut qui somnium vidisse se dicat, et prædixerit signum atque portentum; et ceciderit quod locutus est, et dixerit tibi: Eamus et sequamur Deos alienos, non audies verba Prophetæ illius, aut somniantis, quis tentavit vos Dominus vester. Dæmonis Beelzebub potestate in pellendis malis spiritibus usum Jesum Christum exprobrantibus Pharisæis, objectam calliditatem ipse Christus diluens, hæc quidem in prodigiis patrandis potestatem dæmonis non negat; sed vix fieri potuisse dicit, ut Satan Christo adversario suo obsequens, secum ipse pugnarct (Math. 9, 34, et 12, 24). Alibi etiam cavendum nos monet à prodigiis pseudoprophetarum (Math. 24, 24). Antichristi signa et portenta omnia Apostolus persequitur (2 Thessal. 2, 9); docet insuper Satan in angelum lucis aliquando se transformare. Plures tandem ex Patribus magos Pharaonis virgas suas in*

anguis verè transmūtasse censerunt; quod quidem sine verò prodigio fieri potuisse, vix in animum inducimus.

Origenes pari ferè prodigio utriusque contigisse, ut Moyses nimirum et magorum virgæ in angues transmūtarentur, acriter asseruit (1); quanquam angues in virgæ restituerentur demon frustra tentavit; quippe quid, *contra virum virtus quidem facere aliqua potest, sed restitueri in integrum non potest*. Theodoretus calumnias eorum diluens, qui Moyses prodigia magie accusabant (Theod. q. 18, nihil habet in promptu nisi magorum Pharaonis de prodigiis illis geminam confessionem: *Digitus Dei est hic*. Tandem, ait, si Moyses præstigii tantum intentus se fecisset, magi, aliis objectis præstigii, impostorem argere potuissent.

S. Augustinus hæc sibi proposita questione (2), an scilicet virgæ magorum nomen tantum et inanes anguam figuræ, seu veri essent colubæ; respondet, ex ipsa Scripturæ phrasi par utriusque, et in Moysæ, et in magis, prodigium satis designari. Quid ergo, ait, demones pari cum Deo creati virtute pollent? Neque enim aliter tam prompta rerum mutatio fieri unquam potuit. Minime illi quidem, sequitur Augustinus, sed sentium aliquid rerum corporearum principum per omnia latè elementa diffunditur, quod apta offendere agentia, res singulas producit. Si que autem ea occasione res novæ producerent, non creari quidem; non enim è nihilo procedunt, sed procreari tantum, et è materno causarum suarum sinu educi censende sunt.

Ita fieri potuisse censet S. Augustinus, ut projectæ à magis virgæ momente in angues transmūtarentur; dicto enim citius demones solute virgarum materie aptas causas anguibz procedendis applicarent. Qui verò causas et principia illud è nihilo producerit, solum Deum idem vir sanctus agnovit. Paria repetit in suis libris de Trinitate (de Trin. lib. 5, cap. 8); sicut et de Civitate Dei (de Civ. Dei, lib. 18, cap. 18), ubi probat demones sine peculiari Dei auxilio vim suam exercere non posse; omnem insuper potestatem novæ producendi creaturas illis abjudicans, solam immutandi creatas à Deo species virtutem permittit; quare, ait, non tantum immutare animarum naturas frustra conarentur; sed nec in corpus hominis valent adeo, ut in bellum redigere possint. Tandem in Epistola ad Deogratias (Ep. 102 nov. edit. q. 16, n. 52): *Quævis aut, et demones nonnulla faciunt sanctis similia, non veritate, sed specie, non sapientia, sed plano fallacia*. Que facili de prodigiis paganorum ab Augustino dicta sunt, non de his de quibus S. Scrip. ultra tanquam de veris ac minime factis prodigiis narrat.

S. Thomas Augustini argumenta et sententiam ad optans (1 part. 104, art. 4), omnes à demonibus inductas rerum immutationes naturæ legibus consonas

(1) Orig. hom. 15 in Num.: *Efficit similiter contraria virtus virgam serpentem, sicut fecerat virtus Dei, etc.*

(2) Q. 21 in Exod.: *Deus verò solus verus Creator est, quæ causæ ipsas et rationes semiternas rebus inseruit.*

ostendit; novis enim, ait, motibus, vel novâ formâ certa substantiæ inditâ, novas stare res demones lubent; que verò, pergit, aliquando demonum prodigia supra naturam apparent, hæc sanè præstigia censenda sunt.

Plerique ex commentatoribus in eandem sententiam obvertunt, cujus tota difficultas in coarctatur, an solâ cause naturalis applicatione fieri potuerit, ut virgarum materiâ novâ substantiâ promptè complingeretur. Tostatus rem esse impossibilem iudicans, fieri potuisse censet ut demon, pro eâ, quâ plurimum valet, agendi dexteritate, subiectis clam virgæ, veros angues substituerit (Tostat. in Exod. 7, q. 20). Alii malum demonem, cui Moyses consilium, jam ab ipso Moysæ populo revelatum, innotuerat, virgas antea paulatim præparasse maluit, ut opportuno tempore in angues transmūtarentur (Cajet. et Barrad. et Jans. in Exod.).

Utrumque tamen res contigerit, Patres et interpretes nullum intercessisse in eâ re prodigium satis conveniunt. Miram illi quidem et singularem metamorphosin, naturæ tamen legibus consonam, fatentur; sed neque in Scripturâ unquam demonum et pseudo-prophetarum prodigia, veri prodigii elogio donata animadvertunt. Nunquam etiam malos scripturâ liberâ et independenti potestate usum, ex eadem Scripturâ novimus. A postulo quia etiam Antichristi signa ita describit (2 Thessal. 2, 9, 10): *Cuius est adventus secundum operationem Satanae in omni virtute; et signis, et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis in his qui perierunt*. Si quando in S. Scripturâ demonis prodigia aliqua referuntur, statim à Deo ita permittente, atque malis spiritibus ultionis suæ ministris usa facta dicuntur. In narratione plagarum Ægypti legitimus, Deum magorum virgæ in angues, Nilî aquas, lisdem magis ancloribus, in sanguinem transmūtari visisse; cinipites verò, Deo rennente producere illos nequequam tentasse (Exod. 8, 18, et 9, 10). Quid, quod eodem cum cæteris Ægyptiis fato isdem plagis magi illi affecti sunt? Deo ita disponente, ut pro ejus arbitrio et virtute illi suam exeri, et in ordine contineri falerentur.

S. Augustinus veros quidem angues è virgæ magorum prodise consentit; sed, ait, non fuerunt tunc creatores draconum nec magi, nec angeli mali quibus ministris illa operabatur (in Exod. q. 21). Satanae quidem datum est, ut occasione et causas instruat rerum productioni aptas; at nova creare uni Deo, à quo singulis naturalibus agentibus accepta virtus reservatur.

Alii verò docet (De Trin. lib. 3), totam malorum spirituum potestatem in eo sitam esse, ut malos Deo permittente puniant, bonos exerceant: *Nec ideo, sequitur, quantum est istis transgressoribus angelis ad nutum servire hanc viciatorem rerum materiam, sed soli Deo*. Paria de virgæ in colubos transmūtatis docens S. Thomas (2-2, q. 178, art. 1, ad 2), addit deinde: *Non verò habent rationem miraculi, quæ sunt virtute aliquarum naturalium causarum*. Si ergo SS. Aucto-

stino et Thomæ fides habeatur, veri patrandi miraculi potestas nulli proorsus creature, sed Deo tantum conceditur.

Reliqui ex patribus in his, que ad prodigia spectant, malis spiritibus minus concedunt; quippe qui virgæ magorum mero præstigio angues spectantium oculis exhibuisse sustineant. Tradit Philo, magos illos omnibus artis suæ conatibus eludendis veris Moyses prodigiis laborasse; quanquam, ait, alios decipere moliti, suis ipsi artibus decepti sunt; id agente numine, ut virgæ Aaronis magorum angues voraret (de Mirat. Abraham). Licet verò aibi idem scriptor veros angues ex magorum virgæ productos pro certo consuetudine videatur; addit tamen, virgam Moyses serpentem à magis productos, et demò in pristinam virgæ naturam restitutos vorasse; quo Deus prodigio, ait, iniquos rei estimatos vorasse, non callidi alicujus veteratoris dolos estimari debere, sed divine operationis, cui nihil impossibile, vera et genuina miracula (Phil. 1. 1. de Viâ Mos.). Quo sanè dicto satis auctor insinuat, magorum virgæ tantum præstigio, serpentis speciem, non rem exhibuisse.

Josephus loquentem inducit Moysen ad Pharaonem in eam sententiam, transmūtare scilicet se virgam suam in anguem, non mero tantum præstigio, simplicioribus fallendis, ut à magis factum fuerat, sed vero prodigio divine virtute patrandi (Antiq. 1. 2, c. 5). Pseudo-Justinus totum hoc magorum opus malo spiritui imputat, qui spectantium oculos præstigio fallens, anguam et ranarum speciem inane et vacuum exhibuit (Quæst. ad Orthod. q. 22). S. Justinus ea magorum miracula in eodem censu habet cum prodigiis paganorum, quibus demon simplicioribus imponit (in Dialog. cum Triplic.). Quid autem hæc sunt, nisi præstigia? Tertullianus de hoc argumento ita disserit: *Corpora videbantur Pharaoni et Ægyptiis magicarum virgarum dracones; sed Moyses veritas mendaciam detoruit* (de Anim. c. 27).

Hæc Tertulliani verba pro oculis habuisse Hieronymus videtur, de Antichristi miraculis in hæc sententiam locutus (Hieron. Algasie c. 2 ad fin.): *Quomodo enim signis Dei, quæ operabatur per Moysen, magi nris restituerent mendaciam, et virga Moysi detoruit virgæ eorum; ita mendaciam Antichristi veritas detoruit*. S. Gregorius Nyssenus (de Viâ Moyses), S. Propper, (de Promiss. part. 1, cap. 5), Ambrosiaster (in 2 Timoth. cap. 5), Rupertus Abbas (in Exod.), aliique ficta omnia, et mera præstigia in prodigiis magorum agnoscut.

At enim sine prodigio fieri non potuit, 1° ut magorum virgæ sive occulto et subtili demonum artificio novam inderent anguam figuram, sive instantium oculis indidisse viderentur; quamvis aliqui virgarum naturam in se retinerent. 2° Si Deus fallentes his dolis demones, suæ voluntatis arbitrio dirigit, commissi cum illis criminis reus habendus esset; quippe qui mali hominibus irrogandi adjutores sese præbuisset. 3° Si genuina illa prodigia censenda sunt, que et certas naturæ leges, et agentis naturales vires excedunt,

vera à fictis miraculis discernendi ratio difficilis hominum plerisque continget; quare satis certum à miraculis argumentum vix erit quod deducatur; quis enim naturæ leges omnes discussit?

Hæc ergo difficultatis singulis ista respondemus. Quæ singulis angelis, demonibus, animalibus à corpore secretis, naturalis vis inest, quidquid proinde in corpora valeant, ut naturalia à supernaturalibus discernantur, vix est quod à nobis determinetur. Subtili quâdam corporis materiâ, aurâ tenuiori, angelos, demones, et animas constare veterum nonnulli autumant (vide Orig. in procem. 1. 1 de Princ.); quare, inquit, demones sacrificiorum nidioribus (idem cont. Cels. 1. 7 et 1. 8. Vide Spenser, not. in hunc lib.), cantilenis, sanguine victimarum, mulisibi coita delectantur, sicut et certis adstringent temporibus, locis, et adificiis. Quod autem bonis à malis angelis apud illos distinguat, pronum eras et obstinatum in deteriora studium, quo mali angeli, ejusdem alioquin cum bonis nature, detineantur. Ita planè duos oculos vel aures ex vitio alterutris distinctos diceremus (Orig. t. 25 in Jo.). Subtilium istorum corporum dotem esse immortalitatem rati, crassiori resolute corpore, tenne illud, quo anima consistat, et instar corporis crassioris efformatum erat, manere censebant. Hoc autem anime corpus, ab altero crassiori secretum, veteribus nonnullis astris simile (Orig. cont. Cels. lren. 1. 2, c. 62 et 63. Vide Porph. de Abst. animal. 1. 2, pag. 212, 215, edit. Lugd. 1620), fulguri simile dicebant; atque ex luce nonnumquam circa sepulchra micante; argumentum de anime immortalitate, de figure illius cum corpore affinitate, isdemque servatis, quæ olim in corpore habebant, inclinationibus trahent. Laudatur etiam in eam rem historia divinis improbi et Lazari, tum illud S. Thomas: *Nisi videro in pedibus ejus et manibus fasciam clavorum, non credam*. Persuasum enim habebat Apostolus, ait Origenes, fieri potuisse, ut anime Jesu Christi ea esset cum corpore similitudo, quâ Apostoli facili decepterent.

Cum tamen alia jam obtineret de Angelis sententia, aliter proinde nobis de spirituum in corpora operationibus philosophandum. Si veterum illa opinio admittetur, facili profecto intelligeremus, qui fieri potuissent, ut tunc illud Angelorum corpus immutandis organis animalium et elementis valeret. Cum enim corporum nostrorum structuram, atque cætera nature arcana perspecta haberent, quæ potissimum commovent organa, quæve impellant causas secundas, occultâ quâdam et subtili vi, corpore tenuissimo instructi agentes, quibus nec ingenium deesset nec sapientia, vix se equidem poterant. Quare mira licet et præter fidem agere viderentur, nihil tamen præter notas naturæ leges factum intelligeremus. Quidni enim corpus sibi non absimile corpus aliud moverit? Quid autem tenue sit et subtile, in corpora facili irrepens, penitior omnia pervadit; cùm inter crassum aliud corpus in ipso veluti limine subsistere cogatur.

Alia est igitur nobis via disputationis tenenda. Spiritus, cui, præter intelligendi et volendi facultatem, omnia desunt, cur in corpora naturaliter agat, nihil

târunt, quod sanè prodigi speciem aliquam præferat, sed statim Deus immisit in angus Mosaiicâ virgâ et vorari illos, et frandum indicari voluit. Cùm verò Mosaicum prodigium æmulaturi magi illi cinipides educere conarentur, re frustra tentatâ, tandem divinâ virtutis valere Moysen professi sunt. Quid quòd ulcerum plaga in Ægyptiis sævis, nec magis peperit? Quòd nihil illi incommodi Israelitis inferre unquam valuerunt, qui etiam inter tot mala, per Ægyptum grassantia, aliâ semper pace fructuorunt?

Confecit planè, si quis velit, Jesu Christi, Moysi et Apostolorum, cum prodigiis magorum Pharaonis, et Apollonii Thyanaei, et nominum pagavorum; immane quantum discrepent inter se illa omnia intelligi. Factumne unquam à dæmone legimus, ut amicum cursum suspenderet, palagum diffunderet, amaricantes corrigeret aquas potabiles educeret à silice, futura è plurium causarum concursu pendentiâ sibi ante prædiceret, defunctos, post plures sepultura dies, revocaret ad vitam? An de magis vulgatum est unquam, quòd strais in undis graderetur, cæcos illuminarent, gibbos, mutosque à primis crepundijs solo nutu restituerent? Ea verò, quæcumque fecerint, magorum atque idolorum prodigia, quis retulit? Integerrime fide viri, cœvi, testes oculati, qui eorum rerum veritatem sanguine et vitâ testati sunt?

Tota dæmonis vis in obsidendis divrandisque corporibus, morbis incitendis, probis viris tentandis impeditur. Christo videndum se præbuit, quò scilicet ab illo imprudente et incauto cultum extorqueret. Potestatem suam ad malum tantummodo injuriamque inferendam habet expeditam; nunquam non mendacii, superstitionis et impietatis patrem se probans. Sermones cum Evâ miscet, cui bono, nisi ut dicis illa Dei pervicacibus obstaret? Nim omnem suam in Jobum exerit, quò scilicet de firmissimâ patientiâ arce in horarum desperationis miserrum deturbet. In impietatem tandem atque calamitatem redigendis hominibus, potentia suæ nervos omnes demon ejusque ministri intendunt.

Angeli itaque tenebrarum pro libito in Angelos sese lucis transformant; Beelzebub malis depellendis spiritibus intentione laborat; pseudo-propheta sub dolosis prodigiorum musepulis vel electis ipsis moliantur insidias; semper tamen veritatis à mendaciorum discernende ratio erit explorata; gesta ipsa filiorum mundi et tenebrarum, dogmata, doctrina, fides faciem præferent, ne errare contingat. Rudiores quoque ex fidelibus, judicio atque sanctionibus Ecclesie, ut par est, inherentes, à factorum prodigiorum doliâ minime sibi timebunt. Ecclesie est enim de missione atque honorum malorumque Apostolorum meritis judicium. Simonem damnat, prodigiis licet supra fidem coruscant, oculi alia petenti, anathera continuo dicitur. Miracula doctrinam, et doctrina miracula fulcit; mutò illa sibi juncta atque compacta in unum coalescunt. Quare populo judicium, quemadmodum de doctrinâ, ita de prodigiis interdicitur; utrumque enim æmula eorum fides, et doctrinæ, quam miracula ful-

ciunt, et miraculis, quibus subnexa doctrina, cæco illo obsequio collâ submittere jubet. Deductum à miraculis, Ecclesie judicio probatis, argumentum firmum semper quâ rudioribus, quâ doctis fidelibus ratumque manet, utrique enim in prodigiis divinæ potentie atque auctoritatis Ecclesie miracula probantis, non obscurum characterem agnoscimus, atque suspicimus.

Veri itaque miraculi characteres sunt: 1° viri agentis omnes naturales notas (vide *Pensées de Pascal*, art. *des Miracles*), ignoratæque excedat. 2° Ad Deum et Jesum Christum dirigit. 3° Ne quid in veram doctrinam, pietatem, et Ecclesiam labis admittat. Rectam hanc miraculorum ideam habuisse Pharisæi Jesu Christi ætate, videntur, ex quò scilicet illi argumentum in eundem Jesum Christum prætendentes, omnes ab illo et doctrinæ et morum characteres abesse contendebant. Legem illi ad occasionem profertentes in medium, eorum Judæi dicebant, non prodigiorum fulgore perstricti, doctrinam contra legem aliquam subrepre perterrent, omnia quin potius sacerdotum judicio de Prophetis decernentium, fore reservanda. Singula autem hæc in Christum urgebant; cum legis prævaricationem, damnatam jam sacerdotum judicio doctrinam spargentem arguebant. Quid igitur Jesu Christo absolvendo apud populum supererat? Quis à populo jure meritoque ab ejus consuetudine non se continuisset? Nec tamen Jesus immunes à culpâ Judæos, doctrinam suam recipientes, pronuntiat; ait enim: *Si opera non fecissent in eis, quæ nosa alius fecit, peccatum non haberent* (Joan. 15, 24). Erat igitur cur ex miraculis doctrinæ argumentum caperent; nec Judæi immunes erant à culpâ, si tantâ miraculorum gloriâ coruscantem Christum non agnoscerent. Recta planè Nicodemus philosophatus est, illis ad Christum verbis (Joan. 5, 2): *Scimus quid à Deo venisti, Magister, nemo enim potest hæc signa facere, que tu facis, nisi fuerit Deus cum eo*.

Nec planè aliud querendum est nobis argumentum, ut aliquis à Deo missus demonstretur, si certis miraculorum signis claruerit; ipsi enim impressis à Deo et veritate characteribus distinguitur adeo, ut quavis suspectam doctrinam serere videtur (quam de Christo suspensionem facile Nicodemus admittere poterat, quippe qui Pharisæorum traditiones credebatur evertere) omnes tamen dubitationum tenebras, nitens miraculorum fulgor depellit; neque enim Deus in errorem unquam inducere credendus est. Induxisse autem in errorem oporteret, si corrupta doctrina disseminatoribus prodigia serviret; nisi tamen ea esset doctrina, qua ipsa se falsitatis apertissime argueret, vel saltem ab alio, clarioribus patris prodigiis, non argueretur. Quid enim alioqui in Ecclesia constaret? Si nimirum Ariani, Scripturas pretendentes dogmatum suorum stipendiaria haberent prodigia, eaque vicissim prodigia nulla fuissent apud Catholicos, isdem alioqui Scripturis inherentes, tum sanè prodigiis inspectis ad pravam Ariatorum doctrinam vel inviti pertraheremur. Hanc igitur invidiam, deducendi scilicet in errorem

mortales, subisset Deus (quod planè ab illo, sanctitatis et justitie normâ, alienum est), si id unquam committeret, ut in æncipii atque obscurâ questione miracula in deteriorum partem judicii lancem inclinarent. Si verò utriusque miracula pugnent, tunc ad regulas supra à nobis præscriptas foret recurendum; nempe ad examen doctrinæ, ad miraculorum characterem; spectandi metes illius, qui prodigiis claret: consulenda Ecclesie auctoritas, et preces imprimis adhibende, ut ab omni præsumptione, atque immodico votorum astu libera mens, errorem facile à veritate discernat.

Singulare etiam aliquid in hoc argumento observat Tertullianus (contra Marcion, lib. 3). Deductum à prodigiis argumentum, ait, extenuasse Dei Filium visus est, cùm illam veritatis dotem etiam mendacior, et pseudo-prophetis communem fieri permisit: *Te meretriciam signorum fidem ostendit, ut etiam apud pseudo-Christos facillimorum*. Quæ cùm ita sint, addit Tertullianus, undenam Christus auctoritatem prodigio vindicat, ejusque recipiendum præcipit testimonium, ab eodem interim privilegia patrata à pseudo-prophetis miracula excludens? undenam, inquam, nisi quòd eum primus ipse venisset, verique miraculi characteres omnes explicasset, ipse sibi fidem conciliavit, atque sibi eorum dominium asseruit? Quem a tunc enim primus à balneo ingredienti; vacuam tenens sedem, ocellis foribus, locum occupat solus, ita pariter Jesus Christus fidem occupavit, posteris quibusque præcipit; putaverturos pseudo-Christos prædicentis, atque depingens, fidem illis omnem abrogavit.

Donatistis Pontifis ejusdem miraculum jactantibus, factamque divinitus vocem Donato, dum preces sumeret, narrantibus, S. Augustinus hæc exponit (in Joan. tract. 45): *1°* hæreticos semetipsos deceptisse, fabellis fidem addiditque; quibus sin minus ipsi crederent, illud saltem commississe, ut nos eadem imponendo deciperent. 2° Esto, ait, miracula penes Dona-

tistas fuerint, charites tamen hæreticis deest, sine quâ fides vel ipsos montes transferens, nihil est. Charitas autem nulla est, nisi unitas scinditur. 3° Contra istos « mirabiles cantum me fecit Deus meus, dicens: *In novissimis diebus exurgit pseudo-propheta, faciens signa, et portenta, ut in errorem inducant, si fieri possent, etiam electos*. Miles, qui castra deseruit, rudioribus agricolis terrorem potest inducere; qui verò agere identitatis voluit, observant diligenter, nam castra et socios miles ille sequatur, cum militari ille privilegio fruatur adhuc. Si enim à reliquo militum corpore avulsus, nihil sibi de sociis promittere possit, minas incassum intorquet. Eandem comparisonem in medium addocit alibi etiam Augustinus (lib. 85, Quæst. g. 79, art. 4. Item serm. 90, et Chrys. in Matth. 7, 23; et alios PP. in eundem locum), cùm magorum et sanctorum miracula ex fine ab utrisque intento, et patrorum miraculorum auctoritate distinguit. Magi enim gloriam sibi, sancti verò Deo tantummodo præcurant; illi certâ quâdam angustis limitibus præscriptâ virtute utuntur; sancti verò publicâ collata facultas ex cœli terraque Domino derivata conceditur.

Latius lucensque de veris falsisque prodigiis deducta in summam religentes, asserimus, 1° patrorum miraculorum auctoritatem penes Deum unice manere; quippe qui contra præscriptas atque vulgares nature regulas manum suam, quæ cuncta dirigit, pro arbitrio retrahere non possit; 2° hominibus, angelis, malisque spiritibus idem aliquando permittit, Deo ita disposito, ut creaturis suis justitiæ ac misericordiæ suæ ministris utatur; 3° spiritus à corpore flores, in corpore naturaliter agere posse; 4° prodigia illa de magis Pharaonis relata, mera dæmonis præstigia reputanda; 5° veris miraculis auctoritatem externam conciliari tum à populo, tum à doctrinâ, moribusque illius cui referuntur acceptâ, ac tandem ab Ecclesie approbantis auctoritate. (CALMET.)

DE TRANSFRETATIONE ÆRYTHRÆI Dissertatio.

Inter ea que in sacris Scripturis referuntur prodigia, plura sunt, quorum magnum adeo ad religionem roneantem est, ut illis à Bœotiorum cavillis, falsis imperitorum hypothesebus, vanisque ratiocinationibus incredulorum liberandis, nunquam satis laboraretur. In horum planè censum transitus maris Rubri habendus est, cujus scriptores æri memoriam non semel Hebræis refricandam censuerunt; quippe quod pro veritate religionis, atque potentia Numinis monumentum esset inopescissum. Nullum sanè lapidem non movit spiritus mendacii, ut omni ætate tenebras apertissime luci offunderet; sine insinuas, ut miraculi vis ad nature leges reducta, ab impis cluderetur; sine

fabellis aliquibus anilibus veritate admixtis, eò supersticiosi quidam adducerentur ut specie religionis prodigi auctoritatem et veritatem imminerent. Utrique planè veritati opponuntur; que scilicet veritas ingenio nitore contenta à factis omnibus abhorret, tenebrasque depellit. Nos igitur nudam prodigi veritatem aperientes, dicta in adversum omnia simul refutare conati.

Transfretati Ærythræi mentio non apud Hebræos sacrosque eorum libros tantum, sed apud profanos quoque ipsosque populi adversarios mansit. Diodorus Siculus (lib. 1. 5, c. 5) de Ichthyophagiis circa extremam occidentalemque oram maris Rubri incolenti-

târunt, quod sanè prodigi speciem aliquam præferat, sed statim Deus immisit in angus Mosaiicâ virgâ et vorari illos, et frandum indicari voluit. Cùm verò Mosaicum prodigium æmulaturi magi illi cinipides educere conarentur, re frustra tentatâ, tandem divinâ virtutis valere Moysen professi sunt. Quid quòd ulcerum plaga in Ægyptiis sævis, nec magis peperit? Quòd nihil illi incommodi Israelitis inferre unquam valuerunt, qui etiam inter tot mala, per Ægyptum grassantia, aliâ semper pace fructuorunt?

Confecit planè, si quis velit, Jesu Christi, Moysi et Apostolorum, cum prodigiis magorum Pharaonis, et Apollonii Thyanaei, et nominum pagavorum; immane quantum discrepent inter se illa omnia intelligi. Factumne unquam à deosone legimus, ut amicum cursum suspenderet, palagum diffunderet, amaricantes corrigeret aquas potabiles educeret à silice, futura è plurium causarum concursu pendentiâ sibi ante prædiceret, defunctos, post plures sepultura dies, revocaret ad vitam? An de magis vulgatum est unquam, quòd strais in undis graderetur, cecos illuminaret, gibbos, mutosque à primis crepundijs solo nutu restitueret? Ea verò, quæcumque fecerint, magorum atque idolorum prodigia, quis retulit? Integerrime fide viri, cœvi, testes oculati, qui eorum rerum veritatem sanguine et vitâ testati sunt?

Tota demonis vis in obsidendis divrandisque corporibus, morbis incutiendis, probis viris tentandis impeditur. Christo videndum se præbuit, quò scilicet ab illo imprudente et incauto cultum extorqueret. Potestatem suam ad malum tantummodo injuriamque inferendam habet expeditam; nunquam non mendacii, superstitionis et impietatis patrem se probans. Sermones cum Evâ miscet, cui bono, nisi ut diæti illa Dei pervicacibus obstaret? Nim omnem suam in Jobum exerit, quò scilicet de firmissimâ patientiâ aræ in horarum desperationis miserum deturbet. In impietatem tandem atque calamitatem redigendis hominibus, potentia suæ nervos omnes demon ejusque ministri intendunt.

Angeli itaque tenebrarum pro libito in Angelos sese lucis transformant; Beelzebub malis depellendis spiritibus intentionem laborat; pseudo-propheta sub dolosis prodigiorum museipulis vel electis ipsis moliantur insidias; semper tamen veritatis à mendaciorum discernende ratio erit explorata; gesta ipsa filiorum mundi et tenebrarum, dogmata, doctrina, fides faciem præferent, ne errare contingat. Rudiores quoque ex fidelibus, judicio atque sanctionibus Ecclesiæ, ut par est, inherentes, à factorum prodigiorum doliâ minime sibi timebunt. Ecclesiæ est enim de missione atque honorum malorumque Apostolorum meritis judicium. Simonem damnat, prodigiis licet supra fidem coruscantibus, oculi alia petenti, anathera continuo dieimus. Miracula doctrinam, et doctrina miracula fulcit; mutò illa sibi juncta atque compacta in unum coalescunt. Quare populo judicium, quemadmodum de doctrinâ, ita de prodigiis interdicitur; utrumque enim æmula eorum fides, et doctrinæ, quam miracula ful-

ciunt, et miraculis, quibus subnexa doctrina, cæco illo obsequio collâ submittere jubet. Deductum à miraculis, Ecclesiæ judicio probatis, argumentum firmum semper quâ rudioribus, quâ doctis fidelibus ratumque manet, utrique enim in prodigiis divinæ potentie atque auctoritatis Ecclesiæ miracula probantis, non obscurum characterem agnoscimus, atque suspicimus.

Veri itaque miraculi characteres sunt: 1° viri agentis omnes naturales notas (vide *Pensées de Pascal*, art. *des Miracles*), ignoratæque excedat. 2° Ad Deum et Jesum Christum dirigit. 3° Ne quid in veram doctrinam, pietatem, et Ecclesiæ labis admittat. Rectam hanc miraculorum ideam habuisse Pharissæ Jesu Christi ætate, videntur, ex quò scilicet illi argumentum in eundem Jesum Christum prætendentes, omnes ab illo et doctrinæ et morum characteres abesse contendebant. Legem illi ad occasionem profertentes in medium, eorum Judæi dicebant, non prodigiorum fulgore perstricti, doctrinam contra legem aliquam subrepre perterrent, omnia quin potiss sacerdotum judicio de Prophetis decernentium, fore reservanda. Singula autem hæc in Christum urgebant; cum legis prævaricationem, damnatam jam sacerdotum judicio doctrinam spargentem arguebant. Quid igitur Jesu Christo absolvendo apud populum spererat? Quis à populo jure meritoque ab ejus consuetudine non se continuisset? Nec tamen Jesus immunes à culpâ Judæos, doctrinam suam recipientes, pronuntiat; ait enim: *Si opera non fecissent in eis, quæ nosmet ipsi fecit, peccatum non haberent* (Joan. 15, 24). Erat igitur cur ex miraculis doctrinæ argumentum caperent; nec Judæi immunes erant à culpâ, si tantâ miraculorum gloriâ coruscantem Christum non agnoscerent. Recta planè Nicodemus philosophatus est, illis ad Christum verbis (Joan. 5, 2): *Scimus quid à Deo venisti, Magister, nemo enim potest hæc signa facere, que tu facis, nisi fuerit Deus cum eo*.

Nec planè aliud querendum est nobis argumentum, ut aliquis à Deo missus demonstretur, si certis miraculorum signis claruerit; ipsi enim impressis à Deo et veritate characteribus distinguitur adeo, ut quavis suspectam doctrinam serere videtur (quam de Christo suspensionem facile Nicodemus admittere poterat, quippe qui Phariseorum traditiones credebatur evertere) omnes tamen dubitationum tenebras, nitens miraculorum fulgor depellit; neque enim Deus in errorem unquam inducere credendus est. Induxisse autem in errorem oporteret, si corrupta doctrina disseminatoribus prodigia serviret; nisi tamen ea esset doctrina, qua ipsa se falsitatis apertissime argueret, vel saltem ab alio, clarioribus patris prodigiis, non argueretur. Quid enim alioqui in Ecclesiâ constaret? Si nimirum Ariani, Scripturas pretendentes dogmatum suorum siquidiana haberent prodigia, eaque vicissim prodigia nulla fuissent apud Catholicos, usdem alioqui Scripturis inherentes, tum sanè prodigiis inspectis ad pravam Ariatorum doctrinam vel inviti pertraheremur. Hanc igitur invidiam, deducendi scilicet in errorem

mortales, subisset Deus (quod planè ab illo, sanctitatis et justitie normâ, alienum est), si id unquam committeret, ut in æncipii atque obscurâ questione miracula in deteriorem partem judicii lancem inclinarent. Si verò utriusque miracula pugnent, tunc ad regulas supra à nobis prescriptas foret recurendum; nempe ad examen doctrinæ, ad miraculorum characterem; spectandi metes illius, qui prodigiis claret: consulenda Ecclesiæ auctoritas, et preces imprimis adhibende, ut ab omni præsumptione, atque immodico votorum astu libera mens, errorem facile à veritate discernat.

Singulare etiam aliquid in hoc argumento observat Tertullianus (contra Marcion, lib. 3). Deductum à prodigiis argumentum, ait, extenuasse Dei Filium visus est, cùm illam veritatis dotem etiam mendacior, et pseudo-prophetis communem fieri permisit: *Te meretriciam signorum fidem ostendit, ut etiam apud pseudo-Christos facillimorum*. Quæ cùm ita sint, addit Tertullianus, undenam Christus auctoritatem prodigio vindicat, ejusque recipiendum præcipit testimonium, ab eodem interim privilegia patrata à pseudo-prophetis miracula excludens? undenam, inquam, nisi quòd eum primus ipse venisset, verique miraculi characteres omnes explicasset, ipse sibi fidem conciliavit, atque sibi eorum dominium asseruit? Quem a tunc enim primus à balneo ingredienti; vacuam tenens sedem, ocellis foribus, locum occupat solus, ita pariter Jesus Christus fidem occupavit, posteris quibusque præcipit; putaventuros pseudo-Christos prædicentis, atque depingens, fidem illis omnem abrogavit.

Donatistis Pontifî ejusdem miraculum jactitantibus, factamque divinitus vocem Donato, dum preces sumeret, narrantibus, S. Augustinus hæc exponit (in Joan. tract. 45): *1°* hæreticos semetipsos deceptisse, fabellis fidem addiditque; quibus sin minus ipsi crederent, illud saltem commississe, ut nos eadem imponendo deciperent. 2° Esto, ait, miracula penes Dona-

tistas fuerint, charites tamen hæreticis deest, sine quâ fides vel ipsos montes transferens, nihil est. Charitas autem nulla est, nisi unitas scinditur. 3° Contra istos « mirabiles cantum me fecit Deus meus, dicens: *In novissimis diebus exurgit pseudo-propheta, faciens signa, et portenta, ut in errorem inducant, si fieri possent, etiam electos*. » Miles, qui castra deseruit, rudioribus agricolis terrorem potest inducere; qui verò agere identitatis voluit, observant diligenter, nam castra et socios miles ille sequatur, cum militari ille privilegio fruatur adhuc. Si enim à reliquo militum corpore avulsus, nihil sibi de sociis promittere possit, minas incassum intorquet. Eandem comparationem in medium addocit alibi etiam Augustinus (lib. 85, Quæst. g. 79, art. 4. Item serm. 90, et Chrys. in Matth. 7, 23; et alios PP. in eundem locum), cùm magorum et sanctorum miracula ex fine ab utrisque intento, et patrorum miraculorum auctoritate distinguit. Magi enim gloriam sibi, sancti verò Deo tantummodo præcurant; illi certâ quâdam angustis limitibus præscriptâ virtute utuntur; sancti verò publicâ collata facultas ex cœli terraque Domino derivata conceditur.

Latius lucensque de veris falsisque prodigiis deducta in summam religentes, asserimus, 1° patrorum miraculorum auctoritatem penes Deum unice manere; quippe qui contra præscriptas atque vulgares nature regulas manum suam, quæ cuncta dirigit, pro arbitrio retrahere non possit; 2° hominibus, angelis, malisque spiritibus idem aliquando permittit, Deo ita disposito, ut creaturis suis justitiæ ac misericordiæ suæ ministris utatur; 3° spiritus à corpore flores, in corpore naturaliter agere posse; 4° prodigia illa de magis Pharaonis relata, mera demonis præstigia reputanda; 5° veris miraculis auctoritatem externam conciliari tum à populo, tum à doctrinâ, moribusque illius cui referuntur acceptâ, ac tandem ab Ecclesiæ approbantibus auctoritate. (CALMET.)

DE TRANSFRETATIONE ÆRYTHRÆI Dissertatio.

Inter ea que in sacris Scripturis referuntur prodigia, plura sunt, quorum magnum adeo ad religionem roneantem est, ut illis à Bœotiorum cavillis, falsis imperitorum hypothesebus, vanisque ratiocinationibus incredulorum liberandis, nunquam satis laboraretur. In horum planè censum transitus maris Rubri habendus est, cujus scriptores æri memoriam non semel Hebræis refricandam censuerunt; quippe quod pro veritate religionis, atque potentia Numinis monumentum esset inopescissum. Nullum sanè lapidem non movit spiritus mendacii, ut omni ætate tenebras apertissime luci offunderet; sine insinuas, ut miraculi vis ad nature leges reducta, ab impis cluderetur; sine

fabellis aliquibus anilibus veritate admixtis, eò supersticiosi quidam adducerentur ut specie religionis prodigi auctoritatem et veritatem imminerent. Utrique planè veritati opponuntur; que scilicet veritas ingenio nitore contenta à factis omnibus abhorret, tenebrasque depellit. Nos igitur nudam prodigi veritatem aperiemus, diæti in adversum omnia simul refutatio conati.

Transfretati Ærythræi mentio non apud Hebræos sacrosque eorum libros tantum, sed apud profanos quoque ipsosque populi adversarios mansit. Diodorus Siculus (lib. 1, c. 5, c. 5) de Ichthyophagiis circa extremam occidentalemque oram maris Rubri incolenti-

bus, refert receptum apud illos ferri, pelagum immo-
dici cujusdam æstis impetu in duas partes discissum,
innum fundum arenam herbisque vestium exhibuisse,
refluentes tandem aquas hiatum equasse; que scilicet
aliud, quàm in Hebræorum transitu prodigium,
speare vix credimus. Sacerdotum Heliopitis in Ægypto
ed de re traditio ad Mosaicam narrationem præcis
accedit (Artapan. apud. Eus. Præp. l. 4, c. 27).
Moyse, ait Trogus, pulsus ex Ægypto Hebræis ducem
se præbens, ejus regionis idola unâ secum abstulit,
quæ reptantes armis Ægyptii, domum redire tempesti-
bus compulsi sunt (Justin. lib. 56): quia potius im-
provisi maris refluxu omnes unâ cum rege oppressos,
ex S. historie testimonio discimus.

Inter eos, qui de prodigii hujus fide minimò aliquantò
meriti sunt, Josephus haberi inter primos potest;
postquam enim divinum pelagum vix elatâ Moysis vir-
gâ, simulque incolam trajecisse populum, ducem
itineris Moyse, perisse verò recurrentibus aquis Ægyptio
narravit, addit deinde (Antiq. l. 2, c. ult.): *Hæc
ego, ut in sacris codicibus invenit, ita singula conscripsi.*
Nemo autem mirari debet tanquam incredulitas, si prius
hominibus, ad multam etiam tum rudibus, de salute
periclitantibus, via per mare patuit, sive Dei voluntate, sive
naturæ sponte; quandoquidem heri, et nudius tertius,
Alexandri ductu, Maccæonibus Pamphiliæ mare cessit;
id quod omnes testantur, qui res gestas illius regis scripto
præstiderunt. Hæc enim Josephus, qui ad eam de transitu
Erythraei historiam periode esse censuit, sive quis
divinæ Providentiæ consilio, sive naturæ sponte con-
tingisse crediderit. Hoc autem in historico, veritati et
religioni unice studente, indignissimum esse quis
negot?

Quæ verò ille de transitu Alexandri per mare Pam-
philiæ narrat, aliter præcis contigisse ex Strabone
intelligimus (Strab. l. 14). Narrat enim regem illum
Pamphiliæ oras intemptivo tempore tenentem; cum
arduum per montes transitum offensisset, secundum
regionis latera, captâ æstis maris opportunitate,
exercitum deduxisse, quantum, inquit, milites per
aquam ad pectus usque iter habere integrâ die cog-
erentur. Eandem rem paulo aliter apud Ariqnam rela-
tam legimus (Exped. Alexand. lib. 4). Cum, inquit,
Alexander à Phaselide movisset, partem exercitus per
montes, ad urbem Pergen penetrare, breviori quidem
sed difficillimo itinere jussit; reliquam verò copiarum
partem ipse secundum littus ducere per viam, si
quando auster flaret imperviam, constituit. Illud au-
tem commodi accidit, quod averso vento insperato
quiescente, secundum alter succederet, non sine numi-
num consilio, facile iter Macedonibus parantium.

Porrò longè aliud est partem exercitus, qui planè
universus 55,000 virorum non excederet, secundum
maris littus, captâ fluentis pelagi, flaminis secundi
fluctuum et aquarum refluxuum impetum remorantis
opportunitate, per viam planè pacatam plenâ die de-
ducere, quod ab Alexandro factum legimus; aliud
autem per dissectum pelagi sinum coram ipsis hosti-
bus à tergo instantibus, noctisque terrorem augenti-

bus ultra 4,000,000 hominum traducere, quibus et
impedimenta universi populi aliò migrantis cum fami-
liâ universâ et gregibus, adicienda sunt; quod de
Moyse in sacrâ historia refertur.

Inter veteres nonnulli apud Gregorium Turonensem
(Hist. lib. 4, c. 10), S. Thomas (in 1 Cor. c. 1), To-
status (in Exod. 14, quest. 19), Paulus Burgensis (in
Exod. 14), Genebrardus (in Chron. ad ann. 2259),
Grotius (in Exod. 15, 19), Vatablus (in Exod. 14),
Aben Ezra, alique ex Rabinis apud Fagium, in eâ
fuerunt opinione, Hebræos non quidem in adversam
maris ripam evasisse; sed descripto veluti in alveo
semicirculari, ad superiora ejusdem littoris contendisse.
Prodigium illi quidem non negant, nec in altam à
communi sententiâ deduci se passi sunt, nisi difficul-
tatis evitandis, quas vulgari opinioni plures ap-
ponunt.

Primò enim notant, Hebræos vix Pelago egressos
deserta Etham, unde precedenti die moverant exco-
pisse, iis verò, triidi itinere transgressis, Maram ve-
nerunt (1). Porrò desertum illud secundum littus oc-
cidentale Erythraei protensum nunquam decurrere
potuissent Hebræi, nisi citra Erythraeam se continen-
tes, ad superiora tantum ejusdem littoris contendis-
sent. Verùm urbis Etham certo situ designat, diffi-
cultas tota dissolvitur. Eam igitur urbem (Duthum
ipse appellat, quemadmodum et Septuaginta Baitan)
Herodotus in Asiâ, lib. 2, cap. 75, constituit, ad lo-
cum scilicet ubi montes Arabiæ facti divortio vastam
ad latera Ægypti planitiem mediam excipiunt. Fuit
proinde Etham urbs Arabiæ, ad extremam maris Ru-
bri oram, vix inter Ramesse et Sinai adiacens. Eò
Moyse cum venisset, nihil sibi à Pharaone imminere
prævidens, iter suum prosequi cogitabat, cum subito
viam relegere Phihahiroth contendere à Deo jussus est.
Ibi transfretato cum exercitu Erythraeo, in desertum
Arabie, quod 7 vel 8 leucas infra Etham jacens repe-
tebat ex urbe nomen, evasit. Nec sanè novum videri
debet, si in regione deserta, ubi urbes rara, loca in-
cultâ et squalentia, nomina ex urbibus ibidem sitis
derivarentur. Quare Israelitas littus tantum rasasse,
seque in latere occidentali Erythraei continuasse fa-
tere non cogimur, eum desertum Etham secundum
orientalem plagam potius quàm occidentalem proten-
deretur. Quid, quod è Phihahiroth, sive Beelsophon
ad Simi, transfretato Erythraeo, via ultra 20 leucas
expeditior erat, quàm si per extremam freti oram
exercitus circumduceretur?

Addunt insuper ad eam, quàm oppugnamus, sen-
tentiam asserendam, Israelitas ex alveo reductos ca-
daveribus à fluctibus rejectis disseminatam littus spe-
ctasse; quod nonnisi in latere Ægypto proximo stanti-
bus pronam fuisset, fluctibus semper ad propinquum
littus cadavera rejicientibus. Sed utri propinquo-
res littori demersi fuerint Ægyptii, quis facile divinaverit?
At, inquit, in caput Ægyptiorum recentes aquæ,

(1) Num. 55, 8: *Transierunt per medium mare in
soliditudinem, et ambulaverunt tribus diebus per desertum
Etham.*

atque inter ipsos et Israelitas iter intercidentes, suo
delate cursu in aversam ab Israelitis ripam (si Israe-
litæ mare fuissent transgressi) cadavera protrussissent.
Verùm hanc illorum objectionem Moyse antea occupa-
visti prodens (Exod. 14, 27): *Cum extendisset Moyse
manum contra mare, reversum est primo diluulo ad
prioram locum, fugientibus Ægyptiis occurserunt aquæ...*
Rueantibus igitur super Ægyptios aquis, atque è latere
Ægyptum versis primùm refluxere incipientibus, de-
mersa virorum cadavera ante ipsos Hebræos proji-
cenda potius, quàm in adversum ipsis littus excutienda
fuerant.

Hæc igitur sententia, quæ Erythraeam transfretasse
Hebræos negat, nullo satis firmo innixa fundamento,
idèo potissimum obtinuit, quod desertum Etham ad
occidentem ejusdem freti malè constitueretur. Ceterum
vetustissimis Hebræorum Josepho, Philoni aliisque,
quemadmodum et omnibus veteribus Ecclesiæ
Patribus, non alia sedit opinio, quàm quæ Hebræos
per medium fretum in adversum littus deducit.

Idem Rabbini, quibus Patrum nonnulli, uti Orige-
nes, Eusebius, et S. Epiphanius (Orig. hom. 5 in Ex.,
Euseb. in Psal. 135, Epiph. her. 64) suffragantur,
et recentiores quidam, ut Tostatus et Genebrardus
(Tost. in Exod. Genebr. in Ps. 135), non dissentiant,
duodecim in mari vias pro numero tribuum patuisse
ex illo Psalmo 135, 15, conjiciunt: *Qui dicitur mare
Rubrum in divisione.* Verùm hæc commodè de bifida
aquarum divisione explicantur, quemadmodum et S.
Hieronymo, Theodoro, Euthymio, ac peris quoque re-
centiorum visum est (Hier. in Os. 11, 12; Theod. in
Exod. qu. 2, et in Psal. 135; Euthym. in Psal. 135).
Porrò hi omnes Patres atque interpretes hæc in duo-
decim vias Rabbincam divisionem appellant. Abra-
ham divisis victimas altari imposuerat, cum subito
ignis de celo lapsus transiit inter divisiones illas (Gen.
15, 10). Quid inde? anne plures inter eas victimas di-
visiones statuitis? His omnibus silentium Moyse ad-
didisse juvat, qui sanè hæc circumstantiam posteritati
commendasset.

R. Samuel (lib. de Adv. Messie) in eâ fuit opi-
nionem, aquas scilicet transeuntibus Hebræis substratas
solidum obsequium præbuisse; in quam rem pseudo-
Tertullianus consentiens cecinit:

Calcei fluctus, hostes denerunt in undâ.

Sed hæc narrationi Mosaicæ planè opposita seriam
nullam refutationem merentur. Fatemur quidem in
Judith 5, 12, nescio quid de aquis in murum utrin-
que solidatis legi: *Ita ut aquæ hinc inde quæ muris
solidarentur.* Quod cum versione Septuaginta consen-
tit ad Exod. 15, 8: *Divisa est aqua; compactæ sunt
tanquam murus aquæ; sive juxta antiquam interpreta-
tionem: Coagulatae sunt undæ in medio mari.* Chal-
dæus legit: *In verbo oris tui sapienter congregatae sunt
aquæ; steterunt fluentes sicuti murus, coagulatae sunt
abyssi in corde maris.* Textus originalis ad litteram
reddi potest: *Coactæ sunt aquæ; steterunt sicut
acervi fluentia, condensatae, seu coagulatae sunt (ita Ju-
nius, Piscat., Vatab.) abyssi in corde maris.*

Erunt, qui eas phrases figurato et poetico sensu
usurpatae contendant, ut re quidem nil significant
aliud, quàm quod aquæ utrinque veluti glacie concretæ
substiterint; sed nihil obstat quinimis ad litteram
revertamur: constat enim voces illas Hebræas pro lacte
coagulato, et aquâ glacie concretâ usurpari consue-
visse (Job. 10, 10). Quare doctissimè interpreti sub-
stituisse aquas, in glaciem concretas, ad utramque He-
bræorum pertranseuntium latus arbitrari sunt, quorum
sanè opinio plurimam ab alterâ de itinere Hebræorum
super solidas substratasque pelagi undas discrepat.
Sacerdotus Memphis, referente Artapano (apud Eus.
Præp. l. 4, c. 17), in transitu Hebræorum per Ery-
thraeam prodigium intercessisse negabat; quantum,
aiebant, rudi et imperito populo prodigio simile vide-
retur pelagus pedestri iter habentibus pervius. Moyse
itaque dicebant, cum ductâ ejusdem maris observa-
tione certum fluentium et refluxuum aquarum arti-
cium, et naturam explorasset, captâ recentium
aquarum opportunitate, vadum transeuntibus ita mon-
stravit, ut deinde eandem viam tentantes Ægyptios
aque refluxentes demergerent.

Hæc sacerdotum Ægyptiorum commenta vehemen-
ter quibusdam arriserunt, quibus omnis prodigiorum
auctoritas, upote omni vulgari credulitate superiori-
bus, gravissimè accidit. Sæpè illi quidem ejus senten-
tiæ patrocinium resistentes, quæ pro illa afferuntur
rationum monumenta validius incolebant. Nostrâ
etiam ætate non desunt, qui de prodigio quidem dubi-
tati, maturius rem totam examini præstent; quod
tandem appareat, inquit, an divino prodigio vel
tantùm solerti in observando maris astu Moysis pro-
videntiæ tota ea res tribuatur.

D. Clericus, qui de hoc argumento disseruit (in dis-
sert. de Traject. maris Idumæi), utramque sententiam,
uti credimus, conciliaturus, eorum nempe, qui æstum
à Moyse observatum, et eorum, qui prodigio divino
rem totam ascribunt; verum quidom prodigium eâ
occasione factum agnoscit. Sed quale illud? Deum
scilicet opportunum subitumque ventum excitasse,
qui et æstum auget, et immo maris fundum latius
recluderet, simulque aquas, ne diffunderent, diutiùs
confineret. Et vento flante, facilis Hebræis in adver-
sum littus trajectio parata est, quibus tamen in ex-
tremo maris Rubri angulo versantibus, brevior erat
per fretum via decurrenda.

Verùm, si sextam Mosaicam paulò diligentius con-
sideremus, atque cetera Scripturæ loca ejusdem ar-
gumentum conferantur, simulque systema illud de tra-
jectione Erythraei, fluentium aquarum opportunitate
captâ, spectetur; facile inde intelligemus, nunguam
eâ traiectione, si usquam alibi, prodigium conti-
gisse, cujus veritati tota de æstu maris hypothesis
pertinissimè repugnet.

Vix in conspectum maris venerunt Hebræi, obsideri
se hinc Pharaonis castris è regione locatis, inde verò
inaccessis montibus, saxisque præcipitiis, ac tandem
quem in fronte habebat pelagum animadvertentes,
delicere animis, atque omnem de salute spem abjicere

Sica peregrina stupuerunt marmora plantae.
(Sodalius.)

Quid? Ed pervenerunt alii, ut stravisse viam Deum crederent subnotis arbutis, dejectis scopulis, atque forvis antiquis. Sed prodigia ne gratis concenterent, et cum unum hoc satis admirari homines non possint, quid nova quarantur in Scripturâ proavis incongrua?

Castra deserentes Israelitis et pelagum subeuntes, nubes conseqvatur, ut exercita transfratante, et illa tandem transfratari. Interim Aegypti sub vigiliam matutinae circiter (1), trajecisse Hebraeos tunc primo sentientes, et ipsi confestim fugientibus instare,

(1) Nempse sub ortum aurora, circa quartam horam matutinae.

ne animadverso quidem itineris periculo, ceperant. Vix aliquantô processerant, cum subito terrore affecti turbare ordines, et se invicem confundere. Tum Deus, immisissus in illos fulminibus, atque sobris fragoribus intonans horrendum, turbatos antea adeo perculit, ut mutâ se in fogam urgentes verba illa ingemirant: *Fugimus Israeliti; Dominus enim pugnat pro eis contra nos.* Hujus fugae tamulius terrorem auxit, et desperationem, nihilque ad ultimas angustias redactis supererat, quam ut in adversam ripam evaderent. Sed frustra illi, nam resolutae jam aquae optare primam viam, filios quae leodebant respicientem; deinde verò super eorum capita descendentes, omnes oppresserunt. Haec Scriptura, quae diversam plane ideam ingerunt, ac receptiores quidam critici ea de obtrudunt. (CALLET.)

INDEX RERUM.

MOSYCAE.	9-10
IN PENTATEUCHUM INTRODUCTIO.	<i>Ibid.</i>
1. Argumentum Pentateuchi.	11
2. Argumenta interna pro auctore Mose.	13
3. Auctor Pentateuchi se dicit Mosen.	15
4. Argumentum Pentateuchi omni aetate publicè notum.	15
5. Argumentum Pentateuchi omni aetate nomine <i>Legis Jehovae</i> notum.	<i>Ibid.</i>
6. Pentateuchus ut <i>Lex Moysi</i> notus.	16
7. Pentateuchus ut liber Moysi omni aetate notus.	<i>Ibid.</i>
8. Genealogus auctor est Moyses.	18
9. Interpretationes Pentateuchi.	<i>Ibid.</i>
10. Pentateuchus non recentior aevi compilatus.	19
11. Argumenta contra auctentiam Pentateuchi.	20
12. Pentateuchus non fuit redictus.	22
13. An Moyses ipse scripsit.	24
14. Genesâ ex antiquis documentis collecta.	<i>Ibid.</i>
15. Monumenta in Genesi collecta.	<i>Ibid.</i>
16. Aes horum documentorum.	25
17. Fides historica horum documentorum.	26
18. Argumenta pro mythis in Pentatecho.	27
19. An Gen. 1, 2, 5, antiquae documentum.	28
20. Quâ ratione haec documenta digesta sint.	29
21. Editio Pentateuchi.	30
CORNELII A LAPIDE VITA.	51-52
IN PENTATEUCHUM PROOEMIA.	53-54
Sectio prima. De Scripturae origine, dignitate, obiecto, necessitate, fructu, amplitudine, difficultate, exemplis, methodo et dispositionibus.	<i>Ibid.</i>
Sect. II. De usu et fructu Pentateuchi et veteris Testamenti.	61
Sect. III. Quis et quantus Moyses.	72
IN PENTATEUCHUM ARGUMENTUM.	79-80
CAUSAS FACIENS PROFERENTES Pentateuchum.	81-82
IN GENESIM COMMENTARIUM.	95-91
Caput primum. De mundi creatione, rerum creaturarum distinctione et ornatu, deque formatione hominis, cui Deus omnia à se creata subijcit.	95-96
Commentarium.	97-98
De opere prime diei.	<i>Ibid.</i>
De opere secundae diei.	115
De opere tertiae diei.	119
De opere quartae diei.	128
De opere quintae diei.	136
De opere sextae diei.	144
Cap. II. Deus, completo sex diebus officio, die septimâ quiescit, cui et benedictio. Hominem ponit in paradiso variis arboribus fragiferis ac flumibus insignito. Erat ex Adamâ costâ in ipsius adjutorium formata, ac matrimonium instituit.	159-160
Commentarium.	161-162
Cap. III. Serpens astra primi parentes Dei preceptum transgreduntur: quapropter, indicâ singulis poenâ, è paradiso pelluntur, promisso tamen orbi Messia	

venturo.	195-196
Commentarium.	199-200
Cap. IV. Adam ex Erâ gignit Cain et Abel; impius Cain prius Abel fratrem occidit, ideoque à Deo punitus profugus vitam agit, ac Enochum generat. Sethum gignit Adam, nascitur è Setho Enos.	225-224
Commentarium.	227-228
Cap. V. Textur genealogia Adæ ac posterorum per Seth, amique vitae ipsorum usque ad Noe. 247-248	249-250
Commentarium.	249-250
Cap. VI. Hominis peccata foedere diluvii causa; Noe tamen justus invenitur, cui area fabricanda mandatur, in quâ ipse et cunctorum animalium genera servatur.	259-260
Commentarium.	265-264
Cap. VII. Ingresso Noe cum suis in arcam, statim aqua omnium novatum cacumina centum quinquaginta diebus superat, reliquaque animalia submergit.	275-276
Commentarium.	277-278
Cap. VIII. Imminutis paulatim diluvii aquis, post corvi ac columbae emissionem, Noe cum universis qui in arca convehantur, egreditur, et altari extracto, offert Deo in gratiarum actionem holocausta, quibus placatus Deus promittit nunquam delincept fore diluvium.	287-288
Commentarium.	289-290
Cap. IX. Deus Noe ac filius ejus benedicit, animantiaque omnia una cum piscibus in cibum tribuit, prohibito tamen illis sanguine. Foedus Deum inter et homines de nou inducendis amplius diluvii aquis, lride firmatur. Noe ebrium redit filius Cham, ideoque ipsi in Chanaan filii maledicti; Sem vero et Japhet benedicuntur.	299-300
Commentarium.	301-302
Cap. X. Genealogia filiorum Noe, à quibus divise sunt gentes post diluvium, et arti omnes mortales.	321-322
Commentarium.	323-324
Cap. XI. In turris Babel aedificatione linguae omnes confunduntur. Textur genealogia Sem usque ad Abram.	351-352
Commentarium.	353-356
Cap. XII. Abram Dei mandato patens, promissionem accipiens, relicta patriâ, conitante Lot, peregrinatur in Chanaan, et Domino in Sichem et Bethel ascrit. Inde propter filium Aegyptium ingressus, uxorem suam vocat sororem, quem in domum regis Pharaonis sublatam, postea recipit intactam.	349-350
Commentarium.	351-352
Cap. XIII. Abram et Lot Aegypto egressi, pra nimia opulentia separantur, et Lot Jordanis fines eligente, Abram habitat in Chanaan, ubi rursus Dei promissiones de multiplicando semine terraeque possessione accipit.	361-362

Commentarium.	365-364
Cap. XIV. Deiectis quinque regibus, ac spoliatis Sodomis, Lot cum perisquo aliis captivis ducitur à quatuor regibus vicioribus; quos Abram persecutus omnes, captivos spoliisque reducit, letisque pro victoria decimas dâi Melchisedech, à quo benedictione accepta, cunctâ regi Sodomorum restituit.	367-368
Commentarium.	371-372
Cap. XV. Deus Abram de posteris desperanti filium promittit, cui credens Abram justificatur, et in ægnum promissae terrae praescriptam à Domino futuram praecipitacionem, audique posterorum suorum futuram praecipitacionem.	381-382
Commentarium.	383-384
Cap. XVI. Agar à dominâ Sarâ traditur Abræ uxor, quae illi concepit, atque ob id dominam contemneret, ab illâ afflictâ, fugam int; sed jussu angeli eidem submissa, parit Ismaelem.	393-394
Commentarium.	395-396
Cap. XVII. Abræ repetuntur promissiones; ipsius et Sarâ nomina immutatur; circumcisio praecipitur ut federis signum; filius ex Sarâ promittitur una cum successu Ismaeli, et Abraham circumcisiois praecipitacionem exequitur.	401-402
Commentarium.	403-404
Cap. XVIII. Angeli tres ab Abraham hospitio suscepti, filium ex Sarâ promittunt, quae ob id vicus corripitur Sodomorum eversione praedictur, pro quibus Abraham supplicat deprecatur.	417-418
Commentarium.	419-420
Cap. XIX. Lot, angelis hospitio susceptis, à Sodomitis vim patitur; cum uxore et utraque filiâ à Sodomis ereptus invenitur, uxorem amittit in viâ, tandemque inebriatus, cum utraque filiâ incestum ignominiosum committit, unde ortum habuerunt Moabites et Ammonites.	429-430
Commentarium.	433-434
Cap. XX. Abraham in Geraris peregrinanti uxor à rege tollitur; quae ad Domini jussum cum magnis donis intacta rediit, et orante Abraham, salus domini regis restituitur.	449-450
Commentarium.	<i>Ibid.</i>
Cap. XXI. Nascitur Isaac, circumciditur et ablaclatur; Ismael vero cum matre domo pellitur, in desertis victurus. Abimelech cum Abraham foedus mediojuramento percutit.	455-454
Commentarium.	457-458
Cap. XXII. Fides et obedientia Abrahæ in filii sui preceptâ immolatione probatur, sed ab ipsius immolatione prohibetur ab angelo, promissionesque ei de nou ob hanc insignem obedientiam confirmantur. Numeratur filii Nachor fratris Abrahæ.	461-462
Commentarium.	465-466
Cap. XXIII. Sara mortua plangitur, ac in spelunca duplici, quon Abraham ab Ephraim cum agro praesenti emittit pecunia, sepelitur.	479-480
Commentarium.	481-482
Cap. XXIV. Servus Abrahæ ab ipso adjuvatus et in Mesopotamiam ad querendam uxorem Isaac missus, signo à Domino petito, Rebecca invenit, et habito parentum ac fratris ipsiusque consensu, ad dicit ad Isare; hanc ille ducit in uxorem, et ita de matris morte accipit consolationem.	485-484
Commentarium.	489-490
Cap. XXV. Abraham, multis ex Cetura susceptis filiis, quibus munera largitur, relicta Isaac hereditate, moritur; moritur et Ismael, postquam duodecim geminis duces. Isaac pro uxore sua sterili precatos, geminos gignit Esau et Jacob, quorum major vendit minoris primogenita.	501-502
Commentarium.	505-504
Cap. XXVI. Isaac ob famem in Geraris peregrinatus, post acceptam terrae promissionem et seminis benedictionem, reprehenditur ab Abimelech quod Rebecca dixerit esse suam sororem. Insuper patribus pro puteis inter se iurgantibus, Abimelech cum Isaac foedus percutit. Uxor accipit Esau.	517-518

Commentarium.	519-520
Cap. XXVII. Jacob matris consilio benedictionem Iocæ Esau accipit, ad Caneon angum fugiendum monetur à matre ut in Haran ad Laban concedat.	527-528
Commentarium.	531-533
Cap. XXVIII. Jacob, acceptâ à patre benedictione, in Mesopotamiam, videt à somnis scalam cui imititudo multiplicatione promissionem, experrectus votum Deo vovet.	545-544
Commentarium.	546-546
Cap. XXIX. Jacob à Laban susceptus, septem annis illi pro Rachele filiâ, pacto inito, servit; cum vero Rachele supposita esset Lia, alios septem annos pro eadem complere cogitur; Rachele autem sterili, Lia quatuor parit filios.	567-568
Commentarium.	561-562
Cap. XXX. Rachele sterili et Lia parere cessans ancillas suas marito tradunt, ex quibus singulas filios suscipiunt filios; praeter quos Lia duos alios et filiam parit, Rachele vero Joseph; quibus natis Lia hanc mercedem percipitur cum Jacob, qui hoc modo plurimum ditescit.	667-668
Commentarium.	571-572
Cap. XXXI. Jacob, jubente Domino, ad patrem cum familiaribus suis in Bethel revertitur, quem Laban insequitur; Rachele, filios patris sui ablatis, ipsum quaerentem astu decipit, tandemque post varias querelas et iurgia, Jacob et Laban inito foedere ad propria ab invicem discedunt.	585-586
Commentarium.	591-592
Cap. XXXII. Jacob, visis angelis, nutius et munera ad fratrem suum Esau terribis mittit; interea cum angelo luctans, benedictionem ac nominis mutationem, tacto femoris nervo, accipit.	609-610
Commentarium.	601-602
Cap. XXXIII. Jacob ab Esau occurrente benigè excipitur, recipere adgit ut munera accipiat, domumque revertatur; de hinc Jacob, eo à se dimisso, in Seotho primam, indeque in Salem profectus, agri partem emit, fixisque tabernaculis, altare erigit.	615-614
Commentarium.	615-616
Cap. XXXIV. Ob Dinæ raptum ac stuprum à Sichem, Sichemitarum principis filio, Sichemitis praes circumcisi, à Simone et Levi Dinar fratris perimuntur, atque à Simone filius urbs eorum vastatur; quarebroem Simeon et Levi à patre arguntur.	619-620
Commentarium.	621-622
Cap. XXXV. Jacob, suorum idolis iuxta Sichem defessis, jubente Domino ascendit in Bethel, ubi, edificato altari, Deo sacrificat, novisque ipsius apparitione confortatur. Moritur Debra, nascitur vero Benjamin cum morte Rachelis matris, Rubenis incestus cum Balâ. Numeratur filii Jacob, cuius patre Isaac moritur.	627-628
Commentarium.	631-632
Cap. XXXVI. Esau cum uxore et filiis à fratre Jacob discedit, ob nimiam utriusque opulentiam. Filiorum Esau genealogia cum habitatione describitur.	639-640
Commentarium.	641-642
Cap. XXXVII. Joseph apud patrem fratres suos de crimine accusans, visaque somnia narrans, illum ordium in se conat; quare primus volentes eum occidere succedente Ruben, in cieteram detrahunt, deinde vendunt Ismaelitis, inscio Ruben, filium patre occisum à fratre existimans, miserè luget. Joseph interea in Aegypto Papiaphi venditur.	645-646
Commentarium.	649-650
Cap. XXXVIII. Judas ex uxore Chanaan tribus susceptis filiis, primum ac deinde secundum Thamar copulat; his vero mortuus, ac inscio pro seorto utitur, quo concubita Phares et Zara gignuntur.	661-662
Commentarium.	665-664

Sica peregrina stupuerunt marmora plantae.
(Sodalius.)

Quid? Ed pervenerunt alii, ut stravisse viam Deum crederent subnotis arbutis, dejectis scopulis, atque forvis antiquis. Sed prodigia ne gratis concenterent, et cum unum hoc satis admirari homines non possint, quid nova quarantur in Scripturâ proavis incongrua?

Castra deserentes Israelitis et pelagum subeuntes, nubes conseqvatur, ut exercita transfratante, et illa tandem transfratari. Interim Aegypti sub vigiliam matutinae circiter (1), trajecisse Hebraeos tunc primo sentientes, et ipsi confestim fugientibus instare,

(1) Nempse sub ortum aurora, circa quartam horam matutinae.

ne animadverso quidem itineris periculo, ceperant. Vix aliquantô processerant, cum subito terrore affecti turbare ordines, et se invicem confundere. Tum Deus, immisissus in illos fulminibus, atque sobris fragoribus intonans horrendum, turbatos antea adeo perculit, ut mutò se in fogam urgentes verba illa ingemirant: *Fugimus Israelitae; Dominus enim pugnat pro eis contra nos.* Hujus fugae tamulius terrorem auxit, et desperationem, nihilque ad ultimas angustias redactis supererat, quam ut in adversam ripam evaderent. Sed frustra illi, nam resolutae jam aquae optare primam viam, filios quæ leodebant respicientem; deinde verò super eorum capita descendentes, omnes oppresserunt. Haec Scriptura, quae diversam plane ideam ingerunt, ac receptiores quidam critici ea de obtrudunt. (CALLET.)

INDEX RERUM.

MOSYCAE.	9-10
IN PENTATEUCHUM INTRODUCTIO.	<i>Ibid.</i>
1. Argumentum Pentateuchi.	11
2. Argumenta interna pro auctore Mose.	13
3. Auctor Pentateuchi se dicit Mosen.	15
4. Argumentum Pentateuchi omni aetate publicè notum.	15
5. Argumentum Pentateuchi omni aetate nomine <i>Legis Jehovae</i> notum.	<i>Ibid.</i>
6. Pentateuchus ut <i>Lex Moysi</i> notus.	16
7. Pentateuchus ut liber Moysi omni aetate notus.	<i>Ibid.</i>
8. Genealogus auctor est Moyses.	18
9. Interpretationes Pentateuchi.	<i>Ibid.</i>
10. Pentateuchus non recentior aevi compilatus.	19
11. Argumenta contra auctentiam Pentateuchi.	20
12. Pentateuchus non fuit relictus.	22
13. An Moyses ipse scripsit.	24
14. Genesès ex antiquis documentis collecta.	<i>Ibid.</i>
15. Monumenta in Genesi collecta.	<i>Ibid.</i>
16. Aes horum documentorum.	25
17. Fides historica horum documentorum.	26
18. Argumenta pro mythis in Pentatecho.	27
19. An Gen. 1, 2, 5, antiquae documentum.	28
20. Quò ratione haec documenta digesta sint.	29
21. Editio Pentateuchi.	30
CORNELII A LAPIDE VITA.	51-52
IN PENTATEUCHUM PROOEMIA.	53-54
Sectio prima. De Scripturae origine, dignitate, obiecto, necessitate, fructu, amplitudine, difficultate, exemplis, methodo et dispositionibus.	<i>Ibid.</i>
Sect. II. De usu et fructu Pentateuchi et veteris Testamenti.	61
Sect. III. Quis et quantus Moyses.	72
IN PENTATEUCHUM ARGUMENTUM.	79-80
CAUSAS FACIENS PROFERENTES Pentateuchum.	81-82
IN GENESIM COMMENTARIUM.	95-91
Caput primum. De mundi creatione, rerum creaturarum distinctione et ornatu, deque formatione hominis, cui Deus omnia à se creata subiecit.	95-96
Commentarium.	97-98
De opere prime diei.	<i>Ibid.</i>
De opere secundae diei.	115
De opere tertiae diei.	119
De opere quartae diei.	128
De opere quintae diei.	136
De opere sextae diei.	144
Cap. II. Deus, completo sex diebus opificio, die septima quiescit, cui et benedictio. Hominem ponit in paradiso varis arboribus fragiferis ac flumibus insignito. Erat ex Adami costâ in ipsius adiutorium formata, ac matrimonium instituit.	159-160
Commentarium.	161-162
Cap. III. Serpens aucto primi parentis Dei preceptum transgreditur: quo propter, indicâ singulis peccatâ, è paradiso pellitur, promissio tamen orbi Messia	

venturo.	195-196
Commentarium.	199-200
Cap. IV. Adam ex Eva gignit Cain et Abel; impius Cain prius Abel fratrem occidit, ideoque à Deo punitus profugus vitam agit, ac Enochum generat. Sethum gignit Adam, nascitur è Setho Enos.	225-224
Commentarium.	227-228
Cap. V. Textur genealogia Adæ ac posterorum per Seth, amique vitae ipsorum usque ad Noe. 247-248	249-250
Commentarium.	249-250
Cap. VI. Hominis peccata foedere diluvii causa; Noe tamen justus invenitur, cui area fabricanda mandatur, in qua ipse et cunctorum animalium genera servat.	259-260
Commentarium.	265-264
Cap. VII. Ingresso Noe cum suis in arcam, statim aqua omnium novatum cacumina centum quinquaginta diebus superat, reliquaque animalia submergit.	275-276
Commentarium.	277-278
Cap. VIII. Imminutis paulatim diluvii aquis, post corvi ac columbae emissionem, Noe cum universis qui in arca convehantur, egreditur, et altari extracto, offert Deo in gratiarum actionem holocausta, quibus placatus Deus promittit nunquam delinere fore diluvium.	287-288
Commentarium.	289-290
Cap. IX. Deus Noe ac filius ejus benedicit, animantiaque omnia una cum piscibus in cibum tribuit, prohibita tamen illis sanguine. Foedus Deum inter et homines de nou inducendis amplius diluvii aquis, lride firmatur. Noe ebrim rudit filius Cham, ideoque ipsi in Chanaan filii maledicti; Sem vero et Japhet benedicuntur.	299-300
Commentarium.	301-302
Cap. X. Genealogia filiorum Noe, à quibus divise sunt gentes post diluvium, et arti omnes mortales.	321-322
Commentarium.	323-324
Cap. XI. In turris Babel aedificatione linguae omnes confunduntur. Textur genealogia Sem usque ad Abram.	351-352
Commentarium.	353-356
Cap. XII. Abram Dei mandato patens, promissaque accipiens, relicta patriâ, conitante Lot, peregrinatur in Chanaan, et Domino in Sichem et Bethel ascrit. Inde propter filium Aegyptium ingressus, uxorem suam vocat sororem, quem in domum regis Pharaonis sublatam, postea recipit intactam.	349-350
Commentarium.	351-352
Cap. XIII. Abram et Lot Aegypto egressi, praè nimia opulentia separantur, et Lot Jordanis fines eligente, Abram habitat in Chanaan, ubi rursus Dei promissiones de multiplicando semine terraeque possidenda accipit.	361-362

Commentarium.	365-364
Cap. XIV. Deiectis quinque regibus, ac spoliatis Sodomis, Lot cum perisquo aliis captivis ducitur à quatuor regibus vicioribus; quos Abram persecutus omnes, captivos spoliisque reducit, letusque pro victoria decimas dâi Melchisedech, à quo benedictione accepta, cunctâ regi Sodomorum restituit.	367-368
Commentarium.	371-372
Cap. XV. Deus Abram de posteris desperanti filium promittit, cui credens Abram justificatur, et in ægnum promissae terrae praescriptam à Domino futuram praecipitacionem, audique posterorum suorum futuram praecipitacionem.	381-382
Commentarium.	383-384
Cap. XVI. Agar à domini Sarai traditur Abram uxori, quae illi concepit, atque ob id dominam contemneret, ab illa afflictâ, fugam int; sed jussu angeli eidem submissa, parit Ismaelem.	393-394
Commentarium.	395-396
Cap. XVII. Abram repetuntur promissiones; ipse et Sarai nomina immulantur; circumcisio praecipitur ut federis signum; filius ex Sarâ promittitur una cum successu Ismaelis, et Abraham circumcisiois praecipitacionem exequitur.	401-402
Commentarium.	403-404
Cap. XVIII. Angeli tres ab Abraham hospitio suscepti, filium ex Sarâ promittunt, quæ ob id vicibus corripitur Sodomorum eversione praedictur, pro quibus Abraham supplicat deprecatur.	417-418
Commentarium.	419-420
Cap. XIX. Lot, angelis hospitio susceptis, à Sodomitis vim patitur; cum uxore et utraque filia à Sodomis ereptus invenitur, uxorem amittit in viâ, tandemque inebriatus, cum utraque filia incestum ignominiosum committit, unde ortum habuerunt Moabites et Ammonites.	429-430
Commentarium.	433-434
Cap. XX. Abraham in Geraris peregrinanti uxor à rege tollitur; quæ ab Domini jussu cum magnis donis intacta rediit, et orante Abraham, salus domini regis restituitur.	449-450
Commentarium.	<i>Ibid.</i>
Cap. XXI. Nascitur Isaac, circumciditur et ablaclatur; Ismael vero cum matre domo pellitur, in desertis victurus. Abimelech cum Abraham foedus mediojuramento percutit.	455-454
Commentarium.	457-458
Cap. XXII. Fides et obedientia Abraham in filii sui preceptâ immolatione probatur, sed ab ipsius immolatione prohibetur ab angelo, promissionesque ei de nou ab hanc insignem obedientiam confirmantur. Numeratur filii Nachor fratris Abraham.	461-462
Commentarium.	465-466
Cap. XXIII. Sara mortua plangitur, ac in spelunca duplici, quæ Abraham ab Ephraim cum agro praesenti emittit pecunia, sepelitur.	479-480
Commentarium.	481-482
Cap. XXIV. Servus Abraham ab ipso adjuvatus et in Mesopotamiam ad querendam uxorem Isaac missus, signo à Domino petito, Rebecca invenit, et habito parentum ac fratris ipsiusque consensu, ad ducit ad Isare; hanc ille ducit in uxorem, et ita de matris morte accipit consolationem.	485-484
Commentarium.	489-490
Cap. XXV. Abraham, multis ex Cetura susceptis filiis, quibus munera largitur, relicta Isaac hereditate, moritur; moritur et Ismael, postquam duodecim geminis duces. Isaac pro uxore sua sterili precatos, geminos gignit Esau et Jacob, quorum major vendit minoris primogenita.	501-502
Commentarium.	505-504
Cap. XXVI. Isaac ob famem in Geraris peregrinatus, post acceptam terrae promissionem et seminis benedictionem, reprehenditur ab Abimelech quod Rebecca dixerit esse suam sororem. Insuper pastoribus pro puteis inter se iurgantibus, Abimelech cum Isaac foedus percutit. Uxor accipit Esau.	517-518

Commentarium.	519-520
Cap. XXVII. Jacob matris consilio benedictionem Iocæ Esau accipit, ad Caneon olim fugiendum monetur à matre ut in Haran ad Laban concedat.	527-528
Commentarium.	531-533
Cap. XXVIII. Jacob, acceptâ à patre benedictione, in Mesopotamiam, videlicet à scitu sciam cui imititudo promissionem, experretus votum Deo vovet.	545-544
Commentarium.	546-546
Cap. XXIX. Jacob à Laban susceptus, septem annis illi pro Rachele filia, pacto inito, servit; cum vero Rachele supposita esset Lia, alios septem annos pro eadem complere cogitur; Rachele autem sterili, Lia quatuor parit filios.	567-568
Commentarium.	561-562
Cap. XXX. Rachel sterili et Lia parere cessans ancillas suas marito tradunt, ex quibus singulas filios suscipiunt filios; praeter quos Lia duos alios et filiam parit, Rachel vero Joseph; quibus natis Lia hanc mercedem percipitur cum Jacob, qui hoc modo plurimum ditescit.	667-668
Commentarium.	571-572
Cap. XXXI. Jacob, jubente Domino, ad patrem cum familiaribus suis in Bethel revertitur, quem Laban insequitur; Rachel, filios patris sui ablatis, ipsum quaerentem astu decipit, tandemque post varias querelas et iurgia, Jacob et Laban inito foedere ad propria ab invicem discedunt.	585-586
Commentarium.	591-592
Cap. XXXII. Jacob, visis angelis, nutius et munera ad fratrem suum Esau terribis mittit; interea cum angelo luctans, benedictionem ac nominis mutationem, tacto femoris nervo, accipit.	609-610
Commentarium.	601-602
Cap. XXXIII. Jacob ab Esau occurrente benigè excipitur, recipere adgit ut munera accipiat, domumque revertatur; de hinc Jacob, eo à se dimisso, in Seotho primum, ideoque in Salem profectus, agri partem emit, fixisque tabernaculis, altare erigit.	615-614
Commentarium.	615-616
Cap. XXXIV. Ob Dinæ raptum ac stuprum à Sichem, Sichemitarum principis filio, Sichemitis praes circumcisi, à Simone et Levi Dinar fratris perimuntur, atque à Simone filius urbs eorum vastatur; quæmòrem Simeon et Levi à patre arguntur.	619-620
Commentarium.	621-622
Cap. XXXV. Jacob, suorum idolis iuxta Sichem defessis, jubente Domino ascendit in Bethel, ubi, adificato altari, Deo sacrificat, novisque ipsius apparitione confortatur. Moritur Debra, nascitur vero Benjamin cum morte Rachelis matris, Rubenis incestus cum Balâ. Numeratur filii Jacob, cuius patre Isaac moritur.	627-628
Commentarium.	631-632
Cap. XXXVI. Esau cum uxore et filiis à fratre Jacob discedit, ob nimiam utriusque opulentiam. Filiorum Esau genealogia cum habitatione describitur.	639-640
Commentarium.	641-642
Cap. XXXVII. Joseph apud patrem fratres suos de crimine accusans, visaque somnia narrans, illum ordium in se conat; quare primum volentes eum occidere succedente Ruben, in ciesternam detrahunt, deinde vendunt Ismaelitis, inscio Ruben, filium patre occisum à fratre existimans, miserè luget. Joseph interea in Aegypto Papiaphi venditur.	645-646
Commentarium.	649-650
Cap. XXXVIII. Judas ex uxore Chanaan tribus susceptis filiis, primum ac deinde secundum Thamar copulat; his vero mortuus, ac inscio pro seorto utitur, quo concubita Phares et Zara gignuntur.	661-662
Commentarium.	665-664

- Cap. XXXIX. Prosperè agit Joseph apud herum Puthi-
pharem, cujus totam administrat familiam; con-
temptà vero herà suà, sepiùs ipsum de concubitu
interpellante accusatur apud Dominum et in car-
cerem conjicitur, ubi custodis gratiam demeretur,
à quo vincitorum onanium curam accipit. 675-674
Commentarium. 675-676
- Cap. XL. Pharaonis emulcorum somnia Joseph in
carcere interpretatos, alterum officio pristino resti-
tuentium, alterum suspensio necandam prædicat, quæ
omnia in Pharaonis natalitio die eveniunt. 681-682
Commentarium. 685-684
- Cap. XLI. Pharaonis somnia de bobus et spiciis, no-
mine interpretari valente, unicus Joseph interpre-
tatur, ideoque toti Ægypto præficitur, et ex Aseneth
datà sibi à Pharaone uxore, duos suscipit filios
ante septem famis annos. Sterilitas tandem fertili-
tati succedit. 687-688
Commentarium. 691-692
- Cap. XLII. Fratres Joseph, cogente fame, in Ægyptum
pro emendis frumentis à patre missi, ab ipso reco-
gnoscuntur, ac durius habiti in carcerem conjicun-
tur; tandem, Simone in vinculis relicto, rever-
tuntur, ac pecuniam in sacrum ejusque repositam
inà cum frumento israel referant. 701-702
Commentarium. 705-706
- Cap. XLIII. Agrè inopetrant fratres Joseph à patre,
ut in Ægyptum revertentes, additis numeribus ac
duplici pecuniâ, Benjamin secum ducant, qui, invi-
tati ad convivium, educto Simone de carcere, si-
mul epulantur cum Joseph. 711-712
Commentarium. 715-716
- Cap. XLIV. Joseph jubet abscondi scyphum suum in
sacro Benjamin, et post eum inventum, revocatos
ab itinere fratres furti arguit; Judas autem pro
Benjamin se in servitum offert. 719-720
Commentarium. 725-724
- Cap. XLV. Joseph se fratribus manifestat, eosque
terribis cum osculo amplexatur; quare Pharao inà
cum totâ domo suâ exultans, præcipit ut advocetur
pater cum universâ domo suâ in Ægyptum; idem
multis verbis demulcat Joseph, fratresque multis
donatos muneribus ad patrem remittit. 725-736
Commentarium. 729-750
- Cap. XLVI. Jacob, renovatâ Dei promissione, cum
universis filiis ac nepotibus, quorum nomina recen-
sentur, in Ægyptum descendit; cui occurrens
Joseph, suadet ut Pharaoni se pastores ovium ille-
cant. 751-752
Commentarium. 755-756
- Cap. XLVII. Joseph, adventu patris et fratrum Pha-
raoni nuntiato, introducit Jacob cum filiis ad Pha-
raonem; ipsis conceditur terra Gessen, famisque
tempore eos alit. Post annos septemdecim Jacob
plurimum ditatus et jam moriturus adjurat Joseph
de sui in Chanaan sepultura. 757-758
Commentarium. 761-762
- Cap. XLVIII. Egrotantem Jacobum irruit Joseph,
cujus filios Manassè et Ephraim Jacob sibi adoptat
et benedicit, minorempue, contradicente Joseph,
majori preponit; Josepho supra fratres partem
unam tribuit. 767-768
Commentarium. 771-772
- Cap. XLIX. Jacob moriturus singulis filiis suis benedi-
dit, ac futura prænuñtiat. Tandem, declarato se-
pulturae suæ loco, moritur. 775-776
Commentarium. 779-780
- Cap. L. Joseph corpus patris aromathibus conditum,
cum Ægypti magnatibus ingenti luctu in Chanaan
sepelit. Fratres benigne suscipit et consolatur;
deoque mandato ut ossa sua in terram Chanaan
deferant, in pace quiescit. 785-794
Commentarium. 789-796
- Storis historiae et chronologie totius Genes. 801-802

- Doxologia Dei Creatoris ex factis in Genesi. 805-804
CALMETI VITA. 807-808
DISSERTATIO in Pentateuchum, atque in Genesim po-
tissimum. 809-810
— De materiâ et formâ veterum librorum, ac variâ
scribendi ratione. 819-820
— De linguâ primitivâ et linguarum confusione. 821-822
— De turri Babelicâ. 817-818
CARRERI VITA. 861-862
IN EXODUM COMMENTARIUM. *Ibid.*
Argumentum. *Ibid.*
Caput primum. Nominantur filii Israel in Ægyptum
ingressi, quorum multiplicationem novus Pharao
frustra impedire nititur oneribus, strage masculo-
rum ac submersione. Obstetricum miseratio et à
Deo remuneratio. 865-864
Commentarium. 865-864
Cap. II. Nascitur Moses; aquis exponitur, unde extrac-
tus, à matre suâ nutritur jussu filie Pharaonis,
quæ illum adoptat. Occiso Ægyptio, fugit in Madian,
ubi, acceptâ uxore Sephorâ, duos gignit filios, Ger-
sam et Eliezer. 881-882
Commentarium. 885-886
- Cap. III. Dominus Mosi in rubo apparet, ipsumque
mittit ad filios Israel liberandos, spoliatis Ægyptiis.
905-904
Commentarium. 905-906
- Cap. IV. Moses tribus missionis suæ signis acceptis,
se excusât ab hâc missione; tandem acquiescens
redit in Ægyptum cum uxore et filiis. Angelus mor-
tem annatur Mosi, hinc uxor circumcidit filium.
Aaron Mosi fratri occurrit, simulque vadunt ad fi-
lios Israel. 927-928
Commentarium. 931-932
- Cap. V. Moses et Aaron Pharaoni mandata Dei refe-
runt; ille contemnens gravius premit Israelitas.
Moses pro eis orat Dominum. 945-946
Commentarium. 949-950
- Cap. VI. Deus Mosi revelat nomen suum Jehova,
Israelitasque per Mosem consolatur terræ Chanaan
promissione. Genealogia Ruben, Simeonis et Levi,
usque ad Mosem et Aaron. 955-954
Commentarium. 957-958
- Cap. VII. Moses et Aaron virgam in serpentem, aquam
verò in sanguinem convertunt. Similia faciunt magi
Pharaonis, quamobrem ipse induratur ne dimittat
Hebræos. 971-972
Commentarium. 975-974
- Cap. VIII. Secunda Ægypti plaga sunt ranæ; quas,
indurato Pharaone, sequitur tertia plaga sciniphom,
et quarta muscarum. 1001-1002
Commentarium. 1001-1002
- Cap. IX. Quinta plaga, pestis in jumentis, sexta ulce-
rum, septima grandinis, tonitruum et fulgurum,
quæ mala nullum Israelitis indignum damnum. Pro-
mittit Pharao dimissionem; cessantibus verò plagis
dieta retrahat, et rursum induratur. 1011-1012
Commentarium. 1015-1016
- Cap. X. Octava plaga sunt locustæ, quas nona sequi-
tur, nempe tenebrarum, propter quas permittit Pha-
rao ut exeant, idem vero deinde denegat, mortem
Mosi minatus. 1025-1024
Commentarium. 1027-1028
- Cap. XI. Ante decimum signum (stragem primogenito-
rum), quod prædicat Dominus, hortatur ad Ægypti
spoliationem, que post stragem peracta est. 1035-1036
Commentarium. 1037-1038
- DISSERTATIO in Exodum. 1041-1042
— De origine et antiquitate circumcisionis. 1055-1054
— De veris feticisque prodigiis, ac dæmonum et an-
gelorum in corpora potestate. 1065-1064
— De transfretatione Erythræi. 1077-1078
- INDEX RERUM. 1095-1094

